III

HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV

RERVM IN HISPANIA ET præsertim in Aragonia gestarum Scriptores varii.

In Germania nunquam hactenus excusi.

EX BIBLIOTHECA REVERENDISSIMI DOMINI IOANNIS PISTORII SS. Theologiæ Doctoris, Cathedralis Vratislauiensis Ecclesiæ Præpositi, S. Cæs. Maiest. Consiliarii.

Tomus III.

Librorum series post præfationem ascripta: additæ regiarum Aragoniæ & aliarum Hispaniæ familiarum tabulæ genealogicæ: subiunctus sub finem index copiosissimus.

Sacrae Regiae Maiestatis

A. Benini D.D.D.

FRANCOFVRTI,

Apud Claudium Marnium, & Hæredes Iohannis Aubrii.

MDCVI.

Cum Gratia & perpetuo Cæs. Maiest. Priuilegio.

Insignia

ILLVSTRISSIMI DOMINI, D. GWILHELMI DE S. CLEMENTE, REGIÆ HISPANICÆ MAIESTATIS IN IMPERATORIA PRAGENSI AVLA ORATORIS PERPETVI, EQVITIS ORD. S. IACOBI.

Illustrissimo Domino

D. GVILIELMO DE S. CLEMENTE, ORDINIS S. IACOBI EQVITI, REGIS HISPANORVM

apud Inuictissimum Cæsarem legato.

VM authorum, qui res Hispanicas literis latinis illustrarunt, tomi duo ante biennium publicati, magnos illos Aragonensium rerum scriptores Çuritam & Blancam non complecterentur, & D. Schottus in præfatione editionem eorum vehementer desideraret, existimaui gratum me facturum omnibus si ex bibliotheca mea, in qua erant, in publicum proponerem, addito ad priores tomos nouo tertio. Feci vero tanto libentius & librum simul sub nomine tuo in apertum retuli, quod & tu, vir Illustrissime, eiusdem consilii suasor peneque impulsor esses, & ego gauderem dari occasionem tum in te, tum in vniuersam Hispaniam, quæ tuo adiumento facta mihi ab Inuictissimo Rege altera patria fuit, testandi in omnium hominum conspectu gratum memoremque beneficiorum animum: quod vtrunque vt possem, diu hactenus optaui. Sic enim me nihil meritum ab aliquot iam decursis annis cumulasti beneficiis, vt nisi gratias publice agerem, officio non satis viderer perfunctus esse meo. Tu beneuolentiam, quantam petere nunquam ausus fuissem, sponte tribuisti: tu vt honoris mei passim patronus & propugnator esses, adlaborasti: tu Serenis. primũ ALBERTI Archiducis, & ipsius deinde Inuictiss. potentissimique Hispaniarum Regis nostri conciliasti gratiam: tu illa, quæ in me minima sed ad seruitutem Regis & Archiducis comparata erant, prædicatione tua extulisti: tu in ius ciuitatis Hispanicæ vt Rex peregrinum liberalissime reciperet, & tum pensionem Romæ Ecclesiasticam mihi & filiis decerneret, tum de suo alteram solueret, intercessione Serenissimi ALBERTI & aliorum Hispaniæ principum, quibus me laudaueras, impetrasti: tu nuper in filii nuptiis, designando legato & mittendo honorario amplissimo, me familiamque meam cohonestasti: nec

semel susceptum amorem desinis: erigis ipse quotidie me in literis ad maioris gratiae exspectationem, & ad Illustrißimae Hispaniae lectißimos proceres eorumque in me propensionem viam aperis. Nec tamen cum haec dixi, expreßi omnia: supersunt multo plura, quae, ne commemoratione aequasse beneficentiam tuam vel aequare voluisse videar, silentio libentius inuoluta sino. & palam fateor, quae reliqua sunt, multo esse maiora, neminemque esse cui post Caesarem, Regem, & Archiducem plus debeam. Id igitur vt in totum mundum inclamaretur, & vt omnes, quantis beneficiis quantum me obligasses, compertum haberent, magna cum voluptate & humilitate morem tibi geßi: occasionem arripui: libros publici iuris feci: & amplißimum nomen tuum (quo nihil mihi antiquius) in aditu vestibuloque libri inscripsi: totumque iam volumen consecro & mitto, seruitutis & gratae memoriae testimonium sempiternum. Deinde nouae patriae Hispaniae ciuis tuo beneficio nuper regiis literis designatus, videbam rursus ab officio requiri meo, ne quid eorum in parietibus meis inclusum tenerem, quod in lumine totius orbis terrarum ad colendam illuminandamque regiam peneque prouinciarum omnium caput prouinciam, palam collocari praestaret. Quid enim cum ipse totam vim facultatemque ingenii quotidie ad laudandam, laudibus omnibus superiorem, Hispaniam libenter conuertam, an fortißimae gentis res praeclare laudabiliterque gestas, quas alii patriae grati ciues ante me publicis monumentis consignarunt, tegere me velle silentio & arcere ab hominum notitia, probabile veroque videri simile potest? Utinam vero plus mihi esset ad testandum animum & occasionis & virium? Sic enim & Inuictißimus Rex & Illustrißimi proceres totaque ciuium multitudo, quam gratum in ciuitatis societatem recepissent ciuem, clarißime perspicerent: qua de causa & in proximi anni Francofurtensibus nundinis adiungere quartum tomum, voluntatemque meam bene de patria merendi locupletare statui: praesertim si tu, patrone maxime, conquirendis ex Hispania latinè de Hispania scriptis historiis, vt hactenus soles, manum porrexeris. In quem vsum iamdiu à nostris expetitus Lucas Tudensis & alii quidam ex lingua Hispanica in latinam transferendi exspectant, donec aliorum acceßione ad iustam molem volumen crescat. Addam fortaßis aliquid de meo, si aetas valetudoque patietur, nec tamen sic omnes obiuisse me officii mei partes existimabo. Inexhausta enim est Hispaniae laudatio: & quo magis sermone extollitur, hoc infantiam nostram ipsa magis prodit, semperque plus relictum, quam commemoratum ostendet. Ante librorum primam aetatem quid acciderit, quia nulla relicta testimonia, & obruta omnia silentii tenebris, nescimus: postquam vero Carthaginensibus, & Romanis armis atque literis inclaruit, quid in Hispania non ad summum splendorem & laudem enituit? nec solum tantum, sed & incolae. Terrae fertilitas, quae Romam saepe vici-

nasque

nasque gentes sola pauit : secundo, fodinarum auri, & argenti feracium non in montibus tantum, sed etiam in fluuiis præstantia & supra fidem copia, vt Posidonius apud Strabonem lib. III. thesaurum (φύσεως ἀενάου) perennis naturæ, & infinitum Regium (ταμιεῖον) ærarium Hispaniam cognominet, vbi infra montes non habitet infernus, sed (diuitiarum Deus) plutus : tertio, salubritas aeris, quæ venenosas bestias non toleret, & ipsam Italiam, teste Cæsare, post se relinquat : quarto, ingenium situs, vt L. Florus appellat : quinto, rei pecuariæ amplitudo infinita : sexto, enauigationũ in vniuersum mundum oportunitas : septimo, esculentorum & potulentorum deliciæ conquisitæ & similia quantopere apud veteres celebrantur? Quot in ea miracula luxuriantis blandientisque naturæ? inter quæ pons nominatur natura factus (id est, septem milliarium terra Guadianã fluuium sorbens atque corpore suo contegens spacium) vbi semper decem pecorum millia reperiunt pabulũ. Hæc de solo. At incolarum quanta celebritas? primo, ex literis in quibus antecelluisse semper reliquis orbis terrarum regnis fatentur Strabo, Seneca, Mela, scriptoresque plurimi, apertis passim literariis ludis & tradendis ex remotissima antiquitate sumptis disciplinis, vt Strabo loquitur : secundo, ex armis quibus domari nunquam nisi libenter potuerunt, & quorum vsu militarique disciplina & animi fortitudine sic fuerunt exculti, vt ipsos Romanos rerum dominos riderent & eluderent, hostium omnium victores, nisi cum libenter cederent : tertio, ex pietate in Reges, quos vt patres amarunt, & nec quisquam visus honestior vel felicior nisi qui pro domino occumberet mortem: Tandem ex virtutum legumque studio humanitatisque consectatione, quo in genere nihil illis in hominum notitia illustrius, vt apud Strabonem ante mille abhinc & pene sexcentos annos (παλαιᾶς μνήμης συγγράμματα καὶ ποιήματα καὶ νόμους ἐμμέτρους ἑξακισχιλίων ἐτῶν) priscæ memoriæ scriptos commentarios & poemata, præsertim vero leges metris ante sex millia annorum inclusas penes se possideri gloriarentur Hispani. Vbi quod de sex millibus annis ascribit, nos de prisca longissime remota antiquitate interpretamur. Nec illa antiqua & summa, vel absumpsit vel imminuit vetustas. Ad maiorem hodie amplitudinem euecta omnia & multo magis quam vnquam tum regnum tum habitatores splendent. Regnorum omnium quæ olim erant plurima contracta propius in vnum est coniunctio, & aucta infinitis Indiæ, Africæ & Europæ accessionibus amplitudo, vt Hispanorum imperio nullus hodie vel Monarcha & nec ipse Turca comparetur: Agrorũ, fluuiorum, aeris, miraculorum, terræ situs, nauigationum longe melior ratio : studiorum disciplinarumque accuratior tractatio, & ingeniorum præstantior indoles & cultura : armorum bellicaque fortitudinis & scientiæ supra omnes maiores superlata gloria & felicitas : virtutum quæ in moribus versantur,

frequentior vt in Christianis & syncerior vsus: pietatis in Reges vetus & fidelior possessio: in religione vero diuinoque cultu quanta, bone Deus, hodie laus Hispanorum floret? floruitque sine intermissione post semel susceptum ab Apostolis S. Iacobo & S. Paulo eorumque socio S. Mancio, (religionis per Hispaniam satoribus & seminatoribus) Christi fidem? quam ita constanter complexa Hispania fuit, vt cum hæretici Reges puritatem fidei contaminarent, ipsi vitam opponerent, nec facerent finem nisi conuulsa funditus & vno die deleta secta sicut Mauris ex Dei in Regis vindicta in Hispaniam inundantibus, semper inter arma, Catholica conseruata defensaque religio fuit, extructis monasteriis & templis, quæ supersunt, & gerendis contra fidei hostes perpetuis bellis. Hodie vero an vlla natio & ab hæresi liberior & in fide Catholica Christi constantior? vocatis statim in capitis iudicium, qui adiuncti errori hæretico vel affines perfidiæ Saracenicæ minimo indicio deprehenduntur. Inde Dei in Regem & regnum beneuolentissima propensio, & in dilatando longissimeque per totum mundum proferendo Imperio concessa felicitas: vt non desint qui ab Abdia propheta prænunciari Hispanis totius mundi rectionem sentiant, cum transmigrationem illæ Hierosolymæ, quæ in Sepharad (סְפָרַד) est, possessuram ciuitates Austri vaticinatur. Quicquid enim pugnant hæretici, liquet Sepharad à Chaldaico interprete palam nuncupari (אִסְפַּנְיָא vel אִסְפַּמְיָא) Hispaniam: in quem sensum Iudæi omnes consentienter interpretantur. Sed hæc obscuriora sunt & nobis incomperta. Nos in apertis quæ diximus, insistamus, & Regi regnoque florentissimo cumulatam Dei benignitatem gratulemur & perpetuam longeque maiorem optemus. In talis vero patriæ à Rege maximo susceptum me ciuitatem cur non omnibus lætitiis exultarem? & cur non quicquid ad eius laudandam conseruandamque memoriam valeo, libenter ante omnium hominum conspectum constituerem? Illa igitur altera publicandi mihi libri causa fuit, vt Hispaniæ Regi atque regno fidem noui ciuis obseruantiamque meam publica testificatione declararem. Nomini vero amplissimo tuo cur nuncuparem, iam ante patefeci. Sed tametsi merita illa beneficiaque non fuissent, tamen vt facerem, impulissent alia, & præsertim summæ maximæque virtutes quæ ex te clarissime ad omnium stuporem emicant, & quibus in nobilissimo inter tuos honorabilissimoque loco natus, adhuc altius ipse te ad Cæsaris & Regis singularem beneuolentiam & ad honores amplissimos prouexisti. Inde omnium mortalium in te, qui norunt, ex suauissimis moribus & incredibili humanitate suscitatus amor: inde de prudentia industriaque tua in obeunda diutissimeque iam cum summo honore sustinenda legatione honorificentissimum Cæsaris Regisque iudicium. Inde omnes & dignum iudicant & optant vt diutissime saluberrimeque viuas, periclitantemque Rempublicam exquisitis consiliis tuis fulcias. Nec plura ascribam ne dare velle auribus videar, cum quæ in omnium

[illegible]cognitione palam continentur, coram te commemoro: satis sit obiter alteram etiam causam libasse, qua sub authoritate nominis tui edendum librum suasit.

Accipe igitur, Illustrissime patrone, quod ab aliena manu sumptum ad te perfero, non munus sed interioris obseruantia externum signum, nec moleste patere, Hispanorum doctissimorum hominum libros Illustrissimo tibi Hispania Heroi a me cliente humilimo tuo eiusdemque patria per te facto socio inscriptos, Germanicis typis excudi & ad Germanicarum aliarumque gentium notitiam atque memoriam propagari: ut sicut homines qui Hispaniam Germaniamque incolunt, sanguinis inter se veteri & noua propinquitate coniunguntur; & vtraque pene gens per multas nuptias in vnam transiit, ita libri tum Hispani per Germaniam, tum Germani per Hispaniam ius commeandi liberum habeant. Nihil de primis insessoribus Hispania & Germania attingam, qui vtrinque Iapheti erant filii & nepotes. Nimis enim illa coniunctio longe ante certam hominum memoriam quaritur. Visigothi certe Reges & Sueui, Catti, Alani, Germani omnes fuerunt, & qui ab illis nati sunt, Germanicam originem ex maioribus traxerunt. Postea qui vsque ad Philippum Austriacum ad gubernacula sederunt, Gothici omnes (id est Germanici) sanguinis dicuntur, vt magnam partem Hispanorum ex Germanico exstitisse sanguine per nuptias proseminatam non dubitemus, non Regibus solum sed & illis qui in familia erant & ex Germania adducebantur, liberos gignentibus in Hispania. Cum vero Philippus Regis nostri primus Austriacus Ioannam Ferdinandi Hispanica sed Gothica originis Regis filiam matrimonio secum deuinxisset, factum est vt, qui secuti sunt, Reges omnes Germanicam simul in se Hispanicamque naturam includerent: sicut & proceres multi Illustrissimi heroes, Manrici, Guzmanni, & alii ad Germanos initium stirpis sponte referunt. Quidquod ipse tu, Illustrißime Domine, & Hispanus simul sis simulque Germanus? antiquissima Illustrissimorum Konigseckianorum Baronum gente familia Illustrißima tua in Hispania suppeditante nascendi originem, & cum maiorum tuorum Hispanico Germanicum suum miscente sanguinem: quod relicta vtrinque posteris insignia euidenter ostendunt. Nihil igitur peccatur, si vel ego Hispanicos libros typis Germanicis rursus tamquam pariam, sanguinemque vtrunque coniungam, vel si tu Hispanicos in Germania renasci libros libenti animo sinas: quod Rex ipse Inuictissimus noster & tu, patrone colendißime, in personis vestris ferre debetis libenterque vultis. Nec vero librum tantum eiusque sub nomine tuo Germanicam publicationem sed me simul ad officia omnia paratissimum seruum clementer ex Clementium & Sanctorum Clementium stirpe procreatus, suscipias, beneuolentiaque qua diu soles (nec enim petere maiorem poßum) prosequêris, quod rursus maiorem in modum rogo.

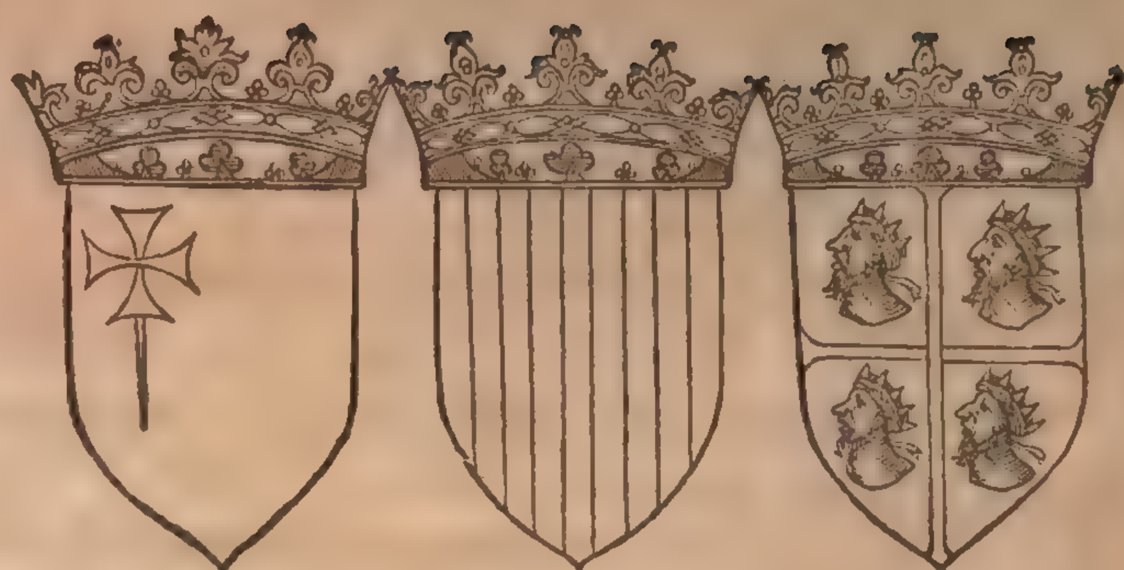
Deus vicissim te quod quotidie precibus votisque meis flagito, Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ hospitem expetendisque rebus omnibus florentem diutissime felicissimeque conseruet, ornet, augeat. Ex Friburgo Brisacigoiæ 14. Februarii, qui sexagesimum mihi ætatis annum claudit, & nouum sexagesimum primum aperit, Anno 1606.

Illustriss. Dominationis tuæ

seruus humilimus & fidelissimus

IOAN. PISTORIVS *D. Vratislauiensis Cathedralis Ecclesiæ præpositus, S. Cæs. Maiest. à consiliis.*

INDEX LIBRORVM, QVI IN HVNC TERTIVM TOMVM CONueniunt.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Primus.

AERA. NAT. CHR.

REGNI Gothorum initia ab Ataulfo in Hiſpania facta, cum huius gentis arma, maieſtate primo Romani Imperij, mox opibus labentibus terra, mariq; late paterent, regio ſanguine ſunt polluta. Theudericus deuictis Sueuis, quorum furoris pars maxima Hiſpanias, vſque ad Oceani Gallaici oras peruaſerat, è Narbonenſi Gallia, quam Gothiam ipſi appellauere regni ſede Pyrençum traducta, primus regnum conſtituit. Suintilla demum exactis Romanorum armis, vniuerſæ dominationi faſtigium impoſuit. Cum firmata iam, & ſtabilita in Hiſpania pace Gothica gens floreret, neque externo premeretur hoſte, bellicoſiſſima natio deſidiæ, atque ignauiæ dedita, armorum ceſſatione, & inerti luxu bellis deſuefacta, non ab horridis, vt antea, Scytharum gentibus, ſed à totiens deuictis Afris, & Numidis, qui intra aliena Arabum arma commigrauerant, poſternitur, funditusque deletur.

SARRACENI, QVI Arabiæ partem, ab oriente in meridiem deflexi incolebant, Scenitæ Arabes antea nuncupati, vaſto ſolitudinum receſſu ſepti, & Meſopotamiç adiuncti, altera totius Orbis pernicies, atque calamitas, regni Heraclij Imperatoris Anno Septimo, quem vetuſta quædam monumenta in annum Incarnationis Chriſti DCXXVI conferunt, Romanorum Imperio repugnantes ſtabili ſede, ac propriis, certiſque domiciliis egreſſi, incurſionibus vicinas regiones infeſtiſſime proterunt: adeoque inſtant, vt Heracleus ad eos arcendos Theodorum germanum fratrem præmiſerit. Hi Mahmete duce, homine improbiſſimo, & perfidiſſimo, qui ſe ſe & genere, & prudentia ſuæ genti, vehementi plebis concitatione vſus fallaciſſimè venditaret, haud aliter, ac ſi ſapientiſſimi viri animus multa in poſterum præſentiret, & præſagitio eius menti diuinitus incluſa eſſet, cui vti veteratori, & callido duci eius belli adminiſtrandi dominatum, principatumq; detulerant, Arabiæ, Meſopotamiæ, Syriæque prouincias inuaſerant. Theodoro demum cum omni nobilitate, & militiæ robore ad Gabatham Syriæ oppidum ad internecionem redacto, omnium prouinciarum, quas inuaſerant, potiuntur: & Damaſcum ſplendidiſſimam Syriæ vrbem regni ſedem, atque arcem conſtituunt. Abubeccar Mahmetis locum, principatumque obtinuit: qui in Perſas arma conuertit: & Hamer eius ſucceſſor vires Orientis omnes commouens, magnam Ægypti partem, Alexandriamque metropolim Imperio ſubiicit: & cum poſt Hamerem Etheman Sarracenorum Imperio princeps admoueretur, Pentapolim, Libyam Marmaricam, & Æthiopiam, quæ ſupra Ægyptum vaſtis, ac deſertis regionibus prætenditur, in ſuam poteſtatem, ditionemque redigunt. Mohabia tanti iam Imperij gubernacula tractans aduerſus Conſtantem Auguſtum, qui ingentem claſſem ornarat, rem feliciter gerit. Abdalla duce Africam, & Mauritanias ſubigit: atque decurſionibus maritimam oram deuaſtat: cum Wamba, cui Gothi Hiſpaniarum, & Galliæ prouinciæ imperium detulerant, pie, ac ſancte regnum adminiſtraret. Mohabia ſiue: huic vero eius filius Mohabia Sarracenorum imperio ſubſtituitur. Moha- 664.626

AERA. NAT. CHA.

bia iuniore vita functo, Sarracenorum exercitus duos ex cunctis sibi duces deligunt Abdallam,& Maroam,atque eorum opes, ac vires in contrarias distrahuntur partes: magnisque vltro, citroque inlatis cladibus Maroa nouem annorũ induciis cum Constantino Imperatore pactis, prouincias inter filios partitus, Abdebmelc natu maximo Persidem, Armeniam, Mesopotamiam, Osdroenem, Arabiam,& Syrię regiones dereliquit: Abdelazizio vero Ægyptũ, Æthiopiæ vlterioris tractus,& Tripoleos, Africam, & reliquas ad Gaditanum fretum adiacentes prouincias attribuit: exercitibus, atque classibus Mahmetem filium præficit: Sed Vlith Abdelmelc filius, cum à patre Abdelazizius frater Regno deturbatus esset, Sarracenorum vniuerso Imperio à patre præficitur: qui hostes, ac vicinas omnes gentes contudit: atque confregit: & Indiæ, vt vetustus eiusdem ætatis scriptor perhibet, dominatur: atque idem auctor ita subdit. In occiduis inquit partibus Regnum Gothorum antiqua soliditate firmatum apud Hispanias, per ducem sui exercitus nomine Muzam adgressus edomuit: & regno ablato vectigales fecit. Tam paucis res tanta, taleque, ac tãtum, quantum alias nunquam ea celeritate confectum est bellum, à vetusto scriptore perstringitur: & magnis tenebris incredibilis, & inaudita clades inuoluitur. Hi omnes qui summo Arabum imperio sunt potiti, suæ gentis nomine, tanquam Regio, & imperatorio munere fungentes Miralmuminimi sunt cognominati. Satis constat repentinam eam calamitatem non fuisse: sed regno malis ciuilibus oppresso, Witiza Rege rerũ potiente, Zemam, quem
745.707 alii Seniam vocant, Arabum Ducem AERA DCCXLV ad irrumpendas Hispaniæ oras classem comparasse: eoque anno Tariffium ingentium copiarum ductorem freto transmisso Bæticam inuasisse. Tariffium autem Arabum itidem ducem vetustis monumentis Tarik vocatum comperio.

747.709 Ruderico regnante AERA DCCXLVII & Witizæ Regis filiis arma commouentibus, quos Rudericus, regni, quod ipse inuaserat, successione deiecerat,& Iuliano Spathariorum Comite Witizæ consobrino, & Egicæ Regis genero acerbissimo animi sensu patrati à Ruderico adulterii dolore percito: quod Rex vxori, Faldrinam vocatam memoriæ proditur, probrum intulerat, siue Caiæ filiæ illuserat, hostiũ vires concitãte, ductoribus Muza militiæ principe Azuiri filio,& Tariffio Arabes ad Calpem, non praedonum more, sed vti in propria emigrantes irrumpunt: ac tota se prouincia Bætica,& Lusitania repentinis incursionibus effundunt.

748.710 Cum misera, & calamitosa tempora instarent Rudericus totius regni copias, non iam illo Getico,& Martio furore truces, atque insultantes, sed molles, atque eneruatas colligens, & inter Sericium, & Assidonam vrbem in extremum rerum omnium certamen, atque discrimen deueniens, non gentem modo, sed regnum in interitum, & exitium dedit: imperii enim, vitæque eius finis idem fuit. Incredibili impetu Arabes Hispaniarum potiuntur: vt non tam rerum publicarum proditione nefaria filiorum Witizæ aut Iuliani Comitis, vt ferunt, regni proditoris, extinctorisque patriæ
748.710 scelere conciderit, quam cælestii ira regnum Hispaniæ ipsius exitio partum Gothicæ gentis internecione euersum sit. Hostes, quod ex Mauritaniis in Hispanias transmisserint, à nostris Mauri vocati: vt hoc quoque nomine vti, temporibus seruientes cogamur: omnes eiusdem sectæ homines Mauros appellando.

Annorum præterea ratio æræ nomine adscripto diuisa temporibus,& serie rerum connexa intermitti non debuit: vt rei tot sæculis ab Hispanis vsurpatæ sua exstarẽt vestigia: quoad eius nominis memoria apud nostros exoleuit. Octo,& triginta annorum interuallo Christi Saluatoris nostri natalem antecedit. Hispani enim Ægyptios imitati ex eo sua notare,& conseruare tempora voluerunt, quod eo anno in potestatem, ditionemque P.R. venerint: C. Cæsare, qui Augustum nomen adeptus est, rerum potiente. Ciuitates enim quasdam Italiæ diem, quo primum ad se Augustus aduentasset, initium anni fecisse, alias vero Asiæ annorum origines ab eius nomine,& dignitate duxisse comperimus.

752.714 Maior scriptorum pars hoc anno de summa rerum à Ruderico Rege decertatum prodit: exstantque vetusti annales, qui AERA DCCLII Mauros ante diem iij, Id. Nouemb in Hispaniam appulsos referant. Multo vetustiores prodidere eo ipso tempore Astures in Maurorum potestate, ac ditione fuisse: & eodem anno Pelagium filium Fafilani Ducis ex Regia progenie ortum cælesti vi, diuinoque numine ex spelunca Ausensuæ montis egressum hostes profligasse: & regni initia in Asturum regione, inter ipsas gladii reliquias,& hostiles perfugas constituisse. Innumeri enim Christianorum populi Maurorum imperia perferentes, sub eorum dominatu graue seruitutis iugum perpe-

perpetiuntur. Mozarabes appellati: quod Christiani mixti Arabibus essent. Ingens enim Maurusiorum, Numidarum, & Afrorum, & earum gentium multitudo per Hispanias circumfusa immane quanta celeritate ad regiones quoque longinquas progredientes, populis ad internecionem pæne deletis late peruagantur. Iique ex Christiano populo superfuere, qui captiui: aut dedititii manserant: aut quos refugia montium receperant, Nobilitas omnis ac Regio genere prognati ad Astures, & Francos confugiunt: Pyrenæique claustra obsident. AERA. NAT. CHR.

Mauri Pyrenæi saltus transgressi Aquitaniam, & Narbonensem prouinciam eodem furore perciti adoriuntur. Ea tempestate Zema siue is Senia est Burdigalam, & Pictonum vrbem expugnat. Volcarum Tectosagum, qui Gallia, quam nunc Gothiã vocant, continentur, potitur: & Francorum nationem bello lacessit. Cum Mauri Tolosam obsiderent, Zema interempto Dux Eudo magnam hostibus cladem intulit. Regio, quæ ad Aragonem amnẽ, vix tunc nisi indigenis cognitum, & Pyrenęi culmina pertinet, xvi dier. patens, & montium iugis anfractibusque conuallium septa, minima Vasciraniæ portio miseris, & afflictis reliquiis incolitur. Hi ab impiis gentibus ad fastidium perdomiti, spreti, & in montium vastas solitudines repulsi, in militaria munera operas conferentes, in summa omnium rerum inopia diuinos cultus neque deserunt: neque intermittunt. Sacra, ac sanctorum veneranda corpora alia cauis montium, atq; humo cælantur: alia in finitimas vrbes, trans Pyrenæum, & in editissima castella arcentur: vt pie religio, ipsis etiam regionibus ab impiis possessis, coleretur. Ex eo Aragonia terra ab amne dicta. Nam ne quis exquisitius reconditam nominis rationem indagare velit, id magis verisimile vetustas ipsa edocet: cum Indiæ, Ægypto, Hispaniæ vniuersæ, olim Hiberiæ dictę, & insigni prouinciæ Bæticę à fluminib. imposita nomina appareant. Iam plures in iuga Pyrenæi abscesserant: & castella rupibus indita. Bellum inde impeditum, arduum, cruentum, atque perpetuum. 753.715.

Inter tot excisas, & funditus deletas vrbes, atque ipsas in perpetuum euersas prouincias Germanorum primo incursionibus, qui XII annis sub imperatore Gallieno Hispanias peruastauere, postea Wandalorum, Alanorum, Sueuorum, atque Gothorum, & Arabum bellis vastas, atque desertas, vnã legimus, inter ipsa euersionis incendia, ab Aiubio Aboualibio Arabum Rege, supra Bilbilis vix relicta vestigia IIII. M. P. in Salonis amnis ripa conditam: Bilbilis enim Celtiberorũ nobilis vrbis acri montis iugo impositæ, atque suspensæ, siue Gothorum, siue Maurorum incendiis conflagrauerit, præter nomen reliquiæ nullæ mansere. Oppidum vero ab Aiubio conditum, & molli cliuo situm, quod eius opus esset, & populo frequentatum Calataiubium dictum.

Quæ huic loco de Augerio Catalone, & magnis illis, siue Germanicæ, siue Francorum gentis proceribus in Cataloniam transcensis, iusto coacto exercitu sacrum bellum gesturi: fabula inseritur, qua ferme res antiqua alia apud vulgus non est insignior, ne incertæ, vanæque rei auctor sim, reiici mihi digna visa est: cuius neque priscis in annalibus, neque testatis rerum gestarum monumentis vlla vestigia apparent. Ne pro certo traderem, cum ipsius rei, de qua agitur dignitas, tum ipsi vetusti rerum Barcinonensium auctores efficiunt: qui nihil eorum gestum prodidere: propagatamque fabulam ex vana quadam Petri Tomichij ostentatione videmus. Scio homines prudentes, & graues, & rerum vetustarum gnaros his minime oblectari: & ab iis, qui earum fabularum lenociniis, & illecebris deliniantur mihi vitio verti non posse, aut calumniam adhiberi, si res eas inanes, & futiles homo peregrinus reiecerim: quæ à Hieronymo Paulo Barcinonensi viro antiquitatis peritissimo, patrum nostrorum memoria, non sine conuitio exactę, & explosæ feruntur. 796.758

Cum æqualis illis temporibus scriptor nullus exstet, in summa obscuritate rerum gestarum versamur. Vetus rerum Aragonensium auctor, qui ante CC annos Regum gesta composuit, in artificio, & opera quam tenui, & exili, quum alias nullam adhibuisse diligentiam videatur, in recensendis regni originibus longe se, & cæteros omnes ... sed falso quæsita propriæ gentis laus leuiorem auctorem facit: præsertim cum Rodericus Simenius Toletanus antistes propior temporibus harum rerum scriptor, & longe grauior, apud quẽ clariora, certioraque domi militiæq; gesta exponuntur, Reges, quos ille noster commemorat, silentio prætermiserit. Hic vero prodit Garciam Simenium cum vxore Innica primum, ex quo Mauri Hispaniarum potiti sunt, in Vasconum regione regnum constituisse: quod Nauarræ posteri vocarunt: & hoc anno Aznarium Comitem Aragonensibus præpositum fuisse: Oscæ vero regnum Abdurramanem Maurum obtinuisse. Tamen hunc Regem Garciam, & v. ex ordine

AFRA. NAT. CHR. sequentes, cum à nullo alio vetusto scriptore commemorentur, & illa commentatio rerum obscuritate penitus inclusa in veritatis lucem, aut rerum gestarum, aut certa temporum serie proferenda esset, cogimur nuda tantum nominum commemoratione recensere. Ipsa vero regni primordia in Vascitania cis Pyrenęum facta idem auctor, vt Regni à Pelagio inter Astures, & Cantabros constituti initijs adæquarentur, altius repetita hæc fuisse commemorat: vt Nauarræ regnum Garciæ Simenio attribuat: Aragoniæ vero Comitatum Aznario.

Præterea, sicut ab eodem proditur, rem exponendam censeo: ne vetusto scriptori & sacris cœnobij vetustissimi Ioannis Pinnatensis addicto fides abrogetur. Mau-
796.758 ris Hispanias debellantibus, qui eorum furori superstites fuerant, alios in Asturiam, Ordoniam, & Viscaiam, in montosa alios Suprarbij Ripacurciæ, & Aragoniæ loca se abdidisse: arcesque, & castella exædificasse. Omnes eas regiones a Maurorum se dominatu, & imperio liberasse. Astures Pelagium sibi Regem adsciuisse. Tamen is auctor re ipsa & superiori, & inferiori sententia satis sibi constare videtur: ita enim subdit: Circiter ccc qui hostilia arma euaserant, prope vrbem Vasconum Iaccam in deuios saltus recessisse: Vroelum montem obsedisse: vicinum collem obiicibus viarũ difficillimo ascensu, atq; aduersus montiũ arduũ, & infestũ Panon vocatum, vicatim habitasse: castellis, atq; arcibus cõmunisse: & omnes suas copias eo contraxisse. Ea tamẽ præsidia breui ab Abdemelico Abencatano Abderrahamenis Abenmõzauiæ Cordubensis Regis duce diruta: atq; euersa fuisse cõfirmat. Eo tempore virum in primis venerandũ nomine Iohannẽ in spelunca delubrũ D. Iohanni Baptistæ sacrum construxisse cuius & viui, & mortui insignis sanctitatis fama ad oẽs vicinas regiones fuerit peruagata. Eo se mox applicuisse Othonẽ, & Felicem fratres: Cæsaraugusta profectos: tanquã in regionẽ, q̃ in oẽs partes solitudines clauderent: eosq; cõsecutos fuisse Benedictũ, & Marcellũ: oẽs sanctitate insignes viros: eiusq; sacri secessus solitudinẽ Garcia Simenio regnante, propter religionẽ loci pie, sancteque ob omnibus fuisse habitam, cultamq;. Satis hæc fuerint manifesta indicia & hostilis furoris, & communis exitij: vt nihilominus Aragonia Regio à crudeli dominatu oppressa fuerit, quam reliquę opimæ, fertilesque nationes: & æquis, planisque locis expositæ. Inde certe, & singulorum gesta, & publica monumenta rerum, si quæ extiterant, prorsus interiere: vt non desint, qui propius fidem esse existiment, eos sex principes, quorum is vetustus scriptor meminerit, Regiæ dignitatis apicem in Suprarbiensi, & Pompelonensi regno minime fuisse adeptos: sed militari munere functos, earum regionũ duces, & collectitiarum copiarũ quasi signiferos fuisse: vt rerum maxime scitu dignarum memoria non modò vacillet, sed potius iaceat. Is rerum status erat: vt quicunque siue duces siue Reges summæ rerum præfuerint, grauissima illa tempora, quæ diu perpessi sunt, fortissime sustinerent: loca idonea opportunaq; pręsidiis occuparent: ne hostes intrare ad se, atque interiora munire possent: oppidaque circummunire cœperunt.

GARCIAS SIMENIVS. GARCIAS INNICVS.
FORTVNIVS GARCESIVS. SANCTIVS GARCESIVS.
SIMON GARCESIVS. GARCIAS. SIM. F. GARCESIVS.

Simone Garcesio, & Garcia eius filio mortuis idem auctor est regnum diu custode, gubernatoreque Reip. caruisse: nulla ab eo Aragonensium Comitum mentione facta, præterq̃, q. Fortunio regnante Aznarius Comes Aragoniæ decesserit: cui hęres successerit filius Galindus. Ab eodẽ solo proditũ est, penes quẽ fides sit, Sãctio regnũ adepto, Mauros Gallaicis victoriis exultãtes Pyrenæũ transcẽdisse: ac Tolosã vsq; Galliam incurrisse, copias Christianorũ, quæ ad S. Iohannis speluncã conuenerant, DC. virorum numerum compleuisse: & Innicum Aragonensem Episcopum cœnobiũ consecrasse.

816.778 Carolus Francorum Rex, qui rerum gestarum gloria, & Imperatoris, & Magni nomen est consecutus, Christianorum populis Pyrenæi saltus obsidentibus, à quibus primum montium claustra, iugaque ipsa sunt perdomita, vt quisque maxime opis indiget, opitulatur: fidei hostes bello persequitur. Ad eam diem Maurorum imperiũ, ac ditionem in Hispaniis Præsides obtinuisse, neque Regiam dignitatem antea fuisse consecutos à vetusto scriptore memoriæ proditum comperio: Cordubæ vrbe Patricia, vt prisca tempora tulerant, tunc vero iam Regia, regni sede constituta. His in diuersas factiones, & ditiones diffusis, atque dispersis, vt intra suam cuique patriam regnum finiretur, hoc anno Carolum in Hispaniam transgressum, inter antiquos rerum scriptores constare video. Pompelo vrbs Vasconum in primis nobilis, cum haud multum ab hostili expugnatione abesset, deditione irruptionem euasit. Cum Cæsar-

augustam

augustam Edetanorum celeberrimam vrbem castris circumsedisset, Mauri ingenti pe- AERA.
cuniæ vi collata: & obsidibus traditis vrbem dedunt: Ibnabala regulo, qui sub Regijs NAT.
signis meruerat, Cæsaraugustanis præposito. Cum in Aquitaniam Carolus regreditur, CHR.
Pompelonis muri euertuntur, atque diruũtur. Franci Pyrenæum transcendentes à mon-
tanis male mulctantur: eorum copiæ funduntur: diripiunturque. 823.785

Mauri, qui Gerundæ Ausetanorum vrbis potiuntur, sub Caroli imperium, ditionem-
que deueniunt. Barcino Laletanorum ciuitas illo sæculo amplissima, atque ornatissima
Francis obtemperat. Hostes continentibus bellis Barcinonenses adoriuntur: atque vi
expugnant.

Incumstatum Asturum Reges rempublicam adduxerant, vt in iis regionibus, quæ 829.791
ad Oceanum pertinent, vsque ad Oeasonem Pyrenæi promontorium late dominaren-
tur. Cum Cantabris, & Vardulis Vascitaniæ finitimis qui in eorum ditione erant, Pom-
pelonenses, & Iaccetani adiungerentur, auxilia, & duces aduersus Mauros mutuo, vicis-
simque arcessuntur. Alfonsus cui Casto cognomentum perhibetur, ab Asturibus ad re-
gnum deligitur.

Felix Vrgellitanus Episcopus, vt in annalibus rerum à Carolo Magno gestarum per- 830.792
hibetur, hæreticæ prauitate imbutus, composito libro impium, & execrabile dogma pro-
dente, cum eius erroris, atque hæresis, præsente Carolo Rege in Baioaria ab Episcopo-
rum concilio esset conuictus, & Romam ad Hadrianum summum Pontificem reiectus,
in eius conspectum productus in Basilica S. Petri hæresim abiurat: sceleris que detesta-
tionem deprecatur.

Cum Zactus Maurorum regulus Barcinonem Caroli Regis Francorum ducibus 835.797
tradidisset, Aquisgranum ad Carolum pergit: seque Regi addicit.

Ludouicus Caroli F. Oscam Ilergetum vrbem obsidet. Azenius regulus se illius le-
gibus & imperio subiectum tradit.

Prædones Mauri classibus ex Hispaniæ portubus in omnem oram maritimam per- 836.798
uagantes Baleares insulas incurrunt: & depopulantur.

Alfonsus Rex Galleciæ, & Asturiæ regionibus Lusitaniam inuadens, & assiduo bello
Mauros persequens, cum Olisiponem celebrem Lusitaniæ vrbem oppugnasset, diripuis-
setque, vt Regino, & Annonius prodidere, Froilam, & Basilicum Legatos ad Carolum
cum Regijs donis mittit: & tam longo locorum interuallo disiuncti, magna armorum
societate aduersus impios hostes, & in republica gerenda coniunctione coiere.

Ludouicus Caroli F. Ausetanorum, & Ilergetum regionibus Mauris bellum infert. 839.801
Euersione, ac populatione agros, ac tecta vastans Ilerdam vi expugnat. Oscam circumsi-
det: summaque virium obstinatione à ciuibus propugnatur.

Barcino biennium obsessa quod Zactus a Rege defecisset, in Ludouici potestatem
redigitur. Barcinonensibus BERNARDVM Comitem præficit. Is, quæ comitum ratio, mu-
nusque præcipuum erat iuridicundo, & bello gerendo dux creatur.

Tarraco Cosetanorum vrbs non modo primaria, sed totius prouinciæ Hispaniæ 840.802
citerioris caput, firmamentum quondam imperij, dignitatisque ornamentum, Gotho-
rum, & Maurorum bellis exinanita Ludouico deditur: qui bellum Ausetanorum, Iler-
getum, & Ilergaonum regionibus promouens Hiberum traiicit: Dertosam vrbem castris
circumsessurus Hisembardus, Hademarus, Bernardus, & Borellus, Ludouici copiarum
ductores mediterraneis locis pugnas, & strages edunt. Villamrubeam Ilergaonum oppi-
dum quod vndique locorum natura continebatur, diripiunt. Nostri ex eo vastare, vrere,
trahere prædas.

Wigebertus Caroli copiarum præfectus hostes acri persequens bello, prope Derto- 841.803
sam signa conferens prœlio cum hostibus decertat. Cum victor euaderet, vrbis tamen
non est potitus.

GALINDO Comes Aragonensis Aznarii Comitis F. Is, vt memorant, cum culmi-
na Pyrenæiiam quasi perpetuæ possessionis causa occupauisset, iugaq; ac prærupta mon-
tium muniisset, castellatimque firmasset, Ataresiam arcem, & aliquot eius regionis oppi-
da, quæ Vasconum, & Ilergetum confiniis continentur, condit. Acomũeri S. Martini
Cercitensium cœnobium construxit: alij D. Iohanni dicatum ferunt.

Pompelonenses, & Vasconum copiæ, qui saltus Pyrenæi obsederant, ad quos omnis 844.806
aditus, qui pæne solis patuit, obstructus erat, cum à Maurorum dominatu defecissent,
Francorum regno se, suaque subiiciunt. Annonius.

Mauri ex Hispania prœdones, cũ in sinus interni maris incursarent, in Sardinia prœ- 845.807

AERA. NTA. CHR. das facientes profligantur. Cum in Corsicam traiecissent, deuictis, atq; in naues compulsis magnam Corsi cladem attulerunt.

847.809 Ludouicus bellum in Ilergaonibus continenter gerens, cuius ductorum Heriberti, Luitardi, & Hisembardi virtus egregia enituit, Dertosam eius gentis primariam vrbem vi expugnat.

Aurelius Comes, qui à Ludouico finibus præfectus Oscensium, & Cæsaraugustanorum ditionibus imminet, à Mauris eluditur. Fraudibus enim atque fallaciis tempus ducentes, magnam Carolo Imperatori spem afferunt, in eius se potestatem redacturos.

Vasconum populi, quorum fines ad summum Pyrenæum pertinent, qui ditioni se, & regno Caroli subiecerant, ab eo deficiunt. Iis turbantibus Ludouicus Pyrenæum transcendit: & Pompelonem aduentat: maiorque eorum pars in eius se potestatem tradit. Carolus Asturum regnum Bernardo nepoti appetit: & vti ab Alfonso Rege adoptetur, summopere contendit. Magno comparato exercitu cum Pyrenæum esset transgressus, Astures, Gallaicique proceres externum dominatum formidantes Bernardo Carpio Regis Alfonsi sororis F. ductore, & Marsilio Cæsaraugustani populi Rege adiuncto, obuiam Carolo prodeuntes, in ipso Pyrenæi transitu, vt prædicant, Francos calamitoso illo, & nunquam satis decantato prœlio, fundunt. In eo certamine fortissimos quosque duces, & primarios viros interisse, & Rhollonem in primis Britanniæ Ducem, in cuius persona, veteres heroum fabulas, & mirifica gesta, fictosque luctus imitantur, constans est opinio: ad vulgarem, popularemque sensum mire accommodata.

851.813 Heribertus Caroli copiarum præfectus Oscam obsidione premit, Mauri acerrime propugnant.

852.814 Carolus Imperator Aquis degens K. Februa, è vita excedit. Ludouicus Caroli Augusti patris morte ad Imperii gubernacula adscitus, rebus mox in Germania, & Gallia magno seditionum motu, atque impetu ruentibus, à sacro bello inferendo, & à sperata gloria regni in Hispania constituendi desistit. Hispaniensibus bellis ductores in Septimania, & Catalonia, atque Vascitania præficit. Cataloniam prius Catteloniam à Cattelanis populis, siue ii Ptolemæo Castellani sunt, dictam firma, & stabilis opinio mihi insita est: Gothalanorum nomine exploso: quo vsos non fuisse veteres auctores, certo scimus. Ea Cattelanorum regio ab oriente Ausetanis, A meridie Laletanis continetur: à septentrionibus vero, & occasu Lacetanis, & Ilergetibus terminatur: in cuius nomen vicinæ regiones paulatim cessere.

Aragoniæ Comites, qui ea tempestate Aragonis, & Gallici fluminum ripis: & Pyrenæi conuallibus ditionem sibi constituerant, castellaque munierant, & aditus omnes claustris, & præruptis montium obseptos tenuerant, incredibili virtute, Aspa, Suprarbio, & Ripacurcia auxiliaribus copiis cõtractis, & ciuitatibus sociis in spẽ prœdæ traductis acrie, & magnum bellum summa virium contentione Mauris inferunt: cum primo neglecti, & saxorum asperitate, atque impendentium montium altitudine, ac mox incultorum locorum sterilitate, & vasta solitudine freti terribiliores virtute hostibus esse cœpere. Breui ingens coalita multitudo Gallici fluminis conualles occupat Fons eius ex summo Pyrenæi cacumine aquarum diuortio defluens, & magno strepitu excurrens loco Salientis nomen indidit: & quasi ex ipsa Gallia maiore vi, ac mole agẽtem vndas, & Vascitaniam ab Ilergetum regione terminantem Gallicum appellauere: qui summa tellure flexu deuius Cæsaraugustano in agro in Hiberum influit.

Bernardus Comes Dux, atque Marchio, ea enim cognomina rerum gestarum dignitate iure merito præfert, Ripacurciæ regione, quæ iugis montium cincta latis, & fertilibus agris culta atque referta est. dignus potestate, & dominatu habitus Theudam Galindonis Comitis filiam ducit. Is, vt ex vetustis annalium monumentis eruimus, Caroli Magni auorum stirpe ortus, eo genus ducebat: cuius virtute, cum maiorem Suprarbii, Ripacurciæ, & trans Nochariam fluuium Paliariensis regionis partem Mauri potirentur, montosis, & præruptis munitionibus exturbantur: & longe, lateque eius regionis vrbes, oppidaque sub Imperium, ditionemque suam subiunxit. Suprarbia terra supra Arbrem mõtem, qui Vero, & Cinga fluminibus terminatur, ad Pyrenæi valles Ilergerum regione pertinens, & cœli temperatione, & agrorum fœcunditate, vbertateq; nobilis, merito his temporibus regni nomen sortitur. Eius regionis Ainsa est peruetus oppidum: & quodãmodo arx primaria: ipso situ loci præcellẽs. Quod supra Arbrem montẽ, Pyrenæum versus late patet, Suprarbium dictũ. Nostri Calasanctium vsque saltus, atq; aditus omnes à

Gradu

Gradu, quem Aras vocabant, in eum tractum, qui S. Christophori Gradus vocatur, & à diuio Isauena ad iugum, quod incolæ Ripacurciæ castellum vocant, & munitionibus, præsidiisque obstruunt, & regionis eius solitudinem incolarum cœtu frequentant. Plura à Bernhardo Castella atque arces construuntur. Sub Ripacurciæ montis crepidine, in ipsa Isauenæ ripa cœnobium quod Ouarram vocant, exædificat. Paliariensem in Lacetanis regionem, quæ Pyrenæo late funditur, & impendentium montium iugis continetur, ab impiorum dominatu vindicat.

Eodem tempore Comes alter Bernardus prouinciæ Narbonensis, & Septimaniæ præses, earum regionum finibus rem bellicam administrat: Comes, & Marchio Barcinonensis sub Ludouici imperio, eius auspiciis militans cognominatur. Septimania id temporis vetus nomen retinuit: cuius quandam regionis caput Bliteræ exstiterant.

Frodoinum Episcopum Barcinonensem Ludouicus Imperator fouendum, atque ornandum in sua ditione suscipit. Ecclesia Barcinonensis sacrosanctæ Crucis inuentioni dicata, qua in æde D. Eulaliæ corpus conditum fuit, reficitur, consecraturque: cærimoniæ sacræ summa cum religione instaurantur.

Sexto regni Imperatoris Ludouici anno omnium Sanctorum festa celebritate Sisebutus Vrgellitanæ ecclesiæ Episcopus Vrgelleti templo sacram eius diœcesis sedem consecrat, dedicatque: assidente Seniofredo Vrgellitano Comite: qui Vrgellitani Comitatus ditioni, potestatique ab Imperatore Ludouico præfectus erat. Diœcesis iisdem finibus constituitur, qui Caroli regno attributi fuerant: & ecclesiæ Bergensis, Cæretana, Paliariensis, Cardonensis, Riparcurciensis, Anabiensis, Erbiensis, & Gestabiensis eidē contribuuntur. Ea sanctio summorū aliquot Pontificū scito, atq; decreto, & Ludouici ope firmat. 858.820

Ermengaudus cis Pyrenæum Indigetum regione Emporitanus Comes classe adornata Mauros Hispaniarum prœdones piraticam facientes Gallico, & Hiberico mari felici euentu est persecutus: & gloriosam victoriam ab Abdurrhamene Mauro ductore consequitur: qui Cataloniæ oras continuis incursionibus non destitit populari: & ferro, igniq; agros vastauerat Barcinonensium, & Gerundensium.

Berga, & Ausa incolis, atque habitatoribus frequentantur. Comites earum ditionibus Ludouici sacramento præficiuntur.

Cardona, aliæque arces earum regionum incolarum præsidio firmantur. His, vt Antonius est auctor, Borellus Comes præficitur: quem Vrgellitanum principem illa ætas cognominat. Is ex Engeltrada vxore Ermengaudum, & Engeltradam liberos habuit. Castrum vetus ecclesiæ Vrgellitanæ condonat: quod sibi Caroli Magni successione quæsitum commemorat.

Res Aragoniæ à tam aduersis initiis, & exilibus profectæ, cum paullulum iam roboris, ac firmamenti in vastis, & desertis locis accessisset, fidei, & religionis constantia, diuino nomine omnium virtutum originem, & progressionem assequuntur.

Bernardus Barcinonensis Comes clam aula Regia Francorum aufugit: quod ii, qui Bernardi Caroli Augusti nepotis regno summæ rerum consulunt, vehementes accusatores essent, eum Augusta eum fuisse adulteratum. Neque memoriæ proditur quis Bernardo in ea præfectura successerit. 866.828

Cum Ludouicus Imperator Lotharium filium Wormaciensi conuentu dimisso, in Italiam cum Imperio præmisisset, Bernardum Comitem Barcinonensem, qui Hispano limiti, Marcham vocabant, præfuerat, Regio cubiculo præficit: scilicet vti Francorum annales memorant, camerarium in palatio suo constituit.

Idem Ludouicus Imperator Augustus Possidonio Episcopo Vrgellitano, quod hostili incursione improborum hominum audacia, aliquot Ecclesiarum ditiones, quæ ab Imperatore Carolo parente & à se Vrgellitanis Episcopis attributæ fuerant, auerterat & incuria superiorum Antistitum Cæretaniæ Comites parochiam Iuliæ Lybicæ inuaserant, ne vllam possessionem vsurpet, author est, neue aliquid de earum possessione detrahant, aut decumas seu quas vocat, functiones aliquas ab eis extorqueāt vel eripiant, edicit: Ecclesias Vrgellitanam, Bergitanam, Cæretanam, Palliariensem, Anabiensem, Titbiensem cum S. Deodatæ oppido, Ripacurciensem quoq; & Gestabiensem Ecclesias circumsentes regionibus D. Mariæ Vrgellitanæ Ecclesiæ dicatas, à Possidonio posterisque Episcopis perpetuo retinendas, irrogato priuilegio decernit atque constituit. Eam rem Lugduni A. D. XII. Cal. Ianuarij, anno XXII Imperii Ludouici piissimi Augusti Indictione I 7 gestam archetypo monumento apparet.

An. XII K. Iul. Ludouicus Imperator decedit. Lotharius F. ad imperium adsciscitur. Bello inter fratres coorto, Francorum regnum Carolo Caluo cedit. 878.840

AERA. NAT. CHR.

882.844 Carolus Caluus Francorum Rex Barcinonensibus siue Hispani, siue Gothi essent, immunitatem, libertatemque elargitur, qua Franci uti assueuerant: permittitque, vt Gothicis legibus iura inter se, foraque constituant. Immunitas ea à Francis in Hispania Frankitas dicta. Francorum enim nationem Germanicam Germanis reliquis & Frisiis commodiore immunitatis conditione antetulerat.

883.845 Barcinonensis, Emporitanus, Ruscinonensis, Cæretanus, Vrgellitanus, Paliariensis Bergitanus, & Ripacurciensis Comites Francorum Regi Carolo vti præfecti, copiarumque militarium ductores parent.

883.845 Ex Bigeronibus Aquitaniæ ciuitate Innicum cognomento Aristam Simonis filium adscitum, & ad militaris Imperii ductum ab iis, qui Pyrenæi claustra, præsidiaque firmauerant, euocatum, atque delectum vetus, & publica opinio est: quæ ex antiquissimis nostrorum litteris, atq; monumentis constitit. Eum principem virum rebus præclare è dignitate Imperatoria gestis ad regnum merito arcessitum apparet: vt cui summa totius belli, omnium voluntate deferretur, is iure regnum obtineret: quod militari concursu, atque consensu ad eum delatum esset Imperium: vt certo iure, ac legibus militaribus, & ciuilibus in Maurorum perniciem sub vnius potestatem conuenirent. Nam non abnuerim eos Principes, qui in Asturibus, & Vasconibus Hispaniarum euersione primi Regale munus, ac nomen vsurpauere, maxime illis assimiles fuisse, quos perhibent, cum Regia dignitas primo constituta est, tanquam perpetuos militarium copiarum ductores, atque imperatores à populis delectos fuisse. Bene enim gerendæ rei, vt ferunt, & iustitiæ fouendæ causa bene morati Reges olim & cognominati sunt: & constituti: vt plane regnum Innici Aristæ concessu, & beneficio militum, non ciuitatum, quæ nullæ fere eo tempore cis Pyrenæum institutæ, aut perdomitæ erant, constitutum esse videatur. Huius tamen initia regni, certaue tempora notare non ausim: quod vetusti scriptores ea minime posteris prodiderint: neque incorruptis, quod sciam, monumentis innotuerit. Coniecturam tamen facere possumus exitiosa coniuratione aduersus Ludouicum Imperatorem à filiis summa impietate facta, & patre ab Imperio deturbato, & in cœnobium incluso, postremo dissidentibus inter se filiis, & de regni ditionibus armis decertantibus aditum ad pauperis regni nomen Innico & pugnaci, & strenuo in primis viro cis Pyrenæum fuisse patefactum: quod exhorridis initiis, & abditis, & montosis sedibus, atque speluncis, cum bella finitimis, non tuendi, sed proferendi imperii causa iam inferrentur, vi, & diuino numine mirabiliter in tantum fastigium euaserit. Pampelone Vasconum vrbe primaria sedem regni, atque Imperii domicilium collocatum memorant. Nostri in Suprarbia terra Ainsæ constitutum arbitrantur: ac leges tunc latas ferunt, quibus fori Suprarbii nomen inditum sit: quas rudibus hominum animis, & militaribus ingeniis, vtpote bello viuere assuetis, montanis, atque agrestibus simplices, & militares fuisse apparet. His legibus & in Nauarræ Regno, & Guipuscoæ regione iura dici consueuisse vetustus scriptor refert. Iohannes præterea Simenius Cerdanus, qui Præfecturam, quam vocant iustitiæ Aragonum plures annos auorum ætate gessit, cuius præstantissimi viri magna est apud omnes, & inprimis grauis auctoritas, prodit eundē magistratū, cui nostri summam rerum deferunt, initio regni constitutum: vt quemadmodum apud Lacedæmonios Ephori Regibus oppositi fuerant, sic apud Aragonios is magistratus vim maiorem, atque impotentiam Regiæ potestatis coerceret: & quodammodo præses, atque custos libertatis haberetur. Inde eum magistratum introductum ferunt: præsidia communi libertati suppeditātem: cuius vis in libertate retinenda emineat: vt nemo ius suum amittere posset, nisi qui eum gerat, auctor sit factus: & in posterum certum mansisse perfugium aut intermissæ, aut retentæ libertatis: adeóque integrum, purumque esse voluerunt, vt ipsius iustitiæ nomine insignitum produxerint. Aragonensium certe legum, atque institutorum serie liquido constat, magnis interdictorum præsidiis eam præfecturam septam fuisse: atque communitam: cum regno latius patente, de libertate retinenda maiores paulatim cautum sibi decreuere: ne in posterum extraordinariis potestatibus libertas adimeretur: neue quid de eius magistratus dignitate minueretur. Huius principis præstanti virtute nostris animi adduntur: ac veluti è latebris, ac præruptis montium se eripiunt. Cum maiestatem quæsitæ dominationis firmasset, bellum aduersus hostes, qui Suprarbii, & Ripacurciæ arces obsederant, magna virium contentione infertur: & geritur. In plana Pompelonis loca, atque cōualles, Nauarram incolæ vocauere, regni fines, terminique proferuntur: & regni nomen producitur. Nostri inaccessi primo mōtibus, & inuiis regionibus septi, mox veluti ex superioribus locis irruētes, tāq̄ turbine aliquo, aut subita tēpestate hostes proterunt: atq; peruertunt: neq; Mauri inuiti planis,

na, & irriguis conuallibus, delicijsq; affluentibus montosas, & horridas cautes commutant. Diuinum numen, cælestiaque signa Christianorum exercitu prœliante apparuisse, vetus opinio, iam vsque à priscis temporibus aucta Aragoniam oppleuit: indeque regia insignia exorta argentea cruce in summo scuti cyanei coloris vmbone dextro apposita, & cuspidatim ab imo præacuta memorant. His insignibus prisci Reges militari, regioque ornatu decorari consueuerant: indeque defluxisse constanti fama, atque omnium sermone celebratur. Hinc enim perpetuum ornamentum regni effluxit: indicium verum, & insigne cœlestis numinis: cuius diuino munere tantæ res gestæ fuere. Ingeneris nominis, atq; decoris insignia, & ornamenta à principibus nostris præferuntur. Iam vero Innico Aristæ Regi Simonem parentem Regem effingere, res plena futilitatis, summæque leuitatis esse conuincitur. Aristæ præterea nomen inditum inde commemorant: quod is esset impetus animi, ea cupiditas manus cum hoste conserendi, vt veluti spicarum aristæ ardore flammæ conflagraret.

INNICVS ARISTA SIMONIS F. SVPRARBIENSIVM ET POMPELONENSIVM REX. WIFREDVS COMES BARCINONENSIS.

Vetustus auctor rerum à Comitibus Barcinonensibus gestarum perhibet Wifre- 887.849
dum, qui hoc tempore Barcinonis gubernandæ, & finium tuendorum, & propagandorum munus obierat, castelli Arriæ Cæretanæ regionis ad confluentes Thelis amnis, eiusque ditionis dominatum possedisse.

Senior Cæsaraugustanus Episcopus.

Wilesendus Pompelonensis Episcopus firmo, & graui D. Eulogij testimonio præclarianuslites.

Wifredus Barcinonensis Comes in regia Francorum aula Regi assidens à Salomone 896.858
Cæretaniæ Comite interficitur.

Carolus Francorum Rex XIII Cal. Decembris Indictione IX, anno regni XXI Pa- 899.861
nagoni Guisado Vrgellitano Episcopo priuilegia à Carolo Magno & Ludwico Impp. irrogata firmat atque sancit. Decimas prætereà Andorrensis pagi, ferri & picis debitas attribuit, & quemadmodum Ecclesiis septimaniæ tertia pars telonij, siue id tributum, prætoriumne aut vectigal erat, quod ab iis, qui nundinarentur, conferebatur, Ecclesiæ quoq; Vrgellitanæ contribuit.

Cum Innici Aristæ Regis obitus tempora mihi dubia sint, si pro certo, atque conces- 900.862
so sumerem, aut inanis operæ, aut confidentiæ crimen esset extimescendum. Eo fit, vt eius regni & aliquot posterorum Principum tempora, qui regnum auito iure sunt adepti, neque à me excutiantur, neque explicentur. Ad Saluatoris in Legiriensi cœnobio sepulturam vetus rerum Aragonensium scriptor perhibet: & ex Theuda vxore Garciam Innicum filium susceptum patri successisse. Multo vetustior earum rerum auctor prodit anno Domini DCCCLXII Garciam Innici Aristæ filium mortuo parente regnum obtinuisse.

GARCIAS INNICI F. II. SVPRARBIENSIVM ET POMPELONENSIVM REX.

FORTVNIVS SIMENIVS ARAGONIÆ COMES.

GALINDO AZNARIVS ARAGONIÆ COMES.

Mahomades Abdurrahamenis F. qui Hispaniarum prouinciarum Imperium sub 906.868
sua ditione constituerat, & in suam potestatem redegerat, ac regale solium Cordubę collocauerat, ea namque vrbs quondam florentissima, ac potentissima Mauris victoribus, & summo eorum dominatui domicilium, ac sedem præbuit, exitiale bellum Vasconibus infert: qui Pyrenęi iugis effusi Hiberum attingunt. Nauarri postea cognominari cœpti. Pompelonensem tractū Mauri vastāt: regionemq; circumcirca depopulantur. Tris insignes arces ea irruptione expugātas ferunt: quarum nomina auctor Arabicæ historię suppressit. is eam rem prodit hoc anno gestam: qui in CCXLVI regni Mahmetis inciderit. Vna earum arce expugnata commemorat virum primarium Fortunium captum Cordubam perductum: & XX demum anno magnis cum donis, muneribusque dimissum: & adeo grandi ætate confectum, vt CXXVI annum compleuerit. Sunt qui arbitrentur eo tempore nostros se in speluncam ingenti montis crepidine, cui Pano nomen erat, abdidisse: atque in eo natiuæ specus antro, quod omni aditu circumcisum, atque diremptum erat, veluti in religioso, ac sacro loco deserto, & ab hominum accessu semoto, templum S. Iohannis fuisse constructum. Ad DC præterea cum vxoribus, &

AERA. NAT. CHR.

liberis in eum locum vltima desperatione perterritos profugisse: atque non modo in diuinarum rerum contemplationem versos, in assiduas preces, suppliciaque se effudisse, sed in propulsandis hostibus strenuam operam nauasse: & aliis aris admotis summam venerationem sacri secessus augentibus rem publicam ex eo instaurari cœpisse: & regni initia fuisse deducta. Temporum ratio non discrepat ab ea re gesta, quam Rudericus Toletanus Antistes prodit, Ordonii Regis, eius nominis primi regno accidisse: sed in quem annum conferri possit, haud quaquam liquet: Muzam Gothicæ gentis virum domo, ac factione Mahumeticæ sectæ addictum à Rege Cordubensi defecisse: Toletum, Cæsaraugustam, Tudelam, & Oscam vi expugnasse: in Cataloniam, & Galliam Gothicam irrupisse: horribilesque cædes, ac strages factas: Carolum Francorum regem, ne in rerum omnium discrimen veniret, donis, ac muneribus hostes deliniuisse: & tam aduersam, & turbulentam auertisse tempestatem.

912. 874 WIFREDVS WIFR. F. COMES BARC.

Wifredus Barcinonensis Comes Wifr. F. vt à plerisque traditum est, ditionem omnem, quam antea præfecturæ munere, & militaris imperii auctoramento, & dignitate Comites Barcinonenses obtinuerant, proprii iuris, ac dominatus functione sibi, posterisque pacto conuento quæsitam retinet. Suprema vero iura dominatus, ac potestas integra

926. 888 Francorum regibus excipiuntur.

Garcias rex paterni decoris gloriam consecutus Innici patris regnum adipiscitur. Iam enim vsu inoleuerat, vt continua regna stirpi traderentur. Is & laude paterna concitatus, & diuino instinctu, promouendorum finium cupidine Mauros bello persequitur: nec suos modo fines ab hostilibus excursionibus tuetur, sed suorum virtute regnum auget: & rēpublicam in dies amplificat: cuius dignitatis augēdæ rebus prospere gestis impulsus finitimos armis, aut metu sub imperiū, ac ditionē cogit. Vrracā, siue vt alii volūt Enengā Fortunii Simenii Aragoniæ Comitis F. vxorē ducit. Simillimū tamē veri apparet Endregoto Galindo patre, Galindi Aznarii Comitis F. fuisse genitā. Iā vero Aragonēses Comites nulla certa tēporū cōplexione à vetusto auctore prodūtur. Tamē tabulas extare video, non archetypo exemplari descriptas, quibus testatum accepi AERA DCCCCV Galindonem Aznarium Comitem pietatis causa aliquot prædia donasse Ecclesiæ beati Petri, quæ in pago, qui Siresia dicebatur, condita fuerat: regnante Carolo Rege in Francia, Aldefonso in Gallia Comata, & Garcia Ennecone Pompelone. Galliciam vero Galliæ Comatæ nomine designari, aut perridiculum, aut certe inauditum, reconditumue videri potest.

Cœnobium in Riuipullensi pago ab Wifredo Comite Barcinonēsi D. Mariæ dicatur. Daginus Abbas monachorum conuentui præficitur. Eo in cœnobio Wifredum senio-

927. 889 rem sepultum ferunt.

Elleca Cæsaraugustanus Episcopus A.D. II. Non. Mai consecrationi Sisnandi Compostellani Episcopi cum Naustio Conimbricensi, Argimiro Lamecensi, Recaredo Lucensi, Homādo Egiditano, Theudemiro Visensi, & Iacobo Auriensi Episcopis assidet. In ea enim conditione rerum respublica Christiana constituta fuerat, ex quo fidei hostes prouinciarum Hispaniarum potiebantur, vt in eum statum perueniret, quo etsi oppressos seruitute, atque afflictos piorum cœtus tenerent, in his tamen ciuitatibus, quibus Episcoporum sedes stabilitæ fuerant, & Archiepiscopi, & Episcopi pręsiderent: & terminatas diœceses ab Wamba Gothorum Rege definitas obseruarent: pios, & sacros cultus retinerent: & piorum populi, quoad eius fieri posset, tametsi aliqui a propriis sedibus exstorres in Gallias profugerent, aut apud immanes, & efferatos hostes in lautumiis, & ergastulis conficerentur, acerbissimumque seruitutis iugum perferrent, in religionis cultu tuendo, atque conseruando Maurorum conatibus obuiam ire niterentur. Quamuis septi, stipati semper, atque inclusi, & non quotannis modo, sed in dies tributa conferrent, & sanguinaria impiorum iuuentus inimicissima esset, Episcoporum tamen sanctitas, & Christiani populi pietas Deum opt. Max. placatum efficere nitebantur. Statæ inde, solemnesque cęrimonię Pontificatu continebantur: & Christiana religio pio cultu à maiorum institutis non abhorrebat. Cæsaraugustæ satis constat, reliquis sacris ædibus, siue sartis tectis, siue depopulatis sanctum, & religiosum templum D. Mariæ virgini dicatum, quod vulgus de Pilari nuncupat, miseris illis temporibus sanctitatis, religionis, & consilii publici tanquam sacram aram, & perfugii portum nostris fuisse. Vnde & Ellecę, & Seniori, ac superioribus, posterioribusque Episcopis, Ecclesiasticoque cœtui sacrosancta ea ædes sedem, ac domicilium præbuit: atque inde amplissimos, & maximos hono-

honores eius fani antistitibus semper habitos, & vetustis tabulis, & memoria superiorum AERA
temporum pro certo firmare possumus. NAT.
Garcias Rex ad Larumbem Nauarræ oppidum signa cum hostibus conferens præli- CHR.
ans interficitur. Eam pugnam in Aiuaria valle pugnatam vetus rerum Aragonensium 930. 892
scriptor memorat. Cum regina prægnans filium aluo contineret, siue eo prælio, siue vt
idem perhibet, incursantibus postea hostibus occisam ferunt: & infantem enecta paren-
te genitum: & cæso vtero exectum. Is enim rerum status erat, vt inter horridas cautes,
ac montium claustra, & perpetuas excubias è contuberniis hostis conspiceretur: & con-
tinentibus bellis, assiduisq; incursionibus manus consererentur, cum non tyrocinia so-
lum, verumetiam incunabula in ipsis castris ponerent: quorum pueritia inter varios bel-
lorum conflictus militia videri poterat. Nutricium pueri tali sorte geniti, alii ex Gueua-
ra, ex Abarca alii familia fuisse commemorant: cuius prouido, & sagaci consilio, & e-
ducatus clam infans fuerit, & ad regni fastigium sit adscitus.

In peruetusto codice Conciliorum cœnobii S. Æmiliani Cogullensis nuncupati, 943. 905
quem AERA MXXXII à Belasco Sisebuti Episcopi iussu descriptum Gothicis litteris
vidimus, qui nunc in Regia S. Laurentii bibliotheca magna vetustatis veneratione as-
seruatur, memoriæ traditum eadem librarii manu comperimus, Sanctium Regem Gar-
ciæ F. Pompelone AERA DCCCXLIII. regnum obtinuisse: eamque vrbem suo subdidisse
iuri: territoriiq; omnis Aragonensis dominatum tenuisse: ac regionis, quam Degensem
nominat, cum oppidis potitum. Aliquot etiam monumentis testatum comperio in con-
uentu procerum virtutis ergo ad Regiam dignitatem Sanctium fuisse euectum: ea vis
animi, virtusq; egregia in eo enituit.

SANCTIVS GARCIAE F. III. SVPRARB. ET POMPELONEN. REX.

Sanctium Regem Garciæ Regis F. Innici nepotem Garseanem cognominatum
vetusta monumenta testantur. Galindi etiam cognomen habuisse S. Iohannis Cœnobii
Pinnatensis vetustis tabulis apparet: idq; nomen Galindi Aznarii proaui Aragoniæ Co-
mitis videtur hereditaria ditione fuisse partum: quod Aragoniæ ditio Suprarbiensi, &
Pompelonensi regno subiuncta esset. Nam Abarcæ inditum cognomen non modo
in castris, sed pæne profligata in acie genito, & in militum contubernio educato,
militari vocabulo, siue ioco accidisse verisimile est: quod eo tegmine pedum, quod
ex crudo perone Hispani Abarcas vocant, vteretur: quo pastores, rusticanique homi-
nes montani niuibus maxime accommodato assueuere: neque eo nomine in litterarum
monumentis fuisse appellatum quis non videat? haud aliter, atque priscis illis Imperato-
ribus contigit, quos Caligulæ, & Caracallæ nomina testatiores posterioribus seculis red-
diderunt. Rudericus Toletanus antistes grauis in primis, & locuples auctor commemo-
rat, quosdam qui Regio sanguine prognati fuere ab Abarca sua ætate cognomen retinu-
isse. Regi Sanctio fere initio regni diuina spe, ac fiducia rei bene gerendæ non continens
modo, sed naturale quoddam bellum, atque in animo insitum tantulis copiis cum Mau-
ris fuit: quod magna contentione commotum, atque confirmatum calamitoso, & exiti-
abili exitu hostes proterit. Oppida omnia, quæ paterna clade, & regno imperatore orba-
to in Ripacurciæ, & Suprarbii regionibus à Mauris direpta, & vindicata fuerant in liber-
tatem, & regiam ditionem asseruntur. In tam secundis rerum prouentibus virtus eminuit
egregia Centullii, qui de communi libertate optime meritus, nõ virtute modo, atq; animi
præstãtia hostes perpetuo afflixit, sed ratione, & cõsilio incredibili inuestigandi, & perse-
quẽdi sagacitate peruenerat: pluresq; ex primorib. homines barbaros, qui acerrime nostros
lacessiuerant, insidiis circumuentos in Regis potestatem tradidit. Rege tot bella versan- 943. 905
te, & operosis concursationibus distento, Mauri Pompelonem subita incursione op-
pugnant: ipse vero accelerandum ratus, & exercitum eo conuertens, montium anfracti-
bus, & cliuis nine patefactis, in hostes irruens, gloriosam victoriam est consecutus: ad
quem omnes vndique cis Hiberum copiæ congeruntur: & proximi quique populi in-
crescente multitudine fluxere.

SVPRARBII ET ARAGONIÆ SVBIVNCTIO.

Beronum, & Autrigonum regiones, regni arce Naiaræ vrbe Regia, atque primaria,

AERA. NAT. CHR.

haud procul Tritij ruinis constituta, quæ Hibero amne adluuntur, quas Cantabriæ Duces regere solebant, Rex in suam redigit potestatem. A Naiara enim, vti ex Belaſcone eius ætatis auctore, cuius supra mentionem fecimus, comperimus, in Tudelæ vsque fines, Vasconum ad Hiberi ripas oppidi, & Oscæ vrbis vnam tandem piorum populorum, regnique formam perficit. Pleræque arces, castellaque ab eo constructa, ex illa rerum tenuitate in dies frequentantur: atque præsidiis tenentur. Neque inculto, atque horrido re-
952.914 gno contentus, plura Celtiberiæ, & Carpetaniæ oppida armis subigit.

Wifredus Barcinonensis Comes è vita excedit: cuius sepulchri basim cum inscriptione neglectam, & humi ad D. Paulli in Barcinonensi suburbano iacentem inuenimus. Inscriptio tamen hæc est minime diserta: vtpote incondito illo dicendi genere, ac rudi sæculo conscripta.

IC SVB HAC TRIBVNA REQVIESCIT CORPVS CONDAM WIFREDI COMITI. FILIVS WIFREDI SIMILI MODO COMITI BONÆ MEMORIÆ DIMITTAT EI DNS AM. QVI OBIIT VI. KlS MADII SVB ER DCCCCLII ANNI DNI DCCCCXIIII REG. KARVLO REGE POST ODONE.

Quattuor Wifredo liberi superstites fuere. Rodulfus ex monacho cœnobij Riuipullensis Vrgellitanus antistes: Wifredus vi veneni, vt ferunt, sublatus: Myro, qui in Barcinonis, Besaluni, Ruscinonis, & Cæretaniæ ditionibus heres factus est: & Seniofredus Comes Vrgellitanus.

MYRO COMES BARCIN.

Abenhaia Cæsaraugustani populi regulus Ramiro Legionensi Regi, cum Celtiberiam, & Ædetaniam ingenti coacto exercitu inuasisset, & aliquot arces, & castella vi expugnasset, se subiicit. Postea vero rebellione facta ad Septimancas in Vaccæis memorabili prœlio ab eodem Ramiro deuincitur.

964.926 In obruta, & confusa temporum serie, & rerum à Sanctio Rege gestarum eius mortis memoriam in vetustis litteris exstare video: quibus testatum accepimus magno ab hoc anno, temporis interuallo, nempe A. D. VIII K. Ian. ABRAE MXXVII fato perfunctum: sepultumque in D. Ioannis Pinnatensis cœnobio: atque in eius sepulchro Vrracam Reginam Ferdinandi F. vxorem fuisse conditam: quæ aliquot annos post mariti mortem vixit. Contra vero Belasco eius ætatis scriptor magnopere dissentit: cuius verba in re tam dubia, & controuersa operæpretium erit, ni fallor, referre. De rebus enim Sanctij Regis, & morte ita subiunxit.

„ Dehinc expulsis omnibus Biotenatis, forte Biothanati cognomento hostes designas,
„ vicesimo regni sui anno migrauit à seculo. Sepultus S. Stephani portico regnat cum
„ Christo in polo. Obiit Sanctio Garseanis AERA DCCCCLXIIII.

964.926 Cuius temporis ratio, si ab AERA DCCCCXLIII computes, quo anno regnum obtinuisse retulit, mirifice congruit: quæ res cogit, vt ad eam controuersiam asserendam satis idoneus auctor videatur. Rudericus Toletanus Antistes Theudam Sanctij Regis vxorem tantum commeminit: ex qua Garciam Sanctium filium sustulerat: & filias quattuor: Simenam, Mariam, Theresiam: quæ Ramiro secundo Legionensi Regi nupsit: filiumque genuit Sanctium Crassum cognominatum regni heredem. Filiarum minima natu fuit Velasquita: quæ in matrimonium Munioni Vizcaiæ Comiti collocatur. Recta, & à prudentissimis viris tracta ea ratio mihi semper visa est, nec culpare, nec coarguere quemquam ex iis, qui res gestas posteris tradidere. Fides inquiunt, penes auctorem esto. Pudenter sane, ac modeste. Sed eos potissimum preferri verum est, qui adhibita in rebus prodendis qualicumque ratione, & diligentia, earum gentium, in quibus ipsi prodidere, facta domestica, atque quodammodo vernacula, non externa, & ab vltimis repetita terris commentantur. Gothifredus vetustus scriptor rerum illa ætate gestarum perhibet, Othonem III. Romanorum Imperatorem Mariam vxorem duxisse: mulierem adeò temerariam, & procacem, vt probri, atque flagitij insimulatam, atque conuictam viuam Imperator comburi iusserit. Eum auctorem Cuspinianus, & alij quos à me recenseri non est necesse, ab Hibero, & Aragone amnibus longo terrarum tractu remotos, & seiunctos sequuti, Mariam Augustam Aragoniam nuncupant. De ea tamen re ne verbum quidem à nostris auctoribus proditum comperio. Iam vero, si rem adeò miseram, & intestabilem prætermitti nostræ gentis pudor cogeret, illud tamen silentio prætereundum minime videbatur, Aragoniam feminam Othoni Imperatori Max. Augusto nupsisse. Tempora tamen si Othonem, & Mariam Sanctii Regis filiam respicias, satis cõgruere videntur: neque quid dissideat, apparet: præter ipsius facti atrocitatem: & nostrorum hominum incredibilem indiligentiam.

GARCIAS

GARCIAS SANCTII F. IV. SVPRARB. ET POMPELONEN. REX.

Moritur Myro Comes Barcinonensis. Tres filios reliquit: Seniofredum Barcino-
nensem Comitem: Oliuam cognomento Capretam Besaluni,& Cæritaniæ Comitem: 967.929
& Myronem Comitem: qui Gerundensis Episcopus fuit. Omnes à patre in tutelam Se-
niofredi Vrgellitani Comitis patrui traduntur: quorum ditiones, in eius virtutis bellicæ
præsidio XX annos mansere.

Cum Tarraconis vrbis, quæ olim Hispaniarum florentissima, potentissimaque fue- 978.940
rat, siue potius illius vestigiorum,& tenuiũ reliquiarum Mauri dominarentur,& Eccle-
sia, quæ inter primarias excelluerat, pastore careret, Gothicæ prouinciæ Episcopi in con-
cilium conuocantur:& in ædẽ sacrã D.Iuliani martyris oppidi Fontis cooperti Narbonen-
sis territorii conducuntur. Præfuit ei concilio Arnustus metropolitanus Narbonensis
Ecclesiæ Episcopus:& ex prouincia frequentes assedere Antigisus Vrgellitanus, Euderi-
cus Barcinonensis, Wigus Gerundensis, atque Adulfus Paliariensis Episcopi. In eo sacro
cœtu summa contentio, quæ inter Vrgellitanum,& Palliariensem, de tota diœcesium di-
tione impendebat, deciditur. Erat enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione
certatio: quod Palliariensis XXIII annos Palliariam ditionem, ac diœcesim inuasisset: 978.940
constiteratque antea longo temporis spatio Vrgellitano fuisse attributam. De ea re patres
decreuere, sanxereque: vti Adulfus, quamdiu viueret, sacris Episcopi functionibus, at-
que muneribus defungeretur: eaque diœcesis illi assignaretur: eo vero fato perfuncto
Palliaria terra vetustæ Vrgellitanæ diœcesi contribueretur.

SENIOFREDVS COMES BARC.

Seniofredus Myronis F. Barcinonensis Comes, Seniofredo Comite Vrgellitano pa- 988.950
truo libente ditionis suæ gubernacula, dignitatemque consequitur.

Seniofredus Comes Vrgellitanus moritur. In patris locum Borrellus F. succedit 989.951
heres.

Bella inter Hugonem Ducem magnum Roberti F. & Ludouicum Francorum Re- 991.953
gem de regno suscepta,& summa contentione decertata principes Francos à rebus Hi-
spaniensibus aliquot annos auerterant. Tandem A.D. XIII. Apr. vt paci publicæ consu-
leretur, res ad concordiam deducitur.

K. Decembris tertio Lotharii Francorum regni anno Raimundus Comes ditionis 995.957
Ripacurciæ potitur. Is ex Garsendi vxore Francorum gentis quatuor filios susceperat:
Wifredum, qui patri succedit, Arnaldum, Isarnum,& Odissendum. Hic cum Rotæ Ri-
pacurciensi oppido ecclesiastica sedes constitueretur, in Basilica D. Vincentio martyri
dicata eius ecclesiæ Episcopus consecratur: & ab Aimerico Archiepiscopo ea diœcesis
Narbonensi prouinciæ contribuitur: quod Tarraco acerbissimum seruitutis iugum non
repulisset.

Garciæ Regis strenui alioqui principis res gestę nullæ magnopere illustri laude, vel
summatim scriptorum incuria celebrantur: quem ferunt tremulum vocitatum: non ani-
mi mollitia, aut lenitudine, sed quod bellico quodam furore incitato, cum prœlia iniren-
tur, eius artus tremere totius corporis perturbatione,& conquassatione viderentur. Ne
illud quidem prætermittendum. Cum Abdurrahamenus, qui Maurorum imperio terra,
marique præpotens erat, adiunctis transmarinis militaribus copiis magnum exercitum
conficiens, Ordonio Regi Legionensi bellum magno impetu intulisset, in Celtiberiam
inde transit. Vascones quã tumultuosissime adoritur:& in eum penetrat regni Pompe-
lonensis locum, qui Muezius Ruderici Toletani antistitis ætate appellabatur. Noster ve-
ro Garcias, cui tenues opes, exiguæq; copiæ erant, non diffidens, aut rebus suis desperans,
bellum ducit, arcessitisque Ordonii auxiliaribus copiis, cũ Ordonius satis magnas com-
parasset,& subsidio affectis rebus accurreret, Valle Iuncaria signis collatis exitioso
prœlio decertant. Nostri magna accepta clade funduntur: atque profligantur. Captiui in
hostium potestatem venere Dulcidius Salmanticensis,& Hermoigius Tydensis Episco-
pi. In Hermoigii patrui locum Pelagius obses traditus. quod Christum Seruatorem
Dominum,& verum detestari,& eiurare nollet, Cordubæ morte cum ingenti cruci-
atu affectus,& in diuorum numerum refertur. Pelagium Episcopum AERA DCCCCLXIV
crudeli morte affectum quidam Annales testantur.

K. Septembris AERÆ MLIII Garciam Regem decessisse vetustis aliquot monumen- 1004.
tis proditum, quod auctoritate Belasconis falsum coarguitur:& conuincitur. Illa enim ipsa 966
ætate, ita ab eo memoriæ traditum comperimus: Nam cum de Sanctii Regis eius patris
morte tempus adnotasset, ita subdit.

AERA. NAT. CHR. 1004. 966 Item filius eius Garsea Rex regnauit annis XL. Benignus fuit: & occisiones multas egit contra Sarracenos: & sic decessit. Tumulatus est in castro S. Stephani. Supersunt eius filij in patria eius: videlicet Sanctio. Reliqua desiderantur in eo codice: at in peruetusto itidem codice Alueldensi, qui in Regia etiam S. Laurentij bibliotheca asseruatur, ita legimus. Supersunt eius filij in patria: videlicet Sanctio, & frater eius Ranimirus: quos saluet omnipotens per multa curricula annorum amen: discurrenti præsenti æra (tempus designat, quo hæc ab eo librario memoriæ prodebantur) MXIIII. Si ab initio regni Garciæ Regis, æra nempe DCCCCLXIIII, vt idem auctor scripto prodidit, cõnumeres, in æram hanc MIV incidat necesse est: non MVIII: quod in codice Conciliorum S. Æmiliani, eiusdem Belásconis manu designatum legimus: ac multominus MLIII: facili notarum similitudine: ac deprauatione. Ad D. Iohannis Pinnatensis sepultum nostri referunt: sollenniq; Principũ põpa funeratũ: & gentili Regũ monumento conditũ: q futuris Regum sepulchris dicatũ fuerat. Simenã vxorẽ duxit: ex qua natus est Sanctius F. qui regnũ infans adipiscitur: Maiorisq; cognomentum inuenit. Eũ principẽ cũ vxore Simena, & Varraca Regina cœnobio Ciresię Verdunũ oppidũ & salt', q. Beraldo & Aragone fluuiis cõtinetur, q auorũ Regũ tẽpore quęsita fuerãt, cõdonasse vetustis tabulis apparet. Qui tres alios Reges, vt superiorum Regũ tẽpora inter se cohæreant, inter Innicũ Aristã, & Sanctiũ hũc Maiorẽ comminiscitur aut fuerit, nempe Fortuniũ, Sanctiũ, atque Garciam, & veluti in scenam immiserit, atque produxerit, stuporis, ac quodammodo amẽtiæ vetustissimos quosque rerum scriptores, qui tot sæculis in Hispania viguerunt, coarguens: quasi tres Principes, qui regnum adepti fuerant, aut obliuione, aut ignorantia prætermiserint, næ ille vere communi sensu carere videri potest. Ante hæc certe tempora, ne fando quidem est auditum, vt quispiam qui se res vetustas penitus perscrutari profiteretur, in ea versaretur, ignoratione, vt intra trecentos proximos annos, tres Principes domesticos, atque, vt ita eloquar, vernaculos, qui summæ rerum præfuerint, ignarus, atque imprudens dereliquerit: atque de statu regni deiecerit. Adde tot vetustissimorum, & grauissimorum scriptorum consensum: quem qui diuellere conetur, successiones, vitas, atque obitus Regum, qui iure ciuili certi, atque constantes & ducuntur, & habentur, & rerum gestarum ordinem omnẽ perturbarit: ac vetustati, cuius magnã esse vim apparet, insignẽ notã inflixerit.

SANCTIVS MAIOR V. SVPRARB. ARAG. ET POMPELONEN. REX.

1005. 967 Barcinonensium rerum veteres scriptores, quibus à me magna fides adhibetur, non comperio tradidisse, quam nam vxorem Seniofredus Comes Barcinonensis duxerit. Aliculus scriptis exstare video Mariam Regis Sanctij F. duxisse. Satis tamen constat nullis superstitibus liberis decessisse. In eius locum Borellus patruelis frater Comes Vrgellitanus surrogatur: nam vt quidam tradidere Oliuam Capream legitimum successorẽ proceres ditione Barcinonensi euerterant: quem vti impium notatio, & animaduersio prudentissimorum virorum & decoris, dignitatisq; splendore indignum decernit.

BORELLVS COMES BARCINONEN.

1008. 970 Raimundo Ripacurciæ Comite mortuo Wifredus F. Palliariensis, & Ripacurciensis ditionis fit compos: nulla iuris summæ potestatis Sanctij Regis, aut supremi dominatus habita ratione: seque, ditionemque suam Francorum Regi Lothario subiicit: atque addicit: cuius ope, atque auxiliaribus copiis, cum Sanctius regni iura nondum constituisset, stabilissetue, siue vt alij volunt se sacro bello implicuisset, & in interiorem Celtiberiam arma promouisset, totius fere Lacetaniæ, quę montosis earum ditionum regionibus continetur, vi potitur: easq; posteri ex ipsius stirpe generati, non minore labore quam cõparauerat, tutati sunt: quoad Sanctius Rex ætate corroboratus, & Ramirus eius filius Ripacurciæ regionem in suam redegere potestatem: & Regali nomine cohonestauere: Is fuit annus, quo Wifredus earum ditionum potitur, Lotharij regni XV: qui in hunc annũ incidit. Sanctiã vxorẽ duxit: nullisq; superstitib. liberis mortuus est. Ad D. Mariæ Alaonis, Ripacurciæ regionis cœnobio sepelitur: cui monasterio multa donarãt more maiorũ.

In Wifredi fratris locum succedit Isarnus: qui ad Montionem Ilergetum oppidum cum Mauris prælio decertans occumbit.

Palliariẽsi ditioni antea præfuerat Comes Borellus, & Lupus eius F. Suniarius Comes Lupi F. Theudam Wifredi, & Isarni Comitũ sororẽ in matrimoniũ ducit: qui & Comes, & Marchio Palliariensis est cognominat'. Suniario vita functo Theuda ex Cãtabris ad se arcessit Isarnum Isarni fratris F. qui apud auunculum Regẽ Sanctium, vt quędam testantur monumenta, degebat. Hic Ripacurciæ ditioni, & Comitatui præficitur: qui ab Aranæ vallis incolis, quam Garumna amnis interfluit, interficitur: quod eorum dominatum,

cuius

AERA. NAT. CHR.

cuius pater atque auus, & Atho Episcopus Bernardi Comitis frater potiti fuerant, palam appeteret. Isarno minori Guilielmus F. Comes heres succedit.

Plures eadem tempestate ditionum Ripacurciæ, & Palliaris potitos comperio: siue ij hereditario iure, siue militaris muneris imperio fungerentur. Vetera enim monumenta Athonem Ripacurciæ Comitem ferme hoc ipso tempore, & Mariam eius vxorem commemorant.

Suniario Comiti, & Marchioni Palliariensi ex Theuda vxore Raimundus F. Comes heres fuit: qui Raimundum genuit: ex quo auitæ hereditati succedit Petrus F. Comes.

His temporibus alterum Guilielmum Palliariensem Comitem prisca monumenta testantur Myri Comitis, & Gemmonis eius vxoris filium: qui Palliariensem, & Ripacurciensem ditiones inuaserant: iugaque, ac culmina montium, & saltus à Gestabiensi, Lisata, & Benasca vallibus ad Anabiensem vallem, quam Nocharia fluuius intra Palliariensem ditionem, infra Petræ blancæ, & Valentiæ Anabiensis saltus interfluit, circumsederant. Conualles vero, quæ claustris, faucibusque Pyrenæi continentur, & Broti, Bionis, Puertolarum, Bielsæ, & Gistai cognomina sumpsere, & supra Suprarbium ad Pyrenæi iuga pertinent, Suprarbiensi regno subiiciuntur.

1009. 971

A. D. III. K. Iulias in vetustis tabulis Endregoti Galindij fit mentio: qui vna cum Rege Sanctio Garciæ, quem prolem suam nominat, & Vrraca Ferdinandi Regina eius vxore Exabierium oppidum pietatis causa donasse fertur Sirasiensi Ecclesiæ: eamque rem gestam memorant regnante Sanctio Garcia, & Vrraca Regina in Aragone, & Pompelonensi ciuitate: & scribendo adfuisse Degium Episcopum Aragonensem, Blascum Episcopum Pompelonensem, & Benedictum Episcopum Naiarensem: sed ea temporum ratio mihi in suspicionem venit.

10011. 973

Borellus Barcinonensis Comes, & Marchio cum Ledgardi vxore, & Raimundo F. & Ermerucsi Vicecomitissa, & Witardo Ermerucsæ F. Salla Episcopo Vrgellitano, & Vicecomite Guilielmo Solsonæ arcē, quæ Seniofredi Comitis tempore constructa, & colonis frequentata fuerat, tanquam earum regionum propugnaculum, firmumque præsidium militaribus copiis confirmat.

10019. 981

Wifredus Ruscinonis Comes, à quo Ruscinonenses Comites fluxere, Lotharij Regis Francorū permissu Colliberim desertū, & dirutū oppidū, trans Pyrenæi promontorium maris littori impositum construendum, condendumque curat. Nomen ab Illiberis vetustæ vrbis reliquiis inuenit: quam etsi mediterraneam fuisse satis constet, cum vrbs ea opulentia floreret, haud longe tamen à mari sitam fuisse, vestigia ipsa testantur. Neque mediterraneum nomen eam vim obtinet, vt longo à mari spatio disiungi conueniat. Satis enim constat Saguntum, & Valentiam insignes Aedetaniæ vrbes, quæ perteniui à mari discrimine, nempe III. M. P. separabantur, & Olisiponem, quæ pæne Oceano ipso alluitur, mediterraneas a priscis vocatas.

Lotharius Colliberim oppidum Wifredo posterisque eius condonat: quod & situs accessu, & portus appulsu plurimas, & maximas commoditates Ruscinonensibus repræsentat. In Archetypis tabulis à Lothario Wifredus Dux cognominatur, & rem eam Laudini vrbe regia Anno INCARNAT. DOM. 981. Indictione IX. VII Idus Iulij gestam regnante D. Lothario Augusto serenissimo Anno XXVII: filio verò eius. D. Ludwico adolescente egregio regnante Anno III.

10022. 984

Myro Episcopus, & idem Gerundensis Comes Myronis Barcinonensis Comitis F. moritur.

Borellus Barcinonensis, & idem Vrgellitanus Comes, cum Mauros insultantes coercere conatur, qui fines Laletaniæ, & Coseraniæ depopulantur, coacto exercitu in Vallesia regione, haud longe à Moncada castello in patenti Matabouio Campo prœlio decertat: magnaque accepta clade funditur. Ad D. nobiles viros occisos ferunt. Cum Barcinonem Comes ex prœlio se reciperet, hostes vrbem obsident.

10024. 989

K. Iulij IV. Feria Mauri, qui copias omnes commouerant, denuo Barcinonem castris circumsident. Copiis militaribus pæne omnibus, oppidanisque longo bello vrbe exhaustis, Comes obsidionis periculo ciues liberare non posset, propugnationem deseruit, & in Mirosanos montes sese abdidit.

A. D. II. Non. Iul. Mauri Barcinonem irrumpunt: propugnatores, ciuesq; omnes ad vnum cæduntur: capiunturque. Familiarum nobilium stirpes, quæ ante CC. annos ea in vrbe floruerant, ac nominis Francici memoria delentur. Qui gladio non cōficiuntur, & deflendo patriæ exitio supetfuere, Cordubam delati, & in alia Maurorum regna dispersi

AERA. miserandæ seruitutis iugum perpetiuntur. Ea tam terribili, ac truculenta clade accepta,
NAT. arces, castellaque omnia oræ maritimæ raptim, atque turbate amittuntur: deduntur q; e
CHR. hostibus: solæque Moncadæ, & Ceruilionis arces natura, ac situ munitissimæ, vt fertur, à
nostris propugnantur.

Borellus incredibili virtute, atque animi magnitudine aduersis rebus incitatus copias omnes militares Manresæ colligens in hostes irruens, re felicissime celerrimeque gesta Barcinonem, ingenti suorum strage, & publica calamitate ereptam horribili impetu, admirabilique conatu recuperat. Eo bello immunitas data iis qui equo militaria stipendia merent. Ad nongentos fuisse traditur: quorum ex genere eorum effluxerint familię, quos de Paratico nominauere; quod non capitecensi, aut relati in ærarios, sed tanquam bene peculiati pro ingenuis ciuibus se gererent: censerenturque.

1025. In donationum regiarum, & assignationum agrorum monumentis S. Petri Taber-
987 næ, ex quibus minutatim rerum memoriam vetustarum decerpere cogimur, hoc anno
K. Ian Sanctii Regis, & Vrracæ eius vxoris, & trium liberorum Garciæ, Ramiri, & Gonzalui fit mentio. Vrracæ vero nomen ad Sanctium Abarcam Regem, liberorum ad Sanctium eius nepotem rem referendam demonstrat: atque huius etiam anni ratio vitio non caret: cum nec dum nati ea tempestate esse videantur Garcias, Ramirus, & Gonzaluus: qui Sanctio Maiore patre mortuo, quisque regnum adipiscitur suum: vt plane ea res in annum incarnationis domini MXXV, non æræ reiicienda sit: adeo in fallaci, & ancipiti, ac lubrica temporum serie versamur.

1027. Sanctius Rex Cœnobio S. Iohannis Pinnatensis, quod loci religione permoti illius
989 sæculi principes augustè, sanctèque venerabantur, Martem, Baguesium, & Huertolum
oppida condonat.

1028. Moritur Oliua Besaluni, & Cæretaniæ Comes. Bernardus Taliaferrus F. quasi in-
990 cisor ferri cognominatus, in Besalunensi succedit ditione. Minor natu Wifredus Coretanię hereditario munere præficitur. Oliua eorum frater monachus ex Riuipulli Abbate Ausetanus fit Episcopus.

1031. 993 Borellus Comes Barcinonensis è vita excedit. Hunc principem primo Ledgardim vxorem duxisse, & filium ex ea Raimundum suscepisse comperimus. Secundis nuptiis in matrimoniū Aimerudim adiunxerat. A. D. VIII. K. Oct. eius testamenti tabulę obsignantur: quibus Raimundum Barcinonensis, & Gerundensis ditionis heredem scribit. Raimundum, Borellum, & Suniarium Comites fratris filios, & Guilelmum Vicecomitem, vna cum Raimundo filio exequendo testamento præficit. Ermengaudum natu minorem F. Vrgellitanæ ditionis heredem instituit: à quo Vrgellitani Comites fluxere, qui Ermēgaudi sunt omnes nomine appellati: quod idem videtur, quod Erminigildi. Cœnobium Riuipulli Borellum anno DCCCCXC instaurasse memorant: atque in eo conditum arbitrantur.

RAIMVNDVS BORELLVS COMES BARCINONENSIS.

1041. Mauri ad Albesam maximo, & memorabili prœlio funduntur; & profligantur: ma-
1003. gnaque clade illata ciuitates pæne omnes Laletanorum, Ilergetum, & Cosetanorum, quæ ab hostibus obtinebantur, & nunc Catalonię finibus continentur, Raimundo Borello Comiti tributa conferunt Berengarius Episcopus Helenensis eo in prœlio occūbit.

1048. Sacrum bellum Hispaniarum principes summa virium contentione gerunt. Bar-
1010 cinonensis magno exercitu instructo, & auxiliaribus copiis Paliariensium, Ripacurcientium, Suprarbiensium, & Aragonensium adiunctis, Castellanorum, & Legionensium exercitus consequitur. In Bæticam prouinciam tanquam Imperii arcem, & propugnaculum inuadunt: ac Cordubensem agrum incurrentes, haud longe ab ea vrbe maximo, & cruento prœlio confligunt. In ea pugna Ermengaudus Vrgellitanus Comes, & Marchio, quem Cordubensem, ob eius cædem postera ætas nominat, & Arnulfus Ausetanus, Aetius Barcinonensis, & Otho Gerundensis Episcopi mortem occumbunt.

1055. Raimundus Borellus Barcinonensis Comes moritur: in cuius locum BEREN-
1016 GARIVS RAIMVNDVS F. succedit Barcinonensis ditionis heres.

1058. Bernardus Taliaferrus Oliuę Comitis F. Besalunensis Comes Rhodanum traici-
1020 ens demerso nauigio periit. Is Guilelmum Bernardum cognomento Crassum filium reliquit Besalunensis ditionis heredem.

Wifredus Cæretaniæ comes Bernardi Taliaferri frater Raimundum Wifredum F. Cæretaniæ ditionis heredem instituit. Huius quattuor alios filios commemorant: Wifredum Narbonensem Archiepiscopum, Berengarium Gerundensem, & Guilielmum Vrgelli-

Vrgellitanum Episcopos. Vetus auctor rerum Barcinonensium, qui eos recenset, vnam AERA.
eorum vxorem Wifredi Comites Cæretaniæ commeminit: neque cuius gentis fuerit, NAT.
traditur. CHR.

A. D. VI. Id. Ian. Anno incarnationis Domini MXXV, AERA MLXIII. Indict. VIII. 10063.
anno XXVIII. Regni Roberti Francorum regis Berengarius Raimundus Barcinonen- 10025.
sis Comes libertatis tuendæ iura, possessiones, bonaq; ciuibus Barcinonensibus, & totius
eius ditionis incolis confirmat: atq; sancit: vna cum vxore Sanctia: vt mos genti, & illo-
rum temporum principibus fuit: vt is vxoribus honos adhiberetur: neq; sexum in impe-
riis discernerent. Sanctiam Infantem nominat: & filiam potentissimi Comitis Sanctii es-
se asserit: vt Sanctii Castellæ Comitis filiam, aut Sanctii Guilielmi Vasconiæ Aquitanicæ
Comitis fuerit; qui eadem vixere ætate. Vetusta enim monumenta, & priuilegia exstare
video a Sanctio Rege hoc ipso anno irrogata, quibus Simenæ Reginæ eius matris, & Ma-
ioris Reginę vxoris, Garciæ, Ramiri, Gonzalui, & Ferdinandi filiorum fit mentio: & San-
ctius Guilielmus Vasconiæ, & Berengarius Barcinonensis Comites, qui scribendo adfu-
ere, commemorantur: donationesq; a Rege factas auctoritate sanxere.

Sanctio Castellæ Comite, & Garcia Infante eius F. vita functis, Sanctius Rex here-
ditario vxoris iure, quæ Garciæ Infantis soror fuit, quam alii Maiorem, Eluiram alii vo-
cant, Castellæ dominatum ditionemque obtinuit. Infantes vero vocari, non regum tan-
tum liberos iusto matrimonio genitis, sed Regio genere ortos, vti de Carrionis, & Laræ
Infantibus Petrus Portugalensis Comes confirmat, mos Hispaniæ gentis fuit: quod ve-
tusta consuetudine, & prisco more comprobatum comperio.

Regnum Suprarbii, Aragoniæ, & Pompelonense tam exiguis initiis constitutum, di- 10064.
tione ea, quam Sanctius Regis auus vi expugnauerat, & Cantabriæ Ducatus decorauc- 10024.
rat cognomine, iam iusti regni, non finibus modo, sed decore augetur. Sanctius Pyrenæ-
um transgressus, vti quidam auctores prodidere, magnam Vasconiæ partem imperio sub-
iicit: quam Pictonum Comiti pretio, vti ferunt, addixit. Ex Suprarbii montosis locis
Comitem quendã, siue is Ripacurciensis, siue Paliatiensis erat, qui vi plura castella expu-
gnauerat, auertit. Ad eam potentiæ, & maiestatis amplitudinem, quæ illorum tempo-
rum erat conditio, euectus, nullam enim maiorem, à Gothici regni euersione memi-
nerant, Imperatoris nomen vsurpat. Plura bella cum Veremundo Legionensi Rege
gessit: plura confecit: donec reconciliatione concordiæ Veremundus Sanctiam soro-
rem Ferdinando Sanctii Regis F. non natu maximo in matrimonium tradit. Rex oppi-
da omnia, atque arces, quas vltra Pisoracam amnem expugnauerat, & suo imperio adie-
cerat, Ferdinandi, & nurus ditioni attribuit. Pisoraca enim Castellæ ditionem a Legio-
nensi regno diuidit. Rex præterea S. Victoriani cœnobium in Aslantensi Ripacurciæ re-
gione situm, quod Gesaleci Regis Gothorum regno, religione loci, summa veneratione
cultum, & amplificatum, & a Mauris postea violatum, ac funditus dirutum fuerat, in-
staurat: atque exædificat. Id cœnobium Rex ipse & antiquissimum, & religiosissimum
appellat. In S. Iohannis Pinnatensis sacra æde monachos, quos ex Cluniacensi cœnobio
D. Benedicti instituto addictos arcessierat, collocat: & religioso cœtu ad piam commu- 10064.
nitatem consociantur Paterno Abbate præposito: eaque res permissu Mancii Aragonen- 10026.
sis, & Sancti Pompelonensis Episcoporum constituitur, atq; sancitur.

Filera, Rueita, Vllum, Penna, Sos, Lobera, Vncastellum, Luesia, Librana, Eliso, Ca-
stelmanco, Aguero, & Morillum oppida, atque arces & construuntur: & muniuntur: in-
colisque frequentantur.

Sanctius regnum sanguine maiorum traditum, & summa virtute, & gloria depulsis 10072.
hostibus partum, vt inter filios stirpem, ac semina malorum omnium rescinderet, liberis 10034.
diuidit. Grauissima inter eos suborta fuere dissidia: quæ eo processerant, vt ipsius facti
atrocitas, siue indignitas, aut omnino culpa augeri non posset. Garcias enim, & Ferdi-
nandus domesticis furiis exagitati Reginam parentem probri, & adulterii insimulant: &
heroica quadam virtute Ramiri priuigni, qui aduersus impios, & consceleratos fra-
tres, matris eorum innocentiam armis tueri, ac defendere audet: eiusque flagitii pœna,
quæ præsenti morte, quasi in manifesto facinore deprehensam, patriis legibus, &
consuetudine dependere erat necesse, liberat. Garciæ natu maximo Pompelonense re-
gnum, & eam ditionem, quam Cantabriæ Ducatum illa ætas nominare assueuerat, &
Vadum Longum, ac tractum omnem, qui ab vrbe Naiara ad Aucæ montes est interie-
ctus, & Rueitam, atque Pitillam oppida, cum continenti vicorum ditione attribuit. Fer-
dinando Castellæ regnum, ac Comitatum condonat: fuitque is primus, qui eius domi-
natus regale nomen vsurpat: nam Sanctius pater, non se Castellæ, & Aragoniæ Regem

AERA. nuncupauerat: sed in eis ditionibus regnare litterarum elogiis tradebatur. Ramiro, siue
NAT. Ranimiro, vt tunc loquebantur, filio, quem ex primaria Aiuarę veteris, & illustris familiæ
CHR. femina susceperat, Aragoniam terram tradit: aliquot vero castella eius ditionis Garciæ contribuit: & Pompelonensis regni alia Ramiro: quæ cum vterque, vti maioris coniunctionis pignora, & fraterni fœderis, atque fiduciæ vincula sua haberet in potestate, magnæ dissensionis inter fratres, atque exitialis dissidii causa fuit. Gonzaluo natu minimo Suprarbiensem, & Ripacurciensem ditiones assignat: & a Troncedo Ripacurciæ oppido, ad Martinetum continentem ditionem, & Lobarii, & S. Emeterii arces contribuit. Ea omnia Comitis cognomine viuente patre obtinet: eo vero mortuo, sunt qui testētur Regio cognomento fuisse vsum: cum vetustis etiam tabulis constet, Gonzaluum viuente patre mortuum: & Regem Sanctium Ramirum filium in ditione Ripacurciensi Gonzaluo fratri substituisse. Reginam ferunt, vt insigni caritate maternum officium se priuigno præstaturam ostenderet, & filios ex se se genitos, tanquam degeneres, & maioribus dedecori fuisse, veluti grauissimo iudicio, quoad eius fieri poterat, testaretur, Ramirum adoptasse: & Garciam natu maximum auita Castellæ ditione euertisse. Adoptionis ius, illorum temporum instituto more, rite sancitum tradunt: qui is inoleuerat, vt quæ adoptaret, per stolæ fluentes sinus eum, qui adoptaretur, traduceret. Inde dotalis Aragoniæ hereditatem, nouercæ indulgentia eam adoptionem fuisse secutam perhibent. Inde origo intestinorum inter fratres bellorum, & exitia rerum.

1072. A.D. XV. K. Nou. Sanctius Rex summam, & perfectam gloriam consecutus illustri,
1034 & peruagata fama multorum in rempublicam meritorum, imperio, & dignitate, & maiestate amplificato è vita excedit. Oueti vrbe Asturum regia sepelitur: & à Ferdinando F. Rege in D. Isidori cœnobium ad Legionem VII. Geminam insignem Asturiæ vrbem constructum infertur: quod sepulchrum ipsius, liberorum, posterûmque eius Regum esset. Rotensis cœnobii monumenta sexagesimo quinto regni anno Sanctium Regem AERA MLXXIII decessisse testantur.

RAMIRVS VI. AB INNICO ARISTA ARAGONIÆ REX.

1073. EX eo Aragonia Regni cognomentum obtinet. Rex finitimos omnes aut
1035. bello domuit: aut condicionibus sui iuris facit.

Berengarius Raimundus Barcinonensis moritur: cui succedit RAIMVNDVS BERENGARIVS F. Duos præterea filios reliquit: Guilielmum Berengarium Manresanum Comitem, & Sanctium Berengarium: cui fratris Manresana obuenit hereditas. Berengarium Comitem imbecillem, & valde pusilli animi fuisse veteres prodidere auctores: atque eo rerū potiēte Mauros eas regiones incurrisse, atq; vi expugnasse, quibus Cataloniæ nouæ cognomentū fuit: eæ enim erant, q̃ cis Rubricatū fluuiū pater, atq; auus armis vindicauerant: & imperio, ac potestati suæ subiecerant.

1074. Ricardus Episcopus Bigeronensis, Garcias Ferto, & Guilielmus itidem Ferto ex
1036 proceribus Labadanæ regionis Aquitaniæ Augusto mense Ramiro Regi Gisbergam tradunt: Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam: & Garsendæ eius vxoris. Eam Rex in matrimonium ducit. Vetus rerum Aragonensium scriptor Gisbergæ nomen sacri fontis baptismate sortitam fuisse perhibet: & vocitatam Ermesendam: nomine tamen Ermesendæ vsam vetusta monumenta testantur.

Turbatis rebus malorum extremum discordia accessit: nam dum induci non possunt, vt intra præscriptam portionem se quisque contineat, initia ipsa regnorum inter fratres cruenta fuisse, & ad cædem, & internecionem inter se contendisse satis constat. Inter Garciam præsertim, & Ramirum non finium modo tuendorum, aut propagandorum causa, sed de tota ditione magna belli contentione est decertatum. Cum Garcias viuente, vt ferunt, patre, pia peregrinatione Romam profectus esset, vt Apostolorum Petri, & Paulli basilicas viseret, & sacra limina veneraretur, & Ramirus fœdere Cæsaraugustanum, Tudelanum, & Oscensem regulos sibi adiunxisset, vt facile appareret bellum parari, nec vltra ad arma ire dilatatum: in regnum fratris irrumpit: & Taffaliam oppugnat. Frater peregre reuersus coacto exercitu obuiam illi procedit: & prœlio magna virium con-

AERA NAT. CHR.

contentione decertato, Ramirus turpi fuga, cum castra hostes diripuissent, magna accepta clade profligatur. Aragoniæ pæne totius Garcias potitur: Ramirus in Suprarbium, & Ripacurciam abdidit: & destitutum se videns cęlis suorum cateruis in montes concessit.

1075. 1037 Ermengaudus Vrgellitanus Comes, quem Peregrinum vocitauere, sacra peregrinatione religionis causa obita, Hierosolymis decedit. Ermengaudus F. annos V. natus ex Constantia vxore in patris locum succedit heres.

Raimundus Barcinonensis erepta patris tempore armis vindicat: atque adeo feliciterrem gerit, vt laudem, & gloriam bellis partam, & imperij fines propagatos summi decoris honoribus amplificauerit. Satis constat XII. Maurorum Reges ex latis Hispaniarum prouinciis tributarios, ac stipendiarios sibi reddidisse.

1078. 1040 Raimundus Fulcho Vicecomes Cardonensis Guila matre genitus Cardonensē sacrā ędē D. Vincentio dedicat: Eribaldo Episcopo viro sanctitate insigni Vrgellitanæ Ecclesiæ præside. Eribaldo Ermengaudus succedit Episcopus: cuius religionis, & sanctitatis splendor, quasi magnum lumen per omnes Hispaniarum oras nostris gentibus eluxit.

Hugo S.R.E. nuntius Apostolicus in Hispanias legatus Barcinone prouinciale munus rerum sacrarum administrat: eoque assidente Raimundus Barcinonensis, proceresque Cataloniæ ex Gothicis legibus, quib⁹ fora, & iudicia in terra Catalonia indici, & constitui superioribus sæculis consueuerant, & in Castellæ, & Legionis ditionibus Reges iura statuebant, quas Ferdinandus Rex Ramiri frater in sua ditione firmarat, aliquas tollunt, & exceptionibus leniores efficiunt: nouasque condunt: easque, quod vsu cottidiano, communique consuetudine, quæ vim legis obtinet, collocarentur, ac sancirentur, Vsatica appellauere. Dignitatum, honorumque ordines Raimundum primum distinxisse, atque in Vicecomitū, Baronum, & Valuasorum gradus collocasse, edita, & corroborata opinio est: eaque ex antiquissimis litteris, & monimentis constitit: quæ sola Petri Tomichij de Augerio Catalone, & nouem illis proceribus, cum innumerabilibus copiis Arana, & Anabiensi valle in Cataloniam irrumpentibus commentum, & ea quæ tamquam veteri opinione, & omnium firmata consensu prodidit, nempe à Carolo Magno Imperatore nouem Comitum, Vicecomitum, & totidem Baronum ordines distinctos, atq; constitutos, plane conuellit. Nam quod persuadere nititur nouem etiam diœceses Episcopatuum, Rotenna dicta quæ Ilerdensi cesserit, ab eodem Carolo terminatas, quæ tot ante sæculis definitæ fuerant, incuriam hominis satis refellit: atque coarguit.

A. D. XV. K. Oct. Rege in arce Laquerensi adsidente, cum Eribaldus Vrgellitanus antistes conquestus esset, Sanctio Rege Ramiri patre annitente Ripacurciensem, & Gestabiensem diœceses ab Vrgellitana ecclesia fuisse diremptas, quæ Ludouici Imperatoris regno illius Episcopo contributæ fuerant, vetustæ iurisdictioni restituuntur. Rota Ripacurciensis, cuius Mauri longo tempore potiti fuerant, & Sanctius Ramiri pater ab eorum dominatu vindicauerat, & Narbonensi prouinciæ contributa fuerat, Vrgellitanæ diœcesi adiungitur.

RIPACVRCIÆ SVPRARBII ET ARAGONIÆ SVBIVNCTIO.

1083. 1045 Gonzaluo Suprarbiensi, & Ripacurciensi, siue Rege, siue Comite, vt supra memorauimus, intertempto, quem Ramonetus Vasco ad Monclusi pontem insidiis circumuentum interfecerat, Ramirus fratris ditione potitur: & Regē se Ripacurciæ, Suprarbij, & Aragoniæ appellat. Gonzaluus ad D. Victoriani sepelitur.

Hoc ipso anno Sanctij Ramiri Regis filij fit mentio: quem ex muliere susceperat, cui cōnubij cum eo ius, fasq; non erat: & alterius item Sanctij ex Ermesenda iusta vxore eodem hoc anno geniti: qui patri regni succedet heres. Vetustæ præterea tabulæ exstare in cœnobio S. Iohannis Pinnatensis Gothicis litteris inscriptæ feruntur, quibus Ferriolus Besca, qui se cum Nuennone fratre ei sacro cœtui addixerat, dum hostium feritatem, atque inhumanitatem deuitat, & Paganos vocat, perhibet hoc anno Ramirum Regem in Aragonia, Suprarbio, & Ripacurcia, Almugdadirium Cęsaraugustę & Almudafarem Ilerdæ regnare.

Sanctius Episcopus Iaccetanus. Paternus Abbas Pinnatensis.

1087. 1049 K. Dec. obiit Ermesenda Regina: & ad D. Iohannis Pinnatensis sepelitur. Ex ea Rex alterum filium nomine Garciam habuit. Is Iaccetanus fuit Episcopus. Duas ex eo coniugio filias suscepit: Sanctiam, quæ Tolosati Comiti nupsit: & Theresiam Guilielmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem.

AERA. Sanctium filium maiorem natu Aiuaris, Xabierris, & Latris heredem instituit: & vti
NAT. ferant Comitatus dignitate decorat: & Ripacurciæ præterea dominatum attribuit.
CHR. Stabile, & perpetuum bellum inter Nauarræ, & Aragoniæ Reges fratres germanos
10091. permanserat: quod reprimi nisi alterius internecione non potuit. Cum tandem summa
10053. externarum virium contentione Garcias, & Ferdinandus armis decernerent, Ramirus ereptam Aragoniam recuperat. Cum enim non mitioribus furiis Garcias, & Ferdinandus iactarentur, & Ferdinandus iam præpotens, & excellens Castellæ ditioni Legionense, & Gallaicum regnum adiecisset, de Riogiæ, & Burueuæ ditione, quæ ad Hiberum pertinet, decertantes, Garcias, vt frater vltra Aucæ montes se reciperet, cogit. At Ataporcam; id vico nomen est, collatis signis prœlio cum decertarent, Garcias contumacis, & superbi animi princeps, & qui iuniorem fratrem regnorum imperio superiorem sua inuadere æquo animo pati non posset, in ea pugna mortem occumbit. Ex eo Ferdinandus regni fines Hiberi ripis terminat: & Pompelonense regnum: quod Hibero, & Pyrenæi iugi, contineretur, Sanctio Garciæ fratris F. reliquum esse voluit. Aragonia, Suprarbium; & Ripacurcia Ramiro libera remanent. Non tamen his finibus Ramirus contentus, mense Ianuario non Aragoniæ modo, Suprarbij, & Ripacurciæ se Regem, sed Pompelonensis ditionis appellat. Tres filios Garciam Regem suscepisse veterum scriptorum testimonio apparet: Sanctium, quem regno destinatum ad Pennalenem Nauarræ vicum, viuente patre interemptum tradunt: & alterum itidem nomine Sanctium: qui patri regni successit heres: tertium Raimundum: qui postea sibi regnum appetens Sanctium Regem fratrem interemit.

Mauris, qui Ripacurciæ penitus exacti nondum fuerant, acre bellum à Rege infertur. Benauarrium ab eis receptum vi expugnat.

10092. In Commentarijs rerum à Ruderico, Biuario gestarum, quem Cidum sua ætas appel-
10054. lauit, & heroum veteres casus imitatum illa memorant carmina, quæ multis sæculis de clarorum virorum laudibus in conuiuiis cantitantur, scriptum reperimus summa contentione, & dissidio inter Ferdinandum, & Ramirum Reges de Calagurris vetustæ Vasconum vrbis ad Hiberum sitæ iure, ac dominatu fuisse concertatum: armorumq; discrimini eam controuersiam, vt gentis priscus mos fuit, commissam: vt Cidus Castellę Regis, Martinus Gometius, quem totius Hispaniæ acerrimum, & fortissimum virum idem auctor gestorum commemorat, Aragoniæ Regis iura, & partes armis vindicent: & pro suo quisque regni decore ferro dimicet: vt qui certamine victor euaserit, eius nationis regnũ vrbi imperitet. Martino ex prouocatione deuicto, atq; interempto de Calagurri Ferdinando Ramirum concessisse. Eum virum, qui in publica causa mortem oppetiit, cui tantus honos, etiam ab inimicis defertur, regia Pompelonensium Regum stirpe ortum, & ab eo proceres illos maiorum gentium, qui Lunæ cognomento agnationibus tot illustrium familiarum distinguuntur, generosa propagine profectos apud veterem scriptorem comperio.

Ramirus, & Sanctius Garciæ Regis F. pactione arcium tradendarum fœdus sanciunt: & eæ arces veluti obsides vtrinque acceptæ. Pacto eo conuento Ruesta, & Pitilla à Ramiro Sanctio traduntur: arx vero Sanguesana, Lerda, & Onduesium pactione auxilii aduersus Ferdinandum Regem conferendi Ramiro, posterisque eius à Sanctio sunt attributa.

10093. Raimundus Berengarius Barcinonensis Comes, & Almodis eius vxor Senescaliam
10055. Cataloniæ Raimundo Myroni tradunt: quod genus imperii præcipua rerum bellicarum administratione adiuncta ad strenuos in primis viros, & virtute, potentiaque præstantes, & Comitum Barcinonensium propinquitate coniunctos deferri consueuit: summæq; rerum præficiebantur: penes quos opes, & arcana regni in Gallia spectarent. In Aragonia vti in Galliæ regno Maiores domus appellabãtur: quod aulæ Regiæ præfecti essent: quorum vis, ac potestas domi, militiæq; plurimum pollerent. xxv. anno regni Henrici Francorum Regis eam rem gestam vetusto monumento perhibetur.

10094. A.D.XVIIII.K.Febr. AERA. MXCIV. in concilii decretis a Cresconio Apostolicæ ec-
10056. clesię Iriensis Episcopo, & Vistrasio Lucensi Metropolitano, & Suario Dumiensi Episcopo Compostellæ factis in Basilica beati Iacobi Apostoli apparet xxi. annum regni Ferdinandi connumerari: vt eadem temporis ratio Ramiri eius fratris regno adæquetur: & apposite conueniat.

10096. Ali Sarracenus qui Dianii, & Balearium insularum dominio potitur, earum ditio-
10058 num ecclesiastica iura hoc anno, vt in vetustis tabulis apparet, Ecclesiæ S. Crucis, & Sanctæ Eulaliæ Barcinonensis, & Guilaberto Episcopo. VII.K.Ian. contribuit. Guilabertum tamen

tamen Episcopum Barcinonensem VIII. Id. Octobris Anno domini MCXX. à Sarracenis in prœlio interemptum vetusta quædam monumenta testantur. AERAE NAT. CHR.

Cum Ferdinandus Rex, qui gestarũ rerũ gloria Magni nomen est consecutus, Cæsaraugustanum, Toletanum, Portugallensem, atque Hispalensem Maurorum Reges sibi parere, atque tributa quotannis pendere coëgerat, immemor malorum, quę tot per annos illa ætas fraternis dissidiis tulerat, regni ditionibus à patre disiunctis, & inter filios diuisis, ipse itidem Sanctio, Alfonso, & Garciæ liberis regna & tradita, & bellis parta diuidit: & perpetuum odium, atque dissidium, summámque inuidiam, & infamiam opera sua illis conflauit. Sanctius adepto regno fratres inexpiabili odio persequitur: eius vero frater patruelis Sanctius Pompelonensis Rex, quoad eius fieri poterat, fratribus implicitis bello, erepta vindicat. 1098. 1060

Ramirus Rex paulatim proferendo fines, præsidiaria castra extollens altius, & castella, turresque frequentes opportunis locis construens Mauris bellum infert: omniq; Suprarbio, & Ripacurcia pellit: aut suo imperio subiicit. Almugdadirũ Cæsaraugustanum, & Almudafarem Ilerdensem Reges, quotannis tributa conferre cogit. His signis collatis, vt erat acer, & pugnax, Oscensem Regem maximis prœliis deuincit. Palliariensem ditionem, cum sibi virum præpotentem, & nauum Regia cognatione adiunctum Rigolfum Florentium conciliasset, ac fœdere deuinxisset, imperio adiungit. Rigolfus castellum ad Tons ripas obstructum opere, ac natura munitum Palliariensis regionis arcem, atque receptaculum constituit. Castellionem appellat. Ex Eincelina primaria femina Bernardum, & Amatum filios reliquit: qui arcem eam Regi, patre Rigolfo vita functo tradidere: & Eincelinæ Beranuium Castellum ad Isauenæ ripas situm condonatur. Palliariensis regionis ex eo Rex se potiri sperat.

Hoc ipso anno Sanctius Ferd. F. in Pompelonis, Alauæ, & Castellæ ditione regnare traditur: Ramirum vero Sanctij patruum Aragoniæ regni potiri.

Sedes Episcopalis Rotæ constituitur: diœcesisque Palliariensis, & Ripacurciensis illi contribuuntur,

Sanctius Episcopus Aragonensis.
Paternus Episcopus Cæsaraugustanus.
Arnulfus Episcopus Rotensis.

Hi antistites, & Guilielmus Vrgellitanus Wifredi Cæretanię Comitis F. Heraclius Bigerronensis, Stephanus Olorensis, Gomecius Calagurritanus, Iohannes Lectorensis, Episcopi Austindo Auxitano Archiepiscopo assidentes Iaccæ vetusto Vasconum oppido concilium eius prouinciæ celebrant: quam & cis Pyrenæum, & ea Aquitaniæ regione, quæ Vasconia illis temporibus dicta est, nunc Gascunia vocatur, aut Regi Ramiro paruisse, aut fœdere fuisse adiunctam, nõ opinione solum, sed etiam plane ad veritatem hoc vno monumento mihi persuadeo. In primo Concilij consessu Rege vna cum filiis, ac regni proceribus assidente maxima frequentia, atque applausu in Dei opt. Max. laudes populus erumpit. Regem benignissimum, ac serenissimum principem compellat: prosperaque acclamatione diuinum implorat numen, vt hostium, ac gentium victor existeret. Summa religione, ac pietate eo in concilio cærimoniarum sacra, magna corruptela, propter assiduos bellorum tumultus intermissa sanciuntur: deprauatique mores patrij in ordinem rediguntur: & perfecta instituta maiorem reuocantur. Ne quid ex sanctorum patrum ritu, negligentia, fraudeve prætermitteretur, sacra omnia pie, riteque ex Catholicis sanctæ Romanæ ecclesiæ decretis, atque sanctionibus instaurantur: ne inter ipsas clades, ac feros bellorum exitus aut continuum armorum vsum, sacræ religionis videretur nostri negligentiores. Data Sacerdotibus lex, ne quo alio more, quam Romano piacarentur: neq; Gothica, vtpote peregrina piacula, exsoluerentur. Ecclesiastica sedes Iaccæ constituitur: quæ priscis temporibus Oscæ collocata fuerat: decernuntque, vt quãdoque diœcesis caput ab impiorum dominatu eriperetur, illi Iaccetana sedes subiiceretur: & tamquam filia parentem pie, sancteque coleret. Fines diœcesis terminantur: ac circumscribuntur. Paternus Cæsaraugustanus Episcopus permissu sacri concilij ecclesiam Massarum Cæsaraugustæ vrbis, quæ innumerabiliũ martyrum cineribus compositæ erant, ad Orbe, & Hiberi confluentes ripas vetustis temporibus constructam, quæ sacris reliquiis consecrata fuerat, & D. Encrati dicata, regio honori tribuens, atque gratificans Iaccetanæ ecclesiæ contribuit: eamque rem, ac terminatos fines Gregorius VII. Pont. Max. decreto suo postea confirmat. Præter decumas tertia tributorum portio, quã Cæsaraugustani, & Tudelani populi reges Mauri pensitãt, ecclesiasticis munerib. assignatur. Ex eo Episcopi, qui ad eã diẽ Aragonię cognomẽto vsi fuerãt, Iaccetani etiã appellãtur.

AERA. Sanctius Castellæ Rex cum Carpetaniæ, & Celtiberiæ regionibus bellum intulisset,
NAT. quarum regulos Ferdinandus pater suo subiecerat imperio, Cæsaraugustam circumsi-
CHR. det: & eius fines incurrit: quoad Mauri se, suaque illi traderent: ea conditione, vt ab hosti-
1101. um incursionibus vindicentur: nam eam vrbē Rex Ferdinandus Sanctio F. & eius regno
1063 cum appendicibus attribuerat. Inde de regnorum finibus summa inter Reges contentio: dum hac fertilitate, atque amœnitate Cæsaraugustani agri vterque perfrui cupit: atque eo gradu terminos promouere, vnde si porro anniterentur, ad oras maritimas, ac lætas cultu regiones aspirare possent: & magnis Regibus tam decore, quam virtute æquarentur. Sanctius summa implacabilis iracundiæ acerbitate in patruum graue bellum conuertit: illata causa, quod Nauarris opitularetur: suasque ac Cæsaraugustanorum copias colligens in Suprarbium improuisus, ac repentinus inuadit: circumcirca cuncta depopulatur, & vastat: patruo arcem Gradus obsidente: quam Mauri ad Eteræ ripas sitam munierant. Subita hostium irruptione nostri funduntur: & Ramirus Rex prœlians interficitur.. Vetustis annalibus perhibetur pugnam eam A. D. VIII. Id. Mai fuisse pugnatam. Ad D. Ioannis Pinnatensis sepelitur: gentiliciique tumuli sepultura corpus humatur. Gregorius VII. Pont. Max. præclaro impertito testimonio regē summis laudibus extulit: Christianissimum appellans: & sedi Apostolicę adeo deditum, atque addictum, vt vna cum liberis sese, regnumque tributarium illi constituerit: eius pietatem, ac religionem collaudat: quod tanquam alter Moses primus post deuastatas a Mauris Hispanias Romana sacra, canonicaque instituta pie, sanc̃teque adsciuerit: & Toletanā superstitionem pergentes fusam, sunt qui his verbis Magorum portēta innui arbitrentur, cuius illusione hominum mentes imbuebantur, amouerit: atque proiecerit. Quæ eo à summo Pontifice extol i atque prædicari videntur, quod Rege annitente, atque instante vetustis sacrorum ritibus more Romano, rebus diuinis opera daretur: precationes consecrarentur, sollemnia, stataque sacrificia rite peragerentur: ac vota persoluerentur. Magnas enim sollemnium precationum dissimilitudo in Hispaniarum prouinciis turbas, ac contentiones excitauerat.

SANCTIVS VII. ARAGONIÆ ET SVPRARBII REX.

Sanctius duodeuicesimum annum agens patri succedit heres.

Arnaldus Myro Myronis F. in Palliaria, ac Ripacurciensi regione præpotens ea tempestate late ditionem continuat. Agerensi castello præsidio firmato regionem omnem, quæ Nocharia Ripacurciensi, & Palliariensi, itē Nocharia fluminibus, & a Septemtrionibus montis Sicci iugo, & meridie S. Liciniæ arce continetur, impiis expulsis hostibus armis vindicat.

Casteldasium castellum Maurorum irruptione, atque impetu vi expugnatur.

1102. Initio regni Iaccam vetustum Vasconum oppidum & ciuium frequentia, & situ, &
1064 Beneharnensi saltu, nunc Aspensem vocant, celebrem, Galliarum commercio, atque commeatu, externisque commoditatibus opportunum Rex vrbis appellatione cohonestat. Habitari enim tanquam vrbem, frequentarique, quod totius regni præsidium, atque propugnaculum esset, corpusque ei ciuitatis, senatus, & plebis concilium attribui, & magistratus ad iura reddenda quotannis creari è dignitate regia censuit. Leges ciuibus sancit: militaribus, incultis, atque horridis illis hominibus consentaneas: forumque indicit, Iaccetanum nuncupatum: quo & ciues, & regni incolæ, colonique firmum ius tenerent. Leges in iustum postea volumen, quod hodie exstat, referuntur: eæque à Rege, in Nauarræ regni populorum institutis scitæ fuere.

Rex Sanctio Pompelonensi Regi patrueli fratri fœdere adiunctus, patris vlciscendi causa Sanctium Castellæ Regem patruelem itidem fratrem bello persequitur. Prœlio ad Vianam commisso Castellæ Rex profligatur.

Hugo Candidus presbyter Cardinalis S. R. E. ad Hispaniarum Reges ab Alexandro II. P. M. de summa Christianæ reipublicæ legatus, quo de summo Pontificatu controuersia esset, maximaque impenderet contentio, summo cum honore a Rege excipitur. Verum Christi Vicarium Alexandrum tanquam rite ad eam dignitatem adscitum Rex, omnisque regia, ac populi profitentur: & legato Alexandri nomine parent: atque obedientiam adhibent. Cœnobia, eorumque vectigalia, quod ab Episcopis vindicarentur, Rex potestati, atque arbitrio summi Pontifi. subiicit: vt a sede Apostolica conseruentur.

1103. Cum Aragoniæ, & Castellæ Reges ab armis recederent, & Sanctius Ferd. F. in fra-
1065 tres germanos omnem conatum, atque impetum vertisset, Aragonius Abdurrahameno Oscensi

Oscensi Regi bellum infert: Barbastrum nobile Ilergetum oppidum ad Veri fluuii ripas summa vi expugnat. In ea obsidione occumbit Ermengaudus Vrgellitanus summæ potentiæ princeps: cuius filiam Feliciam Rex in matrimonium duxerat. Mauros tamen postea eius vrbis potitos comperimus. Barbastrensem ecclesiam Salomoni Rotensi Episcopo attributam quædam monumenta testantur: cum satis constet Arnulfum Episcopum aliquot annos post vrbem eam primo captam vitam perduxisse. — ÆRÆ NATI. CHR.

Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis, & Almodis eius vxor de controuersia, quam cum Viccecomite Raimundo Bernardo Trencauello habent hereditaria — 1106. comitatus, ac ditionis Rhodensis Galliæ prouinciæ, & viccecomitatus Consperanensis, & — 1068 Conquestatis; & iurisdictionis ciuitatum Carcasonensis, & Narbonensis, Mineruinæ, ac Tolosatis transigunt: atque decidunt. Trencauellus Comitibus sese obstringit: supremumque eorum dominatum, & summam potestatem sancit. Ea pactione Carcasonis Comitatus Trencauello mancipatur: recipiuntque Comites Carcasonensem ciuitatem: & eas possessiones, quæ Episcopi iuris erant. His constitutis Raimundus Arnaldus Carcasonensis Viccecomes, & Raimundus Iazbertus Viccecomes Rhodensis Comitibus Barcinonensibus, posterisque eorum se, suosque subiiciunt atque addicunt.

Raimundus Wifredus Cæretaniæ Comes moritur.

Guinardus Ruscinonensis Comes Perpinianum oppidum, haud procul Ruscinonis vetustæ vrbis vestigiis condit: eo in loco, vbi duæ tabernæ, & diuersoria erant, quæ Bernardi Perpiniani nuncupabantur.

Sanctius Regis frater Ripacurciæ ditioni præficitur.

Hoc ipso anno, qui regno Philippi Francorum Regis Henrici filii octauus fuit, Arnaldus Miro Monasterium S. Petri Agerensis condit. Hic clarus, ac præpotens vir prole virili orbatus Valenciam filiam Raimundo Raimundi F. Suniarii Comitis nepoti Comiti Palliarensi in matrimonium collocat: & Ledgardim alteram filiam Pontio Viccecomiti Caprariensi vxorem tradit: quorum filius Gerardus Capraria Agerensis item Viccecomitatus fit heres.

Sanctius Rex Ferdi. Regis F. cum non Alfonsum modo, & Garciam fratres heredi- — 1110. tariis regnis expulisset, sed sorores Vrracam, & Eluiram vlcisci, & persequi statueret, & — 1072 Vrracam in Zamoranam arcem compulisset, atque eam obsidione premeret, & nulla spes esset diutius obsessos inopiam laturos, à Belidio Ataulphio Zamorensi optimate, qui ad stationes regias dolo peruenerat, perfidia, ac proditione interceptus, crudeli morte mactatur. Certum auctorem eiusdem ætatis exstare comperio, qui prodit, Vrracam summi consilii feminam cum Petro Ansurio Comite, & Zamorensi ciuitate ab Rege desciuisse: ac rebellionem fecisse.

In aliquot annalibus, quibus memoriæ publicæ retinendæ causa, res insignes singulorum annorum literis consignabantur, qui complures exstant, testatum comperio: Rudericum Biuarium Cidum cognominatum postquam Sanctius Rex interemptus fuit, & Simonem Garceisium Torrelliam ex prouocatione singulari certamine armis decertasse: & Torrelliam virum in primis strenuum, atque primarium à Biuario deuictum: neque de qua controuersia conflixerint, memoriæ proditur: sed causam Alfonsi Regis Castellæ Sanctii Regis fratris Biuarium tuendam eo certamine suscepisse. In iisdem præterea annalibus traditum est, eundem post ea Biuarium singulari itidem certamine Farizium Sarracenum vehementem bellatorem ad Medinam Zelimi nobile oppidum deuictum contrucidasse.

Rudericus Biuarius Cidi cognomentum sortitus, cuius animi magnitudinis, & rerum gestarum commemoratio ea est, vt supra hominis priuati fortunam esse videatur, ab Alfonso Castellæ Rege desciscens, qui in demortui Sanctii Regis fratris locum successerat, Celtiberiæ arces munitissimis locis à Mauris obstructas vi expugnat: & in Valentini regni fines irrumpẽs, firmissimo robore copiarũ suarũ acre bellũ aduersus Mauros gerit: suis, sociorumque viribus in hostes consurgens totam belli molem in eam regionem vertit. Eodem conatu in intimas hostium regiones penetrans plura oppida, castellaque expugnat: quorum excidiis militem Præda locupletat. Mauri deliciarum luxu fluentes à mercenariis copiis externis, & armorum vsu obduratis funduntur passim: cæduntur-que.

Gregorius VII. P. M. Regi nostro tota mente, atque omni animi impetu bellum — 1112. sacrum meditanti, atque molienti, gratificaturus, tribuit, atque condonat vt prouentus, — 1074 ac decumas ex agris vectigalibus attributas ecclesiis, delubris, sacellis, & cœnobiis quæ construerentur, atque à Maurorum dominatu vindicarẽtur, suo arbitratu ipsis ecclesiis,

AERA. NAT. CHR. delubris, sacellis, & cœnobiis assignare, atque adnectere posset. Id ius à Gregorio firmatum Vrbanus II. P.M. postea Aragonensibus Regibus, posterisque eorum firmum, ac ratum sancit.

1114. 1076 Sanctius Rex Garciæ Regis F. ad Rotam interficitur. An Rudericus Toletanus Antistes necis auctorem sciens, ac prudens reticuerit, affirmare non ausim: satis enim ex vetustis monumentis constat, à Raimundo fratre, seu dira regnandi cupidine, siue cæca, ac temeraria sui vlciscendi insania fuisse interemptum: & Raimundum regium nomen inuasisse.

Ea occupata tyrannide Raimundus non diu oppressum seruitute regnum obtinere potuit. A Pompelonensibus enim regni finibus est expulsus: Sanctiumque Aragoniæ Regem sibi deligunt, atque adsciscunt: qui ex eo tempore regni Pompelonensis, Naiaræ Regiæ Vrbis, & totius eius ditionis, quæ Hibero amne, & Aucensibus montibus continetur, conniuente Alfonso Castellæ Rege Ferdin. Regis filio potitur: cuius supremum potestatis ius, atque dominatum eidem Alfonso recipit: atque sancit. Raimundus fraterno sanguine pollutus extorris à Cæsaraugustano Rege Mauro excipitur: & in summa miseria, atque ærumna vixit. Neptem reliquit Marchesiam Aznarii Lupi vxorem. Regis Sanctii Pompelonensis F. Ramirus, ea in conuersione rerum, & perturbatione ad Cidum deducitur: cuius filiam in matrimonium duxit.

ARAGONIÆ ET POMPELONEN. REGNI SVBIVNCTIO.

Bellum à Rege ad Ripacurciæ confinia geritur: Maurique cæduntur: & coercentur. Arcem munitissimam Munionem vocatam ad Secastellam oppidum IIII. M. P. à Gradibus magna virium contentione expugnat. Adfuisse eo in prœlio Garcias Iaccetanus Regis frater, & Arnulfus Rotensis Episcopi traduntur. Insigni, & cruenta victoria parta, ad D. Victoriani principem aram mense Augusto, summa cũ pietate Rex vota persoluit. Is rerum status erat, vt perpetuæ stationes agendæ continentibus bellis essent.

Raimundus Berengarius Barcinonensis exacta ætate, summa, & perfecta gloria perfunctus è vita excedit: & in æde maxima Barcinonensi sepelitur. Duos reliquit filios: Berengarium Raimundi: quem natu maiorem priscus auctor confirmat: & Raimundũ Berengarii: quibus Cataloniam omnem, vt omnis controuersiæ dissensio tolleretur, diuidi voluit: finesque imperii singulis constitui. Carcasonensem ditionem Raimundo attributam comperimus. Hunc Guilielmi Tolosatis Comitis fratrem ex Almodi matre memorant.

BERENGARIVS ET RAIMVNDVS COMITES BARCINONENSES.

Sanctia Regis soror, Tolosatis Comitis vxor D. Mariæ cœnobium in S. Crucis finibus constructum affluentibus copiis ditat. Sororum, id est feminarum pie, sancteque degentium receptaculum esse voluit: indeq; nomen inuenit. Sanctia in eo sacello sepelitur.

Aimericus Vicecomes Narbonensis Mahaltis F. Raimundo Barcinonensi, quẽ germanum appellat, ego vterinum fratrem fuisse suspicor, iura potestatis arcis, ac ditionis Fo-
1114. nolletiæ, & Petræ Pertusæ recipit: atq; auctoramenti sacramento sancit. Huius egregia o-
1076. pera enituit, quod Raimundo opem, atq; auxilium tulerit, in eo bello, quod aduersus eos proceres gessit, qui Rhodensem, & Carcasonensem ditionem inuaserant.

1118. Couinum, & Pitulla arces à Rege vi expugnãtur. Ad Cæsaraugustam prœlio cũ Mau-
1080. ris decertat. Pina oppidum situm ad Hiberi traiectum, Gradum vocant, incursione hostili deflagrat. Post finitima vi, vel metu subacta castrorum, & castellorum munimentis oppleta Aragonia est: & iam assuefacta terrori esse accolis omnibus, quos antea formidauerat: & deuicti paulatim in amplitudinem gentis concessere.

Rerum Barcinonẽsium vetus scriptor Raimundum Barcinonensem perhibet Roberti Viscardi Apuliæ, & Calabriæ Ducis potentissimi Principis filiam in matrimonium duxisse: neq; deesse video, qui vereatur, ne falso memoriæ proditum fuerit. Gaufredus enim monachus, qui eiusdem Roberti, & Rogerii Siciliæ Comitis eius fratris res gestas, ipsius Rogerii rogatu posteris tradidit, cum de ea re mentionem nullam fecerit, Mathildim tamen Rogerii F. Raimundo Prouinciarum Comiti nupsisse, commonstrat. Rem dignam censeo in qua animaduertenda eius verba apponantur.

» Anno dominicæ incarnationis MLXXX Raimundus famosissimus Comes Prouinciarũ
» famam Rogerii Siculorum Comitis audiens propter strenuitatem, quæ de ipso referebatur, legatos dignos, qui à tanto ad tantum dirigerentur, mittens, Mathildam filiam suam,
» quam de prima vxore, admodum honestæ faciei puellam habebat, sibi in matrimonium
» copulandam expostulat.

Apponit

Apponit præterea, ne plura subtexam, Raimundum in Siciliam profectum, digno ex- AERA.
ceptum apparatu, pactiones renouatas, dotem dictam, sponsalia celebrata: & inconditis NAT.
etiam carminibus faces nuptiales decantat: vt qui in ea re præsens adfuerit: ac falli mini- CHR.
me potuerit. Iam vero, quod Prouinciarum Comitem appellet, & rerum status, & illarum
ditionum Galliæ prouinciæ conditio, & temporum ratio subinnuere videri poterant,
Raimundum Comitem Barcinonensem fuisse, cui Mathildis nupserit: cui & media Ca-
talonia, & Narbo, & Carcaso primariæ ciuitates Prouinciæ ea tempestate parerent: atque
eius supremum sustinerent dominatum. Cum vero idem Gaufredus sexto postea trans-
acto anno, Raimundo Barcinonensi Comite interempto eiusdem Raimundi Prouincia-
rum Comitis mentionem fecerit, & Mathildis sororem ab eodem Raimundo Clara-
montio Comiti collocatam, quæ classe ad S. Egidium prouinciæ Galliæ oppidum appu-
lerat, vt Philippo Francorũ Regi nuberet, cuius fuere dirempt æ nuptiæ, haud absurdum
fuerit, si asserere ausim Mathildim Raimundo S. Egidii, & Tolosatium Comiti nupsisse:
qui Prouinciarum Comes ab eo auctore sit appellatus: vt vere Barcinonensis Raimun-
dus Viscardi filiam in matrimonium duxerit.

Garcia Iaccetano Episcopo Regis fratre, & Raimundo Dalmatio Rotensi Episcopis
de diœcesium finibus contendentibus certi limites terminantur: scribendo adfuisse San-
ctium Galindium Comitem, qui Boltagnę, Ataresii, & Sosii dominabatur, & Centullum
Bigeronensem Comitem, & Sanctium itidem Ramiri Regis filium vetustis tabulis Ro-
tensibus comperimus.

Cum regni tenues opes, atq; exiles essent: ac virium, & armorum firmamento, ac ro- 1119.
bore constaret, atq; ea spe nostris animi adderentur, si ex mõtosis saltubus, & asperis, prę- 1081
ruptisq; locis in vberes, ac fertiles regiones, quarum hostes potiebantur, arma transfer-
rent, ac bellum ipsos aleret, Rex, quod in decumas ecclesiarum, atque eos agrorum fru-
ctus, qui sacris functionibus assignabantur, primitias vocant, manus iniecisset, atque in
militares vertisset vsus, magna se religione obstrictum videt: tantaque vis fuit pœnitendi,
vt in D. Victoriani cœnobio, ad D. Vincentii aram, Raimundo Dalmatio Episcopo assi-
dente, eius noxæ religionem expiarit.

Bolea in Vasconum, & Ilergetum confiniis sita, & opere munita, ac situ, à nostris vi
expugnatur. De ea re Gonzaluus Garcias, cui Sanctæ Mariæ cognomen fuit, Cæsarau-
gustanus ciuis, & in primis iuris scientia clarus, qui de rebus gestis Regum Aragoniæ opus
latino sermone contexuit, hęc prodidit. Anno vero millesimo octogesimo primo debel- «
lauit Boleam: vnde egressi sunt, originemq; duxerunt duo generosi viri: quorum cogno- «
men antea nuncupabatur à Turribus: sed quia in expugnatione loci, vltra vires humanas «
constixerunt, cognomen eis mutatum: ac à villa expugnata sumptum. Hæc eadem, fer- «
me totidem verbis, a Gauberto monacho, earum itidem rerum scriptore, qui eiusdem
Gonzalui ætate opus suum concinnarat, traduntur.

A. D. VIII. Id. Dec. Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis ad Astoris perti- 1120.
cam, is locus est inter Gerundam vrbem, & S. Celedonii oppidum, ab impio, & scele- 1082
rato fratre Berengario trucidatur. Raimundo filius A. D. III. Id. Nouemb. natus fuerat: qui
patris nomen tulit. Is diuina ope seruatus, & patris, & patrui ditione, qui meritas parrici-
dii pœnas dedit, potietur: & ad summum perueniet imperium.

Bernardus Guilielmus Comes Besalunensis.

Guilielmus Raimundus Comes Cæretanus.

Gradus Ripacurciæ oppidum vi expugnatur: quod cum Ramirus Rex, si eius esset 1121.
potitus, D. Victoriano se dicaturum vouisset, votum à patre nuncupatum pius Rex soluit: 1083
& cœnobio D. Victoriani attribuit.

Magnam ab hostibus Christianorum stragem hoc anno editam ad Rotam oppidum,
prope Salonis ripas situ munitissimum memorant. Eam rem Alfonsi Castellæ Regis ope,
atque consilio gestam comperio: qui suas opes, atque copias Mauris adiunxisset, quod
cum Aragonio Rege de Pompelonensi, & Nauarræ regno certaret: fratrumque discordia
vsque ad vltimum dimicationis ventum. Eo in prœlio Ramirum Infantem Sanctii Na-
uarræ Regis filium occubuisse ferunt.

Arguedam oppidum à Rege conditur: & cõmunitur haud procul Gallici fluminis ripis:
eo situ quo Ebelinum vetus oppidum via consulari, quæ Cæsaraugusta Beneharnũ ducit,
constitutum apparet. Proximis gentibus perdomitis, virium accessione robustior, aduer-
sus finitimos bella gerens, totius Vascetaniæ populos, aut subigit, aut in fœdera cogit.

Festo natiuitatis Domini die Rex prœlio cum impiis hostibus ad Petrampisadam 1122.
decertat. 1084

AERA. Non. Apr. sacro cœnæ domini die, & item postero VI. Feria sancta corpora Indaletii
NAT. & Iacobi eius discipuli Vrgitanæ Ecclesię Episcoporum, quos ex sacro illo collegio disci-
CHR. pulorum beati Iacobi, & aliorum Apostolorũ in Bæticæ oras appulisse comperimus, fre-
1122. quentissima celebritate a Rege, & Petro eius filio, in cœnobio S. Iohannis Pinnatensis
1084. conduntur: quæ Almeria vrbe aduecta pie, sanctèque à nostris coluntur.

Arguedas oppidum Rex paulo post vi expugnat.

A.D. X. K. Iun. Siecastellæ arcis Rex potitur. Eodem mense ad Tudelam cum Mauris signis collatis prœlio dimicat. Nostri adeo fidenter bella gerunt, vt iam non prærupta tantum collium, montiumque ardua occupauerint, sed in immensa, ac vasta camporum se effuderint.

Hoc anno A.D. VIII. Id. Febr. ab hora sexta, vsque ad horam nonam, trium horarum spatio defectione solis facta, adeo obscurato sidere diem obductam memoriæ proditur, vt quasi nocte offusa, terris in tenebris, & obscura caligine omnia iacerent. Commutationem rerum periculumque Principibus portendisse, morte trium maximorum Principum subsecuta, sæculum illud quodammodo agnouit. Eo enim ipso anno obiere Gregorius VII. P.M. & Guihelmus, qui primus ex Normannorum ducibus regnum in Britannia, quam Angliam vocauere, multa virtute capessiuit: & Rob. Viscardus eiusdem gentis: qui Apulis, Calabris, Campanis, Bruttiis, & Siculis à se, & Rogerio fratre perdomitis, cum Macedoniæ, & Græciæ arma intulisset, & Constantinopolitano imperio cum Boamundo F. strenue immineret, summa, & perfecta gloria vitam amitit.

1123. Rex, cuius victoriæ longe, lateque diffusæ magnum hostibus terrorem iniecerant,
1085 Petro F. natu maximo Suprarbii, & Ripacurciæ ditiones attribuit: & regale nomen, dignitatemque impertit. Cum primogenitum Regii nominis appellatione dignatus esset, patria virtute, & maiestate pollentem, Sanctio Petri fratri Benauarri ditionem, & comitatum recipit: atque tradit.

PETRVS SANCTII REGIS F. SVPRARBII
ET RIPACVRCIÆ REX.

A.D. VIII. K. Iun D. Vrbani festo die Toletum vrbs regia, & totius Hispaniarum imperii veluti arx, quam Alfonsus Rex castris circunsederat, postquam imminentes colles firmis præsidiis occupasset, & hostes à commeatu, & reliquis copiis interclusisset, Regi traditur: quare feliciter gesta, maiorum suorum victorias ingenti laude superauit.

1124. A. D. VIII. K. Mai. Felicia Regina moritur. Tris ex ea Rex liberos susceperat: Pe-
1086. trum, Alfonsum, & Ramirum. Omnes regiam dignitatem consequentur.

Artallus Palliarensis Comes Artallis Comitis, & Luciæ F. Luciam Almodis Barcinonensis Comitis F. memorant.

1125. Mauri, qui Almorabides vocabantur, cum ab Abenhabeto Hispalensi Rege, vltro
1087 & Africæ, & Mauritaniæ prouinciis essent arcessiti, vt Alfonso Regigenero opitularentur, magnisque copiis ex delectu Africano comparatis fretum traiecissent, Abenhabetum ipsum regno deturbant: atque eo interempto, pæne totius Bæticę potiuntur: & magno impetu per Hispaniarum oras effunduntur.

Bernardus Toletanus Archiepiscopus, quem rebus sacris in Hispaniarum prouinciis Gregorius VII. P.M. præfecerat, & omnium antistitum primarium constituerat, Tolosæ concilium celebrat: cui adsedere Narbonensis Archiepiscopus, & Galliæ Gothicæ Episcopi. Mox ecclesiæ Tarraconensis instaurandæ prẹfuit: eoque administro Tarraconense, & Toletanum templum dedicatione consecrantur. Vrbanus P. M. Tarraconensi Ecclesiæ Berengarium Ausitanum Episcopum præficit.

1126. Mense Maio ad Moreliam cum Mauris à Rege dimicatum vetus auctor memorat:
1088 & in eo prœlio Cidum deuictum. In quibusdam annalibus A.D. XIX. K. Sept. res gesta traditur.

1127. Non iam repens bellum, sed acre, & magnum à Rege ad Cingæ fluminis ripas ge-
1089 ritur. Festo S. Iohannis Baptistæ dominica die vna cum Petro F. Rege Montionem validum Ilergetum oppidum, & ad omnia opportunum, arce septum & situ munitum vi expugnat: pręsidioque firmat. Rudericus Toletanus antistes insigni laude Titionis primarii iuri id oppidum irruptum fuisse, atque expugnatum commemorat: & mox dolo amissum Barcinonensi Comiti fuisse traditum.

1128. Abderrahamenus Oscensis Rex tributarium se Regi, ac stipendiarium constituit.

1090 Alfonsi Regi bellum aduersus Almorabides Mauros, qui in Hispanias irruperant, gerenti difficilimo tempore à Rege subuentum est: eiusque subsidii causa Toletum proficiscitur

ficiſcitur. Stella oppidum intra Nauarræ regni fines conſtitutum populo, & ciuitate in- AERA.
colitur. NAT.
Caſtellare ad Hiberi ripas, XX. M. P. ſupra Cæſarauguſtam loco præcelſo, atque edi- CHR.
to, velut arcem ſuis finibus impoſitam condi, atque muniri Rex iubet: vti eo munimen- 1129.
to, crebris ad Hiberum diſpoſitis præſidiis Cæſarauguſtani, non incurſionibus modo, ſed 1091
continenti velut obſidione premerentur: cuius præſidium vacuos per agros, cuncta in-
feſta commeatibus hoſtium fecerat: idq; receptaculum noſtris exercitibus patuit.
Ad Arbis montis radices S. Eulaliæ, Almenara, & Nauale oppida à noſtris irrumpun-
tur. Collis ſupra Oſcam vrbi imminens, quem Sanctii vocitauerẽ, communitur: atq; ob-
ſtruitur: & ad eius vrbis obſidionem animi omnium conuertuntur. Loharri, Marcuelli,
& Alquezaris munitiſſimæ arces in anguſtiis montium præſidiis firmantur: vicinæq;, &
finitimæ regiones illis clauſtris continentur. Ex eo caſtella, quibus hoſtes in Hiberi, Gal-
lici, Canadis, Veri, Guatazulemæ, ac Cingæ ripis prę́ſidia ſuæ propugnationis conſtitue-
rant, maiore vi, atq; incitatione expugnantur. Oſca primaria vrbe circunſeſſa, omnia lo-
ca ſuperiora, atq; intera à noſtris obſidentur.
Iunio menſe Rex copias omnes diſperſas in Montionis arcem cogit vti Ermengaudo
Vrgellitano affini aduerſus Mauros, qui Ilerdæ, Fragæ, & Dertoſæ dominantur, bellum
gerenti ſubſidium compareitur. Tot per idem tempus ciuitates propagatę, conditęq; fue-
rę, vt maxime auctum iuris communione Aragonium nomen ſit.
Luna oppidum in Vaſcetania conditum, & cœtu incolarum frequentari cœptum.
Eius oppidi ditio Bachallæ, ex proceribus primario viro a Rege attribuitur: vnde eius po-
ſteri Lunæ cognomen inuenere. Gens in primis longo ſtemmate inſignis.
Berengarius Barcinonenſis Comes, cum Cataloniæ partis dominaretur, & reliquam
poſt fratris necem tyrannide appeteret, totius ditionis potiundę furore incitatus ingens
bellum orſus fuerat: cuius Vrgellitanus & fautor, & adiutor exſtitit.
Ermengaudus Comes Vrgellitanus ſummę potentię princeps moritur. Is Gerpius 1130.
eſt appellatus: quod ex Gerpo Caſtello Balaguerim vrbem ad Sicoris ripas ſitam, & arce, 1092
& vbertate agrorum in primis nobilem, aliaque plura Ilergetum oppida, & Maurorum
præſidia ad deditionem compuliſſet. Ilerdenſem, & Cæſarauguſtanum Reges ingentem
pecuniam quotannis pendere cogit. Ex Lucia vxore Ermengaudum filium genuit. Ade-
laidam præterea vxorem prouinciæ Galliæ Comitem, & Sanctiam filiam in teſtamenti
tabulis commeminit.
Rex Ramirum F. minimum natu ſacris, & diuino cultui dedicat: ſacraque vota ſuſ- 1131.
cipere, eorumque ſponſione apud Frotardum abbatem obſtringi, & pie, ſancteque pro- 1093
fiteri curat: & Cœnobio S. Pontii Tomerienſis Galliæ prouinciæ, in territorio Narbo-
nenſi ad Iauri ripas, Araurium eſſe arbitramur, addicit: quem ex pueris non exceſſiſſe eo
tempore arbitror. Res digna, quæ litteris conſignaretur: mandareturque monumen-
tis: atque ideo concepta literarum verba hoc loco adponere operæ pretium viſum: vt
Catholicum Principem maximis, & periculoſiſſimis bellis vota victoriis ſuis nuncupan-
tem audiamus.
In nomine ſummi, & æterni Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus San- "
cti. Notum ſit omnibus ſanctæ Eccleſiæ filiis: præſentibus ſcilicet, & futuris: quod ego "
Sanctius gratia omnipotentis Dei Rex Aragonenſium, necnon Pompelonenſium Regis "
Raimiri filius: qui fuit quondam: memor verborum Domini noſtri Ieſu Chriſti Nazare- "
ni, quibus ipſe dicit: Date eleemoſynam: & ecce omnia munda ſunt vobis: & quoni- "
am *eleemoſyna* à morte animam liberat: & ſicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna "
extinguit peccatum: facio donationem ex alodibus meis propriis omnipotentiſſimo, ac "
clementiſſimo *Deo*: & almæ genitrici Dei Mariæ: atque glorioſiſſimo martyri Pontio: "
necnon Tomerienſi cœnobio: quod eſt ſitum in pago Narbonenſi ſuper fluuium Iauri: "
& domno Abbati Frotardo: ſeu ſucceſſoribus eius: & monachis: moderno tempore de- "
gentibus: & in antea futuris. Igitur ego volens præfatus Sanctius Rex placare in omni- "
bus Diuinitatem, ob immenſa beneficia à Deo conlata: quoniam debet felicitas homi- "
num beneficiis reſpõdere Creatoris: calore Sancti Spiritus ſuccenſus offero amabile mihi "
pignus ſcilicet Raimirum filium meum Deo: & glorioſiſſimæ ſemper Virgini Mariæ, & "
glorioſo martyri Pontio cœnobii præſcripti, atque Abbati præſcripto, & monachis ibi- "
dem degentibus in perpetuum: ea videlicet fideli deuotione, quatenus ſit Monachus ſe- "
cundum regulam ſancti Benedicti præſcripti cœnobii: & imploret Domini bonitatem "
pro me: & matre ſua: cunctiſque propinquis ſuis. Poſt hanc itaque donationem, atque "
oblationem cariſſimi filii mei in primis dono prælibatis ſanctis, ac præſcripto cœnobio "

AERA. NAT. CHR.

" monsterium Sancti Vrbicij de Serrauol: cum omnibus suis pertinentiis: & cum omnibus decimis suis: cum villis, & mansis, & palatiis suis, & possessionibus: & cum omnibus hominibus, & mischinis suis, & posteritate illorum: cum terris, vineis, pratis, pascuis, boscis, liluis, garricis, arboribus fructiferis, molendinis, aquis, aquarumque exitibus, & regressibus earum, viæ ductibus, & reductibus earum: tam vrbanorum, quam rusticorum: montosum, siue decliuum: quicquid dici, vel nominari Romano ore potest: omnia, & in omnibus sicut ego vmquam habui: vel tenui, seu habere debui per qualescunque voces: sine vllare. Similiter dono illam Ecclesiam Apostolorum Christi Simonis, & Iudæ: de Castro, quod dicitur Lauatella: cum omnibus Ecclesiis: & capellanis suis: quæ ibidem fuerint cum decimis, & primiciis suis, & cœmeteriis: simulque alodibus suis: & pertinentiis suis. Simili tenore dono omnes primicias, & decimas, & oblationes, necnon alodia de ipsis Ecclesiis, & villis, quæ ad prædictam castrum transmigrarunt: idest Morraes, Bastares, & Banizi: cum omnibus suis pertinentiis. Dono & Ecclesiam Sanctæ Ciciliæ cum decimis, & primiciis: & cum oblationibus suis: siue cum omni Ecclesiastico suo: & cum cuncta medietate de suo termino, cum suis pertinentiis. Insuper dono Deo, & præscriptis Sanctis, ac cœnobio Tomeriensi illud Castrum, quod vocatur Villelas: cum suo, & alodibus suis cunctis, siue affrontationibus, pertinentiis liberum, & ingenuum: cum Ecclesiis, & Capellaniis, quæ ibidem fuerint: si Deus concesserit: cum omni Ecclesiastico earum: sine vlla reseruatione cum suis pertinentiis. Similiter dono ipsam pariam, & tributum, ac fabricam, quæ mihi soliti erant facere ipsi Ismaelitæ: cum omnibus seruitiis suis: quæ debent facere. Dono etiam casas in Iacca: quæ fuerunt de Garsia Arceiz: qui fuit Marinus de prædicta Iacca: & sunt in medio supradictæ ipsæ casæ. Adhuc etiam dono ipsam turrim cum ipsas casas de Castro, qui vocatur Mons Aragonum iuxta casas filij mei Petri: & ante casas caput Ecclesiæ cum ipso alodio, & molendino: quod dedi prædictis Sanctis: in campo qui vocatur Floren iuxta flumen inter Teirch, & Chiluert. Dono etiam capellam Zudæ de Osca: si Deus eam mihi dederit: vel filio meo. Sunt autem hæc omnia in territorio Oscensi. Adhuc etiam ego Sanctius præscriptus gratia Dei Rex amore Christi prouocatus dono Sanctiæ Mariæ, & Sancto Pontio Tomeriensis cœnobii prælibati, & monachis ibidem commanentibus Ecclesias, & Capellanias de Castro, quod vocatur Arguedas: quæ ibidem sunt modo: & in antea erunt: & in omni termino suo: cum decimis, & primiciis: simulque oblationibus suis: & cum omnibus pertinentiis suis: atq; vniuersis, quæ ad prædictam Ecclesiam, vel Capellaniam pertinent: seu pertinere debent: vel aspicere videntur: totum ab integro sine vlla reseruatione. Simili modo dono decimam de paria prædicti Castri: & de termino suo: & decimã, ac primiciã de Puliera: necnõ de omni termino suo. Similiter dono ipsam decimam de illa paria de Castro, quod dicitur Valterra: & Quatreti: & de omni termino suo: cum Ecclesiis, & Capellaniis suis: quæ ibidem erunt: si voluntas Dei fuerit: cum decimis, & primiciis: simulq; oblationibus: & pertinentiis suis: cum omni Ecclesiastico suo. Insuper dono Deo, & præscriptis Sanctis illud Castrum, quod nuncupatur Morel: iuxta Hiberum fluuium: cum suo termino: & alodibus omnibus: cunctisque affrontationibus: & vniuersis suis pertinentiis: vt sit liberum: & ingenuum: cum Ecclesiis, & Capellaniis: quæ ibidem fuerint: si Deus auxilium præbuerit: cum omni Ecclesiastico suo: & cunctis suis pertinentiis. Dono etiam Ecclesiam, & Capellaniam de Tutela: si Deus omnipotens eam mihi dederit: quæ ibidem sunt: aut erunt: vel in omni termino suo: vbicunque fuerint: intus aut foris: vt proprium alodem Sanctæ Mariæ: & Sancto Pontio: cum omni Ecclesistico suo: vna cũ omnibus pertinentiis suis. Sunt autẽ hæc superius iam dicta in termino de Tutela. Addo etiã, & dono Ecclesias, & Capellanias de Castro, quod vocatur Salou: quod est iuxta Terragonam: cum omni Ecclesiastico suo: & pertinentiis suis. Oues vero S. Pontii, ceteræ bestiæ volo vt sint liberæ, & ingenuæ: scilicet ipsæ bestiæ, quæ in præscripto honore, quem ego dono Sanctæ Mariæ, & Sancto Pontio ob remedium animæ meæ, & aliorum propinquorum meorum. Dono etiam Ecclesiam & capellaniam de Tortosa ciuitate, si Deus omnipotens eam mihi dederit: scilicet ipsas Ecclesias: quæ ibidem sunt modo: & in antea erunt: cum capellania: vel Capellaniis: quę ibidem sunt: aut erunt: cum omni Ecclesiastico suo: & cunctis suis pertinentiis. Hæc autẽ omnia dono Deo, & præscriptis Sanctis: & prælibato cœnobio: cum medietate insulæ, quę vocatur Aiaceca: cũ suis omnibus pertinentiis: & appendiciis. Hęc autẽ omnia iam dicta superius, ego Sanctius præfatus Rex vna cũ carissimo filio meo Petro, qui est Rex in Suprarbio, & in Ripacurcia & in Mõtesono, vno animo, vnaq; bona voluntate, atque consensu nos ambo simul donamus, concedimus, atq; confirmamus domino

AERA. NAT. CHR.

mina Deo, & almæ genitrici Dei Mariæ, sanctissimoq; nostro Pontio, ac præscripto cœnobio Tomeriensi: & monachis ibidem degentibus ad proprium alodem: & honorem possidendum in perpetuum. Amen. Igitur hæc omnia superius scripta ego Sanctius præfatus gratia Dei Rex bono animo, & voluntate dono Deo, ac prædictis Sanctis, cœnobioque præscripto pro remedio animæ meæ, patris, matrisue, ac filiorum meorum, necnon animæ Sanctij, omniumque propinquorum meorum, siue parentum: vt ipsi monachi Sancti Pontij, quos speciali amore præ ceteris diligo, deprecentur Domini pietatem pro statu regni mei: & pro peccaminum meorum absolutione: & hæc mea ablatio acceptabilis sit Deo: quatenus det victoriam contra inimicos nominis Christiani: & de isto regno transitorio valeam transire ad regni cælestis gaudia: & in die tremendi examinis merear in electorum numero aggregari: atque audire illam desiderabilem, & optabilem vocem: venite benedicti patris mei: percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Vos igitur confratres mei de S. Pontio misereminí amantissimo filio meo Raimiro: quem dono, & offero Deo: & prædicto cœnobio: ea videlicet deuotione, & fide, qua obtulit Abraham filium suum Isaac Deo: & Anna Samuel filium suum sacerdoti Heli: in conspectu Dei: quatenus in templo Dei semper deseruiat: atque eius exemplo, & vita, ac doctrina prouocatus, necnon precibus prædicti filij mei, ac vestris adiutus valeam peruenire ad viventis paradisi gaudia. Amen. Si quis vero Regum, Imperatorum, Sacerdotum, Clericorum, Iudicum, ac sæcularium personarum, siue aliquis posteritatis meæ, aut aliqua persona vtriusque sexus contra hanc chartam, vel donationis scripturam meę venerit ad dirumpendum, nō valeat hoc vindicare quod requirit: sed componat ista omnia in duplo: & meliorata. Et in antea ista charta, vel scriptura firma, & stabilis permaneat. Facta ista charta, vel scriptura V. Non. Maij AERA MCXXXI: in anno Dominicæ incarnationis MXCIII. Regnante me Sanctio Dei gratia Rege in Aragone: & in Pompilona: Petro autem filio meo prælibato regnante in Suprarbio: & in Ripacurcia: & in Montesono. Signum Sanctii Regis: qui hanc chartam fieri iussi: & manu mea propria firmaui: & testes rogaui firmare. Signum Americi Abbatis: Signum Aldefonsi. Arnaldus monachus, & Sacerdos rogatus scripsit.

Cui hæc perpendenti, atque æstimanti non vere admirabilis fama incredibilium virtutum huius Principis esse videatur? qui maiorum suorum exempla persequens, ita se pro augenda, & amplificanda religionis causa deuouerat, & quodammodo in ipsas hostium armatas acies immiserat, vt Oscensibus continens bellum inferens, cui propinquis locis adesse celerrime poterat, quos tantæ molitionis opus erat sub imperium subigere, cum omnia inimica, & infesta essent, Dertosanis, & Tarraconensibus, satis longo à mari ad Pyrenæum tractu remotis, iam iamque se imminere arbitraretur: filium sacris, se vero pro religione, ac fide insigni pietate hostibus offerret. 1131. 1093

Abderrahamenes Rex, qui Oscæ vrbis dominatur, cum nimia iam Regis potentia, & eius prope imminentis victorias videret, ab Alfonso Rege contra tantam vim longinquum subsidium expetit. Comitem Sanctium magnis equitum, & peditum copiis præmittit. Huic cum longissime Rex Petro, & Alfonso filiis comitatus ad Biturim Vasconum oppidum obuiam processisset, Sanctius vnde venerat regreditur. Nulla interposita mora omnibus circumquaque collibus occupatis, Rex Oscam vrbem circumsidet: ab omniq; commeatu se hostes interclusurum confidit: & noua auxilia arcere. Cum mœnia, & situm, descriptionemque vrbis obequitans exploraret, eoque progrederetur, vnde in omnes partes circumspectus esset, adituſque acri, & attento animo circumspiceret, sagitta latus configitur: letalique vulnere cum traiectus, exanimatusque concidisset, A. D. II. Non. Iun. occidit. Pulcherrimi iurisiurandi religione iam moriturus Petrum, & Alfonsum filios deuincit ne vrbem, nisi deditam obsidione eximerent. Corpus tandiu manet insepultum. Postea Montaragonis cœnobio, quod construi curauerat, tumulo infertur: atq; incursionibus Maurorum vrgentibus ad S. Iohannis Pinnatensis conditur. Princeps vere magnus: & qui primus videri possit, firmissimis viribus contra hostium potentiam regnum constituisse: nec gloria magis rerum gestarum, quę ingens erat, quam religione insignis. 1132. 1094

PETRVS VIII. ARAG. ET POMPELON. REX.

Guilielmus Raimundus Cæretaniæ Comes moritur. Filium reliquit Guilielmū Iordanem, qui eius ditionis potitur. Is sacro Hierosolymitano bello ordines duxit. 1133. 1095

AERA. Gaufredus Ruscinonis Comes. Is stirpe ortus erat Wifredi: qui Lotharii Francorum Regis ætate Cæretaniæ est dominatus.

NAT. CHR. 1134. 1096. Rege Sanctio interempto, Oscenses adeo obstinatis animis vrbem propugnant, vt omnia ferre, ac pati tolerabilius ducerent, quam se in nostrorum ditionem dedere. Cum neque externorum auxiliorum apparatus intermitteretur, vndique contractis viribus signa cum Rege conferre sperant: & prœliis interdum lacessentes nostros obsidione auertere conantur. Tamdiu propugnatum, vt vix a quibus obsideri vrbs cœperat, expugnari posset, crederetur: itaque iam nostris maior spes in obsidione, quam in oppugnationibus erat: & consilium fuit hiemando bellum ducere: nec obsidionis tædio victos abscedere. Biennium obsidionem protraxere.

PROELIVM ALCORACENSE.

Abderrahamenes Oscensis Rex ad externa, & longinqua Christianorum auxilia profugiens, magnis, aduenticiisque copiis Gonzalui Comitis, & Garciæ Ordonii Capræ Comitis Naiarensis est adiutus. Almozabenius præterea Cæsaraugustanus, siue præses is erat, siue militiæ princeps, Almorabides enim omnem dominatum in suam ditionem verterant, cum de summa rerum deuictis Oscensibus, confligendum etiam sibi videret, innumerabiles copias ex Maurorum delectu cogit. Cum in auxilium Oscensibus multæ, ac validæ gentes commearent, & in tanto rerum discrimine ad extrema ventum esset, atque summa reipublicæ in eum statum adduceretur, Rex magni, & excelsi animi Princeps suis animos addit: & potius in diuinæ virtutis auxiliis, quam in humana potentia spem sibi derelictam videt: & non aliunde petendum esse, quam a diuino numine præsidium. Rudericus certus inprimis auctor firmat, D. Victoriani martyris corpore iussu Regis ad statiua castra perlato, diuinum numen cælestemque vim præsentem adfuisse. Rex itaque ad gloriam erectus, diuinam opem contestatus, vt ea res sibi, regno, exercituique feliciter eueniret, vna cum Alfonso fratre inuicti animi adolescente, properantibus hostium copiis, qui maximam victoriæ fiduciam in numero reposuerant, ad Alcoracium, id loco nomen est, quo magis festinantes videt, eo impensius retinet agmen: emissisque equitibus, libero cursu in hostes inuehitur: summaque contentione nostris decertantibus immensæ hostium copiæ funduntur: & profligantur. Maximi, & summi discriminis dies: quo desperata ab hostibus victoria, in mortem dimicatur. Ad XL. M. hostium cæsa prisca, & incorrupta monumenta testantur: & Garciam Comitem mansisse captiuum. Nostri vix M. desiderati: vt omnibus apparuerit diuino numine hostium potentiam, & ferociam fuisse reuictam. A.D. XIIII. K. Dec. sacro dedicationis basilicarum Petri, & Paulli Apostolorũ die prœlio hoc maximo, quod Alcoracense illa ætas appellat, dimicatum comperio. Tunc vere vinci pertinacia Maurorum cœpta à nostris est: ac longe auerti: quæ res tam recisi operis serie à vetusto auctore digne exprimi non potuit: cum nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clariusue fuerit. Insignem laudem eo in prœlio sibi peperere præstantissimi Aragoniæ proceres Gasto Bielius, à quo Corneliorum familia in primis ampla, & præpotens originem duxit: qui in vexillis, & militaribus paludamentis Cornicum insignibus decorari eo cœpere tempore, Barbatuerta, Ferricius Lizana, Bachalla, qui Thahusti, & Lunæ oppidorum potitus est, Garcias Atrossilius, Lupus Ferrencius Luna, Gometius itidem Luna, Fortunius Maza, Latro, Simon Aznarius Oteicia, & Sanctius Penna.

Profligatis, ac pæne ad exitium deductis externis hostibus, perditis rebus, ac spe omni dempta, & diuina à nostris victoria parta, Oscenses munitionibus diffidẽtes, quod sola temeritate niti non possent, vrbem dedunt: quam olim Romani exterarum nationum, & gentium victores VRBIS VICTRICIS cognomento cohonestauere. A. D. V. K. Dec. Regi Felici, Pio, Victori, Maximo deditur.

A.D. XVI. K. Ian. templum vetustate, & opere insigne, priscis etiam seculis sanctum apud Oscenses, & religiosum, ex sacro à Mauris fero, atque impio cultui dicatum iisdem vestigiis expurgatum sistitur: atque restituitur: & reliquiæ prioris delubri instaurantur. Christo Nazareno Deo, Opt. Max. D. Mariæ genitrici, Petro Apostolorum principi, Iohanni Baptistæ, & Iohanni Euangelistæ diuis præsidibus, quorum in tutela populus, ciuitasque Oscensis esset, consecratur: Berengario Tarraconensi & Amato Burdigalensi Archiepiscopis, Petro Iaccetano, Fulchone Barcinonensi, Petro Pompelonensi, Sanctio Lascarensi Episcopis assidentibus. Petrus Iaccetanus Episcopus ex eo Oscensis cognomentum habuit.

Re maxime memorabili, ac pæne cælesti à Rege gesta, insignia Regia, ornamentaque militaria vexillorum, quę labaris adiungi consueuere, variantur: & tanquã perpetuæ felicitatis

AERA NATI CHR.

felicitatis monumenta distinguuntur. Scuto argenteo puniceà crux apposità index præsentis numinis, quattuor capitibus in quadrum redactis, & sanguine delibutis discernitur: capitaque ipsa fasciis cretatis, tamquam diademate deuincta satis indicant, quattuor eo prœlio Reges Maurorum mortem pugnantes oppetisse. Inde scuta, trabeæ, atq; ceteri paludamentorum apparatus, & ornamenta regia nouis præfulgent insignibus.

Habuit hic annus insigne quiddam ad decus, & gloriam Christiani nominis: cum vires omnes, armaque occidentis aduersus impias gentes, non sine cœlesti quodam mentis instinctu commouentur: sacra Hierosolymitana expeditione suscepta: qua Guilielmus Ceretaniæ, & Guitardus Ruscinonensis Comes, & Guilielmus Canetius ductores nostri, ad non dubiam laudem ex vltimis gentibus cucurrerunt.

Post eam rem fauste, feliciterque gestam Rudericus Antistes confirmat, Regem à Cido prœlio deuictum in eius potestatem fuisse redactum: sed continuo liberatum. Neque id semel scripto prodidit: adeo se certum auctorem eius rei profitetur. Inde Valentiam vrbem a Cido obsessam perhibet. In nostris annalibus tota ea res prætermissa est. Noster enim varie rem disserit: & Petrum Regem Cidum aduersus Alfonsum Regem enixe iuuisse: eiusque adeo industriæ, & gloriæ fauisse, vt Buchare cum transmarinis auxiliis aduentante, cum Valentia a Cido arcta obsidione premeretur, à Rege, & Alfonso fratre, magno Aragonensium, & Nauarrorum comparato exercitu, ex ipsius belli ore, ac faucibus fuerit Cidus ereptus. Ea pugnata pugna, ingentibus hostium copiis interemptis, Valentiam Cido traditam Rudericus perhibet. Neq; satis certis auctoribus asseruerim Regis filium Cidi filiam in matrimonium duxisse.

Arnaldus, siue is est Arnaldus Comes Palliariensis, & Eissonzis eius vxor, cum præstanti, ac florenti rerum omnium statu pollerent, & incolarum negligentia delubra sanctissimis religionibus antiquitus consecrata depeculata essent, funditusque interissent, denuo pristinum st tum summa pietate redigi curant, præ cæteris nouere cœnobium vetustissimum D. Mariæ Deigenitrici, & Michaeli, Iohanni Baptistæ, & Vincentio Gerensi ad Nocharam fluuium in Vrgellitana diœcesi dicatum nobile antea, & sacra supellectili abundans a regulari ordine ad sæculi conditionem omnino reiectum, atque deuolutum: & Richardi abbatis cœnobii S. Victoris ad Massiliam vrbem in Gallia prouincia maxime celebris, & clari consilio ad pristinam formam, ac regulam redigunt reuocantque. A. D. VI. Id. Iul. ædem sacram, & cœnobium cum sacello D. Petro dicato instaurant: & renouatas fani reliquias in amplitudinis fastigium postea promouēt: & abbati, & cœnobio S. Victoris tradunt: informandumque conuentum perpetuo committunt: vt abbates D. Benedicti institutis & cœnobii S. Victoris regulis addictos deligant: sufficiantque: & in ordinem redigant.

Noua a Rege continuo bella cum finitimis populis, & potentissimis suscipiuntur: geruntur que: & in Cæsaraugustanos omnis vis, tempestasq; belli vertitur. Ex quo Maurorum præsidibus, qui rebus præficiebantur, parere desitum est, primum ex Maurorum gente ferunt Mudirim Cæsaraugustanum regnum inuasisse Hyheiæ filium. Huic successisse tradunt filiū Yram Almudafarē: atq; eo mortuo populos earū regionū, quæ Christianorum finibus terminabantur, se, suaq; Zulemæ Abenhucio Hamatis filio subiecisse: qui Cæsaraugustanū regnū Hamati filio tradidit: cui filius succedit heres Iucefius. Huius Iucefii hereditariū regnum Hamat filius suscipit cognomento Almuzacimius: & huic successisse memorant filium Abdelmelc: qui tradidit regnum Hamati filio cognomento Almuzacaynoc: cui Almorabides Arabes adeo horrificum bellum intulere, vt tanta mole malis oppressus regno fuerit depulsus: & ditio ea omnis ducibus, & militarium copiarum præfectis traditur: quibus Sanctius Rex acre bellum intulit.

Calasanctum castellum prope Boleam a Rege obsidetur. Acerrime Mauris repu- 1136.
gnantibus, & desperatione accensis inceptam obsidionem deserit. Eodem anno. VIII. K. 1098
Sep. vi expugnatum fuisse Rotensia monumenta testantur.

Cum Barbastrenses Mauri deuicti maiore conatu, quam alias vmquam defecissent, 1137.
tamen eo vertitur: magnaque contentione id geritur bellum. Septembri men- 1099.
se ... Rex curat, quam Trabem appellauere.

Penna peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripas situm, vi à nostris expugnatur.

Rex Barbastrum castris circumsidet. Mauri vrbem dedunt. 1139.

Villala castellum prope Vallem Lupariam, ea oppidis nomina indita, à nostris 1101.
recipiuntur.

AERA. NAT. CHR.

Cum Rex operam dedisset, vt Barbastrensi Ecclesiæ Episcopus præficeretur, eiusque honoris sedes, & dignitatis constitueretur, & ob eam rem Pontius Rotensis Episcopus Romam legaretur, re impetrata Barbastrensis Episcopi cognomen suscipit.

Quod Regis gloria victoriis non solum præclaris, sed perpetuis ingens esset, & Aragonia iam adulta viribus exultaret, Princeps se regnare à confiniis regni Castellæ, ad vltimos Palliarienses fines restatur.

1140. 1102 RAIMVNDVS BERENGARIVS COMES BARCINONENSIS.

Berengario Raimundo fratricida imperium totius Cataloniæ occupare conante, Catalanis veterem laudem, libertatemq; asserentibus, quam à maioribus acceperant, & impotenti dominatui resistentibus, Raimundus fratris F. a patrui tyrannide vindicatur: eiusque imperium suorum fide, ac iureiurando sancitur: rebus ingenti incremento auctis. Berengarius manifesto numine supplicia miserrima pertulit: nam vix mente consistens, lingua inhærente, vt loqui non posset, intestabilis, & inuisus Hierosolymis per summum dedecus vitam sustentat. Raimundus princeps, validus, & præpotens, non tam precario, quam summa virtute imperium adeptus Dulciam Giberti Prouinciæ, & Aimiliani Comitis F. in matrimonium ducit: quæ patri earum ditionum succedit heres.

Atho Carcasonensis Vicecomes, qui eius ciuitatis dominatum occupauerat, à ciuibus armis fugatus, pulsusque est. Vrbem, arcesque Raimundo, vti iusto, & legitimo domino tradidere.

Ermengaudus CCC equitibus, magnoque peditatu ad Mulieruciam decertans A. D. XVIII. K. Oct. mortem occumbit. Neque vetustis annalibus perhibetur Christiani, an impii hostes essent. Is Mariam Petri Ansurii Comitis, qui Vallisoleti in Vaccæis dominabatur, & Elonis eius vxoris filiam duxerat: ex qua genitus est Ermengaudus, qui in Castella ab auo est educatus. Huius soror Maior nomine Petro Fruelæ Filio Trauensi Comiti, viro in Gallecis primario nupsit.

1141. 1103 Guilielmus qui Iordani cognomentum sumpsit, Cæretaniæ Comes in sacro Hierosolymitano bello, cum fortem, & strenuam operam nauasset, & eximium consilii, animique specimen, & nequaquam vulgatæ laudis dedisset, prope Tripolim vrbem Syriæ arcem obstruens sagitta ictus occumbit. Eius ditionis Bernardus Guilielmus frater succedit heres.

1142. 1104 K Febr. siue vt aliis proditur annalibus A. D. XV. K. Sept. Sanctius Regis F. decedit nullis superstitibus liberis. Vxores Petri Regis duæ memorantur: Agnes: & Bertha: quam Tuscam fuisse coniectura ducimur: quod eiusdem nominis vxorem ex eadem gente, ea ipsa tempestate Alfonsus Castellæ Rex duxerit: & Henrico Imperatori eodem ferme tempore Bertha Othonis Marchionis Italici filia nupserit: quę mater fuit Conradi Regis: & Henrici Imperatoris. Vetus auctor memoriæ prodit, eadem, qua Regis filius decesserit die, Isabellam eius sororem vita functam.

A. D. IIII. K. Oct. Rex amplissimis rebus perfunctus, omnia summa sperans, quo regnante, omnis, de republica cura, aut metus resederat, in cursu gloriæ è vita decedit. Ad D. Iohannis Pinnatensis sepelitur. Regni frater Alfonsus succedit heres: sollemniaque regni capessit.

Cum Vrbanus P. M. Regi, posterisque regibus, atque regni proceribus condonasset, vti in ditionibus à dominatu Maurorum vindicandis decumas perciperent, sedes dignitatesque Episcoporum excipit.

ALFONSVS VIIII. ARAGONIÆ ET POMPELONEN. REX. HISP. IMPERATOR.

1144. 1106 Initia regni Alfonsi Regis, cum alioqui acerrimum se, & acerbissimum hostem dum frater regnaret, Mauris præstitisset, & longæ pacis insolens esset, pacata fuisse comperio: siue accisis Alcoracensi prœlio hostium rebus, tamdiu induciarum iura rite seruarentur, dum ad præsentis quietem status rebus publicis cōsuleretur: siue ad Castellanas res conuersus, propagandi imperii cupidine concitatus, nuptias Vrracæ Alfonsi Regis F. ambiens, eo progressum est, vt grauiora mala, contra quam fas, iusque erat, vnde minime decuit, exorirentur.

A. D. III. K. Iul. festo Apostolorum Petri, & Paulli die Iudæus quidam, qui cognitione disciplinarū, & ingenii solertia in ea natione lōge antecelluit, & Hebræis, Chaldaicisq; arcanis, atq; institutis omnibus eiusdē ætatis præstitit, non sine diuino afflatu impiam sectam eiurans, sacrum baptisma in æde maxima Oscensi à Stephano Episcopo suscepit: sacroque fonte à Rege exceptus est. Petri Alfonsi nomen editum. Is meditato com-

commentario edito Iudæorum perfidiam, vanissimæ nationis opinione, ob ingenium gentis, & superstitionis peruicaciam, penitus mentibus insitam, atq; comprehensam conuellit. Neq; Iudæorum modo fraudes ab intestino scelere vltus est, sed Sarracenorum impiam sectam, atq; institutionem labefactauit.

Alfonsus Castellæ Rex exacta ætate filio Sanctio orbatus, Vrracam natu maiorem filiam quæ Raimundo Guilielmi Burgundiæ Comitis filio nupta fuerat, & in viduitate manserat consilio primatis, & antistitum regni, Alfonso Aragoniæ Regi despondet: neq; vt Rudericus perhibet, viuo socero in Aragoniam ducitur. Nam Munio Alfonsus, qui illustrate res gestas Didaci Gelmirii primi compostellani Archiepiscopi composuit, sponsalia viuente patre minime data fuisse confirmat: qui mihi fidem facere videtur: nam regni proceres, vt ipsemet testatur Rudericus, renuente, atque inuito rege, externas nuptias auertere nitebantur: contenderantque, vti potentissimi, clarissimiq; Regis filia Comiti Gometio homini subditicio enuberet.

Castellæ Rex Alfonsus moritur: Vrraca filia regnorum hærede relicta: ea, vt ferunt conditione, vt si nuptura esset, Gallaicum regnum Alfonso nepoti traderetur: & 1147.
parente mortua regnorum omnium hæreditatem cerneret. Procerum omnium vno cō- 1109.
sensu Aragoniæ Rex ad nuptias, & regnum adsciscitur. Sed quod legitimæ eæ nuptiæ non essent, cum sacris sanctionibus soluti non fuissent, res in contentionem venit. Proauus enim vtrique Sanctius Rex fuerat: cognomento Maior. At vero & Regi forti, & magnanimo lautissimi, & opulentissimi regni possessione adepta, antiquiorem laudem, & gloriam quam regnum ipsum fuisse, casus, euentusque rerum docuit: cum procerum factiosorum insanias euerterit.

Regina vni nupta & Regi, & fortissimo viro, cum neque famæ pudore, neque timo- 1148.
re vindice teneretur, quin pluribus videretur proposita, & matrimonii vinculo, vti præ se 1110.
ferebat, soluta, remota turpitudinis verecundia, & metu, suo tantum ingenio vteretur, & opinionem suam esse conditiones quotidie legendi arbitraretur, Rex arcibus, atq; propugnaculis regni Castellæ, atq; præsidiis Aragonenses viros egregie fideles præficit.

Coloniæ, atque veterani Bilforadum, Valeranicam, Soriam, & Almazanum deducuntur. Ea oppida a Rege in Castellæ regno populis, ac ciuibus frequentari, incolique iubentur: primum in Beronibus, reliqua in Arcuacis: quod vasti, ac deserti earum regionum tractus essent.

Petrus Ansurius Comes, qui ex Castellanis proceribus in magna potentia erat, Balagueri in se, cum Elone vxore recipit: vt Ermengaudi pueri nepotis ditionem Mauris oppositam tueretur, ac sustineret. Balagueris arcem, Azudam nominant, ac tris vrbis regiones Regi condonat: & cum castella propugnaculaque suæ ditionis Castellæ regni a Rege suscepisset, se Regi ea irato, aut pacato traditurum sacramento spondet.

Cum satis pacatæ foris res viderentur, acre bellum aduersus Mauros à Rege geritur. Exeam nobile Vasconum oppidum vi expugnat. Iulio mense, vt oppidum frequentissime coleretur habitareturq;, ciuibus Frankitatis, id est, ingenuitatis ornamenta ab Imperatore præstantur, & vt ingenui ciues Exeani essent, priuilegio irrogatur, & vt commodiori conditione essent quam cæteri, qui stipe collata vectigalia pensitare consueuerant, domus atq; hæredia illis immunia traduntur. Ea re feliciter gesta, Exeæ Imperatoriæ maiestatis insignem titulum regiæ dignitati adiungit: quem socer rerum gestarum gloria sustinuerat: & gener eo dignissimus visus est. Francorum exercitus eo in bello regia stipendia meruit. Proceribus Gallis Imperator gratificaturus ecclesias, atq; sacella, quæ Exeæ construenda curauerat, monachis S. Benedicti monasterii Magnæ siluæ in Aquitania celebris apostolico priuilegio Petro regi fratri irrogato attribuit.

Ad Valterram Rex cum Abuhazaleno Cæsaraugustano Rege confligit: qua in pugna Maurus Rex occumbit.

Bernardus Guilielmus Besalunensis Comes senectute confectus, LX. enim annis eius 1149.
ditione potitus fuerat, nullis superstitibus liberis decedit. Eam hereditatem Raimundus 1111.
Barcinonensis adit.

Garsias Sanctii Comitis F. Ramiri Regis nepos, Alfonsi Regis frater patruelis, qui se Infantem nominat, Ataresii, & Xabierii ditionū, paterni nominis patrimonii, dominatur.

Menselmo Rex cum Vrraca Regina vxore in Castella, & Legionensi ditione regnat: neq; diu quieto, atq; dissensione facta eam in potestate habet. Paullo post vis improborū compresso odio collecta, vt iam iam prægraue Regis esset imperium, erumpit. Rege vxorem coercente, ac reprimente magnæ rerum commotiones excitantur: & Regina in inuictam Castellatis arcem, cum à Rege abdita esset, clam euehitur.

AERA. NAT. CHR.

Gallaici proceres fœdera inter se iciunt: arma capiunt: vt Regem dotali dominatu pellant, conspirant: summoq; opere nituntur, vt Regina à viro diuertat. Paschalis Pont. Max. Didaco Gelmirio Cópostellano Episcopo cõmittit, vti Reginã incesti flagitio obstrictam, quod propinquitate adiuncto Regi nupsisset, coërceat: & matrimonium, quod neque castum, neque legitimum esset, eo decreto sublatum iudicat. Contenderat enim Regina asseuerans, quamuis nuptiæ consensu procerum regni, patre fato functo, celebratæ fuissent, inuitam, atque abhorrentem nupsisse. Pontifex enim ita statuerat, atq; decreuerat: vt in Apostolicis apparet literis.

» Paschalis seruus seruorum Dei venerabili fratri D. Compostellano Episcopo sa-
» lutem: & apostolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens Deus populo suo præesse
» constituit, vt eorum peccata corrigas, & domini annunties voluntatem. Stude igitur, se-
» cundum datam tibi diuinitus facultatem, tantum incesti facinus, quod à Regis filia per-
» petratum est debita vltione corrigere: vt vel à tanta præsumptione desistat, vel ecclesiæ
» consortio, & sæculari potestate priuetur. Huius rei noxa non in belli modo euentum, quod varie gestum est, sed in summam dedecoris infamiam Reginam peruertet.

Siue fieri diuortium, & affinitatis dissidium Rex doleret, seu quod nouas res moliretur: satis constat Burgensem, & Legionensem Episcopos ab ecclesiis pulsos, Pallantinum captum, Archiepiscopum Toletanum sedis Apostolicæ legatum biennium extra diœcesis fines exulasse: S. Facundi Abbatem de cœnobio deductum: & Ramirum Regis fratrem in eius locum suffectum. Cum hæc omnia Regina conquereretur, & deploraret, qua erat dementissima temeritate, & audacia etiam confirmat, Regem Alfonso priuigno necem struere, atque moliri.

1149. IIII. Proceres regnorum Galleciæ, & Legionensis populi deliberant, an Alfonsum puerum ad regnum adsciscant: quæ res non minus vehemens in matrem, & inuidiosa fuit, quam in vitricum.

Cum remoto pudore in dedecora prorumpens Regina procaciter sibi indulgeret, & in Gallecia palam omnia turbarentur, ac veluti pro republica proceres, populique arma cepissent, Rex magno comparato exercitu Aragonensium, & Nauarrorum in Galleciam irrumpit: arcem Monterosi vi expugnat: earum vrbium, & arcium, quæ Pallantinis Campis continentur, & regionum, quæ Durii ripas, & extremas oras attingunt, potitur.

Interuentu Episcoporum, & aliquot procerum pugnæ non ciuiles modo, sed domesticæ, & vxoriæ sedantur: pacem inter virum, & vxorem concilìant. Regina enim ita abhorret, ne proceres, quibus filius in tutelam traditus erat, summæ rerum admoueantur: vt virum auersata fuerat: in cuius potestate diu esse non poterat. ea erat feminæ leuitas, & inconstantia.

Petrus Traua Comes Fruelæ filius summæ homo potentiæ, & magnæ cognationis Henricum Portugaliæ Comitem, qui Thereslam reginæ sororem in matrimonium duxerat, in Galleciam vltro arcessit: externarum copiarum ductorem: bellumque iis infert, qui Alfonsum puerum, ad regnum adsciscere recusant. Traua Reginam commouet, vt à viri potestate secedat: & filium ad regnum euehat: atque vt id consequi possit, Regina Ferdinandum Comitem cognatione sibi propinquum, virum, cum potentia inter suos, tum factis clarum, & virtute præstantem ad se se allicit.

Alfonsus puer Regis priuignus in Compostellana æde maxima more gentis leuatus, solemni apparatu Rex salutatur: & ab Episcopo Compostellano sacro oleo perungitur. Rex Vrracam, quam in Sorianam arcem abdiderat, liberat: nuntium remittit: & conditionem eius repudiat.

Castellani proceres Imperatoris dominatum, & regnum, vt iniquum eiurant: arces, & propugnacula Reginæ tradunt. Ea patrata re Castellani, & Legionenses, quasi natura, & genere disiuncti inter se dissident: & armis dimicant.

Gometius Comes, qui reginæ nuptias patre regnante ambierat, cum carior illi, quam filius esset, ac se iam pro marito palam gereret, Aragonios regno pellit. Petrus Gonzaluius Larensis Comes non inimicus tantum, sed riualis, & competitor cum Gometio haud aliter, ac si certamen regiæ dignitatis esset, maximas turbas facit.

Imperator audaciam, & conatum furentis Gometii, & Petri Larensis compressurus, magno Aragonensium, & Nauarrorum coacto exercitu in Castellam inuadit. Immensum exarserat bellum, cum ad Sepuluegam Areuacum oppidum signis collatis, in campo, cui Spinæ nomen est, maximo prœlio decertat. Vix ferrum, ac manus contulerant, & Larensis relicto vexillo, & insignibus Imperatoriis detractis, se ex acie eiecit: & Burgos, ad

gos, ad Reginæ gremium citato equo contendit. Gometius fusis: ac profligatis Castellanorum copiis prœliás mortem occumbit. Adfuit Imperatori eo in prœlio Henricus Portugalliæ Comes, non vt affini, sed vt patriæ perduellium vindici.

AERÆ NAT. CHR: 1149. IIII:

Temeritate Castellanorum compressa, Imperator Legionenses, & Gallecos victuros, Durio transmisso, per Pallantinos campos Legionem contendit. Arma iam, viresq; Aragoniæ late pollebant: victore Aragonio exercitu omnia deuastante, atque diripiente. Ad fontem Anguium, id loco inter Asturicam, & Legionem nomen est, denuo contra hostium conspirationem confligitur: qui Alfonsum puerum Regem adsciuerant: & suæ temeritati præfecerant: atque in castra pæne infantem perduxerant. Fusis, & fugatis hostibus, & internecione deletis Comes Ferdinandus interficitur: & Petrus Trauensis pueri Regis nutricius, summæ inter Gallecos existimationis, & auctoritatis vir, qui Ermengaudi Vrgellitani Comitis filiam nomine Maiorem, in matrimonium duxerat in acie dimicans captiuus remanet. Didacus Gelmirius Compostellanus Antistes paruulum Regem secum ex acie educit: & ad parentem, quæ in Orzilonis arcem se abdiderat, perfert. Non alias illis temporibus pugna clarior fuit.

Regina magno comparato Legionensium, & Asturum exercitu, & eorum oppidorum, quæ Pallantinis continentur campis, Asturicæ bellum instaurat: quod Imperator Carpetanis iugis transcensis, Toletanum regnum suæ ditioni subiiceret. Cum Carpetanos in suam ditionem redegisset, A. D. XIIII. K. Mai vrbe regia triumphali pompa excipitur.

Cum Imperator Tritienses, Burgenses, Pallantinos, Zamorenses, atque Legionenses, qui se illi addixerant, suis adiunxisset, Asturicam castris circumsidet. Martino Munione regni tū copiarū ductore, cū CCC. loricatis equitibus ex Aragonia in castra properante, insidiis loci iniquitate circumuento, turmæ omnes funduntur: atq; cęduntur. Munio interclusus in hostium potestatem venit. Ea re male gesta, Imperator intempesta nocte castra mouet: & Carrionem se recipit. Effusis copiis, & præsidiorum collocandorum, & muniendorum causa diductis, plures dies Carrione obsidionem pertulit.

Abbatis Clusensis sedis Apostolicæ legati interuentu aliquot dierum induciæ fuere pactæ. Cum induciarum dies exisset, acre bellum in oppida, atq; arces Petri Larensis geritur. Vir minime bellicosus amore, & deliciis flagrans sese Montionis arce prope Pallantiam, vna cum Regina abdit; cum ea nihil, quod facere, aut pati turpiter femina posset, inausum, infectumque relinquit.

Vincentium Cęsaraugustanum Episcopum Lunense templum hoc anno consecrasse Ferdinandus Aragonius eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopus memoriæ tradit: & eius consecrationis monumenta vetustis, & exolescentibus literis insculpta apparent: & supremo Dominico die mensis Septembris huius anni rem gestam fuisse proditur.

Reginæ exercitus Burgorum arcem circumsidet: Castellani regni propugnaculum, 1150. IIII atq; præsidium. Nostri diuturna obsidionis perpessione confecti, ac fame perditi, de se, & de auxilio desperantes arcem Reginæ tradunt.

Cum Petrus Larensis Comes Reginam multarum nuptiarum mulierem in matrimonium ducere speraret, à Guterio Ferdinando Castro captus, in Mansillæ arcis regni Legionensis custodiam includitur.

Infestum renatum bellum inter Reginam, & eos, qui filium ad regnum adsciuerant, geritur. Cum sese Regina Legionem recepisset, & turribus, & propugnaculis vrbis se, ac fortunas suas tueretur, grauem obsidionem pertulit. Periculo obsidionis liberata, in Soberosi arce à Theresia Regina Portugalliæ sorore, & Petro Fruelæ F. Trauensi obsidetur: & cum denuo erepta ex eo discrimine esset, Compostellam aufugit.

Summa omnium consensione Alfonsus Reginæ F. ad regnum adsciscitur. Petrus Larensis Comes e xtorris ad Barcinonensem profugit Comitem.

Gilbertus Prouinciæ, & Aimiliani Comes decedit: cui earum ditionum succedit hæres Dulcia filia Raimundi Barcinonensis vxor. Raimundus Marchionis prouinciæ cognomentum suscipit.

Sanctium Franconem Præfectum iustitiæ Aragonum in aula Regia hoc anno ius dixisse, fama [illegible]ficentur.

BELLVM BALEARICVM. 1151. IIII

Raimundus Barcinonensis cum adiuncta ditione Prouinciæ imperium auxisset, bellum aduersus Balearium incolas Mauros suscipit. Tum primum Catalanæ classes nostris in maribus pollere incipiunt: & in vltimos nostri orbis terminos præteruehūtur. Pisanorum etiam classem accessit: quorum, & Genuensiū, Arelatensiumq; eo tempore late mari

AERA. patebat potestas. Mauri continentis Cataloniæ, qui sub eius imperio, atque tributo paca-
NAT. ti erant, raptim arma capiunt: & in Barcinonensem tractum incurrunt: vt Raimundum à
CHR. maritimo bello, & Balearium pernicie auerterent.

Guitardus Comes Ruscinonensis, sororis Guilielmi Raimundi Cæretaniæ Comitis filius, qui Vallespiriæ ditionis, & Illiberitanæ arcis dominabatur, interficitur. Is Perpinianum oppidum iuxta Ruscinonis vetustæ vrbis monumenta collapsa condiderat.

CAESARAVGVSTANVM BELLVM.

Imperator vltro, citroque per longa spatia discurrens, dum bello, & armis rempubli-
1152. cam attollere nititur, vicinarum gentium crebris victoriis insignis, cum intestinorum
1114 bellorum pertæsum esset, regni Aragonij statui prospiciens, bellum aduersus Cæsarau-
gustanos gerit: qui opima, & feruli regione dominabantur. Ianuario mense Castellari oppido militares omnes manus cogit: veteranorum præcipue, quos Almogauares nuncupauerant: quod firmatus vsu miles esset: & belli domitor externi. Ii enim in statione prope perpetua infestarum regionum stipendia merebantur. Ex Castellarensi arce Cæsaraugustanos incursionibus, & populationibus vexat: & diutina obsidione premit.

Tabustum nobile ad Hiberi ripas situm oppidum, virtute præstantis ducis, & proceris expugnatur Bachallæ: qui rem optime ductu suo gessit.

Magnæ ab Imperatore copiæ Francorum ex delectu Galliæ comparantur: vt veterano nostro, & externo milite cum præpotenti hoste bellaret. Duxere ordines in eius exercitu Gasto Bencharniæ ditionis dominus, Conuenarum Comes, Rotro Perticarum, & Centullus Bigeronum Comites: Gabarreti Vicecomes, Lescarensis Episcopus, Augerius Miramonius, Arnaldus Vicecomes Labadensis: qui Oriam Palliariensem Comitem in matrimonium duxit: ex qua Raimundum Rogerium suscepit.

Magno ii consensu declarati externarum copiarum duces: qui haud dubie tum pri-
1152. mi omnium ductores habentur: omnesque inter se illustres viri noti erant: & potentia in-
1114 ter suos præstantes. Proceres ex Aragonia, & Nauarra adfuere, qui ordines duxerant, Didacus Lopezius Latro, Simenius Fortunionius Lehetius, Simon Fortunionius ex Podio Castello, Petrus Momezius, Almoranidius, Lupus Simenius Torrelias, Lupus Sanctius ex Ogabre, Caxal, Petrus Simenius Iustitiæ Aragonum Præfectus, Iohannes Galindius Antilionius, Lupus Fortunius ex Albero, Titio, Berengarius Gombaldus, petrus Myr Entenza, & Raimundus Peresius Erilius.

Petrus Simenius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Is magistratus primo Maior iustitia appellatus fuit: quod supremum ius, ac potestatem a Regibus obtineret. Postea vero legibus ita septus fuit, atque munitus, vt libertatis, à supremo dominatu vindicandæ, atque tuendæ commune perfugium, atque præsidium esset.

Rotro Perticarum Comes ab Imperatore cum delecta militum manu præmissus Tudelam nobile Vasconum oppidum, ad Hiberi ripas munito loco situm Augusti mensis fine expugnat. Imperator supremo dominatu regio excepto, eius ditionis dominium Rotroni, posterisque eius attribuit.

Raimundus Barcinonensis magna suarum ditionum, Pisanorumque classe comparata, in Maiorem Balearium insulam opibus claram, copias è nauibus educens bellum infert: vrbem operibus claudit: & commeatu priuat: atque obsidione premit. Raimundus Barcinonensis Episcopus in ea expeditione decedit.

1153. Cum Maioris Balearium insulæ coloni, atque indigenæ, militaresque manus se &
1115 vrbe, atque oppidis, aut montibus tenuissent, actiterque repugnassent, vrbs a nostris expugnatur: atque in arcem natura munitam nostri concessere.

Bernardus Atho Vicecomes à Carcasonensibus vrbe exactus Guilielmo Pictonum Comiti fœdere adiungitur: qui in Tolosatem ditionem inuaserat: cuius ope à Carcasonensibus recipitur. Cum Rogerius Bernardi F. in vrbem introisset, in ciues summo supplicio excruciatos crudeliter animaduertit. Pater supremum eius ditionis ius, & dominium Raimundo Barcinonensi Comiti fidelitatis auctoramento cauet: atque recipit.

Oldegarius ex Barcinonensi Episcopo ad primam Tarraconensis Ecclesiæ dignitatem adsciscitur: vir pietate, & sanctimonia in diuorum numero venerandus.

Morelliæ arcem & natura, & situ munitissimam nostri expugnant.

1154. Bertrandus Tolosatium Comes Raimundi Comitis F. qui in Tripolitanæ Phœniciæ
1116. nobilis vrbis obsidione mortem occubuit, & Eluiræ Alfonsi Castellæ Regis filiæ, Maio mense Barbastri Imperatorem visit: & sub eius potestatem se, suaque tradit. Subiicit eius imperio, atque supremo dominio Comitatum Tolosatem, & Rhodensem, Narbonem

præter-

præterea, Narbonenſemque ditionem: & Bliterenſem comitatum: Agathenſes: Cadur- ÆRA.
cos: Albenſes: & Carcatonenſes: atque eam ditionem, honorem vocabant, quam a To- NAT.
loſatibus Comitibus Fuxenſis obtinuerat Comes. Imperator ditiones eas omnes, atque CHR.
ciuitates Comiti tradit: atq; addicit: ſupremo dominatus iure ſibi, poſteriſq; ſuis recepto.

Bernardus Guilielmus Cæretaniæ Comes Guilielmi Iordanis frater germanus, nul- 1155.
lis ſuperſtitibus liberis decedit: cui Cæretanæ ditionis Raimundus Barcinonenſis ſucce- 1117.
dit heres.

Toletana ciuitas, quæ ab Imperatore defecerat, Alfonſo Regi Vrracæ F. ſe addicit. A.D. XVI. K. Dec. regio apparatu, vt iure legitimo ad regnum adſcitum excipit.

Imperatore cum Alfonſo Rege in Caſtellæ regno bello implicato, & armis decertan- 1156.
te, neque parte ex altera ſacri belli curam remittente, Francorum exercitus, qui in Cęſar- 1118.
auguſtana expeditione meruerat, Idibus Mai exactis ad Aierbii Lacunam venit: & eo loci caſtra metatur. Mox Almadeuarem Ilergetum oppidum, Burtinam veteres appellauere, traducitur. Cum ſatis firmo præſidio a Mauris teneretur, vi expugnatur. Eodem impetu, atque incurſu Sarinienam, Salcium, & Roboretum expugnant: & duo præterea ad Gallici fluminis ripas oppida in eorum poteſtatem deueniunt, Zuera, & Gurrea: quæ vetuſtis ſæculis Gallorum Fori nomen eſt adepta. Cum iam ipſi vrbi Rex terribilis adeſſet, intra octauum diem, ex quo noſtri Cæſarauguſtam circumſederant, regionem vrbis trans flumen, Atabahas appellabant, irrumpunt: & continentia omnia ædificia, extra vrbis mœnia expugnauere. Ad Mezimezeriũ vicũ caſtra metãtur: & loco Dei voluntatis nomen imponitur. Cũ aſpera montiũ iuga, nudoſque colles, & perpetuo gelu rigentes ditibus Ædetanorum, & vberibus campis, agriſque mutarent, nihil veterano militi ad bella promptius fuit.

Cæſarauguſtani plures annos à noſtris exagitati, qui per tot antea annos imbelles egiſſent, obſidione premuntur. Eius regni, vti Arabum annales memorant, Almorabides dominabantur: qui ex Mauritaniis in Hiſpaniam tranſmittentes diuiſa regna, & ſuæ ſectæ regulos crudeli dominatu oppreſſerant. Hi cum vrbem totius Hiſpaniæ opulentiſſimam, beatiſſimamque ab Imperatore ſumma virium contentione circumſederi viderent, tranſmarina auxilia arceſſunt. Teminus Maurus Rex magno comparato exercitu, vt opem obſeſſis ferret, ad Orbæ fluminis ripas, ſupra vrbem XII. M. P. ad Mariæ arcem, quam hoſtes loco edito præſidio munierant, caſtra metatur. Cum ſe robuſtiſſimo noſtrorum exercitui æquari, & rem confici Teminus diffideret, in intima Celtiberiæ loca aſpera, & iniqua regreditur.

Anno circumacto Decembri menſe, cum magnas copias ex totius Hiſpaniæ Maurorũ delectu hoſtes coëgiſſent, & Cordubenſis Rex, cuius, imperio omnes parebant, filium præfeciſſet, cuius patruum Teminum Regem fuiſſe vetuſtis monumentis proditur, idq; ſubſidium extremum, atque vltimum eſſet comparatum, Imperator eo intentior in hoſtes verſus, ad Cutandam vicum prope Darocam obuiam progreſſus, ingenti certamine ſignis collatis confligit. Hoſtes funduntur: & cum magna internecione cæduntur: eorumque dux in Regis poteſtatem venit. Adfuit prœlio Pictonum Comes: qui eo in bello ſexcentorum equitum ductor militauit. Inſigni ea victoria parta, cum Imperator Cæſarauguſtæ toto animo immineret, eam enim regnorum caput, eam omnium bellorum originem eſſe videt, rem maxime vrget: conſiliis ab obſidenda vrbe ad oppugnandam verſis.

Alagonum, & Vrrearum familiæ nobiliſſimæ in primis, & potentia præſtantes ex honoraria oppidorum Alauonæ, & Vrreæ ditione primariis proceribus attributa nomen inuenere. Satis conſtat Artallum hoc tempore Alauonæ dominatum obtinuiſſe: qui ſe Arnaurum cognominare aſſueuerat: feruntq; ex Vandrenſium clariſſima gente, & in Aquitania præpotenti ortum. Poſteri Alagones dicti. Primariorum enim procerum familiæ eo tempore, tamquam maiorum gentium floruere Corneliorum, Lunarum, Azagrarum, Vrrearum, Alagonum, Romæorum, Fociorum, Entenzarum, & Lizanarum. His & nobilitate, & potentia pæne æquales Verguæ, Mazæ, Tramacetii, qui ex Entenzarum gente in Tramacetiam familiam ſe inſeruere, Atroſſilii, Antilonii, Orticii, a quibus Atorella, qui Quincti dominabatur, originem duxit: Atareſii ſtirpe regia orti, Tirionis, Caxales, S. Crucis, Pardi, Caſtellitioli, Hortæ, Podii, Peraltæ, Vidaurii, qui Podiscum hereditatẽ adiêre, Pennę Rodenis, & aliorũ oppidorum domini, Seſeſii, Ahonesii, Nuzæ, Beneuentani, Aierbii vetuſta nec tamen regia familia geniti, Stadæ, Calaſanctii, Speſii, Alcalani, & Artuſellæ. Minorum vero gentium viri quos Meſnadarios vocauere, quod Regia in domo educati eſſent, eo tempore clari habebantur, atque illuſtres

AERA. NAT. CHR. Fontouæ, Pinæ, Alberi, Gudales, Pomarii, Lirii, Vallimannæ, Gutreæ, Valtoresii, Abarcę, Embuni, Azlorii, Tobiæ, Rotæ, Vrosii, Funes, Lihorii. Hos postea consequuntur Zapatæ, Vriesii, Nuzæ, & Veræ.

Vt equitatus, copiasque externorum auxiliorum pulsas Cæsaraugustani nouere, atque deletas, & eum exercitum, cui maxime confidebant, fusum, ac cæsum animaduertunt, aliis diffisi, oppressi, & ab omnibus desperati, vrbem A. D. X V. K. Ian. Imperatori dedunt: conditionibus, legibusque parent. Ea regio infesta antea, breui pacata imperium accepit: regnique vrbium princeps, & clarissima sedes Cæsaraugusta, atque caput exstitit. Ex eo vrbs cum frequentia crescere: tum tota simul ædificiis exurgere cœpit: ac postea in summam amplitudinem euehitur, Regibus impensas adiuuantibus: & eo regni fastigium, atque arcem transferentibus.

Ecclesia Cæsaraugustana primis propagatæ Christianæ religionis sæculis sacra, & S S. Valerii, & Braulii infulis, ac Vincentii martyris illustrata doctrinis, sacrorumque conciliorum sanctionibus orbis Christiani celebratione commemorata, à nefariis impii cultus vestigiis sollemni cæremoniarum religione expiatur: & Deo Opt. Max. Seruatori ex voto, quod Imperator pulcherrimæ, florentissimæ, potentissimæque vrbis esset potitus, festis laudibus instauratur: & consecratur.

Petrus Librana Episcopus Cæsaraugustanus: qui vrbe nondum à Mauris erepta adscitus, atque consecratus fuerat.

Galtoni Beneharensi Vicecomiti ex vrbis regiones ab Imperatore sunt attributæ, quæ sub impio etiam dominatu à Christianis incolebantur: quas longo tempore, & Theresia vxor, & Centullus Gastonis F. Honorario iure possedere: dominique Cæsaraugustæ, vt priscus mos tulerat, appellantur. Rotroni Perticarum Comiti alia vrbis pars virtutis, atque honoris ergo condonatur: cuius regionis vici ab eo principe nomen

1156. inuenire.

1118. Ad Villulam signa promota. Id in Ilergetibus oppida nomē est ad Hiberū flumē XXXVI. M. P. ab vrbe sito: quod Iuliæ quondam Ramanorum coloniæ, cognomento Celsæ tenue nūc exstat vestigium: vbi extinctæ, & funditus deletæ vrbis solū nomen permansit. Nam vicinum oppidum Mauri supra ipsam Villulam, propius Cæsaraugustam millia passuum tria Xelsam appellauere. Inde nostri incursione, atque impetu armorum Ilergetum, atque Ilergaonum regionibus hostes diuexant: qui terrore, & periculo repulsi, Dertosam vsque, & Ilerdam, & ad ipsas interni maris oras fugantur, atque auertuntur.

1157. 1119. K. Febr. Vido Archiepiscopus Viennensis Raimundi Comitis, Alfonsi Castellæ Regis patris germanus frater, Guilielmi Burgundiæ Comitis F. Francorum Regum stirpe ortus Cluniaci, ab iis Cardinalibus, qui iustis funeribus Gelasii Papæ interfuerant, ad Pontificatum maximum Gelasii successor adsciscitur. Calistus secundus dictus: cuius respectu, fuit enim non minus religione, & sanctitate venerandus, quam regio genere clarus, à bello, quod in fratris filium Castellę Regem gerebatur, Imperator sibi discedendum constituit: ab eoque, patrui dignitatis reuerentia, longo interuallo destitit.

BELLVM CELTIBERVM.

Cæsaraugusta dedita, & imperii sede in eam translata, non finitimi modo reguli animos summisere, sed longinqui etiam Reges: neque ad inducias tantum petendas, sed ad fœdera magnis tributis sancienda, vt Imperatori se subiiciant, conueniunt. Totam belli molem in Celtiberiam auertit asperam, & montosam regionem. Ab Ædetania profecti in agros, atque oppida Celtiberum bellum inferunt. Tamen cum hostes, ne signis collatis de summa rerum decernerent, funestis successibus deterrerentur, Imperator eam inferendi belli rationem instituit, idque superesse vidit bellandi genus vrbium, arciumque expugnandarum: quarum irruptionibus, atque excidiis militem præda allicere, & hostem paulatim conficere posset, atque longius repellere.

Turiaso, quam Chalybs amnis ex Cauni montis radicibus ortus interluit, opima, & fertili regione, & amœnitate, vbertateque agrorum diues ab hostium dominatu eripitur. Ædes sacra, ecclesiæque sedes Gothicis temporibus clara instauratur. Michael Episcopus præficitur: eiusque diœcesis magna Celtiberiæ parte effunditur.

Rota, & Ricla ad Salonis ripas sitæ à nostris expugnantur: olim Segontiæ, & Nertobrigę nominibus in Celtiberis vrbes in primis nobiles, quarum incolæ, etsi non latissimos, feracissimos tamen agros possident: aquas enim Salone fluuio emissas per agros rigant: dissipatasque magno prouentu riuis diducunt: quarum deductionibus mirabilem terris fœcunditatem impertiunt. Cum ea loca situ, & natura munita hostibus opposita

oppoſita eſſent,& velut clauſtra inde, anguſtique aditus arcerent,& illis recuperandi ea AERA.
ſuperioribus ex locis,& noſtris,cum quid noui molirētur,propugnandi, tuendiq; ingens, NAT.
& diuturnum certamen erat. CHR.

Cum ea bellandi ratio eſſet, vt ad ſingulas vrbes bellum circumferretur,& Mauri op- 1158.
pidis,arcibuſque ſe tenerent, aut deficiendo ſæpius noſtros ſolicitarent, & publicis, pri- 1120
uatiſque conſiliis,quo ſe verterent, hærerent: & complurum regulorum imperium diui-
ſum mutile bello eſſet, diſiecti, & diſſipati, ad ſua quiſque tendendo conſilia, oppri-
muntur.

Sacro D. Iohannis Baptiſtæ die Calataiubium nobile in primis Celtiberiæ oppidum Imperatori deditur: quod noſtri, veluti propugnaculum, atque arcem, præſidiumque prouinciæ Maurorum incurſionibus, & vicinis regni Caſtellæ regionibus opponunt.

Darocenſes,qui ad Silocæ ripas anguſtiis Celtiberiæ,& difficili aditu continentur,& imminentium collium caſtellis muniūtur, Imperatori ſe, arceſque ſuas dedunt. Is oppidi ſitus eſt, vt clauſtra earum regionum tenens aduerſus Molinēſes, & Conquenſes, & Valentini regni oppoſita caſtella, magno noſtris exercitibus pręſidio, & ad rem bene gerendam adiumento fuerit. Quod agri coloni eſſent, milites veterani, eo deducti: & in his Auxiorum ex Aquitania nobilis familia effloruit.

Rex, quem iure, & merito ſummum, atque perfectum Imperatorem illa ætas appellare potuit, cum in magno nomine, & gloria eſſet, & omnem regni conatum in Maurorum perniciem comparaſſet, multorūq; annorum cladibus domiti eſſent, & imperii fines maris noſtri litoribus terminare,& maritimas vrbes ſuo aditu, atque aduentu patefacere cuperet, & Ædetanorum, Celtiberūmque tractus Valentini regni finibus continentes, & bellis infeſti,& aſſiduis incurſionibus vaſti vltra Sagunti vetuſtos muros eſſent, vulgo *Moruedrum* vocant: inexuperabili mœnium ambitu, munimentiſque veteribus cognitum, vnde nomen inuenit, ad Silocæ amnis ſalientes edito loco vrbem ædificat: cui Montis regalis nomen eſt inditum: & conuentui ſacræ militiæ dedicat: illius inſtituto, quę Hieroſolymitano templo, ſacro bello dicata fuerat. Magna vectigalia, & tributa huic ordini à Rege conſignantur: Guilielmo Auxitano Archiepiſcopo ad ſacram expeditionem Hiſpaniæ populos adhortante: & ſcelerum, atque impietatum, quarum pœnituiſſent, culpas expiante. Ex ea veluti communi earum regionum arce, recuperata pœne omni Celtiberia, quæ tot per annos in ditionem conceſſerat hoſtium,& præſidia defenſionis regni conſtituuntur,& calamitas, pernicieſque longinquis etiam hoſtibus comparatur: qua regio deſerta excipit.

Cum priſcis ſæculis in præſtanti, atq; florenti Romani Imperii fortuna CÆSAR- 1159.
AVGVSTA colonia immunis eſſet, merito iure cum ab impio dominatu erepta fuit, 1121
ciuibus immunitas data: & ingenuitatis ornamenta ſunt attributa: & Infantiones: Ermunii, quaſi immunes dicti. Priuilegium præterea ab Imperatore irrogatur, XX virûm à iuratis magiſtratibus, & decurionibus, quotiens vis maior vrgeret, creandorum quibus poteſtas à Cæſarauguſtano concilio dari cōſueuit, vt videant operamque dent, ne quid detrimenti res publica capiat: ne plus paucorum vis atque impotentia, quam plebis libertas poſſit: & eorū virorum ductu, atque prouiſione omnes in ſua cauſa publicis commodis adſint: iuſque datum eos, qui non paruerint, conſtringendi: atque comprimendi: quoad ciuitati cedant: ſeque ſummittant. 1160.

Imperatore Morlanis in Aquitania commorante Maio menſe Centullus Bigeronū, & 1122
Lordę Comes ſe illi ſubiicit: ditionēq; eam, & quæ adquirere poſterum in tempus poſſet, Imperatori accepta refert. Rota oppido, & Rotenſi arce, ad Salonis ripas munitiſſima, & media Turiaſonis vrbis, eiſque agri parte Imperator Centullum donat. Albarrazinum præterea nobilem vrbem, in capite Celtiberiæ ad Turiam amnem ſitam, ſimul à dominatu Maurorum liberaſſet, ſe illi attributurum ſpondet: ſtipendiaque CC. equitum pollicetur: honoraria ex earū ciuitatum vectigalibus, quæ ſacro bello vindicarentur. Beneficia eiuſmodi erant: quæ proceribus attribuebantur: proceresque ea ſuis equitibus partiri conſueuerant: vnde nomen inuenere.

Iunio menſe Rex, qui ſe Hiſpaniæ Imperatorem appellat, ex Aquitania reuerſus, cum in clauſtris Pyrenæi arcem exædificaſſet in ea regione, quā Caput de Sobala nominat, in eo loco reſidens his, qui Vallem Ec.am ex ſaltu, quem Anguſtum appellabant, verſus culmina Pyrenæi incolebant, poſteriſque eorum tributa omnia remittit: modo ſibi in incurſionibus, & exercitibus aſſiſtant: ingenuitatiſque munus condo-

AERA. NAT. CHR.

nat: & scripturæ vectigal, herbaticum ea ætas appellabat, ne à Montione ad Caunum montem pensitent, elargitur. Quod eorum hominum maxime fideli opera ipse, superioresque Reges vsi fuissent, excubias, & custodias sui capitis & nocte, & die illis tradit.

BELLVM ILERGETICVM.

1161. 1123 In Ilergetibus acre bellum ab Imperatore geritur: & nostris angustias omnes locis asperis, & montosis occupantibus, regiones eas depopulantur, quæ Cinga, & Sicori fluminibus continentur.

Alcolea oppidum vi expugnatur.

Septembri mense ad Ilerdæ vrbis muros Imperator castrametatur: tumulumque paulo editiorem occupat, communitque: qui vrbi, & flumini imminet: Almoaliam Gardeniensem illa ætas nuncupauerat: quem locum Cęsariana obsidio, & res plæclare à summo Imperatore aduersus Pompeianos duces gestæ in primis effecerant memorabilem.

Eodem tempore Imperator bellum ex Celtiberia in Ædetaniam, & Contestaniam conuertens, quod inde subministrata hostibus auxilia intelligebat, Valentini regni regiones percurrit. Sucrone amne transmisso Alcaracium nobile Contestanorum oppidum oppugnat. Ab eius oppidi expugnatione maiore conatu, ad perdomandas vicinas regiones exercitum circumducit. In Almeriense postremo regnum, & Bæticæ vberrimos tractus inuadit: omnium gentium, locorumque, quos adierat, victor: Longius penetrata Bætica, quam quisquam priorum perualerat. Nec quicquam, quod inimicum nostris crederetur, non euersum, atque vastatum reliquit. Finitimi populi vltro ad eum pacem petentes accurrere: ac ne vastarentur agri, tributum pacti dant fidem pacis: & ab Rege accipiunt.

Cum Cordubensis Rex ad Arinzolum, ingentibus copiis, tumultuario delectu coactis obuiam nostris processisset, & pro aris, & focis certamen esset: magna contentione vtrimque decertatur. Hostes, cum omnibus copiis in campum descensum esset, & ingens hortamen, ad omnia pro republica audenda, animos accenderet, conserta pugna cæduntur, sternunturque: & magna eorum iactura victoria constitit. Vetustis etiam rerum Castellanarum monumentis memoriæ proditur, ingenti prœlio Imperatorem ad Arinzolum cum XI. regulis Maurorum conflixisse: eosque profligasse AERA CLXI. Ea in expeditione affuisse traditur vir singulari virtute Gasto Beneharnensis Vicecomes. Tot regionibus infestis signis peragratis, & hostilem in modum incursis prædæ ingentes aguntur: & hostium multa millia trucidantur. Demum nullo accepto detrimento, & ingenti gloria parta, summa exercitus salua nostri in Celtiberiam reuertuntur. Eam Imperator ea expeditione laudem est consecutus, vt hostium non agros sed regna victricibus copiis incesserit, & perlustrauerit: ac pæne subiecta, atque obnoxia sibi fecerit.

1162. 1124 Iulio mense Medina Zelimi, insigne in Celtiberum, & Carpetanorum confiniis oppidum maxime edito, & præcelso colle situm, ab Imperatore vi expugnatur.

Raimundus Barcinonensis Comes Alfonso Tolosati, & S. Egidii Comiti bellum infert. Imperator pacificatorium interponens munus ad colloquia cum Barcinonensi congreditur.

Mense Decembri Calistus P.M. Alfonsi Castellæ Regis patruus decedit.

1163. 1125 Barcinonensis Tolosatem vrguet: & acri bello insectatur. Neque parua de re inter eos contentio vertitur. Tolosas oppidum, arcemque Belicadri, Argentiæ territorium, Prouinciæ Comitatum tamquam erepta repetit. Ad eam tandem pactionem deuentum est. Barcinonensis, & Dulcia eius vxor Belicadri arcem, Argentiæ ditionem, & eam Prouinciæ Comitatus partem, quæ Druentia, & Isara fluminibus continetur, & Valobregæ arcem Tolosati condonant. Mediam Auenionis vrbis partem, & castelli, oppidique Pontis Sorgæ amnis, & eius vrbis territorii, aliquotque arces sibi recipiunt. Eo pacto conuento Tolosas, & Faidida eius vxor Barcinonensibus Comitibus, posterisque eorum reliquam Auenionis partem, & Comitatum Prouinciæ cum Mesloagæ arce, iisdem finibus, quibus a Druentiæ fluminis ortu, qui ex Iano monte profluit, terminatur, & eius fluminis regione in eum locum, quo in Rhodanum influit, & in mare effunditur, remittunt. Paciscuntur vti alter in alterius locum, nullis relictis liberis, earum ditionum heres succedat. In ea pacta conuenta descensum est A.D XVII. K. Septemb.

Honorius II. ad summi Pontificatus dignitatem adscitus Humbertum presbyterum Cardinalem S. R. E. legatum ex latere in Hispanias prouincias mittit. Is Legionem regiam

AERA. NAT. CHR.

regium Asturum Vrbem concilium earum prouinciarum indicit: cui adfuere Alfonsus Castellæ Rex, & Didacus Gelmirius Compostellanus Archiepiscopus: cui à Calisto Emeritensis prouincia contributa fuerat. Res in primis digna, quæ publica memoria retineatur, eo in conuentu accidisse fertur: nam cum Alfonsus Rex Berengariam Raimundi Barcinonensis filiam in matrimonium duxisset, veritus fuit, ne in eo Episcoporum 1163. 1125 confessu decreto sanciretur, vt ab ea, tanquam non iusta vxore diuerteret: quod illi propinquitatis vinculo coniunctus esset. Ex paterno ne, ea propinquitas Raimundi Comitis Vrracæ mariti genere, an Constantiæ Reginæ Vrracæ matris, quam Alfonsus Rex ex Gallia terra in matrimoniū duxerat, aut ipsius Alfonsi Regis stirpe, qui Tolosatis auus erat, deducta fuerit, quum ab antiquis scriptoribus tacitum, prætermissumque sit, inter cetera vetustate incomperta, hoc quoque in incerto, & abdito positum. Berengariæ matrimonium stabile, ac certum permansit.

Sanctius Lopezius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1164. 1126 Vrraca Regina, quam suum flagitium de sanitate, ac mente deturbauerat, cum grauida esset, ex partu filio edito, in Saldaniensi arce A. D. VI. Id. Mart. decedit: cum liberius viueret, quam Reginam deceret.

Alfonsus Rex Vrracæ F. arces, & oppida, quæ Imperatori parent, oppugnat: & Petro Gonzaluio Larensi Comiti bellum infert: se, exercitumque suum Imperatoris exercitui opponit: statiuaque castra facit: ac res in vltimum venit discrimen.

Mense Iunio Imperatore ad Hiberum amnem iuxta Pharum oppidum castra metante, Christianis, qui sub Maurorum ditione, ac dominatu commorātur, quos Mozarabes appellabant, & Aragoniæ vrbium fines incolunt, quibus incolendi causa apud hostes remanere licebat, immunitas, & libertas data: pluresque ex diuersis locis, in Aragoniæ vrbes confluxere. Ea tempestate Imperator se in castella regnare, publicis monumentis testatur. Nam cum neque Reginæ obitus concordiæ fœdera conciliasset, prope ad vltimam dimicationem deuentum est: veteri inter se regnorum odio stimulante.

Cum castra Alfonsi Regis, Imperatoris castris collata essent, proceresque regni Castellæ se in pacificationem interponerent, Rex demissa, & humili precatione ab Imperatore deposcit, vt regnum à se hereditate partum, pro auita necessitudine, & coniunctione, & singulari fide, ac religione deponat. Ea prece, & obsecratione princeps animi excelsi, & inuicti commotus protinus arces, & propugnacula, quæ à nostris tenebātur, libertati tradi imperat. Tantum abfuit ab insolennia gloriæ, vt commiseratus sit fortunam Regis, qui suorum prauis consiliis pæne concidisset. Ex eo Imperator, ex tanti belli terrore illæso, Castellæ Regem, quasi paterna necessitudine coniunctum semper habet: & præsidia ab vrbibus deducit.

A. D. XI. K. Iul. moritur Raimundus Barbastrensis Episcopus sanctitate venerandus.

Hoc anno cum Mauris in Catalonia ad Coruini castellum cruento, & calamitoso prœlio à nostris fuisse decertatum, magnaque clade accepta, in maximum periculum, & summum prope discrimen rem publicam fuisse perductam vetusta monumenta testantur. Imperator vt præsidium labantibus, & inclinatis rebus ferret, in Cataloniam ad Barcinonensem cum delectis militum copiis accurrit.

Stephanus Cæsaraugustanus Episcopus.

1167. 1129 Imperator Castellano bello extincto, in tanto fastigio regni collocatus, rebus ingentibus gestis, Molinensem ciuitatem tributa pendentem ad deditionem redigit. Oppida enim omnia, aut vi capta, aut in deditionem recepta præsidiis nostris tenentur: cunctaque ea Celtiberiæ regio Aragonio Imperio paret: & stipendiaria efficitur.

1168. 1130 Septembri mense cum Imperator Taffaliç commemoraretur, in Pompelonis, quam Iruniam indigenæ illa ætate nominant, cōtinentes vicos, Burgum vocant, ad S. Saturnini fana, & æquata suburbii loca veteranorum Francorum coloniam deduci imperat. Eademitura sancit, ac leges describit, quæ à Sanctio Rege patre Iaccetanis promulgatæ fuerant & forum indicit. Scribendo adfuere, auctoritatesque deducendæ coloniæ tribuere Stephanus Oscensis, Sanctius Iruniensis, Sanctius Naiarensis, Michael Turiasonensis, Petrus Rotensis Episcopi: Rotro Perticarum Comes qui Tudelæ dominatum obtinet, Gasto Bencharnensis, Atorella, qui Riclæ, & Sanguessæ, & Francus Lupius, qui Soriæ, & S. Stephani oppidi ad Durii ripas in Areuacis siti dominantur.

Vetustis annalium monumentis proditur Gastonem Bencharnensem & Sthephanum Oscensem Episcopum, hoc ipso anno, cum prœlium cum Mauris commisissent, fuisse interemptos: neque quo loco conflixerint, commemoratur. Locus honorificus se-

AERA. pulchro in facello Ecclesiæ beatæ Mariæ Cæsaraugustæ designatur: quo Beneharnensis
NAT. interretur.

CHR. Moritur Raimundus Berengarius Barcinonensis: omnium, qui in eis ditionibus sunt
1169. dominati, longe princeps. Ex Dulcia vxore liberos suscepit maximum natu eiusdem no-
1131 minis, & cognomenti. Huic Barcinonensis ciuitatis dominium, & iura ditionum, ac finium, quæ Hispaniensibus expeditionibus bello vindicarentur, attribuit. Tarraconensem præterea, & Ausetanum Comitatum illi addicit: & Ceruariensem ciuitatem, quæ Ausetanis erat contributa. Ad hæc Manresæ, Gerundæ, Besaluni, Vallespirii, Petræ Pertusæ, Cæretaniæ, Confluentis, & Bergæ Comitatus applicat: & Carcasonensem, & Rhodensem item Comitatus adiungit.

Berengario Raimundo natu minori F. Comitatum Galliæ prouinciæ, & Aimiliani, maternæ hereditatis bona, atq; iura condonat. Gabaldani præterea Comitatum, & Carladensem ditionem, vt in eius potestate esset attribuit.

Filiam natu maiorem Berengariam Alfonso Castellæ Regi desponderat: & Cæciliam Rogerio Bernardo Fuxensi Comiti in matrimonium collocauerat. Ex ea nascitur Raimundus Rogerius eius ditionis heres. Has duas filias, si filii nullis superstitibus liberis decederent, in eorum locum heredes earum ditionum substituit. Alias præterea reliquit filias: quas in tutelam Berengario Raimundo F. tradit. Eæ in Gallia nupsere: & earum vna Aimerico Narbonensi Vicecomiti in matrimonium collocatur: quæ mater fuit Ermengaudæ Vicecomitis.

RAIMVNDVS BERENGARIVS COMES BARCINONEN.

Cum bellicosissima natio semper in armis esset, Imperator Pyrenæi saltu transcenso, Baionam in Tarbellis ad Oceanum situm oppidum, mense Octobri castris circumsidet: neq; quis eius obsidionis exitus contigerit, memoriæ proditur: etsi coniectura ducimur, id oppidum vi fuisse expugnatum, aut in deditionem acceptum: nam regnare paulo post vetustis monumentis traditur ab Bilforado Beronum oppido ad Palliariensem ditionē: & a Baiona Montem regalem vsq; : & iis finibus imperium eius terminari: atque is annus magis nouo, quam magno bello erit insignis.

Decembri mense Calataiubiensibus Imperator immunitatem, & libertatem largitur: propriumq; forum irrogat. Decreto Apostolico ecclesiastica beneficia, vt indigenis conferantur, sancitur: eamq; sanctionem Lucius II. P.M. confirmat. Haud parua regni accessio ea ciuitas fuit: quæ neque oppidi amplitudine, neque agri vbertate, vlli cederet populo.

Garcias Guerra Cæsaraugustanus Episcopus.

1170. Colonia ab Imperatore Malienium deducitur: quam militiæ sacræ Templariorum,
1132 & eorum conuentui dedicat. Templarii id oppidum postea cum Hospitalariis Hierosolymitanæ militiæ Nouilliarum oppido permutauere.

1171. Martio mense classem longarum, atq; actuariarum nauium ad ipsa vrbis Cæsaraugu-
1133 stæ mœnia Hibero amne deductam, in veteribus rerum vrbanarum monumentis inuenimus: rem, si hæc tempora spectentur, æque difficilem operosa concursatione, atque incredibilem: nec æstate alto satis amne, & pontium, moliumq; substructionibus, riuorumque deductionibus artiore alueo. Desinemus tamen mirari, si perpenderimus, Vespasianis principibus, eum amnem per CCLX. M.P. à Varia oppido nauium capacem fuisse. Secundo flumine Mequinenciam, ad confluentes Hiberi, & Sicoris, Etobisam, siue Octogesa ea est, vetus oppidum esse arbitramur, edito loco sitam Iunio mense nostri vi expugnant. Egregiam operam eo in bello nauarunt Perticarum Comes, Centullus Vicecomes Bigeronum, Garcias Ramirius qui Montione dominatur, Lupus Garcesius, Peregrinus Alagon, Sanctius Iohannius, qui honorariæ ditioni Oscensis ciuitatis præfectus erat, Caxal, Petrus Titio, Gasto Bielius, & Iohannes Galindius. In Mequinenciana vero expugnatione virtus egregia enituit Petri Biotæ, qui antecursorum copias ducere consueuerat, Adalides eos duces Hispano nomine vocāt, & Innici Fortunionis, & Simonis Garcesii: quib. Rex oppidū Nonaspe, ad Mataraniæ ripas sitū, & eius arcē attribuit.

Ea tempestate magna ex parte Africanis, & Mauritaniæ classibus maria obsidebantur: & extra Herculis columnas Lusitaniæ, & Gallecciæ regiones depopulantur. Interno mari Arelatenses, Genuenses, & Pisani nauticarum rerum scientia præstantes feruntur.

Imperator Mequinencia potitur, oppido ad bellum aduersus Ilergetes, & Ilergaones prosequendum, & cōmeatu, & reliquis copiis intercludendum maxime apposito, Scarpiū in Cingæ ripa situm, & opportunum oppidum exercitu tenet: atq; inde Fragam Augusto mense circumsidet. Cum

Cum diuturna obsidione Fragam in decliui,& præcipiti loco sitam, & Cingæ flu- AERA:
minis impositã imperator premeret, magnoq; virtũ conatu propugnaretur, q Mauri ex- NAT.
ternis, & transmarinis auxiliis nũquam diffisi essent,& claustris, faucibus collium, & ex- CHR:
celsis vndique antractibus sepirentur, cum Abengama Ilerdensi Rege, qui obsessis opem 1172:
tulerat, Iustæ,& Rufinæ festo die cruento prœlio dimicat: magnaque clades nostris est 1134:
allata.

Fragensem obsidionem nostris vrgentibus, cum ad famam eius, delectus haberi cœptus esset,& Imperator Soriæ finibus accurrisset, vt non modo ex propinquo, sed externo delectu exercitum suppleret,& hostium palantes copiæ Montionem vsque, regionem cum incurrissent,& CCC. equitum turmis Imperator subsidio suis aduentaret: circumfusis immanibus copiis Maurorum equitum, tumultuario certamine pugnam conferens,& in acie dimicans mortem occumbit cum gloria oppetitam: haud aliter, atque pater,& auus oppetierant: vt vere familiare fatum illis principibus constitutum fuerit: vt luendis publicis cladibus piacula hostibus opponerentur. Nam dum acrius, quam cautius dimicat, confossus vndique obruitur. Vita omnis imperatorie acta æque venerandum ac ipsius regni maiestas effecerat. Ita per XL. annos bella gesserat, vt militaria opera semper obiret: & longa ætas inuictum Imperatorem vertenti fortunæ præbuerit. A. D. VII. Id. Sept. eam pugnam ante Sarini[illegible]æ oppidi muros decertatam ferunt. Periere vna Centullus Benebarnensis,& Aimericus Narbonensis Vicecomites: Gometius Luna, & Lupus Caxalmagni nominis ex nostris proceribus. Cum plurima bella ductu, ausuque suo gesserit,& confecerit: nam cum hoste nouies, & vicies signis collatis dimicasse, vetustus auctor confirmat: quasi desultorio certamine occubuit. Ad Montis Aragonum sepultum fuisse, quidam prodidere: alii vero eius cadauer nusquam comparuisse commemorant, siue obrutum superstratis cæsorum tumulis, aut alio casu neglectum, aut dilaceratum inueniri non potuit. vt summus Imperator, atque animi vigore præstantissimus, principum illius sæculi maximus, & honore sepulturæ, & iustis funeribus caruerit. Pietate longe cæteris eius æui principibus excelluit: qua vna virtute, aut æquauit magnorum superioris ætatis Regum gloriam, aut excessit. Ad partam tot bellis, atque victoriis laudem accesserat, quod cum illo simul iusta, ac legitima regna ceciderant. Hierosolymitani sepulchri custodibus,& Hospitalis, atque Templariæ militiæ cõuentibus regnum testamento dedicat. Plura oppida,& ingentes vectigalium prouentus ecclesiis,& cœnobiis largitur. Iureiurando ea Regio iussu sanxerãt Lupus Lupezius, qui Riclæ dominabatur, Rodericus Percesius Vrrea, Lupus Garcesius, Peregrinus Fortunius, Orticius Focius, Lupus Sãctius Bellitanæ ditioni præfectus, Artallus Alagon, Quadratus Prætor vrbanus, Comes Fortunius Aznarius Turiasonensis, Petrus Myr Entenza, Petrus Gisbert⁹, Berengarius Gombaldus, Petrus Raimundi F. Erilius, Arnaldus Myr Comes Pallariensis, Petrus Raimundi F. Stata, Titio, Iohannes Antilionius, Lupus Fortunius ex Albero, Fortunius Azlorius, Fortunius Lopezius Aierbius, Gasto Bielius: compluresque alii ex Nauarrorum,& Aragonensium nobilitate viri.

Nauarri,& Aragonii super adsciscendo Rege, Borgiæ cum conuenissent,& consiliis, & studiis dissident. Alfonso Castellæ Rege palam regnum armis,& castris, legitimo successionis iure appetente, Nauarri Garciæ Ramiri filio,& Sanctii Regis, qui Rotæ occisus fuerat, nepoti Pompelonense regnum deferunt.

Cum Aragonii Alfonsum Castellæ Regem regno euertere conarentur,& quis nam deligeretur, perquirerent, atque omnium ore Petrus Ataresius Garciæ Infantis, vti coniectura ducimur,& Theresiæ Caxalis filius, Sanctii Comitis nepos,& Ramiri Regis pronepos celebraretur,& se intempestiua superbia stolide elatũ, atque insolentem in Borgiensi conuentu, haud aliter, ac si regnum esset adeptus, præbuisset, Petro Titioni,& Peregrino Castellitiolo, studio in partes discedentibus ludibrio fuit. Regem clam alium esse deligendum: atque ordines Regni, ac conuentus arbitrium deligendi Principis sibi permittunt: quo lenius ea competitorum contentio acciperetur. Plures ex proceribus occulta spe, prout quis fuator, amicus, aut cõtubernalis hunc, vel illum vulgi rumoribus anteferebant. Demum Montionem conuentu translato Titio, & Castellitiolus, ne Castellano subiicerentur imperio, si Alfonsus ad Regnum, cui legitimo iure deferendum erat, adscisceretur, consilia exquirentes, quibus Regni status maxime contineretur, Ramirũ Alfonsi Imperatoris fratrẽ, qui instituto D. Benedicti, ac cœnobio Tomeriensi a patre pæne infans praedicatus fuerat,& sacerdotii,& Episcopi infulis honoratus ex Burgẽsi Pompelonẽsi,& Rotensi electo Episcopo ad Regnũ euehere summopere adnitũtur. Rẽ dignã admiratione gestã fuisse apparuit: quãdo duo hi proceres suopte cõsilio iura Regni trãsferẽda

suscepere: extra studia ordinum flagrantibus iam vulgi animis: summaque grauissimorum virorum auctoritate, alio, quam conuentus ordines primo destinarant. Regnum est translatum. Tam festinanter ea comitia & habentur, & geruntur, vt Ramirus Octobri mense Barbastri, se in regno paterno, & Cæsaraugustano, publicis tabulis regnare testificetur: & se Regem, & sacerdotem nuncupet.

RAMIRVS II. ARAGONIÆ X. REX.

Aragonij veriti, vt ferunt, ne deficiente Ramiri Regis stirpe, externo dominatui parendū esset: adnituntur, vti Ramirus a Pontif. Max. sanctionibus Canonicis solutus, quod pæne infans votorum damnatus esset, & ita è republica videretur, neue plura detrimenta publicis rebus, si ad arma descensum esset, importarentur, vxorem in matrimonium duceret. Ducit acta ferme ætate Agnem Guilielmi Pictonum Comitis, Aquitaniæ Ducis sororem: Leonoræ, quæ Ludouico iuniori Francorum Regi nupsit, & Petronillæ eius sororis, vti ego existimo amitam. Apud vetustum annalium auctorem comperio Mathildem vocatā: & matrē fuisse Vicecomitis Toarzensis: & Ramiro canonicis institutis à Pont. Max. soluto eam in matrimonium collocatam: quod cōfirmare liquido haud possū.

Nauarræ regnum ab Aragoniæ Regum ditione, quorum in potestate fuerat, disiungitur. Sanctij enim Rosæ Pompelonensis Episcopi, & Latronis Innici Velæ filij, Guilielmi Aznaris Oteiciç, Simonis Aznarii Torresii, & aliorum procerum consilio Garciç Ramiri Infantis filio, & Cidi nepoti Regnum deferunt: quem Montione Guilielmus Aznarius & Fortunonius Innici filius Lehetius in Nauarram deduxerant: & Pompelone Regiis insignibus decoratur.

Decembri mense Alfonsus Castellæ Rex, cum cis Hiberum amnem ditionum, & ciuitatum omnium esset potitus, Raimundo Barcinonensi affini, Ermengaudo Vrgellitano, Alfonso Iordane Tolosate, & Fuxensi, Palliariensi, Conuenate, & Ruderico Gonzaluio Comitibus, & Guilielmo Montis pesulani domino assectatoribus, regioque comitatu, vti iustus, & legitimus Rex Cæsaraugustam ouans introiit. Ramirus Cæsaraugustano regno exactus, ad montosa regna, & eos, qui iureiurando fidem fecerant, se recipit.

Garcias Cæsaraugustanus Episcopus in Ecclesia Beatæ Mariæ Conuentui canonicorum sæcularium præsidet.

1173. 1135 Cum omnia infida, atque inimica nostris essent, nec ita multo post Ramirus in Suprarbiensem regionem se recepisset, Moncluси arce, Februario mense Aragoniæ, Suprarbii, & Ripacurciæ ditionibus se regnare contestatur: vt pacto conuento Cæsaraugustano regno cessisse præ se ferat. Garciam Ramirum Nauarræ Regem subditicium, id est vt illa ætas consueuit, vassallum nuncupat.

Castellæ Rex Aragoniæ, & Cæsaraugustani populi Regem se peruulgari, atque edi imperat: atque ea tempestate Legione imperatoriis insignibus decoratus sollemnia imperii capessit: & Augustę maiestatis cognomentum, quasi Hispaniarum prouinciarum supremum dominatum consecutus, suscipit.

A. D. V. K. Oct. Pradilliæ oppido ad Hiberum amnem Alfonsus Imperator, & Garcias Nauarræ Rex congrediuntur. Cū Nauarrus fidelitatis iura Imperatori obstrinxisset, ac se illius dominationi deuinxisset, & Imperator statuisset incepto absistere, Cæsaraugustano regno ab Imperatore donatur. Ramirum bello persequi statuunt. Adfuit eo in congressu Berengaria Regina. Proceres Aragonii Caxal, Ferricius Oscensis, & Petrus Ataresius earum controuersiarum arbitri iudices dati: & ex Nauarrę regno Latro, Guilielmus Aznarius Oteicia, & Simon Aznarius Torresius alienigenam Regem perhorrescentes, cum ad Vadum Longum, id vico nomen est, conuenissent, id subsidium contra maiorem vim comparauere, vti Garciam, & Ramirum inter se dissidentes ad colloquium deducerent. Pompelone congressi, regna iis regionibus terminauere: quibus Sanctius Maior definierat. Ramirus Garciam, quoad viuat, ea regione, quæ Roncaualle Biozalem vsque continetur, donat: adiungitq; oppida Alasos, Quadreitam, & Valterram. Cum officia sua, quę fuerant, omnia præstitisse viderentur, Ramirus occultas insidias indicio Innici Aiuarij veritus, quas ab inimico Rege paratas delatum est, cum Pompelone commutata persona noctu, ne captus, & comprehensus teneretur, Caxale, Ferricio, & Petro Ataresio Comitibus aufugisset, in eodem dissidio Reges mansere. Latronem Innici Velæ filium Comitis titulo, atque honore decorat.

1174. 1136 Crudele, & inauditum facinus à Rege, & monacho, & sacerdote, & qui clandestinis consiliis, & pæne precario in pusilli regni possessionem venisset, consciscitur. Nam siue ludibrio, & despectui se omnibus esse videns illustre exemplum edi voluit, siue maior procerum pars ab eo defecisset, & ea lege obsides traditi essent, vt capite luerent, si pactis

non ferretur, in omnem ferme nobilitatem sæuiit. In xv. enim primarios proceres, quorum peruulgata sunt nomina, summo iure agens, Oscæ adeo crudeliter exarsit, vt capitis omnes condemnarit: & præsenti morte, aut suæ, aut alienæ perfidiæ pœnas dependerint. Vetus rerum Aragonensium auctor memoriæ prodit, consilio Abbatis S. Pontii Tomeriensis ad id faciendum facinus prorupisse. Nam cum plura oppida, atque arces proceribus regni condonasset, & contempti, & abiecti regni nomen illis esset, summaque eorum dissensione, atque audacia regni partes labefactarentur, & Abbatem Tomerienem regnandi insolens consuluisset, homo versutus, & veterator ad exemplum Thrasybuli Milesii Periandro Corinthi tyranno propositum, & a Tarquinio vltimo populi Romani Rege repetitum deuenit. Nullo namque responso nuntio reddito, hortulum ingressus, prægrandia, & luxuriosa proceritate diffluentia caulium cacumina decussit: vti ea imagine admonitus Ramirus regnare disceret: & in eos, à quibus se contemptum videret, regio iure animaduerteret: ac desertores merita pœna afficeret. In xv. regni proceres crudeliter animaduersum, & quinque primarios ex eadem gente viros, vltimo supplicio punitos memorant: ex quib. diuersæ Lunatū familiæ in primis amplę, & illustres distinguūtur. Eos apud vetustū auctorē cōperio Bachallæ filios, & nepotes fuisse Lupū Ferrenciū, Rudericū Simeniū, Petrū Martiniū, Ferdinandū, & Gometiū Lunas. Reliquos cōmemorant Ferreciū Lizanā, Petrū Verguā, Egidium Atrosiliū, Petrū Corneliū, Garciā Pinnā, Raimundum Fociū, Petrum Lusiā, Michaelē Azloriū, & Sanctiū Fontouā: viros genere atque auctoritate præstantes. Ne rē eam futilem, aut eius, vanum auctorem arbitremur, qui primus scripto prodiderit, vetustæ tabulæ efficiunt: quibus testatum comperio Ramirum Regem apud generum conquestum fuisse, se à proceribus contemptum, & delusum: & posteris traditur hoc ipso anno obsides vltimo supplicio Oscę affectos fuisse. Nam quæ vulgo feruntur. Ramirum adeo rebus gerendis ineptum, & quodammodo stolidum fuisse: vt cum hostibus decertaturus clypeo, & hasta præpedi us, habenas mordicus tenēs, equum moderaretur, ac sustineret, ineptiis pœne anilibus similia videntur iis, qui nouere, illius ætatis viris, qui sacris præficiebantur, quos domesticis insultibus hostiū quotidie occurrere erat necesse, nullos potiores duces habitos: insignesq; ante milites quam antistites fuisse: nedum Reges: regūmque filios: qui iam inde ab incunabulis bellis imbuti, atque assueti erant. Iidem commenticiæ rei fidem adhibere cogunt, qui memorant, cum Ramirus Oscam conuentum indixisset, suos conuento' voluisse, quod cymbalum fundere vellet tam late, plenumque sonans, vt totius regni cymbalum haberetur: atque in eam procerum carnificinam fuisse progressum: quæ per Hispaniæ regiones, haud inanes sonos effuderit.

Cum is rerum status esset, vt Ramirus Rex instituto potius pristino, & anteactæ vitæ assensui, quam præsentibus regni tumultibus conuenire posset, turbatis rebus, tempori succumbendum ratus, Raimundo Barcinonensi Alfonsi Castellæ Regis affini pacis auctore, & Caxali internuntio Alfonso Regi se suaque tradit. Paciscuntur, vti Ramirus tamquam Alfonsi subditicius vrbes, oppida, arcesque omnes, quæ Alfonso cis Hiberum tradita fuerant, honorario iure teneat, atque possideat. Alauonæ, ad Hiberi amnis ripas xvi. M. P. supra Cæsaraugustam, ad colloquium sacro D. Bartholomæi die congressi Alfonsus Cæsaraugustanum regnum Regi Ramiro tradit: atque noster Cæsaraugustani se regni compotem, Alfonsus vero Imperator Legione, Toleti, Soriæ, Calataiubii, & illo ipso Alauonæ oppido regnare publicis monumentis testantur. Vti eæ ratæ, firmæque pactiones essent, Petronillam Ramiri F. obsidem Imperator accipit: deliberantque, vti Raimundo in matrimonium collocetur. In ea re transigenda Guilelmum Raimundum Cataloniæ Senescallum officii, & partes, pro dignitate Barcinonensis suscepisse, magna quod apud Ramirum gratia polleret, proditur.

Carrione Vaccæorum oppido inter Imperatorem Alfonsum, & Barcinonensem cōuenit: pactioque fit, vti Cæsaraugusta, Turiaso, Calataiubium, & Daroca, aliaque oppida quæ cis Hiberum à Castellanis præsidiis tenebantur, fidelitatis sacramento, & honorario iure Barcinonensi tradantur. Iureiurando Barcinonensis obstringitur, supremum dominium earum ciuitatum, ac summam potestatem Imperatori liberam permansuram. Præterea fœdus icisse traduntur, vt vna bellum Garciæ Nauarræ Regi inferant.

 1175 1137

Cum Garcias omnes, quæ in Nauarræ partibus erant, copias militares, & quas trans Pyrenæum arcessierat, collegisset, & Imperator propotenti exercitu eius regni fines esset inuasurus, & in Gallurem, & Cortes oppida signis collatis acies vtrimque concurrissent, Aprilis mensis dominico die, qui octauus celebrationis Resurrectionis Domini fuit, pugna destitere. Nauarri dignitati, & honori Ludouicus Francorū Rex magno commodādi

AERA. NAT. CHR.

studio fauet. Garcias excelsi animi princeps Pompelone, Naiaræ, Alauæ, Vizcaiæ, & Guipuzcoæ regionibus dominatur: & cum Margaritam Rotronis Perticarum Comitis F. duxisset, Tudelam dotalem tulit.

Non. Iul. Anno XXVIII. regni Ludouici Francorum Regis Raimundus Barcinonensis Guilielmo Raimundo Cataloniæ senescallo Moncadæ ditionem, qua plures arces, & oppida continebantur, honorario iure condonat: dignam scilicet mercedem eorum spōsalium, quæ eo arbitro, atq; auctore cum Petronilla Ramiri Regis F. fuere depacta. Hinc maxime illustres, & amplissimæ Moncadarum familiæ fluxere.

A. D. III. Id. Aug. Ramirus Rex Raimundo Barcinonensi Petronillam F. quam in matrimonium ducat, vna cum regno tradit: eamq; regni conditionem, & statum illius constituit, quibus Sanctius pater, & Petrus, atq; Alfonsus fratres obtinuerant: liberum nempe: & immunem. Leges, quæ Aragonensibus promulgatæ fuerant, iuraq; eadem, ac fora integra, ac sancta permanere statuit: & certos regni fines terminat.

A. D. VI. K. Sept. cum Ramirus Rex Gerpiensi arce desideret, omnia, quæ inscio genero, ex quo ei filiam tradiderat, à se donata fuerant, rescindit: & irrita facit.

Mense Octobri Raimundus Barcinonensis Cæsaraugustam, regium dominatum, & principatum adeptus ouans introiit.

Id. Nou. cum Ramirus Rex ad vrbem esset, edicit, vti ii, qui arces, castellaque præsidiis suo nomine tenent, à genero obtineant: & eius mandato repræsentent: illi pareant: atq; illum obseruent. Cum omnia tamen concessisset, excipit, & genero denuntiatum esse voluit, vti regnum sub dominatu, potestate, ac fide sua obtineat: sua iussa, & vetita rata, atque firma habeat.

Ferunt iis omnibus collocatis, atq; constitutis ad pristinum vitæ institutum, & sacrorum ritus obeundos se retulisse: & religionis studia, quæ retenta animo, & totius vitæ constituto spatio, tam paruo temporis interuallo intermissa fuerant, reuocasse: & D. Petri sacra æde Oscensi abditum, regali tamen habitu latuisse. Ab vxore diuertisse simillimum veri apparet: neq; cum longius ætate prouectus fuerit, ad publicas se res in posterum applicuisse, pro certo firmare possumus. Illud tamen omnibus dignum admiratione videri debet, tam celeri conuersione rerum peragi hæc potuisse: vt vix trium annorum spatio decurso, Ramirus & regnum hæreditarium adierit, vxorem duxerit, filiam ex eo matrimonio susceperit, genero nuptui tradiderit, & regni administratione cesserit.

CATALONIÆ PRINCIPATVS ARAGONIÆ REGNO ADIVNGITVR.

1175. 1137 Explicatis ordinibus temporum, ad nostrorum annalium rationem satis apte, conuenienterque congruit series ea, quæ ex initiis regni Ramiri Regis eius nominis primi ad hæc tempora ducitur. Nam vt in veteribus rerum Barcinonentium commentariis scriptum est, quorum auctor ea tempestate est commentatus, CIIII. anni, ex quo Ramirus Ramiri auus regnare cœperat, ad hanc Cataloniæ, cum Aragoniæ regno adiunctionem connumerantur.

RAIMVNDVS BERENGARIVS ARAGONIÆ PRINCEPS COMES BARCIN.

PETRONILLA XI. REGINA ARAG.

Vt satis constiterit Raimundum Barcinonensem Principis, non Regis cognomentum vsurpasse, ita confirmare possumus Petronillam, quæ regio cognomine semper vsa fuit, nunquam se ad publicas pacis, aut belli rationes, siue domi, seu foris, marito viuente adiunxisse. Insignia vero militaria Comitum Barcinonensium, quæ aureo scuto, quattuor tæniis puniceis virgato præfulgent, regiis Aragoniæ insignibus ex eo prælata fuere: & Catalonia terra principatus nomen adipiscitur.

Pontius Hugo Emporitanus Comes Hugonis F. Raimundo Principi aduersus Roccabertinium Vicecomitem conciliata gratia adiungitur. Castra Carmenzonis, & Roccabertini oppidorum delentur: diruunturque.

Oldegarius Tarraconensis Archiepiscopus, cuius & illo, & posteris sæculis sancta religionis, & pietatis memoria fuit, è vita excedit. Huius sanctissimi viri commemoratio in diuorum numero consecratur.

Petrus Tarrogia Cæsaraugustanus Episcopus.

1177. 1139 Alfonsus Henrici Portugalliæ Comitis F. qui Ducis cognomentum susceperat, summis principibus, & animi magnitudine, & nominis, generisque splendore merito æquandus, Imperatoris Alfonsi frater, cuius animos ad regnum capessendum Alfonsus Rex auus,

suus, & Henricus pater, nõ modo exsuscitãt, sed maiores ẽt faciũt, q̃ suis finib. cõtineri posset, AERAE
cũ regionẽ, q Durio, & Minio fluminib. terminatᷣ, obtineret, sub imperiũ, potestatẽq; suã ma NAT.
gnã Lusitaniæ partẽ redigit: & glorioso prœliorũ exitu ad Vrichiũ cãpũ hoc an. cũ Mauris de- CHR.
certãs diuina ope victor euadit. Pridie q̃ signis collatis decerneret, regio cognomẽto ornatᷣ.
Princeps maxime dign⁹, cui ab Eugenio III. P. M. sãctitas regia, regaliaq; insignia decernerẽt:
eaq; posteris repsẽntaret: eiusq; nominis memoria amplissimis consecraretur monumentis.
A.D. IX. K. Mar. Carrione Imper. Alfonsus, & Raimũdus Princeps ei⁹ affinis Garciæ regnũ, 1178.
ditionẽq; oẽs inter se partiũtᷣ: paciscũturq;, vt Maranio, & oppida omnia, q Alfonsus Rex Im 1140
peratoris auus cis Hiberũ possederat, Imperatori tradãtᷣ. Princeps ea, q Garcia ex Aragoniæ
regno receperat, optimo iure, vti Sanctius, & Petrus Reges obtinuerãt, teneat: reliquorũ vero
oppidorũ Nauarræ, q Sancti⁹, & Petrus Reges ab Alfonso Imparatoris auo honorario iure obti
nerãt, tertia pars Impatori cũ arce, & oppido Stella attribuitᷣ: reliq vero Principi honorario iu
re cũ Põpelonẽsi ciuitate cedũt: iisdẽ cõditionib⁹, quib. Reges Sãctius, & Petrus ab Alfonso
rege obtinuerãt. Sed virtus egregia Garciæ puicit, ne vllo pactionũ, aut cõspirationis genere,
vi, fraudeue regno euerteretᷣ. In comitatu Principis adfuere Petrus Ataresius, q Borgiæ do-
minabatur, Artallus Alagon, Bernardus Guilielmus Entenza Aragonii pceres: Catalani ve-
ro Raimũdus Folchius Vicecomes Cardonẽsis, Guilielmus Raimũdus Moncada, & Galce-
rãdus Pinosius. A.D. VIIII. K. Nou. Imper. & Berengaria. Augusta, atq; Garcias Rex ad Hi-
beri ripas inter Calagurrim & Pharũ cõgressi spõsalia Sãctii Imperatoris filii, & Blãcæ Garciæ
filiæ paciscũtᷣ: Garcia Rege, & Raimũdo Principe in pristina cõtẽtione, & dissidio pmanẽtib.
Chalamera & Alcolea oppida, ad Cingæ amnis ripas, q Mauri psidiis muniuerãt, ab iis, quos 1179.
Princeps ppugnãdis, & tuẽdis regni finib. pfecerat, expugnãtᷣ. Guilielmo Hierosol. Patriar- 1141
cha adnitẽte, & Raimũdo Hospitalariorũ ordinis magistro internũtio, superioris anni Sept. mẽ
se, pmissu Folchii Hierosol. Regis, & Andiũ Comitis cũ Aragoniæ Principe, sup eo iure, ac di-
tione depaciscitur, q Tẽpli, & Hospitalis Hierosol. magistri in Aragoniæ regno, ex Imp. Alfonsi
testamẽto repetũt. A.D. IIII. K. Sept. Hierosolymis pacta cõuẽta à Hierosol. Patriarcha rata
sunt. Ordo & cõuẽtus Sacerdotũ Regularium S. Sepulchri Hierosol. in Aragonia, & Cata-
lonia à Gerardo S. Hierosol. Sepulchri canonico institutus: & Calataiubii bonis pdibus, fru-
ctuosisq; pdiis, & nobilissimis possessionib fana, cõuentusq; ditãtur. Societas, & militia or-
dinis Tẽplariorũ in eisdẽ ditionib. cõstituitur. Eũ ordinẽ Princeps Mõtione, & aliis oppidis,
atq; arcib. donat: & affluentib. copiis, atq; vectigalibus ditat: haud indignũ tantæ virtuti præ-
miũ foeneratus. Lõge. n. nõ initia modo regni, sed pgressus ipsos ea superat cõpẽsatio. Sollẽni
præterea voti religione obstringitur, ad cõciliandã cũ Mauris pacem, numq̃ operã, nisi Tẽ-
plariorũ permissu nauaturũ. Raimũdus Princeps Aragonẽsis Darocã oppidũ magnis mu- 1180.
nitionibus firmat: & Aragoniæ ppugnaculũ, psidiũq; regni exteris nationib. opponit: ob- 1142
iectiq; Regio oppido cõtributa latius excitatᷣ: & certi fines a Principe, terminiq; cõstituũtur.
A.D. V. K. Dec. cũ Princeps Raimũd⁹ Gerũdæ cõuẽt⁹ ageret, Vidone Cardinali S. R. E. A- 1181.
postolico legato assidẽte, pacta cũ Tẽplariis cõuẽta iuriiurãdi sacramẽto sancit: atq; confir- 1143
mat: q ab Hadriano IIII. P. M. postea stabiliũtᷣ. Adsedere cõuẽtui, scribẽdoq; adfuere Bernar-
dus Cæsaraugustan⁹, Dodo Oscẽsis, & Guilielm⁹ elect⁹ Rotẽsis Episcopi, Gregor. elect⁹ Tar-
raconẽsis Antistes, Arnald⁹ Myr Palliariẽsis, Bernard⁹ Cõuenarũ, & Petrus Bergeronũ Comi
tes: Raimũd⁹ Dapifer, Galcerãdus Pinosius, Guilielm⁹ Corbera, Raimũd⁹ Tarrogia, Berẽga-
rius Agerius, & Raimũdus Villademullius. Princeps id iusiurãdũ iurat interpositis iudicib⁹,
testibusq; aliquot Tẽplariorũ militiæ primariis viris Eberardo, Ostano S. Ordonii, Hugone
Borraio, Petro Antiocho, & Bernardo Reginolio. Garcias Nauarræ Rex, cũ Prĩceps in extre
mis regni finib. cõmoraretur, vltro Cæsaraugustanũ agrũ incursat: egressiq; hostes repẽtino,
tãto tumultu inualescẽtes, vt ad vrbẽ quoq; terrorẽ ptulerĩt: late, lõgeq; oĩa depopularẽtur.
Garcias. n. dũ hæc in hostico gerũtᷣ, nõ solũ fœdere, atq; amicitia, aut affinitate, sed gemina co
gnatione Imp. adiũgitur: & mortua Mergellina vxore Rotronis Perticarũ Comitis F. Vrracã
Alfonsi Imperatoris F. vxorẽ ducit: ex Cõtruenda concubina & Didaci Aprici sorore natã.
Ex eo matrimonio Garciæ Sanctia F. suscipitur: quæ Petro Molinæ Comiti, Ermesendæ Vi-
cecomitis Narbonẽsis F. nubet. Hi vero Aimericũ Narbonensem Vicecomitẽ progenuere.

Bernardus Cæsaraugustanus Episcopus.

Cũ atrox, & magnũ bellũ Berẽgarius Raimũdus Prouinciæ Comes cũ Raimũdo Baucio, q Stephaniã Gi- 1182.
berti Aimilaui Comitis natu minorẽ filiã duxerat, gerit, Princeps Raimũdus fratri cũ exercitu subsidio ac-
currit: & Mõpesleriũ expugnat. Baucius, & eius filii, Bauciorũq; gẽtis familiæ ppotẽtes copiis, atq; opib fir- 1144
ma, & ampla in cetera Gallia, q illustres clientelas splẽdidæ prouinciæ ad se traduxerãt, audacius, ex sultãt: ma-
gnosq; motus, & mutationes ciẽt. Berẽgarius Prouinciæ Comes in Melgoriẽsi portu a pdonib interficitᷣ.
Is Raimũdũ Berẽgariũ F. heredẽ dereliquit: ex qua vero cõiuge nõ prodicᷣ: quẽ patruus Princeps summis af-
fectibus difficilib. tuetᷣ, ac sustinet: arcesq; oẽs, ac psidia retinet: Prouinciæ Marchionis cognomẽtũ patruus
suscipit. Princeps Raimũdus ex Prouincia regressus Turiasonẽ vrbẽ recuperat. q Imperator Alfonsus cuiusdã 1183.
Poccii nomine Portolis fidei cõmiserat. Atho Sanctius Præfectus Iustitiæ Aragonum. 1145
Alfonsus Imper. cũ Raimundo Principe & Garcia Nauarræ Rege ad S. Stephani oppidũ ad Durii ripas in 1184.
Kalendis Nouembri mẽse cõgressus, cum ad pacis condiciones eos accessuros speraret, inducias fieri curat. 1146

Expeditioni sacræ Imperator intentus magnum exercitum conficit:& auxiliaribus
AERA. CHR. NAT. Nauarræ Regis copiis adiunctis in Bætica cum Mauris belligerat. Abengamia Rex Cordubensium in deditionem coactus vrbem tradit. Beatia vi expugnatur. Almeriam in
1185. Bastetanorum,& Contestanorum confiniis nobilem vrbem,& regni veluti arcem mari
1147. impositam terra marique oppugnat. Princeps Raimundus classe comparata, maritimi belli partes sustinet, Genuensium classe adiuncta: qui Imperatoris stipendia meruere, A. D. XVI. K. Nou. admotis machinis,& irruptione facta, vrbem expugnant:& qua moliti erant aditum irrupere in arcem. XX. Maurorum M. qui in arcem confugerant, in deditionem rediguntur:& amplissima pecunia redimuntur.

Olisiponem celeberrimam Lusitaniæ vrbem Alfonsus Rex Portugalliæ XII. K. Nouembris expugnat: ingenti classe Germanorum, Anglorum,& Flandrensium ad Portugalliæ litus appulsa. A. D. XVII. K. Sept. Ramirus Rex è vita excedit. Oscæ in D. Petri æde, S. Georgii sacello sepelitur.

1186. Raimundus Princeps bellum in Ilergaonibus terra, marique aduersus Mauros gerit:
1148 magnaq; suorum comparata classe,& Genuensium adiuncta Barcinone A. D. III. K. Iul. ostio Hiberi aduersis fluctibus eos portus tenet, qui in fauces, aditumque fluminis proiiciuntur:& castris Dertosam vrbem circumsidet. Cum milites vrbem vetere fortuna opulentam sibi ad diripiendum tradi sperarent, XL. dierum cum hostibus pactæ sunt induciæ: & in deditionem accipiuntur. Vrbem, arcem,& propugnacula omnia A. D. II. K. Dec. dedunt. Interfuit huic bello Guilielmus, qui Mompellerii dominabatur:& virtus enituit egregia Guilielmi Raimundi Moncadæ Cataloniæ Senescalli : cui à Principe Raimundo tertia vrbis pars honorario iure est attributa: atque tertia item portio Genuensi populo condonatur. Sedes,& Episcopalis dignitas instaurantur. Ea victoria parta, & recepta vrbe natura,& situ in primis nobili,& nauigabili commercio peropportuna magnum Raimundi nomen in principibus fuit:& Dertosani Marchionis cognomento decoratur.

Raimundo Ilergaonensi bello,& Dertosanæ obsidioni intento Garcias Nauarræ Rex bellum in Aragoniam infert:& magna concitatione Taustum,& Faios in Cauni montis radicibus situm oppidum vi expugnat.

1187. Berengaria Augusta Alfonsi Hispaniarum Imperatoris vxor,& Raimundi princi-
1149 pis soror Februario mense decedit, Imperator Richam vxorem ducit: Boleslai Polonorum Ducis,& Frederici Imperatoris amitæ filiam.

Princeps Raimundus, qui omnem sui regni conatum in Maurorum perniciem parauerat, Ilerdam Septembri mense castris circumsidet.

A. D. V. Non. Oct. Princeps Raimundus cum Ilerdam obsidione premeret cœnobio D. Christinę summi saltus Aspe, veteres summum Pyrenæum appellauere,& peregrinis hospitibus prouentus opportunos elargitur.

A. D. IX. K. Nou. Ilerda,& Fraga deduntur: illa nobilis,& præpotens vrbs: hæc situ natura septa, atque munita:& regia quoque clade insignis. Ilerdam honorario iure,& fidei sacramẽto Princeps Ermengaudo Vrgellitano Comiti attribuit: potestate,& supremo dominatu recepto:& satis magno equitum, peditumque præsidio præficit: vti hostes præruptis Pratensium montibus præsidentes assiduis incursionibus infestet. Sedes,& Episcopalis dignitas Ilerdensis instauratur:& in Guilielmum Peresium Rotensem Episcopum confertur.

1188. Vetustis monumentis memoriæ proditur AERA MCLXXXIIX: Ilerdæ Raimundum
1150 Barcinonensem Comitem, Principem Aragonium nuptias suas coniunxisse: nam Petronilla Ramiri Regis filia infans ei tradita fuerat: quæ cum iam nubilis esset, post mortem patris Raimundo Comiti nupsit.

A. D. XI. K. Dec. Garcias Nauarræ Rex Lorcæ Nauarræ vico repentina morte decedit.

1189. Garcia Rege vita functo, Imperator fœdere rupto, quod tot affinitatis,& cognatio-
1151 nis vinculis ictum erat, eius regno imminet. A. D. VI. K. Febr. Tudileni propeaquas cum Raimundo Principe ad colloquium congreditur:& nouorum fœderum pactione aduersus Sanctium Garciæ F. coniunguntur. Denuo ad regni partitionem, quam Carrione constituerant, deueniunt. Quæ neque Alfonsi Regis Imperatoris aui, neque Principis possessione quæsita fuerant ex Nauarræ regno,& Sanctius,& Petrus Aragoniæ Reges obtinuerãt, pro rata portione inter se partiuntur: Stella oppido Imperatori & Pompelone vrbe Principi addictis. Princeps honorario iure, atque fidelitatis sacramento portionem illam sibi attribui agnoscit. Tudelam præterea vrbem, atque eius fines, arcesque omnes,

atque oppida, quæ Garcias Rex cis Hiberum versus Caunum montem possederat, æquis AERA
partibus diuidunt: eaque excipiunt, quæ Principis iuris, potestatis, atque ditionis erant. NAT.
Regiones etiam, quarum Mauri dominabantur, quas quisque iure belli repetere, & obti- CHR.
nere possit, vt cum iusto, & legitimo hoste res geratur, definiunt. Valentia, inter Hispaniarum vrbes celeberrima, & portio Ædetanorum, & Ilergaonū à Sucrone amne ad Dertosani regni fines, Dianium præterea, & Dianiensis ager, iisdem finibus, quibus à Mauris continebantur, eodem honorario fidelitatis iure Principi attribuuntur: quo Sanctius & Petrus Reges ab Alfonso Imperatoris auo Nauarræ regnum obtinuerant. Murciensis etiam populi regnum eodem iure Principi contribuitur. Ilorci, & Baream oppida, eorumque fines Imperator recipit: & earum pactionum veluti obsides Alauonam, Riclam Mariam, & Bellitanam arcem, quæ in sua potestate, ex quo Aragoniæ regnum inuaserat, extinuerat, opponit. Vt vix credibile sit, eā illorū temporū fuisse malitiā, vt a principe maximopere fidē religio violetur: eiusq; regno insidię tendātur, qui gener fuerat, & filii socer. Nā Raimūdus inimicitias hostiles deponere, reipublicę nomine susceptas, quas insitas, & habere, & gerere decebat, minime poterat: quin totius regni ordinibus permissurus esset.

Princeps Narbonem contendit: quà in vrbe Trencauellus Biterensium, & Carcasonensium Vicecomes, qui à principe defecerat, se illi Nouembri mense addicit: & ab eo Carcasonem, & Rhodam vrbes, & earum arces, atque ditiones, & Lauracensem arcem honorario fidelitatis iure retinet: vti Bernardo Athoni condonata fuerant.

Huius anni fine Princeps Raimundus Lupo Valentini populi Regi stipendiario, atque fœdere sibi adiuncto, cum exercitu aduersus Mazmutes Mauros eius hostes, nimia potentia audacius exultantes proficiscitur.

Petrus Ataresius Garciæ Infantis F. Sanctii Comitis N. qui certus regni competitor 1190.
fuerat, A.D.IX.K.Mart. nullis superstitibus liberis decedit. Verolæ Cœnobio, quod ipse 1152
D. Bernardi monachis construxerat, sepelitur, Princeps Theresiam Caxalem Petri matrem Turiasone vrbe, & oppido Borgia donat.

A.D.II.Non.Apr. cum Petronilla Regina grauida esset, & iam partus appropinquaret, successioni, & statui regni prospiciens, regnū filio, si eo partu ederetur, hereditariū relinquit: ea scilicet conditione, qua Alfonsus Imperator patruus obtinuerat: liberum nēpe & nullius dominationi deuinctum, neq; Castellæ Regibus obnoxiū. Tradit enim Alfonsum patruum numquam hereditaria regna, aut bello parta Castellæ Regibus accepta tulisse: vti Raimundo Principi viro suo acciderat: sed immunia, & libera vindicasse. Nascitur Reginę filius, qui quoad pater vixit, Raimundi cognomentum tulit.

Petrus Villabeltranus Cæsaraugustanus Episcopus.	Iohannes Diacius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Montani Pratenses impendentiū montiū altitudine atq; asperitate cōfisi, diuti⁹ repu-
gnātes a commeatu, & reliquis copiis interclusi Principi dedūt. Arx Siurana edito in loco & 1191.
natura, & situ munitissima expugnat: omniq; ea Cosetanorū regione Mauri exterminant. 1153

A.D.XVI.K.Apr. Cœnobium Iuncariense Cisterciensis ordinis, & instituti Cæsaraugustano in territorio situm fundatur: quod postea in amœnum locum è regione Scatronis oppidi, quod Hiberi amnis ripis adluitur, est translatū: & Rotense cognominatur.

A.D.IX.K.Sept. Miraberana arx expugnatur: quam, cum tot sæculis Mauri aduersus nostrorum irruptiones retinuissent, & in ea regionis eius incolæ Ædetani suæ defensionis præsidia collocassent, Princeps Petro Roueiræ Templariorum magistro tradit.

Populus, ciuitasque Genuensis Dertosæ vrbis, & territorii partem bello partam XVI.M. nummorum morabetinorum Marroquinorum, quos marinos illa ætas vocare consueuerat, pretio addictam Principi venūdedēre: Henrico Guerchio, Martino Moro, Gulielmo Nigro & Gulielmo Lusio rempublicam administrantibus. S. Laurentii insulam Genuenses excipiunt, ac retinent: ea conditione, qua antea obtinuerant: & vti quotannis festo natiuitatis domini die ecclesia S. Laurētii tapete decoretur. Ad hæc princeps illis condonat: vt nemo ex Genuensibus, qui eius ciuitatis loca, à portu Veneris ad Monaeci portum incoleret, quoduis vectigal, portoriumue Dertosæ penderet. Nostris Dertosa potitis in Valentinorum fines aditus recluduntur: quæ res Alcaniciensium, & Peniscolensium animos vehementius fregit.

Pontius Hugo Emporiarū Comes decedit. Ad Populetum in Cosetanis cœnobiū D. Mariæ Cisterciensis ordinis insigni, & Regia ædificiorū magnificētia dicatur: & præclaris, excelsis, & splendidissimis operibus adornatur à posteris Regibus. Princeps locū construēdo cœnobio designatū, & terminatos fines A.D.VII.Id.Sept. Sanctio Abbati monasterii Fontisfrigidi Narbonensi. diœcesis donat: & Gerardus Abbas monachorum conuentui præficitur.

AERA. Ludouicus Francorum Rex sacram D. Iacobi ædem Compostellanam inuisit. Ab Im-
NAT. peratore Alfonso socero, cum Toleti conuentus ageret, magnificentissimo apparatu, &
CHR. amplissimis muneribus, exquisitissimisque honoribus excipitur. Adfuere in maxima
1192. illa congressus celebritate Princeps Raimundus, Reginę Francorum auunculus, & San-
1154. ctius, & Ferdinandus Reges fratres: quos Imperator pater ad regni dignitatem euexerat. Princeps Ludouicum domum regredientem Iaccam vsque vrbem est prosecutus.

A. D. IIII. K. Iul. Ermengaudus Vrgellitanus Comes Petri Ansurii Comitis N. in Castella moritur.

1193. Princeps magno comparato exercitu in Galliam Prouinciā inuadit: & Hugoni Bau-
1155. cio, & eius fratribus, qui rebellionem fecerāt, acre bellū infert. Hi eius ditionis dominari contendunt ex priuilegio, quod ab Imperatoribus Conrado, & Friderico Conradi fratris filio Hugoni irrogatum fuerat: quo ditionem omnem à Giberto Comite, & Gisberga Principis auis possessam concesserant. Contendit Hugo eo priuilegio Marcham, & Prouinciæ comitatum contineri. Baucium oppidum, pluresque arces expugnantur. Trēcataiarum castellum acerrimæ à nostris oppugnatum, hibernis tempestatibus ingrauescentibus in rebellione permanet.

Mozarabes Aragonii, Cæsaraugustani præsertim, & Calataiubienses ab Imperatore Alfonso in Zoritam oppidum, ad Celtiberię, & Carpetanię confinia, iuxta Tagum situm, coloni deducuntur.

Raimundus Princeps Roncaualle potitus Nauarris bellum infert: Garciam Almo-
1194. rauidium primarium ex Nauarris proceribus virum, qui egregiam eo in bello operam
1156. nauauerat, Vrrozio, & Ouanis Roncæuallis oppidis donat.

Pacta ad Tudilenias aquas aduersus Sanctium Nauarræ Regem conuenta à Principe Ilerdæ firmantur. Sponsalia Raimundi Principis filii, & Sanctiæ Imperatoris, & Richæ augustæ eius coniugis filiæ sanciuntur. Imperator, etsi pacta ea rata habuerat, clandestinis tamen consiliis Sanctii Regis partes fouet.

Princeps Narbonem contendit: vt Hermengardam Aimerici Narbonensis ex soro-
1195. re filiam patre vita functo, tueatur: atque sustineat. Ea se, ditionemque Narbonensem,
1157. arcesque omnes Februario mense auunculo committit.

Alfonsus Imperator, cuius memoriæ felicioris ad posteros nomē fuit, decedit: eoq; vita functo, princeps Raimundus, & Raimundus Berengarius Comes Melgoriensis Berengarii Raimundi prouinciæ Comitis F. magno procerum comitatu in Carpetaniam proficiscuntur.

Petrus Monio Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Berengarius Bardaxinus in Ripacurcia terra vir præpotens, atque primarius societati Monasterii D. Mariæ, & S. Victoriani addicit: possessionesque nobilissimas, & carissimas donat, quæ in Bardaxina valle, & ad S. Mauræ à rapinis, ferro, flammisq; latrocinātium, & grassantium hominum à se armis vindicari consueuerant. Ab eo Bardaxinorum splendida familia eo nunc robore, & his fulta radicibus effluxit.

1196. Februario mense Naxamæ Sanctius Castellæ Rex, & Princeps Raimundus eius a-
1158. uunculus ad colloquia congressi, cū inter eos, non de finibus, sed de totius Cęsaraugustani Regni, cis Hiberum possessione, quod ab Imperatore Alfonso Ramiri Regis fratre bello partum fuerat, summa impenderet contentio, & iniquis conditionibus ex libero, & iusto regno subditiciū, & alienæ fidei obnoxium à se constitutum fuisse Princeps obtenderet, de ea controuersia statuunt, atque decidunt: vti vrbes, oppida, atque arces, ditionesque cis Hiberum omnes Principi, posterisque eius addicerentur: supremum dominatum Castellæ Regibus, vti subditicii deferrent. Excipiunt, ne iratis, aut pacatis castellæ Regibus arces, castellaue tradantur: sed fidei sacramento obtineantur. Conuentum est, cum Castellę Reges diadema suscipiāt, festo celebritatis eius die, si Princeps, posteriq; arcessiti essent, gladium vagina vacuum in pompa præferant: vt ea summissio index sit, Castellæ Reges summam imperii tenere.

Princeps è Carpetanis regressus Nauarræ finibus acre bellum infert. Nostri Bure-
1197. tam, arcesque aliquot à Nauarris ereptas recuperant: adeoq; hostem commouent, vt Sā-
1159. ctius Rex ad colloquium ex ipsis castris cum Principe congressus sit: belloque sibi supersedendum constituerint.

Richam Augustam, & Sanctiam, nurum Princeps in Aragoniam deducit: eaque cognatione domus Aragonia Frederico Imperatori, & Austriæ, & Sueuiæ principibus summo necessitudinis, & propinquitatis vinculo coniungitur.

Lupus Murtiensis populi Rex, & alii finitimi reguli Raimundo Principi tributa quotannis conferunt. Augu-

Augusto mense Princeps Henrico Angliæ Regi amico, & affinitate coniuncto ad- AERA.
uersus Raimundum Tolosatem auxiliares copias mittit. Bellum ambo vna gerunt: & NAT.
Tolosam oppugnant. CHR.

Henricus Angliæ Rex, & Princeps Raimundus ad Blauiæ castellum congressi arti- 1198.
oribus fœderum vinculis adiungi cupientes constituunt, vti Ricardus Regis Henrici F. 1160
Principis filiam in matrimonium ducat. Anglus doti Aquitaniæ Ducatum dicit. His col-
locatis in Normanniam bellum infert: Princeps vero, & Trencauellus Biterensis in To-
losatibus belligerant.

Ordo sacræ militiæ Velensis D. Iacobo dicatæ institutus. Princeps Montalbanum
oppidum, atque arcem eius societati, atque conuentui dedicat.

Bellum aduersus Baucienses in Gallia Prouincia à Principe geritur. Hostes suis, so-
ciorumque viribus ad id certamen consurgunt. Turres, & propugnacula Arelatis vrbis 1199.
à nostris diruuntur: Trencataiarum castellum rebellium receptaculum, & totius Prouin- 1161
ciæ præsidium nostris obiectum, machinis Rhodano amne admotis expugnatur, & euer-
titur. Baucienses copiæ, atque clientelæ comminuuntur: & dissipantur.

Frederici Imperatoris legati ad Principem missi nuptias Raimundi Berengarii, fra-
tris Principis filii, & Richę Augustæ Castellæ Reginę Frederici consanguineæ paciscun-
tur. Vtrique dominatus, & ditio Prouinciæ honorario fidelitatis iure ab Imperatore at-
tribuitur. Statuit, vti ea obtineant condicione, qua maiores à Druentia flumine ad nostri
maris oras, & Alpium iugis ad Rhodanum possederant: iisdem finibus, quibus termi-
nata fuerant, pacto cum Alfonso Iordane Tolosate Comite conuento. Ad hæc adiiciun-
tur cis Druentiã arces: & quæ Auenione obtinuerãt. Arelatẽ præterea vrbẽ, eodẽ iure at-
tribuit: receptis ecclesiæ Arelatẽsi, & Archiepiscopo vectigalibus, & possessionibus, quas
intra c. annos obtinuerãt. Folcalquerii Comitatus prouinciæ Comitatui eadẽ subiicitur
condicione: & qui eius ditionis dominatur, q. Imperatori non paruisset, neque eius dicto
audiens esset, ea deiicitur. Quod Prouincia, & Regnum Arelatense in ditione Romani
imperii essent, tributum XV. Marcharum auri ponderis Coloniensis in singulos annos
indicitur: eæque vt Imperatori pendantur, paciscuntur. His constitutis conuentum est,
vt A. D. X. Aug. proximas Fredericus, & Princeps, & Prouinciæ Comes Taurini in con-
gressum, colloquiumque deueniant. Fredericum in Italiam ad ea colloquia proficiscen-
tem comitantur Conradus electus Archiepiscopus Maguntinus, Hermannus Farden-
sis, Henricus Leodiensis, Vdo Licensis, Hermannus Hildenechumensis, & Vuicio Ver-
cellitanus Episcopi: Hermannus Abbas Helisfeldensis, Fredericus Dux Sueuiæ Conra-
di Regis filius, Conradus Frederici item Imperatoris frater Comes Palatinus Rheni, La-
dislaus Dux Polonię, Vdalricus Dux Bohemiæ, Albertus Saxoniæ Marchio, Otho Pala-
tinus Comes Witelinesbachius, Burchardus arcis Magdeburgensis pręfectus, Vlricus
Hermingẽsis, Guilielmus Monferratensis Marchio, & Manfredus Vasti item Marchio.
Cum summa id temporis in Ecclesia Dei, de Pontificatu maximo orta esset dissensio,
pactio ea omnis eo spectat, vt Alexandrum III. Pont. Max rite ad summi sacerdotii fasti-
gium euectum sacra apostolatus sede Fredericus deturbet: & Octauiano competitori
obtemperetur.

Raimundus Princeps, & Raimundus eius fratris F. Prouinciæ Comes quod Tauri- 1200.
nicum Frederico Imperatore congressuri erant, cum classis Ligustinam oram tene- 1162
ret, Genuæ commorantur. Princeps in grauem morbum cum iter faciens, incideret,
ea ęgritudine confectus prope Taurinorum vrbem, S. Dalmatii suburbio, Burgum ap-
pellant, A.D. VIII. Id. Aug. gloria ingenti naturæ concessit: cuius mortis, cum desiderio
principis magni, tum incommoditate temporis, tristis nuntius fuit. Iusta funera, quan-
tum militaribus elogiis funus vllum celebrari potuit, decorãtur: & Imperator luctu, non
minus quam debitis laudibus, memorabilis principis mortem est prosecutus.

A.D. XV. K. Sept. Fredericus Prouinciæ, & Folcalquerii ditiones, vrbemque Are-
latensem, priuilegio irrogato, Raimundo Prouinciæ Comiti, posterisque eius confirmat.
In quo, & alte petito procœmio vsus testatur, se pro summis in Richam Reginam consan-
guineam Principis eius patrui meritis gratiam eam referre: perpetuæque illius virtutis
esse præmium: qui Reginã singulari exemplo, & fouisset, & in honore habuisset. Vetustis
etiam monumentis proditur Raimundum Comitem Barcinonensem, & Aragoniæ
Principem ab Imperatore Comitatu Prouinciæ donatum: quod Augustam falsæ crimi-
nationis oblatæ suspicione heroica virtute liberauisset.

Raimundi Principis corpus in Cataloniam relatum, in Riuipulli cœnobio maio-
rum tumulo sepelitur.

AERA. NAT. CHR. Petronilla Regina cum tutelam filii, & regni administrationem suscepisset Oscam conuentum indicit: vti vltima Principis voluntas, & testamentum propalam proferantur. Adfuere eo in conuentu Martinus Turiasonensis, & Petrus Cæsaraugustanus Episcopi: Arnaldus Myro Palliariensis Comes, Peregrinus Castellitiolus, Palazinus Alagon, Marcus Ferricius Lizana, Petrus Lupius Luna, Simon Vrrea, Blascus Maza, aliique proceres. Ex Catalonia in eum conuentum aduenere Bernardus Tarraconensis Archiepiscopus, Guilielmus Barcinonẽsis, Petrus Ausetanus, Guilielmus Gerundensis, Artallus Helenensis, Guilielmus Peresius Ilerdensis, & Wifredus Dertosanus Episcopi. Proceres aũt Catalani quos Barones ipsi vocãt, adfuere Raimũdus Pogii alti, Guilielmus Ceruera, Geraldus Iorba, Guilielmus Casteluellius, Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, Bertrandus Castelletius, Arnaldus Lercius, Otho Bernardus Roccafortius, Raimundus Tarrogia, & Guilielmus qui Mompelleriæ ditionis dominabatur. Regina consensu publico de toto rerum statu consultat: vti certiora omnia de ciuitatum statu sciscantur: & rebus compositis, regni successio fundetur. A. D. II. Non. Aug. Princeps Raimundum Berengarium natum maximum ex liberis regni Aragonii, & Barcinonensis Comitatus, ditionumque omnium à se possessarum instituerat heredem. Cæretaniam terram excipit: quam Petro filio attribui iubet: eo iure, quo Bernardus Guilielmus obtinuerat. Carcasonensem præterea ditionem, & quam Trencauellus Biteris a se fuerat consecutus, & Narbonensia iura, Ermengardæ Vicecomiti sororis filiæ a se addicta Petro filio contribuit, ea conditione, vti Raimundo fratri supremũ earum ditionum dominiũ, fidelitatẽq; deferat: cui ea omnia cõmittuntur, quoad Petrus militiæ sacramento, atque auctoramẽto obstringatur. In Petri demortui locum Sanctium F. earum ditionum heredem supponit: & eos Raimundo, si fato perfungeretur, in hereditate regni, maiorem natu anteferens, substituit. Dulciæ F. mentio facta non est: quæ Sanctio Portugalliæ Regi nupsit. Filios, regnum, ditionesque omnes Henrici Angliæ Regis tutelæ, atque præsidio subiicit: & quod eius amicitia bona, atque honesta sibi permansisset, & Leonoram Petronillæ Reginæ consanguineam in matrimonium duxisset, eius fidei committit. Petronillæ vero Reginæ præstantissimæ, & optimæ feminæ consilio, cum puero tradere statim imperium ausa non esset, omnem regni molem æqua rerum gubernatio, atque procuratio consequitur: Catalaniæ rem publicam Raimundus Prouinciæ Comes gerit: atque administrat: quoad pueri Regis ætas rebus publicis subuenire possit: cui Raimundi nomine deposito, Alfonsi nomen imponitur.

Regina, vt regnum filio stabiliat, cum Sanctio Nauarræ Rege XIII. annorum inducias paciscitur.

Lararum, & Castrorum familiæ magnas in Castellæ regno turbas mouent. Sanctio Rege Imperatoris F. fato perfuncto, Alfonsum Sanctii F. puerili ætate Malricus Comes, & Aluarus, & Nunnius Peresius eius fratres Larenses Soriæ asseruant: ne Ferdinandus Legionensis Rex patruus puerum in suam deducat potestatem: aut gubernaculis regni manus iniiciat.

Cũ extitisset quidã longa peregrinatione transacta, qui in Imperatoris Alfonsi nomen inuaserat, quod prœlio ad Fragam commisso, nusquam comparuisse ferebatur, & communi fama, atque sermone opinio ea percrebuisset, & clandestinis primo cœtibus celebraretur, mox pluribus, aut rerum nouarum cupidine, aut odio præsentium, ad celebritatem nominis erectis, summo Reginę consilio de medio tollitur: & dementis, & turbulentæ temeritatis pœnas reipublicæ luit.

Petrus Metallia Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1201. 1163. A. D. XVIII. K. Iul. Barcinone procerum consilio, Regina Alfonso F. qui XII. annum attigerat, Aragoniæ Regni gubernacula tradit. Principis vltimam voluntatem ratam, atq; firmam esse statuit. In Besalunensem Comitatũ, & Ripensem tractum, quibus à viro donata fuerat, secedit. Regnum filio ad puberem ætatem Reginæ matris animi magnitudine incolume mansit: vt plane eius consiliis res Aragonia, & paternum, auitumq; regnum puero Regi constiterit.

ALFONSVS II. REX XII. ARAGONIÆ.

Aragoniæ regni nomine Oscense, & Cæsaraugustanum regnum censentur: & regiones omnes, quæ cum in Maurorum ditione essent, continentibus finibus bello partæ fuere, Dertosani, & Valentini regni ditionibus terminantur.

Conuentus à Rege Cæsaraugustam, in festum D. Martini diem indicitur. Iureiurando sancit, se ex ea die, quoad militiæ auctoramentum profiteatur, quemcunq;, qui arces, Castellaue regia tradere renuerit, regno exterminaturum: & honorariis hereditatibus, & iuri-

& iuribus euersurum. In eos præterea, qui pacis, aut induciarum iura violarint, maiestatis AERA.
lege animaduersurum, & bonis eos & honoribus multaturum edicit. Proceres omnes NAT.
vt id ratum, firmumque maneat, pro virili parte operam daturos spondent. CHR.

Wifredus Ruscinonis Comes moritur. Guinardus Comes eius ditionis succedit heres.

Blasco Romæus aulæ regiæ præfectus.

Octobri mense Raimundus Prouinciæ Comes, & Raimundus Tolosas, & S. Egidii 1203.
Comes Belicadri congressi, consiliorum omnium, viriumque societate, ac fœdere, con- 1165
iunguntur. Comitatum Folcalquerii, & quæ à Tolosate in posterum bello parta fuerint, certis conditionibus partiuntur. Ditionem eam excipiunt, quam Comes Delfinas mortis tempore obtinuerat. Paciscuntur, vti filia Comitis Prouinciæ Tolosatis filio nubat: mediaque Folcalqueriæ, & Melgoriensis ditionis pars dotis nomine assignantur: cum ea portione, quæ in Auenionensi vrbe Folcalqueriæ ditioni contributa erat.

Guilielmus Despugnolus, bonaque Catalani equitatus pars, cum Murtiensis regni fines incurrissent, Id. Oct. cum hostibus prœlio congressi funduntur: cæduntúrque. Equitatus robur, & Guilielmus ductor occumbunt.

Raimundus Prouinciæ Comes moritur. Vetus rerum Aragonensium auctor tra- 1204.
dit, prœlio cum Nicensibus commisso, ex acie saucium elatum, accepti vulneris plaga 1166
fuisse confectum. Rex illico Marchionis Prouinciæ cognomentum procerum consilio suscipit, vti à patre, Berengario Raimundo fratre fato functo, factitatum fuerat: & in Prouinciam proficiscitur.

A. D. XVI. K. Sept. Arelate Hualgerius Miliariensis arcem, propugnaculaque Mi- 1205.
liariensia tradit. Proceres Prouinciæ se Regi addicunt: quod Raimundus Tolosas ditio- 1167
nes eas omnes inuadere, & vti sponsalia filiæ Comitis Prouinciæ, ex pacto conuento filio tradantur, summopere adnititur. Nuptias præterea Richæ Reginæ ambit. Ea spe commotus, magna belli contentione cum Rege dimicat.

Trencauellus Vicecomes Biterensis à suis proditus in æde D. Magdalenæ interficitur. Is Carcasonem vrbem à principe Raimundo honorario iure fidelitatis obtinuerat. Rex, quod mortuo Petro fratre eam hereditatem adierat, Carcasonensem ditionem Rogerio Biterensi Vicecomiti eadem fidelitatis conditione tradit.

Iunio mense, Cæsaraugustæ priuilegia omnia Ecclesiis, proceribus & ciuitatibus, à superioribus principibus irrogata, à Rege sanciuntur, atque firmantur.

Sanctius Garcesius S. Eulaliæ Præfectus iustitiæ Aragonum.

Magno conatu Rex bellum aduersus Mauros adornat: iisque infertur, qui prope ri- 1206.
pas Algasii, Matarraniæ, Lupi, & Calādæ fluminū cōsederant: & Ilergaonū Ædetanorūq; 1168
regiones incolunt, Caspe nobile prope Hiberum amnem oppidum, aliquotq; castella expugnantur. Alcanicii præsidia, equitatusque firmantur: & fines ad Martini, & Alhambræ fluuiorum conualles promouentur.

Pelagius Peresius Vclensis magister Ædetano, & Ilergaonensi sacro bello ordines 1207.
ducit. Petrus Ferdinandius Montalbano præsidio præficitur: præsidiaque ciuitatibus iis 1169.
deducuntur, quæ procul à finibus hostium aberant: & de regionibus hostium depopulandis agitari cœptum.

Rex statam K. Ian. religionem Rotensi cœnobio pro cultu suscipit: sollemniaque 1208.
incipientis anni D. Vincentii sacello sacris precationibus celebrat. Ab Guilielmo Pere- 1170
sio Ilerdensi, & Rotensi Episcopo, sacerdotumque collegio impetrat, vt D. Valerii caput qui Diocletiani Imperatoris sæuiente furore, verus Christianæ fidei Antistes, & propugnator inuictus mortem pro Christo sæpe appetiuit, Cæsaraugustam, cuius ecclesiæ diuinus pastor, & Pontifex præfuerat, deueheretur: sacraque ea in æde eius præsens numen, atque auxilium ciues venerarentur: atque supplices implorarent. Eius voti religione Rex obstrictus Rotense cœnobium Monterogo oppido donat.

S. Iohannis Apostoli, & Euangelistæ festo die Regis, & procerum precibus, & eiusdem Episcopi, collegiique consensu corpus beati Raimundi Rotensis Episcopi, cuius sanctitas viui, & mortui diuinitas, cum diuis enim memoria eius consecratur, quasi quoddam lumen eluxit, festa celebritate dicatum in locum transfertur.

Iaccam Maria Vicecomes Beneharnensis aduenit. A. D. II. K. Mai. eius ditionis, & terræ Gasconiæ iura, quarum Petrus Gauarretus pater, & Gasto frater obitus tempore potiti fuerant, Regi defert: & fidelitatis sacramento suo, posterûmque nomine sancit: neque in vllam familiam nupturam, ni Regis permissu spondet. Rex se eam regiis subsidiis sustentaturum pollicetur. Hereditatem, & honores quos Mariæ maiores in Hispania à

AERA. nostris principibus obtinuerant,confirmat.Bernardus Oloronensis, & Guilielmus La-
NAT. scarensis Episcopi, Benchanensesque aliquot proceres iureiurando Mariæ promissa,
CHR. pactaque firmant:eademque Oloronenses,Morlanenses,Aspenses, & Orsalenses populos obseruaturos,& Gabarretiam Mantietiam,& Cadeloniam arces,earum pactionum veluti obsides tradituros pollicentur.

Nondum sopitæ erant inter Castellanos,& Aragonios simultatum veteres offensæ, & bellum inter Alfonsos Reges Turiasonis,& Phari finibus repente commouetur. Calagurrim cum noster castris circumsedisset,Guterius Ferdinandius Castro,cuius in tutelam Castellæ Rex venerat,obuiam magno comparato exercitu procedens,& Calagurritanis subsidio accurrens,prœlio nostros cædit,funditque.

Et si bellum exitiosum a Regibus potentissimis susceptum videbatur, procerum tamen consilio ad S. Facundi festa pace congressi summis fœderum,& amicitiæ vinculis coniunguntur. Cæsaraugustam Iunio mense Castellæ Rex contendit:eaq; in vrbe pacta conuenta sanciuntur:obsidibusq;arcibus firmatur. Iura pacis,& belli aduersus principes omnes vna constituunt:& Henricum Angliç Regem excipiunt:eumq;vnum obseruant.

Turiasone Septembri mense nuptiæ Alfonsi Castellæ Regis,& Leonoræ Henrici Angliæ Regis F.summo apparatu,ornatuque celebrantur. Nouam nuptam ex Aquitanis comitantur Bernardus Archiepiscopus Burdigalensis,Elias Agennensis,& Pictauēsis, Engolismēsis, Sanctonensis Petrogorius, & Vasatensis Episcopi:& cōplures proceres ex Anglia, & Aquitania,& Venetica regione,quā Britanniam vocant, & Normannia: quorum hi ceteris prçstant.Rodolfus Faya Seneścallus Aquitaniæ,Elias Comes Petrogorius, Guilielmus Vicecomes Castri Eraldi. Raimundus Vicecomes Tartaxiensis,Berttandus Vicecomes Baionensis, Rodulfus Mortinerius,& Ruellus,Vicecomites Castellonensis, & Bedomensis Folchus Engolismensis, Amaneus Lebretensis, Arnaldus Guilielmi F. Marzanus,Petrus Motta,Thibaldus Cabotus,Guilielmus Maengotius,Iaufredus Tauna,& Fulcandus Archiacensis.

Lupum Murtiensem Regem, qui simulatq; in Prouinciam Galliam Princeps Raimundus profectus illo arma verterat, ab eo defecerat,& Regi Castellæ se addixerat, tributum dependere renuentem veterem pactionem obseruaturum,& fœderum iuri pariturum Rex Castellæ repromittit: & stipendia repræsentaturum Guilielmi Raimundi Moncadæ, & Guilielmi Iorbæ procerum arbitratu:qui Principi Raimundi mandato, ea receperant, Rex,si Maurus pactis stetisset,Mazmutorum eius rebellium partes deserturum,neque eis auxilium submissurum pollicetur.

Petrus Ruizius Azagra à Lupo Maurorum Rege,cui magnis fœderum,& amicitiæ vinculis coniunctus erat,Albarrazino vrbe,montosis locis,& situ præmunita, & eius ditione,quç Turiæ,& Tagi ripas attingit,donatur.Eam vrbem, eiusque propugnacula firmissimis prçsidiis tenet: nullo eius ditionis supremo dominio,potestateue Regibus Aragoniæ, aut Castellæ recepta: seque summa confidentia, quod nullius imperio pareret, subditicium hominem D. Mariç Albarrazini appellat. Auctore Hiacintho Cardinali S. R.E. apostolico legato, & Episcoporum Toletanæ prouinciæ consilio Episcopalis sedes ea in vrbe constituitur: quæ haud longe à Segobrigensis vetustæ sedis vestigiorum ruinis disiungebatur.

Bellum aduersus Mauros Alhambræ, & Turiæ fluminum continentibus Celtiberûm, & Æderanorum regionibus geritur. Multa castella aut deleta hostiliter, aut expugnatis præsidiis integra in Regis potestatem venerunt. His in fidem acceptis,ad alias deinde gentes peruentum est: & earum finibus in deditionem redactis, arcibus præsidia imposita. Magnæ inde prædç actæ sunt,pecorum,armentorumque. Turolium nobile in primis oppidum Turiæ flumini impositum Regi deditur.

Mauri Pratenses,qui montibus,& siluestribus locis dissipati, eorum asperitate freti rebellionem fecerant,cæduntur:atque pelluntur.

1209. Guilielmus Aquilonius Roberti principis F. qui Oldegario, & Bernardo Archie-
1171. piscopis honorario fidelitatis iure Tarraconis vrbis,eiusque territorii principatum obtinuerat,quinta parte antistiti,& ecclesiæ recepta,cū ab Hugone Ceruilionio Archiepiscopo de principatus ditione, acri contentione dissideret, A.D.X.K.Mai consceleratus, & impius Hugonem obtruncat.

A. D. V. Id. Aug. cum subita cælo,& Cauni montis iugis imbrium tempestas coorta esset, sæuique procellarum turbines exstitissent,& continui imbres campis omnibus inundarent,strages magna edita Turiasonēsi agro cladē intulit. Postero die D. Laurentio sacro à monachis Verolensibus nouum cœnobium a Petro Ataresio conditum incoli cœptum.

Cum

Cum profligatum bellum esset, qua Aragonii regni finibus hostes continebantur, ABRA:
& alterius belli fama, & cura exoriretur, quo Valentini regni regiones nostri persequerentur, NAT.
Turolium Ædetanorum regione, incurrendis hostium finibus tamquam propugnaculum, CHR:
præsidiumque eius prouinciæ a Rege constituitur: & veteranos milites, colonosque cum in locum deduci imperat. Oppida Turoliæ ciuitati contributa Valentiam versus finem Aragonii imperii statuit. Berengario Entenzæ de more Turolium honorario iure attribuit. Incolis vetustum Sepuluegæ Areuacorum oppidi forum à Comitibus Castellæ irrogatum sanciit: easdemq; leges condit. Victi omnes in ditionem, nomenque Aragonium concessere.

Sanctius Garcesius S. Vincentii Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Extrema cum hieme bellum Rex apparasset, & Lupus Murtiensis Rex decessisset, ineunte 1210.
huius anni vere suscipit. Exercitum Cæsaraugusta Februario mense in expeditio- 1172
nem educere parat.

Mense Martio Cæsaraugustę Guilielmus Moncada fidem suam Regi se præstaturum spondet, & supremi dominatus ius delaturum in Beneharnensibus ditionibus, quas suo, aut liberorum iure assequi posset. Rex Guilielmo repromittit in eis ditionibus adipiscendis opem laturum: & sub ditionem, potestatemq; regiam Guilielmum suscipit.

Rex ad expeditionem paratus, cum exercitum Ædetanorum finibus eduxisset, Valētiam, cum aliquot oppida improuiso nostrorum aduentu opprimerentur, circumsidet. Cum ante mœnia Rex castris permunitis consedisset, equitatus opimam, & fertilem regionem, quę varietate fructuum, & amœnitate, & maritima, & mediterranea ab Pyrenæis montibus ad Gaditanum fretum, fama sui nominis implet, igni ferroque depopulatur. Ciuibus se Regi addicētibus, vrbs per pactionē integra, atq; inuiolata ab omni clade belli manet. Stipendiis exercitui persolutis, tributa in singulos annos pēdere pollicētur. Rex in Setabitanum agrum omnem belli molem transfert. Vrbem Maio inito mense oppugnat.

Sanctius Nauarræ Rex, cum copiæ regiæ omnes Aragoniæ, & Rex ipse in intimam Contestanorum regionem penetrauisset, adductaq; res publica in maximum periculum, & extremum pæne discrimen videretur, indutiarum iure violato, magno comparato exercitu Aragoniæ fines incurrit.

Rex pactis cum Mauris induciis, ac solutione tributorum Murtiensium non impedita, cum de ea re Murtiensium Rex cauisset, atque idem obsequium Regibus Aragoniæ se præstaturum spopondisset, in Aragoniam regreditur. Catalanorum vexillis dimissis, quod Regis Nauarræ auxiliaribus copiis bellum augeretur, militares omnes Aragonię manus cogit: & hosti obuiam procedit. Nauarrus eo concursu cauet, ne prœlium lacessat: & dimisso exercitu præsidia firmat. Nostri Tudelæ finibus incursantes, quacumq; incedunt vastitatem efficiunt: oppidum, arcemque Arguedarum expugnant: præsidium ibi, & conuicinis oppidis relinquitur.

Petrus Ruizius Azagra bellator in primis dux, non apud suos solum, sed etiam apud exteros clarus, & in omni fortuna, pace, belloque princeps, Albarrazini oppidi, arciumq; potitus, singulari, & incredibili virtute præstans, se, suaq; inuitis Castellę, & Aragoniæ Regibus tuetur: neq; vlli eorum aut addicitur: aut obtemperat. Reges alioqui potentissimi, & maximi, vt eum ditione pellant obsidibus, castellisque traditis inter se comparant: & fœderum pactione adiunguntur: ac bellum vna priuato homini inferunt. Albarrazinum pacto inter eos conuento, ditioni, & Aragonio regno contribuitur. Reliquæ vero arces, atque oppida, Castellæ dominatui addicuntur. Præterea aduersus Nauarræ Regem, qui Azagræ studet, fœdere quoque vinciuntur. Harum pactionum causa Farizam oppidum, atque arcem eorum finium munitissimam Rex Alfonso Castellæ Regi tradit.

Hugo Emporitanus, & Guinardus Ruscinonēsis Comites decessere. Guinardo Gerardus Comes succedit heres: eoq; fato perfuncto, ea ditio Regi obuenit.

Bertrandus Melgoriensis Comes Decembri mense fidelitatis sacramento se, ditioneq; Melgoriensem, atq; arcem Regi addicit: quæ res magno adiumento Prouinciali bello fuit, quod Rex aduersus Raimundum Comitem Tolosatem, super eius ditionis iure, æque hereditate gerit.

Petrus Ferdinandius Castrensis Præfectus Iustitiæ Aragonum.

A.D. IIII Id. Octob. Petronilla Regina Barcinonæ è vita excedit. In æde maxima Bar- 1211.
cinonensi sepelitur. 1173

Raimundus Folchius Cardonensis Vicecomes subita defectione, & alienatione eorum, qui ab eius dominatu desciuerant, interficitur.

Aragoniæ, & Castellæ Regibus disiunctis, & animo, & voluntate dissidentibus, cum 1212.

 1174

AERA. NAT. CHR.

conuentum esset, vt Rex Emmanuelis Constantinopolitani Imperatoris filiam in matrimonium duceret, & Mompellerium regio comitatu deducta esset, Rex ad pactas antea à patre Sanctiæ Alfonsi Imperatoris, & Richæ Augustæ filiæ nuptias deuoluitur: & Emmanuelis F. Guilielmo, qui Mompellerii dominabatur, nubit.

A.D.XV:K Feb. Cæsaraugustæ sollemnia nuptiarum, quibus Rex Sanctiam Imperatoris Alfonsi & Richæ Augustæ F. duxerat, magnificentissimo apparatu, & gratulatione innumerabilium legationum celebrantur. Ea die militaribus insignibus, & militiæ sacramento, assidente Hiacintho Cardinali S. R. E. legato, qui in summi apostolatus principatum euectus Cælestini nomen edidit, auctoratur.

Cum lacessiti nostri causam belli haberent, aduersus Sanctium Nauarræ Regem Iulio mense geritur. Milagrum oppidum expugnatur: diruiturq́.

Simon Artusella Aulæ Regiæ Præfectus.

1213. 1175 Aragoniæ, & Castellæ Reges, qui Pompelonensi regno imminent, cum aut ipsi bellum semper mouissent, aut inferentibus tulissent auxilia, aut causa armorum essent, delectu intentius, quam ad finitima bella habito, duraq́; conquisitione cum exercitus conduxissent, Nauarræ fines inuadunt: omnia vastant, atq; diripiunt. Leguinam arcem munitissimam vi expugnant.

1214. 1176 Rex de procerum suorum sententia Manfredo Marchioni Buschæ, Mobiliæ Comitis Buschæ filio Drolam, eiusque ditionis fines, & supra Drolam quidquid Longobardię finibus terminatur, honorario fidelitatis iure atq; sacramento attribuit. Manfredus se Regi pacis, ac belli iuribus subiiciens, vti Prouinciæ Comiti addicit.

A.D.XIII.K. Mai Rex, & Raimundus Tolosatium Comes in insula Gernica Tarasconi, & Belicadro interiecta ad colloquia congrediuntur. Super eo iure Prouinciæ, quod Tolosas sibi dotis, ac nuptiarum filiæ Comitis Prouinciæ nomine, quæ Tolosatis filio Regis permissu nuptura erat, sibi arrogauerat, inter se pepigere. Neq; de Prouinciæ tantum ditione, & Aimilianensis Comitatus iure contenderant: sed Gabaldanam etiam ditionem, & Carladesiam Tolosas repetit: quarum dominatum filiæ Prouinciæ Comitis, & Richæ Augustæ matri attribui debere Rex contendit. Apud Hugonem Iaufredum Templariorum militiæ magistrum compromittunt: arbitris honorariis adiunctis Raimundo Moncada, & Arnaldo Vilademulio, qui regia iura tuerentur: & Narbonensi Vicecomite, quæ Tolosatis partes sibi tuendas susceperat. Deciditur ea contentio: ac Tolosas ius omne Prouinciale a se repetitum remittit: partitionisq; eius iura agnoscit, qua Alfonsus Comes Tolosas, & Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis Regis auus vsi fuerant: recipiuntque Tolosas Gabaldanum terram, & Rex Comitatum Melgoriensem: vti ius suum quilibet repetere, & lite, atq; iudicio persequi possit. Huius concordiæ causa Rex se III. M.C. argenti marchas Tolosati persoluturum spondet. Dum pecuniæ dies venerit arcem Alberonis, atque Comargem insulam, quæ in vtriusque ostii Rhodani aditum proiecta est, pro pignore tradit. Neq; Tolosatis filius Comitis Prouinciæ filiam ducit: sed Beatricem Trencabelli Biterensis Vicecomitis sororem in matrimonium sibi collocat.

Maio mense, vt in antiquis annalium monumentis inuenimus, Sanctia Regina, viro in Prouincia Gallia pacanda, ac moderanda distento, propugnacula, atque arces omnes Ripacurciæ terræ, in suam potestatem, ditionemque redigit.

1215. 1177 Castellæ, atque Aragoniæ Reges Concham Celtiberum nobilem vrbem, excelso, atque arduo colle sitam, ad Sucronis ripas obsident. Oppugnando, quod neque commeatus ex montibus inuecti, neque auxilia intromitterentur, & subsidia firma, ne qua eruptio fieri posset, opposuissent, ad deditionem subegere. Vrbs à Mauris Regi Castellæ traditur. Ex ea tempestate Aragoniæ regnum liberum, atque immune Regi, posterisque, ab eo dominatu, quem Raimundus Princeps Regis pater Sanctio Castellæ Regi detulerat, permansit: atque in sua potestate, ac ditione, & imperio versantur.

Cum super Molina oppido, summa inter Aragoniæ, & Castellæ Reges contentio suborta esset, atque Malricum Larensem Comitem, vtriq; magna necessitudine coniunctum arbitrum delegissent, & is ex vtriusque regni finibus partes subduceret, atq; subtraheret, vtrumque, siue probroso, siue vrbano iudicio illudens, vrbem, ditionemque eam sibi adiudicat. Iura, leges, agri, libertas Molinensibus ciuibus relicta. Malricus, vt Petrus Portugalliæ Comes Dionysii Regis F. est auctor, Hermescendam Aimerici Vicecomitis Narbonensis filiam vxorem duxerat: liberosq; susceperat Petrum Molinæ Comitem: & Mosaldam, quæ Alfonso Portugalliæ Regi nupserat.

Capta Concha pari subinde periculo, gloriæq; euentu Rex bellū in Contestanis intermissum aduersus Mauros gerit: & Ilorcitanum agrum incurrit. Octobri mense Turolium regreditur.

Comes

Comes Alfonsus Siculus Siciliensem classem Guilielmi Siciliæ Regis nomine Regi AERA:
pollicetur: qui Balearicum aduersus Mauros bellum parat. NAT.

Gerardus Ruscinonensis Comes nullis superstitibus liberis decedit. Rex Perpinia- CHR.
num Iulio mense contendens, omnibus iureiurando adactis, arcium eius ditionis poti- 1216.
tur: & Aragoniæ se Regem, Barcinonensem, & Ruscinonensem Comitem, & Marchio- 1178.
nem Prouinciæ appellat.

Cum bellum passim, & Ædetanorum, & Contestanorũ regionibus aduersus Mauros 1217.
Rex circumferret, Moruiedrũ oppidum, ad Sagunti veteres muros obsidet: validũ in pri- 1179.
mis, & arciũ propugnaculis, quo se regionis eius fusæ copiæ cõtulerant, munitissimũ. Inde Contestanorũ regionem incurrens in Bæticam traiicit. Cazolæ cũ Castellæ Rege Alfonso congreditur. Ne noui fines statuerentur, sed obseruarentur veteres bellicis in expeditionibus aduersus Mauros, A. D. XIII. K. Apr. eo in oppido, nouis fœderum vinculis adiuncti, paciscuntur, vti Valentinum regnum, Setabis, Biarium, Dianiensęq; regnum Aragonio cedant: vltra Biariensem vero saltum oppida, atq; ditiones Regi Castellæ attribuantur. Aduersus Nauarræ Regem, eius regni pactione fœdera icunt. Ea fœdera Regis Castellæ nomine spondent Petrus Arazurius, Gomecius Garcias Regius signifer, & Tellus Peresius. Aragonii Regis iusiurandum sacramento sanciunt. Sanctius Horta Aulę Regiæ Præfectus, Attallus Alagon regius itidem signifer, & Cæsaraugustanus Episcopus. Castellani Logronium, Nauatretum, Granionem, Virouescam, aliaq; oppida, quę Nauarrus ad Aucenses vsq; montes obtinuerat, expugnant.

Vix fœdera iunxerant, cum pacta conuenta a Castellę Rege franguntur: & cum Aragonio acriter decertat.

Quod Castellę Rex Farizã inuito Rege retineret, & nomine pacis bellũ inuolutũ esset, & Oscę cõuentus agerẽtur, Berẽgarius Ilerdensis Episcopus, & Mõtis Aragonũ idẽ Abbas Regis frater, & Raimundus Moncada ad Castellæ Regẽ legantur: atq; id oppidũ repetũt. Hortantur præterea, vt ab inferendo bello Ferdinando Legionensi Regi patruo desistat: alioqui se bellum repetitis rebus denuntiare testantur: indicuntq; : atque prouocant. Legionensis non Aragonii modo Regis auxilia, sed Portugalensis, & confinium Maurorum vires, atq; arma concitat, Castellani finibus nostris excedunt. Fariza Regi in antiquum statum restituitur.

Sanctius Horta aulæ Regiæ Præfectus.

Sanctius Tobias Præfectus iustitiæ Aragonum.

Rogerius Biterensis Vicecomes Sauræ filius, qui Trencabello patre vita functo summa leuitate Carcasonem vrbem Raimundo Tolosati tradiderat, Regi se, ditionemque omnem dedit: atque addixit. Mineruæ præterea arcem tradit.

A. D. IIII. Non. Nou. Rex Carcasone honorario fidelitatis iure Carcasonem, & eius ditionis arces, Lauracum, & Lauracensem tractum, Rhodam, Linosum, Saltum & eius territorii propugnacula, Thermas, & Mineruæ arcem Rogerio condonat. Si Rogerius nullis superstitibus liberis decederet, Rex illi in his ditionibus Raimundum Trencabellum fratrem eisdem conditionibus substituit.

Nouembri mense nostri Bilielẽ arcẽ Turiæ flumini positã vi expugnant. Oppida omnia, atq; cõfinia, quę Aragoniæ Regũ imperio cõtinebãtur, & Mauri ad eam diẽ armis tueri poterãt, ab impiis hostibus vindicãtur: atq; in eos fines, quibus Rex imperiũ protulerat, tractũ omnẽ a Pyrenæi iugis Aragoniæ nomine cẽsiuere: cum regni initio Aragonia terra sã angustis finibus contineretur, vt vix XVI. M P. ab Aragonis amnis ripis includatur.

Farizæ Maio mense Rex Alcanicium militiæ Calatrauensi, & Martino Ruizio Agreæ eius ordinis magistro donat: ea lege vti eius ordinis viri aduersus Mauros regiam 1218.
militiam obeant: eiusq; pacem, atq; inducias obseruent. Ea res procerum regni Blasci Ro- 1180.
mei, qui Cæsaraugustæ dominatur, Attalli Alagonis, Blasci Mazæ, Simonis Romæi, Petri Otinzii, Simonis Vrreæ, Petri Castellitioli, Michaelis S. Crucis, Petri Latronis, Petri Sancti Gombaldi Beneuentani, Marci Ferricii, Fortunii Stadæ, Peregrini Castellitioli, Sãctii Hortæ aulæ Regiæ Præfecti consilio, ac consensu sancitur.

Rex ad externum bellum profectus, in prouincia Gallia, aduersus Arnaldũ Athonem Nemausensem Vicecomitem, vniuersam eam gentẽ ad arma conciuit: quod supremum eius ciuitatis dominatum, & arciũ eius ditionis potestatem Regi non deferret: vti maiores Barcinonensibus Comitibus detulerant: atque præstiterant. Is cum resipuisset, Biteris Octobri mense Nemausum vrbem, & eius ditionis arces Regi tradit.

Sacro resurrectionis domini die Bertrandus Baucius ex insidiis, scelerate à suis inter- 1219.
imitur: qui in terra Gallia præpotens, prouinciali bello Regi se, aduersus Raimundum 1181.

AERA. Comitem Tolosatem,& S.Egidii addixerat:atque in asserenda,atque vindicanda ea diti-
NAT. one egregiam operam nauauerat. Nam cum Alberonensi in arce Rex esset interclusus,fi-
CHR. deli,& præstanti eius opera ex periculo est ereptus: bonamque eius ditionis partem Regi
tradiderat. Eius vlciscendi causa, vti supplicium de scelerațis proditoribus sumat, Rex
in Prouinciam proficiscitur. Morullum castellum obsidet,atque expugnat. Acre bellum
aduersus Tolosatem geritur:pluraque oppida diruuntur.

Tertia Dertosæ vrbis pars a Rege Templariorum militiæ, & eius magistro condonatur.

A. D. III. Id. Aug. cum Ermengaudus Vrgellitanus Comes, & Galzerandus Salas
1222. eius frater Valentini regni oras, magno comparato equitatu incurrissent, neque præda
1184. parta,equitum turmas retinere possent,dissipati,& palantes prope Requenam cæsis, pro-
fligatisque copiis à Christianis interimuntur. Stephania soror eorum, Arnaldo Myroni
Palliariensi Comiti nupsit.

Februario mense Raimundus Tolosatium Comes pactionem eam firmat, quam
1223. Regi in insula Gernica sanxerat: adiicitque bona fide ei præsto adfuturum aduersus o-
1185. mnes, qui ex saltu Blusensi ad Alpes, & in Cadurcorum, ac Tolosatium regione rebelli-
onem facerent. In prosequendo iure, quod ambo in Auenionensem ditionem obtende-
rant,fœdere adiunguntur. In eo fœdere ita edicunt, vt Francorum,& Legionensium Re-
ges,& Folcalquerius Comes nominatim amici excipiantur.

Mense Aprili Rex,& Ricardus Pictonum Comes Angliæ Regis F. magno propin-
quitatis vinculo coniuncti Naiaco ad colloquia congrediuntur. Sua aduersus Tolosa-
tem fœdera icunt. Ricardus id ius, quod in Carcasonensem ditionem prætenderat, & in
eam regionem,quam Rogerius Biterensis, ac Trencauellus eius frater obtinuerant, Re-
gi remittit,atque condonat.

Alfonsus Portugalliæ Rex,cum supra nonagesimum annum vitam perduxisset,sum-
mam & bellicarum rerum laudem,& regni a se fundati gloriam consecutus A. D. VIII.
Id. Dec. è vita excedit.

1224. Petrus Ruizius Azagra incredibili animi virtute, ac robore, & laudis gloria concita-
1186. tus Alharrazinensem ditionem, inuitis, & repugnantibus Aragoniæ, & Castellæ Regi-
bus armis tuetur,ac sustinet: neque in animum inducit, vt alterutri eorum, regii siue im-
periis, & potestatibus pareat: adeoque se in vtramque partem strenue versat, vt alterius
ope, aduersus alterum bellum gerat: & vtriusque fœderatam potentiam inuicto animo
propulset. Ianuario mense Agredæ Reges congrediuntur: atque inter se comparant, ne
auxilia Azagræ clam,palamue submittantur: neque eum, fratresue eius recipi patiantur:
& Gonzaluum Ruicium Azagram eius fratrem excipiunt, Castellæ Regi subditicium
hominem.

1225. Februarii mensis initio Gasto Beneharnensis Vicecomes Regem Oscę inuisit:seque,
1187. ac Beneharnensem, & Gasconiæ ditionem Regi fidelitatis sacramento subiicit:& ab eo
dominatu aliquot oppida excipit, quæ Ricardo Pictonum Comiti parent: qui Henrico
patri Angliæ Regi paullo post succedit heres.

A. D. VI. Non. Oct. Saladinus Vidone Lusiniano Hierosolymitano Rege prœlio
deuicto, & capto, Sanctæ Hierosolymorum ciuitatis potitur: nam cum hostis rerum o-
mnium præpotens vndique vrgueret,pii circumuenti,cæsique sunt.

Raimundus Castellitiolus Cæsaraugustanus Episcopus.

Oscæ conuentus a Rege anni initio peraguntur. Sanctii Portugalliæ Regis legati
1226. Chæsaraugustæ Regem conueniunt: vetustorumque fœderum, ac pactionum com-
1188. monent.

Petrus Sesesius Præfectus iustitiæ Aragonum.

1228. A. D. VIII. Id. Sept. Aragoniæ,& Nauarræ Reges Borgiæ in congressum, colloqui-
1190. umque deueniunt. Fœdera aduersus Castellæ Regem oppidis, atque arcibus traditis
icunt:quæ Petro Ferdinandio Azagræ committenda erant.

Montanianam Ripacurciæ arcem Rex obsidione ad deditionem cogit: coactique
incolæ præsidia in loca munita accipere.

1229. Legati Sanctii Portugalliæ,& Alfonsi Legionensis,& Gallecię Regum Oscæ Regem
1191. Sanctii affinem conueniunt. Fœdus inter Reges ictum Maio mense iureiurando sanxere:
eorumque amicitia,ac societate fides deuincitur. Æquo pactionum iure aduersus Alfon-
1230. sum Castellæ Regem astringuntur.
1192. Cum Rex Pontium Capreram,aduersus Ermengaudum Vrgellitanum Comitem,
in hereditaria controuersia enixe fouisset, Comitem ad se pellicit. Tarracone Aprili men-
se di-

ditionis Ilerdensis iura, & oppida à Principe Raimundo Comitis patri condonata sancit, atque confirmat.

Septembri mense Rex Gastoni Benebarnensi, qui Bernardi Conuenarum Comitis filiam, Centulli Bigeronum Comitis neptem in matrimonium duxerat, ea Regis erat cōsobrina, Comitatum Bigeronum, ditionisque eius suprema iura dotalia, tradit. Ea conditio, ac lex constituitur, vti Regi integra restituantur, si Gastonem nullis superstitibus liberis decedere contingeret. Vallem præterea Aranam, suis terminis circunscriptam, quā Garumna amnis præterfluit, quæ Pyrenæi iugis continetur, Rex sibi posterisque suis Regibus recipit, atq; addicit. Lerdæ castelli potestas, ceterarumque Bigeronum arcium, à Vicecomitibus Benebarnensibus Regi, posterisque eius, siue irati, siue pacati sint, vt Hispano more tradantur, sanxit.

Rex Oscæ Martio mense Caspe, ad Hiberi amnis ripas nobile Ædetanorum oppidum Hospitalis Hierosolymitani militiæ, & Ermengaudo Aspæ eius ordinis Magistro donat. 1231. 1193

A.D.XIIII.K. Apr. Guilielmus Raimundus Moncada, sacrilega immanitate efferatus Berengarium Vilademulium Tarraconensem Antistitem interimit. 1232. 1194

Sanctius Nauarræ Rex summa virtutis præstantia princeps, qui sapientis cognomen habuit, Iunio mense decedit.

Rem Hispanam nouus circumsteterat metus totius Maurusiæ, & Numidæ gentis Bæticam licentius perrumpentis. Iucessus Mahozemutus Abdelmonis nepos, qui Almohadum Sarracenorum in Africa ductor totius gentis imperium obtinuerat, cum exactis Almorabidibus & ad internecionem redactis, expugnata Hispali, Bæticæ prouinciæ late, longeq; potiretur, Marianis montibus transcensis in Oretanos, & Carpetanos bellum piis gentibus infert. Alfonsus Castellæ Rex, magni alioqui animi princeps, cum se plures annos ignauiæ, atque desidiæ dedidisset, & luxu animū infecisset, omnibus imminentis periculi metu defixis, subito ad tantam belli molem consurgens, vt hostium impetus, ferociamque comprimeret, ad Larcurim vicum, vrbem opulentam quondam, & nobilem prœlio decertans, A.D.XV.K. Aug. victus, ac profligatus in extremum pæne discrimen seque, remque publicam deduxit. 1233. 1195

Hoc anno cœnobium Cisterciensis ordinis in Celtiberis Petrinum nuncupatum summa loci amœnitate constitui, quo cataractæ fluuium insigni spectaculo excipiunt, qui per arduas, excisasq; rupes insurgit, à Ferdinando Aragonio Cæsaraugustano Archiepiscopo, qui se ei conuentui ex præfecto Alcanicienſi dicauerat, memoriæ traditur. Fluuius inde Petrinus cognominatus infra Bilbilitanorum aquas in Salonem influit.

Ilerdæ Aprili mense Rex Gilberto Horallo Templariorum militiæ transmarinis in prouinciis Magistro, & Pontio Rigaldo Franciæ, Arnaldo Claramontio Galliæ prouinciæ, & aliquot Hispaniarum prouinciarū eius ordinis præfectis, & eorum militari conuētui Alhambræ, & Horreorum castella, & Cidi arcem, quam Pennā Cidi vocabant, donat. 1234. 1196.

Cum superiores Reges ex minimo, tenuissimoque regno robustū, & valens, florensque reliquissent, Rex in Gallia Aragonium nomen & vrbibus, & nationibus ingenti gloria propagauit. A.D.VII. K. Mai. Perpiniani moritur. Petrum ex liberis natu maximum Regni Aragoniæ, Cataloniæ principatus, Ruscinonensis, & Paliariensis ditionum heredem instituit: ciuitatesque eas omnes attribuit, quæ Biterensium finibus, & Aspensi saltu continentur. Alfonsum Prouinciæ, Aimiliano, Gabaldano, & Rhodensi Comitatibus donat: atque id ius contribuit, quod in Mompelleriensis ciuitatis ditione obtinuerat. Ferdinandum sacris initiari instituto D. Bernardi Cisterciensis ordinis, in Populeti cœnobio, sepulchris Regum dicato, quod ipse exædificauerat, & pater cōdiderat, iubet. Quatuor filias susceperat; Constantiam, quā Emerico Hungariæ Regi collocauerat: Leonoram, & Sanctiam, quæ Raimundis Tolosatibus comitibus patri, ac filio nupsere: & Dulciam, quę Xixenensi cœnobio, ad Canadris fluminis ripas constructo inter virginum cœtus colendis sacris præfuit. Petrum, quoad xx. annum ageret, Sanctiæ Reginæ parenti in tutelam tradit. Ad Populeti sepelitur.

Pestis, & fames funesta calamitoso hoc anno magnam in Catalonia vastitatē efficiunt.

PETRVS. II. REX XIII. ARAGONVM.

A.D.XVII K. Iun. Cæsaraugustæ Petrus, & Regina mater exequias funeris Regii prosecuntur supremisque illius funeribus plures, exquisitique honores additi. Illo ipso die iustis funeribus confectis Petrus fora, vsus, mores patrios, institutaque maiorum, & irrogata priuilegia regni ab Imperatore Alfonso, Ramiro Rege eius fratre, & Raimūdo Principe sancit: atq; confirmat.

AERA. Septembri mense Darocam conuentus indicitur: cui Regina Sanctia cum Petro F.
NAT. præfuit. Reginæ, & totius conuentus permissu, maximoque applausu Petrus regiam he-
CHR. reditatem adit: & regale nomen suscipit. Denuo fora, mores, atque priuilegia iureiu-
rando, de more sancit. Adfuere eo in conuentu Raimundus Castellitiolus Cæsaraugu-
stanus, Garcias Frontinus Turiasonensis, Gombaldus Ilerdensis, & Ricardus Oscensis
Episcopi: & ex proceribus Ferdinandus Ruizius Azagra, Guilielmus Castellitiolus aulæ
Regiæ Præfectus, Petrus Latro signifer, qui Turoli dominabatur, Artallus Alagon, Pe-
trus Cornelius, Simon Cornelius, Berengarius Entenza, qui Calataiubij dominatum ob-
tinuerat, Petrus Simenius Vrrea, Simon Rada, & alii proceres. Fortunio Capitoni Ho-
spitalis Hierosolymitani in Aragonia magistro oppidi, atque arcis S. Petri prope Calan-
dam donationem firmat: quæ ab Alfonso rege patre testamento sancita fuerat.

Rex honores, ac militaria beneficia, & arcium præsidia, ac potestates suscipit: & in
manus sumit: vt in quos proceres deceret, quemadmodum sibi libitum erit, partiatur: cũ
propter ætatem alieni etiam tum arbitrii esset.

1234. Incessus Maurorum Imperator ad perniciem profligatis Larcuritano prœlio, ac pæ-
1196. ne ad exitium deductis rebus, horribilem belli formidinem, atque impetum in Carpe-
tanos infert. Cum plura Castella expugnasset, pluraque vastasset, & eam regionem depo-
pulatus esset, Toletanique diutius obsidionis damna sustinuissent, in Celuberiam trans-
gressus Concham obsidet. Obsidione omissa, depopulata Carpetania, & magna illata ca-
lamitate hostes finibus nostris excessere.

Rex copias omnes militares Darocæ cogit: vt affecta, & prostrata republica, cum
exercitu subsidio accurrat. Ambo Reges pulsis Mauris Carpetanos montes transeuntes,
bellum Alfonso Legionensi Regi inferunt: & Vettones, atque Astures incurrunt.

1235. Guilielmus Castellitiolus Regiæ aulæ præfectus.

1197. Ermengaudus Vrgellitanus, & Raimundus Rogerius Fuxensis magna armorum
cõtentione inter se decertant. Nõ Pyrenæi impendentis vasti saltus obstitere, quo minus
Fuxensis Vrgelletum obsidione premat: vi expugnet: atque diripiat: quorum etiam facti-
onibus Catalonia bello flagrat.

1238. Simon Cornelius aulæ regiæ præfectus.

1200. Initio regni, cũ magnę inter Regẽ, cuius alioqui mirifica indoles virtutis apparebat, &
Reginam parentem & obtrectatio inuidiæ, & maleuolentia coorta esset, summeq; inter
se dissiderent, A. D. II. K. Oct. Farizæ cum Castellæ Rege ad colloquium perueniunt.
Paciscuntur, vti Regina Farizæ, Embiti, & Epilæ arces filio tradat: quæ cum externi regni
finibus propinquæ essent, haud leuis causa suberat, vt inde grauis oriretur suspicio: & in-
testinum odium cum acri dissidio existeret. Apparebat enim Reginam liberos aditus, atq;
exitus ex Castellanis regionibus comparauisse.

Leonora Regis soror Raimundo Tolosati nubit.

1239. Cum Rex pacta cum regina conuenta, fœderaque, siue mobilitate, & leuitate animi,
1201. seu iuuenili licentia, aut prauis cõsultoribus induct', fregisset, & rursus intestinis seditio-
nibus lacerarentur, interuentu Berengarii Entenzæ, Guilielmi Castellitioli, Garciæ Ro-
mæi Guilielmi Cardonæ, Alberti Castelluellii, Raimundi Vilademulii, Raimundi Gur-
bii Tẽplariorũ Magistri, Simonis Labatæ Magistri Hospitalariorũ Ampostæ pręfecti, Si-
monis Cornelii, Garcię Orticii, Artalli Alagonis, Petri Sesesii, Michaelis Luesię, Arnaldi
Palatini, Arnaldi Foxani Darocæ Nouẽbri mense ad colloquiũ cõgredientes, obsidib' vl-
tro, citroque datis, fides reconciliationis firmata est: & in pristinã concordiã reducun-
tur. Iurisiurandi religione proceres ii obstringuntur, Regem, parentem, vt par erat, ob-
seruantia, cultuque, & honore reueriturum: neque oppidorum, aut arcium, quæ à Rege
viro traditæ illi fuerant, possessione exclusurum: atq; in ea regio præsidio permansuram.
Arcium earum præfecti Reginę iussu, Regi se irato, aut pacato parituros, atque eius impe-
rio obtemperaturos, fidelitatis sacramento obtestantur.

1240. A. D. XIII. K. Iul. Agramontensi campo Raimundus Ceruera, ex proceribus Ca-
1202. talanis vir primarius, & Agramontensis ciuitas armis confligunt. Ceruera cum IIII. M.
peditum ordines duceret, & aliquot equitum loricatorum turmis decertaret, ab MCCC.
peditibus profligatur: atque deuincitur.

K. Nou. monachi instituto D. Bernardi deuoti, qui prope Iuncariam, Cæsarau-
gustano in Agro Cœnobium condiderant, Rotam, adhiberi ripas è regione Scatronis
oppidi, quo ab Alfonso Rege donati fuerant, emigrant.

A. D. IIII. Non. Nou. Guilielmus, qui Mompellerii dominabatur, decedit: Maria
vnica filia herede relicta.

A. D.

A.D.III.K.Mart.Raimundus Rogerius Fuxenſis, Arnaldus Caſtelbonus, & alii eius AERA
factionis Catalani proceres ab Ermengaudo Vrgellitano cæduntur: atque ex prœlio du- NAT.
cuntur captiui. CHR.

Nondum perfunctum cura Regem rerum ſuarum, aut expeditionis bellicæ aduer- 1241
ſus Mauros, tumultus Gallici fama atrox inuaſit: quod Alfonſus Prouinciæ Comes frater 1203
& Guilielmus Folcalquerius Comes Garſendæ patruus, quam Alfonſus Rege patre adnitente vxorem duxerat, inter ſe magna armorum contentione præliarentur. Guilielmus Rege defuncto, aliquot oppida, atque iura ditionis Garſendæ interuerterat: ad ſeque transtulerat. Sanctius Regis patruus, cui Rex ditionem Ruſcinonenſem tradiderat, Alfonſum fratris filium deſerens, Folcalquerii partes fouet: pluresque Franci proceres eas ſuſtinent. Rex in Prouinciam profectus ad foſſas Marianas, Aquas mortuas vocant, indutias fieri contendit: & vti ſe arbitro, & Narbonenſi, & Toloſate proceribus, Epiſcopiſque aliquot adiunctis, res, quæ in diſceptationem vocabantur, conſtituerentur, & collocarentur: impetrat. Cum de Siſtarici oppidi, atque arcis ditione cõtrouerſarentur, Rex amborum nomine in manus ſuſcipit. Paciſcuntur, vti Alfonſo, & Garſenda, nullis ſuperſtitibus liberis vita functis, Siſtaricum, Siſtaricique arx Guilielmo cedant. Salinæ, portuſque Taraſconis Alfonſo contribuuntur: & reliqui portus ad Longobardorum fines, amborum ditioni adiudicantur.

Ad Campillum, Suſanum vocabant, quaſi ſuperiorem nomines, Agredæ, & Turiaſonis finibus interiectum vicum, Caſtellæ, & Aragoniæ Reges congreſſi, finium controuerſias componunt: eiſque terminandis arbitros adiiciunt. Aragonii Garcias Romæus, & Petrus Seſeſius dati. Communi ſententia Caunum montem aquarum diuortiis Aragoniæ regno attribui edicunt.

Haud parua expeditio hoc anno à Rege facta eſt: ſi regii apparatus, ſumptuſque ſpe- 1242
ctentur: frequentiſſima celebritate, & totius Italiæ clariſſima luce expoſiti. Rex Gallia ex 1204
Prouincia ſoluens, claſſe Genuenſem portum tenet. Nouembri menſe Tiberis oſtio inuectus, ab aliquot Cardinalibus, & Senatore, populoq; Romanò in vrbem deductus, Innocentium P.M. de more veneratur: & in Vaticano, Pontificiis in ædibus Regi paratur hoſpitium. Perendino die pręſentationi D. Mariæ dicato, ſummus Pontifex in ędem D. Pancratii traductus Regem ſollemni pompa vrbis regionibus ouantem excipit: atque in eadem à Petro Portuenſi Epiſcopo ſacro oleo perungitur. Regium diadema capiti Regis ab Innocentio imponitur: atque regiis inſignibus decoratur. Rex fidelitatis ſacramento ſe Pontifici Maximo, atque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ addicit. In Vaticanum reuerſus, in ſacello D. Petri regiis inſignibus depoſitis, & gladio Pontificis manu accepto, militiæ auctoramentum profitetur. Regnum tributarium eccleſiæ conſtituit: & CCL. Mahozemutinorum aureorum nummorum tributum in ſingulos annos, ab Aragoniæ Regibus conferendũ indicit: ſumma à ſe propoſita mercede, q; Pontificis manu diadema ſumpſiſſet. Ii numi à ſuceſſio Mahozemuto iactati, nuncupatique, qui ſummum in Mauros imperium in Hiſpania obtinuerat, ſinguli ſex ſolidis regalium expendebantur: æſtimabanturq;. Pontifex priuilegium irrogat, vt ab Archiepiſcopis Tarraconenſibus coronæ, in poſterum Regibus Cæſaraugustæ imponantur: modo caueant, ſe id eccleſiæ præſtituros, quod à Rege ſancitum fuerat. Grauiter proceres mox, populique conqueruntur: q; ex libero Regno, & ab omni munere ſoluto, Rex ſtipendiarium cõſtituerit. Res digna viſa eſt, quæ vti vetuſtis monumentis geſta perhibetur, commemorari debeat. Anno VII. Pontifica- ,,
tus domini Innocentii Papæ III. Menſe Nouembri Petrus Rex Aragonum ad Apoſtoli- ,,
cam ſedem acceſſit: vt ab eodem domino Papa militare cingulum, & Regium acciperet ,,
diadema. Venit autem per mare cum V. galeis. Applicuit apud Inſulam: inter portũ, & O- ,,
ſtiam: adducens ſecum Archiepiſcopum Arelatenſem, & Præpoſitum Magalonenſem: ,,
cum quibus interfuit electus Montis maris: & alii quidam clerici nobiles, & prudentes. ,,
Proceres quoque ſecum adduxit Sanctium patruũ ſuum: Hugonẽ de Baucio, Trogelium ,,
de Maſſilia, Arnaldum de Foeiano, & alios multos nobiles, & potentes. Miſſis autem ad il- ,,
lũ equitaturis Romanis pæne CC, fecit eum apud S. Petrum ad præſentiam ſuam idẽ do- ,,
minus Papa venire: mittens in occurſum ipſius quoſdam Cardinales: Senatorem Vrbis ,,
& multos alios nobiles: & magnates: fecitq; illũ apud S. Petrum, in domo Canonicorum ,,
honorifice hoſpitari. Tertio vero die: in feſto videlicet S. Martini pręfatus dominus Papa ,,
cum Epiſcopis, Presbyteris, & Diaconibus Cardinalibus, Primiceriis, & Cantoribus, Se- ,,
natore, Iuſticiariis, & iudicibus, aduocatis, & ſcriniariis, multiſque nobilibus, atque po- ,,
pulo copioſo ad monaſterium S. Pancratii martyris prope trans Tiberim eſt profectus: ,,
ibique præfatum Regem per manus Petri Portuenſis Epiſcopi fecit inungi: quem poſt, ,,

AERA. NAT. CHR.

„ modum ipse manu propria coronauit: largiens ei Regalia insignia vniuersa: mantum videlicet, & Colobium, sceptrum, & pomum, coronam, & mitram: corporale ab eo recipiens iuramentum: cuius tenor est talis.

„ EGO PETRVS REX Aragonū profiteor, & polliceor q; semper ero fidelis, & obediens domino Papæ Innocentio: eiusque Catholicis successoribus & Ecclesiæ Romanæ: Regnumque meum in ipsius obedientia fideliter cōseruabo: defendens fidem Catholicam & persequens hæreticam prauitatē: libertatem, & immunitatem ecclesię custodiam: & earum iura defendam. In omni terra meę potestati subiecta pacem, & iustitiam seruare studebo: sic me deus adiuuet: & hæc sancta euangelia.

„ Deinde Præfatus Rex cum multo laudis præconio, & fauoris applausu coronatus rediit iuxta dominum Papam: ad Basilicam S. Petri: super cuius altare sceptrum, & diadema deposuit: & de manu eiusdē domini Papę militarē ensem accepit: Regnumq; suū S. Petro Apostolorū principi obtulit: illudq; sibi constituit censuale per priuilegii paginam: quam eidem domino Papæ tradidit super ipsum altare: cuius tenor est talis.

„ Cum corde credam, & ore confitear, quod Romanus Pontifex, qui est beati Petri successor, vicarius sit illius, per quem Reges regnant, & Principes principantur, qui dominatur in Regno hominum, & cui voluerit donabit illud: EGO PETRVS Dei gratia Rex Aragonum, Comes Barcinonensis, & dominus Montis Pesulani cupiens principaliter postea beati Petri, & Apostolicæ sedis protectione muniri, tibi Reuerendissime pater, & domine summe Pontifex INNOCENTI, & per te Sanctæ Romanæ ecclesiæ offero regnum meum: illudque tibi, & successoribus tuis in perpetuum diuini amoris intuitu, pro remedio animæ meæ, & progenitorum meorum constituo censuale: vt annuatim de camera Regis CCL. Macemutinæ Apostolicæ sedi reddantur: ac ego, sicut & successores mei specialiter ei fideles, & obnoxii teneamur: ac lege perpetua seruiendum fore decerno: quia spero firmiter, & confido, quod tu, & successores tui me, ac successores meos, & Regnum prædictum auctoritate Apostolica defendetis: præsertim cum ex multo deuotionis affectu, me ad sedem Apostolicam accedente, tuis, quasi beati Petri manibus, in Regem duxeris sollemniter coronandum. Vt autem hæc Regalis concessio inuiolabilem obtineat firmitatem, eam de consilio Procerum Curiæ meæ, præsenti venerabili patre meo Arelatensi Achiepiscopo, & Sanctio patruo meo, & Hugone de Baucio, & Arnaldo de Fociano Baronibus meis sigilli mei feci munimine roborari. Actum Romæ apud S. Petrum anno Dominicæ Incarnationis MCCIV. III. Id. Nouembris. Anno Regni mei IIX.

„ His omnibus rite peractis, fecit eum dominus Papa per vrbē ad Ecclesiam S. Paulli deduci: vbi galeas inueniens præparatas intrauit: & Apostolica benedictione ad propria meruit cum prosperitate redire.

„ Super coronatione vero Regum & Reginarum Aragonum in posterum facienda, tale sibi priuilegium dominus concessit.

„ CVM quanta gloria, & honore, impendiis, & applausu Regium Romæ, de manu mea in monasterio B. Pancratii susceperis diadema, postquam per venerabilē fratrē nostrum Petrum Portuēsem Episcopum in Regem te fecimus coronari, tua sublimitas non ignorat. Vt dilectionis autē affectum, quam ad tuam habemus personā, per exhibitionē operis euidētius monstraremus, Regalia insignia vniuersa, mantū videlicet, colobiū, sceptrum, & pomum, coronā, & mitram ad opus tuum non minus pretiosa, q̄ speciosa fecimus præparari: & ea liberaliter tibi donauimus: in signum gratię specialis. Tu vero tanquam princeps, & Catholicus Rex super altare beati Petri Apostolorum principis Regnū tuū nobis & per nos sedi Apostolicę, cū multo deuotionis affectu, per priuilegii paginam obtulisti: illud ei cōstituens in perpetuū censuale: firmiter promittēdo, q; iuramētum fidelitatis, & obedientiæ in coronatione tua nobis exhibitum inuiolabiliter obseruabis: & ad illud exhibendū, & obseruādum successores tuos obligari volebas. Nos igitur gratiā tuā nobis exhibitam ad successores deriuari volentes, præsentium auctoritate cōcedimus, vt cum ipsi decreuerint coronari, coronā à sede Apostolica requirentes, de speciali mādato per Tarraconensem Archiepiscopum apud Cęsaraugustam sollemniter coronentur: præstita super prædictis idonea cautione. Et quoniam iure ciuili cautum est, vt mulieres maritorum honoribus decorentur, præsenti auctoritate concedimus, vt per manus eiusdem Archiepiscopi eis liceat coronari. Nulli ergo, &c. Nostræ concessionis, &c. Si quis autem. &c.

Sollemnibus susceptę coronæ Romæ celebratis, Rex in Prouinciam Galliam renauigans, aduersus Folcalquerium bellum gerit: quod fœdera cum Alfonso fratre icta neglexisset: atque violasset: & fratrem captiuum contra ius, fasque detinuisset: quem Rex in libertatem vindicat.

Cum

Cum Alfonsi Castellæ, & Legionensis Reges patrueles fratres, nouo affinitatis vinculo adiungerentur, & Legionensis Berengariam Castellæ Regis F. duxisset, vna cum Aragonio Rege Sanctio Nauarræ Regi bellum inferunt. Roncauallem, & Aiuarum expugnant. Cum eas ciuitates Aragonius repeteret, atque suæ ditionis, ac iuris esse contenderet, nostris traduntur. Matrimonium postea Regis cum Nauarri sorore paciscuntur, sed cum eæ nuptiæ legitimæ esse nequirent, quod tertio consanguinitatis gradu adiūgerentur, Innocentius eas tamquam incestas dirimi sancit. AERA. NAT. CHR.

Augusti mensis Kalendis Rex Iaccam exercitu coacto iniit: magnoque comitatu ad colloquia Regis Angli congreditur. Proficiscentem comitantur Raimundus Roccaberdinus Archiepiscopus Tarraconensis, Gombaldus Dertosanus, Garcias Oscensis, & Raimundus Cæsaraugustanus Episcopi: Arnaldus Alascon aulæ Regiæ præfectus, Ionicus Martinius Sobiza, qui Burgiæ dominabatur, Artallus Alagon, Garcia Romæus, cui Rex id temporis oppidum Pratellam, atque arcem tradiderat, Simon Cornelius, Petrus Pomarius, Assalitus Gudalis, Adam Alascon, Aznarius Pardus, Petrus Alcalanus, Atho Focius, Rudericus Stada, Bernardus Beneuentanus, Petrus Sesesius, & Simon Luesia. Oscæ Nouembris mensis fine, cum Rex large, & effuse regium patrimonium profunderet, & in sumptibus effundendis nimius esset, ac prodigus, eiusque benignitas in largiendo esset exhausta: nouum vectigal imponitur: cui monetatici nomen publicani inuenere. 1243. 1205.

Arnaldus Alascon Aulæ regiæ præfectus.

Sanctia Aragoniæ Regina adnitente, ac se in vtramque partem versante Hispanię Reges, Lusitano dempto, Phari ad colloquium congrediuntur. 1244. 1206.

Didacus Lupius Lupi Naiarensis Comitis, qui Viscaiæ dominabatur, F. acre bellum aduersus Castellæ Regem gerit: quod Legionensis ab Vrraca Lupia sorore diuertisset. Is, regibus fœdere adiunctis, Valentiam properans, bellum Regi, Aragoniæ finibus infert: quem cū Valentiā Rex inclusisset, & ad portas venisset, murumq; iaculo traiecisset, & vrbē acerrime oppugnaret, suffosso equo, summum vitę discrimen adit: ex quo ab ipso Didaco ereptum ferunt.

Cū magna celebritate famæ, Regis egregia virtus in vltimis regionib⁹ percrebuisset, & Hierosolymitani regni vires summis difficultatib⁹ affectæ atq; afflictæ essēt, & à Turcis premerētur, Maria Amalrici Hierosolymitani Regis vxor, eiusq; regni proceres Mariam Amalrici neptem Conradi Monferratensis filiam regni heredem Regi collocari summopere student. Ptolemaide, recentior ætas nuncupauerat Acconem, A. D. XI. K. Oct. auia Regina, assidentibus Petro presbytero Cardinali tituli S. Marcelli, A. Patriarcha Hierosolymitano, Petro Cæsariensi, C. Tyrensi, A. Nazareno Archiepiscopis, & Acconensi, & Bethlehemiti Episcopis, & S. sepulchri Priore, & Iosaphati, & Taboris Abbatibus, atque Hospitalis S. Iohannis Magistro, iurisiurandi religione obstricta spondet. Mariam neptem in A. D. K. Nou. secundas nupturam modo conuentis Rex staret: & Pontifex Maximus id ratum haberet. Rex sibi in matrimonium adiunxerat Mariam, quæ Mompellerii dominabatur, filiam Guilielmi Mompelleriensis, & Mathildis Emmanuelis Constantinopolitani filiæ. Nuptiis celebratis Rex Mompellerii dominatus cognomentum suscipit. Cum insignem probitate, & sanctitate feminam duxisset, & quæ Constantinopolitani imperii ius materna hereditate repeteret, Mathildis enim Alexio fratre Andronico interempto, legitimo iure id regnum appetierat, ab vxore, pellicum amore flagrans diuertere nititur.

Cum Rex solutis, & vagis amoribus in concubinarum cupidinem, & contubernium se transfudisset, & connubii diuortium fieri contendens sanctissimam feminam exturbare, niteretur, clam, quasi cum alia concubiturus, ancillari dolo, furtim Reginæ admittitur. Ea nocte filius concipitur: quem diuino numine Christianæ reipublicæ, & religioni propagandæ genitum res ab eo gestæ testantur. Mompellerii K. Febr. nascitur: & sortito Iacobi nomen inuenit. 1245. 1207.

Octobri mense Castellæ, & Nauarræ reges in Carpetanis Guadalaiaræ congressi, depactis in quinquennium induciis, & vt earum iura seruarētur, arcibus etiam traditis, Castellanus pollicetur, se in ea fœdera Aragoniæ Regem deducturum: vt fraterna vnanimitate, aduersus exultantes Maurorum conatus obuiam eatur. Quamuis magna contentione Aragonius, & Nauarrus dissident, & Rex Roncauallem, & Burgui arcem Gastoni Vicecomiti Benehamensi, Bigerronensi Comiti pro pignore L M. solidorum Morlanensium tradiderat, quæ belli præcipua causa fuerant, summo Regis Castellę studio, ea Regum conspiratio, & concordia ad rempublicam tuendam, Regem ad se deduxit.

AERA. Constantia Regina Regis soror, quæ Emerico viro Hungariæ Rege vita functo, Leo-
NAT. poldi Austriæ Ducis ope, principis propinquitatis vinculo Aragoniæ domui adiuncti, ad
CHR. fratrem reuersa fuerat, adnitente Sanctia Regina parente, Frederico Siciliæ Regi Cæsar-
1246. augustæ despondetur. Hæ nuptiæ ab Innocentio P. M. Frederici tutore sanciuntur: qui
1208 enixe studuit, vt Fredericus pæne puer, & Siciliæ arces a Marchoaldo, Regina Constantia Frederici matre defuncta, oppressæ in libertatem vindicarentur. Ad hæc Pontifex, & Regina pactionem fecerant, si Fredericus ante matrimonium initum decederet, Siciliæ regnum ab Ecclesia Ferdinando Constantiæ fratri, quem pater sacro ordini dicauerat, deferretur.

Nouembri mense Sanctia Regina, quæ se Xixenensi virginum cœnobio, quæ cultui diuino sacratæ erant, Hierosolymitani instituti a se constructo, addixerat, & eo ritu sacris initiata fuerat, è vita excedit: & in ea sacra æde sepelitur.

Ermengaudus Vrgellitanus Comes decedit: eorum principum vltimus, qui à Borello Barcinonensi Comite virili stirpe genus ducebant. Ex Eluira Sobiratensi Comite vxore Aurembiaxim filiam susceperat. Super eius ditionis hereditate, quæ ampla, & præpotens erat, bellum inter Regem, & Gerardum Caprariam Vicecomitem exoritur. Aurembiaxis, quod mater Eluira verita esset, ne a Gerardo ditione ea euerteretur, qui consobrinus erat. Nam Pontius pater Caprariæ Vicecomes Miraglum Ermengaudi sororem duxerat, hereditariis iuribus Regi cedit: atque ea condonat. Aurembiaxim Rex sub potestatem, manumque suscipit. Balaguerium Gerardum includit: eoque obsidione, & acri oppugnatione ad deditionem compulso, totius pæne Vrgellitanæ ditionis potitur.

1247. Alfonsus Prouinciæ Comes Barcinone soluens, Constantiam Reginam sororem ad
1209 ad Fredericum maritum Siciliæ Regem, magno prouincialium, & Catalanorum procerum comitatu deducens, in Siciliam Februario mense appellit. Funestæ ex nuptiæ morte Alfonsi, & plurium procerum, qui magna vi morbi ingrauescente Panhormi decedunt, fuere. Ex Garsenda vxore Folcarquerii Comitis nepte Alfonsus filium susceperat Raimundum Berengarium. Is Prouinciæ Galliæ dominabitur.

A. D. II. Non. Iun. ad Malienem Aragoniæ, & Nauarræ Reges ad colloquia conueniunt. Rex a Nauarro XX. M. nummorum aureorum, quos morabetinos vocabant, mutuatur: eorumque pignori arces, & oppida Pinæ, Esconis, Pitillæ, & Galluris opponit: adeo in summa difficultate nummaria non Rex modo, sed ea tempora versabantur.

1248. Martii mensis exitu Montione Rex militares copias cogit: & in Valentini regni fines
1210 inuadit. Duces exercitui præbiti Simon Cornelius, Garcias Romæus, Artalius Alagon, Blascus Romæus, Petrus Sesesius, Atho Focius, Guilielmus Ceruilionius, Guilielmus Peralta, Arnaldus Palazinus, Arnaldus, & Adam Alascones, Atorella, Sanctius Antilionius, Guilielmus Moncada, & Guilielmus Raimundi Moncada Cataloniæ Senescallus. Adamuzium, Castrum fauibium, & Sertella oppida, & eorum arces expugnantur. Ea non Aragonio regno, sed Valentino contribuuntur: quæ ipsa propinquitate regionum in extremis finibus positæ, velut appendices essent maioris expeditionis. Vicina castella ad deditionis fœdera recepta imperata faciunt. In Adamuziana oppugnatione Atorella qui Quincti dominabatur, Petri Oticii F. egregie operam nauauit: eoque ipso die Rege, & Cæsaraugustano Episcopo præsentibus Petro Montacuto Templariorum magistro, & eius ordini se addicit, vouetque. In eo bello ex proceribus præsto Regi adfuere Garcias Frontinus Turiasonensis Episcopus, Garcias Romæus, Simon Cornelius, Michael Luesia, Simon Aiuarius, Arnaldus Alascon, Latro, Aznarius Pardus aulæ Regiæ Præfectus, Atho Focius, Assalitus Gudalis, & Petrus Crexelius.

A. D XIII. K. Oct. ad Villam, quam Felicem vocant, Rex Dertosam vrbem, & arcem, quæ Azudæ cognomen habuit, & eius vrbis propugnacula Petro Montacuto Templariorum Magistro, atq; eius militiæ ordini donat.

Aznarius Pardus Regiæ Aulæ Præfectus.

1249. Bellum sacrum, quod Hispaniarum Reges, & præcipuus eius auctor, & concitator
1211 Castellæ Rex in vltima rerum desperatione, aduersus victorem Maurum moliti sunt, pro præsenti terrore, ac rerum insigniter gestarum laude, & gentis Hispanæ robore, ingenti gloriæ fuit. Confirmatis enim partibus, cum omni vi niti cœpissent, & Castellani exercitus licentia; luxuriaque corrupti, ad seuerissimam militiæ disciplinam reuocarentur, omniaque reciderentur delicatarum instrumenta, quasi de summa reipublicæ in certamen, atque discrimen deuenire parant. Pontifex Max. sacræ expeditionis præsidia, atque noxiarum expiationes indulget: & sacrosanctæ Crucis prædicationes

tionē exteræ nationes,& gentes in vltimas terras pietatis ergo confluunt: præcipuo concionatore,& quodammodo sacri belli lituo Ruderico Simenio Toletano Antistite. AERA. NAT. CHR.

Castellæ Rex cum Ferdinando F. Valentini regni fines Setabim vsque incurrit. Maio mense in Carpetanos regreditur. Ferdinandus illico Lusitanorum Maurorum præsidia Trugilli,& Montanciis firmata oppugnat:& in ipso belli conatu A.D. II. Id. Octob. decedit: cuius morte vniuersa Hispania in luctu,& squalore fuit.

PROELIVM VBEDENSE.

Hispano robore aduersus Maurorum vires, qui ex transmarinis prouinciis fretum 1250. transmiserant,& Bæticis, Contestanis,& Lusitanis se adiunxerant, maximo prœlio, Ma- 1212 nano in saltu, ad Tolosæ conualles Castellæ, Aragoniæ,& Nauarræ Reges decertant. Quantis nunquā ante alias simul copiis hostes conueniunt: castraq; saltuosis, ac siluestribus locis metantur. In comitatu Aragonii Regis ad bellū proficiscuntur viri fortissimi nobilissimiq; qui ordines duxerant Garcias Frontinus Turiasonensis,& Berengarius Barcinonensis Episcopi: Sanctius Comes Aragonii Regis patruus, Garcias Romæus, Simon Cornelius, Guilielmus Peralta, Michael Luesia regius vexillifer, Aznarius Pardus, Nunnius Sanctii Comitis ex Sanctia Nunnia filia Nunnii Comitis Larensis filius, Lupus Ferencius Luna, Artallus Focius, Petrus Maza, Atorella, Simon Aiuarius, Rudericus Lizana, Petrus Ahonesius, Emporiarum Comes Gerardus Capraria, qui Vrgellitani Comitatus hereditatem inuadere conatus fuerat: Raimundus Folchius, Guilielmus Cardona, Guilielmus Cerucra, Berengarius Petramola, Guilielmus Aquilonius Tarraconensis,& Arnaldus Alascon. Aragonius exercitui ductores præficit Garciam Romæum, Simonem Cornelium, Aznarium Pardum, Artallum Focium, Atorellam,& Petrum Mazam. Præterea Petrus Tomichius prodit, penes quem fides sit, Dalmatio Crexelio Catalano, qui inter omnes suæ ætatis duces rei militaris scientiam percalluisset, cum Reges de dirigendis,& ordine collocandis aciebus, inter se dissiderent, eam curationem;& distributionem traditam. Primo concursu, adeo æquis viribus gesta res est, ac si pares acies vtrinque conflixissent: tantaque cæde nostri prorupere cuneos, turbatis hostium ordinibus, vt prœlium deinde illis non constiterit: nec fuga explicari sine ingenti cæde potuerit. Diuinum numen pia arma respexisse visum. Nam cum de summa rerum eo in prœlio certaretur, facile inclinata res: pulsique hostes: capta castra:& Mauri à tergo circumuenti: nulla ex Christianorum parte cæde ostentata. Pugna Lunæ die, A. D. XVII. K. Aug. commissa est: qua nihil adhuc Hispanæ gentes nobilius videre. Nulla enim tam exiguis tantas copias prostrasse fertur: vt vere, sicuti Innocentius summus Pont. in gratiarum actione testatur, Deus Optimus Maximus, qui superbis resistit,& humilibus, atque demissis commodat, antiqua innouando miracula, gloriosam tribuerit victoriam de perfidis gentibus. Insigni animorum præsentia adfuere Alfonso magni,& alti animi Principi eo in prælio Aragoniæ,& Nauarræ Reges: qui ingenti laude bellica opera executi,& pari in munere versati, ingenti gloria parta, dignos se maioribus suis præbuere. Summis enim conatibus, haud minore sua, quam militum virtute, imperatoriisq; artibus ac muneribus magnam sibi gloriam,& laudem protulere. Ad C.M. armatorū ex firmo exercitus Maurorum robore interempta memoriæ proditur. Leopoldus Austriæ Dux, vt prœlio interesset, in Hispaniam contenderat:& regio apparatu à Rege Aragoniæ, magna necessitudinis propinquitate sibi adiuncto excipitur.

Diuina victoria parta, præsens certe numē piis gētibus affuit, tot opibus, copiisq; vna die profligatis, vt nō vinci modo barbarorū pertinacia,& auerti cœperit, sed eius imperii maiestas in Hispania cōciderit, Beatia,& Vbeda in nostrorū potestatē venere. Expugnatæ Vbedæ decoris pars maior ad Lupū Ferencium Lunā defertur, ex Aragoniis proceribus primarium: quòd eius milites, qua cōsederant, primi in mœnia euasissent: irrupissentque.

A.D. VII. Id. Nou. Thausti Rex Constantiam F. ex concubina genitam Guilielmo Raimundo Moncadæ Cataloniæ Senescallo, ex proceribus primario viro, despondet. Illo ipso tempore Rex diuortii causam maxime vrguet.

Interim illa calamitas accidit apud Regem reipublicæ: cum Reginam eximia sanctitate feminam connubio euertere nititur: exegitque. In causa matrimonii, quæ diutius 1251. agitata fuerat, hæc Regem intendisse comperio: Hugone Tarrogia Regis consanguineo 1213 apud Pont. Max. connubiū conuellente. Matrimoniū Regi suspectum esse, quod Regina maritū alium haberet superstitem Comitē Conuenatum: cui in Ecclesiæ facie copulata fuerat. Ad hæc Regem se alteri feminæ commiscuisse, quæ Reginā cōsanguinitatis linea contingeret. Neque Regina abnuit patre viuente, ac procurāte cum Conuenarum Comite contraxisse: sed id matrimonium maritali fœdere fuisse irritum: quod Comes sibi

AERA. NAT. CHR.

esser consanguinitate pariter, & affinitate coniunctus: & cum id matrimonium cōtraxerat, duas haberet vxores: G. filiam A. Barcæ, & Comitis Bigeronum filiam: quæ Reginæ consanguinitate adiuncta erat. Præterea Rex contenderat Conuenarum Comitem consanguinitatis linea se contigisse: atque inde aliam affinitatem inter se, & Reginam fuisse subortam. Regina Romam profecta, Pontifex causam publico in consessu examinat: & ea cognita statuit: atque huiusmodi decreto interposito legitimum ius constituit.

„ INNOCENTIVS Episcopus seruus seruorum Dei. Karissimo in Christo filio P. illustri Aragonum Regi Sal. & Apostolicam ben. Nouit ille, qui est testis in Cælo fidelis, cui omne cor patet, & nullum latet secretum, quod in causa matrimonii, quæ inter te, & Karissimam in Christo filiam Mariam illustrem Reginam Aragonum coniugem tuam, diutius noscitur agitata, via regia semper incessimus: neque ad dexteram declinauimus, vel sinistram: quod teste conscientia, in causis fecimus vniuersis, quæ ad nostrum perferuntur examen: cum illius vices disponente ipso, exerceamus in terris, qui iustus, & iustitiam diligens, sine acceptione iudicat personarum: nec ignoramus legis diuinæ mandatum: quo habere pondus, & pondus, mensuram, & mensuram, quorum vtrumq; apud Deum est abominabile, prohibemur: & æqua lance causas, & merita pensare præcipimur singulorum. Licet igitur inter alios Mundi Principes te sicut opera ipsa declarant, amplexemur specialis dilectionis affectu, & ad personæ tuæ honorem, & commodum aspiremus, vbi tamē ad iudicii peruenitur examen, in quo nec respicere pauperem, nec potentis vultum honorare permittimur, nullum tibi, vel alii gratiam facere possumus, aut debemus: & maxime vbi agitur de matrimonij sacramento: quod ante peccatum, in Paradiso à Domino institutum, præter propagationis humani generis fructum, illud ineffabile sacramentum cōiunctionis, Christi videlicet ad sanctam Ecclesiam Dei, ad fidelem animam, & ipsius verbi, ad humanam naturam noscitur figurare: Apostolo attestante: qui de bono matrimonij agens, inquit: Ego autem dico magnum in Christo, & Ecclesia sacramētum. Dudum igitur: cum matrimonium contractum inter te, & eamdem Reginam proponeres te habere suspectum, pro eo, quod eadem ferebatur maritum alium habere superstitem videlicet nobilem virum N. Comitem Conuenarum, tuque prius carnaliter mulierem quamdam cognoueris, Reginam ipsam consanguinitatis, vt dicebatur, linea contingentem: & super hoc conscientiæ, ac saluti tuæ consuli postulares, causam bonæ memoriæ Pompilonensi Episcopo, & P. de Castronouo, & fratri Rodulpho monachis Fontis frigidi, qui duo tunc erant Apostolicæ Sedis legati, meminimus commisisse: coram quibus, cum lis fuisset, super duobus præfatis articulis, per partium procuratores legitime contestata, nobili viro Hugoni de Turre rubea consanguineo tuo, tunc matrimonium, vt dicitur, accusante, legatis eisdem interim ab hac luce subtractis, & Pampilonēsi Episcopo pro suis, & Ecclesiæ suæ negotiis apud Sedem Apostolicam occupato, causam ipsam venerabilibus fratribus nostris Narbonensi Archiepiscopo, tunc Cisterciensi Abbati, ac Vticensi Apostolicæ Sedis legatis, & Reginensi, tunc temporis officio legationis fungenti Episcopis duximus committendam: sub ea forma, qua præfato Pampilonensi, & suis coniudicibus fuerat ante commissa: nullo in posterioribus litteris addito, vel mutato: vt videlicet si appareret legitimus accusator, causam conuocatis partibus audientes, eam, si de partium voluntate procederet, fine Canonico terminarent: alioquin gesta omnia fideliter conscribentes, ea nobis, sub suarum testimonio transmitterent litterarum præfigentes partibus terminum competentem: quo per procuratores idoneus nostro se conspectui præsentarent: iustum, Deo auctore, iudicium accepturi. Te igitur, ac eadem Regina, sicut ex actis intelleximus, personaliter in ipsorum iudicum præsentia cōstitutis, proponere curauisti, quod Regina ipsa tibi, de iure sociari non poterat fœdere maritali: tum quia dicto Comiti Conuenarum adhuc superstiti fuerat in Ecclesiæ facie matrimonialiter copulata: per quod constabat, eam tecum contrahere nequiuisse: cum ab eodē Comite separata per iudiciū Ecclesiæ nō fuisset. Regina vero ibidē fuit absolute confessa; quod re vera, patre suo viuente, ac procurante contraxerat cum Comite memorato: sed adiecit, quod huiusmodi matrimonium de facto contractum fuerat, non de iure: cum idem Comes sibi esset consanguinitate pariter, & affinitate coniunctus: & insuper duas haberet vxores: tempore, quo contraxerat cum eadem ad quæ probanda sibi dari terminum postulauit. Et licet fuerit ex tua parte responsum, quod eius, super his, exceptiones recipi non deberent, donec esset præfato Comiti, cum quo se contraxisse confessa fuerat, restituta, nec tu exceptionibus tenebaris huiusmodi respondere, ad vltimum tamen ita fuit, de partiū voluntate prouisum vt scilicet, salua tibi exceptione seu replicatione prędicta, vtriusq; partis probationes, super

AERA NAT. CHRI

per præmiſſis articulis audirentur. Poſtmodum B. Aimerii, quem procuratorem in negotio conſtitueras memorato, de conſenſu tuo, tria ſe obtulit probaturum: ſcilicet: matrimonium prius fuiſſe contractum inter dictam Reginam, & Comitem Conuenarum: & matrimonium, ſi quod fuit, inter eundem, Comitem, & G. filiam A. de Barca, fuiſſe iudicio eccleſiæ ſeparatum: ante quàm cum Regina contraxiſſes eadem: & filiam Comitis Bigorræ, vxorem Comitis ante dicti fuiſſe tibi conſanguinitate coniunctam: & ſic terminus fuit partibus aſſignatus: facta promiſſione hinc inde, quod alias dilationes non peterent, ad proponendum aliud: vel probandum. Cumque partes termino conſtituto, in duorum Iudicum prædictorum præſentia, tertio litteratorie ſuam excuſante abſentiam, conueniſſent, Regina proponens ſe infirmitate grauatam, teſtes ſuos medio tempore producere nequiuiſſe, dilationes alias poſtulauit: quas licet dictus procurator tuus aſſereret, ſibi non eſſe vllatenus concedendas, pactionem factam de non petendis dilationibus allegando, ac ſuper hoc fuiſſet diutius diſputatum, tandem de conſenſu partium conceſſa fuit, ſub præfata conditione ſeu pactione dilatio: & terminus aſſignatus R. procuratori ſæpe dictæ Reginæ: ac rurſus dilationes alias poſtularet, dicto procuratore tuo eas ſibi non debere concedi omnimodis contendente, Iudices ad Montempeſulanum, vna cum ipſis procuratoribus acceſſerunt: vt ibi præſente Regina negotium tractaretur: vbi cum ſuper dandis, vel non dandis dilationibus fuiſſet à partibus diutius litigatum, tandem dicto procuratore tuo adhibente conſenſum, Iudices ſub conditione præmiſſa dilationes alias conceſſerunt: locum & terminum partibus aſſignantes. Porro partibus, præfixo termino, in Iudicum præſentia conſtitutis, abſente Regina, eius tamen procuratore præſente, procurator tuus de nouo propoſuit: quod dictus Comes te conſanguinitatis linea contingebat: per hoc inter te, ac Reginam probare aliam affinitatem intendens: ſuper quo, quamquam lis minime conteſtata fuiſſet, & conueniſſet, vt dictum eſt, inter partes, quod de nouo proponere aliquid non deberent, Iudices tamen teſtes, qui nequaquam iurauerant, niſi ſuper illis dumtaxat articulis ſuper quibus lis fuerat conteſtata, recipere præſumpſerunt: ſuper quo, de ipſorum prudentia non poſſumus non mirari: & ſi procurator tuus coram omnibus multipliciter conatus fuerit demonſtrare: in hoc articulo legitime fuiſſe proceſſum. Demum cum probationibus, & allegationibus, fuiſſet renuntiatum hinc inde, licet Regina, quod non opponeret appellationis obſtaculum iuramento præſtito promiſiſſet, quia tamen facultas à nobis ſententiam audiendi ſi mallet, eidem in litteris noſtris fuerat reſeruata, vti volens beneficio earundem humiliter poſtulauit, vt ad nos cauſa remitteretur inſtructa: præfixo partibus termino competenti: cuius petitione, ſicut ius exigebat, admiſſa, dicti Iudices acta omnia, pro vt à nobis in mãdatis acceperãt, vt ad nos ſub ſigillis ſuis fideliter tranſmiſerunt. Cum ergo Regina, & dilectus filius magiſter Columbus procurator tuus, vir vtique litteratus, prouidus, & fidelis, ac de ſollicita diligentia, & diligenti ſollicitudine in eodem negotio habita merito cõmendandus, propter hoc ad noſtram præſentiam acceſſiſſent, cauſam in conſiſtorio publico ſollemniter examinauimus: & attente. His igitur quæ à partibus prudenter, ſubtiliter, ac fideliter, tam ſuper actis in præſentia Iudicum prædictorum, quam coram nobis fuere propoſita, diligenter auditis, & ſubtili examinatione diſcuſſis, quia nobis conſtitit euidenter, quod ſæpe dicta Regina & Comes Conuenarum prædictus ſe in diſtãtia tertii, & quarti gradus conſanguinitatis, & affinitatis contingunt, & idem Comes prius in conſpectu Eccleſiæ cum nobili muliere Beatrice contraxerat, à qua non eſt probatum, ipſum Eccleſiæ fuiſſe iudicio ſeparatum, cum ſuper propoſito affinitatis articulo, nihil legitime probatum fuerit contra eam, de communi fratrum noſtrorum conſilio eandem ab impetitione tua ſuper his, quæ in iudicium fuere deducta, ſententialiter duximus abſoluendam: eandem, ex eo nequaquam ream eſſe periurii decernentes: quod cauſam ad nos remitti poſtulauit inſtructam: cum id, ſicut eſt expreſſum ſuperius, in noſtris ſibi fuiſſet litteris reſeruatum. Monemus igitur ſerenitatem tuam, rogamus, & obſecramus in Domino, Celſitudini tuæ nihilominus ex animo conſulentes, quatenus non moleſte ſuſtinens, nec admirans, quod tibi non detulimus contra Deum: ſed potius cogitans, quod non tam tuæ curauimus voluntati conſulere, quàm ſaluti: ac ideo noſtris acquieſcens conſiliis, quæ tibi ſemper vtilia exſtiterunt, Reginam eandem in plenitudinem gratię Regalis admiſſam benigne recipias: & maritali affectione pertractes: præſertim cum filium ſuſceperis ex eadem: & ſit mulier Deum timens: multa prædita honeſtate. Vnde pro certo ſperamus, multa ex ipſius conſortio, maxime ſi ad Deum reſpectum habeas, ipſam, ſicut Reginam honorifice, ac decenter tractaueris, Serenitati tuæ commoda prouentura: cum vir etiam infidelis, per fidelem

F 4

AERA. NAT. CHR.

„ mulierem saluetur Apostolo attestante. Alioquin nec tu videreris à principio motæ litis „ tuam, pro vt asserebas, voluisse sanare conscientiam, sed potius sauciare. Nec nos, quantumque tuæ deferri sublimitati velimus, quos Deus coniunxit, humana sustineremus „ præsumptione seiungi. Denique noueris nos venerabilibus fratribus nostris Carcasonē- „ si, Auinionensi, Auraficensi Episcopis per nostras dedisse litteras in mādatis, vt si nostrum „ super hoc, quod non credimus, neglexeris adimplere mandatum, ipsi te, ad id per censu- „ ram Ecclesiasticam, sublato appellationis impedimento cōpellant. Dat. Laterani XIIII. „ K. Febr. Pontificatus nostri Anno XV.

Nouo subinde bello exorto, maior rerum moles Regi imponitur. Crucis fit expeditio prædicatore beato Dominico Hispano: aduersus impiā Albigensium, Tolosatium, & Carcasonensium sectam: qui à sacris fidei institutis desciuerant: & ab Ecclesia Catholica defecerant: & bellum acre Simone Monforti Comite ductore in Gallia Prouincia geritur.

Rex in Prouinciam Galliam proficiscitur: vt Raimundo Tolosati opem ferat: non vti impiæ gentis duci, & fautori, aut eorum scelerum labe contaminato, sed vti affini assideat: & eius ditionem a bellicis incursionibus tueatur: cuius affinitas Regem paulatim in tam perditam causam imposuit. Februarii mensis initio in Ruscinonem reuertitur. Regem graui, externoq; bello implicitum, miserando casu sors suis subtraxit. Augusti mensis fine denuo in Galliam reuersus pro Tolosate aduersus Ecclesiæ exercitum bellum suscipit. Tolosas, Conuenās, & Fuxensis Comites Regi adiuncti rem bellicam administrāt. Proceres Aragonios, & Catalanos prǽsidiis præficit: in cohorte vero Pretoria Sanctiū Antilionem Blascum Alagonem, Rudericum Lizanā, Michaelem Luesiam, Latronem, Gomezium Lunam, Michaelem Radam, Guilielmum Podium, & Aznarium Pardum, retinet. A. D. III. Id. Sept. Tolosa egressi, cum in Murelli castellum ad Garumnæ fluminis ripas situm venissent, idque obsidione premerent, postero die Monfortius Rege inspectante, opem suis laturus in arcem subit: & cum ad deditionem pæne esset impulsus, insequēti die, eruptione facta, pugnam conserit. Nostris repentino tumultu cæsis, & profligatis vniuersi in vnum Regem impetum faciunt. Magna cæde, multisque occisis, Rex, dum cedere pudoris existimat, & in prœlium ruit, à suis relictus, atque desertus, fortissime dimicans mortem occumbit. Cum Aragonii strenue operam nauassent, Azarius Pardus, & Petrus Pardus Aznarii Filius, Gomezius Luna, Michael Luesia, Michael Rada, & primarii pæne omnes Aragonii mortem oppetunt.

Ea tempestate procerum auctoritas deminui cœpta: quod Rex honores, militariaque munera dissipauisset: beneficiapue bellica interuertisset. Iurisdictio Præfecti Iustitiæ Aragonum, libertatis tuendæ, ac muniendæ causa, communi consensu magnis præsidiis postea munita, ab iis initiis aucta, suarum virium originem, & progressionem persequitur: ne quid de libertatis iure deminui possit. Publicis tamē procerum consiliis res administrantur: neque pacem, bella, fœdera, societatesve illorum iniussu Reges inire consueuerant. Horum ea erat existimatio, atque auctoritas, & in suos imperium, vt cum publicis pariter, ac priuatis Regni consiliis interessent, copiis etiam equestribus præficerentur, & his beneficia militaria, ac stipendia tribuerentur: quibus oppidorum Regiorum attributorum nominibus indita sunt cognomina: quorum prouentus ab eis in equitum turmas erogabantur.

Cum inter Reginam, & Guilielmum eius fratrem super Mompellerii dominatu controuersia orta esset, atq; eam ditionem Guilielmus repeteret, & lite, atque iudicio persequeretur, Pontifex Max. Reginæ adiudicat: atque eius fratrem ex non iusta, neque legitima vxore genitum decernit.

IACOBVS XIIII. REX ARAGONIÆ.

In regiis commentariis, qui ab ipso Iacobo Rege scripti feruntur, quibus nulla exstant rerum nostrarum clariora, magisve insignia monumenta. Rex ipse perhibet se quartum decimum in Aragonia regnare: vt & stirpis, & regni initia ab Innico Arista Rege rite repetantur.

Petro Rege bellum pro Tolosate gerente, & Maria Regina Iacobi parente Romæ commorante, puer filius Carcasone Simonis Monfortii cura, cui à Pontifice Maximo commendatus fuerat, educatur. Profligatis Regiis copiis Nunnius Sanctii Comitis filius, Guilielmus Moncada, qui in acie non fuerant, Guilielmus Vicecomes Cardonensis, reliquiq; Aragonii, & Catalani proceres, cum exercitus reliquias collegissent, in Narbonensi regione bellum aduersus Vidonem Monfortium gerunt. Simon Cornelius, Guilielmus Cernera, & Templariorum magister, ac Petrus Ahonesius viri primarii Rege interempto,

empto reipublicæ causa ad Pontifi. Max. legantur: vt suis Rex puer tradatur. Regni ordines legatis in mandatis dederant, vt Monfortium, si puerum tradere recuset, ad singulare certamen, qui mos illorum temporum fuit, prouocent: & propter violatam fidem in iudicium armorum capitis arcessant. Hispanus Segorbiensis Episcopus, eius rei ergo Petro Ferdinandio Azagra, qui Albarazini dominabatur, adnitente ad pontificem legatus, egregiam reipublicæ operam, & studium nauat.

Potentia, atq; factione procerũ, quorũ animi infecti partibus erant, regni vires, atque opes, per quæ tenues illæ quidẽ, & exiles dilacerantur: quibusdã Sanctio Ruscinonẽsi Comiti, aliis vero Ferdinando pueri patruis opem, atq; operam tribuentibus: qui regni competitores legitimo iure puerum regno exturbare nituntur. Sunt qui pueri causam propugnent: & sub eius imperio fideliter, atq; obedienter futuros polliceantur: & reliquos, vt Regis fidem sequantur, hortari non desinunt.

1252. 1214 Petrus Beneuẽtanus Diaconus Cardinalis S. R. E. legatus cõcilio Mõpellerii celebrato, in Cataloniã puerũ Regẽ, ad suos regio comitatu deducit. Narbonẽ proceres Regni regi atq; patrui obuiã Regi procedũt. Cõuentus regio nomine Ilerdã indicitur. In eã vrbẽ, legato assidẽte assumptionis B. Mariæ festo die nondũ inito, Rex, & Raimundus Berengarius eius frater Prouinciæ Comes deducuntur. Eo in cõuentu, quod infirma ætate Rex puer esset, septimũ enim annũ agebat, & regnũ partiũ dissidiis flagraret, legatus operã dat, vt in Regis verba omnes regni ordines iureiurãdo adigantur: atq; se in fide mansuros obtestẽtur: neq; eius incolumitatẽ, & salutẽ se deserturos recipiant. Iusiurandũ enim poscit, vt quæ ex vsu regni intelligat, comuni cõsilio administrẽt. Omnibus ad iusiurãdũ adactis, sanctissima iurisiurandi religione confirmant. Magno id cõceptis verbis consensu factitatũ: cũ Spargus Tarraconensis Archiepiscopus ex Barcarũ familia Mompelleriꝗ præfecturę Regis auunculus puerum in vlnis gestaret. Ex eo in more patrio, institutoque maiorum positum, vt ordines regni, regnare incipientibus, fidei religione, ac iurisiurandi sacramento astringantur: modo ipsi principes in leges, atq; instituta maiorum prius iurent. Ab eo conuentu Sanctius, & Ferdinandus Regis patrui abẽrant: quod incredibilis, & singularis bonorum consensus in puero ornando, & tuendo existeret.

Totus cõuentus Ilerdensis consilio, atque consensu Rex Guilielmo Monredonio Templariorum Magistro nutricio traditur: & Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes nonum annum agens ei adiungitur: vt Montione regio prę̨sidio asseruarentur: quod munitissima eius oppidi arx esset.

Sedis Apostolicæ legatus, id auxilium, spemque reliqui temporis satis futuram arbitratus, tres regni procuratores, atq; vicarios rebus gerendis præponit: quorum vnus Cataloniæ præficitur. Petrus Ahonesius in amicitia Petri Regis clarus, & præpotens ab Hibero amne ad Pyrenæi iuga Aragoniæ admouetur procurationi: & Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albarazini dominatur summo loco natus, & summæ domi potentiæ cis Hiberum in vltimos regni fines procurator constituitur. His collocatis, consensu ordinum Sanctius, qui Prouincię Comitis cognomentum vsurpauerat, vniuersę procurationi pręficitur: eo munere delinitus, ab amenti rerum nouandarum consilio decedat.

A.D. III. Non. Oct. Alfonsus Castellæ Rex, & eiusdem mensis fine Leonora Regina eius vxor e vita excessere. Henricus F. puerili ætate regni gubernaculis admouetur.

1253. 1215 Septembris mensis initio Oscæ conuentus ab Aragonensibus agitur. Guilielmus Cercera, & Petrus Ahonesius reipublicæ causa a Sanctio Comite ad Innocentium P. M. cui summæ rerum deferri consueuerant, legantur.

Innocentius Lateranensi concilio Raimundum Tolosatem maiestatis delatum, atq; conuictum, Tolosatium ditione multat. Simoni Monfortio, eius ius, & dominatum addicit. Biterenses eiusdem Simonis imperio subiiciuntur.

In eo concilio, quod summa totius orbis Antistitum frequentia celebratur, Rudericus Simenius Toletanus Antistes Bracarensi, Compostellano, Tarraconensi, & Narbonensi Archiepiscopis, publico in consessu litem intendit: quod sibi, tamquam earum prouinciarum primatio honos, & superior potestas priuilegiis ab Honorio, Gelasio, Lucio, Hadriano, & ipso Innocentio irrogatis non deferretur. Contestata lite Ausetanus Episcopus Spargi Tarraconensis absentis mandato, & suo, atque aliorum antistitum nomine, primatiam eam dignitatem conuellere, atq; à Toletana sede auertere, iudicio eo contendit.

Simon Monfortius, cum Carcasonensium, Tolosatium, & Narbonensium vrbium muros, & propugnacula dirui, ac funditus euerti imperasset, & earum ciuitates magis oneribus, & acerbissimis pecuniarum exactionibus premerentur, rebellionem faciunt. Tolosas ex Catalonia profectus bellum reintegrat. Raimundus Tolosatis F. Auenionen-

AERA. NAT. CHR.

sibus adiunctis oppida omnia, atque arces cis Rhodanum amnem, & Belicadri castellum ditionis paternæ recipit. Graue aduersus Vidonem Simonis fratrem, & Aimericum F. bellum geritur. Tolosatis partes superiores euadunt.

1254. 1216 Ad defectionem procerum nouum bellum accessit: summaque partium contentio in ipsis regni initiis, in republica versatur: Sanctio, & Ferdinando pueri Regis patruis regnum palam appetentibus. Sanctii Comitis partes tuentur, ac sustinent Petrus Ahonesius, Atorella, Simon Vrrea, Arnaldus Palazinus, Bernardus Beneuentanus, & Blascus Maza. Ferdinandum vero assectantur Petrus Ferdinandius Azagra, Petrus Ferricius Lizana, & Blascus Alagon. At Petrus Cornelius, & Valles Antilionius principes iuuentutis, atque alii, qui honorariis beneficiis a Rege nondum donati fuerant, modo harum, modo illarum partium fautores, adiutoresq; exstiterant. Vnus tamen Simon Cornelius vir, & consilii magni, & virtutis, & qui inter proceres omnes primarius exacta ætate, & sapientia ceteris optimatibus præstaret, vt tot malis afflictæ reipublicæ medeatur, optimates fœdere adiungit: qui Septembri mense Montione Regi operam suam aduersus impotentes aduersariorum conatus offerunt. Constituunt, vti Sanctius procurationi regni præsit: dum rebus publicis consultum velit: quod Aragonensium consuetudo hæc esset, à maioribus tradita. Ea res assensu procerum sancita Aldemari Claretii Gardenii præfecti, qui in Aragonia, & Catalonia Templariorũ Magistri munus obiit, Bernardi Aquilulę Montionis pręfecti, Aldemari Campani Mirabetis pręfecti, Ruderici de Ayselis Ampostę Magistri, & Fortunionis Pomarii, & Blasci Auerii Hierosolymitanam militiam professorum, Blasci Alagonis, Guilielmi Pogii, Petri Pomarii, Raimundi Moncadæ, & Guilielmi Raimundi Moncadæ, Iordanis Peraltæ, & Raimundi Castelli veteris.

Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes suorum consilio, Petro Augerio Nutricio, & duobus administris comitatus, clam Montionis arce egressus, in Tarraconis portum, Salonium vocant, profectus, actuaria naui in prouinciam Galliam nauigat. Is Beatricem Thomæ Mauriensis, & Sabaudię Comitis filiam in matrimonium ducet.

Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus.

1255. 1217 Annum agens decimum Rex, cuius mirifica indoles virtutis magnam rebus spem afferebat, animos optimatibus addidit, vt rem publicam capessant Montione mense Iunio Bouatici tributum Regi à Catalanis, à Sicori, ad Salsulas condonatur. Id nomen inuenit, quod pro boum iugis, & capitum armentorum, & pecudum exactione penderetur: quod initio regni in Catalonia exigi consueuit. Primo Petro Regi pensitatum reperimus anno MCCXI. in sumptus bellicos aduersus Mauros: & sacra expeditione, qua Vbedensi prœlio debellatum fuit, & in auxilium dotale, quum tris sorores in matrimonium collocasset. Rex summa spe & animi, & ingenii præditus Simonis Cornelii consilio, qui sapiens habitus est, & eorum procerum opera, qui se Ferdinandianæ factioni addixerant, cum Montionensi arce XXX. menses asseruatus esset, Sanctio patruo inuito, ea excedit. Oscensem, & Cęsaraugustanam ciuitatem sibi adiungens, rem publicã gerere, atq; etiam bellicam ductu, imperioque suo exercere, vix decimo ætatis anno exeunte parat.

A. D. VIII. Id. Iun. Martis, vt ferunt, die, puerili in certamine ludicro puer Henricus Castellæ Rex Pallantiæ tegulæ ictu saucius moritur: cui regni succedit heres Berengaria soror Alfonsi Legionensis Regis vxor: cum Blanca natu maxima Berengariæ soror Ludouico Philippi Francorum Regis filio nupsisset.

Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazini dominans Aulæ regiæ præfectus.

1256. 1218 Iulii mensis initio Rex Tarracone Catalanorum conuentum agit. Septembri Ilerdæ Catalanis, & Aragonensibus conuentus celebrat. Sanctium eo in conuentu aliquot oppidorum, honorario fidelitatis iure attributorum pactione ad se allicit: & Sanctius regni procurationem eiurat. Ea pactio Ferdinandi Regis patrui consensu sancitur. Regio consilio frequẽtes assedere Spargus Tarraconensis Archiepiscopus, Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, Berengarius Ilerdensis simulque Rotensis, & Pontius Dertosanus Episcopi, Garcias Artigua Ampostæ præfectus, Castellanum nuncupãt, Pontius Mariscallus Montionis pręfectus, Sanctius Comes, & Ferdinãdus Regis patrui, Guilielmus Moncada Vicecomes Benearnensis, & Castelbonius, Petrus Ferdinandius Azagra, Simon Cornelius, Petrus Ahonesius, Rudericus Lizana, Artallus Luna, Guilielmus Ceruera, & Raimundus Ceruera, Raimundus Galcerandius, Hugo Mataplana, Bernardus Portella, Lupus Fortencius Luna, Atorella, & Atho Focius.

Res nummaria eo in cõuentu; de cõmuni sententia constituitur: & Iaccetanus nũmus, à patre postremo iactatus firmatur. Iurisiurandi religione Rex obstringitur, nõ permissurum, vt alij nummi dissimili nota signentur: neue maiore, aut imminuto pondere, cũ impensis respublica non sufficeret, feriantur.

Hoc

Hoc ipso anno à Rege sacrum ordinem institutum D. Mariæ Mercedis nomine dicatum perhibetur: ciusque antistites regiis insignibus, argentea cruce D. Eulaliæ Barcinonensis variatis decorantur. AERA NAT. CHR.

Summa sterilitate, atque siccitate non messes modo, sed ipsi saltus arescunt: quod non cælestes tantum aquæ defuerint, sed montosa quoq; loca ingenito humore egentia, vix ad perennes amniū haustus sufficerent: magnaque fames, & pestilentia subsequūtur. 1257. 1219.

Maria Regina sanctissima femina Romę è vita excedit. Moriēs sacra, piaq; religionis fœdera obtestās Honorii P.M. & Ecclesię præsidio filiū, atq; eius regnū tradit: atq; cōmēdat. In Vaticana D. Petri æde prope D. Petronillæ tumulū humatā ferūt. Mōpelleriæ ditionis heredē filiū instituerat: cui Mathildim, & Petronā filias substituit: ex matrimonio, quo Cōuenatu Comiti collocata fuerat, genitas. Filiis secūdos heredes instituit Raimūdū Gauceli nū Lunelli dominū, Raimūdiq; filios: atq; his Raimūdū Rocafulliū, & Arnaldū Rocafulliū fratres, & alios ex ea familia substituit: & fratres iusto matrimonio nō genitos exheredat.

Sacri Prędicatorū, & Minorū, quos vocare cœperāt, pœnitentiæ Iesu Christi ordines à Dominico Hispano, & Francisco, viris summa religione, & sāctitate excellentib. instituti. Earū societatū templa, atq; cœnobia publice Barcinone, & Cæsaraugustæ primū exædificātur. Adeo id diuino nutu, ꝓuisū, vt vere ii ordines Catholicę Ecclesię columē extiterint.

A.D. VII. K. Aug. Reate Honorius P.M. pōtificatus anno quarto Regē Aragonię regnū, Cataloniam terram, ac ditionem Mompelleriensem, & bona, quæ in posterū Rex adipisci posset, sub beati Petri, & sui præsidii tutela suscipit. Prętereà B. tituli sanctorū Iohannis, & Paulli presbytero Cardinali, Apostolicæ sedis legato cōmittit, quando indutias, inter eas ditiones, quæ Regi parēt, & eas regiones, q̄ in Narbonēsi, & Auxitana ꝓuincia sedis Apostolicæ imperio cōtinebantur, obseruari ꝑceperat, Regē mandatis apostolicis obtēperantem tanquam præcipuum Ecclesiæ Romanæ filium foueat: neq; eius ditiones, cū infectæ hæretica prauitate nō essent, ab aliquo impugnari patiatur: sed eas tueretur: atq; defenderet. Earum litterarum Apostolicarum quod apponemus exemplum, exstat archetypon.

Honorivs Episcopus seruus seruorū Dei. Dilecto filio B. tituli Sanctorū Iohannis, & Paulli presbytero Cardinali, Apostolicæ Sedis legato salutē: & Apostolicā benedictionē. Sacrosācta Romana Ecclesia pia mater deuotos, & humiles filios ad pietatis suę gremiū recurrētes nō solū honorat amplexibus, verū etiā maternę cōsolationis nutrit vberib⁹ & exaltat illos præcipue diligentiori studio refouens, quos magis suæ recreationis cernit solatio indigere. Hac itaq; consideratione inductus Carissimus in Christo filius noster Iacobus Aragonum Rex illustris nobis humiliter supplicauit, vt ipsum sub alarum nostrarum vmbra dignaremur protegere: ac protectionis Apostolicę clypeo communire. Nos igitur præclarę deuotionis, & fidei puritatem quam ad Deum, & ipsam Ecclesiam progenitores suos habuisse didicimus, recolentes, attendentes quoque, quod eundem Regem in clitæ recordationis M. Regina Aragonum mater sua, cum terra, & aliis bonis suis eidem Ecclesiæ commendauit: agens dudum apud Sedem Apostolicam in extremis, nostrę sibi dilectionis præcordia dignum duximus aperire: quatinus, qui in ætate tenera esse dignoscitur cōstitutus, dū fauoris Apostolici brachiis sustētatus fuerit, roborari adiuuāte domino valeat, & suscipere incremētū. Regiis itaq; supplicationib. inclinati ꝑsonā Regis eiusdē Regni Aragonię, Terrā Catalonię, Villā, & terrā Montis pessulani cū omnib. aliis bonis suis, quę in præsentiarū rationabiliter possidet, vel in futurū iustis modis præstante domino poterit adipisci, sub beati Petri, & nostra ꝓtectione suscepimus. Sane quia de tua deuotione fiduciā gerim⁹ specialē, sic te nobiscū credimus vnanimē, vt quos diligim⁹ in Domino, diligas, illosq; foueas: cū ordo exigat rationis, vt & mēbra respōdeant capiti: & partes conueniant in toto toti. Cū igit̄ inter terras ipsius Regis, & terras, quę in Narbonensi, & Auxitana prouinciis auctoritate Sedis Apostolicę detinētur, treugā firmari mādauerim⁹, & seruari, discretioni tuę per Apostolica scripta mandam⁹, quatinus dictū Regē parentē mādatis Apostolicis, in hac parte, tāquā specialē Ecclesię Ro. filiū habēs ꝓpensius cōmēdatū, terras suas, ꝓsertim cū infectę nō sint hęretica prauitate, nō patiaris ab aliquo impugnari, quinimmo manuteneas eū taliter, & defendas, qđ idē Rex nostrā penes te sibi sentiat gratiā efficaciter profuturā: & nos tuę sollicitudinis, & diligentię studiū dignis possim⁹ in Domino laudib⁹ cōmendare. Dat. Reate VII K. Aug. Pontificat⁹ nostri anno Quarto.

Spargum prętereà Tarraconensem Antistitē, Simonē Corneliū, Guilielmū Ceruerram, & Petrum Ahonesiū consilio Regis primarios administros, propter pueri ætatē, præficit.

Septembris mensis initio Oscæ conuentus a Rege Aragonensibus celebratur.

Rex puerili in ætate arma aduersus Rudericum Lizanam, & Petrum Ferdinandium 1258. Azagram dicto non parentes, qui sæpe, & sine causa tumultuarentur, sumere cogitur: vt 1220. turbatas seditione res, principibus eius tumultus procul amotis componat.

AERA. NAT. CHR.

Romæ denuo, turbatis in Aragonia rebus, & aliquot proceribus res nouas molientibus, A.D. VIII. Id. Mai Honorius Regem, & regnum, & ditiones regno contributas sub S. Petri, & suo præsidio, ac tutela suscipit: cum iam turbidi, concitatique procerum motus exorirentur.

Iulio mense Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazino vrbe inclusus à Rege obsidetur. Regi assident Simon Cornelius, Guilielmus Ceruera, Petrus Cornelius, Valles Antilionius, Petrus Ahonesius, & Peregrinus Ahonesii frater, & Guilielmus Pogius: & Cæsaraugustanorum, Ilerdensium, Calataiubiensium, Darocensium, & Turolensium copiis præficiuntur. Vrbem, arcemque regii admotis machinis oppugnant. Proceres, omnesq; vicini populi communi animo, consilioq; consenserant, vt ex obsidione Azagram eriperent. Cum se Rex à suis, Ahonesis, & Guilielmo Pogio demptis, ludificari videret, vrbem obsidione liberat. Azagra se Regi submittit: & illius erratis ignoscitur.

Blascus Alagon Regiæ aulæ præfectus.

1259. Simon Cornelius, Guilielmus Ceruera, & Guilielmus Raimundus Moncada Catalo-
1221 niæ Senescallus, qui Constantiam Regis sororem in matrimonium duxerat, quod Comes Sanctius, & Ferdinandus Regis patrui palam regnũ appeterent, nuptias Leonorę Alfonsi Castellæ Regis filiæ Regi conciliant. Regem Agredam proficiscentem, vt nouam nuptã exciperet, comitantur Sanctius Cęsaraugustanus, & Garcias Oscensis Episcopi, Guilielmus Allaco Templariorum, & Fulcho Hospitalariorum Magistri, Nunnius Sanctii Comitis filius, Guilielmus Raimundus Moncada Senescallus, Simon Cornelius, Blascus Alagon aulæ Regiæ præfectus, & Petrus Ahonesius.

A.D. VIII. Id. Febr. Agredæ nuptiæ celebrantur: tam tenera Regis ætate, vt illis ipsis diebus XIII. annum attingeret. Leonora à Berengaria Regina sorore, & Ferdinando Rege sororis F. Turiasonem regio comitatu deducitur: atq; ea in vrbe Regi in matrimonium collocatur. Solemnibus nuptiarum celebratis, Rex de more, militaris auctoramenti splẽdore, atque dignitate decoratur.

Hoc ipso anno Fredericus Imperator, & Constantia Regina eius vxor, Regis Aragoniæ amita Romæ ab Honorio P.M. regium Imperii diadema suscipiunt.

Petrus Peresius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1260. Martio mense Darocæ frequentissimo in conuentu, qui in eo oppido peragitur, Ge-
1222 rardus Vrgellitanus Comes, Vicecomes Caprariæ Regi se, suaq; addicit, ac subiicit.

Constantia Augusta Regis amita Catanæ moritur: & in Panhormitana æde maxima sepelitur. Ex eo coniugio Fredericus Imperator Henricum filium susceperat: quem pater Romani regni successorem sufficit: & regio cognomento cohonestat.

Guilielmus Moncada, qui Garsendam Beneharnensem Vicecomitem duxerat, & eius ditionis dominabatur, summæ potentiæ adolescens, & Nunnius Sanctii Ruscinonensis Comitis F. magna armorum contentione in Aragonia, & Catalonia inter se dimicant: repentiniq; eorum motus tranquillas res commouent. Cum in dies maximas turbas facerent, Rex coacto exercitu, vt illorum conatus comprimat, obuiam procedit: in eum vindicaturus, qui vt tumultus sedentur, dicto non pareat. Augusto mense ad Castelionem prope Montionem castra metatur. Eo tempore Guilielmo Raimundo Moncadæ Cataloniæ Senescallo, qui Constantiam sororem duxerat, Serosii, Aitonæ, & Sosii oppidorum donationem à Rege Petro factam sancit: firmatq;: atq; ratam habet.

A.D. XII. K. Ian. Terrerii Reginæ Leonoræ, Sanctii Comitis, & Ferdinandi patrui consilio Rex Gerardo Capreræ comitatum Vrgellitanum tradit: modo experiundi iuris gratia, ad constitutum cum Aurembiaxi Ermengaudi Comitis filia regio iudicio se stiturum spondeat: vt de ea controuersia, iure apud se potius, quam inter se armis disceptent.

Metu grauioris in ea regione belli Rex in Catalonia aduersus Guilielmum Moncadam Beneharnensem copias ducit, & bellum gerit: neque segnius apparatur, quam si cũ legitimo hoste res esset. Ætas vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens, omnia eius opera decorabat.

Artallus Luna Aulæ regiæ præfectus.

1261. Ferdinandus Regis patruus, & nouandarum rerum, & nouorum semper auctor con-
1223 siliorũ, Guilielmus Beneharnensis, & Petrus Ahonesius, qui Petri Regis amicitia ad summam dignitatem peruenerat, vt primum facultas data est honorum, atq; dignitatum augendarum fœdere inter se conciliati, atq; adiuncti, vt Regem, & Reginam in sua potestate habeant, efficiunt. Rege inuito, & conquerente, atq; indignantibus proceribus, Ferdinandus regni procurationem vsurpat.

1262. Proceres militaria regni beneficia, atque honores inuito, ac repugnante Rege, nullo
1224 decreto interposito, inter se partiuntur: & diuidunt. Iohan-

Iohannes Brenna Hierosolymitanus Rex Non. Apr. Toletum regia pompa à Ferdinando Rege exceptus ingreditur. Compostellanum D. Iacobi sepulchrum inuisit. Sacra peregrinatione obita, Berengariam Ferdinandi sororem in matrimonum ducit. Is Constantinopolitani Imperij procurationi ab Ecclesia, Balduinique imperatoris tutor admotus, Martham filiam, quam ex Berengaria vxore suscepit, Balduino collocauit.

A. D. II. Id. Mart. Cæsaraugustæ priuilegia ciuibus eius vrbis à Regibus irrogata 1263.
Rex firmat. Gonzaluo Iohannio Calatrauensi magistro, atque illi societati Alcanicii di- 1225
tionem, & eius donationem, & contributa oppida decreto suo sancit.

Proceribus ad arbitrium, libidinemque suam Regis ætatem eludentibus, spernentibusque, Rex cum Dertosam concessisset, inscio, nec opinante Ferdinando patruo, vrbe ea excedit: atque Hortæ substitit. Inde militari edicto proceres, & militares manus aduersus Mauros accitu suo arcessit: & Turolium in certam diem euocat: in Valentini regni fines incursaturus.

Rex nondum parti bello sacro decoris auidus, cum intestinorum etiam motuum, ciuiliumq; armorum pertæsum esset, K. Octob. hostilem regionem incurrēs, Peniscolam, Ilergaonum oppidum obsidet. Is situs est, vt scopulo impositum, pæne mari cinctum sit: & è re vulgatum nomen inuenit. A Græcis apparet ob eam causam etiam Cherrhonnesum dictum. Cum ex proceribus tantum Blascus Alagon, Artallus Luna, & Atho Focius ordines ducerent, à suis desertus, eo expeditionis labore sibi supersedendū videt: & inducias cum Zenio Abuzeitio Valentinorū Rege paciscitur. Quinta vectigalium pars, ac portoriorum vrbium Valentiæ, & Murtiæ in annos singulos Regi contribuitur.

Bello sacro intermisso, quod Rex procerum consiliis traheretur, & Petrus Ahonesius ambitione præceps, cum super fortunam animum gereret, in hostium fines inuasurus, suo ductu rem gerere cuperet, aut certe simularet, neque Regi parendum, aut induciarum, quæ cum hoste depactæ fuerant, iura seruanda præ se ferret, neque regiis precibus bello abstinere in animum induceret, & Buruagenæ à Rege attineri iusso manus iniicerentur, dum minax, atque insolens repugnaret, & valentem, ac repugnantem Rex demoraretur, seque eriperet, & facto à Regiis impetu in fugam se coniecisset, vt Curandæ castellum ditionis Cæsaraugustani Episcopi fratris concitato cursu contenderet, à Sanctio Martinio Luna, qui fugientem persequebatur, hasta transfixus interimitur. Ahonesius summæ vir audaciæ magis præpotens: quam origine splendidus erat: & ob eius necem, in magna turba, & cōfusione rerum ciuitates, & proceres regni versantur.

Initium hoc defectionis, ac belli futurū Rex arbitratus in Suprarbium, & Ripacurciam militares copias traducit: quod in eis ditionibus Ahonesij opes, & splendidæ clientelæ late paterent. Arces, castellaque præsidiis Ahonensibus firmata oppugnat. Bolea in Oscensi tractu arcium præcipua à Ferdinando Regis patruo, & Petro Cornelio qui Ahonesiis se adiunxerant, propugnatur. Cum acciri copias Rex iussisset, & signa in oppidum inferri, oppugnare adorto, rebellandi causam inde alii obtendunt proceres.

Bellum à Rege, haud quaquam memorabile aduersus contumaces gestum est: eoque Suprarbiensi bello implicito, concitata omni iuuentute, & ad defectionem compulsa, ciuitates omnes Aragoniæ, Calataiubiana excepta arma Ferdinandi, & Petri Cornelij 1264.
ductu, tanquā pro communi libertate capiunt. Cum magnum exercitum confecissent, 1226
Guilielmum quoque Moncadam Benecharnensem arcessunt. Rex Almudeuarem, & Pertusam præsidiis firmat. Alauonæ Blascus Alagon, & Artallus Luna copiis Regiis comparans bellum Cæsaraugustanis inferunt. Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus vrbe egressus Alcubierrenses diripit. Demum Cæsaraugustani à Blasco Alagone, & Artallo Luna male mulctantur.

Etsi crimen defectionis à publica fraude, in paucos auctores versum esset, tamē summa vi à Rege aduersus Ferdinandum patruum, & ciuitates, quæ illi se addixerant, bellum geritur. Cum Oscenses Regem acciuissent, pollicentes se eius imperio obtemperaturos, ac nullis adiunctis militaribus copiis, eorum se fidei tradidisset, atque in vrbem recepisset, populari commotione, ac seditione tumultuantes arma capiunt: vrbis vicos obstruuntque omnes aditus obsepiunt. Rex inuitis ciuibus vrbe excedit: & Pertusæ subsistit.

Atho Focius Regiæ Aulæ Præfectus.

Cum per aliquot dies incerti proceres rerum omnium, suspensiq; de statu reipublicæ agerent, & rem dies complures Rex tenuisset, & si cunctaretur, se omnia assequuturū videret, & dissidentes in suam sententiam perducturum, dum se conari simulat, Raimundō Folchiū Vicecomitē Cardonēsem, atq; eius factionē Guilielmo Benecharnēsi, acerrimo Cardonensis factionis aduersario adiungit. Dissidia Ferdinādi patrui, & Nunnii Sāctii

AERA. NAT. CHRI. sua opera sedantur. Optimates demum omnes ad se deducit: qui A. D. X. K. Iun. communem causam, ac propria iura in regia fide, ac religione deponunt. Fidei illius se, imperioque deuinciunt: atque obnoxios statuunt.

Caesaraugustana, Iaccetana, & Oscensis ciuitas consortionem sociabilem inter se, salutarem sibi, reique publicae futuram animaduertentes, Id. Nou. de republica tuenda, atque conseruanda, & aduersus latronum, & grassatorum vim, atque violentiam, societatem, maiestate, & fidelitate regia integra, atque salua, coeunt. Vnionem ipsi appellauere.

1265. 1227 Siccitate, & inopia frugum calamitosus annus fuit. Februario, & Martio mensibus Barcinone, & vniuersa ferme Catalonia miserabili fame populi premuntur.

1266. 1228 Aprili mense Raimundus vltimus Tolosatium Comes, quod ab Ecclesia defecerat, dirarum obnuntiatione, per tot annos execrandus, & sacris interdictus, Ecclesiae Catholicae, Romano S. Angeli Diacono Cardinali, sedis Apostolicae Legato in aede maxima Lutetiae Parisiorum nudus publice commissorum poenitens reconciliatur. Cruce insignitus sacramentum auctoramenti sacri, & transmarini belli dicit: quo, ex Augusti Kalendis proximis, intra vertentem annum, in quinquenium se militaturum spondet: atque adiurat. Conuenit praeterea vti Iohannam, quam ex Sanchia Aragonia Regis amita vnicam filiam susceperat, Francorum Regi Ludouico tradat: quae vni ex eius fratribus, ab Ecclesia sacris sanctionibus soluto nubat. Pars quaedam Tolosatium ditionis, Raimundo vita functo Francorum Regi cedet: reliqua Raimundi genero attribuitur. Tolosati ditioni Agennensis, & Rhodensis dioeceses contribuuntur: atque ea dioecesis Albigensis pars, quae vltra Becharem fluuium, ad Galliacum pertinet. Albigensis ciuitas Regi Francorum excipitur: & tractus omnis, qui in ea dioecesi cis fluuium, Carcasonem vsque continetur. Cadurcorum dioecesis Raimundo cedit: praeter eam ciuitatem, & ea iura, quae a Philippo Francorum Rege Ludouici auo possessa fuerant: atque ea ditio, vti proprii iuris Raimundo addicitur: quae filios legitime natos heredes sequatur. Ditiones omnes reliquae, quas Tolosates Comites vltra Rhodanum in Francorum regno obtinuerant, ac iura omnia Ecclesiae cedunt. Pollicetur Raimundus se Tolosae, & xxx. oppidorum, aut arcium, quas designaret Legatus, muros, & propugnacula euersurum. Vti haec rata, ac firma in posterum obseruentur, Tolosatem arcem, quam Narbonensem vocabant, & Pennam Albigensem, atque alia propugnacula tradit. His peractis Francorum Rex Raimundum festa celebritate, militari ornatu accingit: Regioque auctoramento obstringitur. Iohanna Raimūdi F. Alfonso Pictonum Comiti Regis fratri nubit.

Cum Aurembiaxis Gerardo Caprerae hereditatis actionem intendisset, neque ille iudicio se sisteret, homo omnibus consiliis praeceps, & deuius, Rex Vrgellitanum comitatum Aurembiaxidi honorario fidelitatis iure attribuit: excipitque regio dominatui Ilerdam vrbem. Gerardum ius suum armis tuentem Rex ditione omni exigit: & Aurembiaxis in possessionem venit: & Petro Sanctii Regis Portugalliae F. nubit: Raimundi Berengarii principis nepoti.

BALEARICVM BELLVM.

Inde ab seditione, & bello sedatis rebus inclinauit pars maior curarum in expeditionem Balearicam: vt maiora iam hinc bella, & longinquitate regionum, vel temporum spatio, quibus bellatum est, suscipi coeperint. Ipsi Cataloniae proceres Regem hortantur, vt bellum aduersus Baleares insulas paret: quarum praedones, aliquot mercatorum naues euerterant: atque diripuerant. Abohihes Balearium Rex, cum pro suis opibus, & facultatibus superbiorem se, multa aduersus nostros hostiliter molitus, in ea fortuna praebuisset, & legatum, qui res repetitum transmissus fuerat, per iocum irrideret, & vix se continuisset, quin eum pulsari, contra ius gentium iuberet, mense Decembri Barcinone a Rege conuentus agitur: & de bello Balearicis inferendo refert. Cum res domesticae cōmodiorem in statum peruenissent, pax, & induciae à Cinga flumine ad Salsulas, trans Pyrenaei promontoriū inter proceres cōstituuntur. Bouatici vectigal in sumptus bellicos cōferunt. Egregie in ea expeditione obeunda operā nauarunt Berengarius Palous Barcinonensis Episcopus genere, ac nobilitate suae ciuitatis facile primus, Nunnius Sanctii Comitis filius, & Guilielmus Moncada Vicecomes Benebarnensis. Episcopi signa assectantur Guilielmus Raimundus Moncada eius consobrinus, Raimundus Solsona, Raimundus Montaniana, & Arnaldus Dezuilarius. Ad Nunnii ductum se applicuere Gaufredus Roccabertinius, Oliuerius Thermes, Raimundus Rogerius, Guilielmus Alberti Barcinonensis, Pontius Vernerius, Petrus Barbera, Bernardus Hispanus, Bernardus Oliues, Bernardus Montesquiuius, & Castelrosius: & duo Castellani proceres: quorū nomina non eduntur. Benebarnēsis magnas copias ex suo delectu cōpararat:

& ii

& ii duces illi patuere: Guilielmus S. Martini, Gerardus Ceruilionius, Raimundus Ale- AERA.
manus, Guilielmus Claramontius, Huguetus Mataplana, Guilielmus S. Vincentij, Rai- NAT.
mundus Bellocius, Bernardus Gentilias, Guilielmus Palafogius, & Berengarius S. Eu- CHR.
geniæ.

Iohannes Episcopus Sabinensis à Gregorio IX. P. M. in Hispaniam Legatus Calataiu- 1267.
iubii Regem conuenit. Legatione obita renuntiat de dissidio connubii Leonoræ Regi- 1229
næ: quæ etsi Regis potentissimi filia, Reginarum soror, & probitate & fæcunditate digna tanto matrimonio esset, cum tam diuturnæ nuptiæ iustæ non exstitissent, quod propinquitate adiungerentur cognationis, vt sine scelere dirimantur, siue non nolente, siue inuito Rege Pontifex iudicio Legati committit.

Aprili mense Zeitius Abuzeitius Valentini populi Rex, regno exactus, suo, & Zeitii Abahomeris filii nomine Regi fœdere adiungitur. Sex arces eius fœderis pignora se traditurum spondet: Peniscolam, Moreliam, Cullarim, oppidum ad Pontem vocatum Exericam, & Segorbium. Rex religionis fide adstringitur, se illi opem laturum: & Castelfauibium, & Adamuzium oppida, earum pactionum iure tradit. Is Pontifici Maximo, & ipsi Regi magnam spem iniecit, se Christianę religioni, eiurata impietate Mahometica addicturum: & sacrum baptisma suscepturum.

Turiasone a Sabinensi Episcopo Ecclesiæ Legato matrimonium Regis, & Leonoræ dirimitur: eiusque fit diuortium. Cum filium ex ea bona fide Rex suscepisset, antequam Legatus sententiam ferret, Regē conceptis verbis, hac formula expressa, atq; constituta, ne a me eius verba inuertantur, ita præfatum comperio.

Vobis domine Legate, & omnibus Archiepiscopis, & Episcopis, & aliis ecclesiasticis personis, qui hic assistunt, necnon & nobilibus, & popularibus innotescat, quod nos carissimæ vxori nostræ Alienor per Ecclesiam coniuncti fuimus: & credidimus nos eidem legitime fu isse coniunctos: & ex ea suscepimus carissimum filium nostrum dominum Alfonsum: quem nos arbitrantes legitimum heredem, & successorem regni nostri iā pridē constituimus: & a vassallis, & nobilibus regni nostri eidem fecimus iurari, & assecurari regnum nostrum: Nunc autem coram vobis constituti, & nescientes quid super nostra coniunctione decernere proponatis, in præsentia vestra, & omnium assistentium, quod de supra dicto filio nostro, sicut prædictum est, fecimus, confirmamus: & si legitimatione aliquatenus indigere videatur, nos auctoritate, & potestate regia legitimamus ad omnia, ad quæ legitimari potest auctoritate regia: & heredem, & successorem regni nostri constituimus: & declaramus: præcipimus, quo sicut ei iuratum est regnum, tamquam verus heres, post nos ab omnibus vassallis nostris, & à toto regno in dominum recipiatur: & Regem. Petimus quoque à vobis, & supplicamus domine Legate, & ab omnibus Archiepiscopis, & Episcopis, qui hic præsentes sunt, vt hoc factum nostrum litterarum vestrarum testimonio roboretis. Nos igitur, inquit Legatus, ad instantiam prædicti Regis, præsentibus annotari fecimus: in testimonium veritatis. Hæc autem acta sunt præsentibus domino R. Toletano Archiepiscopo, domino S. Archiepiscopo Tarraconensi, & venerabilibus patribus Burgen. Calagurritanen. Segouien. Seguntinen. Oxomen. Ilerdensi. Oscen. Tirasonen. & Baionen. Episcopis. Apud Tirasonam III K. Mai. Anno Domini. MCCXXIX.

Rex Turiasone concitato dispositorum equorum cursu Tarraconem contendit: atq; K. Mai se sistit: vt Balearicam expeditionem maturet.

Ilerdæ a sedis Apostolicæ legato, in frequentissimo conuentu Rex, proceresquę cruce insigniti, sacræ militiæ auctoramento deuinciuntur.

Ingentibus, tam naualibus, quam terrestribus copiis contractis Salonio portu, classe CLV. nauium, quas maiores vocabant, Rex egreditur. Nocturna aurâ prouectus in Balearem maiorem nauigat. Ex alto tempestate iactati, ref[l]atu reijciuntur: sedatisque fluctibus, & tempestate commutata CCXL. stadiis ab vrbe deflectentes Septembri mense insulæ portum tenent: quem Palumbariam incolæ appellant. Primus terram attigit hostiū Bernardus Argentona: qui vexillo sublato, vt se sequantur, nostros hortatur; & ex proceribus primi copias exponunt Nunnius Sanctii Comitis filius Raimundus Moncada, Bernardus Sanctæ Eugeniæ, Gilabertus Cruillias, & Bernardus Campanus Templariorum Magister. Dum Rex operitur, vt terrestres copiæ traiicerentur, & onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur, cum raptim milites exponerentur, atque omnia agerentur turbate, conserta pugna nostri cæduntur. Guilielmus Benchargensis, & Raimundus Moncada, atque VIII Moncadarum gentis proceres, & Hugo Mataplana interiere: & in prima acie nostri profligantur: ac victi pelluntur. Inordinato exercitu co-

AERA. NAT. CHR.

acto, & in ordines deducto Rex vrbem castris circumsidet. Cum Rex clade accepta, satis omnibus instructis, comparatisque ad hostes perrexisset, & locum idoneum statiuis delegisset, ac nostri stationibus quieti tempus tererent, aliquot castella vicina expugnantur.

Castra cum castellis nostri præsidiisque firmassent, & hostes nulli extra mœnia adorirentur, nec quisquam extra portas propellere auderet, aggerem, & vineas agens, turres quoque muro admouens Rex summa vi obsidionem vrguet. Quamuis continuus labor, neq; die neq; nocte remissus hostes subegisset, locusque inuadẽdi vrbẽ nostris datus esset, qui nulla eruptione impediri posset, in transmarinis auxiliis extremam spem reponentes, obstinatis obsessi animis obdurant. Rex acrius obsidioni insistens, ingenti militum alacritate mœnia vndique aggressus, diuiso exercitu, & in eam partem circumductis copiis, quam hostes tenent, incredibili virtute instat. Qui pro munitionibus pugnant, vix prima impressione sustentata, proiectis armis, se fugæ dedunt: quibus veterani immixti, decliuem per locum, nullo vltra obsistente, in vrbem inuadunt. Miles tota vrbe peruagatus, prædæ cupiditate incensus magnam stragem edit. A. D. II. K. Ian. capta vrbs, direptaque fuit. Abohihes, & eius filius XIII. annorum in Regi potestatem venere. Arce, quam Almudenam Mauri vocant, summo virium conatu nostri potiuntur: immiti cæde fugientium pariter, & repugnantium. Rex primo, & vicesimo ætatis anno vix exacto, & militari, & Imperatorio munere egregie perfungitur. Diuidundæ, ac partiendæ prædæ Berengarius Barcinonensis, & Lupus Ilerdensis Episcopi, Nunnius, & Pontius Hugo Emporitanus Comes, Petrus Cornelius, & Simon Vrrea præficiuntur: atque his Rex adiungit Raimundum Alemanum, & Raimundum Berengarium Agerem curatores datos Galtono Bencharnẽsis Vicecomitis filio pupillo. Cum magna in castris super manubiarum partitione suborta esset seditio, aliquot tabernacula Episcoporum, & procerum sunt a militibus compilata: atque direpta. Plures ex proceribus morbo graui, & mortifero afficiuntur. Rebus Balearicis cum exercitu, subsidio ex Aragonia proficiscuntur Petrus Cornelius, Atho Focius, & Rodericus Lizana.

1268. 1230 Post accisas hostium res montani Maioris Balearium expugnantur: locisque montosis, & siluestribus expelluntur: & vniuersa insula in regiam potestatem redigitur. Quod Episcopi sedes propter eius insulæ frequentissimam celebritatem, & summam frugum, fructuumque vbertatem constitueretur, ecclesiastica diœcesis Episcopo, & ecclesiæ Barcinonensi subiicitur.

A. D. V. K. Mai. Rex Palumbariæ portu soluens, in Cataloniam transmittit. Festo omnium Sanctorum die, ad Populeti sacrorum celebrationi assidet. Regis nomen magna ad omnes gentes gloria fuit. Nuntii de Alfonsi Regis Legionensis morte Regi offeruntur: qui filiam Sanctiam natu maiorem, quam ex Theresia Sanctii Portugalliæ Regis filia genuerat, nuptui Regi traditurum pollicitus fuerat, tamquam regni heredem: cum Ferdinando filio, quem ex Berengaria Regina iusta vxore, ac sanctissima femina susceperat, Legionensis regni hereditas veniret.

In controuersiam, & disceptationem Regi cum Berengario Episcopo Barcinonensi venerat super Ecclesia in Maiore insula constituenda: & Episcopo, qui illi præsideret, deligendo Id enim ius Episcopus, & Conuentus Ecclesiæ Barcinonensis ad se spectare contenderant: eius donationis causa, quam olim Sarracenus, qui Balearium insularum, & Dianii dominabatur, fecerat: qua ditionem eam Episcopo Barcinonensi, & conuentui eius Ecclesiæ detulerat: cui donationi & Comites Barcinonenses, & Archiepiscopi Episcopique consenserant: & à Sede Apostolica firmata, atque stabilita fuerat. Sed omni ope, & opera enitente Rege animaduertentes ecclesiastici ordines Barcinonẽses, quod pro frequentia, atq; cultu Maioris insulæ æquum esset, vt Sedes pontificia eo in regno constitueretur, quam Rex pollicebatur, affluentibus copiis ditare, voluntati regiæ paruerunt: & interuentu Abbatum Populeti, & SS. Crucium, & aliorum, ad eam pactionem deuẽtum est: vt ea in insula Episcopus crearetur: & Sedes Pontificia constitueretur. Is vero eo tempore primus ad eam dignitatem adscisceretur, quem Rex præficiẽdum videret: cautumque, vt ei nominationi assentirent: eo vero defuncto selectio eius, qui in demortui locum sufficeretur, à Barcinonensi Episcopo, & clero in posterum regio permissu è gremio Ecclesię Barcinonẽsis, aut Maioris insulæ: aut ex alia Ecclesia fieret: modo ne vltra duos mẽses ea selectio differatur. Ea res Populeti A D. VIII. Id Nouemb. sancitur. Episcopi Maioricenses hũcupati. Primum ad eam dignitatẽ adscitũ memorant Raimundũ Torelliá.

1269. 1231 Sanctium Nauarræ Regem, qui plures annos Tudelana arce abditus latuerat, Rex inuisit: adeoque inter se conciliantur, atque fœdere coniunguntur, vt alter alterum, non

sui

ſui tantum iuris, & decoris defenſorem, atque vltorem, ſed regni heredem, & ſucceſſo- AERA.
rem adoptet. A.D.IIII. Non. Febr. Dominico die, & Purificationis beatæ Mariæ ſacro, NAT.
ſollemni ſtipulatione mutuæ adoptionis Aragoniæ, & Nauarræ Reges alligantur: quam CHR.
regnorum proceres, ciuitateſq; ratam, ac certam definiunt. Vter eorum vita ſuperſtit, ad eum alterius regnum perueniat, ſtatuunt. Vt earum adoptionum iura obſeruentur, qui ſe ex Aragonia, & Nauarra ſponſione obſtrinxerat, hos fuiſſe comperimus. Sanctius Ferdinandius Montacutus, Iohannes Pereſius Baztanus, Petrus Martinius Subiza, Petrus Martinius Lebetius, Simó Aiuarius, Petrus Iordanis, Garcias Garceſius Aoizius, Lupus Garceſius Arcius, Michael Guerrezius, Garcias Simenius Varaizius, Petrus Garceſius Arronius, Petrus Simenius Olleta, & ſeni procuratores ſingularum ciuitatum regni Nauarræ. Ex Aragonia fidem ſuam obſtringunt, Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albarrazini dominatur, Atho Focius Aulæ Regiæ præfectus, Guilielmus Moncada, Rudericus Lizana, Attallus Luna, Simó Vrrea, Blaſcus Maza, Petrus Pereſius Iuſtitię Aragonum præfectus, & Petrus Sanctius regiarum epiſtolarum magiſter. Sanctium vt inofficioſus, ne dicam inhumanus appareret, Theobaldum Campaniæ Comitis ex ſorore filium regno deturbás, & Regem vicinum robuſta ætate, & ſummæ ſpei iuuenem adoptans, maior vis vrguet: dum Caſtellæ Regis impotentem, & exultantem conatum propulſet: a quo continenti, & inteſtino bello premitur. Noſter, niſi regnandi cupido allicit, & tranſuerſum agit, qua ná ratione compelli potuit, vt omnia iura diuina, & humana peruertat? Adoptat tertium, & vicenimum annum agens externum, graui ſenecta, & diuturna, & deſperata valetudine confectum: & vnicum filium, quē pæne infantem puerum innocentem iam odiſſe nō poterat, non modo nō coheredē adiungit, aut ſubſtituit, ſed plane exheredat. Aurembiaxis Petrum Portugalliæ Regis filium maritum, nullis ſuſceptis liberis heredē dicit: & Vrgellitanæ, & Vallecoletanæ ditionis, Gallaicarumque hereditatum ſuceſſorem inſtituit. Petrum Rex Tarraconenſis territorii oppidis donauerat: & cum Balearibus inſulis, quarum dominatum, Pityuſis adiunctis Rex quoad viuat, attribuit, Vrgellitanam ditionem commutat. Almudenæ, Oloronis, & Pollentiæ propugnacula, Maioris Balearium arces regiæ poteſtati recipit. Mauri Balearici arcibus Pollentiæ, Santueris, & Oloronis, ſiue proditis, ſiue expugnatis ſe in libertatem vindicant: & aſpera, & montoſa loca circumſident. Cum his Tunetanorum Rex ſubſidio magna comparata claſſe aduentare perhiberetur, Rex Salonio portu, ccc. equitum turmis coactis ſoluit: & in Maiorem inſulam traiicit. Expugnatis arcibus, incredibili celeritate, vnde profectus fuit, reuertitur: vt Nauarrenſibus rebus occurrat: eo enim verſæ erant omnes regiæ curæ, proſperis eo anno bellis. Cum Rex operam, atque opes ſuas Sanctio Regi pollicitus eſſet, ac denuo Tudelæ eum inuiſiſſet, & expeditionem aduerſus Caſtellæ Regem pacto conuento properandam acrius cohortaretur, & Nauarrus ſenio, & veterno languens, & iners theſaurum circumplexus, bellicis ſumptibus deterreretur, ac diem, de die duceret, noſter ab ea cura abductus, ſe, atq; omnem regni pubem, & cuncta populorum arma tota mente in ſacrum aduerſus Mauros bellum conuertit.

Balearici Mauri, cum ſe impendentium montium aſperitate, & reductis, atq; abditis 1270.
ſpeluncarum cauernis obſtinatis animis, infinita altitudine tuerentur, ac confecto bel- 1232.
lo, ſe miſere, ferino ritu ſuſtentarent, atque omni cultu, & victu humano carerent, nec ſe dedere, niſi Regi vellent, eo traiicere primo vere parat.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Secundus.

AERA. NAT. CHR. 1270. 1232

VONIAM adoptionis consilia, & regni Nauarræ obtinendi euentus non satis ex sententia processerant, & ipsa per se res anceps esset, ita expediri posse visum: ne Alfonsi filii officere, & obstare successioni videantur. A. D. II. Non. Mai Tarracone Rex filium denuo auctoritate regia, legitimis natalibus, quasi iusto connubio natum restituit: qui a Leonora matre, educabatur. Heredem præterea Aragonii, & Balearici regni, Barcinonensis, Vrgellitanæ, & Mompelleriæ ditionis, omniumque earum regionum, quæ sacro bello vindicarentur, renuntiat: & insignibus principatus ornat. Filio Raimundum Berengarium Prouinciæ Comitem, & eius liberos, & his Ferdinandum patruum, ac regia propinquitate affines substituit. Præterea filium tutelæ sedis Apostolicæ, & Spargo Tarraconensi Antistiti auunculo committit: tutoresque filii instituit Tarraconenses antistites, Templariorum, & Hierosolymitanorum magistros: & Guilielmum Cerueram, ex optimatibus Cataloniæ virum primarium: qui ad Populeti, monachorum instituto se addixerat. Ea res præsentibus Guilielmo Moncada, Petro Cornelio, Bernardo Guilielmi F. Regis auunculo, Valle Vergua, Assalito Gudali, & Petro Peresio Iustitiæ Aragonum præfecto sponsione sancitur. Hoc potissimum prouidet, vt Montione filius à tutoribus educetur: si mater, & Castellæ Rex illis tradendum curent. Mirum quod his adiicit: si forte filius externarum copiarum vi regnum inuadere niteretur, proceres illi, ciuitatesve parere minime debeant: nisi pacatus, quemadmodum dominum ad subiectos venire decet, aduenerit: vt iam semina malorum, quæ dissidio filii a patre, in contrarias partes se postea verterant, excitari videantur.

Salomio portu Rex classem soluit: ac tertio die vrbis portum Balearis Maioris tenet. In minorem insulam classem transmitti imperat: & eius ductoribus Mauri se, suaque dedunt. In ea expeditione ordines duxerant Ferdinandus Peresius Pinna, Atorella, Lupus Sanctius Rota, Sanctius Horta, & Garcias Horta eius frater: ac Petrus Lupius Pomarius.

Iulio, & Augusto mensibus ea expeditione confectis, Rex in continentem Cataloniam renauigat. Balearici Regis filius cum cultum, puramque Christi religionem suscepisset, Iacobi nomine edito, Euam Martini Roldani filiam, & Roldani ex Alagonia gente neptem in matrimonium ducit. Rex Illiteciam, & Gotoriam hereditatem illis firmat: sancitque.

VALENTINVM BELLVM.

Magno conatu suscipitur, nec in longum dilata est Valentini regni inuadendi expeditio. Omnis militaris ætas excitur: & intentior, quam vnquam antea muniendi, exercendiq; militem cura ducibus fuit: quod hostes aduersus maritimos, & terrestres apparatus, ingentibus animis suas copias educunt, armantque.

Rege regni finibus egresso, & hostilem regionem incursante Morelia, & Ares munitissimæ Maurorum arces, atque earum regionum propugnacula regiis deduntur: & pleraque tractus eius regiæ facta ditionis: Blasco Alagone primario ex Aragoniæ proceribus, incredibili virtute prostratos, ac perculsos Mauros proterente, atque profligante.

Nouembris mensis initio Turolii Zeitius Abuzeitius Rex denuo in Regis verba adigitur: & sacro bello se militaturum aduersus Zaënem Regem, à quo regno exactus fuerat, palam profitetur. Zaënes Modosi F. & Lupi Regis nepos erat.

Montio-

Mondone crucis prædicatio promulgatur: quam Gregorius IX. P. M. sacro bello obe- AERÆ tundo miserat. Rex, proceresq́; ac duces, & militares manus sacro insigni decorantur, NAT. & mediterraneis, ac montosis a locis digressis mare versus Ædetana regione fines regni CHR: proferuntur.

A.D. VII. Id. Decemb. Catalani Bouatici tributum in sumptus bellicos Regi condonant.

A.D. VIII. K. Mart. Calataiubii festo cathedræ beati Petri die Rex Blascum, Ala- 1273 gonem, ex proceribus Aragonensibus primarium, ducem egregium, & naturæ, fortunæ- 1233 que omnibus bonis instructum, & qui longe tum princeps Aragonii nominis esset, Sastagarce, & oppido, ac Mariæ arce, posterosque eius donat: quod strenua eius opera Morelliam, regionis eius propugnaculum, initio tam insignis expeditionis obtinuisset. De consilii sententia ea res sancitur: cui interfuere Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, & Guilielmus Turiasonensis Episcopi: Atho Focius Regiæ Aulæ præfectus, Sanctius Sesesius, Petrus Ferdinandius Azagra, Garcias Romæus, Atorella, Petrus Peresius Pinna, Simon Vrrea, Blascus Maza, Fortunius Aznarius, Latro, Roldanus Lainus, Galcerandus Cornellanus, & Petrus Peresius Iustitiæ Aragonum Præfectus.

Cum Valentini in se omnem belli molem vertissent, nostros, nec nouum bellum, aut nouus hostis terret. Rex Turolii finibus cxx. equitibus, & Turolensi peditatu oppidanorum, tam exiguis copiis, in Valentinum regnum infertur: sperans propediem magnas copias in eam expeditionem conuenturas. Coacto exercitu, Exericæ nobilis Ædetanorum oppidi amœnum agrum depopulantur: & Segoniam vallem incurrēdo, Idibus Mai confectis Burrianam, haud procul à mari situm oppidum castris circumsident. Non alia vrbs fortius obsidionem tulit: cum in maiori discrimine res verterentur.

In ea obsidione permansere Ferdinandus Regis patruus, Berengarius Erilius Ilerdensis, Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, Petrus Dertosanus, & D. Segorbiensis Episcopi, Prior Sanctæ Christinæ summi Pyrenæi, Raimundus Patotius Templariorum Magister Galliæ prouinciæ & Cataloniæ, atque Aragoniæ, Magister Hospitalariorum; Blascus Alagon Aulæ regiæ præfectus, Rudericus Lizana, Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albarraziniensibus dominatur, Simon Vrrea, Blascus Maza, Petrus Cornelius, Bernardus Guilielmi F. Regis auunculus, Berengarius Entenza, Assalitus Gudalis, Valles Vergua, Rudericus Simenius Luesia, Ferdinandus Perezius Pinna, Sugerius Melendius; Peregrinus Bolasius, Guilielmus Aquilonius, Præfecti Alcanicensis, & Montalbanus; Simon Peresius Turiasonensis Petri Peresii præfecti Iustitiæ Aragonum frater, & Ferdinandus Diazius Aulæ regiæ itidem præfectus: & cohortes oppidanæ Darocentium, Turolensium, & Calataiubiensium. Ex Catalonia ordines duxere Guilielmus Ceruera, qui Iunedæ dominabatur, Guilielmus Cardona Raimundi Fulchonis Vicecomitis Cardonensis frater, & Guilielmus Moncada, atque illi militiæ fidem suam prçstitere Ilerdenses & Dertosani.

Ferdinandus Diazius Aulæ regiæ præfectus.

Burrianenses castra, vallantemque Regem sæpe adorti, incredibili audacia effusi, in nostra ruunt munimenta. Rex labore potius militum, quam periculo inceptum peragens, magno apparatu, tormentis, machinisque mœnia aggredi iubet: ambulatoriisque turribus, quas plurium tabulatorum confecerant, vi, atque impressione irrumpere conatur. Præsentis, & acris animi princeps, cum desperata expugnatione, propius temeritatem multa crebro auderet, aliquando discincto thorace, diloricatoque amictu contra difficultates omnes incedens, sagittarum ictibus occurrere visus est, ne obsidionem, nisi cum vitæ discrimine deserere cogeretur. Vicit tandem, & superior discessit mira Regis constantia, & firmitas animi: & arietibus admotis munimenta concussit. Ductus ad mœnia exercitus, completisque fossis, scalæ admotæ: & maximo impetu nostri in oppidum irrumpunt. Iulio mense expugnatur: qua in oppugnatione, & comprimendis hostium eruptionibus Regis virtus egregia enituit. Obsidio non tam claritate vrbis, quam oppidanorum virtute, & regio decore parto nobilitata. Acrius instante victore Rege, Simonis Vrreæ opera, & interuentu plura oppida, castellaque oppugnatione concessa sunt. Peniscola, Chiuertum, Ceruera, & Polpes coactæ obsides dare, & ciuitates suas iureiurando obstringere, regi deduntur. In his oppidis, quæ ad Regem Zeitii opera defecerant, satisque munita loco, aut mœnibus erant, præsidia imponit. Variæ a nostris excursiones in hostico fiunt: expeditioneque ea Rex aliquot populos, aut vi subigit, aut conditionibus in deditionem, pactionemque accipit. Castellio Burrianensis, Burriolum, Cryptæ Vintomatenses, Cueuæ

AERA. NAT. CHR.

vocant,& Villafames in deditionem, potestatemque Regis rediguntur. Nam cum obsidionem tolerare non possent, traditis oppidis, pacti vt incolumibus, suis legibus vti liceret, in eis manfere.

Simon Vrrea ex primariis proceribus summæ dignitatis vir, bello strenuus, & consilio bonus, atq; insigni virtute præstans, ductu suo Alcalatenam arcem, deiectis Mauris, qui in præsidio erant, recipit. Nostri Rege ductore, expedito agmine ad populandos hostium agros incedentes omnia ferro, igniq; vastãtes, regiones eas, per quas Sucro amnis defluit, effuse, lateq; depopulantur. Prædæ vndique actæ.

Blascus Alagon Aulæ regiæ Præfectus.

1272. 1234 Almazora à nostris expugnatur. Occupato oppido Rex ibi præsidium collocat. Nostris non animi tantum in dies, sed vires subministrantur.

Gregorii P. M. interuentu nuptiæ Regis, & Iolantis Andreæ Hungarorum Regis filiæ, & Iolantis Reginæ eius vxoris: quæ Petri Antisiodorensis Cõstãtinopolitani Imperatoris filia erat, despondẽtur. Barcinonẽ ob eã caufam legati ex Pannoniis aduenerãt Bartholomæus Quinqueecclesiensis Episcopus, & Comes Beraldus. Res ea Barcinone, A. D. X. K. Mart. trãsigitur. Dotis nomine X. M. marcarum argenti dicuntur: ex materna dote debita, & CC. auri: quarũ debitor Austriæ Dux erat: addiciturque certa Nemorensis comitatus in Flandria portio: atq; ea ditio, quam in Gallia puellæ aui obtinuerant: & ea oppida, quæ in Hungariç regno Iolans ipsa possideret: & quę in Burgũdia matris hereditate obuenerant.

Rex Montalbano in oppido Maio mense Blasco Alagoni, qui in eo bello strenue operam nauarat, Morelliam quoad viuat, fruendam attribuit: ac Celoquiam præcipuam arcis turrim recipit: quæ Ferdinando Diacio, aut Simoni Peresio Turiasonensi tradatur; vt veluti pignus retineatur à suis supremi dominatus.

A. D. VII. Id. Apr. Sanctius Nauarrę Rex Tudelæ decedit. Nauarri Theobaldum Campaniæ Comitem Sanctii sororis F. arcessunt: sibique Regem adsciscunt: atq; in eius verba adiguntur: non tamen Rex hac de causa a sacro prosequendo bello sibi desistendũ censet.

A. D. XV. K. Oct. Hortæ, in ipsis regnorum confiniis Iacobus Rex, & Ferdinandus Rex Castellæ congrediuntur: ad colloquiumque deueniunt: de controuersia sedanda; quæ inter regem, & Leonoram Reginam, a qua diuerterat, orta erat. Farizam oppidum, atque arcem Leonoræ Rex, quoad viuat, attribuit. Sacramento adigitur, se, ea inuita Alfonsum filium ab eius educatione, & gremio non abstracturum.

Mompellerii Rex omnium sanctorum diem festum concelebrat. In Prouinciam Galliam in Medio belli conflictu profectum apparet, quod Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes frater Margaritam natu maximam filiam Ludouico Galliç Regi ea tempestate desponderat. Is ex Beatrice Sabaudiæ Comitis F. quattuor filias susceperat: omnes magnis principibus nuptas. Leonora enim, & Sanctia Henrico Angliæ Regi, & Ricardo eius fratri collocantur: & Beatrix, patre vita functo, Carolo Ludouici Regis fratri, qui postea Siciliæ regnum adipiscitur, nubit: & Prouinciæ ditionem natu minima tulit. Ita euenit: vt stirps Aragonia summa virtute firmata atque florescens, maximorum totius orbis Regum familias generosa propagine inseuerit.

Concitato cursu Rex in Cataloniam regreditur. Ilerdæ confectum pæne Decembrem mensem commorans, & maritimam, & terrestrem expeditionem vrguet: cui cupide instat. Supplementa exercitibus scripta sunt: indictis per ciuitates tirociniis.

A. D. VII. Id. Decẽb. Ilerdæ Rex Guilielmo Mongrinio suffecto Archiepiscopo Tarraconensi, posterisque Pontificibus Ebusum, & Colubrariam insulas, a priscis Pityusas dictas honorario iure attribuit: modo arcem, atq; oppidum Ebusitanum suis copiis, & ductu expugnet.

1273. 1235 Ad reparandas vires, bellumque de integro renouandum Rex intendit animum. Duo insignia Ædetanæ regionis oppida a Maurorum dominatu eripit, præsidiisq; firmat Segorbium, & Moruiedrum: quibus claustra Valentini regni tenet. Primum Maurorum opus fuit: & cum rerum priscarum memoria sua vetustate obsoleuisset, & Mauris incolis omnia inuerterentur, nostri Segobrigam, vetustam Celtiberiæ vrbẽ se recepisse, simili appellatione literarum arbitrantes, Ecclesiasticæ sedi addicunt: diœcesisq; Valentinæ partem subtrahentes Albarracinienſi diœcesi contribuunt: conuulsisq; finibus, vix postea inter vicinos Episcopos rerum vetustarum inscientia, iudiciariæ controuersiæ finis fuit. Moruiedrum ex Sagunti vrbis, illius fide, & ærumnis inclitæ parietinis, conditũ, nomen, vt memorauimus, inuenit. Is situs est, & natura loci vt montes circa perpetuos, arduo, & præcipiti colle contineat: & facillimus aditus mare versus, & ad ipsa Valentiæ vrbis in plano sitæ mœnia sit: cui velut prouinciæ totius communis arx imposita imminet.

Bellum

Bellum iam aduersus hostes, non continentibus finibus, sed intimis eorum regionibus geritur. Cullarim, quam Sucro amnis influit, nostri obsident. Obsidione ea desistentes Moncadam, & Museros expugnant: nobiles inter alias Valentini agri insignes turres: quas Valentiæ ocellos, propter summam orarum, & hortorum amœnitatem Rex ipse appellare consueuerat. AERA NAT. CHR.

Petrus Portugalliæ Regis F. & Nunnius Sanctius Sanctii Ruscinonensis Comitis F. satis magna comparata classe maiorem ex Pityusis Ebusum insulam à Maurorum dominatu, & potestate eripiunt. Minor priscis temporibus Colubraria dicta: a nostris Frumẽtaria: omnis eo deserta à populo, atque cultura hominum fuit.

Nunnius, quod Cæretanum Comitatum confluentem regionem, Carcasonensem, & Bergadanam ditionem, Trencauelli honorem, & Narbonensem Vicecomitatum substitutione testamentaria Barcinonensis Comitis aui, & donatione ab Alfonso Rege patruo, Sanctiæ Nunniæ matri facta, quæ Nunnii Larensis filia erat, repeteret, à Rege dissidet. Rex super Colliberis, Vallespirii, & Capsiris iure, & dominio, quę ditiones Ruscinonensibus finibus appendices cesserant, aduersus Nunnium actionem suscipit. Demum Rex Nunnium, & orbum, & regia stirpe sibi adiunctum in pristinam concordiam reducere curat. Colloquio dies constituitur A.D.III. Non. Mai. Apud Lupum Diacium Pharensem Vizcaię dominum Nunnius, Rex apud Guilielmum Cerueram compromittunt: Hugone Monlauro Templariorum magistro honorario arbitro adiuncto. Pecunia Rex eam litem redimit. Ditiones Ruscinonensi comitatui confines Nunnio, quoad uiuat, attribuit.

Iolans Regina ex Pannonia ad virum, regio comitatu deducta, Barcinonem appellit. Ea in vrbe nuptiarum solemnia A. D. VI. Id. Sept. celebrantur. Præstantissima omnium eius sæculi feminarum: vere digna, quæ ex vltimis gentibus, connubio principis post homines natos fortissimi, & animi maxime excelsi, & inuicti adiungeretur: non modo consiliorum, sed discriminum, periculorumque omnium socia, atque consors. Reginam in Hispaniam proficiscentem comitati fuerant Episcopus Quinqueecclesiensis, & Comes Dionysius: cui cognatio cum Regina erat: qui magnis præmiis à Rege donatur: & filios habuit Amorem Dionysium, & Gabrielem Dionysium, atque inde Dionysiorum familia exoritur maxime insignis, atque illustris: quæ in Vrreas insita fuit.

Huius anni initio Tarragæ Regi cum Pontio Capraria super Vrgellitanæ ditionis 1274
contentione conuenit: eiusque compotem Rex, atque participem Pontium facit. 1236

A.D.XIII.K.Iun. Calataiubii Petrus Portugalliæ Regis F. qui Balearium, & Pityusarum insularum dominabatur, cum earum ditionis iura ad heredes non esset transmissurus, Regis imperio, summum dominium, quod Regi receptum fuerat, Iolanti Reginæ, & eius liberis, iurisiurandi religione, ac fidelitatis sacramento sancit. Scribendo adfuere Petrus Ferdinandius Azagra, Petrus Cornelius, Atorella, Garcias Romęus, Marcus Ferricius, Trencauellus Vicecomitis Biterensis, Ferdinandus Peresius Pinna, & Simon Peresius Tirasonensis.

Turolii Maii mensis fine Rex Zeitio Abuzeitio Valentinorum Regi, qui Christianam fidem professus fuerat, & Vincentii nomen ediderat, vxoremque duxerat, Dominicam Lupiam Cæsaraugustanam ciuẽ, Riclæ, & Magalionis oppidorum donationem, quæ ei tradita fuerant, ratam, firmamque constituit. Is ex vxore Dominica Aldam Ferdinandum susceperat, quæ Blasio Simenio Arenosio nupsit. Zeitius se Regi, eiusque liberis, & Iolantis Reginę perpetuo addicit: nulla Alfonsi Regis filii mentione facta: quem acerbe, & penitus pater oderat.

Rex aulico equitatu, & oppidanis Darocensium, & Turolensium copiis, Exericium, & Torrestorresium agrum incurrit. Bellum deinde ab repentina maritimæ oræ populatione cœptum: quod omnis ea regio pluribus, ac frequentibus vicis habitaretur: nam summa tractus amœnitas non indigenas modo detinet, sed etiã aduenas inuitat: & Maurorum qui Ædetaniæ, & Celtiberiæ vrbibus in deditionem redactis, à nouis incolis pulsi fuerant, receptaculum erat.

Cum Rex milites Ianuario mense ex hibernis in expeditionem euocasset, eduxissetque, Enesæ tumulum inter Morutiedrum, & Valentiam situm, qui mari alluitur, loco ad tuendam suorum paucitatem maxime apposito, nostri magnis operibus muniunt: & in eo castra locant. Valentini ex ea veluti arce premuntur: & excursionibus arcentur. Castris Rex summum, & singularem virum præficit Bernardum Guilielmum auunculum. Is milites excursionibus sufficiendo, & prœliis leuibus oppidanas manus experiundo assuefecerat: paruaq; certamina animos addunt: & in summam totius spei proficiunt.

AERA. NAT. CHR. 1275. 1237

Octobri mense Montione, magna Aragonensium, & Catalanorum frequentia, & celebritate conuentus aguntur: & de prosequendo sacro bello, a Rege refertur. Ex ordinibus Regni, & Cataloniæ interfuere Guilielmus Mongrinius Ecclesiæ Tarraconensis procurator, & Barcinonensis, Cæsaraugustanus, Vicensis, & Dertosanus Episcopi: Templariorum, & Hospitalis Magistri, & aliquot præterea religione præstantes viri: inter quos Raimundus Penafortius ex instituto prædicatorum singulari sanctitate, & præcipua doctrina excellebat. Ex proceribus Catalanis adfuere Ferdinandus Regis patruus, Rogerius Bernardus Fuxensis, Pontius Capraria Vrgellitanus, Petrus Vgo Emporitanus Comites: Nunnius Sanctii Comitis F. Gerardus Vicecomes Caprerensis, Guilielmus Cardona, Raimundus Berengarius, Guilielmus, & Petrus Moncadę, Berengarius Pucuertius, Guilielmus, & Berengarius Anglesolæ, Bernardus Portella, Hugo Mataplana, Galcerandus Pinosius, Guilielmus Aquilonius, Raimundus Peralta, Petrus Vicecomes Villamurius, Raimundus Guilielmus Odena, Berengarius Erilius, Guilielmus Ceruera, & plures alii viri nobiles. Ex Aragoniæ proceribus conuentui adsedere Petrus Cornelius aulæ Regiæ præfectus, Bernardus Guilielmus Regis auunculus, Garcias Romæus, Simon Vrrea, Atorella, Artallus Luna, Blascus Alagon, Rudericus Lizana, Blascus Maza, Berengarius, & Gombaldus Entenzæ, Simon Focius, Assallitus Gudalis, Fortunius Vergua, & Simon Luesia. Præsedit eo in conuentu Petrus Peresius Aragonum Iustitię Præfectus.

Petrus Cornelius aulæ regiæ Præfectus.

Induciæ inter Aragonenses, qui factionibus dissidebant, firmantur. Nummi Iaccetani, vt eiusdem ponderis, rationis, atque notæ in Aragonia, Ilerdensi, & Dertosana ditione adiūctis, perpetuo signentur, lege sancitur. Statuunt, vt ii, qui supra XIIII. annū ætatē agunt, iurisiurādi sacramēto adigantur, se operā daturos, vt res ea nummaria firma, rataq; sit. Ob eam rem Aragonenses tributum Regi, posterisque Regibus condonant: quod singulæ familiæ, quarum bona ex censu x. nummis aureis, aut pluris æstimentur, septimo quoque anno pendant. Id tributum Morabetinum appellant: & ex pecuniæ summa, quæ pendebatur, nomen inuenit: cuius collocandæ ratio perpetuos, quanquam exiles Regibus sumptus suppeditet. Vix enim ex portoriis circumuectionis, aut decumis, scripturaue, conseruari vectigalia in rei militaris administrandæ vsus poterant.

Zaënes Valentini populi Rex firmissimo robore copiarum insultans, quas à Setabi ad Ondam præsidiis præfecerat, DC. enim equites, XL. M. peditum coegerat, oriente sole ad Enesana castra oppugnāda irruit. Bernardus Guilielmus & Berengarius Entenza præstantissimi nostrorum ductores, cum animis magis, quam viribus resisterent, & omnis spes in virtute esse reposita, incredibili animorum constantia, & firmitate commoti, & ope diuina freti, non satis pro dignitate bellica, & imperatoria existimantes, se munitionibus septos castra propugnare, eruptione facta, cum Bernardus suos hortatus esset, meminissent nominis, generis: quorum maiores innumerabiles gentium copias parua manu sæpe fuderint, quasi non periculi socios exigeret, sed consortes victoriæ, & diuinam opem exposceret, efferatis militia animis, C. grauis armaturæ, & CC. leuis armaturæ equitibus, & II. M. peditum in hostium acies inuehuntur. Hostes nullà interposita mora cæduntur: atque profligantur: quos nostri ad riuulum, Siccum appellant, IIII. M. P. cis vrbem insecuti magnam multitudinem fugientium conciderunt: ingentemque stragem edidere. Nam effusi immensis agminibus hostes, adeo præcipiti, & ruenti turba comprimuntur, vt potius illisi, quam ferro interempti fuerint. Ex nostris Rudericus Simenius & filius Simonis Peresii Tiergæ, & signifer Bernardi Guilielmi fortissime irrumpentes mortem occumbunt. Ad X. M. hostium nullo vulnere saucios concidisse memorant. Mense Augusto eam pugnatam pugnam accepimus: qua singularis Bernardi Aquilonis virtus enituit: qui conserto prœlio, cum maiore in conflictu res verteretur, parte equitatus irrumpens, suo impulsu ingentes hostium copias pepulit. Hic dies & nostris refecit animos & hostem summe perculit.

Cum in Bætica acre, eadem tempestate, aduersus impios hostes, bellum à Rege Ferdinando gereretur, exploratorum ductores, quos Adalides Mauri vocare assueuerant, die, ac nocte continuato itinere, ingens, & immane facinus ausi nocte intēpesta scalis admotis, turrim & propugnacula Cordubæ vrbis adorti, ex improuiso diu anceps prœlium fecerant: & successu regiarum copiarum, celeberrima totius prouinciæ vrbe potiuntur.

Bernardo Guilielmo vita functo, cuius morte magnam iacturam factam apparuit, quod ad eius maxime arbitrium, atque iudicium summa omnium consiliorum reciderat,

ræ,cum Imilitibus Enesana castra desererentur, regiorum præfectorum imperio con- AERA:
tempto, Rex palam in sacello eius arcis aram tenens, nuncupatis votis, iurisiurandi reli- NAT:
gione obstringitur, se eos fines non derelicturum: neque Videconium fluuium traiectu- CHR:
rum, quoad vrbis Valentiæ esset potitus. Reginam, ac Iolantem filiam, ne se à proposito declinare, aut à sententia deflectere, vnquam videre sperent, in castra deduci imperat. Regina vxore incursantibus hostibus, aliquando comitatus, non degenerem ad pericula est expertus.

Postquam præpotentem armis Regem nec acies subsistere vllæ, nec arces, vrbesue poterint, Zaënes cum animaduertisset, nec maiori ratione bellum administrari posse, quam à nostris gerebatur, ac summis copiis, & commeatibus in dies exercitum suppleri, Regi pollicetur, se eas arces traditurum, quæ Dertosa, Turia flumine, Turolioque continentur. Arcem præterea in Zaidiensi suburbio ad vrbem exædificaturum: quę regio præsidio firmetur: & quotannis X.M. Besantiorum tributi nomine persoluturum recipit: modo præsidia, quibus Valentiam vrbem obsederat, deducat. Cum proceres grauem legem ab hoste, & conditionem sibi constitui prædicarent, eamque præferendam censerent, à Rege reiicitur: quod simulatione deditionis, atque tributi tempus à Zaëne extrahi videret, & obsidionem ferre Mauri obstinate decreuerant.

Bernardus Montacutus Cæsaraugustanus Episcopus.

Quia celeritate ad opprimendam obsidione vrbem opus erat, regio circumcirca 1276.
ferro, igniqué vastatur. Almenara, Vxo, Nules, Castrum, Alfandechum, Paterna, Betera, 1238
& Bullæ arces expertæ, quid arma regia in se pollerent, Regi deduntur. Valentia vrbs regia, & situ, & ciuitatis amplitudine, ac singulari opere, murorumque ambitu in primis nobilis, tam exiguis copiis a Rege obsideri cœpta est, vt vix expugnandę cuilibet accipares esse viderentur. Cum Aragonenses, & Catalani exercitus se Regi adiungerent, castris primo leui munimento positis circumsidetur. Separatim oppidanæ singularum ciuitatum copiæ, tentoriaque collocantur. Angli, Gallique operam suam vltro pollicentes, suis magnis cõparatis copiis, sacro bello militaturi, in castra conuenere. Petrus Amelius Narbonensis Archiepiscopus XL. equitũ, & DC. peditũ ductor, & Angli proceres, qui in Hispaniam, ab Henrico Rege missi fuerant, statiua sibi castra faciunt, Barcinonenses proxime ad mœnia accedentes castra metantur.

Petrus Ferdinandius Azagra, & Simon Vrrea suorum equitatu, & peditum copiis adiunctis Ciliam, amœno prætendenti se stagno, Arabes Albuferam nominant, impositam oppugnant: & machina percellunt. Cilienses, cum acriter vtrimque pugnatum esset, Regi deduntur.

Cum idonea nostri statiuis loca delegissent, Valentia & tectis, & apertis cuniculis, summa cæmentitorum, & machinarum vi oppugnatur: quod Mauri iam, non assiduis eruptionibus, vt ante in stationes nostrorum, sed dispositi per muros, & propugnacula ex tuto pugnarent: & armati muris superstantes instar munimenti essent. Prœlia ante vrbem multa, & varia: sed nostris virtute, & ducum consilio, & principis præsentia pręstantibus sępius prospera euenere.

Classem XII. longarum nauium, & VI. aliarum actuariarum, quas zabras illa ætas nominabat, ad Valentinæ stationis Gradum Tunetenses Africani appellunt: vt Valentinis obsessis animos adderent: seque præsentis auxilii compotes breui futuros sperarent. Sed cum inanis ea ostentationis species esset, litus relegentes Peniscolam adoriuntur. A nostris in naues repulsi, mutata velificatione in altum peruehuntur: & hostes ne vmbra quidem transmarini auxilii subleuari potuere: cuius spei moram, cum obsessorum fortuna diutius pati nequiret, ex prope certa fiducia in magnam desperationem vertit. Litora omnia à Pyrenæi promontorio ad Dianium nostrorum classibus tenentur: maritimosque prædones consectando, mare tutum reddidere. Motus summæ rei, & postremo desperatio incesserat: & spes reliquas omnes hosti abstulit.

Regia classis libero mari nauigans, ex omni prouincia magni commeatus, & priuati, & publici subsidiis exercitum sustentat: qui adeo auctus, amplificatusque erat, vt Rex M. equitum, & LX.M peditum copias compararit. Rege non modo imperatorium munus, sed gregarii militis operam obeunte, cum in repentinis eruptionibus, atq; certaminibus, propinquiori se discrimini obiiceret, transfixa galea, sagitta frontem configitur. Sed breui cum conualuisset, in vno res publica ad comprimendos hostium conatus, & vrbem expugnandam, fortior euadit.

Bellum diuturnum, ac frequens: variaq; victoria fuit. Ex eo cum tot bellorum faustis successibus, magnis semper accessionibus regni opes, viresque augerentur, tanta belli

AERA. NAT. CHR.

mole Regem implicitum, atque constrictum res Italicæ, præclara famæ rerum ab eo gestarum celebritate, ex vltimis terris, tamquam publicæ libertatis vindicem, cum eius nominis gloria, insigni laude, apud exteras nationes vigeret, ad se vocant: vt maxime florentem, ac felicissimum Imperatorem sibi præficerent ducem. Gregorius IX. P. M. quod Fredericus Imperator, qui ab Ecclesia non modo altus, & educatus, sed regni stabilimentum, & Germaniæ imperium adeptus fuerat, summo impietatis scelere ab ea desciuisset, & Cremonensibus, Mantuanis, & Ticinensibus finibus bellum inferret, quo motu Italia omnis concussa erat, Regem inuicto animi robore, & gloriæ laude præstantem magnis pollicitationibus commouet, vt laboranti Ecclesiæ, & labantibus Italiæ rebus opem ferat: sperans priuatas etiam iniurias ea expeditione Regem vlturum. Nam Fredericus, qui impius in sacrosanctam parentem Ecclesiam, & Christi sacerdotes iura diuina peruerterat, sæuus, & inhumanus in Henricum filium, cui inter fratres ætas prouectior, Regis consobrinum extitit: quem ad Germaniæ regnum adscitum, in carcerem intrusum, quod Pontificias partes foueret, non modo regno sed vita frui vetat. Mediolanensis ciuitas, & Placentina Othonem Cendatarium, Bononiensis, & Fauentina Iulianum Leonardum legatos mittunt: qui summe sollicitent, vti Ecclesiæ, & communi omnium parenti Italiæ, quarum interitus ab impio tyrāno pararetur, subueniat: ecclesiasticique status tutelam suscipiat. In eius expeditionis sumptus CLM. librarum imperialium, & in singulos annos, iura, atq; annuos redditus, qui Imperatoribus in Cisalpina Gallia pendebantur, pollicentur: & Regem patroni, defensoris, ac gubernatoris loco adscitum. De re maxima Regi deliberanti, qui non modo nouum bellum, vbi virtus eius enitescere posset, sed externum, & Italicum exoptat, Regina, Vitalis Canelias Oscensis, Bernardus Montacutus Cæsaraugustanus, Bernardus Vicensis, Simon Segorbiensis Episcopi, Raimundus Berengarius Templariorum, & Petrus Exea Hospitalariorum magistri, Rudericus Lizana, & Simon Vrrea, ne florenti, ac plaudenti fortunæ ad res magnas bene gerendas adiunctæ desit, consulunt. Hæc consultorum deliberatio cum regia fiducia summe consentiens, rem eo deduxit, vt Id. Iunii in ipsis castris Rex cum legatis pacisceretur. Recipit se in Italiam II.M. equitum ex nobilitate delectorum bellico apparatu transmissurum: & in Lombardia, Marcha Treuisana, aut Romandiola se bellum aduersus Fredericum, & Cremonensem, & Ticinensem ciuitatem gerentem commoraturum: & eas ciuitates bello persecuturum: quæ Frederici sectam sequuntur. Fredericus tamen homo versutus, & callidus, qui fidem sacrilegio, pietatē parricidio violasset, se falso Pontifici concilians, & Ecclesiam ludibrio, & despectui habet, & externum hostem à suæ pernicie auertit.

Septembri mense inito Zaënes oppressus iam, desperatusq;, non à transmarinis modo auxiliis, sed despectus etiam à propinquis Murtiensium, & Almeriensium regulis, vrbem, & arces, oppidaque cis Sucronem omnia Regi tradere, ea conditione spondet, vt obsessi conseruati, & incolumes auro, argento, armis, bonisq; exportatis Cullarim, & Dianium deducantur. Dianienses enim sub ditione, & potestate Zaënis esse consueuerant: in extrema eius regni regione maritima locati. Zaënes se ad Ruzafam pactis conuentis pariturum Regi offert. Deditur vrbs Valentia totius Hispaniæ pulcherrima, & ornatissima: statione, & naualibus, diti commercio peropportuna: cui tanti erant antiquitus omnium rerum ad bellum apparatus prouisi, tantaq; machinarum, & propugnatorū multitudo, vt si virili animo hostes propugnationi institissent, in summo, & difficillimo tempore obsidionem longius protraxissent. Zaëne vrbe excedente, ad L.M. Maurorum egressos regiis commentariis testatum inuenimus.

A.D. IIII. K. Octob. Rex cum assuetus victoriis omnia euicisset, & gloriosam palmam esset consecutus, ouans vrbem, faustis laudum insignibus introiit.

IIII. Viri agris diuidundis, & partiendis, adiunctis finitoribus præficiuntur Berengarius Palatiolus Episcopus Barcinonensis, Vitalis Canelias Episcopus Oscensis, Petrus Ferdinandius Azagra, & Simon Vrrea ex proceribus primarii viri: vt de commodis procerū, atq. militū, & pręmiis tribuēdis atq; augēdis ęqua ratio iniri posset. Ad CCCLXXX. nobiles viros, proceribus exceptis, ex Aragonia, & Catalana nobilitate herediis donatos constitit: quorum familiæ, ex ea expeditione, bellica laude floruerint: & tamquam maiorum gentium agnationibus distinguantur. Vrbs pæne tota Catalano, & Aragonio siue milite veterano, siue oppidano incoli cœpta: agris viritim diuisis. Valentinis suæ leges scribuntur: propriumq; forum indicitur: & cum noui incolæ, & coloni expeterent, ne extra suum forum vadimonium promittere, sistereve cogerentur, nostri proceres Aragonio iure, ac foro se, suaq; heredia, ac Valentinas possessiones censeri contendunt: maiorq; inde domi

exorta

exorta moles: gliscente in dies seditione inter plebeios, & egentes: atque proceres, & Aragonios optimates. ÆRA: NAT: CHR:

Episcopi Sedes Valentina in vrbe constituitur: atque instauratur: cuius diœcesis, etsi Vuambæ Gothorũ Regis temporibus, Toletanæ prouinciæ contributa fuerat, Rex cum eius vrbis potitus esset, voti reus Tarraconensi subiiciendam, attribuendamque curat. Ferrarius Sancti Martini cognomento Tarraconensis Ecclesiæ pręposĭtus à Gregorio P. M. Valentinæ ecclesiæ præficitur: quem Rex, Archiepiscopus Tarraconensis, Magistri Templariorum, & Hierosolymitani Hospitalis; proceresque alii delegerant: summoque Pontifici sacrandum obtulerant.

Raimundus Fulcho Vicecomes Cardonensis, & Artallus Alagon Valentini, & Murciensis regni fines incurrentes Villenam, & Saxium, neq; operibus, aut tormentis admotis oppugnant. In Saxii oppugnatione, cum simul; & portæ refringerentur, & vis vndique in muros fieret, Alagon lapide percussus occumbit. Morte primarii ex proceribus viri, & Blasco patre memorabilis, insignis accepta clades.

Præsidiis Valentini regni dispositis, Rex Mompellerium contendit. A. D. IIII. Non. 1277.
Iun. Iouis die vrbem iniit. Postero die, ab hora sexta ad horam fere nonam Sol obscurari 1239
cœpit: cuius defectu, adeo repentinæ tenebræ, obscurato, ac pene obruto sidere obducũtur, vt ollento simile fuerit. Cum incursione seditionis, vis multitudinis factiosorum partibus concitaretur, & populi impetus, Rege etiam præsente essent, seditiosi, & turbulenti ciues vrbe exacti, & bonis multati, eorumque domus dirutæ.

Cœnobium ordinis Cisterciensis, cui Fontis Clari nomen est inditum prope Alcoleam, ad Cingæ amnis ripas, à Rege hoc anno conditum, & a conuentu monachorum frequentari cœpisse Ferdinandus Aragonius Cæsaraugustanus Antistes, & eiusdem instituti monachus memoriæ prodidit: eumq; monachorum cœtum in suburbanum Cæsaraugustanum postea ad Orbæ ripas traductum: & S. Fidi dicatum.

Fragensibus Oscense forum indicitur.

Rege in prouincia Gallia commorante cum defectio nulla timeri posset, & indutiarum
iura à nostris violarentur, dediticiisque Mauris bellum inferretur, omnes se in libertatem 1278.
vindicant. Chium castellum nostris obsidentibus, eruptione facta, hostes prœlium 1240
ineuntes cæduntur. Ea pugna sacrum numen Christiano populo affulsisse, cælestia monumenta testantur: quæ summa veneratione DAROCÆ visuntur. Diuino enim Eucharistiæ sacramenti mysterio linteum ex eo insignitum apparet.

Ziênes Rex, qui Dianio se abdiderat, cum de compositione actum esset, Alicantinam arcem mari impositam se Regi traditurum pollicetur, si Minorem Balearium condonet. Rex etsi ad occupandas maritimas Contestanorum vrbes animum adiecerat, cõditionem reiicit: quod arx ea terminatis finibus regnorum, Murtiensi regno, & Castellæ Regum ditioni iure belli esset contributa.

Bairena arx, bello aduersus tumultuantes Mauros sæuiente, Regi traditur.

Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazini dominus, Petrus Cornelius aulæ regiæ præfectus, Artallus Luna, Garcias Romæus, & Simon Vrrea cum à Rege defecissent, Iulii mensis fine se illi addicunt.

Villena Alcanicienti præfecto, & Calatrauensibus militibus deditur. Rex cum in Cataloniam proficisceretur, vicem regiam in Valentino Regno gubernando Ruderico Lizanæ committit. Cum Berengarius Entenza à Rege defecisset Setabitanis finibus in Turolenses bellum infert: & decursionibus regionem vastat.

Setabis Contestanorum vrbs excelsa arce, & agri amœnitate nobilis, & prope firmissima earum regionum ciuitas à Rege castris circumsidetur. Cum caput ea Contestanorum longe ditissimum, atq; opulentissimum armis, virisq; esset, omnem conatum in eam obsidionem parat. Garcias Romæus tamquam, iniuria facta esset non ferenda à Rege, ab eo desciscit.

Aprili mense Petrus Ferdinandius Azagra, qui ex summis princeps inter Aragonios
proceres censebatur, & suo, & Castellæ Regis equitatu Granatensi Regi bellum infert. 1279.
Mompellerii Rex, Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes Regis frater, & Rai- 1241
mundus Tolosatium Comes congressi ad turpẽ, & omni dedecore famosam pactionem deueniunt. Nam de communi sententiæ iudicio Rex, & Raimundus Gaucelinus Lunelli dominus, & Albesa selecti iudices decernunt, vti Comes Prouincię operam det Sanctiam Regis amitam Tolosatis vxorem, à delegatis à sede Apostolica iudicibus expostulaturam de matrimonii diuortio sententiam ferant: & si renuat, ex Prouincia Gallia extermínet. Adhæc constituunt, vti Tolosas, quoad eius fieri posset, ab vxore diuertere con-

ABRA. NAT. CHR. tendat: & dotis nomine, quæ dicta fuerat, M. argenti marchæ, & centenæ singulis annis Sanctiæ condonentur. Id nempe eniti eos apparuit, vti Tolosas conditione priore repudiata vxorem ducat: & Iohannam filiam, quam ex Sanctia susceperat, Alfonsi Pictonum Comitis coniugem, Tolosatium ditionis hereditate, & bonis patriis exturbent. Hæc Mompellerii Non. Iunii stipulantur.

Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus.

1281. 1243 Darocæ conuentus a Rege agitur: cui Ilerdenses Aragonensibus conuentibus interesse soliti, adfuere. Eo in cõuentu in Alfonsi Regis filii verba, vti regni iusti successoris adiguntur. Constituunt, vti regni fines Sicoris fluminis ripis terminentur. quod Petrum ex Iolante Regina genitum Rex Cataloniæ ditione, atque hereditate donare decreuerat. Hæc lege, huius anni fine stabiliuntur: quotidiana Catalanæ gentis querimonia. Ea enim natio paullo restrictior, & sui admodum iuris tenax, eum tractum, inter Sicorim, & Cingam interiectum suis finibus subtrahi dolet: & Ilerdensem ciuitatem, à Barcinonensi ditione immerito seiungi. Superiorum enim Regum edictis, quibus induciæ Catalanis edebantur, a Cinga ad Salsulas, earum iura obseruanda promulgari consuesse cõtendunt. Lege ea recenti, rerum nouarum causa quæsita: mox graue odium in Regem exarsit.

In demortui Ferrarii Episcopi Valentini locum Arnaldus Peralta K. Mart. a Petro Albalatio Tarraconensi Antistite, & Valentinæ Sedis Canonicis deligitur. Eam electionem Innocentius IIII. P. M. Lugduni A. D. IX. K. Iul. eiusdem anni firmat.

1282. 1244 Conuentu a Rege Catalanis Barcinonem indicto, acres publicii iuris vindices se, eo tractu, qui Sicori, & Cinga fluminibus continetur, & Ilerda vrbe deiici, & possessione dimoueri conqueruntur: & in pristinum statum restitui expostulant. A. D. XII. Febr. Rex edicit: Barcinonensem comitatum, & Cataloniam terram a Cinga flumine, ad Salsulas contineri: Aragoniæ vero regni fines à Cinga Farizam vsque terminari. His finibus constitutis, Petrum filium Cataloniæ principatu donat: summaque de ea re dissensio exorta est: quod Aragonenses Ripacurcia, & Palliaria ditione iniquo iudicio se excludi contendunt: quarum Ramirus, & Sanctius, Sanctiique filii Petrus, & Alfonsus Reges belli iure dominati fuerant.

Februarii mensis initio Calataiubii Alfonsus Regis F. cum à patre diffideret, magnas equitatus copias sibi adiungit: & rem ad arma deduci nititur. Studia Aragonensium in Alfonsum accensa. Turbatis rebus Ferdinandus Regis patruus Cœnobii Montis Aragonum Abbas, Petrus Portugallensis, & Petrus Ferdinandius Azagra, & Iohannes Gonzaluus Heredia, cuius spectata, & nobilitata virtus in Valentino bello enituit, viã eã, quæ & reipublicæ, & popularis habetur, sequuntur: clamantes Alfonsũ inhumane, à patre auito regno, & recens parto expelli, atque exturbari. Ciuitates omnes Valentinæ, & Aragonenses partibus inficiuntur. Rebus in armorum exitum spectantibus, Alfonsus Castellæ Regis vires ad se se allicit: cuius causa à consobrino Rege summe defensa est. Portugallensis socius, & administer omnium consiliorum ab Alfonso assumitur. Ex eo Rex inimicissime atque infestissime cum filio contendit: & immortale odium cum crudelissimo dissidio extitit: ac belli aduersus Regem suspicio primo, deinde inuidia exoritur.

Alfonsus Ferdinandi Regis F. Murtiensis regni potitus, eius limites transgredi parat: & Valentini regni fines inuadere. Alfonsum Regis Castellæ filium Murtiensium finibus copiarum ductores primarii assistunt Gonzaluus Episcopus Conchensis, Pelagius Peresius Correa militiæ Sancti Iacobi Magister, Martinus Martinius Templariorum in Regno Castellæ, Portugalliæ, & Nauarræ itidem Magister, Gonzaluus Ramirius Ramiri Fruelæ F. Ferdinandus Ruizius Manzanedo, Didacus Lupius Pharensis, qui Viscaiæ dominabatur Regis Castellæ signifer, Lupus Lupius Pharensis Lupi Diacii Pharensis F. Alfonsus Tellius, qui Cordubensem ciuitatem moderabatur, & Iohannes Alfonsus eius F. Petrus Nunnius Guzmanus Aluarus Egidius Egidii Amalrici F. & Petrus Lupius Franco. Eam veritus Rex insolentiam, Aprili mense Hugone Folcalquerio Ampostę præfecto, & Hierosolymitana manu comitatus, propter repentinos Castellanorũ motus fines incursantium, Setabim vrbem obsidione premit: & arcis præfectum certis conditionibus deuincit: deditionisque mora induciæ agitantur. Petrus Vilaragutius ex Hierosolymitanis ductoribus, Simon Peresius Pinna, Garcias Aguero, & Guilielmus Pax Regi strenuam operam nauant.

1283. 1245 Iunio mense in Aruernis, ad sacram D. Mariæ Podiensi ædem Aragoniæ, & Galliæ Reges ad colloquium congrediuntur.

Rudericus Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus.

Algezira Contestanorum oppidum cum propugnaculis Regi ea conditione deditur, ne here-

ne hereditariis incolæ Mauri deiiciantur: eam ve sectam eiurare cogantur, qua Almohadum regno initiati fuerant. AERA. NAT. CHR.

Alfonsus Ferdinandi Regis F. cum Ilorcim, & Mulam oppida à Maurorum dominatu eripuisset, Valentinis finibus imminet.

Aragoniæ, & Castellæ Reges pactiones, ac noua fœdera nuptiis filiorum conciliant.
Alfonsus enim Castellæ Regis F. Iolantem Regis Iacobi filiam in matrimonium ducit. 1284.
Eæ nuptiæ Valleoleti Nouembri mense celebrantur. 1246

Sacro Epiphaniæ festo die, Rege conuentui Oscæ assidente, procerum, & ciuita- 1285.
tum consilio leges, ac vetusta regni scita, atque instituta in vnum corpus rediguntur, pro- 1247
mulgantur, atque sanciuntur. Curauit is princeps inter armorum strepitum, legibus scriptis, iudiciisque constitutis Aragonenses deuincere: cum antea patriis moribus, institutisque ciuilibus maiorum, facinorumque vsitatis exemplis de manu, in manum traditis, vterentur & communi quodam in vsu versarentur.

A.D. IIII. Id. Iun. Rudericus Simenius Toletanus Antistes, cum Lugduni Pontificem Maximum inuisisset, & Rhodano flumine in Hispaniam nauigaturus, naui veheretur, è vita excedit. Hortæ cœnobio in ipsis regnorum Castellæ, & Aragoniæ confiniis sepelitur: cui Hispania summum beneficium debet, quod res à suorum temporum memoria, propter vetustatem abolitas atque remotas insigni opere posteris tradidit. Vere is Hispanos, Hispania in terra peregrinantes, errantesque, quod de M. Varrone Cicero commemorat tanquam hospites, quasi domum deduxit.

Rex totius regni dignitati, commodisque in posterum consuli sperans, & totum 1286.
eius statum in filiorum concordia positum esse, atque defixum autumans, regna libe- 1248
ris partitur: vt imperii fines singulis constituerentur. Ex Iolante vxore quattuor filios susceperat: Petrum, Iacobum, Ferdinandum, & Sanctium. Filiæ totidem editæ hac tempestate erant: Iolans, Constantia, Sanctia, & Maria. Valentiæ A. D. XIIII. K. Febr. publico testamento condito, Alfonsum Aragonii regni instituit heredem: & ab oriente sole, in occidentem Cinga flumine Farizam vsque, & à septentrionibus, D. Christinæ summi Pyrenæi saltu, in meridiem ad Aluentosæ fluuium, finibus circumscribit, Cataloniam, adiuncta Ripacurcia terra, & his oppidis, quæ trans Cingam amnem debellata fuerant, & Balearium, & insularum adiacentium regnum Petro filio attribuit. Iacobum Valentini regni, & Ferdinandum Ruscinonensis comitatus, Confluentinæ, Ceretaniæ, Mompelleriæ ditionis, Castelnoui, arcis Latensis, & Frontinianæ, Omeladesii territorii, & iurium Melgoriensis, Monferensis, Pailiani, Lupiniani, Carcasonensis, Thermitani, Thodensis, Fernoliadensis, Gabaldani, & comitatus Aumilianensis heredes scribit. Sanctium sacris initiandum Ecclesiæ dicat. Secundos heredes substituit: neque in hereditatis partem filiæ ab eo vocantur: sed ex Iolante filia nepotes substituuntur: modo regni Castellæ successor, Aragoniæ regni hereditatem non adeat: & is qui regnum adeptus sit, Castellæ Regi subiici ne possit.

Alfonsus Regis F. & Petrus Portugallensis maiores in dies turbas cient: & quam maximas possunt, copias armant.

Cum oppugnationis diuturnitas negligentiores Setabitanos effecisset, & reposita obsidione Aprili mense à Rege premerentur, inuito, & contra tendente Alfonso Regis genero, vrbs deditur: plenoque, atque opulento oppido Rex potitur: quod suæ ditioni, & Murtiensi regno gener adiungere contenderat. Oppida oræ maritimæ breui incolarum frequentia aucta.

Fines Valentini, & Murtiensis regni terminantur.

Arnaldus Peralta ad Cæsaraugustanum Episcopatum ex Valentino Episcopo est postulatus: eamque postulationem Innocentius IV. P. M. Neapoli A. D. IX. K. Nouembris ratam habuit. Andreas Albalatius ex instituto Prædicatorum, Petri Albalatii Tarraconensis Archiepiscopi frater, dissidente Canonicorum Valentinorum cœtu, P. M. consensu, atque permissu ab Archiepiscopo Tarraconensi, & Archidiacono, & præcentore sedis Valentinæ A. D. II Non. Decembr. in Arnaldi locum sufficitur. Is magnæ religionis antistes Cœnobium Carthusiensium monachorum in agro Valentino construendum curauit: cui Portæ Cęli nomen est inditum.

Hispalis celeberrima, & opulentissima Hispaniarum vrbs S. Clementis festo die Ferdinando Regi deditur.

A.D. V. K. Oct. Raimundus Tolosas Aimiliani decedit: Iohanna vnica filia Al- 1287.
fonsi Pictonum Comitis coniuge herede relicta: nulla pactionis, quæ cum Apostolica 1249

AERA. sede inita fuit, mentione facta: vt sua iura integra, atque salua Aragoniæ regibus reser-
NAT. uate visus sit.

CHR. Aragonenses & Catalani Alcanicii conuentui agendo, Februario mense concur-
1288. runt: & de sedandis seditionibus, quæ dissidio Regis, & Alfonsi filii subortæ fuerant, deli-
1250 berant. Iudices à conuentu, qui de controuersiis omnibus sententiã ferant, cõstituuntur Petrus Albalatius Tarraconensis Archiepiscopus, Vitalis Canelias Oscensis, Guilielmus Ilerdensis, & Petrus Antilius Barcinonensis Episcopi, Guilielmus Cardona Templariorum Magister, Petrus Alcalanus Ampostæ præfectus, Comes Emporitanus, Raimundus Cardona, Raimundus Berengarius Agerensis, Iacobus Ceruera, Artallus Luna, Petrus Cornelius, Garcias Romæus, & Simon Focius: & aliquot ciuitatum procuratores. XII. viri ex proceribus, & ciuitatibus dignitate præstantes ex delegatis iudicibus ad Alfonsum legati mittuntur. Hispali Alfonsus, & Petrus Portugallensis iurisiurãdi religione adacti pollicentur, se iudicum selectorum sententiæ parituros: sperantes fore, vti per colloquia controuersiæ omnes componantur: & Regnandi ius, & successionis spes Alfonso reseruetur. Regi, & Iolanti Reginæ se aduersus Alfonsum fœdere adiungunt Guilielmus & Petrus Moncadæ, Petrus Cornelius, Guilielmus Entenza, Garcias Romæus, Simon Focius, Simon Peresius Arenosius, Sanctius Antilionius, & Petrus Martinius Luna.

Iudices tamen de controuersia, quam Alfonsus cum Rege patre habet hereditaria, constituunt: vti patriæ voluntati pareat, atque obediat, & eius se potestati tradat. Pater filium regnorum Aragonij, & Valentini procurationi præficiat. Portugallensi Tarraconensis campus, & Ebusus Insula, aliaque bona restituuntur: excipiunturque Morelia, Segorbium, Moruiedrum, Almenara & Castelio: quæ oppida, atque arces iudicibus deduntur: quoad de omni controuersia definiant: quod ex iis arcibus, atque præsidiis Portugallensis bellum Regi contra ius, fasque intulisset. Rex pollicetur Rudericum Martinium, quem captiuum detinuerat, Portugallensis nepotem è custodia liberaturum. His constitutis Rex conuentum dimittit.

Martinus Peresius Artassona Præfectus Iustitiæ Aragonum.

A. D. III. K Iun. Cæsaraugustæ Iacobus Balearici Regis Abohihis F. Gotorio oppido, & arce iure hereditario à Rege donatur. Is, vti supra memorauimus, Euam Martini Rollandi Alagoniæ gentis filiam vxorem duxit: qua ex stirpe Gotoria familia exoritur. Ex eo matrimonio Blascus Gotorius nascitur Michaelis Peresii Gotorii pater: eoque generis cognomine vetus, & illustris familia Gotoria vsa est. Hoc anno moritur Fredericus Imperator: fax quædam funesta, non Germaniæ modo patriæ, sed Italiæ communis parentis, & totius Ecclesiæ: illius enim sæculi malorum pernicies, eo opifice, atque machinatore, cum ecclesiastici ordinis, & sedis Apostolicæ calamitate coniuncta fuit. A. D. XVI. K. Ianua. Florentini, eius regionis vico, quam Capitinatam vocant, testamentum condit: morti propinquus. Conradum filium Hierosolymitani regni consortem adscitum, Imperii, vt ipsius verbis vtar, heredem, & Siciliæ regni, omniumque quæ adeptus fuerat instituit. Huic Henricum & Henrico Manfredũ filios substituit. Manfredum Conradi absentis procuratorem, atque gubernatorem Italicis ditionibus, & Siciliæ præcipue regno præficit: & Tarentino principatu, & vrbe, atque honore S. Angeli donat. Frederico nepoti, Henrici Regis Germaniæ filio, Aragoniæ Regis consobrini, Ducatus Austriæ, & Stiriæ, quos à Conrado patruo teneat, attribuit. Arelatense præterea regnum condonat Henrico filio. Manfredus non iusto connubio genitus, neq; contentus in spem successionis tanti regni, à patre se fuisse euocatum, Conrado viuente, Siciliæ regnum, Bruttios, Calabros, Apulos, Samnium atq; Campaniam omnem interuertit, ad se quetransfert.

1289. Cum Barcinonem Catalanis conuentus esset indictus, denuo A. D. VII. K. Apr.
1251 Rex, quod Ferdinandus F. decesserat, regna partitur. Petro Cataloniam à Cinga ad Salsulas eisdem finibus, quibus Pyrenæis montibus, Arana valle, & interno mari continetur, attribuit: eiusque vsufructu reseruato, in possessionem mittit Pontius. Hugo Comes Emporitanus, Bernardus S. Eugeniæ, Guilielmus Aquilonius, Albertus Cruillius, Hugo Anglesola, Arnaldus Guilielmus Cartalla, Raimundus, & Calcerandus Dur gii, Guilielmus Moncada, Guilielmus Ceruilionius, Iacobus Ceruera, Raimundus Moncada, Bernardus Raimundus Ribellias, & Raimundus Timorius, ciuitasque Barcinonensis, Rege adsidente, in Petri verba iureiurando adiguntur. Iacobum Valentino regno, Balearibus, & Ebuso insulis donat.

Iolans Regina Octobri mense Oscæ obsignato testamento Petro, Iacobo, & Sanctio filiis

filiis Posanæ Comitatũ, qui à Bela Hungariç Rege fratre possidetur, legat: cuius se heredem Reginam matrem instituisse memorat. E vita hoc anno Reginam excessisse ad D. Mariæ Salensis sunt qui falso confirment: alii Leonoram, cum qua Rex diuortium fecerat, fato perfunctam tradidere. Iolans ad Vallembonam, cœnobium id Sanctimonialium ordinis Cisterciensis est in Catalonia, humari se iubet. AERA. NAT. CHR.

A. D. III. K. Iun. Ferdinandus Castellæ Rex, qui magnam Bæticæ partem ab impio Maurorum dominatu eripuit, princeps in primis sanctus & religiosus Hispali decedit. 1290.

Septembri mense Rex Biarium, munitissimam Valentini regni arcem castris circumsidet: neque tota hieme obsidionem intermittit. 1252.

Februarii mensis initio Biarium à Muza Almorabidio arcis præfecto deditur. Nihilominus fœde dedito oppido, quam si captum foret, paucis data venia, qui inermes in deditionem venere. 1291. 1253

Serabi, & Biario in Regis potestatem traditis, arces omnes, & castella, quæ Sucronę amne, & Murciensis regni finibus continentur, Regi deduntur: isque dies Valentini regni debellandi, & finium propagandorum finem intulit.

Alfonsus Castellæ Rex à dissidio soceri Regis regni initiũ ducit. Ab Iolãte enim vxore diuertere nititur: & Christinam Regis Noruegiæ, Abroditas quidam existimant, filiam arcessendam curat futuram coniugem: quæ, cum Iolante Regina partum enixa aduentasset, qua erat animi lenitate, Philippo fratri sacris addicto, & Hispalensi Ecclesiæ præfecto Christinam despondet. Hinc indignatione, & odio concitato belli causæ inter socerum, & generum commouentur.

A. D. VIII. Id. Iul. Pompelone Theobaldus Nauarræ Rex decedit. Is Margaritam Archimbaudi principis F. vt Antistes Toletanus tradit, vxorem duxit. Quorum vero Archimbaudus hominum fuisset, nesciremus, nisi ex vetustis monumentis, vir doctissimus, & vetustatis obseruantissimus eruisset: quem honoris causa nominarem, si ea compellatione, qualiscunque dignitas clarissimo viro adiungi posset. Constitit enim Archimbaudum Dambetrensem ex Borbonia familia principem virum, Margaritę Reginæ parentem fuisse. Ea viro demortuo, Regem Aragonium, vti vnicum regni, & Theobaldi, & Henrici liberorum columen ad se arcessit.

K. Augusti Tudelæ, Rex, & Margarita Regina ad renouanda fœdera, & confirmanda in colloquium veniunt. Paciscuntur, vti Theobaldus regni heres Constantiam, aut Sanctiam Regis F. vxorem ducat. Rex pollicetur, se Reginæ, atque Regi filio, aduersus Castellæ Regem, Nauarræ regnum appetentem opem laturum. Colloquio adfuere Alfonsus Regis F. Garcias Episcopus Turiasonensis: & pactio ea iurisiurandi sacramento à proceribus Aragoniis, & Nauarris sancitur. Hi fuere Garcias Romæus, Petrus Cornelius, Simon Focius, Simon Peresius Arenosius, Ferricius Lizana, Petrus Martinius Luna, Sanctius Antilionius, Palatinus, & Artallus Focii, Guilielmus Podius, Rudericus Peresius Turiasonensis, Martinus Peresius Artassona Iustitiæ Aragonum Præfectus: Garcias Almorabidius, Sanctius Ferdinandius Montacutus, Garcias Gomecius Agoncilio, Gonzaluus Iohannius Bastanus, Corbaranus Lehetius, Martinus Garcesius Eusa, Petrus Gonzaluus Morentius, & Martinus Gonzaluus Morentius, Guerrerius Sirus, Simon Grossius, Petrus Simenius Valterra, & Lupus Arcezius Decanus Tudelensis.

Æstatis extremum erat cum copiæ ingentes à Castellæ Rege, Nauarræ regnum inuasuro coguntur: magnoque etiam a Rege adiunguntur: vt genero, extra fines regni resistat. Vesinti induitiæ Castellani ab Rege impetrant.

A. D. IX. K. Octob. Barcinone, coram Rege, frequenti conspectu, & consilii procerum consessu, Alfonsus Regis filius ratas, firmasque sancit donationes: & Assignationes Petro, & Iacobo fratribus à Rege factas. Cauit se, neque primigenii iure, neque iurisiurandi religione, qua se Ilerdenses ciues illi obstrinxerant, atque in eius verba, vnquam veri heredis, & successoris Darocensi conuentu adegerant, vnquam Ilerdensem vrbem, aut territorium repetiturum: & Iurisiurandi vinculo eos soluit. Patre Rege pollices eius de more, vinciente, atque manibus implicante, quod fœdus sacrum haberent, fidem suam obstringit. Scribendo adfuere Archiepiscopus Tarraconensis, Episcopus Barcinonensis, Hugo Comes Rhodensis Galliç prouinciç, Raimundus Fulco Vicecomes Cardonensis, Guilielmus. & Berengarius Anglesolæ, Bernardus Sanctæ Eugeniæ, Simon Peresius Arenosius, Galcerandus, & Raimundus Durgii, Guilielmus, & Berengarius Cardonę, & Bernardus Centilias.

Aprilis mensis initio Rex, & Theobaldus Rex Nauarræ Montacuti oppido congressi, 1292.

concordi amicitiæ fœdere adiunguntur: mutuaque caritate inter se deuinciuntur. Non. Apr. arcibus traditis, tamquam obsidibus, aduersus omnes inimicos fœdus sanciunt. Mirum eo fœdere extitit: Regem, neminem suo nomine exceptum voluisse, præter Carolum Andium, & Prouinciæ Comitem: Francorum Regis fratrem germanum: qui postea Siciliæ regnum adeptus, capitales inimicitias cum Petro Regis F. gessit. Nauarrus Francorum Regem, & eius fratres excipit: & indutias in A. D. III. K. Oct. cum Alfonso Castellæ Rege paciscuntur. Ea fœdera se obseruaturos pollicentur ex Aragoniæ regno Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Garcias Romæus, Aluarus Peresius Azagra Petri Ferdinandij Azagræ, qui Albarrazini dominabatur F. Guilielmus Podius. Bertrandus Ahonesius. Hi proceres erant: & ex militari auctoramento deuinctis fœdus sanxere ex Aragonia Furtatus Lihorius, Petrus Peresius Turiasonensis, Innicus Orizius, Petrus Iordanis ex Exea, Rudericus Simenius Luesia, Petrus Remirius Oriâ, & Pontius Cellius: & nouem primiciues Turiasonenses. Ex proceribus Nauarris fidem suam obstringunt Sanctius Ferdinandius Montacutus Senescallus, Egidius Rada, Garcias Almorabitius, Ferdinandus Leratius, Gonzaluus Iohannius Baztanus, Martinus Simenius Aiuarus, Ramirus Peresius Aronizius, Corbaranus Lehetius, Artallus Luna, Petrus, & Sanctius Peresios Varillæ, qui in numero procerum censebantur. At ex militari ordine se iureiurando deuinciunt Regis Nauarræ nomine Simon Sanctius Funes, Iohannes Garcias Peralta, Roldanus Peresius Aransius, Martinus Inicius Orizius: & sex primiciues Tudelani.

Mauri, qui Valentino in regno, confecto bello, Regi se subiecerant, quæ genti est animis insita, atque innata infidelitas, Regi bello externo implicito, ab eo, Alazdraco ductore deficiunt: & magna conspiratione tumultuantur. Nostri magno tumultu, atq; propinquo permoti, auxilium nusquam, nisi ab Rege petiuere.

Rex Calataiubio Valentiam properans, opera & consilio, affectis reipublicæ rebus præsto fuit. Edici imperat, vt intra mensem Mauri regni finibus excedant: quos neque maritima opportunitas, neque Almeriensium, & Granatensium vicinitas desperatis rebus, & domum reditionis spe sublata, ab armis deducit. Cum magis dolo, quam virtute niterentur, & insidiis occultis in aperta latrocinia effunderentur, XII. castella expugnant. Ad LX. demum M. exceptis mulieribus, & pueris, qui per ætatem ad pugnam inutiles videbantur, arma capiunt: ad omnia pericula subeunda paratiores. Rege bellum vrguente, equitatus ex omni regno cogitur. Publica fide Vilienam hostium maior pars emigrat: & Murtiensi, & Granatensi regno, & Spartario campo, quem Arabes Manxam vocant, & Oretanis, Carpetanisq; regionibus disijciuntur.

Alazdracus in rebellione permanens, suis copiis bellum nostris infert: cui animos addidere Alfonsus Castellæ Rex Emmanuel, & Fredericus eius fratres: vt supra biennium, cum animi obstinatione omnis spes salutis consisteret, nostris repugnaret.

Iunio mense Valentiæ Aluarus Peresius Azagra, qui mortuo Petro Ferdinandio patre Albarrazini dominabatur, se Regi addicit.

Cum Alfonsus à patre dissidere, in tanto rerum tumultu non intermitteret, Rex, vt eius animum regnandi cupidine inflammatum leniat, Aragonij, & Valentini regni procurationi præficit. Biario Alfonsus Regi pollicetur, se Alfonsi Regis causam, quam in summam expectationem perduxerat, deserturum: neq; cum eo societatem coiturum: aut fœdus facturum. Vt res componantur, & ab armis discedatur, Rex summopere contendit.

Stellæ Nauarræ oppido, Augusto mense Didacus Lupius Pharensis, Vizcaiæ dominus, quia Castellæ Rege desciuerat, Iacobi Regis imperio se subijcit. Rex sacramentum apud se dicere iubet: & militaribus beneficiis ornat: quæ illi in D. equitum stipendia conferuntur. Scribendo adfuere Andreas Valentinus Episcopus, Bertrandus Ahonesius, Sanctius Gonzaluius Heredia, Ortius Ortizius Stunica, Ferdinandus Ruicius Miancias, & Sanctius Martinius Bannarius.

Aragoniæ, & Castellæ Reges, cum ad id temporis facultas colloquendi non fuisset, & ea tempestate vtrobique res nouarentur, opera, & interuentu prudentissimi viri Bernardi Vitalis Besalunensis, ad colloquium inter Agredam, & Turiasonem deueniunt. De compositione agitur: constituuntque, vt Nauarræ regnum in tutelam, ac propugnationem Regis tradatur. Magna generi inconstantia breui renouato bello, ad pristinam concertationem recidunt.

Oscæ Decembris mensis initio Rex Alfonsum filium iudicio Simonis Focij, Bernardi Guilielmi Entenzæ, & Simonis Peresij Arenosij iurisiurandi vinculo adstrictum subijcit: qui de controuersiis omnibus sententiam ferant.

Huius

ABRAH. NAT. CHR.

Huius annuntio Rex Calataiubium contendit: veritus ne gener, mobilitate ingenii patrem, atq; bellum mutare solitus: in Nauarræ fines inuadat.

1293. 1255 A. D. VII. Id. Mai Cæsaraugustæ Rex Exerica oppido, eiusque ditione omni Theresiam Egidii filiam Vidauriam nobilem feminam, & filium, qui ex ea nasceretur, donat: cum qua contubernii necessitudo plures annos intercessit: quæ postea Regi, cui connubium fuit nuptiale traditur.

A. D. VIII. Id. Septemb. cum ab Alfonso Rege Nauarrensibus oppidis, atque arcibus vis, atque arma inferenda denuntiarentur, & Rex, vt omnem eius conatum propellat, Stellæ assidet, Henricus Alfonsi Regis frater, & Lupus Diazius Pharensis, qui mortuo Didaco patre Viscaiæ dominari cœpit, ab Rege Castellæ desciscentes, se Regi tradunt: atque eius imperio subiiciunt. Rex eorum causam aduersus generum se propugnaturum spondet. Lupum Pharensem primarii, & præstantes viri cognatione illi adiuncti comitantur Sanctius Garcias Salzedius, Didacus Lupius Mendoza, Gonzaluus Ruicius Vega, Lupus Velascus, Gonzaluus Gomezius Aguero, Gonzaluus Gonzaluius Luzius, Innicus Simenius Lanclarius, Didacus Ruicius Tresponius, Lupus Diacius Mendoza, Michael Innicius Zuacius, Sanctius Gonzaluius Heredia, Lupus Garcias Salarzal, Didacus Gonzaluius Zauallius, Sanctius Martinius Bannarius, Ferdinandus Ruicius Miancias, Didacus Lupius Francus, Rudericus Sanctius Landa, Lupus Innicius Horoscius, Fortunius Sanctius Verasfurius, Iohannes Martinius Heredia, Sanctius Peresius Gazeus, Guterrius Gonzaluus Maia: & Gōzaluus Ruicius. Omnes fidem suam obstringunt Pharensem pactis conuentis mansurum: & sacramento adacturum, cum ad legitimam ætatem peruenirel: neque cum Rege Castellæ pacis fœdera initurum: quoad ea controuersia, quæ Regi cum genero vertebatur, Sanctii Garciæ Salzedi, & Lupi Valasci sententia decideretur.

1294. 1256 Maiio mense, cum Rex præsentibus reipublicæ temporibus potius conuenire videret, se placabilem genero præbere, quam pristinæ dissensioni indulgere, & gener ad maiores seres applicuisset, & animum ad Imperii Romani gubernacula capescenda admouisset, ac se, statumque omnem rebus externis tradidisset, controuersias omnes, ad concordiam adduci posse sperantes, Soriæ ad colloquium congrediuntur. Eo in oppido fœdera, quæ facta quondam à superioris ætatis Aragoniæ, & Castellæ Regibus fuerant, sanciuntur. Recipit Castellæ Rex, se arces, eius fœderis velati obsides traditurum. In eam pactionem à Rege deuentum est: quod Mauri Valentini, qui in defectione perstiterant, Castellanis, & Carpetanis auxiliis adeo niterentur, vt Alazdracus eorum ductor veterator, & impiger, & qui in Valentinos fines ferociter incursaret, in arcium propugnaculis vexilla Regis Alfonsi, & Emmanuelis eius fratris prætenderet.

A. D. II. Id. Apr. Margarita Nauarræ Regina Theobaldi maioris Regis vxor ad Priuignum obiisse, & ad Claramuallem tumulo humata fuisse vetustis annalibus perhibetur.

Gulielmo Romanorum Rege perempto, assidentibus VII. Viris, Germanorum regni principibus, qui vetustis Othonis III. Imperatoris institutis electioni Regum, in Imperatoriam, & Augustam dignitatem sufficiendorum præficiuntur, cum in octauis Epiphaniæ Ricardus Cornubiensis Comes Regis Anglorum frater, à Coloniensi Archiepiscopo, qui suo, & Moguntini Antistitis nomine conuenerat, assidente, & consentiente Palatino Comite, Rex adscisceretur, & Aquisgrani coronatus, & inunctus fuisset, Archiepiscopus Treuerensis, Saxoniæ Dux, & Bohemiæ Regis procurator Palmarum Dominica die constituta, Alfonsum Castellæ Regem, Philippi Imperatoris nepotem, in Imperii fastigium euehunt. Ea principum distractione, Alfonso Rege ad Imperatoriam dignitatem euocato, ipsius Regis opes, & regna discerpuntur: & dilacerantur.

Iuuat merem maxime occultam, præclaro monumento producto, in lucem proferre: ne aliquot virorum doctrina præstantium opinione, qui nostra ætate Iohannis A... excitandam animaduersionem, & diligentiam operæ pretium existimauerant, in manifestum errorem rapiamur. Neque enim quemquam in re, quæ permagni momenti est, falsa opinione, aut errore duci oportet: vt arbitretur Gregorium V. Pont. Max. & ipsum natione Saxonem, non fuisse primum, qui ad creandi Imperatoris institutam sanctionem animum adiecerit: & lege perlata, assentiente Othone III. Imperatore, qui legitima prole careret, decreuerit, ne in posterum iure successionis Imperatoria dignitas traduceretur: sed tres primarii Germaniæ antistites, totidemque proceres, adscito Rege Bohemiæ, vbi paria suffragia in Imperio mandando inirentur, Augustorum

AERA. NAT. CHR.

comitiorum auctores, atque sequestres constituerentur: sed Frederico II. ex humanis exempto, dissentientibus Germaniç Principibus, formulam eam creandi Imperatoris prolatam. Ego illos, inquit Auentinus, post fata Frederici II. institutos, & a Gregorio X. Pont. Max. confirmatos esse compertum habeo. Tam fidenter ius Principum Electorum id temporis constitutum pro re comperta tradidit. At Vrbanus IIII. qui & Gregorium ipsum, & Clementem itidem IIII. Pontificatu Maximo antecessit, cum Ricardum, & Alfonsum, quibus eius honoris, & dignitatis certamen erat, ad concordiam reducere conatur, hortaturque, vti se iudicio Apostolico sistant, sanctionem eam antiquiorem memoria omni fuisse commemorat. Litteræ Apostolicæ dignæ maxime visæ sunt, quæ hoc in loco recenseantur.

„ VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei R. in Romanorum Regem electo. Qui cælum terramque regit, is nimirum cæli nouit ordinem: & in terra potest cælestis ponere ordinis rationem. Is exempla de superis ad inferiora deriuans, sicut in firmamento Cæli duo luminaria magna constituit, vt mundum vicibus suis illustraret, sic & in terris maxima dona sua, Sacerdotium videlicet, & Imperium ad plenum spiritualium, mundanorumque regimen, ad firmamentum Ecclesiæ militantis instituens, vtriusque potestatis ita discreuit officia, vt eorum officiosa diuersitas nulla sibi aduersitate dissentiat: sed in commissi executione regiminis, ex officii debito in voti vnitate concordet: & ipsorum proculdubio pro futura concordia alterutrius alternis fulta præsidiis, ac vtriusque mutuis fota fauoribus opus iustitiæ liberius operetur: pacem mundo pariens: tranquillitatem inducens, & nutriēs vnitatē. Imperium si quidem ad salutem Sacerdotali auctoritate dirigitur: & ipsius adiutum suffragiis, sedatis procellosis interdum imminentium tempestatum turbinibus, tranquillum redditur, & quietum. Sacerdotium vero pium, & tutum habere debet refugium: Imperialem mansuetudinem cum sua veneratione coniunctam: vt Imperii Romani fastigium, & eius culmini præsidens, specialis aduocati, & defensoris præcipui circa Ecclesiam gerat officium: & in ipsius fortitudine brachii defensentur Ecclesiç libertates: & iura manu teneantur ipsarum: extirpentur hæreses: cultus Christianæ fidei amplietur: & inimicis consternatis eiusdem, in pacis pulchritudine sedeat populus Christianus: & in requie opulenta quiescat. Verum humani generis inimicus pacis impatiens, amator litium, discordiæ seminator vtriusque profectibus inuidens claræ memoriæ Wilhelmo Romanorum Rege rebus humanis erepto, inter te, & carissimum in Christo filium nostrum Regem Castellæ, ac Legionis illustrem in Romanorum Regem electum, circa obtinendam eiusdem Imperii dignitatem, contentionis materiam suscitauit: vt vobis circa hæc contendentibus, careret Imperialis regiminis commodis orbis terræ: & tanti brachii, tam vtilis, tam necessarii, tam cari carentiam, ex ipsius vacatione diutina, molestam admodum, & nociuam damnosa experiētia ecclesia prædicta sentiret. Sentit itaque, sentit mater Ecclesia tam populi sibi commissi, quam suam grauem de huiusmodi contentione iacturam. Creuit namque peruersorum audacia, & ipsorum abundante malitia, dum eorundem vacante Imperio, ipsi ecclesiæ defensionis debitæ suffragia subtrahuntur: liberius peccatis insistitur: hæreses pullulant, scandala suscitantur, multiplicantur cædes, & strages, iniuriæ inualescunt: in persecutionum turbinibus Petri nauicula fluctuat: & interdum, qui fidelium ipsius censeri nomine gloriantur, in arcum peruersum, fidei debitum non seruando, conuersi, tam in suis iuribus iniuriose impetunt, & molestant: illa nunc denegando pro libito: nunc illicite occupando: propter quod eadem ecclesia non immerito huiusmodi vacationem deplorat Imperii: & de animarum periculis, quæ peccandi libertas ingerit, ex intimis longa trahens suspiria, ingemiscit. Ex eo insuper quam dure, quam grauiter materna eius viscera quatiuntur, quod ipsa tam caros filios, tam inclitos Principes in suo sentiens vtero collidentes, prudenter aduertit tuam, & prædicti Regis potentiam in Christi blasphemos, & inimicos nominis Christiani potenter, & magnifice more solito exercendā, in proprium, & grāde domesticorum fidei detrimentum talibus contentionibus implicari. Hæc igitur, & alia incommoda dissentionis huiusmodi eadem ecclesia materno pensans affectu, in his auxilii sui dextram non subtraxit: sed vigilauit attentius: & attentione sollicita vigilanter intendit: multaque sollicitudine peruigil laborauit, vt discriminibus tantis occurreret: teque: ac ipsum Regem à discordiarum dispendiis præseruaret. Et licet inter vos iudicis partes assumere, non sine causa distulerit, præsertim, cum tam tui, quam ipsius Regis nuntii, in recordationis felicis Alexandri Papæ prædecessoris nostri, nostra, & fratrum nostrorum præsentia constituti, super prædictis, iudiciarium Apostolicæ Sedis examen expresse vsque ad hæc tempora declinarint, dilationem tamen huiusmodi, etiam illa vtilitatis vtriusque partis consideratio,

AERA NAT. CHRI.

tatio, & paternæ pietatis cautela, pro vobis consilium capiens persuasit, vt vestris animis ad hoc habilitatis, interim ad reformanda inter vos amicitiæ fœdera, congruentia tempora captarentur: vt remedia promptiora paterent: per quæ occasione discordiæ sublata, vos glutinum solitæ caritatis vniret: ac in vestræ soliditate concordiæ; quam tractatus, qui super hoc, inter vos dicebantur haberi, promittere videbantur, sub sui Principis ducatu pacifico daretur eidem sabatthismus Imperio: & sedatis scandalis, quietis optatæ iucunditas proueniret: pestis exterminaretur hæretica: animarum pericula vitarentur: Ecclesia Cæsareo munita præsidio, & ab hostilibus erepta persecutorum incursibus respiraret: ac eorum; qui sub simulate fidelitatis audacia nocent fidentius, temeraria nocendi confidentia refrænata, suorũ iuriũ integritate gauderet. Hæc quidẽ hactenus expectauimus anxii, hæc desiderauimus anxia expectatione diutius: in his prędecessoris, nostra, & fratrum piorum sollicitudo non defuit: secundum Apostolicæ circumspectionis iudicium, de contingentibus nihil omittens. Et quamquam, vt votis nostris satisfieret in hac parte, huiusque non fuerit ex alto cõcessum, tamen ad id nostra semper suspirauit intentio, ad id plenis desideriis anxiamur: non proponentes à cœptis desistere: quin circa negotiũ huiusmodi, sub spe illius, qui facit magna, & inscrutabilia, qui facit concordiam in sublimibus, prosequi pacis semitas intẽdimus: quidquid per nuntios, & procuratores partium, corã nobis nouissime his diebus propositum, petitumve fuerit, & responsum. Et quidem venerabilis frater noster Laur. Episcopus, & dilecti filii Gulielmus Archidiaconus Roffensis, ac Robertus de Baro, pcuratores, & nuntii tui, à te plenariam potestatẽ habẽtes, vt in nostro consistorio tua proponerent negocia, & peterent cũ sollẽnitate, qua cõueniret, vocationẽ tuã sollemniter ad coronã, ac vniuersa, & singula circa hæc gererent fideliter: ac procurarent: quæ per veros nuntios, ac procuratores, ad hoc specialiter deputatos legitime possent agi: peti: & etiam procurari: coram nobis, & eisdem fratribus proponere curauerunt: quasdam consuetudines, circa electionem noui Regis Romanorum, in Imperatorem postea promouendi, apud Principes, vocem in huiusmodi electione habentes, qui sunt VII. numero, pro iure seruari: & fuisse hactenus obseruatas: a tempore, cuius memoria non existit: secundum quas infra annum, & diem, postquam vacat Imperium, talis debet electio celebrari: quacumque parte ipsorum anni, & diei, quã ad hoc iidem Principes duxerint deputandam: & ad Archiepiscopum Maguntinum, & Comitem Palatinum Rheni, vel ipsorum alterum, altero nequeunte, vel forsitan non volente, pertinet ad electionem ipsam celebrandam, diem præfigere: ac ceteros electores Principes conuocare. Quibus omnibus, vel saltem duobus ex ipsis, die præfixa conuenientibus apud oppidum de Franckenford, intus, vel extra ipsum oppidum in terra, quæ dicitur Franckforde, loco quidem ad hoc deputato specialiter ab antiquo, ad electionem ipsam procedi potest, & debet: secundum morem ipsius Imperii approbatum: & electione taliter celebrata electus, si electioni consenserit, ante Aquisgrani per dies aliquos facta mora infra annum, & diem post celebratã electionem eamdem quando electus voluerit, per Coloniensem Archiepiscopum, ad quem id ex officio suo spectat, inungitur, consecratur, & etiam coronatur. Quo facto via præcluditur contra electionẽ, vel electum iam Regẽ Romanorũ effectum dicendi aliquid vel etiam opponendi: sed idem electus prædicto modo inunctus, consecratus, & coronatus pro Rege habetur: & ei tamquam Regi debet à subditis, & vassallis Imperii obediri: suo more homagia, & fidelitatis iuramẽta præstari: assignari ciuitates: oppida: castra: & specialiter castrũ de Treueris: ac alia iura Imperii infra annum, & diẽ, à tẽpore coronationis eiusdem: itaque, si qui de vassallis Imperii ea homagia non præstiterint cõsueta, & nõ reddiderint ciuitates, castra, & alia supradicta, illis, quæ ab imperio tenent eodem, sunt ipso iure priuandi. Et si votis Principum, ad quos spectat eligere, ad eligendũ conuenientium; diuisis in plures, duo in discordia eligantur, vel alter electorum per potentiam obtinebit, ad prædictũ Comitem Palatinum, tamquam ad huius discordię iudicem, est recursus habendus: nisi forsan super electione, vel coronatione huiusmodi suborta discordia, per appellationem, vel querelam prædictorũ Principũ ad examen Sedis Apostolicæ, quo casu; ipsius est in tali casu cognitio, deferatur. Intelligitur autem is electus esse concorditer, in quem vota omnium electorum Principum, vel saltem duorum tantum modo in electione præsentium diriguntur. In discordia vero is etiam reputatur electus, de quo in loco non solito electio celebratur: & in termino, de communi consensu dictorum Principum non statuto, quẽ si forsan prædicti Principes infra annũ, & diẽ, à die vacantis Imperii concorditer statuant, licet non exprimãt, quod ipsum peremptoriũ esse velint terminum, terminus tamẽ ab eis pręfixus taliter, peremptorius reputatur. Porro iidẽ procuratores his,

AERA. NAT. CHR.

& aliis quibusdam prælibatis consuetudinibus adiecerunt, quod vacante Romano Imperio, die per omnes prædictos Principes, pro celebrāda Regis Romani in Imperatorem postea promouendi electione, statuto, in Octauis Epiphaniæ Anno Domini MCCLVI. apud memoratum oppidum de Franckenford quinque tantum de dictis Principibus, tum per se, tum per alios, videlicet bonæ memoriæ Maguntinus Archiepiscopus, qui legitimo impedimento detentus, ipsi Coloniensi Archiepiscopo ea vice, in hoc commiserat vices suas, & dilectus filius nobilis vir Comes Palatinus apud Franckēford, bonæ memoriæ vero Treuerensis Archiepiscopus, & dilectus filius nobilis vir Dux Saxoniæ intra dictum oppidum conuenerunt. Cumque idem Treuerensis Archiepiscopus, & Dux Saxoniæ præfatos Archiepiscopum Coloniensem, & Comitem nec ipsum oppidum intrare permitterent, nec ad eos exire vellent, super hoc sæpius requisiti, dicti Archiepiscopus Coloniensis, & Comes attendentes, ex lapsu temporis periculum imminere, si fortan non fieret electio illa die, quæ ad hoc fuerat peremptorie constituta, præsertim cum de anno, & die, post vacationem Imperii quindecim dies solummodo superessent, infra quos nullo modo potuissent, propter locorum distantiam, & alias facti circumstantias præfati Principes iterum conuenire, cum Prælatis, Ducibus, & aliis ibidem præsentibus deliberatione præhabita, de ipsorum communi consilio, & assensu ad electionem procedere decreuerunt. Et tandem præfatus Coloniensis pro se, & dictis Maguntino, cuius vicem gerebat, & Comite præsente, ac consentiente, Dei nomine inuocato, te in Regem Romanorū elegit: & mox electionem huiusmodi, Magnatum, & aliorum astantium copiosæ multitudini publicauit: cui electioni, per carissimum in Christo filium nostrum Regem Bohemiæ illustrem post paucos dies consensu præstito, demum tu, ad tuorum electorum, & aliorum Imperii optimatium, qui propter hoc ad te, in Angliam accesserunt, instantiam, & requisitionem instantem eidem electioni, post diligentem super hoc tractatum habitum, consensisti: ac personaliter Alamaniæ Regnum ingressus: & moram apud Aquas Grani, quantum decuit, faciens, nec inueniens resistentem, post modum fuisti per sæpe dictum Coloniensem Archiepiscopum, ad cuius id spectabat officium, consecratus, inunctus, coronatus, ac inthronizatus regio more in sede MAGNI CAROLI nullo se inibi, coronationi tuæ re, aut verbaliter apponente. Recepisti quoque homagia magnatum regni eiusdē: ac fidelitatis etiam iuramenta. Obtinuisti ornamenta, & insignia Imperialia, quibus Rex Romanorum solet ornari, cum Romæ inungitur: ac consecratur per manus summi Pontificis: & sacrum Imperii suscipit diadema: & sine quibus aliquis ad vnctionem, consecrationem, & coronationem huiusmodi non solet, nec debet admitti. Reddita insuper tibi fuerunt quam plurima oppida, castra, villę, & iura Imperii, tamquam Regi: tuque ipsius regni possessionem adeptus ipsam tenes: & per sex annos, & amplius tenuisti. Ex his autem procuratores tui arguere videbantur, quod cū memorati Treuerēsis Archiepiscopus, & Dux Saxoniæ recusando dicta die procedere, reliqui vero non veniendo ad terminum concorditer assignatū, se alienos ab electione reddiderunt ea vice, tu ab omnib⁹ Principibus, vel saltē ab iis, in quos totaliter ius eligēdi reciderat, censeri debes elect⁹: pro certo, ac indubitato ponentes ius in regno, & Imperio supradictis, tibi electo, prædictis consuetudinibus obseruatis vbi, & à quibus id fieri debuit, & nulli alii acquisitum: ac regium nomen, & Imperii diadema indubitate deberi. Supplicauerunt instanter, & humiliter petierunt, tibi & huiusmodi nomen ascribi: maxime cum antedictus prædecessor noster id tibi, de fratrum suorum consilio ascripsisset: te in eisdem regno, & Imperio, quibuslibet aliis præferendo: sicut per ipsius litteras ostendere nitebantur: teque per nos inungendum, consecrandum, & coronandum in Romanorum Imperatorem, aduocatum, ac defensorem Ecclesiæ, ad ipsum diadema, de nostris suscipiendum manibus, sine dispendio vlterius moræ, vocari, & Apostolicum tibi fauorē impendi, præsertim cum non tātum maior pars Principum prædictorum, immo omnes, excepto nobili viro Marchione Brandeburgensi, qui etiam paratus est tibi obedire, vt iidem nuntii proponebant, electioni de te factæ consentiant: & tibi, tam ipsi, quam alii magnates Alamaniæ generaliter, tamquam suo Regi obediant: & intendant: petitionem suam illa indubitata, sicut asserunt, in Imperio, & iure munita consuetudine fulcientes, qua dicta electione in Romanum Regem, secundum solitum morem Imperii, vbi, & a quibus debet, & postmodum per supradictum Coloniensem Archiepiscopum inuncto, consecrato, & coronato, eo ipso regiū nomen adquiri: & si electæ personæ impedimenta non obuiant, vocandum sine dilatione aliqua per summum Pontificē ad coronam: ad id non solum morē Imperii approbatum, sed etiam quamdā felicis recordationis INNOCENTII PAPÆ III. prædecessoris nostri decretalem epistolam allegantes ac dicentes: per contradictionem memo-

memorati Regis, vel electionem, quæ de ipso facta dicitur, petitionem præmissam non debere aliquatenus impediri: cum secundū prædictas consuetudines, & termino ad hoc statuto, de communi Principum prædictorum consensu, transacto, & post electionem suam legitimam non cassatam, à solo nominato Treuerensi, qui propter noua pedagia, quæ in terra sua imposuit, erat tunc excommunicatione ligatus, nulla omnino forma seruata, in camera eiusdem Treuerensis Archiepiscopi, contemptis aliis principibus, clam destinè acceptata; cum nullā ab eisdē Principibus, super hoc potestatem haberet: quam, etiamsi ab aliquibus habuisset, sicut quædam pro parte altera exhibitæ litteræ innuebāt, formam tamen ipsius, quæ secundum tenorem litterarum ipsarum, ad certam diem se tantummodo extendebant, non eligendo ipsa die minime obseruauit. EX PARTE vero supradicti REGIS CASTELLÆ per venerabiles F. N. Garsiam Siluensem, & fratrem Dominicum Abulensem Episcopos, ac dilectum filium magistrum Iohannem capellanum nostrum Archidiaconum Compostellanum ipsius procuratores, actores, & negotiorū gestores generales, & speciales omnes in solidum, ita quod occupantis non sit melior conditio; mandatū habentes ab ipso, ad petendum pro eo, & suo nomine a nobis, & prædictis fratribus nostris coronam Imperii: & assignari sibi diem ad recipiendam ipsam: & ad agendum respondendum, defendendum, & tractandum iura sua, & Imperii: & quidquid honori eius expedire videretur siue in ordinario, siue in extraordinario iudicio ageretur, fuit è contra propositum QVOD prædictus dies Octauarum Epiphaniæ non ad eligēdum, sed ad tractandum super electione futuri Regis, & Imperatoris, & ad assignandum diē ad celebrandam electionem eandem, non per omnes, sed per quosdam ex ipsis Principibus, extitit assignatus: qua die præfatus Treuerensis Archiepiscopus, & Dux Saxoniæ per se, ac dilectum filium nobilem virum Marchionem Brandeburgensem, qui eidem Treuerensi Archiepiscopo, vices suas cōmiserat, nec non & procuratores memorati Regis Bohemiæ, ad prædictum oppidum tamquā viri pacifici accesserunt. Supradicti vero Coloniensis Archiepiscopus, & Comes cū ingenti armatorū multitudine, ad loca circū vicina ipsi oppido venientes, requisiti per Treuerēsem Archiepiscopum, Ducē, & procuratores prædictos, qui eorum impressionē verisimiliter formidabant, vt idē oppidum intrarent cum societate decenti, de assignando die ad electionē celebrandā prout terminus exigebat, si ad hoc essent habiles, vna cū ipsis pacifice tractaturi, nō solū id facere contēpserunt, verū etiā propria temeritate, & arbitrii præsumpserūt te in Regē Alamaniæ non sine multo contēptu aliorum Principum, nominare. Memorati autē Treuerensis Archiepiscopus, Dux & procuratores nominationē huiusmodi attendentes penitus esse nullā, præsertim cū dictus Coloniensis Archiepiscopus pro eo, q̄ bonæ memoriæ P. S. Georgii ad Velū aureum diaconi Cardinalis tunc legati in Alamaniæ partibus manus iniecerat: ac venerabilem F. N. Podebiensem Episcopum præsumebat detinere captiuum: propter, q̄ per eumdem etiam legatū extitit excommunicatus. Comes vero propter clericorum, & religiosorum cædes, & notorias exspoliationes, & quia contra sententiam felicis recordationis INNOCENTII Papæ IV. prædecessoris nostri, quondam Frederico, olim Romanorum Imperatori, & Corrado nato eius præstiterat publice consilium, auxilium, & fauorem, erant ipsius electionis tempore tam à Canone, quam ab homine variis excommunicationibus innodati: & Maguntinus Archiepiscopus, cuius idem Coloniensis Archiepiscopus se vices gerere asserebat, in vinculis tenebatur, propter quod carens arbitrii libertate, præstare non potuit, prout iura exigunt, in electione consensum: nec etiam de futuro præstiterat ad electionē celebrandam, certum terminum statuerant, subsequentem Dominicam passionis. Quo quidē termino, vsque ad Dominicam proximam Palmarum, continuato de die, in diem; & memorato Maguntino, tunc à vinculis liberato, Coloniensi Archiepiscopo, & Comite requisitis, & nolentibus interesse, dictus Treuerēsis Archiepiscopus à prædictis Rege Bohemiæ, Duce, & Marchione, super hoc potestate cōmissa, dictū Regem Castellæ suo, & aliorū nomine publice, ac solemniter in eodem oppido de Franckford, Dei nomine inuocato, in Romanum Regem, & Imperatorem elegit: & electionem ipsam, omnibus astantibus publicauit, ideoque Rex Castellæ ipsa electione sibi, per complures Magnates Imperii, ad ipsum super hoc in Hispaniā accedentes, postmodū præsentata electioni consensit eidē. Ex prædictis sane iidem procuratores, & nuntii prælibati Regis Castellæ dicentes electionem ipsam, vbi, & à quibus debuit, celebratam legitime, allegabant electionem eamdem impediri non potuisse per aliam, quæ, sicut dicunt, nulla extitit ipso iure. Nam cum prædictus dies Octauarum, non ad eligendū, sed ad tractandum de statuenda die ad ipsam statuendam ad electionem celebrandā noui Regis, fuerit nō per omnes prædictos Principes, sed per aliquos ex eis, vt præmittitur assignatus, qui, etiā si ad eligendū statutus fuisset,

ABRA. NAT. CHR.

„ per maiorem partem eorundem Principum, minoris partis non obstante contradictio-
„ ne, mutari, & prorogari potuit, & exstitit prorogatus, cōstat electionē de te, maxime per
„ pauciores de ipsis Principibus excommunicatos, ipsa die octauarū factam nullam peni-
„ tus exstitisse. Excommunicationem etiam contra memoratum Archiepiscopum Treue-
„ rēsem obiectam, & consuetudinem, quæ de celebranda à tempore vacantis Imperii infra
„ annum, & diem, Regis Romanorum electione proponitur, ac alias omnes negantes alle-
„ gabant: quod si veritate huiusmodi propositio fulciretur, electio tua, quæ xv. diebus, de
„ ipso tempore tunc restantibus, celebrata fertur, ex hoc etiam nulla esset: cum non licue-
„ rit minori parti, maiori cōtempta, diem vltimam ipsius temporis præuenire. Per quæ ap-
„ parere dicebant, quod electores eiusdem Regis Castellæ, nolendo illo die eligere, non
„ fuerunt eligendi iure priuati: nec si etiā, vt pars aduersa proponit, ad minorē partē renuis-
„ sent exire. Nam cum infra prædictum oppidum de Frankeford Romani Regis, & Impe-
„ ratoris, & non alibi debeat electio celebrari, minor pars non poterat ad locum alium co-
„ arctare maiorem. Adiecerunt præterea inunctionem, consecrationem, ac possessionem
„ prædictas, quam quidem possessionem omnino negabant, & cetera pro parte tua, indu-
„ cta, cum ex electione tua, quę, vt prędicitur, nulla exstiterat, secuta fuerint, tāquam nulla,
„ nullum potuisse tuo munimentum afferre: aut eiusdem Regis Castellæ iuri præiudicium
„ generare: subiungentes Coloniensem Archiepiscopum supra dictum consecrationē, vel
„ inunctionem, seu coronationem, quæ ius tribuant, dare non posse: nisi ei, qui à maiori, &
„ saniori parte prędictorum Principum est electus. Alioquin illa sequeretur absurditas, q̃
„ solus Coloniensis Archiepiscopus precibus inductus, vel corruptus pretio, cui vellet
„ Imperium dare posset. Quod autem de litteris supradicti prædecessoris Alexandri præ-
„ mittitur, in quibus tibi Regiū nomē dicebatur ascriptum, teq; in prædictis Regno, & Im-
„ perio fuisse prælatū, multipliciter cōfutabant: tū quia, quoties corā ipso prædecessore A-
„ lexandro, ac fratribus suis, de imperii negotio agebatur, idē prædecessor Alexāder publi-
„ ce asserebat, q̃ super eodem negotio, nihil in dicti Regis Castellæ præiudiciū attētaret: q̃
„ etiam ipsi Regi Castellę p litteras, & quondā A. de Ferentino suū capellanū, & nuntium
„ intimauit: propter q̃ prædictæ per te inductæ literæ merito sunt suspectæ: nec credendæ,
„ de eiusdē prędecessoris A. cōscientia emanasse: tū etiā, quia si de ipsius conscientia, & fra-
„ trum suorū consilio processissent, cum iniuriosæ sint debēt merito reuocari. Vnde iidem
„ Regis Castellę procuratores, & nūtii electionē de ipso factā, electione tua prędicta & his
„ quę pro te fuerunt obiecta, nō obstātibus, fore legitimā, vt pote celebratā a maiori parte
„ ipsorū Principū, quos iidē ꝓcuratores, & nuntii variare nō potuisse allegāt, & variasse nō
„ credūt: immo fictione iuris ab omnib⁹: cū alii, vt pote inhabiles, electioni nō potuerint, vel
„ saltē noluerint in loco solito, & tēpore debito interesse: ac ipsū potiorē in prędictis Regno,
„ & Imperio arguētes, cum instātia postularūt ipsi Regi Castellę cōsuetū, fauorē & debitā in
„ huiusmdi negotio iustitiam exhiberi: apertius exprimētes hāc fore iustitiā debitā, hūc esse
„ fauorē in talibus cōsuetū: videlicet, q̃ quando aliqui ad Imperiū in discordia Principū eli-
„ guntur, Sedes Apostolica illū, qui electus est a parte maiori, personæ impedimētis cessan-
„ tibus, denuntiat, electū canonice: ac Regē nominat parte aliqua nō citata: & ei fauorem
„ pręstat, illiq; terminū, ad recipiēdā coronā assignat: etiā si alter taliter electorū Regni pos-
„ sessionē præsumpserit occupare: sicut in electionib⁹ LOTHARII, CORRADI, OTHONIS, &
„ PHILIPPI, & aliorū pluriū obseruatū fuisse dicebāt: ad hoc prędictā Decretalem episto-
„ lam inducentes. Eisdem autē præfati Regis Castellæ nuntiis petitioni prædictæ, super de-
„ bita iustitia exhibenda, porrectæ insistentibus, nos memoratum Rosensem Episcopum,
„ & alios tuos procuratores, de prædictorum fratrum consilio duximus, requirēdos: si vel-
„ lent super præmissis subire tuo nomine nostrum, & Apostolicæ sedis examen: qui habito
„ consilio respōderunt, q̃ cum sis Princeps Catholicus, nobis, & Ecclesiæ Romanæ deuo-
„ tus, ipsam caput Christianitatis, & fidei, tuamq; matrem, & dominam recognoscens, nec
„ intēdas illius declinare iudicium, in quibus illud subire debes, & de iure teneris, & in Im-
„ perio ius habeas, ac Regni Alamaniæ, & eius iurium possessionem obtineas, parati erāt, in
„ quātum prædicti mandati, quod à te habebant, se vires extendunt, pro te, ac tuo nomine,
„ tanquam pro Rege vero ac legitimo, priore, iudicium nostrū, & Ecclesię Romanę subire
„ si quis appareret, qui te super præmissis velit impetere: aut aliquid, quocunq; modo pro-
„ ponere: propter quod tibi possit aliquod præiudicium generari saluis semper in omnibus,
„ & per omnia iurisdictione, potestate, officio, auctoritate, dignitate, honore, ac libertate
„ sacri Romani Imperii: eiusq; Principū: ad quos specialiter spectat Romani Regis electio:
„ & quibus præiudicare non intendebant: vel alias quomodolibet derogare: petitionē tuo
„ præmissam nomine nihilominus repetentes. Ecce fili carissime dum ad petitionem iusti-
tiæ,

tiæ, ab vna parte proceditur, nec ab altera iudicio ceditur, sed ipsius prosecutioni constanter instatur, nos, qui sperabamus, quod per tuam, & ipsius Regis concordiam, & concordem supradicti ordinationem Imperij, desideratæ quietis nobis serenitas arrideret, in iudiciorum inquietos anfractus ingerimur: & expeditæ iustitiæ constantia in ipsorum nos fluctus impellit. Ecce pacem expectauimus, & non venit: requisiuimus bona, & turbatio strepitus iudicialis offertur. Profecto non id desiderabat Ecclesiæ, Imperialli auxilio releuanda necessitas: non id exigebant laceræ partes Imperij: occupantibus expositæ manibus direptorum: non id requirebat Christianitatis, maxime his temporibus, miseranda conditio: quam & intrinseca, plusquam ciuilia bella concutiunt: & inhumaniter efferatarum immanitates gentium: ac præcipue Tartaricæ feritatis affligunt: quibus potius debebatur, vt per tractatus pacificos, Cæsarei culminis accelerāda prouisio, in vnitate capitis, viribus reintegratis Imperij, contra tot discrimina prouideret. Nos itaq; pacis cogitatus sollicite cogitantes, ac de illius sperātes omnipotētia, & immēsa virtute, sub quo curuantur, qui portant orbē, qui ventis imperat: & ad eius nutū stat spiritus procellarum: pacis tractatibus prouidimus insistendū: & ideo hinc inde propositis à nobis, & prædictis fratribus nostris, in discussione exactæ deliberationis inductis, de ipsorū cōsilio, tā ad magnificentiæ tuæ præsentiam, quā ad dictum Regem Castellæ nuntios deliberauimus destinandos, qui vos ad pacē inuitent: ad quod dilectū filium magistrum Guilielmum capellanū nostrū Archidiaconū in Ecclesia Parisiensi, virum vtiq; prouidū, consilij maturitate conspicuū, & nobis, ac eisdem fratribus plurimū merito suę probitatis acceptū, de cuius industria, & fidelitate nos, & ipsi fratres plene confidētes, ad tuā magnificentiā specialiter destinamus. Et nihilominus, cū simus omnibus in iustitia debitores, nec debeamus eā personis denegare sublimibus, qui super ipsa, etiā ab humilibus requisiti, nostri partes officij nō negamus, te, & eundē Regē Castellę citandos decreuimus: & te, de prædictorum fratrum consilio, peremptorie præsentium tenore citamus: vt secundo die Mai proxime venturi Apostolico conspectui, per procuratores idoneos te præsentes: qui tuæ conscientiæ cōscii legitimum, & plenum a te mandatum habeant: ad pacis tractatum, si Dominus dederit, ineundum: & ad procedendum in ipso negotio: prout honori Ecclesiæ, ac pensata talis, & tanti conditione negotii, sine offensa iustitiæ, videbimus expedire.

Hęc fusius fortasse, latiusq;, quā instituti mei tenendi ratio tulerat sunt apposita: ne his, quæ ab Onufrio Panuinio, qui Auentinianam opinionem, tota mente penitus insitam comprehenderat, in peculiare commentarium referuntur, in eundem errorem, qui se vetustatis amatores profitentur, induci possint.

Valentini regni arces, quæ in defectione perstiterant, à Rege vindicantur. Induciis cū Alazdraco pactis, vt regni finibus excedat, constituitur.

Pontius Capcera Vrgellitanus Comes moritur: cui Ermengaudus F. succedit. Ermēgaudo breui fato functo Aluarus frater sufficitur.

Ilerdæ Augusto mense fœdera inter Aragoniæ, & Castellæ Reges Soriæ conuenta 1295.
confirmantur, atque denuo sanciuntur. Iudicium damnorum, & detrimentorum vtrim- 1257.
que illatorum constituitur. De ea te definienda à Rege mandatum habent Martinus Peresius Arta lona Præfectus Iustitiæ Aragonum, Rudericus Peresius Turiasonensis, Simon Tobia Gonsaluus Lopesius Pomarius: & Valentino regno Rex Simonem Focium, virū inter Aragonios proceres primarium præficit.

Quod Nauarri Regis imperio non parerent, & ab eo deficerent, neque pactis cum Theobaldo Rege, conuentis assentirentur, regnorum finibus bellum commouetur. Id. Nouemb. cum Gaufredo Beamontio Nauarræ Senescallo induciæ fiunt.

Rex Monspellerium contendit. Carbolio cum Ludouico Francorum Rege ad col- 1296.
loquium deuenit: quo in loco Maio mense summæ coniunctionis vinculis deuinciuntur. 1258.
Constituunt, vt Isabella Regis filia natu minima Philippo Ludouici F. regni successori nubat. Dotis, & arrarum nomine Isabellæ vetusto Galliæ more, & instituto, quinta regni pars, vrbibus, & propugnaculis receptis, assignatur.

A D. V. Id. Maii Carbolio Reges actiones de controuersiis omnibus vtrimq; cōstitutas remittunt, atq; condonant. Ludouicus enim Rex, Barcinonēsis, Vrgellitanæ, Ruscinonēsis, Emporitanæ, Ceretanę, Cōfluentinę, Gerundensis, & Ausetanę ditionū suprema iura, potestatem, & fidelitatis dominatum repetierat. Noster vero Carcasonensem, Rhodensem, Lauracensem, Biterensem, Leocatensem, Albigensem, Rhuensem, Fuxensem, Cadurcēsem, Narbonensem, Mineruensem, Fonoliadensem, Saltuensem, Petrapertusensem, Amilianam, Grodonensem, Gabaldanam, Nemausensem, Solensem, & S. Egidii ditiones, & earum iura, & potestates à capite arcessit. Vicissim alter alteri, iure suo cedit.

AERA. NAT. CHR.

Eo ipso tempore Rex id omne ius, quod repetere, in Gallia Prouincia Folcalqueriensi, Arelatensi, Auenionensi, & Massiliensi ditione, aut obtinere poterat, Margaritæ Francorum Reginæ, Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fratris filiæ attribuit: sed cum earum ditionum Carolus Ludouici Francorum Regis frater germanus, qui Beatricem Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis filiam natu minimam duxerat, esset potitus, eas quo iure, quave iniuria, Ludouico Rege fratre permittente, sibi vsurpat.

1297. 1259 Cum Alfonsus Regis F. inhumane, & indigne à patre habitus, ab Aragonensibus, & Catalanis proceribus incitatus præcipiti motu, atq; impetu ruere videretur, Rex, vt commotionem sedet, Valentinum regnum Aragonio contribuit, & eorum heredem Alfonsum instituit.

Quod Bonifacium Sabaudiæ Comitem Taurini tumultuantes comprehenderant, qui ab eius imperio defecissent, Astenses adhibito dolo, eum sibi subtrahunt. Mox liberis in custodiam Astensibus traditis Bonifacium dimiserant. A. III. K. Mart. Rex Mompellerii, ciuitati Astensi bellum se illaturum minitatur: prouocatque: nisi intra mensem Bonifacii filios, qui misere in vinculis attinebantur, liberent: neue in Bonifacii ditionem irrumpat cōmonet. Ea Regis prouocatione deterritis, & subsidiariis copiis Petrus Bonifacii patruus confisus, eius ditionis Bonifacio vita functo potitur.

Aluaro Caprera Vrgellitano Comite à Rege dissidente Raimundus Folcho Cardonensis, & magna Catalanorum procerum pars patrio more, atq; instituto, quod lege permissum esset, a regio dominatu desciscunt.

1298. 1260 Alfonsus Castellę Rex pactis Soriæ conuentis, Alfonso Lupio Pharensi Ceruerę, Agredæ, Aquilaris, Arnedi, & Autolis oppidorum arces earum pactionum pignora tradit. Totidem arces Aragoniæ Bernardo Guilielmo Entenzę à Rege traduntur.

Regis F. Alfonsus Constantiam Gastonis Bencharnensis filiam vxorem ducit. Breui eæ nuptiæ factis sponsalibus, morte Alfonsi funestantur: qui nullis superstitibus liberis decedit. Ad D. Mariæ in Cœnobio Verolensi tumulatur: princeps fortuna, cum sua, tum publica aduersa, adflictaque versatus.

A. D. V. K. Aug. Barcinone interuentu Guiroldi Postæ, Maioris Egnatiensis, & Iacobi Mostacii, Manfredi Siciliæ Regis legatorum, Constantia Manfredi F. quam ex Beatrice Amadei Comitis Sabaudię filia vxore susceperat, Petro Regis filio despōdetur. Dos L. M. auri vnciarum Constantiæ à patre dicitur. Beatrix antea Marchioni Salasso nupserat.

Raimundus Penafortius ordinis Prædicatorum vir insigni sanctitate venerandus à Rege ad Vrbanum IIII Pont. Max. legatur: qui eius fidem obtestetur, vti Manfredum supplicē, misericordiamq; implorantem sibi, & Ecclesiæ cōciliet. Quæ Rex summis precibus contenderat, non modo obtenta non sunt, sed nihil Pontifex, quantum eniti potuit prætermittit: quin Regem a Manfredi coniunctione, & affinitate auocet: deterreatque: ne amicitiam cum Hanfredo Principe Tarentino coeat: Ecclesiæ inimico, atque perduelli. Eæ tamen nuptiæ diuino numine, atque prouidentia omnibus anteponuntur: quibus maximæ nostris principibus & fortunæ, & dignitatis accessiones fiunt.

Bellum maius in conspectu domi erat, quam à subita defectione, & alienatione procerum geri posse crederetur. Aluarus Vrgellitanus aliquot arces recuperat: & extra ditionis suæ fines incurrens Barbastrensibus plura detrimenta infert.

Petrus Regis F. alti animi princeps, qui indulgentia paterna, hereditariq; regno Alfonsum fratrem natu maiorem pepulerat, nimis magna cupiditate Iacobum fratrem sua hereditate euertere cupiens, quod vereretur Valentino regno à patre donatum iri, Id. Oct. Barcinone clam admotis aliquot familiaribus obtestatur, si firmum, ratumve testamentum patris, donationemve stipulatione sanciret, metu regio perterritum, inuitum, atq; maiore vi permotum fuisse: & se inuito, atq; repugnante factum.

Septembri mense vniuersæ ciuitates regni societatem, & communitatem inter se coeunt. Vnionem vocant: quod durius, quam mores, & instituta maiorum ferunt, leges sciscunt: vt impotenti, & effrenatæ latrocinantium, & grassantium audaciæ, & temeritati obuiam eatur. Cum ob eam causam, armis incitatæ ius suum exequi conarētur, consceleratorum manus grauissimas scelerum pœnas reipublicæ pendunt.

1299. 1261 Id. Apr. Valentiæ Rex Ferdinandum Sanctium F. ex contubernio filiæ Sanctii Antilionis, ex proceribus Aragoniæ primarii genitum, quem naturalem filium appellat, & Guilielmum Torelliam in Siciliam præmittit: vt iis arbitris nuptię Constantię Manfredi Regis filiæ sancirentur: & nurum ad se regio comitatu deducant.

Mur-

Murtienses Mauri tumultuantes rebellionem vna die faciunt: & Regi Granatensi ad- AERA:
iuncti, à quo sollicitati fuerant, proditione vrbium, ingentem terrorem efficiunt: quod NAT.
exterm etiam illorum defectionem sequerentur. CHR.

Sacro Pentecostes die nuptiarum Philippi Francorum Regis F. & Isabellæ Regis F. 1300.
sollemnia Claramontis Aruernorum oppido celebrantur.

Constantia Manfredi Regis F. in Prouinciam Galliam deuehitur: & Mompellerium 1262
à Bonifacio Anglano Montalbani Comite, Manfredi auunculo, aliisq; Siculis proceribus deducitur. A.D.XVII.K Iul. Petro in matrimonium collocatur.

Petro, & Iacobo regiis filiis de regnorum successione contendentibus, atq; dissidentibus, Rex existimans se discordiarum, & seditionum omnium sementem sublaturum, si rato eorum assensu regna partiretur, A.D.XII.K. Sept. Barcinone Aragoniæ regnum, & Barcinonensem Comitatum à Cinga ad Pyrenæi promontoriũ, quod illa ætas Crucium caput vocat, & in Perillosium, & Panizasium ipsius Pyrenæi colles, Petro attribuit: & Valentinum regnum adnectit. Iacobo Balearium, & Pityusarum insularum regnum, Ruscinonensi, Illiberitana, Confluentina, Cæretana, & Vallespiria ditione adiuncta, & Mompelleriensi dominio contributo, condonat. Filios heredes alterum alteri substituit: Petro de paterna iniuria conquerente, quod se, immensa donatione in fratrem collata, defraudaret, cum diuideret, quæ separari è re publica non esset. Præterea Rex minorem natu filium, eiusq; heredes, earum ditionum vsu contentos esse, dominium vero, & potestatem supremam penes primigenium, eiusq; posteros redigi statuit.

Cum de finibus, inter Castellæ, & Aragoniæ regna controuersiæ orirentur, VI. viri 1301.
disterminandis præficiuntur. E regno Castellæ Paschalis Episcopus Iaenensis, Egidius 1263
Garcesius Aza & Gonzaluus Rudericius Atienza: ex nostris vero delegantur Andreas Albalatius Episcopus Valentinus, Sanctius Calataiubius, & Bernardus Vitalis Besaluniensis. Constituunt, vti Reges damnorum vltro, citroq; illatorum æstimationem suis dependant.

Non. Mart Cæsaraugustæ Petrus Iohannius Calatrauensis militiæ Magister Regem conuenit: exposcitq; vti regni finibus appropinquet: & labantibus generi rebus opem, auxiliaresq; copias admoueat. Mauri, qui ex Mauritaniis transmiserant. Murtiensibus, & Granatensibus adiuncti immanẽ tumultum, & vastitatem Bæticæ inferunt. Rex Catalano, Barcinone, Aragonenses Cæsaraugustæ ad conuentus agendos cogi imperat: vt videant, nequid in ancipiti causa, respublica detrimenti capiat.

Ilerdæ Pontius Peralta, & Bernardus Mauleo, Rege de more assidente, armorum iudicio inter se decertant. Præfuit ex maiorum instituto, singulari eorum certamini Petrus Moncada Catalaniæ Senescallus: cuius magistratus iura & prouentus cum vetustate obsoleuissent, & de ea re controuersia cum Rege oborta esset, eius definiendæ IIII. viri deliguntur: Simon Peresius Arenosius, Thomas cognomento Sancti Clementis, Guilielmus Zafala, & Arnaldus Boscanus militarium, & castrensium legũ scientia pręstantes.

Guilielmus Rocafullius Mompellerii procurator à Rege ea de causa ad Allobroges legatur, vti cum Petro Sabaudiæ Comite, de Beatrice Amadei Comitis eius fratris filia, Iacobo filio in matrimonium collocanda transigat.

Babyloniæ Soldanus præclara de Rege fama commotus, Alexandria legatos ad Regem mittit: voluntatis, & studij erga eum indices. Rex Raimundum Ricartum, & Bernardum Porterium eo legat: qui magnificentissimo apparatu Alexandriæ excipiuntur. Honoris, & dignitatis causa Soldanus Aragonium vexillum propter se in Arsacitarum solio constitui imperat. Çertum exstare eiusdem ætatis auctorem comperio, qui prodiderit, Porterium, missarum solemnibus celebratis, Soldani filium, ipsius Soldani rogatu militaris cinctus auctoramento, Regis Aragoniæ nomine decorasse.

A.D.III.Id.Feb. Cæsaraugustæ Rex Arnaldo Barcinonensi Episcopo, & Pontio Hugoni Comiti Emporiarum committit, vti de Maria filia in matrimonium filio Roberti Atrebatensium Comitis, Ludouici Francorum Regis fratris, aut filio Ducis Burgundię traden da pactiones suscipiant. Deliberat etiam, vti Iacobus filius filiam eiusdem Burgundiæ Ducis vxorem ducat.

A.D.VI.K. Mart. cum Rex Cæsaraugusta Exeam contenderet, militaribus copiis quas 1302.
Alfonsi Regis subsidio pręmittit, Arnaldum Fontouã, Ferrizium Lizanã, Simonem Pere- 1264
sium Aierbium, Fortunium Ahenem, & Fortunium Peresium Isuerrium duces præficit: totitamen officio maritimo Petrus Ferdinandius Regis filius præponitur. Cum magnos sumptus Rex in eam classem comparandam fecisset, a prædiuiti Iudæo, & eius nationis in primis nobili Iahudano maximis facultatibus subleuatur.

ÆRA. NAT. CHR.

Catalani, qui Barcinone conuentui agendo intersunt, A.D.IX.K.Decemb. Bouatici tributum, quod Balearico, & Valentino bello dependerant, in sumptus bellicos Murtiensis expeditionis Regi condonant.

Cæsaraugustano in conuentu Rex, cum de subsidio Regi genero, tam affectis rebus inferendo referret, & Bouatici tributum in eos sumptus impendi æquum esse iacit, priuatas causas, publicis, & honestis rationibus nostris anteponentibus, magnæ turbæ, & noua mala miscentur: atq; concitantur: dum acerbissimam capitum exactionem, & externa, & numquam impensa, aut vsurpata tributa reiiciunt. Præcipuis suasoribus, & impulsoribus Ferdinando Sanctio Regis filio, & Simone Vrrea eius socero adeo grauis excitatur tempestas: vt leges, & instituta maiorum intermissa, & violata vniuerse proceres conquerantur: ac de libertate retinenda, & vindicãda conspirent. Plures ex proceribus vrbe egressi Alauonam, cum fœdus inter se coiissent, & societatem iniissent, secedunt: & omnia raptim, atq; turbate aguntur.

Conuentu, non de more, cum celebrari, ac peragi rite desiit, dimisso, sed pertumultuose dirempto, & proceribus ad arma conuolantibus, Rex suas copias, vt eorum conatus comprimat, Montione cogit. Cum proceres in eo eniterentur, vti cõtrouersiæ omnes, actioneq; litium Præfecti Iustitiæ Aragonum iudicio, atq; sententia transigerentur, deciderenturq;, Regi æquũ visum fuit, vt omnes iudiciariæ controuersiæ, & lites quæ inter se, & regni proceres, & ingenuitatis, & nobilitatis iure fungentes verterentur, à Præfecto cõstituerẽtur: easq; Præfectus, & regio, & procerũ, nobiliũq; consilio, qui in regia aula cõmorarentur, decideret: modo ne partiũ cõpores, aut participes essent. Adhæc cũ is magistratus Præfecti Iustitiæ Aragonum, & à se, & à superioribus Regibus renuntiari soleret, se eum morem in posterum retenturum pollicetur: & eum magistratum viris militaris muneris auctoramento perfunctis mandaturum. Induciis depactis de controuersiis omnibus Rex, & proceres apud Cæsaraugustanum, & Oscensem Episcopos compromittunt.

Rex Petro Sesesio primario, & nobili in primis viro Medianam, & vicos omnes, qui Medianæ erant contributi condonat: eo iure, quo à Petro Rege parente Petro Sesesio patri fuerant attributa.

1303. Aprili mense, peractis Exeæ conuentibus, plures leges sciscuntur. In primis sanciunt:
1205 ne Rex, eiusue posteri Reges honores, & militaria beneficia condonent: nisi iis, qui cognatione paterna, & stirpis natura, ex procerum sanguine, & ortu procreatus sit: neue exteris hominibus tribuantur. Ne quis procerum, nobiliumve bouatici, aut scripturæ tributum herbaticum ipsi appellare consueuerant, dependat. In controuersiis omnibus, quæ inter Regem, & nobilitatem subortæ sint, Præfectus Iustitiæ Aragonum iudex sit: easq; consilio procerum, & nobilium dirimat: reliquas vero procerum, & militaris ordinis virorum causas Præfectus Iustitiæ Aragonum, Regis, & procerum consilio dijudicet. Rex liberis iusto matrimonio genitis honores, militariave beneficia ne attribuat. His cõstitutis proceres ab seditione, ad bellum Murtiensibus inferendum versi.

Rege Alfonso aduersus Granatenses bellante, socer Murtiensibus bellum indicit.

MVRTIENSE BELLVM.

Nouus hostis veteri adiunctus animum Regis maxime commouit: vt omni virium conatu bellum gerat. Cum in procinctu res esset, ex II. M. equitum, quos sub signis stipendia mereri recensuerat, ad DC. conuenisse comperit. Setabis, & Biatii finibus bellum infert.

Vilienenses, & Eldenses primi deduntur. Hos sequuntur Illicitani, Origuelenses, & Alicantenses: qui vastatis agris in deditionem venire, obsidesque dare coguntur. Traiecto Tadere flumine Alcaracii Rex cum genero ad colloquia congreditur. Cum bellum & suscipi, & geri pro dignitate regia, ac confici oporteret, Rex militares omnes copias, & veteranas, & oppidanas exciuit.

Manfredo Siciliæ Rege execrationibus ab Ecclesia interdicto, & potestate regia, atq; imperio abrogato, Clemens IIII. P.M. Perusii A.D.XI.K.Iul. Pontificatus anno I. A. Basilicæ XII. Apostolorum presbytero, R. Sancti angeli. I S. Nicolai in carcere Tulliano, & I.S. Mariæ in Cosmedin diaconis Cardinalibus committit, vt Carolo Andium, & Prouinciæ Comiti leges imponant: quibus ad Siciliense regnum ab Ecclesia adsciscí debeat.

Delegati à summo Pont. Cardinales Romæ apud Lateranum in Basilica Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur, ante sacratissimum altare ipsius Basilicæ, A.D.IIII.K.Iul. conditionibus Carolo Comiti propositis, regnũ Siciliæ, & quam terrã citra Pharũ vocabant, vsq; ad confinia terrarũ Romanæ Ecclesiæ, quæ regio Siciliensi regno cõtributa erat,

vrbe

vrbe Beneuentana excepta, perpetuo eidem Carolo, & heredibus eius Pontificio mandato conferunt, & de more, tradito Ecclesiæ vexillo, in possessionem mittunt. Ea re transacta Carolus, satis magno comparato exercitu in Samnium, & Campaniam inuadit: vt Manfredum regno deturbet. AERA. NAT. CHR.

Ad summam Valentini regni felicitatem, eo tempore defuit, vt ingens, & perniciosa sentina reipublicæ exhauriretur: Maurorum natione ab eius finibus exterminata: atque expulsa. De ea re Clementem IV. P. M. magnopere Regem voti reum admonuisse accepimus: dignaque ea cohortatio visa est, quæ hoc in loco repræsentaretur: quod non Regi modo, sed futuris etiam Regibus diuina ea commonitio se penitus insinuari videatur.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei I. Regi Aragonum illustri. Agit, nec immerito, mater Ecclesia, dum lætanter tua magnifica gesta commemorat, dies festos iucunditatis, & lætitiæ cantica replicat: tui zeli feruorem, & strenuitatis merita, tã cari, & deuoti filii, qualiter recenter quotidie delectabiliter recensendo. Exsultat, & iubilat in tuorum felicium commemoratione successuum: per quos contra Sarracenos nominis sui blasphemos, & Catholicæ fidei persecutores infestos, salutem populi Christiani dextera Domini vincentis in tuis manibus, & data tibi ab ipso virtute direxit. Apud bonorum omnium largitorem preces deuote multiplicat: vt in hac zeli rectitudine, in hac fidei puritate, te in tempora longiora conseruet: quod nos eo postulamus auidius, eo instantius petimus, quo tibi vinculis caritatis solidioris adstringimur: ad honorem tuum soliditate sincerioris dilectionis afficimur: & salutem tuam sincerius affectamus. Hæc quidem nos mouent efficaciter, & inducunt: vt serenitatem tuam paternis adeamus commonitionibus: & attentis exhortationibus excitemus aduersus ea, quæ grandia pericula temporaliter etiam tibi, & posteris tuis ingerere, tui nominis claritatem inficere, ac Creatorem tuum contra te pollentem grauiter prouocare. Considera igitur fili, considera: cum te tam experientia cogat aduertere, quam familiaria etiam exempla ignorare non sinant: quam grauibus sit res plena periculis. Sarracenorum in terra tua retentio: qui licet ad tempus occultent iniquitatis suæ, necessitate cogente, propositum: illud tamen quam auide, quam ardenter, immo etiam quam inique captata opportunitate reuelant. Profecto nec discretionis consilium est, nec tutum, tam perfidos, tam plenos nequitia inimicos habere domesticos: vel tenere vicinos: non magis quam nutrire serpentem in gremio: vel ignẽ in sinu. Quod si te forsan ad huiusmodi retentionem ipsorum, aliquã ex illis proueniens inducit, immo vt verius dicamus, seducit vtilitas, tanto præponderet in tuæ magnanimitatis iudicio, & recto libramine rationis acerba tui contumelia Creatoris: quam assidue patitur: Sarracenis eisdem inter Christicolas diebus singulis, clamore publico, certis horis, nomen extollentibus Machometti: quanto proculdubio ferres, & re vera ferre deberes acerbius illatas inter tuos subditos celsitudini tuæ iniurias: quam inter eos, qui tuæ non essent ditioni subiecti. O quam debet esse detestabile, quam amarum, tibi præcipue qui ab annis teneris illius cultores, & cultum infra fines ipsorum totis viribus persequendo, ad eorum exterminium laborasti: nunc ipsum in regnis tuis pati, per culturam huiusmodi taliter exaltari. Nonne consideras, quod per hoc detractorum linguis exponeris? qui quasi verisimiliter asserent, quod in omnibus tuis laboribus, quos nullis vitatis periculis, in ipsorum persecutione, ab adolescentiæ tuæ initiis pertulisti, non exaltationem fidei, sed tua venabaris commoda: tuis solummodo vtilitatibus intendebas. Porro etiam amicorum forte alternabuntur iudicia: si propter vtilitatẽ pecuniariã, sic tuis laudabilibus actibus detrahi, tantũ superni Regis opprobriũ, tãtam Christianitatis infectionem, q̃ ex eorundem Sarracenorum cohabitatione horribili, detestandis horroribus & horrendis spurcitiis non est dubium prouenire, amplius patiaris. Et quidem vel huiusmodi obloquẽtium detractioni consentiens, vel ipse tibi contrarius videreris: si Sarracenos eosdẽ in suis partibus persequens, in tuis ipsos sustines patienter. Hæc si discussa debitæ meditationis examine, in rationis consistorium introducas, ipsos, nec dubium, prout excellentiam tuam decet, prorsus abiicies, & profugans, extra tuæ ditionis terminos effugabis: ad quod magnificentiam regiam, vt tuæ saluti prouideas, vt tuæ famæ consulas, vt consultius periculis, quæ tibi, & tuis ipsis postmodum, vt præmittitur, per eos imminere possunt, occurras: & paterno affectu, & omni, quo possumus studio inuitamus: præsertim, vt reddas altissimo votum tuum, quo ad id publice diceris obligatus: sicque oppilentur ora contra te inique loquentium: tuque promotor, & fidei zelator præcipuus, & ad ipsius exaltationem labores dirigere censearis: ad quã cum feruẽter intendas, regalem prudentiã oportet attendere, quod Ecclesiæ, & fidei, earumque negotia, ea sunt indiuisibili vnione coniuncta, vt altera, reliqua in honore non habita, honorari non possit. Nec enim potest fidei derogari, quin nimis Ec-

AERA. NAT. CHR.

„ clesiæ detrahatur: nec ipsius Ecclesiæ honori, ac libertati detrahi, quin & fidei, quantum in detrahente fuerit, derogetur. Nec igitur tu, qui eiusdem fidei vacasti semper, & adhuc vacas semper negotio, eidem si Ecclesiæ iniuriosus fueris, existas iniurius decet. Præterea quod Iahudanum Iudæum quæstoriis muneribus præfecerat, pia etiam illa, quæ ad Iudæorum peruicaciam coercendam, admonitio pertinet, minime tacita erat prętereunda. ita enim subdit.

„ Vt autem Princeps inclite zelus tuus erga defensionem eiusdem orthodoxæ fidei, quam, tamquam Christianissimus indefesse prosequeris, vndique contra ipsius hostes, & æmulos aperte reluceat, in ipsius auxilium contra Iudæos, qui prę cæteris eamdem fidem persequentibus, & nomen blasphemantibus Christianum, & illud blasphemant amarius, & illam nequissime persequuntur, fauor tuus apertissime inualescat: vt Iudæos de cætero ad aliqua officia non admittens: ipsos in aliquo non extollas: sed in quantum concessa eis à Sede Apostolica priuilegia patiuntur, ipsorum refrenando malitiam, deprimas: & conculces: nec prætereas illorum blasphemias incorrectas: sed illius præcipue castiges audaciam: qui de disputatione, quam in tua præsentia cum dilecto filio religioso viro fratre Paullo de ordine Prædicatorum habuerat, multis confictis, adiectisq; mendaciis, librum composuisse dicitur, quem ad sui dilatationem erroris in varia exempla multiplicans, per regiones varias destinauit: cuius ausum temerarium sic debite censura iustitiæ, absque tamen mortis periculo, & membrorum mutilatione castigetur, vt quod excessus meruerit, districtionis seueritas manifestet: & ipsius exemplo aliorum audacia compescatur. Super his igitur serenitatem regiam monemus, &c.

Quod tamen ad Sarracenos attinet, ita diuino nutu, atque prouidentia omnia administrante euenit, vt leuiore opera, cum inexpiabiles hostes essent, expugnarentur: & virtute, victoriisque frangerentur, edomarenturq;: quam deuicti, & subiecti expellerentur. Satis constat Regem, forte vt animos Sarracenorum, qui in Aragonia permanserant, muneribus leniret, & commodorum compensatione ad pietatem traduceret, multa fuisse largitum: priuilegiumq; illis, posterisq; eorum Exeæ, A.D.VI.K. Mart. Anno MCCLXIII. irrogauisse: quo à primiciarum tributis, quæ ex prædiorum fructibus pendere consueuerant, vindicauit.

1304. 1266 A.D.IV.Non.Ian. Rex Origuela egressus Murciam castris circumsidet. Obsidio inde primariæ vrbis, & munitiones, & interdum per occasionem impetus oppidanorum in regias stationes: præliaque haud parua fieri, & tempus teri, neutro inclinante spe: videbaturque diuturnus futurus labor, si spatium ad opem ferendam, oppugnantes dedissent.

Rege vrbem primo impetu oppugnare adorto, postquam is conatus parum procedit, opere ac vineis demum muro admotis, in Regis ditionem vrbem, atque agros dedere pollicentur. Pactis induciis, paratos esse imperata facere, & certam ad diem nostros propugnaculis vrbis, atq; vicinis oppidis recipere, spondent.

Cum Manfredus bellum trahere posset: siue nimia confidentia, siue suos, ac regnum desperans, Carolo regni fines inuadenti ad Beneuentum occurrit. Manum cum hostibus ingenti prœlio, A.D.IIII.K. Mart. conserens, suis pulsis, atq; in turpem fugam conuersis, in acie prœlians mortem occumbit. Carolus omnium cis fretum regionum, & Siciliensis regni breui potitur.

Februarii mensis fine Murtienses Mauri Regi deduntur. Arces omnes ab hostibus ereptæ, quæ inter Murtiam, & Ilorci rebellionem fecerant, recuperantur. Insignis à Rege gloria parta: quod regnum sacro bello quæsitum, & Maurorum defectione ereptum, profligatis hostibus, genero in veterem dignitatem vindicauerit. Vilienensibus, & Alicantensibus finibus copiarum ductores pręficiuntur Artallus Luna, Simon Vrrea, Berengarius Arnaldus Anglesola, & Galcerandus Pinosius.

Petrus Sanctius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1305. 1267 Quod æreus nummus lamina aurea perquam tenui obductus pro aureo iactaretur, atq; signaretur, & adulterini ii nummi passim tota Hispania, pro legitimis expenderentur, & nobiles quidam viri eius criminis infamia affecti postularentur, & in eos crimen intenderetur, cum iudicio conuicti essent, Rex Turiasone, A.D.VII.K. Nou. more maiorum in eos animaduerti imperat: eique maleficio supplicium constituitur: vt viui in flumen mergantur.

1306. 1268 Rex Alcanicii festum natiuitatis Domini diem celebrat. Sollemnibus incipientis anni Dertosæ peractis, Valentiam contendit.

Maria Regis F. Cæsaraugustæ moritur: & in æde Saluatoris sepelitur.

Martia

AERA. NAT. CHR.

Martio mense Aluaro Caprera Vrgellitano Comite vita functo, magnæ in Catalo-niam [illegible] à Raimundo Fulchone Cardonensi: qui eius ditionis potiri contendit: vt Ermengaudum Aluari, & Cæciliæ Fuxensis Comitis sororis filium, quem non iusto connubio natum constabat, in possessionem mittat: reiecta Leonora Aluari F. quam ex Constantia Moncada legitima vxore susceperat. Rex in Cataloniam omni festinatione properat. Ceruerę subsistens oppida Vrgellitanæ ditionis sibi addicta præsidiis muniri imperat: ac reliqua inuadere nititur.

Rex cum omnium sanctorum festum diem Ceruerę celebrasset, in Carpetaniam proficiscitur: quod à Sanctio filio Toletano Antistite Toletum arcesseretur: vti in Nati-[illegible] festa celebritate, primis eius missarum sollemnibus mysteriis, sancto, augustoque regiæ vrbis fano assideret. A genero Alfonso Rege Hortæ, in ipsis regnorum confiniis excipitur.

1307. 1269 Regiæ maiestatis imperium eo reciderat, vt haud dubie virtute, ac rerum gestarum gloria, magnum apud vltimas gentes Regis nomen esset. Adhæc terminatis finibus, maximis bellis confectis, cum votis nuncupatis, Rex eorum damnatus, sacrum bellum professus esset, classem, vt in Palæstinam nauigaret, comparauerat, & minus idoneam tempestatem nactus, in aliud tempus eam expeditionem reiecerat. Hæc cum orientis finibus peruulgarentur, à Michaële Rege, Romæorum Imperatore, Duca, Angelo, Comnino, Palæologo, qui neque bello, neque pace antea Regi cognitus erat, & magno Chaano Tartarorum Rege, quos non pia causa commotos apparuit, sed quod domesticos hostes externo se bello auertere, & vlcisci posse arbitrarentur: Legati Valentiæ Regem conueniunt & de expeditione sacra Hierosolymitana, à Rege obeunda transigunt. Olim tamen Tartarorum Rex, quod Vrbani IIII. P. M. litteris comperimus, Iohannem Hungarum ad eundem Vrbanum legauerat, quod summe expeteret, secundum veram, Catholicam, Euangelicamque doctrinam, quam sancta Romana Ecclesia fatetur, & prædicat, sacri baptismatis renasci vnda: & Christiani nominis titulo insigniri. Clemens præterea Vrbani successor Regem asperioribus verbis commonefacit: vt votum altissimo reddat: quo dicitur obligatus. Rege se totum sacræ expeditioni transmarinæ addicente, lecta nomina procerum, ducumque euocantur: & omne iuuentutis robur excitur.

A.D. II. Non. Sept. Barcinone Rex classem soluit: eaque pæne tempestate euersa, cum ad aquas Mortuas portum caperet, iam grandis natu, si rerum gestarum primordia, & progressus, & ipsa regni initia spectentur, Hierosolymitana expeditione desistit. Petrus Ferdinandius classis præfectus, & Ferdinandus Sanctius Regis filii contentum nauium cursum tenentes, in Palæstinam appellunt. Classe in Hispaniam renauigantes, cum Siciliam præteruehererentur, nec liberalius, aut honorificentius à Carolo Rege accipi, atque tractari possent, & Ferdinandus regia manu militiæ auctoramento esset insignitus: ex eo Petrus frater in eum hostili odio fuit: & inimicitiis incensa contentio exitum fœdum, & perniciosum tulit. Per mihi mirum visum est, quod à Bernardo Vidone, in Pontificia historia memoriæ proditur: Regem cum classem, & insignem exercitum anno MCCLXIX. comparasset, vt sacram Hierosolymitanam expeditionem obiret, & eius classis pars cursum tenuisset, mulierculæ consilio, vt ferebatur, à tanto gloriæ cursu destitisse.

Burgis sollemnia nuptiarum Ferdinandi filii Castellæ Regis, & Blancæ Ludouici Francorum Regis filiæ celebrantur. Eo Rex filiis comitatus accedit: Ferdinando nepoti gratificaturus. Adfuere Philippus Francorum Regis, & Eduardus Anglorum Regis primigenii filii: & Martha Augusta Balduini Constantinopolitani Imperatoris vxor: quā vt virum regno exactum restituat, & magno ære alieno oppressum in libertatem vindicet, eximia liberalitate ab Alfonso Rege consobrino, & præstanti beneficentia fuisse subleuatam, constanti fama, atque omnium sermone celebratur. Martha filium genuit Philippum: qui Constantinopolitanum imperium asserere conatus, duxit vxorem Caroli primi Siciliæ Regis filiam: cui Catharina filia gignitur Constantinopolitani Imperii heres: quæ Carolo Valesio Philippi Francorum Regis fratri nupsit: eaque filias habuit: Catharinam Philippi Tarentinorum Principis, & Roberti Siciliæ Regis fratris germani vxorem: & Margaritam: quæ Vidoni Comiti Blesensi nupsit: Caroli Blesensis matrem.

Hoc eodem tempore in Aragoniam veniunt Constantia Augusta Manfredi Regis soror, Calo Iohannis Batazi Græcorum Imperatoris vxor, & Irene Lascaris, Theodori Lascaris Imperatoris F. Guilielmi Intemeliorum Comitis vxor: quę à Rege eximia benignitate acceptæ, propter cognationem, qua Aragoniæ domui adiunguntur, Valentino in regno, ditione oppidorum, atque aliis beneficiis donantur.

AERA. NAT. CHR. Rudericus Castellitiolus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1308. 1270 Philippus Regis Alfonsi frater, Nunnius Larensis, Lupus Diazius Pharensis Viscaiæ dominus, pluresque alii proceres, & ciuitates à Rege Castellæ deficiunt: & Lermæ cõuenientes, multa in republica moliuntur. Ingentes Maurorum manus fretum transmittunt: & aliquot arces ad traiectum sitas oppugnant.

Rege Valentiæ assidente, dum inter eum, qui regnum regio nomine moderatur, & Guilielmum Scribam opibus, & factione pollentem discordiarum, & seditionum semina dissipantur, inter Bunolium, & Requenam socer, & gener Reges congressi, & Iolans Regina Valentiam contendunt. Rex cum magnum ex pernicie reipublicæ discrimen trahi videret, Murciensis regni propugnationem suscipit. Maritima omnis ora, & Bætica prouincia ingenti tumultu exarsere: aduentuque repentino transmarini hostis terror augetur. Orimbloium prope Dianium, & Mons tabernarius in valle Albaida oppida nouis colonis frequentantur.

Iacobus Regis F. in Galliam proficiscitur: vt Niuernensis Comitis F. eius ditionis heredem in matrimonium ducat. Eorũ sponsalium pactis diremptis, S. laramundam Rogerii Bernardi Comitis Fuxensis sororem ducit.

Augusto mense denuo Rex, & Alfonsus Rex gener ad colloquia congrediuntur: Alicantumque concessere. Confirmat Alfonsus aliquot Aragoniæ proceres, cum iis, qui, à se defecerant, cum Mauris cõsensisse: societatemque coisse: vt per dolum, atque insidias petita pace, vltro bellum inferant. Rex commonet, vt indutiarum iura, quæ cum Granatensi Rege pactæ fuerant, a genero obseruentur: eique opem atque operam suam benigne pollicetur.

Petrus Cadreita, & Guilielmus Colonicus ex Prædicatorum instituto hereticæ prauitatis Inquisitores, à sede Apostolica delegati, in erroris Albigensium, & aliarum hæresum suspectos, atque conuictos in diœcesi Vrgellitana, assidente Aprili Vrgellitano Episcopo seuere animaduertunt. Arnaldum Castelbonium Vicecomitem, & Ermesendam Fuxensem Comitem eius filiam, Rogerii Bernardi Fuxensis Comitis auiam impietatis condemnant: & eorum famam, memoriamque detestandam sanciunt. Ossa eruí, atque inuri iubent. Rogerium Ermesendæ nepotem, eodem crimine in iudicium arcessunt. Hæreticorum fautoribus, atque assectatoribus graues pœnæ infliguntur. Nam cum plures ex impiorum elluuie, ex Tolosatibus, Biterensibus, & Carcasonensibus in Cataloniam migrantes labem, atque perniciem prouinciæ Hispaniæ Citeriori inferrent, Raimundus Pennafortius religione, & sanctitate venerandus summopere cõnititur, vti Rex a sede Apostolica obtineat, vt hæreticæ prauitatis iudicium in hereditariis regnis, & bello partis, seuera animaduersione, ex sacrarum sanctionum Apostolicis decretis cõstituatur.

Ludouicus Francorum Rex, insigni sanctitate Princeps in sacra expeditione Tuneti, A. D. VIII. K. Sept. in Cælum migrat. Classe in Siciliam appulsa, Theobaldus Nauarræ Rex Drepani, & Isabella Regina eius vxor Ludouici Regis F. nullis superstitibus liberis excessere. Theobaldum Non. Decemb. obiisse vetustis monumentis apparet: & ad Priuignum sepulchro conditum honorifico.

Eo ipso anno Isabella Philippi Regis Francorum vxor, Regis Aragoniæ F. vita defungitur.

Octobri mense Guilielma Noncada Gastonis Vicecomitis Benearnensis filia Sãctio Castellæ Regis filio despondetur.

1309. 1271 Augusto mense Sauonæ Alfonsus Pictonum Comes, & Tolosatium, & Iohanna eius vxor nullis superstitibus liberis decedunt. In cœnobio S. Mariæ G.rsiensis ex instituto S. Augustini, diœcesis Parisiensis Iohanna sepelitur, Galcerandæ Amalrici Vicecomitis Narbonensis consobrini filiæ arcem, & oppidum Insulæ Nauesiniæ legat: Margaritæ vero Galcerandæ sorori, quæ Arnaldo Athoni Leomaniæ Vicecomiti nupta fuerat, & eius successoribus Cauillonensem ciuitatẽ attribuit. Carolo Siciliæ Regi, & Prouinciæ Comiti, eiusq; ex Beatrice consobrina Regina liberis Venexiniũ Comitatũ condonat. Ditionis Agennensis, Cadurcensis, & Rhodensis heredem instituit Philippã Arnaldi Athonis, & Margaritæ filiam: quæ Archimbaudo Petrogoriorum Comiti nupserat: omneq; id ius attribuit, quod à se & Raimundo Tolosate Comite patre quæsitum, atque adeptum fuerat.

Philippus Francorum Rex ex pacto cum Raimundo Comite Tolosate conuento, Tolosatis ditionis hereditatem adit. Ciuitas eius imperium, dominatumque detrectat: Petrum Regis F. tamquam iustum dominum arcessunt: qui cum magnas equitum, peditumque copias inuito patre, compararet, vt eam ditionem assereat, a Rege commonetur,

vti ea

vti ea causa desistat. Expeditionem Petro vrguente, & exercitum educere properante, Id. Octob. Cæsaraugustę Rex, proceres, atq; oppidanas, & veteranorum copias ab eius signis euocat, atq; deducit. A fratribus, & ab iis, quorum auxilia implorauerat, deseritur. Ex eo summa dissidii contentio, quæ inter Petrum, & Ferdinandum fratres intercesserat, acrius exardescit. Petrus fratri, tanquam hosti necem machinatur: quod sibi persuasum fuerat, cum proceribus conspirasse, vt se regno exturbent: spe à Carolo Siciliæ Rege Ferdinando iniecta, se illi opitulaturum, vti ad regnum, fratre à gubernaculis dimoto, adsciscatur. Ferdinando Sanctio Simon Vrrea socer, qui in magna potentia erat, oppresso, desperatoq; ab omnibus opitulatur. Vnus namq; Vrrea non modo gentis suæ vires, & Corneliorum, quorum Princeps Petrus Cornelius sororis filius illustres, & splendidas clientelas Regni ad se traduxerat, & proceres pæne omnes Aragonios commouerat, sed & Catalanos continuata cognatione, & magnis necessitudinibus, ac fœderibus sibi deuinxerat. Quo sit vt totius regni concursu, quem Ferdinandi Sanctii salus concitauerat, noua quędam miscerentur mala: atque vnus inuentus sit, qui ea adniteretur, atque auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia.

Regem tot bellis perfunctum acres, & hostiles filiorum concertationes exagitant. 1310.
Palam armis dimicant: magnæq; à proceribus, distractione partium, turbæ miscentur: 1272
præterquam quod Petrus, qui rem publicam pro Rege gerebat, ad summum imperiũ acerbitatem naturæ adiungens, Guilielmum Raimundum Odenam antiquissima stirpe ortum in confluentem demergi iusserit. Rex conuentum Exeam indicit K. Mart. eo in conuentu Palliarensi Comiti, & generatim Catalanis proceribus, ne Fuxensi bellum cum Francorum Rege gerenti opem ferant, interdicit. Petrum filium a regni procuratione, procerum consilio cum regię dignitatis, & imperii, primigenii iure, vicarius esset, subtrahit, eaque iurisdictione primigenium deiicit. Ruderici Castellitioli Præfecti Iustitiæ Aragonum sententia Artallus Luna, eiusque assectatores, quos Rex in ius vocauerat, quod ad constitutũ nõ venissent, contumaces pronuntiantur. Rex consilio procerũ Artallum relegat, & quinquennale exilium edicit. Lupus Orticius Sentia, Simon Ahenes, Didacus Gurrea, & Petrus Orticius, qui Artallum secuti Zuerenses bello persecuti fuerant, exilio decem annorum solum vertunt. Maiestatis crimen à Petro Ferdinando Sanctio fratri, iudice assidente patre, intẽditur: eiusq; probri aliquot proceres arcessuntur: & in quęstionẽ venit verũ paratæ patri insidiæ à filio forẽt. Algeziræ conuẽtus Aragonẽsiũ, & Valẽtinorũ peregrinum fraterna dissidia, & tumultus sedentur. Petrus, cũ patrẽ obtestat⁹ esset, ne q̃d de absente, incognita causa statuat, summa animi summissione se Regi subiicit: atq; tradit.

A. D. XV K. Iul. Narbone decedit Berengaria Alfonsi Comitis Molinæ Castellæ Regis patrui filia, Regi, cum quo contubernii necessitudo ei fuerat, Gallaica aliquot oppida, eius hereditate veniunt.

Regi domesticis curis intento nouus hostis exoritur. Finitimum bellum concitur: & cum Henrico Theobaldi Nauarræ Regis fratre, de regni successione concertat.

Philippus Regis Castellæ frater, Nunnius Larensis, & plures Castęllani proceres ab Alfonso Rege desciscentes Granatam secedunt. Rex cum genero Requenæ congreditur. Mutua aduersus transmarinos hostes auxilia pollicẽtur: q. Abeniucessius Maurusiorũ Rex Bęticę prouincię immineret. Rex Mõpelleriũ proficiscitur Gaufredo Vicecomite Roccabertinio, Bertrãdo Belpucio, Ermẽgaudo Durgio, & aliis proceribus comitatus.

Philippo Francorum Rege bellum aduersus Rogerium Bernardum Fuxensem, & Gerardum Armeniacensem Comitem gerente, & Pamias obsidere parante, Rex & Benearnensis Fuxensis socer obuiam accurrunt: expostulantes, vti ab armis discedat. Conuenit, vti Fuxensis se regiæ potestati tradat: qui in Carcasonensem arcem includitur.

Petrus Ianuas Cæsaraugustanus Episcopus.

A. D. III. K. Feb. Rex Mompellerii edicit, vt procerum copiæ omnes militares fini- 1311
bus regni Murtiensis appropinquent: ea enim regione nostros hostes adoriri parant: in- 1273
gentemque terrorem intulere: cui Rex se opponere nititur: quod multiplex vndique bellum eodem tempore instaret.

Deinde Regem expeditionem maturante, Cardonẽsis, & alii proceres ab eo desciscunt.

K. Aug. Ilerdæ, cum Rex in Bæticæ fines contendit, & suarum ditionum se finibus excessurum videt, Bernardum Olineliam Tarraconensem Antistitem vniuersæ procurationi regni Aragoniæ, & Cataloniæ præficit: & prouocationum cognitionem, regio iudicio reseruatam committit, & delegat. Finibus hostium præsidiorum, & copiarum ductores præficit Iacobum, & Petrum filios: quos ex Theresia Vidauria, tanquam legitima vxore genuerat, Ferdinandum Sanctium, & Petrum Ferdinandium filios

AERA. NAT. CHR.

non iusto matrimonio natos, Simonem Vrream, Bernardum Guilielmum Entenzam, Garciam Orticium Azagram, Ferricium Lizanam, Corbaranum Vidaurium, Petrum Martinium Lunam, Peregrinum Montacutum, Blascum Mazam, Blascum Simenium Arenosium, & Petrum Simenium Simonis Peresii Arenosii filios: Simonem Peresium Orizium, Blascum Gothorium, Sanctium Martinium Oblitam, Petrum Iordanem Rodenium, Petrum Garcesium Nuezium, & Ogerium eius fratrem: Fortunium Verguam Podium, Egidium Radam, Blascum Atrossilium, Rudericum Sanctium Pomarium, qui Fraillæ, & Olsonis dominabatur, & Gonzaluum Lupezium Pomarium, Petrum Lazanum, Athonem Focium, Artallum Hortam, Simonem Peresium Zapatam, & Petrum Zapatam Calagurritanum.

Regiis monumentis apparet, Regem eo tempore cum Abeniuceffio Fecensi Rege fœdus icisse. D. militum auxilia x. onerariis nauibus, & totidem actuariis, & aliorum xxx. nauigiorum classe in Mauritaniam, stipendiis Fecensis, qui Septam vrbem obsederat, traiiciunt.

1312. 1274 Anni noui initio Rex Murtiam introiit: vt incolis animos addat: & omnes militares copiæ regni finibus prætenduntur.

Februario mense Algeziræ Petrus Alcalanus à Gregorio X. P. M. legatus summi Pontificis hortatu, Regis officium requirit: vt Lugdunum contendat: quo totius orbis Concilium cogi edixerat. Rex nimia in Apostolicam sedem pietate, & summo amore, grato, liberalique animo iter eo conferre apparat.

A. D. VII. Id. Mart. Rex Raimundo Fulchoni Vicecomiti Cardonensi, Petro Bergæ Galcerādo Pinosio, Guilielmo, & Maimono Castellauliniis, Berengario Cardonæ, & Guilielmo Ragiadelio Catalanis proceribus, qui se, in expeditionem sacram proficiscētem sequi recusauerant, vt eorum contumaciam, atque insolentiam puniat, militaria beneficia adimit: eosque honoribus priuat. Arcium potestatem, quæ illis, supremo iure fidelitatis recepto, commissa fuerat, tradi edicit. Ea enim lege, eæ arces, Hispano more committi consueuerant, vt earum potestas Regibus iratis, aut pacatis tradi deberet. Cum Cardonensis aliquot arces traderet, & Cardonensem, Castelauliensem, & Zatallensem, Camarasensem, & Cubelliam, tamquam immunes, & regii iuris exortes retineret, ad arma cum primoribus Catalanis proceribus deuentum est.

Lugduni, quo Gregorius X. P. M. vniuersale Concilium orbi Christiano indixerat, magnificentissimo apparatu Rex excipitur. Pontifex Maxim. sacram expeditionem aduersus Soldanum, re cum Rege, virtutis bellicæ præstantissimo, militariumque rerum scientissimo, qui tot rerum gestarum gloria se, regnumque honorauisset, consulta, atque explorata, instaurare nititur. Frequentissimo enim illo totius orbis conuentu visus est omni bellica laude dignus: & animi vigoris excellentia, exacta ætate venerandus: atque omnis ætatis, ac memoriæ Regum clarissimus.

Michaël Palæologus cum Lascaram gentem, non modo funditus deleuisset, sed Balduinum Constantinopolitanum Imperatorem auito regno, & Philippum eius filium exturbasset, vt Gregorii, Francorum Regis Caroli Siculi, qui Philippi Imperatoris generi causam tuendam summo virium conatu susceperat, classes & ingentis molitionis apparatus à Bosphori faucibus, & ipsius Imperii, & Bizantinæ ciuitatis ceruicibus terra, marique auertat, Pontificē Maximum ludificans, vltro nobili illa, & præclara legationē Lugdunum missa, Ecclesiam Grecam, quæ à sacris Catholicæ Ecclesiæ, & sanctorū patrū institutis defecerat, & à maiorum sanctitate paulatim impie degenerauerat, se sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ adiuncturum, & Canonicis sanctionibus obtemperaturum spondet. In eam rem summa ostentatione se, suamque, & Constantinopolitani Patriarchæ, & totius regni procerum fidem interponit. Libet in re memorabili, & quæ ad omnes pietatis causa maxime pertinet, diutius, quam nostri instituti ratio ferre visa est, immorari. Bona enim spes, vt ille inquit, cum omnium rerum desperatione confligit. Magna iure merito summis Pontificibus illorum temporum fiducia à Michaele Palæologo, Græcorum Imperatore ostentata est: quæ summopere Christianam rempublicam erexit: Græcorū scilicet Ecclesiam laceram, & à capite seiunctam, Romanæ Ecclesiæ Catholicæ aliquando adiungendam fore. Cum vero Ecclesia nec fallat, nec vmquam falli possit, quod corde firmiter credit, & ore simpliciter confitetur, Imperatori plene à Clemente IIII. summo Pontifice propositum fuit: & notam esse voluit descripto vniuersis professionem fidei: quam ab Imperatore, clero, & populo exigebat. In eo summa iudicij, causaque tota constitit: vt infinitæ, concertationumque plenæ disputationes tollerentur. Ipsius Pontificis ad Palæologum verba, omni memoria digna apponenda censeo.

PORRO

Porro præscriptam purdissimam, certissimam, & solidissimam orthodoxæ fidei veritatem, Euangelicæ doctrinæ consona, à sanctis patribus traditam, & Rom. Pontificum, in suis synodis definitione firmatã, sicut nec decet, sic nec volum⁹ nouę discussioni, ac denuo in dubium recipiam quasi per hoc, quomodolibet contra fas, & licitum, in dubium reuocando. Ideoque licet in præfata scriptura, de conuocatione Concilii ageretur, licet per tuas præfatas litteras Concilium in terra tua conuocari petieris; nos tamen nullo modo proponimus Concilium ad discussionem, seu definitionem huiusmodi reuocare. Non quod cuiusquam faciem vereamur, vel eamdem sacrosanctam Romanam Ecclesiam Græcorum superari prudentia timeamus: sed quia prorsus indecens foret, immo nec licet, nec expedit in dubium reuocari præmissam veræ fidei puritatem: tot sacræ paginæ auctoritatibus, tot sanctorum roboratam sententiis, tot Romanorum Pontificum stabili definitione firmatam: pro cuius defensione: si necesse foret, parati essemus subire martyrium, & morti etiam exponere corpus nostrum: quam ideo ad præfatis nequaquam auctoritatibus, quarum tamen satis copia nobis pro voto suppeteret, iuuare curabimus: sed in simplicitate veridica, sic pure, sic explicate, tam prędictis tuis exhibendam nuntiis, quam tibi decreuimus destinandam.

Piæ nimirum, & summo pastore omnibus visa digna sententia. Imperator vero, qui, vt postea apparuit, vt regnum stabiliret, per scelus partum, & ad sedelatum, falso religionem obtenderat: Ludouicum Francorum Regem, cuius insignis sanctitas viri per cunctas orbis regiones se effuderat, obtestatus p nuntios suos fuerat, vt ipse Rex in tam pio, & vtili negotio arbitri partes assumens, ad ipsius confirmationem sollicita pietate intenderet. Clemente P. M. vita functo Episcopi, presbyteri, & Diaconi Cardinales, qui Viterbii sede vacante conuenerant, Idib. Martii anni MCCLXX. per singula insignia loca Imperii Græcorum viros idoneos destinari præcipiunt: per quos fidei professio sollemnis celebrari posset. At Gregorius X. summam Apostolatus dignitatem adeptus generale concilium in K. Maianni hui⁹ Lugdunum indixit: & inducias inter Balduinũ Constantinopolitanum Imperatorẽ, & Carolum Siciliæ Regẽ, & Palæologum fieri enixe studuit: quorum classem, & militares copias Palæologus, quoquomodo, a pernicie regni, quod inuaserat, auertere concupierat. Legantur Lugdunum Germanus ipsius Palæologi nutricius, qui Patriarchali sedi Constantinopolitanæ præfuerat: & cœnobio monachorum se addixerat. Georgius Acropolita magnus Logotheta, & Theophanes Metropolita Nicænus, Bithyniæ primas summæ auctoritatis viri. Georgius Imperatoris nomine schisma ea formula, præeunte patrum conuentu abiurat.

Ego Georgius Acropolita, & magnus Logotheta nuntius domini nostri Imperatoris Græcorum Michaelis Angeli, Ducas Comnini, Palæologi habens ab eodem sufficiens, ad infrascripta, mandatũ, omne schisma prorsus abiuro: & subscriptam fidei veritatẽ, prout plene lecta est, & fideliter exposita, nomine dicti domini nostri veram, sanctam, Catholicam & Orthodoxam fidem esse cognosco: eam accepto, & corde, & ore profiteor: vtique prout eam veraciter tenet, fideliter docet & prædicat sacrosancta Romana Ecclesia, ipsum inuiolabiliter obseruaturum, nec ab ea, nullo vmquam tempore recessurum, quoquomodo deuiaturum, vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacrosanctæ Rom. Eccl. prout in præmissa serie continetur, ad ipsius Ecclesiæ obediẽtiam, nomine ipsius, & meo spõtaneus veniens, pro ipso, & pro me fateor, recognosco, accepto, & sponte suscipio: & ipsum omnia præmissa, tam circa fidei veritatem, quam circa eiusdem Ecclesiæ Roma. primatum, & ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem, obseruantiam, & perseuerantiam seruaturum, præstito in animam ipsius, & meam corporaliter iuramento promitto: & confirmo: sic ipsum, & me Deus adiuuet: & hæc sancta Euangelia. Cum ab Innocentio V. postulatum esset, vt publice idem Imperator schisma abiuraret, suum munus exequi minime renuit: nam cum Gregorio vita functo in eodem negotio summopere Innocentius idem, & Hadrianus V. Iohannes XX. & Nicolaus III. Pontifices Maximi eniterentur, vt Græcorũ natio ad sacrosanctæ fidei Catholicæ rationes piis, æquisque conditionibus perduceretur, Palæologus in pristina sententia permansit: aut belle simulauit: ac schisma publice eiurauit: vt Nicolai ipsius testimonio didicimus: quod etiam apponere operæpretium visum est.

Nicolavs Episcopus seruorum Dei Carissimo in Christo filio M. Palæologo Gręcorum Imperatori Illustri salutem, & Apostolicam benedictionem. Sicut ex litterarum tuæ magnitudinis, sedi Apostolicæ nouissime directarum, grata lectione collegimus: illud siquidem tui nominis magis claret, immo clari sideris instar irradiat: quod ad Catholicæ fidei veritatem, quam sedes eadem tenet, & prædicat, zelo deuotionis afficeris:

ipsum deuotus complecteris, ad eius vnitatem cunctos tibi subditos adducere satagis, & debitam ei reuerentiam inuariabili proposito conseruare promittis. Quid enim putiore luce relucet in principe, quam fidei rectæ sinceritas, & vera religio? quæ cum in luminis & vitæ diriguntur auctorem, tenebras respuunt: subiacere defectui nesciunt: nec verentur occasum. Probant autem laudabilem tuæ in his sinceritatis affectum, eiusdem veræ Catholicæq; fidei tua fidelis, clara, & aperta professio: primatus sacrosanctæ Rom. Eccl. deuota recognitio, spontaneaque susceptio, debitæ sibi obedientiæ prompta, & humilis sponsio corporaliter à te præstito iuramento firmata: schismatis abiuratio per te publice facta: ac in earundem litterarum serie, iuxta formam per eamdem sedem traditam, plene, ac seriatim expressas, quas ipsi Sedi per tuos apocrisiarios præsentatas, non solum ad veritatis testimonium, sed & ad memorabile tuæ laudis præconium, tam præsentibus, quam posteris memorandum in archiuo eiusdem Ecclesiæ facimus conseruari. Sane fili dum ardorem desiderii, quod ad Latinos, & Græcos antiquo schismate separatos, in caritatis mutuæ vinculo, & vnitate fidei vniendos, per sanctos patres Romanos Pontifices prædecessores nostros est suspiratum ardentius, & labores immensos, quibus est hinc inde diutius laboratũ, memori memoria recensemus, q; in præmissis actũ esse ab excellentia tua cõperimus, tãto votis nostris cedit acceptius, quãto solet haberi gratius, & reputari pclari' q; anxie q̃ritur, & laboriosius obtinetur. Et quidẽ cunctis Christianæ religionis cõmunionẽ habẽtibus, in his, quę de irrogatione religionis, eiusdẽ cõmunionis pstantur excitatiua lætitiæ: sed nobis eo maioris iocunditatis, & gaudii specialior causa succrescit, quo magis, dum minori fungebamur officio, eorundem fuimus laborum participes, & desiderii non expertes. Quo singularius hęc à nobis ad Apostolatus culmen assumptis diligentiam promotionis exposcunt, quæ prius cooperationis tantummodo commune nobis, & aliis ministerium exigebant. Sed & tu Princeps magnifice te lætanter in his considera prædu-cem: & lætare, per alios etiam tuum imitaturos exemplum, tibi retributionis præmium, aliis concurrentibus meritis adaugendum. Considera, quod fortes animo, nec debiles viribus, qui prudenter sui operis afficiuntur ad exitum, quo plus fini propinquant, diligentius operantur. Sed & ii, qui in agone contendunt, quo minus restat de cursus instantia, eo currere nituntur instantius: & quo de victoria magis sperant, ad brauium plus aspirant. Eia igitur & tu fili, qui tantum in te, ac aliis, & præcipue in dilecto filio nobili viro Andronico nato tuo sic desideratum dedisti principium, tantum sic accepto vnionis perutilis opere processisti, cum præsto tibi fatearis potentiam virium, nec promptum diffitearis, aut differri te deceat animum, insta opportune, immo si opus fuerit, & importunus insiste: insta: vt quod in te ipso cœpisti feliciter, in prælatis, & aliis, & ore, & opere compleatur. Suppleantur omnino, quæ desunt: nec vlterius prætermittantur, aut differantur omissa. Cum igitur, sicut non solum famæ, verum etiam missorum dudum ad te nuntiorum ipsius Ecclesiæ relatio perhibet, & veritas, & tua nihilominus habet assertio, quod totaliter à te huiusmodi, eiusque dependet consummata perfectio, tuæ decet esse sollicitudinis, tuæ curæ, vt idem negotium celerem desiderate, sed proculdubio prorogate consequatur effectum Ideoq; nos, qui ad hoc summo desiderio suspiramus, tibi singulariter innitentes, ad id, apud tuam excellẽtiam, & cum ea, quin potius & per eam, apud ceteros scilicet prę-latos, ac alios exacta diligentia procurandum, venerabilem fratrem nostrum Bartholomæum Episcopum Grossetanum, & dilectos filios fratrem Bartholomæum de Sena ministrum Syriæ, Philippum Perusinum, & Angelum Vrbeuetanum lectores ordinis Minorum Catholicæ fidei zelatores, scientia præditos, obseruatores voluntariæ paupertatis, & veræ humilitatis amicos ad tuam præsentiam destinamus: Celsitudinem tuam rogantes in domino nostro Iesu Christo, quatenus ipsos, ob reuerentiam Apostolicæ sedis, & nostram, ea, quæ tantum decet principem, benignitate recipiens, illa, quę ad pleniorem eiusdem negotii consummationem, soliditatem, roburq; solidius, tam per te ipsum, quam per alios facienda suaserint, clementer audias: & vt efficaciter impleatur, ad augendum retributionis tuæ præmium, & ampliandum laudis titulum operosius intendas. Ceterum moram Apocrisariorum tuorum apud Sedem eandem, quam ipsius sedis vacatio tibi, vt credimus non ignota, & nostrę promotionis nouitas induxerunt, habeat tuæ mansuetudinis circũspectio excusatam. Ad petitionem autem per eos, coram felicis recordationis Gregorio, & Innocentio: V. Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris propositam, & nouissime in nostra, & fratrum nostrorum pręsentia repetitam, credimus per speciales litteras eiusdem prædecessoris Innocentii plene, prout suasit facti qualitas, fuisse respõsum: quam quia nulla postmodum nouitas immutauit: nec nos responsionem putauimus immutandam. Dat. Viterbii Non. Octob. Anno primo.

Is fuit

Is fuit annus incarnati Verbi MCCLXXVII: necessario enim huius anni metas transcendimus. Andronicus item Palæologus Michaelis Imperatoris F. Catholicæ E. fidem professus, primatum eius agnoscit: & sex & viginti Metropoles, si eiusdem Andronici litteris fidem adhibere par est, cuius perfidia, & scelere, immane quantum religio violata fuit, Catholicæ fidei sacris sanctionibus obtemperaturas spondet. Diuina demum quædam, & inaudita virtus Imperatoris Palæologi omnibus videri: cum nihil simile, ex omnium sæculorum memoria, post imperium tot calamitatibus fractum, & afflictum piæ vidissent nationes. Dum tamen quæ sua sunt quærunt, & Palæologus expeditionis belli Hierosolymitani sacramentum se dicturum recipit, & vti pax ab omnibus Latinis principibus sibi præstetur, efflagitat: vt Philippi Imperatoris Constantinopolitani, Balduini Imperatoris filii, & Caroli Siciliæ Regis eius affinis vim arceat, qui præpotentes eius imperio nimis imminere videbantur, nefarie religionis causa proditur: & gentis leuitate, atque insigni inconstantia, & Iosephi Patriarchæ Constantinopolitani proteruitate, & fallaciis, & summo Andronici scelere atque impietate, vnius omnium nequissimi, natio ad ingenium versa sacra omnia fœdera religionis violat, confundit, & perturbat: & tenebris sempiternæ noctis offusæ eorum mentes, imbutę inueteratę prauitatis erroribus inuoluuntur, quos summa, & sacrosancta religionis necessitudo in officio retinere non potuit.

Rege a summo Pontifice exposcente, vti coronę regiæ insignibus eius manu decoretur, id renuit: nisi tributa a patre indicta, denuo Ecclesiæ sanciantur: & quæ persolui in singulos annos desita erãt, pendãtur. At Rex, cum potius gloriosam mercedem, à summo Pontifice, pro tantis rebus gestis, & tã insigni decore Christianæ reipublicæ parto ex petenda, quam regni maiestatem, & immunitatem se auctore minui æquum censeret: ab ea re destitit: & Mompellerium regreditur.

Id. IIII. Barcinone Rex edicit, vt copiæ omnes militares aduersus Cardonensem cogantur. Eius expeditionis causam obtendit, quod Cardonensis Bertrandum Canelliam foueret: qui immane facinus commiserat: cum Rudericum Castellitiolum præfectum Iustitiæ Aragonum contrucidasset. Cardonensis arces omnes tradit. Cũ Cardonẽsi contra Regem Solsonæ coiere Hugo Emporitanus, Arnaldus Rogerius Paliariensis, Ermẽgaudus Aluari F. Vrgelitanus Comites, Guilielmus Anglesola, Berengarius Puduercius, Petrus Berga, Berengarius Arnaldus Anglesola, & Raimundus Anglesola.

A. D. XI. K. August. Pompelone Henricus Rex decedit, Paulo ante Iohannam vnicam filiam, quam ex Roberti Atrebatensis Comitis, Ludouici Francorum Regis fratris filia susceperat, à Nauarris regni heredem, iurisiurandi religione obstrictis, adsci imperauerat.

Ex Nauarris, cum summa partium contentio in republica versaretur, alii Iohannam regni heredem, Henrici Regis F. Regi Castellæ tradendam, & eius consilio in matrimonium collocandam censent: alii in Galliam traducendam. Plures Regem Aragonium ad regnum adsciscendum contendunt: Regina Nauarris tumultuantibus in Aquitaniam cum filia traiicit: vel iniquissimam conditionem Gallicam, iustissimo connubio Hispano anteferens.

Rodolfo Asburgensi, omnium principum electorum consensione, excepto Bohemiæ Rege, ad Imperii gubernacula adscito, & Aquisgrani diadema adepto, Gregorius P. M. Alfonsum Castellæ Regem hortatur, vti ea causa desistat: quod illi, mortuo competitore Ricardo, nullum præterea præcipuum ius quæsitum fuerit. Cum Alfonsus minus prouidenter recepisset, pollicitusque esset, se Pontificis Maximi iudicio obtemperaturum, Gregorius Lugduni A. D. VI. K. Oct. consulto, & summo Cardinalium collegii consensu, Rodolfi electionem ratam habet: titulo Regis Romanorum cohonestat: Imperii principibus, vt illi dicto audientes sint, imperat: & Rodolfum in Italiam arcessit.

Nauarris ad Reginæ Pontem, id oppidi nomen est, conuentum ineuntibus, Petrus Regis F. Turiasonem contendit: quod Rex eo iure, quo se Sanctius Rex in heredem filiumque adoptauerat, promissum Regnum repetit. A. D. XI. K. Oct. Garciam Orticium Azagram, Ferrerium Manresam, & Iohannem Egidium Tarinum Cæsaraugustanum Prætorem legatos ad Nauarrorum conuentum præmittit. Regia causa de successione Pompelonensis regni allata, frequenti conuentu Azagra perorante, inuidia eorum, qui alio trahebant, detecta, æquissimis propositis conditionibus obtineri visa. Nam Olitum conuentu traducto K. Nou. spondent, se operam daturos, vti Iohanna Henrici Regis F. Alfonso Petri filio collocetur. Si Iohanna in eam conditionem deduci non possit, curaturos se pollicentur, vti filia Iohannis Britannici Ducis, & Blancæ eius vxoris, hæc Henrici Regis soror erat, aut ex aliis Henrici sororibus delecta, Alfonso nubat: ad quos regni

hereditas perueniat: neque permissuros, vt ex puellæ aliis principibus adiungantur. Si id vero transigi nequiret, vt aliqua ex Henrici sororibus Alfonso, fratriue Alfonsi nubat, CC. M. marcharum argenti persoluturos in eos sumptus, quos in regni Pompelonensis propugnatione Petrum expēdere oporteret, recipiunt. Ex Nauarris proceribus, & primariis viris, qui se sponsione Petro Regis filio his conditionibus deuinxerant, hi feruntur: Petrus Sanctius Montacutus, qui Cascanti dominabatur Regni gubernator, Gonzaluus Iohannius Baztanus Regni signifer, Garcias Martinius Lupezius & Martinus Innicius Orisii, Aluarus Peresius Rada, Petrus Zapata, Roldanus Peresius Daransus, Martinus Valterra, Martinus Garcesius Eusa, Gomezius Peresius Arronizius, Simon, & Rudericus Simenius, & Iohānes Martini⁹ Olletę, Aznarius Innici⁹ Corellia, Petrus Martini⁹ Mualua, Didac⁹ Martinius Morētius, Egidius Martinius Aiuar⁹, Martin⁹ Diacius Mirafontius, Lupus Innicius, & Adā Sadæ, Gōzaluus Peresius Azagra, Alfonsus Diacius Morētius, Arnaldus Raimundus Mauleo, Rudericus Sanctius, & Didacus Perezius & Roldanus Perezius Sotesii, Rudericus Lupezius Marzilla: aliiq; plures ciuitatum procuratores. Hęc & si iurisiurandi religione a Nauarris sanciuntur, inania, & irrita euasere: quod Philippus Francorum Rex Iohannam Henrici F. nurum sibi adoptauerat: & breui Nauarrorum animis partibus infectis, & præcipuis arcibus à Regina Franco traditis, eius regni potitur. Petrus vero iam dudum tacita consilia alio deriuauerat.

Ferdinando Sanctio Regis F. qui coniurationem nobilitatis fecerat, & plebi maxime acceptus erat, Cardonensi, & aliis Catalanis, & Aragoniis proceribus adiuncto, ac magnas turbas miscente, Petrus oppida fratris oppugnat: & militares aduersus eum copias cogit. Cardonensis, & Hugo Emporitanus, Arnaldus Rogerius Comes Paliariensis, ac pęne vniuersi Catalonię proceres a regio dominatu se subtrahunt: atque Regem de more, prouocant: quos ad se æquis conditionibus perducere studet: ne ad grauiora supplicia progredi necesse habeat: non ignorans, quanta ex dissensionibus ciuilibus incommoda oriri consueuerint.

A. D. XIII. K. Dec. Barcinone x. dierum cum proceribus induciæ fuere pactæ.

A. D. VIII. K. Dec. Barcinone res eo deducitur, vt Ferdinandi Sanctii, & eorum procerum, qui eius sectam sequuntur, nuntii a regio dominatu eos subtrahi, ipsi Regi contestentur. Inde inducias paciscuntur: & maioribus indies odiis aula regia exardescit, & fratrum dissidio cōcutitur. Cardonensi Vicecomiti, & reliquis proceribus a Rege dissidentibus, vt eos ad se alliciat, iudices dati Archiepiscopus Tarraconensis, Gerundensis, & Barcinonensis Episcopi: & Fontis frigidi Abbas: totidemq; proceres Raimundus Moncada, Petrus Vergua, Gaufredus Roccabertinius, & Petrus Queraltus: conuentuq; procerum Ilerdam indicto, de iudicum sententia controuersias omnes decidi statuit.

Rex acta ferme ætate, à pacto cum Theresia Egidia Vidauria nobilissima fœmina connubio diuertit. Cū ecclesiastico iudicio eæ nuptiæ legitimæ fuisse decernerētur, Rex Pontificē appellat. Satis cōstat Iacobū, & Petrū filios siue casto eo cōiugio siue cōtubernio genitos à Rege in testamēti tabulis, quę Mōpellerii A. D. VII. K. Sep. anni MCCLXXII. cōscriptę fuerant, legitime susceptos ex domina Theresia Egidii de Vidaure commemorari: & legitimis filiis, posterisque eorum virili pro legitime natis in hereditario regni iure substitui: & nepotibus Reginarum Castellæ, & Galliæ, & Constantiæ filiis anteponi. Iacobū F. Exerica, Tauro, Essida, Beho, Altino oppidis, atque arcibus donat: & alia oppida contribuit: Petrus vero Aierbio, Lusia, Ahuero, Liso, Artasso, Castellione, Siestico, Borota, Azuere, Cabatraiis, & Binimiena oppidis, arcibusq; donatur. Inde Exericarum, & Aierbiorum admodum amplæ, & regales familiæ fluxere.

1313. 1275 Alfonsus Castellæ Rex in prouinciam Galliā ad Gregorium P. M. proficiscens, Barcinone festum natiuitatis Domini diem vna cum Rege socero celebrat: non tamen eius saluberrimis cōsiliis, atque monitionibus mouetur, quin re iam desperata, & præiudicata, imperii causam vrgueat: & summum Pontificem intempestiuus conueniat: præsertim cum Regem Francorum adeo infestum, & inimicum vereretur, vt fide publica iter peragere fuerit necesse.

Sacro Epiphaniæ die Raimundus Pennafortius Barcinone, in cœnobio Prædicatorum è vita excedit: cuius summæ religionis, & veteris sanctitatis nullum illustrius exemplum illa tempora in Hispania tulere. Eius funere Reges, & Regum filii, & ingēs principum turba ad exequias cohonestandas conuenere.

A. D. VII. K. Feb. Barcinone Rex Ilerdam Catalanorum, & Aragonensium conuentum in A. D. II quadragesimæ ieiunium indicit. Proceribus amicis, ac natu maioribus in consilium adhibitis insanienti seditiosorum procerum temeritati obuiam it: quarum prin-

AFRA. NAT. CHR.

principes erant Vicecomes Cardonensis, Emporitanus, & Paliarensis Comites, Ferdinandus Sanctius Regis F. Artallus Luna, & Petrus Cornelius. Hi cum assectatoribus conuentus decreta subterfugientes Corbinū secedunt. Populos, qui trans Sicorim incolunt, ad suam sententiam, & in parem iuris, & libertatis conditionem, atq; ipsi versantur, perducere nituntur. Conuentus dirimitur. A.D. II Id. Mai Ilerdæ Rex Hugoni Emporiarum Comiti se infensum, atque inimicum, de more denunciari imperat: & à Iacobo F. illi bellum inferri. Petrus Regis F. patris imperio, aduersus Ferdinandum fratrem, & proceres tumultuantes bellum gerit. Cum Ferdinandus animo præruptus, & præceps, eatum seditionum præcipuus stimulator, & concitator esset, & mobilitate, & leuitate animi nouis rebus studeret, neque induciarum, eis per scelus violatis, iura seruarentur, à fratre in Pomarium castellum inclusus, cum commutata persona eripere se niteretur, ex insidiis capitur. Petrus in fratrem grauius statuens, pœna postremæ desperationis, atque amentiæ constituta, in Cingam amnem demergi imperat: oppida, atque arces omnes Ferdinandianæ Petro deduntur. Ferdinandus ex Aldoncia Vrrea vxore Philippum Ferdinandium filium reliquit: qui paternam hereditatem redditam, atq; restitutam postea adiit: & ex ea stirpe Castrorum familia regia, & illustris propagatur.

Multiplex inde excitus terror, omnes Hispaniarum oras concussit: quod Abeniuceffius Maurusiorum Rex à Granatensi Rege arcessitus fretum innumerabiles copias traiecisset, & Hispalensem tractum incurreret. Granatensis Iaenensibus finibus bellum infert Nunnius Larensis, adeo spectatæ virtutis dux, vt maximum munimentum rerum Regi peregre profecto, esset, ad Astigim cum Abeniuceffio dimicans interimitur: eiusq; copiæ occidione cæduntur. Maio mense eam pugnam commissam ferunt: qua plures bello, ac militiæ spectati viri, ducesque periere.

Dum hæc in Turdetanis geruntur, Sanctius Toletanus Antistes Regis Aragoniæ F. ex Carpetanis iuuentute excita, subsidiarias copias educens, Castulonensi saltu transcenso, Iaenensi bello occurrens, ac Larensi adiungi sperans, in victorem hostem incidit. Cum hostibus raptim, & turbate decertans, nostrorum copiis profligatis interceptus, dū hostes de opimis spoliis ferundis, & captiuo Imperatore ducendo, inter se dimicant, Sanctius tragula confixus cadit. Nec satis stolidæ crudelitati barbarorum visum: caput, & manus pontificis annulis præfulgens præciduntur. Summo in discrimine, & incredibili rerum perturbatione omnia versantur.

Iunio mense Rex Hugonem Emporitanum Comitem in Indigetibus bello persequens, Rhodam inclusum obsidet: & ad deditionem compellit.

Tantis subito difficultatibus subortis, Augusto mense, Villaregali Ferdinandus Regis Castellæ F. primigenius, omnis spei extremum & commune solatium, & regni columen, atq; subsidium è vita excedit. Omnia obrui visa ni vnus vir ingentis animi obstitisset, Sanctius Ferdinandi frater iuuenis acer, & expertæ virtutis: qui ruentibus rebus, patriæ opem ferens, vnicum præsidium fuit.

Ilerdæ Alfonsius Petri F. Regis N. ab Aragonensibus, Catalanis, & Valentinis proceribus, & ciuitatibus iurisiurandi sacramento, vti legitimus heres, & regni successor futurus auo, & patre vita functis, renuntiatur: & in eius verba omnes adiguntur.

In hac tantarum commotione rerū Petrus Regis F. tot rebus aduersis, ad caput belli subsidio properans, M. equitum, & V. M. peditum coacto exercitu, Granatensis regni fines inuadit: & Almeriensem agrum incurrit. Granatenses copiæ primo quoq; tempore Malacensibus auxilium ferunt: & Abeniuceffius ab eis se deseri videns, Algeziram freto adiacens oppidum regreditur.

Montesani, qui per se antea Regi infideles erant, Abeniuceffio bellante, & tot pro-
speris successibus elato, atque ruente, aperte bellum parare incipiunt: & aliquot castella 1314.
perfidiis firmant. Noui Maurorum exercitus exorti ad populandos fines, per Contesta- 1276
nos in Ædetanum agrum transcendunt.

Valentinis tam interno motu concussis, vt prope illatum mœnibus ipsis bellum viderent, repens hostis Regem ipsum exacta ætate ductorem quærebat: & quāuis in morbum incidisset, & satis vehemēter, diuq; ægrotasset, multis bellis eius gentis infidelitatem expertus, cū etiā plures annos eorum vim, atq; audaciā sustinuisset, Valentiæ A. D. III. Id. Mart. militares omnes copias cogit: & Aprili mense Algeziram progressus, inde Setabim copias educit. Hostes Alcoium oppugnant: & in ea oppugnatione Alazdrachus ille primus defectionis auctor interimitur. Nostri non satis sibi facientes, quod virili animo oppidum propugnassent, hostes persecuti, cum primæ eorum turmæ insidias intrauissent, ad vnum omnes interimuntur. Is dies, Martis fuisse constitit: adeo nostris longe grauissi-

AERA. NAT. CHR.

mus fuit, vt Setabitani eum, tanquam funestum reipublicæ obtestētur. Prælio equestri maxime aduerso facto, nostris magnæ hostiū multitudinis aditu perterritis, turmæ Maurorum equitum, perceleri cursu, vltro, citroque magnas strages edunt.

Petrus Moncada Templariorum Magister, Garcias Orticius Azagra, & alii proceres ad Lucentum cum hostium copiis D. equitum, & 111. M. peditum pugnam conserunt. Nostri cęduntur: atq; ingens fit Setabitanorum cædes. Azagra interimitur: & Moncada in hostium potestatem recidit.

Rege Setabi Algeziram regresso, cum grauius morbo afflictaretur, & mortis periculum instare videret, imperium deponere statuens, regno se abdicat: eo consilio, vt Populetensi cœnobio D. Bernardi institutis initiaretur. Regnum filio tradens, hortatur, ita rem publicam capessat, vt quam in fortunam, & in quam amplitudinem regnum deduxerit, semper meminisse velit.

A. D. VI. K. Aug. Rex Valentiam delatus è vita excedit: cuius res gestæ, & gloriosa facta, si animi virtute, & robore expendantur, omnium iudicio haberi possit Rex vere principum maximus: cuius tanta vis animi fuit, vt nemo eo fortius, aut bella susceperit, aut pro regia dignitate gesserit: perfeceritve. Eiusdem ætatis scriptor memoriæ prodit, regno tot bellis, atq; victoriis parto, religionis cultus adeo ab Rege propagatos fuisse, vt ad duo millia fanorum, & delubrorum fecerit. Triciens cum impiis hostibus signis collatis manum conseruit. Quatuor filiorum legitima prole deficiente, Iolantis, Constantię, & Isabellæ filiarum liberos ad regnum, exclusis matribus, arcessit. Ex nobili præterea muliere Berengaria Ferdinandia Petrum Ferdinandium filium susceperat: quem Ixeritana ditione donat: hinc Ixeritanæ stirpis splendida familia fluxit. Constantiam, & Sanctiam grandes, & nubiles filias suis conditionibus cū tradere vellet, Constantia Emmanueli Regis Alfonsi fratri nubit. Sāctia vero, cū se totā diuino cultui addixisset, & ꝑpetua cura sollēnia sacra obiret, tādē regali ꝑsona deposita, nemini nota, aut manifesta, Hierosolymā profecta, ad sacrosanctū domini sepulchrū, in peregrinos pauperes, & ægritudine cōfectos summe hospitalē se ꝓbuit: cuius obitu, insignia eius sanctitatis miracula eluxere.

Augusti mensis fine Petrus Regis F. trium mensium indutias cum rebellium Montesanorum ductoribus paciscitur. Ab earum indutiarum iure plures arces excipit: quo hostes omnes suas fortunas contulerant. Valentię, rebus bellicis cōstituendis, atque collocandis tempus omne in Octobris mensis finem consumit: non tamen regium nomen vsurpat, quoad de more, coronatus regalibus insignibꝰ decoretur. Quod bellū cū Nauarris gereretur, Borgiæ Regni finibus primariū ductorē Lupum Ferrenciū Lunā præficit.

Segouiæ Areuacorum vrbe conuentu coacto, Alfonsus Castellæ Rex Emmanuelis fratris, & Lupi Diazii Pharensis Viscaię domini, & aliorum procerum consilio, & suasione, Sanctium F. regnorum heredem renuntiari imperat: magna Petri eius affinis querela: quod Alfonsus Ferdinandi primigenii F. regni successione exturbaretur: & ab auo Sanctius nepotibus esset antepositus. Ob eam causam, cū Sugerius Calatrauensis Magister, & Iohannes Arias ab Alfonso Rege Valentiam ad Petrum legarentur, vt vetustorum fœderum iura, regnum adeptus sanciret, in id tempus reiicit, quo regni munia procerum consilio coronatus obiret.

A. D. XVI K. Dec. Cæsaraugustæ in æde sacra Saluatoris Petrus, & Constantia eius vxor, regio apparatu, & ornatu, diadema suscipiunt: & sacro oleo à Bernardo Oliuelia Tarraconensi Antistite peruncti regalibus insignibus decorantur. Cauet Rex posteris suis: & ante impositum diadema obtestatur, se ab Archiepiscopo Tarraconensi, ea conditione coronam non suscepturum, vt Ecclesiæ adesse cogatur, aut vt illi obsit: ne se tanquam Ecclesiæ dediticium, aut stipendiarium vltro profiteatur: quod à Petro Rege auo vsurpatum, & inductum regni proceres conquesti fuerant. His sollemnibus publico in conuentu celebratis proceres, & ciuitates regni Alfonsum Regis F. iursiurandi religione obstricti regni futurum heredem, & successorem profitentur.

Peracto conuentu Rex Decembri mense nondum decurso, Valentiam proficiscitur: vt belli rationibus consulat: aut sicubi esset, auertat.

PETRVS III. MAGNVS XV. REX ARAGONIÆ.

IACOBVS II. BALEARIVM REX.

Fortunius Ahenes Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1315. Iolans Regina Castellæ Petri Regis soror Guadalaiarum suę ditionis oppidū venire si-
1277 mulans, regni fines egressa Farizā contendit: Blancā nurum, & Alfonsum, ac Ferdinandū nepo-

nepotes ſecum educens: quorum ſe incolumitati conſulere palam profitetur: quod San- AERA.
ctius eorum patruus viuente patre ſuo, eorum auo rerum potiretur. Rex Valentia eo emi- NAT.
grat: vt ſororem inuiſat. CHR.

A.D. VI. Id. Ian. Rex Segouienſi Epiſcopo, repentinæ ſororis profectionis conſiliū patefacit, ſeque operam dediſſe, vti ſoror, ſororis nurus, ac nepotes in poteſtate Alfonſi Regis ne eſſent: quod Sanctius regia iura, viuo parente inuaſiſſet.

Alfonſus Rex ira, & furore percito commotus, Fredericum fratrem interimi, & Simonem Ruizium Camerenſem, principem virum, Frederici generum viuum comburi imperat: conſilii profectionis Reginæ participes, & nouandarum rerum auctores: eoque patrato facinore, cum ingenti periculo, in vltimum rerum ſuarum diſcrimen ruit.

Auertit ab eis curis Aragonium Regem ingraueſcens bellum: & Aprili menſe Mauris, qui defecerant, bellum infert: & eorum agros depopulatur. In Monteſæ arcem muniſsimam circiter XXX. M. virorum includuntur. Monteſam caſtris circumſidet. Propugnatores virium numero confiſi, crebris eruptionibus noſtros percellunt.

Monteſani aſſiduis oppugnationibus compreſſi, cæteræq; rebelliū arces auxilium deſperantes, Regi ſe obtemperaturos pollicentur: & in deditionem, poteſtatemq; A. D. III. K. Oct. rediguntur. Nam & ſi Rex tanta ira, odioq; bellum gerit, vt victis interitum minetur: bellum, quod inſtaret intuens, in deditionem accipit.

Vixdum depoſitis Monteſanorum armis, noui minime idoneo tempore tumultus exoriuntur. Rogerius Bernardus Fuxenſis, Arnaldus Rogerius Palliarienſis, & Ermengaudus Vrgellitanus, Aluarus Ermengaudi frater, Raimundus Fulcho Cardonenſis, Bernardus Rogerius Erlius, Raimundus Angleſola, Guilielmus Raimundus Ioſſa: & alii Cataloniç proceres, homines, nō tā parendi, quā bellandi cupidi, cū proximis ciuitatibus pacē, & amicitiā conciliant: cōfirmātq; vt Regi bellū denuntient: atq; inferant. Fœdere ciuitatibus adiuncti, vt ſe ſequātur pſuadēt: magnaq; Cataloniç pars viriū, & armorū cōcitatione cōmouetur. Eā tumultus cauſam prætexūt, quod Rex adepto regno, cōuentū Barcinonē nō indixiſſet: neq; mores, atq; inſtitura maiorū à Barcinonēſib' Comitib' ſancita, firmaſſet. Bernardus Dezclotius eiuſdē ætatis ſcriptor memorat, Regē contendiſſe, vt aliquot inſtituta, quæ corruptela malæ conſuetudinis deprauata fuerant, abrogarentur, tollerenturq;.

Rex feſtum natiuitatis Domini diem Valentiæ celebrat. Calataiubium proficiſcitur. 1316.
Arces, & caſtella finibus regnorū oppoſita præſidiis firmat. Farizæ arci, inſigni regni pro- 1278.
pugnaculo exteris nationibus obiecto Rudericus Gonzaluius Funes præficitur. Vndiq;
noui motus nuntiantur: omniaq; inde ſuſpecta erant.

Quod Soſenſes, & Filerenſes de finium limitibus cum Sagueſſanis decertant, Rex inducias cum Euſtachio Belmacho regni Pompelonenſis procuratore paciſcitur.

Irene Laſcaris Theodori Laſcaris Grçcorum Imperatoris F. Guilielmi Intemelii Comitis vxor Calataiubii Regem inuiſit.

Id. Apr. Valentiæ Rex Epiſcoporum, procerumq; omnium conuentum à Reſurrectionis feſto die in tres hebdomadas Tarraconem indicit: vt inde Valentiam profecti, patris corpus Populetum tumulandum deuehant: magnaq; exequiarum, Pompæ, & laudationis celebritate tranſlato, iuſta funera apparatu regio magnifice pe&guntur: & ſepultura, cum ciuitatum legati ſupremo erga memoriam Regis, munere fungerētur, de more perficitur. Summus memoriæ, ac nominis honos habetur.

Alfonſus Caſtellæ Rex ſumme enititur, vt Iolans Regina vxor, & Alfonſus, & Ferdinandus nepotes ad ſe deducantur. Legatis vltro, citroq; ea de re crebro commeantibus, cum tandem Emmanuel Regis Aragonii affinis, qui eam curam enixe ſuſceperat, vt Sanctium in regni ſucceſſione ſtabiliret, & Alfonſum, & Ferdinandum Alfonſi Regis nepotes auita regni hereditate auerteret, Turiaſone Regem conueniſſet, in eam pactionem deuentum eſt, vt Iolans ad virum reuertatur: nepotes, Regis Petri cuſtodia attineantur: quod Sanctius ſummopere curat, ne in Galliam ad auunculum Regem deuehantur. Iolans ad virum ingratis decedit: quæ magnorum Regum filia, vxor, & parens, ſummo dedecore, impudicitiæ famam effugere non potuit.

Rex inexpiabili bello proceres perſequitur: nemini enim dubium erat, quin omnium conſenſu dux in eos deſtinaretur.

A.D. V. Id. Iun. cum Agramontem Ermengaudi Vrgellitani oppidum Rex obſideret, Henricum Rhodenſem Comitem commoneri imperat, vt in aula Regia ſe ſiſtat: atque Carladenſis ditionis ſuprema fidelitatis iura, & ſummam poteſtatem Regibus exceptam ſanciat: & tributa perſolui deſita pendat.

Rex, vt Fuxenſem ad ſe pelliciat, qui nobilitate, potentia, & virtute bellica omnibus

AERA. NAT. CHR. præstat,& late in Catalonia potens pollensq; dominatur,operam dat,vt Constantia Comitis filia natu maior Iacobo filio suo nubat.

A.D.III.K.Id.Dec. Agramonte cum Rex Ermengaudo, ad pacis condiciones deditionemq; spem non ademisset,& ad imperium demum redegisset, ditionem omnem Vrgellitanam,eiusque iura,interuentu Fuxensis attribuit.

A.D.XIX. K.Ian Ilerdæ Rex ditione omni,quam in Ripacurciensi, & Palliariensi regione obtinere potest,a Gessæis montibus, qui Tamarito imminent, Pyrenæum versus,& quæ Cinga,& Nocharia Palliariensi fluminibus continetur, adiunctis castellis omnibus,atq; arcibus,regii dominii Iacobum filium donat:si Fuxensis filia in matrimonium illi collocetur. Fuxensis filiæ Castelboni Vicecomitatū dotis nomine dicit:heredemque Fuxensis ditionis instituere pollicetur. Sed eæ pactiones quæ interuentu Pontii Hugonis Emporitani,& Arnaldi Rogerii Palliariensis Comitum, Raimundi Peraltæ, Pontii Ribellæ & Petri Martinii Artalsonę constitutę fuerant, dirimuntur: & Fuxensis denuo à Rege dissidet.

1317. 1279 Cum inueterata ira Rex Iacobum fratrem Balearium Regem prosequeretur quod immensa ditionum assignatione,quibus à patre donatus fuerat,indigne se priuari doleret &iuribus se fraudari ęgre ferret, quibus Fuxensis,& Emporitanus Aragoniis Regibus obstringebantur,& Perpinianum improuisus inuisset, in eam pactionem, A. D. XIII.K. Febr. deueniunt. Assidente Rege in regali solio, in cœnobio Prædicatorum Iacobus supremam regni Balearium potestatem,& adiacentium insularum, Rusc inonensis, Cæretanæ, Confluentiæ, Vallespiriæ,& Illiberitanæ ditionis,adhęc Vicecomitatuum Omeladesii, & Carladæsii, & arcium omnium potestates Mompelleriensis ditionis Regi addicit, atque attribuit. Melgoriensis Episcopi iura excipiuntur: & aliorum oppidorum recens quæsitorum. Se,posterosque Balearium Reges fideles,subditicios,& dicto audientes Aragoniis Regibus constituit: traditurosque spondet iratis, aut pacatis Aragonum Regibus Maioris Balearium vrbem, Cæretanam arcem, & Perpinianum. Obstringitur præterea sacramento,posteros Reges Balearium, conuentibus Cataloniæ indictis, si arcesserentur, interfuturos: modo in Maiore insula, id temporis non commorentur,residéantve. Ruscinonensi in ditione nummos Barcinonensis notæ,nulla ponderis deminutione expendendos recipit. His constitutis conditionibus, Rex donationes à patre factas confirmat: Iacobo palam conquerente, & se indignum ducente: quod graues leges imponerentur à fratre: cum eas ditiones immunes,& nullius imperio,potestatiue addictas à patre suscepisset: vetusque ea suscepta simultas facti indignitate augetur: & plurium malorum causa exstitit: cum fraternum odium indies ingrauesceret. Balearici Regis nomine fidem suam sacramento obstringunt,curaturos se,vt Baleari Reges his legibus obtemperent, Fuxensis,& Emporitanus Comites, Dalmatius Roccabertinius Vicecomes Castellionoui, Raimundus Durgius, Guilielmus Canetius, Bernardus Hugo Serralonga, Dalmatius Castellinoui, Poncius Zagardia, Arnaldus Corsauius, & Guilielmus Sous:& procuratores Perpinianenses,& Balearici.

A.D.XVIII.K. Octob. inter Requenam, & Buniolium Rex, & Sanctius sororis F. congressi,artiori fœderis vinculo adiunguntur. Inde Rex in Cataloniam festinanter proficiscitur: vt tumultuantibus proceribus obuiam eat.

Conradus Lanza Reginæ Constantiæ propinquitate adiunctus, regiæ classis præfectus Mirabusacium,qui Tunetano regno exactus à fratre fuerat, distractis Africæ viribus,fraudem hostium vlciscens,cum potior retinendo regno visus esset,nostrorum militum copiis,ad regium imperium regniq; possessionē deducit. Inde cum Africæ,& Mauritaniæ oras IIII. longis nauibus præteruehitur, ad Alhabibam insulā Mauritaniæ litori adiacentem cum X. longis Maurorum nauibus congressus,pugna commissa, profligatis,& deuictis hostibus,eorum nauium potitur.

A.D.XI.K Decemb. Francorum,& Castellæ Regum legati Valentiæ Regem conueniunt. Hi principes super Castellæ regni successione dissidentes, vnusquisque Regem ad se trahere nititur.

Eadem die Rex Iacobum Peresium filium ex Maria Nicolosia concubina genitum Segorbiensi vrbe ac ditione donat: & Sāctiam Ferdinandi Diazii filiam in matrimonium illi collocat.

A.D.VII.Id.Dec. Tarracone Bernardus Tarraconēsis Archiepiscopus, Arnaldus Barcinonensis. Bernardus Gerundēsis, Raimundus Ausetanus, qui se Vicesem cognominat, Guilielmus Ilerdēsis, Petrus Vrgellitanus, Arnaldus Dertosanus, Petrus Cęsaraugustanus, Iacobus Oscensis, Iaspertus Valentinus Episcopi, itē Abbates & alii pręlati, qui concilium ea vr-

ta vrbe celebrant, totiusque consilii vniuersitas enixe litteris Nicolaum P. M. deprecantur, vti Raimundi Pennafortii viri sanctissimi memoria sua certa, destinataque sententia, religione omnium consecretur: araeq; ei inter diuos rite sollemni precatione statuantur: cuius sanctitas viri insigni splendore apud omnes nationes praefulgeat.

Dionysius Portugalliae Rex Alfonsi Castellae Regis nepos, qui superiore anno patre 1318
vita functo regnum adeptus fuerat, legatos Iohannem Vellum, Iohannem Martinium, & 1280
Blascum Peresium ad Regem mittit: & Isabellam Regis F. maiorem natu, sibi in matrimonium collocari exposcit.

Quod Fuxensis Comes CCC. equitum, & VII. M. peditum cōpias coëgisset, & proceribus Cataloniae adiunctis bellum vrgueret, Rex cum longius eorum amentiam progredi videret, magno comparato exercitu, Iunio mense, repentinos eorum impetus coërcens, Fuxensem, Palliariensem, Vrgellitanum, & Cardonensem Balaguerium includit. Vna in oppido inclusi obsidentur primarii proceres Pontius Ribellias, Arnaldus Rogerius fratris Palliariensis Comitis F. Raimundus Abella, Petrus Iossa, & Guilielmus Cancius Roccafortius. Cum eam animorum concitationem Regis aduentus fregisset, & intenciori in moenia hostium versus, viis omnibus obsessis, haud procul iusto praelio res esset, ac vi maiore indies obsiderentur, Regi, qui obsessor restiterat, & castris vrbem circūsederat, breui ad spem euentus respōdet. Nec spe, nec animo certiore se, proceres suaque omnia in fidem, atq; potestatē regiam permittunt: quos cū Alfonso filio tradi imperasset, in Ilerdensem arcem contruduntur. Fuxensis seditionum auctor, & princeps valde pertinacis, & obstinati animi vir, in Siuranam arcem traductus, longo temporis spatio, dura vinculorum custodia continetur.

Cum Philippus Francorum Rex Alfonso Regi nulla ratione suadere posset, vt cum filio, ac nepote regna partiatur, neue nepotem regno exheredet, cum Aragonum, & Balearium Regibus Tolosae congreditur. Recipit Francus Mempellerii dominatus iura integra Regi reseruaturum: neque permutationis causa, cum Magalonensi Episcopo factae, ius aliquod in eam ditionem quaesiturum: neque de liberandis Alfonso, & Ferdinando fratribus, Regis Castellae nepotibus, quidquam eo in colloquio transigitur.

Sanctius Alfonsi Regis F. regni cupiditate inductus, quod viuente patre appetierat, Gonzaluum Ruizium Gironem Velesium Magistrum, & Marchionem Monferratensem suum affinem ad Regem legatos mittit: qui operam dent, ad colloquium cum patre deueniat, sperans in eo congressu successionem regni, auunculi consiliis stabilire. Leuitatis enim paternae, & inconstantiae gnarus, magnopere veretur, ne aliquorum procerum studiis labefactatus regna cum nepotibus partiri velit: quod proceres eum regni statum sibi apprime accommodatum, atque obnoxium fore vident.

A. D. VI. K. Apr. facta colloquia, è rebus publicis, vt praetenderant, non incommo- 1319
da, ab Aragoniae, & Castellae Regibus ad Campillum in ipsis regnorum finibus, loco inter 1281
Turiasonem, & Agredam interiecto Castellę Regem ad colloquia proficiscentem comitantur Emmanuel eius frater, Sanctius, & Iacobus Regis filii, Iohannes Alfonsus Pallantinus, Petrus Ciuitatensis, & Ferdinandus Gaditanus Episcopi: Guilielmus Marchio Monferratensis: qui Beatricem Regis Alfonsi F. vxorem duxerat, & Iacobum Affinem generum sibi adsciuerat, Alfonsus Alfonsi Infantis Molinae F. Iohannes Alfonsus Pharensis, Iohannes Gonzaluus Baztanus, Munio Diacius Castaneda, Sanctius Martinius Leta, Gonzaluus Garcias Strada, Tellius Gutterrius iustitiae domesticorum Regiorum praefectus, Garcias Gaufredus Loaisa, & Garcias Perezius Dambrius. Aragonium Regem assectabantur Alfonsus, & Iacobus filii: Garcias Episcopus Turiasonensis, Bonanatus Nuntius Apostolicus, Petrus Costa electus Segorbiensis Episcopus, Hugo Metaplaia Praepositus Massiliensis, Magister Arnaldus pro Cancellario Regis, Petrus Ferdinandius Exericanus, Iacobus Exerica, & Petrus Aierbius Regis fratres, Castellinoui Vicecomes, Guilielmus Raimundus Moncada, Artallus Luna, & Lupus Ferrencius Luna eius frater, Petr. Cornelius, Petrus Moncada, Bertrand. Belpucius, Sanctius Antilionius, Gilabertus Crudias, & Rudericus Simenius Luna. Cōuenit, vt Nauarrae regnum inter se partiantur: & ad eam pactionem consulto venit Sanctius: & Aragonio auunculo iure Nauarrae regni cedit. Pollicetur Alfonsus Rex, se non permissurum, vt Berengaria filia Philippo Balduini Constantinopolitani Imperatoris filio, Caroli Siciliae Regis affini nubat. Sanctius Albarrazinum vrbem, eiusque ditionem regni Aragonum iuris, potestatisq; esse, seorsim auunculo sancit: probatque. Ex eo pactionum, colloquiiq; foedere ad id tecisū est, vt Alfonsus, ac Ferdinādus Regis Castellę nepotes in Setabitanae arcis custodiā intrudantur. Arces Podiana, & Ferrelionia, & fines Puteolani, de quib. Reges

controuerſabantur, iudicio Martini Romæi Veræ Prætoris Calataiubienſis, & Sanctii Martinii Leuæ, & Gonzalui Pereſii Epiſcopi Segouienſis Aragonio regno adiunguntur: Pollicetur præterea Caſtellæ Rex ſe Aioram, Palatiolos, Thereſam, Xeram, & alia oppida cum Aiorenſi valle Regi poſteriſq; Regibus traditurum: quæ Emmanueli fratri condonauerat. Emmanuelem Eſcalonæ oppidi compenſatione leniunt. Inde Reges Agredā contendunt. Iohannes Nunnius, Larenſis, & Iohannes Nunnius, & Nunnius Gonzaluius eius filii, quos ex Thereſia Aluari Azagrā vxore ſuſceperat, & Aluarus Nunnius, & Ferdinandus Perezius Pontius, quem Aragonius Rex affluentibus copiis locupletauerat, Alfonſi, & Ferdinandi Regis Caſtellæ nepotum iura, & cauſam palam tuentur: ac ſuſtinent.

Petrus Martinius Artaſſona Præfectus Iuſtitię Aragonum.

Iſabella Regis F. Dionyſio Portugalliæ Regi nubit: quam Michael Palæologus Imperator Andronico filio collocari ambierat. Conradus Lanza, & Bertrandus Villafranca Eccleſiæ Tarraconenſis camerarius in Portugalliam legantur: vt Regis Aragoniæ nomine Dionyſium Regem, & Alfonſum fratrem eius germanum: qui in armis erant, & acerrime inter ſe prœliabantur, ad concordiam deducant.

Cum Alfonſus Rex promiſſorum, ac pactorum, ad Campillum conuentorum immemor, Berengariam filiam Philippo Imperatori Balduini F. in matrimonium dare conſtitueret, Rex legatum ad eum mittit Andream Prochytam: vt à ſententia deterreat.

SICILIENSE BELLVM.

Maiora, & magis aſpera aggredi, Regi tempus viſum eſt. Nam ab anno MCCLXXVII. ad LXXX. aſſiduis internunciis Iohanne & Andrea Prochytis fratribus, tanti facinoris miniſtris, & ſatellitibus fœdus arcano ictum inter Nicolaum III. P. M. ex Vrſinorum gente præſtantis animi virum, & Michaelem Palæologū Imperatorem, ac Petrum Aragonum Regem, tam longe locorum interuallo diſiunctos aduerſus Carolum Regem, pactione regni Siciliæ ſancitur: ingenti, vt ferunt, pecunia Regi, ad neceſſarios belli ſumptus corrogata. Regem ad eam expeditionem obeundam cohortantur, ac de ſua opera prolixe pollicentur inter proceres Italos inſignes in Etruria, & Gallia Ciſalpina viri, Marchio Monferratenſis, Guido Nouellus Comes, Conradus Antiochenſis Frederici Imperatoris nepos: qui Galbani Comitis F. duxerat: & Guido ex Monte Feretrio. Nicolao breui vita functo, Martinus IV. ſufficitur: qui ſe Carolo Regi addicit. Siculi obſtinate Caroli imperii iugum repellere nituntur: quod auare, ac ſuperbe imperitatum ſibi quererētur: cum Carolus pæne totius Italiæ imperium obtineret.

Rex Hugonem Mataplanam ſacri ordinis virum, in primis nobilem, & induſtrium ad Summum Pontificem legat: legationiſque cauſam prætendit, vti totius regni nomine expoſcat, vt Raimundum Penafortii ſanctiſſimi viri memoria conſecretur: & in diuorum numerum referatur: Pontificiſque Max. mentem exploret: à quo indigne & accipitur, & reiicitur: cum Nicolaus de conſecratione anquirendum conſtituiſſet. Boqueron Cōſtantini Africæ populi regulus, Bugienſis Regis F. auxilia regia aduerſus fratrem implorat: polliceturq; Conſtantinam vrbem Regi traditurum.

A D. VIII. K. Iun. Rex Cardonenſem, & Palliarienſem, reliquoſque Cataloniæ proceres ſacramento alligatos, deuinctoſque in poteſtate habet: vnaque complexione ſibi obſtringit: Fuxenſi, Vrgellitano, Aluaroque Caprera Vrgellitani fratre exceptione reiectis: à quibus fidem ſæpius læſam viderat.

Siculi Carolum Regem regno exturbaturi auxilium, vireſque Regis implorant. Vt expeditionem maturet, priuſquam clandeſtina conſilia efferantur, obteſtari non ceſſant. Rex omnibus rebus anteuertendum videns, claſſem ingenti apparatu adornari imperat: magna famæ celebritate: tamquam Conſtantinienſibus rebus opem, atque auxilium laturus.

Galcerandus Thimor à rege Romam legatus Pontifici Maximo denuntiat, regiam claſſem inſtructam, comparatamque, vti Sarracenis Africæ prouinciæ bellum inferat. Depoſcit, vti ſacra ſubſidia in bellicos ſumptus conferantur: regnum abſentis, & bellum ſacrum gerentis de more defendat, ac protegat: decumarum pecuniis, ex Aragoniæ regno corrogatis in eos ſumptus opituletur. Pontifex palam teſtatur, Aragoniæ Regem, nō Chriſti hoſtibus, ſed Carolo Regi Eccleſiæ filio apprime caro, fœderatoque inſidias, periculumq; ſtruere, atq; moliri. Tantis de rebus legati reſponſum nullum aliud domum retulere.

Sanctius Alfonſi Caſtellæ Regis F. eos proceres, qui à patre defecerant, & ex quo Fredericum fratrem interimi iuſſerat, extorres profugerant, ad ſe pellexit. Principes fue

AERAE NATI CHRI.

feceruntque Lop' Didacius Pharensis, qui Vizcaię dominabatur, Didacus Lupezius eius frater, Ramir' Didacius, Petrus Aluarus Astur, Nunnius Larensis, Ferdinandus Rudericus Capiera, & Ferdinandus Rudericius Saldania. Inde crudelissima dissidia inter patrē, & filiummincredibili odio exarsere, Alfonsus Rex ab omni curatione, atque administratione regni, ac statu regio omnium ordinum consensione, ab Emmanuele fratre sententia promulgata, deiicitur, atque amouetur. Causas tanti facinoris obtendunt, quod Fredericum fratrem, & Simonem Ruizium virum primarium, indemnatos occidi imperasset: immunitatē, ac iura suæ nobilitati abrogasset: & publicas opes ærario regio exhausto, minutisq; vectigalib: dilapidasset. Procurationi regni Sāctius, veluti legitimus successor præficitur.

1320 1282

A.D. III. K. Apr. Festo Dominicæ Resurrectionis die, Panhormitanus populus tumultuario, simul sine ducibus certis, sine imperio, pro communi salute, ac libertate ita exardescens, atque arma capiens, toti' nobilitatis, & iuuētutis signiferis Palmerio Abbate, Alaimo Leontino, & Gualterio Calatagironio, consiliariis, & auctoribus in pfides præfectosque Regis Caroli, impotenti concursu concitatur: atque in Gallos omnes periculum capitis infert. Neque illorum crudelitas ea calamitate satiatur: quin sæuus furoris turbo Corelione insatiabilem sæuitiam exerceat: coniurationesque vniuersa insula palam factæ: quod ab Carolo crudelissimo dominatu premerentur. Neque vmquam de Frederici Imperatoris, & eius filii Manfredi sæua tyrannide Pontifices Maximi conquesti sunt ægrius, quam legimus Clementem ipsum, à quo Carolus ad regnum adscitus fuerat, grauissimas querelas fecisse, neq; tantorum vulnerum remedia, atque alleuamenta esse adhibita: cuius literas libet hic adponere, quasi diuinantis prædicta.

Clemens Episcopus seruorum Dei K. Regi Siciliæ illustri. Frequenter ante tuæ cōsiderationis oculos ponentes nunc verbo, nunc litteris statum miserabilem regni tui, sperabimus, quod ad reformationem illius. quod amare deplorat, & conqueritur, se ministrorum tuorum, non solum deformari malitia, verū etiam penit' dissipari, oportunum prouisionis remedium adhiberes: tuæ in hoc, & subditorum tuorum indemnitati prouidens: & nihilominus periculis, in quæ iidem tui ministri, te, ac regnum præfatum, quasi scienter ingerunt, prudenter occurreres. Cum autem sciamus adhuc huiusmodi non cessisse malitiam, sed eam inualescere potius, validorum clamorum frequentia inualescentium iugiter, & oppressionum, quas inibi cotidie tui officiales inculcant: & aggrauant, euidentia manifestet: nec nostra penes tuam excellentiam cessabit instantia: quo minus te ad solicitatem status tui, quam in his specialiter quærimus, & ipsius regni ordinatio verisimiliter pollicetur: & ad releuandas eiusdem regni pressuras, prout nostrum decet officium, inuitemus. Verum si forte id eo minus in his vana relatione quorumlibet, aut æmulorum suggestionibus forsitan arbitraris, regiæ serenitati consulimus, & sacro consilio suademus, ac nihilominus tuæ vtilitatis obtentu, magnificentiam tuam requirimus, & hortamur, quatenus à religioso viro fratre A. de Rupe domorum ordinis militiæ Templi Hierosolymitani præceptore in Francia, quem nuper venientem de regno prædicto, potuit in multis oculata fides, in pluribus vero fama communis, ne infami auditimus, instruere, quemque non dubitas, tuæ prosperitatis, & famæ zelatorem de horribili desolatione regni eiusdem diligentius percōcteris. Miramur quidem, si tuis sæpe non insonet auribus, quantus est ibi afflictorum, gemitus, vlulatus, & clamor: quot, & quanta Ecclesiarum, & personarum ecclesiasticarum grauamina: quot oppressiones, non solum solutarum, sed etiam cōiugatarum, & virginum, quot pauperum spoliationes: quot diuitum concussiones: quot iniuriæ: quot calumniæ omnium: quot postremo deprædationes vndique: ac rapinæ. Profecto fili hæc nimis periculose dissimulas: nec sine multa indecentia, & tui detrimento nominis pateris prædictos officiales, & familiares tuorum, in præfatos tuos subditos sic lasciuiendo sæuire: vt eis abundantibus de subditorum ipsorum iniuriis, tu per ipsos, tuis fraudatus iuribus, & odiosus reddaris omnibus: & propter ipsorum excessus, ea etiam in sua interdum conuertentium commoda: quæ in tuam debērent vtilitatem cedere, non solum vraris infamia, sed & paupertatis incommoditate temaris.

Quanto vero illa vehementiora, & grauiora, quæ ab eodem summo Pontifice Consentino Archiepiscopo inculcantur: quum de eadem re, quanta potest contentione clamat, atque testatur?

Vbi ergo nunc ille tunc Consentinus Archiepiscopus, qui de compassione ad incolas regni Siciliæ, iugo, vt dicebat, Pharaonicæ seruitutis oppressos, quæsito colore, de animarum zelo titulo vsurpato, non dubitauit sub vitæ discrimine, sub variis mortis euentibus mundi lustrare climata: & ad eiusdē regni negotium excitate Franciam lacrimis, monere

AERA. NAT. CHR.

suspiriis,& gemitibus commouere? Tunc quidem defensorem gentis tuæ quæ rebus eo minus:& nunc etiam peculiari tuo proposito, ad defensionem eo minus positus, non assurgis contra eum, qui regis vices,& regni gubernacula, quamquam vsurpator agebat: Laborare videbaris intrepidus:& nunc lates contra latrunculos,&c. Ita nempe euenit, vt tanto temporis interuallo, princeps alioqui maximus dignis remediis incolumitati regni subueniendum non putauerit:& humanam sortem neglexerit.

Herbetus Aurellianensis Caroli Regis vicarius incertus, quod malum repentinum, externum, an intestinum regiam vrbem inuasisset, VII. longis nauibus adornatis Messana Panhormum nauigat: si qua auxilia tumultuantibus rebus afferri possent.

A. D. III. Id. Apr. Neapoli Carolus Rex initium defectionis a Panhormitanis ortum videns, ne Siculi omnes ad præsentem terrorem deficerent, atque arma caperent, Mamertinorum fidem obtestatur: dum affectis rebus accurrat:& ingenti comparata classe, opem ferat.

Cum Panhormitani, aliquot ciuitatibus adiunctis, quando maxime poterant, cum tumultu aduersus Gallicam nationem pro republica, ad arma decurrerent, A. D. V. K. Mai Nicolaum Copulam,& Raimundum Portellam Catalanum legatos ad Petrum Regem mittunt: deprecatores publicæ salutis, vti supplicent, Siciliç regnum in sua tutela suscipiat:& ab impotenti dominatu vindicet. Eius virtuti, fidei, ac felicitati seque remque publicam commendent. Quod delectus à Rege accuratior, quam ad domestica, aut propinqua bella haberetur, eiusque fama longinquis regionibus percrebuisset, A. D. XIII. K. Iun. Alexander Loesa,& Iohannes Carcoaixius Philippi Regis Francorum legati Regem Dertosæ, iam nauim conscendere parantem commonent, vti Regem fratrē, atque amicum de molitione sua, bellicarumque rerum apparatu certiorem reddat:& quam nam expeditionem adornet. Fratris Regis opes, si sacrum bellum apparet, pollicētur. Iaciunt ad hæc, si ea classis aduersus Carolum Regem patruum rerum nouarum causam quæreret, Regem existimaturum sibi, regnoque suo insignem iniuriam impositam. Rex præsentis animi consilio vsus, statim respondet: se summa ope, atque consilio operam daturum, vt id consequi possit, quo animum adiecerat: quod felix, faustumq; Deus Opt. Max. verteret. Bellum enim suo consilio initum suis, suorumque viribus executurum. Dimissis legatis animo voluens, quanta sint in regno temporum momenta, cum amplam occasionem esset nactus, non illi animus, non vires, non denique consilium defuere. Illo ipso tempore Imperatoris Michaelis Palæologi legati Regem conuenerant de fœderibus inter se sanciendis: contenduntque, vti Iolans Regis F. Andronico Imperatoris F. nubat. Res memoria digna in procinctu accidisse traditur. Nam cum Arnaldus Rogerius Palliariensis Comes secreto, procerum omnium nomine ex Rege sciscitaretur quo arma descriptis ordinibus, ætatibus, classibusque vertenda essent, percunctanti, atque excutienti Rex ita respondisse fertur: se læuam manum abscissurum, si dexteræ cōsilia, motus atque conatus exquirere,& perscrutari auderet.

A. D. IV. Non. Iun. Rex Alfonsum F. natu maximū regno Aragoniç, Barcinonensi Comitatu,& supremo, proprioq; iure,& potestate Balearici regni & Ruscinonensis,& Confluentinæ, ac Mompelleriæ ditionum donat: adfuere scribendo Regis amici Petrus Queraltius, Gilabertus Cruillias, Iohannes Prochyta, Blascus Perezius Azlorius,& Bernardus Mompahonius.

Postera die idonea tempestate, ex portu Fangosio, ad Hiberi ostium soluens, In Magonis, Minoris Balearium insulæ portum classe appellit. Inde trasmissus Alcollum Constantiniensis ditionis portum tenet. Exposito exercitu, decursionibus Constantiniensem agrum vastat. Regulis Africæ,& toti oræ maritimæ magnum terrorem, ac tumultum infert. Ductores nostri ad insignem laudem concurrunt maxime celebres,& præstantissimi viri Ermengaudus Vrgellitanus,& Arnaldus Rogerius Palliariensis Comites, Rudericus Simenius Luna, Petrus Queraltius, Simon Artieda, Pontius Ribellias, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus Arnaldus Boronachius, Sanctius Antilionius, Bertrandus Belpucius, Blascus Alascia,& Gerardus Estorius. Inter omnes Arnaldi Rogerii Palliariēsis Comitis virtus egregia eminuit: quem, cum ferro decerneretur, tragula transuerberatum Vrgellitanus Comes,& Bernardus,& Vitalis Sarriæ fratres præstanti virtute ab extremo pæne vitæ discrimine eripiunt.

A. D. XVI. K. Iul. Carolus Rex paucis diebus magno,& forti conducto exercitu, superbo delectu, duraque conquisitione collecto, ingenti classe fretum traiiciens Messanam castris circumsidet:& arcta obsidione oppugnat. Tam affectis Siciliæ rebus, bello publico vniuersę gentis tuendi socii erant: omniq; exercitu ex Africa ad id bellū auocato,

Rex

Rex arma, classemque in Siciliam transfert: omnisque vis regiarum copiarum eo conuersa est. ABRA. NAT. CHR.

A. D. II. K. Sept. classis Aragonia Drepanum appellitur. Panhormum transuecta, die tertio a Siculis Rex Siciliæ, dominusque, Rex Petrus constituitur: atque illi regnum sacramento defertur. Obsidionis initio Mamertini cum supplices manus tenderent, & vt sibi ignosceretur a Rege Carolo, & Gerardo Parmensi S. Sabinæ Episcopo, sedis Apostolicæ legato postularent, singulari Regis intolerantia, & contumacia reiiciuntur. Re pęne iam desperata, ad perspicuam mortem se suosque deuouent. Demum pertinacia Mamertinorum perspecta, quorum obstinatiores animos nulla vis potuit a repugnando depellere, Carolus Messana vehementer oppugnata, & summis obsidionis periculis liberata, de regni possessione pulsus, magno dolore impeditus, quod iam parta victoria è manibus eriperetur, fretum transmittit.

Petrus Rex Randacio antea progressus, ne per vim oppugnari Messanam, se præsente diutius pateretur, subsidio festinans, prope vrbis muros castra facit. A. D. VI. Non. Octob. in vrbem cum insigni laude recipitur.

PETRVS ARAGONIÆ ET SICILIÆ REX.

Carolus Regem, quod externum regnum dolo, ac fraude inuasisset, læsæ, ac proditæ fidei arcessit. Vt cum centeno equite ad certamen prodeant, ad pugnam prouocat. Rex delegati certaminis discrimen se subiturum spondet: quod fidem non fefellerit.

Iacobus Perezius Regis F. classi præficitur. A. D. II. Id. Octobris in Siciliensi freto classes regiæ confligunt: insignique victoria a nostris parta, Nicoterum oppidum irrumpentes diripiuntque. Quod Sanctius Alfonsum Regem parentem à gubernaculis regni, & rerum publicarum imperio deiecisset, & bellum partium factione intestinum gereretur, senex ab omni dominatu pulsus ab Hispalensibus recipitur. Miser, atque egens fortunam suam deplorans, atque lamentans, cum Pont. Max. & piorum principum fidem, misericordiamque obtestaretur, à suis, & exteris destitutus Abeniuceffi opem implorat: & ab impio, & communi hoste principis maximi calamitas subleuatur. A. D. VI. Id. Nouemb. Hispali regali in solio sedens, frequentissimo populi conspectu Sanctium dirarum obnuntiatione deuouet, & execratur: & iure regni priuat, tamquam impium, parricidam, & læsæ maiestatis conuictum: & qui a perenni, contestataq; virtute maiorum degenerauerat. Nullum illustrius exstat exemplum seueræ animaduersionis in filium, non solum crudeliter ingratum & summi beneficii immemorem, sed dignum qui impius cognominetur: quam ob rem merito iure ipsius latæ sententiæ formulam adiungemus.

Vt de vultu Dei iudicium nostrum procedat, Nos Alfonsvs Dei gratia Castellæ, Legionis, Toleti, Sibiliæ, Cordubæ, Murtiæ, Gieni, atque Algarbii Rex per præsens scriptum, ad notitiam præsentium, & memoriam futurorum facimus omnibus manifestum: quod Sanctivs filius noster maior nobis graues, & multiplices iniurias nequiter irrogauit. Nam tractauit, & fecit coniurationem contra nos: & contra nostrum dominium in Cordubensi ciuitate existens cum Baronibus, ac religiosis quibusdam: videlicet cum Magistris ordinis Calatrauæ, & Vclesii: & cum Priore Hospitalis: ac cum Commendatore Templi, vices, & locum tenente Magistri Castellæ, & Legionis: nec non etiam cum aliquibus ciuibus. In eodem etiam loco existentes, cum ad instantiam suam eidem concessum fuisset à nobis, vt cum Rege Granatæ Sarraceno tractaret aliquam bonã viam treugæ seu concordiæ, quæ in Dei seruitiũ, & terræ vtilitatem, ac nostrum redundaret honorem, idem Sanctius cum dicto Sarraceno, & posteris suis amicitiam, & pacem iuramento, & instrumentis firmauit perpetuam contra nos, & nostrum dominium: & pecunias attributa à dicto Sarraceno nobis debita in semetipsũ retorsit: in hoc contra nos proditiose, ac falso procedens: eo quod nobis per suas scripsit litteras, quod ordinatum erat inter ipsum, & dictum Regem Granatæ, quod ad nostram misericordiam veniret, noster vassallus fieret: attributa certa nobis præstaret: contra omnes huius mundi dominos iuuãdo: & ad firmandũ p̃dicta, chartas albas sigillo nostro sigillatas petiit sibi mitti: quas cũ penes se habuit, multa per eas operatus est redundãtia in graue damnum nostri dominii, & honoris. Post hæc, cum sciuissemus eum de Corduba recessisse, sollemnes nuntios ad eum misimus: vt ad præsentiam nostram apud Hispalim accederet: volẽtes deliberare, ac prouidere cum ipsius, & aliorum bonorum virorum consilio, qualiter terra Vandaliæ haberet milites frontarios: & bellatores idoneos: & paratos ad tuitionem patriæ contra Sarracenorum Africæ impetum: quem verisimiliter timebamus: & vt etiam per salubre ipsius, & aliorum cõsilium, corda hominum nostri dominii ad vnitatem,

» & tranquillitatem reduceremus: eo quod significatũ nobis fuerat, quod multi se reputabant grauatos à nobis. Responsio autem ipsius, per suas litteras, & dictos nuntios nobis missa fuit: quod propositũ suum erat, ad Regna Castellæ, & Legionis accedere: pro sedandis, & tranquillandis cordibus plurimorũ: quæ in tantum erant commota, quod poterat inde contra nos, & nostrum dominium graue dispendium prouenire. Ad tranquillitatem autem terra inducta, & cordibus hominum pacificatis, ad nos rediret: facturus, & dicturus nostra beneplacita: quia paratus erat, nobis in omnibus deseruire. Qua responsione data in dolo, prout postmodum rei probauit euentus, iuit in Castellam per ciuitates, & p omnia loca populosa: transiens vsq; Burgos: conuocatis habitatoribus locorum, vbilibet prędicabat: contra nos concitans populos: dicendo: quod nos foros, & libertates, ac bonas consuetudines eis infregeramus: & collectis, ac variis angariis terra per nos destructa fuerat: sed ipse volebat eos reducere ad foros, & libertates, & consuetudines: quas tempore Regis Ferrandi, & aliorum Regum præcedentium habuerunt. Exegit etiã, & recepit ab eis iuramentũ, & homagia publice, quod cũ eo tenerent & iuuarẽt eũ: & versa vice ipse se eis, per iuramenta, & homagia obligauit: quod eos defenderet: & iuuaret: contra omnes homines huius mundi: & dabat, & concedebat eis ex tunc foros, consuetudines, libertates, & priuilegia olim habita: & obtenta: & hoc eis seruaturũ perpetuo se promisit. Prædicta autem omnia non solum per se fecit dictus Sanctius, sed etiam per fratres suos: quibus chartas albas sigillatas sigillo suo tradidit: & sic omnes homines terræ nostri dominii per se, & alios concitauit. Nec omittendum censemus, quod dictus Sanctius in suis prædicationibus, quibus contra nos populos concitabat, in multis locis multa indigna contra nos euomuit: inter alia frequenter dicens tam ipse, quam sui nuntii: REX INSANVS EST: ATQVE LEPROSVS: ET IN MVLTIS FALSVS: ATQVE PERIVRVS: HOMINES INTERFICIENS SINE CAVSA: QVEMADMODVM FREDERICVM, ET SIMONEM INTERFIC. Dictis autem iniquis facta peruersa continuans inuasit, & vsurpauit sibi regnorum nostrorum dominium: ciuitates alcassares, castra, fortalitias: & villas occupans: remouẽdo iudices: & alcaidos nostros: & officiales à suis officiis: ponẽs suos: capiens nostros homines familiares: & alumnos: tam clericos: quam laicos: ac cursores: nec non & nuntios nostros: vel ad nos vndecunque venientes: thesauros nostros, pecunias, ac iocalia tam in Toleto, quam alibi, vbicumque inuenit, rapuit violenter. Multis etiam nostris familiaribus, seruitoribus, & alumnis, per diuersas regnorum nostrorum partes, abstulit possessiones: & hereditates: & bona etiam mobilia: quæ omnia aliis dedit: & in omnibus, in quibus nobis, & nostris familiaribus, ac seruitoribus, & vasallis fidelibus potuit grauamẽ, & displicentiam facere, nullatenus hoc omisit. Sciri etiam volumus, quod nos audientes rumorem super præmissis, ex paterno affectu, à tanto eum reuocare cupiẽtes errore, ad ipsũ nuntios honorabiliores destinauimus: citando eũ & vocãdo p nostras litteras: vt ad nostrã præsentiã veniret: &, vt ea, quę agenda erant, oportunius &, cõmodius possent fieri, locum, quem securiorem, & aptiorem, pẽsata negotiorum, & tẽporis qualitate iudicauimus, eidem assignauimus: Toletum videlicet: aut Villam regalem: seu quemcunque alium locum eligeret: ad quem cum proceribus regnorum nostrorum, & cum quibuscumque vellet, accederet: quos ad bonum statum terræ ordinandum, vtiles & idoneos iudicaret. Nos enim parati eramus iuxta suum, & Prælatorũ, ac Baronum, & aliorum virorum bonorum consilium grauamina omnia, si qua erant, penitus reuocare: & corrigere omnia corrigenda: & ad bonum statum pacem, & tranquillitatẽ reducere vniuersa. Sibi etiam, si in aliquo dubitaret, quod honorem suum vellemus deminuere, securitatem præstaremus plenariam talem, ac tantam, quod cor suum non deberet deinceps in aliquo vacillare. Præfatus autem Sanctius his auditis, respondit nuntiis supradictis, q ipse nobis, per suos certos nuntios responderet: & dictos nostros nuntios, ne redire possent ad nos, secum detinuit violenter. Post hæc autem omnia, conceptam cõtra nos malitiam occultare non valens, ambitionis ardore cæcatus, missis litteris, ac nuntiis per totũ nostrum dominium, Prelatos sæculares, ac religiosos, Barones, ac milites, ciues, & populares conuocans ad Vallem Oleti, curiam generalem, si tamen debet dici curia, congregauit: in qua statim per publicum instrumẽtum homagio, & iuramẽto vallatum, coniurationem contra nos, & nostrum dominium prius factam in diuersis locis particulariter, tunc omnibus ad nostrum dominium pertinentibus vniuersaliter innouauit. Quo facto ex iis, qui erant in dicta curia, si tamen, vt dictũ est, curia dici debet, plures corrupit promissionibus: alios datis pecuniis, alios, castris, villis, locis, hereditatibus, redditibus eisdem datis, & assignatis, in enormẽ regnorum nostrorum læsionem attraxit: reliquos minis, & terroribus grauibus confregit: & induxit vt omnes, tam isti, quam illi contra nos, &

contra

contra nostrum dominium rebellarent: & in prædicta curia, nobis non citato, non monito, non confesso, non conuicto pronuntiari fecit, non à iudice, immo per hostes, & conspiratores, quod nos deinceps non faceremus iustitiam: nec fortalicias teneremus: nec pecunias, aut redditus aliquos ad regnum pertinentes reciperemus: nec in castro, ciuitate, aut villa aliqua reciperemur: & vlterius, quantum potuit, institit per se, & suos familiares, ac complices, pro viribus laborando, quod ipsum Regem, aut dominum Castellæ, ac Legionis, & Vandaliæ deinceps nominarent: nos in omnibus exheredans: in se vsurpando honorem, & dominium non sibi debitum: quod nobis rapit: & rapuit violenter: &, vt ex supradictis patet, etiam fraudulenter. Ad cumulum autem malorum omnium, non solum est vitæ nostræ insidiatus, sed etiam contra nos se potenter armauit. Nam deliberato consilio, & per suos familiares, & complices publicato, adeo quod ad notitiam, non solum præsentium, sed etiam multorum absentium longe, lateq; peruenit, de Castella Cordubam veniens, vt nos caperet, congregauit, & conuocauit concilia de Giennio, & Beatia, & Vbeta: nec nō de Anduiar: vt simul cū eis, ac Cordubensib. accederet hostiliter cōtra Hispalim: vt ibidē nos caperet mala, & impia captione: & in hoc conatū tantū ostēdit, quod esset merito parricida cēsendus. Sed hunc tā crudelem conatū ipsius Dominus impediuit: à ciuibus Hispalensibus, & aliis nostris fidelibus, nec nō etiā, quod dictu mirabile est, nostris, & nostræ fidei hostib. ad defensionē nostrā præstādo auxiliū opportunū. Et cum Sanctius conceptionē impiā cōtra nos explere nō posset (vt est in ipsi⁹ Alfōsi regis Archetypis litteris) cōtra Pacensē ciuitatē nobis fideliter adhærentē accessit, & cū eā capere non posset, prout potuit, deuastauit: & ibidē plures homines interfecit. Ad ciuitatē vero Cordubēsem rediens, eā contra nos clausā tenuit: & muniuit: & cū nuper nos illuc personaliter accessissem⁹, ad ciuitatē appropinquantes, extēso, & explicato vexillo nostro Regali, ipso Sanctio audiēte, ex nostra parte clamatū est, vt nos in ciuitate ipsa reciperēt: & tā ipse, quā loci illius habitatores hoc facere recusarunt: quin immo fuit contra vexillū nostrum sagitta missa. IGITVR cum prædictus Sanctius præmissas graues iniurias, ac multas alias, quas longū esset scribere, vel referre, timore diuino postposito, ac paterna reuerētia penitus abiecta, nobis irreuerēter intulit, ipsū paterna maledictione dignissimū, à Deo reprobatū, & ab hominibus merito reprobandū malodicimus: & sit deinceps maledictioni diuinæ, & humanæ subiectus; & eundē nobis rebellē, inobedientē, & contumacē, tamquam ingratū, immo ingratissimū filiū, sic degenerē exheredamus: & omni iure successionis, quod ei competebat in Regnis nostris, dominiis, ac terris, honoribus, & dignitatibus, vel quibuscunq; rebus aliis, ad nos quoquo modo spectantib. ipsum priuamus: & vt, nec ipse, nec aliquis pro eo, vel descendens ab eo in posterū, in aliquo nobis succedere possit, sententialiter condēnamus. Hāc autē irrefragabilē sententiā in præsentia testiū infra scriptorū, & multorū aliorū latā mandamus sigilli nostri appensione muniri. Actū est Octauo die mēsis Nouēbris intrantis Anno Domini Millesimo CCLXXX. secundo: in Palatio Hispalensis ciuitatis supradicto domino Rege sedēte pro tribunali. Præsentib. domino Raimūdo Archiepō Hispalēsi, domino Suggerio Epō Gadicēsi, fratre Ademaro electo Abulensi, Pelagio Petri Abbate Valleoletano, Petro Petri Archidiacono Hispalēsi &c. dōno Martino Egidii de Portugallia, Suggerio Petri de Baruosa, dōno Iohāne de Auoyn, Gūdisaluo Ferdinādi nūtio Regis Portugalliæ, Dominico Petri Cācellario Reginæ Portugalliæ, Iohāne Raimūdi Maiordomo eiusdē Reginæ, Tellio Guterrii Iustitia dom⁹ Regis, Petro Garsiæ de Hatrouiz, Garsia Gaufridi de Loaysa, Petro Roderici de Villiegas, Ferrādo Aluari Potestad, Ferrādo Martini Curutello, Aria Martini de Roureda, Roderico Stephani maiori Iudice ciuitatis Hispalēsis, Didaco Alfōsi curiæ domini Regis, iudice Gomezio Petri Alguazillo maiori ciuitatis Hispalēsis, &c. & astāte alia cleri, militū, ciuiū, & populi magna multitudine.

Martinus P.M. Monteflascone A. D. V. Id. Nou. pro æde D. Fabiani Cardinalium collegio assidente, Petrum Aragonium exsecratum, sacris interdictum esse attestatur: & eos, qui eius arma sequantur, eandem noxam sustinere. Siculos omnes, qui à suo Rege defecerant, eadem dirarum imprecatione detestatur. Inimicum, atq; Ecclesiæ hostem Regem denuntiat: neque Regi modo, sed eius regnis sacris interdicitur.

Tertio prope anni Regi, cum Carolo conuenit, vti in terra Aquitania, quæ in ditione, ac potestate Angliæ Regis erat, Burdigalensiumque finibus, in certamen centeno equitum comitatu conueniant. Kalendæ proximæ Iuniæ discrimini eius pugnæ constitutæ Bertrando Canellia Catalano, & Reginaldo Lemouici Mamertino, & Simone Artieda Regis legatis de eare transigentibus: decidentibusq;: & iudicio XII. virorum dies, & locus constituitur conferendæ pugnæ. VI Galli fuere: totidemque ex nostris: Iordanis Insula, Iohannes Vicecomes Tembiatus, Iacobus Busonus, Eustachius Ardicurtius, Iohannes Nisius,

AERA. NAT. CHR.

& Egidius Salsius: Guilielmus Castelnouius, Rudericus Simenius Luna, quem Rex Ennæ, & Galliani arcibus præfecerat: Petrus Queraltius, Simon Artieda, Rodolfus Emmanuel Drepanitanus, & Reginaldus Lemouix. Quadrageni vero primarii viri sacramento obstringuntur, se daturos operã, vt leges regibus ad id certamẽ deuenturis indictæ obseruẽtur: alioqui vter eorũ Regũ legibus nõ paruerit, is infamis, periurus, exlex, intestabilis, & regio nomine indignus cẽseatur. Ex nostris inter XL. viros deliguntur sex iudices loci, & tẽporis designandi a Rege dati: & reliqui adiungũtur: Palliariensis, & Vrgellitanus Comites, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis frater, Iacobus Perezius Regis F. quem Rex socium obeũdo certamini delegerat: & classibus Rogeriũ Lauriã præfecerat, Lupus Ferrencius Luna, Pōtius Ribellias, Sanctius Antilionius, Petrus Arnaldus Botonachius, Alaimus Leontin⁹ Magister iudiciarius regni Sicilię, Balduinus Intemelius Iscle Maioris Comes, Fredericus Musca Modicensis Comes, Orlandus Apellius, Gualterius Calatagironius, Bernard⁹ Rogerius Erili⁹, Rogeri⁹ Lauria, q. classi pꝛ̃fat, Lup⁹ Ferrenci⁹ Atrossilius, Bernard⁹ Mõpahonius, Petr⁹ Garceli⁹ Nuezius, Bertrand⁹ Belpucius, Guilielm⁹ Bellera, Garcias Garcesius Arazuri⁹, Simon Lopezi⁹ Embunius, Raimũdus Molina, Simon Azlorius, Blascus Maza Ganalurius, Egidius Rudericius Montuenga, Garcias Arnaldus Cillius, Berengarius Offigatus, Bertrandus Villafranca, Raimũdus Cortada, Iacobus Oblitas, Geraldus Azconius, Stephanus Nunnius, & Blascus Alascia. Omnes spoponderant à sui Regis imperio, & nomine, ac dignitate defecturos, si dictis legibus non permansisset. His constitutis Rex acer in rebus gerendis bellum instruit: & in Bruttios infert: ac Rudericum Simeniũ Lunã cũ quattuor nauibus longis in Cataloniam præmittit: vt Constantia Regina cum Iacobo, & Frederico, & Iolante liberis in Siciliam deuehatur. Reginam

1321. vero eo consilio arcessit, vt se bellis implicito, summæ rerum Siculo in regno præficiatur.

1283. Huius anni principia statim ingenti bello exarsere. Multi per eos dies motus, multique impetus hinc, atque illinc acti. Rex Siciliensi freto transmisso Bruttiis bellum infert. A.D. XVI. K. Mart. Rhegini vrbem dedunt. Motta, S. Lucidi, & S. Agathę arces, Pantadactylos, atq; Hieracium idem cõsilium sequuntur. Raimundus Baucius hostilium copiarũ ductor primarius à veteranis militib. Gurusanæ interclusus, & circũsessus interimitur. In Semenarã nostri oppugnatione irrũpunt: spectata, & nobilitata virtute Petri Peretalladę Gilaberti Cruilliæ filii: ex amicis Regis viri magni cõsilii: primusq; filius in vrbẽ irruperat.

A.D. XII. K. Apr. Martinus P. M. Vrbe veteri, de Collegii sententia, Petrum Aragonium, vti Ecclesiæ subditicium, & perduellionis conuictum regno, ac ditionibus omnibus multat: & Catholicis Principibus occupandas exponit. Præterea Eduardo Angliæ Regi interdicit, ne Siciliæ, & Aragoniæ Reges Vasconiæ fines ingredi patiatur: aut sui præsentis copiam faciat: locum ve certamini bellico destinet: aut regni vicarios ministeriũ aliqđ adhibere permittat: q pactionẽ certaminis obeũdi à Siciliæ Rege factã, irritã Pontifex ipse fecisset. Litteræ ipse Pontificię dignæ visæ sunt, quæ hoc in loco, apponant.

MARTINVS Episcopus seruus seruorum Dei, E. Regi Angliæ illustri. Decet excellẽtiam regiam, & saluti tuæ nihilominus congruit, quod in te semper vigeat sic ordinatus affectus, vt animum libẽter ad promouenda Christi negotia dirigas: tranquillitatem pũblicam votiue promoueas: desideranter horum impedimenta præpedias: & prout ex alto conceditur, incrementa procures. Ideoque conuentiones multa indecentia plenas, & temeritate non vacuas, reprobas quidem, & merito reprobandas inter carissimum in Christo filium nostrum Carolum Illustrem Siciliæ Regem, & Petrum, exigentibus suis excessibus, per sedem Apostolicam vinculo excommunionis astrictum, quondam Aragonum Regem, non absque nimiæ animositatis inordinatione habitas, circa quod ambo, cuilibet eorum comitiua centum militum assistẽte, ad illud concurrant, altrinsecus in simul confligant, celsitudini Regiæ confidenter exponimus: &, vt tibi earum qualitas plenius pateat, sub bulla nostra ipsarum, de verbo ad verbum seriem, prout eam à memorato Siciliæ Rege recepimus, destinamus. Ex quarum inspectione manifeste circumspectio regalis aduertet, quãtum sint conuentiones eædem obuię Crucifixi negotiis, & pręcipuę terræ sanctæ: quantumque toti Christianitati damnosæ: cum illarum prosecutio, non solum memoratum Regem, ab eisdem negotiis, & ipsius Christianitatis promouendis vtilitatibus abstrahat, sed & alios Principes, & magnates ceterosque fideles, qui circa prosecutionem eamdem in se, vel in suis occupantur, auertat: & proinde manifesto exponatur terra præfata, discrimini: dum eius subsidium, multis excogitatum vigiliis, multisque sumptibus, & laborib. præparatũ damnabiliter impeditur. Nec minus attendere poterit eiusdem tuæ circũspectionis industria, quam periculosa potest inter Christicolas, ex prosecutione huiusmodi excitari cõmotio: quãtaq; illis, corporũ, & animarũ pericula ingeris ac quan-

ac quantum nobis, Ecclesiæ, tibi, cunctisque Catholicis, quibus est eis quomodolibet obuiare possibile, posset à Deo, & hominibus negligentia imputari: ad quantam notam adscribi, si talia procedere pateremur? Propter quæ, nec non & alia, non facile numeranda discrimina, quæ dictarum conuentionum executio, Christiani proculdubio prodiga sanguinis, animarum inimica saluti, publicæq; pacis æmula, & quietis verisimiliter cõminatur, nos illis promptis remediis obstare volẽtes, promissionẽ factam à memorato Rege Siciliæ, super dictis conuentionibus obseruandis prorsus illicitam, vtpote rem prohibitam expressius continentem, cum non solum in principibus, similibusque personis, sed etiam in priuatis duellum non sit ab Ecclesia tolerandum: reprobandam, irritandamque duximus, & penitus vacuandam, & iuramentum super eis præstitum, non solum temerarium declarantes, sed & carere viribus: ipsumq; Regem Siciliæ ad illorum decernentes obseruantiam non teneri. Absoluendo eo nihilominus ab eisdem, quatenus processerunt de facto, sibi districte præcipimus: vt à prosecutione promissorum, & iuratorum taliter prorsus abstineat, & omnino desistat: eidem nihilominus sub pœna excommunionis, & comminationis processus cuiuslibet, quã contra eum quomodolibet habere posset Ecclesia, ne ad executionem tam damnati certaminis, tam nefandi procedat: & vniuersis, & singulis Christi fidelibus, ne illa sibi prosequenda suadeant: neue consilio, auxilio, vel fauore in illis prosequendis assistant, districtius inhibendo. Cum itaque impediendi tam detestabilia, tam nociua tibi sit in promptu facultas, pro eo, quod sicut earumdem conuentionum docet inspectio, loci determinatio ad huiusmodi conflictus exercitiũ deputandi, de arbitrio tuo dependet, & secundum earumdem conuentionum tenorem, idem conflictus, nono eorumdem Siciliæ, & olim Aragonum Regum non interueniente consensu, absque tua præsentia non procedit: expedit, vt ad id te promptum exhibeas: solers, & operosus occurras, ne si, quod absit, perturbare tam peruersa negligeres, ea fouere, non immerito censereris: sicque pœnæ, & comminationis adiectæ in præmissa nostra prohibitione periculum, vt decet tam Catholicum principem, non vitares. Quocirca serenitatem regiam monentes, rogantes, & hortantes, ac obsecrantes in Domino nostro Iesu Christo, & per aspersionem sui pretiosi sanguinis obtestantes, & nihilominus in remissionem tibi peccatorum iniungentes: quatenus conflictum huiusmodi tam detestabilem, tam horrendum, eiusque præparatoria omni studio, quo potes, impedias: dictorum Siciliæ, & quondam Aragonum Regum aduentum ad ciuitatem Burdegalensem, eiusq; territorium, quin etiam ad partem quamcunq; Vasconiæ, omni quo poteris remedio præpeditionis impedias: apertius interdicas: tuam nihilominus in his præsentiam denegando: & tuis insuper in partibus illis vicariis, & officialibus acrius iniungendo, ne prædictorum Regum guardiam recipere, vel ad dictum locum deputare certamẽ, aut aliquod aliud in his ministerium exhibere præsumas: super quibus eis omnem penitus adimas potestatem. Nos enim ad tam perniciosa, tam noxia omnimodis euitanda, ne dictos Siciliæ, ac dudum Aragonum Reges ciuitatem eamdem, seu quamuis, vt prædicitur, Vasconiæ partem, ad hæc ingredi patiaris, neue in his, tuæ præsentiæ copiam facias, aut prominas: seu locum sæpe fato certamini deputes, aut dictos tuos in eisdem partibus vicarios, siue officiales, in his aliquod ministerium exhibere permittas, districte subiicimus prohibitionis edicto: ac illa omnia, & singula, quantumcumq; in aliis, regio intendimus honori deferre, tibi, & eis, sub pœna excommunionis expressius inhibemus: sub eadem pœna mandantes: vt si ad horum aliquod est processum, illud studeas cum celeritate, qua poteris, reuocare. Et nihilominus dilectum filium nostrum, tituli Sanctæ Cæciliæ presbyterum Cardinalem, virum vtiq; grandi scientia præditum, prudentia, & morum honestate decorum, quem suæ probitatis obtentu, grandi affectione prosequimur, cuiusque consiliis te in his adquiescere rogamus, & petimus, ad id inter cetera destinamus: vt tam te, quam prædictos vicarios, & officiales tuos, per se, si facultas adfuerit, per suos nuntios, vel litteras efficaciter moneat, & inducat ad parendum præmissis Apostolicis monitionibus, inhibitionibus, & mandatis. Alioquin per excommunionis in personas, & interdicti sententias, si opus fuerit, in regnum tuum, & alias tuas, ac eorundem vicariorum, & officialium terras, Apostolica, prout expedire viderit, auctoritate compellat. Non obstantibus, aliquibus priuilegiis, vel indulgentiis tibi, vel eisdem vicariis, siue officialibus sub quacumq; verborum forma, seu expressione concessis: quod tu, vel iidem vicarii, & officiales excommunicari, vel interdici non possitis: aut eadem regnum, & terræ nequeant ecclesiastico interdicto supponi, per litteras Apostolicas, non facientes plenam, & expressam, seu de verbo ad verbum de priuilegiis, & indulgentiis huiusmodi, siue obtinentium eadem, nominibus mentionẽ: & qualibet alia eiusdem sedis indulgentia cuiuscunq;

ABRA. NAT. CHR.

AERA. NAT. CHR.

„ formæ, vel tenoris existat: per quam præsentibus non expressam, aut totaliter non insertam, effectus earum quomodolibet impediri valeat, vel differri. Dat. apud Vrbem veterem Non. Aprilis.

A.D.II.Id.Apr. Petrus Aierbius Regis frater cum copiis militaribus Aragoniensium, & Catalanorum nauigans, in Siciliam appellit. Aliquot oppida præsidiis confirmat.

A.D.X K.Mai. Constantia Aragoniæ Regina cum Iacobo, Frederico, ac Iolante liberis, quasi dijudicata iam belli fortuna, Messanam deuehitur: Alfonso vetustissimo liberorum, & Petro natu minimo ad tutelam Aragoniæ regni relictis.

Iacobus Regis F. Panhormi a Siculis, vti Siculi regni heres, atq; successor iurisiurandi religione adsciscitur. Rex consiliarios Reginæ de summa rerum amicissimos, & maxime strenuos viros adiungit Guilielmum Galcerandum Catalanum generis nobilitate præstantem, quem regni vicarium præficit: & Catanciarii comitatu, & militiæ auctoramento cohonestat: quo neq; fortiorem, neq; præstantiorem virum illa ætas tulit: Alaimũ Leontinum, regni Iustitiarium, vti vocant Magistrum: Iohannem Prochytam, & Rogerium Lauriam. Alaimum, qui asserendæ à Gallico dominatu Siciliæ princeps pæne, & auctor consilia versauerat, oppidis, atq; arcibus Bucheræ, Palatioli, & Odegrilli donat: & tamquam pignora fidei, & consensus, ac societatis consiliorum, & voluntatum, & iustæ, veræque amicitiæ equum, hastam, & gladium, galeam, & scutum, quibus in prœlus vti assueuerat, tradit: & summam rerum administrandam committit.

Rex ita rem nauticam constituerat, vt XXV. nauium longarum classis conficeretur: cui Rogerium Lauriam, Regia aula Manfredi educatum præfecerat. Singulis nauibus bini gubernatores, vnus Catalanæ nationis, alter Italicus admouentur: & quaterni Catalani nauarchi, & totidem externi adiunguntur. Pari ratione nautæ, qui proræ assident, administrant. Remiges omnes Itali erant: sagittarii vero Catalani. Milites reliqui omnes ex Hispano delectu scribuntur. Ea condicione omnes naues in posterum instrui edicit.

Gualterius Calatagironus res nouas in Sicilia molitur: & conspiratio ab eo conflata, Gualterio, & iis qui eius coniurationis participes fuerant, captis, & summo supplicio affectis, celeriter restincta est.

A.D.V.Id.Mai Rex IIII. longis nauibus, & lembo quibus Raimundum Marquetium, & Berengarium Maiolium ductores præfecerat, portu Drepanitano soluens, prætereuectus ex alto ad Sucronis Gradum, Cullaris vocant, A.D.XVII. K.Iun. appellit. Postero die Valentiam contendit.

Alfonsus Regis F. qui in procuratione erat regni, strenuos maxime ex procerum nobilitate, & virtute præstantes viros, cogit: ex quibus ii deligi possent, qui in Burdigalensi certamine cum Rege consocientur. Res adeo fuit præclara ad gloriam capessendam, vt delectorum eorum virorum nomina in maxima laude sint ponenda: quod magni interesse ad decus, & ornamentũ regni iudico: tot primariis viris nomine, & memoria dignis, ad pulcherrimum, & præclarissimum facinus selectis. Qui Ilerdæ Regem præstolari iussi sunt, ii fuere: Pontius Hugo Comes Emporitanus, Dalmatius Roccabertinius, Bernardus Centilias, & Aimericus, & Gilabertus Centiliæ eius filii, Raimundus Moncada, qui Fragæ, & Raimundus Moncada, qui Albalatis dominabantur: Petrus Moncada, Guilielmus Peralta, Raimundus Villamurius, Arnaldus Corsauius, Bernardus Hugo Serralonga, Iazbertus Castellinoui, Geraldus Ceruia, Pontius Sanctapacius, Berengarius Vrriolus, Arnaldus Guilielmus Cartaia, Arnaldus Villademanius, Raimundus Capraria, Geraldus Ceruilionius, Berengarius Entenza, Alamanus Ceruilionius, Berengarius Pucuertius, Guilielmus Anglesola, Bernardus, & Galcerandus Anglesolæ, Raimundiolus, & Raimundus Anglesolæ, Raimundus Ceruera, Marcus S. Eugeniæ, Iacobus Besora, Guilielmus Caulerius, Arnaldus Foxanus, Raimundus Folchius, Raimundus Rogerius, Galcerandus Pinosius, Raimundus Durgius, Guilielmus Raimundus Iossã, Berengarius Montsenius, Guilielmus Almenara, Raimundus Alamanus, Gerardus Aquilonius, Petramola, & Iacobus Petramola, Bernardus Mauleo, Petrus Metas, Bernardus Spesius, Guilielmus S. Vincentii, Acartius Murius, & Gombaldus Beneuentanus. Constituerat Alfonsus Regis F. cum proceribus Aragoniæ, & reliquis, quos ex Aragonia nobilitate, & iuuentute delegerat, quo die Oscæ Regi in Galliam festinanti præsto essent: adfuereq; XL. præstantes in primis proceres, & primarii viri Simon Vrrea, Petrus Cornelius, Artallus Alagon, Guilelm⁹ Podius, Petrus Iordanis ex Penna, Martin⁹ Lehetius, Lupus Simenius Agonius, & Simon Garcesius Agonius, Garcias Lazanus, Rudericus Sanctius Pomarius, Petr⁹ Pomarius, Gonzaluus Lupius Pomarius, Rudericus Gonzaluius Pomarius, & Simon Gonzaluius Pomarius, Petrus S. Vincentii, Gonzaluus Vera ex Fatis, & Garcias Matthæus eius

eius F. Didacus Garcias Vera, Garcias Lupius, & Simon Perezius Turiasonenses, Petrus Menezius, Martinus Simenius Agonius, Blascus Maza ex Cellis, Egidius Atrossilius, Gulielmus Castellinoui, Lupus Guilielmus Oteicia, Aznarius ex Ossera, Petrus Martinus Artallona, Fortunius Dahcius, Gartias Perezius Lainus, Gonzaluus Vergua, Gasto Castellonus, Petrus Iordanis ex Alcolea, Blascus Horta, Iohannes Martinius Danduesius, Iohannes Perezius Ahonesius, Petrus Alamanus ex Gradibus, Aznarius Rada, Rudericus Simenius Luna, & Artallus Luna Lupi Ferrentii Lunæ F.

Rex mutatis ad celeritatem iumentis, comitatu trium ex intimis, commutata persona, nocte, dieq; itinere non intermisso, ad Burdigalæ muros se sistit. Comites vetusto quodã monumento fuisse comperio Blascum Alagonẽ Artalli fratrem, Bernardum Peratalladã, & Conradum Lanzam: Raimundus tamẽ Montanerius, & Bernardus Dezclorius eiusdem ætatis scriptores vnius Peratalladæ meminere: & vetustus quidẽ earũ rerum scriptor Siculus fuisse commemorat Simonem Vrream, Gilabertũ Cruilliã, & Peratalladam Gilaberti F. Omnes tamen consentiunt trium tantum procerũ comitatu perceleri cursu eam viam in Aquitaniam perrexisse: & Dominicum Ficariam tanquam totius comitatus herum Regi, ac proceribus fuisse adiunctum: hominem in terra Gallia notum atque testatum, vtpote qui venaliciorum equorum in Galliam transmittẽdorum domesticum mercatum instituisset. Hunc Montanerius Cæsaraugustanum, at rerum Aragonensiũ vetus scriptor, & is q res gestas Alfonsi Castellę Regis cõposuit, Calataiubiensẽ ciuẽ fuisse cõmemorãt. Cũ nullus Carolus hostis, aut Angliæ Rex adesset, q̃ Pontifex detestabile certamẽ sacro interdicto vetuisset, Rex p̃sentiã suã Iohãni Greilio Aquitaniæ Pręsidi, Seneschallũ vocabãt, denuntiat. Quasi pignora præstitæ fidei galeam, scutum, hastã, & gladium Præsidi tradit: & confestim alio iter faciens, Baiona in Aragoniam reuertitur.

Illo ipso tempore, quo Rex in Galliam perrexerat Turiasone Sanctius Regis Castellæ F. illi occurrit: quod Iacobus Sanctii frater, Iohannes Nunnius Lara, & Iohannes Alfonsus Pharensis in Nauarræ regno militares copias cogerent: vt illius regni procuratori adiuncti Pharenses, & Lucroniẽses fines aduersus Castellæ Regẽ & Sanctiũ eius F. quam tumultuosissime adorirẽtur. Rex Turiasonẽ reuersus, Lupo Garciæ Salazari, & Michaeli Lupezio Lupariæ i.c. legatis committit, vt Iohannẽ Nunnium Larensem prouocẽt: bellum ei indicat, q; aduersus Castellæ Regẽ, & Sanctium sororis F. res nouas moliretur: Edicit præterea Martino Romæo Veræ Prætori Calataiubiensi, & Darocẽsi ac Turolẽsi Prætoribus, vt Larẽsi, & Albarracinien sibus ciuibus, q̃ ea vrbs Larẽsi, tãq̃ Theresiæ Azagreæ eius vxoris doti attributa pareret, cõmeatus publicos & priuatos prohiberent: vt suscepto cũ Larẽsi bello à cõmeatu, & reliquis copiis intercluderetur. Vndiq; bellum apparatur & domesticis copiis instruitur: nõ ad Larẽsis tãtũ p̃niciẽ: sed vt Nauarri inferri possetq; Philippus Gallię Rex, & Regis affinis, qui Nauarrę regni potiretur, inimicus, & hostis esset. Primarii duo Nauarri proceres Garcias Almorabidius, & Iohãnes Gonzaluius Bizzanus a Philippo Rege deficiũt: ac suas opes, operamq; Regi pollicẽtur: & Vela Nunnius Gueuara ex primariis itidẽ proceribus Nauarris, & cõplures alii ex eo regno antea se Regi addixerãt: q; Galliæ Rex Hẽrico Nauarræ Rege mortuo, eius ditionis iura atq; arces inuasisset: & Eustachiũ Belinachiũ hominẽ Gallum moderatorẽ, & ducẽ Nauarrę regno præfecisset: Põpelonenses ob eã rẽ, & aliquot regni ciuitates maximas turbas facerent.

A.D. VIII Id. Iun. Rogeri⁹ Lauria Regię classis p̃fect⁹ Gaulis p̃gress⁹ nauali pugna cũ classe Caroli ad Melitã insulã dimicãs, insigni laude victorię x. hostiliũ lõgarũ nauiũ potitur.

Rege Turiasone adsidẽte, dũ fines tueri, & Sãctio sororis F. opitulari, & subuenire studet, copiæ haud exiguę Regis Frãcorũ Sãguessæ finibus, Nauarris adiunctis incursantes, conniẽtes agros depopulãtur. Lerdã, Vllum, & Filerã oppida vastãt: atq; diripiunt. Cum Vllũ Simõ Atrieda fortis in primis, & strenuus vir, qui oppido dominabatur, propugnandũ suscepisset, in hostiũ potestatẽ venit: & in Narbonẽsem Tolosæ vrbis arcẽ cõtruditur. Hostes inde ad Pinzanam vallem penetrantes Bailiũ, atq; Arbuesium agrum inflammant & vallem quam Arago amnis intersecat, transgredientes Verdunum vsque perueniunt: Salueterraque oppido potiti arcem exædificant: aggereque, ac præsidio muniunt.

Cum fœdus inter Eduardũ Anglię, & Petrũ Aragonię Reges pactione cõnubii Alfonsi Aragonię Regis filii primigenii, & Leonorę Anglię Regis F. ictum esset, Põtifex Vrbe ueteri Non. Iul. ab ea cõsociatione Anglum auertere nititur: incestasq; eas nuptias, & illicitũ cõnubium, nõ legitimũ coniugiũ fore prædicat: q; Leonora Regina Eduardi Regis mater, Amadei Sabaudiæ Comitis soror fuisset: & Amadei Mãfredi Regis soceri Alfonsus pnepos esset. Seueris pręterea cõmonitionibus Eduardũ cohortatur, ne cũ Petro Eccl. siæ hoste, & perduelli affinitate sese deuinciat: grauiusq; & vehemẽtius, nisi paruerit, minitatur.

AERA. NAT. CHR.

GENERALIS ARAGONIÆ VNIO ATQVE COITIO.

Rege Turiasone conuentum celebrante, cum tam necessario tempore, tam propinquis hostibus, a suis non modo non subleuaretur, sed graues, & assiduæ querelæ iactarentur, easque proceres, ac populi deplorarent, quotidianisque precibus nihil se proficere viderent, inter se fidem, ac iusiurandum dant: libertatis retinendæ, atque tuendæ causa. Primarij ex proceribus viri eo in conuentu adfuere Simon Vrrea maior, Petrus Ferdinādius Ixeritanus, & Petrus, qui Aierbii dominabatur Regis fratres, Petrus Cornelius, Artallus Alagon, Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Sanctius Antilionius, Gombaldus Beneuentanus, & Simon Vrrea minor. Hos adsectantur viri Regia domo educati Lupus Guilielmus Oteicia, Petrus Iordanis Penna, Gombaldus Tramacetius, Egidius Vidaurius, Petrus Garcesius Nuezius: compluresque alii genere præstantes. Nisi Rex patriis legibus, & institutis, aut Alfonsus eius F. obtemperandum duxerint, se ab eorum imperio defecturos pollicentur: & omnes bello persequuturos, qui ad eam rationem non adhærescerent. In tam turbido, concitatoque animorum motu Rex conuentum transfert: Cæsaraugustamque indicit. Tanta vniuersi regni consensio fuit libertatis vindicandæ, vt neq; beneficiis, neq; regiæ amicitię memoria ab instituta coitione remouerentur: ea illata causa, ne iure, & legibus commutatis, regiis satellitibus subiecti perpetua seruitute premerentur. Ad externū, longinquū & ꝓpinquum bellū tumultu domestico collato, tumultuantibus procerib. Rex Cæsaraugustano in conuentu A. D. V. Non. Octob. priuilegiū, quod generale vocant, Aragonensibus sancit: quo in pristinum statum intermissa libertas vindicatur: vetusti mores patrii, atque instituta maiorum regno consentanea, non modo reuocantur, sed leges, quibus ipsi etiam Reges obtemperent, sanciuntur. Cum grauis offensio à ciuitatibus in Regem concitaretur, quod sale inuecto promiscue vti vetuisset, salis commercium dedit. Sic compositis rebus proceres hortari non desinit, ciuiles iras in exitium hostibus vertant.

Coitio procerum, atque populorum Aragonensium libertatis tuendæ causa, Vnionem appellauere, seditiose, ac populariter stabilitur: addita licentia, quoquo vellent, populum compellēdi. Neque initium repentini tumultus ciuitatum coactu, sed procerum, quorum nimia potentia atque auctoritas erat, coortum est. Pacta iureiurādo inter se cōfirmant: obsidibusq; cauent. Societate, ac fœdere, quos possunt, adiungunt, deuinciuntq;: illata, atque interposita causa, quod de recuperanda communi libertate, commune regni consilium initum esset: & celeriora, quam tutiora consilia, Rege tot bellis implicato, atq; distento præferuntur. Tum enim primum reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam pessum dedere. Rex Petrum Martinium Artassonam Iustitiæ præfectum reiectione interposita, tamquam suspectum, & infensum iudicem perhorrescit.

1322. 1284 Mense Ianuario, Catalanis proceribus turbantibus, cum de recuperanda itidem communi libertate Barcinone conuenissent, consiliaque iniissent, morum vetustorum statuta, atque scita, Viatica vocant, Rex assensione, atque auctoritate sua confirmat. Cum Rex militares copias in Catalonia cogi imperasset, & in Nauarram profecturas assereret, à Coitionis concilio ad Regem cum procuratoribus ciuitatum legantur Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Lupus Gurrea, & Petrus Garcesius Nuezius: q Regi, & Alfonso eius primigenio denuntient, se non permissuros, vt externæ, & aduenticiæ copiæ in Aragoniæ regnum traducantur. Ea legatione Regi Ilerdæ A. D. XIIII. K. Apr. renuntiata, adeo se lenem, & facilem præbuit, vt non modo cum legatis nihil de ea re expostulet, sed recipiat, polliceaturque se Cæsaraugustam aduenturum: & daturum operam, vt omniū querelæ, quæ apud Coitionis ordines de ipso habebantur, atq; iniurię vindicentur. Iacobus Exerica Regis frater, & Artallus Alagon gener Valentino in regno ad eam Coitionem, quos possunt, pelliciunt: magnæque ex eo turbæ, seditionesq; concitantur: quod Valentinæ ciuitates Aragonium forum renuerent.

A. D. III. Non. Mai. Indict. XII. apud Vrbemueterem Martinus P. M. Carolo Philippi Regis Francorum F. Aragonii, Valentinique populi regna, & principatum Cataloniæ attribuit: non secus, acsi sub Ecclesiæ imperium ditionemque recidissent. In eius veluti sacræ expeditionis subsidium, omnium ecclesiasticorum redituum, prouētuum & obuentionum regni Galliæ decumam Regi Francorum in quadriennium largitur.

Iohannes Nunnius Larensis Albarrazini dominus a Rege, quod ab eo defecisset, ea in vrbe obsidetur. Obsidionis metu vi bē deserit. Cū Rex Ermēgaudo Vrgellitano, & Raimūdo Folchio Vicecomite Cardonēsi, Raimūdo Anglesola, cui oppidanę Turolensium cohortes

[illegible] horres traditæ fuerant, & Raimundo Moncada primariis ductoribus vehementissime [illegible] labefactaretque propugnacula natura, & situ in primis nobilis vrbis, quæ [illegible] ciues seque, vrbemq; dedunt. Rex Ferdinandum F. quem ex primaria femina Agne Zapata concubina susceperat, Albarrazinienſi ditione donat.

Aprili mense Alfonsus Rex Hispali decedit. Testamento denuo Sanctium F. exsecratur ac [illegible] exagitat, & imprecationibus. Proditoris labem filio aspergit, & vt crudeliter ingratum, & beneficii immemorem exheredat. Alfonsum nepotem regni heredem dicit. Alfonso regni ditione spoliato, patruus regnat. Vclesii cum Aragoniæ Rege auunculo ad colloquia congreditur.

Quod Rex Petro Martinio Artassona Iustitiæ Aragonum præfecto magistratũ abrogasset, cum magistratus iura præsidio legum muniuntur, atque vallantur. Eo fit vt leges [illegible] ab ipsis Regibus, & regni ordinibus publicis in conuentibus sancitę vim [illegible] ipsorum Regum imperium, obtineant. Petrus Martinius Luna, & Cala[illegible] Coitione deleiscunt. Rex vt iurisiurandi religione se Coitioni addicant, im[illegible] præscribit. Arnaldo Rexacho, & Bernardo Orle internuntiis, Rex [illegible] damnatur. Martinum P.M. iniquum, & inexorabilem iudicem exhortens, atque [illegible] reiicit: & iniquo iudicio, pluribus latis sententiis agitatus à Pontifice Maximo appellat: Ecclesiæque se submittit: & ad summũ Pont. minime suspectum, [illegible] infensumve prouocat. A. D. X. K. Iul. Rogerius Lauria in sinu Stabiano Surrentini [illegible], Castri maris vocant, maximo prœlio nauali commisso, Gallos hostes deuincit: quo capti fuere Carolus Salernitanus Princeps Caroli Regis F. Iacobus Bussonus Gallicæ classis præfectus, Reginaldus Gallardus, & Comites Aceranus, Brenensis, Monopolitanus, & Villagensis: & Gulielmus Estendardus: ac plures Itali, Gallique proceres. [illegible] auctore externo comperio, Aragoniam classem XLI. longis nauibus cõ[illegible] & cum LXX hostium tanto impetu, viriumque conatu decertasse, vt XLII. fuerint ab illis captæ. Rogerius Beatricem Constantiæ Reginæ Aragoniæ sororem, quæ diutius apud Carolum Regem captiua arta custodia septa in arce S. Saluatoris Castelli, quod [illegible] vocant, sibi reddi imperat Princeps in Matagryphoniam Messanæ vrbis arcem [illegible] & in Ricardum Risum, & Henricum Nicæonum summo supplicio tãquam in [illegible] animaduertitur. Rogerius præclarissima victoria parta, magni ducis laudem consecutus, eius certe victoriis, bellicisque rebus auctum imperium fuit, protinus inde [illegible] marique oppugnat: Scaleam, Citrarum, S. Lucidi oppidum, & Montiam in deditionem redigi curat: magnaque eorum ditione potitur. Aliquot oppida expugnat [illegible] regionis, quam Basilicatam nominant. Feruidi animi vir Rogerius, ferox viribus, & armorum vsu, in quo vno regimen omnium naualium rerum maritimorumque bellatum fuit, quotiens decoris, & laudis discrimina adeunda essent A. D. II. Id. Sept. in [illegible] clarissimam totius Africæ Insulam traiiciens, in Regis eam potestatem, ditionemque redigit. M[illegible]ganus Sarracenus qui Montanorum Tripolitanorum ditionis po[illegible] Tunetanum Regem cognominat, à prœdonibus Catalanis interceptus in Regis potestatem deuenit: & in Matagryphoniam custodiam coniicitur.

[illegible] deliberatum, constitutumque publico conuẽtu esset, vt Carolus Salernitanus Princeps eo mortis supplicio afficeretur, quo Carolus eius pater in Conradinum Conradi Regis F. Frederici Imperatoris N. tam acerbe, crudeliterque vsus fuerat, ac totius [illegible] Principi testatum, manifestumque esset, Regina Constantia, Iacobusque F. [illegible] clementiæ laude, Siculorum animos temere cõcitatos retinent. Vt saluum, [illegible] conseruent, ex Matagryphonia Mamertinorum arce, in Cephaleditanam [illegible] Mamertini in captiuos Gallos, qui in custodias traditi fuerant, periculum ca[illegible] & plures eorum ferro trucidantur. Rex reliquos à morte vindicari, libera[illegible] imperat modo ne bellum aduersus se inferant: aut cum hoste consentiant: & vnius Reginaldi Gallardi Gallicę classis præfecti, in ea re fides egregia enituit.

[illegible] Castellæ oppido, in ipsis regni finibus colloquium inter Reges Petrum, ac Sanctium Petri sororis F. habitum. Inde Borouiam vicinum oppidum ineunt: vbi fœde[illegible] iurantur: renouanturque. Sanctius auunculo pollicetur, se aduersus [illegible] Regem comparaturum, si eius regnum inuaderet: atq; in ipsa acie, vna cum auunculo prœlio decertaturum.

Raimundus Botonachius Regis legatus Rodulphum Imperatorem in amicitia, [illegible] quo Gibellinæ factionis à Rege partes in Italia deuinciebantur, confirmat. Permutationis pactio ea à legato obiicitur: vt Rodulpho iura ditionis Allobrogũ Sabaudiẽsis

AERA. NAT. CHR.

comitatus, quæ Rex liberis suis deuoluta contendit, tribuantur: eorum oppidorum commutatione, quæ Regiis in ditionibus Templariorum ordinis militiæ addicta erant. Pollicetur Rodulphus se Italiæ finibus Regi auxilium aduersus Carolum hostem laturum: breuique Alpes transcensurum se sperare, vti diadema regni more suscipiat. Gisbertus præterea Botonachius Episcopus Valentinus ad Margaritam Reginam Ludouici Gallorum Regis vxorem legatur: quod Rex speraret eius interuentu Philippum Galliæ Regem filium, inimicitias contumaciæ nomine susceptas depositurum: sed vltra Parisios Episcopum progredi vetant: quod Reginæ cum Carolo Rege magna simultas intercederet ex quo Prouinciæ dominatum vxoris nomine interuenisset: cum Margarita Regina natu maxima filiarum Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fuisset.

Augusto mense Philippo Francorum Regis natu maiori F. Iohanna Henrici Nauarræ Regis F. atque regni heres in matrimonium collocatur. Regalibus insignibus Pompelone ornatur Philippus: & id temporis Rex Turiasone exercitu coacto, ad Tudelæ vrbis muros prope Hiberi ripas castra metatur: & Iohannes Nunnius Larensis, qui Tudelæ propugnationem susceperat, equitatu, & peditatu immisso, eas copias qui nondum Hiberum transmiserant, prœlio tentat: atque lacessit. Rex Nauarræ finibus bellum infert: cum continua bella per biennium in Italia, & Sicilia gererentur: & maiora instarent. Exercitu dimisso, cum Cæsaraugustam Nouembri mense iniisset, & militaria stipendia inter proceres esset partitus, benigne suam operam Regi pollicentur: sed Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis frater, & Artallus Alagon gener, & Petrus Iordanis Pinna operam nauare abnuunt, atque recusant. Rex Magalionensia, & aliorum oppidorum decreta stipendia subtrahi illis imperat.

1323. 1285 A. D. VII. Id. Ian. Rex Carolus Fogiæ mortem obit: princeps, cui, etsi haud dubia virtute, ac rerum gestarum gloria opulentissimum regnum tenuerit, cum vita suppeditauisset, ad extremum, & consilium, & fortuna, & ipsius partæ gloriæ splendor defuit.

Complures Apuliæ, Calabriæ, atque Campaniæ ciuitates Carolo Rege defuncto, res nouas moliuntur. Regis nepos Carolus Caroli Principis Salernitani F. regni res confestim administrat: geritque: cũ in tutelam Roberti Attrebatensis Comitis, fratris patruelis Salernitani Principis traderetur. Gerardus Parmensis Sedis Apostolicæ legatus ducis munia Ecclesiæ nomine sustinet.

A. D. VII. Id. Mart. Rex Oscæ publico conuentui præsidet: & inde Zufariam in A. D. VI. K. Apr. transfertur. Cum ad eam diem Rex se non stitisset, qui coitionis regni partes sustinent, assueti quidem regio imperio, sed maiori libertatis præsidio, a Iohanne Egidio Tarino præfecto Iustitiæ Aragoniæ, tamquam legitimo conuentus iudice, qui iudex sedit, & causis præfuit, quas consilio ordinum decidere erat necesse, cum Rex contenderet, à se iudices dari oportere expostulant, vti absente Rege, secundum præsentes iudicet: in eis postulatis, quæ interposita erant: Regique intenta. Cum Rex citatus non ad fuisset, Magistratus secundum eorum causam iudicat. Eo tum statu res erant, vt qui se ad eorum procerum amicitiam aggregauerant, meliore condicione, atque æquiori imperio se vti arbitrarentur. Interfuere ei conuentui Bernardus Guilielmus Entenza, Simon Vrrea maior, & Simon eius F. Artallus Luna, Petrus Aierbius, Petrus Cornelius, Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Sanctius Antilionius, Guilielmus Podius, Gombaldus Beneuentanus, Amor Dionysius, Petrus Martinius Luna. Ex his qui se Regis domesticos appellare consueuerant, adfuere Guilielmus Alcalanus Xarci dominus, Gombaldus Tramacetius, Egidus Vidaurius, Petrus Maza ex Cellis, Guilielmus Alcalanus Quinti dominus, Petrus Sesesius, Artallus Horta, Didacus Perezius Escoronus, Lupus Ferrencius Luna, qui Lurcenii dominabatur, Petrus Garcezius Nuezius, Lupus Gurrea, Rudericus Sanctius Pomarius, Simon Perezius Pinna, Alfonsus Castellinoui, Petrus Pomarius. Totius nobilitatis Valentini Regni nomine adsedere Simon Sanctius Aradrius, & Ferdinandus Sanctius Aiuarius. Quod Rex pollicitus fuerat, se Præfectum Iustitiæ natione Aragonium, Valentino in regno creaturum, qui ciuitatibus, atque proceribus, quibus scita, priuilegia, & fora, quæ vocant, Aragonia facta, irrogata, & indicta fuerant, ius diceret, & in eius iudicium causæ controuersiæque omnes deducerentur, vniuersi regni magistratui præficit militaris ordinis virum Aragonium Alfonsum Martinium: & ciuitatibus eius regni iudices dantur: qui ea obseruent, quæ scita erant in Aragoniæ regni legibus: atque institutis. Præterea decretum fuit, vt in posterum Rex Ripacurcienfi ditioni proprium, & præcipuum iudicem daret: qui Gradibus, eius regionis oppido, pro tribunali sederet: atque pronuntiaret: & primarum reiectionum eius iudicis factarum aut Barbasti, aut apud Præfectum Iustitiæ Aragonum iudicia fierent: secundæ vero

vero appellationes ad Regem reiicerentur: & eorum iudicum sententiis, quos Rex elegisset, litibus, & controuersiis finis, & modus terminaretur. Regis etiam nomine coram Præfecto Iustitiæ Aragonum lites aliquot proceribus intenduntur: & cum lites contestatæ essent, & iudicium damni iniuria constitutum, Præfectus de consilii conuentus sententia, ut tribunali pronunciat: eiusque iudicia, quod Rege absente, fierent, a Rege ipso firmantur: & stabiliuntur. AERÆ NAT. CHRI.

Iohannes Egidius Tarinus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Cum de vniuerso genere belli, quod a Francorum Rege, de regno Aragoniæ, filio asserendo parabatur, multa, & pæne incredibilia, ac de præsenti hostium apparatu fama efferrentur: non vana magis specie, quam efficaci euentu extitissent, nisi vnius principis omnium fortissimi, & animi maximi virtus obstitisset. Namque non modo ab Hispaniæ Regibus finitimis, & cognatione adiunctis, sed a suis turbantibus, & res nouas molientibus delictus, cum externorum principum in vnum, tamquam Ecclesiæ hostē, veluti sacra expeditione vires, atque arma concitarentur, verterenturque, illo robore animi fuit, vt labantibus rebus, aucta potius per eum, quam immunita regia maiestas dici vere posset. CXL. naues longæ, ac LX. quas taridas vocabant, transmittendis equis idoneæ, præter innumeras alias minores naues, in prouincia Gallia, & Ligustinis litoribus adornantur: armanturque. Maximus hostium, fortissimúsque exercitus conficitur. Bernardus Dezclotius, præclarus in primis auctor ætatis eius ad XIIX. M D C. equitum, C. L. M. peditum conscripta, ac centuriata fuisse, & lixarum, & calonum numerum L. M. perhibet: ac X. M. sagittariorum recenset eo in exercitu metuisse: & admirandam machinarum, ac tormentorum molitionem adhibitam. Philippus Rex, quod duce, & Imperatore bellum gerebatur, finibus regni appropinquans, Tolosæ substitit. Pyrenæi saltus a nostris occupantur. Petrus Rex Pyrenæo transcenso Perpinianum regiam fratris Balearium Regis sedem, fratre pulso, occupat. Fratris filios retinet: quod belli faciendi causa cum hoste consensisse iudicaretur: & Gallorum Rex summi Pontificis decreto Valentinum regnum Balearico Regi obtulisset: si aduersus fratrem maritima, & terrestria auxilia adiunxisset. Dalmatium Roccabertinium Vicecomitem, Comitemque Emporitanū potentes in Indigetibus regulos cū reiecti, & relegati longe a se viderentur, Rex conciliare sibi, atque ad vsus belli adiungere, quod eorum ditiones, primos hostium aditus incursuræ erant, studet. Gallorum exercitus Ruscinonis regionem inuadit ea via, quæ Salsulas vicum ducit. Castra in suburbano Perpinianensi faciunt: oppidumque circumsident. Philippus Rex duobus filiis comitatus Nauarræ Rege, & Carolo, quem se Aragonium Regem nominabat, ad Castrum Zarochæ statiuum sibi præsidium collocat.

Sanctius Rex neglecto sacramento, obtentu proprii discriminis, quod sibi a Iuceffio Mauritaniæ Rege, intra Bæticæ fines intendebatur, rogatus auxilium ferre Regi auunculo, propinquo, finitimoque, labantibus rebus, & pæne desperatis recusat. Res præterea memorabilis ab antiquo scriptore traditur: conterritis nostris, cum publicis, priuatisque deliberationibus trepidarent, neque consilium in tam affectis suppeteret rebus: ex intimis consiliariis regiis Petrum Martinium Boleam tutius, quam honestius cum dignitate consil.um exquirentem, callide in fraudem vertisse. Nam cum Sanctius regni stabiliendi causa, cum Philippo Rege consensisse traderetur, Bolea callidum consilium tegens. & generale mandatum accipiens, ementita legatione, Sanctio Calatayubium oppidum, ditionemque eam Regem condonaturum pollicetur: modo bellum ne inferat. Eo dono Sanctium illectum ab nefario scelere se cohibuisse. Dum vero ditionem eam ex pacto Sanctius repetit, Rex, qui in fide violanda, inexpiabilem eam fraudem conceptam fuisse nesciierat, Boleam Sanctio dedi imperat: qui ab eo dimissus fuit: neque de dolo malo in iudicium adductus. Vtcumque ea res se habuit, Regem alioqui animi inuictum, tot principum conspiratione, atque contumacia eo tempore fortuna concussit: vt maioris splendoris, & gloriæ compotem redderet.

Simon Vrrea, Attallus, & Lupus Ferrencius Lunæ, Rudericus Simenius Luna, & Didacus Perezius Escoronus bellum aduersus Iohannem Nunnium Larensem, & in Castellanos inferunt. Michaël Perezius Isuerrius Baianæ arcis præfectus arcem firmo præsidio tuetur: & Sosium, Thermæ, & Saluaterra aduersus finitimos Nauarros muniuntur.

A. D. XVII K. Apr. Rex nominatim ex omnibus ciuitatibus nobilissimo, & fortissimo quoque euocato, in ipso Pyrenæi aditu, atque ascensu, acri, & veterano

ABRA. NAT. CHR.

milite vſurus: & copias omnes, quod bellum trahendum videt, præſtolaturus, Ficarias oppidum contendit. Cum exigua manu, & montanis, qui ſaltuoſos locos incolunt, colles circumſidens, Iuncariam tenet. Inde Pyrenæi iugum, collem Panizaſium vocant, ſupra viam, qua exercitus hoſtium montes tranſcenſurus erat, præſidio munit. Adeo vero perexiguæ copiæ conuenerant, vt vix ipſa montium culmina obſiderentur. A. D. VI. Id. Mai Galli Ruſcinonenſem tractum incurrentes, & Perpiniano potiti, Helenam vrbem expugnant. Balearicus Philippum Regem, vti amicum, & eiuſdem fœderis ſocium excipit. Gallis Pyrenæum traiicientibus, dum noſtri, & ſi montani, & aſperi homines, in armis vitam degentes montium clauſtra obſediſſe videntur, & hoſtium ingentes, immenſæque copiæ iugis omnibus ſe effudiſſent, neque reſiſtere, ac repugnare, tot, tamque valentibus cohortibus poſſent, ſaltu anguſto ſuperatis montibus, ſtatim deiiciuntur: funduntur que. Rex tamen, in quo vno omnis ſpes, ratioque vincendi collocata erat, quæ illius fuit animi magnitudo, & ætas militaribus laboribus exercita, copias auxiliares puſillas, atque oppidanas dimittit: dum furentes, ac violenti impetus hoſtium comprimerentur: eoque conſilio vtitur, vt bellum in hiemem ducat, & Sicilienſem claſſem arceſſere poſſit: proceribus, & euocatis, ac veteranis militibus retentis.

Victa præſenti metu Indigetum oppida complura in deditionem conceſſere. Cardonenſis Gerundam nobilem vrbem hoſtibus ſubiectam, atque oppoſitam, tuendam ſuſcipit: tribus ſtrenuis viris Catalanis comitatus Guilielmo Caſtleaulinio, Guilielmo Angleſola, ac Bertrando Canellia. cxxx. equites, veteranique milites haſtati, & ſagittarii II. M. D. præſidio propugnaculorum collocantur. Hoſtes caſtrum Lerzium magna tormentorum vi oppugnant. Cum propugnatores non ſolum vires, ſed ſpes omnis defeciſſet, ſeque, caſtrumque dedunt. Eo loci, ac ſi earum regionum primariam arcem expugnauiſſent, Carolus Philippi Regis F. legato auctore, Barcinonenſis comitatus, principatusque Cataloniæ poſſeſſionem vſurpat. Ampliſſima dignitatis præmia beneficiariis ſuis conſtituit: & Cataloniam terram inter eos partitur. Militaribus muneribus obeundis Imperator, caſtrorumq; dux deligitur, quem Seneſcallum vocant.

Operibus ingentibus ſepta Gerunda eſt. Turres, vineæ, teſtudineſq;, & alii oppugnandarum vrbium apparatus admouentur: neq; his intra muros noſtri coercentur: cum agger promotus ad vrbem, & vineæ iam iniunctæ mœnibus eſſent, vallo foſſaque obſideri cœptum. Ita hoſtibus expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem ſpes iniecta, Noſtris fortiter reſiſtentibus, atq; repugnantibus, diu nequicquam propugnata eſt.

Rex, quod equitum opera in montoſis, & ſiluestribus locis non deſideraretur: maiorem equitatus partem Oſtalrico, & Beſaluno collocat. Aliis locis ſtrenuos duces admouet Albertum Medionam, Bernardum Angleſolam, Berengarium Puchuertium, & Berengarium Roſanem: qui incurſantes, & diffluentes hoſtium copias coërcerent: ac male multarent. Copiæ, quæ maxime veteranæ erant, coguntur.

Vnionis, quam vocabant, ſocietas Cæſarauguſtæ ipſis Iulii K. lege ſancit, vti Aragoniæ proceres, equites, militareſque manus in ſubſidium Regi ad bellum, aciemque præſto ſint: iis exceptis, qui in Nauarræ finibus, & ad Albarrazinium, in propugnatione earum regionum ſtipendia merentur. Copiis auxiliaribus Petrus Aierbius Regis frater præficitur.

Raimundus Marquetius, & Berengarius Maliolius ſtrenui rerum nauticarum duces, à Rogerio Lauria regiæ claſſis præfecto, ex Siculis oris in Hiſpaniam præmiſſi, cum x. nauibus longis xxIIII. hoſtium longas naues, quæ ad Rhodam, & S. Felicis ſtationem commorantes, noſtros portubus, atq; omni ea maritima ora prohibebant, & ſuſcepto bello, ne ſui commeatu, & reliquis copiis intercluderentur effecerant, adoriuntur: & inſigni prœlio nauali ſuperant. Cum victoriam ſtabilitate, atq; conſtantia eſſent conſecuti, naues IIX. capiunt: & in iis prætoriam, cum ipſo duce Gallo Guilielmo Lodena.

Rex Oſtalrico, cum delecto nobilitatis, ac militiæ flore, ad D. equites, & V. M. veteranorum peditum fuiſſe conſtitit, eo conſilio procedit, vt equitum Gallorum turmas, reliquaſq; manus, Auſetanorum, & indigetum regionibus incurſantes peruellat: atq; coërceat. Cum ingenti parte equitatus Gallici, & hoſtilium copiarum albente cœlo congreſſus prœlium committit. Læti, atq; ouantes hoſtes accepere pugnam: quæ longa, atq; anceps fuit. Magna diei parte pugnatum: magna vtrimque cæde. Strenue ab omni parte res geritur. Rex in primis ſtragem edens, pulcherrimi facti laudem tulit: qui cominus in acie pugnans, magno impulſu, atque conflictu obſiſtens, Niuernenſem Comitem, & Claramontium ſua manu occidit. Cum Niuernenſis Regem eminus venabulo tranſuerberaſſe crederet, Rex eum perſequens claua ictum equo deturbat: & Guilielmum Scribam,

qui

qui Regi prœlianti aderat, vt hostem obtruncet, imperat: atque Guilielmus, dum ensem illi detrahere nititur, vna mortem occumbit. Pugna ea, A.D. XVIII. K. Septemb. pugnata constanti illorum temporum fama celebratur: quod clarissimus, qui vnquam fuerunt Rex, duxque, maxima virtutis gloria præstans, & Gallica procerum nobilitas, atq; ingens eorum equitatus robur, infestissimis animis conflixerint. Hostilis equitatus duces fuisse accepimus Iohannem Ancurtum regiorum Galliæ castrorum præfectum, Connestabulum vocat, Comitem Marchiæ, & Rullum Rasium. Exteri omnes ad vnum auctores Aragonium Regem eo prœlio deuictum, atq; ex acie saucium elatum referunt: & breui defunctum: quod falso memoriæ proditum conuincitur.

Gerunda magnis vltro, citroque illatis detrimentis, incredibili constantia propugnatur. Cum extremo tempore obsessis subueniri non posset, vrbem dedere paciscuntur: nisi intra xx. dierum inducias, nostris auxilia missitarentur. Omne id tempus contrahendis auxiliis, & reficiendis veteranorum copiis consumitur.

Alaimus Leontinus regni Siciliæ magister Iustitiarius, quo auctore, & consiliorum primario administro, atque ductore Galli insula Sicilia exacti fuerant, maiestatis minutæ conuictus, quod ad Gallorum Regem cum Machalda vxore, & filiis, ac Proratio Augustano, & Maurico Scalera affini, & Iohanne Mazarino, & Dinolfo Mineo fratris filiis defecisset, in Siuranam arcem detrusus pœnam suo scelere dignam suscipit.

Id. Iul. Rogerius Lauria Bruttiorum, & Apuliæ oras classe preteruectus, expositis militibus Tarentum obsederat, atque irruperat. Delectis XXXVI nauibus longis in Hispaniam nauigans, ad Barcinonensem stationem, A. D. V. K. Octob. appellit. Incredibili festinatione hostium classem consecutus, quæ XL. nauibus longis constiterat, A.D. VI. Non. Octob. cum quattuor actuarias Siciliensis classis sibi adiunxisset, ad S. Felicis stationem in certamen deuenit. Galli in ipso impetu, atque conatu profligantur: XIII. naues intercipiuntur: & Iohannes Scotus Gallicæ classis præfectus captiuus remanet. Nostri reliquas naues perceleri cursu velificantes, ad Narbonensem stationem, Gradum vocabant, persequuntur: quibus Henricus Marius Genuensis præfuerat.

A.D. XV. K. Octob. Tiburi Honorius IIII. P. M. qui in Martini demortui locum suffectus fuerat, ob iniqua, & grauia onera, quę à Frederico Imperatore, eiusque filiis imposita fuisse obtendebatur, & à Martino ipso Caroli Regis consensu in ordinem redacta erant, Apostolico decreto sancit: vti tributorum onera, quæ prouincialibus Siculis intolerabilia imponebantur, tollerentur, sperans eo emolumento, Siculorum animos a se permulceri, atque allici posse: vti ab Rege Petro deficerent.

Castra Regis Francorum funesta peste in Indigetibus vastantur: atque in dies singulos deseruntur. Philippus Rex valetudinis vitio, atque ægritudine animi laborans, Castellionem vicum in ipsis Emporiarum vetustæ vrbis vestigiis situm, recedit.

Gerunda hosti exactis induciis, confecta paucitate propugnatorum opere, vigiliis, & vulneribus, quæ semper eosdem perculerant, ex pacto deditur. Vix per conditiones tradita fuerat, cum subito castra deseri cœpta sunt: quod hostes inclusi montibus, firmiore se munimento a nostris circumuallatos, quam à se vrbem viderant. Tantum enim terrorem Petrus Rex perpusillis copiis fecerat, vt vix credibile esset, tam affectis rebus, solos per se ad bellum suscipiendum coortos. Fugæ magis modo complures manus, manipulatesque cohortes per inuios saltus funduntur: & occursu nostrorum militum recedentibus signa inferuntur. Cum obsepta culmina vidissent, in angustiis montium palantes hærent. Sed nostri cum saltus, per quos exercitui regressus erat, insedissent, versis signis, & vasis conclamatis, ægre tot agminibus, aut regressus, aut effugium, periculosis casibus superatis, patuit. Dum omnes hostium copiæ proximos montes cepissent, nec quidquam tuti loci regredientibus esset, & de iugis, quæ ceperant, funderentur, Almugauares, veteranorum manus irrumpentes stragem fecere. A.D. II. K. Oct. exercitus hostium fusus, & ad fugam pronior, Panizasium Pyrenæi collem transcendit.

Philippus Rex Perpinianum moribundus lectica delatus, A. D. VI. Non. Octob. moritur.

Nostri Gerundam hostibus deditam oppugnant. Propugnatores xx. dierum inducias paciscuntur: quibus exactis vrbem dederent, nisi subuentum esset. His constitutis Rex Barcinonem festinanter contendit: & in vrbem A.D. IV. Id. Oct. cum ingentem sibi laudem, & gloriam peperisset, introit: haud quaquam tam insigni victoria lætus, quam quod præter exiguam Indigetum, & Ausetanorum partem incendiis, & incursionibus deformatam, cetera contra spem salua, sua virtute, aduersus ingentes copias fecisset.

AERA. NAT. CHR.

Ea tempestate, dum hostis malis victus, subactusque bello esset, Simon Vrrea, Lupus Ferrencius, Artallus, & Rudericus Simenius Lunæ Aragonii proceres, & Didacus Peresius Escoronus, qui regni finibus in Celtiberis prætendebantur, cum ea manu, quæ Iohannis Nunnii Larensis ductu Molinæ Præsidio collocata erat, in certamen, ancipiti pugna deueniunt.

Fuerat Carolus princeps Salernitanus à Iacobo Regis filio Cephaledi traditus tribus strenuis viris Catalanis Raimundo Alemano, Simoni Dezlorio, & Guilielmo Pontio: ea conditione, naui in Cataloniam deportandus, vti iureiurando astringerentur, quoduis potius mortis periculum se adituros, quam in aliorum potestatem Princeps veniat: aut priusquam dedere cogantur, in mare demersuros. Ad fœderum pactiones Salernitanus, & Iacobus Regis F. deuenerant: pollicetur que Salernitanus se iure regni Siciliæ Iacobo cessurum: & insularum adiacentium: suo, & heredum nomine: & Blancam F. illi in matrimonium traditurum: & alteram, ex filiis Frederico Iacobi fratri collocaturum: & Tarentinum Principatum, atque Honorem S. Angeli, quemadmodum Manfredus Rex obtinuerat, dotis nomine adiecturum. Præterea sponsione cauet, vt Ludouicus F. Iolantē Iacobi sororē vxorē ducat: & Bruttiorum ditionem dotalem dicit: seq; filios earum pactionum obsides relicturum recipit: & eis adiecturum complures ex proceribus Galliæ, & Prouinciæ, & regni Angliæ. Adhæc ingentem pecuniæ vim condonandam esse recipit: eiusq; periculum facturum, nisi intra biennium ea fœdera à Sede Apostolica, & Galliæ Rege sancirentur: alioqui in Regis Aragoniæ potestatem venturum.

Dum Rex, omni celeritate, & studio incitatus operam dat, vt militares copiæ in Balearem Maiorem transportarentur fratrem bello, odio penitus insito, persecuturus, A. D. VII. K. Nou. Barcinone, eo consilio proficiscitur, vti Salonio portu primo quoque tempore classem soluat. Iter Tarraconem faciens graui morbo, æstu, febrique iactatus, media via, ita repentino concidit, vti humeris Villamfrancam reportaretur. Supremum diem adesse ab Arnaldo Villanoua nobilissimo, & optimo illius sæculi medico intelligens Alfonsum filium, vt Balearicam expeditionem maturet, hortatur. Dum animam agit, certior redditur, Carolum Salernitanum Principem captiuum Barcinonem delatum: & Gerundam suis deditam.

Cum incredibili animi affectu Rex peccatorum confessionem, noxiarumque pœnitentiam esset testatus, & ad sacrosanctum Eucharistię sacramentum se proiecisset, vnctionisque sacræ extremo esset expiatus, præsentibus Bernardo Oliuellia Tarraconensi Antistite, & Valentino, atque Oscensi Episcopis, & magna procerum turba insigni religionis pietate, A. D. IV. Id. Nou. vt Dezclotius perhibet, defungitur: sabbatho enim quod festum S. Martini diem antecessit, obiisse testatur: Princeps ad omnia summa natus: & vere magnus: cuius nominis splendore æternæ laudis gloriam est consecutus. In cœnobio SS. Crucium D. Bernardi sepelitur: cum more regio iusta magnifice fecissent. Publicis enim exequiis ducitur ingens funeris pompa: qui supremus Regibus hono habetur.

Testamento regnorum, & ditionum paternarum Alfonsum filium heredem reliquerat: nulla Siciliæ regni mentione facta: quod ille ipso die, quo nauim conscenderat, in Africam nauigaturus testamentum in procinctu fecisset. Iudices ab eo in testamenti tabulis designantur Archiepiscopus Tarraconensis, Episcopus Valentinus, Rudericus Peresius Pontius Alcanicìensis præfectus, Artallus Alagon, qui Theresiam Peresiā Regis filiam in matrimonium duxerat, Artallus Focius, & Gilabertus Gruillias.

Fuit is annus trium præclarorum Regum, & Martini P. M. morte insignis.

ALFONSVS III. ET XVI. REX ARAG.

Alfonsus Regis F. viuo, & spirante Rege, cum naues, quæ in Catalonia erant, reficerentur: expedirenturque, portu Salonio nauim conscendens classem soluit: patruum Iacobum regno exturbaturus. Ad Porrazam Maioris Insulæ stationem terram attigit: & expositis militibus ad vrbem castra metatur. Præcipui eius expeditionis ductores Alfonso à Rege adiuncti fuerant, Blascus Alagon Artalli frater, Sanctius Antilionius, Petrus Garcesius Nuezius, Petrus Sesesius, Blascus Simenius Aierbius, Simon Peresius Andosilla ex Aragoniæ regno. Catalani proceres eo in bello militauere Petrus Moncada, Raimundus Durgius, & Maimonus Plegamanius. Cũ in ciuitate diuturnitate otii, multitudo insolens belli tumultuaretur, Conrado Lanza internuntio, ciuibus se, suaque dedentibus, Rex Insula potitur: & in ea se Regem Aragonium, Maioricensem ex Insulæ nomine, & Valentinum, Comitemque Barcinonensem nominat Rogerius Lauria in Siciliam classe transmissurus, fœderum vinculis summæ coniunctionis, & amoris artissimis Alfonsum

Regem

Regem astringit: vti Iacobo Siciliç Regi fratri opituletur: & ad tuendum regnum, & vindicandas ditiones Campaniæ, & Apuliæ, & continentium regionum subueniat. AERA. NAT. CHR.

Iacobus Regis frater mortis paternæ nuntio accepto, A. D. XVII. K. Ian. regium Siciliæ nomen vsurpat: ac se Regem Ducatus Apuliæ, ac Principatus Capuæ nominat: eoque titulo posteri Reges Siculi Aragoniæ stirpis vsi fuere: quamdiu cum Caroli Regis nepotibus bella gesserunt.

IACOBVS SICILIÆ REX DVCATVS APVLIÆ ET PRINCIPATVS CAPVÆ.

Anni initio Rex classe, ex Maiore Balearium insula in Ebusum transmittit. Arcem natura ac situ egregie munitam, armisque septam incolæ dedunt. Ex Ebuso Alicantis portum tenet. 1324. 1286 Regi ad vrbem Valentiam aduentanti obuiam processere Iacobus Exerica patruus, Iacobus Perezius frater, Guilielmus Raimũdus Moncada, Bernardus Belpucius, Amor, & Gabriel Dionysii fratres, Petrus Iordanis Penna, Rudericus Sanctius Calataiubiensis, Petrus Zapata, qui Toui dominabatur, Carrocius Rebolleti dominus, Berengarius Laciolius, & Simon Romaninus: & omni auctoritate aulæ regiç communita regnũ cum dignitate obtinet. A. D. IIII. K. Feb. S. Valerii festo die in ęde maxima Saluatoris Cæsaraugustæ ordines regni, qui eo loci conuenerant, Bernardum Guilielmum Entenzam, & Simonem Vrream legatos ad Regem præmittunt orantes, expostulantesque, vti primo quoque tempore Cæsaraugustam adueniat: & iurisiurandi religione de more, leges, atq; instituta, & fora, ac priuilegia, & vetustos patriæ mores sanciat: & regalibus insignibus, & militari auctoramento decoretur: nam dum ea comitia non peragerentur non esse a superioribus Principibus vsurpatum, vt regio nomine, aut eius muneris functione vterentur. Ea legatione Regi ad Moruiedrum renuntiata, Rex benignissime respondet: & non sibi è dignitate visum esse, cum ab Archiepiscopo Tarraconensi, & Episcopis, proceribus ac ciuitatibus Cataloniæ regali nomine compellaretur, Infantis nomen a se populo edi: atque peruulgari. Regii funeris exequias supremi diei celebritate prosequitur, Arnaldum Rogerium Palliariensem Comitem à Cinga ad Panizasium collem pro Rege Cataloniæ præficit.

A. D. IIII. Non. Feb. sacro D. Mariæ purificationis die Iacobus Rex Panhormi festa, ac sollemni cærimonia regium diadema suscipit. Insignia regia, aquila Regis Manfredi nigra, argenteo scuto expansa, & tæniis puniceis Barcinonẽsibus in quadrum distincta variantur. Ea celebritate cccc. primarii ex Siculis viri militaribus insignibus decorantur.

Gilbertus Castelletius Catalanus, & Bartholomæus Nicastrensis Siculi Regis legati Romam, eius rei causa proficiscuntur, vti de more Pontificis maximi voluntati, Iacobum Regem perpetuo pariturum obtestentur. Spreti, ac repudiati continuo dimittuntur. Barcinonem legationis causa Regis Castellæ nomine conueniunt Didacus Lupezius Piarensis, & Michael Simenius Aierbius Ecclesiæ Toletanæ Archidiaconus, & Rudericus Perezius Pontius Calatrauensis militiæ Magister: fœderum initorum non tãtum sanciendorum oratores quam vti Alfonsus, & Ferdinandus, qui Setabitanæ arcis custodia attinebantur, Regi Castellæ patruo tradantur: vti præsidia stabilitatis regni obtineat. Aragonius pacta ea renuit: quod Castellæ Rex totum se Gallorum Regi dedidisset.

A. D. XIIII. K. Apr. Petrus Cornelius inter primores Aragonios longo stemmate insignis, & virtute prçstans, qui Iaccæ earum regionum dux præsidebat, prçlio Nauarros vincit: quo Iohannes Corbaranus Lehetius eorum dux capitur.

Rex Cæsaraugustam vrbem die cænæ Domini sacro. A. D. II. Id. Apr. ingreditur. Festo paschalis, ad maximam Saluatoris aram regium diadema suscipit manu Iacobi Oscensis Episcopi: quod Tarraconensis Antistes aberat: & Cæsaraugustana Ecclesia pastoris curatione, administrationeque vacaret. Maxima celebritate, militaribus summi imperii, atque honoris insignibus ornatur: vt priscus mos fuit Aragoniç Regibus. Puncto eo temporis, obtestatione paterna vtitur: se proprio, perenni, ac præcipuo suo, non adscitício iure regnum esse adeptum. Cum Rex leges, priuilegia, fora, & immunitates omnes iurejurando sanxisset, & regni libertas stabilita esset, magna inter proceres dissensio, atq; concertatio suboritur. quod plures contẽderent, vt deprauati mores aulæ regiæ ordinũ consilio, & eorius conuentus in ordinem redigerẽtur: repugnantibus, & contra tendentibus Petro Aierbio Regis patruo, Artallo Luna, & Lupo Ferrencio Luna, Ruderico Simenio Luna, & Sanctio Antilionio: & maiore parte regiorum domesticorum: & aliorum, qui conuentui intererant. Rex neque lege, neq; priuilegio cautum vnquam fuisse contendit, vti Reges eorum hominum arbitrio, consiliove domesticas res componerent: aut gubernarent: moderarenturve. At proceres priuilegio generali cautum esse obtestantur, vt Rex

AERA. NAT. CHR.

domesticas res conuentus consilio in ordinem redigeret. Recipiente Rege, ac pollicente, se de consilii regii sententia domesticis, & priuatis rebus consulturum, neque assentientibus proceribus, Cæsaraugusta Alauonam iniit: & magna inde dissidia, inter eos, qui in conuentu adsederant, concitantur. Cum de censorio iudicio, & notione inter se controuersarentur, & vt corruptelarum domus regiæ modus imponeretur, complures, contenderent, ad eam pactionem deuentum est: vti arbitrio XII. virorum earum gentium quas Mesnadas vocabant, ex vtraque factione selectorum, controuersia ea decideretur: modo singuli proceres singulos militaris ordinis viros adiungerent: & Cæsaraugustani procuratores IIII. & aliarum ciuitatum singuli accederent: & omnium suffragio censoria notatio transigeretur.

Antonius Dunelinensis Episcopus, & Iohannes Vesseius Eduardi Regis Angliæ legati Oscæ Regem conueniunt. Vltro pollicentur, offeruntq; Eduardum medium inter Aragoniæ, & Franciæ Reges interiectum, paci inter eos, & concordiæ conciliandæ operam daturũ: & vt Rex in sinum, & gremium P. M. & Ecclesiæ suscipiatur. Renuntiata legatione, Rex ad Eduardum, Petrum Martinium Artassonam, & Iohannem Zapatam precipuos consiliarios, & administros legat.

Aragonensis coitio consiliarios Regi constituit: ac deligit quattuor ex proceribus Petrum Aierbium Regis patruum, Petrum Cornelium, Artallum Alagonem, & Petrum Martinium Lunam. Ex his, qui domestici cognominabantur, selecti fuere Egidius Vidaurius, Rudericus Sanctius Pomarius, Alfonsus Castelli noui, & Ferdinandus Perezius Pinna. Ex militari ingenuorum ordine deliguntur Fortunius Sanctius Vera, Simon Peresius Salanoua, Simon Peresius Vera, & Arnaldus Castrensis: & regni Valentini nomine adscribuntur duo qui ex militari ordine deligerentur: & Cæsaraugustani ciues duo: & singuli ex Oscensi, Turiasonensi, Iaccetana, Barbastrensi, Calataiubiensi, Turolensi, & Darocensi ciuitatibus. Ad hæc decreuere, vt quamdiu Rex in Aragonia, & Ripacurcia, aut Valentino in regno resideret, in regio aulę comitatu cõmorarentur duo ex procerib⁹, & bini ex domesticis, & ordine militari regni Aragoniæ, & vnus ex Valentino regno, & quattuor procuratores ciuitatum Aragonensium. Nouis præterea sacramentis adstringuntur: vt ea rata, ac firma permaneant: & suorum consiliariorum legatione Fortunii Sanctii Veræ & Sãctii Martinii Lacunellæ & procuratorum Cæsaraugustæ, Oscæ, & Turoli Regem certiorem faciunt: adduntq; se prouentus omnes Regios intercepturos, & beneficia militaria, & honoraria eorum procerum, qui his sanctionibus non assentirentur.

A. D. Non. Mai Oscæ Rex Philippo Castro fratri patrueli Pomarium castellum, ac ditiones alias, quas Petrus Rex Ferdinando Sanctio fratri inimico, & hostiles inimicitias gerenti Philippi patri interuerterat, restituit: cum in Philippi gratiam, & conciliationem Sanctius Antilionius, Petrus Aierbius, Rudericus Simenius Luna, Lupus Ferrencius Luna & Petrus Sesesius suas partes interposuissent. Ex eo Castrorum familia præpotens, & Regia cognatione insignis pristinæ dignitatis, atque potentię robur adipiscitur.

Id. Aug. Barcinone nuntius Regi perfertur à legatis, quos ad Eduardum miserat, pactas inter eum, ac Franciæ Regem Philippum fuisse indutias: quarum diem constituerãt ex A. D. VI. Id. Sep. in A. D. III. K. Oct. & ex ea die toto vertente anno duraturas: vti eo temporis interuallo ad concordiam res adduci posset.

Rex Tarraconem properat: & custodiæ Caroli Principis Salernitani, qui in Siurana arce continebatur, ex Aragonia, & Catalana nobilitate XII. præficit. Hi erant Raimundus Peresius Naualis, Petrus Pucuertius, Gonzaluus Bertrandus Borgia, Bernardus Mõpahonius, Petrus Garcesius Vrrosius, Guilielmus Curtius, Michaël Peresius Isuerius, Berengarius Espinelius, Garcias Lopezius Anzanus, Gerardus Comalatius, Arnaldus Torreilias, & Bernardus S. Ciliæ.

Tarracone Augusto mense exacto, Rex legatos Romam mittit Gilabertum Cruilliam, Rudericum Sanctium Calataiubiensem, Raimundum Reusium Archidiaconum Ilerdensem, & Petrum Costam: qui à Rege mandata habent, vti Honorio P. M. se obedientem integro, ac libero animo perpetuo futurum more testificentur.

Oscæ & Horti conuentibus celebratis, de stabiliendo Aragonio foro Valentino in regno indicto decreta sanciuntur. A. D. III. Id. Sept. Rex Valentiam vrbem introiit: quo eius regni conuentum indixerat. Valentinis iura, ac priuilegia irrogata sanciuntur, atque firmantur.

Bernardus Sarria, & Berengarius Vilaragutius strenui, & prouidi Regis Siciliæ duces, ille XII. actuariis nauibus Campanię littoribus, hic XX. Calabris oris hostili in terra bellum inferunt.

Rex

Rex classe instructa Nou. mensis fine Salonio portu classem soluit: bellum Sarracenis Minoris Balearium insulæ illaturus. A. D. IIII. Non. Dec. Maioris terram attigit. Exercitui ducem præfecerat Petrum Cornelium: & tribunos militum deligit Garciam Garcesium Arazurium Aragonium, & Acartum Murium ex proceribus Catalani, virum primarium. ÆRA. NAT. CHR. 1325. 1287

Natiuitatis Domini die festa celebritate exacto, Rex portum Magonis Minoris Balearium tenet. Sarraceni in receptaculum castelli S. Agaicis truduntur.

Dux eorum Regi arcem, propugnaculaque A. D. XII. K. Febr. tradit. Rex liberum commeatum Sarracenis in Africā transmissuris condonat: ductoribus Raimundo Marquetio, & Berengario Maiolio.

A. D. IIII. Non. Febr. ex Magonis portu Rex soluens in Barcinonensem stationem transmittit.

Sanctius Castellæ Rex cum Francorum Rege Philippo depactus, pacis fœdera, quæ cum Rege Petro auunculo cōstituerat, rescindit. Iohannes eius frater, & Lupus Didaci F. Pharensis Viscaiæ dominus res nouas molientes, regia Sanctii Regis aula excedunt.

A. D. XIII. K. Apr. Barcinone Rex legatos ad Eduardum Regem mittit Gilabertum Cruillum præpositū Solsonensem, Raimundum Reusium, Petrum Martinium Artassonam, & Iohannem Zapatam: qui pactionibus faciendis intersint. Burdigalæ cum Pontificis Maximi legatis, & Henrico Sevo Lincoliensi Gomite, Carolo Ludia quęstore, Donelinensi Episcopo, & Iohanne Vesscio primariis Regis Angliæ consiliariis, deliberationes de republica habent. Donationem Regni Aragonii à Pont. M. Carolo Galliæ Regis filio adeo iniustam, & vitiosam fuisse docent, & commonefaciunt, vt pro irrita, infectaque habenda esset: in qua causa omne certamen vertebatur. Cum inter eos minime conuenire posset, id initur consilium vti Reges Angliæ, & Aragoniæ ad colloquium, cōgressumque deueniant.

Olorone Aquitaniæ oppido Angliæ & Aragoniæ Reges ad colloquiū congrediuntur. Cōuenit, vti Carolus Salernitanus Princeps custodia liberetur: vt eo pactorū cōuentorū præcipuo sponsore, & internuntio, publicæ totius Christiani orbis paci, & quieti consuli possit. Principi, vt in libertatem tradi queat, eæ leges dicuntur. Ne regni finibus egredi possit, quin tris filios Regi obsides tradat. Rex Anglo Petrum fratrem, Vrgellitanum, & Palliariensem Comitem, & Cardonensem Vicecomitem tradet ea sponsione, vt liberis Principis regi traditis, Princeps statim liberetur. LX. ex proceribus prouinciæ Galliæ à Rege Aragonio delecti ipsi obsides tradentur. Principe regni fines nondum egresso, præcipuæ Galliæ prouinciæ arces, & ciuitates regio se imperio, obstricta ciuium fide subiiciant. Pollicetur Princeps, se libertatem consecuto, operam daturum, vt Carolus natu maximus F. intra vertentem annum Regi obses tradatur: aut L.M. marcharum argenti persoluturum. Eius conditionis causa, ex L.M. argenti marchis, antequam Princeps custodia dimittatur, XXX. M. præsentia pendet. Ad hæc Princeps recipit: se curaturum, vt a sede Apostolica, Francorum Rege & Carolo Regis Francorum fratre, & eorum fautoribus trium annorum indutiæ obtineantur: neue Regi, aut Iacobo Siciliæ Regi fratri, & eorum ditionibus, eius temporis interuallo bellum inferatur. Si indutiarum constituto tempore Princeps tutam, tranquillamque pacem, cum Regibus fratribus, eorum arbitratu stabilire nequiuerit, L.M. marcharum argenti damnas esto: & filii Principis, & prouinciales obsides Regi nexu tradentur. Spondet præterea se operam daturum, ne Ecclesia suas ipsius Principis partes suscipiat: tueaturve: neue permittat, vt Francorū Rex Carolus ve eius frater, aut quiuis alius Aragoniæ, & Siciliæ Regibus damnum: detrimentum ve inferat: moliaturve. Sin autem hæc omnia vertente anno rata, certa, atque firma minime permanserint, Princeps in regiam custodiam se dedat. Obsidibus tradendis tempus statuitur.

Aragoniæ proceres in summis affectæ reipublicæ asperitatibus disiuncti, ac dissidentes maximas turbas faciunt: & inter se prœliantur: dum Regi alii parent: alii vero rerum nouarum molitioni regnum misere laceranti obsequi student.

Dum pacis rationes, condicionesque vehementius apud Anglum agitantur, Gerardus Parmensis Cardinalis, & Attrebatensis Comes Campaniæ, & Apuliæ vicarij classem regio apparatu instructam in Siciliam transmitti imperant: Episcopo Marturanensi, Ricardo Murrono, & Riginaldo Apello classis prefecto ductoribus: quod aliquot insulę populos clandestinis consiliis ad se pellexerant. Arcem Augustæ vrbis inuadunt, occupantque.

AERA. NAT. CHR.

Iacobus Siciliæ Rex cum exercitu, incredibili celeritate subsidio accurrens Augustanam arcem obsidet: & A.D.IX.K.Iul. vi expugnat.

Ea ipsa die, qua Augustana arx a Rege recipitur, Rogerius Lauria maximo nauali prœlio, in ipsius Neapolitanæ ciuitatis, celeberrimæ Cāpaniæ vrbis cōspectu cū hostium classe confligit. Dimicatum prœlio vtrimque atroci, atque incerto euentu est: donec summa Lauriæ virtute, a nostris hostes cæduntur, pereunturque. Gallicæ classi præfuere summæ nobilitatis duces Galli, Italique: Comes Brennæ, Guido Comes Monfortius, qui Viterbii Henricum Ricardi Romanorum Regis F. immanitate efferatus à sacris pæne altaribus retractum interemerat; Raimundus Baucius Comes Auellini, Philippus Comitis Flandriæ F. Comes Iohannes Ianuilla, & Monopolitanus, Aquilanusque Comites. XLIV. hostium actuariæ naues captæ: & Comites omnes mansere captiui. Rogerius tam gloriosam victoriam consecutus, cum regni vicariis, Aragoniæ, & Siciliæ Regum nomine in A.D III. K. Oct. proximas, & ex ea die in A. D. III. K. Oct. sequentes inducias paciscitur: grauissima, ob id factum Iacobi Siculi Regis querela.

Id. Dec. Tarracone Rex secreto bonorum donationes, assignationesque quas largitus fuerat, ex quo regnare cœperat, Vrgellitano, & Palliariensi Comitibus, Cardonensi Vicecomiti, Petro Ferdinandio Ixeritano, Blasco Alagoni; Petro Iordani Pennæ domino, & pluribus aliis primariis viris rescindit. Cæsaraugustanam etiam ciuitatem, Valentinam, Setabitanam, & Saguntinam, & alios Valentini regni populos, qui, ne extra Aragoniæ forum vadimonium promittere cogerentur, obtinuerant, eadem beneficiorum assignatione multat.

1326. Fortunius Vergua Cæsaraugustanus Episcopus.

1288 Rex Cæsaraugustæ Natiuitatis Domini diem festum concelebrat. Cum conuentus, in quā edictus erat diem, haberetur, & in curam Gallici belli, aut Castellani animos conuertissent, A. D. V. K. Ian. a Rege Aragonensibus duo priuilegia irrogantur: quæ vnionis nomine censentur, nuncupanturque: quæ postea ab vltimo Rege Petro publico cōuentu rescinduntur: quod iis dignitas, maiestasque regia esset imminuta. Altero enim eorum cautum sibi voluere, si rex, eiusve heredes irrogatas leges abrogassent: ius fasque Aragonensibus esset, alium sibi Regem adsciscere: nulla læsę fidei nota, ignominiave. Cauerat etiam Rex se munita castella XVI. primariis vnionis fautoribus traditurum: vt tamquam præcipua pignora, si pactis non stetisset, retinerentur. Dum ea traduntur, Carolus Salerni, ac Peloponnesi Princeps ex Siurana arce extractus, Cęsaraugustanis XII. viris Iuratis magistratibus, & Præfecto Iustitię Aragonum obses traditur. Id summa conquestione eorum fit, qui castellis præfecti erant: asserentium neque fando apud Hispanos auditum, vt subditicii a Regibus obsides acciperent.

Iacobus Balearium Rex, qui & propria indignitate commotus, & Francorum Regis suasu adductus bellum aduersus Regem fratris F. susceperat, liberius, audaciusque peruagatus, mense Apr. Emporitanum agrum incurrit: & Castellum Cortauinionem obsidet.

A. D. III Id. Iul. Cardinalis S. Cæciliæ Apostolicæ sedis legatus, ad nouas pacis conditiones ferendas à Nicolao IV. P. M. Honorio vita functo missus, Lugduni Reges Francię, & Castellæ inter se conciliat, coniungitque. Regnum Murtiensis populi Alfonso, & Ferdinando fratris filiis immune Rex Castellæ remittit: illique cauetur, pro iure successionis regnorum Castellæ, & Legionis: quod Francorum Reges obtendere assueuerant: ad se pertinere contendentes hereditario iure Blancæ Reginæ D. Ludouici Regis parente: quæ Berengaria Regina sorore maior natu fuerat. Quæ quidem facta, atque commissa per se præclara, atque ingentia: sed quæ sine maximo certamine a Sanctio Rege obtineri nō possent: Alfonso Rege Aragoniæ consobrino inimico: cuius imperio Alfonsus, & Ferdinandus legitimi eorum regnorum heredes, Moreliana in arce cōtinebantur: quib' dimissis, ingentes turbas suboriri erat necesse. Hinc statim nouum bellum conflatum.

Alfonsus, & Ferdinandus Alfonsi Castellæ Regis nepotes ex Moreliana arce liberi dimittuntur: & Septembris mensis initio, Alfonsus Iaccæ Rex Castellæ, & Legionensis populi à Didaco Lupio Pharensi Lupi Comitis F. quem Sanctius Rex Phari occidi imperauerat & pluribus aliis Castellanis proceribus renuntiatur, salutaturque: & regiis insignibus decoratur.

A. D. IV. Id. Sept. Veneris die Eduardus Angliæ Rex Iaccam vrbem introiit. Postero die Montis regalis, & Rauennæ Archiepiscopi, sedis Apostolicæ legati de pace missi, eodem loco conuenientes, Regi notas Pontificis Maximi litteras efficiunt: quæ in ipso pontificatus initio ad Regem datæ fuerant: dignæ, quæ hoc etiam in loco recenseantur.

NICO-

ABRA. NAT. CHR.

Nicolavs Episcopus seruus seruorum Dei nobili viro Alfonso nato quondam Petri olim Regis Aragonum, spiritum consilii sanioris. Si graues, & enormes excessus, atroces iniurias, & offensas multiplices, quas quondam Petrus olim Rex Aragonum pater tuus diuina, & Apostolicæ sedis reuerentia prorsus abiecta, in salutis propriæ molitus dispendium, suique nominis, quod cautius custodiri debuerat, derogationem non modicam animatus, contra Romanam Ecclesiam, matrem cunctorum fidelium, & magistram, illicitis ausibus perpetrare, sibique irrogare præsumpserat, insulam occupando Siciliæ, ac partem regni Siciliæ alteram ad ius, & dominium eiusdem Ecclesię pertinentes, quas claræ memoriæ Karolus Rex Siciliæ ab eadem Ecclesia tenebat in feudum, validis impugnando conatibus, & in diuersis aliis eiusdem regni partibus statum Ecclesiæ memoratæ pacificum quam plurimum perturbando, quosque tu, & Iacobus frater, & Constantia mater tui, iam dicto Petro sublato de medio, eius inconsulte sectando vestigia, commisistis, prædictis fratre, ac matre insulam detinentibus, partemque alteram impugnantibus supradictas, teque illis in his impendendo consilium, auxilium, & fauorem, vellemus innarrare per singula, & seriosis aperire sermonibus, longum esset: ingensque audientibus tædium generaret. Sed tu ex quo potissime iam dictam perturbas Ecclesiam, ipsius mentem vehementer amaricas, eamque in intimis dure pungis: quod carissimum in Christo filium nostrum Karolum claræ memoriæ K. Regis Siciliæ primogenitum, magnum vtique ipsius vassallum Ecclesiæ, suumque fidelissimum filium, & deuotum virum, vtique iniuste detentum, & quo ad eum, in prœlio iusto captum, ac regnum, iuraque paterna debite, ac legitime defendentem: non inuadentem tuam, vel tuorum terram, non occupantem aliqua tua, vel ipsorum iura, vel bona, nec alias tibi, vel eis iniuriam inferentem: sed à quibusdam, more quasi piratico interceptum, carceralibus vinculis detines alligatum: in diuinę maiestatis offensam: grande tuæ famæ, salutisve dispendium: & graue scandalum totius pæne populi Christiani. Quia igitur tot, & tantos excessus pati æquanimiter, vrguente nos conscientia, non possumus, nec debemus, nobilitatem tuam præsentium tenore monemus, vt præfatum primogenitum, sublato difficultatis obstaculo, plenæ restituas libertati: nullumque præfato Iacobo fratri tuo, vel aliis, sed aliis quibuscumque in insula, & regno prædictis, Ecclesiam quomodolibet impugnantibus, vel turbantibus supradictam, impendas per te, vel alium, seu alios fauorem, consilium, vel auxilium publicum, vel occultum. Et nihilominus infra sex menses a receptione præsentium computandos, compareas peremptorie coram nobis: nostris, & eiusdem Ecclesiæ mandatis, & beneplacitis, super præmissis humiliter, & efficaciter pariturus. Alioquin non ignorare te volumus, quod contra te spiritualiter, & temporaliter, prout qualitas facti suaserit, & expedire viderimus, procedemus. Quodque propter præmissam monitionem nostram, vel aliquam citationem emissam, seu etiam emittendam, vt certo tempore coram nobis compareas, super præmissis nostris, & Ecclesię beneplacitis pariturus, siue infra ipsum tempus curaueris, seu renueris, aut distuleris comparere, non intendimus contra te, tuosque fautores, seu adiutores processus spirituales, vel temporales omittere, vel differre, aut omitti facere vel differri, qui per nos, vel per alios occurrerint, seu apparuerint faciendi. Dat. Romæ apud S. Petrum Id. Martii: Pontificatus nostri Anno primo.

Aragoniæ, & Angliæ Reges Campumfrancum ad vicum congrediuntur. Is locus, tamquam medius, ad ipsa Pyrenęi culmina, vtriusq; colloquio deligitur: atque eo Salerni Princeps deuehitur: vt consilia erigendæ ex præsentibus ærumnis Christianæ reipublicæ Olorone agitata, explicentur. Is tractandis, de se liberando conditionibus, interest: quæ coram Regibus, eodem in vico, iureiurando A.D.IV.K. Nou. ab eo firmantur: sanciunturq; Ludouico, ac Roberto liberis pacis, & fidei obsidibus traditis: & XXXVI. proceribus, & XL. ciuibus Anglicæ gentis in custodias adductis, qui ab Aragoniæ Rege obsides imperati fuerant, Princeps liber dimittitur. XXIII. M. marcharum argenti, præsenti pecunia Regi penduntur: & de VII. M. Princeps obsidibus cauet. Decernitur, vt Raimundus Berengarius Principis F. obses etiam dedatur. Ad hæc Rex sibi per Eduardum Regem cauet, vt Carolus Principis F. natu maximus intra X. menses obses tradatur: alioquin pater CXX. M. marcharũ damnas esto. Induttiis vero trium annorũ pactis, & ab Ecclesia, Rege Francorũ, & Carolo eius fratre, atq; eorũ fautoribus minime firmatis, atq; cõstitutis neq; Principe in Regis custodiam reuerso, obsides nexu Regi tradentur: Prouincia Gallia ditioni, atq; imperio Regis addicetur: cedetq;: & L. M. marcharum multa irrogatur. His conditionibus Rex se, & priuatam, & publicam pacem perpetuo redimere posse arbitratur: quam Princeps se præstiturum intra trium annorum indutias pollicitus fuerat.

AERA. NAT. CHR.

A.D.VII.Id.Dec.Darocæ pacta inter Regem, & Alfonsum, qui se Castellæ Regem nominat, conuenta aduersus Sanctium Regem confirmantur: Gastone Beneharnensi, & Didaco Lupio Pharensi, Lupi Comitis filio, & Didaco Lupio eius patruo præsentibus: qui Alfonsi partes tuentur.

Dec. Id. exactis Turolio Rex Petrum Aiuarium in Castellam legat. Is Pallantiæ coram Sanctio Rege fidem Regis liberat: atq; vinculo amicitiæ solutum obtestatur: & tamquam hosti bellum intra xxx. dies inlaturum denuntiat: prouocatq;.

1327. 1289 Ludouicus, & Robertus Caroli Regis filii, regali enim nomine è custodia dimissus vti cœpit, obsides Regi traditi, in Siuranam arcem, quo pater in custodiam abditus fuerat, includuntur. Ex viginti obsidibus, ex Massiliensi nobilitate delectis, qui Barcinone traditi fuerant, ii qui quintum decimum annum non attigerant, custodiæ causa ciuibus Barcinonensibus distributi: reliqui vero in nouam arcem missi. Sexaginta ex Gallia prouincia in Ilerdenses, & Momblanquenses custodias inclusi continentur.

Valentia Rex Cæsaraugustam contendit: quod à factiosis proceribus multa turbarentur. Vnionis enim factio consiliarios Regi deligit, atq; imponit. Consilio, & domesticis officiis, ac muneribus eos præficiunt, qui in summa audacia & magna apud populum gratia, atque confidentia pollent: Regiis amicis conquerentibus, & in eo maiestatem regiam minui prædicantibus, obtestantibusque tantam mali labem numquam in republica fuisse: neq; ad plures pertinuisse. Consiliarii vero hi selecti fuere. Petrus Aierbius, & Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis patrui, Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Simon Vrrea, Petrus Iordanis Penna Arenosius, Amor Dionysius, Simon Cornelius, Iohannes Vidaurius Iacobi Exericæ nomine, Petrus Simenius Iranetus Iacobi Perezii Regis fratris loco. Ex domesticorum nobilitate deliguntur Guilielmus Alcalanus qui Quinti dominabatur, Egidius Vidaurius, & Simon Peresius Pina. Gubernationi regni, & Ripacurciensis ditionis, domesticisq; Regię aulæ functionibus suos etiam deligunt consiliarios, atq; administros Michaëlem Sitnenium Vrream ex proceribus pro Cancellario, Martinum Peresium Oscensem iudicem causarum domesticarum Innicum Lopesium Iaccetanum quæstorem, & Iohannem Ficariam cubiculo, & Arnaldum Aimericum rationibus præficiunt: & reliquis muneribus, functionibusq; suos delegant administros. Alterna præterea consilia constituunt: vt gubernationis munia ad alios transferantur: omnibusq; communicentur. Turiaso, Sosium, Thermæ, & arx Baiana nouis præsidiis, operibus, munitionibusq; aduersus Nauarros sepiuntur: atq; firmantur.

A.D.VI.K.Iul. Calataiubii Alfonsus, qui Castellæ ius, ac nomen vsurpat, Murtiensis, populi regnum Regi condonat. Carthaginiensis, & Murtiensis ciuitas ei regno contribuitur. Secreto ea res interuentu Petri Martinii Artassonæ, & Ferdinandi Peresii Pinæ transfigitur: cum Alfonsus sua fœdera aduersus patruum cum Alamirio Mahomate Abennazario Granatensi Rege fecisset. Cum Rex nouo se Castellano bello onerauisset, & ingentes copias ea expeditione comparasset, quæ se Castellanis Alfonsi copiis adiunxerant, Montacuti oppidi finibus magno exercitu Castellæ regni præsidia adoriuntur. Moronum vi expugnat: & Martinus Peresius Portucarrerius, qui propugnationi præfuerat, sagitta ictus occumbit. Sanctius cauens, ne prœlium ineat, Turiasonenses fines incurrit.

Didacus Lupius Pharensis Lupi Comitis frater Conchensibus, Optensibusq; finibus Sanctio Regi bellum infert. Turolensibus adiunctis Rudericum Paium Sotomaiorem, ad Pagiaronem vicum prœlio superat. Vexilla hostilia Turolii, tamquam tropæa statuta, eius victoriæ insignia fuere: donec à Petro Rege, qui Turolium cepit, & diripuit, sublata sunt.

Gilabertus Cruillias, & Bernardus Guilielmus Pinelius, qui ad Francorum Regem legati eius rei causa fuerant, vti de pacis condicionibus deliberent, ab Aimerico Narbonensi regulo indigne habiti, acceptiq;, & per fidem circumuenti, cum hostium quoque iura, & fas gentium, & sacra legationis violarentur, in asperam, duramque custodiam truduntur.

Gallorum, Nauarrorumq; exercitus incursiones in extrema finium Aragoniæ factæ. Saluaterram oppidum oppugnant. Submissis à Rege auxiliis Simon Vrrea, & Petrus Cornelius vi oppido potiti hostes fundunt: fugantq;: Castellum vero penes hostes consistit.

A.D.IV.K.Iun. Pontifex rescissis, irritisque pactionibus, quæ cum Rege initæ, & constitutæ fuerant, Carolum Salernitanum Principem regiis insignibus decorat: & cognomen regni Siciliæ, Ducatuum Apuliæ, & Calabriæ, Campanique Principatus attribuit.

Iacobus

Iacobus Siciliæ Rex Bruttios, & Campaniam terra, mariq; diuexat. Caietam circum- ABRA.
sidet. Carolus subsidio aduentat. Cum castra castris collata essent, præclara concertatio- NAT.
num facinora à Regibus consciscuntur. Legati demum Apostolici interuentu indutias CHR.
paciscuntur. Tertio die, A.D. III. K. Sept. Siculus nauim conscendens, Bruttiorum oram præteruectus, turbulenta, vehementiq; tempestate iactatus, A.D. VII. Id. Sept. ex alto in Messanæ portum transuehitur.

Conuentus Aragonensium, Valentinorum, & Catalanorum
Montionem indicuntur.

Ioannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Hugo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus.

Guilielmus Galcerandus Catanzari Comes à Rege Siciliæ ad Sanctium Regem legatus tractandis fœderum pactionibus interuenit. Vt Isabella Alfonsi, & Blancæ Molinæ dominæ filia Siciliæ Regi nubat, deliberant: cuius proauus Rex Alfonsus fuerat.

Ptolemaide à Sultano obsessa, VII. actuariis nauibus Iacobus Rex obsessis auxiliares copias præmittit.

Rogerius Lauria Ptolemætam Africæ prouinciæ vrbem vi expugnat, diripitque: & Marganum, qui eo se coniecerat, recuperat.

Carolus Rex inter Panizasium Pyrenæi collem, & Iuncariam, armatorum manu septus, simulat se in potestatem, atq; custodiam Regis deditum: quod Ecclesiæ, & Francorum Regis concordiã, ac pacem, quam præstaturus erat, tribuere non posset, condicione, qua se obstrinxerat. Ea simulatione palam ludificari, calumniarique visus, Perpinianum statim reuertitur.

Bellum in Catalonia inter Moncadas, & Entencias acre,
& magnum geritur.

Iam in exitu annus erat, cum Francorum, & Balearium Reges bellum aduersus Aragonium facere, atq; instruere adoriuntur.

Februario mense Rex Ilerdæ ad summum Pont. legat Galcerandum Mirallium, Ber- 1328.
nardum Fongliarium, Guilielmum Aimericum, & Guilielmum Iasserium de pace ora- 1290.
tores: & de summis rebus mandata illis à Rege dantur. Iacobus præterea Rex Iohannem Prochytam Romam legatum præmittit: qui suo nomine summum Pontificem obtestetur, vt se Ecclesiæ conciliet: & interdicta tollantur. Pontifex legatos Siciliensibus rebus Benedictum Columnam S. Nicolai, & Gerardum Parmensem S. Sabinę Cardinales pręficit. Carolus Rex denuo inter Panizasium collem, & Iuncariam cum Rege ad colloquiũ congreditur. Indutias suo, & Gallorum Regis nomine in K. Nou. quarum initium futurũ erat, A.D. IX. K. Mai paciscitur.

Iohannes Nunnius Larensis ad Ciciliam Stephanum Ferdinandium Castrensem, copiarum Regis Castellę ductorem in primis strenuum, atq; primarium prœlio deuincit. A.D. XI. K. Sept. Valentiam contendit: & iurisiurandi sacramento suo, filiorumq; nomine, suam obstringit fidem: polliceturq; se Regi pariturum, militaturumque: neq; indutias cum hoste Sanctio, nisi Rege conscio, depacturum. Rex eadem se pactione obstringit: interuentu Lupi Ferrencii Lunæ, Raimundi Anglesolæ, Gonzalui Ruderici Stunicæ, Acarti Murii, Petri Martinii Artassonæ, Alamani Gudalis, & Iohannis Zapatæ Præfecti Iustitiæ Aragonum: qui Larensem Regi conciliauerant: nisi summa hominis inconstantia, & mentis mutabilitate, irrita cum leuitate, tum etiam periurio mansissent.

Copiæ militares, cum Castellanum bellum lentius duceretur, & Regis stipendia mererent, Molinæ finibus, Segontiæ, Atientiæq; loca, agrosq; decursionibus depopulantur, & Valeranicam vsq; incursant. Cum hiems appeteret, haud secus, quam dignum erat, omnes infensi, bellum propalam minantes, ad suos reuertuntur. Nostri copias incolumes, præsidiis Castellis, in confiniis impositis, deducunt: adeoq; valida pręsidia disposita erant, vt inde hostes leui opera auerterentur.

Totius Catalani conuentus consensu XL. viri deliguntur, qui de pacis condicionibus deliberent: & maximis consultationibus disputent.

Februario ineunte Hugo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus, Raimundus An- 1329.
glesola, Berengarius Puchuertius cancellarius, Ecclesiæque Solsonensi præpositus, Gui- 1291
lielmus Lunfortius, & Bernardus Guilielmus Pinelius iuris, & publici, & priuati peritissimus, Regis legati Tarascone cum Apostolicis, & Francorum Regis legatis pactiones, ac pacis fœdera iis condicionibus icunt, conficiuntq;. Martini P.M. donatio Carolo Francorum Regis fratri assignata rescinditur: ea lege, vt Rex, posterique Aragoniæ Reges, quotannis vncias auri XXX. Ecclesiæ pendant. Balearicum regnũ regio Aragoniæ Regum

iuri addicitur. Proceres Aragonii, Catalaniq; ex Sicilia exigantur, amandenturque. Festo natiuitatis Domini proximo Rex se Romæ sistat: exercitum aduersus Ecclesiæ hostes conducat: Siciliam adeat: parenti, fratrique persuadeat, vti regnum Siculum occupare desistant: alioqui bellum illis indicat: inferatque. Non ea tamen pax nostris, sed turpis, infamisque pactio visa: quod Rex matris innocentissimæ sanctissimæque feminæ non eandem causam putauerit, paremve rationem duxerit: & à pacis condicionibus semouerit. Fratris etiam germani quodammodo proditor, atque desertor habitus. Cæsaraugustanus, & Solsonensis Romam proficiscuntur: vti more, regio nomine, in Pont. Max. verba iusiurandum sanciatur. Guilielmus Casteluinius, & Bernardus Segalaris ad Sanctium Castellę Regem leguntur ad induciarum iura, quę Tarascone depactę fuerant, sanciēda: quæ à Sanctio Rege refutantur: quamuis Irene Lascaris Theodori Lascaris Imperatoris F. de ea re instanti tempore Sanctium Regem commonefecisset.

Fide publica, vt ad colloquia, congressumque Rex, & Carolus perueniat, decernitur: & Priori S. Egidii suam fidem Regis nomine obstringunt iurisiurandi religione, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis, Berengarius Puchuertius, Iazbertus Vicecomes Castellinoui, Gaufredus Roccabertinus, Raimundus, & Galcerandus Anglesolæ, Petrus Queraltius, Arnaldus Corsauius, Berengarius Cardona, Galcerandus Cartella, Lupus Gurrea, Ioannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum, Guilielmus Durfortius, Berengarius Caprera, Galcerandus Mirallius, & Arnaldus Caprera. Adhæc Raimundus Collius Tarraconensis Archiepiscopus, Cæsaraugustanus Episcopus, Berengarius Puchuertius Præpositus Solsonensis, & alii Antistites de dolo malo, & fraude Regi Carolo cauent.

A. D. VII. Id. Apr. Rex, Carolusq; cum duodenis proceribus, gladiis tātum succinctis, ad collem Iuncariæ, quem Podium speculæ vocitabant, qui inter Panizasiū, ac Pertusum collem est interiectus, ad colloquium deueniunt. Certas, ratas, fixasq; pacis condiciones habent: approbantq;.

Ea tempestate Carolus Clementiam F. Carolo Francorum Regis fratri collocat: & Comitatum ditionis Valesiæ condonat: vti de suo iure, quo Aragoniæ regnum appetiuerat, decedat.

Regis, & Leonoræ Eduardi Regis F. nuptiæ plenæ dignitatis, & concordiæ constituuntur. Ineunte Maio Berengarius Beluisius sanctioris ærarii Ausetani præfectus, Iohannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum, & Guilielmus Durfortius leguntur ab Rege ob eam causam, vti doti dictam pecuniam redigant.

A. D. XIII. K. Iun. Raimundus Folchius Cardonensis, cum splendidissimo, ornatissimoq; nobilium virorum comitatu proficiscitur: vti nouam nuptam ex Aquitanię finibus, ad Regem virum deducat. Cum amplissimi, apparatissimiq; ludi maxima celebritate à nostris pararentur, repentinum, inopinatumq; malum, nō modo regnum gaudiis exultans, sed publicam orbis pacem obturbat. Rex funesta peste correptus, tertio die, in ętatis flore, animi excelsi, atq; inuicti magnitudine, & robore præstans, vniuerso regno eripitur. Decedit Barcinone A. D. XIV. K. Iul. cum septimum, & vicesimum annum ageret. In cœnobio Barcinonensi fratrum Minorum sepelitur.

Petrus Regis frater, qui Darocensibus finibus belli gerendi curam susceperat, fraternę mortis conscius proceres regni Cęsaraugustæ cogit: vt videant, ne quid detrimenti respublica capiat. Conuenere Iul. K. Simon Vrrea, Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Philippus Ferdinandius Castrensis, Atho Focius, Iohannes Simenius Vrrea, Sanctius Antilionius, Artallus, & Blascus Alagones fratres germani, Lupus Ferrencius, Petrus Martinius, & Rudericus Simenius Lunæ, Gombaldus Entenza, Simon Cornelius Petri Cornelii F. Petrus Iordanis Penna, qui Arenosii, & Rodenis dominabatur, & Petrus Sesesius. Quod repentino pax erepta esset, rem bellicam administrant.

IACOBVS II. REX XVII. ARAGONVM.

Iacobus Siciliæ Rex, cum graues de fratris morte nuntii venissent, gubernaculis regni, summæque rerum Sicularum Fredericum fratrem admouet: præficitque. A. D. X. K. Aug. Drepanitano portu soluit. In Maiorem Balearium inuectus, & in Tarraconense litus nauigans, Barcinonem A. D. XVII. K. Sept. applicat. Inde Cæsaraugustam, ad conuentus initio regni agendos contendens, A. D. XV. K. Octob. vrbem introit. A. D. IIX. K. easdem in Saluatoris æde, conuentu assidente, Rex iureiurando sancit: vt rata, ac firma sint, quæ institutis maiorum, legibus, ac foris superiores Reges sciuerant, constituerantque. Regni diadema more suscipit: iisdem cærimoniis, quibus pater, ac fra-

ac fratri coronati fuerant. Contestatur itidem se regni iura, non fraternæ hereditatis creatione, aut adscititio iure, sed paternæ, auitæque successionis, propinquitatisque vinculis adeptum: quod natu maior esset: vt ius suum in Siciliæ regno retineret: quod ad Fredericum fratrem Rex Alfonsus testamento transferri decreuerat. Inde fratres inter se grauissime dissentiunt.

A.D. III. K. Dec. Montacuti Rex cum Sanctio Rege congreditur: summaque inter eos consensio, & amicitia coniugatur: nuptiis inter Regem, ac Isabellam Sanctii F. pactis.

Kal. Dec. denuo Soriæ Reges, vt res communi consilio collocentur, atque constituantur, ad colloquium deueniunt. Inde Calataiubium contendunt. Eo in oppido fœderum pactiones, quas matrimonii sponsalibus icerant, confirmantur. Rex Isabellam sponsam in domum regiam ducit annos IX. natã Arcibus tanquã obsidibus traditis, & pacis fœdera, & pactæ nuptiæ sanciuntur: & regnorum proceres, vt ratæ, firmæq; sint, iustis sacramentis astringuntur. Cũ proceres Aragonii infestis partibus essent, & armis decernerent, Sanctius Rex pacis, & concordiæ, compositionisque auctor esse non desistit: Rogerius tamen Lauria, & Bernardus Sarria rerum omnium præstantia excellentes, æmulatione penitus insita, perpetua contentione inter se dissident.

Iniqua hæc omnibus pactio visa: & nouæ coniunctionis necessitas Regi iuueni minime callide imposita: quod in ditione, ac potestate Ecclesiæ, turbatis morte fratris fœderibus, quibus etiam expulsus, atque exclusus fuerat, non permaneret: præsertim, quod cum maior vis belli in Siciliam propendeat, nullum Rex sibi ex Castellæ regno auxilium, transmarinumve subsidium adiungat. Inde pax ea multis suspecta est: atque inuisa.

Ea tempestate fœdus inter Regem, & Genuenses Guilielmi Durfortii, & Bernardi Fonollaris regiorum legatorum interuentu sancitur: cum eius reipublicæ gubernator esset Guilielmus Brunus Astensis: & externus copiarum ductor Alafranquinus Suargius Bergamas: & primarii eius ciuitatis optimates Obertus Spinula, Obertus, & Conradus Oriæ. Maiorum enim gentium eius ciuitatis familiæ Fliscorum scilicet, Spinularum, Nigronum, Oriarum, Grimaldorum, atq; Voltarum summis Imperatoris Frederici, & Conradi, & Manfredi filiorum beneficiis affectæ fuerant.

Blascus Alagon vir genere, factisque clarissimus, & consilio, & manu promptus in Bruttiis strenue rem gerit. Cum Montaltum obsidione liberasset, Guidonem Primeranum Caroli Regis copiarũ ductorem prœlio deuincit. Alagon Siculis in expeditionibus omniũ consiliorũ non particeps solum, sed etiã princeps fuit: atque interim, dum fraternæ seditiones conflantur, atq; intestina bella, quæ ad internecionem gesta sunt, exarsere, vnus dignus habitus est, qui tot proceribus Siculis, & Catalanis, atque Aragoniis præesset: cum omnia in eo duce reposita esse viderentur.

Iunio mense Rogerius Lauria, in quo summa rei bellicæ terra, marique tum vertebatur, iam eximiis honoribus, simul atque virtutibus, tot victoriis partis, cuius ductu accisæ res hostium erant, ad Crotonem, vetustam Bruttiorum vrbem, Guilielmum Estendardum Caroli Regis copiarum præfectum, ac ducem, magna virtutis laude superat. 1330 1292

Sanctius Rex magno comparato exercitu Tarifam nobile oppidum, in ipsis Gaditani freti faucibus situm, Carteiam quidam priscis sæculis nobilem fuisse autumant, terra, marique adoritur. Aragonia classis Berengario Montoliuio ductore regiæ classi adiungitur: & Septembri mense Tarifani vi expugnantur.

Artallus Alagon Petrus Cornelius, & Simon Vrrea à Rege dissidentes, quod solum verterent, vt alii Regi se applicarent. Rex instituto more maiorum, ac lege, eorum coniugum, liberorum, bonorum, subditiciorum, oppidorumque, atque arcium patrocinium, & propugnationem suscipit: ipsique recipiunt se ea, Regi præstaturos, quæ ea conditione constituta, lex cauisset. Philippus Salassus Salassorum Marchionis F. Regis patruelis fratri, qui se ei destinarat, atque omni obsequio addixerat, à Rege ditione oppidorum, atq; arcium Iossei, Lasquaris, Laguaris, Luzasii, Stopiniani, & Viacampi donatur.

Fredericus Ralco, Rogerius Ieremias, Pandolfus Falcon Mamertinus, Hugo Talacius, Iohannes Calatagironus, & Thomas Grilus Panhormitanus à Siculis de re publica ad Regem leguntur: vt eum à Gallico fœdere, & amicitiæ pactione auertant.

Artallus Alagon Regis affinis Darocensibus, Turolensibus, Morellianis, & Oscensibus finibus bellum infert. Rex Arcainum eum includit, obsidetque. Interuentu demum Sanctii Castellæ Regis, & Berengarii Cardonæ Templariorum in Aragonia, & Cataloniæ Magistri, Petri Garcezii Nuezii, Petri Simenii Monebæ, Iohannis Zaparæ Præfecti Iustitiæ Aragonum, & Petri Sanctii Prætoris Calataiubiensis Rex noxas omnes

AERA. NAT. CHR.

remittit. Attallus Arcaini, Olietis,& Arisiure, ac ditione cedit:& Rex Pinam & Alcubierem illi condonat Petrum præterea Cornelium,& Simonem Cornelium eius F. Rex ad se allicit:& Alfaiarinum,& Alfamenem oppida, permutatione ditionum, quę in Pyrenæi conuallibus, proauorum hereditatibus obtinuerant, attribuit.

Tarinorum,& Tarbarum,& Bernardinorum factiones Cæsaraugustanorum ciuium tumultuantes,& ruentes omnia perturbant: & de magistratibus mandandis inter se
1331. dimicant: mœnia,& propugnacula vrbis obstruunt.
1293 A.D.XIII.K. Sept. Rex cum socero Rege Logronii congreditur. Nonnullis Rex Sanctius in suspicionem venit, minas genero iactasse: ac fuisse demoratum: dum auxiliarium copiarum subsidio cedat: quod pactionum initarum ratione sibi socer, aduersus Francorum Regem obtulerat.

Nouembri mense Rex,& Carolus inter Panizasium collem,& Iunçariam, cum denis proceribus, ac duodenis consiliariis ad colloquium deueniunt. Nouas inducias paciscuntur: summaque consensione, ac spe recedunt, se ad pacis conditiones descensuros.

Simon Peresius Salanoua Præfectus iustitiæ Aragonum A.D.IV. Non. Mart. Barcinone in Iohannis Zapatę locum sufficitur.

1332. A.D.XV.K. Aug Rex Raimundum Villanouam primarium ex intimis virum ad
1294 Reginam parentem in Siciliam legatum mittit. Eius legationis eam causam fuisse comperio: vti Reginæ Frederico fratri, Siculisque proceribus persuadeat, ad pacis conditiones animos intendant. Maxime enim publicæ quieti interesse videt, cum Ecclesia sancta Dei & potentissimis principibus, per ingens beneficium, perpetuam firmare pacem, amicitiamque.

A.D.XII.K. Dec. Raoulus Claramontius Comes,& Franciç Connestabulus,& Petrus Flota Regis Francorum legati Regem Barcinone conueniunt.

Cum Nicolao P.M. defuncto, biennium sedes Apostolica summo pastore careret, & Non. Iul. Perusii Cælestinus v. insigni sanctitate venerandus, extra amplissimi sacerdotii collegium, ad summum Pontificatum euectus esset, primo quoque tempore Raimundum Pontium Valentinum Episcopum,& Bonifacium Calamandranam legatos ad Aragonum Regem de ea re præmittit: vt vna cum legatis Regis Francorum de pacis conditionibus deliberent. Nuptias inter Aragonium Regem,& Isabellam Sanctii Regis F. pactas Cælestinus irritas facit: easque rescind t.

A.D.II.Id. Dec. Neapoli Cælestinus pontificatu maximo se abdicat. In eius locum
1333. A.D.IX.K. Ian. Bonifacius IIX. sufficitur.
1295 Februarii mensis initio Lutetiæ Parisiorum Philippus Rex suo,& Caroli Alanzonij, Valesij,& Andium Comitis fratris nomine Aurelianensem Episcopum,& Abbatem S. Germani Pratensis legatos de communi pace Neapolim mittit. A Rege Gilabertus Cruillias, Guilielmus Lunfortius, Petrus Costa,& Guilielmus Galbanus, qui iuris ciuilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præstabat, leguntur.

A.D.VII.K. Mai Sanctius Rex Toleti moritur.

Bellum per tot annos, tot discriminibus,& tantis laboribus gestum non ante cepit finem. Bonifacius Pont. Max.& Carolus Rex Anagnię conuenientes, legatorum Regis Aragonii intercuentu, res inter dissidentes principes, in pristinam concordiā redigunt. Iacobi Regis nuptiæ cum Isabella Sanctii Regis F. pactę rescinduntur: atque irritę fiunt. Secreto paciscuntur: vti Rex de iure regni Siciliæ decedat:& Sardinia,& Corsica insulæ Aragonum regno contribuantur: quas Pont. Max. Ecclesiæ nomine condonaturus erat. Balearico Regi, qui Gallico bello, Maiore Balearium insula exactus fuerat, de regni Balearici iure, eo fœdere seorsim cauetur.

Inter Francum,& Aragonium Reges amicitiæ fœdus secreto icitur: comparantque ne proceres alterius regni, suis maneant, militētve ditionibus. Pollicetur Rex se XL. actuariarum nauium classe, Franco auxilium Anglico bellę laturum: quæ XL.M. librarum Turonensium a Franco in quattuor menses persoluendarum, stipendia mereant. Sin vero classis duos alios menses attineatur, XXX.M. persoluantur. Singulis nauibus deni nautæ totidemque, qui ad proram munus obeant: & centeni, atque octogeni milites assignantur: compensato numero, pro ratione maiorum, minorumve nauium. Ea lex dicitur: vt arces, oppidaque Anglico bello expugnata Franco cedant: prædæ vero, atque manubiæ a Regibus partirentur. Præfectus hostilis classis ab Aragonio captus, Rege Franco absente, vt Aragonio dediticius sit, constituunt. Sed intestina,& domestica bella regiam classem ab Anglico bello auertere.

Fredo-

Fredericus Regis frater, regni Siciliæ vicarius Pontificis Max. accessitu in Italiam nauigat. Ad Velitras Iohanne Prochyta, & Rogerio Lauria præstantissimis viris comitibus summum Pontificem inuisit. Pollicetur Pontifex Catharinam Philippi Constantinopolitani Imperatoris filiam, & Balduini Imperatoris neptem, ad quam eius regni iura deuoluta erant, Frederico coniugio collocaturum. In sumptus bellicos C. M. vnciarum auri, quattuor proximis annis suppeditaturos, si Constantinopolitanam expeditionem capessat, Pontifex, & Carolus Rex spondent.

A.D. IX. K. Iul. Reges pacis conditiones vltro, citroque accipiunt.

Inter eas pacis leges conuenit, vti Rex Blancam Caroli filiam vxorem ducat. Blancam Rex pater, & S. Clementis Cardinalis Apostolicus legatus Perpinianum vsque comitantur: & transcenso Pyrenæo Peraladam perducitur.

Siculi ad Regem legauerant Gualterium Fisaulam, Petrum Philosophum Panhormitanum, Sanctorem Bisalam, Cataldum Russum, & Gualterium Bonifacium Mamertinum; contenderantque vt Rex iureiurando astringeretur publicis in conuentibus, nunquam Siciliæ Regnum, aut insulas Siciliæ adiacentes ab Aragoniæ ditione separaturum: atque eadem sacramenti relig one Petrus Regis frater, & quinquaginta primarii ex proceribus Aragoniis, Catalanis, & Valentinis obstringerētur, se daturos operam, ne ob eam causam a Rege Siculis bellum inferatur. Mandata præterea habent, vt ex filiis Caroli Regis, qui obsides erant, aliquis illis a Rege traderetur: & media obsidum pars, qui in Catalonia priuatis, & publicis custodiis asseruabātur: in Siciliam transmitterētur: neque finibus regni Siciliæ excedant: quoad pax Siculorum arbitratu conficeretur.

A.D. IV. K. Nou. in Villabeltrano vico Rex legatis Siculis renuntiat, se de iure regni Siciliæ decessisse: iuraque suprema Ecclesiæ agnouisse. Haud potuere legati grauioribus verbis vulnerari, si hostibus insulam dedere iuberentur: & Cataldo Russo perorante, legati Siculi pacis conditiones lamentabili querimonia detestantur.

Die sequenti Dominico, sacra, sollemnesq; cærimoniæ, quibus vniuerso regno, per tot annos interdictum fuerat, noxis absolutis, repetuntur: stataque religione conficiuntur: vt non solum in pristinum statum recidisse, sed omnium temporum dignitatē, & gratiam antecessisse res sacræ viderentur. Ea sæculi pietas, is cultus rerum diuinarum erat.

Rex Carolus Ficarias accedit: eoque oppidulo filiam Regi tradit.

A.D. II. K. Nou. qua die Carolus Regi filiam tradit, Ludouicus, Robertus, & Raimundus Berengarius Caroli Regis liberi obsides liberantur: & Regina Blanca à patre Villabeltranum vsque deducitur. Postridie celebri omnium sanctorum festo die, eo loco regiæ nuptiæ concelebrantur.

Dum Carolus Rex Pertusio Pyrenæi saltu regreditur, Ludouicus, Robertus, & Raimundus Berengarius eius filii, quos obsides Alfonsus Rex imperauerat, quæ Francorum Rex, fraterque eius Carolus promiserant, laudant, comprobantque: quibus iura Aragonensis, & Valentini regni, & Cataloniæ ditionis Regi, posterisque Regibus libera atque immunia remanent.

Barcinone summa cunctorum lætitia, atque alacritate ludi, festique nuptiarum dies concelebrantur. Petrus Regis frater germanus Guilielmam Moncadam Gastonis Benebarnensis F. vxorem ducit.

Pontifex Episcopum Vrgellitanum, & Bonifacium Calamandranam ordinis S. Iohannis Hierosolymitani in transmarinis ditionibus Magistrum in Siciliam legat: qui cum Regis legatis Siculos a desperato, & præcipiti consilio dehortentur: vt pacis constitutis conditionibus obtemperent. Sed quod magnopere desiderabat respublica Siciliensis maturant; & A.D. III. Id. Dec. Panhormi conuentibus publice coactis, proceres regni, & ciuitatum, municipiorumq; procuratores Fredericum Regis fratrem dominum sibi adsciscunt: summæque rerum, vti eos tueatur, regatque præficiunt. Ex eo in publicas decretorum sanctionumque tabulas, libellos, ac litteras refertur, dominante Frederico præpotentis Regis Aragonum, ac Siciliæ filio, & rerum potiente ea acta, gestaque fuisse. Ea regni deferendi initia fiunt.

Festum natiuitatis Domini diem, annique noui K. Ian. Rex Cæsaraugustæ celebrat. 1334.
Blanca Regina more coronam, regiæque dignitatis insignia suscipit. 1296

Ramundus Ribellias ordinis Hospitalis D. Iohannis in Hispania præfectus, & Berengarius Cardona Templariorum militiæ in Aragonia Magister Darocæ in Carpetaniam Isabellam deferunt: Sanctii Regis F. quæ Regi nuptui tradita fuerat. Ea postea Iohanni Britanniæ duci nubit.

A.D. XIIX. K. Feb. Catanæ proceres Siculi Siciliensiumque ciuitatum procuratores

& primarii, qui aderant, Aragonii, Catalaniq; viri, in maxima eius vrbis æde, de Frederico in Regem adsciscendo referunt: regioq; nomine Rogerius Lauria eum appellat: asserens id vi, nutuq; prouideri diuino: & testamento Regis Alfonsi fratris pręiudicatum esse: atq; vniuersorum Siculorum consensu præcautum.

A.D.XIII.K.Febr. pontificatus Bonifacii IIX. anno secundo Romæ summus Pontifex Regem Aragonium vexilli ferum, ducem, & maritimarum rerum, classiumq; Ecclesiæ præfectum, ammiratum vocat, in terræ sanctæ subsidium, & aduersus Ecclesiæ hostes insigni laudis testimonio creat. Obstringitur Rex LX. nauium longarum classem Ecclesiæ sumptibus, in ditionum suarum portubus, atq; stationibus instructurum. XXXV.M. solidorum Barcinonensium stipendia in singulas naues, in quattuor menses ab Ecclesia assignantur.

Rex edici imperat, vti Aragonii, & Catalani proceres, primariiq; viri Sicilia insula excedant. Qui secus faxit, in desertorum, ac proditorum numero ducatur.

A.D.XII.K.Febr. Rex, & Alfonsus Regis Castellæ nepos Bordaluæ in prosequendo iure, quod in Castellano regno, atq; hereditate Alfonsus repetit, ad eam concordiæ rationem veniunt. Ob eam opem, atq; auxilia, quę in inferendo bello Rex pollicetur, Regi Alfonsus pactione Murtiensis regni fœdera icit: & eius regni ditione, in Regis gratiam cedit. Paciscuntur præterea, vt Iohannes patruus Ferdinandi Regis Castellæ pueri, Legionense, Gallaicum, atq; Hispalense regnum obtineat: Alfonso Castellanum, Toletanum, Cordubense, Murtiense, & Iaennense regna reliqua maneant. Ad eam pactionem deueniunt Iolans Regina Alfonsi auia, Aragonum, Portugalliæ, & Granatensis Reges. Constituunt, vti Alfonsus Iolantem Regis sororem ducat: quæ cum Regina matre in Sicilia aberat. Petro Regis Aragonii fratri Concha, Alarcon, Moia, & Cannetum oppida attribuuntur.

A.D.IIX.K.Apr. quo die resurrectio Domini, & annuntiatio B. Mariæ Deiparæ virginis festi dies concurrunt, Panhormi Fredericus, qui regni gubernaculis admotus fuerat, regiis insignibus à Siculis decoratur. Ex ea die se Fredericum III. Siciliæ Regem, Ducatus Apuliæ & principatus Capuæ nuncupat.

FREDERICVS III. SICILIÆ REX: ET DVCATVS APVLIÆ ET PRINCIP. CAPVÆ.

A.D.VI.Id.Apr. Fariza Alfonsus Ferdinandi Regis competitor: & Petrus Regis Aragonum frater maximo, fortissimoq; exercitu comparato Montacuti, Almazaniq; finibus in Castellam inuadentes, arma in Legionensis regni fines vertunt. Militant in eo exercitu ex Aragoniæ regno vti Montanerius auctor est, mille equites grauis armaturæ, & peditum L.M. Ingenti contentione exercitu ducto, non modo hostiles copias submouere, sed intra sua metipsa mœnia sunt compulsæ. Cum Legionem vrbem peruenissent Iohannes Ferdinandi regis patruus Rex conclamatur. Alfonsus ad S. Facundi more gentis, in regni Castellæ fastigium subleuatus, expeditionem vrguens Maiorgam obsidet. Rem bellicam proceres ductoresq; Aragonii administrauere Simon Vrrea, Petrus Cornelius, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Raimundus Anglesola, Lupus Gurrea, Petrus Garcesius Nuezius, Ferdinandus Peresius Pina, Bartholomæus Eslaua, Ludouicus Diazius Rada, Berengarius Tobias, Petrus Simenius Moneba, & Guilielmus Vergua.

Eadem tempestate Rex coacto exercitu, quem separatim confecerat, Murtiense regnū inuadit. Cum exterritę improuiso malo vrbes ad arma concurrerent, fugaq; non modo agrestium, sed populorum passim fieret, plurimum terroris celeritas ipsa hostibus intulit: & quod classis regia eam oram præteruecta mare teneret, arces, castellaq; deduntur. Vrbs ante oppugnationem traditur. Hæc in A.D.IV.Non.Aug. gesta sunt. Perstant in armis Alcala, Ilorci, & Mula. Regi eo in bello suum munus præstitere Iacobus Peresius eius frater, qui pro Rege Valentino Regno præfuit, Raimūdus Folchius Vicecomes Cardonensis, Iacobus Exerica, Petrus Aierbius, Lupus Ferencius Luna, Petrus Martinius Luna, Sanctius Antilionius, Guilielmus Entenza, Atho Focius, Philippus Salassus, Simon Peretius Arenosius, Ferdinandus Lupezius Luna, Raimundus Alamanus, Galcerandus Anglesola, Iazbertus, & Dalmatius Castellinoui, Berengarius Villaragutius, Pontius Ribellias, Amatus Cardona, Guilielmus Lurfortius, Raimundus Villanoua, Egidius Ruizius Lihorius.

Petrus Regis frater in Maiorgæ obsidione æstu, febriq; iactatus Oterdesumos oppidum deflectit. Inde incepta oppugnatione relicta, dum bellum maiore animo quam consilio geritur: & magnas acerbitates perferunt, Castra vnde venerant, mouentur.

A.D.

A.D.III.K.Sept. Petrus Regis Aragonii frater Oterdesumis moritur acerbissimo omnium mœrore. Dispersis, dissipatisque nostris, hostes animos sustulere. Petri corpus militares veteranorum copiæ Pallantinis Campis iter facientes, & ante ipsas Vallisoleti portas, quo in oppido Rex Ferdinandus, & Maria Regina mater, eius seculi feminarum præstantissima commorantur, remeantes Cæsaraugustam deferunt: Simonis Vrreæ, & Raimundi Anglesolæ intimi Petri amici cadaueribus comitatum. In cœnobio fratrum Minorum sepelitur: & iustis exequiis, supremi diei celebritate, militari lustratione funus cohonestatur. Anglesola pone ipsius Petri sepulchrum situs est. ABRA. NATI CHR.

Vbi Murtiense quoque regnum Rex suo imperio adiunxit, quantus non vnquam antea exercitus, classisque comparatur. Acies omni arte bellica instruuntur, atque firmantur. Eximii, factisque nobiles, & veterani duces fortissimi deliguntur. Rex ipse tantæ expeditionis vnicus Imperator omnium votis destinatur: nec dum satis certus hostis extiterat: nisi Fredericum fratrem regno euertere cupiat.

Fredericus Rex inita æstate terra, marique in Bruttiis bellum gerit. Scylacium Catanzarum, Terra, quam vocant, Iordanam, Croto, S. Seuerini, & Rossanum oppida Regi deduntur. Rocca Imperialis Rogerii insigni opera, oblidione liberatur: quam Iohannes Monfortius Comes obsederat.

Rogerius Lauria Frederici causam, armaque deserere, & ad Iacobi se Regis imperium, fidemque potissimum applicare constituit. Beatricem Lauriam F. Iacobo Exericæ Iacobi F. & Iacobi Regis N. in matrimonium collocat: & Aragoniis classibus summo maritimarum rerum imperio à Rege commisso, præficitur.

Alfonsus Peresius Guzmanus magnitudinis animi, & fortitudinis præclaris operibus insignis, & in bellica laude egregius, longeque omnibus præstans, Tariffam se Regi traditurum certis conditionibus pollicetur: vti a vi, & impressione Henrici Alfonsi Regis fratris, & Maurorum liberet: incolumemque, ac saluam, in ea rerum commotione, nostris in societatem adscitis, Ferdinando Regi puero præstet: atque retineat.

Simon Luna Cæsaraugustanus Episcopus. 1335.

A.D.III.Id.Febr. Raimundus Pontius Valentinus Episcopus Regius Cancellarius & Guilielmus Namontaguda Regis legati Messanæ Fredericum Regem cohortantur, ad colloquium cum Rege fratre in Aenaria, aut Prochyta insulis ineundum. Publico Siculorum concilio decernitur, ne Fredericus ad Regem fratrem adeat, ad colloquiumve deueniat: quod frater bellum impium suscipere non detrectet. 1297

Rogerius Lauria Hadriano mari classe vectus Litium incredibili virtute oppugnat: Hydrunte potitur.

Constantia Regina cum Iolante F. quæ Roberto Caroli Regis F. despōsa fuerat, Iohanne Prochyta, & Rogerio Lauria fidissimis comitibus Mylis IV. actuariis nauibus soluens, Regis, Aragonum filii suasione, atque consilio Romam deuehitur. Ea manifesta signa apparuere inter fratres intestinis armis, & hostili odio bellandum esse.

Arnaldus Hispanus Rogerii Conuenatis F. in Palliariensem comitatum bellū infert: quantum connisu animo, viribusque poterat, contendens Fuxensis Comitis auxiliaribus copiis, ea ditione potiri: quam hereditaria controuersia repetit.

Martio mense exacto Rex classe Tiberina ostia prætereuehitur. Eodem tempore cum Carolo Rege socero Romæ congreditur. Nuptiæ inter Robertum Calabriæ Ducem Caroli F. & Iolantem Regis sororem magna celebritate coniunguntur.

SARDINIÆ ET CORSICÆ REGNVM ARAGONIÆ REGIBVS ATTRIBVTVM.

A.D.II.Non. Apr. pontificatus anno III. Romæ apud S. Petrum Bonifacius P.M. Iacobo Regi Sardiniæ, & Corsicæ regnum, & eius heredibus vtriusque sexus legitimis perpetuo condonat: atque attribuit. Præsenti Regi donationem eam, crateræ aureæ pignore, fœdere, ac fide sancit: supremūq; fidelitatis ius, & vim summę potestatis, sibi, & futuris Pontificibus recipit. Quibus temporibus, & quo militari siue terrestri, siue nauali auxilio subueniendum Ecclesiæ sit, eius donationis causa decernitur: caueturq; II. marcarum argenti Sterlingorum census, atq; tributum imponitur.

A.D.VII.Id. Apri. Gerardus Parmensis, Sabinensis Episcopus in Lateranēsi æde Rogerium Lauriam, reliquosque, qui Siciliensi bello militauerant, ex perduellium numero eximit: & dirarum, excrationumque obunciationibus soluuntur: ac liberantur. Rex perpaucis diebus in Tarraconense litus renauigat.

AERA: NAT. CHR.

A.D.IIX. Id. Mai Rex Igualadæ fautorem se Sibyllæ Comiti Palliariensi præstat: quæ Arnaldi Rogerii Palliariensis Comitis,& Lascaris eius vxoris filia natu maior Hugoni Mataplanæ primario viro nupserat. Aduersus Fuxensem Comitem, Arnaldum Hispanum,& Rogerium Arnaldi F. opem laturum spondet: dum Palliariensis ditionis potiri queat.

A.D.III.Non.Iul.Rex Palliariensibus infestus castellum Leortium circumsidet: vt eam ditionem Sibyllæ vindicet.

Blascus Alagon CC.grauis armaturæ equitibus, & exiguis veteranorum copiis ad Catanzarum,cum Bruttios,in Frederici Regis potestatem redigere,ac retinere receptos cuperet,qui summum imperium inter præfectos regios iam tum obtinet, vir cum claritate, tum belli vsu præstantissimus Rogerium Lauriam, Petrum Russum Comitem, & Reforciatum Regis Caroli duces, qui DCC. grauis armaturę equitibus pręficiebantur, prœlio fundit: cæditque: & ingentibus factis hostes persequitur.

1336. 1298 Alfonsus qui Regis Castellæ nomen vsurpauerat,ne Rex partes suas deserat, Conchæ vrbis,& Moiæ, Alarconis,& Canneti oppidorum ditiones,& arces,quę Petro Regis fratri condonatæ fuerant, Regi addicit. Molinæ præterea, & Requenę ditiones attribuit.

A. D.VII.Id. Apr. Valentiæ Iohannes Nunnius Larensis se imperio,ac potestati Regis,auctoramenti sacramento,dextris in fœdere,more implicatis, pollicibus inter se deuinctis,subiicit.Suo,ac posterum nomine fideliter Regi obtemperaturos spondet. Rex Larensi Albarrazinum vrbem,& vrbis arcem,propugnaculaque tradi imperat. Larensis sponsione obstringitur Alfonsi causam,& partes propugnaturum:& in suscepto bello suam operam nauaturum.

A.D III.K.Iul.in Argiliensi Ruscinonensis ditionis castello Rex cum Iacobo Rege Balearico patruo congreditur.In amicitia,ac vetusto fœdere mansere. Maior,Minorque Baleares patruo restituuntur.Balearicus Regibus Aragonum supremę potestatis propria iura,fidelitatis sacramento recipit:atque sancit.

Rex LXXX. actuariarum,pluriumque onerariarum classe instructa,bellum fratri,pro liberanda Sicilia inlaturus,ad Tiberina ostia classem appellit.Romam,& visendi & consulendi Pontificis causa properat. Pontifex sua manu Ecclesiæ vexillum Regi sollemni religione tradit.

Neapolim cum classem appulisset, Robertus Regis affinis Calabriæ Dux, & Landolphus Volta Cardinalis sedis Apostolicæ legatus nauim conscendunt. Inde A.D.IX. K Sept.soluentes, Pactēsem oram Siciliæ attingunt:& insulam præteruecti terra, mariq; Syracusas Octobri mense exacto circumsident.

Bellum fraternum,atque ciuile inter duces,& militares manus lingua,moribus,armorum genere,insignibus, & institutis ante omnia militaribus congruentes crudeliter exarsit.

Ad Murtillam, stationem fretensem Mamertini XXII. actuariis, quas incredibili celeritate armauerant,instruxerantque,cum Iohanne Lauria Rogerii fratre XX. longarum nauium ductore confligunt. Hostes XVI naues,cum victores euasissent,cum prætoria capiunt:& insigni victoria insolentes Lauriam,Iacobumque Roccam ducem capite plectunt.

Diuturna rerum infestarum perpessione Rex Syracusana in obsidione iactatur. Afflicta pestilentia castra erant, & vulgari contactu in militares manus morbi adeo ingruerant: vt ad XIIX. M. bellatorum interierint. Castra deseruntur: & regia classis fretum traiicit.

1337. 1299 Funesta expeditio omnibus ea visa est:nam morbo exercitu implicito, cum Rex afflictas vires suas in vnum contulisset, aduersa tempestate nauigat: & graui hieme, aliquot naues ad Liparim insulam afflictæ eliduntur:reliqua classe in Neapolitanum portum Februario mense transuehitur.

Blanca Regina in arce Neapolitana, Nouam appellant, filium parit: cui Alfonsi nomen est inditum. Is ad regium fastigium postea deuehitur. Neapoli Rex in Martii mensis finem permanet. Barcinonem inde transmittit.

Cum ea,quæ superiore anno bello gesta fuerant,pro fastigio rerum, & summa expectatione non respondissent,in sequenti hoc anno multiplex bellum excipit.Instaurata classe Rex denuo in Italiam nauigat:terra,marique fratrem vlturus.

Rex Maio mense Neapoli soluens, Roberto Calabriæ Duce,& Philippo Tarentino Principe Roberti fratre comitatus ingenti classe,cum secuta exercitum effusa militum, proce-

proceruumque multitudo esset: nullo, qui per ætatem operam nauare posset, militiam de- AERA.
trectante, in Siciliam nauig[illegible] NAT.

Fredericus Rex, cum spes vnica Siculi regni esset, plus enim in illo iuuenili animo, CHR.
nō virtutis modo, sed consilii, quā in omnibus aliis ducibus Siculis visum est eo applausu,
secundisque rebus præsidens, in extremū discrimē, ac dimicationē fortunę se, regnumq; de-
ducit. CXXI. actuarias naues egregie adornasset, & Rex A.D. Non. Iul. Veneris die Tyn-
daritanam oram attingeret, ad promontorium, quod Orlandi vocāt, Fredericus obuiam
fratri procedit: vtroque nostros lacessit. Pugnatum infestissimis animis: hinc ira stimu-
lante aduersus rebellantes, illinc vincere assuetis, ab vltima iam dimicantibus spe. Cala-
mitosum hoc prœlium, postridie, quam nostri in litus appulerant, à Frederico cōmissum
est: eiusque classes profligantur. Rogerius Lauria acerbe, crudeliterq; victoria vsus, fratris
Iohannis Lauriæ vlciscendi ira incitatus, supplicium de victis generatim sumpsit. Naues
XIIX. hostium captæ: & ingens strages edita. Fredericus vix viuus ex medio ardore pugnę
euasit. Cum hostibus magno animo, & fortiter, excellenterq; eo in prœlio ex nostris ma-
nus conseruerunt Gilabertus Centillias, Gerardus, & Ferrarius Alamani, Petrus Sesesius
Raimundus Caprera, Guilielmus S. Vincentii, Petrus Montacutus, Simon Bellocius, Ri-
ambaudus Dezfarius, Thomas Prochyta, & Petrus Montornesius. Rex cū in Sicilia Ca-
labriæ Ducem bellicis rebus præfecisset, classe in Salernitanam oram traiicit: belloq; de-
sistit. Neapoli soluens in Cataloniam, vna cum Constantia Regina parente deuehitur:
Pontifice Maximo, socero, Gallisque omnibus reditionis improuisam celeritatem ex-
probrantibus, execrantibusq;: quod victoria vti nesciret: aut certe nollet: cum etiam fra-
tri, & Siculis in acerbissimum odium venisset.

Rex Albarrazinum, eiusque vrbis arcem, & propugnacula recuperat: quod Larēsis
pactis conuentis non maneret. Ex eo Regiæ ditioni Albarrazinienses contribuuntur.

Catana per summam ciuium fraudem à Frederico Rege deficientium, Roberto
Calabriæ Duci traditur.

K. Dec. prœlium atrox Drepani à Frederico Rege aduersus Gallos hostes cōmitti-
tur, Regem ira, spes, ardor certaminis, auidum hostium sanguinis in prœlium rapit. Galli-
cæ copiæ funduntur, cæduntur que: Philippo Tarentino Principe earum copiarum im-
peratore, & Rogerio Sanseuerinate Comite superatis, captisque.

Blanca Regina Cæsaraugustę Cœnobium sanctimonialium instituti Prędicatorum
D. Agneti dicatum exędificari, condi, constituique imperat.

Bonifacius P. M. sacrum Iubileum orbi Christiano, centesimo quoque anno cele- 1338.
brandum iis, qui peccata confiterentur, delictorumque veniam pie, sancteque depreca- 1300
rentur, indulget. Sacræ ædes, Romanaque templa, incredibili nationum, gentiumque
frequentia visitantur.

Disciplinarum gymnasia, philosophorumque scholæ Ilerdæ explicantur: & artium,
doctrinarumque ingenuarum, ac liberalium magistri, & præceptores, vti in maxime ap-
posito, & saluberrimo loco constituuntur. Ex eo domicilium in illa vrbe remansit studi-
orum, ac velut seminarium, et diuitium doctrinæ: ex quo plures studio, atque doctrina
præstantes viri prodiere.

Blascus Alagon, & Guilielmus Galcerandus Cartalla, rerum gestarum gloria pæne
pares duces, quorum virtute Frederici regnum nititur, longe ante alios militum animis
acceptissimi, pridie, quam quadragesimæ ieiunium iniretur, ad Gallianū Gualteriū Bren-
næ Comitem prœlio superant: & deuictis Gallicis copiis Gualterius captiuus ducitur.

Æstate ineunte Rogerius Lauria, cuiuscunq; principis auspiciis imperio præesset,
signa ueinferret, fatalis dux ad excidium aduersæ gentis, augendique Aragonii regni, ad
Pontiam Insulam nauali prœlio commisso, Frederici Regis classem, Aragonia classe de-
uincit. Capitur, Conradus Oria hostilis classis præfectus. Rogerius nimius imperii, & ve-
hemens, vitioque ingenii, immanitate efferatus Genuensibus militibus, qui in prætoria
naui scorpiosibus vsi fuerant, manus auferri oculosque effodi imperat. XXIIX. hostium
naues à nostris intercipiuntur.

Robertus Calabrię Dux Rhegium castra admouet: & terra, marique Messanam op-
pugnaturum Fredericus Rex Decembri ipso mense Aidonum castellum, quod in pote-
state hostium erat, obsideret. Rhegio præfuit Hugo Emporitanus Comes: & cum ea vrbs
& Messana à Roberto oppugnarentur, Blascus Alagon, & Guilielmus Galcerandus sub-
sidio Mamertinis accedentes Gallicas copias pellunt: fretumque traiiciunt, quod nostri
eorum castra oppugnare adorirentur. Cum fretum hostium classis teneret à mari oppu-
gnationem ostendit.

AERA. NAT. CHR.

Blascus Alagon cum Mamertinæ propugnationi præesset, è vita excedit: cuius obitu Siculorum res summum in discrimen recidisse videtur: quod imperatorem clarissimum eagens amiserat.

Rex Murtiensi expeditioni intentus, cum Ilorci oppidum obsideret, A. D. XV. K. Ian. ciues paciscuntur, se oppidum, arcem, & propugnacula dedituros, nisi intra L. dierum inducias sibi subuentum esset.

1339. 1301 Ilorci Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat. Eo in oppido cum Mahomate Aboabdille Granatensi Rege fœdus icitur. Mauris spondet se, causam, armaq; Alfonsi, qui regni Castellæ iura inuaserat, suscepturum.

Murtiæ Ianuario exacto Rex militares copias cogi imperat. Omnes, qui arma ferre poterant, exciti: quod Ferdinandus Castellę Rex suas copias Optem conduxisset. Vtrimque validi exercitus profecti.

Oppidum Regale nuncupatum, ad Nauarrę, & Aragonię confinia situm, ex Anduesii, Vlli & Filerae colonis incolitur, & præsidio firmatur.

Valentiæ Aprilis mensis fine, Rex legatos ad Philippum Francorum Regem mittit: opem Alfonsi Ferdinandi filii, Alfonsi Regis nepotis rebus affectis oraturos. Vt eius causam desertam, & abiectam armis subleuet, nulla cohortatione, miserationeve permouetur: cum æqualis propinquitatis, cognationisq; vinculis Francus Alfonso deuinctus esset: & tam parata, expeditaque auxilia Nauarræ regni finibus inferri possent: quod in eius potestate erat. Cum legationem renuntiassent, & orationem mandatis conuenientem adiecissent, tenui quadam excusationis venia Philippus est vsus: se bello Belgico implicitum, quod in eius ditiones imperium expeteret, ad instaurandum Hispaniense bellum perpelli non posse.

Sanctius Antilio Regiæ aulæ præfectus ea tempestate fuit: cuius magistratus iura paulatim exoleuere.

A. D. II. K. Mai proceres, nobilesque Aragonii homines, Cæsaraugustæ, in cœnobio fratrum Prædicatorum, quo conuentus agi consueuerant, coitionem faciunt: de Regis iniuriis, qui id temporis Ilerdæ commorabatur, expostulantes: Iacobo Exerica Regis fratre patrueli, & Lupo Ferrencio Luna primariis ducibus: & antesignanis: quos ferme nobilitas omnis secuta est. Coitionis, expostulationisq; æquitas hæc prætenditur: se stipendiis militaribus, quę merebantur, à Rege fraudari. Huius, & aliarũ actionũ susceptarũ causa, nõ more, non iure cõcitati ad arma petulãter deueniunt. Rex vti ii motus conatusq; improuisi rite, ureq; prohibeantur, conuentus Cæsaraugustã in A. D. K. Sept. indicit. Cõstituto die in æde Saluatoris maxima, iis, qui turbas fecerant, actionem perduellionis intendit: & de ea controuersia Iustitię Aragonum Pręfectum iudicem sumit: qui ei quæstioni præfuit. Is magistratus, de consilii vniuersi sententia statuit: iusque esse decernit: vti ii, qui contra morem maiorum, de suo iure statuere conati fuerant, causa cadant. Eorum pacta, ac sacramenta infecta, irritaq; sint. Adhæc sancit, vt eorum fortunæ, ac bona regio nutui submittantur: modo ne capitis periculum irrogetur: custodiave contineantur: perpetuove exilio efficiantur extorres. Eo consilio à Rege inito, oppressi auctoritate publica, quod vi adoriri nituntur, iure passi sunt.

K. Octob. assidente conuentu Iacobus Regis F. natu maximus sacramento, vti legitimus regni futurus heres, ac successor adsciscitur.

Siciliensis belli fama, successusque effecerant, ne se Robertus pugnæ committeret: sed obsidione Messanam premeret. Exercitu, classeque diuisa, partim per finitimos populos prædari placuit: partim continenti oppugnatione Mamertinos obsideri. Cum vrbem obsessam ex hostium manibus eripere Fredericus nõ posset, popularem turbam mœnibus egressam in tuta recipit: & confirmatis propugnatorum animis, inter hostium tela, ex arce digressus, consilio hostem peruertit: & ad induciarum pactionem, interuentu Iolantis sororis pellicit.

Robertus Calabriæ Dux, ac Iolans eius vxor Syracusas ingrediuntur. Mox Iolans, & Fredericus Rex eius frater, ad Maniaci turrim, ad colloquium, pro re nata, congredientes, postea cum Duce sub dio congressi, inducias in aliquot menses paciscuntur.

1340. 1302 Regina Maria Ferdinandi Regis mater, cum Bituri Vasconum oppido, publicis belli, ac pacis rationibus animum intendit, singularis exempli femina Lupum Ferrencium Lunam, & Iohannem Simenium Vrream ex primariis proceribus Aragoniæ, qui nouis se implicuerant rebus, summe incitat, vti ipsi, reliquique proceres, qui solum verterant, filii stipendia mereant: dum Murtiense regnum recuperet.

Carolus Valesius Andiũ Comes, Robertus Calabriæ Dux, & Raimũdus Berengarius

eius

AERA. NAT. CHR.

eius frater, magna comparata classe Thermitanam Siciliæ stationem, A.D. V.K. Iun. appellunt. Thermas expugnant. Corilionem, appositis machinis, obsidione premunt. In ea oppugnatione Ducis Brabantiæ frater, Gallicarum copiarũ præfectus pugnans mortem oppetit. Castra Xacam transferunt: vrbemque eam circumsident.

Constantia Regina Regis mater Barcinone decedit: cuius sanctitas atque religio, quasi lumen quoddam illis temporibus eluxit. In cœnobio fratrum Minorum eius vrbis sepelitur.

Iolans Constantiæ Reginæ F. Roberti Ducis vxor, quæ se in pacificationem inter virum, & fratrem interposuerat, Thermis in Sicilia decedit.

A.D. XIV. K. Septemb. Caroli Valesii, qui pacificatoris partes susceperat, interuentu, inter Carolum, & Fredericum Reges, res ad concordiam deducitur: modo Fredericus in animum inducat, penes se Siciliç regnum, dum viuat, maneat: & se fato functo, ad heredes Caroli perueniat, eosque sequatur. Paciscuntur, vti Fredericus Leonoram Caroli Regis F. in matrimonium ducat.

Eodem mense Valesius, & Robertus inter Calatabellotam, & Xacam cum Frederico ad colloquia centenis equitibus comitati congrediuntur. Eo loci ad pacis conditiones deueniunt. Pollicentur, se operam daturos, vti Sardiniç, aut Cypri regnum Frederico, eiusq; posteris deferatur, attribuaturq;. Fredericus quoad viuat, Sicilia insula potiatur: & eo defuncto Caroli regno, Carolive heredibus adiungatur. Statim traduntur oppida, quæ Frederico in Bruttiis parent.

Interdictum, quo Siculi sacris arcebantur, tollitur.

Valesius, & Robertus mari Catanam proficiscuntur: & in eam vrbem Philippus Princeps Tarẽtinus, & Gualterius Brennæ Comes, q custodiis attinebãtur liberi deferuntur.

A.D. XIV. K. Nou. Sanctius Iacobi Regis Balearici F. Gerundæ, quod Iacobus eius frater natu maior vitam, actionesque omnes suas sacris addixerat, & instituta D. Francisci ordinis Minorum illi erant tenenda, iura, & supremum regni dominatum iurisiurandi religione Regi sancit: vti Balearici regni, & ditionum Ruscinonis, & Cæretaniæ heres institutus.

Bonifacius P. M. Philippum Francorum Regem edicto monet, vti Ecclesiæ supremo iuri, potestatique, extra sacra, ac religionis scita obediat, obtemperetque. Dum Pontifex id iussum vti ratum, firmumq; maneat, sacris interdictis contendit, magni in Gallia tumultus exoriuntur. Inde magnum Philippi Regis aduersus Pontificem odium cum acerbissimo, & crudelissimo dissidio exstitit: & concilium a Pontifice Romam indicitur. Vetustis aliquot monumentis memoriæ proditur decreuisse Pontificem regnum Galliæ, vti alia regna, ditionesq; Christianorum principum sub potestatem Romani Imperii subiici. Sed vtcumque ea se res habeat, quod in Gallia incredibilis ordinum motus, concursusque concitaretur, Aragoniæ Rex se in eam pacificationem interponit: & Pontifex Anagniæ, A.D. VI. K. Iul. Pontificatus anno IIX. ecclesiastico ordini regni Franciæ testatum esse voluit: se his, quæ Philippo Regi suo nomine renuntiata, aut Apostolicis litteris proposita, promulgatave fuerant, nihil decreto suo sanxisse, quod iuri, libertati, aut honori Regio, ditionumve eius derogaret: ac se velle vti iura, libertas, & honos Regi, ac Frãciæ regno incolumia, ac salua, & minime læsa permanerent. 1341.

1303 Initio huius anni Alfonsus, qui in hæreditatem regnorum Castellæ auitam minime faustis, felicibusque armis egerat, & exheres est vocitatus ex Gallia adueniens, Villafrancæ Regem inuisit. Eodem tempore Henricus magnus Alfonsi patruus, & Iohannes Emmanuelis Henrici fratris filius, aliiq; Castellani proceres spondent, se Alfonso operam, auxiliumq; laturos, & eius partium factionem, causamque defensuros: qui cum respectum ad Alfonsum, & Alfonsi ęquam conditionem non haberent, eam sibi viam ad opes, vtrasque amplificandas patefaciunt.

Maio mense Iohannes Emmanuelis F. magnæ potentiæ adolescens Setabi Regem inuisit. Paciscuntur, vti Iohannes Constantiam Regis filiam intra constitutum IIX. annorum spatium in matrimonium ducat.

A.D. V Id. Iun. Cæsaraugustæ Iuuencus Vbertinus, & Apparicius Villanoua Frederici Regis legati, de fœderum pactionibus initis Regem certiorem faciunt: quas ratas, firmasque à Bonifacio Pont. Max. habitas, vetus rerum a Frederico gestarum auctor perhibet: & XV. M. florenorum tributum à Pontifice Frederico impositum in singulos annos Ecclesiæ conferendum: proprii iuris ac dominatus Siciliæ regni, & Insularũ adiacentium causa. Cautum eo fœdere à Põtifice, fuisse, ne Fredericus Siciliæ Rex, sed Trinacriæ appelletur, idem auctor firmat: & eam pactionẽ à Cardinalium collegio fuisse cõprobatam:

AERA. NAT. CHR.

Matthæo Russo Vrsino sanctæ Mariæ in portu Diacono Cardinali contratendente, atque repugnante.

A.D.XII.K.Iul.Rex, Henricus, Iohannes Emmanuelis F. Didacus Lupius Pharensis Vizcaiæ regulus, & Lupus eius F. Farrizæ ad colloquium congrediuntur. In eam pactionem ii proceres fidem suam interponunt, se curaturos, vti Alfonso Iaennense regnum attribuatur. Vallem Cornegiam, Pedrazam, Almazanum, aliaque oppida, quę illi hereditario iure relicta fuerant, retineat. Id etiam stipulantur, vti Ferdinando Alfonsi fratri germano, eius ditionis, hereditatisque libera iura conferantur, quæ in Castellæ regno, ad regios liberos pertinere consueuerant. Infantaticum vocant.

CATALANI EXERCITVS EXPEDITIO.

Ex annalium nostrorum, & regiorum commentariorum vetustate eruenda, fuit veteris memoriæ, non satis antea, pro dignitate rerum gestarum, explicata recordatio. Cum dearmatus Frederici Regis exercitus esset, vt insulam, quę tot mala, diuturno bello perpessa fuerat, colluuie copiarum diffluentium releuaret, persuasum est Frederico, vt militares manus in Macedoniam, & Thraciam emitterentur. Hoc ipso anno Rogerius Florius Brundisinus, qui Frederici auspiciis, Siculo in bello plura egregia facinora ediderat, ad quem perditi omnes, & dissoluti adolescentes semper confugerant, & scelere, & egestate profligati, instructa classe, collecticio veteranorum Catalanæ, & Aragoniæ gentis, quos Almogauares vocabant, exercitu, ad IV.M. fuisse traditur, ex Sicilia Constantinopolim nauigat: Andronici Romæorum Imperatoris Comnini Palæologi stipendiis, aduersus Turcarum incursiones militaturus: qui ex Asia tunc primum emigrantes, complures eius imperii regiones depopulabantur. Is totius exercitus imperator, copiarum ductores deligit Berengarium Entenzam: & primarios aliquot ex Aragonensibus, & Catalanis: qui Frederici stipendia meruerant. Rogerius benigne ab Andronico habitus, statim Megaducis, magni nempe Imperatoris nomine, atque insignibus ornatur. Vxor in eius manum conuenit, Imperatoris, Zauræ, vti vetusta monumenta testantur, & Adronici sororis filia. Exercitus Catalanorum societas appellatur: quorum tanta ad vltimas gentes virtutis fama peruaserat, vt Constantinopolitani Imperii principes, opinione, & amicitia eorũ, aduersus barbarorũ, ex Asia insultantium impetus, tutos se arbitrarentur.

1342. 1304 Rogerio Florio, rebus in Asia, pręclare aduersus Turcas gestis, Cæsaris nomen, perpetuæ virtutis præmium tribuitur. Sed acerbo Michaelis Palæologi Andronici Imperatoris filii odio excitato Hadrianopoli, inter sacra mensæ, cum iis, qui aderant, circumuentus, atque armis exutus impiæ neci traditur: & crudelissima morte mactatur. Inde societas Catalanorum, quę Rogerii Florii ductu, Adronici stipendia bello Turcico meruerat, Callipoli, ad ipsas Hellesponti fauces, vallo se, ac fossa cingit, munitque. Eius munitionis rebus institutis, atque collocatis Berengarium Entenzam ducem sibi præficiunt. Entenzæ egregiam operam præstitere primarii duces Ferdinandus Ahonesius, Corbaranus Lohetius tribunus militum, & alter item tribunus Bernardus Roccafortius, Raimundus Montanerius, qui res eas memoriæ prodidit, & Guilielmus Siscarius, & Simon Alberus. Præterea Entenza in Siciliam præmittit Garciam Lupezium Lupariam, Raimundum Marquetium, & Raimundum Coponium: qui à Frederico Rege subsidium transmarinum efflagitent: & exercitum Catalanæ societatis in asserendo Constantinopolitano imperio, Frederico militaturum polliceantur. Michaelem Imperatoris F. in prœlia poscunt, prouocantque: tanquam in proditionis crimen vocatum, Thraciæ oras assiduis incursionibus depopulantur.

Entenza inclitus ea tempestate dux, penes quem præcipua laus eius belli fuit, ea virtute, eoque consilio, rem gessit: vt benigno alloquio, & comitate alliciendo, & beneficiis, quos poterat, sibi conciliando, publicis pariter, ac priuatis consiliis dignus omni imperio videretur. Instructa classe decem actuariarum nauium ab Helesponto totam eam oram maritimam percurrens, omnia loca vastat, quæ incurrit. Cum in ea trepidatione Calo Iohannes Andronici F. CCCC. equitibus, magnisque collecticiorum copiis obuiam aduentaret, ad Pontem regium VI. M. P. à Constantinopoli A.D. II K.Iun. profligatur: cæditurque. Ingenti præda parta, cum Entenza Callipolim reuertitur, insidiis interclusus, & summa perfidia deceptus, ab Eduardo Oria, qui XVI. Genuensium actuariis nauibus præerat, intercipitur: nauesque omnes amittit. Peram deportatus Trapezuntem transmittitur. Catalanorum societas Callipoli continetur: quoad Entenza liber è custodia educitur.

Non. Iun. Perusii Vitalis Villanoua, & Guilielmus Ceria Regis legati, regio nomine fidei sacramentum interponentes, Benedicto XI. P. M. qui in Bonifacii locum ad summum Apostolatum euectus fuerat, iura regi Sardiniæ, & Corsicę, ab Ecclesia Regi collata

reco-

recognoscunt. Pontifex Cardinalium collegio assidente iurisiurandi sanctionem, supremi dominii ratione recipit. Die sequenti ecclesiasticas decumas Regi in eius regnis largitur in triennium: & legationem Apostolicam in eas insulas constituit.

Iidem legati, cum Neapolim se contulissent, nuptias inter Sanctium Balearici Regis F. & Mariam Caroli Regis filiam coniungunt: & sponsalia Sanctiæ, Sanctii sororis, & Roberti Calabriæ Ducis paciscuntur.

Ineunte Augusto mense Dionysius Portugalliæ Rex, Torellias oppidum, ad Cauni montis radices, inter Turiasonem, & Agredam interiectum, splendidissimo, ac vere regali ornatu, apparatuque ingreditur. Rex affinem, & Isabellam Reginam sororem, quæ cum marito, ad eum congressum conuenerat: sumptuoso, ac magnifico ornatu accipit.

Torellis A. D. VI. Id. Augusti Dionysius Rex, Iohannes Castellæ Regis patruus, & Simon Luna Cæsaraugustanus Episcopus iudices constituti super controuerso Murtiensis regni iure, quæ causa inter Aragoniæ, & Castellæ Regis vertitur, sententiã, iudiciumq; pronuntiant. Certi Murtiensis regni fines, & termini vtrique assignantur, atque attribuuntur Didaco Garcia Toleto Regni Castellæ Cancellario, & Gonzaluo Garcia Aragonii Regis intimo consiliario arbitris, & iudicibus delectis: cum vterque Regi amicitia reliquis omnibus longe antecellerent. Carthago noua, Gaurdamare, Alicantũ, Illicis, cum Illicitano portu, & eorum oppidorum agri, finesque, qua Tadere fluuio dirimuntur, versus Valentini regni fines, Aragonio cedunt. Villiena oppidum ditioni nostræ contributum, Iohanni Emmanuelis F. condonatur. Murtia, & Molina sicca Castellano excipiuntur.

Eo metipso die multo maior controuersia deciditur: quæ inter Ferdinandũ Castellæ Regem, & competitorem Alfonsum versatur; iudicesque accepti fuerant Aragoniæ, & Portugalliæ Reges. Decernunt, vti Alfonso aliquot oppida, condonentur, pro eo regnorũ Castellæ, & Legionensis populi iure, quod sibi tanta bellorum commotione asserere contenderat: quorum spes iam diu erat frustrata. Regium nomen Alfonsus, regaliaq; insignia amouet: quæ perexiguis dignitatis, emolumentique commodis compensantur. In Gallia Alfonsus Hispanus vocatus: id à regia Philippi Francorum Regis liberalitate consequitur, vt Mosaldam, si coniectura duci ad prodendum licet, ex Narbonensium Vicecomitum familia in matrimonium ducat: & Lunellum, Narbonensis ditionis oppidum dotale accipiat.

Postero die Dominico Aragoniæ & Portugalliæ Reges cum Ferdinando Rege ad Campillum regis congressibus dicatum vicum, ad colloquium deueniunt: is enim præstituitur componendis fœderibus locus totiens expetitus.

A.D.XVI.K.Febr. Valentiæ decedit Rogerius Lauria dux omnium, quotquot vm- 1343.
quam maritimis rebus, naualibusque bellis præfuerunt, præstantissimus. In cœnobio san- 1305
ctarum crucium pone Petri Regis sepulturam cadauer eius humatur.

A.D.IV.K.Mart. Hortæ, in ipsis regnorum confiniis, in cœnobio D. Mariæ Cisterciensis instituti Reges Aragoniæ, & Castellæ in colloquium, congressumq; veniunt. Eorum mandatis Didacus Garcias Tolleranus, & Gonzaluus Garcias, vterque suo Regi amicus, intimusque, controuersiam finium regni Murtiensis decidunt. Ex ea regione, quæ Aragonii Regis ditioni contribuitur, Rex Ferdinando Regi Carthaginem vrbem remittit, atque condonat: vt Alarcone Celtiberiæ oppido, & nobili, & natura, ac loco in primis præmunito Iohannis Emmanuelis genero cedat.

A. D. IV. K. Nou. Perpiniano Rex Gonzaluum Garciam legat, committitque: vt Clementi V. P.M. suo nomine suprema Sardiniæ, & Corsicæ regni iura recipiat: & fidei sacramento sanciat. Pontifex cum absentis Regis rationem habendam minime censuisset, mandatumque reiecisset, Regi persuadet, vt Mompellerium contendat.

A.D.XII.K.Ian. Genuensium legati Regem Cæsaraugustæ conueniunt: expetuntq; vt pacis, fœderisq; conditiones ferat. Verentur enim ne Sardiniæ obeundæ causa, & ab externo dominatu vindicandæ Genuensi ciuitati bellum à Rege inferatur.

A.D.X.K.Mai. Rex Valentiæ sanctioris ærarii Ecclesiæ Maioris Balearium præfe- 1344.
ctum, & Petrum Martinium Gotorum oratores legat ob eam causam, vt Pontifici Maxi- 1306
mo de more iurium regni Sardiniæ, & eius ditionis ratione iurisiurandi fide obedientiam
præstent. Cum Burdigalæ Pontificem Maximum conuenissent, A.D.V.K. Iun. honorifice recepti iusiurandum sanciunt.

Octobri mense Barcinone Fræciscus, Conradinus, & Marcellus Malaspinæ Marchiones, & Brancha Oria, & Barnabas eius F. Theodoricusq; Turritanus Archiepũs recipiũt,

AERA. NAT. CHR. Pollicenturque, se Regi in obeundo, vindicandoq; Sardiniæ regno, si conditiones ferat, parituros. Statuit etiam Rex, & molitur, quo Florentinam, Lucensemq; ciuitatem, & Rogerium Taliaferrum, qui Populonii dominatur, fœdere deuinciat, & in Sardiniam auxiliares cohortes transmittant. Lucenses exposcunt, ne Rex sinat, Iohannam Vgolini Galluræ Iudicis filiam, quæ ingentis ditionis hereditatem aditura erat, Caralitanique regni partem adepta fuerat, Barnabæ Oriæ Branchæ filio in matrimonium collocari. Maxime enim eam coniunctionem regio statui aduersaturam prouident. Rex ab Azone Marchione Estensi Iohannæ auunculo, cuius puellæ tradendæ optio, potestasque erat, vt ab Oriarum connubio eam diuertat, deprecatur.

1345. 1307 Rex Oscam adire properat: quod Ludouicus, qui Vtini cognomen inuenit, Francorum Regis F. in Nauarram traiecisset: & matre Regina defuncta eius regni legitima herede, regiis insignibus esset ornatus. Multi enim, & varii timores: sed inter ceteros eminebat, tam propinqui hostis terror: ne Francus Regem ab Italicis rebus, & ab Sardoa expeditione, aut Siciliensi bello, quod imminere omnes vererentur, auertere contendat.

A. D. III. Id. Oct. Philippi Francorum Regis edicto omnes, qui auctoramento militiæ, ac sacrorum Templi Hierosolymitani deuincti erant, tota Gallia veneris die, vno nuntio, atque vna litterarum significatione intercipiuntur. Comprehensi omnes in custodias includuntur: & in eos tanquam hæreticos, ac nefariorum, scelestorumq; facinorum reos anquiri cœptum.

A. D. XVII. K. Nou. nuntii à Francorum Rege in omnes Christianorum principum regiones deferuntur, expostulantes: vti in sua quisque ditione, fidei Catholicæ asserendæ causam, aduersus eos, qui Templi Hierosolymitani sacris addicti erant, suscipiat. Regi ea res nota, testataque fit, cum Valentię, in arce regia, K. Dec. degeret. A. D. III. Non. Decem. Rex capi omnes eius sectæ homines, bonaque conscribi imperat. Iohannes Lotgerius ex Prædicatorum instituto, de fide Catholica iudex, & generalis in Aragoniæ regnis quæsitor ab Apostolica sede constitutus, summa in iure dicendo seueritate vsus studiosos, & fautores reorum coercet. Bona eorum pars in munitissimas Carthaginis veteris Ilergaonum oppidi, Montionis, Miraueti, Villeli, atque Alfambræ arces confugiunt: quibus facile repugnari, atque obsisti posse sperant: ne indicta causa in se animaduertatur. Eodem in Catalonia, cum spes reliqua non esset, vtuntur perfugio. Rex eos vi oppugnari imperat.

Valentiæ Decembri mense exacto, Rainerius Sampacius, Iohannes Russus Gualandius, & Ilerdinus Guascapa Pisanorum legati, reiectis iniquis conditionibus, quas de Sardiniæ iure retinendo, obtulerant, à Rege dimittuntur: quod neque e republica, neq;

1346. ex dignitate, aut Pontificia, aut Regia censerentur.

1308. Rex Valentiæ festo celebritatis natalis Domini peracto, Bernardum Sarriam primarium virum regiæ classis præfectum in Siciliam legat: cui mandata deferuntur, vt nouam dissensionem, quæ inter Fredericum, & Carolum Reges commota fuerat, pacificet. Is Calanam, Mottam, Fumarium murum, atque Catonam Bruttiorum castella, de quibus inter se controuersabantur, Regis Aragonum nomine recipit. Præterea Carolus moleste præ se tulerat, Fredericum generum, non Trinacriæ, quod pacto conuenerat, sed simplici titulo Regem nuncupari: & à Tunetano Rege tributum, quod sibi dependi oporteret, à Frederico exigi.

Bellum aduersus Templarios, qui arcibus præsidentes in armis erant, maiore conatu apparatur, quod minore, quam Rex veritus fuerat, dimicatione perficitur.

Cum Hispanienses classes aduersus Granetenses Mauros omnibus rebus ornatæ instruerentur, Castellæ Rex Didacum Garciam Toletum imperio maritimo præficit: & in eius locum substituit Gonzaluum Zapatam Aragonium: atq; eo administro, Regis Aragonii permissu manus militares coguntur nostris in litoribus, atque armantur.

A. D. XVI. K. Iun. cum Artallus Alagon Aragonię regni procurator Montionis arcem magna ballistarum, ac tormentorum vi oppugnauisset, cuius propugnationi Bartholomæus Beluisius Templariorum dux præerat, propugnaculum, quod ante arcem firmo præsidio munierant, Muelam vocabant, deditur. Paulo post arx etiam traditur. In postremis Castellotum, Carthagoque vetus munitissimæ arces deduntur.

Clemens P. M. decernit, vti Valentinus Episcopus regius Cancellarius de Templariis omnibus, qui inter reos relati erant, cognita causa statuat.

Bernardo Sarria internuntio Rex Genuenses, & Branchaleonem Oriam eius populi ductorē, & Barnabā eius F. sibi adiungere studet: quod in Sardinia Turitani regni, & Lugudoriæ regionis, Luquidonesios vetustas appellauerat, potirētur. ccc. equitibus militaturos

turos se regi in Sardoa expeditione pollicentur. Florentinos, & Lucenses, & Welforum partes ad secum pertrahere tentat qui pecunias erogent, vnde necessarii sumptus in classem, ac rem militarem suppeditentur. AERA NATI. CHR.

A. D. XIV. K. Ian. Alcala oppido ad Henarem fluuium præsentibus Bernardo Sarria, & Gonzaluo Garcia Regis legatis, Ferdinandus Rex Almeriense regnum Regi attribuit: quod sexta Granatensis regni portio, illi pacto contributa esset: in eos sumptus, qui in Granatense bellum à Regibus susceptum, terra mariq; nostris classibus, & exercitibus, impendent. Iurisiurandi religione coram legatis Regi cauet.

Decembris mensis fine Reges Aragonum: & Castellæ Hortæ denuo colloquuntur. In eo congressu fœdus sancitur eius belli, quod Marrochensi, & Granatensi Regibus intulerant. Paciscuntur, vti Iacobus Regis F. Leonoram Regis Ferdinandi F. vxorem ducat.

Reges Horta regressi Monregale Aragoniæ oppidum contendunt: & in eo loco pactionem, quæ cum Alfonso inita fuerat, stabilem, & in perpetuum ratam fore decernunt.

Michael Palæologus Andronici Imperatoris F. ad Apros vetustam Thraciæ vrbem, à Bernardo Roccafortio, qui capto Entenza, ductoris munus obierat, societatemque Catalanorum ad se conuerterat, & aliis Catalanis ducibus, cum signis collatis valde pusillis copiis confligissent, horribili strage profligatur: & summa cũ ignominia, & dedecore, capitisque periculo erumpens, euasit. Res in eo bello gestæ iusto volumine à Raimundo Montanerio posteris produntur: non modo eius ætatis scriptore, sed qui copiarum ductor Entenza imperatore eo in bello meruit: & ne fidem rebus commenticiis ad eum vnum, aut rei gestæ orationem adhibere videamur, & si Nicephorus Gregora earum rerum Græcus auctor, pæne eiusdem ætatis scriptor exstat, exterus aliquis auctor ad memoriam rerum nostrarum erit excitandus: cui nemo, tametsi breuiter, impoliteque dicenti maxima de re, valde assentiri non debeat. Is Brochardus est Teutonus ex instituto Prædicatorum: qui ad Philippum Francorum Regem anno MCCCXXXII. commentarium misit de Sacri belli expeditione aduersus Turcas obeunda: cuius oratio ad verbum, hoc in loco est à nobis expressa. Ita enim subdit.

Hæc quæ narro, cum in Constantinopoli, siue Pera, quod idem est, degerem, contigerunt. Catalani etiam, qui modo vocantur Societas, quæ nunc est in Ducatu, & dominio Athenarum, qui nõ habebant duo millia, & quingentos equites ex quibus non erant ducenti homines de sanguine militari, eundem Michaelem cum quattuordecim millibus equitum exeuntem, & cum peditum multitudine copiosa aggressi fuerunt cum audacia desperata: & ipsius ordinatas acies destruxerunt: & fugauerunt: & de ipsius exercitu multitudinem maximam peremerunt: & ipsum Michaelem de equo turpiter deiecerunt: sed adiutus à suis, & in equum subleuatus fugit è prœlio acriter vulneratus: Quem etiam fugientem insequentes in ciuitatem Andrinopolim includi fecerunt: & ibi obsessum diebus plurimis tenuerunt. Postmodum totam illi ciuitati adiacentem patriam cursantes ferro, & incendiis vastauerunt: castra multa ceperunt: & ab illo loco, vsq; ad terram, vbi nunc sedes detinent alienas, fere omnia destruentes nullum prœlium inuenerunt: sed Græci miseri sunt facti pusillanimes, & excordes: ipsos diuina gratia deserente & vltione debita persequente. Paulo post idem memorat Catalanorum eam nationem Imperatorem Constantinopolitanum tributum quotannis ferre coegisse.

Andriolus Morus Genuensis VI. Byzantinorum, & II. Genuensium longis nauibus præfectus cum Theodorum Palæologum Andronici Imperatoris F. in Italiam deduceret, qui Monferratensis ditionis heres, mortuo Guilielmo Monferratensi Marchione auunculo successerat, & Opicini Spinulæ F. ducturus erat, viri in republica Genuensi primarii, qui in magna potentia erat, Callipolim, quam Catalani inuadendis terra, marique hostium finibus, arcem sedemque delegerant, summa vi oppugnat. Dum à Raimundo Montanerio, qui propugnationi præfectus fuerat, & à nostris strenue repugnatur, Morus se recipit: multi milites cæduntur.

Rex festum natiuitatis Domini diem Cæsaraugustæ concelebrat. 1347.

Carolo, ac Frederico Regibus dissidentibus, quod Carolus Iaccitanam Siciliæ arcem retineret, & tributa à Tunetanis Regibus Frederico pensitata sibi impendi debere contenderet, Rex pacificatorio munere inter socerum, & fratrem functus, Fredericum socero conciliandum & adiungendum repetitis rebus curat. 1309

Ianuarii mensis fine Rex Barcinonem proficiscitur. Bellum instruere aduersus Mauros, & Almeriensibus finibus inferre maturat. In eos sumptus, sacrum bellum gesturo, Pontifex Maximus ecclesiasticas decumas elargitur.

AERA. NAT. CHR.

Henrico Lucemburgensi ad Imperii gubernacula adscito, Amadeus Sabaudiæ Comes eius affinis, & Vido Nemurcius Flandrensis Comitis frater Auenione à Pontifice Maximo impetrant, vt Henrici creatio confirmetur. Duo Cardinales legantur, qui Romæ imponēdo diademati præsideant. Pisani Henricum in Italiam arcessunt: & vt profectionem maturet, adhortantur. Florētini, & Lucenses, qui Henrico aduersantur, Regem, vti expeditionem Sardoam vrgueat, magnis pollicitationibus suadent. Morroellus Manfredi F. Franciscquinus Morroelli F. & Conradinus Opicini F. ex Malaspinarum familia Marchiones Regi se addicere in ea rerum commotione student. Pisani vero omni conatu de Caralitana arce, & oppidis, quorum in Sardina potiuntur, retinendis separatim elaborant: & regiam expeditionem auertere conantur.

Iohanna Vgolini Galluræ Iudicis F. Ricardo Camino Treuisi domino Gibellinarum partium primario nubit: qui se totum Regi addicit: quod Pisani Galluræ ditionem interuerterant: & præsidiis deuinxerant.

A.D.III. Non. Mai Carolus Ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ, Hierosolymorumque Rex è vita excedit.

ALMERIENSE BELLVM.

A. D. XV. K. Aug. Rex ora Valentina soluens, classe ad Contestanorum promontorium, quod illa ipsa ætas Aliubii caput vocat, præteruehitur. Omisso enim Sardoo Almeriense tacitum bellum suscipit: cuius tam vicinæ expeditionis metu moti Mauri armati, paratique obuiam Regibus procedunt: ex diutino metu animis ferociores. Omnes præcipuæ vires aduersus Aragonios, quod maritimis classibus pollerent, concitantur. Copiæ nostrorum omnes terrestres ad Aliubium coguntur. Ferdinandus Rex alio suas vires verterat. Ex Catalonia egregii copiarum ductores arcessuntur Guilielmus, & Otho Moncadæ, Bernaldus Centullias, Guilielmus Anglesola, Gerardus Ceruilionius, Bernardus Cruilias, Berengarius Pue multonius, Berengarius Portella, Pontius Ragiadelius, Petrus S. Vincentii, Bernardus Spesius, Petrus Queraltius, Acartus Murius, & Dalmatius Castellinoui &, Albertus Mediona. Cum numeri militares recenserentur ex nostris ordines duxere, militauereq; Petrus Ixeritanus nomine Aragonii Regis Ecclesiæ in exercitu signifer, & princeps, Aluarus Ferdinandius Alcanicienfis Præfectus, Iohannes Simenius Vrrea, qui Alcalatenensis præfecturæ, & Montacuti dominabatur: inter proceres primarius: & qui summum, & præstantissimum se ducem vniuerso exercitui præbuit: Petrus Martinius Luna, Ferdinandus Lupezius Luna, Petrus Ferdinandius Vergua, Sanctius Horta, Petrus Guilhelmus Castellonus, & Fortunius Aznarius Castellonus, Gombaldus Tramacetius, Simon Focius, Guilielmus Podius, Iohannes Sanctius Antilionius Sanctii F. Simon Velazquius Aierbius, Lupus Gurrea, & Michaël Gurrea eius F. Petrus Pomarius, Lupus Sanctius Luna, Iohannes Vidaurius, qui Marianæ ditionis dominabatur, & Petrus Martinius Vidaurius, Michaël Peresius Gotorius, Rudericus Gomettius Seselius; Ferdinandus Lupezius Heredia, Garcias Simenius Embunus, Petrus Simenius Irancius tribunus militum, Berengarius, & Simon Tobiæ. Ex Valentino regno rem bellicam administrauere Iacobus Exerica, Iohannes Garcesius Lihorius, Petrus Iordanis Arenosius Gonzalui Simenii Arenosii F. Simon Peresius Arenosius, Berengarius Lanciolius, Gerardus Aquilonius, Gonzaluus Garcias Regi in primis carus: & Nobilis Carrocius: qui Rebolletæ ditionis dominatum obtinuit.

Iulio mense decursis Iazbertus Castellinoui Vicecomes, quibus præfectus erat actuariis nauibus, & Maurisiorum Rex terrestri exercitu Septam Mauritaniæ, ad traiectum sitam vrbem adoriuntur: & vi expugnant: ingentique præda potiuntur.

. K. Aug. Robertus Caroli Regis F. Hierosolymorum Rex, & Sanctia Regina eius vxor Auenione, magna celebritate a Pont. Max. diademate, & regiis insignibus decorantur. Arnaldus Villanoua nobilissimus, atque optimus huius ætatis medicus, & summo Pontifici carus, a Rege in Prouinciam Galliam ad Robertum legatur: qui suadeat, vti ius, regiumque nomen Hierosolymitani regni ad Fredericum transferat: quod bellum sacrum suscipere summopere cōcupierat: si Robertus eam eroget pecuniarum vim, quam sibi cauerat, si Siciliæ regno decedat: modo thesauri sacro bello Hierolymitano dicati, decimæq; Italicæ, & adiacentium insularum, in eam expeditionem conferātur. Robertus, neque tanti decoris splendorem amittere, neq; Siciliæ regno tot annos priuari, æquo animo potest induci.

A. D. XIIX. K. Sept. Rex ad Almeriam castra metatur. Vallo & fossa, maximo aggere, ac sepimento vallatus contra ascensum, atque transgressiones, & eruptiones hostium munitur. Regina Blanca virum ad sacrum bellum proficiscentem prosequitur: & Gui-

AERA NAT. CHR.

& Guilielmus Roccabertinius Archiepiscopus Tarraconensis, Simon Luna Cæsaraugustanus, & Raimundus Pontius Valentinus Episcopi, & alii Antistites Reginam comitantur. Is enim mos penitus insederat, & inueterauerat, vt Reginæ viros ad bella proficiscentes comitarentur.

Artallus Luna, qui Aragonii regni procurationi præfectus fuerat, & veteranorum militum agmina coegerat, magnosq; sumptus in rem militarẽ fecerat, continuis itineribus, vltra contra hostes castra facit. Is Lupi Ferrencii Lunæ F. Constanziam Peresiam Iacobi Peresii F. Petri Regis neptem vxorem duxerat: & Segorbiensis ditionis, & aliorum oppidorum, quæ dotalia susceperat, dominabatur: & egregie fortem, & bonum imperatorem præstitit. Aimericus Beluchinus, Raimundus Marimonius, & Bernardus Marquetius x. actuariis nauibus, & v. lembis Gaditanum fretum obsidẽt. Iazbertus Vicecomes Castelnouius apud Maurusiorum Regem tamdiu resederat, dum tertia pars portorii Mauritaniæ quod Regi pendebatur, & Septenses manubiæ exigerentur.

Ferdinandus Rex A. D. VI. K. Aug. exercitus corona Algeziram Alhadræ in ipso freto sitam obsederat. x. nauibus longis freti traiectum tenet. Iazbertus Castelnouius Aragoniæ classis præfectus præsto Castellanæ classi coniungitur: vt hostium littoribus inuehantur.

Simul armis, simul operibus, machinisque oppugnari Almerienses cœpti, A. D. X. K. Sept. Granatensis Rex, omni regni equitatu qui ingentibus turmis constiterat, & vario peditatu ad Almeriæ vrbis muros subsidia accelerat. Ingens, & tumultuosum certamẽ ab hostibus initum: qui quanta maxima vi poterant, in nostros, equites concitant. Insigni animo, extra vallum prouolat Rex: atque infestis ordinibus in medium agmen hostium ruit. Cum signa contulissent, & summa vi niterentur, decertarentque, Mauri funduntur, fuganturque: & montibus auertuntur. Dum manus conseritur, qui vrbe eruptionem fecerant, vallum inuaserunt: regiorum castrorum partem conuellunt: & Ferdinandus Iacobi Balearici Regis F. excelsi, & inuicti animi adolescens, qui obsessis repugnaturus, in castris manserat, prçstanti militum fortitudine, & eximia sua virtute furentes eorum impetus, conatusque coërcet: cum summis copiis castra oppugnarentur.

Cum regiæ classes fretum tenerent, & Iazbertus Ferdinãdianæ classi præesset, sinusque eos obsedissent, pars exercitus Castellani Gibraltari oppido, in Calpis radicibus sito potitur.

Rege Almeriam oppugnante, Petrus Marsilius ex instituto Prædicatorum expeditionis Almeriensis prosequendæ causa, ad Pont. Max. legatur: qui cum indigne, ne dicam temere, atque arroganter, legationis munus obiret, neque Pontificis imperium, vti par erat, tenentius esset, vinctus relegatur.

A. D. XIII. K. Octob. Pont. Max. nuntius Apostolicis litteris Regẽ cohortatur, vti Venetis omnibus in nostris regionibus cõmorantibus perduellionis actionẽ intẽdat: quod Ferrariam ecclesiastici iuris vrbem, atq; ditionis Dux, Venetusq; senatus occupare niterentur: & in arcem Thebaldi, & alia vrbis propugnacula copiæ eorum militares irrupissent: cum Ferrarienses ciues Ecclesiæ dominatui obtemperantes Freschum Azonis Estensis Marchionis filium, qui parentem in custodiam intrusum necauisset, vrbe exterminassent. Die namque sacro cœnæ Domini Pontifex Auenione dirarum imprecatione Venetos eius sceleris noxa contaminatos deuouerat: & eorum bona publicarat: ac sacrum bellum aduersus eos indixerat. Rex se operam daturum respondet, vt Veneti regia ditione expellantur: modo nostri homines Venetiis, & eius ditionis finibus egrediantur. Hugo Pontius Emporitanus Comes piraticam faciens, aliquot Venetorum naues diripit: atque euertit.

Id. Octob. M. leuis armaturæ equitibus Mauris, ex ea militia quos illa ætas equitatum Granatensis domus appellare consueuerat, robur, ac firmamentum regni, æquatam regionis planitiem ante Almeriæ muros obtinentibus, ingentes Maurorum peditatus copiæ, ad xl. m. fuisse feruntur, continenti collium tractu, quod res posita in celeritate esset, castra regia incredibili impetu adoriuntur: oppugnantque: vt subsidiariis copiis introitus in vrbem pateat. Cum totam aciem nostri in hostes obuertissent, vniuersis viribus, primo impetu impulere: fusisque hostibus vniuersam eorum aciem auertere. In eo certamine Simon Peresius Arenosius, Garcias Simenius Embunus, & Martinus Baldouinus Cæsaraugustanarum copiarũ ductor fortiter dimicantes mortem occumbunt. Rex memoria digna accidisse proditur: vt qualis ratio militaris disciplinç, quam a maioribus acceperant coluerit, intelligi possit. Nam cum Petrus Martinius Luna, qui Polç & Almonazirii dominabatur, Simonis Cçsaraugustani Episcopi frater, princeps inter proceres, & insignis

AERA. NAT. CHR. virtutis præstantia excelleret, necesse ei fuit, Regi iurisiurandi sacramento obtestari publico in consessu, se eo in prœlio, quo Simon Peresius Arenosius oppetierat, non interfuisse: neque vitæ consulentem locum deseruisse: vt quem tueri debuerat, desertum à se pateretur. Præterea Martino Simenio Aiuario maiestatis actionem constitutam satis constat: quod cum beneficio militari Simoni Peresio Arenosio obstrictus esset, è prœlio aufugisset: & quod probatione firmasset, se in acie non fuisse, iudicio liberatum.

Cum perendino die A.D. scilicet XV.K.Nou. denuo hostium equitatus, adiunctis pedestribus copiis subsidio Almeriensibus aduentaret: dum auxilium supra vires suas præstare conantur; à nostris funduntur: qui tumultuantem equitatus partem deiiciunt, deturbantq;.

Ferdinandi Regis exercitus in A.D.XVII.K.Dec. cum Algeziriensi obsidioni fortiter institisset, Iohannes Regis patruus, Alfonsus Iohannis F. & Iohannes Emmanuel cognatione regii sanguinis, & virium potentia præstantes, aliiq; proceres, eorumq; assectatores, ad D. equites fuisse traduntur, cupiditatem suam potius, quam ignauiam simulantes castra deserunt. Rex à suis destitutus, cum Granatensi Rege paciscitur, vt obsidione vrbe liberata Quesada, Bedmariumq; oppida sibi tradantur.

Nuntio Algeziriensis pactionis allato: Rex aliquot dierum indutias cum hoste paciscitur: & de captiuis omnibus reddendis, qui ex ditione regia seruitutem perpetiuntur, cum Granatensi Rege constituitur.

Rege Almeriensi bello implicito, Rogerius Conuenas Arnaldi Hispani Conseranensis Vicecomitis F. bellum aduersus Hugonem Mataplanam Palliariensem Comitem gerit: multaq; in Catalonia turbantur: hereditatis Guilielmæ Moncadæ obeundæ causa.

1348. 1310. Rex in Almeriensi obsidione in A.D.VII.K.Feb permanet: & Alicantū regreditur: quo in loco Rex, & Iohannes Emmanuel gener congrediuntur. In eo bello Ferdinandi Balearici virtus egregia maxime enituit.

Maio mense decurso Rex Turolio Bernardum Fonollarium ad Clementem Pont. Max. legat: neq; leui de causa mandata perferuntur. Cōmittit, vt vna cum Iohanne Nunnio Larensi suo, ac Regis Castellæ nomine summisse supplicet, ne permittat rem maxime atrocem, & indignam: vt in demortui Bonifacii Pont. Max. memoriam, famamq; iudicii periculum intendatur: aut acerba seueritate statuatur: quod enixe, atq; impie Francorum Rex contendit. Neq; enim id fieri ius, fasq; videri poterat.

A.D.II.Id. Octob. Blanca Aragoniæ Regina Barcinone decedit. In cœnobio sanctarum crucium sepelitur.

1349. 1311. Algeziræ Valentini regni oppido Rex diem festum natiuitatis Domini celebrat.

A.D.XIV.K.Iun. Cæsaraugustæ inito conuentu, Iacobus Regis F. natu maximus Aragonensibus irrogatas leges, regniq; scita, atq; instituta, patriosq; mores, & quas libertates vocant, ephebus iureiurando sancit.

Iulio mense nuptiæ inter Mariā Regis natu maximam filiam, & Petrum Ferdinandi Castellæ Regis fratrem coniunguntur.

Florentini, & Lucenses interuētu Gilaberti Cruilliæ, qui à Roberto Rege munus præfecturæ Romandiolæ obtinet, Regem hortantur, suadentq;, vt Sardiniæ regnum à tyrannorum dominatu vindicet. Vt aduersus Henricum Imperatorem Regis auxiliis se suaque tueantur amplissimam pecuniam in sumptus bellicos pollicentur. Ea tamen inferendo bello mora fuit, vt postea dubia, & ancipiti fortuna geratur.

Concilium sacrum œcumenicum Viennam Galliæ prouinciæ vrbem indictum est, atq; coactum.

A.D.XVII.K.Nou. prima fit sacri conuentus assessio: referuntque de Templariorum ordine abrogando. De ea re, quid fieri è republica esset, deliberant.

Rex sedis Apostolicæ opem, operamq; precatur, atq; implorat: vt res maritimas, bellicasq; in asserendo Sardiniæ regno, & Granatensi bello reuocando, obire possit: quod summa benignitate Bonifacius, & Benedictus, ecclesiasticas decumas in eos sumptus largiendo, præstiterant. Qualis rerū Granatensium status esset, Petrus Queraltus, Petrus Builius, & Guilielmus Aulomarius Regis legati, qui eius mādato sacro concilio intersunt, denunciant. Nam Pontifici Max. & sollemni patrū cœtui referunt, asseruntq; rem commemoratione posteritatis maxime dignam. Cum Granatensis ciuitas, eiusque vrbis populus, illo ipso tempore censeretur, ad CC. M. populum esse censum: vixq; quingentorum capitum numerum implesse, qui Mauri stirpe essent, reliquos vero patre, aut auo Christianam fidem professis genitos. Præterea L.M. censeri eorum hominum, qui fidem, pietatemq;

nem Catholicã eiurassent: & supra xxx. M. Christianorum in ergastulis, atq; latumiis incustodias includi; atq; iis mortem quotidie ob oculos versari. AERA.

NAT.

Darocæ Rex conuentus agit. CHR.

A. D. Id. Nou. in conuentu refertur: an Gulielmus Moncada Fragæ dominus ex proceribus Aragoniæ sit censendus. Simon Peresius Salanoua Præfectus Iustitiæ Aragonum de consilii Regis, & totius conuentus sententia statuit: ab eo conuentu alienigenam esse: quod Fraga intra Cingæ, & Sicoris ripas sita finibus Cataloniæ contineretur: quo in oppido, præcipuo iure sedem omnium rerum, & fortunarum suarum, domiciliumque Moncada collocauisset.

Ferdinandus Castellæ Rex, & Constantia Regina eius vxor, Iohannes Ferdinandi 1350.
patruus, Petrusq; frater Calataiubii vna cum Rege festum natiuitatis Domini diem con- 1312.
celebrant. Eo in oppido Petrus Mariam Regis filiam in matrimonium ducit: & Leonora Castellæ Regis F. Regi nurus traditur: quæ Iacobo primigenio nuptura erat.

Cum Rex Turoli degeret, & dies ludorum festos, indictis filiæ, & nurus sponsalibus celebrasset; Februario mense Conradus Verhebangus Græcis in Germania præfectus, Frederici Austriæ Ducis, & Stiriæ, atq; Carniolæ domini, Roberti Romanorum Imperatoris F. natu maximi legatus Regem conuenit: & de Isabella Regis F. Frederico in matrimonium tradenda renuntiat. Rex Valentiam confestim contendens, Februario exacto de dimittendo legato, & his nuptiis collocandis, quæ dignitatis plenæ visæ sunt, deliberat. Insigni enim Frederici virtute mouetur: principis iam pridem iuuentutis: & Franciscum Xarquium in Germaniam legat: vt Leopoldus, Albertus, Otho, & Henricus Frederici fratres legitimo iure ditionum auitarum, & hereditatis paternæ Frederico cedant.

Castellæ & Portugalliæ Regibus, super regnorum finibus diffidentibus, & præcipue de Serpa, & Mora, & Algarbiensi regno decertantibus, Rex tamquam honorarius arbiter statuitur. Satis constat re cognita, neque à Rege diiudicata, Algarbiensem regionem, quæ Ana flumine continetur, in ius, ditionemq; Portugalliæ Regis concessisse.

A. D. XI. K. Apr. Viennæ Pontifex M. priuato consensu, & consilio, Templariorum societatem dirimit: & scita, atq; instituta eius ordinis abrogat.

A. D. IV. Id. Apr. in consessu sacri concilii, præsentibus Philippo Francorum Rege, Carolo Valesio eius fratre, Ludouico Nauarræ Rege, & Philippo, & Carolo Regis Francorum liberis, abrogationis Templariorum instituti decretum in tabulas publicas refertur.

A. D. II. Non. Mai tertia sacri conuentus assessio celebratur: & concilium dimittitur.

Iacobus Balearium Rex peruigilio festi Pentecostes è vita excedit: cui Sanctius filius regni succedit heres.

SANCTIVS BALEARIVM REX.

Meninx, Cercinaque insulæ ditioni, ac iuri Regum Siciliæ deduntur. Raimundus Montanerius eius sæculi rerum a nostris principibus gestarum certus auctor Meningi, & præsidio in ea insula collocato præficitur.

Arana vallis, quam vltra Pyrenæi saltum amnis Garumna permeat, castellumque Leon, quæ bello Gallico occupata, præsidiisque interclusa à Gallis fuerant, à Francorum Rege pristino iuri, & ditioni Regum Aragoniæ restituuntur: Barcinonensiq; ciuitati contribuuntur.

A. D. VIII. Id. Iul. Barcinone Sanctius Balearium Rex Iacobi Regis F. propria regni iura, potestatemq; Ruscinonensis, & Cæretanæ regionum, aliarumq; ditionum Balearico regno contributarum, Aragoniæ Regibus parta iurisiurandi fide sancit.

Fredericus Rex fœdus, quod cum Henrico Imperatore icerat, sancit. Cum Cisalpina Gallia, Etruria, ac Latium in armis essent, & Italia omnis bello arderet, ex quo Henricus exercitu præpotens Alpes transcenderat, bellum inter Fredericum, & Robertum diu premeditatum commouetur: tantoque maiore, quam proximo conatu apparatum est, quanto plus simultatis inter affines Reges intercesserat: & peregrina iuuentus Germani, Galli, atq; Hispani vtriq; operam suam pollicentes ad id bellum confluunt: & ad partium studia non Itali modo, sed exteræ nationes concitantur.

Iohannes Grauinæ Comes Regis Roberti frater, magnis Aragonensium, & Catalanorum copiis in Latium inuadens, & in vrbem inuectus Capitolio, Hadriani mole, Crescentii quam postera ætas, nunc S. Angeli vocant, & Vaticano potitus, arces eas præsidiis obtinuit: et Henrici aduentũ, perturbatis sollẽnibus coronæ Imperii capessendæ indictis,

AERA. coërceat. Pugnatur acriter ab iis cohortibus, & Columnensi factione, quæ Henrici partes tuentur: & Lateranensem ædem, Titi Amphitheatrum, Coliseum vocant, & Pantheon, diuersaque alia templa, & domus obsederant: & præsidiis sepserant. Cum præcipiti furore, atque armorũ impetu concertaretur, & vtrimque magnæ concurrerent copię, K. Aug. Henricus Lateranensi in æde insignibus regiis decoratur. Ex eo Robertum sibi, & Imperio hostem pronuntiat. Fredericus Rex amplam occasionem nactus Roberto bellum infert.

NAT. CHR.

1351. A. D. VII. Id. Septemb. Ferdinandus Castellæ Rex moritur repentino.

1313

Exacto Decembri mense, Petrus Calataiubii Regem socerum conuenit. Exposcit vti suas partes in eo contentione tueatur, quæ illi super tutela legitima Alfonsi Regis Castellæ, qui infans remanserat, vertitur: in cuius tutelam deuenerat. Super ea controuersia, infensis animis decertant Petrus ipse, & Iohannes eius patruus. Ciuitates omnes partibus inficiuntur.

K. Aug. Fredericus Rex ingenti coacto exercitu fretum traiicit. Regium, quod circumsederat, aliaque Bruttiorum oppida deduntur. Quamuis initio magna auxiliorum spe arma ceperat, tamen bellum suo consilio initum, suis viribus exequitur. Huius motus causa Rex ab inuadenda Sardinia desistit: cuius adipiscendæ magna se obtulerat occasio.

A. D. IX. K. Sept. Henricus Imperator Bonconuento è vita excedit, cum Fredericus Rex magna adornata classe Pisas appulisset: vt Henricum principesque Gibellinæ factionis sibi deuinciat. Cum Imperii partium spes eum frustrata esset, & in Siciliam reuehitur, maximis subito coortis tempestatibus iactatus, A. D. III. Id. Nou. XXXIV. actuariis Drepani portum tenet. Robertus omnem sui regni conatum, & Welphæ factionis vires in Frederici perniciem parat.

A. D. II. Id. Octob. Barcinone sponsalia Isabellæ Regis F. Rodolpho Lichtenstenio, & Henrico Balsio Frederici Austriæ Ducis legatis apparato regio dantur.

A. D. XV. K. Nou. Fredericus Austrius ab Archiepiscopo Coloniensi, Rodolpho, & Ludouico, iuniore Baioariæ Ducibus, Waldemaro Bandamburgensi Marchione, & Alberto maiore Saxoniæ Duce in Romanorum Regem sufficitur. Reliqua electorum factio ab iis dissidens, & partibus infecta, Ludouicũ Ducis Baioariæ fratrem deligit.

A. D. XVII. K. Dec. Isabella noua nupta Gerundensi Episcopo, & Philippo Salasso Regis Iacobi consobrino comitata ad Fredericum virum Romanorum Regem proficiscitur. Prouincia Narbonensi Allobroges transgressi, in Tiroliam regionem iter faciunt.

Cum Fredericus Siciliæ Rex Ferdinandum Balearicum patruelem fratrem Societati Catalanorum, quæ Callipolim pręsidiis, armisque munierat, quorum res ad summã desperationem peruenerant, imperatorem pręfecisset: indeque signa mouissent, summa inter Berengarium Entenzam, & Roccafortium duces, & eorum cohortes exoritur dissensio. Tumultuante exercitu, cum armis in eo esset turbatum, Entenza, cui inter duces, & virtutis laude, & generis primæ partes deferebantur, interimitur. Balearicus insanientem, ac temerariam militiam subterfugiens, cum in Siciliam IV. actuariis nauibus velificaretur, in Eubœa, quæ Caroli Valesii imperio parebat, interceptus Gaulterio Brennæ Athenarum Duci traditur: & in Atheniensem arcem, quam Santomerium vocant, includitur: donec ad Robertum Regem affinem perduceretur.

Bernardo Roccafortio, & Alberto eius fratre à Theobaldo Sipoisio Eubœę præfecto interceptis, cum Catalana Societas imperatore castrorum, ac duce careret, Macedoniamque percurrissent, tanta celeritate vsi sunt: vt prius in Atticam cum copiis peruenerint: & in capite, atq; ceruicibus eius gentis restiterint: quam alio sine certamine amoueri possẽt. Dum sperant Athenarum Ducis stipendia merere, is coacto exercitu, vt suis finibus insolentissimas, atq; egentissimas copias à progressu arceat, obuiã festinus procedens, prœlio commisso, occidione occiditur: & eius exercitus internecione profligatur. Catalani & Athenarum vrbe, & Attica terra potiuntur: & fortunis, diuitiisque Francorum, per tot sęcula quæsitis locupletati, connubia, & affinitates nobilium Gallicæ gentis mulierum sequentes, quasi in domicilium suum peruenissent, neque regionibus exclusi intra aliena Arma recidissẽt, stabilẽ sedẽ omniũ rerũ, & fortunarũ suarũ Athenis ipsis Atticis collocãt.

1352. Id. Ian. Clemens P. M. cum Montellis ad Carpentoractum degeret, nuntium ad Re-
1314 gem delegat: cohortans, vt Catalanorum copias ex terra Attica demoueat. Id vero temporis iam ea natio dominum, ducemque sibi adsciuerat Manfredum Frederici Regis F. & Fredericus Alfonsum Fredericum F. cum X. actuariis nauibus, & auxiliariis

cohor-

AERA. NAT. CHR.

cohortibus in Atticam pręmiserat: qui summę rerum præficitur. Libet litteras Pontificias adiungere.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio Iacobo Regi Aragonum illustri salutem, & Apostolicam benedictionem. Abolim clamor validus, & multiplicitas querelarum de partibus Ducatus Athenarum prouenientes Apostolicum pulsarunt auditum: immo nos, qui sicut in cunctorum fidelium pace quiescimus, & tranquillitate lætamur, sic in eorum inquietudine, & oppressionibus, quas pestilentiæ inducit hostilitas, multum offendimur, grauissime in intimis perturbarunt. Habet enim eiusdem clamoris iam pluribus annis præteritis continuata, & accumulans mala malis assertio: quod nonnulli, qui olim ad partes illas credebantur in fauorem fidelium accessisse, & à quibus spectabantur eorundem fidelium partes defendi, non exercentes eorum vires in exteros, sed in Ecclesias, & personas ecclesiasticas, eosdemque fideles, pro dolor, conuertentes, in propria catholicorum viscera immisericordi crudelitate desæuiunt: & in Ecclesias, ac fideles eosdem, eorum conatus illicitos exercentes, eisdem grauioris depopulationis iacturam, & crudelium hostilitatum insultus, non absque personarum excidiis, ac Ecclesiarum, & bonorum ecclesiasticorum, & fidelium illarum partium incendiis, spoliis, & deprædationibus inferunt: quā fuissent, quantūlibet peruersi hostes fidei eisdē fidelibus illaturi: & quod horribilius est vt licētius possent mala huiusmodi perpetrare, societatem ad inuicem contraxerunt: ex quorum quidem consortio, quod horrenda peruenerint, status illarum partium miserabilis manifestat. Nam inter innumerosa scelera, quæ in illis partibus perpetrarunt, quondam Gualterium de Brenna Ducem Athenarum, qui ad defensionē dictorum fideliū, tamquam Christi verus athleta, & fidelis pugil Ecclesiæ, aduersus græcos schismaticos laborabat, nequiter occiderunt: filios eius pupillos, & nobilem mulierem Iohannem de Castellione relictam eius viduam hostiliter impugnantes, bona eorum, & Ecclesiarum, ac personarum ecclesiasticarum, multorumq; aliorū fidelium illarū partiū, data in prædā, & diripientiū spolia occuparunt: ac in personas, tā ecclesiasticas, quā alios fideles innumeros funestis exertis gladiis, strage data, eorum sanguinem immisericorditer effuderunt: à quibus horrendis sceleribus nondum cessant: sed clades cladibus continuando hostilitatis execrandis incursibus dicuntur cōtinue cumulare. Cum itaque maior pars societatis eiusdem de regno tuo traxisse dicatur originem, tibiq; ex eo, quod in dicto regno maiorem partem fortunarum suarū, ac filios, & propinquos, ac domicilia habere dicuntur, parituri sperentur, tamquam eorum domino temporali; & tam celsitudinis tuæ, quam vniuersorum fideliū quos fidei zelus angit, interest huiusmodi pestilenti sæuitiæ reproborū solicitis studiis, celeribus, & opportunis remediis obuiare, Serenitatem Regiam rogamus, & obsecramus in Domino, tibi in remissionē peccaminum iniungētes, quatinus pie considerans, quam sit meritorium apud Deum, partes illas cultas fidelibus, ac tot sollemnes Ecclesias, & alia innumera pia loca, ecclesiasticasque personas partium earundem, ab huiusmodi peste, & exterminio liberare: vniuersis de regno, & terris tuis in dicta societate morantibus, sub certis temporalibus pœnis, prout celsitudo tua expedire cognouerit, des per tuas litteras in mandatis, ipsos alias salubribus monitionibus, & hortationibus inducendo, vt partes illas, castra, terras, & villas, ac loca quæcumque, quæ in dictis partibus fidelibus abstulerunt, & occuparunt, & detinent occupata, Ecclesiis, & nobilibus, aliisque fidelibus illarum partium, quorum esse noscuntur, libera, & expedita dimittant: nec deinceps in præiudicium partium illarum societati adhæreant supradictæ: sed partes ipsas omnino dimittant: ad illas, in præiudicium fidelium, eas habitantium, nullatenus reuersuri: preces huiusmodi quas magnitudini tuæ ex corde dirigimus, sic grato, & intento percepturus intellectu, sicque ad votiuæ exauditionis effectum sollicite, & efficaciter admissurus, quod præter retributionis æternæ præmium tibi exinde, absque dubio prouenturum, tuæ in hac parte, piæ, & perutilis interpositionis instantiam innumeris proculdubio fidelium populis profuturam, dignis in Domino possimus prosequi actionibus gratiarum. Dat. Montiliis Capentoractenn. diœc. xix. K. Febr. Pontificatus nostri Anno Nono.

Tamen Alfonsus Frederici Regis F. cū Bonifacii Veronensis viri summæ in Eubœa Insula potentiæ filiam duxisset, multa stabilitatis suæ præsidia, in ea ditione asserenda, constituit.

Meninx, & Cercina insulæ in Frederici Regis ditione, ac regno, Rogerio, & Carolo Rogerii Lauriæ filiis, & Rogerone nepote Caroli F. mortuis permanent. Buiahia Zacharias Almiri Abulabesii F. Tunetensis Rex, qui ab Almiriis Raxendiis longe cognationem repetebat, in singulos annos v. M. aureorum nummorum, quos duplices vocant, Aragonię

AERA. NAT. CHR. Regi pendere obstringitur. Guilielmus Raimundus Moncada, Siculis, & Catalanorum copiis, quæ Tunetensia propugnacula constituerant, præficitur.

Aprili mense exacto Valentiæ Nimiocensis Episcopus, & Hugo Baduinius Henrici Cyprii Regis legati paciscuntur, vt Maria Cyprii Regis soror natu maior Regi nubat.

Sacro, festoque Pentecostes die Isabella Aragonia Frederici Romanorum Regis vxor, Basileæ insignibus regiæ coronæ ornatur: atque vna Leopoldi Frederici fratris nuptiæ concelebrantur: qui Amadei Sabaudiæ Comitis Catharinam F. in matrimonium ducit.

Ermengaudus Caprera Vrgellitanus Comes Iulio mense decedit. Testamento Theresiam Entenzam sororis filiam heredem scribit, modo Alfonso Regis F. nubat.

A.D. V. Id. Aug. Robertus Rex maxima adornata, instructaque classe, oram Siciliæ prope Panhormum, inter Carinim, & Castellum, quod maris sinus vocant, interiectam tenet: matre, atq; vxore comitibus: & Philippo Tarentino, & Iohanne Achaiæ principibus fratribus sociis, & bellicæ expeditionis consortibus adiunctis. Fredericus Rex in intima Siciliæ regione ad Ennam, Castrum Iohannis vocant, commorans, eadem die Regis Siciliæ cognomen, quod deposuerat, sumit. Nec finem alium belli, quam victoriam videns, non impetu potius, quam perseuerantia gerit.

A.D. XVII. K. Septemb. Robertus terra, mariq; Drepanum obsidet.

Septembri mense Ilerdæ Rex ad Soldanum Babyloniæ Guilielmum Casanatalem, & Arnaldum Bastidam legatos mittit: de Christianis captiuis, ab hostibus, è seruitute redimendis: quorum magnum fuisse numerum constitit: nostris commercii causa, tota Asia, ac Syria, & Ægypto longe lateq; peregrinantibus. Rara dona ex vltimis terris, à Rege missa tyranni animum deliniuere. Pollicetur captiuos se dimissurum: potestasq; permittitur iis, qui mansissent, templa, atque Ecclesias construendi: & vti sacra fierent, atque celebrarentur.

Octobris mensis fine Fredericus Rex, magno coacto exercitu, ex S. Georgii campis procedens, ad Erycinum montem, S. Iuliani vocant, Ferdinandi Balearici copiis coniungitur: vt terrestri exercitu classeq; hostes adoriantur.

A.D. IV. Id. Nou. Ilerdæ nuptiæ Alfonsi Regis F. qui XIV. agebat annum, & Theresiæ Entenzæ Vrgellitanę ditionis heredis celebrantur.

A.D. XVII. K. Ian. Regina Roberti Regis mater, & Sanctia vxor, pacis inter affines Reges conciliandę administræ, indutias in K. Mai proximas, & ex ea die inuertentem annum paciscuntur: quibus magnopere Fredericus releuatur: quod plures annos ab hostibus exagitatus, bello intestino premitur. Indutiæ interuētu Thomę Marzani Scylacensis Comitis, Regis Roberti legati, & Comitis Richardi Pasaneti, quem Fredericus Rex legauerat, sanciuntur.

1353. 1315 Catanæ primo Apr. mensis sabbatho nascitur Iacobus Ferdinandi Balearici F. & intra alterum, & tricesimum diem Isabella eius parens decedit. Ea heres legitima principatus Peloponnesi erat, Iacobus ad auitum Balearium perueniet regnum. Ferdinandus Balearicus classe instructa in Peloponnesum transmittens, Clarentiam primariam vrbem vi expugnat. Auxiliaribus Catalanorum societatis copiis, qui Atticam præsidiis deuinxerāt, adiunctis, Peloponneso omni potitur, Cyprii Regis sobrinam vxorem ducit: quæ Ferdinandum filium genuit. Is Eschiuam Hugonis Cyprii Regis filiam ducet. Ferdinandus vero pater, tot laboribus bellicis susceptis, periculisq; aditis, cum rerum gestarum præmium, gloriam ipsam esset consecutus, breui in medio cursu, è vita excedit: princeps ad summam dignitatis gloriam natus: cuius obitu Peloponnesiacæ res pessum iere.

A.D. V. K. Dec. Maria Cyprii Regis soror, quæ Regi nupta erat, Emporias appellit. Gerundæ & nuptiarum sollemnia, & insignium dignitatis regiæ capessendorum celebrantur. Reginam comitatu regio prosecuti sunt Balduinus Famagustēsis Episcopus, Nicolaus ex S. Bertino Paphi ciuitatis gubernator, Robertus Ardianus Syrorū Cypriorum regulus, & Petrus Legaunus Cypriæ classis præfectus.

1354. 1316 Februarii mensis fine iam indutiæ exierant: quæ pactæ inter affines Reges fuerant. K. Mart. Frederici copiæ castellum, quod maris vocant: in Panhormitano sinu obsident: Bernardo Sarria ductore. Pertinaciter ab hostibus defensum A.D. XVIII. K. Mai vi expugnant.

A.D. IV. K. Mai Tarracone Rex Petrum Ferdinandium Ixaris dominum patruelem fratrem animi magnitudine, & rei militaris scientia præstantem legat oratorem: de pacis conditionibus inter Robertum & Fredericum Reges referendis.

A.D. VI. Id. Aug. Thomas Marzanus Scylacii Comes LXX. actuariarum classem ad Drepa-

Drepanitanam oram appellit: & Gallico exercitu ad Lilybæum promontorium exposito, oppidum Marsalam vehementissime oppugnant: & Francisco Intemelio Giracensi Comite, & Gilaberto Apilia acerrime repugnantibus, per eos vrbs obsidione liberatur. Horribili armorum strepitu tumultus, ac bellum tota Sicilia commouetur.

A.D. IIX. Id. Sept. Iohanno XXII. ad Pontificiam dignitatem euecto, Rex Ilerdæ Pontium Barcinonensem Episcopum, & Vitalem Villanouam oratores præmittit, de iure regni Sardiniæ, & Corsicæ fideisacramento, Ecclesiæ, vt mos est, subiiciendo. Si transigi de pace, inter Robertum, & Fredericum posset, Regis partes, operamq; pollicerentur. Inter alias fœderum conditiones regio mandato renuntiant: vti pro Siciliæ possessione, ac iure, de Macedoniæ regno, Albaniam vocabant, & Peloponnesi principatu Frederico attribuendis Pontifex constituat: & vt Dyrrachium regni caput, aliæq; vrbes, quas Iohannes Roberti frater inuaserat, Frederico statim tradantur. Hæc Pontifex, tamquam vana asserentur, aspernatur: firmatq; Burgundiæ Ducem in Peloponnesi ditionem ius sibi asserere, eideq; ea re eius legatos mandata edidisse.

Petrus Luna Cæsaraugustanus Episcopus.

A.D. VII. Id. Apr. Auenione Iohannes P. M. Ludouicum Tolosatium Episcopum, Re- 1355.
gis Roberti fratrem, inter diuos, cælestesq; viros colendum sancit: eiusq; nominis comme- 1317
moratio, æternaq; memoria consecratur. Litteris Pontificiis ea res testata Regi est.

IOHANNES Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio Iacobo Regi Aragonum illustri salutem: & Apostolicam benedictionem. Habes fili carissime vnde Domino Deo tuo in vocem exultationis, & confessionis erumpas: exultes in eo: & fatearis humiliter tibi, & domui tuæ de immenso ipsius dono concessum, quod inclita domus Siciliæ, cui & consanguinea propinquitate, & affinitate propinqua coniungeris, virum produxit Angelicum, consortem gloriæ Angelorum: cuius sperare potes in cælis patrocinio, fauore apud Homines, & apud Deum intercessionibus communiri. Etenim magnitudini tuæ ad gaudium intimamus, quod adueniente nuper Paschalis corporis puritate, die Iouis videlicet, post festum resurrectionis Dominicæ venerandæ memoriæ LVDOVICVM Episcopum Tolosanum germanum claræ memoriæ Blanchæ Reginæ Aragonum coniugis tuæ, quem omnipotens Dominus, propter illius merita gloriosa conciuem Sanctorum, domesticum suum, & æternę beatitudinis possessorem effecit, de fratrum nostrorum, & nonnullorum prælatorum, tunc apud Sedem Apostolicam existentium consilio, & consensu canonizationo sollemni Sanctorum catalogo duximus adscribendum. Tu ergo fili gratias agens altissimo, qui in sublimatione confessoris eiusdem, tam immensis benedictionibus te præuenit, in odorem vnguentorum suorum currere propera: sicq; ad exemplar cōfessoris ipsius bonis operibus vacare procura, quod tandē vna cū eo sidereas mansiones incolere merearis. Dat. Auenione XVII. K. Maii. Pont. nostri anno Primo.

Iunio mense Pontificis Maximi, & Regis, & Isabellæ eius sororis Portugalliæ Reginæ internuntii, inducias à Roberto, & Frederico obeundas, atq; obseruandas in festum Natiuitatis Domini diem, & ex ea die in tris annos sequentes paciscuntur. Eæ induciæ præconis voce Panhormi A. D. X. K. Iul. prædicantur.

Fredericus internuntiis Apostolicis, & legatis regiis Rhegium, & arces, quæ in Bruttiis præsidiis munierat, tradit. Hoc ipso tempore Henricus Cyprius Rex Constantiā Frederici Regis natu maximam filiam in matrimonium ducit. Ludouicus Francorum Rex actionem, litemq; Sanctio Balearium Regi de iure, ac ditione Mompellerii dominatus intendit: & iudicio in Parisiensi senatu, in diem certam sisti imperat. Interuentu Aragonum Regis mox ab ea causa desistit. Ordo, conuentusq; militiæ S. Mariæ, & S. Georgii in Valentino regno, à Pontifice Maximo Montesæ institutus. Guilielmus Erilius ei ordini Magister præficitur.

Marchesia Theobaldi Nauarræ Regis, & Marchesiæ Lupeziæ Radæ F. Petri Ferdi- 1356.
nandi Hixentani Regis Aragonum patrui vxor cœnobium Cæsaraugustæ, ad Hiberi amnis 1318
ripas S. Nicolai templo continens construendum, exædificādumq; curat: & Sanctimonialibus ordinis Hierosolymitani Sepulchri dedicat.

A.D. III. Id. Iul. Pont. Max. Auenione Cæsaraugustanam Ecclesiam, quæ Episcopi iurisdictionis, muneris q; erat, primi Episcopatus honore, dignitateq; promouet. Oscensis, Turiasonensis, Pompelonensis, & Calagurritana Ecclesia primariæ attribuuntur: quæ antea Tarraconensi prouinciæ contribuebantur. Ad hæc, quod inter Toletanum, & Tarraconensem Antistites, de Albarraziniensi diœcesi controuersia esset, atq; suis vterq; limitibus contineri contenderet. Pontifex eorum iuris atq; ditionis exortem relinquit: & Cæsaraugustanæ metropoli attribuit.

AERA. NAT. CHR.

Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

A.D.IV.K.August. Gerardus Roccabertinius,& Vitalis Villanoua Regis legati Auenionem obeunt: & in tractandis conditionibus pacis inter affines Reges, studium, & egregiam operam nauant. Neq; adfuere Reges: vti conuenerat. Franciscus Antiochenus Archiepiscopus Panhormitanus,& Franciscus Intemelius Giracensis Comes Frederici oratores legationem renuntiantes,tanquam æquam condicionem iacerent, de Anconitana regione,quam Marcham vocabant,aut Romandiola Roberto,à sede Apostolica cōdonanda,atq; attribuenda,referunt:offerūtq; vltra vetus tributū,Fredericum in singulos annos IV.M. vnciarum Regni Siciliæ iure sibi reliquo,Ecclesiæ pensitaturum: aut ea conditione Sardiniæ,& Corsicæ regnum Regi Roberto tradatur:dum æqua commodorum, & honoris compensatio Aragonio Regi fieret. Confestim Roberto Genuam properante, & partium Welpharum robora ad se conducente, vniuersa Italia noui belli fremitu exardescit: discordiaque iga acerbior inter Reges excitatur: & incitatiores ad bellum vrguendum feruntur. Welphorum partes prosequuntur Grimaldi, Flisci, Saluagii, & Malaucelli. Frederico autem Regi se applicuere Oriarum, & Spinularum familiæ: & vniuersa Gibellinorum factio: & cum in vrbe armis decernerent, Conradus Oria eius factionis princeps, & Spinulæ, eorumque assectatores armis fugati, pulsiq; è ciuitate in exilium recipiuntur. Cum Artallus Alagon, & Simon Cornelius factione,& contentione partium, ancipiti certamine distracti regnum ipsum diuellerent, & maiorum instituto, ac lege Regi permissum esset, factiosorum hominum audaciam coercere,vt à bello gerendo abstinerent: & Rex Simonem Peresium Salanouam Iustitiæ Aragonum Præfectum consuluisset,quid sibi faciendum esse censeret,& ab eo responsum,atque decretum tulisset,Rex edicit,vt assectatores ab armis discedant. Quod ingens vbiq; tumultus esset, atq; trepidatio,datur opera,vti de ea re,qua controuersantur,Regem iudicem sumant.

1357. 1319. Magnæ seditionis incursiones,nobilium dissensione in Catalonia fiunt: Alfonso Regis F.Vrgellitano Comite vnius factionis principe auctore: alterius vero concitatoribus Raimundo Fulchone Vicecomite Cardonensi,& Raimundiolo, & Guilielmo eius filiis, ac Raimundo Cardona Vicecomitis consobrino, qui Torani dominabatur, & Malgaulino Comite Emporitano. Res ad compositionem deuenit: Iohanne Alfonsi fratre, qui Archiepiscopus Toletanus creatus fuerat,se in eam pacificationem interponente. Ex A. D.XIIX.K.Sept.in induciis res fuit.

Non.Sept.Balaguerii nascitur Petrus Alfonsi,& Theresiæ Entenzæ Vrgellitanæ Comitis F.Regis N.Quamuis septimo mense genitus,& corpore esset,& natura imbecillior, patri succedens,vltra quinquagesimum annum regnat: cuius ingeniū ad ostentationem sæuitiæ praferox inuisum fuit.

A.D.XII.K.Dec.Barbastri Simon Peresius,Salanoua Pręfectus Iustitię Aragonū cum Rex per litteras eū consuluisset,an lege,moreve,& instituto maiorū Raimundo Cardonę Torani domino,ex Catalonię proceribus alterius principis auspiciis,stipendiisq; militare se inuito, & recusante ius, fasq; esset,quod in Italiam profectus,& Roberto Regi se addicens eius classi,exercituiq; præfectus esset,responsum tulit, militaria iura, atq; beneficia, stipendiaq; equestria legitimis causis,à Rege abrogari proceribus posse.

A.D.XIX. K.Ian.Tarracone publico in conuentu Rex decernit,sancitque, vti dominatus,atque imperium, iura, vectigalia regia regnorum Aragonensis, & Valentini, & Barcinonensis comitatus ita inter se cohæreant communi regno, vt dissolui, separarive, aut seiungi nullo pacto possint.

Cum Iacobus Regis F.in procuratione regni rem publicam non comiter, sed horridius,& plerumq; formidatus administrasset, & natura non moderata, & miti, sed asperior, & durior haberetur seuerissimi imperii iuuenis, paucis ante diebus factis sponsalibus, non præceptis solum patris, sed precibus contumaciter resistens, tametsi nuptiarum fœdera sancirentur, patri denuntiat: se voti reum esse, ne rempublicam gerat: regnumve administret. Religione etiam obstringi confirmat, ne vxorem adiungat. Abhorrente & tergiuersante patre, tandem cum A.D.X.K. Ianuar. emancipatus esset, Tarracone,in cœnobio fratrum Minorum,Rege conuentibus assidente, hereditariam regni successionem abrogat:& ordines regni iuris iurādi sanctione,ac vinculo,quo illi, vt primigenio regnorum heredi deuincti erant, soluit. Eodem temporis momento vestitus societatis Hierosolymitanæ mutatione, regalem ornatū deponens, coram Bernardo Solerio,qui eum vestitu Hierosolymitano cinxit, eius ordinis sacram militiam sollemnibus cærimoniis profitetur: præsentibus Iohanne fratre Toletano, Simone Luna Tarraconensi Archiepiscopis, Berengario Ausetano Episcopo, & Raimundo Emporitano Cataloniæ Priore Hiero-

Hierosolymitanæ militiæ præfecto, aliisque primariis eius societatis viris. Post aliquot menses ex Hierosolymitano habitu, atque vestitu in Montesanç societatis sacra desciscit: atque deflectit: cuius instituto, reliquo vitæ tempore inseruiuit: & regia dignitate, & capite deminutus. Vidit hæc ætas, quod ex omnium sæculorum memoria aliquando commemorari mirificum esset: tris regios adolescentes religioni deditos hæreditaria regna abiecisse. Sed Ludouicus Caroli Regis, & Iacobus Iacobi Balearici filii ex instituto D. Francisci se perpetuo acerbæ, atq; austeræ vitæ addixere: hic noster voluptatibus, quæ prima ætate compressæ, atque constrictæ fuerant, cum vitam suam, veluti quibusdam vinculis solutus omni intemperantiæ dedidisset, subito se profundens, ignauiæ, atq; desidiæ plenus in turpissima inertia delituit. AERA. NAT. CHR.

Eo actu transacto tam re, quam dictu inopinato, atq; mirabili, illo ipso temporis intervallo Alfonsus Regis F. tamquam legitimus heres, atq; regnorum successor adsciscitur: & fratres germani, aliiq; proceres manus osculo dominationem, ac principatum hereditarium illi deferunt: & in futuri Regis verba patre vita functo adiguntur.

Varia in aliis principibus hoc ipso tempore ratio, ac dispar condicio rerum nouarum causa exstitit. Dionysius Portugalliæ Rex, & Alfonsus eius F. qui patrem regno euertere summe concupiuit, capitali odio ita inter se dissident, vt armis, & castris dimicent. Rex Sanctium fratrem pacificatoria legatione ad affinem Regem præmittit: neque Alfonso persuaderi potuit, vt ius suum impietate, & scelere quæsitum armis persequi desistat.

A.D. VII. K. Iul. Cum Petrus Regis Castellæ patruus, & Iohannes Sanctii Regis frater 1358.
germanus, satis magno comparato exercitu Granatensium fines incurrissent, & Solorii 1320.
montis radicibus Granatam vrbem obsidione premere, & vastitate terrere niterentur, Ozmidius strenuus hostium dux, & ea tempestate inclitus, qui omnibus præsens periculis semper nostros lacessierat, regio Granatensis domus equitatu obuiam procedens, ingenti impetu prœlium conserit. Nostris signa, ac manus continenti spiritu conferentibus, regii ductores, neq; pulsis, aut dissipatis suorum copiis, æstu, & solis feruore exanimati, neque vllis vulneribus confecti, aut sauciati mortem occumbunt. Insignis ea clades fuit: quod ipsorum ducum tam præclara edidit funera.

Oriarum, & Spinularum familiæ, omnisq; Gibellinorum factio, qui Genua extorres profugerant, dominatui, & patrocinio Regis Frederici se dedunt, subiiciuntq;.

A.D. XVI. K. Aug. Fredericus Rex Messanæ conuentum agit. Neq; iam bellum suis finibus excipere, aut finitimis populis indicere, sed maiore inde mole cum longinquis hostibus gerere parat: vt non modo arcere, sed vltro etiam inferre posse videatur. XI. actuarias naues in sinum Ligustinum nauigare imperat: vt sociis opem ferant: extorresq; domum deducant. Siciliensem classem XI. Genuenses naues sequuntur Conrado Oria præfecto. Summus Pontifex, & Robertus Rex, quiq; Welpham partem, causamq; sequuntur in prouincia Gallia, Neapolitaniq; regni littoribus LV. actuariarum classem ædificant, ornantq; eaq; celeriter effecta, Raimundo Cardona præfecto ad Italiæ litora appulsa Genuensibus rebus subsidio accurrere nituntur.

Septembris mensis initio, cum Frederici classis Genuensem portum appulisset, terra, marique Siculi, & Genuenses extorres vrbem oppugnant. Castrucius Antelminellius, qui Lucensibus dominatur, & Frederici partes susceperat, vir bellica laude, & rerum gestarum gloria insignis, subsidio oppugnatoribus terrestri itinere aduentat. Cum ab obsessis insigni virtute propugnaretur, non operum iactura, magno molimento factorum, non tædium longinquæ oppugnationis, non hiemis vis ab vrbe circumsessa classem regiam amouere poterant. Vicit tandem obsessorum virtus: & dubia oppugnandi spe classis Sicula Ligustinam oram hostiliter populatur: Vulturium oppidum vi expugnat: & Nouembris mensis initio in Siciliam nauigat.

A.D. XVIII. K. Octob. Cæsaraugustæ, Rege Aragonensibus conuentum celebrante, Alfonsus F. vti heres legitimus regni successor renuntiatur. Conuentu dimisso Rex Leonoram, quæ Iacobo filio in matrimonium collocata fuerat, diremptis sponsalibus Calataiubium deducit. Inde ad Mariam Castellæ Reginam auiam referunt: quæ Alfonso ipsi postea nubet.

Hoc anno Iohannes Regis F. qui ad Archiepiscopi Toletani dignitatem euectus fuerat, Ilerdæ Simone Luna Tarraconensi, & Petro Luna Cæsaraugustano Archiepiscopis assistentibus consecratur. Cum in eorum Antistitum prouinciis, Hispaniarum primarii munere fungi Iohannes contenderet, Tarraconensis, & Cæsaraugustanus in dignitate commoti Iohannem ecclesiastica censura execrantur: & populos qua commearet,

AERA. NAT. CHR.

sacris interdicunt. Rege ipso Iohannis patre Cæsaraugustæ conuentus agente, Iohannem vrbem Labari insignibus obeuntem Petrus Cæsaraugustanus Antistes sui muneris, religionisq; pietate defunctus, priscarum sanctionum exempla persequens ecclesiastica execratione deuouet. Cum Rex insignem iniuriam, & ignominiam se præsente, filio impositam Pontifici Maximo conquestus fuisset, de ea re id responsum Pontifex reddit: quod non alienum visum est hoc in loco apponere.

IOHANNES Episcopus seruus seruorum Dei Carissimo in Christo filio Iacobo Regi Aragonum illustri salutem: & Apost. ben. Personam tuam fili carissime a gratiarum distributore omnium adeo gratiis variis nouimus illustrari, quod dicta, & facta hominum ex personis ipsorum, & aliis circumstantiis debitis nosti pensare debite: ac de illis recto iudicio iudicare. Sane fili si personas venerabilium fratrum nostrorum Tarraconensis, & Cæsaraugustani Archiepiscoporum attenderis diligenter, si causam, quare venerabili fratri nostro Iohanni Archiepiscopo Toletano nato tuo, infra ipsorum prouincias crucem deferenti, Apostolico priuilegio nō ostenso, scopp. fuerint, & processus aliquos fecerint, contra ipsum, profecto, quoad personas, reperies ipsas tibi multiplici vinculo obligatas, propitias, & deuotas: quæ in tuam, vel in Archiepiscopi nati tui prædicti iniuriam, nihil ex proposito, præsumendum est attentasse. Causam autem reperies zelum quendam Ecclesiarum iura tuendi, & ipsa illibata seruandi. Ideoque in istis supponere debet prudentia regia iniuriandi prorsus animum exulasse. Quamquam autem gratum nostris accessisset affectibus, & acceptum, quod fuisset inter ipsos Archiepiscopos de portanda, vel non portanda cruce concorditer ante ordinatum, tamen ex quo sic processum exstitit, cum tam ex parte portantis, quam ex parte resistentium zelus conseruandi ius Ecclesiarum sibi commissarum fuerit, non iniuriam alicui irrogandi, serenitatem regiam deprecamur, attente vt factum istud deducens in rectæ considerationis examen, ex hoc animus regius non turbetur; nec affectum immutet solitum erga ipsos. Si enim præfatam resistentiam attenderit, ipsam reperiet ad honorem regium pertinere. Et nos processibus factis contra præfatum Toletanum Archiepiscopum intellectis, de fratrum nostrorum consilio in eodem consistorio ipsum a sententiis contra ipsum latis, ad cautelam, cum de iuribus nobis partium non constaret, de potestatis plenitudine duximus absoluendum: dispensantes cum eo super irregularitate si quam contraxerat, se, vt prius sic ligatus diuinis officiis immiscendo. Sibi nihilominus licentiam concedentes, vt suos familiares possit absoluere, & cum ipsis similiter dispensare. Quæstionem autem prædictam ad nostram duximus audientiam reuocandam: partibus, vt occurratur scandalis, interdicere intendentes, quod pendente quæstione huiusmodi, nec Toletanus in dictis prouinciis crucem ante se deferri facere debeat, nec alii contra ipsum sententias per consequens promulgare, nisi mandatum sedes Apostolica aliud duceret ordinandum. Per hoc autem neutri partium in possessione, seu proprietate volumus, nec intendimus præiudicium aliquod generari. Dat. Auenione II. Id. Nouemb. Pontificatus nostri anno Quinto.

1359. 1321 Siciliæ regno sacris interdicitur: secundoque eo interdicto Siculi plures annos sacris arcentur.

Hugo Sera, qui in Arbonensi Sardiniæ ditione Iudex succedit, in primis clarus, ac præpotens vir, & Branchaleo Oria Hugoni fœdere adiunctus Regem aduersus Pisanos, ad Sardoam expeditionem adhortantur: omnesque opes suas ad Regem deferre pollicentur.

Mense Martio Alfonsus magnis ex delectu Cataloniæ comparatis copiis, aduersus Raimundum Folchium Cardonæ Vicecomitem, aliosq; proceres, qui Manresanam ciuitatem bello persequuntur, aciem struit. Castellum Orpinium Raimundi Tortii oppugnat. Deditum dirui imperat.

Barcinone Apr. mense seditione inter Iudæorum nationem, & reginæ Mariæ ministros coorta armis decernitur. Regina breui decedit: & Dertosæ in cœnobio prædicatorum sepelitur.

SARDOVM BELLVM.

Æstate progressa Rex Gerundæ Catalanorum conuentum agit. Singulari obsequentia portoria, vectigaliaq; sua in sumptus bellicos Sardoę expeditionis pollicentur, instituunt, exiguntq;. Ea pecunia classis longarum, onerariarumq; nauium instruitur. Alfonsus Regis F. animo, ac viribus par, regiiq;, ac paterni decoris heres tantę expeditioni pręficitur. Sanctius Balearium Rex, xx. longas naues suis stipendiis, in quattuor proximos menses adornat.

Tarra-

Tarracone Rex festum natiuitatis domini diem concelebrat. Eo ipso die Elisendim AERÆ
Othonis Moncadæ sororem grandis natu in matrimonium ducit: & Alfonsus F. regium NAT.
vexillum Sardoi belli signum magna adhibita pompa, in arce proponit. CHR.

Petrus Frederici Regis F. patre adnitente, omnibus Siciliæ regni ordinibus vna men 1360.
te, magnoque applausu assentientibus, atque è republica fore censentibus, in regnum, re- 1322
giumque nomen adsciscitur: vt vna imperii consortes regnum administrent. A. D. XII. K. Mai sacro resurrectionis Domini die à patre regalibus, sollemnibusque cærimoniis Panhormi coronatur: & sacro oleo perungitur: quibus Siculi antistites interdicti causa non interfuere. Ea consociatio stabiliendo regno in tam ancipiti rerum statu maxime consentanea Frederico visa est. Petrus altero vertente anno Isabellam Henrici II. Carinthiæ Ducis F. qui Bohemiæ regnum appetiuit, in matrimonium ducet.

FREDERICVS, ET PETRVS FRED. F. SICILIÆ REGES.

A. D. XIII. K. Iun. sacro Ascensionis Domini die Rex Ilerdæ Petro F. Comitatum Ripacurciæ condonat. Dignitatis supremæ iura, & summam ditionis potestatem sibi, posterisque Regibus cauens, recipit: sollemniq; cærimonia, in sacra maxima æde vestitu, insignibusque Comitis exornat. Veteribus, communibusque Barcinonentium consuetudinibus, assiduisque vsibus, Cataloniæque institutis, imperio, potestatique Ripacurciam terram subiicit. Emporitano etiam comitatu, quod Malgaulinus nullis superstitibus liberis è vita excesserat, Petrum F. donat.

A. D. II. Non. Iul. Raimundus Cardona copiarum Ecclesiæ, & Regis Roberti in Cisalpina Gallia præfectus castellum in Padi ripa situm, Roccam Bisagni vocabant, obsidet. Cum subsidium obsessis vndique comparatur, Marcus Vicecomes Mediolanensis II. M. CC. equitatu, & peditatu ingenti, atq; ex alia regione Gerardinus Spinula collecticio exercitu vno impetu Cardonensia castra adoriuntur: oppugnantq;. Cum bis irruptionibus Mediolanenses repulisset, demum Raimundus maxima prœlii commotione deuincitur.

A. D. IV. K. Octob. Martis die calamitosum, funestumque prœlium inter Fredericum Romanorum Regem & Ludouicum Baioiarium eius competitorem committitur. In eo certamine, discessu eorum ducum, qui Frederico consociati fuerant, siue eorum culpa, siue infelicitate Imperatoris ignominiosa clades accepta. Fredericus victus, captusque in hostis potestatem venit.

Rex Tarracone festum natiuitatis Domini diem concelebrat.

Res nautica mira festinatione, atque industria expeditur. Classes Barcinonensibus, 1361.
Tarraconensibus, Dertosanis, Valentinis, & ad Sucronis Gradum naualibus constitutis, 1323
exædificantur, adornanturq;. Nam cum portubus nostri neque accommodis, neque magnis vterentur, dempto Fangosio, qui ad ostium, aditumque Hiberi proiectus classibus nostris maxime tutum recessum præbuit, & inuectionibus, exportationibusque plurimas illis sæculis, & maximas commoditates, mirabilisque vtilitatis fructum præstitit, summo consilio, atque vigilantia in stationibus, atque ipso Sucronis ostio rem naualem administrant.

Vitalis Villanoua Regis legatus, A. D. XII. K. Febr. Auenionem auxilia aduersus Pisanos hostes petens contendit: breuem occasionem ferendi auxilii, & inuadendæ, asserendæque Sardiniæ memorans. Haud enim segnius, quam è republica dignum erat, exercitus ducti, comparatæque classes erant. Pontifex interuentu Cardinalis Tusculani, Neapolionis, Lucæ Flisci, & Petri Columnæ Cardinaliũ, qui ad eã diẽ regię expeditionis causam promouerãt, ab ea Regem deterret. Iacobus præterea Caietanus Cardinalis, aliique eius collegæ operam dant, ne bello, de asserendo Sardiniæ regno, sed iure contendat. Rex vana spe auxilii elusus Gibellinorũ, & Welphorum factiones sibi conciliare, & præcipue Florentinos, Senenses, Bononienses, Pistorienses, ac Perusinos partium Welpharum, internuntiis Marco, & Angaraimo Biserni Comitibus adiungere nititur. Sed cum Florentini Pisanorum perpetui hostes, ne Rex pactionum fœdera cum ciuitate Pisana iungat, exposcunt, & ea res Sardois rebus maxime officeret, à Regis amicitia auertuntur.

Id. Apr. Hugo Bassi Vicecomes, Iudex Arborensis bellum Pisanis, qui in Sardinia arces retinent, infert: magnamque stragem edit. Prœliis compluribus secundis factis, Pisanorum ciuitatis partes deserit: causam enim Regis se suscepturum, eiusque dignitati, & gloriæ enixe fauturum, Auenione, Neapolionis Cardinalis, & Vidonis Archiepiscopi Arborensis interuentu Vitali Villanouæ Regis Legato spoponderat: cuius promissi, &

ABRA. NAT. CHR.

fidei mira constantia fuit. Hugoni Rex ditiones omnes, quibus in Sardinia potitur, pro regio iure condonat.

Rex Welphum Donoratici Comitem, Lucę Flisci Cardinalis consobrinum sibi adiungere studet: quod is possessiones aliquod nobilissimas carissimasque in Sardinia sibi vindicare exoptat.

Proceres, iuuentusq; omnis ex tota Citeriore Hispania in externum hostem, & longinquum excitur: & fortissimus quisq; & maxime strenuus accitu Regis arcessitur: euocatorum firmę manus comparantur: imperia ascribuntur nouæ iuuentuti: & delectus sublatus vacationibus habentur. Neq; Italici Principes Sardiniæ asserendæ causa tantam belli molitionē parari existimant: sed præpotentes terra, mariq; Principes Aragonios Italiæ imperio imminere verentur: & Genuensibus præcipue rebus prospiciendum vident.

Dalmatius Roccabertinius Vicecomes, Geraldus Roccabertinius eius patruus, Bertrandus Castelletius, Hugo Sanctapacius Catalani proceres cum imperio in Sardiniam pręmittuntur: vti Hugoni Arborensi, ad Pisanorum copias euertendas, subsidiarias manus adiungant. Cum tris onerarias naues adornassent, A. D II. Non. Mai Barcinonensi statione anchoras soluunt. Eæ naues CLXXX equites, & aliquot veteranorum cohortes transportauere. Montanerius ad II. M. peditum, & CC. equites præmissos commemorat.

A. D. III. K. Iun. Alfonsus portu Fangosio classem soluit. LX actuariarum, & XX. onerariarum fuisse satis constat. Inter minora nauigia ad CCC. naues paratas, instructasq; ferunt. Classi Franciscus Carrozius præficitur. Cum commode magis quam festinanter nauigarent, Id. Iun. ad promontorium Sulcitanum, S. Marci vocant, classem appellunt: & Sulcitanæ Palmæ portum tenent: id loco nomen est, ex Sulcorum vetustæ vrbis, Carthaginiensiumq; coloniæ parietinarum vestigiis.

Exposito exercitu Alfonsus ad vrbem, quam Ecclesiarum villam vocant. A. D. IV. K. Iul. castra facit: & aliquot oppugnationibus oppidum insigni opere munitum adoritur. Bellum mari, terrestribusq; copiis acri, vehementique incitatione infertur. Barnabas Oria Brancaleonis F. & alii ex ea gente illustres viri, cum Alfonsus ad vrbem castra haberet, se illi dedunt: addicuntq;: & Sacerensis ciuitas eos prosequitur. Caralitani, Ecclesienses, Aquafredenses, Ioiosaguardenses, Orgullosii, Oleastrenses, Quirrani, Pattenses: & Terranouenses tuendorum Pisanorum causa bellum suscipiunt, & gerunt.

Eodem temporis interuallo primariam eius insulæ vrbem, ac veluti arcem nostri obsident. Castrum Caralitanum vocant. Maior oppugnationis vis ab eo colle imminet, quem Boni aeris appellant. Huic obsidioni Dalmatius Roccabertinius præficitur: & Caralitano portu, quem Franciscus Carrozius XX. longarum nauium classe tenuit, obsidionem vrguent.

Alfonsus mari, æstuq; iactatus cum corpus defatigatione ingrauescit, nihil ab vlla parte curę aut laboris remittens, A. D. XI K. Octob. in grauem morbum, & periculosum incidit. Omnis præterea exercitus ex saluberrimis Hispaniæ regionibus conductus, calamitosi cæli grauitate, valetudine tētatus, grauibus morbis implicitus afflictatur: & morbi contagio in omnes vulgatur.

Die Martis, quæ natiuitatis Domini festum diem antecessit, XXV. actuariæ Pisanorum naues Terram nouam appellunt. Manfredus Reinerii Comitis Donoratici F. & Aragonii Regis consobrinus expositis copiis, CCC. Tautoni equites, & CC. sagittarii fuisse produntur, obsessis Caralitanis, contra tantam vim auxilium tulit.

Olzinarum, & Soleriorum factiones, quarum contentio plures annos Valentino in regno versata fuerat, & intestino tumultu, ac motu, proceres cōcitabantur, interuentu Arnaldi Solerii Montesani ordinis Magistri, qui se in pacificationem interposuerat, sedantur: & ab armis discedunt.

Rex Iacobum F. non modo degenerem, & religionis metas egressum, sed turpi, & flagitiosa vita flagrantem coercet: cum se totum libidini, & ignauiæ adiecisset.

1362. 1324 Ecclesienses, cum ab Alfonso circumsessi plures dies oppugnationem sustinuissent, & omnium rerum amissione, desperationeque conflixissent, ac vires victusq; deficerent, A. D. VII. Id. Febr. oppidum, propugnaculaque Alfonso dedunt. Propugnatores, quos sors reliquos fecerat, & quæ supererat militaris iuuentus, in Caralitanam arcem emigrant.

Præclari in Ecclesiensi obsidione viri mortem obiere Artallus Luna, & Artallus eius F. Gombaldus Beneuentanus, Dalmatius Castellinoui, Gerardus Roccabertinius, Gila-

Gilabertus Centellias, Petrus Queraltus, Raimundus Berengarius Ceruilionius, Raimũdus Alamanus, Galcerandus Sanctapacius, & Raimundus Cardona. Sed cum tot procerum morte victoria constiterit, Artalli Lunæ, & Artalli eius filii funeribus, magna facta est iactura. AERÆ NATI CHR.

A. D. VI. K. Mart. Alfonsus signa, castraque mouet: & Caralitanam arcem circumsidet.

A. D. II. K. Mart. Pisanorum exercitus nauibus expositus ad Decimum, id vico ad decimum à Caroli lapidem nomen est, collectitiis Sardorum copiis, quas sibi adiunxerant, Caralitanis subsidio aduentat. Alfonsus obsidionem deserens, postero die Boni aeris colle egressus, hostem præueniens, & longe procedens signa confert. Commisso prœlio hostes funduntur: cæduntur; Manfredus Pisanorum ductor, ex acie saucius elatus, in Caralitanam arcem se abdit. Ad Lucocisternam res ea memorabilis insigni nostrorum laude, Mercurii die, quadragesimalis ieiunii initio geritur: quæ magnam hostibus cladem inuexit. Alamanus Luna Petri Martinii Lunæ, Simonis Lunę Tarraconensis Archiepiscopi fratris F. fortiter dimicans eo in prœlio mortem occumbit.

Castrucius Anielminellius, qui se Lucæ partiumq; Pistoriensium Germanici imperii dominum appellabat, eo rerum prouentu Regi recipit, se Pisarum ciuitati bellum indicturum, illaturumq;. Cum ad Regem mandata à Castrucio exponerentur, Rex eam pollicitationem reiicit, Pontificis Maximi causa: quod Castrucio infestus, inimicusque esset.

Eo ipso die, quo Alfonsus cum hostibus in Sardinia feliciter confligit, Raimundus Cardona partium Welpharum Imperator minime faustus à Galeacio, & Marco Vicecomitibus ad Pontem Nauri, non sine magno reipublicæ detrimẽto profligatur: atq; vna cum filio in hostium potestatem venit. Cardonæ postea Florentinis adiuncti cum prœlio cum Castrucio decertarent profligati, & deuicti in Castrucii potestatem veniunt: & Raimundus à Castrucio Azoni Vicecomiti Galeacii F. captiuus traditur.

A. D. VI. K. Apr. Barcinonensi statione XIIX. actuariis nauibus Alfonso in Sardiniam supplementa submittuntur: & quod in eiusdem ætatis Catalanorum nauali disciplina memorabile est, adeo eæ naues instructæ armis, virisq;, & ad bellandum paratę erãt, vt institutum esset, si ita casus tulisset, vt in hostium classis conspectum venirent, quæ XXIV. longis nauibus constiterat, eas adorirentur: neue certamen detrectarent, aut subterfugerent.

Cum continentibus oppugnationibus Caralitani premerentur, nec nostros satis cohibere intra munitiones, nec suis munimentis arcere vim, ac tueri ab externis irruptionibus possent, Aprilis mẽsis fine sabbathi die Mãfredus Donoraticus arce Caralitana omnẽ equitatũ educens, ad D. Teutonos fuisse cõstitit, firmissimis veteranorũ cohortibus adiunctis improuiso in Alfonsiana erumpit castra. Acerrime vtrimq; pugna commissa, hostiu cohortes fundũtur: & Manfredus magno accepto detrimento, intra Caralitana præsidia pellitur: & paucis intermissis diebus moritur. Ad CCC. equites occidione occisos memorant.

A. D. II. Non. Mai. Rex Barcinone Raimundum Berengarium F. Comitatu Pratensi, Montanorumq; ditione, eorumque oppidorum, quæ Gulielmo Entenzæ paruerant, donat.

Afflictis, & desperatis Caralitanorum rebus, Barnaba Oria pacis interprete, & internuntio adhibito, cum Pisanis amicitiam petentibus ictum est fœdus.

A. D. XIII. K. Iul. ad concordiæ pactionem res deducitur. Arcem, vrbemq; Caralitanam Alfonso dedunt: iisque traditis Sardiniam omnem, & Pisanorum rempublicam, sub Regis imperium, ditionemq; redactas apparebat: quod Pisanorum res funditus desiderentur, si Sardinia insula exacti essent. Fide data, & captiuis receptis Alfonsus vrbem, arcemque Pisanorum Senatui tradit: supremi iuris, ditionisque dominatu Regibus Aragonum recepto. Conuenit ea fœderum pactione, vt arces Aquafredæ, Terræ nouę, Quirræ Fabæ, Opposadæ, & Gucoitelli, & Petresæ oppidum à Pisanis Regi tradantur: & Pisanorum ciuitas se Regis imperio, ac potestati subiicit. Reinerio vero, & Bonifacio eius filio Donoratici Comitibus Rex Ioiosam guardam, arx ea Caralitani regni est, reliquaq; oppida, & portionem eam, quam in argentariis metallis Ecclesiensibus, Pisanis rerum potentibus possederant, attribuit: suprema potestate Regi futurisque principibus itidem salua.

Alfonsus bene gesta republica, & Catalanorum, Aragonensiumq; gentibus, cognationibusque eorum, qui vna militauerant: oppidis, certisque agrorum modis, ac finibus

AERA. NAT. CHR.

æqualiter, aut sorte assignatis, Philippum Salassum Sardiniæ præficit: & Berengarium Carrozium, Francisci classium ducis F. militaribus numeris ducem delegat, & ei præsidio insidet, quod in arce Boni aeris collis: Caralitanæ arci propinquum, atque oppositum muniri Alfonso placuerat. Franciscus Carrozius toti muneri maritimo præponitur: ad quem imperii summa respicit.

A.D.XV.K. Aug. Alfonsus classem ex Caralitano portu educit. Secundum terram prouectus, cum ad S. Macarii stationem, equitatus omnis in naues conscendisset, biduo anchoras soluit. Barcinonem A. D. IV. Non. Aug. appellit: insigni gloria victorem exercitum reducens: gemina victoria duobus prœliis parta, profligatisq; hostium copiis, atque claris facinoribus editis inlustris. Rem memoria dignam Gonzaluus Garcias, & Gaubertus monachus referunt. Cum pater filio ouanti occurreret, & Sardorum mastruca indutum videret, fuisse auersatum: & eius sermonem, congressumq; aspernatum esse: quoad paludatus se patri obtulit. Tunc honorificentissime exceptum memorant: quod victoris, non deuictæ gentis cultu esset ornatus: qui a victoris insignibus, in deuicti habitum transisset. Castrucius, vt Genuensium aduersariorum iniurias vlcisci queat, acrius incumbit, Regem, Alfonsumq; filium cohortando de Corsicæ regno ab eorum dominatu vindicando: & Corso bello suscipiendo. At contra Barnabas Oria, de primariis eius insulæ viris regiæ ditioni deuinciendis, & vti Regis stipendia mereant, operam nauare simulat.

Francisquinus Mastinus, Brancha Oria, Vinciguerra Oria, pluresque aliæ ex Oriarum gente familiæ earum factionum principes, qui Saceris in signis Sardiniæ ciuitatis dominantur, rerumq; potiri affectant, nouis rebus studentes, aduersus regios ministros arma capiunt. Præsidium Sarecensi vrbe deiicere nituntur. Postremo aperte deficiunt.

A.D.II. Non. Sept. Formicariis Cæretaniæ oppido moritur Sanctius Balearium Rex. Cum id regnum a Rege affectaretur, quod Sanctius ex Maria Regina vxore, quæ soror Roberti Regis erat, liberos non suscepisset, Alfonsus Regis F. Ruscinonensem, & Cæretanam ditionem exercitu immisso, vi occupat. Sed Philippo Sanctii fratre, qui Cæsaraugustæ Regem conuenerat, adnitente, atq; deprecante Rex de sententia desistit: & Iacobo puero Ferdinandi Sanctii fratris F. agnationis iure, regno Balearico, & reliquis ditionibus illi contributis, suprema potestate recepta, cedit.

IACOBVS III. BALEARIVM REX.

K. Oct. Rex Barcinone Petrum F. Ripacurciæ Comitem ad Pontificem Maximum, tributi, quod II. M. Marcharum sterlingorum, Sardiniæ, & Corsicæ regni Ecclesiæ pendebatur, minuendi, & ad D. redigendi mittit. Adhæc legatur cohortium auxiliarium, quæ sub Ecclesiæ signis militaturæ erant, ex parte dimidia deducendarum, & tributi eius regni remittendi causa. Petrus regio apparatu benigne Auenione excipitur. In biennium Pontifex ecclesiasticorum fructuum decumas Regi elargitur: & in decem proximos annos dimidiam Sardi census partem, ac militarium copiarum stipendia, quæ pontificiis signis militaturæ erant, pro dimidia itidem parte remittit.

1363. Robertus Rex CXIII. actuariarum nauium classem cum adornasset, Carolum Cala-
1325 briæ Ducem F. Siciliensi expeditioni præficit.

Martio mense Bernardus Cespuiades Catalanus classis XII. actuariarum dux, præfectusq; in Sardiniam præmittitur: quod Pisani, qui arcis Caralitanæ præsidium obtinebant, simulac eis primum occasio visa esset, defectionem facturi viderentur. Barnabæ Oriæ, qui iam decesserat, Regiq; firmus, & fidelissima gratia coniunctus fuerat, filii Cassanus, Galeotus, Gaufredus, & Branchaleo nouis rebus student. Fredericus præterea, Azo, & Iohannes Malaspinæ Marchiones, quorum opes in Sardinia late, longeq; dispersæ, ac diffusæ erant, arma capiunt. Horum auunculus Christianus Spinula Regi in primis carus erat.

A.D. VII. K. Iun. Carolus Calabriæ Dux in Panhormitanam stationem classem appellit: cui neque æqualem illa sæcula ad Italiæ litora appulsam viderant. Exposito exercitu Panhormum vrbem castris circumsidet: cuius propugnationi a Frederico Rege Iohannes Claramontius præficitur. Desperata expugnatione Dux A. D. XIII. K. Iul. castra mouet. Cum aliquot loca incurrisset, A. D. XV. K. Sept. inglorius in Bruttiorum oras nauigat.

Gaspar Oria XXII. actuariarum nauium Genuensis factionis ductor, eorum qui Sauonæ assidentes Germanici Imperii partes prosequuntur, cum Frederico Regi subsidio affuturus videretur, quo tempore Calabriæ Dux ex Sicilia regreditur, Frederici causam deserens, Rege Aragonum illuso, ac pæne prodito, cum Pisano senatu paciscitur: & eius ciuitatis classis præfecturam suscipit. Nec illud saltem reueretur, quod XXII. illæ naues,

quibus

quibus præfectus fuerat, stipendiis à Frederico Rege persolutis instructæ, armatæque fuerant. ABRA. NAT. CHR.

Pisani Genuensibus factionis Gibellinæ adiuncti bellum nostris in Sardinia inferunt.

Franciscus Carrozius regiarum classium præfectus, expeditis veteranorum cohortibus in naues conscensis, Caralitanam arcem circumsidet. Crudele, & exitiosum bellum aduersus Genuenses, in fortunas nostrorum incursantes, suscipit.

K. Sept. Cæsaraugustæ conuentus Rege celebrante, Priuilegium, quod Generale vocant, Aragonensibus a Petro Rege patre irrogatum, nouo decreto sancitur. In eo conuentu legem rogant, conduntq; ne in cuiusquam caput quæstio habeatur: nisi nummorum adulterinorum delatione: Romanorum prudentissimorum hominum instituta imitati: qui cum de seruis in dominos quæri noluissent, de incestu tamen, & coniuratione quærendum putauerunt. Nam instituta Atheniensium, & Rhodiorum nimis acerba visa sunt: quod apud eos liberi, ciuesq; torquerentur. Cautum prӕterea lege atq; sancitum est: ne cuiuspiam bona, nisi proditionis conuictorum publicentur. Scribendis legibus adfuere Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, Sanctius Aragonius Regis frater pro Magistro ordinis Hierosolymitani, Iacobus Exerica, Simon Cornelius, Petrus Martinius Luna, Iohannes Simenius Vrrea, Simon Focius, Raimundus Peralta, Petrus Cornelius, & Raimundus Cornelius Simonis Cornelii filii, Petrus Luna, Blascus Maza ex Vergua, Martinus Egidius Atrossilius, Petrus Ferdinandius Vergua, Atho Focius, Iohannes Martinius Luna, Gombaldus Tramacetius, Guilielmus Entenza: & procuratores Blasci Alagonis, Lupi Lunæ, & Alfonsi Ferdinandi Ixeritani: Michael Peresius Gotorius, Egidius Garcesius Atrossilius, Michael Gurrea, Thomas Peresius Focius, Blascus Maza ex Cellis, Simon Peresius Pinna, Atorella Orticius, Garcias Peresius Penacuta, Sanctius Lopezius Valimania, Simon Tobia, Petrus Ruizius Azagra, Pontius Hugo Entenza, Lupus Simenius Luna, Petrus Lainius, Rudericus Orticius Vesimbrius, Michael Peresius Zapata.

A. D. XVII. K. Oct. Cӕsaraugustano in conuentu Petrus Alfonsi F. Regis N. iurisiurandi religione, omnium ordinum consensu, regnorum heres, & auo, patreq; vita functis futurus Rex adsciscitur. Id summo cōsilio constitutū: quod Petrus eius patruus Ripacurciæ comes, si Alfonsus frater, Rege patre viuente, è vita excederet ad se agnationis iure, regnorum dominatum, iuraq; obuenire contenderet: atq; deuolui: & Simone Cornelio partes Petri Regis N. suscipiente, magna procerum contentio in regno versata fuerat. Petrus in fratris filii verba iurare renuens, vertente anno eius iurisiurandi fide deuincitur.

Iacobo Balearico Regi XI. annum agenti sponsalia dantur Constantiæ Alfonsi F. Regis nepti: quæ V. annorum puella erat.

A. D. IV. K. Ian. Frācifcus Carrozius cum Pisanorum classe, cuius Gaspar Oria ductor 1364.
erat, in Caralitano sinu confligit. De hostibus victoria est parta. 1326

Stampacium oppidum, nauali certamine profligatis hostibus, à Francisco Carrozio, & Raimundo Peralta terrestris exercitus ductore circumsessum vi expugnatur.

Magna seditione in castris, à Francisci Carrozii, & Peraltӕ copiis facta, incursione, atque impetu militum, & ducum ipsorum, cum castra sanguine infecta tanto scelere contaminarentur, vt vix nisi ipsorum ducem supplicio expiari possent, paullum abfuit, quin magnam cladem Sardoæ expeditioni attulerint.

A. D. IIX. K. Mai. Regi, Alfonso F. & Pisano senatui res ad concordiam adducitur: qua Pisani Sardiniæ dominatu arcentur, pelluntur que.

A. D. V. Id. Iun. Arcis Caralitanæ propugnacula regiis ducibus deduntur.

Azo Malaspinæ Marchio, & Fredericus ac Iohannes, eiusq; fratres, Sacerēsisq; ciuitas Regi se subiiciunt: eiusq; obtemperant, obediuntq; magistratibus.

Bertrandus Baucius Andriæ Comes Neapolitana classe in Siciliam transmittens, A. D. VII. Id. Iun. stationem maritimam tenet, quæ inter Panhormum, & Thermas interiacet. Omnes eas oras bellicis incursionibus oppugnat.

Cum inter Iohannem Regis F. Toletanum Antistitem, & Iohannem Emmanuelem eius affinem graues essent inimicitiæ susceptæ, Alfonsus Castellæ Rex Toletano regia signa, quibus tabulæ publicæ, litteræq; obsignantur, adimit: quæ Toletanis Archiepiscopis traditionis vetusti fuit: & eius muneris functione, Cancellarios se Castellæ nominãt. Antistes ea indignitate vehementer commotus Archiepiscopatum Toletanum resignat: & administratione Tarraconensis Ecclesiæ & eius prouinciæ attributa, in Alexandrini Patriarchatus gradum euehitur. Simon Luna ex Tarraconensi Ecclesia in Toletanam arcessitur.

A. D. IV. K. Dec. Alfonsus Castellæ Rex sollemni regioq; apparatu, Constantia Io-

AERA. NAT. CHR.

hannis Emmanuelis filia, Regis Aragonum nepte in matrimonium ducta, Valleoleti spōsalia celebrat: quæ paullo post rescinduntur: magnæq; seditionum incursiones, & procerum dissidia ob eam causam concitantur.

Arnaldus Rogerius Palliariensis Comes Hugonis Mataplanæ Comitis F. & Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis bellum gerunt. Vniuersa Catalonia eo tumultu concitata, Alfonsus Regis F. Palliariensis affinis, qui Vrracam Entenzā Theresiæ Entēzę vxoris sororem duxerat, partes fouet. Earum seditionū originem, & molitionē Cordonēsis quærit: quod Palliariensis Gulielmum Queraltum, ex proceribus virum maxime illustrem interemisse diceretur.

Præterea Valentino in Regno Iacobus Exerica ita ruit atque turbatur, vt parentem Beatricem Lauriam arcium possessione armis euertere tentet. Neq; ea vis comprimi potuit, quin Rex Beatricis partes tuendas susciperet: & Alfonsus Regis F. Iacobo Exericæ fautor, & adiutor existeret. Mox datur opera, vt Bernardus Sarria gubernationis Valentini Regni vicarius Egidium Ruizium Lihorium, qui arma pro Exerica sumpserat, è custodia liberet: atq; Rex pacis, & concordiæ auctor esse desistit. Exerica Mariā Balearium Reginā Roberti Regis sororē, quæ pudicitiæ suæ parum pepercit, in matrimonium ducit.

1365. 1327 K. Sep. Iohannes Regis F. qui ex Ecclesia Toletana, ad Tarraconensem traductus fuerat, ad Patriarchatum Alexandrinum auocatur.

K. Oct. Barcinone Iacobus Balearium Rex iura Balearici regni, & Ruscinonis, Cęretaniæ, Vallespiri, & Colliberis, Mompelerii dominatus, & Vicecomitatuū Omeladesii & Carladesii ditionū regno cōtributarū, quæ potestatis summæ Regū Aragonię censebātur, Regi iurisiurandi fide agnoscit: sancitq; patruo Philippo tutore, & Petro, ac Berēgario regis liberis, Gastone Moncada Oscensi Episcopo, Sanctio Aragonio Regis fratre Ampostæ Præfecto, Raimundo Emporitano, Raimundo Cerulionio Azconensi præfecto, Othone Moncada, Bernardo Capraria, Geraldonę Anglesola, Berengario Villaragutio Aldemaro Mossetio, Pōtio Caramanio, Raimundo Melanio, Simone Tobia & proceribus aliis assidentibus. Res ea formula sancitur, quam Sanctio Regi patruo, & Iacobo auo Balearū Reges Regibus Aragonii constituerāt. A. D. XV K. Nou. Laurentius Gomezius Abreus Alfonsi Portugalliæ Regis legatus Regi denuntiat, de Maria F. Alfonso Castellæ Regi in matrimonium collocanda, Regem pacisci velle: quod Castellę Rex Constantiæ Regis Aragonii nepti nuntium remittere deliberaret. Ea renuntiata legatione Constantiæ sponsalia, non sine aliquorum scelere dirimuntur. Maria vxor ex Lusitania ab Alfonso Rege arcessitur.

A. D. V. K. Nou. Cæsaraugustæ moritur Theresia Alfonsi vxor: Regis nurus: Petro, Iacobo, & Constantia liberis relictis. In cœnobio fratrum Minorum eius vrbis sepelitur.

A. D. IV. Non. Nou. Barcinone Rex è vita excedit: cum sextum, & sexagesimum annum ageret. In cœnobio Sanctarum Crucium regia funebri pompa tumulo humatur. Huius Principis mores adeo iusti, integri, & religiosi fuisse ferūtur: vt æquabilitatē publici iuris præstātia regiæ dignitatis minime transgrederetur: moris patrii, veterum consuetudinum, & priuilegiorum irrogatorū scita, atq; instituta rite, ac more, institutoq; maiorū ab eo non obseruarentur modo: sed quodāmodo colerentur: neq; cōmunis libertas tradita vnquam intermitteretur: aut immutaretur vetustus vsus Aragonii fori: & pristinus mos iudiciorum. Memoriæ proditur insignē eius fuisse notationem, animaduersionemque censoriam. Nam cum Simonis Aluari Radę ingenio, & corruptela plerumq; iudicia præuaricata essent, & eorum, qui in eius clientela erant propositis mercedibus, & quæstuosis damnis patrimonia exhaurirentur, vidit sæculum illud eum, tanquam sceleratum exilio fuisse affectum: atq; multatum, vt incorrupta quædam iudiciorum integritas tunc maxime vigeret.

ALFONSVS IV. ARAGON. XIIX. REX.

1366. 1328 Barcinone Alfonsus Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat: neq; Conuentu in eam vrbem indicto, à patris regno tranquillo, & leni exorsus instituta, & quos vocant vsus Cataloniæ, libertatesq; sancit: quoad coronæ insignibus decoretur. Sacramento in eius verba Catalani adiguntur.

A D III. Id. Ian. Barcinone perpetuæ possessionis iura, ac potestas ciuitatis, & ditionis Segorbiensis, quæ Artallo Luna Artalli F. vita functo, regio imperio deuoluta fuerant Lupo Lunæ Artalli fratri a Rege traduntur, atq; condonantur. Raimundus Gasto Valentinus Episcopus cum Albarraziniensi & Segobriensi Episcopo, quod vterq; suam diœcesim, finesque tueretur, acriter, & vehementer decertat. Albarrazaniensis suam diœcesim a XII. M. P. prope Valentiam terminari, & ab eis finibus propagatam contenderat: atque eare-

ea regione constare, quæ Puteolana, Moruedriensi & Liriensi ciuitate, Castelfaubiũ vsque continetur, & ditiones, quarum Iacobus Exerica, & Gonzaluus Simenius Arenosius dominabantur, suæ diœcesi esse contributas. Rerum vetustarum ignoratio litigatoribus, & iudicibus mirationem intulit: & omnes in eo hallucinantur, dum Segobrigensis diœcesis finibus vetustate intermissis, atq; interceptis, Segorbiensem ciuitatem collatione, & similitudine nominis contineri autumant: & Segorbiensem tractum, qui Ædetanorum finibus includitur Segobrigæ vetustæ vrbis in capite Celtiberiæ sitæ territorio adnectunt: tam longo locorum interuallo distento. Barnabas Oria in Sardinia res nouas molitus, arcem natura munitissimam, Castellum Genuense nuncupauerant, inuadit: quam Cassanus, & Galeacius Oriæ patrui præsidiis obstruxerant. Dum Azo Malaspinæ Marchio subsidio Barnabæ accurrit, ab iis copiis, quas Cassanus, & Galeacius præmiserant, circumuentus in hostium potestatem incidit. Petrus Arborea Iudicis Arborensis F. Constantiam Philippi Salassi F. Raimundi Peraltæ sororem in matrimonium ducit.

A.D.X.K.Mart. Ilerdæ Rex Blascum Mazam Verguam ad Regem Castellæ oratorem de retinenda Constantia sponsa sororis F. monitoremq; præmittit: quando id matrimonium ete, dignitateq; sua constituerat: & iura omnia diuina, atque humana cogebant. Iohannes Emmanuelis F. dimissa à Rege Alfonso Constantia F. pro rei indignitate suas vlturus iniurias bellum Castellæ Regi infert. Iacobus Exerica, & Petrus eius frater regia stirpe orti, summæque potentiæ, Emmanueli fœdere adiuncti Almansæ, & Cincillæ, quæ oppida in Oretanis Emmanueli parent, copias cogunt: & fines Requenæ incurrunt. Alcaracitanum agrum deuastant. Adeoque effuse peruagantur, vt in Areuacos transgressi, Atienzæ, Ailionis, & Sepuluegæ populos, & eorum agros diuexent, atque diripiant. Pinnam fidelem natura munitum oppidum, quod in Vaccæis Emmanuelis ditionis erat, contendunt. Emmanuel exercitu coacto Optem obsidere adoritur. Castellæ Rex Scalonam circumsidet: neque tumultuario eo bello deterretur, quin à Constantia diuertat.

A.D.III. Non. Apr. sacro resurrectionis Domini die Rex magnificentissimo, summeque exquisito, sumptuosoq; apparatu Cæsaraugustę, in maxma Saluatoris æde coronatur: & a Petro Luna Antistite sacro oleo perungitur. Ab ęde sacra funali equo ouantem & in arcẽ ascendentẽ regalibus insignibus ornatũ apparatissimi ludi prosequũtur. Fuit is annus maxime insignis harum ceremoniarum pompa: nam Ludouicus Baioarius Romę Ianuario mense Philippus Eburouix Nauarrę Rex, qui Iohannam Ludouici Vtini Francorum Regis F. in matrimoniũ duxerat, mense Martio Pompelone, & Philippus Valesius Francorum Rex in octauis sacri diei Pentecostes coronantur. Militari auctoramento à Rege in maxima illa celebritate honoribus, præmiis, atq; summo splendore hi proceres decorantur: Iacobus Exerica, Petrus Arborensis, Raimundus Folchius Cardonensis Vicecomes, Arnaldus Rogerius Comes Palliariensis, Lupus Luna, Alfonsus Ferdinandius Ixerianus, Guilielmus, & Berengarius Anglesolæ, Iohannes Simenius Vrrea, Petrus Cornelius, Guilielmus Ceruilionius, Otho Moncada: & Atho Focius. Celebrata peruigilatione singuli eorum procerum militari auctoramento ad CLXXX. alios virtute, & nobilitate præstantes viros cohonestauere. Præterea Petrus Regis frater Castellinoui, & Villamuri Vicecomites Guilielmum Erilium, & Gilabertum Cruilliam, & Raimundus Berengarius Regis itidem frater alios eisdem insignibus iuris, legumq; militariũ societate deuinxere: & a Raimundo Folchio Vicecomite Raimundus Cardona eius frater, Amorosius Ribellias, & Petrus Aragal eodẽ auctoramento obstringuntur. Ad CCL. auctoratos Montanerius memorat: & ad cantus, tibicinesq;, insigni pompa, quæ summã speciem & dignitatem lychnuchorum frequentia prætulit, ex arçe regia Aliaferiæ in ædẽ maximam Saluatoris Regem fuisse prosecutos. In frequentissima horum regiorum ludorum celebritate adfuit Henricus Bomallia Iohannis Bohemię, & Poloniæ Regis, Comitisq; Lucemburgensis legatus: vltro se offerentis, pollicentisq; in Hispaniam aduenturum: vt sacro aduersus Mauros bello, vna cum Aragonum Rege Christianæ reipublicæ operã nauet. Sed ea pollicitatio in insignis cuiusdã impudentię ludibrium recidit. Postea enim excusatione militię aduersus Duces Brabantis, & Lotharingię, Comitemq; Barensem obeundæ, sacro bello prætermisso, ac neglecto est vsus.

Eo sollemni perfecto A.D.XVII.K.Iun. Rex Iacobum F. natu minorem Vrgellitano Comitatu, & Vicecomitatu Agerensi donat.

A.D.III.K.Iul. Rex Ilerdę Guilielmum Costam Barcinonensis conuentus Prędicatorum Priorem ad Fredericum patruum Siciliæ Regem legatum mittit: cõmonefacitq;,

AERA. NAT. CHR.

à fœdere, quod cum Ludouico Baioario Ecclesiæ inimico icerat, absistat. Cuius hortatione, precibusque fraternis adeo Siculus non commouetur, vt Isabellam filiam Stephano Baioariæ Duci, natu minori Ludouici F. in matrimonium collocet.

A. D. VI. Id. Aug. Rex ad oppidum Cariñenam accedit: & cum legatis Abubacaris Mirabuzecri filii Tunetensis & Bugiensis Regis, & Abdurrahamenis Benmuzæ Tremezenii Regis inducias paciscitur: & ab externis ferme bellis otium fuit.

Petrus Siciliæ Rex L. actuariis nauibus, & xxx. ex Gibellinorum Sauonensium delectu freto Siciliensi nauigans A. D. XIX. K. Sept. Aenariam insulam traiicit. Campaniæ oram prętereuectus loca, quę incurrit, depopulatur. A. D. XI. K. Sept. Herculis portus ostium aditumque tenet. Eo loci Dux Branzuchius, & Comes Iohannes Claramontius Regem adeuntes, Ludouicum Baioarium, qui Germanici Imperii iura inuaserat, in Cornetanam oram, ad colloquium, congressumque descensurum confirmant: & in Neapolitanum regnum inuasurum. Orbitellum, Lilium, & Telamon deduntur. In eo Regum conspectu, congressuq; cum omnibus in rebus satis eorum coniunctioni amorique esset factum, A. D. IV. Id. Sept. digressis, Petrus Rex Pisas contendit: & A. D. IV. K. Octob. classe in Siciliam deuehitur.

A. D. XIII. K. Sept. Darocæ Rex statuit, decernitq; ne intra x. proximos annos vrbes, oppida ve, aut præfecturæ, arcesue a regia ditione aut dominatu separentur: aut externo iuri deferantur: proprium ue ius, aut iurisdictio, vectigalia ve regia pretio, aut dono alienentur. Eo interposito decreto, cum ei Rex postea derogatum voluisset, magnæ inter liberos turbæ, seditionesque concitantur.

A. D. IIX. K. Nou. Barcinone Iacobus Balearium Rex suprema iura Balearici regni & ditionum contributarum potestatem Regi cauet: saluaque, & propria posteris Regibus mansura, fidei sacramento recipit atque sancit.

A. D. III. Id. Nou. moritur Carolus Calabriæ Dux: Roberti Regis, & Iolantis Aragonum Regis amitæ F. Hic princeps vxorem primo duxit Catharinąm Frederici Romanorum Regis. Aragonii Regis Iacobi generi sororem: ex qua nulla proles exorta est. Postea duxit Mariam Caroli Valesii F. & filias ex eo matrimonio genuit Iohannam, quæ Roberto Regi auo regni heres successit: & Mariam posthumam.

1367. 1329 A. D. II. K. Febr. Agredæ Aragonum, & Castellæ Reges pacta, quæ Medinæ Vaccæorum oppido, Octobri mense, à Rege Castellæ constituta fuerant, in æde D. Michaelis sacra sanciunt: atq; confirmant. In ea pactione Alfonsi etiam Portugalliæ Regis fides deuincitur. Fœdera, quæ a Iacobo, Ferdinando, & Dionysio Regibus facta fuerant, reuocantur, atq; repetuntur.

Postero die Reges Turiasonem ineunt: & in ea vrbe nuptiæ Regis, & Leonoræ, Castellæ Regis sororis, quæ a Iacobo sponso Regis fratre diuerterat, celebrantur. Castellæ Regem comitantur Petrus Toletus Episcopus Carthaginiensis, Iohannes Episcopus Vxamensis, Vascus Ramirius militiæ S. Iacobi Magister, Iohannes Nunnius Calatrauensis, & Suggerius Peresius Alcantarensis militiæ Magistri, Petrus Ferdinandius Castrensis, Iohãnes Alfonsius Pharensis, qui Cameriorũ dominabatur. Rudericus Aluarus Astur, cui Notoniensis dominatus subiicitur, Ferdinandus Ruicius ex Villaluporum, Didacus Gometius Castaneda, Iohannes Martinius Leua regni finium præfectus, & Alfonsus Gaufredus Tenorius: cui maritimum imperium à Rege Castellæ delatum fuerat.

Turiasone Reges sponsalia Plancæ Petri Castellę Regis patrui, & Marię Regis sororis filiæ, & Petri Alfonsi Portugalliæ Regis filii pepigere. Constantia Castellæ Regina Blancam secum in Castellam ducit. Hæ tamen nuptiæ postea dirimuntur: quod Blanca sensus stupore mentis compos non esset.

A. D. IIX. Id. Febr. Turiasone, nulla ad id tempus belli suspicione interposita, ne imbellem agerent annum, de inferendo Granatensibus bello, fœdera à Regibus sanciuntur.

Bernardus Caprera Murtiensis regni finibus acre, & magnum bellum Mauris infert.

Rex Valentiæ Iunio mense, Valentini regni conuentus agit. Summo odio, atq; dissidio ordines, quibus regnũ constituitur ecclesiasticorum, optimatũ, & popularium inter se, magna partium contentione cõcertant: de iis oppidis, quæ legibus, institutisq; Aragonensis fori constituta erant. Magna enim suborta est controuersia: an in eorum ditione, extra Valentina, municipaliaq; iura, ac fora, Aragonensia iura exerceantur.

In vetustis monumentis inuenio Fredericum Austrium, qui cum Ludouico Baioario, de Imperii successione armis contẽderat, Septembri huius anni mense demortuum Iohannes Cuspinianus, cui fidem derogare non ausim, Id. Ian. proximis vita functum perhi-

perhibet. Isabella Regina vxor, Regis Aragonum soror sanctissima femina, calamitosa viri sorte iactata, in miserabili luctu, & inaudito squalore, quoad vir triennium custodia cõtinetur, permanens, angori se animi dedens, oculorum etiam lumina amisit. Frederico filio infante vita functo, ex Anna, & Isabella filiis, quæ viris adiunctæ sunt, nulla superstes soboles relicta est. AERA. NAT. CHR.

A.D. IV. Non. Nou. Valentina in arce concordiæ, & pacis, quæ Agredæ constituta fuerat, pacta conuenta à Lupo Ferdinandio Pacieco Alfonsi Regis Portugalliæ legato cõfirmantur.

Valentiæ Ferdinandus F. Regi, ex Leonora Regina vxore nascitur: cui Dertosana ditio, Marchionatum vocant, & Albarrazinienfis dominatus statim subiiciuntur. Rex sanctione ea, quæ de non alienando, separandoue, aut effundendo regio patrimonio lata fuerat: cum lator ipse legis esset, filium soluit. Ea re constituta, quod Rex vxorio arbitrio deuinctus, plures alias ditiones è patrimonio regio diuellere conaretur, adeo magnæ turbæ miscentur, vt Petrus primigenius metu nouercæ, aditum sibi in Aquitaniam patefaciens ad Iaccetanos, iuxta Pyrenæi claustra, suorum consilio, se contulerit. Petro opera, & consilio adsident Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, in quo summa apud omnes auctoritas, & amplitudo erat, Michael Guerrea Petri nutricius, qui procuratoris regni munus sustinet, Simon Gurrea eius frater Montaragonensis Abbas, Vitalis Villanoua, Garcias Lorizius, & Michaël Perezius Zapata. Sed breui Petrus patri conciliatus procurationi regni præficitur: quæ primigenus lege est attributa.

Franciscus Oria Leonardi F. suo, & Alionis, Mariani, Fabiani, Dignanini, & Nicolosii Oriarum nomine Regi se sistit: Regemque deprecans, supplices omnes Regi esse, & obnoxios profitetur: si oppida, quæ ex regii iuris proprietate receperant, condonet: & eorum fidem recipiat. Rex vti eos in suam potestatem redigat, neue Sacerentes, qui defecerant, & insula exacti fuerant, foueant, benigne pollicetur. Permittit etiam eos, qui in minima fuerant culpa, Sacerem reuerti: modo ne quis ex Cathonum, Paliumve familiis, eorumve factione, aut ex Oriarum numero, qui a Berengario Carrozio maiestatis crimine condemnati fuerant, in Sardinia commoretur. Sacerensibus locus, qui eorum cœtu frequentetur, extra vrbis mœnia assignatur: modo ne turres ædificent, aut domorum aditus obstruant. Ea vero nationis leuitas fuit, & amentia, vt si vnus, aut alter in fidelitate permanet, reliqui pæne omnes perfidiæ infamia flagrent: & omnes insidias aduersus nostros intendant. 1368. 1330

Aitonus Oria IX. longis nauibus & II. pristibus, quas sagittias vocant, & aliarum nauium classe, ex delectu militum Genuensium Gibellinorum instructa, qui Sauonæ commorabantur, Sardiniæ oras prætereuehitur. Ad promontorium, quod Caput terræ appellant, nouem Catalanorum nauigia intercipit: atque euertit. Arcem Caralitanam, ac pæne insulam omnem obsessam tenet. Sardi etiam hac impulsi occasione, qui iam ante se regio imperio subiectos dolerent, ex eo adeo tumultuose tota insula peruagantur, vt nostri omni exitu, & commercio intercludantur: & nostris in Sardinia ingens bellum, multis ex gentibus concitur.

A.D. XIIX. K. Mai. Barcinone Rex Raimundum Cardonam, qui magnum in republica, & militari vsum habuit, vt male affectis rebus prouideat, Sardiniæ præficit.

Quod Aitonus Oria classem suppleuerat, & XVI. longas naues instruxerat, æstatem omnem in depopulandis Sardiniæ maritimis locis confecit. In Corsicam traiiciens, & Bonifacii portum tenens, aliquot dies castellum Cinerchæ, quod eius præsidium regia stipendia mereret, & eius ditioni præfectus Lopaixellus, Iudicis Cinerchæ fratris filius Regi fidus, carusq; esset, summa vi oppugnat.

Cum acre bellum inter Genuenses, qui Sardiniæ dominatum affectant, Welfæ, & Gibellinæ factionis, & Sauonæ commorantur, & eos, qui regi in Sardinia parent, qui vno nomine Catalani nuncupantur, commoueretur, & omnes classiarii regii in oppugnatione præsidiorum Sardonicorum, & Corsorum attinerentur. & ex Pisano Sardiniæ castello, quod præcipuum receptaculum hostium classibus pateret, plurima nostris detrimenta afferuntur, Barcinonensem, Balearicamq; classem Rex armis, virisque instrui imperat. Prætereamense Decembri Valentiæ Guilielmus, & Ombertus Azlorii actuarias aliquot naues adornant.

Brennæ Comes, qui Athenarum Ducis cognomen gerit, magna comparata classe, DCCC. equites ex Gallico delectu, & D. ex Tuscia milites, ac plures ex Apuliæ, & Calabriæ finibus peditum cohortes educens, Brundisino portu soluens, Peloponnesum præter-

AERA. NAT. CHR. uectus Atheniensium portus tenet. Catalanis terra, marique bellum infert. Breui Dux dissipatis copiis magno dedecore rem delerit.

Cum suos pacatos Castellanus Rex reddidisset, Aragonio in societatem armorum assumpto, summa vi Granatenses adoritur. Omnis hostilis iuuentus aduersus tanti belli terrorem, tuendorum finium causa arma capit. Montesani ordinis Magister, Ampostæ, Montalbani, & Alcanicii præfecti, & Capreræ Vicecomes equitatu ex familia, aulaq; regia coacto, Aprilis mensis fine Origuela llorci concedunt: hostilesque agros depopulantur. x. actuariæ naues ad Herculeum vsque fretum, Granatensis regni maritimam oram tenent: & appulsus Maurusiorum auxiliorum obseruant.

Alfonsus Castellæ Rex, insignis animi princeps, intimis Bæticæ regionibus copias deducens Vrsaone exercitum conficit: cui Magister ordinis Auisii D. equitum delectorum turmis, ex Lusitania aductis adiungitur. Cum castra Rex inde mouisset, Thebam oppidum obsidet. Ozminius singularis præstantissimæque virtutis dux VI. M. Mauris equitibus, obsessis auxilium, opemq; adiungere festinans, in mediũ rerũ certamen deuenit. Vincitur, & profligatur Ozminius maiore equitatus parte deleta. Fuit hæc victoria Augusto mẽse parta. Theba, & Cannetum, & aliæ arces deduntur. Granatensis dominatui Regis Castellæ se subiicit: & vnius anni induciæ cum eo sunt pactæ.

1369. Sanctius Simenius Aierbius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1331 Constantia Regina Cypri, Frederici Siciliæ Regis F. Armeniæ Regi nubit.

Petrus Ripacurciæ, & Emporiarum Comes Regis frater Iohannam Fuxensis Comitis sororem vxorem ducit.

Ianuarii mensis initio Valentiæ, cum Rex arma, & Sardoum bellum spectaret, adeoq; immineret, vt periculosissimo tempore hostes in Sardinia nostrorũ mœnibus insisterent, eiusque defectionis indies crescente cura, naualeque opus nostris maxime vrguentibus, Raoulus Roccafortius Philippi Francorum Regis legatus, de inferendo Granatensibus bello Regem commonet. Pollicetur, Francorum, & Angliæ Reges, qui in pacis conditiones descenderant, Scotiæ præterea, Bohemiæ, & Nauarræ Reges, Burgundiæ, Britanniæ, & Borbonis Duces, Carolum Comitem Alanzonium Regis Francorum fratrem, & Annoniæ, Flandriæ & Beamontis Comites, atque alios insignes Galliæ proceres sacro eo bello militaturos. Delphinum Viennę, & Sabaudię Comitem, qui bellum gerũt, depositis armis infesta in Granatenses signa illaturos. Cum Francus in communi causa maximam sui expectationem concitasset, Rex super tanta, ac tam immensa re deliberaturus, conuentus Dertosam in K. Iul. indicit. Petrum fratrem & Iohannẽ Simenium Vream ad Françum mittit: legationem eius eludens. Ab Rege enim responsum attulerant, Castellæ Regem non siturũ externos principes sua bella gerere: & ab ingressione suarum ditionũ omnes, qui se inuito arma in Granatenses inferant, armis propulsaturum: quod pactæ cum Granatensi induciæ essent. Francorum tamen Rex, qui alio animum intenderat, Hispaniensem expeditionem immensa quadam cupiditate obtendens, Lutetiæ Parisiorum publico in congressu sacram militiam se professurum testatur. Ea simulatione, & impudenti fraude ad turpissimum quæstum inuenta, aurum, argentumque sacrum omne Gallicum à summo Pontifice efflagitat. Decumas omnes ecclesiasticas è Christiana republica in VI. annos sibi attribui exposcit: & vti à se ecclesiastica beneficia cõferantur. Ad hæc etiam contendit: vt Arelatensis, & Viennensis ditionis regium nomen natu maiori F. & dominatus Italiæ Carolo fratri assignentur. Pontifex intolerabilia postulata à Franco interposita detestatus, & pro rei indignitate summe commotus, eum aspernatur, ac reiicit: asserens exactos annos XL. esse, ex quo Francorum Regibus Gallicæ decumæ in sacrum Hierosolymitanum bellum attributæ fuerant: earumq; quæstum in prophanos vsus, ac motus aduersus Christianos principes fuisse conuersum.

Aprilis mensis initio Rege Valentię assidente, Lucas Fliscus Genuensium qui Genuę commorantur, vir primarius internuntio Francisco S. Eulaliæ Regi pollicetur, si pacisci cum ciuibus suis velit, & damna, quæ nostris data erant, condonare, aduersus Gibellinos Sauonenses, qui Sardoum bellum commouent, se regia signa secuturum: & regiis auspiciis, classem XV. longarum nauium deducturum. Rege promissionẽ Flisci, ac pactionem accipiente, interim cum regia classis XL. actuariarum nauium, & XXX. lemborum Cataloniæ litoribus egressa esset, mense Augusto Ligustinam oram prætervecta igni ferroque licentius peruagata, hostiliter culta, atque amœna Genuensium prædia populatur.

Dertosa Rex hiemis initio Valentiam adit: nuptias celebraturus, quibus Petrus Exerica, & Bonauentura Hugonis Iudicis Arborensis filia adiunguntur. Cum ludis intentus esset, qui fuere apparatissimi, Granatensis Rex violatis induciis, omnibus coactis copiis,

pſis, & magno comparato exercitu, equitatus robora in Valentini regni fines immittit: AERA.
Roduano eorum confiniorum præſidiis præfecto: & Abucebetio Ozmini filio, & Mach- NAT.
liſſio, qui Antiquariæ præerat, ductoribus. Ad V.M. equitum, & XV.M. peditum, V.M. ſagit- CHR.
tariorum interiectis fuiſſe traduntur. Origuelenſem agrum depopulantur: ac vaſtant.
Guardamare oppidum circumſident. Feſto D. Lucæ die, acerrima, & fortiſſima conten-
tione oppugnant, & in oppidum irruunt.

Gaufredus Gilabertus Cruillias equitatu, peditatuq; omni delecto, Octobris menſis fine, Rege Dertoſam regreſſo, Illicim procedit. In eo oppido præſidia collocantur: quod vniuerſa ea regio maritima vaſta, ac deſerta eſſet.

Genuenſes, qui ſe Internos vocant, quod vrbis Genuæ propugnacula obtinerent, eiuſq; potirentur, clade à noſtris illata afflicti, & Gibellini Sauonenſes, qui ex ciuilibus diſſidiis, ac domeſticis ſeditionibus inimici in armis erant, aduerſus Aragonia conſpirantes arma Roberto Rege in eam ſe pacificationem interponente, in priſtinam concordiam rediguntur. Pactione ea inita, Oriæ, & Spinulæ excipiunt, vt Sicilienſi bello, quas velint partes proſequi liceat: Spinulæ enim Roberto, Oriæ Frederico Regi ſe adiunxerant.

A.D.V.Id.Apr. Roduanus X.M. equitum, & XXX.M. peditum fines Illicitanos adortus 1370.
Illicim obſidet: & die Dominica Palmarum ſequenti magna vi oppugnat. Quod noſtro- 1332.
rum copiæ militares conueniſſent, A.D.XII X.K.Mai Illicitani obſidionis periculo libe-
rantur.

A.D.IV. Non.Iul. Iſabella Regina Dionyſii Luſitaniæ Regis vxor, & Alfonſi Regis amita, ſanctiſſima femina moritur: cuius inſignem religionem, ac pietatem, & ſua tempora venerata ſunt: & eius commemoratio conſecrata à poſteris colitur.

Genuenſes cum partium contentio eſſe deſiiſſet, claſſem ex LX. nauibus longis, aliiſq; adiunctis conficiunt: & Cataloniæ oras depopulantur: magno maritimarum regionum detrimento. In Barcinonēſi ſtatione V. actuarias naues oppugnant: quæ cum in litus deferuntur, & nauibus, & remigibus ſunt potiti. Magna præda parta, Octobri menſe Genuam appellunt.

A.D.XII.K.Nou. Raimundo Cardona Sacerim profecto, XIII. actuariæ Genuenſium naues in Caralitanum portum deuehuntur: naueſque noſtras, quæ anchoras iecerant adorti, acri conſerto prœlio Genuenſes magno accepto detrimento portu pelluntur.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Tertius.

AERA. NAT. CHR.

ETERVM cum ad eum Regni statum Principes nostri peruenissent, vt condicio melior externarum victoriarum à iusto hoste partarum, quam domesticarum proponeretur: dum certos fines regnorum, iam à priscis temporibus ipsi Hispaniarum Reges sibi constituissent, inde Aragoniis Regibus consilium fuit, eos hostes bello persequi, cum quibus nulla pacis ratio esse posset. Bellum erat paratum eiusmodi, vt nostri alacres, & erecti, quasi ad tuandam rempublicam, ad decus labore patrum, & laudem excitarentur: & eas copias, quas promouendis finibus maiores comparauerant, ad eorum perniciem conuerterent, qui classibus, & naualibus copiis, virtute, & victoria edomandi essent: & comprimendi. Res tamen Sicilienses, & Sardoæ eos de cursu suo in posterum demouerunt: & Catalanorum, vsque ad auorum nostrorum memoriam, disciplina naualis omni ex parte perfecta, cumulataque laude remansit. Iam enim his temporibus, eorum tanta fuit industria, tantumque excelluerunt in studio, & scientia rerum nauticarum, vt Indigetum, Ausetanorum, Ilergetum, Cosetanorum, & Ilergaonum litoribus, omnes namque ex ciuitates mare secutæ sunt, magnis institutis classibus, atque ornatis, vltimas interni maris oras perlustrantes Syriæ, Palæstinæ, Ægypti; & Africæ extremas regiones peruestigarent: atque Arelatensibus primo, plurimum enim ea ciuitas & infero, & supero mari pollebat, & mox Pisanis, & Genuensibus, qui maria omnia sibi patefecerant, & Africanis prœdonibus insigni laude opponerentur: & ab exteris gentibus mediterranei Cataloniæ populi immensa lucra aucuparentur: ac veluti è ludo, & pueritiæ disciplina ad externos exercitus, & in militaria munera delecti soli, ex nostris nationibus, generatim duces, milites, nauarchi, classiariique exteris gentibus vim, terrorem, calamitatemque importarent. Ea demum hoc tempore euenit tempestas, vt Pisanorum respublica, quæ & disciplina, & potentia nauali omnes excelluerat, quorum maiores nauticis exuuiis, & hostilium classium spoliis vrbem ornatam reliquissent, non Sardiniæ modo, sed maris etiam possessione decederet. Catalanis vero cum acerrima Genuensium ciuitate, summa contentione decertantibus, vtraque natio, non de victoria tantum, sed pæne de exitio alterius acerbissime, & maxime crudeliter bellum gerit: & tamquam certamen honoris, & dignitatis etiam constitutum esset, in eo visi sunt summa vi, & impetu contendisse, ne maris possessione pellerentur: cum alternis prœliis, grauissimæ inter eos clades intorquerentur. Adeo tamen restitit, & peruicit Catalanorum constantia, & stabilitas, vt ea illo sæculo exterarum gentium opinio, & existimatio maneret, nullos hostes eis naualium rerum vsu, & scientia, aut virtute, & animorum firmitate anteferendos esse: & Aragoniæ, & Siculæ classes late, longeque diffusa laude peruagarentur: Catalanique ductores dignissimi potestate, atque dominatu rerum maritimarum existimarentur. Eam laudem præmio, & pœna constitutis, Principes nostri consecuti fuerant: quibus duabus rebus rempublicam contineri, non frustra præstantissimum sapientiæ firmare solitum ferunt. Nam eam seueritatem in nauali disciplina, illa ætate à Regibus adhibitam memoriæ proditur, vt lege capitis pœnam repeterent à nauium ductoribus, nautis & gubernatoribus, quasi in manifesto facinore deprehensis, qui actuariam nauim, vt hostium impressionem subterfugerent, in litus eiecissent. Brochardus certe Teutonus monachus, in cuius mentionem supra incidimus, eius ætatis scriptor ad Philippum Francorum Regem, de excellenti Catalanorum præstantia hæc scripto prodidit.

» Super alias gentes maris, quæ maiori personarum præeminent probitate, armorum
» fortitudine, & vigore, industria in factis maris, & experientia certiori, fidelitate, atque constan-

constantia firmiori sunt Catalani, & Ianuenses: qui de vasis maris, & gente melius, facilius & comodius administrare, & exhibere possunt copiam abundantem. Inter istos tamen nunc est actualis guerra grauis: & quia ista guerra sic stante, passagium in his defectum non modicum pateretur: nam omnes aliæ gentes, quæ mare nauigant, quantum ad probitatem, & industriam nauigandi, nihil sunt penitus respectiue: omnino expedit: quod inter istos pax, & concordia componatur: quæ quidem pax faciliter obtinebitur: si maiestas regia voluerit interponere partes suas: cum Catalanis Rex Aragoniæ, & Ianuensibus Rex Siciliæ dominetur: qui in tanto, ac tali negotio pacem facere tanto domino non negabunt. Vt in ea re hoc maxime admirari soleam: cum summam in amplitudinem potentiæ, & maiestatis postea Aragonii Reges peruenerint, & sub eorum imperium, ditionemque tot regna ceciderint, qui fieri potuit, vt in præstanti, ac florenti eorum fortuna Catalanorum ditioni iam desuefactæ à maritimis, & naualibus rebus, vix commercium vllius rei cum exteris nationibus permanserit? AERA. NAT. CHR.

Marianus, & Iohannes Arborenses Hugonis Arboreæ Iudicis filii aulæ se regiæ addicunt: cum inter Orias in Sardinia armorum vi omnia agitarentur: turbarenturque. Galeotus & Barnabas Oriæ arcem ipsam Oriam oppugnant: & Cassanus Oria cum par illis nullo modo esse posset, ditionem sibi attributam Sardonicorum oppidorum Regi addicere tentat. Marianus Arborensis Timborem Roccabertiniam Vicecomitis Roccabertini F. in matrimonium ducit.

Magnæ dissidia, seditionesq; in ditionibus regiis suboriuntur: atque commouentur: de ciuitatum iure, quas Rex Ferdinando filio condonauerat: conquerente Petro primigenio, vetante lege, priuilegium fuisse irrogatum: & Leonora Regina nouerca acerbum in priuignum odium struente: & excitante. Rex tamen, vt bonus in primis auctor Oldradus allegat, iur iurandi religione obstrictus testatur, se ea sanctione, quam de non separando regio patrimonio condiderat, noluisse vxorem Reginam, aut liberos, ex eo matrimonio genitos deuinciri. Reginæ tamen in priuigni amicos, & administros acerbum odium excitatur. Hi fuere Michael Gurrea regni procurationi admotus ipsius primigenij nuncius ex proceribus, Simon Gurrea Abbas Montaragonius eius frater, Garcias Loritius, Michael Peresius Zapata. Lupus Concutius epistolarum magister cum in eculeo, in capitalium torqueretur mox turpi morte afficitur: quasi Reginam veneficiis infecisset. Petrus Luna Archiepiscopus Cæsaraugustanus cum Regina de priuigno suspecta esset, ne illi traderetur, procul amandandum curat: & in intimos Iaccetanorum saltus ablegandum.

Cum de appellationum intercessione eorum oppidorum, quæ iurisdictionis Præfecti Ampostæ erant, controuersia suboriretur, Præfectus Iustitiæ Aragonum causa cognita statuit: vt Hortani ciues Regem appellent: quod ea ciuitas ex foro Aragonio censeretur: & Aragonium tributum, quod Morabetinum vocant, penderet: neq; Catalanis iudictionibus subiiceretur.

Ianuario mense Henric⁹, & Fredericus fratres gemini ex Leonora Nunnia Guzmana concubina, nobilissima femina Alfonso Castellæ Regi filii nascuntur: tam dispari sortis euentu, vt alter a Petro Rege fratre crudeli morte sic affectus: alter ipso Petro Rege à se interempto, regnum inuaserit: quod filio, posterisque tradidit. 1371. 1333

Castellum, quod in Panhormitano sinu Maris vocant, Roberti Regis classis nauibus aliquot submissis, insidiis factis, deditur hostibus: & à Frederico Rege statim recipitur.

Albohacenius Maurusiorũ Rex ingentes, immensasque copias Mahometi Granatensi Regi subsidio mittit. Ad VII. M. equitum fretum traiecisse commemorant. Anni initio transmisere: quibus Abulmelichius Maurusiorum Regis F. præfuit imperator. Ad Algeziram, in ipso freto sitam vrbem consistunt. Gibraltarium oppidum Calpi monti suppositum Februario mense obsident: summaque vi adoriuntur. Rex veterno languens, & Aragoniis classibus Sardoo bello intentis, difficilimis rebus affini fratri adesse non potest. Iacobus Exerica collectitiis copiis, Constantinç Castellono Regi adiungitur. Vtrimque regoentur obiecti: nec impetus hostium, ex superiore montis iugo decurrentium sufferunt: & Iunio mense Gibraltarium hostibus traditur: multorum annorum cladibus domitum.

A.D.X.K. Iun. Barbastri Petrus, & Guilielmus Lopezii fratres germani cum Enneco, & Sancho Lopeziis itidem germanis fratribus, propinquitatis vinculo sibi coniunctis armorum discrimini, atque iudicio se subiicientes, & mutuo ad pugnam prouocantes ferrum, ac manus conferentes confligunt. Adfuit de more, eorum certamini Petrus Regis F. regni procurator. Cum præcipiti, & efferuescenti insania, & furore vtrimque decer-

AERA. NAT. CHR. taretur, paresque in diutina belligerandi contentione viderentur, Petrus eos gladiatoria illa pugna educi imperat. Othonis Moncadæ consilio strenui, & præstantis viri, & de cõsilii sententia, opere, & munere suo functos decernit, ac prædicat. Ex Aragonum enim moribus, militaribusque regni institutis, re non diiudicata, in posterum diem certamen reiici poterat: vt in deuictos more maiorum animaduerteretur.

Petrus, cuius promptum ad asperiora ingenium erat, patre Rege graui, & mortifero morbo affecto, in suspicionem venit, clam, & adhibito dolo, in Setabitanam arcẽ, quam Reginæ nouercæ Rex attribuerat, irrupturum. Omnis ea regio partium factione commouetur. Priuignus ingenio, & natura vehemẽs & qui summã imperii seueritatem addidisset, opinionum prauitate, & nouercalibus odiis imbutus, donationi Ferdinando fratri factæ, vti immensæ assentiri, libere proteruus denegat.

1372. 1334 A.D.X.K.Febr. Darocæ Rex nuptias Petri filii, & Iohannæ Nauarræ regis filiæ constitutas iureiurando confirmat. Dos à parentibus filiæ dicta est C. M. librarum: eorum nummorum qui Sanctietes appellantur: qui nummus Turonẽsium librarum lege appẽdebatur. Castella vtrimq;, & arces veluti obsides traduntur. Cum ea dos dicta esset, cautum, vt LX. tantum millia dissoluantur.

Iohannes Emmanuelis F. Castelfaubio, ad ipsa Valentini regni confinia, Regem affinem conuenit: quorum cõgressui Leonora Regina interfuit. Artioribus fœderibus obstringuntur: paciscunturque vt Iohannis filia Ferdinando Regis F. nubat. Rex principatus Vilienæ titulo Iohannem donat: decernitq; vti Vilhena, & alia oppida Vilienæ contributa, quæ Valentini regni finibus continebantur, & eorum ditio Principatus nomine cẽseantur. Non. Mart. eo in oppido, eius honoris Iohanni, posterisq; eius priuilegium irrogatur. Excipit Rex, ne nummus in ea ditione excudatur, iactetur ve.

Vetustis monumentis traditur, Iacobum Regis fratrem, qui hereditarium Regni ius abrogarat, hoc anno, Iulio mense Tarracone vita functum.

A.D.XV.K. Sept. ad Populum vicum moritur Iohannes Patriarcha Alexandrinus, Archiepiscopus Tarraconensis Regis frater: vir insigni pietate, sanctitate, summaque sacrorum librorum litteratura præditus. Corpus Tarraconem defertur: & D. Augustini festo die sepelitur. Huic Antistiti vere magno, apud posteros maximæ gloriæ fuit: quod cœnobium monachis Carthusiensibus ab Alfonso Rege anno Domini MCLXVII. in paupertatis patientia dicatum, ornatumq;, & à Petro eius F. Scalæ Dei nomine indito, & Iacobo nepote Regibus, honoribus, & præmiis amplissimis decoratum, & ædem continentem ample, magnificeque exornarit. Ex eo enim cœnobio in solitudine, & sacro quodam recessu, ad Cosetanorum, & Ilergaonum confinia sito, quasi cœlesti cœtu, sacræ religionis fontes hausere ceteri Hispaniarum conuentus: qui eisdem sacris institutis se addixerant: & ad similem laudem, supra quadringentesimum annum sunt propagati.

A.D.III.K. Sept. Burgis nascitur Petrus Castellæ Regis F. fax quædam funesta Hispaniarum: vt aliqui obfirmauerint, quod à Petro Aragonum Rege eius inimico proditum accepimus, non ex Rege Alfonso procreatum: sed à Regina Maria, quę liberos ex sese non pareret, propter fœcundũ Leonoræ Nunnię Guzmanæ pellicatũ, fuisse suppositum.

Leonora Regina intimo in priuignum odio, siue metu concitata, Attecæ Alfonsum Regem fratrem conuenit. Iacobus, & Petrus Exericæ fratres, se Reginæ opitulaturos, qui à Petri amicitia, eius causa se remouerant, pollicentur. Priuignus, vt erat æstuantis, & flagrantis animi, in sui iuris, commodique iacturam conuentum videns, ægre se tenet, quin viuo patre, de regio iure, armis decernat.

Oriarum familiæ, qui Sardiniam incolunt, & à Rege defecerant, reliquique Genuenses bellum in Sardinia permouent. Cum ipsi nullo duce, communiter bellum gererent, & pararent, Quirræ castellum armatis septum, & natura munitum, atq; in ora maritima situm adoriuntur: cui regio ea omnis paret, quam Barbariam vocant: totiusque Caralitani regni propugnaculum erat. Sed cum is labor frustra esset susceptus: quingenti equites agrum Galluritanum incurrentes, Terramnouam vi expugnant. Maritima oppida, ex Olbiæ vetustæ vrbis reliquiis constructa, quæ aliquando florens, potensque nunc ita diruta iacet, funditusque deleta, vt vix ipsa vestigia appareant, circumcirca depopulantur.

Iohannes F. Regi ex Leonora Regina nascitur.

1373. 1335 Fredericus Rex Iohanne Pont. Max. vita functo, Episcopus omnes regni Siciliæ, & viros dignitate, religione, atq; doctrina præstantes vnum in locum coactos consulit: an sacro interdicto parendum esset. Communi consensu decernunt, tolli debere: q; summus Põtifex moriturus execrationes omnes, atq; interdicta, quę à se pmulgata fuerãt, cõsulto resci-

rescidisset. Ingenti animorum alacritate, & lætitia Id. Ian. pie, sanctéque à Siculis rebus sacris opera datur. Sed Benedictus XII. qui in Iohannis locum suffectus est, execrationes easdem, atque interdicta in Baioarium, & eius fautores, & assectatores, vti in Catholicæ Ecclesiæ hostes redintegrat.

Ingrauescente indies Regis morbo, Fuxensis Comes, interuentu Balearici Regis, & Petri Regis fratris, qui Fuxensis erat affinis Regem commonent, quod tempus monebat; veterno enim Rex conficiebatur, de testamento videat: & sibi de Vrgellitano comitatu caueat satisfaciatque: nam eam ditionem Fuxensis iure repetit. Rex congressum Fuxensis summe exoptat: quod veretur, ne Rogerio Côuenate adiuncto, externo milite Vrgellitanam ditionem inuadat.

Mense Februario Rex Valentia Raimundum Berengarium fratrem ad Benedictum Pont. M. oratorem mittit: de potestate supremi iuris regni Sardiniæ, & Corsicæ, fidelitatis sacramento Ecclesiæ sancienda: & census remittendi causa. Sumptus enim bellici ob defectionem Oriarum, & Genuensium in propugnanda Sardinia, & Corsica, regiis thesauris sustineri non poterant. Iure se id postulare Rex confirmat: quod Bonifacii decreto Iudex Arborensis, Oriarum familiæ, Marchiones Malaspinę, & Donoratici Comites, præter eos Aragonenses, & Catalanos, quorum fructui plurima oppida fuerant condonata, Sardinia omni potirentur: & regiæ ditioni manserant reliqui Caralitani, Ecclesienses, Sacerenses, & eæ arces quæ Pisanorum iuris, atq; ditionis fuerant. Regio enim quæ Banahvra vocabatur, inculta, atq; horrida nôdum nostrorum armis domita fuerat: quod aspera esset, & montosa. Neq; regia vectigalia XXXVI. M. librarum, nummorum Alfonsinorum pluris erant: quæ bellici sumptus longe superant.

Petrus Alfonsi Portugalliæ Regis F. Blancæ sponsæ, Mariæ Aragonum Regis sororis filiæ nuntium remittit: quod vecordi, atq; amenti ingenio esset. Constantiam Iohannis Emmanuelis F. Blancæ consobrinam in matrimonium postea duxit.

Iacobus Exerica, & coniugio, & stirpe regiæ domui coniunctus è vita excedit. Is, vti supra memorauimus, Mariam Reginam, Roberti Regis sororem, quæ Sanctio Balearico Rege defuncto vidua manserat, vxorē duxerat. Cum procax ea, & temeraria mulier, non matrimonii consortione, sed sceleris societate alterius se contubernio adiungeret, Rex impudentiam eius cohibet: & ad fratrem deduci imperat.

Henricus Guliacus regni Nauarræ procurator bellum in finitimos Guipuzcoanos infert. Petrus Regis F. Nauarro quingentorum equitum auxilia subsidio præmittit: quibus Michael Gurrea ex Aragoniæ proceribus longe ætate prouectus, præficitur. Michael Peresius Zapata CC. equitum ductor in primis fortis, ac strenuus Nauarrorum cohortibus aliquot adiunctis, cum Castellanos fines incurrisset, ad Tudelam certamen cômittit. Hostes superiores discedunt. Nostris fusis, ac fugatis Zapata in hostium potestatem deuenit.

Iohannes Claramontius Modicensis Comes rebellione facta, à Frederici Regis causa desciscens, Roberti classi præficitur: & Siciliæ oras depopulatur. Raimundo Peralta XVI. longarum nauium Catalanarum prefecto Drepanitanum portum tenente, & in Sardiniam nauigaturo, ea regio ab incursione hostium liberatur.

Sarraceni Meningis insulæ, qui Frederico Regi paruerant, XII. longarum nauium Genuensium, & III. Roberti Regis appulsu arma capiunt: propugnatoribus ad vnum interfectis, Sarraceni arce potiuntur.

A. D. II. Non. Iun. Rex in Valentina arce cum Abulhaceño Abencomixa, & Paschali Cirera legatis successij Granatensis Regis, iisdem conditionibus pacem, induciasque paciscitur, quibus à Rege Castellæ depactæ fuerant. Publicæ rei causa Granatam Raimundus Boilius, & Guilielmus Augustinus legantur.

Leonora Regina facinus adorta. Verdegium, & Sometium Aragonię castella, in ipsis 1374.
regnorum confiniis sita, Regi fratri tradere parat: vt facillimos aditus ad fratrem sibi pa- 1336
refaciat. Petrus priuignus, qui attente insidiatur, & omnia nouercæ cōsilia obseruat, Idib. Iun. operam dat, vt præsidiis firmentur. Eodem temporis interuallo, Rege animam agēte, Regina Barcinone se in fugam conferens, traiecto Sicori amne Fragę subsistit. Arces, oppidaque filiorum Ferdinandi, & Iohannis præsidiis, munitionibusque obstrui imperat.

Rex æger, & diuturna valetudine conflictatus, A. D. IX. K. Febr. Barcinone regiis in ædibus Mercurii die hora matutina decedit. In cœnobio fratrum Minorum eiusdem vrbis sepelitur: cum sepulturæ locum in Ilerdensi cœnobio eiusdem instituti sibi delegisset.

Paucis ante obitum Regis intermissis diebus, nuptiæ Iacobi eius F. & Cæciliæ Conuenarum Comitis, & Mathæ eius vxoris F. sunt depactæ. Raimundus Peralta regiarum classiū præfectus, eā ob causam in Galliā legatur. Petrus F. regium nomen statim vsurpat.

AERA. NAT. CHR.

PETRVS IV. ARAGONVM XIX. REX.

A. D. VI. K. Febr. Rex iuſtis paterno funeri nondum indictis, Cæſarauguſtæ magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum ſpecimẽ edebatur, Ferrerium Apiliam Iacobi fratris nutricium præmittit, qui Reginam, quę viuente adhuc Rege Barcinone exceſſerat, in Caſtellam properantem, & ingentes theſauros, vti ferebant, ſecum auehentem anteuertat. Ea vero nimia feſtinatione montes tranſgreſſa, Dertoſa Hiberum traiiciens Turolium, atque Albarrazinium contendens Burgenſi Epiſcopo, & Petro Exerica comitantibus in Carpetanos emigrans priuigni manus euaſit. Hinc non ſimultas modo, ſed apertum bellum inter Alfonſum, & Petrum Reges ſuſcipitur.

Arcis Setabitanæ præſidium, quod Reginæ nomine occupatum fuerat, Regi deditur.

Ciuitates Cataloniæ Regem commonent, priuſquam de more regiis inſignibus ornatus coronam ſuſcipiat, Barcinonem adeat: inſtituta, atque vſus principatus iureiurando ſanciat. Contra vero Aragoniæ proceres coiere, ne qua ex ſumma indignitate labes regni dignitati aſpergeretur: ſi in ea rerum celebritate, & decore Catalani Aragoniis anteferrentur. In eo potiſſimum enituntur, & ſummo cum ſtudio inſtant Iacobus Comes Vrgellitanus Regis frater, Simon Gurrea Abbas Montaragonius, Iohannes Simenius Vrrea, qui Biotenſium dominabatur, Petrus Cornelius ſuo, & Simonis Cornelii patris nomine, Lupus Luna qui Segorbienſem ditionem obtinuerat, Atho Focius, Raimundus Peralta, Raimundus, & Thomas Cornelii Simonis Cornelii filii, Gonzaluus Diazius Arenoſius, Philippus Caſtrenſis, Iohannes Ferdinandius Luna: quibus ſe adiunxerant ex domeſticis regiis viri genere, & dignitate præſtantes Gombaldus Tramacetius, Thomas Pereſius Focius, Simon Pereſius Pina, Sanctius Pereſius Pomarius, Lupus Gurrea maior, Michael Gurrea, qui S. Encratis oppidi dominabatur, Garcias Ferdinandius Caſtrenſis, & Garcias Lorizius: & aliquot primarii ex Cæſarauguſtanis ciuibus. A. D. XVI. K. Apr. obteſtantur, vti primo quoque tempore à Rege Aragoniæ leges ſanciantur, atque irrogentur. Maxima de re deliberanti placuit regiis inſignibus primum decorari. Petrus, & Raimundus Berengarius patrui, Regi dignitate proximi ægre id ferentes, & Arnaldus Ceſcomius Tarraconenſis Antiſtes Cæſarauguſta excedunt: neque ex proceribus Catalanis celebritati regi decoris adfuit quiſpiam præter Othonem Moncadam, & Raimundum Peraltam. Mox publico in conuentu leges iureiurando ſanciuntur.

Dominica die, quæ reſurrectionis Domini diem feſtũ ſubſecuta eſt, Cæſarauguſtæ in Saluatoris maxima æde Rex dignitatis regiæ, poteſtatiſque inſignibus, magno apparatus ſplendore decoratur, coronaturque. Ludos Rex magnificentiſſimos apparauerat: ſic, vt nemo ex ſuperioribus principibus ſumptuoſiores populari lætitia ediderit. Ouans ex æde maxima in Regiam funali equo vectus muneribus, & congiariis, epuliſque publicis regni ordines, & cunctum populum deliniuit. Ferunt Robertum Regem peritos cœleſtium admouiſſe, qui penitus ſiderum motus dimenſi, eorum poſitus, ac ſpatia perſcrutarentur: quibus Regi diadema imponeretur: vt properum, tardumve regni finem coniectando eliceret: ſic enim eſt traditum.

Calatrauenſis militiæ præfecti aliquot, à Magiſtro, qui ei ordini præpoſitus erat, ſecedentes cum Garcia Lupio Magiſtro, cui eius ordinis conuentus magiſtratũ abrogarat, ex Oretanis Alcanicium perfugerant: & iis, qui eo in loco commorabantur, eiuſdem inſtituti adiuncti in Garcię Lupii demortui locum Alfonſum Perezium Taurinum Magiſtrũ deligunt: & in ſeceſſione plures annos permanent.

A. D. IV. Id. Iun. Ilerdæ in arce regia leges conſtitutiones, & ſcita Barcinonenſia, & priuilegia à Rege Catalonis ſanciuntur: atque irrogantur: neque donationes, aut aſſignationes à Rege patre ex A. D. XIII. K. Sept. factas, ratas habet. Ea re conſtituta Catalani more, in regis verba fidei ſacramento adiguntur.

Iohannes Emmanuelis F. fœdere cum Alfonſo Portugalliæ Rege inito, bellum Caſtellæ Regi illaturus, quod filiæ Conſtantiæ conditionem repudiaſſet, amicitiæ ſocietatę, & pactionum complexione Aragonum Regi ſe addicit: mutuoque fœderis vinculo adiũguntur. Id. Mai Cæſarauguſtæ Rex principatum Vilienæ, qui regni ſui finibus continebatur, Iohanni confirmat. Eo fœdere, quod Iohannis præpotentis viri longe paterent vires, & dominatus in Caſtella late eſſet effuſus, Rex aduerſus Alfonſum Regem, & Reginam nouercam, ſuas vires ſatis muniri exiſtimat.

Proſperæ ea tempeſtate res in Sardina multæ conſecutæ ſunt. Azo, & Iohannes Opicini filii Malaſpinæ Marchiones, Donoratici Comites, & ciuitas Piſanorum, cui aliquot in ea

in ea insula oppida, omni propugnaculorum vi disiecta, neq; munita patebant, Petrusq; Arborensis Iudex, & Marianus, & Iohannes fratres Regi obsequuntur. Oriæ ad Ardenam a Raimundo Cardona cæduntur. Adhæc Pont. Max. Francorum, & Siciliæ Reges, Stephano Columna internuntio nituntur, vt compositis, & constitutis conditionibus Oriæ qui a Rege defecerant, pacificentur: Regiq; pareant. AERA NAT. CHR.

Pax cum Francorum, & Balearium Rege, & Genuensi ciuitate conficitur: Cassani, & Galeoti Oriarum filiis: aliisq; qui obsides traditi erant, a Rege dimissis. Oriæ sub specie infidæ pacis, quieti tamdiu manent, dum intestinis seditionibus distrahuntur. Quod vt, & impressione Rex nouercam euertere studet, & regni initia inde ducerentur, Castellæ Regis legati Mendius Lupius Toletanus, & Iohannes Ruizius Gaona de pluribus iniuriis Reginæ, & eius filiis illatis, repetitis rebus graues querelas iaciunt.

Alfonsus Portugalliæ Rex Alfonso Regi genero bellum indicit: quod Mariam F. quæ in eius manum conuenerat, & in matrimonium ducta fuerat, repudiaret: atq; ei nuntium remittere vellet. Fama enim percrebuerat eo tẽpore, quo regiis insignibus Burgis adornari summa celebritate constituerat, de ducenda Leonora Nunnia Guzmana concubina, & coronanda deliberasse: & ab eo consilio destitisse, quod id temporis Maria vxor prægnans fieret.

Iohannes Emmanuelis F. à dominatu, atque ditione Castellæ Regis testimonii denuntiatione se asserit. Ex tabulæ A. D. XIX. K. Sept. in arce regia Valentina Regi proferuntur.

Rex aduersus Petrum Exericam summa vi bellum gerit. In oppida eius, atque arces inuadit: quod Reginæ Leonoræ omnes suas opes, auxiliumq; detulisset. Didacus Lupius Pharensis, Iohannes Martinius Leua, Lupus Didacius Rogius, & alii ex domesticis Regis Castellæ proceres magno equitatu, atq; peditatu, quem, vti Exericæ subuenirent, coegeram, bellum Regi inferunt. Exerica Setabitanis finibus Engueram vsque, suas copias in expeditionem educit.

Anetensi in arce diœcesis Carnutensis, quo in oppido Philippus Rex Nauarræ, & Iohanna eius vxor resederant, Epiphaniæ festo die sponsalia Regis Petri, & Mariæ Nauarræ Regis F. contrahuntur: cum antea cum Iohanna natu maxima filia depacta fuissent. Fidem suam obstringunt, omni opera curaturos, vti Nauarræ regni ordines spondeant, demortua Nauarræ Regina ad quam regni iura peruenerant, liberis virili prole non superstitibus, in Mariæ verba se fidei sacramento adacturos: & eorum liberos in parentum locum successuros. Iohanna postea nubet Vicecomiti Rhotomagensi: & Blanca natu minima Philippo Valesio Francorum Regi adiungitur: ex qua prognata est Iohanna quæ Iohanni Gerundensi Duci Petri Regis F. primigenio nupsit. Dos eadem LX. M. librarum ditionque sorori Iohannæ dicta fuerat. Rex fœdus cum socero icit: vt sibi mutuo opitulentur.

1375. 1337

A. D. VII. Id. Ian. Bernardus Villaragutius, Arnaldus Morera, & Azbertus Galiaza Valentiæ a Rege ad Benedictum Pont. Max. legantur: qui iura regni Sardiniæ & Corsicæ Ecclesiæ addicta, regio nomine summo Pontifici sanciunt.

Bonifacius Nouellus Donoratici Comes dux Copiarum militarium, & custodiæ vrbis Pisarum Regi fidem suam præstat, eorum oppidorum causa, quæ in Sardiniæ regno à Rege possidet.

Beltraminus electus Episcopus Theatinus, & Henricus Astensis sacri palatii Auditor Pontificiarum causarum, nuntii Apostolici ad Regem mittuntur: de bello amouendo quod Castellæ Rex, sororis Reginæ causa inferre parat.

A. D. VII. K. Iul. Fredericus Rex LXV. annum agens, morbo oppressus, morti appropinquans Paternione Catanam proficiscitur. Iter faciens in ædicula D. Iohannis Hierosolymitani moritur: longe omnium in re bellica princeps: virtutumq; Rege dignarum præstantia excellens: & omnis laudis genere præclarissimus. Cum Barcinonem corpus deferendam decreuisset, iuxta matris, & fratris, Alfonsi sepulchra sepeliendum: Catanæ in æde maxima sepelitur. Petrum regni heredem, ditione Apuliæ, & Campaniæ principatu adiunctis instituit. Athenarum, & Neopatriæ ditiones, quas Ducatus vocat, Guilielmo filio attribuit.

PETRVS II. SICILIÆ REX.

Cum Alfonsus Castellæ Rex potius ostentaret, quam gereret bellum, & Aragonius Darocæ, exacto Iulio in A. D. XIII. K. Decemb. veluti hostibus oppositus substitisset, omnem contentionem, quæ cum Regina, & Exerica intercesserat, Petro patruo Ripacurciæ Comiti, & Iohanni Emmanuelis F. dirimendam remittit.

AERA. NAT. CHR.

Albuhacenius, Bellamarinius Maurusiorum, & Tremecensis Rex, qui in Mauritaniis ad summum barbararum gentium imperium peruaserat, nec Africano regno contentus, Hispaniæ regnis, angusto freto diremptæ imminet, cuius tam late terra marique præpotentis imperium patet, vt ad vniuersas Africæ nationes Babyloniæ Soldano præferretur, ingentes copias, fretum transmissurus comparat. Abomelichius eius F. cum Algeziram Gibraltarumq; præsidiis contineret, Baream oppidum ditionis Granatensis vi expugnat. Valentino regno id bellum, propter propinquitatem inferri, Rex veritus, quod ex Contestanorum, Ædetanorumq; regiones a dediticiis Mauris incolerentur, vires omnes suas in eam expeditionem intendit. xxx. actuariæ naues adornantur: quæ ex regio; & Balearico delectu conficiuntur: quibus a Rege Gaufredus Gilabertus Cruillias præficitur: quod Raimundus Peralta Siculi Regis auspiciis classem duceret.

Simon Luna Toletanus Antistes moritur: & in eius locum Egidius Aluarus Albornozius cognatione ei adiunctus, matre enim Theresia Luna genitus erat, sufficitur.

Peregrinus Anzanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1376. 1338 Cum Rex Valentiæ sacrum natiuitatis Domini diem celebrasset, Guilielmus Orgolius, & Bernardus Perraleuada Prædicatorum instituti, ab Eduardo III. Angliæ Rege legati, vetustorum fœderum commonent: quæ reintegrari expetunt. Quod bellum à Philippo Francorum Rege aduersus Eduardum permotum esset, eius belli Regem participem, socium, & adiutorem exposcunt. Sed turbatis domi rebus, neutrã in partem mouetur: & A. D. III. Id. Febr. Garciam Lorizium ad Francum pacificatoria legatione mittit: si qua induciarum inter eos principes spes esset.

A. D. II. Non. Febr. Catanæ nascitur Ludouicus Petri Siciliæ Regis F.

Febr. mensis fine Rex Auenionem ad summum Pont. legat Sanctium Lopesium Aierbium ex ordine Minorum virum religione insignem: qui sacræ confessioni Regi adsidet: & Tarraconensi Ecclesiæ postea præficitur. Is operam dat, vti pacto Mariæ Nauarræ Regi F. matrimonio, Rex sanctione ea canonica soluatur, quæ propinquos, & affines matrimonio adiungi vetat. Exposcit præterea Magistri, à societate Calatrauensi Alcanicii creati electionem iussam, ratam, atq; firmam habeat. Sed ea res impetrari nequit: quod partium factione concitati Alcanicienses, contra eius ordinis instituta Magistrum sibi delegissent: & diutina ea seditio inter Calatrauenses socios viguit.

Martio mense Rex Barcinone Petro Ruizio Azagræ Villæ felicis domino in mandatis dat, vt controuersias finium componat. Is Conchæ Castellæ Regem conueniens, qui A. D. X. K. Iun. in eã vrbẽ aduenerat, de fœdere aduersus Mauros ineundo paciscitur.

Iulio mense Maria Regina Alauonam ingreditur: Philippo Cabilonensi Episcopo patruo, & aliis proceribus viris comitata. Cũ eo in oppido valetudinis curatione attineretur, sollemnia nuptiarum celebrantur A. D. IIX. K. Aug.

Intemeliorum & Antiochenorum familiarum factiones ductoribus Francisco Intemelio Comite, & Comite Frederico Antiocheno rempublicam Siciliensem armis cõmouent: atque perturbant. Claramontii & Palicii eis adiuncti aduersus Petrum Regem, belli faciendi causa, cum Roberto Rege consentiunt.

Carolus Atrebatensis, Sanseuerini, & Carinulę Comites, Comes Fredericus Antiochenus, & Aldoinus Francisci Intemelii Comitis F. classis Roberti Regis ductores Sicilientes oras incurrentes, Rochellæ statione, A. D. V. Id. Mai copias exponunt. Tertio die Golisanũ, Grateriũ, Brucatũ, & Montis S. Angeli castellũ Neapolitano Regi traduntur. L. nauium actuariarum, quas Taridas vocant, ea classis erat. Atrebatensis Neapolim regressus, A. D. XIII. K. Iul. Mylas denuo traiiciens, ea statione DCCC. equites exponit.

A. D. XI. K. Sept. Thermę Roberti Regis ductoribus deduntur: quibus magna Siciliæ parte diuexata, atq; direpta, in Campaniæ litora reuersis, Graterium, Golisanum, & Brucatum Petro Siciliç Regi deduntur.

Ea ipsa die, qua arces hostibus tradebantur, Guilielmus Petri Regis frater Dux Athenarum, & Neopatriæ, cuius præcipue virtute, atque consiliis Siculi regni fundamenta constituebantur, è vita excedit.

Tertio Siciliæ regnum sacris interdicitur.

Rex Marianum Petri Arborensis Iudicis fratrem, tituli Gothiani comitatus Sardoę ditionis splendore cohonestat.

Res in Sardinia suspensæ, & incertæ obscura spe pacis, aut belli timore vacillant. His præsidiis respublica fulta erat, quod arces Caralitana Aquæ frigidæ, Ioiosaguardensis, Quirrensis, Castelliorgullosi, Gallicelliensis Castelpedresiensis, Fabensis ad Olbiensem tra-

tractum, Osoliensis, Sacerensis, Sorritanumq; propugnaculum, cui Bastidæ nomen imposuerant, a nostris tenerentur. Omni prouinciæ Raimundus Ribellias præsidet: arci tamen Caralitanæ Iacobus Aragonius Iacobi Regis F. præfectus fuerat, quæ tamquam cōmune nostrorum receptaculum communita: & obstructa erat. Neq; tam nostrorum vigilantia aut virtute res sustentantur, quam ciuilibus dissensionibus Genuensium: & discordia, quæ inter Oriarum familias flagrat. Malaspinæ suis etiam seditionibus scinduntur. Donoratici Comites, Damianus, Barnabas, & Brancaleo Oriæ in regia fide se permansuros pollicentur: & spes iniecta est Bernardi Boxadosii legati interuentu, in rerum nouandarum metu perutilem eorum operam, & fidelitatem futuram.

AERA. NAT. CHR.

A. D. XIII. K. Sept. Cæsaraugustæ Rex Michaëlem Lehetium ad Alfonsum Portugalliæ Regem, in summo Africani belli terrore, & tumultu, vetustorum fœderum confirmandorum causa delegat.

Rex Valentiam profectus militares ordines, manusque recenset: præsidiaque mediterranea Pinnaguilæ, Madronæ, Castallę, Pinnacadelli, Saxonæ, Guadalesti, Castelfauibii, Adamuzii, & oppidi, cui ad Pontem cognomen est inditum, firmantur.

Octobri mense Petrus Ripacurciæ Comes, Regis patruus in Castellam ad Alfonsum Regem legatur: concordiæ initæ cum Regina nouerca firmandæ causa. Madriti conditionibus modum finiuit. Dotalia vectigalia ciuitatum Oscæ, Calataiubii, Setabis, Castellionis, Morellę, Moruiedri, Algeziræ, Momblanchi, & Tarragæ a Rege marito constituta restituuntur. Regina Valentiam remigrat.

Madriti, de consilii sententia Iohannes Emmanuelis F. Iohannes Nunnius Larensis, 1377.
Iohannes Alfonsi F. qui Iohannis Sanctii Regis fratris nepos erat, Egidius Aluari Albor- 1339.
nozius Toletanus Antistes, Gonzaluus Martinius Ouiedus Alcantarensis militiæ Magister, qui Castellani regni consiliorum summæ præsunt, ad fœderum pactionem cum Gōzaluo Garcia, & Lupo Perezio Fontecia Valentino Decano, & Archidiacono Burgensi Regis legatis, quos eam ob causam, A. D. III. Non. Apr. Valentiæ legauerat, deueniunt. Constituitur, vti classes regiæ maritimam oram ad fretum vsque, ab excursionibus Maurisiorum tueantur: & eorum appulsus, atque transmissiones reprimant: atque coërceant: stationes, litoraque omnia, & portus fretenses longe, lateque classibus occupent. Aragoniæ classi, & imperio maritimo Gilabertus Cruilias præficitur. Rex, omni bello in Bastulorum regionem ad traiectum, aduersus Mauros compulso, Setabi sistit; præsidia firmat: & regni proceres eis præficit. Cocentainæ Alfonsum Rogerium Lauriam Petri Exericæ fratrem, Gonzaluum Garciam Moxenti, Bernardum Villaragutium Albaidæ, Olphum Prochytam Lucenti, Francisium Carrozium Oliuæ, Petrum Zapatam Thoi, Arnaldum, & Matthæum Lanzolios Villælongę, Bernardum Boxadosium Ondaræ, Iohannem Ruizium Coreliam regni finibus præesse imperat: Vitalem, & Raimundum Villanouas Mensæ, & Popi: Petrum Scribam Arnaldi F. Rafali. Hi delecti duces cum firmissimo copiarum robore rem bellicam administrant: quod in omnium rerum certamen sacro bello suscepto, deueniendum esse omnes arbitrarentur.

Condicio ea status Aragonii regni fuit, & communium rerum in sacro obeundo bello inclinatio eo reciderat, quando intestinæ discordię, & nouercalia dissidia sedata videbantur, & restincta, nec reliquus, nisi impius, & transmarinus hostis appareret, vt fraterna odia excitarentur: exitialesque exitus haberent. Nam quod Iacobus Balearicus Rex, qui Constantiam Regis sororem duxerat, diem de die ducendo, Regi iura regia, potestatemque supremam iurisiurandi religione sancire, in cursu bonorum consiliorum cunctaretur, tergiuersaretur que, & nihil ab eo longius abesse videretur, quam ea iura agnoscere, quæ patruus, auusque non distulerant, sancire, & ipse Alfonso, & Iacobo Regibus stabiliuerat, pæne inuitus, & recusans Barcinone, A. D. VI. K. Aug. se pacta conuenta obseruaturum, genibus Regis aduolutus, conceptis verbis adiurat: seque in Balearico regio, & insularum adiacentium, & Ruscinonensi, & Cęretana ditione, atq; Omeladesia, & Caladesia continentiumq; oppidorū, & Mompellerii dominatu, honorario, & precario imperio defungi contestatur. Scribendæ sponsioni adfuere Petrus, & Raimundus Berengarius Regis patrui, Iacobus Vrgellitanus Comes, & Vicecomes Agerensis Regis frater, Arnaldus Cescomius Tarraconensis Antistes, Ferrarius Barcinonensis, & Heleonensis Episcopi, Raimundus Emporitanus Hierosolymitani ordinis Præfectus, Petrus Fenolletius Insulanus, Bernardus Capserensis, & Iohannes Sous Ebolensis Vicecomites, Berengarius Villaragutius, Bernardus Sous, Pontius Lupianus domesticis Regis rebus Præfectus, Arnaldus Lordatius pro Cancellario Regis Balearium, Bernardus Boxadosius, Petrus Mompahonius, Raimundus Boilius regius Quæstor, Lupus Gurrea

ianitoribus regiis Præfectus, Iohannes Ferdinandius Munionius, & Dominicus Tarba, qui pro Cancellario Regis munus obeunt: & Iacobus S. Clementis, Guilielmus Naiarensis, Simon Olzetus, & Bernardus Rouira consiliarii Barcinonenses. Excipiuntur iura Episcopi, & Ecclesiæ Magalonensis. Iacobus ea se deminutione multari existimans incredibili dolore, & ira exardescens, quasi de suo iure, Regis iniquitate, & iniuria decidisset, Perpinianum reuertit.

Iulio mense Barcinone, cũ Archiepiscopus Tarraconẽsis, & omnes eius ꝓuinciæ Episcopi ꝓuinciali cõcilio assiderẽt, vt de subsidiis ecclesiasticis Regi cõferẽdis deliberarẽt, Regeque, & Aragonum, & Balearium Reginæ, & Eliesendis Regina vidua, Cardinalis Rhodensis Hispaniarum à sede Apostolica legatus, Petrus, & Raimundus Berengarius Regis patrui, Iacobus Vrgellitanus Comes, & Ferdinandus Balearici Regis frater germanus in ea celebritate comparerent: corpus S. Eulaliæ sacra pompa, sollemniq; religione, sub maxima ara, in sanctius sepulchrum transfertur, conditurque.

Barcinone Rex Ilerdam proficiscitur: & in ea vrbe Iolantem amitam, quæ Philippo Romaniæ Principi, Despotum vocabat, Philippi Tarentini Principis, Regis Roberti fratris filio primo nupserat, Lupo Lunæ Segorbiensis ditionis domino, homini nobilissimo, & potentissimo, regio genere orto, & disciplinis regiis educato collocat. Is namque, ex quo Artallus pater, fraterque Artallus natu maior in Sardinia, expeditione bellica obita mortem obierant, ab Iacobo, & Alfonso Regibus, eodem cultu, atque liberi regii domi altus, habitusque est. Harum nuptiarum adiunctio plena concordiæ fuit. Nam cum Petrus Ripacurciæ Comes Iolantis frater, & Petrus Luna Cæsaraugustanus Antistes Lupi patruus animo, & voluntate partibusque, de summa regni administratione, & curatione rerum, cum Rex ex pueris vix excessisset, dissiderent, quam maxime ea coniunctione ad beniuolentiam conciliantur.

Rex comitatu Petri patrui, & Tarraconensis Archiepiscopi, Iohannis Simenii Vrreæ, qui Biotensium ditionis dominabatur, & Petri Queralti, & aliorum procerum, vt Pontificem Maximum inuisat, Auenionem contendit. D. Martini festo die, Tarracone egressus, ad Druentiæ transitum à XXII. Cardinalibus excipitur: & Balearico Rege comitatus, Neapolioni collegii Decano, ex Vrsinorum gente, & Conuenati Cardinalibus medius interiectus regio apparatu vrbem introiit. Postero die, dum per vrbem regia pompa transuehitur, insolenti ministerio stratoris, qui funali equo Balearici Regis præit, ira commotus, paulum afuit: quin in ipsum Regem affinem gladium vibrarit: vt series futuri in Balearicum exitii iam oriretur. In sequenti die Pontifici Max. iura regni Sardiniæ: & Corsicæ sacramento recipit, atque sancit. Quod summum Pontificem in se ingratum esset expertus, neque in postulatis à se interpositis, benigne sibi ab eo esset factum, eodem die Villanouam regreditur.

Petrus Regis patruus rerum diuinarum contemplationi deditus, cuius vita iam diu à splendore populari, & ambitione remota erat, paulatim à consuetudine rerum publicarum abstrahitur: & Nicolaus Ianuilla Gallus summæ potentiæ vir, qui in Bruttiis Comitatui Terrenouæ dominabatur, & Margaritam Rogerii Lauriæ F. in matrimonium duxerat, summæ consiliorum a Rege admouetur.

Iunio mense Gaufredus Marzanus Scylacii Comes classis Regis Roberti præfectus quæ XXV. actuariarum erat nauium, & vnius onerariæ viris, armisque apprime instructæ in Æolias insulas transmittens, Liparim vrbem oppugnat: & in Nouembrem mensem circumsidet. Petrus Siciliæ Rex vix vnius, & viginti nauium longarum classem Catalanorum, & Genuensium militum conficiens, Iohannem Claramontium Modicæ Comitem, Imperii Germanici Marescallum, qui Petri sororem duxerat, & Orlandum Aragonium fratrem Liparæis subsidio mittit. Cum commeatus, & integra militum manus sauciorum loco summitti possent, obsessi desperata, & inaudita animorum obstinatione subsidiariam opem reiiciunt: nisi obsidione omnino liberentur: & hostes insula auertãtur. Siculi desperatione eorum commoti, pares se esse hostibus posse, nimium confidẽtes, dum præsidio obsessis, vt essent, citati feruntur, simul est concursum, ingens fuit cum hoste certamen: Siculique profligati, atque deuicti internecione cæduntur. A. D. X. K. Dec. pugnatum memoriæ proditur. Cum Marzanus Neapolim transmitteret, subitoque tempestates maximæ essent ortæ, VII. Siculis nauibus ab hoste interceptis, in Siciliam appulsis, & vna Pisas traiecta nautæ, vectoresque ad II. M. liberantur. Claramontius, & Orlandus, reliquique proceres capti Neapolitanis arcibus, & Nuceriæ, Calabrisque Castellis, & Narbonensis prouinciæ custodiis traduntur.

Castellæ Rex Hispali exercitu coacto Rodensibus finibus, Arcidionensibus, & Antiquariis

quariis hostiles Maurorum regiones circumcirca depopulatur: & primariis ductoribus Iohanne Emmanuele, Egidio Albornozio Toletano Antistite, Alfonso Mendio Guzmano ordinis S. Iacobi Magistro, Leonoræ Nunniæ, quæ Regi in concubinæ locum ducebatur, penes quam omnis potestas erat fratre germano, Iohanne Nunnio Larensi, Iohanne Alfonso Alburquerquio, magna propinquitate Portugalliæ Regi coniuncto, Petro Ferdinandio Castrensi, Petro Pontio Legionensi, qui Marcienæ dominabatur: & Beatricem Petri Exericæ sororem in matrimonium duxerat, incendio, & incursionibus vastat. Cum Rex hiberna legatis, præfectisq; tradidisset, Abulmelichius Maurusiorum Regis F. Algeziris egressus VI. M. equitum turmis Xericiensem, Assidonensem, & Nebrissensem agrum incursat. Gonzaluus Martinius Ouiedus Alcantaræ Magister prædæ onustis obuiam procedens acie decertat. Hostes profligantur, & occidione cæduntur. Periit in eo prœlio Abulmelichius; clarissimaq; ea pugna multis sæculis fuit. Nullo enim vnquam prœlio fugæ minus hostium, nec plus cædis fuisse meminerant. AERA. NAT. CHR.

K. Sept. Tauromenii nascitur Fredericus Petri Siciliæ Regis F.

A. D. IIX. Id. Sept. Gaufredus Gilabertus Cruillias, cuius singularis opera omnibus bellis enituit, IIX. actuariis nauibus Septæ Mauritaniæ portum ad traiectum tenens, aliquot Maurusiorum actuarias deprimit, capitque. Ea classe maritimam eam oram incursionibus prætervectus, refertus spoliis, ingenti gloria parta, Algeziras reuertitur: quod gaudium duci neq; proprium neq; diuturnum fuit. Paucis enim intermissis diebus, dum naualia terrestribus certamina, terrestria classicis miscentur, ne deseruisse victoriam, sed præripuisse videretur, cum ex classe naualibus copiis eductis, terrestri certamini se immiscuisset, sagitta ictus mortem occumbit. In eius locum, cum fretum nostri classibus occupauissent, regiæ classi præficitur Petrus Moncada Othonis F. Rogerii Lauriæ ex Constantia F. nepos: iuuenis patre, auoque, & vsu, exercitationeque militari insignis.

Rex Cæsaraugustæ festum Natiuitatis Domini 1378.
diem celebrat. 1340

Iohanne Conuenate Comite vita functo, Bernardi Conuenarum Comitis filio, Iacobus Vrgellitanus Comes Regis frater, actionē hereditariam intendit: quod Cæciliæ vxori successionis ius deuolutum esset: atque eam pro herede se gerere æquum videt: quæ soror Iohannis esset. Cæciliæ causam Rex tuetur: interuentu Iohannis Normanniæ Ducis, Philippi Valesii Francorum Regis filii, Caroli Alanzonii Comitis Regis fratris, Ludouici Hispani Claramontii Comitis Alfonsi Castellæ exheredis filii: qui summæ consiliorum, rerum in Gallia gerendarum præsunt. Francus Petrum Raimundum Conuenatem, exclusa Cæcilia, in possessionem mittit.

Garcias Ferdinandius Castrensis præfectus Iustitiæ Aragonum.
Huius à Iohanne Simenio Cerdano, qui eundem Magistratum
gessit, facta mentio non est: sed Peregrino Anzano Peregrinum
Oblitam in eo munere substituit.

Fredericus, Azo, & Iohannes Malaspinæ Marchiones Opizini Marchionis filii, qui Malaspinæ, & Villafrancæ, & aliorum oppidorum Ligustinę oræ dominabantur, ita inter se comparant, ditionesque omnes partiuntur, vt Iohanni Sardoæ hereditates cedant: qui cum Iohanne, & Morocello consobrinis, Francisci, Opicini fratris, filiis de hereditaria successione decertat.

Genuensis, & Pisanorum senatus, & Luchinus Vicecomes, qui Mediolanensis dominatus, mortuo Azone Vicecomite, is vnicam filiam reliquerat, potitur, vt nostros in Sardinia bello persequantur, mutuis fœderibus adiunguntur. Rebus nouis, & incertum quo vergerent, Arborenses ea tempestate, Iohannes Malaspinæ Marchio, & Donoratici Comites Regi obsequuntur. Missi qui fœdus in easdem leges renouarent, quibus pacem à Rege acceperant. Oriæ in quattuor factiones diuisi, graui partium contentione decertant. Sardiniæ à Rege Bernardus Boxadosius præficitur. Aleriensis Episcopus ab Hugone Cortingo, à Petra Allerata, & Lupo Cinercha Ornano Corsicæ primariis viris ad Regem missus legatus, de Corsica à Rege asserenda atque vindicanda, & regiis viribus in eam expeditionem intendendis commonet. Sed Rege eo bello implicito, quod Maurusiorum Rex Hispaniæ Regibus, collectis Africæ viribus commouet, ab ea molitione sibi omnino supersedendum censet.

PROELIVM TARTESSIVM.

Cum vero non vnius potentissimi Regis, aut Imperatoris, sed totius Africę regnorum

AERA NAT. CHR.

& prouinciarum bellum Hispaniæ Regibus immineret, & pæne repentino omnia plena hostium transmarinorum essent, ad LX. M. equitum, & CCCC. M. peditum fretum traiecisse commemorant, vt in vno, aut altero certamine ad exitum experiunda res esset, summa vi, nō Reges modo, sed vniuersi populi cooriuntur: vt nemo pro tā iusta causa, donec quidquā virium superesset, aut sibi, aut liberis, aut sanguini suo parcēdum, nedū fortunis existimaret; ac de suo quisq; militari munere ita defungitur, vt omnes corpora addicta, atq; operata reipublicæ præstent. Garcias Ferdinandius Barrosius ab Alfonso Rege Castellæ Barcinonem legatus, vt Aragonia classis expeditionem maturet, enititur. Petrus Moncada, & Galcerandus Marquetius XII. actuariis nauibus, & lembo, vt ad fretum præsto sint, prima nauigatione transmittunt. Equestres, pedestresq; nostrorum copiæ Regni Granatensis finibus opponuntur: & Setabi suas collocant Sanctius Aragonius Ampostę Præfectus, Alfonsus Poresius Calatrauensis Magister, Vitalis Villanoua Montalbani Pręfectus, Petrus Alquerius, qui Prioris S. Iohannis Cataloniæ vicem gerit. Petrus vero Thousius Montesanus Magister equitatum Montesę finibus educit: & Petrus Exerica, qui gubernationi Valentini regni, & exercitui imperator præpositus erat, castra Origuelanis & Alicantensibus finibus promouet: & VII. actuariæ naues nostrorum delectu institutæ Aragoniam classem consequuntur. A.D. IV. K. Dec. Alfonsi Castellæ, & Portugalliæ Reges prope Carteiam, Tartessum à Græcis dictam, ad fretum situm oppidum iuxta Salsum fluuium, maximo illo, præclarissimoque prœlio Abulhacenum Maurusiorum Regem, & Belamarinium, & Granatensem Reges deuincunt. Res memorabilis gesta est: & pæne cælestis. Sempiternis enim sæculorum ætatibus, diuina ope victoriam fuisse partam memorabitur. Regis Castellæ in eo conflictu prope inaudita virtus enituit. CC. M. hostium cæsis, & ingenti gloria parta victoria incruenta fuit.

Rex sacri belli causam prætexens, vt militum animos spe prædæ deliniat, finibus Almeriensis regni bellum inferre minatur. Barcinone eo ipso tempore, Raimundum Cornelium, mox Valentiæ A.D. X. K. Ian. Sanctium Aragonium patruum, & Ferrerium Cannetium ad Benedictum Pontific. Maxim. decumarum ecclesiasticarum in tres annos conferendarum, & tributi Sardiniæ regni in quinquennium remittendi causa, oratores mittit.

1379. 1341 Valentiæ Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat: & Castellæ Regi non de bene gesta modo, sed conseruata republica, internuntio Iohanne Scriba, ex consiliariis viro primario gratulatur.

Francorum, & Balearium Reges, de Mompellerii, & vicecomitatuum Omeladesii, & Carladesii ditione asserenda, cum eorum summum dominatum, potestatemque Francus sibi vindicaret, in magnam contentionem veniunt. Adhæc Francus earum ditionum arces, & propugnacula suis præsidiis occupat. Communi ea causa Balearicus antestatur, Aragoniumque commonet, vti sibi, si arma inferantur, opituletur. Magnam inde Rex turpitudinis, & auaritiæ labem sustinet: cum se, eo vinculo vinctum, atque obstrictum, indigna Rege fraude, exsoluit: & affinem Regem percellit. Eodem enim temporis momento Balearicum compellat, citatque: & Barcinone conuentibus agendis, pro instituto fœdere, sibi ab eo assideri imperat. Actionem præterea maiestatis intendit: quod nummi ab eo, in Ruscinonensi ditione excuderentur. Inde consilia futuri exitii in Balearicum Rex meditatur: seminaque sparguntur.

Multis eodem tempore, Regia familia Balearica infausti generis vexatur cōtumeliis: multis iniuriis iactatur. Hugo Cyprii Rex Ferdinandum generum, Balearici Regis fratrem bello persequitur: & interuentu legatorum regiorum res ad concordiam deducuntur. Sed adeo breui Ferdinandus vita defungitur, vt ferro, aut veneno e medio sublatum plures suspicentur.

Sanctius Aragonius Regis patruus, & Iohannes Ferdinandius Heredia de iure præfecturæ Ampostanæ armis inter se decertant. Heredia Azconensem, Mirabetanam, Hortanam, & Vldeconensem arces inuadit: occupatque. Rex veritus, ne Heredia Ferdinandi fratris Dertosani Marchionis partes tuendas suscipiat, cui Rex aliquid calamitatis semper moliri, & struere destinarat, Herediam magni consilii virum ad sese allicit: & Sanctio Aragonio mortuo eam præfecturam adipiscitur.

Rege Alfonso bellum in Bastulis aduersus Mauros, magna contentione gerente, XX. actuariæ naues classis Aragoniæ, & IIX. Balearicæ freti Herculei angustias obsident: cum ex pacto conuento in Alfonsiana classe LVI. esse oporteret. Permansere tamen ex Hispaniensi delectu Alfonso Regi VII. & XX. Ligustinæ, quæ eius Regis stipendia mererent.

Guiliel-

Guilielmus Ceruilionius Sardiniæ præfectus Brancaleonis Oriç partes armis tuetur. AERAE
Is mortuo Barnaba fratre, à Cassano, & Nicolosio Cassani F. & Fabiano, & Damiano Cas- NAT.
sani fratribus, & Morroello, ac Valerano, cum omnes ex Oria gente genus ducerent, bel- CHRI.
lo exagitatur.

Mathæus Palicius Noharæ Comes, quod cum Iohanne Athenarum, & Neopatriæ Duce Siciliæ Regis fratre summa contentione dissideret, & Damianus Palicius eius frater, quique eam factionem studio partium prosequuntur, a Petro Rege in Sicilia deficiunt, hos Comes Escalor Vbertinus magnæ potentiæ vir assectatur: & omnes Roberto Regi se addicunt. Fredericus Antiochenus classis Roberti Regis præfectus XL. actuariis nauibus ad stationem S. Nicolai Blerentis A. D. XVI. K. Iul. appellit. DCCC. equitibus expositis, & omni peditatu Mylas obsident.

A. D. XIV. K. Sept. Leonora Regina Frederici Regis coniux, & eiusdem Roberti sororis in æde S. Nicolai ad Catanam vrbem è vita excedit. Catanæ sepelitur.

Hoc anno Cœnobium ordinis Cisterciensis D. Mariæ, & S. Fidi ad Orbam fluuium, in suburbano Cæsaraugustano dicatum, à Michaele Peresio Zapata condi, construique cœpit: quod ex Fonteclaro prope Cingæ ripas regionis Ilergetum translatum fuisse, supra commemoratum est.

Valentiæ Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat.

Petrus Siciliæ Rex ad II. M. CC. equitum, & magnis peditum copiis vnum in locum 1380.
coactis, Martio mense Mylis obsessis subsidio procedit. Hostes certamen detrectantes, se 1342
situ loci continent, tuenturque. Rex infecta re regreditur.

Calataxibetæ A. D. XV. K. Sep. Petrus Siciliæ Rex decedit. In æde maxima Panhormitana sepelitur: & sepulchro prophyritis marmoris Imperatoris Frederici atauí infertur.

LVDOVICVS SICILIÆ REX.

A. D. XIII. K. Sept. qui Mylarum arce obsidētur, cum XXX. dierum essent cum hostibus pactæ induciç, Roberto Regi deduntur. In ea obsidione Comes Fredericus Antiochenus, qui Roberto Regi se addixerat, in leui pugna ferrum, manumque conferens mortem occumbit: & Escalor Vbertinus, & aliquot primarii viri captiui mansere. Messanæ Theopaldus Pipinellus, & eius filius, & gener rei capitalis damnati morte afficiuntur. Robertus Rex vlciscendi libidine cōcitatus, in Guilielmum Dezlorium Catalanum, & Lucium Griaphium, & in duos alios viros nobiles, qui in nauali pugna ad Liparim insulam in hostium potestatem venerāt, Neapoli summo supplicio animaduerti imperat.

Ludouicus Petri Siciliæ Regis F. quintum annum agens annitente Iohanne patruo, qui tutor pueri Regis institutus fuerat, Panhormi, Talamonis regia A. D. XVII. K. Oct. coronatur: & sacro oleo à Iohanne Tolone, ex instituto Minorum Andreuillensi Episcopo Catalano perungitur: quod Panhormitanus, & Siculi Antistites sacro interdicto, eius functionis munere arcerentur. Simon Claramontius Manfredi Comitis Claramontii F. à Rege militari auctoramento decoratur. Eo ipso tempore Messanæ aliquot ex Paliciorum factione à Rege deficiunt: & Mamertinorum Prætorem interimunt: & cum arcem S. Saluatoris ad freti fauces sitam iri upissent, munissentque, Roberti Regis vexillum perditis ciuibus proponunt. Eo facinore patrato, arcem Carolo Saluacosiæ Petri Saluacosiæ Actanensis F. qui Rhegium præsidio tenet, tradunt. Iohannes vero dux Athenarum summa celeritate vsus arcem oppugnat: irrumpitque.

Factiones Tarinorũ, & Bernardinorum, qui in Cæsaraugustana ciuitate populariter concitabantur, incursione seditionis, & vi, impetuque multitudinis reipublicæ statum conuellunt. Rex Lupo Lunæ summæ potentiæ viro, & Iuratis Magistratibus, & aliquot primariis ciuibus committit, vt illorum furor, atque temeritas coerceatur.

Petrus Moncada regiæ classis præfectus cum Regis Castellæ classi ad fretum adiungi maturaret: XX. actuariis nauibus XIII. Maurusiorum occurrit: & certamine inito quatuor eorum naues intercipit: & duæ ad Steponam in litus depelluntur. Mai mensis fine pugnam eam pugnatam vetustis monumentis proditur.

BELLVM FRATERNVM BALEARICVM.

Omne sacrum, Sardoumque bellum in Balearicum Regem, nihil minus quam vim, aut arma extimescentem versum, atque compulsum, Rege eius machinatore, cum causæ iustæ inter propinquos, & affines Reges non exstitissent, ex indignitate, & fraterna iniuria exoritur: cum Aragonius in regnum Balearicum animum intendisset. Clementis VI. qui in Benedicti locum suffectus est, interuentu, nam Regem hortari non destiterat,

AERA. NAT. CHR. vt de controuersiis suis, iure potius cum fratre, quam bello disceptet, Balearicus vna cum Constantia vxore IV. actuariis nauibus, fide publica Barcinonem proficiscitur. Rex callido quodam consilio, causas eius exitii struens, aut forte oblatas, arripiens, primo spe pactionis perpulit. Mox Regem, & sororis virum, & maximis praeterea propinquitatis & necessitudinis vinculis sibi coniunctum in inuidiam falsi criminis adducit: & calamitatem hospiti machinatur. Simulat enim, & affingit, tunc Balearicum operam nauare, vt ipse, & Petrus patruus, ac Iacobus frater sublicio ponte, qui ex aede sacra Minorum stationi maritimae adiungitur, contineturque, aueherentur: & actuariis nauibus in Maiorem Balearium deportarentur: atque attinerentur Alaronis arce: quoad foederum vinculis, quibus Aragoniae Regibus astrictus erat, solueretur. Rex Constantiam sororem, cum missum eius virum fecisset, demoratur. Balearicus, cum generis praesidia omnia extincta essent, domum regreditur: haud aliter, ac si sibi bellum esset indictum.

Arnaldus Erilius, & Guilielmus Bellera regiarum copiarum ductores, Catalonia omni in Balearicum commota, fines Ruscinonenses, cum magna manu ex improuiso inuadūt: & cum praedatorio equitatu in Ceretaniam bellum inferunt: a ducibus pluribus, & exercitibus res administratur.

1381. 1343 A. D. XII. K. Febr. moritur Neapoli Robertus Rex: princeps maximis rebus gestis memorabilis: summa auctoritate, & prudentia praeditus. Iohanna ex Carolo filio neptis regnum obtinet. Sanctia Regina Balearici Regis amita, & Roberti vxor Antonium Episcopum Caietanum, & Raimundum Flotam legatos ad Regem mittit: vt conatus bellicos à Balearici pernicie auertat.

Cum bellum Balearicum in expectatione esset prius quam à Rege susciperetur, Petrum Moncadam XX. actuariarum ductorem è freto Gaditano ad se arcessit: & VII. longis nauibus, quae in ostio Sucronis amnis, & Valentina in statione institutae fuerant, Iacobum Scribam praeficit: & naualem, & terrestrem expeditionem aduersus Iacobum Regem vrguet. A. D. IX. K. Mart. Barcinone praeceps animi ad explendam cupidinem, cum in solio, ornatu regali sederet, more patrio, dum populo iura statuit, quippe qui Balearicum regnum animo iam inuaserat, sententia sua Iacobum Balearium Regem, quod edicto regio euocatus, neque iussus, neque citatus adesset, vt contumacem condemnat. Regia iura, vectigalia, bona, fortunas, possessionesque omnes Balearici regni, & reliquarum ditionum regno contributarum describi, notariq; imperat. Si vertente anno adesse iussus, atq; citatus non stiterit, & de impositis criminibus se non purgauerit, regnum, ditionesq; omnes, bona, fortunę, & possessiones publicentur: in fiscumq; conuertantur, decernit. Balearicus ea necessitate adductus auxilii petendi causa, ad Francum primo, mox ad Pontificem Maximum profectus re infecta rediit: cum tantum ex improuiso malum accidisset.

Rex classe CVI. nauium Rubricati fluminis ostio, A. D. XV. K. Iun. soluit: & in Balearem Maiorem nauigans A. D. X. K. ad Palumbariae stationem appellit: & Porracio portu anchoras iacit. Ordines in ea expeditione duxere Petrus Regis patruus, qui Seneschalli Cataloniae functus munere, rerum militarium imperium obtinuit: Petrus Moncada maritimo imperio praepositus, Petrus Exerica, Blascus Alagon vexilli Regii ductor, Iohannes Simenius Vrrea, Philippus Castrensis, Iohannes Arborensis, Petri Iudicis Arborensis frater, Alfonsus Rogerius Lauria frater Petri Exericae, Galbanus, & Raimundus Anglesolae, Acartius Murius, Arnaldus Erilius, Gonzaluus Diazius Arenosius, Gonzaluus Garcias, Iohannes Ferdinandius Luna, Artallus Focius, Michael Perezius Zapata, vir bellica laude praestantissimus, Petrus Iordanis Vrries, & Iordanis Vrries, Gonzaluus Simenius Arenosius, Galcerandus Belpucius, Gilabertus Centillias, Olphus Prochyta, Sanctius Peresius Pomarius, Petrus Pardus ex Casta. Balearicus CCC. equitibus, & XV. M. peditum obuiam procedens, vt hostium expositas copias à progressu arceat, atque prohibeat, dum signa conferre parat, summa suorum ignauia desertus, turpi fuga insula cedit.

A. D. II. K. Iun. Rex in vrbem receptus regium Balearium nomen assumit.

A. D. X. K. Iul. Rex apparatu, insignibusque regiis ouanti similis per vrbem magna pompa vectus, eius regni possessionem vsurpat. A. D. VI. K. Iul. nauim conscendens Barcinonem nauigat. Arnaldum Erilium Balearico regnō gubernatorem praeficit. Numeris militaribus Gilabertum Centilliam ducem constituit. Minoris Balearium gubernationi Gilabertus Ceruera, & Ebusi Michael Martinius Arbes admouentur.

A. D.

A.D.IV.K. August. Rex, quasi materia quærendæ bello gloriæ præbita, affinem vlturus, cum id bellum non incidisset, sed eius causa vltro esset illata, Iuncaria excedens, iusto exercitu coacto, Pyrenæi saltum transgressus in Ruscinonensem agrum inuadit. Canneti, & aliarum arcium potitur. AERA NAT. CHR.

Cardinalis Rhodēsis tituli S. Cyriaci Thermis, Balearici belli causa in Hispaniā legat⁹, cum Ruscinonensis ager incurritur, deuastaturq;. A. D. XVII. K. Sept. ad Clairanum in regia castra descēdens, Bernardo Oliuerio Valētino ex instituto ordinis S. Augustini Oscēsi Episcopo eius legationis administro, & aliquot Antistitibus comitatus Regē conuenit: habitusque est illi a Rege honos: & bellum intermittitur. Rex ita pacem dari pronuntiat: si Balearicus de summa rerum liberum de se, & de vniuerso regno statuendi ius permittat.

Quod Rogerius Conuenas, & Gallicarum copiarum ductores Arana valle minarētur se in Pallianensem tractum transcensuros, vt Balearico Regi opitularentur, Rex Thomæ Peresio Focio, qui gubernationi Aranæ vallis præfectus fuerat, & Leonis arcis præsidio præiat, committit vt claustra, saltusq; omnes obsepiat. Is ex Aragoniis procerib. erat.

A.D.XI.K. Sept. maiore equitatus parte Rex Pauizasio colle regressus, Pyrenæum transcendit. Reliquæ equitum turmæ, & impedimenta Clusa, & Pertusio saltu transgrediuntur.

Augustomense Cerueræ nobili agri Ilergetani oppido nascitur infans immane, ac fœdum mōstrum: biceps, facieque gemina: & quattuor cruribus. Viuus parentibus facinori consciis defoditur: & in eos vti in parricidas more maiorum est animaduersum.

Cum Rex Balearico maiestatis actionem intendisset, crimenque obiectaret clande-
stina, & infidelia aduersus se consilia cum Franco, & Castellano Rege, ac Regina nouer- 1382.
cæ, eiusq; liberis, & Genuensium, ac Pisanorum ciuitatibus consociasse, A.D.IV.K.Apr. 1344
in sacello maioris regię Barcinonensis sollemni cærimonia regnum Balearicum, & ditiones regno contributas regiæ potestati, ditioni, & iuri veluti in fiscum conuersa addicit: atque adiungit.

Cum Rex in ea regione esset, quæ rebus à se aduersus affinem Regem gestis, imperium regno suo, definiret, magnæ seditiones Cæsaraugustæ à turbulentis, & perniciosis ciuibus concitantur: & aliquot proceribus per vim, & factionem ruentibus, ius, & fas omne intercidit. Iohannes Simenius Vrrea Alcalatensis arcis præfectus, Blasci Alagonis frater, qui Sastagi & Pinæ dominabatur, & in magna potentia erat, & Martinius Egidius Atrossilius, & Lupus Ferrencius Atrossilius eius frater proceres factiosi, & primarii de Estercuelensi ditione, quæ Mariæ Simeniæ Atrossiliæ Iohannis Simenii Vrreę vxori attributa fuerat, & actione hæreditaria armis decertant. Garcias præterea Lorizius, regni gubernationi admotus, aduersus Sanctium Turiasonensem Episcopum, qui illo ipso tempore pontifex sacratus fuerat, belligerare non intermittit: & eius militares copiæ in Sammanem Episcopi ditionis oppidum irrumpunt: Hominesque ad vim, & facinus delecti Concilios, eius oppidi Lorizius dominabatur, se abdidere. Maiori tamen Athonis Focii impressione, omnes regni partes acerbo dissidio commouentur. Is enim parato equitatu, & peditatu, copiisque instructus Arinium oppidum machinis, & telorum tormentis admotis percellit: irrumpitque: cum in eo Maria Pomaria Athonis Azlorii vxor cōmoraretur, quæ Iohannis Azlorii F. nomine in eius possessionem venerat. Rex ea indignitate commotus prouētus omnes, & vectigalia Athonis Focii, militariaq; beneficia notari, describique decernit: & Focius Garciæ Ferdinandii Castrensis Iustitiæ Aragonum Pręfecti intercessione, atq; interdicto notationē eam abrogandā contendit: summaq; de iurisdictione cōtrouersia suboritur. Regii enim aduocati eo actionē intenderāt, vt Pręfectū Iustitię Aragonum reiectione interposita, iudicem aspernentur: atque repudient: id ius esse asseuerantes, vt in generali cōuentu de iis controuersiis diiudicet, atq; definiat, quæ cum Rege haberētur: neq; illi ius, fasq; esse, extra conuentum, Regem in iudicium deducere: atq; aduersus regiam dignitatem, pro aliquo iudiciū accipere: nisi in ingenuitatis actionibus, atque in eis litibus, quibus Rex, tamquam auctor obstrictus esset: & in his quæstionibus, quæ aduersus regios magistratus, & iudices constituerentur. Quod Regii administri verentur, ne Pręfectus, qui Athoni Focio cognatione coniunctus erat, notationem bonorum, & militarium beneficiorum abrogaret, Rex Michaeli Peresio Zapatæ, qui in Garciæ Lorizii locum, regni procurationi admotus fuerat, & Præfecto cōmittit, vt Focium in carcerem mittant: qui regia vetita, & iussa contemnens, & pro nihilo ducens, facinorosorum, & Tarinorum factiosorum hominum manus colligens, Cæsaraugustę maximas turbas facit: & cum Aznario Pardo Petri Pardi Castæ fratre pugnam conserunt,

AERA. NAT. CHR.

Cum multos, & præpotentes viros Rex videret Focio fautores esse, neq; à Gubernatore, & Præfecto eam seditionum labem, atque perniciem arceri è ciuitate posse, ad illud extremum, & vltimum perfugium decurrit, quo superioribus temporibus a Principibus nostris, in dissensionibus ciuilibus discessum est: contra turbulentissimorum & præpotentium virorum audaciam: vt Iuratis magistratibus Cęsaraugustanis eas partes, ac legem imponeret, vt viderent, ne quid detrimenti respublica caperet.

Regi bello Ruscinonensi maxime intento, transacto Resurrectionis Domini die festo, nuntius aduenit, Algeziram Alhadræ, longinqua obsidione à Rege Castellæ circumsessam: in cuius propugnationem omnes Maurorum, atque transmarinorum auxiliorum copiæ, atq; vires conuenerant, conspirauerantq;, cum res in magnū discrimen recidisset, in deditionem cóactam Iacobus Scriba, & Matthęus Mercerius xx. actuariis nauibus nostrarum classium maritimos Maurusiorum hostium appulsus arcentes, & propulsantes insignem laudem, eo in bello sunt consecuti. Ea re prospere gesta, Matthæus Mercerius, v. actuariis nauibus hostiles naues, quæ ex Monœci, & Illiberis naualibus, Balearici stipendiis maritimas Cataloniæ oras incursauerant, persequitur.

Clemens Pont. Maxim. Armandum Auxitanum Archiepiscopum ad Regem legatum mittit: pactarum inter Reges indutiarum, in S. Michaëlis festum diem, prorogandarum causa. Cum Rex legati precibus non assentiret, A. D. II. Id. Mai Ficariis Iuncariam procedit. Postero die instructis aciebus, Panizasium Pyrenęi saltum transcendit: & Ruscinonensem agrum incurrit: adeoq; incitatus fertur, vt crudele, & exitiosum bellum suscepisse videatur. Helena vrbs deditur.

Pollicetur Armandus cum liberis Balearicum in Regis potestatem venturum: arces, & propugnacula traditurum: modo in iudicium capitis ne vocetur: aut in custodiam tradatur.

Balearicus ad vrbis Helenæ muros, se Regi offerens, animo demisso, atque humili, Regis ad pedes, Rex ipse prouolutus, eius fidem, ac misericordiam obtestatur, atque implorat: & præsens se, regnumque ditioni eius permittit. Petrus Exerica Balearicum Helenam deducit.

A D. XVII K. Aug. Rex Perpinianum Ruscinonensis ditionis arcem, & propugnaculum ingreditur: & summa lætitia à ciuibus excipitur.

Reges equitantes II. M. P. à Perpiniano, comitantibus eos Iacobo Regis fratre, & Petro Exerica, congrediuntur. Summisse Balearicus supplicat, per Regem sibi liceat, suum ius persequi: neue summo iure Rex secum contendat. Ad hæc expostulat, Ferdinandi fratris germani liberis, tamquam legitimis heredibus, sua iura salua, & incolumia remaneant. Quamuis æqua, honestaque postulatio videri poterat, summa perfidia, & iniquitate præferox Regis animus, & implacabilis, & inexorabilis iracundia, ac demum ipsa vicit vtilitas: & cæca, ac temeraria cupido.

Perpiniani A. D. XI. K. Aug. festo D. Magdalenæ die, in æde D. Iohannis, id decretum, quo Rex Balearicum Regnum, & ditiones illi contributas Aragonio Regno subiunxerat, peruulgat: atque edi populo imperat: firmatq;.

BALEARICI REGNI SVB ARAGONIAM DITIONEM SVBIVNCTIO.

Hugo Vicecomes Cardonensis, & Galcerandus Pinosius adeo inter se dissident, vt armis dimicent.

A. D. XVI. K. Sept. Balearicus, nullo comi à Rege accepto responso, Ruscinonensi regione excedit: ac Bergæ subsistit: quem locum sibi assignari petierat: vti in eo demoraretur.

A. D. IV. Id. Sept. Rex Barcinonem properans, apparatu regio, magnoque applausu, veluti de hostibus victoria iusto bello parta, acclamante & assentiente populo excipitur. Celeberrimo consiliariorum congressu, quod se respectum ad Balearicum Regem habiturum spoponderat, de consilii sententia iniquam illi legem, & miseram condicionem constituit: & de regni possessione deturbat: neque honos imperii seruatus: & regno multat. Statuit, vti x. M. librarum quotannis Balearico in sumptus assignentur: quoad illi extra regni fines ditio, aut dominatus attribuatur: remittitque regalia iura, si quæ sibi obtigerant, Omeladesiæ, Carladesiæ, & Mompelleriæ ciuitatis: atq; earum ditionum supremam potestatem: modo regio titulo, regiisque insignibus Balearicus cedat. Tamen is cum internuntiis Petro Moncada, Philippo Boilio, & Garcia Lotizio Regio nomine eę leges imponerentur, condicionum iniquitatē perspiciens, omnes reiicit: consilio enim suorum præstare visum est, omnes difficultates extorrem perpeti, quam tanta indi-

indignitate, & contumelia affectum impotenti tyrannidi Regis affinis, atque propinqui assensit. Bellum de integro à Rege, vt cum regno exterminet, comparatur: & arces præsidiis muniuntur. Balearicus Petrum Exericam ad certamen prouocat: quod in ferendis condicionibus fidem sciens fefellerit: & per simulationem amicitiæ nefarie prodiderit. Attallus Palliarius, Iohannes Balearicus, Petrus Raimundus Codoletius, Berengarius, Vlmius, Gaufredus Estendardus, Raimundus Villarnaldus, Perrinus Balma, Dalmatius Dezbolius, & alii Ruscinonenses, & Gallici viri Exericam eodem crimine, in summum certaminis discrimen arcessunt. Exerica omnibus satisfecisse visus est: & fidem suam liberasse. Petr' Cornelius, & Raimūdus Corneli' eius frater, Petrus Moncada regiæ classis præfectus, Michael Peresius Zapata, qui gubernationi regni Aragonii præpositus erat, Philippus Boilius, Garcias Lorizius, & Egidius Ruizius Lihorius ab Exerica fidem Balearico, summa promissi constantia, præstitam obtestantes, se Gallicis, & Ruscinonensibus viris contratendentibus, & certaminis discrimini opponunt.

Balearicus armis, & infami iudicio de regno, ac pæne fortunis omnibus exterminatus, atque expulsus ad Cæretanos recedens, Gaufredi Stendardi Galli, qui Puicerdanæ vrbis præsidio præfectus fuerat, ope, atque consilio eius regionis potiri sperat: sed à suis desertus, & proditus, è Cæretanis miserabiliter eiicitur. A. D. IIX. K. Decemb. Pyrenæum transcendens Pimorentio saltu qui Cæretanos ab Aquitanis separat, cum montes niue obriguissent, frigore, ac fame pæne enectus, tanta animi desperatione erupit: vt conatus fuerit sibi mortem consciscere. Postremo odiis, atque fraternis dissidiis euersum, diuina, & humana iura obtestante, in abiecta, & contempta fortuna, cum spes omnis in armis reliqua esset, intestino scelere paulatim externa auxilia destituunt: statuq; detrudit.

Balearico Ruscinonensi ditione, & Balearibus insulis expulso Rex A. D. II. K. Decemb. Perpinianum introit: quo Ruscinonensibus conuentum edixerat. Aimericus Vicecomes Narbonensis bene gestæ reipublicę gratulaturus Regem inuisit. Maria Regina, Constantia, & Iohanna, quæ A. D. VII. Id. Nouemb. Barcinone nata fuerat, filiis secum deductis, eodem contendit.

Guillelmus Roccauallus, Orlandus Ornanus, Henricus Cortingus, & Strambii, qui in Corsica insula regias partes prosequuntur, atque tuentur, Regem ad eam asserendam hortantur. Aliquot actuariæ naues, & Catalanorum lembi eius insulæ oras incursant: & in Syracusanum portum, Bonifacii appellant, inferuntur.

Raimundus Villaragutius Ludouici Siciliæ Regis legatus, de Constantia Aragonia Regis F. Ludouico Regi in matrimonium tradenda, legationem renuntiat.

Ea tempestate xv. actuariæ, ex nostrorum etiam hominum delectu adornantur: quæ Iohannis Athenarum, & Neopatrię Ducis, Marchionis Randacii, Ludouici Sicilię Regis patrui signa sequuntur. Is in Atticam nauigaturus erat.

Festo natiuitatis Domini die Rex insignibus regiis, apparatuque regali ornatus, vel- 1383
vt iusto bello prostratis, deuictisque hostibus, triumpho exultans, victoria, non opimis 1345
spoliis, sed fraternis exuuiis parta, Perpiniano transuehitur: fœda tamen imbrium subito coorta tempestate, ingloria ea pompa disiicitur. Didacus Garcias Toletanus Regis Castellæ legatus, de controuersia, inter Regem, & Ferdinandum, & Iohannem eius fratres dirimenda Regem conuenit: numquam enim Rex se mitem, ac placatum fratribus præbere poterat.

Ferdinandus Iohannis Emmanuelis F. Iohannam Raimundi Berengarii Regis patrui, & Blancæ Romaniæ Despinę, Philippi Principis Tarentini filiæ matrimonio genitam vxorem ducit.

Nicolaus Ianuilla, is Comes Terrenouæ inter regios consiliarios principem locum obtinet, Gallicæ gentis, & summæ potentiæ vir, qui Margaritam Rogerii Lauriæ F. duxerat, cui pro pluribus in rem republicam meritis, & honores à Rege habentur, & gratiæ salutantur. Michaël Peresius Zapata, Iohannes Ferdinandius Munionius regiis rationibus, & Bernardus Olzinelias ærario præpositi insignem legationem ad Pōtificem Maximum obeunt: a quo benigne, comiterque Auenione, A. D. II. Id. Mart. accipiuntur. Hi quasi publici regni nuntii iuste, ac de more legati commonent, ne Pontifex de restitutione Balearici regni amplius laboret: contendatve. Nihilo secius Pontifex honorificus in Regem fuit: decumasque ecclesiasticas horum regnorum in x. annos, in sumptus classium, quæ ad Herculeum fretum Maurusiorum appulsibus restiterant, largitur. Dimidia ex parte Sardoum tributum, in totidem etiam annos remittit.

Constantia Balearici vxor iussu summi Pontificis à fratre Rege dimittitur: quam Lectorensis Episcopus nuntius Apostolicus ad virum deducit.

ÆRA. NAT. CHR. Quod Balearicus sortem omnem fortunæ, regniq; sui cum Gallicis rebus inuoluisset, ne Francorum Rex de Balearico in regnum restituendo, operam insumat, Rex Iohannam Nauarræ Reginam socrum interponit. Vt artioribus præterea fœderibus concilientur, curat: & altera ex filiis Carolo natu maiori Iohannis Normanniæ Ducis filio, & Bonę eius vxoris nubat: & earum rerum obtinendarum causa Rex sibi amicitia deuinctos habet Ludouicum Hispanum Fortunatarum insularum Principem Claramontium Comitem, qui & Telamonis Comitis cognomen suscipit, Carolum Alanzonium Comitem; Borbonium, & Burgundium Duces, Armeniacensem Comitem: & Arnaldum Roccafulium, qui summæ consiliorum apud Francum præponuntur.

Insidias Regi à Ruscinonensibus parari, collocariq; ad eum interficiendum, mulierculæ fides adhibetur. Franciscus Vlmius, Richelmus Vernetius, & Guillotus Claira, qui deferuntur coniurationis principes, vincti Barcinonem mittuntur. In sontes animaduersum. Petrus Galcerandus Pinosius Perpinianensis arcis præfectus, aliquot equitum turmis, & peditum copiis coactis, Puicerdanum contendit: quod coniurationem à ciuibus haberi Rex verebatur. Arnaldus Saga Cæretanis præfectus Querolis, & Liuiæ castellis præsidia collocat.

Perpiniani Andreæ Danduli Venetiarum Ducis legati Septembri mense Regem conueniunt: cuius ciuitatis ita late patebat dominatus, vt Dalmatia, & Croatia prouinciæ in eius ditione essent: quartæque partis, & dimidiæ Romæorum Imperii se dominari Dux attestetur. Hi à Rege impetrant, vt pacem à Guilielmo Ceruilionio Sardiniæ præside, cum Venetorum senatu pactam confirmet: veretur enim ne Genuenses Regis Balearici impulsu, nouas res moliantur. Eo metu præcipuo Rex sollicitus, atque suspensus Galeazium, & Brancaleonem Orias, qui à se defecerant, largitione ditionum Sardonicarum conciliare studet.

Gaufredus Marzanus Scylacenus Comes, qui XL. actuariis nauibus fretum transmiserat, Non. Iul. ad stationem S. Stephani Mamertini litoris copias nauales exponit. Messanam obsidet: cuius propugnationi Orlandus Aragonius cum institisset, & XXX. actuariis nauibus, & terrestri exercitu Iohannes Athenarum Dux subsidio aduentaret, postero die A.D. IV. Id. Augusti Marzanus Rhegium remeat.

A.D. XVII. K. Oct. cum Rhegii Marzani classis in anchoris esset, Andreas Ludouici Hungariæ Regis frater, qui Iohannam consobrinam Reginam vxorem duxerat, domesticis insidiis, & intestino scelere circumuentus, fœda morte, Auersæ laqueo est interemptus. Iohanna Ludouico Tarentino nubit, Philippi Tarentini principis filio, & Catharinæ Caroli Valesii filiæ, & secundæ eius vxoris: quæ Philippi Constantinopolitani Imperatoris filia fuit, & Balduini neptis. Eo patrato facinore, rebus Neapolitani regni perturbatis, Siculi regni status vicino, & præpotenti hoste implicito, respirare libere, & adquiescere cœpit.

1384.
1346 Tarracone Martii mensis initio Rex classem aduersus Genuenses hostes institui, & adornari imperat. Rege Populetensi in cœnobio Augusto mense degente, Ludouicus Hispanus Alfonsi, quem exheredem illa ea ætas cognominauerat, F. & Alfonsi Castellæ Regis pronepos Claramontius, & Telamonius Comes, in eam expeditionem, quam de asserendis Fortunatis insulis, & à barbaro, & fero dominatu vindicandis susceperat, quæ à summo Pontifice fuerat illi commissa, & titulo Fortunæ Principis est cohonestatus, auxiliares à Rege copias exposcit. Summus pontifex de ea re Archiepiscopum Neopatrensem, & Rodolphum Loseiram nuntios ad Regem legat. Cum large, & honorifice Rex pollicitus esset, ab ea expeditione, ob funestam cladem ad Cresiacum ab Anglis hoc ipso tempore Philippo Francorum Regi illatam, cui Ludouicus maxime acceptus, & carus erat, desitum est. Alfonsus exheres, silentio enim prætermittendum non erat, Mõfaldam vxorem duxerat: vti coniectura ducimur, stirpe Narbonensium Vicecomitum genitam: cui Lunellum oppidum dotale est attributum. Ex eo matrimonio Alfonsus filios suscipit Ludouicum hunc Claramontium Comitem Iohannis Cerdæ parentem, à quo Cerdarum familia effluxit, & Carolum Hispanum Connestabulum Franciæ.

Turbatis Neapoli, Regis Andreæ morte, rebus, Iohannes Ludouici Siciliæ Regis patruus Dux Athenarum Mylarum arcem, quæ in hostium potestate manserat, obsidet. A.D. II. Non. Aug Mylæ deduntur. Qui in eo præsidio reliqui fuerant, cum bonis in Bruttios Tropæam, Rhegiumq; dimittuntur.

Valentiæ Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat. Expeditis Balearicis rebus,
1385.
1347. atq; eo bello confecto, cum de hereditaria regni successione Constantiæ F. asserenda Rex deliberasset, quod liberos virilis sexus non suscepisset, superque ea re dissensio cum

AERA. NAT. CHR.

cum Iacobo germano fratre commota esset, & regnum filiæ affectans nō procerum modo, sed popularium libertatem aduersam habuisset, animo inquies, & suapte natura, & ingenio deuius, ad vim promptus, & ad seditionem paratus sensim fratrem in fraudem, & insidias induxit: impulitque: cum se ius suum persequi, grauissimorum iuris prudentum aduocatione confirmat: in quorum numero celebre Iacobi Butrigarii iuris ciuilis peritissimi nomen fuit. In ipso dissensionis initio fratrem, cuius non dubia eo tempore successio vt qui facilis capessendis inimicitiis esset, procuratione regni, quę legitimo heredi deferri consueuit, priuat: ac deiicit. Iacobus Alfonsum Castellæ Regem, Ferdinandū fratrem, Valentinum populum, & regni Aragonii ordines ad se perlicit: vt se in regia procuratione tueantur. Intra breue deinde spatium belli ciuilis initia exarsere.

Maria Aragoniæ Regina Valentiæ filium enixa, qui, quo die editus fuerat, moritur, quinto die è vita excedit: Constantia, Iohanna, & Maria filiis superstitibus. In D. Vincentii cœnobio eius vrbis sepelitur.

Belmarinius Maurusiorum Rex naualem rem magno apparatu adornat: & Valentino regno, & Balearibus insulis exitiosum bellum minitatur. Rissio flumine, quod inter Velezium, & Targam maritimas Tingitaniæ prouinciæ vrbes in mare effunditur, Tamudam esse arbitror, XL. actuariæ naues adornantur.

Lupus Gurrea, & Petrus Guilielmus Estaimbosius à Rege ad Alfonsum Regem Portugalliæ, de Leonora Portugalli F. in matrimonium Regi collocanda, legati mittuntur. Alfonsus Castellæ Rex Ferdinando Peresio Aiala, & Iohanne Alfonso Alburquerquio internuntiis; summopere enititur eas nuptias auertere: vt Ferdinando sororis F. Regis Aragonii fratri nubat: quod eo pacto matrimonio, Aragonium ab amicitia Portugalli seiungi sperat. Cum in eo enixe elaborat, & legatos finibus Lusitaniæ intercludit, obita tamen legatione, annitentibus Iohanne Emmanuelis F. & Constantia Iohannis Emmanuelis filia quæ Petro Portugalliæ Regis filio nupserat, & Maria, Simenia Cornelia Petri Portugalliæ Comitis Dionysii Regis filij vxore, & duobus magnis Portugalliæ Regis amicis Ferdinando Gonzaluo Cogomino, & Lupo Ferdinandio Pacieco Ferrariæ domino, nuptiæ sunt pactæ.

VNIO ATQVE COITIO VLTIMA ARAGONENSIVM.

A.D.IV.K. April. Rex gubernationis regnorum magistratus iis, qui Iacobi Vrgellitani Comitis fratris nomine id munus obierant, abrogat: & Valentini regni procurationi Petrum Exericam præficit: & A.D. VII. Id. Apr. emancipata Constantia F. gubernationis munus, quæ primigeniis attribui consueuit, filiæ tanquam legitimę regnorum heredi defert. Ea res Hugonis Ausetani Episcopi, Petri Thousii Montesiani Magistri, Petri Exericæ, Petri Fenolletii Insulensis Vicecomitis, Aldemari Mosseti, Gonzalui Diacii Arenosii, & Galcerandi Belpucii procerum consilio sancitur. Petrus Regis patruus Constantiæ tutor constitutus, in eius verba iurisiurandi sacramento adigitur: ea lege, vt si Rege viuente decerneretur, Iacobo eius fratri, aut alteri successionis ius deferendum esse, pro irrito, & infecto id iusiurandum duceretur. Magna procerum turba consentiens, & pæne conspirans Regi se addicit.

Iacobo Vrgellitano Comite à Rege dissidente, & populos concitante, vt procurationis regni munus sustineat, ingens in Aragonio, & Valentino, regno, de libertate vindicanda atque retinenda fit seditio: vnionisque vetustæ, quæ colluuio, atque euersio ciuitatum erat, denuo nomen, & partes excitantur: profanaque, & sacra armorum licentia permiscentur. Pluribus seditionum ducibus delectis cum eius mali contagio per clara nomina vigeret, & inde ad perditam atq; infimam populi fæcem labi cœpisset, Cæsaraugustæ conuentus agunt. Conuentu discusso, omnium rerum ius ac potestas ad seditiosorum concilium peruenit. Tanta plerosq; labes audaciæ, & confidentiæ oppressit, vt noua signa in vexillis appinxerint: & signa cælauerint Regis effigie, ornatu regali in solio sedentis & populi astantis: manus ad Cęlum tollentis supplices. Crebræ inde continuis diebus, ex concursu multitudinis concitationes factę.

Primo vere Balearicus dissidentibus, tumultuantibusq; populis occasione captata, classem adornans, Gallicæ classi adiunctus, cuius Carolus Grimaldus, qui portum Herculis Monœci præsidio obsederat, ductor, ac præfectus erat, Maioris Balearium portum tenens, vrbem adoritur. Cum eius insulæ spes eum esset frustrata, Illiberim renauigans Confluentem, quam vocant regionem incurrens, Vinzam obsidet, vique expugnat. Iunii mensis initio, Rex obuiam illi anteuertens cum prodiret, Confluenti omni tractu eiicit: atque excludit.

AERA. NAT. CHR.

Rege Perpiniani contra Balearici conatus assistente, ac simul seditionum intestinarum causa, quibus regna flagrare cœperant, infesta eorum consilia præcauente, qui amentia præcipites feruntur, A. D. V. Id. Iunias amicis, & consiliariis Episcopo Ausetano, Petro Fenolletio Iusulæ Vicecomite, & Galcerando Anglesola Belpucii domino arbitris, & auctoribus, callida quædam ratio initur. Secreto enim Rex contestatur, si quæ instituta in posterum à se sanciantur, aut priuilegia irrogentur, quæ è republica non essent, aut lege, ac foro, sanctionibusve patriis condi æquum non sit, minimeve oporteat sanciri, ea omnia rescissa, irrita, infectaque sunto. Quod Iohannes Vrrea Biotæ dominus, & Iohannes eius F. ac Petrus Cornelius ex Aragoniæ proceribus earum secessionum, seditionumque auctores, & principes essent, fœderis eius commonet, atque appellat, quo initio regni eos sibi deuinxerat. Hi enim seorsum, ad Regis pedes genibus innixi, pollicibusque apprehensis in Regis verba iurauerant: more à priscis temporibus instituto quando subditicii se imperiis Regum deuinciunt, atque obnoxios constituunt. Sed cum eos ad se venire Ilerdam imperasset, & vt in fide maneant, obtestatur, dicto minime obtemperant: & ad voluntarium interitum ruere non desistunt.

Quod Balearici tumultus occasione quæsita, Cæsaraugustæ palam à proceribus, qui facem belli extulerant, in republica magno motu, atque impetu omnia turbarentur, Rex proceres oẽs, atq; optimates Catalanos euocat: & optimũ quẽq; ex ciuitatibus ad se elicit.

K. Iul. Granolesio Barcinonensis agri vico, in summo rerum tumultu, atque trepidatione Rex sibi, ac suis diffidens, quod earum seditionum incursio, ac labes cunctorum animos infecisset, & communis libertatis causa arma caperent, viuendi que licentiam, atque impunitam omnium rerum libertatem amplexarentur, amicos, ac domesticos iurisiurandi fide obstringit: ne se deserant: neue quid de maiestate, dignitateve regia deminui patiantur. Hi inter primos sacramento adiguntur: Michael Gurrea Aragonii regni gubernationi admotus, Garcias Lorizius, qui Torelliarum ditionis dominabatur, Petrus Iordanis Vrriesius Cubiculo regio præfectus, & Iordanis Peresius Vrriesius, Petrus Simenius Pomarius, Lupus Gurrea minor, Iohannes Scriba, Matthæus Mercerius, & Nicolaus Peresius Oteicia. Rex dum videt seditionem Valentino in regno gliscere in dies, Cæsaraugustæ Turolium oppidum VII. Id. Sept. vrbis cognomine donat, atque cohonestat: quod ea ciuitas in primis fidelis iura regalia, iurisdictionemque, ac regios omnes nutus obseruet. Haud ferme vlla ciuitas intacta labe eius motus fuit: sed post Cæsaraugustanos primi Valentini erupere: apud quos maior moles exorta: quanto ciuitas opulentissima externis armorum incursionibus magis opportuna. Valentinę seditionis auctores cum aperte bellum parare cœpissent, Ferdinandũ Regis fratrem ex Carpetanis euocatum ducem sibi adsciscunt. Petrus Exerica populi partium maxime aduersus, ceteriq; proceres regiarum, optimatumque partium vindices Villaregali conueniunt: vt popularium furori, atque præfidenti, & indomitæ violentiæ resisti possit.

Seditiosorum factiones, manusque Valentinæ, & Aragonenses, dato ab omnibus iureiurando, de bello consilia inire incipiunt audacius: fœderibus facinorumque societate implicantur: & ad arma concurritur. Ferdinandus, & Iohannes Regis fratres D. equitibus Castellanis delectis stipati, septique Cæsaraugustanæ seditioni se addicunt: cuius coitionis, quam Vnionem vocant, instituta fœdere, ac sacramento sanciunt.

Cum eò prorupisset seditiosorum hominum audacia, vt palã omnia ruere viderentur, Rex Cæsaraugustam properans conuentum in A. D. XIIX. K. Sept. indicit, agitque: cum ab inito regno ad eam diem, & tumultu domestico, & Balearico bello præpeditus, conuentus Aragoniis indicere intermisisset. Conuentus in cœnobio Prædicatorum coguntur: quo cum omnes, qui coitionem fecerant, armis tecti impotenti audacia concurrerent, Rex Ruderico Diacio pro Cancellario committit, vt conuentus in posterum diem prorogentur: & Garcia Ferdinandio Castrensi Præfecto Iustitiæ ad se arcessito contestatur, se vrbe discessurum, nisi vis, atque arma seditiosorum hominum, & facinorosorum comprimantur. Præfecto de ea ipsa re conquerente, & nihil à se prætermissum esse obtestante, quod aut pro tumultu, & vi sedanda deplorandum esset, Ferdinandi, & Iohãnis Regis fratrũ excusationem fuisse indicat: se instituto more armis tectos conuentui agendo interesse: non in cuiuspiam perniciem: sed vt sine motu, ac tumultu rixæ dirimerentur. Rex, vt satis præsidii prouisum esset, Iuratis magistratibus Cæsaraugustanis edicit, vt videãt, ne quid detrimenti respublica capiat: qui de vi, hominibus armatis interdicunt: & eorum iussu prædicatur, ne quis armis tectus conuentui interesit: & si secus faxit, grauissimæ pœnę sunt ab eis constitutæ. Aliquot præterea turmis equitũ peditumq; cohortibus per vrbem dispositis, cum pacatæ res viderentur, & conuentus celebrari cœpissent,

pissent,

AERA. NAT. CHR.

pissent, neq; de republica referretur, sed vt Catalani omnes Regis consiliarii è conuentu expellerentur: communi ordinum consensu pelluntur. Incredibili inde, & exitioso tumultu, atque impetu ab conuentu disceditur: & omnia turbantur: & infima summis permiscentur. Inuitus, & recusans Rex consiliarios, quorum fideli, & perutili opera tam affectis rebus vtitur, domo, atque curia exigit: & seditiosorum coitio alios in eorum locum substituit. Qui consiliarii Regi eo inuito, admouentur ij fuere: Iohannes Simenius Vrrea, qui Biotensium dominabatur, Petrus Cornelius, Simon Peresius Pina, Arnaldus ex Francia, Michaël Simenius Gurdus Cæsaraugustanæ ciuitatis procurator: & Gilabertus Redonius Oscensis, & Guilielm⁹ Peresius Xixena Barbastrensis procuratores. Bernardus Caprera princeps in consiliis de republica capiendis Galatianum Tarbam, & Aluarum Tarinum factionis Tarinorum duces in regias partes traducit: & eorum interuentu Rex ad se allicit Lupum Lunam: qui Segorbiensium dominabatur: præpotentem virum. Hunc sequuntur Petrus Luna & Iohannes Martinius Luna, Thomas Cornelius, Petri Cornelii frater, & Iohannes Simenius Vrrea Alcalatensium præfectus, & Blascus Alagon eius frater.

In ea rerum commotione, republica tantis difficultatibus domi affecta, & ciuilibus seditionibus prostrata, res Sardoæ in summum discrimen decidunt: Matthæo, Nicoloso, Iohanne, Antonio, & Iuliano Oriis, & aliis duobus eorum fratribus arma suscipientibus: & Alguerium, & alia regia propugnacula Oriæ genti opposita inuadentibus: vsurpantibusque. Oriæ Alguerio, & arce, quam Genuensem vocant, Sardiniam omnem incursant. Inde Sardi dissipati vertunt impetum in nostrorum stationes: atque præsidia: & libere per campos funduntur hostiles copiæ.

A. D. X. K. Aug. Huguetus Ceruilionius fratris Guilielmi Sardiniæ præsidis F. Gombaldus Ribellias, Berengarius Erilius, Raimundus Thimorius, Raimundus Corbera, Berengarius Ragiadelius, Dalmatius Auenionius, Gerardus, & Raimundus Clarianæ, Iacobus, & Alamanus Carrozii, Agradas Moncada, & Franciscus Villarasa statione Barcinonensi classem soluentes viris, atque armis optime instructam Sardoo bello cõcitato nostris subsidio approperant: quod prope serum auxilium, iam pæne circumuentis occurreret. His constitutis, Guilielmus Ceruilionius, Sardiniæ præpositus, quod nuntiis acceperat Genuæ classem adornari, vt Oriis subsidio nauiget, & ipsi Oriæ propugnaculum Sorræ, Bastidam vocabant, regio præsidio munitum continenti die, ac nocte prœlio oppugnarent, ad famam hostium intentus, cum accidere visa esset facultas bene gerendæ rei, eam accelerans, coacto exercitu, hostibus obuiam procedens, signis collatis prœlium conserit. Nostris profligatis, hostes magnum eorum numerum, qui signa deserunt, cecidere. Cadunt Huguetus, atque vna Gerardus, & Monicus Guilielmi filii: cursu, ac lassitudine exanimati: vulneribusque confecti: & magna equitatus pars deletur. Ipse Guilielmus præstantis ducis munere functus, strenuus, peritusque militiæ, ad ancipitem, maxime pugnam equo aduectus, perditis rebus quando in apertum discrimen res euaserat, acie excedens, nemore abditus, æstu, sitique enectus, mortuus concidit. Magna in eo conflictu à nostris clades accepta: tot præcipue illustrium virorum amissione Ceruilioniæ gentis. Sardois rebus Riambaudus Corbera præficitur, & Pontius Sanctapacius toti imperio maritimo præponitur. Præterea Rex Gerardum, & Barnabam Donoratici Comites ad se allicit: eo emolumento captans, quod ditiones omnes Thomæ Donoratici Comitis, eorum fratris, qui nullis superstitibus liberis decesserat, illis attribuit: cum nulli Bonifacii Donoratici, & Rainerii eius filii heredes reliqui essent. Ad eam diem Marianus iudex Arborensis in fide manserat: & Iohannes, & Nicolaus Arborenses eius fratres omni opera, Regi se penitus dediderant.

In Aragonia cum partium contentio, in ciuili dissensione acriter versaretur, & maiori dissidio indies distraherentur, pluresque ex optimatibus eum rerum statum odissent, Lupus Luna, qui Segorbii dominatur, Petrus Exerica, Blascus Alagon, Petrus Luna, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Thomas Cornelius, Iohannes Simenius Vrrea Alcalatenæ arcis præfectus, & Iohannes Martinius Luna summæ potentiæ proceres, magno consensu, aduersus Iacobum Regis fratrem, ad liberandam rempublicam conspirant. Rex reconciliatis sibi optimatibus, Bernardi Creptaræ monitu, viri, & summi consilii, & maximi animi Petrum Ripacurciæ Comitem patruum summæ consiliorum præficit: sed Caprera inter regios amicos primum obtinet gradum: omnes enim ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, copiæ denique omnes conferuntur: vir omnium æstimatione optimus: & omni fortuna dignissimus iudicatus. Qui cum commeatum à Rege adquiescendi à publicis, & militaribus muneribus petiisset, ac se in

AERA. NAT. CHR.

cœnobio Saluatoris ad Bream vicum, sacrorum cultui addicere, tamquam emeritis ambitionis stipendiis, sperat, misero suo, funestoq; casu, ad rem publicam est compulsus: cuius insignis virtus priuatæ gratiæ aditum apud Regem patefecit: vt regiis arcanis admoueretur.

A.D. IIX. Id. Septemb. tumultuoso, & seditioso conuentui Rex Cæsaugustæ assidens, priuilegium ab Alfonso III. Rege Aragonensibus irrogatum, quo XVI. castella, atq; arces, veluti pignora dedi imperantur, quæ alii Regi tradi possent, nisi ea rite obseruarentur, quę ipso cauentur priuilegio, palam confirmat: quo maxime seditiosam eam coitionem stabiliri arbitrantur.

A.D. IX. K. Nouemb. Rex publico in conuentu Cæsaraugustæ, in æde maxima Saluatoris suggestum ascendens, concione habita, conuentum dimittit: & Iacobo fratri regni procurationem restituit: cuius perceleri interitu, & quod vinculis frater eum attineri constituerat, veneno necatum, omnibus est persuasum. Moritur Barcinone: Rege in eam vrbem profecto.

Ea ipsa die. qua Iacobus Regis frater è vita excedit, classis Portugalliæ Regis, qua Leonora eius F. aduehitur, Barcinonem applicat: quam Rex summe concupierat, sibi in matrimonium collocari, insigni pulchritudine feminam: sed ob eam præcipue causam, vt à Ferdinandi fratris connubio separet. Eæ tamen nuptiæ nulla alacritate, aut lætitiæ voluptate populum afficiunt: quod acerbissimis odiis, & intestinis seditionibus, atque armis ciuilibus regnum arderet.

Quod seditiosorum manus Valentino in regno, sæpe prælio nostros lacesserent, A.D. II. Non. Decemb. obuiam itum hosti: & ad Setabim ancipiti primo prœlio, dimicatum est: Gilaberto Scintilia, & Alfonso Rogerio Lauria Petri Exericæ fratre, regiarum copiarum ductoribus. Regii a collecticia popularium equitum, militumque colluuie cæduntur, atque fugantur. Andreas Guilielmus Scriba, qui Valentini Regni procurationi Petri Exericæ loco, admotus fuerat, & eius filius mortem occumbunt.

Cum Aragonia bello arderet, & veluti inter ciues calamitosum, & exitiabile malum indies ingrauesceret, A.D. V. Id. Decemb. Cæsaraugustani vexillum sollemni cærimonia, in Ecclesiam beatę Marię Maioris sacrandum traducunt: publiceque proponunt. Militares seditiosorum copiæ coguntur: & Valentiam subsidio fœderatorum festinanter approperant: Lupo Luna, & Iohanne Simenio Vrrea, Iohannis Simenii F. ductoribus: sed Lupus & optimates, qui se Regi addixerant, coitionis partes palam deserunt: & Darocæ intercludere omnes seditionum vias, & regni præsidia munire adnituntur.

Paucis post Setabitanum prœlium intermissis diebus, cum infensis animis Valentini vtrimque concurrunt, & quotidie signa in aciem proferunt, Petrus Exerica, & Alfonsus Rogerius eius frater, Petrus Thousius Montesæ Magister, Gonzaluus Diacius Arenosius, & Raimundus Ruiscecius regiarum copiarum ductores ad Beteram, cum Valentinis ciuibus confligunt. Proceres, eorumque copiæ fusæ, fugatæq; cæduntur. Occumbunt ea pugna Arenosius, & Petrus Munionius qui Turoli quæsitoris, ac iudicis munere fungebatur. Respublica Valentini regni in maximum periculum, & extremum pæne discrimen deducitur. Nulla pax, nulla concordia: bello ciuili publice sæuiente.

Raimundus Peralta Siculæ classis præfectus Liparim vrbem, quæ in Iohannæ Reginæ ditione erat, terra, mariq; circumsidet. Liparęi Ludouico Sicilię Regi se dedunt: atque eius imperio addicunt.

Iohanna Regina seditione Neapolitanorum commota, & à Ludouico Hungariæ Rege obsessa, pacem cum Siculo conficit. Condiciones has paciscuntur. Siculus Siciliæ regni titulo dempto, & Trinacrię suscepto spondet, si Hungarico bello Regina prematur, se classe XV. actuariarum nauium subsidio aduenturum: & CL. grauis armaturæ equitum auxilia missurum. Præterea pollicetur, se in singulos annos III. M. vnciarum tributum Reginæ, posterisq; Neapolitanis Regibus conlaturum: quod Regina, auus, ac proauus festo Sanctorum Petri, & Paulli die Ecclesiæ pendere consueuerant. Recipit præterea IX. M. vnciarum persoluturum debitorum Ecclesiæ tributorum ratione. Regina iure Sicilię regni, & adiacentium insularum cedit: & ab Apostolica sede se impetraturam pollicetur, vt dirarum, execrationumq; noxæ, & sacra interdicta tollantur.

Ludouicus Hungariæ Rex Apuliæ, Calabrię, & Campaniæ ditionum potitur.

1386. Exitiosum bellum in Valentino, & Aragonio regno Leonora Regina nouerca, & eius
1348. liberis coitionis principibus, atq. fautoribus commouetur. Ferdinandus Regis frater ciuitates Valentini regni partim vi, alias voluntate imperio suo adiungit.

Iohannes

AERA. NAT. CHR.

Iohannes Simenius Vrrea minor Morelia, cum iis copiis proficiscitur, quas ex delecto Aragonio, & seditiosorum, & conscleratorum colluuie comparauerat. Ad D. equites, & XIX. M. peditum conuenisse proditur: & Valentiæ Ferdinando Regis fratri adiungitur.

Cum belli ciuilis summa Valentino in regno, à seditiosis ciuibus Ferdinando Regis fratri delata esset, neque dubitaret ipsum caput, atque opes regni adoriri, optimatum partium proceres, regiarumq; copiarum ductores, qui aduersus Iacobum Regis fratrem coniurationem habuerant, Ixeritano dempto, qui a Rege denuo defecerat, Darocam, extremum Celtiberûm oppidum in primis nobile; proximumq; Ædetanorum finibus vallo, ac fossa, aggereque muniunt. Copiis coactis, Cæsaraugustanis, reliquisq; fœderatis coitionis ciuitatibus bellum inferunt.

Abbas Merensis Pont. Max. Apostolicus nuntius pacificatoria legatione functus, si res vlla pacis, ac fœderum condicione sedari possent Regi, ac Reginæ Leonoræ nouercæ, & eius liberis tolerabiles condiciones fert: conaturque, vel in quas rationibus Regem ad eas perducere: modo exercitus dimittant, & præsidia remoueantur. Sed tot tamen viribus, atque armis maxime vigentibus, Rex hereditaria iura Ferdinando fratri defert: cum Moruiedri haud aliter, atq; in libera custodia attineretur. Statuit regni successionem fratrem aditurum, si ipse liberis maribus non superstitibus decedat.

Rex Moruiedri coactus, ac recusans, Valentiam contendit. In ea vrbe indigne, atq; inhonorate, neque pro regiæ maiestatis decore Rege habito, incursione seditionum, & vi, atque impetu populari nouæ turbæ concitantur: & duces plus inter se irarum, partium factione, quam aduersus impios hostes animi gerunt: & supplicia ciuium à ciuibus sunt exacta. Intus multi mortales cæsi, & saccis obuoluti, in profluentem deiecti.

Bernardus Caprera gnarus, & prudens impendentium malorum, qui ex Regis amicis ad intima eius consilia peruenerat, principemque locum obtinebat, cum è Valentina colluuie Regem vi, atq; armis oppressum educere nequit, proceres, ciuitatesque Cataloniæ commonet: earum seditionum pœnas expetant: & armis reipublicæ hostes persequantur: vt dignitas, maiestasq; regia conseruetur. Nihil per eos dies inausum, intentatumve seditiosorum, & perniciosorum ciuium duces relinquunt.

Contagio pestis funestæ pæne omnes orbis regiones peruagatur: & simul belli terror in Aragonia infremuit: & pestifera vis incubuit.

Iniquæ leges, grauesq; condiciones Regi sunt à Ferdinando fratre, & Valentinis ciuibus, seditionumq; auctoribus per vim iuris, ac fidei oppressione constitutæ. Cum regni status conuersionem omnem, in illo temporis vestigio repositam boni, & innocentes viri arbitrarentur, Rex Valentia, Valentinoq; regno, vt se in libertatem vindicet, Iunio mense egreditur.

Quod crebris belli ciuilis Valentini, & Aragonii rumoribus Sardi animos sustulissent, Oriis nostros graui bello prementibus, Riambaudus Corbera egregia animi virtute rebus labantibus subuenit. Sacerim diuturno tempore ab hostibus circumsessam obsidione liberat: quo in bello virtus enituit egregia Mariani Iudicis Arborensis: & Iohannis eius fratris: cuius fidelia, & maxime opportuna auxilia fuere.

Cum Oriæ exacti Sardinia insula essent, Brancaleonis opera ciuitas Genuensis pacis fœderibus violatis, bellum nostris infert, Iohanne Murta Genuensi reipubl. cæ præsidente, & Ducis nomen obtinente. Eo tempore tum fidelitas, tum ipsa potentia enituit Gerardi, & Barnabæ Comitum Donoratici: quibus ditionem, oppida que Nouelli Rainerii Donoratici Comitis patris, magni Pisanorum, & Lucensium ductoris Rex attribuerat. Gerardus tamen, & Barnabas, & Roccharum familia à Pisano populo ciuitate pelluntur: cum in suspicionem venissent appetendi dominatus. Sed neque eorum eximio conatu Lonius Monterchius, quem potestatem vocabant, & Rainerius Merula copiarum ductor, & vniuersus Pisanorum senatus summopere nituntur, vt ab Rege Sardinia pellantur: & bona eorum publicentur: eorum ditio, & oppida Vgolino attribuantur, Guidonis Gonzagæ Mantuæ domini filio. Is Æmiliam eo tempore vxorem duxerat: Rainerii Comitis sororem, Bonifacii Comitis filiam. Maxime in eo elaborant, & enituntur Ludouicus Gonzaga Mantuæ, & Regii dominus, & Guido, Philippus, & Phelcenius eius filii: & Mastinus Scala, qui Veronæ, & Vicentiæ dominabatur.

A. D. III. Non. Apr. Iohannes Athenarum, & Neopatriæ Dux, Ludouici Siciliæ Regis patruus Catanæ moritur: Frederico F. ex Cæsaria vxore herede relicto. Dum Siculæ vires ab externo hoste premi non possent, Iohanne Ludouici Regis patruo vita functo, penes

AERA NAT. CHR.

quem regni regendi gubernacula manserant, intestinis seditionibus diuexatæ, in vltimum decidunt discrimen. Isabellam Reginam Regis parentem causam omnium malorum subministrasse satis constat: dum Claramontium, & Paliciorum partes fouet: & inter eas familias, & Blascum Alagonem Mistretæ Comitem summæ potentiæ virum, & Catalanos,& Aragonios,qui Blasco adhærent,acerrimæ pugnæ concitantur.

Grauius bellum a Rege inter suos, quam aduersus externos geritur: & domesticis malis nostri affli ctantur: dum ipsa seditio & bello aleretur, & bellum aleret. Cum regiæ vires ad omnia ea bella minime suffecturæ viderentur,accitis ex Castellæ regno DC.equitibus Aluaro Garcia Albornozio duce,qui propinquitatis necessitudine Lupo Lunæ erat coniunctus,præsidiis dispositis,& communitis arcibus Lupus Turiasonensibus,coitionis labe infectis bellum infert: & cum plura oppida sub ditione hostium essent, neque ad ea circumferri bellum posset,auxilia regia præstolatur: neque huic spei,& expectationi diffisus manus conserere distulit. Ferdinandus Regis frater disiectis,& interclusis regiis copiis,cum depopulatis agris, haud facile ab oppidis vim regiarum copiarum prohibet, accelerandum ratus, A.D. XII. K. Aug. Cæsaraugusta egressus Epilam regio præsidio munitam oppugnare adoritur: sed popularis turba militiæ insolens,rixæ,quam pugnæ aptior erat. Constitutis haud procul porta signis, Lupo subsidium Epilensibus maturante, prœlium inter læua mœnium,& dextrum fluuium Salonem committitur. Lupus in laude bellica in primis dux egregius transgressos hostes felici rerum euentu fugauit, ac fudit: nec dubia,nec difficili victoria dimicat. Regius equitatus ordines perrumpit:quacumq; impetum dedit: & populares fugantur: cæduntur que. Ferdinandus, cum in nostrorum potestatē venisset, ex acie saucius effertur, atq; dimittitur. Iohannes Simenius Vrrea Biotæ dominus, ex proceribus aduersarum partium princeps,& Gombaldus Tramacetius, Simon Peresius Pina,& Galbanus Anglesola mortem oppetunt. Iohannes Vrrea, Iohannis Simenii filius,& Petrus Ferdinandius Ixeritanus captiui remanent:sed in Iohannem grauiore pronuntiata sententia,non palam est animaduersum:sed intra tabernaculum ducis obrutum fuisse paulo post apparuit. Non alias magis anxia,& pauens ciuitas Regi victori, & externo militi obnoxia,expositaque: neque acerbe, pro ingenio Rex victoriam in plebem exercuit. Nonnulli proceres iudicium veriti profugerunt. Ixeritanus cum in Castellanorum manus incidisset, LXXX.M.solidorum pecunia calamitatem redemit. Huius pugnæ victoria libertate assuetis dominationis metum iniecit.

Insignem adeo calamitatem Lupus Luna eo prælio, internecione exercitus hostibus intulit, vt in Aragonia bellum confectum sit: in quo duce vis animi, consiliique maxime viguit.

A D.III.Non. Aug.copiis à Rege Carinienæ coactis, victoria Epilensi prælio parta, Cæsaraugustam init. Cæsaraugustani legatos sui purgandi gratia ad Regem miserant: & vti rem omnem publicam,& fortunas in eius potestatem redigant. Cum prauis consiliis à regia fide defecissent, & veluti frenis exsoluti proruperant, proiectis armis mortem deprecantur.

Galatianus Tarba Præfectus Iustitiæ Aragonum.

A.D.X.K.Octob.Rex Lupum Lunam Comitem Lunæ appellat: atque eius oppidi ditione donat: successoribusque attribuit: quam cum precario teneret, hereditario iure obtinuit: quo dignitatis decore, numquam antea quispiam à superioribus Regibus, in Aragonia cohonestatus fuerat, nisi filius, aut regia stirpe generatus.

A.D.IV. Non. Octob. cum Rex conuentum Cæsaraugustæ ageret, vt obliuione præteritorum discordiæ ciuiles finirentur, scita, institutaque popularia, coitionis impressione facta, & singillatim duo illa priuilegia ab Alfonso Rege III. Aragonensibus irrogata, & quod ipse turbatis rebus constituerat, & confirmauerat, rescinduntur. Noua a ciuitate in seditiosorum capita instituta sanciuntur: & aliquot ciuibus factiosis, & turbulentis rei capitalis damnatis, generatim eo instituto à ciuitatibus pœnæ, multæque irrogantur: & vt quisque præcipuus turbator, conquiritur: atque ita merito euenit, ac iure: vt priuilegia, quæ commotione, atque populi impressione quæsita fuerant, atque parta, & quæ armis tuebantur ciuilibus: armis amitterentur: Aragonia bellis dilacerata, & intestino malo pressa. Cum in eo conuentu iudiciorum causa suscepta esset, nihil antiquius duxerunt summo ordinum consensu, quam vt Gubernationis regni magistratum, qui reliquos omnes antecellit, perturbatione rationis, atque ordinis diffluentem coercerent: & in ordinem redigerent: & modum quendam adhibentes, iudiciorum seueram honestatem,& decus sincerum conseruarent. Nam cum ad eam diem eius magistratus muneri plerumque proceres regni, & in veteri nobilitatis dignitate,

fortunaque nati præpotentes viri præficerentur, corruptaque ab eorum administris, contaminataque iudicia essent, & leges ac iura communisque regni libertas labefactarentur, & tradita, atque inueterata consuetudine, in nobiles viros præsentis mortis pœna animaduerti non posset, neque in iudicium capitis vocarentur, rerumve capitalium condemnarentur, cautum est in posterum, & diligenter lex perscripta est: ne proceres, nobilitatisue decore insignes viri Gubernationis magistratum gerant: sed indigenis regni mandaretur, qui simplici auctoramento militiæ decorati essent: vt par, & æqua pœna in eum, qui iura violaret, & traditam libertatem conuelleret, constitui posset: & sine inuidia culpa capite etiam plecteretur. ABRA. NAT. CHR.

VNIONIS NOMEN, ET VIRES DELETÆ.

Coitionis, & vnionis nomine, atque memoria viribusque rogatione deletis, bella intestina in Aragonia perpetuo sedantur. Sublatis enim vnionis priuilegiis, de vnione perpetuo abroganda lex promulgatur. Ex eo magistratus, & Præfectura iustitiæ Aragonum stabiliendæ communis libertatis causa antiquitus legibus septa, atque munita, in eo vires suas exercere cœpit, ne quis contra regiorum ministrorum extraordinariam potestatem, iussa, atque imperia auxilii egeret: aut potentiorum iniuria premeretur: ac fere de omnibus controuersiis publicis, priuatisque ne vis inferatur, constituit. Si quis aut priuatus, aut populus eius decreto non steterit, grauissima pœna afficitur: neque petenti ius redditur: aut vllus honos communicatur: eiusq; auctoritas è ciuitate exterminatur: idque legibus habent sancitum. Institutum vero eius Præfecturæ interdictis tale temperamentum fuit, vt tenuiores, & qui locum ciuitatis infimum tenent, cum principibus viris æquari se arbitrentur: & eam sciscendarum legum rationem nostri secuti videntur, in eo magistratu muniendo, vt regiis iudicibus opponeretur: quemadmodum Lacedæmone Ephori a Theopompo Spartanis Regibus oppositi fuerant: & apud Romanos Consulibus Tribuni plebis. Sed ne existimatio, atque auctoritas eius magistratus vmquam imminui posset, aut popularis fieret, atque omnes iussis supremæ legis obtemperarent, & cum omnibus ea lex semper vna, atque eadem voce personaret, vt vere populi salus suprema lex esset, ac vinculum, & firmamentum libertatis, atque omnes, quod dici solet, quasi sacræ legis cathenis constringerentur, ea cautio adhibita est, ne ex infimo ordine, aut populari suffragio, quispiam eum magistratum adipisceretur: sed militari decore cohonestatus: & a Rege adscitus: atque suffectus. Moderatione quoque ea Præfectura, non ad popularem auram profecta, sed temperatior à maioribus instituta est, quam Ephororum magistratus à Lacedæmoniis fertur introductus: qui se adeo insolenter efferre consueuerant, vt in more, institutoque positum esset, vt in tribunali sedentes Regibus ne assurgerent: neue eos venerarentur: & singulis mensibus iurisiurandi religione obstringerentur: Reges se patriis legibus obtemperaturos: Ephori vero se Regum imperio obedientes fore: dum leges, ac scita, institutaque maiorum ab illis obseruarentur. Inde euenit, vt non dissensione, ac dissidio, sed more instituto in vnius Præfecturæ magistratu respublica Regiis magistratibus opposita non imbecilla esset: sed magnum applausum assentiente populo consequeretur: & turbidi, concitatique motus in posterum comprimerentur, atq; intestinæ dissensiones sine vllo tumultu, aut motu sedarentur.

Octobris mensis initio, adeo pestifera vis morborum Cæsaraugustæ incubuit, vt eius contagionis vi magna ciuitatis pars infecta sit: & conuentus dirimerentur. In A. D. III. Id. Nouemb. prorogantur: & Turolium transferuntur.

Leonora Regina eodem mense Exericæ, nullis superstitibus liberis è vita excedit.

Valentini in seditione permanentes, cum suo nomine, & sua sponte bellarent, semper spes victoriæ redintegraretur hostibus, & publicæ mallent ruinæ succumbere: quam imperata: & plerique, quos ad bellum spes rapinarum, aut nouarum rerum studium illiciens, alliberentur, A. D. II. Non. Decemb. Rex Moruiedro exercitum ducit: & castrorum munitione ad Mizlatam Valentiam obsidet, & oppugnare adoritur. Tamdiu ab oppugnatione desistit, dum spem deditionis ciuibus non adimat. Sed cum à suscepta causa, obstinataque sententia nulla vis, aut periculum depellere posset, & leuiore quadam dimicatione initio prœlium ad Mizlatam collatis signis committeretur, quod insigni virtute, & præstantia fortissimorum ducum Michaëlis Zapatæ, & Raimundi Riuseci aliquæ equitum turmæ improuiso in munitiones hostium Mizlatenses irrupissent; Valentini profligatis, atque cæsis vrbs deditur.

AERA. NAT. CHR.

Rex vrbe Valentia potitus, vt erat acris, & vehementis animi, feroxque natura, vt pro tali facinore, stirps, nomenque ciuitatis funditus tolleretur, vrbem inflammandam, & aratrum, sparso quod aiunt sale, circumducendum constituerat: vetusti moris exemplum secutus: quod euersis vrbibus aratrum imprimeretur hostile: & Carthagini euenisse memoriæ proditum est. Cum eruendam, delendamq; vrbem opulentissimam censuisset, ab immani tamen, & fera sententia, suorum consilio deterretur. Nihilo tamen minus tam superbe, atque elato animo initam vrbem apparuit, quam si capta foret. In ciues lenius vindicatum, quam criminum magnitudo poscebat. Instructis aciebus vrbem A.D.IV. Id. Decemb. introiit. Vt acerba Principis seueritas ad remissionem animi contorqueretur, in Iohannem Ruizium Corelliam, Raimundum Scornam, Iacobum Romaninum, & Pontium Solerium nobiles viros, more maiorum animaduersum. Ab impunitate excipiuntur Berengarius Villaragutius, Bartholomæus Machoses, Gerardus Fabra, Garcias Lupesius Peralta, Petrus Espluguas, Franciscus Esquerrius, Iohannes Ceruatonus, & Petrus Zapata Thousius. Damnorum à seditiosis ciuibus illatorum iudicio, à Rege præficiuntur Iohannes Lupesius Sesesius, Garcias Lorizius, Thomas Marzanus, Blascus Ferdinandius Heredia, Egidius Ruizius Liborius, Arnaldus Iohannius, & Munionius Lupesius Tahustius. Cum Ferdinandus Regis frater illo temporis puncto Requenæ finibus exercitum cogeret, tamquam in Aragoniam inuasurus, magnus terror de ea re Cæsaraugustanæ ciuitati iniicitur. Michaël Gurrea regni procurator arcessitis proceribus Blasco Alagone, Thoma Cornelio, Petro Luna, Iohanne Simenio Vrrea, Petro Ferdinandio Ixeritano, Iohanne Martinio Luna, & Athone Focio, & ciuitatum procuratoribus, huic sollicitudini subuenit: & propinquis oppidis opitulatur. Pontius Sanctapacius Valentini regni finibus Ferdinando opponitur.

Guilielmus electus Cæsaraugustanus Archiepiscopus, & à sancta sede Apostolica confirmatus, & sacrari iussus.

1387. 1349. Iacobus Balearicus multis, magnisque præsidiis nequicquam perditis, vt de integro bellum sumat, Mompellerii iura, ditionem, ac dominatum cxx. M. nummis aureis, quos scutatos vocant, Philippo Francorum Regi addicit. Ex eo, regno, & auitis ditionibus, & fortunis omnibus paternis euersus, Clarentii cognomen sortitur. Magnam in Galliæ prouinciæ litoribus classem adornat: & caput ipsum regni adoriri parat: magnisque equitum, peditumque copiis auxiliaribus à Francorum Rege, & Iohanna Regina arcessitis, expeditionem maturat. Rex Valentinis rebus componendis implicitus, Raimundum Berengarium patruum Catalanis exercitibus præficit: vt Ruscinonensibus, & Cæretanis subsidio accurrat. Clarentio Animus accessit: & Regi timor iniectus est: non auxiliis tantum externis hostem excitari, sed ope, & arcessitu fautorum Valentinarum & Aragonensium seditionum commoueri.

Mense Maio cum in procinctu Ferdinandus Regis frater rem accelerare videretur, & omnes vererentur eum in Valentini regni fines incursaturum, Rex obuiam illi procedere statuit: atque eius accitu euocantur Petrus Moncada, Galcerandus Pinosius, Insulensis, & Cannetensis Vicecomites, Berengarius Castellinoui, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis & Artallus Palliariensis eius frater. Petrus Gonzaluus Heredia ex proceribus, turmis equitum grauis armaturæ aduersus Balearicum præficitur.

Videbantur finita ciuilium bellorum mala, cum longinqui hostis infidelitate aucta sunt. Nam pace domi parta, compositisq; intestinis seditionibus arma intentantur: & Sardinia bello flagrat. Oriæ, Malaspinæq; conspirantes Sacerim obsidione premũt. Cum soluendæ obsidionis causa Huguetus Corbera, Riambaudi Corberæ præsidis frater, qui in Cataloniam nauigarat, Sacerensibus, qui in diutina conclusione, plures menses obsidionis mala pertulissent, opem ferens, cum Oriis confligit. Nostri cæduntur: maleque mulctantur.

Abohanenus Albohaceni Benamarinii Regis F. patrem regno pellit. Rondam, Zaharam, Gibraltarum, Ximenam, Marbellam, & Steponam, à patre possessa oppida præsidiis occupat. Alfonsus Castellæ Rex generosi, & bellicosi animi princeps, quod ea oppida ab Albohaceno, qui cum pactæ erant ab Aragonio Rege induciæ, defecissent, bellũ Abohaneno illaturus, nouæ pacis conditiones Regi offert: & Gibraltarum terra, mariq; obsidet.

Rex Bernardum Capreram Vicecomitem ad Alfonsum Regem legatum præmittit: de Iohanna filia in matrimonium Henrico Alfonsi Regis F. Trastamaræ Comiti tradenda. A.D.IV. K. Sept. Gibraltari Caprera, & Iohannes Alfonsus Benauidius conditiones fœderum paciscuntur. IV. actuarias naues Raimundo Villanoua ductore Rex ad Herculeum fretum nauigare imperat: CCCC. sagittariorum præsidio munitas: quod in præcipiti, amico

amico Regi magna cura subuentum esse cupit. Paulo post Caprera totidem longis nauibus Villanouæ adiunctus fretum tenet. ABRA. NAT. CHR.

Cum ad inuadendam Maiorem Balearium insulam Clarentius classem comparasset, suam Rex, si qua vis externa ingrueret, adornat: cui Petrum Moncadam præficit. Is in Siciliam militaribus copiis coactis nauigaturus erat: Frederico Randacensi Marchioni Iohannis Athenarum, & Neopatriæ Ducis F. & Catalanis, atque Aragonensibus, aduersus Claramontios, & Palicios, qui intestinis seditionibus Siciliam armis diuexant, auxilium laturus. Clarentius tamen XIV. actuariis nauibus & IIX. onerariis, quibus CCCC. equites, & III. M. peditum cohortes imposuerat, anteuertit. Earum copiarum ductores Carolum Grimaldum Monœci dominum, & Antonem Grimaldum, Genuensesq; aliquot primarios viros, quibus Maiorem insulam addixerat, attribuerarq;, præficit. Armatus vindex fortunæ, dignitatisq; suæ, vt viro forti dignum erat, quodcumq; belli casus tulerit, pati cōstituit: ne priuatus superstes regno suo in contemptu, atq; inopi dedecore vitam perducat. His copiis expositis cum signa in vrbē inferrentur, Gilabertus Crusillias, Balearico regno præfectus, cum Minori Balearium Vmbertum Siscarium præfecisset, & Riambaudus Corbera, qui commodum in Maiorem ingentibus copiis appulerat, ad DCCC. equites, & XX. M. peditum conuenisse, vetustis monumentis proditur, obuiam Clarentio prodeuntes, prœlium committunt: & magno impetu deturbatur hostis. Pariter resistentes, fugiq;, inermes, atq; armati cæduntur. Occumbit Clarentius fortiter dimicans: neq; aliam laudem ei defuisse, præterquam sortis successum apparuit: cui à veterano milite, ceruicibus caput est abscissum. Iacobus filius pugnans, ne spes reliqua afflictæ miserabiliter genti superesset, saucius in nostrorū venit potestatem. Ærumnosi principes, & misera, afflictaq; fortuna ad perniciem, & exitium semper iactati. Pugnata est ea pugna Dominico die A. D. IIX. K. Nou. & in ea virtus enituit egregia Riambaudi Corberę.

Vetusta fœdera à Rege, & Iohanna Nauarræ Regina, & Carolo, & Philippo Reginæ liberis renouantur: & terminandorum finium causa Michaël Gurrea, & vnus ex Nauarris proceribus præficiuntur: neq; diu Regina viuit: & Carolus in regnum adsciscitur.

Claramontii, & Palicii, qui Ludouicum Regem puerum oppressum tenent, nostros in Sicilia atroci bello persequuntur: neq; modus Aragonensium, & Catalanorum internecioni paratur. Classes Genuensis, & Monœcia Constantino, & Emmanuele Oriis ductoribus, qui in Sardinia defecerant, hostibus adiunguntur. Præcipui hostium ductores rem bellicam administrant Comes Matthæus Palicius, & Franciscus Palicius Mamertinus, Scalorex Vbertis Florentinus, Fredericus Claramontius Agrigentinus, Ottobonus, & Conradus Oriæ Genuenses, Ludouicus Incisa: & plures alii proceres: qui ad delendum Aragonium, & Catalanum nomen pæne omnium generum, atque ordinum consensu conspirauerant. Hi Messanam præsidiis tenent. Blascus Alagon Mistretensis Comes, & regni vicarius, Fredericum Iohannis Athenarum ducis F. cui tutor datus fuerat, secum educens Catanam se recipit: eoque ex nostris includuntur Guilielmus Peralta Calatabelletæ Comes regni Cancellarius, Guilielmus Raimundus Moncada Augustanus Comes regii vexilli præfectus, Henricus Russus Aidonensis Comes præfectus, ratiocinatoribus, Orlandus Aragonius Frederici Regis F. Franciscus Valguarnera, & Thomas Spathafora: atq; omnes Aragonii, & Catalani proceres, ducesq;, qui maximo furore, & scelere inflammatos hostes euaserant. Bonanato Iafferio Catalano in Cataloniam pręmisso, contra tantam vim transmarinum subsidium exposcunt: atq; is ad opem afflictis rebus ferendam, nationes nostras concitauit.

Leonora Ludouici Siciliæ Regis soror, quę Regi in matrimonium collocata fuerat, Valentiā classe aduehitur: atq; in ea vrbe, sollemni cęrimonia nuptiæ a Rege celebrantur,

Petrus Moncada IX. actuariis nauibus præfectus, optime instructis, paratisq; Siculis bello intestino nostris opem laturus ad Catanensem stationem Decembris mensis fine appellit: & copias exponit. Cum soluta esset obsidio, & signis collatis nostri superiores extitissent, arces, & propugnacula ab hostibus intercepta Genuensibus fautoribus traduntur. Cum hostilis Genuensium classis Messanæ portum teneret, nec Moncada naualem potiorem in discrimen deducere vellet, in Cataloniam renauigat. Variis, diuersisque pugnis summa Blasci Alagonis virtute certatur: & ad Catanæ muros conserta pugna Guilelmus Peralta Comes Calatabellotæ Raimundi Peraltæ F. occumbit. Orlandus Aragonius, & Franciscus Valguarnera strenuam in ea reipublicæ miseria operam nauant: & vnius Blasci Alagonis præstanti virtute, & consiliis, labantibus rebus, fide, atq; opibus, miseros reipublicæ casus sustentat.

Clemens Pont. Max. cum Iubilei sacri expiationes centesimo quoque anno célebrari 1388.

1350.

NAT. CHR. Bonifacius IIX. ſtatuiſſet, ad quinquagenalis celebritatis decurſum pietatis, & religionis ergo redigit: vetuſtæ legis ritum imitatus: quę quinquageſimum quemq; annum, ob remiſſionem noxarum ſacrare ſanxerat.

Valentiæ Rex feſtum Natiuitatis Domini diem concelebrat.

Profligato iam, & ad exitum deducto Balearico bello, Petro Fenolletio Inſulæ & Canneti Vicecomite legationem ad Frãcorum Regem obeunte, ſuper Mompelleria ditione, & Omeladeſii, & Carladeſii dominatus iure, quæ Balearicus Franco addixerat, Rex cum eo paciſcitur. Decidunt, vt rata ſit emptio a Franco facta: modo reliqua pretii ſumma Regi diſſoluatur. Præterea cũ de collocanda Conſtantia maiore natu Regis F. Carolo Iohannis Normannię Ducis F. Philippi Francorũ Regis nepoti, cui hoc ipſo tempore Viennenſis Delphinatus attributus fuerat, antea in deliberationẽ veniſſet: paciſcuntur, vt Ludouico Caroli fratri Andegauenſi Comiti nubat. Eo fœdere, ꝗ Rex ici primo quoq; tẽpore ſperat, Ferdinandi, & Iohannis fratrũ conſilia præuenit: quos male oderat, quod in ſucceſſione regni Conſtantiæ filię ſe antetulerant: & in eadem iuris contentione permanent: & armis, ſi ita ferat occaſio, ius ſuum perſecuturos Rex maxime veretur.

Iohannes Lupius Seſeſius Præfectus Iuſtitiæ Aragonum.

Dies feſti magna celebritate, cum recentibus beneficiis Bernardi Capreræ viri & potẽtia, & regia amicitia præclari, tũ generi, nomini, & familiis Caprerarũ & Lunarũ debiti Cæſarauguſtæ agitantur: quod nuptiæ matrimonii dignitate ſplendoris plenæ coniungerentur. Bernardinus Caprera Bernardi Capreræ F. Margaritam Fuxenſem ducit: Vicecomitis Caſtelbonii, & Conſtantiæ Lupi Lunenſis Comitis ſororis F. Conſtantia vero Artalli Lunæ F. ex Conſtantia Pereſia genita fuerat: quæ filia fuit Iacobi Pereſii Regis Petri filii. Bernardus Caprera filium Vicecomitatu Caprerenſi donat. A. D. V. K. Iul. Pompelonæ Carolus Nauarræ Rex cum XVII. annum ageret, regium diadema ſuſcipit.

Quod diuturna obſidione Sacerenſium, Sardoæ res in ſummum periculum eſſent adductæ, Rex Brancaleonem Oriam, & Manfredum, & Matthæum eius fratres ſibi conciliat: atque vt Oriarum aduerſam Brancaleoni factionem, & Malaſpinæ Marchiones ad ſe pelliciant, curat.

Iacobus Erecius Piſanorum legatus, eorum ſenatus, & Gerardi, & Barnabæ Donoratici Comitum nomine pollicetur, eos in Sardoo bello regias partes ſuſcepturos.

Rex Iohannem Valutem Genuenſem Ducem, qui ſe defenſorem Genuenſis populi appellat, & Genuenſem ſenatum, populumque commoneri imperat, vt ab propugnatione Algueris vrbis, & Oriarum perduellium deſiſtant.

Vi peſtilentiæ toto orbe, omne mortalium genus depopulante A. D. VII. K. Apr. Alfonſus Caſtellæ Rex, cum Gibraltari arcem acri obſidione premeret, eius contagione attactus interiit.

A. D. VII. K. Sep. Cæſarauguſtæ, cum conuentus celebrarentur, omnium ordinum conſenſu Turolenſi oppido vrbis appellatio, dignitas, auctoritaſque virtutis ciuium ergo ſancitur.

A. D. XVII. K. Ian. Perpiniani Rex decretum interponit, quo in poſterum tabularum, litterarumque publicarum monumenta, non Æræ, quod Hiſpaniarum prouinciis, ex Gothorum regno in hęc ſæcula vſurpatum fuerat, aut Incarnationis Domini annorum ratione, atque interuallo obſignentur: ſed Natiuitatis Domini annorum ſeries connumeretur: vt ſtata, ſibiq; congruens annorum ratio, non variata, ac diſcrepanti, ſed certa conſtantiq; conuerſione, ſimpliciq; obſeruetur.

1351. Perpiniani Rex feſtum Natiuitatis Domini diem ſollemni cærimonia concelebrat.

A. D. VI. K. Ian. D. Iohannis Apoſtoli, & Euangeliſtæ feſto die filius ex Leonora Regina vxore Regi naſcitur: cui Iohannis eſt inditum nomen: quæ res maxima lætitia populos omnes affecit: quaſi ſtirpem, ac ſemen malorum omnium ſuſtuliſſet genitus infans.

A. D. XII. K. Febr. Rege in Perpinianenſi arce reſidente, Iohannes F. Gerundenſis ciuitatis ditione, & dominatu donatur: & Ducis nomine, ac titulo decoratur: cuius cognomine in poſterum Regum liberi primigenii, regnique heredes nuncupentur. Paucis intermiſſis diebus, vt mos fuit illius ſæculi Hiſpaniæ Regibus, vt natis liberis nutricios ſtatim imponerent, qui ab ipſis crepũdiis teneram infantium ætatem informarent, regerentq;, Rex Bernardum Capreram prudentiſſimum, & ſapientiſſimum virum, & genere, ac nobilitate præſtantem, aſſiduum comitem, moderatorem, educatoremque filio adiungit.

Cum Rex in filii verba iurari à Ruſcinonenſibus concupiſceret, Petro Exerica Iohāne Ferdinandio Heredia Hieroſolymitanæ militiæ in Aragonia pro Magiſtro, & Iohāne Lupio Seſeſio Iuſtitiæ Aragonũ Pręfecto, & aliis primariis cõſiliariis ſuaſoribus ab eo propoſito deſiſtit: quod Reges ad ea vſq; tempora Regumq; primigenii filii ab Aragonenſibus Cæſarauguſtæ more primum iuriſiurandi ſacramento in regiam dignitatem, atque legitimam ſucceſſionem adſciſcerentur: eueherenturque. Viſus namque eſt Rex depoſita iam dominii, & regii iuris acerbitate adſueſcere æquum ſe præſtare ſuis: & parentem, atque auum Reges imitari, qui caritate potius, quam metu ſuos ſibi adiungere maluerant. NAT. CHR.

A. D. XI. K. Apr. Perpiniani Rex Valentini regni militares copias cogi imperat, quod Ferdinandus frater, noui principatus Petri Caſtellæ Regis cõfidentia, magnas equitum turmas, & armatorum manus inſtruxerat: minitareturq; ſe Valentinum regnum inuaſurum: fœdusq; cum Mauris iciſſet.

Philippo Francorum Rege vita functo, cum Iohanne eius F. qui ad regnum eſt euectus, de pacis conditionibus agitur. Vltro à Iohanne Perpinianum legantur Raimundus Salga Pariſienſis Eccleſiæ Decanus, Guilielmus Durantius, Iohannes Lemilius Mariſcallus Miralpexis dominus, & Robertus Balh dartus. Rex Bernardo Capreræ, & Petro Fenolletio Canneti, & Inſulæ Vicecomiti, is Capreræ affinis erat, vti de pacis, ac fœderum conditionibus vna cum legatis tranſigant, committit. A. D. VI. Id. Febr. paciſcuntur quod conſtitutum fuerat cum Philippo Rege, vt Conſtantia Regis F. Ludouico Andegauenſi Comiti Iohannis F. nuberet, noua pactione ſtatuunt: Ludouicus Iohannam natu minorem Regis F. ducat. Francus Ludouicum F. Mompellerio dominatu, Latenſi arce, atque omni ditione, quam Balearicus adiunxerat donet. Rex filię dotem L. M. florenorum conficiat: Mompelleria, & Latenſi ditione cedat: & Omeladeſio, & Frontiniano, ac ſummo Carladeſii iure. Præterea vti artiori fœderis vinculo aſtringantur, Francus L. M. florenorum Regi numeret: quæ liberis Ludouici, & Iohannæ aſſignentur. Matrimonio, nullis ſuperſtitibus liberis ſoluto, aut minime adiuncto, Francus Regi CL. M. florenorum intra tres annos diſſoluat: ex quo nuptię coniungi deſierint. Eorum pactorum confirmandorum cauſa Francus Cameracenſem Epiſcopum ad Regem legatum mittit. Is A. D. V. Id. Mai in ſacello regiæ Barcinonenſis, iuriſiurandi religione ſpondet: Francum Ludouici filii nomine ſollemnia nuptiarum, deducta Iohāna celebraturum: modo nexu propinquitatis ſanctionibus canonicis à ſummo Pontifi. ſoluantur. Id pactum Galcerandus Angleſola Belpucii dominus regio nomine confirmat: & Iunio menſe proximo Francus ad S. Audoenũ, prope fanũ S. Dionyſii, & Rex Valentię ſacramento rata, atq; firma futura ſpondent. Pecuniæ pignore, q̃ Regi aſſignatur Miralpexis, & Roccafulli domini obſides traduntur: quæ cum tot vinculis aſtricta eſſent inania, atq; irrita, is horum Regum mos fuit, euaſere. Rex Genuenſi bello intentus Iohannam Reginam, & Ludouicum eius virum, qui in prouincia Gallia commorantur, amicitiæ fœdere ſibi deuincit. Paciſcuntur, vti Iohannes Gerundę Dux Catharinam natu maiorem Reginę filiam, nec dum nubilem in matrimonium ducat: qui hoc ipſo anno genitus fuerat. Contendit pręterea Rex, vti prouinciæ Galliæ, & Folcalquerii Comitatus Catharinæ doti addicantur: ſolutoque matrimonio, aut nullis eius matrimonii liberis ſuperſtitibus, ii Comitatus regno Aragoniæ cedant, atq; contribuantur. Ob eam cauſam in prouinciam Galliam legantur Abbas Ripollii, Bernardus Caprera, Lupus Gurrea, & Bernardus Olzinellas I. C. quibus legatio ad ſummum Pontificem data fuerat. Margarita tamen, & Franciſca Iohannę Reginę filiis pueris infantibus mortuis, pactiones eæ dirimuntur.

Quod Rex Ferdinandum fratrem calamitatem ſibi moliri, & externis Caſtellæ Regis auxiliis aliquando erupturum, bellique fortunam periclitaturum timeret, Carolum Nauarræ Regem ab amicitia Regis Caſtellæ auertere conatur. Curat præterea ne ſinat Blancam ſororem, quæ vidua puella, ex Philippi Francorum Regis connubio manſerat Caſtellæ Regi in matrimonium collocari. Nauarrus in ea rerum commutatione Regem ea ſuſpicione ſollicitum, metuq; ſuſpenſum liberat: confirmans veteri Galliæ conſuetudine obſeruatum, ne viduæ Reginæ, quamuis in puellari ætate conſtitutę denuo nubant. Eo ipſo tempore Nauarrus, quod magna mobilitate, & leuitate animi nouis ſemper rebus ſtuderet, amicitiæ, ac fœderis neceſſitudine Petrum Caſtellæ Regem ſibi deuincit. Menſe Maio Nauarrus, & Aragonius Momblanco congrediuntur: & cum in eo ſumme Rex elaboraret, vt Nauarrus Leonoræ Reginæ vxoris ſororem ducat, matrimonio ſibi adiungit Iohannam Iohannis Francorum Regis natu maiorem filiam.

Gaſto Fuxenſis Comes, Soi, & Queraguti arcium ſummũ dominatum, ac iuri Oneſani

NAT. CHR. oppidorum, atq; aliarum ditionum potestatem supremam A. D. II. Non. Mai Barcinone Regi iureiurãdo sancit. Pollicetur Rex, se opem illi laturum, si Anglus ditione ea euertere conetur: & manu quod aiunt, tenere: atq; sub sua potestate recipit.

Bello inter Genuenses, & Venetos acri, & magno commoto, Iohannes Gradonicus Venetorum ad Regem legatus summe contendit, vti Rex cum Venetis aduersus Genuenses fœdus pactione sanciat. Magna de ea re inter Regis consiliarios dissensio suboritur: aliis Genuensium amicitiam, rebus Sardois pessime affectis, praeferentibus; quorum ea tempestate erant vires, opesque in re nauali prestantes: aliis vero contratendentibus, suadentibusq;, insignem eorum perfidiam, atq; exultantem audaciam contundendam, atq; armis esse vindicandam. Huius consilii princeps, & auctor fuit Caprera. Bonifacius primo Camulius, & mox Christophorus Paullus Genuensium legatus instat, atq; vrguet: & à Rege requirit: suam de pace cum Genuensibus ineunda, aut bello indicendo, sententiam proferat. Demum Gerundae A. D. XIII. K. Mai Genuensibus spes pacis praeciditur, Consiliis & publicis, & priuatis hi praecipue admouebantur: Nicolaus Ianuilla Terraenouae Comes, Petrus Moncada, Petrus Fenollerius vicecomes Insulensis, Bernardus Caprera, Aldemarus Mosetius, Galcerandus Anglesola, qui Belpucii dominabatur, Raimũdus Riusetius, Bernardus Sous, Garcias Lorizius, Thomas Marzanus, Rudericus Diazius pro Cancellario, Bernardus Codinachius ratiocinatorum praefectus, Ferrarius Manresa, Bernardus Ozinellias, & Iacobus Ezfarius.

Fœdere cum Venetis icto, Barcinone A. D. III. Non. Augusti missis Genuam fetialibus, Duci, Senatui, populoq; Genuensi bellum indicitur. Legati Genuenses dimissi minaces, atq; insolentes, arroganti iactantia verborum efferuntur. Res nauticae consilio Ferrarii Manresae, Bonanati Dezcollii, Francisci Fenestris, Guilielmi Morei, Andreae Oliuellae, & Iacobi Boscani prouidentur: & expediuntur.

Pontius Sanctapacius, ex Catalanis proceribus vir singulari virtute, & generis nobilitate praestans, regiae classis praefectus Septembris mensis initio, Magonis portu, XXVI. actuariis nauibus soluit: Thoma Gradonico, & Blasio Marionio Venetis Quaestoribus comitatus. Hae naues apprime paratae, atque omni genere armorum instructae erant. Cum Caralitanum portum tenuisset, & in Siciliam plenissimis velis nauigaret, Siciliensi freto Pancratius Iustinianus XX. actuariarum Venetarum ductor, regiae classi Mamertino in portu adiũgitur. Quod hostilis classis in Thraciam nauigaret, de ea Peram vsq; persequenda deliberant: cuius oppidi Genuenses, ad vrbis Constantinopolis mœnia potiuntur: fretensiq; portu prouehuntur. Perinus Grimaldus Genuensis classis ductor, quam LXV. actuariarũ confecerant, cum Chalcidem nobilem Eubœae insulae vrbem, quae in ditione Venetorum erat, circumsideret, oppugnatione relicta, Constantinopolim versus vela facit. Regiae, Venetaeq; classibus Nicolaus Pisanus Venetus, qui XIV. actuariis nauibus subsidio Chalcidensibus processerat, & Bernardus Ripollius Catalanus IV. actuariis, ex Valentino delectu instructis, summa hieme adiunguntur.

1352. Id. Febr. in ipsis Ponti faucibus, ac Bosphoro Thracio, cum IX. actuariae naues Iohannis Palaeologi Constantinopolitani Imperatoris, qui aduersus Genuenses bellum gerit, nostris adiungerentur, ad ipsius Constantinopolis vrbis conspectum, prœlium nauale committitur: celebritate famę maxime memorabile. Neq; enim erat quisquam omnium, aut Genuensium, aut Venetorum, qui non in eius pugnae successu, rerum publicarum statum contineri arbitraretur: vt nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur. Cum diu, atq; supra humanas vires, pugnatum esset, tanta virtute regii, Venetiq; enituntur, vt quamuis grauissima hieme omnes & caeli, & maris saeuiente tempestate affligerentur, superiores pugnando euaderent. Praeter eas hostium naues, quae vi tempestatis in litus incitatae deprimuntur, XXIII. à nostris sunt interceptae: maiorq; militum, & nautarũ pars in mare demersa perit: reliqui occidione sunt occisi. Ex regia classe XII. naues tẽpestate depulsae in litus detruduntur: milites, nautaeq; Constantinopolitana ora euasere. Duae ex nostris nauibus, in quas hostes impetum fecerãt, capiuntur: & in earum propugnatione Ripollius occũbit. Pontius summa & animi, & corporis defatigatione oppressus, Martio mense Constantinopoli moritur. Ex Venetis mortem in eo prœlio oppetiisse Stephanum Contarenum, Iohannem Stenum, & Bonanatum Bembum M. Antonius Sabellicus in Veneta historia prodidit: & Pancratium Iustinianum vulneribus exceptis paucis interpositis diebus interiisse: vt paene pari euentu regię, & Venetae classis ductores corruerint.

Primo vere Aragoniae, Cataloniaeq; proceres, copiaeque militares ad regni confinia praesto occurrũt: vt Ferdinando Regis fratri minitanti, & res nouas molienti resistant. Sed Ferdinandus, quod in Castella res nouarentur, Leonora Nunnia Guzmana à Rege Petro,

tro, fratrum Leonoræ filiorum incredibili odio interempta, quos Alfonsus Rex pater affluentibus fortunarum copiis ditauerat, ab armis desistit: magnæq; seditionum turbæ inter Henricum, & Regem fratrem concitantur. NAT. CHR.

Maio mense, cum Ilerdæ Rex naualibus expeditionibus instaret, is enim locus, & commeatuum exportatione, & vicinis stationibus ad eam rem maxime appositus videbatur, & Genuenses x. actuarias naues, aut refecissent, aut magna industria armassent, & Andreas Dandulus Dux Venetiarum totidem a Rege exposceret, XII, instrui, armarique imperat: quibus Matthæum Mercerium nauum, & industrium virum, & rei naualis scientissimum præficit. Is classem soluens XII. actuariis, quæ Byzantino litore regiæ classis reliquias collegerant, & Venetæ classi ad Eubæam adiungitur.

Pontifex Max. vt Venetorũ, & Genuensium paci consulatur, & terra, marique omnia pacata reddantur, è republica esse censens, Regem summopere ad compositionem ineundam, vt animum adiiciat, hortatur. Imperator præterea Carolus, & Iohannes Francorum Rex, vt ab armis recedatur, se in eam pacificationem interponunt. Rege expostulante, vt Genuenses Corsica insula excedant: & quæ in Sardinia eorum armis expugnata fuerant, tradantur, pristina bellandi sententia non desistitur.

Non. Sept. Cæsaraugustæ in æde maxima Saluatoris, Rege conuentibus assidente, Iohanni F. Gerundæ Duci legitima regnorum successio, sacramenti fide vti primigenio sancitur.

Raimundus Coponius, & Franciscus Romanus Regis legati Auenione, de conditionibus pacis cum Venetorum legatis deliberant. Pontifex sedis Apostolicæ nomine, rei tam arduæ consultationi Prænestinũ, & Talairandum Episcopum Albanensem, & Sabinensem Episcopum, & Guilielmum tituli S. Stephani in monte Cœlio, & Egidium Aluarum Albornozium tituli. S. Praxedis S. R. E. Cardinales præficit.

A. D. IV. Non. Octob. interuentu Iohannis Alfonsi Alburquerquii regia cognatione, Portugalliæ domus illustris, Metellinensium domini, & Bernardi Capreræ, ab Aragoniæ, & Castellæ Regibus legationem obeuntium, cum aliquot Regum consiliariis, qui in Turiasonensibus finibus conuenerant, concordię fœdera sanciuntur.

A. D. XIII. K. Decemb. Valentiæ Rex Raimundum Lullium ad Andream Dandulum Venetiarum Ducem de apparanda, atq; instruenda classe aduersus Genuenses communes hostes, legatum mittit. Nam Iohannes Gradonicus, & Nicolaus Quirinus Veneti legati, eandem ob causam Regem conuenerant.

Genuensibus conditionibus pacis, quibus Corsicæ propugnaculis cedere cogebantur, non consentientibus, breui Pontifex è vita excedit: qui Auenione A. D. IIX. Id. Dec. moritur. Intra diem vndecimum in eius locum sufficitur Stephanus Albertus Cardinalis Ostiensis, maior pœnitentiarius Lemouix: Innocentius nũcupatus: cuius suasu, in ipso Pontificatus initio induciæ inter Genuenses, & Venetos sunt depactæ: vt se arbitro, perpetuæ paci consuli posset.

Cum Genuenses Alguerii, & arcis, quam Genuensem vocant, in Sardinia potirentur, & bellum aduersus nostros gererent, Marianus Arborensis Iudex, qui nihil prorsus intactum, neq; quietum patitur, capto Iohanne fratre, quem vnum eius nationis expertus Rex fidelissimum fuerat, ne farie res nouas molitur. Fredericus, & Azo fratres Malaspinæ Marchiones, qui Sardoo bello a Rege defecerant, Regi parent: seq;, ac sua in Mariani defectione Regi dedunt. Osolum castellum, & alia oppida, quæ ab Alfonso patre. victoria de Sardis parta Malaspinis fuerant attributa, Malaspinarum familiis condonantur: & Iunio mense Ilerdæ rex Fredericum earum ditionum honorario iure donat.

Riambaudus Corbera Sardiniæ pręses Montisleonis castellum, quod Matthæi Orię ditionis erat, & Terrænouæ arcem, quæ Iohanni Arboreæ Mariani fratri parebat, præsidiis armat: & Roccaforti propugnaculum construit, munitq;: vt Mariani insolenti audaciæ obuiam eat: qua indignitate Mariano commoto, magno in Riambaudum odio, & in regium imperium graui offensione concitatur, neque ex insidiis, sed aperte rem gerit: & bellum vtrimq; summa ope paratur.

Rex dum naualem aduersus Genuenses apparatum vrgueret, aliquot naues excipit, quas & equitum turmis, & sagittariorum cohortibus armat: quibus Stephanum Aragonium Guilielmi Athenarum Ducis F. & Frederici Siciliæ Regis nepotem pręficit: vt difficillimo tempore Sardois rebus subueniat.

Cum Neapolitani Reges ab Hungarico bello Innocentii Pont. Max. ope, atq; auxilio liberati, atq; soluti essent: arma ad excidium Siciliensium, rerum, & Ludouici Regis conuertunt. Claramontii, & Palicii, qui anteą aduersus Alagonios, & Aragoniam, &

NAT. CHR. Catalanam nationem bellauerant, Neapolitanorum copiis freti, aduersus Ludouicum aperte deficiunt.

A.D.II.Non.Nou.Rege in arce Peniscolæ oppidi assidente, & formidoloso bello externo,& longinquo,& maritimo instante,de consilii sententia decernitur,vti L.actuariæ naues in litoribus,stationibusque Catalanis,& Valentinis Genuensi bello adornentur. Classi,quæ in Barcinonensibus naualibus construitur, ex Pratensibus montibus, ad Siuranę castellum longe a mari sitis, quæ res maxime memorabilis visa est, siluæ cæduntur.

1353. Valentiæ Rex Natiuitatis Domini diem festum concelebrat.

Valentini regni ciuitates,atque oppida,sacrique, & militares ordines in apparatus bellicos magnos sumptus conficiunt.

Matthæus,& Manfredus Oriæ fratres cum à Rege defecissent, denuo in eius verba adiguntur. A.D.II.K.Febr.Valentię Monteleone,& Clarómonte,& aliorum oppidorum ditione donantur.

Rex K.Febr.Valentiæ Ceruera oppidum Comitatus iure,& ditione cohonestat:& Iohanni filio attribuit.

Adornata classe XLV.actuariarum, quas vxeres vocabant, & IV. lemborum,& V. onerariarum à Rege Villafrancæ Penedensium oppido conuentum agente, Catalani in sumptus nauales benigne operam, opesq; suas pollicentur: modo Rex Bernardum Capreram classi præficiat:quo neq; prętantiorem neq; fortiorem,aut ad pericula constantiorem illa ętas tulit:omnes enim ad vnum,Capreram Imperatorem expetunt. Id munus obeunti Rex Vicecomitatum Basensem donat.

Classis regia ad Magonis portum vniuersa conuenit.

Rege Valentiæ expeditionem naualem maturante, Iohannes Vicedomus Arretinus Caroli Imperatoris Regis Bohemiæ epistularum magister Regem deprecatur ad conditiones, pactionesq; accedat:quæ inter Genuenses,ac Venetos,pacificatorio Imperatoris interuentu proponũtur. Rex se Innocentii,& Clementis summorum Pontificum reuerentia pacem concupiuisse,atque pollicitum esse asseuerat:dum Corsica insula Genuenses decedant:se ea tunc lege, quamuis ingenti pecunia in classem erogata, arma depositurum confirmat.

A.D.XV.K. Sept. Caprera Magonis portu classem soluit. Minus idoneam tempestatem nactus ad Alguerensem stationem octauo die appellit. Vrbs ea à nostris obsidebatur: quod arcis hostes essent potiti. Cum terra marique Alguerienses premerentur, & Riambaudus Corbera oppugnationem vrgueret, Nicolaus Pisanus XX.actuariarum Venetarum ductor regiæ classi adiungitur. Genuensium classis præsto aduentat:quę L.actuariis,& V.onerariis nauibus constiterat Antonio Grimaldo ductore. Caprera,penes quē summa imperii redigitur,spei bonę plenus,atq; animi hostili classi occurrit: & acerrimū vtrimq; certamē conseritur. Connisi omnes vno animo hostem adoritit XXXIII. hostium nauibus captis,nostri gloriosam victoriā sunt consecuti:quę Martis die ad portum,quem vulgo Comitis vocant, A.D.VI.K. Sept.parta fuit. Ad IIX. M. hostium occidione occisis, III M.CC. captiui remanent.

Alguerienses profligata hostium classe,cum ad vrbis defensionem spes nulla reliqua esset, Oriis dimissis,in deditionem rediguntur. A.D.III K.Sept. vrbem init Caprera:& ingenti applausu in arce regium vexillum collocatur. Postero die, medio in foro Fabianus Russus Oria, qui captus in nauali prœlio fuerat,& perpetuam defectionem fecerat,capitis supplicio pœnas luit.

Alguerensi pręsidio Caprera Gisbertum Castelletium præficit. Nec dum naues conscenderat,cum Alguerienses ad seditionem commoti,cum prœlio nauali bellum confectum videretur,subito Mariano iudice Arborensi qui Sardiniæ regnum,regiumq; nomen appetiuerat,& consilia cum Ioahnne Vicecomite Mediolanensi Archiepiscopo,& Mediolani domino consociarat,Sardorum nationem concitante,suscepto scelere, arma rapiunt. Marianum in ea defectione assectantur non Genuenses modo, & Oriarum factio,sed maior Sardorum nobilitatis pars:qui ad ea tempora Regi fideles perstiterant:atque ii præcipue, qui in Caralitano regno nimia potentia dominantur: adeo hoc malum in eas vrbes inuaserat. Timbor Roccabertinia Mariani vxor, impotens animi femina, & regni,supra quam credibile sit,appetens,tanquam furia virum præcipitem agitat.

Cum Caprera Caralitanum portum classe teneret, & Sardi armis ad Caralitanos vsq; muros nostros persequerētur, in vico,quem quarto ab vrbe lapide Quartum vocant, signis collatis confligit:magnumq; hostium numerum cædit.

Sardoo

Sardoo bello suscepto, ne Sacerenses reliquis copiis intercludantur, aliquot militum cohortes Caprera summittit: & in eius vrbis præsidio collocat: Caralitanam arcem, & reliqua castella commeatu, presidiisq; firmat: & in Cataloniam nauigat: Riambaudo Sardiniæ præside, & Arnaldo Palliariensi rebus bellicis præfecto delectis, prębitisque.

Nouembri mense Rege Valentię commorante, Lupus Gurrea, Bernardus Thousius, & Franciscus Romanus legati ad Innocentium Pont. Max. mittuntur. Hi de more Pontifici, atq; sedi Apostolicę Regem subiectum, atq; obedientem futurum iurisiurandi fide sanciunt: & iura regni Sardiniæ suprema, Ecclesiæ stipulatione addicunt. Cum Pōtifex summopere niteretur, vti Rex, Genuenses, Venetiq; bello districti rursus in pristinam concordiam reducerentur, quod nisi res ad pactionem veniret longius videret bellum futurum, regii legati conditiones omnes reiiciunt, nisi Bonifaciana arce, & Corsica omni Genuenses permissu Mediolanensis Archiepiscopi cedant: & cuius se imperio, remque publicam nimis demisse, ac suppliciter addixerant, ab eius se dominatu in libertatem vindicent.

Zacharias Contarenus Venetorum legatus, cum Valentiam venisset, magnoperecq; contenderet, vt bellum aduersus Genuenses, summa virium contentione, omniq; conatu geratur, quod ope, auxilioq; Mediolanensis Archiepiscopi, cui res suas omnes tradiderant, magnam ædificarent, ornarentq; classem: Rex ea mente bellum suscipit, vt primo quoq; tempore in Sardiniam se transmissurum cōfirmet: quod vt faciat, idq; maturet, Decembri mense Barcinonem contendit: & expectatione hominum maiore, quam spe, Sardoi belli molem suscipere statuit.

Barcinone Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat. 1354.

Michael Peresius Zapata, dux ea ætate prouectus, & rei militaris scientia, & consilio ceteris præstans ductoribus, XII. actuariis nauibus in Sardiniam LXXX. grauis armaturæ & XX leuis armaturæ equitibus, & D. sagittariis impositis, vt Riambaudo Corberæ, & Arnallo Palliasio subueniat, præmittitur: quod Sardorum furiosis conatibus obiecti, & oppositi in maximis periculis, insidiisque versantur.

Ianuari mensis initio Barcinone sollemni celebritate, atque cærimonia vexillum in arce proponitur: regiæ expeditionis insigne.

A. D. II. Id. Apr. Alcanicii Rex Oscam, quæ vetustis Romanorum temporibus à Q. Sertorio maximo duce, vti disciplinarum omnium; & humanitatis aptius receptaculum, Hispaniæ nobilitati constituta fuit, sanctione publicis litterarum gymnasiis præficit, vt in ea vrbe disciplinarum omnium scholæ explicentur: honorariaq; priuilegia artium liberalium magistris, viuendiq; præceptoribus irrogantur.

Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

Quod atrox in Sardinia bellum, omnibus eius gentis viribus in arma accensis ortum esset, classem L. actuariarum, & XX. onerariarum nauium Rex ædificandam, armandamque curauerat: copiasque militares mille grauis armaturæ equitum, & D leuis armaturæ & militum partim mercenariorum, partim imperio, aut gratia comparatorum ad X. M. numerum expleuerat. Naualibus, ac bellicis rebus Bernardus Caprera præponitur: ad quem summa imperii recidit. Cum tot annos varie in Sardinia bellatum esset, multæque clades acceptæ, & bellum numero hostium ingens exoriretur, socii etiam principes, & externi duces exciti regia signa sequuntur. Regis Poloniæ patruus, nomen non editur, & Robertum Baioariæ Ducem fuisse arbitror: qui Leonoræ Aragonię Reginæ sororem duxerat: Roberti Ducis parentem: qui ad imperium, Vencesslao Imperatore ab imperii gubernaculis deiecto, est adscitus, cum aliquot equitum turmis, militumq; cohortibus, vt Regi operam nauet, Barcinonem, mutatis ad celeritatem equis properat: & Iohannes Grellius, Buchi capdalem vocant, & Sparræ dominus ex Aquitania ad Regis exercitum, atque in eius militiæ disciplinam proficiscuntur. Proceres, ac duces belli gerendi administratores Rex secum in expeditionem educit in rebus bellicis administrandis maxime acres, & industrios: quorum nomina hoc loco adscribuntur. Lupus Lunensis Comes, qui Segorbiensis ciuitatis dominabatur, Philippus Castrensis, Iohannes Simenius Vrrea, Iohannes Martinius Luna, Ferdinandus Ruizius Tahustius Montalbani Præfectus, Blascus Ferdinandius Heredia, Lupus Gurrea, Stephanus Aragonius Ducis Athenarum F. Petrus Iordanis Vrriesius, & Iordanis Peresius Vrrichus, Didacus Gonzaluius Cetina, Raimundus Peresius Pisa, Emmanuel Entenza, Simon Gurrea, Iohannes Zapata, Petrus Gilbertius, Garcias Lupesius Cetena, Raimundus Linianius. Hi ex Aragoniæ regno ordines duxerant. Valentinorum vero turmis, atque cohortibus præficiuntur Petrus Exerica, Gilabertus Scintillias, Olfus Prochyta,

Alfonsus Rogerius Lauria, Petrus Maza, Raimundus Ruisecius, Gisbertus Castellctius, Matthæus Mercerius, Gonzaluus Casteluisius, Petrus Lupesius Oteicia, Rogerius Rauenachius, & Petrus Boilius Præfectus stabuli. Catalani ex proceribus hi ordines duxere: Hugo Vicecomes Cardonensis Bernardus Capreta maritimo imperio Præfectus, & Bernardinus Vicecomes Caprerensis eius F. Andreas Vicecomes Cannetensis, Otho Mõcada, qui Serosii, & Mequinenciæ dominabatur, & Rogerius Bernardus Vicecomes Castri boni. Sacramento obstringuntur, se in ea expeditione militaturos Iohannes Ferdinandius Heredia Ampostæ Præfectus, Arnaldus Rogerius, & Raimundus Palliarienses, Artallus Focius, Guilielmus Bellera, Bernardus Cruillias prouecta ætate vir: qui in Italia bellicæ laudis insigne nomen est consecutus: & alter Bernardus Cruillias, qui tyro in eo exercitu fuit: Gilabertus Cruillias, Pontius Fenolletius, Franciscus Ceruia, Galcerandus Pinosius, & Galbanus Anglesola.

Rege nauim conscensuro Mariani Arborensis nuntius pollicetur oppida, quæ inuaserat, omnia traditurum: & magnam pecuniæ vim, quæ in nauales, bellicosque sumptus erogata fuerat, curaturum: & Marianum se custodiæ Petri Regis patrui commissurum: quoad promissa, pactaque seruentur. Rex, quod veretur Marianum interpositam fidem habiturum ludibrio, mandata reiicit. Petrũ patruum procurationi regnorũ præficit.

Ecclesienses, quorum oppidum munitionibus, operibusque, inter omnes Sardiniæ arces maxime septum, atque a nostris præsidio firmatum erat, hostibus deduntur: arce in nostrorum potestate remanente. Eo fit, vt pæne vniuersa insula hosti pareat. Regiis enim præsidiis, munitionibusque tantum continentur arcis Caralitanæ propugnacula, Ioiosaguarda, Aquæ frigidæ, & Ecclesiensium arces, Saceris vrbs, & eius arx, Oriç, Osolique castella: in quæ Aragonenses, Catalaniq; omnes se abdiderant.

A.D. XVII. K. Iul. Rhodæ percelebris olim Indigetum vrbis portu Rex classem soluit. Minus idonea tempestate vsus Sardiniæ portum, XXIV. ab Alguerio stadiis, quem Comitis vocant, tenet: & A. D. X. K. Iul. exercitus, magnaque tormentorum vis educitur. Beati Iohannis Baptistæ festo die Alguerienses terra, mariq; arta obsidione circumsidentur. Portæ stationibus, murique præsidiis firmantur: magna auxilii intromissionis in vrbem spe.

Quattuor Siculæ actuariæ naues, Orlando Aragonio Ludouici Regis patruo ductore, regiam consequuntur classem: & Rege obsidionem viguente XXX. actuariæ Venetorum nostris adiunguntur. Sed Orlandus magis a Rege auxilia expostulatum venerat, vt intestino Siciliensi bello classe subueniat, quam vt nostris opem ferat. Genuenses X. longarum nauium classem instituunt, vt Algueriensibus auxilia subministrentur. Rege terra, marique oppugnationem viguente, Iohannes Contarenus patricius Venetus ab Andrea Dandulo Venetiarum Duce legatus Regem hortari non destitit: vt mandata legatis, quos Auenionem præmiserat, det: de pacis fœderibus, & conditionibus, cum Genuensibus, & eo principe, qui Mediolanensibus dominabatur, ineundis. Rex enim id mandatum legatis dare renuerat: nisi primo Genuenses Archiepiscopo Mediolanensi qui eius ciuitatis dominatum inuaserat, opitulari desistant. Curat præterea, vt Archiepiscopum fœdere deuinciat spe earum ditionum, quas in Gallurensi regione, tamquam legitimo successionis iure appetierat: atq; eo munere à Genuensium amicitia auertere. Is adeo infenso animo se Regi opposuerat, vt Raimundum Lullium Regis legatũ captiuum attineret: in quo vno Marianus Arborẽsis Iudex spẽ sibi omnẽ, & firmamentũ reposuisset.

A. D. V. K. Nouemb. Oterdesillis Castellæ Rex à Petro Regis patruo procurationi regnorum pręposito exposcit, vt Ferdinando Regis fratri bellum indicat, inferatq;: quod aduersus se, vna cum Iohanne fratre, & Henrico, & Tellio, ii Castellæ Regis fratres erant, & Iohanne Alfonso Alburquerquio, & Ferdinando Castrensi magnæ potentiæ proceribus nouas res molitus esset: magnoque ii factionis consensu aduersus Regem conspirauerant: quod Blancam Borboniam vxorem exegerat: atque de matrimonio deturbauerat. Sed cum paulo post, constanti rumore perferretur, Ferdinandum ipsum magnas procerum Castellæ copias coëgisse, & amicitiæ fœdere Castellæ Regi se adiunxisse, vt inuadenti Aragoniæ regnum auxilia deferantur, Michael Gurrea, qui regni Aragoniæ gubernationi præpositus erat, & Iohannes Lupius Sesesius Iustitiæ Aragonum Præfectus crebris ad regni confinia dispositis præsidiis, omnia firmant: & nobilitatem omnem commouent, vt in eo tumultu Ferdinandi molitionibus, qui mobilitate, & insigni leuitate animi, Rege longinquo, & extero hoste distracto, & acri bello terra, marique implicito, nouis rebus studet, obuiã iri possit: cui' audaciæ, ni mature subuentũ foret, discordiarum, armorumq; ciuiliũ reliquiis collectis rempub. perculsisset. Satis constitit mortuo Iohan-

Iohanne Alfonſo Alburquerquio, quem proceres Caſtellani, qui coitionem fecerant, ſibi delegerant ducem, ſacro fœdere aduerſus Aragonium Regem eos proceres fuiſſe deuinctos: qui Ferdinando eius fratri regnum inuaſuro opem laturos polliciti fuerant: & ſacra Eucharistię comunione ad ea fœdera obſtrinxerant: & hi fuiſſe perhibentur. Ferdinandus, & Iohannes Regis Aragonii fratres germani, Henricus Comes Traſtamarenſis Regis Caſtellæ frater, Iohannes Cerda Ludouici Comitis Claramontii, & Telamonis, & Fortunatarum Principis F. Fredericus Velenſis ordinis Magiſter, & Tellius, qui Larę, & Viſcaiæ dominabatur Regis Caſtellę fratres, Ferdinãdus Caſtrenſis, & alter Ferdinandus eiuſdem Caſtrorum gentis Petri Guerræ Caſtrenſis F. & Iohannes Alfonſus Benauidius. Adhæc Ferdinandus Petri Aragoniæ Regis frater ſummę coniunctionis vinculo, Alfonſo Portugalliæ Regi, ac Petro eius filio adiungitur: pactis ſponſalibus Mariæ Petri filiæ, & Conſtantiæ eius vxoris, Iohannis Emmanuelis filiæ. Regi ad odium, quod in fratrem cõceperat, nihil acerbius accidere potuit. Solemnia nuptiarum Eboræ magno apparatu celebrantur.

Cum Genuenſibus, qui Algueriæ propugnationem, ſumma animorum contentione ſuſceperant, res nulla ad virtutem deeſſet, & à noſtris vehementiſſime oppugnarentur, Marianus, qui vniũerſæ Sardiniæ potiri poſſę ſperans, Mathæum Oriam ſibi adiunxerat, ac Iohannem fratrem, reliquoſque Regi fideles, contraius, ſaſque in cuſtodias tradiderat, & frater, fratriſque F. in vinculis mortem obierant, II.M. equitum, & XV.M. peditatu, ad quartum ab Alguerio lapidem ſigna proferens, inter Sacerim, & regia caſtra conſiſtit: cuius auxilium, in re trepida ab obſeſſis imploratum erat. Petrus Exerica Mariani affinis Marianum à temerario armorum conflictu auertere nititur: & vt Regi pareat, ſummopere elaborat. Exacto Octobri menſe cum Marianus, Exerica, & Caprera congrederentur, ad conditiones, pactioneſque cum ignominia, ac dedecore eſt acceſſum. Cum eodem tempore Marianus Quirranam arcem obſediſſet, ab oppugnatione non deſiſtit, quo ad Rex, qui in grauem morbum inciderat, ſatiſque vehementer, diuque ægrotarat, pacta conuenta confirmet.

Deditur Regi Alguerium: & quod cæli grauitate exercitus magna parte deminutus, atque infirmatus eſſet, A.D.V.Id.Nou. vrbem equitatu omni comitatus init.

Alguerium Catalano, & Aragonenſi ciue, ac populo conſtituitur: fundiq́;, & agrorum modi ſingulis in eius territorio definiuntur.

Abrahamus Tunetenſis, & Bugienſis Rex imperio, poteſtatiq́; Regis ſe ſubiicit, atque addicit: pollicetur q́; II.M. nummorum, duplices vocant, tributum, in ſingulos annos, ex regni portorio collaturum.

A.D. VII. Id. Dec. Alguerio Rex VII. actuariis nauibus, Reginam ſecum educens, Calarim verſus nauigat: & inſulam, quam Roſſam vocant, tenens, quę à Caralitano promontorio CCCC. diſtat ſtadiis, in terram egreſſus, inde terreſtri itinere Caralim proficiſcitur: cum Genuenſes XL. actuariarum claſſe, & aliquot onerariarum Hadriaticum ſinum prætervecti eſſent.

A.D. IIX. Id. Ianuar. ſacro Epiphaniæ Domini die Rex Caralitanam arcem ingreditur. Claſſis in Malfatæ portum ex alto inuehitur. 1355.

Febr. menſe Rex cum Gerardo Donoratici Comiti vita functo actionem perduellionis intendiſſet, quod Mariani conſiliorum auctor, defectioniſque fautor fuerat, in arce Caralitana, regali in ſolio, ornatu regio ſedens, cum ſceptro, & inſignibus regiis, maieſtatis lege condemnat. Ex eo Donoratica familia, inter Italicas nobiliſſima, Sardois opibus expulſa ad interitum redigitur. Malaſpinæ etiam Marchiones Sardinia exacti, Nicææ Maſſilienſium dominio ad continentem incumbunt.

Cum eodem tempore Rex conuentui pręſideret; quem Sardis, & iis, qui à Regibus patre, & auo, atq; à ſe poſſeſſionibus donati fuerant, Caralim indixerat, Marianus, quem Rex non ſolum ſe contumacem modo, ſed nefarium hominem cognouerat, adeſſe renuit: neq; Caralim Regis ſalutandi, aut viſendi cauſa accedit: aut militares copias dimittit: adeoq; palam regnum appetit, vt ſuis condicionibus ſtare noluerit.

Marianus nõ expectata Regis in Hiſpaniam profectione, animo magno, & elato, quod Rex Galluram terram, pacto conuento non tradidiſſet, bonorum direptiones, iniqua noſtrorum iudicia, vim deniq;, & contumelias, quibus Sardos oppreſſerant, publica periculi denuntiatione conqueſtus, & minis, ac barbaro, atq; immani terrore inſectatus, veluti pro communi ſalute arma capit.

Petrus Exerica, & Bernardus Caprera exercitu coacto, inſultanti Mariano obuiam egreſſi, D. Iohannis Baptiſtæ ſacro die, cum hoſte leui certamine confligunt: qua pugna

Africæ regulus quidam regia signa secutus, siue is Tunetensis Regis legationem obierat, occumbit. Quoad debellatum cum hostibus esset, passim manus conseruntur: alia enim regione Artallus Palliarius Pisanorum oppida oppugnat: atq; alii duces Matthæum Oriam bello persequuntur. Marianus ipse belli modo, modo pacis mora Regem ludificari non desistit.

Innocentius P. M. qui magno conatu paci semper consuluerat, atque eam inter Venetos, ac Genuenses conciliarat, de compositione tantum confecit, vt ab armis recederent: atque in perpetua pace, vt eæ nationes esse possent, Rege ab ea reiecto, Auenione prouiderit: Venetorum Duce Marino Fallero ad eam pactionem traducto, qui eodem tempore, occupato tyrannidis dominatu, de opprimenda republica conspirarat. Veneti legatos ad Regem mittunt: atque secreto confirmant, polliceturque, si exploratam cum Genuensibus pacem tamdiu obtinere cupiat, dum fœderis vinculo inuiolata Regi cum Venetis concordia maneat, firmam, stabilemque futuram. Quod si eam conciliari nolit, se quam constituerant concordiam non confirmaturos. Rex quod se inscio pacem confecissent, & Marianus, Matthæusque Oria suo obtemperaturos imperio pollicerentur, tractandis pacis condicionibus animum conuertit.

A. D. V. Id. Iul. quod Rex iustis legibus, & æquis condicionibus bellum componere cupit, Sanlurij oppido pax Mariano datur: confirmaturque. Iurisiurandi religione Marianus obstringitur, se fidelem Regi perpetuo mansurum: & vna cum Matthæo Oria supplicem se profitetur: & ad Regis pedes iacuit. Sed Oriæ insigni scelere, atque perfidia pax ea, paucis interiectis diebus violatur: & rebellione facta Mariano animos addidit: vt ope, atq; auxilio Oriarum totius insulæ ditionem, & propugnacula obtinere speret.

Compositis, quoquomodo Rex se expedire potuit, transmarinis rebus, A. D. VII. K. Sept. Caralitano portu nauim conscendit: & vniuersa classe Alguerium versus prætervehitur. Comitis portum ingresso, cum classem soluturus esset, certi à Mariano nuntii referunt, Vrisenses Galluræ oppidanos, Regis imperio non parere, neq; arcem tradere: quod Marianum præstare debere, ex pacto conuenerat: vt quo in statu res collocatę essent, appareret: qui deterior esse non poterat. Nihil enim se absente, pro fide Marianum facturum Rex arbitratur: cū præsentis, & victoris imperium neglexisset: vir animi, belliq; obstinatissimus: & qui belli moram redimere tantummodo videbatur: & insita pertinacia æqua semper aspernaretur. Cessit itaq; Rex ei, quem bello deuicerat.

A. D. IIX. Id. Sept. Rex Comitis portu egressus imposito exercitu naues soluit. Idonea tempestate vsus, A. D. II. Id. easdem terram attigit Laletanorum. Ad Betulonem, haud procul Barcinone quietam nactus stationem anchoras iacit.

Iulio mense Fredericus Dux Athenarum, & Neopatriæ Iohannis Athenarum Ducis F. Frederici Regis N. Blascus Alagon Comes, quorum virtute, atq; potentia Catalani, quibus Siciliensis respublica sustinenda tradita fuerat, sustentabantur, mortem obiere. Ludouicus Rex Attica, & Neopatrēsi ditione Fredericum fratrem donat. Cum nihil mali esset, quod nostri in ea expectatione rerum non sustinerent, Artallus Alagon Blasci F. Mistretæ Comes insigni laude suas opes, viresq; omnes Claramontiis opponit.

A. D. XIIX. K. Nou. Ludouicus Siciliæ Rex annum agens XVI. Iacii moritur. Catanę sepelitur: in cuius locum Fredericus frater sufficitur: annos natus XIII. Ludouicus ex concubina Antonium & Ludouicum Aragonios filios reliquit: & Antonius Beatricem Petri Exericæ natu maximam filiam in matrimonium duxit: & successionis Exericiensium ditionum spes eum est frustrata.

FREDERICVS PETRI II. F. SICILIÆ REX DVX ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

Erat in procuratione regni Siciliæ, propter Frederici pueri ætatem Euphemia soror & cum intestinarum seditionum vi, belloq; externo omnia turbarentur, non quod antea acciderat, inter Catalanos, & Claramontios diffidia modo vigent, sed inter eiusdem nationis familias, earumq; cognatos, atq; propinquos. Neque ad regalia statim insignia, nomenve regium adsciscitur Fredericus: quoad cum Artallo Alagonio, aliisq; proceribus paciscatur. Ea tempestate res Siculę in vltimum decidunt discrimen: sacris ab Ecclesia interdictis: bello acerrimo à Iohanna regina inlato: deficientibus etiam ab imperio, ac regio nomine Claramontiis: ac Rege demum ipso puero vecordi, ac pęne amenti, & femina regni gubernacula moderante. Primus ex Siculis Regibus Fredericus ditionis Athenarum, & Neopatriæ titulum vsurpat: & posteris Regibus tradit.

Caroli

Caroli Nauarræ Regis iussu Carolus Hispanus Alfonsi F. Ferdinandi nepos, Regis Alfonsi Castellæ pronepos Franciæ Connestabulus Aigle oppido, in lecto iacens interimitur. A Francorum Rege socero Nauarrus dissidens Ducatus Burgundiæ ditionem repetit tamquam maternam hereditatem. Regina enim Iohanna Nauarri mater Ludouici Hutini Francorum Regis F. erat: & Margaritæ filiæ primigeniæ Roberti Ducis Burgundiæ. Præterea Campaniæ, & Briæ Comitatus repetit. NAT. CHR.

Decembri mense Rege Perpiniani commorante Nauarrus, qui à Rege Francorum socero defecerat, Iohanne Cruzatæ Tudelensi Decano internuntio, vt Rex Eduardo Angliæ Regi, aduersus Francum fœdere adiungatur, summopere contendit: & Constantia Mariæ Aragoniæ Reginæ sororis filia Eduardo Waliæ Principi Angliæ Regis filio nubat. Rex, qui Franci amicitiam complexus fuerat, artiorique fœderis vinculo ei adiungi concupierat, ea fœdera pactione nuptiarum Constantiæ filiæ, quæ mox Frederico Siciliæ Regi nupsit, recusat. Quin in ea sententia perstat: vt Iohanna natu minor filia Ludouico Francorũ Regis filio nubat: interuentu Iohannis Armeniacensis Comitis regni Galliæ procuratoris: & ob eam causam Carcasonensis Senescallus ad Regem Perpinianum legatus fuerat.

Rex Auenionem, summi Pontificis conueniendi causa proficiscitur.

Festo Natiuitatis Domini die, Auenione Rege assidente, sacra à Pontifice Maxim. summa religione, sollemniq; cærimonia conficiuntur. Peractis sacris, in eodem sacello Dianium Contestanorum oppidum, vetustate antiquissimum, ac portu insigne, Comitatus honore, tituloq;, à Rege decoratur: quo Alfonsum Petri Ripacurciæ Comitis filium patruelem fratrem a Rege donatum, Regis commentariis proditur. 1356.

Pontifex de tradenda à Rege, condonandaque Genuensi ciuitati Corsica insula consultat: de republica deliberationem suscipiens: quod potestatis Ecclesiæ, ac supremæ ditionis esset: modo Regi ius propriũ supremumq; dominatũ Genuenses excipiant, sanciantq;: & tributũ quotannis pendant. In se magnopere exposcere Pontifex testatur: quod Genuenses, mediæ eius insulæ partis, qua ante CC. annos à summo Pontifice, se fuisse donatos contendũt, certum sibi ius prætenderent. Rex L.M. florenorum annuum tributum sibi pensitari postulat. Inter eas conditiones Mediolanensis princeps ius suũ persequitur: quod Vicecomites, qui Mediolani dominati fuerant, in Galluræ ditione ex successione, atq; agnatione filiæ Nini Galluræ Iudicis ex Vicecomitum gente prognati, quæ Ricardo Camino Treuisĩ domino nupserat, sibi vsurpauerant. Sed eæ controuersiæ, neque tolluntur Pontificis interuentu, neque sedantur. Pontifex aliqua in re gratificari Regi cupiens, canonicis sanctionibus Constantiam Regis filiam, quæ Frederico Siciliæ Regi consanguinitate propinquo nuptura erat, soluit: contentionemque omnem, quæ Siculo Regi cum Ecclesia vertitur, Bononiensi, Prænestino, & Magalonensi Cardinalibus committit.

Ianuarii mensis initio Rex Auenione Perpinianum reuertitur.

Franciscus Periliosius Ianuario mense Perpiniani legatione ad Francorum Regem suscepta de matrimonio Iohannis Gerundæ Ducis, vni ex Regis Francorum filiis adiungendo: & Euphemia item Reginæ sorore, Petri Siciliæ Regis filia Alanzonio Comiti in matrimonium tradenda, mandata retulit. Præterea Rex deliberat, vt Blanca, & Iolans Euphemiæ sorores matrimoniis Francorum procerum Regis propinquorum, aut affinium collocentur. Retulit etiam de Isabella Balearici Regis filia Iohannis Comitis Armeniacensis filio in matrimoniũ collocanda: adeo Rex omni fœdere, atque cognatione regiam Francorum stirpem sibi deuincire studet. Isabellæ à Rege dos ex ea summa dicitur, quæ Iacobo fratri Balearici filio pretii Mompellerii dominatus, à Francorum Rege constituta fuerat.

Quod Francorum Rex Carolum Nauarræ Regem captum in custodiam tradidisset, Gasto Foxẽsis Nauarri affinis Perpinianũ Iulio mense contendit: summoq; opere adnititur, vt Rex a Gallico fœdere deflectat: & Nauarro affini, atque oppresso opituletur. Aragonius summa stabilitate, atque constantia, in amicitia Franci permanet. Francorum enim Rex Iohannem Thalemardem consiliarium, & Petrum Statislem quæstorem ad Regem legauerat, vt de iniuriis à Nauarro sibi inlatis, & cum ignominia regi decoris impositis Regem perdocerent.

Martii K. Rex Ausam nobilem quondam vrbem, quæ Ausetanis prouinciæ Hispaniæ Citerioris populis nomen indiderat, & calamitosorum bellorum euentu, Maurorum in Hispanias irruptione, ad Vici nomen, & miseram conditionem redacta fuerat, comitatus titulo, atq; honorario munere donat. Regionẽ IV. M. P. vrbi continentẽ cõtribuit: atq;

NAT. CHR.

eo honore, ac ditione Bernardinum Capreram Bernardi Capreræ ex Timbore Fenolletia primaria femina F. donat: Comitemq; Ausonensem appellat.

Cum biennio pacis condicionibus tractandis Regis legati Auenione adsedissent, neque Rex æquitatem reiiceret, Genuenses ius, fasque omne insolentius aspernantur: quod Matthæus Oria fœdere violato Oriam arcem occupasset: & plane hoc spectant: vt eo duce bellum geratur. Sardis contra fœdus auxilia missa.

Classe comparata, vt Sardois rebus subueniri possit, summis difficultatibus affectis, Rex Gilabertum Scintilliam exercitui præficit: armatura varia peditatus, & equitatus, instructo. Cum Barcinonensi statione classis ea soluisset, & ad Illiberitanum portum militares copiæ Mai mensis fine naues conscendissent, Iulii K. alto prouehuntur. Galcerandus Fenolletius Lugudoriæ regioni præficitur.

BELLVM CRVDELE ET EXITIABILE A CASTELLÆ ET ARAGONIÆ REGIBVS VTRIMQVE SVSCEPTVM.

Atrox & intestinum bellum inter Aragoniæ, & Castellæ Reges, vtrique non grauissimorum modo inter se motuum, sed pæne exitii causa fuit. Franciscus Periliosius IX. actuariis nauibus præfectus, quæ Francorum Regis stipendiis, in Cataloniæ stationibus armatæ, instructæq; fuerant, & in Veneticum Oceani litus nauigaturæ erant, Herculeum fretum prætereuectus, cum Gaditanum portum subire vellet, naues duas Placentinorum, qui mercaturas fecerant, inuadit: & coram ipso Castellæ Rege: Iudicra forte exercitatione, & thynnorum captura ludibundo litus incursante, intercipit: diripitq;: neq; Gutterio Gomezio Toleto internuntio, vt liberarentur Regi pręsenti, & roganti honos, aut respectus habitus: quod Genuensium hostium esse dicerentur. Præda accumulata, non satis ducens Periliosius Regis præsentis imperium sibi ludibrio esse, ostio Bætis fluminis inuectus XVI. M. P. apertissime prædatus, nauigationi intentus, in Gallaicis portubus piraticam facit. Petrus Castellæ Rex sæui alias, & præferocis animi ira exardescens, & pro rei indignitate concitatus, cum Egidium Velazquium Segouiensem, aulæ regiæ Prætorem Barcinonem res repetitum legasset, & is quod ius, ac pacta fœdera Rex imminuisset, atq; violasset conquestus esset, & Regem commonuisset, vt Gonzaluum Messiam, & Gomezium Carillium, qui in Castella res nouas moliti fuerant, ex Aragonia pellerentur: atque Episcopus Segontinus, qui se in Aragoniam receperat, captus attineretur, & Rex pollicitus esset, se eos proceres regni finibus exacturum, Catalanos, Aragonensesq; mercatores, quotquot Hispali, aut aliis in locis fide publica commorantur, cum bellum indictum non esset, in vincula coniici, & eorum bona publicari imperat. Præterea expostulat, Periliosium sibi constrictum dedi. Regi Aragonio, se ius, iudiciumque in Periliosium, si iuris actio cōstituatur, seuere administraturum recipienti, pollicentiq; bellum indicit: prouocatq;. Mirum inde quanta rerum moles: quotiens in extrema summi discriminis ventum. Acerbissimo enim bello res cum grauissimo, & præpotenti hoste fuit.

Cum Rex omnibus rebus imparatissimus necessarium, ac subitum bellum suscepisset, Murtiensis regni, & Molinæ confiniis geri cœptum est: atq; eo impotentius concurritur vtrimq;, quod proximi regionibus concitantur. Deseruerant Aragonii incolæ finitimas sedes: & in munitiora loca, aut in auios, siluestresq; montes confugerant: & desperata plurium oppidorum propugnatione, in arces concessere: multaq; ignobilia oppida deserta à suis, in hostis venere potestatem.

Castellæ Rege mentis insania, atque furore, & ira efferato, atque præcipite, vires omnes regni concitantur. Aragonius acerbitate itidem morum, & animi pertinacia, atque obstinatione, cum lacessitus esset, inimici vlciscendi causa acrius, grauiusq; in id bellum incumbit.

Didacus Garcias Padillia Calatrauensium Magister, magnis equitatus, peditatusq; copiis in Valentinum agrū inuadit. Chinosam, & Montem Noueriū vi expugnat. Requenenses VII. Aquas, id Valentino oppido nomen est, irrumpunt. Molinenses Darocensibus finibus incursantes eius ditionis agrum deuastant: aliquot vicos depopulantur: & Oculi nigri, & Blancæ oppida exuruntur. Gallicantinum campum, & Fusetios fines incurrunt.

Vniuerso regno in bellum instincto, Lupus Lunensis Comes, Blascus Alagon, Petrus Luna, Iohannes Martinius Luna, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, & Iordanes Peresius Vrriesius Gubernationis regni procurator regni Aragonię confiniis duces pręficiuntur. Valentini regni ductores Alfonsus Dianiensis Comes, & Petrus Exerica: ille vltra Sucronem amnem, hic citerioris prouinciæ præfectus constituuntur. Valentinæ ciuitati imperatoria dignitate Raimundus Berengarius Regis patruus pręficitur. In Aragonia rebus

busbellicis administrandis præcipui consiliarii admouentur Michaël Peresius Zapata, Iohannes Lupius Seselius Iustitiæ Aragonum Præfectus, Michael Gurrea, Petrus Iordanis Vrriesius, Lupus Gurrea ex procerum familia, regio cubiculo præfectus, & Lupus Gurrea qui Gurreæ oppido dominabatur. NAT. CHRI...

Quod Rex vereretur maiorem belli impetum in Aragoniæ fines irrupturum, contentionemq; omnem armorum eo incursuram, vt furentes, ac violenti hostium conatus comprimantur, Calataiubii, atq; Darocæ emunito situ, præsidiorum apparatu arces, castellaq; eorum conuiciniorum obstrui imperat. Nam Almansæ aditus, & ea regio, quę Arabum lingua, quod Spartarii campi aquæ egentissimi sint, Montaragonis Manxę nomen inuenit, nunc vero interuerso cognomine Aragoniæ Manciam vocant, ad ducendum bellum minime apta visa sunt: neq; diuturno tempore exercitũ alere posse: quod quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus hostes subleuari sit necesse.

Lupus Lunæ Comes, signis collatis cum Guterio Ferdinandio Tolero Molinensium conuiciniorum duce confligit. In eo certamine Gomezius Carilius Guterii F. occumbit. Vici supra L. & Requenæ suburbana nostrorum incursione conflagrauerunt. Direptis, & incensis proximus vicis, vagi, palantesq; circumiecta populantur. Vterque ita bellum gerit, vt neq; inferre differat, & intra fines suos accipiat: neq; aliud vniuersis regionibus agi, quam bellum apparari.

Cum vero nuptiæ Ludouici Andegauensis Comitis Francorum Regis filii, & Iohannæ Regis natu minoris filię in Septembrem mensem reiectæ essent, & eam ob caussam bello intestino sequente, Rex Perpiniani resideret, maximum illud prœlium inter Francos, & Anglos in Pictonibus est commissum: quo & exercitus Gallicus funditus deletur, & Iohannes Francorum Rex in Eduardi Waliæ Principis potestate captiuus remanet. Ea calamitate res Gallicæ in summum discrimen decidunt: & Ludouicus, quod ita e republica esse existimaret, Iohannæ conditione repudiata, Mariam Britanniæ Ducis F. in matrimonium ducit.

Constantię natu maiori F. sponsalia parum fauste, feliciterq; Perpiniani, A. D. XI. K. Octob. celebrantur. Nam cum in Sardiniam profectura esset, vt inde ad Fredericum sponsum Siciliæ Regem transmitteret, nuntius Regi aduenit, Mamertinorum ciuitatem a Rege defecisse: & Ludouico Regi, & Iohannæ Reginæ eius vxori se dedidisse. Id proditione Nicolai Cæsariæ A. D. V. K. Decemb. patratum: cum Messanæ Blanca, & Iolans Frederici Regis sorores, & Conradus Oria Siculorum classis præfectus demorarentur. Claramontiorum præterea factione vigente maioris insulæ partis hostes potiuntur.

A. D. VI. Id. Nouemb. Pinę oppido, ad Hiberi amnis traiectum Henricus Trastamaræ Comes, qui Castellæ Regi fratri perpetuus hostis semper fuit, & eius arma deserens, belli adorandi nostris auctor erat, Regi Aragonię se vti subditicium addicit: & iurisiurandi religione fidem suam astringit, se Regi operam, in fraterno bello nauaturum: & regis auspiciis militaturum: cuius expeditionis caussa ex Gallia, in quam extorris profugerat, aduentarat. Complures arces, atq; oppida in Aragonio, & Valentino regno, & Cataloniæ Principatu Henrico traduntur: atq; eæ ditiones præcipuæ illi attribuuntur, quæ Leonoræ Reginæ, & Ferdinando, & Iohanni Regis Aragonii fratribus dotis nomine & hereditario iure obuenerant. Iurisiurandi fide Henrico obstringuntur, Regem fœdera cum eo pacta obseruaturum, Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, Petrus Oscensis Episcopus regius Cancellarius, Episcopus Turiasonensis, Bernardus Capreia, Blascus Alagon, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Lupus, & Michael Gurreæ, qui inter proceres censebantur, & Gonzaluus Ferdinandius Heredia. Ex eo Aragonis exercitibus ductores præficiuntur Lupus Luna, & Henricus Comites. Exitiosa in Regibus odia, & immania excitantur.

Valentinis finibus Castellę Rex ad bellum incumbens, quod Ferdinandus Regis Aragonii frater Alicantum, & Origuelam oppida sibi tradidisset, Murtię copias omnes in vnum cogit. Sed Dianiensis Comes, & Petrus Exerica Alicantensem arcem & situ, & opere munitissimam a Castellanis ereptam recuperant. Cardonensis Vicecomes, Dalmatius Queraltius, Raimundus Alamanus Ceruilionius, & Petrus Galcerandius Pinosius Catalanarum copiarum ductores subsidio Valentinis rebus accurrunt. Exteras Gallorum copias Fuxensi Comite, & Narbonensi, & Conseranensi Vicecomitibus, & Rogerio Bernardo Fuxensi Vicecomite Castelliboni Lupi Lunensis Comitis sororis filio, & Montlesano Comite ductoribus Rex ad se arcessendas curat, vt præpotenti hosti resistere posset.

NAT. CHR. A. D. IX. K. Ian. Ludouicus, & Iohanna Regina eius vxor Messanæ regio apparatu excipiuntur. Blanca, & Iolans Frederici Regis sorores Neapolim ablegantur.

Cum Frederico Regi, præter Catanam vrbem & aliquot arces, aduersa eius fortuna nihil reliquum esse, ea tempestate voluisset, Siculique pæne omnes in Reginæ Iohannæ fide manerent, Constantia Regis F. triennium demoratur: quod ad virum tuto perferri nequit: quoad Siculorum res, & totus Frederici status in vnius Artalli Alagonii Comitis virtute, atq; præstantia defixus, mirabili rerum conuersione instaurari potuit.

Anni huius fine cum Innocentius P. M. in Cardinalium collegium sex insigni religione, & doctrina præstantes viros cooptasset, Nicolaus Rossellius Maioris Balearium insulæ ciuis amplissimo eo sacerdotio collega adsciscitur. Is Aragoniæ prouinciæ, Prædicatorum instituto, multos annos præfuerat: & causis fidei quæsitor, iudexque præsederat.

1357. Graue bellum ad Molinæ confinia à Castellæ Rege conuertitur: maximoque conatu, atque impetu infertur. Rex obuiam hosti processurus Carinienæ festum Natiuitatis Domini diem concelebrat. Darocam, ad conuentus agendos, finibus appropinquans, statim commigrat: sed Castellæ Rege Molina egresso, & II. M. CC. equitum copias ducẽte, iam prope hieme confecta, ne prœlium inuitus committat: quoad externis auxiliis exercitus suppleri possit: quorum ductores erant Fuxensis Comes, Narbonensis, & Conseranensis Vicecomites, & Rogerius Bernardus Fuxensis Castelboni Vicecomes: Lupi Lunensis Comitis sororis F. Cæsaraugustam regreditur. Cùm præcipuæ arces in regni finibus firmarentur, Turiasonensem tractum, & ea oppida, quæ ad Borgiensem fluuium sita sunt, tuenda, & propugnanda Petrus Peresius Caluillius Turiasonensis Episcopus, Lupus Gurrea ex proceribus, qui Gurreæ dominabatur, & Michaël Gurrea, ac Iohannes Peresius Caluillius egregii, & præstantes ductores suscipiunt.

Ingenti, ac terribili bello conflato, auxiliis ex vniuersa Hispania vtrimque confluentibus, Ferdinandus, & Iohannes Regis fratres M. equitum, & II. M. peditum ductores, cum Valentini regni fines incurrerent, Benilupam oppugnare adorti, omissa spe, per vim, atque arma irrumpendi, detrimento accepto reiiciuntur. Alicantensem inde agrum, hortosque vastantes regni finibus excessere. Iohannes Regi Castellæ adiungitur: qui Sisamonem castris obsidet: & altera exercitus parte Cubellum circumsidetur. Hæc omnia celeritate ingenti acta, omnisque vis belli in Celtiberiam vertitur.

Præsidiis arces cum firmarentur, neque regiæ copiæ, quamuis distractæ non essent, præpotenti aduersario pares esse possent, Rex bellum sibi ducendum ratus, & ad callida consilia conuersus enititur, vt Fredericus S. Iacobi ordinis Magister, & Tellius qui Viscaiæ dominabatur, Regis Castellæ fratres, Iohannes Cerda Ludouici Telamonis Comitis, & Fortunatarum Principis F. Aluarus Peresius Guzmanus, atque alii Castellani proceres a suo Rege deficientes, transitione facta, sua signa sequantur. Cerda, & Guzmanus, quos priuatæ accendunt iniuriæ, domesticasque contumelias vlcisci concupierant, quod Alfonsum Ferdinandium Cornelium socerum Rex morte affecisset, & Aldonciam Corneliam Guzmani vxorem contubernii necessitudine sibi coniungeret, cõfiniorum præsidia deserentes, & in Bæticam properantes, intestinũ bellum tanta confidentia, & temeritate inferũt, vt prouinciam pæne omnem cum Aragoniæ Rege partiri sperent: & Regi Hispalim, Cordubam, Algeziram, Gades, Iaenium, Tariffam, & alias insignes vrbes suopte ingenio attribuant: reliqua omnia sibi vindicent.

Februario mense, cum Celtiberiæ finibus omnem belli molem inclinaturam hostis censeret, denuo in Aragoniam ea regione irrumpit. Bordaluam vi expugnat: castellum, cum spes omnis in mœnibus, non in viribus esset, præfecti ignauia deditur. Cum Embitum oppidum ipse Rex irrupisset, & castellum ingenti balistarum, & tormentorum molitione labefactaretur, summa vi propugnacula defensa sunt: & locus erat munimento, naturaque tutus: quoad Simon Lupezius Tolon præfectus sagitta confixus mortem oppetit: cuius stabilis virtus arcem tutata erat.

Guilielmus S. Mariæ in Cosmedin S. R. E. Cardinalis pacificatoriam legationem obiturus, A. D. V. Id. Febr. Cæsaraugustam aduenit. Recta Deciam ad Regem Castellæ pergit: quo in loco ingentes copiæ militares conuenerant. XV. dierum indutias paciscitur.

Indutiis violatis, præcipiti furore Castellæ Rex Turiasonem circumsidet. A. D. VII. Id. Mart. in vrbem irrumpit. Ciuitatem diripiendam militi tradit: diditurq; arx, quã Cinctum vocant: Rege nullis militaribus copiis coactis Cæsaraugustæ adsidente: quod arces, castellaque præsidiis firmare constituisset. Sed quod neque eo in loco se tuto esse arbitraretur,

retur, tantis subito difficultatibus obiectis, Cæsaraugustanam arcem Regiam, Aliaferiam vocant, & omnia vrbis propugnacula obstrui, munirique imperat, præsidiisque maioribus firmat. NAT. CHR.

Exitioso, intestinoque bello, non modo domi in Aragonio, & Valentino regno, sed in Sardinia, & Sicilia aduersus nostros sæuiente, quam misera, & calamitosa sit Galliarum condicio, hinc perpendi potest: quod Iohannes Armeniacensis Comes Gothicæ prouinciæ procurator, summopere a Rege contendit, vt militares manus ex Aragonia, & Catalonia ducere sibi liceat: quæ Regis Francorum stipendia Anglico bello mereri velint. Cum Cæsaraugustam Garinum Abehiri dominum eam ob causam delegasset, Rex Castellanorum copiis, quæ suis merent stipendii, libens si abire malint, permittit: modo ne iis stipendiis militent, quæ Trastamaræ Comes Henricus, Iohannes Ludouici Telamoni Comitis F. & Aluarus Perezius Guzmanus a Rege promereantur.

Tum Aragonia maximis concussa est motibus. Martio mense exacto, hostis Borgiam circumsidet. Fuxensis regiis auspiciis militaturus in Aragoniam venit, Magalionemque contendit: quo Rex obuiam hosti processerat, vt obsessis Borgiensibus subueniat. Altera vero ex parte Albretius eiusque fratres Turiasone hosti adiunguntur: qui VII. M. equitum Hispanæ armaturæ, & II. M. leuis armaturæ, quos Ginetes vocant, & maximo peditatu exercitum confecerat. Rex copiis multo inferior insigni virtutis præstantia, parem se belligerando præstat: atque hosti occurrens, prope Borgiam, collem occupat: loco situque munitum: Molam appellant. Hostis cum prœlio signa inferret, aciemque instrueret, & leuia certamina consererentur, nostri hostem insultantem, atque acriter irrumpentem supprimunt: neque certamen loco confisi, signis collatis detrectant. Hoste Turiasonem regresso, ac Rege Magalione demorante, cum Legatus Apostolicus conditionibus pacis tractandis animum intenderet, eo rem deducit: vt omnibus in rebus, quæ in controuersiam vocantur, Reges aliquot arbitris, atque disceptatoribus, suo interposito vtantur. A Rege Castellæ Iohannes Ferdinandius Finestrosa regio cubiculo præpositus, Iohannes Alfonsus Benauidius, & Innicus Lupius Horoscius, & nostrarum partium Petrus Exerica, Bernardus Caprera & Aluarus Garias Albornozius arbitri dati. Legatus indutias ex A. D. VI. Id. Mai in festum D. Iohannis proximum, atque ex ea die in vertentem annum paciscitur: aliique L X. dies adiiciuntur: qui induciæ appellantur redditiriæ.

Turiaso, quæ pacto conuento, XV. dierum spatio Legato tradenda erat, non libera, præsidioque vacua, sed Castellanis habitatoribus, atque equitum turmis obsepta relinquitur. Traditis a Rege, vt conuenerat, Alicanto, & eius arce, atque Aquis Alicantensis agri, Legatus ea fraude violatas indutias diiudicans, A. D. VI. K. Iul. Tudelæ in æde beatæ Mariæ, coram Conuenate, & Turiasonensi Episcopis, Garcia Peresio Regis Castellæ procuratore, Berengario Apilia, Francisco Romano pro Cancellario, Iacobo Ezfario, & Iacobo Hospitali Regis Aragonii consiliariis, lata sententia Castellæ Regem in dirarum obnuntiationem incidisse, & eius regna sacrorum interdicto subiici pronuntiat. Eo magis hostis excitata immanitas.

Reges in bellū tota mēte, atq; animi impetu incūbentes externa auxilia arcessūt. Hostis Eduardi Normanorū Ducis, & Angliæ Regis ei⁹ patris opera suas fortunas fulciri sperat. Carinenam Rex conuentum indicit, agitque. Equitatus grauis, leuisque armaturæ tuendis regni finibus instituitur: & Petrus Regis patruus ductor præficitur. Petrus Luna Borgiensi regione, Iohannes Martinius Luna Calataiubiensi, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Darocensi, & Iohannes Simenius Vrrea Montalbani præfectus Turolensi equestribus copiis hostibus opponuntur. Cæsaraugustani muri, & propugnacula fossa, valloque muniuntur: ac duces præsidiis, confiniisque præficiuntur. Iohanni Lupio Sesesio Iustitiæ Aragonum Præfecto militaris imperii munus committitur: & omnes ciuitatis vires ad eius ductum applicauerunt: vicariusq; succedit in eo munere, eiusq; partes suscipit Ferrarius Nuza. In ea trepidatione, ac tumultu res versabantur, ac si ad portas hostes castra metatus esset: & omnibus vrbis regionibus tributim, & centuriatim descriptis ordinibus, duces delecti: vt quisque eis tuendis, conseruandisque aptior præesse posse visus est. D. Paulli regio, qua magna vrbis pars continetur, ad Innici, & Bartholomæi Lisonum ductum traditur: & D. Mariæ regio, quæ plena erat virorum præpotentium sic, vt nulla tota vrbe frequentior haberi posset, Martino Lupesio Nuzæ Ferrarii F. est attributa. S. Iacobi Saluatoris, S. Nicolai, S. Iohannis, & S. Michaelis regionibus duces delegati Ferdinandus Lupesius Sesesius, Simon Gurdus, Raimundus Tarba, Nicolaus Hospitalis, & Sanctius Paternueius Cypresii Paternueii F.

NAT. CHR.

Rex Ludouicum Caroli Nauarræ Regis fratrem pacto fœdere deuincit: ne Castellæ Rex eum ad se traducat. Ea re constituta, Turolium A. D. VII. K. Nou. ingressus Bernardum Capreram, Bernardum Thousium, Bernardum Olzinelliam, Franciscum Romanum pro Cancellario & Petrum Iordanem Vriesium domus regiæ præfectum Oscam ad Apostolicum legatum nuntios præmittit.

A. D. XII. K. Decemb. Oscæ Legatus Apostolicus sententiam pronuntiat: qua Castellæ Regem ob violata pacta C. M. marcharum argēti pœna mulctat: a fidelium communione arcet: & diras grauiori obnuntiatione infligit. Decretis Apostolicis edicit, vt Eduardus Angliæ & Petrus Portugalliæ Reges Leonora Regina, Regis Aragoniæ nouerca, & Ferdinandus eius F. Princeps Walliæ, Lancastriæ Dux, Ludouicus Nauarræ Regis frater Armeniacensis, & Leguni Comites, Albretius, eiusque filii, ac nepotes coniunctione, communicationeq; Regis Castellæ, quod execrationibus deuinctus esset, arceantur: neue illi opitulentur.

A. D. VII. Id. Decemb. in silua conuallis, quæ Callis Puteoli vocatur, territorii Albarraziniensis, vasta quadam in solitudine, Berengario primum Apilia, mox Acatto Murio, & Petro Cima, demum Bernardo Caprera internuntio, ac fœderis interprete Rex, & Ferdinandus eius frater, ad colloquia, secretosque congressus perueniunt. Ferdinandus Regi se addicit: procurationeque regni donatur. Cum Rex Turolii commoraretur, Suggerius Garcias Garciæ Suggerii Toleti F. cuius consilio Tellius Henrici Trastamarensis frater se ad Aragonium Regem traduxerat, & ad eius partes, & arma conuerterat, pollicetur, se daturum operā, vt Gonzaluus Gonzaluius Luzius, quem Castellæ Rex Turiasonis vrbis propugnationi ducem primarium præfecerat, vrbem Regi dedat. Rex spōdet, si vrbis propugnacula sibi tradantur Luzium XL. M. nummorum aureorum, quos Florenos nuncupabant, donaturū: & X. M. Suggerio repræsentaturum. Ea res interuentu Bernardi Capreræ, Gilaberti Scintilliæ, Petri Iordanis Vriesii, & Matthæi Mercerii sancitur: quæ minime irrita euasit.

Rex, vt vitia Sardorum totiens deficientium, ac fraudes ignominia notet, ac mulctet: Galluritanam regionem, & præfecturam, quæ antea in Sardinia regni, Iudicatusque nomine censebatur, in posterum regio decreto Luquidonesij, & Caralitani promontorii cognomine appellari, vsurparique imperat. Bernardum Guimeranum ei regioni gubernatorem, procuratoremque præficit. Caralitanæ regionis gubernatio Olfo Prochytæ traditur: & copiarum ductores Berengarius Carrozius, Iohannes Carrozius, Emmanuel Entenza, Vmbertus Dezgatellius, Raimundus Emporitanus, & Franciscus S. Clementis rem bellicam administrant. Procurationi Luquidonesiæ Algueriensis, & Sacerensis ciuitas contribuuntur.

Matthæo Oria, qui diu in defectionem reciderat, vita functo, datur opera, vt Branca Oria Brancaleonis Matthæi fratris filius, ad quem hereditas peruenerat, Regi se dedat, addicatque. Oppida, ac possessiones publicatæ illi tradantur, liberenturque. Sed summa inconstantia, atq; animi mobilitate, & perfidia, modo se obeundæ hæreditatis causa Regi dedendo, modo ab eo deficiendo Mathæum patruum infidelitate, longe prætergreditur. Arborensis Iudex tributa Arborensis ditionis nomine pēsitari solita Regi pēdere renuit.

Maior Siciliæ pars à Claramontia familia, quæ a Rege defecerat, opprimitur: & Neapolitanis regibus Messanæ vrbis potitis, cuius ex Italia non solum introitu, sed omnio aditu Siculi arcentur, intercluduntur que, Fredericus Rex summo in discrimine versatur: neque vllum aduersæ eius fortunæ perfugium, nisi in soceri Regis auxiliis relinquitur, tam infirmis ac longe remotis. Pactorum tamen sponsalium conditionibus initis, Rex summopere elaborat, vt generum Pontifici, Ecclesiæque conciliet. Neapolitani Reges veriti, ne Aragonia classis labantibus rebus opem ferat, Messanæ bellum, quod instat, gerere approperant. Iacim oppidū Catanę propinquū obsident: sed cōstantia, ac virtute Artalli Alagonii Mistretæ Comitis, Francisci Intemelii Comitis Golisani & Guilielmi Peraltæ Calatabellotæ Comitis, qui circiter II. M. CC. equites delectos coegerant, & duabus Catalanorum actuariis nauibus, quæ forte ad Catanensem stationem appulerant, & tumultuaria alia classe adiuncta, noctu V. hostium actuarias adoriuntur, dissipantque: quarum tris intercipiunt. Obsidio Iaccitana deseritur: & hostes fugantur, atq; cæduntur. Raimundus Baucius, qui & vetustate generis, & maiorum gloria, & sua virtute floreret, in Siculorum potestate captiuus remanet.

Fredericus Rex, summa omnium rerum amissione, & desperatione recuperandi, aut stabiliendi regni Leonoram sororem Aragoniæ Reginam Siciliæ regno, donat: & Athenarum, & Neopatriæ ditionibus, & Comitatu Carinthiæ: qui hereditate materna illi obue-

obuenerat Isabellæ Reginæ Henrici II. Carinthiæ Ducis filiæ: qui, vti supra docuimus, NAT.
Bohemiæ regnum appetiuit. CHR.

Festus Natiuitatis Domini dies à Rege Valentiæ celebratur. Belamarinio, Maurusiorumque Regi aduersus Castellæ Regem hostem nimis ferum, atque capitalem amicitia adiungitur. Cum ea fœdera Innocentius maxime detestaretur, & hortaretur, vt ad pactionem cum vicino, & præpotenti Rege ineundam animum inducat: Rex, quod sibi tam crudeliter inimicus esset, & Ferdinandus frater auxiliis Granatensibus exitiosum bellum Valentino regno intulisset, externam opem, aduersus Mauros communes hostes, tam propinquos necessario arcessiuisse causatur. 1358.

A. D. X. K. Mart. S. Mariæ Pogio Valentini agri nascitur Leonora Regis F.

Castellæ Rex, quod Ferdinandus fratri Aragonio Regi se adiunxisset, animo irato, & percito, per ipsum indutiarum tempus, contra ius gentium acerrimum bellum Valentinis finibus infert. Fredericus S. Iacobi magister, Henrici Trastamaræ Comitis frater Iumillam oppidum, nostrorum præsidio munitum obsidet, quod paulo post vi expugnat: & in arcem irrumpit.

Turiasonensibus finibus Castellani Ferrelionio oppido, in Cauni montis tumulo sito potiuntur: neque tam sæuo animo præceps in nostros hostis concitatur, atque in ipsos fratres: in quos infensum eius odium cum funesto dissidio erupit: cuius imperio Fredericus eius frater, non tam perspicax ad cauendas fraudes, quā virtute cognitus, & bellandi arte in primis spectatus, & Iohannes Regis Aragoniæ frater crudelissima morte mactantur. Leonora Aragoniæ Regina amita, Iohannis mater, & Isabella Larensis Iohannis vxor Castri Xericiensis arce moritura contruduntur.

Violatis induтiis Rex, cum Gerundæ Mai mensis initio adsideret, Henrico Trastamarensi imperat, vt coacto exercitu in Castellam inuadat. Alcarracii Ilergetum oppido militarium copiarum recensione facta, Soriæ finibus bellum infert. Duxere in eo exercitu militares numeros Tellius Trastamarensis frater, Lupus Comes Lunensis, Blascus Alagon, Simon Vrrea, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus & Iohannes Martinius Lunæ, Philippus Castrensis, Raimundus, & Gombaldus Anglesolæ, Raimundus Spesius, Martinus Ruicius Focius, Petrus S. Vincentii, Gōbaldus Tramacetius, Iohānes Ferdinādius Vergua, Ludouic⁹ Cornelius, Iohānes Diazius Latro, Iohānes Remirius Arellianus, Atho Focius, Guilielmus Raimūdus Mōcada, Augerius Monfalconius, Petrus Mōcada, Petrus Ferdinandius Vergua, & Rudericus Diazius Latro. Seronē oppidū expugnant: & cum Alcazarensem arcem natura, ac loco munitissimam admotis machinis oppugnarent, obsidione liberata est. Rege omne id tempus Gerundæ commorante subsidia militarium copiarum ex Gallico delectu, Aimerico Narbonensi Vicecomite, Iohanne Greillio, quem Buchii Capdalem vocant, Arnaldo, & Bertrando Hispanis, Naiquero Guilielmo Sparræ domino, Guilielmo Pomerio, Arnaldo Rocafullio, & Hortæ Vicecomite fœderatis, amicisq; & aliis Gallis proceribus ductorib. cōparat: vt externi militis robore vernaculas copias fulciat. Rex perfidiæ probrum hosti obiectans, quod pactam induciarum fidem rupisset, ad pugnam prouocat: & hostem in prœlium deposcit: ea lege vt vicenis, aut quinquagenis, centenisve equitibus sociati, vno armorum iudicio, litem discernat: & proprio sanguine publicis damnis parentent: ac de fortunis omnib. ferro dimicent. Petrus Tomichius auctor est, Franciscum Romanum pro Cancellario à Rege Auenionem ad Innocentium P. M. legatum: vt Castellæ Regi læsę fidei actionem intenderet. Ita constitutum memorat: vt Bernardus Galcerandus Pinosius, qui id temporis Auenione resederat, quod solum exilii causa vertisset, ex Catalanis proceribus insigni virtute, & generis nobilitate præstans, coram summo Pontifice singulis diebus in frequenti consessu Castellæ Regem proditæ fidei arcesseret: & ad certamen prouocaret. Vt Rex, & Pinosius in eo discrimine, & dimicatione consociati Castellæ Regi, & alteri eius compari opponerentur: & ne Pinosius à Castellæ Rege reiici, aut repudiari posset, Regem decreuisse eum dignitate Balearici regni decorare: quod vere ne acciderit, an inaniter fuerit confictum penes auctorem fides sit. Satis certe constat, eam prouocationem, qualiscumque ea fuerit, ludibrio, ac despectui inimico Regi fuisse.

Cum bellum atrox, atque intestinum Regis ceruicibus immineret: hostis non terra modo se superiorem, sed nauali classe præstare posse iactans, Bæti flumine XII. actuarias naues optimo delectu instructas deducit: & VI. alias Genuensium adiungit. Contestanorum oram prætervectus, Guardamarem terra, marique circumsidet: & A. D. XVI. K. Septemb. vi expugnat. Cum arcem, cui Bernardus Cruillias præerat, magna cōtentione, machinarumque impulsu oppugnaret, subito maxima tempestate coorta, classis in litora

NAT. CHR.

depellitur, dissipaturque. Naues adeo tempestas afflixit, vt XVI. nautis, vectoribusq; vacuæ eliderentur: & naufragio interirent. Duæ reliquæ naues in Carthaginis portum refugiunt. Desperata arcis oppugnatione soluta obsidio est. Cum oppidum, disiectasque naues incendisset, & ab obsidione recessisset, magno accepto detrimento, atque ignominia Murtiam sese recipit.

A. D. IX. K. Sept. Epilæ, siue vt alii malunt, Tamaritio Litterensis regionis oppido nascitur Iohannes Henrici Trastamaræ Comitis F. patris in Castellæ regno futurus heres: cuius liberis, is fuit temporum motus, & tanta rerum conuersio, & Castellæ, & Aragoniæ regna subiicientur: cum hoc ipso tempore Henricus pater regis Aragonii stipendia mereret.

Vix dato spatio ad comparãdum de integro bellum, Lupus Lunæ Comes, Henricus, & Tellius fratres Farizæ, & Darocæ finibus gerunt. Mensam, & Vilielem oppida vi expugnant. Hostis ex Contestanis ad Celtiberos conuersus Almazano, ad Aragoniæ confinia substitit. Biruescam, & Torrigios vi expugnat.

A. D. II. Non. Sept. Barcinone Isabellam Balearici Regis F. Rex auunculus in matrimonium Iohanni Monferratensi Marchioni tradit. L. M. florenorum dotem dicit. Ea Balearico iuri, & Ruscinonensis, & Ceretanæ ditionũ, & Mompellerio dominatu Regi cedit. Iohãnes Coconati Comes, & Bonifacius Coconatus, ac Iohannes Ceresetus Trãsalpini proceres nouam nuptam domum deducunt: & Franciscus Periliosius ad virum proficiscentem apparatu regio comitatur.

1359. Almuniæ Rex festum Natiuitatis Domini diem concelebrat.

A. D XVII. K. Apr. Rex Alauesio campo hostium fines aggressus, Pharum castellum obsidet, atque vi expugnat. Scoparium vicinum oppidum adortus: castra prope Medinam Zelimensem metatur: oppidumque circumsidet: & natura, situque, ac præsidio munitissimum. Commeatu exercitum deficiente, ab obsidione desistit: igni ferroque regionem vastat: vt hosti solitudinem faciat: & in maritimas Cataloniæ oras subsidio accurrit: quod hostis magna comparata classe, in Laletanos circumuehi ferretur: vt maritimam eam oram tutari, & inimicum Regem à litoribus arcere posset.

Rex A. D. V. K. Apr. Cæsaraugustam introit: & rebus bellicis administrandis summæ auctoritatis, & singularis industriæ viros Archiepiscopum Cæsaraugustanum Iohannem Ferdinandium Herediam Ampostæ præfectum, Lunensem, & Trastamarensem comites, Petrum Exericam, & Petrum Lunam præficit. Quod viri ingenuitatis immunitate fungentes, quos Ermunios appellare consueuerant, lege, atque instituto more maiorum, Regi expeditionem bellicam capessenti adesse, non obstringerentur, nisi prœlium signis cum hoste collatis commissuro, aut arcem, castellum ve obsessuro: & signa militaria prosequi non consuessent, nisi trium dierum cibario pane conuecto: Rex Cęsaraugustanis ciuibus, qui se eo bello in Castellam inuadenti prosecuti fuerãt: quod ea immunitate, & militiæ vacatione perfungerentur, agnoscit, ac præ se fert, rem minime præiudicatam esse: & priuilegiis irrogatis statutum: consensurumque.

Guido Bononiensis Portuensis Episcopus S. R. E. Cardinalis regio genere ortus, cui & summa auctoritas, & amplitudo erat, a summo Pontifice in Hispaniam legatus, vt inter Reges conueniat, si ad pactionem contentio deduci posset, magnopere adnititur: quod tam atroci bello omnia in Hispaniarum regnis ruerent, atq; turbarentur. Sed hoste impetu animi, vincendique cupiditate raptim, turbateque ruente, cum contra immanem eius potentiam æquis conditionibus se muniri Rex sperat, iræ peruicax, & scelerum ferox spẽ omnem pacis perpetuo eripit: Ferdinandum Regis fratrem, & Henricum, Henriciq; fratres, & omnes, qui in Aragoniam refugerant, maiestatis crimine, insigni quadam nota, & ignominia condemnans: & quod immanitatem omnem superat, effera vi animi Leonoram Reginam amitam, ac Iohãnem Larensem stirpis regiæ feminam Tellii fratris vxorem crudeli morte afficit. Isabellam præterea Iohannæ sororem, quæ Iohanni Regis fratri nupserat, eius iussu veneno necatam ferunt.

Ne vmquam quieti, aut liberi à bello essent, ipsi etiam Reges propinqui, fœderatiq; passim fidem, iusiurandumque negligunt: cum nulla apud eos summæ amicitiæ, nulla coniunctionis esset reuerentia. Petrus Portugalliæ Rex nouis pactionibus Castellæ Regi sororis filio addictus, & cui in maritima expeditione classe opitulatur, hoc ipso tẽpore interuẽtu generi sui Ferdinãdi, aduersus eũ cũ Aragonio amicitiæ fœdera inire cõtendit.

Ferdinando Murtiense regnũ inuadere conante, & copiis omnibus Valentini regni cõparatis, IX. hostiũ actuariæ naues, & lembus subsidio accurrentes Carthaginis portum tenent,

NAT. CHR.

tenentes & Alicantum prouehuntur. Hostis Algeziris egressus, xxiix. actuariis, & iv lembis, & x. item longis nauibus Mahomatis Granatensis Regis, & LXXX. onerariis, Carthaginiensem portum subit. Guardamarem terra, mariq; obsidet, vix; potitur: & arcem expugnat: cursumq; ad Hiberi vsque ostium perficit. Garcias Gaufredus Loaisa Iohannis Garciæ Loaisæ F. qui Petrerii oppidi dominabatur, hostiles partes deserens se, atque arcem Regi cum Aluaro Nunnio fratre addicit. Legatus Apostolicus, qui Dertosam magna festinatione, secundo flumine iter præripuerat, vt Castellæ Regem ad induciarum pactionem pelliceret, in ipso ostii Hiberi aditu ventis, remisque in Cataloniæ oras properantem à contento cursu cohibere nequit. Ad ipsas fluminis fauces Lanzarotus Pezania Genuensis Portugalliæ classis præfectus x. actuariis nauibus, quas Portugallus Castellæ Regi in subsidium miserat, Castellanæ classi adiungitur.

Rex, quod in Sardoam, Siciliensemque expeditionem magnam classis partem conuerterat, incredibili celeritate classem adornat: instruitq;: cui Bernardinum Capreram Ausonensem Comitem, & Huguetum Cardonensem Vicecomitem ductores præficit. Vetusta ratio naualis disciplinæ magna seueritate à Bernardo Caprera, Iacobo Boscano, & Iohanne Lombarda est instituta. Sed hostis anteuertens xxx. actuariis, & aliquot lembis, & XL. onerariis nauibus A. D. V. Id. Iun. in Barcinonensem stationem subito, improuisoq; prœlio irrumpit. x. actuarias, quæ moli adhærent, & onerarias adortus summa vi oppugnat. Neq; nostri, aut Rex ipse animi præsentia in repentino vrbis terrore, minore animo, aut fiducia decertat: & copiis per litus prætensis, & nauibus, quas sagittariis, tormentisq; compleuerant, cum acre prœlium consereretur, magnaque animorum obstinatione vtrimq; certaretur, multi mortales, nequicquam opem ferentes ferro, ignique absumuntur: & magno afficiuntur hostes detrimento. Vt aqua eos prohibeant, ad Rubricati amnis vada certamen conseritur. Nostris compulsis, cæsisque hostes in Laletanam, Cosetanamq; oram incursantes in Ebusum insulam transmittunt: vrbemque obsident. Ausonensis, Gilabertus, & Berengarius Cruilliæ, Bernardus Margaritus, & Petrus Albertus nauibus, quibus præerant, in Illiberitanum portum ex alto inuehuntur. Mouit ea res præsentem Regem haud secus, quam si Barcino ipsa capta nuntiaretur: & A. D. IX. Kal. Iul. Barcinonensi statione, classe L. actuariarum vela faciens, A. D. V. Non. Iul. in Maiorem Balearium appellit: vt Ebusitanis difficillimo tempore subueniat. Hostis, cum Aragoniæ classis præsto adesset: omniaq; raptim turbarentur: tormentis, munitionibusq; derelictis obsessionem omittit: & perceleri cursu Carthaginis portum inuehitur: neq; eo portu omnis classis cursum conficit. Caprera Comitis Ausonensis pater, tanta auctoritate dux xv. longis nauibus partem hostilis classis Almeriam vsq; insequitur: & Castellæ Rex omni postea classe collecta Alicantum prouehitur.

Cum bellum summa vi gereretur, & in Valentini regni ciuitates eius vis omnis, tempestasq; terra, mariq; conuersa esset, Celtiberum prœlium cœptis interuenit. Quod Aragonii cum Castellanis ducibus, & eorum militaribus copiis dissiderent, & Rex eam sibi rē maxime cauendam, & prouidendam videret, Iordanem Peresium Vrriesium regni gubernatoré consilio Henrici Trastamarensis admouet. Præterea quod Henricus Imperatorio munere in Aragonia defungeretur, Cęsaraugustanū Antistitē Iohannē Ferdinandiū Herediā, Lunensem Comitē, Petrum Exericam, & Petrū Lunam cōsiliarios, ad eas deliberationes, quæ de re publica, & bellica habiturus erat, applicat. Henricus, & Tellius fratres, Petrus Luna, Iohānes Martinius Luna, Iohannes Ferdinandius Heredia Hierosolymitani ordinis in Aragonia præfectus DCCC. equitum turmis, & peditatu Agredæ fines incurrunt: & cum Castellanis eorum confiniorum ductoribus, qui M. CC. equites sub signis coegerant, acri prœlio ad Cauni montis radices, in æquata agri planitie, Arauianæ campum appellant, confligunt. Hostes funduntur; cæduntur q;. Pugnata est ea pugna A. D. X. K. Octob. qua Iohannes Ferdinandius Finestrosa, eorum confiniorum primarius ductor vir egregii animi, atq; consilii, Ferdinandus Garçias Ducius, Petrus Ruizius Osores, & Gomezius Suggerius Figueroa ordinis S. Iacobi in Legionensi regione præfectus occumbunt. Interclusi, captique sunt Innicus Lupius Horoscius, Ferdinandus Ruicius Villalupius, Iohannes Gomezius Bahabon, Furtatus Diacius Mendoza, & Didacus Sanchius Porras: illustris gentis viri: & inclitæ famæ, virtuteque præstantes: qui præclaram, insignemque nostrorum ducum victoriam efficiunt. Gonzaluus Sanctius Vlloa Ferdinandi Castrensis signifer signum prætendens fortissime dimicans interficitur.

Ilerdæ festus Natiuitatis Domini dies à Rege concelebratur. 1360.

Non præsenti modo bello, sed etiam reliquo tempore, victoria ad Arauianam à nostris

NAT. CHR.

parta, ferociore hoste reddito, cum bellum in dies singulos vehementius ingrauesceret, Rex A.D.III. Non. Ian. Cęsaraugustam init: & conuētus peragit. Stipendia M.CC. equitum contribuuntur: magna industria officinis armorum institutis bellum apparatur: & quo studiosius armarentur, ornarenturque insignius, præmia sunt a Rege proposita: atque constituta. Præterea quod Gonzaluus Gonzaluius Luzius Turiasonensis præsidii à Castellæ Rege præfectus transitione, vti memorauimus pacta, vrbem Regi traditurus erat, Rex Magalionem procedit: & A.D.IV.K. Mart. præsidio dedito Turiasonem vrbem ingreditur. Luzius Iolantem Iohannis Simenii Vrræ, qui Epilensi prœlio occubuit, & Eluiræ Corneliæ F. vxorem ducit: & Biotæ, Baii, & Asinii oppidorum iura, ac ditiones dotis nomine attribuuntur. Vrbi, & arci Turiasonensi Petrus Simenius Samperius spectatæ, & nobilitatæ virtutis dux præficitur. Illo ipso tempore Petrus Ferdinandius Velascus hostilium copiarum regni Murtiensis ductor a Rege Castellæ deficiens Aragonio se addicit.

Aluarus Vazquius Petralzada, & Gonzaluus Iohannius Begia Petri Portugalliæ Regis legati Regem ad pacis conditiones deducere nituntur: sed secreto fœdere Reges aduersus Castellæ Regem adiungere student: quod à Ferdinando Regis fratre relatum fuerat. Impetrant, vt fœdus detur: & ob eam causam Petrus Boilius à Rege in Portugalliam legatur.

Trastamarensis, & Ausonensis Comites Turiasonensibus finibus M.D. equitum, & III.M. peditum exercitu coacto, in Castellam inuadentes Pharum castellum vi expugnant. Sanctius Trastamarensis frater Pharensi præsidio præficitur: Ad Naiaræ vrbis muros, cum magis nostri inferrent, quam arcerent pugnam, & communis adhuc Mars belli esset, nec dum discrimen fors fecisset, prœlium cum Rege inimico conserūt. Hostis cum acie multo esset superior, clade suorum victor euasit.

Quod Rex, S.monq; Buccanigra Genuensium dux controuersiarum omnium iudicem Iohannem Monferratensem Marchionem, qui Isabellam Balearici Regis F. in matrimonium duxerat, constituissent, Astæ A.D.VI.K. Apr. pacis conditiones statuit. Rex Alguerium, Genuenses Bonifacium Corsicę primariam arcem concordiæ pignora, in quinquennium Monferratensi tradant. Edicit præterea A.D.XI.K. Iul. vti Orıs, qui à Rege defecerant, si ei se addixerint, paruerintq;, bona, possessionesq; omnes Sardoæ ea conditione reddantur, qua anno trigesimo supra millesimum, & trecentesimum obtinuerant. Caralis, Alguerium, & Saceris vrbes, Ecclesienseque oppidum excipiuntur.

Lupus Lunæ Comes fato perfungitur: vir & auctoritate, & potentia præstans: qui longe princeps inter Aragonios proceres: primarias & insignes regni familias auita nobilitate fuerat complexus. Rex Egidii Aluari Albornozii Cardinalis S. Sabinæ Episcopi, sedis Apostolicę in Italia legati permissu, & interuentu Briandæ Agaoutæ Comitis vxoris, Bertrandi Agaouti Comitis filiæ, qui Clementis V. Pont. M. fratris filius erat, Martinum filium natu minorem maiori natu Lupi Comitis filiæ Marię matrimonio adiungit. Maria omnium Lupi patris ditionum, & possessionum ditissimarum, latissimarumque heres existit.

Matthęus Mercerius IV. actuariis nauibus Onensem Tingitaniæ portum ingressus Bohamonis Abdalię Muzæ Tremezenii Regis partes secutus, qui cum Algarbii Rege inimico, quod Tremezenium vi eripuerat, bellum gerebat, à Georgio Tartaro V. actuariarum Regis Castellæ ductore interclusus cum prœlium iniret, nostrorum naues expugnantur, & intercipiuntur. Mercerius in continentem delatus in hostium potestatem venit: & in eum, & complures alios Castellæ Rex supplicium constituit: Hispaliq; capite plectuntur. Pontius Altaripa à Rege aliquot actuariis nauibus præficitur, vt à prima ora Granatensis regni, vsq; ad Oceani fretum armata classe in stationes omnes incurrat. A.D. II.K. Aug. Rex Barcinonem introit: vt classem adornet: quę in Sardiniam nauigatura erat.

A.D.II. Non. Nou. Olfus Prochyta Sardiniæ pręses classe IV. actuariarum, & II. onerariarum nauium Barcinonensi statione Constantiam Regis filiam, quæ Frederico Siciliæ Regi nuptura erat, in Sardiniam educit. Caralim classe præteruecta, quod hiberna nauigatio Reginæ molesta esset, Carali hiemali tempore residet.

Ludouicus Andegauensis Comes Iohannis Francorum Regis F. qui Iohannam Regis F. ducturus erat, Mariæ Caroli Blesensis, qui Britanię ditionē appetierat, filiæ matrimonio adiungitur. Innocentius Pont. Maxim. & ipse Rex Iohanne; Regi confirmant, patre inuito, atq; Calete ad Itium portum arta custodia incluso, sponsalia ea depacta fuisse.

Anni

Anni fine dux Cypriæ actuariæ naues Barcinonem appellunt: quibus à Petro Lusiniano Cypri Rege, qui Hugoni patri regni heres successit, & Leonoram Petri Regis patrui, Ripacurciæ Comitis filiam vxorem duxerat, inter alia regalia dona mittuntur pardus inaudita celeritate, vna cum venatoribus, aliarum ferarum venationi assuetus: vestesque Tartarorum Regum: arcusque cum pharetris Tartaricis, & sagittis veneno tinctis: quibus præliari consueuerant. NAT. CHR.

Blascus Ferdinandius Heredia Iustitiæ Aragonum, in demortui Iohannis Lupii Sesesii locum à Rege præficitur. Is Iohannis Ferdinandii Herediæ Ampostæ Præfecti, cuius magna apud Regem, & in primis grauis auctoritas fuit, frater germanus erat.

Barcinone Rex Natiuitatis Domini diem festum concelebrat.

Castellæ Rex homo propalam ferus, trucidatis insignibus viris, cum virtutis ipsum ornamentum, & decus, hac ipsa tempestate excindere concupisset, Guterio Ferdinandio Toletio interfecto, cui infensum, ac præter animum ad flagitia præcipitem, se inimicum præstat, quod in dando consilio, summa & fide, & religione rationes omnes exquirens vir pius in primis, & sanctus vteretur, haud aliter, ac si tyrannidem occupasset, fit odiosior. Proceres Castellani pæne omnes ad Ferdinandum Regis Aragonii fratrem, regni Castellæ legitimum heredem se vertunt: quod Rex iusta vxore Blanca viuente, ex Maria Padilla concubina liberos tulisset: quibus regnum destinarat. 1361

Cum animi Castellanorum procerum indies ad Regis odium renouarentur, & Ferdinando iam primas partes in expeditione bellica, tamquam herede legitimo assumēte, Barcinone Ianuarii mensis exitu Leonoræ Reginæ interuentu, & Iohannis Ferdinandii Herediæ, & Bernardi Capreræ, & Frācisci Romani pro Cancellario, penes quos summa consiliorum vertitur, ad eam pactionem, Rex, & Ferdinandus frater veniunt. Rex II. M. D. equitum auxiliaribus copiis, in quatuor menses fratrem prosequi, quæ Ferdinandi stipendia mereant, spondet. & D. equitum & totidem sagittariorum Aragonia stipendia pollicetur. Ferdinandus paciscitur regno tyi annum exigat, Murciense regnum, atq; vrbes omnes, & insignia oppida in confiniis regnorum sita Regi contributurum: aut omnem ditionem addicturū, quæ armis vindicaretur. Secreto ea pactio conuenit interuentu Acartii Murii & Arnaldi Franciæ, qui ad intima Ferdinandi consilia peruenerant: quod Henricus Trastamarensis Comes cum Ferdinando graues inimicitias gerens, magnas Aragoniæ procerum factiones, & clientelas, & præcipue Lunensem, quæ Ferdinādo palam aduersabatur, sibi deuinxerat: quæ res haud multo post Ferdinando exitio fuit.

A. D. XIV. K. Mart. Rex Barcinone Ilerdam incitato cursu proficiscitur. Cum eo in loco mensem integrum rem bellicam administrans, commoraretur, Armeniacensis Comes, & Iohannes eius F. hostilium partium fautores Ruscinonenses fines incurrere conantur. Rex Raimundum Berengarium patruum Comitem Emporitanū summæ Ruscinonensium rerum præfecit: Francisco Ceruia primario ex Catalanis proceribus viro gubernationis munus obeū-e: qui militares copias cogit: vt in eo tumultu obuiam hostili incursioni eat.

A. D. III. Id. Apr. nuptiæ Frederici Siciliæ Regis, & Constantiæ Aragoniæ Catanę regali apparatu celebrantur.

Iohanna Regina, & Ludouicus eius vir Artalli Alagonii Mistretensis Comitis virtute, & insigni animi præstantia terra, marique prope Catanam profligati, Messana egressi, desperatis Siciliensibus rebus, domum regrediuntur. Præter Messanam, & Liparim insulam, nihil ex tanto conatu illis fit reliqui, Claramontii desciscentes, vbi se desertos ab eis videre, quorum fiducia arma sumpserant, Frederico Regi adiungi, addicique student.

Rex Terrerium, satis magno comparato exercitu, vti affectę vires, opesque regni ferebant, cum hoste signa collaturus, contendit. Cum Cardinalis Bononiensis legatus magnopere institisset, vt ab acerrima armorum contentione discederetur, Non. Mai. Calatayubium regreditur: quoad pacis, bellique liberum arbitrium esset.

Tractandis pacis condicionibus, fide indutiarum interposita, qui auctores paciscendæ amicitiæ fuerant, Bernardus Caprera, & Mendus Rudericius Biedma sequestribus atque arbitris Petro S. Benigni Diguniensis, & Iohanne Fiscampensi Abbatibus Apostolicis internuntiis congrediuntur. Pace interuentu legati facta, ab armis recedūt. In primis paciscuntur, vt Ferdinandus Regis frater, & omnes Castellani proceres, & eorum militares copiæ, quæ stipendia Aragonii Regis auspiciis merentur, spatio dierum IIX. Hiberum transeant: neue quisquam ex Castellanis proceribus ordines

NAT. CHR.

ducat. Arces, & Castella capta, vt restituantur, obsidesque dentur, pactis conuentis cauetur. Conuenerat ad hæc, vt Ferdinandus regnorum procuratione amoueretur. Pax ea a Rege Calataiubii A. D. II. Id. Mai sancitur: quã pridie eius diei hostis, cum apud Deciam maximo, & fortissimo comparato exercitu castra haberet, fidei religione stabiliuerat. Ex Aragonio regno se eas pacis, ac fœderum, conuentorumq; condiciones obseruaturi, præstaturiq; erant iurisiurandi sponsione Iohãnes Dux Gerundensis, Tarraconensis, & Cæsaraugustanus Archiepiscopi, Valentinus, Dortosanus, & Turiasonensis Episcopi, Petrus Exerica, Diamiensis, & Ausonensis Comites, Gilabertus Scintillias, Petrus Luna, & Bernardus Olzinellias: ac Tarraconensis, Cæsaraugustanæ, Valentinæ, Maioris Balearium, Turiasonensis, Calataiubiensis, Darocensis, Turolensis, & Setabinæ ciuitatum procuratores. At ex Castellæ regno ea se iurisiurandi fide obstringendi erant Carthaginiensis, Burgensis, Ouetensis, & Calagurritanus Episcopi, Ferdinandus Castrensis, Iohannes Põtius, Alfonsus Peresius Guzmanus, Henricus Henricius; Bertrandus Gueuara, Iohannes Alfonsus Benauidius, Mendus Rudericius Biedma, Egidius Buccanigra classis regiæ præfectus, Martinus Lupius, & Martinus Iohannius: ac ciuitates Burgẽsis, Toletana, Hispalensis, Cordubensis, Murtiensis, & Conchensis atq; oppidani Molinenses, Sorienses, Medinazelinenses, & Almazanenses. Ad hæc constituunt, vti Aragonius earum pactionum obsides tradat Ausonẽsem Comitem, & Petrum Lunam: Castellanus vero Ferdinandũ Castrẽsem, & Martinum Egidium Alburquerquium Iohannis Alfonsi Alburquerquii F. qui Nauarræ Regis, aut Ludouici eius fratris custodiæ committendi erant, ea condicione constituta, vt obsides eius Principis, qui intra quattuor menses pactis conuentis non stetisset, aduersario Regi nexui traderentur: & in eos vitæ, ac necis potestate vteretur. Arces præterea tamquam obsides eorum fœderum à Rege Aragonio tradendæ erant, Ferizensis, Verdegiensis, & Alhamensis & à Castellano Rege Deciesis, Alcazarensis, & Ciguelensis. Nominatim ab ea pace excipiuntur qui à Castellę Rege defecerãt, & in Aragoniam emigrauerant, & Ferdinandi: & Henrici partes prosecuti fuerant Petrus & Gomecius Carilii, Petr' Lupius Padillia, Suggerius Peresi' Quinionis, Didacus Peresius Sarmentus, Spongalus Gonzaluus Gonzaluius, Luzius, Garcias Lassus Carillius, Aluarus Peresius Guzmanus & Petrus Rudericius Saudoual.

Bononiensis Legatus latam à Castellæ Rege sententiam, qua Ferdinandum Regis fratrem, Henricum Trastamarensem comitem Petrum & Gomecium Carillios proceresque alios regni Castellę maiestatis condemnauerat, rescindit: in pristinamque condicionem, & statum restituit: quod iudicium adeo Castellanum afflixit, vt quasi repentina aliqua vis atque tempestas perculisset, pauculis intermissis diebus horribilis armorum fremitus repentino sit exauditus: maximæque ex eo bello vtrinque calamitates sint acceptæ.

Pace superiore anno inter Eduardum Anglorum & Iohannem Francorum Reges composita cum exercitus dimitterentur ad XXV M. numero, vt hominum fama erat fusi per oppida ac dispersi Malandrinorum nomẽ in vulgus retinuerant, passim tota Gallia vagantur maximasque prædas faciunt: & oppida hostiliter irrumpunt. Cum bona eorum pars in Ruscinonensem tractum inuasisset Rex Barcinone D. XI. K. Sept. Gerundam contendit: eas prædonum manus bello finibus euersurus Gerunda signis promotis egresso nec dum transcenso Pyrenæi saltum hostiles copiæ in Galliam repelluntur. Bernardin' Caprera Comes Ansonẽsis, Dalmatius, Rocabertinius vicecomes, Gilabertus Cruillias, & Bernardus Palous res repetitum in Castellã legantur. Conuenerat enim vt arces Villelia & Iumalliensis, quarum altera Aragonii Valentini, altera regni finib. continebantur, nostris traderentur, obita præterea legatio ea est vt iurisiurãdi Antistitũ & procerum stipulationibus scribendis adessent. Rege vero Castellæ cunctante tergiuersante & conquerente quod Rex pactis cõuentis non stetisset, quod ante pręfinitum IIX. dierum spatium Ferdinandus Hiberum amnem non transisset quamuis Cæsaraugustæ grauiter ægrotare cæpisset, & Hiberum & Cingam traiicit: & Fragam dicionis suæ oppidum emigrat, cumque Rex vt regnorum procuratione abstraheretur cõmonuerat. Nec tamen his constitutis arces, quæ à rege Castellæ veluti eorum conuentorum obsides tradendæ erant, deduntur, cum Rex suas Iohanni Remineo Arelliano tradi imperasset. In tam ancipiti & incerto rerum exitu Bernardus Caprera Decembri mense de tradenda in matrimonium Castellæ Regi quod pacto conuenerat Iohanna Regis filia in Castellã legatur. Rex Barcinone festũ Natiuitatis Domini diẽ concelebrat.

1362. Cum opera daretur vt firma & perpetua amicitia Reges adiungerentur, ac de matrimonio

trimonio

trimonio Iohãnæ Regi Castellæ collocãdæ & de Alfonsi, Regis Castellæ & Mariæ Padilliæ filii & Leonoræ Regis filię sponsalibus condiciones ferrentur, vt beneficiis parta gratia pax perpetuo obtineretur contra religionem iurisiurandi bellum subitum atque improuisum non nascitur aut sensim infertur, sed repente exardescit atque erũpit: Rege Castellæ præpotenti exercitu fines inuadente: & pactiones omnes bellicas & hostiles interuertente ac perturbante.

Petrus Exerica regia cognatione & insigni virtutis laude vir præstantissimus cum bello sacro aduersus Granatenses Mauros expeditionẽ adornaret, vt Castellæ regis honori inseruiret, ad castrum Graciæ Munionis id oppido nomen est, vita perfungitur, & in sacello regio Ecclesię Cordubensis post Alfonsum Regẽ se humari iubet. Exericæ illustris gloria magnorum in patriam meritorũ constanti fama peruagata est. Sanctiũ & Iohannem Alfonsum atque Henricum filios ex iniusto connubio reliquit. Ex eo Exericarum regia familia deficere cœpit.

Mai. K. Iacobus Balearici Regis F. qui custodia durissima septus in arce noua Barcinonensi continebatur, cum ferrea cauea noctu includeretur, adulterinis clauibus castra refringens excubiis necatis & Nicolao Rouira arcis præfecto iugulato, è vinculis emittitur. Adeo opportune id effectum est facinus: vt non libertatem modo consequatur, sed ex vinculis & ipso pæne tormentorum aspectu, ad opulentum, & magnum regnum capessendum excitatus videatur: cum illis ipsis diebus, A. D. VII. K. Iun. Ludouico Neapoli fato perfuncto eius regni possessio vertente anno Balearico offertur Iohanna Regina in matrimonium ducta: si insigni leuitate fœminæ, & impudenti audacia coercita viris parere didicisset.

Quod hostis suo maxime tẽpore, & nostris alieno adoritur bellum, & omnia opportuna loca præoccupata ante ab eo fuerant, quam nostri obuiam procedere possent, Castellæ, & Nauarræ Reges, Aragonio in vltimis Ruscinonis finibus externo bello implicito, & pacis fœderibus deuincto, repentinum bellum inferunt. Nauarrus Sosium oppidum confine castrorum obsidione oppugnat. Fariza, Atteca, Terrerium, Mori, Cetina, Bilbilitanorum Aquæ, cui oppido, è re, a Mauris Alhamæ nomen est inditum: quod calidi in eo fontes scaturiant, vi à Castellæ Rege expugnantur. A. D. III. Id. Iun. Calataiubium nobile in primis oppidum castris circũsidet. In Perpinianensi arce A. D. VII. K. Iul. Mahometus Abenedrizius, & Incessus Abenabdalla Bohamonis Abdalla Tremezenii Regis legati pactionem, & Induciarum fœdera cum Rege in quinquennium ineunt. Scribendo fœderi adfuere Petrus Tarraconensis Archiepiscopus, Bernardus Caprera, Reimundus Alamanus Ceruilionius, Artallus Focius, & Franciscus Ceruia. Qui in Mercetianis nauibus, in Mauritaniæ litis delatis intercepti fuerant, & in Algarbiorum ergastulis continentur, liberantur. Quod equorum summa esset inopia, qui pacis tempore, & Contestanis Alcaraciorum saltibus, & Turdetanis Bæticæ regionibus ad nostros importabantur, neq; eorum commercium esset, aut educendi potestas fieret, mille equi in vsus bellicos ex Maurisiis aduehuntur.

Calataiubium fossa, ac vallo septum, castris circumsessum summa vi hostes oppugnant: & mœnia ipsa adoriuntur: vineis, aliisque operibus percellunt. Nostri stratis arietemuris, summis obsidionis periculis deturbantur. Tantæ enim hostium copiæ conuenerant, vt XII. M. equitum, & XXX. peditum constiterint: cum hostis ad murum castra posuisset, Guilielmus Domirius Prætor vrbanus, ex primariis ciuibus, ne patriæ superesset, se ipsum deuouens, & in armatas hostium copias immittens, inter intenta tela fortiter dimicans occumbit. Sunt, qui ferant, cum ex prouocatione cum hoste supra fontem confligeret, vna in flumen demersos. A. D. IV. Id. Iul. Regi Filius nascitur Perpiniani: cui Alfonsi nomen est inditum.

Bernardinus Caprera Ausonensis Comes, Petrus Luna, & Artallus eius frater, Gutierius Diacius Sandoual, & Raimundus, & Vitalis Blanii fratres cum Calataiubiensibus obsessis, quocumq; capitis periculo subuenire, quod prætore, duce, & imperatore caruerent, & furtim in vrbem euadere nituntur, ad oppidum Miedesium a Rege Castellæ interclusi. A. D. XVI. K. Sept. hosti deduntur. Nam cum arcem, in quam confugerant, oppugnare Rex esset adortus in deditionem cogit. Miedesii Guilielmo Estorio duce singulari virtute, repugnante hostili furori obsistunt: quoad pactis induciis, Estorio internuncio regio iussu oppidum dedunt: & Barocam fide publica emigrant.

A. D. IV. K. Sept. cum essent depactæ cum hoste à Calataiubiensibus XL. dierum induciæ, & rerum desperatio omnium animos occupauisset, neque subsidii spes reliqua esset, quod crebris prœliis, quibus mœnia tutabantur, & opera hostium impediebant, ac munere quodam necessitatis, & graui opere essent perfuncti: Rege con-

NAT. CHR. scio & assentiente, ostium hosti. Regi ea condicione dedunt; vt iura municipalia pristinamque libertatem retineant. Omnis ea regio hosti paret.

Rex cum Mahomate Granatensi, & Mahomate Abdurrahamenis filio Fecensi, & Algarbiensi Regibus concordiæ fœdera sancit.

Conuentus Montionem in A. D. IIX. Id. Nouemb. à Rege indicitur: quod ex acri, & vicino bello maius, & crudelius exoriretur: Anglicis & Aquitanicis auxiliis ab hoste arcessitis: eo enim subsidio se aduersus Francum Regem inimicum, Blanca vxore Francorum Regis fratris filia crudeli morte interempta, muniri sperat.

1363. A. D. V. K. Feb. Rex Iohannem primigenium F. dominationis omnium regnorum, & ditionem regiarum vicarium constituit: ac lege eum liberat: nam ætas eius muneris obeundi legitima non erat: quod XIII. annum ageret: & iuris dictionem eam absoluit.

Februario ineunte Rex Turolio, Monregali, & illius ditionis oppidis, atque confiniis Petrum Vrgellitanum Comitem fratris F. militaribus copiis, atque præsidiis præficit: Darocensibus vero Petrum Municium Gothoium Calatrauensis militiæ Magistrum: qui se totum Trastamarensi addixerat. Cubellum, Abantum, Fontes Silorenses, Monterdum, Pardi, Sometum, & Nueuali, & eorum oppidorum arces, & castella muniuntur. Darocensium rerum gubernationi à Rege præficiuntur Petrus Gilbertus Brunus, Petrus Martinius Turrianus, Egidius Garlon, Sanctius Manies, Lupus, Atienza & Iohannes Simenius Algarada Carinienensib. satis magno equitatu in præsidio collocato Ludouicus Cornelius præfuit. Hostis anni huius initio ex Bætica festinãter magno comparato exercitu Calataiubium contenderat: & cum militares copiæ ad Aragoniam aduentare dicerẽtur, eius exercitus pars Sometiamarcem obsidet: & quod polliciti essent qui eius propugnationi impositi fuerant, se Regi Castellæ in deditionem redacturos nisi intra aliquot dierum spatium subuentum foret, pactis induciis Munitius Gothoius & Petrus Gilabertus Brunus Darocensis arcis præfectus incredibili celeritate & præstanti virtute opem & salutem obsessis intulere: & obsidione liberantur Fontani. Silocenses strenue operam nauantes oppidum & castellorum receptacula ab expugnationibus tuentur summis viribus tanti belli discrimen aditurus, quo maiore animo capesseret bellum, vndique copias contrahit.

Cum Magalionis oppidi propugnationi præfecti fuissent præstantes inprimis Andreas Fenoletius Cametẽsis & Insulẽsis vice comes & Aimericus Scintillias, oppidũ hosti deditur: & in eius potestatẽ duces tradũtur. Borgianis itidẽ oppressis iam & ab omnibus desperatis oppidum hosti deditur: & Beringarius Carrozius & Petrus Simenius Samperius, qui equitatus pręsidio id oppidum firmauerãt, in hostis quoque potestatem veniunt. Turiaso denuo in victoris manus recidit, tãtoq; violẽtiæ præpotẽtis impetu nostrorum vires opprimuntur Rege tot incommodis conflictatoq;, vt inexpugnabilia castella arcesq; omnes aut dedantur aut complanentur.

Iohannes Ferdinandius Heredia & Franciscus Periliosius Regis legati Villanouæ Auenionensi vico vrbano V. in demortui Innocentii locũ suffecto Aprilis mensis initio in pacis fœdera cum Franciæ & Nauarræ Regib. conueniunt. Francus contentionem eam quæ cum Nauarro de Burgundiæ successionis iure vertitur, ad Regis arbitrium reuocat. Horum legatorum opera magna Gallicarum copiarum pars, quæ confectis stipendiis in Gallia tumultuabantur, ad Regis stipendia perlicitur.

Henricus Trastamarensis ingentes copias ex Gallia in expeditionem aduersus fratrem educens A. D. VI. K. Apr. Montionem ingreditur. Eius aduentu, facta commutatione rerum admirabili & prope incredibili confidentia regnum appetens, Rege fratre præpotenti & rebus feliciter gestis victore & rerum potiẽte, & Ferdinando iusto ac legitimo regni hærede in ætatis flore proceres pæne omnes Castellæ in suas partes omni cautione & fœdere deuinciente, Regis fidem in eam diem & stipendia secutus A. D. II. K. Apr. cum Rege transigit: suadetque, vt se regali solio deturbantem fratrem regnumq; occupantem, atq; inuadentem iuuet, tueatur atque conseruet. Spondet sextã omnium vrbium, ditionum, atque oppidorum partem, quæ bello vindicentur Regi addicturum traditurumque: quæ Regis arbitrio Aragonio regno contribuantur. Ex quo ea pactio inita fuit, qua tantum dedecus est admissum, fratres fratrib. perniciẽ exitiumq; moliũtur.

Buretæ Aragoniæ oppido cũ procerũ suorũ conuentũ in eum locum Castellæ Rex indixisset, aliquot ciuitatũ defectione maxime permotus Beatricẽ, Cõstantiã, & Isabellã ex Maria Padillia filias regni hæredes pronuntiat: quod Alfonsus F. fato esset perfunctus. Darocæ confiniis atrox, cruentumq; bellum infert: & in Valentinum regnum maiorem

maiorem belli molem transfert. Vaguenæ castellum vi expugnat: in cuius arcis propugnatione Michaël Barnabas præfectus fortissime dimicans, ne arcem dedat, crudelissima morte turpitudini anteposita, flammarum incendio viuus comburitur. Ob id facinus à Rege ordinum frequentia communi consensu deposcente Michaëli Barnabæ filio puero, pueri sororibus & eius posteris, non modo viris, sed & feminis, agnatis, atq; gentilibus ingenuitatis ornamenta sunt constituta. Cum fines regni ad Carinienam vsque, & Epilam hostis non modo peruasisset, sed vindicasset, vrbes, oppidaq; muniuntur capta: & arcibus præsidia imponuntur. NAT. CHA.

A. D. XVI. K. Mai hostis Carinienam, Care oppidum vetustis sæculis nuncupatum, obsidione premit: atque vi expugnat. Crudeliter in victos exardescens, excruciatos necari imperat: suppliciaq; morte miseriora constituens pedes, manus, atque nares plerisque abscinduntur.

Cum Cariniena in intima regni regione obsideretur, adductaque esset publica res in summum discrimen, & inexpiabile bellum cum immani, ac præpotenti Rege sibi susceptum Rex videret, in vnius prœlii exitu victoriam terminari destinauerat, quippe externa auxilia operiri, & trahere bellum, exitiosum omnibus videri: & in populos perquam graue. Sed a temerario consilio deterretur: quod Ferdinandus, & Henricus Castellanarum copiarum, quas suis stipendiis adiunxerat, ductores, grauioribus inimicitiis susceptis exagitati, adeo inter se dissident, vt Rex magnopere vereretur, ne armis decernerent. Maior earum copiarum Castellanarum pars, quæ Henrici ductu militant, ab eo deficiēs Ferdinando, quem iam vti Regem suscipiunt, atque obseruant, se adiungit.

Afflictis, ac pæne euersis calamitate regiis viribus, in tanto impetu, cursuque rerum, omnis ferme nobilitas, atque iuuentus ex Catalonia excitur. Præclara opera, atque omni laude digna commonet, vt insignium virorum nomina recenseantur: qui pæne occidenti regno opem tulerant: hi enim fuisse comperiuntur: Raimundus Berengarius Regis patruus Emporitanus Comes, & Iohannes Emporitanus eius F. Iohannes Comes Pratensis Regis cōsobrinus, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis, Hugo Cardonensis, Rogerius Bernardus Fuxensis Castelboni, Dalmatius Roccabertinius, Petrus Villamurensis, & Bernardus Sous Ebolensis Vicecomites, Gasto Moncada, & Guilielmus Raimundus Moncada, Raimundus Ribellias, Berengarius Apilia, Berengarius Cruillas, Arnaldus Erilius, Petrus Galcerandus Pinosius, Guilielmus Raimundus Ceruilionius, Guilielmus Galcerandus Roccabertinius, qui Caprencii dominabatur, Raimundus Arnaldus Belleta, Raimundus Anglesola Berengarii Anglesolæ F. Berengarius Castellinoui, Sicartus Lordatus, Huguetus Sanctapacius, Franciscus Ceruia, Iaspertus Castelletius, Pontius Caramanius, Gilabertus Cruillias, Petrus Melanius, Berengarius, & Petrus Cardonæ, Dalmatius Murius, & Acartus Talarnus: omnes ex procerum familiis orti. At ex reliqua nobilitate hi memorantur: Raimundus Alamanus Vrriolius, Petrus Raimundus Coponius, Guilielmus Palafogius Berengarii Palafogii F. & filius Berēgarii Castellaulinii, Guilielmus Barbara, Iacobus Cornelianus, Bernardus Gerardus Boxadosius, Bartholomæus Villafranca, Bernardus Senesterra, Gaufredus Castelaulinius, Petrus Casteluinius, Berengarius Belora, Guilielmus Crexelius, Guilielmus Montoliuius, Berengarius Vlmius, Franciscus Viues, Bartholomæus Falchius, Galcerandus Villarixius, Bernardus Sortius, Guilielmus Togores, Gerardus Vlugia, Iohannes Berengarius Ragiadelius, Raimundus Peguera, Iacobus Marchius, Bernardus Tagamanentius, Pontius Lupianus, Petrus Mōtornesius, & Guilielmus Zacirera. Cum Rex, vt labantibus rebus subueniat, L. M. florenorum Fuxensi Comiti expendi imperasset, vt externis auxiliis stipendia persoluantur, Fuxensis Armeniacensi bellum inferens Hispanam expeditionem omittit: cum in eam rem se, suamque fidem interposuisset.

Quando pares nostrorum copiæ non essent, quæ signis collatis dimicarent, vnum hosti superest belli genus vrbium expugnandarum. Turolium, Segorbium, & Moruiedrum nobilia: & valida in primis oppida in fœdam, & ignominiosam deditionem coguntur, cum obsidione liberari non possent.

A. D. XII. K. Iun. Valentia ab hoste summa vi tamquam ipsum rerum caput, obsideri cœpta. Hostis primo ad Zaidiense cœnobium, inde ad arcem regiam prope vrbis muros castrametatur. Vrbis opulentissimæ, & pulcherrimæ propugnationi Alfonsus Dianii, & Ripacurtiæ Comes, Regis frater patruelis præficitur: qui potentissimo Regi, & maximo, & fortissimo exercitui oppositus, hostium conatus omnes, & acerrimos impetus, insigni animi virtute, & robore propellit: & exsultantis hostis audaciam contundit.

NAT. CHR.

Ad D. Matthæi fanum Ilergaonum oppidum Rex copias omnes recensens aduersus hostem exercitum ducit: qui Valentina obsidione relicta, ne signis collatis dimicet, suis diffisus, Moruiedrum, tamquam munitissimam arcem se recipit.

A. D. II. Id. Iun. iuxta Moruiedrum regia castra in conspectum hostibus data. Explicatis in Nulensi campo aciebus, Rex prope Losæ fontem intento, atq; infesto exercitu, in spem victoriæ deductus hostem prœlio lacessit. Cum se murorum, munimentorumque propugnaculis contineret, nostri in Burrianensia plana regrediuntur.

Cum Rex in Burrianensibus campis castra metatus esset, & tentandas sibi hostis vires prœlio, atque vlterius procedendum constituisset, Fiscam pensis Abbas Apostolicus nuntius nimia perseuerantia instat: debere Regem suarum virium rationem inire: & iracundiæ acerbitatem deponere: ac pertinaciæ finem facere: neq; amplius tot iacturis, atque incommodis acceptis fortunam periclitari. Demum Ludouici Nauarræ Regis fratris interuentu, qui in Castellæ comitatu aderat, Regem ad spem concordiæ deducit. Reges enim ipsi, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, à finienda tam difficili, ac terribili armorum conflictione, & concursu non abhorrent. Nec recusandam pacem Rex statuit: nec committendum, vt in discrimen tanti casus se, regnumq; obiiciat. Alfonsus Dianiensis Comes, Bernardus Caprera, Raimundus Alamanus Ceruilionius, & Berengarius Paus ad Regem Castellæ Moruiedrum legati de compositione A. D. VI. Non. Iul. mittuntur. Cum tractandis condicionibus vtrimque conuenissent, in eam pactionem deuentum est. Vrbes, oppidaque Aragoniæ omnia, atque arces, quæ ab hoste bello expugnata, aut dedita fuerant, dotis nomine Iohannæ regis F. addicantur: quam Castellæ Rex vxorem ducet. Isabella Castellæ Regis F. Alfonso Regis F. nubet: & vrbes, arces, atq; oppida Valentino in regno capta, dedita ve dotalia accipiet. Vt pacta conuenta à Regibus confirmentur induciæ in A. D. XIII. K. Sept. sunt pactæ: quibus condicionibus Rex magnam indignitatis iacturam, atq; honoris se facturum animaduertit. Neq; dubium fuit, eá fœdera per summum dedecus, atq; ignominiam fuisse sancita: nam postea palam hostis testatus est, ea se illico diremisse: quod sacramento Caprera obstrictus esset, Regem Aragonium operam daturum, vti Ferdinandus, & Henricus trucidarentur: & pactis non staretur.

A. D. XVII. K. Aug. Rex Iohannem F. cum XIII. annum ageret vniuersæ gubernationi regnorum præficit: cum antea vicariæ potestatis partes tradidisset. Satis constat siue Ducis, siue Vicarii, siue gubernatoris munere fungeretur, iurisdictionem ab eo fuisse absolutam.

Iulio mense Catanæ è vita excedit Constantia Regina: Maria vnica filia relicta.

Rege Castellionem Burrianensis agri Castris metatis regresso, & Ferdinando fratre, ob pacta fœdera, copiis omnibus militaribus, quæ illius signis merebant, in Galliam proficisci nitente, Henrici eius inimici fraude, atq; fallaciis facinus iam diu præmeditantis, Castellionem ad prandium inuitato, cum ab immiti fratre conuiuio exceptus esset, & attineri eum imperasset, ne Castellanis copiis destitutus, hostis furori, potestatiq; obiiceretur, neq; sibi vim magni animi princeps inferri sineret, fratris Regis imperio obtruncatur. Insigni Henrici confidentia, quem inimicum infestum Ferdinando palam omnes cognouerant, id flagitium patratum fuit: qui Rege conscio, & administro Castellanum regnum viuente Ferdinando legitimo herede appetierat.

Dertosæ A. D. XIII. K. Aug. Rex Berengarium Carrozium & virtute, & generis nobilitate præstantem comitatus Quirrensis titulo, atq; insignibus donat. Is ab ineunte adolescentia Sardo, & Siciliensi, & mox Castellano bello mirabilia facinora ediderat. Petro Lupesio Bolea ductore militares copiæ in Sardiniam transmittuntur: qui egregiam itidem operam in Sardois, & Genuensibus expeditionibus Imperatoribus nauauerat.

Castellæ Rex hostis nimis ferus, & immanis condiciones, pactionesq; omnes Moruiedri initas, atq; conuentas periurio perturbat, violatq;: & princeps inferendi belli nefarium, & omni odio imbutum bellum redintegrat. Semper eo in statu res erant, vt longe superiores hostes haberentur.

Carolus Nauarræ Rex fecerat potius cur Regi suspectus esset, quam satis statuerat, vtram foueret partem: consilioque magis, & perfidia, quam impetu his, aut illis se adiuncturus videbatur. Eum omni ratione Rex ad se perlicere studet: apud quem honestate vtilitas semper erat antiquior: prætenta per dolum amicitiæ fide. A. D. IIX. K. Sept. Vncastelli oppidi arce, ad concordiæ colloquium peruenientes, interuentu Henrici Trastamarensis fœderum vinculis se mutuo astringunt: seorsimq; deuincientes Castellæ regna secreto inter se partiuntur. Ad turpem præterea, & infamem, atque iniquam pactionem deuen-

deuentum est: Rege pollicente, se vrbem Iaccam, & Iaccetanam conuallem quam Canalem vocant, Sosium, Vncastellum, Exeam, & Thermas oppida, & CC.M. nummorum florenorum Nauarro condonaturum, si Castellæ Rex interemptus, aut captiuus sibi traderetur. Castellæ quoque Rex simili odio incitatus, atq; incensus recipit, se bello parta Regi traditurum, si Trastamarensi nex afferretur: anti hostiles inimicitias susceptas æstimant. Eo ipso tempore Ludouicus Regis Nauarræ frater, cum Aragonenses fines hostiliter incurreret, sciens, ac prudens in Alfonsi Ripacurciensis Comitis potestatem defertur captiuus.

Castellani Castelfauibiam arcem vi expugnant.

Henricum Trastamarensem, insidias sibi a Rege paratas, mortemq; imminere existimantem, simulantemve, quod Rex, vt belli damna redimat, hosti eius exitium pollicitus esse traderetur, omni cautione, fœdere, atque execratione eum vt deuinciat, summopere curat. A.D.II. Non. Oct. Castellione, ad Cingæ fluminis ripas congressi, Rex vt omni metu liberet, Henrico Alfonsum F. obsidem tradit. Petrus Clasquerinus Archiepiscopus Tarraconensis Regem iurisiurandi religione obstringit, liberos Comitis Ausonẽsis, Bernardi Capreræ nepotes, cum quo Henricus immortales inimicitias susceperat, & regiorum amicorum & intimorum consiliatiorum filios Raimundi Alamani Ceruilionũ, Francisci Periliosii Petri Iordanis Vrriesii regiæ domus præfecti, Iordanis Peresii Vriesii Aragoniæ gubernatoris, & Lupi Gurreę earum quoque pactionum obsides traditurum. At contra Henricus Iohannem F. & Rudericum Municium Gonzalui Messiæ consobrinum, & natu maiores liberos Iohannis Gonzalui Bastani, Suggerii Peresii Quinionii, Gonzalui Gonzaluii Luzii, Gomezii Carilii, Ruderici Gonzaluii Transmerensis, & Gonzalui Messiæ Pontani, & Iohannis Ferdinandii Grigialuæ fratrem, & Petri Ferdinandii Velasci, & Petri Gonzalui Carilii filias Iohanni Ramirio Arelliano, aut Iohanni Martinio Lunæ se obsides traditurum pollicetur. Ea omnia secreto perniciose, & pestifere in vnius Bernardi Capreræ exitium à Rege, & Henrico sanciuntur: & inde multo grauius de integro, & atrocius bellum exarsit.

Decembri mense Castellæ Rex, cum tot bellorum faustis successibus, maximis semper auctibus efferretur, Alicãtum, Illicim, Creuillenium, & eius arces vi expugnat. Mola, Callosa, Monfortium, Dianium, Gallinaria, Rebolletum, Gandia, Oliua, aliaq; castella iniquis conditionibus deduntur. Saxonæ dolo potitur: & Valentiam denuo castris circumsidet. Bellum atrox, & exitiosum vtrimque ingenti rerum commotione suscipitur.

Rex Ilerdæ Natiuitatis Domini festum diem concelebrat. 1364.

Ludouicus Regis Nauarræ frater, & Iohannes Honacurcius Montione Regem conueniunt: & legationem de pactionum fœderibus cum Nauarro ictis, sanciendis, atque confirmandis obeunt. Sarinienæ transigunt, vti Reges denuo ad colloquium congrediantur: & sacro Epiphaniæ Domini die Bernardus Caprera summæ pactorum omnium constituendæ, & loci congressus, & colloquii assignandi causa ad Nauarrum legatur.

Cum regii auxilii aduentu, & Rege ipso imperatore Valentinæ res egerent, neque in præsenti statem, non inclinatam modo, sed pæne desperatam obsessi sustinerent, quandiu Rex ad exitiosa colloquia cum Nauarro congreditur, Iohannem F. quem summæ rerum XIV. annos natum præfecerat, præmittit: comitesq; illi adiungit Petrum patruum, qui institutã sacra D. Francisci professus, se religioni addixerat: & Petrum Vrgellitanum Comitem fratris F. & Cardonensem Vicecomitem: quibus summa imperii, bellique administrandi permissa est: consilii vero principes, bellicæ laudis præstantes viros Catalanos delegat: Berengarium Apiliam, Bernardum Soum, Guilielmum Guimeranum, & Thomam Marzanum: quorum consiliis adeo Rex innititur, vt nihil geri imperet, nisi quod tribus, aut duobus ex IV. viris placeret: modo Marzanus vnus eorum assentiatur. Adeo Marzani consilia in ea rerum confusione, tanquam clarissimum lumen, omnibus anteferuntur.

A.D. VII. K. Mart. Aragoniæ, & Nauarræ Reges dum inter se captantes fraude, & astu insectantur, occulta colloquia expetunt, & legationes infames commeant, Sanguesſę congrediuntur: & post biduum Sosium ineunt: quo in loco K. Mart. pacta inter eos conuenta denuo firmantur. Rex Martinum F. eorum conuentorum obsidem se traditurum pollicetur: & vt artior ea colligatio esset, non propinqui modo, cognatiq; regii, sed maior procerum pars sacramenti religione, ad ea fœdera conseruanda deuincitur.

Mortuo ad Londinum vrbem Iohanne Francorũ Rege, & Carolo eius filio Normanniæ Duce, & Viennẽsi Delphino ad regni gubernacula adscito Rex Franciscũ Periliosiũ,

& Francisium Romanum pro Cancellario ad Carolum legatos mittit: veterum pactionum, & fœderum sanciendorum, & confirmandorum causa. Hi Iohanni Ferdinandio Herediæ Hierosolymitani ordinis in Aragonia præfecto adiuncti Tolosæ A.D. VII. Idus Martias, cum Ludouico Andegauensi Duce, Regis fratre, & Marescallo Audenensi, Petro Dauoirio Cancellario regio, Petro Statisse, & Iohanne Hospitali quęstoribus regiis, & vetusta fœdera confirmant: & noua aduersus Nauarræ Regem icunt: Ludouico recipiente, atque obtestante, se Nauarræ regnum inuasurum, & Regi attributurum: eoque ipso temporis momento & Francus, & Nauarrus concordiæ fœdere deuinciuntur: & Rex se ad Nauarri amicitiam applicat: omnium fœderum, & pactionum fide contempta.

Dominicus Cerdanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Regina Aragoniæ, Nauarræ Rex, & Henricus Trastamarensis Alfonsi Ripacurciensis Comitis, Berengarii Apiliæ, & Iohannis Ramirii Arelliani interuentu scelesti, & nefarii facinoris consilia in Capreræ falsis criminationibus insimulati exitium incunt: quod Almudefari à Regibus sacro passionis Domini die, conspirante eorum consensu conflatur: Caprera in proditionis crimen vocato. Cum veritati, & innocentiæ nusquam perfugium esset, & vndiq; circumuentus, & exitii certus acerbam temporis procellam coitione inimicorum, & inuidia falsi criminis oppressus insidias subterfugere niteretur: Rex sæuus, immitis ira, atq; impotentia præceps elabi conantem intercipi iubet: Nauarro Rege administro, cuius imperio, in Noualesium castellum includitur: cum ad Nauarrum vicinum Regem, quasi fidissimum subsidium, perfugisset: & paulo post Cæsaraugustam retrahitur: vir omni decore, & laude ornatus, & nullius ante flagitii compertus.

Aprili mense exacto, ingentes Gallorum copiæ militares, quæ tumultuosa emeritorum stipendiorum licentia, & temerario impetu, tota se Gallia effuderant, in Confluentis Cæretanæ regionis confinia, ad ipsa Pyrenæi iuga procedunt: quarum incursatione Castellæ, Aragoniæ, & Nauarræ Regibus magna bellici tumultus trepidatio incutitur: sollicite respectantibus populis quanta à veterano, & extero milite impendeat tempestas: siue hostis is sit, siue hospes.

In tanta temporis atrocitate tot, tantisq; difficultatibus afflicta, ac pæne enecta republica, & præpotenti hoste totius ferme prouinciæ cis Hiberum, & Valentini regni potiente, neq; Rege modo, sed ciuitatibus rebus omnibus exhaustis, & hominibus exinanitis, quanquã Vrbanus, ex quo in pontificatum euectus fuerat summa in Regẽ benignitate vsus fuisset, & beneficia omnia ecclesiastica Cardinalium, & aliorum morte vacantium indigenis elargitus esset, decumasq; eorum in aliquot annos Regi contulisset, manus in vectigalia, ac fructus omnes sacros Cardinalium, & absentium Pontifice Maximo inscio & obsistente, edictis publicis propositis iniecit. Cum de ea re, ad senatum summus Pontifex retulisset, censent, Regem imprecationum, & interdictorum pœna coercendum: & Sardiniæ regno, Arborensi Iudice Rege constituto, multandum. Earum pœnarum, quæ proponuntur, terrore commotus Rex Petrum patruum, & rerum gestarum decore, & religione & prouecta ætate venerandum, & Gasparem Treguram iuris & publici, & pontificii scientissimum oratores deprecandi causa, datis mandatis, per quæ Pontificem lenirent, ad summum Pontificem delegat. Cum excusatione peruulgata vterentur, Regem inuitum, ad ea subsidiorum remedia, grauissimorum virorum, & doctrina præstantium consilio descendisse, qui extremæ necessitati, qua res premebantur, & funditus pessum ibant, parendum, & consulendum decreuissent, eoque rerum conflictu, cum aræ, & foci, & penates ipsi hostili furori subiicerentur, licere non vectigalia modo ecclesiastica, sed aurum, & argentum omne sacrum, ex sanctioribus ærariis, & dona præterea fanis, atque delubrorum sacrariis propter religionem dicata, auferre: dum in necessarios propugnationum vsus conuertantur: quibus & sacri, & profani ordines, reipublicæ tuendæ causa æque astringuntur: modo Ecclesiis cautum sit, vti in certum tempus ablata reponantur: Pontifex de consilii sentẽtia amplius pronuntiat: & iudicium in posterum differt. Verum quod sedes Apostolica exsecuta ad extremum non est, id Arborensis Iudex suapte perfidia adnititur: vti Regem Sardinię regno vi atq; impressione euertat: Tum in ore vulgi, & in communi prouerbio dictum antea versatum, sæpissime à nostris hominibus vsurpatur: Regi, quantumuis pręstanti, atq; præpotenti satis, superque haberi: si vnicum tantum bellum gerat.

A.D.V.K. Mai Rex cum tanta se belli mole vrgueri videt, & Henricum Trastamarensem, & Henrici copias, infami capitis Caprerę pactione, & obsidibus traditis, suis adiunxisset,

iunxisset, Burrianensibus campis castra promouens III. M. equitum, & iusto exercitu coactis, hosti obuiam procedit: signa postero die conserturus. Hostis, cum totius oræ maritimæ potiretur & miseras ciuitates euerteret, Ilergaonum regionem, qui ad Hiberum amnem se effundunt, & Dertosam vrbem eius regionis arcem irrumpere conatus, inter Valentinum Gradum, & vrbem Valentiam consederat: vt maritimis commeatibus interclusis, desperatisque auxiliis, Valentini in deditionem redigerentur. Petrus Boilus vrbis præfectus, cum ciuitas in opere, ac labore assiduo reficiendorum propugnaculorum teneretur, cunctis in partes muneris sui benigne operam pollicentibus, & senioribus, qui per ætatem, ac valetudinem sufficere poterant, per se munus vigiliarum obeuntibus, cum vrbi præesset, armata iuuentute, dispositisque præsidiis, singulari virtute, tuta omnia atq; tranquilla, in tanta bellici tumultus commotione facit: & insultantem hostium ferociam coercet: cum anno na Valentinis, in Aprilis tantum finem suppeteret.

NAT. CHR.

Hostis repentino Regis aduentu, Valentinam obsidionem deserens Moruedriensi arce includitur. Postero die Rex insigni laude parta, & magno triumpho exsultans Valentiam vrbem iniit: cum pro explorato haberet, hostem prœlio non esse concertaturum.

Rex denuo castra deducit: vt prœlio cum hoste signis collatis dimicet. Cum ad D. Mariæ Podium castra fecisset, & Puteolano in agro biduo hostem, vt prœlium ineat, armis lacessit, Saguntina se hostis arce continet. Noster, postquam satis, diuq; aduersarium à se ad dimicandum prouocatum supersedere pugnæ animaduertit, copias reducit.

Interea hostilis classis, quæ XXIV. actuariis, & LVI. onerariis, & aliis minoribus nauibus constiterat, ad Moruedriensem Gradum adiuncta nostrorum commeatus intercludit. Cardonensis Vicecomes XII. actuariarum ductor Sucronem amnem classe subit: vt hostium incursus deuitet.

Castellæ Rex Moruedriensi Gradu nauim conscendens classe A. D. XIII. K. Iun. Sucronis ostium occupat: & III. depressis nauibus, fluminis fauces obstruit: actuariasq; scaphis annectens, & anchoris distinens aditus, atque incursus nostrorum propugnatorum accurrentium impediens. Cardonenses naues oppugnat. Cum riparum fluminis aggere magnis sagittariorum cohortibus dispositis hostium impetus reprimeretur, neque nostrorum nauibus detrimentum aliquod afferri posset, breui sæua tempestate coorta, cum in extremum discrimen hostilis classis deuenisset, hostis vniuersa classe in Moruedriensem Gradum reuehitur: & morbo conflictatus Turolium recedit. Tam duris, & impeditis regni temporibus, Maria Petri Portugalliæ Regis F. Ferdinandi Regis fratris vxor, quod Rege inuito, & repugnante ad patrem proficisci decreuerat, Oscæ continetur: & custodiæ Elsæ Gurreæ, & Theudæ ex Rigulis vxoris Petri Iordonanis Vrriesii maioris quæstoris matronarum optimatum committitur. Rex vt eius parentem ab amicitia Castellæ Regis reuocet, Cardonensem Vicecomitem, & Olsum Prochytam classe ad Lusitanum de nuptiis Iohannæ filiæ, & Ferdinandi Mariæ fratris collocandis delegat.

A. D. VII. K. Aug. Cæsaraugustæ, cum accusatio aceruo criminum in Capreram congesta esset, proditionis insimulatum, & nullius flagitii conuictum, sed consilii suspectum, ex quo filium dolo hosti obsidem tradidisse arguebatur, Iohannes Regis F. in solio, ornatu regali sedens maiestatis, & nefariorum scelerum crimine, lata sententia, capitis condemnat. Summum supplicium, cum tormentorum cruciatu constituitur: Iohanne ipso iudicii præside, & in nutricium animaduertente: Præfectoque Iustitiæ Aragonum Dominico Cerdano libertatis custode, ac vindice assessore. Cæsaraugustæ, in ipso foro illuuie, & pedore oblitus, squalensque, vir exacta ætate, virtute, & consilio præstantissimus, atque nobilissimus, summa rerum gestarum gloria parta, capite obtruncatur. Caput eius Barcinonem ad Regem, Regis ipsius iussu defertur: qui eo patrato facinore, verum prouerbium effecit: Aragonio foro cautum, vsurpatumq; esse, vt pro magnis meritis, ac copiosis beneficiis, non pręmia, sed supplicia rependantur. Commentariis regiis, quibus earum rerum memoriam Rex breuiter complexus est, res memorabilis traditur: cum immineret mors supplicii causa constituta à Berengario Apilia, & Iacobo Monelio pro Cancellario Capreræ denuntiaretur, & se maiestatis, & rei capitalis delato, indicta causa, non iudicium modo de factis, famaque sua fieri, sed capitis condemnari diceret, & postularet, vt sine inuidia, neque præiudicata causa, culpa plecteretur, Apiliam respondisse: vera ea, atq; testata esse. Sed illius facti in mentem veniret: quod eum morem primo ab eo suasore, & impulsore introductum viderant: quando Iohannes Simenius Vrrea, qui Epilensi prœlio captus fuerat, ex Aragoniis proceribus vir primarius, & Raimundus Marquetius Barcinonensis ciuis, qui demersus regio iussu in mare fuit, quod Raimundum S. Vincen-

NAT. CHR. tij interemisset, indicta causa, capitis pœnas pependissent. Cæde Capreræ patrata, Regi tali facinore incredibile odium execratione procerum omnium contrahitur. Hic exitus viri militiæ, domiq; præclarissimi fuit. Magna sine Rege strenue, ac feliciter gesserat: Rex sine illo nihil magnę rei opere, aut cõsilio aggredi ausus. Ita vir optimus, regiq; antea maxime acceptus, & carus, cuius neq; cõsiliũ vnquã, neq; virtus frustra fuerat, a quibus minime debuit, circumuentus, indigna principibus viris fraude interiit. Neq; Ferdinandi fratris cędes maiorem Regi excitauit inuidiam. Ditiones omnes, ac bona Caprerę, quod Regis furor omnibus eius fortunis immineret, publicãtur: & in regium fiscũ conuertuntur.

A. D. III. Non. Aug. Iohannes Emporiarum Comes Raimundi Berengarii F. Regis frater patruelis Blancam Frederici Regis Siciliæ sororem in matrimonium ducit.

Castellæ Rex Castelfauibianam arcem irato, & percito animo obsidet: quod iterum à se ciues defecissent: vt in iis regionibus vsu venit, in quibus acerbum, diuturnumque bellum versatur. Quod Rex tum Cæsaraugustę conuentui præsideret, & de republica retulisset, contenderetq;, vt Iohannes F. regni gubernationi præficeretur, causam obtinere non potuit: quod filius quartum decimum annum non haberet. Vt consentaneæ leges eo in conuentu imponerentur, promulgarenturq;, & aliæ dissoluerentur & abrogarẽtur XVI. viris munus delegatur. Quaterni ex singulis ordinib. deliguntur Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Antistes, Simon Episcopus Oscensis, Abbas S. Iohannis Pinnatensis, Guilielmus Apilia pro Præfecto Ampostæ, Alfonsus Ripacurciensis, & Petrus Vrgellitanus Comites, Ludouic⁹ Cornelius, Philippus Luna, Petrus Iordanis Vrriesius, Raimundus Tarba, Garcias Perezius Casuanus, Simon Peresius Salanoua: & duo Cæsaraugustani ciues Garcias Peresius Nagia, & Fortunius Liso: Martinus Anzanus Oscensis, & Guilielmus Crexencianus Barbastrensis ciues. Rex cum Castelfauibianis obsessis opẽ ferre destinasset, ne conuentus rescindatur, Dominico Cerdano Iustitiæ præfecto, regiam omnem decernendi, & stabiliendi publico in cõuentu potestatem permittit.

A. D. XVI. K. Nou. Rex Montalbanũ emigrans, eo loci sex dies militaribus copiis cogẽdis cõmoratus Morã XII. M. P. à Castelfauibio procedit: cuius propugnationi militariũ copiarum ducem præfecerat Sanctium Lupesium Orunium. Obsessi, cum inducias cũ hoste pepigissent, neq; earũ tempus exisset, inter ipsas inducias deficientes arcem hosti tradunt.

Castelfauibio in deditionẽ coacto, hostis Aiorã vi irrumpit. Castris Origuelã circũsessurus Illicim contendit. Origuelam omni tormentorum, machinarumque vi oppugnat.

A. D. VI. K. Dec. Rex Villaregali castra promouet: Algezirãq; cõtendit: vt Origuelana obsidione suos liberet: cũ hoste cõcertaturus. Sed hostis ipsis copiarũ suarũ ductorib. diffidẽs, quorũ animos exploratos, & alienos habere veretur, prœliũ refugit. Noster, cũ in Origuelanã cõuallẽ, A. D. III. Id. Dec. descẽdisset, eo loci sex dies cõmorat⁹: vti p̃sidio, & cõmeatu Origuelanos muniat. Regia hostiũ castra Illici ꝓmota Calpẽ maritimũ oppidũ circũsidẽt. Guterius Gomezius Toletus Alcãtarẽsis militię Magister, cũ Moruiedrũ p̃sidio, & cõmeatu cõfirmare niteret̃, & Alfonsus Ripacurciẽsis Comes Petrus Municius Gothoius Calatrauẽsis Magister, & Valẽtię vrbis militaris manus obuiã egrederẽtur, cõserta prope Alcublas pugna, victus mortẽ occũbit. Iohãnes Martinius Rogius, & cõplures alii nobiles viri in nostrorũ potestatẽ deueniũt. Ea clade accepta, hostis Calpis obsidione absistit. Hispalimq; proficisci statuit. Cardonẽsis Vicecomes classe Calpẽsibus subuenire cõtendẽs, cũ hostili classe cõfligit. Nostris prœlio ꝓfligatis hostes v. actuariis nauib. potiũt̃: & Rege ipso Carthaginẽ introeũte, & in milites nostros, atq; remiges doloris iracũdia erũpẽte, oẽs contrucidantur: his tantum cõseruatis, qui recõcinnãdis remis operã nauare cõsueuerãt.

1365. K. Ian. Rex Valentia Dertosam, q̃ in vrbẽ cõuẽtus agẽdos Catalanis indixerat ꝓficiscitur. Ingentẽ, vt illa ferebãt tẽpora, pecunię vim pollicẽtur: curãtq;. Ad DCCC. L. M. librarũ Barcinonẽsiũ fuisse cõperio: vnde sumptus necessarii in rẽ militarẽ in bienniũ suppeditẽtur: atq; eo stipendiorũ, & cõmeatuũ auxilio aduersus ꝑpotentẽ hostẽ adeo subleuatur, vt magnã Aragonię, & Valẽtini regni partẽ ab hostib. interceptã, quę, vti Rex ipse testatur, ipsius Valẽtini regni fines superaret, eripuerit. Ad Lusitanũ Regẽ Guilielmũ Coniliũ cœnobii Barcinonẽsis Prædicatorũ Priorẽ delegat: de dimissa Maria Regis Lusitanię F. Ferdinãdi fratris vxore certiorẽ faciẽs. Frãciscus p̃terea Periliosius, & Frãciscus Romanus de inito fœdere Tolosę cũ Andegauẽsi, & vetustis fœderib. sanciẽdis ad Frãcorũ Regẽ legãt̃.

A. D. X. K. Mar. Rex S. Matthęi fanũ cõtẽdit, & Castra Moruiedro admouet, oppidũq; circũsidet: cũ Origuelã ipso tẽporis spatio hostis fortiter oppugnaret. A. D. XIII. K. Iũ. hoste Origuelã oppugnãte Alfons⁹ Peresi⁹ Guzman⁹, ex Castellanis ꝓcerib. primari⁹, hostilia signa inferẽs mœnib⁹, eo in certamine occũbit. Intra octauũ diẽ ciues vrbẽ hosti, arcẽq; dedũt: Ioãne Martinio Essaua ex ꝓcerib. arcis p̃fecto sagitta cõfixo: q. venenata plaga cõfect⁹ est.

Quod

Quod Moruiedrum à nostris vehementissime oppugnaretur, & obsessi summa vi premerentur, neque hostis periculo obsidionis suos liberare, aut nostros inde arcere aggrederetur, Hispalim proficiscitur. Summam imperii discedens nulli tradit. NAT. CHR.

Militares Castellanorum copiæ, quæ in Moruiedrensi præsidio permanserant ductoribus Gomecio Peresio Porriano S. Iohannis Hierosolymitani Priore, Petro Manrico Castellanorum limitum præfecto, Aluaro Peresio Castro, & Alfonso Ferdinandio Montemaiorio, post Regis sui discessum diffidentes, & rebus desperantes oppidum Regi tradunt. A.D. XIIX. K. Octob. Rex Moruiedrum introit. Dediticii, quod Regis Castellæ summum, & crudele imperium vererentur, ad Henrici se ductum, Regis Aragoniæ auspiciis applicauerunt.

A.D. XIIII. K. Nou. Valentini regni parte pacata, Moruiedro Rex Barcinonem contendit. Cum conuentum in A.D. VII. K. Decemb. Cæsaraugustam indixisset, & Barcinone res bellicas administrat, neq; ad constitutam diem venire posset, conueniendi tempus prorogat. Quod vero Gallicas militum copias, ad sua stipendia aduentantes excepturus esset, neque conuentui agendo interesse tot, tantisq; rebus implicito facultas esset, Duci Gerundæ filio committit, vti conuentum & agat, & transferat. Duce vero ordines regni in curiam cogente, obtestantur, ne eius coitionis causa præiudicium, libertatis deminutionem posterum fiat: quod is conuentus, neq; dici Rege absente, saluis legibus, neque agi, peragive posset: perindeque esset, ac si singillatim, nulla potestate, mandatove conuenissent.

Iohanne Alfonso Benauidio Segorbiensis præsidii, & arcis præfecto, Hispalim ad Regem Castellæ proficiscente expostulatum, vt suis obsessis, & præpotenti vi circumuentis subueniat, in vincula à Rege coniecto, & Petro Vrgellitano Comite obsessos vrguente, qui vrbi, arciq; præfecti fuerant, in deditionem rediguntur.

Cum Galliæ pene totius oras, quacumq; militares copiæ, diuturno bello confecto dimissæ iter fecissent, quasi calamitas quædam peruasisset, vagisq; discursibus raptarentur: 1366.
Vrbanus Pont. Max. & Carolus Francorum Rex summopere sunt adnisi, vti ex suis prouinciis tam magna, & perniciosa reipublicæ sentina exhauriretur. Rege vero Aragoniæ pro virili parte ad se, eas copias deducere conante, vt eorũ auxiliis tam diuturna belli mala finiantur: Petræ Regis patruo, & Francisco Periliosio internuntiis conuenit: vti Pontifex, Regesq; Aragonum, & Francorum centena M. florenorum dependant: cuius summę subsidio in Hispaniam emigrent. Præter id viæ auxilium iusta stipendia à Rege, & Henrico Trastamarensi decernuntur. Neq; minoribus Henrici pollicitationibus, atq; promissis conatio pellicitur: quod eius impotenti fortitudine, atque audacia innixus fratrem regali solio, ac fortunis omnibus se deturbaturum in animum induxerat. Exciti fuere, ad eas copias in Hispaniam deducendas viri bellicæ laudis virtute, & decore in primis præstantes Bertrandus Gesquinas Longauillæ Comes Britto, Audenani dominus Galliæ Mariscallus, Clareuallis dominus, Hugo Caluileius Anglus, & Marciæ Comes. Ad X M. equitũ Ruscinonis, & Cæretaniæ regionibus Pyrenæum transgressos, memoriæ proditur: neque maiores exterarum gentium copias in Hispaniam ex Vbedensi prœlio aduentasse constitit. Ian. K. Barcinone Gallici duces à Rege magnifico, & splendido apparatu, tempestiuo conuiuio accipiuntur.

A.D. VIII. Ian. Rex Bertrandum Gesquinam Borgia, Elda, & Nouelda oppidis honorario Comitis titulo donat. Barcinone A.D. XII. K. Febr. Tarraconem contendit: & Cæsaraugustam venire properat: vt decreta stipendia militaribus numeris persoluerentur. Id. Febr. in vrbem introiuit. Trastamarensis Tamarito Litterensi iter faciens, eo loci Iohannam sororem Regis Alfonsi F. Philippo Castrensi, qui Castri, & Peraltæ ditionum dominabatur, collocat: & Gonzaluo Messia, Gomezia Carillio, & Didaco Lupesio Paciecco comitatus, & vrbem ingressus capessendi regni consilia inire cœpit.

Henricus Trastamarensis, cum inuictum exercitum ex militibus Gallis superbissimo delectu conduxisset, & ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur, Phari oppidi vrbi Calagurrim contendit: & in ea vrbe cum purpura, & sceptro, & insignibus regiis, regale Castellæ, & Legionis nomen faustis acclamationibus suscipit. Ea rerum inclinatio, minimo temporis momento facta est: vt vrbes, arcesque omnes, atq; oppida, quæ in Aragonia, & Valentino regno hosti parebant, quibus Nouæ Castellæ nomen indiderat, repẽtino ab hostibus deserantur: tradanturq;: Rege Cæsaraugustæ conuentui præsidente. Eo in conuentu A.D. III. K. Apr. Rex Franciscum Periliosium consilio, & manu præstantem virum, virtutis ergo, nobilitatis decore cohonestat: & Vicecomitẽ Rotæ appellat. Rotam atq; Epilam oppida Saloni flumini imposita, eius iuri, atq; ditioni attribuit.

Cæsaraugustano conuentu Calataiubium prorogato, atque traducto Calataiubium, & Daroca vrbium cognomine, & amplissimis honoribus, atq; præmiis, ob egregiam in eo bello à ciuibus nauatam operá a Rege decorátur. Omniũ ordinum consensu Rex pręclarũ iudicii testimoniũ, Calataiubiensibus ciuibus, mortuis ac viuis, vt nec Iudæos quidem, aut Sarracenos exciperet, virtutis, & fidelitatis summę erga patriam tribuit: Dominico Cerdano Iustitiæ Aragonum Præfecto Conuentus iudice assidente.

Cum Burgis Henrico, veluti legitimam regnorum possessionem vsurpanti, sollemni cærimoniarum pompa regium diadema esset impositum, Iohanna eius vxor Cæsaraugustæ A. D. VII. K. Iul. in sacrario Cœnobii Minorum iurisiurandi fidem interponit, se enixe operam daturam, atque omni conatu curaturam, vt pacta à viro conuenta incolumia, ac salua, integraque retinerentur: eaque pars regni Castellæ traderetur: quam Aragonio regno contribuendam pepigerant: Episcopo Gerundensi sacrum Domini corpus præ se ferente. Ei sanctioni scribendæ obtestatione, ac pœna sacratæ adfuerunt Iacobus Alfonsi Ripacurtię Comitis frater Dertosanus, & Innicus Gerundensis, Episcopi, Vicecomes Cardonensis, Gonzaluus Gonzaluius Luzius, & Aluarus Garcias Albornocius. Iulio mense ineunte, Leonoram Regis filiam secum ducens ad virum proficiscitur. Leonoræ enim, & Iohannis Henrici filii nuptiæ depactæ fuerant. Cæsaraugustanus Antistes, & Bernardus Thousius, & Dominicus Lupesius Sarnes, qui à Rege ad Henricum legati fuerant, Leonoram magno comitatu prosequuntur.

Petrus Castellæ Rex imminentem fratris, & Gallicarum copiarum tumultus furorem deuitans, & ad externa etiam, & aduenticia auxilia decurrens Lusitaniæ, & Gallecíæ regionibus Baionam Aquitaniæ vrbem, & inde ad Eduardum Angliæ Regem cum thesauris, quorum cautior, quam regni custos fuerat, contendit.

Bugiensis, Constantinensis, & Tunetanus Reges tributa quotannis Regi conferre assueti, cum ob intestina bella dependere intermisissent, nouorum fœderum pactionibus, conditionibusque alliciuntur. Cacinus Abuhalmalius Zahabenus Babylonius Imperator, Sultanum vocabant, Christianos omnes in Asia, & Ægypto negotiantes, commorantesque, cum comprehendi imperasset, quod Petrus Lusinianus Cypri Rex subita incursione Ægypti oras incurrisset, & Alexandriæ partem diripuisset, Omberto Fonollario, & Iasberto Camplongio à Rege in Ægyptum legatis, respectu ad Regem habito, Catalanos omnes, & Aragonios dimitti iubet. Isque Regi honos est habitus, vt D. Barbaræ corpus, quod Ægyptio quodam fano pie, religioseque asseruabatur, & Rex ad se deduci summopere postulasset, quod etiam Alfonsum Regem, Ferdinandi Regis, qui magnam Bæticæ prouinciæ partem à Maurorum dominatu vindicauerat, filium maxime concupiuisse memoriæ proditur, Sultanus ad Regem asportari permiserit. Summa tamen siue pietate siue obstinatione Christianorum, qui vastas Ægypti solitudines, atq; recessus incolunt & Diuæ reliquias sancte venerari, colereq;, ac fauorem deprecari consueuerant, ne ad nostros deueherentur, occuluntur.

Marianus Arborensis Iudex, & Salebrosus Oria bellum in Sardinia, quod cum Genuensibus pace, & otio resederat, nostris inferunt. Olfus Prochyta classe in Sardiniam transuehitur: & Hugo Santapacius aliquot militares copias comparans Sardois rebus Octobri mense subuenit: & Berengario Carrocio Quirrensi Comiti adiuncti bellum hostibus inferunt: cum Arborensis superior esset. Sanctapacius Galluritana regione copiis coactis se reficiens, fortiter hosti resistit: ac Fabanam arcem communito pręsidio obstruit: & Oliuerium Togorem nauum, & strenuum virum arci præficit. Iohannes Carrocius Alguerìensibus dux delegatur. Quod Pisani Regis permissu denuo aliquorum oppidorum, atque arcium Sardiniæ possessionem vsurpauerant, atq; ii omnes Mariano potissime opitularentur, Rex Iohannem Agnellum Ducem Pisarum, ac senatum cohortari, ac commonere non intermittit, quo ab eo consilio desistant: neue Francus, aut Aimericus Vicecomes Narbonẽsis sinant, vt in portubus, stationibusve suis Mariani classes instruãtur: aut armenť. Pisani vero, vt à Rege imperia quoquo modo perferãt, grauissime dolẽt.

Rogerius Bernardus Fuxẽsis Castelboni, & Franciscus Periliosius Rotæ Vicecomites Septembri mense exacto Tolosæ, cum Ludouico Andegauensi Duce Regis mandato, aduersus Nauarrum fœdera icunt: qui se Anglis, & Petro Castellæ Regi addixerat. Eo in colloquio paciscuntur: vt Francorum, & Aragonum Reges, & Henricus Trastamarensis fœderibus adiuncti Eduardo Angliæ Regi, Waliæ principi eius filio, & Nauarræ Regi bellum inferant.

Rudericus Oricius ex intimis Nauarræ Regis, & Egidius Garcias Dianizius copiarum militarium Nauarrorum, & Anglorũ ductores Aragonię fines incurrẽtes Septembri mense

mense Iaccam vrbem circumsident: oppugnantque. Garcias Latrasius Iaccetanarum cohortium præfectus in ea propugnatione mortē occumbit. Cum frustra obsidio suscepta esset, regionem eam deprędantes, vastantesque in Nauarram regrediuntur. NAT. CHR.

Petrus Portugalliæ Rex, qui artiori fœderis vinculo, ad Henrici se Trastamarensis 1367.
partes applicuerat, moritur. Ferdinandus eius F. in regnum adsciscitur: qui magnis propinquitatis, & affinitatis vinculis Regi erat adiunctus. Cum eo, & Iohanne, ac Dionysio fratribus A.D.IV.Non.Mart. Alfonso Castelnouo Regis legato internuntio, vetustorum fœderum pactiones firmantur: Ferdinando in S.Irenes finibus, regia Alcannahatum villa residente.

A.D.VI.Id.Mart. Ilerdæ in arce regia, cum Abiceno Galipo Alcapelli Mahomatis Granatensis Regis legato pacis fœdera aduersus Petrum Castellæ Regem sanciuntur. His pactionibus ora omnis maritima à promontorio Contestanorum Ceruerio nuncupato, ad Leucatam supra Salsulas Narbonensis prouinciæ oppidum, & adiacentes insulæ continentur.

A.D.III.Non.Apr. ad Naiaram vrbem Petrus, & Henricus fratres de sua potentia, atq; imperio externis auxiliis, exitioso prœlio dimicant: quo vires Henrici omnes delentur, atq; prosternuntur. Eduardi Waliæ Principis virtute, atque excellenti præstantia, & Angli militis robore victoria ea constitit. Henricus acie profligatus, ac pæne ad exitium deductus, pernici equo impositus euasit: atque erupit: & dum non maiore equitum præsidio, quam quibus vitam committere audet, in fugam se coniicit, summum vitæ discrimen adit. Demum latebris, ac saltubus se eripiens, & in Illüecam Iohannis Martinii Lunę oppidum se conferens, comite Petro Luna Iohannis fratre, transuersis itineribus, & commutatis personis Aragoniæ Regem, haud aliter, atq; hostem deuitans, Iaccetano saltu in Elusates, Fuxenses vocant, transgreditur. Capti memorabili eo prœlio fuere Sanctius Henrici frater, Alfonsus Ripacurciæ Comes, & Bertrandus Gesquinas Gallicarum copiarum primarius ductor, consilio, & virtute in eo bello insignis. Walus tantæ ferocitatis victorem, ne in suos sæuiret, comprimere non potuit. Nuntio eius cladis accepto Toletanus, & Cæsaraugustanus Antistites, qui Burgis cum Iohanna Henrici vxore perstiterant, contento cursu Reginam, & Leonoram nurum deducentes in Aragoniam perfugiunt: & ex victoris hostis manibus elabuntur.

Tam insperato rerum euentu Rex, postquam extenuari spem suam, atq; euanescere videt, præsertim Henrico, qui in ipso regni aditu Murtiense regnum, atque ingentem aliam regionis ditionem, quę cum Aragoniæ regno continens est, si regnum adeptus esset, attributurum spoponderat, tradere renuente, ad noua se consilia traducit: & Regi victori, & Waliæ Principi fœderum pactione adiungi nititur. Tantum momenti in vna victoria fuit: vt plane Henrici res non accisæ modo, sed desperatæ omnibus viderentur. Præcipui consiliarii Regis ad Angli amicitiam traducendi fuere Romæus Ilerdensis Episcopus, Petrus Vrgellitanus Comes, Vicecomes Cardonensis, Iohannes Ferdinandius Heredia Ampostæ præfectus ordinis S. Iohannis Hierosolymitani in Castellæ & Legionis regnis Prior: quorum suasu Rex ad Petrum Castellę Regem de fœdere ineundo Sanctiū Gonzaluum Herediam legauerat: & ad Waliæ principem, ob eam rem, Burgos à Rege legati fuerant Raimundus Peguera, & Iacobus Ezfarius. Walus Armeniacensem Comitem, vt de ea re transigeretur, Deciam præmittit: & Ilerdensis Episcopus, Vrgellitanus, Cardonensis, Prior Hierosolymitanus, Lupus Gurrea, & Iacobus Ezfarius Moris oppido subsistunt: vt consilia cum Armeniacensi propius communicentur. Eo colloquia reciderant, vt iam legatorum consilio Aragonius, & Walus cum Nauarræ, & Portugallię Regibus Castellæ, & Legionis regna partirentur.

Henricus singulari, & incredibili virtute, admirabiliq; festinatione vsus, vndiq; periculis cinctus celeritate consilii, atq; ope Caroli Francorum Regis, & Ludouici eius fratris se, suasque res ex innumeris difficultatibus & incommodis explicat. Copias militares repentino delectu conducens Arana valle, & Ripacurciensi Pyrenæi saltu in Aragoniam Rege inuito, atq; repugnante accelerans, cum à transitu arceri non posset A. D. VIII. K. Oct. III M. P. ab Osca subsistit. Rege conuentum Cęsaraugustæ agente, equitatus omnis educitur, vt Henrici copiæ intercludantur: sed itineribus deuiis antecedens, & ad Azagram oppidum Hiberum traiiciens Calagurrim contendit. Cum fratris immanis dominatus eo erupisset, vt vix iam reliquum esset, vnde se reficeret, aut vbi lapsus resisteret, in tanto mortalium odio, ciuitates pęne omnes aditum ad regnum capessendum Henrico patefaciunt. Burgensi castello, totius regni arce, & Iacobo Baleari co Neapolitano Rege, qui in eius arcis custodiam à Petro Rege inclusus fuerat, Henrico traditis, tāta status, atq;

NAT. CHR. imperii conuersio subito fit, vt præter vtriusq; spem, ad alterum species victoriæ peruenerit, fructus alteri partus sit: & Henricus pæne vrbes omnes, atq; arces transcenso Pyrenæo ad se traduxerit: fratre in vltimis terris commorante.

A.D.III.K. Nouemb. Barcinone Rex Albarazinienſem ciuitatē sub regale imperium subiungit: & in regiam ditionem, potestatemq; redigit.

Rex, & Waliæ Princeps, & Nauarrus haud aliter, ac si regnorum Castellæ, & Legionensis populi hereditariam auctionem constituerent, quasi ea dare alterutri fratrum, aut adimere possent, Tarbam Aquitaniæ vrbem legatos mittunt: quem in locum Petri ipsius Castellæ Regis legati concesserant. Nouembri mense, de auxiliis Petro mittendis deliberant: pactione vrbium, & oppidorum, quæ vnusquisq; eorum Principum iam spe, & opinione obduxerat. Eo ipso tempore Rex interuentu Cardonensis Vicecomitis Anglo, & Petro adiungi, & cum Ferdinando Portugalliæ Rege, & Nauarro concordiæ fœdera sancire, vt regna Castellæ, & Legionensis populi inter se partiantur, constituit. Scorsim sua Henrico fœdera, præcipiti cupiditate regni, imperiiq; dilatandi sanciuntur.

Vrbanus P. M. hoc anno Cardinalium collegio dolente, ac bene coacto Auenione Romam nauigat.

1368. Cum Rex Anglo, & Waliæ Principi eius F. pactione fœderum adiungi constituisset, magnę Gallorum manus turbulenta, & temeraria incursione vagantes, Februario ineunte Arana valle erumpentes, aliquot oppida diripiunt, atque incendunt. Rege suspicante, id facinus Regis Francorum consilio patratum, vt se ab Angli amicitia reuocet, Franciscum Periliosium, & Iacobum Ezfarum in Galliam, C. M. florenorum, ex Mompellerii pretio exigendorum causa, & damnorum, eruptione earum copiarum illata, resarciendorum, quod regiis stipendiis aduenisse fama percrebuerat, legatos mittit: Paciscuntur, vti Francus Regi, aduersus Petrum Regem, & Arborensem Iudicem opituletur: & Henrico bellum inferat: nisi suo iudicio dirimendam eam controuersiam statuat, quę illi cum Rege, de Murtiensis regni donatione, ab eo postremo facta, vertitur. Francus Periliosium rebus maritimis præficit: & classibus, bello cum Anglo redintegrato, viri præstantia, & virtute cognita, penitusq; perspecta, ducem præbuit.

Sardis totiens vinci assuetis, & nunquam pacatis, aut omni ex parte perdomitis, Mariano Arborensi omnium defectionum principi, & regnum appetenti, qui tot oppida, atque arces vi expugnasset, postremo Sanlurienses, & Ecclesienses deduntur. Rex difficillimo tempore, vt suis subuentum sit, classi, quam comparauerat, Petrum Lunam, qui Almonezirii, & Polæ dominabatur, virum ex Aragoniis proceribus primarium præficit. Copiis expositis, & bello illato, cum Arborensis nostrorum impressione se in Oristanam arcem abdidisset, atque in eum locum compulsus, castris circumsederetur, Luna rei bene gerendæ studio ad dimicandum impellitur. Deminutis paullo post copiis, & excubiis, vigiliisque desidia, atque nostrorum ignauia intermissis, eruptione facta, obsessi castra adoriuntur. Nostri cæduntur, atque profligantur. Luna, & Philippus eius frater mortem in certamine occumbunt. Cum ea accepta clade, maximo in discrimine res Sardoæ versarentur, tot detrimentis acceptis, Rex in Sardiniam se traiecturum, vt suis omni ratione subueniat, palam denuntiat.

A.D.X.K.Iul. Rex Martinum F. Besalunensi ditione, honorario Comitis titulo, atq; cognomine donat.

A. D. XII. K. Aug. induciæ cum Petro Castellæ Rege pactæ in A. D. K. Sept. prorogantur.

Henrico bellum in Vaccæis gerente, cum Oterdesumos oppugnat, Bernardinus Caprera Ausonensis Comes, qui se Henrico, patris alioqui extinctori addixerat, in oppugnatione fortiter dimicans occumbit.

Cum Henricus arta obsidione Toletum circumsedisset, Francorum Regis legati obtestantur, vti de controuersiis omnibus, quæ in disceptationem, cum Aragonum Rege vocantur, Francum iudicem sumat: & in certam diem dirimantur. Iurisiurandi religione, præsentibus Petro Regis patruo, Toletano Antistite, Petro Ferdinandio Velasco, Ferdinando Peresio Aiala, Didaco Gomezio Toleto, Gonzaluo Messia Pontano, & Petro Tenorio Archidiacono Cauriensi in tabernaculo obstringitur, se in Francorum Regis iudicium controuersias eas reiecturum.

Copiæ per Gallias prouincias in fortunas omnium temere incursantes, Decembri mense Pyrenæi saltu in Palliariensem tractum inuadunt. Trempim Lacetanorum oppidum vi expugnant, diripiuntque: & regionem eam omnem depopulantur. Eo tumultu

nunciato,

nontiato, cum improuiso oppressis, nec animi satis ad resistendum, nec virium esset, Rex Decembri mense ferme decurso, Ceruerам properat: hostiles copias montosis locis excursurus. Iohannes F. in Aragoniam accelerans equitatum, peditatumq; omnem in eam expeditionem exciuit.

Francisco Sanclemente, & Berengario Dezprato legatis inter Aragonium, & Anglum Reges conuenit: vt Portugalliæ, & Nauarrę Regibus adiunctis Petrum, & Henricum ad fœdera à se pacta cohortentur: & eis renuentibus: & tergiuersantibus ad regnorum Castellæ, & Legionensis populi partitionem, atq; irruptionem congrediantur. Sed in eam pactionem deueniunt, quod neq; Rege Sardoo bello implicito, ab Henrici concordia secedere iusta, aut vtilis videtur causa, si pacta conuenta seruentur: neq; Waliæ Princeps honeste fœderi cum Petro inito deesse potest, si Viscaia, & aliæ ditiones promissæ tradantur.

Barcinone a Rege Kalendæ Ianuariæ, sollemnia incipientis anni, vetusta religione, moreque celebrantur. 1369.

A.D.XVI.K.Febr. Rex, quod in Sardinia regiæ opes contusę, hostiumq; auctæ erant, Berengarium Carrozium Quirræ Comitem Sardoi belli gerendi administratorem, & imperatorem creat. Arborensis capitalis hostis oppidis, præsidiisq; regiis exitiosum bellum infert. Brancaleo Oria ex perduellium numero definitus, quod Arborensis imperio se addixisset, voluntarii facinoris veniam consecutus, & in fidem receptus, regio se imperio committit. Rex vt maius fidei testimonium illi tribuere videatur, insigni regio militari anchoræ, quo vti assueuerat, eum decorat: ac veluti auctoramento deuincit.

Sardoo bello tam acerbo, atq; diuturno nostros opprimente, simulatum proficiscendi in Sardiniam consilium à Rege refertur: & denuo se traiecturum confirmat. Vexillum regiæ expeditionis insigne, postridie festi diei resurrectionis Domini in Barcinonensi arce, sollemni cærimonia proponitur. Cum Rex totus mente, vt apparet, & animo in bello Sardorum insistit, atq; ei bello gerendo imperator destinatur. dum naues adornantur, atq; impedimenta conquiruntur, exilio aut morte damnati restituuntur, & pecuniæ creditæ tabulis nouis, debitoribus prorogantur, labantes res, spe profectionis diutius fulsit, atque sustinuit.

Arborensi Sacerenses se dedunt: & nostri in arcem confugiunt: quam hostes cum vehementer oppugnarent, Sanctius Simenius Aierbius Sanctii Simenii Aierbii Iustitiæ Aragonum Præfecti nepos in propugnatione occumbit.

A.D.III.Id.Mart. Petrus, & Henricus fratres de summa regni ad Montielem in Oretanis dimicant: quo in prœlio, cum Petri acies funderentur, eo in arcem Montielanam refugiente, atque compulso, & muro, ne elabi posset, & corona militũ septo, cum fide & pollicitationibus Bertrandi Gesquinæ inductus se illi tradere constituisset, & fraude, ac fallaciis impulsus in Bertrandi tentorium descendisset, quod ab hostis manibus se eum ereptum spoponderat, in fratrem incidens cum ferro, in tenebris dimicant, atque luctantur, Petrus miserandum in modum contrucidatur. Nam ad pedes prostrati, nisi Henricus à suis subleuatus esset, mutuis se ictibus, quod de Thebanis Regibus fratribus fabulę ferunt, concidissent. Henrico, non tam impotenti ambitu, & armorum impressione regnum adepto, quam sæua fratris tyrannide à cunctis ordinibus euocato, atque adscito in ipsius regni primordiis, dum maxime imperium fundet, atq; stabiliat, se Gothicæ gentis more, atq; instituto electum, & ad regnum vocatũ testatur: vt adscitus potius, electusq; à re publica, quam armorum vi, & fraterna nece principatum consecutus videatur: aut regnum scelere partum.

Molinensis, Requenensis, Canetana, Fonsaliciensis, & Algariensis arces in tam celeri rerum commutatione Regi Aragonio deduntur: qui pactis cum Henrico Rege conuentis, se & Murtiensis regni, & plurium aliarum ditionum Aragoniæ finibus continentium potiri sperat. His in fidem acceptis Henricus bellum aduersus Regem parat: quo arces, & Molinensem tractum vindicet. Rex Molinensibus præsidiis Ferdinandum Lupium Seselium, arci Garciam Veram, & ducem Ferdinandum Aluarum Cueuam præficit. Albarraziniensibus finibus Ferdinandus Lupius Heredia, & Fariziensibus Sanctius Gonsaluius Heredia equestres copias cogunt: & vniuersi Episcopi Turiasonensis, & Martini Lihorii ductui, & imperio parent.

Iacobus Balearicus, qui in potestatem Henrici venerat, à Iohanna Regina vxore LXX. M. nummum aureorum, quos duplices vocant, Rege inuito, & contra dicente, redimitur.

A.D.XV.K.Mai Alfonsi Regis corpus Barcinonẽsi tumulo ad D. Francisci humatum, Ilerdam in cœnobium fratrum Minorum Regis filii iussu, & iustis funeribus assidentis transfertur.

NAT. CHR. Molinæ, & Requenæ finibus nouum bellum excipit: quod Henricus Bertrando Gesquinæ Molinam, & eius oppidi ditionem addixisset: & pactiones omnes confectas, atque conflatas, conditionesque perturbasset. Requenensis arx à nostris deditur.

Rex, quod omne ad se bellum translatum videt, Ferdinando Portugalliæ, Mahometo Granatensi, & Abaiferio Abdelazizio Algarbiensi, & Fecensi Regibus, & Waliæ Principi aduersus Henricum pacta conuenta rescindentem fœderum vinculis adiungitur.

Rege conuentui agendo Valentiæ assidente Aragonensibus conuentum in A.D.K. Iul. Rubiolos oppidum indicit. Sed Præfecto Iustitiæ Aragonum, & Garcia Lupesio Sesesio Regni gubernatore, & his, qui conuocati fuerant, non comparentibus, quod Præfectus non adesset, conuentus in eam diem, quam Rex destinarat, prorogari non potuit: & necessario in aliam indictionem reiicitur.

Petrus Lusinianus Rex Cypri ex Leonora Regis consobrina, Petro filio puero relicto, insidiis, & proditione suorum necatur. Leonora Regina, & Iacobus Lusinianus Cypri Connestabulus demortui Regis frater, & Ianus Lusinianus Iacobi F. Antiochenus Princeps gubernaculis regni præficiuntur. Rex Francisco Vilarasæ, & Iacobo Fibellerio Cypriam legationem committit: vt suis verbis Reginam consolentur: & regno pueri stabiliendo, atque confirmando operam impendant.

A. D. IX. K. Iul. Valentiæ Rex Martino filio Senescaliæ Cataloniæ munere, atque imperio iniuncto, rerum militarium, & bellicarium notionem, ac summum iudicium attribuit: adiungitq; atque adnectit proprium officium, & munus Connestabuli: & instituit, vt regnorum cis mare, & vltra Connestabuli cognomen vsurpet: & ei muneri in posterum, aut liberi regii, aut regio sanguine orti præficiantur.

1370. Ianuario mense Dertosæ Rege ad Sardoum bellū animū intendente, nondum hieme confecta in demortui Petri Lunæ locum rebus bellicis Berengarius Carrozius Quirensis Comes præficitur imperator: & Rex maturius de bello sibi cogitandum statuit. Benuentus Graphæus Partanæ dominus ex Sicilia classe in Sardiniam præteruectus Caralitanam, & Alguerensem ciuitatem, arcesque, cum celeri opus esset auxilio & à commeatu & reliquis copiis intercluderentur, extranea vi subleuat. Ioioseguardæ, Aquefrigidæ, S. Michaelis, & Quirræ oppidorum arces muniuntur.

Primo vere ineunte Brancaleo Oria Arborensi bellum infert. Commisso certamine Arborenses ab Oriis profligantur. Rex, tametsi post id factum paulo quietiorem Sardiniam habet, tamen profectionis suę famam semper adaugens, quasi propinquo tempore profecturus, diutissime suorum expectationem decipit.

Cum Saluaterra, & Regale oppida Nauarræ finibus sita, & à Nauarris intercepta restituerentur, fœderum factiones cum Carolo Rege firmantur: eaq; concordia aduersus Henricum, ambo reges conciliantur.

Dertosa Barcinonem Rege profecto, Martinus Eborensis, & Iohannes Siluensis Episcopi, Martinus Alcobaciensis cœnobii Abbas, & Iohannes Alfonsus Barcelorum Comes Ferdinandi Portugalliæ Regis legati, nauium actuariarum classe in eam oram Iunii mensis fine appulsi vetusta fœdera renouant. Rege maiorem Lusitaniæ motum expectāte, cum à proximis impetrare non posset, vlteriorem temptandum sibi, & alliciendū Lusitanum arbitratus regnorum Castellæ, & Legionensis populi pactione, cum vndique à Lusitana bellum parari videret, cum eo consilia communicat: & hæc prius Henrico detrahenda auxilia existimat: quam ipsum aperto bello lacessat. Hoc inito consilio, deliberat de Leonora filia Lusitano in matrimonium tradenda. Rex fidem suam obstringit, se Septembri mense proximo ineunte Henrico bellum illaturum: Murtiensi regno, & Molinæ, plurimumque aliarum vrbium, & oppidorum ditione sibi attributis. Cum sponsalia, Regis Ferdinandi mandata, Barcinone celebrarentur, & Ferdinandi fratre, & Vianę Comite, Barcelorum Comitis filio obsidibus postea traditis firmarentur, pacta omnia breui dirimuntur.

Nuptiis Iohannis Gerundæ Ducis, & Iohannæ Philippi Valesii Francorum Regis filiæ ex Blanca eius vxore, Philippi Eburouicis Nauerræ Regis filia, Lupi Gurreæ, & Berengarii Apiliæ Regis legatorum interuentu pactis, quibus Rex adiungere sibi Gallorum gentem sperat, cum cōuenisset, vt reliqua summa ex pretio Mompelleriæ vrbis ditionisq; Regi penderetur, & Iohanna ad maritum cum magno comitatu, apparatuq; regio adueniaret: graui morbo Bliteris afflictata, vehementiusq; ingrauescente, magno omnium mœrore, puella excellenti formæ pulchritudine, Decembris mensis fine moritur.

Magna ea tempestate contentio, ciuilesque motus, Catalonia in partes diuisa oriuntur:

tur: Rege ipso maximas turbas concitāte. Nobilitas enim pæne omnis Regis consilio, atq; consensu, aduersus Petrū Vrgellitanū, & Iohannē Emporitanū Comites & Vicecomites Cardonæ Castelboni coiit: q; nobiles omnes suæ iurisdictioni subiicere tanq̃ subditicios conarētur. Cū ad Noiæ amnis ripas, ꝓpe Martorellū, Comites copiis coactis cōsedissent, pæne ad arma res deducitur: ingēteiq; tumultus, Rege nobiliū factioni fauente, atq; opitulante excitantur. Vulgo ea nobiliū coitio, Cōuenientiæ nomē sortitur: & Rege Comites coërcente, omnes in ditionē, potestatemq; regiā paulatim rediguntur. Imperio, ac ditione Comitum imminuta, & in ordinem redacta, inter Regem, & Petrum Vrgellitanum ex ea cōtentione, summa de iurisdictione dissensio fuit: quod Petrus Comitatus Vrgellitani, & Vicecomitatus Agerensis supremum ius, potestatemq; summam sibi vindicaret.

Vrbanus Pont. Maxim. reipublicæ Christianæ pro virili parte consulens summopere adnititur, vt Hērico Regi cæteros Hispaniæ Reges cōcordiæ fœdere deuinciat. Eius rei causa Bertrandū Conuenatē, & Agapetum Brixiensem primo, & post Olisiponensem Episcopos legat: sed Massiliæ Decembri mense re infecta moritur. Nam cum bellum sacrum, tot per annos in Hispania intermissum esset, nulla, nisi in Regum concordia spes reliqua, ducebatur: & eam per æqua, & iniqua reconciliandam esse vniuersæ Christianę reipublicæ constituerat.

1371.

Sardois rebus summis difficultatibus affectis, & Arborensi indies imperium, armaque promouente, & Rege profectionem, & expeditionem, non modo desperante, sed neque auxiliorum ratione vlla omnino domi apparente, ea spes fit reliqua, vt Brancaleo Oriam Aprilem inducias cum hoste pacificatur. Eo temporis interuallo Berengarius Ripolius vi. actuariarum nauium ductor Caralitanam, Alguerienfemq; arces præsidiis, commeatuq; firmat. Arborensis rempublicam ægram, labantemq; adeo vrguet, premitque, vt omni ex parte bellum in Sardiniam peruaserit: & nisi Dominicus Campofregosus Genuensium Dux, & maior Genuensis senatus pars in fide permansissent, & pactis conuentis stetissent, funditus omnia euerterentur: & Aragonium nomen in Sardinia deletum esset.

Berengarius Carrozius Comes Quirrensis Auenione exercitum externo milite conducit. Is exercitus M. equitum turmis, quorum singuli ternis equis merent, & D. hippotoxotis binos equos ducentibus, & M. peditum cohortibus, quibus Gualterius Benedictus Anglus excellenti virtute ductor præerat, constitit: conuenitq;, vt externa ea auxilia Liburno portu conscenderent: quo commodissimus in Sardiniam traiectus est: vt equitatus, & impedimenta vectoriis grauioribusque nauigiis expeditius transportarentur. Cum a nostris in Sardoos sumptus intolerabilia tributa exigerentur, nec ferri æqualiter possent, aut continentia bella finē afferrent tributorum, & quotidie raptaretur, laceraretur q; populus, clamitare omnes, vt Sardiniam vastam, ac desertam, cæloque, & loco calamitosam, & pestilentem, perpetuis paludibus, siluisq; munitam, varie pollutam, & sæpe amissam partibus, Rex mastrucatis Sardis, vilissimæ, vanissimæ, & sordidissimæ nationi relinquat: & internis discordiis Genuensium tradat: si Aragoniæ vltioni consultum velit. Sed quamuis ea ab iis, qui deponendi belli auctores erant, passim iactarentur, & damna bellorum deflerent, atque assidua expeditionum pericula exsecrarentur, magno tamē Rex conatu, rebus afflictis, ac perditis subuenire constituit. Rege Caspe oppido ad Hiberum, cōuentum Nouembri exacto agente, Gualterius Benedictus Anglicarum copiarum ductor honorario Arborensis comitatus titulo, & ditione donatur. Adornata classe Olfus Prochyta ei præficitur, & in onerarias naues equitum nostrorum turmæ Berengario Garrozio ductore imponuntur. Ex Gallia item prouincia aliquot copiæ in Sardiniā transportantur: quibus Philippus Lambertus Villasausæ dominus, Ludouicus Rosus, & Raimūdus Augerius Pōtis Sorgę delecti sunt duces: sub quibus stipēdia faciunt.

Ea ipsa tempestate Iacobus Balearicus Auenione, ex Narbonensis item prouinciæ delectu copias cogit: vt in Ruscinonensem tractum, Cæretanumq; bellum inferat: quorum finibus Rex Vicecomitem insulæ & Canneti præficit.

Philippus Castrensis regia Aragoniæ domus prosapia ortus, & Parietensi ditione ab Henrico Rege affini in Vacceis donatus, ab oppidanis rusticanis hominibus, eius imperium detrectantibus interficitur: Leonora filia, ex vxore Iohanna Henrici sorore relicta.

1372.

Gregorio XI. Pont. Max. in summum Pontificatum euecto, qua erat in rempublicā Christianam pietate, summopere adnitente vt pia, æternaq; pax Hispaniæ Regibus sanciretur, in ipso summi Apostolatus aditu, iisdem internuntiis, quos Vrbanus legauerat, etiā æque etiam id ipsum vrguet, instatque. Eo adnitente, atque cohortante Henricus Rex

Burgensi Episcopo, & Aluaro Garciæ Albornozio, Rex vero Ilerdensi Episcopo, & Raimundo Alamano Ceruilionio, vti de controuersiis omnibus deliberent, atq; consultent, commendant: atq; concredunt. Castelfauibij Conuenati Episcopo, qui in Cardinalium collegium cooptatus fuerat, adiuncti statuunt: vti concordiæ, pactionumque summam tractandam, conficiendamque Reges ad Pont. Max. & amplissimum ordinem, in proximos IIX. menses decidendam reiiciant.

Cum A. D. II. Non. Ian. Alcanicii Conuenate Cardinali assidente pacta conuenta firmarentur, & A. D. III. Non. Febr. Petro Lupio Padillia Henrici legato præsente denuo sancirentur, summo Henricus opere adnititur, vt controuersiæ omnes, suo potius ipsorum Regum consilio, & arbitrio, quam alieno iudicio componantur: & bello finem auctoritate sua imponant: cui in nouo principatu stabiliendo summa inerat ad præcauendum, consulendi astutia. Demum omnia polliceri: modo integris suis finibus bellum compositum foret. Fœderibus enim ab Henrico violatis, cuius filio Rex filiam suam collocare, pactione ditionum sibi tradendarum spoponderat, quod Rex affinitate ea se se deuincire renuit, summam pecuniæ augēdo sperat Henricus pretio pacem, & amicitiam Regis coemere: & ditiones regias retinere.

Summo Pontifice insigni sanctitate prædito principes omnes pacatos reddere adnitente, grauissimoque ad instituendam pacem auctore, & ad confirmandam virtute animi, atque iustitiæ, & innocentiæ exemplo maxime idoneo, summa perpetuaque concordia Frederico Siciliæ Regi, & Iohannæ Neapolitanæ Reginæ continenti bello implicitis constituitur: & A. D. VI. K. Septemb. Villanouæ ad Auenionem confirmatur. Vt artioribus coniunctionis vinculis astringantur, cum summæ consiliorum præessent, Guilielmus Peralta Calatabellotæ, Artallus Alagon Mistretæ, Matthæus Moncada Augustæ, & Adorni Comites, Iohannes Claramontius, & Franciscus Intemelius æquis conditionibus pace composita conuenit, vt Fredericus Antoniam Francisci Baucii Andriæ Ducis filiam ex Margarita vxore, ea Philippi Tarentini Principis, & Catharinæ Constantinopolitanæ Augustæ filia fuit, Iohannæ consobrinam in matrimonium ducat. Ea constituta pace, interdicta, quibus tot per annos Ecclesia Siculos execratur, & sacrorum aditu arcentur, tolluntur: & ob eam causam Salernitanus Episcopus in Siciliam legatur: piaculisque Siculi omnes soluuntur. Iohannæ, liberisque eius, posterisque eorum legitimis summa supremaque regni Trinacriæ potestas, & adiacentium insularum à Frederico attribuitur: & eius mandato sacramento sanciri decernunt. Fredericus x. actuariis nauibus, & C. grauis armaturæ equitibus, auxilia Iohannæ, si hostes eius regnum adoriantur, ferat. Quotannis Sanctorum Petri, & Paulli festo die, Neapoli III. M. vnciarū auri, quæ XV. M. florenorum summam conficiunt, dependet: eius tributi habita ratione, quod Iohanna ex Siciliæ insulæ regni iure quæsito Ecclesiæ in singulos annos pendit. Præteritorum annorum tributa remittuntur: atque condonantur. Liparis insula Iohanna mortua Frederici regno contribui debere censetur. Cum ea pacta conuenta à summo Pontifice sancirentur, decretum interponit, quo cauetur: vti feminæ Trinacriæ Regum filiæ, virorum prole non superstite, regia iura adipiscantur: nominatimque Maria Frederici Regis F. Aragonum Regis neptis ea conditione ad paternum regnum hereditarium adsciscitur, arcessiturque. Aragonius nimis graue præiudicium in se à Pontifice factum conqueritur: quod feminis ad regni Siculi hereditatem obeundam, aditus daretur: quas Fredericus Rex maior patruus in partem hereditatis minime vocasset: & ad se eius regni hereditas à propinquis Regibus veniret: & eius rei causa Raimundum Alamanum Ceruilionem ad Pontificem legat: vt obtestetur: se suo tempore ius suum armis persecuturum: quamuis primum eo ipso tempore à Sede Apostolica Aragoniis principibus legitima iura Siciliæ regni sunt quodammodo constituta: quæ tot bellorum discriminibus quæsita, ac parta fuerant.

Iunio mense Barcinone Iohannes Gerundæ Dux Matham Iohannis Armeniacensis Comitis sororē in matrimonium ducit. Dos CL. M. Francorum dicitur. Illo ipso tempore nuptiæ Martini Regis filii, & Mariæ Lupi Lunæ Comitis filiæ sollemni cærimonia concelebrantur.

A. D. II. Non. Iul. Barcinone Exericiensis ditio Martinio Regis filio comitatus honorario titulo attribuitur. Ex eo Comes Exericæ, & Lunæ, & ciuitatis Segorbii dominus appellatur.

Bernardino Capreræ Bernardini Capreræ Ausonensis Comitis F. qui in Timboris Fenolletiæ auiæ, & Margaritæ Fuxēsis matris potestate erat, paterna, auitaq; bona, & possessiones, ditionesq; omnes, honestasq;, ac dignitas restituuntur. Agnoscit enim Rex, atq;

pro-

profitetur, se peruersis, præposterisq; cōsiliis inductum, in Bernardum auum animaduerti imperasse: vt iam res minime dubia esset, qua gratia pressus, quibus inimicitiis circumuentus, & in exitium actus fuerit. Ab ea restitutione Rex sibi, posterisq; principibus Ausam vrbem, comitatumque excipit.

Februario mense, nocte concubia in Lacetanis, & Ilergetibus adeo magnos terræ motus factos memoriæ proditur, vt ingentia ex Pyrenæis iugis saxa, crepidinesq; Ripacurciæ regione conuulsæ, prostrataeq; sint: & multi mortales in montosis, atque æquis, & planis locis perierint: multæq; turres, atque arces corruerint: pluribusque in locis labes facta sit: magnaque edita strages. 1373.

A.D. XI. K. Apr. Olisipone pacis fœdera inter Hēricum, & Ferdinandum Reges palam aduersus Angliæ, Aragoniæ, & Nauarræ Reges prædicantur: quorum conditiones Bononiensis Cardinalis interuentu sunt depactæ.

Franciscus Perillosius Rotæ Vicecomes, cum ad Iohannem Lancastriæ Ducem Eduardi Angliæ Regis F. qui regnum Castellæ, vxorio Constantiæ Petri Regis F. Iure appetierat, à Rege legatus missus esset, & legatione obita, Bastulorum oram præteruehitur, à Mauris interceptus, ad Mahomatem Granatensem Regem protrahitur. Valentini præterea, Catalaniq; mercatores, qui in Granatensi regno negotiantur, in vincula coniiciuntur: quod Petrus Bernardus actuariarum nauium ductor, qui Sardoo bello merebat, nauim Mahumatis Regis, in Carthaginiensi Africę litore irrupisset euertissetque.

Rex Barcinone toto ferme vertente anno, rebus bellicis consulens demoratur. Nam Genuenses, quamuis pactionum fœdere deuincti, primo se vere, magna comparata classe in Sardiniam transmissuros, & Arborensi opitulaturos minantur. Supplementum rebus Sardois, Gilaberto Cruillia ductore Luquidonesiæ regionis preside adiicitur.

Balearicus Ruscinonensibus finibus, & Henricus Rex Lusitano adiunctus suis confiniis, magnis comparatis exercitibus adoriri minitantur: & duplex inde terror nostris illatus. Cum Angliæ, Francię, Nauarræ Aragoniæ, & Castellæ Reges exitialibus bellis concitarentur, & eorum regna communi arderent incendio, noster deteriore vt statu sit, externa Sardinię bella efficiunt.

Henricus Rex, qui interuentu summi Pontificis pacem prætenderat, & priuato consilio summo semper opere Regi adiungi curauerat: Ludouico Andegauensi Duce adminiculo, & sequestre pollicetur, æquis cōditionibus obtemperaturum, Bernardo Soo à Rege eam ob causam Carcasonem ad Ludouicum legato, recipit Ludouicus Henricum Molinæ comitatum ea conditione, qua Regi hoc ipso tempore subiicitur, attributurum: Murciense regnum condonaturum: & mediam earum vrbium, oppidorumq; partem, quæ Henricus continentibus Aragonię finibus se contributurum spoponderat, addictuum: Sin vero Henricus vrbes eas, ac ditiones à Castellæ regno seiungi, separari ve renuat, curaturum, vti pecunia compensentur: modo pactæ nuptiæ sanciantur. Neq; multo post euenit, vt Ludouicum ex arbitro pacificatore hostem Rex & grauem, acremque inimicum sentiat.

Iunio mense Rex Dominico Cerdano Iustitiæ Aragonum, Arnaldo Orcao Ruscinonis præsidi, & Bernardo Bonastrio epistularum magistro committit, vt transigendis cum Henrico Rege conditionibus intersint. Postea vero Reges decidendas controuersias omnes Guidoni Portuensi, & S. Rufinæ Episcopo Cardinali S. R. E. legato deferunt: adiunctis Regis Aragonij nomine Cæsaraugustano Archiepiscopo, & Raimundo Alamano Ceruilionio: & Henrici legatis Salmanticensi Episcopo, & Iohāne Remirio Arelliano Canterorum domino. Interuentu præterea Iohannis Emporiarum Comitis, qui Iohānam Regis filiam in matrimonium duxerat, & eiusdem Iohannis Remirii induciæ sunt pactæ.

Octobri mense Balthasar Spinula Angliæ Regis, & Iohannis eius F. Lancastriæ Ducis legatus Barcinone, de fœdere aduersus Henricum, cum Rege ineundo, legationem renuntiat. Pollicetur Rex se Lancastrio aduersus Henricum opem, auxiliaque laturum si ei ditiones attribuantur, quas Henricus spoponderat, adepto regno, delaturum. Inania vero ea promissa Rex parui esse ducenda videns, nec satis firmitatis habere, ab Henrico iam præpotenti, & vicino, finitimoq; seiungi veretur: nisi magnis pignoribus ab Anglo retineatur.

Cum Ilerdę Catalanę copię conuenissent, quas transuectione K. Sept. facta, ad DCCC. equites grauis armaturæ fuisse constitit, quod ex iis regionibus militum, & veteranorum, & tyronum manus quotidianis delectibus exhaurirentur, Nouembri mense in Cæretanæ, & Ruscinonis fines transcendunt. Nam Balearicus Henrici Regis arcessitu, &

NAT. CHR.

pollicitationibus inductus, magnas armatorũ copias coëgerat. Eo enim actu Hẽricus magni & animi, & cõsilii princeps, modo minas iactando, & pericula intẽdendo, modo pacis fœdera prætendendo, id se consecuturum sperat: vti pactiones, quibus Regi astrictus, regnum appetierat, & inuaserat, rescindantur: aut Regem ad suas conditiones deducat.

Henricus, & Carolus Nauarræ Rex legati Apostolici interuentu fœdere deuinciuntur. Nauarrus Biturim, & Lucronium oppida Henrico restituit: paciscunturq́; vt Carolus Nauarri F. Leonoram Henrici F. in matrimonium ducat. Ea pactione inita, nihil magis aduersum Regi euenire potuit: qui ope externa Henricum ad se traducere sperat: vt pactis conuentis pareat.

1374. Genuenses pace erepta, quam Montisferratensis Marchio pepigerat, ab Arborensi in Sardiniam arcessiti, vt Caralim artiori obsidione premant, Polę pręsidium oppugnant. Ingenti Gilaberti Cruilliæ virtute, qui Berengario Carrocio Quirrensi Comite mortuo, copiis præpositus fuerat, propugnatur. Brancaleo Oria in magno rerum discrimine Algueriensibus subuenit.

Iohannes Lancastriæ Dux magno comparato exercitu Castellæ regnum adoriri parat. Rex ad eum Raimundum Alamanum Ceruilionem ad renouanda fœdera, & vt hostilia arma inferre properet, legatum mittit. Hac legatione in Aquitaniam relata Lancastrius Burdigalæ Ianuario mense, amicitiam Regis omni conatu expetens, Rogerio Bernardo Fuxensi Castelboni Vicecomite, Garcia Ferdinandio Viliodre, Guilielmo Helmano, & Gualterio Benedicto ad Regem missis oratoribus, Regi fœderum pactione adiungi nititur.

Res Aragoniæ ea tempestate pessime afficiuntur: & in magnum decidunt discrimẽ: reputante Rege publicum sibi odium concitari: magisq́; fama, quam vi regnum, & res suas stabiliri: tot exteris nationibus armata vi, vndiq́; Hispaniam interno bello consumptam cingentibus, inuadentibusq́;: & Henrico Rege Molinæ confiniis arma intentante: regiis classibus, copiisq́; mari longinquo bello distentis: ad summam Rege adnitente consiliis, & astu res externas moliri: arma procul habere.

Ianuario mense, Comes Henricus Russus arma, & seditionem spectans à Frederico Rege desciscit: & Messana vrbe potitur. Rege duabus longis nauibus, aliisq́; actuariis Mazara cum Antonia Regina vxore Messanæ portum præteruecto, quod Mamertinos, & Russum ipsum ad se deducere confideret, nocte, quæ consecuta est, Russus Fredericum, nihil minus opinantem, excubiasq́;, & vigilias intermittentem naui vna longa, & myoparonibus aliquot naues regias, quæ in Rhegina statione anchoras iecerant, repentino incursu adoritur. Cum nauis, quam Regina conscenderat, oppugnaretur, propugnareturque à nautis, & vectoribus, animus Reginam liquit: eaque in continentem transmissa, sequenti die pestilenti, & mortifero morbo affecta, postero è vita excedit. Fredericus actuaria euadens Catanam deuehitur.

Augusto mense ineunte, turmę M. grauis armaturæ equitum, fratre Bertrandi Gesquinæ ductore, qui Balearici stipendia meret, Ruscinonis comitatum adoriuntur, incurruntq́;. Cum eorum equitatus liberius prædandi, vastandiq́; causa, se in agros eiecisset, Perpinianum & opere, & præsidio egregie munitum transgressis, ducente secum Balearico Isabellam sororem Monferratensi viro orbatam Panizasio colle arcentur: quod Pertusii saltus, & Indigetum regionis arces validis præsidiis continerentur. Balearici expeditionem & Henricus, & Francus, & Ludouicus Andegauensis magno auxiliorum supplemento iuuerant.

Eadem ferme tempestate Bernardus Fuxensis, quem vulgo Beneharni bastardum vocabant, Medinæ Zelimi Comes, qui Isabellam Ludouici Hispani Telamonis Comitis filiam in matrimonium duxerat, & Gaufredus Rechonus Brito, aliquot collectitiis copiis adiunctis Sometum, & Nueualos confiniorum Celtiberiæ oppida scalis admotis irrumpere adoriuntur: prædicantq́;, se id bellum auspiciis, & stipendiis Balearici gerere.

Barcinone in regia ad Templariorum ædem, moritur Leonora Regina. Ad Populetum, in D. Mariæ cœnobio regio sepulchro conditur. A.D. II. Id. Iun. testamento heredem Iohannem filium reliquit.

Cum Balearicus aditu, ascensuq́; Pyrenæi, armorum vi ab impediendo, ac lædendo, earum regionum finibus repulsus esset, omnesq́; nostrorum copiæ eo se conuertissent, Cęrtano saltu Vrgellitanam Sedem contendens, Sicoris fluminis conuallibus, montium faucibus superatis in Lacetaniam irrumpit. Septembri mense exacto Rex, domestici belli causa obuiam Balearico processurus, Ceruerræ substitit: atque eo in loco copiæ omnes coguntur. Iohannes Dux Gerundensis in eo rerum motu, atq́; tumultu Aragonię regno pro

pro Rege præficit Blaſcum Alagonem: & conſiliarios illi proxime adiungit Cæſarauguſtanum Antiſtitem, Dominicum Cerdanum Iuſtitiæ Aragonum Præfectum, Dominicum Lupeſium Sarnem quæſtorem primum Blaſcum Azlotium: & VIII. Cæſarauguſtanos ciues Michaëlem Capellam, Dominicum Palumbarium, Fortunium Liſonem, Martinum Lorbem, Iohannem Aldeguerium, Iacobum Hoſpitalem, Petrum Simenium Ambelem, & Simonem Gurdum: vt in conſtituendis, & collocandis, obeundiſq; rebus bellicis, & militaribus Imperatorio munere, eorum conſilio defungi poſſet: quod ingruentibus bellis apud maiores factitatum erat.

NAT. CHR.

Huius anni initio, ea fuit in Aragonia agrorum vaſtitas, atq; ſterilitas, meſſis enim nulla præterito anno fuerat, & ſiccitate adeo laboratum eſt, vt inopia frugum, quibus in locis ſementem facere conſueuerant, frumento ex Mauritania, & Africa importato, impenſo pretio vtantur. 1375.

Baleanco Catalonia expulſo, cum Henricus omni ratione eum aduerſus Aragonium, & Lencaſtrium ad ſe deducere nititur, Rechonum Britonem CCL. grauis armaturæ equitum ductorem, cuius in Aragoniam irruptione, aliquot oppida expugnata, & præſidiis nihili, & magna accepta detrimenta fuerant, & Petrum Manricum, vt Balearicum Nauarræ finibus excipiant, præmittit. Ea Balearici irruptione, in tanto motu armorum, atq; tumultuã Rege ſatis præſidii prouiſum eſt. Copiæ externæ, quas fama ingentes eſſe prædicabat, cum per extremos Eluſatium fines iter facerent, quo facilius montes tranſcenderent, & ſubſidium Henrico ferri poſſet, Pyrenæi faucibus ſuperatis, in Vaſconum conualles irruentes, Ianuario menſe, è regione Gallici fluminis, præcipiti via, plana loca deuaſtant. Cum ex omni prouincia cõmeatu & publico, & priuato prohiberentur, & reliquis copiis, præſidiorum vi interclu derentur, & à noſtris à repentina incurſione peruellerentur, in Caſtellanos fines, & eorum pacata loca truduntur. Confiniis Soriæ, & Almazani fuſis, ac diſperſis, neque cum finitimis prœlio congreſſis Balearicus decedit. Soriæ, ad D. Franciſci humatur. Iſabella ſoror, & Iohannes Maleſtitus earum copiarum ductor, aliique duces Iohannis Henrici Regis F. ope, atq; prouiſione in Aquitaniam conceſſere. Concurſio vero ea adeo turbulenta fuit, & ratio rei gerendæ, temporaq; periculoſa extiterant, vt plures ex intimis familiaribus, domeſticiſque Regis in ſuſpicionem venerint, Balearici expeditionem fouiſſe: aditusq; ex Catalonia, & Aquitania in Aragoniam clam patefeciſſe: & de ea re atiquiri cœptum.

Depulſis, diſſipatiſque externis Balearici copiis, & Lancaſtrio Hiſpanienſe bellum vrguente, Henricus alterutram ad condicionem deſcendere cogitur: vt ditiones, quæ depactæ fuerant, Regi attribuantur: aut pecunia eas redimat. A. D. X. K. Mai Almazani in D. Franciſci cœnobio Iohanna Regina Henrici vxore, & Iohanne F. adſidentibus, Cæſarauguſtani Antiſtitis, & Raimundi Alamani Ceruilionii regiorum legatorum interuentu ſummæ rerum conſulitur. Pace inter Reges pacta Iohannis Henrici filii, & Leonoræ Aragoniæ nuptias paciſcuntur. Dos CC. M. florenorum dicitur: quam pecuniam Henricus, cum in Caſtellam inuaſerat, Regi dinumerauerat. Rex Molinam Henrico reſtituit: & bellicorum ſumptuum impenſorum ratione CLXXX. M. florenorum Regi numerantur. Id vero magna eſt admiratione dignum: Regem inuitum, & recuſantem ad earum nuptiarum fœdera eſſe protractum: diuinoque id nutu ac prouidentia conſtitutum: vt non modo ex Regis nepotibus maior natu Caſtellæ regnorum potiatur, ſed vt minor etiam auita Aragoniæ regna adipiſci queat: & ab nepotibus omnia Hiſpaniarum regna, Portugalliæ regno dempto, cedant.

A.D. XIV. K Iul. cum Leonora Regis F. Soriam à Cæſarauguſtano Antiſtite, & Raimundo Alamano Ceruilionio regio comitatu deducta eſſet, nuptiæ ſollemni cærimonia celebrantur Iohanne Henrici F. puellam ducente.

Ludouicus Andegauenſis Dux bellum primo quoq; tempore nouo regni iure adepto illaturus Regem prouocat. Nam Iſabella Balearici ſoror Balearicum regnum, ditioneſque omnes regno contributas Ludouico detulit. Inſperata, nec opinata res Regem cum percuſſiſſet, conuentus Montionem Aragonils, Valentinis, & Catalanis, & Balearicis indicit.

A. D. II. Non. Dec. Barcinone Rex Hugonem Cardonam Comitatus Cardonæ cognomine, & eius honoris ſplendore decorat.

A. D. XVI. K. Apr. Rege Montionem ingreſſo, & in eius oppidi arce conuentum agente, de bello à Ludouico Andegauenſi indicto refertur. Expoſcit Rex, vt conuentus ipſius ſcito facto pecunia numerata in ſtipendia M. grauis armaturæ equitum decernatur. Conuentus nomine Regi de ea re reſponſum latum eſt: ſe in eam diem, maioresque ſuos, 1376.

NAT. CHR.

Regibus, bellis vrguentibus præsto adfuisse. Iudæorum vero, & Maurorum conuenticula consuesse, stipe conlata bellicis sumptibus inseruire. Adeo enim in summa nummaria difficultate regnum constitutum erat, vt vix in eorum militum stipendia exigi posset, qui periculum, quod a Ludouico in omnes intenditur, propulsent. Nam nihil æque plebem ea tempestate diuexat, quam pecuniarum exactio: & conquisitio: quæ necessitate armorum excusata, intermissoque bellorum conflictu, pacata etiam tempora comitantur.

Repulso externo Gallici hostis motu, Sardois rebus transmarinum subsidium efflagitantibus, in tantis periculis nostri versantur, vt communes omnium calamitates Rex nequiret, non modo iuuare, sed nec miserari: Caralitanæque arcis præfectus fame compulsus destinauerit fuga, & maritima opportunitate, desperatione quæsita, arcem vrbis incendio, & flammis conflagrandam relinquere.

Mariano Arborensi hoc ipso tempore vita functo, Hugo F. in patris locum heres succedit. Hic & in suos intoleranda tyrannide, & in Regem insigni perfidia, omni diritate, atque immanitate teterrimus, longe patri antecellit. Iohanne Arborensi Mariani fratre, & Petro eius F. qui arcta custodia, tot annos diuexati fuerant, mortuis, Rex Benedictæ Arborensi Iohannis Arborensis, & Sybillæ Moncadæ F. quæ Iohanni Carrozio nupsit, Bosam vrbem, quæ Iohannis Arborensis ditionis fuerat, propter multa patris in rempublicam merita, & eius posteris condonat. Benedictæ liberi Berengarii Carrocii hereditate Comitatum Quirrensem iure repetunt.

Iohannes Ferdinandius Heredia summus, & singularis vir, qui vsum in republica magnum, auctoritatemque erat consecutus, ordinis Hierosolymitani Magister, cum aliquot actuariis nauibus ex Italia in Rhodum nauigat, in prædonum Turcarum manus de improuiso incidit: diutiusque manet captiuus.

Septembri mense Gregorius Pont. Max. Auenione egressus, amplissimi ordinis collegio comitatus Rhodano flumine in Italiam nauigat: vt sacrosanctum pontificium tribunal Romę augusta, consecrataque in sede, ex diuturno exilio, & summa indignitatum, & rerum difficilium perpessione, in communi omnium terrarum, & gentium patria collocet: & sacræ, religiosæque sedes, ac fana, delubraque diuina ope constituta, & fundata, & Principum tot sæculorum magnificentia & pietate amplificata, & ornata, totius orbis terrarum concursu pie, sancteque adirentur, & colerentur.

1377. Februario mense, de Antonia Barnabouis Vicecomitis Vicarii Imperii, & Galliæ Cisalpinæ, & Mediolani domini filia Frederico Siciliæ Regi in matrimonium collocanda, Arahone Spinula Lucullo Comite Palatino, & Balthasare Pusterla Barnauobis in Siciliam legatis missis transigitur. C X X. M. florenorum dos dicta est. Nuptiis vero nondum celebratis, neque Antonia in Siciliam transmissa, A. D. VI. K. August. Fredericus è vita excedit. In testamento Frederici patris Maria filia Siciliæ regni & ditionum Athenarum, & Neopatriæ, & insularum Siciliæ adiacentium heres scripta erat: Melita, & Gaulis exceptis: quas Comiti Guilielmo Aragonio F. & eas Germaniæ vrbes, quæ materno Carinthiæ domus iure sibi obuenerant, relinquit. Guilielmum F. quem naturalem filium vocat, Mariæ F. secundum heredē instituit: & in eius locum, nullis superstitibus liberis Aragonii Regis filios heredes scribit: quib. duas filias Guilielmi Peraltæ Calatabellotensis Comitis, & Leonoræ eius vxoris, quæ Iohannis Athenarum Ducis patrui filia erat, substituit. Summæ rerum, in procuratione regni Artallum Alagonem Mistretæ Comitem præficit. Vetera dissidia inter Artallum Alagonem & Manfredum Claramontium, & eorum factiones denuo excitantur: & Sicilia bello, & ciuilibus seditionibus ardet. Manfredi partes Frãciscus Intemelius Comes & eius fratres, Comes Henricus Russus, & Guilielmus Raimundus Moncada suscipiunt.

MARIA TRINACRIÆ REGINA DVX ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

Rex Episcopum Segorbiensem, & Andream Valterram eius fratrem mittit legatos ad Gregorium P. M. de Siciliæ regno à se, hereditaria Regis Frederici maioris patrui actione vindicando, & repetendo: ne sinat, vt ius suum armis persequi necesse habeat: pollicenturque Regem supremum eius regni dominium Ecclesiæ excepturum: quæ à Pontifice reiiciuntur: qui legitimam excusationem habuit: quod Petrus Rex Re-

gis

gis proauis nullo tempore ab Ecclesia ad regnum fuisset adscitus: & vetustarum donationum lege, quas Ecclesiæ concessu suo sanxerat, feminæ etiam ad hereditarium regnum arcesserentur: vti Reginæ Constantiæ Frederici Imperatoris parenti obuenerat.

Præfecti arcium Athenarum & Neopatriæ, ducesque, atque earum ditionum procuratores, militaresque manus, Frederico Siciliæ Rege vita functo, & femina vacuæ regni possessionis herede, cum de principatu inter Mariam, & Aragoniæ Regem eius auum controuersia orta esset, à Maria, & eius regni procuratoribus deficiunt: & Regi se addicunt: vexilla, insigniaque regia Aragonum Principum Athenarum arce extolluntur.

Iohannes Hugonis Cardonæ Comitis F. natu maximus Iulio mense Iohannam Aragoniam Alfonsi Ripacurciæ Comitis. & Vilienæ Marchionis filiam vxorem ducit.

Bonanatus Zapera ad Babyloniũ Imperatorem, quem ipsi Sultanũ vocant, de Rege, & Regina Armeniæ, eorumque filiis captiuis redimendis legatur. Hi à superiore Sultano, cum Armeniæ minoris potitus esset, capti fuerant: & Hierosolymis regiis custodiis asseruabantur. Præcipue vero à Rege datur opera, vt Maria Regina Armeniæ senior, quæ Siculis Regibus, maximis propinquitatis vinculis adiuncta erat, primo quoque tempore liberetur. 1378.

Gregorio Pont. Maxim. decedente, exitiosum dissidium in Ecclesia Dei exoritur.

Vrbanus VI. Clemens VII.

Rex qua erat prudentia, & calliditate, & alta quadam mente præditus, in summo religionis discrimine, lacerataque Christiana republica, duobus de Pontificatu maximo dissidentibus & infestissime contendentibus, de grauissimorum, & sapientium virorum, procerumq; sententia Epis suarum ditionũ interdicit, ne in suis diœcesibus ius alterutrius competitorum aut fulciatur, aut refutetur: atque vnus ex Christianis principibus neutram in partem mouetur. His constitutis ad eos, quorum honoris, & dignitatis pontificiæ certamen erat, legati à Rege mittuntur: si tanto accepto incommodo, ad veram concordiam deduci possent. Rationes omnes earum rerum, quæ in controuersiam, disceptationemq; ducebantur, conquiri, explicariq; iubet. Ad Vrbanum legatur Matthæus Clemens regius consiliarius iuris sacri, ciuilisque peritissimus.

Regnum Siculum à Rege hereditaria Frederici Regis maioris patrui substitutione expetitur: quod in ea feminæ à regno reiicerentur: legitimumque se successorem asserit: repulsa ea pactione, quam Gregorius inter Fredericum minorem, & Iohannam Reginam sanxerat: cuius decreti sanctioni fœminæ ad regni hereditatem arcessuntur. Sed Vrbanus Pisano auo generatus, maxime infestus Regi visus est: & Sardoæ, & Siculæ expeditioni aduersarius. Cum sermo ea de re multis audientibus esset institutus, Vrbanus iacit, Regem Sardiniæ regno ab Ecclesia fuisse multatum: seque operam daturum, vti ea res palam denuntietur: & regnum Arborensi Iudici attributurum. Sin autẽ Siculorum rempublicam iniquo imperio misceat, regnumq; inuadat, Aragoniæ regno euersurum, multaturumq;. Sed tãtum abfuit, vt earum minarum terrore Rex commoueretur, vt magna classe adornari iussa, quæ in Sardiniam traiiciat, & Siculis rebus accurrat, ea se transmissurum confirmet.

Valor Ligius Arborensi propinquitate coniunctus Regi se addicit: & Gothianum, & alia oppida Arborensis ditionis illi attribuuntur.

Damianus Catanæus Nicolai Goarcii Genuensis Ducis legatus, & consilium XII. virorum, quibus seniorum nomen indiderant, qua appellatione antiquitus, ii etiam cẽsebantur, qui potestate insignes erant, pactionum earum, quæ cum Genuensibus à Marchione Monferratensi constitutæ fuerant, fœdera renouat.

Arrigus Rocca in Corsica regiarum partium fautor aduersus Genuenses bellum gerit.

Alfonsus Ripacurciæ Comes, quem Henricus Rex, pro tantis in se meritis, amplissimo & opulentissimo Vilienæ ditionis beneficio, Marchionis cognomine donauerat, Siciliæ regnũ suo iure repetit: cuius actioni Rex se, & Mariam neptẽ, & postremo Iohãnem, & Martinum filios Ludouici, & Frederici Regum sobrinos, propinquitatis iure anteтulit: & Alfonsus ab ea mente destitit. Petrus Alfonsi F. Iohannam Henrici Regis, Et Eluiræ Ionicíæ Vegæ filiam in matrimonium ducit. Ex eo connubio Henricus Vilienæ cognomine, & Leonora liberi nascuntur.

Vrbanus Iohannam Reginam Neapolitano regno multat: & Carolo Dyrrhachii Duci supremo Ecclesiæ iure attribuit: quæ res exitio Reginæ fuit. Carolus Ludouici

NAT. CHR. Dyrrhachini,& Margaritę Sāſeuerinatis Roberti Sāſeuerinatis filię erat filiꝰ:q̄ Margaritā conſobrinam vxorem duxit: Caroli Dyrrhachini Ducis, & Mariæ Iohannæ Reginæ ſororis filiam. Ludouicus Pannoniæ Rex, & Carolus Dyrrhachinius, & maior Italiæ pars Vrbano obtemperant:obediuntq;: Gallus vero Rex Clemētem,tanquam verum Chriſti vicarium denuntiari imperat.

Anni huius initio Epiſcopi, Eccleſiaſticiq; ordinis viri primarii, & prudentiæ, doctrinæq; laude præſtantes Regis iuſſu Barcinone congregantur. Fructus, & annui reditus,ac bona Apoſtolico ærario debita, & quæ in poſterum eius iuris futura erant, ſequeſtro committuntur.

Clemente in Galliam prouinciam concitata nauigatione remeante, itinere toto Galliæ ciuitates aduentus eius feſtos,atque ſollemnes dies celebrant. A. D. XII. K. Iul. Auenionem ingreditur. Ex eo ingraueſcens diſſidium,non modo ægre opprimitur,ſed pęne infinitum malum in Eccleſia Dei ſerpere cœpit.

Cum Artallus Alagon Mariam Sicilię Reginam,quam in ſua poteſtate habet,Iohanni Galeatio Virtutū Comiti, Barnabouis Mediolani domini fratris filio in matrimoniū collocandam pacto conuento ſpondet:& claſſe adornata Iohannes Piſano è ſinu in Siciliam traiecturus eſſet: Gilabertus Cruillias repentino v. actuariis nauibus claſſem adoritur: eaque incenſa, milites nautæque ad internecionem cæduntur. Conſumpta, & exhauſta claſſe, Iohannes de ſuo curſu, & mox a matrimonio obeundo reuocatur.

Gulielmus Raimundus Moncada Auguſtæ Comes Aragonum Regis copiarum præſidio,quibus Rogerius Moncada præfectus fuerat, Mariam Reginam,quæ ſub Artalli poteſtate manſerat, ex Catanenſi arce furtim, oppreſſis cuſtodibus extrahit: & actuaria naui deducens in Auguſtæ arcem includit:& paulo poſt Licatam, Manfredi Claramontii oppidum transfert. Sunt,qui eam rem geſtam ſuperiore anno A. D. IX. K. Febr. teſtificentur:& Vrbanum P. M. oculos adiecisse, vt Maria Regina Franciſco Prægnano fratris F. deſponderetur.

Philippus Dalmatius Vicecomes Roccabertinius Athenarum, & Neopatriæ ditionibus a Rege præpoſitus, comparata claſſe, propugnationi arcium Sardinię occurrit: & vrbes,quæ in Regis ditione erant, præſidiis munit. Aduerſus Bulahabezium Regem, cui Tunetana, Bugienſis, & Conſtantina ciuitates parebāt, quod tributum in ſingulos annos debitum conferre recuſat, bellum gerit:& inde in Atticam traiicit.

A. D. XIII. K. Iun. Henricus Rex ad S. Dominici fanum,quod viæ Traianæ imminet, è vita excedit: patre Rege, maioribuſq; ſuis digniſſimus:& qui non nefario fratris parricidio obſtrictus regnum inuaderet,ſed qui iuſte,& legitime regnaret.

Iohannæ Neapolitanæ Reginæ legati Barcinonem,ad Regem miſſi de Regina Regi ipſi, aut Iohanni eius F. in matrimonium collocanda legationē renuntiant. Nā Mathalohannis vxor Armeniacenſis Comitis F. mortem obierat. Quod in magna rerum deſperatione verſaretur, pollicentur Neapolitanum regnum Aragonio contributuram. Rex nuptias reiicit: quod Sibyllam Fortianam, quæ Artallo Focio nupta fuerat, ducere decreuiſſet. Laurentius Valla,qui ex antiquorum annalium monumētis,ac Regum cōmentariis, & plura conquiſiuiſſe & Ferdinandi Aragoniæ Regis, Petri Regis nepotis hiſtoriam concinnaſſe videtur, à Sibylla haud honeſte, & laudate, antequam Regi nuberet, actam vitam innuit:& Iſabellam filiam,quam ex ea ſuſcepit, ante nuptiarum ſollemnia genitam. Iohanna reiectis ab Aragonio nuptiis, Othoni ex Pranſuicienſibus Ducibus enubit.

1380. Huius anni initio Hiberus magnis, & aſſiduis auctus imbribus æqua,& plana Cæſarauguſtæ vrbis loca ſtagnans,in aliū curſum adeo contortus eſt,& deflexus,vt relabentem ſecuta ſit ædificiorum,& prædiorum, hominumq; ſtrages. Coërcendo flumini extra ripas diffluenti immenſi ſumptus impenſi.

A. D. III. Id. Iun. Barcinone Rex Martinum filium Siculo regno donat:quod eius regni ius Frederici Regis ſenioris teſtamento ad ſe peruenerat.

A. D. III. K. Iul. Neapoli in Oui arce Iohanna Regina Ludouicum Andegauenſem Ducem filium ſibi adoptat: ditionumq; cis fretum Sicilienſe, futurum Regem inſtituit: Prouinciæ, Folcalquerii, & Pedemontis ditionum heredem ſcribit: Calabriæ Ducatum vti legitimo ſucceſſori attribuit. Ludouicus tanto dono Reginæ addictus, & fœdere obſtrictus, ſacramento adactus obteſtatur, ſe pro regno, & Reginę incolumitate, & Othone Pranſuicienſi Duce Principe Tarentino, aduerſus Franciſcum Andriæ Ducem acerrimum Reginæ hoſtem, tanq̄ pro cōmuni ſalute, arma capturū & Reginæ iniurias vlturum, perſecuturumq;. Clemēs Auenione XI. K. Aug. iuſſa ea rata atq; firma futura ſancit: vt Ca-

vt Carolum Dyrrhachinum inimicum, atq; hostem, & Vrbano competitori addictum de regno deturbet. NAT. CHR.

Cæsaraugustæ Ianuario mense conuentus à Rege aguntur. Petrus Luna qui in Cardinalium collegium a Gregorio Pont. max. cooptatus fuerat, à Clemente legatus Hispaniarum regna obit. 1381.

Ianuarii mensis exitu, tanto apparatu Cæsaraugustæ Sibyllæ Reginæ diadema impositum est, & tam frequenti ludorum celebritate popularis lætitia exiluit, vt maiore splendore fieri nequiret, si Rex tunc primum nouus sponsus prodiret: aut regnum adipisceretur.

In Cæsaraugustano conuentu Aragoniæ proceres, & ii, qui hominibus subditiciis dominantur, summo in eos, & supremo iure vti posse, & consuesse, summumque imperii dominatum in caput, & fortunas eorum obtinere: quos ditioni suæ, ac potestati subiectos habent: & à se premi posse atque in eos vitę, necisque potestatem habere contendunt. Nam cum Anzanegi oppidani malæ tractationis actionem, aduersus Petrum Sanctium Latrasiū, eius oppidi dominū intendissent, iudiciumq; de ea re constitutum à Rege esset contratendentibus proceribus, & libertatem imminui conquerentibus, eius actionis iudiciū rescinditur: eiusq; rei nullam esse actionē, & nullum experiundi ius constitutum, in posterum obtinent. Deinceps aliis traditum: vt q, nec communi gētium, nec legitimo iure perscriptum, aut sancitum erat, publicave, aut priuata lege, aut priuilegio irrogatum, in sua possessione frequenti vsu, & diuturna obseruatione retineant: vt nec Regibus ipsis eius actionis iudicium constituere aduersus impotentem eorum dominatum permissum sit: & maior ea vis, & eius pœna nō humano, sed diuino iudicio pro maleficiis, ad extremum punienda reseruetur: & quod præclare a prudentissimis viris vsurpatū dici solet, vnum Deum vltorem, & vindicem habeant.

Dissidentibus inter se potentibus, & factiosis proceribus Lupo Simenio Vrrea, & Ludouico Cornelio, & armis dimicantibus, quod Brianda Luna, Mariæ Lunensis Comitis soror, quę Lupo Simenio Vrreę nupta fuerat, & ab eo diuerterat, Ludouico nupsisset: seditione, & armis ciuilibus Aragoniæ ordines perturbantur.

Iohannes Castellæ Rex Salmanticæ A. D. XIV. K. Iun. consilii mandatiq; paterni immemor, quasi diiudicata Vrbani, & Clementis cōtrouersia, quæ Christianorum Principum distractione Ecclesiam ipsam dilacerat, se Clementem tanquam verum Christi Vicarium suscipere, atq; agnoscere profitetur: suisq; edicit, vti ab vniuerso regno, generatimq; a singulis obseruetur: obtemperēturq;: qua in re Regem parum honeste Franco gratificatum apparuit.

A.D.II. Non. Iun. Iohanna Regina vi armorum à Carolo Dyrrhachino hoste oppressa, Ludouicum Andegauensem, quem sibi legitimum filium, & heredem adoptauerat, tumultu Gallico implicitum, in regni societatem adscituram spondet: dum eius præsentia & aspectu frui liceat: sperans ea pollicitatione contra tantam vim, auxilium primo quoq; tempore miseræ matri laturum.

Qui Athenarum, Neopatriæq; ditionum potiebantur, ex acerrima Catalanorum gente prognati, cum Ludouici Nauarri, Caroli Regis Nauarræ fratris, Dyrrhachii Ducis, qui Iohannam, Caroli Ducis Dyrrhachii, & Mariæ, Iohannæ Reginæ sororis filiam duxerat, copiis coactis prœlio deuicti essent, & hostes victoriæ compotes Athenas irrupissent, magna virtute resistunt: & eorum populorum auxilio, qui Helladem incolebant, & Catalanis Atticam ditionem obtinentibus se, suaq; subiecerant, Lebadeam vrbem, quam Nauarri inuaserant, & eius arcem vi expugnant: & ereptæ arces recuperantur: & præsidiis maioribus muniuntur: ac magnis munitionibus firmantur. Classe, auxiliaribusq; copiis, Roccabertino Vicecomite ductore, eorum reliquiæ, dissipatis, perterritisq; hostibus instaurantur. Roccabertinius ex Augustæ arce Mariam Siciliæ Reginam eripit: & in Catalanam arcem transfert. Regis iussu haud multo post in Cataloniam deuehitur. Ludouicus Andegauensis Auenione à Clemente regni Siciliæ insignibus decoratur: regaleq; nomen suscipit: & eo regno Iohannam, ab Vrbano ditione multatam, & Ludouicum Clemens donat: atq; illis, posterisque eorum A.D.III. K. Iun. attribuit. Sed eo ipso tempore Iohanna in Caroli Dyrrhachini Ducis, qui Neapolitanum regnum inuaserat, potestatem venit: & Ludouici Pannoniæ Regis iussu strangulatur. 1382.

Petrus Lusinianus Cyprii Rex, Petri Regis filius & Petri Ripacurciæ Comitis ex filia nepos, vt Bernardinus Corius Mediolanensium rerum scriptor perhibet, hoc anno moritur: quem tradit ex Valentia Barnabouis Vicecomitis Mediolani domini filia, filiam progenuisse, quæ patri successit. In nostrarum tamen rerum commentariis apparet Iaco-

NAT. CHR. bum Petri iunioris patruum Cypri Connestabulum regno fuisse potitum. Iohannes Castellæ, & Ferdinandus Portugalliæ Reges summo virium conatu bellum gerunt. Cum Ferdinandus Edmundum Cantabrigiæ Comitem Angliæ Regis F. in belli partes adsciuisset, Iohannes fines Lusitaniæ incurrens Alfonsum Vilienę Marchionem exercitus ductorē, castris ad Mirobrigam, Ciuitatē Ruderici vocant, admotis, A. D. II. Non. Iul. Connestabulum regni creat: fuitque is primus, qui in eo regno eius magistratus imperium, dignitatem, ac decus est consecutus. Cum exercitus vtrimq; conuenissent, signis in Caiano campo inter Pacem Augustā & Ielues oppidum conlatis: ad pacis fœdera Petri Lunæ Cardinalis pacificatoris suasu deuentum est: pactumq;, vt Ferdinandus Iohannis F. natu maior Beatricem Ferdinandi Regis F. in matrimonium ducat.

Leonora Regina Iohannis Regis vxor, Regis Aragonum filia Idib. Augusti Cuellari appropinquante partu, è vita excedit. Iohannes Beatricem, quæ Ferdinando filio de pacta fuerat, vxorem ducit: vnde semina malorum in contrarias partes se vertere.

1383. Hugone Arborensi Iudice, cuius mores feri, immanisq; natura erat, à suis acerbissima morte affecto, omnibus enim cruciatibus confectus necatur, & dignum meritis suis vitæ exitum tulit, Sardinia ad spem libertatis erecta est. Classem Rex institui imperat: vt Sardois rebus accurrat. Vt in Sardiniām cum classe adornata nauiget, Pontio Senesterræ ex proceribus Catalanis, qui Violantem Berengarii Carrocii Quirrensis Comitis F. duxerat, committit: & Violanti Quirrensis ditionis, & Comitatus iura, honorario titulo attribuit. Brancaleo Oria, qui Leonoram Hugonis sororem in matrimonium duxerat, Montione à Rege conuentus agente benigne excipitur: & in celeberrima frequentia militaribus insignibus: & Montisleonis honorario Comitis titulo decoratur: Marmilæq; oppido, ac ditione donatur. Sardi, quod ea maxime tempestate iugum seruile deiicere, aut Genuensi ciuitati se addicere nituntur, portus omnes occupant, tuenturque.

Rex ab Vrbano, si in se aut promerendi, aut proferendi beneficii locum habere velit, facile impetrare sperat, dum res publica Christiana tanto dilaceratur dissidio, vt Siciliæ regnum iisdem conditionibus, pactisq; sibi attribuatur, quibus ab Vrbano item IV. P. M. Carolo primo delatum fuerat. Sardoum etiam tributum, Ecclesiæ debitum cum continentibus bellis, ob eius insulæ propugnationem, ingenti suorum strage atq; internecione Aragoniæ regna exhausta, ciuitatesque exinanitæ essent, condonari, ac remitti exposcit. Decumarum ecclesiasticarum fructus in decennium in sumptus bellicos redigi, & vti Montesæ magistratus, Ampostæ Hierosolymitanæ militiæ præfectura, & Cataloniæ eiusdem instituti prioratus à se conferri possint, & vectigalia militiæ D. Iacobi, & Calatrauæ suorum regnorum, nouo ordini à se instituendo contribuantur: & plura alia dignitatis, supremiq; Pontificii iuris postulat: Darocamq;, & Setabim vrbes Episcopalibus sedibus decorari: & vt diœceses illis assignentur deposcit. Tam multis de rebus, atque tantis ad Vrbanum à Rege Petrus Guilielmus Estamboisius, & Matthæus Clemens Apostolicarum causarum iudex, Regis consiliarius legantur: atque eorum legationi comites adiunouentur Guilielmus Valsicca, & Petrus Zacalmus iuris, & Canonicarū sanctionum consultissimi viri: qui penitus naturam, rationemque iuris, & rei gestę à competitoribus perscrutentur.

Dertosæ A. D. IIX. K. Mai. Rex conuentus Montionem indicit. Cum Aragonii, Valentini, Catalani, Balearicique cum in locum conuenissent, de summa maiorum suorum Aragonię Regum, & Barcinonensium Comitum, & perfecta gloria multorum, & magnorum in patriam meritorum concionatur. Summatim eorum commemoratione repetita recenset, à Vulturis monte, qui supra Oscam, inter Pyrenæi iuga eminet ad Origuelam Contestanorum vrbē, & Tamarito, maritimo ad Tarraconē oppido ad Turiasonem celebrem Celtiberûm vrbem, insignia videlicet regna, maxime fideli, & opportuna suorum opera armis subacta: & à Maurorū crudeli dominatu vindicata. Eo vsus exēplo, ad similem virtutē, & simile factum eorū stirpē excitans, Sardois rebus ope, atq; consilio auxilioq; suorū subueniri oportere prędicat. Conuētus de re publica referendū censent. Martinus ipse Regis F. q admirationem magis mouet, totius conuentus nomine refert, in aula regia, & Ducis Gerundæ fratris domo contra ius, fasq; perniciosa, & iniusta iussa vigere: acerbissimis exactionibus imperatas pecunias cogi: remiges, arma, tormenta, vecturasq; imperari: regium statum deminui, atq; conuelli. Ea omnia Regis, ac Ducis Gerundę consiliariorū culpa induci: atq; irrogari. Eos esse, qui arcana regni, summæq; rerum Petro, & Henrico Castellæ Regibus, atq; Arborensi, & Ludouico Andegauensi, & Genuensi senatui, Siculisque proceribus turbantibus protulerint: & qui Balearicum arma inferentem, exterasque nationes subita, atque improuisa formidine incursantes pellexerint,

atque

atque aditos traduxerint: quibus, pro tantis flagitiis, atque sceleribus magna essent præmia persoluta. Cum Rex in eos studiose inquiri imperaret, aliquot proceres, primarique viri & aula, & Ducis domo exiguntur. Magna mox contentio toto conuentu exoritur: quod ex eo consessu, Rex Vicecomitem Rotensem, proceresque alios depellere imperasset. Hi fuere Gasto Moncada, Aimericus Scintillias, Iohannes Bellera, & Garcias Ferdinandus Heredia Ausetanus Episcopus. Magnæ inde seditionum incursiones vi, atque impetu procerum concitantur. NAT. CHRI

Leonoræ Arborensis ductu petulantis, & ad facinus audacis feminæ magnum in Sardinia bellum concitatur. Cum ducis munia per eos dies obiisset, plurimarum arcium, & oppidorum Hugonis fratris potitur. Brancaleo eius vir, apud Regem commorans, cum in suspicionem venisset, profectionem suam in Sardiniam maturare, vt arma caperet, totius conuentus consilio, quamuis fide publica in Cataloniam venerat, domi septus, liberali custodia retinetur. Cum pollicetur Fredericum Oriam filium, quem Sardi Iudicem sibi adsciuerant, atq; in eius verba iurauerant, obsidem traditurum, huius anni initio Bartholomæo Togori, & Lupo Aluaro Speculo à Rege traditus in Sardiniam deuehitur. In Caralitanam arcem inclusus, in ea custodia, quoad Rex decedit, retinetur. Nam Leonora eius vxor impotentis, & effrænati animi femina, non minore impetu, atque conatu, quam pater, fraterve occupare tyrannidem adnititur: Genuensique ciuitate nixa Sardo regno imminet. 1384.

Conuentu Montione in Februarium mensem producto, Tamaritum Litterensis regionis oppidum, & inde Fragam transfertur. Eo in conuentu ditiones, oppidaq; à Rege Sibyllę Fortianæ Reginę vxori, & Isabellæ filiæ, Bernardoque Fortiano Reginæ fratri donata rata, firmaque fiunt. Hinc acrescunt contentiones, atque dissidia, non modo Iohanni priuigno cum nouerca, sed patri cum filio exstitere: Rege perpetua obliuione obruto, quæ in ipso regni adipiscendi aditu, aduersus nouercam, eandem ob causam molitus fuerat.

Iohannes Gerundæ Dux patre inuito, & refutante, qui Mariam Siciliæ Reginam neptem in matrimonium filio collocare statuerat, Iolantem filiam Roberti Barensis Ducis, & Mariæ Iohannis Francorum Regis filiæ ducit: magnaque inter eos seditio, atque discordia concitatur. Eo feminarum æmulatio eruperat, vt in partes domum regiam distraxerit: & procuratione regni paulatim filius, ad quem lege peruenerat, amouetur.

Rex Iohannem Emporiarum Comitem patruelem fratrem, & primo affinem, ac mox generum, quod Iohanni primigenio à se dissidenti se addixerat, bello persequitur: eumq; Castellionem, in ipsis vestigiis Emporiarum vetustæ vrbis, pluribus ante sæculis prostratæ, atq; dirutæ situm oppidum includit: obsidetq;. Totius Emporitani tractus celebris, & amœni loca oppugnat: atque incursionibus vastat.

Vitta, aliique Galli ductores CCC. equitum galeatorum turmis præfecti stipendia Emporitani Comitis merentes, qui suum auxilium Iohanni Gerundēsi pollicitus fuerat, omnium sollicitatione suasore, atq; impulsore Iohanne ipso regis F. Comiti subuenire properantes, in Ruscinonensem comitatum Marrano Pyrenæi saltu transgrediuntur. Eiusdem Iohannis suasu, atq; consilio, qui Emporitanum pessundedit, M. equitum Gallorum turmas prouinciam Galliam incursantes, atque deuastantes Comes mercede conducit: quibus omni Catalano equitatu, peditatuq; Rex vna cum Iohanne ipso filio ad Pyrenæi radices occurrit: totaque hieme in armis permanet: quo facilius subsidium prouinciæ ferri posset.

Martio mense Bernardus Armeniacensis Comitis Armeniacensis frater, qui Iohanni Emporitano Comiti, contra tantam Regis vim, auxilium se laturum pollicitus fuerat, vltro bellum inferens Narbonis vrbis finibus appropinquans, Isabellæ Balearici sororis causam, bellumq; suscepisse prædicat. Rex Gastonem Mōcadam ad Riuipulli tractum bellicis copiis præficit: vti externarum copiarum aditum, atque incursum arceat. 1385.

Iohannes Gerundæ Dux, qui & auctor, & concitator eius tumultus fuerat, exploratis hostium rationibus, Pyrenæi saltu transcenso, CCC. tantum equitibus comitatus cōcubia nocte, incredibili festinatione accelerans, albente cælo, Durbanum oppidum Ruscinonensi regioni finitimum, quo se exultantes Gallorum copiæ receperant, tanto impetu adoritur, atque oppugnat, vt capti pæne imbelles, direptique fuerint.

Externo hoste in terra Gallia male mulctato, ac pæne deleto, cuius timore antea diuidere præsidia, & oppida munitione circumdare Rex cogebatur, Vitta, aliique Gallici ductores, qui in Ruscinonensem regionem inuaserant. A.D. IX. K. Iul. fide publica

NAT. CHR.

Carmencionem regrediuntur: vt in Galliam prouinciam inde reuertantur. Emporitanus propugnationis Castellionensis diffisus actuaria naui Vrgellitani Comitis Auenionem Rhodano subuectus, eo consilio, atq; animi obstinatione contendit, vt bellum nouo delectu, aduersus Regem cũcta affinitatis iura proterentẽ atq; conculcantẽ redintegret.

Rex Ficariis repentinæ incursionis timore sublato, cum bellum, aut illatum defendit, aut Emporitano infert, in æstiuis rem militarem collocans, Augusto mense in grauem morbum incidit: adeoque vehementer ægrotat, vt eius desperaretur salus. Breui conualescens bellum Emporitana regione promouet: & genero infensus, exacta ætate nihil antiquius Castellionensi obsidione ducit: nullum sibi inexpugnabilem locum arbitratus.

A. D. XIX. K. Sept. ad Aliubarotam Iohannes Castellæ Rex funesto, & calamitoso prælio cum Iohanne Dauisii Magistro, Ferdinandi Regis fratre, penes quem regimen summæ rerum ceciderat, de Portugalliæ regni successione, ac iure decertans profligatur. Cecidere ex Castellana nobilitate, captique fuere maxime splendidi, atque inlustres viri. Petrus Alfonsi Comitis Ripacurciæ, & Marchionis Vilienæ F. mortem occumbit.

Cum Regi, & Sibyllæ Reginæ cum Iohanne Gerundę Duce summa esset dissensio, diuisa namque, & discors aula erat, vehementibus in Fortianam, aut Iolantem studiis, Iunio mense Iohannes Castelfollitum cum Iolante vxore se recipit: Garcia Ferdinandio Heredia Ausetano Episcopo, & Insulę, & Roccabertini Vicecomitibus, ex primariis consiliariis eos assectantibus. Rex summa vi nititur, vt Constantiam, quæ Francisco Perlioso viro vita functo, Petro Fenolletio nupserat, & Iolantis Iohannis Ducis Gerundensis vxoris arcanorum compos, atque quodammodo moderatrix erat, summęq; consiliorum eius factionis præficiebatur, è nurus domo exigat: eiusque bona publicat.

Rex aduersus Emporitanum, summo cum studio, de bello instat, atque vrguet.

Regina Fortiana operam dat, vt primores regni ciuitates sponsione, pro sua salutẽ, ac defensione, aduersus priuignum obligentur: ditionesque ac bona tueantur.

Castellio Emporitanus Regi deditur. Comes nimium pertinaciter Regi infensus, & obstinatione bellum alere cupiens, Iohannem Bononiensem Bononiæ Comitem, DCCC. grauis armaturæ equitum ductorem, ex vltimis Morinis deducendum curat, vt Emporitanam ditionem ereptam recuperet.

1386. Barcinone sacrum Resurrectionis Domini diem Rex festa, sollemnique pompa, regioque apparatu celebrat: quod quinquagesimus regni adepti annus conuersus esset. Eam ob causam, quod ne fando quidem erat auditum, ab Episcopis, & ecclesiastico ordine, in suæ quinquagenariæ lætitiæ sacra celebranda, pecuniarum subsidia appetit: atq; deposcit: vniuerseque à regnorum incolis ea collatio indicitur.

Aprili mense Iohannes Gerundæ Dux, & Carolus Caroli Nauarræ Regis F. Cæsaraugustæ magnis fœderum vinculis deuinciuntur: paciscunturq;, vti Iohanna Caroli F. Iacobo Iohannis primigenio filio nubat: & regni Nauarræ, & ditionum Galliæ, Castellæ, & Gothicæ prouinciæ, hereditatem, si nulli superstites liberi prolis virilis Carolo fuerint, adeat. Iohanni non spes modo propinquæ successionis, sed ipsa patris alienatio gratiam, dignationemque apud ceteros auxerat.

Rex Barcinone A. D. X K. Mart. Dominici Cerdani Iustitiæ Aragonum magistratum gerentis, quod Primigenii causam iuris præsidio fouet, neq; eum inauditum de procuratione regni deiici permittit vitæ, bonis, ac familiæ vniuersæ perniciem minatur: nisi Constantiam Perliosiam in carcerem detrudat.

Iohannes Bononiensis Gallicarum copiarum ductor ad Ruscinonis fines aduentat: & Emporitanus se illi adiungens Emporitanam ditionem vindicaturus Citgiæ subsistit. Maior exercitus pars Cabestani finibus Vittam, & Bruniqueli Vicecomitem CC. galeatorum equitum ductores præstolantur. Copiis tamen suis diffisi, neque ad Emporitanam ditionem recuperandam se pares arbitrantes, præsertim cum intra impendentium mõtium altitudines castra metaturi essent, omnesq; aditus septos pertimescentes, repugnante Emporitano Pyrenęi iuga, saltusq;, non modo conscendere, sed Ruscinonensem regionem adire recusant: & in Aruernos regrediuntur.

Rex Iohannem filium procuratione regni priuat: imperatque atque edicit, ne quis primigenio pareat. Iohannes anxius exploratis in se patris, nouercæque odiis, vt aduersus regiam potestatem iuris imploraret auxilium, Dominicum Cerdanum summo Iustitiæ Aragonum magistratui Pręfectum appellat: ad eumq; prouocat: eoq; perfugio, & legum præsidio aduersus maiorem vim regiæ potestatis munitur. Præfectus, vt est consuetudo, de vi interdicit. Tantum communi libertati tribuitur: vt princeps de suo iure, & de legibus

gibus disceptaturus ad eum potius magistratum venire, necesse habuerit: cum is magistratum gerat, qui à Rege creatus sit. Eius namque magistratus interdictis oppositis, nihil regii imperii, aut summæ potestatis sit reliqui: quoad magistratus suum, de interdicti iure iudicium pronunciet: & sententiam ferat: ne dignitatis regiæ præstantia, æquabilitatem cõmunis iuris transeat: aut vi oppressos extraordinario imperio coërceat. Cerdanus in causa populari, maximeque plausibili perpetua constantia in proposito, susceptoque consilio permansit. Eam enim vim intercessionum, inhibitionumque Præfecturæ Iustitię Aragonum maiores esse voluerunt, vt nihil inuiolabilius, sanctiusve ducant: & ad eam summam omnia referri velint: vti ii restituantur, qui vi compressi, constricti, aut depulsi, deiectiue fuerint: eaque religione obseruant, & in ea positum fuit semper ratione, atque sententia, vt eius Magistratus ea vis sit, vt præscribat regiis iudicibus, ne quid aduersus interdicta intercessionemque attentent: molianturve. Inde id perfugium, quasi præsidium communis salutis, legum, & institutorum venerantur: obseruant: arte tenent: accurateq; tuentur: ac primigenium regni heredem ad ea legis præsidia decurrisse, ciuitates omnes gloriantur.

NAT. CHRI.

Augusto mense exacto Leonoræ Arborensi, & Sardis, qui à Rege defecerant, certæ pacis conditiones dicuntur. Ditio omnis a Mariano Iudice patre, ante defectionem possessa filiæ attribuitur. Brancaleo Oria maritus ex Caralitana arce emittitur.

Conditionibus Sardoæ pacis institutis, cum Antonioto Adorno Duce, Senatuque Genuensi à Berengario Apilia Aragonii Regis mandato, & Lucino Escaramupio Antonioti Adorni Genuensis Ducis nomine legatis, pactum est: ne actuariæ naues in Ligustina ora, à Monœci portu, ad Coruum vsque, nisi Genuæ, Sauonæ, Albigauni, Albintimilii & Veneris portu ædificentur, instruantur, armenturve. In reliquis maribus Peræ, Caphę, Famaugustæ, & in Chio insula instituantur, ornenturque. A nostris ædificandarum, armandarumque nauium stationes, portusque designantur Barcinonensis, & Valentina statio: Maioris, Minorisque Balearium, Ebusitanus, Caralitanus, & Algueriensis portus: instituraq; Rhodiorum imitati nauigationi, commercioq; maritimo consulunt. Pacta ea Barcinone A. D. IV. Non. Nouemb. confirmantur.

Iohannes Lancastrius magna adornata classe, in Galleciam nauigat: & Castellæ regnum vxorio Constantiæ Petri Regis filiæ iure adoriri conatur.

Philippo Dalmatio Roccabertinio classe Aragonia Siciliensibus, & Sardois rebus implicito, Rogerius, & Antonius Lauriæ fratres Rogerii Lauriæ nepotes rebus Atticis, & Neopatrensibus præficiuntur: ditionesque eas ab hostilibus incursionibus tuentur. Ludouico vero Frederici filio Aragonio Solensi Comite vita functo, Helena Cantacuzina primaria, & præpotens femina eius vxor, quæ a vicinis iam Turcis bello premitur, à Rainerio Acciaiolo vrguetur: vt filiam Petro Sarracino, is erat Rainerii affinis, & primarum in Eubœa partium, in matrimonium collocet. Sed Helena Rainerii audaciam, atque arma vltura, filiam Xuro Simeoni Imperatoris Valachię filio Græcis, & Francis inuitis despondet. Ex eo, laceratis intestino dissidio ditionibus Atticis, Catalanorum stirpis natio in medium rerum omnium certamen, atque discrimen decidit.

Regi cum Petro Clasquerino Tarraconensi Antistite, pro absoluenda eius ciuitatis iurisdictione, acre certamen suboritur. Raimundus Alamanus Ceruilionius oppidis ecclesiasticæ ditionis, ac iuris bellum infert.

Quod Rex Cum Margarita Regina Caroli Dyrrhachini Regis vxore, qui libere Neapolitano regno potiuntur, plurima summæ coniunctionis vincula constituere decreuisset, Octobri mense Regina Antonium Carletam ad Regem legatum præmittit: de Isabella Regis filia Ladislao filio in matrimonium tradenda.

Cum Gerundæ Iohannes Dux diuturno, & iam desperato morbo conficeretur, vt vim veneficii vicina iam morte in se grassari sentiret, ea enim fama emanarat, Rex A. D. XI. K. Nou. imperat, vti iurati magistratus Gerundenses Iacobum Iohannis natu maiorem filium in suã potestatem recipiant: ne patre vita functo, aut Iolans mater, aut ii proceres, qui Iohanni se addixerant, nepotem intercipiant. Accedebant muliebres offensiones: nouercalibus Reginæ in Iolantem stimulis.

A. D. IV. K. Ian. Barcinone Rege animam agente, Sibylla Regina media nocte, Iohannis priuigni intimum, & inueteratum odium perhorrescens è regia cum sorore aufugit. Reginam in tanta rerum perturbatione Hugo Palliariensis Comes, & Reginæ domus administri comitãtur. Iohãne eius rei cõscio, Martinus frater regiæ procurationi pręficitur: & Barcinonẽ cũ imperio pmittit. Iolãs vxor omnib. Reginæ, eiusq; assectatorũ ditionib', possessionib', atq; fortunis quasi lęsę, & deminutę maiestatis, rei atq; cõuicti essẽt, donat. 1387.

NAT. CHR.

Carolus Nauarræ Rex K. Ian. decedit.

Martinus Barcinone copias educens Reginam, atque eos, qui in fugam se contulerant, persequens, A. D. III. Non. Ian. Zaroccæ castellum obsidet: quo Reginam incluserant: qui eam fuerint persecuti. Vere, ac libere, vt institutum nostrum postulat, hoc dici potest, eo vno facinore Iohannem nondum exploratis regni primordiis, patrem imitari atque exprimere visum: si in extremo patris spiritu, & ipse praeterea grauissime ægrotans, sui vlciscendi causa, supplicium de nouerca sumat: cum parentis alioqui laus magna ex patre fuerit: quod se dignum maioribus suis præbuerat: nisi in fratrum sanguinem desæuisset.

Non. Ian. Barcinone, in minore regia Rex ætate prouecta, & variis, diuersisque generibus bellorum & intestinorum malorum perfuncta, cum vehementer pœnituisset, quod in ditionem ecclesiastici iuris Tarraconensis irruisset, è vita excedit. Ea opinione tota Tarraconensis ciuitas obstricta est, tantaque religio mentes illorum inuasit, vt nulla frequentior fama sit, quam cuius Gonzaluus Garcias S. Mariæ, & Gaubertus monachus auctores sunt: Regem vltricibus furiis, & recentis facinoris, ac sceleris vindicibus agitatum mortem obiisse. Nam cum superiore anno in iura, & ditionem Tarraconensis Ecclesiæ inuasisset, & sacerdotes immissis copiis diuexasset, & ecclesiastica ditione euertisset, neque vllo iuris præsidio, humanove imperio regia vis coërceri posset, eum ordinem D. Teclæ tutelaris numen implorasse memorant: & Regem reum citasse: vt ante Dei Opt. Maxim. tribunal sexagesimo die adesset. Præstituta die, manu percutientis diuæ, acris sui numinis vindicis ore stimulato, commissi sceleris cruciatu incitatum, erepta restitui iussisse: & graui, & manifesta pœna exacta, morte fuisse multatum. Ad Populeti regio tumulo sepelitur: neque funeris sollemne, in tanto noui principatus tumultu, perinde, ac superioris ætatis Regibus celebratur. Nam Reginę fuga, & obsessione, plus quam alia vlla ex re terroris ortum: interna dissidia, & externam vim, Rege morbo confecto, circumspectantibus.

IOHANNES XX. ARAGONVM REX.

Fortiana Regina, & qui se in Zaroccæ castellum abdiderant, A. D. IIX. Id. Ian. Martino Regis fratri deduntur.

A. D. XVII. K. Februar. Granolesio vico, Rege Barcinonem contendente, & animi vires graui corporis infirmitate retardante, Martinus frater Momblanci oppidi ditione, & Ducatus honorario cognomine decoratur.

Cum Barcinone Rex adeo graui, & desperato morbo esset affectus, vt ei mors appropinquare visa esset, veneficiisque, & cantationibus confici contenderent, de veneficio constituitur quęstio: & seruilem in modum habetur. Fortiana Regina, ceterique, qui cū ea capti fuerant, in quęstionem postulantur: & tormentorum cruciatibus nouerca à priuigno Rege subiicitur: crudelesque inde quęstiones in propinquos, clientesque Reginę habitę: & quod positas Regi insidias deferrentur, graues aduersus eos, seueræque sententiæ feruntur.

A. D. II. Non. Febr. Barcinone Rex Petro Luna Cardinale legato assidente, quasi pro suo iure edicit, atque decernit, prima Cardinalium comitia quibus Romę Vrbanus Pont. Max. renuntiatus fuerat, vi, atque impressione habita: ea vero, quibus Clemens creatus erat, legitima, iusta, sanctaque fuisse: eique obedire, & parere omnes, vti vero Christi vicario ius, fasque esse. Consilio muliebri, vt aiunt deteriori, tanta res gesta est. Nam Frossardus, grauis in primis eiusdem ætatis auctor perhibet, Regem à Iolante regina eius vxore, Batensi Duce suasore, atque impulsore inductum, vt in Clementis verba adigeretur: cum pater consulto neutram in partem moueretur: maximoque id populi applausu, acclamationeque acceptum: vt est nouarum rerum cupiens, præposterusque.

A. D. IIX. Id. Mart. Barcinone, in minori arce, constituta, & scita Barcinonensia, & priuilegia more à Rege iureiurando sanciuntur. Donationes à patre ex A. D. XIII. K. Ian. anni MCCCLXV. in eam diem factas reiicit. Catalani fidei sacramento in eius verba iurant.

Cum Lancastrius in Gallaicis bellum aduersus Iohannem Castellæ Regem moliretur, ac de inito fœdere cum Eduardo fratre Waliæ Principe, & equitum, peditumque auxiliis mittendis Aragoniæ Regem compellasset, deque ea re Archiepiscopum Burdigalensem legatum misisset, isque Regem patre fato functo, pertinaci, & nimis acerba locutione, atque minaci perculisset, Rex indignitate permotus legatum in ordinem redigit: liberalique custodia detineri iubet. Anglorum copiæ, quod legatus indignissime attineretur, transcenso Pyrenæo bellum inferunt: & Castellum Rossanum subita irruptione expugnant. Burdigalensis Pontifex è custodia emittitur, Frossardum vnum auctorem eius rei exstare comperio.

A. D.

A.D.XV.K.Apr. Barcinonensi statione Philippus Dalmatius Vicecomes Rocca- NAT.
bertinius classe in Peloponesum nauigat: qui Athenarum,& Neopatriç ditionibus a Re- CHR.
ge præfectus fuerat. Arces, propugnaculaq; omnia earum ditionum, quæ in potestatem
Petri Pauli redacta fuerant, a Rege Roccabertinio tradi imperantur.

Ianuario mense Rex Leonoræ Arborensi ditionem paternam, quæ in fiscum con- 1388.
uersa fuerat, recepto supremo regio iure, ac potestate attribuit. Sardiniæ,& Corsicę insu-
læ Simonem Perezium Arenosium præsidem, ac propugnatorem præficit.

A.D.VI.Id.Apr. Barcinone in cœnobio Valdoncellensi pacta cum Leonora Arbo-
rensi & eius filio inita, rata,& firma Regi fiunt. Simon Arenosius cum ccc. galeatis equi-
tibus, in Sardiniam nauigat.

Iulio mense Robertus Praga Venceslai Romanorum Regis legatus Regem salutat.
Benignis orationem retulit: Venceslaum conciliari Regi ad beneuolentiam, quam maxi-
me cuperet:& vt Iohannam filiam illi in matrimonium collocet. Similitudo magna mo-
rum illicere, atq; attrahere hos maxime Principes visa est. Ambo aucupio, atq; venationi
supra modum dediti, belli studia deposuerant. Symphonia, & cantu vocum, neruorum,
& tibiarum totæ regiæ personabant: intempestiua semper conuiuia, multarumq; delicia-
rum comes extrema, vt ille inquit, saltatio: & molli, & effeminata copia omnia ad volu-
ptatem referebantur. Adeoq; more, & instituto id vsurpatum, vt Henricus Viliena, non
minus multiplici,& recondita litteratura, quam antiquissima Regum Aragoniæ, & Co-
mitum Barcinonensium stirpe, & Henrico Castellæ Rege auo materno clarus, referat,
haud secus, ac de suis rebus maximis Regem legatos ad Francorum Regem, sollemni,
publicaq; legatione misisse, vt vernaculæ linguæ celebres poëtæ in Hispaniam ex Narbo-
nensis prouinciæ scholis traducerentur: & studia poetices, quam Gaiam scientiam voca-
bant, instituerentur. His vero, quorum ingenium in eo artificio elucere videbatur, magna
prçmia industriæ,& honoris insignia, monumentaq; laudis esse cõstituta. Postremo Rex
desidiæ, atq; inertiæ deditus non modo patris, flagrantis animi Principis, & regio plane
spiritu prçditi, sed ceterorum Regum omnium longe dissimilis comessationibus & volu-
ptatibus affluens, vxorio arbitrio se,& gubernacula regni,& rempublicam tradiderat.

Rex suorum regnorum, & adiacentium insularum conuentus Montionem: in A.
D.IIII.Non.Nou. indicit. In eo conuentu, cum morum, & veteris disciplinæ seueritas, &
frugalitas desiderarentur, ac quodammodo nostri patriam virtutem proiecisse videren-
tur,& molles cultus, muliebriaq; imperia viri fortes detestarẽtur, exposcerentq;, vt disci-
plina militaris ad priscos mores redigeretur, de conformandis moribus, & Regis, Regi-
næque aula ad pristinam temperantiam communienda, & in ordinem redigenda refe-
runt: & vt ceteri dissoluti, profligatæque vitæ homines domibus regiis exigantur. Ali-
quot præterea capita exponuntur, explicanturque aduersus Carrociam Villaragutam
primariam feminam: cui se Regina toto animo dediderat, addixeratque: & in cuius sinu
status regni mysteria reponebantur: cuius arbitrio, cum omnium Regis consiliorum,
aut conscia, aut particeps esset, honores, dignitatesque, præmia, & beneficia inconsulte,
& temere, nulloque adhibito modo, conferebantur. Harum se partium veluti censores,
& morum magistri, profitentur Alfonsus Vilienæ Marchio, Iacobus Dertosanus Episco-
pus eius frater, Iacobus Pratensis, Bernardus Caprera, Insulæ, & Rotæ Vicecomites,
Petrus Queraltus, Iohannes Bellera, & Raimundus Bagius: qui magnis coactis copiis,
cum Calasanctium recessissent, seditioque magna concitaretur, aliquot ex regiis intimis
eos ad pugnam prouocant. Res eo deuenit, vt contractis vndique auxiliis, armis decer-
neretur: nisi Regis mansuetudo,& lenitas ab his longe abhorreret.

A.D.VI.Non.Matr. Cæsaraugustæ ad Orbæ fluuii ripas, in æde D. Encratis tumuli 1389.
eius diuæ,& S. Lupercii martyris, effodiuntur, cum fundamenta ruderibus reiectis iace-
rentur, quibus sacra corpora condita fuerant: summaque veneratione ac religione eo-
rum sacrarium constituitur: quos præcipue diuos nostri precari, venerariq; consueuere:
quorum populus, ciuitasq; Cæsaraugustana in tutela sit. Ædem eam sacram a D. Braulio
Cæsaraugustano Episcopo insigni sanctitate illustri,& non solum amicitia, sed studiorum
communione D. Isidoro coniuncto exædificatam, sunt, qui non sine certa ratione opi-
nentur. Illud satis apparet, Isidorum ipsum, Cæsaraugustam vrbem, non modo loci amœ-
nitate,& deliciis affluentem cunctis Hispaniæ vrbibus præstitisse, asserere, sed sanctorum
martyrum sepulchris Cœnobium consecratæ ædi continens priscis temporibus mona-
chis D. Benedicti dicatum,& patrum memoria sumptu, ornatuq; regali constructum sub
D. Hieronymi tutela,& instituto incolitur.

Cum corruptelæ omnis generis inoleuissent,& ob eã causam magna partiũ contentio

secessione procerum in regno versaretur, A.D.VI. K. Sept. fides publica à Rege Alfonso Villenæ Marchioni datur: vt cum Martino fratre Binefari, vna cum assectatoribus ad colloquium, congressumq; veniat.

A.D.VII. Id. Septemb. vti fide publica Montionis conuentui Marchio, eiusque partium assectatores assideant, à Rege est permissum: sigillatimq; Lupus Simenius Vrrea, Iohannes Simenius Vrrea Atrossilius, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, & Garcias Sesesius, qui Marchioni, eiusq; expostulationi diffluentium regiæ domus morum coërcendorum se applicuerant, fide publica in conuentum veniunt.

Garcias Ferdinandius Heredia Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

Regio edicto Carrocia Villaraguta domo regia exigitur. Consuetudine præterea, & familiaritate Reginæ, Gerundæ Ducis Regis primigenii, Martini Regis fratris, regiæque stirpis procerum interdicitur: ab omniq; fungendo munere amouetur: conuentusq; decreto sancitur. Decernitur etiam: vti diffluentes regiæ mores in ordinem redigantur, coërceanturq;: & dum notio, opusq; id censorium conficitur, Archiepiscopus Cæsaraugustanus Montione excedat.

Vrbano vita functo, qui Romæ A.D.VI. Id. Oct. obierat, Perinus Thomacellus Neapolitanus S. Georgii Cardinalis, nuncupatus Bonifacius IX. in eius locum sufficitur.

Bernardus Armeniacensis Comitis Armeniacensis frater, magna Anglorum, & Gallorum collecta colluuie, quamuis initio latrocinantium more grassarentur, iusto exercitu coacto, traiecto Pyrenæo, in Emporitanum agrum incurrit. Ex copiæ ita ruunt, atq; turbantur, vt earum motus, atq; impetus quo pertineat, vix à Rege prouideri posset: horribilisque strages toto eo tractu edita.

Hoc anno in Montioniana arce decedit Ferdinandus Regis, & Iolantis Reginæ filius.

1390. Barcinone Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat.

Bernardus Armeniacensis nimius animi, Reges contemnere, & odisse visus, bello gerendo dux creatus in intimam Cataloniam bellum infert, & strenue gerit. Neq; alia bellandi potior causa visa est, quam vt ex copiæ temerario cursu insultantes bello se alant.

Id. Februar. Dominico die Carolus Nauarræ Rex Comes Eburouix in Pompelonensi Ecclesia regium diadema suscipit: & à Martino Zalba Pompelonensi Episcopo, Petro Luna Cardinali legato Apostolico adsidente corona imponitur.

Februario mense externarum copiarum exercitus Armeniacensi ductore Bisuldunum nobile oppidum ad ipsa Ausetanorum, & Indigetum confinia obsidet. Omnes, qui per ætatem arma ferre possint, æreo sonitu more gentis, ad bellum coguntur: concitanturq;. Bernardus Caprera, quo in adolescente magna indoles virtutis fulgebat, cum in tam præcipitem casum res publica recidisset, anteuertens, ne nostri oppido desperarent, cum in eo præcipua defensionis præsidia constituissent, obsidionem subit.

Armeniacensis Comes magnas militum copias ex Armoricis ciuitatibus Ducatus Britanniæ, & Comitatus Monfortis cogit: vt fratri opem, auxiliumq; ferat: neque ea res obstitit, quod Britanniæ Dux Iolantis Aragoniæ Reginæ auunculus esset. Vt mirum videri debeat, quod à Petro Tomichio Catalanarum rerum scriptore, cuius ætas in hæc tépora incidit, memoriæ proditur, earum hostilium copiarum manus XIIX. M. leuis armaturæ equitum numerum compleuisse.

Mense Martio, Rege Gerundæ assidente, cum Galli, non Emporitano modo tractu, sed Indigetum, & Ausetanorum regionibus se effudissent circiter IV. M. equitum, ingentique peditatu, graui delectu collecto, Bernardus Caprera, quod in omnes partes Gallici equites quam latissime peruagarentur, celeritate præcurrens, ad Nauatam, cum hostilis equitatus parte confligit: acerrimaque pugna summo conatu pugnata hostes cæduntur, atq; delentur.

Raimundus Bagius ex Catalanis proceribus dux præstantissimus cum Mastino externarum copiarum ductore primario, ad Cabanias in certamen deuenit. Hostes funduntur, & Mastinus à Berengario Villamarino Emporitano strenuo duce in acie capitur.

Cum hostes ferocius primo insultantes male mulctati repulsi essent, Rex, qui suos à prœlio continuisset, atque in præsentia satis habuisset hostem rapinis, pabulationibus, populationibusque prohibere, cum exercitum confecisset, K. Apr. sacro Cænæ domini die, Gerunda magno impetu egreditur: cum hoste prœlio dimicaturus. Galli cognito Regis aduentu, subito terrore percussi prœlium deuitantes, ad montes se conuertunt: & Pyrenæum concitato cursu transcendunt. Ea ipsa die instructis aciebus, cum ea manus mirabili

rabili pugnandi alacritate flagraret, Rex Petrum Latronem Villanouam insigni virtute, NAT.
& nobilitate præstantem virum, Vicecomitatus Villænouæ, & Cieluæ honorario cognomine decorat. CHR.
Eo etiam tempore, vt Petrus Tomichius perhibet, Rex nobilitatis ornamenta tribuit Castellariis, Calataiubiis, Villanouis, Corelliis, & Beluisiis: & aliis generosæ stirpis Valentini regni viris, quorum familiæ, à parto à Mauris regno propagatæ fuerant. Satis constat ab eodem Rege inlustri Scribarum familiæ eadem ornamenta fuisse attributa.

A. D. VI. Non. Mai Ladislaus Caroli Dyrrhachini Regis F. Siciliæ, & Hierosolymorum Rex, qui superiore anno totius Neapolitani regni potitus fuerat, cum Constantia Regina vxore Manfredi Claramontii F. à Florentino Cardinale, qui à Bonifacio Pont. M. legatus fuerat, Caietæ festa celebritate coronatur.

A. D. XV. K. Iun. Rex, & Maria Regina Ludouici Regis, Andegauensis Ducis, qui mortem obierat, vxor paciscuntur de Iolante Regis F. in matrimonium Ludouico iuniori Ludouici Regis F. Hierosolymorum, & Siciliæ Regi tradenda.

Eo ipso tempore Maria Siciliæ Regina Frederici Regis F. Martino Exericæ Comiti, Martini Momplanci Ducis F. despondetur. Earum nuptiarum pactio diu, ac multum consulta fuerat: vt Martinus pater Siciliæ à tyrannis asserendæ expeditionem susciperet.

Iohannes Simenius Cerdanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Is in Dominici patris locum sufficitur: cuius constans, & perpetua defensio libertatis in interdictorum, intercessionumq; præsidio ferendo, proponendoq; his iudicibus, quos Cæsaraugustani aliquot ciues horrebant, adeo fuit insignis, vt contra vim regię potestatis Zueræ vitam pro libertate regni in discrimen adduceret: IIX. viris procuratoribus regni communi libertati opem subsidiumq; comparantibus.

Andreas Claramontius, Manfredus Alagon, & Artallus Manfredi F. Artallo Alagone Comite vita functo, fœdera inter se artissima sanciunt: quibus eorum fides deuincitur: vt Martino Momblanci Duci, qui magna comparata classe regnum Siculum filio, ac nurui in libertatem vindicare nititur, summa vi repugnent.

Armeniacenses aduersus nostros in Ruscinonensi regione, & Marigotus Marxes Aruernus Regis Aragoniæ auspiciis aduersus Francorum Regem bella gerunt: isque status rerum erat, vt gregales duces potentissimis Regibus bellum inferrent. Marigotus præterea in Aruernis, & Roërga, ac Lemouicibus Armeniacensem Comitem bello persequitur.

Septembri mense ineunte, Barcinone Vlricus Herbespel Venceslai Imperatoris legatus, de Iohanna natu maiore Regis filia Procopio Marchioni Morauiæ Principi collocanda, legationem renunciat: sed is Isabellam Regis consobrinam, Ruperti Baioharię Ducis Comitis Rheni Palatini sororem, Petri Siciliæ Regis neptem in matrimonium ducet.

Rex in Aragoniam omni festinatione properat: quod Mahomates Abulhagigis F. Granatensis Rex copias ingentes colligens, Valentini regni fines adoriri minatur: qui cũ Petrus Rex pater pacis fœdera corroborauerat: confirmaueratq;.

A. D. VII. Id. Octob. Iohannes Castellæ Rex Dominico die Alcala Carpetanorum ad Henarem fluuium oppido, admisso equo deturbatus, cum latus vehementer offendisset, fractis, & comminutis ceruicibus interiit: Henrico, & Ferdinando ex Leonora Regina Regis sorore, liberis relictis.

A Brancaleone Oria, & Sardis, arma, veluti pro communi salute capiuntur. Vrbem, 1391.
arcemq; Saccrensem, & alia castella aut occupant, aut vi ex pugnant. Omnis tractus, ac ditionis Galluræ iuuentus ad eam defectionis insaniam à Brancaleone excitur. Cum sæpe alias, tum ea renuntiata, tumultus hostium præcipuus terror omnium mentes inuasisset, & Aragonensis, Catalanaque natio continentibus duorum, & viginti annorum bellis in Sardinia esset exinanita, & copiæ militares imminutæ essent, Rex Cæsaraugustæ, A. D. VI. Id. Febr. ex Hispano delectu suppleri imperat: & ii, quibus bona, ditionesue Sardoæ hereditate venerant, intra quattuor menses in Sardiniam proficisci coguntur.

Id. Febr. Cæsaraugustæ Rex Raimundum Periliosium Rotensem Vicecomitem Periliosii Vicecomitatus cognomine cohonestat: eoque titulo, virtutis ergo donare prædicat.

Non. Aug. festo Dedicationis D. Mariæ ad Niues die, Barcinone Iudæorum synagoga à Christiano populo diripitur. Eo ipso die, in celeberrimis Hispaniæ vrbibus, & oppidis conuenticula eius nationis omnia expilantur, vastanturque: & ex immensa, & inter-

NAT. CHR. minata in omnes regionum partes ejus gentis multitudine, innumera eorum vis occidione est occisa.

Quod Henricus Castellæ Rex, ob ætatis imbecillitatem, grauitatemq; rerum, gubernandi munus, & summi imperii procurationem sustinere nõ posset, & seditionum, & discordiarum vi regni status conuelleretur, omniaque turbarentur: auunculus Rex in pacificationem se interponens, Gerardum Queraltum summi consilii virum, qui Iohanni Castellæ Regi in priuatis rebus conscius fuerat, & S. Felicis oppido Gallecorum nuncupato, ab eo donatus erat, in Castellam legatum mittit: neq; compositionis auctor esse desistit.

A.D.XIV. K.Dec. Auenione Pontificatus Clementis anno XIV. Martino Duce expeditionem Siciliensem maturante, Clemens collegij permissu, Mariæ Trinacriæ Reginæ, cum Martino Exericæ Comite libere contrahendi facultatem elargitur: quod Gregorii XI Pont. Max. decreto cautum esset, si forte contingeret feminam, nec dum nuptam in Trinacriæ regno succedere, ea summi Pontificis explorato consilio, viro Catholico, ad regni propugnationem idoneo, & Ecclesię Romanę non suspecto, aut Iohannæ Reginę, & eius successoribus inimico nuberet.

REX MARTINVS, ET MARIA TRINACRIÆ REGINA.

DVCES ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

K. Decemb. Citgiis Tarraconensis territorii vico, Martinus Dux Berengarium Cruilliam, & Gerardum Queraltum Siciliæ regni procuratores creat: præmittitq; operam daturos, vt Siculos proceres, ciuitatesque, de illa animorum prauitate, qua defecerant, deducant: & Martini Regis filii, & Mariæ Reginæ nurus partes suscipiant: & ad sanæ mentis consilia desciscentes reuocent.

1392. Ineunte Martio Martinus Dux Siciliæ à tyrannorum dominatu vindicandæ, & filiis in libertatem asserendæ expeditionem adornans, magnum, & in primis validum exercitum conficit. Cum procerum omne nomen, militumq; robur concitaretur, lustrato exercitu, Fangosio portu classem soluit. C. actuariis, onerariisq; nauibus constiterat. Ad II. M. grauis armaturæ equitum, & ingentis peditatus copias conuenisse memorant. Ædificandis nauibus, contrahendoque militi, ac remigi, naualibusq; adsuescendo certaminibus, atque exercitationibus, ac demum vniuersę classis imperio vnus Bernardus Caprera præficitur.

Cum A.D.IX. K. Apr. Classis ad Fauinianam insulam appulisset, postridie Drepanitano portu copiæ omnes exponuntur. Quod Panhormitanorum, eiusque insulæ partis Andreas Claramontius Modicæ Comes potiretur, & in superbissimo dominatu esset, Dux itinere terrestri, infesto exercitu, castra apud Panhormum facit. Vrbe obsessa muros labefactare, & obsessos vrguere non intermittit. Inde inter eruptionem sępius temptatam compulso in vrbem hoste, cum occasio data esset nostris irrumpendi, sponsione in deditionem accepti.

A. D. XV. K. Iun. Panhormus Duci deditur. Andreas Claramontius, Manfredus Alagon, & Iacobus Manfredi F. ac ferme omnes primarii domus, ac stirpis Claramontiæ in Ducis arbitrium, potestatemq; veniunt.

Ladislaus Rex Constantiam Claramontiam vxorem exegit ea illata causa, quod socerum ad se Martinus Momblanci Dux pellexisset. Neque contentus iustæ vxoris conditionem repudiasse, inuitam pæne, ac reluctante Andreæ Campano Altauillæ Comiti in matrimonium collocat. Mox Ladislaus Mariam Cypri Regis sororem ducit: quæ breui nullis superstitibus liberis decedit.

A.D.IIX. K.Iun. Barcinone sollemnia nuptiarum Iolantis Regis filiæ celebrantur: quæ Ludouico Andegauensi Hierosolymitano, & Siculo Regi, præsentibus Ludouici legatis, despondetur.

K. Iunii Andreas Claramontius Modicensis Comes, Panhormitano in foro, maiestatis lege, capitis pœna afficitur: & Claramontia familia vetus admodum, atque illustris, quam satis constat maiorum fuisse in ea insula gentium, extinguitur, & funditus deletur.

A.D.II. Non. Iun. Matthæus Fuxi Comes, qui Barcinonem concesserat, Iohannam Regis ex Matha Armeniacensi filiam in matrimonium ducit.

A.D. XII. K. Iul. Dux Martinus, Rex filius, & Maria Regina vrbem Panhormum inuehuntur. Filius rebus communiter gestis cum patre insigni victoriæ laurea triumphat.

Dux

Dux Momblanci, vti legitimus filii tutor, ac procurator Bernardum Capreram, qui exercitui, & classi præpositus fuerat, vt pro magnis in rem publicam meritis honos ei haberetur, Modicæ comitatu, & opulentissima eius ditione donat: qui eius expeditionis consiliarius princeps, ac pæne auctor fuerat: & in eo bello egregia eius virtus quam maxime enituit. NAT. CHR.

Artallus Alagon Manfredi F. proceresq; omnes Alagonii, cuius gentis familiæ in eo regno maxima in laude floruerant, Catanam, & eius vrbis arcem præsidio, & classe, vti vnicum perfugium munire nituntur: sed veriti ne commeatu, & reliquis copiis intercludantur, cum assectatorum auxilia implorant, vrbem deserunt.

Rege Sardoum bellum animo moliente, & in Sardiniam primo quoq; tempore transmissurum præ se ferente, ac significante, Iulio mense, Barcinone vexillum regium, futurę expeditionis insigne, in arce proponitur: ac more, ex ea die stipendium, tabulis quæstoriis palam propositis, militibus numeratur: classique regiæ Gilabertus Cruillias præficitur. Nobilissimus quisque, & fortissimus ad eam expeditionem obeundam accitu regio euocantur: atque iis in primis suam operam, opesque antetulerant: Artallus, & Franciscus Alagones, Iohannes Simenius Vrrea Arrossilius: qui Biotæ, & Baii dominabatur, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, Antonius Luna Petri Lunæ F. qui Almonezirii, & Polæ hereditariam ditionem obtinuerat: Lupus Gurrea Regiæ domus præfectus, Iohannes Peresius Calmilius fratris Petri Turiasonensis Episcopi F. cubiculo regio præpositus, Martinus Lupezius Nuza, & Petrus, & Ferrarius Nuzæ, Galacianus Tarba, Arnaldus, & Berengarius Bardaxini, Lupus Hospitalis, Arnaldus Francia, Rudericus Peresius Abarca, Blascus Azlorius, Martinus Pomarius, Gonzaluus Peresius Pomarius, Petrus Sanctius Lagrasius, Sanctius Peresius Pomarius, Raimundus Turrellias Ferdinandus Gallocius, Bertrandus Coiconius, Petrus Murius, Petrus Casseda, & Iohannes Donelsia. Raimundus Vicecomes Perilliosius, & Rotensis, Rogerius Moncada Valentini regni gubernator, & Raimundus Roccafullius, qui se Regis Castellæ ditioni addixerat, magnis comparatis copiis Regi eam expeditionem molienti inseruiunt: eique maxime se ostentant. Quod Granatensis Rex belli denuntiatione nostros terret, & magna coacta manu in Cõtestanos, Valentiam versus omni impetu, per concitatos equites irruere contendit, Rex profectionem in Octobrem mensem distulit: & actuariis nauibus, quæ Sardiniæ oras tuerentur, Pontius Ribellias à Rege præponitur. Caralitana, Aqua frigidensis, Longosarda, & Algueriensis arces præsidiis à nostris firmantur. Longosarda à Brancaleone Oria, & aliquot actuariis, quæ ex Corsica traiecerant, oppugnatur.

Procerum Siculorum in Regem proditione, ac perfidia, res in vltimum pæne discrimen deciduns. Comes Guilielmus Peralta, Guilielmus Raimundus Moncada Comes Augustæ, Magister, vt vocant, Iustitiarius, & regni Connestabulus, Antonius Intemelius Gohsani Comes, pluresq; alii proceres, atque optimates aduersus Siciliæ Regem deficiunt: subitoq; ea fit rerum conuersio, vt Dux, Rex eius filius, & Regina Maria in Catanensem arcem includantur: obsideanturq;.

Rege profectionem suam in Sardiniam prædicante, & vt apparet, vrguente, & fratri se subuenturum, & Sardois rebus oppressis, ac pęne iam desperatis, opem laturum pollicente cu cunctatione ficta ludificaretur, Bernardus Caprera, profectionis regię lentum negotium iudicans, & regiis auxiliis subdiffidere incipiens, adductasque res Sicilienses in maximum periculum, & extremum discrimen videns, oppigneratis paternis, auitisque ditionibus, ac fortunis omnibus, incredibili celeritate ex Catalanis, Aquitanis, & Morinis militibus exercitum conficit: & priuatis vt opibus, ita consiliis magna ausus, & singulari virtute conata executus, in Siciliam traiiciens, Ducem, ac Regem F. obsidionis periculo liberauit. Catanensi arce egressi vrbem obsident. 1393.

Cum Ampostæ interea, & Dertosæ Rex commoraretur, intermissa profectione, Chersonesum vicinum oppidum inita hieme contendit: & A. D. XII. K. Ian. Comitem Arrigum Roccam Sardiniæ, & Corsicæ præsidem creat. Is ex Corsica, vt Algueriensi arce obsessis subueniat, traiicit.

Valentiæ festi Natiuitatis Domini dies à Rege celebrantur. 1394.

Rex profectionis Sardoæ consilio, ac fama absistens, quod frater legatos subsidium rogatum misisset, classis regiæ parti, XXV. nauibus longis constitisse ferunt, Petrum Matam Lizanam præficit: & ad eius ductum insignes, & præstantes viri, vt Petrus Tomichius commemorat, se adiunxere Raimundus Apilia, Olfus Prochyta, & Gilabertus, ac Thomas Prochytæ eius fratres, & Villaragutiorum familiæ, Petrus Matradas, Petrus Andreas

NAT. CHR. Castella,& Franciscus Castella eius frater, Petrus Marzillia, Garcias Saias, Petrus Luxanus, Ferdinandus Munionius,& Petrus, & Michaël Arinii. Cum Lilybei portum tenerent: oppidum vi expugnant, diripiuntq;. Classe Pachynum promontorium prętereuecta, Catanam appellit: quæ a Duce Momblanci obsidione premebatur: adeoque res in extremum periculum deuenerant, vt non minus nostris, quam obsessis clades, atque calamitas impendere videretur. Idem Tomichius auctor est, eo ipso temporis momento, quo classis appulerat, Ducem, cum in actuariam se recepisset, à Mamertinis interceptum: & cum Messanam autheretur, suorum repentino appulsu, incursuq; liberatum.

Februario mense exacto, Rogerius Moncada aliquot nauium classem adornat: & copiis, suis stipendiis instruit: quod Momblanci Ducem, & Martinum Regem à domesticis hostibus oppressos, constanti rumore, ex Sicilia perferebatur.

Brancaleo Oria Alguerium arta obsidione premit. Caralitana, & Longosarda arces, earumq; præsidia maximo in discrimine versantur.

Catana castris circumsidetur: & A.D.III. Non. Iun. in ea obsidione Martinus Siciliæ Rex Ferdinandum Lupesium Lunam auunculum Hieraciensi Comitatus ditione donat: qui ob Henrici Intemelii Comitis defectionem publicatus fuerat. Cum Antonius Intemelius Golisani Comes, Francisci Intemelii Comitis F. nostros vi irritaret, ferroq; lacesseret, & repentinus semper occurreret, prope Ennam Geraldum Alamanum Cerulionem, & Raimundum Basium primarios proceres prœlio deuincit, captiuosque retinet. Mox ipse in insidias Hugonis Sanctapacii delatus, à Ruderico Zapata strenuo viro intercipitur: quæ res, ad hostes proterēdos, & adipiscendam victoriam, permagni momenti fuit.

A. D. V. Id. Aug. Catana Duci deditur. Comes Artallus Alagon Manfredi F. qui maioris Artalli Comitis frater fuerat, & Fredericus Aragonius, pluresque alii proceres, qui vrbi propugnandæ præfuerant, aliquot actuariis nauibus in Ligustinum litus nauigant. In ea obsidione Petrus Maza Lizana summa virtute, fideque, & animo singulari, inter illius sæculi proceres insignis, cui nihil solidæ laudis, ac veræ dignitatis præstantius accidere potuit, quam Ducem, ac Regem, & Reginam, cunctumque exercitum extremo periculo eripere, è vita excedit.

Dux tota Sicilia, infestis signis exitiosum bellum, vastitatemque perduellibus infert.

Artallus Alagon Comes, ceterique proceres, qui ex Sicilia extorres profugerant Iohanni Galeacii Virtutum Comitis, qui Mediolani, non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos obtinet, auxilia implorant.

A. D. XVI. K. Octob. Auenione Clemens Pontifex Max. decedit.

Vnius, & viginti Cardinalium collegium Auenione in cōclaue ascenderant: & nuntii à Carolo Francorum Rege missi hortabantur, ne palam, clamve suffragia in Pontificatu mandando inirentur: quoad aduersarii voluntas, in concordia Ecclesiæ procuranda, exploretur. Patres, cum comitiis supersederi, è republica esse, minime censerēt, satis futuræ concordiæ caueri, prouiderique existimant, si iusiurandum omnes iurent: daturos se operam, vt quisquis Pontifex Maximus renuntiatus sit, si ita è republica videatur, maximo se sacerdotio abdicet. Pene inuitus, ac recusans Petrus Luna tituli Sanctæ Mariæ in Cosmedin Diaconus Cardinalis Aragonius eo iureiurando obstringitur. Conceptis verbis eam rem sic spondent.

„ Nos omnes, & singulis s. r. e. Cardinalis congregati pro electione futura in con-
„ claui, ante altare, in quo missa communis celebrari consueuit, pro Dei seruitio, vnitate
„ Ecclesiæ suæ sanctæ, ac salute animarum fidelium omnium promittimus, & iuramus ad
„ sancta Dei euangelia corporaliter per nos tacta, quod absque dolo fraude, & machina-
„ tione quibusque, ad vnionem Ecclesię, & finem imponendo schismati pro dolor, in Ec-
„ clesia nunc vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter, & diligenter, quatenus
„ ad nos pertinet: seu etiam pertinebit: & dabimus pastori nostro, & gregis dominici, ac vi-
„ cario Iesu Christi Domino nostro futuro, qui erit pro tempore, auxilium, consilium, &
„ fauorem: nec ad impediendum præmissa dabimus cōsilium, vel fauorem directe, vel in-
„ directe, publice, vel occulte. Et ista omnia, & singula, & alia vltra præmissa omnes vias
„ vtiles, & accommodas ad vtilitatem Ecclesiæ, & vnionem prædictam eiusdem sine, &
„ veraciter, sine machinatione, seu excusatione, vel dilatione quacumq; seruabit: & procu-
„ rabit: posse tenus, quilibet nostrum: etiam si assumptus fuerit ad Apostolatum: etiam vsq;
ad cel-

ad cessionem inclusiue per ipsum de Papatu faciendam : si dominis Cardinalibus, qui nunc sunt, vel erunt in futurum, de iis, qui sunt, nunc vel maiori parti eorundem, hoc, pro bono Ecclesiæ, & vnionis prædictæ videatur expedire. NAT. CHR.

Libentibus animis ad illius iurisiurandi formulam accommodatis, A. D. IV. K. Octob. omnibus suffragia ferentibus, & ea, vt mos est, scrutantibus, atque excutientibus, in demortui Clementis locum Petrus Luna Cardinalis Aragonius, aduersās, atq; repugnās, quod ipse litteris ad Regem missis obtestatus est, creatur: atq; sufficitur. Benedicti XIII. nomen edidit. Litteræ dignæ visæ sunt, quæ hoc in loco adponantur.

Benedictvs Episcopus seruus seruorū Dei carissimo in Christo filio Iohanni Regi Aragonum illustri Salutem: & Apostolicā benedictionem. Mirabiles elationes maris huius sæculi: magni quidem, & spatiosi: illic enim reptilia, quorum non est numerus, spiritualis videlicet monstra nequitiæ, quæ cum ipsum mare nauigantibus, portūq; salutis, remige fido petentibus formidabili congressione luctantur: densis nempe surgentibus, vndiq; ventis, horrida sæuit tempestas: & exaltantur terribiliter fluctus eius: quod etsi semper sit turbidum, semper penitus inquietum, his tamen infaustis temporibus, superabundantibus, ac exigentibus demeritis peccatorum, & dissensionum exitiosa discrimina, quibus inter se dissident, ac nō sine grauibus humanorum corporum stragibus, miserandis p cædibus debacchantur omnes fere Reges, & populi Christiani: præterque mala cetera vix enarrabilia, quibus miserabiliter concutitur totus Orbis, schismaticæ diuisionis in Dei Ecclesia superuenit discordia: cuius perniciosissimum diluuium catholica clima- ta nunc inundans nō modicam fidelium absorbuit portionem. Mirabilior tamen in altis Dominus dominans potestati maris: ac motum fluctuum eius mitigans, & tranquillans Petri nauiculam, ipsius maris fluctiuagis agitatam procellis, & variarum persecutionum allisam scopulis, timentemque cum Christi fidelibus, qui præfati diluuii clade territi, ad saluificum ipsius presidium confugerant, tam sęuis inundationibus prorsus obrui, tantaq; tempestate demergi semper à naufragii perditione liberat: & dum magis de suprema periclitatione formidat, tunc eam mirabilius, præter mortalium spem, erigit in sublime. Dumque naucleri sui, eidem pro tempore præsidentis ab hac luce migratio, pro mortalitatis humanæ necessitate contingit, ne pro rectoris defectu periculum submersionis subeat, secundum exigentiam temporum, & inferiorum merita, ex ineffabili suæ bonitatis clementia prouidet successorem: nec semper ad tanti supportationem oneris satis idoneum, sed infirma mundi eligens, vt fortia quæque confundat, vtque liquide pateat, quod ipse nauiculam ipsam per se constructam, suoq; sanguine pretioso redemptā per se ipsum regit: protegit, & gubernat. Et ne dictæ nauiculæ, inter tanta pericula, saluatio humanis adscribatur suffragiis, nonnunquam eius regimini præficit imbecillem: sicut nos homuncionem viribus debilem, ac insufficientē meritis, ad ipsius nauis clauum, suæ videlicet Ecclesiæ regimē sua dignitate vocando, fecisse noscitur his diebus. Felicis siquidem recordationis Clemente Papa VII. prædecessore nostro, ab huius terrestris incolatu miseriæ, nuper ad supera, sicut pie credimus, Christo vocante, translato, corporeq; suo, prout mos, & debitum exposcebant, honorifice tradito sepulturę, Venerabiles fratres nostri S. R. E. Cardinales, inter quos, & de quorum numero tunc eramus, in palatio Apostolico Auinionenn. vbi dictus prædecessor vitā temporalem finierat, pro electione futuri Romani Pontificis congregati in humilitatem nostram, vtinam non exorbitante iudicio, concorditer, & vnanimiter, per viam scrutinii concordantes: nos tunc Petrum S. Mariæ in Cosmedin Diaconum Cardinalem ad summi Pontificii cathedram euexerunt. Verum nos gradus altitudinem, & oneris imminentis tantæ celsitudinis ascensori molem, præsertim huius deflendi schismatis procelloso tempore, nobis in Cardinalatus diuersarum legationum officio, experientiæ longę participio non ignotam attenta meditatione pensantes, eligentium, & offerentium instantiæ, insufficientiæ nostræ imparitatem obiecimus: debilitatem nostram dictante conscientia, cum repetita multotiens relaxationis supplicatione humiliter allegantes. Cum nec sic cessaret instans fratrum importunitas eorundem, sed vim inferens nostro proposito Collegii iussus vrgueret, nos ex defectuum nostrorum conscientia diffidentes, de illius tamen confidentes omnipotente clementia, qui pacis, & vnitatis amator vtraque fecit vnum: ac diuersos parietes in se ipso angulari lapide copulauit: sperantesq;, quod operi manuum suarum dexteram porrigens, nos in tam profunda maris altitudine positum non relinquet, nostris, per fratres eosdem multiplicibus excusationibus non admissis, nec lacrimosis deprecationibus exauditis, ne mundi, graui bellorum multiplicatione diuulsi, potissime tamen Ecclesiæ sacrosanctæ schismaticæ pestis, nunc miserabiliter laceratæ dissidio, nostrum electioni prædictæ

NAT CHR.

„ denegando consensum discrimina negligere cēseremur, quanquam iniuncti oneris molem insufficientia nostrę diffugeret, de superabundanti tamen plenitudine misericordiæ Dei nostri confisi, & nostræ imbecillitatis subiecimus imperfectum: ac debiles humeros Apostolicæ superposuimus seruituti. Incussam vero menti nostræ, de tantæ molis grauitate formidinem non mediocriter minuit, & ad eam subeundam minus timidos nos efficit ea, quam de sublimitatis tuæ, ceterorumque Catholicorum Principum potentissimo iuuamine, circa prætacti totalem extirpationem schismatis, & procurandam ecclesiasticam vnionem: opportunosque fauores nouis in his, & aliis impendendos principaliter post Deum gerimus, firma spes, ac confidentia specialis. Nos enim ad sedationem schismatis, & procurationem pacis, ac vnionis huiusmodi animum regium, non modo relatibus, tuisque, & alienis scriptionibus, sed ex collocutione seriosa inter nos, & te, dum in partibus regni tui, legationis Apostolicæ fungeremur officio, super hoc sępius habita, à certo scimus voluntarium, & intentum: ad quæ nos etiam, sicut officium vrguet assumptum, modis omnibus possibilibus intendere, ceteris omissis proponimus, ac toto conamine laborare. Quare serenitatem tuam attente rogamus, ac per Dei misericordiam obsecramus, quatenus pensato perpensius, quantum supernæ retributionis præmium, quantum etiam humanæ laudis acquires præconium, si Ecclesiam, tam dubie nunc nutantem, nosque ipsius ministrum, qui de præfato regno tuo traximus originem, adiuues: & ad ipsius vnionem, cum fidei sinceritate labores: cor nostrum filialis affectionis exhibitione lętifices: & ad instar claræ memoriæ progenitorum tuorum, per quorum potentiam, ac operam efficacem Ecclesia semper hactenus fuit in suis necessitatibus mirifice releuata, nunc accingaris ad opus: ac tuum prefatum, sanctum vtique, piumque propositum, prout Deus permiserit, ad executionē deducere non postponas. Nunc itaque carissime fili exsurgens miserearis Sion: quia tēpus miserendi eius: quia nunc, vt credimus, opitulāte Domino venit tempus. Insuper etiam amantissime fili potentiæ tuæ subsidio, in his, quę ad robur sunt ecclesiasticæ libertatis, impositi nobis oneris quæsumus alleues grauitatem: vt per hæc, apud Regē æternum, & temporalis prosperitatis augmentum, & perennis coronam gloriæ merearis: nosque in te gaudentes, benedictionis filiū, & salutis reperisse ministrum: eaque quę ad honorem, commodumque gloriosi sceptri tui redundare censuerimus, fauorabilius prosequi teneamur. Dat. Auenion. V. Id. Oct. Pontificatus nostri anno primo. De curia, Sitfredus.

Illo ipso die Auenione Benedicto Pontificium diadema imponitur: nulli que ab Aragoniæ, & Castellæ Regibus fit mora, quin illi pareant: & eius obtēperent, obediantque sanctionibus. Vt Ecclesiæ partes distractæ capiti cohæreant, & in pristinam concordiam reducantur, Auenionensis, & Ferdinandus Peresius Caluillius Turiasonensis Episcopi à Benedicto ad Francorum Regem, & Marchionis Salassorum filius, Cardinalis Salassi frater, frater itidem Cardinalis Agrifolii, & Gaufredus Boilius, qui Auenione legationem Regiam obierat, ad Aragonium Regem legantur.

Turbidis procerum Castellę, concitatisque motibus, cum ex pueris Henricus Rex non excessisset, neque gubernacula regni prendidisset, Alfonsus Ripacurciæ Comes, cuius Hēricus Rex auus tot, & tanta merita habuit, Connestabuli magistratu, & Vilienæ ditionis statu deiicitur: ea ab aduersariis causa illata, è republica non esse, tam opulentam, & late patentem ditionem à præpotenti viro, & ex stirpe Aragoniæ Regum prognato possideri.

Iohannes Biturigum, & Aruernorum, & Philippus Burgundiæ Duces Caroli VI. Francorum Regis patrui, & Ludouicus Aurelianensis Dux frater germanus Auenionem contendentes a Benedicto vehementer expostulant, vt summo Pontificatu se abdicet: magnaque ob eam rem commotio in vrbe est facta. Iohannes Cambrillacus ex intimis Francorum Regis administer ad Regem missus, de vetustis fœderibus confirmandis, & Christiana republica dilacerata in antiquum statum restituenda, vt in vnum, & idem sacrum corpus confluat, ac redigatur, legationem renuntiat. Ad hæc retulit, cum magnopere matrimoniorum vinculis, Regum amicitiæ artius obstringantur, & ea inita ratione data opera fuerat, vt Iohanna Iohannis Francorum Regis soror, quæ in via à vita excesserat, Regi nuberet, cupere Regem Francorum, vti Carolus Lebretius eius consobrinus Lebretii domini F. cuius ampla ditio, dominatusque in Aquitania pollens, potensque erat, quē vnice diligeret, quod vna alti, educatique essent, Isabellam Sibyllæ Reginæ F. Regis sororē ducat. Amice, ac beneuole ad ea responsum: sed de Isabella Lebretio in matrimoniū tradenda, illud in præsenti obstiterat: quod antea de ea Iano Lusiniano Antiochiæ Principi Iacobi Cypri Regis F. collocanda, Rex pepigisset. Hęc tamen legatio vni tantum Benedicto maxime infensa & aduersa erat: nam illo ipso tempore Villaënsis Vicarius, homo Gallus

Riba-

Ribadēsis Comes, & Thibaudus quidam ad Regem Castellæ, de Benedicto, ad summum Pontificatum abdicandum compellendo, legantur. NAT. CHR.

Benedictus Ducibus patruis Francorum regis, & fratri, qui vt abdicet, enixe contendunt, pollicetur: si quis congressus sibi cum aduersario fiat, operam daturum, vt certis viris, dignitate pręstantibus totam eam controuersiam decidendam committant: qui verum Christi vicarium denuntient: eaque via, iurisiurandi vinculo, quo se, antequam designaretur, obstrinxerat, piam, æternamque pacem Christiano populo præstaturum. Duces in sententia perstant: ac sponderi contendunt, si Imperator, Angliæ, & Hungariæ Reges, aliiq; principes, & potentatus, qui alteri parti se addixerant, ita animati sint, vt ius, fasque alia via agnoscere nolint, nisi vterque abdicet, Benedictum abrogaturum.

Biturigum, Burgundiæ, & Aurelianensis Duces Auenione, Benedicto non salutato excedunt.

Dioscorus Patriarcha Alexandrinus Carcasonēsis Ecclesiæ administrator, & S. Michaelis Abbas, aliquotq; Parisiensis scholę viri doctrina pręstantes ad Regem legati Perpinianum concedunt. Summo ii opere Regem hortari non desinunt, si veram concordiam orbi Christiano constituere velit, resignationis ratio præferatur: quam Rex palam reiicit. Legatione obita in Castellam proficiscuntur. Dissidii præterea quædam haud leuis inter Aragonium, & Francum Reges causa interuenit. Ricardo enim Angliæ Rege nuptias filiæ Regis, & Iolantis Reginæ ambiente, cum Regina parens, nisi Francorum Regis consobrini permissu Anglo collocandam renueret, & Francus iniquum esse iactaret, si consobrinæ filia hosti suo nubat, nuptiæque, eam ob causam disiungerentur, Francus nulla interposita mora, impudentiæ ludibrio Isabellam filiam, nec dum nubilem Ricardo despondet: paciscunturque, vt Aquitaniæ ditio eius matrimonii filio, natu maiori cedat: condonaturque.

Pestifer, & funestus is annus æstate in Catalonia, & Valentino regno fuit. A Setabi ad Alcollum maior pestilentiæ vis, vulgatiq; contactu in homines morbi ingruunt. Rex in Balearem Maiorem insulam nobilem, & amœnam emigrat: atque in ea insula in Nouembrem mensem exactum residet: amœnitatem, & salubritatem secutus.

Rogerius Moncada à Rege, cum in Baleari Maiore assideret, Sardiniæ & Corsicæ præficitur. Cum is non exiguas copias traiecisset, Longosardum oppidum, quod Brancaleo xxxv. dies terra, marique oppugnauerat, obsidionis periculo liberat.

Iohannes Lusinianus Baruti dominus, Iacobi Cypri Regis fratris filius de nuptiis Iani Lusiniani Antiochię Principis, Regis Cypri natu maioris filii, & Isabellę, Regis sororis, quas iam collocauerāt, coniungendis, ad Regem in Cataloniam legatur: quarum sanciendarum causa Raimundus Perillosius Rotensis Vicecomes, & Raimundus Alamanus Ceruilionius in Cyprum legati missi fuerant.

A.D.V. Non. Mai Ficariis Regina Iolans, penes quam summa rerum vertebatur, & 1395.
cuius arbitrio omnia constituebantur, Guilielmum Coponium ad Regem Francorum, & Duces patruos, ac fratrem germanum legatum mittit. Is denuntiat, exposcitque ne sinant, vt copiæ, grauisque armaturæ equitatus, qui in Comitatu Valentino Viennensis regionis in æstiuis erant, in Ruscinonensem tractum transcendant. Perillosii, & Rotæ Vicecomes, quod ea manus fines appeteret, tumultuareturq;, Benedicti, & Regis nomine, ne iter id suscipiant, potioribus donis, muneribusq; auertere alio nititur: ne eius belli moles in Cataloniam transferatur: cum superiorum Regū virtute, & fortuna geri non posset.

Cum Rex in Foxano nemore, pomeridiana lustratione agrorum, ante Vrriolium Castellū in luporū venationem animū intēderet, & immani excitata, & agitata lupa, cum eam insequitur, cohorruisset, equo deturbatus mortuus est inuentus. Siue, quod vetustas credidit, eius ferę visus noxius sit, vocemque homini, quem Lupi priores intueantur, adimit: seu quod credibile est, immodica exercitatione, & graui, immoderatoque cibo obstupefacta mente contraxerit animum, & letale, funestumq; malum oppresserit: satis constitit, repentina morte, in ea venationne, Veneris die, A. D. XIV. K. Iun. interiisse. Is princeps summæ rerum parum consulens desidiæ, atq; ignauiæ deditus, & vxorio imperio addictus, inglorius vixit: & acerbissimo casu morte est affectus. Ad Populeti sepelitur: & iusta regio funeri soluuntur.

Martino Momblanci Duci, cum hostes esset tota Sicilia insecutus, rem bene, & feliciter gerenti, & filium Regem perduellium Siculorum armis vindicāti, Aragonię regna legitimo successionis iure deferuntur. Maria enim eius vxore præstantissima femina Barcinone assidente, atq; adnitente Cataloniæ ordines, eorumq; delecti viri regale nomen Martino Duci, magno assentientis populi applausu impartiunt: iureq; ad regnum asciscī iubent: fratre nullis superstitibus liberis virilis stirpis, vita functo.

NAT. CHR.

A. D. VI. K. Iun. Maria Momblanci Dux, quæ Iohanne Rege mortem obeunte, regale statim nomen vsurpat, commune, summumq; consilium cogit. Consiliis interfuere Innicus Valterra Tarraconensis Antistes, Bernardus Pinosius, Hugo Anglesola, Rogerius Moncada, Michael Gurrea, Franciscus Aranda: qui illis temporibus prudentissimus, & sapientissimus habitus est, Bernardus Michael, Guilielmus Puiadas, Gerardus Palolius & Bernardus Zatrilla: ac de consilii sententia summæ rerum, & procurationi regni consulit, prouidetq;. Quod Iolans Regina prægnantem se esse relictam omni asseueratione confirmat, & obseruari partum decreuissent, quattuor assignantur ex ciuitate primariæ, optimatesque matronæ: quæ adhibeantur ad partum. Sed simulatione ea Reginam fuisse vsam statim apparuit.

MARTINVS XXI. REX ARAGONVM.

Hugo Bagius Dertosanus Episcopus, Iohannes Folchius Cardona Cardonæ Comitis F. Emmanuel Ragiadellus, Raimundus Zaual Barcinonensis ciuis, & Petrus Grimaldus ex Perpiniana ciuitate in Siciliam eius rei causa legantur, vt à Rege celerem eius reditum deprecentur.

K. Iun. Barcinone, de consilii communis sententia, libentissimis omnibus, plures proceres, iurisq; prudentes viri Regis Iohannis consiliarii in arcem nouam includuntur: liberalibusque, & priuatis custodiis continentur: quod regnante Iohanne regia amicitia, legibusque, & iudicum maiestate ad quęstum, & libidinem abusi traderentur.

Tabulæ testamenti Iohannis Regis obsignatæ proferuntur: quo Martinus frater Rex scriptus est: si nullis virilis stirps liberis superstitibus decedat. Iolans enim Regina conditionem spei, quam in aluo contineri ediderat, palam renuntiat. Iohanna Regis Iohannis natu maior filia Matthæi Fuxensis vxor, legitimo successionis iure prætento, se regni competitricem profitetur: & armis ius persecuturam.

FVXENSE BELLVM.

Antistites, proceres, vniuersæq; Aragoniæ ciuitates propugnationi finium regni consulentes, Iulio mense Cæsaraugustam conueniunt. Martinum Momblanci Ducem, vti legitimum regni successorem agnosci, suscipique debere Olorensi Episcopo, & Proayro Matthæi Comitis Fuxi, & Iohannæ eius vxoris, qui regnum appetunt, legatis pronuntiant. Regalem potestatem, nomenq; Martino deferunt,

Iohannes Emporitanus Comes quod belli faciendi causa cum Fuxensi consensisse iudicaretur, captus in Casteluiniam Rosanensis ditionis arcem contruditur: sed innocentia liberationem culpæ statim impetrauit. Omnium generum, atque ordinum consensu, qui Cęsaraugustæ mortuo Iohanne Rege conuenerāt rerum stabiliendarum causa, A. D. VI. Non. Oct. in æde D. Francisci cōuenientes primo attestantur: quod qualicumque cautione & pręparatione ad tuendam, & conseruandam ab hostilibus Fuxensis incursionibus rempublicam à se adhibita, præiudicium in posterum nolle fieri: quin comitate, liberalitate, & beneficentia sua id factum, gestum, prouisumque appareat: neue ob eam curationem admouendam, vsus, & instituta maiorum, aut leges, & communis libertas patriæ imminuta esse videantur. Omnes ordines Regni in A. D. Id. Oct. vt Cæsaraugustæ conueniant, hortantur: alioqui publicis regni rationibus, & eius incolumitati se, quibuscumque rebus possent, consulturos commonent. Eorum officiorum momenta, in ea conuersione rerum adeo insignia, & inlustria fuere, vt digni habiti sint qui eo in conuentu adfuere, vt eorum nomina hoc etiam in loco recenseantur: nam hi adfuisse regiis commentariis traduntur: Garcias Ferdinādius Heredia Cæsaraugustanus Antistes, Iohannes Martinius Murillius Abbas Montaragonius, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Montalbani, & Guilielmus Raimundus Alamanus Ceruilionius Alcanicii Præfecti, Petrus Ruicius Morius pro Ampostæ præfecto, Prior Rotensis, Abbas S. Fidis, Petrus Latro Vicecomes Villanouensis, qui Mancianerę dominabatur, Lupus Simenius Vrrea, Ferdinandus Lupesius Luna, Iohannes Martinius Luna, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus Ferdinandius Vergua, Franciscus Alagon, Petrus Simenius Vrrea Lupi F. Ludouici Cornelii, Artalli Alagonis, Iohannis Simenii Vrreæ Atrosilii, Petri Galcerandi Castrensis, & Antonii Lunæ procuratores: nam absentium etiam ratio, non horum tantum procerum, sed & aliorum habita est. Ex militari, & ingenuorum ordine adfuere præsentes Iohannes Simenius Cerdanus Iustitiæ Aragonum Pręfectus, Guilielmus Palafoxius, Michael Gurrea, Garcias Lupesius Sesesius, Martinus Lupesius Nuza, & Ferrarius Nuza, Sanctius Gonzaluius Heredia, & Blascus Ferdinandius Heredia, Lupus Sanctius Ahüerius, Iohannes Peresius Lumbierius, Iohannes Peresius Casseda, Ferdinandus Simenius Gallucius, Raimundus Francia, Petrus Sanctius Latrasius, Iohannes, & Gutterius Verę, Galacianus

cianus Tarba, Iohannes Lainius, Sanctius Orunius Sanctii F. Gonzaluus Linianus, Ferdinandius Sescsius, Berengarius Bardaxinus, Ferdinandus Diacius Pomarius, Andreas Martinius Peralta, Simō Arbea, Rudericus Lacunula, Iohānes Mercerius Iohānes Arcainus, Iohannes Diazius Cōramina, Galcerādus Castelbellius, Aluarus Medianus, Arnaldus Bardaxinus Petr⁹ Linianus, Gilbertus Rotūdus, Raimūdus Castanus, & Garcias Lupesi⁹ Pitillas. Ex Ciuitate Cęsaraugustana, totius ciuitatis nomine interfuere IX. Ciues Petrus Cerdan⁹, Iohānes Martinius Alfocea, Petr⁹ Simenius Ambel, Martinus Sunienus, Dominicus Nagia, Antonius Palumbarius, Iohannes Tarba, Iohannes Artus, & Iohannes Capalbus: atq; ita comparauerant, vt tres Iurati Magistratus Cæsaraugustani, & totidem procuratores, ac ciues adessent: & his ciuitatum, & oppidorum regiorum procuratores adiungerentur. NAT. CHR.

Matthæus Fuxensis, & Iohanna eius vxor, regnum ad se delatum contendentes, quod ita consentiente Petro Rege cōuenerat: vt Iohanne absq; liberis virilis stirpis vita functo eius natu maior filia regni heres esset: idq; appetere, atq; occupare conantes, auxiliis Armeniacensium, & Iohannis Biturigum Ducis Francorum Regis patrui, & aliorum Galliæ procerum, magno comparato exercitu, A.D.V.Non. Oct. Arenenti Pyrenæi saltu M. grauis armaturæ equitū, & III. M. leuis armaturæ, quibus illa ætas Pilarrorum cognomen dedit, copiis coactis, in Castelboni Vicecomitatū transgrediuntur. Ferraria valle in Villamuri conuallem traiiciūt: per saltuosa loca, & tramites exercitum ductantes. Eo ipso temporis momento varii impetus, & incursiones armorum ditione Castelbonia, Cæretana, & Capsiri regione fiunt.

A.D. XVII. K. Dec. Fuxenses Camarasam vi expugnant. In eo certamine Raimundus Spesius, qui eius oppidi propugnationi præpositus fuerat, fortiter dimicans in hostium potestatem deuenit. Sub ipsis radicibus montium consedere: qua illis descensus erat in Aragoniam properantibus.

Martorellum, Castellum Rosanense, & arces, quę Fuxensi in ditione Castelbonia parebant, quæ iuris erat Geraldæ Fuxensis matris, Reginæ Mariæ deduntur.

A.D.V.K.Dec. Cum Fuxensis exercitus Pyrenæi faucibus emersisset, & Sicoris fluminis ripis inhæreret: & equitatus opimam Ilergetum, & fertilem regionem, atq; vberes campos incurreret, maleque à Catalano equitatu peditatuq; esset multatus, inter Alguairum, & Almenaram eo consilio hostis subst tit, vt Montionem, aut Barbastrum insignia regni Aragoniæ oppida castris obsideat: alteroq; eorum oppidorum expugnato, & communito, quasi arcem, ac receptaculum belli constituat: quod ea regione Gallicis subsidiis propeселet occursurus. Inde ad Castellionem Farfanię castra facit. Petrus Vrgellitanus Comes ab Aragoniæ ordinibus, qui Cæsaraugustæ conuenerant, bellicis, militaribusq; functionibus, & coactis copiis imperator præficitur. Nouembris mensis fine Fuxenses Aragoniæ fines ingressi regale nomen, regiaq; insignia vsurpantes Barbastrum obsident: acerrimeq; oppugnant. Cum in vrbis partem irrupissent, arcem propugnatores singulari, & præstanti virture retinent.

A. D. XV. K. Ian. magni terręmotus in Valentino regno, & Castellæ confiniis, & montosis locis Dertosam vsque fiunt: satisque constat plures turres, templaque, & Valdignæ cœnobium Cistercienfis ordinis corruisse: terrasq; desedisse. Martinus Alparcilius eiusdem ætatis scriptor, in rebus à Benedicto gestis perhibet, in Algezirienfi Valentini regni agro, duos fontes putiscentes, cinerei coloris profluxisse: cælestesq; faces visas miroſq; terrores sereno iniectos.

Cum viæ, aditusq; omnes à nostris obsiderentur, & Fuxenses, ex omni prouincia, & publico, & priuato commeatu prohiberentur, ac vi, ferro, & formidine opprimerentur, Barbastrēsem obsidionem destituunt. Postquā vident montibus, atq; hostiū copiis se vndiq; clausos, Oscensi via, Montaragone, Bolea, & Aierbio montium lateribus communiti, cum ab Vrgellitano Comite peruellerentur, maleque multarentur, Luesia via properantes, A. D. IX. K. Ian. Caparrosum Nauarræ oppidum contendunt. Inde desperata fuga Pyrenęo transcenso in Beneharnum traiiciunt.

Insulæ Comes, & Vicecomes Caramanius Fuxensi addicti, Leonachi dominus, Arnaldus Guilielmus Barca copiarum Galliarum ductores, & manus domini Fontinellis Fuxensium stipēdia merentes, cum in Palliarienses fines irruere niterentur, à Palliariensi Comite, & Rogerio eius F. Arnaldo Guilielmo Bellera, Francisco Erillio, & Vrgellitano Episcopo, ac Gerardo Guimerano præstantibus viris, qui ingentes armatorum copias, vt eos fines tuerentur, coegerant, arcentur, & propulsantur.

Maria Martini Ducis vxore nondum regnum adepta, Gilaberto Scintillia ductore,

ex Valentino regno, satis magnę equitum copiæ in Siciliam transmiserant. Petrus præterea Galcerandus Castrensis, ex primariis Aragoniæ proceribus auxiliarias Aragonensium militum cohortes adeo commode, & peropportune tulit, vt Drepanum vrbem, pæne ex hostium manibus eripuerit: & eo subsidio Martinus Leontinum, Calatagironem, Plateam, & Ennam vi expugnauerit: & Nicolaus Peralta Comes Guilielmi Comitis F. & Leonoræ Iohannis Athenarum Ducis filiæ Regi se dediderit. Postremo cum Hugo Sanctapacius DC. equites transmisisset, hostes, non vt antea insultantes, passim tota insula vagari: sed in castellorum, & montium, siluarumq́; receptacula compelluntur: primariæq́; omnes arces expugnantur.

Cum Artallus Alagon se pariturum Regi pollicitus esset, & Melitæ insulæ comitatu donaretur, donumq; reiiceret, in vetere defectione perseuerans insula exigitur. Ex eo gens Alagonia, quorum maiores in perdomanda, & armis subigenda Sicilia, & in ditionem stirpis Aragoniæ redigenda tam strenue operam nauauerant: quiq; tam late patentem ditionem, ac dominatū eo in regno sibi stabiliuerant, ad interitū, exitiumq; peruenit.

Bartholomæus Aragonius, & Fredericus eius frater Vinciguerræ Aragonii filii, summæ potentię, atq; auctoritatis viri in defectione permanentes, adeo is furor omnium animos infecerat, Camaratæ comitatu, & plurium oppidorum ditione eiiciuntur.

1396. Etsi Regis Iohannis mortis nuntio ad fratrem perlato, bellum Siculum confici visum est, tamen cum haud leuis operæ esset, Siciliam tyrrannorum armis vindicare, qui diu oppressas seruitute ciuitates tenuerant, reliquosq́; imperio coërcere: Rex cunctandum sibi censet: dum regnum non modo armis, sed consiliis, & institutis filio stabiliat.

Rex Guilielmum Raimundum Moncadam Augustæ Comitem Melita insula donat: & Marchionis cognomine decorat: reputansq; magna in eum beneficia a se esse collata, regni gubernationi, & summi imperii procurationi vicarium præficit. Consiliarii summæ rerum filio Regi admouentur, Petrus Serra Catanensis Episcopus, Franciscus Zagarriga, Hugo Sanctapacius, aliiq; ex Catalonia, & Aragonia viri optimates.

Id. Decemb. classe comparata, Rex Messanæ portu soluens in Sardiniam traiicit.

1397. Caralitana arce, cum Rex Sardois rebus consulens, & rempublicam, militaremque expediens, diutius commoratus esset, Alguerium transuehitur: & pacatis, vt videbatur, rebus, de totius regni statu, dignitate, commodisq; omnibus sententiam ferens, in ea vrbe, in A. D. II. Id. Feb. remanet.

Rege in Corsicam transmittente, vt suos in fide contineat, foueatque, Vicentellum Istriam Cinerchæ Comitem, & Iohannem Istriam eius fratrem, ceterosque eiusdem factionis, & Rocharum gentem, quorum perutilis opera, & insignis fidelitas fuerat, plurimis beneficiis afficit. Oppida, & arces, quæ in regia potestate erant, præsidiis, commeatuq; muniuntur.

Ex Allatensi Corsicæ portu, quo Rex in A. D. X. K. Mart. commoratus est, in Segonensem eiusdem insulæ portum traiicit: & in eo in A. D. V. K. easdem primam nauigationem præstolatur. Idoneam nauigandi tempestatem nactus in Galliam prouinciam classe appellit. Ex alto in ostium Rhodani inuectus Arelatem, & inde Auenionem A. D. II. K. Apr. VII. actuariis nauibus præteruehitur. Magnifica, & gloriosa aulæ pontificiæ, ciuitatisq; ostentatione excipitur.

K. Apr. die Dominico, qui dies rosæ à summo Pontifice principi alicui Catholico donandæ dicatus est, eo sacro, & religioso munere, pietatis ergo Rex est impartitus: & de more manu gestans tota vrbe, sollemni pompa, summa specie, ac dignitate transuehitur.

Festo Dominicæ Resurrectionis die sollemnibus celebratis sacris, in maiori Pontificii palatii sacello, Rex à Benedicto suprema regni Sardiniæ, & Corsicæ iura, & summum dominatum recipit: sacramentoq; sancit.

Cum is congressus Regis cum Benedicto, colloquiaq; eo spectarent, vt pia, æternaq; pax sacrosanctæ Ecclesiæ, amplissimiq; sacerdotii consensus, & status priuatis commodis potiora ducantur: Rex Auenione ad Bonifacium Petrum Queraltum, & S. Cucufatis Abbatem legatos eius rei causa mittit: vt eum commonefaciant, interesse reipublicę communi q; salutis, vt æquis condicionibus, à tam funesto dissidio discedatur. Pręterea ad Regem Francorum, cum iisdem mandatis Albertum Zatriliam delegat. Legationi tantis de rebus renuntiatæ Francus non aliud responsum dedit: quam aliam se pactionum rationem non initurum, nisi qui de summo Pontificatu contendunt, abdicent: atq; resignent. Legati tum ab eodem Franco ad Benedictum mittuntur: diemq; statuunt, intra quam de suo iure decedat.

Cum

NAT. CHR.

Cum Venceslaus Romanorum, & Bohemiæ Rex Benedicto se addixisset, & ei parere cœpisset: Francorum Rex in Germaniæ confiniis cum eo congreditur: vt a Benedicti obedientia auertat. Sed cum compositio tanti dissidii, sine summa difficultate, magnoque temporis interuallo constitui non posset, data Regi à Benedicto venia, A. D. V. Id. Mai Auenione soluit. Ligni sacrosanctæ crucis haud modica portione à Pontifice, amplissimi collegii permissu, pluribusq; aliis sanctorum reliquiis donatur. Ad Betulonem, haud procul Barcinonensi statione appellit.

Febr. mense proximo consessus ordinum regni Cæsaraugustæ IIX. legatos ad Regem miserat. Insignes, & præstantes viri legationem obiere Garcias Ferdinandius Heredia Cæsaraugustanus Antistes, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Montalbani Vclensis militiæ Præfectus, Lupus Simenius Vrrea, Ferdinandus Lupius Luna Mariæ Aragoniæ Reginæ frater, Garcias Lupius Sesesius: Iohannes Ferdinandius Heredia, Iacobus Hospitalis, & Stephanus Pentinàs Hi vniuersi regni nomine: ex Cæsaraugustana vero ciuitate tres iurati magistratus, & III. alii ciues seorsim legantur. Tam insignis legatio eam ob caussam constituitur: quæ Regem commonefaciat, vt in Cataloniam appulsus, primo quoque tempore, nulla in loca diuertens, recta Cæsaraugustam contendat: neque regni negotia administret: quoad more, maxima in æde sacra Cæsaraugustana leges, fora, libertatemque suis legibus viuendi sanciat. Betulone A. D. IIX. K. Iun. hæc legatis agentibus, quamuis is mos institus magis priscis institutis, & horrida initiorum regni seueritate, quam tot nationes, quæ in regis imperium, ac ditionem confluxerant, aut rerum status pati possent, neque visa esset, aut æqua, aut comis postulatio: præsertim, quod ante iurisiurandi sanctionem, & diadema susceptum necesse esset, complura muni à Rege & obiri, & administrari: benigne tamen ad ea, comiterq; responsum. Regem iactatione maris defessum, cum Barcinone paullum interquieuisset, profectionem maturaturum.

A. D. VII. K. Iun. Rex auito regno hereditate adepto, & altero opulentissimo, pluribus victoriis filio parto, Barcinonem ouans, & prope triumphans init.

Rex Barcinone in solio, regali ornatu sedens A. D. IV. K. Iul. publica sententia Matthæum Fuxensem Comitem, & Iohannam eius vxorem fratris filiam maiestatis condẽnat. Castelboni Vicecomitatus, & alia oppida, atq; ditiones, quæ illis in Catalania hereditate obuenerant, publicantur, fiscoque addicuntur. Id. Aug. S. Felicis vico ad Rubricati ripas sito, quo Rex amœnitate ad delectationẽ reuocatus secesserat, omni ratione Sardois rebus pessime affectis subueniendum vidẽs, Rogerium Moncadam præstantis virtutis virum classi præficit: vt in Sardiniam primo quoque tempore nauiget: & Caralitana, Dolensis, S. Michaëlis, & Aqua frigidensis arces muniri imperantur. Cum Brancaleone Montisleonis Comite, & Leonora eius vxore, & Mariano Arborensi Iudice filio indutias vt pacifcatur, Francisco Iohannio S. Columbæ delegat.

Augusto mense Parisiensis scholæ consessus Auenionem nuntios mittit: qui Palatinis foribus libello affixo, Benedictum reiicientes, ad futurum, certum, & minime dubium Pontificem maximum prouocant.

Septembri mense Vitalis Blanius, & Raimundus Francia Pontificii iuris, sacrarumque sanctionum apprime peritus, Regis legati Salmanticæ, quo plures religione, & doctrina præstantes viri de dissidio ab Ecclesia extirpando consultaturi conuenerant: Hẽricum Castellæ Regem, à consilio cum Rege Francorum, ea de re ineundo, auertere conantur. Nam Francus summe sollicitat, vt abdicandi ratione suscepta, pacem Ecclesiæ cõcilient. Salmanticensis consessus patres, delectique viri censent, è Christiana republica esse, si Benedictus, & Bonifacius ad colloquia, cõgressumque perueniant: vt inter se comparent, prouideantque, vti funditus tam exitiale dissidium ab Ecclesia Dei tollatur: diemque statuant, intra quam verus, & vnicus pastor Christi vicarius Catholicæ ecclesiæ constituatur. Sin vero id consequi nequeant, vterq; sibi summum Pontificatum abroget.

Cum Afri, Maurique prædones, regiis classibus Sardoo bello intentis, Hispaniæ oras depopularentur, & Torralbam, & Orpesam Dertosanæ diœcesis oppida diripuissent: Benedictus prædicationem crucis, & sacri belli in triennium, in Aragonensi, Valentino, & Balearico regno, & Cataloniæ principatu indulget.

A. D. XII. K. Octob. Ferdinandus Peresius Caluillius Turiasone oriundus: & insigni literatura præditus, Turiasonensis, Petrus Serra Catanensis Episcopi, Gaufredus Boilus Valentini in Cardinalium collegium a Benedicto cooptantur.

Quod vniuersa maritima ora Barcinone Auenionem vsq; magna pestilentiæ vis ingrueret, maiorq; collegii pars ea calamitate pmota, ab Auenione recessisset Benedictus in

NAT. CHR.

Sorgæ pontis vicum emigrat: & D. Luciæ sacris peruigilationibus Berengarius Anglesola Gerundensis Episcopus, Ludouicus Roberti Ducis Barensis F. Iolantis Aragoniæ Reginæ frater germanus Gallorum Reginæ consobrinus, & Bonifacius de Amannatis ex Pistoriensi ciuitate genus ducens iuris prudentiæ consultissimus in amplissimi sacerdotii numerum aggregantur.

Cardinales Galli, qui Auenione pestilentiæ causa recesserant, à Benedicti imperio, ac nomine, quod abdicare renuit, deficiunt. Benedictus Auenionem regreditur.

Raimundus Bagius cum delecta militum manu subsidio à Rege in Siciliam mittitur: quod Siculi proceres multa turbantes seditionum vi agitarentur.

Subita inundatione Hiberi, & Orbæ, qui immenso auctu refusi plana, ac iacentia stagnauerant, Cæsaraugustæ suburbanis magna ædificiorum, & hominum strages edita. Pons sublicius Hibero impositus est interruptus: & turris in medio fluminis alueo lapidea mole compacta diruitur.

Non. Octob. die Dominica Rex Cæsaraugustam regia pompa init. Illa ipsa die Iohanne Simenio Cerdano Præfecto Iustitiæ Aragonum assidente, Rex leges, fora, veterúq; instituta, & mores patrios iurisiurandi sacramento firmat, atq; sancit.

1398. Rex festum Natiuitatis Domini diem Cæsaraugustæ concelebrat. Benedictus in Castro Pontis Sorgæ eisdem sollemnibus celebratis, A. D. XIV. Febr. Auenionem contendit: cuius faustum, felicem, fortunatumq; aduentum dolose ordines omnes Auenionenses præstolabantur: & ingenti honoris specie, & insigni pompa adhibita tamquã verum Christi vicarium innumeris laudibus prosequuntur.

A. D. II. Non. Mart. Cæsaraugustæ, conuentus in ipsam vrbem in A. D. III. Id. Apr. à Rege indicitur. Quod die, quam ad conueniendum edixerat, præsidere nequit, in A. D. III. K. Mai conuentus dies producta est.

Constituta conuētus agendi die, Rex è solio regio, pro ara maxima Saluatoris, concione celeberrima, & grauissima nostrorum hominum optimam, & spectatissimam fidem summis laudibus ad cælum effert: eorumq; fidelitate, innumerabiles superiorum Regum victorias constitisse: & tot bellicæ laudis insignia, monumentaque fuisse parta prædicat: qui nõ minus fideli opera, quam armis imperium stabilierint. Postremo ad fidelitatis iusiurandum sanciendum compellat: postulatq;: vt in Martini filii Siciliæ Regis absentis verba iurent: eumq;, & pro legitimo regnorum herede, & futuro Rege suscipiant. Libentissimis omnibus A. D. VI. K. Iun. iusjurandum patri, ac filio sancitur: cum antea Siciliæ Régis mandato eius nuntii spospondissent, regnorum coniunctionem, copulationemque confirmaturum, conseruaturumque: & leges, fora, veterumq; instituta, patriosq; mores, illa ipsa in æde, assensione, & auctoritate sua comprobaturum, sciturumq;. CXXX. M. florenorum eo in conuentu Rex donatur: vt ære alieno oppressum regium patrimonium, & effusum liberetur, retineaturq;: & XXX. M. in sumptus regios condonantur.

Rege conuentum agente, aliquot Fuxensis equitum, peditumque copiæ, Tardensi Notho ductore, Sarazalio Pyrenæi saltu irruentes Aragoniæ fines incurrunt: & improuiso Thermas Vasconum oppidum irrumpunt: & arcem vi expugnant. Egidius Ruizius Lihorius regni procurator CC. grauis armaturæ equitibus, quos galeatos vocare assueuerãt, & CCCC. sagittariis obuiam hosti occurrit.

Cum Ferdinandus Lupius Luna Regis affinis, magnis comparatis copiis, montosa Iaccetanorum loca, & aditus obsideret, hostes Thermarum oppido, arceq; deserta, in Aquitaniam regrediuntur: neq; multo post Fuxensis, nullis superstitibus liberis decedit.

Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, & Iohannes Martinius Luna Aragonii proceres factionibus partium inter se dissidentes maximas turbas faciunt.

Augustæ, & Intemelii Comites, aliiq; Siculi proceres defectionem struentes intestinum bellum moliuntur. Bernardus Caprera classe adornata, rebus pessime affectis subuenit: adeo in tempore subsidio externa auxilia aduentant. Re prospere gesta Connestabuli Siciliæ imperatoria dignitas Iacobo Pratensi, summæ virtutis, & regii sanguinis viro defertur.

Comite Augustæ vita functo, Antonius Intemelius, qui in Golisani comitatu Francisco patri successerat, & à Rege defecerat, Regi se addicit. Gerardus Carretus Sauonensis Marchio in eo bello, Martino Rege imperatore meret. Carolus Francorum Rex consilio, & impulsu Biturigum, & Burgundiæ Ducum patruorum, & Ducis Aurelianēsis fratris germani, & decreto, ac cohortatione vniuersitatis Parisiensis A. D. V. K. Aug. à Benedicti nomine, imperio, & dignitate, reiectione ad futurum indubitatum summum Pontificem interposita, deficit.

Augusto

NAT. CHR.

Augusto mense Philippus Dalmatius Roccabertini Vicecomes Valentina, & Balearica classe actuariarum nauium comparata, Tedelicium Bugiensis regni oppidum expugnat: diripitq́;. Dum præda onusti raptim, turbateq́; in naues se recipiunt, Hugo Anglesola Balearicarum copiarum ductor mortem oppetit.

K.Sept. Dominica die Villanouæ diœcesis Auenionensis oppido, Carolo Francorum Rege Benedicti causam deserente, & eius imperium eiurante, edictis regiis promulgatur Annilites Galliarum, & ecclesiasticum ordinem à Benedicto desciuisse. Postero die Cardinales Galli, & eius nationis comitatus Auenione decedunt. Cardinales hi vrbe excessere: Petrus de Corsinis Florentinus Episcopus Portuensis, Guido de Maloesso Lemouix Prænestinus, Iohannes de Grangia Burgundio Ambianensis, Nicolaus Brancatius Neapolitanus Albanensis, Iohannes de Nouocastro Burgundio Ostiensis, Bertrandus Lemouix Episcopus Sabinensis Hierosolymitanus nuncupatus Episcopi: Guilielmus de Agrifolio Lemouix collegii Decanus, Leonadus de Giffono Siculus ex instituto Minorum, Iohannes Viuariensis Auxitanus tituli Sanctorum Iohannis, & Paulli, Petrus de Turreio Lugdunensis, Iohannes de Parma natione Longobardus Venetiarum, Iohannes Gebennensis tituli S.Anastasiæ Vicecancellarius Viuariensis, Iohannes de Murolio Aruernus, Petrus Lugdunensis tituli S.Petri ad Vincula maior pœnitentiarius Aniciensis, Guilielmus de Vertio Burgundio Presbyteri: Hugo de S.Martiali Lemouix, Petrus ex Vernio Lemouix, Amadeus Salassus ex Salassorum Marchionibus, & Petrus Blauii S.Angeli Diaconi Cardinales. Benedicto parentes, atq; obedientes permanent Martinus Zalua Nauarrus tituli S.Laurentii in Lucina doctissimis studiis, atq; artibus præditus, Ferdinandus Pereius Caluillius Turiasonensis, Berengarius Anglesola Gerundensis Presbyteri, Gaufredus Boilius, & Bonifacius de Amannatis tituli S.Hadriani Diaconi Cardinales. Busicaudus Gallicarum copiarum ductor, Venexinio comitatu potitus, ad vrbem properat: & A.D.VI.Id.Sept. festo die Natiuitatis beatę Mariæ Auenionensi plebe concitata, & armis irrumpente, Benedictus vrbe expulsus, in arcem compellitur: & à Busicaudo obsidetur: oppugnaturq́;. Dum Benedictum ad deditionem cogant, omni tormentorum vi circumlabefactare, & cuniculos agere non desistunt. Cardinales, qui Auenione secesserant, ab obedientia Benedicti se subtrahunt: quorum defectioni Prænestinus, S.Martialis, & Auxitanus Cardinales minime consensere: & S.Martialis, & Auxitanus ab eorũ consortione desciscunt. Præsidio turris pontis Auenionensis duces à Benedicto Simon Saias, & Antonius Zorita præficiuntur: qua ingenti tormentorum oppugnatione labefacta pacto à propugnatoribus deditur: cum illo ipso tempore Palatium Auenionense, quo se Benedictus abdiderat, vehementissime à Busicaudo, & Auenionensibus ciuibus oppugnaretur. Qui acerrime pro salute, & incolumitate Benedicti propugnantes fortem, ac strenuam operam nauauerunt, ii fuisse feruntur: Ferdinandus Peresius Caluillius Cardinalis Turiasonensis, Petrus abbas S.Iohannis Pinnatensis, Gonzaluus Forcenius Bornales, Iohannes Romanius, & Hieronymus Ochon Benedicti cubicularii, Petrus Garcesius Cariniena, Simon Saias, Simon Lupius Embunus, Garcias Vera, Iulianus Loba, & Martinus Alpartilius. Ex Cataloniç Principatu cum Cardinale Gerundensi plures adfuere viri excellenti virtute præstantes: & Valentini regni Gaufredo Boilio Cardinali egregii propugnatores astitere: Didacus Heredia Episcopus Segorbiensis, Iohannes Prochyta, Gerardus Lanzolius, & Iacobus Coponius: inter quos Vincentii Ferrarii ordinis Prędicatorum, qui Benedicti sacris confessionibus admouebatur, insignis pietatis, & religionis sanctitas splendidissimo fulgore eluxit. A.D.IIX.K.Dec. festo S.Chrysogoni die induciæ trium mensium inter Auenionenses: & Apostolici Palatii propugnatores sunt pactæ. Cum Aragonia classis subsidio Benedicti rebus accurreret, & in Rhodani ostium, atq; aditum proiiceretur, adeo flumen exaruerat, vt actuariæ naues supra insulã Valobregam, summa hieme transmittere non possent: adeoq́; magnis tempestatibus hiberna nauigatione ad magnitudinẽ frigorum milites, & nautæ sunt conflictati, vt magna eorum pars fœde perierit.

A.D.XV.K.Decemb. Martino Siciliæ Regi ex Maria Regina filius nascitur: cui Petri nomen editur.

Id.Apr. Cæsaraugustæ, in sacra æde maxima Saluatoris, Rex magnificentissimo apparatu, ornatuque, & sollemni cærimoniarum pompa regium diadema suscipit: & sacro oleo a Garcia Ferdinandio Heredia Cæsaraugustano Antistite perungitur. Coronato Rege, vexillum eius manu Alfonso Marchioni Villienæ, insignibus regiæ familiæ Ripacurciæ decoratum traditur: & pileo eius capiti imposito, Rex Gandiæ Ducem creat: eiusque decoris cognomine, atque dignitate, rerum gestarum gloria præstantem cohonestat. 1399.

N·T. CHR.

D. Georgii die festo Reginæ Mariæ corona imponitur: & sacro oleo inungitur.

Cum hi ludi magna celebratione omnis generis hominum florerent, & hilaritatis, & exsultantis lætitiæ omnia plena essent, ac summæ voluptatis gaudiis ciues, peregrini, atque aduenæ baccharentur, præpostero tempore, & perturbato ordine ferme miscentur: atque permutantur. Nam quod in Petrum Latronem Vicecomitem Villanouanum, qui Mancimeræ, & Cieluæ vallis regni Valentini dominabatur, cuius ditiones Aragonio foro, atque institutis nostris, ac legibus censebantur, & in eius homines subditicios Valentini regni Gubernator, & eius ciuitatis Iurati magistratus actionem extra id forum intendissent, & iniquo iudicio pressus Latro interdicto, & intercessione Præfecti Iustitiæ Aragonũ vsus, p ea interdicta se iudicio sisti, & in dicto foro restitui oportere cõtendisset; & non modo ea interdicta respuerentur reiicerenturq;, sed Valentini magistratus a Præfecto citati nõ adessent, aut in iudiciũ venirent, quin immo iuris actiones, & locũ Latroni reo constituerent, & eum, eiusque subditicios homines damnis, & pœna multassent, & Præfecti apparitorem, qui ab eo missus erat, vt Latronis ditiones in regia potestate haberet, comprehendissent, & in custodiam tradidissent, Iohannes Simenius Cerdanus Præfectus, cum hæc Iohannis regno accidissent, & dolentius conquererentur regni ordines pro rei indignitate decreuit: vt Valentini regni legati, qui ad eam celebritatem conuenerant, pignoribus ablatis coercerentur: & non modo patiente, sed libente Rege, communi libertatis beneficio Latro ius suum obtinuit.

Rex cum Arcimbaudo Grailio Matthæi Fuxi Comitis sororis viro, ad quam Fuxensis ditionis, & Beneharni dominatus hereditas peruenerat, ad pactionis conditionem venit: & Vicecomitatum Castelboni tradi, restituique imperat.

Fœdera cum Castellæ, & Nauarræ Regibus superioribus temporibus inita sanciuntur.

Legati Philippi Burgundiæ Ducis, Francorum Regis patrui, sponsalia Ducis filiæ natu minoris, & Petri Siciliæ Regis filii paciscuntur. Ob eam causam in Burgundiam à Rege Gerardus Alamanus Ceruilionius est missus.

Benedicto circumsesso, & tam hostiliter in Auenionensi palatio oppugnato, afflicto, atq; pæne euerso Rex legatos ad eum, & Francorum Regem præmittit Abbatem Riuipullensem, Gerardum Alamanum Ceruilionium, Petrum Zaquamum iuris publici, & Pontificii consultissimum, Petrum Marinum ex instituto Minorum Aragoniæ prouinciæ ministrum sacris studiis, ac doctrinis, & canonicis institutionibus apprime eruditum, & Petrum Pontanum regiarum epistularum magistrum. Hi A. D. IIX. K. Dec. superioris anni Auenionem applicuerant: & Cardinalium, qui a Benedicto defecerant, & Auenionensium ciuium fide publica arcem ingressi Benedictum cohortantur, vt rerum omnium decertationem, omnem partem existimationis, ac spem dignitatis suæ, & suscepta negotia concordiæ, & coniunctionis Ecclesiæ vnius Philippi Burgundiæ Ducis Caroli Francorum Regis patrui fidei, potestatique, si publicæ Orbis Christiani paci consultum vellet, committat. Ea renuntiata legatione Benedictus anxio, & sollicito animo dubitatione æstuat: quod ad Aurelianensem Ducem de concordiæ incundæ conditionibus Vicecomitem Rotensem legauerat: animaduertens eorum Principum, qui ei se addixerant, tantam incuriam esse, vt summa indignitate salutem, & incolumitatem suam deseruerint: & re perspecta Aurelianensis, vt se ab obsidione liberaret, iter ad Auenionem vna cum Rotensi Vicecomite direxerat. Suscepta tandem cum legatis difficili deliberatione, eo Benedictus recidit: vt causam Ecclesiæ, ac suam potestati Regum, qui suarum partium obedientiam non abiecerant, committat: & si duorum Regũ iudicio res transigenda erat, Francorum & Aragoniæ Regum sententia decideretur. Sin autem Regis Francorum ægritudine, in insaniam enim dementia deprauatus inciderat, sentẽtiam non ferret, vnus ex Ducibus Regis patruis, aut Aurelianensis eius frater germanus Regis nomine sententiam pronuntiet. Ea re constituta, legatis Lutetiam Parisiorum contendentibus, ac rem in iudicium deducere properantibus, Aurelianẽsis ex itinere rediit: & in eam pactionem à consilio Regis Francorum deuentum est: quam ad verbum exprimere libet.

„ Primo: si propter reuerentiam Dei, & saluationem gregis Christi Benedictus prædictus velit acceptare viam cessionis, & promittere, quod intruso cedente, mortuo, vel ægroto ipse renunciabit Papatui ad finem, quod eligatur vnicus, verus pastor, & vicarius Iesu Christi, & penitus dimittere viam facti, & abiicere à se gentem armigeram, quam secũ habet in palatio, & alibi: tam in terra, quam in aqua, Rex procurabit, & faciet cũ effectu, quod domini Cardinales sacri collegii, eiusque, & habitatores villę Auenionensis à quacumq; via facti cessabunt penitus: & omnino. Item

NAT. CHR.

Item etiam idem Benedictus teneatur promittere, & promittat, quod ipse directe, vel indirecte quouis modo non faciet, nec procurabit aliquid, per quod vnio Ecclesiæ valeat retardari: nec via cessionis quomodolibet impediri: & hoc etiam iurabunt personæ quę apud ipsum manebunt: quodque eidem Benedicto, si contrarium facere vellet, non consentient: nec dabunt consilium: aut fauorem.

Item similiter promittet: quod quotiens expedierit, ipse ibit ad conuentum, seu cōgregationem: quæ fiet pro vnione sanctæ matris Ecclesiæ: vna cum illis, qui ad eundem ad conuentum, seu congregationem prædictam sunt, vel erunt ordinati: de parte, quæ obediuit felicis recordationis domino Clementi VII. & eidem Benedicto.

Item mediantibus prædictis, quia dicti Ambaxatores præfati domini Regis Aragonum satis approbauerunt, quod ante quam aliquis pro parte domini Regis Aragonum reciperet ipsum Benedictum in sua regia, & speciali protectione, etiam cum domino nostro Rege Francorum prædicto oporteret primitus ipsum dominum Regem Aragonum adire: & per hoc bonum huiusmodi negotii posset multum differri, dictus dominus noster Rex obtulit eis: quod ipse recipiet personam ipsius Benedicti, & illorum, qui secum erunt, vsq; ad numerum centum personarum sine armis, cum eorum bonis omnibus in sua speciali custodia: seu protectione. Et ex nunc deputabit sibi personas notabiles ecclesiasticas, & sæculares: qui ipsum custodient: associabunt: & honorabiliter tractabunt: in palatio: in quo nunc est: vel alibi: vbi eius mansio expediens, & honorabilis videbitur. De quo tamen loco promittet non recedere sine consensu Regum: qui sibi obediuerunt: & sacri collegii: & ad hoc dabunt operam de consensu suo, deputandi ex parte Regis: quantum fieri poterit honestius.

Item quod personæ, quæ cum ipso Benedicto, & ad eius seruitia manebunt, iurabũt, & promittent similiter: quod ipsum Benedictum non permittent à dicto loco recedere: nec ad hoc sibi dabunt directe, vel indirecte: auxilium, consilium, vel fauorem.

Item faciet Rex sibi, & illis, qui cum illo erunt, vsq; ad numerum centum personarum sine armis ministrare victualia: & alia necessaria eorum expensis honeste, sicut decet: & vna cum Regibus Castellæ, Aragoniæ, Nauarræ, & Scotiæ ad pacem, & vnionem Ecclesiæ habendam incessanter, quantum plus poterit, laborabit sic: quod per Dei gratiam in breui idem Benedictus, & ceteri omnes Christicolæ pacem Ecclesiæ se videre gaudebunt. Per prædicta tamen in nullo intendit Rex prædictus a conclusione denegationis obedientiæ nuper per Ecclesiam regni sui, & Delphinatus recepta, in aliquo recedere: seu ab ea aliqualiter deuiare.

Item si Benedictus prædictus suprascripta facere velit, Ambaxatores dicti domini nostri Regis intrabunt palatium, ad loquendum cum eo super prædictis: & faciendam circa prædicta, quæ videbuntur necessaria: seu etiam opportuna: prouiso tamen: quod sibi reuerentiam Papalem non exhibebunt. Si vero concordare, & promittere noluerit prędicta, ingressus, & collocutio Ambaxatorum domini nostri Regis non videtur necessaria, nec honesta: & vt breuius prædicti Ambaxatores possint esse expediti, ex nunc Rex tradidit gentibus suis litteras suas super securitate prędicti Benedicti: & litteras etiam, per quas committet effectum dictę securitatis: guardiamq; seu custodiam gentium, & bonorum suorum Archiepiscopo Narbonensi: & tribus Baronibus suis: videlicet Senescallo Bellicadri, & dominis de Casenatico, & de Volta: & etiam domino Georgio de Marle: Senescallo Prouinciæ: vel eorum tribus: aut duobus. Et ne ista causa Dei ducatur per dilationes frustratorias, prædicti Ambaxatores promittent, & iurabunt in ingressu palatii, non remanere ibidem vltra tres, vel quattuor dies.

Cum A. D. II. Non. Apr. Abbas S. Michaelis in Periculo, vt vocant, Maris, Guilielmus Tignouillæ, & Egidius de Campis sacræ litteraturæ magister Francorum Regis legati cum legatis Aragonii Regis Auenionense palatium introissent, Benedicto responsum Regis Francorum obtulere: atque eo secessionem, vim, & contumelias, quibus oppressus erat, conquerente, neque lege, aut instituto more, sanctionibusve canonicis de rebus sacris iniquas legum conditiones à Principibus profanis sibi imponi: forti, & cōstanti animo respondit, vel mori satius esse, quam æternam maculam, ac labem suæ senectuti, & Pontificiæ dignitati inurere: sed vt rata ea haberet, auctoribus Cardinalibus Palatinis, suasoribus, & impulsoribus in animum induxit: & Pompelonensis, & S. Hadriani Cardinales, qui à ciuibus Auenionensibus attinebantur, captiui dimittuntur. Nihilo tamen minus arta custodia in eodem palatio Benedictus circumuallatus continebatur.

Iohannis Galeacii Vicecomitis Ducis Mediolanensis legatus, de fœdere cum Rege sanciendo instat: idque Rex reiicit: nisi Siculi proceres, qui à se defecerant, eius ditione

NAT. CHR. expellantur: exterminẽturq́ꝫ. Aragonia classis LXX. longarum, & onerariarum nauium, quæ sacro obeundo bello adornata fuerat, in Siciliam præmittitur: quod Ladislai Regis qui Neapolitano regno potitus est, vires maxime pollerent: & eius præstanti, florentique fortunæ ita plausum erat, vt Siciliæ regno imminere videretur: proceresq; omnes Siculi, quos Martinus Siciliæ Rex vltimo bello profligauerat, in Bruttios profugerãt. Huic classi Petrus Marradas Valentinus, & Berengarius Tagamanentius Balearicus cum imperio pręficiuntur. Ea classe in Siciliam appulsa, bellum conficitur: & vniuersum regnum Martinus Rex præstanti virtute, in suam ditionem, potestatemq; redigit.

Natio ex Allobrogibus religionis causa excita, & Alpes transgressa, lineo vestitu, capitibus obuolutis, ad talos amicti, fæcem ciuitatum ex tota Italia commouent: pœnitẽtiumq; modo vagantes Siciliensi freto non continentur: quin ingentem terrorem pacatis Siciliæ rebus incutiant.

1400. Iolaus Iohannis Regis F. in Galliam prouinciam à Raimundo Agaouto Reginæ Mariæ Aragoniæ auunculo Saltus domino, & Iohanne Maironio Ludouici Andegauensis Hierosolymitani, & Siculi Regis legatis Barcinone ad virum Regem deducitur. Proficiscente n Iacobus Pratensis regio comitatu assectatur. Dos CLX. M. florenorum dicta est: & ne in patris locum hereditatem regnorum, se vllo tempore adituram sperare audeat, aliorum [illegible]e bonorum, quæ hereditario iure obuenire poterant, A. D. IV. Id. Octob. hereditatis obeundęius abrogat: atq; de suo iure decedere contestatur.

Robertus Baiohariæ Dux Palatinus Comes Rheni, Roberti Adolfi Baioariæ ducis filius, Adolfi Palatini nepos, & Rudolfi senioris, qui frater Ludwici IIII. Cæsaris erat, pronepos (teste Cuspiniano) matre Beatrice Fridrici Regis Sicilię filia genitus fuit. Ego Petri secũdi Siciliæ Regis Robertũ hunc nepotẽ fuisse arbitror. Is igitur, Venceslao Imperatore & Bohemię Rege ob ignauiã, atq; socordiã in quo omnia ad pniciẽ ꝓfligata, atq; perdita erant, ab Imperii gubernaculis reiecto, atq; demoto, ad Imperiũ adsciscit. Mẽse enim Augusto Magũtin⁹, Treuirẽsis, & Coloniẽsis Archiepiscopi, ac Baioharię Dux societatẽ vel ꝑmii, vel sceleris coëuntes Vẽceslaũ stabili & certa possessione Imperii deturbãt: & Baioharius in Vẽceslai locũ sufficitur. Rex cõsobrino, nepotes enim ambo Petri II. Siciliæ Regis erant, q eum a [illegible] Imperium euectum summa laus, & summa Germanię principũ gratia prosecuta esset, insigni proposita legatione, congratulatur. Vrrearum, & Lunarum factiones in Aragonia potentia, & viribus præstantes, magna partium coitione, seditioneq; concitata, principibus, atq; auctoribus Petro Simenio Vrrea, & Antonio Luna, regnum diuexant: & armorum seditionibus perturbant.

Raimundus Agaoutus Saltus dominus, & Refortiatus Agaoutus fratris eius filius, Refortiatiq; fratres, quorum in Gallia prouincia late, longeq; potẽtia, ditioq; diffusa erat, Benedicto in arce Auenionensi incluso, plura oppida in eius verba adegere: & in Venexinium comitatum, magnis comparatis copiis bellum inferunt: & à mœnibus, & arce Auenionensi, ad vicinas, & Benedicto infestas vrbes bellum transferunt.

Henricus Castellæ Rex, qui à Benedicti imperio, & nomine, quod abdicare renueret, defecerat, Antistitesq; omnes & religione, & doctrina præstantes viros vnum in locum congregauerat, cum in consultationem res veniret: eorum consilio statuitur: sacrosanctæ Catholicę Ecclesiæ dissidium vniuersali concilio indicto tollendum.

Rubinus Bracamontius Normannus Regis Castellæ legatus qui in Castellæ regno vxorem duxerat, & Guilielmus Molo Delphinas ex Regis Francorum intima familia, vt Benedicti incolumitati, & propugnationi consulant, fide publica à Rege Francorum, & Ludouico Aurelianensi Duce eius fratre tradita, Auenionensi arce incluso admouentur. Parent ea tempestate Benedicto, & eum obseruant inclusum alioqui, & constrictum Aragoniæ, Scotiæ, & Cypri Reges, & Allobroges. Andegauensis itidem, & Aurelianensis Franciæ Rege publico in consilio assidente obtestantur, & profitentur, se Benedicti imperio obtemperaturos.

A. D. IIX. K. Iun. Maria Siciliæ Regina: cum aliquot antea diebus Petrus eius filius spei extremum, & commune solatium mortem obiisset, è vita excedit. Ex eo Martinus Rex quem Maria testamento heredem fecerat, & suo iure, & patris Regis mandato regni Siciliæ gubernacula tractat.

1401. Martinus Siciliæ Rex Iohannæ Ladislai Regis sororis nuptias expetit: dignitatis, & cõiunctionis plenas fore persuasus: eiusq; rei causa Ludouicum Ragiadellum Neapolim legat. Rex ab eo consilio filium deterret: constanti præsertim fama, Iohannæ sponsalia, cum Guilielmo Austriæ Duce Leopoldi Ducis filio esse contracta: & Ladislao, & Ludouico Andegauensi de regno inter se contendentibus.

Franco-

Francorum, Angliæ, & Nauarræ Regum Martinum Siciliæ Regem generum ex- NATI
poscentium legati Regem conueniunt: & Alturæ Segorbiensis agri oppido, Nouembris CHRI
mensis fine nuptiæ Blancæ Nauarri filiæ sunt pactę. Dos C. M. florenorum Aragonensium
dicitur: & à Benedicto affinitatis vinculo soluuntur. Earum nuptiarum causa Petrus Ser-
ra Cardinalis Catanensis à Martino Siciliæ Rege in Aragoniam præmittitur.

A.D. II. Id. Sept. Alfonsus Ruderici Salmanticensis I. C. & Alfonsus Erguellus ordi-
nis fratrum Minorum minister, Regis Castellæ ad Benedictum legati Aueniononense Pa-
latium ineunt: ac bonam spem Pontifici iniiciunt Henricum Regem, qui a Benedicto in-
ductu, atq; impulsione Petri Friç Cardinalis Hispani desciuerat, eius se nomini, ac ditioni,
& potestati, sacrisq; sanctionibus addicturum: pariturumque.

A.D. XIII. K. Feb. Martinus, & Carolus Aragoniæ, & Nauarræ Reges confiniis re-
gnorum inter Mallienem, & Cortes oppida congrediuntur. Rex Cortes Nauarræ op- 1402.
pidum introit. Postero die in ipsis finibus Blanca nurus Regi traditur: & in Valentinum
regnum deducitur.

A.D. VII. K. Sept. Ludouicus Antegauensis Siciliæ Rex Auenionem vesperi con-
tendens, Benedictum obsessione oppressum inuisit: & in palatio vna sunt pransi: in quo
Rex pernoctauit. Cum se Pontifici supplicem profiteretur, ad pedes iacens iurisiurandi
sacramẽto Neapolitani regni iura propria, ac legitima vti Ecclesię subditicius, reuinctis,
& constrictis more pollicibus, fideliter sancit: seq;, ac Carolum Principem Tarentinum
fratrem germanum Benedicti nomini, atq; potestati addicit.

Septembri mense Bernardus Caprera classi regiæ præfectus Blancam Reginam ad
virum, in Siciliam deducit.

Cum dissidia, factionesque Lunarum, & Vrrearum, Gurrearumque in Aragonia
magno motu vigerent, & armis decerneretur: vt pacatæ, tranquillæque ciuitates grassa-
torum conatibus obuiam ire possent, earum coitio, populorum libertate abrogata, fit: at-
que inter se comparant: qua ratione grassatores, sicarios, atq; latrocinantes armis perse-
quantur. Sed quod tot incommodis, id vnum remedium leue videretur: & maiore impe-
rii vi coercendi essent, Rex Valentiæ A. D. VII. Id. Sept. Alfonsum Dianiensem Comi-
tem, Alfonsi Gandiæ Ducis filium regia cognatione sibi coniunctum procuratorem re-
gno præponit: & vicarium: vt quoad Valentino in regno demoratur, imperatorio ducis
munere defungi posset. Ea res plurimum Aragonenses excitat, atq; commouet: liberta-
tem in cominui arbitrantes: & ad Iustitiæ Præfectum prouocant. Ad id munus exteræ
nationis virum neq; in Aragonia natum, creari non posse contendunt: & nobilium dis-
sensione, & motu populi, armorumq; impetu maius excitatur incendium: seminaq; ma-
lorum, quæ Martino Rege mortuo, illa ætas tulit, sparguntur.

A.D. II. K. Oct. Iacobus Pratensis regni Aragoniæ Connestabulus, Iohannes Val-
terra iuris ciuilis, & Franciscus Blanius sanctionum Canonicarum cõsulti, & Vitalis Bla-
nius Aragonii Regis legati Aueniononense Palatium ineunt: & cum & Prænestino, & Salas-
so Cardinalibus, qui a Benedicto secesserant, coniunctionis conditiones feruntur.

Consiliariis Regis Siciliæ, cum partium magna contentio in regno versaretur, inter
se dissidentibus, & Bernardo Caprera Modicę Comite Margaritæ Peraltæ Calatabellotę 1403.
Comitis nuptias filio ambiente, cum Siciliæ Rex Artallo Lunæ Ferdinandi Lupii auun-
culi filio Margaritam tradidisset, Bernardus à Rege secedit. Vniuerso regno in duas factio
nes discisso, cum omnia armis miscentur, atq; turbantur, satis constat Capreram à iuue-
ne Rege, & amicis addicto perniciosis consiliis insectatum, exagitatumq; fuisse.

A.D. IV. Id. Mart. S. Gregorii festo die, albente cælo Benedictus ex Auenionensi
arce, Iacobi Pratensis, & aliorum legatorum consilio, & Pompelonensis Cardinalis, qui
Arelate commorabatur, à Iacobo Pratensi obsessionis, & oppressionis periculo ereptus,
comitatu Pratensis, & Francisci Pacis, Iohannis Valterræ, & Francisci Blanii, parata in-
fra Rhodani pontem scapha in Reginaldi castellum, ad Druentiæ ripam IV. M. P. ab Aue-
nione situm emigrat. Ludouicus Siciliæ Rex eo loci A. D. II. Id. easdem Benedicto accur-
rit. A.D. II. K. Apr. Auenionensis ciuitas imperio se, ac potestati Benedicti, faustis signis e-
ius laudis addicit.

A.D. III. Non. Maii Benedictus Carpentoracte se transfert.

A.D. IV. K. Maii Henricus Castellæ Rex sollẽni cærimonia Valleoleti Benedicto se
pariturum pnuntiat: & eius sacris sanctionibus, nomini, ac ditioni se, regnaq; sua subiicit.

Benedicto ex Auenionensi obsidione erepto ea subito fit in Gallia rerum conuersio,
vt A.D. VII. K. Iun. Rex Carolus patruorum, & fratris consilio, & de communis consilii
sententia, omnes Benedicto obedientes, audientesque esse imperet.

NAT. CHR.

Cum Benedictus Carpentoracte in Sorgæ pontem regressus esset, A. D. III. K. Aug. Petro Lunæ Iohannis Martinii Lunæ fratris filio Dertosanæ Ecclesiæ administratori Toletanam Ecclesiam, Petri Tenorii Antistitis obitu vacantem confert. Alfonsus Exea ex Obilensi Episcopo in Archiepiscopum Hispalensem promouetur.

A. D. VI. K. Nou. Martinus Zalua Cardinalis Pompelonensis, qui in Cardinalium collegium à Clemente cooptatus fuerat, ad Sellonem, quo Benedictus pestilentiæ causa secesserat, decedit: & in cœnobio Bonipassus Carthusiensis ordinis sepelitur. Benedictus A. D. VI. Id. Nou. ex Sellonis castro Massiliam proficiscitur: primo vere in Italiam nauigaturus: ac præ se fert, se operam daturum, vt ecclesiastici ordines distracti in pristinam cõcordiam reducantur. In cœnobio S. Victoris magnificentissimo hospitio accipitur. Ludouicus Aurelianensis Dux Caroli Francorum Regis frater Benedictum Nouembri exacto, Tarascone inuisit.

Iohanna Iohannis Regis F. quæ Matthæo Fuxensi vita functo, nullis superstitibus liberis in viduitate, ac solitudine, in Elusatium ditione, manserat, à Rege honorifice, benigneq; interuentu Iacobi Seribæ, qui eius rei ergo in Galliam legatus fuerat, recipitur: & Valentino in regno III. M. florenorum in singulos annos, in eius victum, cultumq; à Rege suppeditantur. Neq; vberiores redditus ei, quæ tot regna appetierat, assignantur.

Partium contentione, & potentium, ac factiosorum hominum audacia Valentina respublica conuellitur. Hinc Scintilliarum, & Soleriorum nomina per vim, & factionem exsultant: atq; concitantur.

1404. Iulio mense Petrus Rabanus S. Pontii Tomeriensis Episcopus, Petrus Zagartiga Ecclesiæ Ilerdensis electus Antistes, qui ex Ilerdensi Episcopo in Innici Valterræ Tarraconensis Archiepiscopi locum postea suffectus est, S. Facundi cœnobii Abbas, & Betrandus Rodolfus ordinis fratrum Minorum minister, à Benedicto legati rei publicæ causa ad Bonifacium mittuntur: vti Ecclesiæ sanctæ negotium procurent.

Martino Siciliæ Rege bellum in Bernardi Capreræ Modicę Comitis oppida, arcesq; inferente, Caprera in Regis potestatem se, suaq; tradit.

Vicentellus Istria Comitis Arrigi Roccæ sobrinus, cuius opes, copiæq; in Corsica insula late patebant, magnam eius insulæ partem in Regis ditionem, potestatemq; redigit. Cinerchæ arci Garcias Latrasius præficitur.

Martino Lupio Nuza, & Petro Cerdano potentibus, & factiosis viris armis dissidẽtibus, intra Cæsaraugustana mœnia crebræ cædes, & occisiones fiunt: eaque fit rerum commotio, vt Valentia Rex Maelliam in A. D. VI. Iul. conuentum Aragonensibus indicere cogatur. De intestinis malis sine vllo tumultu, aut motu sedandis, à Rege refertur. In eo consessu, vnam in orbe terrarum Aragonensium nationum regio imperio fidelissimam haberi prædicat: atq; in omni fortuna perutilem semper Regibus eius gentis operam, atq; fidelitatem fuisse: eosq; veros esse Celtiberos: qui superesse prœlio nefas ducerent, cum is occidisset, pro cuius salute spiritum deuouerant. Demum pollicetur accitu suo, se Sicilię Regem filium arcessiturum: vti prouideat, præsensque animum intendat, qua ratione leges, institutaq; maiorum sarta tecta ab omni vi, impressioneque conseruentur. Nam adepto, aditoque regno, graue id nimis regnandi impotentia, principibus visum iri: quod cetera regna, non ratione legibus parendi, sed repentina, maiore ex parte voluntatum inclinatione, gubernentur. Recte, atque ordine, exque republica tumultuantibus hominibus obuiam itum est. Iustitiæ Aragonum Præfecto priuatarum rerum cognitio, iudiciumque defertur: eoque administro, & cognitore ab armis discessum. Factionum coitiones, seditionesque dirimuntur.

A. D. X. K. Oct. Romæ Benedicti internuntii, assidente IX. Cardinalium collegio, Bonifacium cohortantur, vt inter se comparent, prouideant que, ne quid detrimenti res publica Christiana patiatur: & eius rei causa, tutum in locum conueniant, congrediantur que. Neq; satis commodo, vt illis visum est, accepto responso, denuo ad congressum, colloquiaq; cohortantur: Biduo tamen post Bonifacius moritur. Benedictus Massilia Nicæam nauigat.

A. D. IV. Id. Octob. nuntii Benedicti Cardinalium collegium in conclaue inclusum ab electione dehortantur: & paucis interiectis diebus Cosmatus Sulmonensis Cardinalis sufficitur. Innocentii VII. nomen edidit. Nuntii Benedicti a Præfecto molis Hadriani in arcem captiui truduntur. & V. M. nummorum aureorum redimi coguntur. Quemadmodum ea res acciderit Benedicti ad Venceslaum Imperatorem, qui se Benedicti obedientiæ dicarat, exstant litteræ. Nam Robertus ad Imperium adscitus totum se Bonifacio addixerat. Visusque est Benedictus difficilem, & operosam concordiæ viam polliceri: sim-

simplici abrogationis spe reiecta: nisi primo ipsi ad colloquia congrederentur: in qua sententia nimium pertinaciter quoad vixit, permansit.

Ianuario mense, Martinus Siciliæ Rex Drepanitano portu soluens, in Sardiniam, & Corsicam nauigat. Contento cursu mox in prouinciam Galliam vela faciens, aduersa tempestate in alto iactatus, A. D. VI. K. Febr. ad Ramatuellam Galliæ prouinciæ stationem appellit. Benedicto mox annitente, cum eo, & Ludouico Rege, in Nicæensi portu congreditur. Martinus, & Ludouicus fœdere adiunguntur. Sed cum ea pactio Galliæ, & Aragoniæ Regibus insciis, neque re consulta, aut explorata, constituta esset, statim rescinditur. 1405.

A. D. III. Non. Apr. Martinus Siciliæ Rex ad Barcinonensem stationem classem applicat.

Gerundensis, & Catanensis Cardinales A. D. VI. Id. Apr. duabus maximis actuariis nauibus triremium instar Barcinone ædificatis, & instructis, quarũ ductores, & nauarchi erant Galcerandus Marchetius, Antiochus Almogauar Barcinonensis ciuis Barcinone soluentes, Maii K. Nicæam applicauerunt. Nonis Maii Benedictus vi. actuariis nauibus, tribus Genuensium, & totidem Barcinonensium Genuam nauigat: & ex Cardinalibus Auxitanus, Viuariensis, Aniciensis, Catanensis, & Gerundensis presbyteri, & Xalamus, & Pompelonensis iunior diaconi ad eius comitatum accesserunt: nam reliqui Cardinales Gallici defectionis vitiis infecti tenuis excusationis veniam impetrauerunt. Eadie quod Nicæa classe in altum inuectus crebri, & vehementes fulgores, & tonitrua, iactusq; fulminum, & maximi imbres effluxissent, portum Villafrancæ tenuit: & ad Monœciarcem, & Album Ingaunum, & Sauonam summo honore, ex Pontificia dignitate afficitur. Sauonæ Flisci Cardinalem, qui se Bonifacio bellum nostris inferens addixerat, ciurato schismate, offensionis, & inuidiæ venia data sibi conciliat. A. D. VII. Id. Maii Barcinone in veteri regia arce, constituta iura, scita, & priuilegia Barcinonensia à Rege Catalanis sanciuntur.

A. D. XVII. K. Iun. Benedictus Genuam, magna à ciuibus adhibita pompa introit. Prædicatio Beati Vincentii Ferrarii Valentini, ex instituto Prædicatorum Apostolici viri: & insigni sanctitate præditi ad omnes gentes celebratur. Complures impiarum gentium, & Iudæorum, Sarracenorumq; nationes Christi fidem, pietatemque eo perorante, profitentur. Neque diuinitate modo concionandi, sed multa diuinitus prouidendo sancta apud omnes eius nominis veneratio fuit. Satis constat multa miracula edita: quibus cælestis fauor ostenditur. Cum sermocinaretur, Valentinum sermonem Græcis, barbarisque nationibus, & vltimis gentibus, tamquam patrium habitum, & expositum: & oculorum tabe notis, manibus, pedibusque ægris, debilibusque, humana ope insuperabilibus salubrem vim, integramque diuino nutu adhibitam: furibundis, & vesano dæmonum spiritu concitatis placidam quietem restitutam. Neque conuersos tantum ad vsum artus, aut cæcis diem reluxisse, sed exanimes, & elatos feretro, ad vitam reuocatos. Bonifacii quoque Ferrarii eius fratris ordini Carthusiensi præpositi ea, illo ipso tempore fuit summæ religionis sanctimonia, ac rerum diuinarum, & sanctionum Apostolicarum, iurisque ciuilis scientia, vt nec illius virtutum aciem splendor fraterni nominis præstingueret: aut eius luminibus officeret sanctitatis altitudo, & gloria.

Cum proceres Sicilia extorres absente Rege multa molirentur, neque cum Ladislao Rege satis firma, rataque amicitia esset: eadem classe Siciliæ Rex A. D. IIX. Id. Augusti in Siciliæ regnum renauigat.

A. D. IIX. Id. Octob. quod Genuæ pestilentia grassaretur, Benedictus Sauonam regreditur. Petrus Serra Catanensis Cardinalis ea contagione infectus Genuæ decedit.

Nouembris mensis initio, longa naui Barcinonem appulsa, quattuor argenteæ statuæ auro gemmis, margaritisque interstinctæ, summoque artificio factæ, Benedicti dono inuehuntur, Cæsaraugustamque perferuntur: quibus sanctorum Valerii, Laurentii, Vincentiique, & D. Encratis reliquiæ includuntur: quas hodieq; sacris litaniarum lustrationibus, magnæque celebritatis festis diebus sollemni pompa, thensarum vehiculis gestari summa religione, pietateq; videmus: & commeritam tutelaribus diuis gratiam iustis honoribus, integra, incorruptaque mente, & voce persolui.

Petri Simenii Vrreæ, & Antonii Lunæ magnorum procerum dissidentium, & concertantium factionibus nobilitas omnis in partes scinditur: nouaque semper mala miscẽtur: & concitantur. Iurati magistratus Cæsaraugustani facinorosos è ciuitate exturbant: vrbem muniunt: aditus, perfugiaq; factiosorum obstruunt. Iohannes Luxanus Vrreanarum copiarum ductor è ciuitate exigitur.

NAT. CHR. Cum grauis, inimicitiisque incensa sine intermissione contentio Bernardo Capreræ Modicæ Comiti, cum Sanctio Ruizio Liborio impenderet, incursionibusque seditionum, & vi, impetuq; multitudinis Siciliæ regnum euerteretur, ipsiq; Regi periculum intenderetur, Caprera aula, & paulo post insula pellitur. Liborius, & Iohannes Ferdinandius Heredia, & Archiepiscopus Panhormitanus aula quoq; regia demouentur.

1406. Martinus Alpartilius Dertosanæ Ecclesiæ Camerarius, & Innicus Pharensis ordinis militiæ Hospitalis S. Iohannis Hierosolymitani à Benedicto Sauonæ ad Martinum Siciliæ Regem Februarii mensis initio Apostolici nuntii legantur: & Martio mense Aragoniæ, & Nauarræ Reges Ilerdæ congrediuntur.

Benedictus Sauonæ in sacris festi Pentecostes diebus Berengarium Anglesolam Gerundensem Cardinalem Portuensem Episcopum creat.

Vniuersa Parisiensis schola denuo à Benedicto Iunio mense secedit: deficitq; Benedictus pedestri itinere Sauona vrbe Nolim proficiscitur: & in Castellū Finarium ditionis Marchionis Carreti Cardinalis Flisci fratris filii Monœcumq;, & inde Nicæam emigrat: Nicææ in Nouembrem mensem subsistit.

A. D. IX. K. Sept. Monœci arce Michaël tituli S. Georgii ad Velum aureum Pompelonensis Cardinalis, senioris Cardinalis Pompelonensis sobrinus moritur: & Nicææ in fratrum Minorum cœnobio sepelitur.

Non. Nou. Innocentius Romæ moritur, Pontificiis comitiis pie, ac sanctè à sacro collegio Christianæ reipublicæ paci, ac tranquillitati consulitur: in eam enim sententiam prolata formula, in posterum cautum esse voluerunt.

„ In nomine sanctę, & indiuiduæ Trinitatis Amen. Anno à natiuitate Domini nostri „ Iesu Christi MCCCCVI. indict. XIV. die Martis XXIII. mensis Nouembris in die S. Clementis, Apostolica sede vacante per obitum felicis recordationis domini Innocentii Papæ „ VII. congregati, & ad inuicem collegialiter coadunati pro futura electione futuri Pontificis celebranda, infrascripti Reuerendissimi patres, & domini dominus Angelus Episcopus Ostiensis Episcopus Florentinus, Henricus Tusculanus Neapolitanus, & Antonius „ Prænestinus Aquileiensis Episcopi: Angelus tituli S. Potentianæ Laudenensis, Vulradus „ tituli S. Chrysogoni Melitensis, Angelus S. Marci Constantinopolitanus, Iordanus tituli „ S. Martini in montibus de Vrsinis, Iohannes tituli S. Crucis in Hierusalem Rauennas, & „ Antonius tituli S. Praxedis Tudertinus, presbyteri: Rainaldus tituli S. Viti in „ Macello de Brancatiis, Landulphus S. Nicolai in Carcere Tulliano Barrensis, Odo „ tituli S. Georgii ad Velum aureum de Columna, Petrus S. Angeli, & Iohannes SS. „ Cosmæ, & Damiani Leodiensis vulgariter nuncupati diaconi S. R. E. Cardinales „ in capella communi S. Nicolai sacri Apostolici Palatii Romæ apud S. Petrum intra conclaue consuetum, quam pro loco ad infrascripta idoneo elegerunt: & etiam deputarunt, in præsentia mei Barronci de Pistorio, & aliorum notariorum infrascriptorum „ & testium: Considerantes Christianæ religionis infamiam, detrimenta, & graues fidelium molestias, ac pericula, quæ hactenus emerserunt: & emergere verisimiliter est censendum, nisi salubriori remedio, ac in tempore diuina fauente clementia, cuius res agitur, occurratur, ex pestifero, & damnabili schismate, quod tantis, pro dolor, temporibus „ in scissuram Christianæ fidelitatis grauissime perdurauit: & durat: nec per prouisiones alias, pro eiusdem schismatis remotione per eos factas, effectum aliquem produxisse, ac intendentes ad remedia fortiora, non quidem iure pro parte ipsorum, iustitia suadente, quod ius verissimum est, & plena veritate fulcitum, sed quod pro integratione, & vnitate Christianorum, ex malitia temporis de facto, & si non de iure eligentes, & in speculam eorum „ cōsideratione extollētes, quāti posset esse discriminis, si dilatio in electione futuri summi „ Pontificis fieret: temporum malignitate pensata vniuersaliter singuli, & singulariter vniuersi vnanimiter, & concorditer nemine discrepante, ex certa scientia conuenerunt, vouerunt Deo, ac eius matri Virgini gloriosæ, ac sanctis Apostolis Petro, & Paulo, totiq; cælesti curiæ iurauerunt: & ad inuicem vnus alteri, & è conuerso se obligando sollemniter „ promiserunt: Quod si quis eorum assumptus fuerit ad apicem summi Apostolatus, pro „ integratione Christianorum vnitatis renuntiabit effectualiter iuri suo, & Papatui: pure, „ libere, & simpliciter: si, & quando Antipapa, qui est, & pro tempore fuerit, consimiliter „ renuntiabit: & cedet prætensis iuri suo: & Papatui: siue decedat: dummodo Anticardinales effectualiter velint cum eisdem dominis sacri collegii sic conuenire: & concordare: „ quod ex hoc sacro collegio sequatur iuste canonica electio vnici summi Romani Pontificis. Ac etiam se promittentes facturos, & curaturos omni dolo, fraude, ac maligna interpretatione cessantibus pro posse, quod si quis ex dominis absentibus, vel de extra

NAT. CHR.

de extra collegium per eos assumetur in Papam: eandem faciet obligationem. Ac quod infra mensem à die suæ intronizationis numerandum, per suas extensas, & Apostolicas litteras Regi Romanorum, Antipapæ, eius prætenso collegio, Regi Franciæ, & omnibus aliis Regibus illustribus, ac Principibus, Prælatis, & Vniuersitatibus, & communitatibus Christianitatis, secundum videre præfatorum dominorum de collegio, præmissa omnia indicabit, & ea omnia se offeret impleturum: & paratum ad cessionem modo prædicto: & ad omnem aliam viam rationabilem: per quā prædictum schisma tollatur: & vnionis sequatur integritas in Ecclesia Christianorum. Et quod super omnibus supradictis vltra præmissa suos sollemnes destinabit oratores, infra tres menses à die intronizationis prædictæ computandos, illis, quibus de consilio præfatorum dominorum sacri collegii sui videbitur. Et ipsis ambaxatoribus cum effectu imponet cum consilio eorum dominorum, de loco, seu locis decentibus eligendi ab vtraque parte: eisque potestatem plenariam dabit de loco conueniendi habili, & decenti. Ac etiam promittet similiter, vt præfertur, quod pendente tractatu vnionis huiusmodi effectualiter, & realiter ex vtraque parte, non creabit, nec faciet aliquem Cardinalem: nisi causa coæquandi numerum sui sacri collegii cum numero prætensi collegii Anticardinalium prædictorum: nisi ex defectu steterit aduersæ patris: quod vnionis præfatæ conclusio infra annum, à fine dictorum trium mensium computandum, non fuerit subsecuta. Quo casu eidem liceat Cardinales eligere: & creare: prout, pro statu sanctæ matris Ecclesiæ eidem videbitur conuenire. Et hoc de non creando Cardinales in forma congrua insinuabit Antipapæ: & eius prætenso collegio prædictis: vt ipse similiter sic faciat: necnon, quod omnia præmissa inchoata, & inchoanda mediabit, prosequetur, & fine debito terminabit: nihil de contingentibus, necessariis, & vtilibus, vel quomodolibet opportunis omittendo: quantum in eo fuerit. Eademque statim post eius electionem, & ante ipsius publicationem omnia, & singula supradicta confirmabit: approbabit auctentico modo: & denouo similem promissionem faciet in omnibus; & per omnia: coram dictis dominis de collegio: testibus: & notariis: & subscriptionem faciet manu propria in instrumentis: prout infra de Cardinalibus continetur. Et consimiliter huiusmodi ratificationem, approbationem, votum, & promissum effectualiter faciet in primo consistorio publico, vel generali: quod post coronationem suam, ad hoc commodo, consueto, & congruo tempore celebrabit. Insuper præfati domini Cardinales fouerunt, iurarunt, & ad inuicem promiserunt: quod per suas litteras, infra mensem à die intronizationis prædictæ collegialiter insinuabunt de electione facta: & de voluntate, & promissione quo ad vnionem prosequendam: & omnia supradicta omnibus præfatis dominis prout, & sicut facere tenetur, qui erit electus. Ac etiam inchoata mediabunt, prosequentur, & finient quantū in eis fuerit: nihil de contingentibus, necessariis, & opportunis quomodolibet, vel vtilibus omittendo. Quæ omnia, & singula promiserunt inter se, ad inuicem, & vicissim: vt supra attendere, obseruare, facere, exsequi, & effectualiter adimplere: bona, pura, & sincera fide: omni dolo, & fraude cessantibus: & sic quilibet ipsorum iurauit corporaliter manu tactis sacrosanctis Euāgeliis corā eis præsentialiter positis seruare, adimplere, ac exsequi: prout superius continetur: quodque à prędictis promissione, voto, iuramenti præstatione, & obligatitone, ac eius obseruatione, & omnibus, & singulis supradictis nullus eorum absolutionem petet: seu impetrabit: per se, vel alios: & impetratis, seu impetrandis vtetur: & sibi concessa nullatenus acceptabit: nec data potestate per ipsum alteri, se faciet absolui: seu etiam secum in aliquo dispensabit: sed vellet perpetuo dicto vinculo remanere obligatus. Et nihilominus ad maiorem certitudinē, & firmitatē prę missorum, quilibet ex dominis de collegio supradicto teneatur se subscribere manu ppria in omnibus, & singulis instrumentis cōficiendis exinde: quorū instrumētorum quilibet ex ipsis dominis de collegio vnum, vel plura habere valeat, pro eius arbitrio voluntatis. Actum in Capella præfata præsentibus venerabilibus, & circūspectis viris dominis Fracisco de Duce Apostolicæ cameræ clerico, Iacobo de Caluis, & Petro de Sacco Canonicis Basilicæ Principis Apostolorū de vrbe: & multis aliis in instrumēto cōtētis.

Ego Banotus Philippi de Pistorio litterarum Apostolicarum scriptor, & adbreuiator publica, & Apostolica auctoritate notarius, &c. Et sic omnes alii notarii.

Ego Angelus Episcopus Ostiensis Cardinalis Florentinus sicut prędmittitur voui, promisi, iuraui, & in testimonium me manu propria subscripsi. Et sic reliqui successiue duodecim Cardinales nominati se subscripserunt.

A. D. II. K. Dec. Angelus Corrarius Constātinopolitanus Patriarcha Venetus Cardinalis, vir insigni doctrina, & religione venerandus, & ab amplissimi sacerdotii collegio

NAT. CHR.

optimus, & selectissimus vir iudicatus, & qui in Bonifacii Pontificatu in Ecclesiæ coniunctione, vt prodesset, summe elaborauit, in Innocentii locum sufficitur. Gregorii XII. nomen edidit: & decretum ab vniuerso collegio constitutum hac formula stabiliuit.

» Anno Domini MCCCCVI. Indict. XIV. die Mercurii prima die mensis Decembris,
» hora XII. noctis eiusdem diei Sanctissimus in Christo pater, & dominus noster dominus
» Gregorius diuina prouidentia Papa XII. secunda die creationis suæ sua spontanea, & li-
» bera voluntate, in præsentia Reuerendissimorum patrum dominorum Cardinalium,
» notariorum, & testium intus in isto instrumento contentorum, & in Palatio, ac Capella
» præfatis, & intra dictum conclaue ratificauit, approbauit, & firmauit, ac de nouo vouit,
» iurauit, & promisit omnia, & singula, quæ in isto instrumento continentur, tenere, serua-
» re, prosequi, & effectualiter adimplere. & finire: nec in aliqua sui parte contrauenire. De
» quibus omnibus, & singulis præfati domini Cardinales, & ipsorum quilibet petierunt
» per me Stephanum notarium, & quemlibet aliorum notariorum rogatorum fieri vnum,
» & plura publica instrumenta.

» Ego Gregorius XII. hodie vltima die Nouembris MCCCCVI. assumptus in Romanum
» Pontificem, sic vt præmittitur, iuro, voueo, promitto, ac confirmo omnia supradicta.

Ea re constituta, litteris ad Benedictum missis recipit, polliceturque se Pontificatu abdicaturum, si Benedictus eiuret: neque quemquam in Cardinalium collegium cooptaturum: vt duobus collegiis æquo numero aggregatis verus, ac minime dubius Christi Vicarius deligatur. Litteræ Pontificiæ maxime dignæ visæ sunt, quæ palam vniuersis, & generatim singulis proponantur.

» GREGORIVS Episcopus seruus seruorum Dei Petro de Luna, quem nonnullæ
» gentes in hoc miserabili schismate Benedictum XIII. appellant, pacis, & vnionis affectū.
» Qui se humiliat, inquit veritas, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur: cuius saluber-
» rimam monitionem, quanto nobis ex alto permittitur, obedienter secuti, decreuimus
» per litteras nostras, omni contentione seposita, benigne te affari: & ad redintegrationem
» Ecclesiæ cohortari: immo te inuitare ad id consilium capessendum: quod nos ipsi pro pa-
» ce Christianorum accepimus. Vides quanta mala: quanta pericula, quanta incommoda,
» quanta deniq; Christianæ religionis infamia iam per triginta annos. ex hac pestilenti, &
» nefaria seditione, in populo Dei peruenerint: quantaq;, nisi prouideatur, sint quotidie
» prouentura. Horum omnium malorum qui causa ab initio fuerint, certum videtur: qui-
» bus rigor iustitiæ non cessit: nec forsitan æquitas persuasit. Nihilominus tamen graues
» molestias Christianam religionem perpessam non dubitatur. Si ergo quoque nunc eodē
» modo fiat, dubius est remedii locus: quominus Ecclesia in solitis remaneat angustiis:
» in qua re tu, de te ipso, ac de conscientia tua videris. Nos mentem nostram, atq; inten-
» tionem apertissime profitebimur. Non est consilii nostri tempus aliquo modo terere:
» sed quo validiora, certiora, & firmiora sunt iura nostra, tanto laudabilius ducimus ea pro
» pace, & redingratione Christianorum relinquere. Non enim semper de summo
» iure dispudandum est: sæpe rigor ipse vtilitati, & tempori cedit. Nam si mulier illa & iuri
» suo renuntiare, & proprio filio spoliari se voluit, ne sectionem vnius pueri videret: quanto
» magis nobis, si malitia operante, ad optatam vnitatem venire non possumus, per iustitiæ
» vias pie cedendum videatur. Quare exsurgamus ambo in vnum vnionis affectum: con-
» curramus: feramus salutem Ecclesiæ hoc diuturno morbo afflictæ. Ad hoc te hortamur:
» ad hoc te inuitamus: paratiq; sumus, & offerimus nostro verissimo iuri, & Papatui cede-
» re: & renuntiare: & efficaciter faciemus, si, & quando tu renuntiabis, & cedes prætensis
» iuri, & Papatui tuo: vel decedes vel quicumq; successor tuus renuntiabit: & cedet præ-
» tēsis iuri, & Papatui suo: vel decedet: dummodo illi, qui apud partem tuam, pro Cardina-
» libus se gerunt, sic conuenire, & concordare cum venerabilibus fratribus nostris S.R.E.
» Cardinalibus velint cum effectu: vt exinde canonica vnici Romani Pontificis sequatur
» electio. Itaq;, vt prædicta expeditiorem sequantur effectum: celeriter mittemus oratores
» nostro: qui tecum de loco habili, & decenti ad huiusmodi rei confectionem disponant.
» Et insuper pendente huiusmodi vnionis tractatu, non faciemus, neque creabimus ali-
» quem Cardinalem: nisi forte causa adæquandi numerum fratrum nostrorum: cum
» numero illorum, qui apud te pro Cardinalibus se gerunt: vt sic pares ex vtraq; parte ad
» sollemnem, & canonicam electionem vnici Romani Pontificis deuenire possint. Extra
» hunc autem coæquationis casum nullum, vt dictum est, Cardinalem creare decerni-
» mus: nisi ex defectu tuo, vel partis tuæ exstiterit: quominus vnionis præfatę conclusio in-
» fra annum, & tres menses, à die inthronizationis nostræ computandos, fuerit subsecuta.
» Hoc autem quod de non creandis Cardinalibus, tractatu huiusmodi pendente diximus,

ita lo-

in locum habere intendimus: sicu quoque idem obseruaberis. Hanc vero oblationem, " NAT. CHR.
& insinuationem de Cardinalibus non fiendis, ac superiorem oblationem renuntiationis, modo prædicto, vestrictiori vinculo fierent, iurauimus, vouimus & promisimus " ante electionem nostram: eodem vinculo efficaciter implendas cum singulis ex nostris " fratribus antedictus, in casu, quo aliquis nostrum ad apicem Apostolatus esset assumptus, " post ipsam assumtionem, id ipsum, ad firmiorem constantiam, denuo iurantes, vouentes, " promittentes, atque ratificantes. De hoc autem, quod bulla sine impressione nostri " nominis est appensa, præsentium nullus debeat admirari: nam ante nostræ coronationis " sollemnia, vsus præfatæ bullæ cum huiusmodi impressione nominis non habetur. Datum Romæ apud S Petrum die XIII. ab assumptione nostra: XI. vero Decembris Anno à " Natiuitate Domini MCCCCVI. Zuaratus.

A.D. IIX K. Decemb. Sibylla Fortiana Regina Barcinone mortem obit. In D. Francisci cœnobio regio tumulo infertur.

Rege Francorum annitente, vt Benedictus Pontificio, palatinoq; comitatu in Galliam regrediatur, quod Italiæ ciuitates, potentatusque magnis pollicitationibus ad se se compellicerent, Massiliam A.D. II. Non. Dec. appellit. Adeo magnæ Valentino Balearicoque regno tempestates sunt cooriæ, vt nunquam illis locis maiores aquas fuisse constatet.

Festo Natiuitatis Domini die Henricus Castellæ Rex, qui semper infirma, atque 1407.
ægra valetudine vixit, Toleti moritur.

A.D. III. K. Ian. Maria Aragoniæ Regina Villa regali Valentini agri oppido mortem obit. Ad Populeti sepelitur.

Benedictus Massiliæ ad D. Victoris A.D. II. K. Febr. Pontificatus anno XIII. easdem concordiæ conditiones, quas Gregorius tulerat, perfert. modo antea, tuto in loco ambo primo congrediantur.

A.D. XII. K. Apr. sacra in hebdomade Raimūdus Boilius Valentini regni gubernator, cum Valentiæ regia arce egreditur, per insidias interficitur. Quod Philippus Boilius eius frater in turpissimo flagitio particeps factus esset, manus est illi abscissa: aliique capite plectuntur.

A.D. XI. K. Maii Methonensis sororis Gregorii F. & Tudertinus Episcopi, & Antonius Butrius iuris scientia clarus Bononiensis Gregorii legati, qui Massiliæ Benedictum A.D. II. K. Apr. conuenerant, & Petrus Zagarriga Ilerdensis Episcopus, & Franciscus Aranda, qui illo sæculo vir admodum prudens, ac prouidus habitus est, & se ex intimis arcanorum regni consiliis Carthusiensis religionis institutis dediderat, tractandis conditionibus adiuncti, ex pacto & conuentu Sauonam vrbem colloquio competitorum deligunt: & S. Michaelis dies, quo conueniant, edicitur.

A.D. III. K. Iul. Valentiæ Iacobi Aragonii Petri Vrgellitani Comitis filii, & Isabellæ Regis sororis nuptiæ celebrantur.

A.D. II. Non. Aug. Benedictus Massiliensi portu soluens Sauonam ex pacto conuentoque cum Gregorio congrediatur, nauigat: & in D. Honorati insula, commoratur, atque inde Non. Sept. Nicæam applicat. Eo in loco à Patriarcha Alexandrino, quem Francorum Rex Romam legauerat, certior fit, Sauonem, vt minime tutum conueniendi locum à Gregorio reiici. A.D XIIX. K. Octob. Benedictus Sauonam contendens Villafrancæ portum tenet: & A.D. IIX. K. easdem Sauonam applicat: neq; Gregorius constitutis S. Michaelis, & omnium Sanctorum diebus, vti conuenerat, eo loci se sistit.

Augusto mense filius Martino Siciliæ Regi ex Blanca Regina vxore genitus decedit. Exequiæ magna funeris pompa, tanquam primigenii celebrantur. Rex vxoris, & nepotis morte summo animi dolore affectus in Vallis Christi Cœnobium Carthusiensis ordinis secessit: quod ipse construi, exædificarique laxe, & splendide fecerat: & Alturæ, & Aleuslarum ditione, ac prouentibus, & omnium rerum affluentibus copiis ditauerat.

Iohanna Regis Iohannis F. Fuxi Comes hoc ipso anno
Valentiæ moritur.

Benedictus, & Gregorius paciscuntur, vt in confiniis suarum ditionum ad colloqui- 1408.
um congrediantur. Benedictus A.D. II. Non. Ian. Mercurii die portum Veneris tenet: & Gregorius Lucam A. D. VI. K. Febr. contendit: ad quem à Benedicto Rhotomagensis & Tarraconensis Archiepiscopi, & Generalis minister ordinis Prædicatorum, & Toribius auditor sacri Palatii legantur. Cardinales fere omnes Gregoriani causa illata, quod Gregorius pactis non stetisset, & inuito, ac repugnāte collegio in amplissimum ordinem ueit Cardinales, & in his Methonēsē Episcopū sororis F. cooptasset, vt enimq;, vt ferebāt,

ne sibi vincula iniicerentur, cum Gallicis Cardinalibus, qui Benedicto parebant Pisas cõmigrant: & à suis partibus deficiunt: secernuntq́;. Qui à Benedicto defecere hi fuisse litteris Benedicti traduntur: Guido de Maloeiso Prænestinus, Nicolaus de Brancaciis Albanensis, Iohannes de Brunitia Ostiensis, Petrus Gerardus Tusculanus Episcopi: Petrus de Turreio tituli S. Susannæ, Petrus Frias tituli S. Praxedis Hispanus presbyteri: Amadeus de Saluciis S. Mariæ nouæ, Petrus Blauii S. Angeli, Ludouicus de Barro S. Agathæ, Antonius de Xalanto S. Mariæ in via lata Diaconi S.R.E. Cardinales.

Ladislaus Rex Imperii vicarius, & perpetuus vrbis Romæ senator à Gregorio creatus, maximo comparato exercitu, ad XII.M. equitum coëgisse Martinus Alpartilius est auctor, vrbem obsidet: & A.D.IX K. Maii in eam irrumpit.

Conuenerat inter Benedictum, & Gregorium, vt inter Lucam, & Portum Veneris quædam loca ad eorum congressum deligerentur: quæ Gregorii ditioni parebant: & internuntiis duobus Venetorum legatis, qui Benedictum in Veneris portu conuenerant, Benedictus obtulit, se libẽti animo Liburnum accessurum: modo Gregorius Pisas cõmigret: cum ea oppida in ditione Gregorii essent. Ea re denegata, neque publica fide tradita, Cardinales Gregoriani eum, vti supra docuimus, deseruerunt: ac se Luca vrbe Pisas transtulerant: & Benedictum deprecati fuerant, vt eo proficisceretur: & Liburnum accederet: sed dum legatos præmittit, vt à Lucensibus, & Florentinis fide publica in eorum ditionibus sibi, ac suis liberi commeatus traderentur, & Benedicto denuntiatum esset, Frãcorum Regem, cuius fide publica in Genuensi ditione tuto se commorari arbitrabatur, & tam periculoso itineri commiserat, studiosissime curasse, vt in eum, & aliquot Episcopos manus iniicerentur, inexpectata, & repentina fuga in Galliam prouinciam celerem reditum dirigit. Portu Veneris vela facturus A.D.XVII.K.Iul. Pontificatus anno XIV. Concilium Perpinianum Helenensis diœcesis oppidum indicit. Cardinales Benedictini; Gregorianique, qui Pisas secesserant, & eo se concessurum Benedictum spospondisse prædicant, seorsim Concilium Pisas indicunt: & inde à religiosissima concordiæ pactione Benedicto, & Gregorio resilientibus, in se non rite, nec pure, sed sacrilego more abrogationis actionem intendi obtestantur. Benedictus tota Ligustina ora, & Gallia prouincia expulsus ad Illiberitanum portum A. D. VI. Non. Iul. appellit: & Ecclesia tot calamitatibus affecta, atq; conuulsa, malorum semina in contrarias partes se vertunt.

Petrus Vrgellitanus Comes Iunio mense è vita excedit. Margaritam Marchionis Monferrati filiam vxorem duxerat: & ex ea liberos susceperat Iacobum Vrgellitanæ, & Agerensis ditionis heredem: Thadæum, qui ante obierat: & Iohannem: quem ditionis Entenziæ Barbastrensis, & aliorum oppidorum heredem scripserat. Filias tris reliquit: Leonoram, & Iohannam, quam Iohanni Cardonæ Comitis filio desponderat: & Isabellam, quæ se sacro cœtui addixit.

A. D. X. K. Aug. Benedictus Helenam vrbem, & postero die Perpinianum introiit. A.D.VI.K. easdem Carolus Nauarræ Rex Iacobo Borbonio Marciæ Comite, & Fuxensis Comitis filio generis comitatus Cæsaraugustam aduentat. Barcinone Regem, Perpiniani Benedictum inuisit.

Benedictus a Cardinalibus, qui à se desciuerant, & Pisas secesserãt, destitutus, A.D.X. K. Oct. Iohannem Armeniacensem, Rhotomagensem, & Petrum Rauatium Tolosatem Archiepiscopos, Iohannem Martinium Murilium Abbatem Montis Aragonis, Carolum Vrriẽ, & Alfonsum Carilium Gomecii Carilii filium in Cardinalium collegium cooptat.

Cum Brancaleo Oria, Mariano Arborensi Iudice filio vita functo, totius pæne Sardiniæ esset potitus, & Caralim, Alguerium, Longosardum aliquotq́; arces, quę in fidelitate regia permanserant, vehementer oppugnaret, & Genuensium auxiliis regnum appeteret, Sardi quod crudeli Oriarum dominatu premerentur, Aimericum Narbonensem Vicecomitem, qui Beatricem Leonoræ Arborensis Brancaleonis vxoris sororem duxerat, vltro arcessunt: quod is, ex quo iunctus Mariano affinitate fuerat, in omnia belli, pacisque se consociauerat consilia: magnoq; comparato exercitu, vt in Sardiniam transmittat, Sardi summo conatu ad arma irruunt.

Martinus Siciliæ Rex excelsi, altiq; animi princeps Sardoo bello occursurus, X. actuariarum nauium classe, cui Sanctium Ruizium Lihorium præfecerat, quod Iacobus Pratensis mortem obierat, Octobris mensis fine Drepanitano portu soluit. Ad Algueriensem stationem copias exponit.

Alguerio Bernardum Capreram Modicę Comitem, & Egidium Ruizium Lihorium Aragoniæ regni procuratorem insignem omnibus laudis, & consilii notis virum ad patrem oratores mittit de classe, & exercitu ad se primo quoq; tempore transmittendo. Decreuisse

NAT. CHR.

creuisse enim se testatur, Sardinia non excedere, nisi in suam, patrisque ditionem, & imperium redigat: & tyrannorum dominatu liberet.

A. D. V. Id. Nou. secunda noctis hora Ætna maximis conquassatur terræ motibus: tantoque flagrat incendio, immensos flammarum globos eructans, vt Catanę dies illuxisse, nubesque, ac faces ardentes cęlo volitare viderentur. II. M. P. supra D. Nicolai templũ, quod Reginæ incolæ vocant, quinque ignei crateres XII. dies continenti incendio conflagrauerunt, sulphureas proiicientes flammas. Cinis egestus pruinis immixtus pæne Messanam, aliquotque Bruttiorum oppida obruerat: cum Blanca Regina præstantissima femina Catananon excessisset: sed cum D. Agathæ sacro corpore mœnia perlustrarentur, diuina ope vrbs tanto incendio minime conflagrasse visa est.

K. Nouembris Omnium Sanctorum festo die Benedictus Perpiniani sollemni cœtu, & frequentissima celebritate concilium habet: & sacris in aula regia Maioricensi arcis Perpinianensis à Pontifice peractis, Alfonsus Exea Patriarcha Cõstantinopolitanus Hispalensis Ecclesiæ administrator celeberrimam, & gratissimam cõcionem habuit: & absentium ratione sacris comitiis habita, in A. D. XVII. K. Decemb. concilium prorogatur. A. D. II. Id. Nouemb. Benedictus sanctioris ærarii Magalonensis præfectum Ecclesiæ Astensis administratorem Patriarcham Antiochenum, & Franciscum Simenium ordinis Minorum Valentinum virum insigni sanctitate, & magna, & multiplici doctrina, ac diffusa scriptorum copia clarissimum Hierosolymitanum Patriarcham creat: qui ab Auxitano Episcopo Cardinale A. D. XIIX. K. Decemb. sunt consecrati. Postero die Benedictus ex arce regia in ædem beatę Marię Regalis sacrorum ordinum cœtu comitatus procedit: & peractis ab eo Missæ sollemnibus, concilium haberi cœpit. Sabattho A. D. XV. K. Dec. secunda Concilii assessio celebratur: & concione, vt mos est, habita, & professione recitata fidei Catholicę Benedictus responso dato, se illam fidem firmissime tenere, & simpliciter confiteri asseuerat. Mercurii die A. D. XI. K. Decemb. cum tertia concilii assessio celebraretur, præmissa, vt moris est, concione, series, & continuatio rerum a Benedicto gestarum, ex quo in summam Pontificatus dignitatem est euectus, vniuerso cœtui recitatur: atque proponitur: & quot, & quantas, & quam incredibiles calamitates hausisset: quantisque in discriminibus versatus esset, vt summæ pacis coniunctio Ecclesię Dei conciliaretur. Demum quinque aliis assessionibus varii actus, actionesque consiliorum, & euentorum in procurandis ecclesiasticæ concordiæ negotiis recensentur: & quemadmodum inter Benedictum, & Gregorium legatorum interuentu cõuenerat, vt Sauonæ cum suis collegiis festo S. Michaelis, aut Omnium Sanctorum die congrederentur. Concilio interfuere Prælati pæne omnes Regnorum Castellæ, Aragoniæ, & Nauarræ: & nonnulli Franciæ, Prouinciæ Galliæ, Vascitaniæ, & Sabaudiæ: omnes circiter CXX. Præter eos, quorum supra mentio facta est, Patriarcha Alexandrinus, Petrus Luna Toletanus, Garcias Ferdinandius Heredia Cęsaraugustanus, & Petrus Zagarriga Tarraconensis Archiepiscopi concilii decretis adsedere. Cum patres Benedictus consuluisset quid è republica Christiana esse censerẽt: ne in progressione rerum, & noua molitione ad reliquias Ecclesiæ lacerandas, & distrahendas prauis consiliis conuerteretur: summa dissensione, atque dissidio in contrarias partes patrum opiniones in deliberando distrahuntur: quibusdam censentibus a Benedicto legatis mandata danda esse: vt eius nomine pontificiam dignitatem nulla interposita mora abrogent: aliis vero tempus ducentibus: & maxime disiuncta, atque contraria asserentibus. Ea opinionum, & sententiarum discrepantia eo rem deduxit: vt Perpiniano pæne omnes discesserint: & XIIX. in sententia permanentibus, tandem ab eis tanta re dignum eo cœtu responsum tulit: quod hoc in loco adnectere operæpretium duxi.

Sanctissime Pater: ac beatissime: hoc sacrum Concilium generale supplicat & consulit humiliter, & deuote V. S. quod nõ obstantibus quibuscumque tribulationibus, persecutionibus, & impedimentis vobis datis, dignemini propter Deum, & bonũ Christianitatis prosequi efficaciter factũ vnionis Sanctæ matris Ecclesiæ: per viam renuntiationis: ipsam viam aliis viis præmittendo: nulla alia tamen via exclusa.

Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium V. S. quatenus oblationem per eandem V. S. factam intruso de renuntiatione, in casu renuntiationis, vel mortis dicti intrusi dignemini extendere ad casum deiectionis eiusdem intrusi: si fiat de iure: secũdum fidem, & obedientiam partis suæ: ac etiam effectualiter: & de facto.

Item supplicat, & consulit præfatum concilium V. S. quatenus pro celeri, & debita expeditione, & conclusione præmissorum obtinenda, dignemini certos nuntios, probos viros, Deum timentes, & ad hoc idoneos pro parte V. S. & vestri collegii, ac totius sacri

NAT. CHR.

,, Concilii mittere ad intrusum: & suos Anticardinales cum ipso, vel Pisis, aut alibi degentes: nec non & ad illos dominos Cardinales Pisis existentes: & ad alios, qui in hoc sanctæ ,, vnionis negotio proficere poterunt: cum plena, libera, ac sufficienti potestate tractandi, ,, concordandi, firmandi & obligandi omnia, & singula necessaria, vtilia, seu opportuna ad ,, præmissa: & vt eis videbitur tempus breue, & congruum: & locum idoneum, & securum: ,, & de securitatibus, & libertatibus in eundo, stando, & redeundo recipiendi, concordan- ,, di, & obligandi. In quo S. V. omnia illa, quæ concordata fuerint per ipsos efficaciter exse- ,, quatur personaliter: vel si personaliter ire noluerit, vel infirmitate corporali impeditus nõ ,, potuerit, per alium, seu alios habentes plenariam, & liberam potestatem ad omnia, quæ ,, S. V. facere potest: & posset vsq; ad renuntiationem inclusiue.

,, Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium quatenus dignemini tales ,, constitutiones, & prouisiones adhibere: quod si ante optatam vnionem, quod absit, con- ,, tingat V. S. ab hac vita ad aliam euocari, posset ad vnionem debite, & canonice procedi: ,, taliter, quod post obitum V. S. propter defectum prouisionum, non differretur, seu impe- ,, diretur vnio: aut, quod absit, scandala, seu subschismata sequerentur.

,, Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium: quod in casu, quo aliqui, ,, quod absit, præmissis spretis scandala, seu subschismata suscitare vellent, dignetur V. S. ,, per debitas constitutiones, & remedia prohibere: ne ad similia perpetranda procedant: ,, sub pœnis, decretis, & prohibitionibus ad hoc necessariis: & opportunis.

Sanctam eius congregationis commonitionem, & Benedicti ipsius pollicitationem aduersarii postea in Pisano primum, ac demum in Constantiensi Concilio in durissimum eius os iure merito retorserunt: quamuis Benedictus se viam cessionis Sauonę amplexum fuisse contenderit: & in Portu Veneris Gregorium per nuntios, & litteras ad eam pactionem fuisse cohortatum: ac tuta conueniendi loca obtulisse, quæ omnia fuerint ab aduersario refutata: atq; repulsa: neq; sibi posset obiectari neglegentia: aut contumacia.

1409. K. Febr. Alfonsus Exea Patriarcha Constantinopolitanus Benedicto in Concilii consessu responsum à patribus decretum offert.

A. D. VII. K Apr. XIV. Sessio Concilii Perpinianensi arce, cum maior pars prælatorum à Perpiniano recessisset, & per paucos res transigerentur, celebratur. Eo in consessu à Benedicto VII. legati Pisas mittuntur: vt perscrutentur, quibus conditionibus res ad concordiæ pactionem deduci possint. Ad spem obtinendæ rei, grauissimi viri deliguntur Petrus Zagarriga Archiepiscopus Tarraconensis, Seguntinus, Mimacensis, & Senensis Episcopi, Bonifacius Ferrarius Domnus Carthusięsis, Prior Cęsaraugustanus, & Minister prouinciæ Galleciæ: sed Tarraconensi, vt Benedicti nomine ad Francum Regem legationem obiret, in Catalonia remanente, reliquos oratores Nemausi, cum illis iter longum conficiendum instaret, Francorum Regis ministri detinent: ac demorantur: & mandata quæ Benedictus legatis dederat, intercipiuntur: quæ res spem omnem adipiscendæ concordiæ, & Benedictum ad abrogationem deducendi contudit: atq; confregit.

A. D. XI. K. Iun. Archiepiscopus Tarraconensis Benedicti nomine, & Gerardus Cerüilionius Cataloniæ gubernationi præfectus, Sperandeus Cardona pro Cancellario regio, Vitalis Blanius, & Petrus Bassetus I. C. ab Aragoniæ Rege ad Francum leguntur: ecclesiastici dissidii dirimendi causa.

Quod Aimericus Narbonensis Vicecomes cùm Brancaleone affini societatem coiisset, & nostros Sardinia pellere niterentur, Narbonensisq; magna comparata classe, In Sardiniam traiecisset, summæq; spei & expectationi, quæ proponebatur, magna Genuensis ciuitatis auxilia præstolarentur, Rex nobilitatem, atq; iuuentutem omnem toto regno exciuit. Classem CL. nauium omnibus copiis, & opibus ornatam, & instructam filio subsidio præmittendã curat. Petrũ Torrelliã, ex intimis maxime carũ classi præficit. Iohãnes Fuxius Vicecomes Castelboni, & Arcimbaudus eius frater Arcimbaudi Grailii Comitis Fuxi & Isabellę Matthæi Comitis sororis filii, Lusæ dominus, aliiq; ex Aquitania pceres, ad Regis exercitũ, atq; in militiæ disciplinã proficiscũtur: & militari auctoramẽto adigũtur. Copiis militaribus ex Aquitania excitis Gerardus Mauleo pręficitur. Castelbonio Galcerãdus Pinosius, Petr⁹ Galcerãdus eius frater, & Hortẽsis Vicecomes adiunguntur. Ex Catalanis proceribus Comes Cardonẽsis, & Antoni⁹ Cardona eius frater, Comes Quirrẽsis. Bernardus Sous Ebolẽsis Vicecomes, Berẽgarius Arnaldus Ceruilionius, Galcerãdus Sãctapacius, Acartus Murius, Galcerãdus Cruillias, & Bernardus Spesius rẽ bellicã administrant. Benedictus Iohannẽ Martiniũ Lunã, & Rudericũ Lunã fratres germanos fratris filios cũ insigni equitatu in eã expeditionẽ delegat: quos Iohãnes Bardaxin⁹, & cõplures viri nobiles comitantur. Modicẽsis, Augustanus, & Intemelius Comites, Comes Henri-

Henricus Rinius Mamertinus, Artallus Luna Calatabellotæ Comes, Gilabertus, & Iacobus Scintillæ, Bernardus Anglesola, Augerotus Larra Siciliensium copiarum ductores ad similem laudem proficiscuntur. Inter omnes maximam laudem consequuntur Egidius Ruizius Lihorius Aragonii Regni gubernator: & Sanctius Roizius Lihorius classis Siculæ præfectus, & Iohannes Ferdinandius Heredia Egidii filii, Gerardus Queraltus, & Iohannes Cruillias: cuius singularis virtus, & animi præstantia, & consilia prudentiæ, & fidelitatis plena magnis in rebus enituere. Vni tamen Petro Torrelliæ, ea condicione extraordinarium imperium defertur, vt sine eo res militaris administrari non posset: atq; ita & classibus, & exercitibus præfuit: vt proceres omnes, & regia propinquitate coniuncti ei obtemperarent: & dicto audientes essent: ac regia amicitia, & firmissimis opibus adeo munitus erat, si Tomichio fides adhibenda est, vt tamquam regulus, aut dynastes illis temporibus haberetur. Statione Barcinonensi ea classis A.D. XIV. K. Iun. soluit: quæ longe ceteris omnibus antecellere visa est. NAT. CHR.

Siciliæ Rege Alguerio Caralim classe prætervecto, cum Sardi ad præsentem obtinendam libertatem, mira animorum obstinatione, & magna rerum commotione ruerent, equitatu, quem satis magnum, optimumque ex Sicilia Rex traiecerat, & eo adiuncto, quem Hispano delectu arcessierat, acre bellum æternis hostibus infert: quo in bello, & virtus, & præstantia, & fortuna Regis enituit: quæ pæne ab inconstantia, & temeritate seiungi non potuit. Vnum omnibus, idemq; votum: ferro, igniq;, atq; omni dehinc vi passim hostes persequendi. Caralis, Alguerium, & Longosardum vrbes solæ impetum, atq; incursiones hostium, belliq; curam sustinuerant: cum XL. annos obsidionem, perpetuumq; bellum pertulissent.

Classe regia nondum in Sardiniā appulsa VI. Genuensiū actuariæ naues, partim mercenarias, partim imperio, aut gratia cōparatas copias subsidio hostiū in Sardiniā transportarent: quibus cū Rex suas obuiā præmisisset, quarū Franciscus Coloma ductor erat, cum ad Linariæ stationem, ad certamen concurrissent, nostri in hostium naues irrumpunt: vix expugnant. Capti fuere Guilielmus Mollo hostilis classis præfectus, Carolus Lomelinus, Simon Marius Ambrosius Grimaldus, & eius frater: earum nauium ductores.

A.D. IX. K. Iul. Petrus Philaretus Cretensis, ex instituto fratrum Minorum Mediolanensis Archiepiscopus, ab iis, qui Pisano conuenticulo assederant, Pontifex Maximus creatur: cui Alexandri V. nomen est inditum. Pisani concilii decreto interposito Benedictus, & Gregorius Ecclesiæ inimici, & hostes censentur. Benedictus A.D. V. Id. Iul. Perpinianensi concilio instituto dimisso, & Pyrenæo transcenso cœnobium Rhodense prope Emporiarum vetustæ vrbis vestigia emigrat: quo communi fama, atq; omnium sermone inter omnes constabat, priscis temporibus summum quendam Pontificem relegatum se contulisse. inde Benedictus Barcinonem, vti de summa Christianæ reipublicæ cum Rege deliberet, cōtendit: & graui, ac pestilenti anno in turri regia diuturno tempore permanet. Quod Aimericus Narbonensis ad Sanlurium & suas, & Sardorum copias omnes collegisset, A.D. VI. K. Iul. Rex obuiam illi procedit: prœlio decertaturus: cuius exercitus expositis copiis III. M. equitum & IIX. M peditum robore instructus erat. Hostes circiter XIIX. M. numerum confecerant. Dominica die, A.D. II. K. Iul. collatis signis prœlium à Rege committitur. Hostes magna edita strage cæduntur: atq; profligantur. Hortensis Vicecomes, Petrus Galcerandus Pinosius, & Iohannes Villasausa in acie, cum prœliarentur, mortem occumbunt. Aimericus cum acie excessisset, citato equo Montem regalem contendit: & in arcem se abdit. Nostri Sanlurium, eiusq; arcem irrumpunt: expugnantq;. Cum irruptione copiæ Comitis Modicensis, & Bernardi Galcerandi Pinosii arcis potirentur Genuenses, & Sardi, propugnantes occidione cæduntur. Insigni ea victoria parta, cum in ore omnium summis laudibus Siciliæ Regis nomen ad cælum effertur, Caralim se recipit felix: vt æstiuis habitis, Septembris mensis initio Oristanum vrbem obsideat: quam veluti belli arcem Aimericus delegerat.

Id. Iul. Ecclesienses Iohanne Sena internuntio, & administro Regi deduntur: munitoq; oppido Gantinus Sena arci præficitur.

Siciliæ Rex, cum ex diutino labore, & grauissimo, & maxime calamitoso cælo in febrim incidisset, grauius, vehementiusq; ea afflictatus, A.D. IIX. K. Aug. in præstanti, plaudentiq; fortuna, cum omni genere virtutis, & rerum gestarum gloria floreret, Carali vita excedit: nullis ex Blanca vxore superstitibus liberis. Ex Tharsia Fredericum Aragonium, & Agathuza Siculis concubinis Iolantem susceperat: quæ Henrico Nebulensi Comiti postea nupsit. In æde maxima Caralitana sepelitur. Ea calamitas tātusque mœror Regi parenti graui morbo affecto à Benedicto, & Vincentio Ferrario nuntiatur. Miseran-

NAT. CHR. da nempe tam immatura fortissimi, & maximi animi Principis mors omnibus visa est: quia tot vndique ærumnæ premunt: eaque fit subito rerum conuersio: vt non Siciliæ modo, & Sardiniæ regna armis quæsita, & tot victoriis parta, tantisque cladibus retenta: sed hereditaria, tot sæculorum ætatibus pacata, atque stabilita in extremum discrimen deciderint.

MARTINVS ARAGONIÆ ET SICILIÆ REX DVX ATHENAR. ET NEOPATRIÆ.

A. D. XVI. K. Sept. Petrus Torrellias, & Iohannes, ac Petrus Moncadæ in Oristanum agrum irrumpunt. Hostes dum vrbe egressi, insidiis redeuntes intercludere conantur, prœlium committunt. Aduersus incitatas hostium turmas stetit immota nostrorum acies: nec parte vlla pelli, aut perrumpi potuit. Postquã irritum inceptum erat, & recepti hostes post signa prœlio excedere conantur, fundũtur; cæduntur&qacute;: ad IV. M. eorũ occisis.

Iacobus Vrgellitanus Comes controuersia regni, viuo Martino Rege constituta, regia virilis stirpis cognatione, tanquam haud dubius regni heres regnum appetens, vti iustus, legitimusque successor, ad procurationem regni, quæ primigeniis deferri consueuerat, aspirat. Eo munere à Rege A. D. IIX. K. Sept. commisso, atque concesso delinitur; & Connestabuli magistratus potestas, quæ regia stirpe ortis conferri assueuerat, attribuitur. Sed clam à Rege ipso, dum secum voluit, quo nam modo Vrgellitanum peruertat; opera datur, ne procuratione, vt præiudicium factum esse videatur, defungi possit: & ab Vrrearum factione, & Lihoria, Herediaque gente, per interdictum præfecti Iustitiæ Aragonum, Vrgellitanum procuratione euertere contendit. Concita ad rixam Cæsaraugustana plebe, Vrgellitanus præruptæ audaciæ Princeps vrbe turpi fuga expellitur.

Rex casum, & orbitatem regiæ domus deplorans, & ærumnam, ac solitudinem deflens, cum vxorem ducere decreuisset, Margaritam Petri Pratensis, ex Iohanna Caprera filiam, Iohannis Comitis Pratensis neptem regia stirpe ortam, veterno prope confectus puellam excellentis pulchritudinis A. D. XV. K. Octob. in matrimonium ducit.

Ludouicus Siciliæ Rex, qui Iolantem Iohannis Aragoniæ Regis filiam duxerat, & Ferdinandus Petri regis Aragonum ex Leonora filia nepos, à Rege interuentu legatorum expetunt: vt palam enunciet, quis in eius locum regni heres sit successurus. A Ferdinando, cum Antiquariam celebrem Bæticæ prouinciæ vrbem Maurorum dominatu oppressam obsidione premeret, Ferdinandus Guterrius Vega, & Iohannes Gonzaluius Azeuedus iuris prudentia clarus, summæ industriæ viri eam ob causam ad Martinum Regem legantur: & vt procerum, & ciuitatum animos, atque consilia, cum omnia factionibus, atque seditionibus excitarentur, secreto explorent. Rege tergiuersante, & renuente, quod Frederico nepoti, Siciliæ Regis filio regnum Siculum appeteret: maior successionis perturbatio, atque confusio subsequitur: ac palam Rex visus est, odio in superbiam, atque arrogantiam Iacobi Comitis Vrgellitani, Petri patruelis fratris filii concitato, popularem iactationem, & gratiam nepoti conciliauisse: vt magnis iam tum Aragonii nominis rebus, nondum tamen ad summum elatis, validis per Hispaniam finitimis Castellani regni opib⁹, in posterũ regnorũ subiũctionis, & summæ imperii fundamẽta strueret.

Quod Sardi noua auxilia ab Aimerico Narbonensi arcessiuissent, Rex Emporitano comitatu, atque ditione L. M. florenorum pignore Barcinonensi ciuitati opposita, atque addicta, classem parari iubet: quæ K. Octob. Barcinonensi statione in Sardiniam transmissura soluit.

Octobri mense decurso, cum in suburbano Barcinonensi, Belesguardum vocant, Rex assideret, & à Bernardo Caprera Modicæ Comite res in Sicilia turbarentur, quod Rege inuito Panhormum vrbem introisset, Catanamq; occupare niteretur, qua in vrbe Blanca Regina commorabatur, Rex classem adornari imperat: denuntiatq; primo quoq; tempore se in Siciliam traiecturum.

Benedictus Barcinone A. D. XII. K. Nou. Pontificatus anno XVI. X. Cardinales, qui à se defecerant, & Pisas secesserant exsecrationibus publicis, & ecclesiasticis interdictis condemnat: & contra se, ac Romanam Ecclesiam conspirantes, sacrilegos, schismaticos, & nouorum, vt nominat, subschismatum fautores, læsæ maiestatis, perduellionis, & parricidii conuictos lata sententia denuntiat.

1410. Festum Natiuitatis Domini diem Benedictum, Anno MCCCCIX. exacto Cæsaraugustæ celebrasse, ex epistola illa Iohannis Simenii Cerdani Iustitiæ Aragonum Præfecti clarissimarum rerum, & antiquitatis plena elicimus. In ea enim commemorat in æde maxima Saluatoris, nataliciis sacris, cum horis matutinis Pontifex, Martino Rege viuente assideret, quintam lectionem, quæ Ecclesiæ more instituto, coram summo Pontifice à nobili

nobili quod in viro stricto gladio palam vniuersis recitari consueuit, Pontificis iussu Iohanni ipsi Simeonio Cerdano recitandam fuisse commissam: tamquam primario viro eum Magistratum gerenti cui similis, aut æqualis in terris non sit: quam rem sequenti anno gestam arbitror: & Cerdanum in ea tradenda, memoria vacillasse. Satis enim constat ex commentariis Martini Alpartilii Operarii Cæsaraugustani, qui in intimis ipsius Benedicti erat, & eius varios actus, actionesq; ferme omnes consiliorum, & temporum, ex quo in summum Pontificatum est euectus, diffuse complexus est: Benedictum post adeptam Pontificiam dignitatem Cæsaraugustam minime introisse: nisi mortuo Martino Aragoniæ Rege.

A.D. XIV. K. Apr. Petrus Torrellias Sardoo bello redintegrato omni pecunia ex manubiis, & ea, quam in prędæ dissipatione milites coegerant, distributa, cum innumerabiles sumptus in rem militarem fierent, Oristanam vrbem, & eius vrbis ditionem Marchionatus cognomine: & Goriani Comitatum Leonardo Cubello, posterisque eius regio mandato, ingenti pretio addicit: bellumque trahitur.

Aprili ferme exacto, aliquot Cardinales, qui Benedicti imperio, nominiq; ad eam diem parebant, & ciues Auenionenses ductoribus Bellicadri Senescallo, & Delphinatus gubernatore, ac Vicario Venexinii Comitatus, qui expulso Ruderico Luna ei ditioni prępositus fuerat, repentina defectione Auenionense palatium circumsident: ac oppidi machinarum vi, ac tectis, & apertis cuniculis, aggere, vineis, & turribus oppugnant. Cum ei propugnationi Bernardus Sous Vicecomes Eboleusis, Martinus Alpartilius, & Petrus Bertrandi Arcis Palatinæ maioris præfectus CCC. propugnatoribus præessent: Benedicti ipsius mandato propugnacula dedunt: & Narbonem fide publica, cum omnes salui conseruarentur, deducuntur. Eadem tempestate Antonius Cardona Cardonæ Comitis frater, & Petrus Moncada instructa classe, Barcinonensi statione soluentes, ad Aquas Mortuas prætereuehuntur: maritimamq; oram incurrentes, ac depopulantes, aliquot naues euertunt, depr imuntq;: quibus Aimerici Narbonensis copiæ in Sardiniam transportabantur.

A.D. V. Non. Maii Alexander Bononiæ vita fungitur. In eius locum Baltassar Cossa Cardinalis sufficitur: & Iohannis XXIII. nomen edit.

A.D. II K. Iun. Rex in cœnobio Sanctimonialium Barcinonensi muro adiuncto, vulgus Vallis puellarum cognominat, morbo, veternoq; oppressus è vita excedit: qui siue odio occulto in Iacobum Vrgellitanum Comitem incitatus, siue nimia in Fredericum nepotem Lunensem Comitem indulgentia inductus, cui Siculum regnum appetierat, cum regnum perpetua pace, successore constituto, libentibus omnibus stabilire posset, in exitium pene, atq; interitum, nullis superstitibus liberis deduxit. Inde malorum initia: cum Reginæ successor quæreretur: non constitueretur. Regii funeris iustæ exequiæ vix persoluuntur: & ad D. Mariæ Populeti sepelitur: vltimus Aragoniæ Regum ex virili Barcinonensium Comitum prosapia: qui stirpem antiquissimam in DC. annum, admirabili quadam continuatione, regnorumq; serie propagauerant: cum repentino tantæ molis gubernacula ita diuulsa essent, vt vix in pristinam speciem redigi posse viderentur.

EXPLICIT LIBER TERTIVS.

ROBERTI VISCARDI CALABRIÆ DVCIS, ET ROGERII EIVS FRATRIS CALABRIÆ, ET

Siciliæ Ducis Principum Normannorum, & eorum fratrum rerum in Campania, Apulia, Bruttiis, Calabris, & in Sicilia gestarum Libri IV. Auctore GAVFREDO MALATERRA monacho Rogerii ipsius hortatu.

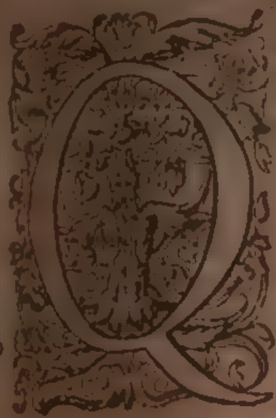
ROGERII SICILIÆ REGIS RERVM gestarum, quibus Siciliæ regnum in Campania, Calabris, Bruttiis, & Apulia usq; ad ecclesiasticæ ditionis fines constituit: Libri IV. Auctore ALEXANDRO COENOBII *S. Saluatoris Vallis Celesinæ Abbate: qui & hortatione Mathildis eiusdem Rogerii sororis eam historiam conscripsit.*

GENEALOGIA ROBERTI VISCARDI, ET EORVM PRINCIPVM, QVI SICILIÆ regnum adepti sunt: ex Ptolemæi Lucensis Chronicis decerpta: qua Dyrrhachinæ domus Principum propagines certa, & constanti complexione appinguntur.

Anno Domini M. DC. V.

ANTONIO AVGVSTINO ARCHIEPISCOPO TARRACONENSI OPTIMO ANTISTITI.

QVANTVM *priscæ vetustati ad magnas res conficiendas, iustißimis de causis in omni artium, doctrinarumque studio semper detuleris optime Antistes, summo huius sæculi beneficio, perpetuæ tuæ lucubrationes, sine vlla intermißione testantur. Hanc te vnam venerari, & colere, supraq; oblectationem omnem, & humanarum curarum requiem suspicere nouimus: quam semper admirari, & in omnium prospectum, cum maximas legationes reipublicæ causa obieris, producere merito iure concupiuisti: cum eius affluentibus opibus, atque ornamentis locupletatus, ad ea, quæ in tantis horum temporum calamitatibus, quibus tot terrores, periculaq; iam adesse, atque imminere videntur, vniuersæ Christianæ reipublicæ maxime conducunt, summe profeceris: & aduersus impiam hæreticorum contumaciam, qui Ecclesiam sanctam Catholicam, quam diuina prouidentia afflictam semper excipit, corruere nunquam sinit, perfidia violare, & reliquas piorum gentes sacrilego scelere contaminare nituntur, in eo officio, quod præcipue tuum fuit, enixe ad Dei gloriam prouideris, atque consulueris. Illud certe maiorum vigiliarum munus quod ad summam virorum doctrina præstantium existimationem dimanauit, à te grauißimi, & litteratißimi viri requirunt: atq; efflagitant: quo innumerabilia Sanctorum Patrum, & summorum Pontificum scita, atq; decreta, & sacras synhodos obliteratas in tot volumina retulisti, vt singulari tua aßiduitate, & vigilantia, cum te totum ad sacrarum constitutionum seriem, & veritatem illustrandam traduxeris, quam maximus Canonicis sanctionibus, atq; decretis cumulus accesserit. In eo præterea te vehementer omnes admirantur: quod in grauißima, & perpetua sacrarum sanctionum commentatione doctrinarum omnium studia promouere, & aßidua, ac vehementi occupatione omnem conatum in contemplatione rerum, & liberalium disciplinarum scientia collocare, & non ludis, & feriis, quod studiosißimi viri solent, aut, quod aiunt, subsecíuis horis, sed omne id tempus quo vitam viuimus, & maxime expeti, & sustentari consueuit, & communi spiritu fruimur, remißioris litteraturæ studiis, tamquam alleuamento quodam, & laxamento tribuere numquam intermittis. Hinc illæ diuitiæ, atque ornamenta ingenii: quorum fructus adeo vberes, & fecundos es consecutus, vt cum ad hæc nostra studia, tamquam in leuiorem ludum, & popularem lætitiam ad animi remißionem descenderis, maiores omnis doctrinæ thesauros explices, ac propalam colloces, quam cæteri, qui omne otium, ac tempus in communium litterarum, aut politioris humanitatis meditationibus cõtriuerunt. Sed quoniam neque instituti, aut iudicii mei erat, tuas laudes, quæ grauißimorum virorum ingeniis omnium mortalium fama celebrantur, perstringere: tamen hanc me occasionem, te grauißimo vetustatis vindice, custode, atque antistite non diffitebor arripuisse: vt vetustißimi hi rerum scriptores, qui Principum Normannorũ in Italiam aduentum; & res ab eis in Campania, Apulia, Calabris, & Bruttiis, & in insula Sicilia gestas ante quadringentos annos posteris tradiderunt, in tui primum nominis præ-*

sidio in lucem exeant. Neque inculta eorum, & derelicta oratio, & inops series rerum & inconditi Gaufredi monachi versus, quamuis hebetes, ac rudes, aut praeposteri, peruersique numeri de sententia demouerunt: quin res ipsę à nemine auctorum, quod ego sciam, ad hanc diem traditæ in publicum proferrentur. Tantum enim me in ea editione à reprehensionę ineptiæ abesse arbitrabar, vt propius nihil sit factum, quam vt his Normannicarum rerum scriptoribus Bartholomæi Neocastrensis Siculi vetusti scriptoris poeticum opus, cui Messanæ nomen indidit, & XV. libris hexametris versibus composuit, adnecterem: tametsi non aliquo sagacis, aut bonæ mentis instinctu, aut artificiosa constructione, sed enormi, & pingui contextu de rebus à Petro Aragoniæ Rege in Sicilia, aduersus Carolum eius nominis primum Siciliæ Regem opus id fuerit cõstitutum: adeo mihi prorsus persuasum est, verborum iacturam tolerabilem esse: cognitionis vero rerum, causarum, & euentorum inæstimabilem. Perspicuum enim hoc est, & in vulgari prudentia situm principem, & primariam esse illam sapientiam, qua maiore voluptate afficimur ex rerum ipsarum scientia: vel vilissima compositione traditarum: quas in animis insitas, & quasi consignatas notiones inhærere oportet: quam ex superuacanea, & diffluenti oratione: cum præsertim eam maxime ex rerum ipsarũ traditione efflorescere, & redundare conueniat. Quam ob rem cum tibi in vniuersa rerum sacrarum functione, & Pontificalis auctoritatis, & reliquæ iurisdictionis absoluendæ prouincia, atq; in tanto officio, tantoque munere incredibilis cura numquam defuerit, quin doctrinarum studiosis vndiq; prosis: magna spe ducor, cum tua summa grauitas cum singulari comitate cõiuncta sit, & qua es lenitate munitus minimum hoc munusculum, ac si insignitæ cuiusdam notæ esset, te non aspernaturum, aut refutaturum: si cuiusvis vel tenuissimæ vtilitatis, & emolumenti fructum præbere, & vetustarum rerum memoriam, quas diligẽtissimi antiquitatis inuestigatores omni inquisitione veri indagare nituntur, possit patefacere. Vt eos tamen scriptores indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus gestarum adiungerem, ea me ratio, & consilium impulit: quod, vt omittam Aragoniæ Reges abhinc tercentum annis in Normannicam stirpem gemina cognatione se inseruisse, ditiones omnes, quæ à Normannis, & mox Sueuis Principibus tot victoriis quæsitæ, & partæ fuerant, Aragoniis postea Regibus & hereditario, & belli iure, & ab Ecclesia publicis consiliis beneficii loco delato munere, cælesti, diuinaque sorte obuenere. Ad D. Encratis ex suburbano Cæsaraugustano A. D. XVI. K. Maii. M D L X X I I X.

Amplitudinis tuæ obseruantissimus.

Hie. Surita.

INCI-

INCIPIT LIBER DE ACQVISITIONE REGNI SICILIÆ, CALABRIÆ, APVLIÆ ET INSVLÆ SICILIÆ PER

gloriosum Principem Robertum Guiscardum: & fratres de Normannia venientes: compilatus à Gaufredo religioso, & honesto viro beati Benedicti Monacho: ad petitionem Illustris Principis Rogerii Trinacriæ Comitis: quam de infida tyrannide Sarracenorum ad deuotionem Christi reduxit.

Incipit Liber Primus.

HIC SVNT CAPITVLA PRIMI LIBRI.

INCIPIT EPISTOLA RELIGIOSI VIRI GAVFREDI BEATI BENEDICTI MONACHI DESTINATA AB EODEM AD VENERABILEM PATREM DOminum Catanensem Episcopum.

BEATÆ Memoriæ Georgio Catanensi Episcopo frater Gaufredus ab antecessoribus Malaterrà agnomen trahens, infelici cursu mundano cum Martha habito, ad felicitatem quietis Mariæ cum Lazaro fratre resuscitari. Quandoquidem sanctissime pater quadam peculari familiaritate, à ceteris Episcopis, qui quantum ad habitum, alterius institutionis esse præfigurantur, habitu religionis, quo concingimur, quamuis indignus, vobis meniri cognosco, peculari etiam spe, a ceteris de vobis præsumens fruor: & vos mihi in omnibus negotiis tutorem exposco. Per vos itaq; aut saltē vestra præsentia librū hunc reputari expostulo: vt vestræ auctoritatis fauore Principi gratiosior fiat: vel ab æmulis, si forte aliqui insurgāt, ob reuerētiam vestri, minus remorderi psumatur. Sciendū tamen vobis est, siue alteri, quicūq; libri huius recitator, vel certe interpres accesserit, si seriatim, minus ordinate secūdū tēpora, quibus facta sunt, quæ adnotātur, vel certe aliqua obliuione ptergressa repereritis, nō hæc tā mihi, quā relatoribus, culpando adscribantur: præsertim cū de ipsis temporibus, quibus fiebāt, præsentialiter non interfuissem: sed à transmontanis partibus venientē, nouiter Apulū factū, vel certe Siculum ad plenum cognoscatis. Si autem de incultiori poetria quæstio fuerit, sciendum est, quoniam etiam si esset vnde limpidius, aut certe pomposius eructare potuissem, ipsa Principis iussio ad hoc hortata est, vt plano sermone, & facili ad intelligēdum, quo vt omnibus facilius quidquid diceretur, patesceret, exararē. Ego igitur siue istud siue illud opponatur, sub vmbraculo vestri tutaminis refugiū expeto: vt tāto auxilio innixus, inimico dēte mordere attētantes min⁹ ptimescam⁹: & Principis nostri sustētamine fruar.

OMNIBVS, quibus per vniuersam Siciliam Episcopale, vel clericale nomen assignatur, Gaufredus Malaterra cum assignatione nominis, & significatum. Antiquorum philosophorum traditione futuræ propaginis humanæ mos inoleuit, fortium facta virorum, apicibus adnotata ad posteros transmittere: ne facta memoranda, cum ipsis, à quibus fiunt, silentio depereant: sed potius ita litteris commendata, & a futuris lecta, vel cognita, ipsos, à quibus facta sunt, quadam vitæ memoria, quodammodo quasi viuere faciat. Quod commendat Sallustius ille inter historiographos laudabilis rhetor: qui in » principio sui libri scripsit dicens: Omnis hominis, qui sese student præstare animalibus, » summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant: quomodo pecora: quæ natura prona, ventrique obedientia finxit. Talibus edoctus auctoribus, sibi veterum historias recitantibus, famosissimus Princeps Rogerius laboriosos, & non sine magno discrimine triumphos suos, qualiter videlicet primo Calabriam, deinde vero Siciliam armata manu subiugauerit, posteris, consilio suorum mandare decernens, mihi, vt ad huius operis laborem dictandum accingar, iniunxit. Sed quia præcedente in me beneficio suo, quidquid iniunxit negare nequeo, minus erudito stylo, & eneruі poetria, quasi lacum profundissimum natandi nescius, timidus ingredior: vosque, vestramque aduersum me indignationem plurimum pertimescens, præsertim cum vos limpidissimo fonte grammaticæ artis debriatos, non autem me, talis scientiæ pane ieiunum ad tale opus accingi oportuit. Sed prædictus Princeps vos maioribus vtilitatibus occupatos, interdum, videlicet Ecclesiarum curis cum Martha, interdum vero beatæ contemplationi, cum Maria insudantes cognoscens, vobis, ne à meliori proposito vos reuocet, parcit. Me vero, quasi vacantem, & nulli exercitio deditum, quadam manu pulsationis vigilantiorem reddere satagit. Rogo itaque vos, vt memores scripturæ dicentis: Inuicem onera vestra portate: & sic adimplebitis legem Christi: & quod alibi dicitur: frater fratrem adiuuans ambo consolantur: ad debile carmen meum sustentandum pedem vestri fauoris porrigatis: vt clypeo vestræ auctoritatis munitus incursus detrahentium, & inimico dente aliorum dicta, vel facta rodere tentantium minus pertimescam. Sunt enim quidam, qui cum alicuius scientiæ gradus vtcumque attigerint, & exinde humanæ laudis fauorem adepti fuerint, tumenti supercilio, tanta inuidia superfluunt, vt neminem sibi litteris æquipollentem

tem ex proximo habere velint. Sin autem eos habere contigerit opus alienum, detrahendo mendaci dente appetere non desistunt: alterius laude suam minui timentes. His competenter assignari potest illud scripturæ: qua dicitur. Scientia inflat: sed non subsequitur in eis caritas ædificat. Adsunt alii è contra, quorum scientia, & mores ipsos in tantum nobilitant, vt quantum plus philosophico fonte debriantur, tanto minori extollentia rapiantur: gressum mentis semper in humilitate figentes: aliorum dicta, vel facto nõ remordentes: sed quod minus ornate dictum ab eis audierunt, cum mansuetudine intra se ipsos, non autem in publico, ne forte scandalizentur, corrigunt. Et vt eos apud potentes huius sęculi gratiosos verbis faciant, extollere nituntur: eorũ laudẽ, vel lucrũ, quasi suum æstimãtes. Horum affectuosã beneuolentiã aduersũ me inuitari exposco. Ego vero quęcũq; dictauero vobis corrigẽda, & rotis vestrę sciẽtiæ exornãda reputabo: vt vinea à vobis exarata, cultu vestrę sciẽtię putata vberiores fruct⁹ reddẽs, in maiorẽ laudẽ, & gratiã pueniat Principis.

I. NORMANNIA patria quædam est in partibus Galliæ, quæ quidem non semper Normannia dicta fuit: sed regalis quondam Frãcorum Regum fiscus, cum toto suo, cuius pars erat generali nomine Francia nuncupabatur: vsq; Rholo dux fortissimus pirata à Dacia, vel Noruecia, coadunata sibi plurima fortiũ manu militum, nauali exercitu se pelago credentiũ Frisiã, & quæq; maritima loca, versus occidentẽ deuastans, tandem in portu, quo Sequana fluuius in mare defluẽs intrat, appulsus est: cuius per alueum maxima classe profundiores partes Francię penetrãs, amœnitate locorũ inspecta, præ ceteris, quas pertransierat regiones, hãc amore amplecti, & sibi adoptare fecit. Est enim piscosis fluminibus, & feralibus siluis abundantissima: accipitrum exercitio aptissima: frumenti, & ceterarum segetum fertilis: piscinis vberrima: pecorum nutrix. Quamobrem ex vtraque ripa prosilientes incolas illius regionis imperio subiugare cœperunt.

II. REX autem, qui tunc temporis Frãciæ pręerat Ludouicus, vt credimus secundus, comperiens hostes fores imperii sui inuasisse, primo quidem indignatus commoto exercitu, hostibus occurrendum, & Ducẽ, & eos à finibus arcere instituit. Sed cum hoc nõ sine magno detrimento suorũ, se agere posse cognosceret, varios euẽtus belli pertimescẽs, suorum sanguini parcens, seniorum vsus cõsilio, fœdera pacis, & seruitium, quod ab ipsis sibi offerebatur, accepit: eisq; maximam partem terræ quam peruaserant, in beneficium concessit. Itaq; terra illa cõcessa à pago Pontiniensi, quẽ ab orientali parte sui habet, secus mare Anglicũ, quod ab Aquilonari parte adiacet, vsq; in Britanniã: quę fines eius occidẽtales claudit, ab occidẽ: ali vero, & meridiano cornu, pago Cenomanico terminatur: vsq; in Carnotensẽ, & à Carnotensi clauditur Velcasino, & Beluacẽsi vsq; Pontinũ. Hanc terrã sibi determinatã à Rege Francorũ Rholo dux hereditali feudo suscipiẽs, inter suos, prout conuenire cognoscebat, distribuit: pretiosiora quæq; pro suis vsibus reseruans. Quia vero procinctus terræ paucis perstrinximus, de more quoq; gentis aliqua dicere vule videtur.

III. EST quippe gens astutissima, iniuriarum vltrix, spe alias plus lucrandi, patrios agros vilipendens: quæstus, & dominationis auida: cuiuslibet rei simulatrix: inter largitatem, & auaritiam quoddã medium habens. Principes vero delectatione bonæ famæ largissime, gens adulari sciens: eloquentiis in studiis inseruiens: in tantum, vt etiam ipsos pueros quasi rhetores attendas: quæ quidem nisi iugo iustitiæ prematur, effrenatissima est. Laboris, inediæ, algoris, vbi fortuna expedit, patiens. Venationi, accipitrum exercitio inseruiens. Equorum, ceterorumque militiæ instrumentorum, & vestium luxuria delectatur. Ex nomine itaque suo, terræ nomen indiderunt. North quippe Anglica lingua, aquilonaris plaga dicitur. Et quia ipsi ab aquilone venerant, terram ipsam etiam Normanniam appellarunt. In cuius quidem prouincia ciuitas est, quæ Constantinum dicitur: in cuius territorio villa est, quæ Altauilla nuncupatur: non quidem tantum pro excellentia alicuius montis, in quo sita sit: sed quoniam, vt credimus, aliquo auspicio ad considerationem prænotantis euentum: & prosperos successus eiusdem villæ futurorum heredum, Dei adiutorio, & sua strenuitate gradatim altioris honoris culmen scandentium. Nam nescimus vtrum in præcedentibus partibus, vel certe in postea futuris heredibus, aut etiam in vtrisque diuina prouidentia quod sibi placeret inspiciens, heredes ipsos in tantum prouexit, vt sicut Abrahæ repromissum est, in gentem magnam crescentes, & suum imperium armis dilatantes, multarum gentium sibi colla subdiderint: quod paulatim perstringendo stylo prosequemur.

IV. ERAT miles quidã præclari admodum generis, qui ab antecessoribus suis hereditario iure sibi hãc villã relictam possidens, Tãcredus nomine duxit vxorẽ morib⁹, & genere splendidã mulierẽ: nomine , . Ex qua legali successionẽ annorũ, quinq; filios postea futuros Comites suscepit: Guilielmũ videlicet cognomine Ferrea brachia, Drogonẽ,

Hunifredum, Gaufredum, & Serlonem. Horum matre defuncta, cum ipsa ætas adhuc viridis patri continentiam denegaret, honestus inhonestos coitus abhorrens, secundas nuptias celebrauit: malens vna, & legitima esse contentus, quam fœdo concubinatum amplexu maculari: memor illius Apostolici dicti: vnusquisque accipiat vxorem propter fornicationem deuitandam. Et quod sequitur: Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus. Ducta vero Fransendis vocabatur: generositate, & moribus priore non inferior: quæ legitimis terminis marito septem peperit filios: non minoris pretii, vel dignitatis, à prædictis fratribus futuros: quorum nomina subtitulamus hic. Primus Robertus Guiscardus: postea totius Apuliæ Princeps, & Calabriæ Dux: vir magni consilii, ingenii, largitatis, & audaciæ. Secundus Malgerius. Tertius Guilielmus, Quartus Alueredus, Quintus Humbertus, Sextus Tancredus, Septimus Rogerius minor: postea Siciliç debellator, & Comes. Mater vero accuratissime, & materno affectu filios suos nutriens, tanto amore ipsos, qui non sui, sed mariti sui, ex præcedenti vxore erant, amplectebatur, vt vix discernere posses, nisi ex aliqua causa didicisses, quis filius vel quis non filius esset. Vnde & à marito plus amabatur: & à circummanentibus plurimum adpretiabatur. Infantes verò, vt ætas illis ministrabat, pueriles annos transcendentes, cum iam adolescentiam vnus post alium attigissent, cœperunt militaribus disciplinis adhærere: equorum, & armorum studia frequentare: discentes se ipsos tueri: & hostem impugnare.

V. SED cum viderent vicinis senibus deficientibus, heredes eorum pro hereditate inter se altercari, & sortem, quæ vni cesserat, inter plures diuisam singulis minus sufficere, ne simile quid sibi in posterum eueniret, consilium inter se habere cœperunt: sicque communi consilio prima ætas, prç cçteris adhuc minoribus magis roborata, primo patria digressi, per diuersa loca militariter lucrum quærentes, tandem apud Apuliam Italię prouinciam, Deo se ducente peruenerunt.

VI. AVDIENTES itaq; inter duos famosissimos principes, Capuanum videlicet, & Salernitanum, quibusdam controuersiis insurgentibus, inimicitias efferbuisse, causa militariter aliquid lucrandi, quia viciniorem, via qua veniebant, viam inuenerunt, Capuano sese obtulerunt: vbi aliquantisper commorati, cum multa strenue, remuneratione accepta, peregissent, tenacitate Capuani cognita, illo spreto, ad Gaimarii Salerni Principem transiuerunt: à quo decenter suscepti, propter militarem laudem, quæ iam ipsos per vniuersam Apuliam famosissimos effecerat, & maxime quia ab inimicante sibi Principe, ad se transierant, multis donariis ad fidelitatem eius inflammati diuersis, & crebris incursionibus Capuanos lacessentes, totam prouinciam, ac si pestilens calamitas detonaret, adtriuerunt circumquaque: & Salernitani passim iniurias Principis vlciscentes, indefessi idē facere adiuerunt: in tantumq; rebellantes antea Principi compescuerunt, vt omnia circumquaque se pacata silerent. Longobardorum vero gens inuidiosissima, & semper quemcunque probum suspectum habens, ipsos apud eundem Principem inimico dente mordente, occulto detrahebant: suggerentes quatenus eos à se repelleret: quod ni faceret, facile futurum, vt gens tantæ astutiæ, tantæ strenuitatis, addentes etiam, ex sui cordis malitia, tantæ perfidiæ, vt Principe exheredato, ipsi sua calliditate, hereditate eius potirentur. Vnde & cor principis eisdem artibus imbutum facile in deterius procliue peruertunt. Sed Princeps quamuis prauis consiliis suorum assentiens, quod hortabantur facere moliretur, tamen strenuitatem illorum timens, quod animo occulte agebat, minus in propatulo aperire præsumebat.

VII. MANIACVS autem quidam natione Græcus, à Constantinopolitano Imperatore his, quæ apud Calabriam, vel certe Apuliam erant sui iuris, præfectus, Siciliam, ad vtilitatem debellandi applicare disponens, vndecumq; sibi auxilia conduxit: vnde & ex parte Imperatoris Salernitano Principi, vt amico imperii mandat, quatenus ipsos, per quos inimicos suos debellauisse fama erat, in auxilium sui imperii mittat: promittens etiā multis præmiis remunerādos. Princeps autē nactus occasionē, qua honeste eos à se dimittat vocat: arcessitos, ad quod hæc rogatus erat, hortatur: præmia, quæ pollicebātur, vt eos ad id facilius impellat, verbis enumerans, etiam de suis pollicetur. Porro illi non tam imperio Principis, quam spe eorum, quæ pollicebantur, illecti, apparatis, quæ necessaria erant, ad Maniacum vsq; peruenerunt. De quorum aduentu Maniacus nō minimum gauisus, plurimum eorum auxilio fidens, nauigio aptato, Siciliam numeroso exercitu inuadunt. Primoq; Messanam, quia ripæ applicuit, contiguam oppugnans, deditione fœdus secum inire coegit. Nam quamuis apud Messanam strenuissimi suæ gentis milites essent qui ab vrbe progredientes, in congressu Græcos plurimum collidebant, sed tamen Græcis cedentibus, nostris congrediendi locus patuit. Messanenses, nostrorum strenuitate non-

nondũ experta, primo quidẽ acriter instare cœperunt. At vbi vident se, plus solito vexari, quasi nouæ gentis militiam abhorrentes, terga præbuerunt nostris: vsq; in proximum vrbis, extremos quosque cædentibus. Maniacus nostrorum causa nactus vrbem, in pretio eos habere cœpit: donisque, & promissionibus corrigere ad militiam. Inde ergo profundiores partes Siciliæ attentando, & omnia subiugando progredientes, Syracusam vsque peruenerunt. Arcadius quidam, qui vrbi principabatur, nostris infestus, multas strages dabat: quo Guilielmus Tancredi filius, qui Ferreabrachia nuncupatur, plurimum indignatus, impetu facto, super eum irruit: fortiterque congrediens hastili robore deiectũ interfecit: vnde & maxima laudis admiratione deinceps apud Græcos & apud Siculos fuit. Siculi itaque vsq; ad sexaginta millia congregati Maniaco: & suis, in partibus Trainæ vrbis bellum offerre tentant. Porro Guilielmus filius Trancredi laude militiæ ferox, armis strenuus, Græcos ad certamen præueniens, certamine inito, cũ suæ gentis tantum militibus cum hoste congreditur: antequam Græci ad locum certaminis perueniant. Fortiter agendo plures strauit: reliquos fugat: victor efficitur. Græci ad locum, quo certatum fuerat, peruenientes, nostris hostes insequentibus, spolia diripiunt: inter se diuidũt nulla portione nostris, qui ab hoste excusserant, reseruata.

IIX. Qvod cum nostri, à persequendo hostes redeuntes, cognouissent, iniuriam rati, per Arduinum quendam Italum, qui ex nostris erat, quia Græci sermonis peritiam habebat, Maniacum vtique improuise, an ex deliberatione industriæ spolia diuiserit, ad rationem ponunt. Porro ille indignatus, quasi potestati suæ contradicere præsumpserint, cum liceat de eisdem spoliis sibi, pro libito suo agere, per spatia castrorum fustibus cædendo, ad ignominiam gentis nostræ contumeliis affici præcepit. Arduinus rediens cũ talia nuntiat, nostri graue ferentes, in Græcos insurgere deliberant. Sed Arduinus vix eos compescens, vtilius consilium dedit: scilicet vt ira dissimulata ipse cultioribus vestibus in præsentiam Maniaci procedat: donec illis minus suspicantibus, ipse à notario Maniaci, cuius amicitia fruebatur, chirographum, quo liberius transeant Pharum, quouis astu accipiant. Quod cum sic machinatur, Maniacus his, quæ agebantur ignarus, beniuolentiam militis laudare, munera promittere, subsannando tamen cum suis ridere. Vt autem chartulam à notario, quasi aliquod negotium versus Calabriam habens, Arduinus accepit, nostri clam, de nocte Messanam vsque progressi, Pharum impune transeunt: sicque versus Apuliam tendentes, Calabriam, & quæcunque Græcorum iuris esse sciebant, vastant percurrentes. Sicq; faciendo vsq; in Apuliam peruenerunt: sed dolositatem Gaimarii principis cognoscentes, ad ipsum minime transierunt: verum prouinciam inuastando sibi eam subiugandi consilium accipiunt.

IX. Sed cum sine castro, quo se tuerentur, patriæ illius incolæ essent, castrum, quod Melfa dicitur, construxerunt: vbi cum quingenti tantum milites essent, Græci, qui terræ illi principabantur, maxima multitudine ex Calabria, & Apulia sibi coadunata, vsque ad sexaginta millia armatorum, vt eos à finibus suis propellerent, versus illos ire cœperunt: legatoque præmisso mandant, vt quod maluerint eligant: aut certamen in crastino secum habere, aut pace sibi indulta, incolumes à peruasis finibus recedere. Legatus vero, qui ad hæc missus fuerat, cum pulcherrimo equo insideret, quidam Normannus Hugo, cognomento Tudextifem, equum manu attrectare cœpit. Vt autem mirabile aliquid de se, sociisque suis, vnde terrerentur, Græcis mandaretur, nudo pugno equum in ceruice percutiens vno ictu, quasi mortuum deiecit. Reliqui vero Normanni prosilientes Græcum, qui cum equo deiectus fuerat, & solo timore læsus, quasi exanimis humi iacebat, erigunt: equum autem vsque ad quoddam præcipitium pertrahentes deiiciunt. Porro Græcus, cum vix consolatione Normannorum ad mentem rediisset, meliori equo ab eis accepto, certamen paratum sociis refert. Sed cum quod acciderat, principibus populi sui tantũ retulisset, illi admiratione, & metu percussi, verbum inter se comprimebant: ne si forte in propatulo diceretur, exercitus territus refugeret. Mane itaque facto, summo diluculo à Normannis occurritur fortiterque congredientes acerrime vtrimque pugnatur. Intererant huic certamini de filiis Tancredi Guilielmus Ferreabrachia, & Comes Dragon: nec dum quisquam fratrum eos subsecutus fuerat. Isti vero, vt fortissimi milites socios animantes, sed & ipsimet fortiter agentes, multis ex hostibus prostratis, tandem in fugam reliquos dederunt: quos insequentes, & posteriores quosque cædentes victoriam obtinuerunt: multis hostibus in flumine, quod Oliuetum dicitur, dum transnatare cupiunt, submersis.

X. Victi, nec dum autem defatigati, sed se ipsos inuicem animantes, multo ampliori exercitu congregato, duce Annone, qui ad hoc ab Imperatore Constantinopolitano

missus fuerat, iterum bellum parant. Quibus Normanni bello non segnes, sub Montepiloso occurrentes, fortiter congressi, ostendentes se bellum nolle refugere, sed potius quasi ex delectatione appetere, in congressu Græcis contra ipsos fortiter agentibus, cum iam Normanni fatigari præ nimia cæde cœpissent, Guilielmus quartanæ febris typo laborabat: & præ nimia infirmitate, qua premebatur, certamini interesse non poterat: sed procul iacens exitum rei expectabat: cum videret iam suos minus fortiter agere, & pæne deficere indignatione, & ira, infirmitatis, qua premebatur oblitus, arma corripiens se se, quasi leo furibundus hostibus medium dedit: suosque verbis exhortatoriis recreans, fortiter agendo hostes in fugam vertit: duce Annon, duce exercitus, qui caudatus erat, quasi boue interfecto. Viribus itaque suis diffidentes, & fortunæ minus credentes, castra sua munientes, vltra decertare cum Normannis, nisi muris interpositis, non præsumebant: sed neq; ipsi muri contra Normannos tueri poterant. Nam crebris incursionibus eos lacessentes vineta, & olivueta eorum extirpabant: armenta, & pecora, & cetera, quę ad vsum necessaria sunt, nihil extra castra relinquentes, diripiebant. Sed & ipsa castra, ipsis intra reclusis, exercitu vallantes oppugnabant: machinamentisq;, quibus doctissimi artifices erant, ad id officij agendum, necessariis aptatis, muros, & turres crebris ictibus impingēdo, funditus diruebāt. Ruptis muris, aditis patentib' irrumpentes, omnia sibi diripiebant: vnde & reliqua circūquaq; castra, id sibi inuicē cernētes, vltro se se eorū ditioni subdebāt.

XI. Ivniores vero fratres, quos ætas adhuc domi immorari cogebat, præcedentes seniores fratres apud Apuliam fortiter agendo, altioris culmen honoris, & dominationis ascendisse, fama referente cognoscentes, quam cito ætas permisit, ipsi quoque subsecuti, duobus tantum in patria relictis, ne hereditas, vel competēs stirpe alienaretur. Abeuntes vero remanentibus, vt remanerent, vix persuaserunt: sed in hoc potius prævaluerunt: quod heredibus eorum, si se sequerentur, de his, quę adquisituri erant, se se benefacturos polliciti sunt. Sed perlongum est huic operi, per singula perstringendo inserere qualiter apud Apuliam egerunt. Hoc tantū summatim non solū nos, sed etiā res ipsa testatur, quod omnem patriam armis domantes sibi subiugauerunt. Subsequente enim se suorum, & parentum, & compatriotarum, sed & reliquarum circum adiacentium regionum spe quæstus, maxima multitudine, ipsi impigri largitores, quasi fratres suscipientes equis, armis, & vestibus, ac diuersis muneribus ditabant. Quibusdam etiam terrarum loca largissime impertiebantur: omnibus diuitiis huius mundi, auxilia fortium militum præponentes. Quamobrem nihil incepti in cassum illis præteribat. Vnde & illud Euāgelicum illis prouenit: vbi dicitur: Date: & dabitur vobis. Quanto enim ampliora largiebantur, tanto maiora lucrabantur.

XII. Igitvr seniore fratre Guilielmo videlicet Comite infirmitate præueniente, defuncto, magnus dolor omnes Normannos inuasit. Quippe qui tanti consilii virum, tam armis strenuum, tam sibi munificum, affabilem, morigeratum vlterius se habere diffidebant. Sed exequiis, ex more accuratissime, & cum maximo planctu, nō immerito celebratis, secundus frater Drogo totius Apuliæ dominatū suscepit: vir quidem, vt succincte dicamus, per cuncta laudabilis. Hic fratrem suum Hunifredum Abagelardo Comitem, apud castrum, quod Lauel dicitur, virum prudentissimum, consilio Apuleiensium, & Normannorum ordinauit: Robertum vero Guiscardum in Calabria posuit: firmans ei Castrum in valle Cratensi: loco, qui Scribla dicitur: ad debellandum Consentinos: & eos, qui adhuc in Calabria erant rebelles.

XIII. Longobardi igitur Apuleienses, genus semper perfidissimum, traditione per vniuersam Apuliam silenter ordinata, vt omnes Normanni vna die occiderentur, determinato die, cum Comes Drogo apud Castrum Montis olei, quod corrupte ab incolis Montolium dicitur, moraretur, summo diluculo, ad Ecclesiam, vt sibi mos erat, properās, eum iam Ecclesiam intraret, quidam Risus nomine, eius Comitis compater, & sacramētis fœderatus, post ianuam latens, fœdere rupto, ferro eum suscepit: qui cum pluribus suorum, paucis aufugientibus, occisus est. Sed per diuersa Apuliæ loca plures hac traditione occubuerunt. Porro Hunifredus Abagelardo nece fratris turbatus, honorem sibi vindicans castra, quæ frater possederat, insiluit: Normannosque, qui periculum traditionis euaserant, sibi alligans, in vindictam fraternæ necis insurgit: multoque tempore castrum, quo frater suus occisus fuerat, oppugnās, tādem deuicit: fratrisq; interemptorem, cum sibi assentientibus, diuersis cruciatibus afficiens, eorum sanguine iram, & dolorem cordis sui aliquantulum extinxit.

XIV. Apvlienses vero nec dum traditionibus exhausti, per occultos legatos IX. Leonem Apostolicum, vt in Apuliam cum exercitu veniat, inuitant: dicentes Apuli-

Apuliam sibi iure competere: & prædecessorum suorum temporibus iuris Ecclesiæ Romanæ fuisse. Se illi auxilium laturos: Normannos imbelles, viribus enerues, numero paucos. Ille, vt assolet, quamuis prudentissimus esset, ambitione captus. Alamanorum exercitu, ab imperatore sibi in adiutorio recepto, confidens in auxilio Longobardorum Apuliam intrat. Comes vero honestius ducens cum honore vitam finire, quam cum dedecore vita comite, suscepto honore priuari, commoto exercitu, audacter hostibus occurrit: ordinataq; acie suorum certamen iniens, cum primo congressu fortiter, vt solitus erat, agere cœpisset, Lõgobardi territi fuga se ipsos tueri nituntur: Alamanis in prœlio relictis. Qui cum fortiter dimicarent, nullum refugium, nisi in armis habentes, Normannis vincentibus, pene omnes occubuerunt. Apostolicus fuga vitę asylum expetens, intra vrbem prouinciæ Capitinatæ, quæ Cimitata dicitur, se se profugus recepit. Quem hostes insequentes armato milite obsident: aggeres portant: machinamenta ad vrbem capiendam parant: incolas minis terrent: vt Apostolicum reddant. Illi vero semper perfidissimi, nulla pactione ad vtilitatem Apostolici, nisi vt se ipsos tuerentur, adquisita, eum per portas eiciunt: quem hostes suscipientes, ob reuerentiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cum magna deuotione, eius prouoluuntur pedibus: veniam, & benedictionem eius postulantes. Sed & vsq; ad loca, quo exercitus castra, & tentoria fixerat, cum omni humilitate illi seruire executi sunt. Quorum legitimam beneuolentiam vir Apostolicus gratanter suscipiens, de offensis indulgentiam, & benedictionem contulit: & omnem terram, quam peruaserant, & quam vlterius versus Calabriam, & Siciliam lucrari possent, de S. Petro, hereditali feudo sibi, & heredibus suis possidendam concessit: circa annos M.LII.

XV. APOSTOLICVM itaq; Romam regredientem Comes Hunifredus quousq; sibi placuit, cum honore conduxit. Vbi vero licentiam redeundi concessit, in Apuliam reuersus omnem terram placidam, & sibi obedientem inuenit, quam longo tempore in pace rexit: vt vix in aliquo loco suæ dominationis latro, vel qui suis imperiis contradicere auderet, posset inueniri. Duos itaq; fratres suos comites fecit: Malgerium Capitinatæ: Guilielmum vero in Principatu. Sed Malgerius moriens cum omnem Comitatum suum Guilielmo fratri suo reliquisset, Guilielmus Gaufredum fratrem suum diligens sibi concessit.

XVI. ROBERTVS vero Guiscardus cum apud Scriblam moraretur, Calabros fortiter impugnans, cum videret suos, propter infirmitatem loci, & aeris diuersitatem languescere, saniorem locum expetens, non quidem hostes deuitando, vt timidus retrorsum vadens, longius recessit: sed potius quasi in hostem hians, in viciniorem se conferens, castrum, quod S. Marci dicitur, firmauit. Sed cum firmato castro, quid motus introduceret, non inueniret, abstraxerant enim circum manentes ad proxima castra quæque habebant, ne ab ipsis diriperentur, quodam vespere dapifer, qui omni domui suæ præerat quæsitus ab ipso, q d in crastinũ comesturi erãt ipse, vel milites sui: dicẽs se neq; victũ, neq; pretium ad emendum habere. Quod si pretium haberet, nusquã, vbi cum pace aditi posset, inueniri posse. Guiscardus vsque ad sexaginta, quos Sclauos appellant, totius Calabriæ gnaros secum habens, quos quasi fratres fidelissimos sibi beneficiis, & muneribus missis effecerat, sciscitatus est ab eis, vtrum locum adibilem scirent: quo præda posset capi. Quibus respondentibus se vltra montes, via præruptissima, in profundissimis vallibus, per maximam scire: sed sine magno discrimine extrahi non posse, Robertus tale fertur dedisse respõsum. Eia tutissimi vitæ meę fautores, ita ne patiemini Guiscardum, sed & ne vos fame affici? Causa victus adquirendi, dubia fortuna, vsq; in periculo vitæ temptanda est. Nam & temptantes sæpe triumphaliter euasisse audiuimus: neminem vero, qui fame interierit, laudari. Ite inquit nocturni prædones: ebrietas Calabros minus vigiles esse permittit. Nam & hunc diem celebrem habentes, ex more cõuiuiis, & potationibus studuerint. Præite: subsequar militibus armatis. Sicque lecto parato, cum iam collocatus esset, de nocte, nullo sciente consurgens vili veste, & scarpis, quibus pro calciariis vtuntur, ad similitudinem abeuntium sese aptans, illis medius adiungitur. Sicque per totam noctem ignotus comes illis factus, nulli eorum verbum effecit. Nam neq; excreare volebat, ne forte ita quis esset deprehenderetur. Quia enim eiusdem gentis erant, non ex toto se se credebat illis. Porro vbi ad locum prædæ ventum est, quidquid ibi inuenerunt ante se colligentes, ipse crebris saltibus, & vibrante hastili, vt reditum accelerent, socios hortabatur. Sed antequam illucesceret, ii quibus damnum illatum fuerat, sua ablata perpendentes, cum ducerent, militibus vt prædam excutiant, prosecuntur. At Guiscardus insequentes approperare videns, & socios, ne præda priuari patiantur, se se inuicem audacter cohortari audiens, vt audaciores redderet, iam quis esset, aperuit. Guiscardus inquit ad-

sum particeps laboris vestri. Sine me nil periculi patiemini. Forti animo estote: & insurgamus hostibus. Nam Deo fortunam prosperante, facile præualebimus. Hæc dixit: & hostibus cum maximo furore occurrens, dum certat, multos perimit: plures capit: reliquos fugat: victor efficitur. Sicq; triumphalibus spoliis acceptis, de peditibus suis equites fecit: deniq; iã securus, captiuos secũ deducens, præcedit: paucis, qui prædam post se minent, relictis. Milites vero sui, cum iam lux esset orta, eos armatos versus castrũ aduenire cognoscerẽt: hostes suspicati, dominum suũ vbi esset, nescientes, per totum castrum clamore requirunt. Non inuenientes turbantur: audacter tamen castro prosilientes illis, quos hostes suspicabantur, occurrere accelerant. Porro Guiscardus equum in quo sedebat, calcariis vrguens, alta voce Guiscardum ingeminando, occurrit: sicq; agnitus ab illis, de præsentia sua, & de felicitate fortunæ omnes hilares reddit. Redarguitur tamen plurimum ab ipsis, quod talia præsumpserit: & ne vlterius præsumat, admonetur: ne fortuna quæ nunc arrisit, post modum si temptetur, in peius cedat. Sic castrum præda, & redemptione captiuorum ditans, Calabros crebris incursionibus plurimum lacessiuit.

XVII. QVALITER vero Petrum de Turra, qui apud Bisinianum morabatur, acceperit, silentio prætermittendum non est. Erat quippe idem Petrus ditissimus ciuis Bisinianẽsis: sed & consilio, & virtute ceteris pollens, omnibus principabatur. Soliti autem erant multotiens conuenire hic, & Rober. Guiscardus: quasi ad placitum, de pluribus controuersiis, quæ inter suos eueniebant. Porro Guiscardus cum sciret eũ maxima pecunia abundare, & præ ceteris castro dominari, cœpit animo tractare, qualiter per eũ & castro potiri posset: & pecuniam, quam possidebat abstraheret. Quod secum diu reuoluens, tandẽ cõsilio cum suis habito, quadam die, nullo fœdere interposito: extra castrũ Bisinianense, in campo, in quo colloqui consueuerant, cum venissent, Guiscardus videns maximam multitudinẽ cum Petro venisse, nuntio præmisso mandat: se illi multitudini intermisceri nolle: ne forte inter ipsos, tumultus ex aliqua re fieret: sed lõgius promotis vtriusq; partis sociis, ipsi duo in mediũ collocuturi conuenirent. Prædixerat tamen suis, quid facere disponebat: & cum necesse foret, sibi citius auxiliaturi occurrerent. Assentiente itaq; Petro his, quæ a Guiscardo mandata sunt, sibi minus prospiciens, sociis à longe dimissis, ipse medio loco Guiscardo obuianti accelerat. Confidentes ergo, & diu sibi ad inuicem loquentes, cum iam discessuri assurgerent, Guiscardus enormitate, & mole corporis illius inspecta, viribus suis minus diffidens, erat enim in omnibus præsumptuosissimus, & magnarum rerum audacissimus attentator, Petrum medium corripiens, collo suppositum versus suos asportare cœpit. Accurrentibus itaq; vtriusq; sociis, Bisinianensibus, vt Petrum eruerent, Normannis vero, vt dominum suum iuuarent, Guiscardus Petrum eneruiter reluctantem interdum portando, interdum volutando, interdum trahendo vsque ad suos perduxit. Calabrenses vero de Petro iam desperantes, & pro ipso cum Normannis minime certare prænitentes, fugiendo se se in castrum Bisinianense receperunt. Normanni vero gaudentes quasi de triumpho, vsque ad castrum S. Marci Petrum secum adducunt: vbi aliquandiu in captione detentus, pecuniam mirabilem persoluens, se ipsum à captione liberauit: sed ciuibus non assentientibus, castrum minime reddere potuit. Tali calliditate, & huic similibus Calabrenses de Guiscardo cõpertis, genus formidolosissimum, omnes ante eum tremebant: quippe cui neminem assimilari posse armis, & ingenio, sed neque viribus dicebant.

XIIX. TANTA itaq; pecunia Guiscardus accepta suos abundanter remunerando, in sui fidelitate roborat: Calabrensesque infestiores reddit: quotidiano impetu lacessens Bisinianenses, & Consentinos, Martutianenses, & his adiacentem prouinciam secum fœdus inire coegit: tali videlicet pacto, vt castra sua retinentes, seruitium tantummodo, & tributum persoluerent: & hoc sacramentis, & obsidibus spoponderunt. Hunifredus igitur Comes Apuliam gloriosissime, & laudabili pace gubernans, infirmitate præuentus, quod dolor est dicere, mortuus est: quod Guiscardus, qui tunc temporis, apud S. Marcum morabatur, audiens, versus Apuliam magno cum dolore animi accelerat: susceptusque à patriæ primatibus, omnium dominus, & Comes in loco fratris efficitur: ordinatisq; rebus suis, & tota Apulia sibi in pace conciliata, quod primum animo cõceperat, minime obliuisci potuit: sed iam ampliori imperio dilatatus, & maioribus viribus, militum videlicet copia auctus, ad quod cœperat peragendum, iterũ intendit. Exercitu itaq; cõmoto, & his, quę ad expeditionẽ necessaria erant, versus partes Calabrię aciẽ dirigit: pertrãsiensq; Cõsentinos fines, & Marturianẽses, iuxta calidas aquas, super flumine, quod Nocato dicitur, biduo permansit: vt exercitũ itineris asperitate fatigatũ recrearet: & terrã certius exploraret. Indeq; pertransiens vsq; ad castrum, quod Scyllatium dicitur, iuxta litus maris iter inten-

intendens, Rhegium vsque peruenit: vbi triduo situ loci inspecto, cum videret se ciues vrbis, nec minis, nec blandimentis flectere posse, quibusdam negotiis versus Apuliam se reuocantibus reditum parat. Decedenti Leucastrum, & Maia, & Canalda pacem facientes sese dediderunt.

XIX. ROGERIVS vero minor frater, quem adhuc domi iuuenilis ætas, & amor parentum detinuerat, subsecutus in Apuliam venit: de cuius aduentu Guiscardus non minimum gauisus, honore, quo decebat, eum suscepit. Erat enim iuuenis pulcherrimus, proceræ staturæ, eleganti corpore, lingua facundissimus, consilio callidus, in ordinatione agendarum rerum prouidus, omnibus iocundus, & affabilis, viribus fortis, militia ferox: quibus artibus, breui tempore omnem gratiam meruit. Quia vero factiosus erat, & laudis, vt in tali ætate assolet, appetens, factiosos quosque sibi alligans, quæq; habere poterat, libenter, & largissime illis impertiebatur. Porro Guiscardus fratris constantiam, & militarem audaciam certius experiri volens, cum sexaginta tantum militibus plurima millia hostium debellaturus, in Calabriam dirigit: qui audacter pergens, in altiori cacumine montium Vibonensium castrametatus tentoria fixit: vt longe, lateque visus, incolas circumquaq; facilius deterreret. Quod cum compertum fuisset per omnes ciuitates, & castra illius prouinciæ, & totius vallis Salinarum, territi omnes, legatos, qui pacem postulēt, dirigunt: munera plurima dantes fortissima castra eneruiter reddunt: in seruitutem iuramentis, & obsidibus fœderantur.

XX. SIC terra ad suam, & fratris fidelitatem pro libito ordinata, plurimum pecuniæ, quam acceperat, in Apuliam fratri per legatos misit: euentus suos, qualiter egerit, mandās. Ipse vero castrum, quod Incifola dicitur, studiosissime turribus, & propugnaculis firmās, armatis militibus muniuit: omnibus, quæ ad victum necessaria erant, sufficienter introductis. Guiscardus vero pecunia, quæ sibi à fratre directa est, accepta, & strenuitate eius agnita plurimum gauisus est: eiusque colloquium desiderans, vt ad se venire acceleret, mandat. Ille sex tantummodo milites secum ducens, reliquis ad tuendum castrum, quod fecerat, & prouinciam premendam, ne fraudes præsumerent, relictis, in Apuliam, ad fratrem venit: a quo cum decenter fuisset susceptus, euentus suos alternatim conferentes, mutua collocutione locuti sunt.

XXI. SICQVE cum moratus est, donec communi consilio paratis his, quæ ad expeditionem necessaria erant, maxima manu equitum, & peditum iuga montium Calabriæ transcendentes, versus Rhegiū incedunt. At cū in vallem Salinarū ventū est, Guiscardus audiens Rhegienses omnia circumquaq;, quę ad victum necessaria erant, secum infra vrbem clausisse, & nihil relictum, quod exercitui contiguum foret, prouidens ne obsidenda vrbe famis angustia exercitum propelleret, Rogerium fratrem, cum trecētis militibus, versus castrum, quod Geracium dicitur, in prædam dirigit: summopere admonens, vt quidquid ad victus necessaria rapere posset, apud Rhegium exercitui deferat: ipse recto itinere gradiens, vrbem obsidere accelerat.

XXII. ROGERIVS vero studens ad gratiā fratris, & totius exercitus, quod sibi iniunctū erat, peragere, altissimos colles, cum profundissimis vallibus perlustrans, vt fidelis, & studiosa spe onustissimus ad exercitum, cum maxima præda rediit: iamq; pæne deficientes omnes abundantia recreauit. Guiscardus vero videns se versus ciuitatem minus proficere, & exercitum hiemis asperitate turbari, obsessionem soluens, discessionisq; dans licentiam, ipse apud Maiam hiemandi gratia, cum paucis secessit.

XXIII. ROGERIVS itaque cum, quod militibus suis largiretur, minus abundaret, & ipsi sibi in exigendo importuniores essent, à fratre expetit. Ille vero prauorum cōsilio versus, cum ceteris largus esset, illi strictior quam oportebat, esse cœpit. Videbat deniq; propter strenuitatem, quam habebat, militiam iuuenum totius Apuliæ ei potius, quā sibi adhærere: vnde, & ne contra se insolesceret, metuebat: & vt paucis contentus secum moraretur, penuria cogere volebat. Porro ille, vt magni animi erat, sciens se à fratre recedens, in Apuliam iuit.

XXIV. QVOD audiens frater suus Guilielmus Comes videlicet totius Principatus legatos mittit: vt ad se veniat inuitat: quæ habet simul accipiat: nihil se excepta vxore, & liberis, ab illo proprium habere velle repromittens. Veniens itaq; honore, quo decebat, susceptus est: aliquandiuque cum ipso moratur. Tādem castrum, quod Scalea dicitur, ab ipso accepit: per quod multas incursiones versus Guiscardum faciens, circumquaque lacessiuit. Quod cum Guiscardo relatum fuisset, exercitu moto dictum castrum obsessum vadit. Guiscardus quidem olieta, & vineta vrbi contigua deuastabat. Guilielmus autem milites eius crebris congressibus, & hastili robore militariter deiiciens, numero minue-

bat. Ille vero cernens se versus vrbem minus proficere, & numerum suorum diatim magis, ac magis minui, ne maiori damno grauaretur consilio habito à loco recessit.

XXV. Non multo post per internuntios pace, ad tempus, inter ipsos facta, inuitatus à fratre Rogerius cum quadraginta militibus fidis sibi seruitum vadit: vbi quidem plurimum penuriarum passus est: sed latrocinio armigerorum suorum in multis sustentabatur: quod quidem ad eius ignominiam non dicimus: sed ipso ita præcipiente, adhuc viliora, & reprehensibiliora de ipso scripturi sumus: vt pluribus patescat, quam laboriose, & cum quanta angustia, à profunda paupertate, ad summum culmen diuitiarum, vel honoris attigerit. Habebat siquidem armigerum quendam Blettiua nomine coram, quo nil tuebatur, ad quod furãdum intendebat. Hic ipse penuriosus adhuc iuuenis, post modum ditissimus futurus Comes, cũesset cupiens quosdam equos, quos apud Melfam in eiusdem domo viderat, ad hæc persuasit, vt secum vadens, nocturno furto abstractos abduceret.

XXVI. Cvrricvlo itaque mensium duorum fratris seruitium studiose peragens, cum ab ipso, nil inter se, & omnes suos, causa remunerationis, vno tantum equo excepto, accepisset, quamuis non legerat, tamen quasi naturaliter sciens illud Sallustianum prouerbium: frustra niti, & ad extremum nil, nisi odium fatigando quærere, iam demum extrema dementia est: & quod bene seruienti fortuna necessaria est, sibi vero eam minus fauere, cum fratre plurimum verbis altercatus, fœdere quod inter se, ad tempus habebant, reddito, Scaleam reuersus est: statimq; in eodem vespere, apud castrum, quod Narencium dicitur, milites suos super Guiscardum prædatum mittẽs, prouinciam spoliauit. At dum illos, quos prędari miserat, apud Scaleam pręstolatur, Beruerquidam a Melfa veniens nuntiat Melficanos negotiatores à Melfa versus Melfam, haud procul à castro trãsire. Quo audito non minimum gauisus, equum insiliens Gisenualdum, & Carbonariam cum octo tantum militibus mercatoribus occurrit: captosq; Scaleam deduxit: omniaq; quę secum habebant diripiens, ipsos etiam redimere fecit. Hac pecunia roboratus largus distributor centũ sibi milites allegauit: quibus totam Apuliam crebris, & diuersis incursionibus lacerans, Guiscardum in tantum sollicitum reddebat, vt adquirendæ Calabriæ oblitus, iam quod adquisierat pæne amitteret.

XXVII. Anno mlix. clades permaxima, & flagellum iræ Dei, vt credimus, peccatis exigentibus diuinitus immissum totam Calabrię prouinciam curriculo trium mensium, Martii videlicet, Aprilis, & Maii in tantum attriuit, vt trino morbo mortem sibi imminere cernentes, cum vnum ad vitæ periculum sufficere posset, vix ad quodvis horum, nedum tria simul furiosissime detonantia pericula se euadere posse existimarent. Nam vna ex parte gladius à Normannis, vix alicui parcens desæuiebat. Ex alia vero fames viribus exhaustis per languida æstuabat. Tertia vero pruina mortalitatis horribiliter defluẽs, vix intactum percutiens, vt in arenti arundineto laxis habenis furens incendium percurrebat. Pecunias habentes, quid emerent non habentes, atque ipsos liberos ex ingenuitate procreatos vili pretio in seruitium venundantes, dum vbi illud ad victus vtilitatem expenderetur, non inueniebant, ad augmentũ doloris sui, amissionem in cassa venditione liberorum, quasi quarta calamitate cruciabantur. Vescentibus carnibus, absque pane comestio, quibusdam vinum non habentibus, vbi aquæ potu condiebatur dysenteriem faciens, multos deiiciebat: quosdam autem spleneticos faciebat. Vbi vero vino fortiori intemperate superfundebatur calor naturalis, eiusdem perniciem lueri cor, quod panis non confirmabat: internis quadam æstuatione concedens debilitari cogebat. Quadragesimæ sanctam obseruantiam, à sanctis, & religiosis patribus catholice contraditam angustia dissoluit in tantũ, vt nõ solum lactis, vel casei, verum etiã carnis comestione, reliquis temporibus concessæ, etiam ab ipsis, qui alicuius honestatis antea videbantur, violaretur. Sic herbarum virentia olera, quibus pulmentaria fieri solent, terræ sterilitas subtraxerat. Vbi vero inueniebantur, quadam pruina vitiati aëris decocta post obesse, quam prodesse degustata videbantur. Fluuialibus carectis, & quarundam arborum corticibus, cum castaneis, & quercinis, siue ilicinis nucibus, quas glãdes dicimus, porcis subtractis, & mola, post exsiccationem tritis, panes facere, modico milii admixto tentabant. Crudæ radices cum solo sale degustatæ ventris tumorem, cum pallore vultus excitantes vitalia intercludebant. Matres pietate astu ab ipso librorum ore cibum rapere potius, quam administrare, impudenti violentia satagebant. Sic trino flagello vsque ad nouas fruges attriti sunt: sed nouis frugibus superuenientibus fames quidem propulsa est: gladius vero mortalitatis, acutior factus est. Nam corpora famis penuria vacuata, & cibo insueta, quanto abundantiori cibo, contra vsum intemperanter reficiebantur, tanto citius periclitabantur.

XXIIX. Ca-

XXIIX. Calabrenses deniq; genus perfidissimum, cum viderent fratribus inter se dissidentibus, se se à nemine suscitari, cœperunt iugum Normannorum à se excutere, & seruitium, quod iurauerant, vel tributum minime persoluere: vnde & simulatione fidelitatis traditione composita, castrum Leucastrense accipientes, sexaginta Normannos qui ad tuendum ibi castrum relicti erant, vna die peremerunt.

XXIX. Qvod cum Guiscardo nuntiatum fuisset, videns se versus in Calabriam perdere, & Apuliam totam turbari, fratrem per legatos accersiens, pacem cum eo fecit: concedens ei medietatem Calabriæ à iugo montis Intefoli, montis Scyllatii: quod acquisitum erat: vel vsq; Rhegium essent acquisituri.

XXX. Post hęc Rob. Guiscardus vxorem habens suæ gentis honestam: & præclari generis Alberadam nomine, ex qua habebat filium nomine Marcum, quem alio nomine dicebant BOAMVNDVM, consanguinitate adnumerata, Canonicis sanctionibus contrarius esse nolens, coniugium soluit: filiamq; Gaimari Salernitani Principis Sigelgaytam nomine sibi in matrimonium copulauit.

XXXI. Anno ab incarnatione Domini MLIIX. hanc apud Salernum desponsatam, antequam conuenirent, Rogerio fratri procurandam committens, ipse vt Gisulphum fratrem suum Comitem Principatus in hereditate illius firmauerat, quibus ipsi plurimũ infestus erat, dirutum vadit: inde Melfam regressus, sollemnes nuptias celebrauit.

XXXII. Qvibvs expletis, Rogerius Guilielmo fratri, cum gratiarum actione Scaleam reddens, rogatus à Guiscardo in Calabriam venit: Castrumq; Melitense à fratre sibi hereditaliter deliberatum habens, rebelles Calabros circumquaque impugnare cœpit. Quadam vero die cum Oppidum castrum obsideret, Episcopus Cassinianensis, & Giracii Pratiopus, quem nos præpositum dicimus, maximo exercitu concitato, castrum, quod S. Martini dicitur, in valle Salinarum oppugnatum vadunt anno Dominicæ incarnationis MLIX. Quod cum rogerio nuntiatum fuisset, ab obsesso recedẽs, citato cursu, vbi eos esse audiuit, aduolat. Impetu facto, indeque quasi circumcingens, vix vnum euadere permisit: de quorum spoliis, & equis, & armis omnes suos abundantes fecit. Quam ob rem Calabria, & si non ex toto obediens, tamen à vicinitate eius tremula, minus cum prior irritare præsumebat.

XXXIII. Rob. igitur Guiscardus rogatus à fratre suo Capitinatæ Comite Gaufredo vt contra sibi reluctantes auxilium laturus in terra, quæ Gitium dicitur, quam vt suos fines dilataret, debellare cœperat, veniret, in fratris sui Rogerii strenuitate plurimum fidens, vt ad se, secum illuc iturus, quam citissime veniat, inuitat. Ille autem inuitatione suscepta, & necessitate fratris sui cognita, quamuis suis vtilitatibus disponendis occupatus esset, tamen quia sibi semper mos fuit, amicorum vtilitatibus, vti suis subuenire, accuratissime versus fratris auxilium subuenire accelerat: sicq; exercitu commoto, vtriq; in auxilium fratris aciem dirigentes, Guillamatum castrum oppugnantes capiunt: Galterio, qui castro principabatur, in Apuliam captiuũ ducentes, oculos effodiunt: ne si oculos habens captione quandoq; liberaretur, fratri iterum molestus fieret. Hic sororẽ quandam habebat, quæ cũ ipso in captione abducta est: quæ etiam tãtę pulchritudinis esse testatur, vt si aliquando ad mare balneatum venisset, vel causa experiẽtię crura in aliquo piscoso flumine deponeret, pisces albedine eius delectati adnatabãt: vt etiam manu capi possent.

XXXIV. Tvnc Comes Gaufredus Guillamatum castrum adiutorio fratris adeptus, totam Teacinam prouinciam debellare fortiter cœpit. Robertus vero Guiscardus cum Rogerio fratre in Calabriam secessit: vbi ad vtilitatem suam, & fratris plurima disponẽs, & vsq; Rhegium prædatum vadens, Rogerio in Calabria remanente, ipse in Apuliam hiematurus regressus est.

XXXV. Hieme vero transacta, magno desiderio Rhegium adipiscendi ardens, cõmeatu, & reliquis, quæ necessaria erant, magno studio præparatis, plurimoq; exercitu anno Domini incarnationis MLX. congregato, Calabriam venit: fratremq; secum accipiens tempore, quo messes colligi incipiebant: Rhegium præoccupans obsedit. Porro illis, quasi pro vita tuenda se se fortiter defendentibus, vtriq; fratres certatim suos cohortantes, ad oppugnationem castri excitant: vnde cum hostes interdum prosiliunt, multa militariter ab ipsis perpetrata sunt. Nam Rogerius ne, alios ad militiam arrigens, ipse refugere diceretur, in omni congressu se se sociis præponens, quendam fortissimum, & enormi corpore virum, exercitui Normannorum multis contumeliis exprobrantem, quem omnes quasi gigantem extollebant, impetu facto, hastili robore deiiciens interfecit. Hoc itaque taliter interfecto, reliqui, qui infra castrum erant, territi, cum viderent machinamenta ad vrbem capiendam parata, eamq; vsq; perduci, viribus suis diffidentes, pactione

facta, vt duobus, qui ceteris principari videbantur, cum omnibus suis abire liceret, ceteri omnes, vrbe dedita, ditioni Normannorum se se subdiderunt. Abeuntes vero se se in castro, quod Scillacium dicitur, receperunt.

XXXVI. IGITVR Rob. Guiscardus accepta vrbe, diuturni desiderii sui compos effectus cum triumphali gloria Dux efficitur: magnasq; gratias cum meritorum recompensatione fratri, & reliquo exercitui, quorum auxilio, tanti culmen honoris attigerat, referens, fratrem cum exercitu per vrbes, & castra totius prouincię, vt suo imperio subdantur, dirigit: ipse interim à labore se, apud Rhegium recreans. Rogerius vero huius artis non ignarus, sapienter exercitum ducens, breui spatio temporis, nunc minis terrendo, nunc blandimentis mulcendo vndecim famosissima castella lucratus est: in tantum, vt iam in tota Calabria nec vnum castrum reluctari pręsumeret: excepto solo Xillano: quod illi tenebant, qui à Rhegio exierant.

XXXVII. QVOD Rogerius obsidens, cum videret celeriter non posse capi, exercitum vero suum laboris tædio affici, castellum quoddam ante portam firmauit: militibus qui Scillacium solicitarent, & his, quæ militibus necessaria erant, muniens, exercitum ad expeditionem soluit. Porro illi, qui à Rhegio Scillacium ingressi fuerant, cum viderent se nimium ab illis infestari, quos Rogerius in nouo castro posuerat, nec diu ferre posse, de nocte nauem ingressi, Constantinopolim aufugiunt. Scillacenses autem Rogerio arcessito, pacem Anno Domini MLX. facientes, castrum dedunt: sicq; tota Calabria in conspectu Guiscardi Ducis, & Rogerii fratris sui sedata siluit.

XXXIIX. SED ne aliquis existimet illos qui in Apuliam cum aliis fratribus non venerunt, minoris valentiæ à reliquis fratribus fuisse, & ideo in Normannia remansisse, de Serlone pauca dicenda sunt. Hic deniq; cum in Normannia inter militiæ laudabiliores appretiaretur, à quodam potente iniuriam passus, dum vindicari studet, illum interficit. Vnde iram Roberti Comitis, filii Ricardi secundi, patris vero famosissimi Regis Anglorum Guilielmi ferre non valens, in Britanniam declinauit: vbi aliquandiu commoratus, omnium gratiam strenuitate sua obtinuit: perq; legatos pacem à Comite Roberto expetens, nec obtinens, multis incursionibus Normanniam lacessiuit.

XXXIX. ET cum quodam tempore idem Comes Robertus in confini Franciæ & Normanniæ castrum, quod Taulerias dicitur, obsedisset, miles quidam Francigena à castro diatim exiens, & singulare certamen, ab exercitu Normannorum expetens, multos prosternebat. Comes vero damnũ suorũ timens, omnibus interdixerat, ne aliquis illi obuiaret: sic suis excusationem tribuens: vt, cum quod periculosum erat, refugerent, nõ hoc iam timori, sed principis interdictioni ascriberent. Quod cum Serloni in Britannia, vbi tunc temporis morabatur relatum fuisset, ignominiam populi sui non ferens, duobus tãtum armigeris comitatus Taulerias venit: summo diluculo ante portam singulare certamen offerens, de equo hasta innixus expectat. Porro ille, qui alios deiicere solitus erat, indignatus, cum maximo furore splendidus in armis, feruẽti equo aduolat: quis sit, requirit: vt à loco recedat, vitam tuendo hortatur. Illo nomen reuelante, sed à loco recedere nolente, dum fortiter congreditur, aliorũ prostrator forti hastili prosternitur. Serlo pluribus vtriusq; partis aspicientibus, non tamẽ quis esset, scientibus victor ad gloriam Normannorum efficitur. Sicque caput abscissum lanceæ supponens, per medium suæ gentis castrorum, nulli verbum faciens, in Britanniam redire accelerat. Comes ergo legatum mittens, quis nam sit, perscrutari iubet: & vt ad se veniat præcipit. Sed cum renuntiatum fuisset hunc Serlonem filium Tancredi esse, & à Britãnia causa imperii à populo suo propellendi venisse, se autem iram principis, quia infensus erat, declinare: & patria, quamuis penuriosum, libenter, donec Principis ira sedetur, dum ipse iusserit, exulare. Comes pietate motus, & tãto viro vlterius carere nolens, ad se iubet arcessiri. Venienti occurrit: gratiam suam indulget: osculo secure reddit: quæ habita amiserat, restituit: vxori, cui plures possessiones competebant, auget: inter sibi familiariores retinet.

XL. DE Tancredo vero tantorum filiorum patre, aliquid memoria dignum dicere nec absurdum est. Tempore quippe iuuentutis suæ, militaribus exercitiis deditus, & diuersarum regionum, & Principum curias perlustrans, multa strenuæ laudis auidus agendo, cum ipsa laude & plurima lucratus est. Cum autem esset in familia Comitis Normannorum Ricardi secundi, qui quartus à Rhollo Duce fuit, quadam die idem Princeps venatum pergens, tali enim exercitio, vt mos est diuitibus, non minimum delectabatur, aprum mirę enormitatis, quem Singlare dicunt, mouit. Erat autem sibi mos, sicut & pluribus aliis potentibus est, vt venationem, quam ipse moueret, nullus præter ipsum occidere præsumeret. Porro canibus aprũ velocius insequentibus, cũ Comes præ opaca densi-

densitate, spinosis saltibus tardius insequeretur, canibus infestioribus aper timens à fine lacerari, rupe quadam inuenta, ipsa pro muro à cauda vtitur: & dentosum caput, ad se tuendum canibus offert. Sicque canibus venatoris auxilio destitutis, cum iam aper de ipsis spumante dente multas strages faceret, casu Tancredus superuenit: visaque strage molossorum, quamuis morem Principis non ignoraret, tamen succurrendum canibus accelerat. Aper vero ipso viso, canibus spretis firmo impetu super eum irruit. Sed Tancredus cum esset fortis viribus: audaci ense illum suscipiens, non quidem illum ictu feriendo, sed acuto mucrone per durissimam frontem, vsque ad præcordia impingendo, capulum fronti adiunxit: nihil ex longissimo ense præter capulum extra corpus apri remanente. Sicque deiecto ensem in fronte linquens, ipse ne à Comite hoc fecisse deprehenderetur, longius auulsus est. Comes vero veniens aprum mortuum miratus, vtrum vulnus aliquod habeat, socios lustrare iubet: deprehensoque ense adhuc in fronte defixo, impulsum miratur: cuius ensis sit requirit: ne se huius facti actor celet, ita condonatur. At cum à Tancredo factum deprehensum fuisset, à Comite, & ceteris omnibus plurima laude extollitur: & cum antea in pretio fuerit, maiori deinceps habitus est: & dudum postea in curia Comitis decem milites sub se habens seruiuit. Nunc vero quia non quidem omnia, quæ memoranda forent, sed pauca, quæ fama didicimus ab ipsis fratribus in Apulia, vel certe Calabria facta, quamuis rustico stylo exarauimus, ad ea, quæ apud incredulam Siciliam gesta sunt, qualiterue diu rebellis subiugata sit, intentionem vertamus. Ita tamen, vt cum opportunitas expetierit, illa, quæ postea in Apulia, vel Roma, siue Græcia facta sunt, suo in loco obliuione non prætereantur.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INCIPIVNT CAPITVLA Libri Secundi.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

SI QVÆRITVR quod Calabria, vel Apulia iam ex parte, non autem ex toto quantum ad ea, quæ in eis facta sunt, descriptis apud Siciliam describentes transeamus, iterum quasi digressionem facientes describendo suum locum, quantum ad tempus, quo facta sunt, exigit vt rationis series: ecto tramite texatur: vt quæ priora facta sunt, præcedant: quæ vero posteriora subsequendo scribantur. Comes enim Rogerius, cum primum Siciliam debellaturus aggressus est, quæ apud Calabriam habebat non deseruit: sed cum opportunitas exigebat, exercitu in Siciliam interim dimisso, ipse ad sua negotia disponenda redibat: multotiens etiam Duci fratri, auxilium laturus: vel certe in maioribus, & dubiis rebus consilium daturus, vt strenuus miles, & vir magni consilii, in Apuliam vsque transibat.

I. ELEGANTISSIMVS igitur iuuenis Comes Calabriæ, cum apud Rhegium cum fratre Duce, tota Calabria debellata moraretur, Siciliam incredulam audiens, & breuissimo mari interposito, ex proximo intuens, vt semper dominationis auidus erat, ambitione adipiscendi eam captus est: duo sibi proficua deputans: animæ scilicet, & corporis: si terram idolis deditam ad cultum diuinum reuocaret: & fructus, vel redditus terræ, quos gens Deo ingrata sibi vsurpauerat, ipse in Dei seruitio dispensaturus, temporaliter possideret. Hæc secum animo reuoluens, eorum, ad quæ animum intendebat, non tardus executor, cum sexaginta tantum militibus, periculosissimo, quamuis breui pelago inter Scyllam, & Charybdim naualiter se se committens, Siciliam explorat: & gentis suæ militiam tentatum transmeando vadit. Est portui, quo applicuerunt, populosa ciuitas proxima: quæ à messe vocabulum trahens, eo quod totius regionis messes, quantum Romanis in tributum antiquitus persoluebatur, illuc congregari solebat, Messana vocata est. Huius vrbis ciues, quorum plurima multitudo erat, hostes suos fines peruasisse cognoscentes, plurimum indignati, maxime quod paucos numero videbant, vrbis portas maximo impetu prosilientes, ipsos occupatum vadunt. Porro Comes, vt semper astutissimus, & militia callens, primo timore simulato, cum eos longius ab vrbe seduxisset, impetu facto, acerrime super eos irruens, in fugam vertit. Sicque extremos quosque cædendo, vsque in portam ciuitatis, longo reditu fugientibus visus odibilis cõminator, reduxit. Spoliis itaque, & equis illorum, quos deiecerat, acceptis, naues suas ingressus, Rhegium remeat, ad ducem fratrem suum.

II. DVX deinde Robertus cum Comite Rogerio fratre suo in Apuliam hiematurus, regressus est: vbi quia iam aliquantulum temporis transierat, ex quo abinde recesserat, res suas quasi ab acumine obtusas & minus ordinatas inueniens, tota hieme consilio prudentiæ suæ refortiens, ad integrum reparauit: Apuliensesque Principes de nouiter adepto ducatu sibi congaudentes pluribus donans, de expeditione versus Siciliam in proxima futura æstate facienda permonuit.

III. ROGE-

III. ROGERIVS vero Comes Duce relicto in Apulia, Rhegium in prima septimana ante quadragesimam remeauit: ad quem Becumen Admiraldus Siciliç à Belcamendo quodam principe prœlio fugatus, eo quod maritum sororis suæ, honestum suæ gentis iuuenem, vocabulo Benneclerum occiderat, apud Rhegium profugus venit, Comitem versus impugnationem Siciliæ multis exhortationibus incitans.

IV. DE cuius aduentu Comes, non minimum gauisus, eum honorifice suscepit: eiusq; consilio, nec dum hieme transacta, hebdomada videlicet proxima ante quadragesimã cũ cẽtum sexaginta militibus, ipsum Becumen secum ducens, Pharumq; ad Clibana tegulatum transiens, Siciliam inuadit. Dumq; Becumene, qui ad se transfugerat, ductore, versus Melacium iturus, de nocte, haud longe à ciuitate Messana transiret, obuium habuit quendam Saracenum, militia inter suos nominatissimum fratrem scilicet Bennecleri: pro cuius occasione Becumen a Sicilia eiectus fuerat. Hic nempe cum in pręcedenti vespere persensisset, Comitem armata manu Siciliam intrasse, militia sua plus necessario præsumens, à Messana progressus nocturnus hostis, vt sibi aliquod militare nomen, in damno hostium adquireret, tentatum ibat. Comes vero Rogerius inermis excepto clypeo solo, & ense, quo accinctus erat, armiger namq; cum armis subsequebatur, socios pręcedebat: oculos intentissime circumquaq; ducens. Dumq; illum aduentantem sub pallore Lunæ deprehendisset, per longum ducens ab armigero arma recipere, ne forte, si etiam ille sub vmbra viseret, aufugeret, impetu facto, solo ense super eum irruens, vnoq; ictu medium corripiens, secauit: de corpore duabus partibus factis: equumq;, & spolia cuidam suorum dedit. Inde Melacium, & Rametam vsq; pertransiens, plurimum prædæ accepto, ad tres batus, iuxta Pharum, qui Praroli dicitur, hospitaturus rediit: in crastinum ad vltimas aquas vsq; prodiens præda, quam acceperat, Rhegium deferenda nauibus.

V. PORRO Messanenses putantes iam, quibusdam naues, ingressis, se illos, quasi semipartitos posse facilius occupare, equitatu, & peditatu omnes vrbe egressi, inuadere vadunt. Verum quia ventus contrarius erat, nullus armatorum naues intrauerat. Comes vero cognoscens eos versum se aduentare, Serlonem nepotem suum, videlicet Serlonis fratris sui filium: cuius superius in fine primi libri mentionem fecimus: ne si fugere, sicut & fecerunt, vellẽt, liberius possent, sic præmissum, ipse velocius subsecutus, dum fugere nituntur, ita intercepit, vt vix ex tanta multitudine euaserit.

VI. MESSANENSIBVS suorum vulnera flentibus, Comes penes ciuitatem transiens, in insula S. Hyacinthi, haud longe ab vrbe, hospitatum vadit: summoq; diluculo Messanam quasi viribus exhaustam oppugnare vadit. Sed Messanensibus, quamuis paucis, qui adhuc supererant, cum ipsis mulieribus armatis, turres, & propugnacula, sesque certatim, vt pro vita, defendentibus, Comes, ne Sicilia tali facto excitata super eum irruat, ad tentoria sua rediens, de transitu versus Rhegium tractare cœpit. Mare vero turbatum cum periculosum transitum ostentaret, Comes sapienti vsus consilio, totam prædam, quam ceperat, S. Andronio, ad Ecclesiam suam reædificandam iuxta Rhegium, dandam proposuerat. Destructa quippe erat nouiter. Sicque meritis eiusdem sancti, vt credimus aura prospere flante, mare sedatum sese transmeabile prębens, impune transire permisit.

VII. NE videatur hoc factum, quod prædam Deo obtulerunt, contrarium Canonicis sanctionibus, propter illud, quod dicitur, qui immolat victimam ex rapina, vel ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris: cum hoc potissimum accipiendum sit dictum de substantia pauperis Christi: de quibus & alibi dictum est, Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum, non esse scimus: qui Deum nec ore, nec corpore confitetur. Sed quod aufertur, Deo offerre, haud absurdum videtur: nam acceptis ingrati vtuntur: à quibus ipse largitor non cognoscitur.

IIX. COMES igitur Rogerius toto mense Martio, & Aprili per Calabriam vtilitates prudenter ordinans nauibus, & reliquis necessariis commeatibus expeditionem iterum versus Siciliam certatim parat. Maio itaq; intrante Dux ab Apulia cum maximo equitatu Rhegium veniens, etiam naualem exercitum per mare venire fecit. Belcamuer vero Admiraldus Siciliæ audiens expeditionem versus Siciliam apparari, naues, quas Cattos appellant, quæ hostium transitum impediant, à Panhormo in Pharum mittens, per aliquor dies hostes transire impediunt. Nam quamuis noster naualis exercitus plurimus esset, eorum tamen amplior, & fortioribus nauibus erat. Nostri deniq; tantummodo abundantior Germundos, & Galeas, Sicilienses vero Cattos, & Golafros, & Dormundos, sed & diuersæ fabricę naues habebant.

IX. DVX ita sibi transitum turbari videns, cũ fratre Comite, & sapientibus accepto

consilio, diuinum inuitat auxilium. Exercitui, vt sacerdotibus confiteantur, & pœnitentia accepta omnes communicent, indicit. Ipse cum fratre, si terra diuino auxilio illis tribuatur, se se deinceps Deo deuotiores futuros, voto promittunt: certa fide in mente retinentes quod scriptum est: In omnibus negotiis tuis Deum adiutorem tibi assume: & habebis prosperos effectus: &, Quia non est consilium contra dominum: &, quod nulla proficiendi difficultas est, vbi spiritus sanctus cooperator adest: in omnibus quæ facere disponebant, Deum ordinatorem, fortiorem gubernatorem lachrymabili compunctione cordis implorant.

X. Comes itaque Rogerius videns hostes, ex altera ripa contra suum exercitum adiacere, & nusquam promoueri, ad callida argumenta, vt solitus erat, ac si legisset, Quid refert, armis contingat palma, dolisve, conuertitur: consiliumq; Duci dedit, vt ibidem cum exercitu remanens se se hostibus ostentaret: ipse interim cū centū, & quinquaginta militibus Rhegiū vsq; progrediens, nauibusq; sibi abinde, sub nocturna vmbra, contraductis, mare, nescientibus hostibus trāsiens, Siciliā inuaderet. Duce vero timore amittendi fratrē, hoc negante, & dicente se nil per fratris mortē lucrari velle, sed potius fratris vitam omni lucro p̄ponere, Rhegiū p̄missis nauibus ipse Comes cū trecētis militibus subsecutus vt semper militia præsumptuosus, & magnarum rerum attentator, mare incautus hostibus impune transiens, ad locum, qui communiter Monasterium dicitur, applicuit: nauesq; remittens, ne forte aliquis suorum ad illas refugeret, Messanam oppugnatum vadit: quam inermem inueniens, nam iam dudum defensores eius peremerat, vrbe capta, turres: & propugnacula eius diruit. quos inuenerunt interfectis, quibusdam vero ad Panhormitanas naues trāsfugientibus: anno ab incarnatione Domini millesimo sexagesimo.

XI. Inter quos & quidam iuuenis, de nobilioribus Messanæ vrbis ciuibus sororem habens pulcherrimam, dum fugiens secum adducere nititur puella, vt tenuis virguncula, & debilis naturæ, laboris expers, timore, & insolito cursu deficere cœpit. Frater ad fugam dulcissime verbis excitans, dum minime proficit, viribus exhaustam videns, ne inter Normannos remanens, ab aliquo eorum corrumperetur, gladio appetens interficit. Et quamuis prę dulcedine, langoris sororis lachrymis perfunderetur, vnica enim erat, maluit sororis interemptor fieri, & mortuam flere, quam soror legis suæ præuaricatrix fieret: & ab aliquo lege sua non contento stupraretur.

XII. Porro Panhormitani vrbe capta, se delusos ab hostibus cognoscentes, timētes ne forte cū mare turbatū, si illic diutius morarentur, eos ad terram cogeret, & ab hostibus opprimerentur, confusi, vela vnde venerant, direxerunt. Ipsius vero vrbis captæ claues Comes Rogerius ad Ducem transmisit: mandans ei, quatenus secure nauigando acceleret ad se. Sicq; mari hostibus purgato, patenti absq; periculo transitu, Dux cum omni exercitu placito cursu transmeans, Messanam venit: fratremq; sanum inueniens, non minimum congauisi sunt.

XIII. Rebus itaq; suis per octo dies sapienter dispositis, & vrbe pro velle suo firmata custodibus diuersis, equestri exercitu apud Messanam relicto, versus Rametam vtriq; fratres intendunt. Rametenses autem dudum cognito, in parua manu hostium eorundem, maximam multitudinem Messanensium bellatorum occubuisse, ne quid simile sibi accidat, aduenientibus hostibus, obuiam territi legatos, qui pacem postulent, mittunt: vrbemq;, & se ipsos ditioni dantes, libris superstitionis legis suæ coram positis, iuramento fidelitatis firmant.

XIV. Inde de prospero euentu, cum maxima lætitia recedentes, & debilitate gentis cognita, audaciores sub Scabatripoli hospitium sumunt. Inde in crastinum ad Fraxinos perueniunt: ab Fraxinis ad Maniaci pratum. Hic Christiani in valle Demina manentes, sub Sarracenis tributarii erant. De Christianorum aduentu gauisi illis occurrerunt: multaq; exenia, & donaria obtulerunt. Hoc excusationis contra Sarracenos assumentes: non quod causa amoris, sed vt se ipsos, & quæ sua erant, tuerentur, hoc facerent: fidelitatem vero suam illis inuiolabilem se seruaturos. Fratres vero vtiq; eos, cum maxima dulcedine suscipientes, multa beneficia se illis collaturos: si terra a Deo sibi concedatur, promittunt. Sic in pace dimissis, ipsi Centurbium vsq; pertendunt.

XV. Sed Centurbienses quamuis strenuitatem eorum non ignorarent, mori non abhorrentes, cum nullo modo seruire volunt, in defensione vrbis, & sua, propugnacula armant. Nostri vero fortiter oppugnantes ciuitatem, cum viderent suos a fundibulariis, & sagittariis vexari, & sine detrimēto suorū, versus vrbē nil se posse p̄ficere, ab oppugnatione desistunt: maxime cum in proximo sibi à Sarracenis bellū imminere audiebant: cōtra quos suos, ne vexarentur, vel numero diminuerentur, reseruabant.

XVI. Sic

XVI. Sic Centurbio relicto, in planicie Paternionis castrametati, tentoria figunt. Visaque planicie spatiosa, aptum locum ad prœliandum iudicantes, per octo dies illuc morati sunt, volentes, vt à Sarracenis inibi sibi prœlium dispositum offerretur. Sed cum à speculatoribus Becuminis Sarraceni, qui apud Rhegium ad Comitem transfugerat, & illos fidus comes, & ductor comitabatur, didicissent bellum nec dum in promptu haberi, interius progredientes, apud S. Felicem, iuxta cryptas subterraneas hospitati sunt: quas oppugnantes maxima ex parte ceperunt: pluribus ex inhabitantibus interemptis. Inde progressi ad molendina, ante Castrum Iohannis, in ripa fluminis quod lingua eorum Guededicitur, quod Latine resolutum fluminis paludis interpretatur, castra metati sunt.

XVII. Bechamet igitur numerosa Africanorum multitudine, & Siciliensium coadunata, bellum, quod diu disposuerat, hostibus offert: anno ab incarnatione Domini millesimo sexagesimo primo. Porro Dux exercitum semipartiens, erant enim tantummodo septingenti, & ex ipsis duas acies ordinans, vnam fratri, vt priori: sicuti sibi moris erat, vt hostem feriat, delegat: ipse cum altera suos alacriter, verbis exhortando, subsequi non tardat. Similiter Bechamet, cum quindecim millia armatorum haberet, tres acies instituit: cum quibus primo quidem audacissime hostibus occurrens, certamen iniit. Porro nostri in primo, ex more, congressu fortiter agendo, plurimos sternentes, reliquos in fugam vertunt; quos cædendo, versus Castrum Iohannis persequentes, vsque ad decem millia occiderunt. Sicq; victoriam adepti, spoliis quidam sunt ditati in tantum, vt qui equum vnum in prœlio perdiderit, pro vno decem recipiens, consimili lucro, ad similem exercitum accedere non dubitaret. In crastino enim propius castrum progredientes, ad lacum, qui est inter Castrum Iohannis, & Irancuum sola nocte hospitati, die sequenti, in monte qui Calataxibet dicitur, tentoria figunt. Sed quia mons strictior erat, & minus ad hospitandum exercitui sufficiens, ad planiciem Fontium transierunt. Comes vero Rogerius quietis impatiens, & laboris assiduus, trecentos iuuenes secum ducens, vsque Grigentum prædatum, & terram inspectum vadit: totam prouinciam, incendio concremando deuastans. Cum redit spoliis, & præda totum exercitum abundanter repleuit. Per mensem itaq; ibi perdurantes, totam prouinciã diuersis incursionibus lacerãtes, afflixerunt: sed castro Iohannis minime præualuerunt. In ipso anno Dux castrũ Marci fecit.

XIIX. Hiemem itaq; vicinam præuidentes expeditionem soluunt: Becuminem vero in sua fidelitate apud Catanam, sui enim iuris, dimittentes, qui Siciliam interim lacessat, ipsi Messanam, militibus, qui eam custodiant, & his, quæ militibus necessaria forẽt munientes, Pharo transmeato, Dux quidem in Apuliam hiemãdi gratia, secessit: Comes vero in Calabria remanet. Media vero hieme, intra natale Domini, cum ducentis quinquaginta militibus iterum mare transiens, vsque ad Grigentinam vrbem totam patriam sollicitans, prædatum vadit. Christiani vero prouinciarum sibi cum maxima lætitia occurrentes, in multis obsecuti sunt. Inde Trainam adueniens, à Christianis ciuibus, qui eã incolebant, cum gaudio susceptus vrbem intrat: pro velleq; suo ordinans, ibidem natale Domini celebrant.

XIX. Sic legatus quidam à Calabria veniens nuntiauit Abbatem Robertum S. Euphemiæ à Normannia a Delicia sorore sua, nepte Normannorum Comitum ad nita mandare sibi, vt acceleret versus nuptias celebrandas. Quod Comes audiens, multum exhilaratus erat. Deniq; ex multo tempore eam cupiens, speciosa quippe, & præclari generis erat, quanto celerius potuit, versus Calabriam repedans, diu cupitam puellam visum ire accelerat. Veniensq; in vallem Salinarum, apud S. Martinum puellam legitime despõsatam Melitũ cum maximo musicorũ cõcẽtu deducẽs, illuc sollẽnes nuptias celebrauit.

XX. Quibus consummatis, aliquandiu cum vxore commoratus, quo animum intenderat, obliuisci minime potuit: sed exercitu apparato, Rogerium armigerum secum ex parte ducens, iuuencula in Calabria dimissa, iterum Siciliam inuadit: nullis persuasionibus lachrymantis vxoris detentus. A Catana itaq; Becumine Sarraceno per legatum accersito, secum ducens Petrelegium obsessum vadit. Porro ciues ex parte Christiani, & ex parte Sarraceni, consilio inuicem habito, pacem cum Comite facientes, castrum, se seq; ditioni suæ dederunt. Comes vero castrum pro libito suo firmans, militibus, & stipẽdiariis muniens Trainam venit: quam similiter muniens, Becuminem, vt Siciliam lacessitum, & ad suam vtilitatem applicatum vadat, exhortatus, in Calabria, se desideranti, & de salute ipsius sollicitæ vxori se se repræsentans, de aduentu suo non minimũ lætificauit.

XXI. Castrum itaq; nullum in sua, à fratris potestate, excepto solo Melito, habens, à fratre, vt quod sibi promiserat, quando ab Scalea ab ipso inuitatus ad inuicem reconciliati sunt, medietatẽ videlicet totius Calabriæ impertiatur, maxime quia iuuenculã

vxorem exinde, vt pote puellam, tam pręclaris ortam natalibus, decenter dotare volebat, requirit. Dux autem quamuis pecunia largus, in distributione quidem terrarum aliquantulum parcior erat: fratremque per ambages differendo protrahebat. Porro Comes fratris calliditatem animum aduertens, ne diutius fallaciis passi sustinens, per meliores totius Apuliæ ad rationem ponit, quod sibi promissum fuerat expetens: atque nec ita proficit: fœdereque inter se rupto, irato animo à fratre recedit: Militumque veniens castrum viriliter firmauit: optimosque milites vndecumq; sibi, in fratris damnum ducens. Sed quāuis erga se fratrem suum agere patulum esset, legalitatem tamē suam seruans, per quadraginta dies à fratris iniuria abstinuit: ne si forte infra hunc terminum erga se respiceret, ipse, qui de iniuria conquerebatur, potius iniurius haberi vindicaretur: malens huius dissensionis iniuriosam culpam in fratrem potius, quam in se retorqueri.

XXII. BECVMEN vero per Siciliam vadens, sicuti à Comite rogatus, quosque poterat, ad fidelitatem nostræ gentis applicat: quibus vero minus persuadere poterat, ipsos impugnationibus vexare non desistebat. At cum versus castrum Antulium, quod quondam suum fuerat, debellandum properaret, Nichel quidam potentior, castrique quondam eiusdem Becuminis miles, in dolo verba pacifica mandans: vt cum paucis à suis semotus, Antuliensibus, quasi reconciliari volentibus, loco determinato locutum veniat, mandat. Ille vero, quia iam plurima beneficia illis iam dudum, cum secum bene erant, contulerat, minus fraudem suspicatus, quo, & qualiter sibi mandabatur, venire non distulit. Antulienses itaque consilium venenoso corde Duce Nichele conceptum reperientes, equum eius primitus spiculo transfigunt: ne sessor, vt sibi primo vulnus datum foret, fraude intercepta, equo sano liberius cum vulnere aufugeret. Sicq; equo deiecto ipsum etiam in terra confodientes, cum sanguine vltimum vitæ flatum exhalare fecerunt. Quod audientes Normanni, qui apud Trainam, & Petrelaiam ad castra, à Comite deputati erant, maxime turbati, eius enim nomine præsidia quam maxime tuebantur, castris relictis, Messanam, ad tuendum vadunt.

XXIII. DVX vero fratrem à se recessisse iratus, exercitu congregato, eum apud Melitum obsessum vadit: anno incarnationis Dñi MLXII. Comes autem, quamuis tunc tēporis typo febrium grauaretur, apud Geracium enim quibusdam negotiis se illuc vocantibus erat, vbi insolito aere corrupto, ipse nihilominus infirmatus, quosdam suorum amiserat, tamen fratri, vt hosti venienti, in monte, qui S. Angeli dicitur, acerrime occurrit: multisque ex fraterna acie hastili robore, militari congressu deiectis, ne in ipso monte, vel certe in adiacenti, qui Mons viridis dicitur, castrum, sicut disposuerant, figant, impetu facto longius arcet. Vrbe itaque obsessa, ex vtraque parte ambitio laudis, & iuuenilis ætas plures ad militiam exercendam impellebat: vnde cum plures militariter progrediuntur, iuuenis quidam Arnaldus nomine, ex parte Comitis, gener quippe suus, & frater iuuenculæ vxoris erat, vir militaribus exercitiis aptus, dum deiicere tentat, deiectus, quod dolor est dicere, occubuit. Vnde permaximus dolor, & planctus non solum his, quibus adiutor erat, verum tamen his, qui à foris impugnabant, excreuit. Ac dum soror cum multa lamentatione exequias celebrans, funus, vt decebat, exequitur, Comes, qui non minus sorore dolebat, in vindictam exardescens iuuenis, congressu in hostem, facto, multos militariter sternens interimit. Dux itaque videns talibus congressionibus suos quotidie vexari, & minus proficere, duo castella ante vrbem firmauit: putans tædio, & fame sic eos facilius posse affici. Comes vero ipsa castella quotidie lacessens, cum Ducem in vno esse sciebat, alterum oppugnabat: cum vero ad id succurrendum venire videbat, illo relicto per medium ciuitatis ad aliud transibat: sic assidue certamen localiter alternans.

XXIV. NOCTE vero quadam Melitum cum centum militibus exiens Geracium venit: vrbemque sibi ab incolis traditam ingressus, in suos vsus aptauit. Quod Dux audiens, maxima ira repletus, castella, quæ ante Melitum firmauerat, militibus muniens, cum toto exercitu versus Geracium, extra vrbem tentoria fixit. Geracenses quidem sibi iam dudum fidelitatem iurauerant: non tamen vrbem, vt pro libitu suo vteretur, reddiderunt: ne si forte castellum in ipsa firmaret, pro velle suo omnes prorsus subiugatos haberet. Dux vero quendam de potentioribus vrbis notum habens, nomine Basilium, ab ipso ad prandium inuitatus, capucio capite cooperto, ne forte quis esset, perciperetur, vrbem ingressus, ad palatium illius solus comestum vadit. Quo ingresso, dum nil mali suspicans, nec dum cibo parato, colloquiis Melitæ vxoris illius, qui se inuitauerat, vteretur, vrbicenses per quendam famulum domus, Ducem infra vrbem esse cognoscentes, traditionem suspicati, non minimum turbantur. Vndiq; concurrentibus tota vrbs

vrbs tumultuatur: omnesq; in arma ruentes, ad domũ in qua erat, cũ furenti impetu illum extrahere vadunt. Ille vero, qui Ducẽ inuitauerat, impietatem cõciuium suorum cognoscens, & viribus ad resistendum diffidens, dum versus Ecclesiam profugus, vitam tueri nititur; patrio ense confossus occubuit. Vxor quoque eius, cum tanta impietate à suis ciuibus attractata est, vt stipite, ab ipso ano, vsque ad præcordia transfixa inhonesta morte vitam terminare cogeretur. Quo viso si Dux de vita desperauit, mirandum non est: præsertim cum videbat ciuem, à ciuibus, amicum, ab amicis, prælatos, à subditis absque recordatione alicuius præcedentis beneficii, cum tanto furore, crudeli ense perimi. Stat inter furentium hostium minantia tela miles inermis: quondam multorum millium hostium debellator: leoninam ferocitatem, quæ sibi quasi quodammodo innata erat, in agninam transferens mansuetudinem. At cum videret sapientiores quosque ita qui exitum rei prænotabant, ad hoc inniti, vt inordinatum furorem indoctioris vulgi, & minus prospicientis quid damni, quid ve lucri, si occideretur, proueniret, animo aliquantulum resumpto, talibus eos verbis alloqui adorsus est. Nolite inquit, nolite superabundantiori lætitia fallaciter extolli: ne rotalis fortuna vobis ad præsens arridens, mihi autem aduersa, arrisione sua vobis indicium prȩnotet, in futurum habendȩ aduersitatis: cum nulla potestas absque diuina dispositione nemini attribuatur. Quo iudicio in me potestatem habeatis, apud vos ipsos reputando conferte. Nec enim vestris viribus præsens esse perductus sum: sed neq; ego, vt vobis aliquid mali machinaretur, ingressus sum. Vos quidẽ mihi fidelitatẽ fecistis: ego vero q; pactum vobis promisi, in nullo me violasse cognosco. Sed forte istud vobis ad vtilitatẽ vestram, aut experientiam contigit: vt vestra fidelitas, cuius stabilitatis sit, à nobis cognita vos nobis gratiosiores, & præmio digniores præsentet. Tot millibus hominum vni soli casualiter, nõ autẽ militariter circũueniendo, intercepto fœdere, mentito, & absque dissensione vitam auferre, nulla laus est. Sed neque vt reor, quantum de me vobis aliquid proficuum. Mors enim mea iugum gentis meæ non auferet: sed in vindictam meam vobis infestiores exardescent. Sunt denique mihi fidelissimi milites, sunt fratres, sunt consanguinei: quibus, si periurando, vos manus vestras meo sanguine pollueritis, nulla ratio reconciliare poterit: sed & vbicumq; terrarum hoc à vobis factum personuerit, opprobrium sempiternum, propter periuria, cum omni successione generis vestri incurretis: præsertim si sine discutione, aliquod præiudicium perpessus fuero à vobis. Talibus verbis, fauentibus sibi sapientioribus vrbis, ignobile vulgus tumultu sedato, Ducem in captione, donec quid de ipso faciẽdũ sit, consiliũ capiũt, ponũt.

XXV. Exercitvs itaque Ducis, qui extra portam tentoria fixerat, audito Ducem tali infortunio in captionem detrusum, vndique turbati, dum quid faciendum sit, dubitantes inter se disputant, tandem meliori consilio accepto, per legatos Comiti rei euentum intimare accelerant. Sciebant quippe legalitatem animi eius: & quamuis contentionem suam, expetendo versus fratrem aliquam controuersiam, ostenderet, tamen in consideratione consanguinitatis, fratrem suum, vt fratrem diligere: & fraternam vitam in tanto discrimine positam ereptum ire omni sibi illata iniuria oblita, quouis lucro præponere, inuitabit fratrem, vt fratri in angustias posito, auxiliũ ferendo subueniat: de cõtrouersia, q̃ inter ipsos erat, Duce erepto, ius teneatur: se se auxiliũ illaturos ꝓmittũt.

XXVI. Comes itaque sinistro rumore de fratris infortunio turbatus, fraterni sanguinis affectu, totus lachrymis perfusus, suos supplex exorat, vt fratrem ereptum secum accelerent. Sicque arma corripiens Geracium citissimus aduolat: vrbicenses, vt sibi extra mũros, fœdere interposito securi locutum veniant, inuitat: quos & ita alloquitur. Eia inquit, amici, & fideles mei, inimicari, & germanum me obsessum venientem cognouistis captum, & mea fidelitate tenetis gratissimum habeo. Et quia versus me in tantum vestra fidelitas progressa est, vestro consilio, non autem vestris vel manibus, vel armis de ipso vlcisci volo. In tantum enim me ad iram prouocauit, vt nullo modo mihi sufficiat, si alterius armis, quam meis intereat: quod ne vestra fidelitas, quasi mihi gratum obsequium se præstare credens faciat, omnimode sibi interdictum sciat. Accelerate igitur inimicũ meũ mihi reddendo. Sufficiet, vt de suppliciis eius primo sciatis. Vestro cõsilio satiat⁹, faciã cũ tormẽtis vitã finire. Nulla in reddẽdo dilatio sit: nã nulla vtilitas me auellet ab obsessione huius vrbis, donec vlciscar mihi ab ipso illatis iniuriis. Ecce omnis exercitus suus iniurias eius vltra non ferens, ipso spreto, in meã fidelitatem transiens, me ducem elegerunt. Ecce vel modicum terræ sub ipso habere, indignus iudicabar: eo perempto, omnia, quæ iuris sui hactenus fuerunt, fortuna fauente suscipiam. Non sum, quem per ambages protrahere possitis: si diutius differre tentatis, ecce ad prȩsens vinea, & oliueta vestra extirpabuntur. Vrbe vestra à nobis obsessa, machinamentis apparatis, nulla contra nos præ-

sidia tuebuntur. Vos si inuiti capiamini, pœnæ quæ hosti repromittuntur, & vobis, in ipso repromittentur. Hac oratione habita, Geracenses territi, licentia accepta in vrbem, conciuibus suis relaturi, & consilium pariter accepturi vadunt. Sicq; consilio accepto, dubii vtrum ne ea, quæ à Comite audierant, ex industria, vt fratrem eripiat, aut certe ex vero odio dicerentur, iuramentum à Duce expetunt, ne si ab ipsis dimissus, fraternas minas euadat, dum sibi vita comes fuerit, castellum aliquod infra ciuitatem suam firmare faciat. Quo sacramento minus discernentes calliditatem Ducis, decepti sunt: nam quod Dux se non structurum iurauit, Comes non iurans, non multo post illis dolentibus perfecit. Sacramento itaque accepto, Ducem extra vrbem adducentes, multis Normannorum præ gaudio flentibus reddunt: se se deinceps fideles vtrique futuros multis assertionibus promittunt.

XXVII. Dvx igitur, & Comes se se mutuo conspicientes, vt quõdam Ioseph Beniamin inuiso, præ dulcedine in aspero, in prosperum cedentis fortunæ in lachrymas prorumpentes, mutuis amplexibus fruuntur. Dux Comiti, quæ promiserat, se amodo non retenturum promittit. Comes Ducem vsq; S. Martinum prosecutus, inde Melitum vadit. Milites vero Comitis, qui apud Melitum erant, audito, Ducem in captione detineri, castella eius, quę ante Melitum firmauerat, oppugnantes capiunt: milites, quos inuenerant, in captione retinentes, suis militibus castellum, quod apud S. Angelum firmauerat, muniunt: aliud vero, quod forte videbatur, diruunt. Vxor vero viduationem suspicata Tropeam aufugit.

XXIIX. Dvx itaque hoc audiens, maleficii, quam beneficii memor, maxima indignatione permotus conuentionem, quam fratri promiserat, exequi denegat: donec sibi, & castellum S. Angeli, & milites, qui in captione tenebantur, restituantur: & de illata iniuria ius teneatur. Porro Comes fratri Duci omnem occasionem, eius velle exequendo auferre volens, milites reddit: castellum, & quæ in ipso retenta sunt, restituit. Sed cum nec sic animum fratris, vt sibi ius teneat, molliri videt, traditione inhabitantium, castrum Messi anum ingressus, Duci inimicitias mandat. Dux itaque videns castra, quæ ante Melitum in ipsa prouincia habebat, sibi ablata, sciens totam Calabriam per illud facile posse turbari, in valle Gratensi, fratri sibi conuentionem executo Calabriam partiuit: sicque in Apuliam vadit. Comes vero in Calabriam, portionem suam recepturus redit. At cum videret suos, propter seditionem, quæ inter se, & fratrem hactenus fuerat, equis, vestibus, & armis minus sufficientes per totam Calabriam, post quidem eis tributa expetitum vadit: veniensque Geracium, quia eos, quasi infideliores, ceteris exosiores, habebat, vt plus ab ipsis extorqueat, castellum extra vrbem, procul se se figit. Geracensibus vero iuramentum sibi à Duce factum obiicientibus: Comes respondit, Cum medietas Geracii mea sit, Dux in sua parte iuramenti sui ordinem, ne violetur, seruare poterit: me vero, qui in mea parte quodlibet faciam, nec votũ, nec promissio aliqua redarguit. Geracẽses ergo cognoscentes se callide à Duce iuramento delusos, insipientiæ suæ deputarunt. Pacto cum Comite facto, à castello, quod fœdere cœperat, pecunia, potiusquam armis, illum auertunt.

XXIX. Comes vero suos abundanter armis, & equis, ceterisq;, quæ necessaria erãt, remunerans, & terram, quę sibi sorte cesserat, fidelibus suis prudenter ordinans, iterum Siciliam cum trecentis debellaturus aggreditur: vxorem iuuenculam, quamuis audiebat renitentem secum ducens. Veniens itaq; apud Trainam, à Christianis Græcis, qui eum iam altera vice susceperant iterum, & si non cum tanta, vt prius, tamen alacritate suscipitur: vrbemque, quamuis natura montis, in quo sita est, satis defensabilis foret, ad votũ suum aptando, fortiorem reddens, vxore ibi cum paucis dimissa, circumquaque vicina castra lacessitum vadit. Græci vero, semper genus perfidissimum hoc solo offensi, quod milites Comitis in domibus suis hospitabantur, de vxoribus, & filiabus timentes, quadã die, dum Comes apud Nicosinum oppugnandi gratia moraretur, videntes paucos cum Comitissa remansisse, suspicati se in eodem facile prævalere, vt eos ab vrbe expellendo, vel certe occidendo, iugum eorum à se excutiãt, oppugnare cœperunt. Sed nostri, quamuis pauci, animo tamen, & armis promptissimi dolo cognito, in arma citius ruunt: dominam suam se seq;, pro vita alacriter defendentes, acerrime resistunt: donec nox certamen diremit. Comes vero quod acciderat, per legatum cognoscens, citissimus aduolat: Græcosque, qui iam vrbe ad medietatem recisa, inter se, & Normannos quandam munitionem ad se defendendum fecerant, minus ad præsens proficiens, expugnabat. Sarraceni deniq; de vicinis castris quinq; millia promptiores, audientes Græcos à nostris dissentire, non minimum gauisi, auxilium laturi se iam ad illos contulerant: quorum pręsidio Græci perplurimum tuebantur. Nam cum diu taliter impugnando, nunc autem

se ipsos

se ipsos defendendo, iugi incursione detenti, dum per diuersa loca prædando, victum quærere, vt soliti erant, impediuntur, famis angustia, & assidui certaminis, & vigiliarum æstu, quæ minime sibi pariter conueniunt, perplurimum deficiebant. In tantum enim quisq; sibimet intentus erat, vt etiam ipse Comes vix aliquem haberet, qui sibi cibum, excepta vxore, & armigeris appararet. Nam cum infra vrbem, ne extra prædatum iret, iugi defensione interim detinerentur, extra autem omnium oculi adhoc intenderent, vt si cũ paucis latrocinari tentaret, deprehenderetur: quodvis horum agere, imminens periculum dehortabatur. Vnde & tanta penuria inter eos fuit, vt neq; rapere, neq; gratia largiente, alter ab altero impetrare, vel mutuo aliquid accipere possent: omnibus pæne ab ipso Comite, vsq; ad vltimum clientem, æquo pondere indigentibus. Vestium etiam tãta penuria illis erat, vt inter Comitem, & Comitissam non nisi vnam capam habentes, alternatim, prout vnicuiq; maior necessitas incumbebat, ea vtebantur. Græci vero, & Sarraceni, quibus omnis patria fauens pro libito patebat, plurima replebantur abundantia. Neq; enim illis necesse erat victum quærendo, aliquorsum vagari, quippe quibus omnis Sicilia, quæq; necessaria erãt, certatim deferens vltro suppeditabat. Nostri autem, quamvis tanta penuria affecti famis, & laboris, vigiliarumq; æstu inter se ipsos flebiliores anhelarent, viriles animo, alter alteri flebilitatem suam, ne ad inuicẽ dehortarentur, occultantes, quadam hilaritate, vultu, & verbis simulare tentabant. Sed iuuencula Comitissa sitim quidem aqua extinguebat: famẽ vero non nisi lachrymis & somno aliquid vnde non habens, refrenare sciebat. Certamen assiduũ quod cibus nõ cibus suppeditabat, hostilis impugnatio abesse prohibebat. Sed interdum ne ab hostibus differrentur, si non nisi impugnati si arma mouerent, ipsa animis eorum innata ferocitas, sagaciter etiam volentibus viribus repræsentabat.

XXX. QVADAM itaq; die certamine inito, Comes equo insidens, vt suis succurrat, se se hostibus medium dedit. Hostes vero eo cognito, versus eum fortiori impetu grassãtes, equum eius spiculis confodiunt: ipsum cum equo humi deiectum, manibus corripiunt: quasi taurum ad victimam reluctantem: vsq; ad sibi tutiorem locum nituntur pertrahere puniendum. Porro Comes in tanto discrimine positus, pristinarum rerũ haud immemor, extrahere ensem, quo accinctus erat, expetens, & in modum falcis, virẽs pratum resecantis, circumquaq; impiger vibrando ducens, pluribus interemptis, sola dextra, & Dei adiutorio liberatur: tanta strage de inimicis facta, vt sicut in condensis saltibus iacerẽt à vento diruta ligna, sic circumquaq; sibi adiacerent hostium ab ipso perempta cadauera. Hostes reliqui se se in suam munitionem recipiunt: ipse equo amisso, sellam, ne quasi timidus accelerare videretur, asportans, versus suos pedes regreditur. Nostris igitur, per quattuor menses in tam laborioso discrimine positis, hiems asperrima, quæ ipso anno, ipsis in partibus fuit, occasio liberationis, hostibus autẽ damnationis exstitit. Nam & à ciuitate Etnæ, quæ in eadem prouincia haud procul exterminat, vrbs certis temporibus, ab æstuanti incendio sulphurei montis æstas acerrima. Itaq; certis temporibus inundatio tempestatis procellarum, niuis & grandinis asperrima solet fieri. Quam ob rem hostes balnearum æstuationibus æstuari assueti, frigidiori aura flante, dum vini potationibus naturalem calorem intra se excitare nituntur, somno vinum, vt assolet, subsequente tardiores ad excubias vigiliarum vrbis esse cœperunt. Quod cum nostri cognouissent, cœperunt & ipsi ex industria tardiores apparere: & quamuis attentissime vigilarent, clamoribus tamen obmissis, vt illos dolose securiores redderent, fingebant se quasi non vigiles essent. Quadam ergo nocte cum Comes, vt semper, nullo labore deficiens, excubias noctis cum suis armatis subalgenti bruma, suis vtilitatibus accuratissime intentis celebraret, hostes somno grauatos intra suas munitiones, & neminem eorum, ex tanta multitudine vigilare deprehendisset, castra eorum silenter irrumpit: armataq; manu incautos occupans, pluribus interfectis, munitionem accipit: plures capiuntur: ex aduenticiis reliqui fugæ refugium petunt. Porinus, qui caput traditionis exstiterat, cum sibi principaliter assentientibus laqueo suspensus, ad exemplum aliorum, vita priuatur: plures diuersis pœnis afficiuntur. Spoliis itaque triumphali more acceptis, nostri hactenus egentes, tanta abundantia frumenti, vini, & olei, ceterorumq;, quæ ad vsum necessaria erant, sunt repleti, vt merito à consimili argumento recordari possent illius, quod apud Samariã insperato à Deo subito datæ abundantiæ ad verbũ Elisei dicentis: Cras hora ista in porta Samariæ modius similæ vno statere erit: cum in præcedenti die, nullo quamuis magno pretio posset inueniri.

XXXI. ORDINATIS itaq; rebus suis, & vrbe melius ad suum libitum firmata, vt suis equos, quos amiserant, restituat, versus Calabriam, & Apuliam adquisitum vadit: vxore, & militibus suis apud Trainam dimissis: quæ quamuis iuuencula, tanta strenuitate

cœpit esse sollicita circa castrum tuendum, vt diatim circuens, vbi meliorandum videbat, studeret, vt fierent vigiliæ: reliquos omnes, quos sibi dominus suus abiens dimiserat, blande alloquens: vt sollicite quæ seruanda erant, prouiderent, hortabatur: multa in reditu domini sui repromittens: sed & transactum periculum, ne segniter agendo, quid simile incurrerent, ad memoriam reducit.

XXXII. Comes vero à Calabria, & Apulia, vt apes studiosissima, his, quæ militibus suis necessaria erant, onustus rediens, omnes suos suo aduentu lætificauit: equos, & cetera, quibus opus habebant, illis impertiens. Aliquantis ergo diebus equis, quos adduxerat, à labore itineris recreatis, comperto quod Arabici, & Africani, qui Arabia, & Africa, quasi auxilium laturi Siciliensibus, causa lucrandi aduenerant, apud castrum Iohannis, vsque ad quingentos morarentur, cupiens experiri cuius valentiæ eorum militia esset, illuc versus aciem dirigit: præmittens Serlonē nepotem suum cum triginta militibus: qui se ante castrum ostendentes, extractos ad certamen excitarent: ipse cum ceteris, in quodam loco, in insidiis latens occultatur: vt dum suos ex industria, simulato timore fugientes illi acrius persequerentur, ipse insperato, à loco insidiarum prorumpens, hostes longius a castro subtractos facilius occuparet. Quos Arabici, qui in castro erant, eminus aduentare videntes, maximo impetu prorumpentes obuii sunt: fugientes persecuntur: accingentes diruunt in tantum, vt ad locum insidiarum non nisi duo ex nostris illæsi peruenirent. Porro Comes suos, quos præmiserat, ex parte captos, ex parte deiectos videns, leonino impetu ab insidiis prorumpens hostibus occurrit: certamen iniit: fortiter vtrimque congreditur: sed à longo, & acri certamine tandem Comes, Deo sibi propicio, paganis fugientibus victor efficitur. Hostes extremos quosq; cædendo plus milliario insequitur. Spoliis onustus lætus apud Trainam reuertitur. Vrbs gaudio repletur. Volensq; Siculos vndiq; lacessere, Calabutor prædatum vadit: vnde rediens versus Roccas Castri Iohannis, si forte Arabicos à castro extrahere posset, attentans maximam prædam reduxit. Profundiores itaq; partes Siciliæ cognoscere volens, longius progressus, vsque Buterum venit: vbi non minima præda pecorum accepta, captiuos plurimos secum reducens, apud Auator hospitium sumpsit. In crastinum autem, quia pro longitudine itineris, & calore nimii æstus, sed & aquæ penuria plures equos amiserat, apud S. Felicem pernoctans, inde Trainam venit.

XXXIII. Africani ergo, & Arabici cum Siciliensibus plurimo exercitu congregati, vt bellum Comiti inferant, aduenire nuntiantur: anno verbi incarnati millesimo sexagesimo tertio: quibus Comes cum suis alacriter occurrens in cacumen eiusdem mõtis super fluuium Cerami, vt eos plenius prospiceret, ascendit: vidensq; eos trans flumen in supercilio alterius montis, diutius alternatim intuiti, nec his versus illos, nec illis versus hos transeuntibus, Sarraceni priores locum mutantes, ad sua castra, quibus hospitati erãt, regrediuntur: Comes vero apud Trainam reuertitur. Sic triduo flumine interposito, sese mutuo conspicientes, nec illi versus istos transire flumen præsumebant. In quarto vero die Sarraceni castra commouentes, ne vlterius, quasi ad tergum retrogradi viderentur, in monte, quo se iam triduo ostentauerant, castra metati sunt. Nostri vero hostilem affinitatem diutius impugnatam ferre nolentes, cum magna deuotione, presbyteris testibus Deo confessi, pœnitentia accepta, Dei miserationi se se commendantes, & de eius auxilio confisi, bellum hostibus inferre vadunt. Sed media via nuntio accepto, quod Ceramium ab hostibus impugnaretur, illuc Comes aciē dirigit: Serlonemq; nepotē eius cũ triginta militibus prætermittit, vt castrum intrans, defendendo donec ipse veniat, sustineat. Cum centum militibus, non enim amplius habebat, ipse subsequitur. Serlo vero castrum ingressus, aduentum subsequentis auunculi minime sustinuit: sed per portas, vt leo furibũdus in hostes prorumpēs, multas strages dando, cum triginta millia essent exceptis peditibus, quorum infinita erat multitudo, quod mirum dictu est, ipse triginta sex milites habēs omnes in fugã vertit. Hoc facto patēter cognoscere possumus, Deum nostris fautorē fuisse. Nam humanæ vires, tam magnum quid, tamq; nostris temporibus inauditum, nec præsumere quidem, nedum perficere potuissent. Si autem cum Propheta admirantes requirimus, quomodo persequebatur vnus mille? nam hoc istis, vt quondam filiis Israel prouenisse cognoscimus, profecto nobis metipsis, ex eiusdē Prophetæ verbis, absq; mendacio respondere possumus: quia Deus suus vindicat eos: & Dominus in profundo iniquitatum suarum claui iræ suæ concluserat illos. Deus suus dico, non quod eum colendo cognoscebant: Sed quia quamuis indigni factori suo ingrati existēdo, tamē eius creatura erant. Deus suus inquam dico secundum illud, quod ab Apostolo instruimur vbi ait: Nã idem Deus omnium: diues in omnes, qui inuocant illum. Quod si aliquis hãc sententiam diale-

dialectitando commutabilem astruere tentauerit, dicens, Si diues est Deus in eos, qui inuocant illum, consequi oportet, vt pauper sit in eos, qui non inuocant illum: respondendum est, quia Deitas ipsa augmentum, vel detrimentum non patitur: nec in natura sua recipit magis, vel minus: sed semper in eodem statu permanens sui, peræque omnia potest. Si autem pauperem dicere concludimur, non tamen quantum ad ipsum: sed quantum ad illos, qui se indignos exhibent, quibus misericordiæ suæ diuitias Deus impertiatur. Comes itaque nepotem subsecutus cum centum militibus Ceramium veniens, hostesq; à nepote deuictos cognoscens, dum subsequi, vt plenius deuincat, deliberat, quibusdam ex timore dehortantibus, & sufficere sibi victoriam à Deo per nepotem factam dicentib⁹, ne forte vltra insequendo, progrediatur fortuna rotabilis, & in deterius cedat. Vrsellus de Baliol exploranti Comiti interminatus est, se numque vel ibi, vel alias sibi auxilium laturum, nisi certamen cum hostibus ineat. Quod Comes audiens dehortantibus quidem multa conuitia iratus intulit: citiusque hostibus, versus castra eorum, illuc enim aufugerunt, bellum offerre vadit. Porro illi viribus resumptis, duas acies ex sese facientes nostris audacter occurrere accelerant. Comes etiam similiter duos cuneos faciens ex suis, vnum nepoti, & Vrsello, & Arisgoto de Puteolis, vt præcedentes primo feriant, delegauit: ipse cum altero subsequens, bellatum, Deum sibi adiutorem inuocans, vadit. Prima autem acies eorum Serlonem cum prima acie nostra declinando, montem super nostros præripere volens, vltimæ aciei, nostræ, quam Comes ducebat, occurrit. Comes ergo, & Vrsellus de Baliol suos solito formidolosiores præ nimia multitudine hostium, quam incurrebant, videntes talibus exhortationibus timorem ab ipsis excutere nitebantur. Arrigite animos vestros ô fortissimi Christianę militiæ tyrones. Omnes Christi titulo insigniti sum⁹: qui non deseret signaculum, nisi offensus. Deus noster, Deus Deorum omnipotens est: & ab ipso omnis qui de Deo diffidens, confidit in homine: & ponit carnem bracchiū suum. Omnia regna mundi Dei nostri sunt: & quibus volet ipse impertietur. Gens ista Deo rebellis est: & vires, quæ à Deo non reguntur, ocyus exhauriuntur: ipsi in virtute sua gloriantur: nos autem de Dei præsidio securi sumus. Nam neq; honestum est dubitari, quos certū est, Deo nos pręcedente, ante faciem nostram nō posse subsistere. Gedeon, quia de Dei auxilio non dubitauit, in paucis multa millia hostium strauit. Dum talia versus certamen properando perorantur, apparuit quidam eques splendidus in armis: equo albo insidens, album vexillum in summitate hastilis alligatum ferens, & desuper splendidam crucem: & quasi à nostra acie progrediens, vt nostros ad certamen promtiores redderet, fortissimo impetu hostes, vt densiores erant, irrumpens. Quo viso nostri hilariores effecti Deum, sanctumque Georgium ingeminando, & præ gaudio tantæ visionis compuncti, lachrymas fundendo, ipsum præcedentem promptissime sunt secuti. Visum etiam à pluribus in summitate hastilis Comitis vexillum dependens, crucem continens: à nullo, nisi diuinitus appositum. Comes ergo aciei suæ primos exhortatus, Arcadium de Palerna, suam aciem, nostris exprobrando, promptissime antecedentem, & splendenti clamucio, quo pro lorica vtimur, armatum certamine inito, fortissimo congressu, hastili robore deiectum, ceteris metum incutiens interfecit. Erat enim inter suos militia præclarissimus: cui etiam neminem armis resistere posse putabant: & clamucium, quo indutus erat, nullis armis poterat violari: nisi ab imo in superius impingendo inter duo ferrea, quæ per iuncturas catenata sunt, ingenio potius, quam vi vitiaretur. Dum itaque vtrimque fortiter dimicatur, nostri numeri paucitate multitudini intermixti ita concludebantur, vt vix aliquis nostrorum nisi armis sibi faciendo tumultum interrumpere posset. Videns autem nostros condensitatem circumdantium se hostium sternendo: vt à furendi vento solet condensitas nebularum disrumpi: & sicut velocissimi accipitres imbecillem turbam auium disruptam sternere. Sed cum longo certamine grassati, diutius nostrorum infestationem ferre non præualentes, fuga tueri potius, quam armis nituntur, nostri audacter insequentes, extremos quosque cędendo perimunt. Sicque victores effecti, ad quindecim millia ex hostibus occubuerunt. Nostri itaque triumphalibus spoliis onusti, vsq; ad hostium castra regredientes, in eorum tentoriis hospitātur: camelos & reliqua omnia, quæ inuenerunt, sibi vindicantes. In crastinum vero pedites ad viginti millia, qui fugientes scopulos, & prærupta montis occupauerant, oppugnantes, plurima ex parte perimunt: reliquos vero debellatos vendentes, pecuniam infinitam accipiunt. Sed cum aliquandiu commorati fœtore putrentium cadauerū occisorum hostium grauarentur, fœtorem abhorrētes Trainam reuersi sunt. Comes Deo, & S. Petro cuius patrocinio tantam victoriam se adeptū recognoscebat, de collato sibi beneficio non ingratus existens in testimonium victoriæ suæ, per quendam suorum, nomine Meledium camelos quattuor,

quos inter reliqua spolia, hoste triumphato, acceperat, Alexandro Papæ, qui tunc temporis vice beati Petri prudenter, & Catholice exsequebatur, apud Romam repræsentat. Apostolicus vero plus de victoria à Deo de Paganis concessa, quam de sibi transmissis donariis gauisus benedictione Apostolica, & potestate, qua vtebatur, absolutionem de offensis, si resipiscentes in futurum caueant, Comiti, & omnibus, qui in lucranda de Paganis Sicilia, & lucratam in perpetuum ad fidem Christi retinendo auxiliarentur, mandat: vexillumque à Romana Sede Apostolica auctoritate consignatum: quo præmio, de Beati Petri filii præsidio, tutius in Sarracenos debellaturi insurgerent.

XXXIV. Pisani ergo mercatores, qui sæpius nauali commercio Panhormum lucratum venire soliti erant, quasdam iniurias ab ipsis Panhormitanis passi, vindicari cupientes, nauali exercitu vndique conflato, vela per mare ventis committentes, apud Siciliam, in portu vallis Deminæ applicuerunt: legatumque Comiti Trainam, vbi tunc morabatur, mittentes, mandant, vt equestri exercitu Panhormi illis occurrat: se illi in vrbe capienda auxilium laturos: vi talis præmii, acceptam vindictam illatæ sibi iniuriæ expetentes. Comes vero quibusdam negotiis se detinentibus, ad præsens ire distulit: mandans illis, vt modicum temporis sustinerent: donec hæc, quibus ad pręsens intentus erat, expedirentur. Porro illi commercialibus lucris, plusquam bellicis exercitiis, ex consuetudine dediti, sustinere, ne lucris assuetis diutius priuarentur, nolentes, Panhormumq; per se in cassum aggredi disponentes, vela in portum eiusdem vrbis dirigunt: sed plurimam multitudinem hostium exhorrentes, & ob hoc à nauibus progredi minime præsumentes, catenam tantummodo, quæ portum ab vna parte, in alteram claudebat, abscissa, & hoc sibi, more suæ gentis, pro proximo reputantes, Pisam reuersi sunt. Comes itaque videns æstatem proximam, quæ præ nimio calore, a vicinitate solis feruētis caniculæ pluriores equitatus in prædali exercitio fieri prohiberet, fratri Duci in Apuliam interim, dum importuna ęstas pertranseat, ire disponens, ne vxorem suam, & milites cum ipsa remanentes absq; stipendiis derelinquat, Golosam vna die, secūda Brocatum, tertia Cephaludum prędatū acie dirigit. Sicq; Trainam multa abundantia replens, militibus suis, vt vrbē attentissime peruigilantes, incursus hostium prudenter caueant, & ne aliquorsum longius ab vrbe, aliqua occasione intercurrente, progrediantur, multis exhortationibus commonitis, ipse versus Apuliam cum fratre, quid vlterius agendum sit, tractaturus vadit: plurimaq; adinuicem conferentes, tandem refrigerante calore, centum militibus sibi ab eo in auxilium acceptis, versus prouinciam Agrigentinam cum ducentis militibus prædatum vadit.

XXXV. Vnde cum maxima præda inde rediret militum suorum prædam præcedere præcipiens, ipse cum reliquis inter duos cuneos minatur ne à fronte, vel certe à tergo aliquo hostili incursu excuteretur. Porro Africani, & Arabici cum essent cupientes vlcisci de victoria in Ceramensi prœlio sibi ablata, & laudem quam ibi amiserant, aliquando sibi fauente fortuna recuperare, cognoscentes per nuntium, ita eos prædatum isse, cum septingentis electis militibus, via qua redire habebant, insidiantes occultantur. Nostri autem, qui præcedebant, ad locum vsque peruenientes, illis ex improuiso exsurgentibus, audaciæ, qua hactenus assueti erant, obliti, eneruiter agentes, cum fuga potius, quam armis mortis periculum declinare cœperunt. Montem quendam, quem ex omni parte præcipitium cingebat, solo, & arto aditu patente, pro auxilio expetentes ascendunt. Hostes vero parte armigerum, qui prædam minabant, perempta, ipsam etiam prædam excutiunt. Comes autem, qui subsequebatur, tumultum audiens, dum citius aduolat, quæ acciderant cognoscens, maxima indignatione, & ira repletus, vt secum de hostibus vltionem expetant, suos immensis clamoribus, a monte, quem ascenderant, in cassum reuocare nititur: donec ipsemet turonem ascendens, & suos quemque nomine vocans, ne se in posterum fuisse excusarent, talibus verbis aggressus est. Itane inquit ô fortissimi hactenus, viribus exhausti estis, vt absque recordatione alicuius militaris laudis, in profundum putribundæ defectionis submersi, vlterius respirare nequeatis? Recordamini antecessorum: sed & gentis nostræ, nostræq; hactenus habitæ strenuitatis præconizatæ: deuitantes notas futuri vituperii. Recordamini quot millia hostiū apud Ceramiū pauciores quam nunc debellatores extinxistis. Fortuna tunc vobis arridens ab eodem, quo & nunc adhuc regitur. Resumite pristinas vires: victoria post fugam fortiter agentibus laudis reparatio est. Hæc, & alia exprobrando, plura locutus, vix eis exhortationibus recreatis, ad certamen properans cum hoste congreditur. Fortiter agendo gens Deo rebellis debellatur: pda excussa recuperatur. Nostri victores effecti triūphalibus spoliis ditātur. Trainam cū gaudio remeantes: excepto, quod de solo Galterio de Simula, qui inter omnes militari laude dignus, in congressu fortiter agendo, quod dolor dicere est, iuuentutis florem ab hostibus confossus amiserat, plurimum tristabantur.

XXXVI.

XXXVI. Dvx vero Robertus cum in Apulia esset, sciens fratrem suum apud Siciliam multiplici incursione ab hostibus lacessiri, plurimo exercitu ab Apulia, & Calabria congregato, nolens expers esse quæstus, laboris etiam particeps fieri, versus Siciliam intendit. Comes vero fratrem aduētare audiens, cum gaudio magno festinus illi apud Cusentum Calabriæ vrbem occurrit. Sicque progredientes anno Dominicæ incarnationis MLXIV. cum quingētis, tantummodo militibus apud Pharum mare transmeantes, tota Sicilia, nullo aduersus eos aliquid præsumente impune peragrata, Panhormum vsque perueniunt: atque in monte, qui postea Tarantinus, ab abundantia Tarantarum, à quibus ibidem exercitus eorum plurimum vexatus est, iubente Duce, quem postea pœnituit, tētoria fixa sunt. Nam mons totus insitus Tarantis, viris, & mulieribus inhonestum, quamuis iis euaserint, ridiculosum hospitium præbuit. Taranta quidem vermis est, araneæ speciem habens: sed aculeum veneni feræ punctionis: omnesq; quos punxerit, multa venefica ventositate replet: in tantumque angustiantur, vt ipsam ventositatem, quę per anum inhoneste crepitando emergit, nullo modo restinguere præualeāt: & nisi clibanica, vel alia quæuis feruentior æstuatio citius adhibita fuerit, vitæ periculum incurrere dicuntur. Tali inhonestate nonnulli nostrorum vexati, tandem locū mutare coguntur: vicinū vrbi locum tutiorem, quo tabernacula figant, experentes: vbi per tres menses commorati, Pāhormitanis fortiter repugnātibus, versus vrbē quidem minime profecerūt: sed viciniora circumquaq; loca plurima depopulatione vexauerunt. At cum vident se versus vrbem minime tunc temporis præualere posse, castra mouentes Bugamum oppugnare vadunt: ciuibusque eiusdem castri eneruiter reluctantibus, funditus diruunt: incolas omnes cum mulieribus, & liberis, omnique supellectili sua captiuos adducunt: sicque versus Calabriam remeare volentes haud procul ab Agrigentina vrbe. sic enim illis directior adiacebat via, tentoria figunt. Porro ciues eiusdem vrbis, viribus suis plus necessario confidentes, per portas prorumpendo, forti strepitu super illos proruunt: incautosque hostium tacendo dum fugiunt, vsq; in portas suæ ciuitatis persequuntur. Dux itaq; digressus, in Calabriam veniēs, expeditionem soluit: Bugamensesq; quos captiuos adduxerat, Scriblam, quam desertauerat, restaurans, ibi hospitari fecit.

XXXVII. Anno vero Dominicæ incarnationis MLXV. Policastrum castrum destruens, incolas omnes apud Nicotrum, quod ipso anno fundauit, adducens, ibi hospitari fecit. Antequam iret versus Panhormum Dux Robertus, & in monte Tarantarum tentoria fixisset, Dux, & Comes Rogerius prius in prouinciam Cusentii Castrum quidem Regale expugnauerant: & pro libitu ordinauerūt. Eodem anno castrum quoddam, quod Agel dicitur in prouincia Cusentii Dux oppugnare vadens, per quattuor menses obsedit. Agellenses autem extra castrum progredientes, cum vicinius tentoria hostes figerent, fundibulis, & sagittis longius propellere nituntur: sicque ex vtraque parte mutua cæde fortiter congrediuntur. At dum nostri maxima indignatione commoti, impetum in hostes facientes, vbi densiores erant, prorumpere nituntur, Rogerius filius Scoclandi iaculo confossus equo deiicitur: cum etiam Giffibertus nepos eius eum releuare tentat, deiectus vterque occiduntur: de quorum nece Dux cum omni exercitu non minimum turbati, erant enim inter familiares sibi carissimi, eorum corpora apud Sanctam Euphemiam, vbi tunc Abbatia in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ nouiter incepta instituebatur, humanda mandauit: equos, & cetera quæ habebant, eidem Ecclesiæ, pro ipsorum saluatione contulit. Agellenses itaque cognoscentes pro tali, & similibus factis Ducem se se grauiter offendisse, pacem ab ipso expetunt: ne si rebelles persistendo vi caperentur, ab ira eius, absq; recordatione alicuius pietatis, vt meriti erant, omnes pariter perimerentur. Dux vero quamuis anhelans esset cum suppliciis, de ipsis vltionem expetere, tamen ne diutius perendinādo, alias intendens, demoraretur, pacem cum ipsis fecit: castrumque ab eis deliberatum, in sua virtute accipi, pro libitu suo disposuit.

XXXIIX. Comes vero Rogerius adquirendæ Siciliæ intentus, quietis impatiens erat: omnia perlustrans crebris incursionibus deterrebat: in tantumque ex consuetudine labori continuus erat, vt hincne, hincve infestior esset, nec cæcitas obscuræ noctis dehortari posset: quin de loco ad locum transiliens, per se ipsum omnia attentaret: eiusq; præsentiam, plusquam omnia hostes exhorrebant: intantumque eius veloci frequentia deterrebantur, vt nusquam absens putaretur. Sed quia vbi suis præsentibus, ipse absens ab hostibus deprehendebatur, sui hostili incursione interdum grauabātur, castrum, quo se si forte necessitas incumberet, facilius tuerentur, & à cuius vicinitate quæque proxima loca attentius subiugata sibi concite fœderarentur, apud Petrelegium, anno Dominicæ incarnationis MLXVI. turribus, & propugnaculis extra portam accuratissime

firmauit: per quod maximam partem Siciliæ, ad suæ dominationis iugum ferendum perdomuit. Filiis deniq; Tancredi naturaliter hic mos inolitus fuit, vt semper dominationis auidi, prout illis vires suppetebant, neminem terras, vel possessiones habentes ex proximo sibi absq; æmulatione habere paterentur, quin vel ab ipsis confestim subiecti deseruirentur, vel certe ipsi omnia in sua virtute potirentur.

XXXIX. Inde & Robertus Dux, qui præ ceteris hunc morem sibi vindicauerat, Gaufridum de Conuersana, nepotem videlicet suum, filius quippe sororis suæ erat, vt de Montepiloso sibi seruitium, sicut & de ceteris castris, quæ plurima sub ipso habebat, exhiberet, adorsus est: quodq; ab ipso, sicut & cetera, minime acceperat: sed sua strenuitate, Duce sibi auxilium non ferente, per se ab hoste lucratus fuerat. Id facere renuente Dux admoto exercitu idem castrum obsessum vadit: multisq; militariter ex vtraq; parte perpetratis, tandem, vt de eodem castro, sicut & de ceteris sibi seruitium promittens exhiberet, compulit.

XL. Dvx itaq; videns omnia, quę solo inceptu attentabat, fortuna fauorabiliter arridente, sibi in prosperum cedere, famosissimam vrbem, quæ Barum dicitur, adhuc Constantinopolitano Imperatori ex fidelitate adhærentem, sibi vero rebellem, ex proximo, haud longe à Montepiloso habens, quibuscumq; Imperator præerat pactionibus, & vt sibi fauentiores redderet, ad impugnationem eiusdem vrbis secum instans anno Verbi incarnati MLXVII equitatu, & nauali exercitu eam obsessum vadit. Et quia ipsa ciuitas, quasi in quodam angulo sita in mare porrigitur, ipse cum equestri exercitu ipsam partem, qua ciuitas versus terram patebat, quasi ab vno mari in aliud claudens, nauibus per mare extensis, vna ad alteram firmiter ferreis catenis, acsi sepem faciendo, cõpaginatis, ita totam vrbẽ cinxit, vt nullo latere exitus ab vrbe progrediendi pateret. Duos quoq; pontes, vnũ videlicet ab vnaquaq; ripa constituens, qui longius in mare vsq; nauium funes, ab vtraq; parte attingebant, porrexit: vt si forte Barenses aliquẽ incursũ, versus naues attentarẽt, directo cursu à militibus nauibus expeditius subueniretur. Barenses autẽ primo quę agebãt despectui habentes omnia vilipendere: ornamẽta sua, thesaurumq; pretiosa dependẽtia ostentare: Guiscardo plura conuitia inferre: turribus suis fidentes rerũ exitus minus metiri cœperunt. Quæ res Guiscardum ab incepto quidem non deterrebat: sed animus ambitionis cupidine feruens, quanto pretiosiora infra muros contineri dicebant, tanto ardentius spe ea lucrandi, ad quod cœperat persistendum, mentis instantiam figebat: subridendo illis respondens. Quæ inquit ostentatis mea sunt: & quia à vobis voluntarie mihi præsentantur, habeo gratum. Estote fideles ad tempus in conseruando. Vobis quippe de amissione dolentibus fiam quandoq; largus in distribuendo. Sicq; suos ad vrbem debellandã exhortationibus, & promissis inflammans, laboris sui renuntiationisq; præmiũ infra murum testatur esse. Ipse mœnia circumire, aggeres comportare, vrbẽ vallare, arietes facere, ceteraq; machinamenta, quæ vsui capiendæ vrbis necessaria erant, componere, suos instruere, hostes infestare, metum iugi instantia studebat incutere. Barẽses ergo videntes constantiam Ducis vltra quam rati erat, in diuulsam persistere, victumq; infra vrbem, nullo ad introducendum hostibus circumfertis, aditu patente, à multitudine inermis vulgi, mulierum scilicet, & puerorum inutiliter deuastari, q vi nequibant, dolo vitæ Ducis periculum parant: pretioq; composito, à quodam leuitatis viro, vt vrbe digrediens illum spiculo corripere attentet mercantur. Amerinus ergo auaritia captionis cupidine captus, appetendum tam nobile, vt sibi videbatur, facinus accelerat: spiculoq; venenis infecto ab edocentibus se tantæ versutiæ fraudẽ accepto, vrbe digressus, quasi vnus ex nostris, lapides funda versus hostes, supra muros iaciendo, aduersus castra nostrorum dolose speculatum circumuenit. Sicq; vesperascente die, nox intercludere Solis radios properat: cumq; cœnę hora instãte Dux in tabernaculo suo, ex foliosis arborum ramis composito sedisset, ille à tergo veniens, ramoso pariete interposito, Ducem præuio oculo, deinde aure per vocem, bene visum credens spiculum, quod ad hoc acceperat, fortiter impingendo, parte vestiũ correpta, sed Deo protegẽte, ipso illęso permanẽte in terrã defixit: sicq; Ducẽ læsum credens in casso vulnere spiculo amisso, nihil sibi fuga vtilius credens, q velocius potuit, cursu se se infra vrbẽ recepit. Ducis vero ministri tali facto expauefacti extra prosiliẽtes, dolo cognito, noctis excubias solito attẽtius, vigilesq; circa Ducẽ deputãt: cæmẽtarios ex eius edicto conducẽtes summo diluculo primũ domum breui perficiunt.

XLI. Ea tempestate Comes Rogerius in Sicilia morabatur: crebris incursionibus omnia hostiliter perlustrans: ad sibi subdendum nunc præmiis pulsans, modo minis terrẽs iugi exercitatione plerũq; alios damnis afficiens: intantumq; quietis impatiens hostes lacessendo deterrebat, vt vix in ipsis munitionibus, nusquam autem alias securi essent. Nox,

vel dies, veſper, & aurora, aura lenis, & aſpera æquo pondere infeſta timori erant. Vnde & Sicilienſes conſilio intra ſe habito, mori potius, quam cum tanta inquietudine infelicem vitam diutius protelare deliberantes, belli fortunam contra Comitem tentare parant. Denique verſus Panhormum prædatum proficiſcenti exercitu innumerabili vndique conflato, ex improuiſo apud Michelmir occurrunt anno incarnati verbi MLXIIX. Porro eos eminus conſpiciens totus infremuit: omneſq; ſuos in vnum coërcens ſubridendo ait ſuis. Eia inquit nobilium prædeceſſorum nobilitas Fortuna vobis fauens prędam, quam longius diſpoſueratis quærere, labori veſtro parcens, vltro vobis obuiam, ne plus in conficiendo itinere fatigemini adducit. Ecce præda à Deo vobis conceſſa. Auferte iis, quia ea indigni ſunt. Vtamur ea diuidentes Apoſtolico more, prout cuiq; opus eſt. Ne exhorreſcatis iam dudum, multotienſq; à vobis deuictos. Si ducem mutauerunt animo, nō quo duce id præſumunt: eiuſdem nationis, qualitatis, ſed & regionis eſt: cuius & ceteri ſunt. Deus autem noſter immutabilis eſt. Si à vobis non mutatur integritas fidelis ſpei, nec ab ipſo mutabitur ſententia triumphalis auxilii. His dictis, acieq; ſuorum prudenter ordinata, cum hoſte congreditur. Fortiter noſtris agentibus gens inimica in tantum debellatur, vt vix ex tanta multitudine ſupereſſet, per quem rei euentus Panhormi renunciaretur. Noſtri vero triumphalibus ſpoliis multum ditantur.

XLII. Moris vero Sarracenis eſt, vt columbas frumento, & melle infuſo domi nutrientes, cum aliquorſum longius digrediuntur, maſculos ſportulis incluſos ſecum ferant: vt cum aliquid noui fortuna illis adminiſtrauerit, quod domi ſcitum velint, chartulis euentus ſuos notantes & collo auis, vel certe ſub ala ſuſpendentes, auibus dimiſſis per aëra, familiæ domi ſollicitæ, vtrum proſpere erga peregrinos amicos omnia agantur, notificare accelerant. Auicula enim dulcedine grani melliti, quam domi guſtare ſæpius aſſueuerat, illecta, reditum accelerat: chartulas, morem ſuum ſcientibus repræſentat. Huiuſmodi ſportulas cum auibus Comes inter reliqua ſpolia accipiens, auibus cum infectis ſanguine chartulis dimiſſis, triſtis fortunæ euentus Panhormitanis repræſentat. Vrbs tota concutitur: lachrymoſæ voces liberorum, & mulierum per aëra cælum attolluntur. Gaudium noſtris, illis triſtitia parturitur.

XLIII. Principabatur tunc temporis vrbi Barenſi ſub Imperatore Græcus quidam Argerius nomine: qui cum ceteris ciuibus pro tempore, & loco cōſilio habito, chartulis ærumnas vrbis, ciuiumq;, ſed & hoſtium infeſtationem adnotans clam, de nocte per quendam ab vrbe digredientem Diogeno Conſtantinopolitano Imperatori dirigit: vrbem, quæ ſola in eius fidelitate perſiſtens vndiq; hoſtili incurſione quatiebatur, niſi citius ſubueniat, ſe amiſſuros victus penuria. Se iam tertio anno inſtante hoſtibus circumſeptos: cuius diuturno certamine deficientes deditionem parare. Niſi ipſam retineat, ſpem nullam de recuperatione peruaſæ ab hoſtibus patriæ vlterius reſeruari. Legatus quod inſtructus erat, fideliter adimplere ſatagens, breui magnum conficiens iter Byzantium venit. Acceptas epiſtolas Imperatori repræſentare vadit. Epiſtolis orationem exhortatoriam, vt ſubueniat, addit. Imperator vero ſuſceptis epiſtolis, ac perlectis Duracium mittens, claſſem parare facit: cui Gocelinum de Orencho quendam natione Normannum & in palatio poſt Imperatorem ſecundum, paucis, quia ſtrenuus armis, & conſilio callens erat, Ducem præponens, cum multis copiis Barenſibus ſuccurrendum diſponit. Porro qui miſſus fuerat, iuſſus ab Imperat. Barum regrediens, clam hoſtes vrbē, vt exierat intrat. Acta refert, ſignumq; quo auxilium veniens eminus cognoſcant, edocet: vt ſimile ſignū de vnoquoq; propugnaculo contra aduenientes faciant, faſces ſcilicet accendant, ne à certo portu deuient, admonet. Barenſes hoc nuntio exhilarati, plus neceſſario feſtinantes, animo enim cupienti nihil ſatis feſtinatur, in proximam noctem faſces accendunt: clamoribus, & laudis plus ſolito lętitiam oſtendunt. Quid nam in hoc facto prætendant, inter noſtros quæſtio oritur. Fit de pluribus rebus coniectura: vndiq; argumētatur à prudentioribus: rei veritas deprehenditur: auxilium videlicet per mare illis aduenire. Aduenerat in auxilium Ducis fratris plurimo remige Comes Siciliæ Rogerius nouiter à fratre inuitatus: leoninam in omni certamine habēs ferocitatem: quem tamen prudentia regebat: & fortuna fauens comitabatur. Hic callide in hoc negotio agens, ſingulis noctibus ſpeculatum ire iubet: ſi forte eminus per mare aduentantes naues aſpiciantur. Cum ecce quadam iam nocte mediante, quaſi ſtellæ lanternæ ardentes in ſummitate mali vniuſcuiuſq; nauis eminus apparere conſpiciuntur. Quod cū à Comite compertū fuiſſet, acceleratiſſime armata manu, plurimo ſe ſe remigi credens, obuiā hoſtibus ire accelerat: quos hoſtes eminus aſpicientes, Barēſes q. ſupra p̄ gaudio occurrerēt rati minus ſe ſe ad defenſionē aptant. Comes vero nauem Gocelini, qui dux hoſtium erat, duabus lāternis à ceteris

distinctam eminus cognoscens illam versus impetu suorum intendere iubet. Dumque fortiter congrediuntur tanta vi quædam ex nostris, super nauem illorum grassata est, vt ex vno latere cum pondere armorum incaute decurrente, centum quinquaginta loricati ex nostris submergerentur. Comes vero Gocelinum oppugnans superat: quem in suam nauem exarmatam recipiens, cum triumpho gloriosus ad fratrem remeat. Dux vero amittendi timore in certamine fratris, plurimum angebatur: quippe nec succurrere poterat, nec alium, excepto illo, ceteris defunctis habebat. Attamen victor, & incolumis redire nuntiatur: nulli credulus fieri asserit, donec visu sibi satisfaciente. Vtrum sanus esset scrutando ingeminat cum lachrymis. Comes vero Gocelinum mirifice Græco more præparatum Duci, ad honorem repræsentat captiuum. Barenses itaque se sua spe frustrati vlterius hostes ferre non valentes, deditione facta, Duci fœderantur. Anno Domini M.LXX. Dux voti compos effectus fratri, & cuncto exercitui gratias referens, vrbe pro velle suo ordinata, fratrem in Siciliam præmittens, solito exercitu breui iterum expeditionem versus Pähormum summouet. Toto Iunio, & Iulio mense apud Hydruntum moratus montem, quo facilius descensus ad mare, equos nauibus introducens, fieret, rescindere facit: vnde & Duracenses maxime sunt territi ne mare cum exercitu träsmeans, eos impugnatum veniret: mulumq; & equum ei, quasi ad honorem mandantes, hac occasione rem speculatum mittunt.

XLIV. Ea Tempestate Costa Condomicita, qui Scyllum iam dudum Duci fraudulenter abstulerat, veritus ne cum Dux versus Siciliam nauigio trãsitum simularet, Scyllum obsessum diuerteret, Duci reconciliatus castrum reddit: tali iniuria se, ad quod fecerat compulsum dicens. Dux Costam Pelogam quendam Stratigotum statuerat: qui nimia insolentia defluens quosque ingenuos viros vel mulieres, nec etiam suæ consanguinitati parcens contumeliis afficiebat. Hic inter cetera quandam ingenuã matronam nomine Reginam, auiam Costæ Condomicitæ gallinam auream cum pullis, quam habere dicebatur, ab ea extorquere volens, verberibus laniatam captione retruserat. Costa Condomicita in famulatu Ducis apud Insulam Crotone detinebatur: cui cum quod acciderat, relatum fuisset, iniuriam auiæ reputans suam, infirmitate simulata, licentiam, domi causa curationis à Duce exposcẽs, vigilia Natalis Domini Scyllum ingressus est: quem Stratigotus venisse audiens, piscium sibi exenia per famulum mittit: qualiter se res erga Ducem habebat, requirit. Ille ac si nihil mali machinans ita dissimulata, gratias remandat: sed quod animo conceperat minime oblitus, postquam comestum est, potentioribus vrbis secreto circumuentis, de sibi illata, auiæq; iniuria querimoniam ostentat: quibus respondentibus merito sibi talia accidisse, excusationibus minime vsus facti se pœnitere asserens, vti contulerat, auferre tentaturum promittit: si tantummodo ipsis potiatur auxiliariis. Sicque a pluribus fide accepta, totam noctem insomnem ducens, quoscumque potest sibi allegat: summoque diluculo, cum omnes, qui huius rei ignari erant, vt dies ipsa monebat, in Ecclesia Dei laudibus inseruirẽt, ipse cum tredecim viris, gladiis cum capis accinctis, reliquis signo dato, & à foribus expectantibus, ad portam castelli accedẽs, ianitor nil suspicatus quasi noto aperit. Ille cum sociis ingressus hospitium Stratigoti intrat: arma, quæ inuenit, corripit: versus Ecclesiam, Stratigotum præoccupare volens, citissimus currit. Vndiq; ergo insurgente clamore, Stratigotus insidiis compertis, per fenestram prosiliens, præcipitio delapsus, dũ fuga refugiũ petit, à ciuibus omnibus exosus erat, comprehensus reducitur. Costa Condomicita, quia consanguineus eius erat, volente ei parcere, à populo cõdemnatur: sicq; cum suppliciis pœnas luens, à quibus mala intulerat, perimitur: quos religauerat liberantur: à fidelitate Ducis palam auertuntur. Sicq; per sex fere annos Duci rebelles per diuersa loca Calabriæ ab ipsis turbatio plurima facta est. Istud hic inscribim⁹, vt caueãt prælati sibi subditos prauis ministris à sua fidelitate diuelli.

XLV. Dvx igitur commeatibus, & ceteris, quæ expeditioni congruebant apparatis, fratrem, quem præmiserat, subsecutus, apud Catanam, vbi Comes erat, venit: fingens se Maltam debellatum ire: quasi de Panhormo diffidens: sed à fratre cohortatus, magno equitatu, cum naualibus, peditumque copiis abinde progrediens Panhormum venit: ab oceano vrbem nauibus obsidens, fratremque Comitem ab vno latere statuens, ipse ab altero cornu Calabrensibus, & Apulis muros ambit. Sicque quinque mensium circulo hostes vrbis defensionis attentißime peruigiles, ipse nihilominus impugnationi cum fratre intentus inquietare perstuduit. Vtriq; pari ardore inflammati omnia circumire, suos instruere, omnia ordinare, hostibus interminari, suis plura largiri, ampliora promittere: Primus, & frequentior adesse, nihil intentatum relinquere. Machinamentis itaque, & scalis ad muros transcendendos artificiosißime compaginatis, Dux hortos cum trecẽtis mili-

tis militibus latenter ingreſſus, ex altera parte, qua videlicet naualis exercitus adiacebat, vrbem infeſtare, fratremq; à parte qua erat, haud ſecus agere perdocuerat. Illi ſigno dato, quæ edocti erant, haud perficere ſegnes magno ſonitu irruunt. Vrbs tota in arma ruens, quæ ſtrepitu tumultuantium accurrebat defenſioni, acceleranter graſſatur. A parte qua minus cauebant, vacillatur. A Guiſcardenſibus ſcalis appoſitis murus tranſcenditur. Vrbs exterior capitur: portæ ferro ſociis ad ingrediendum aperiuntur. Dux, & Comes cum omni exercitu infra muros hoſpitantur. Panhormitani deluſi hoſtes à tergo infra muros cognoſcentes, interiori vrbe refugium petendo ſeſe recipiunt. Nox tumultum diremit. Proximo mane primores fœdere interpoſito, vtriſque fratribus locutum accedunt: legem ſuam nullatenus ſe violari, vel relinquere velle dicentes: ſcilicet ſi certi ſint, quod non cogantur: vel iniuſtis, & nouis legibus non atterantur. Quandoquidem fortuna præſenti ſic hortabantur, vrbis deditionem facere, ſe in famulando fideles perſiſtere, tributa ſoluere: & hoc iuramento legis ſuæ firmare ſpopondunt. Dux, Comeſque gaudentes, quod offerebatur libenter ſuſcipiunt anno Dominicæ incarnationis milleſimo ſeptuageſimo primo. Adepti primo omnium, ſcripturæ fideles imitatores dicentis: Primum quærite regnum Dei: & omnia adiicientur vobis: Eccleſiam ſanctiſſimæ Dei genitricis Mariæ, quæ antiquitus Archiepiſcopatus fuerat, ſed tunc ab impiis Sarracenis violata templum ſuperſtitionis eorum facta erat, cum magna deuotione catholice reconciliatā dote, & ornamentis eccleſiaſticis augent. Archiepiſcopū, qui ab impiis deiectus in paupere Eccleſia S. Cyriaci, quamuis timidus natione Græcus cultum chriſtianæ religionis propoſſe exequebatur, reuocantes reſtituunt. Deinde vero caſtello firmato, & vrbe pro velle ſuo, Dux eam in ſuam proprietatem retinens, & vallem Deminæ, ceteramq; omnem Siciliam adquiſitam, & ſuo adiutorio, vt promittebat, nec falſo adquirendam, fratri de ſe habendam conceſſit.

XLVI. Cvm iſta geruntur Serlo filius Serlonis, nepos videlicet vtrorumque Principum iſtorū, cuius in præcedentibus mentionem fecimus, apud Ceramum morabatur: ad tuendam prouinciam ab incurſibus Arabicorum, qui apud caſtrum Iohannis ea tempeſtate morari dicebātur, à Duce, & Comite ſic iuſſus. Nam & medietas totius Siciliæ ex cōſenſu Ducis, & Comitis ſuæ ſorti, Ariſgotiq; de Puteolis, inter ſe diuidēda ceſſerat: eo ꝙ hic conſanguineus eorum erat: vterq; autem conſilio, & armis probiſſimi viri erant. Arabici autem, qui apud caſtrū Iohannis morabantur, ſtrenuitate Serlonis, quia eis in multis infeſtus erat, plurimum inimicabantur: iugique intentione dolo, vel armis ruinam eius meditari nitebantur. Sarracenus autem de potentioribus caſtri Iohannis nomine Brahen cum Serlone, vt eum facilius deciperet, fœdus inierat: eorumque more per aurem adoptiuum fratrem, alter alterum factum viciſſim ſuſceperat. Hic cum traditione cum ſuis compoſita, Serloni ſalutaria munuſcula cum amicabilibus verbis mandat: inter quæ etiam intulit iſta. Sciat fraternitas adoptiui mei, quod tali vel tali die ſeptem tantummodo Arabici ex deliberatione iactantiæ terram tuam debent prædatum adire. Quod Serlo audiens ridiculo habere cœpit: minuſq; ſibi proſpiciens, ex vicinis caſtris neminem ſibi in auxilium arceſſiuit: ſed terminato die inconſultus venatum ſeceſſit. Porro Arabici, qui dolum compoſuerant, cum ſeptingentis militibus, & duobus millibus peditum de caſtro Iohannis digreſſi, haud procul à Ceramo in abditis locis inſidias ordināt: ſeptē tantummodo, vt Brahen Serloni mandauerat, milites mandantes: qui Ceramo, præda capta Serlonem extrahunt. Inſurgit clamor: ab incolis prouinciæ tumultuatur: à Serlone, vbi venatum ierat, tumultuantes ciues audiuntur: ſed quia inermis proceſſerat, nuntiū apud Ceramum, ad deferenda ſibi arma, ſuoſq; inuitandos mittens, ipſe quo clamor infeſtius vrguebat, ſciſcitaturus quid nam eſſet, progreditur. At dum à ſeptem militibus præda abduci dicitur, arma ſibi delata corripiens adoptiui fraudi plus neceſſario credulus improuide ſubſequens, vltra inſidias progreditur. Illis autem ab inſidiis prorumpentibus, cum hoſtes à tergo horribili armorum turbine deprehenduntur, Serlo decertādi copiis, ſed & fugæ præſidio diffidens, cum paucis, qui ſecum erant, petram, quæ ab ipſo die Serlonis dicta eſt, curſu expetit: qua aſcenſa, à dorſo pro muro eius vſus, diu fortiter, ſed nullo aliunde auxilio aduentante, in caſſum dimicatur: nam tandem confoſſus occubuit: nulluſque ex omnibus, qui cum ipſo erant, exceptis duobus, qui inter cadauera mortuorum latitauerant, euaſit. Serlone exenterato Sarraceni cor extrahunt. Vt audaciam eius, quæ multa fuerat, conciperent, comediſſe dicuntur. Capita vero occiſorum in Africam Regi ad honorem mittūt: & caput Serlonis ſtipiti impoſitum, & per plateas vrbis delatum à clamāte eſt præconizatum, eius eſſe, à quo præ ceteris Sicilia impugnabatur: hoſtes deuictos nullo ſimili ſuperſtite. Siciliam ſuæ ſorti amodo facere ceſſuram. Cum iſta apud Panhor-

mum Principibus nostris nunciantur, exercitus totus turbatur. Comes amissione nepotis intolerabili dolore angebatur: Dux vero alamentis fratrem suum coërcere volens dolorem suum virili more occultare nitebatur. Feminis inquit lamenta permittantur: nos autem in vindictam armis accingamur. Igitur, quia seiunctim ad inuicem vtriq; fratres quisq; suis vtilitatibus lucrari studebant, excepto, quod cum necessatibus incumberent, alter ab altero inuitatus vicissim sibi ad inuicem succurrendū venirent, huic libro alium incepturi finem ponamus: vt in sequenti de vnoquoq; nunc seiunctim, iterumque coniunctim, prout ipsa res expostulauerit, stylum alternemus.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INCIPIVNT CAPITVLA Libri Tertii.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

QVONIAM quidem arduas res, clarosq; triumphos duorum procerum Guiscardi videlicet Ducis, Siciliæq; Comitis Rogerii nūc seiunctim, nunc vero gregatim, prout facere nos scripturas repromisimus: limpidior poëtria si esset vndæ, æstuandum foret, vt res quæ in ipso nobili memoria clarent, nobilioris philosophi penna chirographizaret: ne limpidissimus liquor, dum ad hauriendum porrigitur, fœtore incultioris vasis etiam ab ipsis sitientibus abhorreatur. Sed quoniam nos aureis fistulis paupertate prohibemur, ad potandum: vtimur interdum plumbea fistula: dulces liquores vsque degustaturi. Vnde & lector quisquis historiæ seriem perscrutari temptat

temptat, non fallentia verborum commenta, sed pompales triumphos memorandorum virorum attrēdat. Quæ enim inseruntur non meę, vel tuæ laudi, sed illorum, qui faciendo meruere, subtitulantur. Quoniam ex edicto Principis tempus scribendi imminet, quod neglegendo hactenus minus potatum est, ad fontem, quo hauriam, vnde limpidius eructetur, recurrere ipsius Principis vrguens festinantia prohibet.

I. IGITVR famosissimus Siciliæ Princeps Rogerius Duce fratre expeditione, postquam Panhormum adeptus est, solita, à Sicilia versus Calabriam, & Apuliam, vt suas vtilitates exsequeretur, digrediente, in Sicilia remanens, exercitus recedentis fratris minimam partem pręmiis, & promissionibus illiciens, ex consensu eiusdem Ducis sibi retinuit. Siciliamq; debellare ex omni parte aggrediens, iugi incursione non minimum lacessiuit: & quamuis hactenus dum in his, quæ adquirebat cum fratre participaturus, ad plenũ strenue egerit, nunc cuncta quæ adquireret, suæ sorti cedere certus, quasi leo esuriens, prædæque auidus, quietis impatiens omnia circumire, periculosioribus inceptis primus adesse, nihil intentatum relinquere patiebatur. Anno Dominicæ incarnationis MLXXIII. duo castella, vnum apud Paternionem ad infestandam Catanam, aliud vero Mazariam ad debellandam adiacētem prouinciam firmauerat: Dux vero à Sicilia in Calabriam veniens, apud Russanum eiusdem prouinciæ vrbem dolentibus vrbicolis castellum firmauit.

II. GISVLFVS ergo Salernitanus Princeps frater Sigelgutæ vxoris Guiscardi Ducis omnes maritimos fines à Salerno, vsq; ad portum, qui Fici dicitur, Arecumq;, & S. Euphemiam sui iuris esse volens & partem a Guiscardo dietim peruadi audiens, versus Ducem inimicitias iniecit: omnesq; ei adhęrentes, quos capere poterat, contumeliis deturpans nostræ genti sese inimicari non abscondebat. Dux autem Guiscardus, qui amicitiam sibi promiserat, primum quidem patienter ferens legatis ait ab incepto resipiscat, conuenire. At vbi videt, conceptam animo Principis malitiam, quanto plus lenire tentabat, eo amplius in deterius exerescere, fœdere, quod inter eos erat, renuntiato, inimicanti sibi etiam ipse insedabiles inimicitias parat. Sed quia inter se, & Ricardum Principem Auersæ inimicitiæ efferbuerant, veritus ne ab ipso Gisulfo aduersum se succurreretur, pacem cum ipso fecit: quo in sui adiutorium, quibusdam pactionibus conducto, Salernum multis copiis obsessum vadit.

III. MALFETANI vero Gisulfum exosum habentes, timebant quippe ab ipso puniri, eo quod interfectores patris ipsius, dum eos ad subiugandum sibi impugnaret, exstiterant, à Duce inuitati, vt sibi ad obsidendum vrbem nauigio seruitum veniant, potentiores Duci locutum, ex consensu aliquorum accelerant. Dux itaq; callidis pactionibus si assentiant, si autem dissentiant minis terrendo attentans, tandem ad confœderationem cōpulit: vt si contra Gisulfum tuerentur, tota Malfa illi subiugata hereditaliter fœderaretur. Duce vero omnia vt expetebant promittente, parte exercitus ad obsidendũ vrbē relicta, reliquam secum ducens, cum ipsis, qui inde venerant apud Malfam vadit. Vrbem sibi à ciuibus deliberatam suscipit. Quattuor castella in ea fecit. Militibus suis munit. Inde cum multis Malfatanorum copiis Salernum redit. Sic deterrebat Malfatanos, si manus Guiscardi quoquo modo euaderet timor Gisulfi.

IV. DVX vero naualibus, peditumq; copiis, sed & equestri exercitu Salernum vallans, frequenti incursione congrediens vndiq; deterrebat: in tantumq; attriuit, vt nullo aditu ad victum introducendum, se, suisq; negantibus, patente, tantam famem inesse cogeret, vt canes vel mures, sicut relatione eorum, qui præsentes adfuerunt, didicimus, à quibusdam introrsum reclusis comesti sint. Abegelardus vero filius Hunifredi Comitis, nepos videlicet Ducis, qui Salernum, propter inimicitias, quas cum Duce habebat, propter hereditatem, quæ ab ipso detinebatur sibi, in adiutorium Gisulfi introierat, ingruente fame, Salerno clam de nocte digressus apud S. Seuerinam Calabriæ vrbem Duci infestus fieri secessit. Dux autem in Siciliam ad fratrem mittens, vt Abegelardum nepotem apud S. Seuerinam obsessum vadat, non incassum mandauit. Ipse vero vrbis Salernitanæ infestationi indiuulse persistens, tandem ad deditionem coegit: Gisulfo vero, quia frater erat suæ collateralis, liberorũ fratrum auunculo, quocumq; vellet abeundi libertatem dedit: vrbem autem sua in virtute retinens, castellis, & munitionibus pro libitu suo aptauit.

V. INDE quietis impatiens, nulloq; labore, vbi aliqua spes cuiusq; lucri designabatur, deficiens, apud S. Seuerinam, vbi fratrem præuenire inuitauerat, nepotem Abegelardum obsessum vadit: fratremq; quem ad hoc inuitauerat, ab vno latere vrbem obsedisse inueniens, ab altero latere ipse consedit. Abegelardus autem diatim vrbe digrediens, nostros ad certamen prouocando, dum alternatim fortiter, sæpeq; cōgreditur, multa mi-

[illegible] congruentia perpetrata sunt. Porro Dux videns se minus in vrbem proficere, consilio cum suis habito, tria castella firmauit. Vnum Hugoni Faloch, alterum Rainaldo de Simula ad vrbem infestandam delegauit: Tertium autem Herberto fratri Hugonis, & Custinobarbo fratri Rainaldi. Sicque expeditione soluta in Apuliam secessit: vbi non multo post apud Cauam, in quodam congressu Heremannum Comitem, fratrem Abagelardi capiens, Rogerio fratri in turri Melitensi retrudendum mittit: qui dum in vinculis obscuro carcere cruciaretur, Abagelardus fraterna compassione tactus, pactionem cum Duce, vt vrbem sibi reddens fratrem recipiat, facit. Duce itaq;, hac calliditate illum deludendo, fidē dante, vt cum apud Gargantum venirent, sic enim castrum quoddam dicebatur, fratrē sibi captione liberū redderet, ille incautus verba argumentosa minime aduertēs, vrbe digrediens Duci eam reddidit: sicq; cum ipso aliquātisper commoratus fratris redditionem frustra suspicabatur. At cum Russanum ventum est, asperius cum Duce, quod nimium protraheretur, sermonem habuit: versus Gargantum iter acceleret hortatur: tum vero Dux dolum aperit: infra septem futuros annos, se illuc, quo dixerat, non iturum asseruit. Ille sic calliditate verbi se circumuentum animaduertens, plurimum cum Duce altercatus, irato animo discedens in Apuliam Castro S. Agadii seditiosus sese cum suis recepit.

VI. Dvx itaque sciens illum ad hoc niti, vt totam Apuliam versus se, pro posse commoueat, exercitu excitato, illum insequens obsessum vadit: sed castro natura, munitione, defensalibus firmissimo, cū diutius in oppugnādo persisteret, ipsis, qui intra erāt fortiter agentibus, plus damno suorū perturbabatur, quam versus castrum proficeret. Abagelardi autem de amissione fratris dolor indies excrescebat: neque vincula, quibus frater artabatur, ipsum haud secus, ac illū ex recordatione angebant: vnde & frequentius casus fratris quibuslibet pactionibus meliorare attentans, vix tandem obtinuit, vt castro reddito, fratrem recipiens, quo & sibi liberet, abscedere liceret. Sicque fratre recepto pariter discedentes, mari transmeato, ad Imperatorem Constantinopolitanum transeunt: vbi & vltimos dies clauserunt.

VII. Famosissimvs ergo Siciliæ Princeps, & debellator Rogerius apud Siciliam in omnibus strenue agens morabatur. Neque enim aliqua delectatione se retrahente, hostibus absens fieri patiebatur: quippe quem egestas, labor, minæ hostis, imminens iugis decertatio, vigiliæ, vel vita asperior ab incepto non deterrebant: sed potius quanto asperitatibus quatiebatur, eo ardentiori constantia, ipsa humano more animo suo innata dominationis cupidine, vincere, quam vinci nitebatur. Et quamuis omnia cupiens esset, impensius tamen zelo potiēdi Castrum Iohannis angebatur. Quod si adeptus foret, sciebat se, quasi pro firmo ad totam Siciliam pro libitu suo ventilandam. Tali, tantoq; vrguenti desiderio anno incarnati Verbi MLXXIV. in mōte Calataxibet castrū firmauit: quod
1074. militibus, & reliquis, quę necessaria erant, muniēs, Castrū Iohannis infestissimū reddidit.

IIX. Africani ergo Sarraceni à familia Regis Tunicii ex eius edicto, nauibus per mare piratarum more vela ventis committentes, maritima litora versus Siciliam, & Calabriam insidiatum vadunt. Sicque Iunio mense in vigilia Beati Petri apud Nicotrū de nocte appulsi ciues incautos, & præ gaudio instantis sollemnitatis, vino ex more, somnoque grauatos opprimunt: semisomnes alios perimunt, alios capiunt: ipsos etiam pueros cum mulieribus omniq; supellectili vehibili prædam nauibus inducunt: castrumq; totum incendio concremantes, remige accelerato in altum recedunt. In crastinum ripæ propius accedentes pueros, & imbecilliorem familiam amicis redimere volentibus, pretio accepto nauibus eiicientes partim exonerantur: reliquos; qui alicuius vtilitatis videbantur, ad-
1075. ducunt: sicq; vela ventis committentes patrios agros, vnde venerant, lęti reuisum tendūt.

IX. Anno vero incarnationis Domini MLXXV. quia in præcedenti anno pro libitu sibi fauente apud Nicotrum prospere acciderat, plus necessario cupidine auaritiæ insolentes, simile sibi euenire frustra rati, nauibus ascēsis versus Siciliam fortunam tentatum nauigantes insulamq; circumcurrendo tentātes, tandem apud Mazariam appulsi sunt. Nauibus digressi vrbem magna vi oppugnantes irrumpunt: castrum autem, quod infra erat, fortiter repugnantibus per octo dies obsidēt. Comes vero per legatum cōperto castrum, suosque hostibus infestari, clam de nocte, armata manu castrum ingressus, summo diluculo per portas prorumpens, cum hoste in platea vrbis ante castellum congreditur: fortiterque ex more agendo victor efficitur: pluribusq; peremptis, reliquos fugientes extremos; quosque in mare prosequitur. Mazara ducis strenuitate ab hōste eripitur. Gemebūdus rumor à paucis, qui euaserunt, Africę nuntiatur: sicq; rotabilis fortuna homines primo prosperis successibus alludendo, illectos spe priorum euentuum deceptos risit.

X. Co-

X. Comes verò quibusdam necessitatibus se auocantibus à Sicilia versus Calabriam digrediens, Hugonem de Gircæa, cui propter strenuitatem, quam habebat, nam & præclari generis a Cenomanensi prouincia erat, totam seruandam Siciliam delegauit: interdicens, ne si Benaruet, quia vicinus sibi Syracusi morabatur, aliquem incursum versus se faceret, callidas eius versutias cauens, nusquam vrbe digrediens, hostem persequeretur. Sed iuuenilis animus militia feruens, & laudis auidus, quod sibi interdictum erat minus seruans, adhoc niti cœpit, vt ante reditum Comitis aliquod nobile facinus, vnde militarem laudem mereretur, perpetraret. Vnde & Trainam vsque progrediens, Iordanum Comitis filium cum familiari militia Comitis secum Catanam adduxit. Porro Bernaruet magno electorum militum exercitu congregato de nocte accedens, haud procul à Catana in abditis locis insidiis occultatur: triginta militibus Catanam vsque præmissis, qui eos ad certamen excitatos longius ab vrbe protraherent. Hugo vero, & Iordanus militia feruentes, suos ad certamen cohortando, vrbe cum magno impetu digrediuntur: trigintaque electos milites insidias speculatum mittentes, ipsi incautius insequi accelerant. Porro speculatum præcedentibus locum insidiarum transgressis, dum a subsequentibus vsque peruentum est, illi ab insidiis prorumpentes, hostibus horribili turbine insurgunt. Itaque qui præcesserant, insidias à tergo videntes, nec ad suos, hostibus interpositis regredi posse, Paternionem fugientes euadunt. Nostri vero dum fortiter congredi nituntur, Hugo Comitis gener cum pluribus occiditur: Iordanus autem hostes ferre non valens, cum paucis Catanam elabitur. Bernaruet lætus cum spoliis Syracusiam regreditur. Comes itaque rumorem huiuscemodi per legatum cognoscens reditum accelerat: exercituque aduersus Benaruet commoto, castrum, quod Zotica dicebatur, oppugnans, funditus diruit: viros
perimit: feminas cum pueris in Calabriam venditũ mittit: anno incarnati Verbi MLXXVI. 1076.
Sed quia animus Principis: dolore generi interfecti, ad mentis debilitationem pæne infectus nisi maiori vindicta sanari minime poterat, ampliorem vindictam expetens, vsque ad prouinciam Notensem profectus, ita omnia exterminauit, vt etiam ipsas messes, tempus enim triturę instabat, quia asportari nõ poterãt, penitus igne cõbusserit: quod etiã passim per diuersa loca Sicilię facere addens maximã egestatem ipso anno eidem insulæ incussit.

Nascitur ergo fames quia sustulit vltio panes. 1077.

XI. ANNO *Verbi incarnati transacto millesimo:*
Adiectoque, super mille septies vndecimo:
Expeditionem mouet Comes mense Madio.
Naues vela dant per equor suffragante Zephyro.
Æra sonant: buccinando pontus plaudit sibilo.
Classis magni Alexandri non hac pulchrior.
Aura ridet cum fortuna: pubes gaudet bellica.
Citharizant: ad hoc docti resonant tympana.
Trablas ergo oppugnatum nil tumescunt equora.
Sed transcendit equitatu Comes fronte bellica,
Montium scopulosorum ima, siue ardua,
Bellicosæ iuuentutis multa fultus copia.
Clypeos auro fulgentes, & splendentes galeas.
Sol cum tangit, intuentum aciem reuerberat.
Montes omnes resplendescunt super clara sidera.
Equi fremunt, dant hinnitus, aque montes resonant.
Mille flante aura leni vexilla subuentilant.
Horrido aspectu satis versus Trablas properant.
Hostes vident: exhorrescunt hanc armorum nebulam.
Terra, ponto sonant tubæ, vt metum incutiant.
Clamor vsque cælum pulsat: hostes infra trepidant:
Vrbem vallant circumquaque, equore, vel arida.
Nautæ velis obumbrantur: terræ figunt anchoras.
Equitum pars frondes cadit, pars figunt tentoria.
Crebro currunt ad certamen: fortiter congreditur.
Hostis nisus repugnare, plurimum concluditur.
Castro luctus post certamen, nostris lyra additur.
Hostes viribus diffisi tandem pacem expetunt,
Cedit Comes: castrum reddunt: ditionem subeunt.
Fœderantur more suo: sed dolentes faciunt.

Ab hac eadem vrbe strictior sinus terræ ab vtroque latere mari vrguente, longius in mare porrigitur: pascuis vberrimis abundans. Ibi armenta, & cetera vrbis animalia hostili tempore pasci consueuerant: quo cum ex more, propter instantes hostes diatim exirent, nostri breui sinu interposito conspicientes, cœperunt, vt in tali gente assolet, auiditate, si aliquo astu queant, adipiscendi agitari. Iordanus filius Comitis, ad id negotii peragendi intentionem certius apponẽs, vt hanc sibi famam militariter præ ceteris acquireret, agebat. Tandem itaque, vt erat vir præsumptuosissimus, & laudis auidus, cum sibi familiaribus consilio habito, quodam vespere centum sibi milites eligens, patre inconsulto naues ascendit: de nocte insulam peruadit: applicans nauibus digreditur: in concauitate quadam eius insulæ, antequam illucescat, occultatur insidiis. At vbi nocte recedente sol irradians terris illuxit, tota ciuitas prædicta ex more, vrbe digrediens pascendi gratia ipsam insulam sparsim præoccupat. Porro Iordanus vbi in insidiis occultabatur, prædam longius ab vrbe progressam conspiciens, impetu leonino à loco prorupit: vsque in portam vrbis prædam colligens prosilit: nauibus introducendam illorsum minare accelerat. Ciues itaque insulam suam insperato hostibus peruasam videntes in arma ruunt. Maximo impetu vsque ad decem millia ab vrbe prorumpunt: hostes, vt prędam excutiant, inconsulte prosequuntur. Nam vbi Iordanus longius ab vrbe eos progressos videt, spreta præda, hostibus leonina ferocitate occurrit: congressuq́; facto, acerrime vtrimque pugnatur. Sed Iordanus, vt erat in congressibus fecundissimus suos verbis exhortatoriis promptiores reddens, fortiter agendo plures sternit: reliquos fugat: victor efficitur: quosque cædendo vsque in portam vrbis prosequitur: sicque ad naues regrediens maxima præda lætanter introducta, ad patrem impune cum triumphali laude redit. Hac re vrbs quasi maxime territa ad deditionem, vt diximus, compulsa est. Comes itaque vrbem nactus pro libitu suo castro, & ceteris munitionibus ordinat: militibus, & quæ iis necessaria erant, munit: turribus, & propugnaculis vndiq; vallans. Sed vndiq; adiacens prouincia firmissime circumsepta, munitissima erat: & ideo adhuc recalcitrans rebellat. Comes laboris indeficiens crebris incursionibus, vt sibi omnia substernat, infestare aggreditur: breuique termino vsque ad duodecim famosissima castra suo dominio obediendo subire cōegit: quæ militibus suis distribuẽs, cum omnibus appendiciis suis de se habenda delegauit. Sic exercitum, omnibus pro exhibito sibi seruitio gratias agendo, soluens, ipse Bricam a labore pausatum secessit.

XII. Ea quidem tempestate quidam Sarracenus Bechus nomine Castrum Nouum possidens, illic morabatur. Erat autē idē vir magnæ superfluitatis, & arrogãs: vnde & ipsos suos fideles leuitate sua interdū diuersis cōtumeliis afficiēs, sibi infideliores reddebat. Hic quadā die cū molendinario suo iratus, ante se inuitans verberibus deturpauit. Porro ille se adeo graue ferre dissimulans, in vindictā tantæ dehonestationis animū intēdens, secū tacitus agebat: quibus artibus: vel damno rerū suarū, aut certe lęsione corporis vicissitudinē recōpensaret. Vnde accidit, vt quodā vespere, de subiacētibus cōplices sibi alligans, petrā quandā, quę omni castro supereminebat, & dominabatur, irrumpens peruadere, legatūq́; apud Bricam Comiti mittens, in sua fidelitate se ita egisse, & vt sibi succurrere acceleret, mandat. Hoc nuntio Comes accepto, plurimū exhilaratus, cum quantis habere poterat, citissimus illorsum intendit. Porro Bechus molendinarium blanditiis, & promissionibus, vt ab incepto resipiscat, sibi reconciliare dum minus præualet, frustra oppugnare nitebatur. Comes vero aduentans propius accedit: molendinarium amplissimis promissionibus in sui fidelitate arrigit. Ille cum nulla ex parte aditus ad se accedendi nostris pateret, fune oblato demisso, quosdam nostrorum ad se pertrahit. Bechus itaque videns nostros a Molendinario infra petram suscepto, ipse retinendi castri amissa territus, castro spreto, omnia quæ poterat, asportans aufugit: ciues cum Comite pacem facientes infra castrum recipiunt. Comes vero sic castro potitus pro velle suo muniens ordinat: molendinarium, vt ceteris, ad similes actus exequendos exemplum tribuat, pluribus benefactis, libertate etiam concessa remunerat.

XIII. Eodem anno Græcus quidam sub nomine Michaelis Imperatoris Constantinopolitani ad Ducem in Apuliam venit: auxilium expetens ad palatium, à quo, vt dicebat, fraude suorum, in die sancto Parasceue deiectus fuerat: monachusq; violenter fieri compulsus hoc solo crimine obiecto, quod filiam Ducis filio suo nuptui acceperat. Ipse quoque filius, ne spe aliqua recuperandi palatii, vel deductæ vxoris procurandæ propaginis reseruaretur, turpiter eunuchizatus, vsque ad exitum vitæ exilio relegatus est: alio in locum expulsi in palatio subrogato: quem nec aliqua, vel extrema antiquorum Imperatorum linea ad id hereditatis iure gentium inuitauerat. Timebant denique Græci, ne si ex

si ex

ſiex noſtræ gentis vxore heredes procreati in palatio ſucceſſerant, occaſio liberius illuc accedendi noſtræ genti daretur: & gens delicijs, & voluptatibus, potiuſquam belli ſtudijs ex more dedita, noſtrorum ſtrenuitate ſubiugata conculcaretur. Ipſam Ducis filiam recluſam diligenti cuſtodia obſeruabant: ne forte ſi alicui potenti nuberet, quia hereditali Imperatori ſemel in palatio coronata fuerat, ab ipſo cui nuberet, aliqua hereditas per ipſam in palatio proclamaretur. Michael itaque à monaſterio, in quo monachus coactus erat, habitu eiecto, vt dicebat, profugus, in Apuliam veniens a Duce Imperiali honore ſuſceptus, per omnes ciuitates Apuliæ, ſiue Calabriæ proceſſionibus, & Imperialibus pompis ex edicto eiuſdem Ducis accuratiſſime obſecundatur. Et hoc quidem totum ex induſtria Dux faciebat: quandoquidem animum eum in palatio reſtituendi haberet. Audierat nempe generum ſuum eunuchizatum: vnde ſpe ſuſcipiendæ de filia prolis, cui palatium iure hereditali competeret, amiſſa, ad hoc inter ſe nitens tutius agebat, vt ſub nomine Michaelis, quibuſdam ſibi fauentibus, Græcis facilius debellatis, cum ad palatium vſq; peruentum foret, vi coronam cum ſceptro, & Imperialibus ornamentis peruadens, ipſe Imperator fieret. Promittens tantũ ſe ſibi auxiliũ laturum per duos ferme, & amplius annos honore, quo cœperat, eum ſecum detinuit: donec ea, quæ tanto inceptui neceſſaria forent, apparabantur. Erant autem tunc etiam quidam cum Duce, qui in palatio tempore Michaelis Imperatoris ſeruientes faciem eius ſe nou ſſe, & hunc ſimilem minimo vel in modico aſſimilari dicerent: ſed fraudulenter hunc ſpe alicuius à Duce accipiendi muneris aduenisse. Porro Dux vterne, an pro certo eſſet æquipendens, cum multus ſuſurrus inter ſuos ſuper tali negotio fieret, ab incepto minime deterrebatur: ſed potius quod cœperat exequẽs, cum ipſe nõ eſſe hunc dubitaret, nil de hac re dubitare aſſerebat: & hoc ex induſtria quidem laudans ſuos faciebat: ne ab ipſis ab incepto dehortaretur.

XIV. Talia *diſponens, tacita ſed mente reponens:*
Sumptibus inſudat: quo Byzantium ſibi ludat.
Vndiq; terrarum quærit ſpem materiarum.
Nulla remittuntur: nec ruſtica deſpiciuntur.
Sed prodeſſe queunt, quæ iam deſpecta fuerunt.
Ligni cæſores mandantur in arte priores.
Vndiq; terrarum conducitur ars tabularum.
Robora cæſa cadunt, reſecantur, ſectaque radunt
Artifices ligni. Ferrum faber applicat igni.
Anchora conflatur: clauorum forma paratur.
Compago nauis texitur ſuperaddita clauis.
Obducunt imas alij lanugine rimas.
Atq; picem liquidam properant ſuperaddere quidam.
Vela ſuunt iſti: ſtudium dant funibus iſti.
Claſſis adaptatur: non nauis ſola paratur.
Creſcat vt in numeros ſtudioſus imminet heros
Omnibus aptatis, & nauibus arte paratis.
Per liquidum pontum claſſis conflatur Hydruntum.

XV. Interim dum iſta aguntur anno inſtante MLXXIIX. Comes Tauromenium obſidens viginti duobus caſtellis vallauit: ita ab vno in alterum ſepibus, & ſtropibus claudens, ſed & naualibus copiis à procinctu maris cingẽs, vt nullo latere pateret aditus ad caſtrũ volentibus hoſtibus aliquid introducendi: vel educẽdi. At dũ quadã die de caſtro in caſtrũ per præcipitia ſcopuloſi montis Comes viſum tranſiret cum paucis, pars quædam Sclauorum inter myrtetica virgulta latitans in quodam artioris tranſitus loco prorumpens irruit. Et niſi Euiſandus quidam natione Brito, audito ſtrepitu armorum ſeſe Comitii, & hoſtibus interpoſuiſſet, de ipſo Comite, vt aiunt, hoſtibus triumphus ceſſiſſet. Sed cordium ſolus inſpector Deus bonam intentionem Principis in præcedentia, ſiue ſubſequentia per eum futura bene prænotans aliter, quam illi moliebantur, rẽ tranſtulit. Scriptum quippe eſt: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſiliũ contra Dominũ.

XVI. Evisando itaq; in domini fidelitate taliter interfecto, dum noſtri in arma ruunt, hoſtes per præcipitia ſcopuloſi montis elapſi ſunt. Sic mors Euiſandi vice Comitis ſub Dei præſidio fuit. Comes autẽ fidelitatem eius honeſte remunerans, corpore humato decenter, multa beneficia egenis, & ſacris locis pro redemptione animæ eius, nec immerito contulit. Montium autem cacumina cum ipſis vallibus perluſtrans, peditum copiis iter faciens, à monte, qui ab incolis Gibel appellatur, quem nos Etnam dicimus, vſq; Trainam neminem eiuſdem ſuperſtitionis impunitum dimiſit.

Militibus multus planctus fuit, iste sepultus.
Nam suo merito carus fuit vndique Brito.
Pro merito fidei sortem capiat requiei.
Cui cum sit ita mors, est Comiti data vita.
A Iuda discat, quem tanta fides sibi dicat.
Ille Deum vendens, laqueo se postea pendens
Mortem mercatur, cum traditione notatur:
Hostili cultro spes huius se dedit vltro:
Vt dominum seruet: meritumque sibi coaceruet.
Non virtute pari debent ii subtitulari.
Traditor alter erat: vt saluet & alter anhelat.
Angelicam pennam capiet hic: ille gehennam.

XVII. QVATTVORDECIM ergo naues, quas Golafros appellant ab Africa regis Tunicii piratarum more per mare palantes sub Tauromenio appulsæ, quodam diluculo à nostris in mari haud longe anchoris fixis conspiciuntur. Nostræ autẽ naues armatis expositis, minus erãt ad exequendũ paratæ. Comes autẽ latronẽ, qui nã sint, quave de causa, vel vnde hostes ne, an pacem portantes aduenerint, sciscitatum mittit. Interminãdo subiunxit: si in tanto sui iuris vel modicum quid iniuriæ vel fecissent, vel facere, attentare præsumerẽt, nusquã impunitos à se euadere posse. Ac dũ nil mali aduersus ea, quę eius iuris erant, sub excusatione, & obtestatione legis suæ machinari renuntiantur, sed potius ex edicto Regis Tunicii, vt infestos piratas à mari, si inuenirentur, propellerent, missos, eius famulatui, si necesse foret, inseruire paratos: primi cuiusq; nauis ad amicum colloquium inuitantur: vt si vel victu, vel aliis quibuslibet rebus minus sufficientes essent, eius munificentia supplerentur: qui dum inuitationi assentientes fœdere suscepto aduenire appararent, aura contraria insurgente, naues cum ipsis per equora pulsæ ab intuitu nostrorum protinus sunt auulsæ.

Sic quos inuitat, boreas accedere vitat.
Et quod promisit dare, ne daret aura recisit.

XIIX. *AT Comes intentus fuerat quibus ante retentus:*
Obsidet: & pugnat: castrum pro posse repugnat.
Certamen datur, Comes huc perstare conatur.
Quamuis cura ligat, tamen hunc res nulla fatigat.
Instat, & hortatur, hostes virtute minatur.
Dat: dare promittit: nil, non tentando remittit.
Ad quod adhortatur socios, prior esse probatur.
Cum sit certamen: & fratribus esse leuamen,
Ante suos fertur: cum posteriore refertur.
Primus ad excubias Othonus, alter Elias:
Tertius Arisgotus. Iordanus abinde remotus
Esse recusauit: socios hac ars animauit.
Exiit edictum, liceat ne quærere victum.
Sicque deuincuntur: nostri statione fruuntur.
A montis magno prohibentur abundiq; stagno.
A nullo subduntur: post addita deminuuntur.
Vnde fames creuit, congressus ab hoste quieuit.
Decrescit virtus, hebet hostis iam prope victus.
Solo securus, quod cingit abundiq; murus.
Vt det congressum, cauet extra figere gressum.
Deficit vt panis, populus superatur inanis.
Sic Comes accitur: castro pro velle potitur.
Arbore sub lauri curuantur mœnia Tauri.
Fœdere confecto, dolet hostis in hoste recepto.
Sed quamuis doleat, non dissimulando reuelat.
Cur doleat nostis: quia lætus erat suus hostis.
Si sic fortuna diuersa sit, est tamen vna.
Illis fit tristis: gaudens cognoscitur istis.
Sextus erat mensis quo feruidus eminet ensis.
Piscibus obsedit: feruente Leone recedit.

TANTO

XIX. Tanto *sibi adiumento collato diuinitus,*
Ne appareat ingratus vilipendens Rogerius,
Secum cæpit deputare quid litaret potius.
Cæmentarios conducens vndecumq́ aggregat.
Templi iacit fundamenta in vrbe Traina.
Ad quod perstans anno breui superat.
Laquearia tectorum ligantur Ecclesiæ.
Parietes depinguntur diuerso bitumine.
Consecratur in honore Virginis Puerperæ.
Multa dote augmentatur, terris, siue decimis.
Ornamentis palliatur: & diuersis copiis.
Cathedra Pontificatus sublimatur infulis.
Sacer clerus augmentatur, prout sumptus suppetit.
Altaris vasa vel vestis plusquam clero sufficit:
Candelabra, cruces, textus, ac cerasumbuli.
Ex metallo signa fiunt plebem inuitantia.
Melodiam dulcem reddunt: pulchre consonantia.
Melodizat sacer clerus hymnos sacris laudibus.
Præsul verba sacra legis seminat in gentibus.
Diuinus cultus arcessitur pluribus credentibus.
Cui debent hæc ascribi nisi tanto Principi?
Qui reduxit sacram legem, vnde prius corruit.
Cuius ope fit hoc totum: & hanc legem edidit.
Textum libri persequamur: nam ista sufficiunt.
Sermo nimis inculcatus interdum fit tædium.
Subsequens stilus narrabit, si quid est residuum.
Vrbs Traina felix gaude: da dignas laudes titulo.
In te primo reparatur diuina legio.
Messana consociata pars seruit clypeo.

XX. Incarnati Verbi anno Millesimo septuagesimo nono Iacenses natura mon- 1079.
tis in quo habitabant, numerosa multitudine suorū fisi, erāt enim vsq; ad tredecim millia familiarum, iugum nostræ gentis abhorrentes statutum seruitium, & censum persoluere renuntiant. Comes vero per legatos eos conueniens, nunc blandimentis eos mulcendo, nunc minis attentando, ne contra se insurgerent, neue per vitium incurrerent, neue eum irritando contra se excitarent, ab incepto detrahere nitebatur. At vbi minus proficit exercitu admoto, quos blanditiis, vel minis nequit, virtute attentando flectere aggreditur. Mons autem, quem inhabitabant, ita ab omni latere, scopuloso præcipitio erat munitus, vt ex nulla parte ascensus pateret: excepto vno solo arto, arteq; exciso aditu: quo ciuibus egrediendi, & ingrediendi iter porrigebatur: & hoc in excelsiori cacumine eiusdem ascensus porta, murusq; ex vtroq; latere in longum porrectus munibat. At quia mons hic spaciosi ambitus minus claudi obsidendo poterat, illis potissimum in locis, vbi infestiorem se hostibus fieri posse existimat, sedes ponit. Porro Iacenses ac si pro vita certare, instare, omnia circumire, nihil remittere: quibus partibus plus timebant loca munire, inde fatigabiles adesse vigilanti cura studebant. Et quia armenta sua, & pecora secum in abditis eiusdem montis, cauernosisque locis à peruasione hostili tuta aggerebant, & minus ab hostibus ea diripi metuentes, obduratiores erant. Comes autem quanto eos in sui defensione attentius instare videbat, tanto altiori ira inflāmabatur, quo se eos minus lædere posse cognoscebat. Non ab incepto deterrebatur: sed eo instantius quo præualeret omnia conando nitebatur. Sicilienses ergo milites suos, quibus iam impertierat possessiones insulæ, quantum subiugauerat, apud Parthenicum, & Cortitum dimittens, Iacēsibus infestos fieri præcepit: ipse cum Calabrensibus Cinisum, qui similiter contra se recalcitrabat, obsessum vadit. Sicq; vno, eodemq; tempore vno in confinio duas obsessiones, & a se diuisas ponens, vtrasq; fortissime tenuit: atq; de vna ad aliam sepissime migrans hortari, instare, per se ipsum omnia attentare, hostibus infestus adesse: nunc minis, nunc incursionibus terrere: suis blandiri, plurima largiri ampliora largire in sui fidelitatem attigere, hostibus infestos reddere non desistebat.

XXI. Mensis *erat sextus Sextilem denotat astus:*
Hic studet vt lædat, studet alter vt ille recedat.
Lædunt, læduntur: sic alternando premuntur.

Sic paribus votis non deficit hoſtibus hoſtis.
Tempus erat meßis: armis maceras ita feßis.
Vruntur meſſes: turbat res iſta Iacenſes.
Quodque iam lædit Cinenſibus haud bene cedit.
Conſilium captant: ſuccurrere meßibus aptant.
Sed cum vi nequeunt, hoc artibus addere quærunt.
Conueniunt Comitem: tentant ſibi reddere mitem.
Fœdere componunt: fraudis munimenta reponunt.
Fruges ſaluantur: Comiti q; reconciliantur.

1080. XXII. IGITVR anno Dominicæ incarnationis MLXXX. Raimundus famoſiſſimus Comes Prouinciarum famam Rogerii Siculorum Comitis audiens, propter ſtrenuitatem, quæ de ipſo referebatur, legatos dignos, qui à tanto, ad tantum dirigerentur, mittens Mathildim filiam ſuam, quã de prima vxore admodum honeſte faciei puellam habebat, ſibi in matrimonium copulandam expoſtulat: quod cum à Comite conceſſum renuntiãt, qua de re ille non minimum gauiſus, erat enim propter formoſitatem, quam de ipſa audierat, illam ardentiſſimo amore cupiens, audito termino nuptiarum: per ſe ipſum in Siciliam accedendo, diem præuenire accelerat venientem. Comes honore condigno excipit: pactiones renouantur: dos puellæ ſub teſtamento chirographizatur: ſponſalia, præſentibus vtriſq; partibus, precibus ab Epiſcopis, & ſacris ordinibus catholice celebrãtur. Qui iam dudum inter iuuenem, & puellam palatim adoleuerat, prima nocte, vt aſſolet, immenſum excreſcit. Celebratis itaq;, & non ſine magnarum expenſarum ſumptibus nuptiis, ſocer generum ſuum aliquandiu ſecum retinens, tandem munificentiis beneuolum, vt res ipſa expoſtulabat, factum, ſed & iis, qui cum ipſo aduenerant, ſingulis ſingula, prout quemq; eſſe ſciebat, largiens, nauibus apparatis placido equore à ſe cum filia dimiſit. Illi autem vela ventis accuratiſſime committentes zephyro ſuffragante, breui tempore vnde venerant, cum ſponſa reducunt.

XXIII. *SPERNIT nata patrem: puduit nec relinquere matrem.*
Externo Comiti ſociatur delectari
A quo nutritur caret hic: alteroq; potitur.
Pœna quidem multa cum nutrix: cum ſit adulta.
Nec qua nutritur laſciuo fratre potitur.
Plus externum quam quem ſit iure paternum.
Nec nimis hoc culpo, quamuis hic talia ſculpo.
Nec prohibens vito: cum fiat inuita marito.
Diligat & iuſte fœdus ſeruando venuſte.
Nam quos lex iungit, ſententia nulla repungit.
Vt ſoboles creſcat, ne deficiendo tabeſcat.
Prima virago datur: primaq; viro ſociatur.
Tais fortuna duo ſint vt carne ſub vna.
Lex ita diuina præcepit: non peregrina.
Pinxit ſcriptura quæ ſunt facienda futura.
Poſtponat patrem, poſtponat deniq; matrem
Quiſquis & vxori iungatur amore priori:
Iure maritali ſeruatur linea tali.

XXIV. IGITVR famoſiſſimus Apulorum, & Calabriæ Dux Robertus dietim inſtigante ſe Michaële qui ad ſe transfugerat, vt cœperat verſus Romaniam animũ intendẽs,
1081. anno Dominicę incarnationis MLXXXI. Menſe Maio apud Hydruntũ venit: apparatiſq; pro proceſſu ſumptibus tãto inceptui dignis, quindecim naues trans mare aliquam vrbẽ præoccupatũ mittit: vt cum ipſe cum reliquo exercitu ſubſequeretur imbecille vulgus cuius pars maxima in expeditione erat, quo ſe ab hoſtili incurſu, ſi neceſſe foret, tueret, haberet. Illi vero vela ventis committentes de nocte apud Coroſon applicant. Inſulaque de mari eminus inſpecta, multitudinem hoſtium, quam inuenerunt abhorrentes, minime à nauibus progredi præſumunt: ſed reditum accelerantes, Duci placidum, etiam ſi maior eſſet exercitus, renuntiant. Dux itaque plurimum exhilaratus copiis nauibus introductis feſtinus cum omni claſſe transfretare accelerat: pluribus ex remanentibus amicis, quibus Apuliam, Calabriamque procuratum delegauerat, timore eum, & qui cum ipſo abibant, amittendi, vſque ad ipſa lachrymarum indicia, quas affectus pietatis exprimebat, dolentibus: quibuſdam vero ex iis, qui cum ipſo proficiſcebantur timore tam horribili, ad quod intendebat inceptus, ac ſi febrium typo grauarentur, militibus demiſſe

miſſe trementibus. Nam quantæ audaciæ, cuiuſve militaris ſtrenuitatis Dux iſte fuerit, cum per multa exercitia ſatis abundeq; clareat, etiam ſi reliqua omnia ſileant, ex hoc potiſſimum indubitanter annotari poteſt, quod cum tam populoſum imperium, tamq; copioſum Imperatorem, tot ve millia hoſtium pauca manu ſpe ſubiugandi bello laceſſere tẽtatum ire præſumebat, ipſe armatæ militiæ non pluſquam mille trecentos milites ſecum habuiſſe, ab eis qui eidem negotio interfuerunt, atteſtatur. Porro copias ei, vireſq;, quas res ipſa, tempuſq; quantum ad numerum, oculorum intuitu minus ſufficienter adminiſtrabat, ipſa eius animo innata militaris ferocitas, ac ſi plus ipſis hoſtibus neceſſariis copiis abundaret ſufficienter, ſupraque eum habere in mente repręſentabat: ſuorumq; animos præ timore minus hilares, lætum vultum oſtendendo, largis eiuſdem regionis poſſeſſionum, theſaurorumq;, ac ſi iam debellauiſſet promiſſionibus recreando, ſpe ea in poſterum recipiendi, ſi ſtrenue ſecum agere volunt, ad militaris exercitus pericula tentanda, quæ formidoloſa æſtimatio dehortabatur, promptiores reddebat. Copiis itaq; tanto inceptui dignis pro ſpe apparatis, dum naues per equora prudente remige teguntur, aura leni proſperante ventoſa carbaſa, vſq; ad portum placidæ applicationis impune recipiuntur, pariſque claſſis applicat in portum, qui Herico dicitur. Poſt autem vbi fluuius Baioſæ in mare defluit, placido litori transfertur. Dux ergo pro libitu ſuo placido litore potitus nauibus digrediens, mox vt terram pedibus attigit, inſpecta amœnitate, ſituq; locorum ſuis dixiſſe fertur. O fortiſſimi milites, & honoris prędeceſſorum non degeneres heredes: hæc eſt enim hereditas vobis competens: pro hac adipiſcenda armis decertandum eſt. Non vos deterreat ignobilis vulgi, & imbecillis, quamuis numeroſæ multitudinis ſtrepitus hoſtium: ſed adhortetur ſpecies, & fecunditas hoſtilis adipiſcendi hereditaliter agri: ſpecieiq; & abundantia poſt certamen, ſi ſtrenue agitis, vobis debitarum rerum. Hæc dicens caſtrum, quod Caſopolis dicitur in inſula Caroſi oppugnans capit: & aliud caſtrum, quod ex nomine inſulę Caroſium nomen accepit, cum tota inſula ſuæ mancipat ſeruituti. Inde progrediens vrbẽ, quæ Auolucia dicitur, iuxta Pemachios cãpos, quia confinio quo applicuerat, adiacens erat, mox oppugnatum vadit. Porro ciues Ducis aduentu audito, præſentiaq; nimium territi, viribus ſuis ignauiter diffidentes, deditione à ſe ipſis facta, eius ditioni cum ipſa vrbe ſubduntur. Caſtrum etiam quoddam vrbe haud procul ſitum, quod Canna dicebatur, à præſentia Ducis timore languidum, & eo maxime quod Aualonem, quę bellicis copiis ſe abũdantior erat, deditionẽ fecerat, haud ſecus ſubditur.

XXV. *Fortvnam ſibi Dux ſatis bene cedere*
Cognoſcens, aduen plurima viſere.
Duraci mœnia obſidet, vndique
Armata populi manu.
Sic vrbs contremuit hoſtibus obſita;
Diffidunt ſibi iam fortia mœnia:
Inſiſtunt ciuibus tela minantia:
Alternant ſibi funera.
Sed plus atteritur aſperitatibus
Græcorum populus territus hoſtibus:
Nec reddit timidus aſpera vulnera:
Vires abſtulerat timor.
Conſtantinopolim Chartula mittitur.
Hoſtes in prælio adſtare dicitur.
Ereptum veniant cum pretio quæritur.
Ne ſubdantur ab hoſtibus.

XXVI. Imperator itaq; de præſentia hoſtium ſiniſtro nuntio accepto Chartulis expeditionem ſubmoneps, totum imperium ſollicitat: multiſq; millibus, paucis numero hoſtibus, ſed ſtrenuitate abundantioribus occurrere parat. Credenſq; à multitudine ſuorum eos facile occupari poſſe, Venetianis mandat, vt plurima claſſe apud Duracium ſibi occurrant: vt ſi ſibi forte noſtri bello ab ipſo deuicti, fugientes per mare euadere niterẽtur ab ipſis nauali certamine præuenti, facilius intercepti perimerentur. Qui iuſſa fideliter complentes claſſem accelerant: triduoq; ante ſibi præfixum ab Imperatore terminum, verſus Duracium aduentare à noſtris eminus in mari conſpiciuntur. Ad quorum intuitũ noſtri in arma ruentes, nauali congreſſu dimicaturi hoſtib' promptiſſime occurrere accelerãt. Sicq; per totã diem vtrimq; acerrime cõgreſſum eſt. At cũ iam die refrigerãte ſol ad occaſum vergens liquidas vndas Oceani quaſi ſubintrare videretur, præualente hoſtib' ſtrenuitate noſtrorũ, Venetiani virib' exhauſti, deditionẽ pollicẽtes pacẽ, induti aſq;

vſque in craſtinum, quo Duci, pro libitu ſuo fœderentur expoſtulant. Sicq; noſtris, quod expetebant, inconſulte concedentibus, certamen hac vice ſcinditur: noſtri in portum ſuum reuertuntur. Noſtri itaque deditionis falſa pollicitatione deluſi, per totam noctem, quaſi iam hoſtes triumphauiſſent, gloriantes, dum vſque in craſtinum ſecurius ſuſtinent, Venetiani naues ſuas pluribus commeatibus aggregatas, nocturno ſilentio exonerando leuigantes, & in ſummitate mali vniuſcuiuſq; nauis ſolium duorum, vel trium hominum arte componentes, lapidibuſq;, & pilis ad iaciendum munientes ſe ſe ad defenſionem potius, quam ad deditionem aptant. Dux vero doli ignarus, ſummo diluculo potentiores exercitus ſui, qui eos ſeipſos ſicut promiſerant dedentes ſuſciperẽt, mittens, ſaluis omnibus, quæ ipſorum erant, vſque ad ſe deducere pręcipit. Sed aduenientibus Venetiani arma potius, quam deditionem oſtentantes, dum magno impetu verſus ipſos graſſantur, noſtris, quia imparatiores proceſſerant, certamen declinantibus, ipſi in portum Duracẽſem ad ignominiam, damnumq; noſtrorum impune applicant: ſicque facultatem liberam vrbem ingrediendi habentes, viciſſim nautæ vrbicenſibus, & vrbicenſes nautis conſociantur: inuicemq; per totam noctem, & diem conſilium captantes plus minus à medietate noctis tranſacta ſub pallore lunæ armantur: nauibuſque litore ocyus amotis, buccinis concrepando noſtris certamen offerre progrediuntur: quibus noſtri certatim occurrentes acerrime vtrimq; congreditur. Sed illi artificioſe ignem, quem Græcum appellant, qui nec aqua extinguitur, occultis fiſtularum meatibus ſub vndas perflantes quandam nauem de noſtris, quam Cattum nominant, doloſe inter ipſas liquidi equoris vndas comburunt. Sed noſtri dolo cognito, facto impetu aliam nauem de ſuis non minoris pretii penitus in mare ſubmergunt: ſicq; damno contra damnum compoſito, pari vltione facilius fertur: noſtriſq; exhorreſcentibus dolum ipſorum, ipſis autem ſtrenuitatẽ noſtrorum, certamen vtrimq; diremptum quieuit: Ipſi in portum vrbis vnde exierant, regrediuntur: noſtri vero vbi prius applicuerant perſiſtunt.

XXVII. Porro in craſtino ſummo diluculo illuceſcente, menſe Octobri inſtante, dum pars exercitus noſtri pabulum quæſitum ire appararent, Imperatorem cum innumerabilibus copiis aduentare per ſigna in ſummitatibus haſtilium eminus euentilantia deprehendunt. Fit concurſus, & ſtrepitus in caſtris: alii terrentur: alii animo promptiores minus fortes exhortantes, recreando robuſtiores fiunt. Dux vero videns ſibi belli certamen imminere, vt ſuis omnem ſpem fugæ auferendo, ad defenſionem ſui ardentius inflammaret, naues ſuas à mari protectas omnes combuſſit: ne forte cum acrius prœlium noſtris immineret, timidi certamen declinando ſpe tranſmeandi illorſum aufugerent. Imperator vero appropinquans haud procul à caſtris noſtrorum, ſed quaſi ſtadiis quattuor interpoſitis, caſtra metatur: exercitus abundiq; ipſe facit: nemine ipſorum aduerſum noſtros, ſed neque ex noſtris aduerſum ipſos ipſa die aliquid pręſumente. Sequenti nocte Dux primas noctis facit excubias. Secundas videlicet à media nocte donec dieſcat, Boamundus filius Ducis. Mane autem facto, Dux ipſe lucis crepuſculo omneſque noſtri ſurgentes cum ſumma deuotione hymnos Dei, cum miſſarum celebratione audiunt: presbyteris compunctiue confitentes peccata, muniunt ſacri viatici miniſteriis. Sicq; ordinatis aciebus ad certamen gradatim, & coniunctiſſime progrediuntur. Imperator vero ſibi occurrens tanta multitudine vndique conſpicatur, vt nullius montis aſcenſus ad ſuperuidendum extremitatem eius ſufficere videretur. Angli vero, quos Waringos appellant, ab Imperatore primitias congreſſus expetentes, certamine inito, caudatis bidentibus, quibus hoc genus hominum potiſſimum vtitur, infeſtiſſime inſtantes, noſtris admodum importuni primo eſſe cœperunt: cum ecce quædam acies noſtra ex aduerſo illis ſub nudo latere prorumpens, forti congreſſu ſauciatos, & ab incepto deterritos in fugam cogit: qui verſus Eccleſiam S. Nicolai, quæ ibi contigua erat, vitæ auxilium expetentes, dum alii quantum capacitas permittebat, ſubintrabant, alii tanta multitudine tecta ſuperſcandunt, vt pondere ipſa tecta diſſoluta conſubruantur: illos qui ſubintrauerant, opprimentes, concluſi pariter ſuffocarentur. Porro Imperator videns Waringos, in quibus ſibi maxima ſpes victoriæ fuerat, eneruiter ſuperatos, & noſtros inſequentes aduerſum ſe aduentare, territus fugam potius, quam certamen eligit: omniſq; exercitus Græcorum, tentoriis cum omni ſupellectili ſua relictis, quiſque prior fugæ fieri accelerat. Noſtri itaque victoriam adepti Duce eos reprimente, haud longe fugientes perſecuti ſunt: ſed ad caſtra eorum regreſſi, Dux in tentoriis Imperatoris hoſpitatur: ceteri qui priores accedebant, pretioſiora hoſpitia cum ſpoliis vſurpant. Dux ergo vidẽs hiemem ſibi imminere, menſis enim erat Octobris, inde progreſſus, ſuper fluuiũ Dæmoniorum caſtrum ad ęſtiuandum conſtruxit: quod ex ſuo agnomine vocans, Montem Guiſcardi appellauit: à quo etiam

diatim vsque Duracium armata manu progrediens, diuersis incursionibus crebro lacessebat. Castra vero diuersa eiusdem prouinciæ eius infestationem ferre non valentes, fœdere cum ipso composito, deditionem facientes sibi conciliantur.

XXIIX. Erat autem ea tempestate apud Duracium Venetianus quidam nomine Dominicus nobili genere: cuius prouidētiæ maior turris ad tuendum delegata erat. Huius animum Dux quadam collocutione habita inter se friuola, quantisper dignoscens, aliquando, sed rarius per se, aliquando per alios, ne forte fraus ab aliis inter ipsos componi deprehenderetur, attentans diuersis in conuentionibus, de traditione vrbis sollicitare cœpit. Animus vero cupidine æger, vt à promittentibus auaritiæ luxuria admiscetur, facile corruptus, à bono, honestoque proposito proclius in deterius dilapsus est. Dux denique neptem speciosæ formæ habens, filiam videlicet fratris sui Guilielmi Principatus Comitis, vt ei in matrimoniũ cum hereditate puellæ competenti sociandam se dare spopondit, pro libitu suo fauore vsus, sacramentis ab vtrisq; partibus datis, illo vt vrbē tradat, isto vt neptem conferat iurante, nox per traditionem vrbem subintrādi terminatur. Dux de nanciscenda vrbe certus scalas ad trāscendendum muros ex ligno componit. Venetianus autem in adiutorium Ducis ex funibus per lexas aduenιētibus hostibus de muro dependētes porrigit. Et quia sic scriptũ est: nullus perniciosior hostis est ad nocendum, quā familiaris inimicus: ab ipso qui vi tueri debuerat, libera facultate vrbem prorumpendi hostibus concessa, sub nomine Guiscardi, sinistro clamore sæpius ingeminato, buccinis concrepantibus vrbs tota turbatur. Ciues in arma ruentes ignari, quod hostes iam secum infra muros, & in altiori turri essent, in cassum repugnare nituntur. Triduo tamen pro posse, sed frustra renitentes, tandem vi coacti, fœdere composito, deditionem ipsis facientibus, ditioni Ducis colla submittunt.

XXIX. Igitur Dux vrbe potitus pro velle suo ordinans Fortino de Rosana procurandam delegauit. Ipse cum exercitu vltra progrediens, totam prouinciam debellando sibi subiugatum vadit. Vnde & apud vrbem, quæ Castoria dicitur, veniens, quia ditionē eius subire recusauit, obsidione composita, eam vndique vallauit: minisque terrendo, & interdũ blandimentis mulcendo, aliquanto tēpore infestus persistens, plurimũ lacessiuit. Trecenti.n. Waringi in eadē vrbe habitabant: custodes ab Imperatore deputati: quorum præsidio, & opere nō minimũ defensabatur. At cũ nostros in oppugnādo psistentes vidēt, machinamenta quibus vrbs facilius debeat debellari & debeat apparere timentes, & capta vrbe peius fœdus inire, sibi in futurum præcauentes, fœdere confecto, deditionē faciũt: sicq; vrbe subiugata, omnes circumquaq; prouinciæ cũ finitimis castris eius ditioni subiugantur. Ipse quippe oēs qui ad se conuertebãtur, cũ summa honorificentia habebat: muneribus augebat: eorum consilio in iis, quæ facienda erant plurimum vtebatur. Et hoc ex industria: vt alii cum ista audirent, facilius sibi applicarentur, agebat. Timor autem eius totum Imperium, vsq; ad ipsam Regiam Vrbem tremere faciebat.

XXX. Cvm ista apud Romaniam à Duce agerentur, Siciliensi Comite Rogerio apud Calabriam, & Apuliam fraternis negotiis vti suis intēto, Benaruet apud Siciliā Christiano nomini infestus multa incommoda inferebat. Erat callidissimus: & militari exercitio deditus: audax, subdolus: aliud lingua proferens, aliud tacito pectore occultando gerens: Syracusi, & Noti princeps: cuius consilio omnes Sarraceni, qui adhuc in Sicilia rebelles erant, innitebantur. Hic quendam paganum nomine Bencimine, quem Comes apud Catanam maiorem vrbi præfecerat, callidis circumuentionibus aggrediens, ad tradendam vrbem multis munerum, possessionum ve pactionibus sollicitabat. Paganus vero nominis sui competens imitator, auaritia cæcatus fidei, sacramentorumque, quæ Comiti dederat oblitus, statuto termino, infra vrbem illum cum maxima multitudine suorum fraudulenter de nocte accipiens, traditionis nomen sibi perpetualiter vindicauit. Quod factum cum per totam insulam personuisset, Christiani quidem eo quod tam nefanda fraus inter ipsos reperta sit, plurimum erubescebant: Sarraceni autem passim de tanta Christiani nominis ignominia subsannando exhilarabantur. Porro Iordanus filius Comitis, & Robertus de Surda valle, & Elias Cartomensis, qui ex Sarracenis ad fidem Christi conuersus, postea apud castrum Iohannis à sua gente hostiliter interceptus, quia negando apostata fieri noluit, martyrio vitā laudabiliter finiuit: exercitu admoto versus Catanam iter intendunt. Benaruet vero eos aduenire, per speculatores suos, quos vndiq; omnia visum præmittebat, audiens, extra vrbem copiā suorum ad prœliandum ordinās dimicaturus occurrit. Pedites quidem vsque ad viginti millia, dextro latere suo in occursum hostium paulisper anteponens, ipse cum equestri legione in sinistro cornu fixus manens: hostes præstolatur. Nostri autem cum cētum sexaginta tantummodo milites essent,

nil remorati certamen, Deum sibi propitiũ inuocãtes ineunt. Tertioq́; super pedites impetu facto, cũ immobiliter persistentes flectere nequeunt, declinantes eos super equites irruunt: fortiterq́; congredientes multa strage facta, in fugã vertunt: quos insequentes, & extremos quosq; cædentes, vsque in portam ciuitatis impellunt. Benaruet vero sic per fugam vix elapso, de peditibus maxima strages facta est. Nostri vero ante vrbem tentoria figentes obsessionem prægrauabant. Sed Benaruet clam de nocte vrbe digrediens cum pagano traditore fugiens Siracusi se recepit. Sicq; vrbs a nostris recuperatur. Paganus traditor à Benaruet, ne Syracusam, sicut Catanam fecerat, tradat, dum præmia pollicita requirit, truncatur.

XXXI. GREGARIVS autem miles quidam nomine Angelmarus Comiti diu seruierat: cui ipse Comes, quãmuis infirmioris generis esset, propter militarem tamen strenuitatem, quam in eo videbat, volens seruitium suum honeste, vt sibi semper mos fuit, remunerare, vxorem nepotis sui Serlonis, videlicet apud Siciliam à Sarracenis interemptus fuerat, cum omni sibi competenti, ipsa multum renitente, in matrimonium sibi concessit: vt præclari generis muliere, erat enim filia Radulfi Baianensis Comitis, militis generositas inter sodales clarior fieret. Ille vero apud Geracium, cuius quadrans ex dote mulieris sibi competebat, nuptiis sollemniter celebratis, non iam humilitatis honorem seruans, ad sui generis debilitatem mentem reducebat, sed vxoris generositatem in animo sibi vindicans, æqualem se & genere, & dignitate illi, cuius antea vxor fuerat, iactans proterue appetebat. Hic apud Geracium, vbi Comes turrim firmauerat, demum defensibilem incipiens, paulatim prouehendo, & interdum dissimulando fortissimam turrim effecit: Geracenses omnes suis adulationibus, & fauoribus sibi attrahens: & sacramentis datis, & acceptis in amicitia confœderans. Quod cum Comiti renuntiatum fuisset, insolentiam eius animaduertens, & in futurum timens, ne forte fiducia turris, in aliquod deterius consilium reuerteretur, turrim in modum domus habitabilis deponere humiliter iubet: increpans eum, quod se inconsulto tale quid præsumpsisset. Ille vero cum Geracensibus consilium habens praue definito ipsis se sibi laturos promittentibus, beneficii sibi collati, vt assolet inter degeneres, oblitus, contra Comitem recalcitrare, potiusquam obedire indecenter elegit. Quod cum Comiti compertum fuisset, Geracensibus, vt turrim destruant, & Angelmarum captioni suæ mandent, imperat: quibus non tam fidelitate Angelmari, sed quia omne genus nostræ gentis illis inuisum erat, & magis discordias inter nostros, quam pacem fieri exoptabant, ad id recusantibus, Comes legalitatem suam seruans, hactenus homini suo diffidentiam in posterum mandat: sicq́; admoto exercitu, versus Geracium obsessum pergit. Angelmarus vero astu Geracensium animos demulcens, aliquanto tempore suæ ineptiæ complices detinuit. At dum vident se à Comite exterius, interiusq́; prægrauari, cœperunt & ipsi à stulto proposito deficere: & fatigari. Quod Angelmarus aduertens, territus ne ab ipsis Comiti traderetur, & ipsi reconciliarẽtur, profugus euagans discessit. Vxor autem eius ad misericordiam Comitis veniens, pia recordatione nepotis, cuius vxor fuerat, saluis omnibus, quæ habebat, ad maritum conductum meruit: Comes vero reconciliantibus Græcis Geracium recepit.

XXXII. EODEM anno idem Comes sumptibus pluribus apparatis, vndecumq; terrarum artificiosis cæmentariis conductis, fundamenta, castella, turresq́; apud Messanam vrbem iaciens, ædificare cœpit: cui operi studiosos magistratus, qui operariis non deessent, deputans, interdum ipse visum veniens, ipsos per semetipsum cohortando, festinantiores reddens, breui tempore turribus, & propugnaculis immensæ altitudinis mirifico opere consummauit: & quia hanc, quasi clauem Siciliæ æstimabat præ ceteris vrbibus, quas habebat, fidelibus tutoribus deputatis artiori custodia obseruabat. Ecclesiam etiam in honore S. Nicolai in eadem vrbe cum summa honorificentia construens, & diuersis possessionibus augendo dotans, clericis ad seruiendum deputatis, Pontificali sede aptauit: sed eam cum Trainensi cathedra vniuit.

XXXIII. IGITVR famosissimus Dux Calabriæ, Apulorumq́; Princeps Robertus Guiscardus apud Bulgaros fortiter omnia sibi subiugando, agens, anno incarnati Verbi
1082. MLXXXII à Romanę sedis Apostolico viro Gregorio litteris continentibus angustiã suã acceptis, vt in adiutoriũ S. Romanæ Ecclesiæ reditum acceleret, multis precibus cohortatur. Imperator namq; Alamanorum Henricus, quibusdam controuersiis inter se ortis, Romam cum exercitu veniens, obsessa diutius vrbe, eandem fortuna suffragante irruperat; Romanisq́; potentioribus sibi iniungendo confœderatis, ipsum Apostolicum virum in turri quadam, quæ Crescentii dicitur, reclusum obsederat: aliumq́; in loco eius, Archiepiscopum videlicet Rauennatem Vmbertum nomine, re indiscussa, cõtra sanctos

Canones

Canones, quod nefas est dicere, Cathedræ Beati Petri subrogauerat. Ipse vero tanta obsidione prægrauabatur, vt neq; sibi, vsquam progrediendi liber transitus pateret. Dux vero quamuis ad id quod cœperat, intendere omnibus vtilitatibus in animo præferret, tamē calamitatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ audiens, & dominum suum sub quo omnia, quæ habebat, possidere se cognoscebat, in tātum angustiari, fidem datam, & legalitatem suam seruans maluit sua, quamuis cara, ad tempus ponere, & Sanctæ Dei Ecclesiæ, vel domini sui necessitatibus inseruire. Sicq; filio suo Boamundo strenuissimo militi, quæ cœperat exequenda committens, copiis omnibus sibi delegatis, ipse cum paucis placido remigo versus Apuliam, versus Hydruntum applicat.

XXXIV. Ea tempestate plures apud Apuliam propter absentiam Ducis insolentes, aduersus eum conspirauerant: volentes ea, quæ eius iuris erant, vsurpare: putantes eum altioribus negotiis intentum vlterius regrediendi illuc non curare. Vnde & Gaufridus de Conuersana apud vrbem, quæ Oria dicitur, haud longe à prouincia Tarentina obsidionem ponens, plurimum lacessendo infestissimus erat. Dux vero apud Hydruntū applicans, audito vrbi obsidionem imminere, illorsum cum paucis appropiare accelerat. Porro illi qui obsidionis primarii erant, per legatum Ducem aduentantem cognoscentes, præsentiam eius exhorrescentes abincepto deterriti, cum plures essent, obsidione soluta quisq; fugam accelerans in sua dilabitur. Ciues autem sic obsessione, qua prægrauabantur eruti aduenienti Duci occurrere accelerant: cum gaudio, & omni obsequio excipiunt. Sed per vniuersam Apuliam seditiones, quas infidelitas turbauerat, à præsentia eius sedatæ in conspectu eius, ac si nunquam fuissent, siluerunt.

XXXV. Porro Dux fratre Comite à Sicilia arcessito, admoto plurimo exercitu, super Iordanum nepotem suum Principem Auersæ messes vastatum vadit. Nam cum antea inter ipsos diuersis controuersiis inimicitiæ efferbuissent, hoc ira in Principem plurimum incalescebat, quod nouiter in damnum Apostolici, imperatoris hominem ipsum effectum, & terram suam sub ipso deseruiendam suscepisse audierat. Veniens itaq; cum exercitu ante vrbem Capuanam, & castrum, quod Auersa dicitur, ipso inuito, nec propulsare valente, per octo, & eo amplius dies commorans, multa depopulatione totam prouinciam lacessiuit. Sed quia ipse Iordanus elegantissimus miles erat, & elegantissimos secum habebat, multa militariter diuersis congressibus vtrimq; perpetrata sunt. Inde itaq; rediens per totam Apuliam, & Calabriam exercitum perscribens submonet: vt proxima ventura æstate secum Romam super Imperatorē ituri expensas siue cōmeatus aptarent.

XXXVI. Comes à fratre nouiter à Bulgaria reuertente inuitatus, sibi occurrere versus Apuliam intendens, Iordano filio suo Siciliam procurandam delegat: interdicens omnibus, ne quis in iis, quæ præciperet, sibi contrarius esse præsumeret. Erat autem Iordanus ex concubina: tamen magnæ viris animi, & corporis: & magnarum rerum gloriæ, sueq; dominationis appetitor: & iam dudum consilio prauorum sibi adhærentium iuuenum tacito sub pectore vsus, insurgendi conspirationem versans, sic discedente patre, locum suæ prauæ dispositionis, vt sibi dicebatur, nactus, plures callide circumueniendo, fidem illorum, necdum negotio aperto, astu abstrahit: vt quæcumq; ipse prior inciperet ipsi complices in perficiendo persisterent. Talibus itaq; deceptis, tandem dolum diu dispositum aperit. Cum quibusdam displicuerit, pluribus placet. Quibus quisq; talibus assentire renitens improbe hortatur, ne fidem datam mentiri velit. Sacramenta patri exhibita in hoc salua fore, quod proficiscens quidquid Iordanus vellet, vel præciperet omnibus obedire debere imperauerat. Iordano plura promittente, sic praui consilii assensus inter plures à Iordano in iis quæ patris erant, vltra quam deceret, vel ab ipso patre concessum erat, præsumitur. Nam castrum Sancti Marci, & Mistretam sibi vsurpans, detecta fraude prædas per totā prouinciam ibidem introducit. Sed & versus Trainam hostiliter accedens, patris thesauros, qui illuc seruabantur, asportare nisus, dispositione sua frustratus, vacuus redit. Nam fideles Comitis fraude comperta simul conuenientes, hostiliter accedentem ab ipsis finibus arcent. Quod cum patri renuntiatum fuisset, reditum accelerat, atq; vt vir sapiens, prouide agens, ne filius territus ad Sarracenos, qui adhuc rebelles erant transiret, versus eum hostiliter ire dissimulat: sed omnia, quæ fecerat filius, iuuenili ætate, & indulgentia digna ascribit. At cum filio, quæ fecerat patrem leuiter ferre nuntiatur, minus iis, qui secum erant, prospiciens, flebili fœdere interposito ad patrem accedit. Pater ad tempus iram dissimulans, aduenienti filio lætum vultum ostendit. Sed paucis diebus interpositis pater in futurum prospiciens, ne si ii, qui tale consilium, filio complices facti dederant, impune transirent, alii ad simile aliquid præsumentes raperentur, nesciente filio, duodecim priores huius erroris, vnum post alium arcessens, oculis priuari

Curuabantur colla Regum loris tuis domita.
Nil superbia resistebant: ense tuo territa.
Ordinabas quod volebas Duces, siue Principes.
Deponebas quos volebas seruos dans humiles.
Artibus exercuisti iustos habens iudices,
Dumq; iusta sectabaris, fruebaris prosperis.
Leges à te requirebant omnes reges sæculi.
Sententia per te data indiuisa perstitit.
Tempore haud longo talibus studiis
Implicaris fraude tua turpibus negotiis
Fraude tua clarescente mæres despicabilis.
Te iam nulli pertimescunt: terga præbes omnibus.
Arma tua hebetata carent acuminibus.
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
Non sufficit Papa vnus: binis gaudes infulis
Fides tua solidatur sumptibus exhibitis.
Dum dat iste, pulsas illum, hoc cessante reuocas:
(. . .) (. . .) (. . .)
Cuncto orbi dans errorem hæc miscendo schismata.
Ni cessassent bonæ artis in te prima studia,
Nulli Regi de te cessisset victoria.
Miles quidem iste Normannus, qui te victam superat.
Non terret te Apostolorum sacra præsentia?
Nec reuocant ab inceptis te sanctorum pignora?
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
(. . .) (. . .) (. . .)
Surge Petre summe pastor finem pone talibus.

XXXIX. DVCE itaq; apud Romam Apostolicis necessitatibus inseruiente BOAMVNDVS filius eius apud Bulgaros, vbi à patre relictus erat, strenue gerens, patris vices haud grauiter exequebatur: vrbemq;, quæ Arta dicitur, obsidens plurimum infestus persistendo, capere omnibus artibus nitebatur. Porro Imperator audiens vrbem sui iuris hostibus prægrauari, Ducemq;, quem plurimum pertimescebat, recessisse, absentia eius viribus resumptis, exercitu admoto, vrbi succurrendum multis copiis parat. Sed venienti BOAMVNDVS occurrens, certamine inito, bellum comperit. In primo congressu, qui primum accellerant, collisi sternuntur: subsequentes visu terrentur: fuga initur. Imperator cum primis fugientibus esse vtile ducit. Imperatore fugato BOAMVNDVS victor efficitur.

XL. QVOD cum Duci cum triumphali gloria à Roma reuertenti renunciatum fuisset, filium à se non degenerare cognoscens, & in hoc maxime, quod vno in tempore duorum Imperatorum fuga triumphali gloria laus sibi, suisq; concessa sit, veniens in Apuliam ministros suos vndecumq; conuocans omnibus suis ordinatissime dispositis, plurimo exercitu versus Græciam quæ cœperat, executum accelerare disponit. Nauibus deniq; mense Septembri à tota Apulia, Calabria, siue Sicilia apud Hidruntum conflatis, copiisq; necessariis introductis, prospera aura suffragante, optato portu applicans filium, & quos cum ipso apud extremas partes dimiserat, de reditu suo sollicitando anhelos, plurimum lætitiæ seipsum repræsentando reddidit. Sicq; ad quod venerat exequens, omnem patriam suo reditu turbabat: vrbibus infestus:, obsessionibus assiduus & indefessus: congressibus prior: excubiis nusquam absens: nunc minis terrendo, nunc blandimentis mulcendo Imperium sollicitum reddens ante se tremere faciebat.

XLI. MIRABILE quoddam præsagium, quod per totam Apuliam, Calabriam, siue Siciliam visum est, huic operi inserere dignum duximus. Maxime quod ea, quę tale signũ portendebat, nos ex parte non ignorare putamus. Anno denique incarnati Saluatoris MLXXXIV. sexto die Februarii inter sextam, & nonã Sol obscuratus est per spatiũ triũ horarum: in tantum, vt qui infra domos alicui operi insudabant, non nisi luminibus accensis, interim quæ cœperant, exequi possent: qui vero de domo ad domum transmigrare

volebant lanternis,& facibus vterentur. Sed antequam annus pertransisset significatio talis eclipsis, in quantum nos putamus pluribus cum maximo damno praeclaruit. Nam eodem anno venerabilis Papa Gregorius, cuius superius mentio facta est, infirmitatis suæ à medicis medicamentum expetens, frustratis medicaminibus obiit. Dux Iulio mense:& famosissimus Rex Anglorum,& Normannorum Dux Guilielmus nono die Septembris moriuntur. Ducis vero exequias vxor Gayta cum filio Rogerio, qui tunc cum ipso apud Bulgaros morabatur,& ceteri Barones eius debito honore, non tamen sine iustitia exequentes funus transmeatum Venusium humatum perferunt. Græcia hostibus recedentibus libera, læta quieuit: Apulia tota, siue Calabria turbatur.

XLII. IAM fratribus Rogerio, & Boamundo, vtroque Ducatum appetente, inter se dissidentibus,& pluribus nunc ab isto, nunc ab illo incrementa expetendo, lucrum suum quærentibus, multorum Apulorum fides quanti fuerit, experimento claruit. Rogerius tandem adiutorio auunculi sui Siculorum Comitis Rogerii, qui viuente fratre, idem sibi promiserat, Dux efficitur. Omnia castella Calabriæ, quorum necdum nisi medietatis cuiusquam Comes Rogerius habebat, à nepote ad plenum sibi concessa consignantur. Nunc itaque quia suprema dies tanti Principis loquendi de ipso, quantum ad librum finem facit, finis quoque, vt mihi videtur huius hic ponendus est libri: vt de nouo Duce mixtim cum Comite loquentes nouum librum obsequamur.

EXPLICIT LIBER TERTIVS.

INCIPIVNT CAPITVLA
Libri Quarti.

INCIPIVNT GESTA
Quarti libri.

SI ESSET vnde, noua, & elegantior poëtria, nouo Duci adhibenda esset: vt facundior sermo à iuuene nouorum, vt in tali ætate assolet, appetitore, nouo stylo, nouos fauores, suo merito extorqueret. Sed ne stylum mutando hoc quasi adulatione facere dicamur, prioris poëtriæ ordine seruato, orationis seriem exequamur.

Ici-

I. IGITVR Rogerio Comite nepotis vtilitatibus, vt eum plenius in Ducatu Calabriensi, vel certe in Principatu, & dominatione Apuliæ contra voluntatem æmulorum suorum solidaret, intendendo præoccupato, Benaruet Syracusi nauigio apparato, nauali exercitu apud Nicotrum veniens, à radice destruendo deuastat. Direptis omnibus quę potuit, viros, & mulieres captiuos asportat. Sicque ante Rhegium veniens, Ecclesiã haud longe in honore beati Nicolai, & aliam in beati Georgii sitam depopulat: sacras imagines deturpando conculcat: sacras vestes, vel vasa, suorum vsibus aptando asportat. Inde progressus quãdam sanctimonialium Abbatiam in honore Sanctæ Dei genitricis, & virginis Mariæ in confinio Scyllatiensi, loco qui Roca asini dicitur, consecratam aggrediens deuastat: sanctimoniales abductas turpi stupro dehonestatas abducit.

II. QVA de re Comes diuinitus ira plus solito inspiratus: in vltionem tantæ Deo illatę iniuriæ ardentissime insurgit: classemque, qua illum facilius circumueniendo opprimat, primo die Octobris aptare incipiens, vicesimo die Madii perficit: Ecque sese affligendo, summa deuotione in litaniis, nudis pedibus, per diuersas Ecclesias processiones exequens, multa beneficia indigis largitus, nauali periculo sese committens, versus Syracusam vela dirigit: Iordanum vero filium suum cum equestri exercitu illuc sibi obuium fieri præcipit: videns naues nutu Dei agi: & nulla aura, vel remige impingente, rapidas equorum vndas è recto sulcare: vt facile perpenderet hanc expeditionem Dei fauorem comitari: & hostibus præualere debere. Comes igitur hõsione de obtinenda victoria certior factus, prima nocte Turoneum applicat: secunda vero apud Longeuam, tertia Resesalix. Hic Iordanus filius suus cum exercitu equestri sibi obuius factus, multa inter se, de iis, quæ facienda erant, consilio habito conferentes, Philippum filium Georgii patrui cum velocissima sagetia versus Syracusam omnem rem exploratum mandant. Qui iussa fideliter complens, de nocte inter classem Sarracenorum, ac si vnus ex ipsis esset, circumnauigat: nam & lingua eorum ipse, & nautæ omnes qui cum ipso processerant, peritissimi erant: omnibusque prudenter circumspectis, rediens certamen paratum renuntiat: Deo propitio nihil periculi imminere: hostibus audacter occurrendum hortatur. Erat autem sabbathum. Comes autem suos commonens, prima luce illucescente hymnos matutinos, cum missarum sacra executione audiuit: presbyteris confitentur: sacris mysteriis initiantur: per totam diem ibidem morantur. Sequenti nocte mediante, equoris anchoris extractis, cum silentio procedentes, luna illucescente Syracusam, vbi Benaruet acerrime cum classe sua præstolabatur, venerunt: certamen ineunt: vtrimq; congreditur. Benaruet instinctu diaboli, qui vitam eius iam misera morte terminare volebat, quo nauem Comitis eminus agnouit, magno impetu grassans illorsum irruit: acriter bellatur: sed acrius excipitur. Nam à Lupino quodam primum iaculo confossus, dum à Comite, qui nauim eius insilierat, minaci ense persequitur, ipse proximam nauem de suis ad fugiendum saltu appetens, in mare cum põdere ferri demergitur. Sicque iniuriam, quam Deo arroganter intulit, diuino iudicio condigna vltione multatur pœnas luendo perpessus. Reliqui vero dum fugere nituntur, à nostris citato remige persecuti truncantur. Si Iordanus interim vrbem oppugnasset, profecto facile debellata succubuisset: sed pater minus prouide interdixerat sibi ne fieret. A Maio igitur vsque in Octobrem obsessione vrbi dedita, ipsa multum recalcitrante, plurima infestatio vtrimque facta est. Ciues vero Christianos plurimos in captione infra vrbem habentes solutos ab vrbe eiiciunt: rati nostros sic facile ab vrbe processuros. At dum nihilominus persistere vident, vxor Benaruet cum filio, & melioribus vrbis, nauibus duabus de nocte, per medias naues nostras rapidissimo remige euadentes se se Notum recipiunt. Reliqui fœdere composito, deditione se, & vrbem reddunt: anno Dominicæ incarnationis Millesimo octogesimo quinto.

III. CVM ista geruntur, Pisani, qui apud Africam negotiando proficiscebantur, quasdam iniurias passi, exercitu congregato, vrbem Regiam Regis Tunitii oppugnantes, vsq; ad maiorem turrim, qua Rex defendebatur, capiunt. Sed quia sua virtute vrbe expugnata, patriam retinere minus sufficientes erant, Comiti Siciliensi, quem talibus præualidum cognoscebant, eam si recipere velit, per legatos inuitantes offerunt. Porro ille quia regi Tunitii amicitiam se seruaturum direxerat, legalitatem suam seruans in damno illius assentire distulit. Rex vero Tunitius cum certando resistere nequit, pretio pacem mercatus, quo armis minus sufficiebat, pecunia classe fines Christiani nominis peruasum vlterius tentare: & quos eiusdem religionis captiuos tenebat, coactus est absoluere.

IV. DVX autem Rogerius apud Apuliam, & Calabriam sua sapienter disponens, in omnibus strenue, & prouide agebat: & quamuis iuuenili ætate esset, secundum quod

agebat, eum non iam iuuenem, ſed moribus ſeniſſimum iudicare poſſes. Militię aſſiduus, frequentium militum amans: colloquio affabilis: muneribus largus: labori, vigiliiſq́; indeficiens: Eccleſiarum defenſor: pauperum & mœrentiũ conſolator: ſuis clypeus: hoſtibus aculeus: iuſte iudicans omnia: excepto quod pietatis affectu obuiante, in rigore iuſtitiæ aliquantulum remiſſior erat. His artibus in ſe accreſcentibus omnium bonorum fauorem breui obtinuit. Hic Boamundum fratrem ſuum ambitione Ducatus à ſe deſciſcentem, qui iam vrbem, quæ Oria dicitur, traditione ciuium adeptus erat, per quam prouinciam Tarentinam, & Hydruntinam ſpe prædæ, complicibus vndequaque ſibi alligatis infeſtabat, minus aduerſum ſe proficere videns, non quod miles elegantiſſimus non fuerit, ſed quia ſumptus ad id negotii neceſſarii minus ſuppetebant, fraterna pietate commotus, arceſſito ad ſe, & reconciliato partem paternæ hereditatis contulit: annuens ei ipſam Oriam vrbem, quam peruaſerat: adiiciens Tarentum, & Hydruntum, ſiue Galipolim cum omnibus appendiciis: & quidquid Gaufridus de Conuerſana ſub ipſo habebat cum famulatu eiuſdem. Reliquos vero, ſi qui aduerſarii erant, ſua ſtrenuitate ſternebat: vbi vero minus per ſe ſufficiebat, Sicilienſi Comite, quaſi pro verbere ad alios ſubiugandos vtebatur: cuius virtute pluribus territis, minus reſiſtere præſumebant.

V. Comes ergo Regerius omnes potentiores Siciliæ à ſe debellatos gaudens, & nemine, excepto Chamuto ſuperſtite, ad hoc aſſidua deliberatione intendit, vt ipſo circũueniendo debellato, omnem ſibi de cetero Siciliam ſubdat. Vnde exercitu admoto, ipſo apud caſtrum Iohannis immorante, vxorem eius, ac liberos apud Agrigentinam vrbem obſeſſum vadit anno Dominicæ incarnationis milleſimo octogeſimo ſexto prima die Aprilis: quam vndique exercitu vallans, diutina oppreſſione laceſſiuit: ſtudioq́; machinamentis ad vrbem capiendam apparatis, tandem viceſima quinta die Iulii viribus exhauſta imminentibus hoſtibus patuit: vxor Chamuti cum liberis, Comitis inuenta eſt captionis. Comes itaque in vrbe pro libitu ſuo poſitus vxorem Chamuti omni dehoneſtatione prohibita, ſuis cuſtodiendam deliberat: ſciens Chamutum ſibi facilius reconciliari, ſi eam abſque dehoneſtatione cognouerit attractari. Vrbem itaque pro velle ſuo ordinans, caſtello firmiſſimo munit: vallo gyrat: turribus & propugnaculis ad defenſionem aptat: finitima caſtra incurſionibus laceſſens ad deditionem cogit: vnde & vſq; ad vndecim æuo breui ſubiugata ſibi alligat: quorum iſta ſunt nomina Platono, Miſſor, Gaſtaiel, Sututi, Racel, Biſar, Mucloſe, Garo, Calatenſſa, quod noſtra lingua interpretatum reſoluitur, Caſtra feminarum: Lerata, Remiſe.

VI. Comes itaque ſibi omnia proſpere cedere Dei miſeratione cognoſcens, adiicit caſtrum Iohannis ſibi aut oppreſſione, aut certe aſtu, aliqua compoſita confœderatione ſibi applicare. Vnde & quodam diluculo cum centum militibus verſus Caſtrum Iohannis properans, Chamutum fœdere interpoſito, locutum inuitat. Quem diuerſis verborum circumitionibus attemtans deditione Caſtri, & conuerſione ad Chriſti baptiſmatis regenerationem pulſat. Porro ille cognoſcens, experimento de aliis ſumpto, Comitem ad quodcumq́; intenderet, fortuna fauente, nihil fruſtra niti, aliquantulum etiam de cõuerſione ad fidem tacito ſub pectore inſpiratus, clam ſuis agit, vt ſtatuto termino Comes cum exercitu ante caſtrum veniens, ipſum cum omni ſupellectili ſua ad ſe transfugientem ſuſcipiat. Timebat enim ne ſi in propatulo fieret, quod caſtrum reddere, vel ad fidem Catholicam tranſire niteretur, à ſuiſmet perimeretur. Comes à tali promiſſione lætus apud Agrigentum redit: ſtatuto termino ſilenter exercitu conflato, haud procul à caſtro Iohannis, loco inter ſe prænotato inſidiis occultatur. Chamut omnibus ſuis mulis, & equis ſuperpoſitis, quaſi aliquorſum proceſſurus vrbe digreditur: ex induſtria ſuper inſidias noſtrorum incidit: à noſtris excipitur. Comperto Caſtrum Iohannis à noſtris oppugnatur. Porro ciues tali facto viribus exhauſti terrentur: pro re, atque tempore conſilium aptant. Fœdere compoſito Comiti reconciliantur: Caſtrum deditione adiicitur. Comes Caſtrum adeptus lætus efficitur: noſtræ genti ad tuendum fortiores turres aſſignantur. Chamut cũ vxore, & liberis Chriſtianus efficitur: hoc ſolo cõuentioni interpoſito quod vxor ſua, quæ ſibi quadam conſanguinitatis linea coniungebatur, in poſterũ ſibi non interdiceretur. Chamut inter ſuos vlterius commorari vel differens, vel diffidẽs ne Comiti, quaſi aliquam fallaciam miſcens, ſuſpectus fieret, vel minus crederetur, apud Calabriam in prouincia Melitana à Comite terram ſuis vſibus ſufficientem expetit: quod Comes ſibi libenter annuens, illuc ſeceſſit: ſicque poſtea longo tempore viuens, ab omni fraude verſus noſtram gentem ſeſe irreprehenſibilem deinceps exhibuit.

VII. Comes videns propiciatione Dei omnem Siciliam, excepta Butera, & Noto ſuę ditioni ſubeundo ceſſiſſe, ne ingratus tãti beneficii ſibi à Deo collati exiſteret, cœpit Deo

deuotus

deuotus existere: iusta iudicia amare: iusticiam exequi: veritatem amplecti: Ecclesiam frequentare cum deuotione: sacris hymnis adstare: decimationes omnium redditurum suorum sacris Ecclesiis attribuere: viduarum, & orphanorum, sed & mœrentium cum ratione consolator. Ecclesias passim per vniuersam Siciliam reparat: ipse pluribus in locis de suo sumptus, quibus facilius fiant, attribuit. In vrbe Agrigentina Pontificalibus infulis cathedram sublimat: terris, decimis, & diuersis copiis, quæ Pontifici, & clero competenter designata sufficiant, hereditaliter chirographis suis dotat: ornamentis, & sacri altaris vtensilibus ad plenum consignatis. Huic Ecclesiæ Gerlandum quendam natione Allobrogum, virum, vt aiunt magnæ caritatis, & ecclesiasticis disciplinis eruditum Episcopum ordinans, præfecit. Haud secus apud Mazaram facere addens, omnibus quæ rite sufficerent Prælato, & clericis ad plenum designatis Stephanum quendam Rothomagensem, honestæ vitæ virum Episcopum ordinauit. Apud Syracusam vero idem adiiciens Rogerium Decanum Ecclesiæ Trainensis honestæ eruditionis clericum, & boni moris & affabilitatis virum in Prouincia ortum Pontificalibus infulis sublimauit: Trainensibus non minimum de eius amissione dolentibus: quippe cuius doctrina, & exemplo ad meliora semper hortabatur: & consilio, & eloquentia etiam in ipsis sæcularibus negotiis quasi pro baculo sustentationis vtebantur: nam & absente Episcopo vices sibi delegatas cum omni prudentia, & moderatione exequebatur. Apud S. Euphemiam vero monachum quendam, natione Britonem, virum religiosum, post Abbatem totam Ecclesiam prudentiæ moderamine audiens, vt hunc Ecclesiæ Catanensi impetrare queat, Episcopum ordinare intendit. Quare & per se metipsum illuc accedens, vix tandem monachis hoc carere volentibus, ipso etiam præ ceteris amplius reluctante obtinuit. Sicque sollemniter Episcopatum concedens, quod nulli Episcoporum fecisse cognoscitur, totam vrbem sedi suæ cum omnibus appendiciis suis sub chirographo, & testibus hereditaliter possidendam assignauit. Porro ille Ecclesiam minus cultam, vt pote a faucibus incredulæ gentis erutam suscipiens, iuris studiis primo studiosius inhærens, breui Ecclesiam omnibus necessariis prouehens, ad Mariæ vices cum Martha exequendum transiit: monachorum turbam non modicam sibi coadunans, districtæ regulæ iugo, verbo, & exemplo subesse, vt fidelis pastor coegit.

IIX. Ea tempestate Philippus Rex Francorum vxorem habens legitimam, & præclari generis Bertam nomine, ex qua susceperat filium nomine Leudouicum, cui etiam ab omnibus curialibus regnum post se habere designauerat, contra ius legitimæ coniunctionis exosam habere fecit: & a se contra Canonum statuta libello repudii conatur repellere: nihil criminis obiecto: excepto quod sanguinitatem falso adnumerare tentabat: nec poterat. Hic legatos apud Siciliam ad Comitem dirigens, filiam eius nomine Emmam, quam de prima vxore speciosam puellam habebat, sibi in matrimonium copulandam expetit. Comes vero fraudis, quam versus legitimam vxorem habebat, ignarus cum multis sponsalibus se sibi daturum concessit: statutoque termino, nauibus apparatis eam vsque ad S. Egidium cum pluribus thesaurorum enxeniis, quo Rex se obuium fieri dixerat, maritimo cursu transmittit. Habebatque fiduciam in Comite eiusdem prouinciæ Raimundo, quod eam Regi honeste consignaret: nam & ipse aliam filiam Comitis iam dudum duxerat. Rex vero prauorum consilio vsus, ad hæc nitebatur, vt thesauris susceptis, Comitem de filia, non ducendo ludificaret. Porro Comes Raimundus regia fraude comperta cœpit & ipse nihilominus aliam fraudem coniecturare: videlicet vt puellam dissimulata fraude cum honore suscipiens, alteri probo viro in matrimonium consignaret: ipse vero omnem pecuniam vsurparet. Sed prudentes viri, quos Comes cum familia miserat, prece puellæ pecunia exportata, fraudem quæ agebatur comperientes, anchoris extractis, vela ventis committentes, puella cum sororis marito relicta, placida aura sufflante, cum pretiosioribus thesauris ad Comitem in Siciliam reuertuntur. Comes vero Raimundus fraude, quam machinabatur, ex parte frustratus, puellam Comiti Claramontis legalibus nuptiis copulauit: sicque sola Dei dispensatione sollemniter maritata, & pater opprobrio, quod rex machinabatur, & filia inordinata, & contra ius quauis legali copulatione liberatur.

IX. Mihera vero filius Hugonis Foloch vir magnæ leuitatis, sed elegantissimus miles, læua pro dextera vtens, Roberto Duce defuncto in insolentiam prorumpens, vicinos circumquaque prædis, & diuersis incursionibus lacessendo appetere cœpit. Possidebat enim tunc temporis castra sibi a patre hereditaliter relicta Catantiarum, & Roccam: plus vero armis ambiens, in ipso etiam Duce præsumens, castrum, quod Maia dicitur, traditione ciuium sibi vsurpans irrumpit. Sed suis viribus auxilia addere volens, Boamundi fratris Ducis, qui iam fœdere rupto aduersus fratrem conspirauerat, homo efficitur.

Maiam, quam peruaserat, & omnem terram, quam hereditaliter à patre sibi relictam sub Duce possidebat, ipsó Duce renuntiato, & sacramentis confœderatus Boamundus ab ipso recipitur.

X. At Boamundus ambitione nanciscendarum, peruasione super fratrem vrbium auidus, cum Consentinis secreto, de traditione vrbis agit: promittens se castellum, quod Dux illis inuisum in eadem vrbe firmauerat, si eorum auxilio capere possit, funditus dirutum iri. Qua promissione illi ad fraudem procliue illecti, Boamundo assentientes, illum infra vrbem cum sua virtute suscipiunt. Sacramentis sibi confœderantur. Castellum vallantes oppugnatum vadunt. Quod cum Duci in Apuliam, vbi tunc morabatur, nunciatum fuisset, exercitum admouens illorsum accelerat: auunculumque sibi in auxilium inuitans, vt sibi apud Cusentum obuius fieri non differat, mandat. Nam vt diximus, contra omnes sibi aduersantes illo, quasi pro flagello ad terrendum alios, vtebatur. Comes verò militaribus, & peditum copiis apparatus inuitanti se nepoti obuius fieri accelerat. Sed antequam ab vtroque exercitu, Ducis videlicet, siue Comitis illuc peruentum est, castrum quod oppugnabatur, dum pro posse repugnat, machinamentis appositis, viribus exhaustum hostibus cessit: funditusque, vt a Boamūdo promissum erat, dirutū fit. Porro Dux sibi Comitem obuiam habens, Rossanam, quæ Consentinis in fraude assentiebat, oppugnans capit: incendio omnia percurrens. Boamundus itaque, ne obsidione infra vrbem clauderetur, deuitans Hugonem Claramontis, qui Consentinos in sua fidelitate retineat, apud Cusentum relinquens, Roccam secessit. Dux vero, & Comes putantes, eum apud Maiam digressum, illuc præoccupare volentes accedunt. Sed cum non ibi esse comperiunt, versus Roccam properantes, loco, qui Lucus Calupnii dicitur, tentoria figunt: vbi per internuntios pace quidem ab vtrisque partibus, interposita: apud Sanctam Euphemiam conueniendi, & plenius reconciliandi terminum statuūt. Sed Mihera huic termino assensit: nō autem Boamundus. Ipse enim reconciliari differens, iam Tarentum recesserat. Instante itaque die præfixo, Mihera conductum, quo fœdere accedere, vel recedere liceat, expetit. Conceditur: accedit. Boamundo inconsulto, Duci reconciliatur. Maia reddita, Duci, cui iure competebat, reconsignatur. Fratres itaq; post biennii dissensionem consilio vtrorumq; fidelium reconciliantur. A Duce, vt semper viro largissimo Boamundo Cusentum, & Maia conceditur: sed breuissimo interuallo, quia Boamundus Consentinis iurauerat, castrum ibi se non facturum, & Dux idē se Barensibus, cambio inter se facto, Dux Cusentum recipit: Barum fratri mutua vicissitudine concedit: vt saluo quisque in suo iure libera potestate quod volet faciendi vtatur. Sicq; amicitiam suam testibus, & chirographo confirmantes, deinceps indiuulsam tenuerunt.

XI. Mihera ergo Comiti Rogerio, & Radulfo Loracelli sibi infestantibus diu rebellis, videns offensas suas modum reconciliationis excessisse, vlterius ferre non valens Adæ filio suo omnem terram suam assignat: putans eum auxilio ex parte matris parentum facilius resistere hostibus, aut certe reconciliari: ipse vero Beneuentum secedens monachice consociatus habitum induit. Nam neque Dux, neque Boamundus, quia vicissim vtrumque fœdere rupto ludificauerat, amici erant: ob quam rem Comes, & Robertus Loracelli iam à Duce terram eius sibi datam iri expetentes, facilius obtinuerant. Comes vero milites suos Rodulfo Loracelli ductore super Adam mittens, diutinis incursionibus aliquanto tempore repugnantem, tandem penuria afficit: qui cum videt se vlterius ferre nequire, palatium suum, & omnes meliores domos nocte vbi oppugnabatur incendio destruens, castro relicto hostibus, recessit anno Verbi incarnati Millesimo Octo-
1086. gesimo sexto. Comes vero, & Rodulfus Loracelli terram eius, vt à Duce concessum erat, inter se diuidentes deinceps vt pote sua sunt.

XII. Igitur Comes Rogerius omni Sicilia aduersum se fœdere composito sedata, excepto quod Notenses, quo vxor Benaruet cum filio transfugerat, & Buterenses adhuc pro posse in cassum recalcitrabant, exercitu admoto Buteram obsessum vadit: anno Dominicæ incarnationis Millesimo octogesimo octauo: inchoante Aprili.

1088. XIII. Prudenterque armata manu, hostiliter vndiq; vallans, aliquanto tempore inclusos diuersis calamitatibus afflixit. Sed dum machinamentis ad castrum affligendum apparatis attentius insudaret, Legatus Papæ Vrbani cum litteris ab ipso sigillatis adueniens nuntiat eundem Apostolicum virum Siciliam intrasse: eique, vt apud Trainam sibi locutū accedat, mandare: eum longo itinere fatigatum, à Terracina enim digrediens aduenie bat, præ lassitudine corporis, & montosis saltub⁹ adhuc interpositi itineris progredi nolle. Comes vero quid potissimū ageret sollicitus, nam sedē belli deserere dānosum ducebat, Papæ vero, q̄ à tāto interuallo locorū ad se veniebat, nō occurrere, modico itineris inter-

ſinterpoſito indignum, vt Catholicus vir æſtimabat. Tandem conſilio vir prudens accepto, agit, vt neque ſedem belli deſerat, neq; Apoſtolico non occurrendo inobediens exiſtat. Exercitu nempe fidelibus ſuis prudentibus viris, & talibus negotiis peritis delegato, hoſtes infeſtare inſtruit: ipſe cum paucis ſe inuitanti Apoſtolico obuius apud Trainam occurrit lætiq; ad inuicem alter ab altero cum ſumma veneratione excipitur. Hic a billo Apoſtolica benedictione ſub vice Mariæ, ille ab iſto in his, quæ corpori neceſſaria erant, obſequiis Marthæ: in craſtinumque ſummo diluculo conuenientes agunt ad inuicem de negotio, quod Apoſtolicum acceſſiſſe compulerat. Nam idem Apoſtolicus ante paucos dies Alexium Imperatorem Conſtantinopolitanum per Nicolaum abbatem Cryptæ ferratæ, & Rogerium diaconum conueniens paterna increpatione commonuerat: quod Chriſtianis Latinis, qui in ſua prouincia morabantur, azymo immolari interdixerat: præcipiens in ſacrificiis more Græcorum fermentato vti: quod noſtra religio omnino non habet. Imperator vero increpationem eius humiliter ſuſcipiens, inuitat eum per eoſdem legatos chartulis, aureis litteris ſcriptis, vt veniens cum eruditis catholice viris Latinis, Conſtantinopolitano Concilio congregato, diſputatio fieret inter Græcos, & Latinos: vt communi definitione, in Eccleſia Dei illud ſcinderetur: quod Græci fermentato, Latini vero azymo immolabant: vnaque Eccleſia Dei vnum morem teneret: dicens ſe libenter Catholicæ diſcuſſioni aſſentire: & quod auctenticis ſententiis, præſentibus Græcis, & Latinis aſſenqui definiretur, ſiue azymo, ſiue fermentato immolandum eſſet, ſe deinceps obſeruare velle. Terminum etiam, quo Papa accedere deberet, ſtatuit: anni videlicet, & dimidii. Comes vero, vt tantum ſchiſma ab Eccleſia Dei amputetur, eundi conſilium dedit. Sed impedientibus inimicis ſanctæ Dei Eccleſiæ, qui Romæ ſibi infeſti perſiſtebant, iter prohibitum eſt. Comes itaq; Papam pluribus donariis honoratum à ſe dimiſit: ipſe vero Buteram rediens, hoſtibus infeſtus tandem ad deditionem coegit: ſicq; caſtro potitus pro libitu ſuo diſponit: potentioresq; in Calabriam manſuros mittit: ne ſibi ibidem manentes aliquam fraudem machinando, commotionem facerent.

XIV. ANNO igitur incarnati Saluatoris MLXXXIX. Comes Rogerius vxore Eremburga filia Guilhelmi Comitis Mortonenſis defuncta, aliam duxit Adalaidem nomine, neptē Bonifacii famoſiſſimi Italorū Marchionis: filiā videlicet fratris eius iuuēculam honeſtę admodū faciei: duaſq: ſorores eiuſdē puellę, duobus filiis ſuis Gofredo videlicet, & Iordano in matrimonium copulauit: ſed Gofredus antequam nubiles annos attigiſſet, quod dolor eſt dicere, morbo prohibēte minime eam cognouit: Iordanus autem ſollemnibus nuptiis duxit.

XV. PORRO Notenſes videntes omnem Siciliam ſub Comite curuatam, ſeſeq; vlterius in caſſum reſiſtere, conſilio inter ſe habito, Comiti reconciliari vtile ducunt. Denique de ſeipſis legatos eligentes ad Comitem dirigunt: qui apud Melitum, vbi tunc Comes morabatur, accedentes, pacē faciūt anno Dominicę incarnationis MXC. Februario menſe. Comes itaq; cenſum duorum annorum illis condonans, Iordanum filium ſuum, cui etiam terram, & vxorem dederat, vt vrbem ipſis dedentibus recipiat, cum ipſis mittit: qui a patre edoctus, vrbe ſuſcepta caſtello munit: proque libitu ſuo in patris fidelitate diſponit: vxor autem Benaruet cum filio in Africam transfugit. Sedata itaque omni Sicilia, Comes Rogerius collati ſibi a Deo beneficii non ingratus exiſtēs, omnimode ſecundum quod mundiales curæ, quibus occupabatur, permittebant, Deo cœpit ſe ſe deuotū exhibere: & quanto ampliori honore terreno ſe a Deo prouectum cognoſcebat, tāto ampliori ſtudio agebat: vt in perfectæ humilitatis ſtatu perſiſtens greſſum mentis figat. Militibus itaque ſuis, quorum auxilio tanti honoris culmen adeptus fuerat, arceſſitis, gratias cum omni manſuetudine referens, quibuſdam terris, & largis poſſeſſionibus, quibuſdam vero aliis diuerſis præmiis laboris ſui ſudores recompenſat.

XVI. SIC itaq; omni Sicilia pro libitu ſuo ſapienter compoſita, Comes militaribus exercitiis aſſuetus, quietis impatiens, laboris appetens, lucris inhians, corpus ab aſſuetis exercitiis minime deſueſcere paſſus eſt: ſed quæ transmarina regna prima potiſſimū ſibi ſubiuganda attento animo, iugi meditatione tractat. Vnde & Melitam inſulam, à referentibus viciniorem ceteris ſibi cognoſcēs, claſſem, qua eam attenter, accelerare imperat: militibus ſuis, vt ſe ad id exercitii aptent, pręcipiendo denuntiat. Dum iſta geruntur, Maineriu Gerentia à Comite, vt ſibi locutum veniat inuitatus accedere differt: cum arrogatione pręſente adhuc legato Comitis reſpondēs: ſe nunquā ipſum, niſi vt damnum ſi poſſit, inferat, viſum velle. Quod referente legato, qui miſſus fuerat, Comes audiens, plurimum indignatus, feſtinus mari trāſmeato, à Sicilia in Calabriā venit: Petrum Moritonenſem, cui vices ſuas plurimum commiſerat, vt per Siciliam exercitum commouens poſt

se acceleret, mittit: qui prudenter iniuncta perficiens, infra octo dies ab omni Sicilia copioso exercitu congregato in Maio ad Comitem adduxit. Sicq; Comes versus Gerentiam accelerans, castrum terribili obsidione vallauit. Qua de re Mainerius territus se stulte, & fecisse, & locutum cognoscens, supplex ad misericordiam Comitis venit: equos, mulos, thesauros, & omnia quæ habebat, veniam petens in eius dispositione ponit. Comes super his, quę fecerat, eum pœnitere videns, vt semper pii cordis omnia condonauit: excepto quod, quasi pro disciplina, potiusquam ambitione, mille aureos solidos de suo accepit: vt eum à tali præsumptione coerceat: sicq; per ardua adiacentium montium inde digrediens Cusentum venit: & quia incolæ prouinciæ illius Duci recalcitrabant, triduo vineta, & oliueta eorum extirpans, inde aratam secessit: vbi cum suis consilium captans exercitum breui tempore soluit: præcipiens, vt vnusquisq; ad expeditionem versus Melitam domi aptatum recedat: termino quindecim dierum interposito: quo sibi apud Resacrambam, illuc enim classem suam conuenire fecerat, obuii fiant. Portus autem in ariditate naturæ à ceteris differt: ita vt si quis experientiæ causa cannam: vel aliquid concauum accipiens, cubita duo à ripa in mare terræ tenus palmo tantummodo profunditatis figat, tantæ longitudinis, vt desuper vndas concaua summitas quantum volet attingat: cum mare salsissimum sit, dulcissimas, & potabiles aquas per concauitatem in altum ebullire vident. Hic die terminato ab omni Sicilia, & Calabria plurimo exercitu Iulio mense conflato, quodam vespere Comes naues aggredi accelerat. Porro Iordanus filius Comitis cum classis aptatur, semper suspicans erat, Comitem quidem versus Melitam non iturum: sed sibi, vt ipse exercitum illorsum conduceret, cōmissurum: Comes autem in ipso ingressu nauium arcessito imperat, vt cum designatis, quos sibi placuerit, Siciliam procuratum remaneat. Vrbem nullam, vel castrum ingredi, donec ipse à Melita reuertatur, præsumat: sed in tentoriis habitans, vbicumq; per Siciliam ad succurrendum necesse sit, paratus eius regressum sustineat. Porro ille aliter quam ratus erat, patrem præcipientem audiens, totus admiratione attonitus fit: patremq; ab iis: quæ dicebat dehortari nisus, cum lachrymis proclamat: dignum potius, si placeat patri esse, se iuuenem tanto labori ascribi: patrem iam quasi emeriti stipendii virum à laboribus plurimum passum corpus recreando quietis oblectamentis vti. Minus damnosum si ipse minoris pretii iuuenis in tanto discrimine pereat, quam vir tantæ auctoritatis, tantiue consilii. Comes vero ad verba filii indignatus eum, quamplurimum conuitiatus in audientia omnium retulit, se nunquam vel filium, vel aliquem, quo ipse primus esse non audeat, missurum: & sicut primus esset in possidendis, vel distribuendis, ita conueniens esse, vt prior fieret in adquirendis. Sic pluribus remeantibus pietate abeuntis, deinde lachrymantibus Comes naues ingressus buccinis ex eius edicto concrepantibus, & diuersi generis musicæ artis pluribus, vt quisq; doctus erat, instrumentis modulantibus, anchoris extractis vela ventis plurimo apparatu committunt: auraq; prospera suffragante, secundo die applicant apud Miletum. Nauis vero Comitis ceteras velocitate præcedens, vt primum terram attigit, Comes naui digressus, cum tredecim tantum militibus equos ascendens plurimam incolarum multitudinem, quæ vt impedirent, ad ripam obuiam fuerat, aggrediens multos sternit: reliquos fugat: extremos quosque cædendo per longum insequitur. Vespere autem ab insequendo regrediens in litore maris cum omni exercitu suo illa nocte hospitium sumpsit. Crastino vero illucescente propius vrbem accedens obsidione vallauit, circumquaque per insulam suos prædatum mittens. Porro Gaytus, qui vrbi, & insulę principabatur, ceterique ciues bellicis exercitationibus minus assueti, præsentia hostium deterriti, pacem libere, ad colloquium cum Comitę accedendi expetunt: qua à Comite concessa, ad tentorium Comitis sibi locutum, vt pacem faciat, accedunt. Diuersisq; circumlocutionibus vsi, tandem cum calliditatem Principis minus se fallere posse perpendunt, pro libitu Comitis, primo captiuos Christianos, quorum plurimam multitudinem infra vrbem tenebant, reddunt: & equos, mulos, & arma omnia, quæ habebant, cum infinita pecunia Comiti offerunt, Datam vnoquoque anno persoluendo determinantes, vrbem de Comite se seruiendam promittunt: sicque more legis suæ sacramentis datis Comiti confœderati sunt. Videns autē captiuos Christianos ab vrbe progrediētes, prę gaudio suę insperatę liberationis ab vno quoque cordis lachrymis profundi, ligno, vel calamis, prout quisque primo inueniebat compositas cruces in dextris ferentes Chyrieeleison proclamando, ad pedes Comitis prouolui, nostros vero ad talem intuitum pietatis affectu lachrymoso rore perfundi. Comes ergo taliter vrbe sibi confœderata, captiuos, vt asportet, per naues ordinans, reditum cum magno timore, præ nimio pondere captiuorum submersionem veritus, accelerat: sed dextera Dei, vt credimus ex euentu patuit naues per vndas subleuans,

cubitu

cubitu vno liberiores super mare ferebat, quam in aditu suo: cum eas minus onus grauabat. At cum mare sic reditum accelerat, eminus insulam, quæ Golfani dicitur, intuens, illorsum, vt debellet, vela dirigi imperat. Quo applicans prædis aggrediens deuastat: sicque secum fœdus inire cognoscens suæ ditioni assignat. Vndiq; impune per equora vela dirigens, Siciliam reuersus desiderantibus se fidelibus suis plurima præda onustus repręsentat. Captiuos autē, quos captione erutos secū reduxerat, omnes cōuocās liberos facit: offerēs eis si secum in Sicilia remanere velint, villā vnā suis sumptibus, loco, quo eligerēt, cōstruere debere: & de suis sumptibus necessaria ad lucrādū subministrare: villā etiā eandē Francā, id est liberā villā, eo q; omni vectigali, vel seruili exactione libera in ppetuū foret subtitulare: sed & illis desiderantibus proprios agros, amicosq; visere, liberā facultatē quo vellent, abeundi concessit: per totam terram suam necessaria, & absq; pretio Phari transitum tribuens. Porro ipsi cum gaudio, & Comiti de sua liberatione gratias referentes quisq; in loca sua recedunt: per diuersa regnorum spacia, prout nationis erant, nomen Comitis magnificando dilatantes.

XVII. Anno ergo Millesimo nonagesimo primo, Rogerius Dux contra Consentinos diu rebelles indignatus, exercitu ab omni Apulia coadunato, fratre Boamundo secū accepto ipsos mense Maio obsessum ire disponens, auunculum Comitem à Sicilia, vt sibi auxilium ferendo illuc occurrere non differat, inuitat. Ille amore nepotis ab omni Sicilia multa Sarracenorum millia excitans, sed & militum copias conducens, quo inuitabatur haud segniter accelerat. Consentini, hostes versum se accelerare audientes, se ipsos vallo, & muris muniunt: arma, & quæ defensioni necessaria erant, aptant: sumptus naturæ necessarios infra vrbem comportant: defendere, potiusquam succumbere inuicem cohortantur. Dux, & Comes se se inuicem apud Cusentum obuiantes vrbem vndiq; vallant. Dux planiciem obsidione occupat. Comes montana conscendens, quo maior labor, & hostis infestior imminebat, castris suorum vrbem gyrare imperat. Consentinis itaq; ex cōsilio, & edicto Principis vallo, & sepibus vndiq; clausis, ingrediendi, vel egrediendi, vel quidlibet introducēdi facultate sublata, plurimū deterrentur. Sic iugis decertatio: certamen assiduum. Sed Consentinis maior spes defensionis in fundibulis, & sagittis erat. Propius accedere, vt ensetenus cum nostris decertarent, periculosum ducebant. Porro Comes interdum ad deditionem mulcendo blandiri, frequentius interminando deterrere, suos instare, hortari, omnia circumire, nil intentatum relinquere: quæ facienda erant, prior adire, ad certamen suos pręcedere, in recedendo subsequi: omnia prudenti ordinatione prouidere studebat: exemplo sui, ad quæ facienda erant, omnes vigilantiores reddens. Consentini itaq; constātiam Comitis iam pridem cognoscentes, & hostes à finibus suis spearcendi decidentes, consilio inter se habito, vrbis deditionem, si forte de offensione suæ rebellionis veniam à Duce, & Comite mereantur, aptant. Primo quod Comitem prudentioris consilii virum sciebant, & cuius ordinatione omnia regebantur, conuentiones, se, suumq; consilium supplices ei committunt: sine ipso nihil acturi: à quo sciebant, postquam promitteret sine fraude, vel sui detrimento, vbi vitari posset, sibi consilium dari. Ille vero eorum verba, vt semper pius, & pacis amator suscipiens, ita prudenter rem ordinauit, vt & Dux pro libitu suo vrbe potiretur: & Consentini Ducis gratia reconciliari non fraudarentur. Dux auunculi sui strenuitate vrbe potitus, antequam expeditio soluatur, arte cæmentaria castrum ad vrbem, à tali præsumptione vlterius prohibenda, in altiori vrbis iugo firmat. Comiti autem pro recompensatione seruitii sibi exhibiti medietatem Pausemitanæ vrbis assignat: sicq; expeditione mense Iulio soluta, Dux in Apuliam, Comes vero in Siciliam digrediuntur. Comes autem in sua parte castrum firmat: vrbemq; cum iam communis esset, ita ordinat, vt plus ex medietate postmodum Duci perueniret, quam primo cum sine comparticipe, totius vrbe redditus possideret. 1091.

XIIX. His itaque peractis, quia per successionem temporum ea, quæ gesta sunt, vel acciderunt, prout fuerunt, nos scripturos repromisimus, ordo temporis damnosum dolorem Siciliæ, & Calabriæ, nos quin huic libro inseramus prętergredi vetat: quamuis pluribus in præsentia sui, hoc idem ad memoriam reuocare, onerosum, quasi dolorem renouando, videatur. Nam sunt nonnulli, qui præ nimio affectu, quem erga ipsum, de quo sermo fit, habuerunt, vt si in eorum pręsentia quod accidit, recitatur, à lachrymis minime se possunt continere: ac si recens sit quod narratuur. Iordanus enim filius Comitis propter strenuitatem suam omnibus amabilis, quem plures, quia iam Gaufredum, quod dolorem non minuit, morbus Elephantinus peruaserat, Comitis heredem futurum suspicabantur, nā neq; alium masculū habebat apud Syracusam sui iuris vrbem febris typo percussus est. Quod cum patri nuntiatum fuisset illorsum præuenire mortem accelerat:

sed morbo ingrauescente, vltima determinatio vitæ Iordani patre velocior fuit. Comes autem vrbem ingressus, vt funus filii conspexit, intolerabili dolore corripitur: omnesque, qui cum ipso aduenerant, doloris participes facti lachrymoso planctu rapiuntur: pluresque patris dolor, quam Iordani mors ad lachrymas pertrahebat. Vrbs tota lachrymoso vlulatu ventilatur: in tantum, vt ipsos Sarracenos nostro generi inuisos, non quidem ex amore, sed ex mærore, quo nostros affici videbant, pietatis affectus peruadens ad lachrymas vsque pertraheret. Comes itaque funus decenter ordinans, Trainam per portam S. Nicolai sollemniter humandum deducit. Multa beneficia eidem Ecclesiæ, sed & aliis pro redemptone animæ eius conferens anno Dominicæ incarnationis millesimo nonagesimo secundo. Porro ciues vrbis Peutargæ, quæ iuris Iordani hactenus fuerat, mortem Iordani, quem plurimum pertimescebant, audientes, casso gaudio rapiuntur: atq; in insolentiam prorumpentes iugum nostræ gentis, rebellando à se excutere frustra nituntur. Nam Comes filio humato nil remoratus, cum sola familia sua illos obsessum vadit: expeditionem ab omni Sicilia se illuc subsequi imperãs. Sicq; vi superans, illos, qui tam inepti consilii auctores fuerant suspensos extinxit: reliquos tormentis diuersis afficiens, vrbis stultitiam sedat.

XIX. PATRE *orbo, graui morbo sic sublato filio.*
Vnde doleret quod careret hereditalis gaudio,
Ditat prole, quasi flore superna prouisio.
Impregnatur, ac grauatur: matris gaudens vterus
Intumescit. Infans crescit naturæ successibus.
Orat pater: sed & mater Deum, vt sit masculus.
Implet vota forma tota, dum semen coagulat.
Fiat natura iam secura: infra matris viscera.
Nonus mensis spe suspensis. Sic partum accelerat.
Infans prodit. Nullus odit. Fit cunctis lætitia.
Obstetrices sunt felices à matris lætitia.
Nuntiatus puer natus noua præstat gaudia.
Mater audit, vnde plaudit fit doloris nescia.
Festinatur: nuntiatur hæc patri lætitia.
Qui congaudens, atq; plaudens iura precum cælitus
Supplex litat: atq; ditat legatum muneribus.
Plura iubet, prout iubet largiri pauperibus.
Dolor mortis grauis sortis iam sublati filii
Fit lucisus: & oblitus spe nascentis gaudium.
Simon fonte, pictus fronte inunctione chrismatis
Heredatur: solidatur Dux futurus Siculus.
Calabrenses suos enses sibi optant aditici.
Pater totum implet votum. Dux concessit fieri.

XX. PORRO Dux Rogerius vxorem habens præclare nobilitatis, neptem videlicet Francorum Regis Philippi, filiam Flandrensium Marchionis Roberti, quem Frisium appellabant, Adalam nomine, de qua duarum sobolum pater existebat, apud Melfam Apuliæ vrbem febre correptus acriter torquebatur anno Verbi incarnati millesimo nona-
1093 gesimo tertio. Morbo itaq; ingrauescente, iã pæne vitalibus interclusis, cum ipsi in partibus pitissimi sic medici attestãtur, natura cõtra vsum attonita oberrabat: vt ab ipsis medicis nec pulsu nec vrina, sed neq; aliis pgnosticorũ indiciis infirmitas determinate posset comprehẽdi. Qua de re cum de ipso etiã ab ipsis medicis desperari videretur, fama, quasi iam obiisset, totã Apuliam, sed & Calabriã turbauit. Eã tẽpestate Boamundus apud Calabriam morabatur: qui cũ fratrẽ, fama referente iã obiisse audisset, credulus castra, quæ iuris fratris fuerant inuipens, sacramentis sibi confœderare persuadet: ita tamẽ discernẽs vt si frater, quod se nolle protestabatur, iam obiisset, salua fidelitate legalium heredum suorũ, videlicet fratris, sibi quasi fideli eorundẽ heredũ patruo, vsq; ad intelligibilẽ ætatẽ, quã ipsi legitime terrã regere cognoscerẽt, fideles psisterẽt. Comes autẽ Rogerius eũ talia facere audiẽs indignatione cõmotus, q talia se incõsulto psumpserit, veritus etiã quis hãc fidelitatẽ honeste discernẽs susciperet, pictis verbis fraudẽ occultãs in posterũ cõtra nepotes ambitione capt⁹ aliqd fraudis machinaret, a suis inseq pcipiens à tota Calabria arcet.

XXI. PLVRES etiam audita fama mortis Ducis in insolentiam prorumpentes, de iis quę Duci competebant, distrahendo sibi vsurpare moliebantur. Vnde & Guilielmus de Grantemaniol, summa cupidine correptus, in insolentiam procliuis declinans, Rossanã

Calabrię

Calabriæ vrbem peruadens intrat: dicens sibi iure competere: vt qui sororem Ducis filiam Guiscardi Mabiliam nomine vxorem habebat: hereditatisq; particeps fieret. Sic quæ Ducis fuerant, propter imbecillitatem heredum quisq; quantæ fidei erga ipsos heredes fieret, ostentans sibi distrahendo vsurpabat. Sed natura, quæ iam diu peregrina oberrauerat, in sui iuris proprietatem reuersa, contra spem medicorum conualere incipit. Sicq; sanitate diatim excrescente, ad integrum pristinæ restitutus est sanitati. Quod Boamundus audiens magna mentis alacritate Melfi, vbi fratrem esse sciebat, de eius sanitatis recuperatione congauisurus occurrit: castra quę sibi confœderauerat reddens, quę fecerat, non iam dolose fecisse ostendit. Porro Guilielmus de Grantamanil turpi illectus auaritia, nec de domini sui recuperatione sanitatis congauisurus, nec, vt vrbem quam peruaserat reddens accedere curauit: sed impudenti fronte fraudem ostentans, eandem vrbem pro posse muniens, contra ipsum Ducem, si forte impugnare attentaret, armauit. Comes autem Rogerius super hac re plurimum indignatus, tamen vt sapiens vir, quia neptis maritus erat, legato ad ipsum misso, ad reconciliationem contra dominum suum vrbem reddendo hortatur. At dum blandimentis minus præualet, in iram totus prorumpens, iurat se, & vrbem, quam nequiter peruaserat, ablaturum: & omnia, quæ ex licentia Ducis ante tenuerant, exheredato sublaturum.

XXII. SICQVE potius ipse Ducem ad expeditionem super Guilielmum vrguens, quam ipse à Duce ad iniuriam vlciscendam submoueretur, exercitu admoto, ab vtrisque Castri villam obsessum itur anno incarnati Saluatoris Millesimo nonagesimo quarto. Hoc autem operimentum fraudis suæ Guilielmus sibi adaptarat, quod cum ab vrbicolis primo infra vrbem susceptus est, illis improuisa determinatione iureiurando firmauerat, se nunquam alicui vrbem redditurum: excepto Ludouiso filio Ducis: & hoc quia paruulus erat, post decem annos futuros: fidelitatem quam Duci iurauerat, soluere, minoris offensæ, vel opprobrii ducens, quam quod periuris, & fraudatoribus iurauerat. Sic auara ambitio, sed & vxoris praua persuasio mentem iuuenis à bono, honestoq; discernendo procliue cæcatum sibi illexerat. Dux ab omni Apulia equitum, peditumq; copiis, fratre Boamundo sibi in auxilium cum Hydruntinis, & Tarentinis, & reliquis, qui sui iuris erant assumpto, Vallem Gratensem, versus Castri villam occupat. Comes vero multa millia Saracenorum à Sicilia, & Apulia conducens, equitum quoq;, siue peditum Christianorum copias illorsum nepoti occurrere acceleranter non relaxat. Porro Guilielmus de Cratemenul auctoritatis viros aduersum se conspirasse, & obsidionem sibi imminere cognoscens, sese ad defendendum pro posse aptat. Dumq; sibi auxilia vndecumq; ducere nititur, quamuis mos sit iuuenibus, talibus exercitiis causa militaris laudis, sed & quæstus libenter interesse, tam iram Comitis, quam Ducis veriti minime sibi, cum multa promitteret, associari præsumebant: maxime quia fortunam sibi aduersam, propter quod ipsum cum aliqua inhonestate retorquebant, prænotantes metuebant. Dux autem in valle Gratensi Comitem, dum veniat sustinet: castrum quod S. Mauri dicitur, vsq; properans, deditione ciuium tali pactione suscipit: vt in perpetuum, dum via comes fuerit, illud Guilielmo non reddant. Inde Rossanam vsq; pertransiens, quia Guilielmus filios potentiorum ciuium sibi obsides adduxerat, minus sibi assentientes offendit. Sed quia ipse Dux iam ante annum, cōtra voluntatem Græcorum, qui eidem maxima ex parte principabantur, Græco Archiepiscopo eiusdem sedis defuncto successorem Latinum eligendo, subrogauerat, sed necdum sacramento, aut sacra vnctione firmatus erat electione Latini frustrata, dum à Duce cōceditur, vt de sua gente Archiepiscopum sibi Gręci pro libitu eligerent, fauorem illorum adeptus, vrbem quoq; illorum deditione obtinuit: sed castrum oppugnans, fidelibus Guilielmi renitentibus minime præualuit. Porro Comes cum exercitu veniens, de Duce, qui iam tantum profecerat, gauisus iuxta castrum Tarsę super fluuium qui à S. Marco defluit, quo iam Dux tentoria fixerat, castrametatus est. Hic Guilielmus à Comite inuitatus, vt securus ad colloquendum veniat, accessit. Multisq; circumuentionibus visus dū & fraudē suam operiret, quæ peruaserat, Duci restituit. Dux autem iussum expetendo, Guilielmum exequens reconciliari sibi, vt iudicio Comitis, ceterorumque prudentum, qui intererant virorum ius teneat, quod sibi tandiu iniurius extiterat, sacramento, & fide promissa obtestatur. Qui sui reatus conscius, & iudicio prægrauari timens, dum tenuit, licentia abeundi accepta, Castriuillam impune redit. Quem Dux, & Comes in crastinum cum omni exercitu subsequenti castrum obsidione vallant: sicq; ligno, & armatorum copiis sepiendo cingentes, vt nulla ex parte ad eos ingrediendi, vel alicui introducendi Castriuillēsibus esset; sed infra muros modicum victus habentes, dum per tres hebdomadas imminente hoste premuntur: exhaustisq;, quæ ad victum habebant:

Guilielmus, quod vt faceret primo expetebatur, vt si susciperetur expetens, se ius Ducis tenere repromittit. Ad q; exequendũ, dũ fideiussores ad placitũ Ducis nõ habet, quę de ipso habebat, pro plegio ponit. Duci in sua virtute, vsq; ad determinatũ diẽ: quo ius teneatur deliberatũ, per manũ Comitis securus fact⁹, quod ius exequi prævaleat, castra sua sibi reddãtur. Instãte itaq; termino iuris tenẽdi, loco determinato cõuenientes, querimonias suas aduersus Guilielmũ exponit. Sed ille modicũ iuris habens, dũ minus rhetorice argumẽtatur, iudicio, his, q̃ sub Duce habet, priuat̃. At dũ iudicio cõtradicere molit̃, min⁹ facultatis, vel iuris habẽs, terris priuat⁹ cũ vxore ad Imperat. Cõstantinopolitanũ transiuit: vbi aliquãtisper cõmoratus, tandẽ cũ multa pecunia rediens, Duci, vt pio, & misericordi viro reconciliatus, terram, quam amiserat, excepto castro, quod S. Mauri dicitur, recipit.

XXIII. Cvm autem inter Vrbanum Apostolicum, & Henricum Teutonicorum Imperatorem dicerentur dissensiones efferbuisse, quibusdam controuersiis, inter Conradum eiusdem Henrici filium, ac patrem, quod seriatim longum est enarrare, insurgentibus: Conradus irato animo à patre discedens ad Apostolicum, & Malthildem Marchisam, quę ei ex fidelitate adhærebat, se contulit: eorum auxilio plurimum per Italiã rebellis existens: At cũ iuuenis & sine vxore esset, & sumptibus, ad id quod cœperat, necessarii minus abundaret, cõsilio Apostolici, & præfatæ Marchisæ Malthildis per Cõradum Comitem, quem ad id legationis peragendũ direxit, filiam Siculorum, Calabriensiumve Comitis sibi in matrimonium concedendam expetiit. Apostolicus etiam litteras suas cõmittit, vt sibi familiari, & amico: ad hoc idem dirigens, ad concedendum hortatur: dicẽs sibi magno honori, & proficuo futurũ, si filia, filio Regis futuro spõso iungatur: & iuuenis S. Romanæ Ecclesiæ fidelitate adhærens, sed sumptibus quibus contra patrẽ, qui eum iniuste oppugnabat, minus sufficiens, quos pater cum filio daret, viribus victus ad debellandos inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ prævaleret. Comes autem hac legatione percepta, & suasoriis litteris Apostolici viri perlectis, vsus consilio fidelium suorum, & maxime Roberti Trainensis Episcopi: per quem omnem conuenientiam Conradi adquirit: nam Italus erat, & illarum partium gnarus, quod expetebatur concedit: & ab vtrisque partibus exequendum sacramẽtis firmare fecit. Nuptiarũ itaq; die determinato Conradus Comes à Comite Rogerio pluribus munificentiis honoratus, reditum vnde venerat, accelerat: anhelumq; de relatione legationis dominum, nuptias concessas accelerans plurimũ lætificat. Porro Comes Rogerius apparatis his, quæ ad effectum congruebant, plurima classe Episcopum Trainensem, & alios Barones suos filiam multis thesaurorũ enxeniis ditatam Pisã, vsq; cõducere facit: vbi fili⁹ Regis obui⁹ cũ omni honorificẽtia suscipiẽs, authẽtice dispẽsata sollẽne nuptias celebrauit anno Verbi incarnati Millesimo Nonagesimo quinto.

XXIV. Porro Dux Rogerius adhuc iuuenis & nil malæ suspicionis aduersus aliquẽ habens, sed ex sui cordis puritate aliorũ mentes diiudicans, Longobardos æque, vt Normannos, quia ex parte matris ex eorum gente erat, sibi fideles credens, & eorum genus, nostræ genti inuisum minus discernens, castra sua tuenda eis haud secus, ac Normannis delegabat. Vnde accidit, vt dũ apud Malfam idẽ faciendo, minus sibi prospiceret, Malfetani vrbe, & castris, quæ Guiscardus ad perfidiam eorum comprimendam ibidem fecerat, pro libidu suo vtentes, liberam facultatem fraudis suæ exercendæ nacti, iugum gentis nostræ, & Ducis, quia moris nostri executor erat, à se excutere, nec tributum, & seruitium statutum persoluere, sed & ipsi Duci ad eandem vrbem accedendi, omnibus fidelibus suis exclusis aditum denegarent. Dux autem videns tantum damnum sibi illatum, de credulitate, quam erga eos habuerat, sero pœnitens, à Comite, & fidelibus suis consilium subiugandi eos requirit. Sicq; auunculo Comiti, vt sibi attentissime succurrat, medietatem vrbis sibi, si subiugare possent, concedens: ab omni Apulia, & Calabria nauali, & equestri exercitu admoto, peditum etiam copiis certatim accelerat: anno incarnationis Domi-

1096. ni Millesimo Nonagesimo sexto. Vrbe itaque à procinctu maris nauibus cingentes, per præcipitia circum adiacentium montium equitum, & peditum copias prudenter ex cõsilio, & opere Comitis ordinantes, vndique obsidione vallant. Sic itaque vrbem opprimendo, profecto, vt credimus obtinuissent, nisi infortunium tale, quale subtitulando adnotabimus, intercessisset. Boamvndvs namq; Ducis auxilio simulato, & ab ipso submonitus adueniens, plus fratri ad damnũ quã ad proficuum, non tamen, vt credimus, ex industria factus est. Ipso anno ex edicto Vrbani Papæ expeditio versus Hierusalem ab vndique terrarum feruentissima erat. Boamundus autem, qui iam dudum cum Guiscardo patre Romaniam peruaserat, & semper sibi subiugare cupiens erat, videns plurimam multitudinẽ per Apuliam, sed sine Principe illorsum accelerare, Princeps exercit⁹ sibi eos alligando, fieri volens, signum eiusdem expeditionis, crucẽ videlicet vestibus suis apponit.

Porro

Porro iuuentus bellica totius exercitus, tam Ducis, quam Comitis, nouarum rerum, vt
in tali ætate assolet, appetens, visa cruce Boamundi, & ab ipso submoniti ad id faciendum
certatim concurrunt: sicque crucibus sumptis, fines Christiani nominis vlterius non at-
tentare, donec paganorum fines peruadant, absque contatione voto obligantur. Dux
autem, & Comes exercitum suum maxima ex parte sibi taliter defecisse videntes, tristes
expeditionem soluunt. Sicque vrbe, pæne vsque ad deditionem vexata, tali infortunio
priuantur. Boamundus mare transiit. Dux in Apuliam secedit. Comes Siciliam reuerti-
tur. Vrbs oppressione gaudens liberatur.

XXV. Alamanus autem Rex Vngarorum audiens famam Siculorum gloriosi Co-
mitis Rogerii, legatos dirigens filiam suam in matrimonium concedi expostulat. Ille ve-
ro quamuis honesti viri, qui ad hoc venerant, essent, tamen illos honeste à se dimittens,
de suis etiam, ne fallatur, cum ipsis dirigens remandat: vt si executum, quod cœperat ve-
lit, alicuius auctoritatis gradus, vel ordinis personas, quibus facilius credatur, ad id con-
firmandum mittat. Qui anhelus exequi Arduinum Iouiensem Episcopum, & Thomam
Comitem idem expostulatum mittit. Comes autem eos honeste accipiens, secum deti-
nuit: de suis honestos, & callidos viros apud Pannoniam mittens, in eorum præsentia à
potentioribus regionis illius exequenda postulabatur iuramento firmare cogi. Quod
Rex libenter annuens per suum Ducem nomine Aliuum, & reliquos non minoris digni-
tatis viros, omnia, quæ mandauerat, exequenda iuramento firmauit. Sicque legatos Co-
mitis, vt pactum firmatum renuntiant, munificatos à se dimittit. Comes autem relatione
suorum accepta, haud secus & ipse legatos Regis à se dimittens, pluribus honoribus à se
compilauit: Regi terminum, quo sibi filiam suam mittat, statuit. Anno itaque incarnatio-
nis Millesimo Nonagesimo septimo, apparatis, quæ necessaria erãt, mense Maio cum tre- 1097.
centis militibus vsque Thermas conducere facit Henricum Lescastrensem Episcopum:
& quosdam de fidelibus suis abinde, maritimo cursu vsque Pannoniam, cum puella pro-
cedere faciens: qui nauibus apparatis, puellã cum multis sponsalibus intromittentes, ve-
lis vento commissis, prospera aura flante per equora feruntur: vsque dum in portum Al-
bæ, qui iuris Regis Vngarorum est, impune applicant. Hic Vincurius Comes Bellegra-
tæ missus cum quinquẽ millibus armatorum obuius fuit: eamque cum his, qui cum ea
venerunt, decenter excipiens, vsque ad Regem perduxit. Per totam Pannoniam nuptiæ
Regis præconizantur. Vndique cum enxeniis concurritur. Et cum semper frequens,
& numerosa manus ex more cum Rege innumerabilem turbam plus solito nuptiarum,
& nouæ Reginæ visendæ appetitis conflauit, dio terminato, præsentibus Archiepiscopis,
& Episcopis, & diuersis ordinibus dos puellæ legati more in publico protestatur. Rex, &
Regina catholice pariter desponsantur: sollemnesque nuptiæ in tentoriis, & ex virenti-
bus ramis tabernaculis factis celebrantur. Nam nullæ domus tantæ multitudini sufficie-
bant. Nuptiis itaque regalibus expletis, Rex Episcopum Lescatrensem, & qui cum ipso
reuersuri aduenerant aliquantisper secum commorari faciens, vt videt de egressione fe-
stiños, legaliter munificatos à se dimisit. Illi ad portum venientes, maritimo cursu regre-
di accelerant. Iamque nostræ gentis fines appropiantes, cum terram eminus conspi-
ciunt, nauicula, in qua Episcopus erat, sociis armis carentibus, à duabus piratarum naui-
bus, quas galeas appellant, hostiliter aggreditur. Nauclerus qui nauim regebat, iaculo
controssus colliditur: nauis remige carens submersionem minatur. Episcopus nullum re-
fugium armorum habens, sed neque hostibus deditionem subire volens, Dei auxilium
implorans, socios hortatur. Ipse idem faciẽs inter alia subiungit. Deus inquit, si meis pec-
catis exigentibus minus mereor exaudiri, exaudiar saltem per gratiam, quam erga proge-
niem Tancredi te habere multotiens ostentasti. Hic enim interceptus sum pro seruitio
filii sui. Nondum dixerat: & ecce aura intercurrente, nauis in qua erat, ab hostibus a-
uulsa securiores reddit: videns nauim absque remige directo cursu, ad iacentem insulam
tanta velocitate, per rapidas equoris vndas ferri, vt hostiles naues remige, & velis inse-
quentibus minus aduersus illam velocitatem præualerent. Sicque directo cursu diuini-
tus, vt credimus, regebatur: vt cum idem portus condensis syrtibus insitus arto, & pe-
riculoso aditu, nisi a peritis nautis attentetur ad insulam pateat, impune scopulosas vndas
placito portu applicarent. Hostibus itaque frustratis recedentibus, ipsi prospero equore,
in quo disponebant applicãtes ad Comitẽ perueniunt: ordinem actionis suę exponentes.
Quis dubitet progeniem hanc diuinitus quadam felicitate denotatam? cum in suis vtili-
tatibus vbi (vix) putes fuisse narrantur tot felicibus successibus: fortuna etiam in suis fi-
delibus, vbi sua negotia exequebatur, defuisse passa non sit. Ad nominationem quippe
gratiosæ fortunæ eorum, nauis hæc erepta est ab impugnatione hostium.

XXVI. Comes ergo totius progeniei suæ sustentator, citra Romam versus Siciliam, sicuti maria ab vndique cingunt, abundantia rerum, & industria callentis sapientis consilii præcellebat: vnde & omnes sua negotia ad ipsum conferebant: vt sua prudentia, vt ferrum cote a Comite resumpto ad sua disponenda prudentius callerent: & eius, vbi necesse foret, auxilio potirentur. Porro ipse omnes, quemadmodum gallina pullos sub alas, clypeo suæ protectionis, & consilii fouens, vt pius patronus re, & consilio, pro vt poterat, omnibus omnimode fauebat. Vnde accidit, vt Ricardus Iuuenis, Iordanis Principis filius, Princeps & ipse Auersæ defuncto patre orbus pusillus superstes, fraude Longobardorum vrbe Capuana iniuste iam dudum priuatus, cum iam ad intelligibilem ætatem peruenisset, damnum sibi illatum videns, & dolens, ac de auctoribus vltionem petere disponens, ad sibi consanguineum Comitem prudentes viros supplex illorsum, vt sibi auxilium laturus accelerare nõ differat, cum seruitio suo: vice recompensationis NEAPOLIM, quæ sibi simul ter recalcitrabat, si præualere posset, fiducialiter concedens. Dux vt qui parti consanguinei Principis fauebat, non viliori legato, quam laterali coniuge Adala, videlicet Marchionis Flandrensis filia, ne cũ exercitu venire differat, ac sibimet auxilium laturus summopere inuitat. Princeps causa auxilii, quod ab ipso sperabat, homo Ducis factus fuerat: quod nunquam Guiscardus, cum multarum artium, & virium esset, à Iordano Principe, quamuis hic auunculus, ille autem nepos, sororis videlicet filius esset, vel vi, vel blandimentis extorquere potuit: cũ sæpissime attentatus fuerit. Comes autem pietate cõsanguinei Principis, & multis verbis Ducissæ sibi à Duce delegatę, legatione deprecatoris, & humilitate exponentis illectus, & persuasus, exercitu, qualem nunquam antea habuisse dignoscitur, ab omni Sicilia, & Calabria forti imperio conflato, prima hebdomada Aprilis, secunda pace Pharum transiens, illorsum accelerat: sed in prato Marco aliquantisper cõmoratus, exercitum maris transmeatione, & arto scopulosorũ montium transitu tardantem, dum veniat, sustinet: videns iuga montiũ Calabriæ gregibus armentorum, & pecorũ, sed & caprarum in vsus Sarracenorum, quorum maxima pars exercitui intererat, occupari: vt merito a collatione similis argumenti, gregum Laban, & Iacob, si legisses, vel certo deferente, didicisses, recordari poteras. Congregato exercitu, quis armatorum millia enumeret? cum ipsa tentoria bitumine palliata vix vllo numero concludi potuerunt. Tam pomposo plus solito exercitu Comes Apulos fines visum intendit: maxime quia Apuli expeditionibus aliquo annorum curriculo desueti, corpus nullis plagis, & diutinis laboribus fatigando, quin recreãdo, sibi potius indulgere, quam expeditionibus iterum assuescendo insudare nitebantur: vnde & ipsum Ducem, quasi Principis præsentialiter auxilio destitutum minus verebantur: sed per loca aduersus eum insurgendo, in insolentiam prorumpentes eius iussa minus exequebantur. Dux quoque simili argumento, de eius versus Apuliam expeditionaliter aduentu minus credulus, nam cupienti nihil satis festinatur, vt se ipsum submouendo extrahat, versus Calabriam accelerat. Versus Apuliam proficiscenti apud Liscum iuxta castrum Orioli occurrit: Multumq; ad inuicem lætati, Dux quidem versus Melfam exercitum submouendo accelerat: Comes autem ne greges sui deficerent, iter conficiens Beneuentum venit: ibique in planicie super fluminis ripam Calorii, ad pontem S. Valentini castrametatus est. Beneuentani autem eius aduentum pertimescentes, pacem expostulantes iam triduo occurrunt. Comes autem sciens vrbem iuri Apostolici Vrbani, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ competere, susceptis mille quingentis aureis, & sex ambulatoriis vrbi, & messibus suis parcendum indicit: indeque pertransiens super fluuium, quod Sabbatum dicitur, tentoria figens Pẽtecosten celebrauit. Ipse quidẽ legatos iam pridem Capuanis honestos viros præmiserat, submonendis hortando, vt ab inepto incepto desisterent. Se illis nil mali inferre velle: sed potius, si cum Principe suo ius exequi velint, eorum parti cum iustitia sustentata tutamẽto esse. At vbi legatis regredientibus eos nil moliri, sed potius in malitia sua superbe persistere audit, inde commouens Capuanos fines peruadit: quo diluculo cum mille armatis exercitum præcedens ad vrbem accedit: extractos plurimos militariter deiectos damnose ludificauit: multosq; amplius læsisset, ni puluis equorum pedibus excitatus, & a vento condensissime agitatus intercessisset. Sic ad castra sua reuersus in crastinum cum toto exercitu, vrbi se viciniorem conferens à meridiana plaga obsidione vallando, a ripa orientali vsq; in occidẽtalẽ cingit. Dux autẽ, & Princeps cũ suo exercitu ab Aquilonari parte obsidentes vrbẽ tendũt prægrauari. Porro Comes, cuius cõsilio omnes incedebãt, quia sollicitior, quia prudẽtior in omnib' agẽdis vigilãti cura erat, pontẽ ex lignis erigẽs, ita trãs flumẽ ordinauit, vt suo exercitui, & Ducis, libero aditu patẽte, fieret trãsitus. Sicq; vrbs ab vtroq; exercitu in tantum oppressa est, vt nulla ex parte arida, vel liquida egrediendi tuto, vel

vel ingrediendi aditus pateret: ipse autem omni diluculo ante lucem surgens, vtrumque exercitum, pontem transeundo inuisens, vtrum attenti essent ad excubias visum ibat: Ducemq; & Principem adhuc somno oppressos inueniens, ludibrio habebat. Porro ipsi rubore perfundebantur: quod iuuenes ipsi, & ad quos peculiarius negotium attinebat, segniores forent: Comite prouectioris ętatis, & corporis plagarū, laborumq; asperitatis viro vigilantiore existente. Nam & ab omni exercitu eius vigilantia admirationi erat: omnesque in eius exemplo vigilantiores reddebantur.

Anno Dominicæ incarnationis MXCVII. ibi se imprægnauit Comitissa Adalasia de Comite Rogerio.

XXVII. CVM ista aguntur Papa Vrbanus colloquium Ducis & Comitis desiderans, à Roma progrediens, apud Capuam, vbi obsessionem tenebant, venit: Comesq; sex tentoria illi deliberans ad hospitandum, sumptus necessarios abundantissime ministrauit. Porro ipse sciens scriptum, Beati pedes euangelizantium pacem, &, Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, & alibi scriptum est, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiscum: & maxime quia sciebat, se totius Christianitatis curam suæ prouisioni delegatā, de pace inter ipsos reformāda primo Ducē & Comitē, Principēq; pariter cōuenienter attentare cœpit. Qui consilio Comitis prudenti responsione vsi, in præsentia Apostolici, copia beati Petri dicunt se ius inire: si à Capuanis pari discrimine idem exequatur concedunt. Papa infra vrbem idem de Capuanis rescitum vadens, dum ab vtrisq; partibus conceditur spe conficiendæ pacis frustra gaudens, renuntiat. Dies disputandi statuitur. His opponentibus, & illis, prout se se res habebat, respondentibus, graui syllogismo Capuanis, à iudicibus legaliter conclusio determinatur. Capuani audientes se iudicio prægrauari, vel oppositione, vel rationabili contradictione contra iudices vsi, publice se iniuriosos ostentantes exequi vel nolle, vel non posse denuntiant. Quod audiens vir Apostolicus, & quia hæc ab illis exequendi internuntius fuerat, aliquantulum erubescens, gladio beati Petri animaduertens interminatur: parti nostrorum ex toto fauendo se contulit: constantiam Comitis in fortia exercenda perplurimum laudans: vitamq; eius omni cura Romæ, & Italiæ pernecessariam asserens. Nam timor eius plures ab insolentia, plusquam zelus honestatis compescebat. Apostolicus itaq; ecclesiasticis negotiis, plusquam expeditionalibus exercitiis intentus, totalibus tumultibus mente declinatis, his tribus Principibus, sed, & omni exercitui Apostolica benedictione concessa, Beneuentum secessit.

XXIIX. COMES autem cum Duce, & Principe in oppugnatione vrbis attentissime persistente, machinamenta ab vrbem capiendam artificiosissime aptant. Capuani primo ludibrio habere, contemnere, ad defensionem se se ad inuicem cohortari. Duci tamen, vel Comiti se, si retinendo recipere velint, vrbem reddere attentant. Sed nobilissimi Principes hanc fraudem sibi nullatenus assumere volentes, nisi vt Principi reddantur, adquiescere passi non sunt. At vbi Capuani machinamenta apparata versus vrbem appropiare vident, quæ prius ludibrio habebant, exhorrescentes, deditione vrbis se se, consilio Comitis committūt. Sicq; ipso mediatore vsi, vix suę fraudis impunitas impetratur. Principi pro libitu suo vrbs Capuana restituitur. A principe Duci, & Comiti gratiæ referuntur. Dux, & Comes apud Salernum pariter digrediuntur. Princeps vrbem suo libitu vindicans in altiori turri triumphaliter hospitatur.

XXIX. PAPA vrbem redditam, & pacem inter ipsos factam audiens, & gaudet de fraude compressa & de pace confecta: sed quia Ducem, & Comitem Salernum secessisse audiuit, nolens Comitem, donec sibi loquatur, versus Siciliam remeare, illorsum accelerat. Veniensq; cum Archiepiscopis apud Sanctum Matthæum, vt cum debito honore eum acciperet, eum processione præstolatur: & tamen propter amicabilem venerationem, quam versus Comitem habebat, primum ad eius hospitium cum amabiliter visum vadit: diuq; eius colloquio vsus, ad processionem, quæ præstolabatur, suscipiendus accessit: in crastinumq; conuenientes, alter alterius colloquio cum maxima dilectione fruuntur. Sed quia ipse Apostolicus iam dudum Robertum Episcopum Trainensem, Comite inconsulto, legatum in Sicilia, ad exequendum ius sanctæ Romanæ Ecclesiæ posuerat, perpendens hoc Comitem graue ferre, & nullo modo, vt stabile permaneat, assentire: cognoscens etiam ipsum Comitem in omnibus negotiis ecclesiasticis exequendis zelo diuini ardoris exferuescere, cassato, quod de Episcopo Trainensi fecerat, Legationem beati Petri super Comitem per totam Siciliam, vel habendam hereditaliter ponit: ea discretione, vt dū ipse Comes aduixerit, vel aliquis heredum suorū zeli paterni ecclesiastici executor superstes fuerit, legatus alius a Romana sede, ipsis inuitis nullus superponatur;

sed si qua Romanæ Ecclesiæ iuris exequenda fuerint, chartulis à Romana sede in Siciliam, vel Calabriam directis, per ipsos consilio Episcoporum earũdem prouinciarum auctentice definiantur. Quod si Episcopi ad Concilium inuitati fuerint, quot, & quos ipsi Comiti, vel suis futuris heredibus visum fuerit, illuc dirigant: nisi forte de aliquo ipsorum in Concilio agendum sit, in Sicilia, vel Calabria in præsentia sua auctentice definiri nequiuerit: & ad hoc commissum perpetualiter permanendum, priuilegio suæ auctoritatis firmauit: cuius sententiam subtitulamus.

VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei carissimo filio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ salutem, & Apostolicam benedictionem. Quia prudentiam tuam supernæ maiestatis dignatio multis triumphis, & honoribus exaltauit: & probitas tua in Sarracenorum finibus Ecclesiam Dei plurimum dilatauit, sanctæque sedi Apostolicæ deuotam se multis modis semper exhibuit, nos in specialem, atque carissimum filium eiusdem vniuersalis Ecclesiæ assumpsimus, idcirco de tuæ probitatis sinceritate plurimum confidentes, sicut verbis promisimus, ita etiam litterarum auctoritate firmamus: quod omni vitæ tuæ tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui heres exstiterit, nullum in terra potestatis vestræ, præter voluntatem, aut consilium vestrum legatum Romanæ Ecclesiæ statuemus: quinimmo, quæ per legatum acturi sumus, per vestram industriam legati vice exhiberi volumus: quando ad vos ex latere nostro miserimus ad salutem videlicet Ecclesiarum, quæ sub vestra potestate existant, ad honorem beati Petri, sanctæque eius sedis Apostolicæ, cui deuote hactenus obedisti: quamque in opportunitatibus suis strenue, ac fideliter adiuuisti. Si vero celebrabitur concilium tibi mandauero, quatenus Episcopos, & Abbates tuæ terræ mihi mittas: quot, & quos volueris mittas: alios ad seruitium Ecclesiarum & tutelam retineas. Omnipotens Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutum ad vitam æternam perducat. Dat. Salerni per manum Iohannis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconi III. Nonas Iulii. Indictione VII. Pontificatus Domini Vrbani Secundi XI.

EXPLICIT OPVS GAVFREDI MONACHI.

ROGERII SICILIÆ REGIS RERVM GESTARVM LIBRI QVATTVOR: ALEXANDRO Celesini Cœnobii Abbate auctore.

ALEXANDER Celesini cœnobii immeritus Abbas vniuersis in Christo positis salutem. Non ab re esse reor, si res olim gestæ, in memoria scripto habeantur. Nam in eis plurimum fertur commodum: in quibus quid tenendum, quidve sit cauendum satis agnoscitur. Siquidem ipsa bellica acta, cum bona non esse cernantur, ideo tamen conscribuntur, quia, vt non fiant, quodammodo innuunt: immo iubent: vt & pacis vinculum desiderabilius deinceps perseueranter in nobis vigeat: faciliusque non queat dissolui: Quam ob rem merito me quis culpare non debet, si militaria gesta, quæ modernis temporibus acciderunt, ad posterorum notitiam stylo comprehensa monachus retulerim: cum etiam in sacris veteribus historiis, videlicet Saul, & Dauid, ceterorumque Regum multa his similia narrantur: quæ in cunctis per orbem Ecclesiis ad proficuum audientium legi non prohibentur. Malui igitur à Cœnobialibus ad tempus curis, & sine quolibet segregari damno, quã ea inutili suppressa silentio, taliter infructuosa manerent. Ad perficiendum tamen opusculum istud importuna me valde Comitissæ Mathildis sororis Regis Rogerii, coniugisque Ranulphi Comitis precatio impulit: cuius quidem petitionem, etiam si primo propter ordinis rigorem, subterfugere volui, postmodum vero me ei non assensisse pœnituit. Coniiciebam

bam enim futuris temporibus, quod ab ea poscebatur, indubitanter profuturum non deesse. Nunc igitur eiusdem Regis gesta ad perpetuam conscribenda memoriam assumantur: qui primo quales pueriles gesserit actus, quiq; post Siciliensis Comitatus honorem, qualiter ad Ducalem apicem, deinde quomodo ad Regiam prouectus fuerit dignitatem: seu quanta diebus nostris in hoc sæculo excelluerit potentia: quantove etiam terrore prouincias omnes à Sicilia, Romam vsq; conterens in breui sibi subdiderit: summa tantum carpendo in hoc propaletur volumine. Cuius quoq; præcellentissima virtus, etsi in vindicandis tot regionibus sibi satis facere gestiuit, tamen, vt quæ in ipsis multum superfluebat iniquitas, iam finem acciperet, huius quoq; erat occulto Dei iudicio conterenda flagello. Nam sicut ipso Deo disponente, vel permittente, vigens Longobardorum nequitia superuenientium Normannorum violentia olim comprimenda fuit, ita & nunc certum est Rogerio cælitus datum, vel permissum fuisse, harum scilicet regionum immensam gladio suo coerceri malitiam. Quid enim tunc mali non in ipsis exercebatur? Quippe omni timore abiecto, cædes hominum, furta, rapinæ, sacrilegia, adulteria, periuria, necnõ Ecclesiarũ, manasteriorum oppressiones, virorum Dei contemptus: pluraque his similia fieri non desinebant. Peregrinorum quoq; pro Deo itinerantium alii prædabantur, alii vero, pro rebus eorum diripiendis, in abditis locis perimebantur: quibus facinoribus plurimum Deus offensus idcirco Rogerium de vagina prouinciæ Siciliæ extraxit, vt eundem quasi gladium acutum in manu tenẽs, harum perpetratores iniquitatum, per eum percutiendo comprimeret: atq; ad viam iustitiæ, quos incorrigibiles valde diu sustinuerat, eius conterriti terrore reuocarentur. His ergo in præfatione paullulum prælibatis, ad narrandum eius initium iam veniamus.

Igitvr Wilhelmus Dux Apuliæ postquam humanis rebus morte interceptus excessit, qui nepos Roberti Viscardi robustissimi fuerat Ducis, videlicet genitus a filio ipsius Rogerio, qui secundus ei ad suscipiendum Ducatus successerat apicem, contigit: vt hæc ipsa iam facta prouincia, aliæq; circumquaque positæ regiones ingenti possiderentur calamitate: vt potequæ absq; regiminis Ducalis habena fuerant postpositæ. Quippe Dux ipse legitima carens prole, heredem iure sibi succedentem moriens non reliquerat: vnde accidit, vt & ipsarum Ducalium vrbium scilicet Salerni, Troiæ, Melfiæ, Venusii, ceterarumq; quæ sine domino, & Duce relictæ fuerant, quædam istius, quædam illius tyrannica ambitione surriperentur. Sed & singulis quibusque, quod placitum erat in oculis ipsorum, nemine contradicente agere liceret. Nemo quippe tunc vlla corporis punitate exterrebatur: ideoque ad malum operandum magis ac magis vniuersi effrenabantur: ita vt non solum viatoribus iugis fieret metus, verum etiam agricolis ad excolendum agrum exire cupientibus securitatis quies deesset. Quid plura? nisi Deus Guiscardinæ pertinens prosapiæ reliquisset semen, per quod cito Ducatus recuperaretur monarchia, omnis pæne siquidem terra nequissimis inuoluta facinoribus in humanæ mentis præcipitiũ ruitura periret. Quis itaq; illud fuerit semen nũc subiungẽdo manifestetur. Semen inquã illud fuit Rogerius filius Rogerii Siculorũ Comitis: fratris prædicti Guiscardi: qui tẽpore, quo supra memorata gerebant, Siciliensiũ degebat Comitatu: cuius quidẽ q, & quales in se pueriles fuerint act9, hic primo, licet summatim, recolere dignissimũ duxi.

Hvic quippe vnicus erat frater primogenitus nomine Simon: qui patri obituro ad suscipiendum ipsius prouinciæ dominium successurus erat: quem quidem, vt moris est puerorum, nummo ad bellum ludendo prouocabat. Hic namq; ludus ei præ ceteris ludis specialissimus inerat. Cum ergo vterq; cum singulis puerorum cateruis ad hoc accitis prœliarentur, superabat minimus Rogerius: vnde deridens fratrem suum Simonem aiebat. Me quidem sic triumphare dominat9 honore post funera patris potius condecet, quam te. Quapropter cum id potitus fuero, te aut Episcopum, aut vel Romæ Papam, quod magis tibi cõpetit, cõstitutur9 ero. Cũq; crebro sic superando talia in eũ insultãtius verba proferret, iam in se portẽdebat, quod vere dominus ipse post patrem futurus esset: quodque nonnullas vt in sequentibus apparebit, pluribus longe, lateque terris subactis, consecuturus esset victorias.

Factvm est autem dum Simon genitorq; Rogerius vi numinis ad extrema peruenissent, Rogerius minimus ad potiendum prouinciæ ipsius Comitatum heres succedit. Sed quia adhuc tenera cõprimebatur ætate, nec poterat hac præpeditus, dominatus exercere curas genetrix illius Adalesia nomine mulier prudentissima, quousque ad ætatem ipse pertingeret legitimam, regimen sub se peragendum ipsius Comitatus accepit. Hic namq dum adhuc puer sub matris tutela degeret, persæpe tanta mouebatur pietatis gratia, vt non pauper, vel peregrinus ab eo vix sine stipe recederet. Plerumque enim cum

quid dare non haberet, genitricem adiens petebat, quatinus sibi conferret, quod inopi largiturus esset: cui etiam, quatinus à se ad ipsum fieret, magnopere fusis precibus suggerebat.

Cvm autem adoleuisset, factusque miles dominatus iura per se agere deberet, tanta vtebatur industria, tantaque virtutis fulciebatur gratia, vt totam Siciliæ prouinciam optime, strenueque regens sub omni terrore constringeret: adeo vt non fur, non latro, aut raptor, siue quislibet malefactorum ex latebris suis prodiens apparere auderet. Auro vero, vel argento, ceterisque rebus ita opulentissimus erat, vt cunctis prægrandem ex hoc ipso stuporem ingereret: vnde non solum à suis, verum etiam ab alienis, seu longe positis quam maxime timeretur. Inuaserat enim & alias insulas: quarum vna Malta vocabatur: cumque ad alias iterum occupandas insulas, terrasque attentius persisteret, repente audiuit præfatum Ducem Guilielmum ab hac luce Salerni decessisse: qui doluit valde, quod se ignorante defunctus sit: quodque se, vt sibi viuens statuerat, si filium non haberet, heredem non fecisset. Vnde moram non patitur: sed præparato nauali itinere, quantocyus Salernum tetendit.

Cvmqve non procul ab vrbe, nauibus infra mare fixis constitisset, delegatis nuntiis Salernitanis ciuibus misit: quatinus eidem subderentur: nam potius sibi, quam alteri dominatus eiusdem ciuitatis, generis successione competebat: quod & Guilielmus Dux si ex coniuge nato cariturus esset herede, viuens ei cōcesserat. Quibus illi respōdentes, Nos nullo modo inquiunt, nullave ratione ei subdemur: quoniam plura malorum à Guilielmo Duce, eiusque prædecessoribus perpessi sumus: quæ etiam ab eodem ipso nobis inferri, si dominatus culmen super nos susceperit, formidamus. Cumque hæc, & his similia ab eis superbo ore proferrētur, atque magnas quidam Sarolus nomine, vnus ex illis, qui ex parte Comitis verba detulerant, dura cōtra eos pro hoc ipso verba reddidisset, mox illis in eum furore concitatis, dum fugam euadendi infelix ageret, ferro ab ipsis succissus interiit.

Qvæ videlicet cum Rogerio relata fuissent, licet cordis dolore intrinsecus quam plurimum tangeretur, animi sui impetum pro tempore grauitate obuoluens, rursus mittebat exorans eos, quatinus, quod sibi iustum ad habendum erat, non denegarent. At illi super hoc iterū atq; iterū multipliciter secū cōferentes, tandē talia respōdentes dixerunt. Concedatur nobis munitio turris maioris ad custodiendum: sicque post dominio ipsi⁹ subdemur. Quo audito ille, quamquam super hoc pernimium aggrauaretur, sub ditionem tamen ciuium accepturus, prædictam arcem eis pro nutu ipsorum conseruandam annuit.

Comes Ranulphus fit vasallus Rogerii Siciliæ ducis.

Interea Comes Ranulphus, qui eius iam sororem nomine Mathildim in coniugium duxerat, audiens illum Salernum aduenisse, continuo pergens inuenit eum in mari, in eodē adhuc loco quo prius substiterat, persistentē: vbi cū post multa verborū Rogerius eius hominium subdendum postulasset, illeque, nisi forte quid sibi ab eo daretur, pro quo id fieri deberet, recusaret, percunctatur mox quid sibi per hoc ab eo conferri gestiret. At ille volo inquit, quatinus si mei submissione hominii honorem consequeris, sic versa vice Rogerii Orianensis Comitis me subditione honores: quod cum audisset grauiter accepit: abnuens parem pari submitti. Vnde dum vterque post inter se vicaria duorum prolatione verborum altercarentur, Comesque deinceps Ranulphus animi indignatione motus penitus recedere vellet, tandem Rogerius eum abire non passus, tam pro coniugali Mathildis copula, qua ei propinquus existebat, quam pro strenuitatis suæ nomine, quam sibi in adquirendo Apuliam omnino profuturam sperabat, eius suscepto hominio, subdidit ei præfatum quem poposcerat Comitem: deinde cum accepta fidelitate Salernum ingreditur. Amalfitani deinde videntes Salernitanos Comiti colla subdidisse, & ipsi itidem ei retentis munitionibus subiiciuntur.

Rogerius Orianensis Comes fit vasallus Raynulfi Comitis.

Per idem tempus Romanæ Ecclesiæ Pontificium Honorius Papa secundus administrabat: qui Romæ obitum Guilielmi Ducis percipiens, nec nō Siciliensem Comitem Ducale iam ambire regimen cognoscens, doluit valde: atque sine dilatione vrbem egressus, Beneuentum properat: deinde missarum celebrans sollemnia, ipsum publica voce anathematis iaculo perculit: si Ducale obtinere culmen vlterius conaretur: vel quisquis ei ad id nanciscendum, consilium, auxiliūve tribueret. Vnde factum est, vt & ipse Ranulphus Comes ab eo, quamquam male consultus, penitus auerteretur: modis omnibus nitens præpedire eum, ne Ducatus quiret conscendere apicem.

Dux Rogerius excommunicatur.

Verum Rogerius Salerni commorans cum audisset, quod Papa Beneuentum petisset, atque in se excommunicationis intorsisset iaculum, misit ad eum orans, vt non ab Ec-

ab Ecclesia dominatum, Ducalemque honorem generis iure sibi competentem conscē-dere prohiberetur: nam ei, prout, æquitas imperaret, de eiusdem Ducatus culmine libenter ipse obsecundaturus esset. Papa vero iis perceptis, nulla, ratione, nullove pacto eius precationibus flectitur: immo amplius illum excommunicando feriens expellebat. Porro Rogerius indignationem adhuc illius patienter sustinens, misit iterum, atque iterum, quatenus eum suscipiens, quod se habere iure decebat, non denegaret. At contra Papa eodem modo quo supra in eum, obstinatissimum gerens animum, nullo modo desiderio ipsius assensum præbere volebat.

POST hæc autem prædictus Præsul à Troianis ciuibus accitus, eorum hominium, flagitantibus ipsis accepit: vbi quidem vniuersi Apuliæ ad se venientes Magnates aduersum Rogerium ita, eodem sollicitante, fœdere ei vniuntur, vt non, nisi aut illum penitus expellerent, aut in bello si possent, de terra necando delerent. Ex quibus fuerunt Grimoaldus Barensium Princeps, Gosfridus Comes Andrensis, Tancredus de Conuersano, atq; Rogerius Orianensis Comes, aliiq; complures: quorum scilicet vnanimitati & Robertus Capuanorum Princeps eiusdem Papæ hortatu, Comitisque Ranulphi instigatione consociatur. Nec mora: præfatus Apostolicus Beneuentum repedat: ibique non longa intercedente mora rursus Troiam reuertitur: qui ibidem Episcoporum celebrans concilium Rogerium iterum, vel quisquis ei ad adipiscendum Ducatum consensurus, seu opem collaturus esset, ab Ecclesia excommunicando eliminauit: cumque his peractis denuo Beneuentum remeasset, Rogerius rursus legatione ad eum directa suppliciter precatur: quatinus anathematis sententia remota, Ducaliq; sibi dignitate concessa, seruitium eius susciperet. At ille rursus in eodem ipso quo supra, immobili mente persistens, petitioni suæ nullatenus adquiescit.

Grimoaldus Princeps Barensis. Gosfridus Comes Andrensis. Tācredus de Conuersano Comes. Rogerius Orianensis Comes. Robertus Capuanorum Princeps.

ROGERIVS tantam ipsius insolentiam, animumque eius ita inflexibilem spectans ad Siciliam transuectus nauigio redit: quatinus quod humilibus verbis obtinere non poterat, armorum violentia reuertens adipisceretur. Cuius abscessu cognito Papa & ipse Romam quantocyus potuit, repetit: vti inde bellicam aciem ducens aduersus eum, simul cum præmemoratis Principibus obsistere deberet: si forte cum hostili manu Ducatum inuasurus rediret. Multa quidem præterii: quoniam summa tantum, atq; extrema, sicut in prooemio iam dictum est, enarrare proposui.

IGITVR Rogerius cum apud Siciliam, quousque ad bella solitum est procedi, demoratus fuisset, coacto nimium immenso exercitu fretum Pharense transuadauit. Qui inde mouens ad turrim, quę Hunifredi dicitur, constringendam properat: quam quidem cito comprehensam ad solum vsque subuertit. Deinde Tarentum perueniens ciuibus se dedentibus, mox eam obtinuit. Cuius post obsidionem Hydruntini ciues pertimescē-tes, ciuitatem & ipsi, seseque ei submittunt. Hæ quippe vrbes Boamūdi iuris fuerant: quas ipse, omnemque terram suam, cum ad potiendum Principatum Antiochiæ, transmarinum peteret iter, Apostolicæ prius fertur tutelæ commisisse. Verum ille eiusdem ciuitatis decoratus Principali infula, breui intercapedine posita, in loco, quo se tutum omnino cū suis fore putabat, subito à Turcorum interclusus acie, cum multis aliis digladiatus finem vitæ dedit. Deinde super Brundusium vrbem prædicti Tancredi veniens, eam nimio obsidionis rigore tamdiu oppressit donec vrbicolæ non diu tolerantes, ciuitatem ei seseque dedere: quo facto ad oppidum, quod nominatur Castrum, obsessurus festinat: quod quidem sine dilatione capitur. Post hæc autem oppidum, quod nuncupatur Oira adiens, cō-tinuo illud aggreditur. Præterea, & alia eiusdem castra capiuntur: quorum nunc nomina nequaquam recoli ignorationis necessitas cogit.

HONORIVS itaque Papa cognoscens Siculorum Comitem mare transmeasse, terrasq; Boamundi, atque Tancredi ex parte iam occupasse, cum militibus ferme trecentis reuertitur: mandans Principi Ruberto, Comitique Ranulpho, ceterisque per Apuliam præmemoratis Principibus quatenus militaribus collectis agminibus, secum hosti Rogerio iam imminenti armis obuiaturi procederent. Comes igitur Rogerius comperiens præfatam expeditionem ad se debellandum properare, mouens se ad fluuium Bradanum, vbi vadus Petrosus dicitur, castra figi præcepit. E contra vero Papa cum omnibus suis appropinquat: in tantum, vt medius inter eos fluuius ipse diffluerer. At Rogerius cum dominum Papam expeditioni illi interesse percepisset, reuerentiam illi ita exhibebat, vt vitaret eum contingere: ne contra Deum, spreto ipsius vicario, repugnare videretur. Quin etiam ad eum legatione semel, ac iterum facta flagitabat, vt ei anathematis vinculo absoluto, Ducatum etiam iure generis sibi succedentem liceret accipere.

Cvmqve sic hi, & illi sine rerum effectu diutius permansissent, Magnates Principis Roberti, deficientibus sumptuum stipendiis, egere incipiunt adeo, vt & plures illorum chlamydes suas distrahentes, cibos sibi mercari compellerentur. Vnde factum est, vt quidam eorum inediam non vltra ferentes, latenter recederent. Apostolicus vero cognito quod Baronum, militumque murmur instaret, eo quod multum temporis militare sustinentes exercitium, egestatem pati cogerentur, vellentque se se dimisso, recedere, fultos consilio ad Rogerium clam, festinanter præmisit: pollicens illi Ducatum annuendum: ita tamen vt prius Beneuentum petens, suum ei ibi hominium subderet: sicq; postea ipsum à se Ducatum ex more acciperet. Hoc quoq; illo annuente, simulq; ab vtraq; parte firmato, Apulienses heroes comperto hoc, mox dissolutis papilionibus, ad sua cum dedecore reuertũtur: culpantes per nimium Papam, quod sine eorum consensu, cum hoste Rogerio concordatus fuisset.

Cvm ergo Præsul Beneuentum redisset, ecce Rogerius adueniens in montem S. Felicis, haud longe à Beneuento positum ascendit: militari eius cuneo in deuexum eiusdem collocato montis. Post diem vero tertium præfatus Pontifex ab eo accitus paullulum ab vrbe progreditur: ipsiusq;, vt moris est, hominio suscepto, cum vexillo Ducale eidẽ tradidit regimẽ. At Rogerius Apostolica roboratione Dux constitutus, secundũ quod inter se iam proposi um fuerat, sacramentum ei fidelitatis per omnia seruandum exhibuit: quibus peractis Papa ad palatium reuertitur: Dux Troiam festinus obsessurus pergit: quę quidem & si strictius ab eo obsessa teneretur, tamẽ ei à ciuibus omnino resistebatur. Nam Troiani præscientes obsidionem ipsam super se venturam, vrbem nimium præmunierant: vnde cum obsidentem audaciores paruipendebant. Cum ergo Dux ibi aliquandiu moratus ciuitatem etiam munitissimam fore conspiceret, nilque tunc ad capiẽdum eam, ob hiemem iam imminentẽ se proficere posse pręuideret, remota obsidione, interim ad recipiendum Melfam, aliasque Ducales vrbes festinat: quæ iam legatis præmissis, vltro se se ei subdendas mandauerant: quibus receptis expeditionem bellicam ad propria redire iubet: sicque Salernum reuersus, ibique parumper moratus, ad Siciliam cum multo iterum inde reuersurus exercitu, remeat. Qui dum apud eandem prouinciam morãs, Apuliæ absentaretur, Tancredus suis interim persuasionibus Brundusium ciuitatem, & oppida, quę inuadente eo amiserat, recuperauit.

Factvm est autem, cum tempus egrediẽdi in hostem opportunum successisset, Dux Rogerius collecta rursus militari expeditione fretum, quod Pharum dicitur, transmeauit. Exinde moto exercitu cœpit huc, illucque terras sibi omnes militari violentia occupare. Cum ergo ex parte recuperasset oppida, quę iam Tancredus eo absente resumpserat, tandem iterum Brundusium, vt eam recuperet, obsessurus vadit: qui cum longa in obsidẽdo mora traheretur, nilque tunc ad obtinendum eam posse proficere præuidisset, dimittens eam ad tempus, ad alia interim aggrediendum oppida accelerat.

Robertus de Grantimania reddit prouinciam suam Rogerio duci & redit in Galliam.

Veniens itaque super Castrum superius iam memoratum, continuo, quod se ab eo auertens Tancredo adhæserat, illud euertit. Deinde cum Montis alti oppidum ab eo obsideretur, Robertus interim de Grantimania se ei præsentans rogitabat eum, vt ei iam ad sua redeundi licentiam largiretur. At ille, quare inquit hoc flagitas? Cui ille respondit: ideo recedere quæro, quoniam inedia constrictus exercitus huius, laborem vltra perferre non valeo: nam feudum, quod videor habere, modicum quidem valde est: nec ad sustinendum diu militare sufficit exercitium. Sciatur itaque, quoniam si illud non mihi modo adauctum fuerit, ipsum militare opus non amplius tibi seruiens exerciturus ero: sed trans Alpes, ad terram consanguineorum meorum pergam: quo quidem sine inopia ero mansurus. Cui Dux noli inquit, precor rem hanc agere: sed parumper attendere: quousque vniuersa mihi subiiciatur Apulia: sicque postmodum quod quæris tibi proculdubio adimplendum erit. At ille videns differri quod petebatur, mox more suo, ira succensus ait: Si nunc quod peto non dabitur, iam vltra à te mihi illud dari non pręstolabor: nec etiam quæ nunc à me tenetur, terram, eo quod modica sit, amodo tenere cupiam. Cumque hæc, & his similia affatus ei se absentasset, protinus sine ipsius nutu, male consultus ab hoste discessit: quod quidem Duci quantum displicuerit, in sequentibus aperietur.

Alexander Comes.

Capto itaque Monte alto, Rubeam præfati Tancredi vrbem inuasurus properat: qua deuicta Alexander Comes, Tancredus, Grimoaldus Barensis Princeps, nec non Gofridus Comes Andrensis tantam ipsius potentiam experti, saniori consilio inter se habito, mox ei subiiciũtur: vnde Tancredo ipsi Dux animo iam sedatus terras quascumq; abstulerat, reddidit: quibus deinde præcepit, vt post ipsum ad obsidendum secum Troiam celeri-

celeriter accessuri essent. Porro Troiani percipientes præfatos Magnates Duci colla iam subdidisse, confusi sunt valde: qui etiam ne sine tutore existerent, miserunt ad Robertum Capuanorum Principem, quatinus cito veniens dominium super se susciperet: atque à Duce, qui iam instare cernebatur, protegeret. At ille nolebat ad eos ire: verens certa pro incertis neglegere. Ad hæc Comes Ranulphus iratus respondit: Ego inquit, si tu non vadis, nullo modo agam, quin eis auxiliaturus pergam: qui cum Troiam ingressus fuisset, ciues alloquitur: mutuoq; firmata fidelitate, eos se contra Rogerium protecturum firmissime spondet.

Robertus Capuanorum princeps eligitur & dominus Troiæ sed recusat.

VERVM Dux appropinquans venit super Salpim: moxque eam obtinuit: qui audiens Ranulphum Comitem contra se Troianos velle tueri, indignatur valde, dicens: Si Comes Ranulphus terram meam abstulit, ego vadam, relicta interim Troia suam ei ablaturus. Cumq; prætergrediens Troiam, ad castrum, quod dicitur Grentium peruenisset, Comes Ranulphus putans eum ad terram suam inuadendam, sicut dixerat, velle ire, verensque eam amittere, præmisit legatos suos post eum: per quos cito concordia ipsius secum habenda flagitetur. Cumq; Dux cum eodem, si Troiam de se tenere vellet, se concordaturum promisisset, confestim ille Troianis, dimissis, ad castra ipsius, qui in prędicto adhuc loco morabatur, concitus iuit. Deinde seorsum habito vicissim colloquio, pactoq; alterutrum cōcordiæ constituto, Comes ad propria regreditur. Dux autem Troiam obsessurus rediit: ad quam videlicet obsidionem supradicti Proceres, vt eis imperatum fuerat, accelerarunt. Quid longius moror? Vrbs quippe obsessa in tantum constringitur, vt infra paucos dies vellent, nollent Duci subderentur. Troia itaq; capta, ceteræ vrbes Ducales tumore mentis magis deposito, humilius eidem subiiciuntur: atq; ita omnis ei Apulia sine vlla contradictione submittitur.

Su(a)s vrbes recipit Ranulphus Comes.

POST hæc autem Rogerius agens exercitum vadit ad oppidum, quod vulgo nominatur Lacupesulum: in quo videlicet loco Robertum de Grantimania reperiens, coram omnibus super eo querimoniam egit: quod sine ipsius nutu cum Montem altum obsideret, ab exercitu abscesserit: profitens id ad damnum sui, ab eo actum fuisse. At ille, absit inquit hoc à me: sed vt trans montes ad terram parentum meorum pergerem, recessi. At Dux: si ergo inquit ad Transalpinas terras festinare desideras, terras quas modo possides, quasque etiam te vltra non velle tenere confessus es, nunc coram omnibus renunties: cui ille respondit: accipe eas cito: eo duntaxat tenore, vt mihi securiter liceat abire. Quid plura? Dux statim terris ipsius receptis, continuo ei abeundi licentiam dedit.

Rogerius Dux tota Apulia potitur.

HIS QVOQVE peractis Dux Melfiam properans, cunctos Apuliæ Optimates ad se conuenire iussit: quibus etiam inter cetera edictum dedit: vt in pace permanentes alterutrum non aduersarentur. Simulque eos iurare compulit, vt ab ipsa hora, & in antea iustitiam, & pacem tenerent: & adiuuarent tenere: nec manū tenerent homines, qui latrocinium, aut rapinā facerent in terris suis: nec esse consentirent. Et si aliquis ibi huiusmodi malefactor reperiretur, sine fraude, curiæ suæ, in loco à te constituto, vt iustitia ex eo fieret, præsentarent: & quod ecclesiasticis personis, & rebus earum, videlicet Archiepiscopis, Episcopis Abbatibus, monachis, omnibusque clericis, laboratoribus, villanis, & cuncto populo terrę suæ dominationis cū rebus eorū, nec nō peregrinis, viatoribus, mercatorib⁹ pacē tenerent: & obseruarent: nec eos inquietarent: nec inquietare ad suū posse permitterent. Vnde non mirum si terras sibi omnes Deo cooperante subiicere poterat: quoniam quidem in omni dominationis loco huiusmodi iustitiæ assiduo rigore promulgato, pax continua, in qua secundum Psalmistam factus est locus eius, perseuerare videbatur. Quomodo enim pacis bonum deesse poterat, vbi nullus quidem malefactor, terrore ipsius coercitus prodire auderet? Cum ergo ibi Dux aliquandiu moratus hæc, & his similia ad commune proficuum disposuisset, Baronibus ad sua redeuntibus, Tarentum ipse regreditur: qui verens, ne Robertus supradictus recedens aliquando quidquam ei aduersi moliri satageret: iurare eum ante discessum compulit quatinus vltra montes abiens, ibi in perpetuum degeret: neque iam amplius Apuliam ad inhabitandum requireret. Quod cum ille iuramento firmasset, hoc modo liber abscessit. Dux post hæc ad Siciliam remeat.

In quo cum ad tempus vsque opportunum moratus fuisset, audiens præfatum Robertum violato sacramento reuersum, atque oppidum Orgeolum, nec non Castrum villæ contra se pugnaturum recepisse, iratus fretum Pharense, Siculorum exercitum agens transmeauit. Deinde Calabrorum, Apulorumque etiam bellicis adscitis agminibus, cum immensa animi indignatione super illum iuit: quem quidem omnimodis ita obsidione sæuissima constrinxit: vt intra paucos dies sese ei vellet, nollet, subiiciens, oppida etiā ipsa

cogeretur dimittere. Deinde Salernum adiens, eam acerrima circumcinxit obsidione: quatinus ei à ciuibus munitio turris maioris, quam eis custodiendam, petentibus ipsis, non corde annuerat, redderetur. Non enim se vrbis illius dominari arbitrabatur: quàdiu arx illa non ei subesse cerneretur. At illi videntes se nullatenus posse obsistere, sine dilatione concesserunt quod ad ipso flagitabatur.

Qvibvs ita finitis, non diu post cum ipso exercitu mouens, se in terram Rogerii Orianensis Comitis tendit: secus oppidum, quod nominatur Apiuum, castrametatus: ibique tamdiu ex industria moratur, quo vsque terra eiusdem Comitis pæne omnis à suis circumquaque frumentatoribus depopularetur. In magna namque Dux simultate prædictum Comitem tunc habebat: quem quidem eum erga se non recta fide iam incessisse relatione didicerat. Qua de re coram omnibus post impetiturus, cum se à noxa per iudicium excusari non posse cerneret, Padulum ei propter hoc atque Montemfuscum, duo scilicet ingentia castra contulit vltro dimittere. Quod cum factum fuisset, mox ab animo Ducis sic exclusa simultas cessauit.

Vnde progrediens Troiam iterum obsidione circumsedit durissima: cuius ciues, sicut & Salernitani egerant, & ipsi nihilominus egere. Nam castrum, quod ab eisdem, Guilielmo Duce ab hac decedente luce, destructum fuerat, reædificari etiam volentes concedunt. Dux ergo tot, tantisque successibus potitus, Troia lætus continuo recessit: Melfiam petiturus. Vbi etiam munitionem, quæ à ciuibus, iubente eodem Duce, subuersa fuerat, restitui compellit. Tunc temporis & Robertus Capuanorum Princeps solo nominis sui terrore constrictus suo subditur dominio. Nec multo post Salernum rediens ad Siciliam inde remeauit. Nunc itaque in hoc loco primus de Ducatu claudatur libellus: quatinus ad ea, quæ iam Rex constitutus gessit, commemoranda stylus vertatur.

Robertus Capuanorum princeps fit vasallus Rogerii ducis Siciliæ.

Explicit Liber Primvs.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

CVM Dux Rogerius per omnia lætis potitus successibus, totas Boamundi terras, omnemque Ducatum in integrum potentissime obtinere videretur, nec non Capuanorum Princeps, Magisterque militum Neapolitanvs, omnisq; terra, quæ erat vsq; pæne fines Anconitanæ vrbis, bellorũ cunctis contrarietatibus sopitis sibi subderẽtur, sæpissima sibi ac familiari quorundã maximeq; Hẽrici Comitis auũculi sui, à quo plus aliis diligebatur, cœpit suggeri collocutione: videlicet, vt ipse, qui tot prouinciis Siciliæ, Calabriæ, Apuliæ, ceterisq; regionibus, quæ pæne Romã vsque habentur, Domino cooperante dominabatur, nequaquã vti Ducalis, sed Regii illustrari culminis honore deberet. Qui etiam addebant, quod regni ipsius principium, & caput Panhormus Siciliæ metropolis fieri deceret: quę olim sub priscis temporibus, super hanc ipsam prouinciam Reges nonnullos habuisse traditur: quæ postea pluribus euolutis annis, occulto Dei disponente iudicio nunc vsq; sine Regibus mansit.

Henricus Comes auunculus Rogerii ducis.

Horvm itaq; amica, atque laudanda suggestio, cum infra semet ipsum multifarie tractando versaretur, velletq; exinde certum ratumque habere consilium, Salernum regreditur: extra quam non longe conuocatis ad se aliquibus ecclesiasticis peritissimis, atq; competentioribus personis, nec non quibusdam Principibus, Comitibus Baronibus, simulq; aliis, qui sibi sunt visi, probatioribus viris, patefecit eis examinandum secretum: & inopinatum negotium: ac illi rem ipsam sollicite perscrutantes vnanimiter tandem vno ore laudant: concedunt: decernunt: immo magnopere precibus insistunt: vt Rogerius Dux in Regiam dignitatem apud Panhormum Siciliæ metropolim promoueri debeat: qui non tantum Siciliæ paterna hereditate, verumetiam Calabriæ, Apuliæ, ceterarumq; terrarum, quę non solum ab eo bellica obtinẽtur virtute, sed & propinquitate generis antecedentium Ducum iure sibi succedere debent. Nam si regni solium in eadem quondã ciuitate, ad regendum tantum Siciliam certum est extitisse, & nunc ad ipsum per longũ tempus

tempus defecisse videtur, valde dignum, & iustum est, vt in capite Rogerii diademate posito, regnum ipsum non solum ibi modo restituatur: sed in ceteras etiam regiones, quibus iam dominari cernitur, dilatari debeat.

ISTORVM itaq; Dux consiliis, atque veridicis assertionibus roboratus, Siciliam repetiit mandans suarum prouinciis vbiq; terrarum, quatinus omnes cuiuscumq; dignitatis vel potestatis, seu honoris essent in die susceptionis eius coronæ, quem Dominici Natalis proximo aduenientis sollemnitas susceptura erat, Panhormi omnes conuenientes adessent. Cum ergo ad diem constitutum vniuersi illi, simulq; & de populis pusilli, & magni absque numero confluxissent, huiuscemodi iterum causa sollemniter, diligenterque inuestigata, atq; tractata ab omnibus eodē modo, quo & supra, ad gloriam Dei, eiusdemq; Ecclesiæ augmentum regia in vrbe Panhormitana fieri omnino decernitur promotio: cui etiam adeo tanta concessa est virtutis potentia, vt ad exercendam malorum vindictam, & ad conseruationem iustitiæ ipsum genus suum ampliori terrarum adquisitione iam superexcedere videatur.

Rogerius coronatus Rex Siciliæ in Festo natalitio Domini.

CVM ergo Dux ad Ecclesiam Archiepiscopalem more regio ductus, ibiq; vnctione sacra linitus regiam sumpsisset dignitatem, non potest litteris exprimi, immo mente æstimari, quæ, & qualis, quanta ve eius tunc esset gloria: quam magnus in regni decore: quam que etiam in diuitiarum affluentiis admirabilis. Nempe aspicientibus tunc vniuersis ita videbatur, ac si omnes huius mundi opes, honoresque adessent. Inæstimabiliter quidem tota coronabatur ciuitas: in qua non nisi gaudium, & lux erat.

PALATIVM quoq; regium vndiq; interius circa parietem palliatum glorifice totum rutilabat. Solarium vero eius multicoloriis stratum tapetis terentium pedibus largissuam præstabat suauitatem. Euntem vero Regem ad Ecclesiam sacrandum, vniuersis cum dignitatibus comitantibus, immensus etiam equorum numerus ex parte altera ordinate procedens sellis, frenisque aureis, vel argenteis decoratus secum comitabantur.

AD regiam discumbentibus mensam ciborum, potuumque multimodus, atque affluentissimus apparatus habebatur: vbi quidem non nisi in pateris, seu catinis aureis, vel argenteis ministratum fuit. Seruitor ibi nullus nisi quem serica tegeret vestis: adeo vt ipsi etiam parobsidum reportitores sericis operirentur indumentis. Quid plura? gloria, & diuitiæ in domo Regis tot, & tales, tantæque tunc visæ sunt, vt omnibus & miraculum ingens, & stupor vehementissimus fieret: in tantum, vt timor etiam non modicus vniuersis, qui de longe venerant, incuteretur. Etenim multo plura in eo conspiciebantur: quam rumor non fuit quem audierant.

CVMQVE peractis Regiæ coronationis celebritatibus, ad propria singuli redissent, cœpit Rex sollicitus intra mentis suæ voluere arcanum, qualiter deinde regnum suum, quod multum desiderabat, perpetua solidaretur pace: nullusq; aduersum se resistendi facultatem posset habere. Vnde ab Amalfitanis vehementius, instanterq; cœpit exigere, quatinus cunctas suas dimittentes munitiones sibi eas custodiendas traderent: alioquin nullo modo, nulloq; pacto vlterius pateretur, vt ipsi eas sibi seruandas tenerent: qui cum omnes vno idem animo consentiendum contradixissent, atq; in hoc ipso obstinatissimo persisterent corde, Rex indignatus illos à fidei suæ consortio dissociauit.

ARCESSENS itaq; Ammiratum nomine Iohannem, virum scilicet in rebus bellicis prudentissimum, atq; strenuissimum præcepit, vt quantocyus pergens, cunctos iussu eius sollicitaret, quatinus ad obsidendum Amalfiam accelerarent rebellem: qui fretum pertransiens Phari, dum vniuersos Calabrorum, Apulorumq; bellatores summouere intenderet, interim Georgius maximus Ammiratus, vir quidem Regi fidissimus, atq; in negotiis sæcularibus exercitatissimus mare iussu eiusdem Regis sollicitius Amalfiam circumgirando obseruare studet: si forte Amalfitanorum aliquos pelagus peragrantes capere posset: & ne forte quilibet alii vndecumq; per æquora accedentes, eis opitulari succurrerent.

Qui dum sic marinas excubaret semitas, contigit, vt oppidulum Amalfitanorum quoddam, quod Guallum nominatur, videlicet infra mare positum violenti caperet manu. Deinde oppidum aliud, quod Capris dicitur, similiter infra mare situm, nauigiis eius circumdatum sine dilatione strage facta multorum aggreditur. In quibus quidem regiis dispositis excubiis, mox Triuentum Amalfiæ oppidum obsessurus vadit: quod iam præfatus Iohannes, regio quem acciuerat, obsidente exercitu, immaniter constringebat.

CONTRA quos Iohannes cognomento Sclauus, qui castro eidem præerat, omni studio, omnibusque viribus eis contrastare satagebat. Verum bellatores regii videntes

castrum fortissimum, constructo molimine, tormentis illud vexare insistunt. Nouissime vero cum longissima pertica, in cuius summo vncinus ferreus erat antemurale, quod vulgo Barbacanus dicitur, toto diuellunt conamine. Dumq; sic exteri ad illud diuellendum instantius feruescerent, prænominatus Iohannes viso hoc, timore concutitur. Cernensq; se demum nullum euadendi vestigium posse reperire, se se regi, castrumq; submittit. Capto itaque Triuento, aliud Amalfitanorum oppidum nomine Rabellum regiæ phalanges obsessuræ pergunt. Cumque præparato molimine ligneo instanter ab eis ipsum coerceretur, Rex interim non longe post equoris vndis aduectus aduenit: à quo etiam non solum castrum illud, sed & alia quædam Amalfitanorum oppida singula singulis exercitibus obsessa, terribiliter angustari non desinunt.

FACTVM est autem dum turris Rabelli, in quo præ ceteris oppidis maxima Amalfitanorum spes inerat, petrarum ictibus crebrius quateretur, pars non modica ex ea obruitur: quo viso Rabellisii, ipsique Amalfitani continuo corde soluti, viribusque præ timore destituti, de pace cum Rege habenda mox consulunt. Quid plura? Rex Rogerius pro velle suo datis: acceptisq; dextris recepit Rabellum, Scalam, Gerulam, Pugerulam: ceteraque Amalfitanorum oppida: sicque sibi pro velle suo subiecta Amalfia Salernum victor reuertitur.

Sergius ... ter ... neapolis se ... vrbem ... ticit Rege ... Rogerio. ... ardus ... nulphi ... mitis ... ter Do- ... tus A- ... l ... & ... cecatus.

DVMQVE ibi moraretur, Magister militum ciuitatis NEAPOLIS Sergius nomine, cernens in Rogerio tantam virtutis exercuisse potentiam, non quidem belli rigore, sed solum ipsius timore contertitus iuit ad illum: eiusque subiicitur dominatui: quæ videlicet ciuitas, mirabile dictu post Romanum Imperium vix vnquam, à quoquam ferro subdi afuit. nunc vero Rogerio, solo verbo præmisso submittitur.

DEINDE Rex quia graue, durumq; sibi erat, quod Ricardus Ranulphi Comitis frater tanta inuoluebatur superbia, vt Auellinum vrbem, nec non castrum Mercurianum se ita possidere assereret, vt nec ipsum, nec quemlibet alium dominum ex eis habiturus, nec cuiquam vnquam seruiturus foret, legatione abinde præmissa, proprio ea subdidit dominatui. Quippe iam erat tantum virtutis ipsius nomen, vt fere cuicumque castro vel ciuitati solum iussionis verbum dirigeret, sine aliqua dilatione ei subderentur. Cum ergo hoc ipsum Ricardo relatione compertum fuisset, continuo nimio furore succensus, atq; bello demens effectus, eundem ipsum, qui verbum retulerat, mox deiectum in terram, naribus eius succisis, oculorum lumine priuari iussit.

Mathilda ... ge Regis ... ertitur ad ... tuum.

VERVM Comitissa Mathildis, cuius iam longe superius mentio habita est, audiens Rogerium Regem fratrem suum Salernum aduenisse, de Allifis, absente, & ignorante viro suo Ranulpho Comite ad eū ꝓfecta est: ꝓfitens se nulla ratione, nullove pacto, ad eius torū vlterius redituram: nisi ei dotalia cuncta restituerētur: videlicet tota vallis Caudina cū eius omnibus infra manentibus oppidis. Cuius quidem iustam aduentus causam cum Rex cognouisset, cupiens illi patrocinium impendere, eam apud se pro suo velle manere permisit. Videbatur enim iniustum omnino non esse, quod ipsa poscebat. Neq; enim eam aliter suam posse obtinere iustitiam arbitrabatur, nisi ei secum manendi ad tempus daretur facultas.

CVMQVE Comes Roma, quo ierat, reuersus vxorem suam recessisse, nec non Auellinum, atq; Mercurianum sibi dempta reperisset, immenso animi mærore concutitur; non tantum quod præfatas amiserat terras, quantū quod se à coniuge ita dimissum comperisset. Quam ob rem misit ad montem fuscum, quo ipse erat, deprecans obnixius, quatinus coniux eius sibi, simulq; Auellinum, nec non Mercurianum restituerentur. At ille iis qui missi fuerant respondens dicebat: Ego quidem vxorem Comitis nec teneo, nec redire cogam: quoniam eam non abstuli: ipsius ergo requiratur voluntas: & si quidem reuertendi habuerit animum, ego non contradicam. Verumtamen quod quærit, videtur iustum quærere: nec esse vtique sibi denegandum: quandoquidem sub horum, quæ dicit, conditione dotalium, eam me concedente, duxit vxorem. Auellinum autem, & Mercurianum ea propter non reddere debeo; quoniam Ricardus frater eius ipso audiente, atq; omnino tacente fatebatur, ea sibi ita esse propria, vt neminem inde dominum super se cognoscere, nec cuiquam famulari deberet. Si igitur vnquam sui iuris, vt ipse asserit, erant, vt quidcum inde nullum se habere dominum Ricardus ipso audiente testaretur; ea iuris sui esse non ore proprio notificabat. Est & aliud propter quod ei non sunt reddenda, quæ quærit: quoniam cum Panhormi positus essem, & de eius superbia, quod nec mihi, nec vlli alii, ex his, quæ tenere videbatur, subdi volebat, præsente eodem conquererer, ipse per omnia tacendo potius fratris fallentis verbis, quam iis, quæ a me dicebantur

consentire

consentire videbatur. Attamen veniat ipse Salernum ad me cum proceribus, quos voluerit suis: & quidquid à me recti exigendum fuerit, libenter paratus ero eidem persoluturus: eo tamen interposito pacto, vt & ipse mihi, de quibus iuste eum causatus fuero, iustitiam faciat.

Redeuntes itaq; nuntii Comitis, quæq; perceperant retulerunt. At ille more suo, male consultus, ad eum, sicut mandauerat, ire neglexit: magis eligens mittere ad eum, per quos sibi, quæ videbantur ablata deposceret reddi. Verum Rex grauiter indignatus, quod se ita contempto noluerit venire, Mathildim sororem suam post cum filio suo Roberto, quem tunc secum habebat, ad Siciliam nauigio transuectam secum perduxit.

Robertus filius Ranulphi Comitis.

Comes ergo coniugem, filiumq; suum tam longe abscessisse audiens maioris doloris stimulo perurgueri cœpit: certus existens, quod cor Regis vere iam totum contra se versum esset: quodque etiam æstiuo tempore redeunte, super se absque dubio manu belligera irruiturus foret. Quam ob causam munitiones interim suas omnes magis præmunire studuit: regiæque pugnæ, si forte se aduersus consurgeret, obuiare prorsus accingitur.

Igitur Rogerius Rex postquam ad Siculorum reuersus est regionem, ibi tamdiu moratur, quousq; tempus, quo proceditur in hostem, opportunum redisset: qui transito freto, quod Pharum dicitur, cum vigenti bellatrice manu Tarentum peruenit: vbi cum Comes Andrensis Gofridus, in eius, ex more curiam aduentum fecisset, Rex de quibusdam eum facinoribus impetens, iustitiam ex eis fieri magnopere exigebat. At ille perpendens se per iudicium excusare non posse clarescentibus culpis, magnam per hoc terrarum suarum partem ei quietam dimittere censetur.

Gotfridus Comes Andrensis cedit bonam partem Comitatus Rogerio regi.

Post hæc Rex, eo quod Grimoaldus Barensium Princeps, contempta eius fidelitate inimicis suis consenserat, super Barim veniens terra mariq; obsedit. Ceterum Comes Ranulphus, vt cognouit Regem Barim obsidione circumsedisse, zelo ipsius ductus collecta equitum multitudine, præfato cupit Grimoaldo subuenire: quem mox Princeps dominus suus accersiens vix ei persuasit, vt à militia ipsa quiescens, terram Regis hac vice, pro quauiscumque causa non prœliaturus introiret: nisi prius per legatos conueniret eum: si forte sibi direpta restituerentur. Cum ergo ad Regem pro hoc ipso mitteretur, Comes equites, quos sibi coadunauerat, adpropiare, sibique interim quiescere iussit.

Grimoaldus Barensium princeps captus mittitur in Siciliam.

Igitur Grimoaldus omni studio, omniq; belli conamine ciuitatem contra Regem obsidentem protegere satagebat: sed frustra: nam in tanta agilitate vrbs ipsa, eius obtinente iustitia, capitur, vt non plusquam tres fere in eadem obsidione hebdomades complerentur: quam scilicet Robertus Guiscardus robustissimus Dux per tres continuos annos obsidens, vix aggredi valuit. Captus itaq; Grimoaldus vinculis mancipandus in Siciliam dirigitur.

Tancredus ergo de Conuersano, vnus ex magnis Apuliæ Magnatibus, cum Grimoaldum iam victum teneri, magnamque Gofridum terrarum partem suarum, vt iam factum est, amisisse comperisset, cœpit eo magis sibi timere: quo contra Regem eisdem ipsis se male confœderatum fuisse sentiebat. Qui antequam in curia super hoc impetitus iudicaretur, consulitur, vt potius transmarinum petendi iter, occasionem prætendens, Brundusium, ceterasque vrbes atq; oppida quorum tunc ipse dominabatur, Regi sponte distraheret: sicq; eius cauens iudicium, ab eo hoc modo liberaretur. Quid amplius? Tancredus viginti stifatorum numero à Rege accepto, terris suis omnibus renuntiauit: Hierosolymam, ad terminum statutum properaturus.

Tancredus Comes Trauersanus cedit Regi de omnibus ditionibus, acceptaq; pecunia minima abit in Syriam.

Cum ergo supradicti legati Principis ad Regem, iam Bari aggressa, peruenissent, preces, quas per eos Princeps mandauerat, intulere: videlicet vt Ranulpho Comiti Baroni suo Auellinum, & Merculianum, insuper & vxorem filiumq; suum restitueret: alioquin seruitium suum ei indubitanter esset prohibiturus. Qui audito hoc indignans ait eis. Miror valde quod Princeps de his, quæ sibi non attinent, me sollicitare audeat. Ideo namque, talia mittit, vt occasione inuenta mihi seruire non debeat. Reuertimini ergo ad eum primitus prænuntiantes ei, legatos à me sine mora sibi esse dirigendos: per quos verba mea verbis suis responsura deferenda erunt. Hoc tamen solum vobis referentibus illum pro certo volumus scire, quoniam si pro hoc, vel quolibet alio seruitium meum abstulerit, periurii crimine incunctanter denotandus erit.

Ranulphus Comes vasallus principis Capuanorum Roberti.

Nec mora illis redeuntibus Rex ad præfatum misit Principem, quatinus ipse milliari collecto agmine Romam, in hostem, in adiutorium Romanæ Ecclesiæ pergeret:

quibus ipse huiusmodi responsum dedit. Ego nullo modo iussis regiis obtemperaturus ero, nisi homini meo Ranulpho Comiti sua reddantur. Quo audito nuntii celeri ad Regem reuersi sunt reditu: nuntiaturi omnia quæq; præceperat.

INTEREA Princeps, Comesq; Ranulphus verentes ne forte displicitis sibi verbis, quę ei remissa fuerant, super se armis irruiturus esset, immenso equestri coadunato agmine vallem anticipant Caudinam: ibiq; interim morari decernunt: quatenus Rex, si forte contra se insurrecturus esset, eos ad prœlium imparatos non inueniret. Rex ergo responsis Principis perceptis, non æquo animo ea suscepit: qui etiam comperiens, quod & ipse Comes collecto pedestri, militarique non modico cuneo, contra se ad bellum præpararetur, indignatur valde: mouensq; exercitum, ad quoddam oppidum, quod dicitur Crepacorum, venit: ibiq; castra figi præcepit. At Princeps, Comesq; Ranulphus cognoscentes illum tam propinquum adesse, animaduertebant, quod vere contra se properaturus esset: vnde toto animo, totisq; viribus se defensuri præparantur.

VERVM Rex iterum castra mouens ea subtus oppidum Montis calui fixit: indeq; ad Principem, qui iam relictâ memorata valle, in loco, qui Cressanta dicitur, cum Comite morabatur, direxit: quatinus per terram suam Romam in hostem sibi ire permitteretur: simulq; & ipse secum veniret. At ille tale fertur dedisse responsum. Neque per terram meam Romam ire patiar: neq; cum eo simul veniam: nisi Baroni meo, quæ sua sunt, reddantur. Reuertentes itaq; nuntii Regi quæq; viderant, & audierant, referunt. Rex quoq; audito hoc, graue accepit: motisque castris subtus Padulum oppidum, per deuexum montis metatur. Tunc ad eundem Principem iterum misit: vt consentiret ei prius transire per terram suam: vt Romam in hostem pergeret. Sicque post quindecim dies, postquam reditum fecisset, sibi quid faciendum esset, apud pontem S. Valentini exhiberet. Ceterum ille animo mox indignatus, atque vili pendens, quod sibi fecerat fidelitatis iusiurandum remisit ei: quia nisi ante Comiti Ranulpho Auellinum, & Merculianum, adhuc autem & vxorem suam, & filium reddiderit, nulla ratione, nulloue pacto ei adhæream: nec etiam iussis obauditurus ero: neque Romam, quo ire cupit, per terram meam abire patiar.

REX ergo Rogerius Principis animum ita obstinatissimum contra se haberi considerans, misit Beneuentano rectori nomine Crescentino, atque Archiepiscopo, qui Landulphus dicebatur, quatinus omnem ciuitatis populum, salua tamen fidelitate Apostolici, fidum sibi iuramento statuerent: qui cum nonnullis Regis fautoribus eos ad iusiurandū cōpellere cœpissent, oritur propter hoc in vrbe ingēs seditio: ita vt pæne cōtra eos vniuersa plebs concitaretur: nolentes sacramentum fidelitatis Regi persoluere. Pontifex vero, & Rector seditionem populi metuentes, fuga coacti sunt vrbem deserere.

TVNC ciues ad Principem, Comitemq;, qui in prænominato adhuc loco cum expeditione bellica commanebant, legationem fecerunt: quatinus inuicem fidissimi iureiurando facto Regi vnanimiter aduersarentur. Verum Rex percipiens Beneuentanos omnino nolle sibi cohærere, Principisque animum, vt iam dictum est, in se obstinatissimū stare, misit ad eundem Principem: arguens eum valde: quod aduersus se dominum suum, nil se lædentem arma mouisset: Sed & ad Ranulphum Comitem, quem contra se Principem ipsum irritasse compererat, diffidando mandauit.

PORRO Princeps, Comesq; Regis minas contemnentes consilium habuere: quatinus exercitum illinc mouentes, Beneuentanæ vrbi appropinquarent: vt vicinius positi, quod à ciuibus promissum fuerat, facilius consequerentur. Itaque ab eo illo digressi venerunt: castrametaturi secus castellum Poconis: non longe à flumine, quod dicitur Calorius: ita vt vterq; exercitus ciuitate interposita, alterutrum sese conspicarentur. Deinde Princeps, Comesq; Beneuentum ingressi, ciuesq; allocuti, quædam inter se posita seruari pacta, itaq; se ipsos fieri adinuicem fideles aduersus Regem iureiurando statuunt.

CETERVM Rex cum eos alterutrum confœderatos, Principemq; ipsum seruitium penitus iam denegasse comperisset, ira permotus iussit signo dato castra moueri: petensq; Nuceriam, ingentissimum videlicet eiusdem Principis oppidum, obsidione circumdedit. Porro Princeps, Comesque ignorantes quo Rex secesserat, consuluntur tamdiu ibi stare, donec quo ipse abscesserat, cognosceretur: & ecce altero die subito percipiunt Regem castrum circumsedere: atque ad ipsum crebris assultibus iam infestare: qui mox moto exercitu abscedunt: succursum obsessis celeriter daturi. Cum ergo ad fluuium Sarni, vbi Scaphatum dicitur, peruenissent, putantes se cito transituros, quoniam aliunde transeundi non erat possibile, inuenerunt pontem ipsum ligneum a Regis exploratoribus iam pridie destructum: cuius etiam ligna in vndis proiecta natando fuerant delapsa: qui

qui quoque dolentes quod transuadare nequirent, coacti sunt tamdiu ibi commorari, quousq; eodem ponte aliis lignis restituto, facultas eis transmeandi daretur. Ponte itaq; reparato, cum Rex hostes se ad transeundum iam præparare comperisset, castrum obsidere desistens iussit suos omnes armari: quatinus celeriter occurrentes cum eisdem prœlium inirent.

VERVM Princeps, & Comes audito, quod Rex ad irruendum iam super se accinctus fuisset, cœperunt tanto celerius cum suis fluuium transire: quanto intuebantur sibi hostium prœlium imminere. Cum ergo & ipsi transeuntes armis primitus induti fuissent, dispositis in suis locis more bellico singulis cuneis, ad bellum præparantur. Cumq; iam hinc inde moroso gressu appropinquatum fuisset, anterior Regis acies mox primo cuspidibus dimissis, equisq; calcaribus punctis, contra anteriorem aduersæ partis aciem concurrẽdo, acriter insurgunt: quorũ rigido concursu prædicta cohors exterrita terga continuo vertunt. Quod videntes retropositi custodes, & ipsi quidem perterriti per medium hinc inde diuertentes, spatium fugientibus præbent. Quo viso pedites, qui in ordine suo retro pro munitione statuti fuerant, & ipsi eodem timore concussi, nihilominus diuertuntur. Cum ergo qui primo terga verterant, à Regiis militibus insequerentur, pars illorũ dum euasionis successus fugitando petitur, in aquas ipsas fluuiales ruentes, vndis morituri intercipiuntur: pars vero per campum longum, amnem deuitantes diffugiunt: pleriq; autem lanceis ipsorum impulsi ab equorum sellis in terram deiiciuntur. Peditum autem supradictorum, qui territi fuerant, pars maxima, dum præ timore, ereptionis quæritur locus, cum multis aliis super ripam fluminis consistentibus, in fluuium ipsum suffocandi corruunt.

COMES ERGO Ranulphus, vt erat acerrimus, qui in dextro habebatur cornu, vbi vidit suos ita repulsos, hastam manutenens in Regiam aciem antestantem primus prosilit: quod videntes sui, qui de dextri, sinistrique lateris erant custodia, eius mox animo prouocati, cum eodem ipso pariter aduersarios obsistendo premunt: cumque cuspidibus alterutrum impulsi hastas rupissent, enses capiunt: hinc inde feriuntur. Dum ergo Comes fortiter pulsando hastam confregisset, mox & ipse manum mittens ad pugionem, in capite cuiusdam obstantis sibi equitis ita terribilem super galeam ictum dedit, vt miles ipse ferrea obtunsione hebefactus statim dorsum cædenti præbuerit. Quem cum ceteri, qui hinc, illincq; astantes erant, vertentem vidissent, continuo vnus post alium versi illum sequuntur: deinde alii, qui in dextro, sinistroque latere positi erant custodes, cum suos terga dare cernerent, mox exterriti, & ipsi statim cum eisdem terga verterunt.

PERPENDAT itaque in hoc loco apud se prudens lector, quo nam Dei iudicio actum sit: vt Rex Rogerius, qui ante in omnibus victor exstiterat, nunc sibi victoria attributa non fuerit. Verum quod mihi videtur, etiam si Regi ipsi durum videatur, ad correptionem tamen eius, cum dilectione dicam: quia idcirco forte in hac parte voluntatem suam ipse inuenire inuitus non est permissus: eo quod secundis semper successibus potitus, supra modum animus eius elatus sit: cum magis ipse humiliari debuerit: hortante scriptura, quæ dicit: Quanto magnus es tanto magis te humilia. Nam sicut postea relatum est, Rex etiam ipse interdum proprio inde scripto, ore accusans, merito tale contigisse humili voce confitebatur. Qui tamen Salerni commorans ita vultu hilari, menteque constans cernebatur, ac si nil sinistri sibi accidisse videretur: sciens pro certo malum euentum illum feliciori quandoq; fortuna, Deo donante penitus euacuandum.

PORRO prænominatus Tancredus, cognito quod Rex cum Principe Roberto, Comiteq; Ranulpho in plano Nuceriæ territorio conflictum habuerit, ibiq; non dignos eis successus fortuna bellando prouiderit, transmarinum iter appetisse, terrasq; suas distraxisse, atque abiurasse se pœnitet. Qui etiam vt sua omnino resumere possit, in Montepiloso, quo monitis indigenarum cõtra Regem susceptus fuerat, milites coadunare præsumit: quibus terras Regis huc, illucque discurrendo immaniter infestaret. Erat &, ciuitas quædam nomine Gilentia non solum opere, sed & natura præcipue munitissima cuius ciues domino suo nomine Polutino, eo quod Regi vltra votum illorum subderetur, expulso, Tancredum etiã ipsum, vt eis dominaretur, atq; cõtra Regem tueretur, suscipiunt. Post hæc vero considerans quod tempus sese ad recuperandum sua valde opportunum sequeretur, ad Gofridum Andrensem Comitem, & Alexandrum perrexit. Qui simul in Regem committentes aperta periuria, iniquum societatis fœdus, cõtra eundẽ pugnaturi inierunt: qui etiam ad Robertum Capuanorum Principem, Comitemque Ranulphum

Tancredus Cõuersanus Comes immemor iurisiurandi repetit sua: sit dominus Gilentiæ expulso priori domino Polutino.

direxit: quatinus cum Rege nullum sine eo pactum, nullamve concordiam agerent: quoniam & ipse sine eorum assensu nullum quid fœderis, vel pacis cum eodem esset acturus.

Porro Regi inter hæc Salerni moranti nuntiatur, quod Barenses ciues ab eo se auersuros iam præpararent: eo quod nonnullos Sarracenos, quos ibi ad ædificium munitionis suæ delegauerat, ira commoti necauerant: quoniã cuiusdã nobilis filius ab eisdem ipsis Sarracenis fuerat interemptus. Vnde & opus ipsum, quo castrum regium semotum ab vrbe perficiendum erat, ciuibus ipsis contradicentibus iam dimissum fuerat. Rex autem huiusmodi rumore sollicitatus sinistro, præmunitis oppidis suis, quę circa Beneuentum erant, Barim petiit: qui pro eo, quod Tancredi, seu ceterorum hostilitas immineret, Barensem ad præsens nolens exacerbare populum, quibusdam eorum petitionibus, prudenti consilio vsus, consensit: sicque eos pro tempore quietos dimisit.

Post hæc autem Rex militibus dispositis contra Tancredum, eiusdemq; coniurationis complices præliaturus, eiusdem omnibus in Apulia vrbibus, oppidisque præmunitis, Salernum iterum reuertitur. Qui dein in Montefusco, atque Padulo oppidis ampliorem militum custodiam delegans, iussit vt ipsi Beneuentanos ciues, quod Principi, Comitique, magis quam sibi adhæserant, deforis huc, illucq; debacchantes indesinenter arcerent: quibus etiam vt nullum quid de Apulia delatum Beneuenti venundaretur, prohibuit. Post hęc autem non diu post in Siciliam reuertitur: cum expeditione bellica ad suos iterum expugnandum, sibique subdendum rebelles, oportuno succedente tempore proculdubio reuersurus.

Dum ergo moras in eadem prouincia ageret, corde sedulo, quibus modis hostes sui contererentur præmeditari non desinebat. Econtra vero Robertus Capuanorũ Princeps, Comesque præcipue Ranulphus quomodo, qualiterque contra ipsum essent acturi mente cautissima exquirere non desistebant: qui quoque ad hoc vsque inhiabant, vt Regii culminis illum honore priuatum, funditus etiam si possent de terra delerent. Vnde factum est, vt Comes ipse Principis consultu in Apuliam pergens cum Tancredo, Comiteque Gofrido, atque Alexandro Comite, ceterisque Magnatibus, Regis scilicet iam manifeste periuris colloquium haberet: quatinus inuicem fœdere vniti in Regem eundem pariter omnino sæuirent. Dumque factam adinuicem conspirationem iureiurando firmassent, audiuit Regem Teutonicum Lotharium nomine Romam aduenisse. Qua de re lætus effectus ad sua festinus reuertitur. Dein cum Principe inito consilio, ambo pariter summa cum festinatione eum adire: auxilium ab eo aduersum Regem Rogerium expetituri: qui licet ab ipso honorifice suscepti fuissent, adiutorium tamen ipsius, vti sperauerant, contra Regem Rogerium nequaquam obtinere potuerunt.

Qui dum Romæ adhuc apud Regem commorarentur, audientes Regem Rogerium cum immenso militari, pedestrique exercitu fretum Pharense iam transmeasse, petita à Rege, atque accepta, quamquam non grata licentia, quantocyus ad propria redeunt. Verum Rex Rogerius, eo quod supradictorum aduersum se Principum compererat cum periurio factam conspirationem, tanta quidem contra eos rapitur indignatione, tantoque mentis erupit furore, vt non Comiti, non Magnati, non etiam cuilibet militi qui ita periurantes in eum colla erexerant, penitus parceret. Alexander vero Comes dum ob periurium perpetratum Regem valde pertimesceret, relicto quodam munitissimo oppido nomine Matera filio suo, cui nomen erat Gofridus, ad Comitem Ranulphum profugus aduenit. Interea Princeps Robertus cernens se Teutonico frustratum fuisse auxilio, Pisam citissimo nauigio aduectus perrexit: quatinus inde bellicam manum accitam ad sui contra Regem auxilium secum adduceret.

Godfridus filius Alexandri Comitis dominus Materæ vrbis.

Cum ergo Rex terras Gofridi Andrensis Comitis, atque præfati Alexandri suorum periurorum passim occupasset, videlicet Aquam bellam, Coretum, Barulum, Milerbinum, Gruttulam, aliasque nonnullas, tandem ad prænominatum castrum, quo Gofridus filius prædicti Alexandri Comitis inerat, obsidendum se contulit: illudque tamdiu obsidione coercuit, quousque Gofridum pro suo velle subiiciens sibi, ipsum etiam caperet oppidum. Quo audito Comes Alexander, qui præ timore illius aufugerat, immenso animi mærore diutissime consternatus est: deinde in Dalmatiam profugus iens, non solum exheredatus, verum etiam patria extorris cogitur manere: qui nõ longe post, vt ad Imperatorem pergeret secedens, cum ad quendam nemorosum peruenisset locum, incidens in latrones, omnino cum suis omnibus deprædatus est: qui dein Auellone positus, ab iis, qui hęc ipsa eius ab ore audita nobis nuntiauerunt, egenus valde, & pauper visus est manere.

Alexander Comes fugit in Dalmatiam, & Auellone in paupertate viuit.

DEVICTA

Devicta itaq; Matera Rex super Armentum munitissimum oppidum, quo Robertus frater prædicti Gofridi inerat, venit: cui Robertus regia compulsus obsidione statim se, & castrum Regi subegit. Dein cum obsidem, qualem Rex poscebat, pro se dare renuisset, Siciliam vinculis mancipandus dirigitur.

Robertus frater Gotfridi Comitis Andrensis captus mittitur in Siciliam.

Post hæc vero Rex castra mouens super quoddam arduum, & munitissimum castrum nomine Ausum, quo Gofridus Comes aderat, accelerauit: illudq; tamdiu obsidione sæuissima circumsedit, quousq; comprehensus in Siciliam exilii retrusionis pœna, periurii culpam luiturus destinatur.

Gotfridus Andrensis Comes captus abducitur in Siciliam.

His itaqve peractis ad obsidendum Montempilosum festinat. Ceterum Tancredus audiens subito Regem super se venturum, mox relicto quodam municipio nomine Vrso, quod ab eo tunc obsidebatur, sub omni celeritate percurrens vrbem prædictam tutatus reuertitur: ad quem iam Ranulphus Comes ducente Rogerio de Flenco acerrimo milite, Regique inimicissimo quadraginta, & eo amplius milites in adiutorium sui direxerat. Monte itaq; piloso Regis obsidione circumdato, Tancredus ei ad resistendum totis viribus præparatur. Nam ante eiusdem vrbis barbacanum quidam locus, qui Caruuella dicebatur, non paruo terræ aggere munitus erat: in quo pæne tota ciuitas ad repugnandum collecta consistebat. Quem videlicet locum, dum regia cohors illis repulsis, violenter irrupisset, Tancredus post cum suis eos per nimium opprimens, terga, relicto aggere, præbere compellit. Deinde Regii bellatores animum resumentes, rursus in Tancredum, suosque impetum facientes, aggerem illis repulsis recuperant. Tancredus ergo, suiq; à loco illo funditus reiecti, intra barbacanum recipiuntur.

Ceterum Rex perpendens vrbem munitissimam, manumque in ea bellatricem consistere, ad ingenium vertitur: videlicet, oppidum, quod prœliando adiri non poterat, artis peritia aggrederetur. Itaque molimine constructo, Rex illud paulatim ducendo, quo minus ciuitas muniri conspiciebatur, approximari iubet: quo ita pacto exteri cum ciuibus cominus per eam bellabant: iacula alterutrum intorquentes. Interim autem dum ita vtrimque pugnaretur, Sarraceni per illud instrumentum ligna, quibus fossatus repleretur, instanter iactabant: alii autem ferreis rastris ab aggere summo nisu terram trahentes, ligna ipsa eius iactatione superplanare conabantur.

Tancredvs ergo dum fossatum impleri conspiceret, mox ignem, atque fomentũ, quo facilius accẽderetur intus immittendum ad comburendum ligna accelerat. E contra autem dum per canalem ligneum aqua deriuata intus defflueret, ignis immissus extinguitur: quo extincto, iterum qui erant in machina cum longissima pertica, in cuius summo vncinus ingens ferreus erat, ipsum antemurale, quod & vulgo barbacanus dicitur, diuellere incipiunt. At illi qui barbacanum defendebant, videntes perticam barbacanum diruentem, eam violenter tenentes succidunt. Cumq; sic tertio aliæ perticæ ad diuellendum extensæ, tertio etiam ab eis succissę fuissent, postremo acriter iterum extendentes partem ex eo non modicam diruerunt.

Cvmqve hoc viso ciues exterrerentur, vniuersi terga dederunt: portamque ingressi in aliam partem vrbis, quæ munitione tutior erat, se se recipiunt. E uestigio autem phalanx regia continuo porta introeuntes, dum eos insequuntur, quosq; ante se inueniunt, vnanimiter feriendo prosternunt. Ciues ergo qui in præfata se parte ciuitatis receperant dum viderent se nullum euadendi vestigium posse reperire, hostibus negligenter resistentes, ipsam eos partem vrbis intrare consentiunt.

Cvm ergo ciuitas sic ingressa à regiis bellatoribus huc, illucque debacchantibus depopularetur, Rogerius de Plenco, qui supra memoratus est, cum aliis comprehensus ad Regem moriturus perducitur. Cumq; Tancredus latens Rege summopere iubente quæreretur, tandem à quodam proditus, ante conspectum ipsius præsentatur: quo Rex viso, super ipsius inuentione quam maxime lætatus est.

Rogerius de Plenco miles suspenditur.

Porro infelix præfatus Rogerius, qui in Regem iamdiu amarissimo effrenatus animo fuerat, nulla ipsius miseratione præuentus horrenda laquei strictione necatus est. Deniq; Tancredus licet sit ei mortis indulta sententia, vinculis tamen constringendus ad Siciliam transmittitur. Ex militibus autem pars, ne putarentur equites, vilioribus indumentis transformati, armis, equisq; relictis, per deuia quæq; fugitantes, euaserunt: pars vero ad Gilontiæ ciuitatem, quæ Tancredo adhæserat, vtcumque fuga adnisi peruenientes, ibi se captionem ipsius euitaturi recipiunt: alii quoq; , qui erant comprehensi, quidam huc, quidã vero illuc vinculis ęnecãdi mãdantur. Deinde vero ciuitas ipsa, rebus funditus

Tancredus Comes Cõnersani in Siciliam captiuus ablegatur.

exinanita, atque igne succensa, nouissime autem subuertitur. Nunc itaque in hoc prudens lector diligenter consideret, quantum sceleris sit, periurii crimen committere: maximeque illud, cum quis vitam, & membra, seu honorem domini iuramento sui, vel ei captionem nõ inferendam assecurat: & non custoditur, vt iurat. Vnde Grimoaldus, & Gofridus, Tancredus, atque Alexander Comes, nec non & alii quoque Rogerii dominatum super se suscipientes, erga eundẽ fidelitatis sacramentũ non seruauerunt, me rito vlciscẽte diuina iustitia, digna pro hoc malorum retributione feriuntur. Etenim ipsis ita accidit sicut & Sedeciæ Regi demurato constat accidisse. Nã cum ipse quoddam pactum Nabuchodonosor Regi iurasset, ipsumque pactum irritum periurio fecisset, venit Nabuchodonosor Hierusalẽ: qua erat Sedecias: & obsedit eam: qui videns se nullatenus ab eodem posse euadere, dum fugam euadendi egrediens ciuitatem expeteret, à militibus eius exercitus mox insecutus, cum filiis suis, qui se concomitabantur, captus est. Cumq; pater, & filii Regi Nabuchodonosor præsentati fuissent, continuo aspiciẽte patre ipso filii eius iubentur interfici: sicq; demum ipse oculorum priuatus lumine, compedibus constringendus Babylonem cum multis aliis concaptiuis transducitur. Patet itaq; miserrima istorum dictante ruina periurium omnino esse cauendum: quandoquidem, qui illud contemnit vitandum, condemnetur à Deo ita, vt dignam proinde, sicut, & istis contigit, sine dubio quandoque excepturus sit pœnam. Nunc itaque ad narrationis seriem, in qua paullulum digressi sumus, redeamus.

Polutinus dominus Gilentiæ eiectus restituitur.

IGITVR Rex Rogerius Montepiloso succenso, atq; subuerso Gilentiam obsessurus properat: qui deinde considerans se nec tunc eam capiendi facultatem posse habere, cõcordiam eo pacto cum eis habendam spospondit: vt præfatus, quem abiecerant, Polutinus in eorum restitueretur dominio: ipsius videlicet dominatui se subditurus.

VERVM Comes Ranulphus comperta Tancredi captione simulque Rogerii nefanda suspensione, immenso animi mærore afficitur, non tantum pro illorum tristi fortuna, quantum etiam, quia ipsorum magno destitueretur auxilio. Qui quoque perpendens, quod Rex illis deuictis super se sine dubio irruiturus esset, tristitia tandem solatio sopita, ad se tuendum prorsus conuertitur. Pergens itaque Beneuentum, ibique inter se, & ciues vnanimitate, quam iam ad inuicem compacti fuerant, renouata, sine mora reuertitur. Deinde collecto ad vallem Caudinam peditum, equitumq; non paruo agmine, Regem, quem super se venturum putabat, ad bellum expectat: cuius etiam expeditioni Sergius Magister militum, Hugoq; Boianensis Comes consentiebant.

Sergius magister militum deficit a Rege. Hugo Boianensis Comes.

IGITVR Rex super Bissilium maritimum oppidum veniens, eam sine dilatione aggreditur: cuius muris per gyrum eius dirutis, mouens inde castra super Tranum metatur; quæ videlicet ciuitas tanto ipsius terrore percellitur, vt statim sibi subdita, turres etiam omnes, ipso iubente subuerterentur. Exinde veniens Barim, quam ciuibus, sicut supra expressum est, pro velle ipsorum dimiserat, cunctis turribus eorum euersis, castrum etiam in ea, quod iam intermissum fuerat, reædificari instituit. Deinde agens exercitum repetit Troiam: quam videlicet ciuitatem, eo quod ipsa munitissima sæpe rebellior ei exstiterat, magna ex parte in plures dispertitam casales, communit.

ET COMES Ranulphus audiens tam propinquum Regis aduentum, suspicans illum vere super se venturum, ad muniendum se acrius accenditur: quam ob rem NEAPOLIM ocyus pergit: ibique Magistrum militum, ciuesque allocutus, in adiutorium sui cunctos sollicitauit: deinde Auersam reuersus cunctos, qui arma ferre possent, in hostem venire hortatus est. Exinde ad vallem Caudinam, qua exercitum dimiserat, rediit: Magistrum militum, omnesq; qui deerant, præstolans.

Neapolis a Rege deficit.

INTEREA dum Rex Troiæ moraretur, Ricardus Rohelis filius oppidum suum, quod dicitur S. Agathæ, accepto pro eodem cambio, volenti ei contradidit. Siquidem castrum ipsum plurimum optabat: eo quod in arduo posito monte omni pæne Apuliæ supereminebat: quam sibi per illud ex maxima parte posset tueri.

Richardus Roelis filius castrũ suum S. Agathæ tradit Regi.

TROIA itaq; debilitata, Rex illinc recedẽs dum Melfiam pergeret, in ipso itinere ciuitatis itidem Asculentis superbiam deposuit: nam illam omnino euersam plano in cãpo manere instituit: in tres videlicet dispertitam casales. Cum Comes itaque inaduerteret, quod Rex tunc super se venire non esset intentus, sed apud Melfiam demoraretur, cum suo exercitu ad propria recessit.

VERVM Rex Melfia discedens Grauinam vrbem petiit: ibique aliquantulum commoratus, Salernum post remeauit: gaudens, & exsultans, quod tota Apulia funditus deuicta, solum sibi Beneuentum, ac Princeps Robertus, Comesq; Ranulphus, atq; NEAPOLIS ad expugnandum supererant. Quam ob rem Rex ipse militibus circa Beneuentũ,

Capua-

Capuamque constitutis diligenter præcepit, vt quousque a Sicilia cum hostili manu reuerteretur, eatipsi de foris incessanter deprædari non desisterent. Posthæc autem, antequam hiemis importunitas subintraret, nauigio transuectus Siciliam repetit.

CVMQVE illic ad tempus vsque progrediendum in hostem moratus fuisset, nauali rursus tramite Salernum aduenit: qui innumeram vndique confluentem armatorum manum ad Scaccitam prope Apitium oppidum congregari iussit. Cum ergo ipse Beneuentum obsessurus putaretur, repente mota expeditione bellica, quoddam castellum nomine Prantum assiliens ignis incendio dedit: penitusque euertit. Deinde tria alia castellaneus timore perterrita, vnum post aliud sibi se ei dedentia comprehendit: quibus tamen, quod se vltro dediderant, pepercit: horum siquidem castellorum Radulphus de Frameto sub Ranulphi Comitis dominio dominatus fuerat: quorum vni nomen erat Grintlia, alii Simontum, alii vero Alzacunda.

Radulfus de Frameto vasallus Comitis Ranulphi.

INTEREA Ranulphus Comes in loco, vbi nominatur Cressanta, cum paucis, qui secum erant, commorabatur: cuius spiritus immenso cruciabatur mærore, quod paruo cũ bellatorũ numero constipatus illum pro velle suo adire non poterat: vnde suis Principibus, Baronibusque instãter omnib⁹ iniicens, ad se eos sub nomine prœlii festinare hortatur. Dumque eorum successus attonitus expectaret, ecce Rex, cum iterum putaretur ad obsidendũ Beneuentum rediturus, subito motis castris, oppidum cuiusdã magnatis Principis Annonii nomine, quod dicitur Palma, sub omni celeritate aggreditur. Post hæc autem repente ad aliud, quod nominatur Sarnum superſedendum castra coegit: cuius quidem optimas eiusdem Principis Henricus nomine dominabatur: quibus Comes perceptis tristitiam cordis animositate contegens, mox ad Marilianum oppidum Roberti de Medana cum suis, qui tunc secum erant, reuertitur: vbi quidem Principem Robertum, qui iam Pisa reuersus Pisanorum auxilium expectabat, Sergiumq; Magistrum militum, omnesq; magnates eiusdem Principis, & suos inhianter præstolari cœpit: quatenus cum eisdem omnibus Sarni fluuio, Regem ab eiusdem captione castri, ad bellum prouocando, amouerent.

Annonius dominus Palmæ. & Henricus dominus Sarni vasallus Capuani principis.

CVM ergo magna iam pars illic coadunata, nihilominus & ipsi prorsus paucitate aliosinhianter præstolarentur, ecce præmemoratum oppidum à Rege cõprehensum nũtiatur. Deinde turris, quæ erat in præfato flumine, quod Scaphatum dicitur, cõtinuo turrecolis, eius solo terrore contritis eam dedentibus capitur: sicque pons ligneus, qui ibidẽ erat, lignis in vndis proiectis totus destruitur: ne per eundem aqua ipsa a quoquam contra Regem acturo transmeari posset: per quem videlicet pontem, quia aliunde transeundi facultas non erat, Laboranus exercitus, vt iam supra expressum est, ad obsistendum Regis se transituros putauerant. Vnde quoque non modico afficiebantur dolore: non tãtum pro oppidi captione quantum, quod præfata turre à Rege potita fluminis meatum amiserant. Porro Princeps vbi turrim comperit præfatam aggressam, cernensq; Pisanorum auxilium, quod sibi sperabat cito adesse, diu differri, iterum puppim ingressus Pisam festinus rediit: eos ad præsidium sui quantocyus secum minaturus: quos iam multarum millium marcarum argenti emolumentis, quas illis promiserat, sibi acciuerat.

SARNO itaque inuaso euestigio Rex Nuceriæ ingentissimum Principis oppidum obsidione circumuedit: arce quidem præfata, ad coercendum fluuialem transitum, custodibus iam præmunita: quod videlicet oppidum non solum loci situ, munitione roboratur: verum etiam expugnantium animo, viribusque mirifice extollebatur. Cum ergo ab exteris tentatum acerrimo fuisset assultu, econtra ab iis, qui intus erant, opitulante etiam loci ipsius ardua positione, summis nisibus defensabatur.

VERVM Laborana expeditio in loco adhuc præfato commorans expectabat: si quomodocumque, vel vndecumque fluuiali transitu, an ne posset Regi obuiare: eumque ab obsidione oppidi prœlio prouocatum remouere. Quam ob rem Comes Ranulphus non pauco constipatus numero galeatorum, ad præmemoratum Scaphatum pergit: exploraturus illuc sibi, ceterisque omnibus libera transeundi præberetur facultas. Sed quia Regis iam meatus omnes custodiis præmuniti erant, nec posset ipsis vlla transuadio fieri, mox ad suos reuersus commilitones cum eisdem multa cordis angebatur mæstitia: quod sine repugnationis effectu sic cogerentur manere.

INTEREA Rex Rogerius perpendens per nimiam aggrediendi oppidum difficultatem, ingenii armatur solertia: quatenus quod vi certaminis potiri non poterat molliminis adipisceretur peritia. Ligneam ergo parari machinam iubẽs, loco quo aptius, quamque vicinius prospiciebatur approximari statuit. Cumque iam prope esset, vt per eam lapidibus iactis oppidi mœnia feriri inciperent, mox oppidicolis animo dissolu-

Nuceriæ Roberti Capuani Principis oppidum capitur à Rege.

tis timor incutitur: regiaq; pax desideratur. Quocirca quidam ex primoribus eorum vno vniti consilio, ad Regem egressi sunt: postulantes vt sibi, ceterisque indigenis, simulque castrensibus impunitatem, oppidiq; integritatem conseruandam promitteret: sicq; deinde absq; dolo ipsi cum eodem oppido ei subiicerentur.

Facta itaque regia super hoc pollicitatione redemit intus adnotantumq; Tribunum militum nomine Rogerium de Surrento, cum aliis castrensibus deditione oppidi facienda mox consulunt, præsertim Comitis: quod non eis succursus adesse videretur. Nam melius inquiunt erat eis, vt Regi potius subderentur, quam vt oppido aggresso, atq; subuerso & ipsi periclitarentur. Quibus auditis, omnes primo quidẽ id fieri contradicunt: postmodum verum terrore regio constricti: loci deditionem consentiunt. Oppido itaque hoc modo a Rege accepto prænominatus Rogerius, ceterisq; omnes, qui ad illud defensationis gratia confluxerant, impunitate eis, vt Rex promiserat, indulta capiuntur: sicque postea fide constricti abire dimittuntur.

Balduinus Ponti dominus vasallus Ranulphi Comitis.

Rodulfus de Bernia dominus Limatæ, vasallus Ranulphi Comitis.

Capta itaque Nuceria, militariq; in ea delegata custodia, ad inuadendum Ranulphi Comitis terram Rex prorsus animum figit. Quapropter coacto in vnum exercitu Padulum proficiscitur: indeq; motus ad obtinendum oppidum nomine Pontum accelerat: quod quidam Magnas Balduinus nomine sub Ranulphi Comitis dominio tenebat: cuius immensam Pontisii eminus cernentes expeditionẽ, mox terrore percussi accedentem illam sine vlla repugnatione intrare permittunt. Quo capto die ipsa continuo ad castrum, quod nominatur Limata, aggrediendum properat: quod cito comprehensum, simulque depopulatum, nouissime vero ignis crematione omnino deletur. Erat enim & illud alterius prædicti Comitis Optimatis: cuius vocabulum Radulfus de Bernia dicebat.

Interea Ranulphus Comes in præfato Mariliano adhuc morabatur: cumq; relatione tot terras ablatas sibi comperisset, cum multo animi mærore ad sua recuperanda galeis comitantibus festinanter egreditur: qui dum secus municipium, quod dicitur Ducenta, figeret gressum, à suis ibi omni consulitur instantia, quatinus priusquam omnibus suis exueretur, regia pace summopere præueniri studeret. Facta itaque propera ad Regẽ legatione, rogat ea quæ pacis sunt: eiq; pro velle suo se penitus subdendũ promittit. Quibus Rex auditis, mox furori suo frenum imposuit: terras suas vlterius præoccupare desistens: deniq; describens concordiæ pactum, misit ad eum, vt secundum, quod ab eo calamo prænotatum erat, ita illum in pace suscepturus esset: restituens & sibi vxorem suam, & filium: eo tamen interposito tenore, vt dotalia, pro quibus ipsi ab eo discesserant, ei restitueret: terrasque omnes, quas vi certaminis super eum obtinuerat, omnino quietas sibi dimitteret. Verum ille quamquam de his omnibus plurimum aggrauaretur, tamẽ ne suorum omnium amissionem incurreret, ad subiiciendum se ei prout ipse mandauerat, potius animatur.

Ranulfus Comes in gratiam recipitur recepta vxore & filio.

Veniens itaque ad eum genibus flexis, pedes eius osculari voluit: quem cum ille propriis manibus ab osculatione pedum subleuasset, orisque sui osculo vellet suscipere, Comes prius precatur, vt ex corde indignationem funditus abiiceret. Cui Rex, ex corde inquit, abiicio. Et ille volo iterum, vt sicut deinceps tibi famulatus fuero, ita me diligas. Cui ille, & ego concedo. Iterum ait, istarum sponsionum, quas alternatim fecimus, volo vt testis sit Deus inter me, & te. At ille, ita inquit fiat. Quibus dictis Rex eum statim osculo suscepit: diuq; in amplexu ipsius delectari visus est ita, vt ex oculis quorundam circumstantium vt præ gaudio lachrymæ effundi viderentur.

Robertus filius Roberti Capuani principis paruulus designatur princeps Capuæ sed nisi vasallus Regis sit, priuandus decernitur.

Hugo Boianensis Comes terras suas vniuersas Biferno fluuio comprehensas Regi cedit.

Principem vero in sua pace hoc tenore suscipiendum pepigit: videlicet, vt si vsq; ad dimidium mensis Augusti reditum faceret, suo non priuaretur honore: si tamen iuxta quod in capitulari scripto statutum erat, subditus ei vellet parere: retentis siquidem sub proprio dominio, quæcumque vi guerræ obtinuisset. Si autem forte ei animus redeundi deesset, eius filio paruulo nomine Roberto Principatum concederet: eo tamen interposito pacto, vt ipse eius tamdiu regimen teneret, quousque legitimam idem consecutus ætatem exercere militiam posset. Quod si & ipse præfatum absentatione sui, terminum præteriret, Rex deinceps Principatu Capuano, cunctorumque heroum hominio inculpabiliter sub proprio potiretur dominio. At Hugo Boianẽsis Comes præuidens Regis irã super se mouendam, quod aduersus illum Principi, Comitique adhæserat, cum multis precibus veniam ipsius postulaturus aduenit: quam quidem impetrare nullatenus valuit: nisi primo terras suas vniuersas, quas Bifernus fluuius orientem versus præterfluit, ei reliquisset: nec non Castellum maris: situm scilicet, quo fluuius Volturnus cursus sui finem designat. Verum Sergius Magister militum, secundum quod à Rege exigebatur, eius tunc super se dominatum suscipere, atque seruire abnuebat: ad quẽ postea Raimpotus

Tribu-

Tribunus militum Beneuentanus audita Comitis concordia, præ timore continuo ciuitatem deserens, centum, vel ferme constipatus loricis aufugit.

INTEREA Rex Celesinum cœnobium fore sibi vicinum comperiens, voluit visere illud: fratrumque se orationibus commendare. Cum ergo ad monasterium venisset, honorifice, vt illum decebat, à fratribus obuiā ei progredientibus, cum hymnis, & laudibus suscipitur: qui cum completa ante altare oratione capitulum intrasset, osculatis sigillatim fratribus, sanctam postmodum eorum fraternitatis societatem per manum Alexandri eiusdem congregationis Abbatis humiliter, reuerenterque accepit: qui etiam bona se collaturum deuote eidem monasterio spondens, ad exercitum, quo venerat, valefaciens fratribus, lætus abscessit.

POST tertium vero diem, summo mane secedens Capuam illustrissimam vrbem, ciuibus eius, cunctisq; terræ Laboris Magnatibus sese dedentibus recepit: quæ videlicet vrbs metropolis existens, idcirco, vt ab antiquis traditur, tale sortita est vocabulum, vel quia caput Campaniæ est: vel quia campi planitie longa, lataque gyratur: seu, vt quibusdam videtur, à Capy conditore suo Capua dicitur. Est quidem ampliori situ capacissima: mœnibus, turribusque in circuitu munitissima: cuius quoq; muralem ambitum Volturnū flumen medium præterfluit: intra cuius fluenta plurima in aquis supernatantia molendina funibus cannabineis innexa consistunt. Pons quoque miræ magnitudinis, miroque opere constructus in ipso amne exstat fundatus: qui intrantibus, & exeuntibus meatū præbens, ab vna parte vrbe, ab alia vero burgo valde prolixo obuiatur. Sed & Cerere, Baccho, carnisque edulio, nec non diuersis commerciis ciuitas vberrima, populoso nihilominus frequentatur accessu: & quod maius est, Principali constat dignitate præcellens.

Rex potitur Capua

CVM ergo ciuitatē ipsam iam sibi subditam Rex introiturus esset, à præordinata clericorum, totiusq; populi processione honorifice, prout decebat, suscipitur: atque ad Archiepiscopium vsq;, cum hymnis, & laudibus perducitur. Deinde continuo foras ad expeditionem egressus Sergium Magistrum militum præstolabatur: quatenus cito veniens sibi subderetur: alioquin sciret, se sine dubio obsidione constringēdum. Verum ille veritus, ne Rex ab eo contemptus super se irrueret, ciuitatemque eius aggrederetur, deposita mentis ceruice, venit ad eum: qui genibus flexis, manusque suas manibus suis immittens, suum ei hominium subdidit: fidelitatemq; iurauit. Rex inquam valde stupenda: nam vti iam in secundo expressum est libro, NEAPOLIS, quæ post Romanum imperium vix vnquam ferro potuit subdi, hanc quoq; verbo tantum visa est constringi.

NEC mora post hæc Rogerius cogens exercitum, castra inter Morconium, Pontemque Laudulfi metaturus reducit: daturus vniuersas terras Roberto Ricardi filio: quas ei Boianensis Comes dimisisse supra dictus est: nam dum ipsius, aliorumq; irritaretur guerris præmemoratas ei terras, cum eas adepto triumpho, potiturus esset, pollicitus fuerat: si tamen, dum guerras suas ageret, non infidelis reperiretur.

DVM à Rege mora ibidem fieret, Burrelenses domini eius super se aduentum futurum formidantes, accelerant illum præuenire: vt suum ei hominium quantocyus subdentes illum placarēt. Exin Beneuentum reuersus, ibique extra vrbem defixis tentoriis, ciues eius sibi fideles iuramento, salua Apostolici fidelitate instituit.

Robertus Richardi filius a Rege obtinet terras oēs quas regi a Boianēsi Comite obuenerant. Erat autē is Richardus Comitis Ranulfi frater.

CETERVM supradictus Raimpotus Neapolitanum Magistrum militum cum Rege concordaturum præsciens, mox puppe ascensa, dum fuga vellet petere Pisam, equorea interceptus procella, cum filio suo marinis fluctibus suffocatus interiit. Denique Rex cernens cuncta ad votum suum prospere sibi accidisse, omnesque pro velle suo ditioni suæ subegisse, suam illic dispertiens expeditionem, singulos ad propria redire permisit: retenta sibi sola militia, quam ex proprio sustentabat ærario. Deinde repetens Salernum, ibique paullulum moratus ad Siciliam post triumphali redimitus gloria, ouanter reuertitur. Hic secundus compleatur libellus: quatenus paullulum dato silentio, ad inchoandum, & perficiendum tertium, vires loquendi reparentur.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

Alberia Regis uxor moritur.

Actvm est autem cum Rex Rogerivs Siciliam repetisset, eodē anno, non multo post corporis langore corripitur. Sed cum Deo tribuente citius conualuisset, Alberta Regina coniux ipsius, mox infirmitatis tacta incommodo, ad extrema peruenit: quæ videlicet mulier dum vixit, religionis gratia, atque eleemosynarum largitione fertur plurimum enituisse. Qua defuncta Rex ipse ità mœroris contritus est amaritudine, vt multis se diebus intra cameram recludens, exceptis eius priuatis obsecutoribus non apparuerit: vnde accidit, vt fama paulatim diffusa, non solum iis, qui longe, verum etiam, qui prope erāt, vere obiisse existimaretur. Quo videlicet rumore Princeps Robertus, qui Pisam aufugerat, sollicitatus, cum immensa belligerorum Pisanorum manu nauigio aduectus in Neapolis vrbe excipitur: fauente sibi Sergio eiusdem ciuitatis Magistro militum: qui iam cum eo, præmissis alterutrum nuntiis contra Regem conspirauerat.

Comes autem Ranulphus & ipse eodem rumore deceptus, Regis obitum vere contigisse credebat: qui cum Principem cum ingenti armatorum multitudine reuersum comperisset, cordè respirans, lætabatur valde: quod Rege defuncto, tempus iam accidisse opportunum videretur, quo & idem Princeps Capuam, Principatus amissi honorem, & ipse terras, quibus deminutus fuerat, recuperare possent. Periurium itaq; contra Regem Rogerium perpetrare non timens, sine vlla dierum dilatione, donatiuo suo milites circiter quadringentos collegit: atq; cum eisdem ipsis non longe extra muros Capuæ progressus est: expectans si forte, quoquomodo ciuitas ipsa Principi restituēda ab iis, qui ampliori eiusdem amore connecti videbātur, sibi redderetur: cuius quoq; proditionem, cum post ad effectum non euenisse comperisset, immenso animi mœrore contritus est. Deinde aurora illucescente, per campos passim discurrens copiosam animalium, diuersarumq; rerum rapinam in suburbanis eius exercuit: sicq; Capaciam munitissimum eius oppidum, quo iter assumpserat, timido corde regreditur. Guerra itaq; hoc modo aduersus Regem incepta est: cui quoq; Comiti quidam suorum Baronum clam, quidam vero manifeste consentientes in Regem periurauere: qui ei vtique hoc iusiurandum egerant: videlicet, vt si quando Comes ipse contra eundem Regem vellet insurgere, dierum quadraginta præstolaretur spatio: quo eorum hortationibus ad regiam reuocaretur subditionem: alioquin exinde tamdiu ab eisdem instātet debellaretur, quousq; ei nolens etiam subiiceretur.

Eodem namq; tempore Cancellarius Regis Vuarinus nomine, vir quidem litteris apprime eruditus, & in sęcularibus negotiis prudentissimus, & Iohannes Ammiratus, cuius iam superius summam memini strenuitatem, cunctam Laboris terram tunc temporis procurantes, custodiebant: qui comperto Principis reditu, nec nō & Comitis subita rebellatione, diligētiori protinus sollertia Capuam vrbem, Matalonum, Cicalam, Nuceriam, ceterasq; terras, ipsam terram Laboris, castra belligerorum viribus munire cœperunt.

Erat autem in eadem terra Laboris ciuitas quædam nomine Auersa: quam Normanni cum Apuliā aggrederentur, primitus condiderunt: quæ licet duodecim Magnatibus, militibus atq; immenso populo in se cohabitantibus gloriaretur; tamen potius aggere, quam murali circumcingebatur ambitu: quo contra hostes, si necesse esset, resistere possent: ad quam cum Iohannes Ammiratus, & Vuarinus Cancellarius venissent, cœperunt ipsos Primates, & equites, omnesq; in ea cohabitantes diligenter præmonere, quatenus nullo vnquam amore, seu timore concussi regiam fidelitatem relinquerent: sed & bonum nomen, quo tunc vsq; in summa legalitatis obseruatione, fideiq; puritate vigenti enituerant, qualibet ignominia tempore necessitatis instante obfuscari non paterentur. Cumq; iis, & aliis exhortationibus eos sufficienter allocuti fuissent, Iohannes in Apuliam etiam misit sollicitās omnes regio iussu, vt ad tuendum terram Laboris, quam citius possent, accurrerent.

Igitur Princeps Robertus de Regis adhuc obitu incertus, non desinebat intra mentis suæ voluere arcanum quomodo, qualiterve Principalem ademptum apicem resumere

sumere posset. Misit itaq; ad Ranulfum Comitem, vti ad se quantocyus festinaret: quoniam quidem quod erat acturus, absente eius strenuitate agere nullatenus quiret. Verũ & ille cum de Regis morte, vt iam dictum est, nequaquã cunctaretur, mox cum ipsa militari, quam collegerat acie, ad illum NEAPOLIM sitienter properauit: cuius quoq; aduentu Princeps ipse, Sergiusq; Magister militum ad maiorem resumendum audaciam, vehementer sunt vegetati: putantes per eum, eo quod vir bellicosissimus esset, ad effectum rei, quam desiderabant, feliciter pertingere. Firmata itaq; ad inuicem conspiratione, hoc tandem apud se firmiter proposuerũt: vt & princeps, & Comes sua ablata ad integrum sibi restituerent: & magister militum NEAPOLIM & cætera, quæ iure sibi suppetebant, securiter possideret. At Rex sicut & prius, ita & tunc extinctus credebatur: de cuius quoq; vita nonnulli etiam fidelium suorum hæsitabant: præsertim cum instantib. hostibus plus solito venire moraretur: sed & si quis veniens eum viuere, vel venire asseret, iam audiri contemnebatur: cum multis aliis anteuenientibus, atq; id ipsum asserentibus in vacuum sit creditum: iam enim Madius mensis cursus sui metam attingebat.

Robertus Princeps Capuæ: Ranulfus Comes, & Sergius Magister equitũ rursus a Rege deficiũt.

Madius mensis, pro Maius mensis.

AVERSANI heroes, simulq; vniuersus populus quamq; certificantibus quibusdam Regem vere viuum, vereq; venturum audissent, in tantam tamẽ deuoluti sunt insaniam, vt oblitis, quæ à Iohanne, & Warino præmoniti fuerant, sine vlla præcedente repugnatione, abiecta Regis subditione, eiusq; contempto dominatu, Principis dominio subderentur. Cæterum Cancellarius Warinus, & Iohannes Ammiratus præsciẽtes hoc ipsum ab eis agendũ, Capuam iam, ne ab ipsis capti, hostibus traderentur, recesserant: vbi cum ad tutandũ vrbem ipsam cum pluribus equitibus idem Cancellarius remansisset, Iohannes ad præmuniendum Matalonum, Cicalam, cęteraq; oppida continuo vadit: ad quem cum Apuliensis militum, peditumq; exercitus copiosus, sicut ipse mandauerat, Cicalam conuenisset, morantur ibi: tuituri terram Laboris: præsidente eodem Iohanne, vsq; dum Rex adueniret: inter quos erat Robertus filius Ricardi: fidissimus Regis: qui in superiori proximo libello prescriptus est: & Rogerius Orianensis Comes: aliiq; quamplures: vnde factum est, vt tam ipse exercitus, quam milites, qui intra Capuam habebantur, præter pedites, fere duo millia supputarentur.

Robertus filius Ricardi fidissimus Regi: vt & Rogerius Orianensis Comes.

AVERSA itaq; vrbe à Principe recepta, Pisanus exercitus, qui cum eo venerat, quorum numerus circiter octo millia ferebantur, eidem Principi, & Ranulpho Comiti, Sergioq; Magistro militum omnimodis instant, vti ad aggrediendum Capuam quantocyus festinarent. Asserebant enim illam sine dubio quantocyus fore inuadendam. Sed illi cognoscentes vrbem militari plurimum protectione fore munitam, impetum eorum, prudentiori consilio cohibent: quatenus circa Clanum flumẽ, in loco, qui Pons Silicis nuncupatur, castrametentur: paullulũ attendentes, vtrum ab iis, qui plus aliis diligebant Principem, vrbs ipsa ei quoquomodo proderetur. Verum Cancellarius, vt erat cautus, & sollicitus, antequam ipsi ad eundem accessissent locum, quosq; Principem plus aliis diligentes perceperat, & in quibus tradendi ciuitatem maior haberetur suspicio, vniuersos comprehendens Salernum custodiendos direxerat.

DVM ergo Princeps in illo loco moratus spem prodendæ sibi vrbis amisisset, motus inde, iterum in alium locum, secus eiusdem fluminis decursus aquarum tentoria fixit: stante ex altera parte regio, cui Iohãnes prædictus præsidebat, exercitu. Comes vero Ranulphus nimio mentis ardore æstuabat, eo quod in illos ad feriendum, medio stante flumine, furtiuo, subitoq; euentu irrumpere non posset. At Iohãnes Ammiratus vir sagacissimus è contra, sinistros præcauens euentus, caute agebat exercitum: videlicet ab irruptione inutilis audaciæ eos coercens. Cumq; sic ab vtraq; parte aliquantisper ibi moratũ fuisset, Principis expeditio panis inopia coangustari cœpit: quam non iam sustinere valebat. Tanta namque in eodem loco egestas habebatur, vt vnus panis pusillus vix iam Rothomagensi nummo mercaretur: quam ob rem derelicta Princeps cum Magistro militum NEAPOLI, recedunt: Comes autem Ranulphus ad custodiendum Auersam delegatur.

DVM ergo res ita haberetur, ecce subito Rex Rogerius, quem omnes sui sitienter expectabant, quemq; inimici eius non viuum credebant equoreis vndis aduectus, quinto die intrante Iunio Salernum ingreditur: cui cum de naui exeunti, vniuersus ciuitatis populus vnanimes occurrissent, tanto excepti sunt gaudio, vt pro eo Deo gratias omnes exclamarent: cuius aduentum, & Beneuentani audientes, ita ipsi immenso sunt exhilarati tripudio, vt in vrbe, me ipso præsente, & audiente Ecclesiarum signa simul pulsarentur: & ab Archiepiscopio, ad monasterium vsque S. Sophiæ cum hymnis, & laudibus clericalis ordo processerit. Rex denique à præsentibus rerum casus seriatim sciscitans, at-

que prænoſcens, per omnes mox ditionis ſuæ terras dirigens, ad ſe omnes, qui arma gerere, eiſq; ad prælium exerceri poſſent, accelerare imperat.

Cvm ergo vndiq; adueniens exercitus coadunaretur, Rex interim ſuper Auerſanis, quos de legalitate multa, fideiq; ſinceritate iam laudibus ſuis extulerat, plurimū conquerebatur: quandoquidem, quod in eis laudauerat, neceſſitatis tempore ingruente, in ipſis non eſt inuentum. Contriſtabatur etiam præcipue ſuper Ranulpho Comite: conquerénſque aiebat: quomodo Ranulphus Comes à me vltra ſuſcipiendus ſit, vel credendus: quem ſemper ad malum mihi inferendum, nec propinqui ſanguinis copula, nec poſtquam eius hominium accepi, ſacramentum fidelitatis cohibuit? Quocirca merito poſtquam ab eo violatum eſt iuſiurandum, fides ei non eſt amplius adhibenda: amorque propinquitatis, quo ob coniugium ſororinum, vnituſq; cum eo ligatus tenebar, penitus diſſoluatur. Qui quidem ſi in mei nunc fidelitate poſitus gloriam meam, & honorem quæſiſſet, oblitis omnibus, quæ mihi intulerat, malis, multum à me honorem ſine dubio conſecuturus foret. Magiſter vero militum, qui fidelitatem meam, inimicis meis adhærendo dereliquit, nulla vtique ſuper hoc venia dignus habeatur: Neapolitanam quippe dignitatem amittens. Princeps autem, qui iram meam magis deliteſcendo fugit, quoniam in hoc non multum deliquit, vtique miſerendum eſt ei: ſuoque ex toto non priuetur honore: ſi tamen ab inimicis meis, videlicet Magiſtro militum, Comiteq; Ranulpho diſcedere velit. Vnde mittatur cito ad eum: & experiamur, vtrum verbum iſtud ſibi placuerit: videlicet, vt ab illis diſcedat. Verum Princeps, Comeſq;, ex quo aduentum perceperunt, in tantam animi triſtitiam corruerunt: vt mori magis, quam viuere vellent: videntes ſe rumore falſo fuiſſe deluſos.

Cvm ergo Princeps hoc, quod ab eo mandatum fuerat, contemnendum elegiſſet, Rex illico coacta in vnum, quam collegerat, militum, peditumq; innumera expeditione, qua maior nulla alia antea ab eo habita eſt, ad aggrediendum Auerſam, qua Comes Ranulphus ad cuſtodiendum remanſerat, toto animo tendit: cuius aggreſſionem aſperrimā Auerſani formidantes, cœperunt omnes, quicumq; citius poterant, fugam arripere: atq; Neapolim, ad ſe ibi tuendum properare. Comes autem cernens ſe, ita fugiendo, ab omnibus præ timore derelinqui, bellum ſine dubio Regi inferendum ſæpe comminatus fuerat, vix tandem cum pauciſſimis fuga ab eo elapſus eſt: atque Neapolitanis mœnibus, quibus tunc Princeps, Magiſterq; militum adhæſerāt, ſe nimis confuſus recepit: qui cum ibi intruſus ciuitatis clauſtra non egredi auderet, intra mentis ſuę viſcera immaniter torquebatur: pœnitens valde, quod male conſultus guerram cœperit: ſibique ea, quæ pacis ſunt, conſulentibus nequaquam crediderit. Quid ergo ageret? cum ſe, etiam terras in proximo iam amiſſurum cerneret: ad quas tuendum, & fratrem ſuum Richardū dimiſerat. Sed ille ſimiliter regio perterritus aduentu, etiam filio ſuo, quem Regi obſidem dederat, derelicto, cum ad fratrem ſuum Comitem redire nequiſſet, per occulta tramitū continuo fugam iniuit.

Cvm ergo Rex ſuper Auerſam irruens Comitem fuga euaſiſſe comperiſſet, doluit valde, quod captionis ſuæ retia euadens, vltionem ipſius meritam nō fuerit expertus: qui deinde tanto mentis furore accenditur, vt tota vrbs prius omnino depopulata, ignis poſt incendio traderetur: quæ videlicet ciuitas non ſolum intus, ſed etiam de foris abundantiſſimo fuerat inhabitata populo: omnibuſq; inuiduis ita fertilis fuerat, vt etiam Capuæ, ſeu Neapoli, quæ circa ſe erant, non inuideret. Frumento, & vino, carniſque edulio ita feracior exſtiterat, vt fere nullus in ea habitantium inuictu egeret: vnde contigit, vt pœne omnes in ea effrenatius turpi libidini ſubderentur: ob cuius piaculum, quo ſe moderari neglexerūt, Deus magis offenſus, ſic eam, vt æſtimo, per Rogerium delere decreuit.

Cvm ergo ſic Auerſa deleta fuiſſet, Rex poſtmodum ſuburbana ipſius concremari iuſſit. Deinde appropinquans Neapolim, inter oppidum, quod dicitur Cuculū, Patriæq; lacum caſtra defixit: ibiq; tamdiu moratur, quouſq; & cuncta ſuburbana Neapolis in partibus illis ignis incendium conſumeret: ſegeteſq; vniuerſæ à frumentatoribus ſuæ expeditionis depopularentur. At Princeps Robertus, Comeſq; Ranulphus, Sergiuſque Magiſter militum ita præ formidine ipſius intra vrbem intruduntur, vt nec de porta bellaturi exire auderent. Cumq; omnia ibi conſumpta fuiſſent, iterum Rex Auerſam deſtructum repetit: qui etiam illic diligentius iubet, vt ſi quid inter Auerſam, Neapolimqve, quod comburendum eſſet, incombuſtum remanſiſſet, omnino combureretur: vbi quippe moram tamdiu facit, donec & rebus agrariis, quæ ſuperfuerant, vniuerſis conſumptis, ſolum telluris omnino vacuum dimitteretur.

Dvm hæc ita gererentur, Rex habito conſilio præmiſit Cancellariū ſuum Warinū cum

cum multitudine militari: quatenus ciuitates, quas Comes Ranulphus ſub proprio dominio tenuerat, ſponte ſibi ſubijcerentur: alioquin ſi ipſe ſuper eas irrueret, ſine vllo miſerationis intuitu depopulatæ, ignis quoque concrematione funditus exinanirentur. Veniente itaque Cancellario ad vrbem, quæ dicitur Allifa, ipſo die quo venit, vniuerſus eius populus Regi ſine vlla refragatione ſucijcitur: quo facto, poſtera die ad oppidum S. Angeli cognomento Rabicannum ſuſcipiendum tendit: cuius videlicet Ricardus frater eiuſdem Comitis dominatus fuerat: quique etiam regio, vt iam fatum eſt, aduentu perterritus, dimiſſo eodem caſtro, in Campaniam aufugerat.

Oppida Ranulfi Comitis. Allifa Oppidum S. Angeli vel Rabicannum.

Post hæc autem Cancellarius receſſit Caiaciam: remotus tamen ab ea tertio milliario ſecus Volturni fluenta. Mandatur exinde Caiacianis, & præcipue illis, qui caſtro eius præerant, vt & ipſi Regis ſuper ſe quantocyus ſuſcipiant demaniū. At illi ſentientes inexpugnabili ſe caſtro muniri, audacius recuſant id fieri: immo ſi neceſſe fuerit, ſe ei repugnaturos prænuntiant. Quam ob rem Cancellarius motus inde, caſtra ſuper Sanctam Agatham vrbem metatus eſt: exhortans ciues Regi ſe vltro ſubdendos. Verum illi, ſicut & Caiaciani id fieri renuentes, ad reſiſtendum potius ſe parant. Nuntiantur itaque Regi, qui tunc Auerſæ morabatur, hæc omnia: & quia vtræque vrbes munitiſſimæ erant, neceſſe erat, vt Rex ipſe ad expugnandum ſuper eas irrueret.

Porro Rex audiens illorum ſuperbiam, graue accepit: vnde magna expeditionis ſuæ parte ad cuſtodiendam Capuam, ceteraque oppida circa terram Laboris ſita, delegata, ad obſidendum præfatas vrbes iratus feſtinat. Veniens ergo ſuper S. Agatham eam vndique artiſſime circumſedit: atque machinas, quibus citius caperetur, fieri iuſſit. Quo viſo ciuitatis habitatores immēſo conſternantur timore. Vnde nonnulli eorum cito exeuntes Regem præuenire ſatagunt: pedibuſque eius prouoluti precibus inſtant, vti eorum ſubditionem ſuſcipere iam dignaretur: & ne ipſi cum vxoribus, & liberis, rebuſque eorum in prædam darentur: eſſentque in ignominiam cunctis audientibus. Rex itaque precationibus eorum vix flexus, vrbem ſic, ſine ipſorum diſcrimine ſuſcepit: atque poſt tertium diem ad habendum Caiaciam properat: ſicque eiuſdem vrbis poſitio ita ſtare cernitur, vt orientem verſus ingens in ea caſtrum, nō ſolum humano opere, verum etiam montis excellentia naturaliter munitiſſimum habeatur. Quod quidem caſtrum ita ab vrbe diſtat, vt etiam ciues ipſi in nullo quomodolibet contra illud penitus præualere poſſint. Ceterum & obſidionem ab eo non formidare videtur: vt ſi virtus alimoniæ, qua tutores eius ſuſtenentur, non defuerit, vix vnquam poſſit captione ſubdi.

Veniens itaque Rogerius ſuper illam, mirabile dictu, ita caſtrenſes in primo exterriti ſunt, aſſultu, vt nil aliud, niſi quæ pacis ſunt, cogitantes eidem ſubdi quantocyus cuperent. Quippe tantum percrebuerat in eodem aſſultu, ſpiculorum iactura, vt vix cuiuslibet manus caſtrenſis ad repellendum inſtantes hoſtes contrahendi fuerit auſa. Nam defenſationis gratia quicunque inermis poſitus brachium extenderet, ictum deforis venientis iaculi ſtatim in ſe ipſo excipiebat. Sic itaque caſtrum ipſum ſemel oppugnatum, atque deuictum à Rege accipitur: quod cum poſtea viſendi cauſa fuiſſet ingreſſus, illud quam maxime, pro ipſius ardua, ingentique munitione commendaſſe fertur: multumque ſibi prodeſſe ad eius defenſionem coronæ teſtatus eſt.

Post hæc autem quendam ibi heroem Nicolaum nomine, eo quod inimicis ſuis conſentiens periurus eius fuerit, iuſto exheredauit examine: qui deinde cupiens in perpetuum ſolidare pacis bonum, dedit edictum, vt cuncta in terra Comitis ſubuerterentur oppida: præter munitiora caſtra: quæ ei ſub proprio dominio ad eiuſdem pacis tutelam retineri placerent. Poſt hæc venit Allifam: vt videret eam: qua viſa, de ipſius amœnitate loci, Lympharumque circumcurrentium magna abundantia fertur valde ſibi complacuiſſe. Quarum videlicet Lympharum tanta erat obſecundationis facilitas, vt quandocumque prius vellet, riuum ex eis productum, in hortum ſuum vbicumque eſſet, poſſet tranſducere: ciuſque ad irrigandum holera, pro velle ſuo famularetur.

Post hæc coacto in vnum exercitu, quem ſecus fluenta Volturni reliquerat, Neapolim, qua hoſtes eius contra ſe ſuſcepti rebellabant, obſeſſurus properat. Erat autem ciuitas ipſa antiquiſſima: quam Æneas, cum illuc nauigio tranſuectus applicuiſſet, primus fertur condidiſſe: cuius quoq; magnitudo prægrādis erat: quę à parte meridiana non ſolum murorum altitudine, verum etiam Tyrrheno mari munitur. A ceteris vero partibus, excelſis mœnibus roboratur. Quam ob rem adeo ipſa inexpugnabilis conſtat, vt niſi famis periculo coartata nullatenus comprehendi queat. Nempe huiuſmodi vrbis dominus, olim Octauiano Auguſto annuente, Virgilius maximus poetarum exſtitit: in qua etiam ipſe volumen ſuum ingens hexametris compoſuit verſibus.

IGITVR cum Rex Rogerius à parte Orientis vrbe hac obsessa, eiusdem capionem diu differendam præuidisset, accidit in cor eius, vt innumeris accitis fossoribus castrum ingens aggeris circumductione munitissimum super eam firmaret: quatinus ibi incessanter, militaribus excubijs sufficienter expositis, ipso quoque absente NEAPOLIS vicinius indesinenter ab ipsis constringeretur. Cum ergo posita super NEAPOLIM obsidione agger, pro extruendo castro ipso, terram effodiendo surrigeretur, cœpit agger idem, eo quod ex cœmento arido terra egesta labilis esset, huc, illucque submergi: propter quod opus ipsum in vacuum assumptum fuisse videbatur: nec poterat castri ipsum incœptum, dum agger sic submergeretur, ad effectum pertingere. Quo viso Proceres ad Regẽ mox venientes submissis vocibus conqueruntur. Incassum inquiunt, ad construendum castrum labor iste assumptus est: quoniam quotidie terram effodiendo, agger continuè ducitur: qui tamen ad expletionem eiusdem castri non proficit: quoniam quod pro aggeris erectione fodiendo egeritur, dilabi pro sui instabilitate non cessat: quapropter dimisso hoc opere, aliud inueniatur consilium: quo ad vrguendam rebellis vrbis superbiã congruentior præstetur facultas. Item est & aliud omnino lugendum: quoniam sunt nõ nulli ex hac expeditione, qui in loco isto, dierum æstum Caniculariũ non ferentes, incipiunt iam infirmari: alij vero intolerabili equorum, qui præ multa aquæ inopia siti moriuntur, cadauerum fœtore tabescere. Sed etiam tellus ipsa, qua consistimus, eo quod cœmentum siccum sit, impurum à se prodeuntem calorem. Horum quippe malorum vitia valde veremur: ne forte in tantum procedant, vt totus ab eis exercitus infirmatus, penitus quod absit, labefactetur. Vnde hinc, si tuæ non displicet pietati, cito remouendi sumus: vt non morientes cum salute etiam nostra NEAPOLIM non solum diebus æstiuis, verum etiam in hieme, si necesse fuerit, coercere possimus. Quibus Rex auditis, mox eorum misertus, iussit obsidionem remoueri: cogitans qualiter alio modo, absque suorum discrimine, hostibus suis resistendum esset: quamobrem magnam eiusdem expeditionis partem dispertiens, per singula oppida, quæ NEAPOLI viciniora erant, instituit: vt eam, ipso quoque discedente instanter comprimerent: suique rebelles, si quando forte vsquam armati progrederentur, vicinius ab ipsis possent restringi.

QVIBVS ita dispositis perrexit Cuculum: quod dum ipse à Sicilia moram redeundi faceret, à Pisanis, quos secum Princeps duxerat incassum, eo quod Neapolitanis iubente ipso aduersaretur, ex parte etiam fuerat subuersum. Quod videlicet oppidum quoniam NEAPOLI propinquissimum existebat, ad artandum eam quantocyus reædificans, melius etiam quam antea fuerat, opere firmari præcepit: deinde præuidens magis Auersæ restitutione, rebellis NEAPOLIS posse restringi superbiam, perrexit illuc: atque eodem quo prius fuerat, iussit restaurari situ: atque ad eam inhabitandum, cunctos, qui prius illam inhabitauerant, redire permisit.

INTERIM autem dum Rege ipso cum suo exercitu præsente, eiusdem ciuitatis instanter reparatio fieret, Princeps, & Comes, Magisterque militum Sergius intra mœniũ NEAPOLI septa conclusi nesciebant quid agerent: videntes se omnes iam in proximo fore superandos: ni forte vndecumque aduenientis succursus citius adesset. Nam & victus inopia indesinenter angebantur: nilque quo ad vitam, cum sui sustentarentur, de foris per terram aductum, ad eos intrare minime poterat. Militum vero, qui ad stipendia ipsorum militare videbantur, alij verentes plurimum regiam captionem, vrbem quandocunque poterant, latenter exeuntes abscedebant: alij autem possessiones proprias nolẽtes amittere, ad eas resumendũ, qui tamẽ Regis licentiã accipere possent, reuertebãtur.

CVM ergo prędicti Principes ciuitatis conclusione ita coercerentur, hoc tandẽ ab eorum sollertia prouidetur consilium vt ocyus Pisam dirigentes ciuium aures missis precibus pulsarent: quatenus eorum miserentes, ingentem per mare venientium belligerorum copiam transmitterent: eisque celerrimum in extremo iam positis opitulationis succursum impenderent. Cum ergo immensa acies ab eis directa cum ratibus equora sulcando NEAPOLIM tendissent, istiusmodi præfirmantur consilio: Vt vrbem Amalfiam inchoante auroræ ortu subito aggredientes aut prædarentur: aut Regi, si fortuna sinistra non eis impedimentum ferret, eriperent.

ERAT autem tunc Amalfia omnibus pæne euacuata belligeris viris; quorum iam pars iubente Rege, cum liburnis quatuor armatorum refertis copia, per marinas prędaturi aquas recesserant: pars vero in hostem euntes cum Rege aderant: alij autem Pisanorum tunc nauigia intuentes, quoniam eos putarunt Salernum aggressuros, cito illuc præeuntes eam tuituri, ibi remanserunt. Venientes itaque ipsi Pisani subito inchoante auroræ luce inuaserunt vrbem: nulloque resistente eam funditus, in primque depopulantur.

tur. Cumque vrbe tota depopulata, vniuersa ad classem spolia transportata fuissent, mox Scala oppido, ceterisque Amalfię munitionibus inuasis, nouissime quoddam munimen, quod dicitur Fracta, oppugnare nituntur.

Dvm ergo Rex Rogerius, vt iam fatum est, ad reparandũ Auersam, bellica constitutis expeditione sedulus intenderet, intimatum est sibi, quod naualis prœliantium manus Pisa adueniens Amalfiam proculdubio inuaserat. At ille cognito hoc concitus, ipsam Auersæ restitutionem pro tempore dimittẽs, castra mouit: Amalfiam violenter de manu excussurus. Quid multa? Dum ergo præfatum munimen, sicut iam dictum est, expugnatur, ecce regius exercitus ex improuiso irrumpens, partem ipsorum cæde prosternunt: partem vero captionis violentia subdunt: quorum videlicet numerus inter necatos, & captos mille quingenti fuisse referuntur. Ex Consulibus aũt ipsorum duo capti sunt: tertius vero percussus interijt: qui autem ad puppes remanserant, vel timore coacti ad eas fuerant reuersi, innumeris, quibus onustati fuerant spolijs, fugam arripiendo euaserunt. Liburnarum vero numerũ quidam asserunt fuisse quadraginta tres: alij vero plures: captiuorum autem multitudinem per diuersa Rex dispertiẽs loca, vinculis mancipandos direxit.

Ceterum piratæ ipsi Neapolim redeuntes cum Pisanis, quos Princeps secum duxerat, relictis sibi ad custodiam nonnullis ipsorũ simulque etiam cũ eodem Principe Pisam ingressi sunt: veris tempore in adiutorium Neapolitanorũ denuo reuersuri. Verũ Sergius Magister militum, Comesque Ranulphus cum filio suo Roberto in vrbe defensionis eius causa remanserunt. Ipse autem Robertus in primis adolescentiæ annis miles constitutus maxime tunc temporis, vt erat adolescens, optimam audaciæ, virtutisq; laudem iam consequi incipiebat.

Rex denique in vnum rursus collecto immenso exercitu, Neapolitanorum vitiferas arbores, in quantum propius accedere potuit, omnes succisurus regreditur. Succisione itaque eadem circumquaque perpetrata, Auersam, quam pro tempore, vt iam dictum est, reędificatione inconsummata dimiserat, consummaturus reuertitur. Qui postea videns se imminente iam hieme, non vltra diu secum posse retinere exercitum, sibique quantocyus repetendi Siciliam necessarium fore, eius mox disposita, quæ fienda erat, restitutione, ordinatisq; vsq; quaq; per oppida ad tuitionẽ pedestribus, ac militaribus excubijs, Beneuentum regreditur: figens castra subtus Padulum oppidum: non longe à flumine Caloris: ad quem mox pro parte omnium ciuium nonnulli ex primoribus Beneuentanæ vrbis cum Archiepiscopo exeuntes benigno, ac familiari famine ab eo commoniti sunt, vt de eius penitus amoris nil hæsitarent æquitate: diligenter pacis vinculo cõnecti studerent: ita vt nullum dissensionis ciuilis adinuentorem sine iustę animaduersionis censura dimitterent: simulque fidelitatem ipsius, salua Apostolica fidelitate, deuotissime contra omnes custodirent. Nam animus eius in hoc vere perseuerabat intent⁹: vt eos semper diligere, benefacere, atque tueri paratus esset: si tamen in ipsa eius fidelitate, vt cœperint, pure deinceps perseueraturi essent. Hęc, & his similia illi ab ei⁹ ore audiẽtes, hilariores redditi talia responderunt. Nos inquiunt, domine Rex cuncta, quæ iubes libenter faciemus: tibique toto corde adhærebimus: nec quidquam, quod sit cõtra fidelitatem tuam, machinabimur: immo eam illibatam indesinẽter seruãtes à tuo obsequio, post dominum Papam nullo deficiemus tempore: tantum amor tuus, tuaque dignatione auertatur à nobis. Hæc vbi verba darent, recesserunt. Postera die Rex Rogerius filiũ suum nomine Anfusum, bonæ indolis puerum, cum fauore Optimatum, militumque omnium, Capuani per vexillum sublimauit Principatus honore. Deinde continuo ipso die generum suum nomine Adam Comitali dignitate, qua illustratus fuerat Alexander Comes, cui⁹ superius memoriam egi, magnificauit: virũ scilicet iuuenilis ætatis decore fulgẽtem: affabilem: militemq; strenuissimum. Habebat autem Rex & alios duos liberos adolescentiores forma speciosissimos: morumq; honestate pręclarissimos: nec nõ ad suscipiendũ militię cingulũ iã vtrosq; adultos: quorũ vnũ, qui erat primogenit⁹ omniũ fratrũ Rogeriũ nomine iã Ducali honore, aliũ autẽ Principatu Barẽsi prouexerat. Erãt autẽ & ei duo filij minimi: q̃ sub tenera adhuc pueritię ętate degẽtes sic in regia aula manebãt.

Rex deniq; quos familiariores habebat, secum retentis, ceteros omnes illic ad propria remeare permisit. Post hæc motus inde regreditur: visurus quoddam municipiũ, q̃ nũcupatur Gardia: nec non arcẽ quandã, quæ dicitur Draconũ: q̃ erat in supremo mõtis valde ardui sita: vt sciret, quali, quantoue, vtraque præstarent muniminis robore. Ad quam tamen arcem antequam accessisset, dum iter ageret, dominum oraturus ad monasterium Sancti Saluatoris Gelesini diuertitur: cui cum Abbas Alexander præ-

nominatus, omnisque congregatio fratrum obuiam processissent, honorifice, vt decuit, ab eisdem susceptus, Deo laudes concinendo in Ecclesiam vsque introducitur. Qui cũ genibus positis ante altare orationẽ consummasset, ad capitulũ ipsorũ pergẽs, breui tunc allocutione Abbatem, omnesque fratres familiariter ibidem excepit. Post hæc filius eius præfatus ANFVSVS sanctam eorundem fraternitatem per manus ipsius Abbatis præsente Rege accepit: quam Rex ipse, vt supra memoratũ est, altera vice veniẽs susceperat.

DEINDE Rex cameram expetens, atque refectus, supplicante eodem Abbate montem ipsum monasterio supereminentem, qui per multa annorum curricula amissus fuerat, ei restituendum promisit: nec non argenti tantum, quo calix, duoque turibula fierent: quibus tunc fratres ad seruitium Dei præcipue indigere videbantur, pollicitus est: quibus etiam vicissim dedit, vt ex his promissionibus, Salerni cum esset, requireretur. Itaque indigentia, quam ob causam cõtigerit, breuiter hic referatur. Quippe Cœnobium ipsum Comes Ranulphus, vt cum Rege guerram continuam agere posset, post multas diuersarum rerum eiusdem oblationes ita constrinxerat, vt & altare ipsum, vniuerso eius substracto ornamento, denudare non timuerit. Vnde factum est, vt ex hoc & Deum offendisset, & Rogerio, peccato ipso præpediente, præualere non potuisset. Male itaque vsus est consilio: cum putaret, diuina surripiendo vasa, contra Rogerium sibi diuinitus subueniri.

REX igitur præfata Guardia, arceque Draconi curiosissimo intuitu perspectis, simulque quantum, vel vbi magis in eisdem roborandum esset præsignans, Caiaciam regreditur: qui castrum ipsius ascendens, totum in circuitu perspicacius considerat: atque vbicunque in eo amplius muniendum esset præuidens, absque temporis dilatione præmuniri instituit: itemque disposuit, vt cuncti Proceres, qui in vicino positi erant, degentes, cum vniuersis subiectiuis suis militibus, qui terrestres erant, Caiaciæ circa castrum domibus suis constructis perpetuas haberent mansiones: videlicet vt castrum ipsum, quod naturali, & humano opere fortissimum cernebatur, cohabitationis etiam militaris numerositate roboraretur: vbi etiam nonnulli tunc de clero Capuanæ ciuitatis, & de ciuibus laicis aliqui aduenientes cum consilio Regis quendam clericum nomine Guilielmum, virum vtique in diuinis, & humanis rebus scientia præditum, ad Archiepiscopatus officium elegerunt: nam antecessor eius in Simoniaca repertus prauitate, depositaria fuerat plexus censura.

POST hæc autem Rege Capuam redeunte primitus eidem electo, deinde eiusdem Regis filio, qui supradictus est ANFVSO clerus, & populus singulas processiones facientes in vrbem introduxerunt: vbi scilicet omnes Principatus Capuani proceres conuenientes nouo Principi submissi, hominio suo fidelitatem iurauere: salua tamen sua, filijque eius Rogerij fidelitate: qui ei in regnum successurus erat. Deinde, vt omnibus iniusta patientibus exhiberetur iustitia, præfato electo, simulque Magnati cuidam, qui vocabatur Haymon de Argentia, imposuit. Verum & super vniuersam terram, quæ sub proprio erat dominio, quendam strenuum, cui nomen erat Gaucellinus, virum vtique in sæcularibus sollertissimum, rebus procuratorem constituit. Militiæ vero, quæ pro defensione terræ Laboris delegata fuerat, quosdã, in quibus magis confidebat, Comites, dum ipse à Sicilia reuerteretur, per vices statutas sibi successuros, iã antea, cũ esset Auersæ, præposuerat.

EX quibus videlicet vicibus primo accepit agendam præfatus gener Regis Adam. Secundam vero post eum acturus erat Comes Robertus filius Ricardi: tertiam autem post illum Simon Comes S. Angeli Montis Gargani: sicque ceteri per ordinem: qui Simon consobrinus frater regis erat: scilicet valentissimus miles: filiusque Henrici Comitis: eiusdem Regis auunculi. Hic quoque Henricus omni tunc probitate decoris, totiusque affabilitatis dulcedine splendidus, in consilio prouidus, rebusque bellicis strenuissimus: immensæ laudis gratia, ex hoc quam maxime efferebatur, quod etiam Regi ipsi, vt Ducalem denique coronam regni consequeretur, consilij prudentia, seu facto, præ omnibus affuisse fertur.

CVM ERGO hæc, & alia ab eo statuta fuissent, motus est inde: Siciliam quantocyus repetiturus: dumque iter agens Argentium appropinquasset, viso eo placuit sibi subuerti: quando quidem non admodum idoneum pro defensione fore cernebatur. Post hæc quoque gradiens, Vallem Caudinam expetit: eius cupiens qualiter se haberent oppida, videre: Appadium scilicet: Montemque Sartium: nam cetera iubente ipso iam fuerant subuersa: à qua videlicet Mathildam sororem suam remotam, in Siciliam, saniori vsus consilio, elõgauerat: ne quando forte vir eius quolibet modo eam seducens, per ei' consensum aditum inueniret: quo contrarium sibi in futurum ingerere posset.

IGITVR

Igitvr prædictis oppidis præuisis, ordinatisq; , quæ ibidem videbantur ordinanda, ad Castrum, quod dicitur Coteum præuisurus festinat: quod cum præuisum amplius præmuniri iussisset, Cipparunum etiam oppidum præuidendum properat: qui & ipsum quomodo, qualiterve fortius muniendum esset, instituens, Salernum tandem peruenit.

Vervm præfatus Alexander Abbas audiens Regem Salernum aduenisse, promissionis eius non immemor, misit continuo Priorem Cœnobii sui Stephanum nomine, aliumq; fratrem cum eo: qui ei quæ promiserat, ad mentem reuocarent. At ille mox aduenientibus eis lætanti animo, tantum argenti, quo calix, duoque turibularia fierent, dedit: scriptoq; Gaucellino eius Vicedomino direxit: quatenus montem præfatum Celesino Abbati, quod iuris monasterii esset, assignaret. Gaucellinus ergo cum mandatum ipsius accepisset, illico montem ipsum, sicut per litteras mandauerat, per Minanum Vicecomitem eidem Abbati assignari fecit: de cuius quoq; assignatione Abbas ipse, eiusdemque congregatio gauisi sunt gaudio magno valde: gratias agentes Deo, qui ipsum eundem montem, per tot tempora amissum monasterio per Rogerium recuperari fecit. Vnde mox prænominatus Abbas ad Missam matutinalem pro salute, & vita ipsius, filiorumq; eius sollemnem orationem in conuentu quotidie fieri instituit. Quoniam itaque bona semper sunt recolenda, idcirco hanc ipsam Regis beneficentiam conscribi dignum duximus: vt aut ipse Rex reminiscens ad melius peragendum prouocetur: aut alius eius exemplo, ad simile quid exercendum excitetur. Rex itaque postea mare ingressus Siciliã, cum immensa expeditione, veris tempore ad expugnandum rursus Neapolim reuersurus repetit. Tertius in hoc loco finiatur libellus: vt paullulũ mente refoti, vires dicendi, ad inchoandum quartum resumamus.

Explicit Liber Tertivs.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

Post discessum Regis in Siciliam, secundum vices, sicut iam dictum est, quæ ab eo constitutæ fuerant, præmemoratus Comes Adam ad regendum Auersam, militiam primus ingreditur: qui dum se in eadem viriliter, optimeque ageret, magnam de se, in militari strenuitate famam tunc diuulgauit. Nam sæpissima discursione, eiusdem vrbis exteriora ita circumquaq; militando coercuit, vt non iam ad portam eius vsque vereretur accedere: verum ciuitas ipsa tanta panis inopia iam angebatur, vt vix duo valde pusilli panes de milio Rothomagẽsi nummo mercarentur. Porro milites, quibus Adam ipse præerat, circiter mille erant: ex quibus ad arcendum Neapolim, alii in oppido, quod dicitur Suma, alii Acerris, nonnulli in munitione Cuculi, quam plures Auersæ excubare iubentur.

Neapoli vero tam præ timore Regis, quam pro cibi penuria, militũ post non pauco numero abscedente, vix trecenti remanserant: qui interdiu, & si pro paucitate sui aperte resistere non poterant, per noctis tamen silentium exeuntes, ignorantibus illis incendia, prædasque agebant. Cum ergo huiuscemodi infestationibus & illi præliando alternarentur, Comes Adam appropinquante vicis suæ termino, ad sua repedauit: cui successit Comes Robertus filius Ricardi: scilicet fidelissimus Regis: virque bellicosissimus: qui pro summa, quam erga eundem Regem habuit, fidei sinceritate, tanto ab eo donatus est munere: vt Boianensis Comitatus sit magnificatus honore. Habebat namque Rex hanc laude dignam consuetudinem: vt quemcunq; penes se potiori, atq; sinceriori fide præditum cerneret, non solum ampliori circa se dilectione haberetur, verum etiam eiusdem gratia non frustraretur. Infidum vero si quemlibet semel reperiret, ei pro huiuscemodi nota, ad ipsius amoris dulcedinem pertingere, aut vix, aut nunquam possibile erat.

Sed quoniam se in hoc loco occasio præbuit, eius boni mores qui, & quales in eo extiterint significare, ad laudem, & memoriam ipsius prętereundum non est. Erat quippe amator iustitiæ: atq; defensor: vltorq; malorũ seuerissimus. Mendaciũ autem loquentem per omnia ita exosum habebat, vt si quis, cũ verũ dicturus esset, falsum protulisset, ei

vltra ad credendum animus eius aut vix, aut nunquam flecteretur. Ecclesiarum quoque, seu monasteriorum munificus: atq; protector erat. Otio, vel vacationi vix vnquam subdebatur: in tantum, vt si quãdo à cæteris vtilioribus occupationibus sibi vacare contingeret, aut publicis exactionibus inuigilaret: aut datorum, siue dandorum, seu eorum, quę accipienda erant, reminisci, vel quæ recensenda erant, recensere satageret: quatenus melius de suo tribuendum ærario, vel vbi adeundum esset, sub chirographorum ratiociniis semper habebatur: & vt amplius dicam: nullum quid sibi erat, quod non sub scripti ratione seruaretur: aut erogaretur: nil tamen cuiquam per inanem largitatem tribuebat: vnde in nullo vnquam egere poterat: qui tanta sollertia, tantaque cautelæ diligentia sua curabat: verens in illud, quod vulgo dicitur, incidere: qui non viuit ad numerum, victurus erit ad dedecus.

Stipendia vero militaria, vel quidquid ex conuentione, seu promissione dandum esset, incunctanter persoluebat. Nunquam vero quod daturus, vel dandum non esset, polliceri volebat. In faciendis non præceps existebat: sed priusquam eorum quid inchoaretur, semper prouidentiæ oculo præmuniri studebat. Neminem quoq; ex præiudicio puniri, vel sua auferri quærebat. Cui vero aliquid pro merito bonum, vel malum promitteret, seu comminaretur, firmum, ratumq; erat. Sed & hoc in eo erat valde mirabile, quia cum in hostem positus esset, ita prouide bellica acta disponebat, vt semper, & vbiq; sine sanguinis effusione superans, exercitus etiam sui vitaret discrimen. Erat autem & in loquela velox, prudentia pollens, consilii grauitate prędıtus, sermone luculentus: atq; repentinis responsionibus semper sapienter respondere paratus. Sed quia familiaritas solet parere contemptum, ita ipse publice, & priuatim in familiaritate, vel affabilitate, seu iucunditate habebatur modestus, vt nunquã etiam desisteret timeri. In tantum enim profuit metus ipsius, vt de cunctis, Deo cooperante, regni sui finibus, omni penitus eliminata iniquitate, non nisi quæ iustitiæ, & pacis erant, sectarentur: ita vt illud Psalmistæ in eo videretur compleri: iustitia, & pax osculatæ sunt.

Qvoniam ergo egregios Regis mores disserentes paullo longius euagati sumus, hunc ad narrationis ordinem stylus reuertatur. Robertus itaque pręmemoratus Comes, cum recedente Adam, militiæ Regis apud Auersam regimen suscepisset, ita omni militaris virtutis, & strenuitatis instantia Neapolitanos constringebat fines, vt numquam per eos, ad malum inferendum hostibus exire daretur: nisi forte in nocte: cum videri nõ possent. Sergius vero Magister militum, ex quo Rex in Siciliã discessit, Pisam nauigio transuectus abiit: si forte inde sibi, ceterisque suis excussionis opem collaturus esset: cum Rex ipse Neapolim obsessurus rediret. Ipse autem Rex Natalis Dominici subsequentis die adueniente, duos liberos suos ad militiam promouit: Rogerium scilicet Ducem: & Tancredum Barensem Principem: ad quorum videlicet laudem, & honorem quadraginta equites cum eisdem ipsis militari cingulo decorauit. At Robertus Comes, qui totiẽs iam supradictus est, completis in sorte vicis suæ apud Auersam, duobus mensibus, Nouembri scilicet, & Decembri ad sua reuertitur: cui successit Simon Comes S. Angeli: cuius superius memoria habita est: vir scilicet, vt iam dictum est, potens in armis: sollertisq; ingenii.

ALLOQVIVM AD REGEM ROGERIVM.

Ecce Domine, mi Rex Rogeri, libellum istum nemini potius destinandum putauimus, quam tibi ipsi: ad cuius quoque gloriam, & honorem editus cõstat. Quod quidem idcirco fieri volumus, quatenus gesta famosissimæ victoriæ tuæ sæpissime relegens, memor sis Domini Saluatoris tui Regis æterni: eique placere studeas: cuius beneficii munere te triumphasse, regnumque obtinuisse non dubitamus. Cuius etiam propter hoc gratias agere non cesses: atque cum Psalmista decantes dicens: Non nobis: sed nomini tuo da gloriam. Tanto namque perseuerantius, firmiusque te regnaturum, non ambigimus: quanto ab ipso & triumphi gratiam, & regni decorem te accepisse cognoueris: quantoque etiam eius imperiis, mente te ipsum subdideris. Præterea tuam precamur magnificentiam, vt labor noster, quem huic, pro honore tuo, impendimus opusculo, huiusmodi muneris recompensatione subleuetur: quatenus, videlicet nobis in Dei seruitio iugiter existentibus, sustentationem, quietem, pacem, seu libertatem continuo præstes: quibus amplius, liberius, securiusque diuinum exequentes famulatum, pro tua, tuorumque filiorum capessenda salute, attentius, deuotius-

deuotiusq; orare debeamus. Nam si Virgilius maximus poetarum, apud Octauianũ Imperatorem tantum promeruit, vt pro duobus, quos ad laudem sui ediderat, versibus, Neapolis ciuitatis, simulq; prouinciæ Calabriæ dominatus caducam ab eo receperit retributionem: multo melius credimus nos apud te, his recompensari, quæ ad diuinum peragendum obsequium possimus: non tantum quidem pro opusculo hoc, quantum etiam pro mercede animæ tuæ: nec non & pro Domino Saluatore nostro: in cuius quoque nomine, hic congregati sumus: & per quem tu ipse huc vsque saluus factus præsens consecutus es regnum. Oramus præterea ipsum Saluatorem nostrum, vt illud in te modo regnante efficiatur operis, per quod & pręsens, & futurum promerearis possidere regnum: quorum alterum, id est futurum, sine dubio quandoque adipisceris, si bene, recteque administraueris illud. Quid enim profuit Sauli Israeliticum diuina voluntate possedisse regnum, cum postea contemptis eius imperiis, vtrumque amiserit regnum? Aut quid etiam profuit Romanis Imperatoribus, Octauiano scilicet Augusto, Domitiano, & Maximino, cæterisque, vniuerso imperasse Mundo: cum modo in inferno sepulti in æternum crucientur? Vt igitur generalia caueri valeant tormenta, de regni honore, quo nunc inlustratus es, Deum ipsum magnificare, ipsique seruire, eidemque placere studeas, qui dedit. Nam sicut condecet, vt quis tibi seruitutis debitum soluat, ex iis, quæ à te tenere videtur; ita & oportet, vt & tu domino Deo pro iis, quæ tibi contulit, immo commisit, placitum ei exhibeas famulatum. Quod si forsitan quæretur, quæ sint ea, quibus bene, & recte præsens administrari debeat regnum, Domino concedente breuiter aperiemus. Regnum igitur bene, recteque administrare est, cum vtrumque tempus & belli, & pacis recte gubernatur: dum & per legum tramites rerum iniquitates expellas, atque armis, victis hostibus sis triumphator. Memento itaque te idcirco Regis nomine censeri, vt omnes sub ditione tua positi, & iustitiæ censura, & pacis vinculo regantur. Vt ergo huiusmodi pacis, atque iustitiæ bonum in regno tuo perpetuari valeat, multum prodest, si in solus munitiores, & inexpugnabiles vrbes, ac fortiora, & inexpugnabilia oppida proprio subdideris dominio. Reuocetur itaque ad mentem tuam laudabilis Constantinopolitani Imperatoris prudentia: qui pro conseruatione eiusdem pacis, atque iustitiæ, validioribus terris sibi retentis, cæteris vero, quæ sub eo sunt planiores, immo debiliores terras ad sibi subdendum, & obsequendum dimittit. Dum itaque ad ipsum simili cautione prouidendum studueris: eris, sicut dicit Salomon, tamquam leo fortissimus bestiarum: qui ad nullius pauebit occursum: siquidem innocentium dormientis securus quiesce, in die anteuigilans: ipsas etiam vigilias sine trepidatione pertransies. Huiusmodi ergo saluberrimum consilium omni a te desiderio amplectetur: & caue ne vnquam ipsius oblitus prætereas: quoniam scio illud Deo omnino esse placitum: & ab eius voluntate non discrepare. Præterea votis omnibus suademus Serenitati tuæ, vt memor conditionis tuæ, in mente habeas Dominum conditorem tuum: ipsumque Regem tuum fore cognoscas: qui est Rex Regum omnium: Dominus dominantium: in cuius etiam manu omnes fines terræ, & corda Regum constituit: cuius solius est disponere tempora: regna distribuere: eaque auferre quando voluerit: vnde solus ipse est colendus: metuendus: & adorandus: a quo nimirum præueniente nos eius gratia, cum non essemus: habemus esse, viuere, & intelligere: atque moueri. Vnde dicit Apostolus: Quid enim habes, quod non accepisti? aut quid gloriaris tamquam non acceperis? Caue ergo, ne quando in corde tuo cogitatio subrepens persuadeat tibi: aliquid sine eo posse haberi: ipse enim, qui dedit corpus, & animam, te nil operante, nec etiam sciente, ipse quippe dedit & cætera quæcunque habes: etiam si quid in eis visus es operari. Vnde in Euangelio discipulis suis Veritas dicit: Sine me nihil potestis facere. Si ergo discipuli Petrus, & Paulus, Andreas, cæterique Apostoli sine ipso nil potuisse facere credendi sunt: quanto magis omnes nos, qui ad comparationem illorum pœne nihil sumus? Multi quippe Deo volente, aut permittente pro suo velle, in hoc sæculo prosperati sunt: qui postmodum euanescentes in cogitationibus suis, hoc ipsum non Deo, sed sibi imputantes altius corruerunt. Ex quibus extitit vnus Nabuchodonosor Rex Babylonis: qui dum ambularet in aula regia, subito eleuatum est cor eius valde dicens: Nonne hæc est Babylon magna? quam ædificaui in domum regni: in robore fortitudinis: & in gloria decoris mei? His itaque verbis satis manifestum est, illum nimis contra Deum superbisse, cum Babylonem non in eius robore, atq; fortitudine, sed in sua ædificatam fuisse virtute asseruit. Vnde merito statim ipse in amentiam versus, de regno suo eiectus est. Atque per septem annos cum bestiis agri, ad instar ipsarum permansit degens. Postea vero Deo volente ad sensum suum reuersus, se seque per superbiam errasse cognoscens, tandem

honori prædicto restituitur: atq; Regem Cæli laudauit: glorificauit: atque magnificauit: quia omnia opera eius vera: & viæ eius iudicia: & omnes ambulantes in superbia potest humiliare. Vt possit igitur superbiæ lapsus præcaueri, omnem gloriam, & honorem, regnum, virtutem, diuitias, sapientiam, prudentiã, & cætera omnia ab ipso te accepisse non dubites: & vt breuius totum comprehendam, nullus omnino Angelus in Cælo, neque homo in terra exstitit, qui sine eius datione nõ solum aliquid, sed nec ipsum esse aliquando, habere potuerit. Ipse namque solus Deus à se habet, quidquid habet: quia à se, & non ab alio est. Veniat denique ad memoriam Dauid sanctus Rex: eiusque imitator fieri studeas: qui dum Israeliticũ regnum sine vlla contradictione possideret, in cunctis se tamen despicit: suisque in oculis humilem esse confitetur: dum coram arca Domini saltando diceret: Ludam: & vilior fiam: plusquam factus sum: & ero humilis in oculis meis. Constat itaque, quia dum Rex Dauid se primum conspicit per humilitatem; à Deo quippe magnus æstimatur: atque in regno, quo exaltatus fuerat, magis meruit confirmari. Sic etiam Constantinus Imperator, dum post baptismatis perceptionem, per vniuersum imperaret Orbem, tantæ subiectionis erga Deum exstitit, vt eius non desereret imperium: & idcirco cum Dauid de Regno, ad Regnum, & Imperio, ad Imperium cæleste meruit transferri: ad quod videlicet regnum, & imperium suo tempore, & tu transferaris cum eisdem regnaturus præstante Domino nostro Iesu Christo: qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit, & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

EXPLICIT OPVS ALEXANDRI ABBATIS.

DOMINICVS A PORTONARIIS DE VRSINIS Lectori.

IN *editione horum librorum* Gaufredi Monachi, *&* Alexandri Abbatis *vetustorum auctorum, qui Normannorum Principũ res gestas conscripserunt, vt Indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus gestarum adiicerentur, in eo potissimum hæsimus, & ab initio cœpimus subdiffidere, quod vnicum exemplar nactis alterius codicis præsidium deerat: quod maxime consueuit esse adiumento: vt inuestigatione certa, ac veluti quadam indagine menda librariorum tollantur. Nam qui corrigendorum librorum operam rite nauare instituunt, accurata consideratione permoti summopere abhorrent: ne coniecturis, partim ingenio, & confidentia quadam impulsi in varias non modo partes, sed in contrarias plerumq; dilabantur: neve fœde auctores, quos corrigere contendunt, misere dilacerentur. Propterea, ne hac corruptela his auctoribus grauiores plagæ infligerentur, qui tametsi minime videbantur vetustatem habituri, digni tamen fuerant, compensatione rerum posteris traditarum, vt debitus eis honos haberetur, satius duximus ad deprauatos locos notam adponere: vt pro se quisq;, quo ingeniosior, & sollertior, quo ad eius fieri posßit, vitiosis particulis, & corruptis incisis exectis, ac reliqua structura apposite interpuncta medeatur. Peræquum enim visum est: ne vulnera, quæ ad incorruptam sanitatem à nobis redigi nequeunt, non modo exulcerentur: sed ne attrectentur quidem: vt suum munus, pensúmque iis relinquatur incolume, qui faciliori, & commodiori iudicio, desperatis etiam vlceribus opem, & incolumitatem ferre valent: & nobis satis, superq; sit, lucis vsurã his auctoribus attulisse: qui nostra opera consecuti sumus, vt eis salus, atq; pristina valetudo ab aliis quandoq; reddi, restituique posset. Præterea rem minime dubiam arbitramur: eos rerum scriptores in sua patria priuatis beneficiis, & eorum Principum amicitiæ decore floruisse: qui eorum hortatione res gestas posteris tradiderunt; quorum*

neq;

neq; veterum quempiam, neq; recentiore memoria Abbatem Trithemium, qui bibliothecas omnes incredibili diligentia excußit: mentionem fecisse mirum videri debet: & cum supra quadringentos annos delituerint, sartos tectos pæne ab omni periculo fuisse conseruatos. Gaufredus magna cum cura, & diligentia in notandis certis temporũ interuallis, quod magnopere non solum delectat, sed sine fastidio, & satietate res plena oblectamenti est, in ea laude creber fuit: Alexander vero Abbas adeo in eo negligens est, vt seriem ipsam rerum gestarum cum arbiter interfuerit, & viderit præsens ferme labefecerit. Illud vero nolim à me esse omissum: Alberiam Reginam Rogerii Regis vxorem, quam insignis religionis feminam, digna laudis commendatione idem scriptor extulit: Alfonsi Regis maximi Hispaniarum Principis filiam fuisse; qui Toletum regiam vrbem, & Carpetanorum, Oretanorumq; ciuitates ab impio Sarracenorum dominatu eripuit: quam Rudericus Simenius, Toletanus Antistes, Geloiram, nostri Eluiram nominant; vt filius eius, quem Alexander Anfusum vocat, cui Campani Principatus honos est attributus, Alfonsi Regis aui materni nomen ediderit.

EXTRACTA DE CHRONICA FRATRIS PTOLEMÆI DE LVCA ORDINIS FRATRVM PRÆDICATORVM: QVAM

scripsit de gestis summorum Pontificum: & occurrentibus tempore eorundem super genealogia ROBERTI GVISCARDI: *& successorum suorum: ac aliorum Regum Siciliæ vsq; ad tempora ista: per alios scientes generationem ipsorum.*

ANNO Domini MLXXII. tempore Domini Victoris Papæ II. vt scribit N. Archiepiscopus Cusentinus historiographus, Capua obsidetur à Sarracenis: contra quos vadit Robertus Guiscardi: & ipsos fugat abinde. Quis autem fuerit iste Robertus Guiscardi diuersi diuersa dicunt. Ricardus enim Monachus Cluniacensis, sed origine Pictauensis historiographus dicit ipsum fuisse militem de Normannia: tamẽ sua sapientia, & probitate factus est magnus. Vnde adiuncta sibi militia Normannorum venit in Apuliam: ipsamq; subiugauit: expulsis inde Græcis, qui ipsam occupauerant: pro Imperatore Constantinopolitano; qui tunc erat, vocato Nicephoro Buranich. Martinus autem historiographus scribit ipsum Robertum fuisse de genere Ducis Normannorum; qui primus baptismum suscepit; qui vocatus est Robertus. Robertus autem genuit Guilielmum; Guilielmus Ricardum, Ricardus autem Ricardum secundum, & Robertum Guiscardi; de quo agitur nunc ad præsens; vnde quartus fuit à primo Duce Normannorum; quando videlicet Normanni concordauerunt cum Karolo Grasso VI. ab Imperatore Karolo Magno; & baptismum receperunt, cum primum per longa tempora totam Galliam vexauerunt. Quid autem fecerit dictus Robertus, infra dicetur: quia gloriose operatus est, sicut virtuosus Princeps, & non sicut pauper miles.

TEMPORE Alexii Imperatoris Constantinopolitani prædictus Robertus Guiscardi totam occupauit Apuliam, expulsis inde Græcis. Tradunt etiam historiæ, quod in pugna dictum Alexium deuicit. Postmodum autem dictus Imperator mortuus est. Robertus vero magnam stragem fecit de Sarracenis, & magnas pugnas habuit cum diuersis, semper tamen virtuosus.

ANNO Domini MLXXV. tempore domini Benedicti Papæ X. prædictus Robertus Guiscardi suam virtutem dilatat: & in magna forma crescit. Expulsis enim Græcis de Apulia, totam Apuliam, & Calabriam sibi subiugat: transit in Siciliam cum fratre suo Rogerio: ibiq; pugnat cum Sarracenis: qui ipsam occupauerant: magnamq; de ipsis stragem facit. Sicq; ipsis inde fugatis, Siciliam occupat: cumq; iam dictam insulam pacifice possiderent ambo fratres, Robertus inde recessit cum aliqua parte suæ gentis: reliqua dicto suo dimissa germano: vocaturq; dictus Rogerius Comes in Sicilia: & Robertus Dux in Apulia. Nondum enim Sicilia sortiebatur nomen regni.

VENIENS autem prædictus Robertus Lucaniam cum suo exercitu, ipsam vi gladii subiecit sibi. Deinde venit Salernum: pugnatq; cum Principe eiusdem loci nomine Gisulpho: ipsumq; in bello vincit: & captiuat: ac ciuitatem sibi quasi peculiarem facit: vbi & Ecclesiam fabricauit sub honore S. Matthęi: quę est metropolitana: & mater omniũ Ecclesiarum ibidem. Deinde ad alias ciuitates Campaniæ antiquæ: quæ modo vocatur terra Laboris, accedit: ipsasq; occupat summorum Pontificum beneplacito, & mandato. In dicta autem Campania erant duo Principes: videlicet prædictus Salernitanus, & Capuanus: quos deuicit: & eorum terras occupauit: ac etiam Ducem Beneuentanum: & suam prouinciam: quæ alias Samnia vocabatur: quibus deuictis prædictus Robertus suo motu proprio, totam terram per eum adquisitam à Romana Ecclesia recognouit: sciens ipsam ad eandem Ecclesiam iuridice pertinere: & Nicolaus Secundus Romanus Pontifex dictum Robertum de eisdem terris pro se, & pro dicto Rogerio fratre suo, eorumque heredibus inuestiuit.

ANNO Domini MLXXVII. Gregorius VII. in Papam eligitur: cuius tempore Henricus III. Imperator, qui coronatus fuerat per dictum Nicolaum Papam II. venit in Italiam: & apud Brixiam congregans Episcopos Lombardiæ, fecit eligi in Antipapam Archiepiscopum Rauennatem; qui vocabatur Gilbertus: & postea vocatus est Clemẽs: & accedens idem Imperator Romam fecit ibidem dictum Antipapam consecrare: & ab eo coronã Imperii iterato suscepit: & capto prædicto Papa Gregorio cum collegio Cardinalium ipsos in castro S. Angeli incarcerauit. Hæc autem sciens præfatus Robertus Guiscardi cum esset in Romania ad expugnandas regiones Græciæ, relicto ibidem suo maiore filio, nomine Boamundo, ipse cum parte sui exercitus venit in Apuliam: indeq; assumpta maiore militia venit versus Romam: quod audiens Imperator, recedit ab vrbe cum suo Antipapa, suisq; secacibus cognoscens se odiosum Romanis: destructa tamen prius parte Capitolii: ac ciuitate Leonina. Prædictus autem Robertus ipsa die veniens Romam cum militia Comitissæ Mathildis ipsam capit: ac ferro, & igne fautores Henrici Imperatoris persequitur: & Gregorium Papã in sua sede reponit: cum suo collegio Cardinalium.

HIC autem Robertus tres filios habuit: videlicet Boamundum de prima vxore: & Robertum: ac Rogerium: de secunda vxore: quæ fuit filia Principis Salerni. Robertus autem parum patri superuixit: Rogerius vero remansit solus in Ducatu Apuliæ.

DE prædicto autem Roberto Guiscardi historiæ magna dicunt: videlicet, quod intendebat ad Imperium pro præfato filio suo Boamundo: cum fauore, & adiutorio prædicti Papæ Gregorii: & ipse adspirabat ad regnum Persarum. Sed cum eæ cogitationes essent fixæ in corde suo, zelo tamen fidei, & honore, in isto medio peragrato suo dominio, & dispositis iis, quæ pertinebant ad animæ suæ salutem, moritur apud Salernum, anno vitæ suæ LX. anno Domini MLXXXIIX. tempore domini Victoris Papæ III. sepeliturq; apud Venusium in Apulia in monasterio monachorum nomine Sanctæ Trinitatis: quod nunc est Hospitalariorum: quod quidem monasterium ædificauerat ipse Guilielmus. Tanti autem dicitur fuisse zeli in fide Christi, tantæ reuerentiæ ad Romanam Ecclesiam, tantæq; pietatis ad pauperes, & ad pia loca, vt post mortem suam etiam miraculis coruscauerit.

PRÆDICTVS autem Boamundus præfati Roberti filius transiuit vna cum Gottifrido de Buillon, & aliis Principibus Franciæ in terram sanctam: & propter suam strenuitatem Princeps Antiochenus est factus: habuitq; filiam Philippi Regis Franciæ in vxorem. Moritur autem, & sepelitur in Apulia: in Canusio: in sollemnissimo sepulchro.

PRÆDICTVS vero Rogerius præfati Roberti filius, & qui sibi successit in Ducatu Apuliæ in concilio celebrato Melfiæ, tempore domini Vrbani Papæ Secundi, eidem Pa-

pæ præstitit fidelitatis iuramentum pro terris Apuliæ: & se hominem ligium Ecclesiæ cõfitetur. Hic autem Rogerius filium habuit nomine Guilielmum: qui sibi successit in dicto Ducatu Apuliæ.

Anno Domini MCI. Paschalis Papa II. in summum Pontificem assumitur: cui prædictus Guilielmus Dux Apuliæ fidelitatem iurauit: & ab ipso per vexillum recepit totam terram Apuliæ: & antiquæ Campaniæ: quæ dicitur Terra Laboris apud pontem Ceperani.

Anno Domini MCXIX. Gelasius Papa II. in summum Pontificem est assumptus; cui prædictus Guilielmus Dux Apuliæ audiens ipsum Papam aduenisse in Apuliam, more solito suorum prædecessorum fidelitatem iurauit: & omnia fecit, quæ ad bonam fidelitatem pertinebant.

Anno Domini MCXX Calixtus II. sedit in cathedra Beati Petri: cui existenti in Beneuento, præfatus Guilielmus Dux Apuliæ eandem renouat fidelitatem. Tempore autem illius Pontificis prædictus Guilielmus moritur: nullis filiis ab eo relictis.

Anno Domini MCXXVI. Honorius II. natione Bononiensis in summum Pontificem est assumptus. Hic ad requisitionem Baronum Apuliæ scribentium sibi, vt se opponeret ad defensionem dicti Ducatus, quem occupare volebat Rogerius Comes Siciliæ, filius Rogerij fratris Roberti Guiscardi: quia prædictus Guilielmus filius Rogerij filij Roberti Guiscardi sine filijs decesserat, venit in Aquilam. Tandem idem Pa. prædictorum Baronum fraudem cognoscens, prædictum Rogerium recepit ad gratiam: & facto homagio per eundem Rogerium prædicto summo Pont. ac fidelitate cum iuramento firmata, ipsum Rogerium idem Pontifex de dicto Ducatu Apuliæ inuestiuit: & sic factum est de Sicilia, & Apulia vnum dominiũ: licet sub duobus nominibus dignitatum: videlicet Comitatus, & Ducatus: nondum enim nomen Regis erat sortitus: sed coniuncto dominio: tunc prædictus Rogerius se Regem vocari mandauit. Et quia suum proprium dominium erat Sicilia, inde motus est, vt nomen regni ipsa Sicilia obtineret: Apulia in suo antiquo nomine, & Principatibus remanente.

Anno Domini MCXXXI. Innocentius II. natione Romanus in summum Pont. est electus. Hic perrexit contra prædictum Rogerium Regem Siciliæ, & Ducem Apuliæ eo quod fauisset Petro Leonis: qui se Papam faciebat: cum tamen esset electus à minore parte: Innocentius vero à maiore: & saniore: sed non bene sibi cessit: quia prædictus Rogerius præualuit.

Anno IV. Pontificatus dicti Innocentij Lotharius coronatus in Imperatorem, per eundem Pontificem, tamquam verus Catholicus, & aduocatus vires Imperij excitauit: & contra prædictum Rogerium Regem Siciliæ, occasione prædictæ fautoriæ guerram mouet. Vnde congregato exercitu, vna cum præfato Innocentio Apuliam potenter intrauit: & fugato abinde dicto Rogerio in Siciliam, dictum Ducatum Apuliæ auferunt ab eodem.

Anno Domini MCXLIV. tempore Cælestini Papæ II. prædictus Rogerius Rex est reconciliatus Ecclesiæ: & restitutus eidem præfatus Ducatus Apuliæ: congregansque naualem exercitum vadit in Africam contra Sarracenos: & Regem Tunicij tributarium sibi facit. Dictus autem Rex Rogerius filium habuit nomine Guilielmum: qui sibi in prædicto regno successit.

Anno Domini MCLV. Hadrianus III. in summum Pontificem est assumptus: cui prædictus Guilielmus homagium faciens, regnum prædictum Siciliæ ab eo sub fidelitatis iuramento recepit. Hic autem Guilielmus filium habuit nomine etiam Guilielmum: qui sibi in regno præfato successit: ac filiam dominam Constantiam: quam dictus Guilielmus Rex pater suus in Panhormo monialem effecit: ex certa visione, quam super hoc dicitur habuisse.

Hic vero Rex Guilielmus Secundus mortuus est sine liberis: quo mortuo consobrinus eius, & naturalis Tancredus, cuius tamen filius fuerit, non scribitur: tempore domini Clementis Papæ III. qui incepit Anno Domini MCLXXXIIX. & sedit annis tribus, & diebus sedecim, occupauit sibi regnum prædictum: quod tenuit sua vita durante: mortuusque est per eum liberis non relictis. Et sic ex genere supra dictorum Roberti Guiscardi, & Rogerii fratris sui non remansit, nisi solum dicta domina Constantia monialis.

Tunc Barones supradicti regni Siciliæ supplicauerũt prædicto Clementi III. tunc summo Pontifici, vt cum dicta domina Constantia, contemplatione suorum progeni-

eorum dispensaret: vt nuptui traderetur: quod factum est: copulataque est in matrimonio Henrico V. Imperatori: filio Frederici Imperatoris: dicti Babarossæ: qui ipsam in vxorem recepit.

Ex prædictis autem Henrico, & domina Constantia natus est Fredericus II. Anno Domini MCXCI: & nullus alius: quia dicta domina Constantia quasi in senectute sua quodammodo concepit eundem. Hic autem Henricus suo tempore multa fecit: & cum Ecclesia se bene non gessit: immo aliquando est ipsam grauiter persecutus: moriturque Panhormi anno Domini MCXCIIX.

MORTVO vero prædicto Henrico eligitur in Imperatorem Otho IV. filius Ducis Saxoniæ: qui male se habuit cum Ecclesia: propter quod dictus Fredericus II. missus est in Alamaniam contra ipsum: fuitque idem Otho suis exigentibus demeritis, per Innocentium Papam III. depositus ab Imperio anno Domini MCCXI. & sequenti anno, videlicet MCCXII. prædictus Fredericus II. in Imperatorem est electus: & tempore Honorii Papæ III, qui incepit sedere anno Domini MCCXVI, & sedit vsque ad annos XI. menses II. dies XIII. fuit idem Fredericus per ipsum Papam in Imperatorem coronatus anno Domini MCCXX. Pontificatus dicti Honorii anno V. & ætatis ipsius Frederici XXIIX.

HIC autem Fredericus quattuor filios habuit: videlicet Henricum primogenitum: quem in carcerem posuit: & hoc vt aliqui dicunt, quia ipse Henricus fauebat Ecclesiæ: quam dictus Fredericus persequebatur: in quo carcere Henricus ipse decessit: Secundogenitum vero habuit Conradum: tertiogenitum autem Entium: qui captus fuit à Bononiensibus: & ab eis in carcere toto tempore suæ vitæ detentus: qui omnes ex filia Regis Iohannis Hierosolymitani, quam dictus Fredericus accepit vxorem, procreati fuerunt. Quartogenitum vero habuit Manfredum: quem ex filia Principis Antiocheni suscepit. Idem enim Fredericus prædictam suam vxorem fingens mortuam, prædictam filiam Principis sibi in matrimonio copulauit: constituitque ipse Fredericus prædictum Conradum filium suum Regem Alamaniæ: de facto potius quam de iure: cum tam dicto regno, quam Imperio, & regno Siciliæ priuatus fuerat: exigentibus demeritis suis: & delictis per eum commissis.

MORITVR præfatus Fredericus in Fogia in Apulia anno Domini MCCL. Modum autem mortis suæ tradit Martinus: quia sine sacramentis, & pœnitentia, & in vinculo anathematis. Quem infirmantem prædictus Manfredus filius ipsius naturalis ambiens regni Siciliæ dominium, & thesauros, vno secretario eiusdem Frederici conscio, timens ne conualesceret, cussino super faciem ipsius posito, suffocauit: sicque idem Manfredus assumit dominium sub quibusdam causis: & rationibus simulatis: sed non in toto: propter prædictum Regem Conradum fratrem suum.

POST mortem autẽ prædicti Frederici Imperatoris Conradus filius eius Rex Alamaniæ intrat regnum Apuliæ anno Domini MCCLI.

SEQVENTI vero anno, videlicet MCCLII, dictus Cõradus Rex moritur. Reliquit autem vnum filium paruulum nomine Conradinum: qui erat cum matre sua in Teutonia: & tempore mortis dicti Conradi, erat duorum annorum. Tradunt autem aliquæ historiæ dictum Conradum fuisse venenatum: in quadam venatione per prædictum fratrem suum Manfredum. Hic autem Manfredus post mortem prædicti Regis Conradi, curam gessit regni Siciliæ: pro prædicto Conradino pupillo: & sub isto prætextu assumpsit sibi dominium ipsius regni.

ANNO Domini MCCLIV. tempore domini Alexandri Papæ IIII. prædictus Manfredus simulata morte præfati Conradini, factoque super hoc planctu, accepit coronam supradicti regni Siciliæ: & tamquam ipsius Regem se gerit: ac se Regem vocari mandauit: quod durauit à dicto anno LIV. vsque ad LXV.

PRÆDICTVS autem Manfredus primo fuit Princeps Tarentinus: & vxorem habuit N. sororem N. Comitis Sabaudiæ: ex qua filiam habuit nomine Constantiam: quæ postmodum Petro Regi Aragonum fuit matrimonio copulata.

ANNO Domini MCCLXIII. Pontificatus Domini Vrbani Papæ IIII. anno Secundo, idem Papa videns partem Ecclesiæ in Italia deficere, & prædictum Manfredum in suis peruersis actibus prosperari, de consilio Cardinalium Comitem Prouinciæ nomine Karolum, fratrem Ludouici Regis Francorum, in suum aduocat auxilium: & vt ad

adiuuan-

adiuuandam Ecclesiam esset feruentior, prædictum regnum Siciliæ, à quo præfatum Manfredum antea priuauerat, sibi contulit: cum suis annexis.

Anno Domini MCCLXV. Clemens Papa IV. existens Viterbii, Pontificatus sui anno primo prædictum Karolum in Ecclesia Sancti Iohannis de Laterano in Regem Siciliæ coronare mandauit.

Eodem anno præfatus Rex Karolus in planicie Beneuenti bellum habuit cum prædicto Manfredo: in quo bello idem Manfredus succubuit: & fuit occisus: cuius habitæ victoriæ causa, præfatus Rex Karolus fecit ædificari monasterium ordinis Cistercienlis quod vocatur S. Maria Regali valle in diœcesi Nolana: quæ coniuncta est diœcesi Beneuentanæ. Non enim ædificari fecit in loco vbi habuit victoriam: quia territorium non erat suum: sed Ecclesiæ Romanæ.

Anno Domini MCCLXIIX. Pontificatus prædicti Domini Clementis anno III. prędictus Conradinus filius pręfati Regis Conradi cum militia Teutonicorum, & Lombardorum subito intrat Italiã: & deinde confinia regni Siciliæ: cum quo tunc erat Henricus frater Regis Castellæ: & nepos Regis Karoli supradicti: qui quidem Henricus occupauerat Vrbis senatum. Contra quos venit præfatus Rex Karolus cum magna gentium armorum comitiua: diuque pugnato per ambas partes in die S. Bartholomæi in introitu prædicti regni prope castrum, quod dicitur Talliacoczium, tandem gentes prędicti Conradini succumbunt: & idem Conradinus aufugiens captus fuit in Astura: in plagia Romana: & in plagiis Neapolitanis: postmodum decapitatus. Fuit etiam in dicto bello captus prædictus Henricus frater Regis Castellæ: & per præfatum Regem Karolum in Apulia carceri mancipatus. In eo autem loco vbi idem Rex Karolus prædictum Conradinum deuicit, fecit idem Rex ædificari sollemne monasterium monachorum ordinis Cistercienfis vocatum S. Maria de Victoria: quod hodie propter terręmotum quasi totaliter est destructum. In ipso vero monasterio, & alio supradicto de Regali valle, monachi nulli nisi Gallici existere possunt. Decapitato igitur, vt præfertur Conradino prædicto, de genere supradicti Frederici Imperatoris nullus remansit superstes.

Prædictus autem Rex Karolus vxorem habuit filiam Raimundi Berengarii Comitis Prouinciæ, nomine Beatricem: quæ fuit vltima filia, & heres dicti Comitis: & habuit dictum Comitatum Prouinciæ: ex qua vxore prædictus Rex filium habuit nomine etiam Karolũ: qui in vita dicti sui patris vocabatur Princeps Salernitanus. Ipsa autem domina sepulta est Aquis: in Prouincia vna cum patre: & sorore Regina Franciæ in Ecclesia Hospitalariorum.

Anno Domini MCCLXXXIII. prædictus Rex Karolus moritur: & in maiori Neapolitana Ecclesia sepelitur: cui in dicto regno, & Comitatu Prouinciæ successit præfatus Karolus filius suus: vocatus postea Rex Karolus Secundus.

Hic Rex Karolus Secundus vxorem duxit dominam Mariam filiam Regis Vngariæ: quæ suo patri successit in regno Vngarię: ex qua prædictus Rex Karolus multos filios & filias habuit: quorum primogenitus fuit Karolus cognominatus Martellus Princeps Salernitanus: qui viuentibus suis patre, & matre, est in Regem Vngariæ coronatus: Præmortuus est autem dictis suis patri & matri. Secundogenitus vero dicti Regis Karoli fuit S. Ludouicus Episcopus Tolosanus. Tertiogenitus Robertus Dux Calabriæ: qui patri successit in dicto regno Siciliæ. Quartogenitus Philippus Princeps Tarentinus. Vltimogenitus dominus Iohannes Princeps Achaiæ: deinde Dux Duracii. De aliis vero filiis per dictum Regem Karolum habitis, hic non fit mentio, quia sine prole decesserunt.

Prædictus autem Karolus Martellus Rex Vngariæ, & Princeps Salernitanus vxorem duxit filiam Rodulphi Regis Alamaniæ: ex qua duos filium, & filiam habuit: videlicet Karolum, qui patri successit in regno Vngariæ: & dominam Clementiam, quæ copulata fuit matrimonio Regi Ludouico filio Philippi pulchri Regis Francorum. Ex prædicta autem domina Clementia natus est filius eius primogenitus vocatus Iohannes anno Domini MCCCXVI: sed parum vixit: nam VII. die à natiuitate sua migrauit ad Dominum: regnumque Franciæ extitit postmodum ad collaterales translatum.

Prædictus præterea Karolus II. Rex & dicta Maria eius vxor Regina Siciliæ

miserunt in Vngariam Karolum Principem prædictum Principem Salernitanum filium prædicti karoli Martelli Regis Vngariæ: & ei dictum regnum conferunt: & titulum ipsius, vt suo patri concedunt. Dictum enim regnum Vngariæ tunc ab infidelibus multum vexabatur: & Barones ipsius regni pro maiori parte tunc inobedientes erant prædictæ Reginæ Mariæ: aliqui tamen fideles, licet pauci venerunt in Apuliam pro dicto Rege Karolo: qui tunc erat nouem annorum: ipsumque secum in Vngariam conduxerunt: qui infra plures annos dictum regnum Vngariæ recuperat & augmentat.

SVPRADICTVS autem Rex Karolus II. Rex Siciliæ pater dicti Roberti Ducis Calabriæ, & auus præfati Karoli pupilli Regis Vngariæ petiit a domino Bonifacio Papa IIX. declarari, quis post mortem suam esset sibi in prædicto regno Siciliæ successurus: an videlicet prædictus Robertus filius suus, vel dictus Karolus Rex Vngariæ nepos eius. Præfatus autem summus Pontifex declarauit in breuibus: dictum Robertum esse prædicto suo patri, in præfato regno Siciliæ successurum. De S. autem Ludouico tunc primogenito non fit mentio, quia iam effectus erat frater Minor: & Episcopus Tolosanus.

ANNO vero Domini MCCCIX. V. die introitus Maii obiit supradictus Karolus II. Rex Siciliæ: anno regni sui computando ab obitu patris XXV.

ANNO Domini MCCCIX. Dominica prima mensis Augusti coronatus est prædictus Robertus Dux Calabriæ in Regem Siciliæ per dominum Clementem Papam V. in Auenione.

Hic autem Robertus duas vxores habuit: primam cum adhuc esset Dux: dominam Violantem filiam Regis Aragonum: ex qua habuit filium Karolum Ducem Calabriæ: aliam vero dominam Sanctiam filiam Regis Maioricarum: ex qua nullus ei heres superuixit.

SVPRADICTVS Carolus II. Rex Vngariæ vxorem duxit Elizabeth sororem N. Ducis Poloniæ: qui postmodum factus est Rex: & vocatus Rex Poloniæ, seu Cracouiæ: ex qua vxore tres filios habuit: primogenitum Ludouicum: præsentem Regem Vngariæ: Andream Secundogenitum: & Stephanum tertiogenitum.

ANTEDICTVS Karolus Dux Calabriæ, filius prædicti Roberti Regis Siciliæ duas vxores habuit: primam N. sororem N. Ducis Austriæ: ex qua nullam prolem procreauit: secundam dominam Mariam filiam Domini Karoli de Valoys: ex tertia vxore: quæ fuit filia Comitis S. Paulli: ex qua dictus Dux duas filias habuit: primam dominam Ioannam: præsentem Reginam Siciliæ: & dominam Mariam: quæ nata est post mortem dicti sui patris.

PRÆDICTVS autem Dux Calabriæ mortuus est anno Domini MCCCXXIIX. in die beati Martini: viuente adhuc patre suo Roberto Rege prædicto.

VIVENTIBVS vero prædictis Roberto Siciliæ, & Karolo Vngariæ regibus contractum est matrimonium, inter præfatum Andream secundogenitum supradicti Karoli Regis Vngariæ, & prædictam dominam Iohannam filiam suprascripti Ducis Calabriæ: Duxque, & Ducissa Calabriæ nuncupantur: & ordinatum est contrahi matrimonium inter præfatum Ludouicum primogenitum Regis Vngariæ, & prædictam dominam Mariam secundogenitam Ducis Calabriæ supradicti: ad hoc, quod omnino prænominatum regnum Siciliæ ad heredes Regis Vngariæ deueniret.

ANNO Domini MCCCXLIII. in festo beatæ Agnetis obiit præfatus Robertus Rex Siciliæ: anno regni sui XXXIII: cui successit in regno prædicta domina Iohanna filia Ducis Calabriæ: & fuit vocata Regina: & dictus Andreas maritus suus vocatus Rex Siciliæ: ipsa vero domina Iohanna tunc coronata non fuit.

ANNO Domini MCCCXLV. interemptus fuit prædictus Rex Andreas in Auersa: de mense Septembri: dicta domina Iohanna Regina eius vxore prægnante: ex qua natus est postmodum filius dictus Karolus Martellus.

PRÆDICTVS Stephanus tertiogenitus Regis Vngariæ vxorem duxit N. filiam Ducis Bauariæ: ex qua vnicam filiam habuit nomine Elizabet. Ipse autem Stephanus post hæc modicum superuixit.

SVPRADICTVS Philippus Princeps Tarentinus filius Caroli II. Regis Siciliæ duas vxores habuit: primam filiam, & heredem N. Despoti Romaniæ: ex qua vnicum filium habuit: qui intitulabatur Despotus. Hic autem Despotus vxorem duxit N. filiam Regis Maioricarum: neptemque Reginæ Sanctiæ vxoris supradicti Regis Roberti: qui Despotus

tris suo præmortuus est patri: liberis nullis ab eo relictis. Secunda vxor dicti Principis vocata est Catharina filia supradicti Karoli de Valoys: quam habuit ex secunda vxore sua: quæ fuit filia Balduini Imperatoris Constantinopolitani: & dicto Balduino in titulo dicti Imperii successit: dictaq; Catharina præfatæ suæ matri successit: & vocata est Imperatrix Constantinopolitana. Ex dicta autem Catharina Imperatrice prædictus Princeps tres filios, & vnam filiam habuit: videlicet Robertum, Ludouicum, & Philippum, & Margaritam.

Dictvs autem Robertus successit suis patri, & matri: vocatusque est Imperator Constantinopolitanus: & Princeps Tarentinus: qui recepit in vxorem dominam Mariam filiam Ducis Borbonii: quæ antea vxor fuerat Connestabuli primogeniti N. Regis Cypri. Ex ipsis autem Roberto, & domina Maria nulli filii superuixerunt.

Svpradictvs dominus Iohannes Dux Duracii filius prænominati Karoli II. Regis Siciliæ vxorem duxit dominam Agnetem filiam N. Comitis Petragoricensis: ex qua tres filios habuit: videlicet Karolum: qui sibi successit in Ducatu Duracii: & Ludouicum, & Robertum: mortuusque est idem Dux eius vxore, & filiis relictis.

Cvm vero tractaretur matrimonium inter prænominatum Ludouicum, tunc primogenitum Regis Vngariæ, & de perficiendo ipsum inter eundem Ludouicum, & dominam Mariam secundogenitam supradicti Karoli Ducis Calabriæ, ipsa domina Maria operante quadam domina, quæ erat in societate ipsius, absque consensu prædictæ dominæ Iohannæ Reginæ sororis suæ, contraxit matrimonium cum præfato Karolo Duce Duracii: & repente vna cum matre dicti Ducis recedens de Castro regio Neapolis, vbi cum prædicta domina Regina sua sorore manebat, & accedens ad domum ipsius Ducis ibidem vicinam, dispensatione super hoc à domino Clemente Papa VI. obtenta, & per dominum Talayrandum Cardinalem Petrogoricensem fratrem matris dicti Ducis procurata, illico matrimonium consummauit.

De ipsis autem karolo, & domina Maria natæ fuerunt quattuor filiæ: videlicet Iohanna primogenita, quæ in dicto Ducatu successit, Agnes, Clementia, & Margarita.

Anno Domini MCCCXLVII. prædictus Ludouicus Rex Vngariæ intrauit prædictum regnum Siciliæ: pro exercenda vindicta Regis Andreæ fratri sui: vt præmittitur interempti: ad quem cum esset in ciuitate Auersæ accesserunt prædicti Robertus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti: ac Philippus frater suus: nec non Karolus Dux Duracii, & Ludouicus, ac Robertus fratres sui: qui per dictum Regem Vngariæ fuerunt in principio satis bene tractati: & accepti: non tamen multum honorati: nec fraternaliter pertractati: nam vltimo fuerũt carcerati: & prędictus Karolus Dux Duracii decapitatus: in loco, vbi prælibatus Rex Andreas fuerat interemptus: non tamen tamquam idem Dux fuisset conscius mortis dicti Regis Andreæ: sed tamquam ille, qui receperat in vxorem supradictam dominam Mariam: quæ debebat contrahere cum ipso Rege Vngariæ, vt præfertur: anhelans idem Dux posse ad sæpe dictum regnum Siciliæ, ratione dictæ dominæ Mariæ suæ vxoris deuenire.

Praedictvs autem Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ, cum præfatus Rex Vngariæ esset in Auersa, cum diuersis nauigiis recesserunt per mare de Neapoli: & venerunt in Prouinciam: & deinde Auenionem: vbi præfatus dominus Clemens Papa VI. cum sua curia residebat: & ibi per ipsum Papam fuit facta dispensatio inter ipsum Regem, & Reginam. Ibidem autem prædicta Regina peperit quandam filiam nomine Katharinam, quæ infantula est defuncta: aliam vero filiam post dictam factam dispensationem habuit vocatam Franciscam.

Quamuis in Sessione eadem contineatur scriptum fuisse ... Iohannam Reginam Ludouico Tarentino nupsisse.

Praefata vero domina Maria vxor prænominati quondam Karoli Ducis Duracii, sciẽs mortem dicti sui mariti, recessit pręgnas de Neapoli in habitu fratris Minoris: & transiens prope Auersam, vbi tunc erat prædictus Rex Vngariæ, per terram venit vsque Tusciam: deinde per mare in Prouinciam: stetitq; in castro Bocacii: vbi peperit prędictam suam filiam Margaritam. Aliæ vero filiæ suæ remanserunt in prædicto regno Siciliæ: vbi per suas nutrices fuerunt in diuersis locis secrete, & salubriter conseruatæ.

Svpradictis Roberto, & Philippo de Tarento, ac Ludouico, & Roberto de Duracio per prædictum Regem Vngariæ captis, vt præfertur, ipsi per eundem Regem, vna cum prædicto Karolo Martello filio prænominati Regis Andreæ, quem præfata domina Iohanna Regina dimiserat Neapoli in Castro Nouo vt assignaretur dicto Regi Vngarię, missi sunt in Vngariam: vbi dictus Karolus Martellus modicum superuixit: Dicti autem quattuor regales in satis arto carcere fuerunt per plures annos detenti.

ANNO domini MCCCXLIIX. ſupradictus Rex Vngariæ à prædicto regno Siciliæ repente receſſit: dimiſſis tam in caſtris Neapolitanis, quam in quibuſdam aliis locis dicti regni, qui ipſa caſtra ſui nomine cuſtodirent: & gentibus aliis armigeris, tam Vngaris, quam Teutonicis, in numero ſatis magno: qui dictum regnum pro ipſo Rege tenerent.

EODEM anno prædicti Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ à Prouincia Neapolim ſunt reuerſi: ac præfata domina Maria Duciſſa Duracii: qui Rex, & Regina ſtatim fuerunt in regno recepti, vt domini: & in ſatis breui tempore, quaſi totum ipſum regnum recuperauerunt.

ANNO Domini MCCCL. ſupradictus Rex Vngariæ in ſæpe dictum regnum Siciliæ eſt reuerſus: & obſedit ciuitatem Auerſæ diſtantem à Neapoli per octo milliaria: operante illo, qui cuſtodiebat caſtrum ciuitatis ipſius: qui quidem proditorie ſe gerens tam caſtrum, quam ciuitatem dicto Regi dedit. In dicto autem regno tunc prædictus Rex reſiſtentiam magnam reperit: & de perditis pauca recuperauit. Fuerunt tandem habita pacta inter prædictos Ludouicum Vngariæ, & Ludouicum Siciliæ Reges: ac dominam Iohannam Reginam de accedendo ad Curiam Romanam: & ſtando de iure ſucceſſionis dicti regni Siciliæ declarationi ſummi Pont. dictuſque Rex Vngariæ his pactis habitis iuit ad Vrbem: & prædicti Rex, & Regina Siciliæ Caietam: ex certis autem cauſis nullus ipſorum ad prædictam Curiam dicta de cauſa acceſſit.

DVRAVIT autẽ guerra inter prædictos Reges Vngariæ, & Siciliæ à prædicto anno MCCCXLVII. vſque ad annum MCCCLII: quo anno de mandato prædicti domini Clementis Papæ VI. fuerunt ſupradicti Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ die XXVI. menſis Maii in feſto Pentecoſtes Neapoli ſollemniter coronati: & declarata ipſa domina Regina eſſe vera domina dicti regni. Fuitque ordinatum per eundem Papam, quod omnia loca, quæ tenebantur in prædicto regno per præfatum Regem Vngariæ aſſignarentur domino Petro de S. Martiali nuntio Apoſtolico: qui ipſa reſtituit dictis Ludouico Regi, & dominæ Iohannæ Reginę: & etiam procurauit dominus ſummus Pontif. quod prædicti quattuor regales, qui detinebantur captiui in Vngaria facerent liberari: & magna ſumma pecuniæ, quam pro ſui redemptione dicto Regi Vngariæ dare promiſerant, fuit eis contemplatione dicti ſummi Pontif. per eunden Regem remiſſa. Infra vero ſex dies poſt coronationem prædictam mortua eſt prædicta Franciſca filia ipſorum Regis, & Reginæ: & ex tunc ipſa Regina non concepit.

PRAEDICTI quattuor regales ab Vngaria de carcere liberantur: & tres ex eis videlicet Robertus Imperator Conſtantinopolitanus, & Philippus frater ſuus, ac Ludouicus de Duracio in regnũ Siciliæ reuertuntur. Dictus vero Robertus de Duracio vadit in Franciam: & coram N. Rege Franciæ præfatum Regem Vngariæ de duello inuitat: dicens ipſum Regem Vngariæ non feciſſe iuridice, decapitari faciendo prædictum Karolum Ducem Duracii fratrem ſuum: quod duellum effectum non habuit: & prædictus Robertus poſtea mortuus eſt in bello: in territorio Pictauenſi: in quo, & præfatus Rex Franciæ per Principem Waliæ captus fuit.

ALIQVO prçcedente tractatu prædictus Philippus de Tarento repente rapit prædictam dominam Mariam, olim Duciſſam Duracii conſobrinam ſuam: atque in triplici conſanguinitatis gradu coniunctam: & de facto matrimonium contrahit cum eadem. Pro habendo vero ſuper hoc diſpenſatione idem Philippus venit ad curiam: & per plures annos laborauit, antequam poſſet eam habere. Ex ipſius autem Philippo, & Maria ante, & poſt dictam diſpenſationem fuerunt multi filii, & filiæ procreati: aliqui ex eis nati mortui: qui autem ſuperuixerunt, omnes muti fuere, & claudi: abſque dentibus, & capillis: ex quo apparuit, quod dictum matrimonium Deo gratum non fuit.

ANNO Domini MCCCLXII. die XXVI. menſis Maii, qua die fuit feſtum Aſcenſionis Domini, obiit prædictus Ludouicus Rex Siciliæ Neapoli: completis X. annis integris à die ſuæ coronationis.

ANNO Domini MCCCLXIII. completo anno obitus prædicti Regis Ludouici ſupradicti, domina Iohanna Regina contraxit matrimonium cum domino Iacobo Rege Maioricarum: cum quo nupta manet ad præſens.

PRÆDICTVS Ludouicus de Duracio vxorem duxit dominam Margaritam de S. Seuerino: natam domini Roberti de S. Seuerino: de genere Comitis S. Seuerini nobilis de ro-

de regno Siciliæ: ex qua vnicum filium habuit nomine Karolum: quæ domina Margarita postquam dictum filium peperit, per modicum tempus superuixit.

Anno Domini MCCCLXII. dictus Ludouicus obiit Neapoli in castro Oui: in quo ex certa causa detinebatur arrestatus infra duos menses post mortem supradicti Regis Ludouici.

Anno Domini MCCCLXIV. obiit Neapoli supradictus Robertus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti absque liberis: cui successit in dictis Imperio, & Principatu prænominatus Philippus frater suus.

Anno Domini MCCCLXVII. dominus Ludouicus de Nauarra recepit in vxorem dominam Iohannam Ducissam Duracii primogenitam Karoli Ducis præfati. Agnes vero soror dictæ Ducissæ antea contraxerat cum Canesignore domino Veronæ. Clementia autem tertiogenita soror dictæ Ducissæ obiit virgo Neapoli anno Domini MCCCLXIII.

Anno Domini MCCCLXIIX. obiit Neapoli prædicta domina Maria vxor supradicti Philippi Principis Tarentini: & post modum Imperatoris Constantinopolitani.

Anno Domini MCCCLXX. prædictus Philippus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti accessit Vngariam: & matrimonium contraxit cum domina Elizabeth filia Stephani fratris Regis Vngariæ: & secum duxit prædictam dominam Margaritam filiam prænominati Ducis Duracii: quæ cum dispensatione domini Vrbani Papæ V. contraxit cum Karolo filio prælibati Ludouici de Duracio consobrino suo: qui cum supradicto Rege Vngariæ commoratur.

Supradicta Margarita filia supra nominati Philippi Principis Tarentini filii Karoli II. Regis Siciliæ, & dominę Catharinæ Imperatricis Constantinopolitanæ vxoris eius, matrimonium ex se ipsa contraxit cum Francisco de Baucio Duce Andriæ: absque consensu tamen fratrum suorum: ex qua filium, & filiam habuit: dominum Iacobum: & dominam Antoniam.

Haec est generatio Roberti Guiscardi: & descendentium ab eo Regum Siciliæ: & aliorum Regum: ac regalium: qui à dicto tempore, vsque modo in dicto regno successorunt: prout in chronicis inuenitur: & à scientibus, & videntibus declaratur.

AQVILÆ VRBIS ORIGO.

QVANTA in ignoratione rerũ à Principib. Normãnis fratrib. in Apulia, Calabria, & Cãpania gestarũ versati fuerint veteres auctores, nõ Ptolemæus modo Lucensis, sed & Martinus multo vetustior, quẽ Ptolemæus ipse laudat auctorẽ, liquido testãtur: quæ me res impulit, vt vetustissimis illis auctoribus, ex Ptolemæo decerpta adiunxerim: præsertim cum qualicumque ea sint, alicuius vtilitatis fructum præbeant: si Dyrrhachinorum Principum stirpis seriem respicias: in qua deducenda, plures sunt alucinati. Preterea cum idem Ptolemęus prodiderit Honorium II. Pont. Max. Aquilam venisse, vt procerum Apuliæ consilio, Rogerio Siciliæ Comiti, qui postea regalem dignitatem est assecutus, eam prouinciam ductu suo asserere conanti obuiam iret: ea res aperte indicat Alexandrum eius rei certum auctorem minime legisse: qui Beneuentum, non Aquilam Pontificem aduentasse memoriæ prodidit. Neque intra centum proximos annos Aquilam vrbem conditam fuisse satis constat: de cuius origine cum disiunctissima, maximeque diuersa Io. Iouianus Pontanus vir vndecumque doctissimus Neapolitani belli libro v. tradiderit, & de nomine fontis Aquulæ factam esse Aquilam vrbem ciuibus, & opibus claram asserat, libet certam eius vrbis originem adponere: ex literis Clementis IIII. Pont. Max. erutam: ne tanti viri auctoritas rem gestam à veritate demoueat: aut vetustate obruta in posterum obliteretur.

CLEMENS Episcopus seruus seruorum Dei: K. Siciliæ Regi illustri. Clamant ad aures maiestatis Regiæ variæ regni tui, & partium vicinarum Ecclesiæ: clamat multitudo nobilium de imminentis oppressionis incursu, eo grauius stupida, quo dudum maiora ipsius grauamina est experta: thronum tuæ gratiæ suppliciter adeunt: ad auxiliū misericordiæ tuæ recurrunt: opem tuæ pietatis implorant: & vt ipsorum pia petitio promptius ad gratiam exauditionis introeat: de innata tibi fili carissime ad Ecclesias, ecclesiasticas personas, & nobiles, & a progenitoribus tuis in te propagatione laudabili radicata clementia concipientes non indigne fiduciam tibi confidenter veritatem instantis, & vrguentis ad hoc necessitatis exponunt. Dudum siquidem multitudinis hominum eisdem Ecclesiis, & nobilibus subditorum de diœcesi Reatina, & aliis vicinis partibus, ex diuersis castris, villis, & locis conspirantis in vnum factiosa præsumptio, in eam spirauit, & tandem prorupit temeritatis audaciam, quod iidem satagentes iugum originarię condicionis abiicere, & Ecclesias, & nobiles prædictos, quibus tenebantur ad varia, non solum debitis defraudare seruitiis, verum etiam de multitudine confidentes, sicut euidens indicauit effectus, opprimere: illisque præesse: quibus & diu subfuerant: & subesse, de suæ condicionis debito tenebātur: à quondam Contrado nato quondam Frederici olim Romanorum Imperatoris, qui regnum Siciliæ post sententiam depositionis, & priuationis latam in Imperatorem eundem, occupatum tunc temporis detinebat, iniquis, & fraudulentis persuasionibus obtenta licentia, ciuitatē construere pręsumpserūt: cui AQVILA imposito nomine, se pullos Aquilæ operibus exhibentes, lamberunt Ecclesiarum, & nobilium sanguinem: non solum Ecclesias, & nobiles ipsos spoliantes, & ad pauperiem deducentes extremam: immo sacerdotes, & alios varios clericos, nobiles quoq;, suos etiam dominos immaniter, vt multorum habet assertio, trucidantes. Hæc fili tantæ iniquitatis congregatio, tam iniquis vacabat operibus, tam scelestis negotiationibus intēdebat, propter quod colligationes impietatis, vt firmiter creditur, potentia diuina dissoluit: & ciuitas eadem redacta est in cinerem, & fauillam. Nunc autem pro ipsius reparatione, sicut asseritur, apud tuam serenitatem instatur. Instant quidem ipsius olim incolæ, vt in Ecclesias, & nobiles eosdē, eo truculentius insurgant: quo auidius sumerent, vel manifestam, si facultas concederet, vel saltem occultam de prędicta dissolutione vindictam. Ad tuam igitur clementiam Ecclesiæ, & nobiles memorati confugiunt: te solum confugium, in articulo tantæ necessitatis agnoscunt. Sperant proculdubio, quod non desit Ecclesiis, & nobilibus tua protectio: cū de illis Christianissimis, & illustribus sis progenitoribus editus, qui præ cunctis dignitatis Regiæ participibus, trabea Christianitatis, & nobilitatis ornati, & singulari fauore manu tenuerunt Ecclesias: & nobiles fauorabiliter protexerunt. Nos itaque, qui prædicta referimus, sed non asserimus, serenitatem Regiam pio, & paterno rogamus affectu, quatenus circumstantiis tanti discriminis prouida deliberatione discussis, quod animæ tuæ salubrius, famæ consultius, & patriæ vtilius fore putaueris, prudentia Regia prosequatur.

BER-

BERNARDINI GOMESII MIEDIS ARCHIDIACONI SAGVNTINI, CANONICIQVE VALENTINI,

de Vita & Rebus gestis IACOBI I. Regis Aragonum, cognomento expugnatoris.

Libri XX.

AD

JACOBUM AUSTRIUM

Hispaniæ ac Indiarum Principem Philippi F.

Anno Domini M D C V.

AVCTOR LECTORI S.

VOD *olim Apelli pictorum nobilißimo honori fuit, atq; summæ ascriptũ prudentiæ; idipsum multaturo mihi haud omnino fore puto indecorum. Ille etenim (auctore Plinio) perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atq; post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur auscultabat. Vnde à conspectante sutore reprehensus, quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas; statim artifici de artificio suo credens, erratumq; agnoscens, emendauit. rursumq; postero die, eidem circa crus cauillanti indignatus, è latibulo respondit; Ne supra crepidam sutor iudices. Persimili equidem exemplo fretus, Iacobi Regis historiam breui, vt fateor, spatio temporis à me confectam, cum aliqua nominis mei iactura, nec sine multorum efflagitatione, properè in vulgus edendam permisi: planè vt vitia, quæ in ea non defutura credo, & quæ, vt patri in filio, sic auctori in opere, nimius quandoq; amor non sinit animaduertere, integro, ingenuoq; Lectori notanda proponerẽ, deq; his à multis absens, quod à paucis vix datur coràm, liberè admonerer: plura quippe vitia scriptori prodet, vel vno mẽse euulgatus liber, quàm si integra annorum, vt vult Flaccus, enneade domi prematur: quæ enim in edito posita sunt, multò curiosius, contentiusq;, quàm quæ sub obscuro, defiguntur. vt scilicet notata illa, in altera editione diligenter animaduerti possint: ea præsertim, quæ ad veritatem historiæ pertinent. Nam sicuti nulla fere est historia (sacram semper excipio) quæ non aliquibus sit, aut imbuta erroribus, aut discrepantiis subiecta: Ita neque vlla rursum verisimilior, quam quæ multorum simul consensu, atq; constanti fama appròbatur; vt errare quidem cum excusatione nunquam melius poßit scriptor, quàm cùm Annales suos, non ex lectione modò librorum, sed ex memoria viuorum, in qua mortuorum, vt aiunt, vita spectatur, curiosè, nec sine delectu expressos confecerit: quosq; dum vixerit, retractationi semper paratos habuerit. Atq; vtinam fieret, vt vnusquisq; scriptor solerter sibi hac in parte consuleret innatamq; philautiam comprimeret; neq; ante sui victoriam, quæ in operis communicatione, emẽdationeq; sita cernitur, triumphum appeteret: & qui in animum induceret, longè esse feliciores artis, ingeniiq;, quàm naturæ partus; quòd hi, quales ipsa attulit, excipiendi sunt: neque si vitiosi fuerint, facilè emendari possunt: illi verò, etsi eduntur deformes, tamen eodem ingenio auctore cultore, potißimum adhibita multorum communicatione, perficiuntur. Nam perinde vt ea, quæ ex ære conflantur, multa licèt rubigine, & quasi scabritie obducta, deformia prodierint, tamen accedente lima expoliũtur, & splendidiora fiunt: sic ipsos ingenii fœtus, si multorum animaduersorum cum vellicatio excitauerit: tum erudita quoq; castigatio limauerit, haud dubiè, decenter hæc eos, & quàm venustè perpolient. Dummodò animaduersores ingenuè potius, quàm fastidiosè de quaq; re iudicent: neq; pro vno, aut altero inuento errato, vel si plura sint, illicò absentem auctorem in reos referant: ac modò opus in vniuersum minimè, antequam perlegerint, reiiciant; minusq; singula, nisi qui fuerint eiusdem musæ æmuli, improbent: ne vnà cum sutore in Apellis reprehensionem incurrant. Meminerint etiam naturam nihil magnum (vt inquit Plinius) genuisse citò; neque ipsius imitatricem artem, nisi aut diu multumq; versando: aut potißimũ communicando, rem vllam perfecisse. Auxilium enim sibi magnum se adiunxisse putat, qui*

cum

cum altero, maiusque si cum multis, rem communicauit. Quod ipsum ego, Lector candidißime, à te lubens expecto, qui nec admoneri grauabor vnquam, nec corripi, emendarivè quoquomodò erubescam; quoad tanta, tamque excellẽs inchoata à me historia, animaduersione tua repurgata, perfectaque, ad posteros transmittatur. Non enim dubito illos (quæ summa est, atque innata bonis omnibus, tum veri intelligendi, tum falsi reiiciendi cupiditas, studiumque) & animaduertenti tibi, & emendanti mihi, magnam, perpetuamque gratiam habituros. Quapropter prudentiam tuam inuoco, imploroque; vt dum alios cauillantes, alios obtrectantes, ausculto; tu demum, non tam eorum, quæ ineleganter, quàm quæ imprudenter scripta inueneris, futuræ editionis gratia, me admonere non desinas. Vale.

AD

IACOBVM AVSTRIVM

PHILIPPI F. HISPANIÆ, ATQVE INDIARVM PRINCIPEM, BERNARDINI GOMESII MIEDIS in Libros de vita, & rebus gestis IACOBI primi Regis Aragonum,

PRÆFATIO.

ETVS & illustris fama de Iacobo primo Rege Aragonum, cognomento expugnatore, cùm toto orbe, tum apud Aragonensium Regna, vbi potißimum sua ille vestigia impreßit, ad hanc vsque ætatem tanta percrebuit (Iacobe Princeps) vt ex his nulli sint populi nullique homines, qui non cum charitate aliqua, & beneuolentia, illius memoriam vsurpent; eiusque pergraue, ac persanctum nomen in Regibus, summo cum honore colant. Pro certo enim habẽt, hoc ipsum nomen, quod ab huius ortu Regis, tot, tantisque clarum miraculis, sequuta sunt vitæ facta præclarißima, paria, similiaque cuiuis nostrorum Principum, qui illud præ se tulerit, allaturum. Id, quod nascenti tibi ausi sunt præsagire: nam dici non potest, quanta omnes in suis vrbibus & municipiis exultarint lætitia, quantoq; triumphare gaudio cœperint, vt primum auditũ est, Iacobi nomen, nutu Philippi patris, in illius Regis gratiam tibi impositũ fuisse. Aureũ quippe illud sub ferreo sæculũ, quod idẽ, tum armis prudentiæ, tum bellicis, atq; imperatoriis virtutibus cõdiderat, à te, sub tanto exemplo ac nomine, orbi restitutũ iri putant. Nec vero mirandũ est, quòd illius nomini, ac exemplo vitæ tantũ tribuant, vt iisdem te insignitum, alterũ Iacobum euasurum existiment. Nam vt ipsius quidẽ Regis expressa imitatione pietas, imitatores diuino quodã quasi afflauit numine, & ad summa erexit; sic eius bellica virtus, reiq; militaris, vel adũbrata scientia, permultos nõ modò laudũ æmulos, ac sectatores effecit, verũ ad eas etiam literis, ac sempiternæ memoriæ mandãdas, historicos non paucos pellexit. Quibus ne exaggeratione orationis à veritate historiæ discreparent, neve hanc in posterum vllo obscurare commento possẽt, Commentarios rerũ suarũ ipse fidelißime conscriptos, tanquã normã, ad quã sua illi scripta dirigerẽt, reliquit, eosq; vt vir bonus, atq; simplicis veritatis amicus nõ tã verbis, cõptaq; oratione ornare, quàm rebus, atq; nuda factorum enumeratione persequi curauit. Hæc enim tanta; tãque præclara extiterũt, adeòque illustria & gloriosa, vt iure quidẽ cũ omnibus tam superioris, quàm inferioris, quàm etiam suæ ætatis factis comparari posse videantur

Nam si antiqua respexeris, atq; inuictũ animi robur, & magnitudinẽ, quib. se Iacobus in Regiis, Imperatoriisq; munerib. ab ipsa prope infantia susceptis, atq; annis plus sexaginta administratis, cum prioribus conferas; nullos ante ipsum Reges, nec Imperatores eo superiores inuenies: Si suæ ætatis Principibus opponas, non solùm vsu, tractatione armorum, consilio, felicique rerũ exitu cunctos superauit; verũ pietate ac religione (vno excepto Ludouico persancto Francorum Rege) reliquis excelluisse cognosces: Si ad nostros referas, is demũ fuit qui nõ Aragonensis tantummodò, sed totius Hispaniensis Imperii solus fundamẽta posuit, eaq; tã veris, solidisq; iustitiæ, ac religionis tanquã firmamentis fixit, vt tantũ abest, vt illud suis vnquam sedibus conuelli potuerit, vt amplius, atq; adeò in immẽsum semper accreuerit. Tria enim Regna, Baleariũ, Valentinũ, & Murciense, è regione Africæ, è Sarracenorũ manib. eripiens, ac non solũ armis, sed optimis legib. atq; vera religione præmuniẽs, Afros à quib. anteà Aragonensiũ, & Castellanorũ cœpta, magniq; conatus infringi, ac impediri consueuerãt, repressit penitus, strenueq; coërcuit. Tã frequẽtes siquidẽ in Valentinã, & Catalanam orã, Afrorũ cũ magnis classib. & exercitib. transgressiones fieri, totq; incẽdiis, rapinis, ac depopulationib. cuncta ꝓpinqua Regna vastari solebãt; vt tã Aragonẽses cũ Afris, quã cum Sarracenis Granatensib. Castellani, cõtinuis implicati bellis, nullas extra Hispaniã expeditiones antea suscipere, nihil se dignũ foris gerere potuerint. Reges autẽ, qui successere Iacobo, ipsius militari disciplina & exẽplis instructi; nec nõ eiusce ab eo expugnatis Regnis, domiq; firmatæ ꝑsidiis freti, cõpressis Afris, plures in exteros expeditiones susceptas, ꝓspere & quã gloriose cõfecerunt. Nã vt Regũ Aragonẽsium Annales vere colligunt, ipsaq; res testatur; & Siciliã illico Rex Petrus, cognomẽto magnus, Iacobi filius obtinuit, & Sardiniã Iacobus II. illius nepos, duce Alfonso cepit: & Calabriã, totumq; Neapolitanũ Regnũ Alfonsus primus illis adiunxit: & Ferdinãdus abauus tuus, cognomento catholicus, illud a Gallis interceptũ, Ferdinãdo Gonsaluo duce, recuperauit: ac demũ Carolus V. Cæsar, tuus auus, Mediolanẽses in suã, Imperiiq; Hispaniẽsis potestatẽ redegit. Accesserat, ꝙ idẽ Ferdinãdus paulo ante, matrimonio Isabellæ Reginæ Castellæ, copulatis vtrisq; Regnis, atq; iunctis viribus, Granatense Regnũ potentissimum, ꝙ octingẽtis annis in medio ferè Hispaniæ Sarraceni retinuerãt, armis subegit tandem atq; Imperio adiecit. Quin etiã ipsius sumptib. & auspiciis, nonne nouus ad Occidentẽ orbis repertus est? ac protinus ab eodẽ Carolo, maiori quã credi potest, cõpendio & gloria expugnatus? Siquidẽ imperãte ipso, classesq;, ac exercitus mittẽte, an nõ ausa est sola Hispana gẽs ꝑ immensũ ac nunquã antea tranatũ Oceanũ ad Occidẽtales Indos nauigare? atq; Aequinoctiali traiecta linea, alterũ orbis axẽ à Romanis vix olim conspectũ, tenere? ibiq; maiora & opulẽtiora, ꝙ̃ vsquã, Regna vi capere? vinctosq; ipsorũ Reges cũ interimere? tum vna, aut altera cẽturia militũ, innumerabiles exercitus ꝓfligare? quoad ea tandẽ in ꝓuincias ꝙ̃ magnitudine, duas, vel tres æquãt Europas, redegit? In quas, & colonias multas deduxit, & diuino aspirãte numine, vniuersas ad Christi religionẽ traduxit? Vt appareat Hispaniẽse Imperiũ, ex eo quod iisdẽ, quib. à Iacobo initum, ac fixũ firmamẽtis, à successorib. amplificatũ quoq; fuit, atq; gloriose ꝓductum; in ampliorẽ quam vllius gentiũ, magnitudinẽ dilatatũ fuisse, ac in sempiternam Christi gloriam propagatũ. Adde, nullo vnquã prætermittenda silentio, quæ tui etiam abaui clarissimi Lusitanorum Reges tertiam ferè Hispaniæ partem tenentes, virtute ac religione ducib. similia ꝑ id tẽpus facta quã præclarissima gesserunt. Ad Australes enim Afros, & Oriẽtales à leua Indos, autẽ vsq; Chersonesũ nauigantes, incredibiles, mireq gloriosas inde victorias cũ amplissimis spoliis, subactis populis, retulerũt. Vt mihi sanè pares, aut certè maiores triũphos, victoriasq; illustriores, quã olim sua Romanis ætas, nostra nobis attulisse videatur. Neq; video ꝑfecto, cur Philippus pater tuus superiorib. nõ sit omnino præferẽdus, ac etiã Augusto longè felicior habendus. Ille etenim tra-

ditum sibi à C. Iulio Cæsare Romanorum Imperium, in huius vmbilico positus, atque extrema quaquauersum omnia ex æquo regens, conseruauit quidem, summique inde conseruatoris nomen iure promeruit: At verò Philippus Indicum Occidentale Hispaniensi adiunctum, quod ei Carolus pater longè latius, quàm fuit olim Romanū tradidit, quamuis immenso prope maris interuallo dißitum, non conseruat modò, acerrimeq; defendit; sed in eo nunc totus est, vt & augeat, & noua Lusitani accesßione Imperii, conduplicet: donec illud ad te tandem, latius, opulentiusque quàm accepit, transferat. Quamquàm equidem, Iacobe Princeps, tantis augendo ditionibus, totque in Regna successuro tibi, neque plura certe, neque ampliora iis, vllo modo desidero; numē autem: & sapientiam ad ea omnia optime, feliciterque administranda, & regenda, sicuti Solomoni diuinitus concessa sunt, neque Iacobo, tuisque maioribus negata, quàm maximè tibi, inquam, exopto; immò verò adfutura spero. Siquidem mirifica, ac suauis illa, quæ hac tua sub ætatula in te indoles elucet, magnam plane omnibus spem affert, fore aliquando, vt in te vno, eiusdem Iacobi, vt nomen, & fama, sic res, sic exitus, sic felicitas, & consecuta gloria consentiāt. Huius ergo herois vitam & res gestas, viginti à nobis comprehensas libris, iccirco tibi despondimus, vt omnium, qui ante fuerunt, Regū, maximorumque Principum virtutes, & præclara facinora, in vno Iacobo, tanquam in speculo contemplanda, atque imitanda proponeremus; vt ex iis perinde ac ex infinita sylua quadam, virtutum omnium, atque actionum præclarißimarum, vberrimos, amplißimosque poßis fructus colligere; quibus tam pace, quàm bello, tam domi, quàm foris, hæreditarium Imperium, cùm bene fausteque regas; tum tuorum sequutus exemplum, longius, latiusque propages, atque cum vera religione defendas. Vale.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS Aragonum, cognomento expugnatoris.

LIBER I.

AD IACOBVM AVSTRIVM, HISPANIÆ, atque Indiarum Principem, Philippi F.

IACOBI primi Regis Aragonum, cognomento expugnatoris, res gestas breuiter, summatimque scribere aggredior: vt cuius diuina viri virtus, quantum se, duce gloria, in cælū tollit, ac ceteris Hispanis longe ante it rebus; tantum facta etiam prodantur in apertum, atque in vniuersas gentes, ad quas eiusdem fama peruenit, stylo peruehatur. Operæ pretium enim me nostris facturum puto, si præcipuas virtutes bellicas, quas in Alexandro, in Pyrrho, & Cæsare, summis olim Imperatoribus, sigillatim admirari mortales solent; easdem simul in Iacobo, cum mire expressas, tum ab eodem præclare orbi redditas fuisse ostendero. Nam & triginta ipsum prælia, quibus interfuit, commisisse; & totidem ex eisdem victorias gloriosè reportasse; & tam sæpe conspirantes in se populos, supplices admisisse; neque demum anno integro ex sexaginta, quibus regnauit, à bello vacasse; an non hæc superant, aut certe exæquant ea, quæ de superioribus conscripta leguntur? Vnde tot eius, tamque præclara facta, quæ hactenus sermone duntaxat Hispano donata, domi quasi delitescebant, vt communicarē exteris, Latino conscribenda duxi. A quo planè cœpto, quamuis ingenii mei valdè me retraheret imbecillitas, atque ipsa potissimum rei magnitudo terreret, & quasi à via deduceret; reduxit tamen, atque in proposito, susceptoque consilio permanere fecit eiusdem pulchritudo; qua tantopere ad huius vitam & acta Regis commemoranda afficior; vt amore, quo nihil est ingeniosius, sperem me quidem, aut victurum expectationem; aut si minus rei perfectionem; at conatum & adumbrationem expressurum: quandoquidem longè maiora sunt, & grauiora, quæ me ad progrediendum inducunt, quàm quæ ab incœpto deterrent. In primis quidem historia, cuius præcipuus ad perennitatem genius est veritas, ab ipsomet Rege non modo perdiligenter dictata, verum etiam inter arma, ne quippiam excideret, hasta quandoque in læuam conuersa, dextra arrepto calamo exarata: & quamuis ineleganter, duroq; stylo, pro iniuria temporum; summa fide tamen, atque accuratè perscripta; ideoq; calcaria mihi certè fuere acriùs ad hāc conscribendam adhibita. Quid enim, veritate duce, ipsaque Regis mente comite, in præsenti mihi non conandū, atq; socia quoq; diligentia, non aggrediendū existimem? Nam vt in legibus, quarum anima, vt optimè dicunt, est ipsa ratio; hacq; inuenta, perfacilis est illarū interpretatio: sic in historia, si Dux occultas interdū, aut ineundi, aut differendi prælii causas & rationes, quæ multū habent momēti, quasq; is solus mente tenet, explanauerit; profecto Annales suos, cum summè illustrabit, tū aliis, etsi elegātioribus, multo veriores, atque cōmendabiliores conficiet. Præterea adauget institutū illorū velati puritas temporum, eorumque hominū non lubrica; sed bona vbiq; fides, atque vnicè in bello, cū fama honos propositus. Quin neque vllis prope dolis, nō fraude, aut insidiis; sed vera quidē virtute, atque aperto Marte, ab ills frequentata militia: vt facilè, ac in promptu sit scribenti, ex factis, quæ cernūtur, mentem, quæ non videtur, colligere, eandemque simul currenti calamo suggerere. Præterquā quòd illa ipsa militia, neque maioribus ad sui vsū machinis, tormētisve muniebatur, quàm quibus, summo licèt labore fabricatis; ingenio tamē haud valde magno obsisti posset. Nam cominùs vti gladio, ipsoq; impulsu scutorū, seu cōflictu corporū, quā eminùs telorū coniectione, atq; admotione tormentorū pugnare, lōgè habebatur valētius. Fecit igitur tam frequēs hic, vt opinor, pugnādi vsus, & exercitatio atq; in armis eorū mēs omnis, & cogitatio defixa; vt facultate ac copia

copia dicendi parum præstarent; cum sermonis non solum latini, sed neque natiui vix vllus tunc fuerit cultus, nō nitor, nec obseruatio: quin potius permistione linguarū, confusa esset, peneq; barbara eorum locutio. Ex quo in subeundis præliis, ad augendos militum animos, breuibus, tametsi sententiosis, concionibus duces vsos fuisse comperimus: vsqueadeò spretis verbis, in res omnia propendebant. Nam & prouocati ad bellum, ea erat in præueniendo hoste tarditati prælata celeritas; vt neq; matura cunctatione vti scirent; neq; verbis prius, quā armis omnino agere, sapientius ducerent. Sed hæc tanta verborū inopia maiori alia rerū parsimonia commendabatur, vtpotè qua, nō magnis, propeque infinitis, vt nunc sumptibus, sed vel exiguis permagna tunc bella conficerētur: more Lacedæmoniorum, quorum spectata, & nobilitata bello virtus, eo magis accrescebat indies; quo plùs eorum castra, tum frugalitate victus, tum maxime verborum parsimonia continebantur. Vt facile affirmare ausim, hoc tempore, ab ipsa quidē procacitate, luxurieque verborum; nec non auri etiam, atque commeatus redundantia in castris, non modo eneruari militum vires, hostilesque temerè contemni; sed ducum quoque auaritiam excrescere; indeque & scienter differri prælia: & discrimina, certaminaque perquam fœdè vitari: ac neque tam certū confecti, seu turpiter interrupti belli signum militibus, quàm ipsam ærarii consumptionem dari. Postremò mouet quàm maximè perinsignis tanti viri pietas, atque innata religio, eiusq; persancto studio quodam inflammatus animus, non solum ad impios Christianæ fidei hostes proterendos; sed ad diuinum Christi nomen vbique propagandum, adeò intentus, vt tria nobilissima Regna è Sarracenorum manibus eripuerit; & ad duo millia templa exædificari, eaque Christo, eiusque matri & Virgini dicari curauerit. Quæ sola pietas vsque adeo sanctissimum ac probatissimū quemque virum prouocare debet ad illius conscriptionem historiæ; vt & religioso quouis dignam eam auctore; & à me humili sacerdote non alienam putarim. Nam Reges quidem, officii munerisque sui admonere; & præstantissimorum exemplo Regum proposito, ad optimam Reipublicæ administrationem traducere, nonne id bonum per se est, honestum & commemorandum? Illorum igitur temporum, atque hominum institutis, & præliandi vsu, leuiter perstrictis; immo & necessario præmissis; vtpote quæ ad dilucidam explanationem historiæ non parum sunt luminis allatura; lectorem præmonitum volo, me quæcunque hac tota commentatione de Rege, eiusque factis, atque dictis expressero, non ab obuio quoque illa temerè, ac sine delectu; sed ab ipsamet Regis atque eorum, qui viuenti ab epistolis, seu à commentariis fuerunt, conseruata historia, excepisse omnia; eaque diligenter etiam cum historicis, qui ætate nostra in suos Annales ipsius res gestas Regis retulerunt, fideliter contulisse. Tametsi autographum, siue propriam ab ipso Rege conscriptam historiam, tanquam reliquis longè veriorem, frequentius mihi insequendam propono. Eam enim non quibus diximus rationibus tantummodò; sed hac potissimum reputo veriorem, quòd longe sit, atque à decore, & maiestate Regia alienum, Principem, coram quo lege vetitum est mentiri, ipsum publicè, perpetuoque sibi ac posteris mentitum fuisse: seu quoquomodo permisisse, Commentarios suos, in quibus perpetuæ suæ commendationis ac famæ fundamenta posuit, edi commentitios. Quapropter, vt ad rem veniamus: quoniam breuitas in dicendo satis nobis curæ est: perspicuitatem oratio conabitur, veritati præcipuam operam dabimus. Sed antequā Regis ortum ab admirabili, ac inexpectato eius conceptu ineamus, præmittenda sunt, quæ de clarissimis eius auis, Guillermo Mompellerii Principe, in Narbonensi Gallia; & eius coniuge Mathilda Imperatoris Græcorum filia; deque amborum nuptiis explananda occurrunt: quandoquidem ab eo ipso connubio, quasi à venusto quodam, atque honesto pellicatu, historiam suam Rex fuit exorsus.

Alfonsus II. ab Arista primo, XII. Rex Aragonum, ac etiam Cataloniæ Princeps (qui duo potentatus magnam citerioris Hispaniæ partem continent) vt primùm in eos patri successit, inclyto, se, matrimonio illustrare cupiens, legatos cum litteris Constantinopolim ad Emanuelem Imperatorem misit, cui nunciarent, se cupere illius filiam, nomine Mathildam, nulla constituta dote, dari sibi in matrimonium. Annuente Imperatore, cui iam diu nota erant Regis, illiusque maiorum nobilitatæ bello virtutes, atq; potentia Regnorum: sponsalium fide mutuo hinc inde data: curaque omni deducendæ in Hispaniam sponsæ Imperatori relicta: legati protinus ad Alfonsum remigrarunt. Interea Alfonsus Castellæ Rex, Imperator Hispaniarum dictus, intellecta legatione matrimonii causa expedita, Alfonsum simili legatione, & litteris solicitauit, vt Sanctiā filiam, genere & pulchritudine nulli secundam, vxorem duceret, eamq; vt cuiuis præferret, cū multis de causis, tum hac potissimū impetrauit, quòd hoc idem matrimoniū à Raimundo Prin-

cipe longè antea fuerit initum, sed interuentu belli, infectum illud, non reiectum; ideoq; consecutam concordiam, esse quoque eiusmodi matrimonio stabiliendam, postulauit. Vnde Sanctia ad Alfonsum deducta, publico atq; celebri matrimonio cū illo coniuncta fuit; cuius rei illico fama in omnes partes dimanauit. Interim Emanuel Imperator, nulla de pellicatu re intellecta, præparatā filiā vni ex præstantioribus Antistitib. Ecclesiasticis, ac duobus magnis Imperii proceribus, deducendā commisit. Iamq; iter ingressi longissimū, atq; difficillimū, decē prouinciis peragratis, tandē superata Gallia, in Narbonensem, ad vrbē Nitiobrigū regiā, nunc Mompelleriū vocatam, peruenerunt, quæ triginta dumtaxat passuū millibus, ab Hispaniæ finibus disterminatur. Vbi à Guillermo eius vrbis, ditionisq; Principe, qui aduenientes hospitio exceperat honorifico, atq; tanti itineris causam suspicabatur, de prærepto à Sāctia matrimonio facti sunt certiores. Quo pertristi audito nuntio, stupor inuasit omnes: & tanquā peregrini, & deserti, nō consilii modò, sed cōsolationis omnino inopes, Principi vt fideli hospiti, itineris sui causas, & inanes ꝓgressus exposuerūt; ab eoq; obnixè petierūt, vt in tam subita, aduersaq; permutatione rerum, quid facto ipsis opus esset, consuleret: ꝓgerentne atq; prioris sponsæ præsentia Regiū os turpis incōstātię, ac perfidiæ labe suffunderēt; an potius intermissis omnib. ad Imperatorē remigrarēt: quandoquidē iureiurando sese omnes obstrinxerant, vt quoquomodò matrimonio filię impedito, eandē sospitē ad ipsū reducerent. His auditis Guillermus tātæ Principis contumeliā, atq; iniquā miseratus sortem, consolari primo ipsam, post verò mentē & oculos in eandē cœpit iniicere: atq; ex mala illius fortuna, fortunā sibi bonā elicere cogitauit. Vnde cautè dolere se quā maxime respōdit, atq; iniquo ferre animo eius vicē Principis, nō extorris modò patria, sed desertæ, & ludificatæ: eoq; mirari magis humanarū rerū inconstantiā, cuius vis tāta esset; vt ad Reges etiā, quorum summa est virtus constātia, & peruenire illa, & regiā dolo malo fidē oppugnare possit. Verū angi quidem multò vehemētiùs, ob negotiū ita plane inenodabile, ac implicatū, vt vix, explicari posse illud, quispiā credat. Sed quoniā multa, q̄ natura impedita sunt, consilio expediūtur: dari sibi tēpus petiit ad illud meditandū, atq; cū suis vrbis proceribus consulendū. Itaq; Guillermus cōuocato Senatu, in quē patricios iuuenes nonnullos, quos mētis suę fecerat participes, intrare iussit, ipsisq; ea, q̄ cum Principe hospita, & suis egerat, exposuit: quantisq; ipsa angorib. atq; difficultatibus rerū, quamque miserabiliter premeretur, tā ex repudio Regis quam ex peregrinatione, atque immensa longinquitate à suis: quodque non opes, sed consiliū dūtaxat, quo se ab iis explicet angustiis, implorauerit, & se illi daturū promiserit. Proinde q; hospitæ vtile, sibi autē honorificū esset consiliū, ab ipsis reposcere: non enim prætermissurū quicquā, quoad se, suaq; omnia pro tanta Principe impēderet. Quod si & ex re, & ex tempore, & loco, nata sibi esset occasio, quam eorū consilio & ope fretus ipse captare deberet: neq; amissurū illam, neq; se sibi defuturū vnquā conclusit. Quo tacente, quamquā de re grauissima diutius in varias partes disputaretur; tamen iuuenibus prius dicere iussis, horū sententia fuit, vt consilium, q; hospitæ daturus erat Guillermus, sibi caperet: ac quoniā diuinitus videretur factum, q; à patre è tā longinquo missa virgo Regia ab Alfonso autē spreta, apud ipsum domi haberetur, stabili sibi eā connubio iungeret: nō enim eū, tam inæquali prognatū sorte, neq; genere & sanguine tam esse infimū: quin atauis etiā Gallorū Regib. sit editus: quin recens ex ephæbis excedens adolescens, tum viribus & præstantia corporis, tū dignitate & maiestate oris, heroē referat: atq; dotibus quoque animi perquam multis, Principes, ac Reges quosuis exęquet. Nec dispar admodum Imperium est, quando illud non vastitate, sed situ, & amœnitate terrarum, quale Mompelleriense est, & fertilitate agri, & vicinia ac commercio maris, & cœli, solique benignitate præcellēs, commetiendū sit. Ac si tandem cogitet ipsa, se derelictam, indotatā, ac repudiatam mansisse: inueniet profectò, huiusmodi connubio, sortē sibi bonā ex iniqua contigisse. Nullā igitur ei optionē dandā esse, sed indicendum, in solo connubio salutem repositam, eiusq; consensum, aut prece, aut honesta vi tandē esse procurandū. Quam sententiam, q̄ ab vno ex iuuenibus dicta est, cū reliqui eiusdem ordinis approbarent, atq; ad viriliter exequendā illam, se, suaque omnia impensuros promitterent: quidā ex Senatorib. grandæuus, atq; omnium experientissimus, non tam refellendi, quam illorum dicta confirmandi gratia, sic est loquutus. Non equidē putaram, Princeps Guillerme, celerem iuuenum deliberationem cū maturo senum consilio tam facile conuenire posse, vt ab illorum sententia, ne discedere quidē, tantum abest, vt eam nunc refutare velim; vsque adeo facinus hoc, q; ex sententia iuuenū machinari videris, tametsi anceps, ac audacissimū: maiori tamen in parte, & perinsigne est, & quidē præclarissimum: nosq; ad suscipiendum ipsum, multis nominibus: ad declinandum, perquam paucis, adhortatur.

Nam

Nam etsi vnica tantum, atq; efficax ratio sit, quæ te ab eo deterrere potest, vtpote qua, & diuino, & humano teneris iure, hospitem dimittere qualem acceperis; neq; liberũ est, hospitiius cuiq; violare: at illius quidẽ violandi occasio nunc tãta est, vt quæ regnãdi causa datur, maior esse nõ possit. Ea.n. ex hisce nuptiis adfutura tibi bona præsagire audeo; vt si ex mediocri in summũ euehi Principẽ, atq; cum Regio, Imperatoriove Principatu tuũ adæquare cupis; profecto nulla se tibi occasio præsenti offeret vnquã commodior. Si enim Imperatoris filiã vxorẽ ducis, spẽ quoq; Imperii tanquam sponsam, haud dubiè, te puta ducturum. Nam vnico vxoris fratre germano Alexio Imperii successore decedẽte, vt facile est, vxoris quoque iure, te ad Imperii successionem vocari; ita illo interim viuẽte, affinitatis gratia, perdignus es, qui vnus ex summis Principibus habearis; quique per susceptos ab vxore filios vtriusque sexus, regias etiam affinitates ambire possis. Quòd si illatam inde Emanueli patri contumeliam pertimescis; bono te animo esse volo: ea enim mihi crede, nulla est, si cum insigni iniuria, quam eidem fecit Alphonsus Rex, comparetur. Siquidem inter spretum, & acceptum coniugium, tantum quidem interest; vt qui ab alio spretam sponsam duxerit, non tam sponsæ famæ, quam eius parentum honori consulere, beneque de ipsis mereri videatur. Quibus de causis nedum beneuolam coniugii approbationem; sed maiorem, quàm iniuria sit, gratiam cum socero te initurum puta. Vnde, macte virtute, animosior esto; atque facinus felix prosequere. Nam si audaces cæca sæpe iuuare fortuna solet, num tam vnanimi omnium consensu, atque cõsilio duce, quasi numine, à cœpto desistes? Quę cum ardore plusquam iuuenili prosequeretur senex, vniuerso acclamante Senatu, interruptus est eius sermo; atq; vno ore cuncti, se, Guillermo ad omnia paratos obtulerunt. Verùm non per Guillermũ; sed per duos destinatos ad id optimates, hospitæ, atq; suis Senatus decretũ denuntiare statuerunt. Id cùm illi exposuissent, tandem subiunxerunt, tam esse id iam à Guillermo Principe, eiusque Senatu diffinitum; vt nulla reliqua esset eis, tanquam è cauea elabendi spes, nisi connubio dominæ iter aperirent. Cum igitur reclamantes illi, ac rem tam fœdam, barbaram, & iniquam, iusque omne hospitii, atque humanitatis violatum obiicientes, ne quicquam proficerent; ac neque vllus cum Imperatore consultandi locus daretur; consilio inter se habito decreuerunt, maius cũ minore malo cõmutare: quin & cõsensu Principis ac Dominæ suæ pacisci cum Guillermo (quem iam propter huiusmodi facinus, alioqui audax, virum quidem non ignobilem, sed strenuum, atq; magnanimum reputabant) vt si cõnubio decernẽda res esset, promitteret, vna cum vniuerso Senatu populoq; Mompelleriẽsi, perpetua sanctione fieret: vt proles quæcunq; ex coniugio nasceretur, seu mas, seu fœmina, in Principatum hæres succederet. Quæ conditio à Guillermo accepta, à Senatu verò approbata, ab vniuerso populo sanctione quoque perpetua, fuit comprobata. Itaque depulso mœrore, & lachrymis, nuptiæ plenæ dignitatis atque concordiæ, plenæque splendoris ac mysterii, diuino copulante hymenæo, coniunctæ fuere: necnon remigrantibus Constantinopolim sponsæ comitibus; totq; ęrumnas, & discrimina, cum optimo rerum euentu, Imperatori enarrantibus, ab eodem quoque approbatæ. Ac non multò post concipiente Mathilda, partu edidit fœminã, cum singulari populorũ lętitia, & effuso gaudio, quæ Christo nomen dedit, ac vocata est Maria, de qua postea ortus est Iacobus. Sub hæc autẽ, quę gesserit Guillermus, quãtumq; à seipso defecerit: ac q; pessimũ ingrati animi vitiũ cum libidine cõmiscuerit, ostendamus. Namq; vt est hominum ingenium in libidine, quo magis rem quamque concupiscunt; quove auidius in eam feruntur, eò quidem magis obtentam, aut spernant protinus; aut præ satietate, quam capiunt, varietatem, vel in peius quærant: sic quoque Guillermus, cui non satis fuit cum tam paruo Imperio, & opibus, interceptam Imperatoris filiã, Regi destinatam sponsam, nullo negotio, in matrimonium duxisse; ab eaq; clarissimam prolem suscepisse: nisi quod, imperãte luxuria; cum ab vxore secesserit, tum ea viuente, aliam nomine Agnetem Hispanam duxerit: talesque ex ea filios habuerit, vt ausus sit natu maior Mariam legitimam vniuersorum hæredem ab hæreditate expellere. Nam ea de re, lite, & controuersia, inter eos orta, ac coram summo Pontifice contestata, vniuersa Mompelleriensis hæreditas, iusque omne Mariæ, eius quoque rei causa, Romam postea abeunti, ab eodem Pontifice adiudicata sunt, ac Iacobo, vt dicemus, successione relicta. Ad quem autem, quoniam festinat oratio, quæ acta sunt interim dicamus. Mortuo Perpiniani, quod est oppidum Comitatus Ruscinonensis florentissimum, ex graui morbo, Alfonso Rege, quẽ propter heroicas virtutes, præsertim vitæ continẽtiam, castum appellarunt; corpus eius honorificè, regieque elatum est ad cœnobium beatæ Mariæ Populeti nuncupatum, ordinis Cistercensis, nõ longè ab vrbe Tarracone, interq; ipsam & Ilerdã situm: quod Principes Raymũ-

dus, Alfonſi pater, magnificentiſſimè erexerat; Alfonſus autem multis attributis prædiis locupletauerat, atque muneribus ampliſſimis exornauerat. In quo, non modo ipſe; ſed qui poſtea ſequuti ſunt Reges Aragonum, quoad in Regna Caſtellæ ſucceſſerunt, ferè omnes conſepulti fuerunt. Demum illius exequiæ, iuſtaq; funeris, cum nouẽdiali ſacro; cum magna pompa, imaginibus, cantu, lamentis, & laudationibus, in vrbe Cæſarauguſta Aragonum metropoli celebratæ ſunt. Itaque tribus ab Alfonſo ex Sanctia Regina relictis filiis, Petro, Alfonſo, & Ferdinando, cum quatuor fœminis; Petrus in Regnum Aragonum, vna cum Principatu Cataloniæ ſucceſſit; adiunctis Ruſcinonenſi, & Pallarienſi comitatibus: in quibus non à principio, ſed pro tempore, atque ex teſtamento Reges ſucceſſerunt. Alfonſus autem, comitatum Prouincialem in Aquitania, cum nonnullis propinquis oppidis, teſtamento obtinuit. Ferdinandus verò, à patre deſtinatus monachus, religioni conſecratus eſt in eodem cœnobio Populetano. Quin etiam fœminæ, quarum natu maior Conſtantia, cum Emerico Rege Vngariæ, ipſoque mortuo, cum Federico Imperatore, ac Rege Siciliæ, matrimonio iuncta fuit. Elionora & Sanctia conſequentes, parenti ac filio Toloſanis comitibus, collocatæ fuerunt. Vltima verò Dulcis dicta, cœlibem cum religione vitam coluit apud cœnobium Xixenenſe monialium ordinis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, quod ab eiſdem Alfonſo & Sanctia Regibus ampliſſimè ſtructum, & dotatum fuit, prope inſigne oppidũ Sarinienæ Oſcenſis diœceſis. Quarum fœminarum mentio neceſſario habenda eſt in hiſtoriis, vt ſucceſſiones Regnorum, quæ ſæpè affinitate per illas contracta euenire ſolent, melius innoteſcant. Petro igitur in Regna ſuccedente atque vniuerſis ſubditis, magno omnium conſenſu, ſalutato Rege, & ſacramento adacto, ab eoque plebiſcitis (foros noſtri vocant) moribus, inſtitutiſque maiorum, & Regni Priuilegiis confirmatis, nunciatum eſt, Mauros eruptionem in Carpetaniam feciſſe, ibique parua quædam oppida Regis Caſtellæ, Aragoniæ fines attingẽtia cepiſſe. Vnde protinus adiunctis copiis cum Rege Caſtellæ, ambo impetum fecerunt in Mauros: quibus repreſſis, fugatiſque, atque ab illis erepta Valeria Carpetanorum vrbe antiquiſſima, nunc Cuenca dicta, Rex cum magna victoriæ laude Cæſarauguſtam reuerſus eſt. Vbi cùm ex peruerſa domeſticorum prauitate, magnæ inter Regem & Sanctiam matrem diſcordiæ concitarentur; adeoque inter ſe diſſiderent, vt niſi pro ea ſæpe proceres interceſſiſſent, è Regno penitus Rex illam expuliſſet; capta inde occaſione, in Aquitaniam ſe contulit, ad Alfonſum fratrem Prouinciæ comitem, vt quas habebat cum comite Folchalcherio controuerſias, componeret. Quibus pacatis, Rex & Alfonſus, florentis adhuc ætatis adoleſcentes, moribuſque, & ingenio ſimiles; ac in libidinem proniores, ex fœminis, quas habet Prouincia eximiè pulchras, ſingulas ſibi elegerunt, formoſiſſimas quidem illas; ſed neque ſtemmate inclytas, neque Regia ex ſtirpe (quales decent Reges) ortas: nihilominus tamen eaſdem in matrimonium propè clandeſtinum duxerunt. Qua de cauſa Rex, ac etiam quòd matre, & proceribus Regni non conſultis, id fecerit, nuptias neque publicè, neque cum ſplendore, & ſumptu coniunxit. Ex his nuptiis ſingulos quoque filios habuerunt; priorem Rex, cui Raimundi Berengarii, auitum nomen impoſuit, qui protinus vna cum matre mortuus eſt. Alfonſus autem habuit alterum, quem ſimili Raimundi Berengarii nomine donauit. Is patri poſtea in comitatu ſucceſſit. Itaque Rex, vxore mortua, cum ſtrenuus, valdeque honoris cupidus eſſet, quin & diues admodum, ob ingentem ex vectigalibus Regiis tunc aſportatam pecuniam, Romam proficiſci decreuit: quod magno cum apparatu, & ſumptibus, multiſq; ipſum proceribus comitantibus perfecit. Nam ex Prouincia ſoluens, claſſe Genuenſem portum tenuit; indeque Oſtiam veniens, fluuio Tiberi inuectus, ab aliquot Cardinalibus, & Senatore, populoque Romano in vrbem deductus fuit, atque Innocentium Pont. de more veneratus, in Vaticano, magnificentiſſimo hoſpitio etiam fuit à Pontifice acceptus. Perendino die, Præſentationi D. Mariæ dicato, ſummus Pont. in ædem D. Pancratii traductus, Regem ſolenni pompa vrbis à regionibus ouãtem excepit. In ea Aede à Petro Portuenſi Epiſcopo, & Cardinali, ſacro oleo perunctus, Regium illius capiti diadema fuit à Pontifice impoſitum, ac regiis inſignibus decoratus. Ex quo ſimul fidelitatis ſacramento ſe, Pont. Max. atque ſanctæ Romanæ Eccleſiæ addixit. Inde verò in Vaticanum reuerſus, in ſacello D. Petri, regiis inſignibus depoſitis, & gladio Pontificis manu accepto, militiæ auctoramentum eſt profeſſus. Hac ergo cauſa Regnum tributarium Eccleſiæ cõſtituit, & CCL. Mahozemutinorum aureorum nummorum tributum in ſingulos annos ab Aragoniæ Regibus conferendum indixit: ſumma à ſe propoſita mercede, quod Pont. manu diadema ſumpſiſſet. Ii nummi à Iucephio Mahozumeto iactati, nuncupatique, qui ſummum in Mauros Imperium in Hiſpania obtinuerat, ſinguli ſex ſolidis regalium expendeban-

pendebantur & æstimabantur. Hinc Pont. priuilegium Aragonensibus irrogauit, vt ab Archiepiscopis Tarraconensibus coronæ in posterum Regibus Cæsaraugustæ imponerentur: modo cauerent, se id Ecclesiæ præstituros, quod a Rege sancitum fuerat. De qua re, mox proceres, populique conquesti sunt, quod ex libero Regno, & ab omni onere soluto, Rex stipendiarium constituerit. Quemadmodum hæc, aliaque perelegantet a Hieronymo Surita scriptore diligentissimo, in suis Annalibus Hispanis, & Indicibus Latinis, vnde sumpsimus, latius fusiusque perscribuntur. Itaque solennibus coronationis celebratis, Rex in Prouinciam renauigauit; atque Alfonsum fratrem, iterum à comite Folchalcherio, renouatis controuersiis, oppressum liberauit: rebusque ibi compositis, in Aragoniam se contulit: vbi, sed Cęsaraugustæ potissimum, exceptus est cum triumpho. Interim verò à proceribus admonitus fuit, vt pro beneficio, & quiete Regnorum, de successione cogitaret; animaduerteretque, ne amplius nuptias, nisi cum æquali, & se digna vxore coniungeret. Quæ cura Sanctiam matrē maximè omnium angebat: nam etsi Reges vndique filias illi Principes, vna cum successione Regnorum collocandas offerrent, at illa tamē recusare cunctas atq; vnicā Mariam Mōpellerii Principem, nuper mortuo Guillermo eius patre, legitimam Principatus hæredem relictam, exoptare sibi nurum, ac filio vxorem adiungere nitebatur. Idque non modò propter tot illius coniunctas cum pulchritudine virtutes, vt fama erat; atque Imperatorio quoque sanguine perfusam stirpem; sed maximè omnium, propter nonnullum conscientiæ angorem, ob prærepta olim matri sponsalia; atque illatam tanti Imperatoris filiæ iniuriam; quam eiusmodi filiorum connubio compensandam, seu abolendam sperabat. Tametsi non defuerint, qui ad aurem Sanctiam admonuerint; suspicionis famam peruenisse de Maria, teneri eam alteri viro, secreto coniugio, duplicique partu filios illi edidisse. At Sanctia, vt erat magnanima, pertinaxque mulier, atque imperiosi animi: ac inchoato operi vehementer intenta, non modò admonentibus nullam dare fidem voluit, sed rem tegi silentio imperauit, magisque instare cœpit, atque ipsos Regni proceres, ne rumore oborto, Regem à matrimonio auerterent, miris modis in suam sententiam pertraxit; disseminatis in vulgus rationibus, atque commoditatibus, quæ pro matrimonio facerent. Quamquam non multò post Sanctia, suæ quoque pertinaciæ, atque maturati coniugii Regis, non minimas pœnas dedit: renouatis pristinis odiis, atque dissidiis cum Rege: quæ tandem sola morte Sanctiæ dirimi potuerunt. Itaq; annuente Rege, proceres, vt Sanctiæ morem gererent, approbabāt cuncta, atque pro matrimonio rationes, quas poterant, suggerebant: nēpe quòd Mompelleriensis potentatus Regi ex matrimonio obueniens, magno foret vsui, atq; præsidio non solum Ruscinonensi Comitatui; sed etiam finitimis Alfonsi fratris populis Prouincialibus. Ac insuper, quòd non parū splēdoris Regio nomini Aragonū ex matrimonio accederet, ob Mariæ matrem, ad quam, mortuo Emanuele Imperatore, illiusq; fratre Alexio successore, ab Andronico interfecto, ius omne Imperii fuerat deuolutum; ipsoque iure posse Mariam Aragonum Reginam, dici Augustam, tanquam Augusti Imperatoris Constantinopolitani filiam, ac hæredem legitimam. Quamobrem consensu omnium, Petrus Mompellerium deductus, ibique ab effusa populi multitudine cum triumpho exceptus, celeberrimo matrimonio fuit cum Maria coniunctus. Vt iam non humano, sed diuino, quo geruntur nutu omnia, secutum fuerit, vt & Imperatoris iniuria; & eius filiæ contumelia, & Alfonsi inconstantia, eiusmodi regalibus communium filiorum inter se nuptiis, omnino cōmpēsatæ fuerint, atq; in integrū honos vndiq; restitutus. Sed quoniam nuptiarum fructus est soboles: iam de insperato, inopinatoque Iacobi conceptu dicamus. De quo profectò, inter illius & nostri temporis scriptores, varius est sensus, scriptioque satis confusa: aliis pauca, eaque succinctè nimis, honestatis causa, vt historia Regis: aliis plura, variaq;, ne quid intactū relinquāt asserentibus, in re quidē, cum Rege conuenientib. omnibus, in modo tamen, atq; ordine, quo hæc gesta sunt, nonnihil inter se discrepantibus. Quapropter, quæ ex omnibus probabiliora, ac inter se conueniētiora visa sunt, sic in vnum contulimus. Maria igitur nō multò post nuptiarum solemnia: vel quod Rex de priori suspicato illius matrimonio aliquid deprehendisset: vel quod communis Mariæ cum matre sors fuerit; vel potius quod Petrus vitio, quo fuit libidinis notatus, laboraret: passa est cum illo grauissima. Nam eam quidem Rex, fœminam alioqui pulcherrimam, & honestissimam, non modo spernebat, sed alienas effrænatè concupiscens, sic auersabatur, vt ne cum ea concumberet, loca sæpè mutare consuesceret: ac si aliquando simul esse, atque sermones inter se palam conferre contingeret, à pulchrioribus Reginæ adolescentulis, siue matronis, oculos nunquam deiiceret. Ex

quibus in vnius potiſſimum perpulchræ, atque ſpectabilis viduæ perſonam, mentem, aſpectumque omnem infixerat, quæ nuper, mortuo viro, à ſuis Reginæ cõmendata fuerat. Id præſentiens Maria, triſtis admodum, ac valde anxia futurorum; ſeque videns ſenſim marito, & filiis orbari, ac vt matri olim, ſic repudium ſibi; necnon vnam ex ſuis pellicem parari; in oppidulum Miraua llum, ſecus Garumnam fluuium, paruo diſtans ſpatio à Mompellerio ſeceſſerat, ibiq; loci amœnitate, patientius ſolitudinem ferebat. Sed cum abſontia Regis indies ſibi tendi ad repudium inſidias pertimeſceret; prius quidem Regem iocoſo dolo capere, atque in iis ipſis inſidiis, quę ſibi à Rege parabantur, eundem intercludere curauit: occaſione ad id oblata quam commodiſſima, ab vno ex intimis Regis, qui eius nomine, viduam ſollicitabat. Hunc, quem cum vidua clanculum in angulo triclinii colloquentem Regina deprehendiſſet adorta, ſubmiſſa, ſed adirata voce, ſic eſt alloquuta. Sceleratiſſime omnium, vſque adeò tui me tædet, vt ſi ſcelus, quod nunc moliris, non plus in me, quàm in Regem committeres: profectò occubuiſſes iamdiu, atque in ipſius Regis oculis, in quibus ſcio te eſſe, debitas mihi pœnas expendiſſes. Sed eſto: placere Regi potius, quam mihi vis, quanquam inique facis, placere quoque & ipſa Regi cupio, atque vt vult, ita morem gerere. Licere quippe mihi quod & Racheli vxori Iacob ſanctæ licuit exiſtimo; vt perinde atque hæc, præ amore viri, quos non poterat ex ſe à viro liberos, ſaltem ex ancilla ſuſcipiebat; ſic ego regios, quos ex me non datur, ex mea quidem, tanquam ancilla, & perlibenter ſuſcipiam, & cooptabo ſuſceptos: modò verecundiæ, atque honori viduæ, vt ſcis, nobiliſſimæ conſulatur: ſicque in obſcuro res geratur, vt neque ea Regem videre, neque à Rege videri vllo pacto poſſit: ac modo hæc à me dicta, tu, inquam, omnino ſupprimas, neque me huius facti auctorem facias. Proinde cura, vt Rex ad nos veniat: nam ſi per te voti compos euaſero, do fidem, maiorem te à me, quàm à Rege gratiam initurum. Quæ audiẽs ille intimus, qui Regi erat à cubiculis, gaudenſq; vehementer, tam ſubitò ex adirata propitiam ſibi fieri Reginam; necnon negotium Regi exoptatiſſimum ex voto confici; properè contendit ad pagum, Lateſium dictum vbi Rex aderat, non procul à Mirauallo, eique omnia renuntiat ordine, quo inſtructus, & ſubornatus à Regina fuerat. Rex verò hæc perquam lætus accepit: ac vel à cubiculario ſollicitatus, vel a quodam optimate, quem hiſtoria Regis Guillermum Alcalatẽſem vocat, multum rogatus, vt Miraua llum Reginam viſurus concederet, ſub nocturnum crepuſculum eò venit. Vbi à Regina lætiſſimè exceptus, eandem quoque ipſe placido ac ſereno vultu, diſſimulandi gratia, allocutus eſt, & cum ea cœnauit. Verum à cœna quidem, huc atque illuc Rex circunſpectans; minimeque viduam adeſſe videns, eò magis ſibi præparari illam credens, ficto ſomno, eidem dari ſe velle, cubiculario indicauit. Vnde ingreſſus cubiculum, poſt multam noctem, vt primum ſomnus eum complexus eſt, Regina vera eius, atque iuſta vxor, viduam ſe ſimulans, coniugalem thorum vna cum viro ſuo caſtiſſimè aſcendit: ac vbi diem eſſe ſenſit, antequam è lecto Rex ſurgeret, atque è pago, vt feſtinabat, diſcederet, aperiri feneſtras, ac expectantem foris optimatem cubiculum intrare iuſſit, nempe teſtem huiuſmodi coniugalis congreſſus ſibi affuturum accerſens. At Rex inde abiẽs, nihilominus auerſo ſemper fuit animo à Regina, vſque adeò, vt diuortium nõ multò poſt, vt dicemus, cum ipſa fecerit. Sed interim diuino factum eſt munere, vt, ob præſtitum matrimonio honorem, quamprimum Petrus ab vno ad aliud obeundum munus vocaretur, quod omnium ab eo geſtorum, & præclariſſimum fuit, & ſupra quàm dici poteſt, glorioſum ac commemorandum. Nam è Mirauallo veniens Barcinonem, literas accepit à Caſtellæ & Nauarræ Regibus ſignificantes, innumerabiles Maurorum copias ex Africa in Hiſpaniam traieciſſe, quæ Bæticis, Luſitanis, ac Cõteſtanis adiunctæ Mauris numerum ducẽtorum millium excederent; animo vt ferebatur, vniuerſam Hiſpaniam denuo ſubigendi. Proinde quanta maxima poſſet celeritate, & copiis Toletum veniret, vt communi calamitati occurreret. Tum Petrus proceribus populiſque omnibus, præſertim Catalanis cum tributo Bouatici ſeſe illi ad proſequendum bellum offerentibus, exercitum ex Aragonia, Catalonia, & Aquitania, fortiſſimum comparauit, peditum ad viginti millia, equitum ad tria millia & quingenta; & cum eo Toletum venit: ibique exercitibus Caſtellano & Nauarrenſi adiunctis, fama eſt, peditum ad centum millia, equitum verò ad decem millia, cenſa fuiſſe. Vniuerſi ergo ſimul Maurorum exercitum petentes, Mariano in ſaltu, ad conualles Toloſæ dictas, quo in loco ſe hoſtes continebant, acerrimum cum ipſis prælium commiſerunt, tandiu planè dubium, atque anceps, quoad opera, & virtute Aragonenſis exercitus, qui fuerat in poſtremis (vt Archiepiſcopi Toletani hiſtoria refert) ex dubia, certa parta eſt victoria; Petro Rege vulnere, non tamen mortifero, affecto. In quo prælio, conſtans eſt ſcriptorum opi-

nio,

nio, cæsa fuisse centum millia Maurorum, fugatis reliquis, eorumque captis ac direptis castris, cum opulentissimis Imperatoris Miramamolini tabernaculis. Quæ omnia liberalitate & magnificentia Regis Castellæ, inter socios Reges diuisa fuere: indeque vniuersi Hispania, diuina ope, è Maurorum tanquam faucibus erepta. Reges igitur in Aragoniam, & Nauarram remigrantes, summo cum triumpho excepti fuerunt. Interea Maria Regiam spem illam, quam in aluo commendatam à viro continebat, promoueri studens; Deo inprimis, eiusque matri & virgini beatissimæ, ac per sanctis Apostolis, se suumque fœtum tota mente commendabat: ac non minus pietate erga illos, quam charitate erga Christi pauperes prolixa, & liberalis erat, Regisque acerbitatem, atque alienatam a se mētem, patientia euincens, seque ipsa consolans, spem suam omnem in nascitura prole collocabat: donec expletis ad patiendum mensibus, multa, quæ ad fidem partus faciendam necessaria erant, præparauit. Itaq; Mompellerium ingressa, in præclara Tornamirensium domo, ipso tempore partus, cunctos ciuitatis optimates cum vxoribus sibi adesse iussit. Vbi diuino opem ferente numine, natus est Infans, faustus ac perelegans, ipsa nocte Kalendarum Februarii, anno à virgineo partu, (vt historia fert Regis) supra octauum. M. C C. qui dies vigilia & ieiunio celebratur, propter consequentem beatissimæ Mariæ Virginis matris festum Purificationis, quando commune est vbique Ecclesiarum, cereas candelas, ad sacra collustranda, benedictione consecrare. Itaque vniuersa acclamante, atque comitante ciuitate, infans illico iussu matris, pro summa gratiarum actione, ad Virginis Aedem deductus est; quo tempore sacræ peruigilationes, matutinæ precationes dictæ, fiebant; & ab vniuerso choro, magna & alta voce, hymnus, TE DEVM LAVDAMVS, cantari cœperat. Quo peracto, ad aliud ciuitatis Templum sancti Firmini portatus infans, similiter dum eædem precationes fierent, diuina quoque sorte contigit, vt limen ingresso puero, canticum, BENEDICTVS DOMINVS DEVS ISRAEL, summa voce decantaretur. Quare vt eo ipso Purificationis festo die Christo nomen daret puer, dubitante Regina, cuinam ex Apostolis Domini, illius nomen imponendum commendaret; duodecim candelas cereas, æqualis ponderis atque magnitudinis, ex voto offerri Apostolis curauit; vnicuique illarum proprium cuiusque Apostoli nomen adscribens; vt quibus simul succensis, candela quæ diutius aliis prælucceret, designatum huic Apostoli nomen puero imponeretur. Vnde aliis omnibus consumptis ac extinctis, prælucente Iacobea dicta, protinus in templum remeatum est, atque Iacobi nomen puero, tanquam à Deo impositum. Vt scilicet eius Apostoli Hispaniarum patroni nomine potiretur puer, qui Hispaniense Imperium, atque Christi nomen, tam longè lateque erat propagaturus. Quæ magni profectò Regis signa, Mariæ matri ac Reginæ in causa fuerunt, ad imitationem cœlestis Mariæ Angelorum Dominæ, vt obseruaret omnia mysteria hæc, atque mente secum conferret. Neque enim ab eiusmodi collatione aberat, imo Herodianam quodammodo tyrannidem adumbrabat; quod sub ipsis crepundiis, atque in cunis vagienti puero, lapis valde magnus vndéuis excisus, siue manu proiectus (fortasse ab aliquo qui regnare cupiebat) tamen diuina ope illæso puero, vt regia fert historia, cunas confregerit: quodque ex successione, orta paulò post persecutione in matrem, eaque subinde Romam, vt in Ægyptum, abire coacta, nihil illa sibi atrocius vnquam duxerit, quàm infantem tenerum, quadrimum, dimittere; & tanquam expositum, aliis educandum relinquere. Siquidem ab eo tempore, quo è Miraualo discessit Rex, amplius vidisse Reginam non inuenimus: quem neque felicissimus Reginæ partus; neq; inuicta eius patientia, emollire potuerint, quominus simultates, quas ille eatenus cum Regina occultas gerebat, apertas susciperet; atque cum ea tandē diuortium faceret. Nā eo vsque prouecta res est, vt eius causa diuortii, ad summum Pontificem Innocentium III. delata fuerit: submissis à Rege causis: & quòd Maria, antequam sibi nuberet, Conuenarum comiti in Aquitania nupsisset, ab eoque duas filias suscepisset: & quòd eodem viro viuo, neque auctoritate Ecclesiastica à Maria separato, secum illa contraxisset. Quibus adiecit etiam, Rex ipse, quòd ante matrimonium cognouisset quandam Mariæ cognatam. Cuius causæ cognitionem Pontifex, grauissimis viris Ecclesiasticis in Aquitania re integra sibi reseruata, mandauit. Sed præponderante Regis potentia, atque in Mariæ detrimentum inclinante causa, Maria Pontificis auxilium implorare; eique iustas facti sui causas exponere decreuit; se videlicet, omnino coactam; atque parentis Guillermi minis territam, clandestino matrimonio cum Conuenarum comite fuisse iūctam; cum quo ipsa etiam cognatione coniuncta erat; neq; ad cōtrahendum legitimè, vlla fuit ab eis vnquam à Pontifice facultas obtenta. Quin, & esse etiam compertum, eum-

dem comitem,tempore contractus,duas publicè ductas vxores viuas retinuisse;alteram Guillermam Barcensem;alteram comitis Bigeronum filiam, ex quibus & filios quoque habuisse. Qua facti veritate missa Romam: vt iustiores etiam denegandi diuortii causas Maria Pontifici ad aurem suggereret; dimisso filiolo charissimo, Romam profecta est. Quam honorificentissimè,atque vt Reginam excipiens Pontifex, benigneque audiens: re ad vnguem perpensa,& examinata,de consilio sacri cœtus Cardinalium, sententia lata est; Petrum Aragonum Regē teneri matrimonio legitimo & indissolubili, cum Maria Guillermi Mompelleriensis Principis filia,publicè,atque in facie Ecclesiæ contracto: ac neque dissolui illud posse,occasione obiectæ affinitatis cum cognata Mariæ, quæ minime probata fuit,neque etiam obiectione prioris matrimonii Conuenarum comitis cum Maria olim contracti, quod quidem nullum fuit; non modo ex eo quod idem Comes, tertio cognationis gradu Mariā attinebat;sed iccirco maximè quòd tacitis nuptiis, quas cum filia comitis Bigeronum ille iunxerat,ex qua & prolem susceperat,secundas, illa superstite,cum Maria horum ignara iunxerit;ac neq; vltimis,quas cū Rege coniunxit Maria,illa sese opposuerit. Quæ sententia Romæ,mense Februario, Anni M.CC.XIII.lata, atque in libris Decretalium (vt historia Regis affirmat) posita:ad Regem ab eodem Pōtificē missa fuit, vna cum benigno Rescripto;ipsum pie adhortans,vt sentētiam à se, cum consilio & matura deliberatione sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, adhibitis præstantissimorum totius Italiæ Doctorum suffragiis,latam; deq; matrimonio Mariæ Reginæ pronunciatam;ipse firmam,maximeque ratam haberet,bonique consuleret. Quandoquidem ad eius animum & conscientiam pacandam,omnino prolata illa fuerit: totq; etiam sedandas populorum commotiones,quæ facile ad perturbanda ipsius Regna inde exoriri possent: maximè verò ob honorem Mariæ fœminæ Christianissimę restituendū; & vtriusque pignus charissimum, prolem scilicet inclytam Iacobi Infantis cohonestandam:cuius certè successione,magna in Regno illius pax & tranquillitas consecutura videantur. Nec dubitandum,diuini fuisse numinis,eiusque nutu factum, ex tot perturbatis,varieque distractis rerum negotiis,optimum atque inexpectatum finem subiecisse,& tanquam ex malo bonum elicuisse. Cui sententiæ,Pontifex dubitans,ne forte Rex obedire recusaret: Carcassonensi,& Auinnonensi Episcopis commisit, vt Regem per censuras Ecclesiasticas,appellatione quauis remota, ad obediendum compellerent. Verum Rex,inueterata obdurescens pertinacia,in proposito permansit. Quamobrem Maria, ne forte quid detrimenti a Rege acciperet, atque vt rei exitum tutius inde videret, Romæ se continere decreuit, quoad alterutrius obitu, tot, tantisque malis finis imponeretur: necnon vt contestata cum Guillermo fratre Romæ lis de successione, & hęreditate Principatus Mompelleriēsis, de quo paulò supra diximus,Pontificis quoque decreto finiretur: prout idem Innocentius Pontifex, de eo sententiam protulit; esse Guillermum Guillermi Mompelleriensis Principis filium, tanquam spurium, neque ex iusta, legitimaque vxore natū,ab vniuersa successione & hęreditate paterna repellendum; eiusque sororem Mariam tanquam vnicam ipsius Guillermi filiam, ex iusta, legitimaque vxore natam,hæredem vniuersorum,atque in primis in Principatu succedere: Ideoque Iacobo Principi,vti vero filio,legitimoque hæredi Marię Reginæ Aragonum,eundem Principatum successione adiudicari. Quæ sententia Romę prolata fuit, atque ita liti finis impositus. Dum hęc geruntur Romę,Petrus quorundam impulsu,atq; furiis agitatus,tanta flagrabat ira in Reginam,vt Iacobum puerum communem filium, illius causa despiceret, neque regio ipsum more educari curaret: sed quasi alienum, neque haberi coram permitteret. Tametsi ea sub ætatula puer,tum specie ac dignitate oris,tum habitudine & statura corporis,mirificam,atque permagnam Regiæ magnanimitatis spem afferebat: cumq; cunctis mire conspiciendus,atque amabilis esset: Regi tamen minime erat in oculis,sed in odio propemodum. Ne quis existimet naturę affectum adeò dominari in parentibus,quin possit ille præoccupari odio & ira, ex falsa animi etiam persuasione conceptis. Quod intelligens Symon Monfortius comes Carcassei atque Bessiani oppidorum eiusdem Aquitaniæ,non longe à Mompellerio,vir etiā bello,& pace strenuus ac perinsignis: necnon Regi intimus,satisq; obligatus, propterea quod gratia & precibus Regis, idē Pontifex ipsum comitatum cum aliis oppidis,beneficiario iure (fœudū vocant,) Mōfortio concesserat,puerum commiseratus,Regem precatus est,vt illum apud se manere, ac educari sineret: curaturus omnino,vt Regiis moribus, honestisq; institutis imbueretur ille: atque vt talem decebat Principem,ab infimis atque sordidis abstineret. At Rex fortasse cogitans velle Mōfortium adoptare sibi filium, eumque iunctis nuptiis sua cum filiola successorē relinquere,facile ab se abduci permisit. Sed proh Deus bone, ei pater filium

lium educandum commisit, qui se breui, intraque annum, commisso prælio, in acie erat oppressurus. Erat autem Monfortius bellator maximus, atque Dux magni nominis, ab eo tempore potissimum, quo idem Pontifex coactis copiis, magnum exercitum comparauit, eique Monfortium præfecit, ad inferendum bellum comitibus Tolosano, Foxensi, & Conuenarum, tanquam fautoribus hæreticæ factionis Albigensis, quæ nuper orta ex Albi vrbe Aquitanica, Manichæorum, Arrianorumque simul, & Waldensium turpissimos ac nefandos errores suscitabat. Quam hæresim indies accrescentem, impugnauit summa concionum contentione beatus Dominicus Hispanus, tunc Canonicus regularis sancti Augustini, post verò clarissimi, religiosissimique ordinis Prædicatorum parens & conditor; quoad in celeberrimo Concilio Lateranensi, ab ipso Innocentio Pontifice, Romæ anno Domini 1215. congregato, concurrentibus duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Hierosolymitano, quadringentis Episcopis, septuaginta Archiepiscopis, vna cum vndecim Generalibus ordinum, necnon octingentis Abbatibus, & Prioribus Monasteriorum; præter Legatos omnium Principum, & Regum Christianorum, hæc ipsa hæresis damnata est, vna cum comitibus Tolosano, & Foxensi eiusdem hæreseos fautoribus. Quos etiam suis comitatibus, & oppidis omnibus priuari voluit sancta Synodus, ac Fisco Ecclesiastico applicari: ideoque Monfortio strenuo in debellandis illis duci, atque protectori fidei præstantissimo, potentatus illos regendos & gubernandos tradidit. Quibus in potestatem redactis, Monfortius omnium Aquitaniæ Principum potentissimus haberi, atque idcirco non modo timeri; sed Regi etiam, ex eo quod Tolosanum eius affinis comitatum occuparet, infensus esse cœpit. Quibus accessit, quod à Carcasonensibus & Besanis populis, quos obtinebat Monfortius, in Regis contumeliam, siue ludificationem est gestum. Vtpotè qui fraudulenter de Monfortio conquesti sunt apud Regem, quòd eos ille acerbè nimis, atque tyrānice tractaret; precarique subinde Regem, vt ipsos in suam tutelam acciperet; atque ab illius manibus eriperet: se enim illico in eius potestatem abituros. Id creditum est, arte fuisse a Monfortio factum, vt tentaret Regis animum, an fortè postulatis populorum annueret: vt oblata sibi inde occasione, à Regis amicitia discederet, quem intelligebat, Tolosano comiti, ac sorori, auxilium ad recuperandum comitatum implorantibus, suppetias ferre velle. Nam aduenieute Rege, vt populorum arces, atque munita loca caperet ad ea protegenda, occurrebat vulgus promiscuum, temereque iactabat, se, suaque omnia pro eo impensurum: idque sufficere ad eorundem suscipiendam defensionem: Iamq; huiusmodi simulatis verbis, simul etiam occursu fœminarum pulcherrimarum, quarum consuetudine delectari Regem sentiebant, cum tympanis & systris, tempus, ne te illi darent, conterebant; sicque Regem à proposito, & progressu deducebant. Qua populorum cognita ignominia, & ludificatione; atque Monfortii industria id factum Rex existimans; iam non occultas, sed apertas cum Monfortio inimicitias suscipere decreuit. Quibus occurrens Monfortius (vt Regis historia significat) ad oppidum Marelianum agri Carcasonensis, cui propinquus erat Regis exercitus, se cōtulit; mille secum lectissimis leuioris armaturæ equitibus adductis. Id Rex intelligens, sua quoque castra mouit; exercitu quidem, non tamen bellandi arte superior Monfortio; quem vbi in oppido se continere intellexit, obsidere illud, atque Monfortium vi capere statuit. Id animaduertens Monfortius, atque magno in periculo versari se videns, indueias à Rege petiit, seseque ei honestis conditionibus tradere tentauit; Regiam potius experiri clementiam deditione, quam armis suam, Regisque fortunam prouocare malens. Sed pacta & conditiones abnegante Rege, ac præ ira exercitum ad expugnationem oppidi, celerius quàm par erat, admouente; neque expectatis quibusdam optimatibus Catalanis, qui cum magna militum manu, sequenti die in castra venturi erant, impetum facere decreuit. At verò Monfortius non tam ira, quam desperatione rerum succensus, seque minimè obsideri passus, suos benè cohortans milites, protestatus est etiam, se Regi summisisse, atque omnia pacis compendia pertentasse, ne armis cum illo pugnaret. Verum neque profecisse quicquam cum obstinato Rege, neque sine summo sui dedecore à prælio abstinere posse. Idcirco Deo, & sanctis, se, suosque commendans, atque vt erat solitus in aggrediendis hostibus, sanctissimum Christi corpus in alimētum animi, vna cum aliis sumens, oppido egressus, cum vniuerso equitatu petit Regis exercitum, qui obsessurus oppidum sese in alas extenderat, eamque partem vbi versabatur Rex, apertam, & quasi desertam reliquerat. Vnde cognito Regis vexillo, quocunque Rex graditur præferri solito, Monfortius aciē instruens, conglobato agmine, vexillum petit: suis antea da-

to signo, vt nullos, vel supplices, vita donarent;ac nedum proceribus, aliisve exercitus primoribus;sed ne Regi quidem parcerent Ex quo antequam Regii,qui dispersi erant,in eam partem, in quam Monfortius impetum fecerat, sese ad propugnandum pro Rege colligerent;vniuersos,qui in custodia Regia erant,vna cum ipso Rege,ad vnum interfecit. Sed vbi increbuit rumor in castris,Regem occubuisse: illico se omnes fugæ dederũt. Quo facto,Monfortius receptui canens,intactis castris,atq; à direptione abstinens,cum vniuerso integro ferè equitatu,in sua se oppida recepit,mœstitiamq; præ Regis obitu,victoriæ gloria superauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER II.

MORTVO Rege, proceres atque reliquiæ exercitus in castra reuertentes, illius cadauer planctu & eiulatu magno, humo sustulerunt; illudque Hospitalariis equitibus sancti Ioannis Hierosolymitani, quorum ordini Rex castra, oppidaque multa dono dederat,honorificè, regioque more, sepeliendum tradiderunt. Quod ipsi magna pompa humeris gestantes, in cœnobium Xixenense, quo Sanctia mater ingressa olim, & sacris initiata, non multò antea obierat,magnifico structo sepulchro condiderunt;iusta illi,cũ sacro nouendiali,sumptuosa nimis,& lamẽtabilia reddentes. Itaq; intestato Rege,cũ perturbata& cõfusa essent omnia, Nunnius Sanctius, vnus ex primatib. Aragonẽsibus,prudẽtia & virtute præstans; vna cum Guillermo Moncada Vicecomite Cardonensi,penes quos summa exercitus erat;ac nonnullis aliis Aragoniæ, Catalonięque proceribus,ne ex interregno maior oriretur rerum perturbatio,cresceretq; subinde Regnorum in partes distractio,successionem Iacobi filii maturandam curarunt. Nam etsi secessio illa Regis à Maria Regina sententia Pontificis damnata erat,atque pronunciatum, nuptias à Rege iure contractas esse, ipso tamen sententiæ minime obtemperante, plerique adhuc de ea re ambigebant. Qua de causa, ac etiam quòd Rege intestato, Sanctius qui Alfonsi Regis frater natu minor erat,ac testamento Raimundi Principis patris, decedente Alfonso, ad successionem in Regna vocatus:quique huius rei causa, se comitem Ruscinonẽsem appellauerat: tum & Ferdinandus Petri Regis frater germanus, qui monachatu, regnandi spe, abdicato, in magnam ambo occupandi Regni spem venerant;iam non obscurè, sed palam machinari multa cœperant; quibus rebus plerosque populos ad se pelliciebant. Vnde proceres, consilio habito, protinus Iacobo puero Regnum deferre statuerunt; maioribus coactis copiis, bellum in Symonem Monfortium renouare parantes. Idque non tam vlciscendi Regis, quam Iacobi recipiendi gratia, quem Monfortius, & Pontificis iussu, & permissu Regis, educandum susceperat. Quod præsentiens ille, paulò ex victoria iam factus insolentior, maiori comparato exercitu, sese defendere, vnaque Iacobum retinere cogitauit. Sed proceres lento cum bello incessere statuerunt:quoad à Pontifice,precibus Mariæ Romæ agentis, legatione missa, impetrarent, Monfortio tam multis ei beneficiis obstricto præciperet, vt Iacobum paternis Regnis præficiendum proceribus restitueret. Hanc legationem libenter susceperunt Simenius Cornelius,Guillermus Ceruera, & Petrus Ahonesius, Aragoniæ, & Cataloniæ primates, ac etiam Guillermus Monredonius magister equitum Templariorum:potestate data,vt si Monfortius Pontificis imperata facere recusaret, bellum grauissimum,audiente Pontifice, in illum promulgarent: ac, vt moris erat,pro belli semente iaciendo,a Petro Ahonesio, vno ex legatis, ad singulare certamen ille, proditionis,perfidiæque nomine incusandus prouocaretur. Verum qui legationem hanc impẽsius,quam alii sollicitarunt, fuere Hispanus Pontifex Albarrazinensis, & Petrus Assagra eiusdem vrbis dominus;vt Sanctii,& Ferdinandi factionibus,Iacobi restitutione festinata,

ſtinata, occurrerent; quas illi, cupiditate regnandi, maximas excitabant, Regnaque in partes diuiſerant. Itaque legati multorum dierum viam progreſſi, ac cum ampliſſimo comitatu Romam peruenientes; ſtatim lugubribus induti veſtibus, honorificè (vt agi ſolet cum legatis) ab vniuerſo populo excepti fuerunt. Ac primo quidem ad Mariam Reginam, perinde vt dominam, Regios ei honores exhibentes venerunt, cui legationis ſuæ cauſam exponentes, deque Rege viro funeſtiſſima, de Iacobo filiolo, ſaluo & incolumi proſpera; de cæteris verò rebus multa imminentia Regnis mala, niſi è Monfortio recuperetur puer, nunciarunt. Vnde, intercedente Maria, ad Pontificem introducti ſunt, ad quem valde mœſti, & lugubres cum veniſſent, Senatu ipſis dato, ac poteſtate dicendi facta, Templariorum magiſter eloquentia præſtans, ac notus antea Pontifici, legationem ſuam ſic renuntiauit. Funeſtum atque lamentabilem Petri Regis noſtri fortiſſimi, inuictiſſimique interitum, atque adhibitam in eum ſæuitiam, nunc ſigillatim enarrare, diuine Pontifex, neque lachrymæ, lugubreſque lamentationes noſtræ ſinunt; neque beatitudini tuæ, cui nota antea, acerbaque fuere omnia, honeſtum eſt, infandum modo dolorem renouare: niſi quòd, vt paucis accipias, Symon ille Monfortius, cui Rex tot, tantaque bona, rogatu tuo, à beatitudine tua impetrauit; adeoque carus ei fuit, vt Iacobum filium Principem noſtrum eidem educandum commiſerit; ex familiari & intimo, ſubitò factus hoſtis, & perduellis crudeliſſimus, collatis ſignis, non ſolum Regium exercitum aggredi auſus eſt; ſed ipſummet Regem à te olim, cum Regio diademate inſignitum; tum tuis ſacroſanctis quaſi conſecratum manibus, furore pluſquam effrænato, interemit. Cuius, atque multorum procerum internecione, ita vniuerſa res eſt perturbata; atque ob inteſtatum Regem, dubiamque inde ſucceſſionem, Regna in partes diuiſa; vt niſi occurratur protinus, nullum non ex interregno detrimentum ſit Reſpub. acceptura. Idque partim Sanctio patruo, & Ferdinando fratre Regis, ab inteſtato ſucceſſionem ſibi arrogantibus; partim proceribus cum exercitu, & maiore parte Regni, Iacobum ſucceſſorem ſibi depoſcentibus: cum Regis olim ſeceſſio à Maria feliciſſima Regina noſtra, quam illi obiiciunt, iuſtiſſima beatitudinis tuæ ſententia damnata fuerit, atque pro matrimonio pronunciatum. Caput igitur atque legationis noſtræ ſumma, hæc eſt: vt Iacobum Principem noſtrum paruulum, a Môfortio retentum, ſtatim reſtitui iubeas proceribus Regni, Regno præficiendum, antequã ille bello à noſtris laceſſitus; ac timens fore ſibi à Iacobo, & proceribus Regii ſanguinis vltionem parandam, in partes Sanctii & Ferdinandi ad perdendum puerum ſecedat. Scimus enim Monfortium tot, tantiſque à beatitudine tua fuiſſe muneribus, beneficiiſque deuinctum, vt dubium non ſit, quin ſtatim ille iuſſis tuis obtemperet: alioqui cômunis eſt procerum ſententia, vt non modo atrociſſimum eius oppidis bellum inferatur: verum vt à Petro Ahoneſio Aragonenſi optimate, qui præſens, ac collega noſter eſt, ad ſingulare certamen prouocetur, vt perfidiæ, ac rebellionis redarguatur. Sed quoniam multo maiora mala, adeoque manifeſtam regni euerſionem, cum detrimento Iacobi, ex bello ſequi poſſe putamus: tuum erit pater beatiſſime, pro ea, quæ tibi à Chriſto iniuncta eſt pacis in Chriſtianum gregem inuectio, reſtitutione Iacobi, tot imminentia incommoda & detrimenta à noſtra Republica auertere; vt pro tuis maximis collatis in gentem noſtram beneficiis; & perpetuam beatitudini tuæ felicitatem precemur; & ſacroſanctæ huic Sedi fideliſſimam regnorum obedientiam, nunquam defuturã, exhibeamus. Peracta oratione, legatos benigne conſolatus eſt Pontifex, vehementer, ſe condoluiſſe aſſerens, audito pertriſti nuntio de miſerando Regis interitu, viri vtiq; ſtrenui, ac fortiſſimi; vt qui ab hoſtib. circumuentus, à ſuis verò derelictus, mori potius, quàm turpi fugæ, ſe dare decreuerit: nonnihil tamen culpæ illius contumaciæ, atq; ſeceſſioni à Maria coniuge perſancta, attribuens. Sed honorem mortuo, quem viuo forte negaſſet, ſe omnino facturum, atque Iacobi Principis reſtituendi, ſummam curam geſturum promiſit. Quin & regni proceres commendauit, ob præſtitam Iacobo obedientiam: bonoque illos animo eſſe iuſſit. Non enim ſe illis, re, & opibus defuturum, quoad Iacobus in pacificam regni paterni poſſeſſionem veniat. Tandem commendato regnorum obſequio erga Romanam ſedem, atque legatorum patientia & labore itineris multum collaudatis; ipſos paululum Romæ, quoad mandata acciperent, iuſſit conſiſtere. Interea Petrus Beneuentanus Diaconus Cardinalis a Pontifice antea miſſus, in Aquitaniã venerat, ad tot illius Prouinciæ turbines ac tempeſtates pacis ſedãdas, quæ nuper exortæ fuerant ex calamitoſo, & exitiali bello, quod Albigenſis hæreſeos ſectatoribus, horumq; fautoribus, illatum fuit à Symone Monfortio Pontificii exercitus duce: vel potius ad ea, quæ in Concilio Lateranenſi, de quo ſupra diximus, contra dictam hæreſim deliberata

sunt, legationis munere exequenda. Qua de causa Cardinalis, Concilium Mompellerii prouinciale indixit: conuenientibus Narbonensi, Auxitano, Ebrunensi, Arelatensi, & Aquensi, Archiepiscopis, viginti octo Episcopis, aliisque quamplurimis Abbatibus, & Præiatis Ecclesiarum totius Prouinciæ. In quo inter alia decreuit Synodus, vt ciuitas Tolosana, vniuersusque eius comitatus, & iura, quæ paulò antea, damnato illius comite in Lateranensi Concilio, tanquam fautore hæreseos Albigensis, Ecclesiæ adiudicata fuerant; atque strenua Symonis Monfortii exercitus Ecclesiastici præfecti opera, in illius potestatem redacta; eidem Monfortio, pro tantis erga Romanam sedem promeritis, beneficiario iure donarentur. & modò summi Pontificis, atque Sedis Apostolicæ id decreto confirmaretur: cuius stabiliendi gratia, Archiepiscopus Ebrunensis Romam a Synodo missus est. Vnde Pontifex audito decreto Concilii Prouincialis, atque donatione comitatus Tolosani, tam iustis causis Monfortio facta, eandem confirmauit, & ratam habuit; modò mandato Synodi Iacobus Princeps, Petri Regis Aragonum filius, qui à Monfortio in custodia tenebatur, proceribus ac exercitui Aragonensium & Catalanorum liberè restitueretur. Promittente Ebrunensi Archiepiscopo, illico Pontifex legatis procerum venire iussis, literas dedit, eosque cum Archiepiscopo dimisit. Quibus Mompellerium regressis, pacto & confirmatione renunciatis, Monfortius obtempetare se velle dixit, ac protinus vna cum Legato Cardinale Carcassonem profecti sunt, vbi biennio retentus fuerat Iacobus; indeque ab eisdem honorifice deductus Narbonem: quo iam multi proceres cum vniuersis legatis ciuitatum & oppidorum Cataloniæ conuenerant: a quibus legatus, fide publica accepta, de fideli custodia, & tutela præstanda, Iacobum eis tradidit, annum iam sextum habentem. Venit etiam vna cum Iacobo eius patruelis Raimundus Berengarius filius Alfonsi, relictus hæres comitatus prouincialis; cuius hæreditatis gratia Berengarii nomen habuit: cumque sex fere annos ambo nati essent, simul educati sunt. Itaque Iacobo vna cum legato Cataloniam ingresso, per oppida & vrbes lætissimè, atque cum magna acclamatione & applausu deuectus est. Vbi multa, quæ pacificum Iacobi ingressum impedire poterant, consilio & auctoritate Legati expedita sunt, & prudenter composita. Iamque Barcinonem venientibus, nobilissima & potentissima ciuitas, splendore & magnificentia, quibus solet Reges, Iacobum excepit. Quo etiam ab extremis Aragoniæ finibus promiscua multitudo hominum venerat, Principis visendi gratia. Vbi consilium fuit Legato & proceribus, vt pro communi re, ac commoditate Aragonensium & Catalanorum, conuentus publici à Iacobo indicerentur in Ilerdæ, vrbe antiqua, & illustri Cataloniæ, quam Sycoris aurifer alluit fluuius, atque feracitate propinqui Vrgellitani agri, frumento abundantissima. Quam ingrediens Iacobus, ab effusa multitudine magnificè exceptus fuit: atque in primis, sigillis, bullisque ad consignanda diplomata & tabellas mutatis, vt moris est regnare incipientibus, conuentus initi sunt; præsentibus Legato, & Aspargo Barcino, Archiepiscopo Tarraconensi, Regis etiam cognato, cum aliis vtriusque Regni Antistitibus; quin & proceribus, & regulis, ac oppidorum procuratoribus; exceptis Sanctio & Ferdinando, qui in dissensionibus procerum, atque inde ortis discordiis, omnem spem collocabant, ad ea, quæ de successione inter se moliebantur exequenda. Sed Legato modis omnibus procurante, in conuentibus id potissimum obseruatum fuit; vt elata voce, necnon sublatis in altum dextris, omnes iusiurandum, fidemque publicam, Iacobo, quem ipse Aspargus Archiepiscopus vlnis sustentabat, tanquam vero Principi, ac domino darent, neque ab eo discessionem facturos se vnquam promitterent. Quod iusiurandum nunquam antea dari solitum, lege sancitum fuit, vt Regibus in possessionem Regnorum venientibus, ab omnibus præstaretur. Deinde perspecta tenera nec ad regendum apta ætate Iacobi, & ad eius maxime tutandam & conseruandam vitam curarunt, vt Guillermo Monredonio Promagistro equitum Templariorũ vtriusq; Regni, quem paulò ante ostendimus legationem Pontifici renunciasse, Iacobus custodiendus daretur: viro vtiq; optimo ac prudentissimo, vsuq;. & exercitatione maximarum rerum prædito: à quo & generosis imbui moribus Iacobus, & armis potissimum belliq; rebus instrui posset; quod omnia tunc essent posita in tutela & præsidio bellicæ virtutis. Neq; Sanctio, & Ferdinando id munus ad se spectare contendentibus, à Legato, maioriq; parte procerum permissum est: quinimo eò magis Regis excubiæ, eiusque custodiæ capitis, eidem Monredonio, data fide, commissæ fuerunt: atque in arce Montionis amplissima, munitissimaque, Iacobus Regio præsidio custodiendus positus; vna cum eius patruele Raimundo, annum etiam nonum agente. Demũ custodia durante, Sanctius Regni Vicarius constitutus est. Interea Romæ Maria Regina

tot an-

tot antea conflictata malis, atque à Rege viro, & à fratribus in eius rem, honorem, & famam impiè conspirantibus, inique diuexata; diuina tamen ope, atque innocentiæ præsidio defensa, cum esset ætate prouecta, mortua est, Honorio Pontifice, cui valdè commendauit Iacobum Principem filium, quem Mompellerii Principatus hæredem instituit; eique, intestato mortuo, Mathildam, & Petronam filias, ex comite Conuenarum antea susceptas, nulla de spuriis fratribus mentione facta, testamento substituit; & quia viuens, ob insignem eius pietatem, religionem, vitæque integritatem, magno, regioque semper in honore fuit apud Pontifices; mortuæ ab eisdem honores quoque regii facti sunt: iustaq; funeris, cum sacro nouendiali honorificentissimè persoluta, eiusque corpus in Vaticano, maximo Diui Petri templo, prope sepulchrum beatæ Petronillæ (regia testante historia) conditum fuit. Deinde Pontifex annuens votis Mariæ, Iacobum eius filium Regē, Aragoniæ Regnum, atque Cataloniæ, & Mõpellerii Principatus, ac quæcunq; Regi bona in posterū accrescerēt, sub beati Petri, suiq; præsidii tutela suscepit. Ac insuper Bernardo Cardinali, Apostolicæ Sedis in Aquitania Legato, per literas mandauit, vt Iacobum Apostolicæ Sedis clientē, ipsiusq; Regna & bona omnia defenderet. Ex quo ille Consilio Regis, ætate pueri, primarios administros præfecit, Aspargum Tarraconensem Antistitem, Symonem Cornelium, Guillermum Cerueram, & Petrum Ahonesium primates tum Aragonenses, tum Catalanos. Cæterùm, Iacobo Principe Montionis in arce retento, magna indies sequebatur, non regnorum modo, sed populorum, vulgariumque hominum in partes diuisio. Quin & ærarii consumptio tanta erat, vt ne Iacobo quidem illud alendo sufficeret: quòd Petrus olim suis profusissimis sumptib. atque largitionibus, regium prope patrimonium, ac ærarium consumpserat: ipsaque vectigalia regia, Iudæis, atque Publicanis magna ex parte oppignerata erant. Ex quo Magistratus, aliique à Regibus constituti Iudices, stipendiis, suisque honorariis fraudati, munera sequi omnes, atque venalia omnia habere cœperant. Quo animaduerso, Catalani optimates facile populis persuaserunt; vt Bouaticum tributum à Regibus initio Regni exigi solitum, penderetur, sic dictum, quod pro boum iugis, singulisque pecudum & armētorum capitibus soluebatur: quale fuit ter Petro Regi pensitatum: primo in sumptus bellicos aduersus Mauros Carpetaniæ; atque iterum in expeditionem sacram contra eosdem, ad Tolosæ conualles, Vbedensi prœlio: Tertiò in auxilium dotale, quo idem Rex tres sorores in matrimonium collocauit: quorum tamen nullum fuit cum præsenti necessitate, atque exigendi causa comparandum; vtpote quod Regi quasi redimendo, impendendum esset. Nam & ipse Sanctius præfectus, atque Regni Vicarius, cuius animus totus erat in accumulanda re, & perdendo Iacobo; quamcunque Regni iacturam, suam ad illud occupandum occasionem putabat. Sed quanquam Sanctius, & diuturna custodia Iacobi, & largitionibus, multos ex proceribus in suam partem pertraxerat; eiusque fratris filius Ferdinandus, similia per se quoque moliretur vsqueadeò, vt in eos maior iam procerum pars, seu factio contentius ferretur: non defuere tamen, qui Iacobi partes constantissime tuerentur; atque Bouatici in alimentum Regis exacti subsidio freti, arma pro eo sumerent: In primis Petrus Cornelius, & Vallesius Antillonius Aragonenses, satis spectatæ fidei iuuenes, atque nobilitatæ bello virtutis. Quos Simenius Cornelius prouectæ ætatis homo, atque inter optimates consilio & opibus mirè præstans, cùm videret tam bono erga Regem animo affectos esse; diligenter admonuit, vt in proposito susceptoque consilio prĉficiendi Iacobum Regno permanerent: verumq; ac legitimū Regni successorē ipsum reciperēt: vt Regnū ab impendenti tyrannide, sua dextra liberarent. Nam ex factis, vitæque vsu Sanctii, atque Ferdinandi, facile poterant colligere, alterutro ex ipsis Regnum occupante, euasuram inde subito tyrannidem intolerabilem. Vnde necesse omnino esse Iacobum è custodia educere, antequam altera ex factionibus illum ad perdendum præriperet: quod tacite iam iamq; à Sanctiana procurari sentiebatur; ideoque Rege in libertatem asserto, atque oblato populis, factiones, quasi nebulas occurrente Sole, facilè dissipari posse. Idque haud dubium fore conclusit, recenti exemplo Raimundi patruelis Iacobi, è custodia erepti, atque in prouinciam, vbi perturbata erant omnia, feliciter ingressi. Quippe per id temporis commota prouincia, quidam è proceribus inde ad Raimundum cum Iacobo in arce detētum scripserat, perdita esse omnia, atque funditus pessundari eius Rempub. nisi aduentum maturaret. Proinde acceptis literis, illico sese è custodia eriperet, atque eodem nuntio duce, Tarraconem peteret; esse namque Salonio in portu paratam ei nauem actuariam, quæ properè ipsum in prouinciam deduceret. Quo nuntio lætatus Raimundus, quem malè etiam habebat custodia, Iacobo literas ostēdit, deque itione sua consiliū petiit. Cui Iaco-

bus, qui simili quoque abeundi desiderio flagrabat, ipsum animare cœpit, proque illius meliori statu rerum, ac Reipub. incolumitate, nihil non tentandum esse consuluit. Nam & consuetudinem, inquit, quæ mihi tecum iucundissima intercedit; cuius & priuatione angor vehementissimè, publico prouinciæ tuæ bono posthabendam puto. Itaque ante duos menses, quàm Iacobus educeretur, Raimundus sub noctis crepusculum, mutatis vestibus, vna cum Petro Angerio eius alumno, præeunte nuntio, Ilerdam prætereuntes, in portum deuenere: vbi conscendentes nauim, secundo vento, Massiliam appulerunt: cuius præsentia Principis protinus pacata fuere omnia, & in possessionem Comitatus magno omnium consensu venit ipse. Quæ Raimundi fuga, vt primum Sanctio innotuit, illico eius animum vehementer percussit, quòd crederet Iacobum similiter è custodia erupturum: ideoque paruo comparato exercitu, hunc in insidiis prope Montionem collocauit. Itaque Simenius Cornelius cum ipsis Petro, & Vallesio, atque meliore, & saniore parte procerum Fernandinæ factionis, quæ odio Sãctianæ insolentię, paulatim in partes Regias abire cœperat, Monredonium Templariorum Promagistro equitum conuenerunt Montioni; eique tot in dies pullulantia Reipub. mala, atque excrescentem Sanctianæ factionis potentiam ad perdendum Regem intentam, renuntiarunt; neque euitari tot posse pericula, nisi oblata populis præsentia, atque amabili vultu Regis. Proinde Regem è custodia educeret; paratam enim, se, magnam militum manum habere, ad ipsum non solum excipiendum, & defendendum; sed vel per medios hostes inuehendum, ac in Oscensem, & Cæsaraugustanam vrbes incolumem deducendum; vbi populi imperiosa procuratione Sanctii offensi, ac rursum præsentia Regis confirmati, cum eo facilè consentirent. Hæc vbi à Monredonio audita, Regi relata fuerunt, animosè respondit Rex, se promptum esse ad ea omnia, quæ à proceribus deliberarentur perficienda. Itaque eductus è custodia & arce, vbi triginta menses continuos exegerat; cum bonam puerilis ætatis suæ partem in labore, inopiaq;, ac patientia & animi & corporis maximè exercuisset. Sed postquam Sanctio renunciatum est, opera & industria procerum, atque Fernandinæ factionis, quæ interim ad Regem defecerat, eius exitum è custodia fuisse procuratum; non amplius obscura, sed aperta in Regem simultate & odio fuit, atque multis coram astantibus, de Rege, deque ipsum sequentibus proceribus loquens, in hæc magnifica de se verba prorupit. Audio Regem, me inuito, atque inconsulto, contrariaq; factione iuuante, è custodia educi, iamque Cinga fluuio traiecto, Aragoniam intrare velle; do fidem futurum, vt quacunque ierit, per constratum panno murice tincto iter, ipsum cum suis asseclis abiturum: significans scilicet, à se illos enecandos, eorumque sanguine viam, qua irent perfundendam. Quæ verba, vt primum egredienti Regi Montione, & fluuium tranantirelata fuere: ac etiam quòd Sanctius paruo inde spatio, in oppido Selga, magna militũ manu munitus, pugnaturus expectaret; subitò quasi furore percitus, cum annum dumtaxat nonum haberet; sed prouceriore quàm ferret ætas corpore esset, ab equo desiliens, militare sagulum ab vno ex equitibus accepit: tantaque animi magnitudine sese ad pugnam composuit, vt protinus ad hostes pergere iusserit. Verum Sanctius, seu conscientia, seu regia reuerentia motus, à proposito, & insidiarum loco diuertit, Regemque incolumem pertransire siuit. Qui oppidum Beruegalium præteriens, Oscam peruenit: atq; magna cum lætitia ab vniuerso populo est exceptus. Vbi cum paululum constitisset, Cæsaraugustam contendit; quo iam Prælati Ecclesiarum, Regnique proceres, & oppidorum Legati, qui erant regiarum partium, secretò conuenerant; atque vt ea vrbs est, & natura, & situ, & ædificiorum descriptione in primis nobilis, ac concursu etiã totius Regni frequẽtissima & potentissima, nouum Regis aduentum honorificentissime celebrauit; atque pro ætate Regis, ludos ei, & spectacula festiua & magnifica dedit. Deinde Rex magnis se Regni negotiis, quæ potissimum ad tranquillum Reipub. statum facerent, immiscere voluit: atque vt fuerat institutione Monredonii, nunc ad palæstram, nunc ad litteras, nunc ad negotia effictus: sic dum in his versaretur, virili quadam sedulitate animum ad pertractanda illa intendebat. Vnde procerum discordias, quæ tunc multæ erant, disquirens; Prælatorum consilio & ope adiutus, non paucas sedauit: atque ab eo tempore rem ipse, non modo publicam gerere, verum militarem etiam administrare cœpit. Itaque Tarraconem profectus, Catalanorum conuentibus breui peractis, Ilerdam progressus est: vbi Catalanorum simul & Aragonensium conuentus indicti fuerant; ad quos Sanctius & Ferdinandus cum magna vtriusque procerum factionis turba conuenere: alter procurationis suæ; vterque verò, iuris quoq; sui ad Regnum, compensationem reposcentes. Sed Sanctii postulatis sic fuit satisfactum, nempe, vt eiurata

ab eo

ab eo denuò vniuersa Regnorum procuratione, honorario fidelitatis iure, aliquot ei oppida non longè à Cæsaraugustano agro sita attribuerentur; ea lege, vt is de iure suo, si quod in petendo regno haberet, decederet. Qua compensatione contentus ille fuit: tametsi oppida ea omnia vix octingentorum aureorum tributum quotannis domino penderent: vt hinc mirari liceat, atque animo perpendere, illorum temporum, non solum felicem rei nummariæ inopiam; sed procerum quidem, cùm tam paruis censibus, bello paceque sustentatam magnificentiam: Quam profectò, si cum ea, quam proceres nostri temporis præferunt, conferamus; non dubium est (si cum virtute & natura rem comparemus) quin hanc illi posthabeamus. Nam vt maiora nunc sunt, quæ luxus & ambitio, quam quæ contenta paucis natura petit: ita & suffecisse quidem, quàm superfuisse, tum honestius optimo cuique semper visum est, tum frugi naturæ quoque magis consentaneum. Præterea Ferdinandum religiosam vitam professum, Abbatem nobilissimi cœnobii Montis Aragonum nominauit, atque vt luculentius in eo viueret, loca vicina pleraque Abbatiæ applicauit, quibus amplissimi sacerdotii collegium honorificum & locupletissimum constituit. Sed ipsa regnandi ambitio semel imbuta, vix vlla compensatione expleri potuit. Postremò in eisdem conuentibus effectum est, vt moneta de communi sententia cuderetur. Vtque Iaccetanus nummus à Petro primum percussus à Rege confirmaretur; iureque iurando seipse astringeret ad illum toto Regno Aragonum, eodem pondere & signo semper & probandum, & æstimandum. Quæ moneta ære & argento conflata, omnium quidem infima; sed quæ in continuo & cotidiano vsu posita, ad nos vsque dimanauit, apertè demonstrat, quanta fuerit illius temporis, tum auri; tum argenti inopia: quandoquidem, tametsi auream & argenteam monetam tunc in vsu fuisse comperimus; nulla tamen de eius percussione, sicuti de Iaccetana, mentio fit in historia Regis. Demum conuentibus dimissis, Rex veniens Barcinonem, vt perinsignis pietatis suæ, quàm omni vita coluit, primordia Deo offerret, sacrum ibi ordinem fratrum beatæ Mariæ Mercedis nuncupatum, institui curauit. Cuius instituti ea ratio est, captiuos homines Christianos ab hostibus infidelibus redimere, non solum eos, qui mari à Piratis; sed qui terra etiam à Sarracenis Valentini Regni, frequentibus in Aragoniam & Cataloniam excursionibus capiebantur: ne tormentis, seu diuturna seruitute oppressi Christianam religionem & fidem abnegarent. Ideoque non solum Barcinone, præcipua ac principali societatis sede constituta: sed in vtroque regno, iussu Regis, cœnobia plura, tum exædificata, tum prædiis, amplissimisque censibus sic ditata fuere; vt sumptis inde, quæ ad sustentandos fratres sat essent, reliqua pecunia captiuos redimerent; vtque ex ipsismet religiosis electi quidam, singulis annis, fide publica à Sarracenis accepta, ad illos nauigarent; vt pauperiores quacunque sorte captos prius redimerent: atque vt sanctius id, & religiosius conficerent, præter tria solennia vota illa, continentiæ, paupertatis, & obedientiæ, ab aliis religionib. fieri solita, quartum sponsionis, vt sic dicam, susciperent: Nempe, vt si in captiuorum redemptione pecunia alicui deficeret, cuius desperatio, seu abnegatio fidei timeretur, is redimeretur primus; ac Redemptor apud Barbaros manens, præs esset, donec pecunia ad se redimendum exportaretur. Cui etiam sacræ sodalitati nomen dantibus, more aliarum, & cuculla pro sacco daretur, & vestimenta alba pro indumento; vt & religiosam vitam agerent, & in eo redemptionis mercimonio, puritatem, atque ab omni prorsus ambitione & auaritia mundam conscientiam præferrent. Qua causa, Mercedis vocata illa fuit; quæ vox Hispanis, non præmium, non pretium, aut fructum laboris, sed latinè reddita, idem quod donum, siue gratiam significat: quoniam vt postremum malorum est seruitus, maximè verò, quæ in carcere, aut vinculis fertur: ita neque maior seruo beneficium, siue donum impendi posse videatur, quàm ipsum è vinculis exceptum à seruitute in libertatem vendicare. Qualem ferè seruitutem tenera adhuc ætate expertus Rex fuerat, mensibus amplius quadraginta, tum à Symone Monfortio, magno cum vitæ periculo, Carcassone; tum à magistro Templariorum, vt Sanctii, & aliorum insidias euaderet, in arce Montionis retentus: seque propterea vt tanto è malo eriperet, beatissimæ Virgini Deigenitrici, cui semper se deuouit, valdè commendans, hanc ipsam sodalitatem redimendis captiuis, vt primum è custodia exiret, erigendam vouit. Quo etiam tempore, duæ similiter nobilissimæ, sanctissimæque sodalitates Domini-

cana,& Franciscana, ab earum Patriarchis, siue institutoribus, Dominico Hispano,& Francisco Italo, viris vndecunque sanctissimis, ac veris discipulorum Christi imitatoribus, institutæ fuerunt: & à summis Pontificibus acceptæ & approbatæ. Idque ea ætate, qua Christianus populus, non tam spinosis hæresibus, quam densissimis superstitionum, atque superbiæ,& auaritiæ sentib. tantopere squallebat, vt Christiana religio, cùm penitus languescere, tum titulo ferè tenus coli videretur. Quamobrem, diuina miserante clementia, quæ perditis ac desperatis rebus opportune medicinam fecit, eiusq; cœlesti dono, hæc ipsa duo splendidissima prodiere lumina; quæ luce sua, tenebricosum, valdeque languidum Christianum populum, non modò collustrarunt; verùm à tot subinde ignorantiæ, atque effrenatæ libidinis malis, suo diuino tum verbi, tum exempli medicamento sanarunt. Ambo quippe spiritu Dei acti, morbos, qui tunc præcipuè ingrauescebant, inter se partientes, curandos susceperunt. Dominicus enim pestilentissimas ignorantiam, atque edacitatem; hanc, quæ carnem semper incitat aduersus spiritum, interdicto sibi esu carnium; illam, quæ mater est cunctorum errorum; lectione, atque vocali diuini verbi prædicatione sanari docuit. Franciscus verò, pestilentiores auaritiam, & vitæ superbiã; hanc, qua nihil est Deo odiosius; perhumilis, innocentisque vitæ exemplo; illam, quæ radix est omnium malorum, paterna hæreditate spreta, domandam ostendit. Quibus accedens sacra illa Iacobi societas, quæ extremo, ac desperatissimo abnegationis fidei morbo occurrit, cum maxima meriti parte, eximiaque Iacobi laude, illis annumeranda est, atq; in præcipuis habenda. Sicuti in vniuersa Hispania hæ tres sacræ societates, præ cæteris, cum summo fidei prouentu, atque diuini verbi propagatione, sanctissimè excultæ sunt, ac diuinè fructicantur. Nam Barcino, & Cæsaraugusta, præstantissimæ totius Hispaniæ ciuitates, primę fuerunt, quæ suadente Rege, eiusmodi Dominicanam,& Franciscanam sodalitates, earumque ad se missos primates pientissimè receperunt, eisque vbique cœnobia amplissima, Regia liberalitate exædificarũt. Quin & aliis postea variis in Hispaniæ locis similiter constructis cœnobiis, eorundẽ fratres, tam magnos in religione progressus fecerunt, vt in eisdem ipsis, quibus ab initio, pietate, doctrina, patientia, paupertate, & exemplo vitæ, hactenus benedicente domino perseuerarint. Per id tempus, vixdum exactis sex mensibus, ex quo tempore Ilerdæ conuentus celebrati sunt, alii indicti fuere Oscæ. Quæ vrbs antiqua nobilisque ad radices, siue inter ramenta Pyrineorum posita est, ac proxima duobus contentis sub Aragonio Regnis, Sobrarbio, ac Ripagurcia, & Aspensi saltu. Quæ cum sint Galliæ Regnis finitima, atque in tam asperis, horridisque sita locis, agrestes etiam, locisque similes alunt homines: qui Gallorum vicinia freti, ad nouandas sæpe res, cæteris propensiores existunt. Audent enim minitari, quoties acerbum aliquod in eos est Regis Imperium, se omnes, aut in Galliam transuolaturos, aut ad se Gallos aduocaturos, & in regnum ad sui opem, & defensionem immissuros. Apud quos, cùm turbari res, maleque habere inciperent; protinus Rex versus eos se contulit; ipsorumque procuratores ad conuentus accersitos audiens, pacatos dimisit. Sapiẽter quidem regendi modum instituens: quoniam vt medicum necesse est ad ægrotum accedere: ita etiam turbata vbiuis, atque male habente Repub. oportet Regem protinus eò loci conuenire; suaque præsentia, lites, odia, discidiaq; mota, antequàm longius serpant, sedare, compescereq;. Nam principiis obstare, adeoque in tempore malis occurrere, non minus quam oculati medici, prouidi quoque opus est, atque munus Regis. Accedit eo, quòd frequentibus comitiis, seu conuentibus vbiuis ex occasione à Rege celebratis, Regia Maiestas, eiusque summa auctoritas, mirè extollitur; ac, si natura dominus ipse Rex fuerit; idque præsentia, & suauitate oris præ se tulerit, cum mirè à multitudine colitur; tum indies magis magisque in omnium est oculis, & venerandus: Quod si is austerus, si seuerus nimis, & ab oculis populi sese abducens comitia distulerit; idẽ, aut sensim despicitur, aut timetur magis, quam amatur. Vnde compositis rebus, atque conuentibus dimissis, Regi decimum vix annum habenti, oblata est occasio, vt ea ætate primum belli tyrocinium feliciter exerceret: quæstione orta inter duos proceres Aragonenses, Rodericum Licianam, & Lupum Alberium; quorum Rodericus in Lupum malè affectus, indicta causa, ac neq; ad singulare certamen antea prouocatum illum, vt mos erat inter proceres, ex improuiso armata manu comprehenderat, & in castrum Licianũ ductum in vincula coniecerat; ac simul etiam eiusdem Lupi arcem capiẽs cum oppido Alberio, Christianorum, & Sarracenorũ bona diripuerat. Quo audito, à Rege protinus accito procerum consilio, deliberatum est, bellum Roderico esse inferendum, quoad Lupus è custodia & vinculis educeretur, atque damnorum integra ei fieret restitutio, seu compensatio. Quare coactis vndique militaribus Regni copiis, paratisque omnibus ad aggressionem necessariis: compor-

comportatum fuit etiam Oscâ magnum illud tormentum bellicum, fundibulum nuncupatum: quali olim machina primo bello Punico (auctore Liuio) vsus est M. Regulus Romanus consul prope Carthaginem, ad interimendum immanissimum, atque venenatum serpentem, qui non modo arreptos deglutiebat homines; verùm suo afflatos halitu conficiebat; quo ipsum fundibulo emissis saxis obruerunt. Rege ergo Albetium oppidum, quod Rodericus munitum reliquerat, cum exercitu perueniente, admotis machinis, statim sine armis illud intra biduum Regi se dedidit. Inde verò ad Licianum oppidum, vbi Lupus tenebatur, castra posuit, illudque vndique obsedit. Erat autem oppidum non minus fossa, & muro, quàm oppidanis simul, & paganis, qui se intro receperant, bellicosa gente munitum, cui præerat Petrus Gomesius Roderici præfectus, strenuus loci propugnator. Verum ab exercitu, admoto fundibulo, quo immania, multaque saxa vnoquoque iactu, certoque ictu iaciebantur; mille videlicet interdiu, noctuque quingenta, tandem perforatus murus fuit; atque illico magna contentione a militibus irruptio intentata: Rege illos animosius quàm exposcebat ætas vrgente, seseque vnà periculis obiiciente. Sed oppidanis strenuè propugnantibus, cruentissima sequuta est conflictio; quoad suppositis scalis, Petrus Garcesius dux Regius, primus, multis subsequentibus, sese in oppidum immisit, atque impetu facto, Gomesium ducem fortiter resistentem impulsu hastæ ab alto deturbauit, & viuum cepit, simulque oppido potiti milites cuncta diripuere. Quibus in arcem ire iussis, statim expugnata illa fuit: ibique inuentus Lupus è custodia & vinculis liberatus. Interim Rodericus Regiam potentiam pertimescens, consideransque libertate Lupi, capitalem sibi induci perniciem; ad Petrum Fernandum Azagram, Dominum Albarrazini confugit; non minus munito loci propugnaculo, quàm Petri fide, ad sese defendendum confisus. Erat autem Petrus vnus omnium Aragoniæ procerum præstantissimus, valdeque strenuus & bellicosus; vt qui suæ vrbis propugnaculo natura munito fretus, olim tum Petro Aragoniæ, tum Alfonso Castellæ Regibus restiterit. Nam cum esset orta controuersia inter eos de Albarrazini territorio, vtroque ad se illud pertinere contendente, ac bellum ea de causa contra Albarrazinum mouente; sic se Petrus in sui defensione gessit, vt pactum inter Reges fuerit sanctione definitum: Albarrazinum, eiusque territorium, ad neutrum Regem pertinere, sed omnino esse exemptum. Verùm quoniam non licet cuiquam neutrius esse partis, si in vtraque inimicos habeat, mortuo vtroque Rege, in Iacobum tunc à Monfortio retentum propensior fuit, atque, vt suprà ostendimus, in mouenda legatione Romam ad Pontificem, ad Iacobum liberandum, quàm plurimam ipse vnà cum Hispano Episcopo Albarrazinensi, operam nauauit. Quo magis fuit admirandum, Petrum, fugientem à Rege Rodericum recepisse, huiusque inauspicatam amicitiam Regiæ prætulisse: Sed in quibusdam illius, & nostri temporis proceribus, tanta est cum amicitia coniuncta iniustitia, & impietas, vt vel iniustum & facinorosum quemuis ad ipsos confugientem, modò sit amicus, confidenter recipiant, liberalissimeque alant, ac vel contra pietatem defendant: non alia profectò causa, vt credi par est, quàm vt ipse quoque amicus & iniustus defensor, pari gratia, ab iniusto amico defendatur: huiusque nefarii Asyli fiducia, maior in vnoquoque regnet peccandi libido: cum nulla omnino excusatio peccati sit, si amici causa peccaueris. Igitur Rex, vbi intellexit Rodericum Albarrazinum confugisse, à Petroque, eius protegendi causa, exceptum fuisse; ratione plusquam seculi inductus, ad expugnandum Petrum abire decreuit. Erat enim tunc, Rege puero, tam insolens procerum præsidendi ambitio, vnoquoque Regem ad se, inque rem suam, falso quodam boni consilii splendore obiecto, abducere nitente; vt Regia, ac communis res pessundari penitus, & Rex quoque sensim despici inciperet: ac neque quibus se, suaque tuto committeret, præterquam paucos, haberet. Quæ secum ipse animo reuoluens, tacitus contra proceres machinari cœpit; ideoque tam honestam, ac iustam nactus occasionem, Petrum primò illorum potentissimum bello persequi statuit: vt eo deuicto, cæteris terrori esset. Quocirca accitis copiis, Cæsaraugusta, Ilerda, Galataiubio, quin etiam Daroca, & Turolio, cum ipsis proceribus Simenio Cornelio, Guillermo Ceruera, Petro etiam Cornelio, Valesio Antilonio, Petro & Pelegrino Ahonesiis fratribus, & Guillermo Poiano cum iis, qui sequuti sunt equitum numero centum quinquaginta: peditum verò quingentis, Albarrazi-

num peruenit: atque in monte quodam castra posuit, vnde magna quædam turris, in excelso vrbis loco tanquam specula eminebat: eoque machinas, ipsumque fundibulum direxerat; natura & situ loci cæteras vrbis partes ab expugnatione defendentibus, atque omnem obsidendi viam præcludentibus. Est enim Albarrazinum (vt admirabilem eius situm, quem fama fert inexpugnabilem, describamus) parua quædam vrbs, inter Contestaniæ & Celtiberiæ fines, prope Turolium insignem Aragoniæ vrbem sita; atque in decliui monte à parte supera excelsi & acuminati posita: ab infera verò, vndique perpetuo etiam celsissimoque, introrsus prærupto monte, quasi muro, circunsepta: quem Turia fluuius, angusto, sed profundo inuectus alueo, ab vrbe diuidit, ac totam pene cingit: & quæ ab obiectis hinc inde montibus vsque adeò occupatur, vt eius tam introitum, quam exitum, solus profluens inuenerit; sic vt neque alicunde introspici possit ipsa, neque incolis aliud quam immanissimas rupes sibi tanquam centauris, vt est in fabula, impendētes, liceat ex vrbe inspicere. Vnde quidam, horribilem illius situm, contemplatus, Tigrium speluncam esse dixit. At verò Petrus cum primùm, vt defenderet Rodericum, Regi obsistere in animum induxit, amicos conuocauit, atque lectissimos ex Castella, Aragonia, & Nauarra equites centum quinquaginta in vrbem intromisit: commeatu, ac omni re ad propugnandum necessaria bene munitus. Ac collustrato interim tenui Regis exercitu, eiusq; procerum in partes diuisione; iam non tam de protegenda vrbe, quàm de parandis Regi insidiis cogitauit: quas facile intendere poterat, tot sibi ex exercitu Regis sanguine coniunctis proceribus clanculum fauentibus; ac & Regis mentem, & machinarum admotiones, & expugnationis tempus, prænunciantibus: quin & ipso etiam Rege spectante, multis passim vrbem intrantibus, atque exeuntibus hostibus, qui Regium exercitum paruifacere videbantur. Ceterum ex proceribus suspectos ferè cunctos Rex habens, ipsisque omnino diffidens, exceptis Petro & Pelegrino Ahonesiis, nec non Guillermo Poiano, quos semper habuit fidissimos, iis tum capitis sui excubias, tum machinarum, atque tormentorum custodiam commiserat. Id proceres ægre ferentes, & quasi in ipsorum contemptum factum putantes, valde alienato à Rege animo esse cœperunt. De qua re Petrus ab eisdem proceribus certior factus, cum expedita manu equitum noctu vrbe egressus, ad secundam vigiliam, machinarum custodes ex improuiso est adortus: sed fugientibus omnibus, & machinas deserentibus, soli præfecti custodiæ Pelegrinus, & Guillermus hostium impetum primum sustinentes, tandem ceciderunt: ac protinus succensis machinis, salui hostes in vrbem reuersi sunt: nullo interim ex proceribus, præter Petrum Ahonesium, exercitum ad arma vocante: sed stertentibus, aut conniuentibus illis, hoste de Regis custodia & machinis triumphante. Quæ omnia Rex considerans, ac non occultas, sed apertas omnino insidias à suis, & ab hostibus, parari sibi intelligens, sensim ab obsidione recessit. Quo abeunte, Petrus factum dolens, ac, vel procerum infidelitatem, qua est vsus, erubescens: vel Regis indignationem in posterum pertimescens, in eiusdem gratiam se quoquomodo reduci, restituique procurauit. Quam ei Rex, illius perspecta potentia, & militaris rei peritia, quas magno sibi aliquando vsui fore sperabat, humanissimè, liberalissimeque restituit: sicque ille in posterum Regi ad omnia, ac etiam ad procerum contundendam insolentiam, præsto fuit.

BERNARDINI GOMESII
MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER III.

BELLVM Albarrazinense, de quo proximo libro est actū, quanquam aliis infeliciter: mihi planè felicissimè gestum, confectumque fuisse iudicatur. Nam vt nulla tam valde præstans est, quæ ex deuictis corporibus, aut expugnatis vrbibus, quàm quæ ex superatis animis, præsertim generosis, victoria reportatur: Ita Rex quidem, cùm inuictum Petri animum flexisset, ad seque totum pellexisset, mihi visus est profecto; non minus nobilem de Imperio, ac de Imperante triumphum egisse. Sic enim sensisse ferunt Fabricium olim Romanum consulem: atque Legatis Pyrrhi Regis, qui ad illius animum auro tentandum venerant, respondisse: Romanos nō tam

tam aurum, quàm auri possessores captare consueuisse. Accedit eo, quod non solum Petri, sed Roderici quoque profugi deditione; tum vterque liberalissimè regia restituta gratia fuit; tum Regi etiam apud eos auctoritas, atque potestas stabilita. At verò proceres, qui se antea Iacobo puero, non tam vt regnaret ipse, quàm vt ad eorum arbitrium cuncta gereret, addixerant, ad se reuersi cognouere, magno sibi malo fore; si suis inter se odiis, atque discordiis, quid de regia pueri maiestate minueretur: nondum videlicet extinctis, sed reuiuiscentibus indies Sanctiana & Fernandina factionibus, quæ Regiam administrationem tanquam puerilem deridebant, ac sibi exitium; Regi verò insidias, nunquam non struebant. Nam quò maior in puero spes erat summæ probitatis, bellicæque virtutis, atque nihil non regium præ se ferentis in eo indolis, quæ Sanctium ac Ferdinandum à concepta animo regnandi spe deiiciebant; eò quidem maius à desperatione crescebat in eis odium; maiorique indies inuidia ardere cœperant in proceres; quòd ii Sanctium, tametsi Regni Vicarium ac procuratorem ab ipsis constitutum, tanquam Regi suspectum, ab eius consilio atque consuetudine arcebant. De qua re illis grauiter cum populis conquerentibus, atque eo ipso consanguinitatis iure, Regio consilio se præfici debere, reposcentibus, magnam exin proceres populi inuidentiam in se concitari sentiebant. Quamobrem sibi ac Regi præcauentes, consilio inter se habito, id optimum visum est, tot crescentibus in Repub malis, maturato Regis coniugio occurrere: vt facta per affinitatem potentiæ accessione, Regnum illi stabilirent. Nam etsi reclamaret ætas, ea tamen erat Regis staturæ proceritas, ac elegans corporis habitudo; ea suauitudo oris, atque viriles, temperatique mores; vt à nemine coniugio ineptus reputaretur: cùm ætatem etiam multa alia supplerent. Quam sententiam cùm Ximenius Cornelius, & Guillermus Ceruera, procerum, & consilio, & fidelitate primi proposuissent, atque Guillermus Raimundus Moncada Cataloniæ Senescalus, idemque Regis cognatus approbasset, reliqui in eandem ierunt. Itaque proposita inter alias, Leonora Alfonsi Regis Castellæ filia, sorore Berengariæ Reginæ Legionis & Galletiæ, quæ nuper fatali Enrici Regis eius fratris germani interitu, in Regnis Castellæ ab intestato successerat, illam Regi vxorem elegerunt. Vnde Legati missi Agredam, celebre id Castellæ oppidum est, quod Aragoniæ & Nauarræ fines attingit, vbi tunc erat Berengaria, eidem renunciarunt, Iacobum Regem suum cupere Leonoram eius sororem matrimonio sibi iungere: atque cùm tot, tantorumque Regnorum dominus ipse ac Rex esset, solis Leonoræ corporis, atque animi dotibus contentum esse, neque non eidem insignia oppida, nempe Darocam, Epilam, Pinam, Vndecastellum, Barbastrium, Tamaritium de sancto Stephano, Montalbanum, & Ceruerам, Regni Aragonum: cum his, quæ in montibus Siurana & Pratensi sita sunt in Catalonia, dotem confecturum. Qua legatione audita, approbatisque à Regio consilio, quæ à Rege Aragoniæ oblata sunt, pactis & conditionibus; propterea quòd multis causis Castellæ res, amicitia & societate Aragonensiũ magnopere firmarentur contra communes hostes: consentientibus omnibus, Berengaria annuentem Leonoram in matrimonium Regi se daturam promisit. Quæ vbi per Legatos Rex intellexit, magna, splendidaque procerum caterua comitatus Agredam venit, vbi annum vix tum habens XII. factis sponsalibus, Leonoram, & Berengariam cum Principe Ferdinando filio (is matri postea successit, ac Hispalis, & Cordubæ Regna è Sarracenorum manibus eripuit, atque persanctus est habitus) Regio stipatas comitatu, Turiasonem deduxit. Quæ vrbs pernobilis & antiqua, ad radices bicipitis, altissimique montis, qui Caunus dicitur, non longè ab Ibero flumine posita est: Ibi nuptiæ dignitatis, concordiæ, atque lætitiæ plenæ, magno in templo celebratæ fuerunt: quas nouum etiam autorandi Regis institutum, celebriores fecit. Mos enim erat proceribus ad vnumquemque militari auctoramento decorandum; vt in templo ensem sacro in altari positum dignior quispiam ex militari ordine caperet, eoque auctorandum præcingeret. Vnde pro more, cùm Rex nullum se digniorem haberet, idem ipse, ense è sacro altari sumpto, sese præcinxit: atque eius dignitate & decore militaris auctoramenti potitus est. Nec referri possunt, quæ in vtraque celebritate, tum pompæ, spectacula, & ludi facti sunt: tum cœnæ, & congiaria data: cùm de hisce, neque Regis historia, neque scriptores alii quicquã attigerint: fortasse, quòd tanta fuerit illius temporis frugalitas, vt hæc cum œconomia Regum conuenerit: tametsi frugalitatis verbo laudari Reges vix dignum videtur. Sed neque rursus indignum existimo, vt quod Rex sua ipse in historia taceri noluit, minimè

prætereatur: fuisse videlicet illum tam imbecilli ætate matrimonio iunctum, vt vel intra decem & octo menses vxorem non cognouerit. Iam verò peractis solennibus nuptiarum, Rex administrationi rerum intentus: vt in quem vnum iam tum omnis stabiliendi Regni cura incubuerat: vt primùm à consilio fuit admonitus, conuentus indici iussit Aragonensibus Oscæ, vbi principibus Regni proceribus assistêtibus, Aragonensium querelæ plures de illis auditæ sunt; ac etiam vnicuique pro debito satisfactum. Inde verò Cæsaraugustam Rex & Leonora Regina venientes, honorificentissimè, regioque more & apparatu, ab vniuerso populo excepti fuere; ludisque ac spectaculis eorum ingressus cohonestatus. Postmodum ex occasione, Darocam, celebre & antiquum Aragoniæ oppidum simul venere; vbi & conuentus celebrati fuere: ac neque memoria dignum quid ibi est gestum, præterquam quòd eò venit Gerardus Cabrera, comes Vrgelitanus, ac etiam Cabreræ Vicecomes, vnus ex potentissimis Cataloniæ proceribus, qui antea à Regis obsequio discesserat: sed aduentu, & obedientia sua, humanissimè excipi à Rege, eique reconciliari meruit: Qui planè aduentus Regiarum nuptiarũ quasi fructus habitus est a proceribus. Sed de controuersiis, & iure comitatus, in præsenti iudicare Rex noluit; nisi quòd breui se in Cataloniam venturum; ibique de iis plenè cognitiurum promisit. Demum Rex Daroca profectus, oppida, & vrbes Aragoniæ ferè omnes lustrauit: in quibus magnates, atque Regni proceres, præcipuè qui Regis curam gerebant, multa Regio sub nomine in illorum administratione innouasse, immutasseque, atque in proprium ipsorum commodum & vtilitatem conuertisse inuenit: ideoque querelarum vbique omnia plena erant. Quæ Rex damna prudenter, quæ propria erant, dissimulauit; quæ verò aliena, quanto potuit cum honore procerum resarciuit: Quin etiam de honorariis stipendiis, quæ proceres, iure belli, sibi vltra modum auxerant, detractionem fecit. Quibus tam piis iustitiæ & æquitatis muneribus Rege fungente, indies gratia eius apud populos magis magisque augebatur. Interim accidit vt inter sequentes Regem proceres, Nunnium comitis Sanctii filium, & Guillermũ Moncadam Vicecomitem Benearniensem, quam minima ex occasione, vt sæpè fit, magna fuerit orta dissensio, ob accipitrem alteri ab altero non commodatum. Qua discordia paulatim, iniqua verborum commentatione, ab iis qui aderant, aucta (res enim interdum verbo deteriores fiunt) scommata subinde, atque ex iis contumeliæ eruperunt; qualia ferre solet aulica æmulatio, quæ tacita quędam est, atque perpetua inter aulicos ex ambitione orta animi contentio. Ii ergo præcisa amicitia, quæ arcta inter ipsos intercesserat, in partes diuisi sunt. Ex quibus Moncada socium sibi adiunxit Petrum Albarrazini dominum, virum, vt dictum est, bellicosissimum. Nunnius autem Petrum Ahonesium; magnum Regis consiliarium. Quo tempore conuentus Montione a Rege indicti fuerant, eoque Rex cum Regina libentiùs accedebat, vt & arcem olim sui custodiam reuiseret, & præteritæ oppressionis recordatione, suauiore frueretur præsentis status iucunditate. Sed antequam Rex Montionem veniret, Moncada, & Petrus Albarrazinensis, adductis secum trecentis leuis armaturæ equitibus, ad Valcarciam Templariorum oppidum, Montioni proximum, constiterunt; animo aggrediendi Nunnium ad conuentus proficiscentem. Quod sciens Nunnius, Ahonesio, & paucis comitatus equitibus, Regi Montionem aduentanti occurrit, eique nuntiat, quantam Moncada equitum manum ad Valcarciam conduxerit, vt se improuisum ac inermem opprimat; proinde precari obnixè, vt Sanctiano honori consuleret, atque Guillermum multitudine, non virtute superiorem, procul arceret; deberi hoc sibi regia cognatione coniuncto. Id Rex cùm intellexisset, virilem quasi assumens spiritum, bono ipsum animo esse iussit, promisitque, se, & Guillermum propulsaturum inde; & honorem Nunnii, perinde vt regium, defensurum. Itaque Montionem ingressus, magistratibus pręcepit, vt portas & turres oppidi armatis militibus complerêt: neque quenquam ex proceribus sinerêt iniussu suo ingredi oppidum, nisi vno aut altero dumdaxat socio comitatum. Quod vbi Guillermus resciuit, fremebundus se inde recepit; sicque Nunnio tum vitam, tum honorem ope sua Rex conseruauit. Cæterùm peractis, atque dimissis conuentibus, Rex copiis Ilerda, aliisque ex oppidis accitis, vnà cum iis, quas Nunnius contra Guillermũ coegit, Montione profectus, bello persecutus est Regulos quosdam, qui vocati Montionem venire renuerant, atque ab obsequio, & obedientia Regis defecerant: quorum oppida & arces expugnare Rex cœpit, atque in potestatem suam redigere, quoad venit Terrosium oppidulum Ilerdæ, & Balaguerio vrbi proximum. In quo fama est, tantam inesse salubritatem, vel ex subtilitate aeris, vel ex peculiari quodam terræ halitu, qui haustus cerebrum expurgat, vt insanos homines, vel furiosos, vel potiùs à dæmone correptos, eo perducant sanandos: estque in vniuersa fere Catalonia perful-

peruulgato illud prouerbio receptum, vbi quispiam insanire, furereue cœpit, Terrosium mutatur curandus. Ibi ergo Rex duo sagacis, & egregii penè animi documenta exhibuit. Alterum quòd donationem olim a Petro Rege in fauorem Guillermi Raimundi Moncadæ Cataloniæ Senescali factam, Ayronæ, Seroli, & Sosesii oppidorum in finibus Aragoniæ, & Cataloniæ, vbi Sycoris influit in Iberum, positorum, Rex ratam habuit, & confirmauit; iisdemque oppidis, ad hæc vsque tempora per illustres Moncadarum familiæ proceres potiri sunt. Alterum quòd, vt paulo suprà diximus, de aduentu Gerardi comitis Vrgellitani Darocam, Rex controuersias, quas ille cum aliis gerebat super comitatu, hucusque distulit pertractandas, & componendas; quod hæ ortæ fuerint tempore Petri Regis, qui bellum Gerardo intulerat, propterea quòd Armengolio comite Vrgellitano mortuo, Gerardus cum exercitu impetum faciens in eius comitatum, pulsaque inde Aurembaxide illius filia & hærede, totum occupauit. Qua de causa ipsum insectatus est Petrus, atque prælio captum in custodiam & vincula coniecerat; ac bonam subinde comitatus partem recuperauerat. Sed Rege mortuo, Gerardus è vinculis solutus, cùm per interregnum turbata essent omnia; vniuersa oppida & castella, quæ Rex ceperat, quamprimum recuperauit; strages fecit, oppida diruit, aliasque quam plurimas clades illis intulit, qui a se ad Petrum defecerant. Itaque ibi Rex, assidentibus Sanctio & Ferdinando patruis, multisque proceribus atque Regni magnatibus, supplici Gerardo, & factum deprecanti, veniam dedit; Quin etiam comitatus eidem stabilitus hac conditione fuit: vt illa ipsa oppida & castella comitatus, eandem quam olim Comitibus Barcinonensibus, Regi successori obedientiam præstarent: necnon & Aurembaxidi Armengolii filiæ integrum ius ad comitatum repetendum, Rege iudice, maneret. Intereà Guillermus Moncada, qui Montione cùm equitum turmis furibundus in Nunnium discesserat, maioribus iunctis copiis, quas cognatorum, atque amicorum ope adiutus adauxit, comitatum Ruscinonensem, quẽ Sanctius Nunnii pater obtinebat ingressus, magnam eius partem depopulatus est. Quod Sanctius indignè ferens, neque ei valens resistere, Regem adiit, eius auxilium contra Guillermum agros sibi vastantem, implorans; seque illi submittens, atque orans, vt de querelis, quas Guillermus contra Nunnium haberet, Rex ipse iudicaret: se enim, ac Nunnium paratos esse, siquid intersit iniuriæ, Guillermo compensare. Qua re audita, Rex quanquam animo male affecto esset in Sanctium, ob insidias toties ab eo sibi paratas: tamen eius necessitudinem, canitiemque reueritus, coacto consilio, quantum auxilii necesse esset, se illi daturum promisit; ratus oportere quidem Guillermum potentissimum Cataloniæ magnatem, totque procerum cognationibus confisum, ne maiora moliretur, in tempore cohibere Ad quem primùm mandata dedit, vt à vastatione desisteret, atque è toto comitatu excederet. Quæ ille paruipendens, arces nonnullas expugnauit, & ad Perpinianum nobilissimum, ac præstantissimum comitatus oppidum castra posuit. Vbi Perpinianensibus in eum, duce Guiberto Barberano, impetum de improuiso facientibus, vsque adeò se strenuè Guillermus gessit, vt duce interfecto, reliquos cum magna eorum strage intra mœnia compulerit. Ex quo vniuerso turbato comitatu, Rex copias eduxit, illumque aperto bello persequi decreuit. Quem sequutus est Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, cum magna suorum manu militum; tum vt Guillermum, quem male oderat, insectaretur; tum vt Regi, ac Sanctio morem gerens, auxilio esset. Itaque ex Aragonia profectus Rex quo venerat ad supplendas copias, Cataloniam repetiit, ac versus Perpinianum progressus, in ipso itinere centum & triginta oppida, castra, & pagos, non solùm ipsius Moncadæ, sed cognatorum quoque & amicorum, partim deditione, partim vi, atque armis subegit; eaque omnia fuere Regiæ ditioni, fiscoque attributa; quoad ventum est ad oppidum Cerbellonium prope Barcinonem; quod tametsi arce munitissima, fossaque, & mœniis circumseptum, tamen admotis machinis, intra quartum supra decimum diem à Rege fuit expugnatũ. Cui obsidioni intererant duntaxat Sanctius, Ferdinandus, & Nunnius, cum aliis proceribus, & equitibus non plus quadringẽtis: ne maior, quàm pro hoste exercitus fieret. Nam Folchius Cardonensis, paucis relictis, cum maiori parte suorum in Comitatum ad sedandos tumultus quosdam secesserat. Sed capto Ceruellonio, exercitus deductus est Moncadam, quod oppidum caput est totius Moncadæ potentatus, arce, & mœniis prope inexpugnabilibus munitum; seseque in illud Guillermus receperat. Ad quem Rex per legatos nuntiari iussit, velle se in arcem ab eo excipi hospitem. Quibus Guillermus respondit, se Regem libenter excepturum: sed nullum sibi esse ius hospitii cum hospite tot mala hospiti inferenti. Quo audito, Rex arcem obsidione, tametsi

diuina capere decreuit. Iamque machinis atque tormentis expositis, tutiora ad oppugnandum loca hinc inde disquirens, in colle arce imminenti castra posuit. Sed ea vt erat munitissima, multoque milite & armis completa; quin & amplissima etiam Moncadarum familià plena, machinas, & quemuis armatorum impetum facilè sustinebat: ac quoniam aquatione prohiberi non poterat, fonte pone muros profluente, oppugnatorum in hoc vno sita spes erat, quòd fames Moncadas, non minus quàm exercitus obsidebat: nec dubium, quòd præ fame in deditionem venissent illi, nisi conniuentibus, ac consentientibus Regii exercitus ducibus, clanculum ab amicis cibaria in arcem inuecta fuissent. Ea enim erat Guillermi cum proceribus necessitudo; adeoque eorundem rursus in Sancium & Nunnium, quorum causa, non Regis bellum gerebatur, commune odium & maleuolentia; vt non deessent qui obsitionem palàm Regi exprobrarent: sensimque inter Aragonenses & Catalanos, ea suboriretur dissensio; vt conspirationis voces nonnullæ auditæ fuerint, bellum iniustum, impium, ac deprædatorium, succlamantium, Regique maledicentium; vt cui non satis fuisset, tot oppida & arces Guillermi, eiusque familiæ, & amicorum diripuisse, sibique applicasse, nisi etiam caperet, atque de medio tolleret Guillermum, vt perdat vniuersa. Ac quoniam Rege puero, certum erat, Sanctii & Ahonesii consiliis geri omnia: vsq; adeo eis ab omnibus maledici cœptum est; vt iidem coniurationem timentes, Regi persuaserint, ab obsidione arcis, alioqui inexpugnabilis, discederet. Quod Rex, quanquam ægre tulit; videns tamen id à Sanctio & Nunnio, quorum causa motum bellum erat, tantopere peti, concessit quasi quòd factum ipsis iam satis esset, libenter ab obsidione bimestri discessit: atque dimisso exercitu, in Aragoniam rediit. Quo abeunte, protinus Guillermus cum expedita manu equitum, Sanctii, atque Nunnii oppida, & pagos iterum, longeq; acerbius quàm antea, vastare ac diripere incœpit; quæ vbi primi omnium resciuere Ferdinandus Abbas, qui Osca Regi obuiam, adhuc regnandi cupidus, venerat, & Ahonesius inter quos arcta tunc, sed suspecta quidem, inibatur amicitia ne subinde bellum redintegraretur, consilio inter se habito, statuerunt, vt antequam Regi hæc nuntiarentur, secreto Guillermum accerserent; facturi cum Rege, vt ei veniam daret, simulque restitueret sublata ab eo oppida, & arces; indeque Guillermus depositis veteribus quas gerebat, cum Sanctio & Nunnio inimicitiis, nouas cum eisdem amicitias susciperet. De qua re ad Guillermum scripserunt; data ei fide publica, in Aragoniam veniret, in oppidum Thaustium, quod pro honorario Ahonesio cesserat, ac proximum est Alauonæ, vbi Rex tunc agebat. Quò, perueniente Guillermo, Ferdinandus, qui spe regnandi, à religione, qua fuerat initiatus, alienato semper animo fuit; neque profana miscere sacris graue vnquam duxit, iuncto Ahonesio, magno, vt dictum est, Regis consiliario, nihil non denuo sibi commoliendum putauit, vt Regnum tantopere à se affectatum, quod occupare non poterat, occupato Rege subigeret. Quare consilio inter ipsos habito, atque mutuo data fide, Regis custodiam pessimè machinati sunt, quo liberius ac pro libidine cuncta gererent. Quam in hunc modum aggressi fuere; præmissis duobus equitum, peditumq; cohortibus Cæsaraugustam, atque per vrbem distribui iussis, Ferdinandus multis comitatus proceribus, Thaustio exiens, vnum ex ipsis Alauonam ad Regem mittit, cui renunciet, se cum vniuersis Regni proceribus venire, vt Regiam eius Maiestatē, & Reginam clarissimam, Cæsaraugustam deducant. At Rex tametsi ficto officio, ac simulata sedulitate, id fieri cognosceret: tamen libenter se illum excepturum dixit: atque interim Nunnio, & Azagræ Aulæ præfectis præcepit, ne quemquam cum Ferdinando oppidum intrare permitterent, præter quatuor, aut quinque ad summum proceres: reliquis per suburbia distributis: ipse verò ad excipiendū illum oppido est egressus. Sed deinde siue incuria, siue consultò præfecti fecerint, equites ducenti, inscio Rege, cum eo ingredi oppidum permissi sunt. Sequenti verò die Ferdinandus eadem caterua procerū comitatus, in Aulam venit: atque omnibus præsentibus, sermonem breuem, sed assentatoriis omnino confictum verbis, cum Rege habuit. Inquiens, neq; sibi, neq; vtriusq; Regni proceribus, qui aderant, tam quicquam esse cordi, quàm regiam eius maiestatem, cuius nutu tam feliciter cuncta gerebantur, colere, venerarique, ac se, suaque omnia pro eo liberalissimè impendere: ideoque, vt parta iam bello pace frueretur, Cæsaraugustam, tot affectantibus procerib. cum reliquiis exercitus ouans, & quasi triumphans intraret: vt publicam & communem rem ibi melius commodiusq; administrare posset. Quæ Rex audiens, ac interim circumspectans, proculque inter confertos proceres dignoscens Guillermum Moncadam, se inscio & inconsulto, coram venisse: ac insuper, neque Nunnium, neque Ahonesium, neque alium quemuis ex intimis ad aurem accessisse, qui summa-

summatim, quæ respondenda essent, vti solebant, suggererent: iam quod paulò ante suspicione odorabatur, pro certo habuit; se, a suis omnino consiliariis proditum esse. Ac quoniam vniuersi commurmurātes, responsum à Rege quasi reposcere videbantur; placido ac sereno vultu, se libenter, quo ipsi vellent abiturum respondit: existimans, quocunque in statu res essent, quoue denique propenderent, satius esse intra vrbem, quam extra consistere; atque fidissimos Cæsaraugustanos ciues sibi non defuturos sperare. Igitur vrbem, nulla admissa pompa, Rex & Regina ingressi, ad Sudam veterem Regum Aulam, portam Toletanam dictam, venere. Verùm Ferdinandus, qui tunc consentiente, ac simul conspirante Sanctio, omnem gerendarum rerum curam susceperat, vocatis ducibus regiæ cohortis, Guillermo Boyno, & Petro Sanctio Marcello, arcanum quid cōfingens, quod ita patrari, tum regno commodum, tum Regi honorificum ac prosperum futurum esset; alterum personæ regiæ, à qua nusquam oculos deiiceret, custodem præfecit: alteri totius Aulæ, atq; ianuarum asseruandarum curam dedit. Ac protinus eadem nocte, semotis omnibus Regis & Reginæ seruitiis, ac binis vnicuique tantum cubicularius relictis, cunctas Aulæ ianuas & fenestras, præterquam lumini recipiendo necessarias, clauibus, vectibusque obserarunt; sic vt neque videri Rex, neque videre quemquam, neque alloqui, ad aliquemue scribere posset, nisi sciente Ferdinando, ac permittente: eoq; ipso interim per schedulas Regi proponēte, inter alia; vt omnia oppida, arces, & pagos, quæ à Guillermo Moncada, eiusque cognatis, & necessariis, vi sustulerat, restitui iuberet: quin & pro damnis etiam, quæ ille bello passus est, morabatinos viginti mille eidem persolueret; alioqui ipsum, neq; è custodia, neq; rerum suarum, vllum vnquam exitum habiturū. Quibus respōdere differebat Rex, postulans dari sibi aliquē ex consiliariis non suspectis, quo cum rē communicaret, atque consuleret. Cumq; ex iis vnus Atho Focius intimus, ac fidissimus, ipsum alloqui vehemēter contēderet, vt consilio iuuaret, à Regeq; idē peteretur: sic fuit à Ferdinando reiectus, vt præ bili Oscam ille abierit. Vnde Rex, cum amissa libertate, tum suorū alloquio (q; multo ægrius ferebat) penitus interdicto, ac neq; à ciuibus educi se, sed ab omnibus destitui videns; Ahonesium, tametsi alterum coniurationis caput, non tā rogandi quā obiurgandi causa, ad se accersi iussit: quē intrantem placidè, sedateq; Rex excipiens, apprehēsa manu, cū eo in partē aulæ secessit; ibiq; seuero iam, atq; mutato vultu, sic est locutus. Non possum equidē, Ahonesi, stuporē tuum, seu permistam potius cum animi languore perfidiam, tibi non vehementer exprobrare; quod tu in primis tam immemor, quam fueris de meo patre, ac de me, pro tantis tuis in nos officii muneribus benemeritus, atq; ab vtroque rursum, quot ipse beneficia acceperis, in me tamen vnum nunc tot simul maleficia contuleris. Quod pergraue malum, non tam quòd ratione mala facias, quam quod nulla facis, in te est longe grauissimum. Cum neq; timore maioris vitandi mali; neq; spe maioris consequēdi boni, iam illud facere possis. Neque enim me puerum, quem tu ingenuè educasti, tam immiti ingenio, crudeliue natura præditum esse vides, vt præsagire possis, me virum, quod Nero Senecæ, hoc idem tibi facturum; neque rursum sperare, supremo, quē tenes, dignitatis gradu, melius quam me Rege, te vnquam potiturum. Cùm non aulæ modo primus, atque liberalitate mea procerum potentissimus euaseris, sed summus mihi semper consiliarius assēderis; sicque pro arbitrio tuo cuncta gesseris, vt non consulere, sed peræque mecum regnare videaris. A quo te gradu cū tam multi conati fuerint deiicere, atq; perdere, nonne ego solus contra omnes defendi? num opis non fuit nostræ, quod de Artalo Luna, tuo graui & acerbo inimico, tam honorificè triumpharis? Sed hæc tu nunc, consilii plus quā quisquam hominum inops paruiducens, Ferdinandi factionem, quam infestissimè insectabaris, modò studiose sequeris; vt tyrannū, cui seruias, pro Rege, quē tu regebas commutes; scilicet, vt honoribus, atque amplioribus Regni beneficiis cum illo implearis: ac me, quem Regno tantopere præfici curasti, ex Rege ac domino captiuum contempleris. Sed estò, vicisti tandē Ahonesi, deq; Rege, ac Regno triumphasti. Veruntamen caue interim, ne de victoria insolens glorieris. Nā curabo sedulò, ne tu meorum in te beneficiorum tam sis immemor, quam tuorum rursum in me maleficiorum ego semper ero memor. His dictis Rex, ne iusta ipsum ira vinceret, vt in Ahonesium irrueret, relicto illo, alio diuertit. At vero senex à puero conuictus, vsque adeò obstupuit, vt ne mutire quidē coram potuerit: atque inde abiens ad Ferdinandum, quæ secum Rex egerit narrauerit: sed nihilominus custodiā Regis ambo libertatem, ac Regnum suū putantes, in proposita obstinataq; sententia perstiterunt: eoq; magis Regni honores, aliaque emolumenta & vectigalia Regia, haud quaquam in ærarium cōferre: sed inter se, amicos, & familiares profusissimè diuidere curarūt. Quæ omnia Rex facilè ex ipsa Ahonesii obstinatione conici-

ens, atque suæ procrastinatione custodiæ augeri indies Ferdinandi tyrannidem videns; quibus se modis inde criperet, ac populo ostenderet, die noctęque animo versabat; seq; tandem vna cum Regina, si sequi vellet, per fenestram demittere decreuerat. Verùm Regina, vt erat prudens, & magnanima, meliorem rerũ exitum sperans, ac non tam demittendi periculum, quam Regis ex fuga ignominiam perhorrescens, consilium minimè probauit; sed pie potius, viriliterque Regem admonuit, vt almæ Dei genitrici Mariæ, cui se ipse a puero deuouerat, nunc totum commendaret: fore namque, vt eadem ipsius ope Virginis, qua fuit à Monfortio, & arce Montionis liberatus, à præsenti quoque custodia honorifice eriperetur. In cuius dictis Rex acquiescens, prudentissimæ consilio Reginæ, periculum simul & ignominiam vitauit. Quamobrem instante denuò Ferdinando, vt Moncadæ damna resarcirentur; atque ablata ad vnum restituerentur, Rex postulatis annuere deliberauit; exinque paulatim relaxari cœpit è custodia, ab eaq; tandem, in qua dies amplius viginti fuit, exiit; Ferdinando tamen Regni procurationem retinente; ac perquam multis etiam reclamantibus, omnia gubernante. At verò Rex protinus Cęsaraugustà excedens, quæ ob custodię in ea perpessionem, ac ciuiũ dissimulationẽ, fastidio ei erat, Montionem cum Ferdinando, & aliis Curiam sequentib. proceribus, & Ecclesiarum Prælatis venit. Vbi de statu Reipub. & administratione Regni agentes, multa vltrò citroq; singuli proposuere, quæ prætextu publicę, atq; communis vtilitatis, in propriam cuiusq; vergeban: neque tamen Rex ea poterat, per ætatem, annum non excedens decimum sextũ, conglomerantibus sese in contrarium plerisque procerib. auctoritate sua impedire. Vnde neque proceribus satis inter se conuenientibus, dimissis comitiis, necesse fuit Regem Cæsaraugustam remigrare. Vbi, reposcentibus ciuibus, regiam fortassis iram, ob dissimulatam custodiam, in posterum timentib. priuilegia & plebiscita à maioribus irrogata, liberalissimè, qua ille semper vsus fuit magnanimitate, confirmauit: necnon Gunsaluo Ioannio magno magistro equitum Calatrauensi, Alcanitii oppidi florentissimi in Aragonia, eiusque ditionis donationem ab Alfonso Rege auo eidem magistratui, ac societati factam, & à Petro parente approbatam, Rex sua quoque auctoritate sanxit & confirmauit. Inde verò Dertosam concessit, quæ vrbs maritima (Neque enim vltra sex milliaria à mari, in quod influit Iberus fluuius, distat) non longè ab Ilergaonum finibus posita est: ab Aquilone quidem excelso protecta monte; ab occasu autem, eodem Ibero fluuio, vbi altissimus est, alluitur. Apud quam (ne quę de ea commemoratione digna sunt reticeamus) lampetrarum, mugilum, strutionum, trissarũ, & aliorum delicatissimorum piscium, è mari aduerso flumine ascendẽtium, tanta est fœtura & piscatus; vt in hisce, neq; varietate, neq; suauitate, vlla sit maritima totius Europæ ora cũ Dertosana comparanda. Quam sibi oblatam piscium vbertatem mirè Dertosanorum ars effert, mercemque ex ea efficit satis quæstuosam. Nam capti subinde pisces, tum sale puteali, quo ager abundat conditi; tum subacto, atque ocreato contecti pane, eoque pistorum arte, ductili ex massa filo, quasi vermiculato adornati emblẽmate, atq; in furnis excocti, in tanta quidem copia & multitudine apparantur; vt non Dertosanis ac vicinis modò sufficiant: sed ad vniuersa Aragoniæ, Cataloniæque, & Valentiæ oppida magno cum quęstu compendioque deferantur. Quorum tam suauis est esca & pabulum; sacram præsertim carnium interdictionem patientibus: vt hanc ipsi leuius ferant: quinimo ad carnes reuersi propter pisces suspirent. Itaque per id temporis Rex Dertosa abire statuit, vt a se parumper abigeret importunam procerum frequentiam; maximè verò Ferdinandi, atque Ahonesii procacem ambitionem, & insolentiam, quæ ipsos, ob impunitam custodiæ iniuriam, intolerabiliores vsque adeò reddiderant: vt non solùm Regni administrationem, reclamante Sanctio, sibi totam arrogarent; sed quosuis Regis conatus superbe nimis infringerent: Sanctiumq; vt senem capularem: Regem verò vt puerũ, à Reipub. gubernatione amoliri, neq; tam occultam, quàm apertam iam dominationem exercere conarentur. Inde igitur Hortam (Templariorum id erat oppidum) Rex concessit: vbi militari edicto præcepit vniuersis vtriusque Regni proceribus, iis etiã, qui honorum nomine, stipendiis regali munere donati erant: vt quantis possent copiis, in certam diem, Turolium vrbem, vt diximus, finitimam Regno Valentino conuenirent. Bellum enim sacrum à se strui significauit, pro Christiani nominis propagatione, aduersus Valentinos Mauros: eorumque reprimendas excursiones in vicina oppida Christianorum. Cui edicto neque Ferdinandus, neque Ahonesius, quòd inconsultis se, prodiisset, non solũ obedire noluerunt: sed & flocci pendere, atque alias Aragoniæ ciuitates ab ea expeditione reuocare procurarunt: quin & relicto Rege, Cæsaraugustam venerunt: scilicet, vt conatus Regis pueriles, vt dicebant, inde melius contemplarentur, ac deriderent:

rent: quos ne impedire quidem tentarunt, haud dubia spe sinistri alicuius belli euentus, & occasionis rerum nouarum, quam illi oblatam libenter arriperent. Quæ omnia tametsi Regi nota erant, eique iniurias ab vtroque acceptas augebant: at ea in præsenti premere commodius duxit: sperans nõ defuturam sibi idoneam occasionem aliquando, vt de Ahonesiii saltem insolentia pœnas sumeret. Itaque illis non expectatis, cum iis tantùm copiis, quæ è Catalonia sibi præsto fuere, & quas ex Aragonia duxere Blascus Alago procerum potentissimus; nec non Artallus Luna, & Atho Focius (ii namque ante præstitutam diem, non Turolium, sed Hortam, Regem præuenere) ingressus est fines Valentini Regni, secundum oram maritimam, regionis Ilergaonum; ibique omnem depopulatus agrum, prædaque facta, ad Peninsulæ promontorium castrametatus est: quòd illud totius oræ, terra marique specula sit, & quasi custodia confinium à natura sita: ideoque à Rege Valentiæ, tanquam præcipuum Regni propugnaculum summa cura custoditum: eoque ipso magis etiam à Iacobo expetitu. Est enim illud magnus quidam mons, seu potius saxeum quoddam & immane monstrum, ex rebus inter se, quasi contrariis cõgestum: quale ex præsenti descriptione, quam nos ibidem commentati sumus, atque ob rarum, neque alibi vnquam repertum similem eius situm, aliquanto fusius hic explanatum, facile erit colligere. Siquidem moles ipsa, quâ mari prominet, atque Balearium maiorem, ad Orientem Solem, directò respicit: ambitu quidem mille, diametro verò, quod inęquale sit solum, quingentis passibus constat.. Estque altissima & acuminata paululum, atque omni ex parte, nisi qua domicilia continentur, prærupta, quamque totam penè mare cingit: indeque Peninsulam vocant: tam paruo enim terræ spacio cum continenti committitur, vt sæpius, excrescentibus fluctibus, prorsus abeat in Insulam; talisque nunc quoque manu facta est. Montis præterea tanta est excelsitas, vt præter amœnissimũ inde aperti maris prospectum, facile sit, aduentantes naues, ad triginta ferè milliaria, à summo iugo prospicere. In cuius vertice area tã lata est, vt in ea potuerit arx amplissima, atque inexpugnabilis extrui; oppidanis quidem, sola ea parte montis, qua continens aspicitur, quæ quodammodo decliuis est, ad habitandum relicta; per hãc enim vnicus est in oppidum ingressus, vnaq; porta validissimo aggere munita; suaq; fossa & ponte ab eadem continenti distincta. Quin & vtrobiq; maris, lęua dextraq;, tanta est altitudo, vt minoribus nauibus portus fiat; ex eo quòd, dempto Subsolano, cui est apertus, à reliquis ventis etiam terrestribus tutus sit; nauibus hinc inde, commutato mari, obiectu montis, à tempestate protectis: atque ab hostilium quoque incursu nauium, beneficio arcis, defensis. Sed quæ in ea monstrosa apparent, sunt duo in primis. Alterum, cauernarũ ad radices montis frequentia, quæ mari ita peruiæ sunt: ac penetrabiles, vt fluctus maximo cum fremitu & æstu, ac etiam infinito saxatilium congestu piscium, subitò per excauata foramina erumpant; vtpotè quibus tantopere intus contusæ rupes ne hiscant quidem, sed constipante salsugine, multo magis obdurescant. Alterum est fons magnus aquarum maximè dulcium, & limpidissimarum; qui ab ima quoque mole è rupibus, mari interfluente, emanat ad solius arcis, ac oppidanorum vsus enatus: cùm sese protinus effundat in mare: vt appareat naturam, in muniendo loco, artificio quasi vsam fuisse.

Cuius profectò inexpugnabilis molis natura haud incomperta fuisse creditur Benedicto Papæ, cognomento Lunæ, Aragonensi. Quo maximè tempore (nota est historia, sed breui nunc percurrenda) Apostolica Pedri Sede Pastore carente, & Cardinalibus in partes diuisis, ac varias inter se electiones commolientibus; ab eorum parte Auinione congregata, electus ille fuit, ac Pontifex renunciatus: qui protinus pro tali se gerens, solaque Hispaniæ, & Aquitaniæ obedientia contentus: quò posset tutius Pontificio fungi munere, in Peninsulam se recepit. Vbi Palatium cum templo magno, ex secto lapide (quale extat) tam magnificè ædificauit, vt & dignitati summæ, & Cardinalibus ad habitandum suffecerit. Sed cum ex tribus electis, duo alii cessissent; seq; decreto Constantiensis Concilii, Pontificatu abdicauerint: Luna, neque Concilii exhortationibus, neq; anathemate, seu minis; neque demum Sigismundi Imperatoris rogatu, qui è Germania Perpinianum, eius abolendi scismatis causa venerat, à proposito dimoueri potuit. Nec dubium, quin situs loci inexpugnabilis, atque inde secuta animi securitas, in tanta eum pertinacia confirmauerit. Vt igitur redeamus vnde diuertimus, eiusdem loci situm optimè conspicatus Iacobus, postquam totum circum vastauit agrum, atque Peninsulam obsidere parat, acerbus de iis nuntius Valentiam allatus est: atque vt res solent fama crescere non modo expugnatam Peninsulam à Iacobo; sed eius quoque exercitũ iam vrbi imminere perlatum fuit. Hoc nuntio Zeitius Abuzeitius Rex Valentiæ, atq; ciuitatis primates cum vniuerso populo, tam cõsternato fuere animo; tantusq; ab eis clamor, & eiulatus commotus,

vt postquam sequenti nuntio inuentũ est, neq; Iacobum, neq; eius exercitũ Peninsulę fines pertransisse; sed in eius obsidione esse, statim legatos miserit, q inducias cũ Iacobo facerent: ac modò ab obsidione recederet, quintam partẽ Regiorum portoriorum Valentiæ & Murciæ quotannis eidem pendẽdam promitteret. Quibus postulatis annuere Iacobo visum est non modò commodũ, sed perquam honorificum: propterea quod opinione potius quam ferro, tam prospere bellũ vix cœptũ confecerit; atq; hostem, quem aliquãdo inuasurus esset, animo iam consternatũ haberet. Sed hæc, quò felicius gesta sunt, eo æquiùs est ea procul à fabulis abesse. Nam quanquã in historia Regis, quã nostra sequitur, nulla de hoc Peninsulano bello fit mẽtio, nisi de portoriis, vt diximus, Iacobo à Rege Valentiæ concessis, ob factas inducias; eaq; res non minimã parere possit dubitationẽ; mihi tamen gestũ illud, atq; armis confectum fuisse multis de causis persuadeo. Tum quod illius, nostriq; temporis scriptores, qui Iacobi res gestas accuratè conscripserunt, huius quidẽ belli, atq; excursionis in Peninsulam expresse meminerunt: neq; delendũ est in multis, quod ab vno fuit prætermissum. Tum quod bellũ tantummodò apparatũ, seu ostentatũ, etsi induciarum causa esse potuit: at pendendorũ portoriorum, quæ à solis victis dari solent, illud nisi illatum gestumq; causa esse non potuit: ac nisi ob redimendã Peninsulam, aut maximũ aliquẽ exercitũ à ceruicibus auertendũ, Iacobo concedi illa non debuerunt. Nec obstat quod Rex affirmat, ipsum venisse Turolium, quo proceres ad apparandũ bellum commeaturi fuerant, eorumq; cunctationem, & commeatus consumptionem, induciarum, atq; differendi belli causam fuisse. Nam vt breue admodum est iter à Dertosa in Peninsulam, ab eaque in Turolium; sic potuit vtrunque maturissimè effici: ac inducias, de quibus ad Peninsulam cœptũ est, Turolii pangi: quod in ea vrbe permulti essent viri graues, potentes, atque bellicarum rerum experientissimi, qui Regem non modo opibus, sed consilio iuuare possent. Est enim Turolium vrbs celebris in montanis Aedetanorum locis sita, atq; Valentinis è regione ad Aquilonẽ posita: quæ iam tũ annis prope centũ ab Aragonensib. & Nauarris è Sarracenorũ manibus erepta, ab eisdem coli cœpta fuerat. Cuius vbertate agri, ac pecuaria re, & lanificio, præcipuè verò assidua è Valẽtino Regno parta præda, aucti ciues, vrbem sibi tum ædificiorum splendore, tum magnifica Templorum structione, tũ robore & amplitudine murorũ, pulcherrimã, ac munitissimã cõstruxerũt, eamq; generis atq; familiarũ claritate nobilissimã reddiderunt. Ex quo multa circũ oppidula & pagi, horumq; municipales & rusticani homines, ciuiũ in administranda, beneq; gerenda Repub. prudentiam & magnanimitatẽ admirati, voluntariam cũ ipsis societatem coierunt: eisque res suas gubernandas tradiderunt. Hoc igitur fœdere municipiorũ adaucti Turolenses, vsq; adeò viribus, armisq; valuerunt, vt subinde eorũ Reges præsertim Iacobus, vt ipse attestatur, ad omnes in Valentinos susceptas excursiones, nullis, siue equestris, siue pedestris ordinis militibus, quam Turolensibus vsi fuerint bellicosioribus, & fideliori-bus: atq; hinc est, quòd ipsos amplioribus, quã cæteros Aragoniæ populos, priuilegiis, immunitatibusq; donatos inuenimus. ac non modò in commeatu, & frumentaria re suppeditanda ad bellũ, eosdem fuisse largos, sed consilio & prudẽtia in deliberationib. Reges multum iuuasse comperimus. Meminit quippe Rex cuiusdam nobilissimi ciuis Paschasii Muniocii, olim Petri Regis alumni, adeò diuitis, magnanimique ac liberalis, vt ex propria re & opibus, Regi multã vim auri accõmodauerit; nec non cõmeatũ, & cibaria Regio exercitui ad dies amplius viginti præparauerit. Cuius etiam Paschasii (vt in præclaris eius est monumentis) pronepos fuit Aegidius ille Sanctius Muniocius, siue Munionis, vt dicunt, Canonicus Barcinonensis, qui in eadem Peninsula, ab illo ipso Benedicto Pontifice creatus Cardinalis, illo vita functo, à Collegio Cardinaliũ electus ac summus quoque Pontifex renunciatus fuit. quo Pontificatu, vt se pro sedando schismare, abdicaret; à Romano Pontifice Balearium Episcopatui fuit præfectus. Rex igitur siue Peninsulæ, siue Turolii, induciis cum ipso Valentiæ pactis, exactis iam diebus viginti, quod fuerat tempus præstitutum proceribus, Paschasio, aliisque Turolii optimatibus in gratiam receptis, Cæsaraugustam petere decreuit. Vbi Ferdinandus & Ahonesius constiterant: ad quos fama iam peruenerat de rebus à Rege puero, viriliter feliciterque gestis; deque induciis à Rege Valentiæ tanto cum honore Iacobi factis; atque portoriis vnà datis; nec non de obstrictis illi Turolensium animis ad omnẽ contra Mauros expeditionem suscipiendam. Quæ res vtrumque vehementer exussit: contra verò, Cæsaraugustanorum animos mirè erexit, affectiq; fuere omnes pietate maxima erga Regem; tæderequeipsos valde cœpit eorum, quæ à Ferdinando & Ahonesio in Regem patrata sunt: quos iam populus maledictis incessere, & quasi inuehi in ipsos tentauit. Vnde Ahonesius licet conscientia conuictus, populi tamen furorem ac Regis

Regis iram volens eludere, cum expeditis equitibus sexaginta, vt potentiam ostētaret, iuncto sibi Sanctio fratre Episcopo Cæsaraugustano, Turolium ad Regem profectus est, cunctationis suæ causas redditurus. Quo ipso tempore Rex Turolio profectus, Calamo ciā eiusdem itineris oppidum ingrediens, Ahonesium venisse intellexit: statimq; Rex accedentem illum, qua solitus erat humanitate excipit; atque interrogauit, quonam tā valde bene armatus, confecto bello, atq; induciis factis, procederet? Cui Ahonesius grauiter atq; seuere respondit; se, vna cum Sanctio fratre, & equitatu petere Valentiā, vt excursionibus Mauros infestaret. At Rex præcepit ei, vt vna secum repeteret Burbaguenam oppidum duob. fere inde distans passuum millibus: quod multa sibi cum eo cōmunicanda essent, atq; in præsentia procerum, qui secum aderāt, pertractanda. Quo audito Sanctius Episcopus, salutato Rege, abiit Cutandā oppidum suum, prope Turolium situ. Sequebātur autē Regem Blascus Alago, Artalus Luna, Ahonesii æmulus, Atho Focius, Ladronius, Assalidius Gudalius, & Peregrinus Bolasius, proceres fidelissimi, quos Rex secum manere iusserat, animo, vt rei exitus indicauit, capiendi tantum, atque in custodiā & vincula coniiciendi Ahonesium, quem constans fama erat, fuisse caput totius coniurationis Alagoni, cōtra Regem initæ, atq; Cæsaraugustę factæ. Itaq; ingressi Burbagüenam, in palatio Templariorum, quorum id oppidum erat, substitere. Vbi relictis in atrio equitibus Ahonesii, quasi quod breui à Rege esset expediendus ille, qui ensē duntaxat, ātq; militari sago indutus erat, cū Rege simul in palatii tricliniū ascēdit. Vbi considentibus ipsis, atque proceribus in altera triclinii parte cōsistentibus, Rex conqueri de Ahonesio, ipsumque duriusculè increpare cœpit, quod eius culpa & exemplo malo factum sit, vt neque ipse, neq; alii conuocati proceres Turolium conuenerint, ad bellum Mauris inferendum, ideoque amissa ampla illius conficiendi occasione, ob illorum moram, coactus, ipse fecerit inducias: quibus illum stare quidem, non rumpere deceret. Rogauit ideoque, vt ab incœpto desisteret, neq; ius à se datum, vllo pacto tētaret violare. At Ahonesius regredi recusabat, affirmās multos cū Sanctio fratre fecisse sumptus ad eiusmodi expeditionē suscipiēdam; neq; haberet vnde posset illos, præterquā præda facta ex Mauris reficere: cui respōdit Rex subiratus, induciarū fœdus nullo fieri posse modo irritū; idcirco à proteruia discederet. Sed renitente adhuc Ahonesio, cui Rex staturà corporis fere par erat, quāuis annum nōdum natu decimum octauum, manibus illum apprehendit, atque à Rege captum ipsum esse, teneriq; dixit. Verum Ahonesio illico capulo ensem tenente, eundem quoq; Rex simul prehendit, neq; è vagina, aut balteo educere permisit. Quos cum inter se quasi colluctātes vidissent qui astabāt proceres, sinistras sagis inuoluunt, gladiosq; distringūt; atq; relictis illis, e triclinio exeuntes, pro ianuis cōsistunt; ne quis ex Ahonesianis impetum faceret in Regē. Sed audito clamore, req; intellecta, quadraginta ex ipsis ab equis descendentes, ac per medios irrumpentes proceres, triclinium intrarunt: iamque Ahonesium de manibus Regis, quadā cum reuerentia eripere conabantur: ipsis interim procerib. rem intuentibus neque se Regi adiungentibus; vtpote inermibus cōtra armatos parum profecturis. Tandem ab equitibus Ahonesius à Rege fuit exemptus, qui protinus ascenso equo, e Burbaguena cum suis abiit. At verò Rex maiori succensus ira, inuentū equum cuiusdam equitis Alauonensis ascendit, atq; vt erat armatus Ahonesium secutus est: quē subsequuti fuerūt, Gudalius, Pomari⁹, & Focius, cū quatuor equitibus; ac postea Blascus Alago, reliquiq; proceres. cumq; anteisset Focius, duo ex Ahonesianis impetum in eum facientes, sauciatum ab equo deturbarunt. Cui adfuerunt Blascus, & Artalus, Ahonesianis vlterius procedentibus. Rex verò cum Gudalio, & Pomario tantum persecutus est Ahonesium, quem breui spatio ante se viderat cum viginti equitibus per accliuem mōtem pergere iter ad Cutandam oppidum, quo paulo ante venerat Episcopus, & in quod se ille recipere festinabat. Interim Blascus & Artalus, citatis equis, cum imminerent Ahonesio, idemque respiciens eos, magnam post, se qui, se, equitum manū autumans, ac neque fugæ, fesso equo, esse locum, in collem proximum sese recipere decreuit: cui vnus ex suis ab equo desiliens, hunc Ahonesio tradebat vt se fugæ daret. Sed occurrētibus Blasco & Artalo, impeditus est. Iāque Ahonesianis saxorū cōiectu, Regiis ascensum prohibētibus, ipse Rex a tergo collem conscendit, ac vt primum sese Ahonesio in conspectum dedit, is protinus à suis derelictus est, vno duntaxat Perezio Mezquita consistente, ac rei exitum expectante Interim Sanctius Luna, vnus ex regiis equitibus, lancea latus dextrum Ahonesii perfodit: quo lethali vulnere saucius ille, statim collum equi amplexus, ab eo sese in sinistram partem demittens semianimus in terram cecidit. Quod Regi valdè graue fuit, capi illū, nō occidi cupienti. Vnde ab equo desiliens, ac procumbēs cum lachrymis eum cōplexus est, eidem ex animo condolens, ac leniter increpās, id sua ipsius culpa

factum fuisse, quod euasisset, si dictis monitisq; suis paruisset. Quo tunc perueniens Blascus, clamore magno Regem alloquēs, permitte, inquit, nobis leonem hunc lacerare, tot Regis iniurias illius interemptione vindicaturis: iamq; illum hasta configere nitenti Blasco sese Rex opposuit: inquiens, contine te, Alago, non enim Ahonesium, sed me feries. At verò Ahonesius Deo primum, deinde Regi, se, suaq; omnia commendans, debilitatus ex profluuio sanguinis conticuit. Tunc Rex illum, obligato vulnere, equo insidere, atq; tenente ipsum consessore, Burbăguenam vehi iussit: sed cum sanguine deficiente spiritu, mortuus est in itinere. Vnde Rex cadauere allato, Darocam venit, ibiq; illud maiore in templo Virginis honorificè sepeliri curauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER IV.

NFELICI Ahonesii nece, ad quā propria ipse culpa duci visus est, triplex illa coniuratorum in Regem machina, tum Sanctii inuidia fabricata: tum Ferdinandi ardore promota, tum denique Ahonesii sagacitate absoluta, funditus euersa fuit; atque vnicuique ipsorum sua quoq; pœna, & ignominia inflicta. Nam & Sanctius vehementer Ahonesii exemplo commotus, perpetuò sese a præsentia, & conspectu Regis abduxit: & Ferdinandus illius etiam gratia priuatus, populorum simul & amicorum fide destitui se vidit: & nisi Regii demum sanguinis intercessisset cognatio, haud dubium quin acerbiores quàm Ahonesius pœnas ipse pertulisset. Quamuis cautum hinc fuerit a Rege, cui semper idem suspectus, ac infensus extitit; vt neque abdicare se sacerdotio, neque ad aliud aliquod amplissimum accedere eidem permitteretur. Sed ipsius patientia & benignitate Regis factum est, vt non ab aula, non à consilio, nec à Regia consuetudine dimoueretur. Quinimò Rex quamdiu instabilem ipsum, atque animo fluctuare vidit, bello paceq; se semper sequi iussit: atque suorum etiam consiliorum, simul & bonorum participem effecit. Itaque Ahonesio mortuo; posteaquā Rex (vt diximus) cadauer eius deferri Darocam, ibiq; sepeliri, ac iusta ei fieri iussit: iam nullo illius legitimo hærede relicto, iure ad se omnia eius oppida pertinere decernente consilio, in eorum possessionem venire statuit. Quapropter Boleam inprimis insigne oppidum, Oscæ propinquum, quod erat Ahonesii, capere, illudq; antequā quispiam ex proceribus dari sibi peteret, aut Ahonesii vxor, seu illius frater, Antistes Cæsaraugustanus, occuparent, Regno adiungere decreuit: quin & recuperare etiam duo illa Regna Sobrarbii, & Ripargurtiæ, quæ Ahonesius partim oppigneratà sibi à Petro Rege quondam, ad Idubedense bellum proficiscente; partim iure stipendiariorum equestrium retinuerat: Stultum esse, inquiens, se, nondum stabilito Regno, neque pacatis rebus, aliis Regna concedere. Ac quoniam in hisce duobus Regnis, multa quoque oppida seu vrbes continebantur, quibus olim confisus Ahonesius magnis spiritibus assumptis in Regem coniurarat, non amplius alienanda illa, sed ad ditionem Regiam redigenda, eique in posterum applicanda esse constituit. Paruo igitur collecto exercitu, Boleam haud multum de eius deditione dubitans contēdit; Legatosq; ad tentandum oppidanorum animos præmisit; Verum multo aliter res successit. Nam Ferdinandus, audita Ahonesii nece, proximus Regis mentem suspicatus, cum magna militum manu, commeatu, & re frumentaria, sese in oppidum immisit: sperans, suscepta eius defensione, ac nullo in Ahonesii locum legitimo succedente hærede, se, non modo omnia illius oppida, & duo Regna occupaturum, sed Regias quoque vires oppugnaturum; fretum ope, & auxilio Cæsaraugustani Antistitis, qui potens erat, atque fraternæ vlciscendæ cædis desiderio flagrabat; ac etiam Moncadarum, aliorumq; vtriusque Regni procerum, quos beneficiis sibi deuinxerat. Vnde cum non modo Boleæ; sed vniuersorum Ripagurtiæ, & Sobrarbii oppidorum auxilia imploraret; ea omnia sese pro eo contra Regem munierunt. Cùm igitur Rex oppidum, propugnatore Ferdinando, bene munitum inuenisset, vltra progredi statuit; ipsas Ripagurtiæ, & Sobrarbii arces, & munitiora loca inprimis expugnaturus: quo tempore duodeuige-

duigesimum vixdum annum habebat. Verum Ferdinandus ita adhuc exardescens in Regem, ob Ahonesii necem: ac nonnihil sibi ab illo metuens, apertissimo iam odio & armis ipsum persequi deliberauit: neque se destiturum à cœpto interminari ausus fuit: quoad illum Regno expelleret. Quod facile fore factu putauit, & quod nihili præseduceret Regem, ætate sibi, astutia, & sagacitate longè inferiorem: & quod ex superiore Regni procuratione, plerosque proceres sibi non defuturos certò sciflet. Vnde facilè machinatus est Cæsaraugustanorum, & reliquorum fere totius Regni oppidorum, à Rege defectionem, excepta vrbe Calataiubio, vt historia fert Regis, atque vt alii quoque scribunt, Albarrazino, & Turolio, aliisque. Iamque vt Catalanos tentaret Ferdinandus, scripsit ad Guillermum Moncadam, ex superiori bello à Rege vehemēter offensum, vt ad se quantis posset armatorū copiis veniret, nec interposita mora fuit, quin aduentum is maturarit. Quo audito, Rex expeditione montana relicta, in planitiem descendit, ad oppidum Almudeuarum, indeque Pertusam concessit. Eo tempore Raimundus Folchius Vicecomes Cardonæ vna cum Guillermo fratre, ac sexaginta cataphractis, ad Regem venit, eique sese ad omnia paratissimum obtulit. Huius aduentus Regi valde gratus fuit, propterea quod Raimundus tanti esset apud Catalanos, vt multi eius exemplo Regem sequerentur. Inde præcepit Rex, vt Blascus Alago, & Artalus Luna, manerent in præsidio Alauonæ oppidi contra Cæsaraugustanos; cum Rege verò mansere ex proceribus Atho Focius, Rodericus Liciana, & Ladronius, omnium fidelissimi. Per id tempus Sanctius Ahonesius Pontifex Cæsaraugustanus, magnā militum manum coegerat ex his, qui ex fraterna factione supererant: qui neq; sacri sui muneris, neque debitæ Regi obseruantiæ memor, armatus ipse, ac noctu Cæsaraugustā profectus, ad oppidum Alcubierrum, quod noluerat se antea Cæsaraugustanis adiungere, contendit; illudq; vi captum diripuit: ac quoniam quadragesimale ieiunii sacrum tunc agebatur, ita furens, tam iustum, se, contra Regem, perinde ac cōtra Turcas, bellum facere publicè profitebatur, vt milites ab omni direptionis culpa absolueret; adeoq; ipsis licere omnia, vt ne esu carnium, vel diebus prohibitis, interdici, tam sanctam contra Tyrannum, pro salute Reipublicæ operam nauantibus, constanter asseueraret; quinimo cœlestia se in eo bello sequentibus promittebat. Adhæc Cæsaraugustani, vt conspirationis suæ signum aliquod præberent, armati iterum vrbe exeuntes, Castellarium oppidum non lōgè ab Alauona situm petiere: seq; in insidiis collocarunt; præmissis paucis, qui sese Alauonensibus ostenderent; vt quibus prouocati illi oppido exirent, atque in insidias inciderent. Quos vt primum Blascus, & Artalus conspexere, rem, vt fuit, suspicantes, paucis in præsidio oppidi relictis, cum vniuerso equitatu noctu de tertia vigilia egressi, traiecto Ibero fluuio, sub auroram somno oppressos Cæsaraugustanos de improuiso aggrediuntur. Vbi adeo validè à Regiis pugnatum est, vt reportata victoria, partim capti, partimque occisi fuerint ex illis plusquam trecenti, reliquis sese in fugam conicientibus. Quæ victoria Regi admodum grata fuit, eo quòd reliqua municipia & ciuitates tanquam membra deuicto capite, male sibi ominaturæ essent. At interim Rex, quandiu se Pertusæ continuit, balistas, aliaque magna tormenta bellica construi fecit; eaque imponi plaustris ad circumuehendum iussit; quod magno sibi illa vsui fore, ac necessaria dignosceret ad tantum, tamque diuturnum indictum sibi à coniuratis bellum gerendum: ad quod plane sustinendum adeò incitabatur Rex, vt tanquam palma, quæ insurgit oneri, quo maius atque atrocius illud erat, eo magis inuicto esset, atq; pręparato animo ad sese defendendum. Itaq; Pertusam profectus, vnà cum Folchio Vicecomite ac suis, Pontianum oppidum propinquum aggreditur, q; breui fuit expugnatum. Inde venit Cellas oppidum cum arce munitum, Pertusæ etiam proximum. Vbi prolatis machinis, balistis, aliisque tormentis in debiliores muri partes, & in arcem directis, die tertio, ex quo mœnia quati cœpta sunt, præfectus arcis cum Rege pactus est; sese vna cum arce & oppido dediturum illi, si intra octauum diem subsidium sibi non mitteretur. Conditione accepta, Rex pridie eius diei, quod deditio constituta fuerat, dimisso ibi exercitu, cum paucis reuersus est Pertusam, vt Pertusanis vna cū peditib. oppidorum Barbastrii, & Beruegalii, quos colligi iusserat, insequenti die ad oppugnandas Cellas properarent. Quo ipso articulo temporis, Rege in æde Virginis orante, duo armati equites, citato cursu, Pertusam veniebant: vtpote Peregrinus Atrosillus, & eius frater germanus Egidius, qui Regem adeuntes renunciarunt, Ferdinandum & Petrum Cornelium iunctis copiis, cum Oscensibus, & Cæsaraugustanis, venire festinanter suppetias Cellanis afferentes, neque procul abesse. Qua re intellecta, continuo Rex quatuor dumtaxat adiūctis sibi equitibus, Cellas ire parat, Pertusanis se sequi iussis cum

iis, qui à Beruegalio & Barbastrio tunc Pertusam venerant. Itaque in castra Rex veniens, vbi Folchius, eiusque frater Guillermus, & Liciana cum reliquo exercitu ante Cellas substiterant, cum equitibus non plus octingētis, peditibus vix mille & sexcentis, Ferdinandum, & Cæsaraugustanos expectare decreuit; neque quadruplo maiores, adeoq; scutatas, vt ferebatur, ciuitatum phalanges extimescebat. Sed Petrus Pomarius, summus Regis consiliarius, homo grandæuus, ac belli experientissimus, considerans Ferdinandi exercitum esse Regio, & numero, & armorum genere longe superiorem, impendereque Regiæ personæ manifestum periculum, eundem est adhortatus, vt quam citissime in propinquum montem conscenderet, vbi natura loci tutus, sese ab exercitu, & ira Ferdinandi defenderet; donec supplementum copiarum ex oppidis accederet. Cui Rex viriliter animoseque respondit. Verus, ac legitimus Aragonum Rex ego sum, Petre, ac in eos iustum, & legitimum meum exerceo Imperium, qui cum veri mei subditi sint, tamē iniustè contra me arma sumunt: vel potius tanquam serui nequam, contra dominum conspirant. Quapropter iustiore quàm illi causa fretus ipse, non dubito, quin diuina ope fiat, vt cum tā paucis, multitudini, atque exercitui ex seruis perfidis collecto facilè resistere possim. Proinde stat sententia, me hodie, aut expugnare oppidum; aut ante eius mœnia occumbere. Quare tuum, alioqui fidele, ac prudens consilium, in aliud tempus magis profuturum asserua. Hæc cum dixisset Rex, animosior quàm vnquam, aciem ad oppugnandum, perinde ac si præsentes essent hostes, instruxit; quibus non comparentibus, labente die, oppidum vna cum arce, ex pacto ab eius præfecto fuit Regi traditum, atq; à direptione seruatum. Captis Cellis, Rex Pertusam reuersus est, quo iam peruenerat Aspargus Pontifex Tarraconensis, vir pius, & sapiens, Regiq; vt diximus, cognatione coniunctus: qui auditis controuersiis inter Ferdinandum, & Regem, ex quibus tanta indies sequebatur rerum perturbatio, atque populorum in partes distractio; subindeque apud Catalanos, Regia quoque autoritas magna ex parte minuebatur, de componendis rebus agere tentauit. Veruntamen cum tam exulcerato inter sese vterque animo esset, ac Ferdinando tam persuasum regnare, quam Regi nihil de iure suo, ac possessione Regni amittere; re infecta, Tarraconem remigrauit. Interim Oscenses amissis Cellis in partes diuisi erant; atque in Regiam abire multi conabantur; sed in plerisque Fernādina vincebat: propterea quòd Ferdinandus ab eo tempore, quo Montaragonii Abbas religiosus agebat, Oscensium animos largitionibus, milleque promissis ad se pertraxerat; meditās iam tum animo, quæ postea re fuit executus. Vnde, vt in conuentibus sæpè fit, maiore parte meliorem vincente, Fernandina superauit: ideoque nouas res in Regem Oscenses machinari cœperunt. Itaq; consilio habito, subdole tractatum est cum Martino Perexolo Regio ciuitatis Prætore, & aliis Regiarum partium, vt Regi renunciarent, se esse veros, ac fideles illius subditos; cupereque ipsum venire ad se, recepturos magno planè cum honore & applausu; & quæ vellet facturos sine cunctatione. Hæc vbi resciuit Rex, vt ingenio erat facili, atque summo animi candore præditus, nihil mali de Oscensibus suspicatus, illicò, dimisso exercitu, ne cum eo timorem populo iniiceret, quàm paucissimis comitatus, Oscam profectus est. Cui viginti vrbis magnates extra portam, ad eremitorum Salasium obuiam processere, ab eisque honorificè exceptus Rex fuit; atque ab eodem illi rursum benignissimè admissi: idemque, quo illos tanquam subditos fidissimos amore prosequeretur, humanissimis quoque verbis expressit; atque iunctis sibi Roderico Liciana, & Blasco Maza proceribus, necnon Assalidio Gudalio, & Peregrino Bolasio Aulæ præfectis, vrbem intrauit. Quo die populus lætitia effusus fidelitatis clara signa dedit: verum nocte ad arma est conclamatum, atque ex popularibus armati centum ante Palatii fores pernoctantes, & quasi excubias agentes substitere. Horum perfidiam Rex intelligens, atque magno se in periculo esse animaduertens; dum dies fuit, dissimulanter, ac sereno vultu, ciuitatis magnates ad se venire, atque Senatum conuocari iussit. Ad quē vniuersa ciuitas, & promiscua multitudo conuenit in atrium palatii, vbi Rex, ascenso è-quo, indicto silentio, sic est allocutus; Viri Oscenses, neminem vestrum ignorare arbitror, me verum, atque legitimum Regem vestrum esse: vosq;, vestraque omnia hæreditario iure possidere: quandoquidem decimaquarta iam ætas agitur, ex quo maiores nostri, rectà, nunquāq; intercisa serie, hoc Regno potiti sunt; per quam, longissima temporis præscriptione intercedente, tam arcta Imperii nostri cum obsequio vestro secuta est germanitatis colligatio; vt ea tanquam naturalis, atque innata animis, cuiuis consanguinitatis connexioni sit longè præferenda: quòd hæc dirimi tempore possit; illa verò natura sit indissolubilis, ac solet indies magis magisque crescere. Quamobrem vehementer, ac semper desideraui, ex meo erga vos amore elici vestram, atque totius populi placationem,

tionem, & cum honore vtilitatem; ad easque parandas & confirmandas, iura & priuilegia vobis à maioribus nostris concessa, à nobis augeri, si modo expectatam nunc mihi fidelitatem pariant vestra inuiolata hactenus erga eosdem maiores & fides & obedientia. Quo planè minus debuissetis vos tam pacatum Regis vestri ingressum, quem tot tantisque lætitiæ, atque pacis indiciis excepistis; rursum nunc armis, & apparatu bellico deformare, ne de vestra erga me fidelitate vllam mihi diffidendi occasionem daretis, maximè verò cùm ad vos ipse non inuocatus, sed rogatus omnino venerim; atq; vestro demum debito, & promisso obsequio confisus, dimisso exercitu, vrbem hãc non diruturus, sed amplificaturus intrauerim. Hæc cum dixisset, breui à magnatibus responsum fuit; se, Regium, atque propitium eius animum erga Oscenses magni semper habuisse: eoque magis nunc, atque in posterum habituros, quòd claro suæ erga Oscenses charitatis argumento, tam lenibus ad eos locutus sit verbis; proinde cõsilio habito, voluntati eius satisfacturos. Vnde in ædes Abbatiatus Montaragonii ingressi, lõgo se ibi spatio tẽporis, expectante Rege continuerunt: fuereq; inter eos, tũ varii, satisq; pugnantes habiti sermones contradicentium, tum Regiàs partes defendentium auditi clamores: Fernãdina factione tamẽ, cuius nutu omnia tunc gerebantur, superante. Ac neque interim defuere, qui rumores spargerent, & cum contentione assererent, Raimundum Folchium Vicecomitem, aucto Regis exercitu, venire prætextu liberandi Regis, ad vrbem diripiendam. Vnde tumultu orto in populo, ac conclamatis armis, Rex pacatos eos esse; atque se præsente, nihil tale à suo exercitu timere iussit; iamque ad comitia redierunt; sed cõmotis subinde animis, atq; ad retinendum Regẽ, vt subornati à Ferdinando erãt, intentis distulere consiliũ, quod opportunitas tũc nõ esset ad respondẽdum; atq; comitia dimiserunt; Rexq; iterũ sese in palatiũ recepit, dispositis qui ante Palatii, atq; cubiculi fores, custodias & excubias agerent. Erant autẽ cum Rege Rodericus Liciana, Blascus Mazer, Gudalius, ac etia Rabaza vir prudẽtissimus, qui Regi erat à secretis. Quo tum aduenere Bernardus Guillermus, Regis auunculus, & Raimundus Mompellerius, Regis quoq; ex matre frater; quin & Lupus Ximenius Luesanus, qui cum satis bene armato paucorum equitatu, vrbem, nullo prohibẽte, ingressi sunt. Ex quo denuo orta est in populo seditio, atque armorum strepitus auditus; idque aperto iam animo retinẽdi Regẽ. Nam protinus vicatim catenas, & armamenta disposuerunt, ne equitib. vllus pateret exitus; fuereq; vrbis portæ simul occlusæ omnes. Id Rex intelligens, insigni in eos vsus est strategemate. Parari quippe conuiuium opulentissimũ, atque epulas, & cibaria multa vndiq; cõquiri iussit, ad illudq; magnates aliquot inuitauit; vt de ipsius præpropero abscessu suspicionem populares deponerẽt. Interim Rex, sago arrepto, & ascẽso equo, atq; Rodericus & Blascus, aliiq; tres equites, per secretos, ac decliues vrbis calles, ad portã Isuelã, qua iter Boleã, descẽderunt. Quam tametsi clausam: at præsidio tamen vacuã inueniẽtes, coactus est custos eam aperire: qua patẽte, continuit se ibi Rex, donec reliqui aduenere equites, qui foras egressi sub meridie, in ipso feruore Solis inspectante populo, lẽto cursu, viã ingressi sunt, quoad Raimundo Vicecomiti, cũ vniuerso exercitu properanti facti obuiã, Pertusam remigrarunt. Per id tempus, nunciatum est Regi, Honorium Romanum Põtificẽ è vita migrasse, quo nuntio Rex valdè mœstus fuit: propterea quod suæ, atq; Mariæ matris res illi maximę curæ semper fuerint: ac nisi impedit⁹ bello fuisset, haud dubie, iusta eidem perquam solennia fecisset. Interim successori Pontifici, se, suaque omnia multum per literas commẽdauit, omnemq; obedientiam, suorum quoque Regnorum nomine, amplissimè exhibiturum promisit. Cæterum cum tanti sibi esset, res Regni componere, atque tã immoderate agitatum, & fluctuantem Ferdinandi animum pacare (is .n. iam solus erat, qui communem rem perturbabat) controuersias exortas denuò inter ipsum & Nunnium consobrinum Sanctii nuper mortui filium, sedare curauit. Neq; .n. aptioribus armis deuincere se posse inuenit, contumaces, totiesq; in se conspirantes Ferdinãdi, aliorumque maleuolorum animos, quam patientia & magnanimitate: quibus summis ad regẽdum virtutibus, ipsum adolescentiæ ardorem, cui maxima inest consilii imbecillitas, ita temperabat: vt præcox in eo ratio omnia suppleret: ac quanquam Ferdinãdo, ob ætatem despectui Rex erat, tamẽ ob ingeniũ, admirationẽ simul & timorẽ afferebat. Tametsi Rex eiusmodi cõtemptũ Ferdinandi, totiesque exprobratã sibi pueritiam, cum iam esset adolescens, nimis ægre ferebat: verum quemadmodum Ferdinandus ludibrio habebat puerilem ætatem, tanquam ad regendum ineptam: sic rursum Rex sperabat fore aliquando, vt Ferdinãdo capularem, vt probrum obiiceret, similique ratione, qua olim Sanctium, ab omni ipsum Regni procuratione amoueret. Nam ad eundem modum illius etiam asseclas, Aragoniæ & Cataloniæ proceres, quibus olim despectui quoque Rex fuerat, extrema iam æta-

te affectos ab se abiecerat. Quamobrem ne ea quidē ætate, à senili, & maturo officio desisteret, vna cum superioribus controuersiis, alias longè maiores, quæ inter Folchium Vicecomitem, & Guillermum Benearnensem inueterauerāt; & quas iidem apud ipsum deposuerant, sibi dirimendas assumpsit. Hæ namque in causa fuerant, vt vniuersa Catalonia, cum maxima Regiæ autoritatis diminutione, in duas factiones esset diuisa. Itaque Folchius, eiusque frater Germanus Guillermus, vna cum iis, qui eorum partes sequuti, damna acceperant, atque maximam suarum rerum iacturam fecerant, iubente Rege, inducias ad decem annos cum Benearnēsi, & suis fecerunt; vt tam diuturnā cessatione belli pax confirmaretur: datis tamen à Folchio castellis quinque, cum totidem filiis optimatum obsidibus: ea lege, ac conditione, vt intra quinquennium, seruata pace, quotannis vnus cum Castello obses liberaretur. Quòd si quinquennii tempore, rupto fœdere, fuisset aliquid a Folchio, aut à suis in Benearnensem, suosue commissum; castella Folchii, vna cum obsidibus, amissa censerentur: nulla item damnorum compensandorum ratione habita; quòd communia, fereque æqualia vtrinque passi fuissent: cum aliis etiam variis conditionibus, quas longum esset, ac superuacaneum recensere: nisi quod recisa omnino, atque reuocata fuere omnia hinc inde inita ante pacta, iura, ac de inferendo bello promissiones; saluis tamen Regis iuribus; ac denuo eidem ab omnibus publica fide præstita Quibus sedatis controuersiis, quæ antea Ferdinando adiumento fuerant ad trāquillum Regis Imperium perturbandum; exin deprimi Fernandina factio; Regia verò pars vincere, atque extolli cœpit. Ac demum ipse Ferdinandus non minus tolerātia Regis, quàm sua ipsius conscientia conuictus, professus est, se Regi publicè fidem dare velle: atque commissorum omnium veniam petere. Tametsi hoc ipso tempore, Cæsaraugustani, atque Oscenses, & Iaccenses, qui Ferdinandi partes sequebantur, solenni inter se inito fœdere, conuenere Iaccæ, quæ vrbs est vlterior, & Aquitaniæ proxima, in mediis Pyrenæi montibus, tamen in planitie sita, vbi multò data fide publica, inter alia promiserunt, se, sibi nunquam defuturos; sed pro communi peculiariq; vniuscuiusq; ipsorum bono, omnes simul propugnaturos contra quoscunq;, cuiusuis ordinis, aut conditionis existerent, qui eorundem Rempub. quoq; modo perturbare tentarent. Cuius conspirationis caput Cæsaraugusta fuit: causæ verò feruntur, inprimis tam diuturna Regnorum in partes diuisio: tamq; insolens subinde, atq; acerba nimis, cuiusq; partis in contrariam irruptio, ab omniq; non modo iure & iustitia, sed honestate & religione discessio. At verò Rex, qui tum agebat Pertusæ, audiens eiusmodi conuentus, se non consulto agi, suspectos habuit, quòd intellexit illos, non tam sua sponte, & bono publico ciuitatum, quàm occulta Ferdinandi, & suorum machinatione, ac neq; vt sese defenderent ab excursionibus: sed vt paratiores inde, atq; expeditiores ad offendendum essent, initos fuisse. Verum Ferdinandus iam ætate grauis adeoque labore, & itinere ambitionis defessus, multa secum animo versans, ac videns se, cùm superior factus esset ordine, tamen fortuna semper esse inferiorem: ac rursum Regis res, non fortuna, sed cum summa animi virtute, diuinitate quadam regi ac defendi, mentem, suarumque rerum quasi proram alio dirigēdam putauit: neque deinde tam quicquam cordi habere cœpit, quàm omni regnandi spe abiecta, sese Regi subdere ac reconciliari. Quæ plane omnia cum Guillermo Moncada, & Petro Cornelio, qui eius partes sequuti, à Rege etiam alienato erant animo, communicauit: facileque ipsis, qui similibus etiam laboribus fracti erant, persuasit, vt de reconciliatione cum Rege agerent: ad idque tractandum Oscam simul petiere: indeque legatos Pertusam ad Regem misere, qui renuntiarent, se Oscam venisse, esseque concordes, & paratissimos, vt verè, & ex animo, eius Regiæ voluntati, & arbitrio sese omnino submitterent, atque commissorum, quorum vehementer eos pœnituerat, veniam ab eo deprecarentur: modò extra Pertusam, quam sibi habebant suspectam, liceret ipsum adire, paucis comitantibus equitibus, dum non pluribus quoque ipse eo perueniret. Proinde data facultate, se illico ad eum concessuros. Qua legatione publicè renunciata, ab vniuersis proceribus faustè, feliciterque acclamatum est, propterea quod ex huiusmodi reconciliatione Ferdinandi, summa totius Regni pax, atque tranquillitas consequeretur. Ac protinus de consilio procerum, permisit Rex Ferdinando cum sociis venire ad se, in proximum, atque imminentem Pertusæ montem Alcalatensem, septem dumtaxat comitato equitibus: Rege cum totidem illo ascensuro. Itaque cum Rege venere Folchius, & eius frater Guillermus, Athosocius, Rodericus Liciana, Ladronius, quem Rex in historia, nobilissima stirpe ortum affirmat: tum & Assalidius, Gudalius, & Peregrinus Bolasius, cum alio, cuius nomen non extat. Ferdinandum verò cum Benearnensi, & Petro Cornelio, sequuti sunt Ferdinandus Perezius Pina, aliique ad eundem numerum.

Igitur

Igitur accedens Ferdinandus, supplex, ac demisso vultu, cum sociis, a Rege exceptus est humanissimè: ac quo magis Rex eos familiariter ad colloquendum prouocaret festiuos sermones interposuit, similibusque ab eisdem responsum, est. Tametsi vniuersa demum consuetudo, à Ferdinando eò deuoluta fuit; vt supplex a Rege peteret dari sibi veniam, accommissà à se, suisque, obliuioni mandari, atque in pristinam ipsius gratiam omnino restitui. Deberi hoc sibi, vt patruo, vt alumno, vt supplici, Regiæque eius Maiestati vehementer, atq; ex animo addicto. Idipsum deprecatus est pro Guillermo Moncada, supplice, ac eandem simul veniam poscenti, cuius subditi, alioqui omniũ Hispaniæ procerum potentissimi, fideli opera perpetuò vteretur. Quibus idem Guillermus simili quoq; vsus animi demissione, subiecit, notum esse Regi, quãta, quãq; coniuncta generis cognatione eius maiores attingerent Comites Barcinonenses, Regis quoque maiores, illiusque Principatus conditores; deberique sibi ex eo maiorem gratiam, ac vel propterea maximè restituendam, quod accessione potentatus Benearnensis, totius Vasconiæ primatus, maiori potentia & facultate rerum inseruire Regi possit. Se enim hactenus, quæcunque fecerit, non lædendi, sed sese potius ab eius ira defendendi causa fecisse. Quod si aliorsum accepta illa fuerint, ac vitio data sibi, veniam tamen ab eo pro se, suisque deprecari; promittereque, se, nullo vnquam tempore bellum, quantumuis prouocatum, contra eundem moturum, talemq; operam, inseruiendo illi, perpetuò nauaturum; vt singularẽ sibi ab eo gratiam & commendationem promereretur. Hæc cum plurib. verbis ingemiscẽtes à Rege peterẽt, sese cum sociis Regiis pedibus prouoluere nitebantur. Sed Rex iis sublatis, consilio habito, responsurum se dixit. Itaque concordi omnium sententia, hæc à cõsilio deliberata sunt; Primum, vt Ferdinandus, & Benearnensis, cum reliquis, in gratiam Regis restituerentur, deinde vt de cõtrouersiis, negotium alioqui grauissimum, iudicib. committeretur; postremo de nouis ciuitatum molitionibus, id Regis arbitrio declarandum reseruaretur. Iis deliberatis, atq; Ferdinando expositis, Rex magna cum alacritate, Ferdinandum, Guillermũ, & Ximenium, aliosq; proceres, cum Regiã ipsi manum prius fuissent reuerenter osculati, omnes amplexus est: ac protinus vniuersas totius Regni partes læta concordię fama peruagata, supplicationes decretæ, gratulationesq; ad omnia Dei tẽpla habitæ fuerunt, miraq; populi exultare lætitia cœperunt. Nã etsi cõtrouersiæ populares erãt, et si dãna permulta & cõpensationes difficillimæ; pacis tamẽ studiũ, & cupiditas tãta erat, vt facilia factu fuerint, quæ olim intolerabilia, & quã difficilima videbãtur. Quamobrẽ Tarraconẽsi, & Ilerdẽsi Antistitibus, ac Mompensatio magno tẽpli magistro, omnes controuersias dirimẽdas remiserunt; eorumq; sentẽtiæ, publica atq; cõmuni fide præstita, stare promiserunt. Earum potissima, omniumq; difficilima fuit, compẽsatio damnorum, quę Rex passus est ob coniurationẽ Ferdinãdi, ac etiã Sanctii Ahonesii Antistitis Cæsaraugustani, suo, atq; Sanctiæ Pereziæ relictæ Petri Ahonesii, necnõ & Petri Cornelii, Petri Iordani, & G. Atorellæ nomine. Quæ dãna, vrgẽte fisco, reficiẽda erant: quin & mutua eorundẽ inter se data fides, promissiones, & iureiurando confirmata pacta ad coniurationẽ, ante omnia rescindẽda penitus, & abolenda. Iis obiiciebat Sanctius, oportere quoq; restitui Ahonesianis oppida & castella, quæ Rex, mortuo Ahonesio, quãprimum vi ceperat; ac etiã magnam pecuniæ vim, quam ab eo mutuò acceperat; proque ea, oppida & castella quædam oppignerata illi fuerant. Quibus auditis, iidẽ ipsi iudices mature deliberarunt: scilicet, vt in primis traderẽtur Regia Ferdinando, & aliis, omnia coniurationis instrumenta, tam à proceribus, quam à ciuitatibus, quã à priuatis ciuibus, vbiuis stipulata: ac etiã Ferdinandus & alii, publicam fidem vna cum obedientia denuò Regi præstarent: Rexque rursum Ferdinãdo, quo nullus illi erat cognatione propior, honoris gratia, viginti equestria Regni stipendia, ad annum dono daret: ab omnique ipsum læsę Maiestatis crimine, aliaque ob coniurationem culpa, liberet. atque ex animo absolueret: ac daret fidem posse in posterum Ferdinandum, sese illius Imperio commendare. Simili etiã pacto sancitum est, Sanctium Antistitem esse in Regiam quoque gratiã recipiendũ: ac propterea quòd iusto fraternæ mortis dolore pressus fecerit, q fecit, extra omnẽ culpam ponendum: seque vna, & sacrosanctam Cæsaraugustanam Ecclesiam, suo sub præsidio & tutela Rex tenendam & defendendam promitteret. Quin etiam vt castella, quæ Ahonesius olim ex Regio munere viuens obtinebat, Regiæ ditioni restituerentur: Quæ verò hæreditario iure Ahonesii erant, ea Sanctio fratri remanerent: cui & erogaretur quæcunque pecuniarum summa olim Ahonesio a Rege debita. Eandem Regis clementiã experti fuerunt antedicti. Cornelius, Atorella, & Iordanus, cæterique alii, qui Ferdinandi partes secuti contra Regẽ coniurarant. Adhæc vniuersi vtrinque in custodiam & vincula coniecti homines liberati, atque castellæ etiam & oppida occupata, suis quoque

dominis restituta fuere: excepta arce, & oppida Cellarum, quæ à Rege vi & armis capta Regiæ ditioni perpetuò addicta fuerunt. Demum declararunt, non esse negandas inducias iis, qui coniurasse dicerentur, intra decem, supra annum, dies; vt eo tempore de abolendo crimine negotiarentur. Neq; interim obliuioni à Rege dati, qui difficillimo, periculosissimoq; eius vitæ tempore, ipsum fidelissimè sequuti sunt: quos singulos suis quoq; muneribus, atq; honorariis insigniuit. Nã ex iis, Artalum Lunam, qui præfectus erat vrbis Borgiæ, Tirasonę finitimæ; & Garcesium Aguilarium, summum Calatrauẽsis ordinis præfectum in Aragonia, cui inclytũ Alcanicense oppidum obtigerat: necnon Perezium Aguilarium, dominũ Rhodę oppidi, ad ripas Salonii fluminis situm, eorum ditiones, & præfecturas, cum aliis quoq; equestrib. stipendiis, quæ obtinebant, confirmauit. Quod ad ciuitates pertineret Cæsaraugustanã, Oscẽsem, & Iaccẽsem, quę nuper, vt diximus, falso defensionis nomine obiecto, sese de potestate regia subtraxerant, Rex id seorsum sibi diiudicandum reseruauit. Sentientes ciuitates, restituto in Regis gratiam Ferdinando, & aliis ipsius factionis, solis ipsis veniã à Rege denegari; protinus, ne cunctatione maiorẽ Regis indignationem subirent, legationem vltrò mittere (quod timoris signum est) decreuerunt. Vnde Cæsaraugusta quinqueuiros suos, Osca & Iacca, suos quoq; primates legatos ad Regem miserunt, cum amplissimis mandatis ad pacem, & veniam deprecandas. Qui Pertusam intrãtes, cum primum intellexere Regis animum male esse erga eos affectum, neque beneuolè ipsos auditurum, ad Antistites Iudices venerunt, eisque mandata ostenderunt, nihil præterquam pacis, atque veniæ deprecationem continentia; ac modo in Regis gratiã reciperentur, se, quæcunq; per Iudices pronuntiarentur decreta, tam proprio; quam ciuitatum nomine, ad vnguem approbaturos. Qua petitione pacatus Rex, pronunciari fecit per iudices: vt quamprimũ abolerẽtur per ciuitates earũ pacta omnia, mutuæq; promissiones, & iusiuranda ad cõspirandum, vsq; in eum diẽ trãsacta. Deinde vt fides publica, & obedientia ab vnaquaque illarum denuò Regi præstaretur. Præterea vt iniuriæ, & damna à Regio exercitu illata, & quæ iure belli fiunt, remitterẽtur; necnon eos, qui ex Regiis capti, & in custodiã traditi fuerũt, eorumq; bona ab ipsis compilata, educerẽtur de custodia; eisq; de publico bona restituerentur. Quæ omnia Legatis habentibus rata, Rex quoque eos, qui de ciuitatib. capti vinculis tenebãtur, eripi iussit, ac Legatis restitui. Demum Rex approbatis, atque denuo confirmatis plebiscitis, iuribus, ac priuilegiis ciuitatum à maiorib. suis ipsis concessis, pacatis omnibus, Ilerdam abiit. Quo (vt alterius finis concordiæ, gradus esset futuræ) tum venerat, Regium fauorẽ imploratura Aurembaxis filia Armengolii vltimi Vrgelitani Comitis, cuius superiore libro diximus, fuisse à Regeius reseruatum ad repetendum comitatum Vrgelitanum à Gerardo Vicecomite Cabreræ occupatum; ea quippe lege, & pacto is illum à Rege acceperat. Itaq; Aurembaxis à Rege petiit restitui sibi comitatum. Quod cum iuste peti, tum sui muneris esse videns, quod antea promiserat exoluere; rem se vt propriam suscepturum, iisdem pactis, ac conditionibus, quibus prius, Aurembaxidi denuntiauit. Nempe si primum Aurembaxis tanquam legitima Vrgelitani comitatus hæres, cederet de omni iure, & actione, si quam haberet, ad Vrbem Ilerdam, olim à comitibus, quacunque ratione & causa obtentam. Deinde vt icto fœdere perpetuo, atque beneficiario iure recognosceret, se, à Rege comitatum accepisse. Præterea pacto quoq; adiecto, vt & ipsa, & eius successores pace & bello tenerentur, Regem eiusque successores recipere in arces, siue oppida nouem, scilicet Agramontium, Linerolam, Menarguesium, Balaguerium, Albesam, Pontium, Vlianam, Calasanzium, & Albedam: modo Rex etiam restitui curaret Aurembaxidi oppida & arces, quæ ab ea occupauerat Pontius Cabrera Gerardi filius. Demum adiecit ipsa, similique pacto promisit, se nulli, quàm cui Rex vellet, nupturam viro. His transactis, iureiurando promisit idem, præsentibus suis, & quibus comitata proceribus Aurembaxis venerat, se, cum omni ope & armis non defuturum, quoad eam in totius Comitatus possessionem immitteret. Itaq; conuocato consilio, cui tunc præerat Berengarius Eril Antistes Ilerdensis, edixerunt, vt Gerardus in ius vocaretur, atque intra certum tempus sisteret se Regi, auditaque Aurẽbaxidis petitione responderet. Verum neque Gerardus, neque Pontius, tametsi bis in ius vocati fuerant, comparuerunt: sed eorum nomine Guillermus Folchii frater Regi astitit, asserens Vicecomitem Cabreræ, simul & Vrgelitanum, nullo iure obligari ad sistendum iudicio ob ea, quæ iusto titulo per viginti annos, & eo plus possidebat. Cumque interim Guillermus Zasalanus omnium sui temporis iuriscõsultus peritissimus, allegatis Aurembaxidis iuribus, instaret, vt Rex Gerardum ad restitutionẽ oppidorũ, quæ ab illa vsurpauerat, compelleret, Guillermus nihil aliud respondisse fertur, quã Cabreranum nõ ideo casurũ esse causa, quod hæc à multitudine legũ per Zasalanum

ilanum, allegaturum obrui videretur: innuens, eiusmodi litem nō esse coram literario, sed coram armigero Iudice, quòd in armis ius esset, contestandum. Quod Rex intelligēs, atque obstinatam Gerardi duritiem, non amplius verbis, sed armis esse potius moliendam decernens, protinus scripsit ad Tamaritum Literanum, oppidum Aragoniæ inclytum, paruo distans ab Ilerda interuallo, præcipiens magistratibus, vt cum magna oppidanorum manu, & commeatu triduano, Albesam comitatus oppidum conuenirent: ac etiam literas ad Guillermum, & Raimundum Moncadam, & Guillermum Ceruerā, Cataloniæ proceres dedit, exhortans, vt quantis possent propriis, & amicorum copiis coactis sibi adessent ad eius belli subsidium, cui ipsemet præesse decreuerat. Itaque subsidiorum spe fretus, tam paucis comitatus ad bellum Ilerda profectus est; vt cum Petro Cornelio antesignano vix tredecim equites sequerentur. Vnde perueniens Albesam, quo tametsi nondum Tamaritani venerant, ibi tamen inuento Bertrando Calasanzio cum expeditis militib. septuaginta, Albesanos obsidere, ac conterrere statuit: sua enim conspicienda præsentia & aspectu, nō minus formidolosus, quam amabilis vbique erat. Dum igitur oppidum expugnari incipitur; oppidani quamuis à maiori exercitu sese potuissent defendere, tamen conspecto Rege defecisse animo visi sunt; quandoquidem postero die, vix cōspectis Tamaritanis in castra venientibus, oppidum vna cum arce Regi tradiderūt. Quo peracto, atque direptione prohibita, Monarguesium par Albesano oppidum transiit; illudque statim Regi sese sponte tradidit. Eò loci deuenere copiæ ex delectu Aragoniæ, & Cataloniæ cōparatæ, equitum trecentorum, cum expeditis mille peditibus; quibus, tanquā iusto exercitu, reliqua comitatus oppida lustrare, atque expugnare constituit. Nā profectus est inde in oppidum Linerolam à Gerardo munitum, satisque ad sese defendendum paratum: sed celeritate Regis præuentum, ac deditionem detrectās, animosè à Regiis est oppugnatum, atque vi captum; vna cum iis, qui sese in præaltam, valloque & fossa munitam turrim receperant. Inde se in vrbem Balaguerium contulit, quæ Sycori alluitur fluuio, & tanquam totius comitatus caput habetur: vbi se Vicecomes Cabrera continuerat, eamque multo milite & commeatu compleuerat. Vnde Rex, traiecto flumine, qua parte monticulus, Almatan dictus, vrbi imminet castra posuit; cui loco magna pars vrbis sese aperiebat; neque à pilorum coniectione, atque tormentorum emissionibus domus defendi poterant. Eo tempore adueniente Guillermo Benearnensi, & Cerbera, cum cohortib. iussu Regis coactis, exercitus fuit auctus ad numerum quadringentorum equitū; peditum verò bismille. Ac quoniam fossa & muro oppidum munitum erat, neque cominus oppugnari poterat, duas immanes machinas fundibulares instruxit, quibus, coiectu lapidū, murus & domus intus infestissime quatiebantur: quarum custodiæ præfecit Raimundum Moncadam, cum aliis trib. proceribus, paucis tamen adhibitis militibus, quòd non longè essent à castris. Id sciens Guillermus Cardona, qui vrbi præerat, cū expeditis equitib. vigintiquinque, ac ducentis peditibus, sub ipsum matutinum crepusculum per muri ostiolum secreto exeuntes, equites intentis hastis, in custodes irruerunt; pedites autem, accensis facibus, machinas petierunt. Quem impetum Pomarius vnus ex custodibus, aut quòd sustinere non poterat; aut, vt Regem suscitaret (viderat.n. diuisos pedites, partim in machinas, partim in tentoria ad vtraq; succendendum intentos) relicto Raimundo, illo properauit. Vnde Guillermus directa acie in Raimundum, feroxq; in eum prorumpens, ipsi, vt dederet sese, quasi victo imperabat. Cui viriliter resistente Raimundo, occurrit Rex, qui dispositis, qui tentoria ab igne defenderent, de machinis sollicitior, ad eas cum vniuersa turma equitum procurrit: iamq; commisso prælio, superantibus regiis: & machinæ, & tentoria ab igne erepta fuere, & Guillermus cum nonnulla suorum iactura in oppidum abire compulsus. Itaq; perspecta Balagueriensium pertinacia, Rex amœnissimos illorū hortos, & suburbana ædificia vastari permisit: ex quo magna ciuium consecuta est in Gerardum indignatio: atq; ab eo tempore ab ipsis deliberatum, dedere se Aurembaxidi veræ ipsorum dominæ, quæ nuper venerat in castra Regis. Vnde secreto Legatos ad eam miserunt de deditione acturos. At vero interim, cum quidam ex vrbe, qui per murum dispositi erant, cum nonnullis de exercitu Regis colloquerentur, cōspecti ab iis, qui arcem custodiebant, sagittis configebantur. Quare denuò commoti ciues, iam non clanculum, sed aperte indignati contra Gerardum, noua legatione, se Regi & Aurembaxidi, vrbem cum arce tradituros obtulerunt. Quod sentiens Gerardus, illico Regi scripsit se esse promptum arcem ei tradere, modò eidem præficeretur Raimundus Berengarius Agerius, qui vtriusq; nomine teneret commendatam illā, quoad decerneretur ad quem Comitatus iure spectaret. At Rex, quē accuratius ciues sollicitabant, Gerardi oblata pacta & conditiones placere sibi, sed cum consilio, se responsurum dixit,

remq; differebat. Sed Gerardus, siue stulte, siue consultò id fecerit, dissimulans, quasiq; ignorans ciuium negotiationem, perinde ac si Rex pactum accepisset, solus vrbe exiit, accipitrem manu gestans, atq; Berengarium Finestratium, vnum ex suis ad Regem mittit, vt qui iuberet Raimundum Agerium in arcem ex pacto venire: sed dum is quæritur, ciues vexillum Regis in prospectu omnium in arce collocarunt. Quod intuens, eius rei inscius Finestratius, confusus ac derisus inde abiit. Balaguerio capto, Gerardoq; Monmagastrum cum suis abeunte, protinus Aurembaxis à Rege in possessionem vrbis immissa est. Inde verò ambo cum exercitu Agramontium perinsigne comitatus oppidum contẽdunt, in quod se Guillermus Cardona defensurus intulit. Sed exercitus collocatus est in accliui montis Almenarensis, in prospectu oppidi, loco superiore ac commodiore ad oppugnandum. Id conspicatus Guillermus, noctu, antequam oppugnaretur oppidum, relicto eo & arce, occulte cum suis abiit: quæ protinus sequenti die in potestatem Aurembaxidis venere. Idipsum & Pontianenses decreuerunt, occultè misso Legato, qui renuntiauit, illos venienti Regi se illico tradituros. Verum Rex eo venire noluit, quòd rescisset oppidum à Folchio Vicecomite defendi; quem nõdum, vt moris erat, prouocarat, neq; inimicitias indixerat antequam bellum in eundem mouisset. Vnde Agramontii sistens, Aurembaxidem cum Guillermo & Raimundo Moncada, atq; cum omni exercitu eo mittit; quindecim dumtaxat secum relictis equitibus. Accedẽte Pontium exercitu, neq; cõparente Rege, indignati Pontiani, oppido exeuntes, instructa acie, Regios magno animo aggressi sunt: qui ab illis viriliter excepti, commisso prælio, oppidanorum acies à regia tandem in fugam conuerti cœpit; atq; cum magna ipsorum strage in oppidum cõpulsa fuit. Cumq; Aurembaxis locum ad deditionem faceret oppidanis; at ii constanter responderunt, nulli præterquam eidẽ ipsi Regi, se dedituros. Quo intellecto, Rex protinus eo abiit, cui vna cum oppido arx, quam Folchius reliquerat munitissimam, in potestatem venit: saluo tamen Vicecomitis iure, si quod ad oppidum haberet, Rege & Aurembaxide, pacto, atq; iureiurando id confirmantibus. Capto Pontio, Vliana, aliaq; montana oppida, & arces, quæ interluit Sycoris, se, Regi, & Aurembaxidi dediderunt, sicq; Aurembaxis, subsidio & ope Regis, totius comitatus domina & Princeps effecta est. Quam Rex illico Petro Portugalensi Principi, consobrino suo, qui eo tempore Portugalia exul in Aragoniam ad Regem venerat, in matrimonium collocauit. Demum Gerardus Cabrera, Vrgelitano comitatu pulsus, Templariorum societatem ingressus est; cuius filius Põtius, Aurembaxide sine filiis decedente, postea antiquo repetito iure, comitatum recuperauit. Quo finito bello, ac tum procerum Cataloniæ, tum ciuitatum Aragoniæ, commotionibus sedatis dimisso exercitu, Rex abiit Tarraconem. Vbi ostium ei magnum apertum est, diuina reserante manu, Ad permagna foris suscipienda facinora, factisq; famam gloriosissimè extendendam.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER V.

ANNVS Christianæ salutis ducẽtissimus vigesimus octauus supra millesimum, Iacobi verò vigesimus erat, quo idem multis antea Aragoniæ, Cataloniæq; procerum cum cõtrouersiis dirimẽdis implicatus, tum eorundẽ ac ciuitatũ conspirationib. cõprimendis præpeditus; atq; in habiliendo sibi Regno, tredecim circiter annos domi retentus; nullum adhuc foris bellum gesserat; nullas præterquam paucas extra Regnum excursiones fecerat. Ex quo angi quidem ille, premique vehementer solebat; quod ætatem tam aptam attingens ad gerenda bella, nondum tamen ipsos præsertim Christianæ fidei hostes Mauros, maiorum suorum exemplo, magno aliquo persequutus bello fuerat: non arces, non oppida, neque vrbes, in quas Christianam religionem induceret, ab eis vi & armis sustulerat. Id, quod à principio Regni sibi suscipiendũ proposuerat, tum maxime, cũ ad redimendos Christianos homines è potestate Maurorum, societatem illam religiosorum, de qua supra diximus, instituit. Ab eo quippe tempore eiusmodi belli motionem pro summa ipsius animi magnitudine commoliri cœperat. Verumenim cum eius rei maturitas nondum venisset; neque

ætatis

ætatis, neque consilii, neq; autoritatis demum, quorum summa in externis ducendis bellis ratio haberi solet, tēpestiuitas accessisset; matura fuit ei cunctatione opus, seq; domi potius, quam foris versatum fuisse, ac vel cum paucis, tenuibusq; exercitibus tyrocinium suum egisse, magis quoque consentaneum: propterea quòd necesse subinde fuerit eundē, tametsi paucorum ducē; at vniuersorum curam gerere: ac non per alios (quod in maximis fit exercitibus) sed per seipsum ordines ducere, præliis ac dimicationibus quibusuis interesse; militum laboriosissimis operibus sese immiscere; consilia pro tempore ac pro re capere; quin etiam maturare, cunctari, insidias timere & facere; sicque ab strenuo & valēti milite paulatim & quasi per gradus, ad magni quoq; ducis, atque Imperatóris munus obeundum peruenire. Qua occasione, in tam continuis sese ille corporis & animi laboribus exercuit; adeoq; militaribus simul & Imperatoriis virtutib. profecit: vt quo magis tunc fuit domesticis intentus armis, atq; foras abire cohibitus; eo quidē ad inferēda bella exteris euasit multa paratior: Haud secus quam in expugnatione vrbium, ad earumque diruēda mœnia euenire olim solebat: dum adhibiti arietes & tormēta, quò fuerant contenta & adducta vehementius, eò maiores emissiones habebant: Perinde vt etiā de Africano fertur: qui cum in Sicilia, Syracusis dies multos egisset, ibique præclarissimā illam Carthaginis euersionem per otium meditatus fuisset; ad idque tacitus tum multas extruxisset machinas, tum ad eas cōmoliendas, se toto animo applicuisset, in illam postea felicissimè prorupit. Ex quò appositissimè de illo hæc referēs Valerius cōclusit, Strenua & illustria ingenia, quo plus recessus sumunt, eo maiores impetus edunt. Quod igitur in Sicilia Syracusana vrbs, tot terræ marisque commoditatibus oportuna, Africano profuit ad euersionem Carthaginis machinandam: id ipsum Iacobo ad Balearicum suscipiendum bellum, non minoribus quam illa opportunitatibus aucta præstitit Tarraco, vrbs antiqua & pernobilis Romanorum Colonia: ac nō modo conuētus & Prouinciæ Tarraconēsis; sed totius ferè citerioris Hispaniæ caput olim atq; Princeps habita. Quæ in edito monte posita, tametsi nunc parua est, atque ab ea, quæ fuit quondā plano etiā in loco explicata magnitudine, & ciuiū frequētia, ad paucos redacta; tamē multorum operum splēdore ac molibus, nunc quoq; cōspicua est, satisq; frequēs, & amœna; atque ad colligēdos exercitus, omnique ornādas re classes cōmodissima. Idque oportunitate potissimū tum subiecti ad ortū maris; tum celeberrimi ad meridiē portus Salonii; quib. nō solum piscatu copiosissimo; sed omni mercimonio & commeatu rerum abundat: præter opimā pastionis, atque syluarum magnitudinē, qua versus Aquilonē eius ager exuberat: maximeque tandem, oblatissimum vrbi adiacentem campum, ad occasum; hinc mari, illinc montibus vndique septum: qui & fertilissimus est, & multis aquarum deriuationibus irriguus; quibus fit, vt & cultissimus, & ad omnis generis propagandos fructus aliis longè aptior sit atque consitior. In quem ciuitas tot, adeoque præclara oppida & municipia tanquam colonias deduxit; vt ciuitatis illæ cùm pars magna sint, tum eidem perinde vt membra capiti pareant atque assistant. Eiusce ergo adducti commoditatibus Romani olim, militares in ea stationes posuerunt, & ad defendendam prouinciam, ac terra marique profligandos Carthaginenses, præsidia collocarunt. Ideoque vrbem & cinxere mœniis, & iuuarunt aquæductibus, & naualibus ad ædificandas classes munierunt: ac etiā vt Romanorum memoria perdignam ostenderent, duo in primis Scipiones, non modo iure latii donarunt; verum theatris, tropheis, sepulchris, aliisque magnificis structuris operum & monimentis, quorum præclara adhuc manent vestigia, mirè ornarunt & amplificarunt. Qui igitur situs vrbis, atque amplitudo portus, cæteræque expressæ loci commoditates effecere, vt quęuis ab Aragoniæ Regib. susceptæ maritimę expeditiones, Tarracone tanquā oportuniore totius oræ loco inirētur. Quamobrē quę sese in ea ad Balearicā suscipiendā occasio Iacobo obtulerit, quā iusta ad huiusmodi commouendum & prosequēdum bellum causa etiā se dederit, ordine dicamus. Pacatis omnibus Regnorum tumultibus, atque Aurembaxide, vt dictum est, in potestatē Comitatus restituta, Iacobus dimisso exercitu Tarraconem venit, adiunctis sibi Nunnio Sanctio Ruscinonensi atque Vgone etiā Emporitano Comitibus, necnon Guillermo Moncada Vicecomite Benearnēsi, aliisque nobilissimis Cataloniæ proceribus, Quo etiā inuocati confluxere, Regē visēdi gratia, plerique ciuitatū optimates, aliorumq; ordinū homines, qui ꝑ sedatis tot Cataloniæ discordiis, maximè vero Vrgelitana re cōposita, communē Regnorum pacē & concupitā diu tranquillitatē, ad eum gratulaturi conuenerāt. Itaque magno vndique in vrbē concursu facto, cum omnia ludis & spectaculis, Regem recreandi gratia, plena essent: Petrus Martelius ciuis locupletissimus & in numero optimatum descriptus, Regem cum vniuersis Aulę proceribus conuiuio excepit opulentissimo, illudque Catalano, vt vulgò di-

cunt, more celebrauit. Solent quippe Catalani, quos omnium maximè frugi homines, atque Lacones Hispaniæ vocãt, conuiuari raro; sed perquam magnificè ac splendidè. Vnde triclinio magnificẽtissimè structo in editiore loco vrbis, qua subiectũ est ei mare, vt lõgè lateq; eius in omnes partes pateret inde prospectus; post secundam mensam, quæ peruariis atque conquitisissimis dapibus fuerat extructa; vbi depulsa fame, ac recreato gustu, reliqui sensus suos quoque pastus quærunt: mare, quod nunquam non pascit oculos, contemplantibus omnibus, Rex percontari cœpit; quænam insulæ Tarraconi propius adiacerent. Tum Martelius, naualium rerum peritissimus, qui Mediterranei maris Insulas ómnes sæpius collustrarat, Baleares duas, maiorem & minorem, vna cum Ebuso, & Frumentaria, propiores ei continenti esse dixit: Quarum alteram, præsertim maiorem, reliquis Ibericis insulis latiorem fertilioremque esse asseruit. Quin & adiecit etiam, deuictis illis, non solùm Christianis omnibus toto mari reddi à piratis tutam nauigationem; sed paucis ibidem extructis triremibus, facile esse transitu prohibere Afros, ne Cataloniam infestarent. Demum tantam illis vbertatem, cum incredibili pecudum & armentorum copia ac multitudine inesse subiunxit; vt eas, non frumentaria re modò, atque omni commeatu abundare; sed lignis, ferramentisque etiam sufficere ad maximas ædificandas classes, ac inuolandum vltrò citroque in Africam, & Valentinum Regnum; ipsosque Mauros terra marique infestandum. Quæ cum dixisset Martelius, assensi sunt ei vniuersi conuiuæ, eiusquo sententiam variis argumentis & rationibus confirmarunt; quibus plane Regem ad eiuscemodi suscipiendum bellum, toties à maioribus suis initum, sed ei fortasse diuinitus concessum ac relictum, vehementer inflammarunt: eoque magis, quòd impia Mahometana secta ab Insulis pulsa, sua quoq; manu, sacrosancta Christi religio in eas esset inuehenda. Interea verò, occasioni magna sese eiusdem belli mouendi causa subiecit. Nam sub id tempus, nuntius è Maiori Balearium allatus est, fuisse ab eius Rege omnino negatas onerarias naues illas Catalanorum, quæ onustæ mercimonio fuerant a Balearicis interceptæ, cuius rei causa, cum paulo antea Iacobus Legatum ad Insulam misisset, qui Regem Retaboygum rogaret, vt eiusmodi naues restitui, atque consecuta damna compensare curaret; Legato idem superbissimè respondit: Cuiusnam Regis hæc sunt, quæ defers mandata? Ad hæc Legatus, Iacobi, filii ac successoris illius magni Petri Regis Aragonum, qui olim præclarissimo illo Idubedensi prælio, cæsis ac fugatis Mauris, amplissimam de illis victoriam reportauit. Quod ille audiens, tanta fuit ira succensus, vt in Legatum contumeliosis emissis vocibus, parum affuerit, quin inuolarit, & per cancellos ipsum deturbarit: sed suorum consilio repressus, Legatum, re infecta breui tota Insula iussit excedere. Quo tandem Tarraconem remigrante; & quæ cum Rege Balearico ipse gesserit, ordine exponente; cõmuni Regis, omniumq; procerũ consilio ac deliberatione, conclusum fuit: Bellum Balearicum, & adiacẽtium Insularum esse suscipiendum: tum vt in posterũ tot continuis Catalanorũ damnis occurreretur, tum etiam vt Christiana religione inducta, sanctissimum Christi nomen, eiusq; Catholica fides, in ipsis Insulis propagaretur. Fuerat enim in eisdem à multis annis à Sarracenis exercita tyrannis, quæ Christianis Hispaniæ non minus ignominiosa, quàm vehementer perniciosa extitit. Maximè verò Catalanis, & Aragonensibus: ob tam paruam illarum a continenti distantiam. Tametsi excusari hi poterant, continuis Valentini Regni, aliorumque Hispaniæ Sarracenorum bellis impediti. Quarum ergo tranquilla, diuturnaque Insularum possessione, & affluenti earum vbertate, ac diuitiis potiti Sarraceni Reges: amplissimas, munitissimasq; in eis arces, & oppida, condiderunt: ac præ cæteris eiusce maris Insulis, Balearium maiorem, quæ omnium rerum copia affluit, & a Cosmographis simili ratione, qua illa Asiæ Chersonesus, aurea quoque depingitur, habitationi accommodatissimam, atque amœnissimam reddiderunt. In hac quippe Regia erat, cæteræque Insulæ adiacentes huic subditæ, per præfectos regebantur: qui & piraticam exercebant, & eius maris Imperium omnino tenebant. Itaque re mature deliberata, atque ab omnibus, diuino inuocato numine, concordissime conclusa, Rex conuentus magnos Barcinone in proximum mensem Decembrem indici iussit. Quo protinus conuenere omnes Regni Antistites ac proceres, necnon Barones, atque nobiliores equites, vna cum procuratoribus ciuitatum & oppidorum; cum amplissimis mandatis, ad faciendum ea, quæ pro tam vtili atque honesto sustentando bello, a Rege imperarentur. Quibus in antiquum vrbis palatium congregatis, ac debitum Regi obsequium ordine exhibentibus, Rex solio regali ornatu insidens, cum purpura & sceptro, aliisque insignibus Regiis, ad eos sic verba fecit. Ex tam frequenti conuentu, ac læto conspectu vestro, facile deprehendo, grata fore vobis quæcunq; licet grauissi-

grauissima, proposuero: cùm maximè compertum habeatis, me, nec maiora vnquam quàm quæ potestis; nec nisi quæ honorifica mihi, vobis autem vtilia futura sint, semper imperare solitum fuisse: ac neque alia potissimum, quàm quæ tum ad sanctissimum Christi nomen, eiusque verã religionem disseminandam; tum ad communem Reipub. vtilitatem, cum aliqua Imperii nostri dilatatione, procurandam conducunt. Hæc quippe mihi ab exordio Regni facienda proposui; ac nisi tot, tantisque in stabiliendo illo negotiis hactenus præpeditus fuissem, haud dubie, prouexissem. Verùm quoniam optata sese mihi iam occasio ad illa perficienda offert, necesse est, vt diuina in primis ope duce, vestroque simul auxilio comite, ad hoc, quod animo commolior facinus persequendum, vnà mecum accingamini: nempe ad Sarracenos, tam acerbos gentis ac religionis nostræ hostes, non modo terra prosternendos; sed mari etiam è Balearibus, proximis, atque adiacentibus huic regno Insulis, ad vnum propulsandos: vt ipsas quidem Insulas, cum eius maris Imperio, Christo primùm consecrare, ac nostro deinde Principatui adiungere possimus. Insulares enim eiusmodi Sarraceni hostes, quàm qui ex continenti nobis imminent, vobis infensiores sunt; vestrisque mercaturis ac nundinationibus, quas mari conuehi necesse est, multo pernitiosiores existunt. Non solùm enim vos accessione & portu prohibent earum Insularum, quarum incredibilis vbertas, ac summa commeatus copia, vobis supplemento esse possunt; sed quæ alimento etiam, atque affluentiæ rerum omnium: vt quibus in potestatem redactis, præterquam quòd liberi eritis ab eorum, atque Afrorum, qui se illis adiungunt, vastatione & excursionibus; facillima etiam inde nobis fiet progressio in Valentinos hostes, quibus tantopere terra infestamur; vt subinde cùm terra marique tuti omnino sitis; tum securè domi, & cum tranquillitate viuatis. Quod plane bellum tametsi, vt fatemur, magni sit negotii, summique impendii & laboris; ac vel ex eo quòd maritimum, inexperto mihi subuereri licet; tamen quoniam & nauali disciplina, atque bellandi arte valde præstatis; & facultate omnique armorum genere, mire polletis; & pro communi vestra vtilitate pugnaturi estis, neque in ea pugna antesignanum habebitis; non dubito, annuente Christo, notabili felicissimoque esse illud exitu concludendum. Quapropter, vt equidem confido, vos illico, vestramque operam & auxilium; aliaque ad eiuscemodi expeditionem necessaria, nobis liberalissimè præstituros: ita promitto etiam, vos rursum, præter æterna, quæ è cœlo præmia speratis, à præda quoque & spoliis hostium, iustam atque perdignam laborum & impensarum vestrarum mercedem percepturos. Veruntamen quoniam parum sunt foris arma; nisi sit domi pax; dare quamprimùm operam oportet; vt quicquid discordiarum, seu controuersiarum, priuatim, aut publicè toto Regno inest; id breui, auctoritate nostra componatur: vt pacatis nostrorum animis, eorum in se inuicem efferuescens ira omnis in Sarracenos contorqueatur. Non enim contra illos poterit bellum feliciter adolescere, quod non Christiana pax pepererit, bonorumque concordia nutriuerit, atque diuinum Christi numen denique confirmauerit. Hæc ipso dicente, magnus repente, à cunctorum consessu, atque multiplex datus est plausus; illiusque proposita & postulata, incredibili fuere collaudata & comprobata clamore. Inprimis Ecclesiarum Prælati Tarraconensis, Barcinonensis, & Gerundensis, (neque enim aliæ tum erant in Catalonia primariæ Ecclesiæ, neque ciuitates) singuli ordine amplissimis verbis maximas Regi gratias egerunt, pro tam pia, Regnoque commoda, belli susceptione proposita. Cui, aut numerata pecunia, aut auxiliaribus copiis, se non defuturos promiserunt. Ac protinus, vt Regi mos gereretur, vtque in bellum omnia propenderent, ab vniuerso conuentu deliberatum est, fieri inducias & communem pacem toto Regno; quas singuli sub pœnis grauissimis habere, seruareque cogerentur: præcone misso à Cinga fluuio, quà propè influit in Iberum, ad Salsulas Galliæ Narbonensi confines, indeque secus oram maritimam, ad ostia paulò vltra Iberi; ab hisque aduerso flumine, ad Cingam, reuertente. Hoc enim triangulo vniuersa Catalonia describitur, cuius scilicet duo latera, duæ lineæ sunt ab eodem Cinga ductæ; altera in Salsulas per radices, seu ramenta Pyrenæorum; altera verò, secundo flumine Ibero, in eius ostia; à quibus rursum ducta, per Tarraconensem, Barcinonensem, Gerundensem, & Ruscinonensem oram in Salsulas basis, est mare. Deinde conclusum, vt ad eam expeditionem, Bouaticum, de quo supra, quod Regibus semel tantum primo Imperii anno dari consueuit, datumque fuerat Iacobo Montionis è custodia exeunti; eidem secundò penderetur. Hoc enim tanti erat, vt eo tẽpore, quo ducũ, atq; imperatorũ, vincendi, non cumulandæ pecuniæ, ac neque idcirco belli protrahendi mens erat, sufficeret ad tot militares sumptus. Præterea singuli Regni proceres & magnates, multa ad id bellum liberaliter

prolixeque promiserunt. Siquidem Guillermus Moncada Comes Benearnēsis, sese præsto huic bello adfuturum Regi obtulit, cum quadringentis equitibus, suis stipendiis conductis. Item Nunnius Sanctius, communi pace, aut induciis, nec non Bouatico in suo Comitatu Ruscinonis, Confluentiæ, & Ceretaniæ, admissis, cum certo quoque leuis armaturæ equitum numero, se iuuaturum pollicitus fuit. Nec non cæteri proceres, & Barones Regni, Ciuitates, & oppida certatim, pro cuiusque facultate, aut numero militum, aut numerata pecunia, se, Regem adiuturos obtulerunt. Itaque milites vbique in Aragonia, Catalonia, Aquitania, & Castella etiam conscribi cœperunt; qui constituta die Iduum sequentis mensis Maii, Tarraconem ad portum Salonium, quo terrestres copiæ, atque ex omni ora classis confluxura erat, conuenirent. Insuper Rex litteris publicis, siue diplomatis, quæ sequuntur pacta, & conditiones adimplere, eisque omnino stare promisit. Inprimis, se, iis, qui suis stipendiis Regium exercitum, peditatu, aut equitatu, siue nauibus, aut nauali apparatu sequerentur, prædam, & spolia hostium diuisurum, atq; vnicuique pro ratione laborum & impensarum, iustam quoque partem traditurum totius acquisiti bello territorii, ac locorum, & oppidorum; reseruatis tamen, Regiæque ditioni applicatis iis, quæ pro Regia, & potiore exercitus summa sibi obuenirent: nec non Regiis, & basilicis, atque etiam pascuis regalibus, pratisq; pomariis & hortis, in vrbibus, ac oppidis, aliisque locis, inuentis. Quin & vniuersas quoque arces, & alia quæuis munita loca, tanquam necessaria Regi ad collocanda Insulæ præsidia, sibi retinenda sanxit. Adhæc ad tot sedandas lites, atque controuersias, quæ ex diuisione rerum, maxime bello partarum, exoriri solent, iure sæpe armis succumbente, se autoritate Regia, atque grauissimorum hominum iudicio, res decreturum. Iccirco diuisioni tam spoliorum, atque manubiarum, quàm territorii, oppidorum, seu aliorum locorum ab hostibus exceptorū, designauit futuros arbitros, Berengarium Palouium, Episcopum Barcinonensem, virum eximiæ sanctitatis; atque Comites Nunnium Sanctium Ruscinonensem; Pontium Vgonem Emporitanum, Guillermum Moncadam Benearnensem, Raimundum Folchium Cardonensem, & Guillermum Cerueram, qui licet Vrgelitano Comitatu priuatus, tamen magni semper erat nominis apud Regem, & proceres, neque facultas ei deerat ad Regem, bello paceque, summo honore prosequendum. Adiecit etiam, vt Prælatis Ecclesiarum, suis sumptibus Regem iuuantibus, præter decumas, & primitias eisdem iure diuino debitas, sua quoque territoria & spolia; nec non oppida, & pagos atque pro erigendis templis & sacellis, competentes census eorundem Iudicum arbitratu assignarentur. Postremò ne debellatas Insulas deseri contingeret, sancitum etiam, vt proceres, quibus prædia, siue oppida, & territorii partes obtingerent, tenerentur in eis residere, aut alios suo loco dimittere; alioqui ditioni, ac potestati Regiæ applicarentur. Hæc igitur à Rege, & proceribus Barcinone ad id bellum inferendum, pacta & constituta fuere. Vnde publica fide data, numero militum, quibus proceres aliique ad bellum profecturi erant; atque Bouatici collectione, designatis, Rex conuentus dimisit. Dum hæc geruntur Barcinone, Rexque in bellum totus incumbit, intellexit venisse Turiasonem, Io. Cardinalem Sabinensem Legatum à Pontifice ad se missum. Estque ad eum illico profectus: cumque ad oppidum Calataiubium venisset, quod nobilitate, atque tum ciuium amplitudine, tum societate municipiorum, secundas tenet in Aragoniæ Regno; nuntiatum est ei Zeitium Abuzeitium Valentiæ Regem cum paucis intrasse oppidum, magnoque opere petere ipsius congressum. Quo audito, stupentibus omnibus, Rex qui eius aduentum præsciuerat, bono animo omnes esse iussit. Etenim adueniente illo, aditum sibi ad Valentinum Regnum patere significauit: quòd literas iam diu secretò ab ipso Abuzeitio accepisset, quibus ille suo, atque Principis Abohamati filii nomine scripserat, velle fœdus, atque amicitiam cum eo inire, cupereque vnà esse, atque arcana quædam communicare: hac enim de causa in suspicionem suorum veniens, ac præsentiens illorum conspirationem, se aduentum maturasse. Hanc autem Rex illius aduentus occasionem fuisse tunc retulit, eandemque sua in historia expressit. Verum Burgensis ille Episcopus, qui generalem Castellæ historiam Latine conscripsit, alia de causa Abuzeitium ad Regem venisse dixit: quòd scilicet Legatos ille, tum Romam ad Pontificem: tum in Aragoniam ad Iacobum cum litteris misisset; quibus, se, promptum obtulerat ad profitendam Christianam religionem: testimonioque esse, quod & à sæuitia, & ab excursionibus in Christianos iam diu temperasset. Qua patefacta legatione, quidam ex Regni primatibus Zaen dictus, multorum simul conspiratione adiutus, ipsum è Regno deiecit. Igitur ad Iacobum intromissus ille, Regio exceptus more fuit à Rege, & proceribus, atque explanata mente, & animo, quo erat affectus in Regem & Christianos; quodque suum nomen

datурus,

daturus Christo esset, quumprimùm Regnum recuperasset; implorare cœpit summum ad id eius auxilium; fore etenim, vt & Christo, & Iacobo illud acquireret: quandoquidem Abohamatus eius filius, & in Regno successor, similiter esset erga Christianam religionem animatus: ac demum, se certum esse, bonam Regni partem, vt primum videret Iacobum sibi esse auxilio, in ipsius partes abituram. Quæ cùm audisset Iacobus, consilio cum suis inito, breui conclusum fuit, Abuzeitium, animaduersa eius causa aduentus, & affectu erga religionem Christianam, audiendum esse; ac dictis eius fidem adhibendam: neque negandum ei auxilium: sed omni re, atque armis iuuandum. Sic enim tum iniri, quamuis lentè, Valentinam expeditionem: tum magnum quoque fieri ad Balearicam, progressum: propterea quòd eiusmodi bello præpediti Valentini, nullo esse possent auxilio Balearicis; immo impedimento potius, ne à Murciensibus, aliisuè Hispaniæ Sarracenis Valentinorum defensioni intentis, iuuarentur. Itaque vocato Abuzeitio, Rex se se ei cum omni re milite, & armis atque commeatu liberalissime obtulit: pacto, & conuentione facta, vt ex omnibus oppidis, & castellis, quæ Abuzeitius recuperaret, quæ maximè ex antiqua diuisione ad Aragonensium ditionem pertinerent, quarta pars Iacobo Regi cum omni iure perpetuò cederet: quodque eorundem arcibus equites Aragonenses præficerentur: quæ verò Abuzeitius extra dictam diuisionem caperet, ipsius essent. Quare vt hæc rata fierent, promisit obsidum loco dare oppida sex, cum suis arcibus omnium munitissima, Cataloniæ, atque Aragoniæ confinia, vtpotè Peninsulam, de qua suprà diximus, Morellam, Cullarim, Alpontium, Exericam, Segorbium. Ac rursus Iacobus sese ad Abuzeitium defendendum, omnique ope iuuandum astringens, Castelfabinium, & Adamuzium oppida suis arcibus munita, Aragoniæ vicina, quæ olim Petrus eius pater in Valentino Regno armis acquisierat, obsidum quoque loco obtulit: modò duo Aragonenses equites eisdem præficerentur, qui fide data, pro Abuzeitio illa tenerent. Igitur ab eo tempore Abuzeitius Iacobi exercitu, ducibusque Petro Azagra domino Albarrazini, necnon Blasco Alagone procerum Aragoniæ præstantissimo, cum Turolensi equitatu, recuperando Regno, vna cum Abohamatio filio, operam nauauit. Atque hæc quidem mihi videtur longè verior & honorificentior causa fuisse Balsco Alagoni ingressus Valentini Regni, quàm quæ a nonnullis fœda satis, atque tanto indigna viro appingitur; nempe indignatum Blascum, ob magnam pecuniæ summam, quam ei Rex debuerat, cuius solutionem procrastinabatur & protrahebat: cum magnà militum manu Leonoræ Reginæ in Castellam, ob diuortiũ (de quo paulò infrà dicemus) abeunti obuiam venisse, eamque multis a Rege cumulatam opibus diripuisse omnino ac præda parta in Valentinum Regnum profugisse. Id quippe tam audax facinus, si minus potuit supplicio Blasci expiari; debuit tamen restitutione rerum, Reginæ damnum compensari: de qua re, horrenda satis, atque de honore Regis non parum detrahente, cùm nulla facta sit eius in historia mentio, à vero quidem illam alienam putamus. Cæterùm Rex bello in Valentinum Regnum, duce Abuzeitio, suscepto, quasi semente facta, ad bonam inde victoriæ frugem aliquando colligendam; vt expeditior esset ad Balearicum ineundum: à domesticis negotiis sese quamprimùm explicare curauit; ac quoniam dubii, atque incerti sunt belli exitus, antequam proficisceretur, de stabiliendo Regno, successoreque sibi diligendo cogitauit: nempe Alfonso Principe, ex Leonora Regina suscepto. Sed huic obstabat quammaximè diuortium, quod paulò ante Iacobus cum illa fecerat, tametsi diuortii causas nullas expresserat, præter impedimentum cognationis quarti gratus, quo se attingebant: vtriusque enim Alfonsus Hispaniarum Imperator proauus erat: inopi sane causa, neque digna satis, qua matrimonium alioqui castum, & inuiolatum, tantaque cum dignitate iunctum, tum prole cohonestatum, dirimeretur: præsertim cùm tam facilè potuisset illud Pontificio confirmari diplomate. Quo minus vera esse potest, quæ de Legati aduentu causa à Petro Antonio Beuterio Valentino, satis curioso rerũ scriptore (quod pace tanti viri, olim magistri mei dixerim) affertur secũdo historiæ suę libro, quã ille Hispano sermone, de Iacobo edidit. Ait enim in Catalonia nobilissimã quandam fœminam fuisse, Tresiam Egidiam Bidauram nuncupatam, quæ sese matrimonio Regis & Leonoræ, antequam nuptiæ fierent opposuit: obiiciens, se antea clandestino cum Rege fuisse coniugatam, ab eoque duos filios suscepisse: sed à Rege quidem repudiatam, adiisse Romam atque summo Pontifici libellum contra Regem obtulisse: hincque factum, vt Pontifex Sabinensem Cardinalem Legatum ad Regem mitteret, cùm Rex diuortium cum Leo-

nora fecit, vt tam de diuortio, quàm de matrimonio Teresiæ cognosceret. Sed hæc cum multis causis, tum his potissimum constare non possunt; quòd tam ex Regia, quàm aliorum quorumque sui temporis scriptorum historia deprehenditur; Iacobum ante ætatem legitimam anno vix duodecimo exacto, Leonoram duxisse vxorem; adeoque ipsum imbecilla tunc facultate fuisse ad gignendum, vt per decem & octo menses, ne illam quidem cognoscere potuerit, tantum abest, vt alteram prius duxerit; multo etiam minus vt ex ea filios susceperit. Quod si demus, Teresiam adiisse ea de caussa Romam, ipsaque instante, venisse Legatum ad Regem, de priori matrimonio acturum, num vsque adeò stultus Rex fuit, vt hoc ipso tempore, quo tantopere Teresiæ matrimonium auersabatur, diuortium cum Leonora faceret; quò maiorem Teresiæ locum ad se repetendum daret? Vnde tametsi vera sunt, quæ de Teresia narrantur, scilicet Regem duos ab ea filios suscepisse Iacobum & Petrum, oppidis Xerica in Valentino Regno & Ayerbio in Oscensi agro donatos: & Teresiam Valentiæ amplissimis censibus locupletasse; ibidemque ipsam cœnobium Monialium, in Valentiæ suburbiis, in loco Saydiæ dicto, erexisse: vbi vitam cum summa religione coluit: tamen, vt à vero discrepat omnino, Teresiam sese matrimonio Leonoræ antequam fieret opposuisse; ita rursum cum illo conuenire potest, illam, alterum coniugium, quo secundæ vxori se Rex iunxit, impugnasse. Vt igitur, reuertamur eo, vnde diuertimus; cum nulla ferè à Rege fuerit diuortii causa expressa contra Leonoram, fœminam alioqui Regiam, perpulchram, fœcundam, & castam; ac nihilominus diuortium tantopere ab eo repeteretur, creditum planè fuit, tam insanabilem plagam; non aliunde, quam ab insito penitus, atque inusto menti odio erupisse, quod ex maturato eorundem matrimonio fuit mutuo conceptum; Iacobo tunc puero, ac duodecimum vixdum annum attingente, seseque incusante, vt est in eius historia, quod per XVIII. menses cum Regina corpus commiscere nequiuerit. Vnde ex hisce præmaturis nuptiis tantum odii, fastidiique concipi solet inter coniunctos, adeoque libidinis fomes, præ imbecillitate accendi magis; vt hinc ambo, non modo variis distrahi cogitationibus, a seque mentem alienare incipiant: verùm neque sese amplius contingere, neque simul viuere: quinimmo connubii vinculum, quo astringuntur, quàm maxime solui cupiant. Vnde colligere est eiusmodi præcocia atque maturata matrimonia, tanquam instabilia & caduca, esse quidem vitanda: nullisque humanis quibusuis commoditatibus priuatis maturitatem, atque tempestiuitatem naturæ esse præponderandas. Namque vt non potest eius arboris esse succus diuturnus, quæ nimis celeriter est maturitatem assecuta: ita præpropera matrimonia, quibus dictum est causis, cum infructuosa sæpe sunt, tum mutui odii, diuortiique periculum subire solita. Intereà Legatus de diuortio pronuntiaturus, re graui admodum, atque Leonoræ non parum iniuriosa, tametsi neque reclamasse illam inuenimus; indicto Concilio Turiasioni, præstantissimos quosque Hispaniæ Antistites ad illud aduocauit, Rodericum Archiepiscopum Toletanum, Aspargũ Archiepiscopum Tarraconensem: nec non Episcopos nouem, Burgensem, Calagurritanum, Segouiensem, Siguntinum, Oxomensem, Ilerdensem, Oscensem, Baionensem, & Turiasonensem. Qui omnes, præter vitæ, ac religionis integritatem, omnium literatissimi, atque prudentissimi erant: à quibus perspecta satis, atque explorata causa, Rex tamẽ ante constitutam diem sententiæ pronuntiationis in concilium venit, ibique in medio Antistitũ, ac etiam procerum, quos secum adduxerat, constitutus: ad eos sic verba fecit. Amplissime Legate, ac religiosissimi sacrorum Antistites, fateri cogor, me iam diu Leonoram Reginam duxisse in matrimonium, sanctæ matris Ecclesiæ auctoritate interueniente: neque dubitasse vnquam, verum inter nos, ac legitimum fuisse illud, eoque perstante, Alfonsum Principem filium ex ea suscepisse: quem vt proprium, ac legitimum semper habui, huncque ad regna successorem mihi delegi, ac me vita functo regnaturũ illum omnes toto Regno iurarunt. Quamobrem præmonitos vos esse volo, eiusmodi successionem in Alfonso filio, me omnino ratam, & firmam habere: & si opus fuerit, denuò Regia auctoritate ipsum legitimum mihi successorem decerno. Quibus expositis, surrexit discessurus: consurgentibus autem Antistitibus ad comitandum ipsum, manere eos, atque maturè rem cogitare rogauit: successione Alfonsi, de qua valde erat sollicitus, Iudicibus impensè commendata. Nam de hac ipsa dubitans, ob diuortium: nuper cõuentu Ilerdæ acto, ac conuocatis Aragonensibus, Alfonsum successorem declarauit Regni Aragonum tantummodo, ac etiam Ilerdæ ciuitatis, quam sub Aragonensi ditione comprehendi voluit: nempe vt in reliquis, tum Cataloniæ, tum Mompellerii ditionib. qui nascerentur ex alia vxore filii succederent. Quam Regnorum diuisionem Catalani nimis ægrè tulerunt. Veruntamen iudices, vel quòd eos occulta potius quandoque,

quam

quam publica, atque tabellis expressa causa moueat; vel quod in causis regiis, pro maiori bono Regni, arbitratu, quàm legibus vti magis expediat; quando certum est, ipsos minime, indicta causa, iudicaturos: tandem inserta sententiæ Regis confessione, siue protestatione, pronunciarunt esse locum diuortio, eoque non obstante, Alfonsum Iacobi & Leonoræ filium, verum ac legitimum patris esse successorem. Qua lata, a que ab omnibus comprobata sententia, confirmatisque Leonoræ oppidis, atque vrbibus, quæ in dotem illi antea constituta fuerunt; eandem in Castellam pretiosa supellectile, auroque & gemmis donatam ad suos remiserunt. At vero Rex Tarraconem reuersus est præstituto die Kalendarum Maii, quo omnes terra marique conuenturi erant ad Balearicum bellum ineundum. Cui rei magnam operam nauauit Rex, ibique mansit vsque ad mensem Septembrem, quoad vniuersa classis in portum conueniret. Igitur exercitu atque proceribus Tarracone congregatis, Rex denuo, Antistitesque & proceres, quæcunque in conuentu Barcinonensi acta & pacta fuerant de diuisione spoliorum, oppidorumque, ac territorii, ab hostibus acquirendorum, approbarunt; modò qui ex Aragonia sequebantur Regis exercitum proceres, similibus fulti auxiliis, paribus quoque premiis, ac spoliorum diuisionibus potirentur. Fuerunt quoque superioribus arbitris additi Barcinonensis & Gerundensis Episcopi; necnon Bernardus Campanius præfectus Mirauetensis, qui erat in his Regnis magni Magistri Templariorum Vicarius. Postremo quoniam parum erat Christianos milites, præsertim contra infideles hostes, scutis, telisque paratos ac armatos esse nisi animis armarētur: sacratæ crucis insigni, Christiano more, cunctos Rex insigniri curauit. Idque vt solennius fieret, Ilerdam cum magna parte procerum concessit: vbi in frequentissimo conuentu, Rex, & proceres cruce insigniti, atque sacræ militiæ auctoramento deuincti fuere ab eodem Sabinensi Legato, qui Tirasona tunc Romam reuertebatur. Quibus peractis Rex Tarraconem ad Balearicam maturandam expeditionem remigrauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VI.

CLASSE clv. nauium partim in portum Salonium congregata, partim aperto mari è regione Tarraconis, & Cambrilii oppidi distributa: eaque simul & frumentaria referta re, & commeatu, omnique armamentorum genere munita: quod ea, quæ vsui sunt, non ædificandis modo; sed armandis & muniēdis classibus abunde Catalonia suppeditet, Rex protinus vniuersā recenseri, ac prout ordine disposita ad nauigandū esset, vnà & exercitū lustrari iussit. Erant autē nauiū magnæ oneraniæ viginti quinq;, longę duodecim; reliquę, & speculatoriæ, & actuariæ, ad celeritatē nauigandi: aliæq; paulò latiores & humiles ad onera, & multitudinē iumentorū transportandā perplures, quæ omnes eundē numerum confecere, præter lintres, & scaphas innumerabiles, quæ longis, atque magnis nauibus subseruire solent. Militum verò vtriusque armaturæ multitudo, quamquam nullibi expressa; tamen, vt coniici potest, ex eius in Insulas appulsu & recensione, peditum ad quindecim millia; equitum ad mille quingentos peruenisse creditur; exceptis auxiliariis, qui è Genua, èque Massilia, & vniuersa Prouincia, cum naui maxima, atque munitissima Narbonēsi, aliisque circùm maritimis gentibus sese exercitui adiunxerant. Cuius gubernādæ classis præfectura, Raimundo Plicamanio Barcinonensi, viro cùm pernobili, strenuoque, tum naualium rerum peritissimo, demandata fuit. Qui autem primarii viri Regem sequuti sunt, eique multam vtilemque operam præbuere, vt refert Aclotius, aliique scriptores, numerantur in primis Episcopus Barcinonensis, vir non minus splendore generis, quam pietate, litterarum scientia, & sanctitate morum insignis, cū Guillermo Raimundo Moncada, & aliis sui quoque generis. Tum & Nunnius Sanctius Ruscinonis, Confluentis, ac Ceretaniæ Comes; & eum eo plerique alii Cataloniæ Barones: quin &

Raimundus Moncada Comes Benearnensis, cum lectissima quadringentorum equitũ cohorte, cæterique vtriusque Regni ex ipso iuuentutis flore delecti nobiles. Itaque paratis omnibus præstituto die, sacris de more confectis, ac vt Christiana pietas, tamque sancta expeditio postulabat, eodem ministrante Episcopo, Regi ac proceribus diuino Christi corpore communicato, cuncti naues conscenderunt. Iamque signo dato, sic è portu soluerunt, vt scilicet nauis Nicolai Bonetii Barcinonensis, quæ armamentis, atq; celeritate cæteris præstabat, qua & vehebatur Benearnensis, antecederet; altera Carrocii, (de quo postea) postrema sequeretur: triremibus in medio constitutis, vt nauibus ante & post sequentibus, subsidio esse possent. Itaque leni flante vento, tametsi nondum satis confirmato; tamen præ proficiscendi cupiditate, sub ipsum matutinum crepusculum vela ventis data fuere. Rege quidem, qui expeditissima Mompelleriensium triremi vehebatur, vltimò è portu soluente; vt mille tunc è mediterraneis aduentantes milites actuariis exceptos nauigiis secum afferret. Quem protinus sequutæ sunt, quæ aperto mari resedisse nauigia diximus. Igitur magna cum alacritate, atque optima de euentu spe, nauigantibus illis, contentoque cursu Balearium maiorem petentibus; cùm iamiamque in eius conspectu essent, subito sese ventus Euronotus, qui sæpe in eo transitu flare consueuit, magno impetu classi opposuit, eamque in diuersa distraxit, atque cursum institutũ inhibuit. Vnde commotum mare naues, ipsosque potissimum vectores vsque adeo conflictauit; vt nonnulli de progressu; deque vita desperarent; atque triste profectionis omẽ ex tempestate accipientes, de reditu in continentem cogitarent. Quin etiam milites, qui mare nunquam intrarant, atque tempestatis insolẽtes erant, fluctuum agitatione & conflictu expauescentes admodum, Deo & Virgini matri sese verè, & ex animo commendabant: mireque recordatione scelerum compuncti, prostrato & afflicto animo, Deo (quod nunquam sic tota mente fecerant) litabant: non enim à sacrificio abest (Regio testante Vate) spiritus conflictatus; quod fractum, atque contritũ cor Deus nunquam despiciat. Is quippe sacer, atque omnino salutaris est fructus, qui excipitur ex marina tempestate; nam ea quidem, non modò sanando corpori vtilis est, vomitione, vt solet, omnem e ventriculo bilem excernens: sed ab intimo quoque animo impietatem omnem expectorat; meliusque subinde quisque in vtroque, quod aiunt, homine, beneficio tempestatis, mari quàm terra curatur. Non ergo triste, atque infaustum, sed quàm optimum capiendum est omen ex marina tempestate: quæ omnibus cũ corporis, tum animi morbis profligatis, nauigantes & Deo gratiores, & ad susceptum prosequendum facinus longe animosiores reddit. Itaque impediente vento, ne portum tenerent; nauarchi & naucleri triremis Regiæ consilium fuit, vt tempestati cederent; atque in continentem remigarent: esse quidem, ineunte hyeme, tempestatem maxime timendam, & secutam post eam tranquillitatem ad nauigandum constantiorem existere. At verò Rex nequaquam reditum probauit; consideratè animaduertens, milites in terram emissos fastidio maris illico in diuersa abituros, ideoque esse progrediendum; atque à Deo profectionis suæ Duce, breui tranquillitatem sperandam. Vnde triremi sua plenissimis intenta velis, prætoriam Benearnensis nauem consecutus, eique præcurrens, seipse ducem classi præbuit. Verum tempestate inualescente vsque adeò, vt Regis triremis, quæ sua antecessione maiores maris impetus sustinebat, sæpe tota penè fluctibus operiretur: tandẽ ad occasum solis, tum Euronoto remittente, tum Circio prospere ad portum tenendum flante: nubilosa dissipata procella est, ac sese classis vno ferè tempore in conspectum vniuersæ Insulæ dedit: fuereque portus Pollentiæ, Sollaris, & Almarauichi, vt inquit Rex, distinctè cogniti. Est enim vniuersa Insula in formam quadrati redacta: quatuor constans angulis, totidem præcipuis cœli partibus respondentibus. Quorum primum efficit Palumbariæ portus, eique Calubraria obiecta Insula parua, non quia colubros gignat; paucos enim alit, sed quia serpentis speciem pręse fert, sic dicta: qua quidem occasus respicitur. Alterum est, caput Salinarum: cui obiiciuntur Capraria, & Cunilaria Insulæ, ac vergunt ad meridiem. Inter quod & Palumbariam, medio fere in cursu vrbs maior amplissimo portu patens interponitur. Tertium conficit caput petræ ad Orientẽ situm. Quartum verò turri sancti Vincentii designatur, cui Septentrionalis plaga opponitur. Estque altera ferè totius Insulæ pars, tametsi montosa admodum, & asperrima, pastionibus atq; sponte nascentibus oliuetis fertilissima. Altera verò, in latissimum, planissimumq; campum explicata: permultisque oppidis, pagis, & villis, ac suburbanis culta: cuius ager natura perbonus, diligentia etiam & cultura melior, omnium mundi feracissimus habetur: de quo mox plura dicemus. Cum igitur in portum Pollentiæ, quæ paululum ad ortum declinat, proræ nauium intenderent; subito sese ventus Aquilo, prouincialem dicunt, ingessit,

gessit, qui denuò classis cursum inhibuit: & quia Pollentiam, illo flante, minimę tenere poterant, necesse fuit classem in portum Palumbariæ longe tutiorem reflectere. Qui portus vergit ad occasum, & ab vrbe, Maiorica vulgo dicta, quæ Insulæ Metropolis est, triginta distat passuum millibus. Itaque secundo vento, Regia triremis, plenis velis in illum deducta est; ac vniuersa etiam classis paulò post ingressa: Rege quidem feliciter die Veneris, qui erat ad Kalendas Septembris, vt eius refert historia, in Insula pedem ponẽte. Vbi pro incolumitate classis (ne vna quidem in tanta tempestate amissa nauicula) immortales immortali Deo, eiusque sacrosanctæ Mariæ matri, gratiæ ab illo actæ fuere, aliaque sacra per Antistitem Barcinonensem fieri decreta. Insequenti die, iussu Regis, Nunnius Sanctius, & Raimundus Moncada cum singulis triremibus vrbem versus littora omnia legerunt, & portus collustrarunt, sicubi tutus esset militibus è nauibus egressus. Verum neque securius, quàm in proximum portum sanctæ Pontiæ, qui tametsi occasum respicit, paulo tamen versus meridiem inclinat; visum est classem posse inuehi: propterea quòd in Palumbariam valde magna Sarracenorum, & armata manus confluxerat, quæ militum egressum omnino impediebat. Interea cum dies esset dominica, iussu Regis, in anchoris fuere, ad radices Pantaleonis excelsi montis, qui præruptus est, atque è regione Insulæ Colubrariæ positus: quæ Insula suo quidem obiectu, Palumbariæ portum tutiorem efficit; curauitque Rex vt quam primùm ex labore tempestatis omnes reficerentur. Ibi ergo de his, quæ à sarracenis in vrbe fierent, quæue præpararentur ad eius propugnationem, certior est factus à sarraceno quodam, qui è Palumbaria, sese in mare proiecerat; ac versus classem enatans, magna contentione vocis, mari adhuc fluctuante, Regis colloquium petebat; quo protinus scapha in Regiam triremem subuecto, cùm esset Catalanæ linguæ gnarus renunciauit, sarracenûm decẽ millia in vlteriore parte montis prope Palumbarium esse collocata, vt Christianis occurrerent, atq; egressu eos & portu prohiberent: ac insuper in Regem oculos intendens adiecit. Bono te animo Rex esse volo; ventura enim est Insula in tuam potestatem: Ita quippe fore augurata est mea mater, quæ magicis instructa artibus omnium Insularium habetur sapientissima: quin & attestor etiã sarracenorũ armatorum triginta septem millia in Insula contineri: equitum verò leuis armaturæ quinque millia. Proinde adhortor, vt quam possis citissimè portum teneas, exercitumque in terram emittas: in maturatione quippe tibi sita victoria est: antequam subsidium Tunetanum tibi, tuisque illam è manibus eripiat. Quem Rex ob lætum nuncium, euangeliis datis, manere quidem apud se iussit: quo postea in bello fuit exploratore, atque interprete vsus fidelissimo. Igitur noctu de secunda vigilia, cùm naues in anchoris essent, Rex cum duodecim triremibus littori appropinquauit, præparatis lintribus & scaphis ad excipiendos milites, equosque & iumenta in littus emittenda. Qui cùm a Sarracenis, qui erant in montibus conspecti fuere, quamprimum quinque millia eorum magno, vt solent, clamore edito, in nostros impetum facientes, egressum impediebant. Sed triremium tanta fuit proras in hostes dirigendi contentio, atque missilibus inde tormentis illorum impetum sustinendi vis, vt locus fuerit Christianis in littus exeundi. Ex quibus primipilus quidam Bernardus Ruidemaius primus terram tenuit, prolatoque vexillo, signum dedit: quẽ secuta multitudo militum, viriliter sese in littus effudit, illiusque iussu, opponentibus sese agmini hostium cohortibus, equi & armamenta impune educta fuere. Hunc ergo secuti milites sexcenti in hostes irruerunt, adeoque strenue pugnatum est, vt illos in fugam coniecerint, atque toto Pantaleonino monte, qui portui imminet, potiti fuerint, locumque diligenter munierunt, vt in eo tanquam in specula collocati, terra marique oculis collustrarent vniuersa. Quo facto mire exhilaratus Rex primipilum collaudauit, qui posteà Bernardus Argentona dictus est atque ob felices eius militares progressus, finito bello, oppido & territorio sanctæ Pontiæ ipsum, & successores donauit. Quo simul tẽpore, Nunnius & Raimundus Moncada; quin etiam templi magister, cum Gilaberto Cruillo, & cl. equitibus in terram exiere, conspectantibus ipsos eminùs sarracenis, nec tamen exitu prohibentibus. Quorum stuporem admiratus Raimundus, cum ad eos propiùs accederet: neq; tamen dimoueri loco ipsos, neque instrui ad pugnandum videret, signo dato suis, paucos illos esse, atq; fugitiuos, exclamans, impetum in eos fecit, acerrimeq; insectatus est. Sarraceni verò Raimundi vim ferre non valentes sese fugæ mandarunt. Quos insequentes Christiani, ex eis mille & quingentos, vt historia refert, occiderunt, eaque singulari victoria ouantes in portum rediere. De qua re tametsi vehementer lætatus Rex fuit, eosq; mirè laudauit, tamen ægre ferens, quòd primo, ac tam insigni prælio minimè interfuisset ipse; dum iubet eos cibum capere, ac curare corpora, sequenti die sub auroram, ta-

citus cum vigiliti Aragonensibus equitibus interiora Insulæ petens, in eam partem deductus est, vbi fuerat paulò ante prælium commissum: indeque prospectis quadringentis sarracenis peditibus, qui in accliuitate montis constiterant, aciem in eos direxit. Qui vbi cognouere, se esse visos, in eminentiorem collem traiicere cœperunt. Sed protinus, quasi venatione conspecta, Rex ad suos: maturate, inquit, commilitones, vt abeuntes feras illas intercludamus. In quos illo duce inuecti, octuaginta ex eis trucidarūt. Verum ne ex leui sarracenorum fuga, nullaue repugnantia, ignauos, atque inertes Baleares fuisse colligamus; commemorandum profectò valentissimi Balearis sarraceni, hoc ipso in conflictu, factum enarremus. Cùm enim Rex seorsum cum tribus dumtaxat equitibus in saltum quendam incidisset, occurrit vnus sarracenus pedes, lancea scutoque, ac Cæsaraugustana casside armatus. Cui Rex, vt sese dederet imperanti, conuersus ille, in Regem vibrare lanceam, ac cum omnibus acerrime pugnare cœpit. Ex quibus Ioannes Lobera Aragonensis, ad eū propius accedens, à sarraceno lancea transfixo equo deturbatus est: verùm subitò erigens se Lobera, districto ense, imminenti sarraceno restitit; atque à sociis accurrentibus, nolens se ille Regi vllo modo dedere, contrucidatus fuit, eiusque ceruicibus abscissum caput in castra allatū. Itaq; obeunte Sole Rex ad suos reuersus, summa cum alacritate & acclamatione ab omnibus exceptus fuit: atque intellecta interemptione sarracenorum, illius præsertim, cuius caput hastæ infixum, in vultu robur indicabat; propter parē hesternæ victoriam, magna illi gratulatio facta est. Interea Rex, cuius iuuenilis animi impetus, ipsaque vincendi cupiditas, ardorem mentis ad gloriam vehementer inflammabant, audiens Retaboigum Regem, vrbe cum exercitu excessisse, atque in montibus versari, mirè gestiebat prælium cum illo committere: vtpotè quo superato, aut fuso, extenuatis vrbanorum viribus, facile sibi foret breui vrbem cum vniuersa Insula expugnare. Quamobrem vt suis iter ad vrbem aperiret, tumultuantibus castris; neq; se ad horam ferè vno certo in loco continentibus, pugnas hinc inde cum obuiis quibusque Sarracenis committens, victorias quoq; quasi venari videbatur: adeoque in has erat intentus, vt nulla neq; de frumentaria re, neque de commeatu esset cura pressus: ex quo exercitus subita opprimi fame cœpit: donec idem classis præfectus Plicamanius, cui frumentandi cura demandata erat, cibariis, q̄ mari conuecta supererant, exercitum eousque aluit, quoad pagani Insulæ, vt depopulationem agrorum redimerent, frumentum, aliaque omnia spontè, atque in magna copia exercitui suppeditarunt. Cæterùm de nauibus, quæ in anchoris erant, prope promontorium Porraciæ, Austro expositum, trecenti equites exierant: fuereque ab eorum exploratoribus conspecta agmina, iustusque exercitus Balearici Regis, qui Sole occidente, in monte Portopineo, qui mari prominet, atque vrbi, vt diximus, proximus est, apparuerant. De qua re Latro nobilissimus Aragonensis eques, alæque equitum præfectus, Regem certiorem fecit. Quo audito, Rex Benearnensem, & Nunnium, aliosque proceres, præsto esse, aciemque instrui iussit. Sequenti vero die, confectis sacris, quibus quotidie manè Rex intererat, atque curatis corporibus, consilium habitum est, magnaque super ducendis agminibus orta dissensio inter Benearnensem, Raimundū Moncadam, & ipsum Nunnium: vnoquoque tanquam pugnandi percupido, se in primo agmine collocari exposcente. Quæ controuersia diutius protracta, in causa fuit vt ex seruis, & calonibus legio collecta, nullo ordine, neque duce expectato, magno impetu in hostes ferretur. Quibus abeuntibus, Rex equa vectus, vnoque tantum equite Rocafortio Catalano comitante, præcurrens, eos iussit consistere, donec Benearnensis & Raimundus, tum & Emporitanus Comes, cū lectissimis suæ cognationis equitib. vna irent. Qui non expectato Nunnio, dū præcipites feruntur; ac dū ex eo, quod in monte hostium castra collocata vident, nequaquam ipsos tam propinquos sibi adesse putant; ex insidiis, ab vlteriore parte montis prodeūtes illi, elato clamore, nostros ex improuiso adoriuntur, fuitque cruenta vtrinq; pugna commissa. Sed Emporitano, & Tēplariis militibus in castra, aciem dirigentib. vt hostes diuiderent: Benearnensi autem & Raimundo, sinistrum cornu hostium, quod valde confertum erat, aggredientibus, vsq; adeò vtrinq; contentiose pugnatum est, vt ter à nostris illorum acies repressa fuerit, totiesque ab ipsis etiam repulsa nostra: propterea quod ii, præ multitudine hostium sparsi diuisique pugnarēt, neque alii aliis subsidio esse possent. Sed rursum, Christianorū acie inclinante, Benearnēsis & Raimundus, conglobato agmine, impetum in eam partem fecerunt, vbi acrius pugnabatur: quo protinus eorum animoso aggressu, redintegratum prælium fuit. Verùm cum integri milites sarracenis fessis succederent, nullumque nostris contra mitteretur subsidi-

ſubſidium; perturbatis ordinibus, tanta fuit hoſtium in ipſos concurſio, vt cum magna illorum ſtrage glorioſiſſimè dimicantes, tandem ambo conciderint; vnà cum Vgonibus Metaplanio, & Dezfario bellicoſiſſimis proceribus Catalanis, necnon & octo aliis ſtrenuis equitibus ex perinſigni Moncadarum familia, cum pleriſque aliis, partim occiſis, partim in fugam verſis. Quos minime ſecuti fuere ſarraceni, ſed præda facta, atq; ſublatis Chriſtianorum vexillis, ſeſe montem vbi caſtra poſuerant, cum magna ſuorum amiſſione receperunt. Sed Benearnenſis, & Raimundi interitus noſtris perquàm fuit acerbus. Interea Rex veniens in eum locum, quo ſe tenebat Nunnius, eiuſque agmen ingreſſus, ad Petrum Cornelium, Simenium Vrream, & Oliueriũ Thermenſem Gallũ, equitem nobiliſſimũ, qui tum Gallia exulabat, atque equitatui præerat, mandata dedit, vt cum vniuerſo equitatu, primo agmini, quod Balearici exercitus impetum ſuſtinebat, ſeſe immiſcerent; quòd viſa propè eſſet Chriſtianorũ acies inclinare. Quo peracto, Rex paucis ſibi iunctis equitibus, cùm in eum locum vbi pugna inita fuerat primus perueniſſet, obuiam ei fuit Guillermus Mediona Catalanus è pugna excedens, reſciſis labiis, ac vultu ſuffuſo ſanguine, ictu lapidis aduerſum os funda vulneratus: quẽ vbi cognouit Rex, obligato eius vulnere, hoc non tanti eſſe, dixit, quin eius inclyta virtus tali potius vulnere reuireſceret; quod audiens Guillermus, vt erat forti ac excelſo animo, illico in confertos hoſtes ſeſe pugnans immiſit, neque amplius viſus fuit. At verò Rex iuuenili exardeſcens bili, ignorato penitus triſti prælii ſucceſſu eorum, qui primi agminis erant, cum eiſdem equitibus per accliuem montem, vbi commiſſa pugna fuerat aſcendit; quem protinus ſecuti fuere ſub vexillo Nunnii, Roldanus Lainus, & Guillermus Regis Nauarræ nothus, cum ſeptuaginta leuis armaturæ equitibus; qui cùm in verticem montis perueniſſent, conſpecta ibi lati campi planitie, hoſtes partim fuſos, diſperſoſque, partim intra tentoria contentos, minimè tamen pugnæ intentos viderunt: niſi quòd ex apice Regii; vt apparebat, tabernaculi, vexillum candido purpureoq; colore diſtinctum pendebat, de quo regii equites, qui de ſiniſtro ſucceſſu prælii primi agminis non nihil præſenſerant, neque Regi indicauerãt, male ſuſpicati ſunt. Igitur in hoſtium conſpectum Rex veniens, videnſq; ipſos diſperſos, ac imparatos, aggredi geſtiebat; atque impetum feciſſet, niſi cum Nunnius, & alii, apprehenſis equi habenis continuiſſent: eique vehementer exprobraſſent tam ardentem animi impetũ, cæcamque vincendi cupiditatẽ, quibus neceſſe erat, ſe, ſuoſque cum vniuerſo exercitu in ſummas anguſtias, ruinaſq; ni temperaret, adducere. Interea Gisbertus Barberanus machinarum præfectus cum octoginta equitibus ad Regem venit, eique iniunxit Nunnius, vt ſignũ in eam partem caſtrorum, vbi tentoria fixa erant, cum promiſcuis peditum, atque equitum cohortibus inferret: ſed antequam eo peruenirent, ſarraceni ſeſe iam ad pugnandum collegerant, atq; ſono prius barbarico & vociferatione emiſſa, multitudine ac coniectu lapidũ, quos fundis circumactos, ad miram diſtantiam, certumque ictũ Baleares iaciunt. eouſq; Nunnii cohortes perſecuti ſunt, vt illum lapidum imbrem ferre non valentes noſtri terga verterent: quos ſarraceni inſequentes, deq; monte, ſeruato ordine deſcendentes, in dextrum cornu, vbi Rex erat, compulerunt. Verùm fugiẽtes animaduerſa Regis præſentia, quodque intanto relicto illo periculo perfide diffugerent, animoſe conuerſa in perſequentes acie conſtiterunt; neque ſarraceni vltra progreſſi ſunt, quinimmò ſeſe in montẽ recepere. Quo tempore regia cohors cum equitibus grauis armaturæ centũ Regi adfuit; quibus ſummum ille montem conſcendẽs, ſarracenos magno impetu aggreſſus, inde expulit, atque caſtris potius terga vertere coegit: quos tamen, laſſis ac defatigatis equis, perſequi deſtitit. Hæc autem acta ſunt Rege adhuc ignaro eorum, quæ in prima acie obtigerant, neque de illius clade, atq; interitu Benearnenſis & Raimũdi, quicquam ad ipſum fuerat perlatum. Quamobrem eo impenſius ad vrbem venire feſtinabat; facile factu exiſtimans, nõ modo ipſam capere, abſente illius Rege; ſed hunc etiam, qui montibus ſe continebat, intercludere; atq; ſarracenos omni ex parte aggredi; adiũcto ſibi primo agmine, quod antea Benearnenſis, & Raimundus ducebant. Cumque de monte Rex feſtinus deſcenderet, occurrit ei pernobilis Raimundus Alamanius, vir fortis ac bellicoſus, qui properantem illum, ac in pericula ruentem, conſtantiſſimè detinuit; ipſumque tanquam militaris diſciplinæ ignarum reprehendit: quod in loco vbi hoſtes deuiciſſet, minime ſe contineret, quoad ſuorum iacturam recognoſceret, eamque reportata de hoſtibus victoria compenſaret. Verumtamen grauibus Alamanii monitis vix ſe continere Rex poterat, quin vltra, citato gradu, ad vrbem contenderet; quoad mille paſſuum itinere confecto, Epiſcopus Barcinonenſis factus obuiam, eundem grauiſſime increpauit; propterea quod amiſſa meliori parte exercitus, atque conduplicato

triplis tabulis, quæ trabalibus fixæ clauis erant, multoque ramorum, ac terræ congestu intextæ, tectoque etiam acuminato, & in vtramque partem ad expellendas pluuias inclinante, cōfecta, ac plaustris imposita, vt circumuehi posset; sic à Romanis olim ad vrbiū expugnationem adhiberi solita. Quæ tandem immenso militū labore paulatim fossæ vrbis admota fuit; ac totum illud spatium, quod machina post se liquerat, nostris acquisitū. Quin etiam ad diuertendos hostes, Emporitanus similem machinam construxit: fuitque tertia huiusmodi à Rege exædificata; ac propterea quod magnitudine pręstaret aliis, munitiori parti vrbis obiecta. Quib. factum est machinis, vt & appropinquare vrbi posset exercitus, & vallo, fossa, atq; aggere castra circundari, in eisq; perinde ac in munitissima vrbe, tutè contineri. Quo in opere magna profecto erant militū ad suum cuique munus obeundum, studium & contentio; præclara item procerum, noctu diuque in eo perficiendo, diligentia & attentio, sed mira in illis omnibus Regis vigilia, vbique præsens conspectus, & sollicitudo. Verùm, testimonio Regis, longe fuit ardentior ad inflammandos totius exercitus animos, & persequendum cœptum, assidua cuiusdam fratris Michaelis concionatoris eloquentissimi, sanctissimique exhortatio. Qui primus totius ordinis Prædicatorum Lector deputatus erat, & à beato Dominico Tolosæ in sacram eius instituti societatem cooptatus: quiq; inclyti cœnobii Prædicatorum Valentiæ primus fundamenta iecerat. Is igitur diuini verbi concione ac virtute, vsque adeo in ea expeditione profecit, tantamq; sanctimoniæ opinionē apud milites consecutus fuerat; vt non solum auctoritate, sed etiam Imperio quodam gubernaret. Nam sæpe quidem milites, quos neque Rex neque Duces, ad subeunda pericula commouere poterant; eosdem Michael præsentia & adhortatione sua, nullo negotio permouebat. Neq; sane Regis alia in eo bello mens erat, quam Michaelis: scilicet, vt deleta sarracenorum superstitione, & vanitate; sanctissimum Christi nomen, eiusque sacrosancta religio in tota Insula propagaretur. Ac neque ab eo profecto militum mores, non procerum facta, neque Ducum Imperia, discrepabant. Quippe diuino tunc Duce numine, eoque confiso Rege, bellum gerebatur. Ideoque aperte, non tectè, aut simulatè cum hoste agebatur: non fraude virtus, non auro fides (quorum armorum frequens nunc vsus) oppugnabatur. Itaque nullo tempore oppugnatione intermissa, ne tamen Sarracenorum ex vrbe eruptionibus machinæ & tormenta magna quid detrimenti caperent, à Rege iussum est, vt singulis noctibus centum leuis armaturæ equites excubias & custodias agerent. Cùm interim Infantillus eius Insulæ præpotens sarracenus, collectitio exercitu ex rusticis & paganis, qui se ex suburbiis in montanas criptas, & inaccessas speluncas, quales ibi sunt, metu exercitus receperant, peditum numero quinque millium, equitum verò centum, in collem quendam ascēderat: ibiq; tentoria fixerat, vnde fons oriebatur, eiusque aqua per media Christianorum castra ducebatur, sed fonte ab illis partim obturato, partim per alia loca, & alueos, illius deriuata aqua, exercitum vehementer commouit. Qua graui iactura, turbatis omnibus, eiusque causam suspicantibus: Nunnius, iussu Regis, cum trecentis leuis armaturæ equitibus, aduersum riuuli aluecum secutus, eo peruenit vbi Infantillum cum suis imparatum inueniens ex improuisio est adortus; ac cum eis viriliter pugnauit, dum interfectis quingentis, reliquos in fugā coniecit: capto Infantillo duce qui grauiter vulneratus fuerat: direptisque castris; necnon fonte, eodem quo amissus die fuerat, recuperato, atque in natiuum alueum reducto. Demum graui vulnere exanimato Infantillo, cum in castra deduci viuus non posset, abscissum eius caput ad Regē delatum est. Qua victoria vehementer delectatus Rex fuit, ac collaudato Nunnio, & suis, protinus Infantilli non viuum corpus, ne sarracenorum immanitatem imitaretur, sed mortuum caput pro saxo, maiori machinæ apponi iussit, & in vrbem proiici: quo ab vrbanis cognito, tamq; portentoso expauescentibus iactu: magnus ortus est plangor, atque illico desperari cœptum. Dum hæc à nostris prosperè geruntur, atq; debellato Infantillo cum suis, in quibus nonnulla spes erat Insularibus: ii protinus animaduertentes, nostros cum admodum paucis magnas passim victorias reportare; ac rursum Afrorum auxilia ex Tunetano Regno nulla sibi comparere: consilium fuit, illis præcipuè Sarracenis, primatibus, qui oppida & pagos in altera Insulę parte tenebant, cum Rege, ac Christianis pacisci: antequam vrbe capta, exercitus in vniuersam Insulam depopulaturus mitteretur. Quamobrem Legatos miserunt ad Regem, qui dicerent, se suaque omnia in fidem atque potestatem Regis permissuros, neq; se cū Retaboigo Rege consensisse; neq; contra Christianorū exercitum omnino coniurasse, nec arma cœpisse, paratosq; esse, & imperata facere, & oppidis suis recipere, & frumento, cæterisque rebus iuuare. Quæ sane ex animo Insulani dicebant: erat enim eorum Princeps Benahabetus, qui ab eo tempore, quo Rex in Insulam

appuerat, cellas, & horrea sua liberè pabulatoribus patefecit, magnoque fuerat subsidio nostris ad sustinendum bellum. Hunc ergo cæteris Insulæ regulis sequentibus, factum est, vt ea omnia oppida, quæ citra vrbē, versus oram alterius Insulæ minoris, ad ortum sita sunt, ad decimum quintum diem, sese Regi dederent. A quo benignè exceptis illis, ac tota penè Insula, præter vrbem, in eius potestatem redacta; duos constituit Insulæ præfectos Berengarium Durforcium Barcinonensem, equitem nobilissimum; & Iacobum Sanctium Mompelleriensem, à puero Regis domesticum, & familiarem; qui partiti prouinciam, cùm ius dicerent, tum exercitui frumentum, & alia necessaria suggererent: quòd frugum, fructuumque reliquorum copia, præ cæteris totius orbis, Insula redundet. Est enim maior Balearis valde ferax, atque omni prope copia rerum referta, neque alia vbiuis inuenta est Insula, quæ tam breui, & angusto spacio contenta (centum M. passuū in longitudinem, in circuitum verò ccccclxxx. M. distat) tam variam, tamque excellentē fructuum, atque animalium, non ad vsum modò, & alimentū, sed etiam ad delicias mortalium, abundantiam, atque illa suppeditet. Nam prçterquam quòd tribus vrbibus, tum oppidis ac pagis multis, & portubus vndique frequens est; frumento etiam, sale, oleo, vino, caseoque, pecude, & armentis, atque ferina carne, tantopere abundat, vt non solum incolis; verùm exteris copiosè sufficiat. Nam & Balearica vina, auctore Plinio, Italis nota satis, atq; approbata fuere: & oleum, caseumq; non modo proximis Valētiæ, Cataloniæq; Regnis, sed Gallicæ quoque, atq; Ligusticæ oræ, magno esse vsui ac nutrimento compertum est. Præterea cuniculorum, ceruorum atque damarum tanta est multitudo, tam certa venatio, vt hac vna profectò posset quotidianus carnium esus in Insula suppleri: præter porcinas, tum domesticorum, tum syluestrium aprorum carnes, quarum tanta est copia, vt in frusta sectæ, & foras missæ, apud exteros redundent. Quibus addi potest, summo deliciarum loco, perutilis, salutaris, atque delitiosa myrthus, è cuius flore liquor omni thure Sabæo odoratior elicitur, per loca syluestria, ipsam sponte, atq; in magnam copiam Insula proferente. Demum vniuersam Insulam, quindecim tunc oppidis constitisse, refert Regis historia, quorum nomina, præter vrbem maiorem, tum Pontiam, & Polentiam, quæ Romanorum Coloniæ fuerunt, barbara sunt, atque à sarracenis imposita. Igitur capta atque in potestatem Christianorum redacta Insula, ad vrbis expugnationem transeamus, vbi de moribus & ingeniis Balearium nonnulla dicemus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VII.

NIVERSA Insula præter vrbem in potestatem Regis redacta, atque præsidiis, commodioribus in locis, præsertim qua portubus illa patet, dispositis; totius exercitus, atque cura Regis, in vrbis oppugnationem incubuit, eoque totum belli pondus conuersum est, obsidione enim Rex illā capere decreuit. Est autem vrbs, vt dicebamus, q̃ respicit meridiē, in medio ferè Insulæ posita mari sese inter caput Figueranū, & Capendoracatum, q̃ quindecim milliarib. interse distāt, totidem ad vrbē vsq; sinuante. Qui sinus alioqui permagnus, portus efficitur celeberrimus; tantumq; non a Libonoto vento tutus: sed quò interior, eò fit longè tutior, ob constructam, atq; manu factam molē, quæ in mare ex vrbe prominet, ei q; è regione respōdet promontorium Portopini; inde dictum, quòd ab altera promontorii parte versus occasum, maris sinus exiguus sese terræ ingerat, ac paruū portum efficiat; Portopineum nuncupatum. Id ergo promontorium cum ipsamet manufacta mole, tranquillū, atq; ab omni prorsus vento tutum vrbis portū reddunt. In quē, ob incredibilia Insulæ mercimonia, tā magnus esse solet nauium concursus, vt ex eis aliquando octuaginta numero simul ibidē conspectæ fuerint. Itaque vrbs partim in excelso colle, partim in planitie, explicata est, & per accliuitatē coniuncta. Tametsi in colle, qui mari ac portui imminet, & præruptus est, expugnationis tempore, arx sola sita erat, postea verò, templum maximum, & Episcopalis

Copulis domus cum speculatorio deambulacro, vnde prospectus est maris amœnus, ac periucundus, iussu Regis exædificata fuere. Adhæc fluuius non longe à fontibus deriuatus, qui sese illico in mare præcipitat, mediam interluit, magnoq; illi est vsui, non modo ad eius salubrem purgationem, & hortorum quibus maxime decoratur ipsa, irrigationem: verum ad nauium etiam aquationem, & portus commoditatem. Denique vrbis ambitus, qui muro satis amplo munitur, ac collem vna cum planitie comprehendit, tam latus est, vt præter hortos; domiciliorum sex millia contineat: quæ cum aliis operibus, tum magnificentissimè extructa sunt; tum vrbem, quæ decem nunc patet portis, omnium Europæ pulcherrimam, & conspiciendam efficiunt. Quamquam Iacobi tempore, dempta arce, tota ferè in planitie sita vrbs erat, neque tot, quibus nunc, portis patebat. Ideoque Rex non supra collem, quem arx custodiebat; sed in planitie castra posuit, indeque totam visus est obsedisse. Itaque vallo, aggereque ductis, paulatim vrbi admotis machinis, sarracenisque in eas frequenter, sed frustra erumpentibus, eousque peruentum est; vt machinæ, & qui agebantur cuniculi, muros attingerent, atque cuiusdam fundamenta turris excauari inciperent: iamque naphtico supposito igni turris hisceret. Quo simul tempore tres aliæ turres similibus oppugnatæ machinis corruerunt. Verum quæ nostros ab ingressu vrbis prohibebat, perampla erat, atque alta fossa, qua cingebantur mœnia: tametsi siccata illa esset, atque ad agendos cuniculos importuna. Quamobrem duorum Ilerdensium militum consilio & industria, fossa in locis magis irruptioni aptis, terra, ramis, lignisque, & lapidibus oppleta, supero æquata solo fuit, simul & podiribus peruia ad irrumpendum reddita. At verò vrbani, re intellecta, per cuniculos intus actos ignem clam summisere, cœptique materia illa comburi, & aperiri fossa. Sed occurrentibus nostris, riuulo aquæ in eam partem deducto, extinctus ignis fuit: rursumque conduplicata materia, ac machinatum iactibus in eam partem contra vrbanos directis, ne nostros impedirẽt, fossa denuò repleta fuit. Quæ cum minimè successissent sarracenis, cuniculos ipsi etiam in nostras machinas agere decreuerunt. Idque vt tutius, magisque simulatè perficerent, nouas quotidie eruptiones in partem, qua cuniculi agebantur, ex vrbe faciebant: vsqueadeo viriliter, ac strenue pugnantes, vt nostros semel propè deuicerint, ac profligarint: sed protinus redintegrata pugna; Iacobo præeunte tam validè dimicatum est; vt sarraceni cum maxima sui strage in vrbem compulsi fuerint: quorum permulti in ipso quoque ingressu occubuere, frequentibus ictibus magnorum lapidum ballistæ, vnius ex tormentis maximis, quod in eam partem, vbi erat concursus, scitè fuerat intentum. Quapropter sarracenorum Duces, Regiique Retaboigi consiliarii, impendentem vrbi ruinam, tot illam conquassatam locis, nonnullis etiam perterebratam videntes, ac neque machinis, neque eruptionibus, quicquam aduersus Christianos se proficere considerantes, communi consilio, Retaboigum adierunt, eique exposuerunt, quanto, quamque aperto in periculo ipse cum suis versaretur: dirutis iam, propeque conuulsis vrbis mœnibus, oppleta fossa, pluribusque locis aperto ingressu hostibus nulla cum vrbanis commiseratione vsuris, sed ferro, & igne, vt sæpius minati fuere, cuncta vastaturis, quodque maxime vrgebat, nullam ipsis spem salutis superesse, non in fuga, interclusis cunctis elabendi locis, Christianis tum exercitu terra, tum classe mari in ipsis prope faucibus portus sese obiicientibus, non in externorum auxiliis, nusquam apparente Tunetana classe, ac neque vllo ei portu ad appellendum in Insula, præter vrbanum, relicto; non denique in subsidio Insulanorum, quos fere omnes Christianus Rex, aut cõtumaces, vt Infanullum cum eius asseclis ferro & armis cõtriuerat; aut reliquos, qui sese sponte dediderunt, benigne susceptos in potestatem redegerat, quique iuuenis, gloriæque percupidus, neque destiturus a cœpto sit, donec excidio & incendio vrbis, clarissimos suos enectos duces crudelissime vlciscatur, neque aliud machinaturus, quàm vt suo demum cuncta subigat imperio. Quibus de causis, aut conditiones pacis Christiano Regi offerendas esse; aut quascunque ipse dederit accipiendas; daturus enim ille honestas, haud dubie, propterea quòd & pius idem, & maximus suæ habetur cultor religionis, quæ subiectis parcere præcipit, ac nisi in superbos, & contumaces, ferro agere non permittit. Quæ audiens Retaboigus Rex; ac plusquam manifesta sibi à ducibus proponi agnoscens, à cunctisque consiliariis quascunque pacis conditiones accipiendas esse approbari videns, Legatos ad Iacobum misit. qui pactis trium dierum induciis ab eo peterent, vt viros probatæ fidei ad se mitteret, quibuscũ tute posset de concordia agere. Quos Iacobus benigne audiens, annuensq; postulatis, protinus Nunnium cũ equitibus decẽ, & Hebræo quodã Cæsaraugustano, nomine

Bachiel linguæ Arabicæ perito, ad illum ire iussit. Qui vrbem ingressi, quam de industria ab ipsis collustrari totam permissum fuit: vt eius ad propugnãdum apparatum, beneque armatam multitudinem, nostris referrent: tandem ad Regem intromissi sunt: sed quanquam longo spatio temporis cum eo collocuti; tamen, aut dissimulante ipso, aut eiusdem dicta Hebræo malè interpretante, nihil quidem certi ab eo, sed ambigua ferè omnia ex eius sermonibus percipi potuere. Vnde cunctante Nunnio, Iacobus Petrum Cornelium eò summisit: cui adfuit quidam Egidius Alago Aragonensis, qui olim nauigans, à Balearicis piratis captus, ac Retaboigo dono datus, ad Machometanam sectam desciuerat. Is mentem sui Regis intelligens, palam Cornelio illius sermones hos esse dixit: nempe ipsum compensaturum Iacobo omnes sumptus ab eo, & à proceribus factos, in eius expeditione belli, & transitu in Insulam; modo illico Iacobus cum exercitu, & omni classe, ab Insula Barcinonem abscederet. Quibus ad Iacobum perlatis, responderi iussit; desineret ille talia frustra iactare, atque inanibus conditionibus oblatis, sese à libera & vera deditione redimere: curaret potius vrbem suam ab impendenti vastatione defendere; se enim, castra iccirco aduersa ei parti vrbis, qua Barcino respicitur, posuisse; vt debellata post se iam vniuersa Insula, sua in Barcinonem reuersio, recta fieret per mediã eius vrbẽ. Quæ Retaboigus mente perpendens, sequenti die vrbe exiens, porta Portopinea, tabernaculum magnificum, purpureis auroque intextis velis, in campo, Christianorum inspectante exercitu, collocari iussit; eoque Nunnium accersiuit, vt cum eo denuo de honestis deditionis conditionibus pacisceretur: eas tum petens paulò tolerabiliores. Ad quem Nunnius apertè locutus est, falsò sibi ipsum persuadere, Iacobum, qui nihil tam in ea expugnatione, quàm suorum interfectorum ducum vltionem anhelet: ac vt rerum potiatur, quicquam præter nudam, atque absolutam deditionem admissurum. Non enim Baleares Insulæ duos Reges magis quam terra duos Soles habere posse. Quæ dicta Retaboigus protinus, vel sine interprete, percipiens, Nunnium abire nitentem iussit cõsistere: eique pactiones longè æquiores, atque Iacobo gratiores, se facturum promisit: videlicet, liberè relicturum vrbem simul cum Insula & adiacentibus Iacobo: classe tamen ipsius sibi accommodata, qua tute posset ipse, cum tota domo & familia, atque vniuersa re, in Africam traiicere; ac vna deferre secum omnes, qui se sequi vellent sarracenos: pro vnoquoque ipsorum quinque Bisantios (quorum singuli tribus victoriatis, solidos Barcinonenses appellant, æstimabantur) erogaturum promittens: modò qui remanerent ad culturam Insulæ, humane tractarentur. Quæ Nunnius ad Iacobum deferens, conuocato consilio Antistitum, simul & procerum, atque primorum exercitus, ea omnia ordine, quo enarrata sunt, exposuit: subiungens se in eam sententiam pedibus omnino iturum, quæ de pactis & conditionibus diceretur: ne si vi, & armis oppugnanda vrbs esset, cum tam valde magna exercitus iactura, atque Christiani sanguinis effusione id fieret, quanta ex tam armata, atque pro aris, focisque propugnatura Balearica expectari gente poterat: quandoquidem innumerabilis prope esset in vrbe multitudo militum ad propugnandum, vt ipse viderat, expeditissima. Cuius sententiæ vehementer ab omnibus reclamatum est, maximè verò ab Emporitano Comite, tum Raimundo Alamanio, necnon Cerbellonio, & Claramuntio, Cataloniæ proceribus, qui Benearnensi, & Moncadæ consanguinei erant; adhucque lamentabilem eorum interitum lugebant. Vnde ne vehementius inclamarent, indicto silẽtio, vnus ex eis Alamanius pro omnibus ad Regem, sic verba fecit. Difficilis profectò est, ac sæpe quidem intolerabilis, optime Rex, vltionis cum benignitate societas; quòd illa iustitiæ, hæc autem fatuæ cuiusdam æquitatis vices gerat: illius enim leges perpetuæ sunt, atque natura immutabiles; huius verò vis omnis in humano, vario mutabilique sita est arbitrio, quod quidẽ si in bello potissimum, quod semper vltionis causa suscipi debet, iustitiæ præferatur, præuerti sane omnia, atque pessundari necesse est: propterea quòd bellatorib. nihil obuenire possit pernitiosius, quàm benignitatis gratia, quid impunitum relinquere. Ergo ne, Benearnensis, Moncadæ, aliorumque sui clarissimi generis, sanguinis adhuc efferuescentis, atque pro te effusi vltio, iniquissima effundentium hostium pactione præponderabitur? Tam parui tibi erit, tuorum obita pro te mors necessariorum, vt ne vltione quidem cupias illam redimere? An non æquius multo est: atque pro lege vindictæ iustius: vt istorum canum sanguine, amicorum sanguis, quem linxerunt illi, ipsius ante ora exercitus expietur? vt pro eo quòd tuorum oppetitas pro te mortes, tam bellè vindices: multorum quoque vitas arctius tibi ad oppetendum addicas? sicque quo teneris vltionis debito absoluaris: & iustitiæ vindicis, & magni expugnatoris cognomento decoreris? Age igitur, hostili sanguine permitte nobis dextras perfundere: nullaque ætatis, nulla sexus ratio habeatur: ac nisi sese tibi hostis

liberè,

liberè, ac pro arbitrio dediderit, nullas omnino cōditiones pacis ab eo accipe. In fraudē enim Regia illa vulpecula deducere vult regium leonem. Quid enim commoliri ipsum putas, dum se, suaque omnia, & quotquot velit militum, secum asportare posse petit; quam vt auro, & pretiosissima quaque re ciuitatem expoliet? vt & vacuam capias, & tuos milites illius direptione, tanquam laborum præmio, defraudes? Quid, quos velit milites, vt possit adducere, quam vt lectissimo quoq; perducto secum, iuncto Afro, inuictissimum inde exercitum reducat, quo facile tum Insulam recuperet: tum te omnino Regno pellat? Quare ipsum abscinde caput Insulæ, si tota cupis perfrui tranquillè, vrbemque tot perforatā locis; tantisq; diuitiis, & spoliis affluentem, tuis militibus pro meritissima laborum mercede, intrandam & diripiendam concede. Neq; enim commiseratione digna est, quæ tibi tuisque tot, tantasq; vltionis atq; vindictæ pœnas debet. Quæ cum dixisset Alamanius, Regi ac vniuersis consiliariis grata omnino fuere ea, ac vno excepto Nunnio, illius sententiam sequuti omnes. Itaq; protinus deliberata expugnatione, Retaboigum Regem ab omni spe pacis deiecerunt. Quod vrbani tam inique tulerunt, vt ex desperata salute, acerrime aut ad sese defendendum, aut cum maxima Christianorum strage, ante sua mœnia oppetendum coniurarint: adeoque ab ea desperatione magnas sibi vires auxerunt, animati ad nihili vitam ducendam, modo Christianis auferrent; vt à nostris quodammodo non desierit detrectari expugnatio; ac, vt in ipso prope conflictu deprehensum fuit, nonnulli ex his, qui Nunnio de pace agenti nimis animose restiterant, ingemuerint, vehementerque, quod ab eis sententia discesserant, pœnituerint. Verum, quod sarracenis ab desperatione, id nostris ab spe certa potiundæ, atque diripiendæ vrbis, excreuit animi, viriumque: ac multo plus in Iacobo, cuius mens diuino freta numine omnis in eo erat, vt capta vrbe, impiaq; Mahometanorum secta exstirpata, Christiana prorsus induceretur religio: ex quo maiori quàm cæteri spe erectus ille, de potiunda vrbe minime dubitabat. Vnde continuata obsidione, atque tormentis & machinis vrbi propius admotis; sese omnes ad oppugnationem prepararunt. Atq; vt maiori contentione iniretur oppugnatio, Antistitum, procerum sententia fuit, vt congregato in vnum locum exercitu, ad id sese omnes iureiurando obstringerent; vt oppugnatione durante, nullus locum, quem tenuisset desereret: seu pedem referret; nisi letali percussus vulnere fuisset: secus facientes, proditionis, seu conspirationis insimularentur. Fuitq; tum illud maximè commemorandū, quòd primus omnium Rex; extenta manu in tabellas Euangeliorum, iuramento se voluerit obstringere: quod neque ab Antistitibus, neq; à proceribus fuit illi permissum. Quæ gesta fuere ipsomet die festo Natalis Christi domini nostri solenniter, & quàm deuotissimè à Rege & vniuerso exercitu celebrato. Quo die, quidam nobilissimus eques, nomine Carrocius (vt autor est Asclotius Catalanus, antiquus huius historiæ scriptor) è magnis Germaniæ procerib. oriundus, qui Regem in eo bello suis stipendiis sequebatur, militari auctoramento, publice, ac cum magna pōpa à Rege fuit insignitus. Cui deinde propter eximia ab eo, tā in Balearico, quàm in Valentino paulò post consecuto bello, exhibita, terra marique, militaria officia, tum illi maris præfectura delata est, tum amplissimis à Rege prædiis in Valentino Regno idem cumulatus. Nam insigni tunc Rebolledano oppido, eique proximo Carrocii fonte nuncupato, donatus fuit. Cuius postea filii, & successores, sub eodem Iacobo, aliisque Aragoniæ Regibus militantes, tā propriis, quàm paternis promeritis, non in Valentino Regno solū, sed in Catalonia & Sardinia, cum perampla ac perillustri familia, quæ nunc extat: tum prædiis, oppidisq;, tā valde ditati fuerunt: vt magnatum quoque titulo & insignibus decoratos esse inueniamus. Cæterum nullis acceptis à Iacobo conditionibus à Balearibus oblatis: cum desperata omnino res esset, tam obstinato illi animo esse cœperunt, vt nulli vsquam ciues ad occumbendum pro defensione patriæ inuenti fuerint paratiores. Nam & frumentaria re, & commeatu, & armis, & multo munita milite vrbs erat, & studio propugnandi, propter desperatam salutem, mirum in modum firmata: quin & præter vrbanos, magna Insulanorum manus sese paulatim collegerat, atq; in montanas cryptas, & inaccessas speluncas, abdiderat: vt & se defendere, & oportunè vrbanis subsidio esse posset. Nam ii quidem, si vrbem ingredi potuissent, haud dubie, inexpugabilem fecissent. Vnde timeri iam à nostris, non contemni, vt antea cœpit hostis: vt qui à tergo furtim: à fronte manifeste premere posset. Qua causa Rex accuratius munire castra, ac nisi ex lectissimis exercitus præsidia collocare: ideoque tres cohortes, centum quamque equitum preparari iussit, quæ pro castris excubias agerent. Quarum vna præsidio esset machinis & tormentis: altera è regione Barboletanæ portæ, quæ arci vrbis coniuncta est, staret: tertia contra portam Protopineam,

vt eruptionibus vrbanorum occurrerent. Verum eo maximè anno, rigente bruma, neque tantam vim frigoris noctu ſuſtinẽtes milites, vno, aut altero relicto in ſtatione equite, qui de eruptione nunciaret, reliqui ſeſe in tabernacula recipiebant. Id Rex animaduertens, ægreque ferens, non amplius fidens illis, ex cohorte regia, quam habebat lectiſſimam, fidiſſimamque totidem elegit, quibus eiuſmodi excubias commiſit. Cui rei vſqueadeo intentus erat, deque incolumitate exercitus tam graui, nocte dieque, cura angebatur; vt vel quinque diebus, quibus præparandæ oppugnationi nauata eſt opera, à nemine viſus fuerit ſomnum capere, vixque cibum ſumere: eoque magis; quod per id temporis, tam ingens fuit nummariæ rei inopia, vt neceſſe Regi fuerit, ad ſuſtentandum exercitum, Biſantiorum ſexaginta millia, aureorum nummorum vix decem millia conſtituentium, mutuò accipere à mercatoribus, qui è Catalonia venerant cum ingenti ſumma auri, vt direptioni vrbis intereſſent, ad redimenda parui, vt ſolent, à militibus ſpolia. Itaque ſequenti nocte, nempe tertio Kalendas Ianuarii, publico denunciatum edicto fuit; vt ſacris ſub auroram factis, atque ſacratiſſimo Chriſti corpore ab vnoquoque deuotè ſumpto, ad vrbis oppugnationem, ſua quiſque in ſtatione armatus conſiſteret. Qui dum præſto ſunt, ac pugnæ ſignum expectant; ecce Lupus Ximenius Lueſanus nobilis Aragonenſis, atque regiæ cohortis præfectus, ad Regem, qui intra vallum acies ad pugnam diſponebat, venit; ſignificans, ſe a duobus ſcutiferis ſecretò in vrbem miſſis accepiſſe, perpaucos in vrbe eſſe, qui excubias, & cuſtodias noctu agerent; atque toto eo interuallo, à quinta vſque ad ſextam turrim, ducto à ſumma arce, ad læuam numero, nullas omnino fieri: ineſſeque præterea vicatim, & per plateas vrbis, magnum cadauerum numerum; atque vniuerſam ciuitatem, etſi plenam multitudine, tamen timore, mœroreque pleniorem eſſe. Proinde oportere ſtatim concubia nocte, intrare vrbem, ac rerum potiri. At Rex prudentiſſimè conſideratis omnibus, quæ pro honore, & incolumitate exercitus facerent; noctu rem tantam periclitari ſe nolle reſpondit: ingenium ille militum à Leonis natura minime diuerſum agnoſcens. Nam quemadmodum, inquiens, dum is a nemine ſe videri putat, venatores præſentiens fugit, ſeſeque timidiſſimè occultat: ſi vero aliquem præſentem habuerit; ſiſtit gradum, atque ad nullius occurſum expaueſcit; imo ſtrenuè cum fortiſſimo quoque dimicat: ſic miles perpugnax licèt, noctu, cum neque ducem, à quo laudetur, neque commilitonem, cuius fortitudinem æmuletur, neque decurionem, quem vereatur, videat: neque ſe à quoquam videri ſentiat: timore obſcuritate aucto; & pericula diffugit, & vmbram potius, quam hoſtem petit, & militari cuiuis iureiurando, & honori, vnam ſui tantum incolumitatem præfert. Quamobrem craſtino die, luce palam eſſe confligendum cenſuit. Cum igitur dies eſſet, dimiſſis cohortibus duabus, quæ caſtra, & impedimenta cuſtodirent; ſi fortè montani hoſtes in ea irrumperent: Rex medio in campo, agminibus inter vrbem & caſtra inſtructis, locum paulo eminentiorem conſcendens, videnſque maiorem partem procerum, atque exercitus, non tam ad vrbis direptionem, quam ad ſuorum vltionem eſſe intentos, breui vniuerſos, ſic eſt ad pugnam cohortatus. Etſi ſcio milites, pro laboribus, quos mecum ipſi pertuliſtis, proque victoriis, quas manu mihi veſtra pepeperiſtis, vniuerſa Regna mea, ſi dedero, parem adhuc veſtris meritis gratiam, me non eſſe relaturum: tamen ne interim, voluntate tantum, aut verbis paſcere vos videar, ecce vrbem vobis offero omnium regnorum meorum opulentiſſimam; vt & extremum de ipſa ſupplicium, quod cupitis, amiſſos bello ſocios vlciſcendi gratia ſumatis: & ſpoliorum, atque manubiarum copia referti, diuites ac felices ad veſtros, atque in patriam remigretis. Proinde pergite, atque omni ſtudio & viribus, ad hanc oppugnationem incumbite. Nam & propitium habebitis Deum, de cuius inimicis vindictam ſumitis: & me vobis maxime deuinctum reddetis, cui hodie manu veſtra Balearicum triumphum decernitis: & vobis ſtrenue demum pugnantibus, terra famam, cœlo gloriam immortalem comparabitis. Hæc dicens, ſigno ter dato, in vrbem impetum fieri iuſſit. Tum peditatus, quem illico ſequutus eſt equitatus, vrbi ac foſſæ appropinquarunt: atque magna vociferatione edita, qua murus antea, impleta foſſa, perterebratus fuerat, ipſam intrarunt: quingentis præmiſſis peditibus, quibus totidem ex lectiſſimis ſarracenis obuiam fuerunt: verum ob anguſtiam vicorum, ad tricenos hinc inde deducta eſt cõcertatio: quanquam anceps quidem illa, donec per tranſuerſos calles inuolans equitatus, ſarracenorum confertam manum perrupit. Quo die, non Chriſtianorum modò, ſed ſarracenorum, qui aderant, teſtimonio comprobata fama fuit: in prima equeſtri Chriſtianorum acie, equitem quendam fulgentibus indutum armis, equoque, & ephippiis ſplendentem albis, conſpectum fuiſſe, eiuſque aſpectu, & pugnandi ardore, ſarracenorum animos maximo conſternari ti-

more

more cœpisse: quem creditum est (regia testante historia) beatum Georgium fuisse, qui patronus ac defensor Regnorum Aragonum, in eo conflictu, suis contra sarracenos adfuit militibus: iis præsertim, qui eius insigne, purpuream scilicet crucem Domini gerebant: ea quippe cataphracti specie & figura, cum in hac pugna: tum aliis multis in prœliis, cùm in prima acie, sæpe cum illo insigni victoriæ fuit visus. Itaq; magna cũ Aragonẽsium, & Catalanorum æmulatione commissa cum sarracenis pugna extitit: multis vtrinq; cadentibus: sarracenis quidem, nihil non in sui defensionem commolientibus, perq; vicos & domos, lapides, saxa, fustes, tegulas, ignem, sagittas, ministrãte furore, in nostros iaciẽtibus; nostris verò, scutis telorum vim tantam sustinentibus, atque testudine facta, in eam partem, vbi hostes magis conferti essent, impetum facientibus. Verùm sarracenorum vis omnis, cùm in multitudine, tum in conspectu, & præsentia Regis sui posita erat. Nam idem ipse Rex armatus albo insidens equo, primus erat in acie suos animose ad se, vrbemque defendendam exhortans; adeoque cunctos eius vrgebat præsentia, vt gloriosius ducerent coràm, pugnãte ipso, vitam profundere; quàm eo victo, viuere ac superesse. Quamobrem conglobato agmine, sic se defendebant, vt ne quicquam in eos nostri proficerent, nimo pedem quandoque cogerentur referre. Sed interim, vniuerso equitatu sese in vrbem immittente, atq; in pedestres sarracenorum acies vicatim irrumpente, cõclamata a nostris victoria, protinus consternato illi animo fuere, ac neque resistere valẽtes, per Barbotelaniam & Portopineam portas, cum vxoribus cuncti sese fugæ mandarunt: tanta verò fuit fugientium multitudo, vt omnib. illius ætatis scriptoribus, & historia Regis attestantibus, compertum fuerit, triginta millium numerum vtriusque sexus hominum expleuisse, qui sese in montana loca recepere. quos tamẽ nulli ex nostris insequi voluere, adeo sese prædæ omnes, atque direptioni vrbis dedidere. Quæ militum auaritia, atque in persequẽdo hoste socordia, in causa fuit, vt bellum longè acrius cum montanis postea fuerit gestum. Itaq; fugientibus ex vrbe sarracenis, ac Regem suum secum abducere nitentibus, abire ille noluit, neq; vrbem deserere: seseque potius in vetus quoddam palatium recepit, tribus, vel quatuor suis intimis comitatus. Quo tempore Iacobus cum equitibus Regiæ cohortis vrbẽ intrauit, atq; ipsis in direptionem abeuntibus, cum paucis arcẽ petiit, in quam se receperant nonnulli ciuitatis primates, qui cõspecto, atq; agnito Rege, continuò se ei cum arce dedituros dixerunt; modò ipse relinqueret aliquot ex suis, pro foribus arcis, qui præsidio eis essent contra direptores. Sed cùm intellexisset illorum Regem ab arce abesse, relicto vno ex proceribus cum aliquot militibus in custodia arcis, iuncto Nunnio, Regem cœpit conquirere; quem tandem in eo, quo dictum est, palatio inueniens, atque ex fulgentibus armis, & optima corporis habitudine eum esse dignoscens, manu illius barbam apprehendens (se enim apprehensurum multò ante prædixerat) noli, inquit, timere, captus à me es, viues. Eoque in custodia relicto, Iacobus arcem repetiit: quæ protinus ei fuit tradita: inuento ibidem, atque capto filio Regis puero annos nato tredecim. Is postea Christo nomen dedit, & Iacobus vocatus est, atque in Aragoniam à Rege in triumphum ductus, donisque, ac prædiis multis fuit cumulatus. Tametsi de eius parente Reraboygo nulla fit amplius in historia Regis, aliorumvè historicorum mentio: cùm a Iacobo, neque in Hispaniam translatus fuerit, neque in triumphum ductus; quinimo creditum est, illum in vrbe in vinculis fuisse relictum; ibique situ & squalore, atque mœrore confectum interiisse. Demum sarracenorum tanta fuit in vrbe strages & occisio, vt ad viginti millia occubuisse compertũ fuerit; nec inulta quidem; quandoquidem ex nostris quam multi periere. Hunc ergo in modum Insula maior eiusq; vrbs gloriosissimè à Iacobo expugnatæ fuere, pridie Kalendas Ianuarii, anni Christianæ salutis M. CC. XXX. Ergo vrbe capta, atq; eius præda militib. cõcessa, tanta fuit eorum in colligenda cupiditas; tãta rapacitas; vt vel exacto triduo, vix ab ea reprimi potuerit exercitus: tametsi diuina certè cautum prouidentia fuit, vt minori cum ipsius offensione direptio fieret; elabentib. vna cum viris, atq; in mõtana fugiẽtibus, teneræ ac iuuenilis ætatis fœminis. Vnde direptio, quæ sæpe ob captas fœminas, exardescente libidine, bilem, atque execrabiles contentiones, in ipsamet direptione commouere solet, illis absentibus, longè fuit pacatior, atque ad eam, quæ postea sequuta est manubiarum diuisionem faciendam, multo facilior. Quæ autem in vrbe fuerit auri numerati, & argenti facti, atq; signati, summa: quæ vasorum, tum vestium, ac etiam equorum, & omnis generis iumentorum innumerabilitas comparata: quæ denique manubiarum, in Regia, & in templis copia, vix credi potest. At verò spolia, dempto auro, item argento, & gemmis, quæ facilè abscondi, atque negari poterant, neque extorquere à militibus tutum erat; vniuersa in vnum coaceruari, atque inita olim pacta de diuidundis spoliis Rex

obſeruari iuſſit,ſtatimque ea publicè ſub haſta vendi cœpere: ac pro vniuſcuiuſque merito,& in bello factis impendiis,ita cuique diuidi. Quæ vt fidelius, ac ſine querela fierēt, eius rei cura demandata fuit Barcinonenſi,ac Ilerdenſi Epiſcopis;& Nunnio Sanctio, & Emporitano,necnon Raimundo Alamanio, & Berengario Agerenſi, qui adiunctis ſibi Petro Cornelio,& Simenio Vrrea,ſpolia diuiſerunt. Tametſi,vt fieri ſolet in diuiſione rerum,neminem fere ſua contentum ſorte eſſe,ſubita contra diuiſores exorta eſt rebellio à militibus;fuereque ex eo nonnullæ procerum domus direptæ. Cui rei protinus Rex occurrens,nonnullos ex compilatoribus comprehendi iuſſit;atque illico tumultus & conſpiratio ſedata fuerunt. Sed in ea ſpoliorum diuiſione Rex magnam haberi voluit rationem fratris Bernardi Campanii præfecti Mirauetenſis,atque in Regnis Aragonum, Magiſtri Templariorum, vt diximus, vicarii;ob ſtrenua, præſtantiſſimaq; eius, ac multorum equitum ſui ordinis facta,impendiaque. Qua cauſa eidem,& prædia, & pagi, & locus etiam ad condendum templum,& milites quadraginta ipſius ordinis ſuſtentandos,liberalitate Regis in Inſula conceſſa fuere. Ea igitur communi manubiarum diuiſione, tamq; liberali bonorum communicatione,Rex multum ſibi apud omnes,& auctoritatis,& nominis,atque beneuolentiæ comparauit. Interea Nunnius,vt tuta eſſent omnia vndique, parari fecit expeditam,atque celeritate præſtantem nauem vnam, duabus iunctis triremibus,vt iis Africanam oram percurreret, videretque,num quiſpiam ex finitimis Inſulæ Regibus,aut re, aut copiis, Balearibus ſubſidio eſſe, aut exercitum eo mittere curaret. Verum ſubito à cœpto deſtitit,occaſione peſtis crudeliſſimæ, quæ ab infecto, & contaminato aere, tot proiectione cadauerum inſepultorum, pernicioſiſſimè orta fuit: quæq; vniuerſam Inſulam,maximè verò ciuitatem,ſic inuaſit,vt non ſolum plebeios,atque infimos quoſque homines,ad infinitum prope numerū; ſed primarios exercitus viros,miſerabiliter interemerit. Nam vno menſe, Claramontius Alamanius, Perezius Mirtatius Aragonenſis nobiliſſimus, quin & Cerbellonius, vna cum bellicoſiſſimo Emporitano Comite,cum maximo Regis,atque totius exercitus dolore,de medio ſublati fuere: cum nulli magis quam ii,& qui antea cum Benearnēſi & Moncada occubuere proceres, Regem tum re,& armis,tum conſilio & fidelitate iuuerint: & in occupanda Inſula pars magna fuerint. Quorum interitu Rex,ſocietate & comitatu procerum imminui,ſe,ac deſeri videns,Petro Cornelio Magiſtro equitum mandauit, vt capta ex regio ærario ſumma centum mille victoriatorum,in Aragoniam proficiſceretur; indeque conſcripta cohorte centum quinquaginta equitum cataphractorum,maturatò ad ſe,cum ea remearet: ac præ cæteris Athum Focium,& Rodericum Licianam, Barones præſtantiſſimos, qui regiis etiam ſtipendiis,& honorariis potiebantur, ſecum adduceret; propterea quod creſcentibus Regnis, neceſſe eſſet ad ea conſeruanda, augeri quoque copias & exercitum. Quæ cùm diligenter à Cornelio perficerentur, ac præter illos, multi etiam cum Cornelio in Inſulam venirent,exercitus magna ex parte ſuppleri cœpit,atque à duplici refici iactura,quæ conſecuta fuit,tum ex peſtilentia;tum ex diſceſſu multorum,qui capta,atque direpta vrbe,ſpoliis opimis,protinus in Cataloniam remigarunt. Itaque ſuppletis copiis, atque aucto exercitu,Rex in ſarracenos,qui ſeſe in montana loca receperant, atque Sollarium,Almarauichum, & Baialbaharium oppida munire cœperant, bellum commouit; propterea quòd eruptiones ab eis multæ, ad vſque vrbis portas, prædaque ingens, cum maxima noſtrorum iactura fierent: atque impedimento eſſent;ne à ciuitate in Pollentiam paruam vrbem,ſed commercio idoneam,tutus eſſet tranſitus. Vnde cum exercitu viam Buniolanæ vallis ingreſſus; à dextra arcem Olerianam omnium Inſulæ munitiſſimam præteriens,paululumq; ab exercitu ſecedens,cum in montem aſcendiſſet, exercitus noluit conſtituto ſibi in loco contineri: ſed recta ad pagum Incám,nunc celebre oppidum petere. Id Rex proſpiciens,dimiſſo Guillelmo Moncada Raimundi filio, (qui poſtea Fraga oppido Aragonenſi in confinibus Cataloniæ potitus eſt) in poſtrema acie, cum paucis traducto monte, ac citatis equis, exercitum vt retineret, properabat attingere: ſed is vltra procedens,in vallem deſcenderat: adeoque propinquus oppido erat, in quem refocillandi gratia,turbato ordine tendebat: vt retrahere illum minime Rex potuerit. Vnde ſarraceni videntes Chriſtianorum agmina diuidi, & quaſi vagantia diſpergi,idoneam occaſionem nacti, ſexcenti numero poſtremam aciem tentare conati ſunt: quæ tamen ſatis parata ad pugnandum inuenta, viriliter ab ipſa repreſſi fuere, ac per accliuitatem montis fugere coacti. Tum Rex conſilium iniit cum eodem Moncada, Nunnio,& Cornelio,placuitque ea ſententia, ne ſe Rex contineret loco tam propinquo hoſtibus,qui numerum trium millium efficiebant: vel ex eo maximè,quod commeatus,& impedimenta in ipſo pago Inca, vbi & exercitus,conſtiterant. Quare per medios fere

hoſtes

hostes pagum petiit, non amplius quàm quadraginta comitantibus equitibus, tam benè instructo agmine, vt ne aggredi eos Sarraceni ausi fuerint: tametsi audaciæ potius, quàm fortitudini fuerit Regi datum, cùm tam paucis, per medios, atque tam multos hostes progredi: quos nihilominus tamen, cognita eorum timiditate, atque armamentorũ inopia, oppugnasset Rex illico, si in aperto & campestri loco fuissent. verùm ea erat asperitas montium, adeoque munita natura loca, vbi se hostis continebat, nouis vt contra eos machinationibus esset vtẽdum, quas in vrbe meditaretur. Itaque tunc Incam peruenit, vbi exprobrato torpore & socordia Ducum, qui sibi clamitanti minimè paruissent, in vrbem reuersus est cum exercitu, deferens secum commeatum & impedimenta pagi. Eo tempore Vgo Follalcherius Magister equitum ordinis Hospitalium triremi in vrbem appulit, quindecim comitatus equitibus sui ordinis. Hunc Rex excepit benignissimè; eo amore, & honore ipsum, eiusque ordinem prosequutus, vt tametsi prædiorum omnium facta fuerat diuisio, vixque reliqua esset portio; nihilominus sua quoque Hospitalariis equitibus triginta, saluis aliorum portionibus, pars contigerit, perinde ac Templariis paulò ante fuerat concessa. Hæc autem portio magni fuit habita ab Hospitalariis, qui tametsi nouissimi ad Insulã venissent, nec oppugnationi vrbis interfuissent; pari tamen cum Tẽplariis præmio à Rege donati fuerint. permisit etiã eisdem antiquum portus nauale, vbi domos sibi illi, atque Xenodochium ædificarent. Cæterum ciuitatis, atq; totius oræ maritimæ compositis, ac sedatis rebus, mõtanarum cura Regem maximè angebat; quod hæ impedimento ei essent, ne in continentem illicò remearet; tot ipsum, eiusque præsentiam deposcentibus Cataloniæ, Aragoniæque negociis, quæ minimè nisi præsente ipso confici poterant. Ex quo non tantùm de deuictis hostibus gaudebat ille, quantum de non victis dolebat: ideoque moræ impatiens, iunctis copiis, duce Nunnio, vna cum Episcopo Barcinonensi, atq; Simenio Vrrea, & promagistro equitum, eiusque equitibus Hospitalariis, Incam oppidum reuenerunt, vbi se Sarraceni continebant. Indeque excelsum conscendentes collem Dartanæ, ab exploratoribus didicerunt, Sarracenos in intimas quasdam maiorum montium speluncas sese abdidisse, in eam potissimum, quæ extrinsecus omnium asperrima, eminentissimaque, intus verò mirè profunda & capacissima erat; perplures siquidem concameratas cauernas continebat: in quibus consistentes facilè se à quouis saxorum ictu defendebant; faciliusque ad se descendere conantes, in ipso ingressu interimebant: quin etiam rursum rupem ascendentes, per secreta quoque foramina frequenti sagittarum coniectione configebant. Itaque rupem obsidente exercitu, vt primum milites, qui vix bini, aut terni admittebantur, sese latentibus in conspectum dabant, tam sagittis per foramina confixi, quàm lapidibus ab alto obruti, decidebant. Quo in conflictu, cum dies aliquot exercitus magno suo damno contriuisset, ac nihil profecisset, statim illorum tuguria, quæ pro foraminibus locata habebant, incendere statuerunt. de quo maximè dolentes illi, atque cùm infestatione fumi; tum situ & squallore ex reclusione, male habentes, de deditione egerunt; ea conditione & pacto, vt si intra octo dies socii montani minimè subsidio eis essent, se dederent. Interim proceres, dimissa ibi parte exercitus, cum altera per montes excurrentes, vt subsidia, si qua obsessis venirent, interciperent, prædas non paucas faciebãt: maximè verò Petrus Massa Dux clarissimus, qui aliam similem rupem arte & vi cepit, quingentis in ea captis, & ad Regem adductis Sarracenis. Tandem elapso deditionis die, nullo occurrente subsidio, spelunca in Regis potestatem venit: è qua prodiere mille quingẽti Sarraceni, qui se Regi ad pedes prouoluẽtes, obtulerunt boum x. ouium verò x x x. millia. Tanta enim est insulæ feracitas & vbertas, vt in ei⁹ quasi angulo teneri ac pasci illa potuerint. Qua præda capta, Rex cum exercitu reuersus, vrbẽ ouãs intrauit: vbi conuocato cõsilio, de Insulæ Sarracenis fuit actũ. Consultius nè esset illos in continentẽ transferre, ne magna cum esset eorum multitudo, aduentantib. Afris, conspirationẽ facerẽt, atq; Christianorum Resp. detrimentum caperet? An potius manere eos fieret vtilius, vt essent, quibus Christiani vterentur vt seruis ad excolendum agrum, & alias nauandum operas; ne ob paucitatem colonorum terra quoque cultione vacans syluesceret, ac redigeretur in solitudinem. In quam partem ferè omnes incubuerunt: maximè verò qui prædiis, atque oppidis à Rege in Insula donati fuere, sicq; relinquendos esse pronuntiarunt. Quæ sententia non multo post, consecuta illorum rebellione, visa fuit perniciosior. Hoc tempore, Rodericus Liciana in Insulam venit, triginta secũ cataphractos, ac duas cohortes adducens; Athone quoque Focio, & Blasco Massa Aragonensibus sequentibus; qui etiam cum altera manu militum nauigantes, tempestate coacti sunt in continentem remeare, ac Tarraconẽ appellare. Itaq; rerum potitus Rex, cõpositis nõnullis querelis: de diuisioni-

bus agrorum, deque areis ad ædificandas in vrbe domos magis opportunis egit. Qua in re, liberalissimè, sed magna quidē cum arte & prudentia se gessit, vt nimiis, petulantissimisq; multorum efflagitationib. occurreret. Demum custodia & munitione totius oræ maritimæ optimè dispositis, in Cataloniam decimoquarto mēse, ex quo ab eius ora cum classe soluerat, atque Insulæ oppugnationem inierat, remigare statuit. Quamobrem Bernardum Sentaugenianum nobilissimum, fidissimumque Catalanum, totius Insulæ præfectum reliquit; eique mandauit, vt expeditionem in Insulam minorem, & alias adiacentes pararet; quas ipse breui reueniens, diuino concedente numine, oppugnare decreuerat. Cui etiam præfecto, præter Torrelanum oppidum, quod ei ex diuisionē obtigerat, nonnulla alia coniuncta oppida, dum viueret, concessa fuere. Prouidit etiam Rex, ne arma, equi, & tormenta bellica, quæ ad propugnationem Insulæ necessaria essent, alio asportarentur. Non enim minor eum premebat solicitudo & cura tuendæ Insulæ, quàm pressit debellandæ. Nam præterquam quod capta illa, opulentissimum ditioni suæ Regnum adiecit, visus est etiam superioribus Hispaniarum Regibus longius latiusque præcurrisse, vt qui Baleares præstantissimas Iberici maris Insulas omnium primus expugnauerit: ac neq; minorem inde laudem assecutus fuerit, quàm sibi meruisse amplissimam, celeberrimáq; omni ex parte arbitratus est Q. Cecilius Metellus Consul Romanus, qui eiusmodi Insulas Romano Imperio subiiciens, reportatam inde victoriam, ob quam triumpho donatus est, tanti habuit, vt à deuictis Balearibus, Balearicus cognominari studuerit. Quale profecto cognomentum, hoc ipso potius Iacobo deberi constat, quòd eas non modò ceperit, sed captas cùm conseruauerit, tum Mahometana extirpata inde impietate, ad verum Dei cultum traduxerit. Quem planè religionis cultum Baleares adeò piè, continenterque obseruarunt, vt ab eo tempore nulla in eos Christianæ defectionis labes inciderit, nullum fidei factum fuerit naufragium. Sed vt sunt optimo, atque excellenti ingenio præditi; ita neque à vera vnquam religione desciuerūt. Vnde fit, vt in ipsos Christianæ fidei hostes Mahometanos, nulli sint Balearibus truculentiores: vti deprehendere est ex continuis pugnis, quas cum Africanis piratis agunt. Qua sanè armorum exercitatione, gens bellicosa admodum, rigida, atque vltionis percupida euasit. Nam licèt in communes hostes ad defendendam patriam nulli sint illis concordiores; tamen in se ipsos, nulli quandoque feriores, neque acerbiores. Siquidem præ bili, qua redundant, facilè in subita iurgia, mutuasque rixas erūpunt, ac subinde odia exoptatę vindictæ, in quam natura propendent, recondunt: eamq; vel hoc solo nomine ipsis innatam esse ferunt; quòd cùm sit insitum animalib. vltionē appetere, ipsamq; potius dentibus, qui propiores sunt cordi, vbi irarum ardor existit, quàm vel manu, vel armis conficere (diducto enim ore, atque exertis dētibus illam significamus.) Sic etiam Baleares olim, vltionis gratia, inter alias pugnandi artes, canes (molossos dicunt) alebant ferocissimos, atque in homines plus quàm in feras sæuientes; nempe vt ipsorum dentibus dilaceratis hostibus, vindictæ sitim explerent. Nam constat hanc ipsam tam efferatam canum aggressionem, atque fundarum etiam vsum, quo in iaciendis ac librandis lapidibus tantopere Baleares præstant; non tam in priuatos, ac domesticos hostes, quàm in piratas frequentissimè deprædantes Insulam, captiuosq; ducentes Insulanos, à maioribus inductum fuisse. Nemo enim egrediebatur foras, qui non secum gestaret fundam, sociumque canem vocaret; vt si obuium piratam iaculatis funda lapidibus fugare non posset, incitato cane, aut dilaceraret, aut remoraretur, donec sese in tuta loca reciperet. Vnde non abs re Græci, auctore Aristotele, has insulas γυμνασίας vocarunt, quasi exercitatorias, propter crebras, vt dictum est, pugnas, quibus incolæ cum piratis sese continenter exercebant. nam ob feracitatem, multarumque rerum vbertatem, frequentibus direptionibus subiectæ erant. Quanquam magis adducor, vt credam, ab eisdem Græcis dictas fuisse proprio nomine Baleares, Cerniorum lingua, quasi exsulares. nam exsules Cernii appellant balaros, Pausania auctore. quòd in eas relegarentur à Romanis, aut ab Hispanis, qui ob delicta exilio multarentur: iique vt perditi ac desides laborem agriculturæ fugientes, cum ex venatione viuerent, ac sine lare essent, sua, se, atque Insulas, tum feritate, tum funda & canibus à piratis defendebant. Qui & mulierosi, eodem auctore, vsqueadeo erant, vt si ex pacto daretur commercium cum piratis, nihil aliud ab eis, præterquam mulieres mercarentur, aut cælo, aut situ terrę, seu pinguis ferinę, porcinæve carnis esu, quo abundant, Venerem excitante. Fuere igitur hę Insulæ multis ante Iacobum annis, dum à sarracenis tenebantur, non solum à Barcinonensibus Comitibus, sed à Pisanis, ac etiam à piratis Normanis, ab occidentali Gallia, per Herculeum fretum, in nostrum mare illabentibus, sępe quidem magna ex parte vastatæ: verum captę penitus à

tus à nemine vnquam præterquam à Iacobo, qui non modò debellauit eas; sed suis quoque posteris perpetuò possidendas reliquit. Tandem Insulæ negotiis compositis, præter ea, quæ ad instituendam ibi religionem, & diuinum inducendum cultum, atque Mahometanum prorsus propulsandum pertinerent (hæc enim quoniā cum Episcopo Barcinonensi, & aliis, in continenti pertractanda erant, eousque peragenda distulit) e portu soluens, secundo vento post diem tertium, portum non longè ab ostio Iberi tenuit. Verum tempestate subitò exorta, non mari Tarraconem, sed terrestri via cœnobium Populetanum adiit, vt gratias Virgini & matri sanctissimæ immortales ageret, eique supplicationes per vniuersa Regna sua, ob tam felicem rerum euentum, decerneret. Conuocatis igitur Episcopo Barcinonensi, & aliis Antistitibus; de constituendo Ecclesiæ Balearicæ Episcopo, deque idoneo illius Antistite eligendo protinus, est actum. Quibus obiecit Barcinonensis Ecclesiæ Antistes, eiusque Canonicorum Collegium, Balearicā Ecclesiam ad se, suamque ditionem, seu diœcesim pertinere, ex eo quòd olim quidam Balearium Rex Sarracenus, Dianii quoque dominus, illam Barcinonensi Ecclesiæ concesserat: idque, consentientibus Comite Barcinonensi, & Archiepiscopo Tarraconensi, Sedes Apostolica confirmauerat. Veruntamen perspecta Insulæ maioris magnitudine; ac etiam ciuitatis frequentia & amplitudine, necesse videbatur, vt proprium ac præsentem haberet illa Antistitem & Pastorem animarum, qui Sarracenos Insulæ ab impia secta ad veram Christi religionem traducendos, sua cum aspectabili Pontificia præsentia recrearet; tum doctrina, & exemplo vitæ illorum animos informaret; ad idque idoneos verbi Dei ministros aleret, atque toti etiam Ecclesiastico ordini præesset: ne proprii pastoris absentia, illius Christianus grex dilaberetur, atque Tartareis lupis denuò præda fieret. maximè verò Rege Ecclesiam amplissimis censibus, ac decimis locupletante, atque pinguibus decorante sacerdotiis. Iccircò Abbatum cœnobiorum Populetani. & Sanctarum crucium, ordinis vniusmodi, quos Rex arbitros constituerat, sententia fuit, vt Apostolicæ Sedis decreto Episcopatus in Insula constitueretur, eique Ecclesiæ proprius Pontifex præficeretur: cuius prima electio ad Regem spectaret; sequentium vero, perpetuò ad Episcopum & Canonicos Barcinonenses: modò tamen de gremio eiusdem collegii illa fieret: aut nullo ibi inuento idoneo, de Balearico eligeretur digniori: idemque seruaretur ordo in Ecclesiis minoris Insulæ & Ebusi, si contingeret aliquam erigi in Episcopatum. Adhæc literis suis Rex mandauit præfecto Insulæ, vt quamprimum Templum maximum in vrbe; in aliis autem oppidis permultas ædes sacras; atque in pagis sacella, Regiis sumptibus ædificare curaret. Quibus peractis, Rex è Populetano cœnobio proficiscens, Ilerdamque præteriens, in Aragoniam peruenit, vbi maximo applausu ab omnibus Aragonensibus, sed à Cæsaraugustanis potissimum cum triumpho exceptus fuit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VIII.

BALEARIVM Maiore, eiusque vrbe expugnatis, Iacobi nomen, gestarumque ab eo rerum longè lateque peruagata fama, eousque increbuere; vt quò magis sarracenis Regibus odio ille, atque terrori esse cœpit; eò quidem gloriosius à Christianis Principibus, non in amicitiā modo & auxiliū; sed in adoptiua vocari meruerit. Nā & Tunetanus Rex, Afrorum potentissimus, bellum toties ad recuperandā Insulā indictum, inferre nunquā est ausus: & Romanus Pōtifex, ac vniuersa ferè Italia, à Federico Imperatore. vt mox dicemus, oppressa, eius auxilium, præsidiumque implorauit: & Sanctius Nauarræ quoque Rex eundem, adoptandi gratia, ad se vltro accersiuit: vt vno simul tempore Iacobus, & triumphum ex sarracenis: & beneuolentiam à Christianis, & gloriam denique ex omnibus reportarit. Verùm de adoptione inprimis, quibus de causis a Sanctio procurata ea fuerit, quemque exitum habuerit, dicamus. Siquidem Sanctius, quo omnium superiorum Regum Nauarra nullum me-

liorem habuerat: vt qui ob singularem in bello constantiam fortissimi cognomentum meruerat: post illud Idubedense prælium cum sarracenis habitum, cui, vt primo libro ostendimus, vna ipse cum Castellæ & Aragoniæ Regibus victor interfuit, sese in Nauarram recipiens, tam pingui & obæso fuit corpore, atque ob podagræ morbum, quo miserè laborabat, debili ac effœto; vt vix se loco dimouere posset; sed perpetuò in lecto iacere necesse esset. Hunc igitur senem orbum, totque impeditum morbis Castellæ Rex, non aperto, sed occulto bello infestabat: ad idque inferendum, Didacum Lopezium Pharensem, dominum Vizcaiæ, quæ maritimos Cantabros continet, sollicitabat; ipsoque adiutore Didacus Nauarrensem agrum depopulabatur: & in eodem castella quædam diripuerat. Vnde Sanctius cùm neutri valeret resistere, atque honestas quas offerebat conditiones pacis ambo repudiarent; cum Aragoniæ Rege pacisci, eiusque ope ab vtroque hoste sese defendere curauit. Cumq; Tudelæ ageret, quæ Regni vrbs est munita satis & peramœna, & quæ Ibero amne alluitur, atque in confiniis Aragoniæ, non longè à Cauno permagno monte posita est, legatos misit ad Iacobum Cæsaraugustam, quò tum is è Balearico bello venerat: cui significarent, se velle cum eo inire societatem, & pactiones facere quàm commodissimas. Quo audito, atque de impedimento & morbis Sanctii factus certior Iacobus, ad eundem ire statuit: adductis secum primariis Aragoniæ proceribus, Athone Focio Regiæ aulæ præfecto, Roderico Liciana, Guillermo Moncada, & Petro Perezio Iustitiæ Aragonum præfecto, Blasco item Massa, non Alagone, quo agnomine deprauata fuit historia Regis, cum is Blascus Alagon tum abesset, ac cum Abuzethio Rege, vt diximus, in Valentinum Regnum esset profectus. Itaque Tudelam veniens, à Sanctio tot præpedito malis, neque extra, neque intra ciuitatem decenter excipi potuit: cùm eum Iacobus in ipsomet cubiculo iacentem inuiserit. Sequenti verò die, cùm ad eum Iacobus reuerteretur, Sanctius amoris, summæque beneuolétiæ magnitudinem, eiusque visendi cupiditatem, potiores causas, cur illum accersierit, esse prætexuit; quas felicissimus eius rerum successus, quo ceteros Hispaniæ Reges virtute & fama adæquarat, mirè augebant: ac vel maximè ob cognationem & propinquitatem, quæ inter ipsos tanta intercedebat, vt quocum arctiori affinitatis vinculo alti ingeretur esset ferè nullus, vno excepto Tibaldo ipsius ex sorore nepote: tametsi is ob ingrati animi vitium, atque multorum acceptorum beneficiorum contemptum, in causa fuerat, vt de expellendo illo ab spe Regni, deque ipso potius ad eam vocando, cum Senatu & populo Nauarrensi egerit. quodque inuenerit nulla alia id posse via confici stabilius, quam mutua inter eos adoptione, cum mutuo quoque iure ad successionem Regnorum: posseque ipsum meliore quam se conditione asciscì ad illam: vt qui cùm senex valde esset, annos iam natus septuaginta octo, iuueni, qui vix vigesimum quintum attingebat, nequaquam fieri posset superstes. Quæ audiens Iacobus, quod eam de se concepisset opinionem & beneuolentiam, ingentes ei gratias egit: seque daturum operam, vt in amore, omnique grati animi officio responderet; significauit. De oblato verò adoptionis iure, cum suis breui se acturum, ac deliberaturum respondit. Quibus conuocatis, quæ secum Rex communicasset aperuit; fuitque multus subinde, atque varius de proposita adoptione inter eos sermo. Nam etsi Iacobo valde expediebat adoptari se, ad stabiliendum ius olim à maioribus suis ad Regnum Nauarræ acquisitum, tamen adoptare ipse Regem nequaquam poterat, Alfonso filio vnico superstite, atque salutato Principe a proceribus, Ciuitatibus, & oppidis totius Regni Aragonum; ac etiam ab Ilerdensibus. Esse præterea monstri simile, octuagenarium propè senem a iuuene adoptari, & periniquum, excluso legitimo hærede, alium vocari ad Regni successionem. Hæc cum inter se egissent, & tanquam rationi minimè consentanea, dubia reliquissent; ea vtcunque Sanctio retulerunt per Blascum, Athonem Focium, & Rodericum Licianam. Quæ intelligens Sanctius, atque cum suis consiliariis, & Nauarræ primatibus communicans, tandem, cùm nō tam adoptari, quàm iuuari à Iacobo curaret, in ea semper sentētia fuit, vt pacta fierent, tametsi per adoptionem nullum sibi ius esset ad successionem, nisi Iacobo & Alfonso sine liberis decedentibus. Vt primum igitur Nauarrensium decreta Iacobo fuere renunciata, adeò sibi illa vtilia & honorifica esse inuenit, atq; Aragoniæ Regno profutura, vt approbantibus proceribus, modò successione potiretur; & Regi subsidio ac defensioni futurum; & quæcunque de his pacta & conditiones fierent, diligentissimè se præstiturum promiserit. Alter ergo alterum adoptauit: præsentes verò vtriusq; Regni proceres, & ciuitatum procuratores fuerunt: qui magno consensu, omnia sese firma, rata, ac perpetua habituros iureiurando affirmarunt. Quæ adoptio à Regibus stipulatā, atque diplomate signo Regio munito cōsignata,

gnata, non contemnenda quidem fuit Regibus Aragoniis: propterea quod per eam non minimum ius fuerit ipsis ad Nauarræ Regnum acquisitũ. Quid enim sibi voluit adoptio, quid à Rege, eiusque Regni proceribus iuramento confirmata pactio, quàm obeunti Regi Iacobum successorem relinqui? Quæ pactio Hispano conscripta sermone, de verbo ad verbum refertur à Hieronymo Surita lib. 3. de Annalibus Regum Aragoniæ. Cæterum adoptiuorum obsignatis tabulis, de bello ad propulsandum hostem est actum: de quo multa Reges, eorumque vtrinque proceres pertractarunt: ipse in primis Sanctius egregiè de his, quæ facienda essent disserebat, innitens tum optimo iuri suo, tum societati Iacobi, qua sperabat, se posse, iunctis vtriusque Regni viribus, non modò tueri sua, sed hostem Regem in amittendi sui Regni discrimen adducere. Quibus assentiens Iacobus, se præstò esse, ac certa die cum duobus equitum millibus venturum obtulit; modò Nauarrenses cum mille equitibus adessent. Id se illi facturos promptissimè spoponderunt: tamen neque modum, neque ordinem, quo hæc fierent vllum adhibuerunt: propterea quod Rex non tantum podagra, sed multa etiam in dando chiragra, quod aiunt, laboraret: famaque erat, magnam incommodorum bello acceptorum partem ex auaritia illi fuisse natam. Vnde vel ob vtrumque morbum, vel potius quòd pœnituisset iam ipsum, priuasse Regno Tibaldum, repente conuerso studio, non solùm frigidè, languideque, sed cum stomacho, ad ea, quæ à Iacobo in rem bellicam agitabantur, respondebat. Nihilominus tamen Iacobus in his sapienter conniuens pacto adhæsit, quo conuenerat, vt ipse ad proximum diem festum Paschæ Resurrectionis Dominicæ, cum equitibus leuis armaturæ mille; & ad diem festum sancti Michaelis mensis Septembris consequentis, cum aliis mille, in fines Nauarræ conueniret: si tamen Rex sub id temporis mille quoque equites paratos haberet. Denique cum placuisset iterum ipso die Paschæ conuenire Tudelæ; seque secundo videre, de discessione egit; atque dum hanc parat, à Rege petiit dari sibi mutuò victoriatorum centum millia: quæ dedit Sanctius; oppositis ei nomini & pecuniæ, quasi hypothecis, à Iacobo quatuor Aragoniæ oppidis, quorum nomina sunt, Herrera, Pinnarotunda, Ferrelio, & Faxina, in ipsis confiniis Aragoniæ sitis. Mutuò igitur accepta pecunia, Iacobus illico non in suum illam, sed in Sanctii vsum impendit. Nam conductas à se antea cohortes misit, vt præsidio essent oppidis Nauarræ, in quæ Lopezius irrumpebat. Itaque Iacobus rebus sic confectis, Tudela Cæsaraugustam venit. Quo tempore graues sparsi fuerant rumores de maximo belli apparatu Tunetani Regis, & expeditione ad expugnandas Baleares: argumẽto esse, naues quasdam Ligurum, atque Pisanorum ab eo in Hipponensi portu occupatas. cuius rei fama confirmata fuit literis Santaugeniani maioris Insulæ præfecti, quibus actuariolo missis, Iacobum de ea re certiorem faciebat. Quo nuntio, Iacobus protinus Tarraconem profectus est, vbi conuentus agi curauit, vocatis Aragonensibus simul & Catalanis, iis præcipuè, qui equestribus stipendiis potiebantur: potissimum qui in Insula prædiis atque oppidis donati fuerant, vt constituta die in portum Salonium conuenirẽt, è quo, exercitu congregato, ac Rege duce, irent in Insulam subsidio. Ea quippe ipse præsentia, & manu, quibus Insulam expugnauerat, eripueratque ab impiis Sarracenis, contra eosdem tueri decreuerat. Dum hæc in portu aguntur, venit ad Regem, ab eoque fuit regiè, honorificentissimeque exceptus Petrus Portugalensis, quem Rex antea, vt diximus, cognationis gratia, oppidis aliquot in Tarraconensi campo donauerat. Necnõ illius vxor Aurembaxis nuper sine liberis decedens vniuersorum hæredem, atq; Vrgelitani Comitatus dominum pleno iure, testamento reliquerat. Hunc ergo Rex cupiens amplissimis, atque Regiis bonis cumulare; simulque Regiam Cataloniæ ditionem sibi posterisq; suis amplificare, quæ cõmodissima vtriq; essent, sapiẽtissime commeditatus fuit. Nã vt eundẽ Vrgelitanum Comitatum omnium Cataloniæ, & vbertate agri, & bellica gentis laude primum, Regno adiungeret, veniretque in eius possessionem antequam Pontius Cabrera, obeunte Petro, illum repeteret, Baleares Insulas Petro tradere decreuit. Cui rei annuit Petrus, vt Regi potius morem gereret, quàm vt mediterraneam cum maritima stationem commutare vellet: atque ita conuenit inter eos, vt translato in Regem Comitatus iure omni, quod Petro ex testamento competeret, Regnum Balearicum Petrus, & Insularum adiunctarum dominatum, dum viueret, more Barcinonensium, acciperet: retenta tamen Almudeua arce vrbis, cum oppidis & arcibus Oloronis, & Pollentiæ: vtque in reliqua Insulæ munita loca Rex, cùm opus esset, admitteretur; ac quos amicos haberet, eosdem Petrus agnosceret. Demum vt mortuo Petro, eius hæredes tertiam partem tantummodo Insularum, eodem beneficiario iure, à Rege, & successoribus acciperent. Quas sanè pactione, Petrus,

præſentibus eodem Petro Perezio, & pleriſque aliis vtriuſque Regni proceribus, iureiurando ſe obſeruaturum promiſit. Id igitur iuris habuit Petrus Portugalenſis ad Inſulas Baleares; vt fictum, ac inane ſit, quod à quodam antiquo hiſtorico refertur, Petrum ſcilicet, proprio marte expugnaſſe illas, cum exul ipſe, neque opibus, neque re valeret: ac niſi à Iacobo exceptus, & locupletatus fuiſſet, minime in eum rerum ſtatum perueniſſet. neque enim tam iners alioqui, atque ignauus homo, tam arduam expugnationem ſuſcepiſſet vnquam. Nam à Rege ſollicitatus, vt ſe illico nauigationi ad defendēdas ſuas Inſulas accingeret, in eaque expeditione, claſſis præfectus fieret, vltimus procerum acceſſit; quatuor tantummodo comitantibus equitibus, cum iam Rex nauem conſcendiſſet, in quam ille fuit exceptus: cognatione quidem Regi propinquus, ſed magnanimitate impar, virtute longè inferior. Itaque in portum trecenti numero conuenere equites ſelectiſſimi, cum nouem cohortibus; commeatus verò, reique frumentariæ, & armamentorum magna quoque fuit comparata copia. Quibus omnibus in naues impoſitis, dum idonea ad nauigandum tēpeſtas expectatur, Aſpargus Tarraconēſis Pontifex, & Guillermus Ceruera monachus Populetanus, Regem vehementer rogarunt, ne ſe tunc nauigationi daret: non enim eſſe toties periclitandam fortunam, ac neque cum tam potenti Tunetano Rege, tam paucis copiis confligendum: ſatius ſanè fore, ſi Nunnium ducē bellicoſiſſimum, atq; omnium experientiſſimum, cum exercitu eò mitteret ad vrbē defendendam, quoad ipſe maioribus coactis copiis, ſubſidio iret in Inſulā. Sed nihil profecerunt: quin potius, ſe illis, eorumque piis ſacrificiis valde commendans, vela dedit, atque ſecundo vento, triduo ad Inſulam appellens, Sollarium portum tenuit; indeque celeriter vrbem eſt ingreſſus: ad quam etiam poſt triduum reliqua claſſis appulſa fuit. Quo ſubito aduentu Regis Inſulani vehementer excitati fuere, & ad defenſionem Inſulæ mire parati inuenti. ſed vix quindecim exactis diebus, nuntius allatus eſt, Tunetanum Regem, neque armatum eſſe, neque eo anno expeditionem Balearicam ſuſcepturum. Hæc enim per exploratores, quos Iacobus veniens in Inſulam, Tunetum miſerat, patefacta ſunt. Vnde ab ea liberatus cura, bellum denuò redintegrauit contra tria Sarracenorum millia, qui expedito agmine, occupatis arcibus Pollentiæ, Santuerii, & Oloronis, ſeſe viriliter defendebát. Cuius conſpirationis caput erat ſtrenuus quidam Sarracenus nomine Xuarpius, qui vt primùm Regem cum exercitu aduētare intellexit, noluit, qua ſoliti alii fuerant pertinacia, Regis iracundiam in ſe irritare; ſed illico ſub honeſtis conditionibus in poteſtatem Regis cum ſuis deuenit, eique occupatas arces tradidit. Quibus recuperatis, atque Xuarpii liberalitate Rex ductus, eidem, aliiſque quatuor decurionibus eiuſdem generis & cognationis, prædia, & honores in Inſula diuiſit. Præter hos, alia quoque duo millia conſpiratorum fuere, qui ſe Regi dedere noluerunt, atque aſperrima montium culmina occuparunt. Quos Rex interim neglexit: ne tam grauibus cum alio vocantibus negotiis, tempus in debellandis fugitiuis contereret: maximè verò tot iam Chriſtianis Inſulam incolentibus, qui facilè poſſent nouas res molientibus occurrere, atque proteruos compeſcere. Vrgebat enim Regem conſtituta dies Paſchæ, qua Tudelæ Regem Nauarræ, ſe conuenturum promiſerat: ſed cum elapſa eſſet, ægrè ſubinde illum traditatem laturum ſciebat: ac, vt ingenium eſt Nauarrenſium, ſubitum, ſuſpicioſum, ſuiſque deditū Regibus hac ſola moræ occaſione capta, à pactis eos diſceſſuros credebat. Sunt enim Nauarrēſes, & eorum propinqui Vizcaini (vtroſque Plinius Cantabros appellat, atque in angulo Hiſpaniæ ſeptentriones verſus conſtituit) non modo in communibus ac frequentibus prœliis; ſed in ſingularib. concertationibus, valentes, induſtrii, ac perpugnaces; ab inſita genti natura vi, non à Gotthis Hiſpaniæ, vt quidam ſuſpicantur, enata: cum & multis ſæculis virtutis fama Cātabri illos anteceſſerint. Siquidem Auguſti tempore, Horatius Poeta Cantabros bellicoſos vocat: faceturque idem Auguſtus in Suetonio, nullum ſibi fuiſſe bellum Cantabrico periculoſius, neq; difficilius. Quos etiam conſtat eſſe inter ſe coniunctiſſimos, & in tuenda patria conſtantiſſimos: quin & ingenio pares: adeoque vnis ferè ſemper moribus viuentes, vt ægre externos inducant: & quorum lingua à primo ipſorum terræ cultu cœpiſſe creditur, ac neque à Gotthis, neque à Romanis fluxiſſe. Nam & à ſermone cæteris Hiſpanis familiari ac vſitato, qui è Romano manauit, longiſſime ea diſtat: & tam obſcura, atque à communi eloquio remota eſt, vt neque Romano efferri ore, neque commodè, auctore Mela, conſcribi poſſit. Suntque in colloquendo adeò verborum, præſertim propriorum, inopes, vt ſæpe quidem, aut inepta vti periphraſi, aut in medio ſermonis obmuteſcere cogátur. atq; hinc eſt, vt cum incidit eis ſermo cum alienigenis, ſubito inopia vocum iratiores fiant, præque iracundia, linguæ tarditatē, impetu corporis

atque

atque celeritate manuum compensent: perinde vt faciunt præclari rerum scriptores, qui mentem ac sensa sua, quo minus celeriter explicare lingua possunt, eo feliciùs per manus quidem orationis fluxum stillantes, literis illa grauissimè consignare solent. Ita quippe Nauarri continuis olim, tum Romanorum, tum Sarracenorum prælijs assueti, breuitateque ac inopia sermonis repressi, fortiores, atque in bellum propensiores semper fuerunt. Quo fit, vt fidelitate, cui proprium est silentium, ii valde præstent; ideoque à loquacibus, tanquam fallacibus, caueant summopere, neque quid ipsi comminiscantur, attendant: ac quoniam eorum incorruptus est animus, tāta ipsis inest ingenuitatis ratio & opinio; vt mortē citiùs quàm vt à suis degenerent, cum vita commutēt. Sed quanquam eorum Regnum non admodum latum est, plusque robore, quàm numero vincunt; adeò tamen res maximas totque præclara domi forisque facinora ediderūt; deque deuictis toties hostibus amplissimè triumpharunt; vt non in postremis quidem illud collocandum sit, quòd proprias ipsi sedes, montanas saltem; tam strenuè tutati sunt, vt ab eis nunquam depulsi fuerint. Hæc igitur secum meditatus Iacobus, deque Nauarrorum facultatibus, & constantia Regis, nonnihil dubitans, profectionem suam ad eos maturabat. Quamobrem pacatis Insulæ rebus, auctisque præsidiis, Petrum Massam nobilissimum eius alumnum, quem dominum sancti Gaireni fecerat, præfectum reliquit. vt enim domos in vrbe, atque prædia in suburbiis militibus: sic & proceribus Rex in Insula ditiones, ac Principatus diuiserat. Quinetiam Sentaugenianum strenuum virum Catalanum Petro præfecturæ consortem dedit; simulque vtrisque iniunxit, vt bellum in minorem Insulam appararent, breui ad illud conficiendum rediturus ipse. Tribus ergo triremibus ab Insula profectus, tertio die Tarraconem appulit, inde Cæsaraugustam peruenit: vbi nonnullis grauibus Regni negotiis expeditis, vt primùm intellexit Sanctium Tudelæ adhuc esse, ad eum venit. Cui occurrit in itinere Petrus Simenius Valterra nobilissimus Nauarrus, Iacobo anteà notus, significans Sanctium esse grauiter affectum in eum; propterea quod ad constitutam diem Paschæ minimè cum equitatu venisset. Quo magis Iacobus Regem alloqui cupiens, ad eum ingressus, honestas moræ suæ causas, quantoque periculo Insulam præsentia sua eripuerit, exposuit; seque moram, quam fecisset, bene compensaturum dixit, additis ducentis equitibus, præter eos, quos antea in subsidium belli promiserat: iamq; se esse promptum ad exequenda pacta; modò equites mille, quos Rex fuerat pollicitus, præstò essent. Nam iunctis vtriusque copiis, statim se, cum exercitu petiturum Castellam, eiusque Regem à vastatione Nauarrensis agri cùm prohibiturum, tum ad pugnam prouocaturum affirmauit. Hæc dicens, ac Regem fatigari quodammodo agnoscens, paullulum secessit foras, vbi strenuum quendam militem mœstum, ac meditabundum, pro foribus agentem, interrogauit, quænam ipsum negotia aulica à bello distraxissent? aut quoniam ab exercitu dimissus venisset? Venio, inquit miles, missus à duce cohortium, quæ sunt in præsidio Regni, vt Regi significem, offerri occasionem ad confligendum cū Lopezio, & Castellanis, ac peruincendum: modo sibi submittantur ducenti leuis armaturæ equites: sed ecce quartus est dies ex quo veni, neque tamen permissum mihi fuit ad Regem intromitti. Tum Iacobus vehementer commotus, vnà cum milite ad Regem iterum intrauit, & conquestus est, quòd tam idoneam ad profligandos hostes occasionem nactus amitteret. Verum, si quatuordecim tantùm dierum cibaria suggereret, se illuc protinus cum suo exercitu conuolaturum. At verò Sanctius, aut languore & morbo obtorpescens, aut Tibaldi, qui iam in eius gratiam redierat, causa motus, eam Iacobi orationem iniucundam sibi esse significauit, & grauem. Quare cùm intellexisset Iacobus Sanctium neque suis rebus consulere, neq; sibi vlli vsui futurum esse: paratum se ad omnia, quæ promiserit Sanctio præstanda ostendit: indeque se ad reprimendos Valentini Regis impetus, atque continuas excursiones in Cataloniæ, & Aragoniæ fines, totum conuertere decreuit. Quamobrem Tudela abiens, Thaustium venit, vbi intellexit Sarracenos, qui conspirarant in Insula, seque in montana loca receperant, multis licèt lacessiti, atque fatigati præliis essent à Præfectis; tamen asperitate montium, atque profunditate cauernarum confisos, sese adhuc pertinaciter cum magno Christianorum damno & iactura defendere: tametsi nouissimè quidem, vastatis agris, quos in ipsis montiū cacuminib. cultissimos, & fructuosissimos habebant, è speluncis compulsos exisse, tantaque oppressos fuisse fame, vt more pecudum solo herbarū pastu se ipsi alerent. Idcirco de deditione agentes dixerunt, libenter se Regi tradituros, modò ille præsens, pacta & conditiones approbaret. Qui rumor confirmatus fuit aduentu ipsorummet Præfectorum, qui de Sarracenorum deliberatione facti certiores,

triginta dierum pactis cum ipsis induciis, obsidibusque acceptis, non per legatos, neque per litteras, sed ipsimet Regem ad Insulam se pellecturos sperantes, duabus actuariis nauibus Barcinonem appulerunt, indeque admissis equis, Thaustium peruenerunt. Quos admiratus Rex, ac neque sine magna aliqua causa venisse ambos, & Insulam reliquisse suspicatus; postea quã benigne excepit eos; magnanimitate quidẽ timorem superãte, percontatus est, Nunquid de Insula actum iam est? num mari, aut tota summersa est; aut à Sarracenis prorsus, vobis elapsis, occupata? Nauem gubernatores deseruistis? capta illa est. Cui occurrens Petrus, atque profluentem eius ex suspicione orationem interpellans, sic respondit. Noli quæso, mi Rex, & te fallaci amplius suspicione torquere; & nos honorifica, qua semper apud te fuimus, opinione priuare. Quin potius opinare de insula, nisi salua ea tibi, & incolumis mansisset, ac nisi tanquam nauis in portu, & anchoris tuta esset, gubernatores ab eius gubernaculo, & transtris nunquam discessuros fuisse. Cum igitur in tuto sint omnia, rem tibi lætam, ac gloriosam, nobis autem honorificam, atque toti Insulæ commodissimam afferimus: quam tamen, ne vti ignotam negligas, vtque minus te dignam respuas, & occasionem prætermittas; eandem per nos ipsos tibi persuasuri accessimus. Scito namque reliquias Sarracenorum, quos ab Insula nuper proficiscens in montanis repressos potius, quam victos reliqueras, eousque malorum adactos fuisse, vt iterum vniuersam Insulam in summum discrimen adduxerint. Ex quo necesse fuit, iunctis copiis, bellum denuo illis inferre: quorum ad confligendum copiam, cum nullam, ipsis sese intra speluncas abdentibus, habere possemus, vastatis eorum agris, quos in summis montibus habebant cultissimos, atque pecoribus abactis, tandem eos ad agendum de deditione compulimus: quam neque admisimus omnino, ne quid te non consulto statueremus; neque rursum detrectandam putauimus, ne tanquam desperati illi, quos timere licet, in nos ruerent. Sese enim pertinacissimè iureiurando obstrinxerunt, aut nulli se præterquam tibi ipsi præsenti dedituros, aut sin minus, mortem cum gloria magno nostro malo oppetituros. Proinde aut matura, atque hanc toties ad insulæ incendium reuiuiscentem scintillam extingue penitus; aut si cunctaris, te Insula intra paucos annos priuari posse puta: quando hinc Tunetanus Rex: illinc minor Insula cum adiacentibus, hisce confidentes sarracenorum reliquiis, sese ad recuperandam maiorem magna contentione comparabunt. Hæc à Petro relata, & à Santaugeniano confirmata dicta, Regem ad proficiscendum tertio in Insulam vehementer inflammarunt. Ac protinus sumptis nonnullis cohortibus, quas ad expugnationem minoris Insulæ conscribi iusserat, Tarraconem venit, vt profectionem maturaret. Qui tamen futuris prudentissimè prospiciens, deque successione Regnorum cogitans, Alfonsum filium vnicum, quem eius mater Leonora in Castella alebat, secundò suum instituit hæredem, ac successorem ad Regna omnia tam Aragoniæ, quàm Balearium, post Petri Portugalensis obitũ, ac etiam comitatus Barcinonensis, & Vrgelitani, quibus vniuersa ferè Catalonia comprehenditur; nec non Principatus Mompellerienſis, aliarumque ditionum, quas in posterum debellari contingeret: præcipiens proceribus ac ciuitatibus & oppidis omnibus, vt eum legitimum vniuersorum hæredem haberent, atque vt verum dominum colerent & obseruarent. quo sine liberis decedente, Raimundum Berengarium patruelem suum, Prouinciæ comitem, eiusque filios successores constituebat. quibus de medio sublatis, Ferdinandum patruum, vt eius regnandi cupiditatem expleret, dum vita superesset (erat enim vt dictum est monachus, quamuis se nondum solemni religionis voto obstrinxerat) ad successionem vocauit. Post hunc verò eos hæredes instituit, qui essent regio sanguini coniunctiores. Adhæc de ingenua Alfonsi educatione, atque institutione solicitus, postquam eum Apostolicæ Sedi commendauit, Aspargo Archiepiscopo Tarraconensi, & successoribus, quin & Magistris equitum Templario, & Hospitali in suis Regnis agentibus, ac demum Guillermo Ceruerae monacho Populetano, educandum commisit. Ac insuper expressit, vt certo tempore maneret ille in oppido & arce Montionis, vbi Rex olim custoditus fuerat, ac prima rudimenta à Monredonio felicissimè acceperat. Tandem voluit, huiusmodi successionem validam fore, si Leonora, & Castellæ Rex, penes quos erat Alfonsus, eundem tutorum manibus liberè traderent: ac modo Alfonsus pacificus, non vi, neque cum exterorum armata manu in possessionem irrueret. cuius successionis tabulæ obsignatæ fuere Tarracone, in præsentia eiusdem Tarraconensis Antistitis, Abbatis Populetani, & fratris Petri Cendræ sapientissimi, ac persancti viri, qui tum præerat cœnobio Dominicani ordinis Barcinone: quin & Guillermi Moncadæ, & aliorum vtriusque Regni procerum; magna quoque consecuta populorum acclamatione & applausu. Quibus ex Regis sententia peractis, protinus duabus triremibus, cum aliquot

quot

quot actuariis ad exportandas cohortes in Insula mansuras, vnà cum proceribus è portu soluens, secundo vento nauigauit; estque post triduum maiorem Insulam ingressus. Acillico maximo in templo, quod exædificare iusserat, immensas Christo ac Virgini gratias pro tam felici terra marique successu rerum agens, conuocato consilio primariorum exercitus, Raimundi scilicet Serani Templarii, Petri Massæ, Assalidii, Gudalii, & Sentaugeniani, de oppugnatione Minoris Insulæ consilium iniit. In primisque auditis sententiis placuit, vt relictis in vrbe tyronibus, veterani duabus triremibus impositi in eam pergerent: in quam celeriter commeatu & armamentis muniti traiecere. Est autem ea versus ortum Maiori opposita, distatque ab illa, Plinio, & Rege attestantibus, xxx. milliaribus; cuique ab occasu è regione respondet portus paruę vrbis, quę Citadella appellatur, ac portui imminet, & amœnissima est, eiusque ager multis frequēs suburbiis, multisque oleribus & arboribus consitus: & quamuis Marsilio Cosmographo, alendis pecoribus tantummodo, non ad rem frumentariam commodus sit; Tito tamen Liuio & experientia, ad ea omnia, quæ maior profert, inuentus est habilis & fœcundus. Præterea in media Insula excelsi sunt montes, humiliores tamen ac leniores iis, qui in Maiori, neque perinde latebrosi. In horum igitur præcelso arx erat Sanctaguethæ dicta, eminentissima cum latissimo prospectu in quamcunque Insulæ partem. Quæ etiam Balearico Regi inuisenti Insulam ad summas erat delitias. Adhæc quatuor portubus vniuersa illa distinguitur, Citadella, vt diximus, Serinao, Fornelio, & Magone, quorum hic est omnium capacissimus, tutissimus, & munitissimus: à Magone fratre Annibalis Carthaginensium Duce sic vocatus. Nam insula ab ipsis Carthaginēsibus, quib. est à Septentrione, culta & habitata fuit; extantque nunc vestigia nonnulla: nec desunt, qui scribant, natum in ea fuisse Annibalem. Vnde Mago, & Citadella, tanquam tutiora insulæ loca, in præsidio erant. Itaque veterani exercitus ad Insulam appellentes, portum Citadellæ, nullo impediente tenuerunt; ac protinus in terram expositi, & Christianos se esse, & à Iacobo maioris insulæ Rege missos profitentes, cum præfecto, fidelibus vsi interpretibus, egerunt; vt quoniam eorum Rex a Iacobo victus & subactus fuit, eiusque ciuitas maioris Insulæ; ex eo quod liberè se dedere noluerat, capta & direpta, multaque mala miserabiliter passa esset; idcirco ipsi liberè in potestatem Regis benignissimi venirent, alioqui passuri longè acerbiora. At iidem tempus sibi dari ad respondendum petentes, arcem ingrediuntur; ac dum de deditione consultant, Rex qui in maiori substiterat cum parte exercitus, in monte mari imminenti, Caput Petræ dicto, atque in prospectu Citadellę posito, tribus Aragonensibus proceribus comitatus, sub vespertinū crepusculum, hoc vsus est strategemate, quod ex voto etiā successit. Nam plures vno simul tempore faces toto sparsas monte accendi iussit: quę procul inspectantibus, permagni alicuius exercitus, siue splendentium castrorum speciem referebant. Ad q̄ ora simul & oculos Citadellani conuertentes; coniecerunt, nō aliud portendere ostentū illud, quàm Christianorū exercitum paratū ad ipsos aggrediendos, quum primum præsenserint oblatas conditiones pacis minime fuisse ab ipsis acceptas, sed recusatam Insulæ deditionē. Vnde fracti animo, atque debilitati metu, protinus se se liberè Regi ac suis dedere statuerunt. Quare vocatis Regiis ducibus, se eis cum Insula tradiderunt: hoc vnum deprecantes, liceret omnibus in Insula manere: seque propterea perpetuam Regis seruitutem subituros. Quo reddito responso, simulq; arce cum reliquis castellis à veteranis in potestatem redactis, atque à direptione protectis; frater germanus præfecti, aliique Insulæ primates, actuariolo ad Regem perducti fuere; eique se, suo ritu, totius Insulæ nomine, vt Regi ac domino subdiderunt. Hunc ergo in modum oppugnata Insula minor in potestatem Iacobi venit. Qua peruulgata deditione atque benignitate Regis in excipiendis dedititiis intellecta, sarraceni maioris Insulæ, qui montana tenebant, non expectata Regis præsentia, è cauernis exire atq; obuio cuique Christiano militi sese dare, ac veniam obnixè petere cœperunt. Ex quibus perplures perpetuæ seruituti mancipati sunt, ac in continentem transducti: aliis, Regis indulgentia, suburbia & pagi ad inhabitandum concessi: ad publicas verò operas, & onera Insulæ; alii quoque multi in seruitutē dati. Itaque confecto montanorum bello, duobus adhuc mensibus Rex in Insula fuit; mandauitque illius præfectis, vt eorum alter cum vna cohorte militum in præsidio Citadellæ esset; nempe vt cùm breuior sit inde transitus in maiorem, sibi mutuò auxilia ferrent; atque nocturnis facibus belli pacisque signa darent. His peractis, in hoc vnum maximè Rex incubuit, vt maior Insula vndique muniretur, vtq; in portubus præcipue arces reficerētur, & vbi non essent, exędificarentur; in eisq; præsidia collocarētur ad vniuersos tam Afros, quam Hispanos sarracenos, & quosuis alios piratas, portu &

Insula prohibendos: inde quippe ipsa tot speculatoriis turribus circumsepta conspicitur. cuius rei proceres, quibus prædia atque oppida donarat, maximè admonuit, graues multas iis, qui eam curam negligerent interminatus, in Petrum Portugalensem, cui Rex Insulas tradiderat, animum intendens. Sed is eousque ignauiæ, atque inertiæ processerat, vt omnem publicæ gerendæ rei curam à se abiiceret, minimeque manere in Insula, sed in continentem redire conaretur. Qua causa Rex, expugnato non multò post Valentino Regno, oppida quædam in eo, vt dicemus, Petro dedit; quæ is perlibenter accipiens, eaque compensatione contentus, de iure suo decessit, atque Baleares liberè, sineque exceptione Regi restituit. Vt primùm igitur recuperatis illis, atque omnino in potestatem Regis redactis, earum maior à bello conquieuit, eiusque natiui agri fertilitati cultio addita est, & humana consitio, adeò magna ipsam consecuta est rerum omnium atque fructuum vbertas, vt frequentissimus subinde fuerit ex omni Europa in eam gentium concursus. Vnde tam mercium vndique conquisitarum, atque rerum, quibus egent, inuectione; quàm Insularium, quibus abundant, exportatione, locupletissimo emporio nobilitata, cùm omnium Europæ vrbium euasit opulentissima, tum continuis Afrorum piratarum propulsationibus, bello quoque exercitatissima.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER IX.

T verò Iacobus, cui nullum in omni vita vacuum tempus fuit, neque otium non negotiosum concessum; sed ab vno præclaro facto, ad aliud longè præclarius continuus transitus, atque firmus progressus: vix quidem Balearicum bellum confecerat; quod vnum satis illi fuisset ad perillustre nomen, & perpetuam famam condendam: cùm statim ad Valentinum multò difficilius suscipiendum accessit. arduum sanè illud, multisque nominibus dubium, ac periculosum: tot côiunctis Sarracenorum Regibus, qui mediam ferè Hispaniam occupabant, suppetias Valentino allaturis: tot etiam Afris, præcipuè Tunetanis, subsidio eidem affuturis: ipsoque Regno demum latissimo, totque circunfuso populis, atque armis præmunito: eoque magis quod Iacobus solus cum suis, nullo aliorum Regum aduocato auxilio, cœptum persequi decreuisset. Nam cum ei pia illa mens esset in Valentino, quæ in Balearico bello fuit, cùm euellendi stirpitus Mahometanam sectam; tum veram Christi religionem inducendi; nihil diuino duce numine, non animose sibi aggrediendum, nihil non præclarè conficiendum putabat. Verum, ne intermissis primis, ad vltima procedamus, narrare prius oportet, quanam ex opportunitate, quibusue consilio & rationibus permotus ille, ad tantum, tamque præclarum suscipiendum facinus animum induxerit. Nam ex Rege, aliisque sui temporis scriptoribus, rem ita se habuisse colligimus. Siquidem ex Balearibus in Cataloniam reuersus Rex, ad ostia Iberi è triremi exiens cum Nunnio & aliis, Dertosanum prætereuectus agrum peruenit Alcanitium perinsigne Aragonensium oppidum, in Cataloniæ ab ortu, in Valentiæ verò confiniis, à meridie situm. In monte quippe leniter accliui, perpolita mille domorum constructione, exædificatum est, atque muro vndique, & turribus secto ex lapide munitum: quin & à superiore parte, arce, quæ oppido imminet, propè inexpugnabili protectum; inferiore autem, Gadalopo fluuio profundo septum, adeoque copiosa riuorum deductione fœcundandis agris apto, vt fructus inibi non vberes modò, peruariique; sed suaues, ac perdelicati proferantur. Ibi demum ciues (è quibus historiæ scriptor oriundus) tam pia & ingenua inter se concordia agunt, atque prudenti cum Reipub. administratione pietatem colunt, vt non immeritò diuinitus factum fuerit, vt Iacobus ad sacrum hoc commeditandum, atque deliberandum bellum, eò loci conuenerit. Cum igitur tranquillitate simul & amœnitate oppidi adductus ille, ibi dies aliquot, arcem tenens, consumpsisset; eo quoque venit Blascus Alago, qui biennio in Regno Valentino egerat, ab eo die, quo illud ingressus fuit vnà cum Abuzethio

Rege

Rege à Zaene pulso, vt diximus: quo tempore Blascus, toto ferè lustrato Regno, diligenter eius situm, arces, munita loca, & incolarum vires inspexit, & quæ ad eiusmodi oppugnationem facerent curiose didicit; necnon amicos ex Sarracenis plures sibi parauit, quib. postea in commodũ, & rem Regis est vsus Itaq; Rege vna cũ Blasco & Nunio, ac Follalcherio Promagistro Hospitalario: in præcelsam arcis turrim ascendentib. vt amœnissimo, atque pulcherrimo inde loci prospectu fruerentur: Follalcherius proceram, atque speciosam Regii corporis habitudinem, staturamque (quatuor enim cubitorum & dimidii fuisse compertum est) contemplatus, cum tanta oris venustate, atque maiestate coniunctam; simulque admiratus iuuenem annos vix natum XXVI. cum multis aliis, tum Balearica victoria, & triumpho decoratum; diuino actus impulsu, ipsum sic est allocutus. Enimuero Rex, quo magis te, tuaque ab ineunte ætate, cœpta, & præclaras res gestas contemplor, easque felicissimo successu semper conclusas fuisse considero, ac neque sine diuino id nutu fieri posse animaduerto; dignum te profectò existimo, qui maiora tandem, multoque præclariora semper facta moliaris. Ac quoniam transmarinum bellum tam arduum, tam difficile, atque periculosum, tam bellè, feliciterque, terra marique susceptum perfecisti; iam nunc Valentinum, quod & intimum ac domesticum est; & quàmplurimis causis, tibi, tuisque vtile & honorificum, multo ardentius vt suscipias, vehementer exopto. Nempe, vt hoc ipsum, quod à maioribus tuis Regibus toties frustra cœptum bellum fuit, tu, qui potentia, & nouis Imperii accessionibus vniuersos superas, hauddubiè confecturus, persequaris. Quandoquidem Blasco ductore, qui nuper tenues Valentinorum vires & facultates explorauit, nihil non tentandum, immò diuino fauente numine, in hoc vnum bellum maximè tibi esse incumbendum existimo. Quibus Follalcherii dictis assentiens Blascus, vera omnino prædicasse illum affirmauit; atq; ad oppugnationem Regni commodissimè exordiendam Burrianam oppidum in extremis Ilergaonum campis, ad meridiem vltra fluuium Idubeam, propeque mare situm, multis nominibus aptissimum designauit. Hæc vtriusque dicta, cum Regi grata fuissent, atq; ad sacrum huiusmodi bellum suscipiendum diuinitus agi sibi ipse videretur, omnibus neruis eidem intendendũ statuit. Tametsi de causis iustis, atq; honestis ad inferendum illud, prius disseri, ad idque alios quoque proceres conuocari curauit. Quorum vltrò citroque agitatis rationibus, in summa decretum fuit, Iustè Zaeno tyranno ac Regni occupatori bellum inferri, propterea quod Iacobum multis modis offenderit. Ac primum, quod Abuzethium verum Regem, indicta causa, Regno expulerit; ex eo quòd ille ab excursionibus, & vastatione agrorum in Christianos, sibi temperasset, atque cũ captiuis mitius agere cœpisset. Deinde quòd Iacobo Balearico bello implicito, idem excursiones multas fecisset Dertosam vsque, & Ampostam arcem Christianorum munitissimam, vastatisque agris, atque cum ingenti præda regrediens, Vldeconam insigne Hospitalariorum oppidũ aggressus fuerit; tametsi ab oppidanis validissime repulsus. Adde quòd Iacobo de his apud ipsum per legatos modestissimè conquerente, neque detrectante pacem, modò quintam partem Portoriorũ Valentiæ, & Murciæ, sibi quotannis pendi solitam, quæ superiore anno soluta non fuerat, numeraret; legatos, & oblatas pacis conditiones spreuerit, ac de portoriis mediã partem se in posterum singulis annis detracturum responderit: iis auditis, omnium quidem suffragiis damnatus ille fuit, & de commouẽdo in eum bello terra marique deliberatum. Quare Montionem conuocatis omnibus, tam Cataloniæ, quam Aragoniæ primoribus, atque Ciuitatum legatis, Valentinum bellum, pro vtriusque Regni commoditatibus, & incolumitate suscipiendum, ingentemque ac pernecessarium ad illud faciendum esse sumptum ostendit. Cui postquã assensi fuere omnes, Catalanis imperatum fuit Bouaticũ, ab eisdemque libentissimè promissum, & quàm breuissime Regi adnumeratum. Similiter Aragonensibus imperata pecunia fuit, iis maximè, qui remoti erãt à confiniis Valentini Regni; quod finitimi viritim bello interessent. Iamque Rex, & conscribendis copiis, & commeatui, reique frumentariæ parandis, atque vniuerso bellico operi diligentius instabat: propterea quòd opportunissimam tunc occasionem suam putabat, seditiones & discordias, quæ Sarracenos in Hispania Reges, non in mutuam modo perniciem, sed etiam in Zaenam irritabant: verum quæ inter Abuzethium & Zaenem, summa Regni capita, intercesserãt, longè commodiores fuere: quòd hæ Regnum in partes diuiderent, vsuque appareat, diuisa fieri debiliora coniunctis. De quibus omnibus antea consultus Gregorius IX. Pont. Max. Iacobum ad hoc ineundum bellum vehementer incitauit: ad eumque sacrosanctũ insigne crucis mittens, Pontificio quoq; diplomate, cœlestis Ecclesiæ thesauro aperto omnib. cruciferis, sacro eius-

modi bello militantibus, criminum expiationem, & remissionem concessit. Quæ Montione, dum conuentus agebantur, edita, per concionatores exponebantur. Vnde Rex diuinis muneribus sibi & exercitui concessis, proceres omnes, ac reliquam multitudinem; sanctissimo crucis signo insigniri fecit. Itaque dimisso conuentu, Rex Alcanitium reuersus, frequenter cum Blasco de inferendo bello colloquebatur, ab eoq; de locis Regni munitioribus curiose, quæ, quantaque illa essent inquirebat, & quanquã Burrianæ oppugnationem aliis Blascus præferebat; tamẽ Iacobus à Morella, oppido Valentinorum munitissimo ac citeriore, bellum auspicandũ censebat. Ac putans fore commodum, si Blascus cum suis expeditionem contra Sarracenos, maximè verò Morellanos susciperet, quod ab vtroque fuerat agitatum, decreuit tandem celeri pactione transigere. Vt enim magis Blascum ad bellum in Sarracenos inflammaret, libenter se ei permissurum dixit, quæcunque ille oppida, & Castella, ab illis eriperet. Sicque dimisso Blasco Morellam, quæ non longè ab Alcanicio sita est, atq; ad eam capiendam iam tum ab eo tentæ insidiæ fuerant, Rex inde profectus est Turolium; vt in oppidulum Exeam vlterius situm, quod interluit Turia fluuius, atque Albarrazino est propinquum, concederet: vt venatione aprorum, quorum ibi magna est multitudo, animum à bellicis laboribus, curamque laxaret. Quem Petrus Assagra Albarrazini dominus hospitio excepit magnificentissimo, atque felici venatione recreauit. Cui dum Rex intendit, allatus est ei nuntius, cohortem peditum Turolensiũ, qui in finibus Regni pręsidio erant, oppidum Ares Valentinorum munitissimum intrasse, eoque potitam fuisse, atque ad retinendum illud præsidium petere. Quo nuntio mirè oblectatus Rex fuit. Est enim Ares oppidum in eminentissimo totius Regni monte, ab ortu, meridieque prærupto, situm tanquam specula ad remotissima quæque Regni loca oculis collustranda, indeque cum præsidiariis, non modò Sarracenorum eruptiones cohibendas; sed in eos quoque à nostris faciendas. Itaque Rex eò misit, qui militibus bono esse animo, atque oppidum viriliter defendere iuberent: ipsumque in eorum subsidium iamiam venturum dicerent. Vnde Turolenses, se sequi iussit, cum magna equitum atque peditum manu, quos Ferdinandus Diazius & Rodericus Ortizius duxere in Alfambram oppidum, quod etiam fluuio Alfambra, qui paulo infra, prope Turolium influit in Turiam, alluitur. Inde enim Rex vnà cum illis erat iter ingressurus: ad quos sub vespertinum crepusculum venit, ibidemque pernoctauit. Verum de secunda vigilia exurgẽs, citato cursu, portũ Montis acuti sub auroram tenuit, atque Poticanum prætereuctus agrum, Villarogam ordinis Hospitaliũ oppidum peruenit. Vbi Fullalcherii opera, cibo potuque refectus, atq; paululum somno recreatus, summo mane iter fuit persecutus: dumq; summa montiũ tenet; ecce sagittarius eques deuiis ad eum itineribus præproperus veniebat, à Blasco missus, vt Regi renuntiaret, captam fuisse Morellam à suis, atque in potestatem redactam. Quo nuntio, quantũ voluptatis hilari fronte præ se tulit, tantum mœstitiæ animo sensit; propterea quòd ex pacto & conuentione, Blasco Morella cederet; doleretque in ipso Valentini belli exordio, tam insignis oppidi expugnationem, non sibi, sed Blasco obtigisse. Vnde meditanti ipsi, atque eo peruenienti, vbi erat flexus ad iter Morellam, Diazius occurrit, inquiens, ne, quæso, Rex oppidũ Ares nunc petas, posthabita Morella, quòd hæc sit arcium totius Regni munitissima, & ad consternandos Sarracenorum animos aptissima: sed hanc pete ocyùs antequam eandem Blascus ingrediatur. Noui enim ingenium hominis superbi ac tenacis; putoque fore tibi difficilius Morellam ab illius, quàm è Sarracenorum manibus extorquere. Tunc Rex vocatis Assagra, & Atorella proceribus, ab eisque, vtrum itinerum consultiùs esset ingredi, quærẽs; Diazius denuò sententiam suã constantissimè defendit; adiiciens in celeritate positũ esse felicem rei exitum, ideoq; Turolensibus præcipiendum, vt depositis sarcinis, atque impedimentis signa sequerentur. Quo factò, citatis equis, fluuio Calderano traiecto, tandem per auia, perque nimis aspera & deserta loca iter faciens, ad flumen quod aluit radices montis, in quo sita est Morella, peruenit, in eumque festinanter conscendit, & in vertice castra posuit: qui postea vocatus est tumulus Regis oppido adeo propinquus, vt ingressu egressuque oppidani facilè inde prohiberi possent. Vnde militibus in eum ascendentibus locum præcipit Rex, vt in statione essent; ac neminem, iniussu suo, oppidum ingredi, aut egredi finerent: hunc locum ideò tam pertinaciter retinuit, à Morella nusquam oculos deiiciens; ne qui tenebant arcem mitterent, qui aduentum ipsius Blasco nuntiarent; sic vt ingruente nocte passus fuerit grauissima, ob multam niuem, & intolerabiles frigoris morsus: accessit etiam fames & vigilia, quibus acerbe vexatus exercitus fuit, propterea quòd ob loci asperitatẽ, iumenta commeatu & cibariis onusta montem superare nequiuerint: compertumque fuit,

fuit, Regem ad tertium propè diem, ex quo apud Villarroiam cœnauit, integram famem sustinuisse; quæ in caussa esse non potuit, vt locus ab ipso desereretur. Verum sequenti die, Sole illucescente, Blascus cum nonnullis equitibus eo peruenit; atque ignorato Regis præsidio, Morellam intrare volens, à Ferdinando Perezio Pina, qui præsidii dux erat, comprehensus est, & ad Regem delatus: quem ille benignè excipiens, rogauit, vt oppidũ vna cum arce sibi tradere vellet, promittens, se id beneficium compensaturum: at verò Blascus meditari secum, quasique renuere cœpit. Sed Rege rursum & proceribus instantibus, iamque manum in eum coniicientibus, tandem de iure suo decedens ille, oppidum cum arce Regi liberalissimè tradidit; ipseque primus, fide præstita, Morellam cum Rege eo die est ingressus, suisque ab arce detractis præsidiariis militibus; Regios eorum loco posuit: oppidanique cum paganis, se illico Regi submisere. Iamque ex proceribus vno ibi relicto præfecto cum vna cohorte, Rex inde abiens, duodecimo ferè milliario confecto, Ares oppidum peruenit; inde, vt fama est, dictum, quod præ celsitate loci, ab antiquis Aræ ibi constitutæ fuerint Diis ad litandum. Quod Rex ingressus, collaudatis Turolensibus peditibus, qui oppugnarant illud, collocato ibi præsidio, gratias immortali Christo ac Virgini ad sacrosanctam aram egit; atque munitissima duo illa parta oppida sine effusione sanguinis, tanquam Valentinæ expeditionis primitias illis obtulit. deinde Turolium vna cum Abuzethio reuertitur, qui & expugnationi Morellæ interfuerat; & denuò se Iacobo subdiderat: præstita fide, astiturum se ei perpetuò in eo bello, atque omni ope, ac re adiuturum. Demum abiens Turolio, confinia Castellæ loca lustrauit. Sed cum Calataiubii esset, ac memoria retineret commemorandum illud, ac liberalissimum Blasci factum, quo ille Morellam, eiusque arcem magnifica sibi donatione concesserat; compensatione cum eo vsus est iusta, atq; honorifica. Nã Sastagum insigne Aragoniæ oppidum, cum arce, suburbiis, & agro latissimo, Ibero amni propinquis; quæ Petrus Rex Artalo Alagoni Blasci parenti oppigneratus fuerat, Blasco perpetuo donauit, vnà & oppidum cum arce Mariæ, non longè ab illo sitis. A quo tempore Alagonia gens, quæ ætate Iacobi, & Regio stemmate, & antiquitate, & rerum magnitudine floruit, accessione Sastagensis Comitatus, facta est Aragonensium, post Regiam, nulli secunda. Fuit igitur eiusmodi donatio, seu compensatio Blasco facta de consilio procerum, admodum grata Aragonensibus, qui præsentes erant, atque cum maximo consensu & applausu omniũ à Rege sancita. Cęterum Morella, & Ares oppidis captis, atque præsidiis vtrobique positis: vt tuta essent omnia à tergo relicta loca, tutiorque fieret in vlteriora progressus, ac designata à Blasco Burriana obsideretur, conuentus denuò Turolii Rex agere curauit: quod est oppidum celebre, vt diximus, atque Valentinis propinquũ, vt inde commodius susciperetur in illos expeditio. Quo conuenere Promagistri equitum Hispaniæ, Templarius, & Hospitalis; quin & Vclensis, & Calatrauensis: harum quippe duarum equestrium societatum, tametsi apud Castellam essent primariæ sedes, multique conuentus & præfecturæ, nonnullæ tamen eiusmodi in Aragonia erant à Regibus etiam ad quoduis contra Sarracenos bellum inferendum institutæ: quarum Calatrauensis summa Alcanitii sita erat; Vclensis vero Montalbano in oppido clarissimo, de quo mox dicemus, non longè ab Alcanitio versus ortum posito. Fuere quoque præstò Regi Bernardus Mondecutus Pontifex Cæsaraugustanus, Petrus Fernandus Assagra, & Simenius Tarasona, qui postea donatus fuit ditione, seu Baronia Arenosia nuncupata; cum plerisque aliis Aragoniæ procerib. q̃ tunc, cum inita expeditio fuit, centum & viginti læuis armaturæ equitũ, milleque peditum numerum non excesserant: præter eos, quos Turolensis Ciuitas cõscripserat, ac etiam Calatajubienses & Daraconenses populi miserant; quibus cum exercitus ad numerum ducentorum quinquaginta equitum peruenerat, peditum verò mille octingentorum. Iis ergo copiis bellum Rex fuit exorsus, fretus quidem Catalanorum, atque Prouincialium, quas breui adfuturas sperabat: ac quoniam animus ei erat, quacunque pergeret, vt terrorem hostibus incuteret, depopulari agros, & cuncta vastare: commeatum vndique, rem verò frumentariam, ex Poueano & Visiedano Turolensiũ campis comportare imperauit. Itaq; Turolio egressus, ac per Populetanum, & Sarrionensem agrũ prætereunte exercitu, ouium atq; boum, quibus idem ager abundat, quantum fuit opus inde iussum est asportari: ac protinus Iaquesiam extremum Aragoniæ pagum, aridumque prætereuecti torrentem quo Aragonia terminatur, Valentinum ingressi Regnum excursiones in pagos quosdam fecerunt, mitius tamen, quoniam maiori ex parte colebantur à Christianis. Fuit itaque descensus per Lacouanum montem, vnde prospiciebatur Exerica, nobile Aedetanorum oppidum, situ & natura munitum. erat enim illud septum muro

& arcecum primis inexpugnabili, in altissima, saxeaque rupe, quæ à posteriore parte prærupta est posita, atque præterlabente fluuio obuallata: ab anteriore verò, oppido decliui, perpetuoque muro, & gente bellicosa protecto; qualis esse, exercerique in armis sæpè solet, quæ finitimos populos, quod alterius dominationis sint, tanquam hostes habet. Miserat etiam Zaen Rex quatuor expeditorum militum cohortes Exericam vt in præsidio essent; veritus ne simili casu, quo Morella, ob non missum opportunè subsidium, caperetur. Ex quibus octingenti pedites protinus obuiam venere, vt nostros à cultorum agrorum, hortorumque vastatione impedirent. At verò Rex suos ab illa prohibuit, atque distulit in diem crastinum, ne lassi ex itinere manus consererent. Sed in descensu montis ad tertium lapidem, oppidulum est, dictum Viuarium, à quo non longè versus Exoricam, interluente fluuio Pallantia, qui decurrit in Saguntinos, castra locari iussit. Sequenti verò die cœpta est depopulatio agrorum, qui oppidum inter & Viuarium erant: triginta equitibus, cum peditibus mille à tergo depopulantium in subsidium positis. Quæ depopulatio agris illata est, nullo impediente cominùs, metu equitum, a quibus Sarraceni strenue hastis configebantur; tametsi eminus, & ab occulto loco nostri à sagittariis sauciarentur. Sed iis sequenti die sic est occursum: equitibus scilicet partim in monte, partim in agris consistentibus, quorum scuta pedites primi agminis deferentes, iisque protecti, se à Sarracenorum sagittis defendebant, ac primum sustinentes impetum, incedebant: deinde sequebãtur sagittarii: postremi depopulatores, qui agros liberè atq; impunè vastabant. Dum hæc in Exericanos fiunt; promagistri equitum Templarius, & Hospitalarius, ac magni Calatrauensis & Velensis magistri, cum magna manu equitum, & septingentis peditibus prætergressi Exericam, & Segorbium, secundo flumine, ad intima Regni penetrarunt, quoad in prospectũ Sagunti venerunt, ad duodecimũ vsque milliare ab vrbe Valentia, vbi à læua flexus est ad iter in vallem Segoniam, olim Saguntinam, quam multis pagis, fructuosissimisq; agris cultam, ingressi sunt, ac depopulati. Quibus vltra progredientibus occurrerunt innumerabiles Sarraceni, ex oppidanis & rusticis & collectitiis Saguntinorum, vt à progressu nostros prohiberent. Quod vbi intellexit Rex, eò profectus est cum reliquo exercitu, vt subsidio suis esset; atq; in itinere obuium habuit oppidulum Turristorresium, cuius agrum quoque vastari iussit, ab expugnatione oppiduli abstinens, ne Burrianensem differret, in quam suos integros perducere decreuerat. Itaque progressus per eam Vallem cum vniuerso exercitu, in planitiem deductus est, vbi se latissimus prospectuque amœnissimus atque fructuosissimus aperiebat campus: hinc montibus ab Almenara oppido mari proximo, vsque ad promontorium Oropesæ, ad semicirculi speciem eum ambientibus; atque fontes, aurasque salubres, in vniuersam planitiem deriuantibus; illinc mari, quasi basi, girum obtendente, piscatu atque mercimonio multos in ea populos locupletante: cùm & cultura, & fertilitate agri reliquo Regni agro minimè sit inferior; & præter frumenti, vini, & olei ingentem vim, qua præstat, proferre etiam solita fuerit, orizam & sacchatũ; & ad bombicum alendum, & perficiendum opus, mire nunc quoque consentanea existat. In qua item planitie cum conuallibus, quæ à propinquis & ambientibus montibus in eam decurrunt pagi, & oppida ferè triginta sita sunt, quorum Burriana cæteris excellebat; & fertiliore agro & mari propinquiore, quod etiam magno suo ambitu, atque murorum altitudine propugnaculum, & quasi acropolis erat totius eius regionis; abundabatque omni commeatu rerum, & milite bellicoso: eoque magis, quòd Zaen, vt primum aduentum Iacobi resciuit, lectissimos mille quingentos milites ad eam custodiendam miserat; plures indies missurus, adeo ab eius defensione vniuersam Regni salutem pendere sibi persuaserat. Itaque Iacobus eo cum exercitu veniens, castra circum oppidum meratus est, & per exploratores certior factus, de magnitudine & munitione oppidi, deque oppidanorum, & eorum qui præsidio venerant, numero & virtute; tum de munitionibus ac etiam debilioribus mœniorum locis: & in quam partem tormenta, & machinæ melius intenderentur. At verò intus, neque oppidani quidem otio tempus conterebant, nec deerant illis sui exploratores, per quos consilia, & machinationes Regis intelligerent. Iamque vt suarum virium, atque munitionum specimen aliquod ederent, ac bello initium darent, singulis prope diebus, antequam nostri vallo castra munirent, quadringenti ex eis, in eam partem castrorũ, quæ videbatur desertior, irruere solebant, ac aliquid nostris semper inferre damni. Quo animaduerso Rex, tribus locis in castris stationes centum quinquaginta militum locauit, qui signũ aliis darent, vt saltim audito tubæ clãgore, omnes in armis essent; atq; altera pars militũ in statione maneret, altera in locũ pugnæ curreret, huncq; in modũ alii aliis præsto, atque subsidio essent.

Eorum

Eorum autem præliorum semen erat, ouium, atque armentorum à nostris, inter castra & oppidum pastio: in hæc quippe suis illi repentinis excursionibus irruebant, prædasque sæpe faciebant: sæpe quoque nostri easdem è manibus eripiebant; atque in hunc modũ consertis manibus, cruentas vicissim victorias reportabant. Quo tempore multorum procerum, atque ciuitatum, & oppidorum Cataloniæ, & Aragoniæ turmæ equitum, atq; plurimorum cohortes peditum, ad Regem confluxere, perueniτque peditatus ad viginti quinque hominum millia; equitatus verò ad duo millia. Quamobrem oppugnatio deinceps acrior multo fuit. Nã mari aduectis è Balearibus, & è Catalonia machinis, tormẽtisque magnis, cum iis, in naualibus dissoluta interim iacuerant, construi ea denuò, ac oppugnationi aptari curauit: atq; inter alia, turrim mobilem ex eadem materia erexit, quamplurium tabularum contextu, & contignatione compositam; ac non labore modò, sed magno quoque studio, atque contentione militum hinc inde compulsam, mœnibus admouit. Quæ tametsi humiliora oppidi mœnia adæquabat, facileque pila, sagittas, lapides aliaque missilia in oppidanos emittebat; ac nec ex mœnibus prohibebatur, quo minus multis detrimentis propugnatores afficeret: tamen tanta erat, tum oppidanorum, tum maximè selectorum militum, quos Zaen miserat, virtus, alacrisque ad resistendum multitudo, vt & machinatores reprimere, & machinas deiicere, & studia, ardentesque vincendi conatus Regios infringere & retardare possent: expertusque Rex fuit, Valentinos Sarracenos longè esse Balearicis robore, & pugnandi arte præstantiores. Tanta enim in turrim mobilem sagittarum, lapidumque multitudo iacta est; vt neque Rex pedes & scutatus sua præsentia cunctos vrgens; neque alii similiter circum turrim scutis sagittas excipientes, atque magna animi contentione eos, qui in turri erant adhortantes, efficere potuerint, quin turris, aliæque machinæ desererentur, atque nocte pugna dirimeretur: Rege quidem quatuor in pugna confixo sagittis, leuiter tamen, diuino opitulante numine, sauciato. Itaque relictis, qui noctu machinas custodirent, statim sub auroram nauata est opera reducendæ turri; adeò quippe diruta illa, perfossaque erat lapidum ictibus, vt nostris impedimento magis, quàm hostibus damno esse posset. Quare conuocato concilio, alia via oppugnationem tentandam esse statuerunt: nempe aggeribus, valloque perducto, eoque paulatim muro admoto; simulq; machinis & tormentis maioribus, eam partem muri, quò tendebat vallum, quatientibus: quandoquidem cuniculos agere non dabatur, terra vda, vliginosaque admodum, atque ob maris viciniam, passim scaturiente aquis. Interea nostris omnem circùm regionem diripientibus, commeatu, & re frumentaria castra abundabant: sed tot indies confluentibus ex omnib. Christianorum Regnis militibus, augescente exercitu, fames esse cœpit; atque inopia potissimum rei frumentariæ tanta fuit, vt de relinquenda obsidione ageretur. Quæ res cùm sollicitum, nimisque anxium Regem haberet; ægreque se defenderet ab eorum importunitate, qui discessioni insistebant, nuntiatum est in castris, duas in conspectum Burrianæ biremes appulisse: alteram Bernardi Sentaugeniani, alteram Petri Martelli, quæ tum è Balearibus, tum è Tarraconensi & Dertusano agro exercitui, frumenti, & commeatus magnam copiam afferebant. Propter quas, tanquam è cœlo missas, Rex gratias Deo agens recipi omnia iussit, proque eis victoriatorum sexaginta millia annumerari. Quanquam cum inopia rei frumentariæ tanta erat ærarii consumptio consecuta, vt neque haberet vnde solueret; neque qui pro eo sponderet, præter Templarium, & Hospitalẽ promagistros: sed neque ii spopondissent, nisi ex oppidis, quæ Rex caperet, aliquã suis cessura societatibus sperassent. Demum biremes ibi consistere, atque in anchoris esse præcepit, vt tuta esset ora maritima, ac commeatus & cibaria tutè vndique conueherentur: quod tam feliciter cessit, vt protinus ex vniuersis hinc inde locis abunde cibaria, aliaque necessaria, nauigiolis in castra perferrentur. Cæterùm ad expugnandum oppidum maiores indies oriebantur difficultates. Ex quo Ferdinandus Regis patruus, aliique, qui consilio Regio præerant, Blascus Alago, Simon Vrtea Liciana, Massa, & Tarrassona, inter se consentientes, fortassis id melius esse putantes, Regem à prosequenda oppidi expugnatione omnino conati sunt auertere. Cum enim audiuissent, Regem ob labefactatas machinas, & laceratam turrim, valde mœstum euasisse: conquestumque fuisse, se maioribus suis fortuna longe inferiorem; vt quib. in bello pro voto omnia cessissent; sibi verò in vnius quidem oppiduli oppugnatione, præter opinionem; capta occasione, Regem conuenerunt; quem Ferdinandus omnium nomine, sic est allocutus: Quæ tibi Rex in bello secundæ res semper acciderunt, faciunt, vt his nunc perinde vt nimis aduersis frangaris; ac vel ex eo quòd omnibus ante te Imperatoribus feliciornon sis, te putes infelicem. quod longè aliter, ac te decet, facis, qui res

bellicas non vtraque fortuna, sed felici tantùm commetiendas existimas: indeque est, vt dignissimè conquerares maiores tuos rerum gestarum gloria fuisse te clariores; cum & habuerint illorum quidem tempora incommoda sua; sicut & hæc nostra suis non caruerunt. Nam & victorias illi suas, nō cum ancipiti modò fortuna, & cruore mistas, sed procrastinatas diutiùs, sed retardatas, atque cum summo labore & patientia partas reportarunt: & quas, ne reportassent quidem, nisi tempori seruire, ac rerum vicissitudini obtemperare didicissent. Eiusmodi ergo, quæ cordati, atque sapientis sunt Imperatoris munia; tu quoq; in præsenti obire debes, qui bellū arduum magis, difficiliusque ac periculosius quàm rebamur, suscepisti, quod te, tuosque indies in tantas angustias deducit, vt timere inde possis longè grauiora mala, nisi & temporum, & rerum conditioni cedas; ac, quod sapientis est, mutato consilio, rebus, vt sese offerunt, ita te accommodes. Nam & tempori cedere, & necessitati parere, sapientis semper est habitum. Expertus quippe es hostium sese validissime defendentium, præsertim recentium, vires & fortitudinem: inuenisti oppidū adeò munitū, vt illius contra te erecta munimenta & propugnacula, non modo nulla deieceris; verum tuas inde machinas ab illis malè mulctatas retraxeris. ex quo tantum hostibus creuit animi; quantum nostris profectò indies imminutū est; qui nobis summisso murmure obiiciunt, ac exprobrant, te nequaquā salutaribus cōsiliis inniti, qui tot huius belli laborib. fractus, ac depressus, nihil tamē de intermittendo illo, aut in aliud tēpus differendo agas; quiq; cum in intimum hostilis soli te cōieceris, nihil iā præterquā ab hostibus circumsideri expectas. Accedit rei nummariæ difficultas, ac neq; duratura diutiùs quę nunc est, frumentariæ copia. Vrget prætereà tēporis, aerisq; incommoditas, tū solo ob sitū terræ calidissimo, tū cœlo caniculæ ortu feruentissimo, magisq; ad inducendos morbos, quā ad pugnandū parato. Vt illud interim omittā, subsidia ciuitatū quotidie vehementer inclamantia, messes adultas iam esse, ac maturascere, iccirco ad demetendas illas exercitū dimitti oportere. Quibus de causis, ac vel eo maximè, à bello cessandū est, q. Zaē prius quā armis, pecunia te oppugnare cupit: scimusq; ingentem promisisse, modò ab expugnatione discedas; neq; non illā à tam barbaro & iniquo hoste capere consulimus, vt ea ipsa pecunia, cū maiores contra ipsū copias cōparare, tum opportuno expectato anni tēpore, cū florētissimo exercitu, nō Burrianā modo; sed ipsam vrbem Valentiam gloriosissimè expugnare possis. Quibus auditis, Rex se ei responsurum dixit: atque vt erat excelso ac diuino animo, multa fuit secum meditatus: considerans inprimis de honore suo detrahi sibi multùm, si à Burrianensi prima obsidione, quæ vnum, aut alterum vix mensem durauerat, discederet; cum à Balearica, remotiore, arduaque magis, in qua annum & eo plus insumpserat, neque à suis retrahi potuerit, neque iustioribus de causis à cœpto deterreri. Quin & perturpe esse, discessu suo animum hostibus addere; multoque turpius, in hostilem pecuniam triumphum commutare; ac vel eo magis, quòd vereretur Ferdinandi (cuius animus semper fuerat à Rege auersus) & aliorum consilium venale quoque esse, vt quos Zaenes, vt probabile erat, pecunia corrupisset. Quamobrē dimissis illis voluit de re tam graui alios consulere, inprimis Tarraconensem, Cæsaraugustanum, & alios Antistites, nec non promagistros ordinum, & reliquos proceres, bellique duces, & pręfectos: q. de deserēda obsidione sententiā dicere rogati, fideliter tan ē expositis, quæcunq; Ferdinandus contra obsidionem obiecerat: omnes, vnum, atq; idem sentientes, responderunt. Non solùm regii honoris, sed Ducum, atque vniuersi exercitus, qui iustus ac potens erat, interesse in obsidione persistere. Quæ sententia ad Ferdinandum, & socios delata, responsioni fuit: statimq; Guillermus Aquitanus Regis auunculus, qui fuerat huius sententiæ author, perducēdi valli, & machinarū ad portā vsq; oppidi, earumq; defendēdi curā suscepit, eo animo, vt locū nequaquam desereret, quoad repleta fossa esset, earū ope cohortium, quas secum ex Aquitania duxerat; simulq; Rex suis fidissimis cohortis prætoriæ militib. quos Arabica voce Almugauaros vocabant, de quib. postea dicemus præcepit, vt auxilio Guillermo essent si fortè ex oppido in eum irruerent. Igitur Guillermi, & Simonis Perezii Tarasonæ, suorumq; opera admotis machinis, quæ tantummodo ꝓ scuto erant iis, qui opplēdæ fossæ, & pertebrando muro operā dabant; res feliciter procedere, atq; oppidanos vrere visa est, & ad demoliendas machinas incitare. Nā noctu, de secunda vigilia, cum primū ab oppugnatione discessere machinatores, ducenti oppidani, accēsis facibus, magnoq; impetu foras eruperunt, ad succēdendas machinas; dispositis sagittariis per murū, q. impediētes configerēt. Id tanto cū silentio fieri non potuit, quin Guillermus, qui intētis oculis, & auribus hostiū motus obseruabat, præsenserit: atq; cū suis cunctos, magna cū strage in oppidum cōpulerit. Quo in conflictu, Guillermus sagitta infixa cruri grauiter vulneratus fuit; q. intelligens

intelligens Rex, Guillermum in tabernaculum Regium deduci iussit: ibique ipse, sua manu, infixum ferrum è vulnere euulsit, ac vulnus lauit, & obligauit. Exquò protinus Guillermus sanitatem sibi restitutam sentiens, à Rege contineri non potuit, quin noctu in statione maneret. Interim oppidani singulis noctibus ad succendendas machinas excursiones faciebant. Quibus nostri ad eorum infringendos, & deludendos conatus occurrebant. Sed cùm Rex interim noctu lustrans castra, minimè eos, quibus commissa custodia erat, pro machinis excubias agere inuenisset; cum equitibus nouem excubare decreuit; ac Regium scutum, tanquam decurio, qui præest excubantibus, machinis appendi iussit. Id ab explorantibus scientes oppidani, protinus centum septuaginta cum facibus prodiere foras: quorũ quadraginta tantũ scutati, ac faces præferentes: reliqui sagittarii erant: iamiamq; ignẽ admoturi, à duob. Regis scutiferis, ex facibus cogniti fuere; statimq; conclamantibus illis ad arma, Rex cũ suis ab statione exiens, animosè oppidanos aggreditur; tantoq; fuit iis terrori, vt illico terga verterint: quos Rex insequẽs adeo conferto agmine tenebris processit, vt portã oppidi hasta confixerit, sed cum hostiũ sagittis obrueretur, repulsus est, & coactus scuto post terga reiecto, atq; seruato ordine pedem referre. Neq; prætereundum est profectò facinus præclarissimũ, quod in eo bello Rex edidit, ab omnibusq; historicis de eo refertur, quo planè non alios modò Reges, sed seipsum superauit, & tanquam tertius in orbe Decius in medios sese hostes pro salute exercitus iniecit. Aiunt enim ipsum tanto fuisse mœrore, atq; pudore affectũ, si forte contingeret obsidionẽ, re infecta, ac sine honesta aliqua causa soluere; vt modò honori suo, atq; exercitus incolumitati consuleret, desperata expugnatione oppidi, multa in seipsum fuerit acerba patratus. Nam in præliis, quandoq; discincto thorace, apertoq; pectore, ac diloricata tunica, nullũ vitæ periculum recusans, sagittarũ ictibus occurrere visus est: ne ab obsidione, nisi cũ manifesto vitę discrimine decedere cogeretur; eiusq; exercitus abiens, honesta de causâ, Regis salutẽ oppugnationi prætulisse videri posset: sed diuina ope seruatũ fuit corpus, cuius animus ad pericula promptus, abundè confixus est, seq; pro salute exercitus morti deuouere non dubitauit. Cæterũ nocte, dieq; machinatorum opera instante, admotisq; muro, summa vi, tormentis omnib. turris quædã diruta est, & æquata solo, per quam nostris ad irrumpendũ patuit aditus: qui subinde multo facti animosiores, sequenti die oppleta fossa non solũ per dirutã turrim, sed admotis scalis per varias muri partes irruperunt. Verùm oppidanorum virtus tanta fuit, vt quamuis tot conflictati incommodis, tamẽ nostros ab ingressu prohibuerint. Qui tamẽ paulo post vidẽtes regiam potentiam augeri indies, suamq; imminui, atque posteriores oppugnationes longe esse acriores prioribus; cum Rege de deditione egerunt: si cuncti cũ vxoribus, & domestica supellectili, in propinquũ oppidum Nulesiũ incolumes abire possent. Quod vt placuit vniuerso concilio Procerum, sic à Rege quoq; fuit oppidanis, tanquã strenuis patriæ defensoribus liberalissimè cõcessum. Itaq; pridie eius diei, qui sancto Iacobo Apostolo dicatus est, & eius memoria more maiorũ colitur, duobus exactis in obsidione mensib. celebri Burrianensi oppido potitus Rex fuit, illudq; cedentibus oppidanis cum magno triumpho ingressus. Vbi insequens dies cũ maxima Regis atq; exercitus alacritate, Deo, Virginiq; matri, & Apostolo solennis & celeberrimus extitit; ac etiam de more Regis, aliquibus liberalissimus, & magnificentissimus. Nam Templariis, qui sese in expugnatione aliis prætulerant, certam partem oppidi, ac prædiorũ perpetuò donauit. Demũ intermisso bello, vt necesse erat, multis Regem vrgentibus, atq; alio auocantibus Regnorũ negotiis, Blascum Alagonem, & Simonẽ Vrream in præsidio oppidi ad duos duntaxat menses reliquit, quoad Petrus Cornelius, quẽ oppido præfecerat, eo veniret. Nec verò oppidum deserere Rex voluit, quamuis id ei persuadere rationib. Antistes Ilerdẽsis, & Guillermus Cerueta conarentur, Petro Sanctio, atq; Bernardo Rabassa, qui erat illi à secretis, præsentibus. Quibus Rex pluribus verbis satis faciens, conclusit tandem, se eodẽ animo, & viribus, quibus Burrianam ceperat, seruaturum; neq; tantam loci opportunitatem ad commodum persequendũ bellum neglecturum. Itaq; profectus inde venit Dertosum; post verò Turoliũ; vbi collaudatis Turolensib. pro strenua nauata sibi opera in ea expeditione; dũ componẽdis Regni rebus animũ intendit, nuntius è Burriana ab S. Vrrea venit, significans, se Peninsulanos ad deditionẽ inuitasse; quod si facere recusarent, cruentum bellum illis indixisse, atque vt exemplo aliis essent, non modo agrorũ depopulationem, sed truculentam oppidanorum internecionem tandem minatum fuisse, eos autem illico respondisse, si Rex adesset imperata facturos. Quę Rex intelligens, protinus equitibus septem, atq; domesticis suis comitatus, illud idẽ prosecutus est iter, quo antea ductus fuerat Ares & Morellã; iisq; ad læuam relictis, Peninsulam ad quartũ diem obeunte so-

le peruenit; atque exploratis oppidanorum animis, ne tamen obscurus, clandestinusve esset ipsius in oppidum ingressus, tentoria in campo figere, ibique sub dio pernoctare voluit: cibariis, & stragulis Regi statim ab oppidanis officiose delatis. Sequenti verò die magistratus oppidi, præfectus arcis, & vniuersa plebs prodeuntes, oblatis Regi clauibus, ipsum cum pompa exceperunt, & tanquam domino arcem & oppidum tradiderunt. Quod Rex ingressus, atque cum admiratione contemplatus incredibilem loci situm, qualem libro quarto descripsimus; ac præficiens ei vnum ex suis equitibus cum paruo præsidio, cùm locus natura munitus esset, Burrianam rediit. Dum hæc Peninsulę geruntur, Templarius & Hospitalis Promagistri cum suis Dertosa profecti, Chiuertum, & Cerueram, eiusdem Ilergaonum regionis oppida Sarracenorum munitissima, oppugnare cœperunt: quòd hæc ipsis, eorumq; societatibus dono data fuerint à Iacobi maioribus, nimirum Alfonso & Petro Regibus. Verùm oppidani oppugnationem timentes, se cum oppidis, & eorum arcibus dediderunt; fuereque oppida perpetuò iis societatibus addicta. Interim Rex Burrianam abiens, Polpetanos in itinere cepit, ibique ipsum consecutus est exercitus veniens Turolio, ex aliisque propinquis oppidis: cui Simonem Vream ducem præfecit, isque vniuersa regionis oppida aut vi, aut honestis conditionibus in potestatem reduxit: qualia fuerunt Castulo Burrianensis, quod oppidum nunc est totius planitiei celeberrimum, tum Burriolium, Cryptæ Vinromanenses, Cueuas vocant, & Vilafamesium, quæ omnium tunc erant munitissima, atque bellicosa gente & armis protecta; præsertim oppidũ, & arx Alcalana; cuius præfectura Rex Vream, posterosq; suos perpetuo donauit. Quo tēpore Rex Burrianam venit, duobus nondũ elapsis mensibus, ex quo promiserat Alagoni, & Vrreæ venturum P. Cornelium vt oppido præficeretur, mansitq; ibi quoad veniret ille; atque interim cum Petro Assagra animi recreãdi gratia, venationi aprorũ & aucupio gruũ intentus; dum earum ordinē in volando perturbat, visus est ab eisdem admoneri, hostili in terra Regem, non gruũ, sed hostiũ ordines perturbare debere. Iccirco regionem, quam interluit Sucro fluuius, vltra Valentiam vrbem perlustrare Rex cupiens, atq; omnem circa ipsam agrũ vastare, exercitum congregari iussit, qui in vicinos hinc inde pagos erat distributus: è quo delectis centum triginta equitibus nobilibus; ac cētum quinquaginta Almugauaris, nec non septingentis peditibus expeditissimis, de secunda vigilia iter ingreditur: dumque Almenaram oppidũ (Alcimene nonnulli vocant) præteruehitur, ab oppidanis deprehensum est, hostilem gentem in fines suos excurrere, continuoque in eminentissima arce oppidi, accensis facibus signum datũ est propinquis Saguntinis, aduētare hostes, ac per dispositas speculas Pusolium, Valentiamq; ad ipsos vsque Sucronenses, fama de illorũ aduentu intra horam peruenit. Quod sentiens Iacobus, eo animosius sarcinas & impedimenta, citatis iumentis, præire iussit. Iamque Paterna, & Maniza oppidulis à tergo relictis, tantum fuit itineris emensus, vt non ante dies illuxerit quam Turia, qua transitur vado, exercitum traduxerit. Inde verò per Spiochensem turrim, Regi versus Alcocerium oppidum, quod Sucrone alluitur, agmen dirigendi, Mazalaucsiũ in itinere occurrit, amœnum quidem, soliq; fertilitate præstans quoque oppidum: quòd postea à Rege fuit dono datum cuidam pernobili Milano dicto, à quo perillustris Milanorũ familia propagata fuit. Situm quidē illud secus citeriorem ripam fluuii oculorũ, sic nuncupati, propterea quod passim terra dehiscat multis quasi effectis oculis, è quibus erumpentes aquæ & in vnum decurrentes alueum, flumen illud efficiant, quod paulo infra Algeziram influit in Sucronem. Cùm igitur totum illud Algeziræ territoriũ, quod citra Sucronem est, Rex inde esset contemplatus, ac non modò planũ apertumque, sed præpingue natura esse, ac fertilissimũ animaduertisset: quodque cultura & irrigatione adiutum, multarum segetum, ac cuiusuis generis fructuum fieret feracissimum: magnum subinde opus in gratiam Algeziranorum nauare decreuit, illudque paulo post, Algezira capta, suis ipse sumptibus perfecit. Nempe permagnam a Sucrone fossam, siue alueum aquæ, secundum Antellam oppidum, ad tertium supra Argeziram lapidem perducens, Regiam inde dictam; quæ in modum semicirculi, totum ferè ab ea parte Algeziranum territorium complectitur, quoad in flumen ea reuertitur: per quam scilicet decurrēs aqua, tametsi aliquibus in locis permeandi difficultate impediretur; tamen architectorũ ingenio, & difficultati occursum fuit, & aquæ peruia fossa facta. Nam cùm decurrenti sese opponeret fluuius profundus, siue torrens satis amplus Algemezini oppidi, insignis nunc quidem, ac prædiuitis; atq; repugnantib. tũ fossæ pfunditate, tum pōdere aquæ, minimè posset ea per tubos, seu aquæ ductus supra torrentem transmitti; consilium fuit, excauata terra subtùs, per concameratum quidem opus, vno ferè stadio aquam deducere, tam firma, ac solida machinatione, vt à qua-

vt à quadringentis propè annis hucvsque, neque obruta vnquã fossa fuerit, neque decurrentis suprà impetu torrẽtis deleta: quin potius suo quasi felici decursu, perpetuum triginta propè pagorum simul & oppidorum agrum irrigandum suscipit: partim per se, partim per inciles fossas à maiore ad vniuscuiusque oppidi agrum deriuatas. Ex quo citerius Algerizæ territorium, ab eò maximè tẽpore cultum, ac irriguum, eò fertilitatis peruenit, vt cum aliis omnifariam fructibus, tum oriza, & moris ad sericum bombicum opus perficiendum, reliqua regni superet. Estque admirabile in tam exiguo, angustoq; terræ spatio, hac vna, architecto Rege, perducta aquæ fossa, tot pagos, atque oppida constructa fuisse; ac non modò ali ipsa; sed eorundem fructuum exportato mercimonio, totius Regni ditissima, ac locupletissima fieri. Cùm igitur Rex, oculorum flumen traiecisset, ducẽti pedites, qui sarcinas & impedimenta comitabantur, in primum, quod sese offerebat Alcocerũ oppidum irruerunt, eoque direpto, ac præda facta, ad sarcinas redierunt, quo tempore equites reuertebantur vastata vniuersa regione, quam interluit Sucro, ab Algezira ad vsque Cullarim. Rex verò ad læuam deflectens, continuit se apud oppidulum Albalatum citra Sucronem, donec in prædas dispersos milites colligeret: captisque in itinere sexaginta Sarracenis, domum regredi statuit. Quare traiecto Turia, per pontem Quarti oppiduli, tertio ab vrbe milliario, nullo impediente, passu tardiore quàm venerat iter prosecutus est, ac Burrianam reuersus, vbi diem natalem domini solenniter celebrauit: quo die Petrus Cornelius cum centenaria turma equitum intrauit Burrianam; huiusq; ac vniuersæ finitimæ regione prçfectura ei delata est, ac præter equitatum, sexcenti quoque pedites additi; quibus sæpe ex improuiso irruebat in vicina oppida, Ondam, Nulesium, Vxonitanam Vallem, & Almenaram; omnesq; agros depopulabatur, atque ingentem ex iis prædam reportabat. Per id temporis, quidam Petri Cornelii scutifer Michael Perezius, cui consuetudo erat cum quibusdã Sarracenis oppidi Almazoræ tribus à Burriana distantis milliaribus; eos ad oppidi deditionem est adhortatus, antequã ab exercitu obsessi, & vi capti ad vnum iugularentur: qua periculi denuntiatione territi, promisere, se in certam noctem, militibus numero paucis à præfecto missis tutum ingressum in oppidum daturos, qua parte muri lucerna præluceret, atque in tres turres eos diuisuros. Quibus annuens Perezius, atque ipsis multa promittens, Præfecto rem ordine exposuit: qui protinus, annuẽte Rege, collocata prope oppidum in insidiis magna manu militum, numero quingentorum, alios delectos viginti, beneque armatos misit, qui noctu, duce Perezio, sese in oppidum immitterent; vbi conspecto signo, admotisque scalis, ascendentibus occurrerunt noti oppidani, eosque in quandam domum clam deduxerunt, vbi sigillatim à multis comprehensi, ligatis manibus, in carcerem retrudebantur: quorum tres vltimi proditione intellecta, sese eripientes, in turrim quandam receperunt, atque summotis scalis, se in insidias præcipitatos esse magna cum vociferatione clamantes, protinus auditi sunt ab iis, qui substiterant: qui subitò in oppidum conuolarunt, atque scalis in ea parte positis, in quam ingressi confugerant, ascenso muro deturbatisque defensoribus, in vicos sese demiserunt; à quibus oppidum antequã illucesceret, captum atque direptum fuit; occisis, aut fuga elapsis oppidanis omnibus, sicq; in potestatem redactum. Quod Rex ingrediens, collocatis ibi præsidiis, atq; illud præfecturæ Cornelii adiiciens, Burrianã reuertitur, inde circumiens vniuersos eius subactæ regionis populos, duos alios in eã lustratione menses egit, vt præfectum, & præsidiarios magis sua præsentia confirmaret. Tandem in Aragoniam profectus est, mense Maio, assumptis Alagone, & Vrrea secum; atque vt in æstiuis paululum sese recrearet, Montalbanum nobile, & antiquum oppidum, vbi summa sancti Iacobi præfectura in Aragoniæ Regno sita est, venit, sic dictum, ex eo quòd ad radices albi montis positum est in medio latissimæ conuallis, quæ Martino fluuio abluta, altissimis, & albentibus circundatur montibus. Albescit enim eorum superficies, cum tamen in imis eorum visceribus obscurissimus, valdeque niger lapis ille Gagates gignatur, ex quo vix credibile est, quam pulchra, quamq; varia rerum simulachra oppidani artifices conficiãt: quæ in omnes mũdi partes, vt quæstuosas merces transmittũt. Tametsi fuere nõnulli, qui ab densitate & multitudine vinetorum, oppidũ, non Montalbanum, sed Montemuineum nuncupandum dixerunt: ii siquidẽ montes, tãetsi aliis frugib. parum apti, valdeq; accliues sint, vsqueadeò tamen viniferi existunt, atq; pampinis circunquaque frondẽt; vt Serta quædã Bacchi esse videatur. Vtut est, certè vinum ibi, & multum, & suauissimum, atque ita natura temperatum est vt licet largè sumptum, potorem quidem exhilaret, non tamen temulentum reddat. In causa sunt specus mire profundæ, ex rupe molli sub vnaquaq; domo excauatæ, ac manu factæ, adeoq; frigescentes, ob calorẽ frigus ad intima retrudentẽ, vt per foramina, quæ ab specub. in vicis,

admittendæ lucis causa patent, frigidissimam etiam, in ipso Solis feruore, auram emittant. Nam perinde, vt qui subitò in profluentem delabuntur, horrescere solent: sic improuiso frigidi illius aeris afflatu, prætereuntes cohorrent. Idque tribus potissimum æstuosissimis anni mensibus: nam reliquo tempore, tepescunt specus, atq; languescit vinū. Quo fit, vt potulenta in hisce vinariis cellis, sæuiēte æstu, reposita, ipsius niuis frigus exæquare videātur, eaq; epota ebrietatē, cōpressis in vētriculo vaporibus, impediāt; neq; potoris mēs quidē immoderato potu obstupefiat. Ex quo humana ibi corpora æstate, cùm ambiēte aere refrigerata: tū intus potionib. attemperata, ostēdunt, nulla vsquā æstiua esse quàm Montalbani suauiora, atq; commodiora. Ibi ergo memoria Rex tenēs commemorāda Blasci Alagonis facta: ac quod proprio ipsius Marte partam ille Morellam petēti sibi liberalissimè tradidisset; quodq; proximo Burrianensi bello, & re, & armis maximè iuuisset; eidē Morellam, dum viueret, tenendam & possidendam concessit, reseruata sibi tantum suprema arcis turri Celoquia dicta; quam aut Ferdinandus Diazius, aut Simon Tarassona cum præsidio teneret. Quod munus Blascus libenter accipiens, magnique habens, singularibus verbis Regi pro eo gratias & habuit, & egit immortales: & vna cum Artalo filio, qui iam exilio solutus erat, fide data de restitutione Morellæ, vita functo Blasco, publicè promisit: Rexque denuò Sastagi antea factam donationem eidem, posterisque suis in perpetuum confirmauit. Cæterum cùm per otium de variis bello gestis rebus vna cum Vrrea esset inter eos sermo, de Balearibus est actum. Quarum quidem expugnationem, tametsi admodum cruentam; ex eo tamē sibi placuisse demonstrauit Rex, quod earū accessione, suis Regnis non minima consecuta fuerit vtilitas, & amplificatio. Vtpotè cum ex illis non solum commeatus, atque omnis generis mercimonii in Cataloniā, & Valentiā copiosa futura esset inuectio; verùm toti etiam oræ ad coercendas Afrorum excursiones, multum quoq; præsidii, ac defensionis accessurum: quodq;, nisi occupatis illis, prorsus fuisset inanis Valentini belli susceptio: eoque maior de illarum custodia sibi impenderet cura & studium. Ad quod Vrrea, qui Balearico bello præfuerat, quātique Insulæ momenti essent compertum haberet; interrupto sermone Regio, Enimuerò, inquit, mi Rex, quanquam tu consilio non eges, vel abundas potius, consilium tamen à me, si minus prudentiæ, at fidelitatis plenum accipies. Existimo equidē, te dignum esse, qui Insulas amittas: quandoquidem quantum in oppugnandis illis studii ac diligentiæ impendisti; tantundem in conseruandis, defendendisque, ignauiæ, atque inertiæ ostēdis: vt qui illarum habenas, & præsidium, omnium ignauissimo homini (quod eius pace dicam) Petro Portugalensi commiseris. Quæ audiens Rex Vrream silere iussit, visurum enim breui, quantam errati sui emendationem subierit: cum iam à Petro in continentem translato, quibusdam traditis oppidis compensatas Baleares recepisset. Quibus peractis, Montalbano Cæsaraugustam, indeq; Oscam abierunt.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER X.

At verò Iacobus, per id tempus, tanta celebritate famæ gentibus, vel exteris notus erat; eiusq; admiranda facta per vniuersum orbem, cōmuni sermone, adeoq; magna cum amplitudine & gloria disseminabantur, vt ea remotissimos quosq; Principes commouerint, ad amicitias cum ipso, affinitate, quæ maxima est illarum conciliatrix, cōiungendas. Nam cum neque in Castella, neque in Gallia, & Anglia, vllæ essent maturæ viro Regiæ virgines, quib. cum Aragonii Reges matrimonio iungi solebant; & si quæ essent, fama tamen de Leonoræ repudio, illarum mentem à Iacobo prorsus alienasset: occasioni planè fuere hæc Duci Austriæ prædiuiti, vt ab vltimis Germaniæ finibus Legatos ad Iacobū mitteret, qui amplissima oblata dote, ad contrahendum cum filia matrimonium, inuitarent. De qua re Iacobus secum, diu multumq; cogitans, ac neq; cum maiestate Regia pecuniā adæquare, Regale esse ducēs: Legatos donis auctos, sed re infecta, dimisit. Quod grauiter tulere omnes Regis domestici,

stici, & qui cum eo tum erant Regnorum proceres; existimantes illum, non tam indignitate nuptiarum, vel quòd impar esset ei virgo proposita, quàm quòd aut occulta aliqua promissione teneretur alteri, aut q̄ reuera nullo se amplius matrimonio astringi vellet, recusasse oblatū. Quamobrē cœlibem in Rege vitā, quę nō virtuti, sed vitio potius ei dāda esset, vehementer exprobrarunt: propterea quod ea contra communem vtilitatem Regni tenderet: neque honestum esset tantorum successionem Regnorum in vnico Alfonso filio periclitari: quinimo oportere ipsum plures ex se Iacobos procreare: cùm magnorum exemplo Regum, nihil pulchrius esse possit, quàm multos Regno dignos progignere. Illud Priami Troianorum Regis obiiciētes, quē dilaudat historia, propterea quod quinquaginta filios, ex iisq; decem & septem, iusta vxore natos habuerit: quòd totidem Regiarum propeq; diuinarum virtutum quasi propagines orbi retulisset. Ex quò videri perabsurdum, ipsum annos iam natum viginti septem, atque septennio ab eo tēpore exacto, quo Leonorā repudiarat, nullis interim auctum fuisse filiis, qui Alfonso, si quid humanitus accideret, succederent. Quos Rex audiens benignè ac volens mētis suæ facere participes, Nolite, inquit, me præposteris vestris exēplis ab honesto proposito deducere: quādoquidem neque huius recusatione matrimonii, à matrimonio auocor: neque quòd toto fuerim cœlebs septennio, æquum est, vt potius mihi vitio, quàm virtuti detis: cum apertè videatis me Regias, atq; Imperatorias virtutes omnes, neq; melius vnquam, quā cœlibem exercuisse, neque maiores de hostib. triumphos, quàm cum ab vxoris cura fui vacuus, ēgisse. Tametsi, vt exemplis quoque vobiscum agam: nō desunt etiam, maximorum Imperatorum, magni scilicet Alexādri, atque Cæsaris exempla, quæ me in hanc mentē impellant: quorum alter, quātum à matrimonio abstinuit, tantum in suscepto bello totus incubuit, atq; magnā partem orbis sibi subiecit: alter verò post repudiatam vxorem, virtute bellandi vsqueadeò præstitit: vt Romani Imperii metam, quam sibi constituit, vno prope cursu tenuerit. Namq; vxoris, ac filiorum, amor, eosque augēdi, & cohonestandi cura, tametsi vehementer parentem angunt; & ad præclarissima obeunda facta generose impellunt: sæpe tamen ipsum aut nimia erga eos indulgentia eneruat: aut ipsi quoque filii abutentes illa, heroicos progenitorum conatus retardare, sępe etiā turpi labe inficere solent. Damus enim Priamum Regē optimum, ac pręcellentem quinquaginta natos habuisse (quod opus illi commune cum natura fuit) verum ex tot, tantisq; vnus, cui pater fuerat quā cæteris indulgentior, nōne fuit is, cuius luxuria, atq; libidine, non modò Regni opes euersæ funditus, vrbsque totius Asiæ florentissima, direpta & succensa fuere: sed omnes quoq; fratres, parentes etiam cum ipso simul perierunt? Præstare enim Regē orbum esse, quàm profusos ad perdendum Regnum liberos procreare, nemo sanè mentis est, qui inficietur. Cæterum oblatum ab Austriaco matrimonium filiæ cum magna dote, me iustè recusasse puto. Iustum enim sit, nuptias non Regias, Regiis anteferre; atque additamento pecuniæ, cum Regia dignitate pares illas facere, vos ipsi iudicate. Nam si puer cum essem, neque maiore, quam qua à patre fui fortuna locupletatus Regias nuptias coniunxi: quæ causa est, cur nunc, ætate, potentia, atque Regnis auctus, inferiores appetam? Equidem non faciam; sed ab iis tā ero semper alienus, quam ad Regias, vbi sese obtulerint, coniungēdas paratus. Hæc cùm dixisset Rex, approbata fuit ab omnib. eius instituti ratio, ac constans sententia, mireq; ipsius animi magnitudo cōmendata. Quo magis fuit creditum euenisse diuinitus, quod in eo ipso tēporis articulo, industria, & auctoritate Gregorii IX. Pont. Max. matrimoniū Iolantis filię Andreæ Regis Vngariæ, ac Petri Altisiodorēsis Imperatoris Gręci neptis, cum Iacobo fuerit contractum, deq; eo paucis ante diebus secretò per literas inter Pontificem & Iacobum tractatum; ad idq; nuntiatum est, venisse Barcinonem Bartholomeum Episcopum Quinqueecclesiēsem, & Beraldum præstantissimum Vngariæ comitē; qui dotis nomine obtulerunt librarum argenti duodecim millia; cum aliis decem millibus ex materna dote Iolanti accessuris; ac etiam cum aliis ducentis auri libris à Duce Austriæ debitis, necnon certam Nemurācēsis Comitatus partem in Flādria, cum nonnullis oppidis, tam in Gallia, quàm in Vngaria, & in Burgundia, etiam eidem à matre relictis: præter alias longè maiores cùm corporis, tum animi dotes, quibus Iolans vniuersas sui tēporis fœminas superabat, vt tanto dignam viro fœminam decebat. Itaq; sponsionibus, ac repromissionibus nuptiarum Barcinone factis octauo Kalendas Martii, anno Christianæ salutis M.CC.XXXIV. Iacobi autem XXVII. antequam tamen Iolans ad Regē deduceretur, necesse fuit controuersias cum Leonora ortas de suppeditandis vitæ alimentis componere; idque fuit, præsente Ferdinando Castellæ Rege Leonoræ fratre. Quare conuenere ambo vna cum ipsa apud cœnobium Hortæ ordinis Cisterciensis, in confiniis Aragoniæ & Castellæ situm, itaq; conuenit in-

ter ipsos, vt Fariza oppido cum arce, & agro, Leonora viua, nulloq; iuncta viro potiretur: ac neq; propterea quidquam eorum, quæ antea assignata fuerunt, nomine dotis, & alimentorum, ab ea detraheretur. Præterea, vt Alfonsus filius cum ea esset, neque contra eius mentem, ante tempus cuiquã matrimonio coniungeretur: necnõ vt Leonoræ vt Reginę honos haberetur. Iis ergo pactis, & conditionib. acceptis, Fariza fuit tradita Leonoræ: quæ cùm in gratiam Regis omnẽ redeundi spem à se abiecisset, cœnobium Pręmonstratensis ordinis in oppido Almasano, in confiniis Aragoniæ exædificauit, ibique perpetuam, atque piam cum religione vitam coluit. Concluso Leonorę diuortio, antequã matrimonio Iolantis daretur locus, Teresia Vidauria Egidii filia, fœmina, de qua antea diximus, pernobilis, venustissimaque, ac prudentissima, cum qua Regi aliquot annos contubernii necessitudo intercesserat, duabus ex ea susceptis filiis: Iolanti sese opponere, suoq; matrimonio, alterius impedire decreuit: propterea quòd conscia sibi, diceret, se non cõtubernii modò; sed stabilis ac certi matrimonii iure esse Regi coniunctam: ideoque nuptialibus facibus illud cohonestare velle. Quod planè iam non occultè, sed palam moliebatur, ac neque blandis Regis verbis à cœpto discedere; neque minis rursum, ac indignatione deterreri poterat, quominus procaciter in Regem debaccharetur, constãterq; ipsum perfidiæ argueret: quoad venit Iolans, presentique huius matrimonio, Teresiæ futurum fuit explosum; ac nihilominus ipsa in maximum Iolantis odium incurrit. Quare huius timens insidias, sese ac filiolos, ab eius præsentia & consuetudine subduxit: interim tamen ad summum Pontif. Romam, aut abiit, aut misit illa, qui ipsius nomine Regem in ius vocarent, totumq; matrimonii iudicium ad Pontificem deferrent; promittẽs, se quidem non ante causæ cessuram, quàm mors alterutrum causa cedere coegisset. Itaq; contestata lite, diutius res in cõtrouersia fuit, quoad Teresia grauissimo pro se dato testimonio, non modò rẽ, sed Regẽ ipsum in summum atq; extremũ penè discrimen, vt dicemus, adduxit. Itaq; Rex ab oppido Horta, Leonoram dimittẽs, in Aquitaniam Mompellerium profectus est, ibique diẽ festum omnium sanctorum celebrans, illius potentatus controuersiis compositis, protinus in Cataloniam reuersus, Ilerdam venit. Sed paulò antequam hæc fierent; cum Balearicum bellum, Rege in Valentinum incumbente, nondum cõfectum fuisset: minimeq; Pytiusę Insulæ, Ebusus scilicet, cum adiacente Frumẽtaria ad Balearicum Regnum spectantes debellatæ fuissent, Guillermus Mongrius pernobilis Catalanus, Sacrista & Canonicus Gerundensis Ecclesię, iam tum electus Archiepiscopus Tarraconensis, vna cum Bernardo Santaugeniano Balearium maioris antea præfecto, à Rege petierunt, vt eas Insulas debellandi prouincia Guillermo demãdaretur, atq; expugnatæ, Archiepiscopo, Ecclesiæq; Tarraconẽsi, beneficiario iure, contribuerẽtur: vt ea occasione, frequẽtiores in eis essent diuini verbi cõciones, atq; facilior Mahometanę sectæ extirpatio. Quibus Rex annuit libentissimè, atque Ebusi oppidum cũ eius arce, se Ecclesiæ donaturum respondit: modò intra decẽ mẽses susciperetur in eas expeditio; alioqui eandem suscepturum se, Valentino bello confecto. Fuere autem hæ Insulæ dictę Pytiusę, Græcis, quòd multis sponte natis pinetis abundent: quarũ maior Ebusus notissima est toti Mediterraneæ orę maris, non modò ob eius portũ tutissimum, amplissimumq; oppido & arce natura, & manu munitis: verum ob salis cõmercium, quo vniuersa prope Italiæ ora alitur: & cuius tanta est copia, quanta in nostris de Sale Commẽtariis, descriptione illius salinarum lib. 2. esse ostenditur. Et quæ licet frumento parum, pecude tamen & ferina, aliisq; reb. multum exuberat: quin & Iberici maris quasi clauicula est, & tanquã specula è Regione Dianii, siue Ferrariæ promontorii constituta, ad recensendas, & quasi hospitio excipiendas naues, quæ ab Occidentali Hispania ortum versus, aut contra nauigant. Altera quidem minor, vulgò Frumentaria, paruo maris tractu ab Ebuso distat, inculta & deserta est, quamuis frumenti sit feracissima, indeque dicta Frumentaria, estque feris animalibus præsertim onagris referta: hi enim gregatim incedunt, atque prọceriores sunt, longeque speciosiores cicuribus: ac licet nullis noxii: tamẽ adeò agrestes, & feri, vt nullo vnquam tempore assuescere ad homines, neque arte mansuefieri soleant. Quinimo vsqueadeò atra bili laborant, vt extrahi ab Insula, atque à suo grege separari tã ægrè ferant, vt enecari se potius fame, quàm quicquam comedere; aduri, quam loco dimoueri, aut oneris quicquam sibi imponi patiantur. Quæ tandem Insula, cum portubus, & fontibus, & nemoribus constet, & natura apta sit ad quasuis maiores fruges ferẽdas, tamen ob continuos piratarum vndique in eam appulsus, & excursiones, inculta omnino, atq; deserta manet. Estque mirabile de vtraque Insula, quòd earum terra serpentes fuget, neque venenatum quippiam admittat: sed illud multò mirabilius, quòd non lõgè ab eis versus ostia Sucronis, parua sit Insula Colubraria dicta, ex eo quòd innumerabiles

merabiles colubros pariat, infeſtos nauigantibus, Græci vocant Ophiuſam: in quam, atteſtantibus Plinio, & experientia, illata terra Ebuſo colubros aut fuget, aut enecet: ſi verò ii aſportentur Ebuſum, protinus odore terræ commoriantur. In has igitur fuit Electo Tarraconenſi conceſſa expeditio, cum claſſe, vt putatur, Regia, eaque omni re munita; & cui præfuit Nunnius Sanctius, qui quãuis annis iam grauis, atq; ætate affecta eſſet, tamẽ, vt belli omnium ſui temporis experientiſſimus, Electo deeſſe noluit. Hi, vt primum Ebuſi maiorem portum tenuerunt, ac fama emanauit, Iacobũ Regem, qui Baleares expugnauerat, venire Ebuſum, tam conſternato ſubinde animo fuere oppidani, vt vno tantum milite Ilerdenſi murũ aſcendente, atque inde victoriam conclamante, ſubito oppidum cum arce Electo dederint; indeq; vniuerſa Inſula capta fuerit. Itaque ædificato ibi templo, & Chriſti religione inducta; oppidum, paucis dimiſſis in Inſula Sarracenis, à Chriſtianis habitari cœpit, illudque ac tota Inſula cum adiacenti, patrimonio Regis fuit addicta, tametſi decumæ Salis, aliique redditus, Archiepiſcopo ceſſerint: ideoque religionis, & animarum cura eidem perpetuò commiſſa fuit. Poſtremo exercitus in Frumentariam tranſiens, eam nullo negotio cepit, & tanquam deſertam, & incultam dereliquit. Dum hæc apud Ebuſum gerebantur, Iacobus in ſubigendo Valentino Regno nullum tempus intermittebat. Nam ſuperiore in Sucronenſes excurſione, tentatis Zaenis, & Sarracenorum animis, neq; cum exercitu ad ſeſe defendendum prodeuntibus; ſimilẽ in eos excurſionem iterum facere decreuit. Vnde conuocatis Fernando patruo, Blaſco Alagone, P. Cornelio, Simone Vrrea, atque promagiſtris ordinum, ſe denuo in Valentinos excurrere velle indicauit. Cumque aſſentirentur omnes, iam non in pagos, ſed in præcipuas Sucronenſis agri arces, Algeziram, & Cullarim, bellum commouere decreuerunt; ad eaſque expugnandas, duæ machinæ, ſiue tormenta maxima, mari ad oſtia Sucronis deferri iuſſi fuere. Itaq; Rex iuſto cum exercitu, præmiſſo commeatu, Burriana proficiſcens, ſecundum mare, non longè ab vrbe præteruectus, Cullarim bidui itinere confecto peruenit; cuius oppugnationi machinas, & alia adducta inſtrumenta præparauit. Sed cum lapidibus & magnis ſaxis opus eſſet librandis machinis, ac neque ager ille cum ſabuloſus ſit, vllos ſponte ferat lapides, neque ad excindendos è rupibus inſtrumenta ſuppeterent, oſtenſum eſt à machinatoribus impediri oppugnationem, atque alio eſſe intendendum: præualuitq; nonnullorum obſtinatior ſententia, in diſſuadenda tam leuem ob cauſam, expugnatione. Profectus Rex inde ad Cilliam oppidum venit, ſexto ab vrbe milliario, ac Valentinę paludi proximum. Cumque iratus quodãmodo ibi Rex eſſet, propterea quòd cum tanto exercitu nihil ſtrenuum, neque ſe dignum confeciſſet, id quod verſabat animo, ſecreto cùm promagiſtro Templario, P. Cornelio, & Simone Vrrea communicauit; ſe ſcilicet, oppugnare velle vnam ex turribus, quæ ſunt in agro vrbis, vno, aut altero ab illa milliario; & munitæ vſqueadeò, vt vrbis oculi dicerentur, eiq; quaſi pro muro eſſent, ad hoſtium primos quoſque impetus ſuſtinendos. Quarum præcipua, longeque munitior tunc erat Moncadæ: ideoque hanc eſſe aggrediendam cenſuerunt. Id, vt primum à Ferdinando reſcitum eſt, quòd is Regem à quouis ſtrenuo facinore ſemper ſolitus eſſet dehortari; nequaquam illam oppugnandam affirmauit: propterea quòd commeatus, & alia neceſſaria deficerent, ad alendum exercitum, eſſetque longè munitior Turris, quam vt breui poſſet expugnari, neque prudentis eſſet hoſtem adeò propinquum irritare. Tum & Templarius, non Moncadam, ſed Torreſtorreſium oppidum tutius oppugnari poſſe clamabat. Vnde controuerſia orta, aliis varia ſentientibus; tandem deliberatione Regis concluſum eſt, vt Moncadam peterent. Erat autem eius Turris permagna, tum omni armamento, & commeatu, tum vrbano milite, vt putabatur, munita: atque frequenti pago circundata, qui ſua etiam macerie cingebatur, quem ingreſſi noſtri, paganos omnes in turrim, quæ capaciſſima erat, recipi compulerunt. Sed ea poſt quintum diẽ, quo cœpit oppugnari, Regi tradita fuit, ampliſſima ibi facta præda: Sarracenorum enim plus mille in ea fuere, prædaque omnis ad beſantium centum millia, quæ ſummã efficiunt aureorum viginti millium, perueniſſe fertur. At verò turris à Rege funditus euerti iuſſa fuit: ne denuo ipſam muniret Zaenas; inde ad turrim proximam Muſerorũ, quæ ſimiliter æquali ab vrbe ſpatio diſtat, & pago quoq; circumſepta eſt, abiit exercitus: vbi pagani tecti ceſpitibus ex palma & ſpartho contextis, terraq; oppletis, à machinarũ ictibus ſeſe defendebant. Quibus illico a noſtris fuit occurſum, nempe balliſtarum ſpiculis ſtupa & pice oblitis. Quæ vt primum igne ſuccenſa in ceſpites miſſa fuere, arſere illi, atque conuerſo in paganos, & in turrim fumo, protinus aperta illa, atque ingruẽtibus noſtris, capta fuit, cũ ſexaginta Sarracenis, quos omnes Rex dono dedit Guilliarmo Sagardiæ, vni ex ducibus exercitus, quibus Guillermum Aguilonẽ ſororis filium redime-

ret, Valentiæ tunc captiuum: fuitque ſtatim redemptus ille magno Sarracenorum malo, vt paulo poſt dicemus. Qua parta victoria, atque præda facta, Rex, integro cum exercitu Turolii viam eſt ingreſſus, venienſque Aluentoſam, quæ primum eſt Aragoniæ oppidũ, tanta illum nummariæ rei preſſit inopia, vt centum Sarracenos, quibus redimẽdis mercatores impenſe inſtabant, biſantiorum X V I I. millibus redimi permiſerit. Inde Cæſarauguſtam, poſt verò Oſcã progreſſus eſt. Eodem tempore Sanctius Rex Nauarræ mortuus eſt Tudelæ, ſtatimque Regni proceres immemores adoptionis, & ſucceſſionis Iacobi, fideique publicę, ac iuriſiurandi ab eiſdem præſtitis, Tibaldum Campaniæ comitem, ſororis Sanctii filium, Regem elegerunt. Quæ interim placuit Iacobo tantis præpedito negotiis bellicis, diſſimulare, atq; in poſterum differre. cuius obtinẽdi gratia Regni, magna inter Iacobum, eiuſque ſucceſſores Aragoniæ Reges cum Nauarris, & Caſtellanis conſecuta ſunt bella & contentiones. Hoc ipſo anno, qui fuit Chriſtianæ ſalutis M.CCXXXIV. Gregorius Pont. I X. Pontificatus ſui anno octauo Dominicum Hiſpanum totius ordinis, ſiue ſacrę ſocietatis Dominicanæ, ac Prædicatorum dictæ, Patriarcham & conditorẽ clarum miraculis in numerum ſanctorum retulit; à Iacobo & Hiſpanis in magna ſemper veneratione habitum, nec multò poſt idem Gregorius Franciſcum Italum, totius quoq; ordinis ac ſodalitatis Franciſcanorum, vt vocant minoritarum, miraculis quoq; inſignẽ, ſimiliter ſanctorum numero aſcripſit. Quæ duæ perſanctæ ſodalitates, Iacobi tempore, vt li. 2. retulimus, obortæ; atq; ab earum exordio, tãta cùm veneratione ac pietate ab illo ſuis in Regnis admiſſæ, ſuoque fauore, & ope auctę, & amplificatæ, clarè oſtẽdunt, Iacobum de vtraque valde bene meritum fuiſſe: eoque magis apud earum auctores, quos ille ſuo quoque tempore inter diuos adnumerari vidit, in magna etiam gratia extitiſſe: habuiſſeque eoſdem inter cœlites, propoſitos ſui patronos, atque tutelares: vt quibus exorantibus feliciſſimum rerum ſuarum exitum ab omnipotenti Chriſto obtinuerit. Cæterum eo tempore magnæ Regi erant cum Nunnio Sanctio controuerſiæ & diſſenſiones, ſuper Comitatibus Ceretanię & Confluentis, ac iure etiam ad alia Cataloniæ & Aquitaniæ oppida, ad quæ vocabatur Sanctius, tam ſubſtitutione teſtamentaria Raimundi Comitis Barcinonenſis, quàm donatione facta ab Alfonſo Regis auo, Sanctię Nunnii matri & eius filiis ex Sanctio Comite ſuſcipiendis. A quo rurſum Rex oppida quædam Portui Veneris, & Comitatui Ruſcinonenſi coniuncta, quæ Nunnius vſurpauerat, repetebat. Verùm vt erat natura benignus ac beneficus, atque tantorum Nunnii promeritorum, rerũque ab eo bello geſtarum memor; voluit conuenire cum eo; & eas controuerſias, & contentiones, arbitris cõponendas committere: Nunnio, Lopezium Pharẽſem Vizcaiæ dominum; Rege verò, Guillermum Cerueram monachum, arbitrum ſtatuente: illis autem diſſidentibus, neque ſententiam ferentibus, Vgo Monlauretanus Templariorum Hiſpaniæ Magiſter tertius accederet. Re igitur ab vtroque perſpecta arbitro, non expectata tamen ſententiæ pronuntiatione, placuit Regi relinquere Nunnio ditiones illas Ruſcinonenſi propinquas, eique pecunia reſarcire damna, quod Nunnio eiuſq; vxore iam ſenibus, amiſſaque filiorum ſpe, decedentibus, Regno acceſſura omnia eſſent. Is autem fuit ille Nuntius, qui apud Balearium maiorem, cuius expugnationi præerat, vrbano in agro, optimo, amœniſſimoque totius Inſulæ loco, cœnobium grande, ampliſſimo cum templo exædificauit, illudque prędiis & magnis cenſibus ornauit, atque beatiſſimæ virgini dicatum, ordini Circeſtercienſium addixit. Quod Regiam, (vulgò la Real) nuncupauit. nec immerito. Nam cùm Regia ſtirpe Nunnius eſſet ortus, ſuiſque præclariſſimis, ac commemorandis factis, Regio quoque dignus eſſet diademate, quamcunque ipſe ædem, extrueret; quid ni Regiam, ſiue Baſilicam nuncupare poterat? Hoc tempore Iolans ab Vngaria, matrimonio cum Iacobo iungenda, Barcinonem venit: eodem Antiſtite quinqueeccleſienſi, atque nobiliſſimo illius Regni Comite Dionyſio, & familia multa comitata. fuitq; à Barcinonenſibus, totoque Principatu honorificentiſſimè excepta, Virgo pulcherrima, annos viginti nata, & quæ ſub tanta ſuauitate, & honeſtate oris, maieſtatẽ, admiſtamq; cum grauitate humanitatẽ præſeferebat. Vnde grata omnibus, ſatiſq; officioſa & prudens, non minus ſolatio Iacobo fuit, ad bene feliciterque ducẽdam vitam, quàm conſilio, ſubſidioque etiam ad regendam rem publicam. De cuius aduentu factus certior Iacobus, ſtatim Oſca Barcinonem perrexit, nuptiaſque cum ea dignitatis, atque lętitiæ plenas coniunxit. Nam Rex Iolãtis pulchritudinem cum tanta animi magnitudine coniunctam contẽplans, laborũ ſociam, ſibiq; ad regnãdum conſentaneam ſperans, mire dilexit, viciſſimq; amatus fuit. Quorum mutuam charitatem tanta conſecuta eſt concordia, vt ſuo quoque exemplo populi cum tranquillitate vixerint; atque vt eſt fructus concordiæ, Regiæ res, Regnaq; ipſa indies aucta accreuerint. Per id tẽpus Pon-

bus Pontius Cabrera, qui olim Comitatu Vrgelitano pulsus fuerat, conquestus est apud Regem, quod cùm ipse ex pacto, Regio diplomate confirmato, Aurembaxidi Comiti sine liberis decedenti succederet, & ad comitatum vocaretur, iniquas tamen quasdam in sui fraudẽ donationes, tam quæ Petro ab Aurembaxide vxore contra priorem conuentionem facta fuit, quàm quæ postea à Petro in fauorem Regis consecuta est, admiserit. Quæ omnia cum Regi nota essent cum Pontio transegit, vt reseruata sibi ciuitate Vrgelitana, omniq; iure ad ciuitates Ilerdæ, & Balaguerii ad Pontium vndecunq; pertinenti, Regi concesso, reliqua quæcunq; oppida, & prædia ad comitatum spectantia, Pontio, eiusq; filiis & successoribus in perpetuum beneficiario iure concederetur. Indeq; factum est, vt & Rex, & Pontius, per se quisq; Vrgelitanus Comes nuncuparetur. Posthæc Rex, coniunctis nuptiis, occasione oblata, Sarinienam Aragoniæ oppidum antiquum venit: vbi cùm esset ei in animo initum Valentinum bellum cõficere, in ipsumq; totus incumberet, conuocatis Antistitibus, cum nonnullis vtriusq; Regni proceribus, ac etiam belli ducibus, qui eum sequebantur, consilia & mentem suam eisdem cõmunicauit. Nempè habere se in animo, fœliciter cœptum Valentinum bellum persequi, quoad vniuerso Regno potiretur. Iamq; occupata Burriana præcipua Regni arce, alteram ad inuadendam vrbem, eiusq; agros impunè depopulandos, longè commodiorem occurrere; eam esse arcem dictam a sarracenis Enessam, siue Cepollam, quæ media ferè est inter Saguntum, & Valentiam, ab eaq; sexto milliario distat: quæq; mari proxima, in monte quodã, aliis circundato, vnde prospectus est in vrbem, sita. Facileq; erat mari commeatum, terra verò præsidia Burriana secus oram maritimam ad eam mittere. Nam eiusmodi expugnata arce, tutò poterat ibi contineri exercitus, atque continuas excursiones in Valentinos facere, eorumq; cultissimos agros vastare; ac tandem vrbem ita opprimere, vt Zaenem Regem aut ad deditionem, aut ad pugnam, quam ille metu Abuzethiæ partis omnino detrectabat, compelleret. Quæ cùm a Rege proposita placuissent omnibus, ad eaq; exequenda illum singuli adhortarentur, decretum fuit, ineunte vere, eò proficisci, exercitumq; ad id parare. Quo peracto Turolium Rex abiit, vbi Pascha Resurrectionis Domini celebrauit, exercitumq; nonnullis cohortibus suppleri fecit: ac protinus Calataiubium concessit, vbi Petrus Portugalensis, cui Baleares Insulæ dum viueret donatæ fuerant, tametsi breui eas esset dimissurus, nihilominus, denuo publicè fide data iurauit, se Iolanti Reginæ, & filiis, quos ex ea Rex susciperet obeunte Rege, eandem quam Regi fidem, præstiturum. Fuitq; hæc ipsa data fides in præsentia multorum vtriusq; regni procerum, ac etiam Antistitum, vt ratum perpetuo id haberetur. Insuper Turolium reuersus Rex, donationem Riclę, & Magalionis oppidorum Aragoniæ, olim Abuzethio, dum viueret factam confirmauit: præstita sibi etiam, ac Iolanti, & liberis, eorumq; natis, fide publica, nulla tamen de Alfonso mentione facta; quod iam tum discordiæ subortæ Regi essent cum Alfonso. Demum Abuzethius, qui multò antea Christo nomen dederat, idque secretò, ne sarraceni suæ factionis à fide deficerent; vt qui multum in eo bello Iacobo prodessent; quia dissolute admodum viuebat; multa minime à Mahometano ritu aliena committens; ac neq; a multitudine vxorum abstinẽs, quæ animos Christianorũm offendebant; opera Sanctii Ahonesii Antistitis Cæsaraugustani, ad meliorem vitæ frugẽ reuocatus est: atq; illius industria honorifice cum honestissima Cęsaraugustana fœmina matrimonium contraxit: ex qua filiam suscepit Aldam nomine, quæ postea Blasco Simoni Aragonensi viro strenuo nupsit, domino Baroniæ Arenosiæ dictæ: quiq; in oppida Regni, quæ fuerant Abuzethii successit. Iacobus igitur multis vtriusq; Regni proceribus comitantibus, aliisq;, qui honorariis stipẽdiis equestribus obstricti Regem sequebantur: dum vnà cum cohortibus, quas ciuitates Turolium & Daroca miserunt profectionem parat, nuncium accepit, Zaenem suspicatum Iacobi mentem, venisse cum magna manu militum in arcem veterem Enessæ, siue Cepollæ, illamq; à fundamentis fuisse demolitum, ne Christianis subsidio esse posset contra vrbem. Qua caussa Rex, cuius animus totus erat in illa denuò exædificanda, iussit instrumenta ad parietes ducendos, è Turolio iumentis conuehi, atq; in Regnum profectus est: iamq; Exericam secundò vastato eius agro præteruectus, Segorbium vrbem intactam reliquit: quod ea Abuzethii partes contra Zaenem agens, liberum dedisset Regi ingressum. Inde ad Torrestorresiũ venit, similiq; ibi depeculatione facta, Saguntum secundùm arcem præteriit, sic abeuntibus ordinibus. Primum enim agmen ducebat Simon Vrrea vir egregie fortis, & sapiẽs dux belli, atq; Aragoniæ procerum præstantissimus: In medio consistebat peditatus: nouissimum agmen Rex cum equitatu claudebat. Sed antequam in montem Enessam peruenissent, rumor spar sus est, atq; ab exploratoribus comprobatus, Zaenem cum magno

exercitu venisse Pusolium, quod oppidulum ab Enessa vno distat milliario. Vnde equite sese ad pugnam expediente; pedite vero cum impedimentis in vicinum collem recipiente, intellectum est, non Zaenis, sed Hospitalis Promagistri, & præfectorum Alcanitii, & Castellotii esse agmen; centum videlicet equitum, atque bis mille peditum, cum aliis triginta equitibus in Burrianæ præsidio constitutis, qui intellecta deliberatione Iacobi, eò venerant. Quare arce diruta inuenta, protinus Rex eo ipso in loco aliam multo munitiorem exædificare curauit. Itaque figura triangulari data, tanta fuit contentio & studium procerum, atque militum præsertim à ciuitatibus missorum, in erigendo opere, pro distributa cuique sua ædificii parte, vt intra duos menses arx fuerit condita, atque inexpugnabilis effecta. In quam commeatu, & cibariis quattuor mensium illatis, fuere etiam collocata ibi armamenta omnia; atque defensioni arx præparata, è qua prodeuntes milites continuas in Valentinos agros excursiones faciebant; tanto cum emolumento, & opima prçda militum, vt ea spe lucri contineri non possent, quin vel magno cum periculo, frequenter in sarracenos irruerent. Dum igitur opportunitas, magisque idoneum tempus ad aggrediendam vrbem expectatur, Rexque in Cataloniam esset abiturus anxie perquirebat, quisnam ex proceribus præsidio præficeretur ad defendendā arcē; cum præclare cōpertum haberet, se abeunte, illicò Zaenem magno cum exercitu ad demoliendam illam venturum. Sed in ea cura & cogitatione defixo, vnus occurrit Bernardus Guillermus Entensa, sic dictus, ab oppido Entensa in Catalonia, quod Regis beneficio obtinebat. Erat autem is Regis auunculus quem cum in omni re militari, tum ad custodiam arcis consilio, & fidelitate præstare multum Rex sciebat. In ipsa quippe expugnatione Burrianæ, vt ostendimus, in qua saucius ille fuit, magnum roboris atque fortitudinis specimen ediderat: cumque abesset ipse tribus mensibus donec veniret, continuit se ibi Rex vallandæ, atque præfulciendæ arci, omnique commeatu, & armamentis muniendæ intentus: quoad Guillermus, adductis secum centum lectissimis leuis armaturæ equitibus, venit. Cui Rex magno cum equitatu obuiam exiit, ipsum præ cæteris valde honorans, & quod tanta se propinquitate sanguinis attingeret; & cui tam arduum præfecturæ negotium esset commissurus. Itaque seorsum cum eo collocutus est, ac postquā exprobrauit ei cunctationem, vt refert Regis Historia, & quod adducta secum manu illa equitum, cōmeatū & cibaria minime conuexisset ad eos sustentandos, propterea quod annona ibi tum cara esset; exædificatam a se arcem, eiusque munitionem, & armamenta ad eius defensionem demonstrauit: & quanquam in monte sicco constructam, tamen cisternam in ea quinquaginta mille cadis aquæ oppletam ostendit; seque velle dixit ibi erigere propugnaculum in oculis vrbis, ad defendenda omnia, quæ in eam vsque diem Regni oppida expugnauerat: atque ad excursiones tam à suis in vrbanos agros tutius faciendas, quam ad hostiles promptius reprimendas. Idque tantisper dum exercitum magnum ipse compararet ad vrbem oppugnandam. Ac hæc præsidia, quæ ibi relicturus erat exposuit. Sed de arcis, ac præsidiorum præfecto, secreto quid haberet in animo indicauit: significans, se, cognationis caussa, quæ tanta sibi cum eo erat, atque eius tum probata fide, tum bellica virtute fretum, deliberasse, ipsum arci, & exercitui præficere. Neque enim habere se quemquam alium ex proceribus, cui tutius mandare illam posset, neque honorem, qui ex præfectura reportandus esset alteri, quam ei tribuere. Quod si perdifficilis videretur, & quæ iuste tanquam periculosissima timeri posset propugnatio, quod eam cruentis admodum, atque continuis necesse esset prœliis, atque conflictibus sustentare; eò quidem videri sibi animosius eandem subeundam ab ipso esse, propterea quod nulla quidem ex parte posset ipsa, sua quoque victoria, atque triumpho carere. Nam illa ad Christi nomen propugnandum, impiosque eius hostes debellandos suscepta; non aliud ex conflictibus, quam aut superstitibus, gloriam & æternum nomen, aut occumbentibus, cœlestem ac gloriosissimum cum martyrio triumphum esset allatura. Quæ audiens Guillermus, vt erat pio, excelso, & generoso animo, pro ostentandæ virtutis occasione sibi oblata, immensas Regi gratias egit, libentissimeq; defendendæ arcis onus suscepit; vnà cum Berengario Entensa cognato, necnon Guillermo Aguilone, nobilissimo Catalano: quòd is nuper Regia liberalitate à sarracenis redemptus, atque eorum ignauiam expertus, magno sibi foret consilio & auxilio ad optimè feliciterque dimicandum. Quæ Guillermi liberalissima responsio adeò Regi grata fuit, vt in eius amplexum irruerit, ipsumque pro tantis meritis, alterum sibi fore Regni consortem promisit. Itaque arce cum præsidiariis, & exercitu Guillermo traditis, illud prætereundum nō est, quod exigua in re licèt, magnā tamen Regis benignitatem, ac fidem tum maximè portendidit, vt eius historia continet. Siquidem profecturo Rege, iam motis castris, dum

dum tabernacula & vasa colliguntur, inuenta est hirundo in tabernaculi Regii fastigio (scutellā vocant) nidū construxisse. Id autem per iocū famulis Regi annunciantibus; prohibuit ille, ne tabernaculū inde dimoueretur, neq; abiiceretur nidus; Dimittite, inquiēs, illā; victoriç quippe nūcia est auicula: & quia fidit vmbræ nostrç, eadē quoq; protegetur, quoad exclusos pullos educauerit: mansitq; ibi tabernaculum vnà cum custodiēte illud, donec auicula cū pullis euolauit. Cçterum reuersus Rex Burrianā, inde Dertosam, & in Salonium portū inuectus: nauiculas cōmeatu, & re frumētaria onustas in Balearīū maiorē abire paratas inueniens emptis mercimoniis, ad Guillermū ire iussit Enessam. Iis expeditis, venit Oscā, ac deinde Montionē, quo generales cōuentus indixerat: fuereq; omnium frequentissimi; propterea q, tam egregiis, tamq; vtilibus religionis, Regniq; rebus propagandis intentus Rex esse videbatur; vt nihil quod nō vtriq; esset vtile proponeret. Iccirco neq; Antistitū, neq; procerum quispiam, non oppidi vllius, nō ciuitatis Legatus defuit, quin eo conueniret; atq; omnibus, quæ à Rege petita sunt, libenter annueret. Cū neque alia eis proponeret, quā se, bellū in Valētinos sarracenos cōmotum, tantoq; cū labore, sumptu, & sui periculo, pro cōmuni bono susceptū, velle conficere; quādoquidem eousq; peruentum esset, vt quicquid a Morella ad ipsas ferè vsq; vrbis Valentiç portas interesset, amplius scilicet dimidia Regni parte, aut vi iā cœpisset, aut depopulatus fuisset; iustumq; exercitū ad vrbē reliquisset. Quamobrem necesse esse vrbē vndique obsidere, atq; diuino, vt sperabat, annuente numine, capere. Nā expugnata illa nō dubitabat, se facile vniuerso Regno breui potiturū, simulq; cū ipso omnes, & amœniore, & fructuosiore, quā vsquam sit, agro fruituros. Quare omnib. vnū & idem cū Rege sentientibus, atq; re, gente, & armis, se omnino adiuturos offerentibus, deliberatum est, vt cū Aragonēsib. montanis alioqui inter se diuisis, induciæ fierent, vt in sarracenos cōmunes hostes, suam illi bilē & arma conuerterent. Vtq; Rex æstimationē, ac iustum monetç Iaccēsis pondus, toto Aragonēsi regno, & ciuitatib. Ilerdç, & Dertosç, & earū territoriis perpetuaret: vtq; oēs ab ætatis anno 14. illā omnino valiturā iurarēt: propterea q, tanta cū esset illius copia, reprobari nō poterat, nisi cum maxima omnium, grauiq; iactura. Hinc factum est, atq; in eisdem conuēntibus perpetuo iure decretum, vt à quaq; domo, & inquilino populorum totius Regni, cuius census esset, ad centum dragmas monetæ Iaccensis, septimo quoque anno morabatinus vnus Regi penderetur. Post hæc omnes, qui ob honoraria stipendia equestria, Regi belli tempore præsto esse tenebantur, nisi amittere illa mallent, adessent. Dum hæc aguntur Montioni, Zaenes audito Iacobi discessu ab Enessa, ingentes comparauit copias, atque lustrato exercitu, à Setabi vrbe vsque Ondam, quod est insigne oppidum, non longe à Burriana situm versus montana loca, adnumerata sunt, peditum quadraginta millia; equites vero sexcenti numero: quibus congregatis Enessam adire, eiusq; recenter erectā arcē demoliri decreuit. Itaq; certo die, iunctis Valentiæ copiis, noctu, sic eo properauit, vt diluculo arci propinquus esse cœperit. Vnde per exploratores certior de illius aduentu factus Guillermus, conuocatis primoribus exercitus, expositoq; imminenti periculo, visum est, præstare exire obuiam hostib. atq; in campo viriliter dimicare, quam intra infirmos, ac recentes arcis parietes à tanta innumerabilitate hostium concludi, angustoque loco contineri. Quare diuino Christi, eiusque matris sanctissimæ confisi numine, quo facile est à paucis pemultos deuinci, sese omnes magno animo ad pugnam extra arcem ineundam præpararunt. Quod facinus tanquā monstri simile, atq; incredibile, parum fidei profecto, minusq; gloriç obtinuisset futuris sæculis, nisi ipsa Regis historia, atq; Asclotii, aliorumq; illius temporis Scriptorū, qui prælio interfuerunt, monumenta, illud diserte scripsissent, & quam concordissimè probassent. Itaque sacris peractis, atque sanctissimo Christi corpore singulis communicato militibus, qui, perinde ac mari solent tempestate iactati instante naufragio, se toto pectore ac mente Deo commendabant; protinus sumpto cibo aciem instruxit Guillermus. Ac cum à summo iugo montis contemplaretur tantam, tamque sparsam tota planitie hostium multitudinem; suorumque animos quodammodo perturbari, ad eos sic verba fecit. Etsi scio, viri fortissimi, humanum esse, pericula & morte ipsam quemque pertimescere; ac neq; à ratione alienū, paucos hostium multitudinem reformidare; hāc tamen à paucis, ordine, consilioque & viribus, sæpius superatam fuisse, atque superari nunc quoque posse, permultis antiquorum, nostrorumque ostendere est exemplis. Quid enim aliud Xerxem cum millibus nongentorum millium hominum in Europam transeuntem, amissis prælio omnibus, solum ipsum scapha elapsum in Asiam remeare; nisi vnius Themistoclis Græci Ducis cum decem tantum millibus occurrentis, consilium in propugnatione compulit? Quid Darium decies centena millia quoque ducen-

tem, vt Alexander non amplius quam quadraginta stipatus millibus vinceret, effecit; nisi bene ordinata paucitas, quauis confusa multitudine, viribus & arte longe superior? Ad nostra veniamus. Nonne vniuersam Afrorum simul; & Hispaniæ Maurorum, haud superioribus inferiorem multitudinem, nostri, tum nuper Idubedensi prælio superarũt; tum & alias sæpe perquã pauci vicerunt, & ad internecionem vsq; deleuerunt? Consimilis, atq; par est illis, non numero, sed confusione, quę vobis sese nũc offert ad dimicandum multitudo; cuius timidissimus Dux est vecors ille Zaenes tyrannus, qui nuper Regi nostro, cum admodum paucis, bis Valentinũ agrum ante eius oculos depopulanti, ne cũ tanto quidẽ exercitu exire obuiã est ausus; quinimmo turres atq; oppida Moncadæ, & Museriorum, quæ hinc perspicitis, amittere potius, ne cõfligeret, atq; sibi eripi est passus. Vnde cum vilem eius, ac collectitium exercitũ, cum strenua, exercitatissimaq; vestra pugnandi arte, ac victrice manu confero; profecto deierare ausim, neminẽ esse vestrũ, qui aperto in campo, cum decem ex illis depugnare non audeat, neq; plures etiã detrectet. Accedit caussa belli iustissima, sanctissimaq;, quam ad impiũ tyrãnum propulsandũ, proque illo Regem nostrum pium, optimumq; inducendum suscepistis; cumq; pro Christi nomine ad impiam Mahometanorum sectam extirpandam penitus pugnetis; quid ni victores vos inde fore, atq; ipsas cœlitum acies, vestrorum non modo spectatrices factorũ, sed in pugnam etiam adiutrices speratis? Adeste igitur Christiani cõmilitones, animisq; ac viribus in hoc sacrum prælium, cuius nullus esse potest infelix exitus, incumbite. Nãque hodie aut vincẽtes, nobilissimum Valentinum Regnum pro mercede reportabitis; aut occumbentes, æternum atq; cœleste Imperium, inuicta cum fama & gloria in præmium accipietis. His dictis, adhortari se inuicem omnes, atq; ad pugnam animose fortiterq; componere cœperunt. Iamq; vt superiores essent hostibus, neq; arcem deserere viderentur, in ipsa accliuitate montis illos expectarunt: quorum Exericani, Saguntini, Liriani, & Ondenses, tanquam bellicarum rerum peritiores, primũ agmen ducebant. Qui congressu primo, tum à fronte pedite, tum à tergo equite, nostros adorientes profligare eos atq; in summum montem compellere incipiebant. Quod animaduertens Guillermus, cum ala equitum, magno quoq; impetu, ab iugo montis, sese in ascendentes sarracenos immisit: adeoque prostratis multis, terrori fuit omnibus, vt ea parte redintegrari prælium atque victoriæ spes nostris aperiri visa fuerit. Verum à sinistro cornu, sarraceni conferti, tanta vi, atque vociferatione, nostrorum postremum agmen inuaserunt: vt necesse fuerit ipsos iterum in celsiorem montem secundum arcem sese colligere: cum subito elata vox quædam è summa arce à dispersis vndique Christianis audita est, personans, Sarracenos fugere. Qua caussa sese in vnum recipientes nostri, ac gloriosum sanctę Mariæ nomen inuocantes, in loũ pugnę, in quo paulò post fuit Virgini templũ exędificatum, intenderunt oculos, videruntque a sarracenis nouissimi agminis initium fugæ Valentiam versus fieri. Qua perspecta fuga Guillermus adiuncto sibi equitatu, in obuios quosque magna vi delatus est: perq; eos iter ad perrumpendã hostium aciem apertum, donec in tumulum, vbi cœpta est fuga, peruenisse fugientibus insistens. Quod animaduertentes sarraceni toto fusi campo, cum & fugientes suos, & nostros insequentes vidissent: simili se præcipitatione omnes in fugam coniecerunt. Quos nostri secuti vsq; ad Torrentem, milliario ab vrbe peruenere: innumerabilib. Sarracenis desideratis; qui partim gladio iugulati, partim à suis in fuga compressi, conculcatiq; ceciderunt: ex nostris vero tametsi sauciati permulti, tamen perquam pauci interfecti fuere. Quod plane non humanis viribus, sed diuinitus fuisse factum a multis fuit assertum. Nam multorum tunc temporis fide dignorum testimonio comprobatum, ac etiam literis consignatum inuenitur, beatum Georgium in eo prælio Christianis simul & Sarracenis armatum apparuisse, iisque ademisse animum ad pugnandum, nostris vero ad vincendum addidisse. Nec dubium, quin tanta, tamq; continuata in vniuersa Aragonensium Regnorum ditione in eundem martyrem pietas & religio, à diuino aliquo illius aut munere, aut aspectabili auxilio & ope promanarint. tametsi mirum sit, nullam in historia Regis de hoc tam contestato martyris apud Enesam auxilio lato, mentionem factam fuisse: cum de primo illo apud Balearium maiorem, maximã fecerit: forte quoniam illi interfuerit: ab hoc vero abfuerit: sed vnius silentium, multorum attestationibus fidem derogare non debet. Ac neque insuper prætermittendum est, quod Asclotius, vetus ac peculiaris huius historiæ scriptor, de hoc ipso prælio & victoria retulit: quam plane, vno excepto summo Duce Guillermo, magna ex parte attribuit nobilissimo illi Catalano equiti Guillermo Aguiloni, quem paulo ante à Sarracenis redemptum fuisse diximus. Vt qui cum sua turma equitum, in eam partem vbi prælium truculentius committebatur irruperit,

atque

atque dirempto illo, totoque armorum impetu in ipsum conuerso, sic à nostris sumptis viribus, pugna redintegrata fuit, atque animosè sustentata, vt hostium consecuta illico fuga fuerit. Quin etiam affirmat idem, inuenta fuisse decem millia Sarracenorum intercempta, quorum cadauera nullo apparebant sauciata fuisse, neque perfossa vulnere. Ac insuper asserit, Christianorũ exercitũ nõ amplius centũ cataphractis, cũ aliis centũ leuis armaturæ equitibus, atque peditibus bis mille constitisse: Sarracenorum verò, quadraginta millium, cum sexcentis leuis armaturæ equitibus fuisse. Cæterum fama de tam insigni Christianorum victoria quaquauersum peruagata, Turolenses primi cum centum leuis armaturæ equitibus, magnis itineribus Enesam conuolarunt, Rexque, qui tum erat Oscæ, audito nuncio lætissimo, maximas Christo, eiusque virgini & matri gratias egit; totoq; Regno datis ad Antistites, atq; oppidorũ magistratus literis, supplicationes fieri iniunxit. Deinde conuocatis Regni proceribus, Darocam profectus est, vnde Enesianos commeatu, milite, & armis omnique ope reficere curauit: venitque Tutelium, vbi nobilis quidam eques cum literis à Guillermo Duce missus Regem conuenit, deque prælio, eiusque felicissimo successu, & victoria, fusissime omnia ordine retulit: quæ magna cum voluptate Rex audiuit: ac denuo commeatum, remque frumentariam, per muliones Turolii, & Darocæ eodem comportari imperauit: ipseque centum functis equitibus leuis armaturæ Regnum ingressus, ad Cupulas oppidulum Segorbio propinquum, viginti quinque ab vrbe distans milliaribus, venit. Quo allatus est nuntius, Zaenem cum magno copiarum supplemento venisse Liriam, celebre nunc oppidum, quod in latissima planitie, copiosissimo aquarum ibi nato fonte irrigata, inter Valentiam & Cupulas situm est. Ibi ergò Zaenes magno exercitu cum Iacobo pugnaturus constiterat. Verum Iacobus neque regredi propterea, neque non progredi decreuit: imo præmissis sarcinis, atque impedimentis, relicta à dextra Liria, ipseque Zaene prospectãte, infestis signis, recta Enesam petiit: eoque perueniens, à Guillermo Duce, & Berengario Entensa, atque Guillermo Aguilone, aliisque nobilissimis equitibus, qui ad viam publicam, qua flexus est ad iter Enesam, obuiam exierant, more bellico, regioq; exceptus fuit, atque obortis præ gaudio lachrymis, amantissime amplexatus est Guillermum, aliosque Duces, atque ab vniuerso exercitu adiri, sermones secum conferri, à seq; munera & dona peti, permisit quam humanissime. Ac protinus locum pugnæ, militum stationes, Sarracenorum irruptiones, præliique redintegrationes, & à quo tandem loco illorum inita fuga fuerat, ostendi, atq; enarrari sibi omnia voluit. Vnde collaudatis omnibus, ad supplendum equitatum, octuaginta sex equos lectissimos, Ducibus, & equitibus, se diuisurum promisit, eisq; quintã totius prædæ partẽ ad se pertinentem condonauit: ac statim literas Cæsaraugustam ad Simonẽ Perezium Tarasonam dedit, præcipiens coemi, mittiq; ad se equos lectissimos quadraginta: quos protinus emit, atque remisit. ac vbi intellexit Rex eos venisse Turolium, profectus est Segorbiũ, quę ciuitas peramœna, latissima in conualle posita est, adeoq; aquis irrigua, vt permultis subinde, ac omnis generis messibus, ac frutetis abundet, quæq; Abuzetii partes contra Zaenen sequebatur. Hanc igitur intranti Regi agasones præsto fuere, suum vnusquisq; equũ loris pertrahens: quibus conspectis, mire delectatus Rex fuit, atq; ad alios quoq; equos, quos ab Aragonia quidam, qui sese aggregauerant Regiis agasonibus, venales adduxerant, oculos iniecit, eisq; iniunxit, vt honesto illos pretio sibi venderẽt: placuit dominis, atq; accepto, quod inter eos conuenerat, equos tradiderunt quadraginta sex: quos cum aliis quadraginta coniungens, secumq; adducens, quatuordecim duntaxat sumptis equitibus, Enesam reuertebatur. Cũq; Sagunto oppido, quod Zaenis partes agebat, eiusq; tenebatur præsidio, appropinquaret, dubitatum fuit, à sociis num recta secundum arcem transirent: an ad lęuam, per vallem Segoniam deflectentes, iter potius maritimum ingrederentur. hęrentibus illis, occurrit vnus ex equitibus, sic inquiẽs; Satius erit secundum arcẽ pertransire, quandoquidem antequam cõspiciamur ab speculatoribus, in tuto erimus, si modo, quod occurrit stratagema comprobare velitis. Vt ergo turmam equitum integram præferre videamur, iubete singulis seruis, qui equos vehunt, singulas prælongas arundines, ex arundineto, quod sese nunc offert, sumere; atque vni tanquam hastæ linteum ex his, quibus equi cooperiuntur, vt pro vexillo ducant, affigere; ac etiam vnicuiq; suum equũ ascẽdere: ita quippe fiet, vt equestris apparens è longinquo acies, decepto hoste, pertranseat. Placuit Regi, ac omnib. equitis solertia, quæ ei prorsus ex sentẽtia successit. Nam quinque tantummodo ex oppido exeuntes equites, cum mille fere peditibus, eminus aspectarunt Regios, eosque cum sibilis & vociferatione irrisere; aggredi vero, aut insequi minime ausi fuerunt. Vnde Rex Enesam perueniens, octuaginta sex

equos iis, qui sacro prælio interfuerant, equitibus diuisit, ac protinus in eo ipso tumulo, vnde Sarracenorum fuga inita est, atque à nostris victoriæ nomen ingeminatum, celeberrimum ab eo templum exædificatum; simulque cœnobium constructum; vbi ordinem, siue societatem beatæ Mariæ Mercedis, cuius, vt diximus, autor extiterat, collocari mandauit: vt pro immortali eius prælii, atq; victoriæ memoria, perpetuæ apud ipsum, atq; immortales gratiarum actiones Christo, eiusq; matri Mariæ redderentur. Tametsi aliam quoq; in loco exædificandi caussam adduxerunt quidam satis graues huius historiæ scriptores; fuisse scilicet, ex arce ab iis, qui noctu excubias agebant, conspecta multa lumina accensorum instar cereorum, quæ cœlitus in eam partem, quæ fuerat ad templum erigendum designata, descendebant, ac sese in terram magno cum splendore immittebant. Quibus Duci, & aliis custodibus patefactis; dum opera excauandis templi fundamentis nauatur, sonitus valde tinniens auditus est; atq; eousque defossum, quoad contactis parietibus, templum, vt apparebat, magnum, sed terra obrutum fuit inuentũ. In quo dum profundius excauatur, ligone æs ictũ personuit. Vnde rastris purgato loco, magnum quoddam tintinnabulum retectum est; quo elato, reperta quoq; subtus marmorea quædam tabula altitudine duorum cubitorum, latitudine vero sesquialtero, in qua insculpta erat imago sacræ Virginis Dei matris, vlnis filiolũ gestantis. Qua tabula & tintinnabulo, aliisq; annotatis vestigiis, pro comperto est habitum, fuisse olim Gothorũ tempore, constructum ibi templum in honorem Virginis, eiusque diuinum cultum frequentatum à religiosis Bendictinis, qui eo tempore floruerunt. Postea vero sarracenorum in vniuersam Hispaniam irruptione, templum dirutum, atq; à religiosis imaginem cum tintinnabulo in profundo templi relictam, delituisse quingentis & decem annis, vsq; ad Iacobi tempora, qui imaginem in nouo supra vetus erecto templo, ad altare maius reponi curauit. Vbi & miraculis claret, & magna vrbis, totiusque Valentini Regni ab omnibus veneratione colitur. Cæterum, compositis Enesæ rebus, distributisq; prædiis, dum Rex Burrianam ire parat, Ferdinandus patruus, qui aut egregius cunctator, aut serus adiutor semper accedebat, Enesam venit, cum Petro Cornelio, nonnullis equitibus comitantibus: quos Rex excepit benignissime; relictisque ibidem illis ipsis Ducibus, cum parte copiarum, ac etiam cõmeatu, & omni apparatu bellico munita arce, cum Ferdinando, & Cornelio Burrianam profectus est, quam vix erat ingressus, cum Aguilo mari scapha venit ad eum nuncians, Zaenem, vbi resciuit ipsum Enesa discessisse, statim vniuersum equitatum, quem in Castalliæ, & Cocentaniæ oppidis continebat, collegisse, venireq; iterum arcem demoliturum. Quare Guillermum petere subsidium, nosq; ad illud implorandũ misisse: sufficereq; ad id, si P. Cornelius cum ala equitũ mitteretur. Quo audito, Rex nõ alio, quã se duce, subsidia Guillermo mitti permisit. Itaq; nocte de secunda vigilia, cum proceribus, atque Turolensibus equitibus, iter ingressus est: iamque Almenaram prætervectus, tam parato ad confligendum animo properabat, vt occurrẽti cuidam Aragonensi equiti, Lopezio nomine, & ab eo quærenti, ecquid de nobis fiet hodie? respondisse feratur: Enimuero Lopezi, hodie a furfure farinam secerni videbis. Innuens fore, vt ea pugna quantum ignauo præstet strenuus patefieret. Cumque pone Saguntum esset, misit equitem, qui exploraret nũ Zaenes venisset, & arcem obsedisset: qui illico reuersus nunciauit, Zaenem neque venisse Enesam: neque Valentiã exercitum eduxisse, esseq; tuta omnia, nec Enesianos vllo egere subsidio. Id audiens Rex, gratias Deo agens, Burrianam reuertitur, decẽ & septem tantum equitib. comitatus: nã reliquos Enesam transire iussit, vt adderent Enesianis animum, in eorumq; salutem Regem semper esse intentum, ostenderent. Iamque transducto Palantia Sagunti fluuio, non longe ab itinere, sarracenos equites numero centũ & triginta conspexit, ad quos Artalus Alago, Blasci filius, Regno Aragonio tum exulans, se receperat. In eos igitur Garcesius Aragonensis, qui paucis cum equitibus Regẽ antecedebat, temere, nec consulto Rege impetum faciẽs, protinus fuit ab illis septus, atq; cũ sociis captus, quẽ secutus fuisset Cornelius, nisi in eius equi habenas Rex manum iniecisset, ac coegisset subsistere. Ex quo, cũ paucis relictus, in maiori, quam vnquã, fuit vitæ periculo. Vtpote quem si sarraceni tunc inuasissent, haud dubie cepissent. Id conspicatus Cornelius, vnum equitẽ citato cursu ad Guillermum misit, vt quam citissime Regem adiuturus veniret. Sed interim in tã atroci periculo Regii se versari videntes, persuadere Regi tentarunt, vt dum pugnantes ipsi hostes distinent, sese cum paucis Enesam reciperet, subsidiaq; pugnãtibus mitteret. Sed quo magis id fuit conatus Perezius Pina, eo maiori cum stomacho ille respondit: Frustra profecto niteris, Perezi, dum me abire suades: constitui enim (diuinæ licet voluntati me totum permitto) nulla ratione hinc pedem referre; sed belli fortunam periclitari

etiam

etiam cum discrimine vitæ. hęc siquidem nunc, morte potius quam fuga redimenda est. Tunc equites, conglobato agmine, Regem in medio constituentes, animoseq; illius latera claudentes; sarracenos expectarunt. Verum illi, tametsi bis se ad inuadendum Regios composuerunt: tamen, aut quod insidias nostrorum timuerunt; aut quod agnito Rege Attalus eos auerterit; seu potius quod Berengarium Entensam appropinquare iam cum equitatu crediderint, prelio abstinuerũt: paulatimq; inde digressi, per vallem Segoniam, se Almenaram contulerunt. Itaq; Berengario aduentante, eoq; comite, Rex Burrianã ingressus est; indeq; proxima nocte, traiecto Idubeda fluuio, qui Castulonẽ insigne eius Burrianensis planitiei oppidum alluit, secũs mare Oropesam ire perrexit: neq; tamẽ deterreri ab itinere potuit, tametsi intellexerit, Regulum quendam sarracenum nomine Auenlopezium, paucis ante horis, cœpisse vi præfectum Oropesæ in eius pineto mari proximo, & captiuum abduxisse. Sed nihilominus collectis in vnum se sequentibus, pinetum ingressus est, atque Oropesæ, quæ ordinis Hospitalium tunc erat, ea nocte conquiescens; sequenti die, Vldeconam, inde Dertosam venit, vbi paucis diebus fuit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XI.

INTEREA Iacobus de Enesiana arce, quam vrbi proximam, atque infestam reliquerat, vehementer sollicitus, curas omnes, & cogitationes in defendendam illam, eiusque terra, marique augendum pręsidium conferebat. Sciebat enim, post memorabilem illam Guillermi victoriam, Zaenem fuisse tantopere irritatum, tamque vehementi prouocatũ ira ad ipsam denuo euertendam, vt maiores indies ad id copias pararet, atque subsidium etiam transmarinum breui, vt ferebatur, affuturũ expectaret: & subuerendũ etiam erat, ne reliqui sarraceni Hispanię Reges, gratiã cõmunis tuendæ libertatis, cõtra Christianos, Zaeni tandẽ subsidio venirent. Quibus de caussis maturandam esse expeditionem considerans, cõuentus Cęsaraugustæ agi curauit, vt aperte diligenterq; cum Regni primoribus, & Ciuitatibus de accelerанда expeditione tractaret. Interim vniuersos proceres, & quos Barones dicunt, qui oppida, prædiaq; beneficiario iure à Regibus acceperant, quiq; honorariis stipendiis equestribus, ac etiam oppidis, & vrbibus donati erant, iussit, proximo Resurrectionis Dominicæ Paschate, ad Valentinum prosequendum bellum, cum armis præstò sibi ad Enesam esse. Itaque Cæsaraugustam ingredienti, continuo Ferdinandus, & qui Regii consilii erant, Blascus Alago, Simõ Verrea, Rodericus Lizana, Petrus Cornelius, qui Burrianã venerat, Garsias Romæuus, & Ferdinãdus Assagra, aliiq; Regni Barones, ac legati Ciuitatum, magno cum comitatu adfuere; existimantes conuentus agi debere dies multos. Veruntamen vix octo elapsis, nuntius Enesa venit, quo Rex factus est certior de obitu Guillermi Ducis, auunculi, qui tot, tantisque in defendenda arce excubiis, vigiliisq;, ac belli laboribus fractus, tandem febri correptus interierat. Quo nuntio vehementer, ac supra quam dici potest, tristis & conturbatus Rex fuit; conquerens, se, vno die, & auunculum sui amantissimum, & ducem totius exercitus præstantissimum, tam commemoranda, propeq; cœlesti de Zaene reportata victoria decoratum, amisisse. eoque magis, quod nullus ei par armis, ac fidelitate, neque ad defendendam arcem, neque ad vrbis obsidionem prosequendam sibi relinqueretur. Quod intelligentes consiliarii, Regem consolandi gratia adierunt: idque tanto æquiore animo, quanto certius iam erat, eorum in Guillermum inuidiam, morte illius extinctam fuisse penitus, ex eaque, vt fieri solet, sequutum dolorẽ. Cumq; plurimum ab omnibus, cõmendato Guillermo, Regiaq; ei funeris iusta deberi sentientibus, de sufficiendo duce, deq; prosequẽdo bello ageretur: Ferdinandus cũ primis Regiorũ incœptorũ importunus semper interpellator,

in ea cum reliquis consiliariis sententia fuit; vt multis de caussis Enesæ arx desereretur, ab eaque exercitus deduceretur; ne is, amisso Guillermo Duce fortissimo, adeoque in profligandis Sarracenis hostibus exercitato, ab ipsis maiori cum multitudine reuenientibus, contrucidaretur. Ac insuper ad vitandos tot, tamque immodicos sumptus, qui in eam sustentandam fiebant; præcipue vero ad tollendam de medio occasionem, qua toties persona Regia incaute periclitari solebat; cum in tantum vitæ discrimen venisset cum sarracenis; vt sæpe quidem cum paucis, ac vel ex iniquo loco, illorum multitudinem aggredi non perhorresceret; timendumque esset, ne in illorum insidias aliquando incideret, indeque omnia illius Regna turbarentur. Quam Ferdinandi sententiam cum approbarent omnes, ac Regi ne ab ea dissentiret, quasi obstrepere velle viderentur: iratus ille vniuersos circumspectans, ac præclara magnanimitatis suæ signa tunc edens, respondit: se, incœptum præclarum, à quo nō antea destitisset, nunc minime intermissurum; ac neque deserturum vnquam arcem, cum à se exædificatam, tum suorum sanguine hactenus gloriosissime defensam; eoque minus, quod custodiæ assurgentis iam ibi templi sacratæ Virginis, cognomento Mercedis, eiusq; fratrum societati, fuerit dicata. Adduci prætereà loci, non opportunitate solum, sed existimatione, & opinione: cum in eo ingentes Valentinorum vires sui perhonorifice perfregerint; atque opinione hominum suas longe maiores in debellandis illis ostenderint: ac etiam quod ad premendam indies vrbem, eiusque consitum agrum depopulandum; talesque, ac tantas ex eo prædas capiendas, quibus exercitus affatim ali possit, nullum in toto Regno, eo ipso loco opportuniorem inuenerit. Proinde Regii honoris esse, arcem, & commeatu, & armis sustentare; & iustum in ea exercitum collocare: oportereque demum, non solum tueri parta, sed vlterius quoque progredi. Quæ cum dixisset, ardentibusque consiliarios inspectasset oculis; nemo amplius ausus est ei obsistere, neque repugnare. Apparuit nihilominus eo die, Valentinam expeditionem in magnum fuisse discrimen adductam; paruique honorem, & incœpta Regis à consiliariis habita, quorum ignauia & timiditas, nisi constantia & magnanimitate Regis victa fuisset bellum, hauddubie, non modo magna cum ignominia cessasset, verum ex illorum quoque sententia, Rex partis iam oppidis, atq; toto Regno excessisset. Quo maior est profecto Regum labes, in consultationibus, de sua sententia nihil, de aliena, omnia peragere; sibique persuadere, Regias res, qualicunque occasione oblata, melius alieno, quam suo posse consilio administrari; cum videantur quidem Reges diuinum quid cum sceptro hausisse; atque, quod Reges sint, præsagire posse, ac præuidere multa. Neque enim à sapiente frustra prædictum fuit, Regium cor diuina in manu versari: quod scilicet, regendi, moderandique Regis potestatem, quasi habenas quasdā teneat diuina manus: eiusque ope fiat, vt suum cuique Regno adsit numen, vt auditis hinc inde sententiis, quid facto opus sit, Rex ipse vel contra aliorum mentem, deliberet. Cuiusmodi deliberandi vestigia, mire impressit Iacobus, cuius multas expeditiones bellicas, tametsi à cōsiliariis improbatas, damnatasq; sæpe quoque derisas, suo tamen consilio susceptas, atque diuino promotas, feliciter cessisse viderimus. Itaque solis ex vniuerso consilio Ferdinando Perezio Pina Aragonensi, & Bernardo Vitali Besalucho, Catalano, viris strenuis, atque vsu belli exercitatis, Regis sententiam approbantibus, Rex protinus cum iis, atque vno ex proceribus Simone Vrrea, necnon quinquaginta equitibus domesticis profectus, Enesam peruenit, ingressusque Aedem Virginis, locum vbi Guillermi cadauer erat repositum visit, eique acerbissime illachrimatus fuit; ac illud honorificentiori loco recondi iussit, quoad deferretur in cœnobium Scarpense ordinis Cisterciensis, quod in Catalonia non longe ab Ilerda, Sicori fluuio alluitur; vbi se ille sepeliri testamento iusserat. Postero die Bernardum Entensam Guillermi filium, annos natum vndecim, quem secum Rex habebat, atque amore, quo illius patrem prosequebatur, de more, militaris auctoramenti splendore, atque dignitate decorauit; ipsumque in omne territorium, & prædia, quibus pater fuerat potitus, succedere voluit. Deinde Berengario Entensæ Guillermi cognato, armis exercitatissimo, atque commemorandi illius Enesiani prælii socio, arcis totiusque exercitus præfectum, & Ducem constituit, eique socium adiunxit Guillermū Aguilonem, eiusdem quoque victoriæ consortem, cum cohortibus promagistrorum Templi & Hopitalis, ac etiam præfectorum Velensis, & Calatrauæ ordinum, qui in præsidio antea ibi esse consueuerant: re frumentaria, commeatu, & armamentis necessariis exercitui in ver vsque proximum relictis; quo tempore Rex magno cum exercitu venturus erat, vrbem expugnaturus. Verum enim, vt primum rumor sparsus est Regem abiturum inde, neque tam citò rediturum, protinus bona præsidiorum pars com-

murmurãs de discessione cogitare cœpit. Nam ex equitibus, quadraginta numero conspirauerãt, ac religioso cuidam Ilerdensis, dominicani instituti, Petro nomine, qui sacra facturus, sequebatur exercitum, significarant se abeunte Rege & proceribus, quam primum euolaturos, & arcem deserturos. Id autem intelligens Petrus illico detulit ad Regem, qui quàm grauissimè tulit; iamque secum animo versans, derelicta Enesa, actum omnino esse de tota expeditione: statimque Sarracenos Burrianæ, & reliquæ à se debellatæ Regni gentes, Dertosam vsque, arma, donec amissa recuperarent, illaturos; seq; tantorum laborum & impensarum, magna cum ignominia iacturam facturum: ac quod intelligeret, quæ militum solet esse contumacia & insolentia, superuacaneum esse verbis, seu minis eos coercere velle; conuocari iussit omnem militum vtriusque armaturæ multitudinem in Ædem Virginis, vbi palam aram tenens sacramento contendit; se non derelicturum eos fines, ac neque Aragoniam versus, Turolium vsq; peruenturum; neq; in Cataloniam Vldeconæ fluuium traiecturum, donec prorsus vrbe Valentia esset potitus. Quod ne fictè agi putarent, quam primum Reginam cum sua recenter nata Iolante filiola, quę postea Regi Castellę nupsit, ad se perduci curauit. Quo Regis iureiurãdo cõfirma(t)us exercitus in præsidio mansit; ac sese deinde ei facilem, & fidelem exhibuit. Itaq; paucis post diebus venit Peninsulam, vt munitissimam eam regni arcem reuiseret; indeque Ferdinandum patruum Dertosam misit, vt Reginam cum filiola ad se deduceret. Quæ veniens Peninsulã, admirabili arcis situ valde delectata est, ac protinus Burrianam deducta, vbi eam Rex amœnitate, ac munitione loci cõfisus, manere voluit. Sed Regina Ferdinandi verbis persuasa, summa ope nitebatur Regem à Valentina expeditione deducere; difficultates permagnas, vt fuerat edocta, obiiciens; sed neque profecit hilum, neque Regem à proposito dimouere potuit; eaque Burrianæ relicta, ipse petiit Enesam. Interea Zaenes memor Enesiani prælii, quo ipse cum quadraginta millibus hominum a tam paruo Christianorum numero, vel absente Iacobo, fuit superatus; vidensq; indies copias, ipsaque Regis præsentia, augeri contra se exercitum, adeoque Iacobum huic bello dare opera, vt modo illud conficeret, Nauarrense Regnũ, quod ei hæreditate debebatur, videretur contemnere; timere cœpit: atque idcirco cum eo agere decreuit: ac modo se, & vrbem à tam impendenti malo eriperet; qualibet etiam minus tolerabili conditione transigere tentauit. Quamobrem Sarracenum quendã, Aliabatanum dictũ, misit Enesam, qui secreto cum Ferdinando Diazio nobili Turolensi, Regis alumno, & Zaeni noto, de eiusmodi pacis conditionibus ageret; traditurum scilicet se Regia omnia Castella cum oppidis, quæ sita sunt inter Dertosanum, & Turolensem agrum, quà versus mare fluit Turia; quin & suis impensis exædificaturum Iacobo arcem in Saidia amœnissimo Valentiæ suburbano, Regio Iacobi firmandam præsidio; necnon Besantium X. M. tributi nomine quotannis persoluturũ; modo præsidia, quibus vrbem obsidebat, deduceret. Quibus conditionibus cum intelligeret Iacobus, nihil aliud quàm diem ex die duci à Zaene, simulatione quadam, vt interim & auxilia, quæ expectabantur venirent; Valentinique ab obsidione, quã pertinaciter perferre decreuerant, liberarentur; eas omnino reiecit. Quę res proceribus, quos hæc latebant, maximæ admirationi fuit, obiicientibus, Reges eius maiores similes conditiones pacis nunquam respuisse. Dum hæc Enesæ geruntur, Sarracenus quidã, Almenaræ præfectus, vnà cũ magnæ potentię oppidano, qui Zaenem oderat, & Abuzetii partes sequebatur, occultè cum Rege agebat de deditione oppidi, eiusq; arcis, quæ in eminentissimo monte sita erat; cumque ii duo oppidanos aliquot, qui Zaenem quoq; oderant, in suam sententiam pertraxissent; Regẽ Burrianæ conuenerunt: quò is sæpe veniebat Reginam inuisurus, eique ad certam diem se oppidum dedituros promiserunt. Regiis igitur eò, præstituta die, venientibus, illico traditum fuit oppidum; indeque, cùm arcem vnà cum oppidanis peterent, immania in eosdem saxa deuolui cœpta fuere. Verum animaduertentes qui in arce erant, oppidanos permistos Christianis, ac Regem in oppugnatione esse; illico se, cum arce Regi, seruatis pactis, dedidere. Simili quoq; pacto, & conditionibus tradita fuere Castella Vallis Vxonis, & Nulesium oppidum, Castellumque Alfandechi. Quæ cum propinqua essent Burrianæ, facilè vno præsidio defendi poterant. Vnde Iacobus rediit Enesam, atque post festum diem Resurrectionis dominicæ excurrentibus militibus in agrum Valentinũ, similibus quoque pactis arces Paternæ, Beteræ, & Bullæ, vrbi ad tertium vsque sitæ lapidem, sese tradidere. Itaq; omnibus propè Vrbem turribus, atque Castellis captis, non amplius oppida, castellave, sed ipsam vrbem Rex obsidere, atq; omnes eius aditus occludere vrbanis, sibiq; aperire instituit. In quo egregium illud magnanimitatis, opus Regis contemplari licet, qui Valentiam vrbem Regiam, peramplo mœniorum ambitu, atq; viribus

munitam; ac non solùm ciuium, sed totius Regni infinita propè multitudine, & copia rerum abundãtem, cum tam exiguo exercitu, & apparatu bellicò, obsidere cœperit, vt vix vni expugnandę arci pares esse viderentur. Nam exercitus, qui ad Enesam egregie vicerat: tam tenuis fuit, vt non excederet summam trecentorum sexaginta trium equitum: connumeratis Vgone Fulcalcherio Hospitalium magistro, ac vno Templariorum, qui x x. equites sui ordinis ducebat: & quodam alio Alcaniris praefecto, & alio ordinis Calatrauensis, & praeterea Roderico Lizana cum x x x. equitibus; Guilielmo Aguilone cum equitibus xv. Simone Perezio Tarasona praefecto equitum Regiorum c x x x x. & militibus Regiae cohortis, quos Almugauares tum vocabant; in quibus tum erat robur exercitus, qui erant centũ quinquaginta. Sed de iis, quoniã in historia Regis sępe fit mẽtio, habebanturque omnium fidissimi, fortissimiq;, de eorum origine, ac bellandi arte, vsuq; viuendi, nonnulla dicamus, quae partim ex Montanerio & aliis, partim coniectura accepimus. Dicebantur enim Almogauares, ex ipsa vi nominis a sarracenis impositi, scilicet à puluere, quasi quòd a rastris, & a gleba terrae ad militiã translati, puluerulenti essent; aut ab eo potius, quòd virtute & viribus praestantes, hostes protererent, atque, vt phrasis est Arabica, in puluerem redigerent. Sed neque veterani fuere, vt quidam existimarunt, cũ tyrones etiam inter eos essent; quin potius pedites quidam erãt robustissimi, pugnacissimique, ex montana & agresti, neruosaque & lacertosa iuuentute delecti, qui ruri nati, ac educati, agrique laboribus ab infantia assueti, in bello etiam, sub dio humi cubabant, frigorisque, perinde ac caloris, inediae potissimum, patientissimi fiebant; quique vt rudes & imperiti, vtque & moribus, & ingenio feri, ac immanes, cùm sermone parci erãt, tum minime sese aliis, praeterquam sui ordinis adiungebant; ideoque ad pugnam alacres & erecti prodibant. Quos vnus simplex, aestate, hyemeque, vestitus supra amiculũ tegebat; sparteo saepe fune, ad renes restrictus: isq; ex thorace constans, & fœmoralibus, ocreisque & pera, ac etiã pileo ex animalium corio confectis, vna cũ sacculo, qui vix vnius diei viaticum capiebat. Et qui non aliis, quam quibus offenderent, armis protecti erant; hasta videlicet, gladio, & pugione, quibuscum in arenam descendentes, non pedestres modo acies, sed equestres impetus sustinere auderent: extrema siquidem hastae parte humi defixa, & pede dextro firmata, cuspide vero in aduersum incurrentis equi pectus inclinata, equitis impetũ sustinere, ac parua quadã declinatione corporis effugere didicerant. Is enim eorum in praeliis vsus erat, & in hoc tota cura incumbebant; vt sese equestri pugnae immiscerent, atq; hostiles equos suffoderent, ac protinus deturbatos equites iugularent; primiq; omniũ expoliarẽt; indeq; diuites, ac emeriti, ad suos redirẽt: vereq; fuit aliquando à cataphractis Gallis, tempore Petri Regis Iacobi filii auditũ; se cataphractos Hispanos nihili pendere; pedites verò Almugauares supramodum timere. Illud quoq; verum est, Almugauares non modò pedestres acies, sed etiam equestres per se constituisse; atq; in exercitu Regis vtroque sub ordine militasse: strenuo quoq; pedite ex ipsis in equitem leuis armaturae transeunte; ac neque minora, quam antea, roboris, bellicaeque virtutis monumenta edente. Itaq; equitatus omnis ad 360. peditatus verò ad mille dumtaxat milites peruenerat. Cũ tã paucis igitur ausus est Iacobus obsidionẽ instituere, diuina in primis fretus Christi, eiusque Virginis matris ope, ac noua quoq; copiarum accessione, tam eorum qui ab vtroque Regno aduentabant, quàm multorum etiam auxiliariorum ex Aquitania, Anglia, & Italia, quos expectabat, atq;, vt dicemus, obsidione interfuere. Itaq; lustrato exercitu, eoq; armato satis, beneq; ad pugnandũ expedito, ac incitato, inuento, placuit iam tum in agrum inter mare & vrbem excurrere; sicque diluculo, militibus corpora curare iussis, Enessa profectus, secundùm littus, ad oppidulũ venit, quod in ipso littore situm ab vrbe distat bis mille passibus, Graum id nunc appellant, vbi apertum est mare, & statio male fida carinis: dictum quidem a gradu, propter latentes, & inaequales quosdam arenae gradus, & quasi descensus in profundum; ideoque, concitato mari, ac tempestate exorta, naues nisi se inde in alios portus recipiant, in illos impingere, allidiq; soleant: fiunt autem eiusmodi gradus siue tumuli, congestu arenae, quę Turię propinqui fluminis inundationibus collecta aceruatim subsidet, tantaq; est, vt idipsum oppidulum, quod tunc alluebatur mari, nũc ad sagittę iactũ ab eo distermineτur. Itaq; Rex trãsducto amnem vniuerso exercitu, ad casulas quasdam, vix vno milliari ab vrbe sitas, castra poni iussit, atq; figi tentoria, ibi vt esset, donec supplementum copiarum ex Catalonia & Aragonia accederet. Quo die magna sarracenorum turma equitum, exisse vrbe visa est, velleq; nostros ad pugnam excire: sed prohibuit Rex, ne quispiam ab statione sua, nisi dato signo, decederet; ac neque manus cum hoste cõsereret, priusquam regio cognita ac explorata esset. Verũ postera die Almugauares, inscio Rege, summo mane, statione relicta,

Russapham

Russapham suburbanum amœnissimum, vix quingentis passibus ab vrbe distans, petierunt, capere ipsum volentes. Quod Rex intelligens, reliquum exercitum in armis esse, eoque properare iussit; veritus ne è muro, viso Almugauare, multitudo vrbanorum irrueret, & illum opprimeret; & certè in eo discrimine fuerunt Almugauares, vt, nisi Regis consilio, iis subuentũ opportunè esset suę temeritatis pœnas daturi fuissent. Nam Zaenes illico, cum magna suorum parte, cum equitibus scilicet quadringentis, & peditum decem millibus aciem contra eos direxit. Ex quibus quadraginta pedites, sese in agros fabas proferentes, aliquando ab exercitu auulsi immiserunt; forte vt occasioni essent, ad conserendas manus, illas decerpentes. Quibus conspectis, Raimundus Auellanus Hospitalarius præfectus Aliagæ oppidi in montanis locis, non longè à Turolio siti, quod etiam munitissima, ac perampla arce in monte locata nobilitatur; nec non Lopezius Luesianus, impetum in eos quadraginta faciendum esse, & capiendos consulebant; vt ex iis perdiscerent Zaenis mentem, eiusque militum numerum ad pugnandum: quibus assentiri Rex noluit; propterea quod exercitus nullum sibi adhuc vallum tulerat, neque propugnaculum cõfecerat, quô se reciperet, si hostis superior euaderet; ac etiam vereretur, agros à sarracenis consulto rigatos fuisse, esseque periculosum, in lubrico solo, paucos contra multos inire pugnam, & recessum ab ea difficilem, tot interpositis riuis, qui peditibus simul, & equitibus, magno impedimento essent. Quo toto die vterque exercitus, ad sagittæ iactum in conspectu fuit: neutro tamen neque signum, neque occasionẽ pugnæ alteri dante. Quinimmo Zaenes sub ipso noctis crepusculo receptui canere iubens, in vrbẽ cũ suis regressus est. Iacobus vero sese cũ exercitu in suburbanũ recepit; quod peramplũ erat, valloq; circunduci Rex fecerat, atq; in extremis vicis, lignis, stragulisque obduci: destinauitque ex equitibus quinquaginta fidissimos, qui excubias ea nocte agerent. Verũ de cõmeatu, & cibariis exercitui cõparandis non magna cura erat; sarracenis ipsis ex suburbiis, vndique necessaria abunde in castra cõportantibus; præter ea, quæ mari quotidie Enesa, & Burriana, tam ad frumentariam rẽ, quam ad armamenta, & construendas machinas asportabantur. At vero Zaenes, neque postero die, neque aliis quinque sequentibus, se dedit in conspectum: neq; vllũ pugnandi locũ fecit: demiratiq; fuere illũ permulti, q̃ cũ esset strenuus, ac bello exercitatus, tantisque cõpiis Christianos superaret, a pugna tamẽ fœdè abstineret: Sed rescitum fuit, id nõ tam ignauia, quã metu suorum, quibus se non facilè credebat, fecisse. Nam cũ esset tyrannus, viq; expulso Abuzethio, vrbẽ cum Regno occupasset, multorũ Valentinorũ animos, maxime vero eorũ qui Abuzethii partes sequebãtur, à se alienatos habebat; neque fidebat ipsis: quinimmo timebat, ne cõmisso prelio, inter confertos iam hostes, ipse trucidaretur a suis, aut Iacobo viuus traderetur. Qua de caussa sese à pugna, quoad poterat continebat; ideoque pacto vrbem Iacobo, vt diximus, dedere tẽtauerat. Interea omnes fere vtriusq; Regni Antistites Ecclesiarum, vt pote Cæsaraugustanus, Turiasonensis, Oscensis, tum & Tarraconẽsis, Ilerdensis, Dertosanus, & Barcinonensis; quanto quisq; poterat cũ apparatu bellico, Regi adfuere. Magni quoque proceres, & Barones; singuli cum equitatu, aut peditatu fuere subsidio; necnon ex Castella plerique ex militaribus Vclensis, & Calatrauensis ordinibus præfecti, cum primoribus eorundem ordinum, Montalbanensi, & Alcanitiensi in Aragonia, cũ bona equitum manu, in castra venerunt. Adhæc ciuitates Turoliũ, Daroca, Turiaso, Calataiubium, Cæsaraugusta, Osca, Ilerda, Dertosa, & Barcino, singulæ, æmulatione quadam, quanto maiori apparatu poterant, ad hoc sacrum bellũ accedebãt. Quin & Antistes Narbonensis, Petrus Aimillus nobilissimus Aquitanus, cum equitibus quadraginta, & sexcentis peditibus eô venit, gratissimusque Regi fuit. Is enim singula quorumque Aragoniæ, atque Cataloniæ procerum subsidia superauit. Affuere quoque alii ex Gallia, Anglia, & Italia magnates, qui fama Regis, huiusque sacri belli opinione commoti venerunt. Nam ex historiis Anglorum deprehenditur, illorũ Regem Henricũ tertium, magnam militum manum in hoc bellum misisse; idẽque comprobatur de Frãcis. Vnde augescẽtes indies exercitu, iam nõ in suburbano consistere: sed appropinquare vrbi, eandemque cominus Regii cœperunt obsidere. Ex quo irruptiones, quæ in nostros antea fieri solebant, & leuia prælia, quæ magno sarracenorum malo cõmittebantur decrescentibus quotidie illorũ viribus, nostris autẽ accrescentibus, cessarunt, seque illiad miserabiles obsidionis ærumnas tolerandas in vrbem compulerunt. Itaque ex omnibus vtriusque Regni ciuitatibus aduenientia auxilia, quo tardius accesserant, eo versus vrbem, ordine propinquius collocabãtur. Siquidẽ Barcinonenses, qui mari cũ maximo armorũ apparatu, & machinis vltimi venerant, in statione vrbi propinquiore locati fuere. Quibus ita vrbẽ obsidentibus, magna fuit disceptatio inter proceres, atq; militaris

disciplinæ peritiores, de commodiore loco exercitus ad vrbem oppugnandam: quod ea, præ eius ambitu, minime posset ab exercitu, qui tunc erat, tota obsideri. Erat quippe vrbs in plano posita, fereq; rotunda, milliario paulò plus ambitu circumducta, atq; præter alias, quatuor maioribus portis patebat. Prima Boatellana dicta, inter meridiem & occasum posita; altera Baldina a læua in dextram, ad septentriones obiecta. Tertia ortum Sólis, sub magna & præclara turri, respiciebat, quæ Templi nunc quoque dicitur, ob palatium, & paruam Virginis ædem, ibidem à Templariis extædificatam. Quarta versus meridiem Xareana; inter quam & Boatellanam, in medio fiebat muri angulus ad meridiem exporrectus, qui turri magna (vbi nunc est percelebris Academia) compingitur, ac versus mare prominet, in eam partem, vbi posita erant castra: atque ob magnam inter vtrãque portam, distantiam, nullis interpositis turribus, desertior erat illa pars muri, neque defensioni commoda. Itaque varie de oppugnationis loco contendentibus: in primis Narbonensis Antistes, oppugnationem & machinas, in portam Boatellanam intendendas esse dicebat; propterea quod oppugnantibus facilius esset ligneas portas, quàm saxeum murum quatere, ac demoliri, atque eruptiones hostium, in ipso statim egressu pręoccupare, quam alibi insperato ab eisdem castra oppugnari. In quam sententiam cum fere omnes inclinarent, contra Rex rationibus validioribus vniuersos in suam pertraxit; ostendens commodius oppugnari posse eam partem muri angularem, quam Boatellanam portam: tum quod pars illa desertior esset, atque à portis vtrinque remotior; ex quo nullæ fieri poterant subitæ, atque insperatæ ex vrbe in machinas & cuniculos eruptiones, quin multo ante ab exploratoribus detegerentur, & præcauerentur: tum quod nullis ea ipsa muri pars muniretur turribus, ex quibus, non in rectum modo, sed oblique, sagittæ etiam, aliæque machinæ in nostros contorquerentur: cum ab exporrecto angulo diuidi ipsos à sese propugnatores necesse esset, atque impediri, ne plures vtrinque essent, neve distracti in suam quisq; partem, alterna sibi inuicem subsidia afferre possent. Insuper cum exercitus esset ea parte mari propinquior, fore subinde, vt cõmeatus, & necessaria, quæ ab eo adducebantur in castra, tutiu defendi possent, ne ab erumpentibus interciperentur. Demum inde etiam melius impediri posse, ne transmarina subsidia, quæ ab vrbanis expectabantur, cum eis coniungerentur. Quibus de causis omnium consensu conclusum fuit, vt ea parte vrbis, quæ visa Regi fuerat, oppugnatio inciperetur. Cui rei protinus ab omnibus diligentissime nauata est opera; atque fundibulares machinæ admotæ, præeũtibus testudinibus, quarum vsus in obsidione vrbis maioris Balearium feliciter cesserat; protegendas illas à frequentissimis ballistarum, aliorumque tormentorum è muro ictibus; quoad paulatim ducto vallo, ad fossam vsque vrbis perductæ fuere. Vnde fossa illico lignis, sarmentis, lapidibus, atque omni congesta materia oppleta, & æquata solo est, atque virtute & industria Ilerdensium quorundam militum, admotæ quoque testudines muro fuere, isque vectibus, malleisque ferreis tribus locis perterebratus, quoad vni, aut alteri militi fuit aditus patefactus. Idq; cum tanta animi contentione, diligentia, & æmulatione Ilerdensium confectum, vt modo præsenti Regi placerent, pericula, & hostes nihilipendere viderentur. Dum hæc in vrbis obsidione fiunt, Petrus Fernandus Aslagra, & Simon Vrrea, cum equitatu suo, & quattuor peditum cohortibus, duabus etiam sumptis machinis, Cilliam oppidum petierunt, quinto ab vrbe milliario distans contra portã Boatellanã: quod etiã stagno magno adiacet ab Arabibus Albufera, de quo dicemus, nuncupato. Vbi positis machinis ad lapidum emissionem, magna vi vndique oppugnari illud cœpit. Quod sane ab oppidanis, diebus octo, vrbani spe auxilii, validissime fuit defensum, quibus exactis, suaque spe deiecti oppidani, iis cõditionibus, ne diriperentur, neque oppido pellerentur, persolutis obsessionis impensis, atque spõte oblato tributo, Regi, eiusque Ducibus se dediderunt: deque eo statim nuntius allatus est Regi lætus. Interim accurrentibus vrbanis in eam partem muri, quæ fuerat perforata, aggere, & tabulatis paries refectus est, atque varia constipatus materia: tota quippe vrbanorum multitudo in eam partem protegendam incubuit; eoque valẽtius vtrinque pugnatum est. Sed quamquam vrbanorum magna erat vis, mireque intenta ad demoliendas machinas; non tamen moueri hæ loco, neque repelli potuere. Interea Afri Tunetani cum classe duodecim longarum nauium, & aliarum sex actuariarum, quas vulgo Zabras appellant, ab eorum Rege missi, ad Valentinam oram appulerunt, atque è regione Gradus oppiduli in anchoris substiterunt; vt Zaeni, & obsessis animos adderent, nostrisque imminuerent. De quo ab speculatoribus maritimis, qui ad Gradum excubabant, media nocte certior Rex factus, protinus cum quinquaginta equitibus, & peditibus ducentis, mare versus properauit, atque peditatu in insidiis inter arbusta mari

proxima

proxima posito, cum equitatu procul speculabatur, si fortè ex classe illi in terrã descẽderent, vt eos ex improuiso adoriretur. simulq; Tarraconẽ, & Dertosam nuncios misit, qui classis aduentum significarent, essentque in promptu cum classe Regia, ad loca maritima defendẽda. Itaq; noctu classis ignibus, & ingenti sonitu tympanorum, & clangore tubarum, aduentus sui notitiam fecit Valentinis: qui protinus sonitum, atq; ignes percipiẽtes, ac Tunetanos illos esse cum colligentes; tũ se eo subsidio posse ab obsidione liberari cõfidentes, magno perfusi gaudio, vt nostris terrori quoque essent, similib. ignitis facibus, atq; tympanorum & tubarum sonis, Tunetanis responderunt; obedientiæ signa Tunetano Regi, tanquam verò domino, atque patriæ liberatori se in eo dare significãtes. Quæ omnia contemplatus Iacobus, similia in castris fieri, totaque nocte, ignes, & lumina præferri, ac circunduci iussit, vt etiam vrbanis innotesceret, obsessores ignaros non esse trãsmarini auxilii, ac neque eius aduentu terreri. Ferunt ea nocte, in castris parua quædam tormenta ignea, in modum æneorum, dipalmi longitudine, inuenta fuisse, ex quadruplicibus papyraceis, siue membranaceis chartis, oreque angusto confecta. Quæ sulfureo puluere plena, iuncisque alligata, vt primum succensa proiiciebantur, vsqueadeò radiantis, atque cum stridore erumpentis vi ignis, efferebantur in altum, vt qua irent, halonum, capratum ve, seu crinitorum potius Cometarum instar phænomenum, viam inflammarent: quæq; eousq; coruscarent, donec ruptis eodem impetu chartis, in horrisona tonitrua desinerent. Quibus ignitis prope monstris (vulgò coheres, seu verius cometes appellabantur) in vrbem supra muros iniectis, vrbanos mirè conterritos fuisse atq; malè sibi ominantis auspicii loco illa habuisse, fama tulit. Indeque fuit vrbe capta, hucusque seruatum, vt pridie diei festi beati Dionysii Areopagitæ, vesperi, huius noctis, qua Tunetana auxilia propulsata fuerunt, memoria eiusmodi ignitis facibus, & cometis, cum magno tintinnabulorum, ac tympanorum sonitu, clangoreque tubarum celebraretur. Itaq; vrbanorum spes subsidii, quæ Tunetanorum ostentatione tantopere erecta fuerat, solertia Regis, ne sese cũ vrbanis coniungerẽt, quãprimum abiecta fuit; atq; illorũ subito discessũ euanuit. Quippe qui post biduũ, ex quo appulerant, littora relegẽtes, Peninsulam venerunt, in ipsamq; è nauib. descẽdentes, vt primum adoriri incipiunt, ab oppidanis illico, Ferdinãdo Perezio Pina, & Fernando Ahonesio ducibus, & arcis præfectis, reiecti fuerunt, atque in naues regredi compulsi. Post verò à Dertosanis, & Tarraconensibus, qui mandato Regis fuerant cum classe præstò, terra, mariq; repulsi sunt, & decem & septem ex eis occisi. Vnde Tunetani mutata velificatione, in altum prouecti, non amplius visi sunt. Quibus peractis, libero mari nauigantes Dertosani; re frumentaria, atque omni commeatu, & cibariis castra repleruntt. Creuerat autem exercitus, ac bellatorum numerus eousque; vt equites vtriusque armaturæ mille fuerint; pedites verò sexaginta mille; ac nihilominus, tanta erat rerum in castris affluentia, quanta in optima Republica beneq; morata ciuitate vsquam potuisset inueniri. Quamobrem oppugnatio inferebatur tormentis, atque machinis, die ac nocte, muros quatientibus, ac etiam vrbanis in Regios, ad eos à continua oppugnatione diuertendos, irrumpentibus; nihilque vtrinque intentatum relinquentibus, quod aut oppugnationi, aut propugnationi esset necessarium. sed factũ est, vt ex nostris centum equites, qui in erumpentes impetũ fecerãt, ac per portam eos Xereanam, quæ fuerat à custodibus derelicta, in vrbem compulerant, cum illis permisti in illam irruperint; ac quindecim interemptis Sarracenis, incolumes in castra redierint. Postridie idipsum tentarunt Aquitani Narbonensis Antistitis, Sarracenorum pugnandi vsus ignari; quorum mos est primò, magna cum vociferatione impetum in hostes facere; deinde subitò, quasi terga vertentes, se recipere, vt irruentes in se hostes, aut in insidias deducant, aut sese demum in alas, atque in orbem extendentes, illos circumcludant. Vnde Aquitani eos tanquam fugientes insecuti, muro appropinquantes, infinitis fuere sagittis confixi, magnoque accepto damno in castra reuersi. Ac non multò post, repẽtinis frequentatis eruptionibus, forte dum ab exercitu nostro Sarraceni in vrbem compelluntur, atq; Iacobus suos ne ardore pugnæ admisti hostibus, sese in vrbẽ immitterẽt, remoratur, muro appropinquans; sagitta ictus in frõte vulnus accepit, nõ admodũ periculosum: tãetsi necesse ei fuerit, sese in tabernaculũ recipere: ibiq; se continere diebus aliquot, propter consecutum ex vulnere faciei tumorem, eoq; aspectu impeditũ oculum. Sed post diẽ quintum conualescẽs, minime se continere potuit, quin prodiret in publicum, vt & suis animos adderet; & hostibus ob illatum vulnus elatis, detraheret: nihil enim ei magis in deliciis erat, quàm cum commilitonibus suis (eo enim loco strenuissimum quenque militem habebat) versari: vsqueadeò assuetus armis erat, atque vt magnanimus, vtq; perdiligens, sic omnibus militaribus functio-

nibus sese immiscebat; vt non summi modo Imperatoris, sed gregarii quoq; militis munus impleret: persæpeque acciderit ad subitum, repentinumq; armorum strepitũ, vt noctu è lecto consurgens, arma, & militare sagum supra interulã indueret, arripiensque gladium, cui Tiso nomen erat, Montione missus, qui fortissimus habebatur, in hostes irrueret. Interea Petrus Cornelius, & Simon Vrrea, aliquid se dignum edere cupientes, inscio Rege, aliisq; proceribus conuenientes, turrim quandam portæ Boatellanæ proximã oppugnare statuerunt: in eamque ad tertium diem, de tertia vigilia surgẽtes, iuncta suorum cohorte, impetum fecerunt: sed qui propugnabant Sarraceni, quãuis numero pauci, tamen oportunitate loci, atque telorum copia, catenus se, turrimq; validissimè defenderunt, quoad subitò aperta porta illa, tantus erupit Sarracenorum numerus, vt proceres cùm suis, accepto damno, ab oppugnatione cesserint; quod iniquissimè Rex tulit, non tã ob acceptum damnum (id enim illos commeruisse dicebat) quàm quòd iniussu suo, turrim aggressi fuerint: statuitq; vt postero die turris oppugnaretur. Quare diluculo cũ equitibus ducẽtis, & quatuor peditum cohortibus, cũ vna ex machinis, concursu facto, atque sagittariis incomparentes propugnatores intẽtis, turris concuti cœpta fuit: quæ adeo omni ex parte munita erat, vt vniuerso ferè exercitu oppugnãte illã, a decem tantummodo præsidiariis militib. defenderetur. Ex quo elato illi animo vsqueadeo atque securo erãt, vt & nostros deriderent, & socios, qui se adiuuarent, nullos admitterent, quinimo in nostros, qui ad deditionẽ eos inuitabant, intentius collinearẽt. Quamobrẽ ignita naptha a Regiis immissa, obuia quæq; corripiens, magnum excitauit incendium, quo turris vsqueadeò ardere cœpit, vt tota cum propugnatoribus, quos ingẽs sublatus fumus suffocauerat, combusta corruerit; tanta celeritate flãmæ, vt omnẽ sociorum diligentiã & opem præuerterit. Quapropter vrbani videntes, se, omni defensione, auxilioq; destitutos, atque commeatum & alimenta deficere; cum nullas ea æstate fruges collegissent (fuerat enim eorum ager ab exercitu, antequam essent maturæ illæ vastatus) in deditionem omnes inclinarunt: ad eamque Zaeni persuadendam mittere vrbis primarios; aut si renueret, ipsum cogere, statuerunt. Per id tẽporis cùm Iacobi fama, eiusque gestarum rerum gloria vniuersum orbem peruagaretur, atq; optimi, & bellicosissimi Imperatoris nomine celebraretur, superiorque potentia, & armis cæteris Christianis Regib. haberetur, ab Italis olim orbis domitoribus, ipsoque summo capite ac Romanæ vrbis Rectore accersitus est, vt afflictæ tandem, propeque prostratæ Italiæ, maximè verò sacrosanctæ Romanæ Sedi, opem ferret: quas Federicus Imperator eo tempore, iniquo bello, & contumeliis, summa cum impietate affligebat, multisque calamitatibus, & cladibus persequebatur atrocissimum Cremonensi, Mantuanæ, & Ticinensi, nobilissimis ciuitatibus bellum inferẽs, quo Italia omnis concussa erat, totiq; interminat⁹ ille fuerat, se sub acerbissimum eã missurum iugum. Ad quã rem suscipiendam sæpius à Gregorio IX. Pont. Max. rogatus est Iacobus, Federicum impium omnino esse, atque anathemate dignum, doctus: propterea quod nõ modo in suam matrem Ecclesiam, & Christi sacerdotes conspirauerat, sed vt sæuus, & inhumanus in Henricum natu maiorem filium, Iacobi consobrinum, ad Regnum Germaniæ adscitum, manus iniecerat, ipsumque in carcerem intruserat: ac propterea quod Põtificias partes foueret, non solum Regno, sed vita priuauerat. Vnde Mediolanensis, Bononiensis, & Placentina, præstantissimæ Italiæ ciuitates, quib. eiusmodi bellum iam imminebat, legatos cum literis Pontificiis ad Iacobum miserunt, qui summis precibus ab eo peterent, vt Ecclesiæ sacrosanctæ, atque vniuersæ Italiæ, quibus ab impio tyranno vltimum excidium parabatur, subueniret; Ecclesiasticique præcipuè ordinis, & Imperii tutelam susciperet. In eius autem expeditionis sumptus CL. millium librarum Imperialium (sic loquebantur) & in singulos annos, iura atq; annuos redditus, qui Imperatorib. in Cisalpina Gallia pẽdebantur, promittebãt: seq; patroni, defensoris, ac gubernatoris loco ipsum: Romanã verò Ecclesiam, protectoris habituram: ac totam demum Italiam, patris, patriæq; liberatoris nomine perpetuò donaturam. Legatis auditis, atque magnificè exceptis, dum respondere parat, eos deduci iussit per castra; ipse vero conuocato consilio, ex Regina fœmina prudẽtissima, & Oscẽsi, Cæsaraugustano, Vicẽsi, & Segobricensi Antistitibus, vna cum Tẽplario, & Hospitali promagistris, aliisque Aragonensibus & Catalanis proceribus, proposuit quam breuissimè. Expeditionem Italicam offerri sibi, quo tempore in Valentina oppugnatione esset: proinde vtram vtri præferret, ab ipsis exposcere. De qua re ardua sanè, difficilique, postquam in vtramque partem satis disputatum est; tandem communi omnium sententia deliberatum fuit, ne fauenti, aspirantisque fortunæ, atque ad permagnas, & grauissimas res bene gerendas sese offerenti deesset: diuini quippe esse numinis, ad tantum negotium vocari, quo & Ecclesiæ sanctæ subueniret, &

Italiæ succurreret, vt Catholici Regis inde nomen tantopere à maioribus suis expetitum, ipse forti dextra acquireret. Valentinas enim res, in eas esse angustias adductas, vt cum tanto exercitu, facilè possent earum intra paucos dies potiri; atq; conduplicato victoris nomine Italicam expeditionem obire. Quæ deliberatio cũ Regis magnanimitate valde conueniens, rem eò deduxit: vt in ipsis castris Rex cum Legatis pacisceretur. Atq; in primis, ipse recepit, se in Italiam duo millia equitum ex nobilitate delectorum bellico cum apparatu transmissurum; & in Lombardia, Marcha, Treuisana, aut Romandiola, vt petebatur, bellum cum Federico Imperatore, eumque sequentibus ciuitatibus, vsque ad internecionem gesturum. Quibus rebus constitutis, Legati, qui Regias res, & potentiam longè esse maiores fama apprimè recognouerant; atque Regis erga se liberalitatem experti fuerant, læti cum illius mandatis in Italiam reuertuntur. Verum non multò post, aut versuria & calliditate Federici, qui aduentum Iacobi extimescens, cum Pontifice, vel fictè in gratiam redierit: aut quòd ciuitates lentius, multoque remissius in apparando bello se gesserint; vel potius, quod minimè diuini numinis fuerit; vt pro subeundo, & sustinendo alieno bello, id, quod domi gerebat, desereret, & Regnorum res turbarentur; iccirco cùm ab illo abstinuit, tum Valentinum felicissimè confecit. Itaque Septembri mense cum esset in iugo Sol, iamq; non vna parte tantum; sed crescente exercitu, vndique obsessa vrbs, non fame solum, sed armorum inopia vehementer premeretur: ac neque à transmarinis, neq; à propinquis Murciensiũ, & Almeriensiũ Regib9, vlla auxilii spes Zaeni relicta esset; de deditione cũ Iacobo agere decreuerit. Qua re Halialbatanum nobilissimum Sarracenum ad eum misit; qui secretò Zaenis mentẽ, & pacta, quibus erat vrbem traditurus, exposuit; tametsi qualia ea fuerint nemini tunc cõmunicandum Rex duxit; sed legatum protinus in vrbẽ remisit, quo ingresso, statim Abulamatetus Regulus, Zaenis sororis filius, in castra venit; quem iussu Regis, Nunnius Sanctius, & Raimundus Berengarius Agerensis, procerum primi, in ipso vrbis egressu exceperunt, atque dum ad Regem deducitur, ecce duo Sarraceni equites (ne omnino ex obsessione succubuisse animo vrbani, atque viribus concidisse putarentur) vrbe exeuntes, intentus hastis, atque exultantibus equis, ad Regia vsque tabernacula decurrere, duos ex nostris ad singulare certamen prouocantes; cumque illico plerique sese ad illud accingerent, Simon Perezius Tarassona Regis domesticus nobilissimus, ab eo petiit. vt sibi atque alteri nobili socio daretur, cum prouocatoribus in certamen descendere: quod Rex prohibere voluit, Simoni obiiciens peccata, & vitia quædam, quorum fœditate, & pondere pressus ab ephippio excussus, hauddubiè, succumberet: sed eo factus importunior Simon exire permissus est; quare infestis hastis concurrentes, ictu Sarraceni Simon præceps est datus. At verò Sarracenus alter, cum nobilem Petrum Clarianam Catalanum à Rege aduersarium illi assignatum, alacriter irruentem, contento cursu peteret, media in arena, equum in ciuitatem flexit, ictumque vitauit: tanta celeritate, vt fugientem, & flumen transgressum, frustrà fuerit insequutus Clariana. Itaque Abuamatus, qui certamen spectaturus substiterat, iuncto sibi Sarraceno victore, atque Nunnio & Raimundo comitantibus, in castra venit, à Regeque honorificè exceptus fuit, ac dimissis foras omnibus Antistitibus, & proceribus, soli ambo, Regina tantùm præsente, per interpretem, inter se egerunt; multisque vtrinque deditionis propositis conditionibus, quarum etiam Zaen factus est certior; tandem vrbem & arces, oppidaque cis Sucronem (quamuis pleraque iam Rex ceperat) Regi se traditurum, ea conditone spopondit Zaen; vt vrbani incolumes, auro, argento, armis, bonisque exportatis, Cullarim, & Dianium oppida deducerentur: vtque post quintum diem exire inciperent. Placuere Regi, & Reginæ conditiones: ac statim Rex, conuocatis Antistitibus, & vniuersis proceribus, tradi sibi vrbem, quibus dictum est pactis, & conditionibus significauit. Quæ cùm à Nunnio, Vrrea, Assagra, & Cornelio audita fuere, mirè inter se fremere, atque immutato vultu, animo conturbari cœperunt: aut quòd dum ageretur de conditionibus deditionis, eos Rex non conuocarit: aut quòd vniuersus exercitus tanta prædæ, atque direptionis spe fraudaretur. Vnde commurmurantes, de præcipiti, peneque inuidiosa Regis deliberatione conqueri cœpere: obiicientes oppugnationem, & prædam Balearicæ vrbis: quòd ea, cùm non amplius, quàm mensibus quatuordecim absoluta fuisset: tamẽ direptionis potestate facta, milites locupletissima onusti præda abiere: At verò quòd in Valentina, in qua annos quinq; exegerant, tot tantosq; simul in expugnanda vrbe labores impenderant, qui sola direptione vrbis compensari poterant, ea defraudati fuissent: non vt illiberale modò, & iniustum: sed iniurium, atque ab veteri Regis liberalitate alienissimum, & tanquam indignissimum

damnabant. Sunt autem qui scribunt, hæc ad Regis aures peruenisse, ipsumque statim aduocasse ad se Nunnium, & eos, qui comparatione Balearicæ direptionis, Valentinam multo magis deberi militibus asserebant. Ad quos Rex, Admirari, inquit, satis non possum, iniquum vestrum, ac præposterum iudicium; qui Balearicam expeditionem, eiusque direptæ vrbis occasionem, cum Valentina conferatis; similibusque rationibus vtramque niti velitis. Nam etsi quinquennio, & eo plus Valentina oppugnatio confecta fuit; Balearica vero mensibus duntaxat quatuordecim: adeò tamen hæc, & periculosa, & difficilis, atque laboriosa, & sanguinaria euasit (Guillermo Benearnensi Comite, & Raimundo Moncada, cum aliis decem Moncadis principibus viris, à Sarracenis interemptis) vt neque horum, qui totius exercitus primates erant, effusus sanguis; neque qui mortuorum familiæ & clientelæ fuerant, permiserint, ipsos inultos relinqui. Verum in Valentina, tam Regni, quàm vrbis expeditione, vix vnum quidem ex vniuersis proceribus interisse conspexistis: sed in congressionibus, & eruptionibus, Christianos Sarracenis longè superiores semper fuisse: atque Enesiano prælio, nō modò paucos de tam multis triumphasse; sed parta etiam victoria prædam & spolia amplissima, locupletissimaque à deuictis reportasse comperistis. Quæ si cum tot, tamque frequentibus Valentini agri vastationibus, & direptionibus, quas Christiani fecerunt, coniungatis; facilè profectò, quamlibet opimam vrbis direptionem exæquasse intelligetis. Ad hæc, ipsa aggressio, atque direptio vrbis, vbi adhuc militum triginta millia sunt, adeóne à periculo immunis futura est, & vt sine nostrorum sanguine, & lamentis, sineque multorum interitu bonorum confici possit? Quòd si obiicitis, sufficere incolumes illos dimittere; id, aut dabitis illorum inuicto animo, qui sine vita citius, quàm sine re discedere cogitant; aut nostræ potius liberalitati, ac clementiæ; nam vacuos, & sine re, dimittere, nonne tacita esset eos morte, quam fert inopia, damnare? Satis ergo prædę loco cessurum sperate, tum ditiones, ac potentatus, toto Regno proceribus diuidendos; tum prędia & suburbana, præcipuis belli administris à decurione ad ipsos vsque duces exercitus distribuenda; tum proprias quoque domos militibus viritim in tam excellenti vrbe tradendas. Qua Regis oratione Nunnius, aliique proceres, cum vniuerso exercitu pacati, se denuo ad ipsius imperata exequenda paratissimos esse responderunt: fueręq; nonnulli, qui Regis verbis ac promissionib. excitati, ab eo petiere, pro laboribus, totque impensis in bello factis, tantundem, vrbe capta, ratione mercedis assignari sibi ex prędiis, in eorum diuisione facienda. quibus Rex liberalissimè concessit petita, atque diplomate obsignauit. At verò hæ donationes, tot, tantæque fuerunt, vt postea in diuisione agrorum, controuersias, & lites quamplurimas, vt dicemus, mouerint. Postero die, vt pactionis ordo cunctis innotesceret: atque auidæ militum manus à direptione continerentur: conuentum fuit, vt misso in vrbem vexillo Iacobi, præstituta hora insequentis diei, vrbani illud, in signum deditionis, in præcelsa turri, quæ supra portam templi sita est, extollerent. Fuit enim eo die, nouum a Rege insigne datum, atque in summo vexillo Regio collocari iussum, argentei scilicet vespertilionis simulachrum. Cuius quidem insignis, eiusq; propositi causam, tametsi neq; in cōmentariis Regis, neq; apud scriptores alios plene expressam inuenimus: tamē ex ipsius vespertilionis natura, cū Regiis comparata factis, sic inuestigandā, atq; ad Regis mentē accommodādam duximus. Est siquidem vespertilio, auis, quam vulgò quoq; murem pēnatum, aut cæcum appellant, ab eo dicta, quòd lucis impatiēs, sub vespertinū modò crepusculum volare incipiat, & duabus mēbranaceis, vt inquit Plinius, pinnis connitatur: & geminos filios pariat: & māmis lacte nutriat, atq; vtrumq; amplexa, secum, quo vult deportet: quin & dentes etiam excarnificandis culicib. exertos habet: hamatisq; ac vncinatis manibus rapit, tenetque rapta mordicus, ac licet aspectum præfert horribilem, in vnam tamen lenem, atque longam definit coxendicem. Ad quem sanè modum Rex oppugnationi vrbis intentus, visus est in tenebris vespertilionis more volare: dum secretò, nec consultis suis, de deditione vrbis cum Zaene egit, eaque non antea, quàm perfecta, diuulgata fuit. Vnde vt vespertilioni non pennæ leues, præpetesuè, sed membranaceæ, graues videlicet, & ponderosæ ad volandum datæ sunt: sic in exequendis consiliis Rex, & peragēdis negotiis, se, non subitum, ac præcipitem, sed graue & maturum præbuit: quiq; & geminos, quos progenuit filios, Petrum & Iacobum circumquaque secum belligerans deportauit: vt paterno suo illos exēplo & gloria, quasi lacte enutriret: vel potius, quòd per id temporis, duo potētissima strenuè debellata Regna, Balearicum, & Valētinum, quasi gemellos pepererit: eaque dum perpetuò circumcursat, suoq; sanguine & armis protegit, tanquam lacte nutriuit: quodque iisdem armis, quasi dentibus, non tam in Christianos, quàm in ipsos Christianorum culices, & tortores

res sarracenos, assiduè vsus fuerit. Ex quo hamatas, ac vncinatas manus ad capiendum, oppugnandumque, & capta retinendum, semper habuit: quoniã quæ semel bello Regna cepit, mordicus atq; tenacissimè conseruauit: ac neque ex partis, neque ex successione sibi relictis ditionibus, quicquam vnquam amisit. Quin etiam cum & aspectu, & moribus facilis, ac conspiciẽdus esset, hostibus tamen vsqueadeo horribilis ac formidolosus erat: vt viso eo, vel audito modò eius nomine, omnes cõtremiscerent. Deniq; qui more vespertilionis, in longam, lenem, atque attrectabilem coxẽdicem desineret; prælongam scilicet, atque immortalem sui gloriosi nominis, ac famæ memoriam: quam non asperam, disparilemve, sed æquabilem, suique semper similem, omnibus superioribus Regibus contrectandam atque imitandam reliquerit. Cum igitur illuxisset dies, Rex è Regia domo, quæ magnificentissimo extructa opere, extra vrbem nunc quoq; extat, atque ab ea sagittæ iactu distat, in campum exiens, quo vniuersus exercitus, quasi ad pugnam conuenerat, ad præterfluentis fluminis ripam è regione turris substitit: ac dum in eam oculos & mẽtem defigit; ecce Iacobi vexillum in ipsa, in deditionis signum, ab vrbanis elatum est: quod vt primum Rex vidit, illico se ex equo demittens, flexis genibus, ac inclinato capite, terrã deosculatus est; seque ad Orientem conuertens, gratias immortales Domino, Deoque exercituum egit, profusis præ gaudio lachrimis, pro tam immenso in se cælitus collato beneficio: ac protinus præconio publico denunciari iussit, vrbanis abire volentibus licere intra quintum diem, atque sua secum arma, & reliqua bona asportare: modo intra xx. dies, Cullarim, & Dianium oppida; cum suo Zaene Rege, se reciperent: cum quo pactæ quoque fuerunt induciæ annorum octo: quo tempore nullum contra eum Rex commoturum se bellum, imò ab aliis commotum, compressurum promisit. Quæ omnia obseruaturum se, non modò iurauit ipse; verum omnes vtriusque Regni Põtifices, tum proceres, atque ciuitates, ad id ipsum iureiurandum compulit. Zaen etiam omnia cis Sueronem oppida, & arces, dempta Cullari, & Dianio, intra eundem terminũ, se Regi traditurum obtulit: ad eaque stipulanda, Zaen Russafam ad Regem venit, fuitq; ab eo regiè exceptus. Igitur antequam quintus dies elaberetur, vrbani præstò fuerunt cum omni re sua ad commigrandum: iussitque Rex vniuersum equitatum iungi, ac toto eo spatio inter vrbem & Russafam, qua etiam secus oram maritimam iter est Cullarim disponi, vt incolumes vrbani abirent; Rege præsente, adeoque eorum saluti intento, vt quosdam de exercitu in fœminas, & paruulos inuectos, manu sua lætali vulnere affecerit. Fuit autem vtriusque sexus vrbanorum discedentium, vt Regis historia refert, numerus quinquaginta millium, quibuscum partem equitatus dimisit, qui eos incolumes Cullarim vsque deducerent. Quibus abeuntibus, Rex cum vniuerso exercitu & proceribus vrbem meritissimo cum triumpho intrauit, mense Septembri pridie festi sancti Michaelis Archangeli, anno Christianæ salutis M. CC. XXXVIII. vt tabulis concordiæ Zaenis & Regis, ac multorum etiam historicorum testimonio confirmatur. Nec refert, apud historiam Regis & Marsilii inueniri, sequenti anno fuisse Regem in vrbem ingressum: is enim error cum manifestus est, tum Typographo adscribendus. Vtpote cum eadem referatur historia, anno vertente, qui fuit 1239. Regem venisse Mompellerium, atque hoc ipso anno ad quartum nonas Iulii vidisse magnã illam Solis defectionem, quam describit ipse, vt lib. 13. subiiciemus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XII.

VALENTIA capta, eaq; vti capite, vniuersis Regni oppidis, tanquã mẽbris, similem quoq; casum, atque euentum protendente; dum ad ea, quę vrbis essent cõponenda, Rex animũ intendit. noua sese ei obtulit maiora moliẽdi occasio. Nã vt ipsi quidẽ grad° subinde fieret ad Murciense sarracenorum Regnum oppugnandum, statimq; semen ad id belli iaceretur; Raimũdus Folchius Vicecomes Cardonẽsis, qui expugnationi vrbis interesse nõ potuerat, è Catalonia profectus, altero

ab ingressione die ad Regẽ venit, cũ expeditissimis quinquaginta è familia sua delectis leuis armaturæ equitibus, atque à Rege petiit; vt quando grauibus suorum negotiis distẽtus, a tam inclyta vrbis oppugnatione abfuit, sibi permitteret, cum suis tantum erumpere in prima quæque Regni Murciensis oppida; vt strenuum aliquod sui erga ipsum obsequii & obseruantiæ testimonium ederet. Quem Rex excipiens amantissimè atque ipsius animi magnitudinis, bellicæque virtutis memor, se moræ excusationem perlibenter, dixit, admittere; mirari tamen ipsum, quòd facinus tam valdè arduum, cum tam parua, benè licèt armata, manu equitum aggrederetur: verum oblata ei pedestri, quam ille renuit, adire quo vellet permisit, commeatum, omniaque ad expeditionem necessaria, de castris suppeditari iubens. Cui abeunti Artalus Alago Blasci filius, se comitem obtulit; iuuenis bellicosus admodum, & cui pernota erant Murciensis Regni loca omnia, quę ipse Aragonia exulans, vt diximus, diebus non paucis collustrauerat. Quare de omni re factus certior Raimundus, Vilienam insigne oppidum, quod primum sese ex Murciensibus offerebat, diripere decreuit: idque intempesta nocte, & ex improuiso intrantes equites, ac nihil tale sperantibus, neque excubias agentibus oppidanis, antequam hi arma capere possent, maiorem partem oppidi diripuerunt. Sed dum totum prædari conantur, Sarracenorum ex suburbanis tanta fuit concursio, atque impeditis vicis, tam acriter cum Folchiis dimicatum, vt coacti ii fuerint, seruata atque acta ante se præda, oppido excedere, perque agros vagari, quoad in proximum oppidum, Saixum vocatum, incurrerent: quod etiam inuaserunt equitibus partim ad dimicandum, partim ad diripiendum vicatim immissis. Sed dum vrgentibus oppidanis, sese ordine in vnum recipiunt, Artalus caput lapide acerbe ictus, equo deturbatus est, ac illico mortuus. Qua de causa Folchius cum suis oppido abiit, atque summo cum labore & difficultate, conseruata præda, cadauer Artali sustulit, Valentiamque deduxit: de quo vehementer Rex doluit, ibique honorificè, sine tamen cantu, & lamẽtis, exiguo elatum funere sepeliri curauit. Cuius ossa postea in Aragoniam translata, in sepulchris maiorum illius condita fuerunt. Itaq; collaudatus a Rege Folchius, quod iter sibi ad Murciẽsem expeditionem tam strenuè aperuisset, multis ab eo muneribus donatus abire permissus est. Sed insistẽte Folchio, vt sibi, suisque manere liceret, Regem ad conficiendam reliquã Regni expugnationem iuuaturis: gratam, acceptamq; eius mentem Rex se habere dixit, sed operã interim fore superuacaneam, propterea quod ad ea, quæ pacis essent, non quæ belli, tunc esset omnem mentem adhibiturus: Vt vt tamen occasio ferret, ita illius pollicitationibus & ope pro tempore se vsurum. Itaq; abeunte Folchio, Rex ad componendas res ciuitatis, religionem scilicet inducendam, leges ferendas, ac domos, prædiaque, & suburbana ducibus, & militibus diuidenda, se totum conuertit. Nam primùm quidem vrbem ingressus, assistentibus Antistibus Ecclesiarum Aragoniæ & Cataloniæ, qui Valentinum secuti bellum fuerant, maiorem vrbis Aedem Mahometo dictam, vbi Sarraceni solennia impiæ suæ sectæ celebrare solebant, petiit. Ibique à Tarraconensi Antistite, suffimentis, lustralisque aquæ aspersione, atque sacrorum prolatione verborum, cum multiplici crucis signo, expiata impuritate loci, sacrum solẽmne, cõstructo altari, ab electo primo Valẽtino Episcopo fuit celebratum. Iamq; Rege, & aliis maximas Christo gratias ob expiatam in ea vrbe impietatem Mahometanam, & veram Christi religionem inductam, reddentibus; ipsamet Aedes in honorem, & nomen beatissimæ Virginis, & matris consecrata fuit; post tot illius mutatas olim appellationes: quarũ prima Romanorum tempore, vt ex lapidibus incisis, aliisque vestigiis, & monumentis literarum colligere est, Dianæ fuit: deinde occupantibus Hispaniam Gottis, & religionem Christi suscipientibus, Seruatoris, vt creditur. Post Sarracenis Regnum cũ reliqua Hispania inuadentibus, Mahometi. Rursum Ruizio Diazio, cognomento Cidi, strenuo Castellæ Regulo, qui eandem vrbem è Sarracenorum manibus eripuit, ac Christianis restituit, Diui Petri: sed breui recuperantib. postea vrbem Sarracenis, iterum cõtaminata, Mahometo cessit: quoad Iacobus denuò expiata illa, sacræ Virgini in perpetuum dicauit. Tanta enim se, pietate, ac religione sacrosanctæ Virgini obstrictum putabat; vt eidem omnia sua vota nuncuparet; templa atque sacella vbiuis à se exędificari iussa, eius omnino nomini dedicaret. Nec aliunde quàm huius exemplo Regis emanasse creditur, tam frequens ille Valentinorum, tamq; pius ac religiosus erga eandem Virginem cultus, ac maior, quàm Christianarum vbiuis gentium deuotio; & cõsecratio. At verò, ne in Aede illa veteri, aut structura, aut parietibus, horumque emblematis, turpis aliqua Mahometi memoria renouaretur; Iacobus eadem pietate, ac religione motus, cum Antistibus, proceribus, & omni populo, magna cum pompa sacerdotum ad illam venit: ipseque primus, sumpto malleo,

ædem

ædem cœpit diruere, quem sequentes Antistites, post proceres, militesque & populares, breui tempore complanarunt; quoad omnino æquata solo, atque purgato loco, simili ordine templum cœpit erigi amplissimum, ac sumptuosissimum, quale nunc videmus, suis sacellis, altaribus, diuorumque simulachris ornatum: quodque Asylo etiam Rex esse voluit, atque multis immunitatibus donauit. In quo item Gregorii IX. Pontifi. Max. concessione, Principem ac Episcopiam Sedem, vt vocant, Cathedralem erigi curauit, & antiquam diœcesim instaurauit. Quæ tametsi temporibus Bambæ Gothorum Regis Toletanæ contributa fuerat, Rex tamen, cùm esset vrbe potitus, voti reus, Tarraconensi subiici, attribuique decreuit. Quæ planè instauratio, siue restitutio Episcopia, quoniam concesso diplomate, & a Pontifice misso, ad septimum Idus Octobris sequentis anni, qui dies festus beati Dionysii martyris celebratur, facta fuit: idcirco eodem festo die, perpetua, anniuersariaque Episcopi, atque omnium sacerdotũ pompa, subsequentibus Magistratibus, cum vexillo regio, & vna cohorte militari, omnique genere Musicorum, lustratio per vrbẽ fit, ac supplicatio ad diui Georgii martyris Regni patroni, in illius diei, atque restitutæ Pontificiæ dignitatis memoriam. Huic ergo Ecclesiæ electum a Rege, & a Tarraconensi Antistite, Ferrarium sancti Martini, Tarraconẽsis Ecclesiæ præpositum, virum doctum ac persanctum, magno cum applausu populi, idẽ summus Pontifex præfecit: eamque aliarum Ecclesiarum instar, Canonicorũ collegio, distinctisque p̄fecturis, quas vocant Dignitates, ad præcipua in Ecclesia obeunda munera decorauit. Quin & diuino animaduerso Ecclesiarum iure, decumis omnibus totius diœceseos dotauit, easque Antistiti, Canonicis, atque Dignitatibus diuidendas tradidit. Reseruata regi tamen suisque successoribus Regibus, indulgentia Pontificis, tertia decumarum parte, in compensationẽ & supplementum infinitorũ propè sumptuum, qui tam in debellando Regno à Rege facti fuere; quàm qui postea faciendi essent in ipso conseruando. Sed illud quidem permirũ, quot, quamque piis propitiisque legibus, ac plebiscitis (foros nostri vocant) Ecclesiasticas res, & census, ad Ecclesiasticorũ commodum & immunitatẽ sanxerit. Deinde alia sacra vrbis loca inuisit; præcipuè verò carceres & ergastula, in quibus acerbissima quęq; tormenta & ignes passus est inuictus Christi athleta Vincentius Oscensis, tam intra vrbẽ, quàm extrà, & in quæ mortuus fuerat proiectus: in cuius honorẽ cœnobium cum amplissimo templo exædificari fecit; quod etiam Asylo esse voluit, iisque immunitatibus, quibus vrbis templũ maximum, donauit, atque Cisterciensi ordini addixit, simulque prædiis, aliisque censib. magnificè ornauit: Xenodochio pauperũ peregrinorũ adiuncto; ad cuius valuas, siue in eius porticu, accuratissima, expressissimaq; ipsius imago Regis ad viuum depicta, post trecentos & quadraginta annos, ad hęc ferè tempora inuiolata conspicitur. Tandẽ ad domos, prædia, & suburbana militib. diuidenda animum intendit. Qua in re labores incredibiles sustinuit, vel ob id maximè, quod ante vrbis oppugnationẽ, plures ipse ædium donationes, agrorũque assignationes fecerit, quàm ædes, agrique postea fuere ad diuidendum inuenti. Vnde à ciuitatibus, quę bellum secutæ fuerant, incipiens, vicos eis in vrbe distribuit, in quibus illæ veteribus dirutis domibus, nouas atque præcelsas ædificarunt. Extant enim adhuc, & vicus Cæsaraugustanus, & vicus Barcinonensis etiam in noua vrbe extra muros veteres constructus, nouoq; murorum ambitu comprehensus. Quin & Turolensibus cum eorum montana ditione, portam vrbis principalem assignauit, quæ Turolium respicit, mediã inter duas præcelsas turres, quæ Serranorum, id est, montanorũ quorum caput est Turoliũ, cognominata fuit. At vero ex ciuitatibus Aragoniæ Calataiubio, Iacca, Osca, Tirasona, Daroca, Burgia, Albarrazino, Barbastrio, & Montione: Quin & Cataloniæ Perpiniano, Gerunda, Tarracone, & Dertosa, viros percelebres, cum illarum agnominibus excepit: quorum ab egregiè factis propagatum nomen, nobilesque familiæ, adhæc vsque tempora peruenerunt. Quamquam Ilerdensibus quidem, eo quod fuere primi, qui murũ vrbis in expugnatione perforarunt, atq; aditum ad eam tribus locis exercitui dederunt, perinde ac si murum ascendissent, quæ pollicitus Rex fuit, concessit. Promiserat enim obsidionem instituens, Ciuitati, cuius ciuis in oppugnatione primus murum ascenderet; quod is tanto sese periculo exponens, vitæ suæ quasi trutinam Fortunæ ad obtinendam victoriam committeret; nec non & suam carnem pro Rege despiceret; illam, tunc libram & mensuram vrbi daturam: tum etiam trecentas indotatas puellas in vrbem missurum, à Rege cum dotandas, tum strenuis exercitus viris collocandas. Præterea non ex Catalonia modo, & Aragonia, sed ex Aquitania etiã permultæ familiæ inchoatæ fuerunt ab iis, qui cũ Archiepiscopo Narbonensi expugnationi interfuerunt: vt Narbonii, Carcassonii, & Tolosæ. Nec defuerunt, qui nobilissimam Romanorum familiam, vnà cum cohorte

auxiliaria, ea ipsa in expugnatione, Valentiam inuexerunt, Vocati quidem Romani, accentu in vltima, sic Aquitanis pronunciantibus, atque tum copiis; prædiisque affluentes; tum factis præclari, in alias licet familias, seu cognationes translati eorum posteri; tamen Romanorum cognomentum nunquam amiserunt: eoque cognomento sese permistæ familiæ illustrarunt. Cuius rei causa, atque nobilitandæ vrbis gratia, eam dilatari valde, ac extra murum veterem Rex permultum extendi iussit. Iamque Romanorum more, qui colonias deducebant, circunducto aratro, noua erigi mœnia fecit, atque vniuersam vrbem duodecim magnis portis patere voluit: fortassis, quæ illius erga diuina semper omnibus in rebus intenta mens erat, vt conspectam, descriptamque ab Ezechiele diuino vate ciuitatem Dei duodecim patentem portis adumbraret. Nam eius quidem instar Valentina, tres ad Orientem portas habet, tres ad Meridiem, totidemque ad occasum, ac tres demum ad Septentriones, cum quinque permagnis pontibus, qua parte alluit eam Turia, in Suburbia, & vias publicas decurrentibus. Sanè vt vniuersis totius orbis nationibus in ipsam, non modò pateret aditus, sed receptus etiam perhospitalis, ac quàm commodissimus: atque vt in communi quadã patria, si modò frugi sint aduenæ & victus, & vitæ cum virtute cultus affatim inuenirentur. Inde quippe peregrinorum matrem eam, ciuium autem nouercam vulgò appellare solent: quòd ii copiam, in qua nascuntur, despiciunt, facileque amittunt: illi verò ab inopia ad copiam translati pluris habent, ac ne deperdant, curiosius conseruant. Nouis igitur erectis mœnibus, munitissimoque cincta muro vrbs, continuò frequentibus domibus, Templis, cœnobiis, vicis, plateis, xenodochiis, xistis, gymnasiisque, & aliis publicis molibus & operibus repleta, nihil demum in ea vacuum relictum fuit, nihilque otiosum. ex quo multò planè maior illa, quã antea euasit. Posthæc Rex plebiscita, & muncipales leges Valentinis dedit, vulgari, patrio scilicet Regis conscriptas sermone, vt populo meliùs innotescerent: vtque perspicuitate, à varia eas, confusa sæpe, interpretatione iuris, & captionibus assereret. Adeo quippe Rex, tum ex bellica experientia, tum ex Regni à puero gubernatione, excellenti ac confirmato iudicio erat; ac non literis (quamquam neque earum planè rudis erat) ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, & victoriis eruditus euaserat, vt ea in ætate non minus bello gerendo, Alexandro, quam ferendis legibus, Lycurgo similis videretur. Sed grauis interim ab Aragonensibus querela habita fuisse fertur; propterea quòd plebiscita Catalano, adeoq; Lemouicensi sermone, barbaro & obscuro, minusque noto Hispanis, quàm aut latino, aut saltim Aragonensi, qui clarior est illo, conscribi Rex iusserit: ex eo quòd plebiscita communi iuri, atque Romanis legibus tantopere niterentur, vt ad planiorem ipsarum intelligentiam, necesse esset ea Romano, quo leges scriptæ sunt, aut Aragonensi tradi sermone, qui cum reliquo Hispano non solùm communis est, verum inter cæteros totius Europæ, Romano longè propior, & affinior, fereque idem. Iis ergo, aliisque de causis, quas mox subiiciemus, Aragonenses linguam suam euulgandis plebiscitis conuenientiorem asserebant. Cum quibus consentire, qui tum aderant Castellani, ac reliqui Hispani negotiatores, qui eiusdem linguæ societate Aragonensibus, cum coniuncti erant; tum a Catalana & Lemouicensi plurimum abhorrebant. Cui conquestioni antequam à Rege satisfiat, minimè fore puto inopportunum, ad cohonestandam præsertim Aragonensium querelam, atque susceptam de vulgato eorum sermone commentationem explanandam, nonnulla de origine Hispanæ linguæ, quam vocant Romancium, percensere. Quoniam in primis pacto illa è Latio à Romanis deuocata, in omnibus ferè Hispaniæ vrbibus, præcipuè Oscæ, ad Aragonenses erudiendos collocata fuerit, atque ab eisdem purius, incorruptiusque, quàm à cæteris Hispaniæ populis hucusque retenta & conseruata. Id, quod in primis licet colligere ex tempore Q. Sertorii strenui Romanorum Ducis. Is namque Marii partes secutus, cogente Sylla, apud Hispanos exulabat; hosque quamuis barbaros, tamen arte condocefaciens, non solum armis, atque bellandi vsu Romanis ferè pares effecerat; verùm modum etiam, quo eos in officio contineret, ac dociliores, sibique beneuolentiores redderet, inuenerat. Siquidem nobilissimorum Hispaniæ adolescentulorum eruditionem meditatus, Scholas Oscæ institui, in eamque vrbem conuocari permultos, atque à præceptoribus Latinas simul & Græcas litteras edoceri curauit, vt iis artibus, re quidem obsides haberet, specie autem erudiret: donec ætate virili, eos sibi lingua & eruditione instructos, in partem administrationis & imperii reciperet, vti Plutarchus in eius vita Ducis refert. Verùm etsi Osca, de qua Plutarchus, reuera diuersa est ab Aragonensi Osca; quod illa Bætica sit, atque in extremis Turdetanorũ finibus, apud quos Sertorius bella gessit (vulgo Huescar) constituta

constituta; hæc verò inter ramenta Pyrinæorũ posita: tamen à vetustate, atque ab ipsa Academiæ diuturnitate habet, vt hæc similiter tunc tẽporis erecta ibi fuerit, atq; lectione perpetuata. Nihil enim prohibet, alios ante, vel post Sertoriũ, Romanos Duces, vt Catonem, & duos Scipiones, tum & Pompeiũ, maximè vero Augustũ, qui in Hispania citeriore diutius cum exercitu commorati fuerunt; ea ipsa de causa, similem Oscæ Aragonensiũ ludum aperuisse: propterea quod ad hunc condendum, nullum opportuniorem ea vrbe locum inuenerint: quod eadem, tum situ communito, & ad aspectum præclaro semper fuerit, tum etiam opibus, & agri fertilitate præstarit; necnon maximè mediterranea existeret ad retinendos obsides; quin & ab exterorum quoque commercio separata, ne à continenti studio, & cultu linguæ, studiosi distraherentur. vt iis linguam edoctis, Romani postea, non modo fidelioribus vterẽtur interpretibus, & exploratoribus ad exquirendã Hispanorum consilia; ac toties tentatis eorum conspirationibus occurrendum; verum etiam vt in ea proficientes, Magistratibus, aliisque militaribus muneribus præficerentur. Ex quo Hispani tam assiduo se, studio ad perdiscendam Romanam linguam applicuere, vt à pueris ab scholis domum reuertentibus, parentes, fratres, ac etiam sorores, eius didati sermonis auidissime exciperent: vsque adeo quidem, vt sint, qui perhibeant, neque alium tum ludum Hispanis pueris, neque aliam, proposito honorario, permissam contentionem fuisse, quàm latinè loquendi, quam etiam vicatim declamandi; seseque omnes in dicendo exercendi. Vnde non solum vtraque in Osca, sed in plerisque aliis Hispaniæ oppidis, credi par est, eiusmodi Scholas institutas fuisse, vt in eis non modo verba, sed disciplinæ, ac res, quibus verba inhærent, traderentur. Neque enim aliter Hispani omnes Romanum sermonem sic prorsum imbibissent, eoque tam familiari, ac quotidiano vsi fuissent, vt proprium, ac vernaculum, qui ab eo tempore obsoleuit, non solum antiquarint, sed Romanum quidem cum doctrina coniunctum, in quotidianum vsum conuerterint; & quem sic mordicus retinuerint, vt neque noua Gothorum, neque barbara Maurorum, consecuta linguarum in Hispaniam inuectione, Romanam vnquam abiecerint: nisi quòd progressu temporis, Romanorum ab Hispania discessu, deficientibus vocabulis, Bætici pleraque ex Arabica Granatensium vicina lingua nomina vsurpantes, cum latinis permiscuerint. At verò Aragonenses, vt aliarum rerum, sic & optimi sermonis omnino tenaces, purum, quem ex Oscensi præsertim schola sermonem hauserunt, longe fidelius, quam reliqui Hispani, conseruarunt. Non enim alias, quàm aut latinas, aut ab eis deriuatas voces ferè omnes, Græcas autem perplures, si harum etymon inquiras, vulgò resonare inuenias. Nam & epistolas aliquod latina simul & Aragonensi conscriptas lingua, voce & sensu idem reddentes, legimus; & Græca pariter, & Hispana vocabula obseruata in ea, plus octoginta, notauimus. Adde, quòd neque ex vicinia & commercio aliorum circunstantium, atque barbarè loquentium Regnorum, quicquam peregrinum in quotidiano vsu sermonis Aragonenses contraxisse comperias: cùm à meridie Valentinos Sarracenos Arabicè loquentes habuerint; ab ortu Catalanos Aquitana, seu lemouica verba vsurpantes audierint: ab Aquilone tandem, Cantabricam, nempe Vizcainam, & Nauarrensem, vtramque barbaram & difficilem linguam, à primis Hispanis, vt plerique autumant, aut à Gothis relictam, vitarint: ac demum ab occasu, Castellanorum commercio, & communitate linguæ adiuti propriam retinuerint. Tandem, quod fuit omnium præclarissimum, vniuersos intra Regnum relictos Sarracenorum populos non paucos compulerunt, vt Arabica desuefacti lingua, Aragonensi pro vernacula vterentur, vt iam nulla in parte barbara dici possit Aragonensis lingua, quæ tum latinæ coniunctior est cæteris; tum inter tam barbaras integra ferè tot seculis, ac incorrupta permansit. Quæ planè de ipsius origine, cultu, & constantia linguæ, eatenus dicta fuere, vt ostenderemus Aragonensium querimoniam de plebiscitis, minime intempestiuam fuisse: neque ipsos indignos, quibus Rex morem hac in parte gessisset: cum & Valentini Regni expugnatio ex antiqua diuisione Castellæ, & Aragoniæ Regum, ad Aragonenses spectarit; & ipsorum iustus exercitus ad expugnandum illud, suoque sudore, sanguine, & sumptibus acquirendum, Regi non defuerit; ideoque iustè promeruerint, vt suo, atque Aragonensis Regni nomine, & sermone, Valentinis leges & plebiscita traderentur. At verò Rex in proposito susceptoque consilio permanens, causam denegandi postulata non modo iustam habuit: sed sapientem quoque excusationem. Cum inprimis ad expugnatorem spectet, populis leges pro arbitrio, propria, natiuaque conscriptas lingua ferre: ac modo populis planæ, & apertæ hæ fiant, nihil amplius ornamenti quærere. Planum enim, atque compertum plebi esse oportet, quod

ipsius est, aut admonendæ, aut castigandæ gratia latum. Quamobrem capta Valentia, atque vniuersis ab ea tum profligatis Mauris, tum Christianis vndique ad incolendum deductis, necesse fuit expugnatorem Regem in eam, tanquam desertam, vnà cum nouis cultoribus, nouam quoque linguã patriam, atque genuinã potius, quàm alienam, inuehere: Vt scilicet, per eam tum gloriosius tanti expugnatoris memoria populis increbesceret; tum potiori cultorum parti eiusdem linguæ societate coniunctæ, satis, vt par erat, fieret. Duplo enim maior Catalanorum, & Aquitanorum pars exercitus, qui secuti bellum Valentiam incoluerunt, quàm Aragonensium fuit: neque consentaneum erat, Valentinos frequentissimo terræ, marisque commercio Catalanis, & Aquitanis coniunctos, sermone alio, quàm qui communis esset vtrisque vti; neque alieno conscriptis legibus, quàm proprio, regi, ac iudicari. Quominus necesse erat plebiscita latino sermone, aut huic affini, idcirco tradere, quòd illa iuri communi niterentur, perque ipsum exponi, siue quod eodem socio, siue assessore, iudicia fieri pronuntiariue deberent. Id quippe longè fuit à Regis mente remotissimum, qui hac vna de causa, plebiscita communi, atque vsitato sermone edi voluit; vt varias, subtiles, atque spinosas sub alieno sermone sæpe ortas iuris interpretationes, cum earum interpretibus de medio tolleret: sed vbi accideret dubitatio iuris, quæ tardos semper facit doctores in iudicando, non ad ipsos, sed ad proborum hominum iudicium, qui nudam rei veritatem dignoscerent, declarandam, remisit. Neque enim quicquam est imperitæ plebi gratius, quàm à iudicibus de media plebe sumptis, quasi socius, iudicari. iis enim maximè credit; doctores suspectos, atque inuisos habet. Ne igitur à proposito dilabamur; talibus profectò legibus Iacobus Valentinam Rempub. fundauit, testimonio omnium, qui Respub. multas per orbem collustrarunt; vt nulla planè alia vbiuis terrarum, neque vtatur melioribus, neque fruatur sanctioribus: argumento est vrbs ipsa frequentissima, opulentissimaque ab eo tempore hucusque triplo ferè maior, quam olim effecta. Vnde tot inter vrbes Valentias in Europa sitas, non iniuria, hæc fuit magna à Gallis appellata. Duodecim enim milibus domiciliorum constat, præter suburbana & hortensia, quæ numero vrbana prope exæquant. Iam verò sancitis legibus, ad diuisionem prædiorum venire necesse fuit: huic quippe omnes vehementer inhiabant; maximè verò qui ante obsidionem & ingressum vrbis donationes sibi immodicas à Rege extorserant: quas quidem spe iam diu deuorauerant, ideoque importunitate vincebant. Quare vicorum, atque domorum diuisione per Aediles a Rege designatos facta, creati etiã fuere duumuiri agris diuidundis Assalidius Gudalius Regius consiliarius, & Simon Perezius Tarassona, in Regno Aragonum supremus etiam consiliarius. ambo viri nobiles ac bello & pace præstantissimi, & qui non modò rerum experientia; sed legum quoque scientia aliis excellebant (vtraque enim re præstare tunc erat vel nobilissimis perhonorificum) scilicet vt ab iis facta agrorum mensura & modo, vnicuique quantum ex donatione contingeret, assignaretur. Sed de horum electione arbitrorum, ortum est inter proceres murmur, atque cum Rege nata expostulatio. Videri quippe dicebant, ne decere quidem eiusmodi homines alioqui probos, & literatos, ad tam graue, tantique ponderis conficiendum negotium, arbitros nominari: præstare namque alios ex primis Antistitibus, atque exercitus primoribus ei rei præficere. Quod tametsi Regi displicuit; tamen sperans ipsosmet proceres, tanquam rudes, eiusque muneris ignaros, breui sententiam mutaturos, insciis Gudalio & Simone; statim quos vellent, se creaturum respondit. Fuere igitur oblati Regi, ex Episcopis Berẽgarius Balazuelus, & Vitalis Canellanus Barcinonensis, & Oscensis, Antistites. Ex proceribus verò Petrus Fernandus Assagra Albarrazini dominus, & Simon Vrrea Magister equitum, ii etiam nobilissimi, atque rei militaris scientia clarissimi. De qua re conquerentibus apud Regem, Assalidio, & Simone; quòd exclusis se, ac contemptis, alios nominasset: bono eos animo Rex esse iussit: se enim pro certo habere, earum rerum implicatos inscitia proceres, non modò negotium abiecturos à se; sed ad ipsosmet illud magno cum honore relaturos: vt illud interim omittam, inquiens; me scilicet, habere iam in animo quid sequar in ea re, quod vos facientes, istiusmodi tot diuisionis difficultatibus quàm facillimè occurrere positis. Itaque IIII. viris diuisioni operam nauantibus, cùm tot sese difficultates offerrent, quas minimè explicare poterant, ac proinde diuisionem procrastinarent, siue differrent; magisque subinde esset contra eos, quàm contra priores commurmuratum: sponte, seipsi magistratu abdicarunt, isque omnium consensu, ad Assalidium, & Simonem denuò delatus delatus est. Quos Rex ad se vocans, mentem suam eis ad omnẽ

diuisionis

diuisionis difficultatem tollendam aperuit; duo potissimum consulens, ac etiam decreto firmans. Vnum, vt quemadmodum apud Balearium maiorem in simili prædiorum diuisione tacitè fuit actum, iugera agrorum, quę antea singula duodenos sementis coros capiebant, in posterum lege sanciretur, vt ex senis constarent (iure quippe posse nouos Regnorum debellatores, nouas quoque leges debellatis dare) Alterum vt donationes agrorum antea factę recenserentur, ipsæque pro vniuscuiusq; reposcentis sumptu, & tempore, quibus ab eodem nauata fuit opera militiæ, atq; armoru exercitationi, definirentur. Fore etenim, vt compendium inde magnum ad diuidendū sequerentur. Quas iugerum diuisiones, atque donationum recensiones, ad vnguem obseruantibus II. viris, agri non modò donationibus inuenti sunt pares; verùm superfuerunt quidem, exque ccc. lxxx. viri militares, ex Aragonensi & Catalana nobilitate delecti, exceptis proceribus, prædiis in Valentino agro donati fuerunt. Nam proceribus vtriusque Regni, oppida, castella, & pagos, beneficiario iure, prout expugnata erant, à Rege concedebantur. Quorum omnium familiæ, ex ea expeditione bellica, summa cum laude à popularibus distinctæ, hucusque floruerunt, earumque permultæ nunc clarent. Inde siquidem ciuitas cæterarum Hispaniæ nobilissima d cta est, quòd & Aragonio, & Catalano milite, sua ipsius manu & armis nobilitato, incoli cœpta fuit, adeoque ad posteros idem animi robur, bellicaque ingenerata virtus dimanauit, vt Valentino milite, Hispanorum nemo sit, neque ad aggrediendum animosior, neque ad quoduis committendum facinus promptior & paratior. Vtpotè quibus atauorum Saturnia Catalanorum melancholia, qua recoquitur ira, in Martiam, subitam ac exardentem bilem conuersa est. Quæ tamen ne rursum in pertinacem, ac obfirmatam eorundem in vlciscendo iracundiam abiret; sed post bellum tutum, pax fieret, Iacobus singulare certamen, atque monomachiam permisit; tum vt pari concertatione sedata bilis concordiæ locum daret; tum vt honoris & victoriæ cupiditate, viribus atque animo augerentur certantes, ad patriæ hostes aggrediendos. Inde quippe est, vt nulla gens sit, quæ vel feruore sanguinis, vel ardore mentis ad gloriam, id genus certaminis minus de.rectet, seu potius in illud feratur magis, quàm Valentina. Cuius profectò robustæ, tanque valentis iuuentutis gratia, (quid enim prohibet Valentinos olim finitimis Saguntinis virtute ac robore pares fuisse?) minimè fabulosum putarim, quod antiquitate authore, de Valentina hac vrbe vulgo fertur; fuisse quidem ipsam antiquitus Romam dictam, ῥώμη, quod est robur: indeque à Romanis in Coloniam redactam, retenta significatione vocis, Valentiam nuncupatam, sicuti in commentariis de Sale hæc fusius annotauimus. Fuerunt igitur Valentinis latæ scriptæ leges, & propria indicta plebiscita. Sed hæc cum longè arctiora essent, atque seueriora Aragonius, ab ipsismet colonis Aragonensibus, qui se ab eis eximi, atque Aragoniis summitti cupere, frustra impugnata fuere: respondentibus legumlatoribus, bicipiti fore monstro simile ciuitatem contrariis inter se legibus gubernari: cùm in tanto hominum ex vniuerso terrarum orbe in eam concursu, nisi vnis, atque peculiaribus ipsa legibus, sed permistis gubernaretur; necesse esset discordiis, quæ maximè ex legum discrepantia oriri solent, eandem euerti. Quanquàm eorundem Aragonensium pertinacia, atque libertatis proclamatione, factum est, vt Valentinis latæ fuerint leges mitiores, quàm pro eorum ingeniis, & offensa natura, nunc ferrentur. Adeò enim illarum benignitate, procedente tempore, creuit abusus; vt controuersiis, deceptionibus, dilationibus, atque perpetuandis, nunquàm tamen finiendis, litibus; nullibi, quàm in ea fuerit amplior locus datus. Quòd si emendationem ista subirent, abususque tollerentur, profectò ciuitas, quæ tot alioqui, tantisque opibus, facultatibus, ac omnium rerum excellentia præstat, toto terrarum orbe vnica, & perquàm sancta esset. Quominus omittenda sunt, quæ in eius maxima laude poni solent, locique situm, temperiem & amœnitatem, cum tam vbere, variaque fertilitate agri, mirè commendant. Quæ singula, vt mox subiiciemus, ab ipsismet primis expugnatoribus perspecta, beneque cognita, in causa fuerunt, vt Valentinum solum, tanquam patrium, proprio posthabito, perpetuo sibi colendum susciperent. Nam Valentiam ingressi milites, non modo Aragonenses & Catalani finitimi; sed remotissimi quique, tum Aquitani, tum etiam Romani, qui, vt diximus, expugnationi interfuerunt, quasi fata quietas eis sedes Valentiæ ostendissent, domorum, prædiorumque diuisionem sibi quoque fieri, studiosissimè, importunissimeque petierunt. Nec mirum quidem. Viderunt enim vrbem (vt breui eius admiranda prædicemus) sub felici sitam sydere, ac quod ad salubritatē aeris, & terræ amœnitatem pertinet, in optimo atque herbescenti solo locatam, ab ortu

quidem mari apertam, vt illicò ab exoriente sole, crassi humidique vapores, quibus noctu terra circunfunditur, antequam diluculo surgentes ciues inficiant, absumantur & euanescant: ab Aquilone verò, ad decimum propè lapidem, perpetuo septa monte, vt Borealibus, siue Etesiis purgato subinde flatibus, iisque herbarum florumque odoribus perfusis ipsa fruatur: Sunt enim Etesiæ venti tempestiui & salutares non modò hominibus, sed etiam pecudibus & stirpibus, quorum quoque flatibus nimii temperantur calores: quin & ab occasu imbriferis Castellæ ventis perflatur, eadem, vt commodiore cæli irrigatione prædiorum fructus maturescant. Demum à meridie lenissimis Austri ventis, æstus in ea temperatur. nam licet à temperie in calidum æstate semper declinet, veruntamen matinis auris omnibus diebus, dum sol ardentior esse solet, flantibus mitescit æstus. Quo fit vt concurrentibus in eam vndecunque mortalibus, nullus cuiquam sit vsquàm Valentino aere benignior, aut salubrior. Insuper & aquæ non minus quidem in ea, quam vbiuis gentium, & salubres, & copiosæ fluunt. Quandoquidem Turia fluuius magnus à quo ipsa alluitur, ab eius longinquo ortu rapidus, perque saxosa sese loca præcipitans, vsque adeò colliquatur; vt & purissimis. & medicorũ attestatione, saluberrimis excellat aquis. Quamuis neque puteales prærerquàm insuetis, noxiæ quoquomodo fiunt: quibus ad omnes quidem vsus tantoperè abundat, vt triginta millia puteorum iugium in ea sint cum suburbanis; ac neque ii quidem à continenda terræ soliditate, atque salubritate vacant: quod à terræmotibus, aliisque pestilentibus hiatibus, solum defendant, perque puteos sensim spirantes terræ exhalationes, lenius erumpant. Accedit illud, quod ad salubritatem vrbis valde conducit, fitque puteorum beneficio, vt vrbium Europæ lautissima sit, habeatque rarum illud ac propè singulare cloacarum opus, tam mira arte constructum, vt ad cunctas domus cuiusque sordes eluendas, forasque sine fœtore expellendas, Romanorũ cloacis longè præstet: tametsi a Romanis, vt constans est fama, Gne. Scipione proconsule, exædificatæ, atque constructæ illæ fuerint. Est enim vrbs ita disposita, vt qua parte paulo accliuior est ad occasum, magnus in eam riuus influat è Turia deriuatus, à quo postea subtus in tres præcipuos alueos dispertitæ aquæ, ac per concamerãtas, satisque amplas cloacas deductæ, non modo pluuiales cum vicorum sordibus excipiunt (quod Romanorum tantùm est opus cloacarum) verùm in se etiam domorum omnium, atque latrinarum feces quotidie per alueolos manu factos recipiunt, atque extra vrbem emittunt. Quippe vnaquæque domus sic est constituta, vt puteum & culinam habeat è quibus emissæ, ac suffusæ aquæ in eum alueolum concurrunt, in quem confluunt sordes, & feces domus; quæ humore molliente, per aquæductus in alueos maiusculos, qui sub terram per medios vicos dispositi sunt, excurrunt: iique singulas domos prætereunte, eodem adiuti humore, in magnos tres illos influunt, atque in hunc modum omnes feces vrbis extra deducunt. Quod si contingat, aut intra domũ, aut in vicis obstrui alueolos: ii quamprimũ dignosci potest, restagnatione; sed aperta ea parte alueoli, repurgari protinus. Nam elatæ inde sordes, neque intolerandæ sunt, neque aerem inficiunt: propterea quòd diutius retentæ non fuerũt: haud secùs quàm in humano corpore experiri est. Etenim in eo, vt summa ratio salutis ab excernente feces aluo, pauloque laxiore ventre, limitur; morbi verò, à restricto nimis illo emanat: quid totius quoque vrbis corpus? nonne illuuie & sentina retenta, perquam fiet morbosum? perinde ac rursum eiectis illis, salute quoque fruetur? vt potissima vrbanæ salubritatis ratio inde sumatur? Cæterùm neque lacus ille magnus, Arabicè Albufera, (paruum mare significat) qui ab vrbe ad tertium lapidem abest, obiiciendus est, ac eo, quod ad meridiem expositus, stagnantibus ibi aquis, vrbem inficere existimandus. Nempe cùm coniungatur illæ aquę marinæ, quæ vna quidem palustres aquas à corruptione tuetur, lacumque tot è mari pisciculis replet, qui gustu subdulcis aquæ inescati, in eum intrant, vt ex quibus crescentibus neque ad mare regredi permissis, permagnus quæstus piscatoribus, atque vrbi copia obueniat; præter alias aquatiles aues, quæ aucupibus tantum voluptatis afferunt, vt ipse lacus in summis vrbis deliciis habeatur: quando sæpè in eo contingat, vt vno simul tempore nauigantes, dum alii piscantur; alii aues capiant, alii apros tranantes consectentur, & sese diuerso voluptatis genere oblectent: quemadmodũ in eisdem de Sale, lib. 2. abunde descripsimus. Adhæc salubritate inuenta, vbertatem agri considerantib. alteram inuenire fuit Aegyptum; cuius, vt serenum semper cœlum est, solum verò natura pingue, adeoque ad omnem proferendum fructum, aptum, atque habile, vt inundante Nilo, incredibili varietate frugum ipsa exuberet: sic vrbs, cuius cœlum, vt plurimum apertum est, neque nimiis eius ager infestatur imbribus; non præcellentes modo res, sed sexcenta prope genera fructuum proferre solet, idque opera Turiæ fœcundi fluminis,

quod non inundatione, sed leni, artificiosaque riuorum deductione agros irrigans, non solum lætificat; verum pingues reddit vsque adeo, vt omnes, quos fert orbis fructus, consitus Valentinus emittat. Agricolarum enim labore, atque industria fit, vt nunquam otiosus ille sit neque fructu careat: vtque vnus idem, terque quaterque varios intra annū fructus ferat. Cuius etiam non modo consitiones, variæque agricultorum insitiones mire delectant: sed hortorū diuersæ & artificiosæ constructiones vehementer alliciunt. Adde commodissimam Regni positionem, & figuram ita dispositam, vt ea ferè trianguli formam efficiat. cuius summum angulum suo quasi gremio Aragonia excipiat: duoque latera hinc Castella, illinc claudat Catalonia; mare autem subtendat basim, quæ duplo maior est diametro, qui a summo angulo in mediam basim vbi locatur vrbs, incidit. Quantum enim vrbs secundum mare Aquilonem versus à Catalonia distat; tantundem rursum, versus meridiem, pone mare à Castella differt; maiorique ex parte Regnum cū mari committitur, fitque propterea illud locupletius; quod maiorum illi causa bonorum sit mare, quàm vicina Regna. Idque non ob assiduum tantummodò, ac locupletissimum piscatum, cuius ope vniuersa ora, & Regnum non minus illo, quàm carnibus sustentatur; sed ob quæstuosissimum nauigationis vsum, quo fit, vt cùm variæ merces vndique in Regnum inuehantur; tum quæ Regni sunt, magno etiam cum compendio; & quæstu exportentur. Nec vero, propterea quòd vrbs portum non habeat, sed aperto, minusque tuto nauibus mari obiiciatur, quodque coniuncta ei non sit, immo duobus disiuncta milliaribus, quicquam de summa eius laude detrahitur. Hæc enim duplici de causa vrbi fiunt longè commodiora. Nam quid obsecro, boni, tanquam studii, doctrinæque pabulū colligi, excerpiue potest ex præsenti, continuoque aperti maris, quod ferè nunquā tranquillatur, obtutu & contemplatione? cùm semper ad illius motum, aut vacillet oculi, aut nutet animus; neque hunc quicquam perattente meditari sinat: sed ingenium potius penè videatur obtundi? An vilum est genus hominum piscatoribus à mari oculos nusquam deiicientibus obtusius? Insuper ad patriæ securitatem, quid, quàm longè à mari esse tutius? Hac enim de causa Liuius vrbis Romę distantiam à mari, duodecim vsque milliaribus, in magna quasi ponit ipsius vtilitate. Nam dubium non est, vrbis oram portu carentem, tutiorem esse, minusque infestari solitam repentino magnarum classium impetu & incursionibus; ex eo quòd tam infido ibi mari vix sese vnquam classis committat. Quapropter vt Regno subinde vtile est non multis portubus patere mari: ita paucos illud, eosque præmunitos habere, vti habet, longe præstat. Præterea habet quoque Regnum suos peculiares fructuum redditus in magna copia, quibus non solum se, ac vrbem, sed transmarinos etiam populos sustentet: vt cuius oppida & loca quædam sint, quæ frumento abundent: alia quæ vino, tum alia Sacharo: quin & oriza non pauca: spartho pleraque serico bombicino omnia circumfluant. At verò quidam inscite, vt puto, vrbanos insimulant, asserentes, eos de copia, & vbertate rerum falso gloriari: cum ea frumenti, atque carnium saltem veruecinarum inopia laborent; vt quotannis ad se illa aliunde importare necesse habeant: propterea quod Regnum neque sibi, neque vrbi alterutra re sufficiat. Sed errant toto cœlo, qui de his ita iudicant, vt putent Regnum minime posse suis sufficere Nam tolle exterorum, aut commeantium, aut in vrbe & Regno degentium, plus quadraginta milium hominum multitudinem, quos alit Regnum: tolle immensam, vt diximus, aliorum fructuum varietatem, quibus occupantur agri; hosque frumento, atque pastionibus relinque: demum incredibilem vrbis frequentiam; vagosque & egenos expelle, atque relicto ab vrbanis abdomine, Laconica eos vti frugalitate compelle: haud dubium, quin horrea, & macella etiam ad vilitatem vsque abundent. Verum si miserum quidē fuit Midam Regem, multo alioqui abundantem auro, tamen esculentorum inopia & fame premi: nonne longe esset miserius, Valentinum Regnum, vni duntaxat pecuariæ atque frumentariæ rei excolendum dari: aliorum verò fructuum affluenti copia, grataque varietate priuari; Licet enim magnus in Repub. nodus sit inopia rei frumentariæ; tanta tamen in eo dissoluendo, patrum atque Senatus cura inest, tam ingens sollicitudo, ac tanta diligentia, vt caritati annonæ in tempore vndecunque mirabiliter occurratur. argumento est, quòd in summis, atque tristissimis famis temporibus, esurientibus cæteris Hispaniæ Regnis, Valentinum abundasse compertum fuit: præterquam quod à vicinis Castellæ Regnis tam vsitata est, ac quotidiana frumenti inuectio, vt ea perinde ac propria Regni messis habenda sit, & tanquam seges nunquam defutura Valentinæ affluentiæ adnumeranda. Idipsum in pecuaria re quoque seruatur: cum in ipsis Aragoniæ, & Castellæ Regnis tanta sit pecorum procreatio & fœcunditas; vt omnia redundent, necesse

Aragonia.

sit ea, compendii ac quæstus gratia, continuè in Valentinum macellum transmittere. Quapropter Valentini, tum frumentariæ, pecuariæque inopia liberati; tum reliquis cumulati rebus; vt in tanta vrbis amœnitate hilarem, ac periucundam vitam agant, vtque festiui, Iouiales, ac effusi sint, est necesse. Sed vitiosa rursum æmulatione illis obtrectare solent exteri, atque eos leuitatis arguere; propterea quod vsqueadeò præsentium rerum capiantur iucunditate, vt ipsos neque præteritarum recordatio vlla premat, neque futurarum cura & anxietas sollicitet: & qui neque vicinorum Regnorum constantiam & frugalitatem imitari velint, sed ab illis diuerso vsu vitæ discrepent. Vnde non paruam profectò admirationem mouent hæc tria, Aragoniæ, Cataloniæ & Valentiæ vicina Regna, quòd tam dissimilibus inter se naturis sint, tamque diuersa sequentibus, vt illa quidem moribus, perinde vt temporibus, distinguantur. Tria enim tempora inter se partiuntur, Aragoniæ namque Regno, eiusque indigenis, quòd de maiorum suorum factis semper glorientur, præque illis præsentia despiciant; atque ideo latas priscas leges, & plebiscita perquam constanter defendant, tempus obtigit præteritum. Cataloniæ autem, aut propter sterilitatem soli pluribus inculti locis, aut quia natura frugales sunt Catalani, adeoque de futuris soliciti vt præsentibus vix frui videantur, futuri data est sors temporis. At verò Valentini, quibus ex vbertate, & redundantia ferè præsentia sunt omnia, atque suæ potius, quam maiorum virtuti connituntur, nec sibi quicquam in posterum defuturum putant, ac neque præteriti memores sunt, neque futurum timent, præsentibus vti, fruique solent, præsens tempus peculiare sibi ducunt. indeque cæteris largiores existunt? quandoquidem, vt verà prædicem, in Christi pauperes, ad eiusque extollendam religionem, & diuinum amplificandum cultum, in quo Christianos fere alios superant, benefici, ac perquam prolixi sunt: vereque hilares datores sunt, ac lætantur cum benefecerint. Hinc est, vt quemadmodum tempora; sic & bona, quæ ex vtili, honesto, & delectabili constant, hæc ipsa Regna inter se partiantur: vt enim, iisdem ipsis de causis tempori accommodatis, honestum Aragoniis; vtile verò Catalanis obtigit: sic quoque Valentinis cessit delectabile, quod etiam cum vtrisque potest quam facilè congruere: non enim ab humano conuictu abhorret, Salomone teste, bene viuere, & lætari. At verò si eximia demum, suauiaque ingenia ciuium disquiramus, hæc quidem exteri, etsi singularia, excellentiaque esse fatentur, quia tamen volubilia sunt, & arguta nimis, quandam animi mobilitatem & inconstantiā præ se ferre existimant, quæ ipsos ciues in crebras tanquam tempestatum, sic dictorū, atque factorū commutationes temerè detrudunt: ideoque hoc ipsum ingenii acumen, quod eos in lubrico, parumque fido statu rerum cum versari cogit; tum sæpe quidem in Reipub. perniciem detorqueri solet, vehementer reprehendunt. Iccirco haud ineptè quidam, Valentinorum ingenium contulit cum Argento viuo (Mercurium vocant, quasi quod volubilitate sua contrectantes eludet) quo sanè Physici non modò ad reliqua coagmentanda, & concinnanda metalla mirè vtuntur; verum etiam affirmant, illud idem, purum putū argentum esse, si modò consisteret: namque id, vt consequerentur Chymici, diu multumque laborarunt. Sed hac illi similitudine profectò laudare potius id genus ingenii omni ex parte, quam ex vlla mihi videntur vituperare; quòd instar scilicet, argenti viui illud tum velox, ac promptum sit; tum ad omnes etiam apprehendendas & concinnandas artes aptissimum. Ex quo, vt propria est argento viuo volubilitas, ac neque iccirco ipsum innatam veri argenti naturam amittit; ita sanè, quoniam tarditati ingeniorum semper fuit prælata celeritas, hæc Valentinos mira ingenii bonitate commendat: propterea quòd sub ea celeritate, immensum ab eis ratiocinationis, atque indagationis iter confici, ac percurri demonstrat. Quod si verum est etiam, talia ingenia præcipites, atque periculosas deliberationes elicere, ac varios, lubricos, minusque sibi constantes deliberantes efficere: Sed vt Chymicis suus vtcunque argenti viui sistendi modus inuentus est; sic Valentinis, sua quoque ratio, & ars non defuit, ad celeres ipsorum animi motus, argutamque ingenii mobilitatem cohibendam; eamque ad honestas, æquabiles, ac singulari constantia præditas deliberationes traducendam. Nam dum patres ab indulgenti matrum educatione abstractos puerulos, pia, Christianaque disciplina instituendos curant: dum literis & humanitate imbutos ad ciuiles mores, vitæque elagantioris cultum traducunt; facilè consequuntur, vt in illis adolescensiā ratio, & rerum vsus, contrahere, sedareq; nimios ingenii impetus doceat: præsertim cū actuosa admodū, atq; negotiosa ciuitas, eosdem ad aliquid agendum, & otia fugiendum semper impellat. Adde seueras leges, rigidaque lata in effusos & vagos plebiscita: subde multorum grauissimorum ciuium probatissimum vitæ, morumque ad imitandum exem-

exemplum: denique tam insitam vrbi religionem, quæ maximè omnium ad pietatem, socialesque virtutes vnumquemque hortatur. Quibus planè artibus, haud est difficile eiusmodi ingeniorum volubilitatem, animique mobilitatem, quas sequi solent inconstantia & temeritas, ad meliorem vitæ frugem, grauitatem, & perseuerantiam redigere. Facilius enim est, hæc ipsa, tanquam blanda & suauia ingenia, quàm obtusa & tarda, ad optimam Reipub. administrationem traducere. Qua in re Valentinos ciues, qui Rempub. gubernant summopere proficere, ac præstare videmus. Nam mirum quidem, quanta cum constantia & frugalitate, tum gratia, & commoditate populi, se in eius administratione gerant. Neque enim tam esse possent, vt sunt, iucunda omnia in ciuitate, nisi rerum affluentia, qui fructus est optimæ gubernationis, abundaret. Sic ergo Iacobus, tum Aragonensis constantiæ, tum Catalanæ frugalitatis: tum iucundæ demum Valentinæ liberalitatis consors ac particeps, & constantissimi, & frugalissimi, & liberalissimi, qualis erga Valentinos fuit, nomen est assecutus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIII.

GLORIOSVM Iacobi sine direptione vrbis ingressum; ædiumque, ac prædiorum diuisionem; nec non legum atque scitorum sanctionem, cum solerti ciuitatis, eiusque morum descriptione, duobus superioribus libris enarrauimus: ac quoniam duarum Regni partiũ, quæ Ilergaones, atq; Aedetanos continent, expugnatio antea explanata fuit; superest vt de tertia, quæ Contestanorũ est, quãto ipsa, quãque difficili acquisita bello fuerit, dicamus. Est enim ea regio vltra Suconẽ posita ab ortu, mari, à meridie, Murciensi Regno, ab occasu Castella, atq; à septentrionibus tandẽ, vrbe, cœteroque. Valentino Regno conclusa: ferax admodũ, atque bellicosa gente defensa, quin & multis frequens populis pernobilibus: munitissimisque, quorũ pleriq; vi & armis, nonnulli patientia & labore, quidã industria & arte; multi demũ, sola ipsius fama & opinione victoris Regis, in potestatem redacti fuere. Omniũ igitur primum, Setabis oppidum præstantissimum, totius regionis caput, quod vnius diei itinere ab vrbe distat, atque ipsum secuta permulta vltra Sucronẽ oppida, legatos ad Regem oratum misere; vt se, aut stipendiarios, ac tributarios haberet; aut inducias, quoad vellet, cum ipsis faceret. Vtrunque Rex fecit: tametsi cum iis, qui citra Sucronem erant, id ipsum licèt obnixè petierint, nequaquam fieri permisit: sapienter quidem ille reliquam Regni expugnationem instituens. vtpotè quam, non vniuersam simul neque à remotioribus; sed sigillatim, atque à propinquioribus incipere destinauit. Nam inducias vltra Sucronem faciens, citra verò bellum indicens aditum sibi ad vtrosque feliciorem aperiebat; propterea quòd in citeriores hostes, qui vrbi coniunctiores erant, facile esset, iisdem ipsis vrbis præsidis, atque cum paucis irrumpere, & quæ semel acquisita essent, paruo negotio retinere, ac defendere, potius quam relictum à tergo hostem timere, indeque regredi, quàm progredi magis esset necesse. Quod planè callidi, ac sapientis Imperatoris fuit, vlteriores hostes, pactis induciis, quasi vinculis, ne citerioribus auxilio esse possent, astrictos tenere: atque in hunc modum, immoto ferè altero ab vrbe pede, tutò cum citimis pugnare. Ipsos igitur trecentos octuaginta equites, quibus Rex prædia diuiserat, eaque lege & onere contulerat, vt in singulos quatuor menses, centum ex eis in præsidium vrbis, ac Regni essent, denuò promissi, ac fidei datæ admonens, in vrbe, aliisque propinquis eis locis, & arcibus apud Almenaram, Saguntum, Enesam, Graum maritimum, Ciliam, Liriam, atque Chiuam cum presidiariis collocauit. Quorum præfectos esse voluit Nasturtium Belmontium Templariorum Promagistrum, Berengarium Entensam, Guillermum Aguilonem, & Simonem Petrum Tarassonam, proceres nobilissimos, reique militaris peritissimos. Quibus sua quoque in statione collocatis, atque tum vrbis, Regnique

defensione; tum pactionum, ac induciarum fide, & conseruatione commendatis neque interim eisdem quicquam innouare iussis, ipse Monpellerium profectus est; tam vt pecuniam reparandis tot belli sumptibus curaret, ac breui ad redintegrandum illud reuerteretur; quàm vt turbatas eius res vrbis componeret. Acceperat enim litteras, quibus docebatur populum esse in partes diuisum, hasque adeo in se inuicem male affectas, vt ni venire maturaret, futura illico esset eius Reipub. ruina, indeque in ipsum conspiratio merito timeri posset. Quamobrem Rex protinus cum Petro Fernando Aslagra, & Assalidio Gudalio, aliisque triginta equitibus triremem conscendens eò se contulit, breuique secundo vento, in portum vrbi proximum appulit; è quo deductus est in Castrum Latesium, vbi ab vrbanis, qui eò confluxerant, magno cum applausu fuit exceptus. Quanquam in ipso quidem ingressu Castri, quidam vrbis primates inique ferentes, quod Rex minime se illis medium præbuisset, præsertim Petrus Bonifacius Vrbanorum nobilissimus, qui factionis Barcensis caput erat; ad Aslagram, & Gudalium, quos sibi Rex iunxerat, accedens, fastidiose petiit ab eis, vt sibi, alterique socio, latere Regis cederent, more patrio, id ad se spectare contendens. Repugnantibus illis, Rex Bonifacio morem geri iussit. Viderat enim illum cum permultis suæ factionis commurmurari, ac neque iniquum petere. At vbi palatium ingressus Rex fuit, continuo Bonifacius apud eum conquestus est de magistratibus, Regisque ministris, Narbanum innuens, qui Regis vicarius erat; propterea quod cum eius sectatore populo odio nobilitatem prosequeretur, Regiamque subinde potentiam, & quasi lacertos belli nobiles, labefactaret. Quare se esse cum suis præsto Regi, modò pro bono Reipub. & auctoritate nobilitatis, tam impotentem hominis, atque plebis insolentiam retunderet. Cui Rex, gratam habere eius, atque nobilitatis promissionem, & propensum erga se animum, breuique curaturum omnia, respondit. Sed abeunte Bonifacio, accessit Narbanus, Regique simulata Bonifacii promissa, tacitasque nobilium sociorum coniurationes in Regem, atque populi oppressiones patefecit. Iamque, vt fidem faceret eorum, armatos populares turmatim, seu per centurias ad Regem noctu venire fecit; qui de Bonifacio, Gerardo Barcensi (is erat factionis etiam caput) Bernardo Reguardana, & Raimundo Bessoda, ciuitatis primoribus conquerentes, grauia eis crimina, & inter ea, maiestatis obiecerunt: ad ipsosque puniendos, se adfuturos Regi cum integra armatorum legione promiserunt, modo eiusmodi Monpelleriensis Reipub. perduelles de medio tolleret. Quibus populi clamoribus, atque delationibus compulsus Rex, Bonifacium, & alios à præcone vocari iussit; non comparentes, quoniam culpæ fortassis sibi conscii vrbe excesserant, tanquam perduelles maiestatis damnari, eorumque bona publicari, ac domos dirui, complanarique fecit. Quo peracto, imperata paulo ante ciuibus pecunia, libenter numerata fuit, atque accessione proscriptorum auctum ærarium, ditissimi enim erant. Dum hæc fiunt, nunciatum est Regi, Prouincialem, & Tolosanum Comites, aliosque vniuersæ Aquitaniæ Regulos & Barones venire ipsius visendi gratia. Quos vt magnificè ac splendidè exciperet, è Latesio vrbem ingressus est. Verum postero die, nempe quarto nonas Iunii, anni M. cc. xxxix. vt in Commentariis Regiis describitur, secunda pomeridiana hora, ingens ad duodecimum vsque gradum fuit Solis defectio, quam Græci vocant eclipsim; indeque tanta secuta obscuratio, quanta aliàs nunquam visa, comparentibus in cœlo stellis, perinde ac si media nox esset. Id ipsum attestatur Bernardus Guidonus Episcopus Lodonensis in sua Historia addens, in festo diui Iacobi Apostoli, octauo Calendas Iulii eiusdem anni, media luce, atque sereno cœlo, similiter defecisse solem, non tamen quot antea gradibus, obscuratum fuisse. Quæ duæ defectiones, num sinistri aliquid portenderint, quod postea sequutum fuerit, scripsit, quod sciam, nemo: nisi, quod Principes illi Regis hospites in magno timore fuerint; autumantes, similes defectiones, Principum, atque magnorum virorum interitus prædicere. Quanquam equidem (vt paululum oratione digrediamur, ac ne opinione vulgi in errorem rapiamur) eiusmodi Solis, atque Lunæ defectiones, non tam futuros Regum obitus, sinistrosue, atque inopinatos rerum euentus prædicere, quam efficere, ac eorum causa esse solent. Nam vt Sol, vi, radiisque suis in hæc inferiora influens, non modò propagationis rerum; sed earum etiam fomenti ac conseruationis summa est causa: ita oppositu quidem Lunæ, sua quasi impeditus facultate & impressione, subiectas res deserens, occasioni est, vt ipsæ sui quasi maturato occasu, deficiant. Ideoque tam Luna Soli obiecta, quàm Lunæ terrā, illam obscurans, multarum mundi defectionum, atque animantium occasuum, non tam prædictiones, quam

nes, quam causæ sunt. Ex quo ad alia Phænomena, eiusmodi defectionum prædictiones; seu futurarum rerum præsensiones, non causæ sunt referendæ. Quarum præcipuæ, magisque peculiares insunt Cometis, crassa calidaque ab exhalatione actis, ac in altum sublatis. Hi namque, haud dubiè, futura ostendunt, atque multarum sæpe calamitatum prænuntii, seu potius muta quædam diuini numinis missa de cœlo prodigia; & quasi oracula existunt. vt quibus Reges, ac Principes, maximorum impendentium ipsis, populisque suis periculorum admoneantur. De quibus sanè Cometarum prædictionibus olim dubitanti mihi, easque in meras fabulas, & conficta somnia referenti, occurrit Cometa vnus hoc tempore, qui ex tot consentaneis eius figuræ, ac situi; rerum euentis, magnam profectò prædictionis suæ fidem omnibus, ac mihi fecit. Ac quoniam euanescente illo, multa iam calamitosissima Regum, exercituumque excidia, & interitus vno die euenère: haud puto me præter rem facturum; si tantummodo, Reges admonendi gratia, Cometam hunc cum suo ostento; quasi somnium cum interpretatione, huic Regiæ historiæ quam breuissimè intexuero. Vtpote cùm illius iam ortum, situm, figuram, & causas, variasque motiones, Astronomis, qui de eo abunde scripserunt, disputandas relinquam; quoniam ad lamentabilem tot Regum interitum subiiciendum, nostra festinat oratio. Siquidem apparuit temporibus nostris, quarto abhinc anno, qui fuit M.D.LXXVII. Septimo Idus Nouembris, stella quædam crinita in Occidentali parte, non supero in cœlo, sed summa, vt videbatur, in regione aeris constituta. Tametsi ex eo, quòd non ab Europea gente solum; sed ab Occidentalibus Indis, eodem ipso tempore, loco, positione & figura, fuit etiam conspecta: creditur ea cœlo citima fuisse. Cuius situs, Ortum inter, & Septentriones, sub Sagittario indeque oriens, radios, siue crines suos fumoso quodam, atque cineritio micantes candore, Africam versus extendebat: ac vt ex eius lineamentis, & figura deprehendi poterat, sua quasi adunca ta buccinam: capillamento verò, flagellum adumbrabat. Quæ duo spectra, siue figuræ sub Sagittario ortæ, Astronomorum obseruatione, bellorum, atque inclytarum cædium successus, toti manifestandos orbi, solent portendere. Postquam igitur stella, variante cauda, tribus prope mensibus in eodem cœli situ & positione permansit, ac mala, quæ obuentura erant, diutius duratura præsignificauit, elapsis illis ipsis, protinus euanescere cœpit, nec amplius visa fuit. Quæ autem illam sequuta portenta fuerint; quodque ab ea quidem clarissimè extiterint prænunciata, breui quadam historiæ narratione exponentur. In Africa, apud Mauritaniæ, & Numidarum Regiones, duo potentissima Fecensium, & Maurusiorum coniuncta Regna continentur, quæ paucis ante annis Habdalla Rex possidebat. Is quatuor habuit filios, Habdallam, Habdalmelicum, aliàs Maluchum, Muleahametum, & Muleamumium. Mortuo Habdalla patre, regnauit Habdalla filius fratrum natu maximus, qui filium habuit Muleamahemetum, cognomento Nigrum, quoniam cum ex Regina, vt ferunt, Aethiopissa susceperat. Verùm Maluchus, vt primum fratri Regi filius Niger adoleuit, veritus vtriusque insidias, ad Selymum Imperatorem Turcarum abiit, sub eoque aliquot annis militauit, ac in magna eius gratia fuit. Nam ex eo quòd Habdalla Rex Selymo subdi, eiusque partes sequi noluerat, Maluchus illius nutu, & ope, veniens Algerium, Regis filiam, sola Maurusiorum spe Regni dotatam, vxorem accepit: indeque secretò Habdallæ Regi fratri insidias posuit, qui tandem in Mahometana Aedicula, dum impias suæ sectæ cerimonias agit, disploso, vt vocant, sclopeto interemptus fuit. Atqui Maurusii atrocitate rei commoti contra Maluchum, Regnum Nigro Habdallæ filio detulerunt. vnde Maluchus iure ad se Regnum pertinere contendens, soceri Regis, atque Selymi copiis apud Algerium inuentis adiutus, cum potentissimo exercitu Maurusium venit, vbi commisso prælio, superatoque Nigri exercitu, Maluchus ipsum Regno expulit, atque in montes, vt vocant, Claros, in extrema Regni parte sitos, compulit: sicque libere Regno potitus fuit. Interim Niger, dum legatos in varias Africæ partes mittit, auxilium a paternis amicis implorans, ipse in Hispaniam venit, ad Philippum II. Hispaniarum: & Sebastianum IX. Lusitanorum, Reges, vt etiam auxilio sibi essent deprecaturus. Sed Philippus iustis de causis iuuare renuit: Sebastianus verò, pro bono & conseruatione ciuitatum, quas maritima in ora Africæ Maurusiis vicinas ac confines obtinebat; non modò cum classe, & exercitu iuuaturum: sed cum esset iuuenis magnanimus, strenuus, gloriæque percupidus, se quoque cum suis adfuturum promisit: neque de suo itionis proposito à Philippo auunculo, quamuis enixè conanti, deduci po-

tuit. Vndè contigit, vt quo temporis articulo, Sebastianus eò ire in animum induxit, Cometa appáruerit: isque tandiu omnibus emicuerit, quandiu (vt curiosè obseruatum fuit) Sebastianus mente tenuit, atque animo versauit profectionem. Nam vt primum pręparari ea, atque omni re, milite & armamentis classis instrui, ac exornari cœpit, Cometa euanuit: significans se, ostento suo: non modo futura omnibus prædixisse; sed Regi etiam tempus ad deliberandum dedisse, quasique edixisse vt ab incœpto desisteret. Neque enim credi par est, Astronomos, siue Magos, vt dicunt, Regis, in tam manifesto cœlesti signo, quod in Africam, quo erat eundum, caudam tendebat, turpiter connixisse, neque præmonuisse Regem; aut contempsisse prodigium. Quinimmò verùm est, per id tempus, fuisse editum prognosticon, quod etiam perlegimus, à peritissimo Astronomo, aperte asserenti, quas Cometa calamitates prænunciabat, in Portugalliam, & Africam intendere; autoremque vtramque prouinciam his verbis admonuisse. Caueat sibi Portugallia: caueat Africa. Itaque nihil proficiente Cometa, Sebastianus Italo simul & Germano milite comparato, totaque nobilitate Lusitana sequente, cum classe florentissima profectus, in Africam peruenit, atque portum Alarachium, non longè à Gadibus, ad Oceanum tenuit: vbi exposito in terram exercitu, protinus venit ei obuiam Rex Niger, qui Sebastianum cum vniuersis copiis, inter duos amnes, loco tutissimo ad sese defendendum, non longè ab hostibus, collocauit: impensèque rogauit, ne se loco, quantumuis ab hoste lacessitus, dimoueret, neue flumen traiiceret, quoad ipse suo cum exercitu veniret. Verùm abeunte Nigro, Sebastianus nullam pugnandi interponendam moram ratus, præmissis aliquot velitibus, qui omnem circùmcirca Regionem explorarent, neque comparere quenquam referentibus; hostem quoquouersùm quærere decreuit. At verò Maluchus sagax, & astutus, innumerabilibus equitum copiis congregatis, quibus præerat Muleahametus frater, eas interim à conspectu Sebastiani, Punico cum eo dolo vsurus, abduxerat; vt ipsum è tam opportuno defensioni, atque natura munito loco eliceret. Et quamuis idem grauissimo tunc, mortiferoque conflictaretur morbo, voluit tamen prælio interesse; seque inter arma lectica circumuehi iussit, quò suis vtcumque præsentia vires adderet, eosque à transfugio, quod timebat, contineret. At Sebastianus pugnandi cupidus, atque suis copiis tantummodò nulli communicata gloria, vincendi hostem desiderio flagrans, flumen, non expectato Nigro traiecit: vixque illud media ferè pars exercitus tranarat: cum subitò hostilis acies equitum plus quinquaginta millium, se in Sebastianum immisit, atque cruentissima commissa pugna, eundem strenuè sese licet defendentem superauit. Quo miserabiliter interempto, eius quoque exercitus cæsus, atque omnino captus fuit. Hac ipsa hora Maluchus è lectica exiliens, admisso equo, arreptam hastam, quanta vi potuit, acutissimo clamore edito, in hostes iaculatus fuit; statimque in lecticam reuersus, superante morbo expirauit. Sub hæc, eodem quoque tempore, vix dum finito prælio, adueniens cum exercitu Niger, inueniensque tum Sebastianum flumen transgressum, & interemptum; tum eius exercitum fusum ac profligatum: atque conuersos hostes in se vnum irruere; trans flumen, in locum vbi Sebastianum locauerat, ire properauit. Verùm in ipso traiectu fluminis, cùm sitiens equus cursum ad bibendum sisteret; atque adductis à Nigro habenis; acriusque calcaribus adhibitis, sese derepente erigeret, sessorem resupinum in profundum iecit: qui pressus armorum pondere, neque enatare valens, miserè suffocatus fuit. Sicque vno die, vnoque fere loco, & prælio, tres potentissimi Reges, prænunciante Cometa, & cecidere simul, & vario licet genere mortis, tamen extincti fuere. Demum, diuino sic ferente nutu, qui non malorum prænuncius, vt Cometa, sed bonorum omnium autor est, ac distributor; quo disponente, vniuersa Regna & Imperia orbis, & dantur, & adimuntur; & prout vult, atque expedit, ab aliis in alios transferuntur: factum fuit, vt Muleahameto fraterni exercitus ductori, proque fratre strenue, fortissimeque pugnanti, fraternum ex victoria imperium obtigerit. Philippo verò, cum Sebastiano optime consulenti, tum de Christiana Repub. benemerenti, hæreditario etiam iure, Lusitaniæ Regnum cum Orientali eius ditione cesserit: sicque in eius possessionem felici Albani, præstantissimi, totque victoriis, trophæis, atque triumphis illustrati Ducis consilio ductu & industria venerit. Et quid obsecro euenire potuit felicius? quid beatius, aut gloriosius? quàm Philippo 2. Rege, ac Gregorio XIII. Pont. Max. quod fuerat à Gothicis vsque temporibus desideratũ nostris obtigisse? Nempe huius tanti Regni accessione, vniuersam Hispaniam, non modo in vnam domina-

dominationem coaluisse, sed adiectione Regnorum, quæ in continenti, & Insulis Europæ tenet, vna cum Occidentali & Orientali nouum orbem constituentib. Imperiis, in maiorem, quàm fuit vnquam Monarchiam euasisse? Sed quid tandem diuinius; quàm huic tantæ moli rerum, & immenso Imperio, perinde vt indomito, ac intractato equo, Philippum Regem sapientissimum, & Iacobum filium Principem, dominos ac domitores obtigisse? Quanquam, vt cum Cometa concludamus, qui mala, quæ prędicebat, maiora indies obuentura esse significabat: superioribus immaniora adhuc monstra successere. Nam per id tempus, Ferdinandus Hispaniarum Princeps Philippi F. fratrum natu maximus, vix septimum attingens annũ de medio sublatus est: & Ioannes Austrius Caroli Quinti Imperatoris filius Philippi frater, tantis rebus gestis, qui bello contra Belgas præerat, morbo interiit: Quin & paulo post, vt primum Philippus cum Anna Austria Regina, ingressus est Lusitaniam, in grauissimum & periculosissimum morbum incidit; cuius tana vis fuit, vt prorsus de ipsius vita & salute fuerit desperatum: sed diuina bonitatis infinitate miserante, auersus est furor, ne alienissimo Reipub. tempore, Rex optimus & maximus, è vita cederet; neve tantus ipsius gloriæ cursus immatura morte interciperetur: cum satis quidem ei acerbissimæ mortis loco fuerit, Annam coniugem charissimam, fœminam lectissimam, & prudentissimã, eodem tum morbo correptã, ante quam ille conualesceret, interiisse. Atq; ita constat sanguinarium (vt sic dicam) Cometam, tam inclytis in Africa, & Hispania cædibus, ac illustrioribus, quam de quoquam alio legatur, præsensionem suam nobilitasse. Vt igitur eo, vnde diuertimus, ad ipsos scilicet Iacobi hospites, duabus Solis defectionibus conterritos redeamus; fuere hi quidem à Rege honorificentissimè excepti, longeque lautius, atq; opulentius tractati. Quibus, id vnum ab eo efflagitantibus, Rex gestas a se res in expugnatione Regnorum, ac etiam agrorum diuisione, modestissime, atque ordine enarrauit: indeque multis eos muneribus cumulatos dimisit. Iamque ciuitatis, ac totius Principatus rebus compositis, nauem longam octoginta remorum, quam paulo ante ciuitas construxerat, Busam vocatam, conscendit, atque in Cataloniam nauigans, cùm Portum Veneris tenuisset, inde terra Gerundam venit. Cæterùm vt primum Rex Valentia profectus Mompellerium petierat, Guillermus Aguilo, vnus ex ducibus, qui in præsidio vrbis, atque Regni, relicti fuerant, simul cum equitibus & Almugauare, ac bona peditum manu, sociis in statione & prędidio vrbis manentibus, eruptionẽ in Sarracenos fecit, nõ modo in eos, qui nondum expugnati fuerant; sed etiã quibuscum induciæ pactæ, atque ex pacto Regi tributarii erant. Quos ille adortus ex improuiso, magnas ex ipsis prædas retulit; obseditque oppidum Rebolledum; quod vi captum, postea dono Regis Petri Simoni Carrocio filio illius præfecti maris, de quo egimus, cessit, vna cum oppido Pontis Carrocii, ab eodem forte condito, aut denominato: quin etiam aliorum quoque oppidorum agros vastauit Aguilo, aliorumque domos, & armenta depeculatus est. Qua fama prædæ, permulti alii, ex præsidiariis, dimissa vrbe, se Aguiloni adiunxerunt, simulque exercitus & præda augeri cœpit. Cumque in montanis locis supra Setabim versarentur, in magna præcipuè conualle Albaidensi, quæ omnium Regni cultissima est, atque olei præsertim feracissima, populisque perquam multis frequens & habitata, prædas agere tentarunt. Sed ne liberè in eam excurrerent, cum impedirentur Castello quodam, Chio nuncupato, quod in faucibus conuallis situm erat, multoque præsidio munitum, ad illud oppugnandum accesserunt. Vtpotè quo capto, magnum facessebatur negotium, non toti cõualli modò, sed etiam Setabitanis, ad mutuum hinc inde transitum præcludendum. Quod autumnantes Chionenses, ignibus per Castella accensis, signo dato, totius conuallis Sarracenos commouerunt, qui sese congregantes, Chionenses ab obsidione liberare, atq; Castellum nouo præsidio munire statuerunt. Erat autẽ illud medium, ac proximum duob. vetustissimis populis, Lucento, & Pineto; in quorum priori Christiani sarcinas & impedimenta reposuerant. Vnde Chionenses existimantes auxilia iam iam ex cõualle sibi affutura, vt initium victoriæ à se facerent, è Castello in Christianos irruerunt: à quibus tamen victi, fugatique fuerunt. Quare nostri Castellum occupare volentes sequenti die, viderunt Sarracenorum plus viginti millia petere Chium obsessione liberandum, ac castra non longè posuisse, quoad confluentes ab vniuersa conualle populos reciperent: adeoq; maturare aduentum, vt facile esset eis breui intrare Chium. Quocirca Christiani in montis verticẽ, vbi nunc insigne cœnobium fratrum ordinis Dominicanorum exædificatum est, Lucento & Chio proximũ, se receperunt. At verò Sarraceni qui subsidio venerant Chionensibus, intellecta eorum fuga, deserto Castello vniuersam conuallem circunseptam montibus occupantes, portusq; illius, ne quá Christiani

elaberentur, præsidiis firmantes, aciem contra Lucentum direxerunt. Christiani verò qui se in tanto esse discrimine viderunt, consilio habito, minime sein eo loco, quamuis inaccesso, atque naturâ munito continere; quin potius obuiam Sarracenis exire, atque antequam illorum copiæ augerentur, impetum in eos facere decreuerunt. Igitur, vt ex Beuterio, alisque scriptoribus, non tamen ex Regiis Commentariis, colligere est, reliqui quinq; Duces, qui ad Aguilonem ex variis Regni locis confluxerunt, Berengarius Entensa, Fernandus Sanctius Aierbes, Petrus Simon Carrocius, Petrus & Raimundus Luna Aragonienses, se se cum exercitu ad pugnam præpararunt. Quorum primus Berengarius, qui prælio, & victoriæ Enesianæ, sub Guillermo cognato militans interfuerat, Sarracenorum ignauiam, atque inertiam in præliando compertas habens; & quia bellicosus erat, sociis, ac exercitui nonnihil subtimentibus, Bono, inquit, animo vos esse iubeo ad dimicandum commilitones, quandoquidem exploratū habetis, multò maiores, quàm hæ sunt, Sarracenorum copias à minori Christianorum exercitu, sæpè quidem cæsas, & fugatas fuisse. Idque maximè paulo ante, apud Enesæ arcem, ducibus Guillermo cognato meo, & Aguilone, quem nunc magno vestro commodo, ac certa cum spe victoriæ, ducem & antesignanum habetis: modò quibus se illi præliaturi, patronis Christo, ac virgini matri, toto pectore commendarunt; vos nunc similiter, vestrosque animos vehementi studio commendetis. Est enim ea turba ex tumultuario, imbelli que milite collecta; quæque nullo seruato ordine venit ad vos, qui vestra industria, & summa bellandi arte, cum paucis maximos eiusmodi canū exercitus sępè fugastis, vicistisq;. Exquo hunc, eodē implorato numine, ne dubitate, profligabitis. Hæc cum dixisset Berengarius; & Aguilonius grauissimis quoque verbis comprobasset, constanti, ac confirmato ad oppetendam mortem animo omnes esse cœperunt. Itaque summo mane dum sacrum fieri, sibique Christi corpus communicari expectant sex illi duces, & totidem hostias sacerdos consecratas habet, ac communicare parat; tam ingens clamor è castris exortus est, Sarracenis in nostros ex improuiso irruentibus; vt intermisso sacro, necesse fuerit duces arma arripere, atque pro se, arisque pugnare. Vnde in hostes magno sese impetu illis immittentibus, atque suos milites ad pugnam animose adhortantibus, commisso prælio, vsque ad vesperum fortissimè vtrinq; dimicatum est, diutiusque anceps pugna fuit. Dum interim sacerdos, qui hostias consecrarat, vehementer de illis sollicitus, diuino instinctu concitatus, eas intra pannos lineos (sacros corporales vocant) distinctas inuoluēs, sub lapide reposuit: ipseque genibus flexis, ac sublatis in cœlum manibus, flens & orans substitit; quoad fugatis Sarracenis, duces in eum locum regressi sunt, acturi Christo gratias pro tam insigni parta victoria, atque sacratas hostias adoraturi. Cúmque sacerdos sublato lapide, ac euolutis pannis illas inquirit, sanguine respersas, & ipsis pannis affixas, & hærētes reperit. Cui pro tanto rei miraculo, obortis lachrymis, ac in sacramenti laudem voce magna erumpenti, accurrêre duces, conspectoque diuino in terris prodigio, singulares Christo gratias cum vniuerso accurrenti exercitu egerunt. Ac protinus de transportandis sacris illis linteis, atque in tuto & venerabili loco reponendis cogitauerunt. Itaque eodem sacerdote duce, panni ad Darocam insigne Aragoniæ oppidum deducti fuere, & in maiori Templo repositi: vbi magna non modò populi, sed totius etiam Christiani orbis veneratione coluntur. Sicuti latius peculiari historia, quæ de re tam valdè miranda composita est, il idem continetur. Igitur exercitus ad prædam conuersus amplissima inde spolia retulit, atque illico Chium, diruto muro, igni succendit, ne Sarracenis denuò præsidio esse posset. Interea Regi Valentiam ab Aquitania reuerso, à tributariis, siue stipendiariis sarracenis magnæ habitæ sunt quærimoniæ de Aguilonis, & sociorum direptionibus, agrorumque vastationibus: quodque sarracenos ille denuò commouerit, & ad conspirandum irritauerit: iccirco vt de illatis iniuriis satisfaceret, petierunt. Sed cùm reliqui, qui cum Aguilone deliquerant, partim in Aragoniam, aut Cataloniam abiissent: partim sese excusassent, quòd gratia defendēdi exercitus, quem Aguilo ducebat, ad eum venissent; in eundem culpa omnis collata fuit, isque regia accepta fide, comparuit, atque oppidorum Algerresii, & Rascaiæ, quibus à Rege paulo ante donatus fuerat, redditus Sarracenis tribui iussit, quoad vastationes agrorum, & illata damna, quæ fassus est, Sarracenis compensarentur. Sed cum Aguilo ea iam creditoribus dedisset, quod magno esset alieno obstrictus ære, præcepit ei Rex, vt omnes, quos duxerat ex præda captiuos, manubias, & spolia, quæ domi haberet, dominis restitueret. Qua prompta Regis iudicatione, Sarraceni tributarii pacati fuere: maximè verò, quòd sibi persuaserunt, Rege præsente, non amplius se molestia fore afficiendos. Posthæc Rex, cui nullum erat otium, nouam expeditionem in Sarracenos, quibus cum ad tempus fuerat pactus inducias, quòd elapsę

iam

iam essent, vltra Sucronem statuit suscipere, cum equitibus leuis armaturæ centum, atque octingentis peditibus; relictis totidem, qui postea sequerentur. Iamque vrbe exiens ad Albalatum pagum inter Cullarim & Algeziram venit: atque in Bairenam vallem contra Gandianos signa dirigens, in latissimam planitiem cœpit excurrere, mare inter & perpetuum montem interpositam, ac ob stagnantes ibi aquas incultam. Qui mons tum Bairena à læua, & Corberana à dextra arcibus; tum duabus conuallibus in eandem planitiem decurrentibus terminatur. Quarum quidem conuallium citerior altissimis circumclusa montibus, Sarracenis Alfandecha, hoc est, profunda, aut deserta, nostris verò Valdigna nuncupatur. Cuius longitudo quatuor milliaribus, latitudo vix vno protenditur. Sed hæc tunc à Rege, quoniam à paucis culta habitataque erat, prætermissa fuit, quæ tamen nunc est omnium cultissima, & fructuosissima, ac satis digna, vt eius nunc situm & feracitatem breuiter describamus. Est enim ea à capite, altissimis ab occasu protecta montibus, ad quorum radices, quinque paululum inter se discriminati fontes scaturiunt, vnde flumen oritur, quo tota conuallis irrigatur: quæ quidem fructus non modò vberes, ac varios, sed omnium suauissimos, ac delicatissimos profert. Tota enim ea saccharea circumfluit messe, atque vbi in apertam planitiem decurrit, earundem defluxu aquarum, alterius præcellentis messis, orizæ videlicet (frumento par est hoc alimentum) extat feracissima. Ex quo propter vtriusque messis, eiusque perboni agri culturam, non paucis frequens est pagis, atque oppidulis, in extrema eius, atque inferiore parte sitis. Qua causa Iacobus II. Regis nepos, ac Regni successor, admirabilem conuallis positionem, & fertilitatem, atque loci cælique naturam contemplatus; superiore parte, quà à populorum frequentia remotior esset, situm commodiorem ibi fore ratus, amplissimum, sumptuosissimumque cœnobium cum ornatissimo fano exædificauit, ac sub ordine Cisterciensium monachorum, Christo, ac Virgini matri dedicauit: quod etiam tota conualle, cum prædiis, & oppidulis tam decenter ornauit, excoluitque, vt annuus inde census ad decem & octo millia; ex iisque cœnobio & monachis, ad septem millium aureorum summam ascendant. At verò conuallis vlterior Bairena iam dicta, vbi mons desinit, priore multò est amœnior; & quia varietate, atque multitudine frugum, fructuumque curiosius, frequentiusque conseritur, longè etiam fructuosior. Nam fluuius eam interluens, totam ad mare vsque læua, dextraque irrigat; ac neq; iisdem tantummodo sacchareis messibus, quibus mirè excellit, ipsaque potissimum bonitate, ac excellentia sacchari, toti Europæ præstat: verum frumento, vino, oleo, spartho, atque moris ad sericum bombycinum conficiendum mirè affluit. Sunt enim in ea conualle duo florentissima oppida, alterum Bairenæ arci proximum, Gandiam id vocant, munitissimum, ornatissimumque, atque sacchari mercimonii causa frequentissimum; totiusque Gandiani Ducatus caput, perillustri Borgiarum familiæ subiectum: Alterum Oliua nuncupatum, in extrema conualle situm ad meridiem; quod etiam arce & muro inexpugnabili protectum, caput est Oliuani Comitatus; ac non amplius quàm tribus milliaribus à Gandia distat. Qui tamen breuissimus terræ tractus, forma quadrata, ab ortu quidem mari, à meridie Oliua, ab occasu montibus, à septentrione Gandia finitus, totusq; saccharea ferè segete cōsitus, tam est miræ feracitatis, vt vix sit credibile, quod alioqui curiosè inquirentibus nobis fuit perquàm cōpertum, annuam scilicet frugum, fructuumque inde perceptorum æstimationem, ducētorum quadraginta millium aureorum summam efficere. Cùm igitur Rex Corberæ fluuium, vbi è superiore conualle in mare influit, traiecisset, misit nuncios in castella, & arces Bairenæ, Villælongæ, Borronis, Vileliæ, & Palmæ, eiusdem prope conuallis, quæ in excelsis, atque præruptis rupibus constructæ, atque munitæ erant, vt se se dederent, alioqui cultissimos se eorum agros depopulaturum, & fame ipsos oppressurum interminatus. Dum responsio spectatur, Zaenes olim Valentiæ Rex è Dianio propinquo oppido, cum paucis ad Regem venit, à quo fuit quidem acceptus beneuolè. Aduentus causa fuerat, vt à Rege peteret Balearium minorem sibi, suisque: se enim in compensationem daturum ei arcem Alicantinam, ad Alonem portum: esse nanque sibi integrum illam tradere, si tamen besantiûm quinque millia Rex adderet, vt permutationem exæquaret. fuitque mirandum, non plura petisse, adeo Sarracenorum inueteratus mos est, impudenter, ac vel iniquum petere. Sed Zaenis postulatis annuere Rex distulit, se excusans pactionibus, quas in diuisione prouinciarum, Regnorumq; Hispaniæ olim Petrus pater cum Alfonso Castellæ Rege fecerant: ideoque Alicantina ciuitas, eiusque territorium, cum ad Castellanorum Regnum spectaret, sibi non licere falcem, quod aiunt, in alienam messem immittere. Quo responso Zaenes Regiam ad-

miratus constantiam & integritatem, eique beneuolentior effectus, Dianium reuersus est. At vero ex castellis, ad quæ Rex nuncios, vt sese dederent, miserat, primus Bairenæ arcis præfectus respondit; se, modo agri minimè vastarentur, ad hanc pactionem venturum; vt, si intra menses septem nullum alicundè adesset ei subsidium, Regi arcem traderet; atque interim obsidem daret turrim Albarranam, quæ ab arcis muro parum abest; interq; illam & arcem perampla est fossa. Quæ pactio iure quoque iurando ab ipso præfecto, vna cum aliis viginti primoribus oppidi confirmata fuit, ac protinus turris tradita, & in potestate Peregrini Atrosilli relicta: quam ille statim aggere circummuniuit, ipsis etiam Sarracenis operi manum admouentibus. Interim Rex venit Cullarim, quam paulo ante Templariorum promagister, Rege in Aquitania agente, eidem acquisierat. Qua causa Rex Sucronem oppidum insigne Cullari propinquum, obsignato diplomate, illius societati adiecit: quod postea abolito Templariorum ordine, Montesano sancti Georgii fuit traditum. Regi igitur intranti Cullarim Legati oppidulorum Bairenæ conuallis venere cum mandatis acturi de deditione; quos Rex, vt alios stipēdiarios effectos, recepit; ac deinde septem mensium termino, quo frustra subsidium fuit expectatum, elapso, in eam contendit, traditamq; accepit. Quo in loco, reconciliationes etiam Petri Fernandi Assagræ, Petri Cornelii, Artali Lunæ, Garciç Romæui, & Simenii Vrreæ, procerum Aragonensium, qui à Rege desciuerant, cum ipso factæ sunt, ac mutuò promissæ amoris & beneuolentiæ pactiones. Dum hæc apud Bairenam fiunt, Ferdinandus Regis patruus, & nonnulli proceres, ac præfecti ordinis Calatrauç, cum magna militum manu, Raimundum Vicecomitem Cardonensem imitari cupientes, Vilienam profecti sunt, eamque obsidentes, tentata oppugnatione, ab oppidanis viriliter repulsi fuere: atque ex eo magis recedere coacti, quòd Vilienses noctu ex oppido eruptione facta, structas machinas succenderunt igni, earumque custodes non paucos occiderunt. Sed recurrentes præfectus Alcanitii, & sui ordinis equites, & Almugauares, atq; oppidum nouis constructis machinis oppugnantes, coegerunt oppidanos, legatos ad Regem mittere, orantes, vt sese in potestatem reciperet; ad quos Rex, vt Præfecto, & aliis sui ordinis se dederent, respondit, clementia & benignitate cum ipsis vsuros illos promittens. Quo tempore Rex, vrgentibus Cataloniæ negotiis, in eam ire coactus, Rodericum Licianam Valentiç, atque toti Regno præfecit; rebusque in Catalonia compositis, in Aragoniam venit; vbi matrimonia duarum ex Iolante filiarum conclusit, maior enim nupsit Alfonso Castellæ Regi, qui nuncupatus est sapiens, eo quòd multiplici doctrina instructus esset, præcipuè Astronomia (huius enim scientiæ tabulas ille longè vtilissimas composuit, à quo dictę sunt Alfonsinæ; ac leges etiam, scitaque Castellanorum, in quadripartitum opus redegit.) Huic igitur promisit Iacobus daturum se omnem opem ad Murciense Regnum debellandum, quam postea præstitit. Altera verò Constantia Emanueli Alfonsi fratri germano locata est. Iam verò absente Rege, Petrus Alcalanus consobrinus Licianę præfecti, cum bona præsidiariorum manu ex vrbe Setabim profectus est, excursiones in eius agrum facturus. Sed dum Setabitanos adoriri parat, in eorum insidias incidit, captusque ab eis in custodiam est datus. Per id quoque temporis Berengarius Entensa, qui ob excursiones vna cum Aguilone in Sarracenos tributarios factas, à gratia Regis fuerat dilapsus, se cum suis Setabim receperat, atque Setabitanorum ope eruptiones in oppida stipendiariorum faciebat, eorum agros depopulando, maximè verò in tuguria Turulensium, qui quotannis pecuaria sua in hyberna ad Regnum agebāt, idque adeo superba, ac potenti manu, vt neque à præfecto vrbis, neque ab Hospitalium promagistro, neque ab vniuerso vrbis præsidio obsisti ei posset. Qua causa Rex cū xxv. equitib. leuis armaturæ Cæsaraugusta in Regnum conuolauit, veniensque Alturam oppidulum Segorbio confine, pactione traditum cepit. Cuius aduentum vt primùm resciuit Berengarius ab excursionibus destitit, atque in Regis gratiam redire nitebatur, ad eumque data fide venit: à quo licèt benignè receptus, tamen duriusculè reprehensus fuit, quòd tantopere de ipsius amore ad sese reconciliandum dubitauerit: promisitque Berengarius, se nunquam non fidelissimè Regi adfuturum: ac neque Chiuam oppidum, cum eius arce munitissimum, atque limpidissimo fonte inclytum, quod paulo ante Rex ei dono dederat, ad illudque tunc vna accesserant, ab eius obsequio & imperio vnquam recessurum. Quo etiam conuenere Petrus Albalatius Antistes Tarraconensis, & Rodericus Licianę præfectus, à quibus Valentiam deductus est, atque in itinere rogatus, vt Petrum Alcalanum à Setabitanis captum eriperet: quod facturum promisit. Itaque Valentiam ingrediens cum magna sacri cœtus pompa, ac Senatus populiq; lætitia & occursatione exceptus fuit: breuique conscribi exercitum, ac Setabitanis indici bellum curauit. Itaque Valentia profectus, in eo itinere Barraguam

guam oppidum cum maiori parte exercitus venit, reliquam ibi præstolaturus. Fama igitur indicti Setabitanis belli, Iacobo Duce, ad eos peruenerat, timorque cunctos inuaserat, Regis bellicosissimi impetum perhorrescentes. Quorum præfectus videns maximum sibi periculum imminere, antequam Rex obsidione oppidanos terreret, Legatum misit, qui Regi obiiceret pactas inducias, & fœdera cum Setabitanis ab eo icta, nequaquam à se rupta fuisse; sed ab Alcano & suis, qui spretis induciis, Setabitanorum agros hostiliter depopulati fuerant, indeque in seruitutem perquàm multos ex eis abduxerât; se tantùm vim vi repulisse. Cui respondit Rex, peræquum esse, vt à suis illata damna Setabitanis compensarentur: idque se protinus curaturum promisit: modò interim Alcalanum, & eius socios ad se remitteret, sicque Legatos dimisit. Posthæc Rex, studio videndi oppidum florentissimum, quod Contestanorum, vt diximus, caput erat, iunctis triginta equitibus, eidē appropinquauit: ac vt liberius illud contemplaretur, in collem excelsum, cuidam propinquum Castello conscendit: indeq; oculis collustrato situ oppidi, cum eius territorio, frequentibus suburbanis ornato, quæ coniuncta, tot erant, vt alterum æquale ei fere oppidum constituerent; vehementer est ea admiratus. Tametsi admirationem admodum augebat peruaria, atq; exuberans agri fertilitas: quæ duorum fluuiorum confluentia, & deriuatione, atque irrigatione, alta, propagataque, tanta erat, vt reliquum totius Regni agrum, haud dubiè videretur antecedere. Adde sumptuosissimos à fonte aquæductus, præcelsas, mirèque structas domos, quæ facilè erat, ob decliuitatem oppidi, vniuersas sigillatim inspicere. Quin & admirabiles vtriusq; arcis positiones, quæ in excelsis, ac præruptis rupibus collocatæ, totq; communitæ turribus, perpulchrum simul & munitissimum sui spectaculum præbebant; cum peramplis demum earum atriis, ad præsidia, machinas, & alia quæuis armamenta bellica ad defensionem collocanda. Vt nihil planè defecisse videretur quod ad maximā oppidi, atq; arcium munitionem, & ornamentum pertineret. Qua causa deliberauit Rex minimè inde abscedere, donec oppidum, aut vi, aut pactione in suam potestatem veniret. Ac positis castris in ea parte agri & hortorum, qui sunt propinquiores arci, lustrari etiam iussit colles è regione sitos, vt oportunitate inuenta ad oppugnandum machinis summas arces, castra eo transferret. Verum à lustrantibus relatum est, rupes illas exercitui, & machinis tum inaccessas esse, tum aquæ penuria incommodas, præterquam quòd media pars exercitus, necessum esset, vt in planitie consisteret, ad tutandos lixas, & calones, aliosque commeatum & cibaria in castra deferentes, ne à Sarracenis interciperentur; facileque tum esset illis, exercitum fame plusquam ferro opprimere. Vnde Rege per se collustrante omnia, inuentus est locus commodior ad oppugnandum, ad radices cuiusdam montis, prope suburbanum Sallentii, vbi erat aquarum copia proximo ex Annensi fonte, riuo deducto, ibique castra poni, fossaque & vallo, vndique obduci, atque milite muniri iussit. Quibus dispositis, depopulari agros, frumentarias rumpi molas, atque olearia trapeta euerti, aliaque damna, quanta ab infestissimo hoste timeri possunt, Setabitanis inferri præcepit: alia quoque parte exercitus in vniuersum territorium excurrente, atque ingentes prædas in castra agente. Porrò Rege castra lustrante, quidam ex antesignanis exercitus cum altero contendens milite, Regisque præsentiam minimè reueritus, in eius oculos audacter illum atq; grauiter vulnerauit; seq; protinus recepit in tabernaculum Garciæ Romæui, vnius ex primis Aragoniæ proceribus, qui cum centum equitibus Regi in eo bello inseruiebat. Sed in percussorē Rex irruit, ipsumque è tabernaculo vi extrahens, custodiæ tradidit, vt digna postea delicti pœna plecteretur. Vnde grauiter offensus Romæus, perinde, ac fuisset inde ille in sui contemptum extractus, Garciam Veram Aragonensem equitem ad Regem misit, qui suo nomine diceret; se non ideo venisse cum sua manu equitum auxilio ad bellum, vt ignominiam præmii loco, ab illo referret. Nam si antiquo ex priuilegio nemo, quantumuis facinorosus, non tamen maiestatis reus, è domo, non procerum modò, sed quorumuis equitum, aut nobilium, in quam se reciperet, vt Asylū, educi poterat; minus quoq; è sua, qui ex nobilissimo procerum numero erat, ac neque Regi inutilis, aut infensus. Cui Rex, grauius esse respondit, in bello, quam pace delinquere; eoq; ipso necessarium, delinquentem atrocius puniri. Quanquam non è domo Romæi facinorosus, sed à Regia extractus fuit: quandoquidem militaria castra, non plures, neque diuersorum, sed vnam tantum perpetuam Imperatoris domum efficiant; cui vt militant omnes, ita & pareant oportet. Quid, quòd neque è propria ille Romæui domo eductus dici potest; quando barbaricū illud tabernaculum, quo confugerat audax ille, ac temerarius percussor, non Romæui, sed Regis proprium erat, Romæo tunc accommodatum. Demum in delicto, cùm

Rege præsente, tum eo spreto, perpetrato, nequaquã esse conniuẽdum dixit. Icciico rogare ipsum, ne quam apud se, ob pręstitã in bello operam, gratiam commeruisset, tam leui de causa corrumpere vellet. Quinimo veniret ad se, plura coram, quàm per nuncios, confecturus. Verùm Romæuus inani inductus persuasione, tantum abest vt regiis dictis acquieuerit; vt etiam peiora machinari cœperit. Nam fuit Rex illicò à Setabitanis certior factus, Romæuum tentasse vna cum suis ad illos transfugere. Quod parui duxisse visus Rex fuit, parem, inquiens, rationem illius habiturum, secum, aut cum hoste permanentis. Sed tempore factum est, vt Romæuus in tantam Regis gratiam redierit, vt eius filius Teresiam Regis neptem, ac Petri Principis filiam, quamuis non iusta vxore natam, in matrimonium duxerit. Cæterum in obsidione Rex persistens, Setabitanos compulit, vt nouis secum pactionibus agerent, tria promittentes: primum, se liberè tradituros ei Castulonem ipsorum propinquum oppidum: alterum sese iureiurando obstricturos, nulli alteri, præterquam Regi, Setabim dedituros; tertium, Alcalanum, & alios Christianos captos liberos ad Regem remissuros. Hæ igitur fuere pactiones, quas in prima obsidione Rex cum Setabitanis fecit, iisq; contentus tum fuit, ne vi, & armis tentata oppidi egregiè muniti oballatique oppugnatione, detrimenti multum oppugnatores acciperent; nève direptione rursum tam præclarum vastaretur oppidum, quod ille alterum Regni oculum appellabat. Itaque Castulone accepto, præfectoque & primoribus iuramento adactis, ac etiam Alcalano, & aliis in libertatẽ assertis, Rex illicò, dimisso exercitu, atque in præsidia distributo, Valentiam venit, de rebus Aquitaniæ sollicitus, num fortè Bonifacii, aliorumque eius factionis exulum, quorum bona publicata fuerunt, molitionibus, denuò Mompellerienses Respub. perturbaretur: statuitque se eò conferre: relictis in vrbis, ac Regni præsidio, iisdem primis equitibus, quibus prædia diuiserat, eisque præfecit Simonem Perezium Tarosonam, quem tum in amplissimum procerum ordinem cooptauit, atque Baroniam Arenosiam, quæ vltra Exericanum agrum in montanis locis Aragoniæ confinibus continetur, ipsi, suisque in perpetuum concessit: à qua idem ipse, atq; successores Arenosii nuncupati fuerunt: ac non ad præsidia modò, sed ad omnia, tam vrbis, quàm totius Regni negotia transigenda, illum Vicarium constituit. Ipse verò in Cataloniam venit, cuius Prouinciæ negotiis breui confectis, inde citatis equis in Aquitaniam transiit: vbi intelligens vrbanas res bene se habere, mire delectatus fuit, ac subinde gloriatus, quòd patriam saltim semel pacatam inuenerit; eaque, se, tum verè potitum asseruit. Itaque ingressus vrbem, ab effuso populo magna fuit cum lætitia exceptus. Ad quem protinus conuenerunt Prouincialis, & Tolosanus Comites, precantes, vt sententiæ de diuortio Tolosani & vxoris Sanctiæ, Regis amitæ, vna cum arbitris Raimundo Gaucelino domino Lunelii, & Albesa Barone nobilissimo, subscriberet: cui Rex, tametsi iniquę, & iniustæ, tamen importunissima illorum deprecatione compulsus; vel potius, quòd alioqui de amitæ vita pertimesceret, inuitus subscripsit, ipsisque dimissis, Aragoniam repetiit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIV.

AETATEM mediam Iacobus ingressus erat annos iam natus triginta quinque; quo tempore post tot debellata regna, tantaque apud eos, qui sub ipso militauerant, munera, atq; beneficia collocata; ita se totum ad Rempub. & amplificandum Imperium contulerat; vt domesticas & familiares res, tot indies enascentibus domi hæredibus, quam minimè curaret. Susceperat enim ex Leonora vxore prima Alfonsum filium vnicum; ac licet diuortium cum illa fecerat; causis tamen adnumeratis, non modo legitimum Regnorum successorem sibi fore declarauerat; sed eodem hæreditario iure Alfonsus iam omnia repetere incipiebat. Quamobrem Iolans secunda vxor, ex qua Rex filios mares, ac fœminas iam tum quinque susceperat, de ipsorum successione, & hæreditate sollicita ac non

ac non tam ob Regis ætatem, quàm ob ipsius vitæ discrimen, tam multis sese belli periculis quotidie obiicientis, suspensa, die noctèque apud eum lamentabatur, se miseram, atque omnino deceptam vocans; cum non aliam ob caussam, è sinu patris, tamque remotis locis ducta fuerit, quàm vt, aut alterius spretę locum subiret, aut cuiusdam quoq; pellicis iniurias pateretur: quin, vt priuigno superbo, ac insolenti parêret, atque multorum exhæredum liberorum mater calamitosa fieret. Verumenim Regem, non modo Reginæ, vera plane dicentis, verba cruciabant; sed Petri quoque Principis ex ea annos iam octo nati, quem summe diligebat, mirifica virtutis indoles; atque præclarissima quædam puero innata dignitas, vehementer commouebant: quod hæc heroicarum illius virtutum certam spem afferrent, vnusque videretur, qui posset, paternas laudes eiusque præclarissimas res gestas in multa sęcula propagare. Qualium sanè virtutum in Alfonso iuuene, nunquam à materno gremio diuulso, nullum apparere vestigium videbat. Quin etiam, & reliquos liberos, quos singulis fere annis è Regina procreabat, exhæredes relinqui, tam male ipsum habebat, vt nulla cura maior excederet ipsius animum, nullus etiã angor conficeret acerbius. Vnde sæpe quidem ille, Reipub. labores, seu pace, seu bello, domesticis longe esse tolerabiliores dicebat: quod illi suas, vtcumq; intermissiones, quibus refici, atq; respirare possit animus, habent: ii vero, nullas. Sicq; inter tam multas curas domesticas, sępenumero risum tenere nõ poterat, eo quod se, tot licet auctum, atque amplificatum Regnis, tamen in filiis duntaxat quinque quos tunc habebat, collocandis, maior quã pauperrimũ quemq; hominem multo plures habentem, premeret anxietas. Quibus de caussis naturæ potius, quam suæ gentis iure vti volens, Regna quę vni tãtum primo nato, dũ esset is vnicus, adscribi fecerat, nascentibus postea fratribus diuidenda, atq; ratione seruata, partienda esse decreuit. Igitur hæc diu secum meditatus, conuentus Aragonensium Darocæ egit: ad quos Ilerdensis quoq; ciuitas Legatos misit. In quibus Alfonsus, Regis ex Leonora filius vnicus, ad Regnum Aragoniæ successor est declaratus, atque ab omnibus Aragonensibus, etiam ab Ilerdensibus Princeps constitutus. Nam vt Cataloniæ principatum Petro primo ex Iolante nato cum maiori gratia Alfonsi, & Aragonensium tradi posset, Rex prolatari illud voluit vltra Cingam fluuium, ad ripas vsque Sicoris, ac Ilerdenses sub illo comprehendi. Itaque conuentibus ibi actis, Barcinonem se contulit: vbi similes quoq; Catalanorum acti fuerunt, atque ad eundem modum in eis Petrus Princeps, & successor ad Comitatum Barcinonensem, & Cataloniæ Principatum, decedente Rege, fuit quoq; declaratus: conquerentibus subinde Catalanis, atq; dubiam ei fidem pręstare significantibus, ob constitutionẽ paulo ante Darocæ editam, qua Ilerdensis ciuitas cum toto interiecto tractu, inter Sicorim, & Cingam fluuios, è Catalonia, atque Barcinonensi Comitatu discriminabatur. Ex quo fraudari se maxime sentientes, apud Regem conquesti sunt, ostendentes, maiorũ ipsius Regum constitutionibus constare, inducias Catalanis fieri solitas fuisse quidem; à Cinga ad Salsulas, incluso Ilerdensi territorio. Quamobrem iidem, qui sui admodum iuris tenaces sunt, Regi palam dixerunt; se, nisi abrogato prius edicto, atq; conseruato antiquo sibi iure, & possessione ciuitatis ac ditionis Ilerdensis, nequaquam eam Regnorum diuisionem comprobaturos. Quibus vt morem Rex gereret, eoque facilius ipsos in suam sententiam pertraheret, priore abrogata, altera constitutione sanxit, Barcinonensem Comitatum, & Cataloniam terram à Cinga flumine ad salsulas contineri; Aragoniæ vero fines, vt prius, à Cinga Farizã vsq; terminari. Qua antiquata cõstitutione pacati Catalani, Petrum libentissime, vt suum Principem, & ad Regnum successorem complexi sunt. His constitutis finibus, maior est orta dissensio Aragonensibus ob Ripagurtiæ & Balliariæ ditiones, quæ sunt vltra Cingam: quas Ramirus & Sanctius, Sanctiique filii, Petrus & Alfonsus Aragoniæ Reges, belli iure acquisierant, atque Regno adiunxerant; ideoque ipsi, in quo iudicio, se ab illis excludi, conquesti fuerunt. Vnde iisdem sollicitantibus, Alfonsus Princeps à Rege dissidere, atque ab eius amore & voluntate paulatim alienari cœpit adeo insolenter, vt studiis Aragonensium in Alfonsum accensis, res ad arma deduceretur. Cum igitur Calataiubii esset Alfonsus, conuenere ad eum non pauci ex Regni proceribus, sese ei ad omnia paratos offerentes: populariter id quidem, atque ingrato animo; pro nouo, & nondum cognito, neque perspecto Rege, veterem bello, paceque probatissimum, & sapientissimum aspernantes. Quorum Ferdinandus patruus, qui senio, atque ætate ingrauescente, iam se abbatem montis Aragonum nominari permiserat, atque à Rege alienato semper animo, nunc autem aperto in eum odio fuit, primus Alfonso contra patrem, se nunquam defuturum promisit. Deinde alii, quos Rex non solum perquam multis muneribus affecerat; sed etiam oppidis, & Principatibus

donauerat, in Alfonsi partes abierunt. Quas etiam secutus est petulantissime omnium Petrus Portugallensis, qui dimissis Balearibus, vt diximus, se in continentem transtulerat. Itaque diuisa inter se erant omnia; atque ciuitates, & oppida Aragonii & Valentini Regni in bellum intenta erant, & ad arma conclamabant: nullis quidem in neutram; sed singulis in alterutram partium propensis. Ex quibus, vtrique Regno magnum portendebatur excidium, & execranda ruina: eoque certius, si Rex Castellæ Ferdinandus, vt timebatur, in Alfonsum inclinaret, cum illius Principe Alfonso successore, qui tum in armis erat, atque cum magno exercitu multisque Castellæ proceribus comitatus, auxilio venerat Murciensibus; qui captis armis à Granatensi Rege desciuerant: ideoque oppida & loca quędam tanquam obsides, Principi tradiderant: quibus occupatis, bellum ille finitimis Valentini Regni oppidis inferre cœperat; prætexens pertinere ad se illorum expugnationem ex antiqua diuisione Regnorũ, atq; ex pacto inter Aragoniæ & Castellæ Reges. Accedebat quod Sanctius Mazuelus Centurio præsidiarius illorum finium, cui Princeps Alcapdetum, & alia oppida ex Murciensibus dono dederat, cum præfecto oppidi Algezirę Contestanorum, quod, vt diximus, interluit Sucro, atque omnium Regni munitissimum est, interque Setabim & Valentiam positum, aliquid de deditione Alfonso facienda egerat: ex quo Regi omnia suspecta esse cœperant. Quamobrem ductis secum Vngone Folcalquerio promagistro præfecto Ampostæ, cum equitatu sui ordinis, & parte exercitus, qui in præsidiis erat, Setabim profectus est, vbi castra posuit; non tam vt Setabitanos obsideret, atque suo conterreret aduentu; quã vt Algeziranos commertio & cõmunicatione Castellanorum prohiberet; vtque propior esset illorum agris depopulandis. Interim dum oppugnationi, atque admouẽdis machinis datur opera, Setabitani equites quotidie in Regia castra erumpebãt, viritimque, aut turmatim, præclara vtrinque committebantur minuta prælia: intentis tamen a Rege insidiis in Algeziranos, si quos posset, aut intrantes aut exeuntes Castellanos cõprehendere, deq; suspectis cõsiliis certior fieri. Quod intelligens præfectus, sibiq; persuadẽs Regi iam nota esse, quę ipse cum Castellanis machinaretur, totamque Regis iram & obsidionẽ, in se, ac oppidum conuertendas; triginta sumptis equitibus, sub ipso noctis conticinio, oppido excessit, seque ad Murcienses cõtulit. Oppidani verò à Præfecto destituti, continuò Regi se libenter dedituros significarunt, modò prædia retinerent; ac etiam sectam Almohadum, qua initiati fuerant: erat enim superstitiosior quædam Mahometanorum disciplina: Quibus concessis, oppidum omnium munitissimum Regi traditum fuit. Est enim illud in loco plano situm, muro atque turribus circundatum; Sucrone magno fluuio feraces vsque adeo illius agros reddente, vt omnibus propè fructibus, quibus Valentinus ager, præsertim moretis ad bombycum conficiendum opus, abundet: eodẽ quoque fluuio se se bifariam diuidẽte, & quasi in duo brachia aperiente; ac quo ad Insulam tantum oppidi capacem efficiat, iterum in vnum coniungente; indeque oppido Arabice Algeziræ, Insularis scilicet, fuit nomen impositum. suntq; præterea duo hinc inde pontes ex secto lapide extructi, per quos in oppidũ tantum est aditus; vt sit in oppidanorum arbitrio & potestate, quibus velint in Regnum, aut ingressum aperire, aut exitum præcludere: fuitque idcirco id oppidum ab antiquis clauis Regni appellatũ, eamq; pro insigni gerit. Quod ingressus Rex ex tribus præcelsis turribus, quæ ad portam Valentinam sitę erant, arcem cõstituit, eamque fossa cinxit, atque omni armamentorum genere muniuit: ibique demum præsidia cum præfecto fidisimo posuit, atque Christianos à sarracenis separatos, intra arcem se continere iussit. Quo peracto, pactisque cum Setabitano præfecto initis, ab obsidione recessit, occasione literarum, quæ ad eum Lutetia Parisiorum a Gallorum Rege datæ fuerunt, quibus rogabat Regem, vt veniret in Aquitaniam, conuẽturos enim ambos, atq; de arduis Regnorũ vtriusq; negotiis acturos, in Aruernis, sub ipsis Pyrinæorum iugis, ad sacram diuæ Mariæ Podiensis Aedem: Quo Rex honorifice, Regieque comitatus perueniens, mirè lætatus est occasione eius visendæ ædis celeberrimæ. A Gallis igitur magnifice exceptus, confectis negotiis (de quibus nulla est in Commentariis Regis peculiaris facta mentio) in Cataloniam remigrauit. Inde verò Cæsaraugustam progressus, diuino factum est numine, vt sedandis tot inter Castellæ, & Aragoniæ Regna dissensionibus, ac etiam inter Reges simultatibus restinguendis; nec non sarracenis communi cõsensu, bello persequendis: pactiones, ac noua fœdera inirentur eaque matrimonio Iolantis, filiarum Regis natu maioris, & Alfonsi Castellæ Principis conciliarentur. Valeoletum igitur quę Pintia esse plerisque iam videtur, perhonorificè deducta Iolans, nuptiis concordię & alacritatis plenis, cũ Alfonso coniuncta

coniuncta fuit. Post hæc Rex ad compescendos insolentes quorundam Aragonensium procerum conatus, qui Alfonsum Principem filium ab ipsius voluntate & obedientia deducere nitebantur, ex quo Regnum in partes diuidi cœperat, atq; tranquillus Reipub. status perturbari; dies multos in Aragonia manere voluit; suaq; præsentia & affabilitate, flectere ac moderari animos; & Alfonsum æquiorem sibi reddere. Qua caussa conuentus generales Oscæ agi voluit; vt Aragonenses, quos tot annis in armis secum esse fecerat, ipsoq; efferati bello, atq; victoriis insolētes, in iis, quę pacis erant, sese superbe, atq; immoderate gerebant, disciplina quoq; pacis erudire, sanareq;, & ad meliorem vitæ frugem reducere curaret. Ac vt illorum animos, quorum corpora armis munierat, legibus, sanctisq; institutis imbueret, procerum atq; ciuitatum consilio, acceitis ab ipsa Oscensi, ac etiam Ilerdensi inclytis & antiquis Academiis, viris vndequaq; peritissimis, leges, ac vetusta Regni plebiscita, institutaq; maiorum, in vnum corpus redigi fecit: quorum quæ obscura erāt, explanari; quæ diminuta suppleri, mendosa corrigi; & ad perspicuitatem, claramq; rerum, atq; verborum intelligentiam omnia reduci curauit; vt secundum id ius emendatum, caussæ, & controuersiæ omnes dirimi, ac iudicari possent. Præterea ad vitandos tot litium anfractus, & controuersiarum, quæ ex aliarum legum discrepātia, ac variis, & detortis interpretationibus quotidie oriri solent, per sancta appendice sanxit, vt in his, quæ dubia essent, neq; huiusmodi institutis decisa, iudices, non ad alias scriptas leges, sed ad arbitriū boni viri confugerent. Adeo is summus Princeps, nullo armorū strepitu, sed inter arma, legib. scriptis, iudiciisq; cōstitutis, Aragonēses gloriosissimè subegit. Nam antea, patriis duntaxat moribus, institutisq; ciuilibus maiorum, facinorumq; vtilitatis exēplis, usq; per manus traditis, vsi fuerant: ideoq; sæpe quod iustū erat ignorantes, ius cum iniuria confundebant. Quæ postquam expediuit Rex, atq; vt rata diuulgari fecit, nonnihil otii; & à negotiis Reipub. & à bellicis nactus, ad domestica, Iolante procurante, conuersus, Regna sua denuo liberis diuidere decreuit: certissime sciens nullo posse arctiori vinculo, tam à maiorib. accepta, q̃ à se parta Regna, integra, ne dilaterētur, retineri q̃ cōstabilita liberorū inter se cōcordia. Quamobrē, vt Imperii fines singulis constitueret, Regna per designata oppida, tū pagos, montes, & saltus partitus est. Quæ partitio, quoniam à Hieron. Surita in suis tum annalib. Hispanis, tum Indicib. Latinis, speciatim & accurate perscripta est, eā hîc ad verbū subiiciendā duximus. Iacobus ex Iolante secunda vxore quatuor filios susceperat, Petrū, Iacobum, Ferdinandū, & Sanctiū: filias totidē, Iolantem, Constantiam, Sanctiam, & Mariam. Valentiæ ad xiiij. Kalend. Februarii, Alfonsum Aragonii Regni instituit hęredem, & ab Oriente Sole in Occidentem, Cinga flumine, Farizam vsq;; & à Septentrionibus, diuæ Christinæ summi Pyrinæi saltu: in Meridiem, ad Aluētosæ fluuium, finibus circumscribit. Cataloniam adiuncta Ripagurtia terra, & his oppidis, quæ trans Cingā amnem debellata fuerant: & Balearicum, Insularumq; adiacentium Regnum, Petro filio attribuit, Iacobum Valentini Regni; & Ferdinandum Ruscinonensis Comitatus, Confluentiæ, Ceretaniæ, Mompellerii ciuitatis, eiusq; ditionis, Castelnoui, Arcislatensis, Frontinianæ, Omeladesii territorii, & iurium Melgoriensis, Pailiani, Lupiniani, Carcasonēsis, Thermitani, Rodensis, Fenoliadēsis, Gaualdani & Comitatus Aimilianēsis, hæredes scribit. Sanctiū sacris initiandū Ecclesiæ dicat. Secundos hæredes substituit, neq; in hæreditatis partem filia ab eo vocantur. Sed ex Iolante filia nepotes substituuntur; modò Regni Castellæ successor, Aragoniæ Regni hæreditatem non adeat: & is qui Regnum adeptus sit, Castellæ Regi subiici non possit hæc ille. Ex qua Regnorum diuisione maiores consequutæ fuerunt inter Alfonsum & Regem discordiæ, ac dissensiones: non tam ob discriminatos a Regno Ilerdentes quàm ob interceptam vniuersorum hereditatem: quam Alfonsus, cùm esset natu maximus, spe iam deuorauerat. Qua caussa idem, cū Petro Portugalensi, ac proceribus suę factionis, armorum subsidia a Rege Castellę poscere, atque ciuitates, & oppida Regni commouere tentauit, obiiciens ad tuendum sui Principatus atq; Regni ius, in Regem, vel parentem, conspirari posse. Verùm Rex, qui prudentia & magnanimitate cunctos superabat, machinas, & noua contra se consilia, sua conspicienda, ac decoris; splendorisq; plena præsentia, perinde vt Sol nebulas, dissipabat; suaq; suaui affabilitate, auersos animos, aut vrebat, aut mire ad se pelliciebat. Quanquam in eum neque præsentem, neq; absentem, quicquam aperte vnquam ausus est moliri Alfonsus. Interim perlatum fuit ad Regem, Rodericum Lizanam, quem Valentini præsidii præfectum, atque totius Regni Vicarium reliquerat, cum quinque cohortibus, & vnà Almugauarum, quos in præsidio Regni Rex dimiserat, excursiones fecisse in eas Regni partes, & oppida, quibuscum neque pactæ induciæ fuerant, neq; ad Setabitanos

spectabant, sed ad eos potissimum, qui hostiliter bellum in Christianos mouebant. Vnde excursione facta, dum in vrbem cum ampla reuertuntur præda, atq; collem quendam, quà in Albaidensem conuallem est iter, non longe à Setabi pertranseunt, vicini sarraceni Oleariæ vallis, quæ cum Albaidensi committitur, vnà cum electo Setabitano equitatu in eos impetum facientes, sauciato Almugauare, aliisq; fugatis, prędam è manibus eripuerunt. De qua re litteris Lizanæ factus Rex certior, lętari visus est, eò quòd rupto à Setabitano pręfecto fœdere, legitima sese causa obtulerit, ad obsidendā denuò, atq; omnino oppugnandam Setabim. Quare præmonitis proceribus, quos sibi fidelissimos habebat, eisq; Regnum commendans, ac rursum sumptis aliis secum, qui secretò Alfonsum sequebantur, inprimis Ferdinādo patruo, præcipuo illius fautore, vt factionē diuideret, in Valētinos se cōtulit, atq; in itinere Saguntū seseci dedidit: quod oppidū ingressus, illius Theatrum, ac vetusta sepulchra, cum vestigiis Hippodromorum vehementer admiratus; audito etiam antiquorum ciuium excidio miserabili, vix se continere potuit, quin eis illachrymatus fuerit. Sequenti verò die, abiit Valentiam, ibiq; Regio more exceptus; atque à præfecto factus omnium certior, quinque peditum cohortibus, cum equitibus centum, ac totidem se postea sequi iussis, Setabim profectus est. Sed dum esset Algeziræ, quæ paulò ante capta fuerat, misit ad illius præfectum, vt continuò, fide data, veniret ad se. Quo veniente, petiit, vt oppidum cum vtraque arce, nulla pacta conditione, sibi traderet, præfixo ei octo dierum termino: alioqui se flamma & ferro omnia ad ciuium vsque interneccionem vastaturum. Abeunte præfecto, Rex etiam cum Regina, Ferdinando, & proceribus, cum nonnullis equitum, atque peditum cohortibus, Castulonem oppidum antea sibi a Setabitanis traditum, abiit. Quò protinus venêre legati à præfecto, per quos se ille excusauit; inquiens, non tanti fuisse excursionem in Lizanam factam, vt ob eam esset ad deditionem compellendus. Procurante Rege, vt iuri ac iudicio Ferdinandi staretur, legati, recusato iudice, abierunt. Miratus Rex illorum indies accrescentes spiritus, & insolentiam, ab exploratoribus didicit, in causa esse Castellanos, qui ab Alfonso eorum Principe, apud Murcienses cum exercitu agente, missi quotidie, secretò intrabant Setabim, ac præfectum, Alfonsi nomine, ad deditionem sollicitabant; data fide, se illicò venturos ad oppidum obsidione liberandum. Id quod reipsa comprobatum fuit. Nam erumpentibus Setabitanis equitibus, ac parua prælia cum nostris committentibus, captus ex illis fuit a Petro Loberano Aragonensi nobili miles quidam cognitus Christianus, & Castellanus, atq; in castra ad Regē deductus. Qui tortus fassus est, se esse Christianum, ac fratrem Antistitis Conchensis: venisseque sæpè Setabim ab Alfonso Murcià missum, mercatorem se simulantem tentorii barbarici magni precii, ibi confecti; vt ea simulata occasione cum præfecto ageret, ad futuram ei defensionem Alfonsi contra Aragonenses promittens; modò Setabis Alfonso traderetur. Quo audito, statim damnatus est, ac morte mulctatus; propterea quòd Rex, pridie eius diei, quo captus ille fuit, præcone edixerit, capitis pœnam interminatus; ne quispiam Christianus, inscio Rege, Setabim intraret, néve congressum, aut sermones cum Setabitanis haberet: secùs facientes, caperentur, & ad Regem deducerentur, eandem pœnam subituri. Per id temporis oppidum Enguera ditionis Setabitanæ, sponte sese dedidit cohorti militum ab Alfonso missæ ad Setabitanos. Id omnium grauissimum Regi fuit; generum suum eò insolentiæ processisse, vt se pręsente, & obsidente Setabim, oppida, quę eius essent ditionis, occuparet. Quapropter missi equites fuerunt cum bona parte peditum, vt excursiones in Engueranos facerent: iamque in insidiis locati, decem & septem ex illis oppido exeuntes ceperunt: statimque Rex affuit, atque oppidanos per legatos hortatus est, vt se illicò dederent: quibus renuentibus, atque Alfonsi auxilio fretis, conuitiaq; in Regem iactantibus, iratus Rex, in eorum conspectu, ex arboribus suspendi iussit paulò ante captos ex eis: se simili supplicio ipsos affecturum comminatus; quoad oppidum desertum, ac solo esset æquatum. Quæ cùm Alfonso nota fuere, misit legatos ad Regem, rogatûm, vt colloquio inter se agerent: se enim huius rei gratia venturum Algeziram. Quibus respondit Rex, se nequaquam cum illo conuenturum vsquam, quin prius damna, quæ sibi intulisset, compensaret. At Rex interim cum equite sui amicissimo, ordinis Calatrauæ, qui Vilienam, & Saxium, pro Alfonso in præsidio habebat, egit, vt conseruatis oppidis, saltim castella sibi traderet, atque Aragonensium præsidia in eis poneret; quibus ille consensit. Quare misso equitatu, non solùm castella, antequam subueniret Alfonsus, occupauit: sed obiter, eadem opera, Capdetanos, & Bugarram, oppida sarracenorum, quæ ditionis Castellanorum erant, ex improuiso cepit. Quo nuncio obstupescens Alfonsus, denuò legatos misit ad Regem, ne grauaretur, medio in itinere, intèr Almiziram,

vbi Rex castra posuerat, & Capderanos, vbi Alfonsus tētoria fixerat, in colloquiū venire: annuit Rex; eòq; processit cum Regina, comitantibus Gullermo Moncada, & Hospitalis ordinis Promagistro; Simone Perezio Arenosio, Carrocio, aliisque nō paucis equitibus. Cū Alfonso autem venère Magister Templariorum, & Vclensis, Lopezius Pharensis, dominus Vizaiç, aliique proceres Castellæ, & Galletiæ. Postquam conuenère, atque in campo, præter præcipuum negotium, nullum collocuti fuere, Alfonsus Reginam socrū visurus, in Regia castra se cōtulit; quæ in ipso Almiziræ egressu posita erāt: procurante verò Alfonso, vt in Regium tabernaculum, quod ipsi fuerat apparatū, Iacobus migraret, in suum maluit: quod illicò prope Regium fixit. Vbi magna cum lætitia, diem cum nocte traduxerūt; tametsi in conuitia protinus illa versa fuerit. Nam sequenti die, Vclēsis, & Lopezius tabernaculum Regis ingressi, ab eo petierunt, vt Setabim oppidum cum eius ditione, Alfonso traderet: quandoquidem nulla nuper debellati Valentinī Regni oppida, filiæ Alfonsō nuptæ, in partem dotis cōstitueret, quamuis se ille constituturum promiserat. Quod Rex cū risu excipiens; atque obiectum commētum promissionis, illorum potius sophismati (si forte audita promissione hæreret ipse) quàm quòd ita sentirent, attribuens: Reginæ, atque procerum consilio, illis respondit: Alfonso renuntiate; curam à se omnem abiiciat Setabis, eiusque ditionis obtinendæ; cum longè sit, atq; ab Aragonēsium Regum consuetudine alienum, ad Regias collocandas filias, quicquam dotis nomine adiungere: quo magis à vero abest, me filiæ oppida dote dixisse. Neque enim ipse cum Leonora eius amita quicquam dotis nomine accepi, tantùm ergo abest, vt Setabim, quæ expugnationis iure ad me pertinet, pro debitione dotis ei, aut alia de caussa, cuiquā hominum tradam. Instantibus denuò Legatis, atque cum precibus minas quoque iactantibus: tandem Regi palam dixerunt, præstare quidem oppidum ab ipso Alfonsum, quam ab illius præfecto (quod certum atque in manu erat) accipere. Ad quæ Rex subiratus, multo sibi certius esse, respondit, neque Alfonsum capturum oppidum; neque præfectum ei tradere ausurum; neque quenquam nisi se ianitore illud vnquam ingressurum. Quo dicto ne ira magis exardesceret, procaci, insolentique Legatorum proteruia commotus, eos dimisit, animo quamprimum inde, insalutato Alfonso, excedendi. Sed iisdem Legatis cum Regina denuò rem pertractantibus; in eam pactionē ventū est, vt staretur antiquæ finiū vtriusq; Regni diuisioni; atq; Murciēsē Alfonso, Valētinum Iacobo cederet. Vtque Viliena, & Saxium, Capdetes, & Mugarra oppida, à Rege capta: Alfonso restituerētur. Rursum Enguera: & Moxentium Setabitanæ ditionis oppida, quæ se Alfonso dederāt, Regi traderentur. Itaq; confirmata pactione, atq; pacatis animis, post multos amplexus, suum vnusquisque arripuit. inde iter Rexque tertio Setabim obsidere statuit; accitis vndique è Valentia, & toto Regno præsidiariis militibus, atque machinis, vt oppugnationi extrema opera nauaretur. Quæ tanto fuit studio & contentione militum, spe prædæ, inita, vt die nocteque oppidum circunsiderent, & comparentem quemuis in muro, aut turribus, sagittis configerent; atque aditu oppidi cunctos prohiberent. Ex quo oppidani consternati animo, de deditione inter se egerunt: vidensque præfectus oppidum, etsi muro, milite & armis vndique munitum, tamen duorum mensium obsidione tolerata, commeatu & cibariis consumptis, fame opprimi; quin & deserente Alfonso, subsidii spem omnem tolli; Simonem Tobiam nobilem Argonensem sibi notum, qui illum iamdiu ad deditionem adhortabatur, ac benignitatem Regis populo fore vtilem promittebat, ad colloquiū admisit. Iamq; pactione facta, Præfectus oppidum cum arce minori, in biennium retenta maiore, ac vita & re saluis, necnon facultate manēdi oppidanis in secta Algeziranis permissa, se deditūrum promisit: ac modò Montesæ, & Valladæ, propinquæ arces, sibi concederentur. Quæ pacta Rex audiens, ac cum Regina & proceribus communicans, visa sunt omnibus digna, quæ non respuerentur; ne tam insignis oppidi possessio amplius differretur. Itaq; Rex & Regina, cum liberis & exercitu Setabim ouantes ingressi sunt: statimq; Rex captam arcem muniri iussit, eique Tobiam præfecit, cuius opera & industria eo fuit potitus oppido, structura & natura loci, vt diximus, munitissimo, necnon priscis temporibus, propter bellicosissimam eius gentem fama noto. Sequenti die Rex cum Regina, & vniuersis proceribus in magnam, atque profanam Mahometanam ædem ascenderūt: qua expiata ab Oscenti Episcopo (vacabat enim tum Valentina Sedes Antistite, vt dicemus, & altari in ea constructo, sacrum ibi solenne celebratum est, atque à Rege, & omnibus, immortales Christo & Virgini matri gratiæ actæ, de tam felici successu rerum, & incremento Christianæ Religionis. Deinde curante Rege, vt ædes dirueretur, atque illius loco templum erigeretur; lustrata tamen illa, atque inuenta perampla, & sumptuo-

sa, quin & tecto & parietibus, emblemmatis ac vermiculato opere mirè contexta, rogatus Rex fuit à Regina, atque ab Episcopo & proceribus, vt templum esset, neq; dirueretur: propterea maximè, quòd oppidanorum facultates, tot obsidionibus, atque diutino bello conflictatæ; vix reparandis tunc publicis ruinis sufficerent: tantùm aberat, vt nouo exædificando templo suppeterent. Quod Regi placuit, sicq; expiata ædes illa, consecrata fuit, atque Virgini Matri nuncupata. Quo tempore Arnaldus Peralta Episcopus Valentinus ad Cæsaraugustanum Episcopatum euectus fuit, simulq; Valentino designatus Andreas Albalatus instituti Dominicanorum, Petri Albalatii Tarraconensis Archiepiscopi frater germanus: nam dissidente Canonicorum Valentinorum collegio, atq; diuersa sequente, dum agitur de electione, Pontificis Maximi concessu, Archiepisc. Tarraconens. & Archidiaconi & præcētoris Ecclesiæ Valētinæ, in Arnaldi locū suffectus fuit. Qui summæ religionis Antistes, iuuantibus Canonicis, cœnobium Cartusiensium monachorum in agro Valentino construendum curauit; cui Portæ Cœli nomen est inditum, decimo ab vrbe milliario, in loco contemplationi diuinorum aptissimo situ, à septentrione & occasu altissimis septum montibus, ab ortu vero, & meridie apertum, vt per æquatam agri planitiem pulcherrimus eius esset ad vrbem mare vsq; prospectus. Iam vero Setabi capta, subindeque tota Contestanorum regione, quæ tertia est Regni pars, subacta, Rex Alfonsi filii molitionibus instigatus, Cæsaraugustam contendit; atque, vt tot obortis Alphonsi querimoniis, & controuersiis super diuisione Regnorum satisfaceret, generales conuentus Aragonensium, & Catalanorum Alcanitii egit. Quò conuenientibus cunctis Regnorum proceribus, ac Ecclesiarum Antistitibus haud grauatus est Rex æquali iudicio cum Alfonso contendere. Verùm illo absente querelis à Rege, & à Legatis Alfonsi propositis, auditisque, Iudices, qui de controuersiis omnibus sententiam ferrent, à conuentu constituti fuere, Petrus Albalatus Antistes Tarraconensis; ac Oscensis, Ilerdensis & Barcinonensis Episcopi; tum & Templarius Promagister Ampostæ præfectus, & Emporitanus Comes, aliique septem principes Aragoniæ & Cataloniæ viri; nec non Legati duodecim ciuitatum, quorum deliberationi ac iudicio Rex stare voluit. Quòd si horum iudicium Alfonsus, & Petrus Portugalensis sequi recusarent, se deliberationi summus Pontif. obtemperaturū spopondit: modò tam fœda dissidia sedarentur. Quare ex eis iudicibus protinus missi nonnulli fuerunt ad Alfonsum, & Petrum Hispali tum agentes: qui audita legatione, iurisiurandi religione adacti, polliciti fuere, se iudicum selectorum sententiæ parituros: non dubitantes fore, vt & regnandi ius, & successionis spes, Alfonso reseruarentur. Interim Regi, ac Iolanti Reginæ multi ex proceribus Aragonensibus, ex Catalanis verò omnes, se aduersus Alfonsum adiunxerunt, quorum præcipui fuerunt Guillermus, & Petrus Moncadæ, Petrus Cornelius, Guillermus Entenza, Garcias Romæus, Simon Focius, Simon Perezius Arenosius, Sanctius Antilonius, & Petrus Martinus Luna; qui cum plerisq; aliis iureiurando polliciti sunt, se vitam, remq; omnem pro Regis & Reginæ salute, pro filiis, proq; regio statu impensuros. Quibus Rex gratias egit, seq; aliquando illos remuneraturum promisit. Itaq;, cumprimum Rex Legatos Hispali reuerti, atque Alfonsum & Petrum iudicum selectorum sententiæ parituros intellexit, continuò proceribus, ac quibuscunque aliis, qui Alfonsi partes sequebantur, publica fide data, ad se venire permisit, ipsisque erepta bona restitui iussit, ac inducias cum eis pactus est, vt liberè iudicum sententiam quisque audiret. Legatis igitur in consilium reuersis, atque Petri & Alfonsi tabellis expositis, iudices de controuersiis sic pronunciarunt. Vti paternæ voluntati filius parēret: vt pater filium Regni Aragonii, & Valentini procurationi præficeret, reseruato Cataloniæ Principatu Petro ex Iolante primonato: vtque Portugalensi campus Tarraconensis, & Ebusus Insula, aliaque bona restituerentur, exceptis Morella, Segorbio, Sagunto, Almenara & Castulone cis Valentiam; quæ oppida, & arces iudicibus traderentur, quoad omnis cōtrouersia finiretur; propterea quòd his arcibus, & præsidiis munitus Portugalensis bellum Regi contra ius fasq; intulerat. Demum, vt Rodericus Martinus Portugalensis ex sorore nepos custodia liberaretur. His constitutis, Rex conuentum dimisit; venitque Cæsaraugustam, vbi Gotthorium oppidum cū arce, Iacobo Balearici Regis Abohitis filio, qui antea, vt diximus, Christo nomen dederat, ac eius posteris, iure hæreditario donauit. Deinde confirmatis suorum animis, ex quibus, industria Alfonsi, non admodum multos Cæsaraugustæ obtinebat, in Cataloniam se contulit; Regina quoquouersum comite, atque continuo pro communibus liberis Regem sollicitante, vt de excipiendo Petro Catalani, quod cœperant, perficerent. Nam ex filiis Iolantis Ferdinandus natu minor obierat; ideoquenoua

erat

erat Regnorum diuisione opus inter superstites. Conuentus igitur Catalanis Barcinone Rex indixit, in quibus Regna partitus fuit, Petro Cataloniam à Cinga ad Salsulas, eisdem finibus, quibus illa Pyrenæis montibus, Arana Valle, & interno mari cõtinetur, attribuit; eiusque vsufructu sibi reseruato, in possessionem illum immisit; ac protinus Barcino, aliæque Cataloniæ ciuitates, per Legatos solenni iureiurando addictæ fuerunt. Simili iureiurando proceres, atque Barones, eiusmodi Regni assignationem substitutionemq; qua, Petro decedente sine liberis, Iacobum alterum ex Iolãte filium, hæredem & successorem substituebat, tenendam & obseruandam, Petroq; omnẽ obedientiã præstandam, præsente Rege, promiserũt. Verũ neq; defuerũt, qui Regẽ quodammodo crudelitatis, atq; perfidiæ arguerent, propter hanc Petro factam assignationẽ tanto cum detrimento Alfonsi, quem Rex antea vniuersorum hæredem, atque ad omnia Regna successorem legitimum declarauerat; cuique Regna ipsa, & ciuitates in signum obedientiæ, fidem antea dederant: eoque grauius, quod Petro decedente sine liberis, non Alfonsum, sed alterum ex secunda vxore filium illius hæredem & successorem substituebat. Verum enimuerò, neq; sua legitima excusatione vacat, noua Regnorũ à Rege facta diuisio; neq; omnino crudeliter & perfide cum Alfonso actum putandum est, quòd relicto illi Aragonio Regno duntaxat, a cæteris fuerit exclusus. Quin potius videtur redarguendus Alfonsus, vt ingratus, atque impietatis, & maiestatis dãnandus; si profectò meminerimus, ex diuortio Regis cum Leonora Alfonsi matre facto, & a delegatis à sede Apostolica iudicibus comprobato, quàm facilis, atque honesta fuisset Alfonsi ab vniuersa hæreditate depulsio; sed rursum quàm libera, ingenuaque Regis, ac nullo iure coacta Alfonsi ad Regnum vocatio: cum neq; naturæ, neq; legib. neq; rationi etiam consentaneum esset, vt qui ex legitima & iusta vxore nati erant liberi, ei, qui ex dubia, incerta, atq; publico diuortio seiuncta, procreatus erat, in hęreditate succumberent: cum eam potius ipsi contra ius sibi ablatam potuissent iure repetere: ac non ex aliis tantummodò Regnis, sed ex Aragonio etiam illum expellere. Vnde cum neque se, neque bona sua nollet Alfonsus, sed nimia regnandi cupiditate accensus; & exhæredari fratres procurasset; & à paterna se destitui gratia, & amore neglexisset; neque omnibus potitus Regnis fuit vnquam; neque Aragonio diutius; quoniam ferè cœlebs, & sine liberis, in ipso flore iuuentutis, è vita, vt dicemus, discessit. Pręterea Rex alteram subiunxit assignationem; quam fecit Iacobo alteri filio, Regni Balearici, ac Ebusi Insulæ; quin vrbis etiam, ac vniuersi territorii Mompelleriensis: nec non alteram, qua eidem Iacobo Regnum Valentinum cum omnibus Castellis concessit, eosdẽque Regni proceres, & arcium præfectos similiter ad præstandam illi obedientiam iuramẽto adegit. Quapropter actis gratiis proceribus, atque ciuitatibus, conuentum dimisit. Interea Rex adhuc Iolante viua denuò diuexari cœpit à Teresia Vidauria; cuius, vt lib. 10. ostendimus, matrimonii caussa ad Romanum Pontificem delata, & in ius vocato Rege, lis contestata fuerat. Quæ mansit quidem integra; propterea quod nulla pro Teresia firma & grauia testimonia dicerentur, donec recurrens ipsa ad Episcopum Gerundensem, quem matrimonii conscium esse sciebat, ab eo obtinuit, vt clam per schedulam ille testimonium ad Pontificem mitteret; quo dicto, matrimonium Teresiæ reuiuiscere, paulatimq; diuulgari cœpit. De qua re literis suorum factus certior Iacobus, maxime verò de Pontificis animo in Teresiam propenso, tanta fuit ira succensus, suspicatus id non alio, quàm Gerundensis testimonio, cui soli confitens enunciauerat, fuisse patefactum; vt protinus, non tam pro iniuriosa perfidia, quam pro violato sacro confessionis mysterio, Episcopum ad se accersi iusserit, cui Regiam ingresso, atque in conclaue admisso; subito, vt fama fuit, à cubicularis, a quibus fuerat comprehensus, lingua excissa fuit; indeque Gerundam remissus. Quod facinus sacrilegum, & atrocissimum, vt primum intellexit Pontifex, Regi diras omnes, & execrationes obnũciare; atque vniuersa eius Regna Ecclesiastico supponi interdicto fecit: neque vllas excusationis causas à Rege propositas admisit; donec Andream Albalatũ Episcopũ Valentinũ, Legatũ Rex misit ad Pontificẽ, cũ litteris summissionis, & obsecrationis plenis; quibus suam ille culpam agnoscens, nõ solùm liberationẽ ab ea, sed etiam errati veniam cum lachrymis deprecabatur. Qua legatione audita, continuò Pontifex humilibus Regis votis annuens, Legatos duos, Episcopum Camerinensem, & quendam magni nominis monachũ, Desiderium, Pœnitẽtiariũ, vt vocãt, Apostolicum Ilerdam misit, amplissima potestate data, tum Regem à crimine expiandi, tum iusta quoque pœna mulctandi. Quare præsentibus Tarraconensi Archiepiscopo, & Cæsaraugustano, Vrgelitano, Oscensi, & Elnensi Episcopis, aliisque Abbatibus, & proceribus

Biario, quod in extremis Regni finibus versus Murcienses situm est, atque arce inprimis munita protectum. Ii ex primatibus oppidi se esse professi sunt, atque cognatione, affinibus, & familia potentes, vt mediam ferè partem oppidi comprehenderent; esseque in ea sententia oppidanos significarunt, vt oppidum eum nullus esset, neque ex Valentinis, neque ex Murciensibus, qui defenderet, Regi tradere vellent: fieri iisdem conditionibus, quibus Setabitanos, Regem ipsos admissurum. Sed facta prius fide, vera esse, quæ de se illi prædicarant, Rex illicò Setabim cum magna manu peditum profectus est; indeque sumpto equitatu, Biarianis se postridie in oppidum venturum, per alterum eorum, qui ad se venerant, nunciari, fecit; retento altero, tanquam obside, ac futuro etiam itineris duce. Vbi verò in conspectum oppidi Rex venit, oppidanos permultos in armis esse, atque ad dimicandum, potius quam ad pacatè excipiendum, paratos inuenit. Tum Rex Sarracenum ad eos permisit ire; at illi intentis in eum hastis, Regios appropinquare prohibebant. Admiratus Rex, suamque fuisse deceptam expectationem ratus, castra in itinere Moxentii oppidi, citra fluuium poni iussit; ibique se illetriduo sarracenos exbectans continuit. Vbi verò eos frustra præstolatur, collustrari omnia circum oppidum loca iuber, atq; in collem quendam oppido propinquum quieteri imminet, interiecta conualle, castra mutauit; eaq; vallo circummuniri fecit; animo non abscedendi inde, nisi capta arce, atqua diruto oppido; ad idq; reliquum equitatum ab vrbe eò venire iussit; propterea quod ex paucis interim commissis præliis cum oppidanis intellexit, strenuos sexcentos equites inuenit i inter eos, qui fortissimè dimicarent. Quo tempore rigente bruma, atque frigore sæuiente, inoportuna erat in monte castrorum collocatio: ideoque Rex breui oppidanos oppugnare statuit, adhibitis machinis in eam partem collis, quæ arci è regione imminet; quin & vniuersum equitatum media in conualle spaciari iussit, vt præsidio esset peditibus in montem, vbi arx posita erat, secretò ascendentibus; scilicet vt & debiliora arcis loca explorarent, & rimas, quas machinæ, & balistæ facerent, inspicerent; irruptionemque, si qua fieri posset, tentarent: ac etiam vt è summo iugo oppidum, eiusque, ad oppugnandum, aptiora loca deligerent. Noctu igitur de tertia vigilia, emisso equitatu, vno simul tempore, à machinis, atq; à peditibus cœpta est oppugnatio. Verùm vt primum audita tormenta, & machinæ fuere, tam repentina fuit oppidanorum equitum in nostros irruptio, vt turbatis equitibus, necesse fuerit plerosque sauciatos, sese recipere, peditesque interim, qui in montem ascenderant, dubia adhuc luce, cognito periculo, dilabi, & per diuersa loca in castra reuerti. Sed iterum ac sæpe, contendente Rege, atq; continuis eiusmodi irruptionibus oppidanos vexare; neque permittente eos pecuaria, & apiaria, quibus maximè viuunt, exercere, factio, quæ sarracenos ad Regem miserat, prædicata eius clementia, & liberalitate erga Setabitanos, ausa est deditionem populo suadere. Quo annuente, præfectus arcis non parum conquassatæ, eosdem illos sarracenos ad Regem remisit, vt dicerent, Biarienses cum eorum oppido sese ei dedituros, si iisdem, quibus Setabitanos conditionibus, reciperet. Placuit Regi conditio, eamque ratam se habiturũ promisit; ac protinus oppidum, cum magno omnium applausu, ingressus est: quo potitus, oppugnationi Regni finem imposuit. Ac propterea quod illud extremum Regni esset, & proximum Murciensibus, refectam arcem Christianorum præsidio firmauit; in quam ascendens, mire delectatus fuit apertissimo, latissimoque camporum benecultorum prospectu, sese versus Murcienses extendente: multoq; magis gustato suauissimo liquore mellis, cuius vberrima est in eo oppido copia, eaq; ob illius excellentiam, existimatio, vt Romanis etiam notum olim, magniq; habitum mel fuerit. Albescit enim illud vsqueadeò, atq; in vrceis frigore quasi concrescens sic cogitur, vt sacchatum non modò colore, & sapore mire referat; sed vt illud tanquam glarea dispergatur: nec dubito fuisse olim oppidum ab ipsis Romanis Apiarium, ab apibus mellis conditricibus vocatum, sed inuertente vulgo, nuncupatum Biarium. Regi igitur inde Valentiam reuertenti traditũ fuit oppidum in itinere, Castallia dictum, munitissimum illud, satisq; bellicosa gentè defensum, atq; iuuandis Biariensibus necessarium: tametsi ipsum quidem, non iure belli, sed dono Arenosii generi, & hęredis Abuzethii, cuius fuerat oppidum, venit in potestatem Regis: quod quia propinquum Murciensibus, atq; in eo Regia necesse erat collocare præsidia; data sunt Abuzethio oppidula Chestiũ, & Villamartiana, vrbi propinqua, Castallia autẽ Regi cessit. Demũ cũ primum reliqui totius Regni sarraceni, qui debellati nõ fuerant, intellexere Regem, & Setabi, & Biario esse potitum; illico, se, suaq; oppida, & arces, à Sucrone vsque ad Murcienses sita, similibus pactionibus, illi tradiderunt: atque in hunc modum vniuersa Valentini Regni expugnatio gloriosa sapientissimi Regis

constantia,& armis,fœlicissimè confecta fuit;tribus cum ipso Regno subactis Regionibus: Contestanorum, vt diximus, vltra Suceronem, vsq; ad Murcienses. Aedetanorũ citra Suceronem, ad flumen vsq; Idubedam. Ilergaonum verò, ab ipso Idubeda vsq; ad Cataloniæ limites.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS ARAgonum, *cognomento expugnatoris.*

LIBER XV.

QVo tempore, Valentino confecto bello, Rex se se in vrbem ad ea, quę pacis essent, reuocarat, vt illius augescentis indies amplificationi operam daret, allatus est ei nuncius è Castella, Regem Ferdinandum III. post deuictam, suoque Regno adiunctam maiorem Bęticę Prouincię partem, Hispali febri correptum obiisse. Quo nuncio tam grauiter, acerbeq; affectus fuit, vt sese illico in interius conclaue abdiderit, ac à publico multos dies abstinuerit, atq; illius consoceri, tanquam fratris germani interitum, tristitia & lachrymis vehementer prosecutus fuerit. Hanc Iacobi singularem charitatem proceres, præsertim, qui cum eo è Murciensi Regno venerant, & Alfonsi excursiones in Valentinos represserãt, summopere mirati sunt; quod illius interitu tantopere angeretur, qui in expeditione contra Valentinos, non modo nullum laboranti Regi auxilium miserit; sed illius etiam hostibus, submissis clã subsidiis, animos cõtra ipsum addiderit: atq; inter alia maximè, Setabitanorum deditionem longo tempore impedierit. Quos ille sermones à domesticis relatos, his verbis refutauit. Non possum equidem non mirari tarditatem, ac stuporem vestrum; quod de ea quæ mihi semper cum Ferdinando Rege inuictissimo intercessit, charitate & necessitudine, perinique, atq; aliter quam res est, iudicetis: quodque eum, quem ego perpetuò, vt debeo, colui tanquam fratrem, cuiusque ope & armis omnia contra sarracenos bella confeci, auerso atq; alienato, dum vixit, à me animo fuisse existimetis. Quæ enim ille bella Bęticę Prouinciæ sarracenis intulit; ea quidem nobis tum victoriæ, tum etiam triumpho de Valentinis fuerunt. Nam dum Cordubense, atque Hispalense, duo potentissima Regna, a Mauris idem vi cepit, adeoque Granatenses omnium bellicosissimos repressit, vt in suum illos quasi angulum compulerit, an non hostium prope infinitorum multitudinem, alioqui ad Valentinos conuolaturam à nostris ipse ceruicibus depulit? Nonne in sustinendis, atq; auertendis illis, talem se erga nos præstitit; quales & nos erga illum? qui Baleares, & Valentinos, nostro implicatos bello, ne mari terraque Bæticis auxilia ferrent, continuimus? nec dubium, quòd depositis in communi periculo odiis, sarraceni sese mutuo adiuuassent auxilio, iunctisque viribus, nostras penitus protriuissent, & labefactassent. Sed diuino plane factum est munere, vt vno simul tempore ille Bęticam, nos verò Balearicam, & Valentinam expeditionẽ, non ad profligandam modò Mahometicam perfidiam; sed ad veram quidem Christi religionem inducendam susceperimus. Atq; vtinam eadem in Alfonso filio, quæ in illo mens esset; idem in persequendis Sarracenis studium & contentio: non enim dubito, ambos, communibus armis, breui posse cunctos illos ab vniuersa Hispania pellere. Quos igitur Deus, ætate moribus, animis, atq; pia mente coniunxit, quorumq; pari armorum impetu, contra impios suos hostes acies direxit; eos, ne quæso, dispari, atq; auerso inter nos animo fuisse arbitremini: quin potius me, & illius gloriæ ac famæ ęmulum, ac imitatorem; & illum, quibus dixi de causis, mearum victoriarum, atq; triumphorum participem, & quasi auctorem habere: neque quicquam tam ex animo, quàm illius profecto mortem dolere me existimate. Quæ audientes proceres, non admirari modo; sed propter eius animi moderationẽ, quasi è cœlo delapsam, obstupere cœperunt. qui oratione non minus subtili, quàm eleganti, & vrbana, partas à se victorias Ferdinãdo, reuera æmulo; generosissimè attribuerit. Ac insuper exequias, & iusta ei cũmagna põpa, cantu,

tantū; & laudibus fieri curauerit. Quin etiam Legatos ad Alfonsum generum eius successorem consolandum miserit; seseque eidem nunquam non assiturum, atque in sarracenos semper adfuturum obtulerit. Veruntamen Alfonsus, suscepto Regno, quāuis strenuus ac bellicosus esset, varius tamen, atque à suorum ingenuitate deflectens, hæc aliorsum, atque à Iacobo socero facta, dictaque sunt accipiens, simulata beneuolentia, gratias se illi habere respondit, ac paratum esse referre. Sed paulò post ex quo Hispali Regia insignitus corona fuit, non amplius persequi bellum, quod socio Iacobo Valentino bello expedito, facilè confecisset, sed inducias cum Rege Granatę; reliquō sarracenorum Hispanię Rege, fęst nanter, nihilque consulto Iacobo fecit. Quin & eiusdem quoque soceri odio, Iolantem vxorem dimittere, atque prætextu sterilitatis, diuortium cum ea facere tentauit. Nec mora, Legatos nōnullos misit ad Regem Noruegiæ, qui sibi Christinam eius filiam peterent ducendam vxorem. Quo etiam tempore bellum ab eo contra Iacobum renouatum est, atque in his locis, quę in finibus Murciensis, & Valentini Regni sita sunt, congregato vndique exercitu redintegratum, missus à Iacobo magna manu peditum, ac turma equitum ad Regni dūtaxat fines tutandos, atque hostes non prouocandos: sed arcendos. Verum intercedentibus quibusdam vtriusque Regni Antistitibus, & proceribus, in eam concordiæ pactionem a Regibus est deuentum, vt damna, prędę, atque vtrinque factæ direptiones compensarentur; vtque antiqui expugnationis termini, & diuisiones denuo definirentur; ac iura super iis ad vnumquemque spectantia renouarentur. Quibus sancitis, atque in finibus dispositis vtrobiq; præsidiis; ab aperto quidem bello cessatum est, non tamen à tecta simultate. Cęterum veniens è Noruegia Christina nuptura Regi, sua fuit spe deturbata. Nam interim diuina ope factū est, vt Iolās iam grauida, Alfonsum à diuortio deduxerit. Vnde anxius, ac dubius Alfonsus, quid de Christina ageret; ne turpiter eam cum tā illustri Noruegiensium procerum comitatu delusisse videretur, Philippū fratrem germanum Abbatem Pintiensem, ac in per electum Antistitem Hispalensem, non tamen sacris initiatum, Christinę spōsum obtulit. Sed displicuit Christinæ suppositio, eiusque comitibus summoperè; qui veluti furore correpti, Christinam Regiam virginem è tam longinquis, atque vltimis prope terris deductam, ac deceptā, seque vna cum illa delusos, cōquerentes, totam aulam clamoribus, lamentis, & eiulatu, barbaro suo more expressis, compleuerunt. Verum occurrerunt Antistites, & summi Castellę pceres nomineq; Regis, Christinæ pmisere, Philippū esse magno quodam Principatu a Rege donandum, ac toti Galetię Regno præficiēdum; nec non Rege sine liberis decedente, illum Regnorum, atque vniuersorum hæredem declarandum. Placuit Christinæ suisq; conditio, ac protinus sponsalibus factis, Philippo Christina nupsit, fuitque in regia tibiis facibusque nuptialibus matrimonium celebratum, atque Christinæ comites læti in Noruegiam reuersi. Quanquam procedente tempore, ignauia, & tergiuersatione Regis, neque Philippo demandata præfectura fuit, neque Christinæ Regius honos habitus, neque necessaria suppeditata. Indeque discordiæ ortæ, atque factum, vt Philippus à Rege ad Nauarrensem, vt dicemus, desciuerit. Post hæc nunciatum est Iacobo, Tibaldum Regem Nauarræ Sāctii Regis ex sorore filiū obiisse Pompelone, quę est Regni caput, duobus paruis filiis Theobaldo & Enrico eorum parente Margarita Regina ipsorum tutrice relictis. Vnde Iacobus de Tibaldi obitu certior, iunctis sibi nonnullis proceribus Aragonensibus, cum exiguo equitatu Tudelam venit, Margaritam visurus, vbi cum ea mœsta, & magno dolore affecta cum liberis agebat: cuius aduentu valde fuit recreata: quoniam in ea sententia erat, vt Regnū sub tutela & patrocinio Iacobi poneret, qui a perpetuo, potentissimoque Nauarræ æmulo Castellæ Rege, illud defenderet. Quod Rex libentissimè suscepit; ac conuenientibus Alfonso Principe filio, Antistite Turiasonēsi, ac compluribus tam Aragonię, quàm Nauarræ proceribus, cum nonnullarū ciuitatum Legatis, loquuti inter se Rex & Regina; in summa hæc pacta fecerūt. Nēpe vt Theobaldus Regni hęres Constantiā, aut Sanctiā Regis filiā, vt primū esset nubilis, vxorē duceret. Rex verò Theobaldo ac Reginæ omnē opem cōtra Regē Castellæ Nauarrēse Regnū affectantē ferret: ad eaq; promissa, vere & ex animo præstāda, Rex & Regina, cunctiq; vtrinq; Antistites & proceres, ipseq; Alfonsus Princeps, se iureiurando obstrinxerūt. Quę pacta vbi audiuit Alfonsus Castellę Rex, eaq; in sui contumeliā facta existimās, cōtinuò cōscripto exercitu, cū magno belli apparatu ad fines Nauarræ veniens, progredi vltra, ac Regnum tanq̄ ad se pertinens, non modo occupare: sed Margaritam & Theobaldum ab eo expellere tentauit. Quod plane perfecisset, nisi à Iacobo pari cum exercitu occurrēte prohibitus fuisset. Nam iunctę copiis ex Oscensi, Iaccensi, & Cæsaraugustana ciuitatibus, sese illicò in Nauarram, eius

defendendæ gratia immisere. Quaro deterriti Castellani, pactis cum Rege induciis, dimissoque exercitu abierunt. At vero Iacobus & Alfonsus Princeps, pacatis tum inter se animis, Barcinonem profecti sunt, vbi congregatis in Palatio proceribus & Baronibus Regni; assistentibus Tarraconensi, & Barcinonensi Antistitibus, publice & solenniter Alfonsus donationes, siue assignationes à rege factas Petro & Iacobo filiis, tam Principatus Cataloniæ, quam Regni Valentiæ, ratas habuit, nullo iure excepto; ac Regi manus deosculans, amantissimeque fratres amplexans, in amorem & gratiam eorum restitui visus est. Insuper ratum habere voluit, quod de Ilerdensibus ab Aragonensi Regno separandis egerat; atque illico vniuersos Cataloniæ proceres cum ciuitatibus à data fide priorum finium tuendorum penitus liberauit: seseq; iureiurãdo ad illa seruanda addixit, ex vetustissimo Regni more: Rege videlicet, suis manibus pollices Alfonsi funiculo vinciente. Quo sacro fœdere fidem suam obstrinxit Alfonsus: scribendo adfuere, qui suprascripti sunt Antistites, Vgo etiã Comes Rhodensis, Raimundus Falco Vicecomes Cardonensis, cum aliis nouem Cataloniæ primatibus. Quibus peractis Rex, cum cognouisset Castellanos denuo animum intendere in Nauarræ Regnum, nouasque ad illud occupandum copias & exercitum parare, eò properauit, atq; in oppido Mõtacuto Theobaldum Regem conuenit, vbi renouatum fuit amicitiæ fœdus aduersus communes hostes, atq; arces vtrinq; tanquam obsides traditæ. A quo fœdere Rex neminem voluit exceptum, præter Carolum Andium Prouinciæ Comitem, Francorũ Regis fratrem, qui postea Siciliæ Regnum adeptus, capitales inimicitias cum Petro Principe gessit. Theobaldus vero Francorum Regem, & eius fratres tantummodo excepit. Quæ fœdera, & proceres Aragonenses, & optimates Nauarrenses, pro virili se obseruaturos promiserunt. Cumque ambo Reges commoto admodum essent animo in Castellanos, eosque bello persequi cogitarent; induciæ tamen cum iis factæ sunt, atque ab armis, annis plurimis Nauarra conquieuit. Interea sarraceni Valentini, qui sese Regi subiecerant, pactis ac conditionibus, vt more suo viuere; atque in Mohemetana secta manere possent, pro innata ipsis infidelitate, vt primum viderunt Regem extra Regnum alienis implicatum bellis, occulta parare arma cœperũt: iamq; vocato clam Alazaracho sarraceno magni apud eos nominis, qui paulo ante à Rege perpetuo exilio mulctatus, ad Granatenses abierat, ipsoq; ductore, in Regem conspirarunt. Hic Alazarachus patre Afro, in finibus Regni versus Murcienses natus, & cum eis educatus, licet colore fusco & vulto fero, tamen procero, ac præstanti corpore, & ad bellandum expedito erat: quin mediocri etiã fortuna & opibus præditus, Castellanã perinde vt Arabicam linguã callebat, eruditusq; in vtraq;, & eloquens erat; ac perquam callidus habebatur, neq; non valde fictus ac simulatus. Nam in expugnatione Regni, se antea Regi adiunxerat, familiaritate sermonis, eiq; suam omnem operam & fidelitatem promiserat, atq; sarracenorum consilia & deliberationes sæpe retexerat: Rexque sua illi quoque communicauerat: ac etiam vt Christo nomen daret suaserat, multa pollicitus. Ad quę subridens dicebat, se facturum idquidem, modo sibi soror Carrocii domini Rebolledi (erat enim fœmina omnium pulcherrima) vxor daretur. Qua ille consuetudine, atque familiaritate regia vtens, magni æstimabatur à suis, consiliaque nostra ac belligerandi artem & administrationem callens, magnos sibi spiritus sumpserat, maioraque indies in Christianos facinora moliebatur: parumque abfuit, quin Rex nimis ei fidens, aliquando in eius manus inciderit. Nam dum Bairenam vallem olim Rex debellaret, ac summa ope niteretur castrum Reguardianum, quod valde munitum erat, ac impedimento transeuntibus in intimam vallem, expugnare, Alazarachus occurrit, atq; castrum se ei daturum promisit, modo ipse noctu, de secunda vigilia, cum paucis veniret. Vnde Rex familiaritate fretus cum ad præstitutam horam venisset, vigintiquinq; equitibus comitatus; totidemq; præmissis scutiferis versus castrum, subito Alazarachus ex insidiis, quas tribus in locis collocauerat, prosiliens, magno, cum tympanorum sonitu, & clangore tubarum, clamoreq; solito, cum trecẽtis in Regem sarracenis erupit, qui dum scutiferos primo sibi occurrentes inuadunt; atque inter ipsos Regem diligentissime exquirunt; diuertendi locus datus est Regi, quoad sese tuto in castra recepit. Verum postero die aduentu exercitus; destitutum ab Alazaracho castrum Rex cepit. A quo tempore ille profugus ad Murcienses abiit, publicatisque eius bonis, atque maiestatis damnatus, perpetuo fuit etiam exilio mulctatus. Itaq; absente Rege, atq; in Nauarrensia negotia intento, Alazarachus eorum, qui conspirauerant, dux effectus, oppida & Castella quædam in valle Gallinerana, non longe à Bairena sita, in quibus Rex præsidia habebat, non tam vi quam dolo cepit. Quæ cum ad Regem perlata sunt, qui Calataiubii tũ agebat, protinus cũ vniuerso comitatu,

comitatu, ac nouo etiam exercitu conſcribi iuſſo, Burrianam profectus eſt, vbi intellexit, Alazarachum, meridie, ſcalis admotis, in arcem Penaguilæ munitiſſimam, conſcendere tentaſſe, ſed à præſidiariis repulſum fuiſſe. Quo nuncio Rex citius Valenciam peruenit: vbi explorata conſpiratione, inuentum eſt, vltra Sucronem omnia fére oppida, duce Alazaracho, conſpiraſſe; citrà verò, occultè idipſum tentaſſe. Qua de cauſa de expellendis è Regno ſarracenis omnibus cogitauit: prius tamen ſuis in conſilium adhibitis; atque conuocato in vrbem concilio, cui interfuere Arnaldus Peralta vrbis Antiſtes, Petrus Fernãdus Aſſagra, Petrus Cornelius, Guillermus Moncada, Artalus Luna, Rodericus Liciana & Simon Vrrea, illius Simonis filius, qui Balearicæ, & Valentinæ oppugnationi præfuit; ac inclytæ, clariſſimæque Vrreanorum familiæ, ſanguine, fama, & factis propagator fuit, atque Arandenſi Principatu, apud Aragonenſes, quo & poſteri eius potiuntur, a Rege, vt fama eſt, donatus. Ii ergo primi procerum, atque aſſidui bello paceque Regis comites, cum aliis litteratis, perſanctiſque viris Eccleſiaſticis, atque ciuitatis optimatibus, in templum maximum conuenerunt. Vbi ſacro in primis facto, ac Deo ſe totos commẽdantes, Regẽ ſic verba facientem audierunt: Viri prudentiſſimi, vos omnes teſtes, atque ſocios habemus noſtrorum grauiſſimorum laborum, quos in oppugnanda hàc vrbe & Regno, toto bello pertulimus; & adhuc perpetimur: non tam vt arces, oppidaque, & hominum corpora nobis ſubiiceremus, quam vt pretioſas illorum animas Chriſto, eiuſque religioni ſanctæ lucrifaceremus. Quod tametſi in vrbe, cum eius ſuburbanis, vtcumq; præſtitimus; dum retentos ibi ſarracenos, aut Chriſto nomen dare; aut inde excedere coegimus: in aliis tamen Regni locis efficere non potuimus: ſed vt libentius in deditionem venirent, in ſua ipſos ſecta relinquere neceſſum fuit: ne ſi ad abiurandam illam ante deditionem compelleremus, prouocati ſubinde ad pugnandum pro aris fociſque, vel expugnationem nobis retardarent; vel dubiam quidem magiſque cruentam redderent. Nam quamuis certũ eſſet, nos in hiſce præliis, vitam noſtram Deo, atque æternitati conſecraturos; illorum tamen animas, quas forte liberare potuiſſemus, ſimul cum corporibus perdidiſſe, nefas duximus: vt aliquid interim fuerit cum illis neceſſario diſſimulandum. At verò confecto iam bello, pacatiſque omnibus, quod in ſuis oppidis, vicis, domibus, atq; prædiis, ſua etiam in ſecta relicti; maiore denique libertate, atque tolerabiliore, quàm antea, iugo, terram colentes, tam apertè defecerint: quodque conſpirarint, & aduerſum nos arma ſumpſerint; id innatam profecto perfidiam, atque natura inſitam eorum animis infidelitatem arguit: ac neque Deo, neque nobis eos futuros vnquam fideles prænunciat: quinimmò manifeſtè indicat, numinis, ac voluntatis diuinæ eſſe, vt eiuſmodi infidelitatis zizania radicitus euellatur, atque in faſciculos colligata, aut emittatur foras, aut docente nos Chriſto, comburatur; quo purius, atque fœcundius natiuorum Chriſtianorum, quaſi triticum ex ſolo in cœlum creſcat. Proinde vt tot, tantiſque, quæ attigimus, malis occurramus, vtque tot, tantaque prouenientia inde bona amplexemur; viſum eſt nobis, munita in primis vtraque Setabitana arce, & Algezirano Sucronis tranſitu impedito, cum aliis præcipuis Regni caſtellis, prẹſertim vrbi propinquis, Sagunti, Almenaræ, Chiuæ, atque Eneſæ, ad defenſionem præparatis; nec non vrbi ſuis quoque præſidiis relictis, collocatiſque: perfidam eiuſmodi Sarracenorum gentem è Regno, expellere, eamque à conſuetudine, atque frequenti congreſſu noſtrorum penitus ſecernere, iamque illorum loco, Chriſtianos vndique euocatos, ad ipſum incolendum, & inhabitandum deducere: cùm tale quidem ſit illud, eiuſque fertiliſſimi, atque amœniſſimi agri tanta vbique terrarum fama peruulgata, vt nemo ſit, qui non perlibenter ſuum natale ſolum cum Valentino commutet. Quæ cum dixiſſet Rex, magna conſecuta eſt procerum, & Baronum, quibus ſarracenorum oppidula dono Regis obtigerant, vociferatio, atque ab Regia ſententia diſceſſio; propterea quod ſibi perſuaſerant, colonos Chriſtianos, minus fore culturæ agri, atque ſibi vtiles, quàm ſarracenos; neque ſe in illos, vt in hos, Imperio & dominatione abuti poſſe. Verum enim Rex, cum Antiſtites, totumque Eccleſiaſticum ordinem, & Valentinos ciues, in eadem ſententia eſſe videret, conſilium minimè mutandum duxit. Maximè verò accepto per id tempus diplomate Clementis IIII. Pont. quo ipſe Regem vehementer adhortabatur ad ſarracenos è Regno exterminandos; atque iuſtiſſimis, ſanctiſſimiſque de cauſis Mahometanos impios à Chriſtianorum conſuetudine & ſocietate omnino arcendos eſſe ſuadebat. Sicuti in eiſdẽ Surritæ Indicibus, de verbo ad verbum relatum illud videre eſt. Itaque Rex quam primum munitis arcibus, atque exercitu oppidatim diſtributo, generali edicto iuſſit, omnes tam fœminas, quàm mares ſarracenos, capitali pœna intra menſem, cum omni re ſua, aut quantum vellent, Regno excedere. Quo edicto vix eſt credibile, quanta fuerit

vbique consecuta rerum perturbatio. Nam videbatur nonnullis, sarracenorum depulsione, Regnum ad maximam solitudinem redigendum: quòd intermissa cultura agri, necesse esset omnia squallere, ac terram syluescere, indeque tanquam depopulatam deseri oportere. Contra alii, conuolaturos esse potius ex vniuersa Hispania in id Regnum homines, dicebant, præcipuè quidem ex montanis, asperrimisque Aragoniæ & Cataloniæ locis; cum ii pro vna tantùm domi segete, seu messe relicta, tot, atque tam varias in Regno essent omnis generis fruges percepturi: ac neque amplius cum duriore terra illa, quæ vomeres & rastros excutit, pugnaturi: sed cum ea potius acturi, quæ omnino fertilis, & benigna est, neque vllum agricolæ recusat imperium: præterque id addebant, neque culturæ arte sarracenos Christianis præstare compertum esse; cum ab ipsa expugnatione vrbis, pulsis inde sarracenis, illius ager Christianis datus excolendus, ceteris totius Regni, quos sarraceni colunt, non modo vberior ac fructuosior; sed diligentius consitus, speciosior euaserit. Verùm de edicto Regis factus certior Petrus Portugalensis, qui multis, vt diximus, in continenti imperabat sarracenis, ac tum Sagunti agebat, in vrbem venit, atque in edictum palàm inuectus est. Quamobrem proceres & Barones, ductore Petro, sarracenorum causam defendere statuerunt; quam ille suscepit libentissimè, atque vt suam agebat. Nam cum quatuor præstantissimis Regni oppidis, Sagunto, Almenara, Segorbio, & Castulone, Burrianæ proximo potiretur (hæc enim illi cesserant compensandis Balearibus, quas dimiserat) quæ à permultis, ac bellicosissimis sarracenis colebantur; animosiores eos Petrus ad sese defendendum effecerat. Indeque cæteri totius Regni, propugnatore illo arma sumpserant. Id autem Regi molestum ac pergraue fuit, aperteque intellexit, nisi desistente Petro, minimè se voti compotem euasurum. A quo accersitus ille cùm venisset, multa Rex queri cœpit, quorum summa hæc. Data illum opera omnes Regios conatus, qui pro incremento & conseruatione Regni suscipiantur, infringere conari; remque nunc valdè publicæ tranquillitati necessariam, priuatis irretitum commodis impedire. Itaque pro communi Reipublicæ commodo rogare illum, vt siquid aduersum haberet, quod esset resarciendum, id Antistitum, atque procerum iudicio relinqueret; facturum se quidem omnia, quæcunque illi iudicarent. Vnde designati ab vtroque iudices, Rege, Petroque auditis, duo decreuerunt; vnum, vt Rex certam pecuniæ summam, Petro statim numeraret; alterum, vt quandiu commotum à sarracenis bellum gereretur Rex ea ipsa oppida Sagunti, aliaque dicta, munire, suisque sumptibus, præsidiarios in eis milites à Petro deligendos, collocare teneretur. Quæ iudicum sententia, cum vtrique placuisset, rursum eodem fuit Rex Petro duce vsus ad institutum susceptumque expulsionis edictum exequendum. Quapropter atrocissimum à Sarracenis commotum est bellum in ea oppida & arces, quæ à Rege tenebantur, intactis aliis, quibus dominabantur proceres: quod fama esset, iis reclamantibus, soloque nutu Regis, decretam fuisse expulsionem. Vnde Regiis ducibus, qui vel ex dissensione procerum, vel ignauia & insolentia, quæ ex partis anteà victoriis euenire solent, rem bellicam malè gerentibus victoribus, discordiis sæpè inter eos ortis: sarraceni indies pleraque oppida, & arces, ad duodecim ex Regiis occuparunt; atque in præsidiarios illorum milites crudelitatem barbaram exercuerunt. Ex illis Alazarachus, repente ex duce iam factus Imperator, exercitum sarracenorum sexaginta millium comparauit. Sed res quidem in miracula referenda, atque diuino prorsus ascribenda numini, contigit: quòd tam immensus cùm esset coniuratorum numerus, vt, cum fœminis ac paruulis, centum quinquaginta millium excederet; tanta tamen socordia, & timiditas inuaserit eos, vt quo die expellendi erant, Simoni Perezio Arenosio, magno Regis cubiculario, timidè pollicerentur, daturos se Regi dimidiam bonorum suorum partem, modò à Rege, publica data fide, liceret eis tutò Regni fines excedere. Verum enim Rex nihil ab eis accipi permisit; sed cum omni re incolumes ad Murcienses vsque deduci iussit. Fuit multitudo eorum penè innumerabilis; adeò vt sit à Rege in Commentariis relatum, à primo ipsorum agmine ad extremum, fuisse quindecim millia passuum; ac etiam fama proditum, ab Idubedensi prælio, ad eam diem, tantum numerum sarracenorum vnum in locum nunquam conuenisse. Ideoque hoc tam insigne expulsionis facinus meritò inter summa, præclarissimaque Iacobi facta numeratur. Qui tandem sarraceni extra Regnum positi, atque Vilienam vsque deducti, à Federico Regis Castellæ fratre, qui tum erat Vilienæ coacti sunt, singulis besantiis, singula capita redimere: atque inde transeuntes, partim in Murciensi, & Granatensi, Regnis consederunt; partim in Spartharium campum, quem

Arabes

Arabes Manxam vocant, disiecti fuerunt; partim in Africam cum vxoribus & omni re traiecerunt. Verùm ex ipsis, qui Regno excedere noluerunt, plerique, Duce Alazaracho, sese in montana Contestaniæ regionis receperunt, vbi permultis commissis prœliis cum Christianis & exercitu Regis, triennio se se strenuè tutati sunt: eodem Federico, & Manuele Regis Castellæ fratribus, qui Vilienæ agebant, clam subsidia Alazaracho submittentibus; ipsoque Rege, posthabitis induciis, cum illis consentiente. Nam simulato officio, vt Alazarachum perpetuum hostem Iacobo obiiceret, legatos Valentiam misit, vt induciæ annuæ cum illo iam fierent. Quas Iacobus tametsi, quo illæ consilio peterentur, intelligeret, vt tamen ei morem gereret, fecit. Qua causa elatus animo Alazarachus multò sese insolentius habere, atque fauore Castellanorum magnifice iactare, deque Iacobo fastidiose loqui cœpit: quin & vexilla Regis sui, vt dicebat, Castellæ in arcibus se collocaturum comminabatur. Quæ omnia Iacobus tunc premebat, iram recoquens, quousque induciæ finirentur. Vnde cum doloso, simulque glorioso & ignauo hoste, dolose itidem agere decreuit. Nam cum Sarraceno quodam Alazarachi amicissimo egit, vt illi persuaderet frumentum venderet, quo abundabat, ingentem inde pecuniam coacturus, quoniam per id tempus carè illud vendi solebat. Neque enim dubium erat, deposcente Castellæ Rege, nouas cum eo, non modo inducias, sed pacem facturum Iacobum. Interim Rex Raimundo Cardonæ, & Guillermo Anglesolæ, aliisque Aragoniæ, & Cataloniæ proceribus iniunxit, vt in consequentem Dominicæ Resurrectionis diem festum, qui erat induciarū terminus, præsto essent cum copiis, & exercitu vndique collecto ad vrbem. At verò Alazarachus credulus, frumento diuendito, diues effectus ignobili cupiens frui otio, vix dimidio mense ante completum induciarum annum scripsit ad Regem Castellæ, petens, vt iterum annuas sibi inducias impetraret à Iacobo. Ad quem protinus Rex Legatos misit, rogans vt renouarentur illæ cum Alazaracho. Quibus mirari se valdè, respondit Iacobus, Regem generum suum tam esse propitium illi barbaro, qui toties vitæ suæ fuerat insidiatus, atque castella & oppida occupauerat, vt intra proprium Regnum tueri illum, ac prohibere niteretur, quominus dominus de seruo pœnas repeteret. His dimissi verbis legati, re infecta, abierunt; Rex verò celebrato Paschate Valentiæ, vltimo eius festo die profectus est Setabim, quinquaginta tantummodò sumptis equitibus: indeque adaucto equitatu Cocentaneam, illustre Contestanorum oppidum in montanis situm venit. Ibi nunciatum est exercitum ab Aragonia & Catalonia Valentiam peruenisse. Itaque Rex arcibus Planesii, Castelli, & Pegi oppidorum in itinere receptis, postero die, audito sacro, in oppidum Alcalanum, vbi Alazarachus frequentius erat, contendit. Sed nihil minus quam decertare cupiens Alazarachus (vendito enim frumento exercitum dimiserat) indeque abiens cum paucis, & Gallineriam pertransiens, ex vno in alium locum insequentem Regem diffugiebat. Ex quo Rex parte Gallineriæ conuallis cum Alcalano, & arcibus recuperatis, reliqua sexdecim castella eodem itinere in potestatem redegit. Sentiens igitur Alazarachus Regem non cessaturum, quoad ipsum caperet, pactum cum eo facere procurauit, promittens se toto Regno perpetuò excessurum, modo ipsius familiæ & consanguineis Rex parceret, neque eos Regno expelleret. Quod, vt primum perfecit ille; sic Rex cum eius fratris filio se gessit liberaliter; vt castellum cum oppido Polopensi paulò vltra Calpetanum promontorium, Iphax dictum, dum viueret, concesserit. Rebus ita compositis, Alfonsi Regis artes & consilia conciderunt. Ad quem Iacobus, tanquam redditurus rationem nuper confecti belli, legatos misit, qui dicerent, Regem suum hisce proximis diebus venationi fuisse, & aucupio intentum, atque intra dies octo castella sexdecim aucupatum. Quo dicto alludere visi sunt ad illud, de quo paucis ante diebus, Alazarachus cum ipso Rege Castellæ agens, fuerat gloriatus. Nam interrogatus, cum aucupio, aut venationi ferarū esset assuetus: minimè verò, dixit ille, sed hominum: nisi etiā mauis castella tibi me aucupari Regis Aragonensis. Hoc dicto, Regi, suisque multus iam fuerat risus excitatus. Per id tempus Alfonsus Princeps, nondum ab incensa cupiditate regnandi liber, sed iniquorum hominum stimulis, fortassis Alfonsi Castellæ eius consobrini, adactus, nouas contra Regem querelas spargebat: quòd Rex non contentus donatione Cataloniæ, Petro, consensu ipsius, paulo ante facta, etiam Valentinum Regnum, & Balearicum, alioqui ad Aragonensium expugnationem spectantia, eoque ipso, primo nato iure sibi debita, Iacobo fratri tanquam successori declarato, dono dederat. Cuius importunis querelis Rex occurrens, consilio suorum Alfonsum vniuersæ procurationi Regnorum Aragonii, & Valentini præfecit. Hæc autem procu-

ratio tametsi antiquis legibus primo filio deberetur, nulli tamen vnquam fuerat, præterquam Alfonso, tradita: sicque fuit ad tempus querimonia sedata. Eodem tempore Aluarus Perezius Affagra ad Regem venit, vt, mortuo Ferdinando patre, viro strenuo, multisque victoriis claro, cui hæres ad Principatum Albarrazini successerat, se Regi addiceret: a quo fuit humanissimè exceptus, eiusque demortui parentis nomen commemorandum lachrymis, atque laudationibus Rex fuit prosecutus: ac totidem illum, quibus patrem, militaribus beneficiis ornauit: quinquaginta enim equitum stipendia eidem fuere collata. Post hæc Rex Valentia Biarium profectus fuit: audierat enim Alfonsum generū mitille copias in Murciensium fines: ideoque veritus eius repentinas excursiones, sese illi in confiniis cum exercitu obiecit. Quo in oppido Alfonsus filius pollicitus Regi fuit se cum Rege Castellæ, neque societatem, neque fœdus vnquam initurum: Castellanis autem, Iacobi aduentu intellecto, inde abeuntibus, Rex quoque Cæsaraugustam concessit, paucosque ibi dies commoratus, Stellam nobile Nauarræ oppidum venit: sequutique fuere ipsum Arnaldus Peralta, & Andræas Ferrarius Cæsaraugustanus, & Valentinus Antistites, cum aliis sex magnatibus Aragónensibus, & copioso equitatu. Eo etiam peruenit Didacus Lupus Pharensis Vizcaiæ dominus. Nam cùm à Rege Castellæ, causis nunquam expressis, desciuisset, Iacobo Regi se suaque subiicere decreuit. Quem Rex lætè admodum recepit; sacramentoque apud se dicto, multis quoque beneficiis cumulauit: quinquaginta siquidem equitum stipendia ei conferri iussit: affuere scribendo, ipsi Antistites, & proceres, cum aliis multis nobilissimis viris, quos secum Didacus attulerat; quique se etiam Regi addixerant. Nec verò id nouum erat Vizcaiæ dominis quoties a Regibus Castellæ, aut descisdebant, aut relegabantur. Nusquam enim, præterquam apud Aragoniæ Reges, receptum habuere tutiorem, ac honorificentiorem. Nam Didacus, Didaci huius pater, qui Alfonsum eius nominis octauū Regis Castellæ auum secutus, strenuè se in Idubedensi prælio gesserat, paulò post ab eodem Rege relegatus, apud Petrum Iacobi patrem exularat. Neque præter institutum admodum me facturum existimo, si præclaram eius religionis causam hic expressero, quæ ab illis vsque ducta temporibus, magnum raræ profectò virtutis, atque defensæ nobilitatis exemplum posteris est allatura. Proditum enim est Castellanorum historia, eundem Alfonsum, post incredibilem illam partam eodem ipso Idubedensi prælio victoriam, tanta fuisse visum liberalitate, & magnificentia cum Aragoniæ, & Nauarræ Regibus triumphi sociis, vt prædam, & vniuersa ex hostibus detracta spolia, eisdem, totique exercitui diuiserit: ipse verò victoriæ gloria contentus, domum repetens, ærarium exhaustum, atque omnia consumpta inuenerit. Qua de causa deliberauit, noua imperare populo tributa. Iamque vt a capite inciperet, à proceribus morabatinos duntaxat quinque viritim exigere decreuit: non tam vt grande ab eis tributum penderetur, quàm vt eos tributarios sibi efficeret: sperans inde minimè futura esse grauia, quæcunque inferioribus imponerentur onera. Cuius instituti, consiliique participem fecit, supra memoratum Didacum cognomento Pharensem; ac, quonam id pacto fieret, ab eo petiit. Cui Pharensis, rem sanè arduam, ac perdifficilem, inquit, suscipis Rex; dum eos, qui aut liberi natura sunt, aut sua dextra, immunitatem sibi, suisque, perpetuam pepererunt, tu vectigales facere conaris. Verùm vt amoris in te mei periculum facias, iam ego, qui procerum sum princeps, præsentibus ipsis, potenti tibi morabatinos primus polliceor daturum. Vnde conuentibus Burgis indictis, eoque conuenientibus omnibus Regni proceribus: Rex iustissimas inopiæ suæ causas proponens, nihilque sibi, consumpto ærario, relictum affirmans, quo posset Mauris denuò bellum mouentibus occurrere, necessarium docuit esse pro communi salute, noua tributa populo, atque adeò omnibus imperare. Proinde vt leuiora ea fierent inferioribus, iique facilius superiorum exemplo ad pensitandum adducerentur, decreuisse à proceribus, quinque tantummodo morabatinos viritim exigere. Ad quæ Pharensis primus, vt conuenerat, respondit: peræquum est, ô proceres, vt Regi; cui multa petenti, negare esset indignum, pauca libenter concedamus. Quare morabatinos meos, eccè do libentissimè: Quibus ab ærarii præfecto receptis, proceres obstupuere omnes: atque eorum, qui inter primos habebatur Nunnius Comes Laræ, vnus ex clarissimis maioribus Naiarensium Ducum, in Pharensem oculos coniiciens, neque Regis rationem habens vllam, indeque ad proceres conuersus sic est allocutus: Viri proceres, & Regni Barones, qui maioribus vestris, neque virtute, neque gloria inferiores estis; sed longè etiam, potentia, atque armis superiores: quique pro Rege vestro, non vile tributum, sed pro tributo sanguinem, vestra-

vestraque omnia, quoties opus habet, liberè, ingenueque impenditis; libertatem, quam ab illis naturâ, & manu partam accepistis, vos, ne quæso, turpiter amittatis; sed eam potius conseruatam, & quasi sartam tectam ad vestros minores transmittite: neque omnino, quod abiit, tributo vectigales vos fieri sinite. Siquis aliter, atque ego senserit, ac, ob Regiam aucupandam gratiam, suam immunitatem tributo populari contaminandam duxerit; hunc, vt rusticum & illiberalem hominem, neque sua ingenuitate dignum, hic iubeo manere: qui vero, quod in suis fuit nunc esse vult, atque pro ingenua libertate, mori potius quam seruitutem pati; me sequatur. Quo abeunte, tribus tantummodo ex procerum, atque nobilium numero; quorum Pharensis vnus erat, apud Regem manentibus, tria millia eorundem Nunnium secuti sunt; atque in campo Glareano, vrbi propinquo, eum armati circundederunt: simulque tributo morabatinorum hastarum mucronibus appenso, Regi denunciarunt; tributum paratum esse, si modo eos præcipuè exactores mitteret ad colligendum, qui eius imponendi vectigalis autores, & consiliarii fuissent. Quod audiens Rex, seque ab omnibus desertum conspiciens, ad Pharensem conuersus, quid facto opus esset, interrogat. Cui protinus sagax, ac prudens ille, me inquit, Rex tanquam reum, huiusque consilii autorem exilio mulctato: atque ad hunc modum, procerum conuersa in me ira, fideliore tibi eos gratia coniunges. Ad illos igitur Rex misit, qui significarent, prauo se inductum consilio, petiisse tributum; sed substitisse quidem, ac non solùm duxisse nefas, generosos Castellæ viros vectigales fieri; verùm consiliarios quantumuis licet potentissimos, tanquam sceleris reos digna pœna mulctasse. Quo responso, missoque simul in exilium Pharensi, pacati omnes, denuò se Regi addixerunt. Quanquam non multo post, iisdem rogantibus, Pharensis de exilio, quo in Aragonia apud Petrum Regem exulabat, fuit reductus. Interea induciæ à Regibus factæ, cum breui finirentur, atque ob Alfonsi artes, Iacobus controuersias bello decerni cuperet: in idque impensè incumberet: opera tamen Antistitum, virorumque religiosorum, maximè vero prudentissimi Bernardi Vitalis Besalunensis, qui vtrumque Regem inter Agredam & Turiasonem in congressum venire procurauit, de concordia fuit inter eos actū, constitutumque, vt Nauarræ Regnum tuendum Iacobo traderetur. Sed inconstantia Alfonsi breui fuere renouatæ controuersiæ, atque ad pristinam concertationem, & dissidia, non tamen ad manus & pugnas ventum. Adhæc cum paulo ante rex ageret Stellæ, Enricus frater Alfonsi Regis Castellæ, & Lupus Diazius Pharensis Didaci filius, Vizcaiæ dominus, venere ad Regem, quos excepit benignissimè, honore regio Enricum afficiens, eique se offerens, re, & armis promptissimum, donec controuersia cum Rege fratre finiretur. Pharensi quoque se obtulit libentissimè, gratumque habuit adolescentis aduentum, qui patrem imitatus, perpetua, constantique voluntate, Aragonensium partes sequeretur, ac se Regi traderet simul cum viginti tribus primariis Vizcaiæ viris, cognatione illi coniunctis: qui omnes fidem suam ei obstrinxerunt pro Pharensi adolescentulo: adiectum quoque, non cum Rege Castellæ Pharensem de pace acturum: donec controuersia inter Regem & generum decideretur Sanctii Salzedi, & Lupi Velasci sententia; quibus tanquam primariis viris, atque omnium Hispaniæ litteratissimis, eius causæ cognitio commissa fuerat. Post hæc venere quoque Cæsaraugustam duo Castellæ primates à Rege ad Iacobum desciscentes, Ramirus Rodriguez, & Ramirus Diazius, ei similiter fidem suam obstringentes: & quia fuere ipsi ab Alfonso spoliati patrimonio; à Iacobo quidem, & prædiis, & centum equitum stipendiis donati sunt: totque indies ex Castella, & Nauarra nobiles audita Regis liberalitate, ad eum deficiebant: vt in ditandis illis, ærarium, & Regium patrimonium consumeret. Tanta præterea fuit huius Principis cum liberalitate coniuncta iustitia, vt quam liberalissimè, cuique quod suum esset, restitueret. Nam eodem tempore, Guillermo Moncadæ Raimundi filio, eiusque ex fratre filio etiam Raimundo, Fragam insigne oppidum, quod alluit Cinga fluuius, cum eius arce, iure beneficiario dedit, in compensationem censuum & prædiorum, quæ illorum maiores ad Ilerdam possederant, ac temporum, & rerum turbatione amiserant: modò defectu legitimorum, amisso iure, Fraga Regno restitueretur: quemadmodum postea restituta fuit. Tandem procurante Alfonso Castellæ, qui maiora quædam animo moliebatur de Imperio Germanico (fuerat enim à dimidia electorum parte nominatus Rex Romanorum) idem ipse cum Iacobo venit in colloquium, in oppido Soria Celtiberorum, vbi fœdera quondam à superioris ætatis Aragoniæ & Castellæ Regibus facta, renouata fuerunt: indeque recepit Alfonsus, se arces eius veluti obsides fœderis traditurum: atque ita paca-

tis animis longo tempore ab armis cessarunt. Ea tempestate mortua fuit Margarita Tibaldi Regis Nauarræ vxor, materque Theobaldi iunioris, & in Claraualle amplissimo Nauarræ cœnobio sepulta. Quæ dum vixit, Rege adulescentulo, sua prudentia, pacatè, quieteque Regnum gubernauit. Sed ea mortua tumultus illico excitati fuere, paulatimque sedati etiam, factis cũ Gaufredo Beamontio Nauarræ Senescalo induciis, qui tandem procurante Iacobo, in concordiam cum Theobaldo Rege venit, illoque adiutore Theobaldus Regno potitus est quietissime. Quibus confectis, Iacobo nunciatum est, Ludouicum Galliæ Regem intra mensem in Aquitaniam venturum, atque in nobili oppido Carbolio, quod est propinquum Mompellerio, ipsum expectaturum. Ad negotia igitur vtrique Regi tractanda Rex Mompellerium ire decreuit: relictoque Simone Focio, viro prudentissimo, ac inter Aragonenses proceres adnumerato, Valentiæ præfecto, iter ingressus est. Cui occurrit Dertosæ Petrus Alfonsus, Petri Portugalensis filius, Alcanitii præfectus, ibique confirmata prædiorum, siue locorum ad eum spectantium donatione, Mompellerium contendit, vbi intellexit Ludouicum fuisse iam Corbolium ingressum. Quo illico Rex petens, ipsumque mutuò complexus, antequam de componendis maiorum suorum inter se controuersiis agerent, in eo conuenerunt, vti Isabella Iacobi filia natu minima Philippo Ludouici filio ad Regnum successori nuberet: atque dotis nomine, vetusto Galliæ more & instituto, Quinta Regni pars, arcibus & propugnaculis receptis, assignaretur. Quo peracto Reges controuersias omnes vtrinque remiserunt. Ludouicus enim Barcinonensem, Vrgelitanam, Ruscinonensem, Emporitanam, Ceretanianam, Confluentinam, Gerundensem, & Ausetanam ditiones repetiuerat. Noster verò Carcasonensem, Rhodensem, Lauracensem, Biterensem, Leocatensem, Albigensem, Rhuensem, Fuxensem, Cadurcensem, Narbonensem, Mineruensem, Fonoliadensem, Saltuensem, Petrapertusensem, Amilianam, Crodouensem, Gaualdanam, Nemausensem, Solonensem, & sancti Aegidii, ditiones sibi vendicabat. Itaque vicissim ambo mutuò iure suo cesserunt. Eo ipso tempore, Iacobus omne id ius, quo etiam repetere in Prouincia Folchalcheriensem, Arelatensem, Auenionensem, & Massiliensẽ ditiones poterat, Margaritæ Francorum Reginæ Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fratris filiæ attribuit. Sed cum iis Carolus Ludouici Regis frater germanus, qui Beatricem eiusdem Raimundi Comitis filiam natu minimam vxorem duxerat, esset potitus, eas, siue iusta, siue iniusta possessione, Ludouico permittente, retinuit. Id quod postea maioris odii causa fuit, & quasi belli semen annis plurimis inter Aragonenses & Gallos, quod nullum fuit quandiu Ludouicus vixit. fuit enim is Rex mirè pacificus, religiosus, & pius, atque ab armis in Christianos semper abhorruit: neque in alios, quam contra impios Christiani nominis insectatores Mahometanos arma tulit: maximè verò de recuperanda possessione Hierosolymorum cogitans, mare cum ingenti exercitu traiecit, primoque prælio sarracenos multos profligauit; sed cum pestilentiæ morbo magna militum multitudo periisset, victus, captusque fuit; vt eius historia refert. Rebus tamen breui cum sarracenis compositis, liber cum exercitu fuit dimissus. Indeque Aconem Asiæ vrbem profectus, cùm in ea reficiendo exercitui dies aliquot substitisset; suo exemplo & exhortationibus primarios Agarenorum, ac subinde totam ciuitatem ad Christi fidem conuertit. Quin aliquot Christianorum ciuitates in ea prouincia suis sumptibus refecit. Vnde mortua eius matre, domum redire coactus, nullis Reipub. officiis intermissis, in omnibus pietatis, ac religionis muneribus, & studiis, sese vehementer exercuit: quoad denuo, cùm transmisisset in Africam bellum sarracenis Tunetanis illaturus, iamque castra in eorum conspectu posuisset, pestilentia discessit: eiusque corpus Lutetiam Parisiorum translatum fuit, ipseque miraculis clarus à Bonifacio octauo Pont. in sanctorum numerum est relatus. Hunc plane Iacobus in extirpandis sarracenis feliciter imitatus fuit, fuissetq; multo felicius, nisi a perpetuo Castellano æmulo impeditus à conatu destitisset. Itaque compositis rebus, ac Regibus è Carbolio abeuntibus, Iacobus Mompellerium veniens, intellexit Alfonsum Principem denuò turbare omnia, non tam sua, quam Aragonensium pertinacia, qui sibi iniuriam factam existimabant, quòd à patre tam indignè tractaretur, vt penitus ab aliorum Regnorum hæreditate arceretur, quodque non modo Catalonia separata à reliqua ditione regia, Petro collata fuisset, verùm Valentia etiam, & Baleares, quæ Aragonensis expugnationis erant, quasi excisæ ab stipite, Iacobo vltimo fratrum cessissent. Vnde noui quotidie tumultus ab Aragoniæ proceribus, ac nonnullis Catalanis concitari cœperunt: necesseque fuit, reuiuiscentem indies conspirationem sic præoccupare

vt Valen-

vt Valentinum Regnum Aragonio contribueret, & vtriusque hæredem Alfonsum constitueret. Id, vt inuitus Rex fecit, sic deinde alienato semper, atque auerso animo ab Alfonso fuit: vt neque videre eum, neq; communicare cum eo quicquam amplius voluerit, ac non nisi obscurè, dissimulanterque cum eo agere. Nam concesso eidem in Oscēsi agro, Luna oppido insigni, missoque ab Alfonso ad oppidum præfecto, Artalus Alago vnus ex Aragonensibus proceribus, qui tenebat illud, datumque sibi à Rege, beneficiario iure, putabat, præfectum iam ingressum, ex oppido ignominiosè eiecit; neque Regii diplomatis, neque Alfonsi, qui generalis Regni Gubernator esset, rationem vllam habuit. Qua de causa Alfonsus Legatum ad Regem Mompellerium misit, qui apud eum grauiter de Artali iniuria, & contemptu conquereretur. Cui Rex, se libenter in Artalum animaduersurum, atque curaturum omnia respondit: Legatoque dedit litteras ad Alfonsum; in quibus dubiè, obscureque, querelis satis faciebat: imo iubebat, ne quippiam faceret; rediturum se breui, & Artalum grauiter puniturum dicens. Verum neque venit citò, neque Artalum ad tradendum Alfonso oppidum compulit. Interim Rex, dum se Mompellerii continet, audiit Taurinos cis Padum tumultuantes, Bonifacium Sabaudiæ comitem comprehendisse, atque in custodiam tradidisse. Quod sentientes Astenses vicini populi, dolo malo, Bonifacium è Taurinis ereptum ad se trāstulerunt, atque in vincula coniecerunt. Sed statim Sabaudienses, vt Bonifacium liberarent, ipsius filios, cū aliis Sabaudiæ proceribus, quos Astenses petierant, dediderunt: quibus apud se retentis, Astēses, antequam Bonifaciū restituerunt, nonnulla oppida & arces Sabaudiæ ceperunt, ipsisq; optimè munitis, tum Bonifacium & proceres, retentis filiis è custodia liberarunt. Sed Bonifacius tot fractus laboribus, quos in vinculis tam Taurinorum, quàm Astensium pertulerat, breui mortuus est. Ex quo Astenses in Sabaudienses oppressos denuò bellum commouerunt. Quæ cum Regi narrata fuissent, tanta ille ira in Astenses exarsit, vt protinus nulla interposita mora, Legatos ad illos miserit, qui ciuitati Astensium bellum suo nomine indicerent, ac etiam prouocarent eos, nisi intra mensem Bonifacii filios, quos in vinculis retinebant, liberarēt. Hac prouocatione, deterritis Astensibus, atque quid responderent ambigentibus; minusque dimittentibus Legatos; Petrus Bonifacii patruus subsidiariis Regiis copiis confisus, bellum in illos mouit, atque oppida & arces recepit, eque vinculis Bonifacii filios liberauit. Vnde magna à Sabaudiensibus gratia Regi & Aragonensibus habita, aliquādo etiam relata fuit. Hæc cùm ex sententia Petri successisse omnia Rex intellexit, mirè lætatus est, propterea quòd in eo bello, tantùm fama & opinione, quantum potuisset manu, confecisset. Inde protinus in Aragoniam venit, quam ingressus, in itinere controuersias in Artalum Lunam, & Gōsaluum Fernandum Assagram ortas super oppido Chodensi in finibus Albarrazini posito diremit, Artalo, quod multis iam annis possederat, illud adiudicans. Post hæc veniens Cæsaraugustam, Legatos Regis Castellæ inuenit, qui ab eo petierunt, vt quoniam commotum iam à se bellum esset contra Granatenses; permitteret nobiles Aragonenses venire sibi subsidio. Sic enim paulò ante in Soriano Conuentu inter eos steterat. Cōcessit postulata Rex; eos sarracenos tantummodo excipiens, qui vel prædiis, vel militaribus stipēdiis, ei essent obærati: hos enim excepit pactum, & conuentio. permisit tamen, vt bello interessent nobiles, qui non Regi, sed proceribus inseruiebant; aut tanquam comites sequebantur: modò bellum, non Miramamolino, nec Tunetano Regi inferretur, quibuscum inducias fecerat, in gratiam mercatorum Cataloniæ, & Valentiæ, qui ad illos frequenter mercimonii causa nauigabant. Cæterùm Alfonsus Princeps magnam omnibus admirationem mouebat; vt cui longè diuersa, atq; paterna fuit, sors obuenerat: nulla ei matrimonii cōditione oblata, cum ætate firmata iam esset, annos natus duos & triginta, ac Princeps salutatus: cum tamen Iacobo annos vix nato duodecim, Regnoque nondum stabilito, nupsisset Leonora: nullaque tam imbecillæ ætati subesset proxima spes prolis. Vnde Alfonsi res apud Regem in magna obliuione semper fuerunt. Nec mirùm id quidem, cum fortassis, & nouercæ antiquum odium, & nimius Regis in Petrum amor, & fratrum liuor obstiterint, quominus vllis Regiis, atque potentissimis affinitatibus ad firmandum Regnum iuuaretur: quoad Rege permittente, proposita fuit Constātia prima filia Castonis Moncadæ, Vicecomitis Benearnēsis, inclyti illius Guillermi filii, qui Balearico bello præfuerat; atq;, vt fusissimè libro sexto explanatum est, post tot ab eo prostratos, ac profligatos Sarracenos, gloriosissimè dimicans, interierat. Itaque sponsalibus factis, & sponsa magno Moncadarum, eiusque perillustris familiæ comitatu & pompa deducta, Calataiubii, breui iunctæ nuptiæ, breuius disiunctæ fuerunt. Nam intra paucos dies, fractus, ac debilitatus Alfonsus, tum odio, & contemptu patris; tum inuidia

& maleuolentia fratrum, qui ad nuptias venire recusarunt; morbo correptus, non sine multorum dolore, & lachrymis interiit: nullis neque natis, neq; posthumis relictis: neq; testamēto obsignato; ita vt vi ereptus potius, quam morbo extinctus videri potuerit. Qui tandem Regiis iustis redditis, sepultus est in cœnobio Verolensi ordinis Cisterciensium. Princeps satis quidem moderatus, commodus, suique cognoscens, sed suorum deprauatis consiliis, aduersaque fortuna, semper conflictatus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS

Aragonum, cognomento expugnatoris.

LIBER XVI.

LFONSO mortuo, eiusque inimicorum odio & liuore supremo funere extinctis; Petrus & Iacobus fratres, honorem mortuo, cui viuo iniuriam intulerant, facere decreuerunt, vt qui ad fraternas nuptiarum faces, tibiasque accedere noluerant, ad eius exequias, cantu, lamentis, & laudationibus celebrandas libentissimè cōuenerint. Hoc funere, quasi funesta quadam attacti peste, eodem odio & inuidia, quibus in mortuum olim, in se ipsi exarserunt; quinimo præ regnandi cupiditate, adeo multa in sese machinari mutuo cœperunt; vt ni paterna simul Regiaque autoritas & potestas intercessissent, parum abfuisset; quin breui vtroque orbaretur filio pater: eiusq; odium olim in Alfonsum, funestissimis superstitum dissensionibus expiaretur. Itaque iustis Alfonso factis Valentiæ, in cuius templum maximum illius cadauerè Verolensi cœnobio translatum fuit, atque in sacello Regis honorifico tumulo repositum; iamq; libera Regnorum Aragoniæ, & Valentiæ potestate Regi restituta; protinus de vxore Petro deligenda cogitauit. Neq; enim quantum in Alfonso, in Petro rem distulit. Nam inter alias, proposita ei fuit Constantia, filia vnica Manfredi Siciliæ Regis, Federici Imperatoris filii, qui sex ante annis, tempore Alexandri IV. Pontif. Max. Regio insignitus titulo, in Italiam traiiciens, Calabriam cum vniuersa Apulia in potestatem redegerat, idque inuito Pontifice, & Conradino Principe, filio Conradi Imperatoris, & sororis Manfredi, ad quem Regnum Neapolitanum cum iis prouinciis spectabat. Cupiens igitur Manfredus sese cum Aragonio Rege affinitate coniungere, Legatos è Sicilia Barcinonem misit, Giroldum Postam, Maiorem Egnatiensem, & Iacobum Mostacium, viros prudentissimos, qui de matrimonio Petri Aragoniæ, & Cataloniæ Principis, & Constantiæ agerent, quam Manfredus ex vxore Beatrice, Amadæi Comitis Subaudiæ filia susceperat, dotem illi L.M. auri vnciarum nomine patris dicerent: propter ingentes alias cum corporis, tum animi dotes, quibus præditam esse Constantiam, non solùm Legati, sed plerique probatæ fidei mercatores Barcinonenses, qui è Sicilia venerant, pleno ore referebant. Placuit Regi, atque omnibus propositum cum dicta dote matrimonium (neque enim antea dos tanta accepta fuerat ab Aragoniæ Regibus) ac etiam Manfredi affinitatem: is quippe patere sibi, suisque in posterum, magnum in Italia ostium; Siciliæ Imperio, aperiri quoque horreum refertissimum ad hæc sustentanda Regna, prospexit. Quamobrem statim ad deducendam sponsam misit Fernandum Sanctium filium, quem ex nobilissima Aragonensi fœmina Antilionia susceperat, vna cum pernobili Aragonēsi Guillermo Torrellia, viro prudentissimo, vt iis arbitris sponsalia fierent, & Constantiam cum magno Comitatu deducerent. Quibus proficiscentibus, auditum est, Vrbanum IV. Pontificem Alexandri successorem in Manfredum tam male esse affectum, vt non modò diras, atque omnes Ecclesiasticas censuras imprecatus ei fuerit: verum omnium ferè Christianorum Principum auxilia implorarit, magnumq; coegerit exercitum; vt illum ab omnibus Ecclesiæ ditionibus, quas tenebat, expelleret. Qua de causa Rex ancipiti distractus cogitatione, dolensque tam commodum sibi, filioque impediri matrimonium, & affinitatem, Legatos Romam misit ad Vrbanum, inter alios, F. Raimundum Penafortium ordinis Dominicani, virum insigni sanctitate, atq; doctrina nobilem, vt honestis rationibus, & quantis posset precibus, à Pontifice impetraret, vti Manfredum, supplicem, resipiscentem, ac misericordiam implorantem, sibi & Ecclesiæ sanctæ cōciliaret. Verùm enim

enim tantùm abfuit, vt Pontifex veniã illi daret, vt eò magis obdurnerit; in idq; rursum incubuerit, vt Iacobum auocaret à coniunctione & affinitate Manfredi, Tarentini, vt dicebat, Principis, impii acerbissimique Ecclesiæ hostis ac perduellis: quin & recenseret, alios inueniri Principes Catholicos, ac Deum timentes, qui filias suas Manfredinæ, virtute, ac dote pares, Petro filio nuptui traderent libentissimè. Sed neque Regis preces apud Pontificem, neque ipsius monita apud Regem quicquam profuerunt: creditumque est, diuina factum prouidentia, & numine, vt eæ nuptiæ aliis omnibus præferrentur; quòd iis maximæ fuerint fortunarum, atque dignitatis accessiones factæ Aragoniæ Regnis. Porrò Rege Cæsaraugustam repetente, dum esset Beruegalii, quod oppidum non longe distat a Cinga flumine, intellexit, Aluarum Cabreram Pontii olim Vrgelitani Comitis filium, paternis aduocatis amicis, eorumque auxilio & ope, arces & oppida Comitatus, quæ à Rege tenebantur, vi cepisse; atque extra suæ ditionis fines excurrisse: quin & Barbastrensibus vicinis plura detrimenta intulisse. Vnde omnibus circumcirca populis, iis maximè, qui ab Aluaro, vastatis agris, direpti fuerant, conuocatis Barbastri (quæ insignis est, tametsi parua ciuitas, nostro tamen tempore in Episcopatum erecta; cuius ager fertilis, frumento, oleo, & vino, necnon cocco, atq; aucupio, & venatione abundans) Martino Perezio Artaxonæ Iustitiæ Aragonum prefecto iniunxit, vt mediocri collecto exercitu, in Cabreranos insurgeret, eisque quanta posset detrimenta inferret. Daturum enim se operam, vt breui Aluarum, ni ab excursionibus, & vastationibus abstineat, de medio tollat. Interea Petrus Princeps paterna abutens indulgentia, qua Alfonsum fratrem hæreditario Regno depulerat, regnandi cupiditate semper exæstuans, similiter Iacobum fratrem a reliqua, quæ ei obtigerat, hæreditate conabatur deiicere. Audierat enim patrem indicasse quibusdam, quæ ipse Regna debellasset, Iacobo velle tradere; quod causa maioris odii inter eos fuit. Quanquam Petrus illud, quoad poterat, tunc premebat; quòd timeret, ne manifesto in fratrem odio declarato, in paternum incurreret: ac ne ea de causa Rex testamentum denuò conderet, in quo Iacobo nouam aliquam donationem, quę sibi detrimento esset, faceret: seque ad eam iureiurando confirmandam compelleret. Huic rei vt occurreret, clãculum grauissimos viros Ecclesiasticos cum proceribus conuocauit, Raimundũ Penafortium, Magistrum Berengarium Turrensem, Archidiaconum Barcinonensem, Simonem Focenem, Guillermum Torrelliam, & Stephanum, & Ioannem Aegidium Tarinos, ciues Cæsaraugustanos sibi fidissimos, ante quos obtestatus est; si firmum, ratumvè testamentum patris, seu donationem aliquam ab eo factam, stipulatione, seu iureiurando sanciret ipse, se id metu eius perterritum, ac inuito & repugnanti animo facturum: ne, si fortè roganti Regi coram restiteret, indignatione commotus ille, innouaret aliquid, ex quo non modò ipse, sed Aragoniæ Regnum detrimentum caperent: haud immemor eius incommodi, quod Alfonsus frater simili de causa olim fuerat perpessus. Quo etiam tempore occasione dissensionis fraternæ, ab ipsa regnandi libidine orta, non solum procerum; verum infimæ etiam plebis in partes secuta est armorum simul & animorum distractio, aliis in Petrum, aliis in Iacobum fratres, aliis in Regem studia dirigentibus: in tãta veniendi ad arma licentia; vt magna vbique locorum subinde fuerit grassandi, atq; latrocinandi audacia subsecuta, viis omnibus, atque saltibus occupatis, ac non nisi armata multitudine oppidanis ex vno in alium locum pergere audẽtibus. Hac de causa vniuersę montanæ Aragoniæ ciuitates, & maiora oppida, societatẽ inter se inierunt, quàm vocarunt vnione, ex qua leges prodierunt lõgè duriores, quã mores & instituta maiorũ vnquã pertulerant; quasi vri, secarive necesse esset, quo medicamentis sanari non posset; vt tam immoderatæ, atque effręnatæ grassandi libidini obuiã iretur. Quibus breui effectum est, vt consceleratorum hominum ingens capta manus, grauissimas pœnas exquisitissimis suppliciis Reipub. pependerit. Eodẽ anno sacro Pẽthecostes die, Isabella Iacobi & Iolantis filia deducta est in Aquitaniam, ad insigne oppidum Claramontium in Aruernis, vbi celeberrimis nuptiis iuncta fuit Philippo primo filio Ludouici sancti Francorum Regis, qui postea in numero sanctorum, vt suprà diximus, relatus fuit. Eo etiam tempore Constantia Manfredi Regis filia in eandem Prouinciam deuecta fuit, ac comitantibus Bonifacio Auglano Montalbani comite, Mãfredi auunculo, cum aliis Siculis, & Neapolitanis proceribus, ipsisq; Sanctio, & Torrellia; Mompellerium ingressa. Cui Iacobus Princeps, patris nomine, dotem dixit, Comitatum Ruscinonensem cum Ceretania, Confluente, & Vallespiria, ac etiam Besalunensi, & Prulensi Comitatibus: cumque Caldis, & Lagostera oppidis; tametsi earundem ditionum donatio, paulò ante à Rege facta fuerat eidem Iacobo, qui retenta possessione, tamen obligata omnia pro dote esse vo-

luit. Itaq; conscriptis pactis, eoque Petro Barcinone veniente, nuptiæ cum magna pompa & celebritate iunctæ fuerunt. Iis Mompellerii celebratis, Rex cum vniuersa curia Barcinonem remigrauit: vbi resciuit Petrum & Iacobum insatiabiliore indies torqueri regnandi cupiditate, atque ideircò maximè inter se dissidere. Ex quo existimans, se ab eis discordiæ, ac seditionum omnium sementem radicitus auulsurum, si voluntate eorum denuò Regna diuideret: præsentibus Barcinonensi, & Vicensi Episcopis, aliisque totius ferè Cataloniæ, cum nonnullis Aragoniæ proceribus, & ciuitatum Legatis, sic inter eos vniuersa partitus est. Aragoniæ Regnum, & Barcinonensem Comitatum, à Cinga flumine ad Pyrinæi promontorium, illa, nostraque ætate, Caput crucium nuncupatum, vsque in Perilliosium, & Panizatium, ipsius Pyrinæi colles, Petro attribuit: quibus & Valétinum Regnum adiunxit, iisdem ipsis, quibus antea diuisum fuit terminis ac limitibus, cum Regnis Aragonum & Castellæ, atque Cataloniæ Principatu. Iacobo vero Balearium Regnum, cum ea parte Pytuisarum Insularum, quam sibi retinuerat Rex: altera scilicet Antistiti Tarraconensi ex oppugnatione relicta, adiunctis Ruscinonensi, Illiberitana, Confluentina, Ceretana, & Vallespiria ditionibus, vna cum Mompelleriensi, quas Iacobo etiam condonauit. Quin & ambos filios orbatos liberis, hęredes alterum alteri substituit. Petro nihilominus de paterna iniuria conquerente, quòd se, immensa donatione in fratrem collata, defraudasset, diuidens quæ à Principatus Cataloniæ patrimonio seiungi non poterant. Demum eadem partitione cauit, vt minor natu filius, eiusque hæredes, earum ditionum, quæ ipsis obtigerant, vsu, & dominatu contenti essent; dum tamen Regia & suprema potestas, penes natu maiorem, eiusque posteros perpetuò maneret. Iá verò ad tollendas controuersias, quæ in confinibus Regni Aragonensis & Valétini cum Castellano per hos dies obortæ fuerant; indeque inter vicina oppida, & pagos, multa vtrinque damna & depeculationes consecutæ; necesse fuit Reges inter se conuenire, atq; fines Regnorum denuò definire. Qua de causa Sex viri finibus regendis sunt designati: è Regno Castellæ, Paschalis Episcopus Ginnensis, Aegidius Garcesius Aza, & Gonsaluus Rodericus Atienza: ex nostris verò, Andreas Albalatius Episcopus Valentinus, Sanctius Calataiubius, & Bernardus Vitalis Besalunensis; qui collustratis, ac designatis finibus, de damnis constituerunt; vti Reges ea vltro citroque, facta æstimatione, vnusquisq; sua dependeret. Sed quia tarda est Regum compensatio, adeò magna semper accumulant, ne soluant; ipsa inter se oppida damna mutuo, aut refecerunt, aut, vt controuersiis finem imponerent, condonarunt. Posthæc Rex veniens Ilerdam, duos nobiles Catalanos, Pontium Peraltam, & Bernardum Mauleonem, ex controuersia inter eos orta, armorum iudicio paratos ad decertandum inuenit: quibus, tametsi de more Rex assisteret, atq; ex patria lege certamen permitteret; tamen ex instituto maiorum, eidem præfuit Petrus Mócada Cataloniæ Senescalus. Cuius magistratus iura, cum ex vetustate obsoleuissent, & de ea re controuersia cum Rege oborta esset; eius definiédæ gratia, quatuor viri delecti fuere, Simon Perezius Arenosius, Thomas Senclementius, Guillermus Sazala, & Arnaldus Boscanus, iuris militaris scientia præstantes. Quorum sententia hæc fuit; Vt Senescalo, tanquam summo Regni magistratui ius suum, quod nulla officii desuetudine potuit antiquari, restitueretur. Huius autem certaminis quisnam fuerit exitus proditú non inuenio. Inde verò Rex Barcinonem veniens, de virgine Iacobo filio in matrimonium ducenda sollicitus, Mompellerium ad Guillermum Rocafullium præfectum scripsit, vt cùm mandatis ad Allobroges iret, ibique cum Petro Sabaudiæ comite, de Beatrice Amadei Comitis eius fratris filia, Iacobo in matrimonium collocanda ageret. Sed illud an fuerit confectum, necne; seu puellæ obitu, quavè alia de causa impeditum, nulla in Cómentariis Regis, neque alibi fit mentio. Ac neque propterea, quod à Rege hæc, aliaque intermitti soleant, prætermittendum est illud, quod ab scriptore antiquo, qui Iacobi vitam conscripsit, narratur de Rege Persiæ, magnoque Babyloniæ Sultano nuncupato, qui per id tempus apud Ægyptum agens, præclara Iacobi fama commotus, mireque eius amicitiam affectans, Legatos ad eum miserit, qui sui erga ipsum studii & amoris testimonium redderét. Hos Rex Barcinone excipiens splendidissimè, multis locupletatos donis remisit: ac statim ad Sultanum, Raimundum Richardum, & Bernardum Porterium, viros singulari prudétia; quique magnam partem orbis peragrarant, Legatos misit. Qui in Ægyptum nauigantes, cumprimum Alexandriam, vbi tum agebat Sultanus, appulere, ipsius iussu, magna cum celebritate & pompa excepti fuere. Cumque Bernardus Porterius Iacobi vexillum protulisset; hoc illicò honoris, atque dignitatis gratia, Sultanus in Arsacidarum solio constitui imperauit. Renunciauit præterea Bernardus legationem amoris simul & officii plenam, quam Sultanus beneuolè, ac studiosè audiens, eundem rogauit,

gauit, vt more patrio, nomineque Iacobi Regis, filium suum natu maiorem, militaris honoris auctoramento cinctum decoraret (perinde enim se habiturum, acsi ab ipsomet Iacobo Rege esset auctorandus, dixit.) Id audiens Porterius se illi ad pedes demittẽs, quòd tanti ipsum auctorandi Principis honore dignum duceret, obtẽperaturum dixit. Quare celebrato solenni sacro apud ædiculam Virginis a Christianis Alexandriæ degentibus cultam duobus sacerdotibus, quos secum Legati attulerant, rem bene administrantibus, solita cum ceremonia & põpa, atque incredibili Sultani, totiusque ciuitatis lætitia, auctoramentum perfecit. Vnde Legati, magnis à Sultano dicati muneribus, atq; nauibus preciosissimis aromatibus refertis, cum maxima Sultani gratia, in Hispaniam renauigarunt. Barcinonem autem appulsi, atq; renunciare legationem iussi, de sua felici nauigatione, deq; gratia & magnificentia, qua ab humanissimo Sultano excepti fuere, multa retulerunt, addẽtes se ab eo, de omnib. Iacobi rebus gestis accuratè rogatos fuisse; illisq; auditis, tanto erga Regem amore & studio arsisse, vt vexillum, eiusque insigne mirè contẽplatus, illud in Arsacidarum solio collocatum penes se retinuerit. Additũ & de auctoramento à Legato Regis nomine rite celebrato; deq; illius maximis opibus Legatis magnificè expositis, & muneribus, quibus eos affectos dimiserit. Quæ audiẽs Iacobus, collaudatis Legatis, magnaq; ex eorũ oratione voluptate capta, summas Deo gratias egit, quòd talẽ ac tãtum sibi amicum parasset, cuius auxilio, si quando daretur expeditio ad Hierosolymitanam terram ẽ Turcarum manibus eripiendam, se multum iuuari posse speraret. Cæterum ne vllum Iacobo tempus daretur vacuum ab officio & munere militari, in ipso tẽporis articulo, quo Legatos audiuit, ad eum venit Petrus Ioannes Calatrauensis militiæ magnus magister, ab Alfonso è Castella missus, qui exposuit, Maurorum ex Africa incredibilem numerum in Bæticam traiecisse, seque cum Murciensibus, & Granatensibus adiunxisse, vt similem superiori cladem toti Hispaniæ inferrent. Proinde Regis sui nomine rogare ipsum obnixè, vt è Regni Valentini finibus versus Murcienses appropinquet; & labantibus generi & filiæ rebus opem ferat: ac neque minores mari, quàm terra copias parari iubeat, vt illorum ex Africa transitus impediatur. Protulit quoque epistolam Iolantis filiæ ad eundem, orantis ne se, ac virum in tam manifesta suarum rerum perturbatione desereret. Ad quæ respondit Rex, se nullo vnquam tempore defuturum suis, sed quanto maximè posset exercitu, terra marique pro communi salute, se ducem subsidio iturum. Quo dimisso, protinus mari classem strui, terraque exercitum conscribi; atque ciuitatibus, & oppidis pecuniam imperari; ipsumque Bouaticum tam iustis de causis imponi procurauit. Hæc vbi Catalanis Barcinonẽ conuocatis indixit, docuitq; innumerabiles in Hispaniam ad Granatenses ex Africa Mauros confluxisse, facilè persuasit, tutius esse hostes in alieno, atque longinquo oppugnare solo, quàm è proprio depellere. Vnde non solum Bouaticum cõcedi Regi; verum classem quoq; ei extrui curarunt, vt Mauros transitu in continentem prohiberent: propterea quòd occupata ab eis Bætica prouincia, maxime verò Murciensi Regno, quò properabãt, illicò conuolaturos illos in Valentinum, & Cataloniam subinde infestaturos, credi par erat. Verum & petitioni Regis, & concessioni conuentus, sese opponens Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, non esse vllo modo consentiendum, dixit, quin prius de more conuentus, & antiquo Regni iure, querelis illorum, qui iniuria, damno, aut fraude aliqua opprimebantur, satisfieret, atque illata damna resarcirẽtur. Quod Rex intelligens atq; tristissimo, difficillimoque Reipub. tempore priuatas iniurias communi damno a conuentu præferri videns; vsqueadeo acerbe rem tulit, atq; ira succensus est, vt protinus dimitti conuentus, atque vrbe excedere, turbataque omnia relinquere decreuerit. Sed vniuerso occurrente conuentu, atque Folchio à conquestione desistente, quæ concesserant, comprobata fuerunt, atque conuentus cum magna Regis gratia dimissi. Verùm quòd Regi tunc in Rempub. à summo discrimine liberãdam quã maximè intẽto nihilominus Folchius sese opposuerit, postulata spreuerit, concessaq; illi à conuentu tributa impedierit; ac nisi ab vniuerso demum exoratus conuentu, minimè ab impeditione destiterit; apertè edocet iã nostri temporis Principibus boni esse consulenda similia, quæ in conuentib. ab vno, aut altero ex proceribus, aut Baronibus, aut Legatis ciuitatũ, ipsis opponi solent: donec oppressorũ querelis satisfiat, ac Reipub. debita repẽdantur. Quandoquidem non tam maioris acquirendæ libertatis, quàm iustitiæ (qua vna virtute sustẽtantur Respub.) exequendæ gratia, idipsum opponẽdi ius fuit populis ex plebiscito concessum. Minus enim decet, imò perniciosissimo sit exemplo Principum, ipsos, quàm priuatum quemque hominem, suum cuique non reddere: præsertim si eiusmodi sit, vt ob intermissam scelerum punitionem aliquam, Respub. suo quasi iustitiæ debito defraudata

fuerit. Hac quippè vna, aut altera dissimulata, permissave malorum impunitate, sequi sæpè solet, diuino reposcente iudicio, vt Principum conatus, & magna incœpta, quantumuis præclara & heroica, irrita fiant, ac veluti euanescant: ceu tanquam instructa, beneq; ornata nauis, quæ fertur secundo vento, tenui subtus contempta rima, sensim penetrante aqua demergitur. Cuius profectò rei, si Rempub. licet cum naui quàm aptissimè comparare, exemplum nobis natura proposuit præclarissimum, in vno pisciculo Echenei, siue Remora nuncupato; quem nostrum mare fert, atque pedali torpedini, qui piscis petris affigi solet, persimili. Illius siquidem tanta est virtus, robur, atque à natura innata ad sistendum facultas, vt Plinio, & experimento comprobantibus, medio in mari nauim, suum velis plenissimis cursum tenentem, carinæ affixus contineat, ac remoretur: quoad vrinatorum indagine, tentante manu iuuentus, è carina euellatur; sicque nauis tanquam ferreis soluta vinculis cursum prosequatur. Quid enim Regii conuentus sunt, in quibus totius Reipub. summa continetur, quàm nauis maxima, seu Bucentaurus quædam, Regem tanquam nauarchum, proceres, Baronesque tanquam vectores, simul & nauicularios vehens? Et horum, quod præcipuum institutum? quisve scopus? quam Rempub. tãquam nauim è maximis procellis, vitæque tempestatibus ereptam, saluam, & incolumẽ in portum, vbi tranquillè viui possit, deducere? Quid tum Echeneis tantillus piscis, carinę adhærens, ac stupentibus omnibus, nauim retinens, quàm occultum sæpè malum, atq; inopinatũ innuit? quod, quia initio, vt leue negligitur, neque animaduersione dignum putatur, ideo quidem paulatim, ab innata vi malis, robur, ac neruos sumens, postquam inueterauit, Rempub. non modò inficere; sed felices eius progressus sæpissimè retardare potest? Quid demum vrinatores? quàm aut seueros legum ministros magistratus, aut, qui populi moribus præsunt, censores, significant? vtpote quibus est proprium, mala Reipub. linceis, quod aiunt, oculis inspicere, indagareq;, ac non solum coercere, sed præcauere equidem, atque illico enascentibus illis, cùm occurrere, tum illa ipsa, ferrea quasi admota manu, tollere & auerruncare? cum scilicet ab iis maximè quæ parua videntur esse delicta, quia neglecta crescunt, sit diligentius declinandum? Quamobrem, vt in magnis tempestatibus, summi nauis gubernatores nonnunquam à vectoribus admoneri, horumque monita ab illis non omnino reiici, sed libenter admitti quandoque solent, sic planè in magnis quoque Regiis conuentibus, vbi propositis oppressorum querelis, ob multorum inter se dissentientium contentiones, quæ sæpè, Principum, qui adulari se sinunt, aucupandæ gratiæ causa, tanquam tempestates commouentur, proborum hominum oppositiones, siue procerum, siue aliorum de conuentu, vti optima, salutariaq; Reipub. monita à Principibus audienda sunt, nec aspernanda; sed boni, vt dictum est, consulenda. Sanè, vt per ea, tum Principes officii sui admoneantur; tum Reipub. necessitatibus occurratur; tum denique conuentus, pari cùm illorum, tum populorum gratia dimittantur. Vt igitur redeamus, vnde diuertimus, concesso Regi Bouatico, classique nauata opera, eidem Petrum Fernandum filium præfecit, strenuum, ac bellicosum iuuenem, quem susceperat Rex ex Berengaria Fernandia Aragonensi fœmina nobilissima; altera ab illa, inquam, Berengaria Alfonsi domini Molinæ filia, quam post Murciense bellum, contubernii quoque necessitudine Rex diu cognoscens, nullum tamen ex ea filium habuit, de qua mox agemus. Hic Petrus postea oppido & ditione Ixarensi donatus à Rege fuit, ab eaque ipse, & eius in hanc vsque diem successores nuncupati, qui Belcitano comitatu adiuncto, procerum Aragoniæ, & Regio splendore generis, & perampla populorum ditione habentur præstantissimi. Porrò quoniam instabat bellum, Mauritanis continenter traiicientibus, ac sese in Granatæ, & Murciæ Regna diuidentibus, quin arces & oppida in Regno Castellæ capere incipientibus; nec tamen Bouatici pecunia collecta erat, nec quæ expectabatur ab Aragonia, imperata; Hebræus quidam nomine Iaudanus, omnium Hispaniæ ditissimus, Regiique ærarii præfectus, tantam ex suo obtulit præsentem auri summam, vt & classi, & colligendo exercitui, & disponendis præsidiis suffecerit; Bouatici, & aliorum Regiorum censuum ei exactione mandata. Iis actis, Rex Cæsaraugustam venit; ibique procerum bellicosiores, tumultuario inde collecto exercitui duces præfecit: vt vno simul tempore, cum iis, qui è Catalonia exierant, in finibus Valentini & Murciensis Regni præstò essent Castellæ Regi. Cùm igitur tot illi sumptibus faciendis pecuniæ quoque essent Aragonensibus imperandæ, conuentus Cæsaraugustę egit, ad quos vniuersi Regni proceres, Barones & Magistratus ciuitatis, cum aliarum ciuitatum, magnorumque oppidorum Legatis conuenerunt. Quibus in cœnobio maximo fratrum Dominicanorum congregatis, suam mentem Rex iis verbis expressit: Scio equidem, nequaquam ignorare vos, me ab ipsis incunabilis, omnem vitam, siue domi, siue foris, perpetua

petua militia traduxisse; fuisseque diuina fortassis mihi sorte datum, vt nullam plane ætatem in otio, & tranquillitate; sed pro communi Regnorum salute, & amplificatione, in continuo labore & vitæ discrimine exegerim. Nam & totum tyrocinium adolescentulus, cum in vitandis domesticis insidiis; tum Regnorum sedandis discordiis insumpsi; & florentem adhuc ætatem, in Balearico bello; & mediam in Valentino transegi; neque hactenus in gerendis rebus à perenni, contestataque maiorum meorum virtute degenerasse, quin potius eorum laudibus permultum addidisse me puto: cùm reuera duobus Regnis, quæ ab illis variis parta sæculis hæreditario iure accepi; alia duo quoque mea, vestraque simul parta manu adiecerim; neq; restat aliud ad ea omnia conseruanda & stabilienda vndique, quàm tertium, quod est Murciense, adiungere: propterea quòd neque Valentinum sine illo, neque Balearicum sine vtroque defendi potest. Cui rei Catalani socii vestri, prouidi ac frugi homines, maturè, solerterque occurrerunt, animaduertentes à tot indies ex Africa traiicientibus Mauritanis, atque se Murciensibus adiungentibus, non modò hisce propinquis Regnis; sed toti etiam Hispaniæ commune, quale fuit olim, excidium impendere. Quapropter satius esse ducentes, malum ex longinquo loco, quàm ex propinquo vitare: non solum se, suaque omnia obtulere, sed tributum quoque Bouaticum ad propulsandum hoc bellum, nobis, vt scitis, concesserunt. Neq; video profectò, cur hoc etiam Regnum, quod eisdē, vel propinquioribus Maurorum excursionibus, quàm Catalonia subiectum est, simile quoque auxilium pro sui defensione non pendat. Est enim illud non aliis vsibus, quàm sacro huic bello, meisq; genero & filiæ, à tam manifesto eripiendis periculo impendendum. Vnde peræquum est, vbi de communi bello pro defensione patriæ suscepto agitur, sociis tam largè necessaria suppeditantibus, vos, qui & Regnorum primi debellatores fuistis, & eorundem semper estis propugnatores, nō parcè, sed largissimè, vt vos decet, aut saltem paria conferre. Hęc cùm dixisset Rex, quidā Franciscani instituti monachus, à seipso impulsus, repentè in suggestum ascendit, atq; ad sacrum hoc ipsum adhortans bellum, postquā Regiam tributi petitionē multis cohonestauit verbis & exemplis, adiecit, religioso cuidam sui ordinis diuinum obiectum fuisse visum, quo intellexit, instaurandam a Iacobo Rege Hispaniam, & à Sarracenorum incursionibus liberādam. Hæc proceres tanquam conficta somnia reiicientes, ægriùs tulere ea, quæ à Rege petebantur: quin etiā & ab eo diuertere cœperunt, Bouatici nomē vt execrabile detestātes. Hæc audiēs Rex, octo ex eorum principibus viris ad se vocauit, quorum vnus erat Fernādus Sanctius filius, qui à patre, præ cæteris, hac in parte dissentiebat. Is enim olim Alfonsi fratris partes secutus, multa cum aliis eiusdem factionis indigna, illius causa, contra patrē machinatus fuerat. Exquò dissentiēdi à patre noua occasione oblata, quasi pugnatur' pro libertate patrię, insolētius se gerebat: sicq; ad impediendū Bouaticum, cuius nomine, vt ferebat ille, pater Aragonēses in boues ad aratra ferēda cōuertere volebat, caput eius defensionis seipse constituit, adhærentib. illi Simone Vrrea, socero, & Bernardo Guillermo Entensa, qui cum aliis vocatis ad Regem venientes, nullis ab eo rationibus ad subeundum illud adduci potuerunt, neque necessitate belli, neque exemplo Catalanorum, neque fide ac iureiurando à Rege dato, se ratam partem proceribus, ac nobilibus restituturum; & constituturum, ne vllo deinde tempore id imponeretur. Quin potius nouas de Rege querelas habentes, atque priuatas suas quisque causas publicis ac communibus pręferētes, non modò petita negarunt; verùm permulta, quæ antea in damnum suum, & iniuriam facta interpretabantur, compensari sibi à Rege petebant: imò ea ex præscripto legum, ac patriæ libertatis, iudicari poposcerunt. Est enim populus Aragonensis, natura tenax; adeoque acer vindex, eius præsertim libertatis, quæ maiorum suorum sanguine parta fuit; vt eodem quoque, illorum exemplo, cùm defendere illam; tum pro ea mori non dubitet: Sine libertate enim nullam sibi vitā relictam putat. Indeq; est, vt antiqua sua plebiscita & priuilegia (foros vocant) tanquam eius libertatis vindices & custodes mordicùs, nimisque præfractè defendat. Quo fit, vt neque aliorum quidem populorum, præsertim vicinorum, effugiat inuidiā, Regum autem in auersum quandoq; animum incurrat. Quorum querela de Aragonensibus deq; eorum plebiscitis ea summa est, quod nullam illi tēporum rationem habere volunt, ac neque illud potissimum animaduertere; non esse æquum, eorum plebiscita, quæ plerunq; priuatis de causis, atque populorum importunitate, à Regibus, tanquam vi expressa, atq; extorta fuerunt, perinde vt sacratas leges, quæ summo Imperatorum, atque peritissimorum Iureconsultorum cōsilio, pro communi bono latæ sunt; perpetuitatis, siue immutabilitatis naturā obtinere. Cum potius aut pro vicissitudine, malitiaq; tēporum, mutanda essent; aut pro atrocitate criminum, vt leges etiam, exasperanda; atque,

vt morbis, pro natura, vsu, & consuetudine ægroti adhibenda est medicina: sic intabescentia Reipub. membra, ne proxima corrumpant, non lenimentis, sed igne, aut ferro nonnunquam sint præurenda. Fit enim obiectu plebiscitorum indulgentiorum, vt pleraque delicta, sceleraque sæpius remaneant impunita. Verùm respondent Aragonenses, atque pro se non insulsè dicunt: iisdē ipsis plebiscitis, tanquam legibus, auctam potius, quam imminutam suam Rempub. fuisse: immò cum vera religione quidem, hactenus multò melius conseruatū. Esse præterea se, mitiore quàm alios natura, atq; ingenio tardo, potius, quam præcipiti ad mala perpetranda, ideoque quib. non est acceleratus delinquēdi vsus, tardā quoq;, atque procrastinatā esse debere punitionem, atq; ad continēdos in officio ipsos, tanquā lenimentis, nō incisione opus esse. Nec obstat, quòd bona Regni pars plana, satisque culta, atq; amœna appareat, & ad inhabitandum, & ferendum iugum apta; cum maior quidem perfrigida, horrida, & montosa sit, ac licet cultura vacans, propeque inhabitabilis; solius tamē libertatis dulcedine allecta, cum mirè frequens est; tum paucis contenta: quæ si, aut maioribus, quàm ferre potest, oneribus grauaretur, aut truculentioribus quàm solent, pœnis, multisve puniretur; planè, aut omnino desereretur illa; aut duriore quam vsquam paupertate, ac seruitute cultores premerentur. Vnde Reges, pro illorum hactenus, Regia simul & diuina inuiolata fide, quarum hi fuere semper obseruantissimi: sic in eorum libertate, liberisque scitis conniuent, vt iisdem modo absit abusus, ad eius regionis tum incolumitatem, tum publicam commoditatem, facilè iudicari res permittant. Id, quod Iacobus tunc temporis prudentissimè animaduertit: neque enim tanta oblata occasione, plebiscita ipsa abrogauit; sed ipsis abutentes proceres, vt dicemus, mirè persequutus est, atque acerbè puniuit. Igitur proposito à Rege tributo, magnæ illicò seditiones in populo concitatæ fuere. Neq; enim in tanta rerum perturbatione defuerunt, qui, vel procerum causam aduersus Regem, vel Regis aduersus proceres tuerētur: tametsi hæc quidem pars præponderaretur eà, quæ pro libertate pugnabat: eaque vna libertatis vox à populo emittebatur. Hanc igitur acerrimè defendere studentes proceres, Sanctio, & Vrrea ducibus, Alauonem excesserunt; vbi percusso fœdere, societatem inierunt; indeque omnia raptim, turbatimq; agi cœperunt. Vnde conuētu non de more dimisso, sed pertumultuosè dirempto, proceribus cum populo ad arma conclamantibus, Rex Montionem profectus est: ibique copias coegit, accersitis è Catalonia militibus, ac nonnullis proceribus, qui præstò Regi fuerunt: quibus accesserūt Tamaritani, eoque paruo exercitu, breui aliquot Aragonensium procerum oppida & arces, tam Petri Massæ, quàm Sanctii filii cœpit: promulgauitq; vniuersa oppida & pagos procerum, se, ferro & igni vastaturum. Quæ audientes proceres, depositis armis, iure agere maluerunt. Sciebāt enim Regem non tam contrario, quantumuis licet potentissimo, armorum impetu, quàm audito iustitiæ nomine, ab armis discessurum. Iamque connitebantur summoperè, vt de querelis, deque controuersiis, ac quibusuis litibus, iudicaret Iustitiæ Aragonum præfectus, omnesq; iudiciarias controuersias, quæ Regem inter & Regni proceres, nobilesque viros orirētur, Præfectus constitueret, easque ipse & Regio, & procerum, nobiliumque consilio, qui Regia in aula versarentur, decidere. Insuper cùm is Magistratus, seu præfectura, à se, & à superioribus Regibus demandari cui vellent, soleret, in posterum promisit, non aliis, quàm viris, qui equestris ordinis essent, eam mandaturum. Placuit igitur Regi, ac peræquum visum est, vt cum honesta iuris intercessione, tum ab armis discederetur, tum etiam Magistratui, ac præfecturę suum quodāmodo abrogatum ius, & imminuta iurisdictio, restitueretur. Erat enim hæc publica Regni dignitas, atque potestas præfecturę (vt de ipsius origine & facultate, pauca quæ ad rem pertinent dicamus) in præsidium & custodiam publicæ Regni libertatis constituta: cæterisque eius, siue regiis, siue ordinariis ciuitatum, oppidorumque magistratibus, præferri solita. Ac, vel ex eo maximè pręstans, magnique semper habita, quòd in tanto sibi iure, ac præsidendi potestate collata, nulli fuit vnquam Tyrannidi, neque perturbationi rerum obnoxia, vtpote cùm non solum, pro æquo & bono, quibus ex plebiscito modis solet ipsa: verum pro summo quoque iure, deque consilii sententia, cuncta decernat. Neq; enim quęrit quæ sua sunt: sed tria potissimum contendit. Primum vt suum cuique tribuatur: alterum, ne cui vis inferatur, tertium, vt Regni plebiscitis stetur. Similis illa quidem tribunitiæ potestati: quem Magistratum Romani olim, defensorem, ac custodem populi esse voluerunt, atque auxilii causa, contra illatam vim constituerunt. Vnde sicuti apud Lacedæmones Ephori Regibus, apud Romanos Tribuni Consulibus opponebantur: sic apud Aragonēses, ne aut vis veritati adhiberetur, neve furor, ac impetus aliquando Iudicum, ius opprimerent: & Regibus, & Consulibus, & cuicunque Regni potesta-

potestati, vt se opponeret, creatus is fuit magistratus. Cuius tanta vis est, tam constans, & iusta quasi dictatura, vt ab eius hucusque origine, & creatione, nullo fuerit vnquam tempore, aut occasione abrogata. Quo maior est profectò admiratio; eaque nos vehementer ad inquirendum incitat; quonam potissimum tempore, aut Imperante Rege, ac quibus etiam de causis, primi, tam Reges, quam proceres Aragonenses, tantam, adeoque maiorem, quam singuli potestatem haberent, quasi abdicarint à se, atque vni soli contulerint. Idque non solùm ad iudicãdum de summis, grauissimisque Regnitebus, cæterasque infra se habendas iudicationes; verum in pleritque ipsarum, illius vnico, ac definito iudicio standum. Sed de tempore, ac Regibus, & proceribus, quibus fuit conditus magistratus, non admodum expressa est, neq; literis, neq; diplomate consignata memoria: seu neque esse permittitur: fortassis, vt eo plus autoritatis, plus fidei, ac iuris eidem ab antiquitate, & inueterato, siue præscripto præsidẽdi vsu accedat. Occasionẽ verò, siue causam, haud alias fuisse credunt; quàm par olim primorum Regni, atque procerum Imperium; atque ab his profectam Regiam dominationẽ: indeque frequentes inter eos, super diuisione rerum, hostilium præsertim spoliorum, controuersias, & contentiones: quasi quòd par pari nollet iudicio succumbere: hincq; necesse esset ius in armis, quę semper gestabant, ponere. Ex quo, ne cruenta pugna & ferro differẽtias dirimerent: nevè vlla subinde in Regem conspirandi occasio daretur; tam Rex, quàm proceres, de suo detrahẽtes, atq; magistratui conferentes; ipsum omnium consensu crearunt: atque ex eo maxime, quod is in suo cuique tribuendo versatur: totique Regno præest, Iustitiam Aragonum nuncuparunt. Ab ea quippe virtute, quæ omnium Reipub. basis est ac fundamentum, iustè fuerat denominandus Magistratus, qui omnibus Regni iudicationibus, tanquam Iustitia iustitiarum, erat præponendus. Per hunc enim Reipub. Aragonensis salus non modò fuit perpetuò retenta, ac vera illius etiam erga Reges fidelitas conseruata: verùm ipsamet Regia dominatio, aut aucta quidem extitit per illum, aut magna saltem ex parte releuata. Siquidem ad subitas tum populorum commotiones sedandas, tum ciuium inter se discordias componendas: tum insolentium quãdoque procerum libidines refrænandas (quæ propria sunt Regis munia) num commodio-re alio, promptiore ve, quam hoc ipso magistratu, tanquam vnico instrumento pacis, ipsum sibi Regnum consueuit accurrere? nonne, quod in ea re, sua maximè præsentia fecisset Rex, idipsum deputatus ab eo magistratus solitus est efficere? An non hinc est, quod Aragoniæ res minus premant Reges; minusque ipsis negotii facessant, atque in comitiis generalibus minus quoq; querelarum ab Aragonensibus, quàm ab aliis sociis Regnis habeantur? Inde quippe superiores Reges huiusmodi magistratus vim satis cõpertam habentes; necnon & proceres non esse alienam à commodis suis, ac neque contrariam ei potestati, rigidæ, nimisque seuerę quam ipsi in subiectos sibi populos, sine prouocatione habent, perspicientes: eodem, quo ab vtrisq; consensu creatus est magistratus, à consequentibus, progressu temporis, fuit etiam auctus, atque & potestate, & iurisdictione amplificatus. Ita quippe Iacobus audiens velle proceres, exposcereque, vt controuersias, quas tam secum, quam inter se illi haberent, Iustitiæ Aragonum præfectus iudicaret; peræquum id esse ducens, prouidit in posterum, vt illud de iurisdictione præfecti, quod antea vsu tantummodo & consuetudine receptum erat, deinceps scripta lege sanciretur. Demum induciis factis, de reliquis controuersiis omnibus, Rex, & proceres apud Cæsaraugustanum, & Oscensem Episcopum compromissum fecerunt. Quibus peractis, proceres, se Regi ad Murciense bellum adfuturos promiserunt. Sed obeunte interim Oscensi Episcopo; Cæsaraugustano verò à pronunciatione abstinente, iudicatio ipsa penes Regẽ fuit, neque manus iis bonis iuncta, quæ facto compromisso tenebantur. Præterea paulò post, comitiis a Rege, Exeæ habitis (inclytũ id Aragonię oppidum est, cognomẽto equitum, ob eorum frequentiã) plures leges proximis conuẽtibus scriptæ tantùm, ibi scitæ, ac promulgatæ fuerunt. In primis ne Rex, quiquę alii postea Reges essent, honores, & militaria officia condonarẽt, nisi iis qui agnati procerum essent, nõ modò iure, sed natura quidem, ac neque exteris, illa tribuerent. Ne quis procerum, nobiliumve, Bouatici, aut scripturę tributũ (Herbaticum ipsi appellare consueuerunt) deponeret. In omnibus controuersiis, quæ inter Regẽ, & nobilitatem orirentur, præfectus Iustitiæ Aragonum iudex esset, easq; procerum, atq; nobilium, quorum nihil interesset, cõsilio dirimeret: reliquas verò procerum, & equestris ordinis causas, idem præfectus, Regis ac procerum cõsilio diiudicaret. Rex liberis iustis nuptiis procreatis honores, militariave officia, ne attribueret. His constitutis, atq; induciis cum proceribus factis, literas è Castella accepit, quibus intellexit, Alfonsum expeditionẽ contra Granatenses suscepisse.

Quamobrem ipse quoque Murcienſibus bellum indixit; ad quod Clemens IV. Pontif. ſacræ expeditionis præſidia, & noxarum expiationem indulſit; atque ſacroſanctæ Crucis prædicatione, è tota ferè Hiſpania multorum fuit militum concurſus, Tarraconenſi, & Valentino Antiſtitibus, concionatoribus, & ſacri huius belli lituis. Itaque Cæſaraugustæ primum renunciatis Ducibus, & Signiferis, exercitum ad duo millia equitum conſcribi iuſſit. Duces exercitus fuere Petrus & Iacobus filii; & Raimundi duo, Cardonæ Vicecomes, & Moncada, aliis Aragoniæ proceribus, quod alienato adhuc animo à Rege eſſent, militiam detrectantibus. præter vnum Blaſcum Alagonem, qui Regi ſemper adfuit: tametſi Aragonenſes poſtea manipulatim Regem ſequuti fuerunt. Sed recenſitis equitibus, ſexcenti dumtaxat præſtò fuere ex bis mille conſcriptis, quibuſcum collecto paſſim in itinere peditatu, Valentiam properatum eſt. Cumque venirent Turolium, creſcente indies exercitu, ac deficiente commeatu, req; frumentaria, ingreſſus eſt Rex vrbem; quæ nunc intercedente Philippo II. Rege, conceſſione Gregorii XIII. Pontif. in Epiſcopatum erecta eſt; vbi conuocato Senatu, itineris, atque expeditionis ſuæ cauſas aperuit: ſeque fuiſſe coactum ad ſacrum hoc contra Murcienſes ſuſcipiendum bellum; non ſolùm vt Regnum, ob conſpirationem Granatenſibus deditum, eiſdem inde pulſis, genero, ac filiæ recuperaret: verùm vt impediret, ne ſeſe illi cum Murcienſib. iungentes, in Valentinum conuolarēt, vnde Aragonenſe Regnum detrimētum acciperet. Atq; ideò, inſtante expeditione, ipſe, non tam de cogendo exercitu, quàm de ſuſtentando ſollicitus, carere ſe in primis re frumentaria, & pecuaria, alioque neceſſario bellico cōmeatu, oſtendit. Proinde rogare, vt quę ad manus haberēt, ſuggererēt: habituri breui ex Regiis cenſibus compenſationem. Ad quem vnus ex primoribus, Ægidius Sanctius Munotius, filius quōdam Paſchaſii, de quo antea diximus, qui ſenatus mentē compertam habebat, reſpondit; Non ignorare te, Rex, credimus, ciuitatem hanc nulli ex ſuis Regibus tuis maioribus defuiſſe vnquam, neque nos quæcunq; imperata fuerunt, facere recuſaſſe. Quamobrem, quò maiora ſunt, quæ tu pro communi re facis, quàm quæ illi, eò maiora deberi tibi fatemur: & quæ pro aliis nunquā, pro te nunc facere decreuimus. Offerimus enim tibi nos Valentiam ituros obuiam, cum mille tritici coris, & tribus mille farinæ: arietum xx. millibus, boum verò duobus millibus: ac ſi opus erit, plura daturos. Te autem interim, & exercitum, hoſpitio excipiemus honeſtiſſimo. Hoc Turolenſium tā magnificum, atq; ſplendidum ſponte oblatum munus, Rex admiratus, Cæſarauguſtanæ nō immemor iniuriæ, ad ſuos conuerſus; Nū, inquit, Cæſarauguſta plus vi dediſſet, quàm Turolium ſponte obtulit? Itaq; gratias eis habens, maximeque ipſos de munere amans, petentibus Turolenſibus, duos vel tres dimiſit ſatellites, qui per ſuburbana & pagos, Regio nomine, quæ mittenda eſſent, colligerent. ipſéq;, quamuis illi renuerent, ex Regiis cenſibus, perſolui omnia præcepit. Cùm igitur Valentiam veniſſet, Turolenſes cum omnibus præſtò fuere. Quæ cum pergrata, atq; accepta haberet, optimis, variiſq; Valentini agri fructibus oneratos remiſit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XVII.

DVM Iacobus Valentiæ commeatum & armamenta parat, ac reliquas ex Catalonia, & Aragonia ad Murcienſe bellum conſcriptas copias operitur; graues ſubinde, atq; conſtātes rumores per vrbē ſpargebātur, de innumerabili Afrorum, qui in Bęticā traiecerāt, multitudine, vt qui Granatenſib. adiuncti centū quinquaginta milliū numerū perhiberētur excedere; eorūq; omniū mēs eſſet, ſeſe in Murciēſe Regnū immittere; eoq; cōparato, protinus in Valentinū conuolare: vt non amiſſum modò Regnū è Iacobi manib. eriperēt, ac Zaeni, ſuiſq; recuperarēt: ſed Iacobum etiā è propriis ſedibus, ac Regnis expellerēt. Erat. n. iam ab omnibus Hiſpaniæ Sarracenis & Afris, conflata conſpiratio in Iacobum: cuius tam florens dominatio & Imperium, vniuerſis Sarracenis, præcipuè Afris, in magno erat ex inuidentia concepto odio: nec tamen

men tam ingens ira, & potentia hostis contemnenda erant. Compertum etiam Rex habebat, ex omnibus a se antea susceptis bellis, nullum fuisse vnquam cum hoc Murciensi comparandum, ac neque sibi magis reformidandum. Nam quamquam tot ipse numero, manq; paratos ad dimicandum contra se, hostes habuerat; nunquam tamen minoribus facultatibus, atque copiis, iisque inter se diuisis, ad illis resistendum prodierat: nullus denique hoc ipso, belli exitus magis portendebatur exitiosus: propterea quòd non solum Afros & Granatenses ante se haberet, sed Valentinos etiam domesticos hostes post se relinqueret: neque timendum non erat, ipsum vel præliantem, ab vtrisq; intercludi posse; seque eis victimam præberi. Quæ omnia à proceribus, & populo, vltro citroq; relata, tāetsi à Rege perpenderentur; nec parui ducerentur, vtpote quæ virum quamlibet constātem honestè possent ab incœpto deterrere; tanta tamen erat ipsius cum animi magnitudine coniuncta fortitudo, vt hoc vno in bello non modò hostes, sed seipsum superarit, eoque alacrius in eos inuectus fuerit. Quamobrem contemptis rumoribus, commeatum & armamenta præmittens, cum vniuerso exercitu profectus est Setabim: ibiq; equites leuis armaturæ trecentos assumens, Biarium progressus fuit, vbi congregatis Ducibus exercitus, totius nauandæ operę, atque bellicæ expeditionis rationem eis significauit: fuitque deliberatum, vt debellatis primùm Murciensis Regni oppidis citra Vilienam, quæ sunt prope Oriolam, & Alicantum, vltima esset vrbis expugnatio. Vnde missa parte exercitus in lęuam, ipse cum altera dextram tenens, Viliensibus, qui contra Manuelem Regis Castellæ generum conspirarant, per præconem ad mœnia denunciauit, nisi resipiscerent, atque Manueli se dederent, depopulaturum se eorum agros, ac oppidum complanaturum. Ad quem Vilienenses, sè, certis conditionibus in potestatem Manuelis redituros dixerunt, modò ratas illas habiturum Manuelem ipse promitteret: promittente Rege, Manueli se dedidere. Quorum exemplum Eldenses sequuti, sese Manuelis potestati permiserunt. Idipsum imitati Petrecenses, Neupotienses, Illicitani, qui nunc Elgiēses, fidem Iacobi sequentes in potestatem Regulorum suorum redierunt: simulq; audita Regis benignitate erga sponte se dedentes populos, trádita quoque fuit illi Calagurria turris magna, valdeque munita, quæ præcipua erat Illicitanorum arx, antequam exercitus eò conueniret. Ea fuit enim Iacobus sapientia & opinione famæ præditus, vt non minus arte, quam ferro vinceret. Misso igitur in eius arcis præsidium Barcinonensi Antistite, ne ab exercitu illorum ager vastaretur, ipse concessit Orcelim, vulgò Oriolam; quo statim venit prefectus Criuillenii oppidi munitissimi, vt illud, & duas eius arces prę munitas in potestatem redigeret, vna tantum missa cohorte: qua ad eos perueniente, præstitit præfectus quod promiserat. Sicque ab ea parte omnia oppida cum arcibus se Regi, ac suis veris dominis, quos dispulerant, tradiderunt. Iam verò egredienti Oriola Regi, vt in Murcienses pergeret cum equitatu, occurrerunt Almugauares prætoriani milites, quos Rex dudum præmiserat, vt excursiones in ea oppida, quæ intra Ilorcim & Murciam continebantur, facerent, prædasque in castra mitterent; quin & per captiuos, quos comprehendissent, consilia hostium inquirerent: ac tandem lustrato, atq; explorato vtriusque vrbis agro, ad ipsum reuerterentur. Hi redeuntes renunciarunt, ante horas viginti, sub ipso noctis crepusculo, vidisse prope Ilorcim prætereuntes octingentos leuis armaturæ equites, cum duobus millibus peditum Regni Granatensis, qui duo mille iumenta, omni commeatu & armorum genere onusta versus Murcienses agebant; quippe dissoluto ordine, ac nihil hostile timentes incedebant; facileque esse eos cum vniuersis [illegible] & impedimentis intercipere, si quàm celerrimè, nullaq; mora interposita, cum exercitu in loco à se explorato, satisque ad dimicandum expedito, eos præuenirent. Quo ipso tempore Manuel, equitesq; ordinis Templarii, Hospitalis, & Velensis, vnà cum Alfonso Garcia strenuo, ac bellicoso viro à Rege Castellæ ad bellum misso, sese Regi adiunxerant: erantq; simul omnes equitum ad mille ducentos, peditum verò ad viginti millia, itaq; omnibus se, sequi iussis, præeunte Almugauarum cohorte, qui hostium stationes præuenirent, traiecto Secura flumine, vt primum illuxit dies, in pagum quendam fortè deuenerunt, ad radices parui montis, qua illi cum iumentis transituri erant, secundum tumulum non longè ab vrbe; vbi aniquorum Murciæ Regum sepulchra sita erant. Ibi ergo Rex Almugauarùm consilio, exercitum quiescere, sumptoque cibo, se ad pugnam comparare iussit; eumq; protinus ita disposuit. In primo agmine Petrum & Iacobum Principes cum suis è Catalonia copiis collocauit; alterum verò agmen, vbi Aragonensium & Castellanorum permistæ legiones erant, tenuere Velensis, cum Petro Nunnio Guthmano, & Alfonso Garcia Castellæ proceribus, & Alago cum Aragonensibus; postremum cum Manuele & Almuguare, Regi obtigit, lectissimis centum cataphractis

cinctum, præter magnam aliam velitum manum, quos extra ordinem cum amētatis haſtis Rex miſerat, Duce Roccafullio, pernobili Orioleſi equite, ad exploranda hoſtium conſilia & iter. In quos deſcendentes iam per decliuitatem montis, Velenſis, & alii ſui agminis vehementer inſtabant, vt impetus fieret. Verùm Rex prohibuit omnino, quoad vniuerſi illorum equites in planitiem deſcenderent, vt in præeuntes tunc noſtri irruerent, ſeſeque inter eos, & montem interponerent, vt à peditibus, atque à ſarcinis & impedimentis ſepararent: ſicque equitatus in equitatum, reliqui in pedites conuerſi, prælium committerent: & tamē cum Rex, non tam præſentes hoſtes, quàm propinquos vrbanos pertimeſceret milites, quos ſciebat multos, atque omnium lectiſſimos in vrbe eſſe: nec dubitaret, inito prælio, illorum ſubſidio venturos, ideò aciem ſic inſtruxit, acſi cum vrbanis etiam eſſet dimicaturus. Prodiens ab nouiſſimo agmine è medio Cataphractorum fulgentibus tectus armis, luſtratoque primum exercitu, atque omnibus circumſpectis, venit ad primos ordines, quos ducebant Principes filii, ac, vt animoſiores ad dimicandum redderet, graui, ac contenta voce cohortatus eſt, vt meminiſſent, quo ipſi patre geniti, ac procreati eſſent, quem ſimul Ducem & commilitonem haberent, atque facinorum ſpectatorem: quò magis cœleſtem omniumque communem patrem reſpicerent, gratiaſque ei immortales haberent, quòd dimicationis ſuæ primitias, non contra Chriſtianos, ſed contra impios Chriſtiani nominis hoſtes offerri dederit: eique ſe tota mente deuouerent, daturo ſine dubitatione, & vim ſuis ad peruincendum, & hoſtibus ignauiam ad reſiſtendum. Ab his illico ad milites conuerſus, propoſitam, atque oculis ſubiectam eis prædam, ſarcinas & commeatum, ſi benè ſtrenueque pugnarent, ipſis diuidendum oſtendit: neque dubitare ſe dixit, ipſos tam aſſuetos alioqui, hoſtes numero ſuperiores vincere, inferiores, tametſi non contemnendos, deuicturos. His dictis, in locum ſuum ſeceſſit, ac protinus, dato ſigno, noſtri equites in hoſtium equitatum primum impetum fecerunt, quem illi minimè ſuſtinere valentes, in eam partem qua venerant, ſeſe fugæ mandarunt: hos pedites ſecuti, in turpē fugā coniecerunt. Quare ad perſequēdos eos maximè cohortantibus Velenſi, & Caſtellanis, Rex iuſſit canere receptui, veritus ne, aut à tergo eos vrbani adorirentur, aut in inſidias, pluresve hoſtes, ſi perſequerētur, inciderent: propterea quòd fugientes tenderent in oppidum Alfamā propinquum, in quo arx erat munitiſſima, multoq; plena milite, qui noſtros prædæ inhiantes, & diſperſos facilè ſuperare, ac perdere poſſent. Itaq; direptionem Rege prohibente ſarcinæ & impedimenta capta ſunt, omniaque manu ipſius diſtributa Ducibus & militibus, præter iumenta & cibaria, tanquam exercitui & caſtris neceſſaria. Sed ſtupor omnes inuaſerat, qua cauſa vrbani, præliantibus prope vrbem Granatenſibus, qui ſubſidio illis venerant, non opem tulerint: latere enim ea pugna minimè potuit vrbanos, cum non longè ab vrbe commiſſa fuerit. Verum à captiuis deprehenſum fuit, eſſe à Granatenſibus certiores factos, opemque ab iis ferri petitam; non tamen auſos vrbanos eam ferre, propterea quòd graues rumores ſparſi in vrbe eſſent, Alfonſum ſcilicet & Iacobum Reges, cum magnis exercitibus venire ad vrbem obſidendam; ideoque initum à Iacobo prælium, ſtratagema fuiſſe ad eliciendos ab vrbe Murcienſes, vt à propugnatore deſtitutam Alfonſus inuaderet. Neque profectò vna omninò fuit eorum opinio: quandoquidem Alfonſus per id tempus venerat Iacobum viſurus, atq; ad præſtitutam diem in oppido Alcarracio, non longè ab vrbe, conuenere, vna veniens Iolans filia, eiuſque liberi Caſtellæ Principes, vna etiam Berengaria Alfonſina, filia Alfonſi domini Molinæ, & Meſæ, inſignium Caſtellæ oppidorum, in confiniis Aragoniæ. Quæ cum eſſet perpulchra, atque cum venuſtate dignitatem quandā vultu præ ſe ferret, adeò eius amore captus Rex fuit, vt matrimonii fide data in poſterum eam in contubernium aſciuerit. Neque mirandum quidem, in tam continuo, proſperoque ac triumphanti bello, Martem ſubito in procreatricem Venerem incurriſſe: procliue enim eſt ad eam, ab labore omnium hominum ingenium, maximè verò ſollicitante communi rerum parēte natura, cuius non parum interfuerat, multos orbi Iacobos edidiſſe. Itaque poſtquam de oppugnatione Murcienſi inter Reges eſt actum, atque à Iacobo illius cura ſuſcepta, Alfonſus & Iolans, cum liberis reuerſi ſunt in Granatenſia caſtra; Iacobus verò, vt nonnulla oppugnationi neceſſaria præpararet, Oriolam regreſſus. Quò venientes Vilienſes Regi dixerunt, ſe Manueli dedidiſſe, vt eſſet promiſſi memor; ſtatimque Rex, conſentiente Manuele, in illorum arce præſidia collocauit; profectuſq; in oppida Nonpotiū, & Elgium, ea cum turri Calagurria Manueli tradi fecit; atque iterum reuerſus Oriolā, natalitia Chriſti ibidem celebrauit. Inde Alicantum venit, vbi exercitu congregato, Murciam contendit, in eius conſpectum caſtra poſiturus. Ipſe quippe primus cum ſpecula-

ſpeculatore anteibat regionis ſitum exploraturus, aptioremque ab obſidendam, & oppugnandam vrbem, locum inuenturus. Mos enim erat Regibus prælium commiſſuris, Regia id referente hiſtoria, in poſtremo eſſe agmine, loca tamen ad obſidendum indagaturis, omnibus anteire. Sed cùm in locum, qui fuerat ſpeculatori viſus aptior, ante lucem ambo veniſſent: neque ob circumfuſas tenebras, quantum ab vrbe diſtarent, agnoſcerent; vt primùm illuxit dies ſubitò ſeſe in conſpectum vrbis dedere: tam proximè, vt ad iactum ferè baliſtæ ea eſſet. Iumenta enim & pecudes vrbanorum propè oberrabant. Quo animaduerſo Rex ad ſpeculatorem ait; Temere profectò tu quaſi loci ignarus, ad deſignandam obſeſſionem, me in tam propinquum vrbi locum conduxiſti: verùm vt lubet, iacta eſt alea, tenendus eſt locus, ac ne digitum quidem pes referendus. Statimque poſitis ibi caſtris, ea vndique foſſa & vallo cingi iuſſit: quin & machinas, & tormenta diſponi, ac in loco, & ordine ſuo quemque manere conſtituit. Noſtris igitur operi inſtantibus, Murcienſes irruptiones facere cœperunt, atque frequentibus ſagittarum ictibus, ſaxorumque iactibus exercitum vexare. At verò Rex ſagittarios Dertoſanos, & funditores Baleares, à læua poſuit, vt irrumpentes ſarracenos, ac ſeſe protinus in vrbem recipientes icerent: miſſa ſimul Cataphractorum manu, qui ſuo impetu aggredientium agmen turbarent; noſtriſque contra Sagittarios hoſtes pro muro eſſent: quò tutius ferire illos poſſent, atque ſagittarum & ſaxorum imbrem ſimiliter in eos contorquere. Hunc ergo in modum eorum audacia adeò repreſſa fuit, vt totum menſem ab eruptionibus temperarint: noſtro interim exercitu, machinas & tormenta muris admouente, ac Rege etiam nihil non, quod ſtrenui ducis eſſet, machinante, quoad Murcienſes ad deditionem cogeret. Eius enim ſpe fretus, omnino prohibuit vaſtari agrum: quo beneficio, pleroſque vrbanorum animos ad ſe pelliciebat. Interim ipſe ad notos ſuos, quos in vrbe habebat, clam ſubmittebat fidos aliquos ex Valentinis ſarracenis, qui ad deditionem illos inducerent, benignitatem Regiam, ſuamque morem in excipiendis, humaniſſimeque tractandis iis, qui ſeſe ei ſponte dedebant, atque in eos, qui obſiſterent, pœnas & ſupplicia prædicantes. Addebant etiam, recipere illum in ſe, Alfonſum generum, quæ ipſe ageret cum iis, omnia probaturum: poſſeque, eodem deprecatore, in gratiam Regis ſui, nullo ſuo iure imminuto, redire. Quæ cum ad primores vrbis relata eſſent, deque dedenda ipſa Regem perinde agere vidiſſent, ac ſi propugnatore vacua, atque fame oppreſſa omnino eſſet; tantus vniuerſos inuaſit timor, vt pro oblatis conditionibus placuerit deditio: maximè verò, augeſcente indies Regis exercitu, illorum verò auxilii ſpe, Granatenſi Rege Alfonſi bello impedito, penitus abiecta. Vnde placuit primoribus, ſeſe, ac vrbem Regi dedere; iamque pulſo inde præfecto a Rege Granatenſi miſſo, cum eius militibus, qui vrbanis numero inferiores erant, neque arcem tenebant; Regi ſignificarunt, ſed ad certam diem, vrbis portas patefacturos. Ex quo Rex protinus quinquaginta cataphractos, ac totidem leuis armaturæ equites, cum centum viginti ſagittariis Dertoſanis præmiſit, qui vrbem intrarent; ipſe vero ad ripam Securæ amnis, qua is arcem alluit, conſtitit quoad illi vniuerſas vrbis turres & propugnacula, in primiſque arcem tenerent; atque in editiore eius turri vexillum Regium locarent. Quo inſpecto Rex illico cum dimidia exercitus parte vrbem ingreſſus eſt. Sequenti verò die in arcem aſcendens, munire eam præſidiaque in ipſa diſponi iuſſit. Deinde totam peruagatus vrbem, comitantibus antiquo præfecto, cum aliis quinque ciuitatis primatibus, eam in duas partes diuiſit: quarum alteram, quæ arcem, & Mahometi ædem magnam comprehendebat, caſtris propinquiorem, Chriſtianis habitandam dedit, alteram verò ſarracenis reliquit, in qua decem aliæ Mahometanæ ædes erant, ſatiſque amplus ad habitandum locus ſarracenis relictus. Verùm ſarraceni de Rege conqueſti ſunt, quod magnam ædem illam, quæ erat omnium princeps, ac frequentiſſima, ſuſtuliſſet. Tunc iratus Rex, vniuerſum exercitum vrbem ingredi, atque in armis, & quaſi paratum ad eam diripiendam eſſe iuſſit. Quod pertimeſcentes ſarraceni, Regem ſupplices obſecrarunt vt ſibi ignoſceret, atque ædem cum omni re, pro libito acciperet. Pacatus Rex, ædem à Carthaginenſi Antiſtite expiari, atque ſacræ Virgini matri Mariæ dedicari curauit. Ei enim ex voto omnia templa in locis ſarracenorum conſecrare ſolebat. Erant autem iam tum permulti permiſti ſarracenis Chriſtiani, tota ea diœceſi Carthaginenſi, chriſtianè viuentes, atque ſacella vnà & Epiſcopum habentes, qui pietatis, ac religionis iura in eos exercebat. Itaque expiato atque ſacrato templo, Rex, & Barcinonenſis, & Carthaginenſis Antiſtites, atque vniuerſi, qui inuenti ſunt ſacerdotes, aliique Dei miniſtri è tota confluentes diœceſi, cum vniuerſo Chriſtiano populo è caſtris exeuntes,

& cum magna pompa, & hymnis, vrbem ingredientes, illud adierunt: vbi pro victoria sine cruore parta, maximas Christo, eiusque sacrosanctæ matri gratias egerunt. Post verò Rex ad exercitum conuersus, collaudatis omnibus, tanquam bene de se meritis, atque victoriarum participibus, eis gratias egit humanissimè, singulos Duces, signiferos, primique pilos & centuriones, summa excipiens affabilitate, eorum virtuti ac dextris tribuens, q̄ non vno, aut altero, sed quatuor potitus Regnis fuerit. Qui autē ex procerib. præcipui interfuerūt huic bello, fuere Petrus & Iacobus filii, magnus Magister equitū Velēsis, Arnaldus Episcopus Barcinonēsis, vnà cū Carthaginensi, ac etiā Petrus Gerardus Templariorū promagister, Petrus Fernandus Regis filius, Guido Vespa promagister Hospitalis, Huguetius Comes Emporitanus, Raimūdus Moncada, Blascus Alago, Iauffridus Comes Rocabertinus, Guillermus Rocafullius, & Carrocius Rebolledi dominus: quibuscū Rex diebus multis egit Murciæ; vbi tanquam verus Rex, ac dominus debellatæ à se vrbis, domos & prædia veteranis liberalissime diuisit, eis præsertim, qui ibidem commorari, ac in perpetuo vrbis præsidio, & conseruatione Christianæ religionis remanere promiserunt. Postremò Legatos ad generum misit, qui nunciarent, se vrbem Murciam cum vniuersis eius Regni arcibus, & oppidis viginti octo, quæ ab eo ad Granatæ Regem defecerant, vi & armis recuperasse, eaque omnia cum reliquo Regno subegisse, atque vt totum tanquam sartum tectum reddat, præsto esse. Proinde præsidia mitteret, ad excipiendum illud, & defendendum. Factum profectò insigne ac commemorandum, atque cum maxima Regis laude & gloria concelebrandum. Potentissimum scilicet Maurorum Regnum, defectione amissum, atque à sociis protectum; quod sua dextra, suis sumptibus, & milite, oppugnarat, & recuperauerat, genero magnificentissimè contulisse; perinde ac si hoc ipsum antea filiæ dotis nomine promisisset. Demum arcem cum vrbe Alfonso Garciæ Præfecto ab Alfonso delecto liberè tradidit, relictis decem milibus Christianorum militum, qui Regnum, eiusque tutiora ad defendendum loca incolerent, religionem inducerent, sectamque Mahometanam propulsarent; atque potirentur agro amœnissimo, pinguissimoque. Nam vbi ager est irriguus, non modo frumento, vino, & oleo, sed moretis ad sericum conficiendum bombycinum, supraquam dici potest, abundat: vbi verò irriguus non est, qualis Carthaginensis propinquus ei campus versus mare spartho, & palmis est refertus, atque magnitudine pastionis mirè fertilis, qui etiam vrbe, & portū Carthaginensi propinquis valde nobilitatur. Rebus igitur Murciensiū compositis, Rex Oriolam venit, quæ vrbs Valentini Regni extrema est, Murciæ è regione ad ortum posita; nobilis admodum, atque ingeniis pręstans, bellicisque olim assueta rebus. Eius ager latissimus, atque irriguus, frequentibus Securæ fluminis inundationibus, inuenitur longè fertilissimus, atque frumenti, ob irrigationem, feracissimus, adeò vt prouerbio vulgatissimo fuerit locus, Pluat, aut non, frumentum dat Oriola. Ibi Rex cùm esset hyems, summe delectatus tepore aeris, atque amœnitate agri, dies aliquot fuit. Inde cùm iam ver esset, Alicantum cum exercitu venit. Quæ vrbs amplissimum, non tamen vndique tutum portum habet, in quem magnus ac frequentissimus est nauium è toto Mediterraneo, atque Athlantico etiam mari concursus, ac magna simul mercimoniorum conuectio. vbi Rex retento exercitu, vocatis Ducibus, bellum contra Almerienses Regni Granatæ prosequi se velle dixit, ac iuuare generum, bello aduersus eos implicatum. Sed obsistentibus proceribus, & admonentibus, tutum non esse tamdiu à propriis abesse Regnis, & aliena quærere; maximè verò ob componendas res Iacobi filii, præsertim de adiungēda ei vxore, quæ res Regiam omnino præsentiam requirebant; relictis præsidiis apud Alicantenses, Vilienenses fines, vt Murciensibus, dum opus esset, occurrerent; ipse Valentiam cum parte exercitus reuenit; atque collustrata vrbe, mirè delectatus est eius amplificatione; atque magnificorum ædificiorum, præsertim templorum, ornatu & constructione: nec non validissimo muro in orbem perducto, turriumque frequentia, & distinctione. Iamque legibus & plebiscitis denuo confirmatis, Barcinonem progressus est, paucisque ibi diebus commoratus, Gerundam venit, vbi controuersias inter Emporitanum Comitem, & Pontium Gerardum Tortellam. de diuidundis agris, breui composuit: indeque Mompellerium concedens, intellexit, matrimonium Beatricis Amadæi Sabaudiæ Comitis filiæ, cum Iacobo, de quo Roccafullius egerat, aut Beatricis obitu, aut aliis de causis; perfectum non esse; ideoque de Esclaramunda Foxensis Comitis sorore Iacobo iungenda egit. Cùm igitur matrimonium placuisset omnibus, Esclaramunda à suis honorificè Barcinonem deducta est, ibique celeberrimis nuptiis, Iacobo iuncta. Rex verò Mompellerio Perpinianum reuersus, inuenit præstolantem se nuncium cum epistola, qua Ferrentius Liciana, vnus ex proceribus Aragoniæ, Regem ob nonnullas acceptas

iniurias ad certamen prouocabat. Quo die contigit, vt legatus à magno Tartarorum Imperatore missus, cum grandi comitatu Perpinianum ingrederetur ad Regem, oratum in summa, ne expeditionem ad Hierosolymitanam regionem debellandam detrectaret: se enim, & copiis, & armis iuuaturum; modò ipse bello præesset. Has duas, adeò interse, & genere, & proposito dissidentes, vno die acceptas legationes Rex perpendens: altera, quam à summo Rege ad Imperatoriam tantæ expeditionis bellicæ potestatem vocabatur, alteram, qua a subiecto sibi Regulo prouocabatur, risum vix continere potuit. Vnde Tartaris lautissimè exceptis, atque in patriam iucundissime remissis; ad Licianæ nuncium conuersus, respondit: Se hactenus delectatum fuisse aucupio gruum, aut tardarum auium; at nunc, vt ei morem gerat, picarum, seu columbarum vsurum; eius inferiorem ordinem, præ Regio, atque sequuturam fugam prænuncians. Inde profectus venit Ilerdam, vbi tumultuario comparato exercitu, atque Tamaritano populo se sequi iusso, Licianam oppidum, cum aliis Ferrentii arcibus, in potestatem redegit, ac ob læsæ Maiestatis crimen, Regno adiecit, ipso quoque Ferrentio profugo, nulloque certo in loco, metu Regis, consistente. Posthæc Rex Turiasonem venit, vbi denunciatum est ei, perplures passim deprehendi nummos adulterinos, Aragoniæ forma, & Castellæ percussos: è quib. allati fuere nonnulli morabatini ex ære confecti, extrinsecus inaurati, tanta artis subtilitate, vt à veris vix discerni possent. Erant autem morabatini aurei nummi, qui dimidium coronatum pendebant. In huius criminis suspicionem quidam Regulus venit, nomine Petrus Iordanus, dominus oppidi Sanctæulaliæ, in confinibus Aragoniç & Nauarræ siti, vnà cum Elsa vxore illius, & liberis, & præterea operis ministris. Sed mortuo Iordano, liberisque profugis, Elsa cum ministris capta, atque iudicio conuicta, à Rege damnata est. Mortis autem genus hoc fuit; ore folliculo inuoluto, saccoque insuta, atque in profluentem Iberum viua proiecta: quæ etiam pœna fuit ministrorum, & cæterorum, qui postea eo fuere crimine conuicti; vno excepto Canonico & Sacrista Ecclesiæ Turiasonensis, qui etiam conuictus, sacerdotiis priuatus fuit; & quia sacrorum minister erat, non capite damnatus, sed in perpetuum carcerem detrusus. Quibus Turiasone actis, inde Rex abiit Cæsaraugustam, vbi Mariam filiam inuisit; quæ febricula lacescente, male habebat. Sed medicis morbum eleuantibus, breuique conualituram asserentibus, & ipse profecturus Valentiam, Alcanitium, quâ in illam rectius est iter, venit: ibique diem domini natalem celebrauit: ineuntis verò anni primo die, Dertosæ egit: inde Valentiam perueniens, nuncium accepit Cæsaraugusta, Mariam post ipsius discessum, ingrauescente morbo, mortuam fuisse. De cuius obitu vehementer Rex doluit; ita vt cogitarit regredi Cæsaraugustam, vt eius saltem nouendialibus sacris, & exequiis interesset. Decreuerat enim, vt Valbonam, vbi Reginæ matris sepulchrum erat, Maria deduceretur, ibique humaretur. Verùm altero consequenti nuncio intellexit, ciues Cçsaraugustanos, inuitis proceribus, qui in vrbe constiterunt, cadauer in templum maximum diui Saluatoris intulisse, illudque sepultura honorificentissima affecisse. Quod Rex haud omnino ægre tulit, ac Valentiæ substitit. Posthæc literas à Petro Principe Barzinone accepit, quibus factus est certior, Raimundum Folchium Vicecomitē Cardonensem, aliosque nonnullos Cataloniæ Barones, mortuo Aluaro Cabrera Comite, mouisse bellū contra oppida Comitatus Vrgelitani, in ea præcipuè, quæ à Rege tenebantur. Verum Rex, noua facta iuris accessione Comitatus Foxensis, quod ad Vrgelitanū, & Vicecomitatum Castelboni, & Agerensis habebat: rursum bellum in vniuersos commouit, in primis contra eos, quicunque Vrgelitanum inuadebant, cuius dominatus titulo semper insignitus Rex fuerat. Itaque cum exercitu veniens Cerueram, in pagis atque oppidis, quæ se Regi subiecerant, præsidia disposuit, copiasque adduxit ad prosequendum bellum, & Comitatum defendendū, dumque expectat, quid Vicecomes, aliique faciant: relictis interim Petro & Iacobo filiis, altero qui exercitui præesset, altero, qui Monspellerium certa de causa abiret: ipse Toletū à Sanctio filio vocatus causis, quas mox subiiciemus, proficisci parauit. Quo tēpore rumor percrebuit, ac paulo post litteris è Sicilia ad Petrum cōfirmatus est, Manfredum Regem Petri socerum occubuisse, in agro Beneuentano Neapoli vrbi proximo commisso prælio cum Gallis, Duce Carolo Ludouici Regis fratre. Hunc enim antea Vrbanus IIII. Pont. magno in Manfredum odio & indignatione commotus, vocauerat ad se: qui veniens Romam cum maximo & fortissimo exercitu, certis conditionibus, Regno Siciliæ & toto terræ tractu, qui est citra Pharum, ad fines vsque ditionis Ecclesiæ Romanæ, vrbe Beneuento excepta, à Pont. perpetuo beneficiario iure donatus fuerat, traditoque de more vexillo Regio, in possessionem missus. Vnde facta donatione, Carolus in Manfredum profectus, quo dictum, est,

prælio deuicit, pulsis scilicet, atque in fugam conuersis Manfredi copiis; à quibus desertus ipse in medios hostes irruens, non agnitus, telis confixus occubuit: simulque vita fuit, atque Regno priuatus. Verùm ab exeuntibus eum in campo, inter mortuos cognitus ac elatus, consulto Pont. Ecclesiastica fuit sepultura prohibitus. Quo nuncio Petrus, eiusque vxor Manfredi filia, vehementer dolucre: ipseque Petrus, cui intestati Manfredi omnia bona iure obuenerant; ad ea quoque armis repetenda, atque in potestatem, vt fecit, redigenda, non inaniter se iam inde animo præparare cœpit. Cæterùm causas, cur Iacobus à Sanctio filio vocatus, protinus intermisso Vrgelitano bello, Toletum perrexerit, eiusque felicissimum itineris successum, enarremus. Fuerat enim Sanctius a Romano Pont. Archiepiscopatui Toletano, summo totius Hispaniæ sacerdotio, præfectus; ideoque sacris initiatus, patrem per literas rogauit, vt vnà cum Petro, & Iacobo fratrib. ad natalem Christi diem, Toletum in sui, Alfonsiq; ac Iolantis sororis gratiam venirent: vt ipsius primis Missæ solennibus, in sancto augustoque Regiæ vrbis fano interessent. Cui Rex annuens libentissimè, gaudensque illius vrbis visendæ iam diu desideratam sibi offerri occasionem, ac vt vna etiam Iolantem filiam & nepotes reuiseret, se iturum respondit. Petrum verò & Iacobum, quibus dictum est causis, excusatos voluit. Vnde profectus, Ilerdam, & Calataiubium præteriens, cœnobium Hortam venit: vbi ab Alfonso genero magnificè exceptus, cum eo Toletū petiit. Cuius præclarissimæ, antiquissimæ, maximeque mediterraneæ vrbis situm, quo fuit ea olim, esseque nunc posset inexpugnabilis, sub aspectum subiicere, non erit ab instituto alienum. Est enim ambitu permagna; decem quippe domiciliorum millia continet, atque præaltis, & præruptis montibus tota ferè circuncluditur; iisque adeo propinquis, ac eidem impendentibus, vt inclusus tumulus, siue mons, in quo ipsa residet, quemque totum implet, ab illis non amplius balistæ iactu, quantum amnis interluit, separetur. Hic mons ab ea parte, qua Oriens respicitur, altissimus est, ac præruptus; Tago permagno Hispaniæ fluuio, qui auriferis, vt fama est, aquis præstat, magno quodam impetu in illum incurrente: indeque sinistrorsum, tortuoso flexu, totam ferè vrbem circumfluente, & à montibus discriminante. Ab altera verò parte, Septentriones versus, qua in planitiem vergit ipsa, à summo illo fastigio, in quo est arx, haud æqualiter fit decliuis, atque sumptuosissima ædificiorum frequentia circunfunditur. Quæ tota cum monte vrbs munitissimo cincta muro, quatuor patefit portis: sed in primis ea, quæ ad ortum Solis, arci subiecta est, quā excipit Alcantaræ pons (sic illum vocant) ex secto lapide, tanta cùm magnitudine, tum arte constructus, vt vnico tantùm arcu, & flumini, ibi licet altissimo, & infinito ferè concursanti populo, præbeat transitum. Sed illud profectò mirabilius, quòd incredibili artificum ingenio, maximoque sumptu ciuium tracta ab amne aqua, sui quasi oblita ponderis & naturæ, supra quingentos cubitos in montis fastigium ascendit, arcemque amplissimam Philippi II. Regis iussu instauratam, perenni & amœnissimo fonte ornat. Hic ergo situs natura munitus, sicuti superioribus sæculis, vrbem oppugnantibus cominùs, fecit inexpugnabilem; ita rursum eminus inuadentibus, pandente se vrbe montibus, machinarum, atque tormentorum præsertim æneorum emissionibus, atque ædificiorum subinde ruinis, eandem valde subiecit. Verùm cùm tam potens sit ciuitas, vt quę, & bellum per se facere, & instruere possit, huic etiam malo potest diligenter occurrere: aut hostes, antequam sit obsessioni locus, prę ueniendo; aut munitissimis hinc inde arcibus, vicinos montes prę occupando. Igitur accedente Rege, tametsi idem in Commentariis, de suo aduentu, ingressuque in vrbem parcè scribit; neque aliud quippiam, quam venisse, vidisse, sacris interfuisse, & alia quędam memorat: mihi tamen credibile non est, ad tanti aduentum Regis, tum Archiepiscopi & Reginę parentis; tum Alfonsi quoque soceri, de quo ille nuper fuerat benemeritus, ob recuperatum ab ipso Murciense Regnum, atque liberalissimè Alfonso restitutum: quin triumphalis etiam ingressus ei à Toletano Senatu fuerit decretus. Ex iis enim, quę nunc faceret Toletum, quæ tum fecerit, libet colligere; ac persuaderi quidem, ciuitatem in excipiendo Iacobo, cunctas suas opes, & facultates ostentasse, ipsumque tandem ouanti similem, quanta potuit cùm ostentatione & apparatu, tum sacra etiam pompa, qualis fieri solet in publicis supplicationibus, & triumphis, in templum maximum deduxisse. Vbi post patefactam inæstimabilem sacrarum, adeoque pretiosarum rerum in ea copiam repositam; verisimile est, fuisse ostensa etiā trophęa, insigniaque victoriarum Castellæ Regum, quæ tolis, atque laquearibus templi appensa essent; interque ea, inclyta quoque Petri parentis monumenta inuenta, quæ memoriam renouarent illius præclarissimi Idubedensis prælii, quod Mariano in saltu, ad Conualles Tolosæ dictas, felicissimè cum Mauris commissum est, indeque Petrus cum Aragonensi, &

Catalano exercitu, vt primo libro retulimus, insignem victoriæ laudem perquàm gloriosè consecutus. Ac neque dubitandum præterea, fuisse Iacobum, sacrum idem templum supra modum admiratum; ac veneratum etiam amplissimum illius, Antistitis, Dignitatum, vt dicunt, & Canonicorum collegium; aliosque perplures publicos Dei ministros, qui veram Christi fidem & religionē, nullis vnquam contaminatam erroribus, ab ipsis propè Apostolorum temporibus hucusque conseruarunt. Cùm neque Arriana perfidia, quæ in Hispaniam cum Gotthis irrepsit; neque communis illa, & vniuersalis, Roderico Rege, à Mauritanis illata clades, & religionis perturbatio impedierint, quominus sacra Toletana sedes constiterit, atq; Musarabico saltem Gotthorum ritu, sacra perpetuò fecerit; quin & aliis etiam oppressis Hispaniæ Ecclesiis, non modò exemplo, & doctrina, oraculi vice: sed facultate & opibus, solatio etiam atq; subsidio fuerit. Adde quòd diuina largiente manu, tam ingens, propeque incredibilis eidem facta fuit Decumarum aliorumque censuum accessio, & incrementum; vt cunctas totius orbis Ecclesias, vna ipsa superet, Archiepiscopo scilicet, Dignitatibus, Canonicis, aliisque sacerdotibus, & sacrorum ministris, hoc vnū in templum oratum & ad sacra facienda conuenientibus, ad sexcentorū milliū nummûm aureorū summam quotannis interse, pro cuiusque muneris ratione, diuidentibus. Ex quo in eum dignitatis, atq; amplitudinis gradū peruenit, adeoque splendore simul, & religione præstare solita fuit, vt iure quidē non Hispaniensium modo Ecclesiarum principatum obtinere, sed reliquarū totius Christianæ ditionis, nulli præterquam Romanæ, haberi debeat secunda. Die igitur præstituta, primū solenne sacrū summa cum religione & ceremonia celebratum est, atque ab vtroque Rege, Regina, Ferdinando Principe, totque Castellæ proceribus, illustratū & cohonestatū amplissimè. In quo populus præsentia, & studio Iacobi inductus, haud dubium, quin ludos etiā apparatissimos, magnificentissimosque ac tantis dignos spectatoribus fecerit. Quo ipso tempore, vt in Iacobi triumphum omnia cessisse viderentur, nouorū hominum species, & formæ Toletum inuectæ sunt. Ab oris enim vsque Scythicis, vt refert historia, Legati Tartarorum Imperatoris Barcinonem appulerant, vnà cū Ioanne Alarico nobili Perpinianensi, quē Rex superioribus diebus, Perpiniano, quo venerat alius Tartarorū legatus, miserat ad illorū Imperatorē, vt perciperet illius mentē, deq; iis, quæ per legatū promittebantur, certior fieret. Itaq; reuersus ille cū duobus illius Imperii Principibus viris legatis, Barcinone relictis, Toletum cū nōnullis eorū famulis, Tartarico more indutis, ingressus est, magna totius populi ad eos videndos facta concursatione, vt mediterranei solent, noua quæq; præsertim transmarina, vehementer admirari. Itaq; Alaricus à Rege lætissimè exceptus, præsentib. Alfonso Rege, & Regina, & Ferdinādo Principe, ac etiā Archiepiscopo, multisq; proceribus, sic legationē suam renunciauit. Posteaquam Perpiniano me, Rex, legatione ad Tartarorum Principem, magnum Cham, adire iussisti, nihil tam mihi curæ fuit, quàm vt sedulò, superatis tot, tantisque longissimi itineris laboribus & viæ difficultatibus, quæ mihi in mādatis data fuere rectè obirem: factumq; est, diuino duce numine, vt & legationis meæ finem feliciter consecutus fuerim, & magnum quoq; tibi honorem ex illa, vt nunc audies, attulerim. Perueni namq; ad ipsos prope Hyperboreos Scytarum fines, quos nunc Tartarorum appellant, vbi tuo audito nomine, Cuillanus illorum Princeps, cum suis, deposita innata barbarie, humanissimè me exceperunt, atque vt primum de animo, & voluntate tua erga se factus est certior; teque sacram expeditionem Hierosolymitanam libenter susc epturum, modò quæ per legatos tibi promissa sunt, ac ipse tuo nomine, illò sancienda veneram, præstitissent, nimiopere læti fuerunt; atque triginta diebus manerem ibi, rogarunt, quoad de omnibus certior iam fierem. Quo toto tempore per interpretem nihil tam curarunt, quàm vt Imperatoris, suique exercitus potentiam, opes, propeque infinitatē mihi ostentarent, ac vt re veraesse comperirem, quæcunque legati de Imperatore suo prædicarunt. Inueni sanè posse illum ducenta millia peditum, equitum verò, ad centum millia in campum proferre: esseque gentem pugnacissimam; sed multitudine potius, quam pugnandi arte præstantem. Frigoris quidem patientissimam, vt po e Borealibus assuetam rigoribus; sed tanquam bello semper intentam, non tam domi intra muros, quàm foris in tentoriis subdio agentē. Præterea Christianam illos profiteri religionem, sed eam tot inuolutam erroribus, vixq; vllis cultā præceptis, adeò vt prope faciant ridiculā. Causam autē tam efflagitatæ ab eis expeditionis ad Hierosolymitanam terram recuperandam, non tam pietatem aut religionem esse, quàm liuorē & æmulationem Turcarum gentis, quæ Hierosolymas cum tota Palestina occuparat: ac non modo Tartarorum, sed Armeniorum, atque Græcorum magnos contra ipsam missos exercitus, tenuioribus validissimè profligarat. Propterea quod ea

non multitudine, sed strenua bellandi arte cæteris gentibus, quæ sunt ad orientem præstet. Verum cur a te potius, quam ab aliis Christianis Europæ Principibus, Tartarus auxilium nunc petat, faciunt infelices illorum conatus, atque inanes hactenus susceptæ Hierosolymitanæ expeditiones, vt qui neque sese Tartaris adiungere, neque ab eis consilium, auxiliumuè capere in aggrediendis Turcis voluerint. Proinde audita fama, & magno rerum à te gestarum nomine, & quòd copiis, & exercitatissimo ad bellandū præstas milite; præliandique arte superas, atque studio tandem & affectu magno in hanc curam intendis: iccircò te ad eam prosequendam, adhortatur, promittitque se, & milite & armamentis, & frumentaria re, & commeatu, te, quandiu bellum in Turcas fuerit, adiuturum. Ac non modo Tartaros Armeniosque; sed Græcos, horumque Imperatorem Paleologum, similia præstituros, modò huius communis, & sacri belli Dux fias, atque auctor: vt etiam ex Græcis intellexi. Finita Alarici oratione, Rex illi, ò collaudato illo, atque pro tantis legationis suæ, qua fuerat egregiè functus, laboribus, se illi, cum primū in Aragoniam veniret, largè bene facturum promisit: deinde ostendit, velle se, Deo fauente, id bellum suscipere. Quod vt primum Alfonsus & Regina audiere, commoti valde, precibus, multisque rationibus, ipsum conati sunt ab instituto deducere, inprimis tot eius annos, affectamque ætatem, atque tam longam & periculosam nauigationem obiicientes, quin & Turcarum potentiam, atque immanitatem: nec non Græcam gentem esse infidam & fallacem; neque Tartarorum, tanquam barbarorum hominum promissa magni ducenda. Demum sufficere exempla tot Christianorum Principum, quibus, suo ferè tempore, tam male cesserit eiusmodi susceptum bellum. Cumque Rex ad ea omnia rationibus quoque satisfaceret, neque se ab incœpto deterreri sineret: tum Alfonsus diuina quasi religione tactus, se totum ad approbandum Regis cœptum conuertit; promisitque in eius auxilium centum missurum equites, ac morabatinorum aureorum centum millia erogaturum. Magnus etiam Magister equitum Velensis, cum aliis centū equitibus se Regem secuturum obtulit: Identidem à promagistro Hospitalis Hispaniæ Gonzalo Pereira Lusitano, aliisque permultis Castellæ proceribus, pro cuiusque facultate promissum fuit. Celebrato igitur natali Christi die, Rex salute multa Archiepiscopo dicta, atque Reginæ & nepotibus fausta, feliciaque omnia precatus: quin & proceribus, atque senatui populoque. Toletano relatis gratiis, Toleto profectus est, Alfonso comitante, atque in ipso itinere, multa à rege ad bene administrandum Regnum, & continendos in officio populos documenta accipiente. Itaque dum in via essent, Alfonsus tributum bessantiûm sexaginta miliū, tunc à Rege Granatæ sibi missum, in partem morabatinorum Iacobo tradidit, reliquum breui in Aragoniam missurus. Vbi autem ad confinia Regnorum est deuentum, Alfonsus Toletum, Iacobus Valentiam perrexit. Quo tempore legati Tartari qui Barcinone remanserant, cum alio Legato, tunc à Paleologo Imperatore Græcorum ad Regem misso, Ioanne Alarico Duce, vrbem intrarunt. A quibus per Alaricum similis superiori legatio, præsenti populo, renunciata, in summa fuit: Magnum Cham optare, vt Hierosolyma terra sancta è Turcarum manibus eriperetur, atque ob honorem Christi, Christianis restitueretur: seque ad id præstiturum omnia; ac non modò in Turcas per se commoturum bellum, sed Regiam classem frumento, & omni commeatu adiuturum: modò Rex cum classe portum Aialazi, aut alium quemuis minoris Asiæ ad ortum teneret, & cursum Hierosolymam dirigeret. Legati verò Paleologi, milites nullos; commeatum, & rem frumentariam ipsum mari abundè missurum Regio exercitui, promiserunt. Quibus auditis, Rex susceptam belli expeditionem promulgari fecit, ac deinde se totum in eam dedit; permultosque exemplo suo, ad se insequendum pellexit. Itaque Valentiæ imperata pecunia ad eius sumptus belli: ne milite eam expoliaret, Barcinonem profectus fuit, vt instruendæ classi operam daret: Interea litteras à Iolante filia accepit, quibus orabat, vt antequam expeditionem susciperet, se inuiseret, apud cœnobium Hortam ipsum expectaturam. Ei vt morem Rex gereret, ac etiam vt Aragoniæ res præteriens componeret, eo perrexit: iamque ingressus Cæsaraugustam Petrum Principem, toti Regno, se absente, præfecit; eumque donauit omni iure, quod ad Regnum Nauarræ habebat, à Theobaldo Rege & parente eius Margarita Regina, quo vteretur contra eundem Theobaldum, & tam multos Nauarræ proceres, qui pacti simul, & stipulati fuerant, ac sese ad ea tenenda iuramento similiter obstrinxerant. Cæterum Aragonensibus nulla denuo ad expeditionē Hierosolymitanam fuit imperata pecunia, quoniam paulò ante, cum primùm illa promulgata fuit; sponte ipsi & Ilerdenses, aliique populi, in quibus erat vsus monetæ Iaccensis, Regi permiserant, vt posset quindecim millia argentearum librarum ad eius monetæ vsum cudere, numûm aureorum

prope

prope quindecim millia constituentia. Vt inde planè quiuis possit facilè Regias illius temporis opes æstimare: ac colligere non tam earum multitudine, quã militum viribus, & parsimonia, consueuisse victorias reportari. Itaque Cæsaraugusta Rex venit Hortam, vbi Regina filia cum Petro & Iacobo, quos Rex adduxerat, item Sanctio Archiepiscopo, filiis cum nepotibus Regis conuenere: qui omnes, quasi conspiratione facta, Regem circumsidentes, nepotes collum amplexantes, cæteri verò sese illius pedibus prouoluentes, magnis cum lamentis & lachrymis ipsum deprecabantur, vt à tam longinqua, periculosissimã, maximeque dubia profectione desisteret, neq; se omni ope, & auxilio destitutos relinqueret; vt cuius faciem non amplius visuri essent. Ad quos Rex, postquam vniuersos amantissimè cõplexus est; Frustra inquit, lachrymis & eiulatu vestro, me, vosq; ipsos affligitis, atque ab expeditione hac sancta auocare tentatis: quandoquidẽ quæ cœlesti ac communi parenti Deo debentur munia, longe præferenda sunt iis quæ vobis, tametsi filiis charissimis, quauis humana ratione debentur. Præstiti enim hactenus quæ potui pro vobis, vt quibus longè maiora, quam quæ accepi à parentibus, bona relinquo; ac virtutis, & rerum gestarum gloria, quæ optima, atque omni patrimonio præstantior est hæreditas, vniuersos vos omnes cohonestaui. Nunc alio me vocat idem cœlestis pater, qui non alia, quam sua bella me gerere vult. Quæ enim magis illius sunt, quam quæ suscipiuntur ad Iesu Christi filii sui amantissimi sepulchrum, eiusque vestigiis impressam, & peragratam terram sanctam, recuperandam? vt pote quæ ab impiis eius sacri nominis hostibus occupata, tanquam è canum, atque porcorum faucibus eripienda sit; ac Christo & suis restituenda? Deberi enim me huic expeditioni multis de causis animaduerto. In primis, ob animi mei desiderium, & quasi votum, ab ipso prope Regni exordio factum. Deinde, ob inchoatam toties ab omnibus ferè Christianis Regibus, præter Hispanos, nunquam tamen perfectam expeditionem, si forte mihi primò detur, vt viam aperiam. Postremò, ob occasionẽ commodiorem nunc, quàm vnquã, oblatam: duobus scilicet summis Imperatoribus ad eam non modò cohortantibus, sed terra, marique re, copiis, commeatu, & armis tam abunde iuuantibus. Quibus in re tam valde pia & honesta, non morem gerere, non solum Hispano certè nomini ignominiosum; sed impium profectò esset, & perquam detestabile. Quo ergo magis nostra ingrauescens ætas tempus mortis nobis affert maturius, eò quoque suadet magis, vt quod reliquum est vitæ, pro Christo profundamus. Proinde quod ille non recusauit pro me, pro ipso mori non recusabo. Quæ cum dixisset, augescentibus lamentis, eiulatu, & lachrymis filiorum, paternæ quoque eruperunt: neque amplius loqui valens; salute dicta omnibus, tenerosque suauiatus nepotes, ab eis diuulsus est, & Barcinonem reuersus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XVIII.

INGRESSVS itaque Rex Barcinonẽ, præclarissimam Hispaniæ vrbem, quæ olim Fauentia dicta fuit, atq; ad ortum in plano explicata, ad semicirculi formã mari adiacet; continuò classem, quã extrui fecerat, lustrauit; eaq; & frumentaria re, & omni commeatu, atque armamentis munita inuenta, cùm præfecti diligentiã commendauit; tum opes, atq; facultates ciuitatis ad ædificandas & exornandas classes vehemẽter admiratus fuit: nec iniuria quidẽ: cùm in naualibus, maritimoq; apparatu belli, nulla totius Hispaniæ vrbs cum ea tũ esset cõparanda: nullæ ad nouas tanquam condendas vrbes, magis quam ipsa, Romanæ ciuitati assimilanda. Quot enim illa classes ædificauit; easq; tum commeatu, milite, & armamẽtis; tum nauiculario & remige, aliisque tot, tantisque necessariis rebus compleuit: tot profecto, quasi vrbes extruxisse, ac veluti colonias deduxisse; in eoque potentiã, & magnas suas opes ostentasse, videri debet. Iis, aliisque de causis, non immerito totius Cataloniæ Principatus caput est constituta; vtpotè cũ nauali non modò re, terręq; situ, & descriptione ædificiorum, mœniorumq; amplitudine & armamentis, aliis præstet vrbibus, (vt in nostris Com-

mentariis de Sale fusius de ea diximus) sed maximè omniũ, frugalitate, & concordia ciuium, ac potissimum charitate patriæ, pro qua se, suaque omnia, oblata occasione, sic liberalissimè deuouere solent; vt exẽplo sint omnibus. In eã igitur Antistitibus, ac nonnullis vtriusq; Regni proceribus, ad certã diẽ conuocatis, dũ copias ex Aragonia & Catalonia conscriptas Rex expectat; longam nauẽ, vna cũ actuaria conscendens, cũ paucis secundissimè in Baleariũ maiorem nauigauit. Iamq; portum & vrbem tenens, mirè delectatus fuit illius ornatu & amplificatione, præsertim arcis, maximiq; assurgentis templi, & portus munitione. Illud etiam multo magis admiratus est, nunquam Tunetanum, aliosque Africæ Reges, ex tam multis sæpè ab eis in Hispaniam expeditionibus susceptis, neque totius Insulæ, neque maioris vrbis expugnationem tentasse: vt inde appareat, quanta fuerit huius pii, ac sapientis, egregieque fortis Imperatoris existimatio, quantusque ab eo Afris iniectus timor: vt qui non armis quidem, sed sola opinione & fama belli, suos omnino fines, & Imperium à quorumuis hostium incursionibus tueri potuerit. Itaque lustrata vrbe, cum aliqua parte Insulæ, atque imperata pecunia; quinquaginta millia victoriatorum argenti accepit, pro eisque perinde ac si aurei essent, senatui, populoque gratias egit; eorumque tam fidelitatem erga se, quam accuratam Regni custodiam & defensionem mirè laudauit. Cui etiam Minoris insulæ præfectus, & magistratus Citadelæ, cum mille bobus occurrêre: quos tribus nauibus imponens, cum eo commeatu Barcinonem remeauit. Itaque classe triginta magnarum nauiũ, cũ nonnullis triremibus, ac plerisque actuariis, comparata, octingentos in eis cataphractos imposuit; atque cum Almugauare, & vniuerso peditatu, exercitum ad viginti millia hominum peruenisse, fama fuit. Proceres verò, atque insignes equites, fuere trecenti. Vnde sacris de more factis, atque Rege, & proceribus, quorum priuata nulla fit mentio, sanctissimum Christi corpus sumentibus, naues conscenderunt. simulque Barcinonensi Antistite, cũ Sacrista Ilerdensi, qui postea Oscensi præfuit Ecclesiæ, aliisque multis sacerdotibus ad sacra ministranda, conscendentibus. Iamque ineunte autumno, Rex præstituta die, summo mane vela ventis dari iusserat, sed quadraginta passuum millibus confectis, cùm aduesperasceret, fieretque reflante Subsolano, ne vniuersæ sequerentur naues; consilio Raimundi Marquetii summi nauarchi, reuersus est Barcinonem, vt classem colligeret, ac præ se ageret; quæ aduersante vento, dextrorsum in proximum Cigense littus depulsa fuerat: vna tantũ triremi in Barcinonensi reperta; cum qua, sequentibus aliis, postera die nauigans, triduo in Balearium minorẽ peruenit. Sed dum portum se putat tenere, tam subita exorta ventorum vis fuit, atque immoderata tempestas, Africo sese cum Boreali conuoluente, vt in altum regressis, Regi, ac classi horribile naufragii periculum impenderit: quatuor totos dies, noctesque, non modo concertantibus inter se ventis; sed neque Sole, Luna, neque stellis, perpetua quasi circumfusa nocte, vsquam apparentibus. Vnde Regem, qui cooriente tempestate, ipsius Marchetii nauem è triremi conscenderat, & qui in ea erant;, atque aliarum etiam iactatarum nauium gubernatores, Ducesque militares, quibus ad eum dabatur accedere, omnes multis, supplicibusque verbis orabant, ne contra tantam, tamque turbulentam tempestatem niteretur. Fieri enim eandem indies turbulentiorem, ac non ventos, sed diuos nauigantibus iratos apparere: neque insuper posse plerasque naues, temone iam, atque gubernaculo amisso, confractisque malis, ac rescissis velis vltra progredi, maximè verò equis naui Regia vectis quindecim; ex aliis verò nauibus plus centum, iam in mare deiectis. Cum igitur, persistente Rege, iamiam naufragium fieret, Barcinonensis Antistes, aliique Theologi, pii, ac literati viri, qui eadem naui vehebantur, Regem in puppim conuenerunt; vbi Barcinonensis, non exprobrandi causa; sed commonendi gratia, sic est eum allocutus; Enimuero Rex, neque Christianæ virtutis, neque heroicæ constantiæ, sed inhumanæ potius crudelitatis videtur esse; tot tantisque impendentibus naufragii periculis, tam pertinacem te reddi in nauigando, vt non modo totius quasi Reipub. classis, sed neque nostri, neque tui demum miserearis: ac neque mari, vbi summum rei gerendæ Imperium nauarcho datum est, tui vllum ei permittas: neque demum quàm sit dispar terra aut mari gubernandi ratio, quamque diuersus pugnandi vsus, considerare velis. Non enim armatorum in nos exercitus; non homo in hominem: sed imbres, nimbi, turbines, procellæ, & fulmina, atque omnes in vnum tempestates coactæ sunt, quæ in nos irruunt: quibus nõ ferro, aut armis; sed solius fuga tempestatis licet quam honestissimè occurrere. Quid enim maioris sæpe artis in nauigando est, si portum tenere nequeas, quam tempestati obsequi? Quid prouidentioris naturæ, quàm reflantibus omnino ventis, quibus imperare non possis, cum obtemperare; tum quò impellant, ma-

lant, maximè verò si in patriam, remigare? Neque profectò est, quòd de incœpto, aut expeditione intermissa sollicitus, atque suspenso sis animo: diuina illa potius, quàm tua est, neque à te, nisi pro Christi nomine, eiusque propaganda fide suscepta. Sed cùm tot eam horribilibus cœli, marisque tēpestatibus, quæ haudquaquam sine supremo numine excitantur, tantopere impediri videas, fortassis, aut grata ea Christo non est, aut in aliud quidem tempus, tibi commodius, reseruatur suscipienda. Proinde non quæ euentura, sed quæ in præsentia sunt, cura: ac ne tot clarissimorum Ducum, interitus, miserrimique naufragii, solus culpam sustineas: teque inprimis, ac nos cum vniuersa classe serues incolumes, primum, quem diuina sors portum dederit, nauarchos tenere iube, vt terra potius, quàm mari, libero, ac tranquillo animo, quæ agenda fuerint, deliberes. Hæc Barcinonēsi admonente, cæterisque illud idem cum lachrymis deprecantibus, mirandum accidit. Nam vt primùm flecti, sedarique Regis animus, sedari quoque tempestas cœpit; atq; sub ipso meridiano tempore, densissimis dissipatis tenebris, Sol illucescere: simulque cœlum & terra repentino aperiri visa sunt; ac etiam Regia nauis cum nonnullis actuariis, diuino munere, in Galliam Narbonensem, ad Aquas mortuas appulit. Quanquàm terræ vento reflante, in Agathensem paulò citra sinum coacta fuit remigare, vbi sequenti die portum est consecuta: ipseque Rex terram tenens, templum beatissimæ Virginis, Vallis viridis nuncupatum, adiit, eique summas egit gratias, cuius ope è tanto fuerit naufragio ereptus. Deinde oculos in mare conuertens, tametsi pacatum conspexit: videns tamen ex vniuersa classe, vix dimidiam secum appulisse; eamque tam aduersa agitatam, atque conflictatam tempestate, vt ægrè vna esset nauis, quæ non, aut discissis velis, aut antennis fractis, aut malo & temone pessundatis, labefactaretur: quæque ad alleuanda onera, non solum equos, sed machinas & armamenta bellica, in profundum iecisset: neque de altera parte classis, præterquam, aut naufragium, aut vagam dispersionem suspicaretur; tempori cedere; necessitatique parere decreuit: ac neque renauigandum; sed in aliud tempus, refecta classe, expeditionem renouandam censuit. Ad eum autem protinus confluxere Episcopus Magalonēsis, & filius Raimundi Gaucelini Reguli, qui lautè, abundeque Regi, suisque commeatū & necessaria suggesserunt. Inde verò Mompellerium concessit, vbi paucos moratus dies, atq; ex tempestate recreatus, quoad naues & armamenta reficerentur in Cataloniam abiit. At verò pars classis, quæ cursum tenere potuit, ac naues Fernādi maris præfecti, & Ferdinandi Sanctii filii Regis, & Simonis Vrreæ secuta est, sese à tempestate eripuit. Hi namque ad oram Africæ interq; eam, & Sardiniam; Siciliamq; tum Cretam, & Cyprū legentes, nauigarunt: atq; ad Acrē Palestinæ oppidum maritimum peruenientes, maxima cùm alacritate excepti fuere à magno Hospitalis Magistro, aliisque Christianis ab Hierosolymis eo statim concurrentibus; quam uis extrema ipsi paterentur in medio Turcarum positi, atq; omni auxilio destituti. Verùm quoniam oppidum immunitum erat, ac proximum alteri munitissimo, quod paulò ante à Turcis fuerat captum; neque cùm tam exigua parte classis manere ibi tutum erat, vndique totiam hostibus ad portum conuolantibus; ideò remigare, atque in itinere Regem quærere decreuerunt. Itaque frumenti, & commeatus partem, magno magistro, & aliis Christianis diuidentes, confirmatis eorum animis, vtpotè quos aduentus Regis breui esset subleuaturus, è portu soluerunt, nullis vsquam, neque Palæologi, neque Tartarorū Principis, auxiliis comparentibus. Atque ita Cyprum, & Rhodum, tum Cretam, qua venerant, & Corcyram prætereūtes, in Siciliam appulsi, Panormitanum portum tenuerūt: vbi Carolus Rex, qui Manfredum interemerat, intelligens Sanctium Iacobi Regis filium eò venisse, honorificè excepit ipsum, atque diebus aliquot splendidissimè tractauit. Ex quo Sanctius ita fuit Caroli erga se humanitate affectus; vt petierit, militaris auctoramenti dignitate ab illo decorari. quod fecit Carolus libentissimè: & quanto potuit apparatu ac splendore auctoramenti diem celebrauit. At hæc tanta amoris, atque subitò conflatæ amicitiæ pignora mutuò data, Petro Principi, Siciliæ Regnum affectanti, magnarum cum Sanctio discordiarum, ac simultatum, occasioni postea, vt dicemus, fuerunt. Cæterùm Rege Mompellerio in Cataloniam, indeque Cæsaraugustam aduenıente, Legati Alfonsi Castellæ ad eum venerunt, orantis, vt ad nuptias Ferdinandi filii, eius quoque nepotis, quas in vrbe Burgensi facturus erat cum Blanca filia Ludouici Francorū Regis, venire dignaretur. Siquidem conuenturi ad eas erant Philippus Blancæ frater germanus, qui eam deducebat, vnà cum permultis Antistitibus, & proceribus Galliæ: necnon Eduardus Angliæ Princeps, qui Leonoram sororem Alfonsi duxerat vxorem: quin & Marchio Monferratii Italus, ac etiam Legati ab electoribus Imperii tunc missi ad Alfonsum, vt renunciarent fuisse eum Regem Romanorum electum. Quæ audiens

Iacobus mire lætatus est, ac se protinus viæ dedit: venitque Turiasonem, deinde Agredam, ibique ab Alfonso expectatus, Burgim deductus est; vbi nuptiæ celeberrimæ, plenæque splendoris, & magnificentiæ, cum summo omnium gaudio & alacritate coniunctæ fuerunt: tanta cum pompa, & rerum affluentia, vt nusquam visæ fuerint splendidiores, & honorificentiores: cùm præter iam dictos, conuenerint etiam Alfonsus Molinæ dominus, Alfonsi Regis auunculus, vna cum Federico, Manuele, & Philippo, qui Christinam Noruegiæ duxerat vxorē, Regis Alfonsi fratribus: tum etiam Iacobus Rex cum Petro Principe, eiusque fratribus, Ferdinādo, Sanctio, item Iacobo, & Petro, ex Vidauria (hos vix alio in loco cum patre conuénisse anteà legimus) ac demum Sanctio Archiepiscopo Toletano Iacobi Regis filiis, quin & cum omnibus ferè Antistitibus, & proceribus Castellæ. Vbi Eduardus Angliæ Princeps militaris auctoramenti dignitatem ab Alfonso accepit, huiusque filius Ferdinandus; ab eodem verò Principe, Ferdinandi fratres, cum Lupo Diazio Pharensi Vizcaiæ domino. Hæ nuptiæ magna parte anni, militaribus ludis, spectaculis, scœnis, atque iocis fuerunt celebratæ. Fuit enim Alfonsus, ibi non modo in suos, sed etiam in exteros largus & munificus, atq; cum summa mutuaque gratia, omnes domum remisit. Verùm interim dū nuptiæ fierent, nonnulli ex Principibus Castellæ proceribus, apud Iacobum secretò de Alfonso conquesti sunt: quòd is se in gerenda Repub. & administrando Regno, iniquum præberet, atq; cum procerib. tam immoderate, fastidioseq; ageret, vt eos non modo à se totos abalienasset, sed in irā, & quandam quasi conspirationem, præ odio, prouocasset. De qua re multa speciatim retulerunt, quæ Iacobo satis digna visa sunt, non admonitione solum, sed prompta emendatione. Erat enim Alfonsus omniū superiorum Regum, variis scientiis, Astronomiæ potissimum, vt diximus, deditissimus, vt cuius summa cura & obseruatione factum sit, vt tabulæ ab eo Alfonsinæ, ad maximū Astronomorum profectum, & artis vsum ederentur. Verū enim quo magis se ille, Solis, Lunæque & septem Signorum cursibus indagandis implicuerat; quoque mentem & oculos in illis intentius defixerat, eo quidem minus terrestria, & quæ ante oculos erant, cernebat; minusque de regenda Repub. à qua semper abalienato erat animo, cogitabat, indeque inconstans, difficilis, atque impatiens euasetat. Nec mirum: quoniam animus nimium auocatus ad sublimium contemplationem, necesse est, vt inferiora despiciat, atque ad negotia difficulter, & quasi hospes ac peregrinus accedat: neque dignoscat quibuscum agat, neque rationem cuiusquam habeat: sed cum negotia oderit suo quasi contraria otio; sic à negotiatoribus abhorreat, vt ab ipso quoq; omnes abhorreant, Fitque subinde, vt non minus in Rege tyrannis, quam in subditis conspiratio latenter succrescant. Hæc omnia animaduertens Iacobus, neque contemnenda esse, quæ de Alfonso deferebantur, intelligens, proceres meliora sperare iubens, Burgis profectus, Turiasonem vsque comitem habuit Alfonsum. Vnde occasione itineris, pro amore, quo illum prosequebatur, tanto affinitatis vinculo coniunctū, dolens ex animo ob eiusmodi iacturam Principum, quam faciunt negotia publica subterfugientes; de multis, quæ ad optimam Regnorum gubernationem necessaria sibi videbantur, Alfonsum admonuit: ac cùm in eo quatuor potissimum vitia notarentur; paria ei consilia & admonitiones, tanquam consentanea morbis remedia adhibuit. Primū, ne à populis mutuò dissideret odio. Nam odisse eos, à quibus amari oportet, prouocare in se est; cùm nulla re magis in officio, & amore contineri populi soleant, quam Regum humanitate, benignitate, & continentia. Nihil enim est negotii continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas. Alterum, ex triplici, procerum, populariū, & Ecclesiasticorum ordine, si minus, quod est maximè optandum, cum vniuersis, saltem cum Antistitibus & sacerdotibus conueniret; quibus & res suas cohonestaret: & per eos facilius populares ad se alliceret; perque hos procerum, atq; magnatum insolentiam comprimeret, arrogantiamque compesceret. Tertium, procerum, atque equitum insolentium ordines, esse quidem, aut increpandos, aut castigandos; nulla re tamen dedecorandos: quippiam & ornamenta Reipub. sunt, & lacerti belli, & firmamenta pacis, per quos timor semper est hostibus iniectus. Postremum, ne quemquam clam, ac neque indicta causa puniret. Id enim non modò præcipitem, atque temerarium arguit Principem; sed legibus & magistratibus fidem, atque honorē detrahit. Quæ quidem consilia libenter, atque æquo animo excipere visus est, Alfonsus, eaque diligenter se obseruaturum promisit; attamen vt catapotia facile sumpta, ab inueterato malis ventriculo minimè retenta euomuntur: sic Alfonsus præceptorum oblitus, peiora postea commisit, & in causa fuit, vt Enricus, aliique fratres, adiunctis proceribus, sensim ab eo deficerent, peneque, dum viueret, Regno priuaretur. Itaq; Iacobus dimisso Alfonso, Aragoniam ingressus est. Cum autem

procedente tempore Iacobi monita parum valuissent apud Alfonsum, isque pro libidine cuncta gereret; Philippus eius frater, vna cum Nunnio Gonsalio Laræ domino, ac plerique proceres, nonnullis etiam ciuitatum legatis adhærentibus, Lerma in oppido coierunt, atque communi consensu, honestis obiectis causis, ab Alfonso se defecturos iurarunt: si minus ab illis scitis exequendis abstineret, quæ neque in sui honorem, neque in vtilitatem populorum; sed in manifestum ordinum, & procerum contemptum, edi curauerat. Et quanquam Philippo magna intercesserat cum Rege Granatæ necessitudo, ad quem ab Alfonso deficeret: tamen quia Nauarræ Rex magnas cum Alfonso inimicitias gerebat, consilio procerum, qui se Philippo nunquam defuturos obtulerunt, ad eum abiit. Hoc tempore auditum est, permultas Mauritanorum copias in Bæticam transfretasse, appulisseque Algeziram illius prouinciæ, atque munitissimam Beierii oppidi arcem oppugnare. Vnde Alfonsus consilii inops, ac perturbatus, hinc Mauritanis ingruentibus, illinc Philippo & proceribus defectionem tentantibus, in Iacobo socero perfugium ac spem omnem collocauit; ideoque, vt si quo pacto illos sedare posset, ac bellum Granatensibus Mauritanorum receptatoribus inferre, consilii capiendi causa, venire vnà cum Regina ad Iacobum statuit Valentię agentem; qui tum, vt in suis Commentariis refert, subortas controuersias inter pernobilem Guillermum Scribanũ magnum Regnorum Protonotarium; & generalem Regis quæstorem, Bailiuium vulgo nominatum, de iure vtriusque officii, seu dignitatis publicæ, vt creditur, agentes; lata pro Guillermo contra Quæstorẽ sententia, composuit. Alfonso igitur obuiam Rex Burioliũ vsque iuit; quem vna cum Regina & nepotibus lætissimè excipiens Valentiam deduxit, in quam magna cum alacritate & pompa à senatu populoque Valentino excepti fuere: atque lustrata vrbe, & indicto iustitio, quot se ibi diebus continuere, Reginæ gratia, ludis atque spectaculis plena omnia fuere. Sed vrgentibus Mauritanis, oportuit Alfonsum breui in Castellam redire; quem Iacobus comitatus est versus Murcienses, Vilienam vsque: inde reuersus Setabim, eo in itinere duo parua oppidula condi iussit, alterum Montabernarium in Albaidensi conualle, alterum Orimbloinum prope Dianium, eaque suo agro, & limitibus circumscripsit. Atque dum esset Fontiniani, quod est nunc oppidum florentissimum Biario propinquum, nuncio Cęsaraugusta misso intellexit, Artalum Lunam pernobilem Aragonensem, controuersiis ortis inter ipsum, & Zuerenses Cæsaraugustæ propinquos, prælium cum eis cõmisisse, & viginti septem ex illis in eo concidisse. Ad quos statim Rex iter ingressus est: cumque prope Turolium venisset, Iacobus filius obuiam ei exiit, petiitque ab eo liceret sibi in Aquitaniam proficisci, vt de matrimonio antea proposito cum Principe Niuerniensi agere posset. Permisit Rex, atque pecuniam & familiam, quibuscum honestè, ac decenter iret, concessit. Inde Cæsaraugustam ingressus, Artalum citari iussit. Interim litteras ab Alfonso accepit, denuò in colloquium venire studente, vt ea coram referret, quæ litteris tutò committi non poterant, essentque vtrique communia. Vnde Rex illicò venit Alicantum, ibique inuentus Alfonsus, in summa, confirmauit, aliquot Aragonenses proceres, vnà cum iis, qui à se defecerãt, cum Mauris consensisse, vt bellũ clam contra se ambos struãt: ideoq; quid in tanta rei nouitate facturi sint, exquirere. Præterea num bellum contra præfectos Malacitanæ, & Guadicensis ciuitatũ, moueret; qui quoque Mauritanos receperant; an potius simulata cũ eis amicitia, cũ Granatæ Rege, autore omniũ, illud iniret. Cui consuluit Rex, ne quoquo modo induciarũ iura, quæ cum Granatensi Rege pactus fuerat, violaret. Quod verò ad conspirationẽ attinebat, proceribus omnẽ conspirandi occasionẽ tolleret: ac documentorum, quæ olim in itinere dederat, recordaretur; proque certo sciret, penes se vnũ esse ignẽ & gladium, sed interim sibi quisq; prospiceret, ac mutuo alter alteri subsidio essẽt. Post hæc abeunte Alfonso, miratus est eũ Rex cũ tanto scientiarum vsu, tanta laborare consilii inopia, adeoque timidũ, ac suspiciosum effectum, vt non suis modò, sed alienis conspirationis suspicionẽ iniiceret: ideoque de illius rebus subtimere cœpit, venitque Oscam, vbi conuentus indixit, vt propter causas ibi relatas, aduersus Artalum, tum ob facinus ab eo contra Zuerenses perpetratum, tum quia citatus venire recusaret, bellum mouerent, ad idque sibi adessent Regii stipendiarii equites. Hoc promulgato bello, protinus, non minus in Catalonia, quam in Aragonia seditiones ortæ fuere, ac tumultuari cœptum, non tam Artali causa, quam Petri Principis, qui Fernandum Sanctium fratrem, iam non occulto, aut simulato; sed aperto prosequebatur odio, post reditum è Palestina, Siciliaque, & initam ab eo cum Carolo amicitiam: eoque res progressa iam erat, vt sæpius illum occidere tentarit: potissimum cum Burrianæ vterque ageret. Ibi namque quidam Petri famuli districtis gladiis tota domo discurrere, atque Sanctium quærere ausi

sunt, illum confossuri haud dubiè, ni se Sanctius foras cum vxore subduxisset. Porrò, referente Asclotio, Petri odium creuit in Sanctium, non solùm quod amicitias inierit cũ Carolo; sed quòd sibi ipse persuaserit, Sanctium ope & instinctu Caroli commoliri sibi necem, vt liberè is Regno potiretur. Verùm Sanctius cognito Petri furore; neque quieturum vnquam nisi se, quoquomodo sublato, ad eos Cataloniæ Barones, seu Regulos recurrit, qui gubernante Petro, acerbè ab eo tractati fuissent, eoq; magis in eum maleaffecti, quod Guillermum Odenam virum nobilissimum, atque ex perillustri stirpe ortum, in confluentem, acerbiore, quam par erat, pœna, demergi iussisset. Quin ope etiam & auxilio Simonis Vrreæ soceri, vnius ex potentissimis Aragoniæ proceribus, qui olim Alfonsi Principis partes sequentes, suis fuere à Rege possessionibus orbati, præsidium sibi contra Petrum impetrauit; qui omnes mutuo sese iureiurando obstringentes, Sanctii partes secuti fuerunt. Itaque Sanctius, vt primùm se ab insequentium manibus eripuit, confugit ad Regem, eique denunciauit, quæcunque à Petro tentata fuerant: ipsum obsecrans, vt se ab iniuria, & imminenti interitu liberaret: suppliciaque de sicariis sumeret: quibus demum adiecit, si te viuo patre, frater insurgit in fratrem, quid quæro, te mortuo faciet? quid non erepto à te Regno, quod, fortè machinatur, in vtrumque molietur? Debet igitur præceps, atque execrabilis fratris iracundia in fratrem, te communi patre, reprimi; ni vtroque simul, atque vno die, orbari vis filio. Timendus est enim desperatus magis, quam fortis animus: facile quippe contemnam meam ipse vitam, modo illi suam eripiam. Quamobrem te supplex oro, vt & qua debes pater clementia, & qua potes Rex iustitia, hæc tã impẽdentia filiis, & Regno mala de medio tollas. Hæc Rex intelligens, ingemuit, tulitque nimium acerbè tam diram inter filios ortam discordiam, q̃ planè procerum inter se dissidium, atque vtriusque Regni in partes diuisionem, portendebat: occurrendumque malo esse, quam citissimè duxit. Vnde Sagunto profectus in Aragoniam, conuentus in oppido Exea equitum indixit. In magnis enim Reipub. malis, tanquam morbis medendis, hæc vna erat à conuentibus, consilii capiendi causa, sumpta medicina. Petrum ergo Principem, & vniuersos Regni proceres eò conuenire præcepit. In quibus inter alia, edixit comiti Pallariensi, & reliquis Cataloniæ proceribus, nequis comitẽ Foxensem, tũ contra Regem Galliæ bellum gerentem, re, milite, aut armis iuuaret: idq; non tã odio Comitis, quã vt motum, & strepitũ armorũ, eius occasione belli glis-centẽ, è Catalonia tolleret. Adhæc Petrũ generalem Regni procurationẽ deponere iussit consilio multorum procerum, qui Regni tranquillitatem optabant. Præterea in causa Artali, & Zuerensium, à præfecto Iustitiæ Aragonum sic est pronunciatum. Vt in compensationem damnorum ab Artalo inflictorum, priuaretur omnibus bonis, eorumque possessio, iure dominatus, Zuerensibus traderetur. Verùm antequam conuentus dimitterentur, Artalus, interuentu Petri Cornelii soceri sui, & amicorum, Exeam veniens, Regem orauit supplex, vt sibi ignosceretur, aut saltem sententiæ seueritas benignitate Regia leniretur. Cuius oratione permotus Rex, consilio procerum, atque Baronum vtriusque Regni, nec non litteratorum hominum iudicio, commutata sententia, Artalũ sic condemnauit: vt is xx. millia solidùm monetæ Iaccensis, pro impensis solueret; atque ad quinquennium ab omnibus Regnis & dominatione Regia relegaretur: criminis verò consortes, Lupus Diazius Sentia, Simon Alanus, Didacus Gurrea, & Petrus Ortizius, ad decennium. Dimissis conuentibus, Rex Valentiam venire statuit, ingressusque iter venit Turolium, vbi simili, quo antea hospitio à ciuibus magnificè exceptus fuit: tenuitque memoria amplissimum illud, ac commemorandum, sibi ad Murciense bellum proficiscenti oblatum munus: proque eo, atque ipsorum satis comperta fidelitate, se perpetuam eis gratiam habiturum, expressit. Itaque perueniens Valentiam, ad certam diem Conuentus Algeziræ indici iussit, Petro interim iniquo semper animo in fratrẽ affecto, ac toties exhortanti, atque precanti Regi, vt illi reconciliaretur, morem gerere recusante. Vnde Rex præsentibus Valentino Episcopo, Iacobo Sarroca Ilerdæ Sacrista, ac etiam Petro Granatensi religiosissimo Franciscano, quin & Thomasio Iunquera Iurisconsultissimo, denuò Petrum exhortatus est, vt quas gerebat cum fratre inimicitias deponeret, ni paternas vellet subire; alioqui, iam se, non vt patrem blandè; sed vt Regem, & iudicem, seuerè in illum animaduersurum. Verùm Petrus nihilominus factus iracundior, neque ad ea respondẽs, è consessu abiit, eaque nocte clam, tribus solum comitatus equitibus, Valentia exiit, fraternas omnino iniurias vindicaturus. Tunc Rex decreuit modis omnibus Sanctium à quouis damno & iniuria defendere, atque in Petrum, à quo valde alienato animo ob eam rem esse videbatur, animaduertere. Qua occasione Sanctius, socio Simone Vrrea socero, venit Valentiam, vbi maximis Regi vitiis [illegible]ctis,

...pro suscepta sui causa, & defensione: rursum ipsius consilio Cæsaraugustam reuersus est. Non enim erat ei tutum Valentiæ sese Petri libidini committere. At Petrus suæ conscius insolentiæ, amplius paterna erga se indulgentia non esse abutẽdum ratus, causam suã apud Regem, vtcunq; cohonestare decreuit. Quare Ruicium Simonem Lunam, & Thomam Iunqueram, cum mandatis ad illum misit, atq; præsentibus Bernardo Guillermo Entensa, Ferruzio Lizana, & Petro Martino Luna, Thomas, vt erat instructus, Petri mandatum sic exposuit; Nunquam fuisse Petri animum, Regi, quæ de Fernando Sanctio turpia & acerba sibi nota erant, prodere; sed habuisse illa diutius suppressa, quod talia essent, vt sine maxima fratrum ignominia, impunita remanere non possent. Verùm quoniam ea patefieri sibi tam anxiè peteret; certò sciret, Sanctium in hæc verba prorupisse. Regem omnino indignum Regno esse: quin & illum procurasse veneno Petrum de medio tollere, vt ipse Regno potiretur: esseq; plerosque Aragoniæ proceres huius consilii, atque proditionis consortes: seq; ea omnia non ficta, sed tanquã verissima, suo loco, & tempore, probaturum. Quibus auditis, Rex nonnullam iis fidem habens, quod ea consonare quodammodo viderentur, cum iis, quæ paulò ante ab Alfonso Castellę sibi fuere enunciata; vnde grauiter cõmotus fuit, propterea quòd seu vera seu falsa, infamiæ non parum suis inferrent. Quare cum eisdem proceribus in partẽ Aulæ secedens, dixit, non sua, sed illorum interesse, eiuscemodi criminationibus satisfacere: cum per eas ipsi nonnulla etiam per fidię macula notarentur. Ad quæ Simon Vrrea, nequaquam satisfactioni locum esse respondit: cùm is, qui talia proferret, sacerdos infimi ordinis esset, deque suo ea omnia confingeret: aut si reuera de mente Petri referret; eò, se minus obligatos esse ad reuincendum illum, cui, vt successuro in Regna fidem suam obstrinxerant, neque licebat ipsum redarguere. Tum Rex legatis respondit, se breui facturum, vt Sanctius obiectis criminibus satisfaceret, alioqui puniturum illum. At verò Petrus Algezirę eo se animo continebat, vt, Sanctio bellũ illaturus, secretò copias cõpararet. Quapropter Rex eò ire statuens, Antistites, & proceres conuocari iussit: vt eis præsentibus Petrum ab impotenti proteruitate deduceret: cumque flumini proximus per palustria ibi loca venatum iret, Petrus non longè ab eo cũ triginta equitibus vada Segartensia prætervectus, Corberam oppidum ingressus fuit. Itaq; conuentibus inchoatis ad quos venerat Iacobus Regis filius ex Vidauria, Bernardus Oliuellanus Archiepiscopus Tarraconensis, tum & Barcinonensis, Iderdensis, & Valentinus Antistites, cũ aliis proceribus Regnorum, atq; legatis Cæsaraugustę, Turolii, Calataiubii, & Ilerdæ ciuitatum: proposuit Rex insolentem Petri Principis pertinaciã, maleq; affectum animum in Sanctium fratrem, quem bello persequi statuerat: quodq; se inuito, copias cogeret, oppidaq; & arces, quæ ab ipso acceperat, milite & armis munire non desisteret; ac neque vellet iure contendere; neq; fraternas cõtrouersias patris iudicio, sed bello mallet dirimere. Quæ cùm audissent Antistites, & plerique ex proceribus, Corberã petierunt, vt Petrum à commouendo bello, contra patrem magis, quàm contra fratrem, deterrerent. Repugnãte Petro, ac neq; quicquam in ea re illis proficientib. (tam alte insederat in animo odii virus in fratrẽ) Rex ira motus, Algezira exiens, Setabim abiit; deque persequendo Petro cogitauit. Id sentiens Antistes Valentinus, vidensq;, irato Rege, conduplicari Petro hostem, malaque cessura ei omnia, ni resipisceret; Petrum iã non blandè, sed acerbè monere cœpit; desineret vtiq; patri repugnare, qui tã propẽso in eum animo fuerit, vt reliquos filios præ ipso contẽpserit: quo magis caueret, ne in summi cælestis patris iram incurreret, qui filios parentibus minus obsequentes acerrimè punire sit solitus. Proinde se totum patri, nulla conditione, traderet, nihil non ab eo cùm veniæ, tum gratiæ & amoris impetraturus. Iis Antistitis dictis permotus Petrus, se toto animo patri dedere decreuit; qui iam ante Christi natalem Setabim profectus erat, adducto secum Hospitalis ordinis promagistro, quẽ in vinculis iusta de causa retinuerat. Ingressus ergo regiam, illicò sese ad regis pedes prouoluit, ac dextrum pedem osculatus, supplicis animi verba protulit; nec à lachrymis tẽperauit: fuitq; à Rege benignè acceptus; tantus enim amor in eum erat, vt nulla neq; exhauriri iniuria, neque debilitari repugnantia potuerit. Quæ reconciliatio Petri, non minus suspecta omnibus, quam Sanctio postea perniciosa fuit: propterea quòd Rex ab eo tempore, quasi afflatus veneno Petri, pedibus omnino in eius sententiã contra Sanctium abiit: præsertim cũ animo reuolueret quæcunq; Sanctius Cæsaraugustæ vna cũ procerib. fuerat machinatus: quo tẽpore fuit propositum Bouaticum ad sumptus Murciensis belli: quantisq; modis regiam Maiestatem contẽpserit, eamque insolẽtibus, ac odiosis verbis deluserit; seque totius factionis, siue initæ cõspirationis procerũ, caput cõstituerit: ac non Aragonenses modò, sed Catalanos Regulos ad conspirandũ concitauerit, quodque in

eo tandem, non filium, sed perduellem habuerit; quæ quidem nullo modo impunita dimittere decreuit. Per id tempus Theobaldo Rege Nauarræ sine liberis decedente, Enricus eius frater in Regnum successit, qui pactis & conditionibus olim à Margarita, & Theobaldo Rege cum Iacobo initis, stare nolens, ius ad Regnum Iacobo auxit: sed illud tunc armis repetere intermisit Rex, filiorum dissensionibus impeditus. Quo etiam tempore, Narbonæ mortua est, atque ibidem sepulta Berengaria Alfonsi Comitis Molinæ filia, cum qua aliquot annis, matrimonii fide data nunquam tamen præstita, contubernii necessitudo Regi cœlibi fuit, tam liberè id quidem, vt ipsemet Rex (quod de se testatur) sæpenumero, nullius sibi conscium peccati, præterquam Berengariæ, esse diceret: neque aliud sibi, cum hostibus prælium commissuro, confitenti peccatum occurreret; quanquam sub spe coniugii, non condemnandum putaret. Sed decedente illa, cum ingrauesceret ætas, non amplius visus Rex fuit simile quidquã commisisse. Constat etiam nullos ex illa filios suscepisse, tametsi Regem ipsa hæredem constituerit oppidorum Felgosii & Caldelæ, quæ in Regno Galletiæ sita possidebat. Eodem vertente anno, nonnullis Castellæ proceribus indignitate Alfonsi commotis, ad Regem Granatæ deficientibus, auditoq; rumore de Aueniusepho Maurusiorum Rege, quod is in Bæticam prouinciam breui, ac cum innumerabilibus copiis esset traiecturus, Alfonsus, & Iacobus Requenam conuenerunt, quod nunc celebre oppidum in finibus Valentini Regni positum est: ibique auxilia sibi mutua aduersus transmarinos aduẽtantes hostes polliciti fuere: adiecitque Iacobus, se in prælium cum illis descensurum, neque defuturum vnquam Alfonso, & suis. Vnde missis præsidiis ad fines Valentini, & Murciesis Regni, Iacobus cum nonnullis proceribus in Cataloniam reuersus, Mompellerium petiit. Vbi pacto inito cum Philippo Francorum Rege, qui Foxensem Comitem tenebat in vinculis, liberatus comes fuit, & in gratiam Philippi restitutus: ad idque Iacobus nonnulla oppidula, pro Foxensi, Philippo concessit. Portò per Mompelleriensem, & Catalanam ditionem; bellum aduersus Granatensem, & Maurusiorum Reges in subsidium Alfonsi promulgauit; proceresque omnes, quorum ditiones & loca, beneficiario iure, a Regibus ipsorum maiores acceperant, ea lege, vt belli tempore Regi præstò essent, accersi iussit, atque indici, se duce, fore id bellum prosequendum, ne se quispiam excusasset. Ex quo Gerundæ Vgoni Sentapauio Iustitiæ præfecto, viro pernobili, bellique experto mandauit, vt conscriptas copias quamprimum Valentiam deduci curaret. Inde verò Ilerdam perueniẽs, inuentum Vicecomitem Cardonensem rogauit, vt se, ac exercitum sequeretur. Cumq; Cardonensis se excusaret, vt qui sibi manere, perinde ac sequi, liberum esse arbitraretur; teneri eum ad sequendum se, Rex ostendit tam iure, quàm stipendio militari. Sed renuente Cardonensi, cum aliis sex Baronibus Cataloniæ, simili iure, atque stipendiis Regi addictis, dissimulare tamen hæc in præsenti decreuit, ne à proposito itinere impediretur, quandoquidem intellexerat Granatenses, aduentantis spe auxilii Maurusiorum, ardentius persequi bellum cœpisse contra Alfonsum; ideoque magnam illorum partem exercitus oppugnandis Murciensibus destinarat. Quare Bernardum Oliueliam Archiepiscopum Tarraconensem vniuersæ procurationi Aragoniæ, & Cataloniæ præfecit; tãetsi prouocationum cognitionem, Regio iudicio reseruatam commisit, ac delegauit: indeque Valentiam se contulit, vbi collectis Aragonensis exercitus reliquiis, cum vniuersis copiis Setabim, inde Biarium peruenit; quò Iacobus & Petrus ex Viduaria filii, cum aliis quoque fratribus, ac multis Aragoniç proceribus, conuenerant ad Regni præsidium. Cùm igitur ad eos Rex venisset, vehementer lætatus est, ipsisque collaudatis, cum omni exercitu Murciam se contulit; vbi ab vniuerso Christiano simul & Sarraceno populo, lætissimè exceptus fuit: eique tanquam vero Regni expugnatori, patriæque liberatori, ac domino, Regius omnino honos delatus. Verum neque Granatensibus, neque Maurusiis bellum in eam partem mouentibus, diebus non amplius quatuordecim, ibi substitit; quos tamen partim lustrandæ vrbi, arcique reuisendæ, ac muniendæ; partim aucupio, & venationi impendit; confirmatisque vrbanorum animis, atque præsidiis in finibus dispositis, Valentiam, dimisso exercitu, remigrauit. Sed iam Rege Algeziram ingresso, venit eò Petrus Alcalanamus, vir sanè venerandus, atque Dominicani instituti religiosissimus: quem Gregorius X Pont. cum litteris & mandatis ad Regem legauerat: eius legationis summa hæc erat; Hortari Pont. Max. ac precari Regem, vt Lugdunum contenderet, vbi totius orbis Concilium cogi edixisset; atque maiora, quam vnquam Christianæ Reipub. negotia agenda essent: nempè de Hierosolymitana recuperanda terra: & de Græcorum Ecclesia ad gremium, & sensum Romanæ traducenda. de quibus multis ante annis, quamuis frustra actum fuisset, in præsenti tamen esse summam spem: pro-

pterea quòd Palæologus Imperator Græcorum, ac etiam magnus Cham Tartarorum, frequentibus legationibus ad se, illa cupidissimè expeterent: instarentque, ne tanta diuinitùs oblata rei occasio prætermitteretur: altero, se, cum vniuersa Græcorum Ecclesia, in gremium Romanæ rediturum; & errores depositurum: altero, milite, & armis, classe, cõmeatuque, quandiu esset expeditio, Christianum exercitum iuuaturum, promittentibus. Quo audito Rex, egregia, qua semper fuit in Apostolicam sedem pietate, & amore, grato, liberalique animo iter eò se facturum promisit: ac protinus Valentiam introiit: vbi confirmato præfecto, & aliis Regiis magistratibus, acceptaq; mutuò pecunia ad iter tam honorificum pro dignitate faciendum, Tarraconem profectus est. Eo conuenire iussit Raimundum Folchium Vicecomitem, Petrum Bergam, Galcerandum Pinosium, Guillermum, & Maimonum Catalauninos, Berengarium Cardonam, & Guillermum Ragiadellum, proceres; qui paulò ante, in expeditionem sacram proficiscẽtem, sequi recusauerant, vt eorum contumaciam, & insolentiam puniret; quibus militaria beneficia ademit, eosque honoribus priuauit: deniq; arces, quæ illis iure fidelitatis commissæ fuerant, restitui sibi imperauit. Ea quippe conditione ac lege, Aragonensi more, arces committi consueuerant, vt hæ Regibus iratis, aut pacatis, cum ii vellent, pro libito traderentur. Cùm autem Cardonensis primus aliquot arces traderet, aliquot retineret, tanquam communes; aliiq; similiter facerent, ad arma cum reliquis Catalanis proceribus vẽtum fuit. Quanquam interim eo bello Rex supersédendum censuit, ne cœpto itinere Pontifici promisso prohiberetur.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIX.

LITERIS à Pontifice denuò rogatus Rex, multisq; totius ferè Hispaniæ Antistitibus, qui ad concilium vocabãtur, sese illi adiungẽtibus, profectionem suam Lugdunum maturandam duxit. Itaque Barcinone, nonnullis vtriusq; Regni procerib. comitantibus, Perpinianum prætereuectus, Mompellerium venit: ibiq; octo commoratus dies, quoad nonnulla imperata pecunia, Regio sese apparatu ad iter muniret, ingressus illud, Vienam oppidum peruenit valde insigne, quod alluit Rhodanus, magnus Europæ amnis, atque Lugduno vnius diei distat itinere. Adfuereque illi protinus Legati à Pontifice missi, rogantes, vt in oppidulo sancti Saphorini, quod est in via, ac non amplius quam passuum vndecim millia Lugduno abest, se contineret: propterea quòd non solùm ab amplissimo Cardinalium collegio, & vniuerso cœtu Antistitum; sed etiam à senatu populoque Lugdunensi, mandato Philippi Regis eius generi, Regiè, magnificentissimeque esset excipiendus. Est enim Lugdunum vrbs, totius Galliæ potentissima, florentissima, atque ipso naturali situ loci munitissima, hinc monte cum propugnaculo ad occasum, illinc Rhodano ad ortum, aquarum multitudine protecta; circunquaque verò, non inexpugnabili modò muro cincta, sed Arari quoque fluuio, qui à Septentrionibus per mediã fluit, omni commeatu referta. Is enim in vnum ibi confluens cum Rhodano, eiusque impetu cohibitus, adeò lentus, ac segnis decurrit, vt æquè facilis aduerso illo, atque secundo fiat nauigatio. Quo fit, vt non minus pereũ à supera vrbis parte, quam per Rhodanum ab infera, & mari, commodissima sit in vrbẽ, commeatus, atque mercimoniorum omnium, tum inuectio, tum rursum exportatio. Sed eius demum ager cultissimus, ac fructuosissimus, cunctis opibus, cum tam frequenti commertio & expeditione rerum, satis ostẽdunt, vrbem tunc fuisse, qualis, quantaq; nunc est, omnium Europę abundantissimam, atque opulentissimam. Vtpotè enim & Pontificem, Cardinalesque, cum vniuersa Romana curia, & tot vndecumque concurrentes Antistites, eorumq; innumerabilem familiam: & ipsum denique Regẽ, totque Principes, proceresque Galliæ, cum incredibili ac promiscua multitudine, biennio, & eo plus sustentauerit, præter alias varias quoque gentes, & nationes, quæ non concilii modò, sed ipsius Regis motæ fama, atque visendi gratia, ab vniuersa Gallia, Italia, & Anglia, conuenerunt. In hác vrbe à Cardinalibus, Antistitibus, &

populo,quanto maximo potuit cum honore, pompa, & cerimoniis exceptus Rex fuit: cunctis eius præstantiam,atque conspiciẽdam corporis habitudinem, tum barbam promissam,cum veneranda canitie,adeoque plenum maiestate aspectum admirãtibus, minimeque eius personam,quanta erat fama,& nomine,indignam reputantibus. Is ad palatium Pontificium deductus, tametsi ei Pontifex assurrexit: nihilominus ad huius pedes se Rex prouoluẽs,dextrum deosculatus fuit:atq; postera die,quod Sessio esset,in Cõcilium admissus.Quo summo in spectaculo,tria Regem in maximam admirationem, vt ferunt,traduxere. Primum, nunquam ipsi antea conspecta Pontificia maiestas, alterum, Cardinalium purpuratorum,quasi multorum simul Regum consessus;tertium, Antistitum maior quàm vsquam vidisset,aut credidisset congregatio. Nam,sicuti in suis ipse refert Commentariis,Cardinalium,Patriarcharum, Antistitum, atq; Abbatum numerus, quingentorum & eo maior fuit: ac quoniam vix aliud toto Christiano orbe concilium celebrius,ac frequentius eo inuenitur coactum,consentaneum erit congregationis causas,maximè verò,quę ad reductionem Græcorum,& consensionem eorundem Ecclesię cum Latina (id enim fuit totum eius Concilii opus) declarandas pertinent, hic breuiter enarrare. Cùm Michael Palęologus strenuus Dux Lascaram gentem,ad quã Græcorum Imperium iure peruenire poterat,profligasset; ac Balduinum Constantinopolitanũ Imperatorem,auito Regno, & Philippum eius filium exturbasset; vt tamen Gregorii Pont. Francorum Regis; quin etiam Caroli Siciliæ Regis, qui Philippi Imperatoris generis sui causam contra Palæologum tuendam susceperat,classes, & ingentes apparatus a Bosphori faucibus,& Bizantiæ ciuitatis ceruicibus, terra, marique auerteret; mira est vsus arte,Græcaque,quod aiunt,permista fide,cum religionis prætextu, cunctos sic ausus est ludificare. Siquidẽ nonnullos Imperii Principes, atque Græcę Ecclesiæ primates, sumptuosissima cum legatione Romam ad Clementem Papam IV. misit,qui nomine suo illi renunciarent, Græcorum Ecclesiam, quæ à sacris Catholicæ Ecclesię, & sanctorum institutis defecerat, & à maiorum pietate degenerauerat, se, sacrosanctæ Romanę Ecclesiæ adiuncturum, & eius canonicis sanctionibus obtemperaturum; atque in eam rem,non modò se,suamque,sed Constantinopolitani Antistitis,ac totius Imperii procerum fidem interpositurum. Quæ promissio summopere Christianam Rempub. erexit: Græcorum videlicet Ecclesiam tamdiu à capite seiunctam, Romanę tandem adiungi. Quamobrem idẽ Clemens Pont. notam esse volens scriptis professionem fidei, qualis ab Imperatore, clero, & populo Gręcorum exigebatur; in eo summam iudicii, causamque totam constituit, vt infinitæ, concertationumque plenæ de religione disputationes tollerentur;sed nuda tantùm,atq; expressa ei traderetur fidei professio. Nec prętermittẽda est,quę vna cum professionis formula,excepta è diplomate illo aureo,missa est à Põt. ad Palæologum his verbis præmonitio. Porrò præscriptam purissimam, certissimam, solidissimamque orthodoxæ fidei veritatem Euangelicæ doctrinę consonam,à sanctis patribus traditam,& Roma. Pontificum in suis Synodis definitione firmatam: sicut nec decet;sic nec volumus,nouę discussioni,ac definitioni subiicere, ipsam quasi per hoc quomodolibet contra fas,& licitum in dubium reuocando. Ideoque licet in præfata scriptura de conuocatione Concilii ageretur;licet per tuas litteras concilium in terra tua cõuocari petieris, nos tamẽ nullo modo proponimus Concilium ad discussionem,seu definitionẽ huiusmodi reuocare. Non quod cuiusquã faciem vereamur: vel eandem sacrosanctam Romanam Ecclesiam Græcorum superari potentia timeamus: sed quia prorsus indecens foret, imò nec licet, nec expedit, in dubium reuocare præmissam veræ fidei puritatem, tot sacrę paginæ auctoritatibus, tot sanctorum sententiis, roboratam, tot Roma. Pont. stabili definitione firmatam; pro cuius defensione si necesse foret, parati essemus, subire martyrium, & morti etiam exponere corpus nostrum. Quam ideo ad præsens nequaquam autoritatibus, quarum satis copia nobis pro voto suppeteret, iuuare curauimus: sed in simplicitate veridica, sic purè, sic explicatè, tam prædictis tuis, quàm tibi decreuimus destinandam. Dum igitur clemens præmonitionem vna cum formula professionis fidei, quam mox subiiciemus, ad Imperatorem mittit, vita functus est; atque à prosequendo negotio cessatum. Verùm Palæologus, continuato dolo cum ipso religionis prætextu, vt Imperium sibi stabiliret, Ludouicum Francorum Regem, cuius insignis erat, per id tempus, cum pietate, & religione sanctitas, per legatos obtestatus est, vt ipse, in tam pio, & vtili negotio, vtramque, Gręcam scilicet, & Latinam Ecclesiã iuuaret; & coeptam à Clemente Pont. Græcorum reductionem perficiendam curaret. Quare Ludouicus Palęologi, non tam mentem, quam orationem præcipiens, Cardinales, qui per interregnum Viterbii agebãt, rogauit, effecitq;, vt ipsi Clemẽtis coeptum prosequerentur. Itaq proti-

protinus viros doctissimos, & religiosissimos Constantinopolim legarunt, per quos fidei professio solennis celebrari posset, ex formula à Clemente tradita. Interea verò Gregorius X. Pont. renunciatus, eiusmodi Lugdunense Concilium indixit; animaduersaque Palæologi, vt apparebat, constantia & pietate, inducias inter Balduinum, Regemque Siciliæ Carolum, & Palæologum, fieri quam maximè studuit: cum interim Palæologus classem, ac militares etiam copias, vt concupierat, à se pelleret. Itaq; Legati quatuor summæ autoritatis viri ab eo Lugdunum venerunt; quorum vnus, tum Imperatoris, tum eius filii Andronici successoris; tum etiam sex & viginti Ecclesiarum Metropolitanarum Patriarchatui Constãtinopolitano, subiectarũ, cum earum permultis suffraganeis; àc totius demum Græci Ecclesiastici ordinis nomine, publicè in medio concilio, Schisma ex tradita sibi formula, his verbis abiurauit. Ego Gregorius Acropolita, & magnus Logotheta, nuncius Domini nostri Imperatoris Græcorum, Michaelis Angeli, Ducas Comneni Palæologi, habens ab eodem sufficiens ad infra scripta mandatum, omne schisma prorsus abiuro, & subscriptam fidei veritatem, prout plenè lecta est, & fideliter exposita, nomine dicti domini nostri, veram, sanctam, catholicam, & orthodoxam fidem esse cognosco; eam accepto, & corde, & ore profiteor, ipsamque, prout eam veraciter tenet, fideliter docet, & prædicat sacrosancta Romana Ecclesia, ipsum inuiolabiliter obseruaturum; nec ab vllo vnquam tempore recessurum, quoquomodo deuiaturum, vel discrepaturum, promitto. Primatum quoque ipsius sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, prout in præmissa serie continetur, ad ipsius Ecclesiæ obedientiam, nomine ipsius, & meo spontaneus veniens, pro ipso, & pro me fateor, recognosco, accepto, & sponte suscipio: & ipsum omnia præmissa, tam circa fidei veritatem, quam circa eiusdem Ecclesiæ Romanæ primatum, & ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptationem, obseruantiã, & perseuerantiam seruaturum, præstito in animam ipsius, & meam corporaliter iuramento, promitto: & confirmo: sic ipsum, & me Deus adiuuet, & hæc sancta Euangelia. Cum autẽ Gregorio vita functo, Innocentius V. postularet, vt idem ipse Palæologus Imperator cum Andronico filio, per se, atque ore proprio abiurarent; in idque tres alii consequentes Pontif. maximè incumberent, Palæologus in eadem sententia permansit, ita bellè simulauit. quippe qui, non in concilio præsens, vt nonnulli autumant scriptores, cui nunquam interfuit; sed Constantinopoli, publicè, præsentibus Pontificiis Legatis, & Antistitibus Græcis, iisdem, quibus Legati sui, verbis antea in concilio, abiurauit. Promisitque præterea se, & milite, & armis, cum classe, omnique commeatu, adiuturum expeditionem contra Turcas, ad recuperãdam terram sanctam, & gloriosum Christi sepulchrum. Abiurantibus deinde cæteris Antistitibus, atq; vniuerso Ecclesiastico ordine, solus Patriarcha Constantinopolitanus abiurare renuit; tametsi abiurasse postea, feratur. Verum Palæologus abiurato schismate, multa in Concilio proponi fecit, quę nisi præstarentur sibi, iam tum se, contra facturum, quam professus, pollicitusq; fuerat, significauit. Nã inprimis, quæ sua essent quærens, petiit, vt pax ab omnibus Latinis Principibus sibi promitteretur: atque Philippi Imperatoris, Balduini filii, & Caroli Siciliæ Regis eius affinis, vim arceret; quod ii præpotentes ipsius imperio nimis imminere viderentur; alioquin iura omnia, vt fecit, se violaturum dixit. Vnde nefariæ eius mentis, atq; simulatæ religionis causa prodita, neq; aliò, quàm vt Imperium sibi stabiliret, atq; in tyrannide permaneret, relata: accedente etiam Iosephi Patriarchæ Constantinopolitani proteruitate; quin & summo quoq; Andronici scelere ac impietate adiuncta, natio Græca ad suum tãdem ingenium versa, sacra omnia religionis fœdera in Concilio facta, violare cœpit. Ex quo erroribus inueteratæ prauitatis denuò inuoluta, totq; subinde impurissimis carnis, atque concupiscẽtiæ vitiis immersa, diuina manu vindice factum est, vt grauissimas impietatis suæ pœnas expenderit. Vtpotè quæ & Palæologorum non multò post excisa stirpe, & Græcorum simul amisso Imperio, Mahometanis omnium hominum impurissimis, Christianique nominis sempiternis hostibus, turpiter in seruitutem, atque vtinam non perpetuam, data fuerit. Cæterùm per id tempus, nonnulli ex Principibus Tartarorum viris Lugdunum venêre, qui coram Pontifice & patribus, in Concilio fidem orthodoxam, suo, & nationis nomine professi fuerunt; atq; magno etiam gaudio & alacritate omnium, sacro baptismatis fonte abluti. Cùm igitur eò venisset Rex, antequam mala mens & animus Palæologi retectus fuisset; deque expeditione contra Turcas ageretur, se ad eã promptum, expeditumq;, vt primũ omnia essent parata obtulit; & ad ineundam illam, consilium, quod Pontifici, aliisq; optimum, ac consentaneũ visum est, dedit: adiecitque, se, vel senẽ, non defuturum summo Pontifici, si eò, vt dicebatur, is pergeret: atq; vna cum exercitu, ipsum sequeretur; sin minus, mille lectissimos in expeditionẽ equites cum

classe missurum. Adhęc confiteri peccata sua Pontifici deliberauit, vt à summo sacerdote eorum expiationem, & veniam obtineret: quæ vbi genibus flexis confessus fuit, tum Pōtifex vice animaduersionis, seu satisfactionis, vt dicunt, duo ipsi maximè seruanda, vt historia refert, documenta iniunxit; vnum, vt à malo recederet; alterum, vt amplecteretur bonum, in eoque & constans, & perseuerans esset. Demum de suo reditu in Cataloniam agens, à Pontifice petiit, vt quoniā non minus ipse, quàm maiores sui Reges, de Apostolica, & Romana Sede benemeritus esset, daretur Regiæ coronæ insignibus, se ab eius sacratis manibus decorari. Quod Pontifex libenter se facturum respondit, modò priùs Aragoniæ Regna, simili de causa, eidem Sedi obærata redimeret; nempè si tributa à Petro Rege eius parente olim imposita, dum Romæ coronatus fuit, denuò sancirentur; & quæ persolui in singulos annos desierant, ante omnia penderentur, indignum esse, inquiens, heroica tanti Regis magnitudine, & conscientia, Sedem Apostolicam, quæ tanto eius patrem honore, atq; insignibus decorauit, iure suo, ac debito, permittente filio, fraudari. At Rex cum potius gratiosam mercedem à Pontifice expectaret, pro tot Sarracenorum Regnis cùm debellatis, tum Christianæ fidei, atque Apostolicæ Sedis obedientiæ traditis; quàm vt à maiorib. suis partam Regnis immunitatē imminui permitteret; ab incœpto destitit. Ac tandem pro libertate Enrici, Regis Castellæ fratris, quem Carolus Siciliæ Princeps in vinculis tenebat, Pontificem, cuius causa tenebatur, rogauit: cui Pontifex se id curaturū promisit. Iamq; elapsis viginti tribus diebus, ex quo Rex Lugdunum ingressus fuerat, infecta prope re omni, Mompellerium reuersus fuit: indeque Perpinianum venit, vbi denuo Cardonensi Vicecomiti edici iussit, vt præcipuam Cardonæ arcem sibi traderet; erepturo alioqui armata manu. Id, vt primum Cataloniæ proceres, & Barones intellexere, congregati Solsonæ in oppido, non minus suas, quàm Cardonensis partes agentes, Regis edicto responderunt; non Cardonensis tantummodo, sed omnium Cataloniæ procerum interesse, illius arcem, perinde ac proprias cuiusq; defendere. Proinde ipsum rogare omnes, vt ab ea vi desisteret, neque summa ipsorum, adeoq; probata fide, abuteretur. Tum Rex Barcinonem veniēs, bellum Cardonensi, & eius partes sequentib. indici curauit, eo prætextu, quòd Cardonensis apud se reciperet, suisque in oppidis defenderet quendā Bertrandum Caneliā, qui immane facinus, & quasi maiestatis, cōmiserat; vt qui Rodericum Castelletiolum, præfectum Iustitiæ Aragonū, nulla eius Regię quasi dignitatis ratione habita, contrucidarit: atque, quò magis Rex bello instaret, in oppidum Terraciam migrauit: eò confluentes illicò Berengarius Almenara Promagister Hospitalis, & Maumolius Castelaulius, Regem rogarunt; vt diem Cardonensi, & aliis ad comparendum prorogaret. quod Rex in eorum gratiam, libenter concessit. Verùm elapso die, non comparentibus illis, sed diem ex die differentibus, quoad vna cum Ferdinando Sanctio conspirarent; apertè iam tum Petrus Princeps aduersus eos, & Sanctium fratrem bellum suscepit. Tametsi interim, noua ex occasione, necesse fuit eo bello supersedere, nuncio allato de obitu Enrici Regis Nauarræ, qui iamiam moriturus, Ioannam vnicam filiolam vel bimam, quam ex Roberti Atrebatensis Comitis Ludouici Francorum Regis fratris, filia susceperat; à Nauarris iurisiurandi religione obstrictis, Regni hæredem constituerat. Itaque illo mortuo, cùm inter Nauarros summa partium contentio in Repub. versaretur, aliis Ioannam Regni hæredem, Regi Castellæ tradendam, aliis in Galliam deducendam, pluribus Regem Aragonum ad Regnum asciscendū esse contendentibus. cum igitur tumultuarentur omnes, Regina, ne quid detrimenti Ioanna filia caperet, in Aquitaniā ad Regem Galliæ, vna cum illa contendit. Vnde Nauarris in Reginæ ponte (id oppidi nomē est) Conuētus ineuntibus, de pacādis Regni tumultib. acturis Petrus Regis filius Turiasonē cum parte exercitus venit: indeque legatos ad conuentus misit, qui renunciarent, Iacobum Regem, id ius, quo Sanctius illorum Rex olim ipsum filium adoptauerat, ac Regnum promiserat, nunc venire repetitum, accedentibus aliis quoque pactis cum Margarita Regina vxore Tibaldi Regis, Sanctii sororis filii relicta bidua, atque Enrici nuper defuncti matre factis: & ea de causa potissimum, quòd Castellanis sæpè Nauarram inuadentibus, ac Reginam, eiusque filium Theobaldum è Regno expellere nitentibus, continuò Iacobus cum exercitu occurrerit, ipsosque vna cum Regno strenuè conseruauerit, atq; omni posthabita ratione Alfonsi Castellæ Regis, generi sui: pro defensione Nauarræ, illum semper vi & armis hostiliter repulerit; quique demum pro eis sexaginta millia marcharum argenti impenderit. Nec verò ipsum aliud petere, quàm vt Ioanna Enrici filia Alfonso filio Iacobi nepoti nubat. Quibus auditis, Conuentus cum Petro consenserunt, responderuntque, se daturos operam, vt Alfonsus Ioannam vxorem ducat: quòd si ad eam conditionem adduci illa non

possit

possit; cum sit voluntati matris, & potestati Francorum Regis, apud quem versabatur, subiecta; curaturos, vt vna ex aliis puellis Enrici Regis ex sorore filius eidem nubat. Quin & pro defensione Pompelonensis Regni cc. millia marcharum argenti, se ei soluturos spoponderunt; atque ex Nauarris proceribus, & primariis Regni, viri plus triginta, præter alios ciuitatum, atque oppidorum Regni legatos, se illicò ad ea omnia præstanda, Petro sponsione deuinxerunt. Quæ tamen pacta, inania, atque irrita fuęre: quandoquidem, industria interim, & arte Philippi Francorum Regis, apud quem sese Regina, & Ioāna filia receperant, factum est, vt præcipuis Nauarræ arcibus Philippo a Regina traditis, in easq; præsidiis missis, Ioanna quoque præmaturis nuptiis illius Principi filio traderetur; sicque paulatim toto Regno potiretur. Vnde Petrus hæc in præsentia premens, atque gratissimam se habere Nauarrorum voluntatem ostendens, abiit in Cataloniam, vt Sanctio fratri, & Cardonensi, aliisque proceribus Catalanis, simul in se, & Regem conspirantibus, occurreret. Sanctius enim in Aragonia coniurationem nobilitatis fecerat, eratque plebi præterea maximè acceptus; cuique se addixerant omnes olim Alfonsi fratris sectatores, qui de Petro malè sentiebant: ac sese illi etiam adiunxerant Cardonensis, aliique Catalani & Aragonenses proceres, quos noua Petri dominatio, ac Regis quoque nimia illius locupletandi, & adaugendi cupiditas, malè habebant. Velle quippe videbatur Rex, vt dicebant, omnes procerum ditiones, & oppida Regno adiungere, ideoque turbari valde omnia cœperant. Quamobrem Petrus aduersus fratrem aperto iam Marte pugnaturus, militares copias coegit, atque ad oppugnanda quædam eius oppida contendit. Quæ quidem Petro Cornelio Aragonensium procerum, vt diximus, potentissimo, qui Sanctii partes accuratè tuebatur, adiutore, se ad defensionem pararunt. Tum Cardonensis, & Vgo Emporitanus Comites, ac pene omnes Cataloniæ proceres, à Regio se subtraxêre imperio, ausique sunt Regem, more patriæ, ad certamen prouocare. Sed eos Rex, æquis, ac honestis conditionibus, ad se perducere studebat, ne ad grauiora contra eos supplicia progredi, necesse haberet; haud ignarus, quanta ex eiuscemodi dissensionibus incommoda, & rerum perturbationes oriri consueuerint: nihilominus tamen in proposito, susceptoque illi consilio permanserunt. Ac quoniam Catalanorum longe maior in Petrum, quàm in Regem odium & ira erant; Comes Emporitanus Castulonē oppidum Emporiis proximum, quod habebat, muro, milite, & armis munitissimum, adiit, ibique iunctis cohortibus, cum iis, quas secum attulerat, Figueras oppidum, quod Petrus magno studio colebat, atque eius amplificandi causa, colonos multos conduxerat, oppugnauit, diripuitque, eiusque solo æquata arce, atque vastato agro, tandem oppidum igni succendi iussit, tanta celeritate, vt Regi cum copiis aduentanti Gerundam, iam non fuerit locus ad illud defendendum, neque ad intercipiendum Emporitanum; quod is protinus sese Castulonem recepisset. Porrò dum Rex agit Gerundæ, similiter Petrus Berga, aliorum more procerum, illum per litteras ad certamē prouocauit: idem & reliqui fere proceres fecerunt. Nā aut prouocarunt, aut minime se ei adiunxerunt, eratque in maxima rerum perturbatione, & armis vniuersa Catalonia, idemque malum per Aragoniā longius serpebat. Qua de causa Rex Barcinonem reuersus est, vbi Antistes, & magnus magister Vclensis, qui tum ibi erant, tātis Regni miseriis, atque calamitatibus commoti, summa ope nixi sunt pacare proceres, & ad rationi consentaneam Regis voluntatem reducere, procurantes denuò, vt quotquot essent controuersiæ & dissensiones, sentētia ac iudicio Antistitum, & aliquorum Baronum deciderentur. Id Regi placuit; commisitque præfecto Montalbanensi, atque Vgoni Mataplano, Archidiacono Vrgelitano, vt suo nomine induciæ decē dierum fierēt cum Cardonēsi, & Berga, eorumq; sectatoribus; vt cōpositioni essēt locus. Hæc postquā acta fuêre Barcinone, litteræ ex Aragonia ad Regem allatæ significarunt, Aragonias res, perinde vt Catalanas, in maxima esse perturbatione. Nam Sanctius coactis copiis, Petrum fratrem, non minus lædere, quàm sese ab eo defendere nitebatur, ad ipsumq; cū milite & armis, confluebant pleriq; proceres, qui se à Rege nimium premi querebantur, tanquam fœdifrago, & legum perturbatore. Ea nota inuri se Rex, duce, atque autore filio, tulit quàm acerbissimè, fuitque ab eo die omnis ex eius animo paternus amor exhaustus, atque in iustum & debitum odium conuersus. Quāobrem in Aragoniam statim ire decreuit, Conuentus acturus, vt querelis eorum satisfaceret, & antequam ad arma esset ventum, sui cœpti rationem pleno in Conuentu redderet. Sed cùm induciarum dies terminaretur, & Cardonensis, aliique proceres audiendi essent, manendum censuit, atque Petro filio illorum celebrationem commisit, volens intra Aragoniæ limites agi illos, vt à conquerentibus iudicio sisti posset. Itaque eodem die, quo induciæ cum Cardonensi factæ sunt, litteras quoque cum mandatis Petro ad Con-

uentus agendos dedit, existimans fore, vt Sanctii, aliorumque querelæ deliberationi Conuentus relinquerentur, sicque omnia pacarentur. Veruntamē res aliter euenit: quādoquidem Sanctius, eiusque sectatores, adeò sese indies à Petro ablegabant, vt nobilem virum quendam Raimundum Andream, Prouincialem, ad Regem miserint, qui nomine Sanctii, Ferrentii, Iordani Pinnani, Simonis Vrreæ, Artali Lunæ, & Petri Cornelii procerum, singulas cuiusque querelas proponeret; ipsisque propositis, ab eo, eiusque obedientia, & Imperio discederet. Quæ cùm Raimundus publicè, multisque astantibus Regi renunciasset, ac nisi satisfaceret, discessionem facturum se, minaretur: post biduum Rex ad ea omnia respondit; se, ab æquo & bono nunquam discessurum: tametsi facile posset eorum querelas omnes sigillatim in vnumquemque retorquere. Verùm quoniam illarum caput constituerant, quòd in Sanctium filium, cui se omnes addixerant, ipse, & Petrus inueherentur; scirent, maxima id Sanctii culpa fieri, eaque tam graui, vt non modo paternum animum à se penitus alienarit; verum etiam fraternum multis modis distraxerit, seque vtrique hostem, ac perduellem exhibuerit. Proinde, aut iudicio, deliberationique Antistitum, ac probatissimorum Regni virorum starent; aut in armis ius constituerent: se enim ad vtrumq; paratum esse, ac neque sibi vnquam defuturum. Hæc à Rege excipiens Raimundus, neque amplius redarguendi copia a Rege data, Cæsaraugustā reuersus, Sanctio, ac suis retulit. Interim Barcinonēsis Antistes, & Vclēsis magister, modis omnib. contendebant, vt Antequam Aragoniæ res cum Catalanis commiscerentur, ac malum conduplicaretur, Cardonensis cum Rege concordaret, & controuersiæ dirimerentur. Cumque Rex Barcinone Tarraconem veniret, vt Alfonsum Castellæ Regem, & Reginam filiam venientes exciperet, essetque Villafrancæ, medio in itinere, Raimundus Cardona, Berengarius Puiguertius, aliique proceres Cardonensis sectatores, Regem conuenerunt: supplicesque veniam ab eo petierunt: ac, vt arbitros nominaret, qui de mutuis controuersiis iudicarent, obsecrarunt. Annuit Rex; vtq; benignitatem ipsius agnoscerent, Tarraconensem, Gerundensem, & Barcinonensem Antistites, & Abbatem Fonfredæ, cum Baronibus Raimundo Moncada, Petro Berga, Gaufredo Rocabertino, & Petro Cheraltio, illorum amicis, & cognatis, arbitros nominauit. Deinde iter prosecutus, cùm esset Tarracone, de tempore, & loco arbitrii interrogatus, mensem Martium, dum sacrum ieiunium esset, locum verò, Ilerdam ciuitatem, in qua conuentus, ea causa indixit, assignauit; vt præsente Petro filio, sententia ab arbitris pronunciaretur. Qua causa, pacata tum fuere omnia in Catalonia. Itaque Rex Alfonsum, & filiam Barcinonem deduxit, vbi solennem Christi natalem diem cum eis celebrauit. Verùm de inopinato aduentu Alfonsi sollicitus; ab eoque causas tam inauspicati itineris intelligens, vehementer improbauit. Quas planè, quoniam variæ, ac scitu dignæ sunt, atque, vt veritas rei innotescat, quæ vix potest ex historicis Castellanis magis quam ex nostris comprehendi, non arbitror alienum, eas hic leuiter attingere. Mortuo Federico Imperatore, conuenientibus ad electionem Regis Romanorum Imperii electoribus in Germania, atque variatis sententiis, sese in duas partes diuidentibus, altera Richardum Comitem Cornubianum, fratrem Enrici III. Anglorum Regis elegit; cumque protinus hæc ipsa pars tantùm, Aquisgrani, Romanorum Regis diademate coronauit. Ab altera verò parte, Alfonsus Castellæ & Legionis, fuit quoque Romanorum Rex renunciatus, qui etiam ex Beatrice matre Philippi Imperatoris filia, ex inclyta Ducum Sueuiæ stirpe erat oriundus. Vnde vtroque, se pro vero, & legitimo Rege gerente, causasque abunde allegante; mortuo interim Richardo, electores omnes, præter Bohemiæ Regē denuò, haud consulto Alfonso, Rodolfum Comitem Aspurgensem, virum quidē strenuū, atque Imperio dignum, in illius locum suffecerunt, & illicò Aquisgrani similiter coronarunt. Id Alfonsus intelligens, Legatos misit Lugdunum, ad Gregorium X. Pont. qui tum in Concilio agebat, cōtra electionem Rodolfi iure acturos; ac etiam eius opem & auctoritatem ad infirmandam illam, suamque confirmādam imploraturos. Verùm causis, & rationibus hinc inde agitatis, à Pont. & Cardinalibus decretum fuit, electionē Rodolfi vltimò ab omnibus, aut à maiori parte electorum probatam, non posse vlla causa infirmari; quòd legitima, & canonica ea esset, ideoque priori, tanquam dubiæ, & controuersæ, præferenda. Quare Legatis, re infecta, discedentibus, Gregorius paulò post, Legatum ad Alfonsum misit Fredulum Lunelii Priorem, cum mandatis, vt ipsum ab ea postulatione deduceret. quod si discederet, decumam Ecclesiasticorum Castellæ redditu um ad Granatense gerendum bellum triennio eidem concedendam promitteret. Cui Alfonsus parum animaduertens electionem Rodolfi cōsentaneam visam fuisse Pontifici & Cardinalibus, respondit, se facile in sententia Pont. mansurum, modo sibi, honoriq;

suo,

suo, in re tam graui deliberāda, consuleretur: atque hac de causa, se breui, Pontificis conueniendi gratia, Mompellerium, aut in alium Prouinciæ locum iturum dixit. Quo solo verbo, ac neque denuò consulto Alfonso, Pontifex matura totius collegii deliberatione, electionem Rodolfi in Concilio approbauit, & confirmauit: atque ad electores Imperii, & electum, diploma confirmationis aureis scriptum literis dedit. Hanc inbitā, atq; præproperam sanctionem Pontificis, Alfonsus, se minimè audito, promulgatam fuisse, grauiter, & iniquo animo tulit; ac licet occasione, & tempestiuitate amissis, tamen Pontificem adire decreuit: nondum Regni rebus bene compositis, neque proceribus pacatis; cum iam Abeniusephi, Miramamolini cum potentissimo exercitu in Bæticam traiectus immineret, Alfonsique leuitatem, animique mobilitatem ille, ad inuadendam Hispaniam suam occasionem putaret. Sed relicto tandem Ferdinando maiore natu adhuc adolescente, vniuersorum præfecto, iter, vt diximus, cum Regina ingressus fuit. Cum igitur Iacobus nullis potuisset rationibus Alfonsum à proposito deterrere, iter prosequi permisit. Erat enim Alfonsus consiliis præceps, magisque litterarum scientia inflatus, quàm prudentia, atque moderatione animi præditus: idcoque prudētissimis Iacobi consiliis nolens acquiescere, præterquam quod nihil a Pontifice consecutus est, penè etiam ridiculus, ac imprudens fuit habitus. Itaque Barcinone profectus, venit Perpinianum, vbi relictis Regina & filiolis, loco, & die à Pontifice præstitutis, in oppidum Belcairum Prouinciæ accessit, quò deductus fuit mandato Pontificis, ab Archiepiscopo Narbonensi, atque cum pompa comitatus: statimque eò venit Pontifex, qui Alfonsum excepit honorificentissimè. Vbi cum egisset Alfonsus tribus fermè mensibus, neque negotium Imperii confecisset: tria quidem, vel quatuor damna, seu detrimenta proposuit: quibus reficiendis ac instaurandis Pontificis auxilium implorabat. Primum, vt Ducatus Sueuiæ, qui obitu Conradini, iure sibi obuenerat, quēque Rodolfus electus occupauerat, restitueretur. Alterum, vt ius ad Nauarræ Regnum, quod Philippus Francorum Rex, recepta Ioanna Enrici filia, vsurpauerat, sibi stabiliretur. Tertium, vt Enricus ipsius Alfonsi frater, quē Carolus Siciliæ Princeps tenebat, è custodia & vinculis eriperetur. Postremum, vt ab eodē Carolo ingens pecuniæ vis sibi debita solueretur. Quorū omnium tanquam à Pontificio alienorum officio, Alfonsus nihil retulit. Ex quò, re omni infecta, vacuus ac inanis, valde tamē iratus à Pontifice discessit: reuersusque Perpinianum sumpta Regina, Barcinonem ad Regem remigrauit. Vbi tribus & quadraginta diebus commoratus, accidit sacro Epiphaniæ die, vt Raimundus Penafortius, tertius à beato Dominico, eius ordinis generalis Magister, ibidē è vita excesserit. Quo planè viro nullum summæ eruditionis, religionis, ac veteris sanctitatis illustris exēplum in Hispania, tēpora illa tulere. Vtpote qui natione Catalanus, Theologiæ, Canoniciq; iuris peritissimus; tantam apud omnes sui temporis Pontifices auctoritatē habuit, vt à Gregor. IX. eius confessor, ac pœnitentiarius electus fuerit, eiq; iniunctum onus, vt magnū illud Decretalium opus ex variis, innumerabilibusq; voluminibus collectum in vnum conferret. Ac non modò Christianæ libertatis contra Iudæos acerrimum se vindicem præbuit: sed Hæreticorum etiā per totā Hispaniam constantissimus insectator fuit. Cuius etiā sapientissimis cōsiliis Rex sæpè vsus, fassus est, in exequendis illis, tum nihil non optimè successisse sibi; tum se à malo sæpius, quasi diuinitus liberatum fuisse. Demum, qui vt vita enituit persancta, & inuiolata: sic postquam ea excessit, probatum fuit, ipsum miraculis claruisse: atque ea de causa duo Tarraconensia Concilia, vt in sanctorum numero referretur, à summis Pont. postulasse. Quod tametsi concessum non fuit, aut in aliud tēpus fortè dilatū; scimus tamē Paulum III. Pont. nostris temporibus, anno M.D.XLII. Dominicanis fratribus Prouinciæ Aragoniæ Apostolica auctoritate permisisse, vt eundem ritu solenni colant. Ad eius igitur cohonestandas exequias, Reges, Regumque filios, & ingentem Principum, atq; procerum multitudinem, cum infinito populo conuenisse, liquidò constat. Iis autem laudatione, & pompa celebratis iustis, Alfonsus & Regina, cum bona Regis gratia in Castellam reuerterunt. Verùm postquam Toletum ingressus est Alfonsus, iisdem, quibus antea Imperii, siue Regis Romanorum insignibus, & sigillis fuit vsus; atque eodē titulo, scita, decreta, ac edicta omnia edi, atque diuulgari mandauit. Indeq; à nonnullis putatum fuit, Toletanam ciuitatē, ac Regnum, tanquā Regnorum caput, pro insigni habuisse Imperatorē in solio sedentē, sceptroq; & diademate decoratum. Quin & Italiæ, atq; Germaniæ Principib. suis sectatoribus scripsit idē, se, ius suum ad Imperiū obtinendum prosequuturum omnino, atq; sui electionē defensurū. Hæc vbi intellexit Pontifex, Archiepiscopo Hispalēsi per literas mādauit, vt Alfonsum ab inani, & proterua, tātoq; indigna Rege iactatione auocaret: quòd si faceret, cōcessurum se ei decumā Ecclesiasticorū redditũum Ca-

ſtellæ per ſex annos bello Granatenſi. Qua conceſſione Rex omnes in poſterum Imperii cogitationes abiecit. Eodē tēpore, cùm Iacob⁹ exacta fermè iam ætate eſſet, vt Petro Principi, quē vnicè præ omnibus filiis diligebat, firma, pacataq; omnia relinqueret, ſolum ipſum, & Iacobū ex Iolāte legitimo matrimonio procreatos eſſe declarauit; reliquos verò excludi volens, promiſſum Tereſiæ Vidauriæ matrimonium adimplere noluit. Cumque Pontificio iudicio illud, vt decimoquinto libro oſtendimus legitimum, Iolante mortua, haberetur, atque ſollicitantibus iiſdem Iacobo & Petro ex Tereſia filiis, decretum Regi Barcinone indiceretur; ab eo Rex ſuorum conſilio habito, iuſtiſſimis, atque neceſſariis de cauſis, proque Reipub. bono, eundem Romanū Pont. appellauit; propterea quòd declaratis Tereſiæ filiis legitimis, pernicioſiſſima ſequi poſſet tot inter fratres diſcordia, vno quoque iuſta, ſe, vxore natum exiſtimante, ac Regna patris ſingulis oportere diuidi, repoſcente: ex qua noua diuiſione, quam manifeſtiſſima, triſtiſſimaq; ſequeretur rerum perturbatio, ac permagna confuſio: Ideoque verendum eſſe, ne Petrus Princeps, Regnorum iam renunciatus ſucceſſor, populiſque ei ſacramento addictis, necem in vnũquēque ipſorum machinaretur: aut fortaſſe, quòd conſcientia Rex motus, nullum connubii ius cum Tereſia reuera interceſſiſſe inueniret, appellatione interpoſita, rem diſtulit. Ac inſuper neq; rationem eius habuit, quod in teſtamenti tabulis, quas Mompellerii paucis ante annis, Iolante mortua, obſignauerat, quibus ſuſceptos ex Tereſia filios legitimos decernebat: niſi quod Tereſiam, & eius filios, Exericana, & Aierbia ditionibus, aliiſque oppidis, Pontificis monitu, donans (*vt libro ſequenti dicemus*) de cætero Tereſiæ in hoc morē geſſit, quòd nullam ſibi amplius fœminam in matrimonium duxit. Poſthæc Rex, Ilerdæ, vt promiſerat, Catalanorum & Aragonenſium Conuentus, ad medium ſacri ieiunii tempus indixit. Ad eos conuenerunt Tarraconenſis, Gerundenſis, Cęſarauguſtanus, & Barcinonenſis Antiſtites, & multi Regnorum proceres, ac Barones regiarū partium, cum Legatis ciuitatum Cæſarauguſtæ, Calataiubii, Turolii, Oſcæ, & Darocæ. Quò Rex & Petrus conuenientes, ſe in ſumma arce collocarunt: nouiſſimi venerunt Cardonenſis, Emporitanus, & Palliarienſis Comites, cū Ferdinando Sanctio, Attalo Luna, Petro Cornelio, & aliis horū partes ſecutis: qui ſe omnes ab ingreſſu vrbis continuerunt, minimè ſe tutos à Rege & Petro eſſe putātes; ideoq; in Corbinum oppidulum ſuburbanum receperunt; ac neq; Regi fidē danti crediderunt. Miſerunt autē Legatos ad Conuentum, Guillermum Caſtellaulium, & Guillermum Ragiadellium, qui a Rege poſcerent, vt ante omnia reſtitueret Sāctio, omnia oppida, & pagos, quos ei Petrus abſtulerat. Quibus ſatisfecit Rex, fœdifragos appellans eos, propterea quòd, ſe promittente, & volente cum illis iure contendere, fide data, tandē Petrum prouocarint, & occupauerint quædā eius oppida, quæ Sanctius penes ſe retinebat; neq; reſtituerint: ex quo arbitris in conuentibus declarantibus, non eſſe legitimā illam procerum exceptionem: atq; illis contrà reclamātibus, ſimulq; ſuperiorem quemuis iudicem appellantibus, conuentus perturbari cœperunt: ipſeq; Petrus Princeps cum parte exercitus vrbe exceſſit, quod exiſtimarit, Sanctiū prius inducias, ac fœdus rupiſſe; quin etiā damnum ſuis intuliſſe; atque nullas ſecum inducias haberi ratas voluiſſe. Vnde dimiſſis conuentibus, Rex etiam ſuo ac Petri nomine, Cardonenſi indixit, vt factas cū eo, eiuſq; ſociis inducias in poſterum infectas haberet, ſimulq; Petro iuſſit, vt ſeſe in Aragoniam cum exercitu immitteret, Sāctium, & eius ſectatores proceres, vſq; ad internecionē omnium bello perſecuturus: conſtituitq; vt Petrus Iordanus Pina cū parte exercitus in cōfinio vtriuſq; Regni collocaretur, ad ſubitos exorientes motus reprimēdos. Ipſe verò Ilerdę manēs, oppidorū cōcilia, & proceres, cū pręfinito cuiq; numero militum ad præſtitutā diē ſibi pręſtò eſſe imperauit, bellum contra Cardonenſem, & Emporitanum Comites, ſed pręcipuè cōtra Sanctium filiū, atrox moturus. Neq; defuere interim nonnulli optimates, viriq; boni Ilerdenſes, qui Regem à tam immani cœpto contra Sanctium, rationibus deducere conarentur: obiicientes; oportere quidē ad cuſtodiam, & defenſionē Regnorum, Regum augeri potius, quā imminui filios, & ſtirpē Regiā dilatari; ipſoſq; aliqua fortaſſis perfidia diſtractos, rurſus in priſtinā cōcordiā reducere. Nā ſi pater filios diſiungat, atq; tam horribili (quod abſit) exēplo, diſcordias inter eos ſeminet, quid aliud tandē fratres, quā commune in patrem odium concipient? Quid ipſo mortuo, iactum ſemē illud, niſi fratrum cædes, quaſi malorum ſegetem effundet? Proinde deſineret in ſe, non minus quā in ſuos ſęuire, ac clementiam, qua ſemper in exteros, etiam hoſtes, vſus eſſet, in domeſticos exerceret: vt ex horum concordia, pax ſeſe in vniuerſos diffunderet. Verumenim, Rex cùm tam exulcerato eſſet animo in Sanctium, nihil ei optimatum conſilia, neq; monita profuerunt: quin potius eò impēſius mādauit Petro, vt Sanctium, eiuſq; ſectatorū oppida & pagos oppugnaret, cuncta diriperet,

nemini-

neminique parceret: adeoq; celeriter huc illucq; discurreret, vt in obsidēdis arcibus, nequaquam diutius se vno in loco contineret; ne hostes expectare, sed eludere videretur. Cui etiā iniunxit, vt Mariam matrem Lupi Ferrentii, qui vnus erat ex coniunctissimis, atque amicissimis Sanctii, iuberet sese Cæsaraugustam recipere, eiúsque oppidulum Magallodem, apud Quæstorē Regium deponere. Misit quoque literas cum mādatis ad oppida, & ciuitates, vt Petrum, re frumētaria, commeatu, milite, & armis perinde, ac semet iuuarent: nec dici potest, quāto studio, & sollicitudine cœptum prosequi, atque Sāctium, aliosque vlcisci cuperet. Nunquam enim ille hostes inuadens, tam animosè milites in eos cohortatus est, quàm fratrem in fratrem pater concitauit; tametsi neque Petro calcaribus ad id esset opus, qui immani & crudeli odio in Sanctium vehementer exardebat. Vnde cùm Sanctius cum paucis, castella, & arces suas muniturus reuiseret; resciissetque Petrus illum in arcem Antilionem venturum, centum leuis armaturæ equites in insidiis collocauit; in quas Sanctius incidens, ab eisque elabens, sese in Pomarium, suum castellum proximum, aufugiens recepit. Quò protinus veniens cum exercitu Petrus illud obsedit. Vbi desperante Sanctio, vt refert Asclotius, ac neque qua elaberetur habente, ne tamen se Petro dederet: arma te, inquit armigero, armis meis, meaque defer insignia, atque admisso equo, per medios hostes irrue, teque defende, quoad ipse habitu pastoris indutus illos eludam. Sed armigero irruente, ac statim capto, Sanctiumque prodere coacto, tandē miser ille, qui nisi prohibuisset flumen Cinga, minimeque pedes fuisset, haud dubiè euasisset; ab insequentibus comprehensus fuit, & ad Petrum deductus. Quem Petrus videre nolens, malensque fratris nece fœdari, quàm haberi clemens in impium sui, atque communis patris perduellem, ac proditorem, derepente illius ore folliculo inuoluto, in Cingam demergi ipsum, atque omnino suffocari imperauit. Diuulgata nece, protinus sese Petro vniuersa Sanctii oppida & arces tradidere. Sed miserabilē filii exitum, vbi intellexit Rex, vix est commemorandum, ac neq; credibile, nisi Rex ipse suis in Commentariis expressisset; ipsum non modò, nō doluisse quidē; quin potius mirè lætatum fuisse, vsque adeò iusta superante ira, natura victa fuit, atque iniquissima, diutinaq; cōspiratione filii, iustissimo quoque odio paternus præponderatus amor. Relictus tamē ex Sanctio fuit puer infans ex Aldoncia Vrrea vxore, Philippus Fernandius dictus, qui paternam hæreditatem redditam, atque restitutam postea adiit; ex eaque stirpe, Castrorum familia Regia & perillustris propagata fuit. Posthæc Rex, altero præcipuo conspirationis capite abscisso, ad alterū illicò exscindēdum properauit: nempe ad Cardonēsem, & Emporitanum comites. Ii namque denuò atque publicè Regē ad pugnā prouocarunt. Qua de causa, accepta à Petro, qui in Aragonia manserat, copiarum parte cum iis, quas Iacobus frater in Lampurdanensi comitatu ducebat, atque in obsessione Rochæ oppidi ad Emporitanum expectantis, se continebat, cuncta illius oppida & pagos depopulari cœpit, exiēsque Perpiniano copias Barcinone missas recepit, atque oppidum Calbugium obsessurus venit, quod vi captum diripi, atque solo æquari imperauit. Deinde appellēte classicula Barcinone, cū altera parte exercitus arcē Rhodæ munitissimā, ad mare sitā, quæ Emporitani erat, cœpit obsidere. At verò Comes in Castulonem oppidum præmunitum, a marique semotum, vna cum Cardonēsi, & Berga se recepit. Ad quos protinus, Rege itē parāte, omnesq; neruos in hoc bellum intēdente, Comitum consiliū fuit, ne iratum, adeoq; male affectum Regē, contumacia in sese magis irritarent: néve in eandē, quam Sanctius, pœnam incurrerent: quare ad ipsum vna omnes Rhodam venere; eique, cui innata semper fuit clementia, & benignitas in supplices, neque denegata vnquā venia petentibus, liberè, ac sine pacto sese dedidere: tātùm orantes, vt Conuētus Ilerdę Catalanis simul & Aragonensibus indiceret, vt de omnibus controuersiis componendis, nulla amplius concessa facultate appellandi, ageretur. Id Regi placuit, atque ad consequentem omnium sanctorum diem festum conuentus indixit. Admirabilis profectò, atque inuicta Regis patientia & magnanimitas; vt qui nullis procerum neque tergiuersationibus prouocatus, neque procrastinationib. offensus, tamen cum eisdem, non impetu & armis, sed iure quidem contēdere, eiq; se submittere honestius duxit, donec paulatim eos, de Alfonso nepote Petri filio, successore ad Regna declarando, in suam sententiam pertraxit. Nam Ilerdæ conuenientes ipsi, & reliqui vtriusque Regni proceres, atque Antistites, cum Valentinis, quos secum Rex habebat, tametsi de componendis controuersiis plenè actum non fuit; consensere tamē, vt Alfonsus (quod summè Rex concupierat) ab Aragonensibus, Catalanis, & Valentinis proceribus, ac etiam Ciuitatibus, legitimus hæres, & ad Regna successor, auo & patre vita functis, haberetur; ad idque tenendum iureiurando sese omnes obstrinxerunt.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XX.

LFONSO Petri filio, ac nepote Regis, cõmuni Antistitum, procerumque, ac ciuitatum consensu (quod patri, auoq; maximè fuerat in optatis) ad Regna successore declarato, eique omnib. sacramento addictis, Rex Cardonensem, & alios eiusdem factionis proceres, quòd supplices inuenisset, non amplius bello lacessere, sed clementia, & benignitate, prosequi decreuit. Quamobrem dimissis comitiis, Ilerda Barcinonem abiit; vt denuò illis conuocatis, ex æquo & bono controuersiæ omnes iudicarentur, atque in perpetuum dirimerentur. Verum quo die ingressus est ciuitatem, nuncius è Castella missus à præfecto Murciensi nunciauit Abeniusephum Miramamolinum Maurusiorum Regem cum incredibili exercitu, quem ex vniuersa ferè Africa coegerat, in Bæticam traiecisse, atque vna cum Granatensi milite, eam prouinciam vastare cœpisse: ac non ei solùm; sed toti Hispaniæ vniuersum, quòd fuit olim, inuectum malum, minari. Quin esse, maritima etiam loca deserta præsidiis, & mediterranea armis, atque bellico apparatu omnia destituta: nec non absentem Alfonsum Regem ab Hispania; eiusque absentia, procerum discordias ardentius inter ipsos, cum maxima Regiarum rerum despiciẽtia & diminutione, reuiuiscere; perturbataque cuncta esse, ac, ni occurratur oportunè, breui omnia ruitura funditus: propterea, quod subacta Bætica, certum esset vtrumque omnino hostem quamprimum in Murciense, & Valentinum Regnum conuolaturum. Hæc Rex audiens, etsi non mediocriter contristatus fuit, iniq; ferens Alfonsi generi tam intempestiuam absentiam, vel potius ignauiam turpissimam, quæ sola erat, domi forisq; tãtorum malorum causa; minimè tamen despondit animum: sed licet affecta iam, atq; ingrauescente esset ætate, quæ mortales tardiores, atque in otium & quietẽ propensiores reddit: tamen ad hoc suscipiẽdum bellum, quouis iuuene visus est longè animosior & feruentior: ac vel ex eo, quòd contra Sarracenos inibatur, ardentius quam pro ætate, sese ad illud cõparauit, eiq; præesse decreuit. nec mirũ quidem; cùm omnem ille ætatem à puero, in armis, atque exercitatione bellica contriuisset; generosamque iram, quæ addit animum, in hostes semper exercuisset; ac tales subinde senes esse soleant, quale cuiusque studium in superiore vita fuit. Vnde ad Murciensem præfectum respondit, se, aut illicò ad ipsum venturum, aut quam citissime Petrum Principem cum vniuersis copiis, subsidio ei missurum. Ipse interim Alfonsum, vbi esset, per litteras grauissime increpauit; deque reditu ad suos, atque reparandis rebus vehementer admonuit. Quanquam quo nã ille abierit, quibusvè de causis motus, difficillimo, periculosissimoque Reipub. tempore Regnum deseruerit, nulla fit mentio, neque in historia Regis, neque alibi; quod sciam, nisi quod, vt fama fuit, is, propter insolentiã, superbiam, & fastidium, Philippo fratri, ac procerib. Castellæ adeò fuerit infensus, vt eorum tentatam sæpè conspirationem metuens, se in aliquam Regni partem, aut cœnobium abdiderit; quando abiens, tacitè Ferdinando filio Regnum tradiderit, vt otiosus, & omni cura solutus, in Astrorum contemplatione, cui, vt diximus, apprimè fuerat à puero deditus, reliquam vitam traduceret. Ex quo Iacobus ad Ferdinandum nepotem, Alfonsi filium natu maiorem, qui Burgis agebat, legatum misit, vt eum ad suscipiendam Regni contra Abeniusephum defensionem adhortaretur: quantoq; maximo posset exercitu in Bæticam properaret: se enim per Murciense Regnum contra Granatẽses, eius belli suasores, simulque auctores, bellum commoturum, vt de diuiso hoste facilior esset victoria: quãdoquidem multis antea diebus explorata habuisset, tam Abeniusephi, quàm Granatensis eius fautoris, ad occupandam Bæticam inita consilia, & machinationes, quibus se, modis omnibus occursurum promisit. Proinde bono esset animo, modo ea omnia præpararet. Sed interim tam repentini Abeniusephi aduentus, atque Bætici suscipiendi belli causa ostendenda est; vt inde Sarracenorum amicitia & fides quàm sit Christianis habenda semper suspecta, colligatur. Fuerat Abeniusephus multò antea à Granatensi

tensi Rege clam sollicitatus, vt breui, quantoque posset exercitu, in Bæticam traiiceret; quod eam ipse, cum multis de causis, tum potissimum occasione absentiæ Alfonsi Regis, facilè esset occupaturus: ac non modo Bæticam, sed vniuersam Hispaniam suorum exemplo maiorum quam gloriosissimè debellaturus. Esse enim Bæticam præter absentiam Regis omni quidem præsidio, & armis destitutam, ipsosque Regni proceres, & Regulos, non modò contra Regem coniurasse; sed inter se pugnare; neque cum Ferdinãdo filio primo nato adolescentulo tyrunculo satis consentire. Se quoque adfuturum ei cum exercitu equitum decem millium; peditum verò triginta millium, recepit. Quin etiam Aragonium Regem non esse extimescendum, tot domesticis suorum bellis implicatum; moturum enim se bellum in Murcienses, & Valentinos, vt venientem illum distineret; sicque interim facilius Bætica à Maurusiis occuparetur. Ea libenter accipiens Abeniusephus, atque tantæ laudis occasione gaudens, postquam Granatensibus Legatis, se expeditionem suscepturum dat fidem, meditari quoque cœpit, quo pacto melius imparatos Bæticos furtim, atque ex improuiso adoriretur. Quare diuulgato bello, finxit, se illud habere cum potentissimo Maurusiorum Regulo, qui Cebtam vrbem munitissimam, & maritimam Regni, è regione Granatensis positam occupauerat, sibique tributa negauerat. Quin & eodem quoque dolo, Legatos ad Iacobum misit, rogatum, vt eius recuperandæ vrbis gratia, ex nobilitate Aragonensi lectissimos quingentos leuis armaturæ equites ad se mitteret cum classe viginti nauium, offerens, se ducenta millia besantiorum Ceptinorum statim numeraturum; quo citius in armis illi essent, Maurusiamque appellerent. Quod si obsessio vltra annum protraheretur, modo capta vrbs esset, missurum ad Regem bissantiùm quinquaginta millia, atque ipsos etiam equites, non solùm conduplicato stipendio, sed equis, armis, atque preciosissima quaque re oneratos, in Hispaniam remissurum. Præuiderat enim Abeniusephus Iacobum, absente Alfonso, curam totius defendendæ rei, vnà cum belli mole, esse suscepturum; ideoque amicitiæ nomine, classem, & equites ab eo petierat, vt iis præoccupatis, Iacobi vires ad Alfonsum iuuandum extenuerat. Vnde patefacto dolo, quem Granatensis machinatus fuerat, Iacobus protinus Legatos Abeniusephi, nullo dato responso, toto iussit Regno excedere. Ea re intellecta, Granatensis veritus, ne commoto bello, elapsoque induciarum die, quas cum Malacitano, & Guadicensi præfectis, sibique aduersariis Alfonsus fecerat, bellum, fauentibus ipsis, contra se suscitaret, cum eisdem præfectis communicato aduentu Abeniusephi, pacem iniit, eisque persuasit, vt tanto freti auxilio, omnes simul cùm bellum Alfonso inferrent; tum Iacobo, si veniret subsidio, tot auxiliariis muniti copiis resisterent. Quibus in sententiam perductis, litteras ad Abeniusephum dedit, rogans maturaret aduentum, daturum se illico Algeziram, & Tarifam, Bæticæ oppida munitissima, portui, in quem esset descensurus, proxima: nunciauit præterea, Alfonsum absentem, neque venire, neque expectari; resque bellicas deteriori quàm vnquam in statu apud Bæticos esse; Iacobique auxilium, Catalanis nouas res molientibus, indies tardius fieri. Itaq; nihil moratus Abeniusephus Herculeum fretum transmisit, atque Algeziram, & Tarifam promissa oppida cepit, tanto cum exercitu, vt, sicuti Castellana refert historia, equitum leuis armaturæ decem & septem millium fuerit, peditum verò prope infinitus. venitque Abeniusephus, relicto exercitu Algeziræ, cum paucis Malacam, vt eius, atque Guadicensis præfectorum, initam cum Granatæ Rege concordiam confirmaret. Inde prouinciam inter se diuidentes; Abeniusephus versus Hispalim, & eius confinia, Granatenses in Giennenses, & eorum propinqua loca, aciem direxerunt: conuenientes in hoc maximè, vt si Iacobus Murciensibus subsidio veniret, Granatensis cũ præfectis, eius propulsandi partes susciperet. Sed antequam exercitus diuideretur, in prouinciam immissi simul, agros, & vniuersos pagos misere depopulare, atque vastare cuncta cœperunt. Agebat tunc Cordubæ præfectus Nunnius Goncalus Lara, qui vt primum Abeniusepus portum tenuit, Ferdinandum Principem, Burgis consistentem, de repentino illius aduentu, cum innumerabili exercitu, certiorem fecit; tantaq; Maurusiorum multitudine circunfundi Bæticam, ab eisque vniuersam vastari, vt ni protinus accurreret, deleri omnia necesse esset. Quamobrem Ferdinandus turbatus; tametsi Iacobi autẽ litteris & auxilio recreatus, conuocatis totius Regni proceribus, ac conscripto exercitu, Sanctium fratrem cum mediocribus copiis, & magna parte procerum, Cordubam in subsidium Nunnii misit; ipse verò paulò post cum pari exercitu secutus est illum. Sed antequam Sanctius Cordubam venisset, Nunnius tumultuario collecto exercitu, sciens Abeniusephum Astigim vrbem (nunc Ecija) petere, sese prius in eam immisit,

& cum magno, & excelso animo esset, non passus, se intra oppidum contineri, hostes aperto in campo, licet numero superiores, aggredi est ausus. Consertis ergo manibus, vsqueadeo à Nunnianis viriliter pugnatum est, vt diu fuerit prælium anceps: sed multitudine Abeniusepho superante, Nunnius, & cum eo ducenti quinquaginta equites; peditũ quatuor millia simul occubuere: ac neque vnus superfuisset, qui tantam renunciasset cladem, ni propinquum oppidum superstites fugientes recepisset. Quo die, si Abeniusephus suos à præda cohibuisset, ac victoriam prosecutus fuisset: haud dubium, quin tota etiam prouincia in eius deditionem venisset. Sed timor de Ferdinandi, & multorum procerum aduentu, atque à suis accepta plaga, à longis eum excursionibus repressit. Interea Sanctius Iacobi filius Archiepiscopus Toletanus, de quo antea diximus, suis quidem sumptibus, magnam militum manum ex Turdetanis coegit, atque vnà cum equitatu Toleti, Madritii, Guadalaiaræ, & Talaueræ, quæ insignia sunt Archiepiscopatus oppida, conscripto, inscius proximæ Larensis Cladis, versus Giennensem vrbem fuit profectus: in quam etiam venerat Lupus Diazius Pharensis: sicque deliberatum, vt expectatis sociis, simul adorirentur hostes. Verùm Archiepiscopus Martosii cuiusdam Velensis ordinis adulationibus irretitus, asserentis Lupum paucos deferre secum, ac neque esse expectandum; neque amittendam occasionem, qua solus sine Lupo gloriosam reportare victoriam de hostibus posset, qui magna facta præda, nõ longè sparsi, ac turbato ordine incedebant; consilium laudauit, statimque, minimè vocatis exercitus primoribus, sed reliquis, se sequi iussis, ad hostes præceps, tantaque contentione properauit, vt ne expectatis quidem suis, prælium commiserit. At sarraceni paucos illos esse, ac turbato venire ordine seque multitudine superare, videntes, in eos impetum clamore solito fecerunt, ac circumactos vndique, breui tam miserè deuicerunt; vt ne quidem ex eis euaserit quispiam, quin aut mortuus, aut captus fuerit vnà cum ipso Archiepiscopo. Eo capto, subitus in castris sarracenorum tumultus exortus est, & commota seditio, diuiso in duas partes exercitu, quæ de Archiepiscopo contendebant, vtra cum duceret captiuum, Granatenses ne, à quibus captus ille fuit; an Maurusii, qui potiores in exercitu erant; cumque ex contentione, vt sæpè fit ad arma iam esset conclamatũ, Præfectus Malacitanus, animaduersa seditione, quæ omnino in communẽ totius exercitus ruinam vertebatur, iratus ad Archiepiscopum accessit, ipsumque telo punico, perfosso humero, occidit: Absit, inquiens, vt pro vno cane tot strenui militares Duces occũbant; simulque abscisso ceruicib. capite, & manu dextra, qua Pontificios annulos gestabat, direptis castris, cum victoria & opima præda abierunt. Hac ipsa tempestate Ferdinandus Princeps, qui Burgis cum exercitu in Bæticam pergebat, audiens Nunniũ Laræ & Archiepiscopum auunculum, cum omnibus copiis, in prælio occubuisse, oppidũ Villæregalis in itinere ingressus est, sequentem expectaturus exercitum, vbi febri correptus, tandem in ipso iuuentutis flore, atque iniquissimo Reipub. tempore, vita excessit, Alfonsum filiũ paruulum successorem Regni testamento relinquens. Verũ Sanctius Ferdinandi frater germanus, iuuenis strenuus, ac bellicosus, successionẽ ad se pertinere ratus, Regnum occupauit, seseque pro Rege gessit: ac conuocatis Regni primoribus, præsidia cũ præfectis, in omnes Bæticæ vrbes, & munitiora oppida misit: ipse verò Hispalim venit, vt Regnum sibi stabiliret. Nam Alfonsus pater absens, tunc vel obierat, vel vt dictum est, aliqua de causa Regno exulabat; ex quo eius filii liberè de successione decernebant. At verò Iacobus, auditis prosperis Abeniusephi excursionibus, quibus adiuncto Granatensi exercitu, bis Castellanorum copias cum magna eorum strage fudisset; ac Sanctium filiũ crudeliter interemisset, & Ferdinandum nepotẽ vita excessisse, remque omnem prorsus iri perditum; Petro Principi iniunxit, vt protinus cum expedito exercitu mille equitum, & peditum quinque millium, quem Valentiæ paratum habebat, magnis itineribus in Murcienses contenderet, Castellanisque subsidio esset; atque, vt hostes distineret, Granatensibus bellum inferret. Inde discedens Petrus Murciam venit, vbi aucto exercitu iis, qui in præsidiis erant, Granatense ingressus Regnum, cuncta, in Almeriensi præsertim, & Malacitano agro, ferro, flammaque vastare cœpit. Tunc Granatæ Rex, & Præfecti copias suas, quas ad Abeniusephum miserant, redire ad se iusserunt, vt Petro obuiam irent. A quibus subito destitui se videns Abeniusephus, atq; intelligens, Sanctium Principem classem mari parare, vt Maurusios traiicientes interciperet, & auxilia impediret; dimissis excursionibus, cum omni exercitu Algeziram regressus fuit. Interea Iacobus de interitu Sanctii Archiepiscopi filii charissimi valde dolens, magisque in Abeniusephum commotus, nouas quotidie copias cogere, atque expeditionem, se duce, contra sarracenos suscipere promulgauit; quòd animaduerteret, Alfonso absente, Castellanis tam ma-

tam maleſtem gerentibus, non modò Bæticæ, ſed totius Hiſpaniæ, propugnationis curam ad ſe vnum deferri: eſſeque non modò perutile Regnis, ſed perquam honorificum & glorioſum, vniuerſæ Hiſpaniæ libertatis, ſe vindicem, ac cuſtodem fieri. Quid enim ſibi profuiſſe, aiebat, tot, tantaſque de ſarracenis, ſuperiore vitæ tempore victorias reportaſſe; per eaſque ſacroſanctam Chriſti fidem & religionem feliciter tot in locis propagaſſe; niſi gi, ab ſacro quoque in eos bello, parta ſuſtentaret? niſi etiam pro augenda, promouendaque religione, vitam libenter profunderet? Quibus de cauſis, ac ne inultum relinqueret Archiepiſcopi interitum, quem acerbiſſimè tulerat; animoſius, quàm credi poteſt, ſeſe ad expeditionem præparauit; ſimulque literas cum mandatis dedit, ad vniuerſos proceres, & ciuitates ſuorum Regnorum, auxilium implorans; ſibique ad tam neceſſariam expeditionem, è qua totius Hiſpaniæ ſalus, & propugnatio pendebat, cum omni re adeſſent; deprecans, atque obnixè rogans, ad proximum Reſurrectionis Dominicæ diem feſtum Valentiam conuenirent. Per id tempus Cæſaraugustę magnus inter ciues tumultus ſubito exortus eſt, & ad arma conclamatum; atque tantus furor populi in Magiſtratus concitatus, vt in concurrentes ad tumultus ſedandos cum faſcibus & lictoribus conſules ciuitatis, indicta cauſa, manus iniectæ fuerint à coniuratis, & Aegidius Tarinus primus Conſul enecatus. Quod, vt primùm Regi innotuit, protinus Iuſtitiæ Aragonum Præfecto mandauit, vt quàm acerbiſſimè in delinquentes animaduerteret: è quibus ille quotquot potuit comprehendere, capitis ſupplicio damnauit. Similis quoque Valentiæ exorta eſt ſeditio inter populares: atque vt neque prioris, ſic neque huius vlla inuenta cauſa, præter furorem, & exoptatam populi licentiam; fuit enim cum magiſtratibus vrbis peſſime actum, ipſis vrbe pulſis, eorumque domibus euerſis: auctore quodam Michaele Perezio, magni apud populares nominis. De quibus factus Rex certior, Dertoſa Regnum ingreſſus, duce Petro Fernando filio, perſecutus eſt latrunculos illos, atque vniuerſos cum eorum duce Perezio, breui vrbe, ac toto Regno expulit. Eo tempore concurrêre pleriquè proceres ad bellum Granatenſe a Rege conuocati; quibus iuſſu Regis publicè fuit factum hoſpitium. Cæterum dum Abeniuſephi, & Granatenſis Regum res proſperæ in Bætica erant; nonnulli Sarraceni Valentini Regni, à Granatenſibus ſollicitati; quòd nullum vnquam tempus opportunius ad conſpirandum habituri eſſent, coniuratione facta cum Granatenſibus, caſtella, & arces, quæ ab ipſis conceſſione Regia tenebãtur, munire quidem, atque à Chriſtianorum Imperio deficere cœperunt. Id autem Abeniuſephi & Granatenſis induſtria factum fuiſſe creditur: cum habuerint compertum, niſi impedito, atque domeſticis implicato bellis Iacobo, ſe, numquam Bætica potituros; ac vel eo maximè, quòd initio conſpirationis, protinus ex Mauruſiis ſimul & Granatenſibus nonnullæ equitum turmæ confluxerint, quibus indies Valentinorum conſpiratio augebatur, ac paſſim Chriſtiani iter facientes diripiebantur. Sarracenorum præterea vnus, nomine Habraimus, inſtaurare, munireque cœpit arcem Serratineſtratiam dictam, quã paulo ante Rex, tanquam nouis eiuſmodi rebus moliendis opportunam, euerti iuſſerat. Primi igitur ex omnibus, qui conſpirarant, fuere populi Touſenſes, atque Alcalanæ, Gallineriæ, & Peguanæ, conuallium; tum & Guadaleſtani, Confridenſes, & Fineſtratienſes, antequam ad eos auxiliarii è Granata equites veniſſent. Poſt eorum autem aduentum, paulo honeſtiore de cauſa conſpirarunt Monteſani, & Valladenſes, cum aliis nonnullis proximis Setabi populis; ſerpebatque malum indies: quoniã Granatenſes nouas quotidie copias, arma, & pecunias Valentinis clam ſuppeditabant; ob quam cauſam Rex, qui Valentiam venerat, conuocatis primoribus Aragoniæ, Cataloniæ, & Valentiæ, præparatoque commeatu, & armamentis, bellum rebellibus indixit; nec non Principem Petrum acceſſi voluit, qui paulò ante, dimiſſis præſidiis apud Murcienſes, in Cataloniam reuerſus, bellum cum Emporitano gerebat. Hic Emporitanus, non obſtante eo bello, relictis ſuis oppidis milite & armis munitis, cum magna manu militum Valentiam venit, Regi non modo opem laturus; ſed de controuerſiis, quas habebat cum Petro acturus; fuitque propterea Regi vſqueadeò gratus eius aduentus, vt illico in Catalonia edici Rex iuſſerit, ne quiſpiam Petrum in eo bello contra Emporitanum ſequeretur: neque damni quippiam illius agris, & populis inferret: qui ſecùs faceret, capite plecteretur. Itaque magno coacto exercitu, atque ab vrbe egredi decernente Rege, vt in rebelles excurreret, plerique ex iis de reconciliatione egerunt. Horum primi fuere Monteſani, & Valladenſes cum aliis propinquis populis, quibus hoc ipſo promiſſa fuit impunitas, quòd ſtatim reſipuerunt: quodque non antea rebellarunt, quàm Granatenſes, & Mauruſii equites Regnum ingreſſi ſunt; quaſi tum fuerit iuſtior rebellionis

occasio. Verum aliis, qui antea conspirauere, nempe Tousensibus, Alcalanis, Gallinetanis, & aliis quorum supra mentio facta est, non modo negari veniam, sed atrocissimum inferri bellum imperauit. Vnde Valentia profectus, Algeziram venit, vbi intellexit, Tousenses arcem muniuisse, seque in eam propugnandi causa recepisse: ad quos misso centurione cum cohorte militum, vt dederent se Regi, cuius tam nota esset benignitas, atque resipiscentibus ad parcendum procliuitas; illi freti quidem auxilio Alazadraci, qui Regno fuerat in exilium pulsus, ac tunc, cum Granatensibus reuersus, quemque iamiam auxilio sibi adfuturum sperabant, responderunt, se non alium, quam Granatensem, & Abeniusephum Reges tanquam veros dominos habere: Iacobum quidem virum bonum, non tamen sarracenorum proprium, ac verum Regem esse. Igitur reuersus Centurio, renunciato responso, adiecit, se non arcis munitione; sed auxiliarium accursu impeditum abstinuisse ab illius oppugnatione. Tum Rex Algezira Setabim venit, vt præsidiarios milites, qui per arces & Castella distributi erant, sua præsentia recrearet, eisque animum adderet. Inde verò partem equitatus Alcodium, & Cocentaniam insignia Contestaniæ oppida misit, vt subsidio illis essent contra ductos quinquaginta leuis armaturæ equites Granatenses, quos ad oppugnandum Alcodium venisse intellexerat. Nec mora, insidiis non longè ab oppido collocatis, duce Alazadraco, oppidum oppugnare ausi, cum graui iactura repulsi sunt, atque eorum strenuus dux Alazadracus sagittæ ictu interemptus: qui tamen non diu inultus relictus est, nam sarracenis abeuntibus, atque cum eiulatu maximo humeris cadauer efferentibus, Alcodiani elati victoria ex oppido proruperunt, illosque imprudenter, ac turbato ordine insequentes in eorum insidias inciderunt; à quibus ferè omnes trucidati sunt. Magna igitur surgente fama de tam aduerso Alcodianorũ successu, arte & industria Granatensium consecuto, animosiores effecti sarraceni, castella & arces Christianorum aliquot oppugnare tentauerunt. Cùm igitur indies malum ingrauesceret, ac cresceret conspiratio, Rex in vrbem reuersus, denuo proceres, qui iure beneficiario illum in eo sequi bello, atque in præsidiis esse tenebantur, conuocari iussit. Quorum primi conuenere, Garcias Ortizius Assagra Albarrazini dominus, tum & Promagister Templariorum (quem Aclotius in sua historia, Petrum Moncadam fuisse asserit) cum nonnullis cohortibus, vbi cum intellexissent venisse sarracenorum mille pedites in campũ Lyriæ, decimo ab vrbe milliario, vt excursiones in occurrentes pagos facerent; protinus Templarius, & Garcias, sumptis centum & viginti equitibus, ad eos vrbe exierunt: quos tam strenuè ac fortiter aggressi sunt, viriliterque cum eis dimicarunt, vt ex ipsis ducentos & quinquaginta occiderint, reliquos, paucis captis, ad vnum profligauerint; vno tantum armigero ex nostris desiderato, & quinque equis occisis. Interim Rege Setabim reuertente, auditum est plures sarracenos equites præteriisse proximam Albaidensem vallem, ireque subsidio Beniopanis, quos numero duorum millium Petrus Ferdinandus Regis filius obsessos tenebat. Verùm Ferdinandus cum esset excelso animo, atque viribus, & paterna magnanimitate præstaret, hostes tanta celeritate præuenit, vt planè antequam Beniopani munire possent arcem, atque subsidiarios recipere, arcem ipsam expugnauerit, oppidum intrauerit, cunctosque internecione deleuerit. Vnde equites, qui subsidio venerant, de expugnatione facti certiores, in Lucentum Christianorum oppidum deflectentes, illud ceperunt, ac diripuerunt. Tum Rex qui Algezira Setabim venerat, ira commotus, quanquam effœto iam esset ob senectutem corpore, viribusque deficientibus, prægraui quodam morbo, è quo vix adhuc conualuerat; tamen hostes insequi decreuit cum equestribus simul & pedestribus copiis, quas secum habebat. Sed Hospitalario promagistro, & Ortizio, ac etiam Oscensi Episcopo, impensè illum obsecrantibus, ne vrbe exiret, tot, tantisque fractus laboribus, atque recenti ægritudine conflictatus; neuè in manus desperatorum hostium se dederet, totiusque Regni salutem cum propria amitteret; tamen illius cursum retardare non potuerunt. Cumque iterum reluctantem illum reprimerent, ac se in hostes inuolaturos promitterent, si domi se contineret, sin aliter, ipsum deserturos affirmarent; se, vel solum illos aggressurum, dicebat: quoad tandem, tum medicis nouum quoque morbum ex tam æstuosa via, & caniculæ tempore, prænunciantibus: tum Theologis, & Antistitibus, ni tam euidens vitæ discrimen effugeret, æternas pœnas comminantibus; tum demum reliquis religiosis viris cum vniuerso populo collachrymantibus, atque ipsius conatum impedire nitentibus, in vrbe mœstus, atque sollicitus remansit. Illi vero turbato ordine, nimioque fatigati calore & æstu, Lucentum peruenerunt. Quibus occurrentes hostes, visi sunt numerum quingentorum equitum, & trium millium peditum, satis bene instructorum explere.

explere. In quos subito irruentes nostri, tametsi diu anceps pugna fuit, tamen augescente hostium numero & multitudine, ex concurrentibus vndique sarracenis, victi, fugatique fuerunt, mortuo Ortizio, & filio Bernardi Entensæ, cum maiori parte equitatus. Tam ingens etiam afflixit clades Setabitanos, qui, vt continerent Regem, similiter incautè, ac turbato quoque ordine ex oppido in hostes irruperunt, vt, referente Marsilio, prouerbio fuerit trito vulgatum Setabitanis, Martis infaustus ille dies. Fuereque in eo prælio capti, cùm multi equites pernobiles, tum Hospitalis promagister, qui in arcem Biarii, quæ tum fuerat auxilio Granatensium equitum ab oppidanis recuperata, in custodiã missus: tametsi protinus à sarraceno trãsfuga, qui multo tẽpore sub Rege militauerat, mireq; colebat promagistrũ, liberatus fuit: ac paulo post, mortuo Regẽ, ad Petrum Principẽ reuersus. Igitur tantæ cladis audito nuncio vehemẽter conturbatus Rex fuit, eoque grauius rem tulit, quòd resciuit suos, neque seruato ordine, neque coniunctis viribus, neque satis exploratis hostium consiliis, in eos irruisse. Itaque paucis post diebus Petrus Princeps cum nonnullis proceribus ad Regem venit, cui illicò exercitum Rex tradidit, vt in præsidia arcium, & oppidorum, maximè verò Murciensi Regno confinium, distribueret: quandoquidem, aut quia Abeniusephus in Algeziram, vt diximus, redierat, aut quia Castellani sese iam contra Abeniusephum erexerant, & Granatenses oppresserant, euanuere equites illi exteri, qui Regnum infestabant. Sed angore animi, agitationeque corporis conflictatus Rex in morbum incidit grauissimum, à medicis multò ante denunciatum. Quamobrem Setabi, quam ille vrbem magnopere coluit, profectus, venit Algeziram; vbi, ingrauescente morbo, peccata sua meditatus, profusis lachrymis, intimoque animi affectu dolens, Antistiti ac religiosis viris aperuit; moxque sacrosanctum Christi corpus sumpsit. Sed medicis, post multa adhibita remedia, omnino de ipsius vita desperantibus, Petrum accersi iussit, cuius aduentu, & præsentia non mediocriter recreatus, insequenti die, sacro religiosissimè audito, præsentibus Antistitibus, &, qui tum aderant, Regnorum proceribus, ipsum cumprimis admonuit, vt animo, atque oculis perpenderet, summa & immensa beneficia, quæ diuina bonitas sibi Regi tota vitæ periodo contulisset: cum & sexaginta, ac eo plus, annos regnauisset; & nullas non ex hostibus victorias cum summa Christi laude reportasset; maiores sanè se reportaturum speraret, si tria potissimum semper secum animo versaret; Primum, si Deum tota mente timeret; eique se, suaque omnia toto pectore commendaret. Alterum, si populos in officio & concordia contineret, ex quibus Regnorum non modò incolumitas sequitur, sed incrementum & amplificatio: huc enim Regum tota refertur fœlicitas. Tertium, si fraternum concordiæ vinculum cum Iacobo vterino fratre retineret. Iccirco enim ei secundo loco Balearicum Regnũ cum adiacentibus Insulis, atque Mompelleriensem & Perpinianensem ditiones suis Regnis propinquas, se contribuisse vt fraternis iunctis viribus, non modo omnibus terrori esse ambo; sed concordibus inter se animis, maiora moliri, ac totam Lybiæ oram debellare possent. Adiecit deinde, nihil fore, neque Christo acceptius, neque sibi gratius, neque Regno, & Regibus tutius, quàm sarracenos cunctos è Regno expellere: quòd iidem vsq; adeò natura impii, ac Christianorum perpetui & intestini hostes sint; vt nulla vnquam cum Christianis deuinciri pace possint: ac neque precibus, neque humanitate flecti, vt in Christum dominum animo firmo, atque fideli sint; sed infido, & ab eo semper auerso. Adhæc Oscensem Episcopum, quem à puero domi aluerat, & tanquam moribus, ingenio, & consilio præstantem, magnum Regni Cancellarium constituerat, necnon Sacristam Ilerdensem, eius fratrem, & Vgonem Mataplanium Archidiaconum Vrgelitanum, viros consilii Regii probatissimos, ac fidelissimos, eidem plurimum commendatos haberi voluit, vna cum antiquis Aulæ Regiæ alumnis, quos reliquis omnibus præferri iussit. Demum cauens omnino, si eo mobo decederet, ne extra Regnum efferretur, ne scilicet eius cohonestãdi funeris caussa, Petrus Princeps bellum intermitteret, sicque, eo absente, augendæ conspirationis noua daretur occasio statuit, vt si mors ipsum Algeziræ occuparet, in Aede Virginis, quam ipse ibi exædificari curauerat: si Valentiæ, in templo maximo, cadauer deponeretur, quoad finito bello, in cœnobium Populetanum deferretur. Hæc cum dixisset, ab humanis rebus omnibus se abdicare volens, Regnum liberè absoluteque Petro concessit: ipse vero monachalem vestem Cisterciensis ordinis suscepit, animo abeundi in cœnobium, ibique, & profitendi religionem, & quod reliquum esset vitæ, Deo, atque cœlestium contemplationi impendendi. Itaque Petrus, vt patri morem gereret, ad extrema Regni versus Murcienses perrexit; Rex verò Valentiam progressus fuit, quò simulac peruenit, testamentum obsignatum Episcopo

Valentino, postquam ille vita functus esset resignandum, tradidit. Sed ex vi morbi, cùm iam vox, viresque deficerent, se totum Christo & Virgini matri commẽdans, ac cœlestia suspiciens, vitam Deo reddidit, vii. Idus Iulii, anno Christianæ salutis M. cc. lxxvi. ætatis verò suæ lx viii. cui iusta & exequiæ mediocri pompa, & ceremoniis redditę fuere, ob Petri & Iacobi, aliorumque filiorum absentiam: nullus quippe ex eis obeunti patri ad fuit, sed exemplo Petri vnusquisque abiit in præsidia. Cadauer autem in templo maximo deponi iussum est, quoad Populetum cum magna pompa, Regioque more deferretur. Eo mortuo, fuere illicò recitatæ tabulæ testamenti, quod ipse Mompellerij, ad vii. Calendas Septembris fecerat ante annos quatuor, suaque manu & sigillo obsignauerat. In quo donationes, Regnorumque diuisiones, Petro & Iacobo legitimis ex Iolante tanquam iusta vxore filiis factas, approbauit. Iacobum & Petrum ex Teresia Vidauria filios ante Iolantem susceptos, eodem testamento legitimos declarauit; quorum natu maiorẽ, Exericano oppido & arce, cum vniuersa eius ditione ac territorio in Valentino Regno; minorem verò, Aierbio oppido cum eius quoque arce, aliisque oppidis in Aragonum Regno donauit: ea conditione, vt alterutri sine liberis decedenti superstes succederet, vtroque autem orbato liberis, amborum oppida, arces, & ditiones, Regno adiungerentur: necnon Petro, & Iacobo prioribus, sine filiis decedentibus, illos ad Regna vocari, atque omnino fœminis, etiam ex Iolante natis, præferri voluit. Tametsi post conditum testamentum, Teresiæ matrimonium, vt antecedenti libro diximus, grauissimis de causis irritum habuerit. Alios etiam filios non iusta vxore natos suscepit, Fernandum Sanctium ex Antilionia, miserè in profluentem proiectum, qui domo vna cum ditione Castrensi in Aragonia fuerat à Rege donatus, ab eaque eius filius Philippus Fernandus, & successores nuncupati. Tum & Sanctium Archiepiscopum Toletanum: vltimum, Petrum Fernandum ex nobilissima Aragonensi fœmina Berengaria Fernandia dicta, altera scilicet, ab illa Berengaria Alfonsi domini Molinæ filia, quam Rex etsi habuit charissimam, nullos tamen ex ea filios procreauit. Fuit autem Ferdinando ditio, siue Baronia Yxarensis in Regno Aragoniæ cõdonata, ab eaque ipse, eiusq; hucusque Regio conseruato stemmate, hæredes ac successores Belcitano post aucti Comitatu, denominati. Item filias quatuor ex Iolante habuit, quarũ natu maxima Alfonso Castellæ Regi nupsit; altera Constantia, Manueli ipsius Alfonsi fratri germano: tertia Isabella, Philippo Regi Galliæ; quarta Maria, quæ religionis septa est ingressa. Quarum filios, prioribus quatuor natis prole carentibus, ad successionem vocari voluit. Denique omnibus modis prohibuit, ne vllo vnquam tempore fœmina in Regna succederet. Vnde colligitur, annumeratis fœminis, ac etiam Alfonso primo nato ex Leonora priore vxore, Regem tredecim progenuisse filios, qui penè omnes, non modo Regnis amplissimisque ditionibus ab eo ditati fuere: sed generosissimo eius cum sati sanguine, tum exemplo, atque virtutibus imbuti, tanto quidem progenitore digni euasere. Cuius planè herois animum tot stipatum benefactis, totque pietatis, ac religionis defunctũ muneribus, sicuti ex corporis vinculis, tanquam ex carcere euolantem, cœlestis (vt credi par est) excepit gloria: ita dimissam quoque vitam inclytam, viuorum memoria, in qua est vita mortuorum, retinebit in omne æuum sempiternam: cum ali quidem hæc possit, sustentarique quam facillimè, tot, tantarumque admiratione, atq; contemplatione virtutum, quot, quantasq; ex præclarissimis ipsiusmet Regis factis nunc erit colligere. Quãobrem vt extremum iam habeat historia, & aliquando peroremus, atque vniuersis demum Regibus, dominisque terrarum, qui Reipub. ac summis præsunt Imperiis, non magni modo Principis, ac Imperatoris; sed etiam optimi, persanctique viri imaginem, tanquam in speculo contemplandam, imitandamque proponamus, heroica ipsius facta, ac præcipuas, quibus eximiè præstitit, virtutes breuiter in hanc summam referemus. Pietatem enim ac religionem, quæ omnium sunt fundamenta virtutum, si in primis intueamur, habemus quidem contestatas ipsas, non solum singulari illius studio, quo se totum defendendæ religioni dedidit: sed confirmatas etiam exædificatione bis mille templorum, quæ in expugnatis à se sarracenorum Regnis erigi, exornarique curauit. Si magnanimitatem spectemus; ab ipsa prope infantia Regiæ maiestatis personam, cum Imperatoria belli administratione grauissimè sustinuit. Si consilium in decernendo; nemo ipso attentius alienum adhibuit: proprii autem exitus nullius extitit felicior. Si prudentiam; ex tam consideratis eius actionibus, ac æquabilitate vniuersæ vitæ, summam in eo fuisse deprehendimus. Si Reipub. administrationem; qui leges cõposuit, scita sanciuit, ac iussa populis descripsit, à consentanea rationi ac legibus administratione discedere, qui potuit? Si vero prouidentiam, summamque in bello diligentiam perpendamus: quam-

quamquàm mirè quidem incredibilem in præueniendo hoste celeritatem suspicimus, minimè tamen maturitatem in deliberando desideramus. Quod si de admirabili illius temperatione, figura, & sanitate corporis agamus: nemo ipso inuentus est, suis in Regnis, neque statura procerior, neque habitudine præstantior, neque membrorum robore firmior, non denique valentior, sanior, atq; speciosior. Oris enim venustate alliciebat cunctos, maiestate conterrebat, comitate verò & affabilitate deuinciebat: eaq; insuper salubritate fruebatur, vt vitam prope indolentem transegerit: ægrotasse siquidem nunquam, nisi appropinquante obitu, visus fuit. Quin tanta etiam modestia, & temperantia præditus erat, vt Regum nullus in cibo & potu fuerit illo parcior; nullus in voluptates delapsus temperantior; atque in dictorum simul & factorum moderatione nullus circunspectior. Adhæc, si ad fortitudinem, & armorum tractationem, vnde expugnatoris cognomentum adeptus est, deueniamus; quem triginta contra sarracenos prœliis interfuisse, præfuisse, ac vicisse comperimus, num clarissimæ fortitudinis, reliquarúmve virtutum bellicarum expertem iudicabimus? Aut eum eiusdem, qui nihil non magnum aggressus est, ac neque vnquam ab incœpto destitit, sed voti semper compos euasit, inconstantem dicemus? Verum neque à clemente seiungemus, propterea quòd in vnum dumtaxàt impium, asotum, & conspirantem filium, iustè se præbuit acerbum; cùm in reliquos omnino homines, & populos, præsertim supplices, semper mansuetus fuerit, ac perbenignus. Iis adde humanitatem, qua virtute excelluit tantoperè, vt nunquam insolens ac superbus; sed omnibus facilis ac indulgens, atq; cum grauitate semper extiterit humanissimus. Iam vero liberalitas & magnificentia debitæ Regibus virtutes, ab eo ne abesse poterãt, qui nihil ferè sibi in expugnationibus retinuit, omnia diuisit, cunctos locupletauit? Patientiam, cùm vbi oportuit, semper habuit; tum incredibilem cum Sanctio & Ferdinando patruis, perpetuis suis æmulis, atque insidiatoribus sustinuit. At, si veram eius in amicos fidem, constantiamque promissorum in hostes, consideremus; eximia in vtrosque, pluraque, tum officia, tum grati animi beneficia contulit. Ac si iustitiam & misericordiã, præcipuas principum virtutes, adiungamus; vtramq; sic coluit, vt per eas, nullus neq; magis amandus, neq; magis timendus Rex fuerit: ex quibus maior illum, quam quemquam Regum consecuta fuit felicitas; cùm & annis plus sexaginta regnauerit; & posteris non modò duplo maiora quã acceperat, pacata Regna reliquerit: sed ea etiã quę posteà apud exteras gẽtes, & terras vltimas, ab eisdẽ adepta sunt, illi vni accepta ipsi referre debuerint. Totius.n. Hispaniẽsis Imperii fundamenta posuisse illũ, cùm ex historiis, Regumq; Annalibus compertum est, tum in ipsa operis præfatione satis superque à nobis probatum. Quod si tandem non minor est virtus, quam quærere, parta tueri; quid nobis, quæso, felicius? quid illi etiã gloriosius? quàm, ne vnum quidem palmum, quod dici solet, terræ, quam semel cepit, atque in ea pedem posuit, amisisse vnquam? quinimmò suis successoribus Regna vsque adeo fixa tradidisse; vt ea, diuino munere, post tot sæcula, in hunc vsq; diem, tanquã sarta tecta, & summa cum religione Christi firmata, & magna cum Regum gloria conseruata videamus.

LAVS DEO.

ARAGONENSIVM RERVM COMMENTARII.

HIERONYMO BLANCA, CÆSARAVGVSTANO, HISTORICO REGNI, AVCTORE.

Omnia S. R. E. animaduersioni subiecta sunto.

Anno M D C V.

APPROBATIO DOCTORIS DIEGI MONREALII, CANONICI CÆSARAVGVSTANI.

ILLVSTRISSIMVS, ac Reuerendissimus Dominus, D. ANDREAS BOVADILLA, & Cabrera, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopus Cæsaraugustanus, hosce Aragonensium nostrarum rerum Commentarios à *Hieronymo de Blancas* Cæsaraugustano, nostri Aragonii Regni Historico, conscriptos, mihi pernotandos delegauit. Quos ego dum accuratè perlegi, nihil sanè in eis comperi Catholicæ nostræ Fidei contrarium, aut quod bonis Ecclesiæ moribus aduersetur; imo eos esse multiplici & varia tum antiquarum, tum recentiorum nostrarum rerum Historica eruditione refertos: quodq; laude dignissimum est, in eis concinnandis auctorem ipsum quamplurima, tam pœne nimia vetustate sepulta, incredibili sua diligentia suscitasse. Quapropter dignos esse, vt prælo mandentur, censeo. Nam dum de magno & integerrimo nostro Magistratu, quem Iustitiam Aragonum appellamus, scribere instituit, sic vniuersarum nostrarum rerum summam, graui quidem, ac præstanti loquendi stylo, complexus est, ac res ipsas nedum linguæ venustate, sed quod caput est, & ipsa historiæ veritate illustrauit; vt Opus hoc, tot ante sæculis desideratum, non sine magna nostrorum omnium gloria his temporibus in lucem editum statuamus. Cæsaraugustæ, Id. April. Ann. Chr. ∞ D LXXXVIII.

Doctor DIEGVS MONREALIVS.

METROPOLITANI CÆSARAVGVSTANI AVCTORITAS EDITIONIS.

NOS *Andreas Bouadilla*, & Cabrera, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopus Cæsaraugustanus, Maiestatis Regiæ Consiliarius: Cùm hi Aragonensium rerum Commentarii, à *Hieronymo Blanca* conscripti, nihil contineant, quod aut Catholicæ Fidei aduersetur, aut piorum aures offendere possit, quemadmodum ex superiori censura Doctoris DIEGI MONREALII, nostræ Metropolitanæ Ecclesiæ Canonici, cui obseruandos commisimus, apparet: Iccirco eidem *Hieronymo Blancæ*, vt eos in nostra hac Diœcesi edere possit, ac editos venundare, auctoritate ordinaria, qua fungimur in hac parte, iuxta Sacrosancti Concilii Tridentini decretum, tenore præsentium licentiam concedimus, & impartimur. Volumus autem: vt priusquam in vulgus exeant, cum ipso Archetypo conferantur. Dat. Cæsaraugustæ, Kal. Maii Ann. Chr. ∞ DXXCVIII.

A. Archiepiscopus Cæsaraugustanus.

De amplitudinis suæ mandato

IO. CRESPO *Secretarius.*

D. BERNARDINO GOMEZIO MIEDI, ALBARRAZINENSI EPISCOPO: & GASP. SEBASTIANO Arroytæ, Gariohico, & Sacristæ Turolensi: D. FERD. Gurreæ Aragonio, Villæformosæ Duci, ac Comiti Ripacurtiæ, & D. FRANC. Lacauallerіæ Aragonio: FRANC. Vaguerio: & TRIST. Munnozio Pamplonæ: PETR. LVD. MARTINIO Cenedo, I.V.D. Cæsaraugustano ciui; & STEPH. CROSTANIO, municipi Montionensi,

VIII VIRIS

ARAGONVM REGNI DEPVTATIS

HIERON. BLANCAS, Cæsaraugustanus, eiusdem Regni Historicus.

CVM *præclara multa, Patres amplissimi, à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sunt ad ornandam nostrã Rempub. opportuna: tum præclarum nimis mihi illud sæpe videri solet, quod in Comitiis Ann.* M.D.XXXVII. *de nostrarũ rerum scribenda Historia, sancitum fuit: & præclarius id etiam, quod istius onus officii, curamq; & cogitationẽ* SVRITA *noster suæ eruditionis dignissimam suscepisset. Ad gloriæ namq; immortalitatem optatius nihil accidere potuit, quàm vt tam gloriosis veterum factis, quæ nobis hãc, qua fruimur, pepererunt dignitatem, & otium, tam clari hominis preconium non deesset: vt illud Hectoris apud Næuium admodum scitum est: qui solam eam iucundam sibi laudem statuebat, quæ ab iis proficiscebatur, qui ipsi in laude vixerunt. Sic iam videmus Aragonii nominis gloriam à diuturno, & magno silentio vindicatam; neque vindicatam solùm, sed laudatam etiam à laudato viro, nobiscum patriæ iure, ac vitæ societate coniuncto; vt inde quoq; honos, neq; leuis, iisdem ipsis rebus adiungatur. Sed ita nobis natura comparatum est, nihil vt difficilius sit, quam omnibus omnium studiis satisfacere. Idque tum in aliorum, tum in ipsius Suritæ monumentis perspexi. Etenim cum ille pro suscepto munere tam ornate res nostras vtraque lingua persequutus fuerit, vt ad veterum scriptorum laudem perueniret: aliquibus tamen visum est, eum perangustè adeo nonnulla retulisse, non vt facile intelligatur, quid dicat. Fuisse præterea ab eo male posita rerum initia; tenuiterque satis locum illum de Magistratus Iustitiæ Aragonum institutione tractatum: de quo, cum sit vinculum nostræ Reipub. ac domesticæ, & ciuilis concordiæ fundamentum, non tam ieiuniter, & parcè, multoq; minus ambiguè, iam scribi oportebat. Mihi verò sic videtur in omni Historia curiosus, vt neminem de iis, qui peritissimi fuêre, eidem anteponam. Vniuersarum autem rerum concinnatione impeditus, in singulis separatim elaborare*

non

non potuit. Quæ tandem caussa me impulit, vt ad eadem ipsa, quæ ab eo scripta sunt, aggrederer hac spe, non vt omnia copiose scriberem, sed vt leuiter vnumquodq; tangeremq; sic tamen vt sub vno aspectu, si fieri posset, omnem nostrarum rerum memoriam proponerem: magnum equidem opus, & arduum: sed ingredienti mihi considerandum fuit, posteà quocumq; ferar, danda nimirum vela iudicaui. Neq; enim Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo summa illa Platonis amplitudo; nec Aristoteles ipse restinxit eorum, qui post eum sequuti sunt, studia, quominus quisq; quò progredi, aut quid posset efficere, experiretur. Ita mihi nequaquàm duxi infringendam spem, quin tametsi Suritam imitari, aut consequi non possem in scribendo; attamen quæ ille omisit, liceret mihi persequi deinceps; ac si non parē, eum saltem tenerem cursum, quem possem. In primis autem cùm superioribus annis quosdam de Iustitiis Aragonum Fastos edidissem, singula tantùm eorum nomina, nudamq; annorum seriem complectentes; eos nunc decreui plenioribus hisce Commentariis illustrandos: vt qui primùm nudi, atque inornati propositi fuerant, tantùm vt essent beneuolentiæ meæ erga patriam obsides: nunc quasi vestiti, & compti habeant ornamenta, quæ sint, fidei, ac diligētiæ testes: sicq; planè, quod tūc fueramus polliciti, præstaremus. Et verò præter id, quod de ipsius Magistratus institutione, & origine, deq; singulis Iustitiis, tanquam instituti nostri præcipuum, scribere opus fuit: breuem etiam decreui de nostris Regibus Historiam intexere, vt eorum numerum, ac seriem, fortasse adhuc non satis intellectam, indicarem. Præterea de Optimatibus patriciis, & Palatinis hominibus, quos Ricos homines, & Mesnadarios vocamus, nonnulla proferre, quæ vetustatis caligine oppressa iacuerunt: tum de familiis, & clypeis eorumdem: de numero, & ordine Iustitiæ Aragonum Officiū administrantium: de Comitiis nostris: de antiquis nominibus, & Magistratibus: ac demū locos alios perstringere de tota nostra antiquitate vberiores; vt omnibus hisce rebus adnotatis, faciliùs ipsius Magistratus originis, & progressus ratio notaretur: præsertim cùm his de rebus multa, de quibus hactenus nemo scripserat, nec tam facilè erat, vnde sciri possent, in veteribus monumentis comperissem, quæ ab exteris peti non poterant, & nisi multorum sapientiam admirarer, etiam, vt suspicor, nec à nostris quidem. Quæ cum ita sint, non possum non vehementer eorū consiliū, ac factū approbare, qui censuerunt Opus hoc, minimè, Commentarios in Fastos de Iustitiis Aragonum, quemadmodum initio constitueram; sed potius, Aragonensium rerum Commentarios, inscribendū: quòd plura in se contineat, quàm quæ priori illi æquè subiici posse viderentur inscriptioni. Neq; verò hæc ideò Latinè scripsi, quasi ea crediderim futura esse gratiora, quam si quotidiano, ac vulgari sermone scriberentur. Video enim plerosq; etiam Latinæ linguæ peritos, malle suam in Hispanis legendis operam cōsumere, cùm alioquin tam delicati fastidii sint, vt non solùm ad pertractandas res serias inopem nostram linguam arbitrentur, sed in vulgaribus fabellis, nisi quæ sint expressa de Latinis, penitus contemnant, & despiciant. Verumtamen grauiora hæc duxi, deq; eis scribi ea siquidem lingua oportere, cuius aliis gentibus peruulgata, & communis notitia sit. Qui autem Hispanè hæc scribi voluissent magis; æqui esse debent, cùm Hispanè satis multa ab eodē Surita scripta sint, & scribentur hæc eadem fortasse, si vita suppeditabit, à nobis: tametsi aliis id ipsum de meo munere libenter concedam. Fateor enim me eorum similem esse non posse, qui vulgari sermone de magnis rebus perquam eleganter nulla arte adhibita scripserunt. Atqui dum Latinè scribere decreui, nostrorum Magistratuum nomina nō censui mutanda, neq; ad Romanorum similitudinem transferenda: sed omnino ea retinenda esse, quibus suo quæq; proprio, & certo vocabulo appellanda maiores ipsi nostri censuêre. Ideòq; arbitratus sum, Latinè etiam loquendo, Gubernatorem, Iustitiā Ara-

gonum, Deputatos, Zalmetinam, Iuratos, Locumtenētes, aliosq; istiusmodi Magistratus nostros, iisdem ipsis nominibus, quibus quotidianis verbis efferuntur, appellare fas esse; nempe vt vocabula hæc, Latina quamquam nō sint, & apud Latinos veteres scriptores non exstent, cùm neq; exstare poßint; iam Latina vsu reddantur, fiantq; ea tractando vsitatiora. Non enim dum, Iustitiam Aragonū, Præfectum iustitiæ; Gubernatorem, Vicarium; Zalmetinā, Prætorem vrbis; reliquosq; nostros Magistratus omnes, Romanorum Magistratuum nominibus appellatos intueor, huiusmodi consiliū adduci possum, vt laudem hac in re: cùm Magistratuum nostrorum potestatem nō esse satis his nominibus expressam intelligam. Nam Zalmetinæ munus Prætorio muneri non æquè respondet: nec Vicarii verbo tam aptè Gubernatoris nostri potestas, quàm vt quemuis intelligere oportet, designatur: neq; Iuratorum tam latè patet apud nos, quàm apud Romanos Consulum patuit amplitudo: multoq; minus Iustitia Aragonum, Præfectus iustitiæ dici potest. Nam Præfectum iustitiæ, nullum alium apud nos esse arbitror, nisi Regem: cui sic omnis dicundi iuris potestas data est, vt ab eo, tamquā a capite: ita enim nostri Iurisperiti loquuntur: in reliquos omnes Magistratus; atq; in Iustitiatū ipsum sicuti à fonte in riuulos, deriuetur. Nec scio equidem cur nobis eam præcidere debeamus, quæ Romanis initio data fuit, nouorum ex aliena lingua in suam inducendorum nominū licentiam; vt cùm Philosophiam ipsi, Arithmeticam, Geometriam, aliasq; his similes voces Latinè etiam loquentes vsurparint, easq; cùm Græcæ omnino sint, iam vsu Latinas factas videamus; nobis non illud idem licêre existimemus, Iustitiamq; Aragonum, Latinè & eleganter loquendo dici posse quantū effici queat, contendentes; quò tanti Magistratus fama peruenerit, eòdē veri, ac proprij illius nominis gloriā penetrare? Quid? quod, si maiores nostri summæ ipsius potestatis vim lenitate nominis mitigādam statuerunt, quasi inter nos, ac Regem nullam aliam, neque ex virtutibus ipsis, nisi iustitiā solā interponi ducerent oportere; cur nos tantam hanc eorum sapientiam despicientes, noua verba fingemus arbitratu nostro, tantumq. Magistratū vulgari suo nomine, in toto orbe terrarum claro, & notißimo, fraudari patiemur, quo & quis sit, & qualis ipse Magistratus sit, apertè declaratur? Nonne M. Tullium, ac Terentiū quoque & Archontē, & Satrapen dixisse constat, & Liuium etiam, Mediastuticum, & Suffetem? neq. veritos fuisse hosce scriptores, cùm Latinè loquerentur, ac scriberent, istiusmodi Magistratus omnes, quorum priores duo Persarum, & Atheniensium erant, Campanorum autem, & Carthaginensium posteriores, non ex Latinæ linguæ, sed ex viniuscuiusq. eorum gentis vocabulis nominare? Dabitur ergò modò, quod Latini ipsi fecerunt, aliena sibi nomina vsurpantes, vt in Magistratibus saltem appellandis, vulgaribus vtamur pro Latinis: cùm eam mihi præcipuam laudem constituerim, vt intelligatur, quid dicam: de reliquo tamē sat fore, non esse mendacem. Ceterum, Patres clarißimi, vt hac quasi peroratione concludā, ad quam fateor me nequaquā inuitum declinare; haud dubito sanè, quin quod meum semper iudicium fuit, vestra quoq. sententia comprobetur, maiores nostros in constituenda Rep. aut inuenisse multa per se sapientiùs, quàm alios: aut accepta ab aliis, fecisse meliora, quibus instituta vitæ, resque domesticas, & familiares commodiùs tueremur. Eoq. magis ad credendum ducor, quòd vos omnes videā, cùm nostra hæc in istarum rerum commemoratione versentur, ad ea peruulganda haud mediocri studio concitatos: dignißimum fore iudicantes; vt Reipubl. nostræ descriptio, quæ iure potest, & Regibus, & Populo grata esse, iam exteris quibusuis nationibus nota sit: quasi in eorum consiliis, qui primi de ea statuenda cogitarunt, nec quidquā parum, nec quidquam nimiū fuisse arbitraremini. Et verò præcipuè singularis hæc tanta, tamq. admirabilis maiorum sapientia, quæ initio tunc fuit, in hoc vno quotidie magis summa cum

laude

laude prodita vetustate enitescit, quòd dum forensem hanc induxerunt istius Iudicis, inter Regem, ac Populum Medii, Præfecturam; nostram Rempub. ex Polyarchia, & Monarchia vnam nouam in speciem perquam optimè temperantes, domesticam, ac ciuilem pacem mirabiliter stabilierunt, agenda sic apud nos omnia statuentes; vt res maximæ, minimo motu; pericula summa, nullo tumultu; domesticæ omnes dissensiones, sine seditionibus, quietè, & commodè illius interposita moderatione sedentur. Quamuis autem fortasse mihi imprudentiæ tribuatur, minimè hoc loco silentio prætermittendum duxi: summi enim gubernatores nautum plerumq; à vectoribus admoneri solent: vt ita nos omnes de nostris libertatibus sentiamus, ne nimiam licentiam, libertatem putemus: etenimq; sola, ac vera libertas censenda est, quæ homines facit domitas habere libidines: sua quietè potiri: eadem prudenter tueri: ab eis, quæ propria non sunt, mentes, & manus abstinere: ad nouos deniq; temporum casus nouorum consiliorum rationes accommodemus; ne in vtendo temperantiam contemnentes, in carendo patientiam experiamur. In quo ego quantum meus amor in patriam postulat, tantum vos hortor, reliquosq; omnes ciues meos, quoniam in Rep. coniuncti sumus; vt iusta, & æqua libertate contenti, falsam à nobis nimiæ licentiæ famam depellamus. Regios autem quoscumq; Magistratus sic moneo, vt cogitent tantum sibi à Regibus esse commissum, quantum permissum à legibus, & creditum sit; neq; sibi solam iurisdicundi potestatem, sed ita fidem creditã arbitrentur, vt non quod ipsi velint, sed quod lex, & religio concedat, exequantur: neve quisquam eorum se putet esse solum, nec sibi, quodcumq; concupierit, iam licere; sed habere in consilio leges, religionem, æquitatem, & fidem; maximiq; debere vnumquemq; suæ ipsius mentis, quam à Deo acceperit, conscientiam æstimare: quæ si optimorum semper consiliorum, factorumq; testis sibi fuerit, facillimè omnes quorumvis periculorũ procellas deuitabit. Nunc quoniam consilii mei rationem exposui, superest tantum, vos vt orem, ita faueatis conatibus meis, vt nostri hi Cõmentarii, qui omni prorsus venustate nudi in lucem prodeunt, amplissimi nominis vestri dignitate illustrati, si non vt vrbani; sunt enim vasti, & aggrestes: non vt peregrini, cùm totam ferè nostrarum rerum summam contineant; saltem si licebit, vt amici hospites, inter ipsius Suritæ Annales recipiantur. Quod si aliqua à me esse prætermissa, aut non sat elucubrata inueneritis; neque enim dubito, quin multa huiusmodi passim occurrent: mihi, historicus qui sim, si modò sim, at certè qualiscumq; sim, non ex alicuius Academiæ, sed ex mediis fori spatiis profectus, condonetis, simulq; illud statuatis, non omnem frugem, neq; omnem arborem in omni agro reperiri posse. Breui tamen futurum spero, maximeq; si ad ornãda ea, quæ dudum in nostra hac vrbe instituta fuêre, publica disciplinarũ Gymnasia, magnus aliquis cumulus vestræ liberalitatis accedat; vt & ipsa hæc eadem, quæ à me nunc inchoata sunt, & alia maiora, perfecta Reip. tribuantur: quibus Aragonij nominis amplitudo illustrata, quemadmodum hactenus armorum virtute, istiusq; Magistratus laude, mirificè enituit, sic deinceps ingenti quoque literarum gloria splendescat. Cæsaraug. Kal. Sept. Ann. Chr. ∞ DXXCIIX.

In Aragonensium rerum Commentarios

HIERONYMI BLANCÆ, CÆSARAVGVSTANI, ARAGONVM REGNI HISTORICI,

PRÆFATIO

AD D. GARSIAM LOAYSAM GIRONIVM, PHILIPPI nostri, amplissimi Hispaniarum Principis, Magistrum, Arriacensemq; in Toletana Ecclesia Archidiaconum.

NTIQVÆ res nostræ, quod te minimè ignorare arbitror, Loaysa eruditissime, adeo scitu difficiles sunt, & perobscuræ, vt nō modò quæ priscis illis sæculis, sed quæ auorum ætate gestæ fuerūt, vix à nobis, nisi abstrusa, & perturbata ratione, comprehendantur. Plures autem istius iacturæ afferuntur caussæ, multiplicesq;. Hæ tamen præcipuæ. Nam in ipsis Regni initiis memoriæ proditur Pinnatēsem Sanctioris Aerarii locum igne consumptum fuisse: instauratumque denuo, multòs post annos incendio simillimo conflagrasse; Cùmq; ibi veterum Priuilegiorum exēpla, monumentaq; publica, asseruanda exstarēt; flammis combusta, omnia interiêre. Posteà quoq; alia eiusmodi cùm ibidem reposita seruarentur, à Raimūdo Berengario, Barcinonensi Comite, Ranimiri II. Regis genero, Circ. Ann. Chr. ∞ CL. *extracta feruntur: nostrosq; in Comitiis Cæsaraugustanis Ann. Chr.* ∞CCLXIIII. *curauisse, damnū illud quoquo modo resarcîri. Sed id demum ad extremum pene interitum nostram antiquitatem adduxit, quod dum Petrus Rex* IIII. *in aliis Comitiis, eadem Vrbe habitis Ann. Chr.* ∞ CCCXLVIII. *turbulenta illa Vnionis Priuilegia de totius Regni consensione deleuit: non quæ de ea agebant solùm, verùmetiam alia multa, tum priuata, tum publica; monumenta lacerare, ac comburere & conatus est, & tandem effecit, vt Scribarum Notæ, matricesve scripturæ vix apud nos ante dictum annū vllæ reperiantur. Vnde etiam euenit, vt quemadmodū apud Lacedæmonios, qui scripto iure non sèmper vsi sunt; sic apud nos quoq; plurima nostrarum legum, ac libertatum munia in capitibus prudentum exstiterint: ita enim earū Obseruatores loquuntur: à quibus eæ quas nūc vocamus Obseruantias fluxerunt. Propterea olim qui consulebantur, in maiori honore, & potentia erant: non tam quòd pauciores; quàm quòd ab eis ratio legum, rerumq; nostrarum, tamquàm dies quondam petebantur à Chaldæis. Eæ autē Obseruantiæ antequàm à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum Ann. Chr.* ∞CCCCXXXVII. *in illud, quod nunc Foris connexum exstat, volumen congererentur; eandē prorsus vim, & auctoritatem, quam ceteræ omnes scriptæ leges, habebant. Atq; tunc etiam, vt Bages conqueritur, Iurisperiti ipsi, quibus hoc magnum munus commissum fuit, veriti, ne tota earum ratione peruulgata, & cognita, sine illorum opera iam lege agi posset; multas Obseruantias suppresserunt: vt ab eis, quæ occulta manserant, peteretur, sicq; eos omnibus in rebus interesse necessariò oporteret. iam vt antiquitas nostra hos casus habuerit ad suam obscuratiōem rariores. Hinc deniq; factum est, vt omnino iaceat ipsius obcæcata memoria; atq; vt tot, ac tantæ inter scriptores ortæ sint, tū de Regni primordiis, tum de Regum, ac temporum serie contentiones: adeo vt quidam nostri sæculi illustris sanè Historicus optimo iure potuerit nouos nobis Reges suscitare, quorū antea nec nomina quidem fuerant vnq̄ audita; Cumq; æquissimum foret, vt quamuis*

ceteræ

veterum rerũ cognitio languesceret, earum verò, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornamentũ attinent, non modò animis insita, sed depictis monumentis, ac literis, quod aiunt, aureis salua, & incolumis seruata fuisset: tamen, quod mihi sæpius mirabile visum est, misero certè casu, illarum præcipuè notitiam nunc quoq; maximè desideramus. In quo ego non tam priscos illos earum inuentores culpa damnandos censeo, quibus credendum non est conscribendi curam defuisse, quandoquidem conficiendi officiũ non defecit: q̃ variorum casuũ, & euentorum, quos supra recensuimus, occasioni tribuendũ, quæ earum pœne cognitionem deleuit. Eos verò, qui propiùs successerũt, culpa hac liberos esse non reor; quod in tenebris consenescere illas, atq; in ipsa vetustatis caligine obsolescere permiserunt, cùm eadem neq; aut cuiusmodi fuerint, indagare, aut compertas in lucem ad posterorum notitiam prodere, quod amicus noster eruditissimus ille Sigonius, de Italiæ Regno scripturus, de suis Ciuibus meritò est conquestus, studuerint. Qua de re memoria teneo, cùm sæpenumero coram Excellentissimo Domino D. Ferdinando Aragonio Archiepiscopo Cæsaraugustano, antiquitatum nostrarũ studiosissimo, ac diligentissimo inuestigatore, neq; solùm memoria, & testimonio, sed Annalium literis, & Suritæ voce laudato, hanc maiorum incuriam exprobrarem, audire me esse solitum ex eodem; Non valde propterea mirandũ esse. Aragonenses n. crebrò dicebat, quò, natura ipsa, lingua hebetiores sumus, eò propensiorem semper in conficiendis, q̃ in conscribendis rebus consueuimus curam adhibere. Cuius quid mihi profuerint assidui congressus, dicerem libenter, nisi de me ipso, quod necesse non est, dicendum esset. Quare debito potius illum testimonio priuabo, quàm id cum mea laude communicem.

Quamquàm igitur verum illud fuisse fateamur: in hoc tamen vno maiores nostri mihi valde coarguendi videntur, quòd æquo animo tulerint aliarum antiquitatũ, qualescumq; fuerint, notitiam, licet mancã, exstare, Magistratus verò Iustitiæ Aragonũ, cui à nobis summa rerum delata est, omni prorsus literarum splendore carere; cùm neq; de eius institutione, neq; de eorum, qui ei præfuêre, nominibus, aut factis quidquam hactenus scriptum, satis bene digestum, habeamus. cuius lectionis cognitio iucunda non solùm, verùmetiam perquàm vtilis, ac necessaria foret. Ioannes enim Eximini Cerdanus, Aragonum identidem & ipse Iustitia, tametsi auorũ memoria, primus de hoc genere scribere est aggressus, ob idq; magnam mihi iurè egregiæ voluntatis, consiliiq; laudem meruisse videtur: verùm dum eorum, qui hunc Magistratũ gesserunt, enodare nomina curauit, à Petro Petri sumpsit scribendi exordium, quem plures alij antecesserunt. Annorum verò notationem, quæ alioquin fundamentum erat, omisit adhibere, nonnullosq; Iustitias, qui vixerunt, vel sua, vel parentum ætate, numerare. Vnde fit, vt mutilam prorsus ex illius scriptis notitiam eruamus. Ipse verò noster Hieron. Surita, clariss. Historicus, disertissimusq; atq, eruditissimus vir, qui vniuersam nostrarũ rerum narrationem graui quidem stylo, egregiaq ac singulari diligentia complexus est; earũ magnitudine præpeditus, nõ potuit argumentũ hoc, suo ornare studio, atq. accuratiore opera, perpolire. Sed illum scimus, ad id, paucis antequàm moreretur diebus, otium sibi domesticum præparasse: repentinumq. posteà interitum hoc eius consilium præuenisse. Cuius si ad hoc cumulus accessisset, ea illius ingenij vis fuit, ac facultas: vt dubitandum nõ sit, quin solum hoc, quod aliis exile fuisset, ac macrum; iam illius cultura, vberrimum, atque ornatissimum redderetur. Sed de eius laude neq. hîc locus est, vt multa dicantur, neq. plura tamen dici possent, quàm tu optimè scis, nosq. omnes memoria retinemus.

Itaq. hæc cùm viderem, etsi me agnosco iis auxiliis penitus destitutum, quæ operis huius integritas suo quasi iure reposcebat: voluntatis erga patriam meæ testimoniũ aliquod relinquere cupiens, cùm iam doctissimus ille vir tanto splendore, & auctoritate præditus, octingentorum annorum de nostris rebus Historiam tam ornatè, & copiosè

suis illis Annalibus colligassetego in extremo tantùm hoc mihi sumpsi, quod ille non potuerat, illustrare de Magistratus Iustitiæ Aragonū dignitate argumentū. Quó autem id faciliùs cōprehendatur, magisq; tota illius progressus ratio perspicua sit: omninò duxi vniuersas res nostras, strictim: & verò earum primordia, copiosiùs, attingenda: ne totū opus corrueret, si non benè iacta fundamēta essent. Eos etiam statui notatione temporū distinguendos, qui tanto munere functi fuerunt. Cùmq; id etiam videretur mihi nouis difficultatibus maximè obstructum, quòd nō facile esset, vnde res tam antiquas, tamq. obsoletas eruerem; tanta fuit, mea vt in hoc genère apud ciues meos opera probaretur, cupiditas, vt neq; istud quidē potuerit meū in hoc officio frangere, aut debilitare laborem. Ad perscrutanda igitur omnia, quæ habere potui, ad hoc studium quoquo modo pertinentia, conuersus sum: atq; tum ipsius Regni, tum Ecclesiarū B. Mariæ de Pilari, ac Diuæ Encratis Tabularia perlustrare cœpi; tum & multa alia Monasteriorū Sancti Ioannis de Pinna, Ouarræ, Assaniensis, Montis Aragonum, veterumq; aliorū oppidorum, & Ecclesiarum monumenta peruolutare. Priuatos deinde tum dicti Excellentissimi Domini Archiepiscopi Ferdinādi, tum aliorum etiam de hoc genere Indices quosdam adhibui, ac veterum, quos vocant, Foristarum: Vitalis de Canelis, Oscensis Episcopi; Eximini Petri Salanouæ, Iustitiæ Aragonum, Ioannis Patos; Iacobi Hospitalis; Ioānis Antichij Bages; & Michaëlis del Molino, siue Codices, siue; quæ exstāt, Obseruantias perlegi. Ac ne de aliis reticeam, qui in hoc opere illustrando suum mihi officium præstiterunt, vnus veterum monumentorum fasciculus, quem ad me detulit Doctor Carolus Munnozius, Regni Cancellarius, & Ciuilis, & Canonici iuris peritissimus, inq; nostris hisce studiis iam pridem versatus, adiumento mihi non paruo fuit. Inde namq; multam collegi nostræ antiquitatis memoriā. Sed quo ego adiutore præcipuo vsus sum, is est, quem benè nosti, familiarissimus meus Magister Iacobus Espessius Arambrigensis, probus, & doctus vir, nec vulgaribus, sed reconditis, ac interioribus literis eruditus, verè vt dicam, meorum omnium studiorū canon. Summa enim cura, diligentia, ac fide, plurima ad me comportauit ex ipsis Tabulariis desumpta: qua maior afferri mihi leuatio nulla potuit.

Et verò in his, aliisq; vndiq; amicorum beneficio collectis, id me aliquantulū subleuauit, quod in extrema veterum Priuilegiorum parte, priuatorumq; negotiorū Contractuum, quos quotidianis verbis, Instrumenta, vocamus, dum testes apponebantur; plerosq; Iustitias Aragonum pro testibus annotatos inueni. Testium autem huiusmodi, quod tu minimè omnium ignoras, non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore, & firmitate, quòd sit de solemnitatibus substantialibus Contractuum (cogimur namq; in his forensibus vocabulis vti) vt testes illorum stipulationi præsentes intersint: atque hos Testes Visores, & Auditores appellabant, & ita appellati passim inueniūtur. Alterum verò ad temporis notationem, quo talis Contractus celebrabatur, inducendam, quasi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando. Quemadmodum enim apud Romanos plerumq; Imperante Seuero, aut Constantino: & apud Francos, Regnante Carolo, aut Ludouico: sic apud nos olim, præter ipsorum Regum; Optimatum quoq; ac procerum, quos Ricos homines, ac Seniores illa ætas vocauit, tum & Palatinorū, quos Mesnadarios, ac interdum etiam Magistratuum & Sæcularium, & Ecclesiasticorum nomina apponebantur: vtpote, Episcopus Stephanus in Osca; Episcopus Petrus in Cæsaraugusta; Palazin Senior in Roda; Petrus Medalla Iustitia maior; & alij his similes. Quos ne talium Contractuum celebrationi, vt priores, interfuisse induceretur; Testes Confirmatores appellare consueuerunt. Ac quandoq; licet rarò, in nonnullis, postquàm Testes Visores, & Auditores appositi fuerant: hos Ricos homines, vel potentiores, Testes,

stes; quineq; viderunt, neq; audiuerunt, appellari solitos obseruaui. Hæc autem huiusmodi Testium Confirmatorum appositio in solemnibus tantummodò Regum, aut Principum Priuilegiis adhiberi consueuit: vnde paulatim ad priuatorum negotiorum Contractus desluxit. Olim enim dum Reges, aut Principes aliquod Priuilegium solemne, atq; vt ipsi loquebantur, perpetuò valiturum, irrogabant; hos quasi Regiæ voluntatis testes, ac confirmatores adhibebant, siue præsentes huic irrogationi adessent, siue etiam absentes: modò Regiæ Curiæ essent assectatores. Qui plerũq; in eisdem ipsis Priuilegiis sesubscribere solebant; saltem sua, quæ tunc vocabantur, signa, in extremo post Regis, vel Principis Signum, ante Signum autem scriptoris, collocare, quasi Regis, aut Principis voluntatem, quæ in tali Priuilegio expressa fuerat, confirmando. Quinimo aliquando sic comperi Ricos homines ipsos non tam monitis, aut præceptis, sed hortationibus, & quasi precibus ad huiusmodi sua signa apponenda pro grauis alicuius rei confirmatione ab ipsis Regibus excitatos. Ego Sanctius Rex hanc Donationem confirmo: & omnes Proceres meos rogo, vt similiter confirment, & subscribant. Vnde hi, Testes Confirmatores dicti sunt. Ipsi verò Notarij, ac Priuilegiorũ huiusmodi scriptores, vt huic etiam rei præteriens satisfaciam, tum Scribæ Regij, tum & quandoque Grammatici Regum appellari, Græco nomine retento, consueuerunt. Sed in priuatis Contractibus Testes, quos diximus, Confirmatores minimè ad voluntatem concedentis confirmandam adhibebantur, sed tantùm ad inducendam temporis, quo talis inibatur Contractus, notationem: quod eam veteres illi non esse satis expressam constituerent, Aeræ, quæ nota temporis fuit, sola supputatione adhibita, nisi Optimatũ, ac Potentiorum, qui tunc vigebant, nomina adiungerentur. Ex quibus passim colligitur, antiquos in hac Aeræ enumeratione plerumq; vacillasse. Etenim cùm ea, quemadmodum omnibus notissimum est, Natalem diem Christi octo & triginta annos antecesserit: hanc illius veram, & genuinam significationem non semper seruabant, quandoq; Annum pro Aera, quandoq; è conuerso Aeram pro Anno sumentes. Hæc autem tam diuersa ipsius numeri ratio minimè aliunde, nisi ex veterum monumentorum lectione comprehendi potest. Indidem tamen apertissimè elicitur. In ipsius præterea Aeræ, vel Annorum numeri nota, aliæ etiam difficultates occurrunt, ex literis, seu literarum, vel characterum figuris, quibus veteres ipsi vtebantur, coortæ. Nam præter Abecedarium Gothicũ sæculi illius commune, quod à Romano longè erat diuersum: ipsæ etiam numerorum notæ, ac figuræ dissimili prorsus ratione erãt compactæ. Atq; interdum etiam ad eas, dum volebant numerum annorum variare, minutula quædam puncta admouebãt; quæ nisi attentè animaduertãtur, facillimè possunt quemuis in eorum declaratione decipere. Non enim Galsilæ Episcopi, qui notarum huiusmodi Architectus dicitur, & inuentor, scriptum aliquod opus exstat, quo vniuscuiusque illarum intelligentiam, & vim, quam in singulis concludere voluit, enudaret. Vnde fit, vt necessariò sit ea, quemadmodum diximus, ex diuturna sola obseruatione eruenda. Propterea autem hæc omnia hoc loco recensenda duxi; vt huiusce magnæ difficultatis, quæ in nõtarum huiusmodi interpretatione ad antiquas res nostras intelligendas sese offert, aliqua à nobis ratio redderetur: præcipuè verò, vt dum fortasse in antiquis monumentis aliqua inueniantur ab aliis diuersa, neq priora fortasse cum posterioribus cohærêre: id vel antiquorum varietatibus, vel librariorum mendis, vel ancipitibus numerorum figuris tribuamus: ne confusione qua hactenus, de earum rerum fide, quæ alioquin veritate nitantur, titubemus. In horũ igitur Iustitiarum nominibus enodandis, ordinatimq; Annorum habita ratione distinguendis, hac Testium Confirmatorũ obseruatione, potissimo adiumento vsus sum. Neq. tamen id omne, quod concupieram, assecutus: cùm neq in prioribus, neq. in posteriorib.

Iustitiis, vix hactenus vllo labore, aut diligentia consequi, quam annotare voluissemus annorum vniuscuiusq; seriem, initij, aut exitus certam, potuerimus. Atqui dum priores Iustitias appellaui, eos intelligo, qui post Mauros Cæsaraugusta pulsos, circ. Ann. ∞ CXV. *inueniuntur. Hactenus enim eorum nomina, qui dictum annum antecesserunt, ab ipsa nempe Magistratus institutione, vsq; ad dictam Maurorum expulsionẽ, incomperta sunt. In quod tempus cùm Duceenti fermè, & quinquaginta anni interponantur, dubitandum nõ est, quin plures exstiterint Iustitiæ Aragonum. Sed istius iacturæ quasdam singulares caussas còniicimus. De quibus alias plura. Hæc deniq; omnia accuratissimè euoluenda constitui, & suo quæq; momento perpendenda, vt quominus ingenio possum, diligentiam mihi subsidio compararem. Quantum autem in his effectum fuerit, id omne ad arbitrium tuum, qui in eis, alisq; maioribus tantas progressus fecisti, libenter conferemus. Nos quidem ita de nobismetipsis iudicamus, vt cùm plus contenderimus, quàm possumus; statuamus tamen nos minus fecisse, quàm voluissemus: iamq; existimemus fructum satis vberem nobis futurum, si intellexerimus, hosce Commentarios nostros miseræ ipsi antiquitati, quæ iam pænè senectute cõfecta videbatur, aliquantulum olei, tanquàm lumini tenui, instillasse.*

Verùmenimuerò, doctiss. Loaysa, vereor equidem, ne reprehendar, quòd tot verbis hæc fuerim persequutus, scribens ad te: qui tum in optimo quoq; genere studiorum, tum in ipsa historia tantũ processeris, nostrarumq; omniũ rerum, ac quo mõdo nobis constitutæ sint, iam ab eo tẽpore perfectissimã scientiam percallueris, quo generalib. nostris Comitiis, superioribus annis ad Titionis Montem à potentissimo Rege nostro habitis, præsens fuisti. In quibus, quòd in te fuit, gessisti te tam benè, tam gratãq; & iucundã nominis tui memoriã apud cunctos Ordines nostros reliquisti; vt summum in te præsidium constitutum esse, nostris omnib. fortunis arbitremur. Sed longè absum ab eo, in quo iure possem reprehendi, vt longior fuerim, quasi te erudiens: cùm solùm id fecerim, vt mearũ huiusmodi vigiliarũ, operosiq. laboris, quem in hisce rebus cõcinnãdis tuli, te mihi præbeas æquissimũ æstimatorẽ, & iudicẽ, quandoquidẽ in tuo nomine libenter acquiesco. De me autem sic statuas, non quasi officiosior in patriã, quàm ceteri, quibus laudẽ hanc præreptã nolo: aut quasi electus, qui maiori ingenio, hoc opus susceperim: sed relictus ex omnibus, qui minori fastidio tantũ huiusmodi onus sustineret: graue illud equidẽ, ac grauissimũ, verũtamen dignũ, & dignissimũ, in quo cuiusvis industriæ nerui contendãtur. Videbatur autẽ leuius mihi propterea futurũ, quòd eo me opprimi libentiùs, quàm reliqui omnes, conniuebã. Et verò de tuis laudib. non opus est dicere: cùm tu is sis, quem nec nimis valde vmquam, nec nimis sæpe potero laudare. Sed ad earum ornamentũ sat sit, quòd iisdem Comitiis, ab ipso Rege nostro sapientissimo institutioni Philippi Principis, sibi charissimi, & clarissimi filii, præpositus fueris, datusq. illi non solùm studiorum, atq. artium, verumetiam animi, ac virtutis magister. Quid. n. amplius ad tuam laudem augendam dici potest? Quapropter modum faciam. Extremum illud erit, te vt orem, & obsecrem, quoniam quidem doctiss. ille Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, grauissimus, & sanctissimus, atq. omni honore, & memoria dignissimus vir, tum vniuersæ Reip. tum mihi quidẽ, ob præclara multa ipsius in me officia, acerbissimo tempore ereptus est: me in eum, in quo ipse viuens habuit, & ad tuum in me amorem, & ad meam in te obseruantiam, locum vt subdas; non quasi eam rem putem beneuolentiæ, qua te colo, & reuereor, incrementum aliquod allaturam: sed vt nouo huiusmodi vinculo deuinciri me tibi, & obstringi cum patiaris, desiderium tanti viri optima hac consolatione leniatur. Cæsaraugustæ. Kal. Sept. Ann.

∞ DXXCIIX.

ARAGO-

ARAGONENSIVM RERVM COMMENTARII.

ARAGONENSEM Historiam scripturus, copiose satis iam, cùm vulgaribus, tum Latinis literis ab aliis illustratã, id mihi tantùm propositus, præcipua vt illius Capita summatim perstringam, ea præsertim, quæ ad explicandam Iustitiæ Aragonum Magistratus vim, & dignitatem spectent. Cuius institutio cum ex ipsis Regni primordiis pendeat, Regnum verò, prim fuerit Suprarbiense dictum: ab Hispaniæ clade scribendi initium ducere oportet, vnde hæc omnia fuerunt, tanquam à quibusdam seminibus, orta, & concreta. Itaque Deo Optimo Maximo iuuante benè, rem ipsam aggrediar.

DE HISPANIÆ CLADE, ET EXCIDIO.

ANNO ab orbe condito, IↃↃↃCCCCXIII. Natalis Christi, Seruatoris 5913. nostri, DCCXIIII. Gregorio II. Pontifice Maximo, Flauio Philippico 714. Bardanio Imperatore, Childeberto II. Francorum Rege, cùm Vlith Abdebmelch Alcalifa summo Arabum in Africa imperio potiretur; eorum Ann. XCIII. Ruderici vltimi Gothorum Regis, & Regni maiestas, misera illa, calamitosa, nec satis adhuc deplorata clade, obsoleuit. Iuliani, Spartarii Comitis, in primis nobilis, ac præcipui viri, perfidia, effectú memorant: ab eo siquidē Arabes, facti sibi de Cauæ, aut Cauæ filiæ ludibrio, vel vt alii tradunt, Fandinæ, seu Faldrinæ vxoris suę illato probro conuicii vindices, ex Africa in Hispaniã traiectos. Quibus, Ruderico Rege deuicto, sibi omnia vendicantibus, sub eorum dominatu cõplures Christianorum populi, vectigales manserunt, amore peculii nolentes seruorum subterfugere condicionē. Vnde Christiani ipsi, Muzarabes, quasi mixti Arabibus (Muza enim Arabicè Christianum significat) sunt vocati. Alii graue illud seruitutis iugũ perpeti, indignum iudicantes, ad Asturum, Pyrenæorumue montosa loca fugientes, in perfugium sibi & fortunarum, & salutis firmissimum, ipsos quidem montium anfractus adsciuerunt. Hi in huiusmodi vastas, nec tamē longinquas solitudines relegati, & depulsi, ab impiis gentibus initio spreti, posteà Diuina ope, Hispanici sanguinis vltores fuére, patriæq; salutis auctores. Eodē enim anno Pelagius, Fafilæ Ducis filius, Regio genere ortus, ipsius gladii reliquiis collectis, hostes superãdo, Asturum Regni sedē instituit. Sunt, qui asserant, nusquã constare illum Regali nomine insignitum fuisse, sed Infantē Pelagium tantùm, ad hæc vsq; tempora vocitatum. Ab eo, vt vt res ipsa se habuerit, Asturum Regnum initium sumpsit: quod postea Ouentense, seu Legionēse dictum, maximam Hispaniæ partē complexum est. Nostri nõ tam citò perdomiti, tardiùs Suprarbiensi Regno, quod primum Aragonum diadematis fuit, initium dedēre. Rasis enim Arabs, Arabicæ etiam historiæ scriptor, Cœsaraugustam vrbem, Ann. Chr. DCCXVI. biennio si- 716. quidem post, a Mauris captam refert. Cuius testimonio probabile fit, quod nonnulli scriptores prodidére: Mauros ipsos è Gallia Gothica reuersos, quam Prouinciam Narbonēsem vocant, patria nostra potitos fuisse. Ea tandē obtenta, finitima loca vastarunt: post etiam summa ipsa Pyrenæorum iuga inuaserunt. Neq; verò à me hoc loco tam facilè exprimi potest, quæ solitudo tunc fuerit in opidis, quæ vastiras in agris, quæ fuga, qui recessus nostrorum, quàm deserta, inculta, & relicta omnia: quippe cùm harũ rerum vix vlla in literis exstent monumenta. Sed illud nequaquã silentio prætenibo, Mauros eo tempore, arce quadã fortissima Oscensis territorii expugnata, ipsum Iulianum Comitem fortunis omnibus spoliatum, captiuum secum ducentes, in eadem catenis vinctũ, vt tam nefarii sceleris pœnas lueret, diu in carceribus positum asseruasse, ibidemq; illum crudelem, & miserabilem mortē obiisse. Eam nos Calagurrim Iuliam Nasicam, Oscæ vicinam, & cõtributam, à Iulio Cæsare in suis Commentariis memoratam (Loharre nunc opido nomen est) variis ducti rationibus suspicamur. Exstant siquidem in ea quamplurima Romanorum ædificiorum vestigia: ipsiusque Comitis sepulchrum hodierna die ab incolis ipsis ostenditur. Oscæ autem finitima, à germano, & prisco nomine non multum abhorret.

DE CÆSARAVGVSTANÆ VRBIS OPPRESSIONE.

VRBIVM autem de mediterraneis in Tarraconensi clarissimam fuisse Cęsaraugustam Pomponius Mela auctor est in eo, De situ Orbis, non magno quidem, sed aureolo libello, quem scripsit. At Diuus Isidorus sic eam commendat, vt cùm a Cæsare Augusto & sitam, & nominatam testetur: illam esse prædicet & loci amœnitate, & deliciis totius Hispaniæ illustriorem, florereque Martyrum sanctorum sepulturis. Iam verò illud notũ,

testatumque est satis, postquam in ea Sanctissimũ Templum, *de* Pilari, vocatum, à beato Iacobo maiori Seruatoris nostri Apostolo, constructum, primum in toto orbe terrarum Beatissimæ Virgini Mariæ dicatum fuit: Christianam religionẽ numquam ab illius incolis desertam fuisse, sed retentam semper, ac pio cultu, pro Dei benignitate, seruatã. Nam post beatũ Athanasiũ, ipsius Apostoli Discipulum, quem primum Cæsaraugustanensem Episcopum memorant: beatum etiam Felicem circiter Ann. Chr. CCXXV. in eadam Vrbe sedisse constat: atque eum Diuus Ciprianus Fidei cultorem, ac defensorem veritatis appellat. Felicis autem Diuus Valerius I. successor fuit: ipsius verò Valerii Diuus Vincentius Martyr, Archidiaconus. Quo tẽpore, siquidẽ circiter Ann. Chr. CCC. maiores illi nostri celebrem illũ Martyrii triumphum in Decima persecutione Ecclesiæ reportarunt. Et ii quidẽ tot fuère, vt Innumerabiles propterea dicti sint: Diuumq;. Lambertum, ac Diuã Encratem, & Socios ad simile factum eodem ipso tẽpore, ac loco pro Christi amore subeundum excitarent. Eorum autem omnium pretiosissimis exuuiis Vrbem ipsam ornatã possidemus. Postmodum vero circiter An. Chr. CCCLXXXV. sub Damaso Papa, Gratiano Imperatore, insigne illud Nationale Conciliũ in eadem habitum fuisse ex Sulpitii Seuèri, qui ipse penè tum fuit, scriptis colligitur, nonnullorum etiam Gallorum Episcoporum frequentia celebratum: quo Priscilliani Galaici, Elpidiique ac Instantii, & Saluiani error, Sanctorũ Patrum ibidẽ conuenientiũ suffragiis, damnatus fuit omnino. Ac si ad hæresim illam extirpandam, quæ tunc serpere, ac prodire cœperat, is locus cõmodior, qui tot esset Sanctorũ spoliis refertus, censeretur. Cumq; postea Arriana hæresis, pestifera, & deterrima, latè disseminata, per aliquot Prouincias manauisset, totamq; ferè Hispaniã occupasset: ipsam tamẽ Cæsaraugustam Vrbẽ non attigit, q; nostri semper, Omnipotentis Dei ope, stabiles, & firmi veræ Fidei cultores permãsissent. Cuius rei Childebertus, & Chlotarius Francorum Reges ignari prorsus, cũ ingenti cõparato exercitu ad Arrianos omnes conterendos ipsam etiam Hispaniã adorti: Cæsaraugustã obsederunt circiter Ann. Chr. DXXV. nostros penitus credentes esse eiusdem hæresis erroribus inquinatos. Quæ verò in ipsa Vrbe tunc gesta fuerũt, Gregorius Turonensis his verbis persequitur. *Cæsaraugustani,* inquit, *in tanta humilitate ad Deum conuersi sunt, vt induti ciliciis, abstinentes à cibis, & poculis, cum tunica Vincentii Martyris muros ciuitatis psallendo circuirent. Mulieres quoque amictæ nigris palliis dissoluta cæsarie, superposito cinere (vt eas putares virorum funeribus deseruire) plangendo sequebantur. Et ita totam spem locus ille ad Domini misericordiam retulit; vt diceretur ibidem Niniuitarum ieiunium celebrari, nec æstimaretur aliud posse fieri, nisi vt eorum precibus Diuina misericordia flecteretur. Hi autem, qui obsidebant, nescientes quid obsessi agerent, cùm viderent sic murum circuiri, putabant eos aliquid agere maleficii. Tunc apprehensum vnum de ciuitate rusticum, ipsi interrogant, quid hoc esset, quod agerent. Qui ait: Tunicam beati Vincentii deportant, & cum ipsi, vt eis Dominus misereatur, exorant. Quod illi timentes, se ab ea ciuitate remouerunt.* Sed Adon Archiepiscopus Viennensis, Annoniusq; & Gaguinus, ac plures alii scriptores, ea re audita, Childebertum, & Chlotariũ Reges, commutasse animos produnt, protinusq; ab armis recessisse, q; nostros esse veræ Fidei cultores intelligerent. Immo Episcopo Vrbis, primariisq; Senatorib. ad se accersitis, doni, ac muneris loco à nostris ipsius Vincentii Martyris stolam petiuisse, datamq; in patriã reuersos, Lutetiæ in Ecclesia sub illius sancti veneratione cõstructa collocasse. Ad hãc verò tantã beatissimi Martyris deuotionẽ Reges fuisse inductos Germani Parisiẽsis Episcopi integerrimi, & sanctissimi viri, suasionib. Annonius testatur. At tũc in Cæsaraugustanẽsi Episcopatu Vincentiũ I. sedisse coniicio; quẽ An Chr. DXVI. Nou. mense, Petro Consule, in Tarraconẽsi Concilio interfuisse cõstat, in eoq; subscriptũ inuenitur: vel fortasse Valeriũ alterũ, à primo diuersum; quẽ circiter An. Chr. DXXXII. Episcopũ annotatum in quibusdam monumentis comperio. Atque huic postea, interpositis aliis, Diuus Braulius successit; Sancto Isidoro ætate, & amicitia coniunctus: qui circiter An. Chr. DCXXV. Sanctarum Massarũ Ecclesiam instaurauit. Sic enim priscis illis temporibus vocabatur sacer ille locus, ad Orbæ fluuii ripas in suburbano, quo nunc colitur constitutus: ipsa siquidẽ spelunca, in qua innumerabilium Martyrũ Cæsaraugustanorũ, ac Diuæ Encratis, Sociorum, & Lamberti, Reliquiæ repositæ seruabãtur. Olim autem ibi monachos Diui Benedicti degisse, manifesta omnib. & nota res est: fuisseq; illius Fani religionem tantam, vt Ann Chr. DCLI. Eugenium à Toleto patria ad huiusmodi dictorũ monachorũ cœnobium, tanquã ad locũ religionis insignẽ ceterisq; aliis præcellentem, venisse constet: fuisseque ibidẽ aliquandiu diuersatum: Cũque in eodem esset ipsius Diui Benedicti deditus instituto: a Cindasuintho Gothorũ Rege Toletanoq; Clero in Toletanæ Ecclesiæ Antistitẽ euectũ, Eugenii III. nomine, claris vitæ operibus illustrem fuisse. Sed hac de re libet modò non aliterius, quã Diui Ildefonsi

testimo-

testimonium afferre. Sic igitur ille. *Eugenius alter post Eugenium, Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesiæ Regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga Vrbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit: ibique studia sapientiæ, & propositum monachi inchoauit. Vnde Principali violentia reductus, atq; in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quàm viribus egit.* Postea verò dictam Ecclesiam ad Canonicos Augustinianos deuenisse proditur; longoq; temporis interuallo Oscēsi Ecclesiæ fuisse contributá. Sed nostrorum patrū memoria à Catholicis Regibus valde amplificata est, ac monachis Diui Hieronymi commissa, & tradita: sub quorū pia, fideliq; custodia ipsorum Sanctorū Reliquiæ summa cū veneratione inuisuntur. Sed huiusmodi argumentum diligentissimè, vt cetera, Illustrissimus Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, in epistola, quam ad me misit, pertractauit. Illius infra exemplū in extrema horū Commentariorū parte subijcere decreui; vt ad communis patriæ laudē tanti viri etiā testimoniū accedat. Ex his igitur omnibus, & aliis quamplurimis apertè vetus illud de nostra Cæsaraugusta Vrbe dictū, fuisse verum, colligitur: eam nimirū matrem Martyrū, ac genitricem Sanctorum extitisse; cùm hoc in munere, vt Ciuis nostri Prudētii, clarissimi Poetæ, verbis vtar, non à Pœnorū Vrbe, ac vix ab ipsa Roma superetur. Et hoc quidē, quod de Eugenio III. protulimus, vix Sexaginta annos ante Hispaniæ cladē euenit. Hic autem tā longè repetitus sermo eò spectat, vt à nascentis Ecclesiæ initiis ad ea vsq; tempora veræ & catholicæ Fidei cultū fuisse semper à Maioribus nostris retentū, tantarum rerū in eadem Vrbe gestarū tam continuata, & perenni prolata serie, ostēdamus: atq; vt cū vestigia nostra, quàcumq; per vrbem incedimus, in tot Sanctorū, ac Martyrū vestigiis posita viderimus; moueamur æque, ac si eorum singula illa illustria facta, & gloriosa, quæ ob amorem Christi gesserunt, ante oculos proposita cernerētur; illamq; nobis afferant memoriā, quæ omniū præstantissima est, nempe vt acriùs & attentiùs de illorū imitatione, ipsius Vrbis admonitu, quæ illis, ac nobis communis est patria, cogitemus. Ceterùm eidem, post Hispaniæ iacturā, ea mansit conditio; vt non afflictiorē, quàm reliquæ Vrbes, sed interdū etiam meliorem subierit fortunā. A cuius tandem rei narratione, nostra huc omnis digressa est oratio. Vt igitur eo reuertamur; duos præcipuos Arabici exercitus ductores eo tempore fuisse commemorant; alterum, Muzam Abenzuyr; à quo Muzarabes fuisse appellatos nonnullis placet; alterum verò, Tariff, quòd monoculus esset, Abenzarca Arabicè nominatum. Hi incredibili quadā celeritate nō modò ipsi Ruderico Regi exitiū dedère, sed vniuersæ illius ditioni; quæ præter Hispaniā; Tingitanam prouinciā Africæ partem, propterea à Sex. Ruffo, & aliis Hispaniā Transfretanā, & Hispaniā Tingitanam vocatam, quin & Galliam etiam Gothicam, continebat. Præcipitē namq; Maurorum furorem victrices antea Galliæ nequaquā potuerunt, nec ipso quidē Pyrenęorum muro, cohibere. In Hispaniā verò tanta atrocitate irruperunt, vt ex Ruderici Archiepiscopi Tolecani sententia nulla ciuitas Cathedralis remanserit, quæ non fuerit oppressa, ab ipsisq; Arabibus occupata. Quas enim, vt idē testatur, vi non poterant subiugare, falso fœdere decipiebant. Cumq; militaribus copiis inter se partitis, quā plures ciuitates occupassent; ad Cæsaraugustæ oppugnationem ambo conuenerunt. Ea siue oppugnata, siue promisso fœdere intercepta, tandē potiti sunt. Christiani autem qui illā incolebant, alii captiui, & subdititii, Muzarabes manserunt: alii se se in fugā ad Pyrenæos montes conferentes, Regnorum Suprarbii, & Pompelonæ, quæ postea Aragonum, & Nauarræ titulis sunt comprehensa, instituta sede, liberationis patrię initium fecēre. Atuerò tunc Episcopum Bencium in nostra Vrbe sedisse apparet ex insigni, & iucudissima cuiusdam antiquitatis memoria, quàm in peruetusto Codice sancti Ioannis Pinnatensis priscis literis notatā inueni. Canonica autē sancti Petri Tabernæ est inscripta. Id verò sancti Petri Tabernæ cœnobium Gothorum Regum temporibus fuisse celebre, inde etiam eruitur. Est autem in Ripacurtiensi regione situm. Sed nostris sæculis, vt audio, Ouarræ insigni monasterio attributum, priscum illud idem Tabernæ nomen retinet, & magnam quoq; antiquæ celebritatis memoriam. Ex ea igitur Canonica aperte satis, quinam fuerit, Hispanię cladis tempore, Cæsaraugustę Vrbis status, & condicio, percipietur. Nam ea tantummodò, quę ad id pertineant, annotabo: ne plus quàm oporteat, longior sim.

SEQVITVR TENOR CANONICÆ SANCTI PETRI DE TABERNA.

VENERANDVS *pater Dauidius suo tempore præerat in monasterio Tabernæ. Et beatus Belascutus sub ipso erat primus in ipsius congregationis collegio. Et merito. Qui beatus Belascutus quadam die ad scribendi studium secessit. In quo studio eum infirmitas corporis percussit. Qua infirmitate diu, grauiterque ægrotauit. Infirmitate ergo tanti viri cum omni congregatione contristatus est valde Dauidius pater prædicti monasterii. Solito more, cum omni reuerentia, & religione,*

regna transiuit: & iuxta Altare Sancti Petri Apostoli sepultus .:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.: *Imperante Domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat per omnia sæcula* :.:.:.:.:.:.:.:.:.: *Sunt Reliquiæ multa: quorum delectatu sunt notamina. Et ibi est caput* :.:.:.:.:.:.:.:.:.: *In minori verò est Vasculum argenteum, in quo habentur multa Reliquiæ Sanctorum*:.:..:.:.:.:.:.:.:.: *Iusti, & Pastoris, & Sanctarum Iustæ, & Rufinæ. Et est ibi scriptum, sicut superius prænota*:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.: *Belascuti. Ita vidimus esse in Altaribus.* Hæc itaq; in ea Sancti Petri Canonica memorantur. Quibus quæ fides adhibenda sit, affirmare non ausim. Affirmabo autem nimis verè, me ita ea omnia exarata inuenisse in dicto peruetusto Codice Pinnatensi, antiquis literis, atq; adeo veteri pergameno descripta, vt magnã speciẽ præseferant, meo quidẽ iudicio, veritatis. De Bentio autẽ nihil sanè vspiam mihi legisse videor: tantũmodò cõiectura ducor ad suspicandũ, eum continenter Baldifredo Episcopo successisse, cuius in Decimotertio Concilio Toletano Ann. Chr. DCXXCIII. Eruigio Rege, habito mentio fit. Siquidẽ in eo Freydebandus Abbas, Vicarius Baldifredi, Episcopi Cæsaraugustani, subscriptus exstat. Et eundem etiam Baldifredũ constat interfuisse duobus aliis Conciliis Egicæ, siue Egicanis Regis temporibus in eadẽ Vrbe Toletana, habitis: priori quidẽ, Ann. Chr. DCXXCIIX. Posteriori verò, Ann. Chr. DCXCIII. a quo septẽ tantum anni interserũtur vsq; ad Ann. Chr. DCC. quo Bentiũ Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præpositum fuisse, Belascuti testimonio comprobatur. Annum enim Hispaniæ cladis, quẽ DCCXIII. fuisse diximus; Belascutus ipse decimum quintum Annum Ordinationis, id est, vt interpretor, Episcopatus ipsius Bentii Episcopi nominauit. A numero autẽ annorum Hispaniæ cladis quindecim his annis deductis, fit æque, vt Bentius Episcopatũ dicto anno DCC. obierit: qui non longiori quam septem annorũ interuallo, ab vltima ea Baldifredi Episcopi memoria distat, quã retulimus. Sed mihi propositũ hoc loco non fuit Cæsaraugustanorũ Antistitũ narrationẽ persequi. Nã id in eum librũ differimus, quem de eorum serie à nascentis Ecclesiæ initiis ad hæc vsq; tempora meditamur. Fuere autem plures alii, quàm à me supra memorati sunt: quorũ nuda tantũ nomina curabo in extrema huius Capitis parte in lectoris gratiã percensere. Illud tantũmodò facere studui, vt Bentiũ Baldifredo successisse, eorumq; ac tẽporum rationẽ, perquã optimè cũ dicto Belascuti testimonio cohærere, indicarẽ. Et verò Donatũ eo tẽpore, Abbatẽ esse Tabernæ monasterii, de quo hæc gesta ponũtur, ex iisdẽ ipsis Belascuti verbis perspicuũ fit: itidemq; tunc Armentariũ Comitẽ apud nos alicuius magnæ ditionis, ac Ripacurtiẽsis fortasse, fuisse potitũ. Sed eorũ nullã aliam, præter eam, mentionẽ obseruaui. Redempti verò nomẽ in vetustis aliis monumẽtis memini profectò me legisse, tenuisseq; illustris viri locũ apud nos: non tamẽ quo anno, præterquam in hæc tempora. Tot autem Sanctorũ Reliquias, & quod magnũ est, sancti Petri Apostoli brachium ad nos vnquam allatum, stupesco; tamdiuq; si ita est, in eodẽ Tabernæ monasterio asseruari: cũ tantæ rei nullam memoriã, neque in priscis Annalibus, neq; in posterioribus, tũ nostris, tum etiã externis inueniamus. Audio tamen, dũ hæc scribo, in Ouarræ monasterio, cui dictũ Tabernæ cœnobiũ, vt paulo ante diximus, attributũ fuit, brachium quoddã in maximo honore haberi sub nomine sancti Petri Heremitæ, non autẽ Apostoli. Fortasse à nominis similitudine ortus est error. Quod si id verũ esset, & gloriãda, & prædicanda, & multis aliis antiquitatibus nostris præferenda hæc esset. Sed istius veritatis inquisitionẽ nemo à me exigat: eis enim, qui plus pollent antiquarũ rerum scientia, libenter concedo. At dũ ibi Caroli Francorũ Regis mentio fit, nõ Carolo Magno, sed de Carolo Martello, Pipini patre, intelligi debere existimo: quẽ circiter Ann. Chr. DCCXXV. Francis imperare cœpisse, Annales eorũ attestantur. Quid? quod, & referri ea potuissent ad Carolũ Magnum, Pipini filiũ. Is enim, vt auctor est Aemilius Ann. Chr. DCCLXIX. Regnum iniit. Quo tempore, seu nec diu postea, Belascutus eũ Galliæ inuisere potuit, cùm tantum ætate processisset, vt illius oratio senectutis plena à Dauidio Abbate & aliis Monachis, Belascutum ipsum, moribundũ iam de antiqua monasterii condicione sciscitantibus, haberetur. Ille autẽ moriens, cũ iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremũ videtur sensum suũ ad proferendam istius antiquitatis memoriam reseruasse. Sed mihi magis placet, vt ea gesta ad Carolum Martellũ referamus. Ceterùm Belascuti obitus dies, & multa alia ob vetustatẽ legi nõ potuerũt: propterea à nobis adhibita fuere tot puncta. Iam verò, ne lõgius labar, quisnã Cæsaraugustanæ Vrbis status fuerit, cùm in Maurorũ potestatem venit, ex ipsius Canonicæ verbis apertissimè elicitur: simulq; etiã verũ esse id, quod omniũ traditũ est sermone, plures in ea Christianos, falsis Arabũ promissionibus deceptos, mansisse, vectigalia ipsis Arabibus persoluentes. Vt enim Episcopus Bentius testatur, noluerunt salubri illius consilio acquiescere. Hi ergo postea septi, & inclusi in Parrochia Virginis Mariæ *de* Pilari, quamdiu Mauri Vrbẽ tenuerunt, habitarunt. Quo

tempore Societatem, vulgò Confratriam, Beatæ Mariæ Maioris, & de Pilari, per insignē, antiquissimamque etiam in antiquissimis monumētis vocatam, initam fuisse, maiorum memoria traditum est, veteribusque apparet ex scriptis: quamuis nonnullis altiora illius initia repetenda videntur. Iam illud satis liquet, clarissimo illius, ac religiosissimo Templo, eodem ipso tempore Maurorum, non modò Ecclesiasticos viros, sed quandoque etiam ipsos Vrbis Episcopos præfuisse. Qui verò a nascentis Ecclesiæ primordiis ad Arabũ in Hispaniam aduentum (cuius rei narrationem hoc loco suscepimus pertractandam) in ea Vrbe Episcopi sederunt; hi sunt. S. Athanasius, Beati Iacobi Apostoli Discipulus, è nouem ab eo, vt proditur, ad Christianam nostram Fidem Conuersis vnus. S. Felix: S. Valerius I. Valerius II. Clemens: Costus: Vincentius I. Lucius: Valerius III. Vincentius II. Simplicius: Maximus: Ioannes: S. Braulius: Taius: Baldifredus: ac Bentius tandem, cuius causa in hanc incidimus eorũ, qui ipsum antecesserunt, mentionem. Ceteros autem, qui post eum ad nostram vsque ætatem sequuti sunt, nominatim alio in loco curabimus proferendos. Sed nunc ad rem.

DE SVPRARBIENSIS REGNI INITIIS.

CVM multæ autem, ac variæ sint scriptorum sententiæ, quo tempore Suprarbiense Regnum orsum fuerit, quique primi eidē præfuere, Reges ne, an Duces bellorum, censendi sint: nos res gestas persequemur, Regumq; & temporũ seriem, quemadmodum in opinione nostra posita est: posteà instituta disputatione, in qua veritas limetur, consilii nostri rationem explicabimus. Nec vero me fugit, nequaquam esse diligenter nimis in ea, quæ a maioribus sunt tradita, inquirendum. Sed confusius acta res est, quàm quæ potuerit rectè silentio præteriri. Quamobrē nequaquam verebimur, dũ oporteat ad ipsam veritatem illustrandam, tritas relinquere, & nouas alias inusitatas vias indagare: præsertim cùm iis vti tantummodò argumentis statuerimus, quæ perspicua omnibus nitantur veterum monumentorum veritate. Itaque perducam nunc ad finem, quam antea cœperam enarrare patriæ nostræ iacturam: vnde Suprarbiensis Regni initium ductum est.

Cæsaraugustana igitur Vrbe ab Arabibus capta, & oppressa, breui tempore omnia circumcirca opida, municipia, ac regiones in eandem prorsus fortunam deuenerunt. Christiani enim, qui tunc ea incolebant, à quorum maiori parte de ipsa condicione seruiendi, ab infidelibus oblata, recusatũ fuit, patrias suas deserentes, aufugerunt; montosaq; Pyrenæorũ loca petentes, in ipsis asperrimis saxis mansiones suas, quasi casas, pastorũ more, lignis, syluestriumq; arborũ frondibus tectas, collocarũt. Cùm autē sparsi cũ Arabibus sæpè decertarēt, ipsos superare nõ poterant. Itaq; Tercenti ferè ex ipsis collecti, speluncam prope Iaccetanam Vrbē in Vruelis monte sitam, natura loci omni aditu circumcisam, ingentiq; crepidine obsessam sibi in arcē statuentes, communierũt, sperantes se in eadē, vt Pelagio ad Asseuuæ montē euenerat, Arabũ furorem euasuros. Vnde nostris aliquandiu non receptaculo solũ, sed incursionibus etiam, ac molestiis in hostes inferendis aditus cœpit patere. Abdulazizius, eo tempore, in locũ Muzæ Abenzuyri, eius patris, præfecturæ Arabum in Hispania sub eodem Alcalifa Vlith præpositus erat: Egilonamq; Ruderici Regis viduā, vxorem ducens, Hispali sui imperii sedem constituerat. Is, vt accepit, quæ à nostris ex spelunca parabantur, timens, ne sibi, & suis inde, quemadmodum à Pelagio ex Asseuuæ monte, aliquod graue damnũ inferretur; ad nostrorum impetus coercendos statim iussit suorũ militares copias accersiri. Quarum ductor effectus quidā Abdemelichus Abencatanus speluncā ipsam obsidione cepit: Christianosque omnes, qui ibi aderant, nedũ viros, sed feminas, ac paruulos lactentes, vberibusque matrũ inhiantes, gladio iugulauit, ac præsidia omnia, ibi a nostris parata, funditus euertit. Cuius ruinæ nonnulla hodie exstāt vestigia. Deinde ad finitima loca arma conuertens, horribili furore, ferro, igneq; cũcta vastauit. Sed Abdulazizio à suis Ann. Chr. DCCXIX. Hispali interfecto, Abdelelichus, ea re cõperta, de priuatis reb[us] cogitans, suas copias reuocādas statuit, ad planiciemq; regressus fuit, in arcib[us] primariis, suorũ præsidiis cõstitutis. Tunc nostri, q cladem euaserant, fusique per agros vagabātur, erigere animos cœperunt, & ab hostili metu plusculum respirare. Abdemelicho namq; ad plana loca descendente, seditionibus ciuilibus inter suæ factionis gentes subortis implicato, nostri in montanis ipsis, & vicatim habitare, & liberius degere potuerunt. Euenerat autem, vt quidam integerrimus, ac sanctissimus vir, nomine Ioannes, iam ante incolere cœpisset speluncam illam, in ipso Vruelis monte, vt diximus, constitutā. In qua Sacellum Diuo Ioanni Baptistæ dicatum, tenue, & exile, q eius facultas fuerat, construens, omne tempus ætatis suæ, Anachoretarum instituto deditus, piè, ac religiose traduxerat: meliùs sibi statuens in summa egestate degere vitā inter feras, quam cũ hominibus in eo motu temporum, tantaq; rerum conuersione, ac pertur-

batione versari. Is ab Atares nomen suum traxerat, Ioannesque Ataresius dictus fuerat, quòd opidulo ita appellato natus fuisset. At dum mortuus fuit; magna à nostris coli religione cœpit: iam vt sine vlla dubitatione crederetur in cōcilio Cælestium collocatus. Illius ergò tanti viri duo Cæsaraugustanenses fratres, Otho, seu Voto, ac Felix nominati, & vestigia persequi, & eadem ipsa inire vitæ, ac virtutum cubicula decreuerunt. Cumq; aliquantulum progressi fuissent in eo genere, curriq; viuendi: mox eosdem alii duo consequuti sunt, Benedictus liquidem, & Marcellus. Hi mira religionis societate cōiuncti, Orationibus, ieiuniis, aliisq; virtutum operibus Omnipotenti Deo assiduè vacabant. Tot itaque claris sanctitatis testimoniis clarior ille locus effectus, a nostris cœpit frequenter visitari. Eò namq; conuenientes, in tuenda Fide Catholica, ac ferendis patiēter aduersitatibus non mediocriter confirmabantur. Dei tandem nutu, cùm aliquando illuc plurimi Christiani vndique collecti cōuenissent, seq; patria pulsos, vastas montium solitudines, quæ alioquin feris a natura datæ fuerant, nec dum tanquam aduenas, aut hospites, sed tanquam prædones potius, incolentes viderent, ac pia, & sacra loca ab ipsis Mauris, tot victoriis grassantibus, profana haberi: quæ summa Dei bonitas est, effecit, vt in hac maiori nostrorum mœstitia, & languore insperatæ sibi salutis adsciscendæ amplissimus aditus pateficret. Quippe cùm Infantis Pelagii, ac suorum in Asturia splendor, & virtus aduersus Fidei hostes, indies crebrius perueheretur, & quæ, ac quāta mirabilia illis decertantib. contigissent: nostri, vt credere licet, Diuina quadā vi ad paria aggrediēdum excitati, vnicum sibi refugium, ac tot malorum remedium statuerunt, videlicet: ¶ *VT* legibus militaribus astricti in Maurorum ruinam sub Vnius tandem imperio conuenirent. ¶ Vnde Suprarbiensis Regni initium ductum fuit.

SVPRARBIENSES REGES VII.

GARSIAS EXIMINI, SVPRARBIENSIS REX I.

MAGNIS namq; prius ad Aediculam illam Sacrā ab omnibus actis vigiliis, ieiuniisq; nec non & Orationibus, ac precibus multis, vt Omnipotens Deus placaretur, effusis, demū quadā die, Sacrificio Missæ Sanctissimo celebrato, vna voce, suffragiisq; cunctis, Garsias Eximini, fortis, & strenuus vir, qui & ipse Regio Gothorū sanguine, vel, vt aliis placet Hispano genere antiquo ortus erat, tanquā præcipuus militariū copiarū ductor, atq; imperator, elect' fuit, & cōstitutus Rex. Is ante Hispaniæ excidiū, locorū Amescuę & Abarcuę in Cātabrorū regione fuerat potit'. Quib. postea a Mauris occupatis, se in eā altitudinē montium contulerat. Cumq; in ipso congressu ira dessēt, Regali titulo salutatus fuit. De Anno, quo hęc gesta fuere, inter scriptores nō conuenit. Multi.n. multa dicunt. Nos potissimùm hac in re antiquam Pinnatēsem historiā sequemur: quòd nulla ea certiora, magisve illustria nostrarū rerū monumēta statuamus: a quibus videtur non multum differre Beutherius Valentinus. Itaq; vt ex his percipi potest; circiter Ann. Chr. DCCXXIV. hæc facta coniicimus. Garsiam autem hunc non Ducis, sed Regis nomine 724.
insignitum fuisse, vetus, ac constans opinio est; à nostrisque propterea id consultò factum, vt & sibi ipsi nouæ dignitatis tuendæ nouus stimulus adderetur, Maurosque Regalis nominis maiestate maior timor inuaderet: iam vt ferè Regni nostri initia iure possint Pelagii Regni initiis adæquari. Nouus igitur Rex noui Regni obeundi sibi traditam molem suscipiens, iurisiurandi religione omnes nostros astringi voluit, quæ sibi placerent, sequuturos. Ea autem cùm præstaretur; nostri plures animi magnitudine, quàm numero, quasi futuri boni euentus præsagi, insultantes, nouo quodam bellico furore perciti sunt. Aderant autem non longè à Iaccetana Vrbe. Ad illius tamen expugnationem adeundam minimè se fore statuerunt viribus, aut potentia æquales: eò quòd esset Maurorum firmissimo præsidio communita. Vt autem eis nunciatum fuit, ab Aynsæ opidi irruptione, quod Ripacurtiensi ditioni est finitimum, non tam difficili aditu prohiberi: noctis silentio, Iaccam prætereuntes, ne à Mauris deprehensi impedirentur, per deuios saltus iter facientes, improuiso in ipsum Aynsæ opidum irruperunt. Atque vt sperabant, euenit. Nostri enim Aynsam occuparunt: breuiq; Christianorum vndique omnes suas copias eò contrahentium collecta multitudine, castellis, atque arcibus eam communire cœperunt, vt quos timebāt hostium impetus, sustinere possent. Mauri illico, permagna suorū armatorum manu comparata, nostris immane excidium lacessiti conuenerunt. Maximam enim victoriæ spē in ingenti eorum numero reposuerant. At Garsias Rex non intra mœnia cōtinere solùm, sed Mauris obuiā ire posse ratus: acie cum illis dimicaturus contēdit. Innumerabilem autem eorum multitudinem vt inspexit, ad extre-

Prouinciam. Nam & à Mauris sæpius vi oppressa fuit: tum & ab Asturiarum Regibus, tum
& à Suprarbiensibus nostris obtenta: ac cum in Gallorum quoque decidit imperium,
cùm Carolus Magnus, Pyrenæos transcendens, à Maurorum manibus extorsit illã, fun-
ditusq; ipsius muros iussit euerti. Propterea nec mirum, quòd quæ tot fluctibus fuerit ia-
ctata, plures etiam expugnatores habuerit. Quorum vnus, hic Garsia Rex fuit: parum-
per tamen, vt diximus, eiusdem potitus. Deniq; Regio munere gloriosè perfunctus, inte-
riit An. Chr. DCCCII vel circiter. In Pinnatẽsi Sacello sepultus fuit. Fortunium filium re- 802.
liquit, Suprarbiẽsem Infantem appellatum, qui illius protinus suffectus est heres. De cu-
ius matris nomine compertum nihil habeo: præterquã quòd ex priscis quibusdam Pin-
natensis Ecclesiæ monumentis, quæ apud me exstant, Domnam Totam, colligitur eam
dictam fuisse. Sub hoc autem secundo Suprarbiensi Rege Garsia, Azenarius vir clarus, &
præstans, primus iniit insigne Aragonum Comitis nomen, ac munus.

ARAGONENSIS COMITATVS INITIVM.

NAM interea dum Pompelonense, quod diximus, bellum ab ipso Garsia Innici, Rege
gerebatur, memoriæ proditur, strenuum quendam militem, Azenarium nomine, Hedo-
nis Aquitaniæ Ducis Nepotem, ex Cantabria in hæc Pyrenæorum loca aduentasse, i-
psius Garsiæ Regis stipendia meriturum. Is Iaccetanam Vrbem adortus, ea, nonnullisq;
aliis finitimis opidis, sua, suorumq; virtute expugnatis, ab ipso Rege donatus fuit: atque
vniuersæ huic regioni, quæ vix decem & sex millia passuum latè, longeq; patebat, Comes
præfectus. Cumq; à duobus Aragonis fluminibus, quorum ripis ferè construitur, Ara-
gonia vocaretur; his temporibus Aragonum Comitatus nomen adsciuit: à quo postea A-
ragonenses Comites fluxêre. Aragonensi verò Comitatu, & Suprarbiensi Regno, dein-
de subiunctis, clarum inde, vt infra explicabimus, Aragonum Regni nomen dimanauit:
quod postea clarius in toto Orbe terrarum clarissimis victoriis factum fuit. Sed de his iã
dicendi locus erit, cum ipsorum Comitum seriem persequemur. Quare nunc ad institu-
tum de Suprarbiensibus Regibus sermonem redeamus.

FORTVNIVS I. SVPRARBIENSIS REX III.

FORTVNIVS itaq; I Garsiæ Innici F Garsiæ Eximini N. quẽ Su-
prarbiensem Infantẽ, quasi heredẽ Regni futurum, vocari soli-
tum memorauimus, patris mortui fuit, omnibus annuentibus, im-
perium consequutus. Illud verò Fortunii nomen idem cum Or-
donio esse quibusdam placet. Vix terdecim annos regnauit. In his
autem amplissima gesta celebrãtur. Anno enim ipsius Regni Septi-
mo, Natalis autem Chr. DCCCIX. ad Pyrenæi radices (Roncaualis 809.
loco nomen est) pugnam illam commissam constat: qua, vt Aemilii
Gallici scriptoris verbis vtar, *nulla vnquam Francorum clade nobilior,
nec fama celebratior visa est*: siquidem in ea nobilissimi illi Francorum
Duces, ac primarii heroes deuicti, Bernardi Carpii memorabili, & eximia virtute, Mar-
silio Mauro Cæsaraugustanensi Regulo, opem ferente interiere. Ac Garibaio quidem
probabile fit, hunc Fortunium Regem eo in prœlio interfuisse; ac vterq; in Francos di-
micasse. Sed incertum existimo; saltim à nullo alio præterquã ab eo testatum comperio.
Et verò, vt ego arbitror, quo tempore ea pugna commissa fuit, Nauarra in istius nostri
Fortunii Regis potestate non erat: sed sub illius Alfonsi Legionensis Regis imperio, qui
ab ipsis Francis clarissimam huiusmodi victoriam reportauit: tametsi sat sciò id Ambro-
sio Morali, grauissimo Historico nequaquam placere. Illud quidẽ satis exploratum est,
quòd idem ipse Garibaius scribit, Fortunium hunc, aliquot Maurorum copiis in ditio-
nem suam insultantibus cùm obuiam prodiisset, ad opidumq; Olcastræ, acies conuenis-
sent, vtrinq; postquam diu acriter pugnatum fuit, fuisse tandem ab ipsis Mauris celebrẽ
victoriæ triumphum consecutum: Roncallensisq; vallis habitatoribus, quòd in eo prœ-
lio præstantem operam nauauissent, insigne illud ingenuitatis, qua hodie gaudent, Priui-
legium irrogasse. Quod Garibaius ipse se legisse perhibet: in eoq; istius Fortunii Regis,
ac Sanctii filii, qui continenter sequitur, clarissimam fieri mentionem: Vt hos Principes,
qui primi nobis præfuere, Regale nomen adsciuisse, dubitandum non sit. An verò Su-
prarbienses, an Pompelonenses, seu Nauarrenses dicti, ea controuersa res est, plenaque
dissensionis inter scriptores: de qua infra, vt à me paulò est ante dictum, copiosius dispu-
tabo. Demum Fortunius hic Rex, fugatis Mauris, ditione sua aliquantulum pacata cõ-
stituta, circiter Ann. Chr. DCCCXV. mortuus fuit: illiusque corpus in Sacello Pinnaten- 815.
si humatum. At Galindum, Comitem Secundum, constat sub eius imperio Aragonensi-
bus præfuisse.

SANCTIVS GARSIÆ, SVPRARBIENSIS REX IV.

SANCTIVS igitur Garsiæ, Suprarbiensis Rex IV. Fortunii. I. F. patre mortuo Regnum occupauit. Iam enim vsu inoleuerat, vt Regale munus ipsi stirpi Regiæ traderetur. Illud verò Garsiæ nomen apertè constat Regem hunc, patrem, atq; auum, in illius Garsiæ Eximini, primi Suprarbiensis Regis, memoriam vsurpasse. Tum & illud etiam sat liquet, quod omnes testantur, Nauarræ Prouinciam, totã ferè huic Regi Sanctio in sui Regni initiis subditiciam fuisse: siue quòd à Legionensibus Regibus desciuisset iam, siue fortasse quòd à Mauris vindicata, de eorum manibus nunc eriperetur. Sed quî id euenerit non proditur. Hoc tamen certum ponitur, hunc ipsum Regem cum in ipsos Mauros denuo prosilientes, magno comparato exercitu Decimo septimo Regni sui anno, qui fuit Ann. Chr. DCCCXXXII. prœlium committeret: hostium multitudine circumuentum, vna cum Quinto Aragonum Comite, Garsia, fuisse necatum. Siquidem sub hoc Rege tres Aragonum Comites extiterunt: Eximini scilicet duo, qui tertius & quartus, Comites numerari debent; ac vnicus iste Garsias, qui quintus ordine Comes fuit: ac verè quidem non honoris tantum, sed & calamitatis comes, ac socius appellandus; quandoquidem vna cum hoc Rege victus simul, & occisus est. In hoc autem prœlio Muzam Abenheazin, tertium Cæsaraugustanensium Maurorum Regulum, Arabici exercitus ductorem fuisse comperio. Etenim is, cùm alioquin Christianus natus fuisset, Mahmeticæ sectæ se addixerat: & à Cordubensi Rege deficiens, Toletum, Valentiam, Cæsaraugustam, Turelam, Oscam, ac magnam denique Hispaniæ partem parere sibi coegerat armis, & vi. Quarum rerum magnitudine elatus, superbum Miralmuminimii Hispaniensis cognomentum, quo inter Arabes summa Imperatoria Maiestas designatur, vsurpauerat. Postea Pyrenæos transcendens, Galliam Gothicam inuasurus; à Carolo Caluo Francorum Rege, qui eius potentiam non mediocriter pertimuerat, magnis muneribus, ac donis delinitus, reuocatus fuit. Et inde rediens, cùm in hunc nostrum Regem impetu magno irrupisset; teterrimum eidem, quem diximus, & vitæ, & Regni intulit finem: ac Pompelonem Vrbem adortus, eandem, magnamque Nauarræ partem, atque alia cis Nauarram opida, per quàm celeriter occupauit. Tunc noua etiam perturbatio rerum visa est. Sanctii enim Regis corpore ad Pinnatensem Ecclesiam, quam amplificauerat ipse, delato; quòd sine prole obiisset, Suprarbiense, ac Pompelonense Regnum ad vltimum quasi interitum deductum, denuo instaurari oportuit. Vnde benignitate Dei Aragonensium libertatum origo.

832.

PRIMVM INTERREGNVM.

ETENIM huiusmodi clade Christianis illata, in qua etiam dictus Garsias, Quintus Aragonensis Comes, victus occubuit: qui ex ea viui euaserant omnes, se se statim in fugam contulerunt: Nauarrenses quidem finitima opida Nauarræ petentes, vrbem suam deserere coacti sunt. Nostri verò, quos Sexcentos fuisse perhibetur; Pinnatensem speluncam illam adierunt. Ea enim non solùm veluti ædes sacra illis temporibus colebatur, sed etiam tanquam arx fortissima, tutissimumque ac postremum fortunæ miseræ, & iactatæ perfugium. Illuc ergo nostri cum vxoribus, & liberis vltima desperatione perterriti, quémadmodum initio Hispaniæ cladis euenerat, confugientes; magna, quibus inimicorum impetum propellere possent, parare propugnacula curauerunt. Cumq; sæpius cum Nauarrensib. implicati, quibuscum fuerat antea consiliorum omnium societate coniuncti, in Maurorum fortunas inuaderent, plurima eorum loca vastantes: inde sibi maximos quæstus, ac prædas comparabant. In quarum partitione, sæpe vt fit inter coniunctissimos quosuis, crebræ, vel potius quotidianæ suboriebãtur, ciuilibus bellis nonnunquam agitatæ, contentiones: quæ Nauarrensium animos in nouorum consiliorum rationem induxerũt. A nostris namque desciscentes (quæ mea recens opinio est) Regem sibi præfici oportere iudicarunt. Vnde, meo quidem iudicio, nec aliunde sanè, tota quę semper visa est exstitisse, vniuersi iuris nostri ab eorum iure dissimilitudo prouenit. Atqui nostros quotiescunque dico, & Aragonenses, & Suprarbienses intelligo. Nam etsi minima illa Aragonensium Resp. Comitum adhuc continebatur imperio: ex quo tamen Comites ipsi semper fuerunt Regibus nostris addicti, communis eorum esse vna, & eadem cum Suprarbiensi Rep. censebatur: obeamque causam de illa stabilienda ab omnibus simul fuisse inita communiter consilia videmus. A pristina igitur nostrorum societate Nauarrẽses modò se totos distraxerunt. Eximino cuidam, sin minus Innico Aristæ, to-

rius belli, ac instaurandi Põpelonensis Regni summam deferentes. At verò Eximinus hic ipsius Aristæ Regis pater fuit. Quod cum Garibaius, primus ex omnibus Historicis adumbrarit, nos iam exprimere curabimus, atq; Eximinum hunc Regem fuisse, qua ex parte Garibaius ipse in probatione defecit, demonstrare, postquam institutam narrationem absoluerimus, ne eandem, interposita disputatione, obcæcemus. De eo verò nihil habeo, quod dicam, præterquam quòd Rex fuit. Et regnauit is quidem, cis Pyrenæos saltem, quantum conîicere possum, paucos dies. Ac fortasse Aquitaniæ Rex fuit. Nam, vt ex Annalibus Francorum colligitur, ea Galliæ pars aliquandiu Reges suos habere consueuit, Regnumque Aquitanicum vocitari. Vnde forsan (fieri namq; potuit) Eximinus hic Regis sibi nomen adsciuit. Filium autem habuit (vt colligitur ex Pinnatensi historia, de qua infra præcipua quædam Capita recitabo) Garsiam vocatum; Innici Aristæ fortasse fratrem maiorem: quem suspicor viuente patre obiisse, cùm nusquam appareat Garsiam ipsum regnasse. In ea enim solùm proditur, ipsos ambos, Eximinum Regem, & Garsiam filium nullo successore superstite decessisse. Sed in hoc saltem erratum puto: cum Aristam Regem, Eximini istius Regis filium fuisse, iam grauissimo argumento, quod paulo post afferam, confirmetur. Ex his autem coniecturam capio, vt generis illius antiquitatem ex Aquitania profectam existimem. Aristam namque Regem, qui sine vlla dubitatione istius Eximini filius censendus est, omnes quotquot sunt, & recentiores, & veteres scriptores prodidêre ex Bigeronensi Comitatu, qui illi tanquam patrimonium tribuitur, ad Pompelonensis Regni gubernaculum accessisse. Cumueni autem, seu Cueneni Populi, qui postea Bigorrenses, & Bernenses dicti sunt, Aquitaniæ Prouinciæ a Claudio Ptholomæo monti Pyrenæo continentes, seu, vt ipse loquitur, contigui subiiciuntur: iidemque Conuennæ, & Begerri nominantur à Plinio. Et aptè quadrat, vt si filius in Aquitania rerum potiebatur, ipse pater Aquitanicus iudicetur. Cùm verò nostris nequaquam imperarit: propterea illum non duco in nostrorum Regnum numero ponendum esse. Ceterùm, vt ad reliqua pergamus: Nauarrenses, quam instituerant, viam tenentes, à nostris disiuncti, si non iam Eximino huic, saltim Innico, istius Eximini filio, qui Arista postea cognominatus est, Regale nomen, ac munus detulerunt circiter Ann. Chr DCCCXLII. Neque enim quidquam horum magis 842.
certa notatione temporum percẽsere possum. Innicus Regiam dignitatem adeptus, magno impetu in Pompelonem Vrbem inuasit: cuius Arabes post Sanctii, Quarti Regis, interitum fuerant potiti. In ea demum Pompelonensis Regni sedem instaurauit, exturbatis Arabibus & expulsis: quos quandiu vixit, continuis bellis semper lacessiuit. Sed interea dum hæc à Nauarrensibus gesta fuere: nostros constat in componendis sacris Pinnatensis Ecclesiæ rebus fuisse versatos. Eam namque amplificantes, nouas eidem Aras admouerunt. Quoniam autem Ioannis, primi Anachoretæ, aliorumque duorum Cæsaraugustanensium fratrum, Voti, ac Felicis, ob religionem vitæ, promouendique Suprarbiẽsis Regni initium datum, clara apud omnes exstabat tunc, insignisque memoria: eorum corpora, nobilioribus in sepulchris condiderunt, positis ibi singulis è marmore simulachris. Quo tempore huiusmodi Inscriptionem, quam vetustus quidam Scriptor in tumulo Ioannis, primi Anachoretæ, inuentam refert, instauratam, ac renouatam coniicio.

EGO. IOANNES. PRIMVS. IN HOC LOCO. EREMITA. QVI. OB. AMOREM DEI SPRETO HOC. SÆCVLO PRÆSENTI. VT. POTVI. HANC ECCLESIAM FABRICAVI. IN HONOREM. SANCTI. IOANNIS BAPTISTÆ. ET. HIC. REQVIESCO AMEN.

Istius verò Scriptoris nomen non comperi: sed in iis, quæ illius exstant, monumentis, de vetustiori altero Machario conqueritur, quod istius Ioannis Eremitæ vitam scribẽs, hæc omnia silentio prætermisset. Conuentum præterea Secularium Clericorum nostri in dicta Pinnatensi Ecclesia stabiliri curarunt, eidẽ Abbatem Transynitum, seu Trãsitum, præficiẽtes: quod viuendi genus in Hispania olim habitum fuit, quasi Monasticæ vitæ institutum. Atq; hinc antiqui eiusdem Ecclesiæ Annales secundam illius fundationem appellant. Quam tandem solemnis Consecratio, in die Sanctæ Agathæ, seu, vt aliis placet, Sanctæ Annæ, matris Dei genitricis, eiusdem Anni CIↃCCCXLII. ab Innico, Aragonensi Episcopo, facta decorauit. Ille enim dies Festus, ac solẽnis, tunc fuit magno vn- 842.

diqueomnium concursu celebratus. De reliquo tamen haud cessabant prospicere, & consulere omnium fortunis: maximè ea consilia exquirentes, quæ ad benè statuendam Rempub. pertinebant. Cumque eorum animi in deliberãdo in contrarias partes distraherentur, vt fit; ne fortasse dum in bonorum consiliorum cursu cunctabantur, quid caperet Resp. detrimenti, Duodecim primarios Viros, vt prisca nostra monumenta testantur, selegerunt, quibus, Interregno huiusmodi durante, tota fuit ipsius administrandæ Reip. cura commissa. Hi quòd admodum grandes natu essent, ob ætatem ipsam, Seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui Ricihomines *de natura* apud nos postea dicti sunt, originem duxerunt. Et hęc publicæ rei gerendæ ratio diu viguit. Veruntamen nequaquam videbatur, premente tanto Arabum incursu, stabilis, nec firma permãsura. Nihilominus dulcedine capti libertatis, Vnius se subiici imperio formidabant: quoniam quidem prouenturam inde credebant seruitutem. Omnibus denique rebus circumspectis, rationibusque subductis, perciti, vt proditur, ab Aragonensi Comite Fortunio, demortui Comitis filio, inque ipsius locum suffecto, hanc fecerunt suorum omnium consiliorum summam: ¶ *VT* per legatos Adrianum II Pont. Max. (quem prisca nostra monumenta Apostolicum Aldebrandum vocant) ac Longobardos consulerent: Quem modum ad diuturnitatem imperii magis aptum statuendum esse censerent. A quibus responsum perhibent: ¶ *VTI* certo Iure, ac legibus præstitutis, præuiaque Iurisiurandi religione præcautis, Vnum sibi Regem præficerent. Peregrinum verò dominiũ repudiarent. Isq; qui ab eis Rex cooptaretur, cauerent; neve ex superioribus, neve ex inferioribus esset: ne, si superior; inferiores premeret: neve, si inferior; à superioribus derideretur.

Cui consilio, ac sententiæ nostri acquiescentes, antiquum inde Suprarbiensem Forum condiderunt.

DE ANTIQVO IVRE, SVPRARBIENSI FORO NVNCVPATO, DEQVE MAGISTRATVS IVSTITIÆ Aragonum institutione.

SIQVIDEM iuxta responsum datum decreuerunt omnes, Vnum aliquem virtute præstantem, Regem sibi constitui oportere. Sed tamen ne Regum arbitria, quemadmodum in aliis Prouinciis, apud nos etiam pro legibus futura essent: quasdam tulerunt leges in primis, quibus huiusmodi incommodo mederentur. Has leges postea, Suprarbiẽsem Forum nuncuparunt. Cuius seriem libuisset hoc loco latè persequi, & annotare prisco illo germano, ac genuino idiomate, quo conditus fuit: in eo enim plus venustatis, ac lepôris contineret. Temporum autem iniuria factum est, vt eius cognitio, aliarumque rerum antiquarum, maximè scitu dignarum, apud nos penitus iaceat sepulta. Quædam tantummodo fragmenta exstant ab ipso Carolo Principe, nonnullisque aliis scriptoribus obseruata: quæ hoc loco à nobis summatim perstringenda erunt. Sunt enim quasi prima Reip. nostræ elementa, in seque continent Magistratus Iustitiæ Aragonum institutionem, quod est instituti nostri præcipuum. Itaq; initio illius Fori præcautum fuit: ¶ *VTI* futurus Rex, quandoquidem ad eum vltro, ac sponte Regnum iam è Mauris eripi, ac promoueri cœptum deferebatur: de legibus obseruandis, ac libertate Regni tuẽda, tum iurisiurandi religione, tum etiam ipsarum legum vi, ac potestate premeretur. Ipsæ verò leges huiusmodi fuere.

IN. PACE. ET. IVSTITIA. REGNVM. REGITO NOBISQ. FOROS. MELIORES. IRROGATO.

E. MAVRIS. VINDICABVNDA. DIVIDVNTOR INTER. RICOSHOMINES. NON MODO. SED ETIAM. INTER. MILITES. AC. INFANTIONES. PEREGRINVS. AVTEM. HOMO. NIHIL. INDE. CAPITO.

IVRA. DICERE. REGI. NEFAS. ESTO. NISI ADHIBITO. SVBDITORVM. CONSILIO.

BELLVM. AGGREDI. PACEM. INIRE. INDVCIAS. AGERE. REMVE. ALIAM. MAGNI. MOMENTI. PERTRACTARE. CAVETO. REX PRÆTERQVAM. SENIORVM. ANNVENTE CONSENSV.

NE. QVID. AVTEM. DAMNI. DETRIMENTIVE LEGES. AVT. LIBER-

LIBERTATES. NOSTRÆ. PATIANTVR. *IVDEX. QVIDAM. MEDIVS* ADESTO. AD. QVEM. A. REGE. PROVOCARE. SI. ALIQVEM. LAESERIT. INIVRIASQ. ARCERE. SI. QVAS. FORSAN. REIPVB. INTVLERIT. IVS. FASQ. ESTO.

His ergo legibus, & sanctionibus maiores illi nostri, Regni instaurandi molem firmarunt. Id verò potissimum exstitit retinendæ libertatis præsidium, quo IVDICIS MEDII Præfecturam statuerunt; sic potestatem in Rege collocantes, vt in Iudice Medio temperatio inesset; quibus ex rebus conflatur, & efficitur moderatus, & concors Reip. status quem tenemus. Ab his namq; initiis rerum, ad extrema hęc vsq; tempora videmus istius Intermedii Magistratus vi, Senerissimorumq; Regũ benignitate, & clementia; & pristinã nobis libertatẽ, antiquumq; ius retentũ fuisse, & Regię Maiestati debitã semper fidem, ac reuerentiã seruatam: neq; Regnum tantummodo aduersus Reges, sed sæpenumero Reges ipsos aduersus Regnum, istius Magistratus auxilium implorasse. Quo pacto sine vllo tumultu plurima fuerunt intestina mala sedata; quæ nisi ciuiliter fuissent compressa, videbantur certè ad communem omnium perniciem erruptura: vt iurè quidem affirmare possimus, in hoc vno, & Regibus, & Regno ciuilis tuendæ concordiæ summam extitisse. Hic Magistratus, primùm Iustitia Maior: deinde ipsius Regni nomen assumens, IVSTITIA ARAGONVM appellatus est. De quo quæ dicere instituimus, cùm explicauerimus, quem cœpimus Reipub. nostræ progressum demonstrare, commodiùs persequemur: quanquàm ista video, quæ nunc connecti volo, separatum quoddam volumen postulare. Nihilominus decreui priùs singulorum Regum facta percurrere: vt ex eorum notatione faciliùs, quæ fuerint eidem Magistratui sub vnoquoque Rege incrementa allata, percipiantur. itaque vt ad reliqua pergamus, re huiusmodi multos dies promulgata, & cognita, a nostris etiam tunc in primis cautum fuit: Nempe, ¶ *AD* præscriptas has leges dirigendam omnino, & formandam esse eius, qui Suprarbiensis Rex esse concupisceret, voluntatem. Ac nisi priùs de seruandis ipsis fidem suam pateretur arctissimis vinculis obligari, prensationẽ quamcumque præposteram esse futuram.

Positis his igitur libertatis patriæ fundamentis, cœperunt singuli inter se de eo, quem Regem eligerent: disceptare. Neque id minus operosum erat. Nec verò interea ab armis vacabant. Quinimo sæpius Maurorum contra furorem & bellum, & iusta arma capientes, à suis finibus eos expellebant: satis à se, superque habere Rempubl. iudicantes, quòd in illis asperitatibus, temporumque ac rerum angustiis regionem suam ab excursionibus hostium tuerentur. Post conditas autem has leges diutius nostros in ancipiti cunctatione fuisse versatos Carolus Princeps his verbis declarat. *E despues que houieron deliberado de leuantar Rey, passaron assaz tiempos, que non lo fizieron, por algunas dissensiones, que entre ellos encorrian.* Tametsi id non de nostris solis, sed de Nauarrensibus simul attestatur. Nostri tandem ad eligendum Regem in Arahuesti opido congressi fuere, non longè ab antiquissimo, & religiosissimo illo Asinensi cœnobio, quod Gesaleicus, siue Gesalaicus quondam extruxerat Gothorum Rex, Sancti Martini Sarasiensis primùm, deinde Diui Victoriani nomine, ac memoria consecrato. Eò statim Arabes, lætitia exultantes, suas copias de finitimis opidis in aciem producentes, ad nostrorum cædem parati concurrerunt. Cumque improuiso in nostros irrupissent, eos obsidentes; opidum ipsum Arahueste, oppugnare, & labefactare cœperunt, machinisq; vndiq; admotis, vsitata rabie, & clamore, quam tumultuosissimè adoriri. At verò Innicus Arista, iam Pompelonensium Rex, ea re comperta, instructa acie illuc præsto accurrens, cum Arabibus ipsis conflixit; hostesque nefarios, nostrorum vitæ, sanguinisq; imminentes prostrauit, fudit, occidit; & quod rem continet, nostros istius obsidionis periculo liberatos, ex ancipiti, & dubio consiliorum cursu, in eo, quem Regem constituerent, ad repentinam concordiam, & vt in se vnum inclinatione omnium voluntatum propenderent, excitauit. Nostri etenim ipsius Innici, Pompelonensis Regis, tantam, tamq; oportunè adhibitam operam magni, vt par erat, pendentes, eundem sibi in Regem cooptandum, cuncti suffragiis, eiusdem etiam Fortunii Aragonensis Comitis, vt proditur, consilio ducti, decreuere. Innico itaq; Rege ad se euocato, ac legibus, quas præstatuerant, eidem ostensis, durissimum sibi visum tradunt, quod de Iudice Medio præcautum apparebat. Attamen re ipsa attentius considerata, & perpensa, cùm sibi vltro Regnum ab hostibus ereptum deferretur: nedum ipsas leges sanxisse ferunt, verùm nostris nouam aliam, siue legem, siue Priuilegium irrogasse huiusmodi: Quòd

SI. CONTRA. FOROS. AVT. LIBERTATES. REGNVM. A. SE. PREMI. IN. FVTVRVM. CONTINGERET. AD. ALIVM. SIVE. FIDELEM. SIVE. INFIDELEM. REGEM. ADSCISCENDVM. LIBER. IPSI. REGNO. ADITVS. PATERET.

Nostros verò id, quod de Rege infideli concedebatur, quia turpe, ac indecorum iudicarunt, nequaquam sibi impertiri fuisse passos. Iurisiurandi ergò religione præstita, Pompelonensis Rex Innicus, in eodem Arahueste opido. in Suprarbiensem Regem
868. euectus fuit, quantum habita temporum ratione elici potest, Circ. Ann. Chr. DCCCLXVIII. Sed istius computationis rationem in ea disputatione, quam de his omnibus aggressuri sumus, explicabimus. Quandoquidem autem ab Adriano II. Pontif. Max. vt diximus, hæc statuendi Regni forma fuit tradita maioribus nostris, qua nulla præstantior ad ciuilem tuendam concordiam adhiberi poterat: operæpretium me factu-rum existimaui, si adducerem hoc loco, quæ Onufrius Panuinius de eiusdem Pontificis religione, ac sanctitate suis scriptis testata reliquit: nimirum vt dum res nostras à tam exilibus, & paruis initiis profectas intuemur in tantum decoris, & amplitudinis fastigium adscendisse, in quo diu easdem permansuras speramus: ipsimet Sancto Pontifici, eiusque saluberrimo consilio, si non omni, magna saltem ex parte tribuamus. Sic enim de eo Onufrius testatur in Romanorum Pontificum, quam scripsit, Epitome. *Adrianus*, inquit, *II. natione Italus, patria Romanus, S. R. E. Cardinalis à Papa Sergio factus, Imp. Cæs. Ludouico iuniore Aug. sedit annos quatuor, menses decem. dies duodecim. Creatus XII. Kalend. Decemb. Ann. Chr.* DCCCLXVII. *Hic Pontifex cum presbyter esset, Sergio Papæ maximè familiaris fuit. A quo cùm aliquando denarios* XL. *dono accepisset, domum rediens, dispensatori mandauit, vt eos peregrinis, & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret, ne minimæ quidem parti tantula re satisfieri posse, ad Adrianum rediens, rem ipsam exponit. Tunc Adrianus, accepta pecunia, ad pauperes veniens, ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus, resignauit. Admirante Dispensatore, miraculo retenti Adrianus, Vides, inquit, quàm benignus, & largus sit Dominus iis præsertim, qui liberales, & munifici sunt in pauperes? Mortuus est autem beatus Papa Adrianus Kalend. Octobr. Anno Dominicæ Natiuitatis* DCCCLXXII. De hac autem, quam exposuimus, nostrarum legum sanctione, Interregno nempe huiusmodi durante, intelligendum arbitror, quod in Procemio nostrorum Fororum continetur: Videlicet, ¶ Apud nos prius leges conditas, quàm Reges creatos fuisse. Atque hæc de primo Interregno. Nunc ad Suprarbiensium Regum seriem reuertamur: qua absoluta, de tota illius ratione disputabimus.

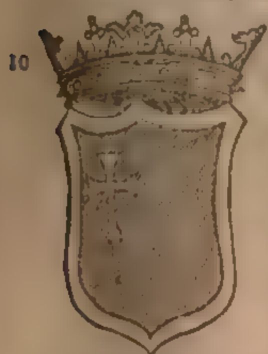
INNICVS ARISTA, SVPRARBIENSIS REX V.

INNICVS igitur, Eximini Regis F. cum Pompelonensibus, Vrbe eorum parta, iam pridem imperaret, à Suprarbiensibus ob probatã fortitudinem in eo ipso Arahuesti opido electus fuit, ac salutatus
868. Rex Circ. dictum Ann. Chr. CCↀ LXVIII. Qua in re ipsum Aragonensem Comitem Fortunium, egregiam suam, suorumq; operam, atq; officiũ Aristæ, consocero Regi, præstitisse, scriptores quamplurimi prodidêre. Siue autem in Arahuesti opido, siue, vt aliis placet, in ipso Diui Victoriani cœnobio (in hoc.n. variant scriptores) adscitus fuerit: vterq; horum locus, cùm intra Suprarbiensem regionem contineatur, apertè indicat à Suprarbiensibus, non autem à Nauarrensibus eo tempore electum fuisse; indeque effectum, quod est consequens, vt Arista tunc Suprarbiensis Regis nomen sortiretur. Parumper tamen nostris imperauit. Ei in nostrorum auxilium cum Mauris dimicanti, cæleste signum in aëre apparuisse proditur, argenteam Crucem, in scuto Cyanei coloris. Atque inde sumptum ipsi Aristæ Regi, & aliquandiu postea Aragonum quoque Regno, ac Regibus militare hoc, quod supra depinximus, ornamentum fulsit. Quæ enim eidem aristarum insignia tribuuntur, propria personæ, elogii loco, non autem Regiæ dignitatis censenda duco: ab eoque solita, vt opinor, ante partum Regnum gestari. Eam namq; ipsius animi vim, atque impetum fuisse prædicant, vt quemadmodum spicarum arista ardore flammæ, sic ille visis hostibus subitò incredibili veniendi ad pugnam cum eis desiderio flagraret: propterea que Aristam vocitatum esse. Theudam duxit vxorem: quam alii Innigam vocant. Eandem tamen fuisse credimus, vt Theudæ propriũ illius nomẽ esset, Innicæ verò, seu Enegæ (sic.n. quandoq; legitur) a mariti nomine sumptum. Vetus enim consuetudo

ſuetudo fuit, vt vxores frequenter à virorum nominibus vocarētur. Denique fama glorioſus, quòd Mauros perpetuò afflixiſſet, in primo ipſo ad tu, & quaſi Suprarbienſis capeſſendi Regni veſtibulo interiit circiter Ann. Chr. CC∞LXX. Ad Sancti Saluatoris 870. Legerenſis cœnobium, quod in Nauarrenſi ditione exſtat, ſepultus fuit, Garſia filio Regnorum Pompelonæ, ac Suprarbii relicto herede. Eorum autem diuerſam ſupputationē cogimur ſequi; vt Pompelonenſis Regni quaſi octauo & viceſimo obierit anno: Suprarbienſis verò ſecundo, vel tertio.

GARSIAS INNICI II. SVPRARBIENSIS REX VI.

GARSIAS ergò, Innici Ariſtæ F. propterea Garſias Innici, & Ennecones quandoq; dictus, Pōpelonēſium etiā Rex fuit; paternęq; fortitudinis imitator. Nōnullis enim opidis denuo adquiſitis, ſuum magis dilatauit imperiū. Vxorē habuit, Vrracā, ipſius Fortunii, Sexti, & vltimi Aragonenſis Comitis, cuius ſupra meminimus, filiā; quam alii Enengam appellant: Eam pater, prole maſcula carēs, hæredē reliquit teſtamento. Atq; ab huiuſmodi Aragonēſis Comitatus cū Suprarbiēſi Regno cōiunctione noui ſtatuēdi imperii initiū ſumptum fuit: à quo poſtea Aragonum Regni nomē dimanauit. Sed hæc aliàs pluribus. Rex itaq; Garſias ex Vrraca vxere ſuſcepit liberos; Fortunium, & Sanctium: filiam, quoque Sanctinam, ſeu Sanctiam, quæ Ordonio II. Legionenſi Regi, nupta fuit. Fortunium quidem, filium natu maiorem, patri in Regnis ſucceſſiſſe, plurimis à Garibaio adductis documentis confirmatur; de quibus etiam dicemus paulò poſt. Sanctius verò natu minor, matris occiſæ ventre exectus, clam à milite quodam educatus fuit, fratriſque poſtea ſucceſſor cognitus, & fideli teſtimonio comprobatus, primus ſibi apud Iaccetanam Vrbem Aragonum Regis nomen vendicauit: qui vulgò Rex Sanctius Abarca dictus eſt. Iam verò de iſtius Garſiæ Regis Regno hæc poſſum afferre: me in Regio Barcinonenſi Tabulario, in Regeſtro Gratiarum Regis Alfonſi (ſic enim inſcribitur Codex ille) antiquum quoddam Priuilegium comperiſſe, Sancto Saluatori Legerenſi ab hoc Garſia Rege irrogatum: in quo ſe apertiſſimis verbis fatetur vna cum Fortunio filio regnare XII. Kal. Decemb. Ann. CC∞LXXX. 880. Hic namq; annus Aeræ Noningenteſimæ decimæ octauæ ibi appoſitæ neceſſariò cohæret. Omitto autem, quòd ſe in eodem Priuilegio tam apertè Enneconis Regis, Ariſtæ ſcilicet, filium eſſe, & Eximini quoque Regis nepotem confitetur: ac ſi illum obſcuritas rei, quæ tot poſt ſæculis futura erat, ad iſtius veritatis confeſſionem adduxiſſet. Sed illius Priuilegii exemplum futuræ diſputationi reſeruabo. Sat ſit modo ex eo hæc deprompſiſſe ad iſtius Garſiæ Regis vitæ, & Regni tempora annotanda. De morte autem certi nihil comperi; præter id, in quo omnes ſcriptores conſentiunt: cum, & Vrracam vxorem, cùm ad Larumbe, Nauarræ opidum, iter dirigerent, à Mauris ex inſidiis oppreſſos, acerrima commiſſa pugna, ſimul interfectos eſſe, cæſoq; Reginæ ventre infantulum eductum, quem diximus, Abarcam appellatum. Quæ res à Garibaio An. Chr. DCCCXXCV. 885. ſubiicitur; & ſepulchrum etiam cœnobio Legerenſi: tametſi alii in Pinnatenſi Eccleſia eos ſepultos tradunt. Fortaſſe liceret affirmare horum Regum interſectores fuiſſe, Mauros quoſdam Mahomadem Abenlupum, & Mahomadem Athanaelum, quos, hunc, ſiquidem in Oſca, illum verò in valle Tena, his temporibus rerum potitos conſtat, in noſtrorumque fortunas aliquandiu vehementer inſultaſſe. Atque tunc ſuſpicor ipſam Pompelonem Vrbem fuiſſe denuo ab ipſis Arabibus occupatam; qui vſq; eò vi oppreſſam tenuerunt illam, dum ab Abarca Rege ex eorum faucibus poſtea erepta fuit. Iam illud certum eſt, his temporibus Rempub. noſtram fuiſſe ad Secundum Interregnum adductam. Cogimur tamen prius, Regem Fortunium, demortuorum Regum, quem diximus, filium interponere.

FORTVNIVS II. MONACHVS, SVPRARBIENSIS REX VII.

SIQVIDEM ad eum, parentibus mortuis, Regnum hereditario iure obueniſſe Circ. dictum Ann. Chr. DCCCXXCV. 885. plurimis ab eodē Garibaio adductis teſtimoniis, quibus libēter aſſentior, confirmatur. Ac illius nomē, & ſuperioris Garſiæ Regis fuiſſe filiū, apertè elicitur ex eo Priuilegio, quod dixi antea, me in Barcinonēſi Tabulario inueniſſe. Nam ſic ſcriptum exſtat. *Garſias Rex confirmat, & ſignat. Fortunius, proles Regis, confirmat, & ſignat.* Ea autem prolis voce, nonnunquam obſeruaui in veterib. Priuilegiis, nō tantùm filios Regum, ſed & quos Primogenitos appellamus, interdum etiā &

nepotes, futuros successores, designari. Hic igitur Fortunius, Garsiæ, & Vrracæ filius, patribus heres suffectus, septimus, adeoque vltimus Suprarbiæ Rex fuit: è Cordubaque Ciuitate, vbi aderat, cùm parentum clades euenit, ad capessenda hæc Regna euocatus. Vt autem in monumentis Legerensis cœnobii, Garibaio teste, continetur, induciæ eo tempore inter Cordubensem, ac Pompelonensem, Reges pactæ seruabantur. Vnde coniici posse eidem placet, Mauros, superioris cladis auctores, nequaquam è Cordubensium Regum factione fuisse, quibuscum fœdera inita erant, sed alia prorsus diuersa, & contraria. Tunc enim Mauri ipsi inter se ciuilia grauissima bella gerebant. Fortasse hic Fortunius Rex, is Fortunius primarius vir est, quem Alfonsus Rex
868. Castellæ, ac noster Surita in suis Indicibus Circiter Ann. Chr. CC∞LXVIII. ex cuiusdam Arabicæ historiæ testimonio, commemorant à Mahomado, Abdurrahamenis filio, incursione facta, regionem Pompelonensem vastante, quadam arce expugnata, captiuum Cordubam perductum fuisse, & vicesimo tandem anno magnis cum donis, muneribusque ab eo dimissum, ad tantam vixisse senectutem, vt Centesimum, & vicesimum annum compleuisse dicatur. Temporum enim rationi, ac præcipuè in tam longa vitæ, & ætate, aptissimè conuenit: vt qui prius seruus, & captiuus ductus fuerat; postea emancipatus, ad paternorum Regnorum adeundam hæreditatem, quæ obuenerat, maximis cum donis mitteretur: atq; vt idem ipse postea etiam, cùm in Legerensi cœnobio Monachi se votis obstringens, imperio abdicasset; suam ad Centum, & plures etiam annos produxisset vitam. Deniq; Fortunium hunc, è Corduba adscitum, Regnorum curã, & administrationem, si sine Pompelone Vrbe fuit mutilã, ac satis decurtatam, suscepisse apparet: eandemque Decimo sexto Regni sui Anno, seu nec longè post, cum iam gran-
901. dis esset, dimisisse sponte Circ. Ann Chr. DCCCCI. ac in Legerensi cœnobio Monasticæ vitæ instituto deditum, quod reliquum sibi vitæ fuit, in otio, & tranquillitate degisse. Illius autem obitus dies ignoratur. Nec mirum: quandoquidem ante Garibaium, qui primus illum nobis suscitauit, nulla eius Regni, vitæ, neque nominis cognitio exstabat. Iam verò hæc omnia videmus grauissimis testimoniis conuinci. Et tametsi de eo à nullo alio scriptore mentio fiat, Regumque successiones, vitæ, & obitus, vt amicus noster voluit, de iure certi, & constantes habendi sint: tamen Priuilegia, quæ ad illius Regni comprobationem ab ipso Garibaio adducuntur, tanti sunt ponderis, ac momenti, atque ita necessario cohærent inter se, vt omnem videantur tollere dubitationem, sic vt iam, contra si quis dicere velit, non audiatur. Itaq; Fortunius hic, deposito imperio, nihil postea nisi de Diuino cultu, ac religione Sacrorum cogitauit. Cumq; Sanctii Cæsonis fratris ortus vel incertus, vel fortasse aliquandiu incognitus exstitisset; inde nostris Interregni Secundi origo dicta fuit. De quo, priusquam aggrediamur, ad ea quæ dicere statuimus; Aragonensium Comitum seriem persequemur. Eos enim consultò reiecimus in hunc locum, ne interpositi ordinem rerum turbarent: ac præcipuè quidem quoniam eis deficientibus, qui in hoc Secundo Interregno Sanctius Abarca Cæso, istius Fortunii frater, Rex à nostris salutatus est, cùm ad eum Aragonensis Comitatus, ac Suprarbiense Regnum coniunctim deferrentur, nouam Regii stemmatis nominationem inducens; primus Aragonum Rex vocari cœptus fuit. Quamobrem nunc ad Comitum narrationem conuertar.

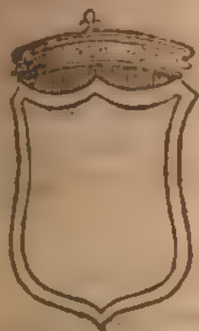
ARAGONVM COMITES VI.

NEC verò tam exploratam habeo eorum rationem, quàm voluissem. Quod enim scire oportebat, quo quisque tempore fuerit; difficile dictu est de singulis: cum nomina ipsa, ac successiones, multis modis inter scriptores versentur confusa. In his autem tenebris Garibaius in primis lumen aliquod videtur attulisse. Itaque eum potissimum auctorem sequar; tametsi etiam Vincentium, Blondum, Sabellicum, veteresque nostros Historicos consectabor: Garibaius enim plerumq; ab aliis dissentiens, multa turbat: proindeq; necesse erit nos etiam ab eo nonnunquam dissentire. Sic igitur ille initio huiusmodi rem gestam exponit.

Inter primarios, inquit, viros, qui in fatali illo bello occubuerunt, quo Ruderico vltimo Gothorum Rege deuicto, Sarracenorum seruitus inducta fuit: quidam fuit nobilis, ac præcipuus vir, nomine Andeca, Ducum Cantabriæ præclaro genere ortus. At verò apud Gothos Prouinciarum Rectores; Duces vocabãtur; belliq; & pacis Magistratus erant: quemadmodum & Comites; quibus inferiores erant Thiuphadi, & Gardingi. Postea apud nos hæc Ducum, & Comitum ratio in altiorem honoris, & dignitatis gradum peruenit, quẽ videmus. Andeca igitur pro patria, ac Fide strenuè dimicãdo, à Mauris, suo

ris, siue Sarracenis ipsis occisus est. Filium Hedonem, siue Haidonem, filiam verò Velindam, pueros infantes reliquit. Ambo hi Maurorum furiam euasuri, Galliam petierunt. Hedon quidem dum ad nubilem ætatem peruenit, nobilissimam feminam, Aquitaniæ Ducatus heredem, vxorem duxit: Ex eaque liberos quinq; suscepit: tres scilicet filios, Hunuldum, Vifarium, & Azenarium; ac filias duas, Meninam, seu Momeranam, aliis Muninam, quam Fruelæ Legionensi Regi fuisse nuptam nonnulli perhibent. Alteram verò, cuius nomen non proditur, strenuus quidam miles ex Gothorum gente, Munnozius appellatus, Cerdaniæ Prouinciæ dominator, duxit vxorem. Et verò nos Muninam eam primo Suprarbiensium Regi, Garsiæ, tribuere filiam, ex Alfonsi Regis Castellæ, & Archiepiscopi Toletani sententia, habita nimirum ratione temporum, coacti fuimus: nisi duas eiusdem nominis habuisse coniuges (namque fieri id potuit) Fruelam ipsum Regem statuamus. Hedone autem patre mortuo Circ. Ann. Chr. DCCXXXIII. illius filiis paruis relictis, Carolus Martellus Francorum Rex Aquitaniam 733. totam arripuit: eique Gubernatorem quendam præposuit, Hotgerium Cathazlot vocatum. Hunc postea ferunt Circ. Ann. Chr. DCCXXXVIII. in eam regionem inuasisse, 738. quæ postea Cathalonia ab eius nomine dicta fuit. Atque ab eo inclyti Barcinonenses Comites fluxere. Post autem Aquitaniæ ipsius, Ximinum, quem diximus, Aristæ patrē, etiam sub Regis nomine potuisse potiri, satis consentaneum videtur: cum ipsius Ximini longè post hæc tempora vitam, & Regnum subiiciamus. De Hunuldo autem, & Vifario, filiis grandioribus, quid egerint, nihil attinet dicere; neque etiam id proditur. Azenarius verò, eorum frater natu minor, se, ac fratres paterna videns ditione exutos, in Hispaniam reuersus, in Cantabria auiti quondam imperii domicilio, fortunarum suarum sedem collocauit. Tandem vxorem duxit: duosque ex ea liberos suscepit; Hedonē, atq; Azenarium. Hedon quidem Vizcaiam adquisiuit; Azenarius verò Aragoniam, quę primum Comitatus, deinde Suprarbiensi Regno copulata, Regni nomen sortita fuit. De Comitibus autem hoc loco nobis scribere est institutum.

AZENARIVS, ARAGONVM COMES I.

HIc itaq; Azenarius, Azenarii filius, Hedonis Nepos, Andecæ Pronepos, collecta sociorū manu, è Cantabria ad nostra Pyrenæorum loca aduēctauit, Garsiæ, Suprarbiēsi Regi secundo, ad Pompelonense bellum properant, vt retulimus, opem laturus. Cumq; ad Iaccetanā Vrbē peruenisset, eā adortus est, mirificā, vt proditur, occasionē nactus, quòd statiuum Maurorū præsidium, quod illius custodiæ præpositum fuerat, ad Pompelanēsis Vrbis defensionē festinarat: quæ ab eodem ipso Garsia Rege eo tēpore valde premebatur. Azenarius igitur Iaccetanam Vrbē in suam potestatē redegit, prius illius arce expugnata, quę Aprizia illis temporib. dicta fuit. Nonnullis postea ab eo, quæ circum Iaccam erant, opidis subactis, aditum inde sibi ad nouæ dignitatis splendorem comparauit. Etenim Garsias ipse Rex ea de re per literas certior factus, cùm Pompelonensem Vrbem è manibus Maurorum extorsisset: bellicas vtriq; res tam prosperè euenisse, magnoperè gaudens; Azenario ipsi Iaccetanam Vrbem, ac contributa loca, quæ adquisierat, sub Comitatus nomine, perinde quasi aliquod summæ suæ alacritatis, & beneuolentiæ signum, impertiuit. Ea tunc ditio vix extra Decem & sex millia passuum fines excedebat. Quòd autem Aragone amne, seu potius duobus eiusdem nominis fluminibus tota ferè includeretur, Aragonia vocata fuit: proptereaq; Azenarius ipse Aragonum Comes, primus appellatus. Et verò dum vixit, semper Garsiæ Regis voluntati obsequutus fuit: & illud idem omnes, qui post eum sequuti sunt Comites, in Suprarbiensium Regib. fecerunt. Comites autem quasi commilitones fuisse olim vocatos quibusdam placet, quòd simul cum Regibus arma contra hostes ferrent, consiliorumq; in Repub. ipsis penè pares, ac socii censerentur: atq; inde Comitis nomē, ac munus manasse. Nec verò me fugit Comitum apud Romanos multiplicē, ac variam fuisse rationem: maximè autem declinante imperio. Etenim Comites fuere sacrarum largitionum; siue dicti: qui militibus dabant stipendia. Tum Comites priuatarum, qui Camerariis, vt vocant, Principis præesse asseuerant: quib. quoq; sepulchrorum cōmissa erat cura, nequid abrogaretur, quod semel mortuis datum esset. Id namq; detestabile scelus censebatur. Tum etiā Comites solemniorum; non longè ab iis diuersi, qui modò apud nos cærimoniarum dicuntur Magistri. Comites præterea Rationales; qui Imperatorum pecuniā dispensabant. Et commerciorum Comites; qui hominibus ad cōmercia venientib. iura

dicebant. Comites quoque rei militaris: qui sub Ducibus erant, illorum iussis, ac dictis audientes Necnon & Comites Domesticorum; qui Primicærii quandoque dicti sunt, Illustriumque titulo, vt auctor est Cassiodorus, quasi honorificentissimo decreto iam tunc ab ipsis Imperatoribus honestati, cùm nonnulli ex aliis Spectabiles tantùm vocarentur. Hi autem Augusti corporis stipatoribus præesse consueuerunt. Quin & Comites quoque laborum: quibus omnes Imperatoriæ domus artifices, & opifices subditi erant. Et plures alii Comites fuere, quos omnes persequi longum esset. Eorum denique apud Romanos sicut diuersa nomina, sic quoque diuersa munera exstiterunt. Itidemque etiam apud Gothos. Nam & Ciuitatum Comites fuisse comperimus; qui singulis Ciuitatibus præpositi, iudicia exercebant. Sub quibus erant, vt diximus, Thiuphadi, & Gardingi, inferioresque alii nonnulli Magistratus. Atque hi Comites Ducibus, qui Rectores erant Prouinciarum, parebant ad Romanorum, quam retulimus, similitudinem prorsus: præterquàm quòd apud Gothos huiusmodi Comites Ciuitatum; & belli, & pacis Magistratus erant. Fuere etiam aliiqui Comites patrimonii dicebantur, Gothorum Regum patrimonia curaturi. Comites quoque Palatii, seu Palatini: quos domesticis Regum præfuisse solitos, attestantur. Et fortasse plures alias curationes munerum Gothici Reges ad suos Comites admouebant, quæ singulis inde sumptis nominibus notari consueuerunt. Quo pacto etiam apud Gallos sic eorum rationem constitutam legimus; vt Centum pagi Comitem agnoscerent: quinque autem Comites Ducem. Singuli vero pagi Iudices certos haberent, qui Centaurii dicebantur. Sed apud nos non ita habiti vnquam sunt, quasi alicui muneri publico, aut officio præessent. Nam siue à comitando, siue quasi commilitones, nostri Aragonenses Comites dicti fuerint; non Magistratus vnquam functi sunt officio; sed quo iure Reges Regni potiebantur, eodem ipsi Aragoniæ ditionis, patrimonii scilicet iure, sunt potiti. Ea autem his temporibus (ne nostra digressio à proposita narratione fit longior) sub hoc Azenario Comite, Comitatus nomen sortita, postea Suprarbiensi Regno copulata, Aragonum Regni nominis maiestatem adsciuit. De tempore, quo hæc gesta

78c. fuerunt, inter scriptores non conuenit. Garibaius circiter Ann. Chr. DCCLXXX.

795. prodit: & Circiter Ann. Chr. DCCXCV. Comitem hunc obiisse. Alii verò altiora inducunt hæc initia; ab Anno nempe DCCLVIII. quibuscum Pinnatensis liber consentit: quàm verè autem, ipsi viderint. Ceterum Azenarius hic duos filios reliquit; Galindum, & Eximinum, quorum vterque mortuo patre imperauit. Matris verò nomen non exstat: tantummodò in monumentis dicti Excellentiss. Domini Archiepiscopi, D Ferdinandi, nobilem quandam Suprarbiensem feminam fuisse, scriptum est. Sed nunc ad rem.

GALINDVS AZENARII, ARAGONVM COMES II.

ETENIM Azenario Comiti successit filius Galindus: qui, quòd Azenario patre natus esset, Galind° Azenarii, id est, Azenarii filius, quæ vetus fuit loquẽdi cõsuetudo, dictus fuit. Cumque patre mortuo, Pyrenæorũ iuga occupasset; Atarelliam arcẽ cõstruxit, aliaque Castella ædificauit, vt eis, cõtra Arabum arma, suũ magis firmaret imperiũ. Necnon & in Acomueri opido cœnobium Sãcti Martini Cercitẽsis condidit, nonnullosque eidẽ agros, ac prędia assignauit, quæ fuerant aliquo tempore antiquæ Ecclesię beati Petri Sirefiensis contributa. Iam verò illud etiã istius Comitis nomẽ illustrauit; quòd Iaccam Vrbem Iaccensi edito Foro composuit, eidẽ Magistratum, quem Merinum appellari voluit, præficiens; vt ordinariæ causarum cognitioni præesset. Et is quidẽ apud Iaccetanos nunc viget. Veruntamen de illius dignitate, si hæc vnquam fuit, magnoperè est diminutum Postea leges tulit præclaras, sub Iaccensium Fororum nomine, gratissimas, & recenti, & veteri totius posteritatis memoriæ propagatas. De eis namque sic Alfonsus II. noster Rex, multis post annis testatum reliquit in prototypo quodam Priuilegio: in quo illas perpetua sua auctoritate de Ricardi venerabilis Oscensi Episcopi, & Sanctii de Orta *Maioris in domo sua*, & Fortunii *de* Vergua, & Marci Ferricii, & aliorum multorum bonorum consilio roborare studens, antiquas Iaccæ Consuetudines, & *Fueros totius illius terræ, quæ est vltra Serram, versus Montanam Iaccæ*, nominauit. *Scio, inquit, quod in Castella, in Nauarra, & in aliis terris solent venire Iaccam per bonas consuetudines, & Fueros ad discendos eos, & ad loca sua transferendos.* Eorum autem præcipua Capita, quæ ex dicto Priuilegio, veteribusque aliis monumentis eruuntur, hæc fuère.

In

In primis, *quod homines de Iacca de bonis, quæ Deus eis dederit, si habeant infantem, siue non; possint ordinare de bonis suis, & hereditatibus, sicut eis placuerit, nullo homine contradicente. Si autem non destinauerint; remaneant res eorum magis propinquis, qui de pro eis debeant succedere. Et si non habeant propinquos; res eorum dentur pauperibus. Si autem fuerit extraneus, qui moriatur Iacca, vel in illa terra vltra Serram: si destinamentum fecerit; fiat sicut destinauerit. Si autem non fecerit destinamentũ; seruentur res eorum, vel illius per XXX. dies. Et si venerint eius consanguinei, vel consanguineus, de quo non dubitetur: reddantur ei duæ partes de tota illa pecunia, & tertia detur pro anima sua consilio bonorum hominum, & Episcopi, vel Capituli de Iacca. Si autem nullus de consanguineis venerit: tota pecunia detur pro anima sua eorundem consilio. Præterea homines de Iacca caueant cautius negotiari de tota illa terra: & si emerint aliquid, vel fuerint fideiussores, vel manuleuatores; in die compromissa extraneis mercatoribus persoluant. Quod si non fecerint; hereditates eorum impignorentur, vel vendantur, & illorum corpora tradantur mercatoribus. Et ideo nullus sit fideiussor, vel manuleuator, vltraquam potest. De latronibus vero ita statuimus. In vnaquaque villa tres, vel quatuor de melioribus iurent, quod non celabunt furta, sed demonstrabunt Merino nostro: & Merinus non audeat discooperire illum, qui furem ostendet: & veniat fur in potestatem nostram. Quod si aliquis fuerit contradicere Merino, ne capiat furem; dicat, vel nuntiet id Merinus nobis, & nos de tota villa faciemus iustitiam: & de his, qui defenderint furem, faciemus, sicut de ipso fure debemus facere. Siquis autem rapuerit, vel furatus fuerit oues, vel capras: pro vnaquaq; pectet nouẽ. Nullus tamen audeat pignorare bouem, ouem, vel capram, si habeat aliud, in quo possit pignorare: & si non habeat, in quo pignorare possit: consilio Merini pignoret oues, vel boues. Si quis pignorauerit bouem, ouem, vel aliam bestiam, & moriatur pignus ante nouem dies: nemo sit ausus reddere pellem alterius bestiæ, quæ mortua non sit, in pignore, sed pellem illius bestiæ, quæ mortua est, reddat, & non aliam. Quod si fecerit; iudicetur sicut latro. De appellitis ita statuimus. Cum homines de Villis, vel qui stent in Montanis cum suis ganatis, audierint appellitum: omnes capiant arma: & dimissis ganatis, & omnibus aliis suis faziendis sequantur appellitum. Et si illi qui erunt magis remoti, inuenerint in Villa magis proxima appellito: omnes qui nondum fuerint egressi tunc Villam illam, quæ tardius secuta est appellitum, pectent v iam baccam: & vnusquisque homo ex illis, qui tardius secutus est appellitum, & quem magis remoti præcesserunt; pectet tres solidos, quomodo nobis videbuntur, partiendos. Tamen in Iacca, & in aliis Villis sint aliqui nominati, & certi, quos elegerint Consules, qui remaneant, ad Villas custodiẽdas, & defendendas. In placitis; postquam erit iudicatum, & ex toto diffinitum: cartæ reddantur in manu Alcaldi, & ipse frangat cartas. Si quis cartam subtraxerit, vel furauerit; corpus illius sit iudicatum; & quidquid habeat, sit, & remaneat in nostra manu. Ganata cùm descenderint; nullus audeat furare, vel rapere, vel pignorare, vlla occasione; & non iaceant in vetatis militum, nisi per vnam noctem. Certa loca sint in Cequiis, in quibus ganata bibant: ne cequiæ frangantur. Si quis fuerit conuictus, vel probatus, quod sciens fecerit falsum testimonium, & falsum iurauerit ad alium exheredandum: de corpore eius fiat iustitia, & tota illius hereditas ad nostram, & nostrorum successorum manum perueniat. Mercatores de Iacca, vel alios homines extraneos nullus audeat pignorare, nec disturbare; nisi fideiussor sit, manuleuator, vel creditor. Siquis hoc deinde fecerit: Mille solidos nobis pectet. Siquis faciat Comandas in Iacca: sit illa Comanda salua, & secura: & nullus vel Merinus, vel alius audeat illam capere, vel tollere, aut forsiare, si ille cuius est Comanda, velit facere directum in Curia, si quis de eo conqueratur. Si vero fuerit latro, vel raptor, qui non possit facere iustitiam, vel stare directo, & rationi, si aliquis de illo conqueritur: emparet Merinus illam Comandam. Feriam, siue nundinas habeatis singulis annis in Festum Sanctæ Crucis Madii, quæ durent per XV. dies: octo scilicet dies, post festum Sanctæ Crucis, & alios octo dies, ante illud festum. Omnes etiam illos, qui ad illas venerint nundinas, sub protectione, & defensione nostra suscipimus, quicumque vel vndecumque sint.*

Scio Forum hunc vulgari sermone in plures res scriptum exstare. Verum tamen, vt dixi, hæc inuenio illius Capita fuisse præcipua: hancq; existimo inter Iaccetanos principem, & certam esse initio constitutam, imperandi, ac prohibendi rationem; cui aliæ sensim admixtæ leges Ius maius fecerunt. Nec dubito, quin apud eos hic caussarum, Iudiciorumque ordo, stante eorum Republic. & quamdiu Aragonensium Comitum tantummodò paruerunt imperio, conseruatus fuerit. Et postea quoque facillimè credã eundem ordinem apud illos per multa sæcula similiter viguisse: id tamen quasi municipale aliquod, opidanumque Ius, cum antiquo illo Suprarbiensi Foro, reliquoque vniuerso nostro Iure, saltim in arduis, & grauissimis rebus, consentiens. Sed iampridem in omnibus, ipsi Iuri nostro subiacent. Libentissimè autem his similia, quæ præscripta in veteribus nostratum rerum monumentis reperi, inter historiæ cursum collocabo: quod plurima in eis sit, ac verius expressa nostræ antiquitatis effigies. Deniq; vt ad istius

Galindi Comitis, seu Galindonis (nam sic plerumque exstat) priuatas res redeam; hæc, aliaque his similia Decreta, ipsius laudes vehementer illustrarunt: iam vt omnibus Fortis, Bonique Principis expleuisse partes, & illis sæculis, ac etiam præsentibus iudicetur. Duos filios reliquit; Eximinum Azenarii, atque Endregotum Galindi. Filiam quoque Theudam, aut Totam: quæ Bernardo, primo Ripacurtiensi Comiti, nupta fuit. Matris verò nomen non comperi, nec certam aliquam temporum rationem. Neque à Garibaio vlla expressa est. Alteram præterea filiam Comes hic videtur habuisse, Sanctio, Quarto Suprarbiensi Regi, nuptam: si modò quibusdam Oscensis Ecclesiæ scriptis standum est. Nam in eis Galindus iste Comes, suppresso nomine filiæ suæ, Sanctium ipsum Regem, generum suum apertè nominat. Sed sunt multa in illis monumentis, quæ ipsorum fidem mihi dubiam reddunt. Illa verò, quæ in priscis aliis Pinnatensis Tabularii notantur, certiorem nempe Comitem hunc fuisse cum Garsia Enneconis, quem supra secundum Suprarbiensem Regem numerauimus, ætate coniunctum. Continent enim Comitem Galindonem *de Aragon* vnà cum Garsia Enneconis Rege plurima dona eidem Monasterio dedisse. Et Hieronymus Surita in suis Indicibus pari etiam ratione, regnante nimirū eodem Rege; ad hoc ipso Comite alia dona Ceritensi cœnobio fuisse data, auctor est. Numerum autem Æræ erratum existimo, vel non satis benè intellectum. Anno enim
800. DCCC. vel Circ. ea omnia subiicienda duco: quin & hunc Comitem longiùs ætate progressum; fuisseque Fortunii, tertii Suprarbiensis Regis, temporibus implicatum. Etenim in monumentis dicti Excellentissimi Archiepiscopi eius manu scriptum exstat: se in veteribus ipsius Pinnatensis cœnobii tabulis obseruasse: hunc Galindum Comitem, Azenarii Comitis F. Aragoniæ Prouinciæ præfectum fuisse sub regimine Regis Fortunii. Eadem enim hæc verba ab eo suggesta sunt. Quoniam autem Fortunium Regem ab Ann.
815. CC ꝏCIX. ad Ann CCꝏ XV. regnasse constat: sit inde, vt dicamus, hunc Comitem vsque ad aliquem horum annorum ætate processisse. Neque magis certa à me initii, aut obitus illius ratio reddi potest.

EXIMINVS AZENARII, ARAGONVM COMES III.

POST Galindum Eximinus Filius, Comitis munus suscepit. Illud autem Azenarii sibi patronymicum nomen ab Azenarii aui nomine sumptum reseruauit. Quod posteà præclarè est vsurpatum à quamplurimis, vt suo loco dicemus; qui eo pacto desiderium gentilis alicuius, rerumque ab eo gestarum memoriam renouare, illius retento nomine, curarunt. Istius verò Eximini perpaucæ quidem res gestæ perhibentur. Ad Olcastam proditur, commissa pugna cū Mauris, obiisse. Annus vero CCꝏ II. qui Garibaio placet, minimè huic pugnæ conuenire potest, si in ea hunc Comitem occubuisse certum sit: cùm Galindum patrē post dictum annum vixisse, ex his quæ paulò ante diximus, eruatur. Propterea suspicor istius Comitis ætatem, eamque Olcastensem pugnam in Sanctii, Quarti Suprarbiensis Regis, tempora incidisse: atque in eadem etiam duorum qui post eum sequuti sunt, Comitum ætates. Neque vero is Olcastensis locus nostrorum semper clade insignis fuit. Ibi namque ante id tempus Fortunius, Rex Tertius, Maurorum aciem, quemadmodum retulimus, profligauit: atque ex ea victoria Roncalensis Vallis incolæ celebre illud, quo hodie gaudent, ingenuitatis Priuilegium, in ornamentum honoris, reportarunt. De reliquo tamen huic Eximino, sine filiis decedenti, patris fratrem successisse perhibent. Quare autem frater Endregotus præteritus fuerit, nequaquam proditur. Quę verò de ipsius Endregoti filia Surita in medium protulit, mox dicam.

EXIMINVS GARSIÆ, ARAGONVM COMES IIII.

SVPERIORIS namque Comitis, non Endregotus frater, sed hic patruus, Eximinus Garsiæ dictus, qui Azenarii, primi Comitis, filius erat secundo loco natus, successor fuit. Vnde autem patronymicum Garsiæ nomen traxerit, neque cur filio fratris in Comitatu præpositus fuerit; scriptum non comperi: nec de temporum serie certum, quod afferam, præterquam id, quod paulò ante dixi, cum dicto Sanctio Rege fuisse hunc comitem ætate coniunctum, me arbitrari. Iam verò quod Surita ait, ipsius Endregoti filiam, Aragonensis Comitatus heredem, Garsiæ, Aristæ Regis filio, nupsisse; incertum existimo: cùm hac de re scriptores omnes ad vnum idem sentiant

sentiant: eam nimirum, quæ Aristæ filio nupta fuit, Fortunii vltimi Aragonensis Comitis filiam fuisse. Sed in hoc fuisse omnino errorem puto: quòd alter Endregotus multos ab hinc annos, siquidem Centum ferme & quinquaginta, fuit Abarcæ Cæsonis Regis ætati suppar: quem constat filiam habuisse ipsius Abarcæ Regis filio, Garsiæ etiã vocato, vt infra demonstrabimus, collocatam. Cuius Endregotum hunc, nequaquam dubito fuisse gentilem. Neuter tamen istorum Comes fuit. Propterea Garibaium sequuti, hunc in locum induximus hunc Eximinum. De quo hoc tantum memoriæ proditum est; fuisse statim, vt Comes factus fuit, à Mauris interfectum, vnico filio relicto, qui illius protinus suffectus est heres.

GARSIAS AZENARII, ARAGONVM COMES V.

ET hic quidem Garsias Azenarii, illud quoque Azenarii nomen in primi Comitis memoriam prætulit. Atque eundem proditur fuisse vna cum ipso Sanctio, Quarto Suprarbiensium Rege instituto certamine à Mauris interemptum, Circ. Ann. Chr. DCCCXXXII. 832.
quæ pugna Remp. nostram ad Primum, quod diximus, Interregnũ adduxit. In ea enim ambo ipsi, à Cæsaraugustanensi Regulo, Muza, circumuenti, occisi fuêre. Verum enimuerò Aragonensis Comitatus ad Fortunium filium peruenit: sic vt Aragonensibus separatum nullum Interregnum daretur. Ex quo tamen eorum, ac Suprarbiensium vna, & eadem Resp. censebatur, cùm Comites semper Regum subditi tii fuissent; quod in priuato Suprarbiensibus ipsis præcipuum fuit, id Aragonensibus etiam cum illis fuit commune. Et ob eam caussam omnibus tunc constat fuisse de statuenda Rep. curam coniunctam.

FORTVNIVS EXIMINI, ARAGONVM COMES VI.

ETENIM Fortunius hic, quem Eximini patronymico nomine vsum proditur, postquam Garsiæ patris mortui locũ occupauit, omnium rerum, quas nostri gesserũt in primo illo Interregno, transactor, & administer fuit. Vnicam tantum habuit filiam, Vrracam, siue Enengam, Aragonensis Comitatus heredẽ: quam Garsias Rex, Aristæ Regis F. vt ante diximus, duxit vxorem. Atque hæ quidem nuptiæ gaudiorum plenæ pacisque & concordiæ fuerunt: quòd non solùm matrimonii dignitate, sed ambarum etiam ditionum societate coniungerentur, quandoquidẽ vtrique eorum hereditario iure paterna bona obueniebant: Garsiæ scilicet, Suprarbiense Regnum; Aragonensis verò Comitatus, Vrracæ. Certam autem temporum rationem adhibere nõ possum: cùm in ea mirum in modum varient scriptores. Sed iam illud compertum est satis, Fortunium hunc Comitem Sex & triginta, ac plus etiam annis Comitatus Aragonensis fuisse potitum. Nam totidem anni interiecti sunt inter Ann. Chr. DCCCXXXII. quo 832.
Garsias Comes pater, ac Sanctius, Quartus Suprarbiensis Rex, interiere, vnde primum nostris patuit Interregnum; & inter illius exitum, & finem, tum quando nostri Ann. DCCCLXIIX. de istius Comitis Fortunii consilio, Aristæ Regi Regnum detulerunt: quo cum eo tempore affinitas sibi, societasque & magnæ necessitudinis caussæ in- 868.
tercedebant. Etenim filia sua Aristæ filio iam erat desponsa; quandoquidẽ An. Chr DCCC- 880.
LXXX. ex Priuilegio, quod infra intexere promisi, Fortunium ex ea nepotem, ex pueris excessisse colligitur. Et fortasse hæc quoq; caussa eum impulit, vt nostros ad Aristam Regẽ, consocerum suum, eligendũ incitaret. Deniq; illius consilio selectũ fuisse, omnium scriptis testatũ comperio; quibuscũ etiam Pinnatensis codex consentit: fuisseq; illum in tam benè statuenda Rep. nostra auctorẽ publici consilii, & sententiæ dicendæ principẽ illustrem in Senatu. Neq; tamẽ dubito, quin etsi illius bellica facta, quæ scriptis commendẽtur, nulla exstent; nihilominus valde militaris rei scientiã percalluerit. Sed ad illiꝰ laudẽ satis sit, quòd Reipub. qua fruimur, machinator, & architectꝰ exstiterit: cũ tam præclarũ hoc factum iure possit amplissimis multorũ triumphis anteponi. Præcipua nãq; illius opera, maiores nostri, Adrianum II. Pont. Max. Longobardosque adierunt de summa Reipub. consulturi: Vnde antiqui Suprarbiensis Fori, Iudicisque Medii Pręfecturæ initiũ sumptũ fuit, à quo tanquam à fonte, & capite libertatum nostrarum origo dimanauit. Quapropter nõ facilè credam me in eo laudando insolentem, aut multum visum iri. Ceterũ quo anno obierit, incertum est prorsus. Suspicor tamen nequaquam illius vitam Aristæ Regis tempora excessisse: cùm ferè omnes scriptores testentur, Garsiam Regem generum, Aragonen-

Aragonensem ipsum Comitatum vxorio iure à sui Regni initio tenuisse. Meritò autem hoc loco ipse Rex gener, Septimus Aragonum Comes enumerari debuisset, itidemque Octauus, & vltimus, Fortunius II. Monachus, ipsius generi filius natu maior: quē deposito Regio munere, Monasticæ vitæ se addixisse Circ. Ann. DCCCCI. retulimus: ob idque
901. Rempub. nostram fuisse ad Secundum Interregnum adductam, vnde huc digressi sumus, vt Comitum seriem priùs complecteremur. Sed quia iam supra explicauimus, quæ de his duobus, Septimo, & Octauo, Comitibus tradi potuerunt, dum eorum res gestas inter Suprarbiensium Regum facta recensuimus: minimè ea hoc loco iteranda duximus. Atque hæc sunt, quæ dicere habui de Comitibus. Quoniam autem ex hac Suprarbiæ, & Aragoniæ ditionum coniunctione, Secundo huiusmodi nostris Interregno dato, noua noui Regni moles effluxit, Sanctio Abarca Cæsone, huius Fortunii Comitis ex filia nepote, Fortuniique Regis Monachi, vt huius Fortunii Comitis ex filia nepote, Fortuniiq; Regis Monachi, vt diximus, fratre, ad Iaccetanā Vrbem Rege constituto, vnde auspicatò felix, faustumque Regale Aragonum nomen, ac munus ortum fuit: Secundum ipsum Interregnum nos nunc persequi oporteret, tenentes ordinem rerum, quem cœpimus. Priùs tamen cogimur ad eam aggredi de Reipub. nostræ primordiis, quam in hunc locum distulimus, disputationem: vt eis patefactis ad Secundi Interregni narrationem reuertamur.

VARIÆ DE SVPRARBIENSIS REGNI INITIIS SCRIPTORVM SENTENTIÆ.

MVLTÆ, ac variæ sunt, ad stuporem vsque inter scriptores dissensiones in antiquarum rerum nostrarum serie explicanda: maximè verò in Reipub. nostræ initiis deducendis. Quidam enim quatuor illos, quos supra numerauimus ante Aristam, Reges omittunt; quasi Duces, & copiarum signiferi ductores, non autem Reges extiterint. Alii eos Reges memorant; Nauarrenses tamen, ita Pompelonenses, non autem Suprarbienses fuisse vocatos, hocque Suprarbiensis Regni nomen nouè quæsitū ferunt. Alii, quæ communis ferè omnium sententia est, Aristam à Nauarrensibus, & Suprarbiensibus simul, eisdem Comitiis, fuisse euectum Regem, tradunt. Garibaius, licet solus, primum, quod apposuimus, Interregnum subtrahere nititur, Eximino Regi, Aristę Regis patri, Sanctium, Suprarbiensem Quartū Regem, patrem tribuendo: vt a primo illo Rege, Garsia Eximini, ad Aristam ipsum non interrupta, sed continuata prorsus ipsorum Regum successio statuatur. De his omnibus dicere cogimur hoc loco, vt consilii nostri rationem, qua ad ea, quæ scripsimus, annotanda moti fuerimus, explicemus. In primis autem ad docendū de Eximini Regis, Aristæ patris, Regno, vita, & nomine; intexam hoc loco, quod anteà diximus in Barcinonensi Tabulario comperisse antiquum Priuilegium: ex quo etiam alia eruuntur. Est autem huiusmodi.

IN *nomine Domini Iesu Christi. Ego Garseas Rex, filius Enneconis Regis: Cogitans de meis innumerabilibus peccatis, quæ impediente humani generis inimico nimis temerariè perpetraui, & timens in die Iudicis tremendi à sinistris pro recompensatione meorum actuum inter hœdos computari: cum consilio filii mei Fortunii venio ad cœnobium Sancti Saluatoris Leierensis. Et ibi præsente Domno Eximino Episcopo, societatem in Orationibus, & ieiuniis, & eleemosinis, & bonis operibus accipio: Credens de Sancti Saluatoris suffragio, & Sanctorum Martyrum precibus, atque fratrum ibi deseruientium Orationibus posse defendi ab aduersitatibus in hoc sæculo, & à damnatione perpetua in futuro. Igitur vt hoc mihi eueniat secundum desiderium meum, & secundum spem meam, præsente filio meo Fortunio, & Episcopo Domno Eximino, & [illegible] meis Principibus, tribuo Sancto Saluatori, & Sanctis Martyribus duas Villas Lerdam, & Aniuessen, cum suis herentiis, id est terminis, à me, & à filio meo, & à quampluribus determinatis. Lerdam verò habeat terminos de Sancta Cruce, quæ est in culmine montis, sicut vertit aqua vsque ad vallem maiorem de Ondosse, & de vallamaior vsque Bocartal, & de Bocartal vsque ad Salsam, & de Salsa vsque ad Samarium, & inde vsque ad billosam, & de billosa suso vsque ad Cessillo, [illegible] tam Sancti Felicis sicut vertit aqua vsque ad vinyuelas veteres, & inde in suso vsque ad fontem de Camplion, Et de illo fonte vsque ad Vayll susos, & de Vayll susos, vsque ad prædictam Ecclesiam Sanctæ Crucis. Aniuessen autem habeat terminos de Penna vulturina vsque ad fontem, qui vocatur Axauus, & de illa fonte, vsque ad pontarron, sicut currit aqua vsque ad flumen Aragonis; & de culmine montis Agara cum canalibus, simul cum canale Auctanosa, quæ est iuxta malio. Et de malio vsque ad Aguilar, & de Aguilar, ad fontem de Mopeyo, & sicut currit illa fonte vsque ad Vaill liscosa, & de ipsa valle vsque ad flumen Aragonis. Ipsas verò Villas cum terminis supradictis sic determinatas simul cū filio meo Dono ingenuas, & liberas Sancto Saluatori,*

Saluatori, ut nemo ibi habeat aliquam mandationem, nisi Abbas Sancti Saluatoris, & eius Monachi. Ideo Dosiis sic determinatas, quia magna contentio solebant habere homines de Villafilaria cum homines de Lerda, & de Aniuessen, sic quòd occidere se volebant. Et ne amplius habeant inter se contentionem determinaui eas, ut ab ista die in antea homines de Lerda, & de Aniuesse non habeant contentionem, neque iudicium cum homines de Villafilaria, neque de aliis Villis. Qui praesentes fuerunt in hac determinatione; Garsia Semenones; & Enneco Blascone de Dusse boza, & tio; & Aurelius Presbyter, & suo Neto Garcia de Arbi; & Garcia Necones; & Eldebone de Sansicu; & Enneco Blasconis; & Garcia Fortuniones de Guardossi; & Sancio Vita, & Blasco Necones de Frelsana; & Galindo Benaion; & Mantio Blascones, & Galindo Garsianes de Fillaria, & suo Netu Galbussu, & Fortunio Mantiones de Gordun maritu de Domna Sanctia, quae fuit germana de antatu de Falcus; & Senior Garsia Ennecones Iudice de Ondosse. Et ego Eximinus Episcopus suadente me, & rogante Domino meo supradicto Rege Garsia, ut simili modo faciam aliquod donum Domino meo sancto Saluatori, & sanctis Martyribus, ut ceteris tribuam exemplum: sciens quod pro hoc praemium vitae aeternae adquiritur in futuro: Dono, & concedo Ecclesias istarum Villarum sancto Saluatori, & Sanctis Martyribus, Abbati Sanctio Gentullis iure hereditario in perpetuum possidendas similiter adhuc. Et ego Rex Garsea Do vnum agrum inter Nauerdum, & Saucium eodem modo ingenuum. Quicunque vero huic donationi nostrae, quam pro remissione omnium peccatorum nostrorum facimus, & propriè pro remissione patris mei Enneconis, & aui mei Eximini Regis, nec non & successorum meorum, Regum scilicet, Principum, & comitum, voluerit contradicere, vel aliquo tempore hereditatem siue terminum istarum Villarum, vel Villas metipsas, vel ipsasmet Ecclesias à Domino Eximino Episcopo oblatas abstrahere, vel alienare voluerit à sancto Saluatore: abstrahat eum Deus à sancto paradiso, & alienum facias à consortio beatorum. Et ex parte Dei omnipotentis sit maledictus, & excommunicatus, & anathematizatus anathema Maran Atha & à coetu Christianae Ecclesiae segregatus, & à fronte binis luminibus carens. Demum subitanea morte percussus, & daemonibus traditus cum Sathana, & Iuda traditore, qui Dominum Saluatorem tradidit, in inferno inferiori habeat portionem visurum, & lugiturum cum diabolo, & omnibus Angelis eius in saeculis sempiternis sine fine. At tum quod absit suadente diabolo cum concupiscentia saeculi, si euenerit; ex parte Dei, & sanctae Mariae matris eius, & beatissimarum Martyrum Nunilonis, & Alodiae, & omnium sanctorum, Regem, Principem, vel Comitē, qui tunc in tempore regnauerit, Coniuro & precor ut oblationem, quam Dominus Eximinus Episcopus offert rogatu meo, & sua propria voluntate, & oblationem, quam ego pro peccatis meis Deo offero, ipse per vim, aut per voluntatem, neque per iudicium non sinat tollere, vel partire. Quod si dimiserit: omnia peccata nostra, & parentum nostrorum, & omnium successorum Regum, atque Episcoporum, pro quibus hoc offerimus, super ceruices illius iaceant; & in die Iudicii recognoscat culpam suam, & habeat damnationem ac animae suae, & haec oblatio inconcussa semper maneat in saecula saeculorum. Amen.

FACTA *haec Carta Donationis, vel confirmationis Die duod. Kal. Decemb. Æra Noningentesima decima octaua. Nos quoque praedicti Garsias Rex, & filius meus Fortunius, qui hanc Cartam fieri iussimus, & relegentem audiuimus, & nostra propria signa etiam posuimus, & Confirmatoribus, siue testibus ad confirmandum ostendimus: Confirmamus, & roboramus. Garsias Rex confirmat, & signat. Fortunius proles Regis confirmat, & signat. Episcopus Eximinus Pampelonensis confirmat, & propria manu signat. Episcopus Garsia Albeldensis confirmat. Episcopus Mantius in Aragonia confirmat. Abbas Sanctio Gentullis confirmat. Abbas Fortunius Sancti Æmiliani confirmat. Abbas Domno Salute Sancti Prudentii confirmat. Senior Enneco Sanz in Nagera confirmat. Senior Blasco Boardellis de Biezars confirmat. Senior Mantio Sanctionis de Elessa confirmat. Senior Azenar Sanctionis de Fillaria confirmat.*

Iam itaque euidens, & perspicuum omnibus esse poterit, Aristae Regis patrem, fuisse Regē Eximinum. Cuius rei, ne alterius laudem fraudemus, inuentor non sum, sed tantū probator Garibaius enim Pinnatensem vt ipse ait, Historiam sequutus, princeps omnium istius Eximini Regis nomen suscitauit. Illius verò Regnum improbatum reliquit. Siquidem nusquam ex illius scriptis apparet, Eximinum ipsum fuisse Regem, Sed tantùm Aristae patrē: propterea que eū supra ex hac parte in probatione defecisse retulimus. Nunc verò vtrumque huiusmodi Priuilegio, quo cum ipsa Pinnatensis historia consentit, manifestè conuincitur: scilicet. & Regem fuisse, & ipsius Aristae patrem: quando quidem Garsias Rex, Aristae Regis filius, qui dictum Priuilegium Ann. cc ∞xxc. (Hic enim cōuenit Aerae in eo appositae) irrogauit, apertissimis verbis se, Enneconis Regis filium, idest, Innici, qui postea Arista dictus fuit, (veteres namque quandoque Innici loco Enneconem proferebant) & Eximini Regis Nepotem, quem auum suum appellat, profitetur. Tum etiam ex eodem Priuilegio, Fortunii nomen apertè colligitur, qui fuit Eximini pronepos, Aristae nepos, & Garsiae Regis, qui priuilegium conce-

debat, filius: quem quidem nos vltimum Suprarbiensem Regem, citimum Aragonensibus Comitibus annotauimus. Sed fateor ex dicto Priuilegio non elici sententiam meam, vt inde ipsius Fortunii Monachi Regnum eruamus: sed nomen tantummodò, ac Garsiæ Regis filium, idest, Aristæ nepotem, exstitisse. Verum tamen fuisse Regem, sesèque imperio abdicasse, quòd in Monasterio Legerensi Monachi se votis obstrinxisset; grauissimis vrgetur à Garibaio adductis argumentis, ex ipsa antiquitate depromptis: sic iam vt si quis contradicere velit, quemadmodum in eius vita diximus, non audiatur. Hoc etiam, quod caput est quoque eodem ipso Priuilegio concluditur: Nempe Comitis filiam Vrracam, iam Aristæ filio nuptam esse An. Chr. DCCCLXIIX. quo tempore Arista à nostris Rex electus fuit. vt non abs re de eodem Comite liceat suspicari, ob eam causam impensius illum, vt nostri inclinatione voluntatum in consocerũ adsciscendum Regem propenderent, effecisse. Idque liquidò ex certissima temporum ratione firmatur. Si enim Fortunius Monachus, Garsiæ Regis filius, ipsiusque Comitis ex dicta Vrraca filia nepos (neq; enim Garsiam ipsum vxorem aliam duxisse constat) Ann. Chr. DCCC.XXC. quo dictum Priuilegium irrogatur, de illius rogatione, vt illius expressa sunt verba, à patre consulitur; illudque etiam confirmat, & sancit: sequitur necessariò, vt filius ipse Fortunius, si non ita multum ætate processisset, saltem quartum decimum tunc ageret annum, cùm in pupillari ætate nullo modo consilii vis inesse iure possit. At verò inter dictum Annum DCCCLXIIX. quo electio Aristæ Regis facta fuit, & inter rogationis dicti Priuilegii annum, duodecim tantùm anni interseruntur. Concluditur ergò ratio, vt quando Aristam nostri Regem adsciuerunt; iam antea, biennio saltem, Fortunius ipse nepos, qui se postea, vt dictum est sæpe, monasticæ vitæ instituto addixit, natus esset: sitque etiam, quod inde elicitur, consentaneum, vt propterea Comes ipse nostrorum animos, ad eligendum Aristam contra responsum datum induxisset, quia iam tunc cum eo erat hoc vinculo affinitatis deuinctus, quòd eius filio filiam collocarat, nepotemque iam, ex ea filia natum, tunc haberet. Etenim cùm Adrianus Pontif. Max. Longobardique nostris consulentibus respondissent; Neminem, qui præpotens esset, Regem tunc constitui oportere, ne inferiores, vt dictum est, premeret: tametsi istius rei habenda ratio fuit, vt non sine aliqua magna causa existimemus, tam citò nostros tantoperè ab huiusmodi consiliis discrepasse, vt Aristam sibi Regem statuerent, qui si non iamdiu Pompelonensis Rex (quæ recens nostra opinio est) saltem (quod perspicuũ satis esse potest) Eximini Regis filius erat, proindeq; omnes potentia, & dignitate anteibat: sed tamen graui aliquo ex nostris viro, vt pote ipso Comite suadente, verisimile est nostros ea in parte incepti cursus rationẽ aliquantulum inflecti fuisse passos, ac præcipuè quidẽ Media illa interposita Præfectura, quæ ad potestatẽ Regiã temperandã in Repub. nostra, depactarum legũ vi, constituebatur. Nam Aristam omnino peregrinũ esse, quod altero responsionis Capite vetabatur, non ausim affirmare: immo eũ existimo, ex quo Eximini Regis filius erat, diutiusq; Nauarrensibus imperabat, tamquam ciuẽ habitũ fuisse, tametsi ab Aquitania duceret fortasse genus suũ; eaq; in parte nec multum de Consultorum institutis immutatum. Ad superiorem autẽ mutationẽ consilii non facilè credam fuisse nostros vlla alia re, nisi ea moderatione adhibita, quæ ex Media illa Præfectura inducebatur, descensuros. Atque hæc habeo modò, quæ obseruem in istius Priuilegii verbis, quæ indicaui. Alia autem sunt, non illis certiora, ea namque certissima statuo, sed quæ me tamen oportet obseruare, vt aliquod quasi vestibulum ad huiusmodi disputationem faciamus. Quale illud est, in primis graue, ac firmum, Iacobi Regis I. testimonium, quo in rerum suarum à se editis Commentariis, sesemetipsum ad Oscenses viros loquentem inducẽs, Quartumdecimum se esse Regem eorum, qui in Aragonia regnarunt, expresse his Catalanicis verbis profitetur. Ea namque lingua Commentarii ipsi, eiusdem Regis manu, ante annos CCC. scripti sunt. *Varons: be creem, que sabeu, è deueu saber, que nos som vostre senyor natural; è de llonch temps, que* XIIII. *Reys ab nos ha hagut en Arago.* His ergo positis fundamentis, vt id primum, quod cetera obscurat, discutiamus: qui priores Reges enumerare omittunt, quasi Duces, non autem Reges exstiterint; graui Ruderici Toletani Archiepiscopi auctoritate in huiusmodi opinionem adducuntur, quòd eos ille silentio prætermiserit, ab Aristaque Rege ceperit scribendi exordium. Idque magnopere confirmari eisdem placet eodem ipso Iacobi I. Regis testimonio; vt non solùm quatuor illi antiqui Reges, qui Aristæ antecesserunt, sed & Eximinus pater, & Fortunius nepos, ac duo etiam alii Garsias, & Sanctius, à Garibaio nuper excitati, qui inter Reges Abarcam Cæsonem, & Tremulum interponi debent, nullo modo in Regum numerum venire possint, quasi hi omnes; posteriores siquidem commentitii, & ficti Reges sint; priores autem non Reges, sed Duces. Quinimo flagitium statuentes,

nouos

nouos modò Reges suscitare; minimè tantam potuisse vnquam obliuionem esse inquinatam in scripto, præsertimque de Regibus; vt eorum nomina ne audita quidem fuerint. Cumque Iacobus ipse Rex se esse Quartumdecimum Regem fateatur, necessariò iam videtur ipsis, ab Arista ipso & Regni, & stirpis initia repetenda esse, eosque qui eum antecesserunt, è Regum; qui post eum verò interponuntur, è viuorum numero exturbandos. Neque enim leniùs rem tractant huiusmodi. Ac mihi quidem verissima, grauissimaque videtur Iacobi I. Regis sententia. Sed eam nequaquam arbitror intellectam. Etenim, priores Reges fuisse, præter Garibaium, qui firmissimè asseuerat plurima exstare, ac se vidisse vetera monumenta ea de re; omnes ferè & recentiores, & veteres scriptores, quotquot sunt, qui res nostras scriptis suis mandarint, prodidêre. Ex quibus hos tantùm nominabo; scilicet Alfonsum Castellæ Regem, Sapientem vocitatum; Rudericum Toletanum Antistitem; ac veterem nostrarum rerum Scriptorem, in ea quæ Pinnatensis Historia inscribitur; memoratumque Excellentissimum Archiepiscopum Ferdinandum: qui in priuatis suis monumentis eandem prorsus, quam nos, rerum à quatuor illis Suprarbiensibus primis Regibus gestarum narrationem persequitur. Ex Alfonsi enim Castellæ Regis, ac Ruderici Archiepiscopi Toletani scriptis apertè concluditur, ante Aristam Regem in Nauarra prouincia Reges exstitisse. Siquidem ambo ipsi, Munninam illam, seu Momeranam, de qua supra diximus; ex Regali Nauarrorum Regum stirpe profectam, Anno DCCLV. Froilæ, seu Fruelæ Asturiarum, siue Legionensi Regi nupsisse aiunt. At ea res, ac Froilæ Regnum longè multum, ex ipsorum aliorumque Historicorum sententia, Aristæ Regis Regnum antecessit. Vnde efficitur, vt qui Aristam antecesserunt, Reges non Duces fuisse, ex eorundem Alfonsi, ac Ruderici scriptis eruatur. Auctor quoque Pinnatensis Historiæ (qui monachus quidam Petrus Marfillus putatur esse, ac si non ante ipsum Archiepiscopum Toletanum, eius saltem non excessisse vitam colligitur) eos Reges nominat. Prætereà Hieronymus Surita cùm Aristam primum Regem inducat; Suprarbiam terram (ita enim loquitur) sub Anno CC ∞ XIV. qui longè multum, etiam ex ipsius sententia, Aristæ Regnum, ac patris antecessit, meritò ipsis temporibus Regni nomen sortitam tradit: licet non a cælesti illo miraculo, quod supra arborem cælestis Crux apparuerit, vocatam censet, sed quia supra Arbem montem constituta sit. Sed siue hoc, siue illo modo fuerit, si eo Anno Suprarbium, Regni nomen adsciuit; Regum ergò imperio parebat. At in eum Annum, vel non multò longè Fortunium, & Sanctium, tertium & quartum, quos diximus, Reges, incidisse constat, multò ante Eximini, & Aristæ Regum tempora. Qui igitur eos antecesserunt, Reges nominandi sunt. Ac ii Reges; Suprarbienses sanè: vt eorum titulus Regni, cui præerant, nomini conueniret. Quid? quod, & in Annalibus idem Surita testatur, antiquum quoddam Priuilegium exstare Ecclesiæ sancti Petri Siresiensis irrogatum; in eoque Sanctii Garsiæ Regis & cuiusdam Aragonensis Comitis fieri mentionem, atque ipsius Comitis nomen, præpostero ordine, Regio nomini antepositum esse. In Priuilegiis insuper Roncalensis vallis habitatoribus concessis, quorum Carolus Princeps meminit, & Garibaius eorum se exempla asseruare ait, Garsiæ Regis, ac Fortunii eius filii, Infantis Suprarbiensis nominati, expressim factam mentionem proditur, iam vt priores quatuor, non Duces, sed Reges exstitisse, cùm tot grauibus testimoniis comprobetur, venire in dubium nemini certè iam possit. Neque enim rationem illam probo, Reges non fuisse, ob eam causam, quòd nullius eorum Archiepiscopus Toletanus meminerit. Ille enim de ortu, & genealogia Nauarrensium Regum scripturus (sic namque suum opus inscripsit) iure potuit de eis silere, quos nequaquam duceret in eum numerum referendos esse. Qui autem quęso Garsias Eximini, istorũ Regũ, vt ita dicam, parens, appellari poterat Nauarrẽsis, siue Pompelonensis, quod idem est, Rex cùm neque à Nauarrensibus assumptus, nec in Nauarrensi ditione euectus, nec eiusdem potitus, nec in ea sepultus exstiterit? Et Rudericus ipse alio in loco aliter sensisse visus est: cùm, vt supra diximus, Froilam Asturiarum, siue Legionensem Regem, eandem Momeranam ex Regali Nauarrorum progenie (nam sic est apud illum) ortam, quam Alfonsus Rex Munninam vocat, duxisse vxorem tradat, Aera DCCXCIII. quæ Anno DCCLV. conuenit: longè verò post dictum Annum, Aristam Regem Nauarræ imperare cœpisse, idem ipse Archiepiscopus auctor sit. Quin immo inde conjecturam capio, vt eos Reges, qui Aristam antecesserunt, quandoquidem fuisse Reges inde etiam colligitur, ex quo Archiepiscopus ipse eorum non meminit, cùm alioquin patria esset Nauarrus: nobis, non autem Nauarren-

ibus vendicemus : tametsi illum, dum Regalem Nauarrorum progeniem dixit, aperte video, eos omnes Nauarrenses Reges censendos iudicasse. Sed istius gentis est maxime proprium, vt antiquam omnem nobilitatem a se esse profectam arbitrentur. Itaque iam videmus ipsum illum Archiepiscopum Toletanum, nec ipsum secum, nec ea cum re, quam sibi ostendere proposuerat, constitisse: sed maiori profectò ex parte claudicasse. Nam de ortu, & genealogia Nauarrensium Regum scribens, Aristam eorum Regem numerauit primum, cùm ante eum Regalem Nauarrorum progeniem memorasset. Neque solùm Eximinum Regem, ipsius Aristæ patrem, præterijt, sed Fortunium etiam nepotem; quorum vterque, Eximinus quidem, si ita sit, Nauarrensibus solis, Fortunius verò ipsis, ac Suprarbiensibus simul, quemadmodum demonstrauimus, imperauit. Porrò & ex eorundem Archiepiscopi Ruderici, & Castellani Regis scriptis colligitur apertè, post miserabilem illam Hispaniæ cladem, quando illius instauratio eo, quem diximus, modo fieri cœpit; Froilam ipsum, nonnullosque alios tum ante tum post eum Legionenses, siue Austuriarum Reges, ipsius Nauarræ satis diu fuisse potitos: & quandoque in illam, quòd ab eorum nomine, & imperio defecisset, vehementer insultasse. Atque eo tempore complures Nauarrensium, Suprarbiensibus Regib⁹ se totos addixisse, ipsisque paruisse, quo vsque Arista ab eis Rex adscitus fuit; Beutherius Valentinus, quē grauissimum scriptorem iudico, auctor est: Aristamq; primum omniū, Nauarrensem Regē fuisse, tum ipse, tum idē ille Carolus Princeps attestantur. iam vt inde etiam satis benè colligi possit, quatuor illos ante Aristam Reges, nequaquam Nauarrenses Reges censendos fuisse: tametsi eos, ita Scriptorum vulgus, hisce minime notatis rebus, appellarit. Sed hac de re plura paulò post. At verò ipsum Suprarbiense nomen haud nouè quæsitū, sed priscum nimis, & antiquum esse præter varia, ac multa aliorum scriptorum testimonia: vsitatæ etiam illæ Regalium Priuilegiorum formulæ valde confirmant. In ferè omnibus namque Priuilegiis, quæ exstant à sanctio Maiori, & post eum ab aliis, & nonnulla ab anterioribus Regibus irrogata, aperte videmus, eos omnes hanc consuetudinem loquendi seruasse, vt cùm initiò se tantummodò Aragonensium, & Pompelonensium Reges fateantur (Nauarrensium etenim in antiquis Priuilegiis nusquam memini profectò me legisse) in extrema parte, post appositam illam vsitatam temporis notationem, sub his verbis: *Facta Carta*, & reliqua: Regales alias Ditiones, quibus præerant, ostenderent, loquentes hoc modo: *Regnante me Rege Sanctio in Pampilona, in Aragone, in Superarbi, & in Ripacurtia.* Sic enim quandoque Suprarbii vocem scriptam inuenio. Singulas autem huiusmodi Ditiones, Regna fuisse perspicuum est planè. Eo autem genere loquendi demonstratur, eas, quæ aliquandiu diuersæ fuerant, iam tunc coniunctas, & copulatas illius Regis imperio parêre, qui se in illis regnare profitetur. Quòd si Suprarbiensis Ditio, Regnum fuit vnquam; id certè ante Abarcam Cęsonē esse oportuit. Illius namque nominationem postea vsitatius Aragonum Regni nomen exorbuit, quod primus sibi Abarca ipse Cæso vendicauit; sic, vt nisi in extremo Priuilegiorum, eo, quem diximus, modo, nequaquam appareat. Atque hoc pacto sensim profectò fuit priscum illud Suprarbiensis Regni nomen antiquatum. Et ex his omnibus etiam apertè colligitur, quam supra intexuimus nostri Iacobi I. Regis sententiam ita omnino interpretandam esse, vt ea stirpis nullomodo, sed Regni; Regni verò Aragonum solius initium denotetur: neque ab ipso Rege Iacobo, dum se Quartum decimum Regem numerauit, vllam prorsus Regum, qui Abarcam Cæsonem antecesserunt, habitam fuisse rationem. Nam si stirpis initium denotasset; ab Eximino Rege originem sumēdo, Fortunioque Rege, Monacho, Cæsonis Abarcę fratre, numerato, etiam exclusis duobus aliis Regibus, qui inter Cæsonem ipsum, & Tremulum, vt memorauimus, interponi debent; non Quartus decim⁹, sed Sextus decimus potius numerādus esset. Quòd si eos duos numeremus, quemadmodū numerandos esse, Regesq; fuisse demonstrabimus: Octauus decimus numero falleret omnino. Si verò alterius præterquā Aragonū Regni initium significare voluisset; neq; etiam constare sibi vllo modo posset, quin in eodē, ac in maiori certè ipsius notæ errore versaretur. Iam tunc enim paulò altiùs, siquidem à Garsia illo primo, quem diximus omniū Regum parentem appellari posse, repetere numeri ipsius initium cogebatur, eoq; ceteros Reges complecti; qui nobis post Hispaniæ iacturam imperarunt. Quo pacto Secundus & vicesimus Rex numerari debuisset. Neque verò dum Garsiam primum, omniū Regum parentem nominaui, cum Garibaio consentio, qui Primum Interregnum subtrahere nititur, Eximino, Aristæ patri, Quartum Suprarbiensem Regem Sanctium, patrem tribuendo, vt ab eodem Garsia continuata Regū successio deducatur. Ea enim in re Garibaium deceptum fuisse demonstrabo. Sed quia prim⁹ in Repub. nostra

nostra Princeps exstiterit Garsias Rex, qui ceteris ad statuendum Regnum aditum fecit illustrem. Hunc igitur, & reliquos omnes, qui post eum sequuti sunt Reges, vna secum Iacobus ipse adnumerare debuisset, si initium Regni simpliciter denotasset: sicque is longior, & maior fuisset numerus effectus, quē diximus. Fit itaque vt cum neq; stirpis, neq; Regni simpliciter initium denotarit; quid aliud significare, atque annuere voluerit, explicemus. Qua in re nefas omnino erit, vt ex illius verbis quidquam aliud, quàm quod ipse expressè voluit, excipiamus. Cùm verò ipse non simpliciter se *Quatuor decimum* Regem numerarit, sed addiderit etiam, *eorum qui in Aragonia regnarunt:* aperta res erit non, aliter interpretandā esse illius mentem, ac videntur sonare ipsa verba. Vnde efficitur planè necessario, vt Aragonum Regni initium denotatum fuisse concludamus: neque Iacobum Regem in eo numero aliorum, nisi eorum tantummodò rationem, qui in Aragonia regnarunt, concepisse, quandoquidem in ea tam clara verba, & aperta illius omnino fuit conclusa, comprehensaque sententia. Quòd si præterita repetamus, demonstrandi causa, qui fuerint Reges, qui in Aragonia regnarint, illudque Aragonum Regni nomen præsetulerint: neminem eorum, quos hucusque retulimus, sed Abarcam Cæsonē principem, qui continenter post eos describendus proponitur, reperiemus. Nam a Secundo Suprarbiensiū Rege, ad Aristæ ætatem, atq; obitum, iam supra Aragonum Comites viguisse demonstrauimus. Garsiam verò Regē Aristæ filium, Aragonensisq; Comitis generū, qui vxorio iure Aragonensem ipsum adiit Comitatū, quiq; primus verè Aragonum Rex vocari potuisset: huiusmodi nomen adsciuisse ex eo, quòd intexuimus, Priuilegio non constat. Immo illud Comitatus retinuisse nomen vel inde colligitur, quòd bis geminatis, atque duplicatis verbis inter successores suos, Comites apertè nominauit. Aragonenses autem significari clarissimum est, ex quo successores dixit, idest, posteros, quibus à se nascendi conditio data esset. Alterum enim Comitatum præterquam Aragonensem, ad eum nullum peruenisse comperimus, vt intelligi possint hæc verba de eo. Quin ea verborum geminatione innuisse videtur, se ita animo, ac mente concepisse, vt crederet illud Comitis nomen incolume ad posteros omnino peruenturum, neq; eam, quæ citò ab Abarca Cæsone filio facta fuit, ipsius nominis mutationem futuram. Atque illud idem, quod pater, Fortunium Monachum filium suspicor seruasse. Quamobrem hosce ambos Reges, Garsiam Aristæ filium, & Fortunium Monachum Aristæ Nepotem, tametsi Aragonensis Comitatus fuisse potitos colligitur; retento tamē ipso Comitatus nomine, vt in Aragonia regnasse propriè enunciari non possit. At Abarcam Cæsonem apertissimè ex omnibus suis Priuilegiis, Aragonum Regem, seu Aragonensium appellari solitum fuisse apparet, vt is prim⁹ verè dici possit in Aragonia regnasse; quandoquidem primus præclaram eam, quæ posteris hereditaria permansit, tituli mutationem induxit, vt Aragonum nomen in altiorem locum, scilicet in Regiæ dignitatis amplitudinem, & gradum ascenderet. Post ipsum autem Abarcam Cæsonem, duobus interpositis Regibus, Garsia, & Sanctio, auo, & patre Garsiæ Tremuli Regis, quos nuper Garibaius suscitauit: fit certè, vt ipsa Iacobi Regis quatuordecimi numeri nota aptissimè Regibus ipsis conueniat, ne vt nullo modo aliunde ea petenda sit. Vnde etiam apertè illorum error conuincitur, qui Ramirum, siue Ranimirum, quod vsitatius fuit nomen, primum Aragonum Regem numerarunt; cùm septem tantummodò sint inter eum, ac Iacobum ipsum I. Reges intermedii, vt paulò post pluribus ea de re. Iam verò Primum, quod apposuimus, Interregnum Garibaius ipse subtrahendum censet, Pinnatensis Historiæ, vt ipse ait, fide, & auctoritate commotus: siquidem Ximinum Regem, Aristæ patrem, filium fuisse tradit Sanctii Regis, quem nos Quartum Suprarbiensem Regem numerauimus. Sed ab eo dissentio, cùm id nequaquàm ex ea Historia, ad quā ille se refert, eruatur. Hæc namq; illius sunt verba. *Post mortem Regis Fortunii Garsiæ* loquitur autem de primo Fortunio, qui fuit Tertius Suprarbiensis Rex, *regnauit in Pampilona Rex Sanctius Garsia:* scilicet idē ipse, quē Quartum memorauimus. Post ait, *Et regnabat in Sturiis Rex Ordonio, qui tunc fuit deuictus per Regem Corduba, vocatum Abdurramen Anno scilicet Domini DCCCXX. Et tunc temporis gens Sarracenica ob victoriam de dicto Rege Ordonio obtentam supradictam, maiori audacia transierunt montes Pyrenaos, & adquiserunt vsq. ad Ciuitatem Tolosanam: sic quod propter terrorem Maurorum nemo eis poterat resistere. Quinimmo Christiani fugientes & deserentes loca, vbi habitabant, propter metum, & terrorem Maurorum recolligebant se in spelunca Sancti Ioannis de la Penya, tanquā refugium singulare. Erant quidē ipsi Christiani vsque ad numerū Sexcentorum. Qui cum vxoribus, & filiis, & omnibus eorum bonis recollegerunt se in dicta spelunca, vbi erat ædificata Ecclesia sancti Ioannis Baptistæ: quam ad honorem Dei & Sancti Ioannis augmentarunt, & multipliciter decorarunt. Et subsequenter cū magna deuotione, & contritione suorum peccaminum, fideli*

confessione prauia, & cũ magnis hymnis, & cantib⁹ humiliter, & deuotè transtulerunt corpus ipsius Sancti Ioannis: loquitur autẽ de primo Anachoreta, quem diximus Atareliũ nominari, *illudq. tumularunt in quadam pulchra tumba: suprà quam nomen, & vita ipsius Sancti erat scripta literis mirificè sculptis. Quæ siquidem tumba fuit posita inter tria Altaria Inuocationũ sancti Ioannis Baptistæ, sancti Iuliani, & sanctæ Basilicæ, ibidem antea ædificata. Subsequenter dicti Christiani, inducti deuotione maiori, ædificarunt ibidem duo Altaria: vnũ ad honorem sancti Michaelis, & sub inuocatione ipsius: aliud sancti Clementis. Et statuerunt ibi Monasterium, & constituerunt Abbatem nomine Transirico, & Clericos, qui propria voluntate, & ad honorem, & reuerentiam Dei, & Sanctorum ibi sepultorum renuntiauerunt desideriis carnalibus & mundanis. Et hoc fecerunt, vt Deus, & Sancti eos præseruarent à persequutionib⁹, quas Mauri eis infligere conabantur. Et quilibet ipsorum Christianorum construxit inibi propriam mansionem: & ibidem infra breue tempus fuit congrua populatio. Et procurarunt ipsum Monasterium consecrari per Episcopum Aragonensem, vocatũ Enneconem, die sanctæ Agathæ. Regnauit autem dictus Sanctius Garsia Rex Pamplonæ Viginti annis. Mortuo quidem dicto Rege regnauit Eximinus Garsia cum suo filio Garsia quorum alia memoria non habetur: decesserunt enim, nullo Rectore, vel successore eorum superstite.* Nec plura certè in ea Pinnatensi Historia, quam habeo (atque eadem ipsa est, quam Garibaius se apud Suritam nostrum legisse refert) de his Sanctio, & Eximino Regibus, ac filio Garsia scripta continentur. Inde autem, nisi me fortè fallo, Sanctium Quartum, quem diximus, Regem, Eximini patrem fuisse nequaquam elicitur. Hi autem Eximinus, & Garsias, ii sunt, quos supra, patrem, ac fratrem Aristæ memorauimus. Et in hoc vno errasse constat istius historiæ auctorem, quòd cùm Aristam, ipsius Eximini Regis filium fuisse, ac patri successisse, grauissimo illius Priuilegii, quod paulò ante intexui, testimonio comprobetur: ipse verò, Eximinum, ac filium nullo successore superstite obiisse, affirmet. Immo ex quo Eximinum ipsum, Eximinum Garsiæ, nominauit, patre non Sanctio, sed Garsia vocato, fuisse natum dicerem, cùm alioquin Eximinus Sanctii iuxta veterẽ consuetudinem vocari debuisset: iamque Garsiam ipsum, Eximini patrẽ, persuadeo mihi non Regis, sed priuati herois personam sustinuisse. Ea verò omnia, quæ à nostris in Pinnatensi Spelunca facta perhibentur, ad primũ hoc Interregnum, quemadmodũ nos ipsi fecimus, referenda sunt: quandoquidẽ de Transyniro, seu Transirico præposito Abbate, ac decõsecratione ipsius Ecclesiæ mentio fit. Hæc enim, vt cetera omnia istius antiquitatis monumenta loquuntur, post ipsius Sanctii mortẽ, Repub. iam ad Interregnũ adducta, subsequuta fuêre. Nec si Rex ipse Sanctius Quartus plures annos regnauit, quàm viginti, quemadmodum quisquis eam historiã scripsit, auctor est: tam longè illius vita posset produci, vt hæc omnia eidem subiiciantur. Siquidem regnare cœpit Ann. DCCCXV. Consecratio autem Ecclesiæ, vt dictum est supra, facta fuit Ann. DCCCXLII. Inter quæ tempora viginti, & septem anni intersferuntur. Ex quibus patet in huiusmodi rerum, ac temporum notatione eam, quam nos sumus sequuti, viam tenẽdam esse: nec multum ab huiusdi historia discrepare. Quin etiam & ex eodem ipso Priuilegio, quod intexuimus in istius nostræ disputationis vestibulo, vt à nobis paulò est ante dictum; si attentè & diligenter illius verba expendantur, elici potest, nec ineptè, Eximini patrem, Regem non fuisse. Etenim Garsias nepos, qui dictum Priuilegium irrogauit, de maioribus suis duos tantum Reges percenset; scilicet Aristam patrẽ, ipsumque Eximinum auum: dum ait. *Quam donationem pro remissione omnium peccatorũ nostrorum facimus, & propriè pro remissione patris mei Enneconis, & aui mei Eximini Regis, nec non, & successorum meorũ, Regum scilicet, Principum, & Comitum.* Si igitur Garsias Rex gentiles alios habuisset Reges; eorũ, quemadmodum, & successorum omnium profectò meminisset. In hac autem deprecatione ignoscendi apertè videmus postulationem nullam de maioribus aliis, præterquam de parente, & auo, Regib⁹ contineri: at de successoribus omnẽ. Nec video causam cur maiorum oblitus posteros tantummodò memoraret: nisi quia non amplius, quam Regum, à quibus originẽ ducebat, haberi voluisset rationem. Cumque ii, duo tantùm fuissent, pater, & auus, quos retulimus: idcirco solam eorum memoriam ad ostentationem, & gloriam excipiendam censuit, quòd antiquiorem laudem, quàm Regnum, familia sua profectò non haberet. Sequitur ergò, vt idem sentiamus, quod Pinnatensis historia, omnesque alii scriptores tenuerunt; scilicet post Sanctii, Quarti Suprarbiensis Regis, interitum nostris Interregnum Primum datum esse: Garibaiique qui contra nititur, explodamus sententiam, quæ argumentis clarissimis refellatur, cùm alioquin in nouis Regibus excitatis, annorumque & temporum notatione, nequaquam possimus adhibitam ab eo operam vehementer non laudare. Ceterum his cognitis ad eam istius disputationis partem accedã, quæ mihi sola superest illustranda; De diuersa nẽpe, quã supra constitui Aristæ Regis à nostris, & à

Nauarren-

Nauarrensibus, seu Pompelonensibus facta electione. Quam etsi rem nouam, spero tamen me cuiuis facilè probaturum. Carolus namque Princeps, ac ferè omnes scriptores perhibent, Nostros, cùm sine Rege essent, ab Adriano Pont. Max. (quē Adrianum II. fuisse memorant,) Longobardisq́; (quibus nōnulli Francos etiam addunt) statuendæ Reip. modū quæsiuisse; fuisseq́; ab illis id responsum latū, Vti consentaneis legibus præstitutis, Vnum sibi aliquem in regem constituerent: inde nostros, condito priùs Suprarbiensi Foro Aristam sibi præfecisse Regem: ab eoque nō solùm ipsas leges sancitas fuisse, sed irrogatum illud Priuilegium, quod diximus, De alio à nostris adsciscendo Rege, si a se, suisue ius publicum violari contingeret. Ex quibus patet, minimè nostris Aristam Regem, ante Adriani Pontificatum præfuisse. At verò Adrianum II. nondum quinque annos sedisse constat: nempe ex A. D. XII. Kal. Decemb. An. DCCCLXVII. ad Kal. Oct. An. DCCCLXXII. quemadmodum ex Onufrii scriptis colligitur, quorum supra fecimus mentionem. Fit ergò, vt necessario Aristæ electionem à nostris factam in aliquem horum annorum incidisse censendum sit. Quòd si ante dictum temp⁹ fortasse eum regnasse appareat: non nostris, sed Nauarrensibus imperarit. Atqui ex variis a Garibaio adductis documentis, quibus omnino fides adhibenda est, apertè conuincitur, Aristam ipsum iam Ann. DCCCXLII. Regem esse, Regioque nomine Priuilegia irrogasse, quorum nonnulla exempla Garibaius ipse protulit in medium. Præterea Hieronymus Surita in suis Indicibus Aristæ Regni initium Ann. DCCCXLV. vel circa supposuit: vt non multum visu sit ab ea Garibaii sententia discrepare. Si igitur Ann. DCCCXLII. Arista Rex erat; aut nostris, aut Nauarrensibus, aut omnibus simul imperabat. Nostris non quadrat; cum viginti & quinque annis post (tot enim inter dictum Annum, & Adriani II Pontificatus initium interpositi sunt) de statuenda Repub. cum eodē Pontifice fuerit habita consultatio, quæ necessario Aristæ electionem a nostris factam antecessit: ergò, Nauarrensibus. Si Nauarrensibus, efficitur igitur, quod consequens est etiam necessarium, vt diuersas fuisse de eodem Arista à nostris, ac Nauarrensibus electiones factas dicamus: & proinde necessariò Aristam ipsum diu ante Nauarrensibus præfuisse, quàm à nostris Rex eligeretur: neq; omnino leui, illud etiam quod diximus, coniectura pendêre, Eximinum nempe Regem nostris nequaquam, fortasse autem Nauarrensibus imperasse. Hanc autem opinionē de Adriani II. Longobardorumque deliberatione, ex qua eos in idem tempus incidisse colligi potest, quòd pro suspecta haberetur, cùm Adriani II. ætate Longobardorum Regnum iam sublatum esset: fateor equidem aliquandiu mihi non placuisse, interdumque visam fuisse dubiam, ac incertam. Carolus enim Magnus, ex amici nostri Caroli Sigonii, grauissimi Scriptoris, Francorumque Historicorum sententia, ann. DCCLXXIII: qui fuit quintus sui Regni ab Adriano I Papa contra Desyderium, Vltimum Longobardorum Regem, Romanos acerbissimè vexantem, vocatus, Longobardos acie victos profligauit: ac Desyderium, eorum Regem, diu obsessum, tandem deditionem facere coegit, atque in Franciam cum vxore, & liberis misit omni Regia potestate exutum. Quib⁹ peractis, sub Francorū ditione ea omnis Italiæ pars venit, quæ Longobardorum erat; præter Hexarchatum, Rauennatem, Romandiolam, quandamq; Thusciæ partem, quam idem Carolus beato Papæ Adriano I. & Apostolicæ Sedi donauit: quæ omnia Longobardi Romanis, & Constantinopolitanis Imperatoribus adimendo iuris sui fecerant. Itaq; Caroli Magni tempore, ac virtute, Longobardorum Regnum in Italia defecit, Centum ferme annos ante Adriani II. Pontificatum. vt Adrianū II. Longobardosq; in eadem simul tempora incidisse, qui nostris dare consilium possent, videatur omnino temporum rationi repugnare, saltem Regno ipsorum Longobardorum stante. Si autem affirmare velimus, omnes scriptores nominum similitudine deceptos, Adrianum secundum pro primo collocasse; minus etiam id conuenit: cùm neq; Adriani I. Pontificatu, neque Caroli magni Regno, vllum nostris Interregnum patuerit, in quo de statuenda Reipub. forma consilium peteretur. Denique in his angustiis, cùm constans omnium sit opinio, & sententia Adrianum secundum nostris consulentibus respondisse, de Adriano autem primo nec quidquam referatur, dicendum est planè; Longobardos quamquàm suis Regibus orbatos, ex quo in Italia sub externo dominio manserunt, Ecclesiæ videlicet, ac Francorum, Adriani II. temporibus viguisse adhuc, nimiumque sagaces, & prudentes ab omnibus semper habitos fuisse, ac præcipuè quidem in statuendæ Reipub. forma, quam diximus. Eorum siquidem imperium, quamuis ab initio sæuum, atque impotens fuerat: post Christianam tamen religionem adscitam, mitius, ac benignius effectum fuit, iam vt à Paulo Diacono iustum appelletur. Cuius rei eruditissimus idem Sigonius locupletissimos testes fuisse tradit, rectas eorum leges; qui-

bus furta, latrocinia, rapinæ, cædes, & adulteria seuerissime vindicabantur, ac libertas, & fortunæ priuatorum summo studio, ac æquitate, quamdiu illorum Regnum stetit, conseruata fuêre. Qua vna in re, tota nostrarum legum summa, & temperatio consistit. Itaque ab eis, tametsi exactis Regibus, optimè nostri petere potuerunt de statuenda Repub. nostra consilium, quorum maiores temperatissimis legibus, in Italia, opulentissima omnium Prouincia, amplissimi Regni sedem constituerant: quod auctoritate tanta tunc fuit, vt nunc etiam tametsi fractum, ac debilitatum omnino, illius tamen gentis nominis memoria, nitatur. Ab ipsis namque Lombardiæ, quod nunc remanet, nomen sumptum est. Quòd si verum esset, quod ab aliquibus, nec indoctis viris accepi, vt Adrianus ipse II. Iltiprandus proprio gentis, ac familiæ suæ nomine vocaretur, cùm in omnibus, quæ exstant, Suprarbiensis illius Fori exemplis, Aldebrandum, siue Abreuianum, Apostolicum, idest Pont. Max. (sic enim veteres loqui consueuerunt,) fuisse a nostris consultum exprimatur: mirificè quidem omnibus his, quæ diximus, conueniret, vt Aldebrandi, seu Abreuiani id nomen corruptè pro Iltiprandi vsurpatum sit. Eoque Adrianus ipse II. designetur, ac si nos felicis recordationis Gregorium XIII. Papam Boncompagnum diceremus. Sergium enim Papam II. qui Adrianum ipsum II. fecerat Cardinalem, primum omnium proditur nomen suum mutasse: cùm ante Pontificatum proprio nomine, Osporcus, vocaretur. Ad cuius similitudinem, qui post eum sequuti sunt Pontifices Romani, nomina sua mutari voluerunt: & illud idem Adrianum II. credere licet, facere voluisse, relicto eo Iltiprandi nomine. Quam mutandorum nominum rationem ex huiusmodi principio in Romanis Pontificibus introductam, posteà consuetudo aluit, ac frequens vsus reddidit firmiorem. Sed nihilominus fieri certè potuit, vt ipsum illud Iltiprandi nomen perinde, atque Adriani, in communi omnium ore versaretur: atque vt Apostolicus Aldebrandus, qui in Suprarbiensis illius Fori vestibulo nominatus in manuscriptis, quæ exstant, exemplaribus inuenitur, idem ipse Adrianus II. censendus sit. Vnde fit, vt Historicos omnes, qui Adrianum II. a nostris fuisse consultum prodidere; eundem ipsum, quem Suprarbiensis Forus Apostolicum Aldebrandum vocat, nominasse, ac nominare voluisse, intelligamus. Ex his igitur apertè efficitur, quod proposui; non iisdem Comitiis, sed longè diuersis Aristam fuisse à nostris, & Nauarrensibus Regem adscitum. Sed venio nunc ad illud, quod grauissimum, & firmissimum est omnium, ex dissimilitudine Iuris argumentum. Nam cùm genus institutorum nostrorum nihil habeat, nec habuerit vnquam cum Nauarrensium institutis commune, sed Ius nostrum omnino semper ab eorum Iure in omni ferè, & publica, & priuata actione discreparit: quid absurdius dici, aut existimari potest, quàm has tantas dissimilitudines non ex differentibus initiis prouenisse? Neque effici potuisset aliunde id, quod ab ipsis Regnorum primordiis, quandiu subiuncta fuêre, vsque ad eorum separationem assiduè legimus obseruatum; vt cùm sæpius ambæ huiusmodi Ditiones versatæ fuerint in communi bellorum fortuna copulatæ, sic vt iidem Reges nobis, ac Nauarrensibus, vno, atque eodem tempore interdum, imperarint: quæ progressu temporum ab ipsis Regibus in Nauarrensi Regione adquirebantur, Pompelonensis Regni sine vlla dubitatione, quibus initio constitutum fuerat, legibus subiacerent. Quæ verò iidem ipsi Reges intra Regionis nostræ fines vendicabant; ea simili modo Ius semper nostrum tenuerint, ac seruarint. Qua de re habita vnquam altercatio non fuit: sed tantum de finibus. Sic autem eos aliquando Rex Sanctius IIII. Ranimiri I. filius terminauit. Proferam enim in mediū Priuilegium illius: ex quo præter id percipi etiam, & comprehendi poterit, quo pacto in tam diuersa vtriusque Reipub. gerendæ ratione iam priscis illis temporibus ea, quam exposuimus seruabatur vicissim inter nostros, ac ipsos ceterarū rerū societas, & coniunctio.

In Nomine Sancta, & indiuidua Trinitatis regnantis in sæcula. Amen. Hæc est Carta iudiciorum, & iurationis, & præceptum Donationis, & confirmationis, quam facio ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, gratia Dei Aragonensium, & Pampilonensium, seu Montisonis Rex, vna cum filio meo Petro ad omnes Aragonenses, & Pampilonenses, & Suprarbienses, qui sunt præsentes, & futuri in omni meo Regno, & ad Abbatem Aymericum, suisque successoribus. Quoniam mezclabatur omnis terra mea per iuditiis malos super terras, & vineas, & Villas, & casales: obinde placuit mihi supradicto Regi, & veni ad Sanctum Ioannem, anno tertio Pontificatus Domini Vrbani secundi Papæ cum Senioribus & Principibus meæ terræ; & ipsis laudantibus, & auctorizantibus iussi hanc cartam scribere Anno octauo postquam captum est Castrum, quod vocatur, Monnionis. Igitur ego Sanctius, gratia Dei Rex, Dono, & confirmo Abbati Aymerico, suisque successoribus ista præcepta,

tepta, & Priuilegia, atq; decreta, siue libertates, qualia habet Cluniacense Monasterium: vt sicut Cluniacenses sunt liberi ab omni iugo humanæ seruitutis, ita & isti sint, tantummodo reuerentiã Apostolicæ Sedi seruantes. Confirmo etiam Donationes Regum, Priuilegia Episcoporum, auctoritates Romanorum Pontificum, cartulas, vel Inuestituras Militum, seu virorum, ac mulierum, qui suas oblationes Deo, & Sancto Ioanni obtulerunt. Confirmo etiam Monasteria, & Ecclesias Parrochitanas, necnon & Villas, & siluas, & omnes cursus aquarum, & omnes molendinos, vt habeat illos Sanctus Ioannes ingenuos, sicut ego meos: & omnia Alodia magna, vel parua, & omnes Decimas terrarum, Villarum, escaliorum, & omnium Alodiorum suorum, quantum, vel qualitercumque Sanctus Ioannes, vel sui Monachi ab antiquis Regibus, seu à modernis, vel seu Episcopis, seu à Militibus, siue à rusticis, aut à quibuscumque personis in omni Regno meo acquisierunt dono, vel comparatione, vel camio: nisi hoc quod Abbates, & Monachi eiusdem loci iuste, ac legitimè dimiserint, vel camiauerint Regis iussu: vt hæc Sanctus Ioannes liberè possideat, & ingenue, quæ acquisiuit qualitunque modo vsque ad diem illum, quod Deus mihi dedit castrum, quod vocatur, Monnionis, & aliud, quod dicitur, Arguedas. Et postquàm Deus dedit mihi castrum supradictum Arguedas, veni ego Sanctius, gratia Dei Rex, in Pampilonam, in Villam quæ dicitur Vharte, cum meos bonos homines de Aragone, & de Pampilona x. Kalend. Maii. Et conuenerunt ad me in eadem Villa Vharte, omnes Principes Pampilonenses, viri, pauperes, & feminæ super malos iudicios, & super malos pleytos, quos habebant. Et placuit mihi, & ad omnes Aragonenses, & Pampilonenses, atque Suprarbienses, vt faceremus testamentum, & iuramentum firmum, & iuratum, & finiremus omnes querelas diuersas, & omnes clamores per vsos malos, qui erant inter illos in tempore illo: & firmaremus terminum præfinitum ad Aragonenses, & Suprarbienses, castrum, quod vocatur, Monnionis, vt tenerent, & haberent vsque in sempiternum, quod in tempore illo tenebant, & habebant qualicunq; modo. Similiter & Aragonenses, & Pampilonenses tenerent, & haberent vsque in sempiternum terras, & vineas, & villas, & hæreditates cum montibus, paludibus, escaliis, aquis, & herbaticis, quas tenebant, & habebant qualicunque modo. Et rogauerunt Pampilonenses Principes, vt adducerent Aragonenses ad me cartam, & testamentum, quod fecerant cum illis in Sancto Ioanne, vt esset firmata, & roborata in mea præsentia, & Petri filii mei, & in facie de omnibus Aragonensibus, & Pampilonensibus, & Suprarbiensibus: vt amplius non inquietarent se, & perturbarent in supradictas querellas, sed tenerent, & haberent firma, & salua vnusquisque omnia, quæ tenebant, & habebant in die captionis duorum supradictorum Castrorum, videlicet Arguedas, & Monnionis. Igitur ego Sanctius, non meo merito, sed dono Dei Rex, hoc meum præceptum, & vestrum testamentum auctoritate mea, & vestra corroboro, & confirmo; ita vt hoc meum præceptum ita sit firmum, vt nulla Regia, vel Episcopalis, seu Militaris potestas in his causis, quæ prædiximus, audeat aliquos inquietare in omni Regno meo, vel perturbare. Quod si quis fecerit; ea quæ repetiit, non vindicet: insuper, & mille solidos de mea moneta ad eos, quos inquietare præsumpserit, persoluat. Vt autem hoc meum Priuilegium firmum permaneat per sæcula cuncta, manu propria firmaui, & filio meo Petro roborari iussi.

Signum SANCTII *Regis.*

ET EGO *Petrus, Sanctii Regis filius, Regale hoc patris mei præceptum laudo, & propria manu subscribo.*

Signum Regis Petri.

FACTA *hæc Carta Æra* MCXXVIII. *Regnante Domino nostro Iesu Christo; & sub eius imperio, me Sanctio Rege regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in Ripacurza, & in Montson: Petrus Episcopus in Iacca: alius Petrus Episcopus in Pampilona: Raymundus Dalmaz in Rota Episcopus: Aymericus Abbas in Sancto Ioanne: Raymundus Abbas in Legere: Senior Galin Sanz in Sos, & Arguedas: Senior Enneco Sanz in Montecluso: Senior Ximen Garcez in Buylo: Senior Lope Arcez in vno Castello, & in Arrosta: Senior Fortum Sanz in Baylo, & in Gliso.*

Ego Garsias scriptor iussione Domini mei Regis hanc cartã scripsi, & de manu mea hoc signũ feci.

Ego Aldefonsus, gratia Dei Rex Aragonensium, & Pampilonensium decreta genitoris mei, & fratris laudo, & manu mea *signo. Æra* MCLVIII.

Ex huiusmodi itaque Priuilegio, quod in Pinnatensi Tabulario exstat, sat liquet illius rogatione ipsum Regem non suas, sed Aragonensium, Pompelonensium, ac Suprarbiensium ortas de finibus contentiones, sedandas curauisse. Etenim cùm eo tempore, vt apparet ex scripto, tota ea finium ratio *per iudicios, & vsos*, vt inquit, *malos* inter eos

confusa versaretur; Rex id omne ad ea tempora reuocādum statuit, in quibus antedicta Castra capta nondū erant: quasi vnumquemq; iis, qui tūc inter ipsos seruabātur, arceri finibus debere decernens, & quæcunq; postea aliter facta, irrita prorsus, atq; infecta. Et verò has regiones tres, tametsi alioquin, vt videmus, singulis suis terminis distinctas, & diuersas; Regnum suum, non quasi vnicum cēseret, appellauit, sed quòd vnico sui ipsius tantùm continerentur imperio. Idque visus est apertè declarasse, cùm alios ab aliis sic secreuit: vt quæ diuersa finium, eadem prorsus, & statuendæ vniuscuiusque illorum Reipub. ratio censeretur. Qua in re videtur non tam iudicem seuerum, tametsi diras illas adhibuit execrationes, quam arbitrum his finibus regendis se adiecisse. Itaq; fit, vt has trium regionum diuisiones, ex differentibus causis factas concludamus: causas verò nō aliunde, quam a differentibus principiis prouenisse: ipsaque principia eò magis distantia iura effecisse, quò magis fuerint diuersa inter se. Cumque Aragonenses, & Suprarbienses non tam dissimilibus principiis orti fuerint, sed consiliis magis congruentes, iam ab ipsis rerum primordiis eandem tenuerint, ac seruarint, quam diximus, communis Reipub. gerendæ rationem, tametsi interdum de terminis ipsi sibi vicissim discrepatint: propterea factum esse, vt eundem etiam habuerint rerum exitum, quem videmus, communemque ac eandem fortunam. Quòd si nobis, ac Nauarrensibus vna, & eadem initiò fuisset statuendi Regni, edendarumq; legum ratio constituta, quemadmodum ab omnibus ferè scriptoribus perhibetur: eadem nobis cum ipsis debuisset esse ratio Reipub. vel aliqua tanti discriminis causa adhibenda. At ea nulla proditur. Cursum ergo, atque exitum rerum contrarium, quem habemus, ad diuersa prorsus initia reducamus, oportet, vt quæ fuerit discrepātia in principiis, eadem sit in finibus dissimilitudo: neque aliter videntur vllo modo aptè cohærere posse extrema cum primis. Ea autem adhibita, quam diximus, diuersa Aristæ Regis à nostris, & à Nauarrensibus facta selectione, quæ etiam conuenit temporum rationi præclarè; elicitur planè aptissima quædam rerum series cum omnibus suis partibus continuata, & cohærens, vt quam optime potuerit vnaquæque ditio propriam, & peculiarem Reip. rationem à singulis initiis repetitam, sine alterius iuris iactura, conseruare. Neque huic meæ opinioni obsistere videtur, quod priscos hosce Reges in Pinnatensi Historia, pluribusque aliis monumentis, Reges in Pampilona vocatos inueniamus, nulla prorsus Suprarbiensis tituli facta mentione. Etenim cùm certissimum sit eos Suprarbiensis ditionis potitos fuisse, quæ semper intra Regionis nostræ fines constituta fuit: coniici certè potest, nec abs re, Reges ipsos priscis illis temporibus, cùm Pompelonensibus viris, interdum patria, saltem Vrbe sua, pulsis, imperarent, voluisse magis Pompelonensem ipsum titulum præ se ferre, quasi ad genus aliquod ostentationis & gloriæ, quia ob ipsam Pompelonem Vrbem insignior statuebatur, tametsi ea non omnes fruerentur. Suprarbiensem verò, quòd statueretur parum locuples ad amplificādum, cùm ex paruis opidis totus constaret, fuisse aliquandiu ab iisdem ipsis Regibus, etiam in quotidiani vsu sermonis, intermissum: & illud idem postea plerosque scriptores in eorum nominatione seruasse. Nihilominus Suprarbiensi regioni sub Regni titulo præfuisse colligitur, ea quam diximus, à Pompelonensi Regno longissimè diuersa ratione: quæ ab huiusmodi initiis profecta, vtrique eorum stabilis, ac firma permansit, sic vt tametsi sæpius coniuncta fuerint, semper tamen ex vario constiterint iure, & diuerso. Atque hæc sunt, quæ in hanc sententiam disputare statui: quæ satis hoc egisse putabo, si in vtramque partem dicendo, eliciant, & exprimant, si non omnino id quod verum sit, saltem quod ad id quàm proximè accedat. Sed reliquum est modò, vt eò vnde digressi sumus, reuertamur, resque à nostris in secundo Interregno gestas explicemus; cum ab earum continenti narratione huiusmodi disputationem secreuerimus. Ac fortasse videbitur nonnullis ab instituto nostro longè alienum, has licet breues præponere modò antiquitatum nostrarum annotatiunculas, quòd eas existiment nihil, aut parum certè adiumenti esse ad explicandam Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitatem allaturas. Consultò tamen id fecimus. Visum est enim, cum à Regni initio illius institutio pendeat, vt in Primo Interregno ostensum est, Regno autem crescente, eidem Magistratui fieri cœperint & potestatis, & dignitatis accessiones: ad eas apertius indicandas, Regni nostri progressus cognitionem necessariam esse. Et ob eam causam hucusque singulorum Regum Suprarbiensium, & Aragonēsium Comitum seriem protraximus. Nunc verò quoniam Secundo huiusmodi Interregno dato, ex Abareæ Cæsonis ad Iaccetanam Vrbem Regis electione, ad quam pergimus explicandam, ipsa prodiit Aragonum Regni nominis origo præclara, vnde postea & ipsius Magistratus magnum, & clarum nomē ductum fuit, vt Iustitia Aragonum vocaretur, cùm primum Iudex Medius, deinde verò Iustitia

maior

maior vocari consueuisset: non abs re censendum erit, quod his Commentariis, quàm breuissimè fieri poterit, omnium nostrarum rerum summam complectamur. Atque vt illius Secundi Interregni narratio, de qua mihi sermo proponitur, perspicua magis sit: eò oportet orationis nostræ cursum reuocare, quò nos institutæ disputationis ratio deflexit.

SECVNDVM INTERREGNVM.

Itaq. vt ad rem, quæ certa semper existimata est, redeam, ab omnibus scriptoribus testatum inuenio, Garsiam Regem, Aristæ filium, quem Sextum Suprarbiensem Regem numeraui, Vrracamque siue Enengam vxorem, vltimi Aragonensis Comitis filiam, & heredem, ab ingenti Maurorum multitudine circumuentos, occisos fuisse, cùm ad Larumbi Nauarræ opidum, siue, vt alii perhibent, ad Sancti Ioannis Pinnatensis principem illam Ecclesiam iter facerent, quæ fecerant vota, reddituri. Siue autem ad ipsum Larumbi opidum, siue, vt aliis placet, in Ayuaria valle ea pugna commissa fuerit, siue, vt Tomichius refert, in quodam opido, *la Puebla*, nominato: vt vt se res habuerit, eorum cadauera in acie denudata, à nostris postea ad pugnæ locum conuenientibus reperta fuêre. Cumque Regina Vrraca grauida, & iam ad pariendum vicina, interfecta fuisset; filius, qui aluo continebatur, visus est per ictum matris cæsæ manum emittere, quasi ex vtero illius exire conaretur. Qua quidem re à primario quodam viro, mortui Regis famulo, animaduersa, & notata, cùm iam Mauri abessent, longeque essent disiuncti, huius quasi miraculo rei obstupefactus, Reginæ mortuæ vtero paulatim cæso, nobilis homo ille infantulum quendam viuum eduxit: quem illico, patrinis adhibitis, sacro Baptismate insigniri curauit, Sanctiumq; appellari fecit. Eum postea secum ad Cantabriæ loca traducens clã, ne a Mauris fortasse occideretur, adoptitii filii loco, quòd prolis expers esset, educauit. In illius autem nobilis viri nomine mirum in modum variant scriptores. Quidã enim Sanctium Gueuaram vocatum ferunt, ab eoq; propterea ipsi infantulo illud Sanctii nomen impositum fuisse; alii Vitalem Velam; alii Velezium Gueuaram, postea ab huiusmodi euentu rei, quòd tam illustre furtum fecisset, Latronem appellatum. Alii Aragonensem eum fuisse perhibent, Vitalem Abarcam nomine, quòd Castelli ita vocati prope Iaccetanam Vrbem potiretur; Vnde illud Abarcæ cognomentum postea a Sanctio ipso Cæsone sumptum attestantur. Tot modis illius nomen scriptores ipsi confundunt. De tempore autem, quo hæc gesta fuêre, iam supradictum est. Quare nunc ad historiæ cursum pergamus. Regibus itaq; occisis, vetus ac constans omnium opinio fuit, Suprarbienses, Nauarrenses, Aragonenses q; viros, qui iam omnes sub Vnius imperio conuenerant, Rege, ac Gubernatore caruisse diu nimirum sexdecim, vel octodecim annos. Sed iam noui Fortunii Regis Monachi, ipsius Cæsonis fratris maioris, quem nuper Garibaius suscitauit, vita, & regno interpositis, nullum nostris, eo tempore talẽ Interregnum fuisse datum apparet: quippe cùm Fortunius ipse è Corduba ad paternas ditiones capessendas accessisset, earumq; ipsos sexdecim, ac plures fortasse annos fuisse potitus. In his verò tot Fortunii Regni annis, vt hoc vtar initio, & quæstionis, quæ superiori succedit, fundamento; nec valde mirum, quòd infantuli Cæsonis ortus notus non esset. Nã quamuis re recẽti caluisset fortasse aliquis facti rumor: postea refrigescere potuit, & quemadmodum sæpe contingit, tanquã vanus quidam popularis, totus ille disseminatus sermo, inanis, & vacuus indicari: præsertim cùm, re ipsa protinus gesta, ea inquisitio, & inuestigatio veri necessaria non esset, quandoquidem nostri legitimum Regem habuere, ipsum scilicet Fortunium, demortuorum proximè Regum filium grandiorem, quem diximus patribus statim successisse. Cùm verò is postea Monachi se votis obstringens, imperio abdicaret, aptissimè conuenit, quod omnium traditum est sermone: Nostris ad eligendum Regem Iaccam conuenientibus infantulum ipsum Cæsonem, iam adolescentem factum, à nutricio suo propositum fuisse, illiusq; ortu patrinorum testimonio comprobato, ab omnibus Regem salutatum. Qua ratione Interregnum hoc, quod Cæsonis Abarcæ electioni efficienter antecessit, iam perspicuum erit, constabitque inter omnes, datum esse, nõ quidem ob Garsiæ Regis, Reginæq; interitum, quemadmodum omnium scripta in hanc sententiam sunt, sed ob eã causam, quæ mihi magis placet, quòd Fortunius eorum filius, maior Cæsonis frater, Monasticæ vitæ instituto in Legerensi cœnobio se addixisset. Nec verò me fugit hanc nostram de secundo huiusmodi Interregno opinionem à Garibaio ipso nequaquam probari: quemadmodũ nec de primo quoq; probata fuit. Sed cùm illius argumenta, quæ alioquin firmissima esse oportebat, in leui tãtùm coniectura nitãtur; non dubito, quin se facillimè cęterorũ o-

mnium scriptorum iudicio, grauissimoque ipsius Pinnatensis historiæ testimonio, cuius infra ea de re verba connectam, reuinci patietur. Nostri igitur in Interregno, quod diximus, constituti, In Iaccetanam Vrbem super adsciscendo Rege congressi fuêre. Cæsonis enim infantuli ortus, vt coniicere licet, vel illis forsan incognitus erat, vel, quod credibilius videtur, incertus. Ipsa autem Iaccetana Ciuitas hisce temporibus, post Aragonensis nempe Comitatus cum Suprarbiensi Regno coniunctionem, vtriusque ditionis primaria vrbs habebatur. Quam Lacetaniæ Prouinciæ, Lacetanorumq; populorum quondam fuisse caput comperimus: atque vt quidam volunt, corruptè apud Liuium legitur illius nomen; cùm Iaccetana Prouincia, non Lacetania, Iaccetanique populi, non Lacetani, ab ipsa Iaccetana Vrbe legendum sit. In eam igitur Comitiis conuocatis, nostri perquirere cœperunt, quisnam sibi Rex cooptandus esset. At infantuli nutricius, ea re comperta, Sanctium ipsum Cæsonem, crassioribus tectum indumentis, per deuios saltus è Cantabria clam secum in eum locum adduxit. Cumque per niues illud iter confici oporteret; ad eas melius perferendas, quodam tegmine pedum eum indutum ferunt, niuibus maximè accommodato, quod ex crudo perone efficitur, vulgarique vocabulo, *Abarcas*, nominatur. Estque quoddam calceamenti genus priscis illis sæculis, ac etiam præsentibus, ad Repandorum calceolorum instar, ex caprina, seu boaria pelle confectum, ad aspera & montosa loca peragrãda habile nimis, & aptum; proptereaque apud nos pastoribus, ac rusticanis hominibus in montanis ipsis valde commune. Hoc ergo indutus calceamento, Sanctius ipse Cæso in nostrorum hominum conuentum venit; nostrisque propositus, tandem patrinorum testimonio audito, aliisque testibus illius facti consciis, qui planum fecerunt, eum vltimorum Regum filium esse, ac Fortunii Regis Monachi fratrem minorem; ipsis illis Comitiis, incredibili applausu, ac lætitia, vno omnium ore,
905. salutatus fuit, & cooptatus Rex Ann. Chr. c ∞ v. iuxta peruetusti Codicis sancti Æmiliani Collugensis à Surita in suis Indicibus recitati computationem. Vnde tres, vel quatuor annos hoc nostris Interregnum perdurasse constat. Tot enim inter Fortunii Monachi Regni finem intersunt, quem supra ex Garibaii sententia Ann. DCCCCI. subiciendum duximus & inter hoc, quod Cæsonis Regni tradimus initium. Quid? quod, si diligenter in illius Priuilegii verba, quod Garibaius ad docendum de fine Regni ipsius Fortunii affert, inquiramus: eo quidem Ann. DCCCCI. quo dictum Priuilegium irrogatum fuit, Fortunium ipsum Regem Legerense Monasterium constabit ad Fraternitatem, quam vocant, accipiendam adiisse, sicuti viderat fecisse patrem suum. Ita enim loquitur. Sed quòd eo tempore Regnum deponeret, verbum non extat. iam vt coniicere possimus, post Fraternitatem acceptam, ab eo Regale nomen aliquantulum temporis retentum fuisse, ne tandiu fuisse nostros versatos in exquirẽdo vero de Cæsonis ortu dicamus. Ipsum autem Cæsonem Regẽ ex dicti Æmiliani Codicis testimonio dicto Ann. DCCCCV. regnare cœpisse, iam iure possumus affirmare. Priusquam autem ad reliqua pergamus, libet hoc loco ipsius Pinnatensis Historiæ, quæ ad comprobandum hoc secundum Interregnum attinet, hæc verba suggerere. *Post aliquot annos*, Sic enim rem ipsam orditur, *gentes terræ procurabant sibi Dominum, murmurantes, & plangentes; nec sine causa: quia heres non superfuerat, nihil scientes de Infante prædicto.* Loquitur autem de Abarca hoc Cæsone. *Et quadam die vocatis simul Nobilibus, Militibus, & gente populari illius terræ pro eligendo Regem, aliquem nobilem Baronem; Volentibusq; generale colloquium super hoc celebrare; dictus nobilis Baro; qui dictum Infantem de morte præseruauerat, vt præfertur;* Nusquam autem illius nomen expressit, sed tantummodo Nobilem quendam *ex ... montanearum Aragonum* fuisse prodit, *Sciens hoc, fecit indui dictum Infantem in modum ... ie, & calceari Abarcis. Et congregatis suis consobrinis, & amicis, ac Vassallis, venit bene ... paratus ad dictum colloquium die ad hoc præfixa. Et ingrediens per Palatium, vbi dictum ... batur colloquium; fuit honorificè receptus per omnes, qui in dicto colloquio intererant. Et tenuit inter tibias dictum Infantem, dicens alta voce. Barones accipite istum Infantem, & spoliate eum vestibus, quas induit, ipsumq; in Regem eligite. Nam pro certo iste est Dominus vester. Notum enim vobis sit, quod quando Regina mater sua decessit casu sic fortuito, ipsa erat grauida: & ego sum ille, qui dum iter agebam per Vallem, vbi ipsa extitit interfecta, vidi paruulum, educentem manum per vulnus in ventre matris illatum. Et benedicatur Deus, quia absq; periculo eduxi ipsum paruulum viuum de ipso ventre, in testimonium istorum consobrinorum, & Vassallorum meorum, qui tunc ibi interfuerunt. & hæc viderunt. Et si quis contrarium asserat; campum ingrediatur, & intho super hoc cum eo duellum. Et his dictis, surrexerunt omnes alta voce: Viuat, Viuat, quia iste, & non alius est Dominus noster. Et illico exuerunt eum vestibus, quibus erat indutus. & Regalibus induerunt: cũ magnoq; gaudio illa die, ad eius honorẽ, Festũ sollemniter celebrarunt. Et quia venit indutus, & calciatus, ac si esset pastor, vocauerunt eum Sanctum*

lium Abarcam. Hoc igitur Secundo Interregno scriptorum omnium testimoniis, & ilius Historiæ fide, probè iam stabilito, & fixo (neq; enim in re tam perspicua vlla dubitatio esse potest) excutienda est modò, quæ, vt dictum est, superiori succedit, de Aragonum Regni nomenclaturæ initiis, disputatio.

DE ARAGONVM REGNI NOMENCLATVRÆ INITIO.

ORDO namque postulat rationis, vt cùm antea quo pacto Sanctius Abarca Cæso, Rex electus fuerit, ostenderimus; nunc cuius ditionis se Regem appellarit, demonstremus. Quod, vt sciatur, dignissimum est, neque hactenus à quopiam pertractatum. Nihilominus tamen non verebimur nostram, tametsi nouam, in medium proferre opinionē eadeíq;, quòd communem, quamtumuis insitam, cùm ratio conuellat, omnes libenter remissuros arbitremur. Iam itaq; statuendum est in primis, Regum post hunc Abarcam Cæsonem ita ab omnibus hactenus traditas fuisse successiones, vt ipsius Cæsonis Regis Rex Garsias Tremulus, filius censeretur: Tremuli autē, Rex Sanctius Cognomento Maior, Imperator dictus; cuius filium Ranimirū, ferè omnes scriptores, primum Aragonum Regem induxere. Atq; hæc tandem Suritam nostrum impulit causa, vt ex graui illo Iacobi I. Regis testimonio, de quo paulo ante disputauimus, ab Arista Rege iudicaret esse & stirpis, & Regni repetenda initia, nouamque quamcumq; de nouis aliis Regibus sententiam, explodendam prorsus: neq; aliter posse vllo modo illam Quatuordecimi numeri adhibitam notam sibi ipsam cōstare. Quin etiam vt cum ea temporum quoque rationem adæquaret: in suis Indicibus eidem Sanctio Imperatori, Tremuli Regis filio, sexaginta & octo Regni annos tribuere coactus est: cùm id apertè perspicuæ alteri eiusdem Iacobi I. Regis sententiæ aduersetur. Ille enim in iisdem ipsis suis Commentariis, quibus, eodem Surita teste, nulla exstant nostrarum rerum clariora, magis ve insignia monumenta, annos, quibus Regnorum potiebatur, scriptis testatos posteris relinquere cupiens, cùm eo tempore iam tertium & sexagesimum annum regnaret; Rem, inquit, minimè a Salomone, & Dauith Regib. in vllo Rege huc vsq; visam, nec auditā. Quòd si Suritæ sententia vera esset; apertè Rex ipse Iacobus mendacii conuinceretur, quandoquidē Sanctium Imperatorem, plures annos Regnorum potitum, quorum ipse potiebatur, appareret. Neq; simile vero videtur tam longæuum ipsius Imperatoris Regni tēpus, si vera ea fuisset sententia, è nostrorum animis tam citò excidisse, cùm ab eo ad dictum Iacobum Regem I. anni vix centum & quinquaginta interfuissent. Iam itaq; qui nouos Reges excludunt, quàm maximis in rebus teneantur, videmus, ex dicto Iacobi I. Regis testimonio; illudque etiam vehementer repugnare aliorum scriptorum opinioni, qui Ranimirum, ipsius Sanctii Imperatoris filium, primum Aragonum Regem profitentur. Sed quia de Regibus, qui Cæsoni Abarcæ antecesserunt, iam supra satis in vtranque partem dictum est: de iis, qui ei successerunt, reliquum est modò, vt disseramus. Atque vt quamprimùm: eam de Ranimiro Rege, quam plerique imbiberunt, opinionem refellamus, doceamusque omnino falsam esse; tametsi verum sit in memorabili illa Regnorum Nauarræ, Castellæ, Aragonum, Suprarbii, ac Ripacurtiæ, à Sanctio ipso Imperatore inter suos filios facta diuisione (namque hæc omnia Regna in illius ditionem, & potestatem venerant) eam Ranimiro ipsi de tam amplo imperio partem esse datam, quam Aragonii solum fines circumscribunt, vt pote cum Nauarra Garsiæ, Ferdinando Castella, Suprarbia autem, & Ripacurtia, quæ tantùm supererant, Guntisaluo filio legatæ fuissent: non tamen propterea Ranimirus ipse, primus Aragonum Rex censendus est, quasi primus ille id nomen vsurparit, cùm qui eum antecesserunt quamplures, & Reges Aragonum fuisse, & ita nuncupari solitos inueniamus. Quemadmodum Garsiam illum, ipsius Ranimiri fratrem, quem pater Nauarræ Regno donauit, primum propterea Nauarræ Regem vocare, non liceret, cùm simili modo plures ante eum Nauarrā Reges habuisse, perspicua res sit. Ego quidem nequaquam repugnabo, ad neminem ex Regibus, Aragonum Regnum tam tenue, & eneruatum, quàm ad ipsum Ranimirum peruenisse: siquidem detractis aliis ditionibus, reliqui tantum sibi fuit priscus ille Aragonensis, sub Regni nomine, Comitatus. Sed facilè concedam primum, illum ea de causa fortasse dictū esse, quòd princeps omnium Aragonense nomen, gentilicii nominis loco, sibi, ac posteris vēdicarit, cùm nonnullos, qui eum antecesserunt, constet illud sibi ex Abarcæ cognomine delegisse, proindeq; plures Sāctios Abarcas, ac Garsias Reges Abarcas, inueniri. Neq; aliter communis ea opinio posset, quin ex fallaciis tota constaret. Iam verò Regum post Cęsonē Abarcam successiones, quod mihi hoc in loco videtur esse potissimum, ita omnino enumerandæ sunt;

vt Garsias Tremulus, qui hactenus Abarcæ Cæsonis filius, statuebatur, pronepos, non filius numeretur. Etenim Abarcæ Cæsonis Regis, filius Garsias Rex, successor fuit: ipsius autem Garsiæ, filius Sanctius, Garsiæ Tremuli pater. Quæ tanta nominum similitudo scriptores nostros in eum errorem induxit, vt duobus his Regibus, qui inter Cæsonem, & Tremulum interponi debent, è Regum numero exturbatis, ipsi Cæsoni Regi continenter Tremulum ipsum subiicerent: ea etiam, quam diximus, cognomentorum ex Abarca assumptorum similitudine magis decepti, qua nouos hosce Reges, qui modò intercalantur, ac quandoque ipsum Tremulum, vsos obseruauimus: atque illud Abarcæ cognomentum pro gentilicio nomine nonnumquam collocasse. Sed interponendos esse, diuersosq; fuisse, ac diuersos habuisse filios, fratres, auos, ac vxores, Garibaius ipse in suo Historiarum Compendio argumentis omni luce clarioribus demonstrauit: eisq; interpositis, singuli eorum obitus, ac Regnorum tempora, quæ hactenus omnino vacillabant, confusaque nimis versabâtur, apertè distinguuntur inter se, & quod rem continet, quam aptissimè cum ipso Iacobi I. Regis testimonio cohærent. Ab eo namque retro ad Abarcam Cęsonem versus numerando, Iacobus ipse, quartusdecimus constituitur Rex: ipse verò Abarca Rex Cæso, primus. Et verò etiam grauissimo alio testimonio conuincitur, nouos hosce Reges, inter Cæsonem, ac Tremulum collocandos esse. Ex duobus namque Priuilegiis, quorum infra exempla in Sanctii IV. Regis rerum narratione supponam, elicitur apertè, Cæsonem ipsum, ipsius Sanctii IV. tritauum fuisse. Cumque sub hac voce, tritaui, ea sententia subiiciatur, vt is, qui quartus sit ab auo, designetur; fit inde, vt necessario hi duo Reges interponendi sint, cùm eis exclusis Abarca hic Cæso ipsius Sanctii IV. tritauus esse non possit. Eorum autem interpositione nequaquam peruertitur, quinimmo connectitur aptissimè illa Iacobi Regis quatuordecimi numeri apposita nota: quandoquidem ea Aragonum Reges definiuntur, non solùm ipso numero, sed etiam qualitate. Siquidem ab Abarca hoc Cæsone ad ipsum Iacobum I. Regem, quatuordecim Reges regnarunt, his duobus interpositis: & hi omnes Aragonensem ditionem verè, & propriè, non fictè, aut fallaciter possederunt. Vnde etiam prima illa ratio concluditur, Cæsonem ipsum, primum Aragonum Regem numerandum esse. Quod si illum aliquibus Priuilegiorum exemplis demonstrauero, Aragonum, seu Aragonensium Regem solitum fuisse nuncupari; profligata prorsus hæc tota quæstio iam erit. Cùm multa igitur Priuilegia afferre potuissem ea de re; duo tantum subiiciam, quorum affirmare possum me Archetypa vidisse, & legisse. Sunt autem huiusmodi. Ac primum quidem tale est.

In *nomine Sanctæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, Amen. Hæc est carta Donationis, quam facio Ego Sanctius Abarca, gratia Dei Rex Aragonensium, siue Pompelonensium, vna cum coniuge mea Vrraca Regina; Deo, & Sancto Ioanni de Pinna. Sicut in sacris scripturis inuenimus, caput, & fundamentum nostræ salutis in Sacramento Sanctæ Ecclesiæ consistunt; vt nullus potest esse saluus sine adiutorio eius. Quia sicut mater nutrit filios, ita ipsa sancta mater Ecclesia omnes fideles nutrit in Christo, & ducit ad gaudia Paradysi. Amen. Proinde ego Sanctius Rex Abarca, & Vrraca Regina, volumus, quòd omnes fideles sciant, tam præsentes, quàm futuri, qualiter nos pro salute nostra, & remedium animarum nostrarum, & pro salute omnium Christianorum ad Monasterium Sanctissimi Baptistæ Christi, Ioannis de Pinna, Damus Villas nostras, quæ dicuntur Miramont, Mianos, Martes, Bahues, Ortolo, Trasberal, Salinas, Villaluenga, Fanyanas, Ferrera, Lucientes, Sangorrin, Gauas, Areniella, Muliermorta, Baystola, Nouesontis, & Montannano cum hominibus, feminis, cum aquis, montibus, herbis, pratis, paludibus, pascuis, & cum omnibus iuribus, caloniis, homicidiis, cum cursibus, & discursibus aquarum, & cum omnibus aliis ad ius Regale pertinentibus, vel pertinere debentibus, integre, & legitime cum Ecclesiis suis, cum decimis, primitiis, & oblationibus suis libere eas possideant cum suis terminis, heremis, & populatis, cum exitibus, & introitis. Taliter, quod cœnobium Sancti Ioannis de Pinna habeat, & possideat in perpetuum in remissionem omnium peccatorum nostrorum, & pro salute omnium fidelium defunctorum nostrorum. Amen.*

FACTA *est autem hæc Donatio in Æra Noningentesima Vigesima prima.*

Testes Fortunio Exemenones, Comes de Atares; Basilius Episcopus Pampilonen; Oriolus Episcopus Aragonen; Senior Fortunius Sanchiz maiore, qui est in Tauuello; Senior Lope Gonçaluez in Nagera.

Sig *num Sanctii Regis.*

Ego Garsias, filius Sanctii Regis, laudo, & confirmo: & manu mea hoc sig *num facio.*

Vuibertus scriptor iussione domini mei Regis Sanctii hanc cartam scripsi, & manu mea signaui.

De Æræ autẽ annotatione in hoc Priuilegio adhibita, quid sentiam, infra explicabo, dum prius hoc loco alterius Priuilegii exemplum supponam; quod est huiusmodi.

IN *Dei nomine, & indiuidua Sancta Trinitatis, videlicet, Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Amen. Ego Sanctio Abarca, Rex Aragonum, facio hãc cartam Donationis, & confirmationis vobis popularibus de Vnocastello, qui modo estis, vel inantea inibi veneritis populare, de omnibus terminis vestris, de Colsel, de Vera, al Sasso, & per illa orellata de illo Sasso ero ero, quomodo illa aqua vertit ad Arriquiel usq. ad illa capeza de Aquisilio vetulo; & de illa capeza de Aquisilio, usq. ad illa Iuncarola; & de illa Iũcarolla, usq. ad illo Frasino de Rigo de Agõna; & de Agõna: usq. ad Faratos de Ossos, & de Faratos de Ossos, ad Val de Cauallos, quomodo aqua vertit ad Val de Liena: & de Val de Cauallos, ad illa focillola de patre vita: & de patrevita, ad illa capeza de lasabus: & de illa capeza de lasabus, ero ero quomodo aqua uertit ad val de mahomat: & de val de mahomat, ero ero quomodo aqua vertit ad ual de liena, & ad caput de val de grallas: & de cap. de val de grallas, ad illa capeza de vallestaws ero ero quomodo aqua vertit ad illa Arua: & de illa Arua, ad Vallatar de la sierra: & de illo Vallatar, à foz terreros: & de foz terreros, ero ero quomodo aqua vertit à la capeza de Achecho: & de la capeza de Achecho, ero ero à la Cort de Galin Abrahin: & de la Cort de Galin Abrahin, à cabo de busses: & de cabo de busset, usq. ad illas capezolas de montcalbo: & de mont caluo, ero ero por la sierra quomodo aqua vertit, usque ad cornu de la sierra, & de illo cornu, ero ero quomodo aqua uertit, usque ad illa capeza de Saban: & de illa capeza, usque ad illo mercatiello, usque ad torrillon de Abbhil. & del torrillon, usque al puey de la lezina: & del puey de la lezina, usque al pueyo de Verdiabe: & del pueyo de Verdiabe usque al pueyo de la Cimarra, & del pueyo de la Cimarra, usque al fondon de capanna alcada: & de capanna, al portiel maluar, & del portiel maluar, usque ad puey pinoso: & de puey pinoso, usque ad foz piniellos; & de foz piniellos, usque ad cornu de la nansa: & del cuerno de la nansa, usque ad foz alfeyt: & de foz alfeyt, ero ero por la sierra quomodo aqua uertit ad Arriquiel usque ad colliel de la heru. Istos suprascriptos terminos dono & confirmo vobis populatoribus de Vnocastello, qui modo estis, & inibi antea ibi veneritis populare, vt habeatis illos francos, & ingenuos ad vestram propriam hereditatem, & ad faciendam vestram propriam voluntatem vos, & filii vestri, & omnis posteritas vestra, salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per sæcula cuncta. Amen. Et qui isto donatorio voluerit disrumpere, sit anathematizatus, & sepultus in infernum. Amen.*

Signum *Regis* SANCTII.

FACTA *vero Carta Donationis siue Confirmationis in Æra* DCCCCLXXI. *mense Augusti. Præsentes Episcopus don Essecuti de Leon: & Exemen Borrazmio Alcayt, & Alin Gualit: & Galindez Lobar: & Sanctio Manchon: & Martin Galindez: & Patreuita, & Gaiet Lobar, & Garcia Neriz, & Petro Ioans, & Galin Ennecos, & Azenar Lopez, & Ferriz Maza.*

E*go Maza de Lisani exaraui ista cartula pro iussione Domini meo Rege, & de manu mea hoc signum feci.* ✝

His igitur duob. Priuilegiis duo liquido cõfirmare possumus: Primum, Cæsonẽ hunc Regem solitum fuisse illud Abarcæ cognomentum in literarum monumẽtis præseferre, aliter certè quàm veteres illos Imperatores, quibus Caligulæ, & Caracallæ nomina à simili euentu rei imposita fuerunt. Quinimmo aliunde etiam constat, eundem Abarcarum Insignia in vexillis, & militaribus paludamentis gestasse. Vt res nequaquam indigna tanto Principe censeri debeat, quod indumentum, quo inuẽtus fuerat, cùm Regale munus obiret, non sibi ad despicatum, sed ad ostentationẽ, & gloriam, & cognomine, & Insignibus inde sumptis videri cuperet accidisse. Alterum vero, quod mihi hoc in loco videtur esse præcipuum; Nẽpe eundẽ ipsum Cæsonem, Regem Aragonum, siue Aragonensium Regem vocatum inueniri. Id enim, quod mihi contra communem opinionem proposui argumentum, firmissima ratione concludit. Si enim Sanctius Abarca

Cæso Aragonum Rex vocatus inuenitur, duobusque Regibus inter ipsum, & Tremulum interpositis, ab eo Aragonum Reges numerando, iuxta dicti Iacobi I. Regis testimonium, idem ipse Iacobus I. Quartus decimus Rex numero fit: necessariò igitur Abarca ipse Cæso, primus Aragonum Rex censeri debet. Quòd si ille primus, vt superiori disputationi præsentem connectamus; ergò qui ei antecesserunt ex eodem illo Iacobi I. Regis testimonio, non Aragonenses, sed Suprarbienses Reges numerandi sunt. Nam si Aragonum Reges fuissent; Iacobus ipse longiori numero notasset eos, cùm maiorem numerum conficere deberent. Vnde fit, vt cùm tradita à nobis Regum, & rerum series ex omni parte secum ipsa consentiat; iure potuerimus affirmare Aragonum Regni nomenclaturæ initium ab Hoc Cæsone Abarca Rege prouenisse. Atq; vt sermonem nostrum ab argumentis ad coniecturam, qua veritas interdum illustrari solet, traducamus, licet nobis de eodem suspicari, placuisse sibi, cùm ad Iaccetanã Vrbem Rex constitueretur, quæ fuerat olim Aragonensis Comitatus caput, illud Aragonense nomen iam altius extollere, Regniq; titulo decorare, qui posteris hereditarius maneret. Idq; credibilius iudicabitur, si Aragonii nominis dignitatem, quæ temporibus illis vigebat, perpendamus. Siquidem non solum clarissimis Aragonensium Comitum factis, sed plurimorum etiam Episcoporum nominationibus inde petitis, illustris exstabat: qui cùm re vera Oscenses essent, Oscensesq; appellari debuissent; Aragonẽses tamẽ Episcopi iam ab ipsius Comitatus initiis vocabantur. Ante Hispaniæ nãq; cladem nusquam Aragonenses Episcopos nominatos legimus. Oscensi autem Vrbe ab Arabib. capta, & oppressa, illius sancti Episcopi aliquamdiu apud Sanctum Petrum Siresiensem, aliquamdiu apud Sanctum Ioannem Pinnatensem diuersati fuere, sibi tum in hac, tum in illa Ecclesia Sedem statuẽtes: quæ ambæ prope Iaccetanam Vrbem erant intra suæ diœcesis fines constitutæ. Vnde Aragonenses Episcopi dicti sunt. Atque iidem post Concilium Prouinciale sub dicto Ranimiro Rege ad eãdem Iaccetanam Vrbem celebratum, de quo dicemus paulò post, eadem Vrbe in Cathedralem erecta, Aragonensium Episcoporum nomine omisso, Iaccenses Episcopi appellati fuere. Quin & in ipso Concilio sancitum fuit, vt cùm Oscensem ciuitatem, totius diœcesis caput, ab Arabibus recuperari contingeret; in ea vetus Episcopalis Sedes instauraretur, tuncq; Iaccetana ipsa Sedes Oscensi Ecclesiæ subiecta exstaret, parentemque coleret tanquam filia. Vt re vera qui in priscis monumentis Episcopi Aragonenses, seu Iaccenses appellantur; eosdem cum Oscensibus esse, tenendum sit. Quod pari etiam ratione Ilerdensi Ecclesiæ contigerat. Ilerda nãq; à Mauris capta, illius Episcopi in Rotæ opido intra suam diœcesim constituto degentes: inde Rotẽses Episcopi appellari cœperunt. Rota verò postea à Mauris oppressa, ad Ripacurtiam fugientes, in Gistauensique Valle aliquamdiu commorantes; Ripacurtienses, ac Gistauenses Episcopi vocati sunt. Deinde verò Balbastrensi ciuitate recuperata, ea à Regibus nostris donata; Balbastrenses Episcopi appellati. Ad extremum Ilerdensi Vrbe à Christianis obtenta; in ea Episcopalis Sedes, & antiquum Ilerdensium Episcoporum nomen restitutum fuit: Vrgellitanæque Ecclesiæ nonnulla, ex his, quæ diximus, opida contributa. Tot modis ambæ hæ Episcopales Sedes post ipsam Hispaniæ cladem ab Arabibus violatæ, & vexatæ, antiqua sua nomina mutauerunt. Hoc ergo Aragonensium Episcoporum illustri cognomento, præter illud Comitum antiquorum, cùm iam Cæsonis Regis tempore Aragonum nomen splendidum, illustreque exstaret; quid mirum, quod Abarca ipse Cæso inde etiam sibi noui sui stemmatis nomen inducens, Aragonum Rex vocari voluisset? Neq; verò id Belasconis verbis in peruetusto codice Sancti Aemiliani Cogullensis appositis repugnat: quæ Surita noster in suis Indicibus annotauit. Sic enim Belasco ille sexaginta ferme annos post hæc tempora, de ipsius Cæsonis Regno testatum reliquit. *Sanctius*, inquit, *Rex, Garsia F. Pompelona Æra* DCCCCXLIII. qui dicto anno C∞V. conuenit, *Regnum obtinuit; eamq. Vrbem suo subdidit iuri; territoriique omnis Aragonensis dominatum obtinuit.* Ita enim hæc illius verba suggesta sunt. Ex quibus apparet, Pompelonensem ditionem iam ab eo, Regni titulo, expresè nominari, qui illis tẽporibus notus, & vulgaris erat. Aragonensem verò, cum iã Comitatus esse desiisset, verum tamen quòd Regni nomine esset decorata, nondum fortasse ad exteras gentes allatum esset; ne in eius nominatione deciperetur, *territorium*, appellauit. vt siue priscum Comitatus nomẽ retineret, siue Regni esset auctoramẽto decorata; quidquid esset, id omne, *territorii*, vocabulo comprehenderetur. Quinimo videtur, si Comitatus nomen retinuisset; id ab ipso Belascone in scribendo minimè fuisse mutãdum. Sed quòd nullam fecerit de Suprarbiensi Regno mẽtionem: sic planè coniicio, id omnis, *territorii*, Aragonẽsis nomine, conclusum fuisse, quasi Aragonensis, *territorii*, voce & Comitatus ipse, & Su-

prarbien-

prarbiense Regnum comprehendatur, propterea; ea, *omnis*, voce fuisse vsum. Quod autem ab eodem Belascone proditur, Sanctium Pompelonæ Regnum obtinuisse; nequaquam intelligi potest, vt plerique existimant, quasi in ipsa Pōpelonis Vrbe Comitia de eius electione habita testaretur. Id enim contra veritatem est, omninoq; sententiæ ipsius Belasconis aduersatur. Nam quo tempore ipse Abarca Cæso Rex electus fuit: Pompelo Vrbs ab Arabibus oppressa tenebatur; à quibus postea idē ipse Cæso cum magna sui nominis laude vendicatam, vt Belasco idem est auctor, suo subdidit iuri. Cui sententiæ ceteri scriptores assentiuntur. Itaq; dum, Pompelonæ Regnum obtentum, dixit; ita intelligi debet, vt Nauarræ ditionem, Pompelonense Regnum nuncuparit: quemadmodum antiquus mos fuit. Fieri autē potuit, vt Pompelonensibus viris imperaret; eoq; pacto Pompelonensium Rex aliquandiu vocari potuisset; tametsi Pompelonensis Vrbs nequaquā poteretur. Vnde etiam elicitur, vt cum nulla alia ciuitas esset, quo tempore nostri Cæsonem ipsum, Regem salutarunt; in qua ita commodè ille imperii sui sedem collocare posset, quam in ipsa, quam diximus, Iaccetana Vrbe: ab ea, quæ erat Aragonensis ditionis præcipua, & primaria, situm illud nouum, & nobile vellet Aragonum Regni nomen vendicare. Hoc igitur tam felici auctoramento ibidem instituto, meritò ipsa Iaccetana Vrbs nouæ istius propagationis genitrix, & nouæ Aragonum Regiæ nomenclaturæ origo censenda est; ipseque Abarca Cæso, primus Aragonum Rex omnino numerandus: vt Aragonensis Comitatus nominis, & Secundi huiusmodi Interregni, vnus, idēque finis statuatur. Iam enim post ipsum Cæsonem Regem, Aragonenses Comites vocari desierunt. Quod si aliquis fortasse in antiquis monumentis reperiatur; eum Atarensis ditionis Comitem fuisse conicio: Aragonensem verò ob locorum vicinitatem vocatum: seu potius eorum nomina deprauatè legi, Aragonensis voce, pro Atarensis, vsurpata: quemadmodum ipsum illum Fortunium Exemenonem, quem in priori Priuilegio Comitem de Atares vocatum videmus; in aliis exemplaribus ab Archetypo ipso, mendosè tamen depromptis, Comitem Aragonensem contineri accepimus. Iam verò circa ipsius, ac posterioris Priuilegii annorum numeri notam; vt annis à Garibaio Cæsonis Regno tributis conueniat: hæc mihi videntur obseruanda: Nempe, vt in priori Priuilegio Aera pro Anno sumpta sit: sitque Annus Chr. in eo annotatus DCCCCXXI. Hanc enim ambiguitatem, iam supra præfati sumus, persæpe in veteribus Priuilegiis inueniri. In posteriori verò nequaquam: sed ab Aeræ computatione triginta & octo annos abstrahendo, Annus Chr. DCCCCXXXIII. intelligendus sit; qui Aeræ DCCCCLXXI. in eo appositæ omnino cohæret. At cum ex Garibaii sententia Garsiam, Cæsonis filium, circ. Ann. Chr. DCCCCXX. regnasse constet, quasi Cæsonis Regnum dictum annum nequaquam excesserit: cum Archetypis huiusmodi Priuilegiis standum existimem, ita intelligendum opinor, vt circ. dictum Ann. DCCCCXXI. atque eo elapso, Cæso fortasse (neque enim id affirmo) filio Garsiæ Pompelonæ, & Naiaræ Regna donarit; penes se verò ad dictum saltem annum DCCCCXXXIII. solum Aragonum Regnum retinuerit. Proptereaque eundem in priori Priuilegio sub Ann. DCCCCXXI. se Aragonensium, & Pompelonensium Regem profiteri: in posteriori verò sub Ann. DCCCCXXXIII. Aragonum tantummodò Regem nominari voluisse; quasi in eodem ipso Abarca Cæsone diuersa Regnorum ratio in Annorum enumeratione habenda sit. Sed hæc a nobis tanquam probabilia dici, omnes sciant. Cetera verò explorata, & certissima; ac illa etiam, quæ de Suprarbiensis Regni initiis, nomine, & Insignibus, deque illius cum Aragonensi Comitatu subiunctione retulimus: quòd ea nouo hoc etiam inuenerimus argumento grauissimo confirmari. Dudum siquidem noster Philippus Puyuicinus plures nummulos æreos ad me misit: quorum in vna parte Regalis cuiusdam capitis effigies, nota est, Aragonum Regis nomine sic in orbem scripto: in altera verò Crucis supra arborem Insignia exstant huiusmodi, *Aragon* voce, media inter ipsam arborem, ac Crucem incisa. Ex qua quidem compacta sic permistione quiuis facilè certam esse rerum à nobis superius traditam

rationem agnoscet, Suprarbiensisque Regni antiquitatem. Nec verò inuitus in illius viri incidi mentionem. Est enim ingenio excellens, & doctrina, atque tum publici iuris, tum antiquitatis nostræ peritissimus. Ceterùm quandoquidem Aragonum Regni nomēclaturæ initiū demonstrauimus, atque à Cæsone hoc Abarca Rege primum processisse: operæpretium nos facturos credimus, si quò ratione, & via noster sermo procedat, ne mutilus, aut mancus iudicetur, ipsius Cæsonis res gestas, aliorumq; clarissimo-

rum Regum Aragonum ad nostra vsque tempora ostenderimus, vt, quam diximus, nostrarum rerum progressionem indicemus. Id tàdem facere decreuimus: nudo tamen, ac breuiori genere orationis, ne in his nos plus certè, quam sat sit, videamur commorari. Contendam interim, si modo id consequi potero, vt nec quidquam, quod ad institutum nostrum pertineat, omittamus.

HINC REGES ARAGONVM.

VT ad historiæ denique redeamus cursum, iamq; scopulosos illos, ac difficiles disputationum locos relinquamus, Abarca hoc Cæsone ad Iaccetanam Vrbem Rege salutato, Aragonia ditio, tunc primum inclyto Regni auctoramento decorata fuit: ipseque Abarca, primus Aragonum Rex vocari cœpit. Quam nominationem posteri omnes, quotquot ei successerunt Reges seruarunt, & quasi hereditario iure amplexi sunt. Vnde etiam ea ad Magistratus nostri nomen dimanauit. Cuius rei vt faciliorem notitiam comparemus, propositam nobis Regum seriem persequemur.

SANCTIVS I. ABARCA, CÆSO, ARAGONVM REX I.

SANCTIVS igitur Cæso, cognomento Abarca, primus Aragonum Rex fuit. Cumque tam auspicato à nostris Rex creatus esset: Regiam dignitatem, adiecto eo insigni Aragonum titulo, augustiorem fecit. At Sanctium Garsiæ, interdumq; Sāctium Garseanis: quæ vetus consuetudo fuit: vocatum constat, illo Garsiæ, seu Garseanis patronymico nomine adhibito, quòd patre, Garsia vocato, nempe Aristæ filio, sexto Suprarbiensi Rege, natus fuisset. Illud autem Galindi, seu Galindez, ac nonnumquam etiam Galindonis, quo eum quandoque vsum Surita voluit, non ad hunc, sed ad alterum Regem Sanctium II. istius nepotem, vt suo loco dicemus, referendum est. Iam verò quod se Abarcam, in literarum monumentis nominarit, contra quàm Surita ipse crediderat, iam satis plura ad hanc rem confirmandam attulimus paulò ante argumenta, quibus tota ea omnino patefacta fuit. Sed nunc afferam aliud, quo illud idem facilius docebo: siquidem Cæsonem hunc Regem, ea ab Abarca sumpta nominatione, non semper vno modo, sed tribus variis modis vti consueuisse. Se enim interdum, Sanctium Regem Abarcam, interdum Sanctium Abarcam Regem, ac interdum Sanctium Regem cognomento Abarcam nominauit. Quæ tametsi differre parum videntur inter se; iam fidem faciunt, illud Abarcæ nomen non ab aliis solum, sed à semetipso in publicis literis fuisse plerumque solitum vsurpari, vt in eo significatio eluceret sui capessend. Regni tam prosperi, & felicis euentus. Cumque priorum duarum nominationum varietates apertissimè ex duobus illis Priuilegiis comprehendantur, quorum supra exempla subieci sub difficilem illum, quem de Aragonum Regni nomenclaturæ initio, locum tractaui: postremam istius Priuilegii testimonio comprobabo, quod in Pinnatensi Ecclesia asseruatur, illudq; exempli causa superioribus libenter subiungo: quippe cum eo mihi ad alia probanda etiam vtendum sit.

SICVT *ex sacris scripturarum eruditionibus didiscimus, humanæ salutis originem, & fundamentum generaliter in Sancta matris Ecclesia Sacramento consistere nouimus: nec aliquo modo posse aliquē saluari, nisi fulcimento, & subsidio eiusdē. Vnde & matris ex nomine designatur; quæ ceu mater filios, ita ipsa omnes Orthodoxos lacte suorū Sacramentorū, & cultu ministrorū, ac obseruatione carismonum uū, nutritos ad perpetuæ saluationis gaudia perducit. In ipsa præcipue salus omnium nititur: nā in ipsa totius Christianitatis ordo geritur, atque fundatur. Hæc est ergo cælestis illa Hierusalē, de qua dicitur: vidi ciuitatē sanctā, Hierusalē nouam, descendentē de Cælo, adeo paratā, sicut spōsam viro suo ornatā. Hæc est, de qua vidit Iacob Angelos descendentes, & ascēdentes per scalā erectam, & dixit: Terribilis est locus iste: Hæc Domus Dei est, & porta cæli, & vocabitur Aula Dei. Nemo enim potest Deo placere, qui sponsus eius est, nisi sponsam Dei Ecclesiam digna reuerentia honorificet. Ergo cùm salus omnium per sanctam Dei Ecclesiam operetur, dignum est vt eam omnes summopere honorificemus, muneribus ditemus, terrarum donatione amplificemus, omnis generis dignitatibus ornemus: vt per huius seruitii exhibitionem in illa cælesti possideamus hereditatem. Proinde ego Sanctius Rex gratia Dei, cognomento Abarca, & Vrraca Regina, Notum fieri cupimus omnibus nostris fidelibus, cunctisque Orthodoxis, atque catholicis viris, præsentibus scilicet, & futuris, qualiter nos pro salute, & remedio animarū nostrarum, & pro salute omnium Christianorū ad monasterium sanctissimi, Martyris Christi, Ioannis, Damus omnibus*

bus ibidem Deo seruientibus villam de Alastrue, cum lezdis, cum calonijs, cum cursib. aquarum, & cum omnibus iuribus ad ius regale pertinentibus, vel pertinere debētibus, & cum omnibus terminis. De quibus terminis ad Priuilegium, & Donationem corroborandam in perpetuum mentionem fieri iussimus: id est de Lacoba Gallons sicut vadit serra serra, & exit à casteylon de lo borbuylo; & de casteylon de loborbuylo exiit, vsque ad collato de sancti Torquati; & de collato sancti Torquati, vsque ad puyzuelo de had. lons, & del poyo, de los hadilons, vadit a la directum raylla, qua est caput del cāpo de Pinalbo, & vadit serra serra, vsque ad caput del mon de poyo, & de caput del mont de poyo, serra serra exit ad vallatarnebo, & de vallatarnebo, vsque ad caput del mont de Paternue, sicut aqua vertit, & exiit directum al fronton del salto; & de fronton del salto, vsque ad serraton de barmilera; & de barmilera, sicut vadit al poyo del cap del mont de arbues; & del cabo del mōnt de arbues, a la fuent de los bayos; & de la fuent de los bayos, vsque al serraton valliellas; & del serrato valliellas, exiit serra serra vsque ad sancta Eulalia de Esporret; & de santa Eulalia, a la pennarotonda, & exiit directum vsque ad collato de auetito; & del collato de auetito, serra serra vsque ad campum del solano, & vadit serra serra, sicut aqua vertit a la Coba, qua vocatur Gallons. Tali tenore constabilimus, vt si quis de filijs, vel successoribus nostris in supradicto monasterio augmentare potuerit, valeat. Amen. Si verò, quod fieri non credimus, tantæ præsumptionis fuerit, vt aliquam violentiam, seu contra adictionem voluerit inferre, iram Dei omnipōtentis, & sancti Ioannis, & omnium sanctorum Dei incurrat, & maledictionem perpetuam habeat, & fiat de eo, sicut dicit Psalmista: Qui possident hæreditate sanctuarium Dei, Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.

Ego Sanctius Rex, qui hanc Cartam Donationis, & Confirmationis fieri iussi, manu mea roboraui, similiter feci confirmari filio meo Garsiæ.

Signum Sanctii Regis.

Ego Garsias, Sanctii Regis filius, laudo, & confirmo, & propria manu hoc signum facio.

Facta Carta Æra T̈ x x v. Regnante me Rege Sanctio in Nauarra, & in Aragonia, & in Naiara, & vsque ad montes D' Ocha. Et sunt testes: Basilius, Episcopus Pamplonensis, Testis, & confirmans: Oriolus, Episcopus Aragonensis, Testis, & confirmans: & Abbas Transinyrus, Testis, & confirmans: Senior Sanctio Comes en Atares, Testis, & confirmans: Senior Fortun Sanz, Testis, & confirmans: Senior Semeno Ennecons, Testis, & confirmans: Senior Euneco Gonzaluez, Testis, & confirmans: Senior Lope Xemenons, Testis, & confirmans.

Ego Vuibertus scriptor, iussione Domini mei Regis, hanc Cartam scripsi, & de manu mea hoc signum fecit.

Rectè denique fecimus, dum Regem hunc Sanctium nominauimus, cognomento Abarcam: cùm pateat iam Abarcæ id nomen per se partum, fuisse à semetipso quasi ad laudem, vt paulò ante dixi, cognominis loco vsurpatum. Sed in hoc Priuilegio maximè aduertendum est, ea istius figuræ T̈ nota, non semper Millesimum, sed plerumque Noningētesimum numerum indicari: quemadmodum & hoc loco pro Noningentesimo numero accipi debet. Idque huiusmodi argumento clarissimè, imò & necessariò concluditur. Etenim in priori illo Priuilegio, quo Cæsonem hunc Abarcam, se Aragonensium Regem appellari solitum demonstrauimus, vt propterea primus statuendus esset Aragonum Rex: apertè videmus Basilii, Pompelonensis Episcopi, tum & Orioli Aragonensis Episcopi, & Vuiberti etiam eiusdem Regis scriptoris, clarissimam factam mentionem; quasi hi omnes illius rogationi præsentes adessent, aut saltem tunc viuerent. Æræ verò notatio in eo adhibita, nō iam numeri notis, aut figuris, siue, vt vulgò loquimur, *per abreuiaturas*, sed literis extensis, compositissimis, & clarissimis expresse, Noningentesima vicesima prima notata fuit. Cumque in hoc etiam Priuilegio eorundem, Basilii, Orioli, & Vuiberti memoria repetatur, quòd præsentes illius concessioni tanquam Confirmatores Testes interfuissent, singulis ipsis illis honorum gradibus honestati; Æræ autem numerus, eadem hac ipsa istius figuræ T̈ nota, indiceretur, fit igitur necessariò, vt illius interpretationem à superiori illo Priuilegio petentes, quandoque ea nota, huiusmodi Noningētesimum numerum notari concludamus; cùm plures Basilios Episcopos Pompelonenses, & Episcopos Aragonenses Oriolos, Vuibertosque scriptores nusquam appareat exstitisse: nec si fuissent plures; credibile sit, alios in iisdem prorsus honoribus constitutos, post tam longum annorum interuallum simul in eadem tempora incidisse. Neque verò eos ad tantam vixisse senectutem, vt amborum Priuilegiorum rogationibus

implicarentur, quando ea à diuersis Regibus Sanctiis lata induceremus. Atq; tunc etiam in simili versaremur errore, cùm necessariò cogeremur, Testes hos Confirmatores, cum idē ipsi fuerint, diuersos statuere. Itaque fit, vt hoc loco, ea Ṭ numeri nota, Noningētesimum numerum significari intelligamus, Aeramq; pro anno sumentes, Priuilegium hoc An. Chr. Noningētesimo Vicesimo quinto concessum iudicemus. Et hæc sunt, quæ mihi in mentem venerunt, dicēdaq; putaui de istius figuræ significatione, & vi, deque istius Regis Abarcæ cognomento. De Insignib. autē, duas tantum *Abarcas* eum gestare solitum tradunt: quemadmodum posteri fecerunt, qui se apud nos illius genere profecti perhibentur. Sed ea propria personæ, Elogii loco, quemadmodum de Arista diximus: non autem Regalis muneris fuisse, non dubito. Argenteam enim Crucē, quæ Aristæ cælitus apparuit, ab eo ad Petrum vsq; Regem I. qui Oscā cepit, ipsi Regno militare Signum mansisse, omnium scriptis testatum comperio: tametsi nonnullos Reges, ac fortasse hunc ipsum Abarcā, in nummis cōstat, Crucis supra arborē interdum Insignia, hac *Aragō* voce, quam retulimus, expressè notata, retinuisse, quasi prisci Suprarbiēsis Regni memoriæ cōsulentes. Hic igitur Abarca Cæso Aragonensibus, Pōpelonensibus, & Suprarbiensib. imperauit.

905. Cœpisse autē cum regnare constat Circ. Ann. C ∞ V. vt à nobis paulò ante dictum est. Plurima opida à Mauris eripuit, ac suo subiunxit imperio: inter quę Pompelon, præcipua Vrbs fuit. Etenim eam sibi Mauri ipsi, post patris interitū, vt diximus, vindicarā. Sed nunc augustioribus, quam antea auspiciis, liberata fuit; siquidē iam amplius neq; aquā visa est in fœdissimæ illorum seruitutis tenebras recidisse. vt ex eo facto ad Abarcā hunc Regem maximus gloriæ cumulus, & laudis accedat. Vxorē duxit Theudam, siue Totam. Cumq; ex Priuilegio, quod supra intexuimus, Vrracam nominari constet; vel duas vxores habuisse dicendum est, vel quod mihi magis placet, vnam tantummodò, Totam Vrracam, & nunc hoc, nunc illo nomine appellari solitam: quemadmodum in aliis nobilissimis feminis obseruauimus. Ex ea filium suscepit, Garsiam, Regnorum heredem; ac filias quatuor; Eximinam, Mariam, Theresiam, & Velasquitam. Ac Theresiam quidem aliquando, Florentinam cognominatam fuisse, Sampyrus, aliiq; veteres Castellani scriptores prodidêre. Qui verò tres alios filios, Ranimirum, Guntisaluum, & Ferdinandum eidem tribuunt, nominis similitudine deceptos fuisse, ex Garibaii scriptis perspici optimè potest: Sanctioque eius nepoti tribuendos esse. Verùm quot annos Abarca regnarit, & quo anno mortem obierit, incertum est. Belasco scriptor, cuius supra verba subiunximus,

926. anno vicesimo sui Regni, scilicet Ann. Chr. DCCCCXXVI. eum fuisse mortuum tradit, expulsis omnibus, vt loquitur, Biotenatis: vel Brotæ Vallis fortasse legendum, vt Mauros, qui in Valle Broto degerent, expulsos memoret. Hic verò annus cum ea, quam paulò ante feci, figuræ illius interpretatione aptè conuenit. Sed cùm ex alio Priuilegio, quod supra intexui, Abarcam hunc Cæsonem Ann. Chr. DCCCC. XXXIII quo illud irrogatur, viuere, perspicuum sit; Priuilegii testimonium Belasconis verbis antepono, Abarcamque iudico plures annos regnasse quàm viginti; scilicet à

933. dicto Ann. C ∞ V quo regnare eum cœpisse cōstat, ad dictum Ann. DCCCCXXXIII. si longius vitam illius nequaquam esse productam statuamus.

GARSIAS I. ABARCA, ARAGONVM REX II.

GARSIAS I. Cæsonis filius, Garsias Sanctii, Abarcaque identidem & ipse appellatus, in paternam ditionem, mortuo patre, adscitus, secundus Aragonum Rex censeri debet. Cuius nomen, ac Regnum Garibaius primus suscitauit: cùm antea hoc loco Garsias Tremulus apponeretur. Auum autē Tremuli, hunc Garsiam fuisse, plurimis à Garibaio ipso adductis testimoniis conuincitur: vxoremq; Theresiā habuisse. Quę quinq; sibi peperit filios; Sanctium nēpe, ac Ranimirum: quorum idē Belasco meminit: Vrracam etiam, Hermigildam, atq; Simenam, siue Eximinam. Hæ verò, quibus nuptæ fuerint, non proditur: nec mirum, cum parētum nulla adhuc prorsus exstarit cognitio. Et verò Theresia hæc Regina, illius Endregoti Galindi, cuius supra meminimus, filia fuit, propertereaque Theresia Galindi, vt suspicor, nominata. Causam verò, quæ me in hanc opinionem adduxerit, explicare, & quid de Endregoto ipso sentiam, continenti narratiunculæ reseruabo. Sex & triginta ferme annos Regem hunc regnasse

969. constat, & Circ. Ann. Chr. DCCCCLXVIIII. fato perfunctum. Vnde eidem necessario insignis illa Iuncaria clades tribuēda est: ex qua postea subsequutum fuit celebre Pelagii martyrium: qui in locum patrui, Hermoigii Tydensis Episcopi, ex eo prœlio captiui,

priui,

plini, obses traditus, quòd Catholicam Fidem eiurare noluisset, Cordubæ passus est. Nam Sampyrus Asturiensis Episcopus, & Raguel vetusti scriptores, vt Ambrosius Morales, pius, & elegans scriptor, auctor est; Garsiam Pompelonēsem Regem eo prœlio devictum attestantur: quatuor verò post annis, Aera nempe DCCCCLXIIII. Pelagium Cordubæ martyrii coronam consecutum. Et quamuis locum Sampyri idem Ambrosius emendandum censet, vt Aera DCCCCLXIII. legatur, vno scilicet anno anteposito, idque ratione literæ Dominicalis, qui priori Aeræ conuenit, posteriori verò nequaquam: nos autem libentius credimus eo loco Aeram pro anno fuisse sumptam, vt Ann. Chr. DCCCCLXIIII. Pelagii martyrium exstiterit. Nam iste annus, cum bisextus fuerit literæ Dominicali, quæ ex Sampyri testimonio colligitur, aptissimè conuenit: atque ita locus illius nulla indiget emendatione. Nam si veram Aeræ computationem intelligere velimus, vt Anno DCCCCXXVI. qui ex eadem elicitur, Pelagius Cordubæ mortem subierit, cùm quatuor ante annos ad Iuncariam vallem pugnatum fuerit; nullus sanè Garsias Rex illis temporibus fuit, ad quem ea facta possint referri.

SANCTIVS II. ABARCA, ET GALINDVS, ARAGONVM REX III.

SANCTIVS II. Garsiæ I. Filius, Cæsonis N. tertius Aragonum Rex, post mortem patris, illius ditionem obtinuit. Sanctium autem Garsiæ, ac Garcetii, interdumque & Garseanis, id est Garsiæ filium; tum etiam Sanctium Galindi, Galindez, ac Galindonis quoque eum vocatum constat: illudque etiam illustre Abarcę præsetulisse in Cæsonis memoriam cognomentum. vt non paruam hæc tā varia nominum ratio confusionem peperit. Vxorem duxit nobilē feminam, Vrracam Ferdinandi, vocatam. Ex ea tres habuit filios, Garsiam, Ranimirum, & Guntisaluum: quos omnes, in priscis monumentis Reges nominatos inueniri, Garibaius affirmat. De Garsia verò nec mirum: quippe qui, mortuo patre, illius suffectus est heres, cognomentoque Tremulus vocitatus. De Ranimiro autem, & Guntisaluo, cùm nusquam appareat fuisse Reges, forsitan affirmare liceret, quod Rudericus Toletanus Antistes de Regum filiabus testatum reliquit: eas nempe, quamuis Regibus haud nuberent, Reginas antiquitus nominari solitas; vt idem in filiis masculis aliquamdiu factum suspicemur. Huius verò Regis Sanctii nulla ante Garibaium exstabat memoria. Nominis autem similitudine decepti, quidam Cæsonem Abarcam, eum credebant esse, alii Sanctium maiorem, Imperatorem vocitatum. Diuersum autem ab vtroque fuisse, tum ex eodem Garibaio colligitur, tum inter cetera ex quodam Pinnatensi Priuilegio, quod hic intexam libenter, vt opinionis meæ reddam causam, quæ me impulerit, ad Regem hunc, Endregoti Galindi ex Theresia filia nepotem statuendum; ipsum verò Endregotum, à superiori alio Endregoto diuersum. Ac priuilegium quidem est huiusmodi.

IN Nomine Domini nostri Iesu Christi, & pax omnium Sanctorum vbi sunt virtutes recondita in hunc locum, qui appellatur Siresa; gloriosique ac beatissimi Petri, Domini Apostoli, & fratris eius Beati Andreæ Apostoli, & domini Stephani Leuitæ, & domini Michaelis Archangeli; atque Sancti Saluatoris, vel aliorum plurimorum Sanctorū, quorum sunt ibi Reliquiæ reconditæ: vt prabere dignetur auxilium Dominus noster Iesus Christus, illis intercedentib⁹; & placeamus Christo. Amen. Ego Endregoto Galindonis, & proles eius Sanctio Garseanes Rex, & vxor eius Vrraca Ferdinādi. Sub gratia Dei, grato animo, & propria voluntate: Conuenit nobis pro redēptione animæ nostræ, & ideò in loco Sanctorū offerimus Villā, quæ dicitur Exa metre martes post obitū nostrū, cum omnib. omnino domos, hortos, vineis, vel omni herēcta, molinos, pratos, vel omnia, quæ nobis pertinēt in loco illo cū suis terminis de Aragō assuso, & de Vallearians adentro, vsq; ad illo rigo de bissim, quomodo aqua vertit ad illā serrā de Sācti Adriani. Et ex alia parte de illo payo boscuso, vsq; ad illas vineas de Sancta Maria; & de illas capezas de illo monte, quomodo aqua vertit, vsq; ad Aragon: & de illo molino de Sancta columba à iuso; & frontationes de illa vallella super Botia, liberam, ac sinceram habeant potestatem. Placuit nobis, atque conuenit nullo ingenio coniungentis, neque articulorum suadentis, sed propria nobis accessit voluntas, vt fiat securitatem de hanc caussam, sicut & Domini, & parentes nostri, vel aliorum bonorum hominum tradiderunt, & confirmauerunt, vt securius permaneat in pace. Et si aliquis ex propinquis nostris, vel

aliorum hominum, factum nostrum voluerit disrumpere; non habeat cum Christo participium, sed cum Iuda traditore, sceleratis, & peccatoribus habeat participationem.

FACTA *Carta Confirmationis sub die tertia Kal. Iulias Aera* MIX. *Regnante Sanctio Garseanis, & Vrraca Regina in Aragone, & Pampilona: & Degio Episcopo in Aragone: Blasco Episcopo in Pampilona: & Bernardus Episcopus in Naxera.*

Ego Sanctio Garseanis, qui hanc Cartam fieri iussi, manu mea roboraui, & sig *no.*

Ego Endregoto Galindonis manu mea roboraui.

Ego VRRACA *Ferdinaldi manu mea roboraui.*

Inter omnes itaq; apertè constabit istius Sanctii II. Regis vita, & Regnũ; Regnũ verò, Aragonum & Pompelonæ. Illud autẽ Garseanis, patronymicum nomen est; atque idem valet, ac si se Garsiæ esse filium protulisset. At dum se simul eodem loco Endregoti Galindonis prolem nominauit: facilè intellectu est, perinde id accipi debere, ac si dixisset, se Endregoti ex filia nepotem profiteri; euenisseque ex eo, vt propterea quod sui auus, ipse Endregotus esset, sustulisset illum in literarum monumentis anteferri sibi; cùm aperta res sit, illam, prolis, vocem maiorem minimè habere vim, nec latiùs patêre, quam vt ea tantùm aut filius, aut ex filio, vel filia nepos, siquidem successor, aut heres futurus, exprimatur. De Endregoto autem hoc, nihil habeo quod dicam; præterquam quod iam satis constat, quot annorum inter eum, ac primum illum, secundi Comitis Aragonensis filium, de quo supra, interiectum sit interuallum. vt non abs re diuersos vnum ab alio statuerimus. At hunc pro certo habeo, quod initio dixi, nempe ab Aragonensibus illis Comitibus duxisse genus suum: an verò ab Endregoto illo, vel a quo alio, incertum prorsus. Atque etiam si hic Comes non fuerit (neque enim eum fuisse apparet, nec si fuisset Comes, in hisce monumentis suppressisset illius tantæ dignitatis gradum) suspicor tamen in montosa illa regione fuisse illum magnę alicuius ditionis, pro illorũ temporum ratione, positum: eaque Theresiam filiam, quam huius Regis diximus matrem, Garsiæ I. Regi, illius patri, ornatam & locupletatam, nupsisse. Vnde etiam perspicuum fit, vt quem Regẽ Sanctium Galindi, seu Galindez, vel Galindonis, in veteribus monumentis interdũ vocitatum, Surita primum illum Cæsonem Abarcam autumauit; esse hunc eius nepotem statuamus, eidem licentiam istam eo Galindi nomine, patronymici loco, vtendi concedentes potius quàm Cæsoni ipsi, quem nihil video cum vllo Endregoto habuisse, nec habere potuisse commune. Neque aliter meo quidem iudicio tot, tantæque res possunt sibi ipsis constare. Sed hoc pacto ex omni parte mirificè consentiunt inter se. Quinimmo & hoc Rege interposito, qui Abarca vt dixi, interdum vocari consueuit; tolluntur penitus difficultates, quæ hactenus in Regum, Sanctii I. Cæsonis, ac Sanctii III. Maioris Imperatoris dicti, concinnandis factis oriebantur. Ad hunc enim Sanctium II. referendum est Priuilegium illud à Surita in Annalibus annotatum, sancto Petro Siresiensi concessum sub Ann. Chr. DCCCCLXXI. quo se simul cum Vrraca vxore in Aragonia, & Pompelonia regnare dicit. Quod mirificè conuenit nostræ supra traditæ opinioni. Nam dum se in Aragonia regnare ait; apertè indicat, Regiam Aragonum Regni nomenclaturam iam illis temporibus viguisse, minimeque eam à Ranimiro, postero Rege, petẽdam. Iidem etiam de hoc rege Sanctio II. intelligendum est graue illud Codicis Donationũ Regiarum, & Assignationis agrorum sancti Petri Tabernæ testimonium, ab eodem Surita in Indicibus adductum: in quo sub Ann. Chr. DCCCCLXXXVII. Kal. Ianuarii, Sanctii Regis, & Vrracæ vxoris, ac trium liberorum, Garsiæ, Ranimiri, & Gonsalui, mentionem factam prodit. Quamuis autem id Sanctio Maiori tribuendum eidem Suritæ placet, Aera scilicet pro Anno sumpta: tamen nequaquam, vt ex eodem eruitur, eo etiam pacto rerum series sibi potest constare. Hoc autem nouo Rege interposito, aptissimè & rerum, & temporum ratio cohæret. Similiter etiam, & ab hoc Rege concessum apparet Priuilegium illud Donationis locorum de Martes, Bahues, Huertolo, Pinnatensi Cœnobio sub

[margin: 971. beside "cessum sub Ann. Chr. DCCCCLXXI."; 987. beside "ta in Indicibus adductum"]

Ann.

Ann.Chr. DCCCCLXXXIX. à quodam Sanctio Rege irrogatum: cuius idem Surita in suis Annalibus meminit. Et licet à primo illo Sanctio Cæsone concessum putat; nequaquam, sed ab hoc eius nepote dicendum est. Quem iuxta Garibaii historiam, ac eam, quam ex prædictis elicere possumus, computationem, viginti annos plus minus Regnorum potitum constat: Ab Anno nempe DCCCCLXVIIII. vel circa, ad Annũ DCCCCLXXXX. 989. Vt quæ dies Vicessima quinta Decembris eiusdem Anni ab eodem Surita in Annalibus primi illius Sanctii Cæsonis Regis morti tribuitur, forsan huic Regi tribuenda sit. 990.

GARSIAS II. ABARCA, TREMVLVS, ARAGONVM REX IIII.

GARSIAS II. Cognomento Tremulus, Sanctii II. filius, Garsiæ I. Nepos, Cæsonis Pron. patre fatis functo, in eius Regnis successit: & quandoq; Garsias Abarca, quandoq; Garsias Sanctii, id est, Sanctii filius, vocatus in veteribus monumentis inuenitur. Tremuli autem cognomen sibi inditũ ferunt a nimio tremore, quo in bellorum initiis corripiebatur: tametsi posteà in ipsis prœliis fortis erat, ac intrepidus dimicator. Cuius rei cũ in multis, & maximis pugnis pulchra, & ampla signa dedisset: tum illud in acerrima illa pulcherrimum, quam prope Vxamam Vrbem commisit dum Almanzorẽ Cordubensem Regẽ armis superauit: si modò in ea Regem hunc nostrũ præsentem affuisse, vt ex quibusdã, quæ nuper comperi, monumentis colligi potest, certum sit: nam eo absente illius exercitum huiusmodi victoriam reportasse, aliorum scriptis testatum est. Denique in prœliorũ initiis visus fuit sæpe Garsias iste Rex, corpore, atque artubus, numquam tamen animo, aut mente contremiscere. In eius vxore nominanda nimium variant scriptores. Alii enim eam Costantiam vocant: alii Epiphaniam; alii Eluiram. Ex Garibaii verò historia colligitur, cui hac in re libenter assentio, Eximinam istius Regis vxorem fuisse: vnicumq; tantũ filium ex ea natum, Sanctium Maiorem. Eos etenim, qui ei duas filias tribuũt, Teresiam scilicet, ac Sanctiam, quæ strenuo illo, numquàm laudato satis, Ferdinando Guntisaluo, Castellæ Comiti, nupta fuit: errasse iudico, cum Comitem ipsum longè ante hæc tempora, siquidem An. DCCCCXII. vel circa simul cum ipsa Sanctia Comitissa vxore insigne illud sancti Petri *de* Arlança Monasterium fundasse, perspicuum sit. Quare autem minimè a quoquam ex nostris hisce Regibus procreatam fuisse dicendum: aut si alicui eorum tribuenda; primo illi quidẽ Abarcæ Cæsoni: tametsi illud etiam mihi hactenus satis certum non est. Vix decem annos hunc Garsiam Tremulum regnasse constat: quandoquidem & vetustis monumentis per Garibaium annotatis, & Belasconis testimonio a Surita in Indicibus apposito circiter vnicum Millessimum Natalis Christi Annum eundem obiisse apparet. vt re vera Ataresiæ Arx Inscriptio, quam eidem Suritæ in Annalibus huic Regi tribuere placuit, e... 1000. auo Garsiæ tribuenda sit. Nam cùm in dicta Inscriptione contineatur, arcẽ illam, a Garsia Fortunionio constructam fuisse, Aera DCCCCLXIX. Regnante, vt loquitur, Rege Garsia Sanctii: necessariò eius numeri nota in huius Tremuli auum reiicienda est; siue ipsius Aeræ genuinam computationem sequamur, siue Aeram pro Anno sumere velim*. Neutra autem eorum supputatio huic Regi Tremulo conuenire potest: qui quartus numero, Aragonum Rex censeri debet.

SANCTIVS III. MAIOR, IMPERATOR, ARAGONVM REX V.

SANCTIVS III. Cognomento Maior, Tremuli F. Sanctii II. Nep. Garsiæ I. Pron. Cæsonis Abn. patre mortuo, Regnorũ Aragonum, Suprarbii, & Pompelonæ imperium consequutus, quintus ordine, Rex Aragonum fuit: Hispaniæ Imperator dictus, quòd Castellæ etiam dominatum, vxoris iure adeptus fuisset. Ea enim cũ Sanctii, Castellæ Comitis, filia, ac Garsiæ Infantis ad Legionem Septimam Geminã nequiter interfecti, soror esset; illius suffecta fuit heres. Nomen autem ipsius varium legitur apud scriptores. Quidã enim Domnam Nuniam, siue Muniam Domnam, q. idem planè videtur, vocatam tradunt: alii Eluiram: Geloyram, vel Gelovdam alii. Quandoque etiam eam, Domnam Maiorem, nominatam ce...nimus; sed hoc à viri fortasse cognomento: qui ob id, quod ad maius, quàm ceteri omnes, imperium peruenisset, Sanctius Maior vt suspicor, dictus est. Ex ea, siue hoc, siue illo modo vocata fuerit, tres filios suscepit; Garsiam, Ferdinandum, & Guntisaluum. Nam Ramirus siue Ranimirus, qui quartus eidem filius adscribitur ex Gaya, siue Caya illustri femina,

Ayuariæ domina, susceptus est. Inter hos autem filios Regna partitus, intestinorum bellorum originem dedit. Garsiæ etenim, filio natu maximo, quòd falsò adulterii crimen Reginæ matri intulisset; auitam Castellæ ditionem abdicans, Pompelonense Regnum attribuit. Ferdinando verò, secundò genito, Castellæ donauit Comitatum: qui primus, Castellæ Rex vocatus fuit. Guntisaluo autem, siue Gonsaluo, minimo, Suprarbiensem, & Ripacurtiensem ditiones assignauit. At Ranimiro filio, Aragonum tantummodò Regnum: atque id, vt proditur, nouercæ indulgentia, quod se aduersus fratres pudicitiæ illius defensorem obtulisset. Itaque ex hac, vt diximus, Regnorum diuisione quatuor Regnorum stemmata dimanarunt: diuturnorumque inter fratres, ac posteros bellorum initia. Sed missa ea faciemus, tantùm quod proposuimus, Regum Aragonum seriem persequemur. Regionem igitur, quæ Aragonum Regni nomine Ranimiro ipsi ab hoc Rege Sanctio Maiore tradita fuit, eam solummodò fuisse apparet, quæ solis prisci Aragonensis Comitatus finibus terminabatur: quamquam eadem ipsa postea, ditionum, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ, ob Guntisalui fratris interitum, accessione facta, concreuit. Iam verò Ripacurtiensis Regio (libet enim nonnulla dicere hoc loco de ea) Comitatus nomine circiter Annum Chr. cc ∞xiii. appellata cernitur, sub Bernardo Comite, Aragonensis Comitis genero. Cui Athonem fratrem, quem aliquando, Comitem, & Episcopum nominatum, legimus, successisse constat. Huic verò Raimundum, ex fratre nepotem; scilicet Bernardi, primi Comitis, filium. Raimundo autẽ, filium Vuifredum. Atque eo sine liberis decedente, Isarnus I. frater, Ripacurtiensi Comitatui præfectus est. Ipsi verò Isarno I. filius Isarnus itidem II. ex non iusto matrimonio natus, successit. Isarno autem II. Gulielmus filius. Quos omnes Ripacurtienses Comites quandoque Francorum Regibus, quandoque etiã & nostris paruisse fertur. Tandem Gulielmo Comiti Rex Sanctius Maior Comitatum arripuit: Guntisaluoque filio simul cum ditione Suprarbiensi donauit. Isque Guntisaluus Suprarbiensium, & Ripacurtiensium Regis sibi nomen adsciuit. Huius igitur Sanctii Maioris obitu, Pompelonẽse Regnum ab Aragonensi, & & Suprarbiensi Regnis primùm disiungi cœptum est: cũ ab Innico Arista ea vsque tempora semper copulata exstitissent. Postea verò sæpius & seiuncta, & subiuncta fuisse demonstrabimus. At Sanctius iste Rex, Imperator dictus, eam maiestatis, ac potentiæ amplitudinem consequutus, qua nulla maior, nec æqualis à
1023. Gothici Regni euersione in Hispania visa fuerat, Ann. Chr. ∞xxiii. horum omnium Regnorum fuit potitus: vt Pertusa præclarus nostri iuris interpres obseruauit. Sic namque in extremo cuiusdam Priuilegii, dicto anno irrogati, se legisse testatur. *Regnante me in Pampilona; in Aragonia; in Suprarbio; in Ripacurtia; in omni Gasconia; & in Alaua; & in cuncta Castella; in Asturiis; in Leone, siue in Astorga. Æra* MLXI. Atque dum Gasconiæ meminit, fit, vt dicamus, eidem Aquitaniæ partem, quæ Aristæ olim patrimonium fuit, hereditario obuenisse iure: proptereaque se in omni Gasconia regnare dixisse. Neque enim ab eo trans Pyrenæos bella fuisse commissa memorantur. Vnde etiam eruitur, Beneharnenses omnes, qui posteà ad Cæsaraugustanæ vrbis liberationem in nostrorum subsidium conuenère, Alfonsi nostri Regis vassallos exstitisse; quòd ad eum, vt conici potest, hereditario simillimo iure illa pars Aquitaniæ peruenisset: quæ iam diu à nostrorum Regum desciuit imperio. Ac eandem etiam ob causam in antiquis nostrorum Regum Priuilegiis in Testium Confirmatorum loco tot Aquitanicorum Episcoporum nomina inueniuntur: quippe quia eorum subditi, Regiam curiam assiduè sectabantur. Neque id tantum coniectura pendet, cum Surita Ann ∞clxxxvii. Gastonem, Beneharnensem Vicecomitem, nostro Alfonso Regi II. commemoret ipsam Beneharnensem, & Gasconiæ ditionem fidelitatis sacramento, maiorum suorum exempla sequutum, subiecisse. Tandẽ Sanctius Rex post triginta & tres annos, plus minus, quos regnasse constat, mortuus est
1034. A.D. xv. Kal. Nou. Ann. Chr. MXXXIV. licet alii in annum sequentem MXXXV. illius vitam producunt. Eius corpus in Oniensi, siue in sancti Saluatoris Ouetensi Ecclesia, sepultum primum, deinde à Ferdinando filio ad Diui Isidori Legionense Cœnobium delatum fuit: Imperatricis verò, siue Augustæ vxoris, apud nos in Ecclesia Pinnatensi humatum. Fertur enim eandem viuentem præcepisse, vt suum post mortem corpus in eius ditione sepeliretur, qui ipsius viuentis famæ, atque honoris præcipuus propugnator, ac fautor exstitisset: Ranimiro priuigno se etiã in hoc, quantum potuit, gratam exhibendo.

RANI-

RANIMIRVS I. CHRISTIANISSIMVS, ARAGONVM REX VI.

RANIMIRVS I. Sanctii Maioris F. Tremuli N. Sanctii II. Pron. Garsiæ I Abn. Cæsonis Atn. Sextus Aragonum Rex fuit. Nequaquam autem ab eo Aragonum Regum seriem petendam esse, vt vulgò traditur, iam antea demonstrauimus. Plures enim qui eũ antecesserunt, Aragonum Reges exstitisse constat: licet Ranimir⁹ hic, primus fuerit, qui solius Aragoniæ ditionis imperio, priscis tantùm Comitatus finibus constituto, sub Regio nomine potiretur. Qua ratione forsan posset affirmari, eum, primũ Aragonum Regẽ, appellari potuisse. Sed neq; id mihi omnino placet. Quibusdã probari intellexi, quod probabilius videtur, eum propterea, primum Regem Aragonum, appellatum fuisse, non quia primus fuerit Aragonum Rex; quasi ante eum nulli Aragonum Reges exstitissent: sed quia inclytum Aragonum nomen, ab eo primùm nostris Regibus, & posteris eorum familiis, gentilitium manauit. Ceteros enim Reges qui eum antecesserunt, post Sanctium Cæsonem, ipso nomine ab Abarba sumpto fuisse sæpius vocatos constat. Vnde fit, vt in veteribus nostrarum rerum monumentis plures Reges Abarcas, tum Sanctios, tum etiã Garsias, inueniamus. Nam ad similitudinem Gothorum Regum, apud quos plures Flauios fuisse, certum est, in cuiusdam Flauii memoriam, qui inter eos habitus fuit clarus, & potens: omnes hi Reges post Abarcã, ab eo se Abarcas Reges nominari voluerunt; a quibus quæ Abarcarum apud nos exstant veteres, illustresq; familiæ, originẽ duxisse perhibentur. Ab hac itaque istorum Regũ tanta nominum similitudine, tota ea, de qua satis supra conquesti sumus, & temporum, & rerum confusio orta est. Verùm enimuerò Ranimirus hic Rex, deposito eo Abarcæ nomine, primus illustre nomen Aragonum, in posteros gentilitium induxit, D. Ranimirusque Aragonius vocitari cœpit: quam consuetudinem quotquot post eum sequuti sunt Reges nostri vsque ad Catholicum Regem Ferdinandum seruauerunt. Quo pacto credibilius est, potuisse eum à scriptoribus, primum Aragonum Regem, appellari. Sed iam post hac fas erit, vt ab hac eorum sententia, tanquàm futili, & commentitia, discedamus. Hic igitur Ranimirus Rex in Guntisalui fratris, à Ramoneto de Tomanera, siue, vt alii tradunt, Gafcuennan, Vascone, ad Moncluss pontem interempti, locum cooptatus, Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones adsciuit: indeque Regnorum Aragonum, Suprarbii, ac Ripacurtiæ imperio simul potitus fuit. Gisbergam, quam alii Gilbigam, Bernardi Rogerii Comitis, & Brisindæ, seu Garsindæ Comitissæ vxoris filiam, in matrimonium duxit, nimiæ pulchritudinis feminam, vt testatur idem Rex in istius Syngraphæ initio. *Anno incarnationis ∞ XXXVI. 22. Augusti, Luna 25. Ego Ranimirus, proles Sanctionis Regis, accipio vxorem Gibergam, filiam Comitis Bernardi Rogerii, & Comitissa matris eius Garsindae* 1036.
quam dederunt mihi Ricardus, Episcopus Vigorritanae ciuitatis, & Proconsules Cauitanenses; Garsea Forto, & Gelme Forto, fratres vterini. Et dedi ei sponsalia pro Dote, & Arram, & propter honorem, amorem, & pulchritudinem suam aliquid de hereditate, quam dedit mihi pater meus in territorio Aragonensi. Nonnulli autẽ eam, tantùm Hermessendam, vocant. Sed Gisbergam, & Ermissendam vtroque nomine vocatam fuisse, ex aliis eiusdem Ranimiri Regis monumentis colligitur, quæ apud sancti Ioannis de Pinna monasterium exstant: in quibus idem Rex ita se loquentem inducit. *Notum sit, quod quinta feria, mediante Quadragesima, in Mense Março, quando infirmaui in sancto Ioanne, & commendaui Deo Sanctiũ filium meum, filium Ermissendæ, qua vocata est per baptismũ Giberga.* Alia verò consultò omittimus, quia ad nostrum institutũ nihil attinent. Ex ea igitur vxore filios duos, ac totidem filias suscepit: filios quidem, Sanctium IIII. Regnorum heredem: ac Garsiam, Aragonensem primùm, posteà Iaccensi Ecclesia in Cathedralem suo tempore erecta, Iaccensem quandoque Episcopum appellatum. Filias verò; Sanctiam, Tolosati; ac Theresiam, Prouinciæ Comitum vxores. Hanc verò Sanctiam, mortuo patre, Comitissam in Atares, quandoque Comitissam Sanctiam, absolute vocatam, in priscis monumentis obseruaui. Aliam prætereà filiam Vrracam habuit; & filium etiam, Sanctium Ranimiri: cui Ayuarum maternã ditionẽ, necnon & Ripacurtiam donauit, antiquo Comitatus nomine eidem restituto. Sed eo posteà, vt nonnullis placet, sine filiis decedente, Ripacurtiensis ipse Comitat⁹ ad Regiũ Aragonum diadema reuocatus fuit, ac eidẽ per plures annos subiunctus. Prætereà idẽ iste Ranimirus Rex Cæsaraugustanẽses, & Ilerdenses Maurorũ Regulos sibi quotannis tributa soluere coẽgit: ac bis signis collatis cum Oscensi Regulo contendens, victor euasit. Fines deinde suos paulatim producendo, Palliarensem ditionem suo adiunxit imperio. His rebus, ac aliis præclarè gestis, illustris habitus: illustrior verò

iudicatus eſt, quòd de Sacræ Religionis cultus, cærimoniarumque inſtauratione, qua maximè opus erat illis temporibus, curauiſſet. Ad Iaccam enim Vrbem multorum Epiſcoporum habito Concilio, Ranimiro ipſo aſſidente, Sacra omnia ex Catholicæ Sanctæ Romanæ Eccleſiæ ſanctionibus inſtaurata fuêre: ipſamque Iacceranam Eccleſiam, tunc in Cathedralem erectam, Sanctius Aragonenſis Epiſcopus obtinuit. Vnde qui antea Aragonēſes: poſteà Iaccenſes Epiſcopi appellari cœperunt. Minimè autem erit à noſtro inſtituto alienum hoc loco in medium proferre iſtius Prouincialis Concilii, vt ſanè coniicimus, fragmentum, quod in peruetuſto Codice Pinnatenſi antiquis literis exaratum inuenimus. Cuius hoc eſt exemplum.

De Concilio, quod fecit Ranimirus Rex cum Epiſcopis, & Abbatibus ſuis in Sancti Ioannis Cœnobio.

RESIDENTE *glorioſo Principe Ranimiro, una cum venerabilibus Epiſcopis: ſcilicet Sanctio, & Garſia, & Gomeſano; & Abbatibus Sancti Ioannis Cænobii: ſcilicet Belaſius, & Paternus minor: Reſidentibus etiam vniuerſis fratribus, & Clericis ſui Regni in Capitulo prænominati Cænobii, ita Sanctius Aragonenſis Epiſcopus exorſus eſt loqui. Pro diſciplina, & ordine Eccleſiaſtico, cum diligenti cura, ac prouidentia tractemus, ſi placet domino Ranimiro Regi, ac Epiſcopis, Abbatibuſque adſtantibus, nec non etiam Monachis, ac vniuerſis Clericis, ea quæ ad ordinationis tenorem pertinent iuxta Diuinæ legis præcepta, & Nicænorum Canonum conſtituta; ac cum adiutorio Domini in omnem æuum manſura ſolidemus, ſicut eſt prædeſtinatum, & conſtitutum ab inclyto Rege Sanctio, totius Heſperiæ domino. In præſentia Epiſcoporum ſubſcriptorum: ſcilicet Sanctii Epiſcopi Aragonenſis; & Sanctii, Pampilonenſis; Garſiæ, Nauarenſis; & Arnulphi, Ripacurtienſis; & Iuliani, Caſtelienſis; & Pontii, Ouetenſis; & aliorum plurimorum Epiſcoporum: nomina quorum longum eſt dicere. Hoc verò eſt noſtræ inſtitutionis decretum: Vt Epiſcopi Aragonenſes ex Monachis præfati cænobii habeantur, & eligantur. Ranimirus Rex ſtans in medio Concilii dixit: Ego laudo, & corroboro decreta genitoris mei Sanctii, ac huic veſtræ definitioni ſubſcribo. Vniuerſi Epiſcopi, ac Abbates ſimul cum Clericis dixerunt: Laudamus, ac huic ſubſcriptioni nos ſubſcribimus.* Hîc meo iudicio deſiderantur non pauca. *Quicumque futurorum Regum, ſucceſſorum noſtrorum, tranſgredientes, & deuiantes ab hoc Regali ſimul & Pontificali decreto; temptauerit, diſſoluere hanc ſcripturam: in præſenti ſeculo Omnipotens Deus, qui eſt iuſtus iudex, & Regum Rex, diſſoluat, & diuidat* Regalem *bonorem, & potentiam* Regni *eorum, detque illud ſe diligentibus, & timentibus, & noſtra decreta ſeruantibus: & in futuro ſeparati à conſortio omnium Chriſtianorum, interpellante pro eis beato Ioanne Baptiſta, cum omnibus Sanctis participentur in ſocietate cum Dathan, & Abyron, & Iuda traditore in Inferno inferiori, luentes pœnas perpetui incendii ſine fine per æterna ſæcula. Amen. Data eſt ſententia* VII. *Kal. Iulii Aer.* ∞LXII.

Ibi autem Aeram pro Anno ſumptam fuiſſe apertè colligitur. Prouinciale enim hoc
1062. Concilium Ann Chr. MLXII. habitum fuit. Sequenti verò Ann. MLXIII. ad Gradus arcē
1063. A.D. IIX. Id. Maii. Ranimirus ipſe Rex à Sanctio Caſtellæ Rege, Ferdinandi fratris filio, prœlians interfectus: ac vnà cum vxore in Eccleſia Pinnatenſi ſepultus. Ob tantas autem res tam præclarè geſtas, meritò eum Gregorius VII. Pont. Max. cohoneſtauit illuſtri Chriſtianiſſimi Regis cognomento.

SANCTIVS IIII. ARAGONVM REX VII.

SANCTIVS huius nominis IIII. Ranimiri I. F. Sanctii Maioris N. Tremuli Pron. Sanctii II. Abn. Garſiæ I. Atn. Cæſonis Trin. Aragonum Rex VII. cùm duodeuiceſſimo ætatis anno Regale munus accepiſſet; poſteà ditionem ſuam latè amplificauit. Nec magis rerum geſtarū gloria clarus, quàm religione, & pietate inſignis fuit. Ad vberes namq; & fertiles regiones expugnandas, quarū Mauri ad planiciem potiebantur, arma conuertens: Balbaſtrum, olim Burtinam; Beliam, nunc Boleam; Gradū; Lohارrim, quam antiquam, vt diximus, Calagurrim Iuliam Naſſicam credimus; Marcuellum; Alquezarem; Lunam; Montionem; plurimaq; alia opida, & caſtella ab infidelium manibus eripuit, nonnulla condidit: ac plura etiam pia loca conſtruxit. Lunā verò, Gallicolim primùm, deinde mutato nomine Montem maiorem vocatam veteribus quibuſdam monumentis inuenio: atq; vt ſuſpicor Gallicolis, ea Arabica vox, idem valebat. Vnde quod eidem nomen eſt Lunæ, fortaſſe fuiſſe ductum, eruditiſſimus Petrus Ioannes Nunneſius Valentinus obſeruauit: vir quidē in vniuerſarum artiū ſtudiis ſcienter verſatus, in primiſq; politiorum humanitatis, interiorumq; ac recōditarum literarum peritiſſimus. Nam vt illius verba exprimam, antiqui Geographi montes, qui celſiſſimi erant montes Lunæ vocabant: quaſi tantam eſſe eorū altitudinem indicantes,

cantes, vt Lunam prope contingerent. Atq; ita Bet Africę montē, à quo Nilus fluit, Lunæ montem dixerunt. Ad cuius similitudinē, fieri enim id potuit, Arabes, qui indidē traiecti, patriam occuparunt, montosæ huic regioni, Lunæ nomē imposuerunt: tametsi non tam mihi excelsi illius colles videtur. Sed tanti viri mentionē intermitti non siui, q̃, ab eo fuerim in Valentina nobili Vrbe, & copiosa, peritissimisq; hominibus, ac liberalissimis studiis affluente, cum puer adhuc essem, & Latinis, & Gręcis literis eruditus, ita vt quicquid habeā, id totum ex illius disciplina habeam; iamque ipse, si qua est huiusce rei ratio ab optimarū artium studiis profecta, eius omnis à me repetere fructū iurè possit. Quē satis vberem cepi præteritis diebus illius de me iudicii, nec vulgaris vigiliarum huiusmodi æstimationis. Verum, vt ad rem redeam, Sanctius hic Rex, Pompelonensi posteà Regno obtento, suisque Aragonum, Suprarbiæ, & Ripacurtiæ subiuncto, omnium harum ditionum se Regem nominauit. Pompelonenses enim, Sanctio eorum Rege Garsiæ Regis filio, à Raimundo fratre ad Rotam interfecto, eundem Raimundum è Regni finibus expellentes, ne is regnaret apud eos Rex, qui fraterno Regio sanguine esset pollutus: ad nostrum hunc Sanctium IIII. Regnū detulerunt. Inde antiqua horum Regnorum subiunctio facta fuit, haud diu tamen duratura. Porrò hic Sanctius IIII. Castellari, ad Iberi ripas, arcem fortissimam, non longè à Cæsaraugustana Vrbe ædificauit: vt in ea nostris Cæsaraugustanenses Mauros infestantibus receptaculum securum patēret. In eius enim Vrbis expugnationem oculos, ac mentem coniecerat. Sed cùm obiisset; suum in ea re desiderium explere nequiuit. Osca enim, Vescitaniæ Vrbe, ab eo circumsessa, cùm illius mœnia equitans exploraret, à Mauris visus, sagitta latere confixo, summa, & illustri gloria, è vita excessit Prid. Non. Iun. Ann. Chr. ∞XCIV. Quin etiam 1094.
eundem, quasi alterum Epaminondam Thebanum, Pinnatensis scriptor, nostrique ferè omnes historici prodidêre, tum denique auelli sibi spiculum permisisse, posteaquàm rogatione sua, publico consilio, ad filium Petrum Regno delato, ab eo, & Optimatibus fidem recepit, fore omnes eô actiùs, quò ipse moriebatur, ad obsessæ Vrbis perniciem erupturos. vt in ipso vulneris dolore visus sit, læto animo, cum laude, quòd pro Catholicæ Fidei exaltatione decederet, mortuus esse. Eius corpus, quam diu Osca capta non fuit, insepultum mansit. Ea verò, Rege filio assidente, deditionem facere coacta, ad Montis Aragonum Cœnobiū, quod idem Rex Sanctius construxerat, deductum est: ac tandem in Pinnatensi Ecclesia gentilitio tumulo collocatū. Ex Felicia Regina, quæ Armengolis, & Clementiæ Vrgellensium Comitum filia fuit, tres filios reliquit; Petrum, Alfonsum, ac Ranimirum: qui omnes Regiam patris ditionem sunt adepti. At Feliciam, secundam illius vxorem fuisse, apparet. Nam priùs quandam illustrem feminam duxit, Beatricem vocatam. Nulla autem ex ea proles remansit. Quendam etiam filium huius Regis, Ferdinandum vocatum, in priscis quibusdam monumentis reperio: nothum tamen eum fuisse. De quo, ac de Felicia Regina, hæc in antiquis Pinnatensium rerum Commentariis. *Æra* MCXXIIII. *Non. mense, in Castro Sos, Dominus Petrus Sanchiz, filius Sanctii Ranimiri, fecit cartam conuentionis cum Fredenando suo germano, Iussione Domini Regis Sanctii, eorum patris, per cambium de Ripacurtia; quæ fuit data in dote Domnæ Feliciæ Reginæ; & donauit Villi, cum suis terminis, & Onano cum suis terminis, sicut terminauerat Rex, quando incœpit eum fabricare.* Quandoquidem autem Regem hunc Sanctium IIII. Sanctii Cæsonis trinepotem, scilicet atnepotis filium, fuisse memorauimus: non abs re censendum erit, si hoc loco sententiæ nostræ rationem, curabimus reddere, quam promisimus. Itaque duo prototypa Priuilegia in Tabulario Sancti Ioannis de Pinna adhuc exstant: in quibus Sanctius hic IIII. Rex Sanctium illum Abarcam Cæsonem, expresse nominat tritauum suum. Ac prioris quidem Priuilegii exemplum est huiusmodi.

IN *Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Hac est Carta, quam facio ego Sanctius, Rex Aragonensium, & Pampelonensium, Deo, & beato Ioanni Baptistæ, de illo Monasterio, quod vocatur Sanctus* Iacobus *de Ayuar: quod dedit Tritauus meus Sanctius Rex; cognomento Abarca cū omnibus terminis suis, siluis, aquis, paludibus, ac pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu Aer.* ∞XXIIII. *Præsidente in Sācto Ioanne Transiniro Abbate, & in Aragone Oriolo Episcopo. Postea dom⁹, & Ecclesia præ nimia vetustate ceciderant: & homines patriæ illius iā per vim terminos abstulerant. Sed Sanctius Rex auus meus, quando ordinē, & regulam beati Benedicti in Sancto Ioanne constituit; Deo, & beato Ioanni, & domno Paterno Abbati omnia supradicta liberè reddidit. Nunc autē ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, Do, & confirmo vobis illū terminum de illo monte de Ayuar: sicut dedit tritauus, & auus meus, & pater meus Ranimirus, per ad illā populationē Sancti Iacobi: & sicuti Senior Eximino Fortuniones, & Senior*

Liguar Ennecones, & Sanctia Ennecones meo Merino, me præcipiente, fecerunt. Et insuper addo vobis illud Solanum, quod est super Monasterium vestrum Sancti Iacobi, usque ad illo Ozqueta, ut vestri populatores faciant ibi suas domos, & egrediantur à Claustro Monasterii, ubi nunc habitant. Et non solùm ista supradicta omnia Do, & confirmo vobis, sed etiam Deo volente tantum, quantum possint explicare vestri populatores, tantum habeant terminum in illo monte de Ayuar. Si verò, quod fieri minimè credo, aliquis homo post obitum meum aliquid tortum voluerit facere Monachis Sancti Ioannis de his omnibus supradictis confiscatur à Sancta Ecclesiæ priuatus communione, & cum Dathan, Chore, & Abyron: & cum Iuda traditore perpetuæ subiaceant damnationi.

FACTA *Carta sub Æra* MCXVIII.

In Cursu. IIII *tempore Quadragesimæ in Monasterio Sancti Ioannis Baptistæ, Præsidente ibidem Sanctio electo pro Abbate.*

EGO *autem supradictus Sanctius, misericordia Dei Rex, qui hanc Cartam facere iussi propria manu roborare curaui.*

Ego Petrus, eiusdem Regis filius, huic Donationi consentio, & confirmans subscribo.

Alterum verò Priuilegium eidem Monasterio sancti Ioannis decennio post, scilicet AERA CXXVIII. ab eodem hoc Sancho IIII. Rege concessum fuit his verbis.

OB *honorem Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Hoc est Priuilegium, quod ego Sanctius, Ranimiri filius Regis, non meis meritis, sed sola Dei miseratione Aragonensium, & Pampilonensium, seu Montisonis Rex, una cum filio meo Petro, facio ad Monasterium sancti Ioannis Baptistæ, quod nuncupatur de Pinna, Aymerico Abbati eiusque successoribus, cunctisque mona. his præsentibus, atque futuris, in eodem loco Deo famulantibus in perpetuũ. Dignæ recordationis Sanctius Rex auus meus, Redemptoris nostri opitulante clementia, deuictis, atque expulsis Hismaheutarũ gentibus à Regni sui finibus, accensus zelo eiusdẽ Redemptoris, cuius ope triũphans ex inimicis victor extiterat, statuit Regnum suum à sordibus, & prophanationibus supradictæ gentis penitus emundare, & Ecclesias, monasteriaque olim ab eisdem diruta renouare, Christique seruorũ gregem, & beati Benedicti normã per monasteria ordinare. Igitur inter cetera bona voluntatis suæ opera constituit in monasterio sancti Ioannis Baptistæ de Penna: in quo humata sunt auorum, & proauorum suorum, meorumque necnon patris mei, & matris meæ corpora: congregationẽ monachorũ. Qui vt liberè Deo seruire possent, eis libertatis priuilegia dedit. Nam ipsos, successoresque eorum, & locum cum omnibus monasteriis, & Villis, & alodiis suo iuri pertinentibus, facto priuilegio, secundum Priuilegia Cluniacensis monasterii, ab omni iugo, vel censu Regiæ, vel Episcopalis, vel alicuius Ecclesiasticæ, vel Sæcularis potestatis, auctoritate Regali fauente, & annuente Mantio Aragonensi Episcopo, necnon Sanctio Pompelonensi Episcopo, liberos fecit: & eidem loco venerabilem virum Paternum, Abbatem præposuit, soliique Deo seruire præcepit. Donationes vero præcedentium Regũ, Sanctii videlicet aui sui, nec non & Vrraca Reginæ, scilicet & Garsiæ patris sui, & Domnæ Eximinæ matris suæ, & quicquid idem locus dono, vel comparatione, vel cambio habebat, vel habere videbatur, auctoritate Regia confirmauit. XI Kal. Maii in Legerensi Monasterio Aera* MLXIII. *Quod priuilegium ipse venerabilis Rex Sanctius manu propria confirmauit, & patri meo venerandæ memoriæ, Ranimiro Regi, ad roborandum tradidit, & ceteris filiis suis, fratribus patris mei, videlicet Fredelando, & Garsiæ, & Guntisaluo, in conspectu Sanctii Guilielmi Comitis de Guasconia, necnon & Berengarii . . . Comitis de Barchinona corroborari fecit. Et insuper locum prædictum ex propriis bonis in vita sua honorificè locupletauit. Post obitum verò eius, pater meus Ranimirus, non solum patris sui Regis Sanctii decreta inuiolabiliter seruauit, sed etiam locum hunc donis auxit, mihique commendans, vt Priuilegia patrum meorum ad tutamen, & nobilitatem eiusdem monasterii facta corroborarem, & dona quæ possem, ibi donarem, iniunxit. Ego vero non immemor præceptorum eius, Deo auxiliante, totis viribus meis adimplere præcepta eius curaui, & insuper ab Apostolica Sede corroborari feci. Romã namque ad beatum Papam Alexandrum secundum, eiusdem loci Abbatem venerabilem virum Aquilinum misi, rogans, iam suprafatum monasterium non dedignaretur Apostolico patrocinio munire. Scilicet & hoc defuncto Abbate, videns Ego prædictum monasterium à fratre meo venerabili Episcopo Garsia in quibusdam caussis affligi, & Priuilegia eiusdem Monasterii velle corrumpi: ad confirmanda priora benè acta, Abbatem Sanctium eiusdem monasterii iterum Romã ad beatissimum Papam Gregorium septimum misi, rogans eum, vt ipse benignè prædictum locum Apostolica auctoritate, & sua munire, sicut antecessor eius fecerat, ipse facere non dedignaretur. Quod, secundum quod poposceram, ipsi libentissime fecerunt. Sanctio quoque Abbate defuncto, & domno Aymerico Abbate in lo-*

cacim posito, cupiens hoc cœnobium adeo prorsus munire, & tueri, Apostolicoque simul, & Regali patrocinio; prædictum domnum Aymericum Abbatem Romæ ad beatissimum Papam Vrbanum misi secundum, obnixè deprecans Paternitatem illius, vt prædictum locum in defensione, & patrocinio beatorum Apostolorum Petri, & Pauli susciperet, & Priuilegium tale eidem loco conferre dignaretur, quo à rapacitate malorum hominum, vel ab inuasione Episcoporum, necnon à præiudicio Cardinalium, & Archiepiscoporum, seu à dominatione mala succedentium Regum locus eisdē tueri, aut defendi possit: & vt Abbas eiusdem loci liberè ipse, & sui ad Sedem Romanam in omnibus causis, & iudiciis Ecclesiasticis, vel sæcularibus, necnō & in ordinationibus Abbatum possint se reclamari. Qui beatissimus pater Papa Vrbanus, audita mea humilitatis petitione, credo non meis meritis, sed sancti Ioannis gratia commotus, locum hunc in Apostolica suscepit protectione: dataque libertatis Priuilegio, Apostolico patrocinio muniuit. Nunc igitur ego humillimus seruorum Dei seruus, non meo merito, sed dono Dei Rex Sanctius, locum sancti Ioannis Baptistæ de Pinna tantis auctoritatibus munitum, Regiis ac Apostolicis decoratum Priuilegiis, hac mea præsente auctoritate corroboro. Do, Concedo, & Confirmo Abbati Aymerico, & monachis sub eo, vel successoribus suis Deo militantibus, talia præcepta, & Priuilegia, & decreta, & libertates, qualia habet Cluniacense monasterium, de cuius sanctissimo fonte ordo beati Benedicti in hoc loco prius manauit. Do, concedo, & confirmo eis etiam monasteria, & Ecclesias parochitanas, nec non & villas, & cellas, & molendina, & siluas, & omnia alodia magna, vel parua, quanta, vel qualiacumque sanctus Ioannes, vel sui monachi ab antiquis Regibus, seu à modernis, vel ab Episcopis, vel à militibus, vel à rusticis, vel à quibuscumque personis, dono, vel cōparatione, vel camio adquisiuit, vel habere videtur, vel visus est, nisi hæc quia Abbates, vel monachi eiusdem loci iustè, aut legitimè dimiserunt, vel camiauerunt Regio iussu: vt sicut Cluniacenses sunt liberi ab omni iugo humanæ seruitutis, ita & isti sint, tantummodo seruantes debitam reuerentiam Apostolicæ Sedi: vt liberi, & expediti valeant exorare misericordiā Dei pro stabilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, & pro quiete Regni mei, nec non, & pro suorum, totiusque populi excessibus. Vt autem de libertate prædicti loci omnis amputetur contentio; monasteria, quæ idē locus adquisiuit temporibus præteritis, nominatim expressi in hoc mea auctoritatis Priuilegio, timēs ne per incuriam Abbatum, vel negligentiam monachorum, Priuilegia, vel Cartulæ eidem loco à fidelibus concessa depereant. Ideo hic recapitulando nomina: Primò, id est monasterium sanctæ Ceciliæ; & monasterium sancti Torquati; & monasterium sancti Sebastiani; & monasterium sancti Petri de Fonas; & monasterium de Zerapuz: necnon Ecclesias, & villas, idest Lechinta; & Gisso; & Alastrue; & Martes; & Ena; & Segaral; & Ventayolo: & Legisso; & sancto Petro de Ostias; & sancto Petro de Medianeto; & Acenarbo; & Bortata, Berbues. Has omnes Ecclesias, monasteria, & Villas dedit Rex Sanctius, cognomento Abarca, Tritauus meus, cum omnibus Decimis, & Primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus terminis, siluis, aquis, paludibus, & pascuis suis, & molendinis, cum exitu & regressu. Actum est hoc Æra ĪXXVII. Præsidente in sancto Ioanne Transiniro Abbate; & in Argonē Oriclo Episcopo. Do etiam, concedo, ac confirmo, Esu, & monasterium de Nauasal cum suis Villis: idest Larroda, Aranella; & cum omnibus Alodiis, & montibus, & Pardinis, & Ecclesiis, cum decimis, & primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus suis omnino rebus, quas habebit, vel habere videbitur; & sancta Maria de Botta cum tota villa; & monasterium sancti Martini de Pacopatina; & monasterium sancti Clementis; & monasterium sancti Saluatoris de Puyo; & Villas, & Ecclesias, idest Latresas; & Biasu..sso; & sancti Fructuosi de Senes: & sancti Iuliani de Bebos, cum tota villa: & monasterium sancti Vrbicii de Galleco: & Villam de Sotue, & Votue; & Speciello; Casanoua: & Sacramiana cum Ecclesiis suis. Has omnes Ecclesias, & monasteria, & Villas dederunt Rex Sanctius auus meus, & Regina Domna Maior, cum decimis, & primitiis & oblationibus suis, & confirmauerunt Er. ĪLXIII. Præsidente in sancto Ioanne, Paterno Abbate primo in eodem loco sub regulari ordine degente. Do etiam, concedo, ac confirmo monasterium sancti Martini de Cercito, quem dederat Rex Sanctius ...uus meus. Prædictum monasteriū Do, concedo, & confirmo cum suis Ecclesiis, & Villis, & cum decimis, & primiciis, & oblationibus suis id est A.omuer; & mediam villam de Essun: & medietatem Villæ de Orcentue: & monasterium sancti Christopori de Aurin cum tota villa; & Palatium de Lares cum tota sua hereditate: & pardinam illā de Siricata: & monasterium Sancti Iusti de Velle: & monasterium sancti Petri de Tessa: & Ecclesiam sancti Laurentii de Cornas: & monasterium sancti Martini de Cella, cum omnibus villis, & decimis suis: & Ecclesiam sancti Philippi de Larbessa iuxta Faulam monasteriū: & monasterium sanctæ Eufemiæ de Beral: & monasterium sancti Iuliani, quod dicitur Aspiella, cū omnib⁹ ad se pertinentibus: & monasterium sancti Angeli de Iarne: & monasterium sancti Saluatoris de Serue ad eleemosinam cū terris, & vineis, cultis, & incultis, & sine molendinū cum aquis, egressus, & regressus vsque ad fontē aquæ: & sanctum Saluatorem de Sorripas cum omni sua hereditate: & Vescos de Gorga: & Larue, cum Ecclesia de sancta Eulalia de Pequera, cum omnibus suis pertinentiis, & sancta Maria de Orreto cū tota villa: & Ecclesiam sancti Petri de Azaon cum tota villa: & Ecclesiam de Mon...nano

cum tota villa. & Ecclesiam Verallanilla cum tota villa: & Ecclesiam de Ortola cum tota villa: & Ecclesiam de Ardans: & Ecclesiam None: & Ecclesiam sanctæ Mariæ de Balleton. Has omnes Ecclesias, & monasteria, & villas cum omnibus Ecclesiis suis Do, concedo, ac etiam firmo cum omnibus decimis, primitiis, & oblationibus suis. Ego verò præfatus Sanctius Rex his auctoritatibus patris mei Ranimiri Regis, & matris meæ Domnæ Ermissendæ, de meo addo, Dono, & concedo villam de Larosa: & palatium de Ayerbo cum decimis & primitiis suis. Do & concedo, & confirmo monasterium de Borda cum tota sua hereditate. Do, & concedo, ac etiam confirmo Donationes Regum, Priuilegia Episcoporum, Auctoritates Romanorum Pontificum, Cartulas, vel Inuestituras Militum, seu virorum, ac mulierum qui suas oblationes Deo, & sancto Ioanni obtulerunt: qualia sunt: sancta Tecla de Banaston; & Ecclesiam parrochitanam de Banaston; & Ecclesiam de Napal; & Monasterium sanctæ Mariæ de Ballarun cum villula, quæ dicitur sancti Iuliani; & sanctum Pelagium de Gauin; & Ecclesiam de Orant; & Ecclesiam parrochitanam sanctæ Crucis; & sanctum Martinum de Botayola; & sanctum Bartholomæum de Beral cum suis hereditatibus; & sanctum Petrum de Vagilo cum tota parrochia, & cum tota sua hereditate; & sanctam Mariam de Viscara; & Ecclesiam de Mortanya; & Ecclesiam de Suasillo cum tota villa; & Ecclesiam sancti Bartholomæi ibidem. Has omnes Ecclesias, & monasteria Dono, concedo, ac etiam confirmo Deo & beato Ioanni Baptistæ cum omnibus decimis, & primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus terminis, syluis, aquis, paludibus pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu. Omnia verò Alodia quæcumque habuit sanctus Ioannes, vel sua monasteria, & quæ in hoc præsenti die habere videtur, vel quæ meo in tempore iniustè perdidit; iustè repetat, & deinceps sine aliqua violentia, & perturbatione perpetuum possideat. Iniungo quoque filiis, & nepotibus meis, ac propinquis, omnibusque fidelibus Regibus mihi succedentibus, vt hæc nostra decreta, intemerata studeant conseruare, & ex propriis bonis locum hunc venerandum seruare studeant; & seruos Dei, ibi Deo famulantes, sustentare non differant: quatenus pro conseruatione nostrorum decretorum, & pro erogatione suorum bonorum, intercedente Beato Ioanne Baptista cum omnibus Sanctis, ab æterno retributore, Iesu Nazareno, suorũ valeat impetrare veniã delictorũ. Si vero aliqui eorũ maligno spiritu superbiæ inflati, hæc Priuilegia Apostolica, & Regalia decreta, ausu temerario disrumpere voluerit, & prædictum locum, monachosq; ibi Deo famulantes inquietare præsumpserit; Deus iudex iustus, qui iustitiam intemporaliter diligit, præsumptores diiudicet: conseruantibus autem pax, & benedictio à Deo, Patre, & filio eius Iesu Christo Nazareno, & Spiritu Sancto sit. Vt autem hoc meum Priuilegium per cuncta sæcula firmum habeant, manu propria firmaui, & filio meo Petro ad roborandum tradidi.

SIGNVM *Sanctii Regis.*

Ego Petrus, prædicti Regis Sanctii filius, hoc Regale præceptum domini, & patris mei laudo, & cõfirmo, & ex nostra parte manu propria scribo

FACTA *Carta Era* T CXXVIII. *oct. Id. Maii in sancto Ioanne: Anno tertio Pontificatus domini Vrbani secundi Papæ, Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Nonagesimo, Indictione* XIII. *Regnante Rege Ildefonso in Toleto, & in Castella, & in Galicia. Me autem Rege Sanctio regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in Ripacurtia, & in Monçon. Petrus Episcopus in Iacca. alius Petrus Episcopus in Pampilona. Raimundus Dalmacii Episcopus in Rota, & in Monçon. Post restaurationem vero Toletanæ Ecclesiæ Bernardus Archiepiscopus primus. Aymeric Abbas in sancto Ioanne Raimundus Abbas in Legerensi Cænobio Senior Lop Garcez in Vno castello, & in Arrosta. Senior Petro Sanchiz in Boltanya, & in Marcuello. Senior Sanctio Fredelandez in Atares Senior Galin Sanz in Sos, & in Arguedas. Senior Enneco Sanz in Montecluso. Senior Ximẽ Garcez in Buyl. Senior Fortun Sanz in Baylo, & in Liso. Senior Velasco in Arguis. Senior Galindo in Escoron.*

EGO *Garsias, Scriba Domini mei Regis Sanctii, iussu ipsius, hanc cartam scripsi, & propria manu hoc signum feci.*

Itaque ex his duobus Priuilegiis necessario concluditur, Regum post Cæsonẽã nobis supra traditam seriem, veram esse. Siquidem ex quo Sanctius hic IIII. Rex bis tritauum suum, Sanctium Abarcam Regem nominauit: necesse est, vt ante Sanctium III. Maiorem, in Concilio Prouinciali, cuius supra meminimus, totius Hesperiæ dominum vocatum quattuor, quos interposuimus, Reges collocentur. Cũ enim t. .. .., idest, tetar-

tauus, quartus sit ab auo, iuxta illud Saturionis parasiti in Plauti Persa, qui dum suorum edacitatem commemorat: *Numquam*, inquit, *quisquam meorum maiorum fuit, quin parasitando pauerint se: pater: auus, proauus: abauus: atauus: tritauus: quasi mures semper edêre alienum cibum*: nequaquam potuisset Abarca ipse Cæso, istius Sanctii IIII. tritauus appellari, nisi omnes, quos diximus, Reges Sanctium hunc antecessissent. Quin & in postremo Priuilegio id clariùs apparet: nedum enim Sanctius hic IIII. Rex Reges, qui ab ipso Abarca Cæsone ad eum interpositi fuêre, propriis suis nominibus appellauit, sed & ipsorum nominum vim à Plauto expressam, non iam magna facta mutatione, retinuit. Sed quò ea res planiùs accipiatur, libet hoc loco eos omnes retro ad ipsum Cæsonē Abarcam versus numerare. In primis itaq; hic Sanctius IIII. Rex qui dicta Priuilegia concessit, se sæpius Ranimiri Regis filium, ipsumque Ramirum, seu Ranimirum Regem, fuisse patrem suum, his nempe vocabulis idem declarantibus, profitetur. Auum autem suum; Regem Sanctium, id est Sanctium III. Maiorem: quem inter filios suos, quos vocat Fredelandū, (id est Ferdinandum) Garsiam, & Gunrisaluum Regna sua fuisse partitum explicauimus. Ipsius verò Sanctii III. Maioris patrem; nominauit Garsiam: Tremulum nempe, Eximinæ Reginæ maritum. At Sanctium II quem diximus Abarcam, & Galindum; aui sui auum appellauit, ipsiusque vxoris Vrracæ Ferdinandi meminit: atque idem planè fuit, ac si hunc, abauum, Tremulum autem, proauum dixisset. Nec dubito certè, quin dum iterum in eodem Priuilegio in ipsius abaui sui incidit mentionem: ea vox :.:.:.:. uus, quæ integra in Archetypo, quod vidi, non exstat, propterea que quòd legi non potuerit: adhibuimus eam tot punctis intercisam; abauus, profectò contineret. Quis nam autem Sanctius Rex ab hoc Sanctio IIII. auus aui sui dici potuisset, nisi is Sanctius II. quem diuersum a tritauo, Abarcam, & Galindum diximus appellari solitum, statuatur? Et ipse Rex Sanctius IIII. in eodē hoc ipso Priuilegio, tres ante se Reges Sanctios fuisse, apertè docuit: quandoquidem & auum suum, & abauum, atque ipsum tritauum, Sanctios nominauit. Iam verò quod ab abauo ad tritauum deuenerit, Garsia I. Rege atauo intermisso: nihil obstat, cùm suspicari liceat, atauum nulla in beatum Ioannem dona contulisse, fuisseque ob eam causam silentio prætermissum. Siquidem eorum tantum Regum memoriā postremo hoc Priuilegio excitandam curauisse apparet, qui de Pinnatensi Monasterio benemeriti fuerant. Itaque fit ex his: vt Sanctii istius IIII. Regis, qui priuilegia huiusmodi irrogauit.

- tritauus sit; Sanctius I. Cæso, Abarca primus nominatus: qui Totam Vrraeam habuit vxorem.
- atauus autem; Garsias I. Abarca, ipsius Cæsonis filius; ac Theresiæ Galindi Vir.
- abauus verò Sanctius II. Abarca, & Galindi, seu Galindez dictus, Vrracæ Ferdinandi maritus; quem, aui sui auum, nominauit.
- proauus autem; Garsias II. Abarca, cognomento Tremulus; quem, aui sui patrem, dixit esse, Eximinæ Reginæ, cuius etiam meminit, Virum.
- auusque Sanctius III. Rex, Cognomento Maior, Imperator dictus.
- pater tandem; ipse Ranimirus.

Quo pacto videmus, quàm præclarè ea omnia conueniant iis, quæ mihi supra proposui consequentia. Aeræ verò annotatio sub his signis T̄XXIIII. & T̄XXVII. duorum Priuilegiorum, quæ proximè intexuimus, dū de Cæsone Abarca mentio fit: quanquam Aeram Millessimam vicessimam quartam in priori, in posteriori autem Millessimam vicessimā septimam indicare videatur, quasi eis, vel annis per eas notatis, Cæsonem Abarcam Regem vixisse constet: cùm id minimè temporū a nobis traditæ rationi cohæreat: ita accipienda est, quemadmodum paulò ante diximus, vt cùm Orioli Episcopi, & Transiniri, seu Transimiri Abbatis coniunctim in ipsis mentio fiat, non Millessima, sed Noningentessima Aera, ea T̄ numeri nota, intelligatur, atque vt Aera pro anno sumatur in ambob': in quæ tempora ipsum Oriolum Episcopum; & Abbatem Transinirum secundum incidisse, ex quamplurimis Archetypis Priuilegiis colligitur. Ad quam significationē quandoque istius T̄ figuræ notam reuocandam esse, vt non semper Millessimū numerum, vt fertur, sed quandoque Noningentessimum significare statuamus, docuimus supra variis argumentis ex ipsa antiquitate, Archetypisque Priuilegiis petitis. In quibus miræ passim, & penitus difficiles exstant numerorum notæ: cùm nedum Latinis, aut Gothicis: sed quandoque etiam Arabicis characteribus descriptæ legantur. Vnde tota ea, quam nunc cernimus, orta est priscæ nostræ vetustatis confusio. Hæ enim temporum annotationes, quæ alioquin lumen ipsis rebus adhibere debebant; propter varias earum, dissimilesque formas, obscuritatem, & tenebras attulerunt. Ipsi enim characteres non clari, & aperti,

nec eodem semper modo, sed variè, & obscurè descripti sunt: proptereaque aliud aliis significare videntur. Itaque in eorum declaratione multa obseruanda, quæ non ex alio sensu, quam ex ipsarum rerum serie, atque ex varia tantum lectione interdum depromē- da sunt: si nolumus antiquas res penit⁹ obrui, & obscurari. Sed ne instituti mei videar ob- litus, propositam persequar nostrorum Regum narrationem.

PETRVS I. ARAGONVM REX VIII.

PETRVS itaque I. Sanctii IIII. F. Aragonum Rex octauus, in ipsa Oscæ obsidione patris in locum constitutus, aliis belli laude inferior non fuit. Patre autē viuente, satis constat, fuisse cum ditio- num Suprarbiæ, Ripacurtiæ, ac Montionis, sub Regis nomine, po- titum diu. Verùm Sanctio patre ad Oscam, vt dictum est, interem- pto Petrus Rex in ea expugnanda maiori viriū contentione nixus, castra propius Vrbē admouit. Cuius diuturnæ obsidionis tædio Os- censes Mauri grauissime affecti, nec ab ea nostros auertere valentes, omnia, quæ poterunt, & suorum, & amicorum auxilia etiam, atq; etiam implorarunt. In quorū opem ingentibus Maurorū copiis ad Cæsaraugustam Vrbē collectis, ac sub Almozabenio, Cæsaraugustanensi Regulo, earum ductore, properantibus; Rex Petrus inuicti animi Princeps, minimè earū multitudine perterritus, quamquā innumerabilis erat, ipsis hostibus obuiam procedere non dubi- tauit. Itaq; cū ad Alcoracensem locū, non longè ab ipsa Oscensi Vrbe, acies vtrinq; con- uenissent, postquā acerrimè dimicatū fuit: tandē, quadraginta millibus hostiū cæsis, no-
1096. strorum verò vix mille desideratis, A. D. XIV. Kal. Decemb. ann. Chr. ∞XCVI. gloriosam nostri victoriam consequuti fuêre, ac certe diuinā. Præsens enim Diuinū Numen, beatū nempe Georgiū, nostris gentibus affuisse, constanti fama receptū est, ac communi omni- um traditione: quæ variis etiam scriptorum testimoniis comprobatur. Vnde Petrus ipse Rex nedum insignem hanc victoriam, qua nulla clarior in Hispania ad ea vsque tempo- ra visa fuerat, sed & ipsius quoque victoriæ clara etiam Insignia reportauit. Nam inter opima hostium spolia, à nostris eo prœlio capta, quatuor Arabum nigrorum Regum ab- scisa capita, inuenta fuêre, multis pretiosis gemmis ornata: quæ postea, media Cruce ru- bea ipsius Sancti Georgii in quadrū distributa, ac in scuto argenteo collocata, quemad- modū supra exculpta cernuntur, & sibi & posteris Regibus propria, ac vera manserunt Regii Aragonū Diadematis scutorū, ac militarium vexillorum Insignia. Ea enim quæ ab argentea cælesti Cruce, Innico Aristæ data, petita fuerunt, quamquàm ab eo hæc vsque tempora nonnulli Reges nostri gestare consueuerunt; minimè habita sunt propria Ara- gonum Regni ornamenta: cùm tempore Aristæ Regis, quo cæleste id signum appa- ruit, Aragonia ditio nondum esset Regni nomine decorata. Hæc autem quatuor ni- grorum Regum capita, cùm Aragonum Regno iam florente, ab Aragonum Rege assum- pta fuerint: semper statuta sunt, vera, ac propria Regii Aragonum Diadematis signa, & trophęa. Quinimmo & quod vocamus, Deputationis Aragonum, siue Deputatorū Re- gni Sigillum, Diuinum Numen hoc in prælio ostensum, scilicet Beati Georgii effigiem, in se continet: quem inde nobis, ac ipsi Regno Diuū Tutelarem constitutum fuisse, cer- tum est; eandem hanc insignem victoriam in his quoque reb⁹ indicando. At verò quod hæc, semper fuerint vera, ac propria Aragonum Regni Insignia; sic ille statuit, qui inter præclaros Reges nostros habitus est semper Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus Rex. Is enim Vicecancellarium suum, Valentinum Clauerium, & Hieronymum Clauerium fratres, eorumque posteros studens, magna aliqua dignitate honestare; in prototypo ipsis eadē re Priuilegio irrogato: *Concedimus*, inquit, *quod illa quatuor capita Maurorum ni- grorum cum Cruce rubea, quæ pro Insigniis, siue Armis propriis Regni nostri Aragonum in campo Argenteo tenemus, positu, & valeatis vos, ac posteri vestri vnà cū Armis, & Insignibus vestris in dicto campo Argenteo deferre.* Quod quàm benè quadret nostræ supra traditæ sententiæ, de Aragonum Regni nominis initio, clarè liquet. Nostris verò (vt ad rem redeamus) hu- iusmodi prœlio deuicto, ad statiua castra reuocatis, Oscenses citò Vrbē dedêre. Nam A. D. V. Kal. Decem. eiusdē anni Rex Petrus eā ouans introiuit. Ac, quæ vetus semper con- suetudo fuit, maximū illius templū, quod Arabes Mysceydam appellabant à nefariis eorū cultibus expiari fecit: in eoq; Oscensi antiqua Sede instaurata, Petrū Iaccensem Episco- pum eidē præposuit. Qui deinde Oscensis Episcopus nominari cœpit: licet eum, ac plures illius successores, quandoque & Oscenses, & Iaccenses simul appellatos cerni- mus: cùm re vera ante Hispaniæ cladem vna sola Oscēsis Ecclesia Cathedralis extiterit. Aragonenses verò Episcopi, iam inde nominari desierant, postquam sub Rege Rami-

miro

miro primo Iaccæ Concilium Prouinciale celebratum fuit: de quo ante diximus. Sunt qui ferant, Christianos Muzarabes Oscæ repertos fuisse: qui in Parrochia Sancti Petri veteris, inclusi, Mauris vectigalia persoluentes, degebant. Eam postea Ecclesiam idem Petrus Rex, Sancti Petri Tomeriensis illustri ad Galliam cœnobio attribuit: in quo, viuente patre, sacris dicatus egerat vitam frater Ranimirus. Præterea Balbastrum oppidum, quod Mauri inter hos bellorum strepitus vindicarant, ab eorum manib. recuperauit: Pontioq; Rotensi Episcopo illius Ecclesiã contulit: qui deinde Rotensis, ac Balbastrensis Episcopus vocatus est: cùm Ilerda, totius diœcesis caput, sub Maurorum iugo adhuc esset. His igitur, aliisq; opidis bello adquisitis, Aragonum Regnum sac nomen latius patuit: illustriusque etiam apud exteras gentes, his temporibus haberi cœpit. Rex autem Petrus meritò adeptus fuit amplissimum; Felicis, Pii, Victoris, & Maximi Principis Cognomentum. Duas eum habuisse vxores perhibent: Agnetem, & Bertham: ex qua nullos filios habuit. Ex Agnete verò filium, & filiam. Filium quidem, Petrum: quem Cidi filiam, Domnam Solem vocatam, in matrimonium duxisse proditur: filiam verò, Isabellam, innuptam decessisse. Alium præterea filium, Sanctium, eidem tribuunt: atque hunc Cidi generum fuisse, alii memorant. Omnes tamen viuente patre obiisse, certum est: Ob eamque causam, quòd Rex Petrus, progenie orbatus, mortuus esset; Alfonsum fratrem fuisse Regnorum coopratum heredem. Obiit autem Rex Petrus A. D. IV. Kal. Octob. Ann. Chr. ꝏ c i v. Ad Sancti Ioannis de Pinna templum sepultus est. 1104.

ALFONSVS I. IMPERATOR, BELLATOR, Aragonum Rex IX.

ALFONSVS I. Bellator, Sanctii IV. F. Petri I. frater germanus, Alfonsus Sanctii interdum, patronymico nomine, à Sanctio patre vocatus, nonus à Cæsone Abarca Aragonum Rex; nihil à perenni, contestataque maiorum virtute degenerauit. Imo eis omnib. longè bellandi gloria antecelluit: vnde sibi illustre Bellatoris cognomentum adsciuit. Fraterno iure Aragonum, Pompelonæ, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ Regna adeptus est; vxorio autem, Castellæ, & Legionis: summus propterea totius Hispaniæ Imperator dictus. Plurima opida expugnauit: atque eò vsque ferè Aragonum Regni fines, quibus hodie terminatur, protraxit. Nam Excam: nobileque Tahustium opidum: Turiasonem, Calataiubium, Darocam, Ruedam, antiquitus Segontiam: Nertobrigam, nunc Riclam, Iuliam, Celsam, Sariñenam, Almudebarem: Zueram, olim Zufariam, pluraque alia à Mauris eripiens, Aragonum Regno subiunxit. Verum quo illud magis auxit, & ornauit: tunc demum fuit, cum nostram hanc Cæsaraugustam, Sedetaniæ Metropolim, amplissimam, potentissimam, & natura, situ, ac pulchritudine ædificiorum nobilissimam Vrbem expugnauit. Ea enim obtenta, ac vniuersæ Aragonum ditionis primaria constituta, ipsius Aragonii nominis propagationi cumulus magnus accessit. Cuius tandem Vrbis Quadringentos ferme annos, a misera illa pene Hispaniæ clade ad hæc tempora, Arabes fuerant potiti. Sub quibus, haud liquet, quisnam fuerit ipsius status, quæve Christianorum Muzarabum ibi degentium fortuna. Sed ex quo plures Sanctos Episcopos, inter ipsos fidei hostes, in eadem Ciuitate fuisse comperimus commoratos: nostros non valde oppressos vixisse coniicimus. De hac tamen re, a nullo hactenus, quem viderim, scripta, & a paucis fortasse intellecta, quæ inuenire potuimus, nec extra rem nobis prorsus videmur facturi, si iis, quæ à nobis superius tradita sunt, hoc loco diligenter annectamus. Quamuis enim ea ad institutum nostrum non multum pertineant: legentibus speramus iucunda fore, & cuiusuis antiquitatis nostræ cognitionem nihil huic nostro proposito labori nocituram. Sexdecim igitur Cæsaraugustanensium Maurorum Regulos fuisse obseruaui: quorum nomina, ac nonnullas res gestas hic apponendas duxi: ex quibus hanc, quam quærimus, ipsius Vrbis, sub eorum iugo, fortunam facilius cognoscemus. Et licet parumper ab instituto sermone digrediamur, quædam nos hoc loco repetere opus erit, eorum quæ initio de illius oppressione scripsimus. In quibus concinnandis suscepimus magnum laborem: nec frustra susceptum duceremus, si totum id, quod cupimus, essemus consequuti. Sed casu nescio quo, adeo huiusce rei series hactenus apud nos mansit obcæcata, vt quodcumque eidem lumen præferatur, minimè sit paruipendendum.

MAVRI CÆSARAVGVSTANENSES REGVLI XVI.

VT rem ergo à suis initiis ordiamur: ex Rasis, Arabis scriptoris, testimonio, quemadmodum supra exposuimus, biennio post Ruderici Regis excidium, Ann. nempe Chr.
716. DCCXVI. Cæsaraugusta Vrbs in Maurorum venit potestatem. Plures tamen Christiani, Mauris tributa conferentes, in eadem Vrbe manserunt: qui Muzarabes propterea sunt vocati. Duo autem, vt diximus, præcipui Arabum copiarum ductores, ad Cæsaraugustã inuadendam conuenerunt: scilicet, Muza Abenzuyrius alter: alter verò Tariff Abenzarca. Hi ab Vlith Alcalifa, summo eorum Rege, & Africa in Hispaniam traiecti; vel vi, vel dolo totam illam ferè, vt explicauimus, debellarunt. Ea re confecta, Tariffa in Africam reuocatus est. Muza verò ab eodem Vlith totius Hispaniæ curationi præpositus, eiusdẽ, quamdiu vixit, potitus fuit. Sed eo deinde fatis functo, ipsemet Vlith eandem Hispaniæ præfecturam Abdulazizio, Muzæ filio, commisit. Qui Egilonam, Ruderici Regis viduã, vxorem ducens, Hispali sui imperii sedem collocauit. Is autem Abdulazizius nimirum
719. est, qui Circ. Ann. Chr. DCCXIX. Abdemelichum Abencatanum misit nostris, ad speluncam supra memoratam in Vruele monte prope Iaccam conuenientibus, excidium ferre. Qua quidem re licèt effecta, Abdemelichus, ob immaturam Abdulazizii mortem, intestinis suorum bellis distétus, nostros aliquamdiu premere destitit. Vnde antiqui Suprarbiensis Regni promouendi initium patuit: de quo, suo loco, satis, superque dictum est. Post hanc igitur Abdulazizii mortem, Arabes Hispaniæ domitores, in varias factiones distracti, paulatim ab Alcaliffæ Vlith imperio secesserunt: cui per sexaginta fermè annos, ab ipsa nempe Hispaniæ expugnatione, eo vsque tempore paruerant. Carolo enim Magno, Francorum Rege, cuius fama virtutis totum ferè orbem compleuerat, Hispaniam transcendente, Arabes nimio timore perterriti, cùm eius aduentu contremiscerent, ad illius potentiam propulsandam, summum sibi Regem in Hispania adsciuerunt: atque vt nonnullis placet, in Cordubensi nobili, ac illustri ciuitate. Vnde ea postea in ipsa Hispania fuit celsissima Regiæ Arabicæ dignitatis Sedes. Ciuilibus tamen seditionibus inter eos subortis, acrius inualescentibus, diuersi Maurorum Reguli excitari cœperunt: qui cùm aliàs singulis ditionibus Gubernatores tantùm essent præpositi; eas deinde sibi sub singulorum Regnorum, etiam paruulorum, nominibus vendicarunt. Cumq; hi plures, in pluribus siquidem opidis, extiterint: nos tantum Cæsaraugustanensium Regulorum seriem hoc loco suscepimus annotandam.

I. IBNABALA.

PRIMVS itaque qui Cæsaraugustanensis Regulus vocatus inuenitur, quidam est Ibnabala, siue, vt aliis placet, Ibualarabi. Hunc ferunt, cùm à suis Regno esset expulsus, ipsius Caroli Magni auxilio, cuius opem implorarat, Circ. Annum Chr. DCCLXXVIII. in Cæsarau-
778. gustanense Regnum restitutum fuisse. Atque vt Aemilii verbis vtar; *Cæsaraugusta à Carolo Magno paulisper obsessa, in conditiones descendit, vt Christi famulos concionantes audirent; Ibnabalam reciperent: Regemque agnoscerent. Duosque finitimos Reges, Abutaurum, & Deiiffezum, qui Ibnabalam domo exegisse insimulabantur, in castra venire cum donis Francus coegit, & vectigal pacisci.* Ex quibus apertè colligitur, Ibnabalæ Regnum haud valde infestum Cæsaraugustanis Muzarabibus exstitisse: imo quòd illis nimis esset propitius, à suis, insidiis appetitum, ac Regno pulsum fuisse.

II. MARSILIVS.

809. POST Ibnabalam, Marsilius, siue Masillus Rex, Cæsaraugustæ regnauit. Is siquidem, qui Circ. Ann DCCCIX. Castellanorum gentibus auxilium præstans, affuit præsens memorando illo in prœlio, quo ad Roncamvallem, Bernadi *del* Carpio, ac suorum virtute, potentes illi Francorum heroës, quibus tot fabulæ tribuuntur, deuicti cecidêre. In ipsisque antiquis Canticis, quibus hæc insignis clades apud nos quotidie celebratur, huius Marsilii Regis nomen proditur, quem nimium in ea tunc præstitisse memorant. Eius autem feruntur esse, quæ visuntur hodie complanatæ, Dominorum Alfozeæ, iuxta Vicum Sceleratum domus.

III. MVZA ABEN HEAZIN.

MARSILII successorem in Regno fuisse apparet, Regem Muzā
Aben Heazin, siue, vt alii tradunt, Aben Cazin, circ. An. Chr.
DCCCXXX. cuius supra meminimus. Hunc Christianis parentibus na- 830.
tum ferunt. Postea tamen veram, ac Catholicam Religionem dete-
status, Arabicamq; sectam complexus, nostris ad Pyrenęa commo-
rantibus acre bellum commouens, eò vsq; perduxit, vt Sanctio, Su-
prarbiensium Regi quarto, & vitę & Regni finē intulerit. Vnde apud
nos primum interregnum patuit, ac nostrarum libertatū origo. Sed
de his supra. Præter Cæsaraugustanense autē Regnum, plurimarum
ciuitatum insignium est potit⁹. Filium habuit, Aben Lope: quē Gu-
bernatorem Toletanæ Vrbi præposuit. Ea.n. ciuitas cùm à Cordu-
bēsis Regis fide defecisset, huius se addixerat imperio. Deniq; Muza
Abē Heazin tā amplā ditionem consequutus est, vt Miralmumini Hispanēsis super-
bum apud Arabes cognomentum vsurparet. Eius tēpore, Seniorem Episcopum, Cæsar-
augustæ sedisse circ. Ann. Chr. DCCCXXXIX. ex Diui Eulogii testimonio colligitur: qui se 839.
ipsis temporibus Cæsaraugustam aduentasse refert, & ab eodem Episcopo humaniter ex-
ceptum, in ea aliquandiu stetisse. Vlterius etiam ipsius Muzæ Regis mentio facta reperi-
tur circ. An. Chr. DCCCXLII. Eius verò potentiam nimis extenuatam perhibent. 842.

IV. ABEN ALFAGE.

MVZÆ Aben Heazin filio, Rex Aben Alfage successit. Cuius me-
moria circ. An. Chr. DCCCLXIV. exstat. Ac fortasse eum, Muzæ 864.
filiū appellare liceret, vt is sit, quē paulò ante, Abē Lope nominatū,
Toletanę gubernationi à patre præfectum dixim⁹. Tamē prçter
nominis similitudinē, nihil aliud habeo, quod pro certo affirmare pos-
sim. Huius Abē Alfage Regis tēpore Helecā, Cæsaraugustanum Epi-
scopum sæpius nominatum comperio. At verò in ipsa Vrbe sederis
neq; quicquam inueni. Alfaxarinum opidum ab hoc Rege cōstructum,
ab eoq; ita vocatum, dicto Excellentiss. Domino Archiepiscopo Fer-
dinando placuit: ideóq; & Regalē apud nos suburbanā domum, nūc
Sācti Officii Inquisitionis ministerio dicatā. Quā non Aliaferiam, vt
vulgò, sed potius Alfaieriā vocandā idē Excellentiss. in suis priuatis
monumentis tradit, atq; ita in antiquis tabulis nominatā inueniri, & quādoq; litera mu-
tata, Alfaxeriā. Ea quidē, Regia ædes fuit, suburbio amœnissimo loco, deliciarum causa,
& voluptatis inter ipsos ciuitatis hortos, à Mauris Regib. ædificata. Ex qua vetus, ac con-
stans opinio est, per cauernas magna impēsa fossas, subterraneum occultum quoddā i-
ter ab eisdē constructum fuisse, eò tandem directum, vt ipsi Reges Mauri ab ea suburba-
na domo subitus terrā ad suos nefarios cultus expiandos occultè, ad suam, quā vocabant
Mezquitam maiorē, quæ nobis hodierna die Templum maximum est, lōgo itineris spatio,
se possent conferre. Quod affirmare minimè ausus fuissem, nisi præter hanc vulgarem
traditionē, plurima hodie huiusce subterranei itineris vestigia in quamplurimis Vrbis
partibus inuenirentur: quæ opinionem vulgi certiorem faciunt. Aliam etiam excelsam
Domum intra ipsam Vrbem Reges Mauri habuerunt, ad Iberi fluminis ripam constitutā:
Azudam, Arabicè nominatam: quæ postea Conuentui Sancti Ioannis Hierosolymitani
à Christianis Regibus tradita est, nuncq; sub Sancti Ioannis *de los Panetes* vulgari nomine
appellata cernitur. Itaq; Alfaxeriæ Regalis domus structura hunc Aben Alfagio Regi tri-
buitur. Quem arbitror ab Archiepiscopo Toletano, Abohaget, paululum concisso no-
mine, nuncupari: cùm à nonnullis, Abenalfaget etiam vocaretur.

V. ABEN HAYA.

ABEN Alfagio Regi in Cæsaraugustanensi Regno successisse per-
hibent Regem Aben Hayam, alii Aben Hayan, vulgo *Abenayre*, si-
ue *Benayre* vocatum. Cuius vetustior memoria exstat Circ. An. Chr.
DCCCCIV, nouissima verò Circ. Ann. Chr. DCCCCXII quo Ramiro, 904.
Legionensi Regi, subditicius factus, tributa ei quotannis pende- 912.
re coactus fuit. Id verò Abderrahamen, siue, vt aliis placet, Abdarra-
ghman Almançor, summus Arabum in Hispania Rex, nimium æ-
grè ferens, è Corduba, sui imperii sede, magno cum parato exercitu,
contra hunc Aben Hayam, Cæsaraugustam Vrbem ingressus, non
solùm eundē ad suam potestatē reduxit, verùm ambo ipsi Reges, in-
gentes acies bellicas aduersus Ramirum ipsum, Legionēsem Regē,

comparantes,eius ditionem inuaserunt.Legionensis verò Ramirus,ipsis obuiam procedens,cùm ad Septimancas ex vtraque parte acies conuenissent,postquam diu, multumque pugnatum fuit; Ramirus tandem insignem victoriam reportauit. Cordubensi quidem Rege fugam arripiente,Aben Haya autem hoc,viuo ad Ramiri potestatem captiuo delato. Cuius nullam aliam mentionem factam inueni: hanc verò ad Septimancas pu-
938. gnam Ann. Chr. DCCCCXXXVIII.commissam fuisse.

VI. MVDYR.

POst Aben Hayam regnauit filius Mudyr, vt in quibusdam priuatis monumentis annotatū vidi. Viuente verò patre,an eo mortuo,vel quo anno Regnum obtinuerit,incertum est. Sunt, qui asserant, istius Mudyrii filium fuisse, Yram Almundafarem; quem aliquamdiu Regno potitum constat:sed interpositis prius duobus, qui sequuntur.Etenim cùm Cæsaraugustana Ciuitas his temporibus tota ciuilibus bellis flagraret, ex ipsorum Arabum dissensionibus ortis;Yra illius dominatu pulsus dicitur,quòd fuisset paruulus relictus à patre:ac fortasse nisi fuisset postea per Castellæ Regem,ac Rudericum Biuarium,quem Cidum appellauêre,vt explicabimus, restitutus;omnino desertus,atque eiectus mansisset. Sed iam de his dicendi locus erit, cùm de duobus Regulis, qui hoc interim spatio regnarunt,dixerimus. Neque verò de eo,qui huic Mudyrio continenter successit,memoriæ proditum est,vt Regulo,ante Annum Chr. ∞III.Quinimo in hæc tempora Cæsaraugustam diu Rege caruisse apparet.

VII. IMVNDAR.

1003. SEd eo Anno MIII.Imundaris,Cæsaraugustanensis Reguli,alicubi mentio facta reperitur. Fertur enim eius ope, Abderrahamenum Almortadam Cordubense Regnum inuasisse, protinusque ab eo fuisse pulsum.

VIII. ALMVGDABYR.

IMVNDARIS successor proditur,quidam Almugdabyr,siue, vt alibi legitur,Almugtadyr.Quem Cæsaraugustæ regnasse Ann.Chr.
1036. MXXXVI. fat liquet ex cuiusdam Senioris Athonis Garseanes, & vxoris Domnæ Blasquitæ membranula, quam legi: Fuit enim facta Carta illa,vt in ea notatur *Acra* T LXXIV. *Regnante in Zaragoza Almugdadyr.* Tum & illius clara exstat memoria Circ. Annum Chr.
1045. MXLV. Sed ea clarior,quòd cum primum fuisse, proditur ex omnibus Regulis Cæsaraugustanensibus,qui nostris Aragonum Regibus
1054. tributa pensitarunt.Nam Circ.Ann.Chr. MLIV. nostri Regis, Ranimiri primi,cuius supra meminimus, subditítius, siue, vt nunc loquimur,*vassallus*,factus fuit:atque vt priscis illis seculis loquebantur, *mezquinus*.Et hoc mirificè conuenit, vt eius tempore Paternus,Cæsaraugustanus Episcopus,in ipsa Vrbe quiete sedere posset, ac de sui Cleri consensu Ecclesiam Sanctarum Massarum,nunc Diuæ Encratis vocatam, nouæ Iaccensi Ecclesiæ contribuere. Paternus enim, Cæsaraugustanus Episcopus de suorum Clericorum voluntate in Concilio Prouinciali ad Iaccam Vrbem his temporibus, Ann. scili-
1062. cet MLXII.sub dicto Rege Ranimiro,celebrato,eandem Ecclesiam Iaccensi tunc erectæ contributam voluit. Qua de re ita à Gregorio VII. Pontif. Max. in Diplomate confirmationis illius,iisdem illis temporibus dato, decretum fuit. *Super hæc omnia* (inquit) *addimus Sanctarum Massarum monasterium,cum redditibus suis, quod à Paterno Cæsaraugustano Episcopo,fauente suo Clero, Iaccensi Ecclesiæ collatum fuisse cognouimus.* Iam vt verisimile sit,quo tempore dictum Concilium indictum fuit, quando quidem hic Regulus,nostri Ranimiri Regis vassallus erat; Paternum Episcopum pacatè Cæsaraugustæ degere potuisse,clerumque siue Ecclesiasticum Ordinem ibidem repertum, suum liberum in ea re consensum præstare. Atque per id temporis Sanctius Castellæ Rex, Ferdinandi filius,Ranimiri nostri ex fratre nepos,Cæsaraugustam Vrbem adortus fuit, eamque sibi stipendiariam fecit.Neque diu post Ranimirus Rex vixit. Imo cùm ob eam causam Castellano Regi bellum intulisset magnum,& vehemens; improuiso ab illo (qui se aiebat, nisi fuisset ita lacessitus, alioquin certè quieturum fore) ad Gradus arcem oppressus, An.

quem

quem diximus, Chr. MLXXIII. interfectus fuit. At Almugdadyrius hic, ætate longius pro- 1063.
cessit. Siquidem An. Chr. ∞LXXIII. qui Aeræ infra notatæ æquè conuenit, cum in antiquis Pinnatensium rerum Commentariis scriptum est, aduersus Regem nostrum Sanctium IV. primi Ramiri F. cum Sanctio Pompelonensium Rege, illius Garsiæ filio, qui ad Atapuercam interiit, firmissimum hoc fœdus icisse. *Aera* TCXI. VIII. *Kal. Iulii Sanctius Pompelonensium Rex, & Almutadyr Vile* (namque hoc illi nomen imponitur) *die quo facta fuit concambiatio Castrorum de Caparroso &* ∴∴∴∴∴∴∴. *Iurauerunt concordiam firmissimam. Conuenit enim Almutadyr dare Regi Sanctio* 12OO. *mancussos auri, vel argenti: ita quod si vult argentum; accipiat septem Solidos moneta Cæsaraugusta pro mancusso. Conuenit autem Rex Sanctio, mittere Carta ad Sanctio Ranimiriz, ut se, & omnes suos declinare faciat ad terra de Oscha, & reuerti in suam terram, & vt non faciat damnum in partes Cæsaraugustæ. Et si noluerit se leuare Sanctius Ranimiriz de terra de Almutadyr: statim caualgVet Sanctius Rex cum toto suo potere super Sanctio Ranimiriz ad faciendum damnum in sua terra; & inter ambos donent ei alfeclina; sicut in ligamentos primos scriptum est. Idem si Almutadyr necesse habuerit adiutorium, & requisierit suum amicum Regem Sanctium: ipsemet per suum corpus cum suos Barones ei adiuuet. Et si tantum voluerit Barones; det ei quantos Almutadyr voluerit, & donec sint in seruicio, & caualcata de Almutadyr: pro vnoquoque die donet, sicut solitum est dare Baronibus de Castella, aut de Barchinona. Et statim quando fuerit tornatus de caualgata, & venerit ad Tutela; statim acceptis de Rege Sanctio placitis Hostaticis, pergat cum eo in vnum super Castellos capiendos, quos tenet Sanctio Ranimiriz fortiatos Regi Sanctio Garsiæ: & faciant eos reddere; & semper inuicem se adiuuent, tam super Christianos quam super Mozlemes. Iuro ego Almutadyr Vile per Deum, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, & per legem, quam tenent Mozlemes, & per omnes Iuras, quas omnes gentes in Deo iurant, me non esse mentitum in nullo huius præscripti fœderis. Quod si mentitus fuero in aliquo: perdam sensum, & intellectum mentis meæ, & carens legem gentis meæ cum ira Dei altissimi vadam ad Mecha: & non inde reuertar. Ennecо scriba Regis notauit.* Istius autem fœderis alibi factam mentionem non inuenio. Neque ex Archetypo me illa depromsisse affirmare possum: sed ex priuatis quibusdam, quæ dudum comperi, monumentis: idcirco integrum erit cuiuis, quam sibi placuerit, fidem adhibere. De hoc autem Almugdadyrio, ad cuius vitam, & Regnum comprobandum hæc attuli, nequaquam accepi plura, quæ obseruem. Illud iam differre nequeo, quod paulò ante proposui: nimirum non continenter, sed interrupte fuisse Cæsaraugustanensi Regno tot annos potitum.

IX. YRA ALMVNDAFAR.

YRA .n. Almundafar, Mudyris filius, quē retulimus fuisse, mortuo patre, ob ciuiles suorū seditiones, quib. ardebat tunc ciuitas, Regno spoliatum, dicto An. MLXIII. atq; eo exeunte, Cæsaraugusta- 1063.
nensis Regulus vocatus inuenitur. Cumq; per idē tēpus, seu nō multò ante, Castellæ Rex Sanctius Cæsaraugustā Vrbē inuasisset, eamq; sibi fecisset vectigalē: fit inde, vt credibile sit, in hac rerū mutatione dominorum etiam mutationē fuisse: atq; vt iste Yra Almundafar tunc, ipsius Regis Castellani opera, vnde eiect⁹ fuerat, Rex restitueretur. Neq; tamen diu potuit ipsa Vrbe frui. Nā simulatq; Castellanus Rex ab ea pedē discessit, illum Vrbe pepulit Almugdadyrius: & vsq; ad illud saltē tempus tenuit illā, quo fidem suam cōtra nostrum Regē Sanctium IV. Ranimiri I. F. cum Sanctio Rege Pompelonensium deuinxit: vt à me paulò est ante dictum. Postea verò Almugdadyrio mortuo (neq; .n. longius, quàm ad dictum facti fœderis annum illius vitam productā puto) hic Yra Almundafar amissam Regni possessionem recuperauit: in eaq; cōstitit, quamdiu vixit. Iāque Ann. Chr. MLXXVI. cum illius Vrbis quietè poriretur, Raimundum, Garsiæ Nauarræ Regis filium, fraterno sanguine pollutum, in ea exstorrem excepit: in qua Raimundus 1076.
ipse miserè vixit, & obiit. Neptem reliquit Marchesiam; quæ cuidam Aznario Lupi, primario viro, nupta fuit. Sanctius autem IV. noster Rex, a Pompelonensibus interea vocatus, Nauarræ tunc, vt memorauimus, Regnum obtinuit. Rursus Almundafarem hunc Regulum, cum Ruderico Biuario, Cido cognominato, magna amicitia fuisse coniunctum perhibent. In illo autē, de quo ante dixi, Castellani Regis ad Cæsaraugustā Vrbē aduentu, gratiam huiusmodi inter eos initā coniicio. Etenim Cidum ipsum illius itineris, ac Castellani Regis consiliorum omnium socium, & adiutorē fuisse prisca nostra monumēta testātur; sępiusq; Cęsaraugustæ, Regnante hoc Regulo, cū eo stetisse. Demum ipse

Cidus hoc maximum dedit sui amoris signum, quòd cùm Almundafar iste duo Regna, quorum potiebatur, Cæsaraugustæ scilicet, ac Deniæ, inter duos filios, quos susceperat, Zulemam, & Aben Alfagium moribundus partiretur, Zulemæ quidem maiori, Cæsaraugustæ Regnum relinquendo, Deniæ verò, Aben Alfagio; ob eamque causam, Almundafare mortuo, grauissimæ inter filios suborirentur dissensiones, ac bella: tandem sua industria effecit, vt fraternis his dissensionibus compositis, quæ pater iusserat, ab ipsis filiis rata haberentur. Vnde Zulemæ Cæsaraugustanense Regnum liberum mansit: Aben Alfagio autem, Deniæ.

X. ZVLEMA.

ZVLEMAM autem in Cæsaraugusta regnasse constat Circ. An-
1081. num Chr ∞ xxci. Cidumque eius tempore, vt fecerat viuo-
te patre, eandem ipsam aduentasse Vrbem.

XI. HAMEN ABEN HVTH.

IPSI verò Zulemæ, filius successit Hamen Aben Huth Circ. Ann.
1083. Chr. MXXCIII. Qui Abubacaris, Valentiæ Gubernatoris, filiam, v-
xorem duxit. Verùm non diu regnauit.

XII. IVCEPH ABEN HVTH.

NAM Circ. Annum Chr. MXXCIIX. Iuceph Aben Huth, Hame-
1088. nis filius, Cæsaraugustanensis Regulus nominatus apparet. Hūc
aiunt Anno Chr. MXCII Valentiam Vrbem vna cum ipso Cido pro-
1092. fectum esse: atque inde postea reuersum, obiisse.

XIII. ALMOZABEN.

MORTVO autem Iucepho Aben Hutho, Cæsaraugustanense Regnum adeptus fuit filius, nomine Almozabenius, siue, vt alii tradunt, Almizahenius, vel Almescahenus: eundemque esse suspicor, quem nonnulli Hametum Almuzazimum appellantes, in hæc tempora inducunt. Iam verò certum ponitur, dum Iuceph pater obierat, nōdum hunc eius filium è pueris excessisse. Propterea que cùm suorum animos timeret; fuisse ab eodem Cido, qui maiorum amicitiam retinebat, Cæsaraugustam delatum, in pacata, & quieta illius possessione constitutum. Neque verò istius tanti beneficii fuit immemor. Ipsi enim Cido, in Hiayæ postea, Valentini Reguli, amici sui, nefariæ mortis vindictam properanti, præsto fuit, neque ad eam rem solam, sed & maximo quoque ad obtinendam ipsam Valentinam Vrbem adiumento. Tandem nostrum Regem Petrum ab Oscæ Vrbis obsidione auertere cupiens, cùm ingenti ad Cæsaraugustam Vrbem Maurorum, vt retulimus, acie collecta, nostris ad Alcoracensem locum obuiā factus esset; nimia suorum
1096. clade superatus, aufugit Ann. Chr. MXCVI. Nullam verò aliam illius memoriam comperio, præterquam quòd ex Alfonsi Castellæ Regis historia hunc fuisse, qui Abubacaris Abualhazis filiam, vxorem duxit, colligitur.

XIV. ABDELMELCH.

ALMOZABENIO Regi filium, Abdelmelch vocatum, in Cæsaraugustanensi Regno successisse, nonnullis placet. Breuissimum tamen illius Regnum fuisse liquet.

XV. HAMAT ALMVZACAYTH.

1098. ANNO enim Chr. MXCIIX. Hamat Almuzacaythus Cæsaraugustanensis Regulus nominatus exstat. Quem nonnulli, Abdelmelchi filium fuisse, tradunt: Almorabidumque Arabum potētia Regno depulsum. Almorabides enim his temporibus contra Almohades sæuissimè irruperant: cumque grauissimis seditionibus excitatis, aliquamdiu superiores exstitissent; Almuzacaytho hoc Regulo exacto, quòd ex Almohadum esset factione, Cæsaraugustanense sibi Regnum vendicarunt, eidem Duces, siue Gubernatores præficientes: à quibus per aliquot annos, Regali nomine exploso, possessum fuit.

XVI. ABV-

XVI. ABVHAZALEN.

TANDEM Abuhazalen vltimus est, qui Cæsaraugustanum sub Regis nomine Regnum obtinuit. Sed ad Valterram Ann. Chr. MCX. à nostro Rege Alfonso I. cuius hoc loco res gestas cōscribēdas suscepimus, occisus est. vnde eidē ad Cæsaraugustā vrbem inuadēdam aditus patuit. Almustaēnum interdum, hunc Regulum appellari solitum constat. Sic namq; illius nomen, atq; obitus diem notatum legi in Archetypo quodam Priuilegio ab Vrraca Regina, ipsius Alfonsi vxore, Montis Aragonum Ecclesiæ irrogato. *Facta Carta*, inquit, *Era* T̈ CXLVIII. *anno, quo mortuus est, Almustahen super Valterra; & occiderunt cum milites de Aragone, & de Pampilona, noto die* VIIII. *Kal. April. Regnante Domino nostro Iesu Christo, & sub eius gratia Anfusus, gratia Dei, Imperator de Leone, & Rex totius Hispaniæ, maritus meus.* Anfusi autem nomen pro Aldefonso sæpius vsurpatum reperitur. Tres autem sanctos Episcopos in hæc tempora Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præfuisse in aliquibus priuatis monumentis continetur: Vincentium III. Petrum ac Bernardum. Sed si eos, his saltem temporibus, sedisse verum est; breuissimis quidem diebus: siquidem vnumquemque eorum vix singulos annos colligitur, ea dignitate potuisse perfungi. Dum autem Cæsaraugusta Mauri hi Reguli, quos membrauimus, potiti sunt Vrbe: pro certo, ac constanti traditur, Confratriam, cuius initio meminimus, Beatæ Mariæ Maioris, & *de Pilari* viguisse: ab ipsis quidem Muzarabibus constitutam: licet nonnullis, vt diximus, altiora videntur illius initia repetenda esse.

Hos itaque annotaui Mauros Cæsaraugustanenses Regulos à scriptoribus variis in locis nominatos. Eorum autem superiores narratiunculas propterea hic annectendas duxi: vt si non perfecta, adumbrata saltem ratione intelligamus, quæ fuerit Cæsaraugustanæ Vrbis condicio, quamdiu misera seruile eorum iugum à sese depellere nequiuit. Ex huiusce enim rei, penitus obrusę, si non perfectione, at conatu tamen, atq; adumbratione, aliqua etiam dignitas his nostris Commentariis accrescet.

DE MAVRIS CÆSARAVGVSTA PVLSIS.

CÆSARAVGVSTAM igitur Vrbem, Annos ferè Quadringentos seruitute oppressam, Mauri tenuere. Ea autem ab illorum manibus, post longam nostrorum obsidionem, erepta atque Omnipotentis Dei singulari beneficio ad Christianam, veram, & Catholicam Fidem reuocata; fortissimus, ac bellicosissimus Alfonsus Rex ipsos Mauros penitus contriuit, ac domuit. Perpauci autem nonnulli in quadam Vrbis regione manserunt, tributa nostris conferentes, qui propterea *Mudeiares* illis sæculis dicti sunt. Ceteri ex ea pulsi, ad diuersa Hispaniæ loca, suæ factionis gentibus subiecta, abierunt. At verò ipse Alfonsus Rex cumprimum Vrbem introiuit; Mezquitam maiorem, qui priscus semper mos fuit, à nefariis cultibus purgari fecit, ac in ea Cathedralem Sedem consecrari. Quæ Petro Libranæ, Sanctissimo illius Episcopo iam anteà designato, attributa fuit: ob idque Petrus ad Sedem Apostolicam missus, à Gelasio II. Pont. Max. consecratus. Aliaferiam etiam, siue Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum prædictam, idem Alfonsus Rex cuidam Berengario (vt legitur) Crassensi, mihi verò legendum placet, Cisterciensi Abbati, & Monachis donauit, vt in ea Ecclesiā construerēt. Deinde inter Cæsaraugustæ expugnatores, Ricos homines scilicet; & alios, qui tantæ rei præsentes affuerant, eandem pro veteri consuetudine Vrbem diuisit. Benearnensi enim Vicecomiti, Gastoni Fuxio vocato, Christianorum Muzarabum regionem assignauit: quæ parrochiæ, vt diximus, Ecclesiæ beatissimæ Virginis *de Pilari* finibus terminabatur: vbi hodierna die ipsius Vicecomitis Sepulchrum inuisitur. Rothreni verò, Perticarum Comiti, aliisque primariis viris, alias Vrbis Regiones dedit, in quibus se Seniores appellari consueuerunt. Ac quia aliquibus quarta Vrbis pars donata fuit: quandoque propterea nonnullos; Seniores in Quarton *de Caragoça*, hoc sanè loquendi genere, vocatos legimus. Seniorum autem vocabuli significationem, ac quæ eorum, quos Ricos homines appellabant, vis, & potestas, infra explicabimus. Nequaquam autem hoc loco omittendum duximus, quod memoratus Excellentiss. Dominus Archiepiscopus Ferdinandus memoriter narrare solebat, Muzarabes Cęsaraugustanos ab ipso Rege Alfonso, dum de diuidunda Vrbe agebatur, suam quoque partem pro rata portione postulasse: affirmantes, se licet septos, & inclusos, intimam, quam

potuerant, Vrbi expugnandæ operam præſtitiſſe. Cumq; ea res fuiſſet poſita in contentione: poſtquam diu, multumq; tractata, & agitata fuit, ob eam demum, Muzarabibus ipſis pro huiuſmodi rata parte, Maſhenis opidum datum fuiſſe. Quod ſe in priſcis monumentis legiſſe affirmabat. His ergo rebus compoſitis, Alfonius Rex nouæ Vrbi Magiſtratus Vrbanos pręficiundos curauit: quippe quòd eam non militaribus pręſidus muniri solùm, ſed conſilii ope fulciri, ac Magiſtratuum dignitate oportebat. Itaque Prætorem Vrbanum ordinariæ cauſarum cognitioni pręfecit: quem, ipſo Arabico nomine retento, Zalmetinam vocari paſſus eſt. Vrbis præterea, & annonę curatores ſtatuit; quos poſtea Iuratos appellauêre. Denique ipſam Cæſaraugustam, totius ſuæ ditionis primariam Vrbem, ac caput conſtituit, publicamque ac ſtabilem Iudiciorum ſedem. Affluentibus autem vndique ingentibus incolarum copiis, ciuilibuſque & criminalibus crebris inter eos quæſtionibus, & controuerſiis excitatis: ad eas componendas forenſis ſtrepitus accedere oportuit. Vnde noſtris in pace, & otio iudicia fieri, & exerceri cœperunt, legumque ac Fororum auctoritate definiri. Quod antea vix licuerat: ex quo illud, *Silent leges inter arma*, eſt iam diu tritum ſermone prouerbium. Hinc autem ſine vlla dubitatione euenit, vt in rerum noſtrarum narrationibus, ſiue antiquis, ſiue nouis, nullam Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonum mentionem ante hęc tempora factam, pręter illius inſtitutionem, neque alicuius, qui eum geſſerit, nomen niſi poſt Mauros dumtaxat Cęſarauguſta pulſos, vt in noſtrorum Faſtorum Indice conſcripſimus, inueniamus. Nam licet plures antea Iuſtitias Aragonum extitiſſe dubitandum non ſit, cùm eius inſtitutio, vt docuimus, ab ipſius Regni initiis pendeat, ob idque neceſſariò aliquos eidem pręfuiſſe, dicendum eſt: tamen ante Cęſarauguſtam obtẽtam, noſtris, aſſiduis bellis continuò implicatis, non callido, aut verſuto iure; ſed militari [illegible] tius, atque ex ęquo, & bono iudicia fiebant. Illud acre, & ſcelestum, merito iam pridem à noſtro Foro ſublatum, Candentis ferri iudicium, priſcis illis temporibus, ad dirimendas ferè omnes iudiciarias controuerſias magno in vſu fuiſſe legimus, & in Eccleſia Sanctæ Chriſtianæ, quam vocant *de ſummo Portu* tamquam ad id certo, ac definito loco, aliquamdiu ſolitum exerceri: quo perquam breuiter conſtituebatur quibuſcumque cauſis, ac litibus finis. Quamobrem eo tempore Magiſtratus Iudicis Medii forenſis auctoritas, & vis vſque adeo neceſſaria non fuerat: vel ſi fortaſſe aliquando, in oppreſſorum leuamem adſcita, opem tulit, illius certè caſus, quemadmodum & multarum aliarum rerum, cognitionem ignoramus; ſaltem hactenus indagare nõ potuimus. Huc etiam accedit, quod mihi magis placet, ne de tam longo, vt ita dicam, ſomno huiuſce Magiſtratus admiremur: eam apud nos olim Ricorum hominum dignitatem fuiſſe, vt quæcumq; occurrerent, tam in pace, quam in bello, omnia ab eis tranſigi neceſſariò oporteret. Vnde nec mirum, quod hac tam ſuprema ipſorum dignitate vigente, per plures annos hic Magiſtratus noſter vſum fortaſſe vllum non habuerit. Ipſis enim Ricis hominibus, continuò Regum conſiliis aſſidentibus, libertates noſtræ a Regibus violari non poterant. Poſtea verò, declinante Ricorum hominum poteſtate, abſciſſiſque duobus illis memorandis Vnionis Priuilegiis, ac glifcentibus negotiis; multæ Ricorum hominum facultates in hunc Magiſtratum congeſtæ ſunt, & eidem ſenſim plurés alię conceſſæ, quæ temporum varietate Regibus, ac Regno viſę ſunt ad viuendum quietè oportuniores. Quo pacto paulatim ad eam, quam nunc cernimus, amplitudinis, dignitatem aſcendit. In priſcis autem monumentis, temporibus, de quibus agimus, propinquioribus, qui hunc Magiſtratum gerebant, paſſim Iuſtitię in Cęſarauguſta nominati inueniuntur: vel quòd Vrbs, illorum Iudiciis ſedes ſtabilita fuerit, vel quòd in eadem frequentius Iuſtitię Aragonum reſidere conſueuerint. Quorum poſthac ſingula nomina annotare decreui, dum ſingulorum Regum facta perſequar: licet infra de iiſdem Iuſtitiis ſeparatim a nobis dicẽdum ſit. Ab eo autem tempore, quo apud nos, vt retulimus, bellico modo Iudicia exercebantur; duo illa nouiſſima noſtrarum legum principia, ac quaſi ſedes, & fundamẽta, quibus ipſæ nituntur, ducta fuiſſe non abs re conijcere licet. Alterum, vt iiſdẽ verbis vtar, quibus eadem conſtant: ¶ *Quòd in Aragonia omnes teſtamur iure militari, ac quaſi in procinctu, minimè aliis Iuris ciuilis ſolennitatibus expectatis.* Alterum verò: ¶ *Quòd in omnibus Cartæ, id eſt, publicæ ſcripturæ ſtandum eſt, niſi contineat aliquid, quod fieri nequeat, vel ſit cõtra Ius naturale.* Communi enim, ſiue Ciuili Iuri à noſtris legibus in quamplurimis eſt derogatum. Malè autem prima noſtrarum Obſeruantiarum. *De equo vulnerato*, inſcripta legitur: cùm, *Priuilegius*, tantum inſcribi debuiſſet. Nam ad docendum, noſtras leges minimè recipere interpretationem, quam vocant, extenſiuam, imo ſtandum eſſe, vt dictum eſt cartæ: ea equi vulnerati ſimilitudo adducta eſt, qui ſi nõ ſit occiſus, tãetſi vulneratus, iuxta noſtras leges

non venit emendandus. Vnde ineptè ab ea similitudine, Obseruantiæ titulus sumptus est: sed Prologus tantùm inscribendus, quemadmodum in Codicibus manuscriptis continetur. Atqui apud nostros, his temporibus, nonnullas Gothicas leges in vsu fuisse, argumento est mihi antiqua quædam membranula, quam in Tabulario *de Pilari* hisce verbis conceptam deprehendi.

CONDITOR *omnium rerum, Dominus Iesus Christus, Dominus noster, cùm in mundi initio cuncta creasset ex nihilo; ex osse viri dormientis, formam fecit mulieris. Ex vno duos faciens, duos vnum esse debere demonstrauit: ipso attestante, qui ait: Relinquet homo patrem suum, & matrem & adhærebit vxori suæ: & Erunt duo in carne vna. Quapropter* In Dei *nomine, Ego Arnaldus de Via, procreandorum filiorum amore, eligo in sponsam, puellam honestam nomine Ermissenda: & facio ei dotem, & donationem decimæ partis omnium rerum mearum, tam mobilium, quam immobilium, quas in præsenti habeo, vel in antea Deo annuente adquirere potero: quia in Gothicis legibus continetur: Non sine dote coniugium fiat. Si quis hanc dotem, vel donationem violare præsumpserit, nullatenus possit: sed pro sola præsumptione libram vnam auri puri componat, & insuper hæc dos, vel donatio firma, & stabilis omni tempore permaneat.*

Quod est factum ij. Non. Sep. Ann. Chr. MCXCVIII.

✠ *Signum Arnaldi de Via, qui hanc dotem facio, & firmo.*

✠ *Signum Bernardi de Ferrad.*

✠ *Signum Petri Iozbert.*

✠ *Signum Berengarii de Riq. milans.*

Arnaldus sacerdos: qui præscripsit, cum literis supra positis in iij. linea die & anno quo supra.

Extant autem duæ Gothicæ Leges præclaræ, & seueræ lib 3 tit. 1. *De dispositionibus nuptiarum* latæ: quas hic libet intexere, vt earum serie prospecta, id, quod proposuimus, cõfirmemus. Ac ea quidem, quæ sine dote fieri coniugium vetabat, est huiusmodi.

FLS. RCDS REX.

Ne sine dote coniugium fiat, & vt de quibuscumque rebus dos conscripta fuerit, firmitatem obtineat.

NVPTIARVM *opus in hoc dinoscitur habere dignitatis nobile decus, si dotalium scripturarum hoc euidenter præcesserit munus. Nam vbi dos nec data est, nec conscripta; quod testimonium esse poterit, in hoc coniugio dignitatem futuram? quando nec coniunctionem celebratam publica robonat dignitas, nec dotalium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cùm quisquis aut pro se, aut pro filio, aut etiam proximo suo, coniunctionis copulam appetit: aut de rebus propriis, aut de Principum dono conlatis, aut de quibuscumque iustis profligationibus conquisitis, iuxta modum legis data, conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumq; autem legitimè in dote conscripserit; modis omnibus plenum robur habebit.*

Altera verò, quæ, vt superior inquit, conscribendæ doti modum definiuit, hæc est.

FLS. CHDS REX.

De quantitate rerum conscribendæ dotis.

CVM *de dotibus diuersa semper inter nubentes oriatur intentio; plurimorum sit vtilitati consultum, si euidens huius rei institutio nihil vltra relinquat ambiguum. Decernimus igitur, ac legis huius perpetim seruata sanctione censemus: vt quicumque ex Palatii nostri Primatibus, vel Senioribus gentis Gothorum filiam, alteriusve cuiuslibet relictam, seu sibi, seu filio suo poposcerit in coniugio copulandam, seu quisquis ex prædictorum ordine, vxorem sibi elegerit expetendam: non amplius vnusquisque in puellæ, vel mulieris nomine, Dotis titulo conferat, vel conscribat, quàm quod decimam partem rerum suarum esse constiterit. Quod si contigerit; vt quicumq; parentum pro filio suo, in nurus suæ nomine, dotem conscribere debeat: eodem modo de eo, quod eidem filio post obitum parentum suorum in portione euenire poterat, decimam exinde partem per dotis titulum conferat, quod mulier, vel puella nuptiis traditura obtineat. Atque insuper decem pueros, decemque puellas, & caballos* XXX. *seu in ornamentis, quantum mille solidorum valere summam constiterit; sit illi conscribendi, dandique concessa libertas. Ita vt de his omnibus rebus in coniugio mulier assumpta; si non reliquerit filios, facere quod voluerit, liberam se nouerit habere licentiam: aut si intestata discesserit; ad maritum, aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. Nec erit vltra licitum puellæ parentibus, seu etiam puellæ, vel mulieri, ab sponso,*

vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere, vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet. Aut si forte, iuxta quod & legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella, vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa aeris poposcerit. Quod si forsitan praeuentus sponsus scripturae alicuius, vel sacramenti vinculo, nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponsae daturum, quàm quod hac lege constat esse permissum; id postea ipse conuellere, & in iuris sui potestatem reducere, libero potietur arbitrio. Si autem iuramenti reuerentia pauidus, aut, vt assolet, negligentia deditus, quod amplius sponsae dederat, reuocare, aut euacuare noluerit, vel nequiuerit; non oportebit vnius tepiditate, multis ad futurum damna nutriri. Sed dum sponsi parentes, vel propinqui tale factum agnouerint; vniuersa, quae plus, quàm supra taxatum est, sponsae collata sunt, suo iuri, absque cuiusquam praeiudicio, perenniter vindicabunt. Certè etiam vir vxorem habens, transacto scilicet anno, pro dilectione, vel merito coniugalis obsequii, & aliquid donare elegerit; licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in vxorem, seu mulier in maritum, excepta dote, vt praedictum est, aliam donationem conscribere poterint; nisi grauati infirmitate, periculum sibi mortis imminere perspexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint; salubri etiam proposito prouidendum, decernendumque curauimus: vt qui in rebus omnibus decem millium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos rerum vniuersarum comprobatione habita, in nomine sponsae suae, dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est; de centum solidis tali de ratione dotem facturus est. Et sic ista constitutio dotalis tituli, ab vltima vsque ad summam omni controuersia sopita permaneat. Data; & confirmata haec lex pridie Idus Ianuarii, Anno felici tertio Regni *nostri. In Dei nomine. Toleto.*

Sed his omissis iam modò aequum erit, vt veterem nostrae gentis in liberanda patria laudem prope Quingentesimo anno referamus.

DE ANNO, QVO CÆSARAVGVSTA VRBS E MAVRIS EREPTA FVIT, DEQVE HVIVSCE ALFONSI REGIS, eius liberatoris, interitu.

CVMQVE tantae molitionis tempus apud nos certum, atq; exploratum esse deberet, mirandum est etiã, quàm multiplex, ac varia confusio, tum ex veterum historicorũ scriptis, tum ex Archetypis quoq; Priuilegiis oriatur ea de re. vt meritò quidẽ quemadmodum & Surita noster suis in Annalibus, sic nos ipsi modò de ea conqueramur. Quidã enim An. MCXV. Caesaraugustam captã perhibent. Alii An. MCXVII. Verior tamen eorum sententia eidem Suritae visa est, qui Ann. MCXIIX. eam obtentam tradunt. Nos autem, vt huiusce rei hoc loco certam aliquam rationem adhiberemus, ex Caesaraugustani Senatus decreto (haud enim aliter fieri licebat) obtinuimus, vt in publico Vrbis Tabulario, siue, quod vulgò vocant, *Archiuio*, huius facti veritatem inquireremus. Itaq; die XIII. Apr. Ann. MDXXC. vna cum D D. Vincentio Augustino, Andrea Aninionio, ac Iacobo Morlanio primariis ipsius Vrbis Iuratis, adstantibus Doctore Ioanne Sora Regente Cãcellariã, Michaele Almazano, Ciuib. Caesaraugustanis, & Michaele, & Martino, Spannol, Secretariis, in eodem Tabulario inueni, vidi, ac legi Archetypum Priuilegium, literis Gothicis mẽbrana exaratum, eidem Vrbi ab hoc Rege Alfonso, statim cùm eam adeptus fuit, irrogatũ: quod primum est eorum, quae à nostro Molino in suo Repertorio sub verbo, *Priuilegium*, apponuntur. Cuius exemplum, quod inde sumpsi, hoc loco duxi inserendum. In eo enim planè, & dilucidè notatum est, quo anno capta fuit Caesaraugusta.

IN *Dei nomine, & eius Diuina clementia, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Ego* Aldefonsus *Dei gratia* Rex, *facio hanc Cartam Donationis vobis totos populatores de ZarágoZa, qui ibi estis, vel in antea ibi veneritis populare. Dono vobis fueros bonos; quales vos mihi demandastis, quomodo habent illos bonos Infançones de Aragone; quòd benè populetis, & fincheritis ibi. Et habent fueros Infançones de Aragone, qui non tenent Honore de Seniore: quod vadat ad iste campale, & a sitio de Castellum cũ pane de tres dies. Et nullus Infancione, qui ib. non quesierit ire, non habet super illum nullam caloniam, nisi quòd vetet* Rex *de terra suos mercatos, quòd non ibi comparet, nec vendat; & suos Alcales, quòd non illum iudicet. Et illos Infançones qui habuerunt, & tenuerunt Honore de Seniore, si fuerit reptato; non faciat directum, nisi in illa Honore stando. Istos fueros dono, & confirmo vobis, quod habeatis, & possideatis saluos, & liberos, vos, & filios vestros, & omnis generatio vestra per saecula cuncta: Salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per saecula saeculorum. Amen.*

SVNT

SVNT *Testes visores, & auditores de hoc Donatiuum suprascriptum, Vicecomite Gaston: & Comite de Vigerra; & Comite de Comenge: & Vicecomite de Gabarres: & Episcopo de Lascarre: & Aug. de Miramon; & Arnal de Labedan: & Didacho Lopez: & Latron: & Exemeno Fortungones de Lefet; & Exemeno Fortungon de Punicastro, & Petro Momez: & Almuiabut, & Lop Xemennes de Turrilgas; & Lop Sanz de Ogabre, & Chaxal; & Lop Lopiz de Calafor-ra; & Lop Garcez de Estella, & S. Azennar Azenarze; & S. Enneco, Cabne, & Lop Garcez Pelegrino, & Petro Xemenez Iustitia, & Galin Sanz de Belgit, & Sago Frtugon Zalmedina, & Castange; & Pere Petit, & Frtugo Lopiz de Ayerbe: & Sancio Ioannes de Osca: & Ato Garcez de Petrafeluce: & Ferriz de sancta Eulalia, & Ioanne Galez de Andilgon: & Lop Fortungones de Albero: & Exemeno Garcez de Rotellare, S. Exemenon: Garcez Lobielgo; & Tizon, & Frtungo Ioannes, & Comite Bernardo Ramon, & Belenguer Gombal; & Pere Gazbert; & Pere Miro Dentenç; & Ramon Pere de Herille, & Ramon Amat. Et nullos homo, qui istos fueros suprascriptos vos voluerit disrumpere, dirruite illum, vel tota sua causa entus in Zaragoça, vel foras, vbic mq. inueneritis, & insuper peytes mihi mille morabedinos.*

Signum Regis *Adefonsi.*

FACTA *Carta Donationis de istos Fueros suprascriptos sub Era* MCLIII. *in illa Açuda Ciuitatis Zaragoça, in mense Ianuario, in ipso anno, quando fuit capta prædicta Ciuitas Zaragoça, Regnante me Dei gratia Rex in Aragone, & in Suprarb. siue in Ripacurtia, & in Pampilona, vel in Castella. Episcopus Petrus electus in Zaragoça. Episcopus Stephanus in Osca. Episcopus Raimundus in Rota.*

Ego Sanctius de Bue subiussione Domini mei Regis hanc Cartam scripsi, & de mea manu signum fecit.

S. ✠ RAIMVNDI COMES.

Sign. Regis Ildefonsi, filius Barcinonensium Comitis, & laudo, & confirmo hoc suprascriptum.

At verò hæc duo Raimundi Comitis, ac Ildefonsi filii signa in Archetypo statim post signum Adefonsi Regis continentur; ante id quod legitur, *Facta Carta Donationis* & cetera: quasi hi tres Reges huiusmodi Priuilegii concessioni simul affuissent. Quod nequaquam fieri potuit. Vetus autem apud nostros priscos Reges consuetudo fuit, vt cùm aliquod Priuilegium ab alio Rege antecessore concessum confirmabant; minimè istius confirmationis nouum Priuilegium, siue scripturam conficerent: sed in ipso mer antiquo, quod laudabant, suarum Signa Confirmationum apponerent: aliquando post signum concedentis, vt ibi; aliquando post signum scriptoris, quod frequentius fieri solebat. Id verò minimè intelligentes nonnulli, forsan annuerent, hos tres Reges simul eo tempore affuisse. Ac ne similis error quempiam offenderet: nos hic consulto in extremo, post scriptoris signum, Comitis, & filii signa apposuimus: quæ etiã diuersis temporibus, ab eisdem ibidem adhibita fuisse, intelligendum est. Hæc enim cõfirmandorum Priuilegiorum formula antiquitus maioribus nostris sufficere videbatur. Ex hoc igitur Priuilegio clarè liquet, Cæsaraugustam Vrbem Ann. ∞CXV. qui Aeræ 1115. MCLIII. in eo appositæ æquè conuenit, ab hoc Rege Alfonso vendicatam fuisse. Illud autem hoc loco est obseruandum, eo tempore, annorum seriem, non à Natali die Christi, quemadmodum postea lege cautum fuit, sed ab Incarnatione apud nos peti consueuisse. Quo pacto illa Alfonsi verba, dum, *in mense Ianuario*, dixit, *quo anno Vrbs capta fuit*, sunt accipienda. Anni enim ab Incarnatione initium in mense Martio sumi debere, perspicuum est: propterea que Decembris mensem, in quo vrbs capta fuit, ac Ianuarium sequentem, quo dictum Priuilegium Alfonsus irrogauit, in eundem prorsus Incarnationis annum incidisse. Ipsius autem Priuilegii fidem aliud quoque graue testimonium confirmat, scilicet Petri Regis III. qui Ann. MCCXXCIII. in Comitiis Cæsaraugustæ

habitis, in quibus Generale, quod vocamus, Priuilegium concessum est, dum Cæsaraugustę Priuilegia à maioribus irrogata, rata haberi voluit, eadem recensendo, istius meminit, illiusque concessionē sub eadem Aeræ MCLIII. annotatione supposuit. Vix autem Centum, & septuaginta anni interfuêre ab hoc Rege Alfonso ad dictum Petrum III. quem credendum non est in ipsius Priuilegii concessionis recitatione aberrasse, cùm vtriusque ipsorum Regum tempora quodammodò fuerint propinqua. Itaque quāuis in aliis Priuilegiis contineatur, Cæsaraugustam Vrbem, alio fortasse tempore fuisse captam: sanè quidem huic à nobis paulò ante inserto standum est, quòd eidem Vrbi ab eodem Rege, qui eam expugnauit, concessum fuerit, ab eoque tempore huc vsque maxima cura, ac diligētia in publico illius Tabulario seruatum. Quam nos computationem in Fastis sequuti sumus, dum Petrum Eximini, primum Iustitiam Aragonum, post Mauros Cæsaraugusta pulsos sub dicto Ann. Chr. MCXV. annotauimus. Priorem enim illius mentionem in eodem ipso Priuilegio inuenimus, inter alios Testes Confirmatores ibidem appositos. Atque hæc de anno, quo Cæsaraugusta Vrbs Maurorum iugum euasit. De die vero, certi nihil habeo, quod possim afferre. Surita, & alii, quarta feria, id est, Mercurii die, decimo octauo Decembris, eam fuisse captam tradunt. Sic tamen existimo; eò decimooctauo die Decembris, vrbem fuisse in deditionem redactam: mense autem Ianuario sequenti, Alfonsum Regem, eam primùm introiisse; idque quemadmodum hactenus receptum est, Sacro Epiphaniæ Festo, à quo fortasse liberationis diem numerandum duxerunt. At verò fas erit intexere hoc loco, quæ nuper annotata inueni in vetusta membranula, in Tabulario Cæsaraugustani Archiepiscopi recondita, Gothicis antiquis literis, puluere, ac vetustate corrosis, exarata; sed quæ tamen legi potuerunt: vt aliis, quæ tot exstant, illustre hoc etiam accedat veteris sanctitatis, Augustissimæ, & Religiosissimæ Ecclesiæ, Beatissimæ Virginis Mariæ, quam *de Pilari* vocamus, testimonium. Cuius Fani tanta fuit, ac nunc est etiam religio, vt cum illuc eamus, non ad Ædem Virginis, sed ad ipsam Virginem videamur proficisci. Ad illud igitur instaurandum, quòd esset ruinosum, his verbis idem, quem nominauimus, Petrus Librana Episcopus vniuersos Christiani Orbis fideles excitabat.

VNIVERSIS *mundi Ecclesiæ fidelibus, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Presbyteris, omnibusque Catholicæ Fidei cultoribus, Petrus, licet indignus, Cæsaraugustanus Episcopus Salutem, & obedientiam. Diuina fauente clementia, vestrisque precibus, & fortium virorum audacia, Cæsaraugustanam Vrbem Christianis manibus subiugari, ac Beatæ, & Gloriosæ Virginis MARIÆ Ecclesiam (quæ diu proh dolor subiacuit perfidorum Sarracenorum ditioni) liberari satis audiuistis. Quam BEATO, ET ANTIQVO NOMINE SANCTITATIS, AC DIGNITATIS pollere nouistis. Adhuc tamen prioris captiuitatis mœrore confectam, omnibus pœne necessariis egere sapiatis: tum quia non habent, vnde diruti Ecclesiæ præfatæ parietes, & ornamenta restitui valeant: tum quia Clerici ibidem Diuino famulatui die, nocteque vacantes, vnde viuant, non obtinent. Vestram itaque deprecamur clementiam, quòd si corporali præsentia illam visitare nequitis; saltem eleemosynarum vestrarum oblatione clementer visitetis, illud Psalmographi recolentes: Bs, qui intelligit s. e. & p. i. d. e. m. l. e. d.* Id est, *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem: in die enim mala liberabit eum Dominus.* Prima enim tantummodò sunt singularum vocum elementa notata. *Illis verò, qui præfatæ Ecclesiæ necessariorum solatio destitutæ, ac qui sua paupertatis gemitibus condoluerint, & vnum denarium, vel quid valeant, ad eius restaurationem miserint; Nos eis, Diuina clementia, ac Domini Gelasii Papæ auctoritate freti (exemplar literarum cuius, quas in nostra Ecclesia signatas habemus, in subscripta pagina scriptum inuenietis) atque Domini Bernardi Archipræsulis Toletani, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ legati; ac omnium Episcoporum Hispaniæ .·.·.·.·.·.·.·. pœnitentiæ remittimus. Aliiquidem iuxta beneficiorum suorum quantitatem, & operum suorum meritum, delictorum suorum consequantur remissionem. Qui hunc nostrum Archidiaconum, nomine Miorrandum, & socios suos, præsentium literarum latores, benignè susceperint, vel eis consuluerint; à Domino vitam consequantur æternam. Valete.*

GEL. *Episcopus seruus seruorum Dei. Exercitui Christianorum Ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus Catholicæ Fidei cultoribus Salutem, & Apostolicam benedictionem. Literas deuotionis vestræ inspeximus, & petitioni, quam pro Cæsaraugustano Electo ad Sedem Apostolicam duxistis, fauorem libenter accommodauimus. Eundē ergo Electum, nostris, tāquam beati Petri, manibus largiente Domino consecratum, remittentes ad vos, Benedictionem vobis Aposto-*

lica

tuæ visitationis impendimus; atque Omnipotentis Dei misericordiam implorantes; vt per Sanctorum preces, & merita, opus suũ, ad honorem suum, & Ecclesiæ suæ dilatationem, vos faciat operari. Et quoniam & vos ipsos, & vestra extremis obiicere periculis decreuistis: si quis vestrum, accepta de peccatis suis pœnitentia, in expeditione hac mortuus fuerit: Nos eum sanctorum meritis, & totius Catholicæ Ecclesiæ precibus, à suorum vinculis peccatorum absoluimus. Ceterum qui pro eodem Domini seruitio, vel laborant, vel laborauerint, & qui præfatæ Vrbis Ecclesiæ, à Sarracenis, & Moabitis diruta, vnde reficiatur, & Clericis ibi Deo famulantibus, vnde pascantur, aliquid donant, vel donauerint: secundum laborum suorum, & beneficiorum suorum, Ecclesiæ impensorum, quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochiis degunt: pœnitentiarum suarum remissionem, & indulgentiam consequantur. Data Alesiis iiii Idus Decembris.

Ego Bernardus, Toletanæ Sedis Archipræsul, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Sabeschitanus Episcopus hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Sanctius, Calegorritanus Episcopus, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Guito, Lascurrensis Episcopus, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Boso, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, hanc absolutionem facio, & confirmo.

VT ad institutum igitur sermonem redeamus: Alfonsus Rex, tantæ Vrbis ditione adquisita, illustrius, præter cæteros omnes Reges, Aragonum Regnũ, ac nomen effecit. Sacro enim hoc bello tam gloriosè confecto, vt idem Surita rectè in Indicibus prodit, & finitimorum Maurorum Regum, & longinquorũ etiam animi submissi fuere: quos idem Alfonsus Rex quamdiu vixit, continuò lacessiuit. Nequaquam autẽ his tantùm implicatus prœliis, vitam traduxit: sed vxoriis etiã, ac quandoq; externis. Nam præter varios bellorum tumultus, quos, dum Vrracæ vxoris in continentiã reprimere studuit, in Castella, ac Legione magna cum laude composuit: ad Baionam Vrbem expugnandam, q; ab illius imperio, vt suspicor, defecisset, trans Pyrenæos montes magno comparato exercitu profectus. In cuius Vrbis obsidione, An. Chr. ∞ xxx. testamentum ab eo conditum perhibent: in eoq; quia prole carebat, Ranimirus autem frater sacris initiatus, Monasticæ vitæ institutis erat astrictus; Militaribus Ordinibus Sepulchri, Hospitalis, ac Templi, qui illis sæculis erant illustres, hereditario iure omnia sua Regna donasse. Vnde nostris magnę, ac ingentes rerum turbationes excitatæ sunt. Alfonsus autem Rex à Baionæ obsidione inanis rediens, impios hostes perpetuò afflixit. Tandem qui per quadraginta annos assidua bella gerens, vndetricies, collatis signis, cum hostibus dimicarat, ac propterea Pugnacis, & Bellatoris Principis Cognomentum adsciuerat: derisorio quodam certamine, ad Fragam, antiquam Gallicam Flauiam, siue vt alii tradunt, ad Sariniensæ muros dimicans, occubuit A. D. vii. Id Sep. Ann. Chr. ∞ xxxiii. licet alii Ann. Chr. ∞ xxxiv. eum obiisse ferunt: quorum sententiæ libentius assentior. Nuper enim in extremo Priuilegio Alfonsi Regis, istius priuigni, quod in Tabulario Cæsaraugustanæ Ecclesiæ asseruatur, notatum inueni. *Facta carta Ær.* MCLXXII. *quo anno mortuus est Aldefonsus Rex Aragonum.* Ea autem Aera posteriori anno conuenit, non autem priori. Inde nostris Tertium Interregnum patuit, non tam diuturnum illud, quàm turbulentum, & insedatum. Ipso enim Alfonso Rege deficiente, cùm testamento heredes, Regnorum dominatum adire niterentur; eis resistere oportuit, ac Ranimirum Alfonsi fratrem, quamuis Monachum, è religione abstrahere, & ad Regna capescenda commouere. Nostri enim Regnorum iuri minimè in quoquam à Rege Alfonso præiudicium aliquod inferri potuisse affirmabant. Atque hinc euênit, quod Excellentiss. Archiepiscopus Ferdinandus scitè, quemadmodum alia omnia, asserebat: nimirum, vt cùm istius Alfonsi Regis corpus nusquam neque viuum, neque mortuum inueniretur; variæ de eo fingerentur fabulæ. Consultò autem à nostris illius cadauer celatum fuisse, vt donec de eo constaret, testamento viribus carente, ex ista maiori temporis productione, nostri ad Regni statum firmandum & componendum, meliorem ducerent opportunitatem. Atque hæc de Alfonsi Regis interitu. Iustitiæ autem Aragonum, qui eius tempore inueniuntur, ii sunt, quos primos in nostris Fastis annotauimus. Petrus Eximini: Sanctius Fortunionis: Sanctius Galindi: Lupus Sanz: & Fortunius Azenarii. De quibus alias pluribus. Nunc enim nuda eorum nomina hic apponenda duximus, vt memoriam tantùm recolamus: licet de eis, ac ceteris omnibus posteà agendum sit; atque eadem hæc ipsa repetenda.

1130. (margin, beside "An. Chr. ∞ xxx.")
1133. 1134. (margin, beside "∞ xxxiii." and "∞ xxxiv.")

DE MIRANDO BEATÆ MARIÆ DEL PORTILLO AD CÆSARAVGVSTAM VRBEM Miraculo.

QVANDOQVIDEM autem his temporibus, tametsi certam illorum rationem ignoramus, ingens Cæsaraugustanensi Vrbi à cælo collatum beneficium proditur, quod

non modò communi omnium traditione, verùm etiam variis templorum structuris, ac
religiosissimo Delubro, tantæ rei consecrato, certissimum semper apud nos habitum fu-
it: res digna visa est, vt illius hoc loc loco aliquam mentionē faceremus: ne tantæ gratiæ,
ac Diuini fauoris recordatio, aut deleatur obliuione, aut vlla vnquā senectute langues-
cat. Ea siquidem miranda res est, quā ad Beatissimæ Virginis Mariæ, *del Portillo* propterea
nuncupatæ, Sanctissimæ nunc Ecclesiæ locum nostris contigisse proditur. Ipsius verò narra-
tionem Adriani Pont. Max. verbis persequar: vt illius Sanctissimi Pastoris sermone con-
scripta legatur, ne mei miserrimi homunculi inopi, ac sonti lingua tabefiat. Adrian⁹ itaq;
in quibusdam literis Indulgentiarū eidem Ecclesiæ concessis, de hoc celebri miraculo
verba faciens, ita subdit. *Olim* (inquit) *cùm Christi fideles Ciuitatē Cæsaraugustanā contra Mau-
ros infideles Catholicæ Fidei hostes, qui tunc dictā Ciuitatē occupabant, expugnarent: quadam Ima-
go eiusdem Beatæ Mariæ miraculosè in Ecclesia ipsius Beatæ Mariæ del Portillo Cæsaraugustanēsibus
iisdem Christi fidelibus, dum bellū aduersus eosdē infideles gererent, apparuit. Cuius visionis fauore,
& auxilio, præfati fideles victoriam aduersus eosdē infideles consequuti fuerunt. Et extunc omnipo-
tens Deus, meritis, & intercessione eiusdē Virginis Mariæ, crebra miracula in eadē Ecclesia operari
indies dignat⁹ est.* Scio aliter rē hanc in eiusdē Ecclesiæ Tabulis contineri: scilicet, Mauris
Cæsaraugustam Vrbē, quā nostri iam obtinuerant, noctu clā inuadere contendentibus,
quadamq; muri parte ab eis conquassata, & diruta: Sanctissimā Dei Genitricem Mariam,
cœlesti Angelorū agmine coacerbato, ipsis infidelibus restitisse, ac ne Vrbis sibi charissi-
mæ potirentur, illius se præbuisse propugnatricem, ac murum. Propterea nostros mœni-
um reparandorum negligentiores redditos; firmam, ac saluam Vrbem ipsam statuentes,
quæ eiusdem Virginis patrocinio muniretur. in ipsius verò muri diruptionis loco, quo
cœleste signum apparuerat, sacrum ibi templum construxisse, tantæ rei consecratum;
quod, nomine inde sumpto, sub Beatæ Mariæ *del Portillo* memoria, celebre nostra hac
ætate inuisitur. Alia etiam sacra delubra in eorundē mœnium continuatione ædificasse,
eidem Sanctissimæ Virgini dicata: nempe vt, tota Vrbe ipsius templis circumdata, & qua-
si circumscripta, celebre tantæ rei, ac perpetuum signum exstaret. Siue autē iuxta Adria-
ni narrationem, siue iuxta ipsius Ecclesiæ Tabulas, res ipsa contigerit: quoquomodo ea se
res habuerit, Vrbē ipsam, Virginis patrocinio liberatam fuisse, certum est. Nos propterea
præ ceteris omnibus eidem obsequentissimos, deuotissimosque esse oporteret: cùm non
solùm in ipsa nascentis Ecclesiæ, Catholicæ Fidei propagatione, Cæsaraugustam ipsam
fœcundiori sobole ornatam, primo ex toto Orbe terrarum Templo, sub eius Sacratis-
simo Beatæ Mariæ *de Pilari* nomine, in ea ædificato, locupletare dignata fuerit: sed &
in ea, quamuis Arabibus subacta, veræ Fidei semine retento, Muzarabes Christianos,
piumque semper cultum conseruandum curarit: nunc verò semetipsum ad infide-
lium impetus, quasi murum quendam, ac propugna-
culum opposuerit. Inde verò, ni fallor, prisca hæc ipsi-
us Cæsaraugustæ Vrbis insignia, sumpta fuēre: quæ ap-
posita inueni in vetusto quodam sigillo cereo impenden-
ti: quod in antiquis quibusdam literis in Tabulario Ec-
clesiæ Beatæ Mariæ *de Pilari* reconditis annotaui. In qui-
bus expresse continebatur, hoc esse Sigillum maius Ci-
uitatis Cęsaraugustæ. Sed de his satis. Nunc de tertio In-
terregno.

TERTIVM INTERREGNVM.

ITAQ. vt eo vnde digressa est, nostra reuertatur oratio, post Alfonsi Regis, ad Fragā
interitum, Tertium nostris Interregnum datum est. Eo enim sine prole decedente, variæ
super Regnorum successione obeunda ortæ sunt disceptationes. Militares enim
Ordines, quibus Alfonsus ipse noster Rex testamento Regna legârat, ea sibi propter-
eà hereditario iure obuenisse dicebant. Castellæ autem Rex, nostri Alfonsi priuignus,
qui Alfonsus etiam, ac imperator vocabatur, Regna sibi auita successione pertinere as-
firmabat. Nostri verò, ac Nauarrenses, qui simul de cooptando Rege consilia ini-
bant; sibi id munus conuenire asserebant; quod neque Alfonsi testamento, neque alio
quouis modo potuisse tolli affirmabant; nec in quoquam sibi abrogari. Propterea
neque Castellani Regis, nec Militarium Ordinum imperio parendum decreuerunt. Im-
mo ad eligendum sibi Regem properantes, ad antiquam Belsinum, Burgiam nunc Vrbē,
Comitia indixerē. Eo autem tempore Burgiæ dominabatur quidam primarius vir,
Petrus Atarcsius, qui ceteris omnibus Regnorū fastigio dignior habebatur: tum quòd

eis longè

eis longè potentia antecelleret, tum etiam quòd esset Regali sanguine ortus. Garsiæ enim Infantis, & Theresiæ Caxalis filius erat: Sanctii Ranimiri Ripacurtiensis Comitis (quandoquidem ita placet nonnullis) nepos; Ranimiri autem Regis pronepos. Ataresii vero cognomentum sumpserat, ab Ataresia ditione, qua etiam fruebatur: ac quam sub Comitatus nomine antiquitus nominatam legimus. Priscis tamen quibusdam monumentis annotatū inueni, ipsum Sanctium Ranimiri, Ripacurtiensem Comitem, prolis expertē obiisse. Siue autem ab eo, siue aliunde fortasse duxerit originē; omnes scriptores consentiunt, Petrum hunc Ataresium Regio esse genere natum. Nostri ergò, ac Nauarrenses in ipsis Burgiensibus Comitiis, omnium suffragiis annuentibus, in hoc tandem conuenere: vt eundem Petrum Ataresium sibi in Regem cooptarent. Cumque propterea ad eum legationis munere duos primarios Viros destinassent, Petrum Tizonum Cadreytam, ac Pelegrinum Castellezuelum, Regale munus, ac nomen, pergratum certe nuntium, oblaturos: quæ communis omnium sententia est, Petrus ipse Ataresius adeo se legatis insolentem præbuit, vt omnes in sui odium concitaret: Regnumq; prius amitteret, quàm obtineret. Nostri etenim meritò tam intempestiua superbia stomachati, quos in eum coniecerant oculos, illico ab eo auertentes; cōsiliis mutatis, Comitia ipsa ad Montionis opidum transtulerunt. Nauarrenses autem à nostris dissidentes, à Burgiæ opido ad Pompelonem Vrbem properarunt. Ibi Comitiis habitis, licet varia proposita fuerant consilia, tandem vno omnium ore Garsiam Ranimiri, Montionis dominum, sibi in Regem cooptandum decreuerunt, clam ad eum propterea legatos mittentes. Is autem Garsias, Sanctii Nauarrensis Regis à Raimundo fratre ad Rotam interfecti, nepos erat; Ranimiri scilicet, ipsius Sanctii filii, Cidi autem generi, filius; propterea ab omnibus, Garsias Ranimiri vocabatur. Eum Alfonsus noster Imperator, qui Cæsaraugustam cepit, Montionis opido donârat; ac Mergelinam, Rotronis Perticarum Comitis filiam, & heredem, illi in coniugem dederat. Montione autem aderat, tanquàm Aragonensis Ricus homo, suum in electione Regis facienda suffragium laturus. Atqui dum accepit se à Nauarrensibus Regem euocari, clam Montione egressus, in Nauarram proficiscens, Pompelone Nauarrensis Rex statim salutatus est. Tunc denuo Nauarræ Regnum ab Aragonum ditione seiunctum fuit. Diuturnior verò, quam ceteræ omnes, hæc exstitit huiusmodi Regnorum seiunctio. Nostri, ea re comperta, imminentia timētes pericula accelerandum rati, ne externo dominatui parerent; Ranimiro Alfonsi fratri, licet Monacho, Sacerdoti, ac Episcopo, Regnum ipsum, omnium suffragiis, detulerunt. At verò Iaccetanos ex omnibus primos in hanc sententiam, voluntatum inclinatione, propendisse, idem ipse Ranimirus Rex, auctor est. Tam festinanter verò ea res confecta proditur, vt vnico tantùm mense Interregnum hoc absolutum fuerit. Mense enim Octobris eiusdem anni, quo Alfonsus frater obierat; Ranimirum in Regno paterno regnantem, ac Regem, & sacerdotem nuncupatum, in publicis monumentis inueniri, Surita noster in primis testatur. Eo denique in Regem adscito, Castellani Regis, ac Militarium Ordinum iura circa Regni obtentionem caduca, ac inania reddita fuerunt. Atque hic fuit insignis Tertii huiusmodi Interregni exitus, & finis apud nos.

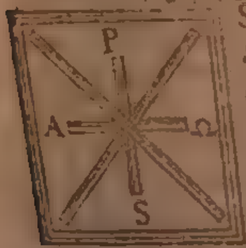
RANIMIRVS II. MONACHVS, ARAGONVM REX X.

TERTIO itaque huiusmodi acto Interregno, Ranimirus II. Regnorum culmen adsciuit. A Rotensi autem Vrbe, in qua Episcopus sedebat, ad Oscā delātus est: vbi Regale sumpsit diadema, ætatis suę annū agēs quinquagesimū. Nec verò in longinquū distulit tempus, Iaccetanis ipsis se gratū præbere: eos enim quamprimū, quòd benè meriti fuissent de se, vt paulò est antedictū, magnis honoribus, ac beneficiis ornandos publica rogatione decreuit. Castellanus autem Rex, Alfonsi mortui priuignus, qui Alfonsus itidem, ac Imperator vocabatur, Aragoniā ditionē ad se auita successione pertinere, Sanctii siquidē Maioris iure, contendens; cùm ea fuisset illū frustrata spes, quam animo conceperat, se à nostris Regem euocatum iri: subita inuasione, Darocam, Calataiubium, Cæsaraugustam, & alia plurima cis Iberum opida mense Decembris proximo occupauit. Ipse enim Ranimirus nedum eadem defendere nequiuit: verùm satis sibi, superque esse statuit, si se tueri, contra tantam potentiam Inimici, in Monclusi arce, aliisue montosis locis antiqui Suprarbiensis Regni, ad quod recesserat, valeret. Quamuis autem Castellanus ipse Rex vniuersæ Aragonum ditionis Imperium ambierat: tantummodò ea, quæ diximus, opida inuasit; nec trans Iberum pe-

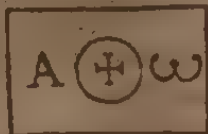
dem posuisse apparet: sed solùm Cæsaraugustæ Vrbis, aliarumque cis Iberum Regionũ, sub Cæsaraugustanẽsis Regni nomine, aliquibus diebus fuisse potitum. A quo dum Cæsaraugustam obtinebat, hisce nempe temporibus, Priuilegium illud irrogatum est, cuius idem Michaël *del* Molino in suo Repertorio meminit, sub verbo, *Priuilegium*. Incipitque *In Dei nomine. Hac est Carta de Foros, & Vsaticos*, & quæ sequuntur. Tametsi idem Michael *del* Molino nominum Alfonsi, & Imperatoris similitudine deceptus, ab Alfonso nostro Imperatore concessum autumat. Minimè verò, sed huic eius priuigno tribuendum est. Quem etiam fertur, cùm Legionensis Imperator ab ipsa Legionẽsi ditione, quam possidebat, vocaretur; tunc quoque Cæsaraugustæ ipsi Vrbi præclara, quæ nunc gestat, Leonis Insignia statuisse, vt eiusdem Legionensis Imperii signis, atque ornamentis decorata maneret. Proptereà coniicimus Leonem illum paruulum appositum fuisse in extrema parte illius Sigilli maioris; de quo paulò ante verba fecimus. vt Cæsaraugustam ipsam Vrbem, cum primùm ab hoc Legionensi Imperatore eis Leonis Insignibus ornata fuit; non ea sola, sed priscis illis, ac prioribus mista, quæ superiora in eodẽ Sigillo visuntur, gestare solitã arbitremur. Posteà priorib⁹ omissis, recentiora hæc, quibus nunc vtitur, eidẽ manserunt Leonis solius ornamẽta. Ac quibusdã etiã antiquis monumentis obseruaui, eadẽ hac ipsa tempestate, Cæsaraugustam Vrbẽ, quasi obsidẽ, ab ipso Garsia Nauarræ Rege obtentam fuisse, pro eodẽ Legionensi Imperatore: quẽ, *peritum*, idest, paruulũ nominatũ inuenio, non q̃ paruæ ditionis dominaretur, vt volunt nonnulli, sed, vt mihi magis placet, quòd corpore esset pusillus. In tam aduersum, iniquumq; casum his, de quibus agimus, temporibus Aragonii nominis maiestas deuenit: vt Castellano Regi licitum esset, nedum Cæsaraugustæ Vrbis quietè potiri, sed eandem & Priuilegiis, & Armorum quoq; Insignibus honestare. Quin & in deteriorem etiam fortunam Regnum nostrum deuenisse perhibent, cùm, vt ferunt, Ranimirus ipse coactus fuerit Castellani eiusdem Regis imperio parere. Nostri maiora adhuc publicis rebus detrimenta ventura pertimescentes, si Ranimirus sine prole decederet: quàmprimùm totis viribus ab Anacleto II. Pont. Max. siue, vt alii tradunt, Innocentio II. obtinere curarunt, vt Ranimirus ipse Rex, votis solutus, ad nuptias properare posset. Fuerat enim, viuente patre, pænè infans, Diui Benedicti instituto in Tomariensi cœnobio addictus. Sacris posteà Ordinibus initiatus, ex Sahagunensi illustri Abbatia, qua eum Alfonsus frater donarat, Burgensi primùm, deinde Pompelonensi, ac Rotensi, seu Balbastrensi tandem Episcopalibus Ecclesiis præpositus. Denique Apostolicæ Sedis gratia obtenta, Ranimirus, Aquitaniæ Ducis, Pictonumq; Comitis, siue sororem, siue, vt alii perhibent, filiam Agnetem: quam alii Mathildem, alii Vrracam nominant: in coniugem
1135. accepit Ann. Chr. ∞cxxxv. Ex qua, vnica filia, quam genuit; Petronilla, dum postea fuit Barcinonensi Comiti Raimundo desponsa, fecunda ab ipsis propagata sobole, Aragonum Regnum ab imminentibus, quæ timebantur, externi imperii obeundi periculis liberauit; & Cataloniæ Principatu Aragonum ditioni subiuncto, posteris Regibus, ad maritimas oras, longinquaq; Regna appetenda vberrimum aditum patefecit. Sed hæc aliàs pluribus. Iam verò Ranimiro ipsi in sui Regni initiis varia rerum euenta contigisse feruntur. Priuatis enim quibusdam monumentis, antiquis tamen, testatum comperio, eo, ac dicto Garsia Nauarrensium Rege conuenientibus, q̃ Ranimirus se Nauarrensi Regno exactum grauiter conquereretur, eam tandẽ pactionem initam fuisse inter eos, vt in Nauarrensi ditione Ranimirus plebi; Garsias verò vniuerso militari Ordini præesset. Atque hinc fortasse Nauarrensis Rex, nostri Ranimiri *Vasallus* appellari, cœpit. Iam certum est, Garsiam ipsum aliquandiu illud suum Pompelonense Regnum, sub istius nostri Ranimiri Regis imperio, atque vt in priscis ipsis monumentis legitur, *manu*, tenuisse. Ex quibus hoc tantùm adducam Archetypum Priuilegium, è Xixenensi Tabulario depromptum.

SVB *Christi nomine, & eius diuina clementia, videlicet Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Ego quidem Ranimirus, Dei gratia Rex, facio hanc cartam Donationis vobis Don Pere Ramon de Stata. Placuit mihi libenti animo, optimo cordis affectu, & spontanea voluntate, & propter seruitia, quod fecistis totum tempus ad fratrum meorum, Rex Dopnus Petrus, & Rex Ildefonsus, quibus sint requies, & modo facitis ad me, vel in antea feceritis. Dono, & concedo vobis Castrum, & Villa, qua dicitur Set Castella, totum ab integrũ cum suis terminibus, & directaticis, eremis, & populatis, & montibus, & aquis, & palustris, & cum omni*

Lunicensis, quod mihi pertinet ibi, vel pertinere debet ad meam Regalem personam, & vocem. Et vt habeatis, & possideatis hoc totum meum donatiuum suprascriptum, quod habeatis, & possideatis ingenuum, & liberum, & francum, & quietum & securum, vos & filii vestri, & omnis generatio, vel posteritas vestra per secula; salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per secula cuncta. Amen. Et hoc suprascriptum Donatiuum dono vobis pro hereditate, & filiis vestris, & omnis generatio vestra, per facere inde totam vestram voluntatem; quomodo de vestra propria hereditate, cum toto suo termino, sicut vmquàm melius habuit supradicto Castro Set Castella.

Signum Regis *Ranimiri.*

FACTA *verò hanc Cartam Donationis Æra T̈ CLXXIII. primo die Februarii, in Monte Aragone. Regnante me Dei grassia in Aragone, & in Suprarbi siue in Ripacurtia. Garzia Ramiriz sub mea manu Rex in Pampilona. Episcopo Don Dodo in Osca, & in Iacca. Episcopo Garcia, in Cæsaraugusta. Episcopo Michael, in Tarazona. Comes Arnal Miro Palgarensis, in Bool., & in Fonteioua. Frgon Galindez, in Osca, & in Alquezare; Frgondat, in Balbastro, & in Petra Selez. Frgõ Galindez, in Galasanz. Enneco Lopez, in Napal, & in Castro iam prædicto. Pere Ramon, in Stata. Almazan, in Montecluso. Michael de Rada, in Petra rubea; & in Tronzeto. Per Gozpet, in Sancto Stephano de illo malo. Pere Mur, in Bananare.*

EGO *Raimundus scriptor, sub iussione Domini mei Regis hanc Cartam scripsi: & de manu mea hoc feci.*

SIGNVM

Nunc enim ea T̈ numeri nota millesimum numerum significat: prout iam supra in aliis quàmplurimis perspici potuit. Fit autem inde, vt Aera millesima centesima tertia ibi apposita, dicto Anno ∞CXXXV. conueniat, quo Ranimirum nostrum Regem, duxisse vxorem, retulimus. Verùm minimè his pactis Reges diu stetisse apparet; sed in maiori quàm antea dissidio mansisse. Garsiæ verò secundissimè euenerunt res. In hac enim tanta turbatione, Nauarrense, seu Pompelonense Regnum ab Aragonensi disiungere, & illud nedum, quamdiu vixit, integrum retinere valuit, sed posteris firmum, ac stabile constituere. Ea fuit egregia illius animi virtus, ac fortitudo. Nostri verò Ranimiri tanta in gerendis rebus inertia, atque ignauia, vt omnibus esset ludibrio, ac contẽptui; Regnumque à proceribus miserè labefactari pateretur. Sed tamen illum posteà in eos grauiter sæuitum memorant, XV. primariis viris ad Oscam Vrbem ab eo morte mactatis: Idque Frocaldi Tomeriensis Abbatis monitu factũ fuisse; peruulgato illo renouato exemplo, quod a Periandro cuidam Thrasybulo propositum tradit Aristoteles. Quo, licet tetro satis, facinore suorum insolentiam compressit. Eum etiam tradunt, Castellanumque Regem Alauonæ, nunc Alagonis, in opidum sacro Diui Bartholomæi die Ann. Chr. ∞CXXXVI. conuenisse: ibidemque depactos: vti Petronilla filia, quæ vix annum compleuerat, Alfonsi ipsius Castellæ Regis filio grandiori esset nuptura: Ranimirusque quamdiu viueret, Cæsaraugustanensis Regni potiretur. Quarum nuptiarum, ac pactionis obsidem ipsammet Petronillam à socero Rege accepti memorant, ab eoque ad Castellæ Regna delatam: vbi eam, Petronillæ nomine mutato, Vrracam appellauêre. At nostros, quibus huiusmodi inita consilia vehementer displicuerant; inde puellam deducere summopere cõtendisse ferunt, etiam fingentes eã, malè se extra patriam habere: vt hoc commentitio, & simulato valetudinis infirmæ rumore, ad suos reuocatã, Barcinonensi Comiti in matrimonium; quod magis appetierant, collocarent. Ergo quod institutum fuerat, effectum est. Ob eam enim, tametsi confictam caussam, quòd ægra valetudine premeretur, Ranimirus pater huc illam deducendam curauit: ac Raimundo Berengario, Barcinonensi Comiti, strenuo, ac magnanimo Principi in futuram coniugem dedit, ac Aragonum Regno dotauit. Ea tamen lege, & condicione, vt Ranimiro viuente, sub eius fide, & imperio, Raimundus Regnum obtineret: Principisque Aragonum semper, Regis verò nomen nequaquàm attingeret, sed illud sibi Petronilla sola filia vendicaret. Quod à Raimundo Comite ad vnguem seruatum memorant. Intereà his nuptiis, ex pacto, & conuentu, ipsius Raimundi, maiorumque Barcinonensium Comitũ Insignia, quatuor 1136.

baculi rubri, aureo in scuto positi, Aragonensibus Regiis Insignibus antelata, posteris Regibus, Regnoque iam propria manserunt. Ipse verò Raimundus, vt historici nostri testantur, illico socero Regnum deiiciente, illius gubernationem suscepit: ac mense Octobris Ann. Chr. MXXXVII. à Cæsaraugustanensibus Regali pompa exceptus, eam Vrbem ouans introiuit. Sed ego gesta hæc longiùs producerem; siquidem in annum sequentem. Nam sic in extrema parte Archetypi cuiusdam Priuilegii. *Facta Carta Æra* MCLXXVI. *pridie Idus Iunii, ipso anno quando reddita est Cæsaraugusta Comiti Barcinonensi.* Nisi fortasse hoc de restitutione à Castellano Rege facta intelligendum sit. Eum enim aiunt, Berenguelæ vxoris suasionibus, quæ soror Comitis erat, facilè à suscepto destitisse consilio, rataque ac grata omnia hæc, quæ inter Ranimirum nostrum, ac Comitem pacta fuerant, habuisse. Sed priusquàm Raimundus Comes Regni nostri gubernacula prenderet à Rege socero, Regni Ordinibus contendentibus, præter futurarum nuptiarum fœdera, arctissimi Iurisiurandi Religione, ac nouo quodam fidelitatis sacramento deuinctus fuit: ¶ Vti Aragonensibus nostris pristinos Foros, ac libertates esset inuiolatè perpetuò seruaturus. Propè autē Surita noster in suis Indicibus has tantas, & tam subitas nostrarum rerum mutationes, admirandas proponit; quandoquidem eas nostros infra triennium ferè molitos cernimus. Ranimirus ad sacrorum Religionem reuocatus, orbus iis rebus, quibus eum, nec voluntas, nec consuetudo assuefecerant, in Sancti Petri veteris Oscensi Ecclesia quietam, ac liberam, superstitem duxit ætatem. An verò vxore mortua, vel dimissa, incertum est. Plerique mortuam credunt: alii dimissam. Sub ea enim lege sibi à Pont. Max. ducendæ vxoris facultatem concessam tradunt, vt cùm primùm prolem haberet, ad pristinum Religiosæ vitæ institutum rediret. Nec non & eundem ferunt subter Regales superiores vestes semper secum Monachalem habitum gestasse. Tandem A. D. XVII. Kal. Septembr. Ann. Chr. MCXLVII. mortuus est, ac in eadem Ecclesia sepultus. Eo mortuo, Regia virili stirpe deficiente, Aragonum Regnum ad fœminam delatum fuit, ipsam nempe Petronillam filiam, Barcinonensi Comiti in coniugem datam. Duos autem comperio tantùm, sub Ranimiro Rege, Iustitias Aragonum extitisse: Ioannem Pelaium, & Athonem Sanz. De quibus plura alibi. Iam verò Barcinonensium Comitum originem, & progressum his Commentariis persequi, non tam laboriosum, quam nostro huic instituto inutile, ac infructuosum visum est: præsertim cùm eorum narrationem abundè satis noster Surita & Latina, & Vulgari lingua complexus fuerit. Propterea nos consultò eam omittere decreuimus: ne plus, quàm satis sit, huius voluminis magnitudo crescat.

PETRONILLA, REGINA ARAGONVM XI. ET RAIM. BERENGARIVS, BARCINONENSIS Comes, eius Vir.

BARCINONENSIS ergò Comes Raimundus Berengarius, Reginæ Petronillæ futuræ sponsæ fœdere pacto, ex Ranimiri Regis soceri, totiusque Regni voluntate, Aragonum Princeps designatus, ipso etiam socero viuente, vt paulò ante dixi, Regni gubernationem suscepit. In qua ea se gessit fide, prudentia, ac virtute, vt iure optimo
1150. sit præstantissimorum Principum numero adscribendus. Ann. Chr. MCL. triennio ferme post soceri mortem, depactas eas nuptias cum Petronilla vxore, quòd iam nubilis esset, apud Ilerdam Vrbem, quam ipse bello adquisierat, celebrauit. Nec
1152. longo quidem interuallo interiecto, Ann. Chr. MCLII. Regina filium peperit: qui, viuente patre, Raimundus vocatus fuit: post illius verò interitum Regina superstes Alfonsum illum nominari fecit. Alii etiam filii ex huiusmodi matrimonio geniti sunt: Petrus, ac Sanctius. Filiæ quoque Dulcia, siue Alduntia; ac Eleonora: quæ Armengoli, siue

goli, siue Ermengaudo, Vrgelitano Comiti nupta fuit. Illa verò Sanctio, Portugaliæ Regi. Tum & Berengarius, filius illegitimus Principi tribuitur: qui Abbas Montis Aragonum primum, Turiasonensis deinde, ac Ilerdensis tandem Episcopus creatus decessit. Sed præter Ilerdam Vrbem, plurima alia insignia opida, strenua Principis virtute, ad nostram Catholicam Fidem reuocata fuêre. Vnius tamen Dertusæ Vrbis mentionem faciam, quòd iure à me hoc loco intermitti nequaquàm debuisset, cùm ab ea ipsi Comiti, & posteris Regibus, illustris Marchionatus Dertusæ titulus emanarit. Denique Raimundus Comes in Berengarii fratris, Narbonensis Prouinciæ, Braccatæ interdum appellatæ, Comitis, qui à suis occisus fuerat, necis vltionem ad Vrbem Taurinorum proficiscens, lætali morbo afflictatus, obiit in suburbano Sancti Danielis, siue Dalmatii loco, A. D. IIX. Id. Aug. Ann. Chr. MCLXII. Eius corpus in Cataloniam delatum est, ac 1162.
in Riuipulli monasterio maiorum tumulo collocatum. Nondum enim absolutum fuerat Populeti monasterium, quod ipse Raimundus Comes ædificare cœperat; celeberrimum postea Regibus nostris monumentum. At Raimundum ipsum, morientem proditur, suum circa Regnorum successionem, testamentum, ac voluntatem verbo, multis adstantibus, protulisse: quòd ad eam in scriptis redigendam nequaquàm vita suppeditasset. Posteà verò generalibus Comitiis à Petronilla Regina Oscæ conuocatis, testamentum hoc, licet solis verbis conditum, adhibita adstantium publica, ac sollemni iurisiurandi religione, ratum, ac sollemne decretum fuit: Alfonsusque filius natu maior, illius virtute, Reginæque matris annuente consensu, totius ditionis declaratus heres: qui deposito Raimundi nomine, Alfonsus, vt diximus, appellatus est. Tunc etiam ex Comitiorum decreto constitutum; vt intereà dum filius, puer esset; Regina ipsa mater ad gubernacula Regni sederet. Cui rei in omnibus cumulatissimè fecit ipsa satis. Fuit enim magni consilii fœmina. Et verò vt filius ad duodecimum peruenit suæ ætatis annum, statim ex ipsius Reginæ matris consensu, Ann. Chr. MCLXIII. idem ipse filius Alfonsus gubernacula Regnorum suscepit. Ipsa verò Regina 1163.
piis tantum intenta rebus deinceps vixit. Obiit autem Anno Chr. MCLXXIII. A. D. 1173.
III. Id. Octobris. Barcinonæ sepulta iacuit. Sub cuius imperio plures Iustitiæ Aragonum Magistratum gesserunt: nempe, idem, quem annotauimus, Atho Sanz: Ioannes Didaci: Petrus Monius: filius Ioannis Didaci: Petrus Medalla: Galindus Garsiæ: Sanctius Garsiæ Sancta Olalla: ac Petrus Ferdinandi Castrus.

ALFONSVS II. CASTVS, ARAGONVM REX XII.

ALFONSVS autem II. Petronillæ Reginæ, & Raimundi Comitis F. Aragonum XII. Rex, maiorum Regna adeptus, ea præditus fuit animi integritate, ac modestia, vt Casti Principis cognomentum iure sibi optimo vendicarit. Non quòd à ducenda vxore abhorreret. Ann. enim Chr. ∞CLXXIV. Sanctiam, ipsius Alfonsi Ca- 1174.
stellæ Regis, quem diximus Imperatorem vocitatum, & Richæ Augustæ secundæ illius vxoris, filiam, in coniugem accepit. Sed quòd ipsius matrimonii ius castum semper, atque integrum seruarit: seque summum modestiæ, ac integritatis amatorem professus fuerit. Ex Sanctia filios habuit; Petrum, Regnorum heredem; Alfonsum; Sanctium; & Ferdinandum. Filias totidem, Costantiam, Emerico Vngariæ Regi primùm, eo verò mortuo, Federico Romanorum Imperatori nuptam; Eleonoram etiam; ac Sanctiam; duorum Tolosatum Comitum vxores; Dulciam quoque quæ in Xixenæ illustri ab his Regibus constructo Cœnobio sacrum viuendi genus amplexa fuit. Cui sociata Regina Sanctia, post Alfonsi viri interitum, superstitem vitam traduxit. At Alfonsus Rex postquàm nonnulla opida Aragonum Regno subiúxit; ex quibus insignia fuêre; Fauata; Maella; & Turolium; cui nouas leges sub Fororum Sepuluedæ nomine; concessit; Obiit tandem ad Perpiniani opidum VII. Kal. Maii Ann. MCXCVI. Ruscinonensi Comitatu, ac 1196.
Marchionatu Prouinciæ suæ ditioni adiunctis. In Populeti monasterio, quod pater inchoarat, ipse tamen ad exitum perduxerat, eius corpus terræ redditum fuit. Ipsius autem Regno, Magistratum Iustitiæ Aragonum gessisse constat; Sanctium Tobiam: Stephanū ::::::::::::: (eius enim gentilitium nomen adhuc latet) & Petrum Sessesium. Ab hoc autem Alfonso Rege diui Valerii caput Cæsaraugustam, cui viuens Pastor præfuerat, delatum fuit.

PETRVS II. CATHOLICVS, ARAGONVM REX XIII.

PETRVS II. Alfonsi II. F. statim, patre mortuo, cui heres succes-
serat, ad Darocam Vrbē Comitiis indictis, Regale sumpsit dia-
dema: præter maiorum consuetudinem, qui numquam eo insigniri
assueuerant, quôusq; connubii participes fierent, aut militari deco-
rarentur honore. Tunc etiam omnia Honoraria iura, *Honores*, ap-
pellata, primariis Viris, quos Ricos homines vocabant, adempta sed
illis protinus restituēda curauit. Grauissimè enim conquesti sunt: q.
ex antiquo Iure, ac veteri instituto affirmarent, ea iura inter ipsos,
quasi in orbem, versari necessariò debere. Hinc serpere Magistra-
tus Iustitiæ Aragonum dignitas cœpit. Rici enim homines huiusce
rei nouitate perculsi, a sua antiqua, & suprema potestate plurima detrahi libenter sustu-
lerunt: dummodò Honores ii, quibus ad tempus tantum frui licebat, firmi, ac stabiles si-
bi, & posteris hereditaria, ac perpetua successione manêrent. Labente autem Ricorum
hominum dignitate, Iustitiæ Aragonum ius, ac iurisdictio concreuit. Sed de his aliàs plu-
ra. Nunc ad Regis historiam redeamus: quem constat ex Folcalquerii Comitis so-
brina filium suscepisse, Raimundum Berengarium. Qui infantulus obiit. Matre quoque
deinde mortua, cum idem Rex aliam duxisset vxorē, Mariam Montis Pesulani Comita-
tus heredē, ab eaque sub cuiusdam affinitatis specie diuortium postea facere contendis-
set: re in contentionem vocata, Romam eū oportuit proficisci. Vbi mirificè exceptus ab
Innocentio III. Pont. Max. in Ecclesia Sancti Pancratii, panis Azimi diademate cohone-
status fuit. Illud autem propterea ex pane conficiundum curauisse Regem, in præfati
Excellentissimi Archiepiscopi scriptis continetur; quòd cùm Romanos Pontifices
intellexisset, pedibus Diademata Regia Regibus ipsis imponere consueuisse, sibi ob
reuerentiam panis, non pedibus, sed manibus imponendum esset. Denique ab ipso
Pont. Max. coronatus, se, ac Regnum suum Romanæ Ecclesiæ subdititium fecit: pro-
pterea que illi Pontifex ipse, illustre id Catholici cognomentum impertiuit. Ad huius
autem itineris impensas sustinendas antiquum vectigal, Moneticum appellatum,
impositum fuisse constat: à quo ii tantùm liberi censebantur, qui militari erant deco-
rati cingulo. Nostri antiquas libertates, sanguine partas, tot modis labefactari ægrè
ferentes, Vnionis nomen, ac vires excitarunt; vt vna vi, & omnium consensio-
ne, vno quasi animo ex omnibus facto, has tantas iniurias faciliùs propulsarent.
Quid autem effecerint, non proditur. Sed inde fertur memoranda illa duo Vnionis
Priuilegia, quæ paulò post ab Alfonso III. irrogata fuerunt, originem duxisse: vt li-
centius Regno similia aggredi deinde fas esset. Sed eis posteà, vt explicabimus, à
Rege Petro IIII. abscissis, Magistratui Iustitiæ Aragonum plurimæ cœperunt facul-
tates irrogari. Quamuis autem diuortium à Rege petitum, minimè de iure procedere
Regina Romæ obtinuerat; verùm haud poterat mariti in se gratiam conciliare. Im-
mo cùm discordiæ inter eos excitatæ nequaquam sedarentur, Rexque libidinoso con-
cubinatum amori deditus, prorsus ab vxoris lecto abhorreret: quadam nocte, per-
hibent, ipsum Regem cum pellice concubiturum, supposita persona, cum Regina vxo-
re concubuisse. Regina namque ipsa id adnitente, cuiusdam Gulielmi Alcalæ, siue,
vt alii tradunt, Petri Fluuiæ, Regis Cubicularii, industria fuisse effectum, vt in concu-
binæ locum, quæ propter famæ pudorem tenebricosum cubiculum fore depopos-
cerat; Regina vxor simulata, ad Regis lectum duceretur. Quo pacto cum Regina se
illam, quæ non erat, esse simulasset, ipse verò Rex non eam ratus, quæ erat, sed
potius concubinam; facilè se cum Regina vxore commiscuit. Sequenti verò die,
statim prima luce, Regina fraudis veritatem, scilicet se eam esse, quæ cum Rege con-
cumberet, & non aliam, proferri, ac patefieri curauit; testesque etiam fideles adhiberi:
vt si fortasse ex eo concubitu (quasi iam illi animus præsagiret) ipsam grauidam fuisse
factam contingeret, de futuræ prolis genere, ac nobilitate dubitari non posset. Atque
tunc proditur, Iacobum Regem I. procreatum fuisse. Cuius ea fuit animi virtus, ac
magnitudo, vt diuinitus Reip. datum iudicemus. Petrus autem Rex inclinatione ani-
mi in vxorē propendens, deinceps se illi præbuit beneuolentiorē. Posteà verò in Castel-
lani Regis opem contra Fidei hostes adscitus, memorando illo Vbedēsi prœlio interfu-
it: in quo nostri insignem illam victoriam reportarunt. Inde rediens, Montispelulanum
1213. profectus, in Murettinæ arcis obsidione Idib. Sept. Ann. MCCXIII. decessit; ac terti-
us decimus numero Aragonum Rex censeri debet. In Xixenæ monasterio sepultus
iacet. In præfati autem Excellentiss. Archiepiscopi Ferdinandi scriptis, quorum sæpe
memini-

meminimus, testatum inueni; à sese huiusce Regis monumentum Ann. CIↃCCLV. perlustratum fuisse; in eoque ipsius Regis corpus integrum totum, præter nasi extremitatem, inuentum, adeo ingentis, licet æque compactæ magnitudinis, vt inspicientib⁹ magnam præseferret decoris maiestatem. Filiam illegitimam habuit Constantiam, quæ Gulielmo Raimundo Moncadæ nupta fuit. Regina verò Romam viuente marito profecta, acerbo de eius morte nuntio delato, nec diu post obiit; filium relinquens, ac Regna Honorii Pontificis Maximi, Romanæque Ecclesiæ fidei; & potestati commissa. Ad Diui Petri templum in Beatæ Petronillæ sacello honorificè sepulta fuit. Quàm autem chara Senatui; Populoque Romano viuens fuisset, sumptuosi, ac lamentabilis funeris, quo fuit elata, mœror indicauit. Eius obitu Montispessulani Comitatus, Aragoniæ ditioni subiunctus est. Huius autem Regis tempore Magistratui Iustitiæ Aragonum præfuêre idem, quem ante diximus, Petrus Sessesius: Sessesio autem Petrus Petri Tarazona successit: qui tempore etiàm Regis Iacobi I. per plures annos eandem gessit præfecturam. Tarazona autem primus eorum est; quorum Ioannes Eximini Cerdanus in sua epistola mentionem fecit.

IACOBVS I. EXPVGNATOR ARAGONVM REX XIIII.

IAM verò vt hæc superioribus connectamus, rectè, ni fallor, Aragonum Regum series hactenus deducta est: quandoquidem Iacobus I. cuius mirificæ res gestæ nobis hoc loco attingēdæ occurrunt, quartus decimus Aragonum Rex, iuxta ipsiusmet testimonium adscribendus proponitur. Aequè enim à Sanctio Abarca Cæsone ad eum, quatuordecim Reges verè in Aragonia regnasse, ex nostris his scriptis perspici potest, vt nouos à Garibaio Reges excitatos nobis iure optimo vendicare possimus; eisque adhibitis, & ab ipso Abarcà Cæsone, non stirpis, sed Aragonū Regni initia petentes; constantē, & certam & Regū, & rerum, ac temporū rationē eruamus. Sed quia de his à nobis satis, superque dictum est: nunc reliquum erit, vt institutum de Regibus sermonem prosequamur. Quo absoluto; ad Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitatem explicandam conuertemur: licet quandoque breuiter inter ipsorum Regum facta, nonnulla, quæ fortasse de eo sese offerent annotanda, perstringemus.

Itaque Rege Petro II. in Muretinæ arcis obsidione interempto, Regnorum successio ad hunc vnicū eius filiū, Iacobum, peruenit: qui tunc septimū ætatis fere annum agebat. Carcasonæ autē aderat; quòd Regina matre annuente, Simoni, Montfortensi Comiti liberali educatione instituendus, a Pont. Max. traditus fuisset. At verò dum ad nostros de Regis Petri morte delatum fuit nuntium; magni rerū motus, ac perturbationes suboriri cœperunt, Sanctio Ruscinonenti Comite, ac Ferdinando, pueri Regis patruis, illas concitantibus: quippe qui palam Regale munus, ac nomen appetebant. Nostri illicè ad Simonem Comitem de puero Rege postulando legatos miserunt, iisque ampliis mandata dantes, vt Comiti non solum acre bellum indicerent, sed eum ad singulare etiam certamen prouocarent, nisi legatorum nuntio paruisset. Comes ea omnia aspernatus, Regem puerum legatis tradere renuit, percitus, vt creditur, patruorum consiliis; qui Regnum à puero abstrahere totis viribus nitebantur. Nostris aduersus Comitem magna propterea molientibus, tandem Innocentii III. Pont. Max. iussu, puer Rex Petro Beneuentano Cardinali, Apostolicæ Sedis Legato; ad id nominatim decreto, traditus est, ab eoque saluus, & incolumis Ilerdam delatus. Ad eam, enim Vrbem quam tunc Aragonii circumscribebāt fines, generalia totius Regiæ ditionis Comitia, ad ipsum excipiendum conuocata fuerant. In quibus à Cardinali Beneuentano Iacobus puer propositus fuit: & ab Aspargo Tarraconensi Archiepiscopo in vlnas susceptus, incredibili omnium lætitia, & alacritate salutatus Rex. Ac quô magis, turbulentis illis temporibus, de illius cura, ac defensione omnes anxios, & solicitos esse oportebat: nouo, & insitato fidelitatis signo, iurisiurandi nempe interposito fœdere, omnes se vltro, & sponte deuincientes, promiserunt fore, pueri Regis vitam, ac commodum pro virili parte defensuros. vt Iacobus ipse fuerit primus Rex, cui Aragonenses fidelitatis iuramentum præstiterint. Vnde apud nos mos ille manauit huc vsque seruatus: vt Regibus regnare incipientibus, fidelitatis iuramentum præstemus, dummodò Reges ipsi nobis leges, libertates, patriaque instituta maiorum seruaturos Iureiurando promittant. Ob puerilem autem Regis ætatem nostros ad id faciendum inductos ferunt: quòd nouis his erga Regiam fidelitatem adhibitis signis, turbidos quorundam, & præcipuè patruorum, concitatosque motus arceri oporteret. Ipsum itaque Regem puerum

vniuersi Regnorum Ordines institutioni, ac tutelæ Gulielmi Monredonii, in his partibus Templariorum Supremi, quem illa ætas Magistrum appellabat, commendarunt. A quo in suam fidem receptus, statim ad Montionis arcem maximo ob id firmatam præsidio delatus est. Quosdam etiam Gubernatores constituerunt, interea dum ex pueris Rex non excederet, singulis prouinciis præpositos. Ac Aragonii quidem Regni gubernationem præpotens, ac nobilis vir quidam suscepit, Petrus Ahonesius, Sancti Ahonesii Cæsaraugustanensis Episcopi frater. Aliarum verò prouinciarum alii. At vero vniuersorum Regnorum supremæ potestati Sanctius ipse Ruscinonensis Comes, pueri Regis patruus, præfectus fuit. Dedita autem opera, præcipuaque Cardinalis Legati industria factum id proditur, vt huius tantæ dignitatis munere Comes delinitus, à propositis Regni occupandi consiliis recederet: cùm se videret, si non Regis, Interregis saltem personam sustinere. Verùm cùm nec multos post dies ipse, ac Ferdinandus frater, noua molirentur, Regnumque appetentes, seditiosorum hominum catervas, quibus vniuersum Regnum redundare cœperat, nonmodò non disperderent, sed & latentes sustinere curarent, quòd sine seditionibus minime se assequuturos crederent, quæ expetebant; Regnó autem perturbato, faciliùs ea se consequi posse sperarent: vt tanto malo imminenti consuleretur, nec præualeret improborum iniquitas; primarii nonnulli, ac potentes viri arctissimam inter se Coitionem, ad Vnionis instar, fecerunt, publicis, ac sollennibus scripturis cōpactam; quam ipsorū obsignatam Sigillis, ac Signis, firmam, & stabilem decreuerunt, multis eam, tū personarū tum etiam opidorum, quæ vetus erat consuetudo, obsidibus roborantes. Atq; vt eorū mens integra, ac simplex omnibus innotesceret, absentiū verò ad se opē, & voluntates allicerent; varia istius Coitionis exempla per vniuersum Regis ditionē spargere, ac disseminare curarunt: Ita autē in scripta hodiernis temporibus exstant nonnulla. COLLIGATIO MAGNATORVM PRO PACE REGNI TVENDA. Cùmque ad refrenandum incredibilem grassantium furorem, qui latè serpens, totum ferè Regnum occupabat, nequaquam ea sola sufficeret; plurimæ Ciuitates, ac opida aliam inter se Copulationem inierunt, quam Vnionem prisco vtentes vocabulo, appellauêre. Tot malis, & incommodis misera Res[publica] ... affecta fuit huius Iacobi Regis Regni, atque ætatis initio. Sed maior quidam in conseruor[...] animi, quam ætas postulabat, visus est: tam eximiamque iam iam à puero præsetulit semper magnanimi Principis spem: vt cùm vix decimum annum attingeret, Montione egressus, Cæsaraugustam proficiscens, ea, Oscensique Vrbe, ac aliis nonnullis opidis ad se vocatis, Regna capessere non dubitaret, eaque & per se ipsum regere, ac moderari, & armis etiam defendere, dum oporteret. Patrui ea re obstupefacti, ac perterriti, futuram Regis virtutem præsentientes, paulatim mutare sententiam cœperunt. Rex verò nec diu post pacatum reddidit Regnum, & tranquillum. Anno au-

1221. tem ætatis suæ XIII. Natalis Christi ∞CCXXI. Eleonoram, Alfonsi Castellæ Regis filiam, vxorem duxit. Ex qua vnicum filium habuit Alfonsum: qui non infans obiit, vt fertur. Princeps enim, scilicet viuente patre futurus Regni successor, designatus fuit, connubiique deinde cum Costantia, Gastonis, Bercharnensis Vicecomitis, filia, particeps factus. Verùm tamen cùm Iacobus ipse, & Eleonora vxor, nulla ab Apostolica Sede dispensatione, vt loquimur, obtenta, licet imprudentes, contraxissent, cognationis vinculo obstante, quo inuicem erant coniuncti: diuortium inter eos à Romano Pont. fieri debere decretum fuit. Quo facto Eleonora Regina, nimiæ sanctitatis femina ad celebre se contulit Burgense monasterium, *De las Huelgas* vocatum: quod ipsa construxerat: vbi abdita piam, ac religiosam superstitem duxit ætatem. Ipse

1235. verò Iacobus Rex Ann. Chr. ∞CCXXXV. Barcinonæ depactas nuptias celebrauit cum Iolante, siue Violante, Vngariæ Regis filia: à nonnullis Hiolesia, ab aliis autem Andræua nominata. Ex qua fecundissimam sobolem propagauit. Filios scilicet quatuor: Petrum, Regnorum heredem; Iacobum, qui Balearibus Insulis à patre expugnatis, primus ab eodem, Rex illarum constitutus fuit; Ferdinandum, Rossilionis Comitem; ac Sanctium, Toletanum Antistitem, qui bellum contra Mauros aggressus, tragula ictus periit. Filias vero sex Iolantem, siue Violantem, quæ Alfonso Castellæ Regi, in Romanorum Imperatorem vocato, nupta fuit; Costantiam, Emanuelis Lusitaniæ Regis consortem; Mariam; & Eleonoram, quæ ambæ innuptæ obierunt; Ysabellam, Philippi Francorum Regis vxorem, ac Sanctiam, quæ mutata veste, ad sacra loca inuisenda profecta, multa ibi in pauperes Christi præclara gessit: & post eius mortem clariora per eam, Omnipotentem Deum gessisse miracula, proditur. Alios etiam filios; Iacobum, ac Petrum idem Rex habuit ex nobili femina,

Teresia Egidii Vidaure vocata. Qua se posteà Regi nupsisse contendente, liteque agitata propterea, ac ad Romanam curiam delata: matrimonium non fuisse, decretum fuit: filii tamen inde suscepti, legitimi constituti. Eos deinde pater Rex præcipuis ditionibus donauit: priorem, Exerica; Ayeruio autem, posteriorem. A quibus posteà clarissimæ Exericarum, & Ayeruiorum Regiæ familiæ dimanarunt. Ipsa verò Teresia ad Zaydiæ monasterium, Valentiæ suburbano loco ab ea constructum, secessit: in quo quàdiu vixit, permansit. Ex variis præterea concubinis Rex Iacobus alios filios suscepit: Petrum; & Ferdinandum. Petrum quidem, ex Domna Berenguela Ferdinandi; obidque Petrum Ferdinandi vocatum: quem Yxaris opido donauit: & ab eo illustrissima, quæ nunc viget, Comitum Belchitensium familia ducit originem. Ferdinandum verò, ex quadam Sanctii Antilionis filia, Ferdinandum Sanctii appellatum: à quo nobilissima alia, quæ etiam nunc exstat, profluxit Castrorum gens, ita à Baronia *de Castro* quam ei pater concessit, nominata. Singulæ autem hæ quatuor familiæ singula hæc Insignia gestarunt.

Exericæ:

Ayeruii:

Yxares:

Castri:

SED & Rex Iacobus quandam aliam Domnam Berenguelam Alfonsi, Infantis Molinæ filiam, contubernalem habuit: quacum, vt ipsemet in suis Commentariis testatur, tamquam cum legitima vxore aliquot annos vixit vnà prorsus. Aliquamdiu enim plus, quàm decuisset, libidini paruit. De reliquo Princeps fuit, bello ac pace clarissimus. Cuius illustria, & gloriosa facta, quia à nostratibus vtraque lingua copiose satis explicata sunt; silentio prætermittam: ea tantummodò attingere conabor, quæ mihi clariora videbuntur, & magis ad institutum nostrum pertinere. Baleares Insulas, ac Murtiense Regnum vi expugnauit: & quod omnium maximum fuit, celeberrimam, & opulentissimam Valentiam Vrbem. Ad cuius expugnationem vetustis monumentis testatum comperio, idem quod Michael *del* Molino in suo Repertorio commemorat; Aragonenses quinta omnium bonorum suorum parte in hoc bello Regi subuenisse: ideoque cùm primùm expugnata fuit Aragonum Regno fuisse subiunctam, atque vt in omnibus, Aragonum legibus, & Foris subiaceret, constitutum. Eodem verò Rege posthæc nouas municipales leges Valentinis rogante, Aragonenses quosdam Ricos homines, qui ibi aderant, grauiter conquestos fuisse: asserentes; Valentiæ nedum iuxta Aragonum Foros iudicia facienda, sed & Vrbem ipsam, totumque Valentinum Regnum, pro more apud nos solito, in Honores distribuendum esse; quandoquidem Aragonensium facultatibus partum fuerat. Quibus, dummodò conticescerent, concessum fuisse traditur, vt quæ ipsis opida in Valentino Regno fuerant attributa, Aragonū Foris perpetuò parêrent. quod in hodiernum vsque diem seruatum cernimus. Municipales inde leges Valentinis irrogari cœperunt: tametsi aliquamdiu nostras apud eos seruatas constat, & forensem viguisse huic nostro Magistratui Iustitiæ Aragonum omnino similem Præfecturam. At qui dum Iacobus Rex ipsam Valentinam Vrbem obsidione premebat, memoriæ proditur, Vespertilionem quemdam, siue alatum murem, nidulum sibi in vertice Regii tentorii collocasse. Quem cùm inde auertere famuli Regis conarentur; Regem id expresse vetuisse. Optimum enim nuntium eam sibi rem spondere affirmabat, quòd Vespertilio is (neque id enim vacabat mysterio) cùm alioquin noctu tantum prodire soleat, lucemque ac hominum concursum fugere; inter ipsos armorū strepitus in loco tam aperto, & propatulo nidulum sibi construere ausus fuisset: in quo postea & pullos peperit, & nutriuit. Inde Iacobus Rex capta iam Vrbe, ipsius Vespertilionis effigiem in superiori parte Regii Armorum Scuti collocari iussit: eaque Insignia Valentino Regno concessit; quæ ab eo tempore ad hanc vsque ætatem eidem, sub *Rat penas* vulgari vocabulo, propria manserunt militarium Insignium ornamenta. Miror autem, cur in Suritæ nostri Annalium voluminibus, atque in publicis aliis nostrarum rerum, quæ quotidie proferuntur, monumentis, hæc quasi Aragonum Regni Insignia collocata sunt: cùm numquàm nostra, nec Aragonum Regum, sed istius tantū

Iacobi Regis fuerint, ab eoque primùm, Elogii loco, gestari solita, postea Valentiæ, ac Valentino Regno concessa. Sed de hoc satis. Quare nunc ad rem. Iacobus ergò Rex quatuor ampla Regna expugnauit: duo Balearica; Murtiense; ac Valentinum. In quibus cum delubra ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem construxisse perhibent: ac sub eiusdem Virginis nomine, cui se sæpius vouerat, sacrum, quem nunc vocamus, *Redemptionis Captiuorum Ordinem* fundasse: & circ. Ann. MCCXXXIX. Alcoleæ in opido antiquum illud ædificasse Fontisclaræ cœnobium Cisterciense; quòd inde postea Michael Zapata, primarius vir, & transferendum curauit, & celebre, quòd nunc prope Cæsaraugustam exstat, sub Sanctæ Fidis nomine ad Orbæ fluminis ripas construens, multis suis ornauit, ac locupletauit fortunis. Nec non & in ipsa Vrbe idem Rex præclara, quæ nunc vigent, Monasteria esse cōstituit: Sancti Dominici; Sancti Francisci; ac Beatæ Catharinę. Sancti Francisci quidem, vbi nunc Augustinorum exstat cœnobium. Cetera verò in iisdem, quibus hodie inuisuntur, eiusdem Vrbis regionibus. Sed Beatæ Catharinæ Monasterium à quadam Domna Ermessenda *de las Cellas* sub Sancti Damiani nomine constructum fuisse, & ita in priscis monumentis appellatum inuenio. De eis autem sic statuo, vt quamuis hæc ipsi Iacobo Regi à scriptoribus tribuantur, non omnia ob eodem ædificata existimem: sed quòd aliorum piam voluntatem ad ea construenda excitarit, vel quòd eius tempore constructa fuerint, vel ab eo fortasse locupletata. Fuit enim Rex Iacobus pietate, ac religione insignis. Et verò dum ab eo palam totius Regiæ ditionis singulæ partes, quas post suumet obitum vnicuique filiorum suorum obuenire statuebat, designatæ sunt: grauissima inde malorum semina excitata. Ea autem diuisio tripartita fuit. Nam Iacobo filio Baleares Insulas, ac Valentinum Regnum assignauit: Petro autem vniuersam Catalomiam: Alfonso filio grandiori Aragonum tantummodò Regnum relinquendo; quod in se Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones, iamdiu subiunctas, continebat. Ac quo Petrum filium præ ceteris vehementiùs amabat, vt illius portio, Ripacurtiam, ac Montionis regionem complectens, magis concresceret: Cataloniæ fines, quos antea Sicoris fluuius terminauerat, ad Cingæ fluminis ripas proferendos sanxit. Vnde inueterata illa Catalanorum querella orta est: vt Montionis opidum contendant, intra Cataloniæ terminos constitutum: cùm Aragoniis semper legibus, ac iuri paruerit. Alfonsus filius natu maior tam amplis ditionibus se à patre exspoliari acerbè ferens; inanes easomnes Regnorum diuisiones, post obitum patris futuras, minitabatur. Hinc fratres inter se non consiliis solùm, ac studiis, sed armis etiam diffidere cœperunt: ac varias vtrinque perditorum hominum factiones ad se allicientes, magnas denuo aduersus miseram Remp. procellas, ac ciuiles tempestates excitarunt. Quas eò vsque peruenisse memorant, vt vix possent sani, & boni viri, vllo loco, quieta mente consistere; nec quicquam apud nos esset, etiam intra priuatos parietes, tutum. Cumque ad hanc immoderatam grassatorum hominum licentiam comprimendam, nec procerum colligationes mutæ, nec ciuitatum, & opidorum Vniones factæ sufficerent: vniuersum Aragonum Regnum, iam antea, vt quibusdam placet, distribui cœptum, nunc firmioribus præsidiis, pactis, & condicionibus admotis, in quinque regiones; quas Iunctas vocauêre, distribuendum curarunt, vnicuique earum certa, ac designata loca definientes. Quinque autem primarios Equestris ordinis viros constituerunt, singulis ipsis Iunctis præfectos: qui antiquitus, Paciarii sunt vocati. Pacerias enim appellarunt, quantitates eas, siue ea vectigalia, quæ quotannis ipsa opida præfectis huiusmodi pro eorum victu pensitabant. Et ab eo, quod ad pacem consequendam fuerant censa, Pacerias, quasi pacis iura nominarunt; ipsos verò præfectos; Paciarios; quasi pacis viros. De quibus multa apud Suritam, & in For. *De confirmatione pacis*. sub hoc Rege editis. Sed plura apud Vitalem. Infra autem quid ille hac de re senserit, dicam: cùm, vt in animo est mihi, illud de antiquis nostris quibusdam Magistratibus, argumentum tractare cœpero. Postea verò hi; Supraiunctarii, quasi Iunctis præpositi, dicti sunt. Ad quorum munus hoc potissimum pertinebat, in seditiosos hosce turbulentos homines acerbè inuehi, eosque vehementer insectari: vt ipsis extra Regnum pulsis, tranquillè, & placidè in eo traducere vitam liceret. Minimè autem Calataiubium, Daroca, Turolium, singulæve ipsis attributæ regiones, quas nunc *Communitates* vocamus, in hac Iunctarum distributione constitutæ fuerunt; nec ipsa minus Ripacurtia. Ferunt autem propterea id factum fuisse; quòd in prioribus non tam redundantes, nec superfluentes fontium cateruæ vagarentur: quia eosdem puniendi curam habebant imperatores, siue militarium præsidiorum duces, ibidem con-

ſtitutiad cohibendos Caſtellanorum impetus, quibus Regiones ipſæ cohærent. In Ripacurcia verò; quòd ea tunc, Rege tandem id contendente, Cataloniæ finibus adſcripta fuiſſet. Paulo poſt tamen, publica legis ſanctione, Aragonum Regno reſtituta fuit, Suprarbienſique ac Vallium Iunctæ attributa. Ab eo autem tempore, quo Cataloniæ finibus deſignata fuit, Paciarius Ripacurtiæ; Vicarius, nominari aſſueuit, Catalanorum genere loquendi, apud quos ita vocabatur. Verumtamen lege poſtea cautum eſt, ne amplius Vicarius Ripacurtiæ, ſed Supraiunctarius vocaretur. De quo habemus Forum ſpecialem quadraginta poſt hæc annos conditum ſub titulo, *Quòd Ripacurtia, & Lithera ſint de Regno Aragonum.* Vbi de his multa. Hac igitur Regni quinque Iunctis diſtributione, Foriſque annotatis, *De confirmatione pacis* conſtitutis, Regnum noſtrum tranquillari cœpit, ac omni prorſus perturbatione carere: tum verò præcipuè, dum Alfonſus filius natu maior, prolis expers his temporibus deceſſit. qui non Valentiæ, vt multi prædicant, ſed Verolæ illuſtri apud nos in cœnobio, ſepultus iacuit. Eo enim mortuo, conſtitutus ſuper Regnorum diuiſione ordo, ſubitò commutatus eſt totus: ac Petrus filius, qui patri erat præ cæteris charior, vniuerſæ Regiæ ditionis ab eo ſtatim declaratus heres; ac ſub illius ſupremo imperio Iacobus frater, Balearium Inſularum conſtitutus Rex. Maxima inde rerum conuerſio. Supraiunctariorum verò munus minimè abrogatum fuit, quòd Reipub. perquam vtile iudicaretur, in hodiernumque diem exſtat, tametſi non ſine aliqua ipſius dignitatis imminutione. Quamquam autem varia noſtris ſub hoc Rege Comitia habita fuere: ea tãtùm perſequar, quę in noſtrorum Fororum volumine annotantur. Siquidem ad Almudebaris locum Comitiis inſtitutis, Ann. MCCXXVII. For. I. *De confirmatione pacis*, rogatus fuit. Tum aliis Cæſaraugustæ, habitis Ann. MCCXXXV. For. 2. ſub eodem titulò conditus. Aliis etiam, nequaquam Oſcæ, neque Ann. MCCXLVII. pro vt malè inſcripti omnes hi Fori leguntur, ſed in Montionis opido Ann. MCCXXXVI. editus eſt, For. I. *De confirmatione monetæ.* Quod ſi quorumdam ſcriptis fides adhibenda, vt meo iudicio adhiberi debet; nummaria apud nos res iam antea ſub eodem Rege Ann. Chr. MCCXIIX. apud Ilerdam Vrbem fuerat conſtituta. Iam pridem enim erat hoc in more poſitum, noſtrorumque Regum inſtituto, vt vnuſquiſque eorum in ſui Regni initiis nummariam rem nouam conſtitueret, vel ſua effige adhibita, vel quandoque etiam pondere, aut lege mutatis. Quod Iacobus Rex ad Ilerdam fecerat dicto anno. Cumque id noſtris eſſet perquam graue, monetæ autem forma ab ipſo Rege tunc excuſſa, eiſdem vehementer placeret: de publica, & communi Regis, ac Regni conſenſione, dicto Foro poſtea cauendum curarunt, vt ea apud nos rata, ac firma perpetuò eſſet manſura. Propterea optimè dictus Forus, *De confirmatione monetæ.* inſcriptus legitur: quòd eo non nouè conſtituta fuerit, ſed ita confirmata, vt iam amplius augeri, minui, aut mutari non poſſet: ſed ſub eadem lege, pondere, ac figura hæreret perpetuò, quibus Iacobus ipſe Rex apud Ilerdam antea cudi fecerat. Atque his etiam poſtea adiectum fuit, vt Iaccenſe nomen ſemper retineret: quemadmodum in Foro, *De curſu monetæ.* Iaccenſem autem dictam fuiſſe coniicere licet, in clariſſimam Iaccetanæ ipſius Vrbis memoriam; quòd præclarum Regii Aragonum tituli initium, in ſeſe genitum, iam per tot ſæcula tam fauſtè, & feliciter propagaſſet. Sed de hac nummariæ rei conſtitutione ita in quadam antiqua gloſſa dicti Fori *De confirmatione monetæ. Nota* (inquit) *quod ante huius monetæ Iaccenſis cuditionem tempore huius Regis factam* (loquitur autem de hoc Rege Iacobo) *moneta apud nos aliam habebat figuram, aliamque legem, ac pondus. Plus enim argenti in ea erat, nec tam magna forma. Solummodò erat figura vnica Crucis, qualis eſt Crux, quam Rex Aragonum, vt* Rex *Aragonum facit in clypeo liuico, id eſt Ceruleo. Attamen in moneta habebat pedem, vt hic: & ab alia parte caput Regis. Attamen veritas eſt, quod dum dicti Reges intitulari cœperunt, Reges Suprarbii, Ripacurtiæ, & Aragoniæ fecerunt monetã pinguẽ in argento. In vna parte cuius erat caput capillis coopertũ ſine corona. In alia vero parte Crucis ſignũ: atq; ex eius extremitate quidã quaſi arboris frõdes, Aragonia, nomine circũſcripto. Relicta verò priori Cruce, Crux quæ nunc à Iacobo Rege in denario Iaccẽſi poſita eſt, eſt iſtius videlicet forma.* Hęc itaq; vt dixi, in quibuſ-

dam antiquis Foris manuscriptis obseruantur. Sed nulla ibidem causa istius mutationis adducitur. A nonnullis antiquitatis nostræ studiosis accepimus: Patriarchalem, id est, duplicem hanc posteriorem Crucem, à Iacobo hoc Rege adhibitam fuisse; vt & primam Crucem, quæ Garsiæ Eximini supra arborem; & secundam, quæ Innico Aristæ cælitus, apparuere, præsignaret: ideoq; eandem ipsam Patriarchalē Crucem in superiori parte Sigilli veteris maioris, ciuitatis Cæsaraugustæ, appositam fuisse. Nec malè quidem ea mihi videntur coniecta: optimè verò conueniunt cum iis, quę à nobis supra tradita fuerunt. Rei igitur nummariæ noua apud nos lex, pondus, ac nota his Comitiis ita constituta fuit: vt ea vmquam moueri non posset. Simul etiam & iisdem Comitiis decretum, quoddam nouum vectigal, Maranetinum vocatum, Regi, & posteris perpetuò censumiri. Alia au-
1247. tem Comitia ad Oscam Vrbem Ann. MCCXLVII. celebrata sunt. Quorum apud nos magna est memoria, amplissimis monumentis consecrata. In eis enim, de communi Regis ac Regni consensione, vniuersum Ius nostrum, quod diffusum, & dissipatum erat, Vitalis Canelis, Oscensis Episcopi, industria, & labore in singula genera coactum, ac digestum fuit: publicaque sanctione decretum, vt iuxta id deinceps singula quæque fierent iudicia causarum. Vnde vetustiores hæ leges habentur omnibus, quæ apud nos vigent. Sed in eis, ac in nostris, quas vocamus, Obseruantiis (ne hoc silentio prætereā) plurimæ inueniuntur de verbo ad verbum omnino sumptæ à legibus, quæ hodierna die sub Suprarbiensi, Fori nomine passim exstant conscriptæ; quarum plurima adhuc externa opida non solum ipsam retinent nomenclaturam, sed & forensem quoque ac quotidianam exercitationem & vsum: quemadmodum cernimus in nonnullis, tametsi priuatis, earum exemplis. Hæ autem apud eos vetertimæ habentur. Vnde etiam colligitur hanc Suprarbii vocem non nouè quæsitam, vt Garibaio placuit, sed vetustate antiquissimam exstitisse. Nam eadem prorsus ratione, qua à prisco Suprarbiensi Regno, tamquam ex fonte, Aragonum, & Nauarræ Regna fluxisse demonstrauimus: ita quoque nec valde temerè, affirmare liceret omnes leges, quæ apud nos, ac Nauarrenses vigent, ab antiquo illo Suprarbiensi Foro dimanasse: quamuis eas postea & Regnorum, & temporum vicissitudines commutarint. Nequaquam enim de nobis prædicari posset, quod de solis Lacedæmoniis aliquando prædicatum fuit, eos vnius semper moribus, & numquam mutatis legibus vixisse. Itaque his Comitiis nullæ nobis leges nouæ rogatæ sunt, sed tantum quæ obseruandæ erant, ex priscis selectę; tametsi aliter non nemo prodidit, qui nostros numquam antea, quod iustum esset, scientes, ius sæpe cum iniuria confundere fuisse solitos affirmauit. Interdum enim agrestiores nos ille, quàm ipsa effinxit natura; cum & idem Rex in ipsarum legum præfatione, à se eas fuisse tantum ex variis suorum prædecessorum Regum scriptis collectas, fateatur. Obidque in procemio Comitiorum, quæ Exeæ postea ab eodem Rege habita fuerunt Ann. MCCLXV. de quibus paulò post, dum *statuisse Regem Iacobum* continetur: additur quoque *& fecisse Foros nouos apud Exeam*: quòd ii noui, atque tunc primum ederentur, priores verò nequaquam. In hac autem nostrorum Fororum collectione, siue, vt nostri loquuntur, *Copilatione*, præcipuam operam nauauit Reuerendissimus ille Vitalis Canelis Oscensis Episcopus, magnæ eruditionis vir, ac in priscis nostris Regni scitis valde versatus: qui præter hoc magni laboris, & industriæ opus, Reipub. adeo vtile, & necessarium: librum etiam composuit varia nostrarum antiquitatum explicatione refertum. Is autem, quia incipit, *In excelsis Dei thesauris*: vulgò *Liber in excelsis* dictus est: cuius meminit prima Obseruantia sub titulo. *De venatoribus*. Illud tamen valde dolendum est, nullum ferè in his omnibus nec vestigium quidem de Magistratus Iustitię Aragonum institutione apparere. Sed dū de eo verba facere oportet: tamquam rem notam, testatā, manifestam, atq; apud omnes peruulgatam proferri, eodem prorsus modo, ac dum de ipso Aragonum Regno sermo proponitur. Quam de hoc Magistratu loquendi formam in omnibus nostris Foris, tum antiquis, tum posterioribus, seruatam videmus: apertissimè tamen in iis, qui apud Exeam Ann. ∞CCLXV. sub eodem Rege editi fuerunt, sub titulo. *Statuit Rex Iacobus, & fecit Foros nouos apud Exeam*. Comitia verò hæc, quibus dicti Fori rogati sunt, extrema sunt eorum, quæ, vt diximus, in nostrorum Fororum volumine sub hoc Rege habita perhibentur. In eis autem sancitum fuit: vt qui Magistratum gereret Iustitiæ Aragonum, ex eorum Ordine necessariò esset, qui militari sunt cingulo insigniti: ne ex supremo Ricorum hominum cœtu, neve ex alio ordine, aut infima plebe quispiam ad munus hoc exequendum vocaretur. Ac Rici homines illam ob causam ab eo gerendo sunt exclusi, quòd per nostras leges in eorum corpora

pora

pora grauiter sæuire, etiam si mererentur, ob eximiam ipsorum dignitatem, non licet. Is verò, qui huic Magistratui præsit, necesse est, cuicumque quantumuis graui, & acerbæ, si leges violat, pœnæ vt subiaceat. Quibus de rebus copiosius alias. Eisdem etiam Comitiis quædam adhibita fuit antiqui Suprarbiensis Fori interpretatio. Nam cum in illius tabulis, quas annotauimus, cautum fuisset, vt ad hunc Magistratum, tamquam ad Iudicem Medium, ab ipso Rege, si quempiam læderet, prouocare liceret; ne eius rei iudicium soli Iustitiæ Aragonum fuisse attributum censeretur, eidemque plus, quàm oporteret, concessum: lege tunc sancitum est; vt istiu facti iudicatio, quamtus ad ipsum Iustitiam spectet, sit tamen ab eo facienda adhibito Ricorum hominum, & Militum consilio, qui, vt ibi legitur, *non sint de partida*: hoc est, quòd facti illius participes non sint: Vt in For. 1. & 2. *De Officio Iustitiæ Aragonum*, iisdem ipsis Comitiis promulgatis. In quibus omnibus cùm prior huiusce Magistratus publicis legibus constituta auctoritas inueniatur; nulla prorsus de eius institutione fit mentio; quemadmodum nec de ipsius Regni primordiis: quasi quæ vna, & eadem apud nos fuit vtriusque origo; & de eisdem loquendi eadem etiam ipsa ratio sit. Sed vt finem imponamus huic nostro sermoni, quem longiorem oportuit esse in huius Regis factis recensendis, quòd multiplex, ac varia eorum series exstiterit; Iacobus Rex, Regali munere gloriose perfunctus, senex obiit Valentiæ. A.D. VI. Kal. Aug. Ann. Chr. MCCLXXVI. ætatis suæ septua- 1276.
gesimo secundo; Regnorum verò ferè sexagesimo tertio: Rem, vt idem affirmat, à Dauith, & Salomone Regibus ad ea vsque tempora minimè visam. Ad Populeti cœnobium sepultus est. Duo insignia Monialium Monasteria eius tempore prope Cæsaraugustam Vrbem exstitisse comperio. Alterum prope Lucenich, & Alcalæ opida ad Iberi ripas, medio quasi loco, constructum, quod sub Cisterciensi Ordine, beatæ Mariæ Regalis nomine appellabatur: eidemque illustris quædam femina, Sanctia Innici, Abbatissa præposita, a Petro Garsia Ianuas Cæsaraugustano Episcopo Ann. MCCLXXIII. benedicta fuit. Inde postea ad Trasouarem locum, vbi celebre nunc exstat, translatum. Alterum verò in opido, *Peraman*, prope Alauonem, ad Salonis fluminis oras. Cuius imperio paruisse perhibent locum quendam *Pozuelo* nominatum, ad *Carrapstill.os*, quos nunc vocamus, montes situm. Sed horum hodie nulla exstant nec vestigia quidem. Eorum verò, qui sub hoc Rege Iustitiæ Aragonum fuere, non ita. Nam & nomina, & facta magis inter se apta, & connexa, quam ad hæc vsque tempora, inueniuntur. Fuerunt autem plures, videlicet; Petrus Petri Tarazona, quem nominauimus paulò ante; Ioannes Petri Tarazona, eius filius; Martinus Petri Artasiona; Petrus Martini Artasiona I. Petrus Sanctii; Rudericus Castellezuelus; ac Fortunius Ahe. Martinus autem Sagarra, vix affirmare possum, an sub eodem hoc Rege, vel sub Petri III illius filii imperio Iustitiatum obtinuerit. Adhuc enim certam huiusce rei rationem neque studio assequi potui, neque industria: tametsi ipsum Sagarram in hæc tempora incidisse comperio. Sed de his suo loco. Quandoquidem autem huius Iacobi Regis Regno, Anno infra annotato, beatus Dominicus, innocens Cæsaraugustanus, qui *Sanct Domenguito* vulgò appellatur, illustrem in eadem Vrbe martyrii coronam reportauit: gloriosam illius mortem hoc loco, antequam ad Regis Petri facta conscribenda traducar, recensere decreui, ne tantam apud nos rem vlla vmquam obruat vetustas: & vero præcipue, vt eorum Sanctorum imitatores esse propensiori animi studio laboremus, quorum nobis in ea, quam nunc colimus, vrbe tot gloriosa trophæa proponantur. Huius vero Martyris tale fuit: quemadmodum in templi maximi Tabulario memoriæ proditum exstat.

INCIPIT PASSIO BEATI DOMINICI, INNOCENTIS MARTYRIS, CÆSARaugustani.

AD honorem Domini nostri Iesu Christi, Saluatoris, ac Redemptoris nostri; qui salus, & vita est omnium; cui omne genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum: necnon etiam ad honorem Innocentis Martyris sui, nomine Dominici. Qui apud Ciuitatem Cæsaraugustanam natus est cum signis mirandis; videlicet cum corona in capite; & Cruce in armo dextro; cuius fuerunt genitores Sanctius de Vall Tabellio, & Elisabeth vxor eius. Et cum Dominicus haberet ætatem annorum septem, & literas edisceret, & tractatus enormis, & nefarius inter hostilem, & impiam gentem Iudæorum eiusdem Vrbis, iniquitatibus vsitatam, esset habitus, vt quicumque occultè furaretur, aut raperet paruulum Christianum, & eis traderet, vt morti daretur; esset ab omnibus peytis, ac tribulationibus, & impositionibus quibuscumque per eos soluendis exemptus: exinde Mosse Albayhuzeto Hebræus, mali conscius, Iudæ iniqui proditoris

sæuissimus imitator, suggestione diabolica, rapuit occultè, & repente Dominicum; & cum ligatum fune Aljama tradidit Iudæorum. Qui crudelissimè, renouantes Christi sanguinem, clauis parieti paruulum confixerunt; & eius latus grauiter lancea perforarunt. Et inde satagentes, ne hoc nefas tam detestabile panderetur; eligentes tempus oportunum, ad litus fluminis Iberi corpus Martyris occultarunt. Christus autem scrutator cordium, & cognitor secretorum, pro quo Sanctus Dominicus passus erat; corpus eius iam voluit reuelari. Itaque factum est, dum custodientes nauiculas, quæ erant ad portam præfatæ ciuitatis, solicite vigilarent: viderunt aliquibus noctibus lumina cælica valde corruscantia supra locum litoris, vbi sanctum corpus, vt prædicitur, fuerat occultatum. Admirantes, quid hoc esset; cum hoc esset relatum ciuitati: aliqui ex Ciuibus accedentes ad litus prædictum, corpus Martyris absque capite, & manibus, ligatum funibus inuenerunt. Clero autem, & populo hoc scientibus, fuit inde illud ad supradictam Ciuitatem ductum, atque positum in Basilica Sancti Egidii. Ex qua, aliquibus diebus elapsis, cum corpus Martyris extraheretur; se quidem miraculosè, flexis genibus, absque vllo dubio, ante ostium ipsius Ecclesiæ assistenti populo ostenditur. Et audito præconii sonitu generaliter per Ciuitatem facto, necnon Episcopo, & Clero ad prædictam Ecclesiam cum ingenti solemnitate, & populi celebri deuotione venientibus, miris corruscantibus miraculis, omnium sancta congregatio fuit facta. Et per manus Sacerdotum cantantium, & Deo psallentium, omnibus aliis Dominum in Sancto suo deuotissimè laudantibus, solemni processione vnanimiter ordinata, & ad tam insigne spectaculum Ciuibus, Militibus, Nobilibus, & cuiuslibet conditionis hominibus, ac mulieribus .·.·.·.·.·.·.·.·.·. occurrentibus, ac cereos albos suis in manibus baiulantibus (vbi dulcissima omnium instrumentorum musicalium melodia, ac tubarum sonora armonia non defuit) ad Ecclesiam Sancti Egidii primò accersitis; & ibidem debite receptis; per omnes Ecclesias sanctum corpus alacriter delatum, tandem per portam Cignegiam abeuntibus, exinde ad Sanctam Sedem Vrbis prænominatæ fuit solemniter translatum. Mosse Albayhu tandem corde contritus, & relicta via iniquitatis, impietatis, & doli Iudæorum, sacramentum Baptismatis acceptauit. Contemplemur ergo fratres charissimi patientiam, passionem, & innocentiam beati Dominici; eius sacrum tumulum assidue visitantes. Hic est comes Innocentium, & Martyrum, habens Insignia Christi: & etiam positi in ægritudine, & aliis necessitatibus, vt eum adiutorem sentiamus, eum fiducialiter inuocemus: cuius meritis, & precibus efficiamur participes Regni Dei. Passus autem est Beatus Dominicus mense Augusti Anno Incarnationis Dominicæ MCCL. Regnante Domino nostro Iesu Christo. Qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit, & regnat per infinita sæculorum sæcula. Amen.

At Arnaldum Peraltam Episcopum eo tempore Cæsaraugustæ sedisse constat; magnæ religionis virum, ac in literarum scientia valde versatum. Qui nobilissimo genere ortus erat. A Peraltarum enim apud nos clarissima familia ducebat originem. Is secundus Episcopus fuit Valẽtinæ Vrbis, post eam ab hoc Iacobo Rege Christianis, quemadmodum narrauimus, restitutam. Inde ad nostram Vrbem trãslatus, præsens affuit mirandæ huic rei. Propterea me hoc loco illius mentionem facere dignissimum indicaui. Itaq; tot rebus insignibus, meritò illustre Iacobi Regis I. Regnum exstitisse censendũ est. Verùm illustrius redditum fuit, ineffabili, ac diuino Sacratissimi corporis Domini nostri Iesu Christi mysterio, quo Daroca ipsa Vrbs tantoperè nunc gaudet insignita. Sed nunc ad Petri III. Regis facta annotanda conuertar.

PETRVS III. MAGNVS, ARAGONVM REX XV.

IACOBO enim Rege vita functo, Petrus filius, excelsi, atque inuicti animi Princeps, Regnorum Aragonum, Valentiæ, ac Principatus Cataloniæ hereditatem adiuit; qui apud nos tertius huius nominis fuit: quintus decimus autem Aragonum Rex. Illustre verò id Magni cognomẽtum, inde sibi inditum prædicãt, nec immeritò: quod tametsi Romanorum Põtificum, ac omnium ferè Christianorum Principum potentiæ aliquãdiu in eius ruinam, tamquã in communem hostem, Ecclesięq; inimicum conspirarunt; sui pręterea subditi, antiqua iura, patriasq; leges in quamplurimis rebus; frangi dolentes, ab eo dissidere, pristinæ libertatis retinendi causa, coacti fuêre: sola animi sui magnitudine omnes has, graues quidẽ, ac per se magnas, difficultates concoxit, neq; non imminutam solùm, sed ingenti potius incremento adauctã sibi, & posteris ditionis suæ maiestatẽ reliquit. quasi ad id potissimũ tot in eum procellas excitatas fuisse iudicemus, vt magis illius virtus, atq; animi splendor enitescerent. Constantiam iamdiu, viuente patre, vxorẽ duxerat, Manfredi Siculi Regis filiam, atq; here-

dem:

derquam sociã sibi, ac comitẽ esse voluit, dum Regale Diadema, maiori quàm antea apparatu, ac sollemnitate imponendum curauit. Illud autem magnum fuit ipsius humanitatis, ac prudentiæ signum; quod etsi pater adhuc viuus, ex remoto licet spiritu exanguis, & confectus, vniuersa eidem Regna detulerat; numquam tamen se Regem salutari passus est; sed tantùm Infans primogenitus, etiam mortuo ipso patre, appellari voluit, Regale prorsus nomen recusans, donec sibi pro more solito à cunctis Regni Ordinibus deferretur. Ad eam autem rem Nouemb. mense eiusdem Ann. Chr. M CC LXXVI. 1276 maximis ad Cæsaraugustam Vrbem Comitiis institutis, Petrus ipse, ac Costantia vxor, solemni pompa in templo maximo illius simul excepti, Regis insignibus ornati fuere, atque oleo sacro a Bernardo Oliuella Tarraconensi Archiepiscopo vncti. Verum antea Petrum ipsum expresse, adhibita sollemni stipulatione, excepisse proditumque, ut tametsi Regalia sibi, ea, quam recensuimus, forma, imponerentur Insignia; nequaquam se ob eam causam iuri suo in aliquo velle abrogare, vt ab Ecclesia Romana, neve per eam, neve contra eam, vllo vmquam tempore, illa se suscepisse induceretur. Atque hoc idem nonnullos post eum Aragonum Reges cauisse comperimus, dum se simili modo Regiis Insignibus honestarunt. Et verò Petrus Rex nec ita multò post, nouam Siciliensis appetendi Regni molem aggressus, ipsemet sibi summum, in quo erat, otium perturbauit. Siculi enim cùm post Manfredi Regis interitum, qui Reginæ nostræ pater erat, Caroli Regis imperio paruissent; nequeuntes iam amplius, vt dictitabant, illius perpeti dominationẽ superbam, neq; Gallicæ suæ gentis quotidiana, maxima, & turpia conuicia sustinere; effrenate, soluto quodam, ac libero totius populi motu in Gallos, insultantes, ad vespertinam illis, memoratam satis, inferendam necem commoti sunt, quam singuli postea singulis suis hospitibus intulerunt. Quo commisso facinore, Siculi statim, publica legatione missa, proiicientes se ad istius nostri Regis pedes; eidem, quòd maritus esset Costantiæ Reginæ, filię Manfredi, Sicilię quondam, vt diximus, Regis; vniuersum ipsum Siciliense Regnum, bona, fortunas omnium, ac sese metipsos totos offerentes prorsus, illius auxilium, ac fidem implorarunt. Petrus Rex turpe statuens eos deserere, quorum legati supplices ad ipsius pedes miserè lacrymantes iacebant; Siciliæ præterea Regnum, quod iniustè à Carolo oppressum sæpius meruerat, vltro tunc sibi delatũ videns; quo erat excelso, & magnifico animo præditus, vniuersum totius imperii sui patrocinium in Siculorum opẽ impendendum decreuit: seque eis, & ad imperium, & ad periculum atq; aciẽ futurum prẹsto, victoriaq; aut morte satisfacturum spopondit. Idcirco protinus ingẽti classe, quã iam antea ornari iusserat, ad Siciliæ oras appulsa, primus nostrorum Regum transmarina bella aggressus fuit. Sed antequam nauim conscenderet, Alfonsum filium natu maiorem, quem vniuersi Regni Ordines in Comitiis Cæsaraugustanis, quorum supra meminimus, futurum heredem, solito iurisiurandi interposito fœdere, designauerant; ditionibus Aragonum, Valentiæ, ac Catalonię donauit: quasi illius animus futura mala, sibi iam imminentia, præsentiret. Neque ea res cuipiam tunc in opinione esse poterat dubia, aut incerta. Siculorum etenim causa in eum statum peruenerat, vt quisquis eorum partes susciperet, vltrò, atque obuiam grauissimis se offerret periculis: cum non ipsius Caroli solùm, sud ficuti Regis, sæuitia, sed Romani Pontificis, ac Francorum Regis, qui illum fouebant, totiusque ferè Italiæ concitata vis, & potestas in eum esset necessariò eruptura. Sed tamen quæcumque proponeretur fortuna, eam sibi omnino Rex Petrus subeundam statuit: modò afflictis Siculis imploratam opem, auxiliumque præstaret. Itaque postquam ex sententia nauigans, tandem cum maxima classe, equestribusque ac pedestribus copiis, Siciliam appulit; incredibili alacritate exceptus, Septemb. mense An. M CC XXC II. genera- 1282 libus Comitiis indictis totius Siciliæ salutatus fuit Rex. Cuius animum quò Siculi ipsi ad quæcumque pro eorum defensione, subeunda pericula magis firmarent, sese prius omnes, publica, ac sollemni vniuersorum Regni Ordinum iurisiurandi religione interposita, deuinxerunt, pollicentes Regis vitam, ac commodum; quantum vires sufficerent, defensuros, quoduisque sibi ipsis potiùs periculum adeundum fore, quàm ab hac fide, & voluntate deficerent. Regis etiam postea promissionem accessisse proditur, se eos, quos tuendos susceperat, numquam à se desertos esse passurum. Hinc varia bella commota sunt, acerba, atque horrida: quibus diutissimè non ipsa quidem Italia modò, sed totus penè Christianus orbis exarsit. In his autem omnibus Petrus noster Rex nedum prẹstantissimi imperatoris susceptum munus, sed & fortissimi quoq; gregarii militis cumulatissimè expleuit. Nam à Carolo competitore, qui strenui Principis locum obtinuit, in singulare certamen vocatus, impigrum se præbuit: ac oportuno, quamuis insperato tem-

pore, non sine magno vitæ periculo, constitutum certaminis locum accurrens, cele-
brem triumphum ex inimico absente reportauit: cùm alioquin quòd prouocator es-
set, primus eo loco sistere debuisset. Philippo etiam Francorum Regi, ipsius Caroli fra-
tri, qui maximo suorum, & fœderatorum comparato exercitu Cataloniam inuasit;
perquam pusillis copiis obuiam procedẽs, audacter obstitit: cumque funesta peste cor-
reptum, inanem coëgit, ac mortuum in Galliam redire. Fuit etenim eidem Petro Re-
gi, præter singularem hanc inuicti animi virtutem, quædam ad tot res benè gerendas
diuinitus adiuncta fortuna. Sed tamen dum fortis ad pericula haberi voluit in Rem-
pub. nostram se talem exhibuit, vt non magis eius tempore externis; quàm malis dome-
sticis laborarit. Nam cum ab eodem Rege antiqua Regni scita, patriæq; leges passim labe-
factarentur, nec quidquã quotidianæ ea de re propositæ querellę prodessent; nostri ma-
iorum exẽplo, arctissimam inter se coierunt generalem procerum, opidorumq; Vnionẽ,
intermissæ libertatis vindicem: quam tanta constantia, animorumq; firmitate robora-
runt, vt ab ea se diuelli nec vi, nec metu, nec vllis prorsus blanditiis paterentur: adeò vt
inter hos tot, ac tantos externorum bellorum tumultus, nihilominus de communi, ac
publica libertatis causa prius agendum statuerent, quàm ab illa mente desisterent. Nec
minoribus profectò, quàm his omnibus angustiis efferuescentem Regis spiritum con-
quassari oportebat. Tandem nostri, quod cupiebant, consequuti sunt. In Comitiis e-
1283. nim Cæsaraugustæ habitis Ann. Chr. ∞ CCXXCIII. V. Non. Octob. Generale,
quod vocamus, Priuilegium nobis irrogatum est: quo intestina bella aliquamdiu seda-
ta fuerunt. Verùm Rex Petrus, cuius acrem, & elatum animum non natura sua, sed ne-
cessitas ipsa lenierat; initam nostrorum Vnionem acerbè ferens, Petro Martini Artaso-
næ, Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogauit. Quamuis autem se ad id adductum di-
cebat, quòd ipse Iustitia sibi esset suspectus: simulatæ istæ omnes erant, & confictæ cau-
sæ: cùm re vera quia in Vnione coeunda suam præcipuam operam Iustitia nauárat, con-
tra eum Rex acerbam iram suam, intimo corde conceptam decreuisset, in muneris tan-
dem abrogatione erumpendam. Cui statim quemdam præposuit Cæsaraugustanum
ingenuum ciuem, Ioannem Egidii Tarinum. Vnde reuirescere cœperunt domestica
mala, quæ iam exaruisse credebantur. Nostri enim hanc ob causam, quam summæ liber-
tatis statuerunt, intermissam Vnionem renouarunt. Post varios tandem rerum euentus,
Petrus Rex, vt nostros ad se alliceret, quòd de Gallicarum copiarum aduentu graues
sparsi essent rumores; Comitia è ciuitate Oscæ, ad quam fuerant indicta, ad Zueræ opi-
1285. dum, à Cæsaraugusta Vrbe non longè, Ann. Chr. MCCXXCV. transferenda decreuit. In
quibus quamquam id, super quo præcipua contentio orta fuerat; vtrum scilicet Rex i-
psi Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogare posset, necne, definitum non exstat: sed
iam nunc publica lege, ne id Regi facere liceat, interdictum est: quemadmodum demõ-
strabimus infra suo loco. Siquidem tunc in ea causa supersederi oportere visum fuit no-
stris. Etenim cùm Gallici exercitus tubarum sonitu, & clangore iam iam totum ferè
Regnum personaret: satis benè res domesticas constitutas duxerunt, quomodocumque
constituerentur; modò in tanta rerum perturbatione, afflicti Regis animum, nimio tam
potentis inimici exercitus terrore perculsum, subsidio suo, ac impensa ope excita-
rent. Rex autem ea erat calliditate præditus, & astutia, vt se modò lenem, ac mitem, mo-
dò austerum, & acerbum redderet, iuxta oblati sibi temporis fortunam. Itaque no-
stri veteres initas querellas deponentes, in patriæ defensionem properarunt: quæ Dei
nutu, Regisque & suorum virtute ab imminẽti Gallorum periculo liberata fuit. Sed hac
de re æquum erit hoc loco, vt Martinum nostrum Regem loquentem audiamus. Nam
sic ille, dum Gerundensem Ecclesiam donis locupletare curauit; quemadmodum in
Regestro Gratiarum Ann. MCCCXCIX. continetur. *Quia accensi nedum splendore no-
stra deuotionis innata, quam erga Ecclesiam Sancti Felicis ciuitatis Gerundæ, quæ perfectione o-
peris indiget, non immerito gerimus, cùm ipsa beatorum Narcisi, & aliorum quamplurimorum
Martyrum, quorum corpora in eadem Ecclesia requiescunt, præcelsorum meritorum titulis illu-
stretur: sed etiam instinctu Serenissimi Domini Regis, genitoris nostri, recordationis eximiæ. Qui, vt
accepimus, beneficiorum non immemor antiquorum, quæ Altissimi misericordia, ipsorum Mar-
tyrum contemplatione, fuit in eadem ciuitate moles elargita: præcipuè tempore guerræ strepitus Re-
gis Francorum. Cui, ac eius cohorti pestilentiam tantam muscarum, ipsorum Martyrum, vt le-
gitur, meritorum suffragiis, miraculose immensus conditor Orbis immisit, quòd earum fœdis sti-
mulis ab expugnatione ciuitatis ipsius, quam viriliter debellabant; & in qua ipsorum quam-
plurimi perierant, penitus cessauerunt: sic quod ipsa ciuitas ab eorum manibus extitit libera-
ta.* Philippus enim Francorum Rex mortuus, vt retulimus, ad propria reuocatus fuit

eodem

eodem Anno MCCXXCV. Quo noster Rex Petrus, ne diu tantæ victoriæ potiretur, A. 1285. D. IV. Id. Nouemb. in Villa Franca *de Panades*, Pænorum olim; nunc insigni Cataloniæ opido, ex hac vita migrauit. Barcinonæ in monasterio Sanctorum Cucum sepultus iacet: Princeps quidem ingenti rerum gestarum gloria refertus. Ex Costantia vxore, præter Alfonsum filium grandiorem, paternæ ditionis, vt paulò ante diximus, heredem, reliquit etiam filios: Iacobum; Federicum; ac Petrum. Iacobum quidem, Regem Siciliæ primum, deinde Alfonso fratre sine filiis decedente; Aragoniæ ditionis potitum: Federicum verò, in Iacobi fratris locum Siculis Regem suffectum. Siciliæ enim Regnum, a Caroli manibus ereptum, hereditario iure sibi, & posteris mansit incolume. Petrus autem filius natu minor, illustrissimam, ac ditissimam feminam, Gulielmam Monchaam, vxorem duxit: quæ per id temporis patrocinium beatæ Mariæ *de Pilari* ad nostram hanc Vrbem Honorario retinebat iure, sicuti Gastoni Benearnensi Vicecomiti prius tradita fuerat; quemadmodum supra explicauimus; à quo ipsa Gulielma originem ducebat. Sed ea postea sine prole decedente, ex ipsius testamento, vt proditur, illa Vrbis Regio in Regum potestatem peruenit. Filias etiam reliquit: Isabellam; & Costantiam; quam nonnulli Violantem nominant: hanc Roberto Neapolitano Regi nuptam: illam verò Dionysii Lusitaniæ Regis vxorem; quæ plurimis eximiæ sanctitatis miraculis fulgens, Sanctorum numero adscripta fuit; quartusq; dies Iulii eius annua celebritate apud ipsos Lusitanos peragitur. Alios etiam filios idem Rex Petrus habuit, non iusto matrimonio natos. Ex quadam enim Maria Nicolai suscepit tres: Iacobum; Ioannem, & Beatricem. Ex alia Agnesia Zapata quatuor, Petrum, Ferdinandum, Sanctium, ac Teresiam: ex quibus varia soboles propagata est. Huius autē Regis Regno, An. Chr. MCCLXXIX. à quadam Domna Oria, Pallariensi Comitissa, illustre, quod nunc extat, Beatæ Mariæ *de Casum* cœnobium de Stephani Oscensis Episcopi consensu ædificatum fuisse comperio: aliud verò paucis post annis funditus euersum, quod ad Bayo, prope Sadabam opidum; temporibus Raymundi Berengarii, Barcinonensis Comitis, Circ. Ann. Chr. MCXLVI. constructum fuerat. Ipsius autem euersionis eam fuisse caussam perhibent, quòd Prior, ac Monachi illius; turpi iudicio malæ erga patriam fidei, conuicti fuissent. Cuius ruinæ nonnulla hodie cernuntur vestigia. Iustitias autem Aragonum sub hoc Rege eos tantùm fuisse inuenio; quos annotaui: Petrum Martini Artassonem; ac Ioannem Egidii Tarinum, qui Alfonso etiam Rege regnante, eundem Magistratum per aliquot annos obtinuit.

ALFONSVS III. MVNIFICVS, ARAGONVM REX XVI.

REGIS namq; Petri mortui hereditas gloriæ, ac ditionis ad filium peruenit Alfonsum: qui tametsi rerum magnitudine ob exiguum suæ vitæ curriculum patri adæquari nō potest; plurimum tamē eidē præstitit mansuetudine animi, ac liberalitate. Vnde Largus, & Munificus cognominatus est. Ad Balearē maiorem insulam, viuente patre, profectus, Maioricæ Regis sibi nomē vendicauit, patruo inde pulso, quòd Gallis in patrem irruentibus opē tulisset. Ibi eidem de patris morte nuntiatum fuit. Qua de re statim literas ad nostros misit. In quibus cùm se Aragonum Regē nominaret, nostris id perquam graue visum est: proptereaq; legatos ad eum decreuerunt; tū patris mortem maximè dolentes, tum etiam expostulantes ne ante Regale Diadema maiorum more susceptum, Regio se nomine honestari pateretur. Quibus Regem benignè respondisse ferant, se minimè quidem id fecisse, vt antiquis patriis moribus deductio fieret: sed quia indecorum fore iudicauerat; se, qui iam Maioricæ Regno occupato, Regale inde sumptum nomen adsciuerat, Regio nomini Infantis Aragonum nomen anteferre. Hoc autem, quod erat totius suæ ditionis caput, nullo modo postponendum censuerat. Verùm se illicò Cæsaraugustam venturum, vt in ea pro veteri consuetudine suum cumulatè officium expleret. Quod ita effectum fuit. Feria enim quinta Maioris Hebdomadæ, Ann. Chr. MCCXXCVI. eam Vrbem ingressus 1286. est: ac in templo maximo illius, sequenti Dominicæ Resurrectionis die, oleo perunctus sacro, Regale nomen, ac munus assumpsit: antiquaque Priuilegia, ac Regni scita quamprimum confirmauit, nostris ibidem generalibus Comitiis institutis. In quibus nullæ leges conditæ. Quædam tantummodò facta fuerūt Comitialia decreta de Regiæ domus ornatu, atq; ordine. Veteres enim fuerant ea de re sæpius à nostris querimoniæ iactatæ; nouam scilicet rationem, & modum adhiberi oportere, vt dispersum, & dissipatum

Regale patrimonium connecteretur. Nostri etiam Regiorum Aulicorum munerum mandandorum curationem ad se solos spectare contendebant. Rex id neque præscripta aliqua lege cautum asseuerans, neque vsu receptum esse, à conuentu discedens, Oscam properauit. Ex eo res in maius adducta est discrimen. Nostri enim contra, & Priuilegio generali rogatum, & in more positum affirmabant. Verum a Comitiis intempestiuè discedere, id quidem dicebant, Regi nefas fuisse: neque tantam iacturam factam iuris æquè sustinendam. Iccirco protinus Vnionis vires, ac nomen concitarunt: quòd pro communi causa libertatis non verbis solùm, sed armis quoque contendere liceret. At Alfonsus Rex mala, quæ aderant iam, & impendebant, depellere cupiens, Oscæ vbi aderat, de quorumdam procerum sibi assentientium consilio, infra scriptas sanctiones ex edicto suo promulgauit: quibus se credidit totam hanc controuersiam sedaturum. Edixit enim:

> Vt deinceps Rex singulis diebus Lunæ in publico adesset: suorumque petitiones audiret.

Vnde Forus postea editus Ann. Chr. MCCC. sub Rege Iacobo II. huius Regis fratre, manauit: quem nunc habemus sub tit. *Vt Dominus Rex in audientia diebus Veneris, vel Sabbati audiat conquerentes.* Sanxit etiam:

> Vt consiliarii Regii quotidie vnum se in locum ad consilium congregarent: Rex verò diebus Martis, & Veneris ante meridiem eodem congressu coniungeretur cum ipsis: vt eo præsente & priuata rerum suarum, & publica quoque negotia transigerentur.

Præterea:

> Vt singulis diebus Iudices, quos vocabant, Curiæ in Aula Regia iudicia facerent.

Ad hæc:

> Vt Quæstores Regii, & qui vectigalia exercebant, tribus personis à Rege destinatis datorum, & acceptorum rationes redderent. Rex autem, ac consiliarii Regii ad hosce calculos vocarentur.

Item:

> Vt Maiordomus Regius sumptuarias rationes quotidie à dispensatoribus acciperet; assidente sibi Scriba, quem vocant, Portionum: qui rationes ipsas subduceret, in codicesq; referret.

Alias etiam his similes sanctiones protulit: quæ licet nostris placebant; displicebat tamen, quòd ex Regis edicto solùm, non tamen de Comitiorum sententia latæ fuissent. Etenim maiores illi nostri permultum semper iudicarunt in omnibus rebus interesse, quibus illæ modis fiant. Propterea Vnionem initam minimè dirimendam duxerunt. Denique post varios rerum euentus, quos hic recensere nequaquam est nostri suscepti muneris, Alfonsus Rex in Comitiis Cæsaraugustæ habitis Ann. Chr.
1287. MCCXXCVII. illa duo memorabilia Vnionis Priuilegia concessit: quæ tot postea virorum sanguine atrata fuere, ac tandem à Petro Rege IV. vt paulò pòst dicemus, abscissa. Eorum exempla, quæ vix vlla reperiuntur, in præfati Excellentiss. Archiepiscopi monumentis annotata inueni. Atque illa ego libenter adiunxissem huic meæ propositæ narrationi. Continent enim, quam initio expressimus, Fori illius Suprarbiensis seriem, ac de Iustitiæ Aragonum potestate non pauca. Expresse enim cauebatur: ¶ Ne contra Iustitiæ Aragonum interdictionem, quam nos Iurisfirmam vocamus, Regem in quosuis animaduertere liceret. Quod si fieret, dabatur nostris libera illa, quæ fuerat in Suprarbiensi Foro, optio delata. Sed libentius publicæ legi parebo, qua id facere nefas est decretum: mihique ab ea re omnino temperabo, ne illa videar nunc velle me inducere, quorum memoriam, cum vestigio exempli, maiores nostri sapientissimè quidem non ex patrio more, atque institutis solum, sed ex priuatis etiam literarum monumentis delendam, vno omnium consensu, legeque publica ea de re lata, decreuerunt. Eorum itaque rogatione Alfonsus Rex nostrorum animos quam maximè sibi conciliauit. Omnibus enim discordiis sedatis, armisque depositis, cùm nihil postea nisi de ciuili pace tuenda cogitaret: eum mirificè coluerunt, & amarunt. Nec abs re. Præter hanc etenim eximiæ suæ virtutis laudem, in dando monificentissimus fuit; in exigendo autem non acerbus. Eleonoram, Eduardi Anglici Regis filiam, in matrimonium ducere concupiuit. Cumque tandem depactæ hæ inter eos nuptiæ fuissent, atque ad eas celebrandas magnificentissimi apparatus instruerentur, sic vt numquam sumptuosiores: pestilenti morbo affectus, mortè obiit immaturam A. D. XIV. Kal. Iul.

Iul. Ann. Chr. ∞ CCXCI. ætatis autem suæ XXVII. In tumulo matris Barcinonæ in cœnobio fratrum minorum sepultus, liberalitatis, & mansuetudinis suæ triste omnibus desiderium reliquit. Quòd sine filiis decessisset; Iacobus frater e Siciliæ Regno, cui post obitum patris præerat, ad hæc capessenda traductus est: Federico altero fratre in Siciliæ Regem adscito. Anno autem Chr. qui eius obitum antecessit, MCCXC. Vgo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus, Fortunii Verguæ successor, Religiosis, & Fratribus Sanctæ Mariæ *de* Monte Carmelo XV. Kal. Iulii facultatem concessit, vt in Cæsaraugustana Vrbe sui Ordinis domum ædificare possent. Quæ eo tempore constructa fuit, quo nunc cernitur loco: vbi antea quoddam Diuæ Helenæ delubrum Eremitorum exstabat. Sed celebre nostra ætate ibidem monasterium inuisitur. Illius verò structuræ initium datum fuit tempore huius Alfonsi Regis. Sub cuius imperio duos tantùm Iustitias Aragonum fuisse constat: Ioannem Egidii Tarinum, quem supra annotauimus; ac Ioannem Zapatam Cadreto, virum nomine, & memoria dignum: qui etiam Magistratum obtinuit Iacobi II. Regis temporibus, quæ nobis ordine pertractanda occurrunt. 1291

IACOBVS II. IVSTVS, ARAGONVM REX XVII.

ALFONSO etenim Rege sine liberis decedente, cùm Iacobus frater è Siciliæ Regno, vbi aderat, ad hæc obtinenda fuisset vocatus; ac more solito, Cæsaraugustæ Regali insignitus diademate, illorū curatione suscepisset; cumque nec multos post dies magnum quoddā apud nos quorumdā Optimatum diffidium excitatū, eò vsque ipsos perduxisset, vt sibi licere contēderēt ab ipsius Iacobi Regis officio deficere, & ad alterius cuiusuis peregrini Regis mercedē se ipsos liberè accōmodare, quòd se prędicarēt in plurimis rebus nimiū grauatos fuisse, ac maximis cōtumeliis affectos: ad eos sibi conciliādos Iacobus Rex Magistratus Iustitię Aragonum (cui tunc præerat idem, quem nominauimus, Ioannes Zapata) præsidium flagitauit: deposcens, quatenus Optimates ii ad docendum premerentur, qua de causa huiusmodi faciebant dissidia, satis ne esset ista eorum iusta defectio. Ioannes verò Zapata Iustitia Aragonum pro suo munere, re ipsa accuratè perspecta, & cognita, iucundè, ac suauiter (quæ nutifica est huiusce Magistratus vis, ac potestas) Optimates illos, qui ex totius Regni primoribus erant, cum Iacobo Rege consociauit: edicto prius, vt quæ iactabantur Regis iniuriæ, arcerentur; ipsi verò Optimates ab institutis diffidiis recederent. Cuius sententiæ protinus omnes paruerunt. Rex tunc Iacobus benignè, ac liberaliter eos in suam fidem recepit. Fuit enim æquitatis studiosissimus cultor, acerrimusque iniustitiæ inimicus. Vnde meritò apud omnes nobile, ac illustre Iusti Principis cognomentum obtinuit. Vxorem duxit Blancam, Caroli Neapolitani Regis filiam. Desponsatas enim cum Ysabella, Castellæ Regis filia, quam nonnulli Mariam vocant, celebrare nuptias nequiuit, Celestino V. Pontif. Max. consanguinitatis gradui, quo inuicem coniuncti erant, indulgere renuente. Propterea Ann. Chr. MCCXCV. Blancam in matrimonium habuit, nimiæ sanctitatis feminam, beati Ludouici Tolosani Episcopi, cuius erat germana soror, pietate, ac religione valde consimilem. Quinque ex ea filios suscepit: Iacobum, Alfonsum, Ioannem, Petrum, ac Raimundum Berengarium. Filias totidem: Mariam, Costantiam, Ysabellam, Blancam, & Violantem. Iacobus quidem natu maior (vt de his omnibus aliqua in medium adducamus) viuente patre totius eius ditionis heres designatus, illius successionem, & quòd summum fuit, Eleonoram, Ferdinandi Regis Castellæ filiam, sibi in coniugem, sacro Missæ nuptialis fœdere ictō, datam reiecit, non sine magna omnium admiratione, patris verò acerbitate, & tristitia; qui summopere filio Regale Diadema imponendum optârat. Tamen factum hoc minus consideratum, ac leuitatis, & futilitatis plenum, visum fuit. Etenim cùm Iacobus filius, dimissa vxore, licet minimè cum eā concubuerat, Sancti Ioannis Hierosolymitani Religioni primum, deinde Beatæ Marię Montesæ militari instituto, quod his temporibus cœperat, se addixisset; temperantiæ quidem, aut continentiæ nulla, incontinentiæ verò, & mobilitatis plurima satis testimonia dedit. Tandem adhibito sollemni, quod vocant, scriptionis genere, vltro se paternorum Regnorum exheredem constituit. Quorum propterea ad Alfonsum fratrem meritò venit hereditas. Fuit namque Alfonsus, Princeps minimè maioribus suis indignus. Sed de eo paulò post dicendi locus erit. Ioannes autem, huius Regis tertius filius, ex Montis Arago- 1295

num Abbatia ad Toletanæ Ecclesię pastoralem curam euectus, inde ad Patriarchatum Alexandrinum cum Tarraconensis Archiepiscopatus administratione assumptus, doctrina, & sanctitate mirificè claruit. Petrus quoque illius frater, Ripacurtiæ Comes, pietate, ac religione insignis fuit. Ipso enim Comitatu, qui iamdiu Regio Diademati subiunctus exstiterat, à patre donatus, Ioanna vxore mortua, Fuxensis Comitis sorore, cum filiis ex ea procreatis ampla sua bona partitus, mendicitatem illis omnibus præferens, in Valentina vrbe Beati Francisci Religionem suscepit, ac in ea mira, & singulari paupertatis patientia ornatus, vixit, & obiit. Cuius postea Alfonsus filius natu maior, vt demonstrabimus, Martino Rege mortuo, Regnorum successionem appetiuit. Raimundus autem Berengarius Pratensem obtinuit Comitatum. Atque hæc de filiis. Maria verò filiarum grandior Petro Infanti Castellæ nupsit: Costantia Portugalię Regi nepoti: Ysabella autem Federico Austriæ Duci, Romanorum Imperatori designato. At Blanca filia, insignis fuit Xixenensis monasterii Priorissa. Sed Violans, primum Philippi Romanię Despoti vxor; eoque deinde mortuo, D. Lupi Lunæ, primarii apud nos viri, Segorbiensis ciuitatis domini: qui postea Lunensis Comitis nomen assumpsit. Tanta, tamque illustri progenie Iacobum hunc Regem Regina Blanca vxor honestauit. Quæ quamdiu vixit, piis semper operibus intenta fuit. Celebre, quod nunc Cæsaraugustę exstat, Monialium Sancti Dominici monasterium sub Sanctæ Agnetis nomine construxit Circiter Ann. Chr:
1300. M C C C. Atque eodem anno, Regis ope, & impensa, ad Ilerdam vrbem publica disciplinarum Gymnasia, ac Scholæ constitutæ fuerunt. Decennio autem post, Ann.
1310. Chr. M C C C X. Barcinonæ Regina ipsa Blanca extremum vitæ suæ diem morte con-
1313. fecit. Monachos Augustinianos his temporibus, Circiter Annum Chr. M C C C X I I I. Cæsaraugustam venisse comperio: in eaque sui Ordinis domum collocasse, forsan quo nunc vtitur loco. Nec longè post, cœnobium Monialium Sancti Sepulchri fuisse institutum à nobilissima Marchesia, Theobaldi Nauarræ Regis filia, Petri Fer-
1318. dinandi Yxar tuni vxore Circ. Annum Chr. M C C C X I I X. Is autem annus apud nos & priscis sæculis, & præsentibus, memorabilis semper habitus est, nedum Mariæ Reginæ Aragonum morte, qua cum Iacobus Rex mortua Blanca se matrimonio coniunxerat, eratque soror Henrici Regis Cipri: sed Cæsaraugustanæ Ecclesiæ in Metropolitanam cohonestatione Ioannis X X I I. Pont. Max. speciali gratia, & fauore. Proditur enim Pontificem hunc Ecclesiæ nostræ studiosissimum fuisse. Post hæc autem Ann.
1322. Chr. ∞ C C C X X I I. Iacobus idem Rex aliam duxit vxorem, Elisendam Moncadam, nobilis Petri Moncadæ, & Bergæ Pinos filiam. Sed nullam ex ea, neq; ex superiore Maria, prolem suscepit. Filium habuit illegitimum, Iacobum: quem amplissimo patrimonio in Sardinia donauit. Illius enim, & Corsicæ sollemnem, quam vocant, Inuestituram à Bonifacio Pont. Max. obtinuerat: quamquam in earum expugnatione diu, ac sæpe ita armis, & ferro tam Iacobo ipsi, quàm posteris Aragonum Regibus contendere oportuit, vt non gratis traditæ ambæ hæ Insulæ censeri possint, sed plurimo sudore, & maiorum nostrorum sanguine partæ. Iam verò ne rerum in Sicilia gestarum, quæ multæ, & magnæ exstiterunt, narrationem penitus omittamus, Iacobus Rex, qui dum Siculis præfuit, constanti animo, & virtute, officia eorum, ac partes susceperat; ad hæc nostra translatus, mentem, voluntatemq; suam mutare coactus est, armaq; quibus sæpius pro illis dimicârat, subitò in eorum damnum conuertere. Etenim cum huiusmodi Regna vehementer affligerentur, quòd indies contra se, ob eam Siculorum causam, Apostolicæ Sedis indignatio ingrauesceret, diuque Ecclesiastico subiacerent Interdicto: pro summa, quæ semper, Diuino beneficio, apud nos viguit illius Sāctæ Sedis obseruātia, maiores nostri cum Iacobo Rege, statim in suo apud nos regnandi initio, agere cœperunt, vt quoquomodo fieri posset, tot incommodis patriam leuaret. Ille verò à Romano Pontifice id obtinere nequiuit, nisi prius ad arma ære proprio contra Siculos ipsos sumenda se ipsum obstringeret. Eam enim, Ecclesiæ causam esse, Pontifex ipse decreuerat. Itaque in eorum, quos prius fouerat, periculum noua Regem moliri oportuit: vt Sanctæ Sedis concitatam iram, quando aliter fieri non poterat, etiam Siculorum periclitatione, leniret. Quo Regi ad dolorem nihil accidere potuit acerbius: quandoquidem belli fortunā non in eorum modò discrimen, quod acerbum erat, tentare cogebatur, sed, quod acerbissimum, in Federici germani fratris ruinā: quem Siculis ipsis Regē cōstituerat. Siculi tamen, qui dubiis rebus forsitan fuissent infirmiores; desperatis magnopere confirmati fuêre, maioremque Federico Regi, quàm antea habuerant, addere animum cœperunt. Ipse verò Federicus, cuius animi magnitudinem nulla vmquam inflectere

potuit

potuit aduersa fortuna, omnium in se obiecta tela, vi sua, ac virtute, perfregit. Tandem Siciliæ Regno quamdiu vixit, potitus est, & posteris suis hereditarium constituit. Sed ipso Regno præstantiorem eis tradidit hereditatem, gloriam nominis sui, rerumque gestarum. Ob quas viuens etiam proditur, vna omnium consensione, adeptum fuisse amplissimum Federici Magni cognomentum. Sed de his dicere mihi longum esset præsertim ad alia properanti. Hoc breue dicam, hæc, quæ cernuntur, Siciliæ Regni militaria Insignia, ab eodem Federico Rege constituta fuisse, ex Aragonensium Regum, & Romanorum Insignibus Imperatorum, à quibus maternus auus, Manfredus Rex, originem ducebat, compacta. Noster autem Rex Iacobus (vt ad eum redeamus, cuius hic res gestas breuiter suscepimus perstringendas) postquam manum à Siciliensi bello subduxit, non sine magna Romani Pontificis, Gallorumque omnium quetimonia, qui Siciliæ Regnum funditus conterendum proposuerant: ad nostros reuocatus, in hoc sibi totis viribus elaborandum constituit, vt quæ ad sacros ritus pertinerent, assiduisque bellorum tumultibus fuerant dissipata, diligenter instaurarentur, summaq; esset in omnibus suis Regnis in iuredicundo seueritas. In quo tantum consequutus est, vt nec multos post dies omnia viderentur à summis laboribus, & molestiis ad placidissimam pacem, & tranquillitatem traducta: tametsi eam (quæ maxima fuit illius sæculi labes) aliquamdiu perturbarunt nouę quorundā concitatęque ex nostris hominibus dissensiones. Qui cùm se stipendiis militaribus, quæ merebant, vulgarique nomine, *Cauallerias* vocabant, conquererentur spoliari à Rege sine causa: minimè dubitarunt Coitionem quandam, ad Vnionis instar, facere inter se, & iuramentis, & obsidibus communitam. Id enim sibi & maiorum more, institutisque concessum esse, ac legibus, & Priuilegiis Regno rogatis, affirmabant. Rex verò contendebat, se malitiosè nihil contra quemquam eorum nec fecisse, nec facturum vmquam, quin potius iniquè has de se querelas à nonnullis ex eis iactitari, qui maleficio, & scelere pascebantur, proptereaq; ipsis iustitiæ nomen odiosum erat: placere sibi, quòd causa hæc apud Aragonū Iustitiam, quēadmodum patrium summum diffinitū ius erat, ageretur. Itaq; ad Cęsaraugustam Vrbē Comitiis indictis, istius contentionis iudex constitutus fuit Iustitia Aragonum: magnus ille, clarus, & præstans, Eximinus Petri Salanoua, Ioannis Zapatæ successor, nomine, ac memoria dignissimus vir. Qui vt M. ille Varro Romanæ antiquitatis, sic ipse nostræ diligentissimus inuestigator fuit; earumque rerum scientiam, quæ apud nos solo vsu constabant, à maioribus acceptam, auctamque per se se, pluribus quam antea, ac illustrioribus literis explicauit. Eas autem, quòd ab ipso collectæ fuerint, Salanouæ Obseruantias appellamus. Re igitur in iudicium adducta, quamquam ii, qui causam dicebant, Iustitiam Aragonum ab illius cognitione repellere conati sunt, asserentes, cùm in ea, de iurisiurandi religione violanda, seruandave agendum esset, idque ad Iudicis Ecclesiastici iudicium spectaret, quòd causa illa esset merè (vt loquuntur) Ecclesiastica, minimè eam posse propterea à Iustitia Aragonum definiri, qui Sæcularem tantùm iurisdictionem exercebat: verumtamen Iustitia Aragonum, de more pronunciauit, ac sine vlla exceptione præcidit; Coitiones eas penitus dirimendas esse, tamquam minimè permissu legis initas, iuramentaque ob eam causam adhibita, rata esse non debere, quod in re minus æqua facta fuissent. Ipsarum verò Coitionum magistros, & auctores Regis nutui, ac voluntati subiacere: modò ne de capitibus illorum, nec de omnibus bonis præscriptio ferretur: neve mulctarentur perpetui carceris, aut exilii pœna. Sanxit præterea: ¶ A sententia per Iustitiam Aragonum de Comitiorum consilio lata nullum prouocationi locum relinqui. Rex hilarè, ac studiosè dicto audiens fuit. Se enim libenter cum suis coram Iustitia Aragonum actorem sæpius constituerat, vt vel se eis æquabilem, ac iustum præstaret, vel facilius nocentes opprimeret. Proditur autem eundem de se sæpe plerumque solitum affirmare: se numquam in omni vita sua in iustitia fouenda à recta conscientia fuisse transuersum, nec scientem ab obseruatione legum vnguem discessisse. In his autem Comitiis, quibus hæc gesta feruntur, Ann. Chr. MCCC. ad Cæsaraugustam, vt diximus, Vrbem, idem Rex antiquas leges emendandas curauit, ac in meliorem ordinem redigendas. Quarum qui tunc liber editus fuit, more antea seruato, nonus Fororum Aragonum liber appellatus est. In quem etiam coniectę sunt aliæ leges, deinde nobis sub eodem Rege constitutę, tam in Comitiis ad eandem Vrbem in sequenti Ann. Chr. MCCCI. habitis, quam in aliis, quæ Alagonis opido Ann. Chr. MCCCVII. & Darocę Ann. Chr. MCCCXI. ha-

bita fuerunt. In quibus enucleandis multa accuratè effecit Salanoua ipſe, ſingulari ſua diligentia, & doctrina. Vltimis verò Comitiis ab eodem Rege habitis Cæſaraugu-
1326. ſtæ Ann. Chr. MCCCXXVI. inſignis illa, quæ hodie exſtat, generalis Priuilegii Declaratio rogata fuit: eaque plurimæ dubitationes, & controuerſiæ ſublatæ, ac nonnullæ libertates Regno attributæ: quæ antea non lege fortaſſe ſcripta, ſed in capitibus prudentum vt in præfatione expoſuimus, communique omnium ore verſabantur. Demum his, nonnulliſque aliis rebus, Iacobus Rex noſtris ſe reddidit beneuolentiorem.
1327. Nec diu equidem poſtea vixit. Anno enim Chr. MCCCXXVII. A. D. IV. Non. Nouemb. Barcinonæ vitam amiſit, annum agens ætatis ſuæ ſexageſimum ſextum. Ibidem in cœnobio Sanctarum Crucum ſepultus eſt: diuturniſque exequiis, ſed diuturnioribus lacrymis meritò cohoneſtatus. Fuit enim ſimplicis cuiuſdam veritatis, iuſtitiæque amiciſſimus: bello præterea, ac pace ampliſſimus, & clariſſimus Princeps. In eius locum Alfonſus filius ſucceſſit. In locum autem Salanouæ, Sanctius Eximini Ayerbius: qui diu ipſius Alfonſi tempore eidem præfuit Magiſtratui. Sed nunc nobis de Alfonſo dicere propoſitum eſt.

ALFONSVS IV. BENIGNVS, ET PIVS, ARAGONVM REX XVIII.

ETENIM ob miram, quam diximus, fratris grandioris inconſtantiam vitæ ac mutabilitatem, Alfonſus iſte, Iacobi II F. totius paternę ditionis heres inſtitutus fuit. Iampridem autem Ann. Chr. MCCCXIV. nobiliſſimam, ac ditiſſimã, Tereſiam Entenzam, vxorẽ duxerat, Gombaldi Entenzæ, & Domnæ Conſtantiæ Antilionis filiã: Vrgelitani Comitatus, plurimarumq; aliarum ditionũ heredẽ. Ea ſimul cum Sãctio filio, illius partu correpta, Cęſarauguſtæ obierat quatriduo ante ſoceri Regis interitum: ibidẽq; in celeberrimo Sancti Franciſci monaſterio ſepulta iacet. vt hoc acerbiſſimo caſu minimè poſſit inter Aragonũ Reginas numerari. Filios peperit: Alfonſum, qui paruulus obiit; Petrum, ſeptimo menſe natum, qui patri in Regno ſucceſſit; Iacobum, Vrgelitanum Comitem, cuius poſtea nepos, vt mox dicemus, Regnum appetiuit; Federicum, qui puer mortuus eſt; ac Sanctium, qui quemadmodum memorauimus, vna cum matre ante extinctus fuit, quàm pene exortus eſſet. Filias quoque Conſtantiam, Iacobo Maioricarum Regi nuptam, & Iſabellam, quæ eodem anno, quo mater, vitam amiſerat. Alfonſo itaque & vxoris, & filii exequiis operam danti; acerbum de patris morte nuntium allatum eſt. Cuius interitu, domeſticum luctum nouis lacrymis, ac fletu augeri oportuit. Sed poſteaquam iuſta ſoluit paterno funeri cum ea, quam decebat ſupremi illius diei celebritas, & magnitudo; Regale ſibi Diadema imponendum conſtituit, maiori quam vmquam antea pompa, & ornatu. Comitiis propterea ad Cæſarauguſtam Vrbem indictis, III. Non. April. Reſurrectionis Dominico die, Ann.
1328. Chr. MCCCXXIIX. à Petro Lupi Luna, primo almæ illius Vrbis Archiepiſcopo, in templo maximo, ſacro perunctus oleo, coronatus eſt. Totam deinde vrbem, nobili equo aduectus, ambulauit, magna adhibita ludorum varietate, veſtiumque tum argenti, tum auri mirabili copia: vt ſuæ maieſtatis amplitudinem, ipſiuſque vrbis magnificentiam, omnibus, qui eo conuenerant, oſtentaret. Quorum numerum Raimundus Montaner, perquam grauis illius ſæculi ſcriptor, qui ſe huic rei præſentem adfuiſſe perhibet; triginta millia Equitum ſuperaſſe prodit. His peractis, Alfonſus Rex ad publica Regnorum negotia pertractanda conuerſus, Darocæ in menſe Septembris eiuſdem anni publico quodam edicto ſanxit: Ne Patrimonium Regium, vectigaliave intra decem annos vllo modo, neque à ſemetipſo, poſſent abalienari, aut diſiungi. Quod maximam peperit inter fratres contentionem, grauibus poſtea inimicitiis incenſam: quæ diutius
1329. ipſam Rempub. afflictauit. Nam cùm idem iſte Alfonſus Rex Ann. Chr. MCCCXXIX. priori orbatus vxore, ſecundam duxiſſet, Eleonoram, Caſtellæ Regis filiam; quam vt meminimus, Iacobus frater dimiſerat: cumque liberis ex ea ſuſceptis, Ferdinando, ac Ioanni contra promulgatum à ſe ſe edictum, ampla quædam patrimonia conſtitueret: Petrus Regnorum futurus heres, in quo acris quædam fuit acies ingenii, iis ſe exſpoliari acerbè ferens, nouercam, ac filios, quamdiu vixerunt, capitali odio perſequutus eſt. Quod licet diutius occultum continuit: verùm patre mortuo, adeo immaniter in eorum fortunas, ac vitã erupit, vt nec mitigari precibus, nec vlla vmquã ſedari vetuſtate potuiſſet. Aliter certè, quàm Alfonſus pater aſſueuerat. Mirum nãq; fuit & illis ſæculis, ac etiã præ-

ſentibus,

ſentibus, Petrum filium, hoc tam pio patre natum, ac benigno, in tam diſſimilem naturam incidiſſe: cùm non in corporibus ſolùm magnæ fuerint inter vtrumque diſſimilitudines, ſed maiores etiam in animis varietates exſtiterint. In Alfonſo enim patre, cuius hoc loco facta perſequimur, omnia ſemper viſa fuêre, clementiæ, manſuetudinis, pietatiſque & humanitatis pleniſſima, tum inter ipſos armorum ſtrepitus, dum adoleſcens, à Iacobo patre imperator conſtitutus, Sardiniam expugnauit: tum etiam poſt ſuſceptum ab eo Regale, vt dictum eſt, munus. vt ſiue mediam, ſiue extremam illius ætatem attendamus, hæc ſemper eidem fuerit ab omnibus collaudatio attributa: quaſi in eo benignitas, ac manſuetudo naturaliter inſitæ viderentur. Vnde ſibi Pii, ac Benigni Regis cognomentum inuenit. Tandem morbo graui, & mortifero affectus, ex hac vita migrauit Barcinonæ A.D. IX. Kal. Febr. Ann. Chr. MCCCXXXVI. Eius corpus ad 1336.
Ilerdam vrbem delatum fuit, ibique in monaſterio Sancti Franciſci, Ordinis Minorum, vt ipſe iuſſerat, collocatum. Quanquam autem ſub eo nullæ nobis leges conſtitutæ fuerunt: alia tamen produntur annotatione digna, quæ ad Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonum ornandum munus ſpectant. Proditur enim à Sanctio Eximini Ayerbio, qui poſt Salanouam Iuſtitia Aragonum fuit, Ann. Chr. MCCCXXXII. ſancitum fuiſſe: Oriæ oppidum intra Aragonios terminos conſtitutum eſſe, cùm alioquin Catalani intra ſuos fines contenderent contineri. Poſt hanc autem Iuſtitiæ Aragonum ſanctionem aliquamdiu iſtud oppidum noſtris finibus comprehenſum fuit, tametſi poſteà Catalanis ipſis ex conuentu, & pacto, vt ſuſpicor, reſtitutum. Ayerbio autem cùm ſucceſſiſſet Stephanus Egidii Tarinus; eidem, ac muneri Alfonſus Rex in perpetuum conceſſit. Vt deinceps Iuſtitia, ac poſteri publicos Curiæ ſuæ Notarios adhiberent; quod antea Reges ipſi facere ſolebant. Ex quo tempore, illius quæ vulgò vocantur *Scribaniæ*, Magiſtratui connexæ continentur. Nec mediocris ea re ad illius ornatum cumulus acceſſit. Illud verò ampliſſimum, & inſigne iſtius Alfonſi de noſtris legibus, ac libertatibus iudicium præterire nefas iudicaui, tametſi à propoſito parumper digrediar: vt eas quanti à noſtris Regibus æſtimatæ fuerint, oſtendamus: liceatque nobis in eo ipſo paululum gloriari. Etenim cùm ampla, vt retulimus, patrimonia filiis Ferdinando, ac Ioanni relinquenda Rex iſte contenderet: grauiſſimæ ſeditiones apud nos ob eam cauſam commotæ fuerunt, Petro filio eas concitante. Sed longè multò grauiores apud Valentinos. Ad quos reprimendos, ſibique conciliandos. (nimia quippe licentia redundauerant) Rex ſe cum Eleonora Regina, ac liberis Valentiam contulit. Ibi ergò ea de re cum ipſo Rege, præſente Regina, quæ ita efficiundum curarat, dum cœptum eſt agi: licentiora, ac duriora quædam verba, quàm quę ipſi Reginæ æquè viderentur ſuſtinenda, prolata fuêre. Cumque ea nihilominus Alfonſus Rex tacendo ſuſtinuiſſet: ipſius taciturnitatem Regina vxor, quo erat elato animo, atque ardenti prædita, ita hiſce verbis ſtatim exprobrauit in omnium, qui ibi aderant, vultu, & conſpectu. *Miror profectò ô Alfonſe Rex, quonam pacto tam leniter ferre potuiſti, quæ tibi modo dicta ſunt. Si fratri meo Caſtellæ Regi, ſimilia his, quæ tu audiſti fuiſſent prolata, minimè ea tam lente tuliſſet. Quinimo iſtorum impudentiam, qui talia loqui auſi ſunt ſubito crudeli morte mulctaſſet.* Cui Rex: *Noſtri populi, ô Regina vxor, eſt propria, atque innata libertas, quam nos reſcindere nequimus. Non enim, vt aliæ nationes, patiuntur ſeruitutem. Sed noſtri nos reuerentur, vt Dominum: nos autem eos, tamquàm fideles ſubditos, ac ſocios æſtimamus.* Atque hæc de Alfonſo. Nunc enim inſtituta ratio poſtulat ſermonis, vt ad Regis Petri, qui ei ſucceſſit, facta perſequenda traducamur. Inopinanti autem accidit mihi, vt in tam longum de poſterioribus his noſtris Regibus ſermonem delaberer. Eum tamen iam me ad exitum perducere oportet: neque extra rem ſuſpicor id futurum. Cùm enim omnia ſint inter ſe nimis connexa, & colligata: ruerent faciliimè, niſi alia aliis, poſterioraque prioribus necterentur.

PETRVS IIII. CÆRIMONIOSVS, ARAGONVM REX XVIIII.

PETRVS ergò, Alfonsi IIII. filius, tanta ardebat cupiditate regnandi, vt se minimè posset continere, quin patre adhuc viuo, & viuente Regale nomen, contra quam fieri licebat, vsurparet. Fuit autem huius nominis quartus; inter Aragonum verò Reges numero nonusdecimus: Cærimoniosus iccirco appellatus, quòd in cærimoniis Regiæ dignitatis seruandis diligens admodum fuerit, & curiosus. Ac nisi se fraterno sanguine polluisset, tantumq; domesticis, & ciuilibus dissensionibus implicasset: potuisset meritò in optimorũ Principum cœtu collocari. Fuit enim ad excogitandum acutus; ad audendum callidus; ad efficiendũ acer, & prõptus; rei militaris peritissimus. summi consilii; maximi animi; vsu verò bellorum gerendorum, in primisque eorum hominum, qui sua ætate fuerunt, longè omnium exercitatissimus. Verùm ita durus, suspiciosus, ac turbulentus fuit, tam singularique immanitate, ac sui sanguinis crudelitate præditus, vt summa illa ipsius ingenii vis, vehemensque natura visa equidem fuerit, tanquam fallaces herbæ, desperatos fructus attulisse. Quamprimùm autem regnare cœpit, magna orta fuit Catalanorum cum Aragonensibus nostris disceptatio. Catalani enim magnopere contenderunt; priùs sibi, quàm nostris leges, ac mores patrios ab ipso Rege confirmari debere. Nostri contra referebant; Catalanos nobis in honoribus, & dignitatibus non modò non antecendos esse, sed nec in aliquo quidem adæquandos: cùm Aragonum Regnum, totius Regiæ ditionis summum semper habitum fuisset fastigium. Neque quoad ipse Rex ad Cæsaraugustam, omnium Regnorum principem ciuitatem, more solito Regiis decoraretur Insignibus, Aragonensibusque foros ac libertates sanciret, & ab ipsis Rex constitueretur: licuisse vnquam nec Regale munus exercere, nedum Regium sibi nomen vendicare. Quam rem, licet minimè dubiam, Rex tamen disceptandam duxit. Tantopere enim nouitatibus, ac controuersiis delectabatur: vt sensus, ac considerationem suam in earum quasi aucupium, quammaximè intendere videretur. Tandem Cæsaraugustæ priùs Regale sibi diadema imponendum constituit. Comitiis ergò indictis, Dominica die, San-
1336. ctissimæ Resurrectionis festum proximè sequuta, Ann. MCCCXXXVI. pretiosa amictus veste, aureaque corona insignitus, multis fulgentibus gemmis illuminata, patrias nostras leges, maiorumque instituta iureiurando firmauit. Catalanis posteà ad Ilerdam conuocatis, leges suas, aliaque scita perpetuò seruaturum, simili adhibita Iurisiurandi religione, promisit. His ita constitutis, præter illud, cuius supra meminimus, in nouercam, ac fratres concitatum odium, quòd nisi misera, & ad extremũ iactata eorum fortuna, minimè vnquam saturari potuit: in Balearicum Regẽ Iacobum, Costantiæ sororis maritum, aliis etiã pluribus & propinquitatis, & consanguinitatis vinculis sibi coniunctissimũ, effrenato, ac præcipiti furore commotus, varia intulit tum obsignationis monetæ, tũ diminutæ maiestatis, tum etiã proditionis crimina. Balearicũ namque Regnum, iam inde ab illa constitutione, sub Aragonum Regum supremo iure, ac imperio constitutum fuerat. Petrus autem, miro certè in omnibus suis rebus simulationis artificio eruditus Rex, quò facilius posset omnium odio subiicere scelera, ac fraudes, quas in Balearicum Regem inferebat; iure priùs, deinde vi, & armis cum eo sibi decertandum proposuit. Sed rei exitus apertè indicauit illius ferocẽ animum, immanemq; naturam: quandoquidem nec miseranda Balearici Regis fortuna, qui se ad illius pedes supplex abiecerat; nec sororis lacrymis sæpius effusis, nec multorũ precibus in eorum opem adscitis, à suscepta via potuit vnquã deduci, quin Balearicũ Regno spoliaret. Quod tandem Aragoniæ ditioni perpetuò subiunxit: vt misero, atque infelici Balearico Regi nulla spes reliqua esset. Cuius tam acerbum casum longæua ipsius vita acerbiorem reddidit. Diu enim vixit patria pulsus, & Regno. Clarentinus tamen deinde nominari voluit; hac tam peregrini nominis mutatione, se eum, qui antea erat, simulare studens. Neque ea Balearici Regni euersione contentus, statim Petrus Rex nouam aliam machinari cœpit: qua iura, ac libertates nostræ in extremum pene discrimen adductæ fuerunt, ac dimicationem fortunæ. Etenim cùm virili prole careret, quòd Maria Regina vxor, Philippi, & Ioannæ, Nauarræ Regum filia,
1338. quam Ann. Chr. MCCCXXXIIX. in coniugem acceperat, filias sibi tantùm peperisset, Costantiam, Ioannem, & Mariam: Rex, se viuente, decernendum constituit: Vt eo sine filiis masculis decedente Regnorum omnium successio Costantiæ filiæ grandiori deferre-

deferretur: prætermiſſo Iacobo, ipſius Regis fratre germano: cui, eo caſu, hereditario ac legitimo iure ea omnis hereditas obueniebat. Quæ quidem contentio omnibus viſa fuit magnitudine profectò grauiſſima: nouitate autem, certè prima. Minimè enim videbatur vllam ea in re dubitationem eſſe poſſe, quin Iacobus frater, quem Rex palam heredem antea dictitarat, Regis filiis maſculis deficientibus, in Regno ſuccederet, filiabus Regis penitus excluſis: cùm à longo iam tempore generalem Regnorum gubernationem Iacobus ipſe tractaſſet: ad quam ſedere, ſolis filiis Regum maſculis primogenitis, futuris ve Regnorum heredibus concedebatur. In tot autem malis, quæ hanc ob cauſam iam aderant, atque impendebant, repentè lætiſſimus dies quidam illuxit Ann. Chr. MCCCXLVII. quo Maria Regina, Valentiæ filium peperit: cui Pe- 1347.
tri nomen inditum fuit. Eo enim in lucem edito, omnis hæc dirimebatur controuerſia de futura Regnorum ſucceſſione. Sed ſubitò idem ipſe dies calamitoſiſſimus fuit: eaque omnia quam citò ex huiuſmodi lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt. Infantulus namque Petrus, ſtatim dum ſacro Baptiſmate fuit inſignitus, deceſſit: ipſaque Regina, quinto poſteà die. Quod ingens ſanè infortunium, omnibus, qui Regis acerbitatē fuerant experti, illico maiora minari Reip. mala viſum fuit. Præcipiti enim furore Rex Petrus, inſtituti ſui nequaquam oblitus, nec multos poſt dies, Iacobum fratrem à ſuſcepta generali Regnorum gubernatione deiecit: omnibuſque iis, qui eius nomine aliquibus præerant Magiſtratibus, eoſdem abrogauit. Nec non & publico edicto fratrem exheredans, Coſtantiam filiam generali gubernationi præpoſuit, tamquam veram, legitimam, vnicamque quam ſtatuerat totius Regiæ ditionis heredem futuram. Neque verò vafro, ac callido Regi vetus ſua abfuit ad præcauendum aſtutia. Nonnullos enim ex noſtris ad ſeſe allicere curauerat, tum legum peritos, tum etiam Optimates: quorum auctoritate, & conſiliis nefarium iſtud facinus colorabat. Ceteros nequaquàm potuit in ſuam voluntatem adducere: quia nefas habebant, Rege ſine filiis maſculis decedente, fratrem Iacobum à futura deturbare Regnorum ſucceſſione, quæ ad eum paterno, atque auito iure, omnibus claro & notiſſimo pertinebat. Inde apud nos plurimæ ſuſcitari cœperunt ciuiles ſeditiones, domeſticaque bella, acerba, atque horrifica: quæ vniuerſam Regis ditionem vehementer afflictarunt, nō tam diuturnitate temporis, quàm ingenti malorum multitudine, incendiis, rapinis, & iis omnibus, quę in atrociſſimis bellis contingere ſolent. Qui enim ex noſtris patriæ libertati ſtudebant, quorum maior, & integrior pars habebatur, hanc tam grauem Iacobo iniuriam factam, haud leuiter ferendam ſtatuerunt: neque Iacobo ipſi ſolùm, ſed vniuerſæ Reip. factam fuiſſe. De qua nihil profuturum eſſe iudicantes, verbis conqueri, aut deplorare, quòd inexorabilem Regis animum cognouiſſent; decreuerunt eidem obſiſtere oportere armis, & vi: ne effrenato, ac ſolito ſuo furore, ad maiora damna patriæ inferenda, quemadmodum iam cœperat, properaret. Itaque maiorum peruulgata exempla vendicandæ libertatis ſequuti, denuo duobus illis Priuilegiis, quorum paulò ante meminimus, roborata; priſcam illam Vnionis, quaſi iam morientis Reipub. extremam vocem, auctoritatis, & grauitatis plenam, Regum inſolentiæ apertum indicem, ſumma, ac ſingulari bonorum omnium conſenſione, excitarunt. Quæ rei gerendæ ratio, tametſi antea Regiæ poteſtatis vim ſæpius obſederat; verùm periculoſa nimis eo tempore videbatur. Callidus enim, & verſutus Rex eos ex noſtris Optimatibus ad ſuam voluntatem adiunxerat, qui erant ex potentioribus, & primariis viris. Sed ita contracta res fuit, & adducta in anguſtum, cùm magna etiam eſſet aliarum iniuriarum vis; vt ad propulſandas eas nullus alius aditus noſtris patêret, niſi ſolius Vnionis perfugium. Nondum enim tunc in Iuſtitiæ Aragonum Magiſtratum (quem illuſtris ille, egregius, ac præclarus vir, Garſias Ferdinandi Caſtrus gerebat) ea congeſta fuerat poteſtatis vis, quæ ad reprimendos impetus hoſce ſufficeret. In ipſam namque Vnionem maiores illi noſtri admodū veteres, plus certè, quàm decuiſſet, opis, & dignitatis contulerunt. Nihilominus tamen eſt valde mirandum, nullum ex his rebus, quæ hac tempeſtate geſtæ fuerunt, iſtius Magiſtratus afflari odorem: licet nonnulli perhibent noſtros illius iudicium ſubterfugiſſe, à Regis fratribus concitatos, tum Iacobo, tum verò præcipuè Ferdinando, ac Ioanne: qui in hanc tantæ diſſenſionis materiam, tamquàm funeſtæ faces, adhæſerunt. Et fortaſſe ipſe Rex, vſitata ſua calliditate, & aſtutia, hanc noſtris labem inferendam curauit, vt probabili aliqua cauſa, ſin iuſta minus, in patriæ fortunam, quos mouebatur, impetus compararet. Quoquomodo ſe res habuerit, noſtri veteri exemplo, & inſtituto, ſolitam Vnionem inierunt: quaſi communi conſilio, in retinenda libertate, vna mente, & voce conſentientes. Dare autem operam cœperunt, vt quam primùm

omnes Cæsaraugustam Vrbem conuenirent. Ibidem ergò frequenti illico concursu facto, publici istius consilii auctores, ac rei gerendæ duces, Vnionis Conseruatores vocatos, designarunt. Ipsi autem meritò statuentes, necesse omninò esse ea in re omnes virium neruos contendere, quòd ferox Regis natura comprimi leui brachio non posset: vt cęterorum mentes faciliùs permouerent, cœperunt statim ad patriæ præsidium non solùm præsentes multis cohortationibus, & exemplis, sed absentes quoque variis literis, ac nuntiis, diligenter instructis, excitare. Veruntamen ne hæc alicubi possent vitio verti, viderenturque fortasse contra Regiam dignitatem inita, cùm nequaquam tenderent, nisi ad retinendam tantummodò libertatem: magnum quoddam efficiundum curarunt, ad omnia quæque obsignanda Vnionis monumenta, Sigillum. In quo vt sanæ eorum mentis, innatæque fidelitatis illustre, ac publicum signum exstaret, reconditæque illorum animi, casti, atque integri, perpetuò apparerent: hasce omnes rerum ibi expressarum apponendas effigies decreuerunt: siquidem, Regem ornatu Regali in Solio pro tribunali sedentē, populumq; armatū circumstantē, ad illius pedes abiectū, & supplicē, Regis misericordiam captantē. Et ea quidem pulcherrima sunt fidelitatis, & cōsentientis multitudinis signa: neq; solùm fidē, sed & fortitudinē etiam præseferunt: quasi & Regis insolentiæ indicia ostenderent, & nostrorum propterea dolorē vultu, gestuq; significarent; seq; coactos, & inuitos ad arma pro patriæ defensione capienda fuisse commotos. Non autē audaciæ, aut confidentiæ tribuenda videntur: quemadmodum placuit nōnullis; sed potius summæ erga Regē fidelitati: quandoquidem inter ipsos armorū strepitus, etsi Regis intemperantiā exprobrabāt; supplices tamē, animo demisso, atq; humili, illi⁹ obtestabantur fidē, vt se docilē, ac beneuolū patriæ exhiberet. Neq; in sigillis solū, sed in vexillis, ac militaribus paludamentis eadē hæc ipsa curarunt depingenda; vt iis quoq; rebus inanimatis, ac mutis, indicarent omnibus, suā in Regē, Regaleq; munus perpetuam obseruantiam, & fidē. Cautioribus sanè consiliis, quā Valentini. Ipsi etenim dū similem inter se conflauerunt Vnionē, vnum idemq; cum nostris in ea libertatis causa sentientes: liberiore tamen, quā decuisset, licentia, in Regiā dignitatē irruperunt. Rex tantam suorum con-

1347. citatā vim pertimescens, A.D. XIIX. Kalen. Septemb. eiusdē an. Chr. MCCCXLVII. ad Cæsaraugustam Comitia indixit. In quibus dum de communi causa agi cœptum est; nostri quamprimū statuerunt, nouos Regi Consiliarios, atq; administros dari oportere: quippe q; non aliundè, quàm à prauis suorū consiliis Regē fuisse inductū prædicarent in tot errores, quot tantarū rerum nouitas attulisset. Necnon & illa duo Vnionis Priuilegia ab Alfonso III irrogata, denuò ab ipso Petro Rege quamquā inuito, & recusante, confirmari curarunt: illius assensionē captare studentes, ad roborandā susceptam eam, tam apertam militaris disciplinæ viā, initæq; ab ipsis vim, ac potestatē Vnionis. Prætereà Iacobo fratri generalē Regnorū Procurationem restitui fecerunt: super quo præcipua contentio oits fuerat. Sed tamē perceler interitus illius magnā illico in plerosque atrocis rei suspicionē iniecit: Regem veneno, eidem mortē consciuisse. Atqui cū Rex in æde maxima Cæsaraugustana pro veteri consuetudine suggestū ascendisset, de Comitiis dimittendis verba facturus: ardēs iracundia & stomacho, asperiora nonnulla, & intolerabilia in quosdam ex nostris nominatim emisit. qui dū lacessiti audacter responderūt; Regis ferocitatē tantopere irritarunt, vt subitò maior, quam antea colluuio, ac rerum euersio visa sit. Rex enim festinanter Vrbe egressus, Optimates quosdam à nostris alienare curauit, & in suam partem transferre: quorū ope, & consilio, q; ex primoribus essent, properauit rem deducere in vltimū belli iudiciū; vt hāc, quā ipse prædicabat, seditiosorū hominū procacitatē non iā iustitia, & æquitas, sed ferrū impiū, ac cruentus gladius vindicaret. Ferdinandus, omniū nostrorū concitandorū caput, ac Ioannes, Regis fratres, qui iisdē Comitiis adfuerant, vniuersum Regnū illico ad arma vocauerunt: Vnionisq; vexillū à maxima Vrbis domo deducētes, propalā in publico loco, tamquā communis pro patria belli iustum, ac certissimū signū, collocarunt. Tunc clades miseræ patriæ flamma, ferroq; parata est. Et quā à tot antea sæculis benignitas Dei ad tantā gloriam erexerat, maiorumq; tum Regū, tum subditorū virtus ad summā laudē extulerat: repentè ad fatalē depulit calamitatē inflammatus, atque ignitus, Regis furor: præcipuè verò fraternum odium. Postquam autē nostri pacis condicionibus, à memorato Garsia Ferdinandi Castro Iustitia Aragonum propositis, acquiescere noluerunt; optimus quisq; iudicauit, Vnionē eam ad vicis-

cendas

cendas potiùs veteres Regis, ac fratrũ inimicitias, quã ad defendendam patriæ libertatẽ
iniri. Militaribus deniq; copiis vtrinq; collectis, cùm ad Epilæ opidũ, a Cæsaraugusta ipsa
non longè, acies conuenissent, postquã acriter, diuq; ab vtraque parte pugnatũ fuit, haud
aliter certè, ac si omnib⁹ pro aris, & focis constitutũ esset certamen: nostri tandẽ A. D. XII.
Kal. Aug. Ann. Chr. MCCCXLVIII. in Regiam potestatem venerunt, ab illius exercitu su- 1348.
perati. Sed nihil tam præter spẽ vnquàm, quàm q̃ post huiusmodi victoriã visum fuit. Nã
cùm funesto hoc casu nedũ iura, ac libertates, sed & ipsi quidem parietes nudi, qui tunc
stabant, & manserunt, extrema iam omniũ malorũ metuere incommoda viderẽtur: Rex
tanta victoria potitus, suam acerbitatẽ naturæ, maxima humanitate, ac insperata clemen-
tia temperauit. Quamquã enim sæuiter animaduertendũ censuit in nonnullos: reliquis
tamen omnibus libenter pepercit: q̃ eos sciret falsis fratrũ suasionibus fuisse in magnum
illud discrimen adductos, iã vt satis liqueat, nequaquã tantam malorũ molem, quanta dũ
vixit iacuit oppressus, hunc Regẽ Petrum depellere potuisse à se, nisi acris eius, acerba-
que natura aliquibus virtutis radicibus niteretur. Vt igitur iacentes omniũ animos in re-
tinendæ libertatis induceret spẽ: generalia illico Comitia ad Cæsaraugustã Vrbem iussit
conuocari. In quibus, assidente Galatiano Tarba Iustitia Aragonũ, in Garsiæ Ferdinandi
Castri locum suffecto, vno omniũ consensu, Regis scilicet, ac Regni, quamprimũ decre-
tum fuit, Vnionẽ ipsam à nostris funditus esse tollendam. Tunc peculiaris ille Forus pro-
mulgatus, quẽ nunc habem⁹, sub tit. *De prohibita Vnionis cassatione, & annullatione ipsius, &*
dependentium ex eadem: & quod de cetero numquàm fiant nec fieri possint. Hęc enim omnia ipsi-
us Fori titulus, quẽ, Rubricam, vocamus, complectitur: quasi visus fuerit ipse Rex, pau-
cioribus verbis memoriã extinctionis illius haud fuisse satis expressam iudicasse, nisi in
ipso titulo tot verborũ strepitũ adiunxisset. Quin & illud est in dicto Foro maximè pon-
derandũ: quod tametsi in eo duo illa Vnionis Priuilegia, ab Alfonso Rege irrogata, ex-
presse nominantur, penitusq; extinguenda sanciuntur; nullã videmus ibi dici, aut loci,
quibus concessa fuerant, factã mentionem. Atq; vt antiquus quidã istius Fori, vt Iurispe-
riti loquuntur, glossator obseruauit, à Rege id consultò omissum fuit, ne dũ ea fortasse re-
citaret, licet id solũ tenderet ad eorũ funditus tollendã fidem; quidquã ex eis approba-
tacitè induceretur: non sibi sat ducens Vnionis ramos, ac truncos amputare, si nõ minu-
tulas quasuis euelleret fibras radicum. Necnon & eundem Regem proditur cùm arden-
ter ipsa Priuilegia laceranda in manus sumpsisset suas: dum nimium festinanter pugi-
unculo quodam, quem assiduè secũ gestabat, eadem rescindere concupiuit, è digito sibi
sanguinem eliciuisse. Cuius promptum illud tunc, ac facetum dictum omnes ferè conce-
lebrant scriptores. Nam cum ea suo sanguine tincta inspexisset: iustũ erat, inquit, vt quæ
fuerant tot virorum sanguine atrata, nonnisi Regis ictu conciderent. Prætetea ne in ali-
quibus forsan Tabularijs, aut priuatis scriniis aliqua dictorum Priuilegiorũ exempla ma-
nerent, quæ in posterũ possent nostrorum animos reuocare ad Vnionis pristinę spem: ar-
denti studio curauit, vt omnia quæq; haberi possent, siue publica, siue priuata essent mo-
numenta, ac siue de ipsa Vnione agerent, siue nequaquã, penitus interirent. Atque per id
temporis plurimæ perierunt priscæ nostræ vetustatis Tabulæ: eaq; iactura, sicuti in præ-
fatione conquesti sumus, mirã attulit in antiquis nostris rebus obscuritatem, ac tenebras,
& quã nunc cernimus, in scriptorũ iudiciis infirmitatem, ne turbulentis illis temporibus
hoc etiã deesset crudelissimũ miseræ ipsi antiquitati suppliciũ. Nostri etiam nolentes po-
steris periculosam prodere istius imitationẽ exempli: alacri vultu, & ore, Vnionẽ ipsam,
illiusq; vim, ac memoriã, sempiterna ista obliuione, futuriq; sæculi reticentia, meritò se-
peliendam censuerunt: q̃ re vera, ea nihil aliud esset, nisi vberrima serendi quotidie do-
mestica bella, ciuiliumque seditionum materia, ac seges. Veruntamen cùm iam inde à
priscis temporibus leges, ac libertates nostræ perquam maximè tumultuoso illo Vnionis
subsidio niterentur, ob idque, ruere illa non posset, quin idem ipse motus easdem ve-
hementer labefactaret: de communi Regis, ac Regni voluntate maximam Vnionis
vim in Magistratum Iustitiæ Aragonum transtulerunt; decernentes: Vt vniuersum
Regum, ac Regni ius non iam ferro, aut gladio, sed istius Magistratus censoriæ nota-
tioni in posterum semper subiaceret. Quodam singulari consilio, tantæque pruden-
tiæ, ac fidelitatis pleno, mirificè omnes populi seditiones sedatæ fuerunt, Regumque ac
ministrorum extraordinarii impetus, atque ardores repressi. Eo enim Magistratu, vnico
tunc omnibus perfugio constituto: communi paci, ac concordiæ adeo cautè, & pruden-
ter consultum fuit, vt admirabilis illa temperatio, eo tempore inducta, firma, & stabilis
ad hæc vsque tempora permanserit, cum summa tum Serenissimorum nostrorum Regũ
laude, tum etiam totius nostri Regni gloria, & virtute. Hęc itaque domestica Regis victo-

ria, quæ miſerrimũ vniuerſæ Reipublicæ interitũ videbatur eſſe allatura, ſtabilem nobis conſtituit pacẽ, tranquillitatẽ & otium. Inde enim Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonũ in eam, quam nunc colimus, amplitudinẽ dignitatis deuenit. Nam tametſi iã ab ipſius Regni primordiis, quemadmodũ docuimus, potiſſimũ fuerat ad cohibendos Regũ impetus conſtitutus: verũ ſæpiſſime corruptus ille Vnionis mos, Magiſtratus vicẽ gerẽs, conſueuerat Regios hos conatus armis comprimere, vt ad eã rem maiores illos noſtros non alterũ demouiſſe, ſed vtrumq; conſtituiſſe iudicemus. Atqui cũ arma contra Regẽ capere plerũque offenderet puros, ac caſtos noſtrorũ animos, quamquã id ad defendendam libertatem fierẽt, lege permittente, maiorumq; exemplo, & inſtituto: vt hanc offenſiunculam vitarent, nobis iure, non armis, deinceps cũ Regibus contendendũ ſtatuerunt: ad eamq; rem tantũ opis, & dignitatis in eundẽ Magiſtratum conferendum, quantum ad magnum iſtud opus commodè præſtandũ ſufficeret. Iccirco in eũ ſenſim tum è Ricorũ hominum antiqua auctoritate, tum ex ipſius Vnionis poteſtate, ac vi, tot belli, paciſq; munia translata fuêre. De quibus infra ſuo loco. Sed hi conuentus, qui magna omniũ noſtrorum frequentia celebrabantur, nec diu poſt fieri deſierunt. Octobr. enim menſe eiuſdẽ ann. Chr.
1348. MCCCXLVIII: teterrima peſtis Cæſarauguſtam inuaſit. Ob quã cauſam Petrus Rex eos illico diſſoluendos conſtituit. Cumq; omni feſtinatione Valentiã properaret, in ipſo itinere, Exericæ opido, Regina vxor Eleonora maritũ ſequuta, eodem menſe obiit, nullis ſuperſtitibus filiis. Eam Rex, poſt Mariæ prioris vxoris mortẽ, in coniugem acceperat. Alfonſi autẽ, ac Beatricis Portugaliæ Regũ erat filia. Rex ergò Petrus Valentiã tendens, Valentinorũ Vnionem acriùs agitatam penitus contriuit, ac domuit. Sequenti verò Ann.
1349. Chr. MCCC.XLIX. Eleonorã, Ludouici Siciliæ Regis ſororẽ, ſibi in matrimonio collocauit. Ex qua, Ioannem, Martinũ, & Alfonſum, filios ſuſcepit; filiam autẽ Eleonorã: quæ poſteà Ioanni Caſtellæ Regi nupta, filiũ habuit Ferdinandũ, à noſtris Regem in quarto Interregno conſtitutũ: ad cuius rei narrationẽ properamus. Virili ergò prole Regi exorta, Ferdinandus, ac Ioannes, fratres Regis, depulſi fuêre ab ſpe, & conatu futuræ Regnorũ ſucceſſionis: quam Ferdinandus eodẽ iure, quo Iacobus quondã, vt diximus, appetierat; acriori tamen contentione, & vi: quippe qui ſtudioſiſſimũ ſui propugnatorẽ habebat, Petrum Caſtellæ Regem, Crudelem appellatum, noſtro vehementer oppoſitũ, & obiectũ. Inde fuerunt inter hoſce Reges, nomine quidẽ ſimillimos, moribus autẽ non longè diſpares, maxima, & periculoſiſſima bella commota, terreſtria, & maritima. Caſtellanus enim noſtrũ Regem imperatũ adortus, poſtquã plurima Aragonũ Regni loca occupauit: Valentiam obſedit; ac Barcinonæ tandem, ingenti nauiũ copia ad eius litus appulſa, non minimum intulit terrorẽ, tametſi illa tunc Vrbs ab officio debito nequaquã deſciuit. Sed hac tanta iniuriarũ mole noſter laceſſitus, minimè ſibi ſatis eſſe cõſtituit ditionẽ ſuam omnibus his anguſtiis liberare, q ſtatim effecit; niſi inimici Regis interneccioni, ipſiuſq; Regni excidio aliquis acerbiſſimus modus pararetur. Certatim igitur ei ad hoc opus currenti haud defuit conſiliũ, nec occaſio. Inimici enim Regis opprimendi paratiſſima cauſa fuit; illius feritas, atque agreſtis immanitas. Ob quã cauſſam difficile dictu eſt, quanto in odio eſſet apud ſuos: qui nullũ aliud illius beneficiũ, neque virtutem memorabant, niſi iis tantummodò cũ vitã dediſſe, quibus non ademiſſet. Deniq; cùm Henricus Traſtamaræ Comes, Caſtellæ Regis frater, patriæ ſe liberatorẽ prædicaret: noſter Rex cauſam hanc, licet aliquotiens iugulatã, reuiuiſcere duxit oportere: neq; ſe ſolùm conſciũ, ſed præcipuũ ipſius delendæ tyrannidis fautorẽ indicauit. Vnde Henricus occaſionẽ habuit regnandi. Noſtro enim Rege ſibi maximè ſuffragante, fortiter rẽ ipſam aggreſſus, poſt varios vtriuſque caſus, cũ fratrẽ Petrum prœlians occidiſſet; illius imperiũ conſequutus fuit. Ita noſter Rex illatas ſibi ab inimico iniurias vindicauit. Ferdinandus quoque horum omnium incendiorũ fax, pœnatũ ſatis pertulit. Nam à Rege fratre ſæpius patria pulſus, poſteà ab eodem adſcitus, tandem in aperta, quemadmodum Rex affirmabat, contra eùm coniuratione deprehenſus (quamuis nonnulli id à Rege confictũ prodidêre) interfectus eſt. Iam verò non poſſum non vehementer admirari ſummã iſtius noſtri Regis aciem ingenii: quandoquidem talibus principiis res, quas adoriebatur, prætexere conſueuit, vt ad eũ ſemper, quem optabat, exitũ peruenirent. Quòd ſi eã ad bona deligenda exercuiſſet, nec ſe tantopere ſuorũ ſanguine cruentaſſet; nullũ vmquam ex noſtris Regibus habuiſſemus honoris, ac laudis gradu ſuperiorem. Veruntamen cuius in gerendis inimicitiis ferocitas, ac pertinacia nimiũ efferbuiſſe viſa fuerat, & quem acris quædam naturæ vis ad periculoſiſſima, nec ſemper æqua, aggrediẽda concitârat: iam ipſarum rerũ tractatio, & vſus flectere cœpit; tempora lenierunt; ipſa quoq; ætas mitigauit. Viſus eſt enim non iam ærumnoſus, vt antea, conſiliis ve præceps, aut deuius: ſed officii, & æquitatis plenus, pa-

ternæque bonitatis, & beneficentiæ studiosus, & cupidus imitator. Tantæ autem morũ mutationis cùm in plurimis rebus maxima dedit documenta: tũ verò præcipuè, dum generalẽ Regnorum Gubernationẽ Ioanni filio Primogenito, qui iam pridẽ illã tractabat, abrogandã constituit. Et is quidem Ioannes aliquamdiu Regi ipsi charissimus fuerat; ab eoq; singulari quodam amoris signo, Gerundæ Ducis nomine insignitus: vnde Titulus hic, Aragonum Regum Primogenitis filiis mansit illustris. Sed mortua Eleonora Regina, ipsius Ioannis matre, tertia verò eiusdem Regis vxore, cùm idem Rex Petrus quartam duxisset, Sibiliam Forziam, Bernardi Forziæ, Catalani Equitis, filiam, quæ priùs D. Artallo Focio, Aragonensi Rico homini, nupta fuerat: Ioannes patri in tam acerbum odium venerat, nouercæ Reginæ insidiis circumuentus, vt ab ipsa generali Gubernatione, publico Regis edicto, Ne quis filio obtemperaret, depelleretur. Quod cùm Ioannes contra, ac liceret, factum prædicaret, quia ad se tamquàm Primogenitum, futurumq; heredem, à Rege, & Regno designatũ, generalem illam Gubernationẽ, certo, ac legitimo iure pertinere affirmabat: demũ ad paternam hanc iniuriam propulsandam, Magistratus Iustitiæ Aragonũ præsidium implorauit. Ipsi autem Magistratui tunc præerat Dominic' Cerdanus, Ioannis Eximini Cerdani, cuius supra meminimus, pater: vehemens, ac disertus vir, in primisq; ad resistendum fortissimus. Itaq; coram eo Ioannes ipse vt Primogenitus, iudicialem obtulit de Rege patre querellam: quam nos Iurisfirmam appellamus; quòd in ea de stando, ac parendo iuri coram eodem Iustitia Aragonum firmè, ac grauiter asseueremus. Ipsius verò Iurisfirmæ ea apud nos est maxima vis; vt à Iustitia Aragonum recepta, de vi, ac violentia interdicat. Dominicus igitur Cerdanus Iustitia Aragonum, huiusmodi Iurisfirmam recipiens, id, quod à Rege factum fuerat, nefas decreuit: Regique de vi interdicens, Magistratus auctoritate edixit; vt Ioanni Primogenito generalem eam Regnorum Gubernationem, à qua illum iniuriã, non iure deiecerat, restitueret; tamquam certum, & definitum Primogenii ius: contra quàm Rex censuisset. Quòd si se huiusmodi edicto crederet læsum iri; iure cum filio coram ipso Iustitia contenderet. Sẽ enim vtrique parti æquabilem, ac iustum iudicem futurum offerebat. Hac namque modestia Magistratus semper vti solet in literis, vt vocant, primæ ipsius Iurisfirmæ concessionis: nempe quia decorum visum est, in his etiam rebus Regiam Maiestatem cultu, atque honore debito venerari. Petrus Rex huiusmodi interdicto non solùm opere (ad id enim legum, ac Magistratus premebatur vi) sed animo, ac mente (quod nouum in eo, vt retulimus, notatum fuit) liberalissimè conquieuit. quasi non iam coactus, & inuitus, vt antea, legibus parere videretur, sed quod id ad Regii sui muneris stabilitatem salutare maximè iudicaret. Tandẽ perdita valetudine, ac summa senectute confectus, mirabili quodam casu migrauit è vitã. Proditur enim eum proscripta, & edicta die sexagesima, a Sancta Tecla, Tarraconensis Ecclesiæ Diua tutelari; quòd in ipsius patrimonium violenter irrupisset; obiisse citatum. vt miser ipse Rex, vsque ad extremum vitæ spacium, nullum visus sit otiosum spiritum duxisse, nec tranquillum. De illius autem obitus tempore in peruetustis codicibus manuscriptis Sedis Cæsaraugustanensis, ac Ecclesiæ *de Pilari*, in quibus Canonicorum, aliarumque insignium personarum obitus designantur, ita annotatum inueni. *Obiit serenissimus, ac magnificus Princeps, & dominus, Dominus Petrus Rex Aragonum Ann. Chr.* ∞ CCCXXCIIX. *Oct. Id Ianuarii.* Quamquàm autem nonnulli anno anteriori Non. Ianuar. mortuum testentur; mihi codicibus his maior fides videtur adhibenda, quòd in ambobus, antiquissimis literis, id ipsum describatur: nisi fortè dicamus minori numero annum ab Incarnatione, maiori autem a Natiuitate notari: qui error in annorum computationibus passim occurrit. E Barcinona ciuitate ad Poplitetũ monasterium eius corpus delatum fuit. Sed ea funera minimè tam ampla, quàm aliis Regibus, facta sunt. Ioannes enim filius grauissimè eo tempore ægrotabat; nouercamque vehementer, paterno prorsus exemplo, insectabatur. Iam verò sub hoc Rege, quia diutius imperauit, plurimi Iustitiæ Aragonum exstiterunt: ex quibus nonnullos recensuimus: sed non omnes. Fuerunt autem hi; Stephanus Egidii Tarinus, qui in locum Sanctii Eximini Ayerbii, viuente Alfonso Rege, suffectus est. Stephano autem successit Pelegrinus Anzanus. Reliqui verò fuere: Pelegrinus Oblitas; Garsias Ferdinandi Castrus; Gilacianus Tarba; Ioannes Lupi Sessesius; Blascus Ferdinandi Heredia; ac Dominicus Cerdanus: qui etiam Magistratum obtinuit Ioannis Regis temporibus. Sed priusquàm illius res gestas attingam, hoc loco omittere nefas duxissem; antiquam Aeræ computationem, quæ ad tempora designanda adhibebatur, à Petro hoc Rege sublatam fuisse: decretumque & meritò, vt à Natali Domini nostri Iesu

1388.

Christi die annorum ratio deinceps peteretur. Iidem & ab eodem Rege ad Oscam Vrbem publica scientiarum Gymnasia constituta fuerunt. Quamuis autem hæc diu antea gesta produntur; consultò in hunc locum reiecimus: vt notabili hoc exitu varii, ancipitesque istius Regis casus concludantur. Multæ etiam nobis sub eo leges editæ sunt. Sæpius enim Comitia celebrauit. Sed ne nostra longiùs aberret oratio, de his nec verbum facere decreuimus. Illud tantùm animaduertendum, hunc Regem malè nominatum in iisdem ipsis legibus contineri. Siquidem Petrus secundus legitur, cùm quartus omnino dici debuisset. Ex Sibilia, Regina filiam suscepit Isabellam; Iacobo illi Vrgelitano Comiti nuptam, qui ob Regnorum successionem, malorum grauem deinde molem sustinuit.

IOANNES I. ARAGONVM REX XX.

IOANNES I. Petri IIII. F. hereditario, ac legitimo iure patris mortui locum occupauit. Quamquàm autem par vtriusque dignitas; dispares tamen animorũ motus in hoc, & in illo fuerunt. Non enim in filio visus fuit patrius ille acerrimus mẽtis ardor; flagrans bellandi studium; nouandarumque rerum cupiditas insatiabilis: sed blanda quædam, ac mollis natura, ab armorũ vsu, negotiorumq; tractatione tantopere abhorrens, vt nulla alia in re, nisi in exercitationib' ludicris vteretur. Hinc in eius aula lautę crebro, & magnificę cœnæ; quotidianus vocum, neruorum, tibiarumque cantus; histrionũ, & saltatorum maxima turba; venationũ prætereà magnifici apparatus; ac poetarum frequens concursus. Hisce enim rebus eodem prorsus modo pascebatur, ac si non ad laudis, sed ad omnia delectationis studia natus fuisset. Viuẽte patre vxorem duxerat Matham, seu Mathæam; Ioannis Armeniacensis Comitis sororem. Ex qua vnicam filiam suscepit, Ioannam, Mathæo Fuxiensi Comiti nuptam. Mortua autem Regina Matha, Violantem Roberti Barensis Ducis filiam, & Ioannis Francorum Regis neptem, sibi in matrimonio collocauit: contraquàm Petrus Rex pater voluisset. Ille enim Mariam, Siciliæ Reginam, filio in coniugem dari concupierat. Sed Ioannes Violanti matrimonio coniunctus, dum sibi Regium munus delatum fuit; totius Regiæ potestatis, ac imperii summam vxori concessit: quò ipse curis vacuus liberiùs posset omnia ad sui corporis voluptatem referre. Id nostris perincommodè visum est accidisse. Nam etsi cum Rege propter illius desidiam nisi incommodè agere non licebat; incommodiùs tamen cum vxore: quæ etiam se totam supra modum dederat cuidam Carroziæ Villaragutiæ, ipsius famulæ. é quarum duarum sexus imbecillitate vniuersus Regnorum status pendebat. Verumtamen Rex Ioannes hac indole virtutis, & continentiæ fuit, vt si quando eidem aliquæ forsan querimoniæ de suorum ministrorum iniuriis proponebantur, vel eum à recta legum via aliquo modo aberrare; facillimè se admoneri, ad rationemque & æquitatem reuocari pateretur. Nec illi vmquam graue, aut molestum fuit, si aliquando præceps ad aliquid agendum nimia celeritate ferebatur, subitò à suscepta mente desistere; modò in optati sibi otii portum confugeret. Cuius generis exempli causa hoc loco his, quæ dicta sunt, libenter adiungam, præclarum illud factum, lepôris, ac vrbanitatis plenum, quod Ioannes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum, in patris locum suffectus, sibi cum hoc Rege perhibet contigisse. In eo enim aculei, quos idem Iustitia habuit in respondendo, Regi minimè molesti acciderunt. Illud autem referam, quemadmodum ab eodem Iustitia proditur: quamquàm Latinè redditum, haud poterit eundem in iocando sonum referre, quem vulgari nostra lingua retulisset, siue quod ipsum facetum fuerit, siue fortasse factum narrante eo venustissimum. Fuit enim Ioannes Eximini Cerdanus, non solùm sapiens, ac disertus vir, variaque eruditione refertus, sed lepore, & venustate affluens, atque vt nunc loquimur, vrbanus. Is ergò testatur, Ioannem hunc Regem aliquando in quosdam Cæsaraugustanos ciues grauiter sæuientem, patrio iure nequaquam seruato, eos in carcerem contrudi imperasse. Qui tametsi innocentissimi, mortis sibi periculum intendi metuentes, vt hanc Regis vim effugere possent, in aram Magistratus Iustitiæ Aragonum confugerunt, ab eo firmissimum, ac summum illud, quod vocamus, Manifestationis auxilium flagitantes. Atque vt ipsum Manifestationis vocabulum interpretemur, ne à nobis fortasse obscurius dicatur, quàm vt quiuis intelligere possit; est apud nos Manifestare, reum subitò sumere, atque é Regiis manibus extorquére, ne qua ipsi contra ius vis inferatur. Non quod tunc reus iudicio liberetur; nihil ominus enim, vt loquimur, de meritis causæ ad plenum cognoscitur. Sed quòd dein-

ceps manifestò teneatur, quasi antea celatus extitisset: necesseque deinde sit de ipsius culpa non impetu, & cum furore, sed sedatis prorsus animis, ac iuxta constitutas leges iudicari. Ex eo autem, quòd huiusmodi iudicium manifestò deprehensum, omnibus iam patêre debeat; Manifestationis sibi nomen arripuit. Iustitia igitur Aragonum adscitam Magistratus opem ciuium periculis subleuandis protinus impertiuit. Neque enim sibi aliter facere licuisset, quin graui etiam pœna mulctaretur. Rex id acerbè ferens; quorundam suorum impulsu, Iustitiam Aragonum sibi in ea causa nimium esse suspectum asseuerans, eidem adiunctum, quem vocant, Iudicem dandum decreuit; Raimundum Franciam, peritum, ac præstantem virum; qui eo tempore Procancellarii Regis munus sustinebat. Tunc ista partium contentio in magna posita fuit iudiciali controuersia; cùm non iam de facto ciuium, sed de publico Regni iure disceptaretur: Vtrum scilicet, Iustitiæ Aragonum, quamtumuis, vt loquimur, pro suspecto dato, adiunctus Iudex à domino Rege dari posset in communi causa libertatis: Ciuibus, haud posse, contendentibus; Rege verò contrarium enitente. Qui per priuatos etiam nuntios eidem Iustitiæ mandauerat, ne ea de re iudicium faceret: donec sibi priùs, quid faciendum esset, præscriberetur in Regio consilio: ad quod idem Iustitia, Regis iussu, fuerat accersitus. Sed ei tunc illa fuit animi virtus, quæ quondam Dominico Cerdano patri suo. Nam antequam ad Regem accederet, abiecta omni cunctatione, ne forsan tarditas, aut procrastinatio ciuibus periculosa esset futura; contra istam rem minimè dubiam statim iudicauit: ab eo in dicta causa sine vllo adiuncto ius dici debêre. Post autem aliquanto in Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum memoratam, in qua tunc Rex consistebat, ipsius vocatu se contulit. Ibi cùm frequens staret clarorum virorum congressus in Regis conspectu ad consilium, fuit ab eodem Procancellario sermo propositus, omnisque ad Iustitiam Aragonum directa oratio: illum nempe iccirco in eum locum vocatum fuisse, vt de causa ciuium, antequàm sententiam pronuntiaret, ad eos omnes ibidem referret. Cui cùm dictus Iustitia responderet; rem iam ab eo iudicatam, eamque Iudicis adiunctionem penitus esse repulsam: Procancellarius cœpit tantam celeritatem magna vocis contentione obiurgare, eò præsertim, quòd ipsi Iustitiæ, ne id ageret, ab ipso Rege, etiam per priuatos nuntios, præscriptum fuisset. At Iustitia sibi visum fuisse affirmauit, rem illam tritam esse, & vulgarem: nec quæ ex tempore agi ius erat, tardari, aut procrastinari oportêre. Tunc Rex eundem Iustitiam, acriori adhibita obiurgatione, de iudicii æquitate, & iure postulauit. Verùm ille grauiter, & acutè causam in tempus conferens, hac vsus fuit vrbana, & iusta excusatione. *Que fablando con reuerencia del dito Señor Rey non lo podia fazer. Car de los feytos del officio, si era affrontado, deuia dar razon en Cort general, & non en otro lugar.* Nam eo tempore Iustitia Aragonum de factis per eum nemini tenebatur reddere rationem, nisi in Comitiis generalibus. Nondum enim Forus editus fuerat, quem nunc habemus subtit. *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum.* quo edictum fuit: vti Magistratus hic subiectus existat supremo Septemdecim Virorum iudicio, ac potestati. Eadem autem ipsa antiqua nostra vulgaria verba, apponenda duxi & deinceps, dum similia recenseri oporteat, libenter annotabo: quòd ea videantur mihi planiùs, quàm Latina, antiquæ nostræ vetustatis leporem, & vrbani sermonis venustatem exprimere. Itaque ne longiùs, quàm quod scitu opus sit, in narrando procedamus; cùm Iustitia Aragonum non pateretur se vllo modo ab ea mente, & sententia dimoueri: Rex à Procancellario, & nonnullis aliis in Iustitiam Aragonum acriter concitatus, statim sequenti die in Zueræ oppidum, non procul ab vrbe, confictæ venationis causa, secessit; Iustitiamque ad se quamprimùm iussit euocari, & alios duos, Michaelem Capiellam, & Vincentium Yecaram, primarios viros, eidem Iustitiæ amicitia, & sanguine valde coniunctos: qui istius facti conscii, ac participes putabantur. Eo enim pacto crediderunt, eosdem meliùs in ea ciuium causa ad Regis arbitrium adducendos. Hi ergò omnes quamquàm à nonnullis perterriti fuerant, & à Deputatis Regni commonefacti, ne Regem adirent: tamen ipsius dicto audientes, confestim ad eũ ire perrexerunt: vt ii qui, quo ad fas esset, Regibus semper parêre didicissent. Turpe enim fore iudicabant, ac meritò, Regis sui conspectum subterfugere, qui ipsius accitu benignè euocabantur: tametsi Iustitia Aragonum, vt ipse de se testatur, constanter statuerat omnem cruciatum perferre priùs, quàm aut officium proderet, aut fidem. Cuius eo tempore fuit facetum illud dictum, & acutum. Etenim cùm ad fucatam illam venationem inuitarentur, quasi eos apud se Rex Zueræ aliquamdiu cuperet diuersari, forensi ciuium causa omnino supplosa: Iustitia Aragonum, quæ multa fuit in homine iucunditas, & magnus in iocan-

do lepos: ita se perhibet respondisse. *Que men de marrauillana muyto, que el Señor Rey nos mandasse yessemos al dito lugar de çuerra à la dita caça. Car non creya, que tan malos tres Caçadores hauiesse en el Regno, como nosotros.* Tandem Zueram versus profecti sunt. Vbi dum peruenerunt; Rex eos liberaliter excepit: ac eodem Procancellario, aliisque nonnullis præsentibus, ita sermonem suum orsus est. *Iusticia, yo he embiado por vos, por la razon que vos dira el Vicecanceller.* Qui eadem repetens, quæ Cæsaraugustæ dicta fuerant, permulta verba contra sententiam in ea ciuium causa latam denuo facere cœpit: Iustitiæque Aragonum nimiam in ea ferenda celeritatem vehementer exprobrare. Nec dum ea ad extremum vsque persequutus fuerat; cùm Rex, interrupta illius oratione, ad hunc modum eundem Iustitiam est affatus. *Iusticia, io hoc en buena manera os lo digo.* Quæ verba continenter ab eo ter, aut quater repetita fuerunt: quasi vellet, illa non tam exprobrandi causa, quàm commonendi gratia, dicta iudicari: vel fortasse cuperet meritam sibi gratiam ab eodem Iustitia memori mente persolui; quòd Rex tam lentè sustineret, quæ ipse in Magistratu decreuerat, vt Regi visum fuerat, iniuriosè. Attamen ille, quò se, vt fas erat, humilem, & vrbanum Regi exhiberet; quoties eadem sibi verba proferebantur, osculans Regis manum, his verbis curabat illius beneuolentiam captare. *Yo vos lo tengo Señor en gratia, è merce: que mas son estas paraulas de patre, que non de Señor.* De reliquo autem, quod ad rem attinet, nec quidquam laxari passus est ex eo iure, quo erat astrictus; vt meritò quidem præclarum hoc ipsius factum à nobis hoc loco propositum fuerit ad imitandum: quandoquidem non furiose, aut petulanter, sed prudenter, grauiter & venustè in proposita sententia permansit; ipsam verò venustatem admirabili quadam constantia, generosaque animi fortitudine decorauit. Rex autem Ioannes eum cum bona gratia dimisit. Cui vniuersa iam ciuitas, ac totum ferè Regnum, quasi suis sedibus conuulsum, ad complectendum suum conseruatorem procedere obuiam festinabat. Proditur autem Regem ipsum, cùm à suis agitaretur, vt vehementius in Iustitiam Aragonum insultaret, respondisse: *Que por poder que ellos hauiessen, non lo farian barallar con el Iusticia de Aragon.* Perinde ac si apertè omnibus protulisset, se minimè cum eo Magistratu velle contendere, cuius ope fuerat in defendenda generali Regnorum Gubernatione contra patrem, vt diximus, subleuatus. A suscepta igitur narratione hùc digressus sum eo consilio, vt istius Regis facilitatem, & mansuetudinem indicarem: præcipue verò, vt intra nostrarum rerum narrationis cursum, aliquibus propositis exemplis ostenderem, Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitatem, & vim: quod nostro potissimum muneri incumbit. Ita enim, factis ipsis perspectis, & cognitis, faciliùs ipsius amplitudo poterit ponderari: cùm rerum euenta plerumq; magis arbitremur, quàm ipsas causas quærī oportere. Sed ne nostra longiùs aberret oratio; Rex Ioannes ex Violante Regina filios habuit, Iacobum, ac Ferdinandum; qui infantuli obierunt: filiam autem Violantem;
1392. quæ A. D. IIX. Kal. Iunii, Ann. Chr. ∞CCCXCII. Ludouico Andegauiensi Duci nupta fuit: quorum posteà filius Ludouicus, Calabriæ Dux, Regalem hereditatem appetiuit, post Martini Regis mortem: quæ nostris quartum, vt mox dicemus, Interregnum attulit. Huius autem Ioannis Regis tempore, vt hoc Diuino fauore illud etiam illustretur, A. D. VI. Non. Mart. Ann. Chr. MCCCXXCIX. ad Orbæ fluuii ripas in suburbano, quo nunc Cæsaraugustæ coluntur, loco Diuæ Encratis, & Sociorum sancta corpora inuenta fuêre: quæ ibidem ita abditè latebant, vt nec maxima diligentia inueniri antea potuissent. Atqui tunc cùm terra effoderetur, fortuitò, vel potius Diuino beneficio deprehensa fuerunt: indéque nobis celebre Festum constitutum quod nunc quotannis sub *Inuentionis Sanctæ Engratiæ* nomine veneramur. Sed ne Ioannes Rex penitus hebesceret, & langueret in ocio; nonnulla bella commouere coactus fuit aduersus Gallos, Cataloniam infestantes: illud verò grauissimum, quod in Sardiniam indici oportuit ad restinguendam quorundam sceleratorum conspirationem. Quibus posteà, mortuo hoc Rege, à Martino, ipsius ex fratre nepote, superatis, deuictisque tametsi ea omnis Insula fuit in Regiam potestatem redacta: verùm cum cælo, ac loco calamitosissima sit, immatura ipsius Martini morte Rempub. nostram ad dictum quartum Intertegnum adduxit. Demum Ioannes Rex venationi deditus plus, quàm oportuit, in ipsa venatione decessit. Ad Foxanum etenim nemus ob eam causam profectus, iuxta opidum Vrriols, cum ex equo cecidisset,
1395. mortuus fuit inuentus A. D. XIV. Kal. Iunii, Ann. Chr. MCCCXCV. seu, vt aliis placet, anno sequenti. Eius corpus ad Populeti monasterium delatum fuit Martini fratris, qui ei successit, iussu. Istius verò Ioannis Regis tempore plurimæ Iudæorū perfidæ gen-

fidæ gentis Synagogæ à tumultuantibus populis deletæ sunt, quòd non possent iam amplius, vt dicebant, eorum nequitiam, ac nefaria crimina sustinere. Ioannes autem Eximini Cerdanus longiùs ætate processit. Diu enim post, Magistratum & sapientia summa administrauit, & fide. Ac ne illud omittam: nonnulli apud nos Fori vigent, qui sub hoc Rege editi fuerunt in Comitiis ad Montionem habitis Ann. Chr. MCCCXC. In quibus præcipuè ipsius Iustitiæ enituit industria, Anno vero Chr. ∞CCCXCIV. Petrus Luna, Ioannis Martini Lunæ, & Domnæ Mariæ Petri Gotoriæ filius, è Diacono Cardinali Sanctæ Mariæ in Cosmedia, à Cardinalibus obedientiæ Clementis, A. D. IIII. Kalen. Octob. Auinione Pont. Max. salutatus, Benedictus XIII. in sua obedientia dictus fuit, diuturno schismate Ecclesiam Catholicam occupante. Quòd si iurè tanto muneri, quietis aliis temporibus, præfuisset (qui summus in eo fuit sanguinis splendor, animi magnitudo, & doctrina) præstitisset multa laudibus, & præconiis digniora. Eius autem me hoc loco obliuisci haud decuisset: tum quòd ex nostratibus sit, è nobilissima, & amplissima Lunarum familia, qua nulla illustrior in Hispania, Regali excepta, visa est: tum etiam quòd ipse aliquando posteà, Magistratum hunc in amplo quodam honoris gradu collocarit. Sed de his suo loco. Nunc ad Martinum Regem.

MARTINVS, ARAGONVM REX XXI.

IAM verò vt paulò altiùs dicere ordiamur de eo, ita enim res postulat; Petro IIII. patri charissimus fuerat: ab eoq; iam pridè Exerica ditione sub Comitatus nomine honestatus; ac Magni Aragonii Cõnestabuli munere insignitus. Illud autè Connestabuli mun⁹ apud Catalanos olim, Senescalia appellari consueuerat; apud nos verò non Regis, quemadmodum nonnulli prodidère, sed Regni Aragonũ, vel Aragonum tantummodò Maiordomia: cuius diuersa apud nos multũ ratio fuit. Ad hos itaq; tam amplos honores, quibus pater Martinũ hunc filium viuens decorauerat; magna etiam à Ioanne fratre Rege, quamprimũ regnare cœpit, facta est accessio: siquidem eum Momblanci ditione, & illustri ab ea Ducis Titulo assumpto, ac dignitate honestauit. Martinus ergò dum Regale munus adsciuit, his honorum gradibus erat ornatus: vt Magnus Aragonum Connestabulus, Exericæ Comes, ac Momblanci Dux vocaretur. Idque patris, ac fratris claro, & legitimo, vt diximus, iure. Vxoris verò, quæ summo loco nata erat, penè æqualium, ac forsan maiorum ditionum imperio potiebatur. Comitatum namque, Lunensem, & Segobrigensem, tractum obtinebat. Erat enim vxor eius, D. Maria Luna, D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia, ac heres. Cuius patrimonium lautum fuit, & amplissimum. Nam præter Lunensem ipsum Comitatum, à quo clarissimæ Lunarum familiæ nomen sumptum fuerat; plurima alia in Aragonum Regno copiosa opida continebat: in Valentino verò Segobrigam ipsam, nunc Segorbem, antiquam, & nobilem ciuitatem, locaque eidem contributa. Ac ne noster hoc loco sermo de laudibus ipsius Comitis Lupi conticescat; fuit is altus, & excellens vir; omnium in Hispania Ricorum, quos vocabant, hominum clarissimus, ac nobilissimus; potens, & locuples: summo Lunarũ genere natus. Violantè, vt meminimus, Iacobi II. Regis filiam vxorem duxerat. Sed ea sine prole decedente, in coniugè acceperat Briandam Agaouthiã, Beltrandi Agaouthii Comitis filiã: quæ fuerat propinqua cognatione paterna cum Clemente V. Pont. Max. valde coniuncta. Ex ea Lupus Comes duas filias susceperat: Mariam; ac Briandam. Mariam quidem natu maiorem, heredem testamento reliquerat: dummodò nullis se locari nuptiis liceret, nisi interueniente, & approbante clarissimo illo, nulla vmquàm satis digna laude celebrato, Egidio Carrillio Albornozio, Toletano Archiepiscopo S. R. E. Cardinali Sabino, ac sæpius in Italiam Legato: qui fuerat Garsiæ Aluari Albornozii, & D. Teresiæ Lunæ filius: maximaque ipsius Teresiæ causa, Lunensi Comiti cognatione deuinctus. Eum ergò Lupus Comes filiarum orbitati tutorem instituerat: edicẽs; vt ea omnis Mariæ filiæ dos, si sine Cardinali tutore auctore diceretur, nulla esset futura. Rex autem Petrus IIII. Cardinalis gratiam aucupatus, Mariam sibi nurum comparauerat: eamque huic Martino filio Ann. Chr. ∞CCCLXXII. desponderat. Amplissimo itaque Lunensis Comitis patrimonio aliis Martini ditionibus subiuncto. Martinus ipse ditissimus, & locupletissimus factus fuerat. Iam verò ex Maria vxore filios susceperat: Iacobum; Ioannem; Martinum; & Margaritam. Iacobus quidem, Ioannes, & Margarita paruuli decesserant. Martinus autem filius, vt parentibus is quoque cumulus honoris, & dignitatis accede-

ret; Ann. Chr. ∞cccxc. vxorem duxerat Mariam, Federici, & Costantiæ, Siciliæ Regum, vnicam filiam, & heredem: quæ Trinacriæ Regina vocabatur, Athenarumque & Neopatriæ, vt loquimur, Ducissa. Siciliæ namque adiacentibusque Insulis, quarum tunc Maria potiebatur, Trinacriæ nomen impositum fuerat tunc, cùm Federicus pater, ac Ioanna Neapolitana Regina conuenerunt de acerrima illa, tot antea seculis agitata, Siciliensis imperii contentione. Verùm Federico mortuo, cùm nonnulli Siculi nequiter prosilientes, in Repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, Mariæque Reginæ pupillæ palam conati essent adimere patrias fortunas; cumque ea diu ab ipsis quasi seruitute oppressa iacuisset: clara tandem, & insigni aliorum virtute, quorum fidelis sibi opera nequaquàm defuit, Maria ipsa liberata, Martino nostro huic Regi, Momblanci tunc Duci, tradita fuerat, vt Martino eius filio matrimonii dignitate coniungeretur. Nam vtriusque illorum, patris scilicet cognita virtus, ac filii mirifica indoles, & firma expectatio, Reipub. defendendæ, ac pristinæ dignitatis recuperandæ non dubiam, aut tenuem, sed certam, & pænè exploratam Siculis ipsis ostentarat spem. quorum studiis factum fuit cumulatè satis. Etenim cùm Martinus pater, Momblanci eo tempore, vt dictum est, Dux, celebratis filii, ac Reginæ Trinacriæ nuptiis, magnas militum copias, filiumque ac nurum ipsam, secum multis instructis nauibus, Ann. Chr. MCCCXCII. Siciliam transportasset: illius aduentus, præcipuè verò animi virtus, ac fortitudo, impudicam illam seditiosorum hominum impudentiam vehementer represserat: quæ nulla alia quidem re tam diu alta fuerat, nisi suorum impunitate scelerum diuturna. Itaque dum Ioannes Rex funesto illo casu extinctus interiit: Martinus frater in Sicilia aderat his rebus, molestis sanè, & operosis; verùmtamen magnanimo Principe dignissimis, implicatus. Eas hoc loco tot verbis sum persequutus: ne in præteritis quidquam relinquerem, quod ducerem sciri oportere: quandoquidem huc vsque continuatam vniuersarum rerum nostrarum narrationem protraximus. Nulla igitur superstite Ioannis Regis virili prole, Martinus frater, Momblanci Dux, qui felix ad casus, fortunasque iudicabatur, cum secundum vitæ suæ cursum sine vlla hactenus offensione in omnibus semper rebus tenuisset: totius Regiæ Aragonum ditionis subrogatus fuit heres; idque tum auito, & antiquo iure, tum etiam fraterno. Frater enim eum testamento heredem instituerat. Secus certè ac decreuerat pater Rex. Ipse enim constituerat: vt si fortè Ioannes, masculis filiis orbatus, moreretur: non Martinus frater (quod mirandum est, cùm eum valde diligeret) sed Ioannis filia, quæcumque exstaret, natu maior, Regiam omnem hereditatem adiret: veterem illam causam reuiuiscere studens, quæ fuerat tot malorum semen, ac stirps, dum ad filiam Costantiam, quemadmodum explicauimus, Regnorum successionem deferendam ambierat. Quo enim tunc iure Costantia nixa, Regnorum gubernacula prendere concupierat: eodem prorsus nunc Ioanna, Fuxensis Comitis vxor, ad paternam ditionem capessendam summopere nitebatur. Neque verò illius maritus, Fuxensis Comes, satis sibi duxerat futurum, quòd ea de re per ciuilem iuris disceptationem contenderet, nisi per vim etiam decertaret; nec iure, aiit legibus, sed ferro tantum, & armis se vinci passurum referebat. Ea propter repentè in Cataloniam inuasit. Deinde in Aragoniam tendens, subitò omnia disturbauit. Atque cùm ex Petri IIII. Regis præscripto, ista modò oriretur contentio: visum est planè illius acerbitatem naturæ eô tandem vsque durasse, vt qui viuus omnia peruertisset, mortuus etiam noua moliretur. Præterea vt huiusmodi successionis opus in dubium magis, incertumque reuocaretur; Regina Violans, recens Regis vidua, sed Ioanne marito prægnantem esse relictam firmissimè asseuerabat. Illud quoque maximum accedebat incommodum: quòd Martinus eo tempore in Sicilia aderat negotiorum, quorum mentionem fecimus, laqueis irretitus. Is motus temporum visus est, tantaque rerum perturbatio in istius Martini Regis regnandi initio. Verùm nostri nequaquam iudicarunt fore se causæ, & officio suo facturos satis, etiamsi absentis Regis certum, ac legitimum ius solita sibi fide tutarentur: nisi eô tunc melius, quòd præsens ad imperandum non esset, maiori diligentia, & cura saluum illud, atque integrum, ad ipsius reditum, reseruarent: præsertim cum ea omnis Fuxensis Comitis causa, ab omnibus & caduca, & friuola, nullisque defixa iuris, aut iustitiæ radicibus censeretur. Itaque vniuersi totius Regni Ordines, Iulio mense
1395. eiusdem Ann. Chr. MCCCXCV. quo Ioannes Rex obiit, exsibilata prorsus ea Comitis Fuxensis sententia & explosa, Martinum, concordibus omnium animis, lætisque acclamationibus Regē declararunt. Deinde legatos, tum ad eum, vt veniens, ac remis in patriam

etiam omni festinatione properaret, itum ad ipsum Comitem decreuerunt, eidem suadentes, vt sponte ad Martinum, propenderet Regem agnoscendum, priusquam ad idipsum inuitus premeretur. Neq; illam ad defendendum absentis Regis ius, omnium Ordinum concordiã, quam videbat, absurdè, temere, aut frustra, sed cõsideratè, & propẽso crederet esse initam. Vsq; eò tamen ipsius insania prorupit: vt his omnibus spretis, Regem se à suis salutari stultè, & arroganter iubêret. Necnon & nonnullis Francorum aduentitiis copiis coactis, hostilem in modum omnia diuexans, postquam plurima Cataloniæ loca occupauit, ad insignis Balbastrensis opidi muros, Nouembri mense castrametatus fuit: quòd eum locum, quia Pyrenæos montes attingit, ad suppetias sibi è Gallia ferendas aptissimum fore constitueret. Nostri hisce Comitis Fuxensis conatibus obuiam itum iri oportere statuentes; vt cùm domi, tum etiam militiæ debitam fidem, ac diligentiam præstarent, maximum illico exercitum compararunt. Cui omnium consensu imperator præpositus fuit, Petrus Vrgelitanus Comes, nobilissimus, & clarissimus vir, cum ipso Martino maxima cognatione coniunctus. Erat enim Regio sanguine ortus; filius Iacobi, Petri IV. fratris germani, ab eo, sicuti dictum est, veneni suspicione interempti. Ob quas causas videbatur habere ex sese in ipsos milites legitimam non modò auctoritatem, sed quodammodò etiam imperium. Is ergo de obuiam itione ita fecit; quemadmodum a nostris statutum fuerat. Quamprimum autem darè operam cœpit, vt auxiliaribus Francorum copiis introitus omnis prohiberetur. Sic enim bellum hoc quam celerrimè videbatur felicem exitum habiturum: cùm Fuxensi Comiti nullus pateret aditus posset, nisi ad fugam. Ac in eam protinus ille se, ac libenter coniecit. Nam huiusmodi consiliorum rationem attulit statim ad eum non aliquis ex prœlio nuntius, sed creber suorum rumor, timoris, ac periculi plenus. Per Nauarram autem Pyrenęos transcendens spe vacuus in patriam remeauit. Balbastrenses enim, forti animo, & constanti, summis obsidionis periculis obstiterunt: tamet ò euanuere stulti omnes inimici illius Regis conatus. Ceterum quod ad Violantis Reginæ grauiditatem attinebat, prudenter quoque prouisum fuit. Ne qua enim suppositi partus suspicio subesset; quatuor adhibitæ fuerunt matronæ optimates, quæ assiduè cum eadem versarentur, illius fœtus fideles testes futuræ. Haud multos tamen post dies ipsa Violans illam penitus præcidit spem; quam se in aluo prædixerat retinere, à marito Rege mortuo commendatam. Palam namque se minimè prægnantem esse renuntiauit. Iampridem autem, siquidem A. D. VI. Kal. Iun. eiusdem Ann. ∞ CCCXCV. 1395 simulatque Ioannes Rex mortuus fuit; D. Maria Luna, Martini vxor, prudentissima, & diligentissima femina, Barcinonæ, vbi aderat, Regium sibi nomen, mariti absentis, vt diximus, iure vendicauerat: quasi ea iam tunc omnem illam Fuxensis Comitis quæstionem irrideret: Violantis verò Reginæ grauiditatem, fictam, & commentitiam esse præsentiret. Cùm ergò, vt ad Martinum redeamus, de morte Ioannis fratris in Siciliam allatum esset; tametsi publicis nostrorum literis, maximeque ingenti legatorum sollicitudine vrgebatur, vt reditum suum in patriam festinaret: nihilominus moram sibi interponendam è Sicilia decedendi constituit, donec institutæ rei expediret exitum gloriosum, quem sperabat. Gratum autem omnibus dabat responsum, se, quãtum susceptorum negotiorum ratio pateretur, suum maturaturum aduentum; anxioq; & sollicito, nec sibi ignoto, nostrorum amori, amore etiam grato, & beneuolo responsurum: quo factorum omnibus satis, confidebat. Sed interuallo haud longo interiecto, vniuersum Siciliæ Regnum pacatissimum reddidit; singularique sua fortitudine, Regiæ dignitatis auctoritatem, quæ fuerat apud maiores, filio, ac nurui Regibus cumulatè restituit. Demum, in patriam rediens, Barcinonæ summa alacritate, & lætitia. A. D. VII. Kal. Iun. Ann. Chr. MCCCXCVII. à Catalanis exceptus est; eamq; vrbem ouans, ac propè triumphans introiuit, quòd tutum Siciliæ Regnum bellica sua virtute præstitisset, fraternamq; 1397 Regiam possessionem occuparet tantæ hereditatis, & gloriæ. Nostri eidem statim celeberrimam gratulationem decreuerunt, & Siciliensis rei tam benê gestæ, & optati illi, prosperi, & felicis aduentus. Eundem autem vehementer obtestati sunt, ne Regale munus exerceret, donec prius Cæsaraugustæ Regiis decoraretur Insignibus; patriasque leges, ac libertates more solito stabiliret. Maiores namque nostri permagni suâ, ac nostra interesse putauerunt; attentos semper animos ad decoris conseruationem tenere. Martinus Rex benignum his rebus responsum dedit: aduentum suum in nostram Vrbẽ celerem fore, dum se Barcinonæ ex summo itineris labore paululum recreasset. Deniq; Non. Octob. eiusdẽ An. MCCCXCVII. Dominica quadã die Cæsaraugustã ingressus est, tanta multitudinis cõcursu ad eum alacriter excipiendum facto, quãtum capere potuit

ipsa vrbs. Eodemque die, assidente, vt moris est, Iustitia Aragonum, Ioanne illo Eximi-
ni Cerdano (qui eo tempore dictum Magistratum gerebat) in eius certa iam verba soli-
tum Iusiurandum iurauit: Se omnia nostra libertatis iura diligentissimè seruaturum. Se-
1398. quenti verò An. Chr. ∞ CCCXCIIX. generalibus Comitiis ad eandem vrbem indictis, A.
D. III. Kal. Maii idem ipse Rex, in solio sedens, ante Aram Templi maximi, celeber-
rimam illam habuit concionem, tot floribus nostræ antiquitatis conspersam; qua gra-
tiam præstitæ operæ, dum eo absente Regnum sibi integrum reseruatum fuerat, cum
summa gentis nostræ fidelitatis laude coniunxit. Eam siquidem nos non ab aliis natio-
nibus accepisse, sed arripuisse ex natura ipsa, longè dilatata oratione, magnaque com-
memoratione antiquitatis, ac exemplorum adhibita prolatione, copiosius indicauit.
Varios deinde casus percurrit nouos, ac veteres: in quibus nostri bellica etiam virtu-
te, ac rei militaris peritia, aliis gentibus multum præstiterant. Nuperrimè tandem affir-
mauit, se dum in Siciliam delendæ tyrannidis causa perrexisset, perpusilla vix Quin-
gentorum nostrorum manu, ingentem Quatuor millium, & plurium Siculorum E-
quitum aciem profligasse. Cumque ad eam rem exemplis vteretur multis, veterem il-
lam dicendo renouauit Iaccensis, ac Suprarbiensis imperii expugnationem: à qua, tan-
quam à fonte, & capite, vniuersarum rerum nostrarum dignitas dimanârat. Atque hoc
mirificè conuenit earum à nobis traditæ rationi. Postquam autem hæc omnia latè, ac
fusè persequutus est, solitumque fidelitatis iuramentum sibi à nostris fieri postulauit:
vniuersam argumenti sui sententiam hac peroratione conclusit; Vti Martino filio, Sici-
liæ Regi, quamquam absenti (ea enim inusitata, & noua res erat) Regnorum omnium
successio post longam ipsius vitam, eadem fide interposita, deferretur. Id nostri liben-
tibus animis concesserunt: frugi tamen prius, nec incallida, posteri temporis proui-
sione interiecta; ne aliquando istius casus, cùm sponte fieret, ad alium similem casum,
necessaria fortè consequentia notaretur. Hisce ergo rebus constitutis, nonnullisque
legibus promulgatis: Comitia ea peracta fuêre, summaque Regis, ac Regni conten-
sione laudata. Sed melius hæc notata erunt vulgaribus literis, quam Latinis. Quam-
obrem eadem infra, vernacula nostra lingua, proferemus. Ceterùm cùm Martinus
Rex, aliquibus de causis, se coronari in id vsque tempus distulisset; diem tandem certam
destinandam duxit ad eam rem; Cæsaraugustamque primarios viros, ab exteris etiam
1399. nationibus, conuenire. Idibus ergo April. Ann. Chr. MCCCXCIX. in Templo ma-
ximo coronatus est, & à Garsia Ferdinandi Heredia, Cæsaraugustano Archiepisco-
po, sacro oleo perunctus: nec multos post dies D. Maria Luna Regina iisdem prorsus In-
signibus decorata. Quæ sollemnia, ac iusta ludorum summa cum cærimonia ab ipso Re-
ge celebrata fuerunt; vt noster Surita testatum reliquit: qui hæc omnia, quæ ego
nunc percurro, vberiùs ac fusius, quemadmodum cetera, in suis Annalibus pertracta-
uit. Ad ea autem celebranda tantam Optimatum, Equestrium, ac Plebeiorum multi-
tudinem fuisse perhibent congregatam: vt nullis vmquam Comitiis ipsa vrbs tanta cele-
britate omnis generis hominum floruisset. Verum dies illi pro Festis funesti pænè ex-
stiterunt. Villanouanus enim Vicecomes D. Petrus Ladron Cheluæ Valli dominaba-
tur intra Valentinos fines constitutæ: sed quæ tamen nostris Aragoniis legibus subia-
cebat. Valentinenses verò Magistratus iampridem, viuente Ioanne Rege, eam o-
mnem peruerterant iudiciorum rationem: quæ iam inde ab ipsius Valentini Regni ex-
pugnatione fuerat, quemadmodum demonstrauimus, iisdem, ac nonnullis aliis opidis
constituta. Itaque Vicecomes ipse hanc iuris læsionem statuens sibi, ac suis esse nocen-
tissimam, cùm ex præscripta lege, veterique consuetudine, suæ, ac subditorum lites acco-
modandæ essent ad Fororum Aragonum formulas: sæpenumero Ioannis, ac Martini,
Regum fidem prece humili, ac supplici fuerat obtestatus: ne paterentur ius suum ea in
re tantopere violari. Cumq; nihil profecisset quotidianis huiusmodi iactatis querellis;
ab eodem tandem Ioâne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum depoposcerat (cum enim
sciebat sibi, & suis & debere, & posse opitulari) vt peregrinæ huic Valentinorum inso-
lentiæ, Magistratus interponeret auctoritatem, & vim. Iustitia Aragonum iudicans peti-
tionem illam aptè esse coniectam, Interdictionem solitam concesserat; Valentinensis-
que Magistratus, qui noxii dicebantur, præscripta die iusserat adesse coram se, de offi-
ciis suis responsuros. Sed ii neq; citati comparuerant. Imo id pro nihilo putantes, grauio-
ra adhuc, acerbioraq; fuerant moliri. Iustitia Aragonum, solito suo facetiarum, & vrba-
nitatis lepôre, istius facti vindicationem in commodius tempus distulerat, quo posset
Reipub. magis prodesse: ne se fortè, vt erat prudens, ac prouidus, eò dimitteret, vnde
nullus esset Valentinis ipsis, ac nostris etiam fortasse, nisi exitialis exitus futurus. Tam-
dia au-

diu autem conniuebat; vt omnes crederent, pristinam illam animi sui fortitudinem, non
iam diuturno aliquo, sed sempiterno fuisse somno consopitam. Cùm igitur ad eam
Festorum celebritatem, in quibus Martinus Rex Insigne Regium susceperat, Valenti-
norum legati conuenissent: Iustitia Aragonum tenens, quam optabat, occasionem, ne
iam amplius illius tarditatem expectaret: omnia eorum bona, illatarum iniuriarum pi-
gnora, Magistratus auctoritate, occupauit. Hinc maximi tumultus excitati sunt. Rex e-
nim adeò id acerbè tulit, ac molestè, vt natiua sua lenitate deposita, nouus iam homo, ve-
hemens, ac ferox, non mitis, aut blandus, vt antea, videretur. Illud tunc facetum dictum
à Regis Medicis idem Iustitia sibi dictum fuisse perhibet, quod hoc loco annectendum
statui: operæpretium namque me facturum existimaui, si seriis hisce rebus veteres inter-
dum nostri, & vrbani sales accederent. *Por esto el Señor Rey Don Martyn fue muy sañoso,
è congoxado contra mi. E me dixeron los Medges suyos, que yo era el millor Medge de la tierra:
que auia feyto tornar el dito Señor Rey de fleumatico en colerico.* Edicto tamen Iustitiæ A-
ragonum parendum fuit; ipsiusque Magistratus præsidio, Vicecomitis, & suorum
causæ in antiquum statum restitutæ: quo pacto Iustitia Aragonum temporis opor-
tunitatem expectans, sapientissimè totum id, quod nostro iuri diminutum fuerat, exæ-
quauit. His ergo rebus ita constitutis, quæ maximam perturbationem attulerant, ea
Comitia sedata, ac placide dimissa fuêre: omniaque apud nos otii, ac pacis plenissima.
Verumtamen nec diu postea factum est, vt incredibili, qua omnes fruebantur, lætitiæ
voluptate carerent. Tristes enim è Sicilia nuntii vna die, atq; vna literarum significatio-
ne venerunt, de morte Mariæ Reginæ, ac Petri filii, Martini nostri Regis nepotis: ad
quem Aragoniam vniuersam ditionem, cum Siciliensi Regno coniunctam, peruenturā
fore putabatur. Is fuerat A. D. xv. Kal. Decemb. Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. Siciliæ natus;
Ann. vero Chr. MCDI. obiit: eodemque anno Regina mater, Martino ipsius marito, 1401.
totius Siciliensis ditionis herede constituto. Ex quo iam tempore vniuersæ res no-
stræ penitus visæ sunt ad quartum Interregnum procliues. Etsi enim Martinus idem Si-
ciliæ Rex secundam illico Ann. Chr. MCDII. duxit vxorem, Blancam Caroli Nauar- 1402.
ræ Regis filiam: simili tamen fatali casu, Augusto mense, infantulus eorum filius, cui
Martini etiam nomen inditum fuit, mortem obiit Ann. Chr. MCDVII. Quo et- 1407.
iam anno D. Maria Luna, Aragonum Regina in Villa Regali, Valentinensi opido, mor-
tua est. Ipse verò Martinus filius Siciliæ Rex, nec diu postea iisdem certè finibus gloriam
suam, quibus vitam, ac immaturam ætatem terminauit. Nam in Sardiniam pro-
fectus ad restinguendam quorundam sceleratissimam conspirationem, gloriosam
tandem victoriam consequutus, ad Callaris ciuitatem cælo, ac loco calamitosam VIII.
Kal. August. Ann. Chr. MCDIX. non tam morbo, quem ex labore contraxerat, periit, 1409.
quàm funestæ pestis vi, vt extremum spiritum quasi in ipsa effudisse victoria visus sit,
cùm non satis diu nec naturæ vixisset, nec gloriæ. Cuius interitus incredibilem no-
stris intulit mœstitiam, & quòd sine filiis legitimis decessisset, patri verò habendorum
vix firma aliqua expectatio maneret, propter nimiam corporis crassitudinem. Ad au-
gendum enim dolorem, hos etiam rariores casus Martini Siciliæ Regis obitus habebat:
ita vt vix consolabilis videretur. Ea est humanarum rerum volubilitas. Qui enim patris
futurus heres putabatur, patrem testamento amplissimæ Siciliēsis ditionis heredem no-
minatim scripsit. Tunc Martinus pater, Aragonum, & Siciliæ Rex vocari cœptus, ac A-
thenarum, & Neopatriæ Dux. Neq; verò ipsius morte, vt omnes crediderant, sed Mar-
tini filia ea facta fuit Siciliensis Regni cum Aragonensis imperii maiestate coniunctio.
Ex duabus autem concubinis filium, ac filiam reliquerat Siciliæ Rex: filiam quidem
Violantem, quæ postea Nieblæ Comiti nupta fuit, ex Agathusa Siciliensi femina susce-
ptam. Ex Tarsia verò, itidem Siciliensi, Federicum: qui eodem testamento Comitatus Lu
nensis heres institutus, vniuersam Regnorum successionem appetiuit post Martini, aui
Regis, ad quē iam properamus, interitum. Illud etiā est maximè in tāto, tamq; præcipiti
Reip. casu dolendum, quod Martino Siciliæ Regi de tam amplo Regnorum patrimonio
nec iter quidem ad auita maiorum sepulchra relictum fuerit. Callari enim sepultus iacet.
Martinus pater, cui secunda fortuna tot Regna fuerat elargita, aduersa verò viuo, & vidē-
ti, Regiæ totius sobolis occasum; ne ea penitus interiret, non tam senio, quam corporis
infirmitate confectus, A. D. xv. Kal. Octob. eiusdem Anni MCDIX. Margaritam Pra- 1409.
desiam, Regio genere natam, vxorem duxit. Sed cùm ex ea nullam prolē susciperet, nec
suscipiendam speraret; se viuente, ciuilem disceptationem esse voluit de futuræ succes-
sionis iure. Maximè enim exoptabat Federici Lunēsis Comitis, nepotis sui, causam plus,
quàm ceteras omnes valere, saltem in Siciliensis Regni possessione: vt si iam immaturus

ille interitus Martinum filium à Regia hereditate abstulisset;in ea saltē parte liceret modò,has eius reliquias in posterum remanere. Verùm Vrgelitanus Comes Iacobus, quòd rectam duceret originē a Regia Aragonum virili stirpe,haud patiebatur se ea de rē in luris aliquam contentionem vocari. Imo,quia debere se statuebat sine aliqua dubitatione vniuersæ Regię hereditatis potiri,generalem illius Gubernationem fidenter postulauit: perantiquum quidē, vt dictum est,Regiæ successionis signum. Rex autē illi nō solum eā, sed & Proregis in Aragonia munus impertiuit: non quasi ea re cuperet id illi concedere,quod expetebat (odio enim non recenti,sed diuturno,ac veteri in eundem flagrabat), sed vt furentis hominis à sese depelleret importunitatem: quæ valde sibi molesta erat. Ille verò, qui iam ab eo tempore facere studebat initium Regiæ dignitatis prensandæ; omni ope,& opera enixus fuit: vt Iustitia Aragonum solitum à se iuramentum reciperet. Nam nisi eo in ipsius manibus facto,muneribus ipsis fungi non licebat. Verùm Iustitia Aragonum,Ioannes Eximini Cerdanus, non incallidè fuit tergiuersatus. Iustam enim excusationem adhibebat:fuisse se à Deputatis Regni,ne id faceret, interpellatum; quòd affirmarent, Comitem ipsum nequaquam muneribus istis iuxta nostras leges potuisse præponi. Vrgeli verò Comes de obiectis nihil confitebatur. Quamquam autem vehementer instabat:Iustitia Aragonum sibi prius cunctandum proposuit. Sed antequā sententiam protulisset;tristes nuntii allati fuere,Martinum Regem Barcinonæ, A D. I I. Kal.
1410. Iun. An Chr. MCDX vitam cum morte commutasse. Quo misero,ac fatali casu vniuersa Resp.nostra ad quartum Interregnum adducta est, eaque omnis Vrgelitani Comitis, ac aliorum competitorum contentio ab armorum strepitu ad forensem disceptationē,non sine magna,& immortali maiorum nostrorum laude,reuocata. Martinus enim Rex tametsi commonefactus suum ea de re iudicium ferre recusauit. Populeti tandem sepultus, orbatam patriam reliquit splendida illa, ac generosa Aragonum Regum virili stirpe: in quam,tanquam in vnam arborem,tot Regum tam admirabilem, præstantē, ac penè diuinam virtutem insitam intuemur. Nec intuebimur profectò minorem in iis, quæ nobis percurrenda desunt. vt iure quidem affirmare possimus, ipsius stirpis non truncum modò,sed & ramos,ac folia vberrimos,lectissimosq; immortalitatis, ac gloriæ fructus attulisse. De ipso verò Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum satis multa dicta sunt, ac dicenda etiam supersunt præclara industriæ,ac prudentiæ suę opera:quandoquidem diuinitus quasi in hæc incidit,de quibus agimus, tempora; vt operosi istius ædificii, quod tunc nostris extruendum proponebatur,machinator adesset,eodem prorsus modo,quo antiquitus fuerat vltimus ille Aragonensis Comes,tam benè statuendæ Reip. nostræ tot antea sæculis architectus.Sed nunc ad rem.

QVARTVM INTERREGNVM.

CVM illa itaq; duo imperii nostri lumina,ambo scilicet Martini Reges, immaturam mortem,nulla legitima relicta prole,obiissent: vniuersa cœpit Resp. nostra, quasi nauis quædam in alto tempestatibus fluitans, incerto cursu agitari. Quinque enim prodiere acerrimi competitores:quorum vnusquisq; Regalem ad se dignitatem pertinere diuerso ab aliis iure contendebat.

1.

Horum primus fuit (vt eos prius numeremus,qui orti erant recto nostrorum Regum virili satu) D. Iacobus Aragonius Vrgelitanus Comes:qui Martino Rege viuente, generalem,vt dictum est,Regnorum ambierat Gubernationem. Modò tamen Repub. ad Interregnum adducta,fidentius Regale ipsum munus appetebat. Erat autem paterno genere,recto ordine,à Regia virili stirpe profectus. Regis etenim Alfonsi I V. pronepos erat: nepos Iacobi, tertii illius filii; qui dum Costantiæ Petri I V. filiæ grandiori in Regali successione antelatus fuit,satis firma,quam diximus, veneni suspicione decessit. Ex Cæcilia autem vxore,Comengis Comitis filia,Iacobus ille Petrum reliquerat filium, Vrgelitani Comitatus heredem:eum nempe, qui Fuxensem Comitē mortuo Ioanne Rege Regnum appetentē armis repulit, & fugauit: sicuti hæc omnia fusius à nobis sunt superioribus in locis pertractata. At Petrus ex Margarita, Monferratensis Marchionis filia, Thadęum,Ioannē,ac dictum Iacobum,filios susceperat. Sed Iacobus à patre Vrgelitanæ ditionis heres institutus fuit:quòd ambo ii Thadæus,ac Ioannes,grandiores filii, mortui fuissent sine liberis. Atq; eorum alteri (quæ aliquamdiu apud nos fama percrebuit) Iacobus ipse iniusta,ac insana elatus dominandi cupiditate,occultè nimis,& clā suis manibus necem attulerat. Deniq; Isabellam duxerat vxorem, Petri I V. & Reginæ Forzianę filiā, Regumq; Ioannis,& Martini,tametsi non vterinā,sororē. His de caussis, in ea, quæ tunc

vetia-

versabatur, de Regali adeunda hereditate contentione, ipse Vrgeli Comes alios antecedere videbatur. Cuius apud nos præcipuas partes agebat D. Antonius Luna, Aragonensis Ricus homo nobilissimus: qui tam amplo patrimonio in Aragonia potiebatur, vt per sua fermè opida è Castellæ finibus ad Galliam vsque iter sibi facere liceret. Verum dum se temerè in alieni iuris defensionem immisit, anxiusq; nimis, & sollicitus videri voluit alieni patrimonii propugnator: nec quidquam ea curatione alteri profuit, & ipsemet sibi, ac suis suorum omnium bonorum dissipationem, atque acerbum inde interitum cōparauit. Vna etenim ruina, ac tempestate, & vniuersæ illius opes corruerunt, & ipsius etiam Vrgeli Comitis: quamquam is potior, vt dictum est, communi omnium opinione, in ea successionis causa ducebatur.

II.

Secundus autem erat, Gandiæ Dux, ac Ripacurtiæ Comes, D. Alfonsus Aragonius: Iacobi II. Regis nepos: filius Petri, illius quarti filii; qui, quemadmodum exposuimus, beati Francisci instituto addictus, claris vitæ operibus, Valentiæ obiit. Huic autem Alfonso iam tunc aduersari cœperat ipsa fortuna, cùm illi Villienæ Marchionatus, ac Castellæ Connestabulia abrogata fuêre: quibus ipse fuerat ab Henrico Rege, Trastamaræ antea Comite, paulò ante donatus. Præterea Violantis Arenosiæ vxoris immoderata nimis licentia, libertasque viuendi, haud sibi comparauerant eam, quæ tantum virum decuisset, claram, ac stabilem auctoritatem. Adhæc tanta erat confectus senectute, vt penè iam desipere censeretur. Eas ob res videbatur ab omni non modò fortuna, verum etiam spe derelictus. In omnium tamen fide, quòd esset rectæ virili Regum stirpi proximè adiunctus, causam ipse suam deponebat.

III.

Tertius verò, qui genus quoque suum ab eadem ducebat Regia virili stirpe, D. Federicus erat Aragonius, Lunensis Comes: Martini Siciliæ Regis ad Callarem mortui ex Tharsia, quam nominauimus, concubina filius. Cui, Martino auo Rege cōtendente, Benedictus XIII. concesserat, vt Regale munus posset obtinere, ac si esset ex iusto, & legitimo natus matrimonio. Id autem licet fuerat impetratum ad Siciliæ tantummodo Regnum obtinendum, à quo filii illegitimi censebantur exclusi: tamen ad Regalem etiam Aragoniæ ditionis hereditatem adeundam ab iis modò adducebatur, qui ipsius Federici orbitati, cùm puer esset infans, ac pusillus, fuerant tutores adscripti. Præter eos etiam Regii omnes domestici, & familiares illius causæ videbantur esse fautores. Verùtamen cùm eam Comitatus, ac Lunensis ditionis successionem cognati appeterent propinquiores, nequaquam ea Federicum potiri posse, quòd illegitimus esset, contendentes: tot in eius miseri, atq; infelicis fortunas, procellæ, ac tempestates commotæ sunt, vt in ea, quæ tunc vertebatur controuersia, nullius causa desertior videretur.

IIII.

At quartus ad Regium Principatum accedebat, Ferdinandus, Castellæ Regis filius: Princeps quidem per se satis cognitus nulla commendatione maiorum. Cuius virtus, eo ipso tempore, latè splendebat: quòd complura loca à Mauris diruta, & penè deserta, per eum essent recreata. Ex Antequeræ autem illustri opido, quod tunc vi obsessum tenebat, Infantis Antequeræ traxerat cognomentum. Sed maiorem laudem prætulerat, dum Castellæ Regnum, vltro sibi oblatum, puero Regi, è maiori fratre nepoti, deferendum censuerat. Præclarum continentiæ, & integritatis exemplum. Nam etsi alios vincere magnum est: maius tamen à se semetipso quemquam superari. Hic igitur Infans Ferdinandus ad Regiam dignitatem capessendam hoc vno potissimum nitebatur, quòd esset vltimis Regibus, Ioanni, & Martino, proximiori, quàm ceteri omnes, vinculo propinquitatis coniunctus. Erat enim Eleonoræ, Petri IV. filiæ, ac Regum Ioannis, & Martini germanæ sororis, filius: quæ fuerat Ioanni Castellæ Regi, Trastàmaræ Comitis filio, quemadmodum suo loco diximus, collocata. Ob id proditur, Martinum Regem, dum, se viuente, de ea Regiæ successionis causa agendum decreuerat, in istius Ferdinandi partem visum fuisse propensiorem. Quod permagni interfuit ad fouendos nostrorum sensus, conciliandosq; animos: plures enim deinde huic sententiæ fauere visi sunt. Inter quos præcipui illius erant adiutores, D. Petrus Eximini Vrrea, ac D. Ioannes Martini Luna; nobilissimi duo, primarii, & amplissimi viri: Quorum ille erat, clarissimæ gentis Vrreatum princeps, Ruedæque Vicecomitatui, & Alcalatensi ditioni dominabatur. Hic verò, qui Illuecæ ditionis dominium obtinebat, tametsi erat, D. Antonii Lunæ, cuius supra meminimus, vxoris frater germanus; magis ab eo in hac causa voluntate, ac studiis dissidebat, quàm natura, aut genere

esset disiunctus. Patrui autem sui D. Petri Lunæ, quem diximus in sua obedientia Benedictum vocari, consiliis parens, eas Infantis Ferdinandi partes agebat. Benedictus enim præcipuum se ipsius dignitatis fautorem constituerat. Ideoq; præsens, atq; aliquamdiu apud nos sedens, suam ea in re operam, studiumq; nauauit. Cuius summa auctoritas, atq; amplitudo ipsi Ferdinando non parum attulit adiumenti.

V.

Quintus tandem, & vltimus, qui in ea Regia causa non iam æqualem aliis, aut parem se esse, sed longè superiorem dictitabat; Ludouicus erat, Calabriæ Dux, ac Guisæ Comes nuncupatus; Ioannis demortui Regis ex filia nepos Violante: quæ Ludouico Andegauiensi Duci, Siciliæ Regi aliquamdiu appellato, matrimonii fuerat, vt recensuimus, dignitate coniuncta. Ioanna enim eiusdem Ioannis Regis, ac Mathæ primæ illius vxoris filia, quæ Fuxensi Comiti nupta, statim in ipsius Martini regnandi initio, super ipsa Regia successione eam, quam docuimus, vniuersæ Reipub. nostræ attulerat perturbationem; iampridem decesserat sine prole. Ex secunda autem vxore idem Rex Ioannes filiã susceperat Violantem, matrem istius Ludouici: qui modo Regale munus apprehendere, haud minori fiducia, ac si ea de re solus contenderet, conabatur. Ea tamen omnis spes, & ratio, & cogitatio pendebat ex Caroli Francorum Regis oblata sibi tutela, & præsidio. Ipse enim Carolus enixè Ludouici causam susceperat defendendam, quòd esset sibi propinqua cognatione coniunctus. Ex nostris verò illius se studiosissimam esse profitebatur florentissima omnis Herediarum gens. Vnde genus ducebat D. Garsias Ferdinandi Heredia, ea tempestate Cæsaraugustanæ Ecclesiæ Archiepiscopus. In quo præter amplissimum hunc tantæ dignitati gradum, in quo erat locatus, tantæ erat nominis, industriæ, ceterorumq; ornamentorum omnium amplitudo; vt apud nos Ludouici nomen solus sustineret. Sed cùm se Vrgeli Comitis causæ indicaret animo, atq; armis inimicum; grauissimum in se eiusdem Comitis, ac suorum odium concitauit: quod tandem in ipsius Archiepiscopi crudelem, ac miserabilem mortem erupit.

Hi igitur omnes de Regiæ successionis iure inimicissimè inter se, ac infestissimè contendebant. Neque quisquam eorum concedebat alteri, vt iure, aut æquitate se, potiorem esse fateretur. Quin imò in ea causa omnes vi opprimi melius esse, quàm iuri cedere iudicabant. Inde nostri subitò maximum, ac summum allatum esse periculum, & discrimẽ patriæ cognouerunt. Non enim ciuiles iã seditiones afflictabãt Remp. aut de legũ, vel libertatum obseruatione erat tantummodò decertatio instituta: sed de adeunda totius Regii imperii possessione grauissima oriebatur contentio. Quę tametsi valdè timenda videbatur, ac qui illius cursus, aut exitus futurus esset: nihil magis nostri, quàm præposteram aliquam vniuersarum rerum conuersionem timebant, quæ nouum induceret morẽ iudiciorum, Rempublicãq; de pristino libertatis statu dimouêret: cùm humanę res omnes, ac ipsa Regna, & Principatus perleui sæpe pendeant momento fortunæ, temporumque inclinatione pusilla. Eoque etiam id magis; quòd nostrorum Optimatum variæ essent, ac diuersæ, & in varias competitorum partes diffusæ factiones: nulla autem domus tam stabilis sit, nec tam firma ciuitas, quæ non odiis aliquando possit, ac ciuilibus euerti dissidiis. Neq; vero spes nostris vlla ostendebatur, vt qui tantopere inter se animis, ac studiis dissiderent, vna vmquàm possent voluntate cõiungi. Nec tot iã incommodorum prouidę alicui cautioni, si quę forsan adhiberi potuisset, locus erat. Vrgelitanus. n. Comes Iacobus, quo aderat Almuniæ loco, à Cæsaraugusta non longè, quãprimum sibi de Martini Regis morte allatum fuerat, generalis Regnorum Gubernatoris nomen vsurpauerat. A quo munere se nequaquam abduci passurum dicebat, neq; vt causa sua cum aliorum competitorum causis contenderet: qui ad se solum Regiam dignitatem pertinere luce esse clarius affirmabat. Quò autem prope huiusmodi contentio accedebat: eò iam propitiis grauiora patriæ pericula conflabantur. Regis autem nomine consultò, vt prodiiter, se salutari in aliud ipse tempus distulerat; vt hoc continentiæ signo nostrorum sensus permulceret: apud quos nefas semper fuerat decretum, quemquam se Regem ante sancitas more solito leges nominari. Quin & id ipsum Gubernatoris generalis nomen tam citò vsurpasse, hoc quoque magni in patriam amoris artificio condiebat: quasi in eo ipso nostris videri cuperet beneficentissimus, quòd Reip. penè succumbenti, & aliorum competitorum oneribus, turbulentisque factionibus indignissimè oppressæ, sin minus sua vi, suorumve posset, ipsius tandem potestate muneris subueniret. Sed nota hæc illius calliditas in maius sui odium retrahebatur. Non enim demissus iste, atq; humilis sermo corruptis eius moribus consonabat: imo insolentem suam, superbamq; naturam extulerat sanè supra modum tanti istius insolentia dominatus. Qua in re quo suorum

rum dissimilis videbatur: eo erat illorum in corporis figura, ac membrorum compositione simillimus. Erat enim in eo forma, & species quædam liberalis, ac statura apposita ad dignitatem: præstans præterea lineamentorum totius oris, & corporis conformatio: ad hæc gestus ipsius ita venustus; vt ars etiam, quæ non erat; atque è disciplina motus quidam videretur accedere. Quæ ornamenta cum splendore Regii generis, a quo erat profectus, mirificè lucebant; ac complures, præsertim Catalanorum, alliciebant ad sese: quòd vnum aliquem se crederent ex mortuis nostris Regibus, exemplum fortitudinis, imaginem continentiæ; atque expressam quamdam, & eminentem eorum virtutis effigiem intueri. Verumtamen non abfuit perspicax, qua opus erat, ad præcauendum prudentia aliquibus ex nostris, qui neutram in partem mouebantur, publicumque tantum agebant retinendæ libertatis, ne his voraginibus summergeretur negotium. Earum vero, atque adeò ventorum huiusmodi duo præcipui moderatores, & gubernatores scientissimi exstiterunt: Egidius Ruiz Lihorrius alter; qui eo tempore generalis apud nos Gubernationis, vt loquimur, regendæ munus gerebat, eratque fortis, ac constans vir, deque ipsa Rep. optimè sentiens; alter vero; quem toties nominauimus, Ioannes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum; eiusdem Reip. constituendæ studiosissimus, ac diligentissimus vir: qui de eadem sæpius, vt iam satis docuimus, benemeritus fuerat. His duobus ob suorum munerum dignitatem tempus, ac facultas agendi erat magis propria, quam ceteris: doloris vero, timoris, ac periculi eadem erat illa causa communis. Ad eos itaque confugerunt ii, qui integrum defendebant ius libertatis. Omnes autem Cæsaraugustam quamprimum conuenientes, considerate rem ipsam agere cœperunt. Inter quos negotiorum tractatione, & vsu, principem locum tenere videbatur Berengarius Bardaxinus, iuris & publici, & priuati valde peritus: qui à veteri, & illustri Bardaxinorum familia originem ducebat. Illius autem non in sententiis solùm, sed etiam in nutu tanta residebat auctoritas, vt eius domus sine dubio totius Regni esset oraculum, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum omnium peritissimus censeretur: tameesi apud nonnullos aliquando singularis cuiusdam artificii suspicio imminuebat hanc tantam ipsius auctoritatem, & fidem. Ad nostrorum autem sermones protinus se adiungens Benedictus, eandem vrbem A.D. VIII. Id. Decemb. eiusdem Ann. ∞ CDX. ingressus est. Cuius cōspectu, ma- 1410
gna ea, quæ plures angebat, de Rep. cura consedit: in hoc enim naufragio colligendo, ac reficiendo communi saluti, semper illius consilia reperiebantur esse versata: nec dum palam in alterutram partem propendebat. Reipub. igitur omne bonum, eorum, qui ibi aderant, finiebatur conuenientia, & concordia. Ex quibus licet plures erant, qui animis, & voluntatibus non leuiter dissidebant inter se: omnes tamen (quod permagni interfuit, neque est in exigua laude ponendum) de Reip. salute vna & mente, & voce consentientes, oportere sibi potius statuerunt præsentibus temporibus, ac periculis, quam pristinis suis dissensionibus assentiri: quòd priuatas inimicitias in viris fortibus non solum extinguere debeat Reip. vtilitas, sed ad maiorem etiam amicitiam traducere. Nec decuisset sane dissoluto prorsus, ac quasi dissipato nauigio, tunc cum maiores erumpebant venti, sæuioresque turbines existebant; quidquam aliud nisi de publicis commodis agere, & cogitare: cùm nemo eorum posset ab ea, quæ tunc concitata erat, formidolosissimi temporis tempestate liber, aut securus censeri, si publica res dilaberetur. Hi ergo omnes congressi, quia competitores ad nullam condicionem videbantur accessuri; in primis coram inter se sermones eos contulerunt, quos Martinus noster Rex moriens habuerat eo ipso die, quo excessit è vita, in ea, quæ iam futuræ Regnorum successionis causa pendebat. Etenim quærentibus ex sese, cui post eius obitum Regiam hereditatem tradendam censeret; moribundus iam responsum dederat: NEMINI prorsus se velle, præterquam ei, ad quem iure, ac legibus pertineret, quasi omnia nostrorum consilia, atque facta ea in re, ad iustitiam tantummodò, & æquitatem referenda esse, perpaucis illis verbis protulisset. Cuius non sententiæ solùm, sed etiam, vt nostri dicebant, Regii præcepti tantam vim esse debere, omnes qui Cæsaraugustæ eo, de quo nunc agimus, congressu aderant, decreuerunt: vt omnium mentibus cum ea Martini Regis voluntate consentientibus, statim ab ipsis memorent amplissima illa decreta facta fuisse.

Omnia sc. omnium arma contra eum esse capiēda, qui in ea Regiæ successionis causa, vi, & armis, non autem iure, & legibus decertaret. Competitores autē ipsi, licet animis contenderent inter se; ibi tamen consisterent, vbi opus esset. Nec quæ dubia erant, quisquam eorum sumeret, pro certis, aut concessis. Quinimo æquo ani-

moparerentur omnes, rem ad Interregnum adduci; vt vniuscuiusque iure diligenter examinato, momentoq; suo ponderato, causa hæc non gladiis, sed litibus ageretur: præsertim cum ea esset, quæ longi temporis, & magnæ, arduæque cogitationis indigeret. De ea autem iam omnes ipsi ad vnum ita sentirent: Vt qui iudicium impediret huiusmodi, se sciret contra Rempub. esse facturum.

Quamprimum verò statuerunt, Vrgelitanum Comitem Iacobum, exultantem nimis, præfidentemque sibi, de eo, quod temerè vsurpauerat, generalis Gubernatoris munere detrudi oportere. Quòd si aliter fieri non posset; Iustitia Aragonum eidem inferret Magistratus manum, & vim. Addebant præterea; quo ad has res obeundas auctoritas maior accederet, totius siquidem Regni consensus: omnes nostrorum Ordines in vnum esse locum congregandos: generaliaque nostris Comitia idcirco iure esse indicunda. Quamquam enim ea apud nos ex antiquo iure nisi ab ipsis Regibus haberi non possent; tunc cum tanta inerat efficiendi necessitas, rectè posse affirmabant, ad speciem, atq; vsurpationem vetustatis adumbrari: cùm hanc deceat esse rationem consiliorum, quæ rerum, ac temporum sit vicissitudo. Comitia autem huiusmodi à duobus ipsis, qui ibi aderant, præcipuis Reipub. moderatoribus conuocari debere: Egidio nempe Liborrio, officium Gubernationis Regente (quem Gubernatorem vulgò appellare solemus, atque ita eum deinceps nominabimus) Ioanneq; Eximini Cerdano Iustitia Aragonum: vt prior Regis personam; posterior verò solitam gereret Magistratus. Atque hæc quidem omnia, quæ facienda erant, statim facta, & transacta sunt. Gubernator enim, ac Iustitia Aragonum, quemadmodum fuerat decretum, de communi suorum munerum potestate, generalia totius nostri Regni Comitia indixerunt: iusseruntque solito more, omnes Ordines A.D. VI. Id. Febr. Ann. MCDXI. in Calataiubii ampla, ac nobili ciuitate vt adessent, suam de communi Reipub. causa sententiam dicturi. Ioannes etiam Eximini Cerdanus consueto sui Magistratus Iurisfirmæ remedio, Vrgelitano Comiti interdixit: ne deinceps amplius eo, cui contra leges præerat, generalis Gubernatoris munere fungeretur: neve expectaret, si id tandem renueret, vt eum reprimerent validiores Magistratus habenæ. Tunc fieri quædam nostrarum rerum ad meliorem spem inclinatio visa est. Vniuersum namque Regnum erigere se cœpit in retinenda libertate consentiens. Protinus autem Vrgeli Comes Iustitiæ Aragonum paruit interdicto. Ceterùm præstituta die Comitiorum, cùm illud Gubernatoris, ac Iustitiæ Aragonum de Comitiis conuocandis edictum omnes nostri magna frequentia ornassent, & concursu: Gubernator, ac Iustitia Aragonum, meritò quidem illorum Comitiorum præsides, cùm ipsi ambo essent custodes, ac præsides libertatis, exponere omnibus cœperunt summam rerum in Regno post obitum Martini Regis gestarum, & quod eorum fuisset istius conuocationis consilium. Illud omnibus persuasum esset, in ea, quæ tunc causa pendebat, fortunam solam Reip. disceptare. Nam si armis, non litibus ea esset controuersia definienda; victores quam Remp. habituri essent, nesciebant: victis se credere nullam futuram. Neq; tam exploratum esse vniuscuiusq; competitorum ius, quàm sibi quisq; suadebat. Pro certo enim vnusquisq; eorum sumebat, quod aliis dubium, controuersumq; videbatur. Ad extremum (ne longius progrediar, quàm oporteat, tametsi huc non inuitus declinabam) longa habita oratione, grauissimis verbis, & sententiis plena, nostros omnes ad magnam, & communem concordiam hortati sunt: vt cõmuni omnium animo, & voluntate in eorum fortunas irrumperent, qui aliter, quàm iure, ac legibus, de huiusmodi Regia causa contenderent decertari. Qua in re polliciti fuerunt se consilio, quantum possent, labore verò, plus certè quàm possent, pro patria vigilaturos. Atqui cùm hæc eorum oratio minimè iniucunda videretur: magnus repentè fuit ex plurimis, qui ibi aderant, plausus excitatus. Aderant autem nonnulli, quorum studia inter se magnopere discordabant, non iam intus, vt antea in animis inclusa; sed quę foras etiam audacter prorumpebant. Hi dissimulare non poterant vllo modo, sibi quæ à præsidibus proponebantur, vehementer displicere. Etenim cùm vnusquisq; eorum sensu suo, ac quæstu Regiam illam causam metiretur, quasi iis Comitiis iudicanda esset; palam, ac publicè contendebat, ei soli ex competitoribus sine vlla controuersia Regale nomen, ac munus deberi, cuius ipse partes suscepisset. Ad quod negotium conficiendum non iam occultè, sed nominatim illi suam quisque, suorumq; auctoritatem, gratiam, copias, ac opes deferebat. Verum D. Antonius Luna, clarus ille, ac præpotens, quem nominauimus, vir, audacius præ cæteris omnibus cunctationem propositam, initamque Comitiorum rationem exprobrabat. Primùm enim dicebat nullam esse rem, quæ cuiusque animum in ea causa dubiũ facere posset, quin sine vlla mora Vrgelitanus Comes Iacobus,

qui

qui non procul ab eis, sed prope aderat quasi præsens, ad Regale munus capessendum vno omnium consensu vocaretur: cùm omnibus iamdiu esset exploratum, eum solum apud nos, tum proprio, tum vxoris iure, iustè, & legitimè imperare debere. Turpeque nimis videri sibi affirmabat, peritos, qui ibi aderant, dubitare se dicere ausos esse, quæ ne rustici quidem dubitabant. Valde vero iniquum, cui fortuna Regiam fuerat dignitatem apertè elargita; eandem modò destinatam iam, & quasi desponsam, callidis tergiuersationibus velle præripere. Deinde acriter illis obiiciebat eam Comitiorum conuocationem à Gubernatore, & Iustitia Aragonum factam: cùm, vt ipse dicebat, Regibus finitis, Regnum conuocare, Deputatorum Regni proprium esset officium, ac munus: è quorum numero D. Antonius ipse eo tempore erat. Irrita ea propter decernebat, quæque ibi agerentur, esse futura: nisi fortè tenderent ad Vrgeli Comitem, Regem acclamandum. Id enim quoquo iure fieret, optimo iure fieri prædicabat. Ac ni protinus fieret: minas iactabat; formidines proponebat; magnos denique nostris iniiciebat terrores: quasi vi melius, ac metu, quam precibus, aut suasionibus rem illam transigendam putaret. Hæc itaque tam concitata, ac vehemens D. Antonii oratio, summaque ipsius nominis amplitudo, ac Magistratus, quem gerebat, auctoritas permultos facilè de proposita sententia dimouisset: nisi D. Garsias ille Ferdinandi Heredia Cæsaraugustanus Archiepiscopus, qui ibi aderat frequens, atque in Comitiis, & in ore omnium quotidie versabatur, statim suam opposuisset non minorem certè auctoritatem. Is enim grauitate sententiarum, ac verborum pondere, ea omnia sapienter refutauit, quæ insipienter nimis D. Antonius fuerat minacibus illis verbis persequutus. Cumque ob eam causam acerbè satis in illum Archiepiscopus ipse inueheretur: iam tunc apertè visus fuit D. Antonii animus, vehementer incensus, detestabile, quod postea peperit, scelus concepisse. Sed quo Archiepiscopus magis auram sibi captauit popularem, id tandem fuit, quòd cùm se palam affirmaret esse Reginæ Violantis, ac Ludouici filii studiosissimum, quorum causam, vt ipse asserebat, notissimum erat, iure, & æquitate longè ceterorum competitorum causis antecellere; nihilominus tamen quidquid in ea agēdum esset, caute prius, ac pedetentim agendum statuebat: cùm tātam rem maturissimè iudicari oporteret. Atque illud idem visum est aliorum competitorum fautoribus: quorum plerique illuc conuenerant. Verum haud cessabat vnusquisque eorum contrarias refellendo, quam quisque fouebat, variis argumentis, & rationibus confirmare: quòd pro certo putaret studio, ac suffragio suo viam sibi ad beneficia à futuro Rege impetranda munire. Hinc res confusè agi cœpta fuit. Nouæ enim nostrorum factiones subitò fuerunt excitatæ: quæ quasi redundantes quidam fluctus, ac superfluentes, ventorum vi agitati, ad alios passim accedere, & ab iisdem statim recedere videbantur. D. Antonius Luna, qui ardenter cupiebat Vrgelitanum Comitem Regem acclamari; maximam animo molestiā capiebat, ipsius Comitis causam prospiciens in peiorem partem versam, & mutatā. Eam autem mutationem capitali odio, & malitiæ Cæsaraugustani Archiepiscopi tribuebat. A quo potius, quàm ab iis, qui in alios propendebant, ipsum Comitem fuisse Regno depulsum dictitabat; quod in eum Archiepiscopus ipse artificiosissimè, nulla data occasione, omnium Ordinum odium concitasset. Nimia iccirco exardescebat iracundia. Sed eam, veterator, & callidus, inclusam animo continebat; donec tetri illius, ac scelesti facinoris, quod postea commisit, opportunum locum, & tempus obiret. Quamquàm autem ipse huiusmodi causam à Gubernatoris, & Iustitiæ Aragonum summi consilii gubernatione auferre conabatur: inanes tamen in rem istam infractus eius furor impetus faciebat. Eorum enim honorata senectus, ac in publicis rebus cognita virtus, tantam apud omnes auctoritatem habebāt, vt non à propensis solùm in singulas cōpetitorum partes, sed à competitoribus etiam vehementer colerentur. Ipsi verò commune commodum mutuis officiis sapientissimè gubernabant: omnibusque aliis ferme inuitis, ambo soli suis humeris tota hæc Comitia sustinebant. Ad quæ tandē Legati venerūt à Catalanis, & Valentinis, publicis cum testimoniis, atq; auctoritatibus missi, postulātes: vt huiusmodi nostrorum Comitia ad alium locum transferrētur, qui esset singulis eorum regionibus magis propinquus: Quod idem se statim facturos pollicebantur. Ad ea enim exquirendà consilia, quæ ad commune commodum pertinerent, inuicemq; secum cōferenda, conducere nimis affirmabant, omnes non armis solùm attentis, verùm etiam corporibus propius adesse; vt eò maturius de re tanta transigerent, quo celerius possent in vnum, dum opus esset, locum conuenire. Eam verò, quæ esset omnium causa communis; communi omnium consensu agi oportere. Quæq; autem fierent; diu esse ab omnibus concoquenda. Totius namq; Regii imperii, veteri ferme exemplo, nouum

tunc modum statuendum putabant. At inter nostros, dum hac de re agi cœptum est, magna, vt solet, orta fuit confusio suffragiorum. Denique præstantes quidam viri lecti fuere, quibuscum legati agere possent de proposita huiusmodi trium Regnorum conuenientia. Fas est enim interdum Cataloniam, Regnum appellare. Nam etsi tantùm sit Principatus nomine insignita; aliquando nec immeritò potest Regali nomine digna iudicari. Hi ergò sæpius congressi decreuerunt: singulis in locis oportunis quàm citò à nostris, Catalanis, ac Valentinis Comitia esse indicunda, quæ omnium Regnorum faciem præ se ferrent, communisque auctoritatem Reipublicæ. Nostra inde Comitia dimittenda, conuocandaque ad Alcagniciense opidum, Ergauicense olim, seu Erganicense, vt nonnullis placet, appellatum; quòd esset Cataloniæ, ac Valentino Regno valde finitimum. Catalanos Dertosam; Valentinos autem Traygueram protinus conuenturos. Ea etenim loca ad pares quosdam angulos, satis vicinos, sita sunt: singulisque trium Regnorum oris, atque extremitatibus terminantur. Quamquam autem Turiasonensis Episcopus, ex lectis vnus, contra ista dicere visus est, quod non fuisset, vt ipse asserebat, ad ea deliberanda vocatus: nihilominus Comitia ipsa III. Calend.
1411. Iun. eiusdem Ann. ∞CDXI. ab ea, in qua tunc habebantur, Calataiubii ciuitate dimissa fuere: decretumque vt in Alcagnicii opido celebrarentur. Diem verò illorum à selectis viris dici debere. Biduo autem post, Kal. scilicet Iun. Cæsaraugustanus Archiepiscopus D. Garsias, quem retulimus D. Antonii Lunæ consiliis, ac sermonibus obstitisse, cùm Calataiubio egrederetur, tenderetque Cęsaraugustam; dum ad Almuniam, memoratum iam non longè vtrinque locum peruenit, recentissimas à D. Antonio ipso literas accepit, suaues, & iucundas, significantes: se cum eodem Archiepiscopo de Rep. colloqui velle, vt ambo commentarentur inter se, qua ratione commodius esset & ipsorum tunc temporum paci, & totius posteritati otio consulendum. Ea propter se amicè, & beneuolè ad Almuniæ muros solum in agro, regia, qua itur Cæsaraugustam, via eundem Archiepiscopum præstolari: quòd tacitum hunc eorum congressum esse oporteret. Insidiosè tamen fingebat hæc omnia. Diu namque eidem periculum capitis moliebatur; ac in præcordiis suis conceptam illi mortem continebat: quòd vnicum hoc statueret esse, ægrotæ, sed nondum desperatæ, Vrgelitani Comitis causæ remedium; cuius se profitebatur, vt dictum est, esse & in consiliis capiendis auctorem, & adiutorem in agendis rebus fortissimum. Archiepiscopus quidē nihil mali fuerat suspicatus. Iccirco ex Almunię opido parum comitatus exiuit: rectaque ad D. Antonium profectus est. D. Antonius enim summa sua auctoritate istam calumniæ feræ licentiam possidebat. De via autem ad sinistram paululum declinauerat Almonazirium versus: cuius loci tunc supremæ dominationis iure potiebatur Itaque Archiepiscopo iter suum eò conferenti, haud longo interuallo, D. Antonius cum armata suorum caterua obuiam processit. Ac dum ambo simul iuncti fuere, postquam se vicissim salutarunt benignè, ac comiter, vt fit: secreto colloqui cœperunt de publicis negotiis, & rebus. Tunc D. Antonius tempus sibi oblatum nolens prætermittere, de singulis competitorum causis sermonē orsus, quod speraret non posse Archiepiscopum habere diu sua ea de re clausa consilia, captiose illum interrogauit: quid de vnoquoque cōpetitorum iure sentiret: num Vrgeli Comitē futurum esse Regē autumaret. Cui cum Archiepiscopus prudēter parum, *nō me viuo*, respondisset: D. Antonius incredibili furēs audacia, detestabileque iā scelus anhelās; *si non te*, inquit, *viuo, mortuo igitur esse oportebit*: protinusque stricto gladio eundem adortus, graue capiti illius vulnus inflixit. Infelix tunc, & miser Archiepiscopus dare sese in fugam properauit. Verùm ea statim repressa, à D. Antonii domesticis, & familiaribus qui non procul fuerant in insidiis collocati, vndique cinctus, repente è mula, in qua vehebatur, exturbatus est: humique iacens, nefariè, ac truculenter occisus. Sui etiam, quorum perpauci admodum illuc conuenerant, iique imparati omnes, atque inermes; subitò eodē periculo circumuenti, nonnulli grauiter icti, Almuniā confugerunt; alii crudeliter interfecti sunt; alii ab insidiatoribus capti, & cōprehēsi, Almonazirium ducti, ibidē diutius in priuatis custodiis asseruati. Quorum vnus fuit Iacobus Cerdanus, Iustitiæ Aragonum filius; qui fortè eo die eundem Archiepiscopum stipabat. Sed de hac illius morte, ita in Kalendarum codice Sedis Cæsaraugustanæ. *Kal. Iun. obiit D. Garsias Ferdinandi de Heredia, Archiepiscopus Cæsaraugustanus: qui pro defensione, & iustitia Regni sustinenda in loco de la Almunia mortem passus est, prima*
1411. *die Iun. Ann. à nat. Dom.* MCDXI. Tanto igitur patrato scelere, omnia denuo turbari cœpta: cum nouarum inde perturbationum causæ viderentur oriri. Verumtamen vt euenire solet in iis, quæ perperam fiunt, quod D. Antonius putauit Vrgeli Comiti commodum fore, id summum illi exstitit exitium. Etenim nemo fuit ex nostris,

nostris, qui non acerrimè ad tantā vlciscendam iniuriam incumberet: eoq; tempore tantum virum vniuersæ Reip. ereptum fuisse, communis ab omnibus iactura statuebatur. Præterea amplissima omnis Herediarum gens, quæ Ludouici Andegauiensis Ducis, vt diximus, partes agebat: ab eo protinus desciuit; accessitque ad Infantis Ferdinandi causam fouendam: cuius præsidio, quòd propius adesset, facilius se posse sperauit, D. Antonii, ac Vrgeli Comitis furorem reprimere, domesticique sanguinis pœnas expetere. Quin etiam & omnes ipsius Comitis inimici, quorum ille erat plenissimus, quo in eum totius Regni odium concitarent, magnis clamoribus horribilis istius casus atrocitatem augentes, palam coram omnibus exclamabant: ab eo tanquam à domino aggressi, & furioso fugiendum esse. Nā si regnaret; affirmabant, sine dubio futurū esse, procellam patriæ, turbinemque ac tempestatem pacis, & otii: nostrosq; eo Rege, neque patrias leges, neque communia iura tenere posse. Ipsi verò D. Antonio probra omnia, maledictaq; obiiciebant non Vrgeli Comitis inimici solùm, sed omnes prorsus omnium generum, ætatum, atque Ordinum homines; summi, medii, infimi, peregrini, ciues, viri, denique & mulieres cunctæ; atque etiam infantes: quòd amicum; quòd inermem quòd Antistitem; quòd Pastorem suum, per simulationem amicitiæ, sub pacis nomine à se accersitum, nefariè prodidisset. Et quod summū erat, quòd secum, quasi in triumpho, ad victoriæ ornatum, Archiepiscopi famulos, atque assectatores, qui viui euaserant, deportasset; etiamq; tunc eosdem, ac si infideles essent, captiuos in arctissima vincula coniectos, retineret. Ob id denique factum ipsius D. Antonii memoriam, mores, nomen tandem, dum illud audiebant, apertè execrabantur: quòd vniuersam nationem, patriamq; communem, quæ semper esse cōsueuerat in hostes lenissima, tanta tūc crudelitate polluisset, nobilissimūq; genus suum tāto proditionis dedecore maculasset, quantum vix reliqua omnis ætas posset eluere. Inde natum fuit, quòd modo tritum apud nos est vetustate prouerbium: vt dum alicui malum aliquod auspicium detestari velimus, vulgari lingua, *Con don Anton te topes*, crebrò dicamus, quasi eum, qui illi obuius sit, miserū, atq; infelicē ea detestatione obnuntiemus. Iā verò hæ tātę istorum tēporum miseriæ Gubernatorē, ac Iustitiam Aragonum, reliquosque omnes bonos viros vehemēter excruciabant. Nihil.n. minus tunc miseræ ipsi Reip. conueniebat, quàm domesticas apud nos esse dissensiones, nouasque turbas, ac rixas concitari. Verumtamen dum inspexerunt necessariò à se tam aduersam subeundam esse fortunam: maiori constantia, ac virtute proposuerunt, sibi cum ea decertandum, turbidosque ipsius motus summa ratione, ac consilio gubernandos esse; neque ab humili animo, aut demisso, sed à graui potius, & firmo, tamquam fluctum à saxo frangi debere. Quamquam autem crudele id factum, tanti flagitii plenum, ac dedecoris, acri, & repentina animaduersione dignum statuebant; interdum tamen tempestati obsequendum duxerunt. Ea namque erat sontium potentia, quam illa vis temporum labefactare vix posse videbatur, donec infelix patria, tot vndique periculis cincta, ad optatum aliquem portum perueniret: ad quem breui appulsuram Dei benignitate sperabant, si trium Regnorum conuentus singulis in locis præstitutis, aliisve coniunctis agerentur. Confidebant enim, se quàm citò Regem habituros. Eo autem constituto, maxima tenebantur spe, sontes eos, vt meriti fuerant, crudelissimè esse mulctandos; tuncque maturius posse grauitate pœnæ tarditatem supplicii compensari. Interea ne longius prorumperet improborum audacia; magnas subitò equitum, ac peditum copias compararunt; easque in præsidiis, variis in locis per vniuersum Regnum collocantes, ad communia pericula, seditiososque homines insectandos paratas esse voluerunt: atque huc, & illuc, quo magis opus videretur, promptas. Tot modis fulcienda tunc Resp. fuit: quæ iam iam ruere videbatur. Eis autem aliquantulum subleuata. Interfectores enim Archiepiscopi Regno fugati, pulsiq; fuerunt. Neq; enim illorum fuga vllo modo potuit intercludi. Eorum vero inimici ex Herediarum, & fautorum gentibus, quorū magnæ cohortes toto Regno, mira omnium consensione, in oblatæ necis vindictam vagabantur; aliquamtulum etiam repressi. Quibus in rebus componendis diu, multumque à nostris elaborandum fuit. Propterea oportuit propositam eam Regnorum conuenientiam per illud idem temporis prorogari. Ceterum postquam se à magna ista tantarum rerum molitione expedierunt; ad initam Comitiorum rationem peragendam conuersi sunt. Ad diem autem illorum destinādam, vt decretum fuerat, in Epilæ opidum A. D. IX. Kal. Aug. eiusdem anni conuenerunt, Gubernator, Iustitia Aragonum, Berengarius Bardaxinus, pluresque alii ex delectis viri. Sed hi tres, non solùm consiliis, sed facie, ac vultu suo sustinebant miseræ Reipub. dignitatem. Quod si languidiore ea in re studio fuissent; proculdubio ceterorum omnium fractus animus, debilitataque virtus fundi-

tus concidiffet. Hi ergo Epilam congressi, consilium mutauerunt: statuerunt siquidẽ ad eam dicendã Comitiorum diem, Cæsaraugustæ VI. Id. eiusdẽ mẽsis Aug. eos omnes adesse oportere; quia ad id Vrbem eam, oportuniorem esse locum, iudicarunt. A Catalanis autem per literas, ac nuntios certiores facti sunt; eos iam Dertosam, vt constitutum fuerat, conuenisse. Ideò nostri accelerandum sibi decreuerunt. Sed Catalanorum adhibitam operam tacitus nullo modo præterire possum: quandoquidem in ea Reipub. iactura, tametsi nostri cum ipsis condicione pares, & fortuna socii exstiterunt, atque interdum etiam ob graues nostrorum euentorum casus inferiores; longè tamen nostros sedulitate, ac concordia superarunt. In quo nihil eis tribuimus, quod non res, & veritas ipsa concedat. Semper enim primi in exquirendis consiliis fuerunt: in exequendis autem haud nouissimi: tum magis inter se concordes, & coniuncti, priuatas suas inimicitias, quamquam graues, ac veteres, alacri animo, & vultu ob communem; & publicam causam deponentes. Denique licet illis naturâ insitum sit, quod nobis cum ipsis est commune, vt sententiis magis, quàm verbis abundemus: in his rebus adeò & verbis, & sententiis abundarunt, vt nisi certè fuerint sese metipsos, ac suas etiam naturam superasse. Tandem vt me retineam, à nostris, qui Cæsaraugustam conuenerunt, ea Comitiorum dies, secunda mensis Septembris proximi dicta fuit: ad illamque totius Regni Ordines Alcagnizii in opido adesse iussi. Quo statim omnes pergere cœperunt. Atqui dum eò ventum est; cum Catalanis, qui Dertosæ iã aderant, agi cœptum. Nam Valẽtinos, graues quædã, eo tempore ciuiles ortæ dissensiones detinebant; quæ diutius eos ab instituta illa Regnorum conuenientia retardarunt. Neq; eæ penitus sedari potuerunt, quin ipsi in duas partes diuisi, alii Vinalarozium conuenirent, alii verò in constitutum antea Trayqueræ opidum: contendentes, quam quisque sequeretur vocem, eam certam, ac veram esse, Valentini Regni propriam, ipsiusq; potestatem, & auctoritatem præseferentem; aliam verò fictam, & corruptam, meritoq; paruipendendam. Idemq; apud nos D. Antonius ipse Luna, & nonnulli alii, Mequinentiam conuenientes, ineptè, ac stolidè tentauerunt. vt hæc quoque noua pernicies cum vniuersa Reip. calamitate coniungeretur. Verum hi omnes sensim euanuerunt con-tus. Singulis enim Regnis singuli tantùm conuentus constituti sunt. Eos autem deinceps Parlamentorum, non autẽ Comitiorum nomine vocandos duxerunt: in hoc etiam seruare volẽtes debitum Regiæ dignitati decorum: quæ sola nobis potest ex veteri instituto, vera, & iusta Comitia celebrare. Legati verò à Balearibus, & Siculis missi ad nostros venerant, pollicentes, se in huiusmodi Regia causa, quodcumq; nostri perciperẽt cõsilium, penitus sequuturos. quæ legatio omnibus grata fuit, & iucunda Illud autẽ iucũdissimũ, quod dum horum triũ Parlamentorum sermones mutuò inter se conferri cœpti sunt; omnes tendere videbantur ad benè de communi Rep. statuendum. Quamquam enim aderant vtrobique nonnulli pestilentes viri, ac perniciosi, publicæ istius causæ præuaricatores, apud quos ea, vt plerumque fit, non ex vtilitate publica, & communi, sed ex priuato illorum quæstu, & compendio pendebatur: tamen ii callida sua consilia, nefariis mentibus inclusa continebant, quòd vehementer vererentur iustam ceterorum omnium reprehensionem. Circumstabat enim summa Parlamentorum auctoritas: quæ obliuisci eos domesticæ laudis non sinebat. Itaque hinc fiebat, vt cùm hos verecundia cohiberet, ceteros autem integri officii studium incitaret: de Reip. salute mirificè omnes vna & mente, & voce consentirent. In primis autem statuerunt: vt dum hæc causa ageretur; introitus omnes, quibus terra, aut mari in regiones hasce adiri posset, firmissimis essent armatorum hominum præsidiis interclusi. Deinde Arces, & Castella omnia tutissimis custodiis munita, & maioribus quàm antea vigiliis. Ea quoque Regnorum Parlamenta, cohortibus armatis circumsepta: vt & Regnorum fines ab excursionibus hostium tuerentur, & communem patriam à ciuilibus seditionibus vindicarent. Quæ omnia sicuti statuta fuerant, confestim facta sunt. Adhæc de Regia illa causa decreuerunt, non temeritate, aut cæco, & populari impetu, sed perspicua prudentia, & percauto quodam delectu iudicandum. Nec alienum esse ad eam rem adhibere doctos homines, vel vsu peritos: quorum cõmitteretur fidei, ac permitteretur iudicio, & potestati. Esse enim affirmabant liberorum populorum condicionẽ, præcipuè autẽ huiusce nostri Aragonẽsis populi; posse suffragiis suis dare, vel detrahere Regnum, cui velint. Memoria namque repetebant, priscis illis seculis, tribus oblatis similibus Interregnis, quorum supra meminimus, similia iacta fuisse retinendæ libertatis fundamenta: dum Innicus Arista primum, deinde Abarca Cæso, postremo tandem Ranimirus Monachus, à nostris fuerant Reges acclamati. Quin etiam & Garsiam illum Eximini, primum Suprarbiensium Regem,

gem, asserebant fuisse, quemadmodum dum re vera fuit, vltrò, & sponte ab ipsis Suprarbiensibus Regem cooptatum. Vnde in ea, quæ tunc circa Regiam hereditatem quæstio vertebatur, nihil competitorum, tam proprium esse debere, quam ferre modicè eorum voluntatem, quibus semper fuerat in mandando Regno natiua, ac propria libertas præstituta. Nec qui fortè præterirentur, quandoquidem vni soli Regale erat munus deferendum; de ipsa conquererentur iudicii iniquitate: cùm si libertatis proprium est, facere id quod velis; nostri populi, qui liberi erant, iure poterant, quem sibi vellent, Regem constituere. Quid? quod, ne ea, si qua esset, competitoribus fieret iniuria; vniuersi Regnorum Ordines statuebant; Eum solum, Regem acclamandum, ad quem iure, & legibus Regia ipsa dignitas pertineret. Iudicium verò istius rei, quæ tam ardua, ac difficilis erat, nequaquam ducebant vniuersæ multitudini committendum esse: cùm multorum animi in deliberando semper in contrarias partes distrahantur, nec quidquam sit incertius multitudine. Sed viros ingenio, prudentia, atque integritate præstantes, ex singulis tribus Regnis deligendos, qui lumina ingeniorum, consiliorumque suorum ceteris omnibus porrigerent, atque tenderent. Ipsique sóli, graui suarum conscientiarum pondere, non populari aliqua trutina, sed quasi fidelissima quadam statera, singula competitorum iura examinarent, decernerentque. Quem tandem Regem vniuersi Regnorum Ordines in posterum essent habituri. In quibus deliberandis rebus mirifica exstitit Parlamentorum, incredibilis patriæ totius, bonorumque omnium summa, & singularis consensio. Verùm hæc consilia Vrgelitano Comiti vehementer displicebant. Etenim, vt ipse affirmabat, ob inimicos suos, timidiùs se huiusmodi delectorum virorum iudicio committebat. Sed ne diffidere iuri suo fortasse videretur: huic trium Parlamentorum voluntati obsequendum statuit: quòd eam tandem ab omnibus videret esse certam, ac stabilem, vltimamque explicatam de expediendo huiusmodi negotio sententiam. Cui ceteri etiam competitores statim sunt assensi. Quisque autem eorum sic statuebat: vt si causa cum causa contenderet, se suam perfacilè crederet non æquis solùm, sed barbaris iudicibus probaturum. Tantum vnusquisque sibi, æquitate iuris sui nixus, confidebat. Postquam igitur omnes initam hanc consiliorum rationem summa consensione laudarunt; reliquum fuit, in quo plusculum erat negotii, vt viri ii deligerentur, qui tantæ rei essent præficiundi: decerneretúrque quot futuri essent, ac quo tandem in loco congressuri. Primùm quidem constituerunt: Nouem tantùm viros cooptandos, ex tribus siquidem Regnis ternos, qui electorum quasi munere fungerentur. Quem enim ipsi omnes, vel ex eis sex, dummodò aliquis è singulorum Regnorum electis interesset, Regem habendum iudicarent: is statim quietè, & pacificè, sine tumultu, sine armis, de communi Parlamentorum consensu, publicaque Regnorum auctoritate, Regna cum dignitate obtineret. Id autem iudicium intra duos menses fieri debebat. Si verò latiùs id tempus vellent proferre: liberè possent illud in alios duos menses prorogare. Quòd si ex deligendis aliquis susceptum munus commodè explêre nequiret, vel forte recusaret: superstites, quem vellent, in eius locum sufficerent; qui idem munus cumulatè exequi valeret. Deinde autẽ, quia Aragonio Regno à ceteris ditionibus semper dari consueuerat in tota dignitate principatus; decretũ fuit: vt istius amplissimi iudicii sedes intra Aragonios fines statueretur. Propterea de communi Parlamentorum consensu, Caspe, celebre apud nos opidum, futuris iudicibus consistendi locus circumscriptus. Ipsis quoque hæc adhibita fuit iudicii, ac cognitionis regula: vt primum illius competitoris causam audirent, qui ad eos primus accederet. Si verò plures adessent vno tempore: quem vellent ipsi, ordinem seruarent. Competitoribus per procuratores, non per se ipsos agere liciturum erat: neque propius iudicii locum XII. M. passuum accedere, plurimum, quàm singulorum XX. equitum turmis stipatos. Eorum autem procuratoribus, legatisve edicebatur: ne plurium, quàm singulis XL. equitum, & L. peditum inermibus cateruis comitati, ad futuros iudices in ius adirent. Ipsis verò iudicibus; ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus in tanta re adhiberi posset: vt sumpta priùs Sacrosancta Eucharistia, solemne Iusiurandum præstarent, fidem suam omnibus obligantes: se pro eo tantum sua suffragia laturos, quem iudicarent iure esse ad obtinendum Regale munus potiorem. Neque se precibus, nec pretio, nec gratia, nec simultate, à recta iuris via deducendos; sed ea semper mente futuros, quam ratio, & veritas ipsa præscriberet. Tum: vt suum quisque suffragium, & suorum eiusdem muneris sociorum tamdiu tegeret, & supprimeret, quamdiu notum, atque apud omnes peruulgatum esse oporteret. Ad hæc Caspensis ipse locus confestim fuit firmissimo militum præsidio munitus: quo futuris electori-

bus tranquillitas animorum adesset, & maior securitas. Quin etiam vniuersi Regnorum Ordines decreuêre: Parlamenta illa minimè esse dimittenda, tametsi ad alia forsan commodiora loca transferrentur. Sed in incœptis iis communib⁹ congressibus, qui singulorum Regnorum faciem præseferrent, quasi in vigilia permanendum; vt eis in huiusmodi custodia, tamquàm in specula, collocatis, electores Iudices ab omni cura vacui redderentur, causæque & officio suo satisfacere possent cumulatiùs. Quæ omnia singulis competitoribus vniuersa Parlamenta per literas, ac nuntios deferenda curarunt, initamque hanc rationem consiliorum, omnibus esse exploratam. A qua nemini liciturum fore nuntiabatur, transuersum, vt aiunt, digitum discedere: si populorum gratiam sibi quisque conciliare cuperet, & quod aptissimum erat ad quietè regnandum, charitatem. Huic verò magnæ, & obscuræ quæstioni iudices esse præficiundos, graues, sapientes, iustos, integerrimos, tales denique quales ipsa natura causæ, ac fides omnium publica postulabat. Ad quos, monebant eos, ne recusarent, neve multum differrent mittere oratores suos: diligenter instructos; quòd hereditariæ huic controuersiæ finem iam constitui tempus esset. Catalani autem separatim legatis suis mandata dederunt, vt eorum nomine singulos competitores ad concordiam hortarentur. Quam inter eos, si ipsi sibi vicissim satisdarent, hac condicione iniri posse credebant: vtis, in cuius imperium decideret res, damnum illud amissæ causæ, quantum commodè fieri posset, ceteris competitoribus resarciret. Cupiebánt enim, vt si aliter competitores sentirent: grauis ea Parlamentorum admonitio reprimeret illos: si verò dubitarent; suauis hæc hortatio ad communem pacem impelleret. Vsque eo ipsi, cautioribus huiusmodi consiliis, adhibendam curarunt in competitorum fortunis misericordiam, in Reip. autem salute, quam semper soliti fuerant, sapientiam. His igitur ita constitutis, extremum illud erat, vt Iudices ii legerentur, apud quos Regia hæc causa agenda esset. In quo tandem tota operosæ istius molitionis summa consistebat. Nostri quidem protinus Gubernatori, ac Iustitiæ Aragonum potestatem, optionemque fecerunt: vt ex omni populo deligerent, quos vellent. Ipsi vero tales delegerunt viros non ex nostratibus solùm, quòd ad eos tantùm spectabat, sed ex Catalanis, atque etiam Valentinis; vt statim id omne, quod ab ipsis actum esset, tria Regnorum Parlamenta, singulari studio, ac incredibili plausu, comprobarent. Hi autem fuerunt selecti Iudices:

EX ARAGONENSIBVS;

I.

D. Dominicus Ram, Oscensis tunc Episcopus, magnæ sanctitatis, ac doctrinæ vir: qui postea Ilerdensi Ecclesiæ præpositus fuit: indeque ad Tarraconensem Archiepiscopatum translatus, tandem a Martino V. Pont. Max. S.R.E. Presbyter Cardinalis tituli Sancti Xisti primum, mox Ioannis, & Pauli, Portuensis denique Episcopus creatus decessit. Cuius generis antiquitas ex eodem Alcagniciensi opido profecta perhibetur; patre siquidem Blasio Ram, & Domna Dulcia Lanatga matre, Alcagniciensibus viris natus fuit. Eorum autem error omnino eripiendus est, qui eum, Dominicum Raimundi, vt Onufrius Panuinus testatur, vel, vt alii, Dominicum Royzium appellatum memorant. Ram enim ipsius, ac gentis suæ nomen erat.

Hic ergo nostræ classis primo loco collocatus fuit. Secundo autem

II.

Franciscus, seu, vt vulgo vocabatur, D. Frances Aranda, in Turolensi ciuitate Equestri familia natus non ignobili: homo sanè æquus, & ab omni cupiditate remotus: veritatis amicus, & apud omnes maximè charus. Hic fuerat studiorum, ac officiorum Ioannis, & Martini Regum maximè conscius, eorumque fidelis, ac beneuolus consiliarius. Sed ea omnia contemnens, iam pridem se in otium, solitudinemque contulerat, ac in celebri Carthusianorum cœnobio, Porta cœli nuncupato, illius se dederat religioni, sub eorum, quos ibidem *Donatos* appellare solent, instituto. Quorum more vestitus, capillatior quàm antea, barbaque maiore incedebat. Inde ergo fuit ad regiam huiusmodi causam iudicandam vniuersæ Reipublicæ voce reuocatus. Tertius autem fuit

III.

Berengarius Bardaxinus tum ciuilis iuris, tum etiam totius nostræ antiquitatis peritissimus: qui apud nos plures annos fuerat publici consilii princeps: huiusce autem tam magni operis præcipuus inter ceteros omnes parens, & effector. In cuius industria,

dustria,& consilio vniuersi omnium Regnorũ Ordines tantam componendæ Reip. spem collocauerant, vt communis huiusmodi causa, quæ sine eo deserta, ac desperata putabatur, cum eo non existimatione modò, sed quasi re ipsa iam iã constituta crederetur, tametsi nondum esset dicto, & pronuntiatione definita. Verùm infra illius facta fusius persequemur, cùm de singulis Iustitiis Aragonũ erit nobis sermo propositus. Eidem namque Magistratui post Ioannem Eximini Cerdanum, qui vt dictum est satis, hac tempestate eum gerebat, præpositus fuit.

Hi tres igitur fuerunt ex nostris Regiæ huic quæstioni præfecti Iudices, competitorumque iuris, æqui æstimatores. At alii tres

EX CATALANIS;

I.

D. Petrus siquidem Sagarriga, Tarraconensis tunc Archiepiscopus, ex Ilerdensi Episcopo translatus: vir summo officio, ac virtute præditus, iustitiaque & integritate plurimum præstans. Alter verò

II.

Gulielmus Vallesica legum, & patriæ consuetudinum valde peritus: cuius in ipsis legibus interpretandis, æquitateque explicandis scientia, admirabilis illis temporibus habebatur. Tertius autem fuit

III.

Bernardus Gualuesius; qui ipsius etiam ciuilis iuris intelligentia, atque omni prudentiæ genere multum præstabat.

Sed

EX VALENTINIS;

I.

D. Bonifacius Ferrarii primo loco selectus fuit: qui erat præfato Portæ cæli cœnobio præpositus Prior. Homo quidem iustus, natura bonus, prudens, & laudatus, studiisque ciuilis iuris, ac etiam canonici optimè deditus. Illi autem adiunctus

II.

Vincentius Ferrarii, illius frater germanus; Sacræ Theologiæ Doctor sapientissimus, ex Prædicatorum, vt vocant, instituto: sanctissimus, & religiosissimus vir: in omnibus vitæ suæ partibus moderatissimus, ac temperatissimus: plenissimus pudoris, officii, & charitatis. Cuius miræ sanctitatis, ac religionis fama vniuersi Christiani imperii fines peragrauerat, earumque celebritate remotissimis etiam nationibus notissimus erat. In patria autem sua, Valentina nempe ciuitate, ita illius sanctimonia quasi lumen aliquod elucebat, cum inter præclaras alias virtutes rarissimum esset exemplum continentiæ, vt omnes iam pridem eum, sicuti aliquem de cælo lapsum intuerentur. Cumque singularis hæc vitæ suæ integritas ad extremum vsque spiritum prouecta fuisset, diuinitusque magnis signis, ac miraculis comprobata: antecepta, pro more solito, accurata inquisitione veritatis, illum tandem Calixtus III. Pont. Max. postea in Diuorum cælestium numerum retulit. At dum à Valentinis ad huiusmodi deliberationem faciendam adhibitus fuit, repente omnes maximis lætitiis incesserunt: quòd tanti viri interuentu nihil inde non verè iustum, æquum, rationi consonum, omnibusque vtile, & conducibile profecturum fore sperarent. Tertius denique istius iudicii socius à Valentinis adscriptus fuit.

III.

Ginesius Rabaza, Equestris ordinis vir, iurisque ciuilis interpres grauis, ac disertus. Sed eo posteà insaniente (siue quòd re vera in illud genus morbi delapsus fuisset, siue, quæ vulgaris, ac vehemens illis sæculis opinio fuit, quòd se data opera insanum finxisset, vt sese ab huiusmodi iudicio abstineret) in eius locum, cùm iam Caspi adesset, suffectus fuit Petrus Beltrandi, Decretorum clarissimus Doctor, plurimis, maximisque in rebus probatissimus.

Hi igitur Nouem grauissimi homines, istius tanti muneris socii, officiique & mandatorum iudices ab vniuersis trium Regnorum Ordinibus constituti fuere. Quorum inter ipsos consensio, vnica iam proponebatur communis, ac publicæ salutis spes: atque eadem ipsa, omnes obtentabat, nihil futurum aliter, ac deceret. Initia enim illa præclara, quandoquidem tam citò tales Iudices ad talem caussam fuerant selecti; communi omnium felicitati tribuebantur: extrema autem, summæ ipsorum iudicum virtuti, ac prudentiæ; foreque faustè, ac feliciter euentura. Quò autem propiùs huiusmodi contentio accedebat ad iudiciariam cognitionem veritatis: eò omnes hilarioribus oculis quasi terram videbantur videre iam sese, in optatumque portum ex odioso,

& perdifficili nauigatione venisse. Attamen vt humanæ res sunt instabiles, fragiles, & caducæ; Gandiæ Dux Alfonsus, vnus ex competitoribus Regni, per ætatem, quæ nimis decrepita erat, ac infirma, nullam partem sanæ, & salutæ Reipub. gustare potuit. Ete-
1412. nim A. D. III. Non Mart. Ann. Chr. ∞CDXII. in ipsa meditatione Regii muneris obeundi, excessit ê vita; Alfonso filio grandiori, Deniæ Comiti, ac Ripacurtiæ, integram suam petitionem relinquens. Verùm Ioannes, Pradensis Comes, Ducis mortui frater, pro suo proprio iure actionẽ illam suscepit, & sobrino, & ceteris competitoribus aduersantem. Quam quoad alios; ipsomet prorsus, quo frater iure, omnibus anteponendam esse contendebat: quoad sobrinum autem; quòd esset eo, Ioannes ipse gradu propinquitatis proximior. Sed protinus fuit de inani illo conatu depulsus. Nam si quod ius ad Alfonsum Ducem mortuum in Regia ea hereditate pertinebat, id omne ad filium, non autem ad fratrem, censebatur translatum: cùm ad Martini Regis interitus tempora communium rerum status reuocandus esset, vt qui tunc esset ceteris iure potior, is nunc, & sui ceteris essent præponendi. Atque ita attendendum esse, statim Nouem ipsi selecti Iudices decreuêre. Quamprimùm enim Caspensem constitutum iudicii locum quasi Conclaue quoddam, ingressi sunt, A.D. IV. Kal. April. eiusdem Ann. MCDXII. prætorito prorsus Ioanne ipso Pradensi Comite, ceteros competitores hoc ordine, atque his cognomentis, siue vt appellare solemus, Titulis in grauissimum istud iudicium vocauerunt: scilicet,

Primogenitum Illustrissimi Neapolitani Regis, Ludouicum:
Inclytos, Ferdinandum, Infantem Castellæ; & Alfonsum, Gandiæ Ducem:
Egregiosque Federicum, Lunensem Comitem; ac Iacobum, Vrgelitanum.

In quo solitum illud decorum seruare voluisse visi sunt, vt qui maiori dignitate, vt puta Regis, Infantis, aut Ducis antecederet; priori in loco is collocaretur. Sed præter hos vocari etiam iusserunt; Violantem Reginam, dicti Primogeniti matrem, Ioannis Regis, vt diximus, filiam: nec non & Isabellam, eiusdem Ioannis, ac Martini Regum sororem, vxorem Vrgelitani Comitis Iacobi: ne illæ, quæ ius etiam ad Regalo munus habere contendebant, conqueri possent, à nostris non fuisse in eandem condicionem vocatas, ob eamque causam ipsi Iudices in prætermissi debiti sui officii reprehensionem incurrerent. Tunc viæ multitudine legatorum vndique missorum celebrari cœperunt. Idque eo ipso vehementer delectabat, quòd in ciuili contentione proposita, factaque Iudicum selectione, omnes partes videbantur inter se miro quodam applausu consentire. Sola Regina Violans, ac filius Ludouicus, Iudices eos constitutos, grauiter sibi suspectos, atque infensos dicebant: legatique ab eis missi multas suspicionum causas coram ipsis Iudicibus proposuerunt, cupientes eorum fidem in hoc iudicio faciendo derogare. Sed ab eis protinus decretum fuit; illam sibi non esse abrogandam. Itaque deinceps accuratæ nimis cœperunt esse, & ciuilium legum disputationibus vehementer incensæ, inter ipsorum Competitorum legatos, qui Caspi aderant, contentiones. Vnusquisque enim industriæ suæ neruos contendebat, vt is causam eam vinceret, à quo fuisset ipse iustitiæ suæ patronus constitutus. Ceterùm eo tempore Federicus Lunensis Comes, infans puer erat, neque solùm parentibus, verùm tutoribus idoneis orbatus. Etenim qui apud Iudices illius partes agebant, in eius iure cognoscendo, aut exponendo haud erant diligentes; disertive patroni, prout solent esse plerumque mercenarii: sed tantummodò suarum miseriarum deprecatores; vt aliquando ipsos Iudices patris, atque aui memoria, ac desiderium teneret. Idcirco cùm illius causa, tutela vacua, cerneretur, communemque Regnorum fidem, tamquam legitimi tutoris, implorare: Iudices statim decreuêre in deserti ipsius fortunas publicum immittendum esse Regnorum patrocinium. Itaque vniuersi Ordines protinus eidem, totius Reip. voce, amplissimos patronos, defensoresque acerrimos adoptarunt; tres Equestres viros, sex Iurisperitos, ac tres alios, quos appellamus, causidicos procuratores: ne viderentur ea in re, nec paululum quidem, à debita sua integri, & recti officii religione deficere. Ipsi verò patroni traditam sibi Federici Comitis defensionem singulari studio susceperunt, in eaque accuratissima diligentia, & fide laborarunt. Ac priores quidem triginta dies, totos, selecti Iudices in audiendis singulorum competitorum iuris, & facti disceptationibus consumpserunt: reliquos verò, in vnoquoque eorum iure, integro sanæ mentis iudicio, ponderando. Nequaquam enim ipsis præfinitum fuerat, vt eam causam non nisi recondita arte, quæstuosave iuris ciuilis scientia perpenderent; sed permissum interdum, vt etiam recto naturali sensu iudicarent,

rem; præsertim dum tantæ visæ sunt, tamq; contrariæ clarissimorũ virorum auctoritates inter se. Itaq; omissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione veritatem exquirebant. Illud autẽ mirandum, quàm suspensi, incertique singulorum vultus pendebant obscura, ac cæca futuri euentus expectatione: neq; eorum solum, quorum præcipue res agebatur, sed plurium aliorum: cùm tanta causa quanta nulla vmquam in disceptatione versata fuisset, apud nos tunc in ciuili contentione posita cerneretur. Non enim id latebat, neque abditum erat: sed in oculis, atque auribus omnium nationum, ac gentium versabatur. Præter competitorum autem oratores, legati ab ipsis Parlamentis missi ad eundem iudicii locũ venerant, sententiam audituri. Quos omnes sollicita, & anxia illius expectatio tenebat; quia videbant in ea esse de salute Reipub. decernendum. Fuerat autem priùs de communi decreto constitutum; ¶ Eum, qui à Iudicibus Rex appellaretur, dulci, ac suaui, præstituta iam vniuscuiusque Reipub. moderandæ forma in omnibus rebus vti debêre; suosque suorumque motus, legum, ac patrii iuris sedatione condire: neque in iudiciorum moribus, populorum scitis, ac libertatibus vllam, nec minutulam, esse mutationem futuram. Qua in re communis operæ summa, ac sancta selectorum Iudicum fides supposita fuerat: ipsiq; Iudices penè domini, ac publici istius iuris vicarii constituti. Quibus etiam adhibiti fuerunt publici Notarii sex, à tribus siquidem Regnis bini, prudentes, graues, & dexteri; publicæ istius fidei, ac omnium, quæque agerentur, integerrimi testes futuri. Quamquam autem patriæ libertas tot fuerat prudentibus consiliis septa, salutaribusque præsidiis communita, vt nihil inde timendum videretur; nostri tamen, atque adeò omnes, quem exitum habitura res esset, metuebant: cùm in omni mutatione dominorum, morum etiam mutatio timenda sit. Denique profligata iam hæc fuit, & ad felicem exitum adducta quæstio. Apertè enim Veneris quadam die Natalis Sancti Ioannis Baptistæ, vicesima quarta mensis Iunii, Anni sæpe dicti ∞ CDXII. maior Iudicum pars, quæque tandem sufficere poterat; in vnius ex 1412 competitoribus causam incubuit. Insequenti verò die Sabbati vicesima quinta eiusdem mensis omnes Nouem Iudices (ita enim fuerat constitutum, vt quod maior, & sanior pars decerneret, id superstites etiam approbarent) sua ferentes suffragia, testes, & à dictis sex Regnorum Scribis testimonia postularunt, publicis literis, vt mori est, consignata. Sed consilium hoc ceperunt inter se, vt ea occulta manerent, donec modo, atque ordine ab ipsis adhibendo omnibus essent peruulganda. Decreuerunt enim ad eam tantam rem diem dici debêre. Illud verò peruulgandi munus Diuo Vincentio Ferrario commiserunt, dum de rebus sacris ad populum concionaretur. Ea autem dies, Martis XXIIX eiusdem mensis Iunii dicta fuit. Auspicatò igitur ad Caspensis Ecclesiæ portam, quasi pro theatro illi iudicio ædificato, publicus quidam locus apertus, & propatulus, captus est opportunus. In quo altare constructum fuit, suggestusque ornatus, vt res diuina maxima cum cærimonia fieret, celeberrimaque illa concio haberetur. Ibi ergò præstituta die, audiendi causa, maximo vndique hominum ex agris, ex vicis, ex cunctis denique domibus concursu facto. hora Tertia Ecclesiæ consueta, aut non multò secus, Iudices quamprimùm altioribus in sellis distinctè consederunt. Atqui tunc D. Dominicus Ram Oscensis Episcopus, inter eos primus, omnium Legatorum, & Oratorum frequentia stipatus, innumerabilique cinctus populi multitudine, cunctis astantibus, & audientibus Sacræ Missæ solemnia celebrare cœpit, ac pro more solito Spiritus Sancti gratiam implorare. Quibus peractis, Diuo Vincentio Ferrario suggestum ascendente, magnum illico fuit omnium, qui ibi aderant, silentium consequutum. Neq; ie enim necesse fuit vetare; ne qua vox mitteretur, ne quis disputaret; ne loqueretur; neue pedibus streperet; aut quouis alio modo sermonem interrumperet. Omnes enim ingentes illæ astantium vndæ, tametsi valde efferuescebant, atque huc, & illuc quasi ventorum vi agitabantur; mira quadam taciturnitate, ac si nemo homo adesset, tamquàm stupefactæ, intentis oculis dicturum sic intuebantur, vt in eo penitus viderentur defixæ. Ille verò suauissimè, vt solebat, orsus est loqui. Primum quidem nonnulla de sanctissima nostra Religione concionari cœpit. Mox suam, & collegarum in audiendis competitorum causis adhibitam rationem explicare. Deinde singulas eorũ contentiones referre: ac quo quisque iure niteretur. Tum quæ fuisset sua, ac sociorum ea de re lata sententia. Quam tandem suo, ac eorum nomine pronunciaturus, locum illum ascenderat. Ad extremum, quo iam eum vocabat tacita omnium expectatio, Dei Optimi, Maximi prius, sacratissimæ deinde Virginis matris Mariæ, ceterorumque omnium Sanctorum auxilio implorato, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque futurum precabatur, magna, & contenta voce, vt ab omnibus posset ex-

audiri, Gloriosissimum, Inuictissimum, ac Potentissimum Principem, Ferdinandum, Infantem Castellæ, Felicem, Pium, Victorem, Augustum, Maximum, totius Aragoniæ ditionis Regem acclamauit: pronuntiauit eidem, omnes Aragonum ditioni subditi, obnoxios, & supplices solitam communem fidem obligare debêre. Omnia tunc repente ibi & lætificis audientium vocibus, & ingenti tubarum sonitu, ac buccinarum, tibiarumque cantibus, variisque aliis musicæ generibus personarunt. Nuntii verò, seu potius pegasi, acclamati Regis Ferdinandi protinus visi sunt alacres, & læti volitare, eidē exoptatissimum huiusmodi nuntium afferentes. Quod statim etiam ad singulorum Regnorum Parlamenta a legatis ibidem astantibus remissum fuit, vnà cum Tabellis singulis Notariorum Signis obsignatis: vt ea res omnium oculis testatior esset. Sabbato enim, quo huiusmodi sententia lata fuerat, curauerant Iudices, solemnem eidem, quam diximus, Notariorum testificationem adhiberi: cauerant tamen, ne manifesta ad quempiam ante publicæ promulgationis diem deferretur. Tunc autem constituerant, vt ipsi Notarii publicum darent grauissimi istius iudicii testimonium; quo & vitiis res illa perspicua fieret, & eadem ipsa perspicuitas posteris etiam maneret sempiterna. Illius verò exemplum hoc loco exarare constituimus; vt tanti facti memoriam iam prope senescentem ab obliuione hominum, atque à tanto silentio vindicemus. Id autem est huiusmodi.

In *nomine Domini nostri Iesu Christi. Pateat vniuersis. Quod die Sabbati intitulata Vicesima quinta mensis Iunii, Anno à natiuitate Domini Millesimo Quadringentesimo Duodecimo, Hora Tertiarū, vel quasi. Existentibus Reuerendissimis, & honorabilibus Dominis, Nouem personis infrascriptis, ad inuestigandum, instruendum, informandum, noscendum, recognoscendum, & publicandum subscripta deputatis, & electis, in quadam Aula Castri Villæ de Casp prope flumen Iberi in Aragonia constituta, personaliter congregatis. In præsentia nostrorum Notariorum subscriptorum. Qui de auctoritate, facultate, & potestate dictorum dominorum Deputatorum & aliis per Calendaria tactu, & expressatis (prout nominati sumus inferius) facimus autenticam, & veridicam fidem. Et in præsentia etiam honorabilium dominorum testium infrascriptorum præfati domini mandarunt Reuerendo Magistro Vincentio Ferrarii subscripto; quòd ipsorum nomine legeret, & publicaret quamdam scripturam. Quam illico dictorū dominorum ex parte Reuerendissimus in Christo pater, & dominus D. Dominicus Ram Episcopus Oscensis infrascriptus dedit, & tradidit eidem Magistro Vincentio Ferrarii, & requisierunt nos infrascriptos Notarios, quòd de prædictis omnibus & singulis faceremus vnum, & plura publicum, & publica Instrumenta. Qui quidem Reuerendus dominus Magister Vincentius Ferrarii accepit dictam scripturam, & eam coram omnibus legit, & publicauit. Cuius tenor sequitur in hunc modum.* Nos *Petrus de Sagarriga, Archiepiscopus Tarraconensis; Dominicus Ram, Episcopus Oscensis; Bonifacius Ferrarii, Domnus Carthusiæ; Guilelmus de Vallesicca, legum Doctor: Frater Vincentius Ferrarii de ordine Prædicatorum, Magister in sancta Theologia; Berengarius de Bardaxino, Dominus loci de Zaydi; Franciscus de Aranda, Donatus monasterii Portæcœli, Ordinis Carthusiæ, oriundus Ciuitatis Turolii; Bernardus de Gualbis, vtriusque iuris; & Petrus Beltrandi, Decretorum Doctores; Nouem videlicet Deputati; vel Electi per generalia Parlamenta: prout de nostra electione, & subrogatione mei Petri Beltrandi constat per publica Instrumenta facta in Alcagnizio die quartadecima Martii Anno à natiuitate Domini Millesimo Quadringentesimo Duodecimo, & Dertusæ die tertiadecima dictorum mensis, & Anni, & in Castro de Casp sextadecima die Madii eiusdem Anni, cum plena, ac plenissima, generali, ac generalissima auctoritate, facultate, & potestate inuestigandi, instruendi, informandi, noscendi, recognoscendi, & publicandi, cui prædicta Parlamenta, & subditi, ac Vassalli Coronæ Aragonum fidelitatis debitum præstare, & quem in eorum verum Regem, & Dominum per iustitiam secundū Deum, & nostras conscientias habere debeant, & teneantur. Ita quod illud, quod nos Nouem in concordia, vel sex ex nobis (in quib⁹ sex seu inter quos sit vnus de qualibet terna) publicaremus, vel alias pro exequutione Capitulorum inter dicta Parlamenta concordatorum faceremus, aut executaremus quouis modo, haberetur pro facto iusto, constanti, valido, atq; firmo. Prout de prædictis potestate, & capitulis constat per publica instrumenta recepta in Alcagnizio per Bartholomeū Vincentii, Paulum Nicolai, & Raimundum Baiuli Notarios, die quintadecima Februarii, Anno prædicto. Considerantes, quòd inter cetera sollemniter, & publicè quilibet nostrum vouit, & iurauit: Quòd simul cum aliis secundum potestatem concessam citius, quo rationabiliter fieri posset, in negotio procederet; & verum Regem, & Dominum publicaret: prout in dictis voto, & iuramento, de quibus constat per publica instrumenta recepta in Villa de Casp per dominos Paulum Nicolai, Raimundum Baiuli, & Iacobum de Monteforte Notarios diebus decima septima, & vicesima secunda Aprilis, & decima octaua Maii anni prædicti latius continetur. Visis tenore, & forma dictarum electionis de nobis factæ, & potestatis nobis traditæ, & iuramenti, & voti præmissorum, & præhabitis inuestigatione, instructione,*

informa-

informatione, notione, & recognitione, quæ per nos fiendæ erant, & dictis, ac datis, & communicatis per iustitiam, secundum Deum, & nostras conscientias nostris opinionibus, dictis, atque votis; ex illis, ac aliis præmissis recognitis, & consideratis; solum Deum habentes præ oculis, secundum formam potestatis, & iuramenti, ac voti prædictorum dicimus, & publicamus: Quod Parlamenta prædicta, & subditi, ac Vassalli Coronæ Aragonum fidelitatem debitam præstare debent, & tenentur Illustrissimo, ac Excellentissimo, & Potentissimo Principi, & Domino nostro, Ferdinando Infanti Castellæ, & ipsum Dominum Ferdinandum in eorum verum Regem, & Dominum habere tenentur, & debent. Ex quibus omnibus ad perpetuam rei memoriam petimus, & requirimus fieri unum, & plura publicum, seu publica Instrumenta per vos Notarios infrascriptos. De quibus omnibus, & singulis supradictis dicti Reuerendissimi, & honorabiles domini Nouem Deputati verbo etiam requisierunt per nos Notarios subscriptos fieri unum, & plura, publicum, seu publica Instrumenta. Quæ fuerunt acta die, anno, & loco prædictis: Præsentibus honorabilibus viris; dominis Francisco de Pau, Milite; Dominico Ram, Licenciato in legibus, Priore Ecclesiæ Alcagnicii; Melchiore de Gualbis, Milite; Dominico de la Naia; Gulielmo çaera; & Raimundo Finalleris, Castellanis, & custodibus dicti Castri de Casp, ad hæc pro testibus vocatis specialiter, & assumptis.

Sig✝num mei Bartholomæi Vincentii, Notarii publici Ciuitatis Cæsaraugustæ, & auctoritate Domini Regis Aragonum per totam terram, & dominationem suam. Qui prædictis una cum Notariis infrascriptis interfui, & clausi.

Sig✝num mei Pauli Nicolai, olim Illustrissimi Domini Regis Aragonum Scriptoris, auctoritateque eiusdem Notarii publici per totam ipsius Regiam ditionem. Qui prædictis interfui, & clausi.

Sig✝num mei Francisci Fonelleda, Illustrissimi Domini Regis Aragonum olim Scriptoris, Regiaque auctoritate Notarii publici per totam terram; & dominationem suam. Qui prolationi prædictæ requisitus unà cum prænominatis, & subscriptis Connotariis meis interfui, eaque recepi, & per alium scripta clausi.

Sig✝num mei Raimundi Bayuli, auctoritate Illustrissimi Domini *Regis Aragonum Notarii publici per totam terrã, & ditionem suam. Qui præmissis una cum Connotariis meis, hic contentis, præsens fui, eaque scripsi, & clausi.*

Sig✝num Iacobi de Plano, auctoritate Regia Notarii publici per totam terram, & dominationem Serenissimi Domini *Regis Aragonum.* Qui *præmissis omnibus, & singulis una cum aliis Connotariis suis, hic contentis, interfuit.*

Sig✝num mei Iacobi *de Monteforte, auctoritate Regia Notarii publici per totam terram, & dominationem Illustrissimi* Domini *Regis Aragonum. Qui omnibus, & singulis supradictis una cum aliis nostris Connotariis, hic contentis, interfui, eaque clausi.*

Hoc igitur notabili exitu, quartum istud Interregnum conclusum fuit. Ac turbulentum illud quidem, graue, & difficile; sed magis rerum varietate periculosum, quàm diuturnitate temporis productum: ita vt diuturnitatem alleuatio, grauitatem celeritas consoletur. Paulò enim plus, quàm biennii spacio, absolutum fuit. In eius narratione sentio me esse longiùs prouectum, quàm proposita ratio postularet. Sed à me id consultò factum nequaquam negabo. Visum est enim: quod si me in primordiis Regni explicandis initio oportuit longum esse, vt quibus modis libertas nobis constituta fuisset, demonstrarem, nec vlli credo illius reicognitionem satietatem, aut fastidium attulisse: nunc cùm sine vlla spe ad miserrimum interitum ruebat, minimè deceret me esse breuiorem. Quæ enim tunc plurimo sudore, & maiorum sanguine parta fuerat: eam labentem nunc necesse fuit non minori virtute, & consilio retineri. Et verò in hunc statum minimè Resp. nostra peruenisset, nisi Magistratus Iustitiæ Aragonum ope, & auxilio negotiique in hoc tota summa fuit, dum Vrgelitano Comiti interdictum est, ne Gubernatoris generalis munere fungeretur. Tametsi ratio vera, rectaque & constans, supra homines putanda, Omnipotentique Deo tribuenda: vix enim videtur humanis consiliis tantam molem rerum, nostrorum gubernationem consequi potuisse. Quantum autem ab ipsis præcaueri potuit, vt quàm rectissimè omnia agerentur, totum id summa cura, diligentia, ac fide, communibusque officiis prouisum fuit, nec prætermissum quidquam, quod videretur stabiliendæ Reip. conuenire. Sed ad eam rem plus operæ, studii, atque industriæ contulerunt duo illi, Ioannes Eximini Cerdanus, Berengariusque Bardaxinus, gloriosi istius laboris, omniumque itinerum, periculorum, consiliorumque socii, & consortes. Hi enim in tot turbinibus, ac fluctibus nauim Reipub. gubernarunt, saluamque in portu collocarunt. Quod etsi sæpe dictum sit, erit tamen sæpius dicendum. Regia namque huiusmodi causa, inter tot fulmina, & tonitrua acta: eis, tamquam duobus verticibus, ex vtraque parte subnixa, ciuiliter potuit iudicari, atque

eò tandem adduci, quò vix vnquàm antea exstitissent, neque apud exteras fortasse nationes, simillimi facti, aut exempli vlla alibi impressa vestigia. Etenim vniuersi omnium Regnorum Ordines, ac Baleares ipsi, & Sicilienses, abiecta omni cunctatione, lætis acclamationibus constitutum sibi, Regem appellarunt. Iudices autem ipsos, dum cuique in suam domum remigrandum fuit, magna omnium frequentia, ac similis plausus celebrauit. Tunc singula Regna legatos nouo Rege dignos decreuerunt, publicos omnium in eum studii, amoris, ac fidei interpretes: qui illum læto nomine, Regem salutarent, deprecarenturque ne aduentum suum nimis differret: quippe cùm omnes essent illius non solum auidi, sed celeritatis etiam vehementer. Non abs re igitur censendum erit, quòd tanti facti memoriam fusiùs fortasse fuerim persequutus: præsertim cùm Hieronymi Suritæ, viri omni liberali doctrina politissimi, nostrique amicissimi, fatali morte (qua, prôh dolor, dum hæc conabat attingere, affectus est) nequeat iam tanta res grauioribus illius, ac politioribus scriptis illustrari. Ille enim eadem hæc ipsa, pro suscepto munere, Latina lingua fuisset persequutus, nisi hoc illius consilium, priùs aliarum rerum distentio, deinde acerbus interitus præuenisset. Quòd si imitatione nequaquam potero tantam ingenii consequi præstantiam: impositi muneris officium, studio, ac voluntate, quod denique possum, persoluam. Sed vt ad rem redeam, institutum de Regibus nostris persequar sermonem. Dabo autem operam, quam maximè potero, vt breue id faciam; ne dum illam, quæ summa est, prætermissi officii vituperationem fugere studeo, assequar aliam fortasse, quæ minimè est contemnenda, satietatis.

FERDINANDVS I. HONESTVS, ARAGONVM REX XXII.

ABSOLVTO itaque huiusmodi quarto Interregno, nouoque nostris Rege constituto, publica res, quæ extollere iam caput debebat, nec spe solum, sed re quidem ipsa à tot malis ciuilibus respirare: nouis demergi cœpit quasi imminentis seruitutis fluctibus, communisque omnium libertas denuo tremefieri. Vrgelitanus enim Comes Iacobus, vnus ex præteritis competitoribus, indignissimè ferens, se per inuidiam, atque vt ipse dicebat, per corrupta, & contaminata iudicia, à Regiæ dignitatis gloria, ad quam eũ natura erexerat, esse depulsum; non per præstigia, sed palàm per imperium orsus est, hostili prorsus modo, omnia quæque opida cõpilare: ac maximo furore, & scelere inflammatus, eas in miseros populos crudelitates exercere, quæ sceleratorum potius naturæ, quàm tanti ipsius generis splendori conuenirent. Itaque omnes tunc sese liberatos fuisse cognouerunt à domino agresti, & furioso; diurno, nocturnoque terrore. Si qua enim inesse poterat culpa in eo facto, non populis, à quorum dominatu fuerat depulsus, sed iudicibus, à quibus præteritus, tribuenda erat. Neque verò ad id Vrgelli Comes suapte solùm impellebatur natura, tametsi insolens erat, ferus, & superbus: sed eum valde acuebant quotidiani domesticorum sermones; præcipuè verò matris, & vxoris: quæ dies, noctesque acerbè, & contumeliosè in eum inuehebantur; abiectum, demissum, atque humilem fore prædicantes, si se pateretur, cuiusuis periculi, aut tempestatis metu, a Regii sibi debita honoris aura dimoueri: etiam si grauis illa contentio sibi, ac suis teterrimum esset finem allatura. Affirmabant enim, contracto animo, se parem aduersario esse non posse: infracto autem, erecto, & forti, longè illo superiorem futurum; cùm qui superior, quemadmodum ipsæ asserebant, natus esset ordine, minimè sperandum esset, inferiorem fore fortuna. Cuius rotam nec tunc quidem illæ pertimescebant. Quinimo Comitissa mater, temeraria nimis, & insana mulier, quæ si vllam partem sensus habuisset, auersos filii motus reprimere debuerat: eundem passim frequentibus his Catalanicis verbis incitabat: *Fill, o Rey, o mores*: quasi vnam ex duabus rebus præ sibi esse ferendam constitueret; vt aut Rex esset, aut si id consequi cæco aliquo fortunæ casu vetaretur (quod Deus omen auerteret) nihil esse, satius iudicaret. His ergo suasionibus, nec non etiam ipsius D. Antonii Lunæ, omnium sibi amicissimi, impulsu, infelix Comes sciens, sed non prudens, in eam se ferri passus est, quam insana mater prædixerat, totius suæ dignitatis iacturam: ita enim ex amplo suo statu concidit; vt nec multos post dies nihil apud nos esset eodem Comite egentius. Iam verò Ferdinandus Castellæ Infans ad Cuencam aderat, quam vocant, ciuitatem, dum nostræ Aragonum ditionis Rex fuerat, suffragiis, ac voce, à selectis Iudicibus

cibus

cibus declaratus. Is quamprimum hoc iucundissimum nuntium accepit, apertè tulit à suis, Aragonum se Regem salutari. Mox autem ad eum legati missi sunt, publicam secum trium Regnorum faciem afferentes, quorum nomine eidem, plausu maximo, gratulationem significarunt, atque ea, quæ Iudices decreuerant, Regnorum Ordines libenter comprobasse. Magni autem nostrâ, & suâ potius interesse, inde ad nos quam citò properare: vt Repub. inprimis composita, communi omnium commodo consuleretur: cùm quæ communis vtilitas esset, sua etiam vtilitas esset; vicissimque quæ sua esset, communis quoque vtilitas esset futura. Seuera tamen data fuêre huiusmodi legatis mandata: vt, orata re, perceleriter in patriam reuerterent; neve quis eorum ausus esset vltra singulos decem dies apud eundem Regem commorari. Ipsis quoque vetitum fuit, ne dona caperent, aut paterentur se vllis corruptelarum illecebris irretiri. At verò Gubernatorem, ac Iustitiam Aragonum eidem legarunt: vt ab illius latere numquam discederent. Nouum enim Regem voluerunt ad Regnum capessendum accedere, in patrio nostro iure idoneis eorum consiliis optimè instructum. adeò summa apud nostros tunc fuit earum omnium rerum obseruatio, quæ ad retinendam libertatem aut prodesse poterant, aut obesse. Ferdinandus ergò Kal. August. eiusdem Ann. ∞CDX I. Cæsaraugustam alacer, ac lætus introiuit, multis nostrorum copiis stipatus. 1412. Omnes enim illum auidissimè ad extremas Regni oras expectauerant. Vnde eum in vrbem summa celebritate, lætitiaque comitatum honestarunt. Is secum duxit Alfonsum, Primogenitum, aliosque filios ex Eleonora vxore, Vrraca priùs, vt nonnulli perhibent, appellata, susceptos. Ea erat Sanctii Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis fratris, filia: paternoque iure, in Castellæ Regno amplissimæ diuitiis dominium obtinebat. Cùm primùm igitur Ferdinandus Cæsaraugustam venit, Comitia ad eandem Vrbem indicenda curauit. Dies autem vicesimaquinta eiusdem mensis Aug. dicta fuit. Cumque ad eam omnium Regni Ordinum concursus fieret: Comitia ea haberi cœpta sunt, Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum, pro more solito illorum Iudice assidente. Ac ne illud omittam, tametsi de his rebus multa prætereo, Gandiæ Dux Alfonsus, multorum iudicio si non iure potior, at certe par, & æqualis in ea Regia causa competitor, Ferdinando victori præsto tunc fuit, vt se illi, fidemque suam, solito iurisiurandi atque existimationis periculo, simul cum aliorum communi conscientia in perpetuum obligaret. Et illud idem fecisse proditur Federici Lunensis Comitis tutores: & quod summum fuit, Vrgelitanæ Comitissæ, quæ tot modis filium ab eadem coniunctione auocabat, ac ipsius etiam Comitis legatos. Verùm ille nec diu post, Lunensisque Comes, ac complures alii ab ea, quæ secunda, & prospera fuisset fortuna, si in incœpto stabiles permansissent, ad fatalem, & infimam non sine magna ignominia, & dedecore desciuerunt. Tandem Sabbati quadam die III. Non. Sept. maiorum more, solemni ritu, in templo maximo Cæsaraugustano Ferdinandus ipse, magna omnium consensione constitutus Rex, spectatam nostrorum fidem postulauit, suam prius nostris solito nexu obligando, se patrios mores, Regniscita, leges, ac libertates omnes seruaturum. Tunc nostri, quem consueuerant aliis Regibus, eidem præstiterunt debitum honorem: interpositoque Omnipotenti Deo, & iudice, & teste, Iusiurandum dederunt, omnium erga illum perutilem fidelitatem numquàm defuturam. Atque vt huic rei vehementius aliquod testimonium accederet, triduo post, Alfonsum filium Primogenitum, futurum Regnorum heredem post longæuos patris dies, de communi Ordinum sententia declararunt, amplissimum eidem Gubernatoris generalis munus deferentes. Adhæc eisdem Comitiis nonnulla instituta fuêre ad Regni pacem, & tranquillitatem necessaria: quibus reuiuiscere cœpit iustitia, omnesque nostros ex seditiosorum hominum metu, libertatis pristinæ luce, recreare. Talem enim habebamus Regem, qualem eo in motu temporum esse opus erat. Cuius miranda virtus, cum audita priùs dubitationi vix locum dedisset; iam eo tempore, præsens, probata, & perspecta, lædi obtrectatorum voce non poterat. Itaque omnes haud cessabant ingentes Omnipotenti Deo gratias referre, quòd nostrorum animos ad tam suauem, & iucundam noui Regis experientiam virtutis excitasset: præcipue verò dum Alfonsi filii grandioris, ceterorumque fratrum suauitatem sermonum, ac morum cognouerunt. Hi namque omnes iam à pueris tanta dabant præclaræ indolis virtutum signa; vt non patri solum propter illius indulgentiam, sed cunctis aliis propter excellens eorum ingenium communi essent vita chariores. At qui dum in Vrgelitanum, Lunensemque Comites, ac D. Antonium Lunam, pluresq; alios, perduellionis reos, animaduersum est, licet nonnulli iudi-

carunt asperiùs multa in eorum personas fuisse facta, quàm decuisset Regis hanc filiorũque lenitatem, & mansuetudinem: verùm ista fuēre armorum, & victoriæ facta: nequè aliter fieri in eo temporum statu licuisset: cùm in vnaquaque domo, ac Rep. quò ratione aliqua, & disciplina optima, designata sit, quemadmodum præmia exstare oportet rectè factis, sic grauia quoque peccatis supplicia. Quid? quod, & omnes hi sua pertinacia, & fortunas, & vitam amiserunt. Nullum namque reliquerunt aut suorum precibus, aut admonitionibus locum. Vrgeli quidem Comes Regi obsistere non dubitauit, eodem prorsus vultu, & confidentia, ac si iam sibi explorata, & domi condita victoria esset. Verumtamen Federico Lunensi Comite, tum honoris, tum calamitatis socio, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine vllo remedio; aut alleuamento permanēre. Tandem Xatiuæ (quæ olim Setabis, Ptolomæo auctore, Contestanorum vrbs in Hispania Tarraconensi fuit) in custodiam traditus, diu vixit, & obiit. Cui nihil vmquàm offensionis accessit, sine acerbissimo omnium sensu, & dolore. Erat enim à recta & legitima, vt exposuimus, Regali stirpe profectus, Regisque Aragonum Petri IIII. legitimæ filiæ maritus. Quas ob res non paucis grauibus, ac disertis viris multo magis placebat victa illius causa, quam victrix: quod de Catone olim in Romanæ Reip. interitu poetæ illius carmine celebratur. Lunensis verò Comes non tam casu, quàm prauo consilio ad suam perniciem lapsus est. A Regis enim nomine, & imperio deficiens, in Castellam profugit: illam namque sperauit fortunæ suæ portum futurum. Sed similis ibi eum perculit vis, & tempestas: qua miserè iactatus, dum domestica pericula vitare studuit, ita extraneis oppressus decessit, vt aliis irridendus videretur, aliis autem omnino miserandus. Etenim cùm Castellano Regi in suspicionem incidisset Regni appetendi; tam repentè fuit ipsius Comitis memoria, mira quadam obliuione, contrita, vt idem tumulus, qui illius corpus contexerat, visus sit etiam ipsius simul nomen obruisse. Vix enim deeo certi quid proditur, nec quisnam finis fuerit, miseram eius vitam consequutus. Ad insignem, *Braçuelas*, arcem, ab Olmedi opido non longè, dicto proditionis crimine notatum occubuisse, perhibent. Verùm hæc inter nos nuper admodum notitia est. D. Antonius quoque Luna, funesta horum omnium incendiorum fax, in alias terras demigrare coactus fuit, vnde illius nec facta, nec nomen audirentur. Postea patriam reuersus, diu in Mequinentiæ opido abditus latuit, & inclusus: vbi tandem fortunis omnibus, ac dignitate spoliatus interiit. Ita omnes hi, vno, atque eodem igne consumpti perierunt. Quod nisi eos præceps, ac deuia consiliorum ratio decepisset, potuissent suis facillimè rationibus prouidere. Ferdinandus namque Rex naturâ magis ad misericordiam, quàm ad seueritatem propensus fuit. Idque libenter solebat crebris sermonibus vsurpare: *AD* tuenda, tenendaque Regna Regibus aptiùs esse, diligi, quàm timeri. Immatura tamen mors angustum sibi campum dedit, in quo excurrere summa hæc illius virtus, cognoscique posset. Quarto enim Regni anno nondum completo, integerrima ætate florens, in medio suarum rerum cecidit cursu: annumque agens XXXVII. ad Igualadam, Cotaloniæ opidum, (quam antiquã Ergauiam putant nonnulli) cum grauis eum ac mortifera morbi, contra quem diutius contendebat, vis oppressisset:
1416. Iouis die. IV. Non. April. Ann. MCDXVI. mortuus est, ac in Populeti monasterio tumulo Regio sepultus. Præter Alfonsum autem Primogenitum, qui sibi statim successit, filios habuit: Ioannem; Henricum; Sanctiũ; ac Petrum: filias quoque Mariam, quæ Ioanni II. Castellæ Regi nupta fuit; ac Eleonoram, quæ Heduardo, Portugalensi. Et verò Ioannes, Nauarræ Rex fuit; posteaque Alfonso fratre sine filiis legitimis decedente, Aragonensi illius imperio potitus. De quo paulo post. Henricus autem, amplissimæ Iacobitanæ Militiæ præpositus, vt vocant, Magister, Segorbiensem ciuitatem, opidaque illi contributa obtinuit: à quo Aragoniorum, Segorbii Ducum, celsissima familia dimanauit. Ea autem hisce Armorum Insignibus vti consueuit; quæ, vt videre licet, clarissima quatuor Regnorum, Aragonum, Castellæ, Legionis, ac Siciliæ, stemmata præseferunt. At Sanctius, ab aliis Ferdinandus dictus, Alcantarensem, quem vocant, Magistratum adeptus, sine prole decessit: & Petrus quoque Neapoli, infelici quodam casu interemptus. Atque hi sunt, quos ex Eleonora vxore, Ferdinandus Rex filios suscepit: vulgoque *los Infantes de Aragon* appellari solent. Quorum in antiquis canticis multa fit mentio, quotidieque illustris eorum memoria & publicè, & priuatim celebratur. Nam sic omnes in omni genere laudis floruerunt; vt quanta quisq; ex alio-

ex aliorum gloriosissimis factis, iure sibi optimo, vendicarit, non minora ipsi: de sua, simillimo iure, reddiderit ornamenta: neque etiam ea in re patri ipsi concesserint. Qui si corpore valuisset, diutiusve imperasset, fortasse habitus fuisset gloriosior. Illud verò eius vitam, & mortem vehementer ornauit: quòd in omnibus rebus ita semper honestatem, ac decus præfetulit: vt cùm ab eo pudoris, & pudicitiæ peterentur exempla, meritò adsciuerit sibi Honesti Principis cognomentum. quod si in priuatis hominibus gloriosum est, quanto magis commemorandum in Regibus. Dum autem in Perpiniani oppidum cum ipso Benedicto XIII. Sigismundoque Imperatore, Catholicæ Ecclesiæ vnionis causa, quæ iam diu durissimo schismate premebatur, congressus fuit, omnium iudicio ex eo facto immortalem est gloriam consequutus. Nam cùm nihil proficerent habiti ii sermones, quòd Benedictus nequaquã de statu suo dimoueri pateretur; illius obedientiam abiecit, non sine magna eiusdem Benedicti querimonia, qui se illi Regnum detulisse prædicabat. Neque verò Benedictus ea in re tenuem, aut leuem, sed multam, atque ipsi Regi valde vtilem præbuerat operam. Ceterùm Ferdinando Rege, nullæ nobis leges constitutæ fuerunt. Satis sibi visus est fecisse, si delatum Regnum, a præteritorum Competitorum incursionibus vacuum redderet. De Ioanne autem Eximini Cerdano, qui eius vita, ac post, Alfonso filio regnante, aliquamdiu Iustitiæ Aragonum Magistratum gessit, perpaucæ admodum res literis mandatæ produntur, quæ pertineant ad ipsius muneris, quam suscepimus, dignitatẽ ornandam: præter eas, quæ à nobis in quarto Interregno traditæ fuerunt. Quare oportebit nostrum hunc sermonem ad Alfonsi Regis narranda facta transferre: vt aliquando ad ea veniamus, in quibus præcipuè omne huiusce nostri operis propositum nititur argumentum.

ALFONSVS V. SAPIENS, ET MAGNANIMVS, ARAGONVM REX XXIII.

ATQVI de istius Alfonsi factis ea, quæ mihi illustriora videbuntur, attingam; summatimque cùm omnia iam sint, & vulgaribus, & Latinis literis a perquam multis ornatissimis scriptoribus celebrata. Hic etenim Alfonsus fuit, qui cumulauit fortitudini, ac bellicæ laudi sapientiã. Vnde & Sapientis & Magnanimi traxit cognomentũ. Tanta verò humanitate fortitudinẽ ipsam temperauit, vt cùm hostes, virtutem eius, pugnantes, timerent; iam diligerent victi mansuetudinẽ. Sapientiam autẽ, ipsaq; doctrinæ studia vir iam natu grandis percepit. Expugnato enim ab eo, florentissimo, & opulentissimo Neapolitano Regno, quæ alios victoriæ ad prædas; diuitiæ ad voluptates; amœnitas locorũ ad delectationem; aut saltem militares labores allicere solent ad quietem: minimè illum à studiis auocarunt: quin induxerũt potius, vt quibus eo tempore Italia florebat, animum suum excolendum curaret, optimarum artium disciplinis. Denique sic præstitit virtute, & doctrina, vt cùm in vtraque longè aliis præstaret, vtra sibi ipse præstiterit, incertum sit. Vxorem duxit Mariam Ioannis II. Castellę Regis sororem: quæ à marito absente, Neapolitani Regni expugnatione implicato, horum Regnorum curationi præposita, multa, & magna dedit prudentiæ, ac fortitudinis signa. Complura enim Comitia celebrauit. In quibus multæ nobis leges constitutæ sunt, sub *Maria Reginæ Locumtenentis* nomine inscriptæ. Ea autem præclara, qua Ann. Chr. ƆƆCDXLII. For. *Como siguen la ment de los Fueros*, sub tit. *De officio Iustitia Aragonum* de abrogandi muneris difficultate prudenter cautum, & exceptum est. Etenim cùm Magistratus hic vni alicui, quandiu viueret, à Regibus semper mandari consueuisset, sæpenumeroque disceptaretur; vtrum solus Rex, ab eo munere posset amouere, quem eidem semel præfecisset: ea tunc fuit recenti, & noua lege sancitum: ne id Regi arbitratu suo facere liceret, tametsi ipsa ferat ipsius tunc Præfecti voluntas, ex antecedenti aliqua, vt legitur, obligatione, districta. Ob quam causam olim, Regis Petri III. temporibus, ad manus, & pugnam ferè ventum est, dum idem Rex nequaquam dubitauit, Petro Martini Artassonæ Iustitiæ Aragonum Magistratum abrogare; quemadmodum iam supra recensuimus. Eadem etiam lege edictum fuit: Ne Iustitia Aragonum deinceps ob ciuilem possit causam comprehendi, in custodiasve includi, nisi de Regis simul, ac Regni præcepto. Quibus rebus ad ipsius muneris ornatum magnus dignitatis cumulus accessit; ad Reginæ verò laudem non modicus: quòd istius Magistratus amplitudinem nouis his hono-

1442.

tibus decorarit, cuius præsidio statuebat, & rectè quidem, mariti sui, suorumque fortunam magis stabilem esse futuram. Quò enim maiora in eum stabilitatis conferantur præsidia, modò nequid nimis; eò status Reip. magis fixus, ac stabilis constituitur, ipsorumque Regum multo melius fundatur imperium. Ceterum Alfonsus Rex; nullam ex Maria vxore prolem suscepit. Ex variis autem concubinis filios habuit; Ferdinandum; Mariam; & Eleonoram. Ferdinandum quidem, Neapolitani à se parti Regni hæredem reliquit testamento. Paternorum namque Regnorum hereditas ex antiquo iure Ioanni fratri, Nauarræ tunc Regi, obueniebat. Filiarum autem, Mariam Ferrariensi tunc Marchioni despopondit: Principi autem Rossano Eleonoram. Cumque earum doti ingentem nimis pecuniam Rex dixisset: solutione singula Regnorum suorum opida torqueri iussit, ac si filiæ hæ fuissent sibi ex legitimo natæ matrimonio. Nostri statuentes ea in re publicum ius grauissimè violari; ad Magistratus Iustitiæ Aragonum opem confugerunt. Cui tunc præerat magnus ille Ferrarius Lanuza I. ipsius Regis obseruantissimus, ac studiosissimus vir; patriæ verò libertatis diligentissimus præses, ac custos: cuius & in bellicis, & in ciuilibus officiis singularis industria vigebat. Ab eo itaque exceptione huiusmodi impetrata, solito sui muneris Iuris firmæ remedio, (quod tandem, vt sæpius diximus, summum est nostrarum omnium libertatum præsidium) facillime nostri huic, quæ Regno inferebatur, iniuriæ restiterunt. Rex autem benignè tulit integrum ipsis seruari ius libertatis. Vt enim erat sapiens, ac disertus; in quo Magistratus deferebat auctoritati,

1458. censebat ipse & seruari suam. Tandem A. D. IIII. Kal. Iul. Ann. Chr. MCDLIIX. ætatis autem suæ, sexagesimo quinto, Neapoli mortuus est. Sed illius, tametsi mortui, memoriam anni omnes excipient consequentes. Hi autem sub eius imperio post Ioannem Eximini Cerdanum, Iustitiæ Aragonum exstiterunt: Berengarius Bardaxinus, egregius ille, de quo in proxime acto Interregno mentionem fecimus, vir. Cui in Magistratu successit Franciscus Sarzuela: Sarzuelæ autem Martinus Didaci Auxius: huic verò Ferrarius ipse Lanuza I. qui etiam per plures annos eundem gessit Magistratum Ioannis II. Regis temporibus: ad quæ cursim pertractanda pergimus, vt institutum rerum nostrarum ordinem teneamus. Sed illud non prætereibo, quod maximè occurrit, istius Alfonsi Regis vita, circ. Ann. Chr. MCDXXXVII. magnifica illa duo, quæ hodie exstant, ad nostram Vrbem ædificia extructa fuisse: lapideum pontem; amplamque & nobilem, quam nunc Deputationis domum vocamus; ab eo vsque tempore publicam, ac stabilem nostrorum omnium iudiciorum sedem constitutam. Tertium verò mirandum in modum istius Regis laudem illustrauit, quod decennio ante, ad pauperum Christi ægrotorum curationem, & vsum, in ipsa Vrbe construendum curauit, tanta postea opportunorum apparatum celebritate refertum, vt communi omnium iudicio magnificentia multis, pietate autem omnibus per hospitalibus, quæ vsquam alibi sint, domibus antecellat. Cuius eo magis suspicienda est moles, quò non tam certis opibus, aut patrimonii subsidiis, quàm fidelium liberalitate, incertisque eorum largitionibus sustentetur. Vt in Vrbanis autē Commentariis continetur, clarissimus iste Alfonsus Rex, quam à Simone Hueso quingentis *Florennis* emerat aureis ædem, quo nunc visitur loco, à Diui Francisci monasterio non longè, huic tanto operi assignauit, quatuor eidem; D. Raimundo Casaldaguila, & D. Nicolao Viota, è Senatoribus Vrbis; Ioanne autem Tonda, & Ioanne Cineta, Theologiæ Doctoribus, ex Ecclesiasticis viris, Rectoribus primis præfectis. Ac illud posteà Nicolaus ipse suis locupletauit fortunis. Albalatulo namque ita vocato opido donauit: quo maxima facta fuit ad eam rem & amplitudinis, & dignitatis accessio. Prid. autem Kal. April. Ann. Chr. MCDXXV. Philippus Berbega, Franciscanus Monachus, Cæsaraugustanensi Comitio, pia, ac nobili habita oratione, mandata Regis exposuit, & quæ ab eo essent de istius facti ratione inita consilia. Quibus à nostris maximo, vt par erat, applausu celebratis, è Senatus decreto eidem operi fundamenta iacta fuére: quæ posterorum deinde Regum, ac nostrorum hominum animos ad tot, tanta, tamque præclara, & magnifica Christianæ pietatis, & Religionis in Christi pauperes explenda munera extulerunt. Et verò de structura pontis hæc habeo, quæ dicam: nimirum prius quàm lapideus, qui nunc exstat, quique huius Regis tempore factus fuit, fieret; ligneum pontem eodem ipso loco fuisse: qui aliquandiu sublicis, aliquandiu nauiculis fulciebatur. Cuius qui constituebantur curatores (duos enim interdum constitutos legi) ab eo quòd ipsis eius commissa ac commendata erat cura, *Comendaderes del Puent* vocari vernacula lingua consueuerunt; & quandoq; Arabico vocabulo vsurpato,

Comendadores de la Alcantara. Et idem erat. Nã Alcantara, Arabica vox est, & potẽtem significat. Sed vt ad Alfonsum Regem redeamus; amplissima eius gesta meritò illum ad summam extulerunt, quam diximus, sui nominis prædicationem, & gloriam.

IOANNES II. VERE MAGNVS, ARAGONVM REX XXIV.

NEQ. verò Ioannes Rex fuit belli laude inferior, quã frater: quinimo nisi se totũ domesticis negotiis implicuisset, ob quæ sæpius cum suis cõflixit, quàm quisquã cũ hostib. decertauit: ipsi fratri par, si non iã superior, censeretur. Quæ.n. in Alfonso magnitudo animi, virtus egregia, sermonis comitas, constantia, fortitudo, ac vel militaris peritia enituerunt: hæ omnes in Rege hoc mirifice elucebant; non quasi ab aliis sumptæ, aut aduentitiæ forsitan virtutes. Illam verò, quæ communis solet esse aut iam vrgentis, aut aduentantis senectutis cura, vt quietem, & otium appetamus; tam longè sibi statuit à sua senectute abesse oportere, vt nullam vitæ suæ partem pateretur; aut assiduis bellis, aut bellorum expectatione vacuã relinqui. Et quòd summum fuit, cùm admodum senex, ac quasi decrepitus, noua etiã bella moliri haud cessaret, à suisq; admoneretur, vt ab eis vacaret, cùm nõ possent sine integerrimis virib. sustineri: hoc illis respõsum dare fuisse solitum perhibetur; Se numquam sensisse, senectutem suã imbecilliorem factam ad arma capienda, quàm adolescentia fuisset. Militares autem labores, inferiores esse domesticis affirmabat: cùm nulli vnquã militi plus, quàm sibi sumeret, laboris imponeret. Ciuilium præterea rerum summopere vsum percalluit. Vnde ab omnib. iudicatur, singularem ciuilem, ac domesticam, coniunctã cum militari fortitudine, prudentiã adeptus. Itaq; verè Magnus nuncupari potest. Et ipse quidẽ aliquãdo Magistratus Iustitiæ Aragonum institutionem, potestatem, & vim, vt suo loco dicemus, perpaucis, neq; obscuris au. hæsitantibus, sed apertissimis verbis explicauit. Cuius si quacumque in re haud leue testimonium putaretur: grauissimum censendum est in ea, quæ ad institutionem proferendam spectat illius muneris, quod tamquam moles fluctibus, ita non rectæ Regum voluntati est oppositum. vt nequaquam sit parui ducendum, huiusce Magistratus institutionem, & vim illius testimonio comprobari, qui tam præclarè supremum illud ipsum fuerit officium Regis, ac munus exequutus. Sed de his suo loco. Viuente itaque Alfonso fratre, Ann. Chr. ∞CDXIX. Blancam Nauarræ Reginam, Caroli filiam, & heredem, vxorem duxerat: eam, quæ fuerat prius Martino Siciliæ Regi, Martini Aragonum Regis filio, ad Callarem mortuo, quemadmodum exposuimus, nupta. Ex qua filios habuit; Carolum, Blancam, & Eleonoram. Carolus autem is fuit, cuius toties retulimus Commentarios exstare de Regibus nostris scriptos: quos in plurimis rebus sequuti sumus, tametsi interdum coacti ab eis dissentire. Blanca autem ipsius Caroli soror, Henrico IV. Castellæ Regi nupta fuit. Sed cum eo postea diuortium fecit, Romani Pontificis decreto interposito. At Eleonora Gastono Fuxensi Comiti collocata, neptem habuit Catharinam, Ioannis Labritii, Nauarrorum vltimi Regis vxorem. Iam verò domesticæ inter Carolum, ac patrem discordiæ concitatæ communem Remp. quæ tranquilla erat, tamquam turbine aliquo, aut subita tempestate, peruerterunt. Etenim Ioannes iste Rex, priori hac Blanca Nauarræ Regina, ipsius Caroli, sororumque matre, orbatus vxore, cum secundam duxisset Ioannam, Federici Almirantis Castellæ filiam: Carolus patrem à Nauarræ Regni gubernaculo repellendum contendebat, quòd mater sibi actionem illam hereditario iure integram reliquisset. Pater contra, sibi ex soceri Regis instituto concessum esse affirmabat, vt quamdiu Ioannes ipse viueret, solus Nauarrensis imperii clauum teneret. Ob id itaque vter potius Nauarram administraret, pater & filius, inter se cõntendere cœperunt. Tandem Carolus in ea contentione decessit: Barcinonæque obiit A. D. IX. Kal. Oct. Ann. Chr. ∞CDLXI. ætatis suæ annum agens Quadragesimum. 1461. Cuius tempore apud Nauarros illæ duæ Agramontensium, & Viamontensium, quæ adhuc in ore vigent, contrariæ factiones, quarum altera, filii, altera patris vocem sequebatur, ortum habuerunt. Atque ea in re dum Catalani, qui ipsius Caroli Principis fuerunt adiutores præcipui; patris, quam dicebant, vim peruersuros putarunt; peruerterunt suam, nec vim modò, sed totam planè excusationis, si quæ in eo facto esse poterat, defensionem. Mortuo enim Carolo plura tentarunt, quæ à debitis officiis abhorrebant: cùm alioquin natio illa fuerit semper, ac sit integritatis, & fidelitatis plenissima. Ex pellice Cappa, Siciliensi femina, Carolus filios reliquit; Philippum; ac Ioannem. Prior quidem militari Beatæ Mariæ Montesæ instituto præfectus Magister, ad Baëzæ expugnationem interiit: posterior verò, Oscensi Eccle-

siæ præpositus Antistes. Filiam quoque habuit Annam, ex alia concubina susceptam: quæ Ludouico Metinnæ Zeli Duci nupta fuit. At Ioannes Rex ex secunda vxore, filium habuit Ferdinandum: qui sibi in Regnis successit, Christianique nominis decus, ac lumen fuit. Filias etiam; Ioannam, Ferdinando Neapolitano Regi, Alfonsi fratris filio, nuptam; Marinam, seu, vt alii testantur, Mariam; ac Eleonoram aliam: quæ ambæ innuptæ obierunt. Ex concubinis autem filios suscepit; Ioannem, Cæsaraugustanum Archiepiscopum, è nobili femina, ab Auellaneda nuncupata. Ex alia autem Eleonora *de* Escobar, Alfonsum Calatrauensem Magistrum: qui ex Maria Iunquesia filium habuit Ioannem Aragonium, Lunensem Ducem, ac Ripacurtiensem Comitem: à quo illustrissima, Aragoniorum, Villæfermosæ Ducum, ac Ripacurtiēsium Comitum familia dimanauit; quæ apud nos viget, hisque Armorum Insignibus ornari consueuit. Ferdinandus etiam, Maria, & Eleonora istius Regis filii fuerunt: nothi tamen, atque ex Nauarrensi femina ab Ansarum familia, procreati. Eleonora quidem Ludouici Viamontensis Nauarræ Connestabuli vxor fuit: alii duo infantuli obierunt. Præter Nauarrā autem, quam tandē Ioannes Rex inuito, & renuente filio gubernauit: aliquādiu etiā ab Alfōso fratre absente dominationis suę vicarius cōstitutus, nostri Aragonensis Regni tractauit gubernacula. Quo tēpore sub eo multæ, & gratæ nobis leges editæ fuerunt: quæ passim in Foror. volumine, sub *Ioannis Nauarræ Regis Locum tenentis* nomine, in diuersis tit. appositæ leguntur Ann. MCDXXXVI. Eo namque anno fratris nomine Alcagnizii Comitia celebrauit magna, & præclara. Maiora tamen, & grauiora ab eodem Ioanne, Aragonense iam Regnum adepto, ad Calataiubium eodem An. MCDLXI. habita fuere. Ea enim auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate cetera omnia longè superarunt. His autem meo iudicio paria penè, & æqualia fuerunt, quæ Regina Io-

1467. anna, istius Regis vxor, eius nomine ad Cæsaraugustam habuit Ann. MCDLXVII. In his enim; inter alia multa, præclarissimæ illæ leges latæ sunt, quæ inscriptæ extant sub tit. *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum.* Itaque cum ceteris istius Regis laudibus hæc illi debetur vel maxima: quòd quæ summa in eo perspecta semper, & cognita fuit in subleuandis rebus aduersis fortitudo, in ornandis secundis non minor probata fuerit diligentia: quandoquidem nouis semper decretis, consentaneisque legibus Remp. stabiliendam curauit: ipsi verò Iustitiæ Aragonum Magistratui oportunā moderationem eo, quem diximus, *Inquisitionis* Foro adhibendam: ne nimia forsan licentia redundaret. In quo tandem incolumis Reip. nostræ status continetur. Sed de his alibi. Deniq; Ioannes Rex patriam amplissimis beneficiis ornauit. Aliquando autē cæcus factus, Diuæ Encratis opē implorās, cum sancto illius clauo tactus, amissa lumina recuperasset, vouisse dicitur, se ipsius Diuæ tēplum amplificaturum. Propinqua tamē morte sublatus, votum hoc Ferdināndo filio persoluendum reliquit. Neq; enim diu post, Ann. Chr. MCD-

1479. LXXIX Barcinonæ A. D. XIIII. Kal. Feb. summa confectus senectute decessit. Sub eo Iustitiæ Aragonum fuerunt, Ferrarius Lanuza I. & Ioānes itidē Lanuza I. ipsius Ferrarii F. qui etiā Ferdinandi Regis tēporibus eidem præfuit Magistratui. Libet autem in medium afferre ponderosæ epistolæ exemplum, quod inter Secretarii Colomæ monumenta inueni, à Ioanne hoc Rege, ad Ferdinādum ipsum, Castellæ iā Regē, interrupta, ac morienti voce conscriptæ: Cuius hoc est argumentum: ita nos debere de humanis omnibus rebus iudicare, vt fictas eas celeriter, tamquam flosculos decidere, virtutem solam esse altissimis defixam radicib. arbitremur. Eiusdem verò, nisi me fallo, Secretarii manu facta erat, quæ in ea legitur, inscriptio huiusmodi. *Traslado de la carta que el Rey mi señor escriuio al señor Rey de Castilla.* Cogimur namq; ne rebus, ac verbis lepôrem subtrahamus, permiscere Hispana cum Latinis: cum ea sint vulgaribus his verbis concepta.

Serenissimo Rey, nuestro muy Charo, y amado fiio.

PVES *a la diuina Magestad es plaziente, que en nuestros dias mas non vos veamos, que era lo que despues de nuestra saluacion desseauamos: por aquesta carta, que sera como postrer despedimiento, e comiat, entendemos fazer el officio de padre, a quien nuestro Señor por su infinida bondat ha dado fiio tan obediente, y de tanta virtud, y excellensia. Recibido hauemos por especial dono, de quien tiene el poder, los Sanctos Sagramentos de la Iglesia, y fecho todas las obras de Christiano, non con aquella contricion, y arrepentimiento, que deuiamos, por ser tan grandes las offensas, que fecho le hauemos, è tampoco el reconocimiento de tantas, y tan señaladas gracias, como de su omnipotencia hauemos recibido; mas segunt que ha podido alcançar la* fragil-

fragilidad nuestra. Confiando empero en la summa clemencia suya, que por aquel derramamiento de sangre, que por nosotros peccadores fizo en el arbol de la Vera Cruz, haura misericordia deste su sierno, que es tierra effectiua de sus manos: y creemos, non querra con nosotros entrar en juyzio: pues es cosa cierta, que ante tal juez alguno justificar non se puede. Fiio, ya podeys considerar el punto, en que estamos: que ni Reynos, ni subditos, ni potencias algunas humanas por grandes que sean, ayudar, ni valer nos pueden: saluo aquel Criador, y Redemptor del mundo, en cuyas manos estamos. Y es este passo tal, que querriamos hauer sido vno de los infimos hombres de nuestros Reynos, y señorios. Recordad vos pues, que quando a el sera plaziente, haueys de venir a esto mismo: & que vos dolera, lo que en offensa suya fecho haureys, de dolor tal, que en sanidad cogitar non se dexa: e ansimesmo del bien, que haureys podido fazer, e non lo haureys fecho. Vengaos en la mente, de quanta grandeza son los Reynos y Señorios, en que soys, y haueys de ser immediado Lugarteniente suyo: e que quanto son mayores, mayor, e mas estrecha sera la cuenta, que dellos le haureys de dar. Non vos engañe el mundo, como faze a los mas: que en qualquiere edad que sean, siempre piensan hauer tiempo de enmendar sus faltas. Lleuad siempre ante los ojos el temor de Dios: y passen vos alguna vez en el dia por la memoria los tan grandes donos, e gracias, que fecho vos ha: para que conosciendo, le soys grato, vos faga fazer su sancta voluntad. La Iusticia sobre todas las cosas sea el espejo de vuestro coraçon faziendola sin excepcion de personas. La defension de la Fe Catholica, y de la Iglesia sancta de contino se vos represente. Los Reynos, y subditos conseruad en paz, y en justicia sin iniuria del proximo, euitando, quanto al mundo podays, todas guerras, y dissensiones. E non vos oluideys de la humildad, que es cosa accepitissima a nuestro Señor, y que por sola aquella la gloriosissima Virgen Maria merecio ser madre suya. E por non diuertirnos mas en las cosas del mundo, con la presente vos damos nuestra paternal Bendicion: Suplicando a la immensa potēcia, que de su mano sanctissima os benediga: e la Bendicion suya, e nuestra sea sīepre cō vos: para que como buē Rey, e Catholico Principe riiays, y gouerneys los Reynos, y tierras a vos encomandadas, de manera que le rindays buena razon de los talentos, que vos ha dado: e vuestros dias sean fechos luengos sobre la faz de la tierra a su sancto seruicio: e veays fiios de vuestros fiios fasta la tercera, e quarta generacion, y en viniendo el termino por el estatuydo, vos colloque en su sancto Reyno. Al qual plega lleuarnos por su sancta misericordia. A nuestro Secretario hauemos mandado vos diga cierta cosa. En fee de su officio, e por la criança que del hauemos fecho, sea le dada entera fee. E guarde os Dios nuestro señor, como tiene el poder. Dat. en Barcelona a 19. de Enero, Anno de 1479. REX IOANNES.

COLOMA SECRETARIVS.

Atque postridie eius diei Ioannem Regem vis morbi consumpsit: iam vt epistola hæc, tamquam cygnea habita fuisset ab omnibus Christianissimi Principis vox, & oratio: ipsius autem mors ita gloriosa, vt filius eam concupisceret. Sed mox persequemur, quę de eo, ac Carolo Imperatore, & Philippo nostro Rege, dicere instituimus; eaq; summatim: vt his absolutis ad propositum nobis de Magistratu Iustitiæ Aragonum sermonem reuertamur.

FERDINANDVS II. CATHOLICVS, ARAGONVM REX XXV.

IOANNE itaq; mortuo, Ferdinandus filius auspicato Regiam illius hereditatem adiuit. Iampridem autem, viuente patre, Ann. MCDLXIX. vxorem duxerat Isabellam, Henrici IV. Castellæ Regis sororem, & heredem. Quæ nuptiæ tanti matrimonii dignitate coniunctę, incredibilē sociis lætitiā attulerunt; mirum autem hostibus terrorem: cùm ea rerum copulatio, ac tot Regnorum societas, & cōiunctio, commune vtriusq; imperium in tantā deduxisset amplitudinis maiestatem, quāta in Hispania numquam à Gothici Regni euersione visa fuerat: præcipuè verò, postquā florentissimum Granatæ Regnū ex teterrimo Maurorū dominatu in veterem libertatem, salubremq; veræ nostræ Religionis cultum vindicarunt. Neque Granatam solùm, sed Nauarram etiam, atq; Hispaniam cunctam subegerunt: præter eam Lusitaniæ partem, quæ ad Oceani Occidentalis oras producta, à Portu Cale, Portugaliæ sibi nomen inuenit. Verumtamen qui tunc ipsis ad eam rem aditus obstructus fuit, potētissimo nunc patuit Regi nostro Philippo, clarissimo istorum Regum pronepoti: cuius gloriæ domicilium non minoribus, quàm totius orbis finibus terminatur. Neapolitanum præterea Regnum intestinis, ac domesticis bellis dissipatum, vetere expulso hoste, Ferdinandus, ac Isabella, Reges, sub eorum iurisdictionem subiunxêre. Ad hæc noui orbis detegen-

di munus Christophoro Colon, viro nomine, ac memoria dignissimo, committentes, Omnipotentis Dei benignitate summum illum fuere honoris, ac gloriç gradum assequuti; vt eorum tempore, & quod præcipuum est, eorum opera, atq; impensa, Atlanticum vastissimum mare, quod nullis classibus fuerat peragratum, sed ex omni aditu clausum putabatur, nauibus nostris pateret: in illisque vltimis gentibus, feris, & barbaris, quæ sibi humano victu vitam propagabant, infinitisque regionibus, quarum antea nulla vmquam neque ora, neq; extremitas fuerat perlustrata: summus Christiani nominis luceret splendor. Quibus tot illustribus, & gloriosis factis ita istorum Regum laudatrix fama virtutum apud omnes gentes omnium sermone percrebuit; vt illis sæculis ad Regium principatum obtinendum, neque vir melior in terris esse, neque femina lectior crederetur. Vnde ab omnibus censebantur ambo, pari, atque in eadem laude ponendi. Sed illud, multorum iudicio, maius fuit summæ illorum prudentiæ, ac pietatis, & religionis testimonium, dum ad hæreticorum, & apostatarum mentes de magnis, quibus imbutæ erant, prauitatis erroribus deducendas, comprimendam, frangendamque audaciam, Sanctæ Inquisitionis, quod nunc vocamus, Officium fundandum curarunt, varios eidem præpositos deligentes, eisdemque stabiles sedes, ac domicilia certa in maximis Hispaniæ ciuitatibus collocantes. Cuius tanti facti vtilitatem, & commodum non Hispania sola, sed omnis Christianus orbis libenter agnouit: id verò miseris nostris sæculis præcipuè; quibus in perfidam illam gentem videmus, tamquam in vnam voraginem, omnium vitiorum cœtum excessisse. Itaque cum tantis testimoniis suarum virtutum, ac Christianæ Religionis obseruātiæ, & cultus, clarissima sibi monumēta comparassent: is demum ipsis, qui solus in hoc sæculo dari poterat, suorum omnium laborum, & vigiliarum datus fuit, quasi amplissimus quidam triumphus, dum totius orbis consensū à Romano Pontifice obtinuerunt illustre Catholicorum Regum, quod hereditarium posteris mansit, cognomentum. Ceterùm iis temporibus apud nos casus quidam grauissimus interuenit: qui nostris tunc videntibus horribilis, atque acerbus visus fuit; perpetienti autem ob Dei amorem iucundissimus. Illius narrationem libitum est mihi persequi hoc in sermone: quòd ea statuerim, atque ei similibus orationē nostram, quasi quibusdam luminibus illustrari. Ab initio autē, quemadmodum gesta res sit, summatim exponam.

Inter ceteros Sancti Officii Inquisitores, qui fuere in singulas prouincias descripti (ita enim supremos hosce perfidæ istius gentis speculatores, ac vindices appellamus) apud nos huic muneri præpositi fuerunt egregii duo, ac præstantes viri: quorum alter vocabatur, frater Gaspar Inglarius, eratque ex Dominicanorum fratrum instituto: alteri verò Petri Arbuesii, aliàs *Epila* nomen erat: quem nos improprio vocabulo *Mastre Epila* vulgò appellare solemus. Hic ortu Epilensis erat, patre Antonio Arbuesio ab illustri Arbuesiorum familia, matre verò natus Sanctia Ruyz: vir quidem iustus, & optimus, singulari bonitate, & modestia præditus; in primisque sacris literis excultus, & doctrina. Cæsaraugustanæ autem Ecclesiæ Canonicus erat. Nefas enim duxissem linguam meam in istius facti narratione obmutescere, ad quod patrandum nequaquā obtorpuerunt impiæ illæ, ac sacrilegæ scelera torum hominum manus. Hic itaque Petrus Arbuesius cùm pro suscepto munere in Iudæorum causam vehementer inueheretur: perditæ illorum multitudini in acerbissimum odium venire cœpit. Ipsi enim, maleficiorum suorum conscientia stimulati, vehementer horrebant, quorsum hæc esset inquirendi in eos instituta ratio eruptura. Consciētiæ enim illa magna vis est, vt pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Itaq; illum acerrimè clandestinis consiliis oppugnabant. Erat autē permagna coniuratorum manus, ex maximis Iudæorum familiis occultè conflata: quæ diu collecta & inueterata, imprudentes quosdam alliciens ad se; ex latebris erupit in actum, ac ei bitatisq; suæ virus euomuit. Etenim cum dies, noctesq; magnis languoribus & curis angerentur, sibi ipsius iā à summo Deo, supplicii causa, importatis; se ab illis abducere cupientes, & leuare, omnes acerba morte, Sāctum Inquisitorem affici oportere, quadam die vnum in locum congressi, decreuerunt. Sed tamen iidem ipsi, qui de ea minabantur; etiam atq; etiam considerabant, & inter semetipsos conferebant, quî id sibi facere liceret. Etenim cupiebant illius sanguine saturari. Vias autem indagabant, vt expleti, & saturati salui discederent. Neque vllus erat eorum audaciæ ad timorem comprimendum locus. Ipsi enim suis manibus Inquisitorem interficere, tāetsi valdè optabant; neq; audebant, neque quemquam id facere posse sine certissimo vitæ periculo, arbitrabantur. adeò ignauiter, & timidè descendebant ad id, quod summopere expetebant, agendum. Itaque cuidam Ioanni Labadiæ commiserunt, vt homines

ad cæ-

ad cædem illam faciendam conduceret. A quo tandem inuenti fuere duo nequam, & perditi; qui id auderent, quod immanis ipsa Iudæorum omnium audacia formidisset. Eos, homines appellandos non duco. Hominis enim nequaquam videtur, communique naturæ repugnare, voluisse miseros, sua calamitate aliorum crudelitatem satiari: præsertim cum a Iudæis religione, & cultu dissiderent. Erant enim ambo, vt fertur, à genitoribus Christianis procreati: nisi id forte illis accidisset, quod in plurimis vsu venire solet; quorum parentes propter ignorantiam suæ stirpis, ac generis, cùm ex infima fece populi sint, Christiani existimantur. Hi igitur, quorum alter Vidal Vranso, alter Ioannes Sperandreu vocabantur, nefariis prius licitationibus factis, certoque pretio constituto, se Sancto Inquisitori mortem allaturos promiserunt. Idoneam verò captabant occasionem. Erant autem tunc ipsius Sancti Officii ministerio destinatæ, ex, quæ nunc sunt heredum Antonii Barrachinæ, ædes; medio loco, inter Archiepiscopalem Aulam, Ecclesiamque Cæsaraugustanam locatæ; finitimæ ambarum, & vicinæ. Ibi magnus ille, ac præclarus vir, Petrus Arbuesius, pro Tribunali ad audiendas causas quotidie sedebat: in eisque ponderandis diligens erat, prudens, & attentus. Veruntamen vt erat natura sanctus, & religiosus, quidquid à publico illo munere vacabat, totum id libenter in Sacris conficiendis consumebat. His enim mentem suam, tamquam naturali pabulo recreabat. In Templo maximo, quemadmodum ceteri Canonici, suum domicilium habebat. Assiduè in Diuinarum, quas vocamus, Horarum decantatione versabatur: ita vt vix eum vlla intempesta nox, aliive nocturni metus deterrerent, quin eandem Ecclesiam è lectulo surgens adiret ad nocturnis Cantibus Omnipotentis Dei laudes persequendas. Illuc ergò, pro more solito, sacra indutus veste, sanctissimus, atque innocentissimus vir, media quadam nocte, martyrii coronam reportaturus accessit. Fuerant siquidem iam paulo ante in absconditis insidiis intra dictam Ecclesiam collocati duo illi, quos nominauimus, Vidal, & Sperandreu, stipati gregibus amicorum: qui omnes fuerant à sceleratissima coniuratione, quasi à quibusdam furiis, ad perficiendum scelus incitati. Iudæos autē idcirco proditur has tam crudeles sancto Inquisitori insidias tetendisse; quia flagitiosa, ac turpis eorum vita cum magnam omnibus suspicionem daret, initā ab eis dudum Christianæ nostræ Religionis viam, fictè, & fallaciter fuisse susceptam; idq; eo magis, postquam multorum ex ipsis accusationes, grauiter tractatæ, ad extremum nefariis confessionibus, ac deprehensionibus detestabilium scelerum fuerant conclusæ: persuaserant sibi, neminem fore, qui, sancto Inquisitore interfecto, munus illud exequi audêret, sicque ipsos in posterum flagitiorum suorum impunitam, quam sibi pollicebantur, licentiam obtenturos. Eum itaque duo illi audacissimi nequam dum ante Altare maius supplicem, orantem inspexerunt; anhelantes ex infimo pectore crudelitatem, brachia contorquentes, A.D. XVII. Kal. Octob. Ann. Chr. ∞CDXXCV. grauia eidem vulnera inflixerunt. Quorum sanguine cùm non gladios 1485. solum, sed sacram ipsam ædem imbuissent: statim aufugerunt, magno, & subito, quo corruerunt prorsus, timore perculsi. Sic enim ambo fuerunt infirmati conscientia sceleris, fraudisque cruciatu; vt nisi à suis, qui eos stipabant, subleuati fuissent, vix vlla fuisset illis ex Ecclesia exeundi facultas. Viuum autem illum, secus ac fuerant polliciti, reliquerunt. Deuinxerant enim, sese eidem caput abscissuros. Nec nisi pro capite pactum fuerat inter eos pretium. Tam acerbam sancti Inquisitoris vitam perfidi Iudæi sibi ipsis putabant fore. Ast vbi sacer, qui in Choro aderat, Clericorum Deo psallentium cœtus, horribilem armorum strepitum audiuit, lamentabilemq; simul ingemiscentis vocē; illuc mox accurrens, sanctum Inquisitorē grauiter ictum vt inuenit, aperte cognouit truculentum illud, immaneq; scelus à Iudæis editum fuisse. Diu .n. in vrbe ferebatur, omnes eorum sermones ad perniciē sancti Inquisitoris erumpere; illosq; iā pridē ei periculum capitis machinari. Itaq; tristes, & cōturbati cœperunt cunctas vrbis regiones circū circa prospicere; Deumq; & homines contestātes, de crudelissimo sancti Inquisitoris interitu clamare: vt Cęsaraugustan⁹ populus à somno excitatus prosiliret, occultę illius cōiurationis inuestigator, & vltor. Simulatq; ergò detestabile istud scelus percrebuit: incredibilis breui tēpore ad tēplum maximū cōcursus factus est concitatæ multitudinis hominum; omniū generū, ætatum, atq; Ordinum: qui se illuc totos & animis, & corporib in communis causæ subsidium contulerunt. In ea namq; iniuria se se omnes despectos esse, sanctissimique Officii dignitatem magnopere contemptam, & abiectam proclamabant. Apertè autem omnes videbant sceleratam illam coniurationem à Iudæis contra sanctum ipsum Inquisitionis Officium factam fuisse. Atque eò maior in illos commouebatur suspicio, quòd in ea bonorum multitudine de illis nullus compareret. Quos omnes

non iam sacrilegos, sed Fidei, ac Religionis hostes, non sicarios, sed crudelissimos carnifices appellabant: dicebantque nullam moram interponendam esse eosdem in priuatis suis domibus viuos comburendi. Neque huiusmodi consilia in longinquum tempus distulissent: nisi eos interpellasset magna superiorum Magistratuum ibidem collecta vis. Nec ea obstitit, quominus is videretur repentè in omni populo tumultus concitatus, qui non multum ab hostili expugnatione differret. Nemo enim Cæsaraugustæ, neque tam affecta ætate, neque tam infirmis viribus tunc fuit, qui non statim surgens è lectulo, telum, quod sibi sors offerebat, arripiens, in tanti sceleris vindictam properaret. Iam verò sanctus, & fortis Inquisitor his verbis, quæ sibi imponebantur vulnera, capiebat: Maximas, inquiens, tibi, ô IESV bone, gratias & habeo, & ago, quòd me dignaris, mortis pœnam naturæ debitam pro tuæ sanctissimæ Religionis Fide persoluere. De reliquo tametsi grauiter saucius, magis autem diuino amore, quam ictibus saucius, haud cessabat Diuum numen, eo scelere violatum, humili prece placare. Numquam autem eius animus visus fuit vlla in nefarios interfectores maleuolentia suffusus, aut aliqua perturbatione commotus: sed contra cùm magnus, & excelsus, atque ad maiora quæque pro Christi Fide subeunda paratus; tum etiam apertus, simplex, quietus, & tranquillus gaudens, & libens Deum Optimum, Maximum, Gloriosissimamque illius matrem Mariam assiduè collaudans. Ex cuius ore, quādiu vixit, nullum ab ea re alienum verbum exiuit. Ac illi quidem quæ superfuit vita, breuis fuit; gloriæ autem cursus sempiternus: ad quem illius spiritus, è corporis vinculis, tamquam è carcere euolauit A. D. XV. Kal. eiusdem mensis Octob. biduumq; tantummodo vixisse apparet. Atque sic abiit è vita, vt moriendi pro Christo causam se nactum esse gauderet. Illius sanctum cadauer multis imaginibus, iustisque exequiis, ac sollemni pompa, & laudatione à Cæsaraugustanensi populo ornatum, terræ redditum fuit honorificentissimo, ac celeberrimo ipsius Templi Maximi, quo nunc colitur, loco. Necnon, & in eodem sepulchro maiores nostri æternum simulachrum, è marmore excissum, quod nunc videmus, tanta opera, & artificio perfectum, eidem Sancto viro ponendum curarunt; ne apud nos illius vmquam memoria moreretur, hanc illi marmoream statuam pro mortali vita reddentes. Ac ne cui fortè mirum videatur, quòd decimoquinto die eum ictum fuisse annotauerim, biduo autem post obiisse, cum Surita noster decimoquarto die fuisse mortuum memoret, decimoquinto autem quotannis publica illius memoria in Templo maximo celebretur: consilii mei rationem publicis testimoniis comprobabo; quibus haud scio, quæ alia adduci possint grauiora. Sunt enim publica duo, vt loquimur, Notarii Instrumenta, à quodam Petro Lalueza de his ipsis rebus stipulata: quæ hoc loco libet intexere, quemadmodum illius manu leguntur cōscripta. Primum quidem est huiusmodi.

IN DEI *nomine. Amen. Nouerint vniuersi, Quod anno à Natiuitate Domini Millesimo quatuorcentesimo octuagesimo quinto, die videlicet intitulata, decima septima mensis Septembris apud ciuitatem Cæsaraugustæ. In Sede eiusdem ciuitatis Cæsaraugustanæ, inter Altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila quondam, Sacræ Theologiæ professor, Inquisitor quondam Sanctæ Fidei à Sancta Sede Apostolica specialiter deputatus, fuerat vulneratus, & ceciderat ex ictibus, & vulneribus sibi decimoquinto die prædictorum mensis, & anni, hora Matutinarum illatis. De quibus vulneribus die præsenti decimaseptima, ab hac luce transmigrauit, & obdormiuit in Domino. In quo loco ex dictis vulneribus effuserat sanguinem corporis. Qua de causa Ecclesia erat polluta, taliter quòd in ea Officia Diuina celebrare non poterant. Pro cuius reparatione secundum ordinem Sanctæ matris Ecclesiæ, dicta Ecclesia fuit reconciliata cum cærimoniis Ecclesiasticis. Et deinde tam dicta decima quinta die, quam decima sexta, & præsenti die prædictorum mensis, & anni dictus locus, vbi dictus sanguis fuerat effusus, fuit per quamplurimas, & diuersas personas Ecclesiasticas, & laicas visus, perspectus, & valde benè recognitus, qualiter vix poterat cognosci, quod esset signum sanguinis: & si aliquid videbatur de dicto sanguine, erat quasi nihil, & deperdito quasi in totum colore dicti sanguinis, & erat adeò desiccatum, quòd erat impossibile, cum aliquo papyro, aut panno lini, neque lanæ, nec alia quauis re aliquid ex dicto sanguine accipi. Et sic de prædictis multi, & diuersi Christi Fideles fidem, & relationem faciebant, & fecerunt publicè. Et quia tunc dicta decima septima Die, Domino* DEO ALTISSIMO *disponente, vt maior memoria de dicto Reuerendo patre Domino Magistro, Petro de Arbues, aliàs Epila, Inquisitore Sanctæ Fidei haberetur (qui pro exaltatione Sanctæ Fidei, & pro extirpatione hæreticæ prauitatis, fama publica referente per totam dictam ciuitatem, dictam mortem passus est) dictus sanguis in dicto loco ante Chorum dictæ Sedis, vbi effusus fuerat, reuenerat, & effluebat,*

effluebat, tamquam si de recenti expressus fuisset, ubi totus populus velociter currebat ad accipiendum ex dicto sanguine; quidam cum papyro, & alii cum panno lini, & aliis diversis modis: & erat tam magna velocitas, & decursus gentium ad leuandum prædicta, & accipiendum ex dicto sanguine, quod vix homo poterat inter gentes, nisi cum magna vi, & cum magno exercitio accedere, & intrare ad dictum locum, & ad dictum sanguinem: tali modo quod apud omnem populum communiter illud pro euidentissimo miraculo reputabatur. Ideo cum prædicta euidentissimè viderentur esse in exaltationem Sanctæ Fidei Christianæ, & in honorem, & gloriam Fidelium Christianorum, defensionem Fidei Christianæ, & confusionem persequutorum illius, & aliorum Malorum, & quia memoria est labilis; vt de prædictis in futurum de tam magno, & maximo actu perpetua memoria habeatur: Reuerendus Magister Martinus Garsia, Sacræ Theologiæ professor, dictæ Sedis Cæsaraugustæ Canonicus, tamquam procurator multum venerabilis Capituli Canonicorum dictæ Sedis, requisiuit per me Notarium, & testes infra scriptos fieri ocularem inspectionem, & recognoscere dictum sanguinem, & de prædictis facere publicum Instrumentum. Et ego Petrus Lalueza, Notarius tunc accepi quemdam papyrum album in manum: quem in præsentia testium infrascriptorum, & maximæ multitudinis populi, qui ibidem cum maxima anxietate ad dictum locum congregati pro videndo dictum sanguinem, & de eo accipiendo erant, publicè docui dictum papyrum album, & postea illum posui & .... cum illo tetigi in terra in illo loco, ubi erat dictus sanguis; & cum illo incontinenti cepi de dicto sanguine, & ex illo dictus papyrus fuit vnctus, & illum publicè docui testibus infrascriptis, & omnibus ibidem assistentibus circumquaque. In quorum omnium præsentia prædicta fuerunt acta: & aperte prædicta fuerunt visa. Et ante confectionem huiusmodi Instrumenti maximus numerus gentium dictæ ciuitatis de dicto sanguine acceperant, & illum publicè per totam ciuitatem demonstrauerant, & publicauerant. Ex quibus omnibus, & singulis instatus, & requisitus per dictum Reuerendum Magistrum Martinum Garsiæ procuratorem prædictum huiusmodi publicum confeci, & testificatus fui instrumentum in testimonium, & memoriam omnium, & singulorum præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta, magnificis, & venerabilibus viris, dominis; Ioanne Lupi de Alberuela; Martino de Turrellas; Bartholomæo del Molino Iurisperito, Ciuibus: Garsia Baylo, Portionario Sedis Cæsaraugustæ; Dominico Cataian, Iacobo Carpoy, & Martino Perez, Notarius, habitatoribus præfatæ ciuitatis Cæsaraugustæ.

Sig✝num mei Petri Lalueza, Notarii publici ciuitatis Cæsaraugustæ, auctoritateque Regia, per Aragonum, & Valentiæ Regna. Qui prædictis interfui: & quia in partem scripsi: & in partem scribi feci; vnumque Instrumentum publicum, mandato Reuerendi patris domini Magistri Ioannis Talauera, fratris Ordinis Prædicatorum, Inquisitorisque sanctæ Fidei, instante venerabili Petro de Fuentes, Procuratore Fiscali sanctæ Inquisitionis Fidei Catholicæ, mihi facto, die secunda mensis Octobris de anno prædicto, computato à natiuitate Domini, millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, Instrumento publico mediante, ac per discretum Iacobus Frances Notarium publicum Cæsaraugustæ recepto, in hanc publicam formam extraxi, & tradidi; ipsumque in testimonium præmissorum meo solito Signo signaui, & clausi.

Alterum vero.

IN Dei nomine. Amen. Nouerint vniversi: Quòd Anno à natiuitate Domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, Die videlicet intitulata, Vicesima nona mensis Septembris, apud ciuitatem Cæsaraugustæ, & inter altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi die decimaquinta prædictorum mensis, & anni Reuerendus Magister Petrus Arbues, alias Epila, sacræ Theologiæ professor, & Inquisitor Sanctæ Fidei fuerat vulneratus, & ceciderat, & effuderat sanguinem eius corporis ex ictibus, & vulneribus sibi illatis, ex quibus decima septima die prædictorum, mensis, & anni, hora Matutinarum eadem quasi hora, qua fuerat vulneratus, emiserat spiritum: qui fama publica referente, pro exaltatione Sanctæ Fidei Christianæ, & extirpatione hæreticæ prauitatis dictam mortem passus fuit. Celebratis Vesperis summissa voce, & ianuis clausis, propter obitum dicti Reuerendi patris Inquisitoris ex dictis vulneribus, prout tunc temporis propter tam pessimum delictum in dicta Sede Officium Diuinum solitum erat celebrari: & dicto iam Psalmo Deus laudem meam ne tacueris, & cetera: & aliis Orationibus, quæ eo die in dicta Ecclesia per Reuerendos, & Venerabiles dominos Canonicos, Portionarios, & alios Beneficiatos, & Clericos in dicta Sede dicuntur, & celebrantur, Cruce, & facebus Infantium eiusdem Sedis velatis, cum certis cæremoniis: existendo Ego Petrus Lalueza Notarius infrascriptus, & plures, & diuersi Christi Fideles in dicta Sede, nonnulli de ibidem existentibus deuotione ducti, cupientes dictum sanguinem ex corpore dicti Reuerendi patris Inquisitoris effusum ex ictibus, & vulneribus, de quibus obdormierat in Domino, videre; accesserunt ad prædictum locum, vbi dictus sanguis effusus erat. Qui locus, vt ne inreuerenter tractaretur, stabat coopertus cum quodam panno lanæ, vulgariter nuncupato, Repostero, vel,

Razel. *Et acceperunt de dicto panno, & scoperuerunt, & manifestum, & patentem fecerunt illum locum, vbi dictus sanguis effusus fuerat. Ad quem locum (attento quòd dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila, Inquisitor prædictus, fuit, & est mortuus, & vitam suam, huiusmodi fama publica referente, pro defensione Sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis dedit, & posuit) multi, & plurimi de ibidem existentibus continuò velociter, cum magna affectione, & deuotione cucurrerunt, pro videndo dictum sanguinem. Inter quos Ego Notarius infrascriptus ad eundem locum accessi, & me appropinquaui: & illum locum, & dictum sanguinem ibidem effusum ego dictus Notarius, & testes infrascripti cum multis, & diuersis ibidem circumstantibus, benè, attentè, & cum maxima attentione recognouimus, & perspeximus. Et vidimus signum dicti sanguinis ibidem expersum satis magnæ quantitatis, & latitudinis, & quasi in quodam angulo cuiusdam lateris, vbi dictus sanguis erat, apertè & manifestè vidimus dictum sanguinem, magis rubeum, & coloratum, quàm in aliis partibus: in tantum, quòd in illa parte videbatur, & demonstrabatur, quasi esset recenter effusus, & nouiter designatus: Taliter quòd apud circunstantes (attento quòd quindecim dies erant completi, quod dictus sanguis fuerat effusus, & diebus præteritis fuerat visus in totum desiccatus) pro euidenti miraculo reputabatur, & fuit reputatum. Et tunc pro maiori verificatione, ego Notarius infrascriptus in præsentia testium infrascriptorum, & aliorum ibidem circumstantium, cum quodam panno lini publicè tetigi in dicto loco, vbi dictus sanguis videbatur magis coloratus, & magis rubeus, & quasi recens; & dictus pannus fuit vnctus de dicto sanguine. Et hoc idem iterum in continenti feci cum quadam papyro alba; quæ in tangendo cum ipsa supradictum locum, ex dicto sanguine fuit vncta, & hoc publicè, & patenter in præsentia vltra numerum viginti personarum. Et cùm à dicto loco me separarem, omnibus ibidem in dicta Sede publicè dictum sanguinem per me receptum demonstrando, Magnificus Garsias Montannes domicellus, dictæ ciuitatis Cæsaraugustæ commorans, dixit: Quòd cùm attentis prædictis signis, & aliis plurimis de dicto sanguine his diebus præteritis, visis, euidentissimè appareret, quòd prædicta essent. & redundarent, & manifestè demonstrarent, quod .·.·.·.·.·.·. dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, alias Epila, Inquisitor prædictus pro defensione sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis mortem passus erat. Ideo de prædictis pro exaltatione sanctæ Fidei Christianæ, & in memoriam futurorum publicum per me Notarium infrascriptum requisiuit fieri Instrumentum vnum, & plura, & tot, quot inde essent necessaria, & opportuna in testimonium præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta honorabilibus; Ioanne Montañes Scutifero habitatore Villæ de Velchite; Christophoro de Quiros; & Martino Sanz de Ledonia; de domo Illustris, & Reuerendissimi Domini Archiepiscopi Cæsaraugustæ.*

Neque enim Petrus Laluezà ornatius voluit à se rem tantam proferri, quàm, suo iudicio, ferret simplex ipsa ratio veritatis. Antiqui enim cùm se Latinè loqui profiterentur, ita Latini sermonis elegantiam contemnebant, vt ornatè, distributè, & eleganter loquentes, irriderent: quòd nisi vulgatis verbis crederent narrationem rerum fieri mendosiorem. Nunc verò ad elegantiora defluximus. Sed ab eodem in his rebus non vt ab Historico, sed vt à Teste veritatem exigamus: cuius testimonio esse illa ita, vt nos diximus, confirmatur. Quæ verò quotannis decimaquinta die Septemb. in Templo maximo celebratur publica istius Sancti viri memoria (id enim magis me vrget, & instat argumentum) horum, quæ supra docui, publicorum monumẽtorum auctoritate permotus, valde suspicor fore, vt non de die illius mortis, sed de die, quo fuerit ictus, celebretur. At verò fas esse duxi toties illum, Sanctum nominare. Quamquam enim nondum est illius memoria sollemnibus Ecclesiæ ritibus à Rom. Pont. consecrata his tamẽ, aliisq; quã plurimis miraculis diuinitus comprobatus illius sanctitatis fulget splendor: eumq; patria nostra studiosissimè semper solita est colere, & venerari. Ob quam causam ad hanc tam longam ipsius narrationem delapsa est oratio nostra. Ceterum interfectores in facinore manifesto deprehensi, illico confessi sunt, Iudæorum gentem vna secum de Sancto viro interficiendo coniurasse. Et ii omnes nec diu postea præter debitas, quas tulerunt legibus, ac iudicio pœnas: sempiternas turpissimæ ignominiæ notas subierunt. Publica enim monumenta, quæ hodie cernuntur, in ipsius Templi Maximi suggestis posita fuêre, tamquam Insignia, hac turpitudine notata, locata ibi ad illorum dedecus, & infamiam sempiternam. Sic denique factum est, vt scelerata ea Iudæorum conspiratio restingueretur. Nec vlla amplius illius incendii scintilla comparuit: tametsi adhuc Sanctum ipsum Inquisitionis nomen apud nonnullos ex eis, vt suspicor, manet subinuisum.

In his igitur omnibus quidquid arte effici potuit, aut opera, & consilio prouideri; id omne ambo nostri Catholici Reges summo studio, & cura præstiterunt. Quorum tamen

men ipsorum ad ætatem tantæ rei laus perfecta nondum fuit. Sed neque nunc est. Hodie namque & semper erit ipsis maximæ gloriæ: cùm non possint vllæ aut tam ingratæ literę, aut tam immemor posteritas reperiri, quæ tanti facti laudes non immortalitatis memoria prosequatur. Iam verò (vt ad priuatas eorum res redeamus) clarissimam sobolē propagarunt. De qua melius poëta ille vaticinari potuisset, dum scripsit:

Hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Eorum namque progenies, ipsis ferè viuis, ac videntibus totum pœne orbem occupauit. Filium habuere, Ioannem: Filias verò Isabellam; Ioannam, Mariam, & Catharinam. Ioannes quidem in Comitiis ad Calataiubium habitis, a nostris Regnorum heres aeclamatus, vxorem duxit Margaritam, Maximiliani Imperatoris filiam: atque eodem ipso anno, Salmanticæ occubuit sine prole. Ob eam causam Isabella, filiarum natu maior, quæ Emanueli Portugaliæ Regi nupta fuerat, à parentibus è Portugaliæ Regno in Castellam deducta, ad Toletanam Vrbem sollemni ritu, & pompa, vna cum viro constituta fuit maternorum omnium Regnorum heres. Mox ad nos allata, parentes idipsum, quod Castellæ factum fuerat, à nostris postularunt. Nostri tamen rem differre quotidie, & procrastinare cœperunt: quòd prius quædam præcauenda contenderent, ad Reipub statum oportuna. Qua de re diu, ac multum consultum fuit. Magna enim oriri cœpit altercatio: quæ Regibus erat molesta. At Isabella Portugaliæ Regina grauida erat, & iam ad pariendum vicina. Quæ tandem Cæsaraugustæ (ad eam enim Vrbem illa Comitia indicta fuerant) A. D. I I X. Kalend. Septemb. Ann. Chr. ∞ C D X C I I X. filium enixa fuit; qui hos omnes motus sedauit. Cui inditum fuit nomen Michaelis. Huic nostri publicam Regni fidem obligarunt, cum totius auiti imperii 1498.
heredem acclamantes. Sed tamen prius illi, auum Ferdinandum Regē, tutorē adscripserunt. Oportebat enim, vt ad nostrorum iuramentum acclamati heredis religio de obseruandis solitis condicionibus, pactionibusque inter Reges, ac Regnum constitutis, accederet. Neq; nostri, nisi ea cautione, & fœdere prius icto, se vlli vnquam Regi communē fidem obligare fuisse solitos affirmabant, nec obligaturos dicebat. Itaq; Catholicus Rex à Ioanne Lanuza I I. Iustitia Aragonum, de Magistratus auctoritate adscriptus tutor, nepotis nomine, se vniuerso iuri nostro solito Iureiurando deuinxit. Nostri autem præcauerūnt etiam, ne antequam puer decimumquartum ætatis annum cōpleret, quidquam illius nomine tutor tractaret. Id enim leges nostras vetare affirmabant. Quam agendi, & cogitandi adhibitam solertiam minimè Reges ipsi, dum rem cum maiori consilio, & cura perspexerunt, improbarunt: tametsi eis in ipso initio haud iucunda fuerat. Sed interea dum hæc gerebantur, Isabella Portugaliæ Regina vehementer ægrotabat. Nam cum antea infirma valetudine esset: partus eam reddidit infirmiorem. Itaque in morbum incidit, ex quo non conualuit. In ipsa enim decessit paternæ hereditatis adeundæ spe, cùm nec sibi, nec suis vixisset satis. Michael quoque filio biennio post Granatæ interiit. In cuius locum heres successit Ioanna, ipsorum Catholicorum Regum secunda filia. Ea autem Philippo, Archiduci Austriæ, dictæ Maximiliani Imperatoris primogenito filio nupta erat. De qua, vt diximus, poeta ille melius cecinisset. Ex Philippo enim inter alios Carolum filium suscepit, Imperatorem postea Romanorum V. cognomento Maximum, ac Fortissimum, Potentissimi Regis nostri Philippi clarissimum patrem: cuius gloriosissima facta, summa laude dignissima, in vltimos vsque angulos orbis penetrarunt. At Maria, quæ tertia fuit Ferdinandi, ac Isabellæ, Regum filia, Emanueli nupsit, Portugaliæ Regi; eidem ipsi, qui prius Isabellæ sororis maritus fuerat: quorum postea filia Isabella ipsius Caroli V. Imperatoris coniux fuit. Quarta tandē Catharina, Arturo, Angliæ Regis filio primum, deinde eo mortuo, illius fratri, Henrico Regi VIII. nupta, filiam peperit Mariam Anglici Regni heredem: quæ fuit Philippi nostri Regis secunda vxor. Cuius admirabilis in Catholica fide constantiæ laudem fatalis, ac præsens Anglici illius Regni calamitas prorogauit. Atque illa eadē, aliaq; ei similes tot Regnorum, & Prouinciarum calamitates immortalem reddent ipsorum Catholicorum Regum memoriam: quandoquidem non ab eis solùm, sed ab earum metu nos, patriamque nostram summa sua sapientia, admirabilique ac penè diuina futurorum malorum præsensione vindicarunt, præfatum Sanctę Inquisitionis, quod diximus, Officium stabilientes. Sed ne in re tam nota, & peruulgata multus, & insolens sim, Isabella Regina, Ioanna filia instituta herede, A. D. VI. Kal. Decemb. Ann. Chr. M D I V. decessit: Ætatis 1504.
suæ quinto & quinquagesimo. Granatæ sepulta iacuit. Atque eodem anno altissima, quæ nunc Cæsaraugustæ exstat, turris ædificari cœpit, *La Torre Nueua* vocata. Isabella mor-

1506. tus, Ferdinandus Rex, propagandæ sobolis causa, An. Chr. MDVI. Germanam Foxiam vxorem duxit: quæ sibi erat propinqua satis cognatione coniuncta. Erat enim Ioannis Nauarræ, & Mariæ Ludouici Francorum Regis sororis, filia. Ioannes autem filius erat Gastonn Foxii, & Eleonoræ, Ioannis nostri Aragonum Regis II. vt retulimus, filiæ, ipsius Catholici Regis tametsi non vterinæ sororis. Ex Germana igitur Regina Ferdinandus
1509. Rex filium habuit, Ioannem ad Vallisoleti opidum, An. Chr. MDIX. natum. Sed is statim mortuus fuit. Nullamq; aliam ex Regina Germana prolem suscepit. Ex pellice autem Aldoncia Yborra, & Aleman, nobili femina, Cataloniæ nata, iampridem, cùm esset adolescens; filium susceperat Alfonsum; Cæsaraugustanæ Ecclesiæ, aliisque Ecclesiis, & amplissimis perfunctum muneribus, Excellentiss. D. Ferdinandi Aragonii Archiepiscopi, cuius toties meminimus, patrem: Filiam quoque Ioannam D. Bernardino Velasco, Castellæ Connestabulo, nuptam. Duas præterea habuit filias, Marias vocatas, quæ religioni deditæ obierunt. Fuerunt autem ex Tota, Vizcayæ femina, prior: altera verò ex Lusitana, à Pereyratum familia, procreatæ. Tandem Ferdinandus, honore, ac nomine illustrissimus Rex, morbo graui, & mortifero affectus, Madrigalegii (id enim opido nomen est) A. D.
1516. x. Kal. Feb. Ann. Chr. MDXVI. extremum gloriosæ vitæ suæ diem, gloriosa etiam morte confecit: annos natus sexaginta & quatuor. Granatę cùm Isabella vxore sepultus fuit: autoritatis, & prudentiæ suæ triste omnibus desiderium relinquens. Sed illud nostris his nouis, nec vnquam antea vsitatis lugendi generibus leniendum curarunt. De quibus passim senes nostros solita sua loquacitate sic in circulis colloquentes audire solemus, qui se ea pueros vidisse attestantur.

Præter solitas, inquiunt, pectorum, fœmorum, ac capitum percussiones, muliebresq; lacerationes genarum, quæ in aliis Regum exequiis fieri consueuerunt; tunc cùm Rex Catholicus Ferdinandus interiit, homines scutati, per omnes Vrbis vicos, ac plateas incedebant, funebri induti vestimento, corporaq; ipsis Scutis longis protecti. Hi dum aliis sibi similibus, quorum frequens erat per totam Vrbem concursus, occurrebant: flebili voce, ac lugubri eiulatione, vicissim se interrogabant: Quisnam esset mortuus Rex. Atilli respondebant esse, Catholicum Regem nostrum Ferdinandum. Cuius nomine audito, statim se omnes abiiciebant, ac prosternebant humi. Atque id ipsum toties faciebant, quoties illum lingua nuncupabant. Nuncupabant autem quam sæpissime. Quo plangore, ac lamentatione vniuersa ciuitas complebatur. Neque solùm homines, sed ipsa tecta, & parietes vrbis videbantur acerbum illius, qui omnibus charissimus erat, interitum lugêre. Et meritò. Erat enim, vt scitis, exemplum prudentiæ, ac fortitudinis: summæ in re domestica continentiæ: eximiæ in publica dignitatis: humanitatis præterea, ac lepôris admirabilis. Facetiis agricolarum, & rusticorum nostrorum, quorum illa ætas multos ferebat disertissimos, summopere pascebatur. Neque eos solùm, sed omnes certè tanta amplectebatur beneuolentia, vt interdum non nobis Rex, sed vniuscuiusque nostrorum genitor, ac parens videretur. Post eius interitum omnis nostra iuuentus languet, deliciis plus dedita, quàm deceret: nec perinde, ac debuerat in laudis, & gloriæ cupiditate versatur. Ipse eam non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis ad militaris rei scientiam erudiebat. In qua cùm virtute multum valeret, tum plus etiam disciplina. Quid plura? nulla res fuit in vsu bene regnandi posita, quæ illius Regis scientiam effugeret. Is amplissimum Diuæ Encratis Monasterium, quã nunc videmus magnificentia, construxit. Ad idque fratres Hieronymianos Ann. MCCCCXCIII. adducendos curauit: vt quod pater ipsi Diuæ fecerat votum, solueretur. Denique is Rex fuit, in quem cæteri Reges videbantur omnia suarum ornamenta laudum congessisse. Itaque cùm Optimates nostros videmus illius statuam, atque imaginem corporis tanti æstimare: & nos quidem ipsi, dum eam inspicimus, vehementer lætamur. Fuit enim eximia corporis venustate præditus. Sed pluris facere deberent consiliorum, ac virtutum suarum, quam posteris reliquit, effigiem: quibus denique factum videmus, vt ab eo vsque ad hoc tempus, non solùm nobis, sed Hispaniæ cunctæ diuturnitas pacis otium confirmarit.

Hæc aliaque eiusmodi quotidie à nostris senibus de Catholici Regis memoria enarrantur: quæ à rei veritate nequaquam abhorrent. De eis, ipsorum senum more, beneuolentia me fortasse loquacem fecit. Itaq; me retineam. Casu etenim in hos seniles sermones lapsus sum: tametsi fateor, me ad eos non inuitum declinasse. Dolebam enim, quòd ea narratione auidas quorundam aures concisa nostræ orationis breuitas defraudaret: sed nollem, quòd ipsa fortè longitudo obtudisset.

CARO-

CAROLVS, MAXIMVS, ROM. IMP. V. ARAGONVM REX XXVI.

CETERVM decennio ante Catholici Regis interitum Philippus gener, Ioannæ filiæ maritus, in Castella obierat. Ei namq; & vxori, viuēte ipso Ferdinādo Rege, Castellanorum gens, publico cōsilio, Regna illa deferenda curarat. Isabella Regina mortua, Castellanis præfuit Philippus is Rex. Vix tamen biennium. Nobis autem nequaquam. Propterea non habetur in nostrorum Aragonensium Regum nec loco, nec numero. Ex Ioanna filios susceperat, Carolum; & Ferdinandum: filias verò, Eleonoram; Isabellam; Mariam, & Catharinam. Quarum omnium iucundissima memoria nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit. Ferdinandi quoq; nota est, & æqualis. In eo enim Carolus frater Insigne Imperii, quod de suo capite abiecerat, reposuit. At Carolus, quem cæteri fratres non modò vt fratrem maiorem, verumetiam vt parentem semper veriti sunt; ab auo suo Ferdinando Rege relictus heres testamento fuit. Cumque eo tempore apud Belgas esset, Ioanna autem mater à seipsa parumper, ob acerbissimum quem ex mariti morte acceperat dolorem, discessisset: Alfonsus, Catholici Regis, quem diximus, filius ex Alduncia pellice procreatus, à Rege ipso impetrauit, vt sororis Ioannæ curationem, dispensationemque Regiam, quamdiu Carolus à nobis abesset, suscipere posset. Ea tamen habitura erat momenti parum, nisi publicum adhiberetur quorundam ex Deputatis Regni, & Iuratis Cæsaraugustæ consilium. Quos cùm Alfonsus propterea ambire iam cœpisset vicatim, & prensare: Iustitia Aragonum Ioannes Lanuza III. qui futurus eratistius consilii princeps, non à spe solum, sed ab ipsa certa iam re, & quasi possessione deturbauit illum: quòd integram eam causam Carolo ipsi soli reseruandam per publicas Regni leges decreuisset. Quod postea Carolo gratissimum fuit. Alfonso autem aliquando non graue, nec molestum; quin etiam iucundum: quòd suum animum immoderatè iam agitari cœptum, & fluctuantem, sola sui muneris declinatione, tam scitè, & commodè, sine aliquo tumultu, reuocasset ad quietam degendæ vitæ, simplicemque veram, & directam iuris, ac iustitiæ rationem. Carolus tandem auitam, Regiam hereditatem adiuit: à nostrisque suo, ac matris nomine admissus, sextus & vicesimus numero Aragonum Rex fuit. De quo merito affirmari liceret, quod Tullius perhibet Q. Maximum, cum P. Africanum laudaret, dixisse: *Necesse fuisse, ibi esse terrarum imperium, vbi ille esset.* Nam Hispania obtenta, Romanorum Imperator constitutus, post repressum Turcam, captiuum Francum, captum Saxonem, domitos Italos, deuictos Afros, conuictas hæreses, punitos Gandauos, subactos Indos: hunc ipsum fugiens splendorem, Regna omnia deiiciens, in Sancti Iusti Hieronymianum monasterium secessit: vbi tam gloriosam hanc eius vitam, A.D. XI. Kal. Oct. Ann. Chr. MDLVIII. 1558.
gloriosissimo etiam interitu terminauit; cùm iam demum PLVS VLTRA nominis sui gloriam dilatasset, quam Hercules ille suorum laborum, atque itinerum fines protulisset.

PHILIPPVS, CAROLI V. F. ARAGONVM REX XXVII.

NEC finibus quidem angustioribus, clarissimus qui ei successit filius Philippus, Inuictissimus noster, ac Potētissimus Rex, gloriæ suæ curriculum circumscripsit. Summus nāq; illius splendor, egregiaq; Austriaci nominis amplitudo non iā Atlāticum Oceanum mare, sed Chinense, ac Surium, totum deniq; terrarum Orbem, & veterem & nouum transuolauit: atq; ita in eùm PLVS etiam VLTRA, quàm in patrem potestas illa felicitatis, & gloriæ est prorogata; vt meritissimò ab omnib. totius Orbis, atq; omnium ætatum amplissimi imperii Monarcha, Triūphator, & Pacificus censeatur. Neq; verò illius animi aciem idem ipse tantus nominis sui splendor perstringit: nec mentis quasi luminibus eadem ipsa tantæ felicitatis, ac gloriæ officit altitudo: quominus cùm ad maiora iam sibi aditus videantur præclusi, tenuissimarum etiam virtutum studiosissimè riuulos laudum in dies singulos consectetur. In quo vno Xenophontis Cyro maximè excellit, quòd cùm ille non ad historiæ fidem, sed ad effigiem iusti imperii scriptus fuerit: quicumque editi sunt, ac in posterum edentur rerum a Philippo nostro gestarum Commentarii, in eo ipso possint plenius, ac vberius

amplissimi, ac frugalissimi, Principis effigiem notare, in quo veritatem videantur magis, ac fidem historiæ debitam retinere. Eum namque in multis, ac variis casibus exercuit fortuna: nec vllus eorum est, in quo non extent manifesta, & multa summæ illius fortitudinis, ac prudentiæ impressa vestigia: quæ cum summa laude quotidie magis prodita vetustate enitescent. Illud autem & re, & dictu est mirabile, quòd cum ipse, quasi VT QVIESCAT ATLAS, totum pene terrarum Orbem suis humeris solus sustineat, vnaque felicissima comprehensione tot, ac tam diuersa genera regnandi complectatur: amplissimi sui imperii maiestatem tanta semper æquitate confirmet; dumque omnia comprehendat: tam singulari officio separatim de vnoquoque elaboret, in cuiusuis non prouinciæ tantùm, aut Regni, sed opidi, ac villulæ gubernatione sic minutula quæque animaduertens; vt vniuscuiusque quasi non vniuersorum, & vniuersorum quasi non vniuscuiusque sollicitudine, & cura angeretur. Quamobrem meritò illius vita communi vita charior est habenda: vt tametsi ad Centesimum annum perueniat (vtinamque Deus ita faxit) quo se fortasse statueret naturæ satis viuere posse, vel gloriæ: naturæ quidem, si ita velit, satis: addo quoque si ita placeat, & gloriæ plus satis: at verò, quod maximum est, nobis, atque vniuersæ Reip. parum arbitremur: cùm nullum sapientiorem, moderatiorem, æquioremve Regem prouinciæ omnes subditæ, liberi populi, exteræ gentes non modò se non vidisse, sed nec sperando, aut optando cogitasse, incredibili omnium consensu fateantur. Verumtamen impudentis esset modò me velle, multa, & maxima illius facta his, quos mihi ipse constitui, breuitatis cancellis, tenuique & exiguo mei sermonis gyro circumscribi: cum nullius tantum esse queat flumen ingenii, dicendive, aut scribendi vis, & vbertas, quæ illa debitis laudibus posset ornare. Itaque tacita mihi relinquenda erunt. Illud ego munus libenter suscipio Omnipotentem Deum supplici prece obtestandi (tametsi non is sum, qui meas preces a summo Deo audiri putem) vt ipsum Inuictissimum Regem nostrum Philippum nobis, quam diutissimè seruet incolumem; & quæ à nobis eidem pro Christianæ Reip. tutela, & præsidio, Sanctæq; Fidei propagatione paria præmia persolui non possunt, ab ipso Omnipotenti Deo cumulatissimè persoluantur. Verum enimuero finē scribendi de his rebus fieri tempus est. Fateor namq; me longius de nostris Regibus scripsisse, quàm instituta ratio postularet: breuius tamen quàm si de vnoquoque eorum dicēdum fuisset. Imitatio autem decepit breuitatis, vt cùm me breuem putarem fore, longus exstiterim. Neq; enim mihi incommodum visum est quandam siluam, atq; materiā vniuersam omnium rerum nostrarum, tametsi permistam, & confusam, quasi principia causis præponere, eatumq; seriem ab ipsis primordiis ad hæc vsque tempora percurrere: quòd rerum initiis cognitis multo faciliùs eædem ipsæ res intelligantur. Atque eò spectat hic tam longus, & tam altè repetitus mei sermonis cursus. Cuius præcipua Capita hunc in locum conducenda statuo: vt ad propositum tandem reuocetur, quæ hactenus forsan visa est oratio nostra aberrasse.

Suprarbienses Reges VII.

I. Garsias Eximini.
II. Garsias Innici I. Garsiæ Eximini F. Cuius tempore fuit Aragonensis Comitatus initium.
III. Fortunius I Garsiæ Innici F.
IV. Sanctius Garsiæ, Fortunii F. Cuius obitu nostris datum fuit

Primum Interregnum.

In quo antiquum Suprarbiense Ius conditum, & Magistratus inter Regem, ac Regnum medius institutus; qui Iustitia Aragonum postea dictus est. Huiusmodi autem Interregno acto, Suprarbiensibus nostris imperarunt:

V. Innicus Eximini Regis F. cognomento Arista.
VI. Garsias Innici II. Aristæ F.
VII. Fortunius II. Monachus, nuper excitatus: qui septimus, & vltimus Suprarbiensis Rex censeri debet. At verò

Aragonenses Comites VI.

I. Azenarius.
I. Galindus Azenarii.

III. Eximi-

III. Eximinus Azenarii.
IV. Eximinus Garsiæ.
V. Garsias Azenarii.
VI. Fortunius Eximini: qui Aragonum sextus, & vltimus Comes fuit. Cuius obitu, Aragonensi Comitatu cum Suprarbiensi Regno subiuncto, Aragonum Regia nomenclatura ortum habuit. Nam post Fortunium II. Monachum, quem vltimum Suprarbiensem Regem annotauimus, nostris patuit

Secundum Interregnum.

In quo ad Iaccam Vrbem Cæsone Abarca salutato Rege cùm ad eum Aragonensis Comitatus, & Suprarbiense Regnum, coniunctim deferrentur: Aragonum Regalis tituli inducta est nominatio: indeque Aragonum Reges vocari cœpti sunt. Fuere autem

Aragonum Reges XXVII.

I. Sanctius I. Abarca, Cæso.
II. Garsias I. Abarca, Cæsonis F.
III. Sanctius II. Abarca, & Galindus: Garsiæ I F Cæsonis N.
IV. Garsias II Abarca, & Tremulus; Sanctii II. F Garsiæ I. N. Cæsonis Pron.
V. Sanctius III. Maior, Imperator; Tremuli F. Galindi N. Garsiæ I. Pron. Cæsonis Abn.
VI. Ranimirus I. Christianissimus, Imperatoris F. Tremuli N. Galindi Pron. Garsiæ I. Abn. Cæsonis Atn.
VII. Sanctius IIII. Ranimiri F. Imperatoris N. Tremuli Pron. Galindi Abn. Garsiæ I. Atn. Cæsonis Trin.
VIII. Petrus I. Sanctii IIII. F.
IX. Alfonsus I. Bellator, Imperator: eiusdem Sanctii F Petri I. frater germanus, Cæsaraugustam cepit, publicam tunc iudiciorum, Magistratusque Iustitiæ Aragonum delectam sedem. A quo tempore (neque equidem antea) ipsorum Iustitiarum nomina inueniuntur. Sed istius Alfonsi I. Regis interitu, Respub. adducta fuit ad

Tertium Interregnum.

In quo Alfonsi demortui Regis in locum cùm Rex cooptaretur illius frater,
X. Ranimirus II. Monachus; Sanctii itidem IIII. F. vnicæ filiæ, quam habuit, Regnum detulit: quæ
XI. Petronilla vocata fuit; Raimundoque Berengario, Barcinonensi Comiti nupsit. Quibus filius successit,
XII. Alfonsus II. Castus. Post autem
XIII. Petrus II Catholicus; Alfonsi II. F.
XIIII. Iacobus I. Expugnator; Petri II. F.
XV. Petrus III Magnus; Iacobi I. F.
XVI. Alfonsus III. Munificus: Petri III F.
XVII. Iacobus II. Iustus: Petri III. F. Alfonsi III. frater germanus.
XVIII. Alfonsus IIII. Benignus, & Pius; Iacobi II. F.
XIX. Petrus IIII Cærimoniosus; Alfonsi IIII. F.
XX. Ioannes I. Petri IIII. F.
XXI. Martinus: Petri IIII. F. Ioannis I. frater germanus: qui sine prole decessit. Ob idque nostris datum fuit magnum illud

Quartum Interregnum.

In quo ad Caspensem locum, à trium Regnorum selectis Iudicibus, Aragonum Rex declaratus fuit,
XXII. Ferdinandus I Honestus: Petri IIII. ex Eleonora filia, Regum Ioannis, & Martini germana sorore, N. Cui successit
XXIII. Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus. Huic autem sine legitima prole mortuo successit frater,
XXIIII. Ioannes II. verè Magnus. Post autem eius F.
XXV. Ferdinandus II. Catholicus. Cuius ex Ioanna F. Nepos,
XXVI. Carolus, Maximus: Rom. Imp. V. successor fuit. At Caroli, F.

XXVII. Philippus, Inuictissimus, ac Potentissimus noster Rex, Triumphator, & Pacificus: ad quem iure tot clarissimorum Regum hereditas gloriæ peruenit.

Atque hi tandem sunt omnes Reges, qui nobis hactenus præfuêre; eæque quas indicauimus, nostrarum rerum vicissitudines. In quas si attentè, & diligenter inquiramus, iure nobis licebit gloriari; neminem ex nostris Regibus cognomentum ex ignominia traxisse: sed tum ex rebus præclarè gestis, memoriaque dignissimis: tum verò ex maximis maximarum virtutum ornamentis. Quod in aliis Regnis ita raro contigisse videmus, vt si quando alicuius Regis gloriosum cognomentum exstiterit, id portenti, ac prodigii simile numeretur. Iustitiæ autem Aragonum, qui Catholici Regis, Caroli V. & Philippi nostri temporibus post Ioannem, quem diximus, Lanuzam I. Magistratum gesserunt; sunt hi: Ioannes Lanuza II. Ioannes Lanuza III. Laurentius Ferdinandi Heredia: Ferrarius Lanuza II. & Ioannes Lanuza IIII. De quibus, ceterisque qui eos antecesserunt, infra dicemus singillatim, dum ea, quæ dicere instituimus, de ipsius Magistratus dignitate, & vi, atque Optimatum, & Palatinorum hominum antiqua, & magna potestate in medium proferamus. Eo enim vocat nos iam dudum longæ, tametsi, vt credimus, non abs re istius digressionis exspectatio: ne nobis fortasse videatur contigisse, quòd M. Tullius cuidam oratori sæpius accidere fuisse solitum affirmabat, qui cùm tria sibi dicenda proponeret, quartum addebat, cùm tertii penitus obliuisceretur. Repetam autem à principio priscæ nostræ vetustatis memoriam: nam sic nos facere cogit ipsa res; quo faciliùs tota illius ratio perpendatur. Priùs tamen Cæsaraugustanenses Antistites, qui post Arabum in Hispaniam aduentum ad nostram vsque ætatem in ea Vrbe sederunt, nominatim perstringam: quemadmodum pollicitus sum initio me facturum. Atque post illum Bentium, cuius in narratione Hispanensis cladis meminimus, hi fuere: Senior: Heleca: Paternus: Vincentius II. Petrus I. Bernardus I. Et hi sex Cæsaraugustani Episcopi memorantur, quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti. Eis tamen exactis, qui sequuntur: Petrus Librana: Stephanus I. Garsias Guerra *de* Maionez: Gulielmus I. Bernardus II. Petrus *de* Villabeltran: Petrus Tarroia: Bernardus III. Petrus Eximini: Stephanus II. Petrus *de* Turrerubea: D. Raimundus *de* Castellezuelo: D. Rudericus Rocabertinus: D. Raimundus *de* Castrocol: D. Garsias II. D. Sanctius *de* Ahones: D. Bernardus *de* Montagudo: Vincentius IIII. D. Rudericus *de* Ahones: D Arnaldus *de* Peralta: D. Sanctius *de* Peralta: D. Petrus Garsiæ *de* Ianuas: D. Fortunius *de* Vergua: D. Vgo *de* Mataplana: D. Eximinus Martini *de* Luna. Cuius tempore ipsa Cæsaraugustana Ecclesia, ex suffraganea, quæ fuerat Tarraconensi Ecclesiæ, cùm à Ioanne Papa XXII. Metropolicum ius accepisset: iam tum in ea Archiepiscopi esse cœperunt. Primus autem omnium: D. Petrus Lupi *de* Luna. Post eum verò: D. Petrus Azenarii *de* Rada: D. Gulielmus; qui S.R.E. Cardinalis fuit: D. Lupus Ferdinandi *de* Luna: D. Garsias Ferdinandi *de* Heredia: D Franciscus Clemēs Perezius: D. Alfonsus *de* Arhuello: D. Dalmacius Murius, & Cerbellonius: D. Ioannes Aragonius I. D. Alfonsus Aragonius: D. Ioannes Aragonius II. D Federicus Portugalius: D. Ferdinandus Aragonius: D. Andræas Santos: D. Andræas *de* Bouadilla, & Cabrera. Nunc autem ad rem.

DE MAGISTRATVS IVSTITIÆ ARAGONVM DIGNITATE.

HISPANIA igitur omnis, quæ à Romanis fuerat in Citeriorem, ac Vlteriorem diuisa, in fatali illa Gothici imperii euersione potentissimo dominatu vnius tantummodò Regis tenebatur. Et quemadmodum vni Regi, ita & vnis legibus omnis parebat. At postquàm à Mauris subacta fuit; Christiani, qui sese à fœdissimæ illorum seruitutis fluctibus emerserunt, quemadmodum & in diuersis locis, ita & diuersis Regnorum fastigiis diuersa quoque initia dedêre. Quorum sicuti non eadem origo; sic nec eadem ratio, nec iidem progressus, nec idem status, nec iidem semper exitus fuerunt. Quamquam etenim modò subiuncta sunt, vniusque Inuictissimi Regis nostri Philippi sapientissimo nutu reguntur: vnumquodque tamen antiquum ius retinet, sibi à priscis illis sæculis comparatum; quod minimè cum aliis est commune. Vnde, nisi me fallo, serpere, ac prodire cœpit totus ille, qui passim legitur, in Regiis Diplomatibus circuitus, & vt ita dicam, orbis Regnorum, tum priscis sæculis, tum etiam præsentibus: non quasi genus aliquod ostentationis, & gloriæ, quamquàm id ipsum etiam præseferat, sed potius, vt perspicuè, & planè intelligatur non vnum, idemque de omnibus exstimari debere. Quæ enim singulatim, ac diu obtenta sunt, ne eorum sensim memoria euanesceret; scientissimè fuerunt eo pacto animaduersa, & notata. Nec decuisset sanè verborū inuolu-

inuolucris tectam esse, & quasi velis quibusdam obtensam, vniuscuiusque illorum dignitatem, nec superioribus nominib' inuolutam: tametsi obscurata fuêre nonnulla, nec apparent, quia valde parua fuerunt. Verùm enimuerò horum omnium Regnorum duo præcipua capita exstiterunt; ex quibus cetera tanquam ex quibusdam fontibus fluxêre. Quorum primum in Vlteriori, Ouetense, aut Legionẽse dictum, ab Infante illo Pelagio diuinitus certè constitutum fuit, instauratis maximi belli reliquiis, quo Rudericus vltimus Gothorum Rex, omnisque eius maiestas, vna cum vniuersa Repub. horrifico illo ictu conciderunt: vt non nouum fundasse visus sit, sed pristinum potiùs imperium renouasse. Alterum verò in Citeriori, Suprarbiense; ac Nauarrense, seu Pompelonense appellatum est. A quo etiam duo alia clarissima, tametsi inter se diuersa, Regnorum stemmata dimanarunt: q̃ licet fuerunt vno ferme tempore orta, atque ab iisdẽ quasi initiis profecta: minimè tamen eandem posteà habuerunt fortunæ, ac iuris condicionem. In vtriusque namque pari initio, dispares progressus exstiterunt. Atque horum alterum; id ipsum nempe Nauarrense fuit, primum Pompelonense dictum, quod vix late patuit: alterum verò; Aragonense à primo illo Suprarbiensi tractum; quod præter ipsam veterem Suprarbiæ ditionẽ, imperii sui fines, terra, marique latissimè propagauit. A quarum tandem rerum narratione totus noster, qui antecessit, tractus est sermo. Huic autem dissimilitudini, ac dispari vtriusque condicioni causam attulit acerbus ille Sanctii Garsiæ, quarti Suprarbiensis Regis, interitus. Eo namque nulla relicta prole, interempto, in primo illo Interregno, quod tunc nostris patuit, Suprarbiensibusque ac Nauarrensibus commune fuit; non modo cateruæ, & conuentus hominum, sed ipsi sibi singuli à communibus consiliis discreparunt. Nauarrenses enim (quæ recens nostra, firma tamen, & constans, vt supra retulimus, opinio est) quamprimum, seu nec diu post, à Suprarbiensibus seiuncti, Regem sibi præfecerunt, Aquitannicum illum Eximinum: sin autem id non sit (non enim Eximinum Regem, Nauarrensibus imperasse statuo) at eius filium Aristam, è Bigeronensi Comite adscitum. Ad quos si non iam libere, & solute, nequaquam tamen satis caute se ipsos totos cum omnibus suis fortunis detulerunt. A Pompelone autem primaria Nauarræ Vrbe, Pompelonense Regnum dictum fuit: atque inde etiam eorum Reges, Pompelonenses Reges appellati. Proptereà Nauarrensibus ipsis, qua tunc profecti fuerunt, mansit condicio. Quod si nobiscum in pristina communione stetissent, non esset cur modò illi nostræ tantopere inuiderent fortunæ. Neque haud leue istius disiunctionis est, ipsius tam disparis status testimonium. Neque vlla alia esse potuit huiusce tantæ varietatis ratio, nisi vt quæ fuisset differentia in principiis, eadem esset in finibus dissimilitudo. Atque eò tum maximè, quòd licet posteà ambæ hæ ditiones sæpius, ac diu visæ sunt sub vnius Regis iurisdictionem subiunctæ: semper tamen dissimilis fuit, ac longè dispar cautionum consuetudo: nec vlla vmquam communio iuris, aut legum; quanquàm aliquam diu ipsa fuerit mensa, ac militia communis. Itaque inter nostros, & illos (nostros enim Suprarbienses voco, cùm ab ipsis originem ducamus) non potestatum dissimilitudo (par namque erat vtrorumque potentia) sed domestica, ac ciuilis dissensio in primo illo Interregno hanc, quam nunc cernimus, Regnorum disiunctionem fecit. Quæ tametsi semper, vetus tamen semper amicitia permansit. Atuerò nostri Nauarrorum huiusmodi consilia vehementer improbantes, noluerunt statim ad eam, quam ipsi solutè fecerant, Eximini Regis, sin minus Aristæ filii, cooptationem assilire: timentes ingredi ea, quibus, prioribus mortuis Regibus, perfuncti fuerant, pericula. Quin sibi potius in aliorum consiliorum cursu cunctandum decreuerunt. De quibus ita iudicabant; vt Nauarrenses crederent eandem retinendæ libertatis voluntatem semper, eandem verò facultatem non semper habituros. quasi iam tunc in nostrorum mentibus inhæreret sæculorum augurium futurorum. A Nauarrensibus denique segregati, cautionibus sibi vtendum esse consiliis proposuerunt: neeò progrederentur integra re; vnde, inclinata, regredi fortasse non liceret: cùm ab ea, quam tunc ingrederentur, imperii ratione (& rectè quidem) haud se posteà liberè posse discedere, iudicarent. Eam verò, in qua tũnc versabantur, videbant haud esse posse diuturnam. In his igitur rebus, quo vti consilio possent, angebantur. Incredibili autem ardebant studio, diuturnitati imperii modũ statuendi. Vni omnia credere, formidabant; q̃ sæpe quisque læderetur per illius, cui se priùs commiserit, fidẽ: quanquam inter eos aliquis tũc adesset, cui rectissimè, & credi, & committi posse viderentur. Verũtamen Regale nomen, ac munus non minus nostri futurum sibi odiosum, & graue statuebant; quam olim visum fuerat Romanis. Memoria namque repetebant, Alexandrum illum, tanta antea præditum

humanitate, ac modestia, postquàm Rex appellatus esset; superbum, crudelem, ac immoderatum fuisse. ac si ex ipso Regis nomine insolentia, & arrogantia nascerentur. Atque etiam si Rex suis molestus non sit, miserrimum tamen ducebant, posse, si velit. At vlli non credere; nouerant esse insulsitatem. Quæ enim ratione aliqua designata non sunt, esse omnino non videntur. Iam verò plurimorum dominium respuebant. Nam si vni parêre, ducebant seruitutem: multis parêre, multiplicata seruitus videbatur: cùm quot præessent, tot nobis domini essent futuri. Quod si ii ex infimis essent; communis lugebant Reip. statum: cùm eorum mentes angustæ, & humiles pro dignitate non possent magnitudinem imperii sustinêre. Nec consonum esset, vt qui superiori nati essent ordine, inferiorem cogerentur subire fortunam. Si autem Optimates; metuebant, ne immoderatè ii tradita sibi potestate abuterentur, ipseque dominatus, eorum animos insolenter efferret. Itaque nostris tum hoc, tum illud videbatur incommodum. Nonnullos pigebat, quòd se passi fuissent ab ea Nauarrensiũ communione disiungi. Asserebant enim distractos, pares Mauris esse non posse. Alios solicitos nimis, & anxios habebat tum publici officii cogitatio, tum verò magis periculi. Regibus namque è medio sublatis, videbantur sibi quasi ex flumine emersi. Maximam propterea solertiam agendi, & cogitandi adhibebant: ne se imprudentes iterum in eandem immitterent seruitutem. Quæ eo ipsis durior futura erat; quandoquidem se solutos videbant, atque in dulcissimam libertatem vindicatos: quo acriores sunt amissæ, quam non obtentæ libertatis morsus. Omnia denique videbantur nostris ancipitem afferre curam cogitandi, beneque prorsus de Rep. statuendi viam obsepîre. Et verendum quidem ipsis erat, vt moderari se posset futurus Rex; ne tanto clarus honore, intemperantius suis opibus vteretur. Neque verò tunc nostris certa aliqua forma occurrebat, qua possent pari iure summos cum infimis retinere. Sed tamen ne dum tardi in cogitando essent, in struendo ab infidelibus dissiparentur: nouam curationem ad municipalem illam Remp. admouerunt, eam Duodecim delectis Viris ex Optimatibus committentes. Qui ob nimiam ætatem, quòd senes essent, seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui postea apud nos *Rici homines de natura* appellati sunt, ortum habuere: eisque aliquamdiu non iam propter ætatem, sed propter dignitatem illa ipsa mansit Seniorum appellatio. Verum neque ea Reip. gerendæ ratio nostris placebat; nec erat nisi ad breue, exiguumque temporis spatium duratura. Quamquàm autem ea de re sæpius agebant: in deliberando tamen in tam contrarias partes distrahebantur, vt expectatio incolumitatis vix vlla crederetur, neque retinendæ libertatis spes. Tandem postquam diu, multumque temporis in his deliberationibus consumpserunt (plus enim quàm triginta annos apparet, in hac fuisse ancipiti contentione versatos) in hoc denique omnes conuenere, Fortunii Eximini, vltimi Aragonensis Comitis, vt proditur, impulsu: VT huiusmodi omnem cunctationem Romano Pontifici, ac Longobardis (quibus nonnulli etiam, & Francos addunt) discutiendam committerent: idq; quod ipsi de summa Reip. faciendũ censerent, vno omnes animo sequerentur. Eos autem & consuli, & scire voluerunt, quorum sibi perutilem operam futuram sperarunt: Pontificis quidem; quòd illum crederent, tamquam sanctissimum, atque optimum Patrem, filiorum commodis consulturum: Longobardorum autem; quod eorum maiores in omni actione, atque administratione Reip. floruissent, posterosque ducerent maturiore, ac meliore cogitatione ea ipsa in re quàm ceteros omnes, futuros. Legatos ergò, publici istius consilii interpretes, ad eos miserunt. Ipsi verò haud neglexerunt, liberale quod nostri officium postularunt. Tunc enim præclarum illud responsum dedere, tantopere, & sermone omnium, & scriptis celebratum: in rebus namque celebratissimis versor:

> Vt nostri, si cupiebant mederi incommodis omnium, patriæ periculis prouidere, pacisque ac posteritatis ocio prudenter consulere; Vni sese addicerent Regi: dummodo, præcautis priùs consentaneis legibus, ac condicionibus, patriæ libertati contra potentissimam Regum, quam timebant, intolerandam potentiam, diligentissimè prouiderent. Ad eam verò extenuandam, de illarum omnium perpetua obseruatione eundem Regem arctissimè astringerent. Nihil enim tam laxatum, aut liberum dicebant esse, quod id ipsum nouis adhibitis modis, & formis non posset vinciri. Propterea cauerent: vt in ipsis legibus inesset, non foris peteretur remedium.

Cui demum sententiæ omnes nostri statim sunt assensi. Præstituta namque condicione iuris, Vnum sibi Regem præfici oportere decreuerunt. Atque eo tempore Tabulæ illæ antiqui illius Suprarbiensis Fori fuerunt prolatæ: quarum Capita, quæ à scriptoribus perhibentur perstrinximus supra, dum de primo Interregno verba fecimus. Decet enim

nos re-

eos referre ad ea, quæ tunc propoſuimus, & Magiſtratus, & Regni fundamenta. Illis igitur ſe totum tradere debebat vinculis omnibus conſtringendum, quiſquis Regale noſtrorum imperium prendere cogitaret. Sunt autem tametſi compreſſione rerum breues: grandes tamen ſententiis, expreſſique perpetuæ noſtræ libertatis indices. Cumque in eis præclara multa præparata fuiſſent ad tranquillitatem, & ſtabilitatem Reip. accommodata; tum verò illud præcipuè, quod denique ſummum fuit, totaque omnium noſtrarum legum, ac libertatum ſumma: dum inter Regem, ac Populum, quorum vniuſcuiuſque infenſa nimis alteri ſolet eſſe, atque inimica natura, Iudex quidam Medius interiectus fuit: qui & ſe ipſum, & eos, quibus interpoſitus eſſet, colligaret. Ad propulſandos enim Regum impetus, auerſoſque populi motus prohibendos, in quo omnis erat cura, & cogitatio ponenda, ne ea, quæ oporteret, fortis, ac fidelis vtrique parti opera deeſſet, præcauerunt:

Vti Forenſis intereſſet grauiſſimi Iudicis Medii præfectura; cuius lenitate, Regum cõdiretur aſperitas, auctoritate autem, populi excitaretu remiſſio.

Quæ tandem omnium rerum ſumma eſt temperatio; cum ea, è quibus conſtant, congruunt inter ſe. Sicque extremæ illæ, & tam contrariæ partes, vndique medium illud capeſſentes, nitebantur æqualiter. Atque in hoc omnis ſedatio perturbationum, & ille, quẽ noſtri tantopere expetebant, diuturni imperii ſtatuendi modus, cernitur eſſe conſtitutus. De iis autem Tabulis, quæ manuſcriptæ exſtant, paſſimque ſub Fori Suprarbienſis nomine leguntur inſcriptæ, ſiquis à me quærat, quod mihi videatur: nihil aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam, & opinionem meam. Valde enim ſuſpicor fuiſſe; vt ea fragmenta ſint earum legum, quæ ad noſtros his temporibus, de quibus agimus, fuerunt miſſæ à Longobardis. Verùm non longè retro à noſtra, vel auorum memoria, in alicuius viri manus inciderunt, qui cum expers eſſet totius veteris antiquitatis, & ignarus, dũ ea ipſe ſuſcepit illuſtranda, obſtruxit penitus, & obſcurauit. Sed (ne longius labar) poſtquam leges illæ à noſtris editæ fuerunt; præcautum etiam tunc expreſſe fuit:

Vt qui ſe noſtrarum rerum cuperet potiri, ſic inſtructus ad Regale munus capeſſendũ accederet; vt ſe ſciret minimè à noſtris admittendum fore, niſi prius ad propoſitas omnes condiciones depactus fuiſſet.

Sciebant enim difficilem temperantiam poſtulari in eo, qui dum ſemel admiſſus eſſet, poſtea ſe coerceri, aut reprimi pateretur. Erant autem pleriq; noſtrorum Innici Ariſtæ, à Nauarrenſibus, vt diximus, iam pridẽ euecti Regis, ſtudioſi. Hi ceteros omnes ad illum Regem cooptandũ incitabant. Qui quidẽ eo tempore bellica virtute inter reliquos vnus eminebat. Eamque dudum fuerant noſtri ſatis opportuno in tempore experti. Etenim cũ Arahueſti in opidũ, non longè à Diui Victoriani cœnobio; ad ſumma hæc vniuerſarum rerũ iura ſtatuenda conueniſſent, ibidemq; à Mauris vi & ferro tenerentur obſeſſi: idẽ Innicus Ariſta Rex, militaribus ſuis copiis ſtatim accerſitis, ſua ſponte impetũ hoſtiũ repreſſerat, noſtroſq; ab illo obſidionis periculo liberauerat. Ea ergò re præſtita, noſtri omnes hilariores in eũ oculos coniecerunt. Perſpexerunt enim illius animũ; atque operã perutilẽ fuiſſe, & ad deſperatã quaſi totius Reip. ſalutẽ propenſiorem. Itaq; ad eũ omnia noſtra retulerunt & facta & conſilia publicaſque quas ipſi fecerant, legũ Tabulas: exſpectantes ſiquidem, ecquid ſibi de eis omnibus videretur. At illum perhibent, de ceteris mirificè congruiſſe: ea vna in re ſolum initio diſcrepaſſe; qua de Intermedii illius Iudicis officio cauebatur. Duriorem enim ſibi condicionem illam fuiſſe viſam tradunt: quod is, ad cuius nutum omnes parati eſſent futuri, eo pacto fœdere premeretur, vt ſe totum ad alterius nutum fingeret, & accommodaret. Cùm verò ſecum ipſe eam rem poſteà etiam, atque etiam conſiderare cœpiſſet, cerneretque interpoſitum illum Magiſtratum iuris æquabilis rationem tenere, cum ea eſſet iuſta nimis, & æqua lex, vt Regis in ſubditos fides ſubditorum in Regem fidei pariter, & æqualiter reſponderet; Idque temperamentum ob eam cauſam à noſtris inuentum fuiſſe, vt in depactarum legum obſeruatione Reges cum populis æquarentur, Ius, faſque duceret, quod noſtris libertatis potiſſimum propoſitum erat, vt iuſta, & æqua, ab initio ſibi conſtituta, vterentur viuendi libertate; Nec quidquam magis ad diuturnitatem imperii conducere arbitraretur, quàm vt Regum impetus extra leges factos aliqua vis media forenſis; tamquã fluuium extra ripas diffluentem, coerceret; Sic enim talis Reip. forma inducebatur, qualem nec vis temporum, nec potentia Regum, nec populi ſeditioſi furores labefactare poſſe viderentur, cum is Magiſtratus futurus eſſet omnium harum commotionum moderator; Ita autem ipſe iudicaret, ac prudenter quidem, eum, qui ſummo cum imperio ſit, ſummo in amore eſſe, propter ipſum nomen imperii non poſſe: His ergò

omnibus diligenter perpensis, omnes ad vnum scriptores testantur, non potuisse eundẽ Iunicum Aristam Regem vehementer non probare præclaram illam, quietè viuendi, apertamque simplicem, ac directam viam, à nostris omnibus constitutam, adhibitamque ab ipsi horum omnium incommodorum cautionem. Neque probasse solùm, sed sponte sua, nouam aliam adiunxisse huiusmodi:

Vt si præstitam nostris fidem vllo vmquam tempore à se, vel futuris Regibus violari contingeret; nostri in posterum essent habituri perpetuam, ac liberam facultatem ab ipsis Regibus desciscendi, aliumque sibi, tametsi infidelem, cooptandi Regem.

Nimirum, quia præcipuum ducebat animorum nostrorum obsidem futurum, ipsam nostram solam, publicam, ac patriam libertatem: cum Regem non tam oporteat legum seueritate septum esse, quàm lenitate, amore, & beneuolentia suorum. Hisce denique rebus cautis, & prouisis, censorioque illo Iudicis Medii depacto, & constituto iudicio: Innicum Ipsum Aristam, Pompelonensem Regem, maiores illi Suprarbienses nostri auspicatò Suprarbiensem etiam Regem, eodem illo, quo tunc aderant loco, salutarunt; ipsius mentem voluntate libera spoliatam, & eo icto fœdere, & publica execratione, & solemni, ac sacrosancta Iurisiurandi præstita fide deuincientes. Verùm hæc omnia iam fusius tradita sunt à nobis. Et hoc regnandi apud nos fuit Aristæ Regis initium, nostræque seminarium libertatis. Ab illo namque Iudice Medio Magistratus Iustitiæ Aragonum dimanauit; & verè vt dicam, idem ipsè est Intermedius Iudex à Suprarbientibus olim antiquo illo Foro constitutus: qui postea Iustitia Maior; quandoque etiam, quod ab ipso Rege crearetur, Iustitia domini Regis; aut per manum domini Regis vocari consueuit; quandoque autem Iustitia in Cæsaraugusta, quòd in ea Vrbe iudicium exerceret; ac IVSTITIA ARAGONVM tandem, ipsius Regni præclarum nomen assumens, appellatus est. Sensim enim vna cum ipso Regno nostrorum humeris, quasi viriditas herbescens radicum fibris, nixus adoleuit. Semper tamen in eius nomine, siue prisco, siue nouo, non iam aliqua iuris, aut æquitatis vis, sed ipsa quasi prima iustitiæ, ac temperantiæ elementa videntur inesse. vsque eò maiores semper nostri Regiam Maiestatem reuerendam, ac venerandam statuerunt, vt inter eos, ac Regem, non Tribunitiam potestatem, sed æquitatem, ac iustitiam ipsam ducerent esse interponendam; acerbitatem muneris, si cui fortè acerbum videretur, lenitate nominis mitigantes. Iam verò de illius institutione præter ea, quæ feruntur, multorum scriptorum testimonia; adsunt & alia nonnulla, quæ minimè videntur explodenda. Ea hoc loco intexere decreui, ne qua abrogetur fides tantæ rei. Neque verò omnia erunt ex occulto aliquo monumentorum genere quæsita; sed sumpta interdum de medio, & rebus, quæ nostris patent. Verumtamen ne lateant peregrinos, minimè duxi omittenda; quamquàm nostri ob hanc causam legere ea fortasse non curabunt. Et vt incipiam à nouissimis: Ioannes ille Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum in sua epistola, quæ nostris Foris annexa continetur, ita de istius Magistratus institutione testatur. *El Officio del Iusticiado de Aragon (segun la opinion de todos los antiguos) fue trobado en aquesta manera. Que como ciertas gentes houiessen conquistado cierta partida del Regno de los Infieles, en las muntañas de Sobrarbe, è fuessen comunes, non hauientes Gouernador, ni Regidor, è houiessen entre si muytas questiones, è debates: fue mouido por algunos dellos; Que por euitar lo sobredito, è porque biuiessen en paz, que esleyessen Rey, que los regis, è gouernàs. Otros dixeron, que non lo deuian fazer: quia contescer les hia como a los Iudios, qui hauian esleydo Rey contra voluntad de su Propheta Samuel: El qual esleydo, se les prendia las mulleres, è las fillas, è los bienes: è querian se repenedir, è non fueron à tiempo. E oydo aquesto, dixoron, los que demandauan Rey; que faremos, si non hauemos Rey, è qui nos gouerne. todo el dia vnos a otros nos mataremos, è robaremos? Porque hauida grand altercation, è deliberacion entre ellos, mouidos por gracia de nuestro Señor Dios, è por exemplo de Valerio Maximo, en el titol De moderacion: Que vn Rey clamado Theopompo, Rex Spartanorum, tanto queria fazer iusticia, que entendia, que por si mateix no hi era bastant. E ya assi que houiesse su Regno libero; è absoluto: eslio dos prohombres, con consello de los quales el, è sus successores houiessen de fazer la iusticia, è non sin ellos. E sabido aquesto por su muller, è su fillo: vinieron muy ayrados a el, è reptoronlo muy fuertment, de lo que hauia feyto. A los quales respuso: que yatsia que de alli auant el, ni los suyos non hauiessen el Regno tan libre, & absoluto, como hauian de primero: pero que lo haurian mas durable, è mas perpetuo. Que aquel Regno era de mayor dura, è mas firme: que por mayor iusticia, è razon se regia. Car los que se rigen contra razon, è violent ment, no son durables: quia nullum violentum perpetuum. E por aquella razon los sobreditos Conquistadores del Regno de Aragon acordaron de esleyr Rey, con que houiessen*

diessen vn Iudge entre el, y ellos, que houiesse nombre Iusticia de Aragon. Es opinion de algunos, que antes eslioron al Iusticia, que non al Rey: è que de aquella condicion lo esleyoron. De alli auant toda vegada ha hauido Iusticia de Aragon en el Regno: è conosce de todos los feytos tocantes al Señor Rey, assi en demandando, como en defendiendo. Cetera, quæ in eadem epistola peruulgata nimis continentur, ad nonnullorum Iustitiarum nomina, & res gestas explicandas proposita fuêre. Et ea certè clariora sunt, ex omnibus quæ exstant, huiusmodi argumenti monumenta. Quamquàm autem in nonnullis visus est errare; sed non quidem tota re. Atqui videtur istius Magistratus institutionem ad prima illa Suprarbiensis Regni initia, de quibus separatim disputauimus, reuocare: quasi statim post miseram Hispaniæ cladem in primi illius Garsiæ Eximini, Suprarbiensis Regis cooptatione, (si non iam ante eam) institutus fuisset. In quo vno mirandum est valde, quantum maiores nostri variarint, neque scriptores solùm, sed & prisci ipsi legum obseruatores, & periti. Qui dum ea, quæ in vsu erant, animaduertere curarunt, nonnullaque tametsi exiliter notare de tanta, ac tam diffusa ipsarum legum scriptura: in earum, at Regni, & Magistratus initiis ieiuniores omnes, quàm deceret, videmus exstitisse. Quorum planè illa sunt verba, quæ Molinus in Repertorio profert, dum ait: *In antiquis Aragonensium scripturis sequens Capitulum reperitur.* Nam vt doceret, quænam fuerit (vt ibi continetur) *Libertatum Aragonensium origo*; quæ post sequuntur, subiùnxit. Ea vero ita accipienda: non quasi ab ipso Molino, seb à Salanoua, Segarra, aut vetustiore alio iuris magis quàm nostræ antiquitatis perito (ex horum namq; scriptis suum opus contexuit) prolata fuerint. Sunt autem hæc. *In prima conquista ab antiquis didici: Quòd Aragonenses, de se ipsis paribus, & sociis in armis peditibus, elegerunt in Regem suum Ennecum de Arista; aliàs secundum Chronicam Aragonum vocabatur don Garci Ximenez, qui fuit de genere Gothorum. Et in eadem electione, siue die, elegerunt vnum de se ipsis in Iustitiam Aragoniæ: qui esset Iudex inter Regem, & subditos suos super omnibus iis, quæ Rex faceret, vel peteret contra eos, vel è contra. Et conditionarunt potestatem Regis: Quod nisi ipse, & sui successores regerent iuxta Foros datos, & dandos: quòd possent sibi eligere Regem, etiam paganum. Et de hoc concessit Priuilegium Aragonensibus, quòd tempore Vnitatis vltima renuntiatum exstitit, & cancellatum præhabito tractatu: aliàs nolebant Aragonenses renuntiare. Item quod dictus Iustitia ad querellam partis dicentis se esse desaforatam, in omni casu Ciuili, & Criminali posset (præsertim firmando de directo coram eo contra desaforantem, & partem contrariam) inhibere, nedum inferioribus iudicibus, siue officialibus; sed etiam domino Regi, & Gubernatori, seu Primogenito; ne procederent in processu, vel exequutione aliqua reali, vel personali contra querelantem, dicentem se desaforatum: & taliter processum impedire, quod si opus esset, Alguazirium caperet, vel quoslibet executores, donec Iustitia Aragonum declarasset, posse procedi, vel debere supersederi, & sic fore processum afforamentum, vel desaforamentum. Rursus; & quod posset cognoscere, & punire officiales, & Iudices transgressores Fororum, appellatione non admissa, iuxta Foros decim. lib. Vt in For. 3. tit. Quod in dubiis non crassis. fol. 58. lib. X. & in Foro primo, De Officio Iustitiæ Aragonum, fol. 81. lib. XI. Et hoc sublata domino Regi potestate de non procedendo. Et hæc facta sunt: vt tuti essent Aragonenses, quod* Fori, *& libertates, & bonæ Regni consuetudines seruarētur: quæ Iurantur, & debent Iurari per dominum Regem, & alios iurisdictioni, & officiis publicis Aragonum præsidentes: ex quo tantum Priuilegium renuntiabant. In cuius locum prædicti* Fori *successerunt. Et sic ordinauit dominus Rex Rubricam. De iis quæ Dominus Rex. & de Iuramento præstando. in* For. *prim. fol. 57. Ibi circa medium, dum dicitur, nisi in casu quò super eo prius: & quæ sequuntur. Et sic practicatur: Quod* Iustitia *Aragonum, cognitione, & declaratione aliqua non præcedentibus, licet non fuerit supplicatum domino Regi, vel Primogenito de reuocando desaforamentum, quod ipse* Iustitia *Aragonum aditus per vitam appellitus, vel* Firmæ, *facit prouisionem: & inhibet statim, ne procedatur. Et si processum est; impedit exequutionē, & recipit ad manus suas bona, de quibus fit executio, & personam, si fortè in captione detinetur, vel ducitur ad mortem: & ponit rem sic in securo: & posteà cognoscit, si processus est desaforatus, vel afforatus. Et hæc est vna de maioribus libertatibus, quā Aragonenses habent, à data fidantia de directo: & quod Pesquisas, nec Tormenta non habent locum in Aragonia regulariter.* Verumtamen Martinus Segarra Iustitia Aragonū, cuius in Fastis meminimus, de eodem Magistratu sermonem orsus, vt in vetustissimis manuscriptis suorum monumentorū fragmentis legens annotaui: planiùs, & apertiùs, illius institutionem, quo supra retulimus Innici Aristæ Regis tempore, fuisse factam his verbis testatur. *Hoc fuit adquisitum Regno per Regnicolas tempore electionis Ennici, Aristæ vulgariter dicti; Regis Subrarbii, Ribagurtiæ, & Pompelonæ. Quem Aragonēses Iurarunt, & crearunt ad condicionē: Quod ipse, & sui tenerentur creare, & sic fecit tunc incontinenti Vnum de ipsis, in Iudicem: qui Iudicaret, & esset Iudex inter ipsum, & eius Vassallos:*

& ille cognosceret, & iudicaret de quibuscumque caussis, & quæstionibus, quæ essent inter Regem, & eos, tam in agendo, quàm in defendendo. Et quod ille Rex seruaret ipse, & sui successores in perpetuum Foros datos: & si non seruaret, quod ipsum possent priuare, & alium sibi eligere in Regem, etiam paganum. Exstat etiam de eodem Magistratu testimonium clarissimi Vitalis Canelis Oscensis Episcopi, de quo supra in narratione rerũ à Iacobo I. Rege gestarum mentionem fecimus: quamquam tempus institutionis illius silentio prætermisit. Potestatem autem, quæ ipsius Vitalis temporibus vigebat, his verbis est persequutus. Sed magna posteà, & rerum, & iudiciorum mutatio facta est. *VT Diadema in capite Aharon, & splendor in medio firmamenti illuminans totam machinam mundanalem, sic splendet iurisdictio in Regia Maiestate. In qua est sic totaliter constituta, vt quasi à fonte in riuos, oportet ab ipso in omnes alios, ipsam Iurisdictionem, & eius exercitium deriuari. Et qui ab eo iurisdictionem non suscipit; vt riuus, fontis subtracto fomento, aret necessariò, & siccatur: sic à iurisdictione, & eius exercitio remanet alienus. Sic viget ergo iurisdictio in eius plenitudine potestatis; quod institutio, & destitutio omnium, iurisdictionum præsidentium, ab eius semper dependeat voluntate: exceptis iis, quibus ab ipso, vel prædecessoribus suis, speciali priuilegio, duraturo perpetuò, aliqua iurisdictio est concessa; & eis, quibus ex eius, vel antecessorum suorum pacto, vel conuenientia est permissa. Regis est ergò Iudices, & Iustitias ordinare, & quando sibi placuerit, reuocare, & eos perpetuo ponere, vel ad tempus. Inter quos Iudices; IVSTITIA semper est Vnus principalis in Aragonia constitutus: qui ex quo semel à domino Rege fuit constitutus, non consueuit nisi ex caussa iusta, & culpa condemnabili remoueri. Cuius est officium: Vt quamdiu Rex infra fines Aragonum fuerit constitutus; in Regis Curia commoretur, subministrandis sibi ab ipsa Curia alimentis. Ibique in præsentia domini Regis, vel de eius imperio sine eo, caussas examinet, & ausultet. Et quotiescumque interloquutoria, vel diffinitiua sit sententia proferenda; dominus Rex, & Barones, hoc est Episcopi, & Duces Militum, qui Rici homines appellantur, qui in Curia fuerint tunc præsentes, super illa deliberent in communi. Et quod dominus Rex, & maior pars Baronum; vel, si dominus Rex noluerit interesse consilio, maior pars Baronum, in Iustitiam posuerit proferendum: ipse Iustitia id pronuntiet sententialiter, & declaret, nullam pœnam ex pronuntiatione huiusmodi metuendo. Nam non ipse, sed ipsi, quibus in hac parte eum oportet necessariò obedire, ipsius sententiæ sunt latores.* Tanta vsus fuit auctor ille exilitate sermonis in istius Magistratus amplissimis rebus explicandis: cùm in aliis, quæ ad nostras leges, ac mores pertinebant, maximam adhibuisse visus sit vbertatem, ac copiam in scribendo. Atque eundem morem seruasse videmus, qui post eum sequuti sunt, omnes nostrarum legum Obseruatores. Vnusquisque enim præfinitum sibi de argumento hoc sermonem parcè, & restrictè nimis complexus est. Neque pleniores, aut vberiores fuêre ad prodenda ea, quæ de priscis Regibus, aut Regni initiis acceperunt: quasi ea omnia optimè nosse, non multum ad ipsarum legum, ac iuris intelligentiam prodesset. Vnde factum est: vt quæ dubia non erant; a nonnullis iudicentur incerta: & quæ vera, ac certissima sunt; nonnullam in dubitationem videantur adducta. quô magis vituperanda est ipsorum tanta in rebus tam illustribus, & magnis incuria. Sed de ea satis in præfatione conquesti sumus. Propterea constitueramus non ampliùs renouare eundem commemorando dolorem. Acerba tamen recordatio non sinit, quin easdem denuo querelas deploremus. Etenim cum ex Annalium vetustate omnis hæc eruenda esset totius nostræ antiquitatis memoria, ea autem penitus lateat obscuritate inuoluta: paucioribus iccirco agere cogimur; neque etiam (quoniam quidem ita visum fuit) pluribus licet hac de re. Verùmenim verò quod eidem maiorem fidem, auctoritatem, ac firmamentum adiungit; & quæ mihi videtur esse grauior illius confirmatio, præter ea, varia, ac multa, quæ de istius Magistratus potestate in publicis legibus continentur: id demum fuit, quod Ioannes II. noster Aragonum Rex perpaucis hisce verbis indicauit. Etenim postulantibus nostris, vt Inquisitionis, quem supra retulimus, Forum, in Comitiis à Ioanna vxore Cæsaraugustæ habitis An. ∞CCCCLXVII. editum, approbaret, quo ad eiusdem Magistratus temperandum imperium cautum fuit, Vt supremo, ac censorio, quod nunc viget, Septemdecim Virorum iudicio, ex quatuor Regni Ordinibus conflato, subiaceret, Regis ab eo penitus explosa sententia; cumq; id Regi inofficiosum videretur: ita eundem respondisse ex rebus palam per Regem actis obseruaui. *Al Fuero del officio del Iusticia de Aragon dize el dito señor Rey: Que vn Officio assi grande, en el qual se tratan las libertades del dito Regno, & otras cosas muy arduas; ser sugeto, iutgado, e punido à e por via de fauas, no paresce, ser cosa condecente, ni razonable. Empero en caso que la dita Cort persista en la dita forma de iutgar el dito Officio; dize el dito señor Rey: Que su Magestad sera contenta condescender a la voluntad de la dita Cort en iudgar el dito Officio por las*

ditas

Ztas fauas: Con que la porcion, segun los Fueros del dito Regno, vsos, e practicas de aquel, pertenescient al dito sennor en el processo, iudicatura, punicion, e execution de aquel; no le sia tirada, ni en alguna cosa periudicata. Car no està en razon: QVE *el Officio del Iusticia de Aragon, que principalment fue creado para iudgar entre el sennor Rey, e los subditos suyos; sea iudgado, e punido por los subditos tan solament. Car assi como iudga entramas las partes; deue ser iudgado por aquellas. E si el dito Officio se iudgaua, e punia por la vna part; la otra quedaria muy debilitada en su iusticia.* Nihilominus tamen integrum mansit illo Foro constitutum ius; censoriamque tantummodò huiusmodi Septemdecim Virorum notationem Magistratus iste quotannis experitur. Atque hoc firmius est de illius institutione omnibus, quæ adhuc inueni, testimonium. In eo enim, nisi me fortè fallo, publicis, pulcherrimisque monumentis, ac Regali ipsa auctoritate, omnis eius testata, & consignata est antiquitas. Nam si creatus, & institutus fuit, vt inter Regem, ac subditos Medius intersit, quemadmodum Rex ipse testatur: istius cautionis, ac diligentiæ initium non aliunde ducendum videtur, neque etiam duci potest, nisi ab ipsius Regni initiis; iis nempe, à quibus omnes nostræ libertates (vt ita dicam) ortæ, ac generatæ fuerunt. Itaque iam apparet, non cæco aliquo fortunæ casu, aut sortis beneficio, Regumve inscientia, aut segnitie introductum fuisse; sed ex pacto, & conuentu fundatum, ac institutum, post diligentem, ac magnam habitam illius rationem, & postquam diu, multumque ante res ea fuisset à Regno, & Rege considerata, & perpensa: tametsi adhuc lateat in occulto, nec exstet eadem illa institutio, quæ tunc fuit (neque enim quin fuerit, dubitandum est) publicis literis, ac testimoniis ad posterorum memoriam consecrata. Non enim Magistratus hic tamdiu in publicis iudiciis florente nostra Repub. floruisset tanta amplitudine potestatis, nisi altissimis depactarum legum radicibus niteretur. Maximum verò argumentum est, quod de illo asserimus, id esse verissimum; quòd & tantus tot sæculorum consensus, veritatis vox esse videatur, & quòd illius initiis, quem alium verè congruentem locum tribuere possimus, non inueniamus. Et nimirum illius præsidio factum videmus, vt nobis fuerit, ac sit quædam simplex, ac quieta viuendi ratio comparata, quamquam ex dissimilibus rebus permista; quod antiquis illis Philosophis esse non posse, visum fuit. Ac de ea quidem videtur loquutus Iacobus I. noster Rex, dum Nauarrenses ad manẽdum in fide sibi præstita alliciebat. Nam cùm ipse, ac Thibaldus Nauarræ Rex, aliquando de eorumdẽ Nauarrorum consensu, vicissim se adoptantes, fœdus fecissent inter se, vt superstes præmortui Regnum occuparet; ab eaq; institutione Nauarrenses desciscerent, ac desciuerunt tandem: Iacobus Rex eosdem ad seruandam fidem his verbis incitabat, quæ me legisse memini in Hieronymi Suritæ monumentis. Est autem epistolæ ea de re ad Nauarrenses missæ fragmentum huiusmodi. *Vt velitis potiùs sub franca, & quasi socia libertate dominationis nostræ subesse; quàm aliis Regibus subiici, quorum tyrannidem, & iniusta grauamina multiplicia, si rectè consideratis, potestis, ac debetis non immeritò formidare.* Quod cùm ita Iacobus Rex animo sentiret; tunc calamo promptum habuit, & lingua, id volens ostendere, Aragonum Regibus nullam cum tyrannis societatem, sed summam potiùs distractionem esse. Ceterùm illius, qui primus huic muneri præpositus fuit, nomen non proditur. Credibile tamen est, aliquem ex Optimatibus, aut ex ipsis illis Senioribus fuisse. Tametsi haud valde opus erat, eo ipso tempore, nobilitate, aut potentia illius, qui eum gereret, illustrari. Maiores enim nostri, vt in antiquis illis Suprarbiensis Fori Tabulis continetur, quamquam Iudicis Medii præfecturam stabilierunt: penes se tamen semper voluerunt esse omne de dignitate iudicium, ac potestatẽ. Nam dum in eo Foro statutum fuit, quo quęq; iure vti liceret: sic videmus fuisse publica omnium munia, & Regibus, & Regno constituta. Primùm:

Vt quæque vendicarentur à Mauris; diuiderentur ordinatim inter Ricoshomines, Milites, ac Infantiones.

Quia ex his tota bellicæ rei administrandæ ratio pendebat. Deinde:

Ne describere iussa populis, componere, aut sancire leges, Regi ex sola sua auctoritate liceret, nisi de totius Regni conuenientia, & consilio.

Quod summum vinculum, ac patriæ libertatis fundamentum est. Prætereà:

Ne pacis constituendæ rationẽ, aut belli gerendi potestatem ipse Rex solus haberet; ne ve arduũ aliquod conaretur opus, aut magnũ; quin ad has omnes deliberationes faciendas, Duodecim Seniores, sibi in cõsiliarios, atq; administros datos adhiberet.

Neque id solam rem bellicam, sed ciuilem, ac domesticam attingebat. Ad hæc autẽ proximè accedebat Forensis illa Media Præfectura. Ea enim sola, nequaquam duxerunt, Regiæ potestatis vim satis debilitari, aut infringi: nisi eidem delecti aliqui viri ad-

hiberentur, qui futuri essent publicarum omnium rerum transactores. Ob eamque caussam Duodecim illos Seniores designarunt. In quorum locum suffecti fuere, quin & ab ipsis originem duxisse existimo eos, qui *Rici homines de natura* posteà sunt vocati. Tum & ad ea omnia firmanda, publicæ Vnionis accessionem maiores ipsi adiunxerunt: statuentes, licêre sibi, ac fas esse; Simul omnes conuenire, ac Regi obsistere armis, & vi, quotiescumque oporteret aliquem eius, vel suorum impetum contra leges factum propulsare. Quam pro communi caussa libertatis coeundi formam, Vnionem nuncuparunt. Neq; ea minus antiquitus duxerunt libertates omnes, quam neruis, & ossibus humana ipsa corpora contineri. Quamquàm autem illo Suprarbiensi Foro perscripta non esset: semper tamen ab ipsis rerum primordiis ductam, & in omnium sensu penitus affixam, & insitam censuerunt, communique nostro iure, quasi altera naturæ lege, sancitam fuisse; ac illius vim vsu, & ratione satis, superque cognitam, & perspectam. Parum enim profuturum dicebãt, consentaneas leges habere constitutas ipsamque Forensem Iudicis Medii Præfecturam: si, dum opus esset, ad earum defensionem arma capere non liceret; cùm iam tunc satis non esset pugnare consiliis. Nec id quidem alienum prorsus videbatur abs re. Nam si ita se haberet; omnia iam in ipsorum Regum potestate fuissent. Vnde nostri, quæ postea duo Vnionis Priuilegia Alfonso III. rogata fuere, quorum supra meminimus; non quasi nouæ gratiæ, aut beneficii, sed debiti officii loco numerabant: cum ea sola esset in illis gratia, ac de Regio iure concessum: pristinæ nempe auctoramentum libertatis. cuius pretium dicebant fuisse antiquis Regibus multo maiorum sanguine persolutum. Id solum prædicabant pro singulari beneficio habendum esse: quòd cùm legum, ac libertatum summa iam ipsis illis Priuilegiis esset, tamquam publicis tabulis, descripta, & notata: arctioribus deinceps vinculis futuri Reges censerentur constricti; a quibus se videbant in dies singulos maioribus, ac diuturnioribus molestiis conflictari. In illis namque Priuilegiis, si non omnino expressa, saltem adumbrata nimis statuebatur antiqui illius Fori Suprarbiensis series. A maioribus igitur nostris, vetustis iis, de quibus agimus, temporibus, patriæ libertas tribus fortissimis præsidiis septa fuit: nempe, istius Iudicis Medii Præfectura: amplissima Ricorum hominum potestate: acerrimaque illa Vnionis vi. Quorum primum; forense videbatur, ac ciuile: alterum; domesticum, & grauissimum: bellicum vero, ac populare; postremum. Nec minori sepimento eam tunc vallari oportuit, vt possemus nos nunc saluam, & incolumem ad nos venisse gaudere. Sed ex his præsidiis antiqui illi eorum inuentores, ac principes, & qui eis propiùs successerunt; plus opis, ac operæ in posteriora duo; domesticum scilicet, ac populare; quàm in forensem illam Præfecturam contulerunt. Penes se enim semper, quemadmodum demõstrauimus, voluerunt esse laxissimas illas habenas regendi, ac moderandi, Regiam dignitatem: quas vel adducere, vel remittere possent, dum opus esset. Propterea eidem duodecim illos Seniores adhibuerũt, ex Optimatibus viris delectos: quorum consiliis Reges penitus circunclusos esse oportebat. Ipsorum autem Seniorum locum Rici homines posteà occuparunt. Qui fuere nostrorum Optimatum principes. Secundum autem Reges olim ita erant; vt viderentur illis pene pares, ac socii. Hi ad libertatis subsidium publicam illam Vnionem aduocabãt: ex eisq; deligebantur, sẽper qui primi, ac præcipui illius futuri erant Cõseruatores. Ita .n. Vnionis præfectos appellabant. Deniq; suis ceruicibus omnia pacis, & belli munia sustinebant, si non eadem, qua Reges, potestate, propè dicam certè non minori. Verùm infra suo loco, vt se res habuerit, demonstrabitur. Et maiorem hanc, quæ viguit olim, Ricorum hominum dignitatem annuisse visus est idem ipse D. Petrus Luna, Benedictus XIII. in sua obedientia appellatus, quemadmodum Ioannes Cerdanus, & Michael *del* Molino testantur: dum Iustitiam Aragonum in publico conuiuio post Comites, & Viccecomites accumbere iussit. Hi enim verè redolere videntur apud nos veterem illam Ricorum hominum, quam dicimus, dignitatem. Itaq; priscis illis temporibus non æque necessarium fuit ad Magistratus potestatem ornandam illius, qui ei præponeretur, potestatem accedere: quasi alieno ornatu ornari oporteret. Rici homines enim quamdiu viguerunt, Vnionis viribus nixi, Regali imperio semper imminebant: integraq; suorum munerum potestate, Regum impetus, si erant iniusti, ex inordinato adducebant in ordinem, tamquam in gyrum iuris, ac iustitiæ. In qua quidẽ re grauis eorum censoria, ac domestica auctoritas satis apud antiquos nostros benè moratos Reges põderis habebat, ac momenti. Quod si forte priuatis suis idoneis consiliis, exultantes Regũ furores frenare non poterant; eos a suis ceruicibus concitatæ Vnionis vi constanter repellebant. Ipsi vero Reges, ne, quô non liceret, progrederentur; diligentissimè circumspiciebant

omnia

omnia legum membra, ac libertatum; & quid ad dextram iuris, quid autem eſſet ad ſiniſtram. Quô enim propiùs aberant ab ortu; eô meliùs cuncta cernebant. Atque hoc retinendæ libertatis genus ſatis diu viguit. Vnde credimus eueniſſe, vt ante captam Cæſaraugustam Vrbem, ſi quæ fortaſſe fuerunt iſtius Magiſtratus ornamenta, incluſa lateant; vel quod magis placet, vt modica fuerint, præter antiquam illius inſtitutionem ſolam. vt re vera affirmare poſſimus hunc Magiſtratum, omni eo ſuperiori tempore, in antiquis illis legum Tabulis incluſum, tamquàm in vagina reconditum, exſtitiſſe. Neque id mirum videri debet. Nam tempora illa difficillima, ac dura fuêre; nimiſque turbulenta, & perturbata: cùm ita omnia aſſiduis bellis arderent, vt nulla relinqueretur hora aut periculo aſperrimo, aut ſimillimi periculi vacua exſpectatione. Bellico autem tempore, iure gentium, omnia ciuilia iura conticeſcunt. Si quæ autem illius poſt captam vrbem ornamenta eminebant; ea quamdiu Ricorum hominum, ac Vnionis viguit poteſtas, haud multa fuêre. Quæ autem fuerint, quæque hactenus inueniri potuerunt, iam ſatis ſupra in cuiuſque Regis narratione indicauimus. At verò poſtquàm antiqua ea Vnionis vis cum ipſorum Ricorum hominum veſtigio imperii non ſolùm ex literis, verum etiam è noſtrorum mentibus, & animis à Petro Rege IIII. de totius Regni conſenſu deleta fuit, quemadmodum expoſuimus: tunc noſter quaſi florere cœpit Magiſtratus, & pubeſcere excluſus è vagina: ita vt magna illa habita eo tempore altercatio hac de re, nõ in delenda, ſed in augenda potiùs libertate videatur conſumpta. Etenim cùm duo illa præſidia plurimum roboris habuiſſent, illudq; eo vno ictu amiſiſſent totum: factum fuit, vt tertium hoc præſtaret ambobus; ex aliiſq; ſibi tantum aſſumeret, quantum eſſet, & ad tuendum publicum ius, & ad retinendam licitam, ac moderatam libertatem ſatis. A quo tandem tempore de communi Regum, ac Regni conſenſione ipſæ noſtræ libertates omnes, quaſi à periculoſa illa aliorum præſidiorũ amicitia transfugientes, ad gratam, firmam, & præſtantem iſtius Magiſtratus ſocietatem tranſuolarunt; ad eamque tamquam ad firmiſſimum ſaxum adhæſerunt. Ob has denique cauſſas, vt coniicimus, neque nomen illius, qui primus præpoſitus fuit tanto muneri, nec quidquam de eo proditur memoria dignum ante Mauros Cæſaraugusta pulſos. Poſteà vero cùm iam in pace, & otio iudicia fierent: ea ciuitas & iſtius Magiſtratus, & ceterorum omnium iudiciorum ſedes conſtituta fuit. Vnde nonnulli Iuſtitiæ Aragonum, Iuſtitiæ in Cæſaraugusta, vt retulimus, nominati inueniuntur. Quem autem curſum ab eo tempore Magiſtratus habuerit, ac noſtræ etiam patriæ libertates; inferiùs perſtringam: dum priùs hoc loco de ampla illa Ricorum hominum dignitate proferantur nonnulla. Neque verò polliceor, vt quæ hactenus in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic modò aperiam, vt ea cerni iam oculis videantur. Nec fuiſſet is nobis iniucundus labor. Sed iſtius rei tam difficilis, & obſcuræ facultatem me ſecutum eſſe præmeſero: minimè tamen profiteor conſequutum. Quoniam autem in populari, ac forenſi ratione omnis noſtra verſari debet oratio; populariter paſſim loqui neceſſe erit, & plurimas res appellare, vt maiorum noſtrorum vulgus appellarit. Multa enim frequenter incident, in quibus non facilè eſt, poſſe quemquam Latini ſermonis elegantiam tueri. Neq; tam duras mihi leges imponendas ſtatui, quin melius exiſtimem animi ſenſus clarè, tametſi forſan impolitè, potius quam obſcurè, & eleganter exponere. Nec verebor ipſe, ſi quod verbum barbarum, aut vulgare poſuero, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi, nequaquàm ſit futura. Id enim plurimos doctos probaſſe video; tum verò præcipuè ſapientiſſimum illum, & eloquentiſſimum, Hieronymum Oſorium Luſitanum: cui videntur in cunis dormienti, tamquàm alteri Platoni, in labellis apes conſediſſe. Itaq; hac ſpe fretus ingenii mei vires experiar. In primis autem, cur ita appellati fuerint, quæ a ſcriptoribus afferuntur, cauſſas explicabo.

DE OPTIMATIBVS, ET PALATINIS; RICIS hominibus, ac Meſnadariis, vocatis.

NONNVLLIS ergò, nec indoctis, placet, qui ſequuti videntur Beutherium Valentinum, Ricos homines vocatos fuiſſe, eos, qui Gothorum Regum ſatu orti erant: quaſi vſitatiorum apud eos nominum extremarum ſyllabarum aucupes. Quemadmodum enim, (vt diligenter, & peritè Ambroſius Morales obſeruauit) apud Sueuos olim, quorum plures Reges Theodomiri, Ariamiri, Ranimiri, aliaque his ſimilia nomina habuêre; illud ipſum Mironis nomen ab extremis duabus ſyllabis tractum, & ipſis Regibus & aliquamdiu ipſorum Regum familiis, fuit commune; atque illud idem

apud Indos hodie in Iaponensi Insula seruari proditur, apud quos Donorum nomen Potentioribus est vsitatum, quòd eorum Reges, Arimandono, Murandono, Vbarandono, & his similibus nominibus nuncupentur; sic prorsus perhibent in Hispania Gothicis Regum familiis contigisse. Etenim cùm ex Gothorum Regibus complures appellarentur, Amalarici, Eurici, Theodorici, aliisque id genus nominibus; eos, qui se gloriabantur ab illorum stirpe profecti, posteà aiunt, simili modo, paulisùm conciso nomine, ab extremis illis duabus syllabis Ricos homines fuisse vocatos: veteremque huiusmodi consuetudinem ad eos sensim Optimates defluxisse, qui aliquamdiu emerita fortitudinis stipendia sub Gothicis Regibus meruere, aut summis Magistratibus fuerunt præpositi; tametsi minimè ab ipsis duxissent genus suum. quasi quæ priùs tantùm familiaris, ac Regia fuisset; posteà militaris consuetudo fieret, ac domestica. Quicumque enim aut in pace, aut in bello bene de Repub. merebantur; illustri hoc Ricorum nomine, quasi summo aliquo honoris gradu, Gothorum Regum temporibus, affici consueuerunt: vt ad aliorum similitudinem suam quoque dirigerent speciem. Gothicis autem Regibus exactis, eandem consuetudinem in Hispania tradunt introductam fuisse, & voluntate omnium à prisca ipsa vetustate comprobatam: vt Rici homines vocarentur; Regnorum regundorum Duces, qui genere, & nobilitate ceteros omnes anteirent. Atque inde perhibent, Ricorum hominum nomen dimanasse. Alii volunt ipsius vocabuli vim apertè satis illo ipso nomine declarari: neque opus esse alia explicatione, cùm inde faciliùs, cuius caussa quæsitum fuerit, eruatur. His ergò placet, Ricos homines fuisse nominatos, qui olim fuere pecunia principes ciuitatum, quique præter ceteros magis opibus, ac copiis affluxere. quasi & priscis sæculis, ac etiam præsentibus omnium rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulerit, eaque sola semper omnes omnium dignitatum gradus exæquarit. Sed mihi non displicet prior illa nominis etymologia. Non enim vllo modo adduci possum, vt credam, maiores nostros, cordatos illos, ac sapientes viros, tantum hunc honorem, qui virtuti solus, ac generis splendori deberetur, inanibus diuitiis decreuisse: quas qui studiose, ac auidè consectantur, semper ferè honesta omnia negligere consueuerunt. Et nimirùm Alfonsus ille Castellæ Rex, Sapiens vocitatus, nostri Iacobi I. gener. apertè indicauit isto nomine nihil de virtute, aut nobilitate detractum, sed de ambabus illis significatum fuisse. Ita enim leg. 6. tit. 9. part. 1. testatum reliquit. *Los Nobles son llamados en dos maneras; o por linage, o por bondad. E como quier que el linage es noble cosa; la bondad passa, è vence. Mas quien las ha ambas; este puede ser dicho en verdad, Rico Ome: pues que es Rico por linage, è Ome cumplido por bondad. E ellos hàn aconsejar al Rey en los grandes fechos: è son puestos para fermosear su Corte, è su Reyno.* Itaque non à diuitiis, sed a nobilitate Ricos homines credimus appellatos: quinimmo inde falsò diuites, nobilitatis expertes, Ricorum sibi vulgare nomen, aptum suis auribus, adsciuisse. Quos tamen ceteri id vsurpare facilè sunt passi; euolare altiùs non sinebant. Non enim apud antiquos ex opibus, sed ex virtutibus, quæque omnis dignitas, vt infra demonstrabimus, pendebatur. Sed æquum hoc æstimationis habendæ genus, nostris his temporibus, vitiosa, & corrupta consuetudo vitæ iam communis explosit. Quoquomodo verò se res habuerit; Rici homines olim nominabantur, qui ex Optimatibus genere, ac nobilitate erant primi, principemque in Repub. tenebant auctoritatem, & locum. Quorum virtus cùm in bellis eniteret egregia; iis, quæ à Mauris vindicabantur, opidis, pro illorum temporum condicione, donabantur effuse. Has autem multorum opidorum coagmentationes, quæ ipsis fiebant; *Baronias* nominabant. Vnde & ipsi etiam Rici homines, *Barones* sunt vocati. Atque hoc Baronum nomen sæpius apud antiquos Foros vsurpatum est, quàm vetus illud, quod diximus, Ricorum. Id autem etiamsi verbo differat, re tamen alicubi fuisse vnum, apertè Alfonsus idem Castellæ Rex leg. 10. tit. 25. part. 4. testatur; dum ait, *Ricos Omes segund costumbre de España son llamados, los que en las otras tierras dizen Condes, o Barones.* Verumenimuero, vt ad nostrates deueniamus, illud idem Michael *del* Molino in suo Repertorio, in verbo, *Ricus homo*, exponit. *Ricus homo secundum Foros Aragonum dicitur ille, qui est dominus alicuius Baroniæ.* Et idem paulo post. *Non tamen intelligas, quòd dicitur Ricus homo secundum Foros ille, qui plures habet pecunias: sed vt desuper dictum est. Et adde: quod omnes Magnates, puta Comites, Duces, Marchiones, & Vicecomites, dicuntur Rici homines secundum Foristas: quia isti communiter habent plures Baronias, & sunt plus, quàm Barones.* Atqui hunc codicem quotiescunque recito alicuius rei confirmandæ caussa; non tam auctoris illius auctoritatem requiro, tametsi magna ea sit, & imprimis grauissima in foren-

forensium rerum tractatione, quarum ille locupletissimus est testis: quàm quòd in eo plurima sit antiquitatis effigies. Cùm enim multa nostrorum, quos vocant, Foristarum monumenta dispersa, ac dissipata vagarentur; ratione, & distributione in eo codice, quasi sub vno aspectu, constituit. Cuius ea in re non possumus non vehementer factum, consiliumque laudare. Sed in proposita explicatione videtur mihi errasse, dum innuit, omnes Magnates, aut Barones; fuisse Ricos homines. Non enim omnes Barones, Rici homines fuére: nec è contra omnes Rici homines Baronias semper possederunt. Propterea veteres tantùm obseruabo nostrarum legum interpretes: a quorum fontibus iudicio, arbitrioque nostro quantum, quoquomodo videbitur, hauriemus. Minimè namque in hoc argumento videntur mihi satis apertè cogitationes suas iis, quæ eorum exstant literis explicasse. Nec posteriores explenda curarunt, quæ superioribus defuissent. Quamobrem quæ ipsi coarctarunt, & perangustè retulerunt, à nobis erunt nonnúquam, aut diuinationibus, aut coniecturis adhibitis explananda. Sic enim facere cogit ipsa res: cùm omnia crassis tenebris lateant circumfusa. Imprimis igitur intexam hoc loco, quæ de Ricorum hominum dignitate ab eodem, quem nominaui, Vitali Episcopo in scriptis sunt relicta. Is enim & communium legum, & antiquitatis hominibus nostris documentum fuit. Hanc autem quæstionem ita est persequutus. *Aragonensium condicio talis est, & extitit ab antiquo, vt eorũ sit singulorum, & omnium cõdicio discernenda. Sunt enim quidam, Infanciones: quidam, homines seruitij, siue sigñi. Infancionum autem alij Ermunij: alij Franchi de Carta vulgariter appellantur. Ermuniorum autem Infancionum alij Barones, vel Rici homines: alij Mesnadarii: alij simplices Milites: alij Infanciones simpliciter nominantur. Hominum autem seruitij siue signi; alij Ciues, vel Burgenses: alij Villani, vel Pagenses: alij Villani de parada iuxta Fori consuetudinem appellantur. Infanciones Ermunij, hoc est, immunes ab omni munere, seu onere, ita quod nemini dare ex necessitate, vel seruitute teneantur; sunt tali nomine redimiti, quibus sunt libertas, & conditionis decor à tempore, quo non exstat memoria adquisita, immo innata, vt propriùs, & naturaliùs eloquamur. Quorum origo supra de condicione Infancionatus elucidiùs declaratur.* Separatum enim de eis egerat supra, quæ nos infra fortasse persequemur. *Infancio autem de Carta, est is; cui immunitatem, quam genus, vel natura negauit, liberalitas eius, cuius erat astrictus seruitio, concessit cum auctentico Instrumento. In talibus enim nomen hypocritum, sonans aliud quàm prætendat; per id quod de Carta sequitur, temperatur. Hi tales licet immunitatem præstandi, vel seruiendi ex donatione huiusmodi consequantur: ab aliis tamen Infancionum priuilegiis penitus sunt expertes: vt supra De Iure dotium, planè patet. Vbi circa dotes suas, mulieres franchæ de carta, non Infanzonarũ Priuilegium consequuntur. Hæc aũt immunitatis præstatio, etiam à Rege concessa cum publico, vel auctentico Instrumento, non nisi quantum ad concedentem, & eius prosapiam, vel successorum suorum eximit, à seruitio tali Priuilegio decoratum. Nam is, cui dominus Rex, vel quilibet alius dominus immunitatem concessit; nec concedenti, nec successoribus eius tenebitur deseruire. Aliis autem ita deseruiet ipse, & genus eius, ac si immunitatis Priuilegium non haberent. Barones autem, quasi boni homines a Bar, quod idem est, quod beatus, & ones, quod idem est, homines, per sermonis abbreuiationem, & supputationem mediæ syllabæ, scilicet, mi, iuxta proprietatem idiomatis appellantur. Qui etiam Rici, id est, diuites sunt vocati.* In hoc enim est vulgarem nominis interpretationem sequutus. *Horum talis est condicio. Quod quamcito aliquis Mesnadarius à domino Rege Honorem fuerit consequutus, ad numerum Militum sustentandum; Ricus homo sit posteà, siue Baro. Nam si vnam Militum, siue duas, vel etiam tres ei dominus Rex concederet; propter has Ricus homo, vel Baro nullatenus haberet hoc nomen. Ricus homo, vel Baro. Pluralitate enim debet Vassallorum Militum decorari. Hos autem Ricos homines creare, vel assumere dominus Rex de Mesnadariis naturalibus de Aragonia suis debet. Nam aliunde homines venientes, nisi sint habitatores Aragonum, & ibidem hæreditates habentes, & naturam habeant in Aragonia ex patre, & matre, vel eorum altero; nisi ex magna caussa, & euidenti, in Barones dominus Rex vix, vel numquam assumere consueuit; nec facere de illis: ita tamen quòd ea, quæ debent Ricis hominibus assignari; talibus scilicet extraneis assignarit. Nam si certam summam denariorum annuatim percipiendam vel, quantitatem redituũ Regalium, quæ non debent, vel consueuerunt Ricis hominibus pro stipendiis applicari, quantumcumque extraneis pro sustentando certo numero Militum in eius seruitium assignaret: nec Ricis hominibus, nec Mesnadariis faceret iniuriam, vel grauamen. Quinimmo etsi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numerat, & honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet: iniuriã nullam facit. Interest enim tam Regis, quàm Ricorum hominum, & omniũ Aragonensium, Regem multos habère Ricos homines, vel Barones: dummodo naturales Aragoniæ stipendiis sibi debitis non fraudentur. Expedit igitur, vt talibus debita stipendia declaremus. Debent enim omnes ciuitates, & villæ domini Regis tam maiores, quàm minores Ricis hominib. pro suis stipendiis as-*

signari. Et ipsi Rici homines in sibi ciuitatibus assignatis, Zaualmedinas; & in villis, Baiulos, quos sibi placuerint, debent ponere. Qui Zaualmedinæ, & Baiuli teneant, & regant Curias ipsorum locorum pro Ricis hominibus prælibatis: & respondeant eis de calonijs, hoc est, de pœnis pecuniariis, & aliis iuribus, quæ ipsorum locorum Curiæ sunt recipere assuetæ. Pecuniariæ enim pœnæ vsque ad mediam mortificaturam, & fractionem cultelli inclusiuè, & similia, vel minora, ad ipsum Ricum hominem, vel eius Curiam dignoscuntur sine dubio pertinere. Ita quòd dominus Rex, vel Maiordomus eius in eis partem nullam capere debet, nisi in casibus; scilicet cùm dominus Rex præsens personaliter sit in loco, vbi est pœna huiusmodi exigenda. Tunc enim (quia eo præsente omnia minora officia conquiescunt, & omnia debent per suam Excellentiam pertractari) pœnæ per compulsionem domini Regis exactæ vsibus Regis cedunt: Saluis tamen suis partibus conquerentibus, & priuatis; ac si per minorem Curiam, propter sui debilitatem, oporteret, ad exigendam pœnam Baiulum inuocare. Nam quotiescunque Rex ad instantiam ipsius minoris Curiæ per se, vel per literas, vel per nuntium, vel quemlibet alium ad hoc specialiter assignatum, pœnam huiusmodi duxerit exigendam; vsibus eius concedet. Debet tamen ipsam Curiam clementer respicere: ne sibi aliquam faciat inde partem, nisi in suis ciuitatibus, atque villis. Nam in villis Infancionum, vel Ecclesiæ, si propter debilitatem Curiæ, brachium domini Regis, vel Maiordomus eius, vel cuiuscumque Officialis ad exigendas pœnas huiusmodi inuocetur: ipse cuius est brachium inuocatum, tenetur compulsionem, & auxilium impartiri. Nec aliquid debet capere de ipsa pœna, nisi is, ad quem pertinet, vellet ei vltroneò, quantum sibi placuerit, elargiri. Domino autem Rege non præsente; vbicumque eius fuerit Maiordomus, minora officia similiter conquiescunt. Et sicut de Rege diximus; pœnas eius compulsionis exactas, siue in præsentia eius, siue in absentia, eo modo quo supra de Rege dictum est, applicabit suis vsibus Maiordomus. Pœna verò homicidii, flagitiorum æqualium, vel maiorum, nec impartitiones, quæ intercisiones, vel incurrimenta vulgariter appellantur, & similia, vbicumque & quomodocumque siue in præsentia, siue in absentia domini Regis, ipsius Regis esse omni tempore dignoscuntur: Infancionibus, & Ecclesiis partibus suis saluis, iuxta ea, quæ infra De homicidio, declarantur. Alia autem iura, & omnes reditus, & prouentus, præter dictas pœnas, siue Calonias, sunt penitus semper Regis, præter Precarias villarum domini Regis: quæ ipsis Ricis hominibus similiter sunt pro suis stipendiis assignatæ. Quæ Precariæ in quibusdam locis in grano, & in quibusdam in denariis, sed quoquomodo à domino Rege disponitur, exiguntur. Quin etiam dominus Rex secundum meliorationem, & deteriorationem loci auget, vel minuit quantitatem. Vbi autem sunt Nouennarii; Precaria non exigitur: Sed ipsammet Nouennariam percipit Ricus homo. Item percipit Ricus homo Deueria, hoc est, quædam personalia tributa, vt est panis, & pullus: & quædam alia, quæ secundum diuersas consuetudines præstantur à singulis domibus annuatim. Quæ Deueria sunt reliquiæ illius pestilentis, & miserabilis cōdicionis, Villanorū de parada: quæ in vsu iā per dissuetudinē non habentur. Condicio autē Regis circa dictos Ricos homines dignoscitur esse talis: Vt quomodocūq; sibi placuerit, & quotiescūque eos destituat. Quæ destitutio fit, q̄ cito ipse Rex verbotenus, vel per suas literas Honorē, quē pro ipso tenet Ricus homo, restitui sibi petat. Qua destitutione facta, Ricus homo, quantūcumq; diues, vel nobilis, etiam si plures Milites secum trahat, inter Mesnadarios computatur. Ricus homo autem tenetur, Honorem sibi datum distribuere suis Militibus, & Vassallis pro suo arbitrio voluntatis, dummodo pro singulis Quingentis solidis rendualibus singulos Milites in seruitio domini Regis habeat, conuenienter paratos, quandocumque Rex ab eo seruitium exegerit iuxta Forum. Potest enim dominus Rex semel in anno Ricum hominem cum numero Militum, pro quibus stipendia possidet, ad suum seruitium euocare.. Qui Ricus homo vocatus statim debet cum dictis Militibus ad locum, quem Rex iusserit, accedere: & ibi per duos menses cum expensis propriis deseruire. Post duos autem menses potest à seruitio discedere: nisi Rex de victualibus sibi, & suis Militibus prouideat competenter. Rege autem sibi prouidente, tenetur in seruitio persistere, quamdiu Regi placuerit, etiamsi per totum annum vellet eum in seruitio suo retinere. Item tenetur Ricus homo terram domini Regis defendere; & specialiter loca, quæ sibi pro stipendiis sunt concessa; & Ecclesias; & Religiones; & alios quoscumque infra fines sui Honoris commorantes; & bona omnia eorundem. Tenetur etiam vocatus ad Regis Curiam accedere, quotiescunque ab ipso Rege fuerit euocatus: & sibi dare consilium secundum discretionem sibi à Deo datam, quotiescumque ab ipso fuerit requisitus: Et semper dum in Curia fuerit, debet arduorū negotiorum iudiciis interesse. IVSTITIA autem Regis numquàm debet sine consilio Baronum, & ipsorum, qui pro tempore in Curia, vel præsentes fuerint; aliquid in arduo negotio iudicare. Et si pro colloquio alterius Regis, vel Principis, vel pro alia ardua caussa Barones ad Curiam sunt vocati, & propter excellentiam, vel necessitatem negotiorum Barones expensarum grauamine molestentur: debet dominus Rex, & sua liberalitate, & clementia sua munificentia eorum angustiam subleuare. Expedit enim Reipub. & Regiæ Maiestati, ne Barones depressi pauperie in inferioribus deseruire, & in seruitio domini Regis deficere compellantur. Filius attamen Regis numquàm debet aliquid, de his, quæ debentur Ricis hominibus

pro

pro stipendiis assignari, aliquatenus retinere. Et hoc tribus de causis. Prima; quia ipsis Ricis hominibus posset nimium deperire; eò quod Rex propter dilectionem filii, siue fratris de stipendiis Ricorum hominum sine modo, vel mensura in eum frequentiùs dispensaret. Secunda; quia ne tale cùm terra insurgeret, sicut iam factum exstitit, meritò formidatur. Tertia; quia æquius est, vt qui de Rege est natus, de iis viuere debeat, de quibus Rex viuere consueuit: quàm de iis, quæ pro defensione terræ consueuerunt Baronibus, & Militibus assignari. Potest ergo Rex, & debet filiis, vel fratribus suis, tantum de suis redditibus assignare, quòd honor prolis, & sanguinis Regiis non vilescat. Mesnadarius est, qui est de genere Ricorum hominum, saltem ex patris linea oriundus: in cuius patris genere non exstat memoria, quod fuerit alicuius Vassallus, nisi Regis; vel Regis filii; vel Comitis, à Regis genere descendentis; vel Episcopi; vel alterius Prælati: quorum consideratur reuerentia, propter Deum; cuius locum dignoscuntur specialiter retinere. Qui non descendit ex parte patris ab aliquo, qui ab alio, quàm à prædictis personis; exstitit Miles factus. Hi enim Mesnadarii, etiam si in Mesnada, siue familia domini Regis personaliter non morentur; tamen Mesnadarii sunt censendi. Quia dominus Rex non debet eis Militiam, cùm eam ab eo recipere voluerint, nec quod sint de sua familia, cùm esse voluerint; nisi ex caussa probabili denegare. Hi autem Mesnadarii morari cum Ricis hominibus vel cum aliis, & expensas ab eis accipere, atque dona: non tanquàm Vassalli, sed tamquàm amici, sine nota aliqua benè possunt. Miles simplex, est qui sui scuti, siue vnius scuti vulgariter appellatur, Vassallus alicuius præter Regem, vel Regis filium, vel Comitem ex Regis genere descendentem, vel Prælatum Ecclesiæ: vel qui ab alio, quàm à dictis personis Militari cingulo fuerit redimitus. Sed & omnes descendentes à tali per lineam masculinam inter simplices Milites coputantur. Infancio simplex est, qui licet non sit Miles, ius habet tamē accipiendi Militiā, si possibilitas, voluntas, & opportunitas se efferrent. Ciues autem sunt omnes, qui in ciuitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus ciuitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licet Capitalarios habeant, & ministros per quos ducunt sua officia exercenda: tamen ipsa manibus suis non exercent. Sunt tamen quædam officia, quæ & si propriis manibus exerceantur; à Burgensium ordine non depelluntur: vt est pretiosorum pannorum venditio; & crepectatorum officium, quod Cambium appellatur: Necnon Aduocatia; & Medicina; & Cirurgia; & iis æqualia, vel maiora. Villani autem sunt dicti à Villa: eò quòd in Villis commorantur; qui & Rustici, à ruribus, quæ excolunt: & Pagenses, à Pagos, quod est fons: eò quod Villæ, siue Pagi iuxta fontes consueuerint constitui. Quis autem sit Villanus de Parada, supra, De fideiussoribus, est expressum. Libet autem ea superioribus annectere hoc loco. *Fuerunt etiam quandoque Villani, qui Collaterii vocabantur. Qui tam crudeli erant subditi seruituti, vt etiam inter filios dominorum suorum ducerentur gladio diuidendi. Qui quondam, temporum condicione cogente pestifera eorundem, contra suos dominos insurgentes, tandem composuerunt cum eis communiter, & vltronea voluntate certa tributa, & condiciones supra se, & suis filiis assignantes. Qui post compositionem huiusmodi, Villani de Parada taliter nuncupati, hoc cum suis dominis inter cetera pepigerunt: vt quotiescunque domini eorum fideiussione indigeant huiusmodi, soluere sint compulsi: nec si dominus pro quo fideiussit, indemnitate eius voluerit prouidere; numquam postea pro ipso domino fideiussione casu aliquo teneatur.* At vero Eximinus Petri Salanoua Iustitia Aragonum, cuius supra meminimus in narratione rerum à Iacobo II. Rege gestarum, sexaginta ferme annis post Vitalem, earundem rerum cursum, euentumque consequentiam his verbis notauit; quamquam in multis dictata iam decantare visus est. In indice autem istius quæstionis omnia reuocare videtur ad dubia, ac incerta: quasi iam tunc ad eum illa omnis antiquitas peruenisset, vel vsu, vel vetustate immutata, vel præceptis. Sic enim cùm *De Priuilegiis Baronum, & Ricorum hominum Aragonum,* se fore dicturum profiteatur; initium suæ disputationis orditur. *Multi contradicunt in istis, quæ sequuntur: & sic multa hic contenta non seruantur. Notandum est: Quod in Aragonia omnis Homo descendens de genere Militari per lineam planam, est Infancio; siue sit legitimus, siue illegitimus; siue masculus, siue femina. Tamen quamuis autem ex parte matris veniat ex linea Militari; non est Infancio, nisi habeat patrem Infancionem, in C. Videlicet. De proclam. in seruit. lib. 6. & hoc seruatur. Et per Foros habetur: Quod quilibet Infancio potest esse Miles in Aragonia: alii vero non. Et si fortè non Infancio promoueatur per Ricum hominem ad Militiam; perdit Honorem, quem tenebat, Ricus homo: vel si non tenebat, numquàm tenere debet. Et ille promotus semper remanet Villanus, sublato sibi equo, & armis. Vt De re militari. C. fin. in lib. Exea. Et quia multæ sunt species in Aragonia istorum Infancionum: sciendum est: Quod Infancionum, alii sunt Rici homines, & non Milites; alii Rici homines, & Milites: alii Mesnadarii Milites; alii non Milites; alii sunt Milites simplices; alii filii Militum tantum, vel nepotes: alii nec Barones: nec Mesnadarii: nec Milites; nec Militum filii; vel nepotes. Ricus homo Miles habet omnia Priuilegia, quæ habent Infanciones; & omnia quæ habent Milites, & vltra; quia terram pro Honore non debet dare dominus Rex, nisi illi, qui ex natura debet esse Ricus homo; & quòd nō sit de alieno Regno. Quarè*

dicunt quidam, quod filio Ricihominis non debet dari terra pro Honore, nisi illi tantum, qui succedat in Baronia. Attamen per Forum Exeæ, per quem prædicta statuuntur; talem filium, licet in Baronia non succedat, posse tenere terram pro Honore. Quia Forus non requirit, nisi quod ex natura debeat esse Ricus homo. Vnde licet illi desit Baronia, nō tamen deest ei natura: maximè quia in Foro nouo continetur; Quod Ricihomines debent assignare Militibus dictos Honores, & terras eis concessas; aliàs Rex propria auctoritate potest emparare, & alii assignare Rico homini, vel filio Rici hominis, qui tenere debeat terram in Aragonia, qui faciat seruitium. Vt in foro nouo. Quod Barones Aragonum. Cap. 1. Per quem patet, quòd filio Rici hominis, adhuc Rico homine non existente, potest dari: licet ignoretur, nec sciatur, an sit Ricus homo. Habent etiam aliud Priuilegium contra dictum Forum: Quod ille Ricus homo, qui habet Quadraginta Cauallerias; potest sibi retinere quatuor: & qui triginta, tres: & qui xx. duas, & qui decem vsque ad xx. vnam, & non plures retinebit. Vt in For. nouiss. Cur. Cæsar. tit. De Baronibus. Cap. 1. Aliis vero Militibus, non Baronibus, non video necessarium esse: .:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:. quin sibi possint retinere quoscumque denarios ei datos. Item habent aliud Priuilegium: Quod filiis Regis, & Reginæ non potest assignari terra pro Honore. Vt in For. Exeæ. Item sine iusta caussa cognita, & determinata per Iustitiam Aragonum in generali Curia de concilio Ricorum hominum, & aliorum honorabilium Militum, Infancionum, Ciuium, & aliorum hominū Villarum Aragonum; non debet tolli, vel emparari terra pro Honore assignata eisdem. Item in Mesnaderiis eis assignatis est statutum, vt in Priuilegio generali domini Regis Petri. Quæ omnia sane intelligatis, pro vt vsitantur. Nam pro crimine, vel delicto, vel inobedientia nō debent dicti Rici homines, vel Mesnadarii priuari prædictis, sine prædicta caussæ cognitione. Sed tamen si ipsi deficerent in seruitio, vel forte ex alia caussa Regi essent obligati; Rex posset emparare, & emparat, quantum amittere debent pro fallito seruitio. Et etiam Magister Rationalis in compoto potest deducere, & deducit ea, quæ ipsi debent, vel receperunt de iis, quæ ipsi ratione prædictorum recipere debent. Et de vssanza non tantum est, quod Ricus homo, decedens antequam integre perceperit illius anni solutionem de suis Cauallerius, non habet quidquam, nisi in quantum ei fuerit persolutum: sed tamen de annis præteritis habebit, quidquid ei debetur. Item de Vssanzia Ricus homo, vel Miles deficiens in seruitio per vnam diem anni vltimam, vt tenetur; perdit totam solidatam illius anni. Idem seruatur, licet pro seruitio non fuerit requisitus, si in casu tali se posuerit, quod Regi seruire contra cunctos non posset: Vt quia se Vassallum alterius fecerit. Et in istis casibus procedit Rex sine iudicio alterius. Casus autem amissionis Honorum, & Canellariarum sunt hi: Vnus ponitur supra in Priuilegio. Item si non deferat domino Regi, & suis substitutis honorem, & reuerentiam, sicut debet domino naturali; & Foros bonos, & consuetudines per totum Regnum teneant, & obseruent, & faciant obseruari, sicut boni Vasalli, & homines fideles. vt in Carta pacis; Item statuimus. Item in casu suprà dicto si non assignarent terram Militibus. Idem credo, si faceret falsam Iuram super Infancionia, cum debeat remanere peitterius. Et idem in aliis excessibus, vel criminibus, de quibus Iustitia Aragonum cum Curia iudicat, vt supra dictum est. Quod autem dixi supra, Ricum hominem decedentem ante finem anni non debere habere quidquam de Cauallerius, nisi ei fuerint persolutæ, intelligendum est. Quod si ei persolutæ fuerint; habebit pro rata temporis, sed non pro alio tempore. Item habent Priuilegium: Quod si Rex fecerit gratiam hominibus locorum pro Cauallerius assignatorum pro prima peita, subsidio, vel aliis quibusuis exactionibus, quas Rex primo exigat ab hominibus illius loci: debet primo satis fieri Rico homini tenenti Honorem, antequam aliud alicui persoluatur. Vt in Foro nouo. Vt Barones Aragonum. Cap. 1. Sed tamen intelligatis; Quod nisi Rex imponeret prædicta subsidia, vel exactiones: non tenetur dominus Rex eis quidquam soluere, vel in compoto recipere ratione eorum, quæ non potuerunt habere propter gratiam, quam Dominus Rex fecit hominibus supradictis; nisi forte fecisset Ricus homo seruitium pro omnibus Cauallerius assignatis eidem. Tunc enim tenetur dominus Rex eis in compotum recipere, & solutiones fieri facere de prædictis. Filii Rici hominis patre viuente Priuilegia habent, quæ parentes eorum, saluis his, quæ sunt propria Militum. Item Rici homines dum sunt præsentes in Curia; habent Cartas Regias de Iustitia, pro suis propriis negotiis à Curia sine pretio. Sed non pro suis hominibus, cum caussis tangentibus eos, & suos homines. Item seruatur de Vssanzia, quemlibet Ricum hominem debere seruire in anno suis expensis per Mensatam: quæ durat, siue computatur à die, qua incipit ire ad Regem, vsque ad reuersionem: Iuxta generale Priuilegium domini Regis Petri. Item Honores assignati tempore mortis Regis Iacobi pro Cauallerius debent semper esse de Cauallerius. Et in solutionibus, caloniis, & axemilis debent fieri, vt tempore domini Regis Iacobi: vt in dicto Priuilegio continetur. Item extra dominationem Regis non tenentur ei seruire pro terra, vel Honore, nec mare transfretari: vt in ipso Priuilegio continetur. Et ex hoc dicunt quidam, quod extra Aragoniam non tenentur seruire. Sed malè dicunt. Quia vbique tenentur seruire; saluo in mari: dum sit extra dominationem Regis. Alias in vanum excepisset mare: cum in Aragonia non sit mare, sed in dominatione Regis. Quandoquidem autem idem Salanoua tradit, Ricum hominem Militem eadem habe-

habere, quæ Milites, ac Infanciones, vt ipſe loquitur, Priuilegia: non abs re arbitror me facturum, ſi nonnulla ex iis apponam, quæ ab eodem de Militibus, ac Infancionibus teſtata, ac notata ſunt. Nam illud ex hoc genere profluit: proptereaque æquum erit, vt ea cum iis, quæ ante diximus, connectamus; præſertim cùm hæc Salanouæ monumenta ſint à vulgari noſtrorum hominum notitia remotiora. Quamquam autem in Obſeruantiis ſub tit. *De conditione Infancionatus*, eadem legantur iiſdem ferè verbis deſcripta; nonnulla immutata ſunt: quæ vt poſſint conferri; operæpretium duxi intexere hoc loco: ne quidquam horum, vt initio dixi, fugiat peregrinos. Hæc igitur, vt ipſemet inſcribit, *De Militum Priuilegiis, & de filiis, & nepotibus Militum*, produntur ab eo. *Vltra communia Priuilegia Infancionum, habent Milites iſta. Nam non tenentur Milites, nec eorum filii, aut nepotes facere ſaluam. Item nullus poteſt aliquem ſaluare pro Infancione, niſi duo Milites. Item Equus Militis, quo ipſe equitat; non pignoratur. De ſatis. Cap. 1. Quamuis quidam dicant idem de omni Infancione. Sed hoc non credo verum. Quia vbi poſuit* Forus *de Milite, poſuiſſet de Infancione, Item in Aragonia nullus filius Militis in menſa Militis ſedet, donec fuerit factus Miles.* Hac namque educatione, & doctrina maiores ipſi filios ſuos liberaliter inſtituebant, poſtquàm eos è ludis, ac pueritiæ diſciplina profectos, apud ſe in exercitu, militiaque diutius fecerant commorari. Qua in re videntur fuiſſe elegantem illam Romanorum conſuetudinem imitati: quorum more, nec cùm parentibus puberes filii, nec cum ſoceris generi lauabantur. Et illud idem antiquos Gothos, Longobardosque ſeruaſſe proditur: apud quos, vt Paulus Diaconus auctor eſt, filiis Regum, etiam ex iuſto matrimonio natis, interdictum erat, vt ne quis eorum ſimul cum patre in publica, aut priuata menſa cibum caperet, priuſquàm ad arma aſſumenda à peregrino aliquo Rege habitus fuiſſet idoneus. *Item ſi quis acceperit Militem de equi habenis, ſoluet de calonia quingentos Solidos.* Quæ quidem pœna acerba nimis, & grauis cenſeretur noſtris temporibus; ſed acerbiorem effecit iam vetuſtas. *Item Miles, vel aliquis de genere eius non tenetur facere pro denariis, quos tenet, menſatam ſuis expenſis. Sed Rex tenetur ei prouidere iuxta numerum beſtiarum, quas duxerit. Quæ menſata per Ricos homines non ſit, niſi propter Calonias, quæ ſunt eis cōceſſæ. Et non intrant in compoto Caualleriarū Caloniæ. Tamē intellige, infra ſexaginta Solidos: Vltra autem; Regi.* Atque hæc ipſe de Militibus obſeruauit. Et verò, *De omnium Infancionum Priuilegiis per Foros, vel Obſeruancias eis datis*, vt idem prodit; quæ ſequuntur. *Nihil Infácionibus Regni magis propriū eſt; quā recipere, & non dare pro aliqua Villania, hoc eſt pro aliqua ſeruitute. Non enim cōtribuunt cū peyteriis in exactionib. Regalib. vel vicinalibus, niſi tempore guerræ. Tamen ad conſtructionem, refactionem, ſuſtentationem, & reparationem portarum Villæ, Vallatuum, ſiue Valuartium, & Murorum, tenētur. Quilibet enim Infancio infra vallatam, vel muratam villam habens domum, ad prædicta, vt alii vicini, tenetur de conſtructione, ſuſtentatione, & reparatione Portarum, & Murorum, & ceterorum ſimilium, de Obſeruantia, vt Cequiarum, Fontium, & aliorum. Non tamen tenentur Regi facere Exercitum, vel Caualcatam: niſi fortè Rex iret ad Campale prælium, vel ad obſidionem Caſtri ſui, quod infra terram ſuam aliquis contra Regis detineret voluntatem. Tunc enim tenētur Regem ſuis expenſis per triduum ſequi. Et poſteà redeūt, vel remanent, pro vt eis placuerit. Vt de condic. Infanc. cap. 1. lib. 6. Item de vſſancia computantur illi tres dies, poſtquàm domos proprias exiuerunt ſecundum quoſdam. Sed contrarium eſt verum. Quinimmo poſtquàm fuerint cum Rege. Et ſic iuerunt omnes apud Tiraſonam. Aliàs nihil, vel parum valeret domino Regi ille* Forus. *Item habent Priuilegium: quod poſſunt emere à peyteriis, & Villanis, & non tenebuntur peytare, ſi etiā emerint Caput manſum: Vt in Foro Exeæ dicitur. Et licet in dicto* Foro *dicatur tantùm de emptione: idem tamen ſeruatur, quoquo titulo adquirant. Quare ſeruatur: quod Villana nupta Infancioni pro bonis ſuis teneatur peytare, dum vixerint, vt Villani. Mortua tamen ea, filii eius, qui erunt Infanciones, ampliùs non peytabunt, per dictum* Forum *Exeæ, quamuis ſit contra* Forum. *De proclamantibus in ſeruitutem, cap. ſi Villanus, in fine lib. 11. Item domus Infancionis commodata Villano, non ſignatur pro debito Villani. Secus eſſet, ſi teneret obligatas, vel locatas eas. In cap. vlt. de condicione Infancio. lib. 6. Itē licet hereditates Infancionū pro debitis poſſint capi, & fieri in poſſeſſionē miſſio iuxta* Forum, *de* Foro *Cōpetenti, cap. 1. non poſſunt aliquatenus vēdi, niſi ſpecialiter fuerint obligatæ.* Item *ſi peyterius Regis in domibus Infácionis ſteterit commodatus; non peytabit pro domibus, vel mobilibus inibi exiſtentibus, nec Hoſtem, aut Caualcatā faciet: ſed pro hereditatibus Signi Regis peytabit. Item ſi aliquis peyterius, fuerit Exarichus Infancionis;* (id eſt agrorū colonus, & arator. Is enim vocabatur Exarichus) *peytabit, vt alii, & de omnibus bonis ſuis. Si vero in domibus Infancionis commodatis ſteterit; ſeruatur vt ſupra, vt dicunt quidam. Attamē ſic eſt rei veritas, & ſeruatur:*

Quòd si peyterius Regis in Villa Regis voluerit stare in domibus Infancionis, vt Exarichus, vel aliter: pro omnibus, tam mobilibus, quàm immobilibus, & se mouentibus peytabit Regi; saluo pro hereditatibus Infancionis. Et in Caualcatam; & exercitum ibit, si hereditates possideat Signi Regis. Si verò persona dicti Exarichi, esset ipsius Infancionis, & non Regis; seruatur, quod supra dixi. Item sunt quidam, qui dicuntur Villani de parada, id est de conuentione; scilicet illi, qui nihil habent, nisi de bonis Infancionum; & in domibus Infancionum populati sunt cum conuentione, vt semper ibi sint. Et tales non peytant in aliquo cum hominibus Signi Regis, nec pro ganatis, neq. aquis, vt quidam dixerunt. Item domos Infancionum nemo debet violare, neq. aliquem inde extrahere, nisi sit latro manifestus, vel raptor, aut traditor. Et qui contra fecerit, est pœna sexaginta Solidos in terra noua, & vltra ∴∴∴∴∴∴∴∴∴ *viginti quinq. Quod intelligitur, & seruatur si non ad iniuriam vel damnum Infantionis inuadantur domus eorum. Alàs pœna Cartæ pacis.* Hic consultò multa prætereo, quæ parum ad rem. Posteà vero hæc idem subiunxit. *Habent & aliud Priuilegium Infantiones, quòd iuxta Regni vssanciam in Criminalibus non possunt puniri, nisi per Regem, vel Regis officiales. Et sic dominus Villæ in criminalibus causis non habet iurisdictionem in Infancionem; licet aliàs habeat iurisdictionem, & merum imperium. Item circa aduerandam Infancioniam, & auctorizandam subsunt tantùm domino Regi: Vt de probationibus, cap. Omnis homo. Item de omnibus causis, quas Rex habeat contra eos, est tantum iudex Iustitia Aragonum. Idem de omnibus causis; quas ipsi habent contra Regem iuxta Foros antiquos, & Forum Exeæ. Appellari tamen potest ad Regem de Vssancia à sententia Iustitiæ, pro parte Regis, vel Infancionum. Et Rex delegabit iudicem. Item habent Priuilegium, quòd numquàm dant Boalige, vel Herbage: Vt in Foro Exeæ. Item pro Carta Saluæ communis non soluuntur Curiæ Regis, nisi triginta Solidi iuxta Forum. Quam saluam debent hodie facere secundum Forum nouum editum in Cæsaraugusta. Item in omnibus causis, quæ sunt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones debet iudicare Iustitia Aragonum. Vt in dicto Foro Exeæ dicitur. Item tantùm seruatur hoc: Quòd si Infancio, vel Miles non subest alicui domino Villæ, vel Iudici Locali; habet locum dictus Forus. Aliàs coram domino Villæ, vel Iustitia, seu Iudice loci tenetur respondere. Pro quo est de Foro Compet. cap. 1. & cap. quicumq. homo. Hoc tamen intelligo in Ciuilibus, non autem in Criminalibus. Vt supra dixi. Item semper Iustitia Aragonum debet esse Miles: Vt in dicto Foro Exeæ. Item possunt etiam escaliare in villis Regalibus, vbi sunt vicini tantùm: aliter non possunt, licet possint ibi emere: Vt in Foro. Item Infancio. Per quem Forum habes, qualiter potest Infancio se expedire à domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si quæ tenet ab eo, & commendando vxorem, filios, & bona sua fidei Regis. Quam expeditionem, & Comandam debet Rex recipere, & custodire fideliter, sicut dominus naturalis. Qua expeditione facta potest cum alio, vel aliis guerram Regi facere: Saluo quòd non potest ignem in terram Regis apponere: & si ad Campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adiutorium Regis cum equo, & armis: Vt in dicto Foro. Item tenetur Rex per Forum nouum, nedum bona illius, qui se expediuit, recipere in Comanda: immo etiam bona vxoris, filiorum, & vassallorum, qui cum ipso ibunt: & quamuis fuerint expediti, non debent esse ad pugnandum, vel ad faciendum perdere Castrum Regi. Et si contra tria prædicta fecerint; fincant pro talibus, quales esse debent secundum consuetudinem Hispaniæ. Et non valet eis assecuramentum: Vt in Foro nouo. De Baronibus, & Mesnadariis. Sed quales debent esse secundum consuetudinem Hispaniæ: dic, quod Traditores. Et hoc etiam videtur per Cartam pacis. Nam si sine diffidamento talia fierent; esset proditionis pœna. Sic idem debet esse hic: cùm desafidamentum, vel expedire; in his non possit habere locum. Item hoc etiam scias: quòd expeditus, de Vssancia non remanet in Regno, nec in Senioria Regis. Et quacumq. parte anni se expediat; amittit beneficium Regis pro toto illo anno, & sequentibus. Sciendum est etiam, quod dicitur in For. De satisdando: Quòd si Infancio super hereditate moueat questionem Infancioni, seu demandam: debet dari fidantia Infancioni, quæ habeat casam propriam in villa, vbi est hereditas. Et quædam alia, quæ dicuntur ibi; non seruantur. Nam sufficit dare quemcumq. idoneum vicinum fideiussorem, qui habeat hereditatem in dicta villa. Vel si non potest habere vicinum fideiussorem dictæ villæ, iurando, quòd non potest habere; det de prima Cruce; vel in defectum primæ Crucis, det de secunda; & deinde per ordinem.* id est, propinquioris alterius loci. Nam si fideiussorem, ipsius loci vicinum dare non poterat: alium tenebatur è duobus opidis proximioribus dare. Quod si neq; id; tunc se tradere debebat custodiæ creditoris. Et hanc veteres, fidantiam de prima, secunda, & tertia Cruce appellabant; vt in For. Corr. nempe à lapideis, vel ligneis Crucibus, quæ ad locorum portas, seu ad biuia poni solent. *Idem de fidantia de Riedra inter Infanciones. Ista tamen prædicta intelligas, & sic seruantur: quòd ille, qui de prima, secunda, vel tertia Cruce datur; habeat hereditatem sufficientem in villa, vbi petitur, & est hereditas, ad quam agitur. Item Infancio in propria persona non tenetur iurare prima vice in quantitate, quæ sit, vsq. ad Centum Solidos; sed dabit iuratorem, qui iuret. Quia ipse Infancio non debet iurare: Vt de Iureiurando cap. Infancio. Item vsq. ad*

decem

decem Solidos statur verbo Infancionis, & in sua bona fide: Vt de Iureiurando. Item Infancio, mortua eius uxore Infanciona, stantibus liberis, si secundò contrahat; potest, nisi aliam hereditatem habeat, vnam de tribus, quas dederit prima vxori, pro dotibus secunda assignare, meliorem tantum. Et illam hereditatem habebunt filii secundi matrimonii. Et si tertiò contrahat; potest idem facere de tertia hereditate: vt in For. De Iure Dotium, cap. filii. lib. 6. Item habent Infanciones medietatem calonia homicidii, si homo Infancionis per hominem Regis, vel è contra fuerit interfectus: Vt in For. De homicidio, cap. si aliquis. Item percutiens Infancionem Ermunium, vsque ad sanguinis effusionem, ac sine sanguinis effusione cùm ad terram prostrauerit: est calonia Ducentorum Solidorum. Sed si Ciuis, vel Villanus nedum percusserit Infancionem, sed eum occiderit: non est ibi calonia. Sed caueat sibi ab interfecti consanguineis, & amicis: De iniuriis. cap. prim. Prædicta tamen sanè intelligas: quia si ex proposito prædicta committerentur contra non diffidatum, & non inimicum: esset ibi pœna corporalis iuxta cartam pacis: Vt in tit. De proditorib. cap. vnico. lib. 8. Item quod dicitur, caueat sibi ab inimicis, & consanguineis interfecti: sic intelligatis, quando manifestum est homicidium. Aliàs si negaretur ante probationem; esset assecurandus per consanguineos, & amicos interfecti. Et sic vsitatur. Item obseruatur etiam argumento dicti For. De iniuriis. & alterius, quod est. De homicidio. si Infancio. Vbi dicitur, quòd si Infancio occiderit hominem Signi Regis, soluat caloniam, & caueat sibi à consanguineis interfecti. Et argumento For. qui dicit: Quòd omnis homicida per annum, & diem debet fugam arripere: & infra annum, & diem consanguinei interfecti non tenentur ius recipere ab eodem, etiam si obtulerint tu. is fidantias, nisi voluerint. Sed post annum, & diem tenentur recipere ius ab eo, quod tale est iuram dare, vel homicidium: Vt dicitur. De homicidio. Item omnis. Item nota: Quòd licet iuxta cartam pacis nullus sine diffidamento debeat alteri damnum dare: attamen nec Villanus Infancionem, nec è contra, tenentur se diffidare, si alter alterius interfecerit consanguineum. Quia dicti Fori videntur eum habere pro diffidato: dum tamen homicidium manifestum existat. Aliter si esset dubium; essent diffidamenta necessaria. Et si alius ius offerret; reciperetur eius Firma: & etiam pendente hoc dubio, esset assecurandus iuxta Regni vssanciam. Sed tamen si sine diffidamento, in dictis casibus Infancio Villanum, vel è contra interficeret; non puniretur pena Carta pacis si posset probari dictum homicidium. Infanciones autem inter se semper tenentur se desaffidare, nisi pro morte patris, vel exheredatione: De Obseruantia. Item homo Regis, mensonarius in Palatio Infancionis, excusatur ab Hoste, & Caualcata. Sed alia seruitia tenetur præstare domino Regi, si hereditatem tenet Regis: nisi in casu, cap. vlt. De muneribus agnoscendis: scilicet, si Rex concessisset ei franchitatem pro illa hereditate. Item habent alia Priuilegia Infanciones: Quòd Rici homines non possunt tollere Honorem, vel terram datam Militibus: nisi committerent, propter quæ deberent amittere, & cum causa cognitione per vassallos ipsius eiusdem Rici hominis. Prædicta reperi, & inueni tam per Foros antiquos, & nouos, & Vssantias Regni esse Priuilegia Infancionum; licet in alio gradu, vel dignitate non sint, nisi tantum in Infancionatu. Licet autem generaliter dixerim, Infanciones non habentes Iudices Locales subesse in criminalibus caussis, & ciuilibus Iustitia Aragonum: attamen si talis fuerit Infancio, quod de eo non debeat fieri iustitia corporalis, vt fortè quia Nobilis, Ricus homo, vel omnis Miles, vt quidam dicunt; Iustitia Aragonum debet iudicare, eum talia commisisse, sed non condemnare. Quia Rex debet eum capi facere, & captum detinere, dum voluerit; vt in Carta pacis continetur. Item si Miles, aut Infancio aliquem occiderit, qui non sit Miles, nec Infancio sine diffidamento, & concorditer: non debet iudicari Traditor secundum cartam pacis secundum quosdam. Sed si Villanus, vel Ciuis interfecerit Militem, vel Infancionem, aut Villanus Villanum, vel Ciuem sine diffidamento concorditer; esset Traditor: vt quidam dicunt Iuxta cartam pacis. Quamuis videatur innui hoc in cap. De proditionibus, lib. 6. quòd omnis quicunque, cuiuscunque conditionis sit, qui concorditer (id est, data opera, vt ego intelligendum arbitror) nō suum inimicum interfecerit; sit traditor: licet non dicat hoc textus. Sed licet dictus Forus sit positus in cap. De proditionibus: attamen non ponitur in Foro pœna proditionis. Tituli enim Fori non faciunt ius, vt est videre in præsentibus Capitulis. Item habent aliud Priuilegium Infanciones: quòd si ducunt Villanam in vxorem, debebitur ei honor, vt Infanciona, dum vir eius vixerit, vel viduitatem seruabit: Saluo quod peytabit pro bonis, quæ habet ipsa Villana. Idem autem Salanoua alio in loco de Mesnadariis hæc etiam subiunxit. Licet sic generaliter supra loquutus fuerim; si tamen tenetur secundum antiquam Obseruantiam: quod Mesnadarii proprie sunt illi, qui filii, vel nepotes, vel ex recta linea nobilium descendunt. Istis talibus debet dari Mesnaderia: aliis verò dantur aliquoties Denarii pro seruitio. & non pro Mesnaderia. Nam secundum veram veritatem filius Rici hominis, nisi succedens in Baroniis, non debet tenere Honorem: sed debet tenere Mesnaderiam. Et talis Mesnadarius non debet esset Vassallus, nisi Regis. Hæc itaque in veteribus Salanouæ monumentis, quæ manuscripta exstant, vulgoque

Obseruantiæ illius appellantur, de Ricis hominibus, Militibus, ac Infancionib. tradita reperiuntur. A quibus nequaquã dissentire visus est Iacobus Hospitalis, præclarus nostri iuris interpres in iis, quos sexaginta ferme annis post Salanouã, de nostris legibus edidit Commentarios, Ioannis Lupi Sessesii Iustitiæ Aragonum tẽporibus; cuius locum tenuisse proditur. Quos omnes sequutus est Bages: qui auorum memoria eandem quæstionem iisdem omnino verbis pertractauit. Verumtamen hæc omnia ab illo fonte, & capite fluxerunt, Vitali nempe Episcopo: è cuius scriptis ceteri, quæ digna iudicarunt, selegerunt. Atque nos id ipsum facere necesse erit; nouosque interdum locos scrutari: vt quæ a scriptoribus concisa hactenus breuitate de huiusmodi argumento tradita feruntur, in Annaliumque monumentis adstricta illa continentur verborum, ac rerum comprehensione; nostra modo interpretatione si non ornatiùs, planiùs salem, & apertius exprimantur. Vt igitur antiquam Ricorum hominum dignitatem ipsius nominis magnificentia metiamur; Rici homines, quemadmodum explicauimus, Barones etiam apud nos olim vocati fuêre ab illis opidorum assignationibus, quæ fiebant ipsis, ex iis, quæ nostri è Maurorum manibus vi extorquebant. Eas enim non vnius, sed plurium opidorum coaceruationes, dum vni Rico homini assignabantur, Baronias nominabant. Ipsum verò Ricum hominem, qui eis potiebatur, Baronem: quasi beatum hominem: ne nominis interpretationem a Vitali traditam respuamus. Iuxta veteres enim illius Suprarbiensis Fori, quas supra intexuimus, Tabulas, quæcumque à Mauris vindicabantur opida, inter Ricos homines, Milites, ac Infanciones distribui ius erat. Neq; verò ea perinde Ricis ipsis hominib. tribuebatur, ac si Regibus ibidem nulla pars reliqua esset. Id enim videretur absurdum. Quamquam autem contrarium decreuisse visus est Vitalis, dum ait: *Omnes ciuitates, ac villæ tam maiores, quàm minores debent Ricis hominibus pro suis stipendiis assignari*: illud ita intelligendum arbitror, vt omnes Ciuitates, ac Villæ stipendiaria vectigalia ex certa parte, ac rebus sibi imposita, Ricis hominibus pro alendis Militibus pensitarent. Nihilominus tamen Reges in eisdem locis, & multa alia vectigalia exigebant, quorum censibus domesticos suos Milites sustentabant. Quæ autem ea essent, quæ vero Ricorum hominum, non proditur. Nonnulli tertiam locorum partem Ricis hominibus dari solitam opinantur. Vt colligitur autem ex varia priscorum monumentorum obseruatione, aliis sic, vt Vitalis perhibet, aliis secus, nec iisdem vno semper, ac eodem modo videntur attributa. Quin & quandoque integra opida comperio in Ricos homines fuisse collata: quandoque etiam ipsos Reges alia sibi integra reseruasse. Omnia autem existimo vnicuiq; pro sua rata portione, perinde vt dari iuxta depactas leges debuerant, obuenisse. Neque tamen dubito, quin si quæ exstant alienigenis factæ locorum largitiones; ab ipsis Regibus è sua illa Regali parte factæ fuerint: alioquin maximè hominibus nostris fraudi fuissent. Sed interdum confusè acta res est. Hæc autem olim vulgaria fuisse ipsorum vectigalium nomina obseruaui: *pechas, questias, pedidos, exercito, caualgada, monedage, çofras, calonias, azemilas, fonsaderas.* Ac dum liberabantur ab eis; *redemptiones*, eas liberationes vocabant; singula nempè à singulis rebus, quibus imponebantur, vel liberabantur, deprompta. Et quod summum est, nonnulla opida Ricis hominibus eas, quas vocabant, *Cenas*, ipsorum Regum more persoluebant. Quæque verò ea essent, perinde vt Ricis hominibus assignabantur, quasi in feudum honoratum dabantur eisdem. Vnde Honores, quòd in honorem darentur, sunt vocata. Atqui dum nos ea variis in locis honoraria iura nominamus; non ita accipi volumus, ac si Edicta, legesve Prætorias fuisse, vel ad earum similitudinem efficta, existimemus. Sed quòd, licet in honorem; non tamen doni, aut muneris, sed debiti loco, ex patrio definito iure Ricis ipsis hominibus tribuenda essent. Et verò apud nos Villarum nomine (ne eius amphibologia quemquam decipiat) lauta quæque opida comprehenduntur. Militum autem vox, & Infancionum id sonat; vt priori, Equestris Ordinis viros nuncupemus, quos vulgari sermone, *Caualleros*: posteriori vero, quos vocare solemus, *Hijos dalgo.* Sed quia, vt ad Ricos homines redeamus, magnæ eorum res agebantur in istis vectigalibus exercendis, quo eorum exactio facilius fieret, in eisdem opidis Rici homines iura dicebant: ad eamque rem Zaualmetinas in ciuitatibus; in opidis autẽ Baiulos creabant: qui ordinariam iurisdictionem habebant, omniaq; prætorio quasi iure libe rabant. Id enim est, quod Vitalis testatur, *Curias eorumdem locorum pro Ricis hominibus regere, & tenere.* Et inde factum est, vt qui Rici homines, passim in antiquis Priuilegiis nominati inspiciuntur, *Senior in Zaragoza, Senior in Alagone, Senior in Tirasona, Senior in Barbasiro,*

ſtre, aliiſque his ſimilibus nominibus deſignati: eos in ſingulis illis opidis huiuſmodi iuriſdictionem habere, ipſa illa Seniorum voce declaretur. Qua de re ex noſtra antiquitate exempli cauſa proferam nonnulla, in quibus magnæ, & illuſtres reliquiæ apparent priſtinæ iſtius Ricorum hominum dignitatis. Sunt autem, quæ in extrema parte veterum monumentorum apponi conſueuerunt huiuſmodi. *Regnante Comite Raimundo in Ciuitate Cæſarauguſta, & mandante eandem Ciuitatem per illius manus Senior Lopiz.* Siquidem Seniorem hunc Lupum Raimundo Berengario Barcinonēſi Comiti, Petronillæ Reginæ marito, acceptiſſimum fuiſſe conſtat: & ipſi itidē Ranimiro Regi. Alibi enim, ſic de eodem: *Dominus Ranimirus regnabat in Aragon, & ſub eius imperio mandabat hanc vrbem Lop Senior.* Et de quodam Palazino: *Regnante Comes de Barcelona in Aragon, & in Zaragoza per manum eius Palazin Principe.* Iam vt Rici homines hoc queq; Principum nomine honeſtarentur. Iſtius autem Palazini hanc etiam alio in loco mentionem inueni. *Palazin Senior dominabat Zaragoza ſub iuſſione Comitis.* Quinimmo & ipſi Reges quandoque ad ipſorum Ricorum hominum inſtar vocabantur Seniores; vt pote: *Imperator Senior de Zaragoza; & Petro Atares per illo.* Tum etiam: *Hoc tempore Rex de Leon Senior in Zaragoza, & Lop lopiz per ſua mane.* Siquidem dum, Alfonſo Imperatore, qui Cæſarauguſtam cepit, interempto, eandem Vrbem Legionenſis Rex, Alfonſus etiam vocatus, vt diximus, occupauit. Quod apertius eſt expreſſum his verbis. *Regnante in hac ciuitas Rex Alfonſus; Ranimirus in Aragon, & in Suprarbe; Lop Lopez Senior in Zaragoza per manum de Rege de Caſtella.* Vnde etiam Suprarbii vocem non recentem, aut nouam, ſed illuſtrem, ac veterem apparet exſtitiſſe. Quin & in vno, eodemque opido diuerſis Ricis hominibus diuerſi Honores dari conſueuerunt: qui ſingulis ſolebant definitionibus deſignari. Quale illud eſt, quod nuper in vetuſto Priuilegio perlegi. *Vicecomes Gaſto Senior in Zaragoza: & Rothron Senior in illa parte, qua dicitur Sancti Saluatoris: & Lop Senior in Quarton de Zaragoza* Hęc enim, aliaque id genus in priſcis monumentis reperiuntur vno, atque eodem loco, & tempore annotata. Et Teſtium, quos vocabant, Confirmatorum, in veteribus Priuilegiis nominandorum antiqua formula hæc erat: de qua in Præfatione diſputauimus. At *Quarton*, vocabulo, quartam Vrbis partem deſignatam opinor: *Quarte* opidum intelligamus, ita à quarto lapide, quo ab vrbe diſtat, appellatum. Denique cùm ex huiuſmodi vectigalibus alia in grano, vt loquitur Vitalis, id eſt, in fructibus imponerentur; alia autem in pecunia: quæ in fructibus exigebantur; præclara ducebantur, & maiora, quòd in maiorem poſſent illius, cui pendebantur, quæſtum conuerti. Ex his autem, quæ in pecunia; non tantum illi commodi redundaret. At quibus vectigalia in grano impoſita aſſignabantur huiuſmodi; iis frequentius ea quam retulimus, iuriſdicundi poteſtas attribui conſueuit; ne opportuna, quæ oporteret, ad ea facilius exigenda deeſſet auctoritas. Quô enim illa erant incerta magis, cùm ex quota fructuū parte ſoluerentur: eô magis prompto, & expedito, ne corriperentur occultè, iuris indigebant remedio. Itaque vt coniicimus, ea Seniorum vox, quæ prius ſenectutem atque extremā ætatem præ ſe tulit: hanc poſtea indicabat Ricorum hominum in ipſis opidis poteſtatē: vt qui ſe in eis Seniores vocarentur, demonſtrarent, ſe habere in ſingulos eos, ſibi contributos locos, huiuſmodi dicundi iuris facultatem. Seniorum autem vocabulo olim Iudices ſignificatos fuiſſe, vel ex ea Fori illius apertè colligitur inſcriptione: quæ cum hodie Latinè reddita, *De iuriſdictione omnium Iudicum*, inſpiciatur; in antiquis Foris manuſcriptis, Hiſpanis hiſce verbis poſita reperitur. *De la Senioria de los Seniores.* Noſtræ enim veteres leges, quæ modò Latinè exſtant conſcriptæ, prius vernacula lingua editæ fuerunt: poſteà per Salanouam de Regis ac Regni conſenſione ex Hiſpano in Latinū ſermonem commutatæ. Iam verò vectigalia huiuſmodi tam quæ in fructibus, quàm quæ in pecunia exigebantur; ita erant Ricis ipſis hominibus aſſignata, vt ex eis tenerentur decreta iam Militibus ſtipendia numerare. Pro pecuniarum enim ſumma, Militum numerus deſcribebatur eiſdem, ad eam ſcilicet rationem, vt pro ſingulis Quingentis Solidis annui redidus, qui ſummam conficiunt quinque & viginti, vt loquimur, Scutorum, ſingulos Milites alerent, & ſuſtinerent. Ipſis autem Militibus plerumque ſolebant ſingulæ eorum ſtipendiariæ portiones in agris, domibus, ac vacuis tandem poſſeſſionibus aſſignari, quibus Rici homines donabantur à Regibus. Quo autem illæ firmæ, ac ſtabiles ipſis Militibus, ac poſteris remanerent: ſolemnes adhibebantur interdum contractuum, & inſtrumentorum, vt loquimur, ſtipulationes: quarum hodie nonnulla reperiuntur exempla. Quale illud eſt, quod in Tabulario Eccleſiæ *de Pilari* continetur: quo idem ille Vicecomes Gaſto, Senior, vt inſcribitur, *in Zaragoza*, ſubdititium ſibi Militem, quòd ſtrenuè in expugnatione illius vrbis dimicaſſet, afficiebat quibuſdam do-

mibus, & agris, quos quondam possedisset Arabs præcipuus, Alchayde Aben Alimen, vt idem perhibet, vocitatus. In extrema autem ipsius Donationis parte hæc verba subiunxit. *Do tibi omnia supradicta bona, salua mea fidelitate, & de meo domino Ildefonso Rege, qui nobis ea dedit.* Alia enim simillima exstant nonnulla, quæ Militibus irrogabantur, quòd se in medios hostes, vt in eis commemoratur, ad perspicuam mortem pro salute exercitus iniecissent. Quæ omnes huiusmodi stipulationum formulæ non loqui solummodò, sed personare etiam videntur pristinam illam, & Ricorum hominum in Reges, & Militum in Ricos homines fidelitatem præstandam. quasi non satis ducerent futurum, vt eorum omnium integra, ac fidelis mens in factis, & commissis, si non in iisdem ipsis scriptis spiraret. Hi igitur Milites illius Rici hominis cogebantur accitu, cuius stipendia merebantur. A quo, si deficiebant; poterant statim iisdem omnibus stipendiis mulctari. Propterea vulgari sermone, *Caualleros vassallos de los Ricos hombres*, vocabantur. Ipsæ verò singulæ eorum stipendiariæ portiones, *Caualerias de Honor.* Ceterùm Reges ipsi pro rata eorum portione tenebantur de subsidiis Regii patrimonii alios quoque Milites sustentare. Verùm hi, quia Palatini, id est de Regis domo erant, quam veteres Mesnadam appellabant; Mesnadarii Milites sunt vocati: vt diuersis hisce nominibus, diuersi ipsorum Militum notarentur status. Quamquàm enim omnes genere idem erant, parte tamen, & specie differebant multum. Ricorum namq; hominum dignitati proximus erat Mesnaderiorum iste Militaris, seu Equester Ordo. Quibus quæ dabantur à Regibus stipendia, vt à prioribus etiam nomine differrēt, *Caualleriαs de Mesnada*, seu *Mesnaderias*, vocari consueuerunt. Sed paulò post de his. Rici homines ergò suis Militibus stipati tanta auctoritate incedebant, vt Regibus penè viderentur æquales. Signiferos enim ante se, ipsorum Regum more, gestabant singulos quos vocabant *Pendones*, aut, *Señeras*, amplissima summæ eorum dignitatis Insignia, præferentes. Vnde & ipsos Ricos homines videmus in antiquis monumentis passim *Ricos hombres de Señera*, vulgari nostra lingua nuncupatos. Regibus assidebant frequentes in consiliis. Ex communi namque illorum præscripto Remp. administrari ius erat. Ipsi præterea, Principes quandoque vt demonstrauimus, vocabantur. Eorum autem filii, Infantes interdum, quēadmodum & filii Regum, appellati cernuntur. Atq; inde credimus ipsorum Infancionum nomen dimanasse. Nam quo pacto ab homine homuncio, quasi pusillus homo, deriuatur: eodem prorsus ab Infantibus Infanciones, quasi Infantes inferiores, dicti fuerunt, ipsorum Militum filii. Hi enim, eorumque posteri propriè apud nos vocantur Infanciones. Milites enim, cuiuscumq; Ordinis sint siue Ricorum hominum, siue etiam Mesnaderiorum, ii dicuntur tantùm qui sunt Militiæ auctoramento honestati, atque vt vulgò loquimur, *Los que actualmente son armados Caualleros.* Vnde illud Molini in Verbo, Infancio. *Infanciones nascuntur apud nos; Milites verò fiunt, seu creantur. Quia sine creatione actuali, seu promotione ad Militiam, nullus potest esse Miles Vt in For.* De creatione Militum. Itaque Infancionum nomen inde tractum coniicio. Non enim placet, quæ ab eodem Molino traditur nominis, & generis Etymologia huiusmodi. *Descendunt Infanciones à filiis Regum, qui dum sunt in infancia constituti; non Reges, sed Infantes consueuerunt in Hispania nuncupari. Ex quibus Infantibus paulatim postea descendente, quasi corrupto vocabulo Infanciones consuetudo Hispaniæ appellauit.* Sed ea in re Molinus eodem, quo Vitalis, captus est errore. Vitalis enim sub tit. *De conditione Infancionatus.* eadem quæ me paulo ante dixi prolaturum, his verbis testatur. *Regum filii dum sunt in infancia, vel pueritia constituti, non Reges, sed Infantes consueuerunt, & præcipue in Hispania appellari. Ex quo contingit, quod qui ex Rege genitus ad talem statum, deficiente sibi Regno, non valeat peruenire, quòd Rex dici valeat cum effectu: in ea nuncupatione remaneat, quantumcumque processerit in ætate, quam à principio est sortitus. Vnde contingit, quòd tales, qui Regnum ratione originis promerentur, Regnum tamen nequeunt adipisci: Infantes quamdiu Reges non fuerint, appellētur. Ex talibus ergò postea paulatim, Infanzones, quasi ab Infantibus genitos consuetudo Hispaniæ appellauit. Qui quasi corrupto vocabulo sunt dicti Ermunii, id est immunes ab omni genere seruitutis.* Haud namque illa videtur ratio probabilis, vt æquè possit ea nostrorum Infancionum nominatio, quorum numero, ac multitudine Aragonum semper Regnum redundauit; ad Regalis prolis angustias tantùm, filiorumque Regum exiguos angulos reuocari. Non enim solius Regiæ prolis cultu tam fecunda potuisset stirps seminari, quàm ipsa exstitit Infancionum. Neque in Hispania olim tot Regnorum stēmata viguēre, ex quibus tam magna eorum oriri posset caterua: nisi fortè in vniuersas ciuitates, opida, ac domos multitudinem Regum, qui Infancionum sobolem à se gigni, & propagari curarent, inducamus. At verò Ricorū hominum

minum filios, Infantes, antiquitus appellari solitos, præterquam quòd in veteribus monumentis obseruauimus: illud exstat præclarum Petri Portugalensis Comitis, quod Surita in suis Indicibus refert, testimonium. Adhæc Ricis hominibus ipsis maiorum more, institutisque concedebatur, vt sese possent, dum ipsi vellent, à nostrorum Regum iure, & potestate, quasi nodum aliquem, expedire: neque expedire solùm, sed dimisso prius, quo potirentur, Honore, bellum ipsis inferre; modò ne contra Regis personam decertarent, neve eidem periculum capitis, inflammationem, aut excisionem castri molirentur. Quodcumque enim huiusmodi oppugnationis genus inferretur: debebant penitus propulsare. Reges verò Rici hominis sic expediti vxorem, filios, familiam, res, bona, & fortunas omnes in suam recipere fidem tenebantur. Neque vlla erat eorum vtilitatis facienda iactura: quinimmo, quod summum erat, & largitionis recipiendæ promissio. Poterant quoque Rici homines, si Rex non indigeret eorum adiumento; peregrino alteri cuicumque Regi, cum suorum Militum copiis, subsidio proficisci. Quod ipsis nullo pacto impediri poterat, nec perturbari. Porro colonos suos, quos vocabant, *Laueros*, ab eo, quod vulgò ferebatur, *De hueste, y Caualgada*, seruitio liberabant. Erant autem hæc, vt ita dicam, duo proclamationum genera: quæ omnes ad arma confestim capienda, Regemque stipandum compellabant. Ac posteriori quidem, vnius diei, ac intra illius regionis fines, quibus Rex adesset: priori verò plurium dierum, & extra fines eos, pendebat seruitium. Ad reprimendos siquidem repentinos, ac vehementes hostium impetus, si qui immittebantur in patriam, is illis temporibus parandi quamcitò nostrorum equitum, ac peditum copias melior inuentus, ac constitutus est modus. A quo cùm vix vlli exempti, aut liberi censerentur: Rici homines, magni æstimabant, immunes suos habere colonos; ne arationibus agrorum desertis, solita ab ipsis exigere vectigalia nequirent. Ad bellum ire cogi non poterant, nisi id ipso Rege duce gereretur. Is enim solus ipsis præponi debebat imperator. Denique ita latè apud nos olim Ricorum hominum patuit potestas; vt Regibus vix subditi, sed pares viderentur, ac socii. Quod præclare, tametsi breuiter, Alfonsus III. his verbis expressit, totamque veteris illius Reipub. nostræ, ac temporum formam; dum grauiter de subito quorundam Ricorum hominum a se discessu, præcipitique profectione questus, priorem Dominicanum, fratrem Valerium, misit, vt eos, quibus rebus posset, sibi conciliaret. Dolebat enim à se illos quorumdam, vt asserebat, perfidia esse distractos. Ita autem ea de re conquerebatur, quemadmodum Surita in Annalibus annotauit. *Que lo hauian desamparado los Ricos hombres, que con el estauan: creyendo boluer à lo antiguo, quando hauia en el Regno tantos Reyes, como Ricos hombres.* Tam magnum quondam Ricorum hominum nomen fuit, tam magna species, tantaque apud nos dignitas, & amplitudo, vt ab ipsis Regibus Reges censerentur. Verum enim verò eorum duplex ratio fuit. Alteri enim Rici homines *de* naturà dicti sunt; quorum certæ fuerunt descriptæ, ac designatæ familiæ: Rici homines autem *de* Mesnada alteri; quorum longior numerus fuit, & incertus. Et hi omnes quamuis posteà non multum genere differre visi sunt: sed in eo ipso minimè censebantur pares. Nam Rici homines *de* natura habiti sunt semper antiquiores. Eosque persuadeo mihi à duodecim illis Senioribus, qui in primo Interregno Reipub. nostræ moderatores fuerunt, originem potius duxisse, quàm ab alienigenis, externisve populis: tametsi video posteros nonnullos ex ipsis, in eo se potissimùm gloriari, quòd nobilitatis suæ peregrinos, aut aduenas, multos post annos, habuerint auctores: cùm antiquum illud, cuius initio intexuimus Tabulis, Suprarbiense Ius vetaret plenissimè, ne qui perhibentur ab eis gentiles sui, possent, si aduenticii fuissent, lautissimis patrimoniis, quæ ipsi nunc possident, imperti. Nec causa est vlla, meo quidem iudicio, cur velint, generis sui antiquitatem portentosis, aut fabulosis initiis illustrare: neque cur etiam externam nobilitatem domesticæ nobilitati anteponant. Iam verò vt missa hæc faciamus, virorumque familias, & Armorum, quæ hactenus inueniri potuerunt, Insignia statui, honestatis, & amplitudinis gratia, æquum esse annotare: vt quæ illarum laus quondam floruerit, eam, qui nunc ipsius stirpis sunt, cupidiùs persequantur; ac quò se inspici in ceteris familiis excelsiores, eò etiam clariora dent naturæ, atque humanitatis indicia. Non autem ex sermone hominum recenti, sed ex Annalium vetustate eruenda hæc esset vniuscuiusque illarum nobilitatis memoria. Sed ne ea ex meo deprompta sensu videatur, Indicec. sequar Suritæ: qui se eadem deprompsisse affirmabat ex priuatis cuiusdam Martini Alpartilii, egregii antiquarii, de huiusmodi argumento conscriptis monumentis. Quibuscum etiam alia vetustissimi illius D. Petri Garsiæ Catinienæ, de quo supra

feci mentionem, quæ apud nostrum D. Rudericum Zapatam, cum omnibus bonis artibus excultum virum, tum nostræ antiquitatis diligentissimum inuestigatorem, manu scripta exstant, videntur consentire. Quamquam autem à Cariniena ipso feruntur scripta: neque enim id dubito: arbitror tamen in ea nostros ipsos Benedictum Papam, ac Martinum Regem, quod quisque illorum potuit, contulisse in sermonibus illis, quos constat ab ambobus habitos fuisse hac de re. Etenim Ann. Chr ∞ CCCXCVII. cum ad Auinionem conuenissent, & quidam die post cœnam in præclarum hunc de antiquis nostris familiis sermonem, D. Vgone Anglesola aliisque sciscitantibus, incidissent: memoriæ proditur, eos veteris istius Historici volumen poposcisse tunc, illudque diligenter euoluisse totum, & vniuersa, quæ in eo scripta fuerant, comprobasse. Atque eo tempore ab ipsis suspicor notatiunculas, quæ exstant, fuisse ad illustrandam veritatem adhibitas: quòd vterque eorum plurimum istius rei scientia polleret; ac quo longè ceteros ætate anteibant, eo essent ab ipsa quoque vetustate facti peritiores. Istius verò Carinienæ licet nobis incerta sunt tempora; tamen annis multis fuit ante ipsum Martinum Regem: atque vt ex illius scriptis colligitur, Alfonsi Sapientis Castellani Regis ætate coniunctus. Vnde fit, vt argumentum hoc, tot grauissimorum virorum auctoritatibus illustratum, nullo egeat testimonio grauiori. Et facile credam, Carinienam hunc illius Carinienæ gentilem fuisse, qui ipsius Benedicti Papæ cubicularius fuit. Sed præter nominis similitudinem certi nihil habeo. Rici homines igitur *de* natura, quorum certas designatas fuisse familias memoraui; quasi maiorum gentium patricii fuêre. Hi autem à scriptoribus ipsis perhibentur.

RICI HOMINES DE NATVRA.

Nobilissimæ enim Lunatum gentis, in hoc ipso Ricorum hominum *de* natura gradu, tres olim fuisse familias obseruaui; totidem Armorum Insignibus, quæ annotantur, ac patronymicis quoq; nominib. hisce distinctas. Priores siquidē, *Martinez de Luna*: alteri, *Fernandez* seu, *Ferrench de Luna*: posteriores autē *Lopez de Luna*, dicti sunt. Omnes tamen ab vna, & eadē stirpe, vt mihi quidē persuadeo, profecti. At verò Azagrarū singularē modestiā nefas esset silentio præterire, quam in suis inscriptionibus adhibeant. Nam cùm Sanctæ Mariæ *de* Albarrazin, clari, & nobilis, ita vocati, opidi dominarentur; verborum pia

notatio-

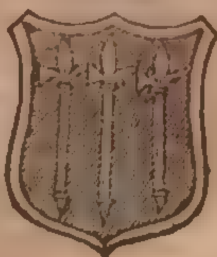
notatione traducta, profitebantur se esse, *Vassallos de Santa Maria, y Señores de Albarrazin*: debitam humilitatem etiam cum amplitudine denotantes. Et in Vrrearum illustrissima gente illud idem, quod in Lunis, factitatum video. Neque enim plures, etsi eiusdem gentis, familiæ ab hoc Ricorum hominum *de* natura cœtu arcebantur. Siquidem cùm ipsorum Vrrearum duæ quoque fuissent olim familiæ præstantes, singulis ditionibus honestatæ, altera trans Iberum, & cis Iberum altera constitutis, quæ nunc sub vnius amplissimi Arandensis Comitatus titulo, & imperio comprehenduntur; tametsi ambę ipsæ genere, & nobilitate censebãtur pares: nihilominus in eodém hoc ipso Ricorum hominum *de* natura gradu, habitæ fuerunt diuersæ. vt quemadmodum Lunarum, quas diximus, tres; sic & Vrrearum duas fuisse olim præcipuas familias certum sit. Alteram autem ab altera nequaquam secreui: quòd in Armorum Insignibus nulla prorsus in re eas inuenerim, neque etiam in Eximini illo vsitatissimo ipsius gentis patronymico nomine discrepasse. Sed fit inde, vt hac Vrrearum adhibita distinctione, quæ re vera fuit; cùm Ricorum hominum *de* natura duodecim fuisse familias eruamus; probabilius fit, quod paulò ante diximus: nempe Ricos homines hosce *de* natura à duodecim illis Senioribus, quibus nostræ in primo illo Interregno constitutæ Reipub. commissa fuit cura, proficisci: quandoquidem in eis ad eundem etiam illum ipsum duodecimum numerum species permansit. Itaque affirmare possumus, eos non casu habitos, sed magna illa ex causa fuisse, & dignitate, & numero, iam ab ipsis Regni primordiis, definitos. At verò Rici homines, qui superioribus pæne æquales & potentia, & nobilitate ab iisdem scriptoribus memorantur; mihi quidem videntur quasi minorum gentium patricii: atque vt à prioribus distinguerentur, Rici homines *de* Mesnada appellati. Quos placet hoc loco nominare. Sunt autem hi.

RICI HOMINES DE MESNADA.

Verguæ.

Mazæ.

Tramacetii.

Atrosillii.

Antillionii.

Ortizii.

Atorelliæ.

Ataresii.

Tizonii.

Caxalii.

Sanctæ crutes.

Pardi.

Castellezuelii.

Huertæ.

Podii.

Peraltæ.

Vidaurii.

Peniæ.

Sesseslii.

Ahonesii.

Najæ.

Benauentii.

Ayeruii.

Stadæ.

Calasanzii.

Essessii.

A'c:læ.

Artusselliæ.

Ac posteriorum huiusmodi Ricorum hominum *de* Mesnada longior, quàm illorum de Mesnada longior, ac numerus etiam tam certus non fuit. Alias enim plures ipsorum *de* Mesnada illustres, ac veteres familias obseruaui. Neque ausus essem omnes, ex posterioribus his, Ricos homines fuisse affirmare, nisi id viderem ab eorum, quos supra dixi, auctoritate approbatum. Me enim in hanc mentem sola impulit illorum fides: quorum testimoniis, non sensu meo, quemadmodum initio sum præfatus, vniuscuiusque familiæ gradum metiendum constitui. Sed mihi nequaquã propositum est modò de singulis earum originibus disputare. Eam enim rem arbitror ex Annalium monumentis, ac nostrorum Regum Commentariis exquirendam. Placuit autem adhiberi hunc à me perpoliendi solùm, & ornandi huiusce operis causâ laborem; ac veteres tantum Ricorum hominum familias recensere, earumque nobilitatis, quæ hactenus inuenire potui, Insignia annotare: non autem de illarum antiquitate disserere. Ea enim in re, tamquam ratis in mari immenso, nostra veheretur oratio: neque tam explorata ea ratio est, quam videtur. Quãdbrem emergam me ex his vadis: cum ceteros videam lubricam hanc quæstionem silentio prætervectos. Ricis hominibus igitur ius antiquum erat in omnibus ciuitatibus, atque opidis Aragonum, maxima vectigalia pro Militibus alendis assignari. Quæ vocabantur Honores: quia in honorem, vt sæpe dictum est, conferebantur. Hi ergo nequaquam poterant ab vnius Rici hominis imperio abdicari, quin statim alteri Rico homini addici oporteret. Neque verò quis eorum poterat ad solius Regis nutum ab eo circulo perpetuò subduci, tametsi id Vitalis videatur attestari. Contrarium enim elicitur ex antiquis legibus, ipsius tempore, promulgatis, quibus, id Regi facere, est nefas decretum. Abiudicari autem poterant, si aliquis ex infrascriptis septem casibus incidisset: quos in hunc locum conferendos statui, quia diffusi in ipsis legibus continentur. Sunt autem hi:

Siquis

Siquis non Infancionem, aut ciuitatis immunis non ciuem Militiæ authoramento honestabat. Tunc enim Honorariis illis iuribus, quæ aliis sui Ordinis patebant, exclusus perpetuò censebatur. Vt in For. 1. & 2.

De creatione Militum.

Tum:

Qui honorem sibi commissum faciebat deteriorem, seu à vectigalibus suis opidis insolita stipendia cogebat; Regis prorsus subiacebat nutui: nec deinceps vmquam, Rege non libente, in circulari illo Ricorum hominum cœtu admittebatur, si requisitus differret, illata huiusmodi damna resarcire. Vt in For. vnic. *De stipendiis, ac stipendiariis.*

Tum etiam:

Si stipendiarias illas Militares portiones, in singulis sibi contributis opidis designatas, aut numero exhaustas, aut extenuatas censibus sustineret; supremo illo munere spoliabatur perpetuò. Vt in For. sub. tit. *Quod Barones Aragonum teneantur.*

Nimirum, vt fraudandi spe omni sublata, eorum numerus integer esset, quos neruos esse Reip. statuebant. Porrò autem:

Qui Regis mandata malitiosius gereret sui quæstus, aut commodi gratia, vel fortè negligentius; summum admisisse dedecus statuebatur, Honoremque amittebat: dummodò id in maximi ponderis, ac momenti re esset. Si verò in vnius ad quinque dierum seruitio defecisset à Rege, stipendiorum vnius anni mulctabatur pœna. Vt in Obs. 5. 6. 7. *De condicione Infancionatus.*

Præterea:

Qui se alterius Principis fœdere obstringebat, priuabatur Honore: nisi à Rege prius veniam petiisset. Vt in Obs. 8. eod. tit.

Tunc autem illi venia erat necessariò danda, omnesq; illius fortunæ in Regiam fidem, quemadmodum exposuimus, recipiendæ. Adhæc etiam:

Qui aduersu. Regem, illiusq; ministros non eam, quæ debetur, cui subiecti sumus lege naturæ, reuerentiam adhiberet, ab omnibusq; adhibendam curaret: amissi Honoris damnabatur iudicio. Vt in Obs. 9. eod. tit.

Vsque eò maiores nostri Regibus obtemperandum duxerunt. Solummodò enim eorum acerbitatem mitigandam; potestatem verò perpetuandam, reuerendam, ac obseruandam curarunt. Deniq;:

Qui iuratus, aliquem Infancionem esse, falsò retulisset; nedum Honoris expers fiebat, sed in perpetuum seruire vectigalibus premebatur. Vt in Obs. 10. sub eod. tit.

His de causis ergò antiquo iure poterant, qui dicebantur Honores, Ricis hominibus nostris abrogari. Verùm id non sat erat de solius Regis sententia decerni. Nam vniuersi Senatus oportebat, publicique consilii decretum accedere: vt in Salanouæ scriptis apertè continetur. Qui verò ita priuabatur Honore, in Mesnaderiorum Ordinem descendebat, nisi forsan fuisset fedissimo illo crimine falsi notatus. Tūc enim ipsi infima perpetuò plebeiorum hominum condicio impendebat. Atqui Rex inter Ricos homines iure poterat solus, Honores illos vertere, ac mutare. Non. n. eorum perēnes erāt in singulis familiis cursus, nec perpetui. Et de hac Honorum inter ipsos Ricos homines mutatione Vitalis illa intelligenda sunt verba, dum ait. *Condicio autem Regis circa Ricos homines dignoscitur esse talis, vt quomodocumq; sibi placuerit, & quotiescumq; eos destituat. Quæ destitutio fit, quam citò ipse Rex verbotenus, vel per suas literas Honorem, quem pro ipso tenet Ricus homo, restitui sibi petat.* Ea enim ad id tendere videtur, vt Rex Honoraria illa iura inter Ricos homines liberè cōmutaret, non vt vnus priuaretur Honore, sed vt nouo alter beneficio afficeretur. Aliter enim iniqua res esset, & absurda, eum, qui summum illum fuisset amplitudinis gradū assequutus, dispoliari eodē sine causa posse. Ad perpetuam autē illius abrogationē referri debēt Vitalis verba, quæ superioribus connexa sunt huiusmodi. *Qua destitutione facta, Ricus homo quantumcumq; diues, vel nobilis, etiam si plures Milites secum trahat, inter Mesnadarios cōputatur.* Nempe, vt qui à Ricis hominibus agitaretur, perpetuò in Mesnaderiorum cooptaretur Collegium, ne omnibus exturbaretur fortunis, nisi in pœnam criminis falsi incidisset. Neq; aliter Vitalis sibi ipsi constaret: cùm Ricis hominibus sua iura statuat, à Regibus auferri non licere, nec dum filiis, nec fratrib. Regum irrogari. Itaq; sic erāt singulorū Ordinum munia distributa, vt nulla pars illorū excederet ex. ra, nec quidquā de vno in alium Ordinē posset trāsferri. Quinimo statutū erat, Vt ex Honorariis illis iurib. plus æquo nequaquam congereretur in vnum: ne ceteri, qui quondā felices, ab amicis postea

circumuenti, egerent indignè. Quo pacto fiebat, vt Honores hi inter Ricos homines semper versarentur in gyrum. Iure autē poterant a suis creditoribus pro debitione pecuniæ, vt vulgò loquimur, emparari. Neq; id Regi facere nefas erat. Publicæ nāque fidei cōducit maximè, quod quisq; debeat, quamprimum retribuere. Tunc autē Regis, qui vocabatur, Merinus ad singula quæq; mittebatur, quæ ipsi Rico homini pensitabant, opida: edicens, ne in eum paterentur quidquam ex suis illis vectigalibus redundare, quo vsque prius creditori debitum persoluisset. Ære tamen alieno liberatus, solita vectigalia exigebat. Quòd si ex crimine causa constaret, eorum solutio nō poterat à Regib. impediri. Pro crimine enim, vt nostri loquebantur, Honores emparari non poterant, nisi de publici consilii sententia: quemadmodum Salanoua interpretatur: qui totam hanc quæstionem ad commune magis iudicium, popularemque intelligentiam accommodauit: tametsi in illius scriptis plurima desunt, ex intima monumentorum haurienda obseruatione. Ceterum summa hæc Ricorum hominum dignitas, quæ *Rica hombria* vocabatur, hereditario iure ad Ricorum hominum filios, quem quisque optaret, perueniebat. Soluta enim ipsis erat eligendi optio: dummodò vnus tātum in alterius locum vocaretur. Plures enim instituì heredes non poterant. Sed nec optari quidem filium licebat, qui non esset ex iusto matrimonio procreatus. In nothis enim tantam hærere dignitatem noluerunt. Alii autem filii in Mesnaderiorum Ordinem adscribebantur. Atq; illos arbitror aliquando Mesnadarios nobiles nominatos fuisse. Quorum mentio fit in declaratione Priuilegii Generalis, sub his verbis. *Item que a los Mesnaderos nobles, no sia emparada la Mesnada.* quasi eos ab aliis Mesnadariis ea ratione distingui fas esset. Nobiles enim postea vocati sunt, qui à Ricis hominibus ducebant genus suum. Modò tamen id Nobilium nomen latius patet. Si verò Ricus homo decederet filiis orbatus; tunc illius Ricahombria ad eum pertinebat consanguineum, qui esset cum illo proximioribus vinculis propinquitatis coniunctus, vel quē quisque eorum dignitatis suæ superstitē reliquisset. Quod si quis præter Ricamhombriam, obtineret Baroniā: poterat alterum ex Ricahombria, alterum ex Baronia facere heredē: vt elicitur ex Obser. sub tit. *De condicione Infancionatus.* Ideò Molinum diximus errasse, dum omnes Barones, Ricos homines fuisse annotauit. Diuersa nāq; eorum ratio fuit. Quo autem pacto distinguerentur, haud scio. Non enim tam facilè vera inueniri possunt, quàm falsa conuinci. Atqui cùm Ricos homines videam in Vitali, & Salanoua, atq; adeò in nonnullis ex nostris ipsis legibus, Barones sæpius appellatos, quasi nihil distulerint inter se, contrarium autem ex his, quæ diximus, & aliunde etiam eruatur: persuadeo mihi; aliquamdiu apud nos eas nominationes nec nimis diuersas, nec vllo modo fuisse coniunctas. At nunc quidem Baronum nomen latius patet, ad multosque pertinet, qui neque sunt patricii, neque à patriciis profecti. Mihi verò maius quiddam sonuisse videtur Ricorum hominum nomen, quam Baronum: sicque statuo, vt natura finxerit Ricos homines, Barones postea à Regib. facti sint. Ricos homines enim vna cum Regno, & Regibus ortos esse, nō dubito: quinimo, & ab ipsis Ricis hominibus, & verò præcipue ab his, qui *de* natura sunt dicti, eorumve maioribus, Regnum, ac Reges olim constitutos. Neq; verò, quòd natura finxerit Ricos homines, omnino leui pēdet coniectura. Hinc namq; vetus illa, atq; vsitata exceptio processit, quam notauimus, dum ad distinguendos ipsorum inter ipsos Ricorum hominum ordines, ac status, quibus aliquamdiu redundare cœperat Regnum nostrum; patricios illos maiorum gētium, vulgaris, & corrupta nostrorum hominum loquēdi consuetudo, *Ricos hombres de Natura*, appellabat: quòd eos ad tantum honorem natura ipsa, non autem vlla Regum beneficentia extulisset. Quorum tametsi certæ erant, ac debebāt esse, superiores illæ à nobis supra descriptæ, ac designatæ familiæ, quibus tantummodo, nec aliis prorsus, Honores omnes assignari ius erat: sed tamen in eum locum Reges ipsi paulatim alias nouas familias immiserunt, ex Palatinis, & Mesnadariis adscitas: quæ veteribus inculcatæ, non modò illas antiquo suo nomine amplissimo, ac proprio, sed Honoraria ea societate fraudabant: quippe quia, & Rici homines vocabantur, & plerumq; ipsis illis amplissimis Honorum à Regibus afficiebantur muneribus. Verùm hi ad priorum dissimilitudinem, quòd ex Mesnadariis adscirentur; *Ricos hombres de Mesnada*, vt diximus, dicti sunt. Propterea priores contendebant, neque à Regibus inseri potuisse posteriores, nec eo nomine afficiendos, quo affecissent. Negabant enim quidquam vlli extra eorum Ordinem, ac numerum decerni licere. Qua de re vetus illa Honoraria, vt ita dicam, lex lata fuit, quæ nunc exstat, sub tit. *De cauallerìis.* Ea enim, id à Rege fieri, his verbis vetabat. *In primis: Quòd ipse, vel successores eiusdē de cetero nō donent terrā, sine Honorem alicui homini, nisi illi tantū, qui ex natura debet esse Ricus homo, & quòd non sit de alieno Regno.*

Vnde

Vnde etiam expugnato poſtea Valentino Regno, Ricis hominib. noſtris de ſuo iure multæ, & magnæ fuerunt cum Iacobo Rege contentiones. Inſtabant enim, atq; vrgebant, vniuerſum illud Valentinum Regnum, eorum ope in Regis ditionem, imperiumq; redactum, ſingulis ſuarum patribus familiarum ſolito illo apud nos Honorario iure diſtribui debere. Rex autem è contrario contendebat, longiſſimè diuerſam habendam eſſe rationem. Quæ controuerſia tunc demum ſedata fuit, cùm Ricis hominib. iis ex noſtris, qui ea de re vehementius diſceptabant; lauta nonnulla illius Regni opida contributa fuêre: plurimæque in eo ſtipendiariæ portiones ad noſtrarum inſtar pro Militibus ſuſtinendis deſignatæ. Eas tamen non *Cauallerias de Honor*, ſed paululùm mutato nomine, *Cauallerias de Conquiſta* nuncuparunt. De his autem plura à nobis in Iacobi Regis I. rerum narratione. De hoc igitur nouorum Ricorum hominum creandorum more, qui à Regibus induci conſueuerat, Vitalis illa intelligenda ſunt verba. *Quinimo etſi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numeret, & Honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet, iniuriam nullam facit.* Quæ non ad vtilitatem, ſed ad dignitatem referenda eſſe apertè colligitur ex his, quæ ſtatim ſubiunguntur. *Intereſt enim tam Regis, quàm Ricorum hominum, & omnium Aragonenſium, Regem multos habere Ricos homines, vel Barones: dummodo naturales Aragoniæ ſtipendiis ſibi debitis non fraudentur.* Ac ſi maiorum gentium patricii illi, Rici homines *de* natura, factam eam aliorum hominum in Ordinem ſuum inductionem eo pacto, ac lege ſuſtinerent; modò ipſi ſolitis commodis ſpoliarentur nequaquàm, tametſi poſteriores nominis, ac dignitatis ſuæ participes fierent. Cùm verò poſtea acerrimæ quoque controuerſiæ orirentur de huiuſmodi Ricis hominibus cooptandis, quòd interdum ex inferiori Ordine adſcirentur; decretum fuit: vt ex Meſnadariis tantùm eos cooptari liceret; neve quis aliunde aſſumeretur extrinſecus. Quod apertè declarat Vitalis, dum ait. *Hos autem Ricos homines creare, vel aſſumere Rex de Meſnadariis naturalibus de Aragonia debet.* Vnde ea Ricorum hominum *de* natura, & *de* Meſnada adhiberi ſolita eſt in quotidianis ſermonib. crebrior diſtinctio: vt vniuſcuiuſque illorum generis antiquitatem apertè idem ipſe quotidianus loquendi ſermo indicaret. Verumtamen omnia iſta iura plerumque Reges peruertebant, Honores illos non ſolùm nouis, ſed peregrinis etiam hominibus deferentes. Iam verò Honores hi cōmuni Militum commodo inſeruiebant. Quorum ſingulas eas ſtipendiarias portiones, *Cauallerias*, appellabant. Hæ autem olim, genere quatuor fuere; vt elicitur ex For. *A la multiplicacion* tit. *De Caualleriis*. Quaſdā enim, *Cauallerias de Honor*, vocabāt: alias, *Cauallerias de Meſnada*: *Cauallerias acoſtumbradas dar como de Honor*, nonnullas: poſtremas verò, *Cauallerias acoſtumbradas dar como de Meſnada*. Eadē namq; officia, diuerſa adiunctâ ratione, diſparibus Ordinibus tribuebantur. Res autem cogit, vt efferantur vulgari ſermone. Latinè namque reddita ſubagreſte quiddam ſonarent, ac ſubruſticum; nec eam, quam quærimus, noſtrarum rerum antiquitatem olerent. Cauallerias quidem *de Honor*, (vt ſigillatim vnamquamque rem attingamus) ſtipendia illa nominabant, quibus Rici homines Milites ſuos, vel Militum filios, Infanciones vocatos, afficiebant. Eis enim dari poterant, ac debebant: dabanturque vel in pecunia, vel in fructibus, aut vacuis poſſeſſionibus, vt cuique Rico homini libitum erat. Ab eo autem, quòd vectigalia Ricorum hominum, Honores, ſunt vocata: & ipſa etiam alimentaria Militum, ac Infancionum ſtipēdia, quia in eiſdem illis Honoribus decernebantur: *Cauallerias de Honor*, vocari conſueuerunt. At verò earum ratio duplex fuit. Quædam enim vocabantur antiquę; aliæ recentiores: quibus nominibus ſuum vnicuiq; deſignabatur Regibus munus ſeruiendi. Recentioribus quidem qui ex noſtris potiebantur; trimeſtre quotannis ſeruitium ad arma vocati depēdebant. Antiquis autem, menſtrui tantum ſpatii erat ipſis actio cōſtituta. Quam maiores noſtri Latinè etiam loquentes, Menſatam appellabant: & facere Menſatam, illud vnius menſis, quod pēdere cogebātur, ſeruitium. De quo verba illa accipiēda ſunt Priuilegii generalis. col. 1. *Itē, que los Ricos hombres de la Meſada* (Ita. n. in manuſcriptis codicib. continetur) *que han a ſeruir al Segnor Rey, que ſian contados en aquel mes los dias de la yda, è de la tornada: daqui aqui ſian tornados en lures caſas. Y aquello miſmo ſia de los Caualleros, que terran Honores de los Ricos hombres.* In excuſis enim deprauatè legitur *de la Meſnada*. Sed *Meſada* legendum eſſe, ex ipſius orationis ſenſu percipitur. Nam vt omnia cohæreant inter ſe, poſtrema ex eis duci oportet, quæ prius dicta fuere. Dum igitur ait, *que han a ſeruir al Segnor Rey*, & paulò poſt *que ſian contados en aquel mes*, apertè colligitur, menſis antea fuiſſe, nō Meſnatæ factam mentionem: vt tametſi manuſcripti codices mendum hoc nequaquā corrigerēt; ipſa eadē ſpinoſa & exilis vulgaris oratio anſas daret, quibus reconditum hunc ſenſum to-

neremus. Itaque maiores nostri variis his nominibus, quasi iuris norma, ac præscripto, dilucidè, & seuerè officiorum omnium momenta distinguebant. Sic enim erant Militares huiusmodi portiones designatæ non solum numero, sed etiam ratione; vt quid quemque Ricum hominem Regibus, & quid quemq; Militem, aut Infancionem Ricis hominibus præstare oporteret, notum esset maximè, & vulgatum. Eas autem in nostrates Milites, ac Infanciones conferri ius erat. Vetus enim illa præcipua Suprarbiensis lex alienigenas hisce Honoribus frui vetabat plenissimè. Neque verò hi Milites, ac Infanciones poterant, nisi pro vadimonio deserto à Ricis hominib. exauthorari. Nam, vt veteres nostri loquebantur, non ad Ricorum hominum nutum, sed simpliciter, Militaria illa stipendia eis assignari licebat: vt quo iure Rici homines cum Regibus ipsis, eodem etiam & Milites, ac Infanciones cum Ricis hominibus vterentur. Atque hac vna in re Caualleriæ *de* Honor à Caualleriis *de* Mesnada differebāt: præterquàm quòd erant dignitate, & gradibus inferiores. Caualleriias enim *de* Mesnada vocabant, singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de Regalis patrimonii subsidiis, domesticis suis, ac Palatinis hominibus impartiebant: siue ii essent Nobiles, siue etiam Milites, siue etiam Infanciones. Triplex enim ea Mesnaderiorum quondam ratio fuit. Nequaquam autem illorum certæ erant, aut designatæ familiæ. Liberè enim poterant Reges, quem quisque vellet, in eo dignitatis gradu collocare, modò ex tribus his ordinibus adsciretur. Nihilominus tamen in eo ipso gradu fuêre Mesnaderii nonnulli, ceteris sui Ordinis genere, ac dignitate illustriores. Hi autem ab eodem Surita, & Alpartilio, ceterisque aliis antiquariis, describuntur.

MESNADERII.

Funesii.

Lihorrii.

Zapatæ.

Vrriesii.

Lanuzæ.

Veræ.

Et mihi quidem non valde placet adhibitus iste ordo in his enumerandis nostrorum Mesnaderiorum familiis. Nonnullas enim præteritas video; alias retropositas, & locatas: quas ego prioribus libenter anteferrem. Nec me fugit Hieronymum Suritam in priuatis monumentis suis testatum reliquisse, Valtorresios, eosdem prorsus cum Zapatis esse. Ego verò cùm ex ipsis Zapatis alios videam, Zapatas *de* Thous: *de* Çalahorra: *de* Alfaro; *de* Valtorrés; *de* Cintrueñygo; *de* Alcolea; & alios etiam *de* Cadret; his siquidem variis cognominibus appellatos: potius dicerem, Zapatarum gentem, quòd in plures esset familias diffusa, ad internoscendam vnamquamque earum, singulas hasce cognominum notas, à singulis hisce opidis sumptas, adiunxisse. Ideoque qui ex eis Valtorresii opido, à Bilbili non longè, sunt potiti (eos namq; fuisse illo diu potitos cõstat) Zapatas de Valtorres fuisse dictos: & quandoq; Valtorresios simpliciter appellatos, ad illorum similitudinem prorsus, qui apud Valentinos, cùm ex eadem Zapatarum gente sint, gentilicium ipsum supprimentes nomen, *Perez de Calatayud*, tantummodò dicuntur. Neque etiam dubito, quin Zapatæ ipsi eadem omnino Armorum Insignia non omnes gestarint; sed aut numero, aut qualitate diuersa: nempe vt qui cognominibus inter se, Insignibus quoq; voluerint differre. Ac Valtorresios quidem ea, quæ eisdem tribuimus, Insignia gestasse, ex veteribus sepulchris colligitur. Et verò Zapatæ *de* Cadret quæ Insignia gestarint, dicam, quod sentio, dum infra illius Ioannis Zapatæ, qui Iustitia Aragonum fuit, vitam attingam. Eum namque ex eadem hac ipsa Zapatarum gente fuisse perspicua res est: tametsi interdum inuenio hæc omnia in dissimilem rationem mutata. Verumtamen iam initio scripsi, me hac in re Suritam, Alpartilium, & antiquarium illum Garsiã, sequuturum. Nam etsi ego, quid ipsi in ea sint sequuti, non perspicio: iccirco minus existimo, quidquã eos nisi aliqua ratione nõ fecisse. Hæ igitur clarissimæ sunt, quæ ab hisce scriptorib. veterum Mesnadariorum seu Mesnaderiorum (quod idem est) familiæ memorantur. Quibus quæ a Regibus assignabantur vectigalia, Cauallerias *de* Mesnada nuncupabant. Regio autẽ nutu pendebãt prorsus. Quæ tandẽ magna, vt diximus, erat inter Cauallerias *de* Honor, & Cauallerias *de* Mesnada differẽtia: cùm has ad libitum cõferri fas esset, illas autẽ nequaquam. Postea tamẽ hæc omnis ratio plerumq; solita est traduci, & conuerti. Caualleriæ enim *de* Mesnada interdum in Honorem, id est, immutabiles, ac perennes conferri consueuerunt: & è conuerso Caualleriæ *de* Honor, ac si essent *de* Mesnada, ad nutum assignari. Et profectò totus ille ambitus verborum, *acostumbradas dar como de Honor*, seu, *acostumbradas dar como de Mesnada*, nihil aliud, nisi hanc vniuscuiusque illarum mutabilitatem, vel immutabilitatem indicabat; vt quæ vnius generis erant, ad alterius generis rationem collatæ, adhibita illa verborum traductione, notarentur. Vnde hodiernis temporibus Mesnaderios Milites videmus nonnullos, qui priscam hanc istius differentiæ notationem in suis Inscriptionibus præseferunt; se cùm alioquin ex Mesnaderiorum Ordine sint, Honoris lautorum opidorum dominos nuncupantes: quasi ea sibi, ac maioribus suis eo pacto declarent non ad Regum nutum, vt Mesnaderiis conferri ius erat; sed in Honorem fuisse, Ricorum hominum more, contributa. Quæ enim re differebant, nomine etiam distare voluerunt. Nec tamen hæc ita astricta erant, vt ea Reges cùm volebant, plerumque non laxarent. Cumque ob

eam caussam multis modis confusa versarentur: publica postea lege. *A la confirmacion*, tit. *De Cavallerias*. decretum fuit, vt in genus quodque suum digererentur discretè. Quoniam autem sæpenumerò vectigalibus locis immunitas dabatur a Regibus Militarium huiusmodi stipendiorum; quibus ademptis nihil aliud sperandum videbatur, nisi vt Resp. suis neruis incisis debilitata relinqueretur, & soluta lege vnica subtit. *De diminutione Cavalleriarum*. edictum fuit, ne attenuari illa possent, neve imminui. Interdum enim necesse erat, bellicæ rei gerendæ rationem ciuilium legum præceptis fultam esse. Hinc autem fiebat, vt cùm certissima hæc essent militibus nostris proposita præmia; non dubitarent quibusuis se offerre pro patria periculis: eratq; omnino, dum prœliabantur, præclarum illud insitum in eis: AVT vincere, aut emori. Quòd si belligerando necabantur, in meliori erant caussa, & condicione, quàm si domi locupletes senes remansissent. Eorum verò, qui imperatores, duces, arcium præfecti, nauarchive fuerant; sepelire corpora nequaquam licebat, quin priùs declararet Rex officio, ac muneri, quod quisque illorum sustinuisset, satis factum esse: præstitamq; sibi in eo ab vnoquoque fidem, sollemni decreto interposito, liberaret: nimirum vt qui fraudem, aut scelus commisisset, honore sepulturæ careret. Tot modis, institutisq; maiores nostri præclaram, qua nunc fruimur, libertatem stabilierunt, omnem rationem, assiduamq; & perpetuam curam, ac laborem in id potissimum adhibentes, vt omnes nostrorum hominum Ordines, ac status, & Reges ipsi, quasi membra suo quoque loco locata, singulis sibi muneribus assignatis, sine vlla, si fieri posset, aliorum Ordinum iactura, æquabiliter fungerentur, sicq; libera esset, & non sollicita nimis, aut anxia suæ rei cuiusque custodia. In quo demum tota Reip. nostræ temperatio consistit. Sed iam, hæc omnia partim ipsa vetustate consenuerunt, partim nouis ritibus sunt sublata. Et verò prisca hæc tanta seueritas, desertaque illa, & inculta vita, quando dies, noctesque nostri armati concursabant, ac in bello, & Maurorum sanguine assidui versabantur; verè quidem parsimoniæ, fortitudinis, temperantiæ, cæterarumque virtutum omnium magistra fuit. In qua maleficia, ac scelera, quæ nunc in otiosa hac nostra, vmbratili, & delicata gignuntur; gigni non solebant: quinimo ita tunc æqualiter omnes omni genere virtutum floruêre; vt egregia hæc laus videatur non hominum solùm, verùm illorum etiam temporum fuisse. Ceterùm quæ de antiquis nostrorum hominum, atq; huiusmodi etiam familiarum nominib. dicenda constitui; postea explicabo, dum exponam prius, quænā sit Iustitiæ Aragonum Magistratus vis, ac potestas: de quibus, vt agatur hoc loco, ordo ipse postulat rationis. Eò enim spectat totus hic à me tam diffusè habitus sermo de Ricorum hominum dignitate; vt mirari desinamus, quòd ea vigente, tamdiu Magistratus quasi diuturno somno consopitus extiterit; cùm Ricorum hominum seuerum imperium non Magistratus solùm, sed vim quoque ipsius Regiæ potestatis obsideret. Erant enim publici consilii principes, & bellicarum omnium rerum transactores, ardua quæque alia negotia gerentes: quibus Regia semper Curia parebat: quorum commodis maximè seruiebant opida, ac ciuitates: qui ad instituendum Regnum grauissimi auctores: ad comparandum fidelissimi socii: ad rem autem perficiendam adiutores fortissimi ab ipsis Regibus censebantur: quos denique non cani, non rugæ, non diuitiarum cumulus ad summam eam extulerant Seniorum, ac Ricorum hominum dignitatem, sed summus virtutis splendor, generisque ac nobilitatis amplitudo; qua magis inter ceteros omnes eminebant. Sed iidem ipsi, qui constituti fuerant patriæ libertatis defensores; eandem plerumque proterebant, & conculcabant, priuata potiùs ducentes officium dirigi quàm publica vtilitate licere. Ex quo enim tempore, Regibus fas erat crebras illas facere inter ipsos Ricos homines Honorum mutationes: facillimè propter suum quisque emolumentum violari alterius commodum patiebatur. At verò dum se simul omnes inspexerunt suis opibus, ac potentia, vno, & eodem tempore, à Petro II. Rege, quamprimùm regnare cœpit, quemadmodum retulimus, spoliatos; quamuis protinus fuerunt in pristinum statum restituti; nihilominus intimis sensibus angebantur, se eodem modo posse restitutos labefactari timentes, quo antea stantes acerrimus ille Regis impetus perculisset. Propterea statuerunt, communem eorum rem meliore in loco esse ponendam; optimeque cum ipsis actum iri, si aliqua eisdem contribuerentur opida deinceps, quæ non Honorario illo, & communi, sed proprio vniuscuiusque & priuato iure, sibi, ac posteris hereditaria manerent: tametsi de maxima eorum dignitate detraherentur nonnulla. Quod Reges libenter concesserunt. Sed cum nihil tunc de tumultuosa Vnionis potestate detractum fuisset; quin potius decretum, vt in subsidium libertatis suas esset integerrimas vires habitura: Rici homines ipsis

solito.

solito suo saluto, ac libero motu, intempestiuè plerumq; vniuersum Regnum ad experiundos ipsius Vnionis neruos incitabant: quippe quia, cōmota ea, videbantur sibi in pristinā dignitatē restitui. Hæc autem rei gerendæ ratio cùm bellicas passim propagaret de publico iure cum Regibus contentiones, ob idque quòd ipsam libertatē in præcipitem locum quandoq; ferebat, funditus tolleretur: sublata Vnione, Ricorum hominū in Rep. administranda concidit penitus, ac defecit auctoritas. A quo tempore noster iste florescere cœpit Magistratus, & antiquæ illius potestatis stirps nouis legibus, ac institutis firmari. Tunc enim plurima in eum præsidia, atque ornamenta congesta fuère; quibus firmioribus opibus nixus fuit, iis scilicet, quibus fas erat, vtæquè, & temperatè frequens Regum posset intempestiuis conatibus obuiam ire: neque eos gladiis, aut ferro, sed legibus, ac iure prohiberet. Quo pacto commodius, ac decentius fuit omnibus Regum, ac Regni consultum fortunis. Atque hoc est, quamobrem hæc omnia commemorarim hoc loco. Non enim minuunt, sed potius augent istius Magistratus dignitatem: cùm omnia quæque fiunt, quæque constituuntur grauissima, natura ipsa consueuerit lenioribus semper principiis prætexere. Propositum itaque aggrediar de illius potestate sermonem, non vt legum peritus, sed vt nostrarum tantummodò rerum officiosus, & cupidus explicator. Hæc enim ad aurium voluptatem, nō ad iudiciorum certamen scribenda suscepi.

DE MAGISTRATVS IVSTITIÆ ARAGOnūm potestate, & vi.

QVEMADMODVM igitur ex interuallis coniunctis imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis ipsorum orbium impulsus sonum efficit rectum, & æqualem: sic proprium istius nostri Magistratus est munus, ita acuta cum grauibus temperare, vt Regis, ac Regni æquabilis concentus efficiatur. Iam enim apud nos sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, singulaque vnicuique iura definita vel legibus, vel consuetudine, vel concessis; quorum nec Regibus, nec Regno fas est vmquam egredi cancellos: nempe quia maiores nostri semper iudicarunt, in eo Regno, quod legibus teneatur, à legibus discedi nefas esse; quinimo omnes scriptis legibus, ac Regniscitis deuinctos esse oportere. Qua in re videntur nostræ Reip. formam ad præclaram illam, principem Gothorum legem, à Rege Flauio Recesuintho latam, direxisse; qua expressè cautum, & prouisum fuit, vt tam Regia potestas, quàm vniuersitas populorum reuerentiæ legum subiaceret. Sed ratio hæc apud nos ita temperata est, vt cùm ad id populum premat necessitas; Principem ipsum voluntas. Neque verò visum fuit nostris, æquè in nostra Rep. sustinendum, quod in aliis prouinciis passim fit, vt Magistratus nos stantes circumscribant; iubeantque præstare, priusquam ex illa circumscriptione excedamus. Fuit enim longè à nostrorum sensibus semper abhorrens extraordinarium eiusmodi, seuerumque ac ventosum imperium: maiorum autem more comparatum, vt in Iudicibus æqua seueritas æqua cum humanitate iungatur: neq; solùm, vt leges populo, verum vt ipsis etiā Magistratibus præsint. Vnde verè dici potest, leges nobis esse loquentes; mutos autem earum ministros Magistratus. Itaque Iustitiæ Aragonum munus est, attentum animum ad legum conseruationem tenere, ne quid fortè discrepet: sed in quoque genere, vt præscriptio, & temperatio ab ipsis legibus tradita teneatur. Atque eo etiam id magis, quo maior, & melior est huiusmodi actionum concentus, quàm sonorum. Quod si vlla accidit de legibus ipsis dubitatio: Iustitiæ Aragonum partes sunt, an rei, de qua quæritur, interdictum, actio ve in legis mentem venerit, vel non venerit, declarare. In eo autem, quod ab ipso fuerit definitum; stare omnes, ius est decretum. Dant enim leges eidem integram hanc earundem interpretandi potestatem. De qua Molinus in suo Repertorio hæc annotauit. Nā hoc loco nō nisi res notas, ac peruulgatas proferendas constitui. *Fororum dubia potest decidere, & declarare Iustitia Aragonum: & eius declarationi est standum; & illa debet sequi.* Et idem paulo post. *Determinationes, quæ fiunt concorditer in Consilio Iustitiæ Aragonum super dubio Fori, sunt tamquam Fori sequendæ in decisionibus causarum; & aliquando non solent esse minoris auctoritatis, quàm ipsi Fori. Et ista est vna de magnis præeminentiis, quam habet Iustitia Aragonum. Vnde omnes Officiales dubitantes de Foro, vsu, consuetudine, & libertatibus Regni, debent consulere Iustitiam Aragonum, & sequi eius responsum. Vt in For. prim. & secundo. Quod in dubiis non crassis. Quinimo Reges Aragonum dubitantes aliquid, an possint facere de Foro, consueuerunt consulere Iustitiam Aragonum. De quo vide in* Obser. *finali. tit. Quod in assignationibus, fol.* 12. *& in* Obser. 3. *De Priuilegio*

Generali. Et alibi idem Molinus hæc etiam subiunxit. *Ad Iustitiam Aragonum pertinet declarare, an litera domini Regis, vel Primogeniti directa suis Officialibus sint desaforata, vel contra libertates Regni, vel non; & an eis sit obediendum, vel non; & an earum virtute debeat procedi, vel supersederi: Vt in For. primo, tit. De Iuramento praestando. Et ita est vna de praeminentiis Iustitiae Aragonum:* Quoniam autem Molinus perhibet à nostris Regibus olim Iustitias Aragonum consuli fuisse solitos de Regni legibus, & libertatibus; quò illius testimonium (etsi his de rebus graue per se est, ac grauissimum) adhibitis exemplis comprobetur: libet duo nunc annectere responsa, quæ ab ipso illo, quem toties nominauimus, Salanoua Iustitia Aragonum, reddita fuere Iacobo Regi II. per publicas, vt apparet, literas eundem de publico iure consulenti. Eo enim vtemur teste, & auctore, in cuius monumentis dilucidior, vt sæpe diximus, vetustæ nostræ disciplinæ ratio reperitur. Et libuisset ipsas illas prætexere modò eiusdem Regis consultationes, si exstarent. Sed eas inuenire non potui. Salanouæ autem responsa sunt huiusmodi.

Serenissimo, ac magnifico Domino, *Domino Iacobo Dei gratia Regi Aragonum, Sardiniae, & Corsicae, Comiti Barcinonae, ac Sanctae Romanae Ecclesiae Vexillario amictato, &* Capitaneo *Generali, Eximinus Petri de Salanoua Iustitia Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando. Nouerit vestra Celsitudo me vestras literas recepisse super facto cuiusdam presbyteri, qui per custodes ciuitatis Iacca de nocte fuit captus, & per populum dictae ciuitatis eadem nocte fuit in furca suspensus, iuris, & Fori ordine praetermisso, in contemptum Regiae Maiestatis, & iniuriam Ecclesiasticae libertatis. Et quòd intenditis, quòd tam enormis excessus non remaneat impunitus. Quibus quidem literis mihi mandastis, vt viso transumpto literae Reuerendi domini Episcopi* Oscensis *super praedictis vobis missae, & habito tractatu, & collatione cum Procuratore ad causas, & aliis quibus mihi videretur, vobis significare deberem, & consiliare: qualiter secundum Forum sit in dicto negotio procedendum. Et ego omnibus praemissis visis, & intellectis, & habita collatione iuxta mandatum vestrum praedictum, vobis significo meum intentum. Et primo sciatis Domine: Quod in Aragonia Inquisitionem non habemus, nisi contra vestros Officiales: & talis excessus, sicut alii excessus, secundum Forum, & etiam secundum ius debent ordine iudiciario puniri. Vt innuit Forus* A*ragonum in Carta Pacis. & in tit. De proditoribus, c. prim. in fin. & in multis aliis. Et concordant hic iura. Ex,* De *iniuriis, c. olim. & Extra.* De *poenis, c. 2. & extra. De sententia excommuni. c. perpendimus: cum multis similibus, quae iura de simili casu loquuntur. Et sic de praedicto excessu potest conqueri procurator vester nomine vestro. Possunt etiam conqueri consanguinei Presbyteri antedicti. Et si procurator vester voluerit conqueri, & negotium prosequi, possunt malefactores debita poena puniri. Vel si Procurator Episcopi, vel consanguinei Presbyteri voluerint conqueri: illud idem. Nam bene recolit Dominatio Vestra, qualiter illi, qui fecerunt in* Regno *Valentiae extemam, in* Regno *Aragonum secundum Forum Aragoniae per vos fuerunt castigati. Quia iustitia corporalis, seu extema ad vos spectant: & non debent fieri nisi per Iustitias vestras, vel illos, qui merum imperium habent in locis suis. Potest etiam conqueri procurator Episcopi. Quia quilibet Praelatus potest conqueri de iniuria facta Ecclesiastico suo. Vt Extra. de poenis, Cap. 2. Non tamen alii.*

Cumque hæc ad ciuilium legum pertineant rationem: quæ sequuntur, ad ea, quæ de militum protulimus stipendiis. Sed nec ista omnia eiusmodi sunt, quin mihi confusius scripta videantur; siue quòd mutila exstent, siue etiam mendosa: vt omittam barbariam forensem, quæ mirum in modum veteres nostros ipsarum legum interpretes infoscauit. Ita autem Salanouam respondisse apparet eidem Regi de stipendiariis assignationibus sciscitanti.

Serenissimo, ac magnifico Domino, Domino Iacobo Dei *gratia* Regi *Aragonum, Sardiniae & Corsicae,* Comiti *Barcinonae, ac Sanctae* Romanae *Ecclesiae Vexillario amictato, & Capitaneo Generali, Eximinus Petri de Salanoua* Iustitia *Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando.* Recepi Domine *Vestras literas, quibus continebatur. Quòd super Monetatico locorum* Regni *Aragonum sunt aliquae assignationes factae in generali, aliae super Merinatibus; aliae verò in speciali super terris, & locis. Et mandastis mihi in eisdem literis, quod incontinenti per latorem ipsarum cum litera mea vos certificare curarem: vtrum assignationes in specialibus locis super Monetatico factae, licet aliae consignationes factae in generali sint, prioribus tempore debeant anteferri, necne. Atque Excellentiae vestrae respondeo: Quòd in assignationibus factis respicimus temporis prioritatem. Et hoc Forus nouus per vos editus in prima generali Curia Caesaraugustae habita manifestè declarat ∴∴∴∴∴∴ ex quo dicit: super Monetatico specialis assignatio censetur, ac si super certo loco esset facta assignatio. Hoc tamen attendendum est. Quod qui habet assignationem super Monetatico in generali, vel super Merinatu in generali, non potest exigere,*

exigere, nec petere Monetaticum vnius loci. Sed collectores omnes Regni debent soluere illi, qui habet assignationem generalem. Et similiter si multi sunt collectores Merinatus, omnes debent soluere in illa assignatione. Quibus assignationibus persolutis, si aliquid superficeret, debet solui illi, qui habet speciales assignationes in certis locis, ex quo sunt vltimi in assignationibus .·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·. Cætera desiderantur. Neque verò aut Iustitiæ signum, aut dies appositus cōtinetur. Et hæc eadem verba in Obs. vlt. sub tit. *Quod in assignationibus*. suppresso tamen istius Iustitiæ nomine referuntur. Verùm id ad nostrum institutum nihil pertinet; cùm hoc loco nullius rei, nisi exempli causa, sumantur, vt eorum appositione exploratum illud, quod diximus, de nostri Magistratus potestate Michaelis *del* Molino testimonium comprobetur. At verò quæ a Salanoua de prohibita Inquisitione tradita sunt, nequaquàm de ea intelligenda, quæ aduersus Christianæ Fidei hostes à Catholico Rege Ferdinando religiosissimè fuit, vt suo loco diximus, constituta; eodemque ipso proprio, splendido, ac in toto orbe terrarum clarissimo Sancti Officii Inquisitionis nomine signata. Est enim ea, pro Dei benignitate, amplissimo in honore est apud nos; vtpote quæ fuit primi illius Sancti Inquisitoris sanguine, quasi firmissimo cœmento, stabilita. De illa autem loquutus est, quæ vulgari lingua, *Enquesta*, apud nos; Castellæ autem, *Pesquisa*, nuncupatur. Eam enim iura nostra plenissimè vetant: neq; vt quidquam fiat, nisi ad illius, cuius principaliter interest, vt loquimur, instantiam: nempe quia maiores nostri voluerunt, sui quemque iuris, & dimittendi, & retinendi esse dominum: idque neruos esse, atque artus libertatis. Vt ad propositum igitur reuertamur; iuris nostri interpretatio ad Iustitiæ Aragonum Magistrum spectat. Quem antiqui Reges libentibus animis consulebant, vt quæque fierent, eo auctore fierent, cuius auctoritatis neminem posset pœnitere. Vnde eidem optimè conuenire videtur, quod Pythium Apollinem apud Ennium dixisse proditur: *Eum se esse, à quo Reges, & populi, & omnes sui Ciues consilium exquirant, suarum rerum dubii, atque incerti.* Iam verò de magna illa iurisdicundi facultate, vt inter Regem, ac Regnum Magistratus hic, quasi murus quidam, intersit; hæc idem Molinus testata reliquit. *In factis domini Regis* Iustitia *Aragonum est Iudex peculiaris, & nullus alius se potest intromittere*: In tantum, *Quòd Iustitia Aragonum potest inhibere Progenitum domini Regis, seu Gubernatorem, & eius vices gerentem, & omnes alios quoscumque Iudices ordinarios, & delegatos, ne de dictis factis domini* Regis *se intromittant. A quibus dictæ inhibitiones* Iustitiæ *Aragonum sunt obtemperandæ. Aliàs si non obediunt illas, incurrunt in pœnis Officialium delinquentium contra Forum. Vide in For. Vnic. tit. Quòd inhibitiones* Iustitiæ *Aragonum, fol. 24. Nec est mirandum de hoc, Quòd* Iustitia *Aragonum in factis domini* Regis *habeat iurisdictionem in dominum* Regem: *cùm hoc sit specialiter, & expressè pactum, & conuentum inter dominum* Regem, *&* Aragonenses, *tempore quo fuit creatus, assumptus, seu dictus* Rex. Atqui dum interdicit, ea semper vtitur moderatione, vt *Ex parte domini* Regis interdicat. Hęc enim suorum omnium interdictorum est formula: vt ad Regis, ministrorumq; cohibendam iram non alterius imperium videatur, præterquam ipsius tantummodò Regis edictum accessisse; sed quasi iratus Rex à semetipso solum sedato, & non irato, compescatur. Neque vero Iudices nostri, quamuis erecti, perfractorum legum crimine accersiti, (hi enim sunt, qui Officiales delinquentes appellantur) effugere possunt vllo modo animaduersionem istius Magistratus censoriam. Nam, vt eadem Molini verba subiungam: *Quando agitur contra Officialem delinquentem per viam accusationis directæ, accusando eum, tamquàm Officialem delinquentem: non potest Officialis accusari, nisi coram* Iustitia *Aragonum. Quia cognoscere de causis Officialium delinquentium per viam accusationis directæ, tantum pertinet ad* Iustitiam *Aragonum. Et proceditur contra Officiales delinquentes per* Iustitiam *Aragonum breuiter, summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii. Vt in For. 3. tit. Quòd in dubiis non crassis. Et in For. vnic. tit. De prohibitis aueriis.* Quòd si ea fuerit contracta culpa, vt pœna ipsa capitalis sit; capitis etiam iudicium esse potest. Est præterea Iustitia Aragonum, exemptorum, vt loquimur, Iudex: ne cui delinquendi illecebra sit, illa ipsa impunitatis spes. Est quoque qui ad Regum stringendam Iureiurando fidem quasi quidam interponitur nodus, & vinculum. In eius enim certa iam verba, vsitata, & lectissima Reges, ac Primogeniti, & qui pro Rege munus perfungitur, tenentur iurare: quemadmodum publica lege sub tit. *Coram quibus.* cautum est his verbis. De *voluntad de la Cort statuymis: Que nuestros successores, & los Lugartenientes Generales (en caso que Lugartenientese puedase fazer)* non enim ea omnino libera est Regibus ipsis potestas: *E Primogenitos, antes que puedā vsar de alguna* Iurisdiction, *sian tenidos Iurar en la Ciudad de Caragoça en la Seu de San Saluador, dauant el Altar mayor publicament, present el* Iusticia *de Aragon, e en poder suyo, e presentes*

quatro Diputados del Regno, vno de cada braço, e tres Iurados de la Ciudad de Çaragoça. Et paulò post. *Empero en caso de absencia del Iusticia de Aragon del Regno de Aragon, o en caso de enfermedad, o muert de aquel : hayan a jurar en poder del vno de los Lugartenientes del Iusticia de Aragon, o* Regentes *el dito Officio, presentes los sobreditos. E de la dita jura aya a testificar carta publica vno de los Notarios principales* Regentes *la Escriuania del Iusticia de Aragon.* Est quoque Iustitia Aragonum, vt nostri loquuntur, iudex competens, & peculiaris inter Fiscum, & priuatum. Vt in Obs. *De communibus Priuilegiis:* & Obs. *Item in Aragonia*, tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus.* Tum etiã est iudex peculiaris (vt profertur, vix enim audeo dicere: sed quasi ita dixerim, ita intelligatur) Contrafororum factorum. Vt in For. *Quotiescumq;* tit. *De firmis iuris.* Cuiuis enim integrum est, vt coram eo illatam sibi iniuriam persequatur. Nec non etiam ipse solus, & nullus alius potest, interdicto suo, quæ timetur inferri, iniuriam propulsare. Et vt iisdem vtar nostrorum Iurisperitorum verbis, Iustitia Aragonum solus, & nullus alius potest prouidere *Firmas grauaminum fiendorum : Et à prouisione talis Firmæ non potest appellari, nec à reuocatione prouisionis ipsius.* Vt in For. antepenult. *De Officio Iustitiæ Aragonum.* Cogimur namque in his omnibus sermone vti forensi, & iudiciali. Est præterea nostrorum Comitiorum Iudex. Et vt eadem apponam Molini verba hac de re; *In Curiis generalibus est Iudex Iustitia Aragonum; quia ipse iudicat causas, seu lites venientes ad Curias.* Cetera persequemur deinde: singulatim enim nostrorũ Comitiorum rationem perstringemus. Porro autem in plurimis aliis suas quotidie vires exercet, quæ in Iurisconsultorum formulis includuntur. Iccirco hic multa tacita nobis prætereunda erunt: quia de omnibus dicere longum esset. In hoc autem vno, quod denique caput est, assiduè versatur: in tuta nempe, atque integra legitimæ, & vsitatæ in rebus, caussisque omnium æqualitatis conseruatione. Verumenimverò præter ea, quæ supra diximus, sunt nobis quædam alia immunitatum Priuilegia irrogata, vno autem libertatum nomine cõprehensa. Quorum præcipua Capita, operæpretium me facturum constitui, hoc loco annotare, vt mentis exercitationem interdum à reconditis, abstrusisq; rebus ad forenses, populares, & notas traducamus. Sunt autem huiusmodi. In primis:

Ne quis torqueri possit, nisi cui adulterini nummi crimen inferatur. Vt in Priuil. gener. *Item que turment.* Tum:

Ne vectigalia noua à Regibus imponi possint, nisi de totius Regni consensione. Vt in For. tit. *Quòd sisæ in Aragonia remoueantur.* Et sequenti. *De prohibitione sissarum.* Et For. 3. *De conseruatione patrimonii.*

Tum etiam:

Ne quis cogatur extra Regnum vadimonium promittere. Vt in Obs. 2. *Quòd cuiusq; Vniuersitatis.* Et Obs. 4. ti. *De appellationibus.* Et in Priuilegio generali. *Itẽ que ningun Iudge.*

Præterea:

Ne quis deducatur ad populos externos comprehensus. Quod si fiat; capitis est pœna constituta. Vt in For. vnic. tit. *Vt nullus captus.* Item:

Ne inuiti cogamur, vt domus nostræ pateant hospitibus. Vt in For. vnic. tit. *Vt familiares, & domestici.* Adhæc:

Ne moueri possit nummus, nisi id prius publica lege rogatum sit. Vt in For. tit. *Quod aliqua moneta.* Porrò:

Ne alienigenæ Castellũ intra Regnũ constructũ cõmittatur. Vt in For. tit. *De Alcaydis.*

Nec non etiam:

Ne cuiuis Iudici occultè contra aliquem agere liceat criminose: & vt nostri loquuntur: *Ne contra aliquem Processus fiat de camera.* Vt in For. vnic. tit. *De Iudiciis.*

Vnde credimus, Manifestationis, grauissimi Priuilegii præclarum nobis nomen dimanasse. Atq; eadem quoq; ratione decretum est:

Ne quis possit in priuatis custodiis asseruari: sed simul ac primum captus quisque sit, vt in publicum carcerem duci debeat. Vt in For. 1. *De custodia reorum.*

Pariterque:

Ne Iustitiæ Aragonũ potestas à Regib. possit impediri. Vt in For. vnic. ti. *Quod impetrãs.*

Ac ne plura consecter, summum illud nobis constitutum est ius:

Ne cuiuis vnquã fas sit, ipsas violare libertates, aut leges. Vt in declarat. Priuil. gener. *A este Capitol.* Et *Item que como*, eodem loco. Quinimo:

Vt per leges liceat, impunè ipsas leges, ac libertates defendere, absq; eo, quòd propterea turpis aliqua, vt passim effertur, resistentiæ nota nomini nostro inuratur. Vt in For. vnic. tit. *De immunitate Ecclesiarum.*

Atq; vt absoleta quædam, illustria tamen, & preclara, annectam nostrorũ hominũ verba, quæ

quæ in publicis monumentis rerum gestarum in Comitiis Ann. Chr. ∞CCCCLI. inueni annotata: *Siempre hauemos oydo dezir antigament, è se troba por esperiencia: que attendida la grand sterilidad de aquesta tierra, è pobreza de aqueste Regno, si non fues por las libertades de aquel, se yrian a biuir, y habitar las gentes a otros Regnos, è tierras mas frutiferas.* Ac si oportuerit, ob eam ipsam causam, patriæ nostræ Solum his omnib. ornatum veterum immunitatum decretis. Verùm quia Regii ministri in iracundia procliuiores esse plerumq; solēt; vt aliqua mora, & tarditate eorū frangeretur ira, imperiumq; moderari liceret, duo quædā fortissima sunt nostrarum omnium legum, ac libertatum, quasi defensionis, præsidia. Quorum alterum, *Iurisfirmam*; alterum, vt diximus, *Manifestationem*, vulgaribus nominibus appellamus. Vtriusq; tamen summa ea potestatis est vis: non vt Iudicibus Regiis dicundi iuris facultas impediatur; sed vt intempestiua, ac præceps eorum celeritas, Magistratus interdicto interposito, retardetur; ne quid perturbatum sit, aut à legibus discrepans, vel præposterum. Maiores nāq; nostri nullum putarunt expeditum iudicium esse debêre, quòd id ipsum habere nō debeat aliquid iustę iudicandi moræ, ac tarditatis. Ac Iurisfirma quidē (vt ipsius vocabuli vim definiēdo aperiamus) siue ea sit, vt nostri loquuntur, grauaminū factorum, seu fiēdorum: nihil aliud est, nisi tū in Regum, aliorumve Iudicum; tum etiam Regni, nostrorumq; omniū non rectos impet⁹, iuris, ac legum firma, & moderata dominatio. In ipso namq; nomine interpretando inest vis, ac sentētia iuris, ac iustitiæ colendæ. Iuri firmarum autem plures sunt species. Quædam enim sunt, quæ vocantur, *Communes*, & vt vulgò loquimur, *Bolanderas*: aliæ, *Casuales*. Earundem porrò, aliæ Priuilegiatæ; aliæ non Priuilegiatæ. Rursus aliæ contra Iudices Ecclesiasticos, aliæ verò contra Sæculares. His enim variis nominibus designantur; & ad singulas vniuscuiusque illarum formulas vniuersæ nostrorum hominum lites accommodantur frequenter. Earum autem omnium finis is est, vt cùm de stando, & parendo iuri coram ipso Iustitia Aragonum firmè, & grauiter asseueremus: illius interdicto interposito, fortunæ nostræ ab iniusta, & non ferenda Regiorum Iudicum iniuria arceantur. Ab eo autem, quòd de stando iuri firmiter pollicemur; Iurisfirmæ sibi nomen inuenit. Neque vero summo hoc illius præsidio nostra tantummodò, sed & ipsorum Regum iura, quasi aliquo scuto, proteguntur. Cuius tantæ rei præter varia, quæ in superioribus Regum narrationibus exempla protulimus, potuissemus hoc loco noua alia proferre, in quibus eniteret maxima Inuictissimi Regis nostri Philippi mansuetudo, & benignitas: quandoquidem pari nobiscum iure ciuiliter contendere dignatus est sæpe, neq; vim, quæ iuribus suis à nostris inscientibus inferebatur, Regiæ suæ potestatis vi, sed istius Magistratus interdictione interposita propulsare. Verùm ea recensere omittam, cùm sint omnibus trita, & vulgata. Atq; hæc de amplissimo Iurisfirmæ præsidio. Manifestationis verò simillima vis est: quamquam non tam ad res, quam ad tuendas personas instituta. Quibus duobus præsidiis ita nostræ Reip. status continetur, vt nulla pars communium fortunarum tutela vacua relinquatur. Ac ipsius Manifestationis potestas tam solida est, ac repentina, vt homini iam collum in laqueum inserenti subueniat. Illius enim præsidio, damnatus, dum per leges licet, quasi experiundi iuris gratia, de manibus Iudicum confestim extorquetur, & in carcerem ducitur ad id ædificatum, ibidemque asseruatur tamdiu, quamdiu iure ne, an iniuriâ, quid in ea causa factum fuerit, iudicetur. Propterea carcer hic, vulgari lingua, *la carcel de los Manifestados*, nuncupatur. A cuius ingressione supremi Iudices omnino prohibentur: vt eorum præcipiti iracundiæ eo pacto subtrahatur materia. Quòd si aliquid contra, ac per leges liceat, factum est; pro irrito habetur, & infecto. Si verò nihil fuit decretum contra ius; Manifestationis tollitur interdictum, Regiorumq; Iudicum retardata illa excitatur potestas, vt nocētium supplicio scelera, & fraudes constringantur. Id autem eò tandem spectat, ne vllus detur contra leges locus criminibus, quorum auctor non exstet, inferendis: ne vt temerè credatur oblatis. Atque interdum quoque ea Manifestationis vis ad res ipsas tuendas adhibetur. Nam si quid fraudationis causa in literarum monumentis latet in occulto, quod proferri, ac patefieri opus sit: efficitur id, illius ope implorata, mirabiliter. Siquidem adhibitis statim in exscribendo istius Magistratus ministris, literæ, lituræque omnes assimilatè expressæ de iis tabellis, in quibus ea fraudis suspicio inest, in publicos libros transferuntur, & summa cura, ac diligentia recognita, & collata ab istius scripturæ magistris obsignantur: nimirum vt ipsa veritate illustrata, ius cuiq; semper integrum seruetur, ac incolume. Sed vberiorem istarum omnium rerum explanationem vaga, & quæstuosa ciuilium legum scientia profitetur. Quapropter ab iis ea petatur, qui in Foro ingenii laude florent apud nos. Iam verò Magistratum hunc à Regibus mandari ius est.

Ad nutum autem, an, vt loquimur, ad vitam, aliquando ea de re magna habita altercatio fuit. Nunc vero ita lege sub tit. *De officio Iustitiæ Aragonum.* definita est. Libet enim in his easdem ipsas leges intexere, vt quæ dicenda sint, à fontibus potius hauriamus, quam eorum riuulos consectemur. Neque aliter possemus satis causam, & rationem ipsius iuris amplecti. COMO *segund la ment de los Fueros antigos, è lo able costumbre del Regno de Aragon, el Señor Rey deua dar el Officio del Iusticiado de Aragon a vida: porque aquesto no vienga de aqui auant en disceptacion: statuymos de voluntad de la Cort, que el Officio del Iusticiado de Aragon no sia, ni pueda seyer nutuario. Ni al Iusticia de Aragon pueda seyer tirado el dito Officio a sola voluntad del Segnor Rey, aunque el que presidira en el Officio, hi consienta. Ni el dito Iusticia pueda, ni sia tenido renunciar el dito Officio por alguna obligacion precedient la dita renunciacion. E si contecia por causa de obligacion precedient, seyer feyta renunciacion del dito Officio, o priuacion de aquel a sola voluntad del Señor Rey: que aquella sia nulla ipso Foro, & de ninguna efficacia. E que el dito Iusticia no obstantes la dita reuocacion, e renunciacion, o alguna dellas (caso que fecha fuesse, segun dicho es) pueda, è sia tenido vsar del dito Officio sin pena, è calonia alguna. E declaramos, que la persona del Iusticia de Aragon, aun por causa ciuil no pueda seyer presa, ni presa detenida, sino por mandamiento del Segnor Rey, è de la Cort.* Iam enim alia lege decretum fuerat, ne cuiquam licitum sit Iustitiam Aragonum, etiam iure priuati, apud alium, præterquam apud Regem, & Regnum simul, criminari. Sed pari ratione fas erit hoc loco legem ipsam ea de re loquentem inducere. YA ISIA *que por antiga, è loable costumbre del Regno, sia introduzido, que las personas del Iusticia de Aragon, Lugartenientes, Notarios principales, è Vergueros suyos por alguna causa, delicto, o razon no pueden, ni deuen seyer presos por official alguno del dito Regno: ni de los delictos de aquellos, como priuadas personas cometidos, puede seyer conoscido, sino por el Segnor Rey, e por la Cort del dito Regno coniuntament. Empero algunos officiales del dito Regno indeuidadement han attentado el contrario fazer, en grand daño, e praiudicio del dito Regno. Por aquesto de voluntad de la dita Cort statuymos, è ordenamos: Que la persona del dito Iusticia, que agora es, e por tiempo sera, por delictos algunos quantoquiere granes e enormes, que por el se cometran, o se pretendra seyer cometidos, como priuada persona, o en otra manera, no pueda por el Segnor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito Gouernador, Regient el Officio de la Gouernacion, ni por otro Iudge alguno, ni de mandamiento dellos, ni de alguno dellos, seyer preso, arrestado, ni preso tenido, ni por la dita razon personalment citado, ni deuant ellos, ni de alguno dellos accusado, denunciado, ni en alguna otra manera vexado. Antes la conoxença de los ditos delictos, crimens, è excessos que se cometran, o se pretendran seyer cometidos por el dito Iusticia, se haya de fazer en la Cort general, o particular del dito Regno: è la Iurisdiction, è conexença de los ditos delictos como priuada persona, è no en otra manera cometidos, è cometederos pertenezca, solum, & insolidum, al Segnor Rey, è a la Cort coniuntament. E que por otra via, forma, o manera no pueda seyer por el dito Segnor Rey, ni por otra persona alguna conoscido, ni iudgado de los ditos delictos. E no res menos statuymos: que la iurisdiction, è conexença de los ditos delictos feytos, concernientes las personas de los Lugartenientes, Notarios principales entro a numero de seys, è dos Vergueros del dito Iusticia, como priuadas personas, è reos, a los ditos Segnor Rey, e Cort; o, si no esperada celebracion de Cort seran accusados, se espere al Iusticia de Aragon, qui agora es, o por tiempo sera, solum, & in solidum. E que el Segnor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito, Regient el Officio de la Gouernacion, ni otro Official, o Iudge alguno Ordinario, o Delegado no se pueda entrometer de la cognicion de los ditos delictos de las ditas personas de suso nombradas: ni puedan aquellos por delictos priuados, ni por otra causa, manera, o razon prender, presos detener, ni mandar presos tomar, ni personaliter citar. Todos los Fueros fablantes del Officio del Iusticia de Aragon en su firmeza, è valor quedantes.* Quinimo si quæ ipsi, vt priuatæ personæ, iniuria inferatur; eidem muneri censetur illata. Cuius rei exemplum non est necesse, vt ex ipsa antiquitate petamus. Nostra enim ætate factum videmus, vt cùm nocentes quidam, tametsi priuatarum rerum occasione, contra ingenuam, ac illustrem Ioannis Lanuzæ IV. Iustitiæ Aragonum vitam conspirassent, ab eodem Magistratu comprehensi fuêre, eorumque consilia, qua fuerant meriti, mulctata pœna. Istius autem vlciscendæ iniuriæ idoneum se auctorem constituit Ioannes Petri Nuerus celeberrimus Regalis Fisci Aduocatus: qui exacta iam ætate nuper mortuus, & auctoritatis, & prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquit. Vsque eo autem nocentes ipsos persequutus fuit, dum pœnas tanto scelere dignas dependerunt. Haud decuisset tamen eius viri mentionem à me in hisce Commentariis intermitti: tum quod eos laudando, animum mihi sæpius addidisset: tum etiã quod quamdiu vixit, tantum fuit apud nos honoris nomẽ adeptus, vt tamquam alter Scæuola, Iurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium Iurisperitissimus censeretur. Is ergo

in oblata sua ea de re criminatione (sic enim libet, quem vulgò appellitum criminalem dicimus, nominare) de Iustitiæ Aragonum muneris dignitate multa protulit præclara tanti viri obseruatione dignissima. Ex quibus, quæ mihi videbuntur lectiora, tamquam flosculos carpam; ne illius libelli formulam totam consecter. Sic autem sceleris ipsius detestationem est orsus.

Horribile, & detestandum flagitium, scelus infandum, & abominabile crimen aduersus Regiam Maiestatem commissum, & perpetratum, seuerissima animaduersione dignum; gladio vltore, & exquisitis pœnis vindicari oportet. Omnium siquidem excessuum, flagitiorum, & scelerum illud detestabilius esse constat, quod aduersus corpus iustitia, & adeò magis si aduersus caput, & præsidium iustitiæ perpetretur, & committatur. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus, quis Rector, Iudex, vel Officialis *Regius securitate gaudebit, si summus Magistratus, vindex iniuria, & violentia præsidium, & portus periclitantium à vilissimis, & scelestissimis hominibus offendatur? & eorum conspirationibus, & coniurationibus in ipsius necem, & excidium, immo verius Reip. totiusque Regni perniciem, & damnum, machinatio importetur? Quem iustitia Zelatorem contumelia tanta non tangeret? & confusio tam aspera non moueret? Hinc est:* Quòd *coram vobis multum magnifico, & prouido viro Domino Francisco Daroca,* Iurisperito, *Locumtenente multum Illustris domini* Ioannis *de Lanuza Militis, Serenissimi domini Regis Consiliarii, ac* Iustitia *Aragonum comparuit, & comparet Martinus de Agreda Notarius, vt Procurator Fiscalis Sacra, Catholica, & Regia Maiestatis potentissimi domini nostri Regis.* Qui *nomine procuratorio prædicto illis melioribus via, modo, & forma, quibus meliùs, vtilius, & efficacius de Foro, & aliàs facere potest, & debet, grauissima cum querella magnas appellitorum voces emittendo, & dicendo, A vi, A vi, fuerza, fuerza, easque continuando, & insequendo;* Dixit, *& proponit dictus procurator:* Quòd *Serenissimus, & Potentissimus* Dominus *noster Rex Aragonum nullum in temporalibus recognoscit, nec recognoscere consueuit superiorem.* Imo à Ducentum *annis, & pluribus citra, & vltra vsque nunc, & de præsenti Serenissimi Reges, qui pro tempore fuerunt, & Regia Maiestatis Serenissimi* Domini *nostri* Regis *ad præsens feliciter regnantis habuerunt, & habent in præsenti* Regno *omnia* Regalia, *praeminentias, prærogatiuas; & alia iura vniuersa, quas, & quæ* Imperator *Romanorum respectu sui* Imperii *habet.* Dempto *quoad ea, in quibus dicta potestas* Regia *est limitata, & restricta per Foros præsentis* Regni *Aragonum.*

Omitto autem hoc loco, quæ sequuntur nonnulla, quia ad nostrum institutum nihil pertinent. Ea autem verba, *A vi, A vi, fuerza, fuerza,* antiqua apud nos sunt vsitatissima, ac præcipuè dum istius Magistratus imploramus auxilium: quasi nos summo aliquo violentiæ impetu oppressos esse indicantes. At verò eis ita connexum est consequentis orationis principium.

Præsens (inquit) *Regnum Aragonum à Ducentum annis continuis, & vltra vsque nunc, & de præsenti habuit & habet vnita, & aggregata quamplurima* Regna, *Comitatus, &* Dominationes. *Et Serenissimus* Dominus *noster* Rex, *& alii Serenissimi* Domini Reges *eius prædecessores, cum ope, auxilio, & iuuamine præsentis fidelissimi* Regni, *& incolarum eiusdem, dicta* Regna, *Comitatus, &* Dominationes *adquisierunt, conseruarunt, & defenderunt, & corona Regia Aragonum applicarunt; meritò constituentes, & reputantes præsens* Regnum *Aragonum, caput sua Celsitudinis, respectu dictorum* Regnorum, *Comitatuum, & Dominationum sub dicta Corona Aragonum constitutarum.*

Tum alio capite.

In præsenti (ait) Regno *Aragonum à dictis* Ducentum, *& pluribus annis citra, & vltra vsque nunc, & de præsenti fuerunt, erant, & sunt constituta duo Tribunalia, siue Consistoria, suprema, & vniuersalia, tamquam duo luminaria respectu totius præsentis* Regni Aragonum: *Vnũ videlicet supremũ, & excelsum, quod vulgariter nuncupatur,* Regia *Audientia: in quo quidẽ ipsamet persona* Regia *Serenissimi* Domini *nostri* Regis *præsidet, & eius nomine prouisiones inde pro tẽpore emanãtes fieri cõsueuerunt, quotiens præsens in* Regno *adesse cõtigerit. Et* Regia *Maiestate absente à dicto* Regno, *Primogenitus Domini* Regis *maior quatuor decim annorũ: & eo deficiẽte, Locumtenẽs Generalis* Regia M*aiestatis: & suo casu,* Regẽs Officiũ *generalis Gubernationis. Alterũ vero Tribunal, siue Consistoriũ vniuersale fuit, erat, & est præsens Curia Domini* Iustitia *Aragonũ.* In *quo quidẽ Tribunali, siue Cõsistorio pro Serenissimo domino nostro* Rege, *& per* Regiã *Maiestatẽ creatus, institutus, & nominatus præsidet, & præsidere cõsueuit dictus dominus* Iustitia *Aragonũ, tamquã* Rector, *& caput dicti Tribunalis, & Consistorii, ac* Iudex *vniuersalis totius* Regni. Qui *per se, seu per eius Locũtenentes debite, & iuxta Forũ creatos, & constitutos per tempora supradicta exercuit, & exercere consueuit omnimodam iurisdictionem, altam, & baxam, merum, & mixtum imperium: nec nõ omnem illam potestatem, praeminentias, & prærogatiuas, atq; omnia alia, & singula, quæ iuxta Foros, consuetudines, & Obseruantias præsentis* Regni *Aragonũ per dictũ dominũ* Iustitiã *Aragonũ seu ipsius*

magnificos dominos Locumtenentes fieri possunt, consueuerunt, & debent. Ad quod quidem Tribunal, siue Consistorium dicti domini Iustitiæ Aragonum per tempora supradicta continuè consueuit haberi, & habetur recursus per viam appellationis, vel electionis Iurisfirmæ grauaminum factorum à sententiis, caussis, & processibus ciuilibus, latis per quoscumque Iudices Ordinarios, & locales præsentis Regni Aragonum; necnon à sententiis in prima instantia latis in Regia Audientia præsentis Regni (dēptis illis, à quibus de Foro non potest haberi recursus) cōsueuit recurri, & recurritur ad præsentē Curiā domini Iustitiæ Aragonum per viā electionis Iurisfirmæ grauaminū factorum. Et à simili in multis casibus de Foro, & consuetudine præsentis Regni Aragonum per Regnicolas illius consueuit haberi recursus ad dictum dominum Iustitiam Aragonum, tamquam ad portum periclitantium, arcem libertatis, & præsidium oppressorum, pro beneficio Iurisfirmæ, & Manifestationis impetrando, & aliis prouisionib. obtinendis pro defensione, & tuitione Fororum, & libertatum præsentis Regni Aragonum: quarum defensor, columen, & protector dictus dominus Iustitia Aragonū fuisse, & esse censetur. Vt meritò pater Reip. & summus Magistratus pro Serenissimo domino nostro Rege, supremam potestatem, & iurisdictionem excercens, ab omnibus debeat reputari.

Tum hæc etiam ab codē fuere sequenti Capite de Iustitiæ Aragonum dignitate prolata.

Officium siquidem domini Iustitiæ Aragonum à primordiis Regni Aragonum cōstitutum, & stabilitum; fuit, erat, & est Magistratus præcipuum inter alios meritò excellens. Et dominus Iustitia Aragonum, qui pro tempore fuit per Serenissimū dominū Regem Aragonum creatus, & cōstitutus, solitus est, & consueuit, Regiam Maiestatem intra Regnum Aragonum existentem, & eius Curiam Regiam sequi, & ad latus Principis, videlicet Serenissimi domini Regis Aragonum, tā in bello, quàm in pace continuò residere, & Regiis Consiliis interesse: Taliter; Quòd dominus Iustitia Aragonum, qui pro tempore fuit à primæua institutione dicti Officii vsque nunc, & de præsenti, fuit, erat, & est Consiliarius Serenissimi domini Regis Aragonum: & tamquam Regius Consiliarius in literis, & prouisionibus à præsenti Curia emanatis, titulo honore, & præeminentia Regii Cōsiliarii semper fuit insignitus, & decoratus; & in literis, & prouisionib. Regiis per tēpora supradicta continuè per Serenissimum dominum Regem Aragonum pro tempore existentem, & Excellētissimum Regiæ Maiestatis Primogenitum, Regius Cōsiliarius fuit, erat, & est nominatus, habitus, tentus, & reputatus.

Præterea alio in loco.

Iustitia Aragonum per Regiam Maiestatem creatus in principio dicti sui Officii, & muneris iurat in posse, & manibus Serenissimi domini nostri Regis de bene, & legaliter se habendo, & de faciendo ea, ad quæ tenetur, & obligatus existit. Sic enim in For. *De iuramento præstando per Officiales de seruando Foros.* sancitum est. At verò dum studuit facti atrocitatem, & eorum, qui nocentes erant, culpam augere, vt eam, quæ tanto sceleri deberetur, pœnam subirent: in hæc verba prorupit.

Crimen detestandum læsæ Maiestatis aduersus Serenissimum dominum nostrum Regem, prosperitatem, & securitatem præsentis Regni Aragonum, statusque & Coronæ Regiæ; in contemptum, & contumeliam Regiam, & seu Regiæ Iurisdictionis, horrendumque assasinatus crimen, & alia quamplurima crimina ex prædictis resultantia committendo, & committere non verendo in Regiam offensam, Maiestatisque Serenissimi domini nostri Regis maximam læsionem, scandalumque totius Reipub. & iustitiæ detrimentum, graue damnum, & euidens præiudicium dicti principalis dicti procuratoris.

Post omnia tandem inflammantem suam, vt ita dicam, perorationem his verbis conclusit.

Supradictum (inquit) *Monopolium, conspiratio, & coniuratio facta, & inita modo, & formis præmissis, & alia crimina, & delicta superius recitata, commissa, & perpetrata contra dictum dominum Iustitiam Aragonum, Regium Officialem excelsum, & Magistratum præcipuum gerentem, & exercentem, & de Regio consilio existentem, fuerunt commissa, attentata, & perpetrata in dedecus, & offensam Supremi Magistratus, & Regiæ iurisdictionis, & aduersus prosperitatem status Regii, & in contemptum, contumeliam, & iniuriam Regiæ Coronæ. Per quæ, & aliàs inferioribus Officialibus Regiis timor est illatus, ne liberè, & prout decet, incumbentia sui Officiis pro Serenissimo domino nostro Rege exerceant. Et si tantum facinus impunitum remaneret: daretur audacia sceleratis hominibus talia, & similia perpetrandi. Propter quæ, & aliàs manifeste constat & apparet per præmissa Regiam iurisdictionem maximum detrimentum sustinuisse, & non modicum fuisse turbatam. Si enim in Magistratu excelso prædicta fuerunt attentata, & impunita remanerent: quid circa minores Officiales foret expectandum? Et sic, & aliàs quidquid in præmissis per dictos reos, & criminosos fuit attentatum, tractatum, factum, seu paratum; in exitium Principis, & aduersus securitatem, & prosperum statum præsentis Regni, & contra honorem Regiæ Coronæ, & in læsionem Maiestatis Serenissimi domini nostri Regis fuisse factum, proculdubio est censendum.*

Et au-

Ei autem solita hac sui nominis subscriptione exornauit.

Ioannes Perez de Nueros, vt Fisci Aduocatus, ordinauit prædicta.

Cuius si singula verba perpendantur, literatæ senectutis inuenientur plenissima. Eorum autem appositione abundè, vt credimus, erit huic nostro de Iustitiæ Aragonum Magistratu proposito sermoni satisfactum: cùm si quæ plura de illius dignitate, potestate, aut vi adduci potuissent; copiosè satis ab illo fuerint superioribus huiusmodi in locis, forensi solito more, pertractata. Quòd si ea à me testimonio alicuius eorum, qui nostra ætate floruerunt, confirmanda putarem; tanta fuit hominis auctoritas, & amplitudo, vt locupletiorem nullum quærerem auctorem, quàm illum: tum ob præstantem grauis, quo perfunctus fuit, muneris dignitatem, tum etiam quòd is documentum fuerit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, & prudentiæ, & in nostra hac vrbe, & Foro (quod quasi ingenii sui theatrum sibi fuit) facilè omnium lingua, & cōsilio princeps. Nec dubium est, quin si voluisset, luculentioribus vocabulis potuisset rem ipsam comprehendere: fuit enim non solùm in ipsa iuris ciuilis scientia sed in humanioribus literis, quod ceteri Iurisperiti negligere solent, perpolitus. Forensibus tamen sibi, ac iudicialibus loquendi formulis vtendum constituit: ne dum lectissima verba inculcaret, illud idem, quod a se in iudicio patefieri, ac illustrari oportebat; redderetur fortasse ob politiorem sermonis elegantiam subobscurum. Quod nemo vmquā doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cuius vsus vulgaris sit, earum rerum, quæ in ipsa versentur, esse formulas, ac vocabula certa constituta, quibus, tamquam priuatis, vti adeò omnes oporteat, ac suis: vt ne opifices quidem singula sua possint artificia tueri, nisi cognitis sibi, atque vsitatis vocabulis vterentur. Itaque ne plusculum, quàm sat sit, de reliquo, nostri argumenti cursu digrediamur, in Magistratu hoc, nedum Magistratum ipsum, sed priuatam opus est illius, qui eū gerat, personā revereri. Neq; vero factis, sed verbis iniuriosè cum eodem contendere, nefas est publica hac lege constitutum. ITEM *por quanto para la libera administracion de la iusticia conuiene mucho, que los Iuezes esten libres de todo temor: Porende estatuymos y ordenamos; Que contra qualesquiere personas de qualquiere estado, y condiciòn que fueren, que à los Lugarestenientes del Iustitia de Aragon de hecho, o de palabra iniuriaren en presencia, o molestaren, o damnificaren: sea proceydo criminalmente à instancia de qualquiere singular persona del Reyno, a costas, y expensas del dicho Reyno. Y los tales delinquentes sean punidos segun la qualidad del delicto. Quedando empero facultad al dicho Lugartenient de hazer causar notorio contra el tal delinquente, en la forma Fuero estatuyda.* Quasi ad tuendam personam Magistratus omnia hæc ornamenta oportuerit ex ipsius muneris dignitate ad priuatam illius, qui ei præsit, personam redundare. Si quæ verò ab eodem Magistratu decernuntur vitiosè; est iam in eundem certa iniuriarum actio constituta. De qua infra suo loco. Vt institutum denique sermonem de Iustitiæ Aragonum iurisdictione absoluamus, hæc est omnis ipsius potestatis magnitudo, & vis; Vt legibus præsit; legibus pareat; legibus seruiat; ipsas denique leges exequatur. Quam tandem muneris dignitatem scitè, & appositè maiores nostri insigni, & pulchro, quo eum honestabant, titulo indicarunt; dum in publicis Inscriptionibus Iustitiam Aragonum vocabant, Circumspectum: ac si ad cognomentum hoc traducendam curarent argutam illam Ephororum nominis significationem: nempe quia eam tuetur in Repub. nostra personam, quæ in speculis iccirco collocata est, vt diligentissimè, quemadmodum vnusquisque Regiorum Magistratuum in conseruandis legibus se gerat, circumspiciat.

DE LOCVMTENENTIBVS IVSTITIÆ ARAGONVM, DEQVE ALIIS IMPERII EIVSDEM Magistratus ministris.

CETERVM summa hæc in iureiurando istius Magistratus potestatis vis, ad eos iampridem viros delata est, qui illius locum dicuntur tenere: siquidem gliscentibus negotiis necesse fuit consiliarios sibi, atq; administros dari; idq; eò magis, posteaquam iis mandari consueuit Magistratus, quorum ratio, & voluntas à studiis longè, doctrinisque abhorrebat. Quamquam enim publica lege sic cautum est tit. *De Officio Iustitia Aragonum.* Vt semper Iustitia Aragonum sit Miles, id est, ne quis ad Magistratum hunc gerendum, qui non sit ex Equestri, ac Militari Ordine profectus, adsciscatur:

plures tamen olim Iustitiæ Aragonum cùm Milites essent, Militiæq; authoramēto honestati, ipsa iuris ciuilis intelligētia prę̄stabāt. E quorum numero fuere, Salanoua, Ayaruius, Stephanus Egidii Tarinus, Berengarius Bardaxinus; & alii, qui ciuilium legum scientiam habuerunt cum Equestris Ordinis splendore coniunctam. De quibus infra dicemus singulatim. Et eos videmus suis consiliis, ac studiis patriæ nostræ vehementer profuisse. Sed iamdiu Magistratus iste illiteratis prorsus mandatur hominibus. At verò ante Salanouam nonnullos Iustitias inter Ricos homines memoratos comperio. Et propterea credimus fuisse publicam illam legem constitutam; non tam vt infimi, & plebeii tanto priuarentur honore, licet id ipsum etiam sit rogatum; quàm vt Nobiles ab istius muneris gubernaculis repellerentur omnino. Quod ita graui Michaelis *del* Molino testimonio comprobatur. *Iustitia Aragonum* (inquit) *semper debet esse Miles. Et dicunt Forista: Quòd Nobilis non potest prouideri de Officio Iustitiatus Aragonum: ex eo, quia Nobiles non possunt de Foro, & consuetudine Regni puniri pœnis corporalibus. Vnde si Iustitia Aragonum delinquat contra Foros, vsus, consuetudines, & libertates Regni incurrit in certis pœnis: quæ pœnæ non possent executari, si ipse Iustitia Aragonum esset Nobilis persona. Et per istam rationem dicunt Foristæ: Quòd Nobilis non potest prouideri de dicto Officio Iustitiatus.* Nam qui modò Nobiles dicuntur, multis in rebus præferunt Ricorum hominum dignitatem; in ea præsertim, cuius supra meminit Molinus. De qua idem alibi ita. *Nobiles Aragonum pro delictis eorum non puniuntur pœnis corporalibus. Vt in Obser. 2. tit. de pace. fol. 24. Et in For. 1. tit. Quòd Regens Officium Gubernationis. fol. 18. Tamen Nobiles Aragonum pro delictis possunt capi, & capti detineri per dominum Regem: & stabunt ad mercędem domini Regis, quantum dominus Rex voluerit. Vt in For. 1. tit. De conseruatione pacis, fol. 182.* Vsque eò maiores nostri patriæ libertati pręcauerunt, dum, quem illius præsidem designabant, statuerunt, quibusuis periculis, à legibus impositis, subiectum esse oportere, si fidei suæ commissa neglexisset. Neque aliter æquè communi satisfecissent officio: si qui inter eos, ac Regem medius statuebatur Iudex futurus, non è medio etiam omnium Ordinum gradu, & condicione adsciretur: ne se insolentius efferret, si ex superioribus; aut si ex inferioribus, Magistratum extenuaret; cùm angustiæ infimi pectoris nequaquam recipere potuissent tantam personam. At dum ex Equestri Ordine statuerunt, Iustitiam futurum; singularem quoque temperantiam in eo ipso videntur induxisse. Postquam igitur Magistratus cœpit multitudine litium, & varietate causarum redundare: Iurisperiti eidem adhibiti fuêre, qui eius loco, ac nomine controuersa iura iudicialibus formulis tractarent, ac legibus. Vnde Locumtenentes Iustitiæ Aragonum dicti sunt. Et hi olim ipsius Iustitiæ Aragonum pendebant ad nutum. Nunc autem à Regibus creari ius est. Ac primum quidem vnicum tantum sibi habere Locumtenentem licebat. Postea verò Ann. Chr. ∞CCCLII. vt duos habere posset, publica huiusmodi lege: sub tit. *Quod Iustitia possit habere duos Locumtenentes.* concessum fuit. DE VOLVNTATE *Curiæ volumus, & ordinamus: Quòd deinceps Iustitia Aragonum possit, & valeat præter dictum Locumtenentem, alium, quem voluerit, constituere, ac etiam ordinare. Qui, si contingat dictum primum Locumtenentem infirmari, vel absentem esse à dicta Ciuitate, vel aliàs quomodolibet impediri: regat, aut regere valeat officium supradictum, quousque dictus Iustitia, vel eius primus Locumtenens intendere poterit, seu vacare ad regimen dicti Officii. Qui secundus Locumtenens postquam desierit dictum officium regere; possit aduocare, & caussas assumere, sicut priùs. Quæ omnia debere, & posse fieri intendimus, tam in præsentia, quàm in absentia Iustitiæ.* De hac autem facultate hæc idem Michael *del Molino* in suo Repertorio, sub verbo. *Iustitia Aragonum.* testata reliquit. *Iustitia Aragonum potest de Foro tenere duos Locumtenentes. Et hoc est speciale in Iustitia Aragonum. Aliàs regulariter nullus Iudex Ordinarius potest in Aragonia habere nisi vnum Locumtenentem. Quinimo etiam dominus Rex non potest, salua sua clementia, facere, seu creare in Aragonia, nisi vnum Locumtenentem Generalem.* Deinde Ann. Chr. MCCCXC. dum hanc eandem facultatem ipsi Iustitiæ Aragonum noua alia, tunc edita, lex protogauit, officiique religionem constituit: hæc dedit præcepta de omnibus. PROVIDEMVS: *Quòd Iustitia Aragonum, eiusque Locumtenentes non possint recipere, tenere, seu habere ab aliquibus Nobilibus, Vniuersitatibus, collegiis, seu aliis personis quibusuis beneficia, pensiones, vel subornationes, nec etiam Cauallerias ab aliquo Nobili:* (iam enim hoc tempore erat Ricorum hominum nomen antiquatum, Nobilesque vocari consueuerant) *nec possint recipere, nec facere maiorem exactionem de, & pro literis, prouisionibus, & actis, quæ conceduntur, & actitantur in eius Curia, nisi prout antequitus fuit vsitatum. Contrarium verò facientes incurrant pœnas Fori. Præterea cùm in Curia dicti Iustitiæ propter*

multorum

multorum concurrentiam negotiorum lites plus debito protelentur; pro ipsorum bona, & celeri expeditione statuimus, & ordinamus: Quòd dictus Institia possit tenere duos Locumtenentes, quorum quilibet possit eodem tempore exercere officium, onera eiusdem inter se diuidendo. Et eorum alteri dictus Institia teneatur dare anno quolibet pensionem, de qua sufficienter possit contentari: & alii de dicto Generali C C C. Florenos. Quique patrocinium aliquod impendere non possint aliquibus personis in Curia dicti Institiæ. Immo omnibus postpositis negotiis, habeant intendere in, & circa bonam, & breuem expeditionem negotiorum Curia antedictæ. Post autem Ann. Chr. ∞ C C C X C I I X. in For. prim. tit. *De Indiciis*, statutum fuit: *Quòd Iustitia Aragonum, seu ipsius Locumtenentes teneantur celebrare, & tenère Curiam vna die, & alia Consilium. Et diebus, quibus celebrabunt, ac tenebunt Curiam, audiant partes in omnibus causis, & litibus, in quibus procedere voluerint.* Anno verò ∞ CCCCLXI. nouum in his morem fuisse inductum, ex publica huiusmodi lege apparet. Libet enim eandem transcribere; etsi longa sit. Nam quæ factæ fuerint mutationes, apertiùs hunc in locum conductæ, leges ostendent, quàm si sparsæ in Fororum volumine legerentur. *P O R Q V E esperiencia ha de mostrado seyer dannoso al Reyno, que los Lugartenientes del Iusticia de Aragon, sian puestos por el dito Iusticia, reuocables de voluntad suya; Prouidiendo por mas libera, è mas recta expedicion de la iusticia, que los ditos Lugartinientes se pongan por el Regno, de tres entres annos, è no por el dito Iusticia: Estatuimos de voluntad de la Cort: Que los ditos Lugartenientes de la edicion del present Fuero auant, hayan à seyer successiuament vnos apres de otros triennales, electos, y creados en la forma infrascripta. Que por la dita Cort se haya de fazer vna bolsa intitulata, Bolsa de los Lugartenientes del Iusticia de Aragon. En la qual sian insaculadas personas aptas, è sufficientes al exercicio del dito Oficio: e aquella haya a seyer repuesta en la Caxa, do las Bolsas de los Diputados del Regno son puestas. De la qual bolsa, en la primera apercion suya, los Diputados del Regno, que presentes seran en la ciudad de Galatayud* (ad eam siquidem Vrbem indicta fuère illa Comitia, in quibus ea lex ferebatur) *dos dias apres que la present Cort sera finita, dentro los ditos dos dias sian tenidos abrir la dita Caxa en la Esglesia de Sanct Petro, presentes todos aquellos, que entreuenir hi querran: è de aquella sacar la dita Bolsa; è fazer extraction de dos redolinos en dos vegadas, vno en cada vegada; pol tal forma, è manera, como se faze en los Diputados, por virtud de las Ordinaciones cerca de la extraction de aquellos tan solament prouidientes. La qual forma en la dita extraction queremos sia seruada. Los quales assi sacados durant tiempo de tres annos continuament siguientes del dia de la dita extraction auant sian, Lugartenientes del Iusticia de Aragon, è hayan todo aquel poder, que por Fuero han, è pueden hauer durant tiempo de los ditos tres annos. Los quales finidos, espiren los ditos Officios, è sian hauidos por personas priuadas, excepto en los casos infrascriptos, è no en otros algunos. E apres al vltimo dia de los ditos tres annos se haya a fazer extraction de dos, o tres Lugartenientes, para otro triennio continuament siguient: e de alli auant de tres en tres annos successiuament en el vltimo dia de cada triennio por los ditos Diputados. Los quales, o la mayor partida dellos, o aquellos que presentes seran en la ciudad de çaragoça, en el dito dia de la dita extraction hayan a comparescer de mannana antes de medio dia en las casas de la Diputacion: do publicament, è presentes aquellos, entreuinir hi querran, hayan a abrir la dita Caxa, è fazer la dita extraction segun la forma sobredita. Los quales assi extractos sian Lugartenientes del dito Iusticia durant el triennio de cada vnos: hayan todo aquel poder, que de Fuero han, è pueden hauer, durantes los ditos triennios. Pero los que vn triennio hauran el dito Officio exercido; hayan a vaca al menos otro triennio, antes que peudan por la dita forma a los ditos Oficios seyer assumptos. E si alungo, o algunos de los que sacado, o sacados seran, recusarà, o recusaran acceptar el dito Officio por si, o procurador suyo: no peudan seyer compelidos a acceptar aquel. Antes de continent sia proceydo a extraction de otro, o otros en lugar de aquellos. Empero los que el dito Officio acceptar recusaràn; no sian mas a la dita Bolsa tornados. E si por absencia, o en otra manera qualquiere aquel, o aquellos que seran sacados de la dita Bolsa, dentro de diez dias del dia de la extraction contaderos personalment en la dita Yglesia en su caso, o en las casas de la Diputacion en el suyo no acceptaràn el dito officio con carta publica testificadera por el Notario de la present Corte en el caso de la primera extraction, è de alli adelant por el Notario de los Diputados que la hora sera; de continent sia proceydo por los ditos Diputados, a extraction de otro, o otros por al dito officio de Lugartenient. E esso mismo dezimos, si los ditos Lugartenientes, o alguno dellos por muert, o en otra qualquier manera vacaràn. Que en los ditos casos se procida por la manera sobredita a extraction de otro, o otros Lugartenientes en lugat de los muerto, o muertos, o en otra manera vacantes pora regir el tiempo tan solament, que aquellos, en lugar de quien seran surrogado, o surrogados hauian a regir. Tentretanto que los ditos officios de Lugartenientes por alguna caussa no seran acceptados; el tiempo que vacaràn (si sera por de-*

fecto de entramos los dos, que sacado hauram) rijan los ditos officios los Lugartenientes del triennio proximament passado. E si vacarà el vno tan solament: el otro dellos, durant el tiempo de la absencia, o vacacion del Colega suyo, sia tenido, è haya a regir el dito officio. E los proximament passados, en cōtinent sian hauidos por priuadas personas. Pero antes que vsen de los ditos sus officios, sian tenidos iurar en poder de los ditos Diputados, o de la mayor partida de aquellos, medians su Notario de seruar Fueros, Priuilegios, libertades, vsos è costumbres del Regno, todo odio, è amor a part posados: e que no tenran, ni tomaràn pensiones, o Cauallerias algunas, ni aduocaran en alguna Cort, ni tomaran subornacion alguna, excepto cosas de comer, è de beuer, que en pocos dias versemblantmēt, el que las recibirà, las puedo consumir, è gastar. E porq̄ no de alguno en el dito officio vacar a proprios estipendios suyos, tachamos, & mandamos dar de salario a cada vno de los ditos Lugartenientes en cada vn año durant el tiempo de los ditos tres años, seys mil sueldos: los quales mandamos pagar por tercias, en cada vn año, de las generalidades del dito Regno, sin otra cantela alguna. E si contecerà por volūtad, absencia, o en otra qualquiere manera fallescer todas las personas de los insaculados por al dito officio, o quedar en vna persona tan solament: que en tal caso hayan poder, e facultad los Diputados del Regno, que la hora seran, o la mayor partida de aquellos (conquendi haya de cada vn braço) reformar la dita bolsa de aquellas personas mas aptas, e mas sufficientes, que a ellos sera visto: prestado por ellos primero iurament de insacular tales personas, por las quales la justicia scientificament, e recta sia administrada. Verumtamen nec diu post, Ann. Chr. ∞ CCCCLXVII. in Comitiis Cæsaraugustanis quamplurima de huiusmodi immutata fuêre: quæ fusiùs scripta in Foro primo, sub tit. *Forus Inquisitionis Officij Iustitiæ Aragonum.* continentur. Illud autem præcipuè cautum: Ne Locumtenentium hoc, plus annuum esse posset, Officium. Atque illud etiam, quod nefas duxissem silentio præterire: *Que por los Diputados del Regno se hayan a fazer dos Bolsas intituladas: Bolsas de los Lugarestenientes del Iusticia de Aragon. Es a saber, Bolsa primera, e segunda. E en la primera Bolsa sian insaculadas personas Iuristas, letradas, aptas, è sufficientes al exercicio del dito Officio. E en la segunda Bolsa sian insaculadas personas legos, discretos, expertos, è dispuestos al exercicio del dito Officio.* quia in nostrorum mentibus magis inhærere visum est semper, vt ex æquo, & bono potiùs, quàm ex callido, & versuto iure ipsarum fierent iudicia caussarum. Verùmenimuero aliquamdiu, iis siquidem, de quibus proximè diximus, temporibus, publicum illud in foro vigebat, Extraordinarium, tantopere sermone omnium celebratum, Consilium: quod ex omnibus Iurisperitis, qui Cæsaraugustæ aderant, conflabatur. Exclusis enim partium, quæ contendebant, Aduocatis, ceteri omnes legum periti duorum Locumtenentium euocabantur excitu, de vnoquoque iure, in quo singulæ vertebantur caussæ, consulturi. Hi consilii locum ingressi, proposita illius caussæ quæ in deliberationem veniebat, consultatione; quod res ipsa ferret, totam conferebant inter se, diligenterque omnia illius momenta perpendebant. Vt quisque autem primùm attigerat forum; ita sententiam suam dicebat ex ordine. In eam verò partem Locumtenentes propendere ius erat, quæ ex pluribus suffragiis constaret. Vnde fiebat, vt eo tempore id Locumtenentis munus non tam artis indigere videretur, quàm laboris: quandoquidem ad iudiciarias omnes controuersias distrahendas, huiusmodi accedebat Extraordinarium Consilium: ne ipsum illud imperitos homines tanto muneri præpositos fuisse, absurdè à maioribus factum iudicemus. Itaque quotidiano illo omnium Iurisperitorum congressu istius Magistratus olim ornari consueuerunt iudicia, cognitionesque & exercitationes caussarum celebrari. Quarum quæ ita fiebant magnæ deliberationes, & maturæ, *Determinationes Consilij Iustitiæ Aragonum*, vocabantur. Hæ autem tanti sunt ponderis, ac momenti, tantamque auctoritatem habent in iudiciis; vt non minor illis, quàm scriptis legibus tribuatur fides. Vix tamen earum vllam notitiam habuissemus, nisi Molinus eas in suo Repertorio, quasi semina quædam, sparsisset. In quo etiam pactio verborum continetur, quibus horum Consiliariorum Iurisiurandum comprehēdebatur. At verò postmodum Ann. Chr. ∞ CCCCXCIII. quinq; Iusperiti ad cōsulendum in caussis criminalibus adhibiti fuêre: eisq; Cæsaraugustana ciuitas sistendi locus circumscriptus, vel vbicumq; Iustitię Aragonum curia conuenerit. Anno tamen ∞ DXIX. nouum quoddam septē Iurisperitorum, quod Ordinarium vocarunt, Consilium ipsis Locumtenentibus Iustitiæ Aragonum adhibitum fuit: simulque etiam eodem ipso tempore vetus illud, Extraordinarium, sublatum. Hi autem septem Iurisperiti in priorum quinque locum ad consulēdum etiam in caussis criminalibus suffecti fuêre: ac vulgò, *Los siete de la Rota*, vocabantur. Sed hæc omnia fuerunt Ann. ∞ DXXIIX. nouis tunc editis legibus abrogata: constitutumque. Vt quinque Iurisperiti, Iustitiæ Aragonum sint Locumtenentes. Ad quos eo tēpore fuit ampla illa in iuredicundo duorū

Locumtenentium, consiliique Ordinarii, & Extraordinarii potestas translata. Quæ tandem ratio vsque ad nostram viget ætatem. Atque hæc est omnis, quæ facta fuit in his ex alio in aliud vicissitudo, & mutatio. Incidunt enim tempora, cùm ea quæ videntur consentanea, commutantur, fiuntque contraria; neque vix videtur arte vlla effici posse, vt vna, atq; eadem ratio in vno semper cursu conseruetur: cùm ita vitæ, & naturæ comparatum sit, vt naturales quoque iudicentur esse rerum plerumque publicarum conuersiones. Horum autem quinque Locumtenentium munus nequaquàm vnius, nec trium, vt antea, annorum finitur spatio: Quinimmo concessum est ipsis, vt codē perfungantur tādiu, q̄diu nouus nullus in Comitiis nostris inducatur mos, vel ipsi se à grauissimo Septēdecim Virorum iudicio liberarint. Ius est enim, vt quotannis eorum animaduersionem, notationemque censoriam de iniuriis, si quæ fuerint, contra leges factis experiantur. Et vero ne Magistratus is vocationem vllam habere possit, quominus vtilem det operam Iuribus eius fidei commissis: publica hac lege sic cautum, & sancitum est. *CETERVM si contingat dictum Iustitiam ipso Officio priuari, seu ipsum mori, aut aliàs quomodolibet dictum Officium vacare ipsius Iustitiæ Locumtenentes habeant regerere dictum Officium, vocando se, ipsum officium regentes eo vacante, tantum, & tandiu donec per nos de dicto officio bonæ, & sufficienti personæ, & Militi Regni prædicti fuerit prouisum. Quam prouisionem nos faciemus intra triginta dies, postquàm nobis innotuerit vacatio officij supradicti.* Sed recentiori posteà huic tantæ rei cautiùs prouisum fuit iis verbis. *LOS Lugartenientes del Iustitia de Aragon, vacant el dito officio, deuen regir el dito officio entro a tanto que por el Señor Rey del dito Officio sia proueydo a algun Cauallero del dito Regno. Los quales Lugartenientes se deuen clamar, Regentes el Officio del Iusticiado aquel vacant, segund que en el Fuero de aquesto hecho mas largament es ordenado. E por quanto en caso de muert de los ditos Regientes, e en las otras cosas dius escriptas por el dito Fuero no es plenariament proueydo: Por aquesto De voluntad de la dita Cort estatuymos, e ordenamos. Que el Officio de los ditos Regientes el Officio del dito Iusticiado de Aragon dure tanto, e tan largament, entro a que por el dito Señor Rey del dito Officio sia proueydo a buena, e sufficient persona, Cauallero del dito Regno. E el dito Cauallero assi proueydo por si, o por Lugartenientes suyos rija el dito Officio de Iusticia de Aragon actualment. E que si los ditos Regentes el Iusticiado, o alguno dellos contescera morir, o seyer priuado del dito Officio, antes que el dito Señor Rey aya proueydo del dito officio de Iusticia de Aragon a alguno, el qual por si, o sus Lugartenientes actualmente vse del dito Officio: que en los ditos casos, e cada vno dellos: si el dito Señor Rey personalment sera en el dito Regno de Aragon; o en absencia suya del dito Regno su Primogenito; o Lugartenient (en el caso empero que pueda fazer Lugartenient) o en absencia de aquellos la Reyna muller suya, o el Gouernador general de Aragon, personalmente estantes en el dito Regno; o en absencia de todos los sobreditos los Diputados del dito Regno de Aragon, puedan, e sian tenidos dentro spacio de quinze dias, a pres que hauran noticia de la muert, o priuacion de los ditos Regientes, o de alguno dellos; poner, o crear otro, o otros Regient, o Regientes el dito Officio de Iusticia de Aragon. El Officio del qual, e de los quales dure tanto, e tant largament entro a que por el dito Señor Rey sia proueydo del dito officio del Iusticiado de Aragon; e el Iusticia proueydo por si, o sus Lugartenientes vse actualmente del dito officio en el dito Regno de Aragon, segun de suso dito es: el dito Fuero fablant de la vacation del dito officio, quanto a las otras cosas en el contenidas remanient, en su firmeza efficacia, e valor.* De reliquo forensium caussarum iudicia & cognitiones, quæ ad istum Magistratum deducuntur; per Abecedarium quoque sunt inter Locumtenentes ipsos adeo dilucidè, & apertè distributæ, vt nulla neque prætermitti possit, nec certè redundare. Earum porrò sic æquè descriptus ordo alia etiam temporum terminatione concluditur: nempe iccirco, vt litium aliquando finis sit; ne in ipsis caussis, & Foro fortunas, atque ætates conteramus. Quamquàm autem Locumtenentes ipsi quāprimùm assequuntur altiorē hunc istius tantæ dignitatis gradū; omni cautione, execratione, & fœdere deuinciuntur arctè, nihil eos contra leges, aut libertates esse facturos: ius tamen est, vt singulis mensibus, sollemni quoque iurisiurandi religione, vniuscuiusq; illorum fides constringatur. ac si eorum animos, penes quos totius nostræ existimationis versantur iudicia, eadem oporteat toties repetita cautione, ad ea, quæ restant, omnibus suis partibus explenda, renouari. Atqui certè plures nobis sunt de horum Locumtenentium munere rogatæ leges, præscriptumq; iam, tum quales ii esse debeant; tum vt manus suas ab alienis abstineant pecuniis; tum in ipsarum caussarum cognitione quid dicturi sint, quidue etiam responsuri: tum denique præfinitum est eis, vt quæq; faciant, seuero semper faciant legum imperio. Quæ præscripta seruantem licet magnificè viuere. Sunt enim annua ipsis stipendia decreta, quæ ex publicis vectigalibus persoluuntur, temporibus consentanea, & personis. Sed nihil attingam de iis

rebus, ne videar longiùs, quàm sat sit, officii mei fines protulisse. Id enim esset grauer omnes locos tractare, in quibus Forense nostrum versatur, concertatorium, ac iudiciale genus caussarum. Vt ad reliqua igitur pergamus, præter Locumtenentes hosce, sunt sex alii, publici etiam imperii istius Magistratus ministri: quos Notarios appellare solemus. Inter quos ita sunt singula officia dispertita, vt quinque Forensibus stipulationibus præsint, ac vnusquisque eorum, adhibitis a se aliis quoque inferioribus Scribis, qui ipsis quasi vtuntur promagistris; vniuscuiusque Locumtenentium dicta perscribat. Sextus verò, quem priori loco nominare debuissem, nostrorum Comitiorum Scriba nuncupatur. Cuius hæ sunt præcipuæ partes; vt vna cum primario ac principe Regis Scriptore, quem Protonotarium vocant, Comitialium omnium decretorum auctoritatem publicis testetur monumentis. Etenim cùm Iustitia Aragonum sit ipsorum, vt diximus, Comitiorum Iudex, ad quam rem explicandam properamus; sic æquè statutum est, vt hi ambo, Protonotarius scilicet Regis nomine, hic verò Regni, ac Magistratus, singulis suis Scribarum officiis in maxima illa supremi istius actus celebritate fungantur. Ac priores quinque a Regibus olim ipsis muneribus præponi solitos obseruaui. Postea verò Alfonsus IIII. Magistratui irrogauit, vt ab eodem præponerentur in posterum: quemadmodum explicauimus supra suo loco. A quo tandem tempore a Iustitia Aragonum mandari consueuerunt. Sextum autem, nostrorum Comitiorum Scribam, ab ipso Magistratu, vel à Regno fortè adhiberi semper solitum fuisse, non aliunde planè, quam ex facto ipso, capio coniecturam. Verùm non iam ariolans, sed prospiciens dico, nequaquam decêre, quod nostra fieri video tempestate, vt ad hunc tantum Scribarum ordinem, quorum fidei tabulæ publicæ, ceterorumque omnium Magistratuum pericula committuntur, precio quemquam liceat peruenire: sed vt is debeat semper industriæ tantummodò præponi, ac dignitati. Neque oportêre existimo, vt ipsis, quæ à legibus decreta sunt stipendia, coarctentur: ne tantum munus propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate ad mercedem totum, aut quæstum abducatur: sed vt probitas, atque industria præmiorum mercedibus euocentur. Duco tamen æquum esse, ac decêre, vt Iustitia Aragonum copiosiùs alatur, denturque eidem de publicis vectigalibus debita sui muneris dignitati stipendia. His ergo sex Scribis illud etiam, quod Locumtenentibus, summum immunitatis irrogatum est Priuilegium; Vt nemo, ne pecuniaria quidem de re minima, eorum iudex esse possit, nisi Iustitia Aragonum solus. Quod in duos tantum ex inferioribus conuenit ministris, qui Virgarii appellantur. Ob quam nimirum caussam hi duo, Priuilegiati; alii autem sex, non Priuilegiati dicuntur. Sunt enim Virgarii hi, numero octo. De quibus omnibus, ac de his Virgariorum huiusmodi, qui dicuntur, Notariis, sic publica lege cautum est. *DE VOLVNTAD de la Cort estatuymos: Que el Iusticia de Aragon, e sus Lugartenientes no puedan crear sino ocho vergueros: dos Priuilegiados, y seys no Priuilegiadors. Los quales dos Priuilegiados hayan à seyer exprimidos, declarados, è escritos en el libro de la Cort. Los quales Vergueros hayan a seyer personas abonadas, è possedientes cada vno dellos bienes en el Regno de Aragon valientes tres mil sueldos. E que el Iusticia de Aragon haya a esleyr los Notarios de los ditos Vergueros. Los quales hayan à seyer personas abonadas, expertas en fuero, e possedientes bienes cada vno dellos en el Regno valientes tres mil sueldos. E qüe con otros Notarios no puedan fazer actos algunos. E que los ditos Vergueros en el tiẽpo de la creacion hayan a dar fianças sufficientes. E que los bienes de los ditos Vergueros, e fianças sian hauidos ipso Foro por emparados.* Nempe, vt iudicium magis sit, quod de eis fieri conueniat, expeditum. Atqui eorum genus nequaquam olim numero definitum erat. Nunc verò lex vetat huiusmodi, ne plures esse possint, quàm octo. Quorũ duo, qui Priuilegiati dicuntur, lictorũ more singula præferre solent muneris dignitatis Insignia. Ceteri sunt apparitores. Sat enim visum est nostris, hos eidẽ esse lictores, ac satellites assignatos, cuius nos omnes, dũ oporteat, necesse sit esse stipatores corporis Magistratus. Sed vt hæc omittamus, nunc iam videtur nobis de Comitiis dari exponendi tempus, quandoquidẽ Iustitiam Aragonum, eorum esse Iudicẽ memorauimus. Ea enim quã rationem habeant, non satis agnoscimus, tametsi vim, & euenta perspiciamus. Cumq; eorũ duæ à nostris cõstituantur species; alia enim *Generalia*, alia verò *Particularia* Comitia dicuntur, omnia aũt sub vno Curiarum vocabulo comprehendantur; de Particularibus nũc nobis dicere est institutum. Generales enim Curiæ vocantur illę, dum vno, atq; eodem tempore, & loco, maximi horum trium Regnorũ aguntur conuentus. Vetus enim nostrum in Catalanos, ac Valentinos ius est, vt in opidum intra nostros fines constitutum à Regibus euocati his de rebus agendi caussa teneantur accedere: tametsi Catalani vsitatam illã, quã diximus, adhibere solent exceptionem, ne videantur iuri suo in aliquo derogare. Sed nihilominus

venire solent ad nos, fortunasq; suas conferre in nostrorũ temporũ, ac loci cõmunionẽ. Nostri namque eorumque maiores in omnibus ferè arduis rebus non consilia modo cũ cõsiliis, sed cum factis facta, ac fortunas etiam coniungendas duxerunt. Sic autem inter nos, ac ipsos, & Valentinos quoque huiusmodi est Comitiorum coniunctio, & societas constituta: vt quamquàm cum omnibus simul de publicis negotiis decernatur; varie tamen id fiat, ac disiunctis sententiis: quæ tandem in exitu coniunguntur & confluunt, ac sub vna, & eadem magna illa, & suprema Regii, vt loquimur, Solii celebritate, separatim vnicuique ac seiunctim, etiam tenuissimarum rerum, iura statuuntur. Verùm hoc Reges seiungere possunt; distinctéq; nobis, ac ipsis singula Comitia celebrare. His itaq; cognitis, accedam nunc ad eam, quam proposuimus, Particularium explicandam Comitiorum rationem: quæ à nostris Generalia interdum nũcupari solent: quòd generaliter, vt loquimur, omnes ex nostris, quos in illis interesse oportet, euocentur: eaq; ab aliis nihil differunt ea in re. Eorum autem non est tam facilis explicatio, quam videtur: cùm multis modis variata versentur, & confusa. Variæ enim ipsorum Regum, ac nostrorum hominum voluntates adeò inter se distantia iura effecerunt: vt vix vlla tradi possint de eis firma, aut stabilia præcepta. Quamobrem non tam his, quam exemplis, necesse erit huiusmodi argumentum illustrare.

DE COMITIIS ARAGONVM.

Vt in plurimis ergò fidibus si vlla earum non ita numeris contenta sit, vt æquè possit concentum seruare, ceteræ omnes videntur incontentæ: eodem prorsus modo nisi omnes in Comitiis nostris assenserint ad vnum, omnes ad vnum censentur dissentire. Omnes enim ceterorum omnium actiones mancæ omnino sunt, & inchoatæ, nisi tenuissimi cuiusque non iam Ordinis, sed hominis etiam assensus consequatur. Verùm enim verò vetus est nostrum, maximum, & præstantissimum ius, vt Comitia nobis à quoquam alio, præterquàm ab ipsis Regibus haberi non possint. Ab eis autem indici tribus potissimum de caussis consueuerunt: prima videlicet; suppetiarum ferendarum, exigendique (vt vulgò loquimur) *seruicii* caussa; dum eos magna aliqua premit necessitas, Regiumque ærarium bellorum sumptibus est exhaustum. Tunc enim Regni Ordines aduocare solent, postulantes, vt ea apparentur ab omnibus, quæ videntur tempus, ac ipsa necessitas flagitare. Olim autem nostri non pecuniarium vt modò, sed militare pendebant seruicium. Sic namq; millia nummûm, quos tunc Regibus impendimus, appellamus. Altera verò; in noua vniuscuiusq; Regis successione: vt par, & mutua illius in nos, & nostræ in illum Iureiurando deuinctæ fidei auctoritas intercedat. Non enim Regibus fas est, ad gubernacula Regni sedêre, quo vsq; pro more solito iuris, ac legũ adhibita cautione, & fœdere, Comitiis institutis, mutua ipsa fides constringatur. Quorum habendorum hæc postrema solet esse vsitata, & notissima caussa: vt pro temporum varietate leges dentur Reip. consentaneæ. Interdum namq; necesse est non temporibus solùm, sed moribus etiam parêre: stultissimum verò existimare, omnia quæ scita sint in populorum institutis, aut formulis ciuilium legum, æquè omnibus ætatibus conuenire. Animorum etenim motus probandi sunt legibusq; ad tempus accõmodatis ad tranquillitatem, & pacem præparandi. qui tandem finis esse debet, quò omnium ferendarum legũ ratio referatur. Maiores autẽ nostri, quæ de omnibus statuenda essent, noluerũt iuberi, vetari ve posse, nisi vocatis, descriptisq; Ordinibus, ac cunctis omnium adhibitis suffragiis, re ipsa cognita, & promulgata. Vnde perpetuum illud nobis comparatum est ius, vt communes, & publicæ leges neq; tolli, neq; rogari possint, nisi priùs vniuersus populus, vna voce, Comitiis institutis suum ea de re liberum suffragium ferat. idque postea ipsius Regis assensu comprobetur. Atq; inde vsitatus ille nostrarum legum ferendarum inductus est mos, qui facillimè potuit in tot à nobis appositis legibus obseruari. Earum namq; omnium initia hisce, aut eis similibus, more nostro, verbis concipiuntur. *El Señor Rey De voluntad de la Corte estatuesce, y ordena.* Nam apud nos quoq; omnis publica lex, ea septa est difficultate, vt rogari, neq; abrogari nisi de Regis, ac Regni simul consensione non possit. Quod magnum vinculum, ac libertatis fundamentum est. Et id ipsum apud Longobardos viguisse olim, idem ille amicus noster Carolus Sigonius attestatur: vir quidem summa eruditione ornatus, & doctrina: qui suis scriptis nostra ætate, historico & eleganti sermone iam prope intermortuam illius gentis memoriam renouauit. Quorum mentionem non fecissem modò, nisi ii maioribus nostris principes exstitissent & ad suscipiendam, & ad ingrediendam hanc, qua nunc fruimur, Reipub. nostræ ra-

tionem: quemadmodum diximus suo loco. Itaq; ne longiùs labar, Particularia Comitia dicuntur, in quæ solius Aragonii Regni Ordines conducuntur tantùm. Cumque ea Generalia quoq; vt diximus, nuncupentur: parum alia vlla in re videntur differre a Generalibus iis, in quibus trium Regnorum conuentus coniunguntur. Quæq; verò ea sint nobis intra nostros fines habenda sint. Possunt autem Reges, quandocunq; voluerint, illa celebrare. Atqui olim quot... is ea Cæsaraugustæ nobis haberi ius erat. Sic enim in quodam Priuilegii generalis, An ∞ CCLXXXIII. irrogati, Capite continetur. ITEM *quel Señor Rey faga Cort general de Aragoneses en cada vn año vna vegada; en la Ciudad de Caragoça.* Postea verò Ann. ∞ CCCVII. potestas hæc sic fuit, publica huiusmodi lege, prorogata: CVM *in Curiis, quas Reges suis subditis celebrant; ea, quæ sunt ad conseruationem pacis, ac iustitiæ, & statum pacificum Regni, & regimen subditorum, & ad tuitionem, & augmentum Reipub. ordinent, & disponant: Nos Iacobus Dei gratia Aragonum Rex, licet iam per Illustrissimum dominum, Regem Petrum recolendæ memoriæ patrem nostrum, statutum fuisset in fauorem Aragonensium, Quòd ipse, & sui successores quolibet anno eis Curiam celebrarent in Ciuitate Cæsaraugustæ: quod etiam statutum fuit per dominum Regem Alfonsum claræ memoriæ, fratrem nostrum; & per nos postmodùm confirmatum. Nunc vero attendentes ad communem vtilitatem totius Regni Aragonum, quia loca vbi Curiæ celebrantur, propter congregationem gentium magnum suscipiunt incrementum: De voluntate, & assensu Prælatorum, Religiosorum, Baronum, Mesnaderiorum, Militum, & Procuratorum Ciuitatum, Villarum, & Villariorum Aragonum in hac Curia congregatorum: statuimus, & perpetuò ordinamus: Quòd de cetero nos, & successores nostri faciamus, & celebremus Curiam generalem Aragonum de biennio in biennium, in Festo omnium Sanctorum, in quacumq; Ciuitate, Villa, vel Villario Aragonum, vbi nobis, & successoribus nostris melius fuerit visum expedire: nō obstantibus statuto, & ordinationibus prælibatis. In aliis verò, Priuilegio generali Aragonum, & Foris per nos iam editis, in suo robore duraturis. Et hæc Iuramus per nos, & successores nostros perpetuo obseruare. Et prælati, & Religiosi, qui in dicta Curia erant, hæc firmarunt, & Barones, Mesnadarii, Milites, & Procuratores Ciuitatum, Villarum, & Villariorum similiter Iurarunt.* Veruntamen postea, ne nostri ad Comitia habenda in paruum aliquem, angustumve locū concludi possent, de illius opportunitate sic, publica alia lege, cautū fuit. Passim nāq; fit, vt habita ratione rerū, vitiosa prior lex, aut cōsuetudo emēdetur. *EL Señor Rey con voluntad de la Corte quiere. Que de aqui adelante, la Corte en el dito Regno, se haya a clamar, è cōuocar a Ciudad, villa, o lugar, do haya quatroziētas casas, siquiere fuegos de estantes, o de alli a suso. E q̄ a menor Ciudat, Villa, ò lugar, è de menor casas, siquiere fuegos, no sia, ni pueda seyer clamada, ni cōuocada. E si el cōtrario se farà: q̄ el tal clamamiēto, si quiere cōuocaciō, sia nulla: ni puedā alli seyer reputados cōtumaces: ni Cort hi pueda seyer formada: ni actos algunos de Cort hi puedā seyer feytos. Antes lo q̄ se fiziesse en tal Ciudad, Villa, o lugar menor de quatroziētas casas, o fuegos, sia nullo, e no haya ninguna efficacia, o valor.* Quòd si ad Cęsaraugustā Vrbē indicūtur: ius est, vt in Deputationis amplissima illa, ita vocata, domo, de qua supra, habenda sint. In ea autem & Regi, & Regni Ordinibus sunt iam singuli opportuni loci definiti. Sed tamen cùm Reges serò ad Comitia sederent, ob eamq; caussam plura caperet Resp. detrimenta: maiores nostri, sapientes illi, ac cordati viri, ad huiusmodi tarditatē aliquo modo subleuandam præmuniērunt: vt Magistratus deputarentur, qui Regni Ordinum faciem præ se ferrēt, haberētq; publicorum quorūdam officiorum, pręcipue verò publicæ pecuniæ, quæ à vectigalibus cogeretur, rationē, ac liberum ea de re præclarum recuperatorium iudicium. Neq; verò eos olim sors dabat, quēadmodum hodiè fieri videmus, cùm pueri manu miscentur, & ducuntur: sed in publicis Comitiis omniū deligebantur suffragiis. Eosq; tamdiu ius erat muneribus ipsis præesse, quamdiu Regibus nostris placeret vacationē esse Comitiorum: vt quodammodo, Intercomitiales, dici illis temporibus potuissent. Quatuor autē tantū, & aliquamdiu triennales extitisse, certum est. Verùm hæc ratio posteà cōmutata fuit, & decretum: vt Octo viri, ex singulis scilicet Regni Ordinibus bini, magnum hoc Reipub. munus sustineant. Quod, qui ex vrna educti fuerint, sortiantur quotannis. Ex eo autem, quòd a Regno deputati fuēre, & ex omnibus conflantur Ordinibus: Deputatorum Regni nomen inuenerunt. Quorum fidei totius Regni procuratio est commissa, statutumq; vt ipsi sint Iustitiæ Aragonū custodes, propugnatores, ac præsides; illiusq; salutis, & mentis auctores, & principes paratissimi. Cui tandem muneri vos, Patres amplissimi, præpositi estis. Itaq;, vt ad illud redeā, quod initio scripsi, Comitia nostra indici aut haberi, nisi ab ipsis Regibus non possunt. Qua de re exploratum hoc exstat eiusdem Molini, cuius toties mentionem fecimus, testimonium. *Curias generales non potest conuocare Aragonensibus Regina Aragonum, nec Locumtenens generalis domini Regis. Et si hoc aliquando factum fuit; illud factum fuit, seu dispensatum per Curiam generalem Aragonum cum magnis saluamentis, & protestatio-*

testatio-

testationibus, ne in futurum cassaretur praeiudicium Aragonensibus. Quia sine habilitatione, non potest conuocare, seu celebrare Curias Aragonensibus, nisi propria persona domini Regis. Iccirco autem tot in locis, vel ipsarum legum, vel earum interpretum fidem interpono; quòd huiusce nostræ scriptionis genus non euentis solùm illustrare oporteat, sed argumentis; rationibus, ac publicis testimoniis, quare quidque ita sit, docère, & confirmare. Iam vero olim ex tribus tantùm Ordinibus Comitia constabant; Patritio scilicet: Equestri: Ciuicoq; & Municipali. Patritium quidem maiores nostri, Ricorum hominum: & Baronum Ordinem, nuncupabant. Sed iam eorum antiquata est, quæ magna viguit, nominis, ac muneris amplitudo: Nobiliumq; nunc Ordo appellatur. Quibus ita, Regum, ac Regni concessu, tributum est: vt per procuratores agere liceat in Comitiis. Equestri autem Ordini, in quem Milites, ac Infanciones conueniunt, haudquaquam. Hi enim si in Comitiis volunt interesse, ius est, vt præsentes adsint, cognoscantq; & animaduertant, quæ fiant. Ciuicus autem, ac Municipalis Ordo, Vniuersitatum Ordo vocatur, vulgariq; sermone, *El braço de Vniuersidades de las Ciudades, Villas, y Villeros de Aragon.* Neq; verò omnia Regni opida conueniunt. Sed iam definitum est, quæ adesse, & quæ aliis tum in subselliis, tum in ferendis suffragiis debeant præferre. His ergo tribus Ordinibus, Ann. ∞ CCC. vel circ. quartus accessit, Ecclesiasticus. In quem Cæsaraugustanus Archiepiscopus, & ceteri omnes Aragonēses Antistites cōfluunt; ac Cathedralium, & Collegiatarum Ecclesiarum, vt vocant, Capitula; Militariumq; Præceptores, vt vulgò loquimur, Commendarum. Atq; ab eo vsq; tempore quatuor hi, qui nūc vigent, sunt nostrorum hominum Ordines ad adhibenda in Comitiis suffragia constituti: quos solemus, *Los quatro Braços del Reyno*, nuncupare. In Comitiis enim Respub. nostra, quasi integrum quoddam fingitur corpus: cuius caput, censetur Rex: truncus verò corporis, ac membra in eo locata, ipsi Ordines: Iustitia autem Aragonum; collum: quod vtrumq; coniungit; & corporis, & capitis faucibus adhæreseit. Ad nostra igitur Comitia hi quatuor Ordines euocandi sunt. Euocantur autem singulatim per literas: quas appellamus: *Las Cartas de llamamiento.* In his à Regibus proponitur ratio consilii, quo ductus Comitia habenda decreuerit: tum ipsorum Comitiorum dicitur dies; ac opportunus designatur locus. De cuius mutatione, an fieri possit; ab eodem Molino hæc traduntur. *Si in aliquo loco sunt semel conuocatæ Curiæ Generales, & inceptæ: non potest illas mutare, seu continuare dominus Rex ad alium locum Regni, nisi tota Curia generali consentiente.* Et idem paulo post. *Tamen si Curiæ generales nondum sunt integrè congregatæ, seu inceptæ: tunc dominus Rex, etiam sine Curia, potest illas mandare continuari ad alium locum sibi bene visum. Et ista continuatio fiet per iustitiam Aragonum, seu eius Locumtenentem. Quibus poterit dominus Rex mandare, quod illas continuent ad locum domino Regi bene visum.* Ius est autem; Ne Comitia nostra vltra quadraginta dies possint differri. Constituta vero die, Reges aduocata concione, ad quam frequens fit nostrorum, qui ibi adsunt, concursus; habere aliquam orationem solent; & in ea consiliorum suorum rationem fusius, & vberius explicare. Quæ a nostris, *Propositio Curiarum*, appellatur. Ea autem quo pacto antiquitus fieri consueuerit, non abs re erit hoc loco demonstrare, exemplumq; aliquod apponere, quo id magis perspicuum sit. Quandoque enim Reges solebant, purpura, sceptro, & aliis Insignibus Regiis ornati, vestibusq; pretiosis induti, publicum aliquem suggestum ascendere, ad eam rem aureis textilibus stragulis pulcherrimè structum; publiceq; orationem habere magna voce, & contenta, vt ab omnibus possent exaudiri. Cumq; plures exstent huiusmodi, in priscis monumentis conscriptæ: quam hoc loco intexere decreui, nequaquam aliunde rogabo, nisi à publicis corū Comitiorū, quæ a Martino Rege Cæsaraugustæ, Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. habita fuere, Commentariis. Neq; enim potuissem temperare mihi, quominus hoc vnū afferrem nostræ antiquitatis exemplum. Quamquam autem illius argumentum supra in ipsius Martini rerum narratione perstrinximus; nihilominus statuimus eandem metipsam orationem huic nostro de Comitiis Aragonum proposito sermoni connectere: vt ne dum antiquæ res nostræ perpendantur, sed verba. Ita autem ea, quæ ab eodem Rege Martino tunc prolata fuerunt, omnibus ornamentis abundarunt, vt cunctis astantibus viderentur & sibi ipsis, ac eidem Regi publicam auctoritatem, consentaneamque, & præstantem capessendi Regni disciplinam præscripsisse. Sic namque illum proditur, proposito sibi prius, vt loquimur, Themate, ac si de nostra sacra Religione concionaretur; nostros, qui ibi aderant, è superiore quodam loco affatum fuisse. Ac ne ipsis verbis fidem subtrahamus; hæc etiam a Comitiorum Scribis subiunguntur.

Lunes que se contaua a veint, & nueu, del mes de Abril del año de la natiuidad de nuestro Señor, de M C C C L X X X X V I I I. al qual la celebracion de las Cortes sobreditas

(iam enim nonnullæ stipulationes in eis antea factæ continentur) *por el dito Señor Rey fue assignada: en la Esglesia de la Seu de la dita Ciutad de Caragoça, el sobredito Señor Rey don Martin, por la gracia de Valecia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Mallorcas, de Cerdeña, de Corcega, & Compte de Barcelona, de Rossellon, & de Cerdaña, personalmēt constituydo en aquella, & estando el dito Señor en su Solio, o Cadiella Real, delant el Altar mayor de la dita Seu, & present el muy honorable, & Circumspecto Varon don Ioan Ximenez Cerdan Cauellero, Consellero del dito Señor Rey, & Iustitia de Aragon, & Iudge en las ditas Cortes; & encara present en aquellas el honrado, & discreto don Ferrant Ximenez de Calloz Sabio en dreyto, & Procurador Fiscal del dito Señor Rey, parexieron por los quatro Braços del dito Regno de Aragon, los que se siguen.* Hic nominatim proferuntur, qui his Comitiis ex nostrorum Ordinum hominibus interfuêre. Sequens autem oratio ita connectitur superiori. *E presentes los sobreditos, & muytos del dito Regno de Aragon, el dito Señor Rey fizo su Proposition prendiendo por thema: Hæc est victoria, quæ vincit mundum, Fides vestra: continuãdo, & prossiguiendo la dita materia, eleganter, & pulchriter. El tenor de la qual yes à tal.*

HÆC EST VICTORIA, QVÆ VINCIT mundum, Fides vestra.

BVENA GENT. *Las paraulas por nos proposadas son escritas en la primera Canonica de Sanct Ioan, al v. Cap. La exposicion de aquellas es esta.*

ES LA VICTORIA, QVE VIENCE EL MVNdo, la fe vuestra.

Por esto los antigos fizioron question, la victoria del mundo en que estaua. Algunos huuioron opinion, que estaua en tres cosas, o en la vna de aquellas.

Primo; en la fortaleza corporal:

Segundo; en la riqueza temporal:

Tertio; en multitud de gent cordial.

Del primero, se lie al libro de los Iudges al XVI. *Capitol. Que como Sanson entràs en vna Ciutad, que ha nom Gothra, è los Philistheus supioron, que el era entrado en la dita Ciutad; van lo environar, è pusioron guardas à la puerta de la dita Ciutad. E Sanson dormio tro a la media nueyt. Pues a la media nueyt espertose, & lieuose las puertas de la Ciutad al cuello, tro al mont, qui sguarda enta Ebron. Pues paresce, que por la fortaleza de su persona es valio, è escapò la multitud de la gent, qui lo en cercaron. Assin mismo lo hauemos de otros; como de los Gigantes, qui fueron de grans estatura. Baruch tertio.*

Al segundo, què en riqueza temporal sia victoria: Esto prueuan; Que Enabucodonosor por la grant riqueza, que huuo, vencio à Darfaxach. Segunt que se lie en el libro de Iudith al primer Capitol.

Al tercero, que en multitud de gent cordial: Exemplo de Antiocho; Que por multitud de compañas obtuuo muytas victorias. Segun que lo hauemos en el libro de los Machabeus al primer Capitol.

*Mas cierto ellos erròron en nō hauer verdadera opinion. Que la victoria non està en fortaleza corporal. Quia non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Psalm.*CXLVI. *No se puede aconseguir victoria por fortaleza de Cauallos, nin por temprãça de cuerpos. E desto hauemos exemplo de Dauit, è de Golias, Gigant fuert.*

El segundo; Non està victoria en riqueza temporal. Porque muytas vezes ha hombre visto, que los pobres vencian los ricos. Segunt paresce de Dametrio. primo Machabaeorum. XI. *Cap. Que en ayuda de Dametrio eran tres mil Iudios; è vencioron en la Ciutad de Antiochia a ciento, y veynte mil.*

El tercero; que non en multitud de gent cordial: lie se en el libro de los Reyes, que el pueblo cãtaua: Saul percussit mille, & Dauit decem millia. Assin mismo se lie en las Historias de los Romanos, que com Eugenius con grandes compa~as teniesse ocupados los passos, è las montanyas, que environan toda Italia; por do Theodosi Emperador deuia passar. E quando Theodosi lo supo, el no hauia adu comido. E luego pusose en oracion, & estuuo assin tota la notxe. E la mañana se leuantò; & se armò; è fizo se el señal de la Cruz: è la mayor partida de su Caualleria lo hauian de semparado. E ell en la mañana entro al campo. E por la virtud Diuina leuantose tal viento, è tal tempesta, que las armas, assin como lancas, dardos, sayetas, è tales cosas, que sus enemigos lanZauan; tornauā contra ellos, en manera que ellos mismos se matauan. Por la qual cosa Theodosi fue vencedor de aquella batalla. Porque se puede dezir, que la suya grant ffe lo fiZo ser vencedor.

Arcadio, è Honorio supiendo que su hermano se era rebellado con Africa, de feyto embioron contra

ela Marcello concinco mil hombres. E el dit Marcello esmaginà las gracias, que Dios hauia feytas a su padre Theodosi: è fuesende a vna Isla, que hauia nom Gabraca: En la qual hauia algunos Santos hombres, è deuotos seruidores de Dios, los quales hauia traydo con si. E la nueyt el se puso en oracion, e en deiunios por tres dias: e la quarta nueyt le aparecio Sanct Ambros: e dixol: Como el seria vencedor de la batalla, denunciandole el dia, è el lugar de la victoria. Porque aquel de feyto combatiò contra l hermano, que era con ochenta mil: e el con cinco mil suyos vencio, e lo esbarató. Porque puedo dezir: Non in fortitudine exercitus est victoria, sed in Domino. De Gedeon, que con trezientos vencio el poble innumerabile. Iudicum tert. Cap.

Pues que victoria mundanal non troba en estas tres cosas; veamos, en que se trobarà. Cierto puedo dezir, que se troba en aquellos, que hã verdadera ffe, è coraçon leal. E estos soès, vosotros de Aragon: por los quales yo he presa la paraula començada. Hac est victoria, quæ vincit mundũ, fides vestra.

A las quales paraulas, a loor de vosotros Aragonesos, podemos notar duas cosas. La primera: honor muy excellent por la tierra diuulgata; quia hac est victoria. La segunda; virtut muy trãscendient en esti Regno fundada; quia fides vestra. Dezimos primerament; Que en los Aragonesos deue seyer notada; honor muy excellent, por la tierra diuulgada; en esto: que dize, Hac est victoria. Ond grantes verdaderamẽt la honor, que los Aragonesos hã cõquistada por muytas victorias, que hã hauido, nõ con grant fortaleza corporal, mas que otros, nin con grandas riquezas, nin con multitut de gẽtes: mas con grã virtut de fieldat, è de grã naturaleza, e bõdat hãde los enemigos victoria obtẽido. Que si queremos sguardar nuestros predecessores, quãdo vinioron a las muntañas de Iacca, como hauiẽ pueca gent. E que esto sia verdat, bien ne fazen testimonio, muntañas, Ciutades, Villas, lugares, e planos, manifiestan, a los que passan por aqui, las victorias, que vosotros hauez houido. E como subiugoron totas las ditas muntannas de Iacca, e de Sobrarbe, manifiesto es a vosotros; porque no lo cal muyto alegar: los feytos del Rey Don Sanxo, que apres vino a seyar a Huesca, do morio; e pues su fillo, combatiendo se con toto lo poder de los Moros, que era grant, e ell con puecos, los vencio, e houo a Huesca. Apres vino el Rey Don Alfonso su fillo. El qual conquistò esta Ciutat, e la Ciutat de Calatayud; e guañò tota la ribera de Taraçona; e pobló Tudela. De los otros que vinioron apres, conquistoron totò el restant. Bien vos queremos dezir, quanta virtut fue en el Rey Don Pedro en tiempo de los Francesos: Que viniendo con la Cruzada, que dio el Papa contra el: esbaratò toto su poder al Coll de Panizas. Assin mesmo el Señor Rey nuestro padre, que Dios perdone, quando passó a Valencia, estò es notorio a todos, como el era con pueca gent, & que el Rey de Castiella era con toto su poder. De nos mismo com fuymos en Sicilia con Cincientos Bacinetes, e ellos eram mas de quatro mil cauallos: con los quales con la ayuda de nuestro Señor Dios, somos venidos a fin de nuestra intencion, con la bondat de los Aragonesos, de e los otros, que allì eran. Porque podemos dezir aquello, que dize el Apostol: Per fidem vicerũt Regna, fortes facti sunt in bello, & verterunt Castra exterorum. Ad Hebræos. XI. Cap.

Dezimos segondament, que las paraulas por nos comenzadas es; virtud muy excellent en esti Regno fundada e: Quia fides vestra. Loado sea Dios, que entre totas las naciones del mundo, la ffe desti Regno es predicada e publicada por totas las naciones. Et por esto los Philosoffes posioron, que hõbre non puede venir en alguna cõexenza de las cosas, si nõ cõ su cõtrario: assin como cõ el blãco ha hõbre cõexenzal del negro e assin cõ el negro del blanco. Por esto lo queremos dezir. Que assin seria necessario a Rey de Aragõ; que houiesse asayado otras señorias de Vassallos, para hauer mellor connexença de los suyos. Que por cierto qui sguarda la señoria, qui hombre ha a tener a los otros, e la que ha a tener a vosotros: seas ciertos, que hi de ha gran differencia. E nos podemos dezir, com dixo San Ioan a XIX. capitlos; Qui vidit testimonium perhibuit: Nos, qui lo hauemos prouado, ne podemos fazer testimonio de verdat. E entre las otras gracias, que fazemos a nostro Señor Dios de los afanos, e periglos, que nos ha preseruados, e como nos ha feyto Rey: hi es, como nos ha feyto Rey de tales Vassallos, como vosotros soès. E a prouar esto, trahemos por testimonio Valerio Maximo, segun que se lie al segundo liuro, Capit. De statutis antiquis: Que los Celtiberios, es assaber los Aragonesos, e Catalães, hauian tãta de ffe que reputabã a peccado, veyr, que su señor morisse en batalla, e ellos no hi morissen. E que esto sea verdat, que vosotros seas Celtiberios: assin lo dize Ysidorus en el VIIII. liuro Ethymologiarum. II. Capitulo dize. Que aquellos son verdaderòs Celtiberios, que son poblados cerca el rio de Ebro. Por esto Aragonesos, han hauidas siempre tres condiciones. Primerament; gran liberalidat. Paresceló por los donos feytos en tiempo passado. Que por cierto qui vee los donos, que vosotros hauez feytos a nuestros predecessores, bien pueden dizir: que bienes, cuerpos, e algos, toto lo hauez abandonado por ellos. E qui sguarda la ayuda que fue vosotros hauez feyta a la Conquista de Valencia: pon cierto que fue muy grãt, & notable: hon diestez el Cinqueno de toto, quanto hauiez. E apres de los otros Reyes non lo cal dezir. De nos mismo bien ne podemos fazer testimonio: que estando nos en la Conquista de Sicilia, e non podiamos hauer socor de ninguna part: Vosotros por vuestra bondat nos embiestez cient Bacinetes con Don Pedro de Castro, qui era Cap dellos pagados a VI. meses. Con los quales mediant la gracia de Dios, nos hauiemos toto lo Regno a nuestra mano. Pues bien podemos dezir: que en vosotros ha gran liberalidat.

Secundo: gran animosidat. Bien lo hauez demostrado en las guerras passadas. Como qui sguarda vosotros, si hauez plañydos vuestros cuerpos por vuestros Señores, cierto podemos dezir, que non. Antes alli do el padre perdia el cuerpo: el fillo luego se hi ponsa: e do el fillo: el padre assin mesmo. E quantos son, qui son muertos por lur señor natural? muytos: els quals serie largo de recomptar. Quantos affollados de su cuerpo? assaz. E quantos esuarrigados, e espuñados? manifiestament lo podez ver. Pues bien hauemos prouado, que en vosotros es gran animosidat.

Tertio: gran humildat. Experiencia lo muestra enta vuestros Señores naturales. Que por cierto bien podemos dezir, que si Vassallos ha en el mundo, que se an humildes a su Señor: que soes vosotros. Car no soes constreñidos por señoria tyrannica: antes soes muy franchos, e libertados de muytas franquezas, e libertades. E los señores vuestros passados non vos han señoreado con cruelda, nin con malicia alguna. Antes faziendo una pucca de iusticia, luego soes castigados. E pues que vosotros soes muy bien, & franchament libertados, e non cruelment regidos: bien podemos dezir, que esto faze la vuestra gran humildat.

Pues todo esto damunt dito que lo ha feyto? pro cierto la gran victoria, que nuestros predecessores han hauido. Bien donches podemos concludir nuestro thema començado: Hæc est victoria, quæ vincit mundũ, fides vestra. Porque por conseruar esta ffe, como es dito nos hauemos applegado a vosotros. Primerament, que por vosotros nos sia feyta Iura de ffieldad, assin como hi es acostumbrado. Segũdament pro rogarvos, que querades Iurar nuestro fillo el Rey de Sicilia: al present, por vuestro Señor; e apres nuestros dias, pro vuestro Rey. Por manera que en tal punto se faga esta ffe, que nos, e vosotros puedamos vencer l'enemigo del mundo: e que salliendo desta vida seamos coronados en la gloria perpetual.

Hæc itaque præclara illa concio est, tantopere à nostris maioribus celebrata: quæ tanta cum grauitate, copiaque dicendi, tanto silentio, tanta omnium approbatione à Martino Rege tunc habita fuit; nihil vt vmquam videretur tam populare ad nostrorum hominum aures accidisse; cùm sic statuerent, vllius numquam neque sententiam auctoritate, neq; eloquentiam iucunditate fuisse maiorem. Habita igitur a Rege concione, statim redditur à Comitiis responsum. Illud autem respondendi munus primario committitur, qui tunc adsit ex nostris, Antistiti. In ipsa enim Communitate sunt iã singulorũ gradus Officiorum, Ecclesiasticum autem Ordinem merito suspicimus, tamquam ceteris aliis superiorem. At vero in ipsa responsione danda scitum est, caussam esse in tempus conferendam. Consueuit autem responsio huiusmodi, & sententiis, & verbis illustrari. Quod vt veteri simillimo testimonio comprobetur, illius exemplum adiungam hoc loco, quæ eidem Martino Regi data fuit à Cæsaraugustanensi Archiepiscopo D. Garsia illo Ferdinandi Heredia, nomine, ac memoria dignissimo viro. Is enim Comitiorum voce, accommodatam habuit orationem, si non valde abundantem, non tamen inopem, sed interdum grauibus verbis ornatam, & refertam. Eorum autem hæc quoq; in eisdem Commentariis constituitur sedes, ipsi nempe orationi Regiæ connexa.

E feyta la dita Proposicion el sobredito muy Reuerent Arçobispo de Çaragoça (iam enim illius fuerat antea facta mentio) *por toda la dita Cort general, e quatro Braços de aquella respuso a la proposicion por el dito Señor Rey feyta, prendiendo por Thema: Salus nostra in manu tua est tantùm. Respiciat nos Dominus noster, & læti seruiemus Regi & continuò, & prossiguiè aquella aptissimè. La qual yes, dius aquesta forma.*

SALVS NOSTRA IN MANV TVA EST TANTVM. RESPICIAT NOS DOMINUS NOSTER, & LÆTI SERUIEMUS REGI.

MVY excellent Princep, & reduptable Señor. Las paraulas por mi proposadas, escritas son. Gen. XXVII. Cap. E le sententia literal es aquesta.

LA SALVD NVESTRA EN LA MANO TVYA ES TANSOLAMENT. GUARDENOS EL SENYOR NUESTRO, & ALEGRES SERUIREMOS AL REY.

Excellẽt Princep, e Señor muy poderoso. Sobre todos bienes mas cobdiciados, e preciados, siquiere en aqueste mũdo terrenal, hoc en cara en la gloria celestial; es la salut. Por la salut en paradiso, Dios por los Santos es loado. Dize San Ioan. Apoc. VII. Cap. Que los Santos cridan grandes bozes dixiendo, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno: Salut sea a nuestro Señor, qui esta posado sobre el throno, & el anyel. La salut, Señor, en este mundo por todo naturalment hombre es desseada. E porque la salut del pueblo deualla de la salut del Princep: pro aquesto la salut del Princep es fuent preciada, amada,

amada, e honrada. Antigament, Señor, en senal de grant honor, e reuerencia, Iurauan por la salut del Rey, o del Princep. Assin Iurò Ioseph à sus hermanos. Genes. XLII. Cap. Per salutem Pharaonis non egrediemini inde, donec veniat frater vester minimus: Por la salut del Rey Pharaon non exiredes de aqui, fasta que vienga vuestro hermano mas chico. Ara, Señor, es assin: que seyer sano, o hauer salut, proprsament se dize del animal, segun dize el Philosopho en el IV. lib. de la Metaphysica. De la cosa publica, o de la Comunidat, salut se dize por Metaphora, e figura: E aquesto pro razonablement. Car segunt que dizen los Metges, salut, e enfermedat son differencias del cuerpo. Pues como la cosa publica sea, assin como vn cuerpo, segunt que dize Plutarco al Emperador Traiano, que tota la cosa publica es vn cuerpo, en el qual el Rey es la capeça: Por tanto la cosa publica, la Comunidat, o el Regno, pue de seyer dicho sano, o enfermo. Porque assin como la conuenient proporcion de humores en el cuerpo, es sanidat; e la sobroabundantia de aquellas, o de las vnas sobre las otras, es enfermedat, o malautia: bien assin, Señor, la sobreabundancia, o promocion de los malos, e opression de los buenos, en el Regno, o comunidat, causa contrariedat de humores, e por consiguient enfermedat, e malautia: e la iusta, e deuida oppression de los malos, e promocion, e exalçamiento de los buenos, causa deuida, e rationable proporcion de humores, e conueniencia: e por consiguient salut, e sanidat. La qual, Señor, desseamos, e de aquella a la vuestra Señoria los del Regno de Aragon de corazon proposamos, Dizsendo: Salus nostra in manu tua est tantum: Respiciat nos Dominus noster, & leti seruiemus Regi. Ont, Señor, segun tres ornamentos, que todo Rey ha; El primero, en la capeça, el qual es Corona; el segundo, es en la mano derecha, el qual es Ceptro; el tercero, es en la mano siniestra, el qual es Pomo: me parece, que segunt aquestos tres ornamentos, en tres cosas, Vos Señor, tenedes nuestra salut.

Primerament: nuestra salut en vuestra Capeça es: por de los buenos condigna premiacion.

Segundament: nuestra salut en vuestra mano derecha es; por de los malos iusta correction.

Tercerament: nuestra salut en vuestra mano exquierda es; por de los pueblos vuestros auisada gouernacion.

Dixi, Señor, primerament, que nuestra salut en vuestra Capeça es; por de los buenos condigna remuneracion, o premiacion, e aquesto designa el ornament Reyal de la Capeça. El qual es Corona. La Corona, Señor, segun San Ysidoro en el XX. liuro de las Ethymologias, es senal de la honor, que el Rey ha de los pueblos a el subiectos. E en Vos Señor, la Corona significa dignidat de honrrosa promocion. Corona, Regis honoris signũ est: quæ ideo in capite Regũ ponitur, ad significandũ circumfusos in orbẽ populos, quibus accinctus, caput suum coronatur. E en vuestros subiectos significa, de sus treballos e sus seruicios premio, e gualardon. En toda la santa Escritura, do se faze mencion de Corona; significa, e figura premio, e gualardon; segunt que dize Sant Gregorio en los Morales; hoc e San Ioan Apoc. IV. Cap. Vidit Sanctos habentes coronas aureas. dize, Que vido los Santos con coronas de oro. E segunt los Doctores Theologos; dan a entender, el premio, e gualardon, que han de la vision Diuinal. El qual premio, e gualardon a los buenos dar, sobiranament se conuiene a la dignitat Reyal. E aquesto ditta razon natural, e autoridad escriptural. Dize Sant Pedro en la sua Canonica, que deuemos seyer subiectos, principal al Rey, assin como al mas excellent; e a los Duques, assin como ad aquellos, q̃ el embia pora punir los malos, e a gualardonar los buenos. Subiecti estote Regi, quia præexcellenti; Ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. I. Petri. II. cap. Assin mismo aquesto ditta marracion historial. Porque segunt recita Valerio, Que Alexandre, e Iulius Cæsar, muy altament remuneroron sus seruidores, e sus Vassallos leales. Assin, Señor, Vos faziendo, es assaber los buenos preimiando, gualardonando, & promouiendo; la nuestra salut en vuestra capeça es; por de los buenos condigna premiacion. E aquesto significa, e figura la Corona, que vos, e todo Rey tiene en la capeça.

Segundament, Señor, digo; que la salut nuestra en la mano derecha es; por de los malos Iusta punicion, e correction. E aquesto designa el ornament Reyal, el qual hi es en vuestra mano derecha, q es Ceptro. El Ceptro segunt el Papias, es verga Reyal. De la qual dize el Psalmista: Virga directionis, virga Regni tui. Con la verga, Señor, se castigan los malos. E por aquesto el Ceptro, que es verga Reyal, significa de los malos iusta, e deuida correction, e punicion. E en la santa Escritura se nombra la verga Reyal, verga de fierro. vt in Psalm. Reges eos in virga ferrea. A dar a entender, que la verga de fierro, significa iusticia por dos cosas, o razones. La primera; porque la iusticia deue seyer derecha, e assin comparada a verga: la qual es, e deue seyer derecha. La segunda: porque deue seyer inflexible, que no se deue doblegar, e por consiguient comparada a fierro. La iusticia es aquella, que mantiene los Regnos; Porque los Regnos sin iusticia no son, sino ladrocinios. Augustin. IV. de Ciuitate Dei. Quid sunt Regna, semota iustitia, nisi magna latrocinia? Que son los Regnos tirada la iusticia, sino latrocinios? Quasi dicat: nihil. E Por aquesto dize Cyprianus De XII. abusionibus, loando la iustitia: iustitia Regis, pax est populorum; curamentum patriæ; immunitas plebis; munimentum gentium; cura languorum; gaudium hominum; serenitas maris; terræ fertilitas;

solatium pauperum; hereditas filiorum. Pero ya sea, que la iusticia se trobe en la Escritura seyer comparada a verga de fierro, e aquesto por regir: assin mismo trobamos, que deue seyer comparada, e deue seyer la verga de oro: E aquesto por clementia. Hester IIII. cap. Extendit Rex virgam auream pro signo clementiæ. Ond yes dado a entender, e es; e deue seyer de iusticia con clementia, e de clemencia con iusticia. E aquestas dos virtudes de iusticia, e clemencia son al Rey muy necessarias. Porque por la iusticia es el Rey temido: e pro la clemencia es amado. Dize Seneca lib. I. De clementia. ad·.·.·.·. Cæsarem: Non oportet Regibus magnas ædificare turres, fortia Castra construere, muris, & sepibus se munire. Optimum munimentum Regis est, amor subditorum, & Ciuium. Dize, que no conuiene a los Reyes edificar grandes Torres, ni fuertes Castiellos; ni fazer fondos valles, ni fuertes murallas, por fazer se fuertes. La mayor fortaleza que el Rey puede hauer, es el amor de sus subditos, e vassallos. E por aquesto dize el mismo en el sobredito libro, faziendo metro, o versos.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox:
Et doleat, quoties cogitur esse ferox.

Dize que el Rey deuo seyer perezoso a instigir penas, y muy laugero, o propinco a fazer gracias, e misericordias. E si le conuiene por deudo de iusticia dar pena; a quello deue fazer congrant dolor de coraçon. E como el amor entre el Rey, y sus subditos se contenez ca por la virtut de clemencia: por tanto la vara del Rey deue seyer, assin mesmo de oro. Legitur Prouerbiorum Cap. Misericordia, & veritas custodiunt Regem; & clementia roboratur thronus eius. La misericordia, e la verdat guardan el Rey: e por la clemencia el su trono es refirmado. Aquesta iusticia, Señor, vos exercitando, e los malos corrigendo, es assaber, los que son malos de su natura, que nunca fazen sino obrar mal, è no solament ellos, mas sus compannias, è aquellos qui con ellos viuen; con verga de fierro, è con rigor de iusticia. E los que non son malos de su natura, mas que les esdeuiene alguna desauentura, quia primi motus non sunt in homine; con verga de oro, è con clementia. E assin faziendo, poremos dezir, que la nuestra salut en la mano vuestra derecha es; por de los malos iusta correction. E aquesto significa el ornamento Reyal, que es en vuestra mano derecha, que es Ceptro.

Dixi terciament, que la salut nuestra en la mano vuestra siniestra es; por de los pueblos a vos subiectos auisada gouernacion, è administracion. E aquesto significa el ornament Reyal, que es Pomo en la mano siniestra; el qual el Rey guarda, e mira. El pomo significa los pueblos, que el Rey tiene en la mano de su iurisdiction. El pomo, Señor, ha figura circular; en la qual egualment, è sin differencia el centro guarda todas las partes circumferentiales. Aquesto, Señor, significa, que sodes centro, e medio de todos vuestros pueblos egualment; & sin differencia a todos deuedes iudgar, & sin parcial affection guardar ius vuestra protection, e mirar por estudiosa circumspection. E assin, Señor, a vuestros Vassallos, e sosmesos todo bien sera procurado, e de aquellos todo mal tirado, e arredrado. Porque escrito es, Prouerbiorum Cap. XX.·.·.·.·.·.·.·.·. Qui sedet in Solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo. E contanto, Señor, de part de vuestra Capeça, e de vuestras manos, diestra, & siniestra, vendra nuestra salut. E assin, Señor, de coraçon, e de voluntat a vos deximos, e proponemos la paraula por mi començada: Salus nostra in manu tua est tantùm. Respiciat nos dominus noster: pro iusticia rigurosa, por clementia piadosa, e por gouernacion vigil, e estudiosa. Et læti seruiemus Regi: e alegrement seruiremos al Rey. E si nos es demandada la razon de nuestra alegria; respondemos la paraula, que se escriue en el.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.. Quia Rex noster operatus est salutem in medio terræ. Porque el Rey nuestro ha obrado salut en medio de la tierra, es a saber en el regno suyo de Aragon; en tal manera, que vos, Señor, & obrando vuestra salut en aqueste vuestro Regno terrenal, Dios obre la vuestra salut en el Regno suyo celestial. Amen.

Concludiendo sobre las cosas por el dito Señor Rey propuestas dixo, que los del Regno se retenian deliberacion. E que hauida aquella, farian tal repuesta, que seria seruicio de nuestro Señor Dios, e del Señor Rey, e bien de la cosa publica del dito Regno; e tal que el dito Señor Rey se deuria contentar.

Quamprimùm itaq; à Comitiis redditur responsum (ne plus, quàm fas sit, de proposito nostro cursu digrediamur) à Iustitia Aragonum summum illud, & commemorandum Comitiale, vt ita dicam, Iudicium exercetur. Statim enim enim coram eo, tanquam Comitiorum Iudice, à Regio procuratore, qui Fiscalis vocitatur, pro indicta die absentes accusantur. Statutum est autem, vt ter ante accuset intermissam diem, quàm Magistratus possit mulctã irrogare. Legis autẽ nostræ sub tit. *De conuocatione Curiarum.* ea de re verba sunt huiusmodi. *ITEM: querientes nos hauer graciosament, è benigna, con los que de aqui auãt serã conuocados a las Cortes, que seran celebraderas a los Regnicolas, è habitadores del dito Regno de Aragon: De voluntad, è consentimiento de la Cort, estatuymos, & ordenamos: Que los que seran clamados à Cortes, o alguno dellos, no sean, ni puedan seyer reputados contumaces, si no que se an esperades tres vegadas de gracia. Las quales se fagan, de quatro en quatro dias, a fin que duren doze dias. Mas ordenamos:*

uanos: que las prorogaciones fazederas, del termino adelant (al qual las Cortes primeramẽt seran assignadas, o clamadas) non puedan passar, o prorogarse vltra tiempo de quarenta dias. E si el contrario feyto serà: que passados los quarenta dias, si a hauida la Cort, è los clamados ada quella, por licenciados, è licenciada. At verò quarta huiusmodi à procuratore Fiscali facta accusatione; absentibus statuta iam mulcta irrogatur. Nam Iustitia Aragonum statim decernit de Regis iussu, atq; Ordinum sententia (sic enim ab ipso fieri ius est, minima etiam quacumq; in re) absentium nullam habendam esse rationem, quominus Comitialis ille propositus exitus expediatur. Quod, vt decernitur, ita fit. Deinceps enim, quamdiu Regibus, ac Regno placet, ex die in diem Comitia producuntur: prodita semper priùs ab eodem Iustitia Aragonum vnaquaq; Comitiali die, in qua iudicium aliquod sit futurum. Ad eum enim id fieri spectat. De quo Petrus Belluga Valentinus, præclarus iuris interpres, qui Alfonsi V. floruit temporibus, hæc in suis scriptis testata reliquit, in quibus totam hanc Comitiorum rationem fusiùs persequitur. *Et licet in Foro Aragonia, Princeps præsideat in Curia: Iustitia tamen Aragonum, vt Index inter Curiam, & Principem, Curiam prorogat, si Princeps præsens est, sui mandato, & consensu. Hocq; est ius quoddam constitutum, & priuilegiatum.* Et idem alio in loco. *Et est Iudex in Aragonia Iustitia Aragonum, qui est Iudex inter Principem, & Curiam.* Quomodo autem iudicium id a Iustitia Aragonum fieri debeat, in quodam Capite Priuilegii generalis, cuius toties mentionem fecimus, sic cautum fuit. *Item: Que el Iusticia de Aragon, iudge todos los pleytos, que vinieren a la Cort, con consello de los Ricos hombres, Mesnaderos, Caualleros, Infanzones, Ciudadanos, y de los hõbres buenos de las Villas, segũt Fuero, è segũt antiguamẽt fue acostũbrado.* Sed vberiùs diu antea expressa fuerat integra hæc in Comitiis iudicãdi illius Magistratus potestas, ac formula, in publica illa nobis, sub Iacobo Rege I. constituta lege, cuius supra meminimus. Quę talis est. *Quòd in omnibus caussis, quæ erunt inter ipsũ Regem, vel successores suos, & Ricos homines, Filios dalgo, & Infanciones; quòd Iustitia Aragonũ iudicet cum consilio Ricorum hominum, & Militum, qui erunt in Curia, dummodo non sint de partidà. In omnibus aliis caussis, quæ erunt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones; iudicet Iustitia Aragonum de ipsius Regis consilio, & de consilio Ricorum hominum, Militum, & Infancionum, qui erunt in Curia, dummodo non sint de partida.* Ea autem verba, *de partida*, id valent, vt ad consulendũ ii omnes, quorum priuatæ res aguntur, excludantur. Verùm hæc lex id etiam adiungit; iudicium nempe hoc à Iustitia Aragonum dupliciter fieri debere. Nam de cõtrouersiis, quæ inter Regem, ac nonnullos fortè Regni Ordines ortæ fuerint: excluso Rege, & iis, de quorum priuato iure contendatur, Iustitia Aragonum Iudex constituitur. In aliis autẽ quæstionibus, quæ non inter Regem, sed inter ipsos Ordines existent fortasse (fieri n&q; id sæpe videmus) Regis consilium oportet, & aliorum, qui liberè in ea caussa ius dicere possint, adhiberi. Sed rectè ne hanc nostræ legis sententiam interpreter, in Iurisperitorum opinione relinquo. Non enim doctorem me esse volo, sed tantùm historicum: cuius quidem muneris dignitatem, non gloriolæ aucupandæ vllius, sed iuuandæ patriæ impulit studium, vt mearum virium imbecillitate metirer. His ergò Consiliariis Iustitia Aragonum vti debet in Comitialibus iudiciis exercendis. Dum autẽ omniũ sensus in propositis rebus videntur congruere, effectusq; est æqualis ille, quẽ initio diximus, quasi fidium concentus: extremus tunc Comitiorũ actus tempore, ac die definitur. Quem nos, *El dia de la celebraciõ del Solio*, nuncupamus: quòd in eo Rex, maiori pompa, & apparatu, in Solio sedeat, omniũ Ordinũ frequẽtia stipatus, de cõfirmandis, sanciendisq; rebus, quæ in Comitiis transactæ fuerint, nouas leges, ex cõmuni, & publica auctoritate, laturus. Ita autẽ omnia cõcocta sunt, dum in illũ locũ conducuntur; vt plurima iura vno tẽpore statuantur facillimè. Quæ postquàm à Rege decreta sunt simulq; omniũ Ordinũ cõsensione laudata; de eorũ stabilitate Rex fidẽ suam Omnipotenti Deo in Iustitiæ Aragonũ certa iam verba, interposito Iureiurando, deuincit. Et Iustitia quã mox, aliiq; Regii ministri, ac cuncti Ordines in Regis manibus simili religione obligantur. Huiusce verò tantæ rei celebritatẽ ii duo, quos diximus, Comitialis scripturæ Magistri publicarũ literarũ monumentis consignant ad posterorum omnium memoriam sempiternã. Atq; hoc tandẽ felici exitu constans, & grauis, concordiarum plena, perfecta, atq; absoluta ipsorũ Comitiorum ratio cõcluditur. Iã verò de subselliis hęc idẽ Belluga, variis in locis, attestatur. Omittã autem testimoniorũ copiã, quã effundit, vt quæq; dicat, dilatet, & cõfirmet. Id enim Iurisperitorũm est maximè propriũ. Ad nostrũ autẽ institutũ nihil pertinet, cùm non tã caussas rerum, quàm ipsas res, atq; euenta perquiramus. Vt Belluga igitur prodit: *Princeps, vt Regni dominus, in Culmine sedere debet: quod appellatur locus altus super omnes gentes ad Curias conuocatas, Regna sua, & terras repræsentantes. Et in dicto Culmine, in Solio alto super omnes Vassallos debet Rex Cathedram tenere. Et ideò solitum est, vt fiat quoddam thronum ligneum,*

quod nos Tabellatum appellamus; in quo sint multi gradus, ad modum gradarii; & Solium Regium, stat in loco superiori super caput omnium conuocatorum. Post Principem autem sedet Primogenitus, & ad dexteram patris sedere debet. Ex post ad latus sinistrum Principis, quod est dexterum quoad Curiales, sedet Iustitia Aragonum. Qui ex suis Foris præsidet etiam in sui Curia Aragonensium, & illam prorogat. Et ista dignitas, & officium fuit incognitum de iure, cùm sit creatum ex lege Regni, & habet magnum participium in Regia iurisdictione. Ego verò in comitialibus nostris scriptis notatum inuenio, Iustitiam Aragonum in gradibus Solii, ad ipsius Regis pedes, medium inter omnes Regis ministros, sedêre consueuisse: qui mihi præcelsus sanè, ac satis editus videtur locus. Quod si iisdem Comitiis, atq; eodem (vt vulgò loquimur) Solio, horum trium Regnorum conuentus celebrentur, id enim plerunque fit; ius est: Vt nostri Ordines in loco sedeant digniori; atq; vt Ciuitatis Cæsaraugustæ primarius Consul, quem Iuratum dicimus, in subselliorum ratione Barcinonenses, ac Valentinos Consules antecedat. Reliqui verò quo loco sedere debeant gradatim, Belluga idem fusius, & vberius pertractauit: & nos etiam in eo, quem de Methodo procedendi in Comitiis, vulgari lingua, superioribus annis libellum conscripsimus. Iam enim vnicuiq; in magno illo consessu certus, ac definitus est locus: statutūq; quis summus, quis infimus, quis medius, quis vltimus, ac quis extremus futurus sit: & vt, quo quisque loco sedere debeat, assideat; & illico qui sit post illum sessurus, subsequatur: vt omnia completa, & conferta sint: ne vlla relinquatur subselliorum pars nuda, aut inanis; sed vt quisq; sit in dando, & cedendo loco, cui dari conueniat, officiosus. Ceterum magnum aliud solebat olim in Comitiis nostris, non iam a Iustitia Aragonum, sed contra eundē Iustitiam, illius Locūtenentes, aliosq; ministros, iudicium exerceri. Vetus namq; ius erat, & antiquū: vt Magistratus hic Comitiali esset tantummodò notationi subiectus. Neq; vllum aliud in eū erat iudicium damni, nec criminis, de iis, quæ iniuriose decerneret, nisi Comitiis habitis, cōstitutum. Nunc verò per leges noui cuiusdam iudicii inductus est mos, sancitumq;: Vt quotannis subire possit Septemdecim virorum vultum seuerum, magnamq; illorum experiri vim, ac iracundiam potestatis. Sequenti vero Capite quomodo ea se res habuerit demonstrabo.

DE INQVISITORIBVS IVSTITIÆ ARAGONVM censorioq; Septemdecim virorum iudicio.

Neque enim decuisset profectò, cùm a maioribus nostris tam bene fuissent ceteræ istius muneris partes descriptæ, extremum actum hunc, tamquam ab inerti poeta, fuisse neglectum. Quinimo eundem sic oportuit, ad Magistratum ipsum temperandum accedere, vt in eo statuamus modò, incolumen Reip. nostræ statum contineri. Nam quo pacto fuêre extraordinarii Regum impetus Iudicis Medii præfectura compressi: simillimè quoq; necesse fuit, eandem ipsam præfecturam illaqueatam esse legum periculis, implicatamq; expectatione supplicii: ne nimia potestas superbiæ, aut elationi, sed bonitati, ac moderationi materiem det. iam vt melius nostrā quā Lacedæmoniorum olim, fuisse tēperatam Remp. iudicemus, quandoquidem nō Ephoris calcaria solum, ac Regibus frænos, quēadmodū Isocrati, doctori alioquin singulari; sed & ipsi Iustitiæ Aragonū & calcaria, & frenos quoq; interdū adhiberi debere, visum fuit. Itaq; ad eā rē clarū hoc sibi maiores nostri, publica huiusmodi lege, remediū cōpararunt. Quæ enim tāto labore, ac periculis parta ab ipsis, nobisq; tradita libertas fuit; hoc etiam maximo oportuit, ac fortissimo sepimento vallari: Nempe vt Magistratus ipse se sciat, nisi in temperando temperantiam adhibuerit, grauissimas fore censorii iudicii pœnas subiturum: cuius nullo modo declinare laqueos licebit. Hæc autem ea de re antiquæ legis sub tit. *Quod in dubiis.* verba sunt. *VOLVMVS etiam, & ordinamus: Quòd in casu, quo Iustitia Aragonum de facto processerit, vel mandauerit procedi ad executionem realem contra Forum, Priuilegia, Libertates, Vsus, & Consuetudines dicti Regni, contra personam, vel personas, seu bona alicuius; vel non certificauerit infra octo dies Officialem consultantem, postquàm requisitus fuerit super dubio, quid de Foro, Priuilegiis, libertatibus, vsibus, & consuetudinibus dicti Regni faciendum existat, & quid facere debeat, vt dictum est; vel si noluerit cognoscere de quæstione, quæ mota fuerit contra Iudices, & Officiales, vel aliquem ex eis, contra quem fuerit propositum processisse ad executionem realem contra personam, vel bona alicuius contra Forum, Priuilegia, libertates, Vsus, & consuetudines Regni; vel non expectata certificatione dicti Iustitiæ de facto processisse contra eam, vel peccasse in aliquo prædictorum in supradictis articulis contentorum, & specificatorum; vel si dictus Iustitia, obedierit Cartæ contra Forum; vel recusauerit, mandare ad executionem duci sententiam latam per ipsum contra aliquem Iudicem, seu Officialem, secundum quod dictum est; vel non compleuerit, vel fecerit omnia, & singula supradicta, quæ tenetur complere, & facere, secundum quod dictum*

eſt: Quòd in prædictis caſibus, & quolibet ipſorum, in quo, vel in quibus dictus Iuſtitia Aragonum fecerit, vel omiſerit: ſi factum eris criminale, & mors, exilium, extema membrorum, pœna corporalis, vel captio fuerit ſubſequuta; dictus Iuſtitia Aragonum ſuſtineat, & pœnam ſimilem habeat ſuſtinere. Et ſi ratione dicti enanſamenti, vel ſuperſeſſionis aliqua de dictis pœnis non fuerit ſubſequuta; vel factum fuerit ciuile, & ex hoc pars ſuſtinuerit miſsiones, & damna: in quolibet dictorum caſuum dictus Iuſtitia Aragonum teneatur parti damnificatæ ſoluere miſsiones, & emendare damna in duplum; & perdat Officium; & numquàm illud, nec aliud Officium poſsit habere; nec poſsit eſſe de domo, nec de mercede noſtra. Quæ pœna impoſitæ contra dictum Iuſtitiam Aragonum habeant locum, & ducantur ad executionem; quotiens per Curiam Generalem fuerit pronuntiatũ, vel declaratũ ſuper eo. Quam Curiã dictus dominus Rex teneatur facere de biennio in bienniũ, ſecundũ quod per Forum extitit ordinatum. Ad inquirenda autem ſingula quæque Iuſtitiæ Aragonum facta, & conſilia, Ann. Chr. ∞ CCCXC. Quatuorvirale quoddam, non annuum, vt modo, ſed Intercomitiale munus deſignatum fuit, ex quatuor Regni conflatum Ordinibus. Cui qui tunc præpoſiti fuêre; ex eo quod in Magiſtratum inquirere debebãt; Inquiſitores Officii Iuſtitiæ Aragonum dicti ſunt: atque ita nunc etiam dicuntur. Inquirendi autem ſic ipſis fuit, publica lege, poteſtas definita. Interdum enim fas erit hôc locô, vt ad memoriã vetuſtatis, antiquatas ipſas leges referamus. *CVM officiũ Iuſtitiæ Aragonũ ſit vniuerſale in dicto Regno, & ſi quos contra iuſtitiam aggrauaret, (præſertim cùm in aliquibus cauſsis, in quibus contra Officiales noſtros, & alios cognoſcere poteſt, de Foro ab eius ſententiis appellari non poſsit, nec appellatio aliqua proſequi) iuſtitiam ab eo debitam, grauati aſſequi commodè nequirent. Nam quamquam per Forum ſtatutum exiſtat; quòd pœnæ à Foro contra dictum Iuſtitiam impoſitæ tunc locum habeant, & exequantur, cùm per Curiam Generalem Aragonum id declaratum fuerit, ſeu pronuntiatum; quia tamen per dictum Forum, vel aliàs non eſt aliqua certa forma prodita aduerſus dictum Iuſtitiam, eiuſque Locumtenentes, Notarios, & Virgarios procedendi: Eapropter ad ſupplicationem, & de voluntate, & conſenſu totius Curiæ, ſeu Deputatorum Regni prædicti, vice, & nomine Curiæ prædictæ, & pro bono ſtatu dicti Regni, Statuimus, & in perpetuum ordinamus: Quòd per nos, & ſucceſſores noſtros eligantur quatuor perſonæ idoneæ: Vna videlicet de quolibet brachio, de octo perſonis nobis, & noſtris ſucceſſoribus nominandis, & præſentandis, & in Curiis generalibus, vel Particularibus celebrandis in dicto Regno, vice prima de Octo perſonis nobis nominandis per Deputatos Regni prædicti pro tota Curia. Qui habeant ſufficiens, & plenum poſſe inquirendi, ſeu Inquiſitiones faciendi ad ſolam partis priuatæ denuntiationẽ factã verbotenus dictis Inquiſitoribus, & ſine ſcriptura, contra dictũ Iuſtitiã, Locũtenentes, Notarios, & Virgarios ipſius. Ita tamẽ quod ipſi Inquiſitores, faciãt ſcribi nomẽ denũtiatoris & ſubſtantiã eorũ, quæ denuntiabit, per ipſorũ Notariũ in actis Proceſſus Inquiſitionis, quæ fiet contra dictos Iuſtitiam, Locumtenẽtes, Notarios, & Virgarios ipſius, qui nunc ſunt, & pro tempore fuerint, de quibuſuis criminibus, exceſsibus, delictis, & notabilibus negligentiis, ac magnis defectibus abinde faciendis, committendis, ſeu perpetrandis in, & circa Officium antedictum, aut colore, ſeu occaſione eiuſdem in ſuis Officiis delinquendo. Quam Inquiſitionem iidem Inquiſitores contra prænominatos, & quemlibet ex eis facere teneantur prædictis tribus menſibus Anni cuiuslibet, Martii videlicet, Iulii, & Nouembris, & non vltra. Qui quidem Inquiſitores prima vice per nos eligendi, & eorum Notarius, teneantur præſtare ſacramentum, & homagium noſtro nomine, & dictæ Curiæ, in poſſe dictorum Deputatorum, & dictæ Curiæ: De bene, & legaliter ſe habendo in faciendis dictis Inquiſitionibus, & in exercitio earundem, omni odio, fauore, timore, amore, & rancore ſemotis. Et de tenendo in ſecreto nobis, & cuicumque alteri perſonæ dictas Inquiſitiones, & contenta in eis vſque ad earum publicationem. Et qui poſt hos prima vice electi fuerint, & qui ex tunc loco eorum, ſeu cuiuslibet eorum de cetero eligentur, aut ſubrogabuntur; teneantur ſimilia ſacramentum, & homagium præſtare in poſſe noſtro, & dictæ Curiæ tempore celebrationis eiuſdem: Nobis tamen exiſtente in dicto Regno ſine celebratione Curiarum, in poſſe noſtro, & Deputatorum dicti Regni. Si vero abſens fuerimus à dicto Regno; dicta Sacramentum, & homagium teneantur facere, & præſtare in poſſe Gubernatoris Aragonum, & Deputatorum eiuſdem Regni, ſeu alterius eorundem Deputatorum, qui ad id ab ipſis Deputatis fueris ordinatus.* Tum alio capite hæc fuit exercendi iſtius iudicii conſtituta formula. *Statuimus etiam: Quòd Inquiſitores prædicti teneantur facere dictam publicationem in primis Curiis Generalibus, vel Particularibus, celebrandis in dicto Regno. Quas nos, prout de Foro tenemur, Iuramus celebrare de biennio in biennium poſt finitas Curias generales, vel in caſu ſuo eis non finitis. Quæ publicatio habeat fieri antequam ad alios actus dictarum Curiarum poſsit procedi. Et facta dicta publicatione, eadem Inquiſitiones debeant finiri infra ſpacium quatuor menſium ex tunc ſequentium. Infra quos concedatur dictis Iuſtitiæ, Locumtenentibus, Notariis, & Virgariis per dictos Inquiſitores, copia articulorum, atteſtationum, & de actis, ac toto proceſſu contra eoſdem productis, & actitatis; prout eorum cuilibet pro ſuo intereſſe per-*

tincte dignoscatur: & tempus ad contradicendum, & suas defensiones proponendum, & allegandum, suasque probationes super eo producendum. Quibus peractis: similiter concedatur copia attestationum, & aliorum, quæ proposita & producta fuerint procuratori Curiæ Aragonum. Quem brachia Curiæ prædictæ possint, & teneantur constituere in primis actibus Curiæ ad prosequendum, instandum, & determinari faciendum per sententiam, Inquisitiones, quæ inchoatæ fuerint contra dictum Iustitiam, & alios præfatos. Concedendum eidem procuratori terminum similiter ad reprobandum testes, & alia, quæ per dictum Iustitiam, & alios tam dictos producentur. Taliter tamen per ipsos Inquisitores dicti termini cuilibet ex prædictis moderentur; quod dictæ Inquisitiones infra dictum tempus finiri habeant. Et teneantur dicti Inquisitores in prædictis procedere breuiter, simpliciter, summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii, sola facti veritate attenta. Et postquàm dictæ Inquisitiones erunt conclusæ, seu ad diffinitiuam sententiam productæ; non possit ad alios actus Curiæ procedi, donec ipsæ Inquisitiones per diffinitiuam sententiam fuerint terminatæ. Quæ proferri habeant, absoluendo, vel condemnando, quoad pœnas in Foro statutas: exceptis pœnis damnorum duplicatorum, & expensis, & interesse partis denuntiantis: quas is, cui pertineat, petere valeat, prout per Forum, & vsum Regni ante huius Fori editionem facere poterat. Dictus tamen denuntiator, ratione dictæ denuntiationis, non teneatur de calonia, nec de expensis. Et prædictæ absolutiones, & condemnationes habeant fieri iuxta merita dictarum Inquisitionum per dictum dominum Regem, & quatuor Brachia dictæ Curiæ concordes, seu maiorem partem cuiuslibet dictorum Brachiorum; illorum videlicet, qui in iis licitè possint, & debeant interuenire, de Foro, & ratione. Et nostræ etiam intentionis existit, Quòd Brachium Ecclesiæ possit interuenire in præmissis, & singulares eiusdem, qui voluerint interesse. Et insuper ordinamus: Quòd dictis Inquisitionibus pendentibus, & eis per diffinitiuam sententiam non finitis, ad suspensionem aliquam dicti Iustitiæ, & aliorum prædictorum procedi nequeat vllo modo. Quin etiam eadem lege, magnum hoc Inquisitorum fundatum, ac stabilitum fuit pulcherrimis hisce institutis imperium. *ITEM statuimus: Quòd dictorum Inquisitorum Officium duret tantum, quousque per Curiam de aliis sit prouisum, modo, & forma præfatis. Et postquàm de aliis Inquisitoribus fuerit prouisum; successores teneantur inquirere contra præteritos Inquisitores, quibus modo, & forma se habuerint in, & circa commissum eis Officium. Et similiter faciant ii, qui in Curiis successiuè fuerint deputati: qui teneantur præcedere, & Sacramentum, & homagium præstare, modo, & forma superius expressatis. Ceterum cùm nobis fuerit supplicatum, quod dictos Inquisitores non reuocemus, priuemus, nec in aliquo impediamus in, & circa exercitium Officiorum suorum, per Inhibitiones, supersedimenta, nec aliàs vllo modo, nec tollamus nec minuamus pœnas aliquas per Foros statutas contra dictũ Iustitiam, & alios prædictos; & vbi faceremus, quòd Inquisitores prædicti non teneantur obseruare aliquas literas, mandamenta, Inhibitiones, vel prouisiones in contrarium præmissorum emanatas; immo eis non obstantibus continuarent, & exercerent eorum Officiũ supradictum. Propterea volumus, concedimus, & ordinamus quòd dictos Inquisitores nõ intendim⁹, neque possim⁹ priuare, nec in aliquo impedire per Inhibitiones, supersedimenta, vel alio modo, prout in nobis supplicatis continetur. Verùm si contingat, aliquem ex dictis Inquisitoribus interim deficere, morte, longa absentia, vel alio legitimo impedimento: in quolibet casuum prædictorũ, alii eius consocii possint, & habeant præsentare nobis, tamẽ in ipso Regno personaliter existente, nobis vero ab ipso Regno absente, Gubernatori dicti Regni, duas personas illius Brachii vnde deficiat, de quibus Nos, vel dictus Gubernator suo casu, habeamus, & habeant eligere vnam ex ipsis infra quindecim dies, postquàm dicta electio exstiterit præsentata. Et vbi infra dictum tempus non faciemus Nos, vel dictus Gubernator suo casu: dicti Inquisitores, deficientis consocii, ex tunc id facere valeant. Quæ persona sic electa teneatur dicta Sacramentum, & homagia præstare in posse nostro, si in ipso Regno fuerimus, & Deputatorum dicti Regni, vel aliquorum ex ipsis Deputatis per alios Condeputatos eligendorum. Nobis vero ab ipso Regno absente, in posse dicti Gubernatoris, & dictorum Deputatorum, vel alterius eorum per Condeputatos alios eligendi.* Iam verò hęc quoq; tunc data fuit Inquisitoribus ipsis potestas. *Hac constitutionẽ etiam perpetuo ordinamus: Quòd Inquisitores memorati, temporibus quibus circa prædictas vacabunt Inquisitiones, possint videre, & inuestigare omnes Processus originales, & acta Curiæ dicti Iustitiæ. Et eidem Iustitia, Locumtenentes, & Notarii, ipsos, & ipsa teneantur quacumque vice, qua fuerint requisiti, eis exhibere, & ostendere; ipsorumq; copias, quotiens eas voluerint, & petierint ipsis tradere absque aliquo pretio. Scribentibus tamen Generale dicti Regni satisfacere teneatur.* Ad extremum hæc iisdẽ fuit, & laboris delegandi condicio, & merces altero eiusdem legis Capite constituta. *Volentes, prout conuenit, dictis Inquisitoribus de condecenti salario prouidere: Statuimus, quòd quilibet Inquisitorum prædictorũ anno quolibet habeat pro suis sportulis, salario, & labore à Generali dicti Regni Trecẽtos Florenos: & eorum Notarius Centũ Florenos. Quos habeant per tertias in fine cuiuslibet dictorum trium mensium, Martii videlicet, Iulii, & Nouembris. Et nõ possint*

aliquibus

aliquibus aliis personis, præterquàm suis collegis, seu sociis dumtaxat, committere vices suas. Ita tamen quod omnes quatuor, vel saltem tres ex ipsis habeant personaliter interesse exercitio, & continuationi Processuum dictorum Inquisitorum. Vetus igitur nostrum ius erat, vt in Comitiis exerceretur hoc contra Iustitiam Aragonum magnum iudicium: minimè tamen ceteris negotiis intermissis. Vno enim, atque eodem tempore, & Comitiales ipsæ agebantur res, & iniuriæ propositæ Magistratus. Neque verò olim Inquisitores hi, tantummodò erant huiusmodi caussarum structores. Interdum enim, vt sua ferre suffragia possent, lege hac publica concessum fuit ipsis. *Queremos assi mesmo: que en la examinació, e diffinitió de los ditos Processos, los ditos Inquisidores puedã estar presentes. Emperoque no hayã voto, sino aquel que sera de la Cort: assi como vno de la Cort.* Sed statutum erat, vt antequam vllum iudicium fieret facti alicuius, Inquisitores de singulis caussis ad Comitia referrent. Comitia autem de eis omnibus, prodita priùs die, publico iudicio decernebant: ac quæ maiori parti rata videbantur; rata erant futura. Ceterùm non facile factu semper erat in tanto hominum concursu, vt & ipsi secum, & simul omnes cum Regibus, in sententiis ferendis conuenirent. Quinimmo ob magnam confusionem suffragiorum, in alia Comitia plerumq; solebant iudicia hæc differri. Neq; ea semper pondere, ac delectu ferebantur; sed impetu, ac furore nonnumquã: cum interdum etiã ex imperitæ multitudinis errore penderẽt. Itaq; meritò possumus affirmare in hac iudicii ferendi formula statuenda, nostrã diutius antiquitatem errasse; ne iam illi omnia concedamus: quamquã eam aliquamdiu videmus nouis fuisse legibus, minutulis tamen in rebus, emendatam. Verùmtamen cùm difficultas ipsa videretur semper nouam aliam rationem, ac iudicandi viam flagitare, extremaq; hæc totius nostræ molitionis pars firmũ aliquod imploraret publicæ libertatis præsidiũ: plurimis tentatis rebus, in hac tãdem vna in Comitiis, Calataiubii habitis, An. ∞ CDLXI. acquieuerunt omnes: Multitudinem quippe fugiendam, paucisq; iudicibus contentos esse oportêre. Neq; aliter potuisset planè animaduersio, quę oportebat, vitiorum, nec delectus æquitatis, qui conuenit, adhiberi. Et id quidem deficiebat solum, vt bene firmus Reip. nostræ status, firmior redderetur. Tunc enim, quasi illius stabilitatis fundamentũ, ac sedes, constituta fuit hæc, de qua nunc agimus, Magistratus Iustitiæ Aragonũ Septemdecimuiralis auctoritas, moderatrix. Sed neq; tunc res ipsa visa est, quam decebat, maturitatem habêre: quippe cùm nihil simul & inuentum, & perfectum sit. Sexennio autem post, immutatis nonnullis de prioribus institutis, qui nobis nũc manet, inductus est mos: Quo tametsi appropinquauit magis, sed nondum venit tempestiua omnis, quæ oportet, maturitas decretorum. Immutanda enim videntur nonnulla, alia nouo more interdum decernenda, non tam vt seueritas ipsa iudicandi, quàm vt accusandi corrupta, à nonnullis vsitata, formula temperetur. Eam enim statuo esse haud mediocre impedimentum libertatis: atq; ita esse in hoc iudicio seueritatem probandam; vt in accusando adhibeatur etiam quæ tanto muneri debetur, decôris, ac æquitatis mansuetudo. Verùm nescio quo pacto ad statuendi rationem delapsa est oratio mea, cùm id mihi propositum initio nõ fuisset. Itaq; vt ad rem redeam, Ann. ∞ CDLXVII. in Cæsaraugustanis Comitiis, quorum supra meminimus, amplissima illa lege, quæ, *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum*, inscribitur, sancitum fuit: Vt censorium hoc de Magistratu iudicium mutuis exerceatur, & Inquisitorum, & Septemdecim virorum Officiis. Quæ ita ipsis dispertita sunt: Vt Inquisitores muniant iudicandi viam; Septemdecimviri autem sententiam pronuntient. Iam verò Inquisitores hos non publico delectu, vt olim dum Intercomitiales erant, sed Deputatorum more, sortito quotannis lex nostra capi iubet. At Septemdecimviros, sortito quamuis; non tamen annis singulis; nisi dum eorum indiget ope Respublica. De quibus omnibus singula sunt iura constituta: ne quis eorum à proprio, & integro possit officio aberrare. Quæ verò ea sint, perquàm breuiter perstringam hoc loco. Quamquam enim sunt literatis nostris hominibus vulgata, & notissima: plerumq; tamen solent esse non solùm populo, sed suffragatoribus ipsis obscuriora. In primis igitur quodam illius legis Capite sancitur: Vt Inquisitores hi, prioribus decem Aprilis mensis diebus, cuiuslibet anni, Cæsaraugustæ in publica Deputationis ita vocata domo considentes, amplissimo Comitiorum loco, potestatem sui faciant, vt ab omnibus possint adiri. Antiquo autẽ more comparatum est: vt prima quaq; eiusdem mensis die, Inquisitorum iussu, publici præcones, maxima voce, citent quoscumq;, qui se iniustè esse à Magistratu lęsos arbitrentur, vt apud Inquisitores edant, & exponant, ac suã quisq; iniuriam persequatur: denuntiantes siquidem, Inquisitores ipsos singulis illis diebus, definito eo loco, ad omnia, de quibus quisq; audiri velit, paratos futuros. Quòd si nemo adsit, qui intra decem illos dies de Ma-

gistratus iniuria conqueratur; eundem accusandi tunc aditus est omnis interclusus, nec Septemdecimviri educuntur eo anno. Immò verò decima ipsa Aprilis mensis die, Inquisitorum illud finitur imperium. Si quispiā autē, licet tenuissimus homo, intra dictos dies, proposuerit, a Magistratu contra se, fuisse aliquid iniquè, & iniuriosè decretum; vel non decretū fortasse, quod iuxta leges ipsas decerni debuisset: tunc Inquisitorū potestas vsq; in decimum Iunii sequentis prorogatur diem. Omnes enim hi, qui interponūtur, dies & actori ad agendum, & reo ad defendendum sunt, vnicuiq; videlicet definito iam tempore, constituti: decretumq; est; vt hæ caussæ apud Inquisitores, tū Iudices, agendæ sint. Id ipsum autē de Magistratu conqueri, & apud eos edere, & exponere; *Denuntiare*, patrio loquendi genere appellamus: *Denuntiationemq;* petitoris ea de re propositum libellum. Cuius tam formidolosum est nomen, vt statim dum proponitur, triste cēseatur, ac horridū; ac si iam reus fiat sola eiusmodi nuntiatione vitiosus. Simulac ergò intenditur alicui, censorii istius Iudicii periculum: si legitimis præstitis, vt loquimur, fideiussoribus roboretur; inanis est prorsus quæq; omnis mutatio consilii. Nam etsi ius suum posteà totum dimiserit, qui accusarit; nihilominus necessariò est illius, qui accusatus sit, nomen ab Inquisitoribus ad Septemdecimviros deferendum. Tūc enim procurator Regni, publicus est accusator à nostris legibus constitutus; qui vehemētem, & acrem petitoris illico capere tenetur, quam eidem minime licet, personā deponere; quin singulas huiusmodi actiones, tamquàm perduellionis actiones, persequatur. quasi leges ipsę videantur eo tēpore illius à se selecti patroni fidem, illatarū sibi iniuriarū vltricē, implorare. Eò aūt grauior; quò nō est voluntaria illius accusatio, censetur. At verò qui reus factus est, in cōfessione facti, præcipuam eā, quæ sit ipsius iuris, defensionē suscipere debet, ipsarumq; arripere patrociniū legū. Tunc enim non tā de priuato, quàm de publico iure disceptari oportet. Nonnūquā autem ex scripti interpretatione improbo Iudici datur occasio, vt cū sciens perperam iudicarit, publicas tabulas videatur sequutus. Tam prōpta autē, & parata esse debent istius Magistratus adiumenta, ad cōmunia pericula propulsanda; vt si nō defendat, vel non ferendæ obsistat iniuriæ, tam esse in vitio iudicetur, quàm si eandem ipse iniuriā intulisset. Verùm hæc omnia in singulare Septēdecim virorum iudicium concluduntur. Nullū enim ea de re Inquisitores possunt suffragiū ferre, vt olim solebant: nisi quis fortè eorum sit in alicuius Septēdecimviri, vel mortui, vel suspecti, è reliquis Septemdecimviris locū suffectus. Sic namq; fieri iubet ipsa lex, vt eorum numerus impar efficiatur. Est autē eorundem Inquisitorū potestas in nonnullos alios Regiæ Iurisdictionis ministros prorogata: quos nostro more, vulgari lingua appellandos duxi, ne eorū nomina latinè reddita efferantur vitiosè: nempe: *En los Sobreiūteros; Lugartenientes de Sobreiūteros; Porteros del numero de doze; y en qualesquiere otros Porteros, o Vergueros; y en qualesquiere hōbres des Officio de los Alguaziles del Rey, de su Lugartenīēte general, del Primogenito, y del Regēte el Officio de la Gouernaciō; y en los q̄ fuerē Aduogados secretos:* diuersa tamē à prioribus aliis ratione. Quæ aūt ea sit, in legibus, sub tit. *De Aduocatis, ac Supraiunctariis*, continetur. Ego enim sic interpretor maiores nostros sensisse, vt ea lege, *De Supraiūctariis*, censuerint, non Alguazirios ipsos, sed homines eorum Officii, satellites nimirum, huiusmodi Inquisitioni subiectos esse debêre: tametsi hæc verba aliter scio à Molino fuisse variis in locis explicata. Sed de his agere prætermitto: mihi enim ad cōmemorandum minimè videntur necessaria, cùm de Magistratu Iustitiæ Aragonū tantūmodò sit sermo propositus. Itaq; hoc in genere, Inquisitorum partes præcipuæ sunt; Septemdecimviris viā, vt diximus, iudicandi munîre. Ipsorum verò Septemdecimvirorum quam late pateat potestatis vis, ex his eiusdē legis verbis perspicuè intelligetur. *Las quales doze personas de los tres braços, è cinco de otro braço, que todos siā en numero de dezisiete personas, hayā aquella mesma potestad cerca las cosas sobreditas, è infrascriptas, è de aq̄llas incidētes, depēdientes, è emergentes, è a aquellas annexas, q̄ nos hauemos, è hauer podemos en semble con la Cort.* Quod tandē omniū maximum est, ac summū imperium. Iam verò ad negotia huiusmodi, integra iudicandi potestate, expedienda, eadē ipsa lege cautū est: Vt sortitò, vicesima quaq; Maii mēsis die, quæ huic operi faciendo dicta est, è quatuor Regni Ordinibus Septemdecim capiantur viri, qui Reip. voce magnum istud Officiū exequantur. Eosdem autem educendi Deputatis Regni cōmissum est munus: ac inducendi quoq; dum eorum nomina mutari oportet. Nemini enim in hūc tantæ dignitatis locum, neq; in ipsum Inquisitorum, nec Deputatorum numerū, licet peruenire, nisi eum Deputati ipsi, illo numero, ac loco dignum, iudicarint. Est autem præstitutum iam: vt in singulis hisce muneribus, & distributiones generū, & ipsorū Ordinū gradus seruentur: quoad is in vnoquoq; eorum effectus sit numerus, qui iam est ab ipsis nostris legibus definitus. Est præterea eadem ipsa lege prouisum; vt hæc (vt ita dicam) imparitas, in Septemdecim-

virali

virali numero constituta, ad singulos Ordines deducatur; gradatimq; deorsum versus redeatur sursum. Septemdecimviros ergò, sorte datos, ius est, ad decimum Iunii diem, Deputatorum edicto, compellari. Quem ne quis fortè negligat obire, sancitũ est etiã; vt ei, qui non adsit, vel maxima sit culpa, vel caussa. Cæsaraugustam aũt conuenientes, constituta die, Deputatis Regni sacrosancto fœdere deuinciunt fidem suã, se nullo pacto à via recta deducendos fore, quominus suum quisq; de singulis caussis & incorruptum, & liberum, & occultum quoq; suffragium ferat. Mox iudicii locum ascendunt. Ibiq; ad eos, quæq; fuerunt ante Inquisitores publicis monumentis mandata, perferuntur, adhibito ad hęc omnia eorundẽ Inquisitorũ, vt vocant, Notario: quẽ iubẽt esse leges nostræ, istius omnis scripturæ magistrum. Atq; illum olim quandoq; a Comitiis, quandoq; a Regibus, sæpius tamen ab eisdem Inquisitoribus, ipsi muneri præponi solitũ obseruaui. Nunc verò sorte etiam est eodem, quo Inquisitores, tempore educendus. Hac igitur re præstita, quasi quibusdam finibus, magnũ illud, quod diximus, eorundẽ Inquisitorum terminatur imperium. Inde autem Septemdecimvirorum incolumis tota iudicandi potestas informatur. Apud eos enim statim oriuntur accuratæ, & acerrimæ honoris contentiones, disceptationesq; de singulorum reorum capite, & fortunis. Ac ne illud omittam, Septemdecim hos, graues ferendi istius iudicii auctores, libertatibus nostris placuit habêre eiusdem legum expertes, & ignaros. Ita enim ab eo Iurisperiti omnes, publico alio ipsarum legum edicto, repulsi sunt. *Empero declaramos: Que Iuristas algunos no hayã, ni puedan hauer el Officio de la dita Iudicatura.* Voluerunt namq; nisi quasdam apertissimas res crimini dari non posse: repetundarum scilicet pecuniarum culpam; violatæ fidei; doli mali; aut summæ negligentiæ. Nouerant autem a Iurisperitis plerumq; vno verbo, aut litera, ius omne torqueri. Ea propter prohibuerunt, eos in huiusmodi iudiciis interesse. In cõsiliis tamen, vt duo Iurisperiti adsint, à Septemdecimviris quamprimùm euocati, concesserunt: quos, *Assessores*, eædem leges nostræ nuncuparũt. Sed hi nequeunt definire iura: tametsi de singulis rebus, ac de vnoquoq; reo iudicando palam sua ferre suffragia tenentur, non vt disceptatores, aut Iudices; sed vt fideles tantùm singulorum Officiorũ spectatores, ac testes: atq; vt scelerum indicia ostendant, sententiarumq; ferendarum Septemdecimviris ipsis patefaciant viam. Septemdecimviris autem adeò restrictè ad eam rem præfinitũ est tempus, vt differri interdum vna hora non possit. Non enim licet quadraginta dierum spatiũ excedere. At verò tacita debent esse omnia, quæ ab ipsis fiant, iudicia huiusmodi: calculis siquidẽ adhibitis; nigris condemnationem, candidis autẽ absolutionem significantibus. Et nimirum hoc in genere, in quo tota nostrarum libertatum summa conglobatur, hæc danda fuit latebra iudicii, vt ceteris, quid quisq; sentiat, ignorantibus, calculus ipse vniuscuiusq; liberum occultet suffragium; quò meliùs fieri possit ab iis, in quorum mentibus consideat, iustitia. Decretũ est autẽ; vt cuicũq; noxiæ pœna sit par, vt in suo vitio quisq; plectatur: vis nempe, capite; auaritia, mulcta; honoris cupiditas, ignominia. Neq; verò iudicium hoc eam potest sententiam cõtinere, vt reliqua omnia iudicia tollantur, quæ antea fuerint lata à Magistratu. Id enim fieri posse vetant leges nostræ. Qui iniquus verò in aliquem Iudex inuentus sit, potest eodem ipso crimine prorsus condemnari. Locumtenenti autem iniuria notato, ius est: vt neq; in Curiam reditus, neq; vt aditus pateat ad honores. Iam verò, quod summum omnium, & maximum est, pœnis à Septemdecimviris constitutis prouocationi nullus locus datur. Hanc enim eorum animaduersionẽ Censoriam maiores nostri sine aliquò auxilio decreuerunt: vt tam graui, iniquitati Iudicũ, proposita conditione supplicii, qui natura æqui non sint, necessitate esse cogantur. Quòd si quis fortè, vt sæpe fit, Septemdecimvirorum sententiis absoluatur; ius est, eum, qui accusarit, expensi nummi, ac contracti damni, pœnam dupli, necessariò subire. In his autem omnibus eam tenentur statim Septemdecimviri cuncti pronuntiare, in quam maior eorum pars sententiam incubuerit. Denique ita diligenter perscriptæ nobis leges in hoc genere sunt, ita cautum vnaquaque de re, & ita, quod oportet, exceptum; vt nefas sit, quidquam, quod expediat, a maioribus prætermissum arbitrari. Nec verò etiam decuisset, cùm in hoc Magistratu ceteræ partes ita collocatæ sint, ut nulla earum videatur excedere; eos in posteriori hoc actu redditos fuisse negligentiores, magnamq; illam eorundem aciem ingenii, in extrema hac statuenda istius muneris parte, retardatam. Atq; hoc tandem est censorium, Septemdecimvirorum grauissimum, ac supremum iudicium. Cetera verò, quæ a me de singulis Iustitiis Aragonum dicenda desunt; futuro nostro sermoni reseruabo. Non queo enim iam ampliùs differre meam, quam promisi, de antiquis Aragonensium nominibus, ac veteribus quibusdam Magistratibus, sententiam explicare.

CVM multæ autem res ſint à noſtris ſcriptoribus de tota noſtra antiquitate neglectæ: tum verò ea penitus eſt, quæ mihi hoc loco difficilis, & perobſcura quæſtio proponitur, de ratione nominum antiquorum. Nam ſiue illam vetuſtas obruerit, ſiue forſan varietas argumenti illius homines noſtros deterruerit à ſcribendo: omnis hæc ipſius noſtræ antiquitatis pars, inculta eſt prorſus, ac deſerta; nec vllo adhuc, quod ſciam, monumentorum genere illuſtrata. Quòd ſi ipſi ab ea, tamquam à re incerta aſſenſionem ſuam cohibuerunt; vix videor poſſe à reprehenſione temeritatis abeſſe, quòd ſcriptionis genus ab aliis propterea exploſum, his meis literulis illuſtrandum aggrediar. Ac fateor equidē, facillimè fieri poſſe, me falſum ſentire, ſi illius rationē, tamq̃ ſtabilia aliqua aut firma præcepta, in incerto illo antiqui temporis euentu collocarem; vellemq́; modò euentis ipſis veterum ponderare conſilia: quæ non ſemper vnius iuris norma, ſed ex voluntate plerumque probabantur, aut caſu; cùm humiliores homines in alienum eiuſdem nominis genus infunderentur quandoq́;. Neq́; verò tametſi, quæ à me hoc loco dicenda proponuntur, alicuius rei, aut contrarii euentus argumento refellantur; videntur cetera eſſe, quòd ſe paululùm aliqua extra numerum mouerint, explodenda. Scio enim ipſe, quam fuerit varia, commutabiliſque ratio iſtius rei. Nihilominus tamen fuêre olim Capita nonnulla, ita iiſdem ſemper ſententiis frequentata, vt inde erui poſſe arbitremur aliquam illius artis rationem, quę ex ſolo ſermonis vſu conſtat quotidiano. Si verò neq́; id fortaſſe fuerimus conſequuti, illud ſaltem efficiemus, vt huiuſce tam abditæ, & obſcuræ rei adumbratam quandam intelligentiā animo, ac mente concipiamus. Quid? quod, multa nobis nunc trita, ac peruulgata ſunt, quę cùm initio ſilueſtribus denſa ſepibus cernerentur; poſtea patefacta fuêre: quia eadem ſcriptores ipſi præſtantibus ſuis ingeniis, quaſi aratris quibuſdam, perſtrinxerunt. Ac niſi literarum lumen accenderent, in eiſdem tenebris diu pleraq́; alia antiquarum rerum munia iacuiſſent. Et libenter ego, ſi modò id fieri poſſet, ad hanc rem pertractandam, præſtantiam ingenii ab alio mutuarer. Sed quò minus eo poſſum, illud mihi ſubſidium comparabo, ne quid ſine vlla dubitatione defendā: cùm vix quidquā à me ſit in huiuſmodi argumento ſatis adhuc exploratè perceptū. Vt in agro autē non ſemel arato, ſed iterato, & nouato meliores fœtus eduntur, & grandiores; ſic futurum ſpero, vt in hoc genere perfectiora proferantur in poſterum, & qui nūc à me ſulcus leuiter preſſus fuerit, altiùs deinceps à noſtris ſcriptoribus imprimatur. Ad eum verò, quā ſupra habui de veteri Ricorum, ac Meſnaderiorum hominum dignitate, quiq́; reliquus eſt mihi de ſingulis Iuſtitiis, ſermonem, conducere nimis arbitratus ſum, annectere hāc modò de antiquis noſtris nominibus diſputationē: cùm ex illo genere ductum ſit, ac ſicut membrum aliquod annexum orationi. Itaq́; quo me faciliùs explicare poſſim, video hanc primā ingreſſionē meam ex Romana eſſe antiquitate petendā; non quòd ſtatuerim ad Romanorū artem reuocare, aut præcepta, antiquas illas, à maioribus noſtris vſitatas formulas loquendi: ſed vt aliorum euentis memoria repetitis, faciliùs noſtra cuiuſmodi fuerint, cognoſcamus. Romani igitur, grauiſſimi illi & bene dicendi, & intelligendi magiſtri, tantopere populorum omnium iudiciis celebrati, in ſuis hominibus appellandis, prænomine, nomine, cognomine, atq́; agnomine vtebantur: ſingulis nēpe ad ſingulas res ſignificandas inuentis. De quibus quid ipſi ſenſerint, ita ſcriptis ſuis Soſipater, ac Diomedes, antiqui Grammatici, tradiderunt. *Vocabulorum* (inquiunt) *quibus Romani capita recenſebant, quatuor genera ſunt: Prænomen; Nomen; Cognomen; Agnomen. Prænomen; quod nomini gentilitio præponitur, vt Publius: Nomen; quod originem gentis declarat, vt Cornelius: Cognomen; quod nominibus gentilitiis ſubiungitur, vt Scipio: Agnomen; quod extrinſecus addi ſolet, aliqua ratione, vel euentu quæſitum, vt Africanus.* Prænomen ergò, vt de ſingulis dicamus (in animo eſt enim leuiter attingere vnamquamque rem) ex eo, quòd nomini præponatur, dictum eſt. Prænominum autem alia ab ipſis Romanis ſumpta, alia à finitimis populis vſurpata fuêre; ob eamq́; cauſſam peregrina vocitantur. Ac Romana quidem, triginta ad ſummum fuiſſe, ex Varronis ſententia, perhibentur: peregrina autem, duodecim. Quandoque tamen horum omnium nonnulla in cognominum rationem tranſierunt. Neque verò prænomina omnia erant, omnibus familiis communia: ſed alia aliis magis familiaria. Quæ verò ea fuerint, demonſtrare omitto. Ad noſtram enim rem nihil id arbitror pertinêre; præſertim cùm ab ipſo Sigonio, & aliis viris doctiſſimis hæc omnia, quæ ego nunc percurro, ſubtiliſſime fuerint pertractata. Nomen autem id erat, quod, vnde quiſq́; gentis ſuæ originem duceret, indicabat: proptereaq́; à Romanis genti-

gentilitium vocabatur. Id autem apud eos, quemadmodum & apud ceteras quasuis nationes, aut à viro, aut à loco tamquam a fonte aliquo, deduci consueuit. *in, ius*, autem terminari solebat: vt in ipsa voce apparêret, fuisse ab aliquo horum initio deriuatum: vt à Tullo Rege, Tullius; à Tarquiniis autem Vrbe, Tarquinius. A quibus singulis, qui genus suum postea duxerunt; Tullii, & Tarquinii sunt vocati. Quam deriuandorum nominum formam Romani ipsi ad suam consuetudinem, Græcorum præceptis imbuti, deduxerunt. Apud Romanos enim gentilitia hæc nomina idem valere, quod apud Græcos patronymica, sic Priscianus, vetustus scriptor, obseruauit. *Nominum deriuatiuorum multa genera sunt. Quorum patronymicum, id est, quod a propriis tantummodo patrum nominibus deriuatur secundum formam Græcam: quod significat cum genitiuo primitiui, filios, vel nepotes. Vt Aeacides, Aeaci filius, vel nepos. Pro quo Romani nominibus familiarum vtuntur: Vt Cornelii. Omnes enim ab illo, qui primus Cornelius appellatus est, hoc nomen habuerunt, quicumq; eiusdem familiæ sunt: sicut omnes minores Thesei, Thesidas Græci appellarunt.* Nomine ergò apud Romanos olim, vniuscuiusq; gentis, vnde ducta esset origo, notabatur. Verumenimvero cum ex eadem gente, plures propagarentur familiæ; ad eas distinguendas, Romani Cognominum vsum adiunxerunt. Quod perspicuè adhibito Corneliæ, ac Valeriæ gentis exemplo intelligetur. Etenim cùm Cornelia gens in multas esset familias diffusa; ad internoscendam vnamquamque earum, tertiam ipsam cognominis notam adhibebant: indeque ex eisdem Corneliis, alii Cornelii Scipiones; alii Cornelii Lentuli; alii Cornelii Dolabellæ vocari cœperũt. Et in Valeria gente, alii Valerii Maximi; alii Valerii Messallæ: alii Valerii Flacci; aliisve diuersis modis fuere nuncupati. Inter gentem autẽ, ac familiã nõ minor fuit rei, q̃ videtur esse vocũ discrepãtia. Gentis enim nomẽ latius patuit, q̃ familiæ. Neq; gens olim propriè vocabatur, nisi quæ plures in se familiàs continebat. Vnde eidẽ Sigonio placet, ac profectò egregiè, vt gens ad nomẽ, ad cognomẽ autẽ familia referatur: quasi cognomẽ tantũmodò fuerit ad distinguendas eiusdẽ gentis familias adinuẽtũ. Porrò autem cùm eædẽ ipsæ familiæ in alias distribuerentur familias, ita vt Scipiones; alii Africani; alii Nasicæ dicerentur: hæc quarti nominis copulatio, quæ adiungebatur cognominibus; agnomen, dicta fuit. Agnomina autem non omnia hereditaria fuere. Quandoque enim nonnulla, nec ad filios quidem, perueniebant. Sed hæc veterum Grammaticorum opinio non tam stabilis, quam ab ipsis constituitur, inuenta est in hoc vno, quod tradunt, agnomina differre à cognominibus. Nam eadem ipsa Africani vox; quam ab eis, exempli caussa, agnominis loco positam videmus; a Marco Tullio Cicerone in oratione pro Sexto Roscio Amerino ita cognominis vocabulo definitur. Libet enim, vt hæc etiam accedant, ad ea quæ a Sigonio indidem sumpta sunt, ad hanc rem confirmandam testimonia. *Africanus*, inquit Tullius, *suo cognomine declarat tertiam partem Orbis terrarum se subegisse.* Et idem in Epist. ad Atticum de Pompeio loquens: *Noster amicus Magnus*, ait, *cuius cognomen vna cum Crassi diuitis cognomine consenescit.* Neque enim ad veterum Grammaticorum opinionem infirmandam sat fuisset scriptoris alterius testimonium, nisi illius, qui longè omnium, quicumque fuerunt, proprietate loquendi habitus est princeps, Marcus Tullius. Libenter itaque assentior Sigonio, qui statuit, quæcumque gentilitiis nominibus tertio, aut quarto loco adiiciantur, cognomina appellanda esse: eaque ab agnominibus voce magis differre, quam re. Neque verò qui primi fuere ipsius Romanæ Reip. propagatores, hunc multorum nominum vsum habuerunt. Eos namque vno tantùm nomine præditos fuisse, vt Romulum, & Remum, ex Varronis testimonio comprobatur. Posteà verò cum essent duo, aut plures Terentii (vt idem Varro est auctor) appellati: quod in vnoquoque singulare erat, in quo ab aliis secerni posset; id illius nomini præponi cœptum fuit. Quo pacto fiebat, vt qui mane; Manius: qui luce, Lucius; qui post mortem patris natus esset, Posthumus vocaretur. Vnde prænominum ratio vsu venit. Ad quam tandem, vt diximus; cognominum; & agnominum accessit consuetudo. Et id ipsum plane, diuersa tamen ratione, apud maiores nostros video factitatum. Apud eos enim paulatim vna cum ipso Regno; quemadmodum & apud Romanos, multorum nominum vsus increbuit. Omnia autem vel nominum, vel cognominum vocabulis comprehenduntur. Prænomina enim non habuerunt: nisi has singulas voces, *Don*, & *Mossen*, statuamus prænomina appellanda, quod singulis Nobilium, ac Militum, nominibus præponantur. Quisquis enim de genere Nobilium sit, *Don*: qui de Militibus autem, *Mossen*, Catalano (vt suspicor) sermone iampridem vocatur apud nos. Vt *Don Ioan Ximenez de Vrrea*: *Mossen Ximen Perez de Salanoua.* Hæc enim enim vulgaribus verbis notanda sunt, quia nõ bene possent Latinis,

Quòd si ea prænomina sunt: non alicuius gentis, aut familiæ: sed ipsorum Ordinum prænomina sunt. His enim, quasi quibusdam signis, maiores nostri, eos, qui ex aliquo horum Ordinum essent, indicabant. Postmodùm confusè agi res ista cœpit: sensimque eò deducta est, vt quæ olim illustris, ac certa nobilitatis nota ferebatur; ab ignobilibus modò, & infimis hominibus, ac feminis præsertim vsurpetur. Atqui in veteribus monumentis, Mesnaderii leguntur nonnulli, ea Nobilium nota, interdum illustrati: vt, *Don Ximen Perez de Pina* : *Don Ruy Sanchez de Pomar* : & alii his similes, qui vetera peruolutanti frequenter occurrent. Sed eorum Ordo proximus erat patritiorum Ordini, ac Nobilium: qui magnam illam præseferebant Ricorum hominum, quam docuimus, speciem. Itaque hæ duæ tantum voces, *Don*, & *Mossen*, videntur quodammodò ad prænominum Romanorum rationem adumbratæ. Nominum autem apud nos tria fuisse genera obseruari: propria; patronymica; & gentilitia: quæcumque verò posteà adiecta fuerint, cognomina appellari. Separatim namque videntur mihi esse aliæ cuiusque generis, & diuersæ obseruationes; neque apud nos, vt apud Romanos, patronymica, & gentilitia nomina idem valêre. Quid autem inter se differant, dicendum est. Verumtamen ne sine appositione exemplorum, hæc omnia reddantur obscuriora; consentaneum erit, vt certum quiddam exempli caussa, ponamus, quo hæ singulæ prænominum, nominum, & cognominum nostrorum differentię exprimantur. Erit autem huiusmodi: *Don Pedro Martinez de Luna*, *el Vieio*: libet enim eius hoc loco facere mentiónem, a quo posteà duæ clarissimæ eiusdem Lunarum gentis familię dimanarunt: quarum altera Illuecæ; altera Almonazirii opido fuit potita. In his autem necesse est omnino permiscère Hispana cum Latinis: quandoquidem eam mihi proposui quæstionem discutiendam, quæ de ratione tota sit inconditæ, ac vulgaris antiquorum nostrorum hominum loquendi consuetudinis. In proposito igitur exemplo, prima illa vox, *Don*; prænomen erit: quia patritium illum esse declarat. Secunda verò, *Pedro*, proprium nomen vocabitur. Nam etsi id ipsum nomen latè pateat, & omnibus gentibus, familiis, ac tenuissimis quibusuis hominibus sit commune: tamen ita vnicuique datur personæ, vt eo videatur posse, tàquàm proprio, ac certo vocabulo, appellari; proptereàque proprium vniuscuiusque personæ dici potest. Tertiam deinde vocem, *Martinez*; patronymicum nomen appellabo, à gentilitio diuersum; quòd minimè vllam apud nos originem gẽtis declaret, sed à propriis tantum patrum, auorum, aliorumve maiorum nominibus deriuetur. At quartam, *de Luna*; gentilitium nimirum: quòd ea declaretur, vnde quisque duxerit genus suum. Cognomen tandem; quod extremo loco positum est nomen ob ætatem: nempe, *el Vieio*. Cumque de prænominibus iam supra dictum sit: reliquum erit, vt de ceteris dicamus singulatim. Ac propriorum quidem nominum alia videntur fuisse vsitatiora; intermissa alia, tametsi olim frequenter vsurpata; postrema verò, incerta; quibus aliquando, rarò tamen, vtebantur antiqui. Vsitatiora autem hæc fuêre: *Alonso*: *Artal*: *Aluaro*: *Beltran*: *Belenguer*: *Bernaldo*: *Blasco*: *Felipe*: *Fernando*: *Ferrer*: *Garcia*: *Gonçalo*: *Guillen*: *Gil*: *Ioan*: *Iayme*: *Lope*: *Luys*: *Martin*: *Miguel*: *Pedro*: *Ramon*: *Ramiro* (Latinè verò quandoque Ranimiro) *Rodrigo*: *Sancho*: *Simon*: *Vgo*: *Iñigo*: *Ximeno*. Non quòd statuam, maiores nostros nullis aliis nominibus vsos fuisse: sed hæc apud eos fuisse vsitatiora. Intermissa autem: *Aznar*: *Arnaldo*: *Atho*: *Fortunio*: *Galindo*: *Galceran*: aut, *Galacian*: *Gilabert*: *Guerau*: *Nuño*; *Ortí*: *Oger*: *Pelegrin*: *Ruy*: *Vidal*. Hæc enim olim vsurpabantur frequentèr. Verùm iampridem sunt ab vsu quotidianorum nominum à nostris intermissa. At verò incertorum vix vlla ratio tradi potest: ob eamque caussam illa, incerta nominaui. Sub quorum genere minimè ea nunc complecti volo, quæ semel, aut bis; sed quæ sæpius, à nostris leguntur vsurpata; ac licet raro, aliquando tamen ad diuersarum gentium familias transfudisse. Sunt autem huiusmodi: *Acart*: *Adam*: *Alaman*: *Amor*: *Assalido* (quòd familiæ de Gudal fuisse comperio) *Castan*: *Corbaran*: *Dodon*: *Gombal*: (quod gentilitium antiquæ cuiusdam ita vocatæ gentis cùm fuisset; posteà proprii nominis loco vsurpatum est) *Guiral*: *Palazin*: *Pipino*: *Roldan*: *Vallés*. Feminarum verò vsitatiora nomina, hæc fuêre: *Elfa Toda*: *Vrraca*: *Ximena*. tametsi passim maritorum nominibus appellatæ inueniuntur. Quamquàm autem (vt ad virorum nomina redeamus) ea omnibus erant hominibus, ac familiis communia: fuêre tamen nonnulla ab aliquibus frequentiùs vsurpata, ob idque earumdem videntur esse magis propria: vt Corneliorum, & Vrrearum, Eximini nomen: Alagoniorum verò, Artaldi, & Belasconis. Ceterùm patronymica olim ex propriis tantummodò patrum nominibus ducebantur: neque erant vllius gentis propria, vel familiæ: nec magis plebi, quàm optimatibus interdicta: sed quæ omnibus æquè gentibus, atque ordi-

Ordinibus conueniebant. Quicunq; enim, cuiusuis Ordinis, ac familiæ, qui patre natus esset Martino appellato; Martini inde patronymicum sibi nomen vendicabat. Quod interdum à matris nomine duci consueuit, vt in Garsia Innici Suprarbiensi Regi secundo notatum fuit: aliquando ab aui, maiorumve nominibus deriuari. Iam verò patronymica hæc nomina alia extremam paterni nominis syllabã mutarũt in, *ez*; quorum magnus, & vulgaris est vsus: alia paternum ipsum nomen sine vlla mutatione retinuêre, quòd male sonarent deriuata: alia denique anonyma vidẽtur fuisse; quòd propria nomina, a quibus deriuari possint, non exstent, etsi eadem patronymica appellanda sunt, quòd in patronymicorum nominum loco assiduè collocentur. Quæ terminationem mutarunt, sunt hæc: *Aluarez*: *Aznarez*: *Diez*: *Fernandez*: *Galindez*: *Garcez*: *Gonçalez*: *Yniguez*: *Yuañez*: *Iañez*: *Lopez*: *Martinez*: *Nuñez*; *Perez*: *Ortiz*: *Ramirez*: *Rodriguez*: *Ruyz*: *Sanchez*: *Ximenez*. Ita autem deriuata fuêre: Ab Aluaro, *Aluarez*: ab Aznario, *Aznarez*: a Didaco, *Diez*: a Fernando, *Fernandez*: à Galindo, *Galindez*: a Garcia, *Garcez*: à Gonzaluo, *Gonçalez*: ab Innico, *Iniguez*: ab Yuando, *Yuañez*: à Ioanne, *Iañez*: à Lupo, *Lopez*: a Martino, *Martinez*: a Nunnio, *Nuñez*: à Petro, *Perez*: ab Orti, *Ortiz*: à Ramiro, *Ramirez*: à Roderico, *Rodriguez*: a Ruy, *Ruyz*: à Sanctio, *Sanchez*, atque ab Eximino, *Ximenez*. At verò nonnulla terminationem primitiui nominis non mutarunt, quòd malè sonarent deriuata. Non enim ab omnibus propriis nominibus aptè possunt patronymica nomina Hispanè deriuari: vt à *Luis*: *Miguel*: *Vgo*: *Gil*: *Guillen*, & aliis quam plurimis. Ea propter illa, dum patronymicorum munere funguntur, primitiuam retinent terminationem, si Hispanè proferenda sint: nam alia est ratio, si Latinè. Sed de ea statim. Anonyma tandem perpauca admodum videntur. Sunt autem huiusmodi: *Arcez*: *Ferriz*: (nisi forte a Ferrer antiquo nomine ductum arbitremur) *Gomez*: *Iordan*: *Sanz*: quæ Latinè, & Hispanè eodem semper modo prolata comperio. Cetera verò, tam quæ primitiuam terminationem retinuerunt, quam ea, quæ mutarunt, dum à maioribus Latinè efferri oportebat, non Martinius, neq; Perezius, siue Simenius, proferebantur, neq; ita proferenda puto, saltem cùm patronymicorum nominum funguntur officio, quemadmodum amicus noster visus est sensisse: neque *Gil*, aut, *Guillen*, Hispanis vocibus nuncupabant. Sed proprio nomini, gignendi casu primitiui nominis adiuncto, Græcorum quasi more, subintellecta semper filii voce, se perbene latinè loqui putabant, hoc pacto efferentes: Petrus Martini; idq; perinde erat, ac si dicerent; Petrus filius Martini. Istius verò Petri filius, si Lupi nomen haberet, vocabatur; Lupus Petri; id est, Lupus, filius Petri. Nepos autem, si Sanctius diceretur, appellabatur; Sanctius Lupi; id est, filius Lupi. Et Ioannem Egidii, Bernardum Guilielmi appellabant, quos Hispanè, *Iuan Gil*, & *Bernardo Guillen*. Et sic in quocumque homine appellando, maiores nostri singula hæc patronymica nomina iuxta proprium patris nomen variabant. Quod in antiquis nostris Regibus obseruari potuit. Nam Ranimirus I. à patre Sanctio maiore; Ranimirus Sanctii; id est, Sanctii filius dictus est. Tum Sanctius IIII. ipsius Ranimiri filius, ob id, Sanctius Ranimiri vocitatus. Petrus verò; qui Oscam expugnauit; Petrus Sanctii, id est, Sanctii Regis filius, nominatus reperitur. Atque Alfonsus frater, qui Cæsaraugustanæ Vrbis fuit potitus, idem sibi Sanctii patronymicum nomen, quasi eo, se Sanctii Regis esse filium, ostenderet, vsurpauit. Nec video caussam, cur locutiones huiusmodi penitus improbemus: cùm & Græci iis frequentissimè vtantur; vt Eusebius Pamphili; Hammonius Hermiæ. Quod qui ignorant, deprauantes optimam consuetudinem, efferunt; Eusebium Pamphilum; & Hammonium Hermiam: vt plurimi scriptores, & idem ille Nunnesius, obseruarunt. Quem quoties nomino, toties noua quadam voluptate perfundor. Quis est enim, cui locus ille, vbi fuerit altus, & magister, a quo institutus, non semper in mente, cum gratia animi recordatione, versentur? Frequens denique apud maiores nostros, iste fuit patronymicorum nominum vsus, gignendi tantum casu nominis primitiui prolato: Vt Aluari: Lupi: Eximini: & sic in reliquis. Sed interdum gignendi casum nonnullorum nõ in, *i*, sed in, *onis*, & corruptè in, *ones*, terminarunt antiqui; quasi primitiua nomina non secundæ, sed tertiæ declinationis fuissent. Sed hæc pauca admodum fuêre: Vt à Galindo, Galindones; Galindi filius: ab Eximino, Xemenones; Eximini filius: ab Enneco, Ennecones; Ennici, siue Innici filius: & à Fortunio; Fortuniones, & nonnunquàm Fortungones; Fortunii filius vocabatur. A Garsia autem quandoque, Garseanes: & a Sanctio, Sanctionis, deriuatis inuenitur; pro eo, quod est; Garsiæ, vel Sanctii filius. Verùm hæc antiqua nimis sunt, ac obsoleta: crebriùsque priores gignendi casus leguntur vsurpati. Anonyma verò, indeclinabilia, vt ita dicam, remanebant; neque vllum gignendi casum videntur ha-

buisse, sed, *Gomez*: *Arcez*: *Sanz*: Latino etiam prolata sermone. Et frequenter propria ipsa nomina absolutè poni consueuerunt, præposita illa, *Senioris*, voce: quæ antiquam, vt dictum est satis, Ricorum hominum dignitatem præ se tulit: Vt *Senior Artal*; *Senior Lope*. Quandoque etiam ea, *Senioris*, vox retro ponebatur: Vt *Palazin Senior*; *Aznar Senior*. Neque post propria nomina tantùm, sed post ipsa quoque patronymica: vt *Lop Lopez Senior*: *Orti Ortiz Senior*: & alia id genus. Quæ quidem appellandorum nostrorum hominum ratio diu olim viguit apud nos. Postea verò Regno latiùs patente, secernendi caussa, ad distinguendas gentes, ac familias, vt quæ in vnaquaque singularia erant, notarentur; locorum nomina, quorum quisque Honorario illo iure potiebatur, adiuncta fuêre: eaque posteris gentilitia manserunt: Vt *Artal*, *Senior in Alagone*: *Petrus Martini*, *Senior in Luna*: *Ioannes Eximini*, *Senior in Vrreia*: *Castan*, *Senior in Biel*: à quo posteà Corneliorum familia dimanauit. Quamobrem arbitror altiora fuisse, quàm vulgò feruntur, Ricorum, & Mesnaderiorum hominum, quorum supra meminimus, ac aliorum etiam etiam nostrorum Optimatum, antiquæ nobilitatis initia. Adhuc enim opinor illa, sub his propriorum, & patronymicorum nominum integumentis, latêre: nimirum quòd statuam eos, qui in antiquissimis monumentis leguntur, vel vno tantùm, vel duobus nominibus, proprio scilicet, ac patronymico, *Senior in Boltagna*; *in Alquezare*; *in Sos*; *in Vnocastello*: *in Osca*: *in Balbastro*: aliis ve in opidis, antiquo illo more, Seniores nuncupati: earum stirpium auctores extitisse, à quibus qui posteà primi dicti fuêre, Cornelii: Lunæ: Vrreæ: Alagonii: & cæteri Optimates, originem duxerint. Verumtamen quia inconstanter, ac turbidè ab ipsis opidis olim iactabantur, crebræq; vt supra retulimus, inter eos fieri solebant ab vno Honore ad alium transitiones; propterea suspicor fuisse, illa, *de Boltagna*, *Sos*, *Balbastro*, reliquaque alia huiusmodi nomina, antiquata. Posteriora verò, *De Luna*, *Alagon*, *Vrrea*, & his similia, quòd stabilis, & certa huiusmodi locorum possessio permanêret; sibi, & posteris, quasi hereditario iure, gentilitia mansisse. Gentilitia namque nomina ea appello, quæ vulgò, *los Apellidos*, *o sobrenombres de los linages*, nuncupantur. Quibus iam in Hispania, atque adeò in aliis regionibus, vetustus est mos, vt singulæ gentes, ac familiæ, distinguantur inter se. Quæ autem ea sint, dicere longum esset. Satis plura numerauimus supra, dum de Ricis hominibus, ac Mesnadariis verba fecimus. Sed vnde singula ducantur, non ausim affirmare. Pleraque arbitror fuisse à locis, quorum potiebantur, petita: alia à variis euentis vsurpata: vt in nominibus ipsis elucêret alicuius significatio laudis, aut virtutis; & quæ res ab eorum fautoribus esset præclarè pro Repub. gesta admirabilis facti, sempiterni nominis gloria, niteretur. Atque ex huiusmodi principiis introducta fuit apud nos celebritatis gentilitiorum nominum consuetudo. Quæ inde ad posterorum existimationem latiùs dimanauit. Vnaquæque namque familia, gentilitia hæc imposita sibi nomina retinuit, ac quodammodo, vt ita dicam, inuidiosè; non ad sermonis vsum quotidianum solùm, sed ad domesticarum etiam laudum memoriam, & ad illustrandam ipsam nobilitatem suá. Et in hoc summa vi, atque impetu, quisquis illius stirpis esset, contendebat, vt quò perueniebant tela manuum suarum, eòdem gentilitii sui nominis fama penetraret. Cui dedecori esse, nefas statuebatur. Quòd si illius splendorem quis fortè, admisso aliquo rei militaris flagitio, maculabat; cæteri etsi genere essent disiũcti, si similitudine nominis cõueniebant, infamiæ hanc notam, quæ ipsi nomini hæreret in posterum, non aspersione aquæ; vllo ve dierum numero tolli arbitrabantur, sed sola posse nominis mutatione delêri. Qua de re insigne illud proferam exemplum, quod in Commentariis Comitiorum Ann. Chr. ∞CDLI. continetur. Etenim cùm per idem tempus quidam Florenus Melero, ortu Aragonensis vir, Villaroyæ Castellum, quod suæ fidei à Rege nostro commendatum habebat, nefariè hostibus prodidisset: nonnulli alii, quibus fortè Meleros appellari contigerat, ne quæ nomini Inusta fuerat tantæ turpitudinis nota, generi suo, quamquam eo minimè erant coniuncti, inureretur fortasse: gentilitium illud Meleri nomen iisdem Comitiis repudiarunt; nec repudiarunt solùm, sed acerbam illius memoriam à sese, & suis perpetuò obliterandam, ac voluntaria obliuione conterendam duxerunt. Noluerunt enim, ac prudenter sanè, quos natura cognatione distraxerat, iam amplius, nec ipsa sola nominis opinione cohærêre. Sic autem rem gestam fuisse in eisdem Commentariis inueni.

Estando aiustados los ditos Señores, la Cort representanses (fuerant quippe à Rege, & Regno nonnulli viri ad Comitiales res omnes peragendas designati) *fue personalmẽt constituydo el honorable Don Anton Melero Notario, en nombre suyo proprio, è como Procurador, que se affirmo de Pascual Melero, mercader, Ciudadanos de Caragoça. El qual dreçando sus paraulas a los ditos Señores,*

Señores, fizo cierto razonamiento, concludiendo. Que por las causas expressas en vna cedula, q̃ liurò à Sancho de Torres Notario substituydo, qui supra, relexaua, è renunciaua, è presentes los ditos Señores, en los ditos nombres, è cada vno dellos relexò, è renuncio el sobrenombre de Melero, è a perpetuo prẽdio sobrenombre de Aunes, con las protestaciones, è en la forma contenidas en la dita cedula, que fue leyda por el dito Notario, dius, la contenencia siguiente.

MVY REVERENTES, NOBLES, CIRCVMSPECTOS, Honorables, è Sabios Segnores.

Anton Melero Notario, en nombre suyo proprio, è assin como procurador de Pascual Melero, mercader Ciudadano de aquesta ciudad, cõparesç ante la presencia de Vuestras Señorias, è humilmẽt expone, & dize: Que atendida la grant maldat, e traycion fecha, è cometida por vn clamado Florent Melero, en hauer vendidos las Castellos, è lugar de Villaroja, què son del Señor Rey: En lo qual no es dubto, q̃ vltra la traycion por el perpetrada, ha puesto macula, peor que lepra, perpetuamẽte en aquest sobrenombre de Melero, la qual ya por ningun tiempo se puede de lir, ni tirar: antes con razon se deue creyer, que qualquiere hombre, que daqui adelant se clamarà, o nombrarà de aquest sobrenombre de Melera; viurà en manifiesto vituperio, è vergoña: porquanto las gentes oyendo aquel sobrenombre, siempre presumiràn, è aun alunos con malicia diràn, que es parient de aquel traydor. E yat sia, està en verdad, que los ditos Anton, & Pascual Melero, no han deudo alguno de parentesco con el dito Florẽt Melero: aquesto empero caye en saber de muy pocas personas. E por tãto ellos con dosseo dessendo proueyr a tante inconuenient, & apartar, & guardar su honra, & fama, de tanto blasmo, & carga; por ellos, & muyto mas por sus fillos, & successores, han deliberado relexar, & renunciar aquest sobre nõbre de Melero: el qual luego aqui en presentia de Vuestras Señorias, en los ditos nõbres, e cada vno dellos relexa, & renuncia. Et recurriendo, e tomando otro sobre nõbre de su linage, & de sus antigos parientes, & predecessores de la part feminea, prende a perpetuò sobrenombre de Aunes: assin que de aqui auant ellos, & sus fillos, & successores se clamaràn, e leuaràn el sobrenombre, e armas de Aunes, sin alias, & alguna otra mixtura. Et porque aquesto sia publico, e manifiesto à Vuestras Señorias, e a toda manera de gent; fazem el present acto. Protesta empero el dito Anton Melero en los ditos nõbres i e cada vna dellos, que ya por el present acto, & cosas en aquel cõtenidas, preiudicio alguno no sia fecho, ni engendrado a ellos, ni adalguno dellos, ni a sus successores en qualesquiere dreytos, actiones, comissiones, officios, beneficios, priuilegios, lexas, & vinclos de testamẽtos, actos, pactos, documẽtos, & contractos pertenescientes o facientes por ellos, o por qualquiere dellos. Antes romangam en aquel estado, efficacia, & valor, que eran antes de la edicion del present acto. Et requieren a ·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·.·. Notario, qui present es, que de todo lo sobredito faga carta publica, vna, e muytas.

Et leyda la dita Cedula, el dito Don Anton, en los nombres susoditos, e cada vno dellos, requiriò de todo lo sobredito seyer fecha carta publica por el dito Notario. E los ditos Señores la Cort represen-tantes, mandaron el dito Acto seyer continuado en el present Processo a memoria.

Tanti videntur æstimasse splendorem nominis gentilitii. Non possum autem reticêre hoc loco de nostrorum hominum accurata diligentia, ac exquisito genere loquendi, quo eos vsos fuisse in istius facti narratione obseruaui. Nam quoties Florenum illum nominare oportuit; olim Aragonensem, enuntiarunt, cùm re vera ortu Aragonensis esset: ac si statuerent, illum iam cum turpitudine facti suam propriam naturam commutasse, eoq; pacto domesticam labẽ, quando aliter fieri non poterat, videri cuperent redemisse. Neq; verò, vt ad rem redeam, familiæ omnes noua sibi gentilitia nomina inuenerũt. Sed plures earum interdum propria, interdum patronymica pro gentilitiis nominibus vsurparunt: atque eo casu in, *tus*, proferenda dicerem patronymica illa, Martinius; Perezius; Simenius; & alia eiusmodi; quia iam tunc familiis ipsis gentilitia sunt. Neque familiæ omnes videntur patronymicorum nominum vsum habuisse: sicuti, Cornelii, & Alagones, & alii nonnulli: qui sibi satis duxerunt propriis, & gentilitiis nominibus appellari, eisdem cognomina quandoque adiungentes; quæ gentilitia ipsa nomina illustrabant. Vt, *Don Ximeno Cornel, el Viejo; Don Blasco de Alagon, el de Morella.* Horum namque egregiis factis letabantur socii, gemebant hostes, & singuli eorum gloriabantur gentiles. Porrò autem in priscis monumentis nonnulla sæpe nomina, absolutè posita, absque vllis, nec propriiis, nec patronymicis nominibus, inueniuntur. Qualia sunt: *Don Caxal: Arpa: Frontin:* (quo nomine quosdam in antiquis Priuilegiis inuenio, quandoque Seniores in Vncastello atque in Sos aliisve opidis, Ricorum hominum more vocitatos; à quibus suspicor originem duxisse eos, qui Frontini posteà dicti sunt) *Barbatuerat: Don Bacahalla:* (qui Lunarum gentis proditur fuisse) *Diosayuda: Atorella: Quadrat: Tizon:* & alia pauca admodum. Quæ omnia gentilitia esse non dubito. Vix autem, in vetustissimis monumentis, aliis nominibus copulata comperio: præterquàm Atorellæ,

Caxal, & Fortini, nomina: quæ in recentioribus, quandoque aliis nominibus retroponi consueuerunt. Ceterùm in nonnullis familiis iampridem patronymica quædam nomina ita assiduè versantur coniuncta, vt ea non minus ipsarum familiarum, quam eadem ipsa gentilitia censeantur. Vt *Ximenez de Vrrea: Martinez de Luna: Fernandez de Ixar: Lopez de Gurrea*, & alia eiusmodi: quòd singulæ auide appetierint, proprium gentilis alicuius nomen, qui apud se virtutis laude quondam floruisset, perpetuo ostentare; quemadmodum initio in Suprarbiensibus illis primis Regibus, atq; Aragonensib⁹ Comitibus indicaui. Sed nihilominus eadem ipsa sunt, pari etiam ratione, plurimis aliis familiis communia, quæ eadem patronymica nomina præseferunt: vt, *Ximenez de Alcala: Martinez de Vidaure: Fernandez de Castro: Fernandez de Heredia: Lopez de Sesse*: & alia, quæ passim a nostris hominibus efferuntur. Et quandoq; apud nos, dum plures erant familiæ, ex eadem gente propagatæ, ad eas distinguendas, quemadmodum Romani cognomina adhibebant, proptereaq; vt diximus, ex Corneliis alii Scipiones, alii Lentuli fuerunt nũcupati: huiusmodi familiarum varietates, vel cognominib⁹ a diuersis opidis sumptis notabantur; qualia fuêre in Zapatarum gente illa, *de Cadret: de Thous*: & alia, quæ retulimus: vel sola patronimyci ipsius nominis mutatione: vt in Lunarũ gente. Inter quos: alii, *Martinez de Luna*: alii, *Ferrench de Luna*; alii, *Lopez de Luna*, vocabantur: atq; etiam alii, *Ximenez de Luna: Gomez de Luna: Sanchez de Luna*, nominati inueniuntur. Tam latè olim nobilissima ea Lunarum gens diffusa fuit. Interdum etiam vnica familia ex duobus gentilitiis nominibus conflabatur; vt, *Tizon de Castellezuelo: Maza de Lizana*: & nonnullæ aliæ. Denique postquàm inter ipsos Optimates fieri cœperunt locorum mutationes: & nomina ipsa mutari cœpta sunt; & hęc eadem signa, quibus inter se distinguebãtur, adeò cõfundi, & perturbari, vt pleraq; effluxerint ex certa aliqua ratione, aut præceptis: nec quidquam magis certũ in huiusmodi argumento sit, quam quemq; nostrum, eâ, in quorumcumque nominũ vsu, sequutũ fuisse, quę sibi probaretur disciplinâ. Iam verò Cognomina etsi nõnullarũ familiarũ, vt in Zapatarũ gente dixim⁹ videntur fuisse: frequẽtiùs tamẽ ita ea adhiberi solita, vt non vllius gentis, aut familiæ sint, sed ipsarũ tãtummodò personarum. Ex eo autem assumi solent, ꝙ in vnoquoq; viro est singulare: vt si senex, si fortis, si sapiens: aut contra; si adolescens, si ignarus, si stultus extiterit. Ea verò præcipuè Regibus ipsis imponi consueuerunt. Qualia illa sunt: Arista: Abarca: Bellator: Cærimoniosus: Iustus: Castus: Sapiẽs: Catholicus: aliaq; omnia, quæ in cętuis nostris Regibus videmus singula ornamenta laudum, ac virtutum, quasi clarissima lumina, eluxisse. Atq; hæc de nominib. antiquorum. De Magistratibus autem quæ afferre decreui, pleraq; erunt ex vetere illo Vitali deprompta, quem Iacobi I. Regis temporibus, de illius, ac Regni consensione, omnia nobis iura præscripsisse memorauimus. Ea verò tantummodò attingam, quæ ille de antiquis quibusdam Magistratibus curauit, tum ad disciplinæ præcepta; tum ad memoriam posteritatis prodenda. Omitto enim, quæ de Iustitia Aragonum traduntur ab eo: quia iam nos eadẽ persequuti sumus; dum de illius dignitate verba fecimus. De quorundam itaq; veterum Magistratuum nominibus, ac potestatibus, quæ suis temporibus vigebant, sic meminit. In primisque.

De Maiordomo Regio.

Post Regem autem (inquit) *dispensator domus Regiæ, qui dicitur Maiordomus, in iudicando obtinet principatum. Qui de omnibus causis, & querellis tam Infancionum, quàm aliorum potest cognoscere indistinctè: exceptis; probatione Infancionatus, & pronuntiatione super ea; exautorizatione Militis; prolongatione natalium; & restitutione status eorum, qui illum incarnatione regia, vel expressione infamiæ amiserunt. Hæc enim, & iis æqualia, vel maiora sunt soli Regi, vel cui ipse specialiter mandauerit, reseruata. Sed Maiordomus semper in cognitione caussarum debet sibi Iustitiam maiorem Regni Aragonum adhibere.* (Hæc de Iustitia Aragonum intelligenda. Iam enim supra meminimus, illum fuisse olim, Iustitiam maiorem appellatum.) *Vel si ipsum habere commodè nõn valeret, alium Iustitiam, qui in aliqua ciuitate, vel Villa domini Regis, sit per dominum Regem in Iustitiatus Officio constitutus. Qui Iustitia examinet omnes caussas, & determinet per suam sententiam in Maiordomi Curia agitandas. Maiordomus enim pronuntiare sententiam diffinitiuam, vel interloquutoriam numquam debet. Potest autem Maiordomus de aliis locis ad alia loca homines seculares cuiuscumq; conditionis ad suũ iudiciũ reuocare, & ad veniendum compellere eorum contumaciam, nisi venerint iuxta Fori exigentiam puniendi. Debet tamen concessam sibi potentiam reparare, ne de valde remotis locis homines euocando opprimat laboribus, & expensis; nec ciues extra suas diœceses faciat laborare, nisi ex caussa valde necessaria, & vrgente. Præsente autem Maiordomo debet loci Curia se à caussarum examine abstinere, si ab eo sibi fuerit*

impera-

imperatum. Meritò enim in aduentu superioris, minora officia conquiescunt. Multò fortiùs igitur præsente domino Rege, tam Maiordomus, quàm omnes alii debent ab exercitio Iurisdictionis suæ penitus abstinere.

De Iudicibus Delegatis.

Quando attamen de Regia processit voluntate: potest ipse Rex illico, si placuerit, vnam caussam, vel plures, si sibi visum fuerit, delegare. Et illi, quorum caussæ fuerunt delegatæ, tenebuntur ipsas caussas agere, & defendere coram talibus delegatis cuiuscumq; cōditionis: secularis tamen, actor, & reus, siue vterq; eorum, existere dinoscatur.

De Iudicibus Ordinariis.

Sunt prætereà in singulis Ciuitatibus, & singulis magnis Villis Regalibus per ipsum Regem singuli Iustitiæ constituti: qui de causis habitantium in illis Ciuitatibus, siue Villis, & in eorum terminis, tam inter Infanciones, quàm inter homines seruitii, siue signi, & Infanciones, vel ē contra, cognoscunt, iudicant & discernunt. Qui Iustitiæ semel positi, semper consueuerunt esse Iustitiæ toto tēpore vitæ suæ, nisi ex aliqua caussa dominus Rex eos duceret remouendos. In quibusdam autem locis, Iudices: in quibusdam Alcaydi, dicti Iustitiæ nuncupantur. Quocumq; tamen nomine censeantur, eadem est potestas, & Iurisdictio eorundem.

De Zaualmedinis.

Sunt prætereà Officiales domini Regis in prædictorum locorum singulis constituti: qui diuersis nominibus appellantur. Quidam enim Zaualmedinæ, id est, Vicedomini Ciuitatum. Zaual, enim idem est, quod dominus: & Medina, idem, quod ciuitas lingua Arabica: a qua hoc vocabulum fuit sumptum.

De Baiulis.

Alii Baiuli, id est, seruuli, vel nutritores: quia dominorum vices gerunt; & quia ad eos gerunt ea, quæ colligunt de prouentibus eorundem. Item quia consueuerunt nutrire filios, & familias dominorum.

De Merinis.

Alii Merini, dicti à mœrendo, id est, plorando: quia inuenti in culpa, consueuerunt damna pœnæ pecuniariæ deplorare: eo quod Reges, siue Iudices, tales sunt punire pecunialiter assueti. Vel à merito: quia iuxta meritum eis fit à Regibus retributio, siue bonum fecerint, siue malum. Hi ergo tales Officiales debent compulsiones facere, & mandata Regis, ac sententias Iudicum, vel iudiciorū executioni viriliter demandare. Et si quando sunt pignora ad petitionem alicuius conquerentis à Curia facienda: debent per dictos Officiales fieri iuxta forum & [illegible] quæcumque sunt [illegible] facienda, à dictis Officialibus exerceri, excepta discussione caussarum, & sentētiarum prolatione: quæ ad Iustitias, vel Iudices tantum spectant.

De Zaualacheno.

Sunt & alii Iudices, & officiales inter Iudeos videlicet, & Sarracenos. Zaualachen enim, Sarracenorum iudicat semper caussas; dictus à Zaual, quod est Dominus, & achen, id est, iudiciorum. Qui Zaualachen executioni mandat sententias à se latas, & facit citationes, & ceteras compulsiones, quæ in Sarracenorum Curia imminent facienda. Item exercet Tabellionatus Officium inter eos: ita quod nullus alius inter Sarracenos facit publicum Instrumentum. Et si factum fuerit, etiam de mandato ipsius Zaualachen; Instrumentū tale nullas vires penitus obtinebit: nisi à domino Rege haberet Zaualachen Priuilegium speciale, vt per aliū posset conficere Instrumentū. Instrumentū attamē dotale, nisi per Zaualachen fuerit factum, vires nullas penitus obtinebit. Zaualachen autem volente, non volente, vel non audente à suis subditis facere Iustitiæ complementum, vel procedente remissiùs, quàm debet: ad Christianorum Curiam recurretur. Quo casu debent fieri compulsiones, & exequutiones per ipsam Curiam; & discussio caussæ, ac sententiæ prolatio, semper est proferenda per Iustitiam vel Iudicem Christianum. Qui Iudex, vel Iustitia secundum Forum Sarracenorum debet procedere tam in caussa, quam in sententia proferenda.

De Alamino.

Est etiam inter Sarracenos Officialis qui Alamin, id est, fidelis, lingua Arabica appellatur. Qui debet caussas minimas, non excedentes duos solidos, terminare: & exercet in Curia Zaualachen, apparitoris Officium, vel sagionis. Qui etiam est Iurium Regalium explorator. Ideo dictus, fidelis, quia fideliter debet Iura Regis perquirere in [illegible] & rebus ceteris ad Regis ærarium pertinentia perquirere; & statim deferre Regis Officialibus Christianis. Zaualachen autem, Alcayds, id est, subexequutor in locis aliquibus appellatur.

De Daieno.

Inter Iudæos vero est Daien, id est, Iudex, ad cognoscendum de omnibus caussis, magnis, paruis, vel minimis cōstitutus. Qui nec compulsiones, nec exequutiones, etiam sententiarum ab ipso latarum, exercet aliquas inter eos.

De Hedino.

Hedinus enim, id est, Iustitiarius Iudæorum, exercet compulsiones, & mandat sententias executioni, & facit ea inter Iudæos, quæ Zaualmetina, vel Baiulus inter Christianos est facere consuetus. Ad quem Hedinum adiri potest circa caussas minimas; hoc est, quæ quinque Solidorum summam, vel valentiam non excedunt. In optione tamen est petitoris, an ipsum adeat, an ad Daien superius memoratum. Reus tamen pro tali caussa modica, ex qua ab Hedino fuerit euocatus, coram eo necessario respondebit. In defectum autem Hedini, ad Christianorum Curiam recurretur, & procedetur in negotio iuxta formam superius comprehensam vbi exprimitur, qualiter est agendum, cum pro defectu Zaualachen est Christianorum Curiæ recurrendum. Hoc autem cùm Iudæus conqueritur de Iudæo: cum vero Iudæus de Christiano, vel Christianus conqueritur de Iudæo, Iudex debet cognoscere Christianus.

De Supraiunctariis.

Sunt etiam Supraiunctarii super Iunctis, id est, populorum turmas, à domino Rege, quasi Paciarii constituti. Quorum est ipsas Iunctas cum necesse fuerit, euocare; & si eas exercitum facere cõtigerit, vel repentinũ concursum, appellitũ vulgariter appellatũ, ipsas Iunctas, siue populum gubernare. Qui debent fideiussores recipere dandos Iunctis, & cautiones recipere pro eisdẽ: & pignorare eos, qui ad exercitũ no vadunt, vel cõcursum nõ exierint suæ Iũctæ. Caueãt tamẽ Iunctarius, atq; Iunctæ, quia si quis damnum in suis possessionibus, vel rebus pecuniariis duxerit infligendum, nisi prius per Iustitiam alicuius Villæ domini Regis, quàm id faciant, sententialiter fuerit iudicatum; totum damnum, quod fecerint, dupli restituere compellentur. Quod autem per Iustitiam fuerit iudicatum, non à Iuncta, sed ab ipsa Iustitia resarcietur. Qui tulit sententiam, si inique eum apparuerit iudicasse, nisi in narratione facta ab ipsa Iuncta, vel Iunctæ maioribus Iustitia fuerit circumscriptus: tunc eius actoris mendacium condemnabit. Nec semper hæc sollemnitas est in tali sententia obseruanda, quæ consueuit ab aliis sententiis obseruari: vt citationes, & alia fieri assueta in Iudiciis requirantur. Quia si hæc fiunt per Iunctam, vix possent maleficia vindicari. Sed flagitante maleficio, & concursu subitaneo concurrente, si maleficium fuerit manifestum, ita quod probatione non indigeat, nec aliqua posit tergiuersatione celari: Iustitia stans in medio manifestatione .·.·.·.·. maleficium perpetratum: Interrogante Iuncta, quid facere debeat in hoc facto; ibidem habito consilio, quos habere poterit disceptator, præfatam sententiam Iudicando, Dei præsentia supplente absentiam delinquentis, si non appareat, qui defendere eum velit, & exprimens, qualiter est ratio notoria, & caussam quare proceditur contra eum, sententiet, & declaret: quotiescumque ad excidium, vel depopulationem debent aliqua asportari. Nam quandocumque fuerit contra factum: si præsente Iuncta factũ fuerit, ei prohibere valẽte: damna, & pœnas Fori debitas, pecuniarias tamẽ duplatas, ipsa Iuncta tenebitur emẽdare. Si autẽ, absente Iuncta, asportatio, destitutio, ruina excidii, vel depopulationis vel simile quid in reliquis ab aliquo committatur: eodẽ modo, & eisdẽ pœnis erit malefactor pecunialiter puniendus, ac si in alias res infortunio non subiectas talia commisisset. Poterit autẽ dominus Rex, cui vult, iurisdictionem committere specialem, vel etiam generalem. Cuius tanta erit iurisdictio, quanta ab ipso, in concessione huiusmodi exprimetur.

Hi igitur apud nos olim Magistratus viguerunt: ac præter Maiordomum Regis, reliqui minores censebantur. Quorum potestatis nostris temporibus in Foro nulla exstant vestigia; nominis autem vix vlla: eorum præsertim, qui publicum illud iuris dicundi munus inter Iudæos, & Arabes sustinebant. Ipsis enim aliquandiu permissum fuit, vt in tenebris suis, intra mœnia nostra, metu, ac periculo vacui versarentur. Ac Supraiunctarii, siue Paciarii ipsi, videntur sanè, ad eorum Magistratuũ similitudinem constituti, qui apud Gothos, Hispaniæ dominatores; Adsertores pacis vocati fuere, solaque faciendi, faciendæ pacis intentione, Regali destinabantur auctoritate. His namq; verbis eorum potestas à Reccesuintho Rege, in lege de ipsis edita, definitur: quibuscum videre licet Paciarios nostros nomine satis congruere, re autem non multum differre. Maiores autem Magistratus qui sint, quiq; olim fuerint, eleganter, ac dilucide solita sua verborum grauitate, explicauit præstans ille noster, Ioannes Petri Nuerus, Fisci Aduocatus in eo libelli sui Capite, quod supra intexuimus, dum locum illum de Iustitiæ Aragonum vi, ac potestate tractauimus. Ibi enim dum apud nos duo esse suprema Tribunalia, quasi duo luminaria, memorauit; subtilissimè fuit totam hanc Maiorum Magistratuum seriem, perpaucis quidem, sed aptissimis, atque apertissimis verbis, persequutus. Quapropter eam silentio prætermittam. Neque enim à me nunc de omnibus nostris Magistratibus institutus est sermo, sed de antiquatis tantum nonnullis. Illud autem præterire non possum, quod legens obseruaui de Maiordomi nominis varietate. Quosdam enim; Maiordomos Regni Aragonum; alios, Maiordomos

Regum

Regum Aragonum; nonnullos etiam, Maiordomos Curiæ Aragonum nominatos, comperio: quibus nominibus, quid quisq; eorum ab aliis differet, indicarunt antiqui. Ac Maiordomus quidem Regni amplissimo Connestabili munere fungebatur: interdumq; absolutè, Maiordomus Aragonum vocari consueuit. Cuius ea ferè dignitas videtur fuisse, quæ apud Romanos sub Consulibus, Magistri Equitum: nempe vt Equitatui præesset. Sed in ampliori apud nos honoris gradu constituta. Initio enim Ricis hominibus mandabatur tantùm: iisq; qui *de natura*, vt diximus, essent: scilicet maiorum gentium patritiis. Quibus, vt quamdiu quisq; eorum viueret, eo fungi liceret, concedebatur. Posteà hæc immutari cœpta sunt, ad Castellanorumq; vt opinor, consuetudinem, à posterioribus nostris Regibus ea dignitas Cõnestabuliæ nomine est insignita: cùm in vetustis monumentis, Maiordomiæ tantùm inueniam mentionem. Apud Catalanos autem nulla nominis mutatio facta est: sed adhuc priscum nomen manet, Senescalli. Comitẽ stabuli verò à nonnullis, à Budæo tamen Constabulum appellatum legimus; quem vernaculo sermone vocamus, *Condestable*: fortasse, ne idem esse, quod Comes stabuli, cuius Romanorum Imperatorum temporibus, ac præcipuè declinante Imperio, frequens fit mentio, censeretur. Ac Marcellinus, aliquandiu Magistratum hunc, apud eosdem Tribunum stabuli vocatum censet: Protospatarium autem Procopius. Sed illud Protospatarii nomen, & munus apud nostros Reges Gothos vsitatius exstat: constatq; satis inter eos Magistri Equitum locum tenuisse. Comitum autem stabuli vix vlla fit mentio. Quin potius nonnulli eum, quasi Comitem stabilem dictum, illud scilicet idem, quod ipsa vox sonat, arbitrantur: quòd ad aliorum Comitum dissimilitudinem, qui tum apud Romanos, tum apud Reges Gothos, quasi errantes, ac vagi, publicorum munerum fungebantur Officiis; is solus eo ipso nomine notaretur, sic ab ipsis Regibus constitutus, vt fixum illum, & permanentem, quandiu viueret saltim, habiturus esset Comitis gradus honorem. Siue igitur quòd stabilis, siue aliam quamcumque ob caussam, Connestabulus dictus fuerit; apud nos olim, Maiordomus Aragonum appellari, vt supra demonstrauimus, consueuit. At verò Maiordomus Regis, & quandoq; Maior in domo Regis, dicebatur, quasi Palatii Magister, qui erat Aulæ Regiæ præfectus; de quo Vitalem loquutum videmus, quandoquidem illum, dispensatorem Regiæ domus, nuncupauit: apud quem, aliquandiu, scilicet ipsius Vitalis tempore, ius fuit, nonnulla fieri iudicia caussarum. Maiordomus autem Curiæ, extraordinarius quidam Magistratus erat, vt opinio mea fert, ita vocatus, quòd in Comitiis extra ordinem à nostris hominibus mandaretur. Ea enim Comitialis eorũ coitio solita est, Curia appellari. Quoties ergò sponte nostri aliqua ipsis Regibus aut belli adiumenta aut ornamẽta pacis importabant; eũ, quẽ pręficiebant eiusmodi molitionis apparatui, Maiordomum Curiæ nominabant, nomine ipso indicantes, eidem esse omnem eam curationem, & quasi dispensationem ab ipsis Comitiis, minimè autem à Rege, commissam. Qui tandem Magistratus eo vsque durabat, quoad esset inchoato operi fastigium impositum. Propterea eum, extraordinarium diximus fuisse. Iam verò Delegatorum Iudicum, quorum supra meminit Vitalis, alii Iudices Curiæ, alii Auditores Curiæ vocabantur olim: singula ea nomina retinentes, quibus Gothorum temporibus fuisse etiam vocatos comperimus. Gothis autem exactis, quandoque Alcales, sub vno vocabulo, eoque vt suspicor, ab Arabibus sumpto, nominati inueniuntur. Sic namque videmus in Rempub. nostram fuisse Magistratus inductos, vt ab aliis vim, & potestatem, nomina autem simul mutuarentur ab aliis. Quos enim Gothi; Optimates Palatii; Comites patrimonii; Auctores Fisci; Thimphados; Millenarios; Quingentenarios; Centenarios; Decanos; Compulsores exercitus; Annonarios; Gardingos; Defensores; Numerarios, aliisque nominibus vocauêre; Arabes autem, Zaualmetinas, & forsan, Alcales, nuncupabant: nostri aut noua verba facientes, inusitatis vocabulis nominarunt, aut eorum vim, & potestatem in nostrum Forum, simul cum iisdem ipsis nominibus, induxerunt. Atqui Gardingorum voce, Primates ipsius Palatii significatos fuisse, facillimè credam. Horum autem iudicum Delegatorum, de quibus nunc agimus, sic fuerat iurisdicundi facultas definita: vt Auditoribus minimè permissa esset potestas decernendi, sed audiendi tantummodò caussas, deque singulis ad Regem referendi. Iudicibus autem concessum erat, vt de eis cognoscerent, statuerent, ac iudicarent. Potestatis namque tantum in vnoquoque censebatur esse, quanto eos imperio ipse Rex mandandos decreuisset. Idque nomine solo statuebatur satis. Hi inter domesticos Regum, Regiæque Curiæ assectatores ordinario iure iudicia exercebant. Inter alios verò nequaquam; nisi speciatim ea ipsis iudicandi potestas data esset. Regem autem, quocumque iret, sequebantur,

Vnde Iudices, & Auditores Curiæ, id est Regalis Curiæ, sunt vocati. Curiam enim, eam etiam Regum assectatorum turbam, appellamus. Atqui ius erat, vt Magistratus hi singulis diebus manè, in ipsa Aula Regia ad caussas sederent: quemadmodum supra in Alfonsi III. rerum narratione protulimus. Neque verò certus vllus erat numerus eorum. Sed Regibus integrum erat, quotquot quisque vellet, instituere, alienigenasque domesticis anteferre. Qua de re grauiter maiores nostros videmus in Priuilegio illo generali cõquestos fuisse; & quòd ii, qui hunc Magistratum gerebant, illius dignitate vterentur ad quæstum, à litigatoribus extraordinarias pecunias exigentes. Sic autem à nostris fuit huiusmodi petitio informata. *Item que ningun Iudge, ni Oydor en su Cort del Señor Rey no prenga salario de ninguna de las partes por iudgar, ni por oyr pleyto ninguno. E aquells Iudges, que iudgaran, o oyran: que sean del Regno de Aragon, los que hauràn a iudgar los pleytos de Aragon. E que todas Las apellaciones de los pleytos de Aragon sean terminadas dentro el Regno de Aragon, e no sian tenidas ningunas de las partes de seguir las apellationes fuera del Regno de Aragon.* Cui ibidem ita à Rege fuisse responsum continetur. *A este Capitol responde el Señor Rey: Que los Iudges de su casa en su Cort no entiende, que deuan prender salario de las partes, segon que dize el Priuilegio. Mas seyendo fuera de su Cort, si el les faze comissiones, assi como delegados; que puedan prender salario. E plaze al Señor Rey, que se exigan, e se obseruen las otras cosas contenidas en el dito Capitol contenido en el dito Priuilegio general.* Et hæc eadem in Obs. 4. tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus intelligatur Priuilegium generale*, paucioribus his verbis annotantur. *Item quod ibi dicitur; Quod Iudices, nec Auditores Curiæ non accipiant salarium, ita intelligitur, si ordinariè, & sine commissione cognoscunt: aliàs salarium accipiunt.* Sed illud est, quamobrem istorum Curiæ Iudicum mentionem a me nequaquam decuisset prætermitti; quòd nonnullos antiquitatis nostræ studiosos in summo hoc viderim errore versari: vt quos in vetustis monumentis, Iudices Curiæ nominatos inueniant, eos omnes statuant in Iustitiarum Aragonum numerum adscribendos esse: quippe cùm neminem apud nos vmquàm Iudicem Curiæ fuisse, nisi solùm Iustitiam Aragonum arbitrentur. Ac verum quidem id esse non negabo, si de Comitiali nostra, vt ita dicam, Curia intelligamus. Apud nos enim Comitiis institutus, Iustitia Aragonum illorum notus, atque erectus est Iudex: in Comitialibusque actis, Iudex Curiæ, nuncupari solet: quemadmodum supra, cùm de Comitiis egimus, demonstrauimus. Curiæ tamen Regiæ, id est, domus Regiæ Iudices, diuersos prorsus Magistratus à Iustitiis Aragonum exstitisse, manifesto hoc Priuilegii generalis testimonio conuincitur. Cui alia prætereà confirmatio grauissimum firmamentum adiungit, maximamque auctoritatem, ac fidem: quòd plures Iudices Curiæ inueniantur in ipsorum Iustitiarum tempora incidisse, fuisseque omnes, punctis temporum eisdem, in publicorum negotiorum tractatione cum suo cuiusque imperio, ac potestate versatos. Qui verò hi fuerint, indicare curabimus, dum singulorum Iustitiarum ætates, ac gradus, quod nobis tandem superest dicendum, persequemur. Quapropter opinor, Sanctium illum Franconem, quem Surita in suis Indicibus Petro Eximini in Magistratus præfectura anteposuit, non Iustitiam Aragonum, sed Iudicem Curiæ exstitisse. Idque valde ipsius Suritæ verbis confirmatur, dum ait illum, Ann. Chr. ∞CXIII. ante captam scilicet nostram Vrbem, in Aula Regia ius dicere fuisse solitum. Quod de Iudicibus Curiæ, quibus ita præstitutum erat, vt in Aula Regia quotidie Iudices assiderent; intelligendum videtur, quemadmodum ostensum est supra: itidemque etiam, quænam caussa sit, cur ante dictum tempus nullius Iustitiæ Aragonum nomen appareat, nec vix vllum Magistratus potestatis vestigium: nimirum quia Ricorum hominum potestas Regiam ipsam dignitatem obsidebat: præcipuè verò, quia bellicis temporibus ciuilia omnia iura conticescunt. Itaq; reliquum est modò, vt ad singulorum Iustitiarum tractandam historiam, contento studio, cursuque veniamus: vt eorum res gestas, & quo quisque tempore fuerit, explicemus. Hi nos enim iampridem vocant ad sese. Atque ipsis libenter concedemus, vt totum hunc sermonem nostrum absorbeant: sic namque satis officio meo factum arbitrabor. Illud autem est inprimis huic nostro reliquo sermoni præmuniendum: quod siquis occurrat Iustitia Aragonum dedecus confitebor. fortasse prætermissus; nequaquàm propterea aut commissum facinus, aut admissum Plures namque Iustitias Aragonum non esse, non profiteor: sed tantùm plures à me repertos non fuisse, præmefero. Quin ipse plures esse non dubito, eorumque obscuratam esse memoriam, neque tam senio extinctam, aut ipsa vetustate repressam: quàm mira ea, de qua initio conquesti sumus, maiorum in omni veterum monumentorum genere reticentia, & incuria: à qua iam, vt spero, eorum, qui post me rogati erunt, industria vendicabit. Neque modò facilè patiar, sed vehementer

fer gaudebo, vt si plures deinde inueniantur Iustitiæ, proferantur in medium, & suo quique in loco interponatur apposité: sic enim facilimé, quæ à me nunc inchoata sunt, perfecta Reipub. tribuentur. Neque tantum mihi assumo, vt statuam me ab aliis corrigi non posse, ac doceri. Satis me præstitisse arbitrabor, quòd miseram antiquitatem labentem sustinuerim, aliorumque ingenia ad eandem illustrandam excitarim. Nunc autem ad rem. Vereor enim, ne mihi superfuisse verba videantur, quæ initio credideram defutura.

IVSTITIÆ ARAGONVM XXXXIX.

IN CÆSARAVGVSTANA itaque Vrbe, primùm se extulit istius nostri Magistratus nomen. Nam ante eam captam, præter id, quod de institutione proditur: de illius potestate, aut ornatu nihil literis mandatum reperitur. Inter quæ tempora, iuxta nostræ computationis rationem, ducenti ferme, & quinquaginta anni interfuerunt. Quibus omnibus iam supra exposuimus, Magistratum ipsum in antiquis illis Suprarbiensis Fori tabulis inclusum, tamquàm in vagina reconditum, extitisse. At verò Arabibus Cæsaraugusta exturbatis, cum ea Vrbs summo nostrorum Regum imperio præbuisset quasi illustre quoddam domicilium, ac sedem: illico istius Magistratus nomen monumentis, ac literis mandari cœptum fuit; & qui eundem gerebant, ipsius nominis dignitate honestari. Quæ vsque ad hoc tempus continuata permansit: sed magnis postea ornamentis illustrata fuit, ipsiusq; tandem Regni nominis maiestate insignita.

I. PETRVS EXIMINI.

QVI autem exstat, & de quo memoriæ est proditum, hanc præsetulisse muneris dignitatem, ac nomen: primus est, Petrus Eximini: quem Petrum Simeno quandoque appellatum, atque inter Ricos homines numeratum comperio. Sed cuius gentis, aut familiæ fuerit, ignoro. *De Rodelar*, vocitari solitum, atque hoc ipsi gentilicium nomen fuisse, notatum inueni. Sed incertum puto: cùm adhuc gentilicia nomina in vsu non essent: tametsi patronymica iam pro gentiliciis vsurpabantur quandoque. Nec verò diù post, ipsorum gentilitiorum nominum vsus increbuit. A quodam Azenario Eximini profectum opinor: quem circ. Ann. Chr. ∞LXIIX. Seniorem in Gallipienzo nominatum in Priscis monumentis obseruaui. Neque id ipsum tamen certum habeo. Vetustior autem memoria, quam de eo accepi, illa est, quæ a Surita affertur in Annalibus: dum Ann. Chr. ∞CXIIII. hunc Iustitiam prodit inter alios Ricos homines in Cæsaraugustanensi expu- 1114.
gnatione præstantem suam operam Alfonso I. Imperatori nauasse. Vnde in eo, quod supra intexuimus, Priuilegio, eidem Vrbi ad deducendos colonos irrogato, Ann. Chr. ∞CXV. in Testium Confirmatorum numero, iuxta veterem, quem diximus, morem, 1115.
appositus continetur: Iustitiaque absolutè nuncupatur. Illius præterea mentio fit ab eodem Surita, Ann. Chr. ∞CXIIX. quo diuersam a nostra opinionem sequutus, vr- 1118.
bem fuisse captam memorauit. Aera tandem ∞CLXI. quæ in Annum Chr. incidit. ∞CXXIII. hunc ipsum Iustitiam, nominatum, vt erat illorum temporum con- 1123.
suetudo, perlegi in quadam Donatione decumarum à Petro Cæsaraugustano Episcopo, *Capitulo suorum Clericorum*, sic enim loquitur, facta: quæ in Ecclesiæ *de Pilari* Tabulario asseruatur. In quo etiam peruetustum codicem, *Kalendarum*, seu *Obituum* appellatum, inueni: atque hæc in eo de istius Iustitiæ morte, ac quodam illius filio, annotata. *V. Non. Madii obiit Petrus Eximini Iustitia. Et commemoratio filii eius Galindi Petri.* Inde autem capio coniecturam, amborum corpora in eadem Ecclesia humata fuisse: ab ipsisque duxisse genus suum, Galindum illum Eximini, qui in monumentis rerum gestarum, Ann. Chr. ∞CLIX. & ∞CLXX. & ∞CLXXIV. sæpenumerò, Senior in Belchit, antiquo illo Ricorum hominum more, nuncupatur. Sed affirmare id non ausim. Iam vero quamquam in dicto Codice, dies istius Iustitiæ obitus annotatus fuit: annus tamen omissus. Quamobrem hic à me certa reddi illius temporis ratio non poterit.

II.
SANCTIVS FORTVNIONIS.

1123. EODEM verò Ann. Chr. ∞ CXXIII. atq; vt coniicere possum, exeunte; Sanctius Fortunionis, seu Fortuniones, id est, Fortunii F. in Petri Eximini locum suffectus fuit. Iustitia enim absolutè nominatus exstat in Priuilegio decumarum ab eodem Alfonso Rege, Turiasonensi Episcopo Martino, dicto anno, concesso. Cuius scriptorem, quendam Enneconem fuisse, perlegi. Rursus ex alio simili, Cæsaraugustanensi Ecclesiæ irrogato; Aer. ∞ CLXVI. Anno siquidem
1128. ∞ CXXIIX. eundem Sanctium, Magistratui præfectum esse, colligitur: ex vario autem monumentorum genere, primum Zalmetinam nostræ Vrbis, postquàm ea a Maurorum fluctibus seruitutis emersit, exstitisse; posteà altiorem hunc fuisse dignitatis gradum assequutum. E Ricorum autem hominum Ordine fuit: licet genus illius ignoratur prorsus. Plures enim Ricos homines, ac Mesnadarios, fuisse, quam ab ipsis illis Antiquariis propositi fuère, non dubito. Duos tamen, Iustitiam hunc, fratres habuisse conicio; alterum Eximinum Fortunionis, Anno Chr. ∞ CXXVI. Seniorem in Calasanz, & Bardaxin nuncupatum: à quo fortè nobilis Bardaxinorum familia dimanauit. Alterum Innicum Fortunionis, Ann. Chr. ∞ CXXXIII. vetusti Mequinentiæ oppidi expugnatorem. Sed certi nihil habeo præter patronymicorum nominum similitudinem. At verò Sanctium Lopezium, à Surita in Indicibus, An. ∞ CXXV. suppositum, Iustitiam Aragonum non fuisse, persuadeo mihi; sed Exeæ ita apud nos vocati opidi: cùm in Priuilegio eidem concesso, Iustitia nominatus inueniatur tantùm, vnde tractum fuisse vidimus, & ab eodem ipso audiuimus Surita. Deniq; Sanctium Fortunionis Iustitiam, vix quinq; annos muneris potitum apparet.

III.
SANCTIVS GALINDI.

1128. NAM eodem ipso Ann. Chr. ∞ CXXIIX. illius locum occupauit Sanctius Galindi, *Galindez* vulgò appellatus: modò sit præfati Excellentiss. domini Archiepiscopi Ferdinandi testimonio tribuenda fides. Is enim testatur, se in priscis monumentis istius anni, hunc Sanctium Galindi, Iustitiam appellatum comperisse. Sed explicare omisit certam aliquam huiusmodi monumentorum generis rationem. Atqui hęc sanè Galindorum gens, patritia olim fuit nobilissima, ab Aragonensibus nempe Comitibus ducta, vt opinor. Tot autem Galindos antiquitus vocatos inuenio, vt iam tunc videatur, Galindi, id nomen, non tam ad indicandum patrem, aut auum, qui præcipuus erat patronymicorũ nominum vsus; quàm ad docendum de gentilitate ipsa vsurpari solitum fuisse. Quidam enim exstat, Raimundus Galindi, Senior in Estadà nominatus circ. Ann. Chr. ∞ LIV. A quo fortè, qui posteà Sanctius Galindi, Senior in Boltayna, Ann. Chr. ∞ LXVII. reperitur, profectus est: atq; ab eo, Atho ille Galindi, qui Ann. Chr. ∞ CI. inter Ricos homines memoratur. Cuius fratres suspicor fuisse, Eximinum Galindi, Fortunium Galindi, Galindum Galindi, & Innicum Galindi: quorum Surita in Annalibus, circ. Ann. Chr. ∞ CXIIX. mentionem facit. Quibuscum omnibus duco, hunc Iustitiam cognatione generis fuisse coniunctum: ab eoq; Fortunium Galindi; & Martinum Galindi, posteà profectos; illum quidem Ann. Chr. ∞ CXXXIII. Seniorem in Osca, & in Alquezar passim; hunc autem eodem Anno, Seniorem in Ayerue vocitatum. Quos omnes videmus, summo quodam, ac singulari studio, ad illustrandam nobilitatem suam, Galindi id nomen retinuisse semper. Sed iampridem illud antiquatum est: atq; in aliud fortasse gentilitium transfusum. Istius verò Iustitiæ nullam alibi mentionem inueni, præter eam, quæ ab Archiepiscopo Ferdinando fit.

IIII.
LVPVS SANZ.

NEC verò vllam aliam habeo magis certam huiusce Lupi Sanz Iustitiæ, qui nunc mihi illustrandus proponitur, notitiam. Nisi enim esset præfati ipsius Excellentiss. domini Archiepiscopi testimonio cognitus, eum, vt multos alios fortasse, vetustas obliuione obruisset. In illius autem Cõmentariis sic scriptum est. *Lupus Sanz* (inquit)
1129. *Iustitiæ Aragonum Magistratum gessit, Ann. Chr.* ∞ CXXIX. *vt ego in priscis monumentis obseruaui: genus autem monumentorum non memini.* Atque

Atque hoc solùm habeo, quod ipsi assentiar de eo: sed quid ipse sentiam, non habeo. Suspicor tamen à Graos, siue à Iaca gentilitium illius nomen tractum fuisse: quod nonnullos Equestris Ordinis viros per hæc fermè tempora obseruarim, anonyma illa, Sanz, voce, gentilitiis huiusmodi nominibus antelata, appellatos. Sed tamen nuper, immo verò modò, ac planè paulò ante quàm hæc typis mandarem: in istius Iustitiæ hanc incidi & nominis, & muneris apertam mentionem. Siquidem Alfonsum I. Regem, ad Zalmetinam Vrbis Sanctium Fortunons (quem diuersum statuo à superiori) epistolam misisse constat, sic scriptam latinè. *Alfonsus Rex tibi Sanctio Fortunons Salmedina de Zarragoza meo amabili, & fideli Salutem. Scripsi tibi ista mea carta de Logroneo: & Sapias, quod vidi rancurantem illo Episcopo de Zarragoza, & suos Clericos, quomodo non habent, neque non sunt penes illos, Ecclesias adhuc de illos Alhobzes, & de illos furnos, qui fuerunt de illas Meschitas. Et iam habeo tibi missas meas alias cartas Et ego dixi tibi, & non habes hoc factum: & times; & amas mais illos Seniores, & illos Moros: quàm meum mandamentum. Et vide, quod facis. Et modo dico tibi, & mando fortè, vt semper reddas ad illas Ecclesias: & mittas illos Clericos poterosamente in illos Alhobzes, & in totos illos directaticos, quos habuerant in tempus de Moros ad vnamquamque Ecclesiam, quæ sit in illos Castellos, & villas de toto illo Episcopatu de Zarragoza, siue illas Meschitas, quæ sunt in illas ciuitates. Et si me amas, amplius non veniant mihi inde rancurantes. Et hoc non fallat per nulla caussa de isto sæculo: auxiliante Deo. Testes Enneco Xemenos: & S. Fortunon Xemenes: Lope Sanz Iustitia.* Nec verò notatum fuit tempus istius rei Alhobzes autem, Arabica vox est: eaq; arces, & Castella significari persuadeo mihi.

V.

FORTVNIVS AZENARII.

CETERVM Fortunii istius, eodem Archiepiscopo teste, clara exstat memoria in ea Priuilegii rogatione, quam Ann. Chr. ∞CXXXII. Alfonsus idem Rex Cæsaraugustanis Mozarabibus tulit, dum eos, quemadmodum narrauimus, Manlienis opido donauit: quòd tametsi septi, & inclusi intestinam, quam potuerant, operam ad expugnandam Vrbem cōtulissent. 1132 Ricum hominem autem fuisse coniicio: eundem siquidem, quem aliquibus post annis, perfunctum iam munere, Seniorem in Tarazona vocatum obseruaui; suspicorque cuiusdam Aznar Azenarii filium, nepotem autem fuisse Pipini Azenarii, circ. Ann. ∞C. inter Ricos homines in priscis monumentis memorati. Ac fortè hic fuit Aragonensium Comitum ortus nobilissima stirpe. Sed nullam aliam de eo, quod Magistratum gesserit, inuenio factam mentionem.

VI.

IOANNES PELAIVS.

POST Fortunium aliquot annis, vt ex eiusdē domini Archiepiscopi Commentariis perspicitur, fuit iste Ioannes Pelaius: scilicet, Ann. Chr. ∞CXL. Ranimiro II. iam regnante Rege. Verumtamen de illius genere aut nomine nihil aliud mihi legisse videor.

VII.

ATHO SANZ.

DE Athone autem non ita. Illius namque Iustitiatus permultis publicatum literarum testimoniis cōprobatur. Ac primùm quidē apertis his, in cuiusdam hortuli vēditione à Bernardo Biarrag, cuidam Don Guald facta, appositis verbis quæ ipse perlegi: *Facta* (inquit) *carta Aer.* ∞CXXCI. *in mense Ianuario: Bernardus Episcopus in Zarago za: Atho Sanz Iustitia in Zaragoza: in illo anno quando fuit Daroca poblada.* Qui, vt cum Aera conueniat, Annus Chr. fuit, ∞CXLIII. Rursus alibi. *Facta Carta Aer.* 1143

∞CXXC · *in mense Nouemb. in Anno, quando prensi Comes Barchinonensis Montpesler: Atho*
1145 *Sanz Iustitia in prædicta Zaragoza: Quadrat Zalmetina.* Atque eodem prorsus modo nuncupatus in monumentis Ann. ∞CXLV. reperitur. Sed hoc est maximè ad memoriam sui Iusticiatus insigne, quod in vetusta membranula legi; in præfatæ Ecclesiæ *de Pilari* Tabulario recondita. Etenim cùm inter Cæsaraugustanum Episcopum Bernardum, & quosdam è Romæorum gente patritios, magna lis, & controuersia esset orta, de adeunda cuiusdam Lupi Arcez hereditate: apud hunc Iustitiam, Iudicem, huiusmodi caussam actam apparet, ab eoque sententiam promulgatam fuisse, Ioanne, atque vt ibi legitur, *Iouane Didaci Zalmetina in Cæsaraugusta*, præsente: & quod summum est, in Raimundi Berengarii Barcinonensis Comitis, Principisque Aragonensis con-
1149 spectu, Ann. ∞CXLX. Aera scilicet ∞CXXCVII. Ipse verò Atho Sanz, Iustitia in Cæsaraugusta, nuncupatur. Ita enim aliquandiu Magistratus iste vocari consueuit, quòd in ea vrbe iudicia exerceat, vt in Vnionis Priuilegiis, quorum supra meminimus, cautum fuit. Atque hunc, primum Iustitiam, inuenio in forensibus caussis iudicandis fuisse versatum. Vxorem duxit, Domnam Sanctiam ex qua filios, ac filias procreauit. Aedes habuit in Parochia Sanctæ Crucis, ipsius Ioãnis Didaci, quem Zalmetinam hoc tempore fuisse constat, ædibus continentes. Nam hæc omnia sic annotata sunt in membranula alia perueteri, quæ in eodem Tabulario asseruatur. De genere autẽ, patricium dicerem, si eum cognatione coniunctum arbitrarer cum Fortunio illo Sanz, qui in monumentis Ann. ∞CX.V. vel circa, Senior in Baylo, & Eliso, vocitatus legitur. Sed cuius familiæ fuerit, nullam sanè facere potui coniecturam.

VIII.

IOANNES DIDACI.

ET illud idem affirmare cogor in istius Ioannis Didaci, qui Athoni successit, narratione. Vix namque adhuc, cuius familiæ fuerit, cõiicere queo: tametsi suspicor patronymicum illud Didaci nomen aliquandiu sibi, ac posteris gentilitium mansisse. Quendam autem Ioannem Didaci, qui in monumentis Ann. ∞CXXXIII. Senior in Cascante, & in Arguedas, vocatus legitur; diuersum ab hoc Iustitia fuisse, existimo: quippe cùm ille patria Nauarrus esset, hic verò ortu Aragonensis vir atque ex Equestri Ordine, vt opinor. Cuius gentilem fuisse puto, Ferdinandum illum Didaci, in Valentini Regni expugnatione tãtopere celebratum. Quem ob fidelem præstitam in ea re operam, Iacobus I. magna illa Meinaderiorum dignitate honestauit: cùm antea Don Blasci Alagonii, qui Morellam cepit, Vassallus, vt tunc loquebantur, ac Maiordomus etiam Curiæ exstitisset, eodẽ ipso tempore, quo ipse Blascus magnum illud Maiordomi Regni munus sustinebat. At hunc Iustitiam, antequam Magistratum adipisceretur; Zalmetinam fuisse Vrbis, certum est. Interdum autem, Iouannes, nominatus reperitur. Quòd Magistratum gesserit, ea est vetustior memoria, quam
1152 inueni in Permutatione inter quosdam, *Iulianum, & Don Nauarro*, facta, Ann. ∞CLII. Ibi enim, testium Confirmatorum loco, appositus est his verbis. *Facta carta, Aer.* ∞CXC. *Testes qui neq; viderunt, neq; audiuerunt: Garcia Ortiz, Senior in Zaragoza; Iouan Diaz Iustitia.* Et eodem modo nominatus legitur in monumentis insequentis An. ∞CLIII. quo mortem
1153 obiit, vt opinor. Vxorem eius Domnam Sol fuisse, veteribus apparet ex scriptis: filiorumque quos ex ea susceperat, vicarium in hoc munere, quem mox nominabimus, successisse.

VIIII.

PETRVS MONIO.

IN venditione enim à Domna Vrraca cuidam Petro de Aierb fa-
1154 cta, Ann. ∞CLIV. hæc istius Petri Monionis memoria exstat. *Facta carta in mense May sub Aer.* ∞CXCII. *Regnante Comes Barcinonensis in Aragon, & in Zaragotza: Domnus Petrus Viliabeltran Episcopus: Monio Iustitia sub manu filiorũ de Ioan Diez.* Vnde colligitur, superioris Iustitiæ vitam nequaquam longiùs, quam nos retulimus, fuisse productam. Porro autem in venditione *Pardina* Vidalis Basse, & cõiugis, cuidam
1157 Don Sanz, ita vocato viro, concessa: *Facta carta* (inquit) *in mense Març, Aer.* ∞CXCV. *Ragimundus Comes Regnãte in Aragon, & in Lerida, & in Tortosa, & in Zaragotza, sub manu eius*

Palatio

Palazin Princeps: Monio Iustitia. Ita enim absolutè positus continetur. Petri autem illius nomen fuisse, satis quidem ex aliis monumentis compertum est: trienniumq; vix, Magistratus potitum. Atqui Ferdinandus Archiepiscopus Iustitiam hunc testatur, Petrum Monoy appellari debere, idq; se in antiquis Tabulis compertisse. Alii, Mironem appellandum censent: quòd quem ita vocatum temporibus his, Iudicem Curiæ obseruarint: Iustitiam Aragonum extitisse arbitrentur, nullam ipsorum munerum differentiam ducẽtes. Sed apertè ex his, quæ proximè adduxi, documentis, & aliis, fuisse Monionem nuncupatum apparet. De cuius genere nihil certi habeo, quod possim afferre. Iacobus Rex in suis Commentariis cuiusdam meminit Paschasii Monyos: quem patria natum tradit
b Turoli, fuisseque ex intimis patris sui domesticis, ac familiaribus. Forte is ab hoc Iustitia profectus est. Haud enim interfuere plures, quam sexaginta anni inter eos. Sed hanc ex sola gentilitii nominis similitudine capio coniecturam. Neq; aliter posset huiusmodi argumentum illustrari, si quo sensu, ac coniectura rapiamur, interdum proferri in medium non liceret.

X.

DIDACI, IOANNIS DIDACI F.

AT vero Petro Monioni, Magistratu abeunti, filius successit Ioannis Didaci, eodem Ann. ∞ CLVII. Cuius nomen legere non potui. Abrasum est enim in venditione, quam inueni, cuiusdam agri in 1157
Attabaff locati: sic enim olim vocabatur ea Vrbis Regio, quæ nunc dicitur *Altavas*. Ipsius autem venditionis tempus his verbis notatur. *Facta Carta in illo Anno, quando Comes Barsolonensis, & Princeps Aragonensis erat supra Trincatalla. Et erat P. de Villabeltran in Cæsaraugusta Episcopus: Palazin Dominus in Cæsaraugusta, &c. filius Ioannis Dicies, Iustitia in Cæsaraugusta: Aer. ∞* CXCV quæ dicto Anno cõuenit. Atq; eodẽ Anno alibi ipsiusmet Iustitiæ inueni factam mentionem: sed illius nomine omnino suppresso: Tantum enim, filius Ioannis Dicies, Iustitia nuncupatur, nullo loco vacuo relicto, quo vllum eius nomen collocari posset: quasi nullam aliam ipse ab ineunte ætate habuisset, nisi quam à patre acceperat, caussam celebritatis, & nominis. Dicies autem idem esse quod Didaci, certum est: nam quod Hispanè *Diez*, proferri debuisset, Latinè Dicies, proferendum placuit.

XI.

PETRVS MEDALLA.

ISTIVS autem Petri Medallæ in antiquis monumentis multiplex mentio fit. Variis enim Magistratibus præfuit. Iustitiam siquidem, ac Merinum Turiasonæ fuisse comperio: post Magistratui præpositum, interdumque Iustitiam Maiorem, interdum Iustitiam in Cæsaraugusta, vt antiquus mos erat, appellatum. Illud verò Cæsaraugustanensis Merini munus aliquandiu gessisse apparet, quendam Ciprianũ Quitrad: qui se in eo esse, istius Iustitiæ Vicarium suppositum, in quãplurimis Tabulis profitetur. In venditione autem, quam Garsias Aierb cuidam Don Per fecit: *Facta carta* (inquit) *II. Non Febr. Aer. ∞* CXCIX. *Petrus Episcopus in Zaragotza: Palazin, qui dominabat Zaragotza, sub iussione Comitis: Petrus Medalla Iustitia Maior: & Sanctio Fortunions da la Porta Valentia Zaualmedina*. Atque hunc primum inuenio, Iustitiam Maiorem nuncupatum. Quandoq; autem, Medalgan vocitatum legi, aut Medalam simplici, l: sæpius tamen Medallam & nonnumquam Iustitiam in Cæsaraugusta: Magistratus enim Iustitiæ Aragonũ, tum Iustitia Maior; tũ Iustitia in Cæsaraugusta: tum quoque Iustitia domini Regis; vel per manum domini Regis vocari consueuit. Quarum nominationum, præter ea, quæ supra adhibuimus, infra etiam nonnulla, quæ se offerent, exempla subiiciemus. Ipsius verò Sanctii Fortunions Zalmetinæ gentilitium nomen à Cutanda erat. Nam illud, quod sibi, *De Porta Valentia*, nomen impositum fuit, ex eo ductum opinor, quod ad eam Vrbis regionem quæ ita vocitatur, ædes sitas haberet: vt in veteribus scriptis obseruaui. Rursus in alia, *Auctoritatis, & venditionis, vocata carta*, quam Domnam Oriam *de la* Anacra, & Gulielmum cognatum eius fecisse constat Petro Priori Sanctæ Mariæ *& ad alios Canonicos & laicos illius domus*, sic enim legitur: *Testes sunt huius rei, Risores, & Auditores: Don Poncio de Tarba: & Don Guillen Arnals de Peremarten. Aliala, duos morabetinos, & septem denarios. Facta carta, & venditione in mense Octobris Episcopo Petrus in Sarragotza: Palaz nus, qui domnabat Sarragotza, sub iussione Regis Aldefonsi, filius Comitis: Orti Ortiz in Roda, & in Quarton de Sarragotza: Petro Calteraçol*

in Calataiube, & in Quarto: Blasco Maça in Boria: Galin Ximenez in Belchit: Petro Medalla
1162 *Iustitia in Sarragotza: Sanctio Fortuñons de Cotanda Zaualmedina. Sub Aer. ∞ CC. Garsias scripsit, signum suum fecit.* Quandoquidem autem in Alialæ vocis mentionem incidimus non abs re erit, quid olim sonuerit, & vnde ducta fuerit, annotare. Hæc igitur de ea obseruata inueni a perantiquo nostrarum legum interprete. *Aliara* (inquit) *seu Aliala, dici debet Alifara. Et est Verbum Arabicum à duabus his dictionibus, alif, & ara, compositum. Cuius Etymologia hæc est. Alif, prima litera est Alphabeti Arabici: vt apud nos, A. qua principium designatur, Ara verò significat, rem. Vnde Alifara, quasi principium rei. In venditionibus autem antiquum ius erat, vt emptor, in signum adeptæ possessionis, prandium aliquod vendenti praeberet, vel depactam pro eo pecuniæ quantitatem. Quæ nisi solueretur, seu venditor fateretur solutam; contractus censebatur imperfectus. Propterea ad illius firmitatē in ipsa Venditione, vt apoca soluti pretii, ita etiam olim apponi consueuit Alifare datæ expressa ipsius vendentis confessio. Alias possessio quæcumque*
1163 *caduca, & vacua reddebatur.* Iam vero vt ad rem redeam, Medallam hunc Ann. ∞ CLXIII.
1164 & ∞ CLXIV. Magistratum gessisse constat. Ac longius ego eundem produxissem, in annos scilicet. ∞ CLXVII, & CLXVIII. quibus eum, Iustitiā in variis monumentorum generibus vocatum inueni: sed Suritæ auctoritate motus, eundem dicto Ann. ∞ CLXIV. Magistratu abiisse, in Fastis affirmaui: nam eo anno Galindum Garsiæ, muneri præpositum refert. Quam autem verè, ipse viderit. Ne quis enim posset nostram, in hac temporum, ac Iustitiarum adhibita serie, fidem coarguere: harum omnium rerum auctores, ac testes producendos statui, non tam diligentiæ, quam veritatis obsides futuros. Priusquam tamen ad sequentem narrationem traducar, animaduertendum duxi, in pluribus monumentis, in quibus istius Medallæ Iustitiæ fit mentio, Aeram pro anno sumi debere, vt cohærere possint extrema cum primis: atque eundem Medallam, *El Adelantado de la ciudad de Caragoça*, vocatum reperiri. De quo munere, quod dicere possim, neque vt probabilia dicam, non habeo. Audio tamen, olim curationi finium vrbis fuisse præfectum.

XII.
GALINDVS GARSIÆ.

1164

VERTENTE itaque eodem, vt dictum est, Ann. Chr. ∞ CLXIV. Alfonso II. Rege regnante, Surita noster Galindum hunc Garsię muneri præpositum tradit. Ac de eo, vt suspicor, in Kalendarum Codice, quem supra retuli in Tabulario *de Pilari* esse reconditum, ita scriptum exstat. VII *Id. Septemb. Obiit Galindus Garcez, frater nostræ congregationis.* Olim enim complures, tametsi sacris minimè erant initiati, cum Religiosis hominibus, quas vocabant, fraternitates inibant: solebantque illius congregationis fratres, appellari. Annus autem in eodem prorsus, quo & Petri Eximini, iacuit silentio. Neque verò hac de re vllum mihi, præterquàm quod verisimile videtur, occurrit argumentum: nec quodquam aliud de istius Magistratu, nisi id, quod diximus Suritæ testimonium: iuxta quod è Ricorum hominum Ordine Iustitiam hunc apparet exstitisse. Illud autem Garsiæ nomen, non tam patronymi-
1054 ci, q̄ gentilicii nominis loco vsurpatū autumo; ab eo Lupo Garcez tractū fortasse, qui in monumentis Ann. ∞ LIV. Senior in Vncastello, & Arrosta vocitatus legitur. Cuius fratrē suspicor fuisse, Eximinū Garcez, Seniorē in Boyl, iisdē fere tēporibus nuncupatū. Eorum autem postea, nisi me forte fallo, gentiles fuere, Atho Garcez, qui Senior in Barbastro circi. Ann. Chr. ∞ CXXVI. dicitur: & Lupus Garcez, quem Surita in Annalibus, Ann. Chr. ∞ CXXXIII. inter Ricos homines memorat: rursusque Fortunius ille Garçez, quem idem Surita eadem tempestate bellicæ virtutis laude floruisse, Mazęque fratrem fuisse prodit. Vnde nonnulli Iustitiam hunc a Mazarum gente profectum putant: quod eos obseruarint eo Garcez, seu Garsiæ patronymico nomine frequenter vti fuisse solitos. Sed hæc in coniectura tantum posita sunt. Quamobrem integrum erit, vt quiuis iudicio, ac sensu suo, istarum rerum fidem metiatur.

XIII.
SANCTIVS GARSIÆ SANCTA OLALLA.

POST Galindum, Sanctius successit Garsiæ Sancta Olalla, seu, vt nuper inueni, *Arcez Sancta Eulalia*, vocitatur. Quem Sanct Vicent quandoque appellatum inuenio, quod ita vocati opidi potiretur: quan-

quandoq; Sanctius Garcez tantùm nominatus inuenitur. Eundem tamen suspicor fuisse nosq; in eo nominando à Surita non tam re, quam nominis dissimilitudine discrepare. Magistratum autem gessisse constat Ann. Chr. ∞ CLXVIII. ac inter Ricos homines locum tenuisse, eorumq; more, aliquandiu in Cæsaraugusta, & Osca, primariis Vrbibus, 1168
possedisse Honores: rursus Ann. ∞ CLXIX. & ∞ CLXX. muneri præpositum fuisse. Sed 1169
ea clarior de eo exstat memoria, quam idem Dominus Archiepiscopus Ferdinandus 1170
retulit se legisse in Donatione parietinarum, *de Vera*, ab Alfonso II. Rege Verolensi monasterio concessa. Ibi enim hanc prodit istius iustitiæ muneris, ac nominis fieri mentionem. *Stante* (scilicet) *Sanctio Garcez de Sancta Olalla, Iustitia per manum Domini Regis in Aragonia. Facta carta in mense Março, Ann. Chr.* ∞ CLXXII. Olim enim Iustitiæ Aragonum interdum Iustitiæ Domini Regis; interdum Iustitiæ per manum Domini Regis vocabantur: quod Magistratus hic à Regibus ipsis, vt dictum est sæpe, mandaretur. Quod ad genus attinet, in monumentis Ann. Chr. ∞ CXIV. quendam Ferrizem Sancta Olallam, Ricum hominem memoratum comperio. Sed an eiusdem stirpis fuerit, incertum est mihi.

XIIII.

PETRVS FERDINANDI CASTRVS.

ITIDEM QVE nequaquam mihi satis est adhuc istius Iustitiæ ratio explorata. A nullo enim alio inter Iustitias memoratum inuenio, præterquam à Surita: qui eum in suis Indicibus eidem Ann. Chr. ∞ CLXXII. supposuit. Quare dubitanter fuisse illum Iustitiam affirmabo. 1172
Accidisse enim puto, vt quod eius nomen dubie datum fuerit, pro certo sit acceptum. His autem Castris, quæ annotauimus, Insignia tribuuntur.

XV.

SANCTVS TOVIA.

PARI etiam ratione, istius Sanctii Touiæ Iustitiatus mihi incertus esset, nisi Suritæ de eo testimonium legissem, ipsius Archiepiscopi Ferdinandi auctoritate approbatum. Sed placuisset mihi, vt non tam ex ipsorum verbis, quàm ex aliquibus penderet veterum monumentorum scriptis. Credendum est tamen, quandoquidem ab eis Anno ∞ CLXXIX, subiicitur, licet nobis lateant monumenta, ipsis verò nequaquam latuisse: satisque firma habuisse eos ad faciendum istius rei 1179
fidem argumenta. Touiarum autem gens patricia non fuit: sed Mesnaderiorum: à quibus hunc suspicor profectum fuisse. Propterea Touiarum, quæ supra dum de Mesnaderiis egimus, Insignia annotaui; tribuenda huic censui: nõ quod certum id iudicem, sed tantũ probabile. Atqui eorundem ante hunc Iustitiam vix exstat memoria. Post verò non ita. Nam Iacobus I. Rex in suis Commentariis quemdam memorat Eximinum Touiam: quem strenuum militem fuisse prodit, ac secum in Xatiuæ opidi expugnatione affuisse, ab eoq; primum ob eam rem illus Castri fuisse præfectum custodem. Tum Iacobi II. vita, quidam Berengarius Touia miles floruit, qui mirificè illis temporibus militaris disciplinæ vsum percalluit. Tum etiam alterius Eximini Touiæ mentio fit in monumentis Ann. Chr. ∞ CCCIX. quem Supraiunctarii Cæsaraugustani gessisse munus comperio: illiusque filium fuisse Sanctium Touiam, qui ex intimis fuit Alfonsi nostri IV. Regis: quasi Iustitia hic, primus Touiarum gentis, quod antea non tam notum erat, nomen extulerit.

XVI.

STEPHANVS :::::::::

ALITER tamen de hoc Stephano sentire oportet. Quamdiu enim Magistratum gessit, proprio illo tantùm Stephani contentus nomine gentilitium suum assiduè suppressit: solumq; se aut Iustitiam Stephanum, aut Stephanum Iustitiam nuncupauit. Cuius rei exempla sunt huiusmodi. In venditione enim à Guilielmo Samatan, & vxore Tota, alteri Guilielmo Pinæ facta, hæc eius, ac temporis, quo munere fungebatur, fit mentio. *Facta Carta in mense Octobris Aer.* ∞ CCXIX. *Do-*

1181 *minus Stephanus Iustitia.* Est autem, qui huic Aeræ conuenit, Annus ∞ cxxci. Porro in
donatione, quam, vt ibi legitur, *Ego Tota mulier facio ad Vos Don Nauarro de tribus meis he-*
1183 *reditatibus: Facta Carta* (inquit) *in mense Aprilis Aer.* ∞ ccxxi. *Testes sunt, Blasce Romeu*
Senior in Zaragoza? Domnus Petrus Episcopus: Martinus Orella Zalmetina: Iustitia Stephanus.
Postremò in quadam de nonnullis controuersiis stipulata pactione inter Egidium Bilas,
Canonicum Sanctæ Mariæ, & Fatimam, vt ex scripris apparet, nobilem feminam, se-
cum cognatione coniunctam: *Facta Carta* (vt ibi continetur) *in mense Ianuario Aer.*
∞ ccxxiii. *Testes sunt, & visores huius rei Don Esteuan Iustitia: & Mahomat Gatoz.* Atque
1185 hanc vltimam accepi de illius Iustitiatu memoriam. Nuper autem in vetusta membra-
nula extremam tantùm legere potui ipsius nominis gentilitii syllabam. Priores namq;
literæ interlitæ erant: sic tamen, vt posteriores duæ constarent integræ. Nam ita illius
erat nomen scriptum. *Stephanus* :.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.: *it Iustitia.* Vnde coniecturam capio, à
Belchit, nobilissima sic vocata gente, quæ hac tempestate florebat multùm, Iustitiam
hunc duxisse genus suum.

XVII.

PETRVS SESSESSIVS.

IAM verò Petrus Sessessius nomine, atq; honore notissimus fuit. Pa-
tricium namq; fuisse, nobilissima Sessessiorum stirpe generatum, cō-
pertum est satis, itidemq; benè se gessisse in Magistratu. Cuius mentio
118 fit à Surita in Annalibus in narratione rerum Ann. Chr. ∞ cxxciix.
119 Alfonso II. Rege gestarum. Rursumq; in Ann. Chr. ∞ cxcvi. & ∞ cci.
1201 qui iam in Petri II. tēpora inciderunt. Maiordomū autem Curiæ, ali-
quamdiu fuisse cōperio: Medianæq; opidi abūdè potitum, quod illius
dominationē iamdiu maiores sibi in perpetuū cōparassent. Iam enim
his temporibus Honoraria illa Ricorum hominū iura eorū filiis, quandoq; hereditario iure, obueniebant. Sentio tamen auctoritatem Regum aditæ huiusmodi hereditatis extitisse. Tunc enim apud nos vetus ista Reip. nostræ gerendæ ratio vigebat: vt Honores ii ipsorum Regū penderent ad nutū, dummodò circū Ricos homines ipsos assidua illa, quam diximus, conuersione torquerentur perpetuò. Sed iam Rici homines ipsi videbantur hoc tempore, inclinatione voluntatem in eam, quę sibi, ac suis mansit, Honorū potiendorum condicionem propendere: nempe vt eorum permaneret ipsis stabilis, ac certa possessio, ne ea amplius, quemadmodum solita quondam fuerat, vacillaret. Atq; id ipsum in istius Iustitiæ filio, Petro etiam Sessessio appellato, factum fuisse, ex ipsius Suritę colligitur scriptis. Prodit enim eidem Iacobum Regem I. Ann. Chr. ∞ ccxv. cùm Cæsaraugustæ adesset, illud idem Medianæ opidum contulisse, quo patrem eius, Rex pater donauerat. Ipsum autem Petrum Sessessium filium, siue forte extulerit fortuna, siue labor, ac industria, vt plures alios, quos scimus illustrarit; Moratæ quoq; Almonazitii, aliorumque locorum potitum apparet: quæ suis posteris sanè diu hereditaria manserunt. At hunc Iustitiam plures annos Magistratum gessisse non dubito. Sed illorum ratio incerta est nunc mihi.

XIIX.

PETRVS PETRI TARAZONA.

QVOM si cuiuspiam ex veteribus Iustitiis vsque ad nostram ætatem memoria remansit: nullius maior, quàm istius, Petri Iustitiæ, reperietur. Neque id tam, vt suspicor, ob diuturnitatem temporis, quo muneri præfuit (quadraginta enim ferme annos illud gessisse constat) nec quòd in eo se omnibus valde probasset, provt probauit sanè: quàm quòd primus, Iustitia Aragonum assiduè vocari cœptus fuerit, primusque vt existimo, Aragonii nominis maiestatem, in publicis monumentis, Magistratus nomini, ac dignitati consecrarit. Eaque propter arbitror, Ioannem Eximini Cerdanum, dum Iustitias Aragonum numerauit, ab hoc sumpsisse scribendi initium, ceteris, qui eum antecesserunt, omissis: non quasi nullos ei antecessisse putarit, sed quòd in hoc primùm Magistratus nomen cœpisset, assiduè ea Aragonii nominis dignitate illustrari, cùm antea, aut Iustitia maior, aut Iustitia domini

Regis

Regis, aut Iustitia in Cæsaraugusta, quemadmodum demonstrauimus, nuncupari solitus fuisset. Ob eam itaque caussam Ioannes Eximini Cerdanus hunc, primum Iustitiam memorauit: quem fuisse prodit, Iustitiam Aragonum, & Tirasonæ. Ac Iustitiam quidem Aragonum fuisse certum est. Tirasonæ verò eum ius dixisse, incertum puto: tametsi statuo testimonio tanti viri credi oportere. Indidem autem compertum est sanè, illius nominationem, ac generis antiquitatem fuisse profectam. Equestri namque familia, à Tarazona, ipsius siquidem Vrbis nomine, nuncupata, è Mesnaderiorum Ordine natus fuit. Fratrem habuit, Eximinum Petri Tarazonam: qui cùm postea ad intima Regis Iacobi I. consilia peruenisset; ab eo amplissima ditione donatus, cui nomen erat Arenos, inde sibi nouum gentilitium nomen comparauit, ab Arenos se vocari, libenter ferens. Et ea certè nominis mutatio Ricis hominibus qui tunc florebant, molesta non fuit. Fuere tamen ipsis odiosæ, & acerbæ, quæ eidem à Rege fiebant & fortunæ, & dignitatis accessiones. Nouos enim, & adscriptitios homines, qualem Eximinum esse palam dictitabant, in eorum, qui antiquo iam iure sociati erant, cœtum immitti, dicebant plenissimè iura nostra vetare: nec quemquam posse vllam Honorum huiusmodi partem attingere, qui non esset genuina Ricorum hominum stirpe generatus. Quamobrem contendebant, eum neque illius ditionis, qua donatus fuerat, potuisse impertiri, necdum Rici hominis nominis dignitate honestari: cùm quæ leges irrita faciebant, rata esse non possent. Neque tam id ipsum factum, ob id quod esset factum, exprobrabant: quàm ob periculosam imitationem, quæ in posterum prodebatur, exempli. Qua de re tunc inter Ricos homines ac Regem multæ, & magnæ contentiones fuerunt. Nihilominus inuitis omnibus Eximinus fuit, suffragante sibi Rege, summum illum Rici hominis gradum assequutus: ipsamque ab Arenos ditionem, vna cum gentilitio nomine inde tracto, posteris hereditariam reliquit. Qui tandem aditus multis posteà spem præbuit simillimæ faciendæ transitionis: nonnullique deinde, cùm Equestri loco tantum orti essent, in eum se Ricorum hominum Ordinem, Regum beneficentia, infuderunt. Olim enim ea Ricorum hominum dignitas, propter honoris, ac potestatis magnitudinem, tanta contendebatur ambitione vt nihil magis, qui ex intimis Regum essent, optarent illis temporibus, quàm ad eam peruenire quam summam ducebant, altitudinem gloriæ, & fortunæ. Vnde veteres illi maiorum gentium patricii, Rici homines *de natura* vocari cœpti sunt, vt ab aliis, qui se permistè cum ipsis implicauerant, distinguerentur & nomine; quos Ricos homines *de Mesnada* nuncupabant, quasi natura, & genere à se disiunctos esse indicantes, tametsi omnibus erant pares gradus honorum; quemadmodum iam antea de his satis, vel etiam nimium multa. Itaque hic Eximinus ex Honore, quem adeptus fuerat, (ita enim eæ, quæ Ricis hominibus a Regibus fiebant, donationes vocabantur) gentilitium sibi nomen, quasi ipsius Honoris nomen, arripuit; Arenosium se apertè vocitari curans. Armorum autem, quæ dicuntur, Insignia non mutauit. Nuperrimè namque quæ signata sunt supra, impressa comperi in peruetusto cereo sigillo, quod ex membranula quadam pendebat. Apertissimèque tum ex scriptione, quæ in literis circum sigilli orbem appositis exstabat, tum ex iis, quæ in eadem Tabella scripta reperiuntur, colligitur: ea esse Eximini ipsius, ac Tarazonæ suæ gentis Insignia. Atque inde iure transferri posse constitui ad hunc illius fratrem, Iustitiam: præsertim cum ab eo gentilitium a Tarazona nomen, mutatum non legerim. Hic igitur, vt ad eum redeam, eodem Archiepiscopo
teste, Ann. ∞ ccIIX. Magistratum gerebat. Perhibet enim illum in Priuilegio, Darocæ
Vrbi à Petro II. Rege irrogato, Aer. ∞ CCXLVI. quæ dicto Anno conuenit, testem 1208
appositum inueniri, Hispanis hisce verbis, proprio scilicet, patronymico, gentilitio, ac
Magistratus nominibus vocitatum: *Testigos son de aquesto, Don Petro Perez de Taraçona Justicia de Aragon: Pedro Menguchen Iudez de Daroca: y Don Garcia Romeu.* Iam enim his tẽporibus
publicarum literarũ exempla exarabantur Hispanè. Tum idem iste Iustitia Iudex sedit in
Comitiis An. ∞ ccxxII. & ∞ ccxxv. Tũ etiã interfuit, ac præsens vidit, quæ inter Iacobũ 1222
I. nostrum Regem ac Thibaldum Regem Nauarræ depacta fuerunt, dum se vicissim 1225
singulorum Regnorum heredes adoptarunt Ann. ∞ ccxxxI. Præterea dum idem 1231
Rex Iacobus Ann. ∞ ccxxxII. Alfonsum filium, susceptum ex Eleonora, legitimum 1232
decreuit: tametsi ab ea Regem diuortium facere debere Romanus ipse Pontifex
constituerat. Quin etiam multa, & magna istius Iustitiæ memoria reperitur in
monumentis Ann. ∞ CCXXXIII. & ∞ CCXXXIV. Sed ea magis præstans, & nota, 1233
quæ in For. *De Confirmatione pacis.* Ann. ∞ CCXXXV. edito, continetur. Quam- 1234
quam autem in excusis legitur, *I. Petri Iustitia*: legendum est, *P. Petri Iustitia Aragonia*: atque ita in manuscriptis codicibus obseruaui. Et licet ii nequaquam corri- 1235

gerent mendum hoc, ex veritate ipsa, ac temporum ratione cõuinceretur apertè, quandoquidem grauissimo confirmatur publicæ alterius legis, quæ, *De Confirmatione monetæ*,
1247 inscribitur, testimonio, hunc Petrum Petri Magistratum gessisse Ann. ∞ CCXLVII. quo ea lex Oscæ lata fuit. Ibi enim expressis literis ita illius nomen scriptum exstat: *Petrus Petri Iustitia Aragonum*. Hæc autem nobis celeberrima Comitia exstiterunt. Ipsis enim Iustitia hic præfuit; in quibus Vitalis ille Remp. nostram temperauit, non tam nouis prolatis legibus, aut institutis, quam quod antiquum ius nostrum, nequaquam satis artificiose digestum, generatim componeret. Nec longius puto, istius Iustitiæ vitam productam fuisse. Sed id minimè mihi exploratum est satis, cùm neque ex Ioannis Cerdani scriptis, neque adhuc scire potuerim aliunde. Ioannes enim Cerdanus tantummodò refert, ad Beati Dominici Cæsaraugustanense cœnobium humatum esse: tempus autem, quod sibi fuerat præcipuum futurum, silentio prætermisit. Et nos id ipsum facere necesse erit; tametsi coniectura ducimur ad suspicandum, Iustitiam hunc eo ipso tempore obiisse. Tres autem filios reliquit; Ioannem, Petrum, ac Belasconem: qui omnes illud idem, Petri, patronymicum nomen cum gentilitio à Tarazona sumptum retinentes *Perez de Taraçona*, vocati reperiuntur. Ac Ioannes quidem in patris locum suffectus, Magistratum obtinuit. Reliqui verò adulterini nummi crimine notati, & conuicti, pœnas, quæ tanto sceleri debebantur, dependerunt: Petrus scilicet & vitæ, & opidi *Trasmoz*, cuius potiebatur, amissionem: Belasco verò, quod sacris initiatus esset, Tirasonensique Ecclesiæ, vt loquimur, Sacrista præpositus, à Fortunio Episcopo in custodias inclusus, perpetui carceris pœnam subiuit. Tãtopere ambo hi filii à paterna virtute degenerarunt. Istius verò facti narrationẽ Iacobus idem Rex fusiùs in suis Commentariis persequitur; deq; cuiusdam Iudicis Curiæ consilio, quem *Ombret* nominat, se in eo facto sententiam dixisse perhibet Ann. ∞ CCLXVII. Qui decennio ferme eiusdem Regis interitum antecesit: istius verò Iustitiæ mortem, viginti annis, vno, aut duobus, vt opinor, minus, sequutus est post.

XIX.
IOANNES PETRI TARAZONA.

VERVMENIMVERO Ioannis Petri Tarazonæ Iustitiatus in priuatis Suritæ monumentis, quæ aliquando perlegi, Ann. ∞ CCXLIX. subiicitur. In Indicibus autem oblitus est eius. At ex vetusta
1246 membranula XVII. Kal. April. Ann. ∞ CCLIX. perscripta; Domnam Euam illius vxorem fuisse apparet. In ea enim se apertè, viduam esse Ioannis Petri Tarazona, quondam Iustitiæ Aragonum, profitetur: atq; vt ex illius verbis elicitur, iã diu in ea solitudine, ac mariti viduitate alebatur. De prole autem, nec de vllis eius factis, nihil habeo, quod dicam.

XX.
MARTINVS PETRI ARTASSONA.

DE huiusce autẽ Magistratu sat liquet. Nam Iudex præfuit Comi-
1250 tiis Alcagnizii habitis An. ∞ CCL. in quibus nullum officii sui munus, q exequi oportebat, prætermisit, ab omnibusq; existimabatur adeptus haud mediocrẽ cũ iustitia coniunctã prudentiã. Quã cũ Iacobus Rex magis experiens, vehementer probaret: frequẽter illũ sibi deinceps in consiliũ cõsueuit, nedũ de publicis, sed de priuatis etiã rebus adhibere. Propterea illius multiplex, ac varia in omni monumentorũ genere mentio reperitur, gentilitio tamẽ nomine sæpius suppresso. Ac illa quidẽ honorifica est satis, nec ignota, quæ a nostris scriptoribus fit dũ Iustitiã hunc memorãt vna cũ
1253 ipso Rege, Augusti mense, An. ∞ CCLIII. Tutellam versùs profectũ fuisse, cũ Margarita, Thibaldi ipsius Nauarræ Regis vidua, de cõsociandis cõmunibus consiliis verba factu-
1254 rum. Tum etiam, dum insequenti Anno, D. Didacus Lupi Harus, qui Vizcayæ dominatum tenebat, Iustitia hoc inspectante, eidẽ Regi nostro, fidẽ suam iurisiurandi nexu ob-
1256 ligauit. Prætereà dũ Ann. ∞ CCLVI. Alfonsus Castellæ Rex, Romanorum Imperator designatus, eundem Iacobum Regẽ inuisit: cui nequaquam soceri nomen ademerant ciuiles quædam, tametsi permagnæ, inter eos commotæ dissensiones. In quas tandem Ann. ∞ CCLVII. Iustitia hic, vna cum aliis, ab ambobus Regibus selectis viris, statutus
1257 fuit arbiter, præscriptumque ipsi, vt quomodo fieri placeret, controuersiam illam totam iudicaret. Ad summam enim, quam diximus, illius prudentiam summus quoq; accesse-

secesserat ciuilium rerum gerendarum vsus. Atque eo sanè plus ipse, nonnullorum iudicio, quam rei militaris scientia pollebat. Etenim cùm Ann. ∞CCLVIII. ab eodem 1258.
Rege Iacobo mitteretur, vt de Luna, ita vocato opido, D. Artaldum præpotentem virum, qui in illud se introtulerat, dimouêret; visus est certè inanes omnes impetus fecisse in eam rem, vel quòd imparatus in paratum incidisset, vel quòd occasioni nequaquam potuisset occurrere. Artaldus namque audacter ei obstitit præsidio amicorum, omnesque illius conatus facillimè refutauit. Sed nec diu post, satis multa dedit & fortitudinis signa, & virtutis, neque tam eum esse, quàm sui obtrectatores dicebant, bellicæ rationis expertem. Nam eiusdem Regis iussu, Ann. ∞CCLX. Aluaro Cabreræ, qui totam Balba- 1260.
strensem ditionem compilabat, obuiam factus, fortiter, prudenterque exultantem illius furorem, & audaciam repressit, patriamque suam (inde namque illum nonnulli profectum autumant) magnis liberauit temporum, ac rerum angustiis. Neque verò eo anno ampliùs, hunc Iustitiam memoratum inuenio: tametsi longiùs illius Iustitiatum productum opinor. De genere autem nec quidquam aliud affirmare possum, præter sententiam, & opinionem meam: Equestri scilicet loco eum natum fuisse; quòd nominatus sæpe inter Equestris ordinis viros reperiatur.

XXI.
PETRVS MARTINI ARTASSONA I.

AT hunc Petrum, superioris Iustitiæ filium esse, certissimum est: Iustitiam vero fuisse, incertum existimo. Id enim solius Suritæ, quod sciam, testimonio comprobatur: cùm Iacobus Rex in suis Cõmentariis, eodem ferme, quo à Surita in Annalibus proditur, Ann. ∞CCLXV. Clericum eum esse commemoret. Neque tamen eô dico, 1265.
quò mihi veniat in dubium ipsius Suritæ cognita satis in his rebus, spectataq; fides: sed vt consilii mei, quemadmodum pollicitus sum, rationem exponam. Itaque non re ipsa ducti, sed opinione, istius Iustitiæ nomen in Fastis adscripsimus: quod in Indicibus eidem Suritæ in memoria non fuit.

XXII.
PETRVS SANCTII.

ET verò Petrus iste Sanctii, cuius generis fuerit, ignoratur. Illud enim Sanctii patronymicum nomen latissimè patet, & ad plurimas familias, quemadmodum demonstrauimus, pertinet. Equestris autem Ordinis fuisse, dubium non est: quippe cùm publica iam lata, & promulgata esset lex illis temporibus, quæ ab huiusmodi Magistratu omnes aliorum Ordinum viros prohibebat. Et quod illum gereret Ann. ∞CCLXVI. exploratum est satis. Eo namque anno ipsi 1266.
Iustitiæ Iacobus idem Rex de suo iure concessit. Vt vbicumque intra Aragonios fines Iustitia adesset, de omnibus caussis in prima actione cognoscere posset, ac statuere. Tum; vt quæque fierent à Iudicibus ordinariis iudicia, ad eundem Iustitiam deferrentur primùm: deinde, vt ad Regem prouocatio esset. Qui quidem aliquamdiu viguit iudiciorum mos. Verũ istius Iustitiæ Magistratũ Ann. Chr. ∞CCLXIIX. 1268.
non excessisse coniicio: tantummodoq; eum, biennium muneris potuisse potiri.

XXIII.
RVDERICVS CASTELLEZVELVS.

ETENIM quæ vix alterius Iustitiatus tam certa temporis ratio reddi potest, Iunii in mense, Ann. Chr. ∞CCLXIX. Rudericus Ca- 1269.
stellezuelus (quem nonnumquam Rudericum de Castroaciolo, seu de Casterazol, vocatum inuenio) eiusdem Iacobi Regis beneficio, Magistratum adeptus est. In tam longa enim ipsius Regis vita plures Iustitiæ Aragonum exstiterunt. Et hic quidem Rudericus magna apud illum gratia fuit; apud filium autem Petrũ acerbo in odio: quod tandem in miseram istius Iustitiæ vitam erupit; & qui posteà illius interfectori ad eundem Petrum aditus patuit, comprobauit. Nam cùm Iacobus pater in Comitiis Exeę habitis Ann. ∞CCLXXII. assidente hoc Iustitia, Petrum ipsum à generali Regni Procura- 1272.
tione amouisset, ad quam Primogenitos Regum iura nostra vocarunt: Petrus illatam sibi iniuriam hanc acerbissimè ferens, quamuis ea de re nulla Magistratus auctoritas in-

tercesserat, sed priuatum solùm istius Iustitiæ, aliorumq́; quorundam Regis ministrorum consilium; nihilominus tamen visus est eum multò peius, quàm alios odisse: eoq́; etiam impendio magis, postquàm iisdem Comitiis cùm ab habitatoribus opidi, cui nomen est Zuera, quædam esset cum Ricis hominibus nonnullis, iniuria damni, contestata lis, Zuerenses viri ex ipsius Iustitiæ edicto in bonorum possessionem, quorum Rici homines potiebantur, venerunt, vt ex eis, quæ dicebant sibi fuisse facta, damna resarcirent. Atq; Ricos homines eos Petrus quidem habebat studiosos sui. Propterea, offensionem in se esse, quàm pati deceret, istius Iustitiæ animum indicabat: quod simultatem, quam secum gerebat, cum ipsius etiam Petri studiosis, vt ipse opinabatur, exerceret.
1274 Itaque dum A. D. XIIX. Kal. Iulii, Ann. Chr. ∞ CCLXXIV. ad Xatiuæ opidum Beltrandus quidam Canellas hunc interemit Iustitiam; repentina omnibus suspicio iniecta fuit, Petrum illi mortem attulisse. Sed neque id ipsum omni asseueratione affirmabo: tametsi interfector posteà regnante Petro impunitatem non modò assequutus est sceleris, sed extraordinarios etiam honores. Castellezuelorum autem gentem patriciã fuisse perspicuum est planè: magnamq́; satis eorum virorum copiam effudisse, qui singularem & virtutis, & dignitatis præstantiam, & interdum quoq; fortunæ consequuti sunt. Sed illius Pelegrini Castellezueli præter ceteros nobilitata fuit olim, quæ in tertio Interregno tantopere enituit, solertia: dum à nostris missus, vt Petro Ataresio Regnum deferret, committere sibi non placuit, vt nocere vmquam Reipub. posset tanta hominis insolentia, ac fastidium, cum se, ac Petrum Tizonium Cadreytam, eiusdem muneris socium, Ataresius ante oratam rem maiori, quàm orata deceret, arrogantia excepisset. Quamobrem mutato vultu, ac sermone, propositaque alia legationis caussa, simulato officio eumdem Ataresium, ipse iam, atque animo inflatum, vacuum relinquẽs, nostros ad Ranimirum monachum, Regem adsciscendum excitauit. Nec diu posteà, siquidem Ann. ∞ CXLIX quidam Pontius Castellezuelus, *Senior in Calatayud*, vocitatus reperitur, proditurque eumdem in Ilerdensi expugnatione Raimundi Berengarii Aragonensis Principis interfuisse consiliis. Istius verò Pontii fuisse filios, aut nepotes coniicio, Petrum Castellezuelum, & Pelegrinum Castellezuelum, in monumentis, Ann. Chr. ∞ CLXVI. frequenter, priorem quidem Seniorem quoq; in Calatayud, posteriorem autem in Balbastro, & Alquezare, memoratos. A quibus suspicor duxisse genus suũ, Raimundũ Castellezuelũ Cæsaraugustanæ Ecclesię ante An. Chr. ∞ CLXXIX. in quo obiit, præpositum Antistitem; illustre sanè illis temporibus sanctitatis, ac religionis exemplum. Tum etiam quemdam alium, Gulielmum Castellezuelum Maiordomum Regis, ac Seniorem in Osca in monumentis An. Chr. ∞ CXCIX. vocitatum. Quos omnes Ricos homines fuisse non dubito. Sed hunc Iustitiam ex Equestri ordine profectum, vt dicamus, publicæ eiusdem legis testimonio conuincimur: aliter enim minimè Magistratui potuisset pręponi. Nihilominus suspicor à patriciorum stirpe dimanasse, illiusq́; nobilitatem, vt plurium aliorum, sensim ad Equestrium virorum Ordinem delapsam fuisse. Interdum enim eædem ipsæ familiæ vaga, & mutabili ratione labuntur Propterea eidem patriciorum Insignia tribuenda duximus. Per id autem temporis quemdam Ferrarium Manresam, Iudicem Curiæ nominatum inuenio.

XXIIII.
FORTVNIVS AHE.

ET hic quidem Fortunius, Equestri, & clara Aheorum familia natus fuit: quorum antiquitatem è nobili Tahustii opido profectam Iacobus Rex scribit, & nos in antiquis Commentariis inuenimus. Sed iam pridem esse desierunt. Memoriam autem nec ipsa quidem vetustas obscurauit. Viua namq́; vsq; ad nostram ætatem remansit: eorũq́; feruntur plures & domi, & militię singularem, ac promptam pręstitisse fidem. Verùm inter eos omnes Fortunium hunc memorabilia multa fecisse perhibent, in Siciliensi patrocinio præcipuè. Regiæ namq; dignitati non defuit, nec cum periculo quidem suo, si quid tunc fuit, in quo ingenuum quemquam interesse deceret. Ruderico autem in Magistratu successit Ann. Chr.
1275 ∞ CCLXXV. cui à Surita subiicitur in Annalibus: in Indicibus autem sequenti Ann.
1276 ∞ CCLXXVI. Nec longius comperio illius Iustitiatum productum. Eum autem hac in re maximè memorabilem prædicant. Etenim cùm seditiosi nonnulli Cæsaraugustanum interemissent ingenuum ciuem, Egidium Tarinum: Iustitia hic

sontes

sontes illos, capite damnatos, morte mulctauit; quòd Rex animaduersionem, & supplicium, quo vsurus erat in eos, remisisset sibi. Ceterū *Vll*, ita vocati opidi, potitus fuit: quod eo mortuo ad Eximinū Artiedam peruenisse cōstat. Quo autem iure, neq; magis certam huiusmodi rerum rationem non comperi; quin illa his temporibus paululum interrupta est. Atq; ea me caussa impulit, vt sermoni, qui nunc mihi proponitur, reseruarim, quæ de Martino Sagarra veterum scriptorum monumenta testantur. Neq; enim tam aptè ille inter aliorum Iustitiarum, quàm inter horum ætates, potuisset interiici: cum Salanouam antecessisse, iisdem ipsis appareat ex scriptis.

XXV.
MARTINVS SAGARRA.

ITA autem istius Martini Sagarræ Iustitiatus tacitus fuit, vt nisi extraordinariis esset quorumdam testimoniis cognitus, Iustitiam illum nesciremus fuisse. Ac de eo quidem satis multa monumenta loquuntur. Molinus enim in suo Repertorio, in verbo, *Probatio*, hæc pdit. *Ann. Chr.* ∞CDXXXIV. *in caussa Bartholomæi de Azuara fuit deliberatū: quòd probatio per euidentiā, inducebat casum manifestū. Et de hoc fuit dictum in dicto Consilio, quòd erat quædam Obseruantia Domini Martini Saguarra, Iustitiæ Aragonū.* Sic enim illius nomen est scriptum. Tum idem alibi in verbo, *Contributio*, eundem Sagarram perhibet Obseruantiarum nostrarum, vt illius verbis vtar, compilatorem fuisse. Præterea Bages dum antiquos numerat nostrarum legum Obseruatores, hæc subdit: *Martinus* (inquit) *Didaci Daux, habitis penes se omnib. libris, quaternis Obseruantiarum, & vsuum scriptorum per Martinum de Sagarra, Sanctium de Ayerbe, Pelegrinum de Ançano, & Eximinum Petri de Salanoua, Iustitias Aragonum; Ioannem de Patos, Iacobum de Hospital, & Arnaldum de Francia Locumtenentes; Obseruantias, quas habemus cōpilauit.* Et in plurib. aliis veterum monumentorū fragmentis clara ipsius Sagarræ mentio reperitur: sed ea clarior, dum illius testimonio ipsius Magistratus institutio, vt supra docuimus, comprobatur. Illud tamen dolendum est, nusquam temporum seriem annotari. Vnde fit, vt obscura dilucidis intexere cogamur; Sagarram quidem Iustitiarum numero adscribētes, incertam verò relinquentes temporis, quo Magistratum gesserit, notationē: quòd eam nequaquam adhuc studio, aut diligentia consequi potuerimus, neq; de illius genere compertum quid satis, quod afferre possimus, habeamus.

XXVI.
PETRVS MARTINI ARTASSONA II.

IAM verò Petro III. regnante, siquidem Ann. ∞CCXXCI. certa exstant in publicis, ac priuatis literis monumēta huiusce Petri Martini Artassonæ II. Nam eo anno proditur, à Rege missum fuisse, vt Magistratus auctoritate interposita, quę inter Magalionenses viros, ac Lupū Didaci Harū ortę fuerant, cōtrouersias tolleret. Sed quid in ea caussa effecisset, nequaquàm proditur. Rem tamen bene actā opinor: quòd magnū esset hominis in prouidēdo consiliū, & in agendo industria singularis. Cuius cùm in publicis negotiis satis multa testimonia dedisset: tū verò præclarū illud, nec obscurū fuit, dū in ipsius Petri Regis regnādi initiis, in q. bus tot turbines sæui exstiterunt; antiquā illam coeundæ Vnionis cōsuetudinem, ad retardandā acrem, & vehementē Regis naturam excitauit, quia; vt in illius rerū narratione docuimus, tot mala, & pericula miseræ Reip. moliebatur. Tunc .n. ad ea propulsanda, in amplissimis illis Ann. Chr. ∞CCXXCIII. Cæsaraugustæ habitis Comitiis, Iustitia hoc assidente, quod nunc habemus, & generale Priuilegium dicimus, rogatum fuit. In quo reposita fuisse videntur, quasi lumina quædam, & ornamenta Reip. ad memoriam sempiternam libertatis. Ea verò quò nostris grata acciderūt, eò Regi ipsi iniucunda, & acerba. Maior aūt Regiæ acerbitatis vis in hunc potissimū Iustitiā erupit: quòd eo auctore, & impulsore Rex ipse affirmaret fuisse nostros ad Vnionē illam cōflandam excitatos. Itaq; Magistratum eidē nec diu post, supposita quadā suspicionis caussa, abrogauit; contra quam nostri fieri licere, contendebant. Regis tamen voluntati in illis asperitatibus rerum, & angustiis temporum, obsequendum fuit: quia lex nondum lata erat, qua id facere, nefas decernitur. Sed inde penitus in nostrorum animis

1281 · 1283

cogitatio insedit, vt Magistratum hunc abrogationis difficultate septum esse, publica ea de re edita lege, curarent; ne qui huic muneri (in cuius sumus præsidio, & tutela) præpositus sit, intempestiuè ab illius curatione cogatur discedere. Verùm de his mihi iam satis supra dixisse videor. Quamobrem missa faciamus, quæ iam dicta sunt, vt reliquorum Iustitiarum ætates, & gradus, de quibus modò propositus est sermo, persequamur. De hoc autem Iustitia plura haud comperi, quæ animaduertam, præterquam quòd Salanouam, aliquamdiu illius Locumtenentem fuisse obseruaui.

XXVII.

IOANNES EGIDII TARINVS.

ARTASSONÆ autem successit Ioannes Egidii Tarinus, Cæsaraugustanensis ciuis, & fortis, & grauis, qui dominabatur Mozotæ. Tarinorum autem nomen in ipsa Vrbe magnum, & clarũ fuit: fuère namque in ea olim Consulares duæ, vt ita dicam, familiæ; Tarinorum altera, altera Tarbarum, nimiũ dissentientes inter se. Quarum tã acris, & vehemens aliquamdiu fuit veteribus inimicitiis incensa contentio, vt sæpenumero turbulentos, ac seditiosos populi motus afferrent vniuersæ Reipub. quietæ, & tranquillæ. Memini tamen, ni fallor, me legisse, fuisse eas nonnunquam, communium consiliorum societate coniunctas, familiariterq; & licenter in aliorum ciuium fortunas irrupisse. Verùm si id fortè aliquando fuit; ea omnis sanè inter ipsas fuit reconciliatæ gratiæ fides infirma. Sæpius namque in antiquis monumentis, earum dissensiones internecione ciuium diiudicatas comperio, non iam vlla reconciliatione concordiæ; alteramque semper alterius æmulam laudum exstitisse. Horum autem ciuilium malorum semen, quam supra commemoraui, Egidii Tarini mortem, fuisse coniicio. Neq; verò ea fuit, vt inimici crediderant, ipsum Tarinorum nomen obrutum: quinimmo elatum magis; quandoquidem plures ex Tarinis posteà à Regibus fuère honorificentioribus decretis honestati. Sed omnium amplissimus Tarinorum familiæ honos, huiusce Ioannis Egidii Iustitiatus fuit. Ad cuius amplitudinem peruenit, gradibus ascendens Magistratuum. Etenim cùm omni prudentiæ genere, ac iuris ciuilis intelligentia præstaret; Iacobi Regis I. Consiliarius fuit. Ab eoq; posteà, Ann. ∞CCLXXIIII. Zalmetina factus est vrbis. In quem annum, seu non multo secus, idem ille grauissimus Egidii Tarini casus incidit. eò inimicorũ suorũ prorupit audacia, vt nulla neq; priuata neq; publica ipsius quasi Prætoriæ potestatis auctoritas, quam tunc Iohannes iste gerebat, illos posset à tanto edendo scelere auocare. Nec dubito, quin Iustitia hic, ipsius esset interfecti filius. In eo namq; Egidii illud patronymicum nomen id valet. Verùm hoc de meo sensu iudico: nam comperisse me, dicere non possum. Itaq; vt ad rem redeam, cùm illius in gerendis rebus industriam Rex Petrus experiens, vehementer probaret; Magistratui Iustitiæ Aragonum eundem
1284. præfecit, Aprilis, vt proditur, mense, Ann. ∞CCXXCIV. Quo in munere se gessit
1285. valde bene: ac præcipuè cùm Iudex præfuit amplissimis illis sequenti Ann. ∞CCXXCV. habitis Comitiis; in quibus præclara illa, quorum in narratione ipsius Petri Regis meminimus iura nobis constituta fuère. Neq; verò istius Iustitiæ opera nostris solùm, sed & ipsi Regi exstitit grata, & iucunda. Iam enim ipse Rex exorabilem se præbere cœperat nostrorum querellis: ac si diutius vixisset, multò lenior fuisset, ac mitior. Nec posteà sanè eadem ipsa istius Iustitiæ arguta sedulitas, iniucunda accidit Alfonso filio, qui eodem Anno, Regi Petro successit: quinimmo Alfonsum proditur, Iustitia hoc ad grauissima sæpe vsum fuisse, nihilque duri, nihilve acerbi fuisse sibi, dum se, effrenatè in nostros irruentem, Iustitia hic temperauit: vel quòd ea magna sit æquitatis vis, vt factum, in quo integra præstetur fides, improbari vetet; vel quòd ea esset, quæ re vera fuit, optima ipsius Alfonsi natura, vt se pateretur à falsa opinione, si in eam fuerat adductus, deduci facillimè. Et istius Ioannis Iustitiatus in ea dictorum Regum, Petri, & Alfonsi, incidit tempora, quorum altera pars calamitatis nimium habuit, altera tranquillitatis parum. Amborum namque ipsorum Regum in nos, libertatesq; nostras acriores interdum exstiterunt impetus, quàm decêret: ac nisi ii opportunè fuissent compressi, haud mediocris facta fuisset iuris nostri iactura. Cum autem maiores nostri, illis temporibus, firmiora sibi esse ad eam rem præsidia statuissent, quæ in acerrima illa Vnionis vi, non quæ in Magistratus lenitate latêrent; Vnio autem ipsa non scripto aliquo, sed communi tantum fortasse vsu, antiquo more, multisque & notissimis

veterum

veterum exemplis niteretur: tunc demum maximè hoc patrium fundauit ius, quæ in Cæsaraugustanis Comitiis Ann. ∞ C C L X X X V I I. ab eodem Alfonso Rege Vnionis Priuilegiorum rogatio lata fuit. Quorum vtrumque significabat, non nouam, aut infantem, 1287
sed antiquam, & veterem fuisse illam Vnionis à nostris conflandæ facultatem, vt à ceruicibus suis vi, & armis depellerent illatam vim; & quã dispersæ non possent, singulorum tandem collectæ vires retardarẽt. Sed illud est, quamobrem non fui istius facti mentionem intermitti, quòd Iustitia hic, Comitiis illis Iudex præfuisset, in quib. Priuilegia huiusmodi rogata fuêre. Nec longiùs constat illius Magistratum productum, quàm in Ann. ∞ C C X C. quo ab eo Comitialia quædam iudicia feruntur facta, ad quorumdam Opti- 1290
matum caussas componendas opportuna. Verùm dicto anno, vt mihi quidem persuadeo, decessit. Filium habuit, D. Ioannem Egidii Tarinum: itidemq; ædes, in parochia Sanctæ Crucis locatas, quantum coniicere possum, quo nunc, quæ Castrorum vocantur, sitæ sunt loco. Integritatis, ac prudentiæ suę magnum & Regi, & Regno desiderium reliquit.

XXIIX.

IOANNES ZAPATA CADRETO.

SED illud statim leniuit, qui ei successit, Ioannes omni laude, & memoria dignissimus vir; ab antiqua, & generosa profectus Zapatarum gente. Cuius cùm exstiterint plures familiæ, variis illis, quæ diximus, cognominibus appellatæ; hunc satis constat, ab ea, quæ *de Cadret* cognomen sumpsit, originem duxisse. Siquidem Ioannes Zapata *de* Cadret dictus fuit; opiduloque ita vocitato, à Cæsaraugusta non longè, vt opinor, potitus. Generis autem sui antiquitatem Vncastelli ex opido profectam esse, cùm certa res sit: de insignibus Armorum ita censui, vt ea hoc loco apponenda constituerim, quæ Zapatas inde oriundos gestare consueuisse, tùm omnium ipsius opidi incolarum, tum etiam picturæ, quæ ibidem in vetustissimo clypeo Ecclesiæ Sancti Ioannis exstât, testimonio, ac fide comprobaui. At verò in Sanctæ Fidis illustri prope ipsum Cadreti locum cœnobio, quod postea Michael Petri Zapata, clarus, & præstans vir circ. Ann. Chr. ∞ C C C X L I V. fundauit, & extruxit, eadem illa Valtorresiorum, quæ supra depinximus, Insignia, è robore dolata, hisce literis in orbem scriptis, inspiciuntur: *Roderici Zapata, Fundatoris Filij.* quasi istorum *de Cadret*, eadem illa prorsus, quæ Valtorresiorum, fuisse Insignia videantur. Etenim Iustitiam hunc, ipsius Michaelis fuisse patrem, proditur: tametsi matris nomen non proditur. At is Michael filium habuit, ipsum Rudericum: an verò ex Domna Sanctia *Garcez de Ianuas*, an ex Domna Eluira *Ruyz de Liborri* (hasce enim duas Michaelem habuisse vxores constat) incertum est mihi. Et Rudericus, qui dicitur, Fundatoris filius, ex Domna Maria Sanctii *de* Huerta filium reliquit, ac posteros, satis superque magnifici illius ædificii celebritate honestatos. Itaque cùm omnes hi è Zapatis *de Cadret* fuerint, illæ autem, quæ in robore exstant insculptæ, literæ iam fidem faciant, Rudericum ipsum Valtorresiorum illa Insignia gestasse: probabile fit, vt illud idem videatur de istius Iustitiæ Insignib. censendum esse. Sed à definitione istius rei me omnino temperabo: nulla enim hactenus monumenta, sigillo istius Iustitiæ obsignata, deprehendi, vt certi quid statuam hac de re. Quapropter alia proferam, explorata quæ habeo, vt exponam: scilicet Iustitiam hunc Alfonsi Regis à consiliis fuisse, tantamq; virtutum omnium præstantiam consequutum, vt nemo se ei, neque honore, neque gratia anteferret. Ad Angliæ Regem Ann. ∞ C C L X X X V I. legatus missus, socium habuit Petrum Martini Artasonam I I. cui Petrus Rex Iustitiatum, vt diximus, abrogauit. Anno autem ∞ C C X C. in Ioannis Egidii Tarini locum 1290
suffectus, non eodem solùm, sed maiori etiam pondere apud omnes fuit. Cùmque sequenti Ann. ∞ C C X C I. Anglicam iterum legationem obiisset, vt conficeret dotem 1291
Reginæ Eleonoris, Angliæ Regis, filiæ, nostri autem Alfonsi Regis sponsæ: inde Reipub. voce reuocatus est, quòd Alfonsus ipse immaturè è vita, in ipsa iam aduentantis coniugis exspectatione, excessisset. Neque verò qui ei successit frater Iacobus, postquam Regni curationem suscepit, deliberationibus, quas habebat de Rep. pluris quemquam visus est facere, quam ipsum hunc Iustitiam. quin illum solitus est, in consilium sibi frequentius adhibere. Ipse verò Iacobo Regi multis in rebus magno vsui fuit, & fides eius, & prudentia, quantum studio, & fidelitate consequi potuit, illi non defuit. Cùmque ex eo Rex in plurimis negotiis bene sperauisset; tum autẽ magis existimare cœpit ex

iis iudiciis, quæ de eodem fecerat, cognitis Ann. ∞ ccxcii. in conciliandis sibi quo-
1292 rumdam Ricorum hominum animis, qui ab ipso Rege dissidio dissidebant. Quorum Artaldus Alagonius primarius vir erat, Theresiæ Petri, sororis Regis, maritus: qui non ciuili solùm contentione cum Rege, sed propè etiam armis decertârat. Eum igitur, & o-
1294 mnes alios cum ipso Rege prudenter consociauit. Rursum Ann. ∞ ccxciv. Magistratus auctoritate interposita, similes discordias ab eo sedatas comperio, magnamq; in quamplurimis monumentis illius Iustitiatus, nominisq; & cognominis Zapatæ *de Cadret*, factam mentionem. Eo autem anno illum coniicio mortuum fuisse: Magistratu saltem abiisse, compertum est satis; cum eodem ipso anno notatum sit illius, qui ei successit, Iustitiatus initium. Hi vero eius ætate Iudices Curiæ inueniuntur: Martinus Petri Huesca: Guilielmus Galuanus: & Raimundus Cuyllanus. Quos hîc propterea nominandos duxi: vt quàm diuersa eorum fuerit à Iustitiis Aragonum ratio, perpendatur.

XXIX.

EXIMINVS PETRI SALANOVA.

ORDINEM autem sequens necessariò incurro in notam illam, & iucũdam Eximini Petri Salanouę, omni monumentorum genere memoriam consecratam. Ioannis enim Zapatæ successor fuit, in eius
1294 locum eodem ipso Ann. ∞ ccxciv. Surita teste suffectus. Ita autem est ad nostrorum temporum rationem vetus, vt Vitali excepto de prisca nostra iudiciorum disciplina nullius scripta, lectione digna, exstent antiquiora. Neque verò ea nisi priuata exstant; & manca, & imperfecta pleraque. Neque scripsit solùm, sed & docuit alios. Fuit enim omnino vir egregius; & Eques cum primis honestus, ac præstans intelligentia iuris ciuilis; antiquitatisque nostræ, & in inuentis, & in actis scriptorum veterum peritissimus. Tam vacuas autem suas omnibus aures præbebat, vt eius domus cunctis nostris, tamquam Isocratis quondam vniuersæ Græciæ, quasi ludus quidam patêret, discendique officina. Omnes enim vehementer delectabant illius pleni literatæ senectutis sermones. singularis prætereà, & grata in eius vultu seueritas, tum etiam verborum pondera; cùm ex ipsius ore nihil vmquam non consideratum exiret: Quæ omnia vitæ decorabat integritas. Sui autem nominis splendore, ac muneris, cui præfectus fuit postea, dignitate, fiebant magis speciosa, & illustria, quæ dicebat. Cùm verò multa scripsisset accuratè, tum magna dedit dicundi iuris præcepta: quæ si minorem habent apparatum, sunt enim exilia, tamen habent ordinem, & quàsdam errare in eo non patientes vias. Ab eo autem quòd ille, tum diuturna obseruatione notasset, tum notata ab aliis, quæ diffusa, & dissipata erant, coegisset in genera: Obseruantiæ Salanouæ, dicta sunt. Cuiusmodi satis multa exempla protulimus, dum locum illum de antiqua Ricorum hominum dignitate tractauimus: itidemque responsa, ex iis quæ exstant, nonnulla, Iacobo Regi II. quo cum ætate coniunctus fuit, de publico nostro iure sciscitanti, data. Cùm enim apud omnes multum, tum apud ipsum Regem plurimum, auctoritate valebat. De eo denique ita ad vnum omnes sentiebant, vt lumen esse, atque ornamentum Reip. prædicarent; & ad Magistratum gerendum magis idoneum reperiri, quàm ipse erat, potuisse neminem: præsertim cùm iam ab adolescentia dedisset documenta maxima, quàm incorruptè, atque integrè iudicaret, dum Petri Martini Artassonæ II. locum, vt dictum est, tenuit. Itaque cùm Iustitia Aragonum modò renuntiatus fuit, & exspectationi populi, & ipsius Salanouæ erga Remp. meritis satisfactum fuit æquè. Postquàm autem Magistratum obtinuit; non magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Cùmque in vtraque re consultissimus esset; ita iustus, & bonus vir erat, vt natura, non disciplina videretur consultus. Per multos annos Magistratum gessit. Cuius omnem vim in publica salute consumpsit, communique tuenda Regis, ac Regni domestica, ac ciuili concordia. quæ tandem istius Magistratus sunt partes. Ceterum quæ effecit ipse iis Comitiis, quæ eo præside, Ann. Chr. ∞ ccc. ∞ ccci. ∞ cccvii. & ∞ cccxi.
1300 tum Cæsaraugustæ, tum Alagonis opido, tum etiam Darocæ, habita fuêre: persequu-
1301 ti iam sumus intra Iacobi ipsius rerum narrationis cursum. Quapropter missa ea facie-
1307 mus. Illud tamen notandum videtur, ne quis fortasse legens decipiatur, Iustitiam
1311 hunc, quandoque P. *de* Salanoua tantùm, nominatum pluribus in locis inueniri: vt in Prooemio Fororum eiusdem Regis Iacobi. quasi sat sibi interdum duxisset, proprio Eximini nomine suppresso, solis patronymico, & gentilitio nominibus appellari. Quod qui ignorant: alium esse Iustitiam arbitrãtur. Sed eundem hunc ipsum esse, conuincitur tum

tum ex publicis monumentis, quę per eadem tempora conscripta exstāt quamplurima, in quibus Eximini illud nomen ab eo expressum fuit; tum graui Suritæ testimonio, qui illius Iustitiatum ab Ann. Chr. ∞CCXCIV. in Ann. ∞CCCXXX. producit: tum Ioannis etiam Eximini Cerdani auctoritate, qui Eximinum Petri Salanouam testatum reliquit, per quadraginta ferme annos Magistratum gessisse: quamquam oblitus est omnium, qui eum antecesserunt, a Petro siquidem Petri Tarazona. Quem cùm primum Iustitiam Aragonū numerasset, Salanouā hunc secundū introduxit. Sed quę me caussa impulerit vt ex ea annorū summa, q̃ Surita Iustitiæ huic tribuit, quinq; annos in Fastorū editione detraxerim, & quid in vtramque partem mihi veniat in mentem; statim in sequentis Iustitiæ narratione explicabo, dum prius de domesticis istius Salanouæ rebus concludam. Magnam enim intra suos quoque parietes aluit gloriam. Vxorem habuit Domnam Martinam Petri Tarbam, locupletem, atque optimam fœminam. Quam V. Id Iulii obiisse notatum comperio in codice Kalendarum Ecclesiæ *de Pilari*: Annum autem silentio prætermisit, quisquis ille fuit publicæ illius scripturæ magister. Ex ea vxore plures filios, ac filias procreauit. De quorum progenie, præter id, quod Cerdanus refert, nihil habeo, quod dicam: & ille etiam prodit, Salanouæ ædes in Beatæ Mariæ parochia fuisse sitas; atque eius corpus in eiusdem Virginis templo sepultum, in Sāctæ Fidis, quod nunc Villanouarum gentis est, sacello. Verùm ita hæc omnia confecit, ac consumpsit vetustas, vix iam vt appareant. Iam verò hi Iudices Curiæ in Salanouæ Iustitiatus tempora inciderunt: Raimundus Besalú: Rudericus Egidii Tarinus: Petrus Villarasa: Guilielmus Aulomarius: Sanctius Sanctii Munnozius: & quidam alius *Boshon Eximini*. Neque verò isti omnes simul, eodemve tempore, sed quorum alii aliis successerunt. Minimè tamen deinceps eorum seriem persequemur: cùm Iustitiarum, qui post Salanouam fuerunt, apta iam, & continuata series inueniatur: Iudicum autem Curiæ nō nisi longis interuallis temporum interrupta, quippe qui nec diu post esse desierunt. Non tam verò nobis propositum fuit, eorum nomina, ac ætates indicare; quam vt temporibus notatis singulorum, faciliùs comprobetur, Iudicum Curiæ Magistratum, à Magistratu Iustitiæ Aragonum diuersum extitisse. 1330

XXX.

SANCTIVS EXIMINI AYERVIVS.

POST Salanouam ergò, Magistratum obtinuit Sanctius Eximini, qui gentilitium nomē suum ab Ayerue traxit. Ayeruiorum autem (vt ex ipsius domini Archiepiscopi scriptis colligitur) duæ olim familiæ fuerunt: Regalis altera; altera patricia; quæ a Regali, patronymico eo Eximini nomine, distingui consueuit. Ego verò tertiam adiungerem, Equestrem scilicet: ab eaque Iustitiam hunc profectum affirmarem. Ac Regalis quidem auctor, & parens fuit, D. Petrus, Infans Aragonum, Iacobi I. & Domnæ Teresiæ Egidii Vidaurę, vt diximus, filius. Is enim cùm Ayeruii opido, ac ditione donaretur à patre; D. Petrus Ayeruius vocitatus, Ayerue illud gentilitium nomen, inde sibi impositum, posteris suis hæreditariū reliquit. Sed iampridem omnis eius euanuit posteritas, cum Ayeruiensis illius veteris imperii vestigio. Patriciæ autem Ayeruiorum familię quisnam auctor fuerit, ignoro. Non enim me pudet, quod nesciam, fateri me nescire. Belasconem quemdam Eximini Ayeruium in priscis monumentis sæpius nominatum obseruaui: quem memorant a Petro III. Rege, *Acheblas*, ita vocata villula, donatum primùm, ad intima postea Alfonsi Regis filii consilia peruenisse. Acheblas autem villulam, intra eius opidi fines constitutam tradunt, q̃ Galicolim quondam, modò Lunam vocitari retulimus. Nec verò inueni hactenus Ayeruiorū nominis quemq̃ antiquiorem. Illius ergo Belasconis nonnullis placet Sanctium hunc, gentilem fuisse. Sed cum, tametsi patriciorum illa, quæ supra appinximus, Insignia gestarit: a patriciis tamē duxisse genus suū, non ausim affirmare: cùm patriciū huic muneri præponi lex nostra vetaret. Iccirco tertiā Equestriū Ayeruiorū familiā libēter, vt dixi, duab. priorib. adiunxisse: nisi fortè eorū, vt aliorū plurium, aliquādo factæ fuerint ab vno Ordine ad aliū trāsitiones. Vt vt aūt se res habeat, Iustitiā hūc Equestri loco ortū esse, certa res est. Neq; verò ad publicū hoc munus capessendū ignarus legū aut iuris, hęsitāsve in maiorū institutis accessit: sed tū industria, ac labore instructus, & doctrina: tū a Salanoua optima sui imitatione eruditus, q̃diu tenuit illius viui, ac spirātis locū.

Etenim cùm eius Locumtenens eſſet; mortui poſteà locum occupauit. Sed tamen hæc mihi circa temporis notationem occurrunt. In Declaratione enim Priuilegii generalis, cuius ſupra fecimus mentionem, & à Iacobo II. facta fuit in Cæſarauguſtanis Ann. ∞ CCCXXV. habitis Comitiis, non iam aliquo ſuppreſſo nomine, vt in obſer. 8. *Item pone*. tit. *De probationibus*, ſed expreſſis verbis, *Sanctius Eximini de Ayeruio*, *Iudex Curiæ*, ſubſcriptus reperitur. Et quoniam rogatio ea in publicis Comitiis lata fuit, Comitiorum autem Iudicem; dum de Comitiis egimus, Iuſtitiam Aragonum eſſe docuerimus, ac Iudicem Curiæ, id eſt, generalis Curiæ in Comitialibus ſcriptis, cuiuſmodi eſt illud, appellari; quòd generalem Curiam, & quandoque Curiam ſimpliciter, latinè loquentes, Comitialem illum Regum, ac Regni conuentum nuncupemus: ſequitur ergò his conſtitutis, quandoquidem in Comitiali ſermone tota ea Declarationis Priuilegii verſatur oratio, vt cùm Ayeruium hũc, eo tempore Iudicem Curiæ eſſe appareat verborum vi, & interpretatione vrgeamur, vt de generali illa Curia intelligendum ſit: minimè vero de eo Magiſtratu, quem cùm diuerſum fuiſſe à Iuſtitiæ Aragonum Magiſtratu iudicamus, Iudicem Curiæ vocari ſolitum, Regiæque Curię aſſectatoribus ius dicere conſueuiſſe protulimus. Eum enim, Iudicem Curiæ in Comitialibus decretis appellari nec debere, nec poſſe, multoque minus Comitiis intereſſe, non dubito. Si igitur generalis Curiæ: efficitur ergò, vt Ayeruium iam, eo Ann. Chr. ∞ CCCXXV. Iuſtitiam Aragonum eſſe concludatur, erraſſeque Suritam, & alios, qui Salanouæ Iuſtitiatum longiùs produxerũt. Atq; eo etiam magis, quòd in ea Declaratione nulla ſit Salanouæ muneris memoria, nec nominis: cùm fieri debuiſſet aliqua, ſi non muneris, id enim video omnino neceſſarium non fuiſſe: nominis ſaltem nec ingrata; quandoquidem is vir erat, quem tanta de re & conſuli, & ſcire æquum erat. Tale enim eius iudicium non poterat non cuiuis ſummè eſſe iucundum: quod cùm ita eſſet, eſſe omnibus gratum, neceſſe fuit. Atque hæc quidem ſunt, quæ in hanc videntur ſententiam duci poſſe: quæ ſequuntur autem, in contrariam partem afferri. In primiſque Suritæ teſtimonium. Is enim prodit Salanouam, Ann. Chr. ∞ CCCXXX. obiiſſe: poſt autem aliquanto, eodem Anno ipſius locum Ayeruium occupaſſe. Quod tametſi illud per ſe ipſum ſolum conſtare poſſet, nuperrimè tamen inueni grauiſſimo alio argumento confirmari. In Tabulario namque Eccleſiæ *de Pilari* publicas literas perlegi ab ipſo Ayeruio Magiſtratus auctoritate eodem Ann. Chr. ∞ CCCXXX. XI. Kal. Martii inter opidorum *de Calatorau*, & *de Cappanis* (ſic enim ea nominat) habitatores rogatas: In quibus, dudum Salanouam ſuum prædeceſſorem fuiſſe, memorauit. His enim verbis ſe ipſum loquentem inducit. *Dudum Dominus Eximinus Petri de Salanoua*, *Iuſtitia Aragonum*, *prædeceſſor noſter*, *per ſuam literam*, *mandauit*. Omitto reliqua, quia ad inſtitutum nihil pertinent.. Cùm ergò ea vox, dudum in eiuſmodi publicas tabulas relata, de breui tempore dici conſueuerit, nec æquè videatur poſſe ad quinque annorum tempus retorqueri, maximè verò in forenſi noſtra, ac iudiciali loquendi conſuetudine: ſit quoque quod inde ſequitur, neceſſarium, & vt id maximè cum eo Suritæ teſtimonio conueniat. In quam tandem ſententiam ingenuè fateor me eſſe propenſiorem, poſtquàm publica ea inſpexi dictæ Eccleſiæ *de Pilari* monumenta. Suſpicor enim accidiſſe, vt Salanouam, quo tempore generalis ea Priuilegii declaratio rogabatur, aliqua vis morbi conficeret, aut grauis alius, infeſtusve caſus; qui à Comitiali illo congreſſu eumdem auocaret. Cùmque iure noſtro conſtitutum ſit, vt Iuſtitiæ Aragonum abſentis, Locumtenentes munus exequantur; eo autem tempore Ayeruius, Salanouæ eſſet Locumtenens; Salanoua verò ibidem non adeſſet: ob eam cauſſam, Ayeruium eo loco Iudicem Curiæ appellari: non quòd ſuam (quaſi iam tunc Iuſtitia eſſet) ſed quòd alienam, (Salanouæ ſcilicet abſentis, cuius operæ vicarium, eo caſu, ipſum Locumtenẽtem ſupponi lex noſtra iubet) grauem illam Iudicis Curiæ perſonam ſuſtineret. Itaque ſic illum Declarationis locum interpretor, vt dum ſe Ayeruius, Iudicem Curiæ, appellauit, generalis illius Curiæ intelligamus: id autem non tam ſuo, quàm Salanouæ abſentis nomine vſurpatum: ideoque ipſius fuiſſe mentionem intermiſſam. Neque hæc interpretatione mea aut planiùs exprimi poſſunt, ornatiùsve explicari. Vt igitur modum aliquem, & finem huic diſputationi faciamus; in Ayeruio
1330 hoc certum ponitur, eum dicto Ann. Chr. ∞ CCCXXX. Magiſtratum geſſiſſe, Alfonſo IIII. dicti Iacobi II. filio, iam regnante Rege. Et verò vir fuit auctoritate grauis; ac tum publici, tum priuati iuris peritus. Nonnulla obſeruauit circa noſtrorum iudiciorum morem, quæ Iacobus Hoſpitalis poſtmodùm inter eas, quas notauit Obſeruantias Salanouæ, collegit, ſeque ea fatetur ex variis cum eodem Ayeruio habitis ſermonibus excepiſſe. Eum namque ætate conſequutus eſt, & ipſe eum audiuit, & ſcribit de mor-

tuo

tuo in ea, quam adduximus, octaua, tit. *De probationibus*, Obseruantia. Sic enim ait, *Fuit per consequens absolutus per sententiam domini Sanctii Eximini, Iustitia Aragonum, me præsente.* Nam quæ veteres legum Obseruatores, memoriæ caussa, in singulos libellos retulerunt: ea fuere, auorum ætate, à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum, cum selectis viris, in publicas tabulas, quas Obseruantias appellamus, ex Comitiali decreto, & stabili auctoritate, relata. Auxius autem eadem ipsa verba, quibus conscripta erant, supposuit, ne quæ oportebat fides, in vniuscuiusque eorum sententia simpliciter referenda, deesset. Itaque sic accipi debent, quæ in octaua ea Obseruantia continentur, non quasi ab ipso Martino Didaci prolata, vt vulgus imperitorũ existimat, sed vt ab Hospitali de hoc Iustitia Ayeruio dicta intelligãtur. Eo enim tẽpore primũ attigit forũ Hospitalis. Et tũ etiã, paululũ verò ætate antecedẽs, floruit Ioãnes Petri Patos, Cæsaraugustan⁹, vt ipse de se tradit, Iurisperitus, ac Miles. De quorum scriptis ea fuit olim opinio, vt plurimum tribueretur ambobus. Vterque namque eorum scriptitauit. Patos quidem quosdam in nostras leges edidit Commentarios Ann. Chr. ∞ CCCXXXV. antiquitatem ipsam redolentes, 1335
& qui valde probati priscis illis sæculis fuerũt. Sed an viuo, an mortuo hoc Iustitia, cõpertum non habeo. Nam eodem anno plus minus Ayeruius interiit. In Hospitali tamen posteà laus fuit illustrior, quod diligentius, ac meliùs de ipsis legibus scripsisset. Sed de eo alibi dicendi locus erit. Ita autem amborum euanuerunt scripta, vt vix vlla extent. Neque quid ab Ayeruio hoc proditur memoria dignum: præter illud, quod in Alfonsi IV. vita protulimus, in controuersia de finibus Ortæ opidi factum iudicium. Nec dubito, quin si illi vita longior fuisset data, tulissetque sors; plura alia fecisset grauiora. De ipsius autem obitu nullam certiorem temporis notationem inueni. Cerdanus perhibet ad Sancti Dominici Cæsaraugustanense cœnobium in sacello beati Thomæ sepultum fuisse: domosque habuisse in parochia Sancti Saluatoris locatas, domibus D. Ioannis Gilbertii coniunctas, quantum coniicere possum, in exteriori Vrbis ædium parte, vbi nunc sita est magnifica, & nobilis eorum, qui mercaturam exercent, officina. Nepotem ex filio habuit Sanctium Eximini Ayeruium, qui Saceri obiit Ann. ∞ CCCLXIX. Cuius soror D. Maria Eximini Ayeruia, opidi *de las Pedrosas* dominata fuit, Cerdano viuo; sed longiùs illo, vt ex ipsius scriptis apparet, grandiori ætate prouecta. Et verò Ayeruiorum nomen vsque ad nostra tempora manauit: ac fortasse etiam genus. Non tam enim puto illud extinctum esse, quam repressam eius, ipsa vetustate memoriam. Sed nunc ad eum veniamus, qui Ayeruio in Magistratu successit.

XXXI.

STEPHANVS EGIDII TARINVS.

ET is quidem, Tarinus iste fuit; qui & rebus suis gestis floruit, & maiorum etiam nixus opinione: ac si non diu spiritu, minimè enim biennium cõfecit, virtutis tamen, & doctrinę laude vixit, nominisque splendore diutius. Doctum virum fuisse proditur, & in forensi nostro vsu, & exercitatione versatum; nonnullaq; tametsi exaruerunt, de nostris legibus scripsisse: quo in genere studiorũ, illa ętas magnã doctorũ hominũ copiam effudit. Ioannis autẽ Egidii Tarini gentilis fuit. Cuius recens eo tẽpore erat, nec iniucunda nostris memoria Iustitiatus. Et istius quidẽ Stephani in tã exiguo, & breui sui Magistratus curriculo, hoc habuit ad decus, & gloriã maximè insigne: q. eo Iustitia, atq; vt tunc omnibus persuasum fuit, eo auctore, & impulsore, Quartus idẽ Alfonsus Rex de Regio iure Magistratui concessit; vti deinceps Iustitiis Aragonũ perpetuò liceret, publicos Curię suę Notarios adhibere, quibus ad exercenda iudicia assiduè vteretur. q. ad muneris dignitatẽ amplissimũ ornamentum fuit, ad vtilitatẽ verò non leue. Ex eo enim Iustitiis satis apta viuendi ratio cõparata est. Nam ante dictum tempus, solũ ipsis decretum erat annuũ Florenorũm auri, q. ex Regum ærariis persoluitur, stipendium, & quæ ipsi iura, pro singulis sententiis ferendis, a litigatoribus exigebant. Sed hac de re graue nullius, nisi Cerdani testimonium comperi: idq; sine vlla temporis designatione (q. in eius scriptis maximum vitium est) sed tantum personarum. Inde autem colligitur, necessariò factum illud in extrema ipsius Alfonsi tempora reiiciendum esse, atque vt coniecturam capio, in Ann. ∞ CCCXXXV. quo & 1335
superior Iustitia mortem obiit, & hic in eius locum suffectus fuit: qui non longius suam vitã perduxit, q̃ ad sequentẽ Ann. ∞ CCCXXXVI. Tunc enim Iustitiã hunc mortuũ fuisse, 1336

memoriæ traditur: & ad Sancti Dominici cœnobium nobili in sepulchro constitutum. Vxorem habuit, D. Eluiram Lupi Verguam, patriciæ Verguarum gentis à nobilissima stirpe profectam. Quæ filium, & filiam peperit: filium quidem, Stephanum Egidii Tarinum, quem sine prole decessisse suspicor: filiam verò, certa res est, D. Gombaldo Tramacetio, patricio itidem fuisse posteà nuptam nobilissimo viro. D. Gombaldus autem filium habuit, D. Gombaldum etiam vocitatum: qui vnicam filiam, quam susceperit, D. Petro Castro, patricio quoq; viro, despondit; eidemq; præter aliam dotem largitus est ædes in parochia Sanctæ Crucis locatas, quæ Ioannis Egidii Tarini, vt exposuimus, quondam, postea verò istius Stephani Iustitię fuerunt. Atq; eo pacto illas ferunt in Castrorum gentis potestatem venisse. Et inde etiam ducuntur ad suspicandum nonnulli, hunc Stephanum, ipsius Ioannis filium esse, aut nepotem. Nec mihi quidem displicet, vel dicam, ea maximè placet coniectura.

XXXII.

PELEGRINVS ANZANVS.

1336 STEPHANI successor, Pelegrinus iste Anzanus fuit. Siquidem illum eodem ipso Ann. Chr. ∞CCCXXXVI. Iustitiam Aragonum nominatum in publicis monumentis in Tabulario *de Pilari* reconditis obseruaui; expressamque illius, quod in iudicio A. D. V. Id. Iul. pro Tribunali sederet, factam mentionem. Itaque non successit, quemadmodum imperiti nonnulli prodidêre: sed alter antecessit Pelegrino; cuius continenter ætatem ac res gestas persequemur.

1337 Et idem Surita, Pelegrinum hunc Ann Chr. ∞CCCXXXVII. Iustitiam esse, & à Petro III. qui iam Alfonsi patris Regna adeptus fuerat, mense Martii ad Romanum Pontificem maximis de rebus legatum fuisse missum, locuples est auctor in Annalib. Quin & in Kalendarum codice eiusdem Tabularii ita istius Iustitiæ obitus diē notatum inueni. *X. Kal. Ian. Obiit dominus Pelegrinus de Anzano Iustitia Aragonum Anno Domini Millesimo Trecentesimo Trigesimo octauo*: longiùs siquidem, quam ego in Fastis illius Iustitiatum produxeram. Indidem autem elicitur, vxore orbatum, Martina Aysa vocata, decessisse. Sic enim in eodem codice scriptum est de ea. *V. Non Mart. Obiit Domina Martina de Aysa, vxor domini Pelegrini de Anzano Iustitiæ Aragonū Aer.* ∞CCCLXXIII. *Anno scilicet* ∞CCCXXXV. Ceterum nihil scriptione dignum proditur ab hoc Iustitia in Magistratu decretum. Illum Iurisperitum, ac Cæsaraugustanensem ciuē fuisse cōstat, atque ab ingenuis profectum, quos Infanciones appellamus: vt nuper in publicis ipsius ingenuitatis literis perlegi. In quib. se Anzano opido, antiqua Infancionū stirpe ortū profitetur, ibiq; & genus suū, & maiorū suorū vestigia cōtineri quasi quę sibi, ac suis loci, & generis; eadē etiā & nominis patria fuisset. Vnicā filiā habuit, D. Mariam Lupi Anzano. Cuius posteà filiā, Ioannis Lupi Sessessii Iustitiæ Aragonū filio nuptā fuisse primùm, deinde eo mortuo, Valentino cuidā D. Petro Villaragutio, nobili viro, matrimonio coniūctam, Cerdanus scribit: itidēq; istius Iustitiæ ædes in parochia Sancti Iacobi sitas, ad Berengariū Bardaxinum Iustitiā Aragonum peruenisse. De sepultura aūt hæc tradit: illius nempe corpus ad Beatæ Mariæ *de Pilari* Ecclesiam delatum, & in sepulchro conditum fuisse in sacello, quod sua ætate Sanctii Azenarii Gardenii erat. Sed iam hæc omnia interiêre: nec mirum, cùm rerum hoc natura, nec manens, sed inconstans ratio ita ferat.

XXXIII.

PELEGRINVS OBLITAS.

INFRA superiorem autem Pelegrinum, Pelegrinus alter, Iustitia fuit: qui ab Oblitas Nauarræ opido & maiorum genus, & inde etiam traxit nomen suum. In hoc enim ambo hi Pelegrini, simillimi videntur fuisse. Et hic quoque legum peritus fuit, & à Cæsaraugustanensi populo ciuitate donatus. Nam ortu Aragonensis erat, nec aliter potuisset Magistratui præponi: maiores tamen sui, externi, & aduentitii; ab eo *Oblitas* opido ad Tahustii opidum traducti fortasse. Atq; hoc non aliunde, quam ex literis ingenuitatis huiusce, vt suspicor, Pelegrini coniicio. Proximis namque diebus penes me fuère publicæ literæ, ab Alfonso IIII. Cæsaraugustæ decretæ VIII. Id April. Ann. Chr. ∞CCCXXV. In quibus Alfonsus ipse, de quodam Pelegrino Oblitas verba faciens, cùm eum esse Cæsaraugustanensem ciuem memorasset: *Dictus* (inquit) *Pelegrinus coram Eximino Petri de Salanova Iustitia*

Iustitia Aragonum, probata priùs suæ Infancioniæ possessione, ad eam saluandam produxit duos Milites Iuratores: Fortunium de Burgia, & Michaelem Petri del Castellar, vicinos de Tahust: qui dixerunt eum esse Infancionem: & quod ostenderent Casale, si necesse erit, vnde sua ingenuitas processit. quod dixerunt esse de Oblitas. Vnde Nos Alfonsus Rex dictum Pelegrinum, Infancionem esse declaramus. Ac dum Magistratum adeptus fuit: Militiæ dignitate illustratum ad munus capessendum oportuit accedere: quod difficile factu non fuit, cùm, vt dictum est, Infancionum Ordo Ordini Militari sit proximus. Nec dubito quin hic etiam fuisset è Salanouæ ipsius disciplina doctus. Vix enim quisquam, ad Magistratum gerendum idoneus, videbatur illis temporibus, qui non priùs a Salanoua traditam ad iudicia exercenda scientiam percepisset. Cum verò ad eã rẽ Pelegrinus iste instructus accessisset multa, & optima & bene dicendi, & rectè faciendi nobili magistra doctrina: probari omnibus vehementer cœpit. Sed Petro IIII. Regi præcipuè: postquàm illius fuit maximam industriam expertus. Itaque eum muneri statim præfecit, eodem ipso, vt suspicor, quo Anzanus mortuus est, anno: saltem sequenti Ann. Chr. ∞cccxxxix. Maii mense, Pelegrinum hunc, & Oblitas, & Iustitiam Aragonum nominatum, vna cum vxore D. Sanctia Petri *de Larraz* fuisse censum comperio certam pecuniæ quantitatem Priori, ac Canonicis Ecclesiæ *de Pilari*, ob sepulturæ locum sibi, ac posteris in beatæ Annæ, Virginis matris, sacello constitutum. Qua de re legisse me attestor eam, quæ adhibita tunc fuit à Michaele Petri Moriello Notario stipulationis formula, ipsius rei, ac temporum rationi consentanea. Atque id mirificè cum Cerdani testimonio consentit: qui Iustitiam hunc prodit in dicto Beatæ Annæ sacello humatum fuisse. Illius tamen obitus dies in dicto Kalendarum Codice his verbis notatur. *Prid. Non. Iulii obiit dominus Pelegrinus de Oblitas Iustitia Aragonum Aer. Millesima Tricentesima Septuagesima septima: Ann. Domini.* ∞cccxxxix. tam breuis sibi vita post Magistratum adeptum data fuit, vt vix videatur integri anni tempus confecisse.

1339.

1339.

XXXIV.

GARSIAS FERDINANDI CASTRVS.

CETERVM quemadmodum Ayeruiorum, vt diximus, duæ: sic & Castrorum duæ quoque familiæ fuerunt. Quarum altera, Regalis habita, & dicta fuit; quia ab eodem ipso Iacobo I. Rege, scilicet a Ferdinando Sanctii, illius filio, cuius in eius vita meminimus, propagata: altera Equestris, cuius quisnam fuerit auctor, non proditur. Proditur autem, quod certum existimo, ab ea Iustitiam hunc, atq; illum ipsum Petrum Ferdinandi Castrum, Iustitiam itidem, quem supra retulimus, ortos esse: deq; Armorum Insignibus priores a posterioribus in eo, quod singulis tribuimus, animaduertique facilè potest, discrepasse: nempe vt qui genere differebant, distinguerentur Insignibus. Cumque vniuersa ea Castrorum gens, atq; adeò illa ætas, plures tulisset præstantes viros: inter eos omnes Garsias iste Ferdinandi Castrus vnus excellens fuit: homo tum omni laude, ac Equestri ipso ordine, è quo ortus erat, dignissimus, tum verò etiam Magistratu. Ad cuius amplitudinem eum, post Pelegrini posterioris interitũ, Regis Petri IV. beneficentia perduxit. Neq; vero ipse fuit tam literis, ac doctrina præstans, vt opinor; quam naturalem quamdam prudentiam consequutus, assiduo maximarum rerum vsu, & tractatione expolitam: tametsi non dubito, quin ad eximiam eius, illustremq; naturam vis aliqua accederet, nec inops ratio, cognitioq; doctrinæ: cùm non vulgaris, aut domestica, sed artibus, & disciplina limata suorum consiliorum maturitas videretur. Atq; huic eius solertiæ oblata tunc fuit diuturna illa, & grauis domesticarum seditionum tempestas, ignito eiusdem Regis furore, insatiabiliq; cupiditate nouandarum semper rerum concitata. Cui tametsi ab eo prouisum non fuit, quominus vehementes vndiq; venti, ac turbines sæui exstitissent (neq; id enim præcaueri potuit, cum non tam commutabilis esset Regis natura, quæ se pateretur ab ea, quam semel ingressus fuisset, via, vllo flecti negotio, aut detorquêri) at eius tamen opera, quamdiu vixit, desiderata non fuit, in auersis tum ipsius Regis, tum populi conatibus reprimendis, quin, quantum ipse posset, Remp. labentem consilio, fortuna, ac fide sustineret. Sed profectò fuit fatalis illa quædam veteris Vnionis fortuna, vt in idem tempus inciderent, & Regis, & nostrorum hominum mentes, ad eas perturbationes procliues: quamquàm nõ defuêre sani, & integri viri, qui quietas cogitationes callidioribus consiliis prætulerunt. E quorũ numero cũ Garsias hic esset, minus seditiosis hominibus probabatur. Priusquam autem amplissimũ hoc munus obiret, eiusdem Petri cõsiliarius

fuit: ab eoque ad Alfonsum patrem Ann. ∞ CCCXXXV. Valentiam missus de priuatis controuersiis, quæ inter eos fuerant ortæ, transigendis. In Petro namque inexplebilis illa agendi semper aliquid cupiditas, vna cũ ipsa ętate adolescebat. Ita autẽ tota ea ratio ab hoc Garsia temperata fuit, vt ambo in illam, eo arbitro, ac disceptatore vterentur: & cùm ipse ambobus fidem suam, ac diligentiam præstaret, vterque illum numeraret suum. Ipse verò neutrius studio plus, quam concedebat æquitas, largiebatur. Nihilominus eum proditur aliquamdiu Petro, vt erat suspiciosus in omnes, occultè in suspicionem venisse, fuisseque in odio, quod ageret partes nouercæ Reginæ. Sed postquam Alfonso patri Rex Petrus successit, suspicione deposita, eo vti frequentius consueuit. Quamprimùmque illum Ann. ∞ CCCXXXVI. ad Pont. Max. grauissimis de rebus legauit. Post in domesticorum suorum numero iussit reponi, quos illa ætas Mesnadarios, vt suo loco diximus, appellabat. Denique eidem detulit Iustitiatum, quem repentinus Pelegrini Oblitas interitus orbum reliquerat. Per hos enim omnes honorum gradus elatus fuit ad præclarum, & summum istius Magistratus imperium: idque eodem ipso Anno, quo Oblitas interiit. Nam, vt memoratus Archiepiscopus Ferdinandus prodit, ex Archety-
1339 pis Diplomatibus opido Alcagniciensi rogatis Ann. ∞ CCCXXXIX. quæ se legisse testa-
1344 tur, Garsiam hunc constat, eo tempore Iustitiam fuisse. Tum multa illius mentio fit in
1345 ea perturbationum concursatione, quæ incidit in Ann. ∞ CCCXLIV. ∞ CCCXLV. &
1346 ∞ CCCXLVI. In quibus cùm iam grauis illa de Costantiæ, Regis filiæ, successione, populariter agitata contentio, fluctuans versaretur, quæ nostros ad arma Vnionis voce capienda misero compulit Reip. fato: incredibile est, quantum Iustitia iste contulit studii, ac laboris, vt fatum illud (si fas est dicere) flecteret, si posset. Nam modò cum ipso Rege, modò cum nostris separatim loquebatur: ne turbulentè quid agerent, nec miseræ patriæ, quæ communis erat omnium parens, voluntarias perturbationes afferrent, atque vt regredi prorsus, quàm progredi mallent. Ac Regi quidem naturæ suæ acerbitatem obiiciebat: quòd tantopere nouis semper rebus studeret, vt se in eis plerumq; ferri præcipitem, ac cæcum pateretur. In ea verò Costantiæ filiæ caussa, quæ malorum omnium semen, & caussa erat, quòd præposterè agendum decreuisset, cùm nihil esset quamobrem ipsemet sibi præcidere deberet masculinæ prolis suscipiendæ spem; quandoquidem & valetudine satis firmus erat, & natura; nec tantum processisset ætate, cùm ad trigesimum annum nondum peruenisset, quin satis, superq; roboris, & virium haberet. Atq; tãta in seueritate nõ deerat comitas opportuna, vt liberioris istius Iustitię sermo petulãtia vacaret. Cũ nostris autẽ nõ iã hortationibus, aut cõsiliis, sed fraternis precibus constanter agebat: ne belli tentarent, aut periclitarentur fortunam, cùm paratissimum Regem peditatu, & equitatu viderent: eosq; è nostris Optimatibus ad illius sententiam traductos; qui dudum se nostrarum partium principes numerabant. Eis autem ita Regis partem conualuisse dicebat, vt ad resistendum reliqui omnes essent imbecilles. Neve Regis fratribus committerent caussam Reipub. Ipsi enim non eam sanare, sed iniurias suas per nostros persequi, ac vlcisci studebant. Nullum deniq; officium ab eo prætermissum fuit, quantum eniti potuit, quin Regem, & nostros ad concordiam, & pacem incitaret. Neq; verò omnes fuere, quos in eam rem impetus fecit, inanes: quin eo caussam aliquando adduxit, vt libenter Rex ad nonnullas pacis conditiones descenderet, satis quidem, multorum iudicio, temporibus, ac rebus consentaneas, & quæ magis optandæ, quam sperandę de acri Regis natura videbantur. Ac ne qua subesse posset
1347 fraudis suspicio, sed vt ipse Rex integritatis suę publicum nostris testimonium daret: Tarracone, vbi aderat, Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. in istius Iustitiæ verba iurauit, se Cæsaraugustam Vrbem quamprimum ad Comitia habenda venturum: in quibus, nouarum legum rogatione, omnis consuetudinum deprauatio tolli poterat, nostrique ab iis arceri, de quibus tantopere conquerebantur, iniuriis. Nec antea è nostris Regibus vllum comperio in Iustitiæ Aragonum verba iurasse. Inde fortasse, qui nobis mansit, inductus fuit mos, publica nunc lege constitutus: vt de Regibus, priusquàm possint gubernacula Regni tractare, Iustitia Aragonum fidem recipiat sollemni religione constrictã. Quamquam autem ea Comitia celebrari cœpta fuere in magna prosperi futuri euentus spe: nec diu tamen post fieri desierunt; eaque omnis bona spes cum maiori rerum desperatione conflixit. Nostri enim in Iacobi, Regis fratris, iniuria & se despectos esse, patriæque libertatem contemptam, & abiectam prædicantes, belligerandum sibi cum ipso Rege, & armis decretandum decreuere. Aderant quippe Regis fratres, qui ardentes suas faces quorumdam nostrorum hominum furiis ministrabant. Itaq; tumultuosa illa Vnionis voce excitata, repente fuit per omnes vrbis

vicos

vicos,& plateas armorum ſtrepitus ingens exauditus: & quod ſummum fuit, noſtri lætitia exultantes, cœperunt palam gaudio triumphare, quaſi iam explorata ſibi, & domi cōdita victoria eſſet. At verò Garſias hic videns, quanta excitaretur tempeſtas, & quanta impendêret Reipub. labenti procella: Februarii menſe, Ann. Chr. ∞CCCXLIIX. 1348
(qui ob rerum magnitudinem, quæ in eum inciderunt, maximè memorabilis eſt) maiori, quam vmquam anteà virium contentione, noſtras denuo ad pacem hortabatur. Non quod ipſis ſuaderet, vt ita quiſque vitam, corpus, fortunas, rem deniq; familiarem ſeruaret, vt pro eis libertatem; ſed vt pro libertate illa omnia, tamquàm pignora iniuriæ, proiiceret. Dicebat aũt, tunc in conſilium non tam fortitudinem, quàm multo magis prudentiam adhibendã eſſe: quæ licet viderentur ſeiungi non poſſe; ſeiungenda tamen; quandoquidem ea ipſis erat formidoloſiſſimi temporis tempeſtas oblata, quæ magis prudentiam, quàm fortitudinẽ poſtulabat. Quod ſi fortitudo dimicare iubebat, prudentia, vt cautiorib. vterentur conſiliis: neq; fortitudinẽ, quæ ſine prudentia ſit, fortitudinẽ eſſe appellandã; cùm & eadẽ ipſa fortitudo, tametſi laboris, ac periculi ſit, prudẽs tamen interdũ cũ aliqua vtilitatis, & cõmodi ratione contẽptio. Vt .n. Medicorũ ſcientia nõ ipſius artis, ſed bonæ valetudinis cauſſa laudatur; ob ipſamq; vtilitatẽ ea gubernatoris probatur ars, quæ rationem habet nauigandi bene: ſic fortitudinẽ eã cenſendã eſſe, quæ ſit tamq̃ artifex cõquirendæ, & cõparandæ trãquillitatis, & otii. Neminẽ aũt tã amentem, vecordẽ, aut inſanũ futurũ, q ſi nauim, in qua vehatur, contrariis vẽtis agitatã inſpiciat, neq; eũ petere poſſe, quẽ antea probârat, portũ ſecurũ, ſed aliũ minus fortaſſe tutũ, & tranquillum: non tempeſtati potius parendum, quàm cum eadem pertinaciter ſine vlla ſpe ſalutis pugnandum arbitretur. Propterea omnia tunc conſilia, tamquàm aliquod nauigium, ex Reipub. perturbatione moderari oportere, cumulatèque noſtros fidei ſatisfacturos eſſe, ac officio, ſi eam ſequerentur rationem conſiliorum, quam Reip. ſtatus, inclinatio temporum, ac ipſa demum neceſſitas flagitaret: ne qui ſeruatores Reipub. nominabantur, iidem illius perditores viderentur fuiſſe. Denique affirmabat, cauſſam in tempus conferendam eſſe, opportunioremque agendi maturitatem exſpectandam, quòd victoriæ acerrimos plures aduerſarios haberent, interitus autẽ vix vllos vltores. Sed in tam anguſtum adducta res erat, vt cùm plures pænitere cœpiſſet, verùm iam deſiſtere nequaquam liceret. Imprudens tandem quorumdam conſilium omnes noſtros ad Epilenſem illam depulit calamitatem, qua Vnionis vires ab excitata fortuna ad extremam, & funditus euerſam deſciuerunt. Verùm iccirco hæc omnia hoc loco breuiter à me, ſtrictimque dicuntur, quia ſupra ſatis fusè, & copiosè pro ſuſcepto munere, vt mihi quidem videtur, percurſa ſunt: ſimul & illud etiam expoſitum, quid cauſſæ fuerit, cur in tam horribili ea procella, ac tempeſtate minimum nullum memoretur iſtius Iuſtitiæ factum interceſſiſſe, nec dictum, Magiſtratus auctoritate interpoſita, quo is tantus motus, & agitatio fluctuum, ſedaretur: nempe quia ad retinendam libertatem, quamdiu Vnionis viguit poteſtas, & vis, firmiora cenſebantur eſſe, quæ ab ipſa Vnione, quàm quæ à Magiſtratu petebantur præſidia: quinimmo cùm ea excitabantur, quaſi obſcuratis ceteris, ſola apparebant. Poſt Vnionem autem deletam, ab hoc ſcilicet tempore, in quo fatalis, vt ita dicam, illius caſus inſtabat; ea omnia in Magiſtratus arcẽ confugerunt: atq; eo huc vſque Magiſtratus ipſe multa coaceruans, tum ab ipſa Vnione, tum à Ricorum hominum dignitate petita, vna ſola ſui ipſius complexione deuincit. Attamen Iuſtitia hic in ipſius ruinæ timore deceſſit. Summa namque felicitate vſus, ante commiſſum Vnionis prœlium interiit; fortaſſe angoribus, ac moleſtiis confectus: tum ſiquidem cùm lugere faciliùs Remp. potuiſſet, ſi viueret, quam iuuare. Nec ſanè dubito, quin ſi diutius vixiſſet, hunc maximum præter ceteros omnes ſuſtinuiſſet dolorem, noſtros ipſis armis, quibus ſemper didicerant vt gloriosè, tunc quemadmodum ſalutariter vterentur, non reperiſſe. Eius autem obitus diem non poſſum, nec quidquam certum, præter id, quod initio dixi, de ipſius gentilitate notare: quamquam nec id quidem valde dubium eſt, cum ante Kalendas Iulii eiuſdem Ann.
Chr. ∞CCCXLIIX. obiiſſe. Etenim in publico ingenuitatis Priuilegio Turoli ab eo- 1348
dem Rege cuidam Petro Laſtanoſæ, VI. Non Iul. dicti Anni rogato, iſtius Iuſtitiæ, tamquàm paulo ante mortui, mentio fit. Atque eumdem etiam proditur cum D. Athone *de Foces*, patricio, nobiliſſimo viro, fuiſſe cognatione coniunctum. Qua autem cognatione, non proditur: neque vlla adhuc inueni, quæ de priuatis ipſius rebus monumenta loquantur. Nam, quod mirari ſatis non queo, Cerdanus illum ſilentio prætermiſit, cùm paululùm ſibi anteceſſiſſet ætate, & paucos habuerimus nomine, ac memoria digniores. Sed pergamus ad reliquos, ad quos, ſublata Vnione, Magiſtratus delatus

fuit, maioribus sensim præsidiis ornatus, tum ad forensem vsum, tum ad decus, & firmamentum potestatis.

XXXV.

GALACIANVS TARBA.

GALACIANVS igitur Tarba Garsiç Ferdinandi Castro successit. vtrum verò ante, an post Vnionis prœlium, compertũ non habeo. Egó quidẽ posteà coniicio. Atqui initio eũ cõstat ipsius Vnionis partes egisse: fuisseq; Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. vnũ ex illius præfectis, quos Cõseruatores appellabãt, publico iudicio delectum; quòd illius industria, firmissima tũc spes, atq; Vnionis subsidium, putaretur. Sed ab ea statim desciuit, tũ Regis pollicitationib. reuocatus, tũ cuiusdã Dominici Tarbæ suasione, & impulsu, qui magnum eo tẽpore Procancellarii Regis munus sustinebat, eratq; nostri huiusce Galaciani, si non, vt suspicor, frater, ꝓpinquã saltẽ cognatione coniunctus. Ferunt etiã, cùm acres eo tẽpore versarentur in vrbe inter Bernardinos, & Tarbas, cæteroquin concives, & amicos, contentiones: Galacianũ hũc, quò faciliùs posset Bernardinos ipsos persequi, & vlcisci, eô libentius ad Regis voluntatẽ incubuisse. Nisi fortasse sibi, ꝗ nonnullis bonis viris interdum videretur, Vnionẽ eã iam tunc pestẽ esse, ac strumã libertatis. Quoquo modo verò se res habuerit, quos prius fouerat amicos, posteà virtutis suæ sitientes deseruit, eamq; Vnionis caussam, quæ publica tunc esse censebatur, derelinquens, Regis Petri sequutus est imperium. Quod cùm similiter alii fecissent, & inter eos ex nostris Optimatibus plures; Rex, ferox magis ad cõculcandam libertatem redditus, rem ipsam properauit in vltimum discrimen adducere. Exercitu namque suo magis firmo, se facillimè nostros perrumpere posse cõfidebat. Nostri etiam nequaquam diffidentes copiis suis, non recusarunt in certamen illud, quod ferro decernendum proponebatur, deuenire: eoque celeriùs, quod Iustitia Aragonum mortuo, nemo de ipsis vnus ad hęc interdum temperanda adesset. vsque eô infelix patria nostra tunc fuit, vt vitare non posset, quin ab amicis inops, atque a Magistratu nuda, magnam, quæ impendebat, tempestatem subiret: neque solùm inscia ad ipsius Vnionis finus duceretur, sed fatalem ipsum casum præpropera festinatione præriperet. Nostri
1348 enim XII. Kal. August. eiusdem Ann. Chr. ∞ CCCXLIIX. collatis signis, vrbe egressi sunt, & victoriæ auidi, & celeritatis quoque vehementer. Eis autem ex Epilensi opido obuiam prodière, qui Regis Petri imperium sequebantur. Cùm vtrinque ergò acies conuenissent, ad committendam pugnam expeditæ, quamquàm ea aliquandiu fuit summa contentione pugnata; exitum tandem horribilis victoria terminauit: nostrique victi, & profligati in victoris Regis manus deuenerunt, metu debilitati seruili. Sed id meliores exitus habuit, quam putàrant: posteaq; prosperæ res deinceps multę nostros consequutæ sunt. atque vt mihi quidem videntur, secundiores. Rex namq; suam ipsam illam vehementem, & acrem à se abiiciens personam, nouam aliam sumpsisse visus est, lenitatisq; & misericordiæ partes libenter egisse: tametsi iracundiam suam exercuit in nonnullos. Ipsam verò à se tantopere percussam Rempublicam altiùs extulit manibus suis, atq; ita patriam libertatem stabiliuit, vt ad eam retinendam nequaquam infirmiora fuisse illa præsidia censeantur, quæ huiusmodi infelicitate illata, quàm quæ maio-
1348 rum nostrorum virtute parta fuère. Etenim eodem ipso Ann. Christ. ∞ CCCXLIIX. præclaris illis, quorum meminimus, Cæsaraugustæ habitis Comitiis, Iustitia hoc assidente (quẽ tunc muneri præpositum fuisse coniicio, neq; enim vllam antea illius mentionem factam inueni) quam lenissimè tulit idem Rex, vt in Iustitiæ Aragonum Magistratum cõgererentur & potestatis, & dignitatis ornamenta permulta, modò funditus deleretur inueterata illa acerrimæ conflandæ Vnionis consuetudo: ad cuius labefactandum statum, omnem suam exacuebat aciem ingenii, ac suum denique, vt explicuimus, mucronem distrinxit. ac si ad illius exitiũ necesse tunc fuisset, simul & Martis vim, & iram victoriæ, & ciuilium legum iudicium conspirare; vt nouis blandimentis libertas consopita, procul à præcipitibus populi disiuncta furoribus, in Magistratus gremio sedens, tamquàm in sinu pacis posita, iam somnum capere posset iucundiorem. Itaque nostris in sententiam Regis adductis, Vnio ipsa tũc sublata fuit, neq; ex moribus, ac disciplina solùm, sed ex literis, grauissimæ legis rogatione, deleta. Sed hanc iuris iacturã continuata, & iuncta nouorum iuriũ cõpensatio leniuit. Tunc enim Iustitiæ Aragonũ integra data fuit in Regios

gios quoscumq; Magistratus, si à nostri iuris regula discederent, grauiter animaduertendi potestas. Tum, vt summum de ipso iure sciscitantibus respondendi munus sustineat, quasi totius publici fœderis maximè interpretationi præpositus: vt in For. sub tit. *Quod in Dubiis non crassis.* Tum etiam iisdem Comitiis multæ, & maximæ leges fuerunt ad vim Regiæ potestatis temperandam constitutæ. Id autem ex earum præclaris, ac ciuilis, & debiti officii plenissimis inscriptionibus perspici potest: quarum iccirco nonnullas hunc in locum conducendas statui, nequaquam immutatas, sed vt sunt. Sunt autem huiusmodi. *De Iuramento præstando per Officiales de seruando Foros, Priuilegia, libertates, vsus, & consuetudines Regni Aragonum.* Ea enim lex iubet, Regiorum ministrorum debitam Reip. fidem solemni religione constringi: neq; conscientiæ solam (id enim iam antiquo iure constitutum erat) sed sceleris quoq; pœnam parem in iis, qui iniuriam fecerint, remanere: quod noua tunc ea lege statutum fuit. Nec non alia sic inscripta sancitum: *Quod Priuilegium generale, & Declaratio ipsius sint Fori, & pro Foris habeantur, & obseruentur.* quippe cùm satius esse videretur nostris, rogationem eam, publicæ legis: quàm Priuilegii similem promulgari. Porro grata alia populo tunc lata fuit lex, vitiosæ cuiusdam, & corruptæ consuetudinis emendatrix, his verbis inscripta. *Vt Iudices Aragonum iudicent, & audiant caussas, & relationes faciant, & non alii.* Visum est enim, alienigenas his muneribus exclusos esse oportere, eaq; domesticis patere, æquius esse. Atqui ego in hunc sensum allicior, vt lex ista Iudices, & Auditores Curiæ, de quorum potestate diximus, alienigenas esse, interdicat. A ceteris namq; Magistratibus iam alia lex vetus, egregia, & præclara alienigenas ipsos omnino prohibebat, sub tit. *Quod Officiales Aragonum sint de Aragonia.* Cùm verò inferiores hi Iudicum, & Auditorum Curiæ Magistratus alienigenis ipsis interdũ mãdarẽtur: ne id ampliùs fieri liceret, sanxit illa lex. Alterius etiã, quæ eisdẽ Comitiis lata fuit, inscriptio sic habetur. *Quod Dominus Rex teneatur duos milites, & duos Iurisperitos secum ducere, cum quibus negotia Aragonum expediantur.* Nostri enim sciebant, quanti Reipub. intersit, in libertate educatos ad populorum liberorum gubernacula tractanda adhiberi. Ad extremum, ne plura consecter (non enim dilatabo sermonem, qui posset esse longissimus) suprema illa, & grauissima omnium lata tunc lex, & promulgata fuit, quæ ceteras omnes huiusmodi inscriptione complectitur. *De iis, quæ dominus Rex, & alii successores ipsius, Gubernator Aragonum, & eius vicem gerentes, Iustitia Aragonum, & alii Iudices, & Officiales facere, & seruare tenentur, vt fori Aragonum conseruentur.* Ea enim suprema lex est, vniuersi iuris, & iniuriæ regula: ea norma: ea ceterarum legum præscriptio, & summa; tam stabilis decreta, ac perpetua: vt amissis aliis remaneat; intermissis non conquiescat; in foro niteat; atq; integra, & princeps semper ad iubendum sit, & ad illud idem apta reseruetur: qua tandem, seuerissimo edicto, sancitur, vt & Regis, & ceterorum Iudicum officia, & quarumuis iudicia caussarum, sola earumdem legum circumscriptione metiantur. Nam quid erat aliud, quod oporteret, vt inter Regem, ac Regnum fœdere, ac fide sanciretur? Ex his deniq; angustiis ista omnia euaserunt, amplissima, noua, ac fixa decreta, quæ in patriæ libertatem tanta stabilitatis suæ præsidia contulerunt, vt numquã statuamus fortunatiorem nostris fortunam, quàm in Epilensi illa calamitate fuisse. Atq; apertè acerbus ille casus nos docuit id, quod animis nostris fixum esse debet: ¶ Nempe libertatem in moderatione positam esse, ac prudentia; non in pertinacia, præcipiti consilio, nec furore: quin eam tantopere à bellico tumultu, atq; à populi iudiciis abhorrere, vt quæ à maioribus bello parta fuerat, minimè bello fuisse retentam videamus, sed libentiùs in ciuilium legum præsidiis conquieuisse: quòd non tam facile sit, bellicos hos tumultus, cùm iam sunt excitati, temperare, quàm vt ne excitati possint, consilio præcauêri. Itaq; sic statuo, nihil vmquam maiores nostros prudentius sensisse, quam dum Vnionis illius vim, ac potestatem ad forensem Iustitiæ Aragonũ Magistratum transtulerunt. Ea enim domi posita, assiduè bellicos hosce tumultus afferebat. Nec dubito, quin aliquis dum hæc legat, alienum me animum habere a caussa libertatis existimet. Cui responsum hoc solum perquam breue dabo; mihi illam veram esse libertatem videri, quæ in ea, quæ est inter nimium, & parum, mediocritate consistat; illam verò, quæ ab ea mediocritate distet, seruitutem. Quod si quid sit, quod contra leges fiat; perinde accipi vellem, atq; sit: minimè verò, vt pleriq; faciunt, quod acu sit fortasse punctum, pro ictu gladiatoris reputari. Omnia autem quæcumq; priùs tentanda esse, quam vi, aut armis cum Rege decertemus. Sed nescio, quo pacto in hunc, qui mihi propositus non erat, sermonem delapsus sum. Neq; verò est prorsus à meis institutis alienus. Nam eo etiam spectat, vt hanc tantam morum, & disciplinæ nostræ mutationem

huiusmodi Comitiis factam, istius Iustitiæ operæ, ac industriæ magna saltem ex parte tribuamus: quandoquidem eam tunc personam sustinuit, Magistratus siquidem Iustitiæ Aragonum; quæ ipsorum Comitiorum futura erat, ac certè fuit, vt ita dicam, temperatio, & mens. Præterea is vir fuit, qui magnum in Rep. vsum habebat: in magnorumque negotiorum tractatione versabatur iampridem, Iacobus namq; II. & Alfonsus IIII. eum sibi frequenter consueuerant adhibere in consilium. Petrus autem IIII. omni ope, & opera enisus fuit, vt illum in suam sententiam adduceret, quòd auctoritatem eius quam magni æstimaret. Posteà verò eundem Magistratui præposuit, tunc cùm exulceratæ magis, & exagitatæ res erant. Quod quamquam nostris magnam attulit suspicionem, non bene se erga patriam habiturum, futurumque ad ipsius Regis obsequium propensiorem: illico tamen non solùm nostris fauere visus est, sed vehementer quoque de patria libertate sollicitus. Fortasse Regem eodem illo obsequio mitigauit. Eodemum sedente in puppi, Respub. fuit ex alto in tranquillum portum inuecta. quod argumenti satis esse potest, vt hominis solertiam ex iisdem ipsis euentis ponderemus. Itaque ambo hi Iustitiæ, qui in hæc tam dura, & difficilia tempora inciderunt, ad eamdem laudem videntur mihi, via tamen dissimili, peruenisse. Nam cùm prior Regi, posterior Regno suspectus fuisset; vterq; patriæ præstitit, quod debuit, officioq; ac fidei fecit cumulatè satis. Ceterùm iste vix vllam potuit Reipub. saluæ partem gustare, quippe qui
1349. sequenti Ann. Chr. ∞cccxlix. vt quædam monumenta testãtur, mortuus fuit. Dies autem non proditur. Cerdanus perhibet, in Ecclesia Sancti Nicolai sepultum fuisse: suasque ædes in eadem parochia habuisse locatas: Forsitan eæ fuit, quas nunc pene complanatas videmus in platea. Vxorem habuit; D. Ysabellam Alòs: filiùmque ex ea susceptum, Raimundum Tarbam. Cuius tres filias primariis viris, Lanuzæ Cerdano, & Franciæ, nuptas fuisse, idem ipse auctor est Cerdanus. Illius autem genus, manifesta res est; à Senatoribus vrbis profectum fuisse. Eam verò, quæ Franciæ nupta fuit, filiam, Claram Tarbam fuisse vocatam; ipsum verò Franciam, Raimundum appellatum, ac ciuilis iuris fuisse peritum, è veteribus monumentis colligitur.

XXXVI.
IOANNES LVPI SESSESSIVS.

CVMQVE Sessessiorum gens patricia olim fuerit: Iustitiam hunc Equestris ordinis fuisse, vel inde colligi potest apertè, quòd aliter Magistratum obtinere nequiret. Neq; verò ob eam rem illius genus aliunde ductum, quam a Sessessiis patriciis arbitrabor. Similes namq; transitiones in nonnullis familiis factas obseruaui: & cùm eædem essent, à superiori ad inferiorem Ordinem omnino descendisse: alias interdum altiorem dignitatis gradum assequutas. Itaq; Ioannes hic, qui Gallaciani Tarbæ locum occupauit, meo quidem iudicio, illius Petri Sessessii gentilis fuit, quem Alfonso II. Rege floruisse diximus, grauiterq; & præclarè eumdem ipsum gessisse Magistratum. Medianæ tamen opidum, quo ille tunc potitus fuit, minimè ad Ioannem hunc comperio peruenisse: quin aliquamdiu egestatem suam domestico D. Lupi Lunæ, primarii nobilissimi viri, qui per hæc tempora, Lunensis Comes, vocitari cœpit, subsidio sustentasse. Ea namq; vicissitudo in omni ferè cursu conseruata est, vt mundus ipse, maxima sua constanti conuersione, circum se omnia contorqueat, ac vertat. Ac initio quidem Iustitia iste in populari illa opinione fuit: & tam studiosè Vnionis partes agebat, vt à nostris constitueretur illius, publico delectu, Conseruator. Postea cum ad Regis voluntatem traduxit, D. Lupus ipse Luna, ipsius Vnionis deserendæ princeps: qui Petro Regi ad reportandam illam victoriam maximo quidem adiumento fuit; sed ad eandem ipsam temperandam, quantum cõiicere possum, non minori. Non enim adduci possum, vt credam, ab iis, qui tunc ex nostris ab ea Vnionis voce recesserunt, ita Reipub. caussam desertam fuisse, vt furori Regio omnia concederent. Immo eos existimo, interea dum aliquid iracundiæ Regis permiserunt, accuratiùs de patriæ salute, ac de illius ornamentis, & commodis cogitasse: & re fortasse quemquam a Republica, animo autem non ita defecisse. Quod si de alicuius fide, de nullius profectò magis, quàm de istius Iustitiæ licet suspicari. Semper enim patriæ studere visus est. Postquàm autem accessit ad Rempublicam, perquam bene multa & belli, & pacis adiumenta administrauit. In primisque Magistratum adeptus, cùm
1349. Iudex præesset Comitiis Cæsaraugustæ habitis eodem Ann. ∞cccxlix. medio mensis Martii;

Martii; (nam sic est apud Tabulas) multam operam, atque vtilem Reipub. præstitit iis præclaris legibus, quę tunc fuerunt editæ, statuendis, & vt è patrio in Latinum conuerterentur sermonem. Cui rei, vt mihi persuadeo, Iacobi illius Hospitalis, cuius meminimus, manus etiam accessit. Nam istius Iustitiæ Locumtenens fuit: iam diuq; in multis, & grauissimis caussis, atque in principibus patronis versabatur. Sessessium autem non tam iura nostra calluisse compério, quàm bellicæ rei gerendæ disciplinam. Quantum autem auctoritate valeret apud Regem, apertè eius rei exitus indicauit, quam haud leuiter tentauit idem Rex, Perpiniani opido cùm adesset Ann. Chr. ∞CCCLI. Et nisi il- 1351
lum Iustitia hic, graui verborum suorum pondere, à præcipiti consilio reuocasset; patria, quæ credebatur è tantis fluctibus emersisse, denuo fuisset demersa in eosdē, ac duriore forsitan fortuna conflictata. Etenim ignea illa Regis natura nunq̃ agitatione vacua esse poterat, neque tui otii, aut quietis conciliatrix erat, sed ipsamet sibi suarum semper molestiarum lena. Cùm igitur Rex ipse infantulum filium Ioannem, ex Regina Eleonorá, Siciliensis Regis filia, procreatum, futurum sibi successorem ab omnibus Regnis acclamandum, decreuisset, & ad eam rem nostros per publicas literas iussisset accersiri, vt illhuc ad constitutam diem omnes venirent, solito fœdere, puero Regni deuincturi fidem: hunc Regis conatum Iustitia hic refutauit, liberè, & audacter edicens, euocari ex eo opido nostros non licere, neq; extra patriam constitui ipsis vadimonium posse: sed in Cæsaraugustam vrbem conuocandos, & ibidem Comitiis institutis illam ferri rogationem ius esse: quod nostra vrbs hanc prærogatiuam haberet, vt in Templo maximo illius, priusquam alibi, Regibus regnare incipientibus, eorumq; filiis Primogenitis, cùm futuri successores designantur, publica ipsa fides sollemni religione obligetur. Quinimmo nostros in ea re ita ceterorum Regnorum faciem præseferre, vt non iam ibi pro se ipsis solis viderentur adesse, sed illustrem, & claram totius Regiæ ditionis vocem, singulorum voluntatis indicem, pèrsonare. Neq; enim, vt Iustitia ipse memoria repetebat, ab aliis Regnis, sed a nostro tantùm, Reges constituebantur antiqui. Sic deniq; sententiam suam Regi probauit, vt quamquam ea de re literæ scriptæ erant, & obsignatæ; Rex illas præciperet statim conscindi, nullamque fieri iuris nostri iacturam. Atque ita hæc, quæ tunc commota fuerant, in pace, & otio quàm citò resedêrunt. Enimverò postmodùm quietus ille Reipub. status perturbatus est totus. Etenim cùm iampridem esset inter nostrum Regem, atque alterum Petrum Castellæ Regem, Crudelem vocitatum, iniustum armis, atque insitum odium: Castellanus improuisò fines nostros inuasit; cuncta dissipans, & disturbans. Cumque Cæsaraugustanæ vrbi minitaretur ferrum, ac flammam; illius custodiæ Iustitia hic præfectus fuit, & à nostro Rege Ann. Christ. ∞CCCLVII. vnus ex cunctis ad magnum illud discrimen delectus imperator. Ipse verò 1357
cumulatè susceptum munus exequutus fuit. Vrbem enim firmissimis præsidiis muniuit: illius muros refecit: ballistas lapidum, & reliqua tormenta, quibus illa ætas vti consueuit, opportunioribus in locis collocauit: ex priuatis ciuium ædibus, siquid telorum esset, iussit efferri, & inermibus viris dispertiri: delectam iuuentutem contra inimici impetum armatam coëgit: aciem instruxit: portarum custodes designauit, viarumque insidiatores, qui locis omnibus dispositi essent, vt quô inimicus pergeret, obseruarent: minoribus Magistratibus, vt noctu vigilias agerent, præcepit: at verò suam ipsius operam ad quoscumque rerum euentus præstantem, & præcipuam reseruauit: cautè denique cuncta composuit, quippe quia intelligebat ipsius vrbis summè defendendæ curam apud se solum totam excubare. Castellæ autem Rex postquam vrbem copiis refertam esse, & contra se munitam intellexit; extra Calataiubiensem tractum, quem totum vexarat, pedem non intulit. Sed per Turolium Valentiam petens, decursionibus per equites suos ea loca, quæ incurrit, vastauit; nonnulla cepit: ac maiora damna Regis nostri fortunis importasset; nisi ab eo in tantas angustias fuisset compulsus, vt inopia simul conficeretur, ac ferro; atq; armis denique pulsus, & fugatus, confestim in patriam suam inglorius reuertisset. Hoc itaq; bellum, commotum ab vno, & confirmatū ab altero, Rempub. nostram aliquamdiu turbauit. Vt inimici autem Regis aduentus nostros afflixerat; sic illius discessus omnes sollicitudines leuauit, & angores. Iamq; depositis armis huic Iustitię integrū fuisset eius vrbis, quam conseruarat, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui, si non sibi perbreue post eam rem viuendi fuisset curriculū datum à natura. Anno enim ∞CCCLX. mortuus fuit; atq; vt Cerdanus perhibet, in Albalatensi 1360
opido sepultus. Ex eo namq; generis illius antiquitas profecta censebatur. Filium habuit, qui Pelegrini Anzani neptem, vxorem duxit. Sed nec illius, neque matris nomen proditur. Atque ego quidem illius filium fuisse coniicio, Garsiam Lupi Sessessium,

præstantem virum, quem Olieti opidi dominatum comperio: & cui nobilissima femina, D.Catharina Martini Viota, Sanctii Martini Viotæ, Gubernatoris Aragonum, vnica filia, & heres, nupta fuit. Verùm de his rebus difficile est plus intelligere, quàm quantum ex ipsis monumentis suspicari licet. Neq; verò in eis semper expressa personarum & temporum designatio inuenitur. Ideò inuiti cogimur nonnumquam maximas res silentio præterire.

XXXVII.

BLASCVS FERDINANDI HEREDIA.

ATQVI eadem ipsa necessitas nos premit, vt istius Iustitiæ narrationem in similes prorsus angustias compellamus; cùm neque ex Cerdani scriptis, neque aliunde adhuc claram, quam voluissemus, rerum ab eo gestarum, ac domesticarum præsertim, eruere memoriam potuerimus. Et Cerdanus ipse videtur ieiuniùs de eo, quàm de pluribus aliis scripsisse: siue quòd illius Iustitiatus breuior fuerit, siue quòd non habuerit rerum nostrarum, quemadmodùm qui proximi fuerunt, varietatem. Eodem autem Ann. Chr. ∞CCCLX.
1360. orsus fuit: atq; vt Surita refert, exeunte. Ann. verò ∞CCCLXII. exitum habuit. Nec latiorem campum illi vita dedit, in quo eius posset virtus excurrere. Et ea quidem tranquilla satis tempora fuerunt: quòd in Petro Rege viderentur ardentia illa vexandæ Reipub. studia, ætatis flexu, reddita fuisse languidiora. Cumq; antea Iustitia iste eidem Regi subinuisus esset, quia ex domesticis erat nouercæ Reginæ: postmodum Regis illi gratiam conciliauit Ioannes Ferdinandi Heredia, ipsius frater germanus; qui in primis auctoritate grauis apud Regem, gloria verò clarus apud omnes fuit. Nam is vir fuit, qui præstanti sua virtute eximiam illam dignitatem Magni Hierosolymitani Magistri consequutus, amplissimum Herediarum eò extulit genus, vt pulcherrimo, quo nunc gaudet, Fortensis Comitatus titulo, iisdemq; istis ipsis clarissimis Armorum Insignibus illustratum, in summum nostrorum Optimatum locum ascenderit, quem videmus. Blascus quoq; iste satis amplam posteris & rei priuatæ, & sui etiam nominis patrimonium reliquit. Fuit enim omnino præstans, ac præclarus vir; & ab eo, qui Botorritæ dominati sunt, originem duxerunt. Aguilonis autem tantùm opido fuisse illum potitum comperio, ob idq; nonnumquam Blascum *de Aguilon* nominatum: quasi inde tracto vti cognomine videretur. Quod qui ignorarunt nonnulli, deprauatè scriptum illud *de Aguilon*, nomen iudicantes, *de Alagon*, potius legendum arbitrati sunt, nouumq; alium Iustitiam, Blascum Alagonium vocatum, post Blascum hunc Herediam, Iustitiarum numero adscripserunt. Omninoq; in hoc est omnis error, quòd Iustitia hic, cùm gentilitium suum nomen ab Heredia esset, quandoq; ab Aguilone vocari consueuit, se eo opido potiri præ se ferens. In Obseruantia autem, *Notandum est*. tit. *De procuratoribus*, istius Iustitiæ nomen mendosè scriptum esse animaduerti. Nam sic est apud impressos omnes, & apud manuscriptos Codices nonnullos. *Notandum est: Quod Processus habitus inter homines de Ferreruela, & de Lagueruela super quodam monte, seu vetato de la Pedriza, fuit annullatus per S. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum*. Apud alios autem impressos vetustiores sic legitur: *per G. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum*. quasi prioris literæ nota videatur indicare, Sanctium fuisse illius proprium, quod vocamus, nomen; posterioris verò, Gulielmum: quin & in nonnullis illud Gulielmi nomen, expressis literis scriptum obseruaui. In aliis verò manuscriptis, *V. Ferdinandi de Heredia*, gentilitio eo apposito ab Heredia nomine. tot modis confusum, & variatum, ob librariorum imperitiam, in ea Obseruantia istius Iustitiæ nomen versatur. Sed in Hospitalis monumentis, de quibus tota ea ad verbum est expressa, Blascus Ferdinandi *de* Heredia legitur. Et ea, *V.* literæ nota, quæ in nonnullis manuscriptis inuenitur, id significat. Olim enim nostri non Blascum, sed Velascum, & quandoq; Velasconem proferebant. Hospitalis verò istius quoq; Iustitiæ locum tenuit, & ipsum illud, cuius in ea Obseruantia fit mentio, iudicium iudicauit. Ac per illud idem tempus, vt ipse de se prodit, in ea præcipua re elaborabat, vt quæ apud nos solo vsu constabant, & post Salanouam diffusa, & dissipata erant: in singula sua genera coacta, deinceps suorum scriptorum fide niterentur. Quæ verò ipse de iure nostro didicerat, iam tunc in eo videbantur esse perfecta, & suam quandam maturitatem habere. Vnde quæ ab eo tunc fuêre animaduersa, & notata, Hospitalis Obseruantiæ,

dicta

dicta sunt. E quarum numero Obseruantia illa est: & à Martino Didaci Auxio ex illius scriptis deprompta, in Obseruantiarum, quod nunc nobis editum exstat, volumen relata. Itaq; non S. Ferdinandi, sed B. Ferdinandi legendum est in ea: eorumq; sententia explodenda prorsus, qui alium illum, ab Alagone Iustitiam, suscitarunt. Cerdanus enim patrem suum huic Herediæ successisse tradit: Nec verisimile est, fuisse illum in ea præsertim re tam obliuiosum, vt eum, qui patri suo antecederet, silentio preteriret. Ceterum Blascus hic, patre natus fuit Laurentio Ferdinandi Heredia. De matris verò, atq; vxoris nominibus mihi hactenus compertum nihil est. Filium habuit Blascum: qui ex Violante Buyl vxore Blascum illum suscepit, quem Cerdanus istius Iustitiæ nepotem, atq; Agauilonis dominum appellat. Quo autem anno obierit, & quo loco sepultus fuerit: itidem exploratum non habeo, tametsi quæ potui, scrutatus sum. Illud exploratum est satis, istius Blasci Iustitiatum non esse longiùs, quàm supra diximus, producendum.

XXXVIII.

DOMINICVS CERDANVS.

SIQVIDEM in præfatione legum Montisoni editarum eodem ipsô
Ann. Chr. ∞ CCCLXII. illustris, & clara istius Dominici Cerdani 1362
Iustitiæ mentio fit. Ipsis namq; Comitiis Iudex præfuit. & aliis etiam
Calataiubii habitis Ann. Chr. ∞ CCCLXVI. & Cęsaraugustę habitis aliis 1366
tum sequenti Ann. ∞ CCCLXVII. tum Ann. Chr. ∞ CCCLXXII. itidem 1367
& iis quoq; quæ Tamariti Ann. Chr. ∞ CCCLXXV. habita feruntur. atq; 1372
iis tandem quæ Cæsaraugustæ Ann. Chr. ∞ CCCLXXXI. fuerunt cele- 1375
brata. In quibus omnibus quæ maximæ, & salutares leges constitutæ 1381
sunt, eædem omnes fuere ab hoc Iustitia è vulgari in Latinum conuersæ: quemadmodū idem Rex Petrus in singulorum Comitiorum præfationibus attestatur. Fuit quippe Iustitia hic, & cōmunis, & priuati iuris valde peritus. priuati fortasse quotidianis Hospitalis congressibus peritior factus. Nam eo Locumtenente aliquandiu vsus fuit. Iam tunc autem tantoperè ipsius Hospitalis nomen celebrabatur in foro, vt mancus, ac debilis videretur cuiusuis Iustitiatus, non eo Locumtenente, futurus. Nec diu tamen postea, vt suspicor vixit Hospitalis. Istius autem Dominici Iustitiatus ad Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. productus fuit. Et nos eumdem aliquando longiùs, in annum siquidem ∞ CCCXCI. de Suritæ tamen auctoritate produximus. Sed nuperrimè in publicis monumentis Ann. Chr. ∞ CCCXC. Ioannem Eximini Cerdanum, istius Dominici filium, Iustitiam Aragonum vocatum obseruaui: Comitiisq; præfuisse, quæ nobis eo anno, Ioanne I. Rege, ipsius Petri filio, habita fuerunt Montisoni. vt necessario cogamur affirmare, istius Dominici Iustitiatū dictum Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. nequaquam excessisse, aut si forte excessit, iam 1389
paulo post quidem. Neque verò me opinioni meæ pristinæ putaui potius assentiri debere, quam quantum scripto aliquo, aut ipsa veritate niteretur. vsq; eo Ioannes ipse Cerdanus in designandis Iustitiarum temporibus ieiunus fuit, vt huiusce patris sui temporis seriem incertam reliquerit, nec minus dubiam sui ipsiusmet Iustitiatus notationem. Vnde fit, quemadmodum initio sum conquestus, vt de eadem re varias nonnumquam, & discrepantes sentētias necesse sit sequi, cùm ex nullius scriptis de hoc genere, annorū ratio nisi imperfecta, & mutila eruatur. Rerum autem non ita. Eas enim vberiùs Cerdanus ipse persequutus est, & verò sua istius parentis sui facta præcipuè, tametsi nonnulla silentio prætermisit, quæ omnino egregia fuerunt. Sed de Ioanne continenter dicendi locus erit. Quare nunc ad Dominicum. Cuius præter illud maximum, & clarissimum, quod in Petri IV. Regis narratione protulimus, dum eidem Regi de vi interdixit, ne Ioannem filium Primogenitum à generali suscepta Regnorum gubernatione depelleret; factum aliud proditur Ann. Chr. ∞ CCCLXIV. ab eo gestum ex Magistratus auctoritate præclarum. Etenim ab eodem Rege missus, vt D. Mariæ, Infantis Ferdinandi viduæ, & quorundam ex nostris illius assectatorum fugam reprimeret, eosque Vncastelli in opido consequutus, cum negotium ex sententia confectum Regi nuntiasset, Rex verò iussisset eosdem detineri, & sine vlla mora, abiecta omni cunctatione, cuiusdam Arnaldi Franciæ, quem Rex malè oderat, è ceruicibus caput abscindi: Iustitia hic tam iniustum sibi iussum describi à Rege non æquè ferens,

ab ea pœna Arnaldum liberauit, eumque ac ipsam D. Mariam, & ceteros omnes, quos manu comprehenderat, illico dimisit a sese, ne Regis iracundiæ subiacerent, & aliquo fortasse afficerentur supplicio, quos nouerat in discrimen illud non alicuius delicti culpa, sed sola Regis acerbitate vocari. Rectè factorum autem ea maxima est vis, vt quo maius quis timeat, alicuius in se odium concitare, eo sibi magis illius beneuolentiam conciliet, & gratiam. Vnde sapiens illud ortum putatur, tantopere apud antiquos celebratum, dictum, quo monemur: *Nullam spectandam esse fortunam, dum præstetur fides: atque etiam si mercede careat, tamen sit se ipsa contenta.* Fit autem plerumque vt rectè facta præmiũ & maius, quam quis speret, & quam quis credat, citiùs consequatur. Rex ergò tametsi ob eam rem magno motu perturbatus fuit (nam fuit equidem) sed non tam magno, quin hunc Iu[...] domum reuertentum, eodem exciperet vultu, quo solebat: expositaque omni istius facti, consiliique ratione, admoneri se ab illo pateretur, vt in puniendo saltem iracundiam suam omnino prohiberet, quòd cum ea rectè fieri quidquam vix posset. Eos enim, qui Reipub. præsint, affirmabat, ipsarum legum similes esse debere, quæ ad puniendum tantummodò æquitate, minimè autem ducuntur iracundia. Neque sat esse eum, qui iniuriam facit, iniuriæ pænitere, quando irrita fieri non potest: toleranter patitur se, nequid tale committat, fieri interposita aliqua cunctatione tardiorem. Eorum quidem obsequium perniciosum esse, qui iracundiæ Regis indulgentes, eam præcipitem sinebant ferri, quò vellet. Eapropter dicebat, se nihil vmquàm in vita præstitisse, in quo magis sua in Regem fides, obsequiumque constaret, quàm dum illam subtraxerat ipsius iræ materiam. Sic namque effectum fuerat, vt molestiam, quam iure debuisset capere, non cepisset; eam fortè cepisset, qua penitus debuisset carere. Tantum denique valuit dicendo, vt Rex ipse apertè prædicaret nonmodò non molestum sibi, sed vehementer gratum, præstitum illud factum iam videri, seque pro eo Iustitiæ, ac mereretur, iustam, & debitam gratiam relaturum. At quibus præmiis eumdem affecerit, nihil sanè mihi legisse videor. Post autem aliquanto illum extraordinario quodam honore ac pene dicam omnium amplissimo, decorauit. Cæsaraugustæ enim Comitiis institutis eodem Ann. Chr. ∞ CCCLXIIII. cùm Regem inde noua quædam necessitas auocaret: ne ad Comitialia negotia expedienda, Regis opera deesset, quæ oporteret; Iustitiam hunc Rex ipse, vt quamdiu absuturus esset, eius ageret partes, vicarium constituit. Tunc itaque Iustitia iste, tres personas vnus sustinuit: suam, Magistratus; & Regis: quem honoris gradum neminem alium inuenio consequutum; neque Iustitiam ipsum ad eumdem vmquã deinceps peruenisse, quamuis Rex eo deinde sæpius, & fideli, & beneuolo consiliario vsus est. Et hoc quidem Iustitia assidente, præclara alia Comitia habita fuerunt sequenti Ann. Chr. ∞ CCCLXV. in quibus idem Rex peruetus Calataiubiense opidum, clarum, & nobile, Ciuitatis dignitate honestauit, quòd illius incolæ benemeriti fuissent de Repub. cùm inter eum, & Castellanum Regem, quod diximus, bellum versabatur. Calataiubium autem, ad Salonis fluminis ripam, prope antiquam Bilbilim, ab Aiubio Aboualibio, Arabum Rege, fuisse conditum, Surita in suis Indicibus scriptum reliquit. Sed ob id initio horum Comitiorum mentionem nullam feci, quia in eius nulla legum rogatio lata fuit; tametsi id habuêre, quod modo singillatim attigimus, ad memoriam nostræ antiquitatis insigne. Per id quoque temporis, ac de istius Iustitiæ consilio, præclarus ille vir, D. Bernardus Cabrera capite damnatus fuit. Quem multi existimarunt, magis ob Regis iram, quàm pro meritis extremum illud supplicium pertulisse. Atque eo etiam illius facti atrocitas augebatur, quòd tantus vir omnibus nostrarum legum, ac libertatum excluderetur præsidiis, quæ tenuissimis quibusuis patebant. Nihilominus tamen non facilè credam iuris splendorem in ea caussa inquinatum fuisse, neque in eo iudicio aliquid ab hoc Iustitia sine maxima ratione esse factum; cùm singularis integritas illius, multis, magnisque in rebus spectata, mihi certè non det obscurè de eo quidquam suspicandi locum. Tandem cùm exacta esset ætate, à Ioanne I. Rege impetrauit (iam enim Petrus IIII. obierat) vt Iustitiatum Ioanni Eximini Cerdano filio deferre posset: cui
1389 delatus fuit statim ipso Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. tunc cùm Dominicus iste optandam sibi esse mortem prædicabat, perfuncto rebus iis, quas fuerat adeptus ac gessisset. Sed vitam suam ad Annum Domini Nonagesimum secundum perduxit supra millesimum ac trecentesimum. Nam sic de illius obitu scriptum exstat in Kalendarum Codice de Pilari: in qua Ecclesia humatus fuit. *Pridie Id. Martij obijt Venerabilis, & discretus vir Dominus Dominicus Cerdan, Miles, ac Iustitia Aragonum Anno Domini* ∞ CCCXCII. Vxorem habuit D. Mariam Sanctii Aliagam, Iacobi Aliagæ, &

Mariæ

Mariæ Sanctii Magallionis filiam. Ex ea autem filios: Ioannem, qui sibi in Magistratu successit; ac Martinum, qui in Siciliensi expugnatione mortuus fuit. Filias quoque Beatricem, Gundisaluo Linyanio; alteram verò, cuius nomen non comperi, Ioanni Eximini Salanouæ nuptam. Quorum vterque Equester vir fuit. Istius etiam Iustitiæ ætate, quemdam Dominicum Martini Aladrenum grauissimas defensitasse caussas accepimus; Hospitalisque aliquamdiu competitorem, in magno numero fuisse patronorum. De eo tamen existimari non potest, cuius nec publica, nec priuata vlla exstant scripta.

XXXIX.
IOANNES EXIMINI CERDANVS.

SED ecce in manibus omni laude dignissimus vir, ac temporibus illis doctissimus, singulari fide, ac prudentia præditus, Ioannes Eximini Cerdanus: cuius Iustitiatus multis, ac præclaris monumentis ad posterorum omnium memoriam commendatus est. Ipse enim & se ipsum nobis, & plures alios Iustitias Aragonum in medio posuit in sua illa, maximarum rerum plena, & interdum etiam iocosa epistola, quam scripsit paucis ante, quàm mortuus est, an diebus, an mensibus; vt & ceteros Iustitias, & se ipsum cognosceremus per se. Quamquam autem ieiunè nimis huiusmodi argumentum pertractauit, cùm sine temporum designatione nihil possit esse, nisi aridum, exile, & concisum: iure tamen laudandus videtur, quòd primus illud scriptis illustrârit, ex omnibusque princeps exstiterit, qui genus hoc ornârit scribendo. Nam ante eam litera nulla est, quæ Iustitiarum Aragonum seriem complectatur. Ei autem honos à maioribus nostris habitus est tantus, sola vt ex omnibus nostrarum rerum monumentis, publicarum legum volumini connexa, earumdem videatur vim, ac dignitatem obtinere: longè, multumq; alia quæcumq; auctoritate, & fide superare. Si quid autem in ea est historia dignum, supra fusè persequutus sum, ac ipsas quoq; iocationes suas. Fuit enim sale conditus, & facetiis: sed ita tamen, vt si de iocosis rebus loqueretur, lepôrem adhiberet; si de seriis autem, seueritatem, non inuidiosam, aut popularem, sed infimo cuiq; gratissimam. Priusquã autem amplissimum hoc munus obiret, Regalis Fisci, vt vulgo loquimur, Aduocatus fuit. Deinde in patris locum suffectus, cùm illius animus tamquam in acie positus cerneretur, nullum vmquam visus fuit, nisi publicæ vtilitatis respectum, quæsiuisse. Nec paternam modo, sed maiorẽ etiam gloriam consequutus est. Illius namq; Iustitiatus casus habuit interdum rariores. In quibus releuandis maximè sibi necessarium fuit, multum ponere industriæ, & laboris, vt iis, qui nauigant in flectendis promontoriis, propter ventorum mutationes, quas sentiunt. Deniq; labor in negotiis, fortitudo in periculis, in agendo industria, in conficiendo maturitas, ac in præcauendo consilium, in hoc vno tanta fuêre, quanta vix in pluribus aliis Iustitiis visa sunt. Iam verò, quòd illius Iustitiatus Ann. Chr. ∞ CCCXC. cœ- 1390
perit; nuper eam, quam dixi, memoriam inueni in prooemio tunc nobis Montisoni editarum legum. Vnicè enim in eo istius Iustitiæ sedulitatem commendat idem ille Ioannes Rex I. cuius præcipitem voluntatem Iustitia hic grauibus suis, ac iocosis verbis perstrinxit, cùm Zuceram confictæ venationis caussa deductus, singulari sua comitate illius animum retinuit, Consiliariorum suorum inuectione in ipsius Iustitiæ odium concitatum: quemadmodum narrauimus supra suo loco. Tum etiam & si quæ alia obseruatione digna, à Iustitia hoc facta produntur; in eiusdem Ioannis vita, atq; in Martini Regis fratris narratione persequuti sumus: & illam quoq; illustrem, ac splendidam, tot sententiis, ac verbis perpolitam Concionem, quam ad nostros Martinus Rex habuit Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. in qua tot posuit de rebus à nostris gestis præclara. Illis namque Comitiis Iustitia hic præfuit: & ipsi Regi, quamdiu vixit, & in Curia, & in Foro, ac domi quoquè 1398
officiosissime operam suam, studiumque nauauit. Sed omnes eius, quas paulo ante commemoraui, eximiæ virtutes in quarto illo Interregno enituerunt magis, quod nobis post Martini ipsius interitum datum fuit. Tunc enim hic Ioannes ad Remp. nostram fulciendam non modò vt Architectus, sed quasi faber accurrens, illam prope cadentem suis in humeris totam Magistratus auctoritate sustinuit, effecitque vt exteræ aliæ nationes intelligerent, q; fortè incredibile, & falsò memoriæ proditũ iudicabãt; fuisse nostros Aragonenses homines quondam ea in statuendo Regno sagacitate, & prudentia, vt vnius, & plurium imperium, media huiusmodi forensi Præfectura interposita, in nouam quãdam speciem temperarent, nobisque hanc, qua nunc fruimur, Reipub. rationem con-

stituerent. Ex quo euenit, vt ipsi Reges nostris populis, tametsi liberis, præesse malint, quàm aliis, quantumuis seruitute constrictis, imperare; quòd ob eam ipsam caussam magis stabilem suam, quàm cæterorum Regum, fortunam arbitrentur. quasi iste noster Magistratus, ita sit in speculis, ac communibus insidiis collocatus, non solùm vt Rempub. dum à Rege regatur, illius furore conquassari non sinat: sed vt eam ad Interregnum adductam, saluam, ac incolumem futuro Regi conseruet, omnesque motus à ratione auersos, qui Reipub. afferantur, prohibeat; ne seditiose, populariterve, sed moderatè, cautè, & quietè ei soli, ad quem iure pertineat, Regnum deferatur. Quod tandem in quarto illo Interregno factum videmus: & hoc nostrum vniuersum imperium ad Ferdinandum Infantem Castellæ, non ferro, aut armis, sed grauissimo illo forensi, ac concertatorio genere iudicii peruenisse: quodque summum fuit, libertatem nostram, Diuino numine, istius Magistratus institutione initio natam, & auctam; tunc nobis fuisse eodem numine, atque eiusdem Magistratus præsidio, & auctoritate retentam. Sed hac de re iam quoque multa satis dixisse videor in quarti ipsius Interregni narratione. Et ea quidem magnopere digna scriptione est: nusquam enim tantam fuisse caussam existimo, intra domesticos parietes in ciuili disceptatione versatam; & tam felicem, quod caput est, exitum habuisse. Atque vniuersum hoc fuit primæ ab eodem Ferdinando ad nostros habitæ orationis argumen-
1412 tum, Ann. Chr. ∞ CDXII. paucis post diebus, quàm à selectis Iudicibus Caspi fuerat declaratus Rex. Cæsaraugustæ namque ad capessendum Regnum Comitiis institutis, in Templo maximo illius Ferdinandus ipse, longè dilatato sermone, multisque & grauissimis verbis istius facti laudem, atque Aragonensis nominis gloriam celebrauit. Quibus Comitiis Iustitia iste præfuit: & in eis Rex ipse fidem suam, patrio more, interposito iureiurando deuinxit, nihil se esse contra Regni scita, libertatem facturum, aut leges. Sed nouas nullas edidit, nec diu posteà vixit Ferdinandus: siquidem Ann.
1416 ∞ CDXVI. mortuus fuit, Alfonso filio, totius sui imperii instituto herede. At verò Alfonsus non, qua pater, beneuolentia Iustitiam hunc prosecutus est. quinimmo acerbè, & penitus odiuit illum, postquàm Aluarum quemdam Garauitum, Regis domesticum, à Baiulia generali Aragonum, Magistratus auctoritate, prohibuit, quòd alienigenam eo munere fungi publica lex nostra vetaret; Garauitus autem ortu Castellanus esset. Quod tam molestè tulit noster ipse Alfonsus Rex, vt quoquomodo posset huic Ioanni Iustitiatum abrogandum constitueret. Nondum enim Magistratus ea erat difficultate abrogationis septus, qua nunc est. Itaque eò rem perduxit Alfonsus (tametsi non proditur, quæ efficiens caussa antecesserit) vt Iustitia hic sponsionem de Magistratu deponendo faceret, quotiescunque id fieri, Regi placeret: neque vt se verbis obligaret solùm, sed vt chirographi sui cautionem daret, quo ea, dum opus esset, manifesta res deferretur. Ac Surita quidem id sponte à Iustitia factum affirmat. Aliter tamen hanc ob rem existimo, quòd illum obseruarim vehementer posteà, vt ab ea se fide abduceret, pugnauisse. Etenim cum nonnullis interpositis diebus ab illo Rex, quam sibi dederat, fidem postularet; ille verò tergiuersationem, ac moram interponens, licentius respondisset, eam, in qua danda quis fraudetur, nullam esse fidem; qua responsione lacessitus Rex, cùm ab eo vehementius, vt quod promiserat, præstaret, contenderet; nec voluntati suæ Iustitia satisfaceret: eidem tandem Magistratum abrogauit, perinde esse decernens, ac si Iustitia ipse, fidem suam liberans, se semetipsum munere abdicasset. Et quod summum fuit, Rex ipse palam per omnes vrbis vicos, ac plateas à præconibus prædicari id iussit, quò magis perspicuum fieret, constaretque inter omnes, deinceps Ioannem hunc non publicam, & grauem Magistratus, sed priuatam solummodò personam sustinere. Iustitia vero ita se Regis ira perculsum ægrè ferens, haud esse duxit opitulandi sibi præcisam potestatem, quin ad tuendum Magistratum, Magistratus ipsius præsidia compararet. A Ioanne igitur Petri Casseda Iurisperito, eius Locumtenente, Iurisfirmam, quam diximus, impetrauit: qua sine vlla exceptione, vt est consuetudo, ea Regis sustulit interdicta. Nihilominus tamen aliquot post dies Iustitiatum deposuit: noluit enim hac de caussa contendere iurgio cum Rege. Atque is fuit istius Ioannis Iustitiatus finis. Cuius etsi incerta sunt tempora: fuit tamen absente Rege, in Neapolitanum Regnum traiecto. Neque enim Cerdanus ipse vllam aliam istius rei temporis designationem adhibuit. Ego verò dicam ad ea, quæ aliquando dicta sunt à me: sed ita tamen, nihil vt affirmem. Hunc itaque Cerdanum Magistratu abiisse coniicio non infra Ann. ∞ CDXXIII. Exploratius autem nihil habeo. Nec sum oblitus me aliquando illius finem longius produxisse, in Annum

scilicet

ſcilicet ∞ CDXXIV. Verùm à me tunc erratum puto: & habui auctorem, quem ſequutus ſum, & Cerdanum ipſum: qui me in eum, quem ſupra dixi, errorem induxerunt. Sed ea nunc lectito, quæ me indubitationem adducunt maiorē. Namq; in Regni Tabulario nuper publica monumenta comperi Ann. Chr. ∞ CDXX. in quibus idem Ioannes Petri Caſſeda, ſe Regentem Officium Iuſtitiatus Aragonum, ipſo Officio vacante, profitetur: ſic enim, iure noſtro, eo caſu conſtitutum eſt fieri. Tum in aliis monumentis ſimillimis, Anni tamen ∞ CDXXII. eumdem Ioannem Petri Caſſedam, Locumtenentem Ioannis Eximini Cerdan Iuſtitiæ Aragonum, vocatum inuenio. Præterea Cerdanus ipſe perhibet, ſe ſe triginta, & tres annos Magiſtratum geſſiſſe, poſtquàm in patris locum ſuffectus fuit. Vnde videtur illius Iuſtitiatus tempus ad dictum Ann. ∞ CDXXIII. produci debere; cùm tot interſint ab Ann. ∞ CCCXC. quo orſum fuiſſe ſuperius indicaui. Sed dictum Ann. ∞ CDXXIII. vt ſuſpicor, nequaquam exceſſit: quòd eo exeunte conſtet Alfonſum Regē in patriā reuertiſſe, eoq; abſente Cerdanus ipſe Magiſtratū à ſe depoſitū fuiſſe teſtetur. In tanta deniq; confuſione fit, vt id dicā, quod meū animū quadā probabilitate percutit: nēpe Caſſedā in ſuo decreto fluctuaſſe, Cerdanumq; ob eā cauſsā in contrarias interdum partes iiſdem fluctibus fuiſſe iactatum, eueniſſeq; tunc, vt modò Magiſtratu depulſus, modò eidem præpoſitus cenſeretur. Nec quidquam hac de re magis certi habeo, quod dicam. Poſt Magiſtratum autem depoſitum ita diu vixit, vt trium Iuſtitiarum ætatibus implicaretur. Nam ætate proceſſit, vſq; ad Iuſtitiatum Martini Didaci Auxii: ad quem ſcripta exſtat nobilis illa, cuius toties mentionem fecimus, epiſtola Ann. Chr. CDXXXV. data: in qua præter publicas multas res; & priuatas ſuas diligenter perſequitur. Vxorem habuit D. Martinam Petri *del Sou*: ex eaq; filios quatuor: Iacobum; Ioannem; Gombaldum; & Martinum, qui Turiaſonenſis Epiſcopus fuit. Filias totidem; Catherinam, Beltrando Coſconio, Mozotæ domino nuptam; Martinam, Philippo Vrrieſio Ayeruii dominatori; Beatricem, D. Ioannis Lunæ, qui Villæfelicis dominatum tenuit, vxorem: & aliam, cuius nomen non proditur; quæ Raimundo Murio, Baiulo Generali Aragonum nupta fuit: vt huic Cerdano defuiſſe nihil, neq; ad honorem, neq; ad gloriam adquirendam videatur: propter ſpoliationem autem muneris, minimè quiquam ademptum de fortuna. Tandem eodem Ann. Chr. ∞ CDXXXV. quantum coniicere poſſum, interiit. In eo ſepulchro, quod pater, ſibi, ac poſteris in Eccleſia de Pilari decreuerat, conſtitutus eſt. Vxorem verò in Sancti Auguſtini cœnobio ſepultam comperio.

XXXX.

BERENGARIVS BARDAXINVS.

IN Cerdani autem locum ſucceſſit Berengarius Bardaxinus: idem ille ſummus, ac ſpectatus vir, qui vnus è ſelectis nouem inclytum illud quod paulo ante retulimus, de imperii noſtri hereditate adeunda in Caſpenſi opido iudicium iudicauit. Horum namque duorum ſic tunc officia quaſi demenſa, & paria exſtiterunt; vt ab altero iacta fundamenta, ab altero operi faſtigium impoſitum videamus: ſed ita tamen, vt cum alter ex alterius laude partem, ſuam vterque integram totam, haberet. Atq; ita etiam vtriuſque fortuna propemodum pari momento ſortis fuit, honoriſq; eadem, quæ fuerat æquatio laboris. Quamquam autem Cerdano tantum tribuo, quantum ſupra dixi: verùm in eo genere ſic ſtatuo, Berengario hoc nihil fuiſſe in noſtra Ciuitate præſtantius. Neque enim facilè quem dixerim, plus operæ, & officii, quàm illum ad componendam Rempublicam contuliſſe. Cumque dicundi iuris magnum fuiſſe vſum & apud Vitalem, Salanouam, Cerdanos ambos, & apud alios fortaſſe, nec verò iam multos, audierimus; artem in hoc vno: longè vt non eorum modò; ſed vt aliorum omnium, quorum tunc vbiuis induſtria vigebat, in iure ciuili princeps cenſeretur. Maximè autem hæc omnia illius generis ſplendor decorabat. Ortus enim erat Bardaxinorum illuſtri, ac vetuſta ſtirpe; ab eo ſiquidem, vt coniicio, Berengario, claro, & præpotenti viro profectus, qui Ann. ∞ CCLVII. cùm Bardaxinæ ita vocatæ Vallis in Ripacurtienſi tractu potiretur, eamdē, ac ſemetipſum Aſſanienſis cœnobii ſocietati, vt antiquus mos erat Surita teſte, donauit. Quem etiā ſuſpicor, illius Eximini Fortunionis fuiſſe filiū aut ſaltē gentilē, cuius in ſecundi Iuſtitiæ narratione mentionem feci, in monumentis Ann. ∞ CCXXVI. *Seniorem*

in Calasanz,& Bardaxin, Ricorum hominum more,vocatum inueniri. tam altè videtur istius nobilis familiæ initium peti posse,vt pæne cum ipsa nostra antiquitate adæquetur. Itaque Bardaxinus iste hanc tantam nobilitatem suam, tametsi satis maiorum laude illustratam,denuo ipse nominis sui celebritate honestauit, suamque etiam multorum opidorum dominatione progeniem.Atque vt de illius laudibus vnico Regis testimonio concludam, idem Alfonsus V. apertè nimis (idem ipse inquam Magnanimus,ac Sapiens Rex noster)cùm hunc Iustitiam nomine esset affatus, totam hanc illius mentis aciem,fidemque & naturam perpaucis huiusmodi verbis explicauit,dum dixit,vt est apud Suritam in tertiodecimo,vt suspicor, Annali : *Si cui vni possent rectissimè omnia committi; Bardaxino parem,aut secundum, inuenirem neminem.* Et voluissem certe, aliquid eidem libuisset scribere:cùm enim sui,tum etiam multam, quam collegerat,nostræ antiquitatis notitiam reliquisset nobis. Sed planè nihil scripsit.Neque inertia puto : sed quod nullum sibi tempus à maximarum rerum curatione vacaret : vel fortasse, quòd sui ingenii in posterum nullam desideraret memoriam,cùm se satis magnam fuisse duceret gloriam consequutum,eamque etiam maiorem visum iri, si non sua scripta in existimantium arbitrium peruenirent.Iam verò,vt redeam ad seriem annorum,quô ea fuit mihi in Cerdani exitu dubia,eô fit modò in istius initiis incerta. Decreui tamen non amplius in hac confusa disputatione contendere. Quapropter quoniam hoc est certissimum, id solum affirmabo;Iustitiam hunc Cerdano,nullo alio interposito,successisse. Atqui ego
1423 illum,eodem Ann. Chr. ∞ C D X X I I I. iam Iustitiam nominatum inuenio; eundemq;
1432 Cassedam tunc illius locum tenere. Sed Ann.Chri. ∞ C D X X X I I. Bardaxinus obiit Barcinonæ. Qua de re statui nonnulla ,ex iis, quæ a Molino obseruantur,depromere, atque hunc in locum conducere,etsi nostris sint trita,& vulgata, quod multam nostræ antiquitatis commemorationem contineant,veterumque exemplorum prolationem. Sic igitur ille in suo Repertorio in verbo,*Mors*,testatum reliquit. *Mortuus quando fuit Berengarius de Bardaxi Iustitia Aragonum,& quando mortuus fuit Franciscus de Zarzuela eius successor in Iustitiatu,eorum mortes fuerunt habitæ pro notoriis. Et reperi in antiquis scripturis, quòd hoc fuit sæpe determinatum in consilio per antiquos Foristas. Et nota, quòd quando Iustitia Aragonum est mortuus, interim ꝙ Dominus Rex prouidet de Iustitiatu, Locũtenentes appellantur de Foro,Regentes Iustitiatum.Et circa prædicta est notandum,Quod in Ann. ∞ C D X X X I I. die X I I. Aprilis fuit certum in Ciuitate Cæsaraugustæ,quod mortuus erat dictus B. de Bardaxi Iustitia Aragonum.Et Locũtenentes ipsius erant , dominus Sanctius de Francia, & dominus Alfonsus de Mur : qui fecerunt congregare oẽs sapientes ad consilium in domo dicti B.de Bardaxi quondam Iustitia Aragonum,vbi alias solitum erat congregari dictum consilium.Et fuit concorditer determinatum in dicto consilio: Primò : quod dicti Locumtenentes absque aliqua alia notificatione mortis, postquam eis erat nota dicta mors per literam filii dicti B.de Bardaxi, & alias erat notoria: quod sine alia inuestigatione dictæ mortis, aut notificatione debebant procedere in suo Officio, vocando se Regentes iuxta Forum:quia mortes Iustitiarum Aragonum,& Regentium Officium gubernationis habebantur pro notoriis,sicut mortes Nobilium,& Prælatorũ.Item fuit ibi cõclusum in dicto consilio:quod dicti Locumtenentes debebant procedere in exercitio sui Officii,sine aliqua alia præstatione Iuramenti per ipsos de nouo facienda.Et fuit ibi dictum,quod sic fuerat factum tempore,quo dictum Officium vacabat per renuntiationem domini Ioannis Eximini Cerdan, qui renuntiauit Iustitiatum in posse Reginæ Mariæ.Item fuit conclusum in dicto consilio:quod dicti Locumtenentes debebant mandare fieri vnum sigillum nouum cum armis propriis dicti Locumtenentis,cum quo sigillarentur prouisiones Curiæ Iustitiæ Aragonum, donec dominus Rex prouideret de Iustitiatu.Item fuit ibi conclusum: Quod dicti Locumtenentes intimarent mortem dicti B. de Bardaxi, Baynlo generali domini Regis,& Procuratori Fiscali, ex quo dominus Rex Alfonsus erat absens à Regno:& etiam quod intimarent dictam mortem Deputatis Regni : & quod publice sedentes in Curia notificarent dictam mortem omnibus ibi stantibus:& quod de cetero coram eis comparerent illi ,qui volebant enantare , tamquam coram Regentibus prædictis, donec fuisset prouisum de Iustitiatu per dominum Regem. Et obiit dictus Berengarius de Bardaxi die prima Aprilis Ann. ∞ C C C X X X I I. Cuius anima requiescat in pace. Amen.* Consultò enim prætereo, quòd Berengarius iste An. ∞ C D X I V.ad Castellanum Regem orator missus fuit: tum,quòd Comitiis præfuit Turoli habitis Ann. ∞ C D X X I I X. itidem & iis,quæ sequenti Ann. ∞ C D X X I X. ad Valderobres opidum celebrata fuêre : & ea etiam quæ Ann.∞ C D X X X.& Ann. ∞ C D X X X I.in domesticis nostris, ac ciuilibus rebus effecit. In his namque omnibus, præterquam in Comitiis, non Magistratus , sed extrinsecus aliam, quam sibi tempus , ac Resp. imposuit, personam sustinuit. Sua enim ad

quam-

quamcumq; rationem aptissima esse censebatur. Neq; verò in illius Iustitiatum periculosæ vllæ de patriæ libertate contentiones, quemadmodum in aliorum Iustitiarum tempora inciderunt: quippe cùm ea esset in nostro Rege, eodem siquidem Alfonso V. moderatio, ac temperatio naturæ, omnis vt sedatio ciuilium perturbationum, & quasi modus rerum positus cerneretur. Itaq; hic Iustitiatus eo ipso memorabilis est, quòd domestica omni de publico iure disceptatione caruerit. Et fortasse Berengarius iste, sua prudentia, & consilio, Alfonsum ipsum in eandem temperantiam inducebat, iurisq; ac cõsuetudinis nostræ rationem, quandoquidem apud eum plurimum constat auctoritate, & gratia valuisse: ac deniq; is vir fuit, qui quamdiu vixit, Rempub. totam tractauit, & tenuit. Eius corpus è Barcinonensi ad nostram vrbem allatum fuit, & in beati Iacobi sacello, quod est in Ecclesia de Pilari oppositum Capellæ Cerdanorum, honorificentissimo in sepulchro constitutum. Vxorem duxit D. Isabellam Ram, maxima cognatione cum D. Dominico Ram, Episcopo Oscensi coniunctam, qui inclyti illius iudicii sibi socius fuerat. Ex ea filios suscepit: Ioannem; Berengarium; ac Georgium: priorem quidem, ipsius Regis, vt vocant, Camarlengum, Baroniarumq; Pertusæ, & Antillionis dominum: alterum, Olieti, & Arcaynæ ditionibus donatum à patre: postremum verò, Pompelonensem primùm, postea Turiasonensem Episcopum, in Cerdani Episcopi locum, creatum: filiam autem vnicam, D. Mariam, lectissimam feminam: quæ D. Petro Vrreæ, primario nobilissimo viro, à quo Arandenses Comites fluxere, nupta fuit, vt hoc ad Bardaxinorum gentem illustrandam accederet etiam insigne.

XLI.

FRANCISCVS ZARZVELA.

Et istius Zarzuelæ Iustitiatus, eiusdem Sanctii Franciæ arbitrio, & voluntate gestus, non obscurus fuit. Franciam enim iuris valde peritum fuisse constat, & ipsius Zarzuelæ locum tenuisse. Zarzuelam verò in tanto numero fuisse non video neq; summi ingenii, sed probabilis cuiusdam industriæ. Ab ampla tamen, & honesta familia originem ducebat, atq; in Valentino Regno illustris Comitatus, Exericæ ditionis, potiebatur. Neq; verò vita sibi tantum campum dedit, in quo posset ingenii sui, si quæ erat in eo, facultas excurrere. Magistratum enim biennium non habuit. Siquidem mense Aprilis, quo Bardaxinus mortem obiit, Iustitia
factus fuit: sequenti verò Ann. Chr. ∞ CD.XXXIII. Non. Septemb. graui morbo oppressus, 1433
interiit. Ad Iustitiatũ autẽ quasi gradibus quibusdam ascenderat. Etenim primum, Martini Regis Consiliarius fuit, illiusq; Curiæ & Iudex, & Auditor: quæ olim erat fori consuetudo. Posteà Quæsturam Regis iniit: & in Quæstura demum factus est Iustitia. Neq; verò illius Magistratum alia re nota insignem inuenio, nisi ea, quam dudum in Regni Tabulario comperi. Etenim cùm mercatores nostri, Hiberum fluuium nauigantes, à Catalanis tractarentur iniuriosius quàm aut per publica macrocola liceret, aut tanta animorum, ac vicinitatis coniunctio postularet: Francia ipse, Magistratus auctoritate, (cuius amplo Locumtenentis fungebatur, vt dictum est, munere) A.D. XIV. Kal. Septẽb. eiusdem Ann. ∞ CDXXXII. Catalanis edicto suo sanxit: vt ab Hiberi alueo quam cito re-
mouerent, quæq; omnia possent nauiculatoribus nostris obstare, quominus à Cæsar- 1432
augustana vrbe ad Dertosam vsq; perquàm facilis ipsa nauigatio pateret. Quod si fieret, optimè; sin minus, iudicium se se edixit daturum iniuriarum, quod nostros homines ab omnibus his molestiis vindicaret. Ac Catalanos ferunt huiusmodi consiliis statim paruisse. Et ego libenter id credam: nam ea natio semper fuit in suum cuiq; tribuendo facilis. Mihi verò vitio dandum statui, si quod Locumtenenti ipsi tunc magnæ laudi ab omnibus datum fuit, silentio præterirem: cùm eo etiam tendat, vt præteritorum temporum momenta perpendentes, fuisse olim eam nostri Magistratus vim, ac dignitatem ostendamus, quę domesticorum non solum, sed vicinorum, tametsi alieni iuris, auersos nonnumquam à ratione motus, ipsius rationis regula, ad quam tandem totus dirigitur, temperârit. Ceterùm Zarzuela Exericæ sepultus iacet. Ex Vrsula vxore filiam reliquit Francinam, & Franciscum filium, quem hæredem fecit testamento. Sed vxoris gentilicium nomen exploratum non habeo. Constat autem eam, ortu Valentinam esse, & inde etiam Zarzuelæ maiores duxisse genus suum.

fuit: ab eoque ad Alfonsum patrem Ann. ∞ CCCXXXV. Valentiam missus de priuatis
controuersiis, quæ inter eos fuerant ortæ, transigendis. In Petro namque inexplebilis
illa agendi semper aliquid cupiditas, vna cũ ipsa ętate adolescebat. Ita autẽ tota ea ratio ab
hoc Garsia temperata fuit, vt ambo in illam, eo arbitro, ac disceptatore vterentur: & cùm
ipse ambobus fidem suam, ac diligentiam præstaret, vterque illum numeraret suum.
Ipse verò neutrius studio plus, quam concedebat æquitas, largiebatur. Nihilominus
eum proditur aliquamdiu Petro, vt erat suspiciosus in omnes, occultè in suspicionem
venisse, fuisseque in odio, quod ageret partes nouercæ Reginæ. Sed postquam Alfonso
patri Rex Petrus successit, suspicione deposita, eo vti frequentius consueuit. Quampri-
mùmque illum Ann. ∞ CCCXXXVI. ad Pont. Max. grauissimis de rebus legauit. Post
in domesticorum suorum numero iussit reponi, quos illa ætas Mesnadarios, vt suo loco
diximus, appellabat. Denique eidem detulit Iustitiatum, quem repentinus Pelegrini
Oblitas interitus orbum reliquerat. Per hos enim omnes honorum gradus elatus fuit
ad præclarum, & summum istius Magistratus imperium: idque eodem ipso Anno, quo
Oblitas interiit. Nam, vt memoratus Archiepiscopus Ferdinandus prodit, ex Archety-
1339 pis Diplomatibus opido Alcagniciensi rogatis Ann. ∞ CCCXXXIX. quæ se legisse testa-
1344 tur, Garsiam hunc constat, eo tempore Iustitiam fuisse. Tum multa illius mentio fit in
1345 ea perturbationum concursatione, quæ incidit in Ann. ∞ CCCXLIV. ∞ CCCXLV. &
1346 ∞ CCCXLVI. In quibus cùm iam grauis illa de Costantiæ, Regis filiæ, successione,
populariter agitata contentio, fluctuans versaretur, quæ nostros ad arma Vnionis voce
capienda misero compulit Reip. fato: incredibile est, quantum Iustitia iste contulit stu-
dii, ac laboris, vt fatum illud (si fas est dicere) flecteret, si posset. Nam modò cum ipso
Rege, modò cum nostris separatim loquebatur: ne turbulentè quid agerent, nec miseræ
patriæ, quæ communis erat omnium parens, voluntarias perturbationes afferrent,
atque vt regredi prorsus, quàm progredi mallent. Ac Regi quidem naturæ suæ acerbi-
tatem obiiciebat: quòd tantopere nouis semper rebus studeret, vt se in eis plerumq;
ferri præcipitem, ac cæcum pateretur. In ea verò Costantiæ filiæ caussa, quæ malorum
omnium semen, & caussa erat, quòd præposterè agendum decreuisset, cùm nihil esset
quamobrem ipsemet sibi præcidere deberet masculinæ prolis suscipiendæ spem; quan-
doquidem & valetudine satis firmus erat, & natura; nec tantum processisset ætate, cùm
ad trigesimum annum nondum peruenisset, quin satis, superq; roboris, & virium habe-
ret. Atq; tãta in seueritate nõ deerat comitas opportuna, vt liberioris istius Iustitię sermo
petulãtia vacaret. Cũ nostris autẽ nõ iã hortationibus, aut cõsiliis, sed fraternis precibus
constanter agebat: ne belli tentarent, aut periclitarentur fortunam, cùm paratissimum
Regem peditatu, & equitatu viderent: eosq; ê nostris Optimatibus ad illius sententiam
traductos; qui dudum se nostrarum partium principes numerabant. Eis autem ita
Regis partem conualuisse dicebat, vt ad resistendum reliqui omnes essent imbecilles.
Neve Regis fratribus committerent caussam Reipub. Ipsi enim non eam sanare, sed in-
iurias suas per nostros persequi, ac vlcisci studebant. Nullum deniq; officium ab eo
prætermissum fuit, quantum eniti potuit, quin Regem, & nostros ad concordiam, &
pacem incitaret. Neq; verò omnes fuere, quos in eam rem impetus fecit, inanes: quin
eo caussam aliquando adduxit, vt libenter Rex ad nonnullas pacis conditiones descen-
deret, satis quidem, multorum iudicio, temporibus, ac rebus consentaneas, & quæ magis
optandæ, quam sperandę de acri Regis natura videbantur. Ac ne qua subesse posset
1347 fraudis suspicio, sed vt ipse Rex integritatis suę publicum nostris testimonium daret,
Tarracone, vbi aderat, Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. in istius Iustitiæ verba iurauit, se Cæ-
saraugustam Vrbem quamprimum ad Comitia habenda venturum: in quibus, noua-
rum legum rogatione, omnis consuetudinum deprauatio tolli poterat, nostrique
ab iis arceri, de quibus tantopere conquerebantur, iniuriis. Nec antea è nostris Regibus
vllum comperio in Iustitiæ Aragonum verba iurasse. Inde fortasse, qui nobis mansit, in-
ductus fuit mos, publica nunc lege constitutus: vt de Regibus, priusquàm possint guber-
nacula Regni tractare, Iustitia Aragonum fidem recipiat sollemni religione constrictã.
Quamquam autem ea Comitia celebrari cœpta fuere in magna prosperi futuri e-
uentus spe: nec diu tamen post fieri desierunt; eaque omnis bona spes cum ma-
iori rerum desperatione conflixit. Nostri enim in Iacobi, Regis fratris, iniuria
se se despectos esse, patriæque libertatem contemptam, & abiectam prædicantes,
belligerandum sibi cum ipso Rege, & armis decretandum decreuere. Aderant
quippe Regis fratres, qui ardentes suas faces quorumdam nostrorum hominum furiis
ministrabant. Itaq; tumultuosa illa Vnionis voce excitata, repente fuit per omnes vrbis
vicos

vicos, & plateas armorum strepitus ingens exauditus: & quod summum fuit, nostri lætitia exultantes, cœperunt palam gaudio triumphare, quasi iam explorata sibi, & domi cōdita victoria esset. At verò Garsias hic videns, quanta excitaretur tempestas, & quanta impendêret Reipub. labenti procella: Februarii mense, Ann. Chr. ∞CCCXLIIX. 1348
(qui ob rerum magnitudinem, quæ in eum inciderunt, maximè memorabilis est) maiori, quàm vnquam antea virium contentione, nostras denuo ad pacem hortabatur. Non quod ipsis suaderet, vt ita quisque vitam, corpus, fortunas, rem deniq; familiarem seruaret, vt pro eis libertatem; sed vt pro libertate illa omnia, tamquàm pignora iniuriæ, proiiceret. Dicebat aūt, tunc in consilium non tam fortitudinem, quàm multò magis prudentiam adhibendā esse: quæ licet viderentur seiungi non posse; seiungenda tamen; quandoquidem ea ipsis erat formidolosissimi temporis tempestas oblata, quæ magis prudentiam, quàm fortitudinē postulabat. Quod si fortitudo dimicare iubebat, prudentia, vt cautiorib. vterentur consiliis: neq; fortitudinē, quæ sine prudentia sit, fortitudinē esse appellandā; cùm & eadē ipsa fortitudo, tametsi laboris, ac periculi sit; prudēs tamen interdū cū aliqua vtilitatis, & cōmodi ratione contēptio. Vt .n. Medicorū scientia nō ipsius artis, sed bonæ valetudinis caussa laudatur; ob ipsamq; vtilitatē ea gubernatoris probatur ars, quæ rationem habet nauigandi bene: sic fortitudinē eā censendā esse; quæ sit tamq̄ artifex cōquirendæ, & cōparandæ trāquillitatis, & otii. Neminē aūt tā amētem, vecordē, aut insanū futurū, q si nauim, in qua vehatur, contrariis vētis agitatā inspiciat, neq; eū petere posse, quē antea probârat, portū securū, sed aliū minus fortasse tutū, & tranquillum: non tempestati potius parendum, quàm cum eadem pertinaciter sine vlla spe salutis pugnandum arbitretur. Propterea omnia tunc consilia, tamquàm aliquod nauigium, ex Reipub. perturbatione moderari oportere, cumulatèque nostros fidei satisfacturos esse, ac officio, si eam sequerentur rationem consiliorum, quam Reip. status, inclinatio temporum, ac ipsa demum necessitas flagitaret: ne qui seruatores Reipub. nominabantur, iidem illius perditores viderentur fuisse. Denique affirmabat, caussam in tempus conferendam esse, opportunioremque agendi maturitatem exspectandam, quòd victoriæ acerrimos plures aduersarios haberent, interitus autē vix vllos vltores. Sed in tam angustum adducta res erat, vt cum plures pænitere cœpisset: verùm iam desistere nequaquam liceret. Imprudens tándem quorumdam consilium omnes nostros ad Epilensem illam depulit calamitatem, qua Vnionis vires ab excitata fortuna ad extremam, & funditus auersam desciuerunt. Verùm iccirco hæc omnia hoc loco breuiter à me, strictimque dicuntur, quia supra satis fusè, & copiosè pro suscepto munere, vt mihi quidem videtur, percursa sunt: simul & illud etiam expositum, quid caussæ fuerit, cur in tam horribili ea procella, ac tempestate minimum nullum memoretur istius Iustitiæ factum intercessisse, nec dictum, Magistratus auctoritate interposita, quo is tantus motus, & agitatio fluctuum, sedaretur: nempe quia ad retinendam libertatem, quamdiu Vnionis viguit potestas, & vis, firmiora censebantur esse, quæ ab ipsa Vnione, quàm quæ à Magistratu petebantur præsidia: quinimmo cùm ea excitabantur, quasi obscuratis ceteris, sola apparebant. Post Vnionem autem deletam, ab hoc scilicet tempore, in quo fatalis, vt ita dicam, illius casus instabat; ea omnia in Magistratus arcē confugerunt: atq; eo huc vsque Magistratus ipse multa coaceruans, tum ab ipsa Vnione, tum à Ricorum hominum dignitate petita, vna sola sui ipsius complexione deuincit. Attamen Iustitia hic in ipsius ruinæ timore decessit. Summa namque felicitate vsus, ante commissum Vnionis prœlium interiit; fortasse angoribus, ac molestiis confectus: tum siquidem cùm lugere faciliùs Remp. potuisset, si viueret, quam iuuare. Nec sanè dubito, quin si diutius vixisset, hunc maximum præter ceteros omnes sustinuisset dolorem, nostros ipsis armis, quibus semper didicerant vt gloriosè, tunc quemadmodum salutariter vterentur, non reperisse. Eius autem obitus diem non possum, nec quidquam certum, præter id, quod initio dixi, de ipsius gentilitate notare: quamquam nec id quidem valde dubium est, cum ante Kalendas Iulii eiusdem Ann. Chr. ∞CCCXLIIX. obiisse. Etenim in publico ingenuitatis Priuilegio Turoli ab eo- 1348
dem Rege cuidam Petro Lastanosæ, VI. Non Iul. dicti Anni rogato, istius Iustitiæ, tamquàm paulo ante mortui, mentio fit. Atque eumdem etiam proditur cum D. Athone *de Foces*, patricio, nobilissimo viro, fuisse cognatione coniunctum. Qua autem cognatione, non proditur: neque vlla adhuc inueni, quæ de priuatis ipsius rebus monumenta loquantur. Nam, quod mirari satis non queo, Cerdanus illum silentio prætermisit, cùm paululùm sibi antecessisset ætate, & paucos habuerimus nomine, ac memoria digniores. Sed pergamus ad reliquos, ad quos, sublata Vnione, Magistratus delatus

fuit, maioribus sensim præsidiis ornatus, tum ad forensem vsum, tum ad decus, & firmamentum potestatis.

XXXV.

GALACIANVS TARBA.

GALACIANVS igitur Tarba Garsię Ferdinandi Castro successit: vtrum verò ante, an post Vnionis prœlium, compertũ non habeo. Ego quidẽ posteà coniicio. Atqui initio eũ cõstat ipsius Vnionis partes egisse: fuisseq; Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. vnũ ex illius præfectis, quos Cõseruatores appellabat, publico iudicio delectum; quòd illius industria, firmissima tùc spes, atq; Vnionis subsidium, putaretur. Sed ab ea statim desciuit, tũ Regis pollicitationib. reuocatus, tũ cuiusdã Dominici Tarbæ suasione, & impulsu; qui magnum eo tẽpore Procancellarii Regis munus sustinebat, eratq; nostri huiusce Galaciani, si nón, vt suspicor, frater, ꝓpinqua saltẽ cognatione coniunctus. Ferunt etiã, cùm acies eo tẽpore versarentur in vrbe inter Bernardinos, & Tarbas, cæteroquin concives, & amicos, contentiones: Galacianũ hùc, quò faciliùs posset Bernardinos ipsos persequi, & vlcisci, eò libentius ad Regis voluntatẽ incubuisse. Nisi fortasse sibi, q. nonnullis bonis viris interdum videretur, Vnionẽ eã iam tunc pestẽ esse, ac strumã libertatis. Quoquo modo verò se res habuerit, quos prius fouerat amicos, posteà virtutis suæ sitientes deseruit, eamq; Vnionis caussam, quæ publica tunc esse censebatur, derelinquens, Regis Petri sequutus est imperium. Quod cùm similiter alii fecissent, & inter eos ex nostris Optimatibus plures; Rex, ferox magis ad cõculcandam libertatem redditus, rem ipsam properauit in vltimum discrimen adducere. Exercitu namque suo magis firmo, se facillimè nostros perrumpere posse cõfidebat. Nostri etiam nequaquam diffidentes copiis suis, non recusarunt in certamen illud, quod ferro decernendum proponebatur, deuenire: eoque celeriùs, quòd Iustitia Aragonum mortuo, nemo de ipsis vnus ad hęc interdum temperanda adesset: vsque eò infelix patria nostra tunc fuit, vt vitare non posset, quin ab amicis inops, atque a Magistratu nuda, magnam, quæ impendebat, tempestatem subiret: neque solùm inscia ad ipsius Vnionis funus duceretur, sed fatalem ipsum casum præpropera festinatione præriperet. Nostri
1348 enim XII. Kal. August. eiusdem Ann. Chr. ∞ CCCXLIIX. collatis signis, vrbe egressi sunt, & victoriæ auidi, & celeritatis quoque vehementer. Eis autem ex Epilensi opido obuiam prodiêre, qui Regis Petri imperium sequebantur. Cùm vtrinque ergò acies conuenissent, ad committendam pugnam expeditæ, quamquàm ea aliquandiu fuit summa contentione pugnata; exitum tandem horribilis victoria terminauit: nostrique victi, & profligati in victoris Regis manus deuenerunt, metu debilitati seruili. Sed id meliores exitus habuit, quàm putârant: posteaq; prosperæ res deinceps multę nostros consequutæ sunt, atque vt mihi quidem videntur, secundiores. Rex namq; suam ipsam illam vehementem, & acrem à se abiiciens personam, nouam aliam sumpsisse visus est, lenitatisq; & misericordiæ partes libenter egisse: tametsi iracundiam suam exercuit in nonnullos. Ipsam verò à se tantopere percussam Rempublicam altiùs extulit manibus suis, atq; ita patriam libertatem stabiliuit, vt ad eam retinendam nequaquam infirmiora fuisse illa præsidia censeantur, quæ huiusmodi infelicitate illata, quàm quæ maio-
1348 rum nostrorum virtute parta fuêre. Etenim eodem ipso Ann. Christ. ∞ CCCXLIIX. præclaris illis, quorum meminimus, Cæsaraugustæ habitis Comitiis, Iustitia hoc assidente (quẽ tunc muneri præpositum fuisse coniicio, neq; enim vllam antea illius mentionem factam inueni) quam lenissimè tulit idem Rex, vt in Iustitiæ Aragonum Magistratum cõgererentur & potestatis, & dignitatis ornamenta permulta, modò funditus deleretur inueterata illa acerrimæ conflandæ Vnionis consuetudo: ad cuius labefactandum statum, omnem suam exacuebat aciem ingenii, ac suum denique, vt explicuimus, mucronem distrinxit. ac si ad illius exitiũ necesse tunc fuisset, simul & Martis vim, & iram victoriæ, & ciuilium legum iudicium conspirare; vt nouis blandimentis libertas consopita, procul à præcipitibus populi disiuncta furoribus, in Magistratus gremio sedens, tamquàm in sinu pacis posita, iam somnum capere posset iucundiorem. Itaque nostris in sententiam Regis adductis, Vnio ipsa tùc sublata fuit, neq; ex moribus, ac disciplina solùm, sed ex literis, grauissimæ legis rogatione, deleta. Sed hanc iuris iacturã continuata, & iuncta nouorum iuriũ cõpensatio leniuit. Tunc enim Iustitiæ Aragonũ integra data fuit in Regios

gios quoſcumq; Magiſtratus, ſi à noſtri iuris regula diſcederent, grauiter animaduertendi poteſtas: Tum, vt ſummum de ipſo iure ſciſcitantibus reſpondendi munus ſuſtineat, quaſi totius publici fœderis maximè interpretationi præpoſitus: vt in For. ſub tit. *Quod in Dubiis non craſſis.* Tum etiam iiſdem Comitiis multæ, & maximæ leges fuerunt ad vim Regiæ poteſtatis temperandam conſtitutæ. Id autem ex earum præclaris, ac ciuilis, & debiti officii pleniſſimis inſcriptionibus perſpici poteſt: quarum iccirco nonnullas hunc in locum conducendas ſtatui, nequaquam immutatas, ſed vt ſunt. Sunt autem huiuſmodi. *De Iuramento præſtando per Officiales de ſeruando Foros, Priuilegia, libertates, vſus, & conſuetudines Regni Aragonum.* Ea enim lex iubet, Regiorum miniſtrorum debitam Reip. fidem ſolemni religione conſtringi: neq; conſcientiæ ſolam (id enim iam antiquo iure conſtitutum erat) ſed ſceleris quoq; pœnam parem in iis, qui iniuriam fecerint, remanere. quod nouum tunc ea lege ſtatutum fuit. Nec non alia ſic inſcripta ſancitum: *Quod Priuilegium generale, & Declaratio ipſum ſint Fori, & pro Foris habeantur, & obſeruentur.* quippe cùm ſatius eſſe videretur noſtris, rogationem eam, publicæ legis: quàm Priuilegii ſimilem promulgari. Porro grata alia populo tunc lata fuit lex, vitioſæ cuiuſdam, & corruptæ conſuetudinis emendatrix, his verbis inſcripta. *Vt Iudices Aragonum iudicent, & audiant cauſſas, & relationes faciant, & non alii.* Viſum eſt enim, alienigenas his muneribus excluſos eſſe oportere, eaq; domeſticis patere, æquius eſſe. Atqui ego in hunc ſenſum allicior, vt lex iſta Iudices, & Auditores Curiæ, de quorum poteſtate diximus, alienigenas eſſe, interdicat. A ceteris namq; Magiſtratibus iam alia lex vetus, egregia, & præclara alienigenas ipſos omnino prohibebat, ſub tit. *Quod Officiales Aragonum ſint de Aragonia.* Cùm verò inferiores hi Iudicum, & Auditorum Curiæ Magiſtratus alienigenis ipſis interdū mādarētur: ne id ampliùs fieri liceret, ſanxit illa lex. Alterius etiā, quæ eiſdē Comitiis lata fuit, inſcriptio ſic habetur. *Quod Dominus Rex teneatur duos milites, & duos Iuriſperitos ſecum ducere, cum quibus negotia Aragonum expediantur.* Noſtri enim ſciebant, quanti Reipub. interſit, in libertate educatos ad populorum liberorum gubernacula tractanda adhiberi. Ad extremum, ne plura conſecter (non enim dilatabo ſermonem, qui poſſet eſſe longiſſimus) ſuprema illa, & grauiſſima omnium lata tunc lex, & promulgata fuit, quæ ceteras omnes huiuſmodi inſcriptione complectitur. *De iis, quæ dominus Rex, & alii ſucceſſores ipſius, Gubernator Aragonum, & eius vicem gerentes, Iuſtitia Aragonum, & alii Iudices, & Officiales facere, & ſeruare tenentur, vt fori Aragonum conſeruentur.* Ea enim ſuprema lex eſt, vniuerſi iuris, & iniuriæ regula: ea norma: ea ceterarum legum præſcriptio, & ſumma; tam ſtabilis decreta, ac perpetua: vt amiſſis aliis remaneat; intermiſſis non conquieſcat; in foro niteat; atq; integra, & princeps ſemper ad iubendum ſit, & ad illud idem apta reſeruetur: qua tandem, ſeueriſſimo edicto, ſancitur, vt & Regis, & ceterorum Iudicum officia, & quarumuis iudicia cauſſarum, ſola earumdem legum circumſcriptione metiantur. Nam quid erat aliud, quod oporteret, vt inter Regem, ac Regnum fœdere, ac fide ſanciretur? Ex his deniq; anguſtiis iſta omnia euaſerunt, ampliſſima, noua, ac fixa decreta, quæ in patriæ libertatem tanta ſtabilitatis ſuæ præſidia contulerunt, vt numquā ſtatuamus fortunatiorem noſtris fortunam, quàm in Epilenſi illa calamitate fuiſſe. Atq; aperte acerbus ille caſus nos docuit id, quod animis noſtris fixum eſſe debet: ¶ Nempe libertatem in moderatione poſitam eſſe, ac prudentia; non in pertinacia, præcipiti conſilio, nec furore: quin eam tantopere à bellico tumultu, atq; à populi iudiciis abhorrere, vt quæ à maioribus bello parta fuerat, minimè bello fuiſſe retentam videamus, ſed libentiùs in ciuilium legum præſidiis conquieuiſſe: quòd non tam facile ſit, bellicos hos tumultus, cùm iam ſunt excitati, temperare, quàm vt ne excitari poſſint, conſilio præcauêri. Itaq; ſic ſtatuo, nihil vnquam maiores noſtros prudentius ſenſiſſe, quam dum Vnionis illius vim, ac poteſtatem ad forenſem Iuſtitiæ Aragonū Magiſtratum tranſtulerunt. Ea enim domi poſita, aſſiduè bellicos hoſce tumultus afferebat. Nec dubito, quin aliquis dum hæc legat, alienum me animum habere a cauſſa libertatis exiſtimet. Cui reſponſum hoc ſolum perquam breue dabo; mihi illam veram eſſe libertatem videri, quæ in ea, quæ eſt inter nimium, & parum, mediocritate conſiſtat; illam verò, quæ ab ea mediocritate diſtet, ſeruitutem. Quod ſi quid ſit, quod contra leges fiat; perinde accipi vellem, atq; ſit: minimè verò, vt pleriq; faciunt, q̧ acu ſit fortaſſe punctum, pro ictu gladiatoris reputari. Omnia autem quæcumq; priùs tentanda eſſe, quam vi, aut armis cum Rege decertemus. Sed neſcio, quo pacto in hunc, qui mihi propoſitus non erat, ſermonem delapſus ſum. Neq; verò eſt prorſus à meis inſtitutis alienus. Nam eo etiam ſpectat, vt hanc tantam morum, & diſciplinæ noſtræ mutationem

huiusmodi Comitiis factam, istius Iustitiæ operæ, ac industriæ magna saltem ex parte tribuamus: quandoquidem eam tunc personam sustinuit, Magistratus siquidem Iustitiæ Aragonum, quæ ipsorum Comitiorum futura erat, ac certè fuit, vt ita dicam, temperatio, & mens. Præterea is vir fuit, qui magnum in Rep. vsum habebat: in magnorumque negotiorum tractatione versabatur iampridem, Iacobus namq; II. & Alfonsus IIII. eum sibi frequenter consueuerant adhibere in consilium. Petrus autem IIII. omni ope, & opera enisus fuit, vt illum in suam sententiam adduceret, quòd auctoritatem eius quàm magni æstimaret. Posteà verò eundem Magistratui præposuit, tunc cùm exulceratæ magis, & exagitatæ res erant. Quod quamquam nostris magnam attulit suspicionem, non bene se erga patriam habiturum, futurumque ad ipsius Regis obsequium propensiorem: illico tamen non solùm nostris fauere visus est, sed vehementer quoque de patria libertate sollicitus. Fortassè Regem eodem illo obsequio mitigauit. Eo demum sedente in puppi, Respub. fuit ex alto in tranquillum portum inuecta. quod argumenti satis esse potest, vt hominis solertiam ex iisdem ipsis euentis ponderemus. Itaque ambo hi Iustitiæ, qui in hæc tam dura, & difficilia tempora inciderunt, ad eamdem laudem videntur mihi, via tamen dissimili, peruenisse. Nam cùm prior Regi, posterior Regno suspectus fuisset; vterq; patriæ præstitit, quod debuit, officioq; ac fidei fecit cumulatè satis. Ceterùm iste vix vllam potuit Reipub. saluæ partem gustare, quippe qui
1349. sequenti Ann. Chr. ∞cccxlix. vt quædam monumenta testātur, mortuus fuit. Dies autem non proditur. Cerdanus perhibet, in Ecclesia Sancti Nicolai sepultum fuisse: suasque ædes in eadem parochia habuisse locatas. Forsitan eæ sunt, quas nunc pene complanatas videmus in platea. Vxorem habuit; D. Ysabellam Alòs: filiumque ex ea susceptum, Raimundum Tarbam. Cuius tres filias primariis viris, Lanuzæ Cerdano, & Franciæ, nuptas fuisse, idem Ipse auctor est Cerdanus. Illius autem genus, manifesta res est, à Senatoribus vrbis profectum fuisse. Eam verò, quæ Franciæ nupta fuit, filiam, Claram Tarbam fuisse vocatam; ipsum verò Franciam, Raimundum appellatum, ac ciuilis iuris fuisse peritum, è veteribus monumentis colligitur.

XXXVI.
IOANNES LVPI SESSESSIVS.

CVMQVE Sessesiorum gens patricia olim fuerit: Iustitiam hunc Equestris ordinis fuisse, vel inde colligi potest apertè, quòd aliter Magistratum obtinere nequiret. Neq; verò ob eam rem illius genus aliunde ductum, quam a Sessesiis patriciis arbitrabor. Similes namq; transitiones in nonnullis familiis factas obseruaui: & cùm eædem essent, a superiori ad inferiorem Ordinem omnino descendisse: alias interdum altiorem dignitatis gradum assequutas. Itaq; Ioannes hic, qui Gallaciani Tarbæ locum occupauit, meo quidem iudicio, illius Petri Sessesii gentilis fuit, quem Alfonso II. Rege floruisse diximus, grauiterq; & præclarè eumdem ipsum gessisse Magistratum. Medianæ tamen opidum, quo ille tunc potitus fuit, minimè ad Ioannem hunc comperio peruenisse: quin aliquamdiu egestatem suam domestico D. Lupi Lunæ, primarii nobilissimi viri, qui per hæc tempora, Lunensis Comes, vocitari cœpit, subsidio sustentasse. Ea namq; vicissitudo in omni ferè cursu conseruata est, vt mundus ipse, maxima sua constanti conuersione, circum se omnia contorqueat, ac vertat. Ac initio quidem Iustitia iste in populari illa opinione fuit: & tam studiosè Vnionis partes agebat, vt a nostris constitueretur illius, publico delectu, Conseruator. Posteà eum ad Regis voluntatem traduxit, D. Lupus ipse Luna, ipsius Vnionis deserendæ princeps: qui Petro Regi ad reportandam illam victoriam maximo quidem adiumento fuit; sed ad eandem ipsam temperandam, quantum cōiicere possum, non minori. Non enim adduci possum, vt credam, ab iis, qui tunc ex nostris ab ea Vnionis voce recesserunt, ita Reipub. caussam desertam fuisse, vt furori Regio omnia concederent. Immo eos existimo, interea dum aliquid iracundiæ Regis permiserunt, accuratiùs de patriæ salute, ac de illius ornamentis, & commodis cogitasse: & re fortasse quemquam a Republica, animo autem non ita defecisse. Quod si de alicuius fide, de nullius profectò magis, quàm de istius Iustitiæ licet suspicari. Semper enim patriæ studere visus est. Postquàm autem accessit ad Rempublicam, perquam bene multa & belli, & pacis adiumenta administrauit. In primisque Magistratum adeptus, cùm
1349. Iudex præesset Comitiis Cæsaraugustæ habitis eodem Ann. ∞cccxlix. medio mensis

Martii

Matrii; (nam sic est apud Tabulas) multam operam, atque vtilem Reipub. præstitit iis præclaris legibus, quę tunc fuerunt editæ, statuendis, & vt è patrio in Latinum conuerterentur sermonem. Cui rei, vt mihi persuadeo, Iacobi illius Hospitalis, cuius meminimus, manus etiam accessit. Nam istius Iustitiæ Locumtenens fuit: iam diuq; in multis, & grauissimis caussis, atque in principibus patronis versabatur. Sessessium autem non tam iura nostra calluisse comperio, quàm bellicæ rei gerendæ disciplinam. Quantum autem auctoritate valeret apud Regem, apertè eius rei exitus indicauit, quam haud leuiter tentauit idem Rex, Perpiniani opido cùm adesset Ann. Chr. ∞CCCLI. Et nisi illum Iustitia hic, graui verborum suorum pondere, à præcipiti consilio reuocasset; patria, 1351.
quæ credebatur è tantis fluctibus emersisse, denuo fuisset demersa in eosdē, ac duriore forsitan fortuna conflictata. Etenim ignea illa Regis natura nunq̃ agitatione vacua esse poterat, neque sui otii, aut quietis conciliatrix erat, sed ipsamet sibi suarum semper molestiarum lena. Cùm igitur Rex ipse infantulum filium Ioannem, ex Regina Eleonora, Siciliensis Regis filia, procreatum, futurum sibi successorem ab omnibus Regnis acclamandum, decreuisset, & ad eam rem nostros per publicas literas iussisset accersiri, vt illhuc ad constitutam diem omnes venirent, solito fœdere, puero Regni deuincturi fidem: hunc Regis conatum Iustitia hic refutauit, liberè, & audacter edicens, euocari ex eo opido nostros non licêre, neq; extra patriam constitui ipsis vadimonium posse: sed in Cæsaraugustam vrbem conuocandos, & ibidem Comitiis institutis illam ferri rogationem ius esse: quod nostra vrbs hanc prærogatiuam haberet, vt in Templo maximo illius, priusquam alibi, Regibus regnare incipientibus, eorumq; filiis Primogenitis, cùm futuri successores designantur, publica ipsa fides sollemni religione obligetur. Quinimmo nostros in ea re ita ceterorum Regnorum faciem præseferre, vt non iam ibi pro se ipsis solis viderentur adesse, sed illustrem, & claram totius Regiæ ditionis vocem, singulorum voluntatis indicem, personare. Neq; enim, vt Iustitia ipse memoria repetebat, ab aliis Regnis, sed à nostro tantùm, Reges constituebantur antiqui. Sic deniq; sententiam suam Regi probauit, vt quamquam ea de re literæ scriptæ erant, & obsignatæ; Rex illas præciperet statim conscindi, nullamque fieri iuris nostri iacturam. Atque ita hæc, quæ tunc commota fuerant, in pace, & otio quàm citò resedêrunt. Enimverò postmodùm quietus ille Reipub. status perturbatus est totus. Etenim cùm iampridem esset inter nostrum Regem, atque alterum Petrum Castellæ Regem, Crudelem vocitatum, inustum animis, atque insitum odium: Castellanus improuisò fines nostros inuasit; cuncta dissipans, & disturbans. Cumque Cæsaraugustanæ vrbi minitaretur ferrum, ac flammam; illius custodiæ Iustitia hic præfectus fuit, & à nostro Rege Ann. Christ.
∞CCCLVII. vnus ex cunctis ad magnum illud discrimen delectus imperator. Ipse verò 1357.
cumulatè susceptum munus exequutus fuit. Vrbem enim firmissimis præsidiis muniuit: illius muros refecit: ballistas lapidum, & reliqua tormenta, quibus illa ætas vti consueuit, opportunioribus in locis collocauit: ex priuatis ciuium ædibus, siquid telorum esset, iussit efferri, & inermibus viris dispertiri: delectam iuuentutem contra inimici impetum armatam coëgit: aciem instruxit: portarum custodes designauit, viarumque insidiatores, qui locis omnibus dispositi essent, vt quò inimicus pergeret, obseruarent: minoribus Magistratibus, vt noctu vigilias agerent, præcepit: at verò suam ipsius operam ad quoscumque rerum euentus præstantem, & præcipuam reseruauit: cautè denique cuncta composuit, quippe quia intelligebat ipsius vrbis summè defendendæ curam apud se solum totam excubare. Castellæ autem Rex postquam vrbem copiis refertam esse, & contra se munitam intellexit; extra Calataiubiensem tractum, quem totum vexarat, pedem non intulit. Sed per Turolium Valentiam petens, decursionibus per equites suos ea loca, quæ incurrit, vastauit: nonnulla cepit: ac maiora damna Regis nostri fortunis importasset; nisi ab eo in tantas angustias fuisset compulsus, vt inopia simul conficeretur, ac ferro; atq; armis denique pulsus, & fugatus, confestim in patriam suam inglorius reuertisset. Hoc itaq; bellum, commotum ab vno, & confirmatū ab altero, Rempub. nostram aliquamdiu turbauit. Vt inimici autem Regis aduentus nostros afflixerat; sic illius discessus omnes sollicitudines leuauit, & angores. Iamq; depositis armis huic Iustitię integrū fuisset eius vrbis, quam conseruarat, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui, si non sibi perbreue post eam rem viuendi fuisset curriculū datum à natura. Anno enim ∞CCCLX. mortuus fuit: atq; vt Cerdanus perhibet, in Albalatensi 1360.
opido sepultus. Ex eo namq; generis illius antiquitas profecta censebatur. Filium habuit, qui Pelegrini Anzani neptem, vxorem duxit. Sed nec illius, neque matris nomen proditur. Atque ego quidem illius filium fuisse coniicio, Garsiam Lupi Sessessium,

dicta sunt. E quarum numero Obseruantia illa est: & à Martino Didaci Auxio ex illius scriptis deprompta, in Obseruantiarum, quod nunc nobis editum exstat, volumen relata. Itaq; non S. Ferdinandi, sed B. Ferdinandi legendum est in ea: eorumq; sententia explodenda prorsus, qui alium illum, ab Alagone Iustitiam, suscitarunt. Cerdanus enim patrem suum huic Herediæ successisse tradit. Nec verisimile est, fuisse illum in ea præsertim re tam obliuiosum, vt eum, qui patri suo antecederet, silentio prӕteriret. Ceterum Blascus hic, patre natus fuit Laurentio Ferdinandi Heredia. De matris verò, atq; vxoris nominibus mihi hactenus compertum nihil est. Filium habuit Blascum: qui ex Violante Buyl vxore Blascum illum suscepit, quem Cerdanus istius Iustitiæ nepotem, atq; Agu ilonis dominum appellat. Quo autem anno obierit, & quo loco sepultus fuerit: itidem exploratum non habeo, tametsi quæ potui, scrutatus sum. Illud exploratum est satis, istius Blasci Iustitiatum non esse longiùs, quàm supra diximus, producendum.

XXXVIII.

DOMINICVS CERDANVS.

SIQVIDEM in præfatione legum Montisoni editarum eodem ipsò Ann. Chr. ∞ CCCLXII. illustris, & clara istius Dominici Cerdani 1362
Iustitiæ mentio fit. Ipsis namq; Comitiis Iudex præfuit. & aliis etiam
Calataiubii habitis Ann. Chr. ∞ CCCLXVI. & Cęsaraugustę habitis aliis 1366
tum sequenti Ann. ∞ CCCLXVII. tum Ann. Chr. ∞ CCCLXXII. itidem 1367
& iis quoq; quæ Tamariti Ann. Chr. ∞ CCCLXXV. habita feruntur. atq; 1372
iis tandem quæ Cæsaraugustæ Ann. Chr. ∞ CCCLXXXI. fuerunt cele- 1375
brata. In quibus omnibus quæ maximæ, & salutares leges constitutæ 1381
sunt, eædem omnes fuere ab hoc Iustitia è vulgari in Latinum conuersæ: quemadmodũ idem Rex Petrus in singulorum Comitiorum præfationibus attestatur. Fuit quippe Iustitia hic, & cõmunis, & priuati iuris valde peritus. priuati fortasse quotidianis Hospitalis congressibus peritior factus. Nam eo Locumtenente aliquandiu vsus fuit. Iam tunc autem tantoperè ipsius Hospitalis nomen celebrabatur in foro, vt mancus, ac debilis videretur cuiusuis Iustitiatus, non eo Locumtenente, futurus. Nec diu tamen postea, vt suspicor vixit Hospitalis. Istius autem Dominici Iustitiatus ad Ann. Chr. ∞ CCCXCIX. productus fuit. Et nos eumdem aliquando longiùs, in annum siquidem ∞ CCCXCI. de Suritæ tamen auctoritate produximus. Sed nuperrimè in publicis monumentis Ann. Chr. ∞ CCCXC. Ioannem Eximini Cerdanum, istius Dominici filium, Iustitiam Aragonum vocatum obseruaui: Comitiisq; præfuisse, quæ nobis eo anno, Ioanne I. Rege, ipsius Petri filio, habita fuerunt Montisoni. vt necessario cogamur affirmare, istius Dominici Iusti-
tiatũ dictum Ann. Chr. ∞ CCCXCIX. nequaquam excessisse, aut si forte excessit, iam 1389
paulo post quidem. Neque verò me opinioni meæ pristinæ putaui potius assentiri debere, quàm quantum scripto aliquo, aut ipsa veritate niteretur. vsq; eo Ioannes ipse Cerdanus in designandis Iustitiarum temporibus ieiunus fuit, vt huiusce patris sui temporis seriem incertam reliquerit, nec minus dubiam sui ipsiusmet Iustitiatus notationem. Vnde fit, quemadmodum initio sum conquestus, vt de eadem re varias nonnumquam, & discrepantes sentẽtias necesse sit sequi, cùm ex nullius scriptis de hoc genere, annorũ ratio nisi imperfecta, & mutila eruatur. Rerum autem non ita. Eas enim vberiùs Cerdanus ipse persequutus est, & verò sua istius parentis sui facta præcipuè, tametsi nonnulla silentio prætermisit, quæ omnino egregia fuerunt. Sed de Ioanne continenter dicendi locus erit. Quare nunc ad Dominicum. Cuius præter illud maximum, & clarissimum, quod in Petri IV. Regis narratione protulimus, dum eidem Regi de vi interdixit, ne Ioannem filium Primogenitum à generali suscepta Regnorum gubernatione depelleret; factum aliud proditur Ann. Chr. ∞ CCCLXIV. ab eo gestum ex Magistratus auctoritate præclarum. Etenim ab eodem Rege missus, vt D. Mariæ, Infantis Ferdinandi viduæ, & quorumdam ex nostris illius assectatorum fugam reprimeret, eosque Vncastelli in opido consequutus, cum negotium ex sententia confectum Regi nuntiasset, Rex verò iussisset eosdem detineri, & sine vlla mora, abiecta omni cunctatione, cuiusdam Arnaldi Franciæ, quem Rex malè oderat, è ceruicibus caput abscindi: Iustitia hic tam iniustum sibi iussum describi a Rege non æquè ferens,

Mariæ Sanctii Magallionis filiam. Ex ea autem filios: Ioannem, qui ſibi in Magiſtratu ſucceſſit; ac Martinum, qui in Sicilienſi expugnatione mortuus fuit. Filias quoque Beatricem, Gundiſaluo Linyanio; alteram verò, cuius nomen non comperi, Ioanni Eximini Salanouæ nuptam. Quorum vterque Equeſter vir fuit. Iſtius etiam Iuſtitiæ ætate, quemdam Dominicum Martini Aladrenum grauiſſimas defenſitaſſe cauſſas accepimus; Hoſpitaliſque aliquamdiu competitorem, in magno numero fuiſſe patronorum. De eo tamen exiſtimari non poteſt, cuius nec publica, nec priuata vlla exſtant ſcripta.

XXXIX.
IOANNES EXIMINI CERDANVS.

SED ecce in manibus omni laude digniſſimus vir, ac temporibus illis doctiſſimus, ſingulari fide, ac prudentia præditus, Ioannes Eximini Cerdanus: cuius Iuſtitiatus multis, ac præclaris monumentis ad poſterorum omnium memoriam commendatus eſt. Ipſe enim & ſe ipſum nobis, & plures alios Iuſtitias Aragonum in medio poſuit in ſua illa, maximarum rerum plena, & interdum etiam iocoſa epiſtola, quam ſcripſit paucis ante, quàm mortuus èſt, an diebus, an menſibus; vt & ceteros Iuſtitias, & ſe ipſum cognoſceremus per ſe. Quamquam autem ieiunè nimis huiuſmodi argumentum pertractauit, cùm ſine temporum deſignatione nihil poſſit eſſe, niſi aridum, exile, & conciſum: iure tamen laudandus videtur, quòd primus illud ſcriptis illuſtràrit, ex omnibusque princeps exſtiterit, qui genus hoc ornàrit ſcribendo. Nam ante eam litera nulla eſt, quæ Iuſtitiarum Aragonum ſeriem complectatur. Ei autem honos à maioribus noſtris habitus eſt tantus, ſola vt ex omnibus noſtrarum rerum monumentis, publicarum legum volumini connexa, earumdem videatur vim, ac dignitatem obtinere: longè, multumq; alia quæcumq; auctoritate, & fide ſuperare. Si quid autem in ea eſt hiſtoria dignum, ſupra fuſè perſequutus ſum, ac ipſas quoq; iocationes ſuas. Fuit enim ſale conditus, & facetiis: ſed ita tamen, vt ſi de iocoſis rebus loqueretur, lepôrem adhiberet; ſi de ſeriis autem, ſeueritatem, non inuidioſam, aut popularem, ſed infimo cuiq; gratiſſimam. Priuſquã autem ampliſſimum hoc munus obiret, Regalis Fiſci, vt vulgo loquimur, Aduocatus fuit. Deinde in patris locum ſuffectus, cùm illius animus tamquam in acie poſitus cerneretur, nullum vmquam viſus fuit, niſi publicæ vtilitatis reſpectum, quæſiuiſſe. Nec paternam modo, ſed maiorẽ etiam gloriam conſequutus eſt. Illius namq; Iuſtitiatus caſus habuit interdum rariores. In quibus releuandis maximè ſibi neceſſarium fuit, multum ponere induſtriæ, & laboris, vt iis, qui nauigant in flectendis promontoriis, propter ventorum mutationes, quas ſentiunt. Deniq; labor in negotiis, fortitudo in periculis, in agendo induſtria, in conficiendo maturitas, ac in præcauendo conſilium, in hoc vno tanta fuêre, quanta vix in pluribus aliis Iuſtitiis viſa ſunt. Iam verò, quòd illius Iuſtitiatus Ann. Chr. ∞ CCCXC. cœ- 1390
perit; nuper eam, quam dixi, memoriam inueni in prooemio tunc nobis Montiſoni editarum legum. Vnicè enim in eo iſtius Iuſtitiæ ſedulitatem commendat idem ille Ioannes Rex I. cuius præcipitem voluntatem Iuſtitia hic grauibus ſuis, ac iocoſis verbis perſtrinxit, cùm Zueram confictæ venationis cauſſa deductus, ſingulari ſua comitate illius animum retinuit, Conſiliariorum ſuorum inuectione in ipſius Iuſtitiæ odium concitatum: quemadmodum narrauimus ſupra ſuo loco. Tum etiam & ſi quæ alia obſeruatione digna, à Iuſtitia hoc facta produntur; in eiuſdem Ioannis vita, atq; in Martini Regis fratris narratione perſequuti ſumus: & illam quoq; illuſtrem, ac ſplendidam, tot ſententiis, ac verbis perpolitam Concionem, quam ad noſtros Martinus Rex habuit Ann. Chr.
∞ CCCXCIIX. in qua tot poſuit de rebus à noſtris geſtis præclara. Illis namque Comitiis
Iuſtitia hic præfuit: & ipſi Regi, quamdiu vixit, & in Curia, & in Foro, ac domi quoque 1398
officioſiſſime operam ſuam, ſtudiumque nauauit. Sed omnes eius, quas paulo ante commemoraui, eximiæ virtutes in quarto illo Interregno enituerunt magis, quod nobis poſt Martini ipſius interitum datum fuit. Tunc enim hic Ioannes ad Remp. noſtram fulciendam non modò vt Architectus, ſed quaſi faber accúrrens, illam propè cadentem ſuis in humeris totam Magiſtratus auctoritate ſuſtinuit, effecitque vt exteræ aliæ nationes intelligerent, q; forte incredibile, & falsò memoriæ proditũ iudicabãt, fuiſſe noſtros Aragonenſes homines quondam ea in ſtatuendo Regno ſagacitate, & prudentia, vt vnius, & plurium imperium, media huiuſmodi forenſi Præfectura interpoſita, in nouam quãdam ſpeciem temperarent, nobiſque hanc, qua nunc fruimur, Reipub. rationem con-

stituerent. Ex quo euenit, vt ipsi Reges nostris populis, tametsi liberis, præesse malint, quam aliis, quantumuis seruitute constrictis, imperare; quòd ob eam ipsam caussam magis stabilem suam, quàm ceterorum Regum, fortunam arbitrentur. quasi iste noster Magistratus, ita sit in speculis, ac communibus insidiis collocatus, non solùm vt Rempub. dum à Rege regatur, illius furore conquassari non sinat: sed vt eam ad Interregnum adductam, saluam, ac incolumem futuro Regi conseruet, omnesque motus à ratione auersos, qui Reipub. afferantur, prohibeat; ne seditiose, populariterve, sed moderatè, cautè, & quietè ei soli, ad quem iure pertineat, Regnum deferatur. Quod tandem in quarto illo Interregno factum videmus: & hoc nostrum vniuersum imperium ad Ferdinandum Infantem Castellæ, non ferro, aut armis, sed grauissimo illo forensi, ac concertatorio genere iudicii peruenisse: quodque summum fuit, libertatem nostram, Diuino numine, istius Magistratus institutione initio natam, & auctam; tunc nobis fuisse eodem numine, atque eiusdem Magistratus præsidio, & auctoritate retentam. Sed hac de re iam quoque multa satis dixisse videor in quarti ipsius Interregni narratione. Et ea quidem magnopere digna scriptione est: nusquam enim tantam fuisse caussam existimo, intra domesticos parietes in ciuili disceptatione versatam; & tam felicem, quod caput est, exitum habuisse. Atque vniuersum hoc fuit primæ ab eodem Ferdinando ad nostros habitæ orationis argumentum,
1412 Ann. Chr. ∞ CDXII. paucis post diebus, quàm à selectis Iudicibus Caspi fuerat declaratus Rex. Cæsaraugustæ namque ad capessendum Regnum Comitiis institutis, in Templo maximo illius Ferdinandus ipse, longè dilatato sermone, multisque & grauissimis verbis istius facti laudem, atque Aragonensis nominis gloriam celebrauit. Quibus Comitiis Iustitia iste præfuit: & in eis Rex ipse fidem suam, patrio more, interposito iureiurando deuinxit, nihil se esse contra Regni scita, libertatem facturum, aut leges. Sed nouas nullas edidit, nec diu posteà vixit Ferdinandus: siquidem Ann.
1416 ∞ CDXVI. mortuus fuit, Alfonso filio, totius sui imperii instituto herede. At verò Alfonsus non, qua pater, beneuolentia Iustitiam hunc prosecutus est. quinimmo acerbè, & penitus odiuit illum, postquàm Aluarum quemdam Garauitum, Regis domesticum, à Baiulia generali Aragonum, Magistratus auctoritate, prohibuit, quòd alienigenam eo munere fungi publica lex nostra vetaret; Garauitus autem ortu Castellanus esset. Quod tam molestè tulit noster ipse Alfonsus Rex, vt quoquomodo posset huic Ioanni Iustitiatum abrogandum constitueret. Nondum enim Magistratus ea erat difficultate abrogationis septus, qua nunc est. Itaque eò rem perduxit Alfonsus (tametsi non proditur, quæ efficiens caussa antecesserit) vt Iustitia hic sponsionem de Magistratu deponendo faceret, quotiescunque id fieri, Regi placeret: neque vt se verbis obligaret solùm, sed vt chirographi sui cautionem daret, quo ea, dum opus esset, manifesta res deferretur. Ac Surita quidem id sponte à Iustitia factum affirmat. Aliter tamen hanc ob rem existimo, quòd illum obseruarim vehementer posteà, vt ab ea se fide abduceret, pugnauisse. Etenim cum nonnullis interpositis diebus ab illo Rex, quam sibi dederat, fidem postularet; ille verò tergiuersationem, ac moram interponens, licentius respondisset, eam, in qua danda quis fraudetur, nullam esse fidem; qua responsione lacessitus Rex, cùm ab eo vehementius, vt quod promiserat, præstaret, contenderet; nec voluntati suæ Iustitia satisfaceret: eidem tandem Magistratum abrogauit, perinde esse decernens, ac si Iustitia ipse, fidem suam liberans, se semetipsum munere abdicasset. Et quod summum fuit, Rex ipse palam per omnes vrbis vicos, ac plateas à præconibus prædicari id iussit, quò magis perspicuum fieret, constaretque inter omnes, deinceps Ioannem hunc non publicam, & grauem Magistratus, sed priuatam solummodò personam sustinere. Iustitia vero ita se Regis ira perculsum ægrè ferens, haud esse duxit opitulandi sibi præcisam potestatem, quin ad tuendum Magistratum, Magistratus ipsius præsidia compararet. A Ioanne igitur Petri Casseda Iurisperito, eius Locumtenente, Iurisfirmam, quam diximus, impetrauit: qua sine vlla exceptione, vt est consuetudo, ea Regis sustulit interdicta. Nihilominus tamen aliquot post dies Iustitiatum deposuit: noluit enim hac de caussa contendere iurgio cum Rege. Atque is fuit istius Ioannis Iustitiatus finis. Cuius etsi incerta sunt tempora: fuit tamen absente Rege, in Neapolitanum Regnum traiecto. Neque enim Cerdanus ipse vllam aliam istius rei temporis designationem adhibuit. Ego verò dicam ad ea, quæ aliquando dicta sunt à me: sed ita tamen, nihil vt affirmem. Hunc itaque Cerdanum Magistratu abiisse coniicio non infra Ann. ∞ CDXXIII. Exploratius autem nihil habeo. Nec sum oblitus me aliquando illius finem longius produxisse, in Annum

ſcilicet ∞ CDXXIV. Verùm à me tunc erratum puto: & habui auctorem, quem ſequutus ſum, & Cerdanum ipſum: qui me in eum, quem ſupra dixi, errorem induxerunt. Sed ea nunc lectito, quæ me in dubitationem adducunt maiorẽ. Namq; in Regni Tabulario nuper publica monumenta comperi Ann. Chr. ∞ CDXX. in quibus idem Ioannes Petri Caſſeda, ſe Regentem Officium Iuſtitiatus Aragonum, ipſo Officio vacante, profitetur: ſic enim, iure noſtro, eo caſu conſtitutum eſt fieri. Tum in aliis monumentis ſimillimis, Anni tamen ∞ CDXXII. eumdem Ioannem Petri Caſſedam, Locumtenentem Ioannis Eximini Cerdan Iuſtitiæ Aragonum, vocatum inuenio. Præterea Cerdanus ipſe perhibet, ſe ſe triginta, & tres annos Magiſtratum geſſiſſe, poſtquàm in patris locum ſuffectus fuit. Vnde videtur illius Iuſtitiatus tempus ad dictum Ann. ∞ CDXXIII. produci debere; cùm tot interſint ab Ann. ∞ CCCXC. quo orſum fuiſſe ſuperius indicaui. Sed dictum Ann. ∞ CDXXIII. vt ſuſpicor, nequaquam exceſſit: quòd eo exeunte conſtet Alfonſum Regẽ in patriã reuertiſſe, eoq; abſente Cerdanus ipſe Magiſtratũ à ſe depoſitũ fuiſſe teſtetur. In tanta deniq; confuſione fit, vt id dicã, quod meũ animũ quadã probabilitate percutit: nẽpe Caſſedã in ſuo decreto fluctuaſſe, Cerdanumq; ob eã cauſſã in contrarias interdum partes iiſdem fluctibus fuiſſe iactatum, eueniſſeq; tunc, vt modò Magiſtratu depulſus, modò eidem præpoſitus cenſeretur. Nec quidquam hac de re magis certi habeo, quod dicam. Poſt Magiſtratum autem depoſitum ita diu vixit, vt trium Iuſtitiarum ætatibus implicaretur. Nam ætate proceſſit, vſq; ad Iuſtitiatum Martini Didaci Auxii: ad quem ſcripta exſtat nobilis illa, cuius toties mentionem fecimus, epiſtola Ann. Chr. CDXXXV. data: in qua præter publicas multas res; & priuatas ſuas diligenter perſequitur. Vxorem habuit D. Martinam Petri *del Sou*: ex eaq; filios quatuor: Iacobum; Ioannem; Gombaldum; & Martinum, qui Turiaſonenſis Epiſcopus fuit. Filias totidem; Catherinam, Beltrando Coſconio, Mozotæ domino nuptam; Martinam, Philippo Vrrieſio Ayerui dominatori; Beatricem, D. Ioannis Lunæ, qui Villæfelicis dominatum tenuit, vxorem: & aliam, cuius nomen non proditur; quæ Raimundo Murio, Baiulo Generali Aragonum nupta fuit: vt huic Cerdano defuiſſe nihil, neq; ad honorem, neq; ad gloriam adquirendam videatur: propter ſpoliationem autem muneris, minimè quiquam ademptum de fortuna. Tandem eodem Ann. Chr. ∞ CDXXXV. quantum coniicere poſſum, interiit. In eo ſepulchro, quod pater, ſibi, ac poſteris in Eccleſia de Pilari decreuerat, conſtitutus eſt. Vxorem verò in Sancti Auguſtini cœnobio ſepultam comperio.

XXXX.

BERENGARIVS BARDAXINVS.

IN Cerdani autem locum ſucceſſit Berengarius Bardaxinus: idem ille ſummus, ac ſpectatus vir, qui vnus è ſelectis nouem inclytum illud quod paulo ante retulimus, de imperii noſtri hereditate adeunda in Caſpenſi opido iudicium iudicauit. Horum namque duorum ſic tunc officia quaſi demenſa, & paria exſtiterunt; vt ab altero iacta fundamenta, ab altero operi faſtigium impoſitum videamus: ſed ita tamen, vt cùm alter ex alterius laude partem, ſuam vterque integram totam, haberet. Atq; ita etiam vtriuſque fortuna propemodum pari momento ſortis fuit, honoriſq; eadem, quæ fuerat æquatio laboris. Quamquam autem Cerdano tantum tribuo, quantum ſupra dixi: verùm in eo genere ſic ſtatuo, Berengario hoc nihil fuiſſe in noſtra Ciuitate præſtantius. Neque enim facilè quem dixerim, plus operæ, & officii, quàm illum ad componendam Rempublicam contuliſſe. Cumque dicundi iuris magnum fuiſſe vſum & apud Vitalem, Salanouam, Cerdanos ambos, & apud alios fortaſſe, nec verò iam multos, audierimus; artem in hoc vno: longè vt non eorum modò; ſed vt aliorum omnium, quorum tunc vbiuis induſtria vigebat, in iure ciuili princeps cenſeretur. Maximè autem hæc omnia illius generis ſplendor decorabat. Ortus enim erat Bardaxinorum illuſtri, ac vetuſta ſtirpe; ab eo ſiquidem, vt coniicio, Berengario, claro, & præpotenti viro profectus, qui Ann. ∞ CLVII. cùm Bardaxinæ ita vocatæ Vallis in Ripacurtienſi tractu potiretur, eamdẽ, ac ſemetipſum Aſſanienſis cœnobii ſocietati, vt antiquus mos erat Surita teſte, donauit. Quem etiã ſuſpicor, illius Eximini Fortunionis fuiſſe filiũ aut ſaltẽ gentilẽ, cuius in ſecundi Iuſtitiæ narratione mentionem feci, in monumentis Ann. ∞ C XXVI. *Seniorem*

in Calasanz, & Bardaxin, Ricorum hominum more, vocatum inueniri. tam altè videtur istius nobilis familiæ initium peti posse, vt pæne cum ipsa nostra antiquitate adæquetur. Itaque Bardaxinus iste hanc tantam nobilitatem suam, tametsi satis maiorum laude illustratam, denuo ipse nominis sui celebritate honestauit, suamque etiam multorum opidorum dominatione progeniem. Atque vt de illius laudibus vnico Regis testimonio concludam, idem Alfonsus V. apertè nimis (idem ipse inquam Magnanimus, ac Sapiens Rex noster) cùm hunc Iustitiam nomine esset affatus, totam hanc illius mentis aciem, fidemque & naturam perpaucis huiusmodi verbis explicauit, dum dixit, vt est apud Suritam in tertiodecimo, vt suspicor, Annali: *Si cui vni possent rectissimè omnia committi; Bardaxino parem, aut secundum, inuenirem neminem.* Et voluissem certe, aliquid eidem libuisset scribere: cùm enim sui, tum etiam multam, quam collegerat, nostræ antiquitatis notitiam reliquisset nobis. Sed planè nihil scripsit. Neque inertia puto: sed quod nullum sibi tempus à maximarum rerum curatione vacaret: vel fortasse, quòd sui ingenii in posterum nullam desideraret memoriam, cùm se satis magnam fuisse duceret gloriam consequutum, eamque etiam maiorem visum iri, si non sua scripta in existimantium arbitrium peruenirent. Iam verò, vt redeam ad seriem annorum, quô ea fuit mihi in Cerdani exitu dubia, eô fit modò in istius initiis incerta. Decreui tamen non amplius in hac confusa disputatione contendere. Quapropter quoniam hoc est certissimum, id solum affirmabo; Iustitiam hunc Cerdano, nullo alio interposito, successisse. Atqui ego
1423 illum, eodem Ann. Chr. ∞ CDXXIII. iam Iustitiam nominatum inuenio; eundemq;
1432 Cassedam tunc illius locum tenere. Sed Ann. Chri. ∞ CDXXXII. Bardaxinus obiit Barcinonæ. Qua de re statui nonnulla, ex iis, quæ a Molino obseruantur, depromere, atque hunc in locum conducere, etsi nostris sint trita, & vulgata, quod multam nostræ antiquitatis commemorationem contineant, veterumque exemplorum prolationem. Sic igitur ille in suo Repertorio in verbo, *Mors*, testatum reliquit. *Mortuus quando fuit Berengarius de Bardaxi Iustitia Aragonum, & quando mortuus fuit Franciscus de Zarzuela eius successor in Iustitiatu, eorum mortes fuerunt habita pro notoriis. Et reperi in antiquis scripturis, quòd hoc fuit sæpe determinatum in consilio per antiquos Foristas. Et nota, quòd quando Iustitia Aragonum est mortuus, interim quod Dominus Rex prouidet de Iustitiatu, Locũtenentes appellantur de Foro, Regentes Iustitiatum. Et circa prædicta est notandum, Quod in Ann.* ∞ *CDXXXII. die XII. Aprilis fuit certum in Ciuitate Cæsaraugustæ, quod mortuus erat dictus B. de Bardaxi Iustitia Aragonum. Et Locũtenentes ipsius erant, dominus Sanctius de Francia, & dominus Alfonsus de Mur: qui fecerunt congregare oẽs sapientes ad consilium in domo dicti B. de Bardaxi quondam Iustitiæ Aragonum, vbi alias solitum erat congregari dictum consilium. Et fuit concorditer determinatum in dicto consilio: Primò: quod dicti Locumtenentes absque aliqua alia notificatione mortis, postquam eis erat nota dicta mors per literam filii dicti B. de Bardaxi, & alias erat notoria: quod sine alia inuestigatione dictæ mortis, aut notificatione debebant procedere in suo Officio, vocando se Regentes iuxta Forum: quia mortes Iustitiarum Aragonum, & Regentium Officium gubernationis habebantur pro notoriis, sicut mortes Nobilium, & Prælatorũ. Item fuit ibi cõclusum in dicto consilio: quod dicti Locumtenentes debebant procedere in exercitio sui Officii, sine aliqua alia præstatione Iuramenti per ipsos de nouo facienda. Et fuit ibi dictum, quod sic fuerat factum tempore, quo dictum Officium vacabat per renuntiationem domini Ioannis Eximini Cerdan, qui renuntiauit Iustitiatum in posse Reginæ Mariæ. Item fuit conclusum in dicto consilio: quod dicti Locumtenentes debebant mandare fieri vnum sigillum nouum cum armis propriis dicti Locumtenentis, cum quo sigillarentur prouisiones Curiæ Iustitiæ Aragonum, donec dominus Rex prouideret de Iustitiatu. Item fuit ibi conclusum: Quod dicti Locumtenentes intimarent mortem dicti B. de Bardaxi, Bayulo generali domini Regis, & Procuratori Fiscali, ex quo dominus Rex Alfonsus erat absens à Regno: & etiam quod intimarent dictam mortem Deputatis Regni: & quod publice sedentes in Curia notificarent dictam mortem omnibus ibi stantibus: & quod de cetero coram eis comparerent illi, qui volebant enantare, tamquam coram Regentibus prædictis, donec fuisset prouisum de Iustitiatu per dominum Regem. Et obiit dictus Berengarius de Bardaxi die prima Aprilis Ann.* ∞ *CCCXXXII. Cuius anima requiescat in pace. Amen.* Consultò enim prætereo, quòd Berengarius iste An. ∞ CDXIV. ad Castellanum Regem orator missus fuit: tum, quòd Comitiis præfuit Turoli habitis Ann. ∞ CDXXIIX. itidem & iis, quæ sequenti Ann. ∞ CDXXIX. ad Valderobres opidum celebrata fuêre: & ea etiam quæ Ann. ∞ CDXXX. & Ann. ∞ CDXXXI. in domesticis nostris, ac ciuilibus rebus effecit. In his namque omnibus, præterquam in Comitiis, non Magistratus, sed extrinsecus aliam, quam sibi tempus, ac Resp. imposuit, personam sustinuit. Sua enim ad quam-

quamcumq; rationem aptiſſima eſſe cenſebatur. Neq; verò in illius Iuſtitiatum periculoſæ vllæ de patriæ libertate contentiones, quemadmodum in aliorum Iuſtitiarum tempora inciderunt: quippe cùm ea eſſet in noſtro Rege, eodem ſiquidem Alfonſo V. moderatio, ac temperatio naturæ, omnis vt ſedatio ciuilium perturbationum, & quaſi modus rerum poſitus cerneretur. Itaq; hic Iuſtitiatus eo ipſo memorabilis eſt, quòd domeſtica omni de publico iure diſceptatione caruerit. Et fortaſſe Berengarius iſte, ſua prudentia, & conſilio, Alfonſum ipſum in eandem temperantiam inducebat, iuriſq; ac cõſuetudinis noſtræ rationem, quandoquidem apud eum plurimum conſtat auctoritate, & gratia valuiſſe: ac deniq; is vir fuit, qui quamdiu vixit, Rempub. totam tractauit, & tenuit. Eius corpus è Barcinonenſi ad noſtram vrbem allatum fuit, & in beati Iacobi ſacello, quod eſt in Eccleſia de Pilari oppoſitum Capellæ Cerdanorum, honorificentiſſimo in ſepulchro conſtitutum. Vxorem duxit D. Iſabellam Ram, maxima cognatione cum D. Dominico Ram, Epiſcopo Oſcenſi coniunctam, qui inclyti illius iudicii ſibi ſocius fuerat. Ex ea filios ſuſcepit: Ioannem; Berengarium; ac Georgium: priorem quidem, ipſius Regis, vt vocant, Camarlengum, Baroniarumq; Pertuſæ, & Antillionis dominum: alterum, Olieti, & Arcaynæ ditionibus donatum à patre: poſtremum verò, Pompelonenſem primùm, poſtea Turiaſonenſem Epiſcopum, in Cerdani Epiſcopi locum, creatum: filiam autem vnicam, D. Mariam, lectiſſimam feminam: quæ D. Petro Vrreæ, primario nobiliſſimo viro, à quo Arandenſes Comites fluxere, nupta fuit, vt hoc ad Bardaxinorum gentem illuſtrandam accederet etiam inſigne.

XLI.

FRANCISCVS ZARZVELA.

ET iſtius Zarzuelæ Iuſtitiatus, eiuſdem Sanctii Franciæ arbitrio, & voluntate geſtus, non obſcurus fuit. Franciam enim iuris valde peritum fuiſſe conſtat, & ipſius Zarzuelæ locum tenuiſſe. Zarzuelam verò in tanto numero fuiſſe non video neq; ſummi ingenii, ſed probabilis cuiuſdam induſtriæ. Ab ampla tamen, & honeſta familia originem ducebat, atq; in Valentino Regno illuſtris Comitatus, Exericæ ditionis, potiebatur. Neq; verò vita ſibi tantum campum dedit, in quo poſſet ingenii ſui, ſi quæ erat in eo, facultas excurrere. Magiſtratum enim biennium non habuit. Siquidem menſe Aprilis, quo Bardaxinus mortem obiit, Iuſtitia factus fuit: ſequenti verò Ann. Chr. ∞ CD.XXXIII. Non. Septemb. graui morbo oppreſſus, 1433
interiit. Ad Iuſtitiatũ autẽ quaſi gradibus quibuſdam aſcenderat. Etenim primum, Martini Regis Conſiliarius fuit, illiuſq; Curiæ & Iudex, & Auditor: quæ olim erat fori conſuetudo. Poſteà Quæſturam Regis iniit: & in Quæſtura demum factus eſt Iuſtitia. Neq; verò illius Magiſtratum alia re nota inſignem inuenio, niſi ea, quam dudum in Regni Tabulario comperi. Etenim cùm mercatores noſtri, Hiberum fluuium nauigantes, à Catalanis tractarentur iniurioſius quàm aut per publica macrocola liceret, aut tanta animorum, ac vicinitatis coniunctio poſtularet: Francia ipſe, Magiſtratus auctoritate, (cuius amplo Locumtenentis fungebatur, vt dictum eſt, munere) A. D. XIV. Kal. Septẽb. eiuſdem Ann. ∞ CDXXXII. Catalanis edicto ſuo ſanxit: vt ab Hiberi alueo quam cito remouerent, quæq; omnia poſſent nauiculatoribus noſtris obſtare, quominus à Cæſar- 1432
auguſtana vrbe ad Dertoſam vſq; perquàm facilis ipſa nauigatio pateret. Quod ſi fieret, optimè; ſin minus, iudicium ſeſe edixit daturum iniuriarum, quod noſtros homines ab omnibus his moleſtiis vindicaret. Ac Catalanos ferunt huiuſmodi conſiliis ſtatim paruiſſe. Et ego libenter id credam: nam ea natio ſemper fuit in ſuum cuiq; tribuendo facilis. Mihi verò vitio dandum ſtatui, ſi quod Locumtenenti ipſi tunc magnæ laudi ab omnibus datum fuit, ſilentio præterirem: cùm eo etiam tendat, vt præteritorum temporum momenta perpendentes, fuiſſe olim eam noſtri Magiſtratus vim, ac dignitatem oſtendamus, quę domeſticorum non ſolum, ſed vicinorum, tametſi alieni iuris, auerſos nonnumquam à ratione motus, ipſius rationis regula, ad quam tandem totus dirigitur, temperarit. Ceterùm Zarzuela Exericæ ſepultus iacet. Ex Vrſula vxore filiam reliquit Francinam, & Franciſcum filium, quem hæredem fecit teſtamento. Sed vxoris gentilicium nomen exploratum non habeo. Conſtat autem eam, ortu Valentinam eſſe, & inde etiam Zarzuelæ maiores duxiſſe genus ſuum.

XLII.

MARTINVS DIDACI AVXIVS.

ATTAMEN istius Martini antiquitas generis ab Aux, nobili Galliæ vrbe, profecta perhibetur. Nam inde ferunt in nostram patriam circ. Ann. Chr. ∞ CCL. strenuum quemdam virum, Ioannem Didaci vocatum, aduenisse. Qui tametsi a Regibus nostris Bielsæ oppido donatus fuit; illud tamẽ Auxii, à patriæ suę nomine, cognomen à se sumptum & retinuit ipse, & posteris suis hereditarium reliquit: quemadmodum illustris, & præclarus Didacus Casteionius, disertissimus tẽporib nostris patronus; ac Philippi Regis in amplissimo Ordinũ Senatu Cõsiliarius, in ea, q̃ collegit sui generis memoriã, obseruauit; vt huic Auxensiũ nobili, atq; amplæ familiæ, qua cum ipse erat coniunctus cognatione, illatam labem, quæ ad eumdem Senatum delata fuerat, disceptatione, & cognitione veritatis, elueret, veterumq; rerũ prolatione, nihil in ea vmquã vitiosum, nec maculatum fuisse demonstraret. Omninoq; in eo fuisse errorem puto: quòd antiqua adhuc nostrorum nominum ratio satis nota non esset. Immo cùm eam ignorarent, qui obtrectarunt; falsò eidem ignobilitatẽ illã obiecerunt, Didaci id nomen in Auxensium familia, quod videmus esse commune cum multis, non patronymicum, sed omnino gentilitium fuisse existimantes. & simillimo errore plerosq; video frequenter duci in nostrorum hominum familiis distinguendis. Verùm huic inscitiæ iam me aliquod lumen prætulisse opinor, in ea, quam supra sum aggressus, de antiquis Aragonensium nominibus disputatione. Ac fortasse ea re præstiti, quod non parui ducerem: nempe vt multitudine nostrorum nominum, adhibita illa à nobis ipsorum varietate, perspecta, facilius deinceps singularum familiarum distinguantur gradus, ne propter eorundem confusam rationem, ex multarum summa indignitate similis labes aliarum summæ dignitati aspergatur. Is igitur Ioannes Auxensium nobilitatis princeps proditur: hic verò Iustitiæ amplificator. In quo si non fuisset pertinacia tanta, ac tanta cupiditas Iustitiatus, vt fuit in eo bene gerendo curiosus, longè multos gloria superasset. Nam & industria valuit, & vsu complurium negotiorum multum: prætereà is vir fuit, qui ex Comitiali decreto Regni nostri scita, quæ Salanoua, Hospitalis, & alii veteres eorum Obseruatores collegerant, vndiq; tamquam flosculos carpens, coegit in genera, in illudq; redegit, quod nunc sub Obseruantiarum nomine connexum exstat legibus nostris volumen. Qua in re eorum omniũ diligentiã superauit; auctoritate verò longe operam vicit, quandoquidem huic eius labori is magnus cumulus dignitatis accessit, vt publicarum legum instar, publica ipsa lege, sanciretur. Sic fecit, q; quisq; eorũ fecit; & q; omnibus defuit, expleuit. Doctrinę porro in eo tantũ fuit, q; esset in priuatis rebus sibi, & amicis; in publicis autem Rei publicæ dignitati satis: prudẽtiæ verò sibi, vt mihi quidem videtur, non satis. Ante Iustitiatum autem eam gessit, quam Baiuliæ generalis Locumtenentiam appellant; cùm Aluarus ille Garauitus, Baiulus generalis esset. Ac Ioanne Lupi Gurrea in Garauiti locum deinde suffecta, eodem Probaiuli, vt ita dicam, perfunctus est munere. Postremò in altiorẽ gradum, ipsius scilicet Baiuliatus ascendens, Baiulus generalis à Rege effectus fuit. Tandem Iustitiatum adeptus Februarii mense Ann. Chr. ∞ CDXXXIV. Sed cùm illa sequor, quæ scribenda instituī,
1434 tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere; si Iustitia hic stetisset in promissis, nec splendorem suum nomine calumniæ maculasset: nihil eo fuisse præstantius. Verùm eo ipso, & Regis, & bonorum omnium odio se magis irretiuit, quo noua interdum constituta lege, sese credidit interuertere posse Iustitiatum. Ita enim rem gestam expõnit Martinus Pertusa, iuris, & literarum peritissimus, huic ætati adiunctus proximè; quem constat, tum ciuem grauem, tum in magnorum patronorum numero habitum fuisse illis temporibus. Nam & Zalmetina fuit, & multa de legibus nostris scripsit, quæ exstant apud nonnullos, non edita; ex quibus eum colligitur ingenii acumine floruisse nimium. Is ergo dum Forum, *Tatsia. De Officio Iustitiæ Aragonum*, editum in Co-
1436 mitiis Alcagnicii, Iustitia hoc assidente, Ann. Christ. ∞ CDXXXVI. habitis, interpretatur: *Nota (inquit) hunc Forum, prærogatiuam singularem continentem Iustitiæ Aragonum, Locumtenentium suorum, & Notariorum principalium, & Virgariorum Curiæ suæ, vt pro quibusuis delictis, aut caussis, vel rationibus non valeant conueniri, nisi*

Coram Domino Rege, & Curia coniunctim, nec capi, nec accusari, nec capti detineri. (nam eadem ipsa lex est, quam supra, dum grauem illum de Magistratus vi, ac potestate locum tractauimus, loquentem induximus, vt doceremus, nemini fas esse, Magistratum, etiam iure priuati, apud alium, præterquam apud Regem, & Regnum simul criminari.) *Et vt accepi, Forus iste fuit procuratus, vt ita fieret, per dominum Martinum Didaci de Aux Iustitiam Regni Aragonum cum amicis suis: ne per dominum Regem, aut eius Locumtenentem, vel alios Iudices posset iudicari, nec contra eum aliquo modo per eos procedi, nec compelli posset ad renuntiandum officium Iustitiatus, quod renuntiare promiserat, mediante quodam cartelo, propria manu scripto, toties quoties sibi restitueretur Officium Bayuliæ generalis Regni Aragonum per Illustrissimum dominum Regem Alfonsum. Et quia requisitus per dominam Mariam Reginam Aragonum, dicti Domini Regis Locumtenentem generalem, vt dicto Officio cęderet, & renuntiaret iuxta tenorem dicti carteli, cùm sibi restitueretur realiter dictum Officium Bayuliæ generalis; noluit cartelum seruare, nec contenta in illo adimplere, immo recusauit, quod sibi mandabatur ex parte dicti domini Regis, adimplere. Et cùm in cartelo diceretur, quòd si renuntiare dicto Officio recusasset, quòd incurreret in pœnam, quam dictus dominus Rex vellet; fuit requisitus pluries, vt adimpleret promissa, pro parte dicti domini Regis per dictam dominam Reginam eius consortem, & Locumtenentem generalem: & dixit se potius velle incurrere in pœnis in dicto cartelo suo contentis, & per dominum Regem declarandis, & perdere potius vitam, quàm renuntiare. Fuit declaratum, illum fore priuatum Officio Iustitiatus in pœnam: & illud Ann. ∞ C D X X X I X. fuit datum domino Ferrario de Lanuza, Et dictus dominus Martinus captus, apud Exatiuam mortuus fuit. Cartelli autem, de quo hic in præsenti carta fit mentio, tenor fuit tenoris sequentis. A vos muy Excellente Principe, e Segnor Don Alfonso por la gracia de Dios, de Rey Aragon, de Sicilia, etcetera: prometo yo Martin Diaz de Aux, olim Bayle general, & Receptor general en el dito Reyno de Aragon, & nueuament por vos proueydo del Officio de Iusticia del dito Reyno: Que toda vegada, que por Vuestro Excellencia me seran tornados, dados, e commendados por todo el tiempo de mi vida, los ditos Officios de Bayle general, en la forma quo los tenia, en el tiempo, que fuy proueydo por Vuestra Segnoria del dito Officio de Iusticia, e con las prouisiones e seguredades, que por mi part seran a Vuestra Segnoria demandadas; e sere metido por Vuestra Segnoria, de vuestro mandamiento, en possession pacifica de los ditos Officios, e cada vno dellos; y aquel, o aquellos a quien los ditos Officios por Vuestra Segnoria seran dados, e acomandados, en las ditas collacion, e comanda, e adepcion de possession hi hauran consentido; e la carta publica del cõsentimiento dellos me sera librada en publica forma: Yo resignare el dito Officio de Iusticia en manos de Vuestra Segnoria. E posado, que en el dito caso recusasse, o dilatasse resignar el dito Officio: quiero ser encorrido ahora por la hora en la pena, que a Vuestra Segnoria plazera. E en testimonio de aquesto fago la present escritura de mi propria mano en Caragoça a dos dias del mes de Febrero, Año de mil y quatrozsentos treynta y quatro.* Alfonsus enim quando huic Martino Iustitiatum commisit, istius chirographi cautionem interposuit, vt fiduciæ acceptæ id publicum semper testimonium exstaret: quasi iam illius animus futuram inconstantiam præsentiret. Neque verò eidem posteà huiusmodi calumniam solam, sed & alia etiam crimina obiiciebat. Iustitia verò de obiectis nihil confitebatur: quoad fiduciam autem id agebat, vt si fieri posset, temporis procellam deuitaret: nam interposita Regii iudicii reiectione, se nouæ legis præsidio defendebat, iamque de suis factis nullum fieri iudicium posse, nisi institutis Comitiis, affirmabat. Verùm neque Regi, neque populo, ac vix cuiquam ex suis ea excusatio probabatur. Quòd si suæ salutis spem in aliquo honesto præsidio, aut in ipsius Regis gratia collocasset, meliùs suæ consuluisset incolumitati, vitæ, & fortunis. Ergò ille cùm in proposita sententia permanêret, nec quem exitum habitura res esset, prouidisset satis: id denique effecit, vt quô minimè volebat, eô reuolueretur imprudens. Anno siquidem ∞ C D X X X I X à Maria Regina, Alfonsi Regis vxore (Neapoli enim 1439.
Alfonsus tunc aderat, ea verò ipsius vicem, & locum tenebat apud nos) siue, vt Surita perhibet, à Ioanne, Nauarræ Rege, Alfonsi eiusdem fratre (qui apud nos etiam assiduè versabatur) euocatus, sæpiusque vt Iustitiatum deponeret, interpellatus, & monitus, non eo solùm, sed & libertate se miser abdicauit. Etenim cùm se insolenter in eodem illo congressu iactauisset; concubia quadam nocte comprehensus, clam ad Valentinum Regnum ligatus, deductus fuit, Sætabique nobili Contestanorum vrbe, coniectus in carcerem: vbi infelix, & ærumnosus interiit A. D. VII. Kal. August. Ann. Chri. ∞ CDXL. quamuis hac de re varia est opinio: nonnullaq; scripta feruntur, ex quibus illius Iustitiatum, ac vitam fuisse longiùs productam apparet: sed nequaquam tamen

meliores exitus habuisse. Sic tandem omnes eius conatus ad sui ipsius perniciem desciuerunt. Inde illius corpus Cæsaraugustam allatum est, & in beati Francisci templo conditum in marmoreo sepulchro, quod ad claustri ianuam nunc exstat. Liniana autem superstes vxor illud marito, sibi, & posteris faciundum curauit. De reliquo hæc habeo, quę dicam. Patre natus fuit Ioanne Didaci Auxio: matre verò D. Martina: quos Darocæ habuisse domicilium comperio. Filios verò plures reliqui, ex coniugibus scilicet duabus susceptos: è priori quidem, quæ D. Isabella Cerdan dicta fuit; Martinum Didaci Auxiũ, qui Alfonsi Regis Cubicularius fuit, & Alfoceæ opidi, dum vixit; Ferdinandum quoque qui penè infans decessit. E posteriori autem, D. Maria Eximini Liniana; Ioannem Didaci Auxium, quem paterni domicilii heredem fecit; Catharinam Didaci Auxiam; & Ludouicum Didaci Auxium: quibus bona sua singillatim aspersit testamento. Lautum enim patrimonium confecit. Nec dubito, quin magis amplum reliquisset suis, nisi tam magnum in se odium ipsius Regis Alfonsi concitasset. Simus igitur omnes ea mẽte, vt qui fiduciam accipiat, fidem esse præstandam arbitretur: sciatq; nec quidquam aliud, quod omnino grauiter sit pertimescendum, accidere cuiuis posse, præter culpam.

XLIII.

FERRARIVS LANVZA I.

QVAM multi autem iam Iustitiæ Aragonum commemorati sunt, & quamdiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen ad geminos, vt ad Sessessios, Artassonas, Tarinos, atque adeò alios, duumque ad Cerdanos; sic nunc ad Lanuzas, institutum ordinem sequentes, peruenimus. Sed de eis omnibus sic equidem statuo, vt in vna familia ad illius laudem, & antiquæ nobilitatis memoriam; vnum, aut alterum, fuisse Iustitias satis putem: & si in qua tres; eam omnino iudicem clarissimum indicium honestatis, magnum insigne honoris, ac monumentum gloriæ consequutam. Et verò tot video in Lanuzarum gente Iustitias exstitisse, vt ad sempiternum eorum nominis decus, ac splendorem, vel ea in re sola statuam esse plus etiam, quàm satis, indicii, atque argumenti constitutum, neque quod ipsis solis satis, sed quod multis aliis satis ad suam nobilitatem illustrandam esset. Atque hæc quoque iure potest, & clarissimæ eorum gentis, & quasi communis esse ipsius Magistratus laus, cùm hanc tantum Iustitiarum Aragonum copiam effuderit; neminem ex eis amplissimum istum fuisse honoris gradum adeptum, qui non omni studio, virtute auctoritate, & fide ad conseruandam Rempub. incubuerit. In quos cùm intueor, occurrit mihi maximè hic Ferrarius. Cuius tantus fuit animi splendor, tanta præstantia, & magnitudo, vt omnia quæ clarissimorum virorum essent, & sumpsisse sibi, & summa cum dignitate retinuisse semper, visùs sit. Quamquam multis ante eum annis, Iacobi scilicet II. temporibus, alium quoque Ferrarium Lanuzam floruisse laudibus, atque omni genere virtutis comperio. Siquidem cum constat, cùm opidorum, *de Escuer, Arguisal, & Essun de Bassa*, in iis Regni nostri confiniis, quæ Pyrenæos montes attingunt, potiretur, neque solum in illis ipsis municipiis, ex quibus eius generis antiquitas profecta erat, sed in tota ea regione amicis, opibus, ac potentia valeret: in prima Sardiniensis Regni expugnatione circiter Ann. ∞CCCXXIII. in ipsius Iacobi Regis exercitu militasse, posteaque sibi Alfoceæ opidum eiusdem Regis, vt suspicor, beneficentia adsciuisse. Is duos filios reliquit: Lupum, ac Ferrarium: quorum virtus maximè etiam nobilitata fuit illis temporibus. Ferrarius enim à Petro IIII. Ann. Chr. ∞CCCLVII. suppositus fuit Ioannis Lupi Sessessii imperatoriæ operæ ad defendendam vrbem vicarius, quando eidem Castellæ Rex Petrus ferrum, ac flammam minabatur. Lupum autem tametsi non ita bellicarum rerum laude celebratum inuenio, tamen clarum, & potentem virum fuisse constat: atque D. Vrracam Ferdinandi Tarbam, Galaciani Tarbæ, Iustitiæ Aragonum, ex filio neptem, vxorem duxisse: in quam omnis Tarbarum hereditas nominis, ac gloriæ peruenit. Quorum ipsa cupiens intermorientem memoriam suscitare, Martinum Lupi Lanuzam, filium minorem natu, heredem sibi instituit testamento, & quasi a se adoptatum, ex Lanuza Tarbam fieri iussit. Vnde Martinus ipse & Galacianus Tarba, vocitatus est. Illius verò frater maior natu, Ferrarius Lanuza dictus, paternam,

paternam, & auitam hereditatem adiuit; ac Iustitiam hunc è Galaciana Egidii Castro
suscepit. Quam suspicor, illius D. Petri Castri, cuius in vita Stephani Egidii Tarini meminimus, filiam fuisse, aut certè gentilem: & quia à Tarinis ipsis ducebat genus suum,
illud sibi Egidii, vsitatissimum eorum patronymicum nomen, in illorum memoriam,
reseruasse: ideoque Galacianam Egidii dictam esse. iam vt in ipso Iustitiatu eadem ipsa
Lanuzarũ gens tam altas egisse radices, inque sui generis, ac seminis stirpe, ingenerata ei
hæc tanta frugalitas videatur. Sed maiores suos Iustitia hic gloria superauit. Tam auspicatò autem primus in domum suam ipsum intulit Iustitiatum, vt perquàm facilem visus
certè sit posteris eundem adipiscenti gradum reliquisse: apud omnesque Reges, qui Alfonso successerunt, perinde atque apud eum, valuisse istius, etsi mortui, tam bene de
Repub. meriti, senem memoriam. Cùm vero Iustitia factus fuit, Baiuliam generalem
gerebat; qui fuerat in Martini Didaci Auxii locum suffectus. Sed Martino, vt paulo
ante diximus, Iustitiatu abeunte, eidem in ipso etiam Iustitiatu successit: sibi autem in
Baiulia Martinus Lupi Lanuza, germanus frater, vir equidem illustris, & clarus. Sic hosce ambos fratres, quos erexerat virtus ad laudem, extulit ad gloriam fortuna; vt puncto temporis eodem, atque iisdem pene literis, alteri Baiuliatus, alteri Iustitiatus mandaretur. Ferrarius autem Magistratum iniit Kal. Iul. Ann. ∞CCCCXXXIX. Et verò 1439
quamuis iuris scientia nudatus; sua tamen prudentia, quæ summa in eo fuit, non Magistratus solam, sed quam multi, & varii casus priuatim sibi imposuerunt, magnificentissimè personam sustinuit. Et longinquus à nobis eiusdem Regis abscessus tot, ac tanta
attulit publicis rebus incommoda, vt in earum procuratione Iustitiam hũc assiduè multis officiis implicatum, & constrictum esse oportêret. In primis ergò Comitiis præfuit,
quæ Alcagnizii fuêre Ann. ∞CDXLI. instituta, Cæsaraugustæ verò sequenti anno 1441
peracta. In quibus nostri in proximorum Iustitiarum exemplis periclitati, publica ea 1442
lege, *Como segunt la ment de los Fueros antigos*. sub tit. *De Officio Iustitia Aragonum*:
quæ tunc lata fuit, Magistratum ipsum maxima abrogationis difficultate sepserunt,
decernentes pacta omnia, & promissa, quæ in posterum quo quomodo de eodem deponendo fierent, irrita futura, & infecta, ac nullam prorsus vim fœderis habitura. Quin
Iustitiam Aragonum, postquàm à Rege præfectus sit muneri, ad solius Regis nutum
nequaquam pendêre: neque Magistratum eidem, præterquàm à Rege cum Regno
simul abrogari iam posse. Quam legem loquentem induximus, cùm de istius Magistratus vi, ac potestate disputauimus. Verumenimuero cùm ea Comitia, absente Rege, à Maria vxore habita fuissent, quia in Mariæ gubernatione Alphonsus maritur, in Neapolitana expugnatione occupatus, vniuersum hoc nostrum imperium
posuerat; & quamuis ipse ad seruandas leges, quæ tunc editæ fuerant, hoc pignore
censebatur esse obligatus satis, quòd pro eo Regina spopondisset, quæ Regalem
omnem potestatem habebat: nihilominus tamen volentes nostri maiorem quoque
cautionem adhibere, statuerunt, sponsionem eam ab ipso Rege in ipsius Iustitiæ Aragonum verba fieri debêre; cùm eæ præcipuæ partes Magistratus sint, publicæ nempe à Regibus nostris recipiendæ fidei. Itaque istius rei caussa, in Neapolim Iustitia hic
legatus est a nostris: deque ipso Rege, decreta omnia approbante, fidem recepit sollemni religione constrictam, se ab eis nec transuersum vmquam vnguem discessurum.
tanti sua maiores illi nostri putarunt, ac nostra quoque ad retinendam libertatem interesse, eam legem manêre, quæ iis Comitiis fuerat de abrogandi muneris difficultate rogata. Et Iustitia ipse in ea legatione tantopere Regi officium suum probauit,
vt ab eo discedens Ann. Chr. ∞CDXLV. nouo, & magno afficeretur honore. Ete- 1445
nim Ioanni fratri, Nauarræ Regi, intimus Consiliarius ab eodem Alphonso datus fuit,
totiusque bellicæ rei gerendæ rationis administer. Neque id Ioannes acerbe tulit: imo deinceps illius opera, & consilio assiduè vti non solùm in publicis, sed in priuatis suis, ac domesticis rebus consueuit. Cumque Ann. ∞CDXLVII. Calataiubium 1447
tenderet, vt cum Ioanna, Almirantis Castellæ filia, matrimonii dignitate coniungeretur: eum sibi assectam iussit esse vnà cum nonnullis aliis ad tantam rem ex Optimatibus nostris selectis. Sed intereà dum hæc gerebantur, Metimnæ Zelin Comes, D.
Gastonius *la Cerda*, in suis opidis, quæ in iisdem ipsis confiniis sunt, contra nostrum Regnum insidias instruebat. Cui oppositus erat Rudericus Rebolledo, clarus, & fortis vir.
Erat quippe inter nostros, ac Castellanos à singulis Regibus bellum indictum. Cùm
igitur hi ambo duces Ann. Chr. ∞CDXLIIX. in constitutum certamen deuenissent: Gastonius a Ruderico comprehensus, Cæsaraugustam captiuus ductus fuit, & ab 1448
eodem Ioanne Rege huic Iustitiæ in custodiã traditus. Ipse verò in suam Bardallurẽsem

arcem Gastonium deduxit, ibidemque biennium illum in liberali custodia inclu-
sum asseruauit. Ceterum eo tempore adhuc ille mos antiquus manebat, vt in Comitiis
nostri Ordines Deputatos Regni, & Inquisitores Officii Iustitiæ Aragonum, adhibitis
suffragiis renuntiarent. Ob quam caussam confusa, & perturbata ea res omnino versa-
1450 batur. Cui vt prouideretur incommodo, Comitiali decreto Ann. Chr. ∞ CDL. (nam i-
dem Ioannes tunc nostris Cæsaraugustæ habuit, absentis fratris nomine, Comitia) D.
Dalmatio Murio, Cæsaraugustano clarissimo, & nobilissimo Antistiti, & huic Iustitiæ,
soluta optio data fuit ad ea munera, quos ipsi vellent, ex nostris eligendi; & emendandæ
etiam ea in re ipsius antiquitatis potestas. Ipsi vero amplissimos viros elegerunt: atque vt
ea omnis suffragiorum in posterum confusio tolleretur, horum munerum sortitionem
constituerunt, non expressam eam, quæ nunc viget, sed ad illius prope speciem adum-
bratam. Inde enim informata videtur, quæ Ann. Chr. ∞ CDLXI. decreta fuit: & quæ
tandem nobis mansit Ann. Chr. ∞ CDLXVII. rogata. Sed ne in iis ordinem annorum
turbem, multum quoque operæ Iustitiam hunc posuisse constat, vt si fieri posset, maxi-
mæ illæ inter inter ipsum Ioannem, & Carolum filium, Vianæ Principem, concitatæ di-
1453 scordiæ sedarentur. Iamque Ann. Chr. ∞ CDLIII. Cæsaraugustæ Comitiis institutis
consilia ea de re fuisse inita videmus: eosque ambos, Carolum, & Ioannem, fidem suam
in ipsorum Comitiorum facie, interposito iureiurando, Iustitia hoc assidēte, deuinxisse,
omnia se esse, quæ pacta fuerant, seruaturos. Quocirca paulò post Iustitia iste in Castel-
lam missus fuit. Atq; tunc obiit pacificatoriam illam legationem præclaram, tantopere à
Surita in suis Annalibus celebratam: in qua non solùm prudenter, & caute mandata ef-
fecit, quæ receperat; sed solus ipse opiniones eorum superauit, quos Castellanus Rex in
concilium sibi istiusmodi de rebus adhibuerat. Inde preterea cùm domum suam Iustitia
hic reuenisset: in Neapolim iterum eorumdem negotiorum caussa legatus est Ann.
1455 ∞ CDLV. Nam etsi aliquandiu eidem Alfonsus succensuerat, quòd suis mandatis Ma-
gistratus auctoritate obstitisset, cùm pro illegitimarū filiarum dotibus nostra opida tor-
queri iubebat, quemadmodum dum de Alfonso egimus, explicauimus; sed iam multa il-
le animi erga hunc Iustitiam mitigati dederat signa; quòd ea esset Alfonsi temperantia,
ac moderatio naturę, vt quam lenissimè ferret interdictiones quasuis, suis tametsi actio-
nibus aduersantes, modò æquitate iuris, aut latarum legum scripto niterentur. Neq;
Rex tunc, vt ipse posteà sententiam suam aperuit, plus quidquam volebat, quam quā-
tum permitteret ius. Itaq; istius Iustitiæ legatio perquàm grata Alfonso, ac iucunda fuit.
Ab eo autem sequēti anno dimissus, in patriā reuertit, vt institutę rei exitum expediret.
Nec diutius multò omnia hæc acerbissimo Alfonsi eiusdem interitu perturbata fuēre.
1458 Obiit enim Neapoli An. ∞ CDLIIX. Et cum tunc Regem amisimus, cui similis in terris
non erat. Cùm multis autem illius mors accidisse incommodè videretur, tum verò huic
Iustitiæ: eum vt omnes crederent, & industriæ suæ, & fortunæ fructus simul perdidisse.
Nam magni illum Alfonsus Rex fecit ad grauissima quæque negotia gerenda; sic vt plu-
ris neminem. Iam verò Ioannes Nauarrę Rex, postquam fratris mortui adeptus fuit im-
perium, eidem huic Iustitiæ libenter concessit suorum omnium consiliorum summam:
quippe qui iampridem singularem eius fuerat industriam expertus. Priusquam autem
ad gubernacula nostra sederet, Cæsaraugustæ eodem ipso anno fidem suam in istius Iu-
stitiæ verba solito nexu obligauit. Mox Valentiam proficiscens, eumdem secum duxit:
præceperat enim, vt quoad posset, ab illius latere numquam discederet. Atque eum-
1459 dē ipsius Ioannis nomine An. Chr. ∞ CDLIX. interuenisse cōperio in eo fœdere, q; tūc
1460 ibi cū Galliæ Regis legatis ictū fuit: tū etiā in Comitiis ad Fragæ opidū An. Ch. ∞ CDLX.
1461 celebratis: & amplissimis iis, quę An. Chr. ∞ CDLXI. ad Calataiubiū ab eodē Rege habi-
ta fuerunt. De quorū vbertate libet modò præclarū Molini testimoniū afferre, vt ei, q;
protulimus, cōnectatur. Nā sic est apud illū in suo Repertorio. *Fori conditi in his Curiis*
Calataiubii, fuerunt multi, & valde notabiles. Nam ex variis Determinationibus Consilii Iu-
stitiæ Aragonum fuerunt per Ioannem del Rio, magnum Iurisperitum, socerum domini Martini de
Larraga collecti. Et quoniam horum patronorum est facta mentio; fuēre hi ambo illis
temporibus in forensibus caussis nimium versati, & in tanto numero habiti apud nos,
vt eis duobus nemo ferè tertius suis ætatibus adnumeraretur: quamquàm multorum
iudicio, gener socerum, iuris intelligentia, anteiuit. Et idem aliquot post annis adsi-
milem laudem, atque etiam maiorem, suum illum gentilem excitauit, Hieronymum
Larragā, clarum, & doctum virum: quem constat Procancellarii Regis munus gessisse,
fuisseq; omnino iustitia, & integritate præstantem. Atque hoc memoria patrum
teste dicimus. Sed vt ad hunc Iustitiam, à quo digressi sumus, reuertamur, Iudex præ-
fuit

fuit Comitiis Cæsaraugustæ habitis Ann. ∞ CDLXVII. in quibus inducta nobis fuit 1467
præclara, quæ nunc viget, exercendi Inquisitorum, ac Septemdecim virorum in hunc
ipsum Magistratum formula iudicii. vt illius statuendæ ab initio, Ferrarius iste videa-
tur effector, auctor, & parens exstitisse. Præterea Ann. ∞ CDLXXV. Lazarus Borau, qui 1475
eius locum tenebat, in Alagonis opido interfectus fuit, cum Manlienem tenderet, vt li-
tigiosæ cuiusdam a se cognitæ, & iudicatæ rei persequeretur extrema. Quod tam im-
mane scelus, atque in omni vita inauditum, Ioannes Petri Caluilius, potens, & factio-
sus homo commisit: qui rei iudicatæ stare ostenderat non placere. Eoque maior illius
audacia, & maiori supplicio digna, visa est, quòd in totius Regni conspectu (Cæsarau-
gustæ enim eo tempore Comitia habebantur) tantum virum necare ausus fuisset. Cæ-
saraugustam verò ipsius opidi fines attingunt. Quamquam autem illico ingens Comi-
tiorum motus, & ipsorum Ordinum concursus, istius sceleris vindex, factus fuit: ve-
rumtamen ii impetus fuerunt inanes. Interfectores enim statim aufugerunt. Neque ve-
ro adhuc quas dependerint pœnas, inueni. Denique Ann. ∞ CDLXXVIII. cùm iam Iu- 1478
stitiatus hic in exitu esset, insignem illam Marchionis Oristanni bonorum omnium fu-
isse factam apparet, contendente Rege, Magistratus verò auctoritate interposita, pro-
scriptionem. Atque eodem ipso Ann. Chr. ∞ CDLXXVIII. excunte, vt coniicio, ab hoc
Ferrario Iustitiatus depositus fuit, statimque Ioanni Lanuzæ, illius filio, tertio loco na-
to, eiusdem Ioannis Regis beneficentia, delatus. Qua de re scio aliter Suritam scripsisse:
& me etiam aliquando, Archiepiscopi nostri Ferdinandi monumenta sequutum. Sed
nuper in publicis ipsius Magistratus Commentariis, Ianuarii mense sequentis anni, Io-
annem Lanuzam filium, Iustitiam Aragonum sæpius nominatum, iuridicundo præfu-
isse obseruaui. Neq; tamen exploratius in eis quidquã inueni, tametsi quæq; potui, scru-
tatus sum. Sed vt vt se res habeat, hoc ibi certum ponitur, videlicet: *Die nona mensis Ianua-
rii, Ann. Chr. ∞ CDLXXIX. interfuit in Consilio dominus Ioannes de Lanuza, Iustitia
Aragonum: & hoc fuit primũ consiliũ dicti domini Iustitiæ.* Vnde sequi mihi necessario vide-
tur, anteriori anno exeunte fuisse ab hoc Ferrario Magistratum depositum. Et vero ex
Agnete Garauitia, quam duxit vxorem (erat autem illius Aluari Garauitii, cuius
meminimus, & Violantis Lanuzæ filia) vnicam filiam; ac tres filios suscepit: D. Diani-
rã nẽpe Lanuzam, quæ D. Petro Lunæ, primario viro, Illuecæ dominatori nupta fuit;
Martinum Lupi Lanuzam; Ferrarium; & Ioannem Lanuzam, quem paulo ante dixi-
mus, parenti successisse. Ac Martinus quidem, filius maior natu, Bardallurensis, ac Pla-
centinæ ditionis institutus heres, fuit omnino fortissimus, & clarissimus vir. Ad cuius
postea filium Ioannem idem iste Magistratus peruenit. De quibus infra dicendi locus e-
rit, cum de iis, qui interpositi fuerunt, pauca dixerimus. Ferrarius autem, Azaylliæ, &
Coleulluclæ dominatum tenens, D. Mariam Lunam, D. Ioannis Lunæ, Villæfelicis do-
minatoris, & D. Angelinæ Cosconiæ filiam, vxorem duxit. Quæ verò de Ioanne Lanu-
za, tertio filio, dicenda sunt, proximo, & continenti sermoni reseruabo: tantum est enim
propositum mihi colligere eos, qui hoc sunt functi munere apud nos.

XLIIII.

IOANNES LANVZA I.

ITAQVE in paternæ quasi hæreditatis partem Ioannes hic Lanuza,
cùm primum pubesceret, vt in iisdem Commentariis scriptum est,
Ann. ∞ CDLXXVIII. exeunte, Iustitiatum iniit, viuo adhuc Ioanne, sed 1478
iam extremo pene spiritu confecto, Rege: vt idem prope annus, ac
mensis ferè, qui ipsius vitæ finem fecit, dedisse huic Iustitiæ istius mu-
neris initium videatur. Superior autem Ferrarius Iustitia ita bona sua
partitus est cum filiis, vt duobus aliis grandioribus singulas eas, quas
diximus, ditiones legaret: huic autem Ioanni, qui minor natu fuit, auita illa, *de Esceuer, Ar-
guisal, & Essundebassa*, oppida relinqueret. Et eidem quoque hereditatis loco cu-
rauit, & obtinuit, vt amplissimum hoc à se depositum munus mandaretur. Ne-
que vero inferior, quam pater, fuit nominis splendore, aut virtute: quin cer-
tè laudibus iisdem ornatus: honoribus autem eò processit, vt & parentem
suum gloria superarit. Etenim cùm in Iustitiatu gerendo magnam præstan-

tis viri ſpeciē indicaret, eāq; ineſſe in ſe ſolertiā, quæ eſſe poſſet ad res maiores obeūdas
ſatis: interuallo nec longo interiecto, munificentiſſimo decreto honeſtatus, ſummo cū
imperio ad Valentinum Regnum, ac Cathaloniæ deinde Principatum Prorex miſſus
fuit. Atque eodem prorſus munere, & Almirantis ſimul in Sicilienſi Regno perfunctus
poſteà, viſus eſt certè, cum militari fortitudine domeſticam prudentiam adæquaſſe: nā
multa fecit & in bellicis, & in ciuilibus rebus præclara, quæ illius, tametſi mortui, viuam
tamen ſemper memoriam tuebuntur. Quæ verò ea fuerint, non eſt mihi propoſi-
tum enarrare, cùm extra Iuſtitiatum geſta fuerint. Ac vix quidquam in eum incidiſſe
memoria dignum comperio, quod obſeruem. Hæc enim tempora planè nobis tran-
quilla fuêre: & verè vt dicam, actiones omnes tum Catholici Regis Ferdinandi, qui
cum hoc Iuſtitia fuit ætate coniunctus; tum Caroli V. Maximi, Imperatoris; ac Poten-
tiſſimi Regis noſtri Philippi, ad quos gradatim ipſius Ioannis II. Regis hæreditas omnis
peruenit, Magiſtratū hunc otioſum reddiderunt. Nā quiſq; eorū ꝓ ſingulari ſua beni-
gnitate videtur, certatim quaſi, nō ad turbandā, ſed ad tranquillandā Rēpub. cucurriſſe.
Cùm verò Catholicus Rex, poſtquàm Ioannes pater interiit, gubernacula noſtra pren-
dere concupiuit: fidem ſuam huic Iuſtitiæ, Reipub. nomine, A. D. IIII. Kal. Iul. eiuſ-
1479 dem Ann. Chr. ∞ CDLXXIX. ſe nihil contra patriæ iura facturum eſſe, ſolito more,
1481 interpoſito iureiurando deuinxit. Et illud idem ſimiliter Ann. Chr. ∞ CDXXCI. tum
idem Rex, tum Iſabella vxor, pro Ioanne filio, Aſturiarum, & Gerundiæ Principe, illi-
us tutores adſcripti, quòd puer infans eſſet, ſpoponderunt; quando illum futurum eo-
1485 tum heredem à noſtris acclamandum decreuêre. Cumque Ann. Chr. ∞ CDXXCV.
interueniſſet ille, quem retulimus, de Sancti Inquiſitoris morte grauiſſimus caſus; Iu-
ſtitia hic clariſſimi iuriſiurandi princeps fuit, quod quatriduo poſt in Templo maximo
à Magiſtratibus vrbis, ſollemnibus verbis, factum eſt: quoniam quidem ad eam, quæ e-
rat Catholicæ Fidei, cauſſam non minori ſtudio, quam ad animarum ſalutem incum-
bere oportere iudicauit, iamque Sanctiſſimum ipſum Inquiſitionis Officium (quod tūc
in Remp. ad Iudæorum delicta comprimenda inducebatur) & Magiſtratuum omnium
potentia, & priuatis ſingulorum præſidiis fultum eſſe. Neque enim pro illius ſtatu Iuſti-
tia hic tunc ſolam Magiſtratus opem, ſed & priuatas ſuas, ſuorumq; fortunas, auctorita-
tem, gratiam, & copias ſpopondit. Atqui eumdem aliquandiu conſtat ſimul eodem tē-
pore & Iuſtitiatu ipſo, & ſingulis aliis muneribus fuiſſe perfunctum. In Valentiam ſiqui-
1492 dem circiter Ann. ∞ CDXCII. Proregem miſſum: poſt autem aliquanto, in Cathalo-
1495 niam: anno verò ∞ CDXCV. ampliſſima illa duo, quæ paulo ante diximus, Sicilienſis
1497 Regni munera obiiſſe. Sed Iuſtitiatum ſuum nequaquam Annum ∞ CDXCVII. exceſ-
ſiſſe, in Magiſtratus Commentariis, quos dudum peruolutaui, certum inuenio: eius au-
tem vitam longiùs productam.

XLV.

IOANNES LANVZA II.

NAm in Magiſtratus Tabulario, in quo dicti Commentarii ſunt
reconditi, ſic comperi librum inſcriptum. *Liber primus conſilii ma-
gnifici, & circumſpecti viri domini Ioannis de Lanuza iunioris, Militis, Sere-
niſſimi domini Regis Conſiliarii, ac Iuſtitiæ Aragonum, de Anno Chriſt.* ∞
1498 CDXCVIII. In his verò Annorum, qui anteceſſerunt, Codicib. quo-
rum plurimi exſtant, Ioannis Lanuzæ Iuſtitiæ Aragonum expreſſum
nomen, ac ſæpius repetitum in ipſis Diariis inuenitur. Quod ad ſu-
periorem Iuſtitiam referendum eſſe, aperta res eſt. Atque inde etiam colligitur, vno,
& eodem tempore, & Iuſtitiatu, & Regiis aliis muneribus potitum fuiſſe. Hæc autē tan-
ta nominum ſimilitudo non paruam creat in horum Iuſtitiarum annotandis tempo-
ribus confuſionem. Quæ de ipſis enim monumenta loquuntur, ac iidem ipſi, quos dixi,
Commentarii, ſemper Iuſtitiæ Aragonum nomen non exprimunt: aut ſi fortaſſe expri-
munt, nequaquam ſemper iis, quæ nos adiicimus, ſignis, quaſi articulis, poſteriorem
hunc Ioannem à ſuperiore diſcernunt: quibus facillimè ea omnis confuſio tolli poſſet.
Vnde fit, vt quæ perſonis diſtinguūtur, nominibus interdum confundantur: atque vt
tametſi ſingula facta fidenter obſeruentur; ad quem tamen eorum referenda ſint, non
ita queant fidenter annotari. Sed maiore laude aliis in rebus, quàm in hac vna enu-
cleatè eaſdem perſcribendi, noſtra ſemper omnis verſata eſt antiquitas. Hanc autem à
me

me nunc adhibitam vniuscuiusque eorum temporis notationem, exploratam possumus habere, vt coniicio. Ingenuèque fateor vulgarem eam, quæ hactenus versata est apud nos, quæq; tum dictum Archiepiscopum Ferdinandum, tum alios, quos sum sequutus, decepit, in me facilius, quàm debuerat, cum primum illos edidi Fastos, irrepsisse. Apertè itaq; ex dicti codicis inscriptione colligitur, iam dicto Ann. ∞CDXCVIII. superiorem Ioannem Iustitiatu abiisse: hunc autem in illius locum fuisse suffectum. Iunior autem propterea dictus est, quod superioris Iustitiæ filius esset, è nobilissima D. Beatrice Pimentelia vxore, procreatus. Quod si anteriores ambo, ipsius scilicet pater, atque auus, tantum, quantum supra dixi, omni genere laudis floruerunt: nequaquam Iustitia hic degenerauit ab eis: quin si vita sibi suppeditauisset; ad easdem ipsas, ad quas pater, fortunas, ac maiores fortasse peruenisset. Sed vterque eorum cecidit in cursu: pater quidem, Neapolitanus Prorex, Gundisalui illius Ferdinandi Cordubæ, clarissimi, summi, ipsoque nomine dignissimi imperatoris, loco designatus: hic verò Ioannes filius; cùm in patris locum Prorex etiam in Siciliam mitteretur. sic iam ad paternam gloriam per eosdem ipsos gradus ascendebat. At verò in gerendo Iustitiatu omnino fuit auitam ipsam laudem consequutus. Prudens namque habitus est, industriusque in agendo; maximi animi, summi consilii vir: conseruandæque Reipub. studiosus. Catholico autem Regi acceptissimus fuit. Cùmque paulo ante, quàm Magistratum iniret, Ioannes Princeps Salmanticæ obiisset sine prole, quamobrem iure, futura illius hereditas ad Isabellam sororem, Portugaliæ Reginam perueniebat, quæ Catholicorum Regum grandior filia fuit: parentes eam, virumque Emanuelem, futuros Reges à Castellanis viris salutari, Toleti Comitiis institutis, impetrarunt. Cæsaraugustam inde confestim aduenientes, indictis etiam Comitiis, Iustitia hoc assidente, contenderunt, simillimam nostrorum Ordinum auctoritatem adeundæ istius hereditatis exstare. Nostri tamen, ne incautè quid agerent, in ea, quæ huiusmodi de re memoriæ prodita essent, inquirere cœperunt. Quod Catholica Regina visa est ægrè ferre. Sed cum interea dum hæc 1498
agerentur, Emanuelis vxor, Augusti mense iam dicti Anni ∞CDXCIIX. Michaelem filium peperisset: huic nostri statim, quam Castellani parentibus dederant, fidem de futura successione dederunt, sollemni religione obligatam; prius tamen solito cum auis Regibus icto fœdere; quibus Iustitia iste ad eam rem, quemadmodum cum Ioanna Principe factum fuerat, ipsius tunc nati nepotis tutellam commendauerat. At Michaelis mater quàm mox tunc interiit. Nec Michael ipse biennium plus vixit. Quapropter in destinatam hanc, desponsamque ipsis hereditatem auspicato sanè vocata fuit Ioanna, Catholicorum Regum secunda filia: quæ Philippi, Archiducis Austriæ, Maximiliani Imperatoris primogeniti filii, vxor erat. De quibus Iustitia idem iste etiam, vt assolet, A. D. VI. Kal. Nouemb. Ann. Chr. ∞DII. publicam fidem de legibus, ac libertatibus seruandis recepit, priusquam ad eos publica rogatione, & consilio futura ea 1502
successio deferretur. Quinquennio autem post, Anno Chr. ∞DVII. Iustitia hic, paterq; ipsius, ambo siquidem paucis interpositis diebus, Neapoli obierunt, in aperto eo ad maiores honores cursu, quem dixi. Inde eorum cadauera adducta fuère in patriam quamcitò, & in nobilissimo sacello, quod sanctissimam Virginis *de Pilari Capellam* contingit, constituta: vt & ipsæ eædem scopulosi, & infesti inferi Maris vndæ visæ equidem sint, diu pati non posse, quos viuentes ad tantam laudem, & gloriam virtus extulerat, mortuos iam tanto honore optimæ istius sepulturæ carere. Ex nobilissima vxore, D. Ioanna Rocabertina, Ioannes hic II. vnicam filiam reliquit, D. Mariam Lanuzam; quæ D. Petro Martini Lunæ, primario nobilissimo viro, Moratæ nuper Comiti, nupta fuit: eorumque deinde vnica etiam filia, D. Maria Luna illustrissimo Sastagensi Comiti collocata; ad quem iure horum Iustitiatum amborum communis peruenit hereditas bonorum, & gloriæ. Et iisdem ferè temporibus quibus hic Iustitia, sed longe maior natu, apud nos floruit Alfonsus Lacaualleria, interpres iuris præclarus: cuius ea ætate tam magnum nomen in patronis fuit, vt ad munus Procancellarii gerendum idoneus haberetur. cui tandem à Catholicis Regibus præfectus fuit. Atque eidem proxime adiunctus, ætate tamen inferior, in publicis iudiciis versatus est, Michael *del Molino*; non tam communis iuris, vt accepimus, quàm priuati nostri peritus vir. Cuius illud exstat, ad iudiciorum certamen opus vtilissimum, *Fororum & Obseruantiarũ Aragonum Repertorium*, inscriptũ: à quo fateor me sumpsisse multa: ne si negarem, fateri cogerer surripuisse. Nec dubito præteritos à me esse nõnullos, in ipsa iuris ciuilis scientia præstantes; & fortasse fuisse eosdem ipsos, quot retuli, clariores, quàm quoquomodo à me inducti sunt. Sed hoc quidem ignoratione. Nihil enim scribi potest de iis, de quibus ipsorum nulla, aliorum vero pauca admodum monumenta loquuntur.

XLVI.

IOANNES LANVZA III.

1507 CEterum eodem Ann.Christ.∞ DVII.hic Ioannes Lanuza III. Iustitia factus fuit. Antecedentis autem Iustitiæ frater patruelis erat patre nempe natus, Martino Lupi Lanuza, Ferrarii I.grandiori, vt diximus, filio: quem clarissimum etiam, ac fortissimum virum fuisse cōstat. Nec vellem sanè, dum tantopere laudo hos Lanuzas, ne fingi videantur hæc, vt à me quodammodo dicantur ita, ad propositas nunc mihi singulas eorum narratiunculas illustrandas. Res tamen sic habet, vt non tam digne, ac merentur, eos à me esse existimem commendatos. Ac istius quidem Martini nota est valde excelsi, atque inuicti animi magnitudo, virtutisque præstantia; eaque publicis literis testata satis: in quibus Rex Ioannes II. cuius ætate fuit, tantum ei laudis impertit, quantum nemo tribuere alteri in communicanda gloria debuisset, nisi eadem ipsa iusta gloria verę illius virtuti, tāquā honestissimus fructus, deberetur. Eum siquidē prodit assidue secum versatum in militia, magnoq; sibi & in periculis adiumēto, & solatio in laboribus, & gratulationibus in victoriis fuisse: atq; Cathalonico bello (quā tandem prouinciam in militari labore totā peragrauit) aliquādo eūdem, non aliorum militum fortitudine, sed sua eximia virtute, ac præstantia manu consertum quēdam Signiferum hostem in ipsius Regis conspectu iugulasse. Quæ tanta illius virtus vt clara, & illustris manêret in posterum, ex eaque exstaret generi, ac nomini suo perennis aliqua gloria constituta; ampla rogatione Rex detulit Martino, ac suis, vt priuata familiæ suæ Insignia gestarent cum clarissimis Regiis Insignibus implicata: quasi, insignitā Insignium permistione, Rex duceret, ipsis rebus communiter gestis, Martinum ipsum penè simul secum triumphare fas esse. Et eum sane permultas res magnas, sine Ioannē Rege in eo bello gessisse constat: Regem sine ipso vix vllam. Itaque de præstanti illius virtute verè quidem affirmari potest, ad eum ex bellica laude neminem vnquam suorum aspirasse; suosque omnes habere in eo domesticum ad imitandum exemplum, illustre, & præclarum. Ex iis igitur continuis honoribus familiæ suæ, maiorumque suorum, hic Ioannes quodammodo iure visus est ad hoc munus gerendum accessisse. Cumque illius nomen, propter memoriam patris, in splendore esset (cum namque Martinus procreauerat filium ex vxore, quæ *D. Grayda de Torrellas, & Perellos* dicta fuit) & ipse quoque cognitus est, magnus, & excelsus homo ad honestatem, ad temperantiam, ad fortitudinem, ad integritatem, & fidem; sic denique ad virtutes omnes fictus à natura, vt quouis honore dignus, etiam sine vlla maiorum commendatione, haberetur. Istius autem præstantiæ suæ priuatus magna signa dedit; sed in Magistratu maiora: & verò præcipuè iis
1510 Comitiis, quæ eo Iustitia habita fuerunt Ann.Chr.∞ DX.∞ DXIX.& ∞ DXXIIX. poste-
1519 riora duo, à Carolo V. priora verò, à Catholico ipso Ferdinando Rege. In cuius locum
1528 Carolus ex filia nepos suffectus fuit: & vna cum Ioanna matre eodem Ann.∞ DXIX. à nostris Augustissimus heres acclamatus, de eo, vt moris est, à Iustitia hoc prius recepta fide. Neque tamen æquum esset hoc loco, de Antonii Augustini, Gul. F. Ant. N. clarissimi Iurisconsulti, Catholici Regis Consiliarii, integerrimi, ac præstantissimi viri, laudibus silêre, qui prioribus Comitiis interfuit, cùm Procancellarii ipsius Regis personam sustineret, fuitque Illustrissimi, ac Reuerentissimi Ant. Augustini, Tarraconensis Archiepiscopi, pater: nam vt ceteri ex patribus, sic iste, qui tantum illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur Procancellarius magno vsui Reipub. fuit in iis rebus, quæ tunc sese obtulerunt, transigendis; & in eo munere gloriam illam adeptus, quam nescio, an post fuerit quisquam consequutus. Etenim non apud eam solum Citerioris Hispaniæ partem, quam Aragonii imperii fines circumscribunt, supremum illud in ipsius Catholici Regis Senatu iudicium exercuit; sed apud Neapolitanum, & Siciliæ Regna, aliarumque Insularum, in quas iidem ipsi fines protenduntur: præterea tum ad Galliæ Regem, tum ad Iulium II. Pont. Max. grauissimis de rebus decretus fuit legatus; ipsiusque deinde Caroli V. Regno, eodem Procancellarii munere gloriose perfunctus. Ac ne quid prætermittamus, quod videatur ad honorem illius clarissimi viri pertinēre; cum aliquando Reipub. male actæ insimularetur, in Septimancam arcem, graui

custodia seruandus, missus est. Insequenti vero anno, Regni summam D. Francisco Eximini Cisnerio, Archiepiscopo Toletano, moderante, vadibus datis, custodia abiit: & honori suo consulens, de Archiepiscopi voluntate, qui primo quoque tempore postquã Remp. gerendam suscepit, ipsius Antonii caussam terminandam curauerat, ad Belgas concessit, Caroli cognitionem imploraturus. Cumque totius litis bene instructus a iudex, & ante actæ vitæ testimonium, sigillo Regio obsignata, ab eodem Archiepiscopo Toletano, aliisque supremi Ordinis iudicibus ad Carolum mitterentur: caussa Ioanni Saluagio Cancellariæ præfecto; Garsiæ Padilliæ, viro optimo, & integerrimo, Commendatario Calatrauensi maximo: Montalto Regenti; Iodoco Fisci Aduocato; viris prudentibus, & iuris vtriusq; apprime consultis, iterum inspiciẽda tradita fuit. Qui accurate litem retractantes, rursusque Antonio facultatem concedentes alia in sui patrocinium allegandi, cum nihil ille amplius adiiceret, prima scilicet, quæ apud Hispaniã facta fuerat, defensione contentus; viri optimi innocentia perspecta, omnium iudicum calculis absolutus; Brusellis in totius Aulæ Palatinæ conspectu, sententiam dignitatis, & honorificentiæ plenissimam reportauit Ann. Chr. ∞ DXVI. IX. Cal. Octobris. Quod tum Archiepiscopo, tum aliis supremi Ordinis Iudicibus, qui illius integritatem, & præstantiam satis cognitam, & probatam habebant, gratissimum fuit. Nec verò huiusmodi honorum amplitudine, tametsi clarissima per se ea, ac pulcherrima quidem monumenta sunt, iam ille eget ad sui nominis memoriam propagãdam. Habet aliud maius, & clarius monumentum; quod filium, ad tantam laudem natum suscepisset: illum ipsum nẽpe Archiepiscopum Tarraconensem; cuius nos honore ornari, dignitateq; augeri non solum omnes eius studiosi existimamus, sed & illud idem tota hæc nostra regio, ipsius natalis sedes, atque Hispania cuncta arbitratur. Cui, quod mirari satis vix queo, Romanam antiquitatem tractanti Italia ipsa cedit: cuius admirabilem quandam, incredibilem, ac penè diuinam in antiquis legibus interpretandis scientiam omnium mortalium fama percelebrat: cui incorrupto totius Orbis iudicio, ipsorumque doctissimorum virorum inter ipsos concessu, tributum est ita, vt cùm immensam illius aciem ingenii taciti omnes admirentur (nam quis hoc non facit?) eum in omnibus scriptis, omnique literarum varietate nonmodo sibi ipsis, ac iis, qui hodie viuunt, sed & iis, qui multis ante sæculis fuerunt, libenter anteponant: cui denique nullus honos tribui, non debitus, potest. Atque hæc omnia, tametsi summa sunt; longè nimis vitæ suæ integritas vicit: iam vt tanto Pastore Tarraconensem Ecclesiam potuisse frui, inuidendum sit; iactura verò, quæ illius interitu vniuersæ Reip. facta est, vix consolabilis videatur. Mihi vero in grauissimo casu dolendum magis, quòd eum amiserim, ad quem, tamquam ad mercaturam bonarum artium sæpius me fuisse profectũ præmefero, neque tamen inanem rediisse, cum ab eo tum plurimis in rebus doctior, tum ad peruulgandum hoc opus audacior factus sim. Sed huiusmodi meritorum erga me gratissimam, quamdiu vixero, memoriam conseruabo. Verùm necesse non est, vt summum hunc virum, viuorum, & præsentium attestante iudicio, commendemus. Quamobrem præstat me tacere: ne in eo laudando sermo noster ipsius oratoriæ vbertatis siti exarescat. Vt ad Iustitiam ergò redeamus, ad sui generis splendorem hoc habuit illius Iustitiatus insigne: quod A. D. XVI. kal. Iun. An. ∞ DXX. Ioannes Lanuza alius, Aragonum Prorex constitutus fuit. Sic cernimus Lanuzarum gentem, vno, & eodem tempore, duplici apud nos decore cumulatam: cùm alter amplissimum Prorege munus, alter Iustitiatus, quasi pro ipso Regno, personam sustineret. Nam & is fuit istius Iustitiæ gentilis. Qua tamen cognatione teneretur, non comperi. Verum Iustitia ann. Chr. ∞ DXXXII. A. D. V. kal. Decembr. mortuus est: & in superiorum Iustitiarum ad Virginis ædem conditus sepulchro. Illius fratres fuere: Claudius Lanuza; & Hieronymus Lanuza, Pinnatensis Monasterii Abbas. Sorores vero: D. Grayda Lanuza: & D. Martina Lupi Lanuza: hæc Francisco Ferdinandi Herediæ, Gubernatori Aragonum nupta, de qua mox dicemus; illa autem Vgonis Vrriesii, Ayeruii dominatoris, vxor fuit. Istius autem Iustitiæ, D. Beatrix Espes, dicta; fuit ea quidem lectissima, & spectatissima femina. Filii autem: Ferrarius; Ioannes; & Martinus. Filia, D. Grayda itidẽ vocata, D. Francisco Borgiæ, nobili viro Valentino nupsit. Filiorum, posterior Mediolani obiit; priorum autem vterque Iustitiatum adeptus est: sed interiecto alio, qui huic Ioanni III. continenter successit.

XLVII.

LAVRENTIVS FERDINANDI HEREDIA.

ATVERO is fuit, Laurentius Ferdinandi Heredia, Francisci Fer- A
dinandi Herediæ, & D. Martinæ Lupi Lanuzæ, superioris Iusti-
tiæ sororis, vt dictū est, filius: vir amplissima familia natus: summa pro-
bitate, singulariq; fide preditus; integer; prudens, ac tū domi nobilis tū
1533 apud Sardos (ad quos deinde se contulit) gratiosus. Iustitiatū iniit A.D.
1547 VI. Kal. Maii Ann. Chr. ∞ DXXXIII. nam sic est in illius Commen-
tariis scriptum: eoque posteà se abdicauit Ann. Chr. ∞DXLVII. vt ad
Ferrarium, auunculi filium grandiorem, qui è pueris excesserat, de-
ferretur. Sic Lanuzarum genti redditus fuit gradus istius Magistratus, & honos. Lau-
rentius autem Prorex in Sardiniam missos, maximis in rebus ibi fuit: vt non ita sibi mul-
tum sit ex Iustitiatus laude repetendum. Nullius namque similem Præfecturam, in Sar-
dinia vmquam accepimus fuisse gratiorem. Et Iustitiatus ipse non obscurus fuit: ea au-
tem re clarior quod Ann. ∞DXLII. Philippus noster, à Regni Ordinibus Caroli patris
salutatus heres, in istius Iustitiæ verba iurauit, se patrias libertates, ac leges perpetuò ser-
uaturum spondens. Cuius promissi constantiæ, otium, quo nos fortunam regimus, ac
status, quem tenemus, indicio esse potest: cum æquitate, ac iustitia præceptrice, in sum-
ma tranquillitate possil viuamus. Vnde fit, vt cū omnia istius nostri clarissimi, ac præsta-
tissimi Regis consilia, & facta ad publici semper salutē referantur, Iustitiatus hos omnes,
videamus otiosiores, quam alios, extitisse: nobisq; etiam ob eā ipsam caussam necesse sit
singulas eorum narratiunculas breuioribus, atq; angustioribus verbis circumcludere,
cum ceteroquin vnusquisq; illorum verissimis, ac iustissimis laudibus abundârit. Lau-
rentius ergo, deposito Iustitiatu, in Sardiniam profectus est cum vxore D. Anna Albio-
ne: vbi nulla relicta prole mortem obiit Ann. ∞DLVI. Callari iacet sepultus.

XLIIX.

FERRARIVS LANVZA II.

LAVRENTIO Ferrarius successit; natura mitis, comis, ac huma-
nus; sed qui tamen magnam quoq; fortis, & constantis viri speciē
præ se tulit. Hic Ioannis Lanuzæ III. filius erat, Ferrarii I. vt paulo ante
diximus, pronepos. Cuius haud nominis solā, sed similitudinē quoq;
virtutum arripiens; & fama populari eam, & vera bonorum laude est
meritus. Incredibile est enim, quàm fuerit omnibus illius opera grata,
& iucunda. Sed in gloriæ cursu consedit. Etenim cum A.D. IV. Non.
1547 Maii ipsius An. Chr. ∞DXLVII. vt iisdem in Commentariis notatur,
1554 Iustitiatum iniisset: Prid. Id. Mart. An. Chr. ∞DLIV. ætate florēs, ingenio, & amicis, mor-
tuus est; & in gentilitio eo tumulo, quo pater, collocatus. Cōnubii expers decessit; post-
quàm in Comitiis, superiori Anno Montisoni habitis, fecerat ille quidem officio cumu-
latè satis.

XLIX.

IOANNES LANVZA IIII.

IAM tandem ita traxit temporum ordo sermonem, vt ad Ioannem
Lanuzam IIII qui nunc Iustitiatum gerit, venerimus. Nam statim
ipso Ann ∞ DLIV. ab eodem Carolo, cum apud Belgas esset, A. D.
1554 XVI. Kal. Maii, in Ferrarii proximi, germani fratris, locum suffectus
fuit: vt ad quem mœror illius morte veniebat, ad eumdem quoq; am-
1588 plissimus iste honos perueniret. Atque ab eo vsque ad hoc tempus i-
psius dignitate, magno, quem videmus, applausu, prudentiaq; & inte-
gritate perfungitur. Inter ceteras autem illius virtutes, quibus maiori-
bus suis sic æque respondet; hæc certe sibi vel maximæ laudi esse potest; quòd toto ani-
mo,

mo,ac mente in eam curam incumbat, vt a suis Locumtenētibus, quibus ea istius muneris pars est concessa, ius omnibus semper æquabiliter, ac diligenter dicatur. Sed taciturnitatem me præstat experiri, cum de illius sedulitate, diligentia, ac studio, fideque in Rempub. tacita eius grauitas, & amplitudo aperte loquantur, neque orationis meæ ornamentum desiderent. Enimvero illud ego fidenter Ioanni Lanuzæ, grandiori eius filio, quem ex nobilissima vxore, D. Catharina Vrrea, demortui Arandensis Comitis sorore, suscepit, denuntiabo, quandoquidem insigni, ac singulari Regis nostri beneficentia dudum, futurus post patrem Iustitia designatus est; illustrem, ac latam ad bene segerendum patere sibi in tanto hoc Magistratu viam, cum ea sit stirpe profectus, quæ à tam retro longe repetito initio, gloriosum idipsum iter, apertum demonstrarit.

Itaque Magistratum hunc, post captam Cæsaraugustam vrbem, vndequinquaginta viri consequuti sunt. In quos omnes si attente, & diligenter inquiramus; vix quemquam reperiemus commendatione, & gloria non dignum. Si quis vero fortasse laudatus satis nequaquam sit; inertiæ nostræ largiatur: nam sic statuimus, vt pro vniuscuiusque dignitate, parum; pro nostra voluntate, non nimium; sed pro nostra facultate; satis, superque de eis nos dixisse arbitremur.

E T *quoniam ad perorandum spectare videtur sermo noster: hæc denique est Reipubl. qua fruimur, à maioribus nostris ratio constituta, inter Monarchiam, & Polyarchiam alia quædā interiecta noua, vnam quasi in speciem temperata, vicina ambarum, vtriusque particeps, vel vtriusque potius non expers; tanquam ad puncti instar medium expetens locum, æquabiliter vndiq; conglobata: quæ cum ex Regibus, & legibus constet; Regibus paret: sed quæ tamen à seuero eorum imperio, à quo manibus vix potuissemus, Iustitiæ Aragonum Magistratu interposito, tutos nos reddit: populumq; ac Regem hac vna coniunctione deuincit, vt in omni actione secum ipsa consentiens, à solis legibus Regum benignitate regatur. Quæ vero de huiusmodi argumento plura scribi possent, iam iam fas erit, vt reliquorum Historicorum otio concedamus.*

LAVS DEO.

SIC RCVSSA

ANT. AVGVSTINVS Archiepiſcopus Tarraconenſ.

HIERON. BLANCÆ S.

GRATVLOR tibi in primis, vt debeo; quod Hiſtorici noſtræ Reip. nomẽ, atq; ſplendorem, Hieron. Zuritæ ſuffectus, magno conſenſu ſuffragantium Patrum, & totius Ciuitatis approbatione fueris adeptus. Mihi autem valde gaudeo, quod illi, quem magnopere dilexi propter eius inſignes animi dotes, & amicitiam non vulgarem, tu quoq; ſucceſſeris: qui neq; in me amando, neq; in Latina hiſtoria ſcribenda ei ceſſurus eſſe videaris. Commẽtariorum tuorum ingens volumen libentiſſime perlegi; tum quod tua ſint, quem magnopere diligo, tum quod de his rebus agatur, quæ ad patriæ dignitatẽ, ac decus maxime pertineãt. Itaq; ſi te ab eorum editione deterrerem, ingratus in patriam, ac tuæ gloriæ inuidus iudicarer: cum laborem iſtum tuum facile omnes probaturos ſperem, futurumq; vt quæ de inſigni iſto Magiſtratu, Iuſtitiæ nomine, magno Dei munere noſtris ciuibus conceſſo, diuinaq; appellatione inſignito: Deus enim ipſa iuſtitia recte appellatur, non tantum iuſtus; vt vera ſapientia, non tantum ſapiens: ſcribere es aggreſſus; & peregrinis hominibus & vero præcipue noſtris ipſis ciuibus gratiſſima ſint. Non enim Ephori Lacedæmoniis, aut Tribunicia poteſtas Romanis magis aut grata, aut vtilis fuit, quam in iſta Vrbe eſt publica iſtius Magiſtratus tutela. Quare noli amplius differre, quin ea quamprimum manibus omnium terantur, vt ad patriæ noſtræ ornamentum, nouum hoc tuum, graue tamen, & vtile, ſcriptionis genus accedat. Quod vero de laudibus Cæſarauguſtanæ iſtius Vrbis, & de veteribus Pontificibus eiuſdem, ſi quid ex antiquis ſcriptoribus, aut ex actis Conciliorum, aut aliunde aliquando collegeram, ad te quamprimum mitti deſideras; pauca quædam his literis, licet fortaſſe, noctuas, quod aiunt, Athenas, & quæ tibi ſunt notiora, perſcripſi. Atq; vt omittam, quid C. Plinius de Cæſarauguſtana immuni colonia, olim Salduba dicta, & de Conuentu ampliſſimo ſcripſerit; Strabo quoq; eandem laudat; habereq; togatos ciues ait, nihil ex veteri Celtiberorum contumacia, atq; duritia retinentes. His addit Pomponius Mela: Vrbium de mediterraneis in Tarraconenſi clariſſimæ fuerunt, Pallantia, & Numantia; nunc eſt Cæſarauguſta. Vixit autem Mela Tib. Cæſaris, Caligulæ, & Tib. Claudii temporib. & in Hiſpania natus eſt. Quod vero ex verbis Melæ elici non nemo putat, eaſdem eſſe Numantiam, & Cæſarauguſtam, irridendũ magis, quam improbandum eſt; cum Strabo inter eas DCCC. ſtadia collocet. Venio nunc ad laudes ſanctiſſimorum Virorum: laudari enim à laudato viro, vt tu optime in huiuſce operis initio dixiſti, maximum eſt; idq; cum ſit ob religionis cultũ, longe præſtat. Ex his primus eſt, Cyprianus Carthaginenſis Martyr lib. 1. Epi. 4. quam cum multis Epiſcopis ſcripſit Felici presbytero; & plebib. conſiſtentibus ad Legionem, & Aſturicæ. in ea poſtquam Felicis, & Sabini Pontificum mentionem feciſſet, ait: vtq; alius Felix de Cæſarauguſta, Fidei cultor, ac defenſor veritatis litteris ſuis ſignificat. Proximus huic, longo ſed proximus interuallo, ſit Prudentius, qui in libro de Coronis, Encratin, & Socios XVII. Martyres, & duos Confeſſores, Caium, & Clementem laudans, Cæſarauguſtã appellat, plenam domum magnorũ Angelorum, eamq; præfert cæteris vrbib. quod tam multis ornetur corporibus Sanctorum. Ex eadem Vincentium fuiſſe Martyrem tradit, & domum infulatã ſacerdotum Valeriorum, hoc eſt, eius Vrbis Pontificum. Conſtat autem multorum teſtimonio Valeriũ, Dei confeſſorem, Epiſcopum fuiſſe Cæſarauguſtanorum, eiuſdemq; Diaconum Vincentium. Sed & in Concilio Eliberritano Valerium, eiuſdem vrbis Epiſcopum, ſubſcripſiſſe nouimus, anno Chriſti plus minus CCCXXV. Sic duos poſſumus poſt Felicem Epiſcopos Valerios numerare. Ipſa vero vrbs laudatur carminibus quoq; duorum poetarum Chriſtianorum, Pontii Paulini, qui poſtea Nolanus Epiſcopus fuit, & Auſonii Galli. His addamus Concilium Cæſarauguſtanum contra Priſcillianum, ex teſtimonio Sulpicii Seueri, libro poſteriori extremo hiſtoriæ ſacræ, Anno plus minus CCCXXC. Fuerat paullo ante Concilium Sardicenſe contra Arianos: in quo ſubſcriptum inuenimus Caſtum Epiſcopum. Sic enim in veteribus libris eſt, non Coſtum, vt in vulgarib. anno CCCXLVII. vt quidã putant. Poſt hæc inuenio cuiuſdam Epiſcopi Cæſarauguſtani fieri mentionem, tacito eius nomine, in epiſtula quadam Aſcanii Tarraconenſ. Archiepiſcopi ad Hilarium Pontif. Max. quæ in Concilio Romano eſt relata Anno, vt ex Conſulibus apparet, CDLXV. Sed mox in Concilio Tarraconenſi Vincentius eiuſdem vrbis Epiſcopus ſubſcripſit anno Chriſti [illegible]XVI. Non hic eſt Vincentius Arianus Epiſcopus, de quo Iſidorus ſcribit. Ille enim temporibus Mauricii Imp. vixit; hic Anaſtaſii, & Iuſtini. In veteribus collectionibus Conciliorum, poſt Tarraconenſe Concilium, Gerundenſe po-

situm est, habitum anno vertente. in quo septem ex illis Episcopis, qui in superiori Synodo fuerant, conuenerunt. in his Vincentius non est. Post Gerundense, Cæsaraugustanum collocarunt XII. Episcoporum, quorum nomina scripta sunt; sed quibus Ecclesiis præessent, subticuerunt. Hi Canones scripserunt octo: ex quibus vnus est à Gratiano relatus; Ne quis ieiunet die Dominica &c. de consecrat. dist. 3. Hi, qui putant hoc illud esse Concilium, quod Seuerus contra Priscillianum habitum dixit; sola duorum Episcoporum nominis similitudine ducuntur, & loci. namq; ille refert Idatium Emeritensem, & Ithacium incertæ vrbis Episcopum, infensos Priscilliano fuisse; contra quem, & socios Cæsaraugustæ Synodus habita est. in qua etiam Aquitanos Episcopos interfuisse ait; & in ea damnati absentes sunt, & contumaces Instantius, & Saluianus Episcopi, Helpidius, & Priscillianus laici, qui Damasum Romanum, & Ambrosium Mediolanensem interpellarunt, & ab eis fuerunt reiecti. Qui ex Hispania Episcopi interfuerint, non narrat. tantum Adyginum scribit Cordubensem ad Idacium retulisse Emeritensem, qui in eos est inuectus. In Conciliis editis bis Italii nomen scriptum est. id mutant in Idacium, & Ithacium: quod facile recipi posset, si cætera conuenirent. Nihil enim est in hac Synodo, quod cum alia Synodo consonet, quæ in Aquis Calinis contra Priscillianistas habita est anno Christi CDXLVII. exstatq; coniuncta cum Toletano primo Concilio. Ea Synodus habita est iussu Leonis Pontificis, vt apparet ex epistula Leonis XCIII. ad Toribium Asturicensem; in qua etiam errores eorumdem hæreticorum damnantur. Isidorus in libro de Viris illustribus Idatium Lemicæ vrbis Hispaniarum appellat, & Vrsatium Episcopum eius socium; fuisseq; communione priuatos, & in exilium missos, quod Priscillianum accusauerint coram Maximo tyranno, & damnatus occidi fuerit iussus. Sed aut in Isidori libro, aut in Seueri mendosa sunt nomina. Prosper Aquitanicus in Chronicis cum Isidoro facit, qui anno CCCXCII. eadem de Ithacio, & Vrsatio Episcopis ait. In Barcinonensi Synodo non edita Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus interfuit anno plus minus DXL. Eundem putamus in Ilerdensi Concilio cum Sergio Tarraconensi conuenisse. sed non recte in editis libris Ilerdense, & Valentinum ante Gerundense edita sunt, cum fuerit posterius dicto anno DXL. In Toletano tertio maximo Concilio subscriptio exstat Simplicii Episcopi Cæsaraugustani. id habitum anno IIII. Reccaredi Regis, Christi DXXCIX. Hactenus Gothi hæresim Arianorum tenuerunt: nostri tamen maiores Catholicos Pontifices habuerunt, ipsaq; ciuitas in Catholica religione perseuerauit. Hoc loco referri potest, quod Sanctus Gregorius Turonensis lib. 3. cap. 29. historiæ Francorum & Ado Viennensis ætate sexta in Chronicis, & Aimoinus monachus lib. 2. cap. 19. & 20. historiæ Francorum scripserunt de vrbe Cæsaraugusta à Francorum Regibus obsessa Childeberto, & Clothario, anno plus minus IIXXXII. quæ obsessio soluta est, data ab Episcopo stola B. Vincentii Martyris, quæ Parisiis in Ecclesia eidem dicata posita est. Sigebertus Gemblacensis hæc an. DXLII. refert. Inter Ioannem, & Simplicium, infelicem illum Vincentium Episcopum collocemus Arianum, aduersus quem Seuerus Malacitanus Antistes edidit libellum, vt Isidorus ait in libro de Viris illustribus, tempore Leouigildi Regis præuaricasse testatur Rudericus Toletanus lib. 2. cap. 14. Post Concilium Toletanum, aliud Cæsaraugustæ Concilium habitum est anno VII. eiusdem Reccaredi Regis. in quo subscribunt Artemius Tarraconensis, & alii XII. Episcopi. in quibus Simplicius est. nomina Vrbium singularum omissa sunt. tres Canones ediderunt contra Arianos. Anno proximo Oscensis Synodus habita est. tamen in ea Simplicium interfuisse, nobis incertum est. Sed in Barcinonensi anno XIV. eiusdem Regis habita, Maximus Cæsaraug. Episcopus subscripsit. De Maximo Isidorus in extremo libro de Viris illustribus hæc refert. Multa versu, prosaq; componere dicitur: scripsit & historiolam de his, quæ temporibus Gothorum in Hispaniis acta sunt: multa quoq; alia scribere dicitur, quæ nec dum legi. Isidorum Hispalensem & Maximum inuenio subscripsisse Toletano Concilio non edito, quod anno primo Gundemari Regis habitum est anno Christi DCX. Eundem Maximum in Egarensi Concilio cum Eusebio Tarraconen. anno tertio Sisebuti Regis, hoc est, anno DCXIV. fuisse, vetus liber ostendit, in quo non edita Concilia, quæ retulimus, Cæsaraugustanum, Oscense, Barcinonense, Toletanum, & Egarense, conscripta sunt. Post Maximum, Ioannem, Braulionis fratrem, sedisse annis XII. B. Ildefonsus in libro de Viris illustribus testis est, temporibus Sisebuti Regis, & Suinthilani. Patrem eum olim monachorum appellat, & virum in sacris litteris eruditum, hilarem, & munificum; de Ecclesiasticis Officiis quædam eleganter, & sono, & oratione scripsisse refert, & de Paschali sollemnitate. Ioanni successisse Braulionē testatur, qui XX. annos Episcopus fuit temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulcani, & Chindasuinti Regū. Ad hunc Isidorus librum etymologiarū extremo suæ vitæ tempore misit: qui in eius vita fatetur se eum librum in XX. libros diuisisse: exstantq; initio eiusdē voluminis epistulæ Isidori ad Braulionem, & Braulionis ad Isidorum. Vitam quoq; B. Æmiliani monachi idem scripsit. quod præter Ildefonsum, asserit Osualdus in martyrologio prid. Id. Nou. Alia quoq; scripsisse eundē, Ildefonsus ait. Eius subscriptio exstat in quarta, & quinta Synodo Toletana. quod etiā Rudericus Toletanus lib. 2. cap. 19. refert, eumq; illustrem appellat his verbis. Hac Synodo quinta Braulio Cæsaraug. Episcopus præ cæteris illustris effulsit, atque piam doctrinam Christianis

mentibus

mentibus decenter infudit: cuius & opuscula nūc vsq; Ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Romā vrbium mater, & domina per epistulare alloquium est mirata. Est etiam in Toletano Concilio sexto eius nomen adscriptum: quod habitū est anno secundo Chintilani Regis anno Christi DCXXXVIII. At in septimo non interfuisse crediderim, tum quia in quibusdam non editis subscriptionibus eius nomen non sit, tum quia apud Rudericum legatur in eōd. Concilio fuisse desideratum à patrib. librum Moralium B. Gregorii. Vnde Princeps, sacro Concilio, inquit, approbante, Taionem Cæsaraug. Episcopum, religione, & litteratura præstantem, & sollicitum scripturarum, ad Romanum Pontif. pro libris Moralium nauigio destinauit. nota est historia, quo pacto somnio admonitus fuerit loci, in quo hi libri conseruarentur. quo enarrato Pontifici, Taio extitit, inquit, Romæ gloriosus, quo antea despicabilis habebatur. & reperto, & accepto libro in Hispaniam est reuersus, & tam Romæ, quam in Hispaniis habitus est venerandus. Idem lib. III. cap. XV. inter sanctos Pontifices laudat Leandri, Isidori, Helladii &c. atq; Taionis Cæsaraug. claram doctrinam. Mendose autem Talonis, pro Taionis, editum est. Apud Ildefonsum, post Braulionē de Eugenio posteriore, Toletano Antistite, agitur: qui cū Ecclesiæ regiæ clericus esset egregius, vita Monachi delectatus est. Qui sagaci, inquit, fuga vrbē Cæsaraug. petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit; ibiq; studia sapiētiæ, & propositū Monachi decenter incoluit. Taio autem subscripsit in actis Toletani VIII. Concilii, vt in omnibus librīs scriptum est. Item in actis Toletani X. licet omissum sit in editis. Habitum autem est anno VI. Reccesuinthi Regis, Christi DCLXV. *Ceteris Toletanis editis nullus Episcopus Cæsaraug. interfuit. Ex veteribus libris Toletano XIII. anno quarto Eruigii Regis, Christi* DC XXCIII. *subscripsit Fredeualdus Abbas, agens vicem Balderedi Cæsaraugustani Episcopi. Toletano XV. anno primo Egicani Regis, Christi* DC XXCVIII. *idem Balderedus interfuit. Mox anno quarto eiusdem Regis Cæsaraugustanum tertium, siue quartum Concilium habitum est. nomina Episcoporum desiderantur. Sed idem Balderedus erat Episcopus, quia idem subscripsit Toletano XVI. Concilio, quod habitum est anno VI. eiusdem Regis. Hæc habui, quæ de Episcopis & Conciliis Cæsaraugustanis scriberem, quorum memoria exstat apud me, ante cladem illam, Arabum, & Sarracenorum irruptione, illatam. Tu his alia addes, maximisq; ornamentis & rerum, & verborum illustrabis. Cura, vt valeas. Tarracone, Kal. Febr.* ∞ DXXCIV.

INDEX
REGVM, REGINARVM, COMITVM, AC IVSTITIARVM ARAGONVM; ANTISTITVM CÆSARAVGVSTANENSIVM, Regulorumque Arabum; Ricorum hominum, & Mesnaderiorum.

Suprarbienses Reges

Garsias Eximini.
Garsias Innici I.
Fortunius I.
Sanctius Garsiæ.
Innicus Eximini, Arista.
Garsias Innici II.
Fortunius I. Monachus.

Aragonum Comites.

Azenarius.
Galindus Azenarii.
Eximinus I. Azenarii.
Eximinus II. Garsiæ.
Garsias Azenarii.
Fortunius Eximini.

Reges Aragonum.

Sanctius I. Abarca, Cæso.
Garsias I. Abarca, Cæsonis F.
Sanctius II. Abarca, & Galindus.
Garsias II. Abarca, Tremulus.
Sanctius III. Maior, Imperator.
Ranimirus I. Christianissimus.
Sanctius IV. Ranimiri F.
Petrus I. Sanctii IV. F.
Alfonsus I. Bellator, Imperator.
Ranimirus II. Monachus.
Petronilla Regina, & Raim. Berengarius, Barcinonensis Comes, eius vir.
Alfonsus II. Castus.
Petrus II. Catholicus.
Iacobus I. Expugnator.
Petrus III. Magnus.
Alfonsus III. Munificus.
Iacobus II. Iustus.
Alfonsus IV. Benignus, & Pius.
Petrus IV. Cærimoniosus.
Ioannes I. Petri IV. F.
Martinus, Petri IV. F.
Ferdinandus I. Honestus.
Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus.
Ioannes II. verè Magnus.
Ferdinandus II. Catholicus.
Carolus, Rom. Imp. V. Maximus, & Fortissimus.
Philipp. Caroli V. F. Monarcha.

Reginæ Suprarbii.

* *Innica, siue Enenga; Garsiæ Eximini, Suprarb. Regis I. uxor.*
* *Tota, Garsiæ Innici I. Suprar. Regis II. uxor.*
* *N. . . . . Fortunii I. Supr. Regis III. uxor.*
* *Theuda, siue Innica, seu Enenga; Aristæ Suprarb. V. Regis uxor.*
* *Vrraca, siue Enenga; ultimi Aragonensis Comitis filia; ac heres, Garsiæ Innici II. Supr. Regis VI. uxor fuit.*

Reginæ Aragonum.

* *Tota, Vrraca, ab aliis Theuda; Abarcæ Cæsonis uxor: vel duæ fortasse, singulis hisce nominibus appellatæ.*
* *Theresia Galindi, Garsiæ I. Cæsonis F. uxor.*
* *Vrraca Ferdinãdi, seu Ferdinaldi, Abarcæ Galindi uxor.*
* *Eximina; quæ ab aliis Costãtia, ab aliis Epiphania, ab aliis Eluira dicitur, Tremuli Regis Garsiæ uxor fuit.*
* *Nunia, siue Munia; ab aliis Eluira; Geloyra, siue Geloyda ab aliis; & ab aliis Domna Maior dicta; Sanctii Maioris, Imperatoris uxor; Sãctii Castellæ Comitis filia fuit; Garsiæ Infantis, ad Legionem Septimamgeminã interfecti soror.*
* *Gisberga, siue Ermissenda; à non nullis Gilbiga: Bernardi Rogerii Comitis, & Garsindæ Comitissæ filia; Ranimiri I. uxor.*
* *Beatrix; prima Sanctii IIII. uxor.*
* *Felicia, Armengolis, & Clemẽtiæ, Vrgeli Comitum filia; secunda eiusdem Sanctii IIII. uxor.*
* *Agnes; prima Petri I. uxor.*
* *Bertha; secũda eiusdem Petri I. uxor.*
* *Vrraca; Castellæ Regis filia; Alfonsi I. uxor.*
* *Agnes, seu Mathilde, siue Vrraca; Aquitaniæ Ducis, Pictonumq. Comitis soror; Ranimiri II. uxor. Ex qua filia nata*
* *Petronilla Regina Aragonum: quæ Raim. Berengario, Barcinonensi Comiti nupsit.*
* *Sanctia; Castellæ Regis filia; Alfonsi II. uxor.*
* *N. . . . . Folcalquerii Comitis sobrina; prima Petri II. uxor.*
* *Maria; Mõtespisulani Comitissa; secũda eiusdẽ Petri II. uxor.*
* *Eleonora; Castellæ Regis filia; prima Iacobi I. uxor fuit.*
* *Violans, siue Iolans; ab aliis Hiolesia; ab aliis Andrena dicta, Vngariæ Regis filia; secũda eiusdem Iacobi I. uxor.*
* *Costantia; Siciliæ Regis filia; Petri III. uxor.*
* *Eleonora; Angliæ Regis filia Alfonso III. desponsa fuit: sed Regnum non iniit.*
* *Blanca; S. Ludouici, Tolesani Episcopi, germana soror; prima Iacobi II. uxor fuit.*
* *Maria; Regis Cypri filia; secunda eiusdem Iacobi II. uxor.*
* *Elisenda; D. Petri Moncada, & Bergæ Pinos filia; tertia eiusdem Iacobi II. uxor.*
* *Theresia; D. Gombaldi Entẽzæ, & Costantiæ Antillionis filia; prima Alfonsi IV. uxor fuit; sed antequam maritus Regnum obtineret, mortua.*
* *Eleonora; Castellæ Regis filia; secũda ipsius Alfonsi IV. uxor.*

Maria; Nauarræ Regis filia; prima Petri IV. uxor.
Eleonora; Portugaliæ Regis filia; secunda eiusdem Petri IV. uxor.
Eleonora; Siciliæ Regis filia; tertia eiusdem Petri IV. uxor.
Sibilia; Bernardi Forciæ filia; quarta eiusdem Petri IV. uxor.
Matha, seu Mathæa: Armeniacensis Comitis soror; prima Ioannis I. uxor fuit.
Violans; Barensis Ducis filia; secunda eiusdem Ioannis I. uxor.
Maria; D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia; prima fuit Martini Regis uxor.
Margarita; D. Petri Pradesii filia; secũda ipsius Martini uxor.
Eleonora, Vrraca prius dicta; Sanctii, Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis fratris, filia; Ferdinãdi I. uxor.
Maria; Castellæ Regis filia; Alfonsi V. uxor.
Blanca; Nauarræ Regis filia; prima Ioannis II. uxor.
Ioanna; Almirantis Castellæ filia; secũda eiusdem Ioannis II. uxor.
Isabella, Regina Catholica: Henrici IV. Castellæ Regis soror, atq; heres: prima fuit Catholici Regis Ferdinãdi II. uxor.
Germana; Nauarræ Regis filia, secũda eiusdẽ Ferdinãdi II. Catholici Regis, uxor.
Ioanna, Regina, Catholicorũ Regum filia, Caroli V. Imperatoris mater.
Isabella; Portugaliæ Regũ filia; Augustissima fuit ipsius Caroli V. uxor.
Maria; Portugaliæ Regũ filia; prima Philippi nostri, Potẽtissimi Regis, uxor.
Maria; Angliæ Regina; eiusdẽ Regis nostri Philippi secunda uxor.
Isabella; Galliæ Regis filia; tertia ipsiusmet Philippi nostri uxor.
Anna; Maximiliani Imperatoris filia; quarta eiusdem nostri Inuictissimi Regis Philippi uxor fuit.

Iustitiæ Aragonum.

Petrus Eximini.
Sanctius Fortunionis.
Sanctius Galindi.
Lupus Sanz.
Fortunius Azenarii.
Ioannes Pelaius.
Atho Sanz.
Ioannes Didaci.
Petrus Monio.
.... Didaci, Ioann. Didaci F.
Petrus Medalla.
Galindus Garsia.
Sanctius Garsiæ Sancta Olalla.
Petrus Ferdinandi Castrus.
Sanctius Touta.
Stephanus.....
Petrus Sessesius.
Petrus Petri Tarazona.
Ioannes Petri Tarazona.
Martinus Petri Artassona.
Petrus Martini Artassona I.
Petrus Sanctii.
Rudericus Castellezuelus.
Fortunius Ahe.
Martinus Sagarra.
Petrus Martini Artassona II.
Ioannes Egidii Tarinus.
Ioannes Zapata Cadreto.
Eximinus Petri Salanoua.
Sanctius Eximini Ayerbius.
Stephanus Egidii Tarinus.
Pelegrinus Anzanus.
Pelegrinus Oblitas.
Garsias Ferdinandi Castrus.
Didacus Tarba.
Ioannes Lupi Sessesius.
Blasius Ferdinandi Heredia.
Dominicus Cerdanus
Ioannes Eximini Cerdanus.
Berengarius Bardaxinus.
Franciscus Zarzuela.
Martinus Didaci Auxius.
Ferrarius Lanuza I.
Ioannes Lanuza I.
Ioannes Lanuza II.
Ioannes Lanuza III.
Laurẽtius Ferdinãdi Heredia.
Ferrarius Lanuza II.
Ioannes Lanuza IV.

Antistites Cæsaraugustani.

Episcopi;
A nascentis Ecclesiæ initiis usq; ad Arabum in Hispaniam aduentum.

S. Athanasius.
S. Felix.
S. Valerius I.
Valerius II.
Clemens.
Castus, siue Costus.
Vincentius I.
Lucius.
Valerius III.
Vincẽtius II. qui fuit Arian⁹.
Simplicius.
Maximus.
Ioannes.
S. Braulio.
Taio.
Baldifredus, seu Balderedus.
Bentius.

Post Hispaniæ autem cladem, quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti.

Senior.
Heleca.
Paternus.
Vincentius III.
Petrus I.
Bernardus I.

Post Arabes tamen Vrbe pulsos.

Petrus II. Librana.
Stephanus I.
Garsias I. Guerra de Maionez.
Gulielmus.
Bernardus II.
Petrus III. de Villabeltran.
Petrus IV. Tarroia.
Bernardus III.
Petrus V. Eximini.
Stephanus II.
Petrus VI. de Turrerubea.
D. Raimũdus I. de Castellezuelo.
D. Rudericus I. Rocabertinus.
D. Raimundus II. de Castrocol.
D. Garsias II.
D. Sanctius I. Ahones.
D. Bernard⁹ IV. de Montagudo.
F. Vincentius IV. Monachus.
D. Rudericus II. de Ahones.
D. Arnaldus de Peralta.
D. Sanctius II. de Peralta.
D. Petrus VII. Garsiæ de Ianuas.
D. Fortunius de Vergua.
D. Vgo de Mataplana.
D. Eximinus Martini de Luna.

Archiepiscopi.

D. Petrus Lupi de Luna.
D. Petrus Azenarii de Rada.
D. Gulielmus, Cardinalis.
D. Lupus Ferdinandi de Luna.

LAVS DEO.

CODI-

Tabulæ post pagin. 840. subiiciendæ.

SEQVVNTVR GENEALOGICAE TABVLÆ ALIQVOT

ET PRIMVM REGVM ARAgoniæ, & Illustris Aragonicæ Familiæ Lanuzarum, ex BLANCA.

DEINDE GENTIS NORDMANNICÆ quæ Apuliam, Calabriam & Siciliam ab Anno 1035. vsque ad Annum 1195. rexit, ex Authoribus, qui Suritæ Annalibus succedunt.

TERTIO ILLVSTRISSIMÆ PER TOTAM HISPANIAM & Antiquissimæ Gironum Familiæ: & simul Ducum, Principum & Comitum, qui per Gironas vxores Familiam propagarunt: quæ sunt XXXVII. Tabulæ.

AD LEC

AMVS Aragonensium Regum diligenter explicatam,& à principio ad
Blancę libris sumpta, iure cum illis in vno volumine conueniunt: vt simul
ri tabula adiecimus, tanquam librorum qui Suritæ indices in hoc tomo s
Statutum erat, ascribere in aliis tabulis, & sub vnum simul conspectu
politanos Reges, quos domi magno studio ex authoribus optimis conq
mus, vt Praga, quô nos pro more vocauerat, statim ad Bibliothecam redir
beret: interim vero Typographicæ nostro iussu inchoatæ operæ, appropi
non possent, tres illas superiores, quas in schedis nostris casu repetimus, si
chartis descriptas euulgare debuimus: in quo lector necessariam nobis da
Tamen vt gratiam abs te initemus, & tabularum quas diximus, leniremus desiderium, libel
itinere, & in tabulas 37. contraximus: mutilas illas & annis non satis discriminatas plerasq; fatemur
niam nondum vidit, & quæ tibi, lector, in ista hiulca & annorum vidua narratione magnam & vo
stius argumenti edemus, his iucunde fruere; Ex Dusseldorfio pridie Non Iulii Anno cIↄ Iↄ

INDEX TABVLAR

LOGICARVM QVI

TOREM.

...finem percursam seriem: addita Aragonicorum procerum vnica Lanuzarum familia: quæ ex ...Nordmannorum in Calabria, Apulia, & Sicilia Comitum, Ducum & Regum, stirpem in singula... ...quuntur, breue compendium. ...subiicere, omnium Castellæ, Legionis, Lusitaniæ, Siciliæ, Balearium insularum, Nauarræ & Nea... ...sitos & correctos habemus. Nec enim permissurum libenter Inuictissimum Cæsarem dubitaba... ...mus domum. At cum Maiestas illius in Belgium ad diuersos Electores & Principes proficisci iu... ...quantibus præsertim nundinis, & nostro ante autumnum desperato reditu, distineri sine iactura ...ne reliquarum comitatu, quæ in quartum deinde Tomum venient, solas iam & ex præsentibus ...bis veniam.

...um Hispanicum quem de Gironum familia in vidulo nostro circumferebamus, conuertimus in ..., & quæ domi multo plenius proponi & illustrari potuissent: sed interim tales, cuiusmodi Germa... ...luptatem & vtilitatem afferent. Vale igitur & dum paulo post eadem pleniora & simul plura i... ...c. v.

IOANNES PISTORIVS D. *Cathedralis Ecclesiæ Vratislauiensis præpositus, S.C.M. à consiliis, &c.*

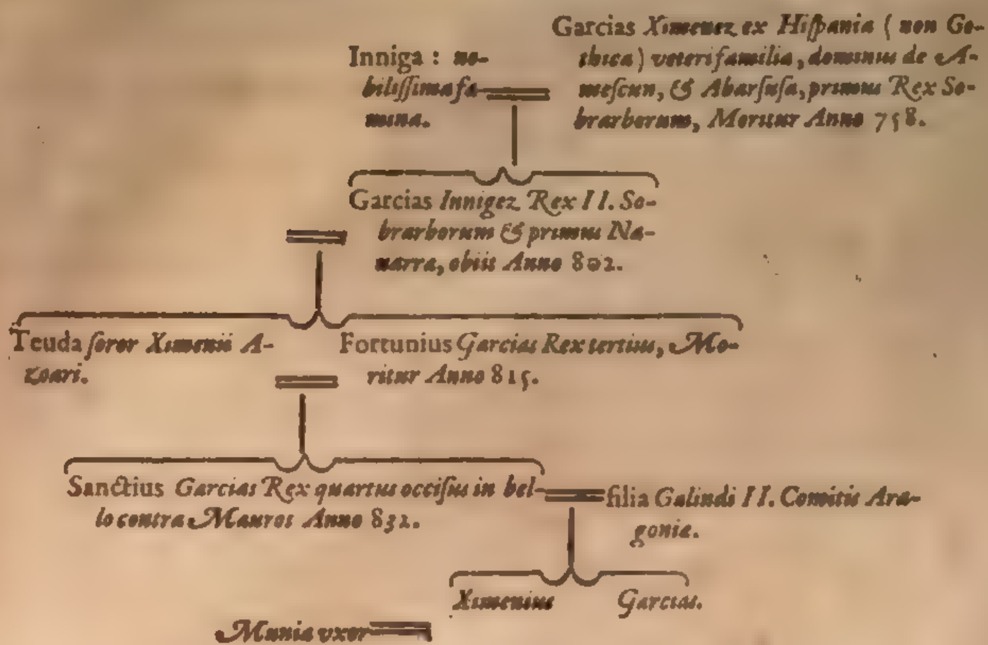
...ARVM GENEA-
...VÆ SEQVVNTVR.

TA[BVLA]

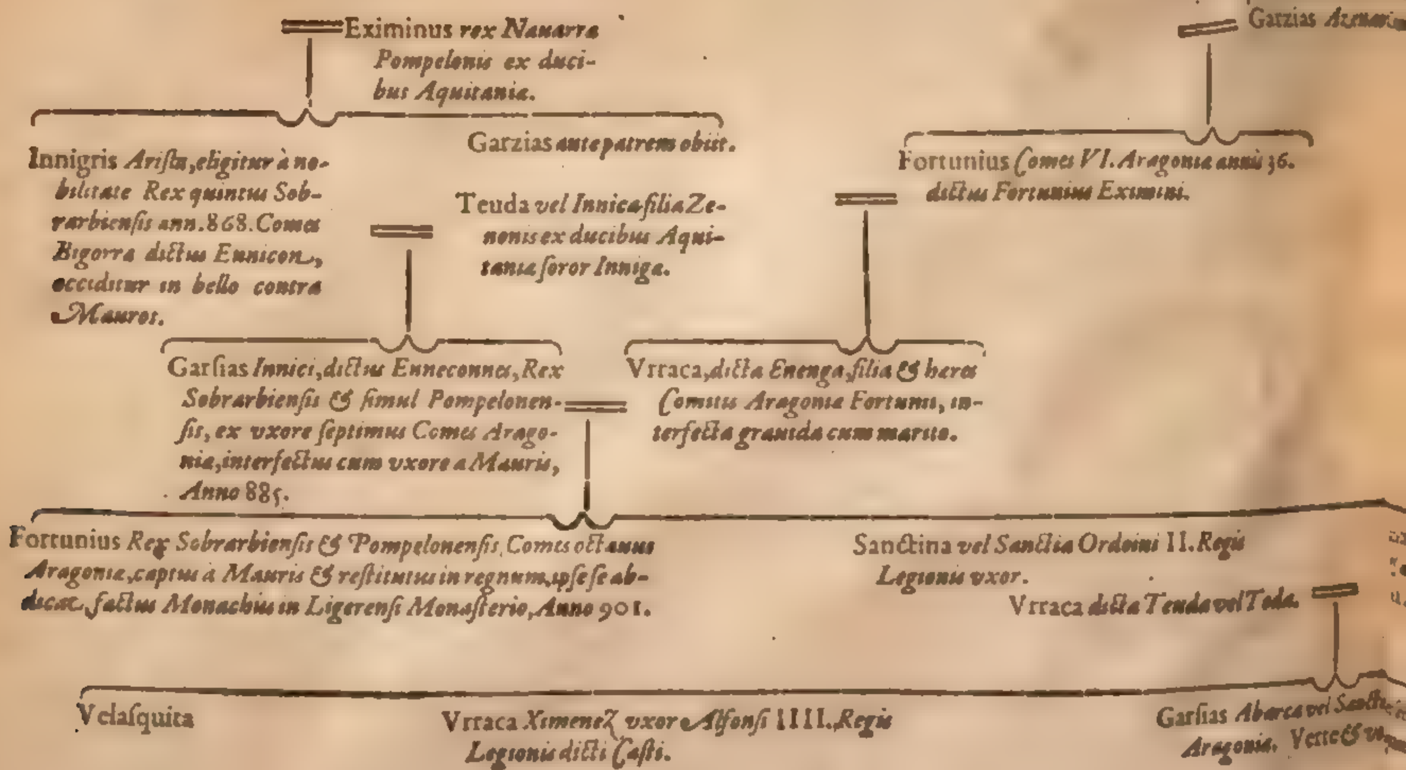
INTEGRA ET PERFECT[A]

REGVM FAMILIA EX HIERONY[MO BLANCA]

Pompelonensi[um]

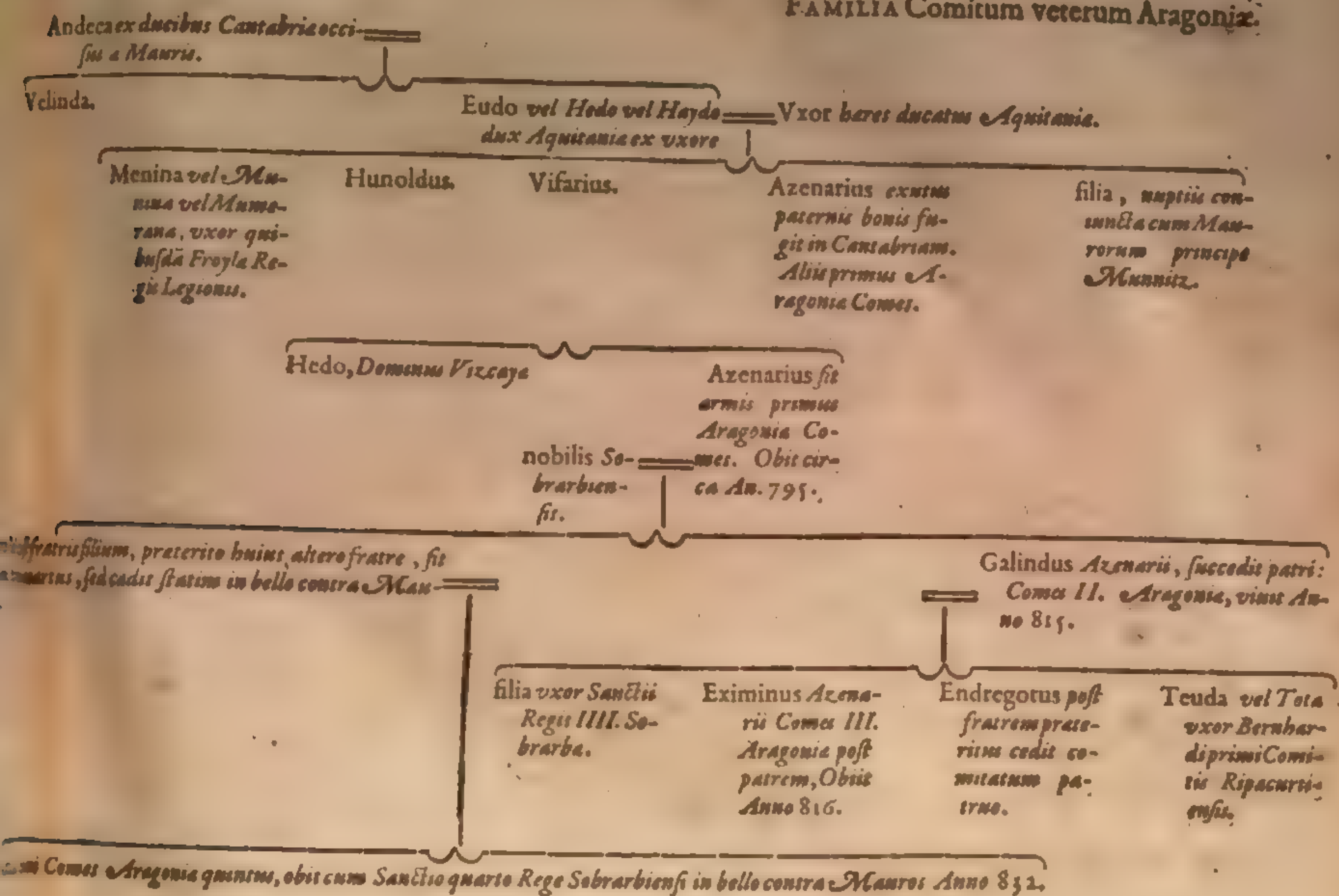

NOVA FAMILIA REgum Sobrarbiensium.

ᴉIVLA I.

TE EXPLICATA ARAGONIÆ

MO BLANCA: ADDITIS INTERDVM ...bus & Sobrarbienſibus.

Sanctius ex vtero matris exectus a milite Gueuara Abarca (vnde Caſonis cognomentum habet) & ab eo pro filio educatus: ſed adultus probata vera origine, ſuſcipitur ab Aragonius, REX I. ARAGONIÆ ſalutatus, dictus Sanctius Caſo Abarca, obiit circa An. 933.

...a, Rex ſecundus ...de ſignum 3.

Eximina,

Thereſia dicta Florentina.

INDEX
REGVM, REGINARVM, COMITVM, AC IVSTITIARVM ARAGONVM;
ANTISTITVM CÆSARAVGVSTANENSIVM, Regulorumque Arabum; Ricorum hominum, & Mesnaderiorum.

Maria; Nauarræ Regis filia; prima Petri IV. uxor.
Eleonora; Portugaliæ Regis filia; secunda eiusdem Petri IV. uxor.
Eleonora; Siciliæ Regis filia; tertia eiusdem Petri IV. uxor.
Sibilia; Bernardi Forciæ filia; quarta eiusdem Petri IV. uxor.
Matha, seu Mathæa: Armeniacensis Comitis soror; prima Ioannis I. uxor fuit.
Violans; Barensis Ducis filia; secunda eiusdem Ioannis I. uxor.
Maria; D. Lupi Lunæ, Lunēsis Comitis filia; prima fuit Martini Regis uxor.
Margarita; D. Petri Pradesii filia; secūda ipsius Martini uxor.
Eleonora, Vrraca prius dicta; Sanctii, Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis fratris filia; Ferdinādi I. uxor.
Maria; Castellæ Regis filia; Alfonsi V. uxor.
Blanca; Nauarræ Regis filia; prima Ioannis II. uxor.
Ioanna; Almirantis Castellæ filia; secūda eiusdem Ioannis II. uxor.
Isabella, Regina Catholica: Henrici IV. Castellæ Regis soror, atque heres: prima fuit Catholici Regis Ferdinādi II. uxor.
Germana; Nauarræ Regis filia, secūda eiusdē Ferdinādi II. Catholici Regis, uxor.
Ioanna, Regina, Catholicorū Regum filia, Caroli V. Imperatoris mater.
Isabella; Portugaliæ Regū filia; Augustissima fuit ipsius Caroli V. uxor.
Maria; Portugaliæ Regū filia; prima Philippi nostri, Potētissimi Regis, uxor.
Maria; Angliæ Regina; eiusdē Regis nostri Philippi secunda uxor.
Isabella; Galliæ Regis filia; tertia ipsiusmet Philippi nostri uxor.
Anna; Maximiliani Imperatoris filia; quarta eiusdem nostri Inuictissimi Regis Philippi uxor fuit.

Iustitiæ Aragonum.

Petrus Eximini.
Sanctius Fortunionis.
Sanctius Galindi.
Lupus Sanz.
Fortunius Azenarii.
Ioannes Pelaius.
Atho Sanz.
Ioannes Didaci.
Petrus Monso.
[illegible] Didaci, Ioann. Didaci F.
Petrus Medalla.
Galindus Garsia.
Sanctius Garsiæ Sancta Olalla.
Petrus Ferdinandi Castrus.
Sanctius Touia.
Stephanus [illegible]
Petrus Sessesius.
Petrus Petri Tarazona.
Ioannes Petri Tarazona.
Martinus Petri Artassona.
Petrus Martini Artassona I.
Petrus Sanctii.
Rudericus Castellezuelus.
Fortunius Abe.
Martinus Sagarra.
Petrus Martini Artassona II.
Ioannes Egidii Tarinus.
Ioannes Zapata Cadreto.
Eximinus Petri Salanoua.
Sanctius Eximini Ayeruius.
Stephanus Egidii Tarinus.
Pelegrinus Anzanus.
Pelegrinus Oblitas.
Garsias Ferdinandi Castrus.
[illegible] Tarba.
Ioannes Lupi Sessesius.
Blascus Ferdinandi Heredia.
Dominicus Cerdanus.
Ioannes Eximini Cerdanus.
Berengarius Bardaxinus.
Franciscus Zarzuela.
Martinus Didaci Auxius.
Ferrarius Lanuza I.
Ioannes Lanuza I.
Ioannes Lanuza II.
Ioannes Lanuza III.
Laurētius Ferdinādi Heredia.
Ferrarius Lanuza II.
Ioannes Lanuza IV.

Antistites Cæsaraugustani.

Episcopi:
A nascentis Ecclesiæ initiis usque ad Arabum in Hispaniam aduentum.

S. Athanasius.
S. Felix.
S. Valerius I.
Valerius II.
Clemens.
Castus, siue Costus.
Vincentius I.
Lucius.
Valerius III.
Vincētius II. qui fuit Arian⁹.
Simplicius.
Maximus.
Ioannes.
S. Braulio.
Taio.
Baldifredus, seu Balderedus.
Bentius.

Post Hispaniæ autem cladem, quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti.

Senior.
Heleca.
Paternus.
Vincentius III.
Petrus I.
Bernardus I.

Post Arabes tamen Vrbe pulsos.

Petrus II. Librana.
Stephanus I.
Garsias I. Guerra de Maionez.
Gulielmus.
Bernardus II.
Petrus III. de Villabeltran.
Petrus IV. Tarroia.
Bernardus III.
Petrus V. Eximini.
Stephanus II.
Petrus VI. de Turrerubea.
D. Raimūdus I. de Castellezuelo.
D. Rudericus I. Rocabertinus.
D. Raimundus II. de Castrocol.
D. Garsias II.
D. Sanctius I. Ahones.
D. Bernard⁹ IV. de Montagudo.
F. Vincentius IV. Monachus.
D. Rudericus II. de Ahones.
D. Arnaldus de Peralta.
D. Sanctius II. de Peralta.
D. Petrus VII. Garsiæ de Ianuas.
D. Fortunius de Vergua.
D. Vgo de Mataplana.
D. Eximinus Martini de Luna.

Archiepiscopi.

D. Petrus Lupi de Luna.
D. Petrus Azenarii de Rada.
D. Gulielmus, Cardinalis.
D. Lupus Ferdinandi de Luna.

Mauri Cæsaraugustanenses Reguli.

Rici homines de Natura: quasi maiorum gentium patricii.

Rici homines de Mesnada: quasi minorum gẽtium patricii.

Mesnaderii: siue Palatini, illustriores.

LAVS DEO.

CODI-

SEQVVNTVR GENEALOGICAE TABVLÆ ALIQVOT ET PRIMVM REGVM ARAgoniæ, & Illustris Aragonicæ Familiæ Lanuzarum, ex BLANCA:

Tabulæ post pagin. 840. subiiciendæ.

DEINDE GENTIS NORDMANNICÆ quæ Apuliam, Calabriam & Siciliam ab Anno 1035. vsque ad Annum 1195. rexit, ex Authoribus, qui Suritæ Annalibus succedunt.

TERTIO ILLVSTRISSIMÆ PER TOTAM HISPANIAM & Antiquissimæ Gironum Familiæ: & simul Ducum, Principum & Comitum, qui per Gironas vxores Familiam propagarunt: quæ sunt XXXVII. Tabulæ.

AD LEC[TOREM]

[R]AMVS Aragonensium Regum diligenter explicatam, & à principio ad ...
Blancę libris sumpta, iure cum illis in vno volumine conueniunt: vt simul ...
ri tabulą adiecimus, tanquam librorum qui Suritæ indices in hoc tomo ...

Statutum erat, ascribere in aliis tabulis, & sub vnum simul conspectu ...
politanos Reges, quos domi magno studio ex authoribus optimis conq...
mus, vt Praga, quô nos pro more vocauerat, statim ad Bibliothecam redir...
beret: interim vero Typographicæ nostro iussu inchoatæ operæ, appropi...
non possent, tres illas superiores, quas in schedis nostris casu reperimus, ...
chartis descriptas euulgare debuimus: in quo lector necessariam nobis da...

Tamen vt gratiam abs te iniremus, & tabularum quas diximus, leniremus desiderium, libel...
itinere, & in tabulas 37. contraximus: mutilas illas & annis non satis discriminatas plerasq; fatemur ...
niam nondum vidit, & quæ tibi, lector, in ista hiulca & annorum vidua narratione magnam & vo...
stius argumenti edemus, his iucunde fruere; Ex Dusseldorfio pridie Non Iulii Anno cIↃ IↃ ...

INDEX TABVLA[RVM]

LOGICARVM QVÆ ...

CTOREM.

finem percurſam ſeriem: addita Aragonicorum procerum vnica Lanuzarum familia: quæ ex
Nordmannorum in Calabria, Apulia, & Sicilia Comitum, Ducum & Regum, ſtirpem in ſingula-
ſequuntur, breue compendium.
ſubiicere, omnium Caſtellæ, Legionis, Luſitaniæ, Siciliæ, Balearium inſularum, Nauarræ & Nea-
ſitos & correctos habemus. Nec enim permiſſurum libenter Inuictiſſimum Cæſarem dubitaba-
mus domum. At cum Maieſtas illius in Belgium ad diuerſos Electores & Principes proficiſci iu-
quantibus præſertim nundinis, & noſtro ante autumnum deſperato reditu, diſtineri ſine iactura
ne reliquarum comitatu, quæ in quartum deinde Tomum venient, ſolas iam & ex præſentibus
bis veniam.
bellum Hiſpanicum quem de Gironum familia in vidulo noſtro circumferebamus, conuertimus in
& quæ domi multo plenius proponi & illuſtrari potuiſſent: ſed interim tales, cuiuſmodi Germa-
luptatem & vtilitatem afferent. Vale igitur & dum paulo poſt eadem pleniora & ſimul plura i-
ↀ C I I I ↄ C. V.

IOANNES PISTORIVS *D. Cathedralis Eccleſiæ*
Vratislauienſis præpoſitus, S.C.M. à
conſiliis, &c.

VLARVM GENEA-
VM QVÆ SEQVVNTVR.

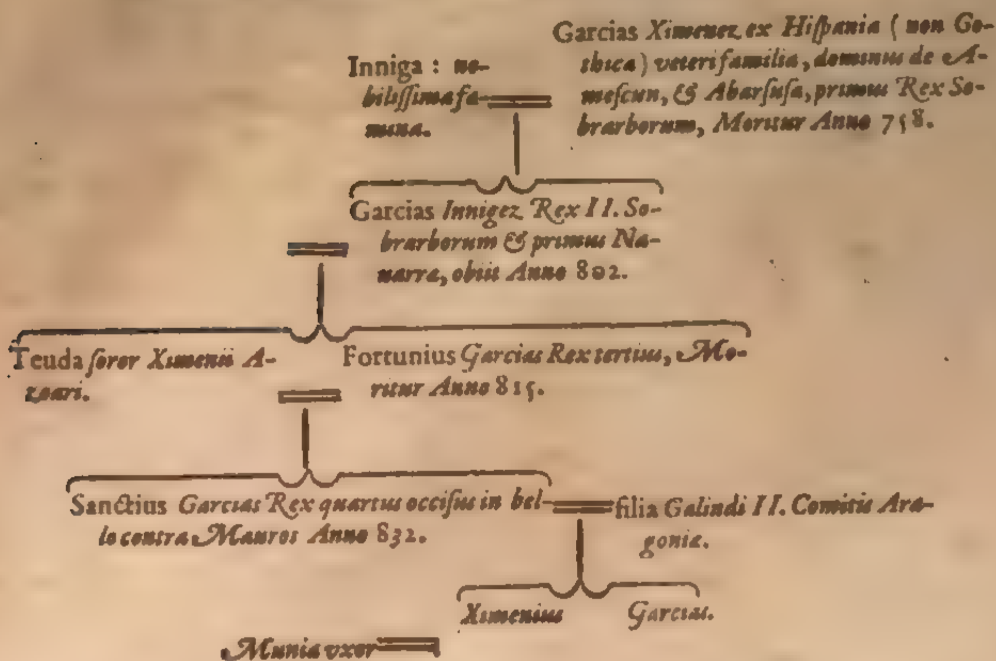
TAB[illegible]

INTEGRA ET PERFECT[illegible]

REGVM FAMILIA EX HIERONY[illegible]

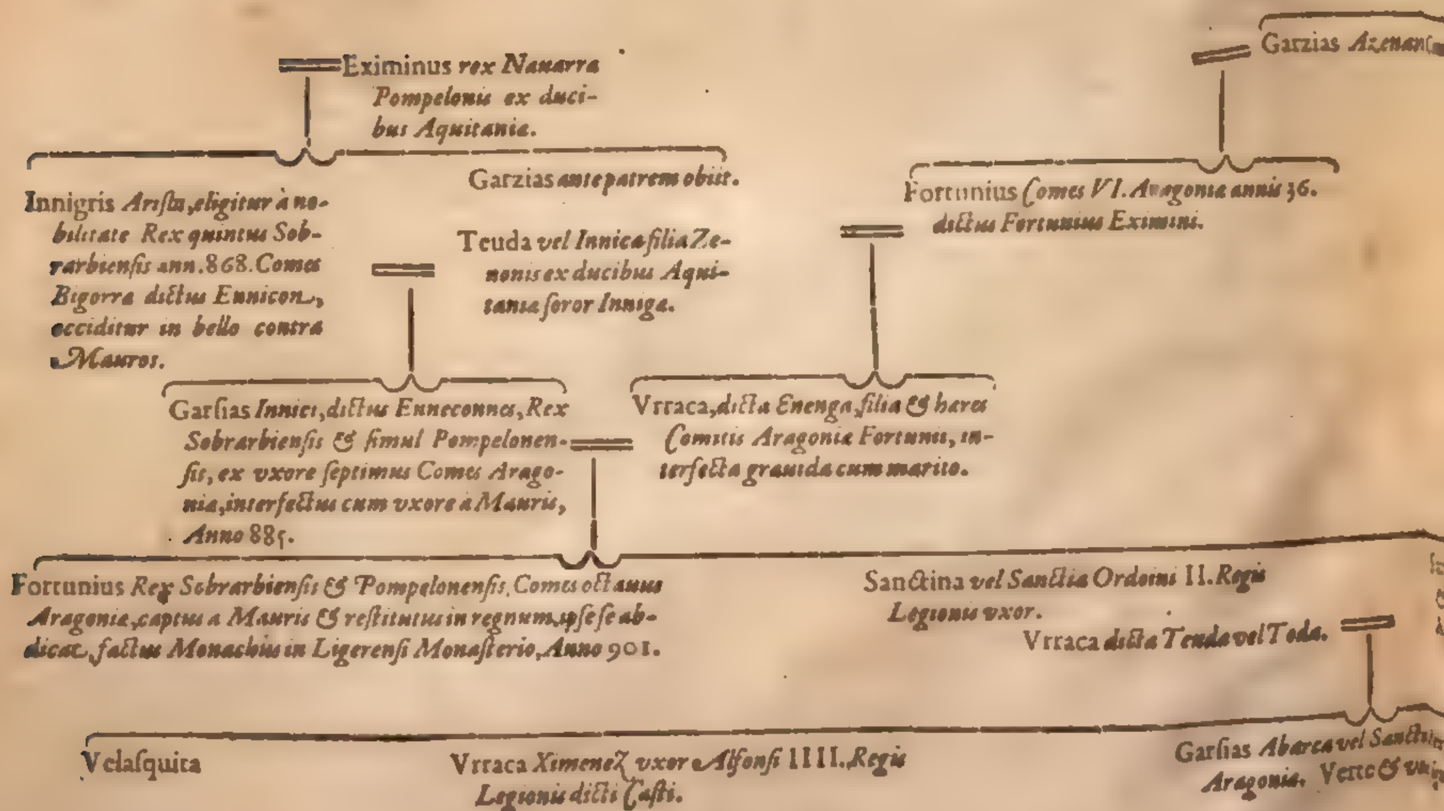
Pompelonensis[illegible]

Primorum Sobrarbiæ Regum familia ex diuersis.

Eximinus Garsia posth[illegible] Comes Aragoniæ qui[illegible] ros.

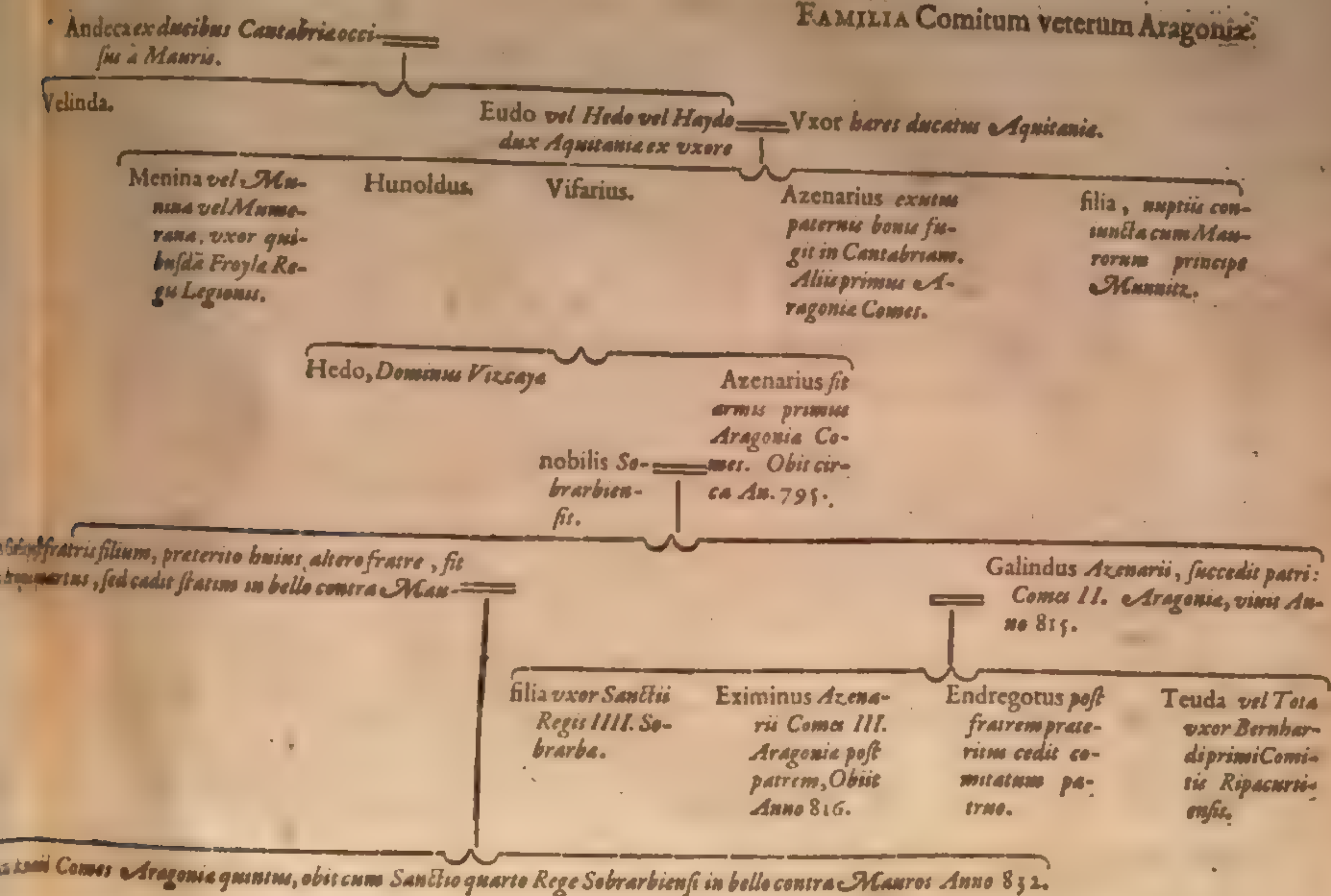
NOVA FAMILIA REgum Sobrarbiensium.

TABVLA I.

CIE EXPLICATA ARAGONIÆ

OMO BLANCA: ADDITIS INTERDVM onitibus & Sobrarbiensibus.

Sanctius ex vtero matris exectus à milite Guevara Abarca (vnde Cæsonis cognomentum habet) & ab eo pro filio educatus: sed adultus probata vera origine, suscipitur ab Aragoniis, REX I. ARAGONIÆ salutatus, dictus Sanctius Caso Abarca, obiit circa An. 933.

...Rex secundus ...vide signum 3.

Eximina.

Theresia dicta Florentina.

ɘ Garsias Abarca vel Sanct...
male nominatur Tremu...
quitur

Hermigilda

Ranimirus

Sanctius Garsiæ ...
& Sanctius Ga...
Galindonis, ...
tertius Aragon...
is qui Imperat...
Regnat ab anno...

Vrraca Ferdinandi

Garsias Tremulus, Rex IV. Aragonia, dictus Garsias Abarca, vel Garsias Sanctius, Regnat vix 10. annis, Mortuus anno 1000.

Sanctius ...
Pompelon...
Hispaniam...
mes erat, ...
ritur ...

Vxor domina Nunnia vel Munia: Aliis Eluira vel Geloyra vel Gelayda: Aliis domina Maiora (in privilegio) filia Sanctii Comitis Castellæ & post fratrem GarZiam hæres.

REGES POMPELONÆ ET NAVARRÆ.

Garsias à patre declaratus Rex solius Pompelona, Mortuus anno 1053. in bello.

Ferdinandus ex patris testamento Comes Castellæ, fit ex vxore primus Rex Castellæ, & per arma Rex Legionis, Obiit anno 1067.

Sanctia vidua Sanctii Comitis Castellæ, cuius tantum sponsa erat, filia Alfonsi quinti, Regis XXIII ... Legionis hæres regni.

Stephana vel Magdalena filia Petronini Comitis Perticensis

Sanctius Rex Pompelonis interfectus à fratre Ranimiro: Aliis à Ramundo

Ranimirus fratricida dominus de Calaborra.

Ferdinandus

Ramondus

Ermesonda

Ximenia

Maiora

Vrraca vxor Comitis Garcia

Huius posteros vide in familia Regum Castellæ & Legionis.

Alfonsus Rex XXVI. Legionis & tertius Castellæ post fratrem obiit anno 1190. vide ibi.

Vxor II Cõstantia Franca.

Placentia

Ranimirus

Filia Cidi Roderici Didaci.

Garcias (Aliis frater Ranimiri, non filius) mortuo Alfonso Imperatore Rege Castellæ & Aragonia, Rex rursus Pompelonesis ex electione dominus Montionis, Obiit Anno 1150.

Mergelina Rotroni Perticarum Comitis filia & hæres.

Concubina

Henricus à sorore Regina factus Comes Canosti in Sicilia.

Vxor II. Felicia ...
mengalis & ...
Comitum Vrg...
sium.

Alfonsus post Petr...
Rex. Vide fol. ...
quente ɘ

Vrraca vnica filia, vxor propinqui

Sanctius succedit patri. Vide Reges Nauarræ.

Blanca nurus Imperatoris.

Margareta vxor Wilhelmi primi, Regis II. Siciliæ.

...(ex primo) Rex II. Aragonia, ...quod nepoti conuenit ut se ═ Theresia Endregoti non istius qui Galindi II. Aragonia Comitis filius erat, sed alterius filia.

...Garcesii & Garsennis ...dis vel Galindez vel ... Sanctius Abarca, Rex ... & Pompelona (non ... dictus fuit, sed alius) ... 969 vsq. ad 990.

Vrraca

Eximina

... ═ Eximina (ex privilegio)

...Maior, Rex quintus Aragonum, ... & Sobrarbis dictus Imperator ... quia ex vxore simul Castella Co... Regnat annis 33 plus minus, Mo... 1034.

═ Vxor II. Cayamatrona illustris domina Aynaria. Alius Concubina.

Gundisaluus à patre factus Sobrarbis & Ripacurtiensis dominus, & tande Rex, occiditur à Romaneto de Tomantra, vel ut alii volunt à Gascuennan, moritur ...

Gisberga, dicta Ermisenda, filia Bernhardi Rogerii Comitis & Garsinda, ducta Anno 1036. (videtur error) ═

Ranimirus Rex solius Aragonia ex patris voluntate, sed mortuo Gundisaluo fratre, Rex Sobrarba & Ripacurtii, Rex sextus (non primus) Aragonia, accepit titulum Christianissimi a Gregorio VII. Pontifice, interfectus in bello à Sanctio Rege Castella fratris filio Anno 1063 vel 1067. ═ Concubina

Sanctius Ranimiri, Comes Aynaria & Ripacurtii obiit ... rege relicto herede.

Vrraca

Sanctius IV. Rex supremus Aragonia & annis simul Sobrarbia & Pompelonis interfecto patruele Sanctio. Obiit in bello contra Mauros anno 1[illegible]94.

Garsias Episcopus Iacensis.

Sanctia vxor Comitis Tolosa.

Theresia vxor Comitis Prouincia.

═ Vxor I. Beatrix Illustris famina.

═ Concubina

Ferdinandus dominus Ripacurtia.

...II. Felicia Ar... ...ementia ...pollen... ═

Petrus primus succedit patri. Vide folio B. sequente ʒ

Ranimirus Rex post duos fratres. Vide folio B. sequente ♃

Isabella obiit Anno 1104.

Vxor *Vrraca (vt primo) vnica filia Regis Castellæ & Legionis, vidua Raymundi Burgundi, (aliis Comitis Tolosæ.)*

Alfonsus *primus bellator, post Petrum fratrem Rex nonus Aragoniæ (in qua simul Sobrarba, Pompelona & Ripacurtium) ex vxore rex Castellæ & Legionis. Inde dictus Imperator summus Hispaniæ, Victor Maurorum tricies, tandem in ludicro bello, mortuus anno 1134.*

Vxor *secūda Bertha.*

Vxor I. *Agnes.*

Petrus *primus Sa[...] octauus Aragon[...] gnatus, Rex etiam [...] curtii: fudit in [...] Maurorum [...] pter 4. eorum [...] ritur anno 1104.*

Isabella *innupta ante patrē obiit.*

Petrus *ante patrē mortuus.*

Domina *Sol Cidi filia.*

Sanctius *moritur ante patrem.*

Concubina

Berengarius *[...] num, Episco[...] tandem [...]*

Sanct[...] *Leg[...]*

1.

3. Eleonora *vxor Comitis Tolosatis Raymundi patris.*

2. Sanctia *vxor alterius Comitis Tolosatis, qui Raymūdi filius erat.*

4. Dulcia *monialis Xixenæ cum matre.*

2. Alfonsus.

Concubina.

Constantia *vxor Gulielmi Raymundi Moncade.*

Petrus *secundus Rex post patrem numero XIII. Aragoniæ, dictus Catholicus. Moritur in arcis Muretinæ obsidione Anno 1212. Idibus Septemb.*

Vxor *secunda Maria filia & hæres Comitis Montpessuli neptis ex filia Imperatoris Constantinopolitani, repudiata a marito, sed frustra. obit Romæ paulo post maritum.*

Concubina *filia Berenguela Alfonsi infantis Molinæ filia.*

Iacobus I. *nominis, Rex XIV. Aragoniæ, Comes Montispessuli ex matre, natus anno 1202. decennis mortuo patre. Vxorem ducit anno 13. ætatis. Moritur senex anno ætatis 72. Valentiæ anno Christi 1276. VI. Calend. Augusti, sepultus Populeto.*

Theresia *Ægidii Vidaure filia vxor, sed à Pontifice reiecta, tamē vt liberi essent legitimi: sic fit Monialis.*

Eleonora *Alfonsi Regis Castellæ filia, dimissa propter propinquitatem, obiit in Monasterio.*

Iacobus *dominus Exericæ, vnde illustris familia Exerica.*

Petrus *dominus Ayerbii, vnde familia Ayerbia.*

5. Isabella *vxor Philippi Regis Galliæ.*

Alfonsus *declaratus Regni successor, obiit ante patrem*

Constantia *Garstonis vice Comitis Bencharnensis.*

...dii quarti filius, rex ... a patre viuo desi... Sobrarbæ & Ripa... uno prælio 40 millia ... Mutat insignia pro... interfectos Reges, Mo...

Ranimirus post duos fratres cum Monachus, Sacerdos & Rotensis Episcopus esset, ex dispensatione usq; ad susceptam prolem, Rex X. Aragoniæ (sed sine Pompelona, quam Garcias verus hæres per electionẽ recuperat.) Ignauissimus Rex à Castellæ Rege variè vexatus, redit ad Monasterium, vt sub regiis vestibus semper habitum Monasticum gestauerat. Moritur XVII. Cal. Sept. anno 1147.

Agnes (vel Mathilda vel Vrraca) Aquitaniæ Ducis filia vel soror.

Petronella vnica filia & hæres promissa in infantia Regis Castellæ Alfonsi maiori natu filio, sed reuocata ab ordinibus Regni nubit Barcinonensi, regnat post maritum. Moritur anno 1173. III. Idus Octob.

Raymundus Berengarius Comes Barcinonæ, ex vxore Rex vndecimus Aragoniæ, viuente adhuc socero, frater Berengarii Comitis Bracatæ. Obit ann. 1162. VIII. Id. Augusti.

Raymundus dictus Alfonsus Castus, sub tutela matris vsque ad annum 1163. vbi duodecimo ætatis anno Rex XII. Aragoniæ declaratur, mortuus an. 1196. VII. Cal. Maii.

Petrus.

Dulcia vel Adoncia vxor Sanctii Lusitaniæ Regis.

Sanctius.

Eleonora vxor Armengali vel Ermengandi Comitis Vrgellensis.

...a Abbas montis Arago... Episcopus Turiasonensis & ...lerdensis.

...tia Alfonsi Castellæ & Legionis Regis, Imperatoris dicti, filia ex tertia vxore Richa vel Rixa.

4. Ferdinandus conspirat cum fratre contra nepotem Regem.

3. Sanctius Comes Ruscinonensis, tutor nepotis Regis, sed rebellis.

1. Constantia vxor primum Emerici Regis Hungariæ: secundò Friderici Regis II. Romanorum & Siciliæ.

Vxor prima, sobrina Comitis Folcalquerii.

Raymundus Berengarius.

Concubina filia Sanctii Antilionis.

Ferdinandus Sanctii, dominus de Castris, vnde barones de Castris.

Concubina Beringuela filia Ferdinandi.

Vxor secũda Iolanda vel Violanda vel Hiolanda vel Andreua filia Regis Hungariæ.

Petrus Ferdinandi, dominus in Ixaris, vnde Comites Belchisi.

Marchesia Theobaldi Regis Nauarræ filia.

3. ...ria. 4. Eleonora innupta

2. Iacobus primus Rex Balearium Insularũ factus à patre Vide nouam familiã.

1. Petrus tertius nominis, Rex XV. Verte & vide signũ A.

3. Ferdinandus Rossilianus Comes.

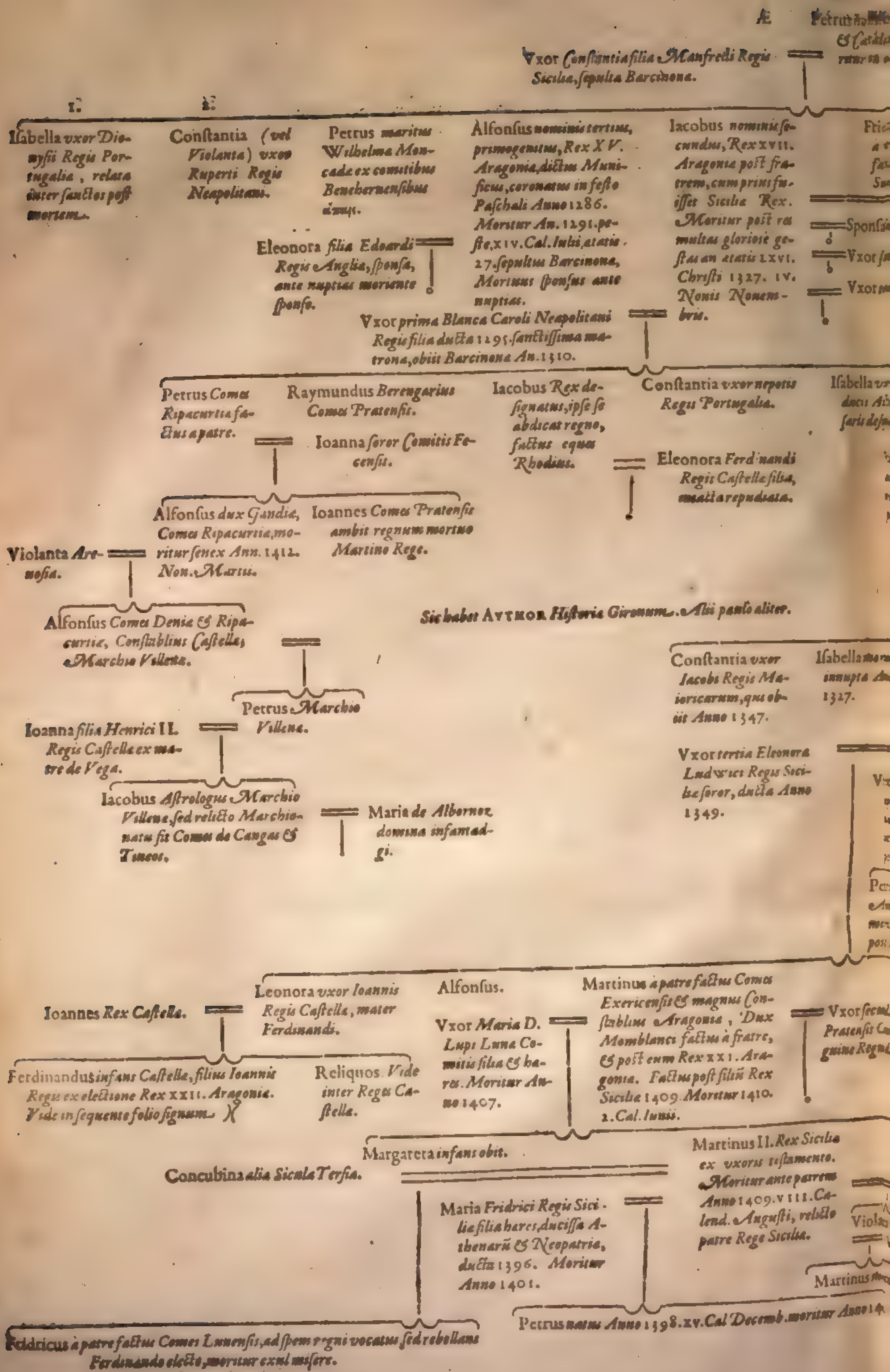
4. Sanctius Archiepiscopus Toletanus, cadit in bello contra Mauros.

2. Constantia vxor Emanuelis Regis Portugaliæ.

6. Sanctia Deo viuens edit miracula post mortem.

1. Iolinda vel Violanta vxor Alfonsi Regis Castellæ, electi Roman. Imperatoris.

Vxor Constantia filia Manfredi Regis Siciliæ, sepulta Barcinonæ.
Isabella vxor Dionysii Regis Portugaliæ, relata inter sanctos post mortem.
Constantia (vel Violanta) vxor Ruperti Regis Neapolitani.
Petrus maritus Wilhelmæ Moncada ex comitibus Benehernensibus.
Alfonsus nominis tertius, primogenitus, Rex XV. Aragoniæ, dictus Munificus, coronatus in festo Paschali Anno 1286. Moritur An. 1291. postr. XIV. Cal. Iulii, ætatis 27. sepultus Barcinonæ, Mortuus sponsus ante nuptias.
Iacobus nominis secundus, Rex XVII. Aragoniæ post fratrem, cum prius fuisset Siciliæ Rex. Moritur post res multas gloriose gestas an ætatis LXVI. Christi 1327. IV. Nonis Nouembris.
Eleonora filia Edoardi Regis Angliæ, sponsa, ante nuptias moriente sponso.
Vxor prima Blanca Caroli Neapolitani Regis filia ducta 1295. sanctissima matrona, obiit Barcinonæ An. 1310.
Petrus Comes Ripacurtiæ factus a patre.
Raymundus Berengarius Comes Pratensis.
Ioanna soror Comitis Fecensis.
Iacobus Rex designatus, ipse se abdicat regno, factus eques Rhodius.
Constantia vxor nepotis Regis Portugaliæ.
Eleonora Ferdinandi Regis Castellæ filia, matta repudiata.
Alfonsus dux Gandiæ, Comes Ripacurtiæ, moritur senex Ann. 1412. Non. Martii.
Ioannes Comes Pratensis ambit regnum mortuo Martino Rege.
Violanta Arenosia.
Alfonsus Comes Deniæ & Ripacurtiæ, Constablius Castellæ, Marchio Villenæ.
Sic habet AVTHOR Historiæ Gironum. Alii paulo aliter.
Constantia vxor Iacobi Regis Maioricarum, qui obiit Anno 1347.
Petrus Marchio Villenæ.
Ioanna filia Henrici II. Regis Castellæ ex matre de Vega.
Vxor tertia Eleonora Ludouici Regis Siciliæ soror, ducta Anno 1349.
Iacobus Astrologus Marchio Villenæ, sed relicto Marchionatu fit Comes de Cangas & Tineos.
Maria de Albornoz domina infamadgi.
Leonora vxor Ioannis Regis Castellæ, mater Ferdinandi.
Alfonsus.
Martinus a patre factus Comes Exericensis & magnus Constablius Aragoniæ, Dux Momblanci factus a fratre, & post eum Rex XXI. Aragoniæ. Factus post filiū Rex Siciliæ 1409. Moritur 1410. 2. Cal. Iunii.
Ioannes Rex Castellæ.
Vxor Maria D. Lupi Lunæ Comitis filia & hæres. Moritur Anno 1407.
Ferdinandus infans Castellæ, filius Ioannis Regis ex electione Rex XXII. Aragoniæ. Vide in sequente folio signum.
Reliquos Vide inter Reges Castellæ.
Margareta infans obit.
Martinus II. Rex Siciliæ ex vxoris testamento. Moritur ante patrem Anno 1409. VIII. Calend. Augusti, relicto patre Rege Siciliæ.
Concubina alia Sicula Tersia.
Maria Fridrici Regis Siciliæ filia hæres, ducissa Athenarū & Neopatriæ, ducta 1396. Moritur Anno 1401.
Petrus natus Anno 1398. XV. Cal. Decemb. moritur
Fridricus a patre factus Comes Lunensis, ad spem regni vocatus sed rebellans Ferdinando electo, moritur exul misere.

…, Rex XV. Aragoniæ & simul Valentiæ … electus a populo Rex Siciliæ An. 1282. Moritur … Catalaniæ An. 1285. IV. Idus Nouembris.

Concubina Agnesia Zapata.

Petrus. Ferdinandus. Sanctia. Theresa.

Concubina.

Iacobus. Ioannes. Beatrix.

…dericus Rex Siciliæ … fratre Iacobo Rege … Vide Reges … Siciliæ Aragonios.

Concubina.

… Isabella Castellæ Regis filia, non ducta propter sanguinem.

… secunda Maria soror Henrici Regis Cypri, obiit 1318.

… tertia Elisenda Moncada Petri Moncada nobilis viri filia.

Iodocus dominus loci in Sardinia.

… uxor Fridrici … Austriæ, Co… …gnati.

Blanca priorissa Xixenensis.

Maria uxor Petri infantis Castellæ.

Alfonsus quartus nominis, benignus & pius, Rex XVIII. Aragoniæ coronatus Anno 1328. III. Non. Aprilis in Paschatis festo, Moritur IX. Calend. Febr. Anno 1336. sepultus Ilerdæ.

Violanta uxor primum Philippi despota Romaniæ. Secundo Lupi Comitis Lunæ.

Ioannes Archiepiscopus Tarraconensis & Toletanus, Patriarcha Alexandrinus.

Vxor prima Teresia Entenza Gombaldi Entenza & dominæ Constantiæ Antilonis filia, hæres Vrgelitani comitatus, ducta 1314. Moritur anno 1327. in partu.

Vxor secunda Eleonora Ferdinandi Regis Castellæ filia repudiata a fratre Iacobo.

Ioannes. Ferdinandus.

…ritur … Anno …

5. Sanctius in partu mortuus cum matre.

2. Petrus nominis quartus Rex XIX. dictus ceremoniosus, natus septimo mense, coronatus Anno 1336. in festo Paschatis. Moritur Anno 1388. VIII. Id. Ianuarii sepultus Populeti.

4. Fridricus moritur puer.

1. Alfonsus moritur paruulus.

3. Iacobus Vrgelitanus Comes ex matre.

Cæcilia filia Comitis Comengis.

Vxor prima Maria Philippi & Ioannæ Nauarræ Regum filia, obiit anno 1347. in puerperio.

Vxor secunda Eleonora Alfonsi & Beatricis Regum Lusitaniæ filia, obiit Anno 1348. primo anno matrimonii.

Vxor quarta Sibilia Ferzia Bernhardi Castalgui equitis filia, Artalli Focii vidua.

Petrus Comes Vrgelitanus.

Margreta filia Marchionis Montferrati.

Petrus natus Anno 1347. moritur statim … baptismum.

Constantia. Ioanna. Maria.

Isabella nubit Vrgelitano Comiti Iacobo.

Iacobus Comes Vrgelitanus affectans regnū, mortuo Martino Rege cōtra Ferdinandū Regem electū, moritur in carcere.

Thadæus. Ioannes. mortui ante patrem.

…cunda Margreta … comitissa, ex san… … ducta 1409.

Sponsa ante nuptias mortua Anno 1370. Ioanna filia Philippi Valesii Regis Franciæ.

Ioannes dux Gerundæ viuo patre, deinde Rex Aragoniæ XX. Moritur in venatione, cū ex equo decidisset XIV. Cal. Iun. Anno 1395.

Vxor prima Matthæa Ioannis Armeniacensis Comitis soror.

Vxor secunda Violanta Roberti Barrensis Ducis filia, neptis Ioannis Regis Galliæ.

Iacobus. Ioannes. paruuli mortui.

Ioanna uxor Matthæi Fecensis Comitis, ambit regnum mortuo patre. Moritur …

Iacobus. Ferdinandus. moriuntur infantes.

Violanta uxor Ludwici ducis Andegauēs. ducta Anno 1392. Mater Ludwici Calabriæ ducis.

Concubina Aretusa Secula.

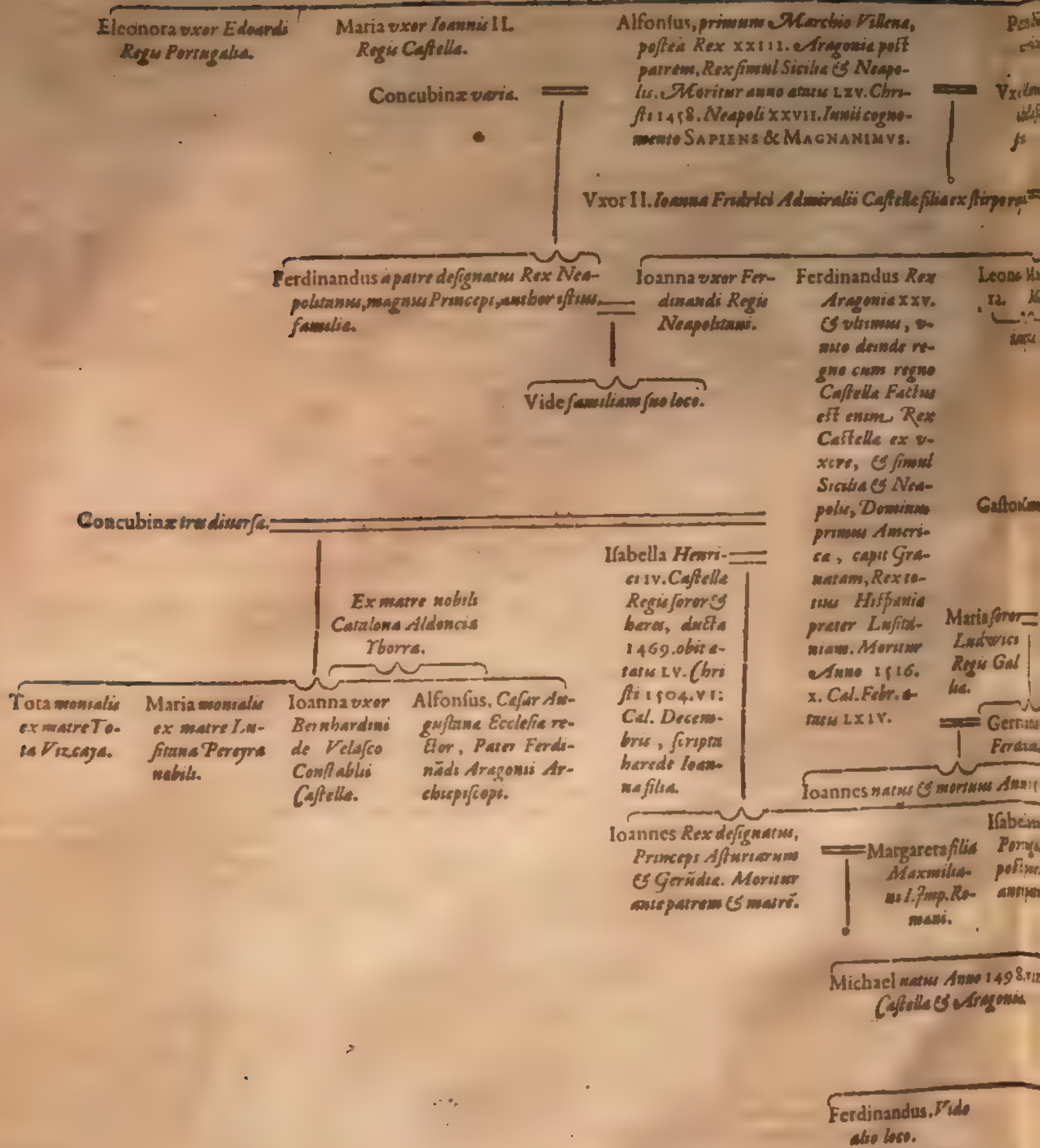
…anta uxor Comitis Niebla.

Vxor II. Blanca Caroli Regis Nauarræ filia ducta Anno 1402.

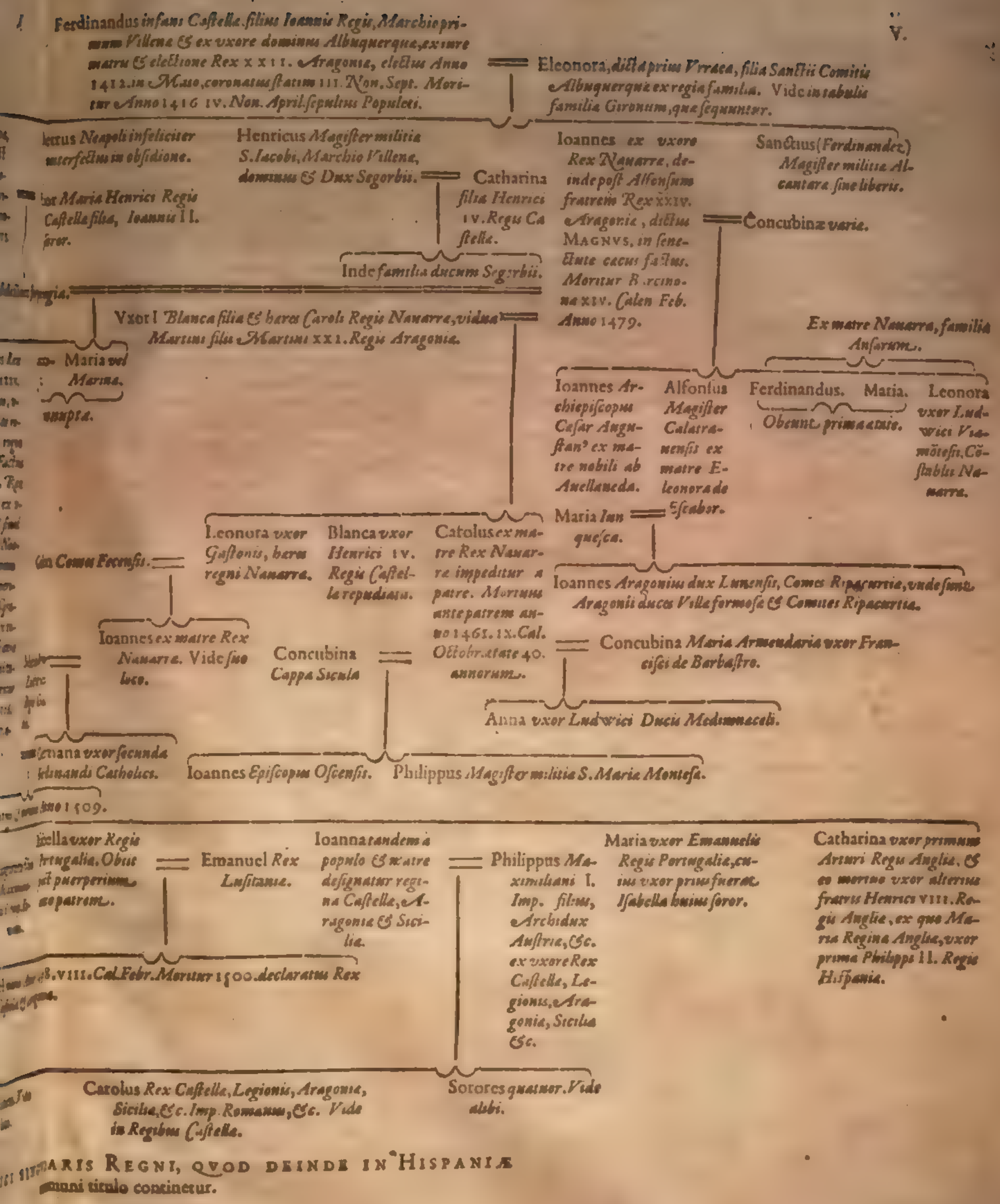
…ritur Anno 1407.

…

FINIS ARAGONICI SINGVL

V.
Ferdinandus infans Castellæ, filius Ioannis Regis, Marchio primum Villenæ & ex vxore dominus Albuquerquæ, ex iure matris & electione Rex XXII. Aragoniæ, electus Anno 1412. in Maio, coronatus statim III. Non. Sept. Moritur Anno 1416 IV. Non. April. sepultus Populeti.
Eleonora, dicta primo Vrraca, filia Sanctii Comitis Albuquerquæ ex regia familia. Vide in tabulis familiæ Gironum, quæ sequuntur.
…ectus Neapoli infeliciter interfectus in obsidione.
…or Maria Henrici Regis Castellæ filia, Ioannis II. soror.
Henricus Magister militiæ S. Iacobi, Marchio Villenæ, dominus & Dux Segorbii.
Catharina filia Henrici IV. Regis Castellæ.
Inde familia ducum Segorbii.
Ioannes ex vxore Rex Nauarræ, deinde post Alfonsum fratrem Rex XXIV. Aragoniæ, dictus MAGNVS, in senectute cæcus factus. Moritur Barcinonæ XIV. Calen. Feb. Anno 1479.
Sanctius (Ferdinandez) Magister militiæ Alcantaræ, sine liberis.
Concubinæ variæ.
…regia.
Vxor I Blanca filia & hæres Caroli Regis Nauarræ, vidua Martini filii Martini XXI. Regis Aragoniæ.
Maria vel Marina. innupta.
Ex matre Nauarra, familia Ansarum.
Ioannes Archiepiscopus Cæsar Augustan. ex matre nobili ab Auellaneda.
Alfonsus Magister Calatrauensis ex matre Eleonora de Escabor.
Ferdinandus. Maria. Obeunt prima ætate.
Leonora vxor Ludwici Viamontesii, Comestabilis Nauarræ.
Maria Iunquesca.
Leonora vxor Gastonis, hæres regni Nauarræ.
Blanca vxor Henrici IV. Regis Castellæ repudiata.
Carolus ex matre Rex Nauarræ impeditur a patre. Mortuus ante patrem anno 1461. IX. Cal. Octobr. ætate 40. annorum.
Ioannes Aragonius dux Lunensis, Comes Ripacurtiæ, vnde sunt Aragonii duces Villaformosæ & Comites Ripacurtiæ.
…Comes Fuxensis.
Ioannes ex matre Rex Nauarræ. Vide suo loco.
Concubina Cappa Sicula
Concubina Maria Armendaria vxor Francisci de Barbastro.
Anna vxor Ludwici Ducis Medinæcæli.
…rmana vxor secunda …rdinandi Catholici.
Ioannes Episcopus Oscensis.
Philippus Magister militiæ S. Mariæ Montesæ.
…nno 1509.
…bella vxor Regis …rtugaliæ. Obiit …t puerperium …e patrem.
Emanuel Rex Lusitaniæ.
Ioanna tandem a populo & matre designatur regina Castellæ, Aragoniæ & Siciliæ.
Philippus Maximiliani I. Imp. filius, Archidux Austriæ, &c. ex vxore Rex Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ &c.
Maria vxor Emanuelis Regis Portugaliæ, cuius vxor prius fuerat Isabella huius soror.
Catharina vxor primum Arturi Regis Angliæ, & eo mortuo vxor alterius fratris Henrici VIII. Regis Angliæ, ex qua Maria Regina Angliæ, vxor prima Philippi II. Regis Hispaniæ.
…8. VIII. Cal. Febr. Moritur 1500. declaratus Rex …
Carolus Rex Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ, &c. Imp. Romanus, &c. Vide in Regibus Castellæ.
Sorores quatuor. Vide alibi.
…ARIS REGNI, QVOD DEINDE IN HISPANIÆ …mmuni titulo continetur.

REGES MAIORI

RIVM INSVLA

GON

Iolanda, *Regis Hungariæ Andreæ filia, vx prima.* = Iacobus *primus, Rex Ar-* *Vide inter Aragoni-* 1276.

Iacobus *Rex Balearium insularum, factus à patre Comes Rossilionis, dominus Montispessuli.* = Isabella, *Sanctii* (*-gis filia.*

Philippus.

Sanctia, *uxor Roberti Regis Neapolitani Galli.*

Iacobus *secundus, Rex Balearium insularum post patrem.* = Mari- *g*

Iacobus, *ex uxore Rex Neapolitanus, cuius tertius maritus erat.* = Ioanna, *filia & hæres Caroli, neptis Roberti regis Neapolitani, nubit quater.*

Fe-

Iacobus *ultimus Rex Maioricæ, cea- Regi Aragoniæ propinquo & aff-* 1347. = Constantia, *filia Alfonsi IIII. Regis decimi octaui Aragoniæ.*

Svccedit Petrus IIII. Rex Aragoniæ & post eius-
dus Castellæ Regis filius, Rex Aragoniæ electus
ges Hispaniæ possident.

V.8

A III.

CÆ ET BALEA-

RVM EX ARA-

IIS.

gonia decimusquartus.
Moritur Anno

Petrus *Rex Aragoniae decimusfextus.*
astellæ Re- Vide suo loco.

2 Sanctius.
3 Ferdinandus *captus in bello a Carolo II. Neapolitano Rege Anno 1306.*

, filia Caroli II. Regis Neapolitani.

dinandus *Rex Balearium insularum.*

Cina, *Hugonis quarti filia Cypri Regis.*

it victus Petro quarto ... Moritur Anno

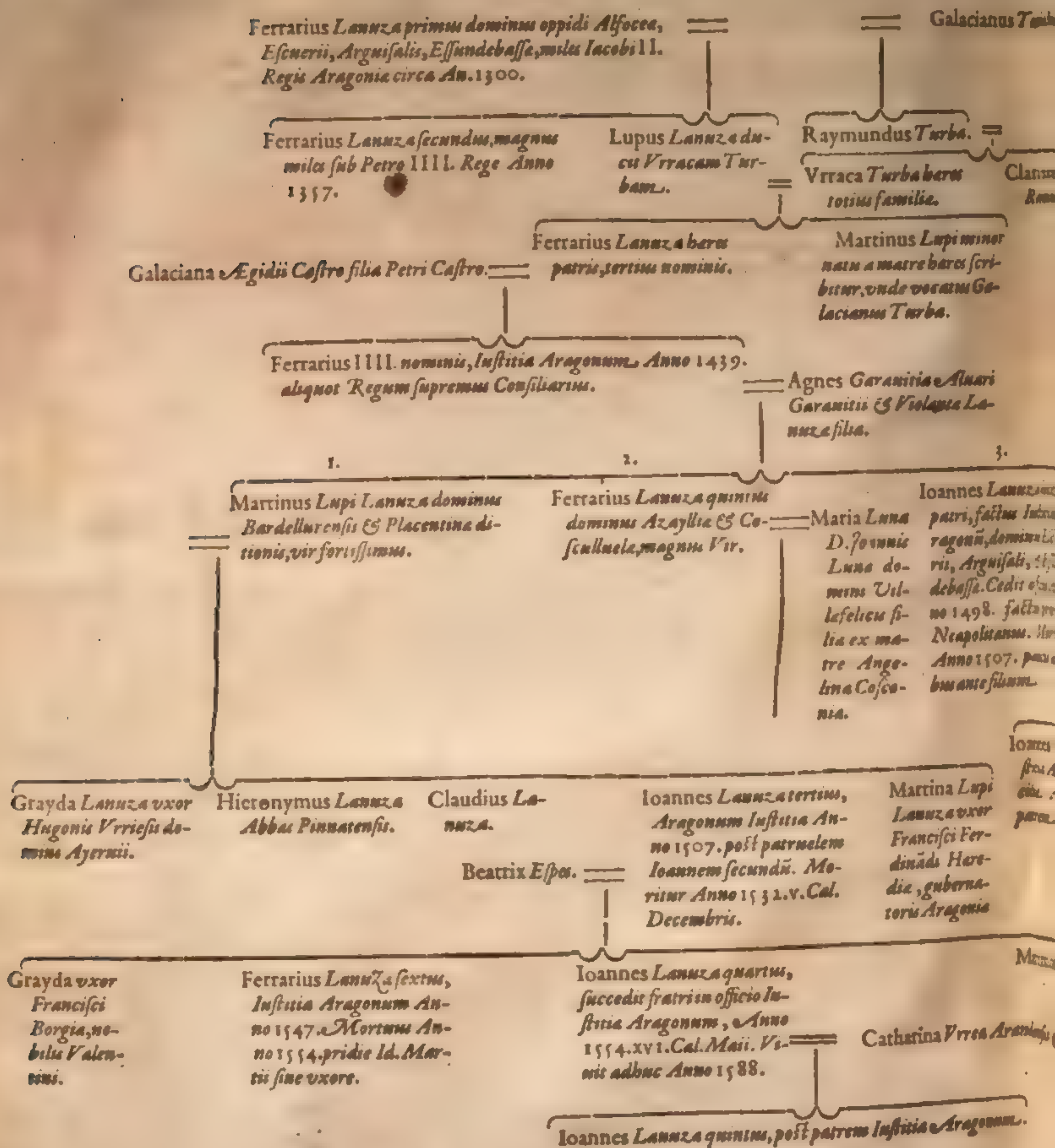
Elisabeta, *uxor Ioannis II. Marchionis Montferrati.*

filium Ferdinan-
: vnde hodie Re-

TABVLA II.

FAMILIA ARAGONICA L

DOMINORVM ALFOCEÆ, ESCVERI

AIANVZARVM,

ESCVIII.

Iusticia Aragonum, obiit Anno 1349.

IVSTITIAM Aragonum nominant Aragones summum regni officium, quod in administranda iustitia consistit, & cuius amplissima potestas est, vt ne Reges quidem exempti sint.

...a vxor Franci ...aymundi.

N. Vxor *Cerdani.*

...succedit ... Iustitia A... Escne... & Esinn... officio An... prorex ... Moritur ... paucis die...

= Beatrix *Pimentela.*

Dianira *vxor Petri Lune, domini Illueca.*

Iannes *Lanuza secundus, post patrem Iustitia Aragonum Anno 1498, prorex Siciliae. Moritur 1507. paucis diebus post patrem.*

= Ioanna *Rocobertina, nobilissima matrona.*

Maria *Lanuza, vnica filia.* = Petrus *Martini Luna, Comes Morate.*

Maria *Luna, vnica filia, vxor Illustrissimi Sastagensis Comitis.*

Martinus *moritur Mediolani.*

...densis Comitis soror.

TERTIA TABVLA, AD LIB[RO]
Nordmannorum in Sici[li]

TABVLA IN QVA PRIMOR[V]
AVERSÆ, TARENTI, ASCOLI, MELITI, SCI[L]

Capuæ, Barri, &c. Comitum & Principum,
Nordmannica Fa[milia]

TANCREDVS Comes *alta Villa in Nordmannia, filios, quos* [...] *armis & virtute totam paulatim Apuliam, Calabriam,* [...]

Vxor *prima nobilissima, vt author asserit.* = Tancredus

1. Guilielmus *dictus Brachioferreus, venit cũ fratribus in Siciliam Anno* 1035. *Comes, armis factus primum Ascoli, deinde Apuliæ de fratrum consensu, miles fortissimus, obiit Anno* 1045. *circiter sine liberis.*

3. Hunefridus *post duos fratres Comes tertius Apuliæ, cum prius fuisset Comes Abagelardi. Moritur Anno* 1057.
= Vxor.

2. Drogo *succedit fratri Bracchioferreo occisus p insidias ab Apulis* III. *Non. Aug. Anno* 1050. *vel* 1051. *Comes secundus Apuliæ.* = Filia *Ranulfi Comitis Aversæ.*

4. Gotfridus *Comes Capitinatæ post Malgeriũ fratrem.*

5. Serlon *manet apud patrem.* = Filia *à Guiscardo patruo elocata Dominico nobili Veneto in mercedem proditi Dyrrachii.*

Gu[ilielmus] [...]

Serlon *sequitur patruos in Apuliam, v[...]tissimus miles, factus ibi Comes. M[ori]tur iuuenis.*

Filia *Baianer[...]sis Comitis. Nubit secundo inuita Amgelmaro militi, iussu Guiscardi.*

Nescio quis pater. = Abelgardus *Comes quartus Apuliæ post patrem, sed eiectus mulctatur exilio cũ fratre, moritur Constantinopoli.*

Hermannus *ex carcere cum fratre missus a patruo Roberto in exilium Constantinopolin, vbi moritur.*

Constantia *filia Philippi Regis Galliæ ducta Anno* 1104. =

Ranulfus *cum fratre profectus in Syriam, moritur.*

Richardus *cognatus vel agnatus Boamundi Tarentini Principis, abit in militiam Syriacam, ex familia Brachioferrei, sed non filius, vt falsò existimatur, nisi fortassis spurius.* =

Boemundus *infans mortuo patre, cedere in principatu Antiocheno aliis cognatis debuit. Vix tali[bus] illis mortuis Anno* 1118. *factus Dux quem Antiochiæ, occiditur Anno* 113[0] *in bello.* =

Rogerius *propter propinquitatem secundus Boamundi Antiocheni Principis tutor, & interim dum hic adolesceret, cum conditione tertius in Syria Princeps Antiochiæ, occubuit in bello Anno* 1118.

Vxor *secunda.* = Rogerius = Vxor *prima soror Joscelini domini Cortenæi Franci, Comitis Edessæ in Syria.*

Constantia [...]

...[illegible] Italia & Apulia.

...VM APVLIÆ, CALABRIÆ,

...YLLACEI, ABAGELARDI, CAPITINATÆ,

...Dominorum, Comitum & Regum Siciliæ ...[illegible] familia.

...[illegible] habebat plurimos, militatum in Italiam Anno 1035. mittit, qui ... Apuliam & Siciliam suam faciunt.

Vxor secunda Fresenda.

... Guilielmus egregius miles, Comes ... principatu A... ...

3\. Filia vxor domini & Principis Auersæ, mater inde filii Iordanis ex hoc nepotis Richardi principum Auersæ.

1\. Robertus Guiscardus primum Comes in Calabria, & post Hunefridum fratrē & huius filium Comes quintus Apuliæ An. 1057. Dux tandem à Papa factus dimidiæ Calabriæ & totius Apuliæ Anno 1060. Moritur in Bello Bulgarico, anno 1084. ætatis LX. annorum, sepultus Venusii.

2\. Malgerius Comes Capitinatæ in Apulia.

Filia vxor Comitis Cōuersana, mater Gotfridi Comitis.

7\. Rogerius primum Meliti & Scyllacei Comes, dominus dimidiæ Calabriæ, tādem Comes, & dominus totius Siciliæ. Verte et quære signum]:[

4\. Alueredus.

5\. Humbertus.

6\. Tancredus.

Vxor prima dimissa propter propinquitatem.

Vxor secunda Gayta vel Guta vel Sigelguta, filia Guaymarii, soror Gisulfi principum Salerni.

Marcus, dictus Boamundus, Princeps Tarentinus, cedit Apuliam fratri Rogerio, profectus cum Bullonio in Syriā, vbi creatur prim' Antiochiæ Dux. Moritur Anno 1108.

Mabilia vxor Wilhelmi Marchionis de Grante manel, affectans contra affinē Rogerium Apuliā, exulat Constantinopoli, sed eandem reconciliatus recepit omnia præter Castrū S. Mauri.

2\. Robertus moritur statim post patrem.

1\. Rogerius cedēte Boamūdo fratre dux Apuliæ & dominus dimidiæ Calabriæ primus. Moritur Salerni Anno 1093.

Filia elocata filio IMPERATORIS Cōstātinopolitani.

Adela filia Roberti Frisii Comitis Flandriæ, vidua Canuti Regis Daniæ.

Wilhelmus Marchio de Grante manel.

Guilielmus dux secundus, Apuliæ & dimidiæ Calabriæ dominus à Papa confirmatus Anno 1114. Moritur Anno 1120.

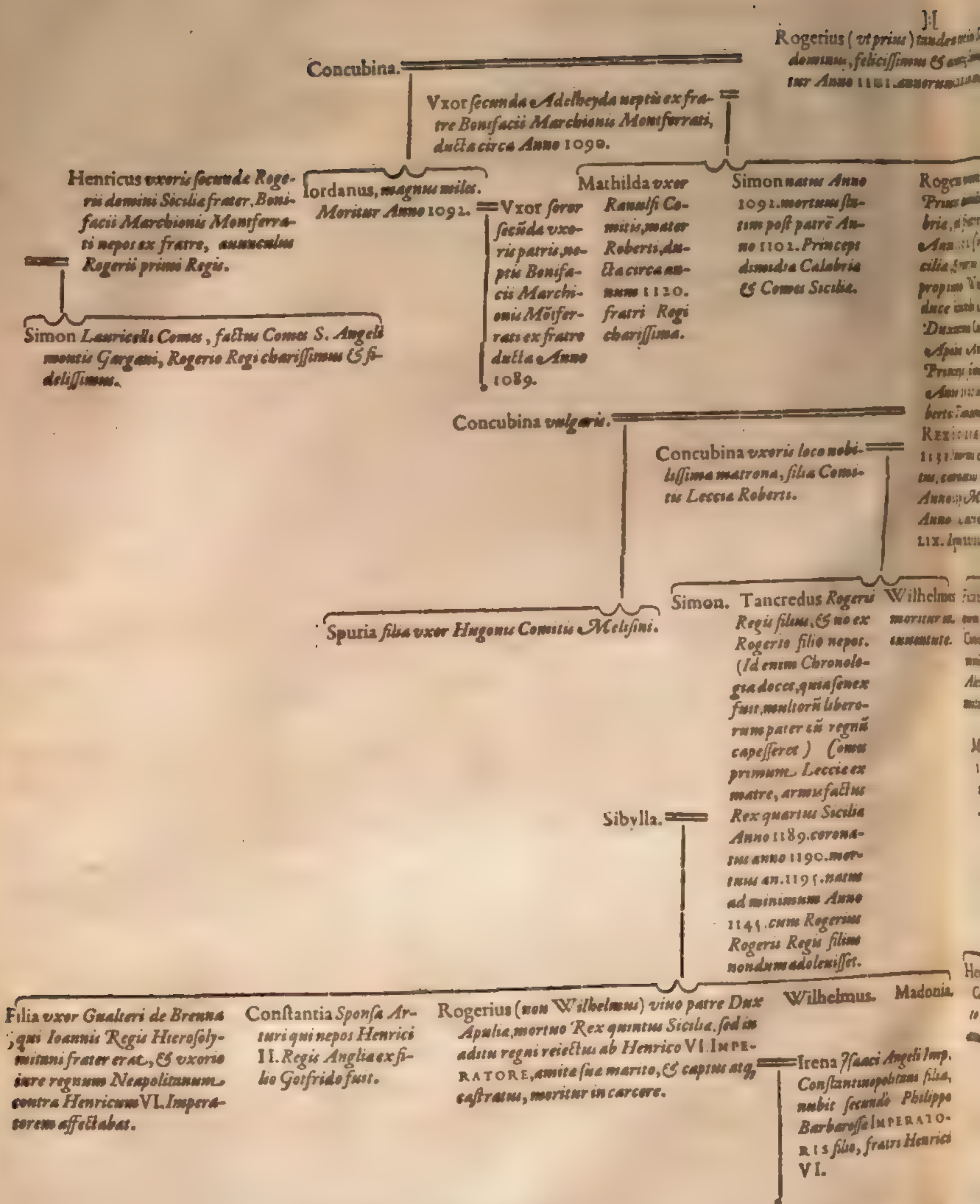
Sponsa non ducta propter Spōsi mortē, filia IMPERATORIS Constantinopolitani.

Tancredus profectus in Syriam, fit dux Galilææ, & mortuo auunculo Boamundo, cum huius filius infans per ætatem gubernationi impar esset, electus secundus princeps Antiochenus. Moritur Anno 1112.

Wilhelmus moritur in itinere in Syriam.

Cæcilia filia Philippi Regis Galliæ.

[Left margin, partly cut off:] ... Filius ... Auersa ... Apuliæ ... Alisa filia Balduini II. Regis Hierosolymitani. ... unica filia.

FINIS MASCVLÆ NORDMANNIC[Æ]
Familiæ in Regno Siciliæ. *Succedit Henricus VI. Imperator ex Constantia vxoris iure.*

...totius Siciliæ Comes & ... strenuissimus miles. Moritur ... LXX. in mense Iulio.

Vxor prima Delicia, dicta Erenberga filia Comitis Moritonii vel Mortanensis ex familia Ducum Nordmanniæ soror Arnoldi Comitis in Sicilia Anno 1061. in bello mortui & Roberti Abbatis S. Euphemiæ, ducta Anno 1062. obiit Anno 1088. vel 1089.

...erius viuente fratre ...cepit dimidia Calabria, sed fratre mortuo ...no 1102. Comes Siciliæ, & rursus mortuo ...nque Wilhelmo ...s secundo Apuliæ, ...tertius Calabriæ & ...ulia Anno 1120. ...cepit simul Capua ...no 1130. electo Ro...: Tandem primus ... SICILIÆ Anno ... Panormi coronatus, confirmatus a Papa ... 1139. Moritur ... 1154. anno ætatis ... Regni XXIII.

4. Busilla Almi Regis Hungariæ vxor ducta 1097.

1. Mathilda vxor Raymundi Comitis Prouinciæ ducta Anno 1080.

Gotfridus factus leprosus moritur ante patrem & nuptias. — Sponsa, soror nouercæ, neptis Bonifacii Marchionis Montferrati ex fratre, forte illa quæ nupsit Iordano Sponsi fratri spurio.

3. Filia vxor Chunradi Regis Italiæ, filii Henrici IV. IMPERATORIS. ducta An. 1095. Pisis.

2. Emma Sponsa Philippi regis Galliæ adultera, sed vxor Comitis Clarmontis in Gallia anno 1085.

5. Filia vxor Hugonis Guerrera Normanni, Alii Hugonem Gozellam vocant, qui a Saracenis in Sicilia occiditur, Anno 1175. (videtur error in anno.)

Alberia vel Eluira vel Geluira Alfonsi VI. Regis Castellæ & Legionis filia ex Isabella Franca vxore quinta.

Filia vxor Adæ, quem Rex fecit Comitem & dominum comitatus Alexandri Comitis.

2. Anfusus (vel Alfonsus) Princeps Capuæ a patre factus. Moritur ante patrem.

1. Rogerius a patre viuo designatus dux Siciliæ & Apuliæ ante patrem mortuus sine vxore.

4. Wilhelmus primus nominis, Rex Siciliæ secundus, Princeps Apuliæ, cognomento Malus, annorum XIV. moriente patre coronatus a patre. Moritur Anno 1165. ex dysenteria.

Margreta filia Garciæ Regis Nauarræ qui Anno 1150. obiit, soror sancti Regis & Henrici Spurii, quem in Sicilia fecit Comitem Canosii, obiit Anno 1183.

Constantia Rogerii primi Regis, non Guilielmi filia, (erat enim anno 1191. quinquaginta annorum) Monialis et ex Monasterio ad regni spem & successione ducta Anno 1190 parit filium Anno 1191. quinquagenaria, moritur anno 1199. vel 1200. circiter Nata Anno 1141. cum Wilhelmus primus Rex esset infans.

Henricus VI. Imperator, Barbarossæ Imperatoris filius, rex factus Siciliæ Anno 1195. Moritur Anno 1199. sepultus Panormi.

5. Filius de quo nihil exstat.

3. Tancredus a patre factus Barrensis Princeps, obiit ante patrem.

Henricus Princeps Capuæ ex testamento patris, moritur ante patrem.

Wilhelmus secundus, Siciliæ Rex tertius, dictus BONUS, vndecim annorum moriente patre, iuuit Alexandrum III. Papam contra Imperatorem Barbarossam, venit subsidio Christianis in Syria. Mortuus Anno 1189. ætatis XXXVI. Regni XXV. — Ioanna Henrici II. Regis Angliæ filia, soror Richardi: Nubit secundo Raymundo Tholosæ Comiti.

Rogerius puer designatur Rex contra patrem a subditis: sed moritur ante patrem.

Fridricus II. IMPERATOR natus Anno 1193. coronatus Anno 1200. Vide huius familiam inter Sueuicos Siciliæ Reges.

SVCCEDIT PER VIM TANCREDVS

Patruus spurius. Vide præced. paginam.

FAMILIA GIRONVM IN

QVISSIMIS LITERIS ET

TABVLA

RODERICVS Consalui de Giron, vixit Anno ɪↄccccxcɪ. = N.

Consaluus Roderici Giron, viuit ex literarum testimonio ᴄɪↄxxɪɪɪ. = N.

Rodericus Consalui, vixit cum Ferdinando Rege. =

Consaluus Roderici Giron viuit ...

Sanctia filia Alfonsi VI. Regis Asturiæ & Legionis ex matre Isabella Ludwici Regis Galliæ filia. Vide Reges Legionis. = Rodericus Consalui Comes Toleti ... Alfonso VI. Rege Asturiæ & Legionis ...

Consaluus Roderici, primus Giron de Cisneris. = N.

Rodericus Giron occisus in bello contra Mauritan... =

Petrus Roderici. = Sanctia Pelagia filia domini Petri de Valladores ex Vrraca filia Alfonsi Regis I. Portugaliæ.

Teresia Petri, uxor Aluari Diaz de Asturias, unde sunt domini de Asturias, & domini (sed ex matre) de Hinoiosa.

Nonnius Roderici.

Rodericus Roderici.

Consaluus Roderici Maior domus Alfonsi VIII & Henrici I. Castellæ, & Ferdinandi S. ... Legionis Regum post Petrum Roderici ... mann. viuit Anno 1212. victor Maur... Moritur ante annum 1234. fundator ... hospitalium, magnus dominus & Regn...

Vxor secunda domina Marquesa. =

7. Maiora.

6. Agnes.

5. Leonora uxor Ioannis Alfonsi domini de Albuquerque. Vide Familiam de Menesiis Albuquerquensem sequent. Tab. VII.

1. Petrus Consalui.

2. Munnus.

3. Nunnus.

4. Maria uxor Martini, (qui filius erat Alfonsi regis Leonis) ex Teresia Gil. unde Ferdinandus Gil & Alfonsus Gil.

4. Eluira sancti monialis.

Vxor secunda Berengu... domini de Vi... Vrraca filia Alfo... cubina Agueta ...

Teresia Arias filia A...

2.

Berenguela uxor Lupi de Haro dicti brevis. Vide in familia dominorum de Haro, Marchionum de Carpio. Tab. XXII.

Eluira Diaz filia Iacobi Comitis de Castineda. = Consaluus Roderici (ab auo) Magister S. Iacobi XVII.

Rodericus Consalui Giron de S. Romano.

Consaluus Roderici (a proauo) Giron. =

Maria Petri ... rum famam ... T...

Eluira. =

Consaluus Roderici, obiit circa Ann. 1350.

Maria uxor Roderici Iohannis de Assueris. Vide inter Assueros, Comites Lunæ. Tab. XXIII.

Maria Tellez de Meneses filia Roderici Consalui, dicti vulpis vel Raposa. Vide Marchiones de Villareal. Tab. VII. =

Petrus Giron Commendator de Martos ordinis Calatravæ.

Rodericus Consalui. = N.

Maria uxor Ioannis Alfonsi de Benauides supremi iudicis Regis Petri.

Alfonsus Te... a ... Reg...

Ioannes Alfonsus Giron obiit ante annum 1369.

Vrraca Galina. =

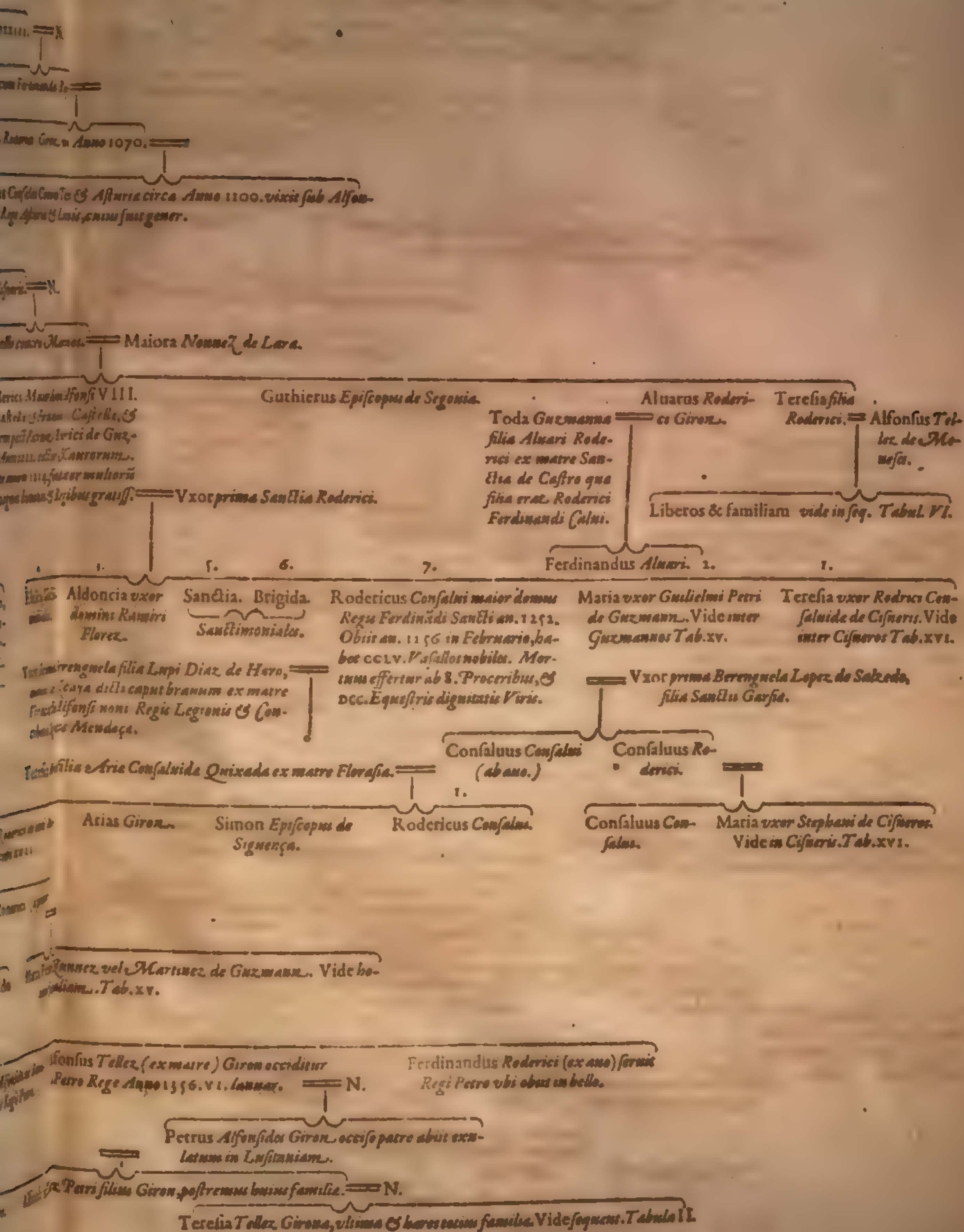
Petrus Alfonsides Giron. obiit coelebs.

Alfonsi a Tello ...

Maria uxor Petri Consalui de Baçan.

IVMIN HISPANIA EX ANTI-
S LITER: ET DOCVMENTIS.
TABVLA I.

N.

SECVNDA GIRONVMF

EX GIRO

Teresia Girona *Tellez transfert nuptiis familiam ad dominos de Acunna, vxor prima domini Martini Vasquez de Acunna.* ═ Martinus *Vasquez de Acunna, Giron* … *vxore secunda.* Vide maiores in familiam …

Leonora *vxor Ioannis de Castro, domini de Dabela in Portugalia.*

Beatrix *vxor Ioannis de Valencia Marschalci Castellæ ex Regia familia.* Vide *Dominos Valētia, Marschalcos Comara.* Tab XIX.

Filia, *vxor Ferdinandi Ducis Brègantiæ filii Alfonsi & nepotis Ioānis regis Lusitaniæ.*

Alfonsus *Tellez Giron, ex vxore dominus Belmōtis. Viuit Anno* 1431. ═ Maria *Pacheca, domina Belmontis hæres & filia Ioannis Ferdinādi Pacheci.* Vide *Dominos Pachecos veteres.* Tab.VIII.

Genebra … (vide Tab … *Vxor secunda* … *dominos de* … XXII.

Ioannes *Pachecus Giron, Magister S. Iacobi* XXXIX. *Anno* 1467. *factus, Marchio Villenæ à Rege Castellæ Ioanne designatus, ex prima vxore dominus de Moguer, Obiit Anno ætatis* LV. *Calendis Octobris Anno* 1474.

Concubina. ═ Ioannes *spurius.*

Vxor *secunda Maria de Velasco, filia Petri Ferdinandez primi in familia Condestablii Castellæ ducta* 1471. Vide Velascos Tab.XXXI.

Vxor *prima Maria Portocarrera filia & hæ … Petri domini de Moguer Portocarreri* Tabul.III.

Mentia *vxor Iacobi de Cardenas ducis Maquede.* Vide *dominos de Cardenas.* Tab.XX.

Beatrix *(aliis ex prima vxore) vxor Roderici Portocarreri.* Vide Tab II. *Portocarreros Comites Medellini & S. Stephani. Vxor secūdò Alfonsi de Sylua.* Vide *Comites de Sylua.* Tab.X.

MARCHION

Francisca *vxor Innigi Lopez de Mēdoça Marchionis de Mondejar.* Vide in Mendoçis de Mondejar. Tabul.XVI.

Maria *vxor Ferdinandi Aluarez de Toleto Comitis secūdi Oropesæ.* Vide Familiam Tabul.XXVI.

Ioanna *vxor Iacobi Ferdinandez de Corduba primi Marchionis de Comares* Vide in harū Tab. XIX.

Catharina *vxor Alfonsi de Corduba domini de Aguilar.* Vide dominos de Corduba Marchiones de Priego. Tab.XVI.

Iacobus … *Pacheco* …

Vxor *secunda Ioanna Henriquez.*

Magdalena *Pacheca vxor Petri Portocarreri, Marchionis de Villanoua.* Vide Tab.III.

Isabella *Pacheca vxor Roderici Pontus primi ducis de Arcos sine liberis.* Vide Tab.XXVI.

Ioannes … *Maio* …

Agnes *Pacheca vxor Iacobi de Bobidilla Comitis de Chinchon.*

Franciscus *Pachecus dux tertius Escalonæ, Marchio Villenæ quartus.* ═ Ioanna … *Alua* … *ropesæ* … XXVI.

Gabriel.

Iacobus *Lopez Pachecus.*

Ioannes *F*… *dux E*… *chio V*…

M FAMILIA, ET TABVLA,

IRONA FILIA.

...ex vxore prima, Comes Valentia ex ...milia dominorum Acunna. Tab. VI. ═ Vxor secunda, Maria infanta filia Don Joannis infantis Portugaliæ, Comitissa Valentiæ facta ab Henrico III. Rege Castellæ, ex matre Constantia Regis Castellæ secunda filia. Vide Dominos de Herrera. Tab. XXXIII.

...vxor primum Sanchii Manuelis ...Tab. XXVIII. Manuelum familiam:) ...vidua Iacobi Lopez de Haro. (vide ...Haro Marchiones Carpii. Tab. ...

Huius matrimonii procreationem, vide in Familia dominorum de Acunna. Tab VI.

2. Petrus Giron, Magister XXVIII. Calatrauæ, dominus in Pennafiel, Urenna, Tiedra, Villafrechos, Ossuna, Gelues. Moritur ex angina 2. Maii Anno 1466. ætatis XLIII. in magna Henrici IV. Castellæ Regis gratia. Vide in seq. pag. signum [:|:]

...CHIONES VILLENÆ.

1. ...COBVS Lopez, ...checus Marchio secundus Villenæ & dux Escalonæ primus, ...abuit vxoris ...mas. Moritur ...nno

2. Petrus Surdus Portocarrerius, Giron autor Marchionum de Villanoua. Vide Tab. III.
═ Vxor prima Maria de Luna Comitissa S. Stephani.

3. Alfonsus Tellez Giron, author Pachecorum de Puebla & Montaluan. Vide Tab. IV.

4. Alfonsus alius Commendator de Villa Franca.

5. Rodericus. 6. Lupus. Fratres Cœlibes.

Beatrix vxor Roderici Pontii de Leon, ducis de Cadiz. Vide Duces de Arcos. Tabul. XXVII.

Maria altera vxor Roderici Pimentelii, quarti Comitis de Beneuenta. Vide familiam Pimentel. Tabul. XXIV.

Isabella vxor Petri Lopez de Padilla maioris Præfecti Castellæ.

...us Pacheco Giron, ...dominus Regum Bo...

Ioannes Pachecus Comes S. Stephani ex matre, prima patris vxore. Obiit ante patrem ...

Iacobus Lopez Pachecus dux Escalonæ secundus, Marchio Villenæ tertius. ═ Ludwica de Cabrera Marchionissa de Moya.

═ Ioanna de Toleto filia Ferdinandi Aluarez de Toleto, Comitis Oropesæ. Vide familiam Tabul. XXVI.

Antonia Pacheca santimonialis.

Ludwica de Cabrera (ex matre) vxor Ioannis Sarmienti de Aragonia, Comitis de Ribagorça.

Ioanna Pacheca vxor Petri de Cunniga, Comitis de Miranda.

...Ferdinandus Pachecus, ...Escalonæ quartus, Mar...Villenæ quintus.

Franciscus de Cabrera, Marchio de Moya.

Maria Pacheca.

[:][:]

Concubina *Agnes de Meneses.* = Pettrus *Giron, frater Ioannis ...* *Marchionis, filius Alfonsi ...* *vt prius.*

Agnes *vxor Francisci Henriquez de Corduba.*

3.

Maria *Girona.*

Ioannes *Tellez Pachecus post fratrem Alfonsum secundus Comes Vrenna An. 1469. obiit Ossuna ætatis LXII. Anno 1528. XXI. Maii.*

Alfonsus *Tellez, pri...* *a patre factus, ...* *maritus anno ...*

Leonora *de Vega & Velasco, filia Petri Ferdinandez Constablii Castellæ, obiit An. 1552. in Decembri.* =

Ioanna *vxor Roderici Pontii ducis de Arcos.*

Maria *vxor primum Henrici de Guzmann quarti ducis Medinæ Sidoniæ: secūdò vxor Rodrici Pōtii ducis de Arcos tertia.*

Hæ duæ sorores vni marito nupserunt. Vide Tab. XXVII.

Anna *Abbatissa S. Claræ in Villa Frechos.*

Beatrix. Catharina. Bernardinus. Gabriel. Alfonsus.

In iuuentute mortui.

Petrus ... III. ... *xoris ...* *Sidon...* *xoris ...* *Anno ...*

Mentia *de Guzmann filia Ioannis Alfonsi ducis tertii Medinæ Sidoniæ.* Vide Guzmannos Tab. XV. =

Maria *vnica filia, Girona, vxor Iacobi de Touar, Mar...* *familia quinti. Inde mater vnica filia statim mortua ...*

Alfonsus *Tellez Giron.*

Francisca. Leo...

Obeunt iuuen...

1.

Anna *altera obiit infans.*

Maria *Girona nata Anno 1553. in Februar. vxor Ferdinandi de Velasco, Comitis Hari.* Vide *Velascos,* Tab. XXXI.

Leonora. Leonora *altera.* Leonora *tertia.*

Infantes obierunt.

Ioannes *Tellez obiit puer.*

Rodericus ... *in primo...*

Anna *Maria de Velasco filia Innigi F...* *Constablii, (vide Velascos.)* Tab. XX...

Pettrus *Giron natus Anno 1574. XVII. Decembris.*

Petrus *alius, obiit puer.*

...primi Villena ... Tellez Gironis

Concubina *pro uxore ducta & habita, Isabella de las Casas, ex Equestri nobili familia in Seuilia.*

Sponsa *in senecta sed non ducta, Ioanna Castellæ infans, vel Isabella, uxor postea Ferdinandi Regis Catholici.*

... Vrenna Comes ... nouus sponsus & ... xvi. *An.* 1469. = Blanca *Herrera filia Garciæ de Herrera.* Vide *Herrera dominos* Tab. xxxiii.

Rodericus *Magister* xxix. *Calatraua, moritur in obsidione Loxa* xxiii. *Iulii Anno* 1482. *ætatis* xxvi. *annorum.* = Maria *de Torres Concubina.*

Petrus *Giron spurius Roderici, vt suprà, Castellanus Osurie apud patruum.* = Catharina *de Pernia.*

Christophorus. Franciscus *Pachecus.* Alfonsus *Tellez.* — *Obeunt in Indiam.*

Ferdinandus *Tellez Giron Castellanus Puebla.* = Maria *de Oliuares.*

Petrus *Giron Castellanus Archidona.* = Francisca *Morejon.*

Catharina *Girona, uxor Francisci de Ouiedo.*

1\. ... *Giron Comes* ... *Vrenna, ex v*... *dux Medina* ... *sed ab v*... *patre reiecti* ... 1531. = ... *Melchionis Barlanga, Constabli Castellæ in ista* ... Vide Tab. xxxi.

2\. Rodericus *Tellez Giron miles, moritur ante patrē sine uxore & liberis anno* 1526. xxix. *Nouemb.*

3\. Ioannes *Tellez Giron, author Scholæ Ossunensis, Comes Vrēna quartus post fratrem Petrum, obiit Anno* 1558. xix. *Maii, ætatis* lxiv. = Maria *della Cueua filia Francisci ducis Albuquerquensis (vide familiā* Tab. xv. *Vidua fit Magistra Gynacei Philippi II. Regis Hispaniæ, obiit anno* 1566. *ex colica* xix. *Aprilis.*

Isabella *uxor Bertrami de Cueua ducis tertii Albuquerquensis, vbi vide* Tab. xxx.

Mentia *uxor Henrici de Acunna Comitis de Valentia.* Vide Tab. vi.

Maria *uxor Ferdinandi Henriquez quinti admiralis Castellæ.* Vide *Familiam Henriquez* Tabul. xxi.

Leonora *uxor Ludouici Ferdinandez Portocarreri primi Comitis Palmæ.* Tabul. III.

... Leonora ...

Maria *Girona uxor Manrici de Lara ducis* iv. *Nauarræ.* Vide *Dominos Acunna & Manriquez.* Tab. vi.

Petrus *Giron, Comes quintus Vrenna, dux primus Ossuna Anno* 1562. *factus a Rege Philippo* II. = Leonora *Anna de Guzmann filia Ioannis Alfonsi ducis* vi. *Medinæ Sidoniæ (vbi inuenies.) Obiit Anno* 1573. xxiii. *Nouembris.* = *Vxor secunda Isabella della Cueua filia Iacobi, neptis Francisci ducis Albuquerquensis. Ducitur Anno* 1575. *in Februar.* Tab. xxx.

Magdalena *uxor Georgii de Alencastre ducis primi de Auero.* Vide *Alencastrenses.* Tab. xxxv.

Leonora *uxor Petri Fajardi, hæredis Marchionatus de Veles ex Galicia. Moritur Anno* 1566. vi. *Iulii Anno ætatis* xxiiii. *in partu filiæ Mariæ, quæ & ipsa statim obiit.*

... *Tellez mortuus* ... *ætate.*

... *Ferdinandez,* ... xi. =

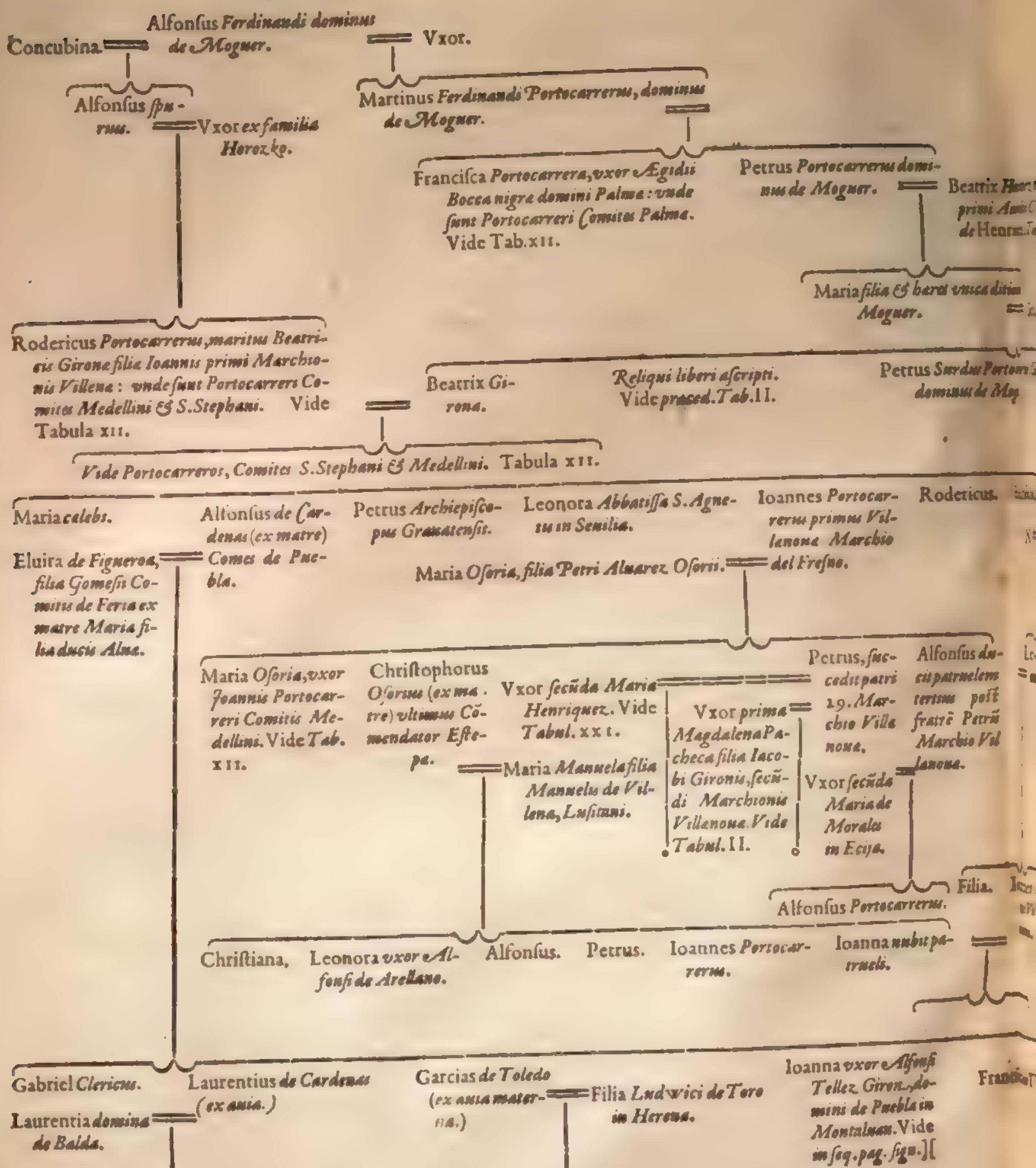
Leonora *moritur in prima ætate.* Anna *obiit infans.*

2\. Ioannes *Tellez Giron Marchio primus de Pennefiel a Rege factus, An.* 1568. *nascitur Anno* 1554. xx. *Octobris.*

3\. Petrus *Giron miles ordinis Calatraua, natus Anno* 1557. xxiv. *die Augusti.*

4\. Anna *Gironia monialis, nata an* 1558. vii. *Decembris.*

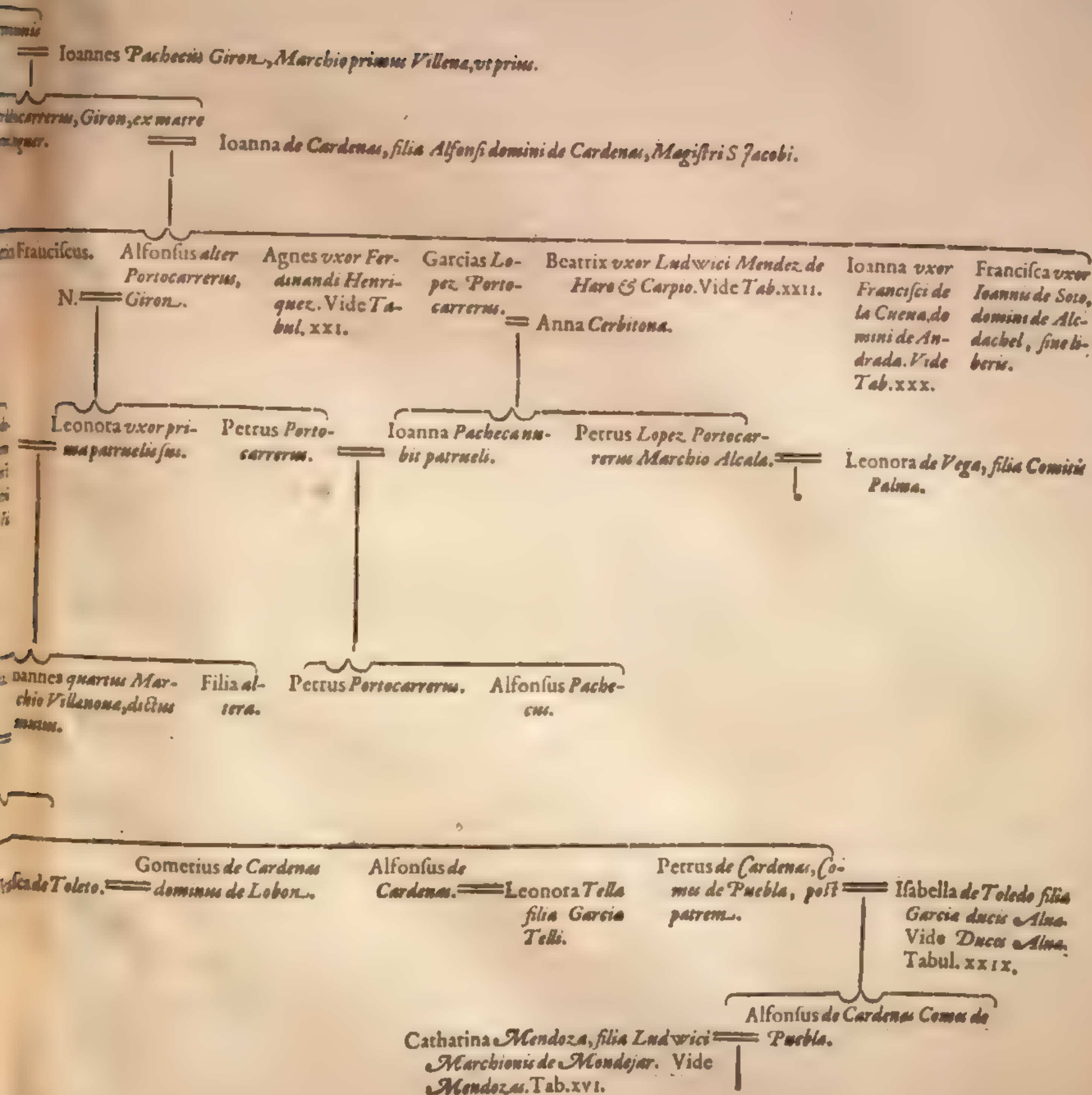
DOMINI DE MOGVER.

III. TABVLA

GIRONES, PORTOCARRERI,

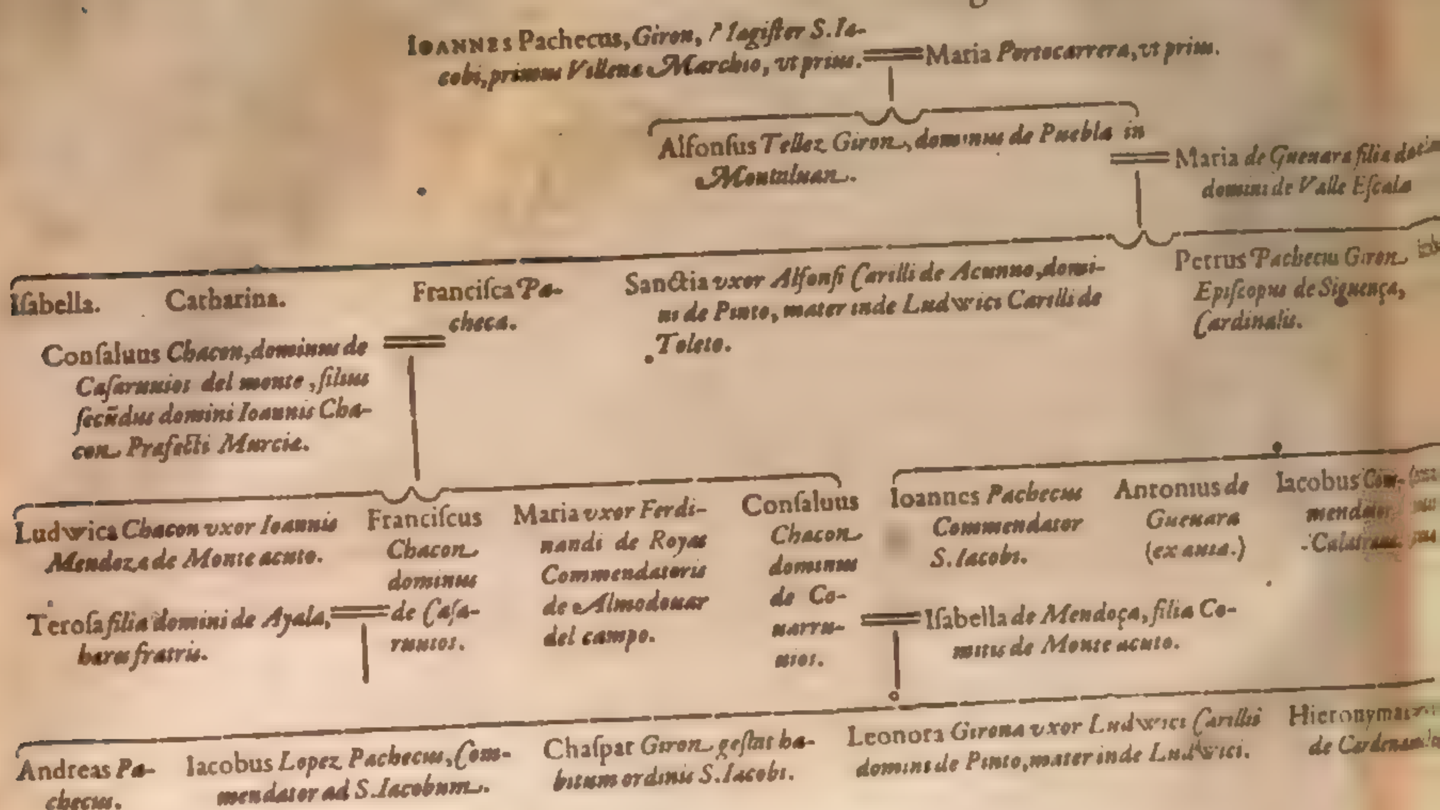
MARCHIONES DE VILLANOVA ET Alcala, Comites de Puebla, Domini de Cardenas & de Moguer, ex muliebri GIRONA origine.

GIRONES, PACHECI, DOMI[NI]

DE MONTALVAN, EX GIRO[NIBVS]

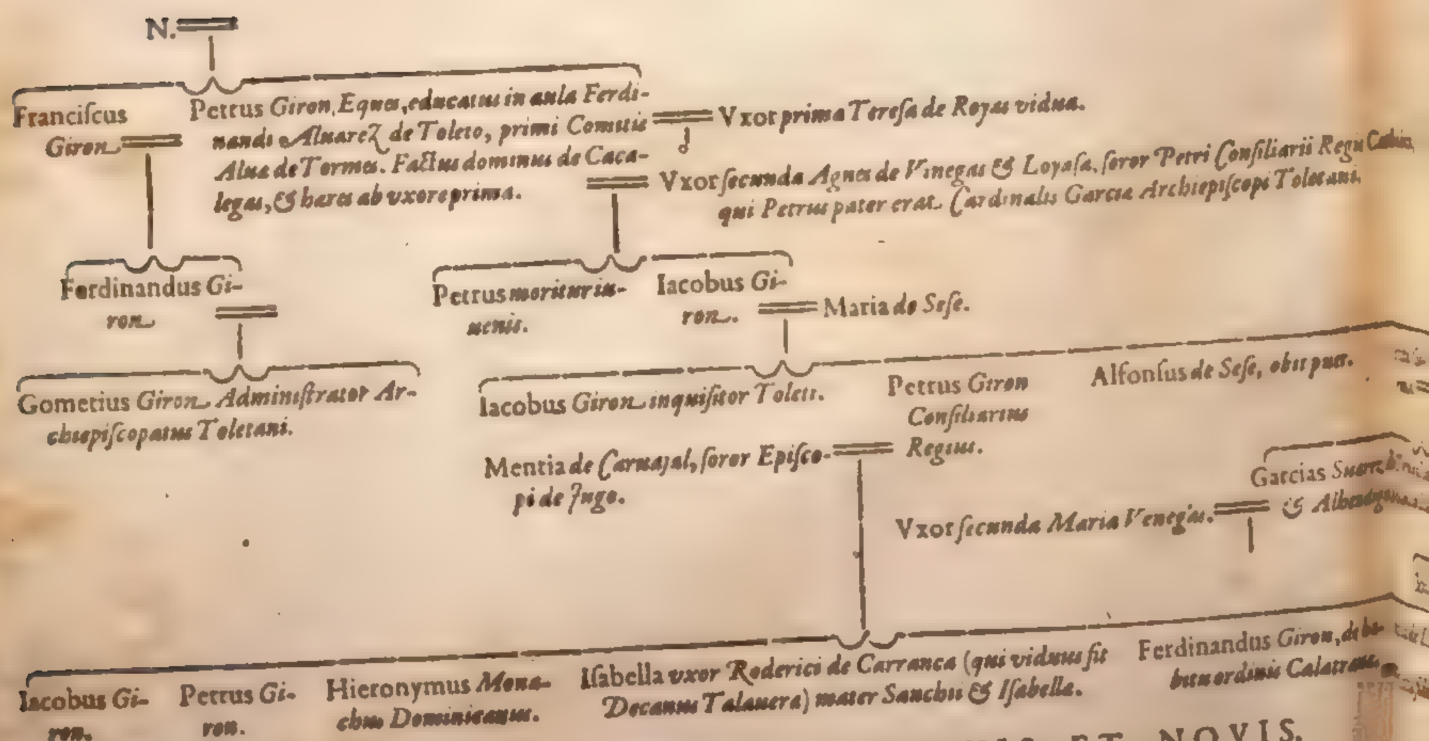
attingitur familia CHACONVM dom[inorum]

TABVLA V.

FAMILIA ANTIQVISSIMO[RVM]

IN TALAVERA.

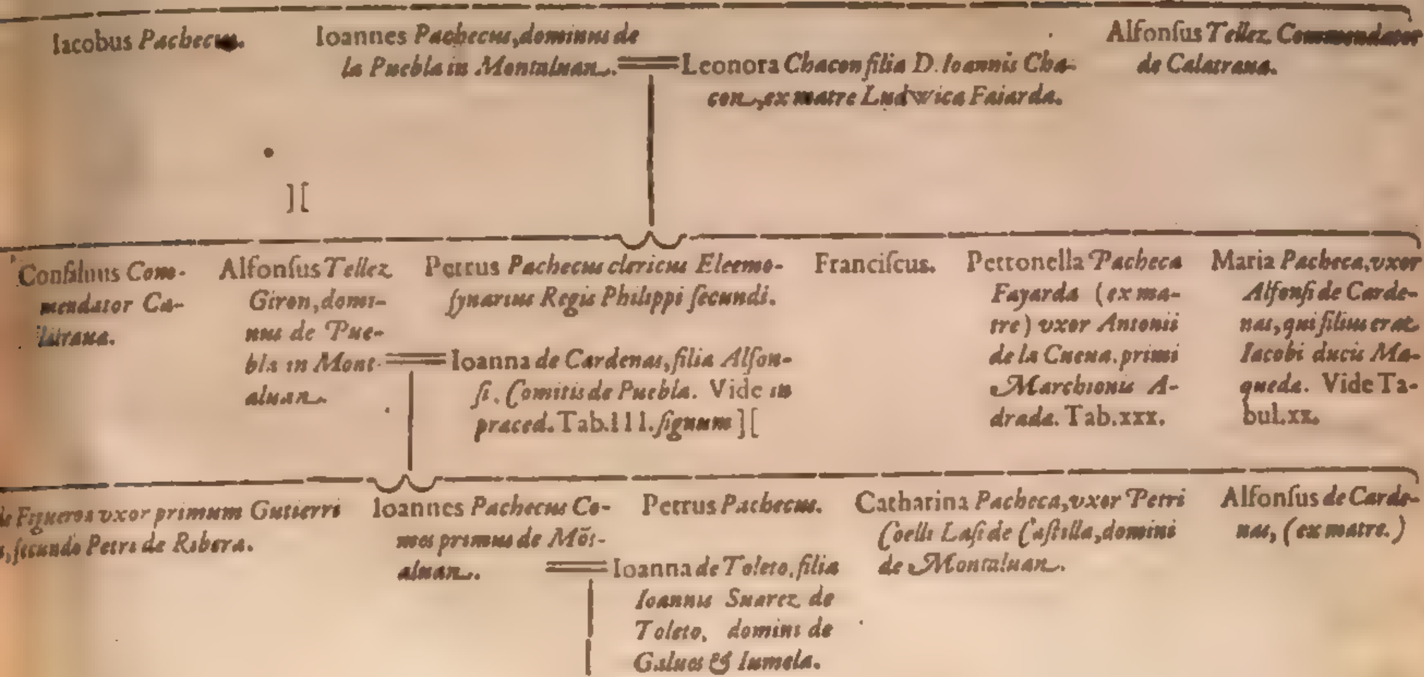

HACTENVS DE GIRONIBVS ANTIQVIS ET NOVIS.

IIII:

NI DE PVEBLA, COMITES

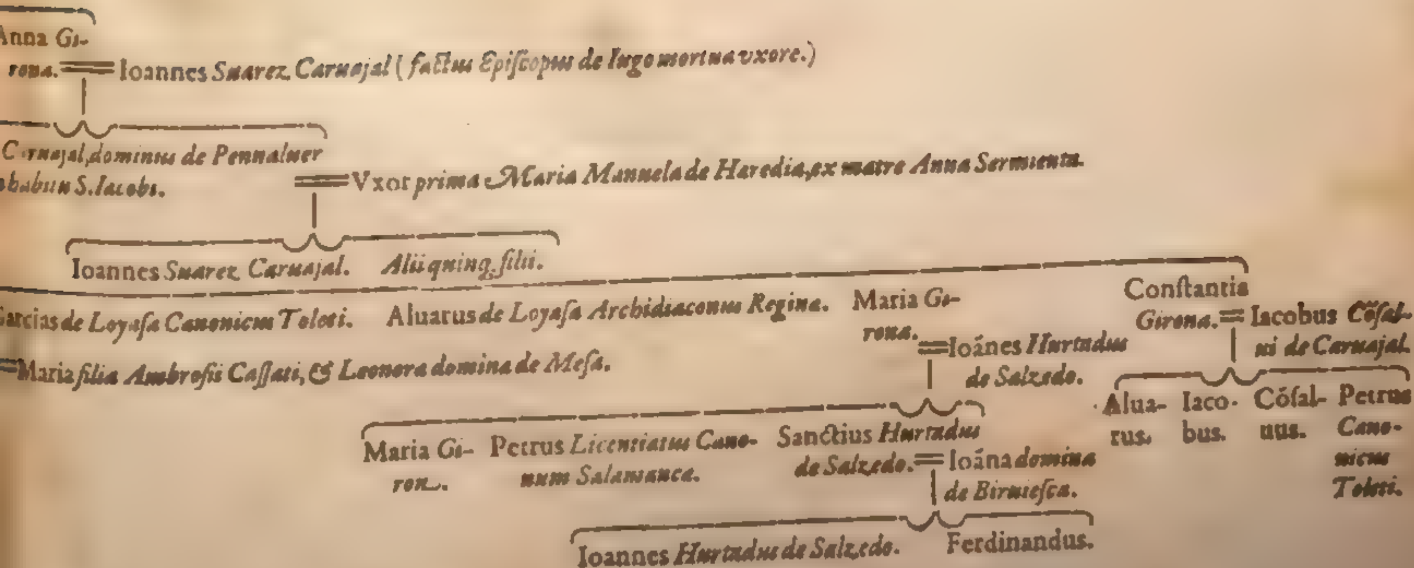
ONA MATRE, VBI ETIAM

ninorum de CASARVVIOS.

RVM GIRONVM

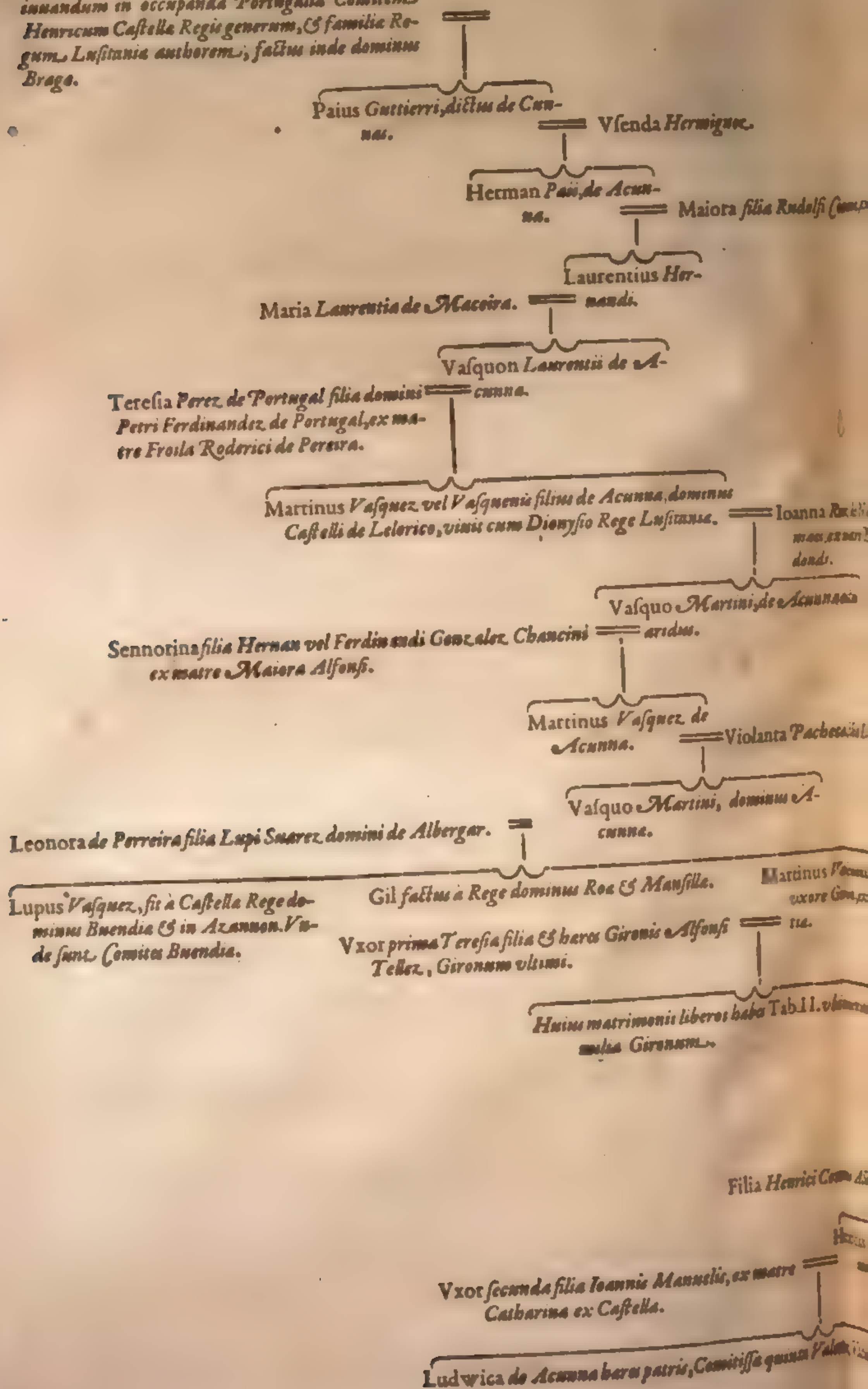
olici,

SEQVVNTVR ALIÆ FAMIL

CVM GIRONIBVS CONIVNCTÆ NVPTIIS, ET P

de Acunna, Comitum Valentiæ & Buendiæ Du
Roæ & Mansillæ.

...ILIÆ EODEM MODO

...PRIMVM FAMILIA DOMINORVM

...Dcum de Giion, Dominorum

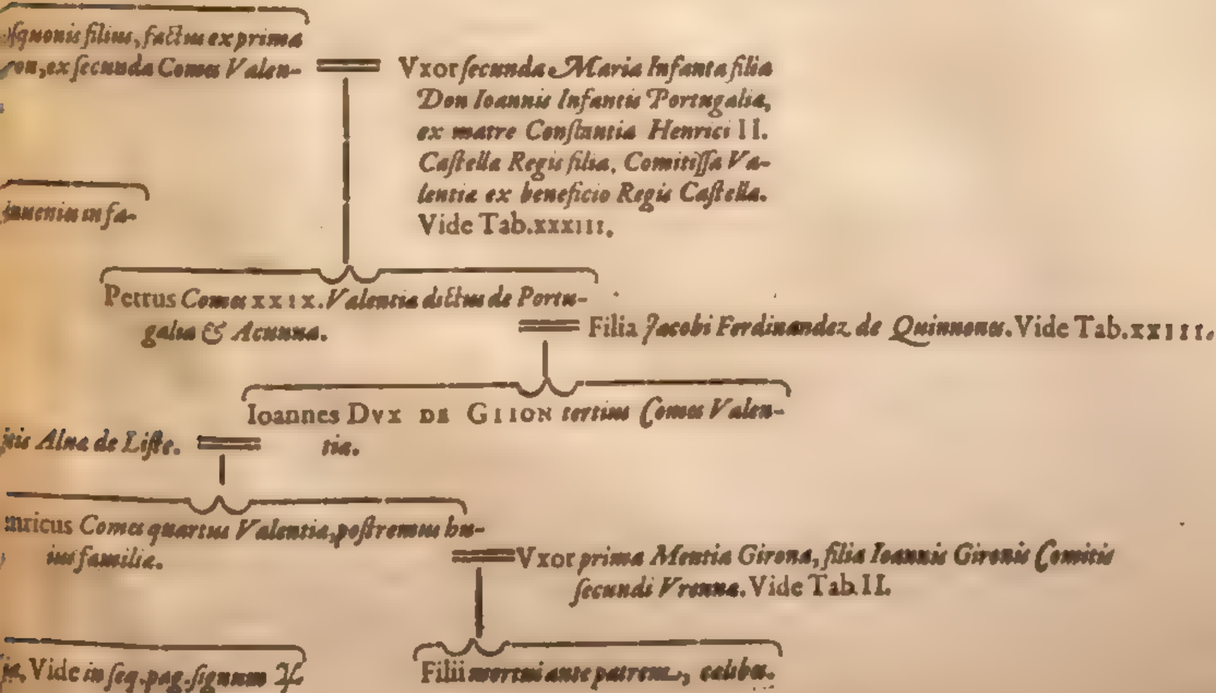
...lz.

...*ssima, ex matre Exa.*

...*ez de Nomaes, filia Roderici Martinez de No-*
...*matre Beatrice Annez, filia Ioannis Perez Re.*

...*dictus*

...*, filia Lupi Ferdinandez Pacheci.* Vide *Veteres Pachecos*, Tabul. VIII.

...*lfonsi filius, factus ex prima* ...*ion, ex secunda Comes Valen-*

Vxor *secunda Maria Infanta filia Don Ioannis Infantis Portugaliæ, ex matre Constantia Henrici* II. *Castellæ Regis filia. Comitissa Valentiæ ex beneficio Regis Castellæ.* Vide Tab. XXXIII.

...*iuuenis in fa-*

Petrus *Comes* XXIX. *Valentiæ dictus de Portugalia & Acunna.*

Filia *Iacobi Ferdinandez de Quinnones.* Vide Tab. XXIII.

Ioannes Dvx de Giion *tertius Comes Valentiæ.*

...*tis Alna de Liste.*

...nricus *Comes quartus Valentiæ, postremus huius familiæ.*

Vxor *prima Mentia Girona, filia Ioannis Gironis Comitis secundi Vrennæ.* Vide Tab. II.

...*ie.* Vide *in seq. pag. signum* ♃

Filii *mortui ante patrem, cælibes.*

PARS FAMILIÆ MANRI[C...]

Comitu[...]

Ludwica de Acunnà, Comitis quarti Valentia Henrici vnica filia & heres, vt primo. = Manricus dux tertius[...]

Manricus de Lara, Dux Najara quartus, Comes Valen[...] sextus. =

Don Manricus de Lara, Comes Valentia. [...]

TABVLA [...]

FAMILIA DOMINORV[M]

GIRONA MATRE, VBI SIMV[L]

Regibus Castellæ, & Domini veteres Albu[...]
lareal in Portugalia, Comitibus in Barcel[...]
montis in Castella, Do[...]
Alcon[...]

Rodricus Consalui Giron. Vide Tabul.1. = Maiora Nunni de Lara filia.

Teresia vxor prima Alfonsi Tellez de Menesis. = Alfonsus Tellez de Menesis. = [...]

Maiora vxor Roderici Gomezii de Trislamara.

Teresia vxor domini Men Consalui, domini de So[...]a.

Tellus Alfonsi.

Alfonsus Tellez de Corduba, sic dictus, quia vrbem defenderat. = Maria Iannez filia domini Ioannis Ferdinandez de Limia.

Ioannes [...]

Alfonsus Tellez Giron.

Rodericus Alfonsi.

Maiora vxor tertia domini Infantis de Molina. = Alfonsus de Molina filius & infans Alfonsi noni regis Legionis & Castella.

Vxor prima. = Alfonsus de Molina

Vxor secunda. Vide alibi. = Alfonsus de Molina

Maria vx[or] domini Sancti, Regis Castella & Legionis, mater Ferdinandi quarti Regis Castella & Legionis & Beatricis vxoris Alfonsi quarti Regis Lusitania.

Alfonsus Tellez [...] Menesis. = [...]

Tellus Alfonsi Menesis. = Maria filia Alfonsi Infantis Portugalia, ex matre Violanta Manuela.

Isabella de Menes[...]

SIC ALBVQVERQVA ET MEN[E]S[...]

...Naiara, & ex uxore Comes V. Valentia.

...= Maria Tellez Girona, filia Ioannis Tellez quarti Vreuna Comitis, obiit Anno 1562. post partum, ætatis xxiv. Vide Tab. II.

...dwica *Maurica de Acunna.* Ioannes *Mauriquez.*

...TABVLA VII.

...OVM DE MENESES, EX ...IL INFANTES DE MOLINA EX

...utrumquæ interponuntur, cum Marchionibus de Vil... ...& Vianæ, Comitibus Neibæ & Fariæ, Dominis Bel... ...& Comitibus Cantenedæ, ...Giion, &c.

...Vxor secunda *Teresia filia Sanctii Regis Portugaliæ, ex matre Maria Paez de Ribera.*

...*Alfonsus, dominus Albuquer-...ex matre.* = Leonora *Consalui Girona, filia Consalui Ruyz ex secunda uxore.* Vide Tabul...

Consaluus *Ioannis de Meneses. Huius familiam vide in seq. pag. sign.* Ʒ

Rodericus *Ioannis dominus Albuquerqua.* =

Ioannes *Alfonsus, dominus Albuquerqua.* =

...Teresia *filia domini Petri Aluarez de Asturias.*

...*de Me-*...

Teresia *filia & hæres unica patris.*

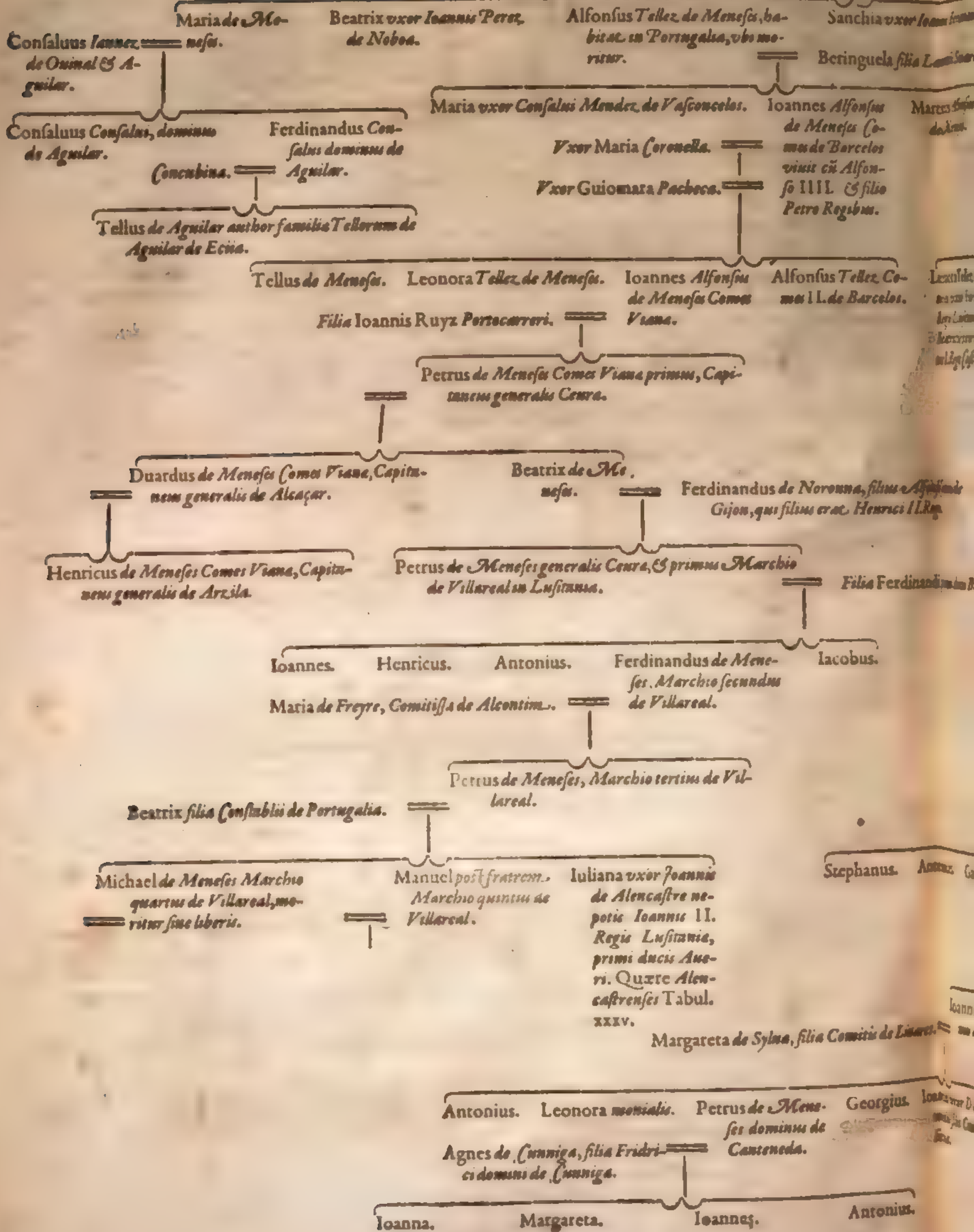
Alfonsus *spurius Sanctii Regis Lusitaniæ, fit ex uxore dominus Albuquerqua.* =

Ioannes *Alfonsus dominus Albuquerqua, & ex uxore dominus in Meneses, exuitur omnibus bonis à Petro Castellæ Rege.*

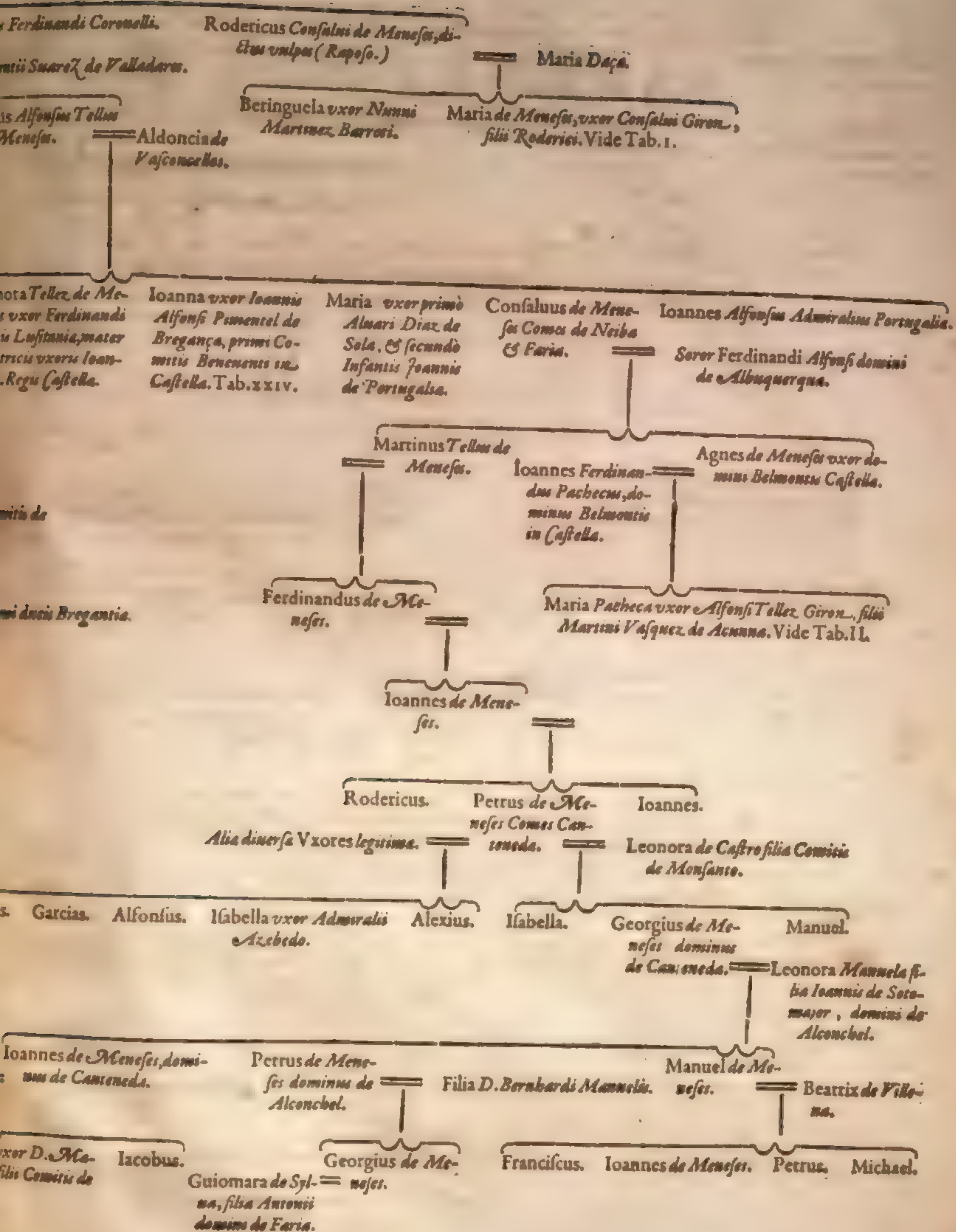
...*hæres patris.* =

Martinus *Gil de Meneses, obiit sine liberis.*

...SES VNIVNTVR REGNO CASTELLÆ.

Consaluus Ioannis de Menefis & Albuquerque filius ex Leonora Girona matre, vt prius.
Vrraca.
Maria de Menefis.
Consaluus Iannez de Ouinal & Aguilar.
Beatrix vxor Ioannis Perez de Noboa.
Alfonsus Tellez de Menefes, habitat in Portugalia, vbi moritur.
Beringuela
Consaluus Consalui, dominus de Aguilar.
Ferdinandus Consalui dominus de Aguilar.
Concubina.
Tellus de Aguilar author familiæ Tellorum de Aguilar de Ecija.
Maria vxor Consalui Mendez de Vasconcelos.
Ioannes Alfonsus de Menefes Comes de Barcelos viuit cũ Alfonso IIII. & filio Petro Regibus.
Vxor Maria Coronella.
Vxor Guiomara Pacheca.
Tellus de Menefes.
Leonora Tellez de Menefes.
Ioannes Alfonsus de Menefes Comes Viana.
Alfonsus Tellez Comes II. de Barcelos.
Filia Ioannis Ruyz Portocarreri.
Petrus de Menefes Comes Vianæ primus, Capitaneus generalis Ceutæ.
Duardus de Menefes Comes Vianæ, Capitaneus generalis de Alcaçar.
Beatrix de Menefes.
Ferdinandus de Noronna, filius
Gijon, qui filius erat Henrici II.
Henricus de Menefes Comes Vianæ, Capitaneus generalis de Arzila.
Petrus de Menefes generalis Ceutæ, & primus Marchio de Villareal in Lusitania.
Ioannes.
Henricus.
Antonius.
Ferdinandus de Menefes, Marchio secundus de Villareal.
Iacobus.
Maria de Freyre, Comitissa de Alcontim.
Petrus de Menefes, Marchio tertius de Villareal.
Beatrix filia Constablii de Portugalia.
Michael de Menefes Marchio quartus de Villareal, moritur sine liberis.
Manuel post fratrem Marchio quintus de Villareal.
Iuliana vxor Ioannis de Alencastre nepotis Ioannis II. Regis Lusitaniæ, primi ducis Aueri. Quære Alencastrenses Tabul. XXXV.
Stephanus.
Margareta de Sylua, filia Comitis de Linares.
Antonius.
Leonora monialis.
Petrus de Menefes dominus de Canteneda.
Georgius.
Agnes de Cunniga, filia Friderici domini de Cunniga.
Ioanna.
Margareta.
Ioannes.
Antonius.

...s Ferdinandi Coronelli.
Rodericus Consalui de Meneses, dictus vulpes (Raposo.)
Maria Daça.
...ntii Suarez de Valladares.
Beringuela vxor Nunni Martinez Barreti.
Maria de Meneses, vxor Consalui Giron, filii Roderici. Vide Tab. I.
...us Alfonsus Tellus Meneses.
Aldoncia de Vasconcellos.
...nora Tellez de Meneses vxor Ferdinandi ... Lusitaniæ, mater ... tricis vxoris Ioannis ... Regis Castellæ.
Ioanna vxor Ioannis Alfonsi Pimentel de Bregança, primi Comitis Beneuenti in Castella. Tab. XXIV.
Maria vxor primò Aluari Diaz de Sola, & secundò Infantis Ioannis de Portugalia.
Consaluus de Meneses Comes de Neiba & Faria.
Ioannes Alfonsus Admiralius Portugaliæ.
Soror Ferdinandi Alfonsi domini de Albuquerque.
Martinus Tellus de Meneses.
Ioannes Ferdinandus Pachecus, dominus Belmontis in Castella.
Agnes de Meneses vxor domini Belmontis Castellæ.
...mitis de
...ni ducis Bregantiæ.
Ferdinandus de Meneses.
Maria Pacheca vxor Alfonsi Tellez Giron, filii Martini Vasquez de Acunna. Vide Tab. II.
Ioannes de Meneses.
Rodericus.
Petrus de Meneses Comes Canteneda.
Ioannes.
Aliæ diuersæ Vxores legitimæ.
Leonora de Castro filia Comitis de Monsanto.
...s. Garcias. Alfonsus.
Isabella vxor Admiralii Azebedo.
Alexius.
Isabella.
Georgius de Meneses dominus de Canteneda.
Manuel.
Leonora Manuela filia Ioannis de Sotomajor, domini de Alconchel.
Ioannes de Meneses, dominus de Canteneda.
Petrus de Meneses dominus de Alconchel.
Filia D. Bernhardi Manuelis.
Manuel de Meneses.
Beatrix de Villena.
...xor D. Ma... filii Comitis de
Iacobus.
Georgius de Meneses.
Guiomara de Sylua, filia Antonii domini de Faria.
Franciscus.
Ioannes de Meneses.
Petrus.
Michael.

VIII: TABVL

FAMILIA PACHECORVM

TANDEM TOTA IN GIRONES

fonsum Tellez Martini Acunnæ filium transiit, in

Bejar, Belmontis in Arag

AVTHOR *familiæ* Lucius Iunius *Pachecus, de quo Aul. Hircius. Vnde post aliquot secula natus Ferdinandus Jeremias, servit Henrico primo Comiti Portugaliæ, Anno* 1100.

Majora

Pajus Ferdinandi

Pet

Rod

Teresa *filia Petri Ferdinandez de Caubra, ex matre Majora domina de Noruega.*

Ferdinandus *Rodrici Pachecus, dominus* *cum Alfonso Rege Portugaliæ.*

Vxor

Agnes Tellez

& Far

Alfonsus Tellez Giron, Ma *us filius.* Vide Ta

VETERVM, QVÆ
CVNNENSES PER AL-

qua sunt dominatus Ferreiræ,
onia.

a Suarez filia Assueri Viegas fundatoris cœnobii in Ferreira.

us Pali.

Teresia *de Acunna, filia Ranimiri Consalvida de Acunna.*

cus Petri, dominus de Ferreira.

rreira. Vixit Anno 1250.

Constantia *filia Alfonsi Ioannis de Ribadebizela, ex matre Vraca Petri de Ribera.*

Ioannes *Ferdinandus Pachecus, dominus de Ferreira.*

Stephana *Lupi Reyz filia.*

prima N. = Lupus *Ferdinandez Pachecus interior Alfonsi* IIII. *Regis Lusitaniæ consiliarius Anno* 1330. *præfectus maior regni, & maior domus Regis Petri.* = Vxor *secunda Maria de Villalobos, filia Roderici Gil de Villalobos, ex matre Teresia filia Sanchii Regis Castellæ.*

Violanta *Pacheca, uxor Martini Vasquez de Acunna.* Vide Tabul. VI.

Iacobus *Lopez Pachecus, dominus de Ferreira, occidit in Regis Alfonsi* IV. *gratiam Agnetem de Castro Petri Regis Concubinam. Itaq; per Petrum Regem eiectus in Castellam, & inde in Aragoniam fit dominus de Bejar. Tandem placatus Regi redit in Lusitaniam. Vivit Anno* 1379. = Iohanna *Vasquez filia Vasquonis Perreira.*

e Meneses, filia Consalvi Comitis de Neiba Vide *praeced.* Tab. VII. = Ioannes *Ferdinandus Pachecus, cum in odio esset Ioannis Lusitaniæ Regis, redit in Castellam, factus ab Henrico* III. *Castellæ Rege dominus Villæ Belmontis in Aragonia. Vixit Anno* 1421.

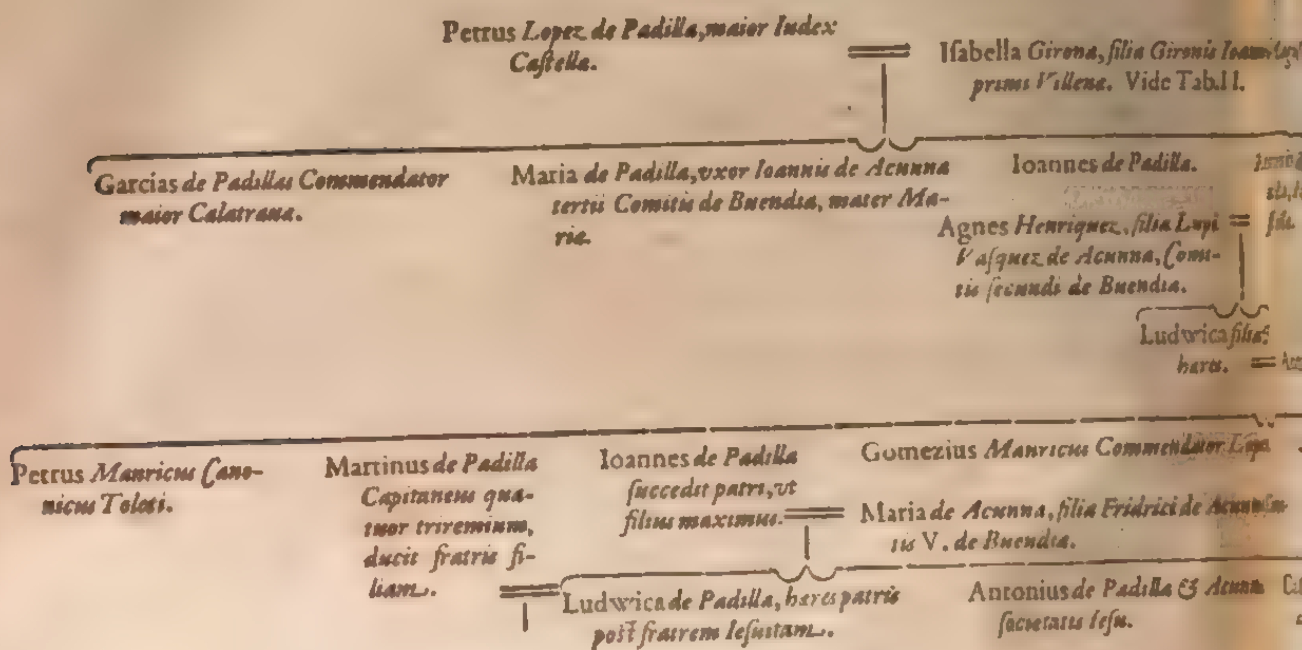
Acunna domi- = Maria *Pacheca, hæres & domina Belmontis.*

TABVLA IX

FAMILIA PACHECORVM Al-

LAS PADILLAS IVDICVM CAST

miliæ Manricorum, Dominorum

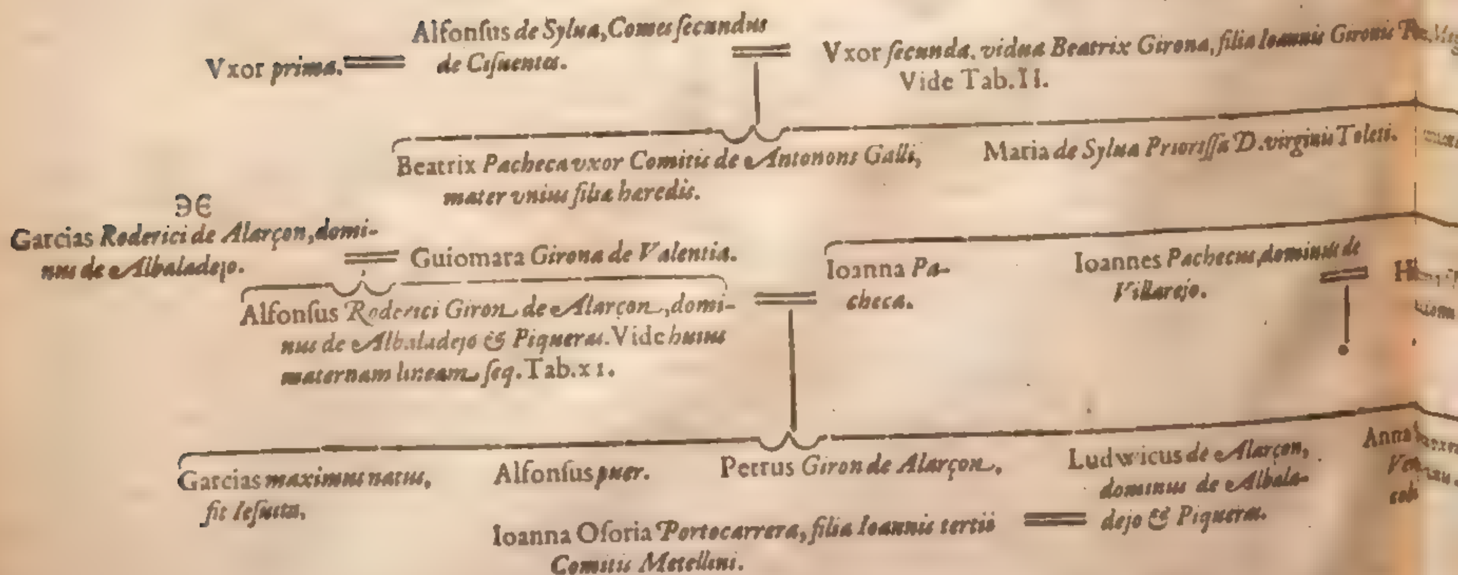

TABVL X

FAMILIA PACHECORVM, DO

REIO, ALCONCHEL, ALMI

Piqueras, Comitum d

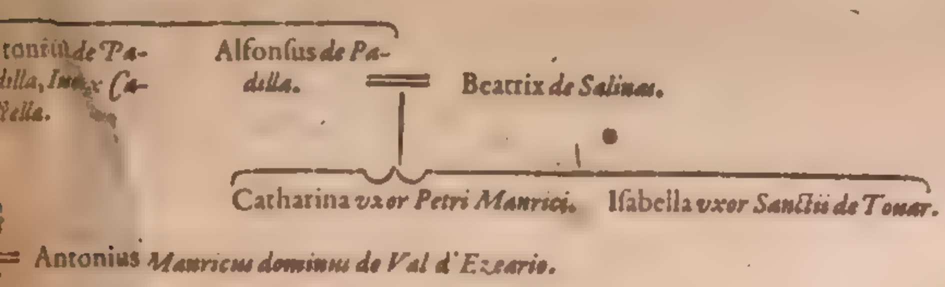
I X.

ALIA, QVÆ DICITVR DE-

STELLÆ: VBI PARS FA-

n de Valle Ezeario.

Magistri S. Iacobi, Marchionis

Angela Manrica vxor Ioannis Alfonsi de Moxica, mater Antonii de Buytron, & Ludwica de Moxica.

Isabella Manrica, vxor Ioannis de Mendoça, Marchionis delos montes claros.

Ludwica Manrica, vxor Ludwici Ferdinandez Portocarreri, Comitis secundi Palma. Vide Tab. XII.

Comi-

Casilda de Padilla.

Maria de Padilla, monialis.

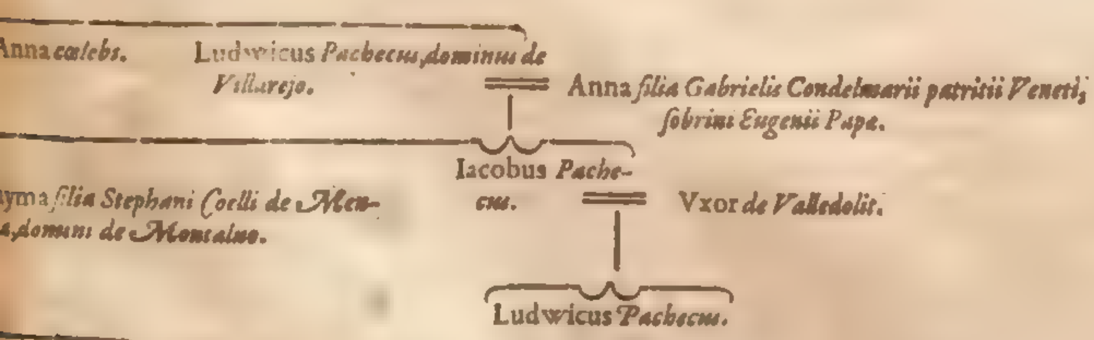
X.

DOMINORVM DE VILLA-

NACER, ALBALADEIO,

ylua, Cisuentes.

ci, Magistri S. Iacobi, Marchionis primi Villena.

ca vxor Petri ordinis S. Ia-

FAMILIA PACHECORVM,

MARSCHALCORVM DE CAMOR

Alarçon, Albaladejo, Ocampo, vbi rursus pars minorum de Albornoz

Alfonsus *Rex X. Legionis & Castellæ Imperator Germaniæ electus. Moritur Anno* 1284. = Violanta

Sanctius *Rex post patrem.*

Ferdinandus *de la Cerda, moritur ante patrem.*

Blanca *filia Ludwici Regis Franciæ.*

Ferdinandus *author familiæ de la Cerda.*

Vxor *secunda Maria Diaz de Haro, domina de Vizcaya.*

Ioannes

Alfonsus

Beatrix

Alfonsus *Tellez Pachecus* ... *ca An.* 1460. ...

Blanca *Pacheca.*

Ferdinandus *Tellez.*

Alfonsus *Tellez Giron.*

Guiomara *de Sandoual in Huete.*

Marina *Girona.*

Gomezius *Carillus de Albornoz.*

Marina *Girona vxor Roderici Diaz de Carnajal.*

Leonora *de Herrera.*

Consaluus *Tellez Giron.*

Ioannes *de Valentia, dominus de Piqueras.*

Blanca *de Valentia.*

Ioanne

Beatrix *de Villegas*

Villegas, Commendator

Guiomara *Girona de Valentia, domina & heres de Piqueras.*

Aluarus *Carrillus de Albornoz, dominus de Ocentejo & Baltablado.*

Alfonsus *Canonicus Cuenca.*

Garcias *Roderici de Alarçon, dominus de Albaladejo.*

Ferdinandus *de Alarçon.*

Garcias *de de Alarçon.*

Ioanna *priorissa Belmonti.*

Maria.

Alfonsus *Ruyz succedit patri & matri.*

Ioanna *Pacheca.*

Aldara *abbatissa Escalona.*

Beatrix *vxor domini de Altarejos.*

Anna *vxor Iacobi Pachecis Castellani Belmontis.*

Vide *praced.* Tab. x. *signum* ЭЄ

FAMILIÆ PLVRES PACHECORVM
SEQVVNTVR SVO LOCO.

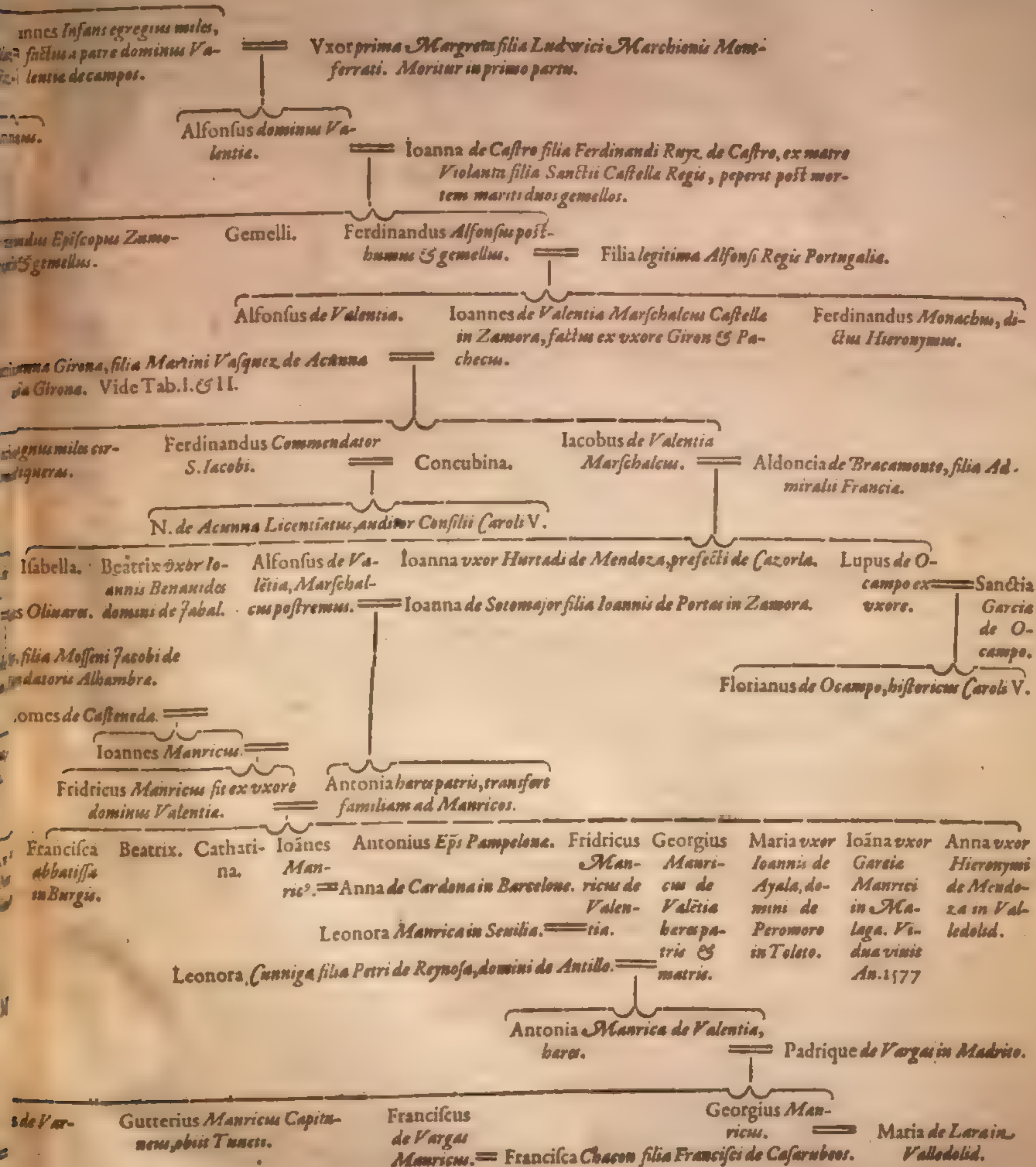
Mariana *de Tapia in Alcala de Henares.*

Iacobus

DOMINORVM VALENTIÆ,

DOMINORVM DE PIQVERAS,

Genealogiæ Manricorum & Vargarum, & Do- ... Ocentejo & Baltablado.

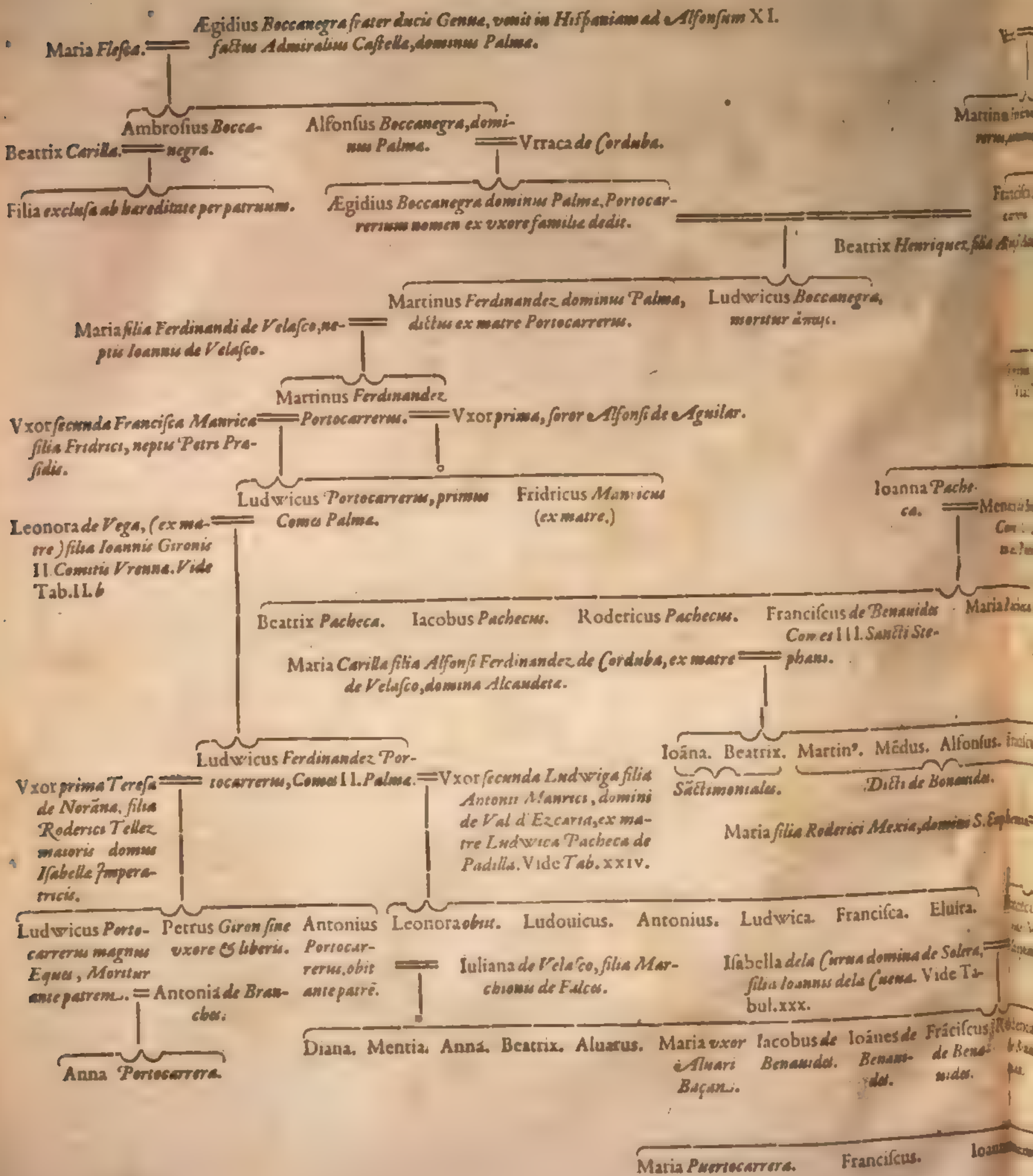

XII. TABVL

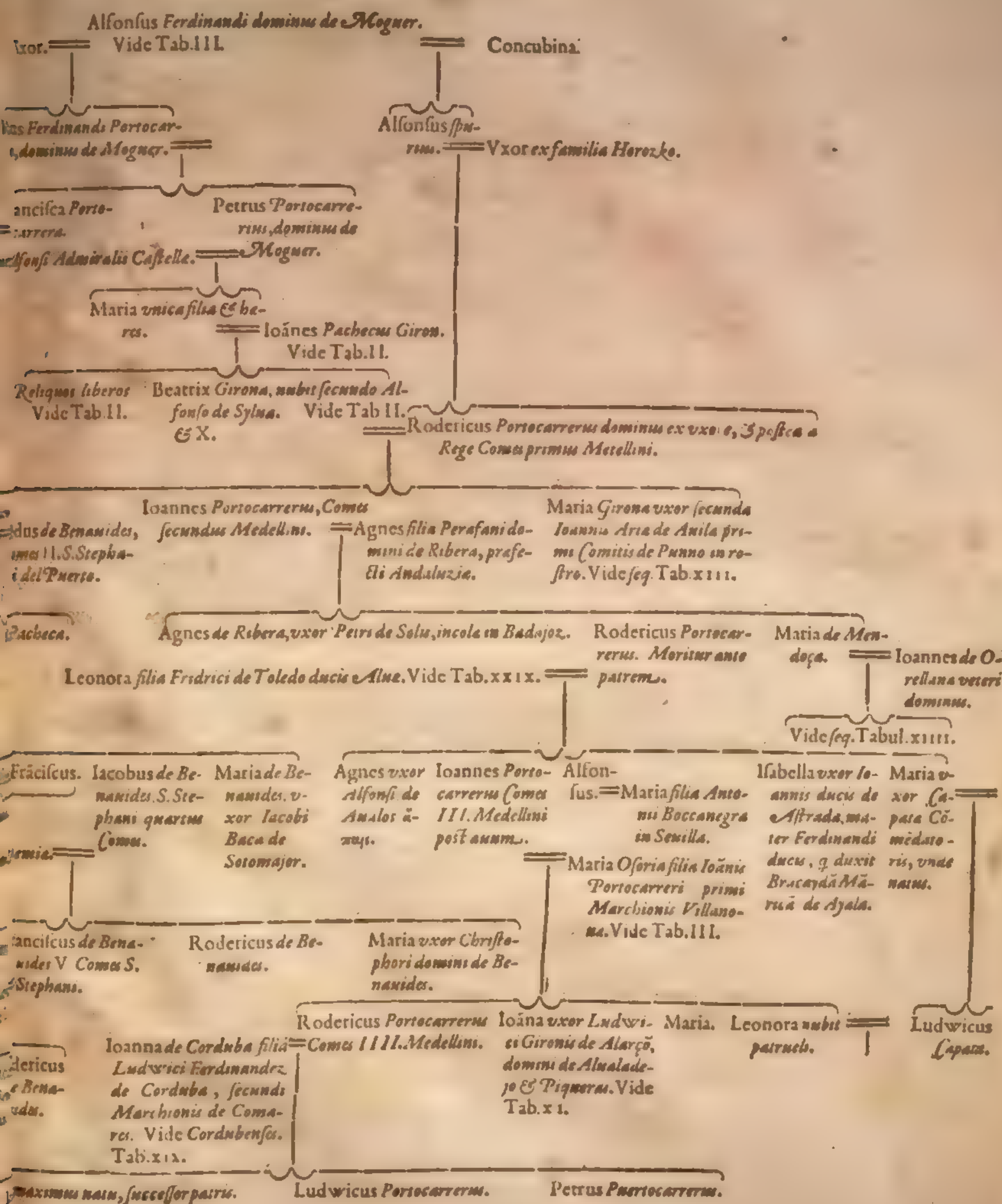
FAMILIA PORTOCARRERO

COMITVM PALMÆ, COMITVM S

lini, Dominorum Benauid

[...]EORVM, BOCCÆ NIGRÆ, [...]M S. STEPHANI ET MEDEL- [...]edes, Orellanæ.

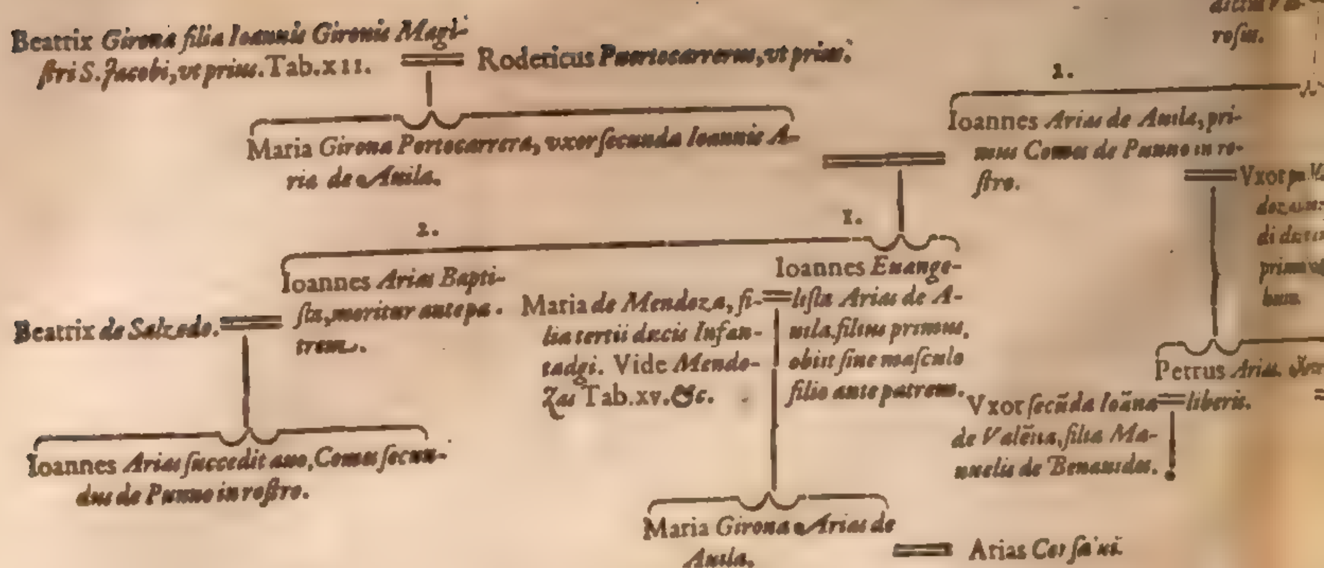

TA

FAMILIA DOMINOR

COMITVM DE

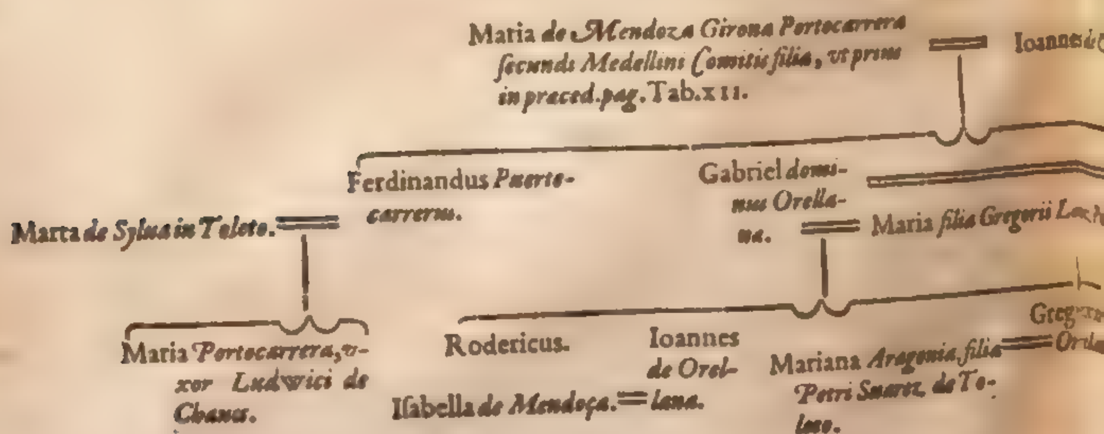
Iacobus *Arias de Au*
rici I V. Castell

TABVL

FAMILIA DOMINORV

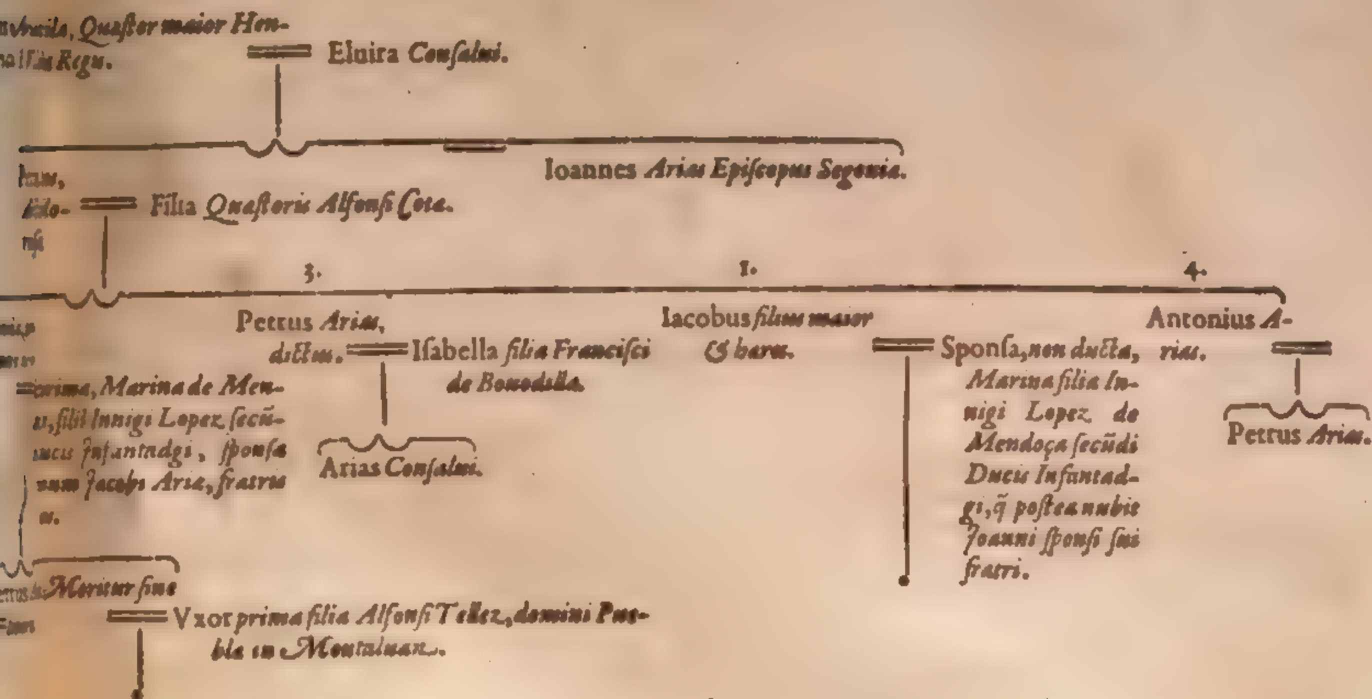
PORTOCA

[TA]BVLA XIII.

[MAI]ORVM ARIARVM DE AVILA

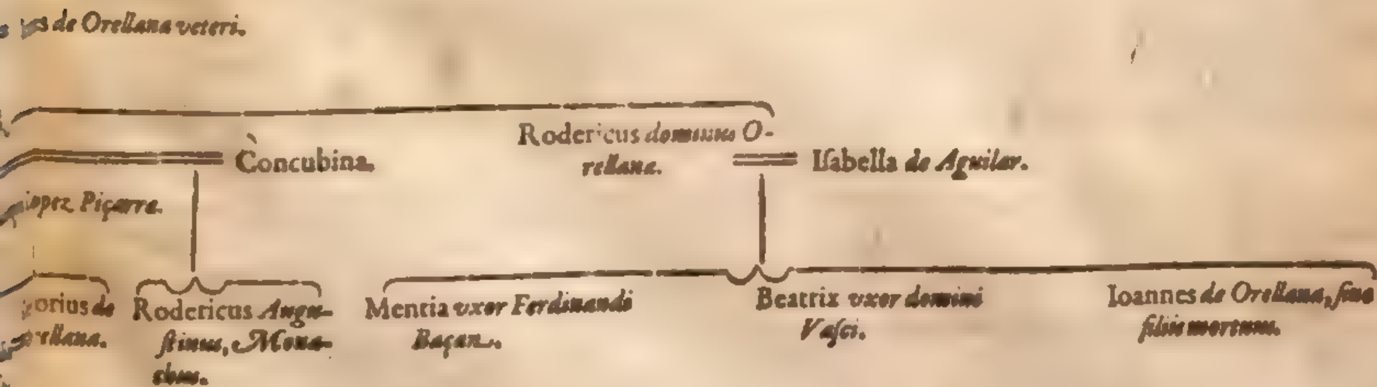
[CVM AQVILA] PVNNO IN ROSTRO.

[TA]BVLA XIV.

[MAIO]RVM DE ORELLANA VETERI,

[ET PI]CARRERORVM.

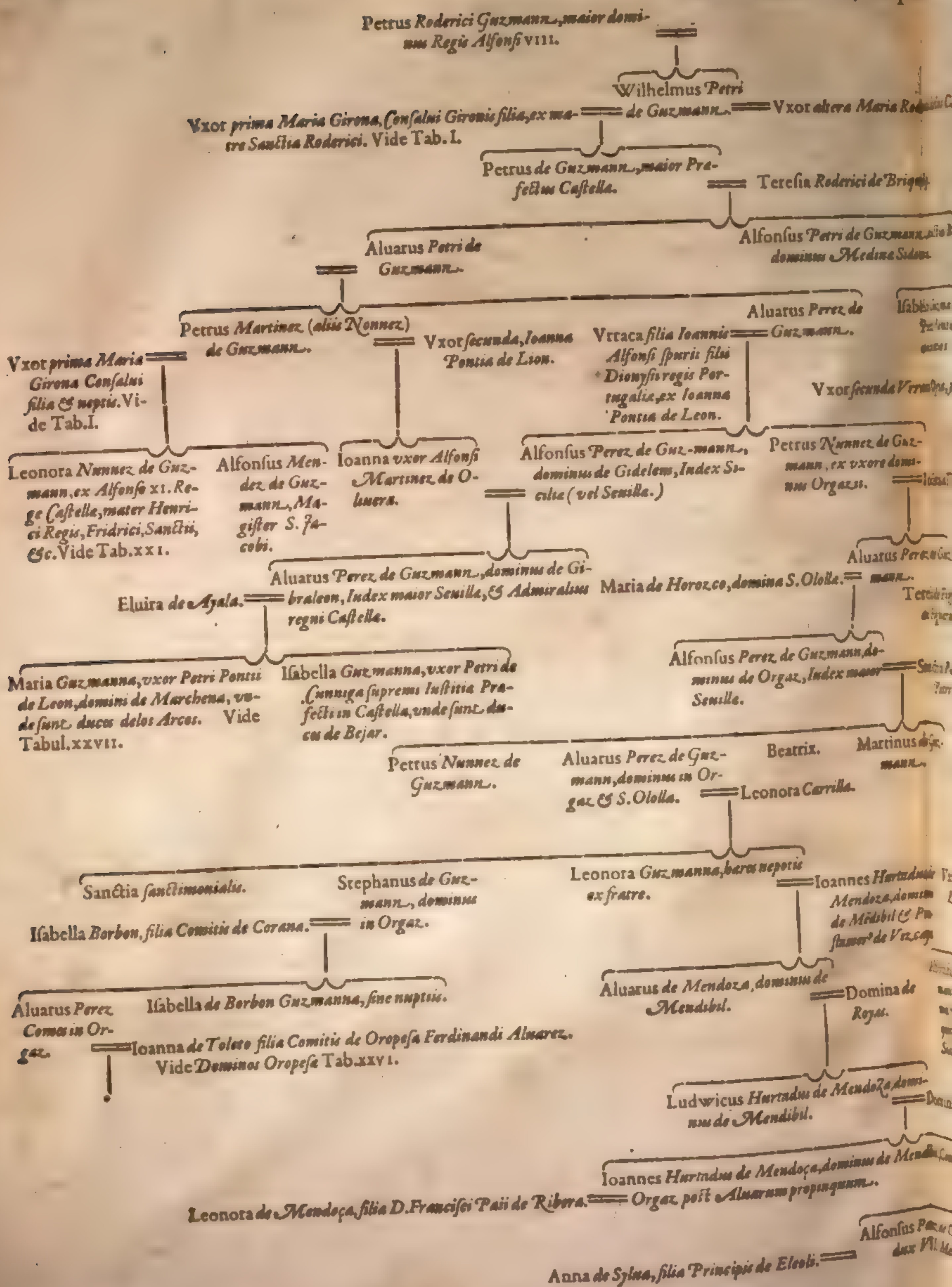
TABVLA XV

FAMILIA GVZMAN

GIRONVM: IN QVIBVS D

Gibraleon, S. Odolla, Mendibil, Comites N

Marchiones Casajæ, & p

L. XV.

NORVM EX NVPTIIS
MINI DE ORGAZ, GIDELEM,
eblæ, Orgazii, Oliuares, Duces Medinæ Sidoniæ,
pzicula Mendoçarum gentis.

...dorici de los Cameros.

...lg.

...n, dictus Bonus, primus ...tiæ. == Domina *Maria, Alfonsi Coronelli filia.*

...lla *Guzmanna, vxor Ferdinandi Perez Pontii de Leon. Vnde sunt duces de los Arcos.* Tab XXVII.

Petrus *Alfonsi de Guzmann ἄπαις.*

Ioannes *Alfonsi dominus secundus Medina Sidonia, post patrem.* == Vxor *prima Beatrix Pontia de Leon.*

...luca *Osoria, filia Comitis Aluari Nonnez Osorii.* == (Ioannes Alfonsi)

Leonora *de Guzmann.* == Ludwicus *de la Cerda.*

Isabella *de la Cerda.* == Bernardus *de Fox, Comes Medimna cæli.*

Inde sunt duces Medimna cæli.

Ioannes *Alfonsi Comes primus de Niebla, ex vxore.* == Beatrix *Ioanna de Castella, filia Henrici* II. *Regis spuria.*

Alfonsus *Perez de Guzmān, ἄπαις.*

...oāna *de Toleto, domina in Orgaz.*

...*de Guz-* ...

Vrraca.

Mentia.

Henricus *de Guzmann Comes secundus Niebla.*

Alfonsus *Perez de Guzmann dominus de Lepe.*

...*resa de Figueroa, filia Laurentii Suarez de Figueroa, Magistri de S. Iacobo.* == (Henricus)

Teresia *vxor Henrici Henriquez, Comitis Alua de Liste.*

Alfonsus. == Isabella *de Mosquera.*

Ioannes *Alfonsi de Guzmann Comes tertius Niebla, & ab Henrico* IIII. *Castella Rege dux prim⁹ Medina Sidonia.* == Isabella *de Menesis.*

...ancia *Pontia de Leon, filia Petri Pontii.*

...*Guz-* ...

Teresa, *vxor Petri de Cunniga, vnde sunt duces de Bejar.*

Petrus *Guzmannus.*

Alfonsus *Guzmannus.*

Henricus *de Guzmann, Comes quartus Niebla, Dux secundus Medina Sidonia.*

Leonora *de Ribera & Mendoza, filia domini Perafani de Ribera, Præfecti Andaluziæ.* == (Henricus)

Ioannes *de Guzmann.* == Leonora *de Cerdenas, filia Magistri S. Iacobi.*

Ioannes *Alfonsi Guzmann, Comes V. Niebla, dux* XXXIX. *Medina Sidonia, Marchio Casaja.*

Vxor *secunda Leonora de Cunniga.* == (Ioannes Alfonsi)

(Ioannes Alfonsi) == Vxor *prima Isabella de Velasco, filia Petri Ferdinandez de Velasco.* Vide Tab. XV.

Alfonsus *Perez de Guzmann, post fratrē Comes* VII. *Niebla, & quintus dux Medina Sidonia, ἄπαις.*

Petrus *de Guzmann, primus Comes de Olivares.*

Ioannes *Alfonsus post duos fratres, Comes* VIII. *Niebla, & Dux sextus Medina Sidonia.* == Anna *Aragonia, neptis Ferdinandi Regis Catholici.*

Mencia *vxor Petri Gironis Comitis III. Vrēna.* Vide Tab. II. *b*

Henricus *de Guzmann, Comes* VI. *Niebla, dux* IIII. *Medina Sidonia An.* 1513. == Maria *Girona Ioannis* II. *Comitis Vrēna filia, nubit secūdo duci de Arcos.* Vide Tab. II.

Leonora *vxor domini Iacobi, vnde sunt duces Bregātia.*

...omina *de Toleto, filia Ferdinandi domini de Villorias.*

...*bil, Comes in*

Anna *Aragonia, vxor Innigi Ferdināde Z de Velasco, Cōstabluti Castella.* Tab. XXXI.

Ioānes *Claros, Comes nonus Niebla, moritur ante patrem.* == Leonora *de Cunniga.*

Leonora *Anna de Guzmann, vxor Petri Gironis, ducis primi Osuna.* Tab. II.

...*ez de Guzmann, dictus Bonus, Comes X. Niebla, ...I. Medina Sidonia.*

Maria *Andrea, vxor Francisci de Cunniga, Comitis de Bel Alcaçar.*

FAMILIA DE CISNERIS E

INDE DOMINORVM DE VEGA, I

Castellæ, Marchionum Santillanæ, Ducum Infan

Marchionum de Montes claros

Dominorum Suarez

TERESA Girona, *filia Gironis Consalui Ruyz secundi, vide* Tab.I. = Roderic

Stephanus *Roderici de Cisneris.*

Maria *Girona Teresa ex fratre proneptis filia Consalui Ruyz. Vide* Tab.I. =

Ioannes *de Cisneris.* = Mentia *de Padil*

Mentia *de Cisneris heres.* = Garcia

Leonora *domina* ... *Vega.*

Gomezius *de Figueroa, filius Magistri S. Iacobi.* = Eluira *Lassa.*

Aldoncia *vxor Fridrici* ... Vide Tab.XXI.

Garcias *Lassus, Commendator in Montison.*

Laurentius *Suarez de Figueroa, ex quo sunt Duces de los Arcos.*

Petrus *Suarez, vnde sunt domini de Batres.*

Mentia *vxor Petri Ferdinandez de Velasco Constablis.* Vide Tab.XXXI.

Leonora *vxor Gastonis dela Cerda, comitis Medinna cali.*

Hurtad... *de Me... doza, lo... dex Co... coria.*

Maria *de Luna, filia Aluari de Luna Constablii.* = Innigus *Lopez de Mendoza, nescio cuius filius, sed est ex primi Infantadgi ducis familia.*

Iacobus *Hurtadus de Mendoça, dux tertius Infantadgi.*

Maria *Pimentel Pacheca, filia quarti ... Comitis Benementi.* Tab.XXIV. =

Maria *Pimentel.*

Rodericus *de Mendoza Marchio de Montes claros.*

Innigus *Lopez de Mendoza, quartus dux Infantadgi.* Vide seq. ƎE

Eluira *de Mendoza, vxor Ludov... dela Cerda, Marchionis Cogolu...*

Francisca *de Mendoza, filia Lupi Hurtadi de Mendoza.* =

Catharina *de Vargas, filia Quæstoris regii Vargas* =

Io... *de Mendoça, Marchio de Montes claros.*

Isabella, *filia Antonii Manrici ex matre Ludwica de Padilla, filia Iudicis Castellæ.* =

Ioannes *de Mendoça & Luna.*

Innigus *de Mendoza, Commendator de Socuellanos. Moritur ex vulnere ante fanū S. Quintini in Belgio.*

Franciscus *de Mendoça, gubernator delas minas, & generalis in mari.* = Soro... *patruelis Catharina Bernhardini filia.*

Frãcisca *vxor Alfonsi de Corduba, Comitis II. de Alcandete. vide ta...*

Anna *Aragonia, filia* ...

Catharina *vxor Alfonsi de Cardenas, Comitis Puebla (nisi sit error, & eadem quæ supra.)*

Bernardinus.

Innigus *Lopez* ...

[E]X GIRONVM NVPTIIS, ET [...]GIET MENDOCARVM ADMIRALIVM

[...]ntadgi, Comitum Tendillæ, Corunnæ, Saldannæ, [...]Mondejar, cum particula Familiæ [...]de Figueroa, & de Vega.

[...]lias Consalui de Cisneris.

[...]lla.

= [...]cilassus de Vega, dominus Vega.

= Iacobus Hurtadus de Mendoça Admiralius Castellæ.

[...] Ariana. Innigus Lopez de Mendoza, Marchio Santillana. = Catharina de Figueroa, filia Laurentii Suarez, Magistri S. Iacobi.

[...] Ioannes de Mendoza. Iacobus Hurtadus de Mendoça primus Dux Infantadgi. = Brianda de Luna. Petrus Consalui Archieps Toleti, Cardinalis. Maria vxor Persifani de Ribera Iudicis Andaluziæ. Laurentius Suarez Mendoza, Comes Corunnæ, maritus Isabellæ Borbon. Innigus Lopez de Mendoça, Comes primus Tendillæ. = Eluira filia Iacobi Ferdinandez de Quinnones. Vide Tab. XXIIII. Petrus Lassus de Vega. =

Catharina vxor Petri, domini de Castella, vnde sunt Lasti de Castilia.

Mentia vxor Beltrami dela Cueua, Ducis primi Albuquerque.

Innigus Lopez de Mendoza, Comes II. Tendillæ, Marchio primus de Mondejar, Vicerex Granatensis. = Fräcisca Pacheca Girona, filia Ioannis Marchionis primi Villenæ, vide Tab. II.

Antonius de Mendoza Vicerex nouæ Hispaniæ & in Peru. Isabella Mendoça, vxor comitis Montis acuti. Maria vxor Ioannis de Padilla in Toleto. Fräciscus Eps de Iaen. Ludwicus Hurtadus Comes tertius Tendillæ, Marchio secundus de Mondejar. Iacobus Hurtadus Mendoza, orator Caroli V. Romæ, sine vxore. Bernhardin⁹ de Mendoza, generalis in mari. = Eluira Carilla.

Catharina Mendoça, filia Comitis de Monte acuto. = [Ludwicus ... Mondejar].

[...] xix. Francisca vxor Balthasaris Ladron de la Maça, hæres Petri domini Maça. Catharina vxor Alfonsi de Cardenas, Comitis Puebla. tab. III. Innigus Comes IIII. Tendillæ, Marchio tertius de Mondejar, dictus Lopez de Mendoça. Fräciscus dictus Maurus Cömendator S. Iacobi.

[...]gi quarti ducis Infantadgi. Vide seq. pag. = [Innigus ...]

Catharina vxor primum Francisci delas minas patruelis sui (vide ad latus) secundò nubit alterius patruelis filio, comiti V. Tendillæ. Hieronyma vxor Balthasaris dela Cerda. Ioänes de Mendoza, generalis in mari, magnus miles. = Ioäna de Cardenas, filia Gutierri ex Mentia Carilla, domina de Albornox. Beatrix vxor Simonis Perez de Corellu, Comitis Concentaina.

Franciscus. Ludwicus Hurtadus de Mendoça, Comes quintus Tendillæ. =

Bernardinus de Mendoza, Commendator Merida. Eluira Carilla vxor Gomezii de Guzmann, filii & heredis domini de Fuentes. Moritur paulo post nuptias.

Innigus *Lopez de Mendoza*, [illegible] *tudgi, ut prius.*

Anna *Aragonia uxor Ludwici Ferdinandez Manrici Marchionis de Aguilar.* Martinus. Aluarus. Iacobus *Hurtadus de Mendoza, Comes Saldanna. Obiit ante patrem.* Maria *Aragonia* [illegible] *Marchionissa* [illegible]

Maria *de Mendoza, Marchionissa de Cenete.* ═══

Rodericus *de Camera Regis.* Antonius *Franciscanus.* Henricus *Aragonius.* Aluarus. Ludwicus. Petrus *Consalui.* Inn[illegible]

Ludwica *Henriquez. filia Ludwici Admiralii sexti Castella.* Vide Tab. xx1. ═══ *Infant*[illegible]

TABVLA XV[illegible]

FRAGMENTA FAMILI[illegible]

Petrus *de Lara, author familia.* ═══ Ermesinda, *filia Almerici ducis* [illegible]

Manricus, *alsis Almericus.*

Blanca *Pimentella, filia Alfonsi quinti, Comitis de Benauenta.* Tab. xxiv. ═══ Ioannes *Ferdinand*[illegible] *Marchio de Ag*[illegible]

Ludwicus *de Aguilar Marchio.* Antonius. Anna *Manrica, uxor Martini Henr*[illegible], *Viceregis noua Hispania.*

TABVLA XVIII.

PACHECI ET GIRONE[illegible]

MINI CORDVBÆ, MARCHIO[illegible]

las Naues, Domini Almunnæ, Aguilar & F[illegible]

Feriæ, Manrici, Comites O[illegible]

Catharina *Pacheca Girona, Ioannis Magistri S. Iacobi Marchionis primi Villena, filia.* Vide Tab. II. ═══ Alfonsus *de Corduba dominus de Aguila*[illegible]

Franciscus *Pacheco (ex matre.)* Petrus *Ferdinandi de Corduba, primus Marchio de Priego.* ═══ Eluira [illegible]

Maria *de Corduba, filia Iacobi Ferdinandi de Corduba, Comitis de Cabra, domini Almunna.* ═══

Catharina *Pacheca, uxor Manuelis Pontis de Leon, Comitis de Baylen, mater inde Roderici Pontii de Leon, Comitis de Baylen.* Alfonsus *Pacheco de Corduba, dominus Almunna.* ═══ Theresa *de Hoces & Corduba.* Franciscus *Pacheco, Episcopus Malaga.* Iacobus *Ferdinandus de Corduba, dominus de Almunna.* N. *monialis.* N[illegible] *ad S. Claram* [illegible]

Anna *Maria Lassa, heres fratris.* ═══

Franciscus. Philippus. Catharina. Iacobus. Maria *de Corduba, uxor Ioannis Centurionis, Marchionis secundi Estepa.* Garcias *Ferdinandez Manricus, Comes Offorni.* ═══ Teresa [illegible] Mi[illegible]

Antonius *Iesuita.* Alfonsus *Ferdinandi de Corduba & Aguilar, ex uxore Marchio tertius de Priego.* ═══ Catharina [illegible] Petrus *Ferdinandi de Corduba, Comes* [illegible] *ria.*

Petrus *Ferdinandi de Corduba & Figueroa, Marchio* [illegible]

...rtus dux Infan- ═ Isabella *Aragonia filia Infantis Fortuna.*

...*a, uxor Innigi Lopez de Mendoza, ...de Mondejar.* Vide Tab. XVI. Henricus. Guiomara *uxor Francisci de Cunniga, ducis de Bejar.* Innigus. Petrus *Consalui Episcopus Salamanca.* Alfonsus *de Aragonia.*

...igus *Lopez de ...doça, dux V. ...ndgi.* Isabella *uxor Roderici Marchionis Mexia, Marchionis dela guardia.* Anna, *uxor Ludwici Henriquez Admiralis septimi.* Tab. XXI. Iacobus. Ioannes.

...XVII.

...IÆ MANRICORVM.

...Narbona.

...Manrique ...lgular.

...riquez ... Maria *Manrica, uxor Bernhardini Sarmienti Comitis de Salinis.*

Reliqva habes hinc inde sparsa in genealogiis aliis. Interim speramus perfectam totius stirpis explicationem, quam acceptam in tom. IIII. proponemus.

...VIII.

...ES EX NVPTIJS, DO-

...NES DE PRIEGO ET DE-

...Figueroa, Comites & Duces ...Ossorni.

...cecidit in bello.

═ *...filia Henrici Henriquez maioris domus Regis Catholici.*

...monialis. ...Montilla. Teresa *Henriquez, sine nuptiis: fundat Monasterium virginũ in Aguilar.* Eluira *de Cordaba.* ═ Petrus *Manricus, Comes Offorni.* Catharina *Marchionissa de Priego, hares.* ═ Laurentius *Suarez de Figueroa, Comes de Feria.* ═ Vxor alia *Maria Maquela, domina de Menesis.* Maria *uxor Petri de Auila, Marchionis de las naues.* Vide *seq. pag. sign.* ♃

...chael. Gabriel. Aluarus. Eluira. Maria *Marchionis de Viana uxor.*

...esa Henriquez, Comitis Alua de Liste filia.

...de ... Laurentius *Figueroa, Monachus S. Dominici.* ═ Anna *Pontia de Leon, filia Roderici I. ducis de Arcos.* Vide Tab. XXVII. Gomezius *de Figueroa, primus dux Feria. Succedit in Feria ducatu Laurẽtius Suarez, dux delos Arcos.* Vide Tab. XXVII. Maria *de Toleto, uxor Ludwici secundi ducis de Arcos.* Tabul. XXVII.

...rus, hares ex auia Marchionatus Priegi.

... II. Priegi.

Maria de Corduba, ut prius. ═ Petrus de Au...

Ioannes in habitu S. Ioannis miles. Petrus de Auila Marchio de las nauas. Maria de Corduba, uxor Fridrici Henriquez Tab. xxi. Anna ...

Hieronyma de Guzman, filia Comitis Alua de Liste. ═ Petrus de Auila Marchio de las nauas.

TABVLA IX

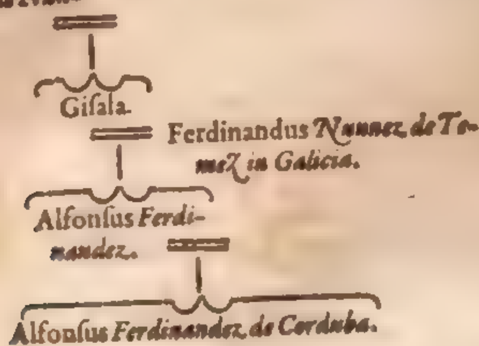
FAMILIA ALIA DE CORD...

COMARES, COMITVM ALCAV...

los Donzeles, ex Giron...

Alfonsus Ferdinandez de Corduba vixit Anno 1340.

Consaluus Ferdinandez de Corduba, fit dominus in Aguilar ab Henrico II. Rege Castella.

Leonora ... ca. ═

Martinus de Corduba. Iacobus de Corduba, Episcopus Calaborra. Alfonsus de Corduba & Velasco, secundus Comes Alcaudeta. Francisc... C...

Martinus de Corduba. ═ Hieronyma de Nauarra, Marchionissa de Cottes.

Alfonsus de Corduba & Velasco, secundus Comes Alcaudete. ═ Franc...

Leonora Pacheca. Eluira de Corduba. Iacobus. Franciscus ... Comes tertius ...

TABVLA X

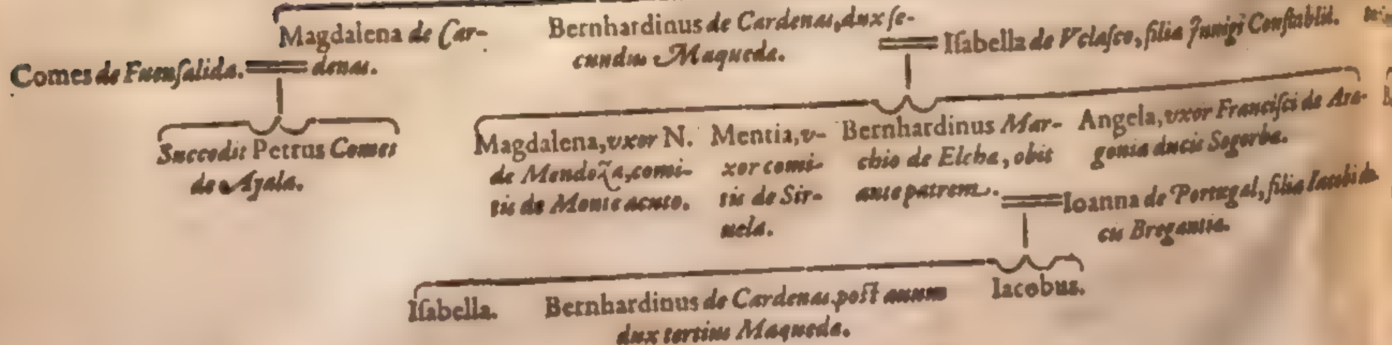
DOMINI DE CARDENAS,

BORNOZ, DVCES MAQVEDA

ex matribus Gironicis h...

Ioannes Pachecus Giron, Magister S. Iacobi, Marchio primus Villena. Vide Tab. I. ═ Maria de Velasco.

Mentia Girona Pacheca. ═

Petrus [illegible], Marchio de las nauas, vt prius.

...Corduba, ...uxor Ioannis Bracamonte ...Penaran- | Iacobus de Auila, Abbas Alcada. | Hieronyma de Corduba, vxor Antonii de Toleto, domini de Horencada. | Alfonsus de Corduba & Cunniga ex vxore. = N filia Ludwici de Auila & Cunniga, domini de Mirabel.

...VLA XIX.

...CORDVBA, MARCHIONVM DE ...ALCADETÆ, CASTELLANORVM DE...

...ndes, et Gium Pachecorum nuptiis.

...anna Girona Pacheca, filia Ioannis Gironis Marchionis primi Villena. Vide Tab. II. = Iacobus Ferdinandez de Corduba, Castellanus de los Donzelos, & primus Marchio de Comares.

...Pache... = Martinus de Corduba, primus Comes Alcaudeta.

Ludwicus Ferdinandez de Corduba, Marchio II. de Comaru. = Francisca della Cerda, filia Comitis Cabre.

...Alfonsus de Corduba, ... ex vxore. = ...cisca filia Antonii de Mendoça Viceregis in Peru. Vide Tab. praced.

Petrus moritur in studiis. | Ludwicus Ferdinandez, obit iuuenis. | IACOBVS Ferdinandez de Corduba, dictus de Africa, Marchio tertius de Comares. | Anna de Corduba, vxor Antonii de Guzmann marchionis de Ayamōte. | Maria Ferdinandez de Corduba, vxor Francisci Ferdinādez, quarti ducis Albuquerque. Vide Tab. xxx. | Ioanna de Corduba, vxor Roderici Portocarreri, Comitis quarti Medellini. Vide Tab. XII.

Ioanna Aragonia, filia & hæres ducis Sogorba. = Comares.

... Franciscus Corduba & Velasco, Comes Alcaudeta.

Alfonsus Ferdinandez de Corduba. | Ludwicus Ferdinandez de Corduba. | Francisca.

...BVLA XX.

...ENE, DE CARILLO ET AL...

...AQVEDE, MARCHIONES ELCHÆ,

...Garsis Pachecis.

Guntierrus Commendator maior, dominus de Cardenas. = Teresa Henrīquez, filia Alfonsi Henriquez Admiralii. Vide Tab. xxi.

Iacobus de Cardenas, primus dux Maqueda, & primus Præses regni Granata.

Guntierrus Commendator Oreja. = Mentia Carilla de Albornoz, domina de Bxeray.

Alfonsus de Cardenas. = Maria Pacheca, filia Ioannis Pachecide Puebla in Montaluan. Vide Tab. IIII.

Bernhardinus de Cardenas, obiit in pugna nauali contra Turcam Anno 1571. = Agnes de Cunniga, domina de Villeria & Guelamo.

Iacobus de Pacheca & Cardenas. | Alfonsus Pachecus. | Petrus de Cardenas.

Mentia Carilla. | Ludwica de Cardenas, Carillo & Albornoz.

TABVLA X

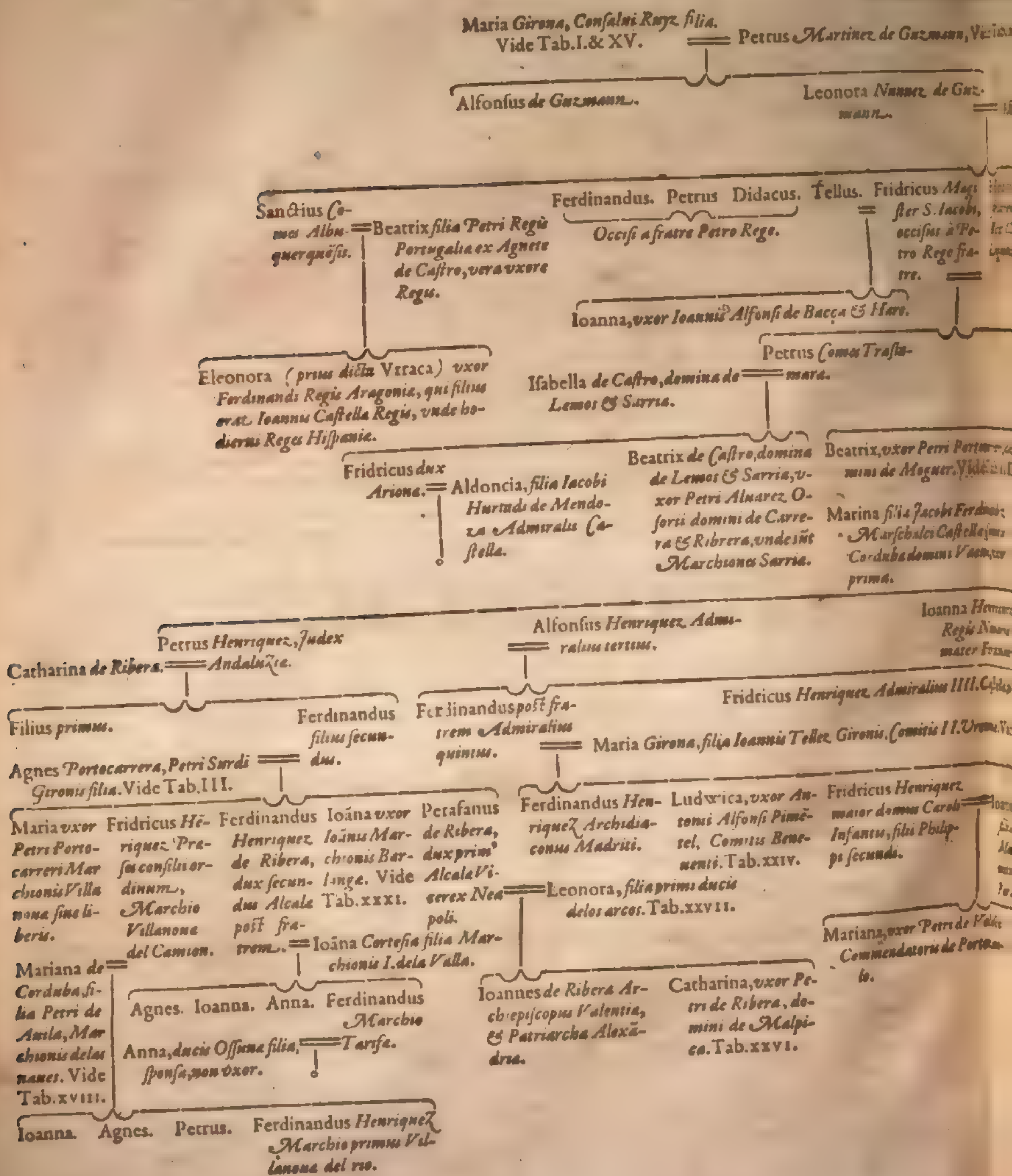
FAMILIA REGIA EX GIRO

SVNT HENRIQVEZ, ADMIRALII C

Medinæ de Ruyſeco & Alcalæ, Marchiones Tarif

mites Traſtamaræ, Aluæ de Liſte & Albuquerque

Authores Marchi

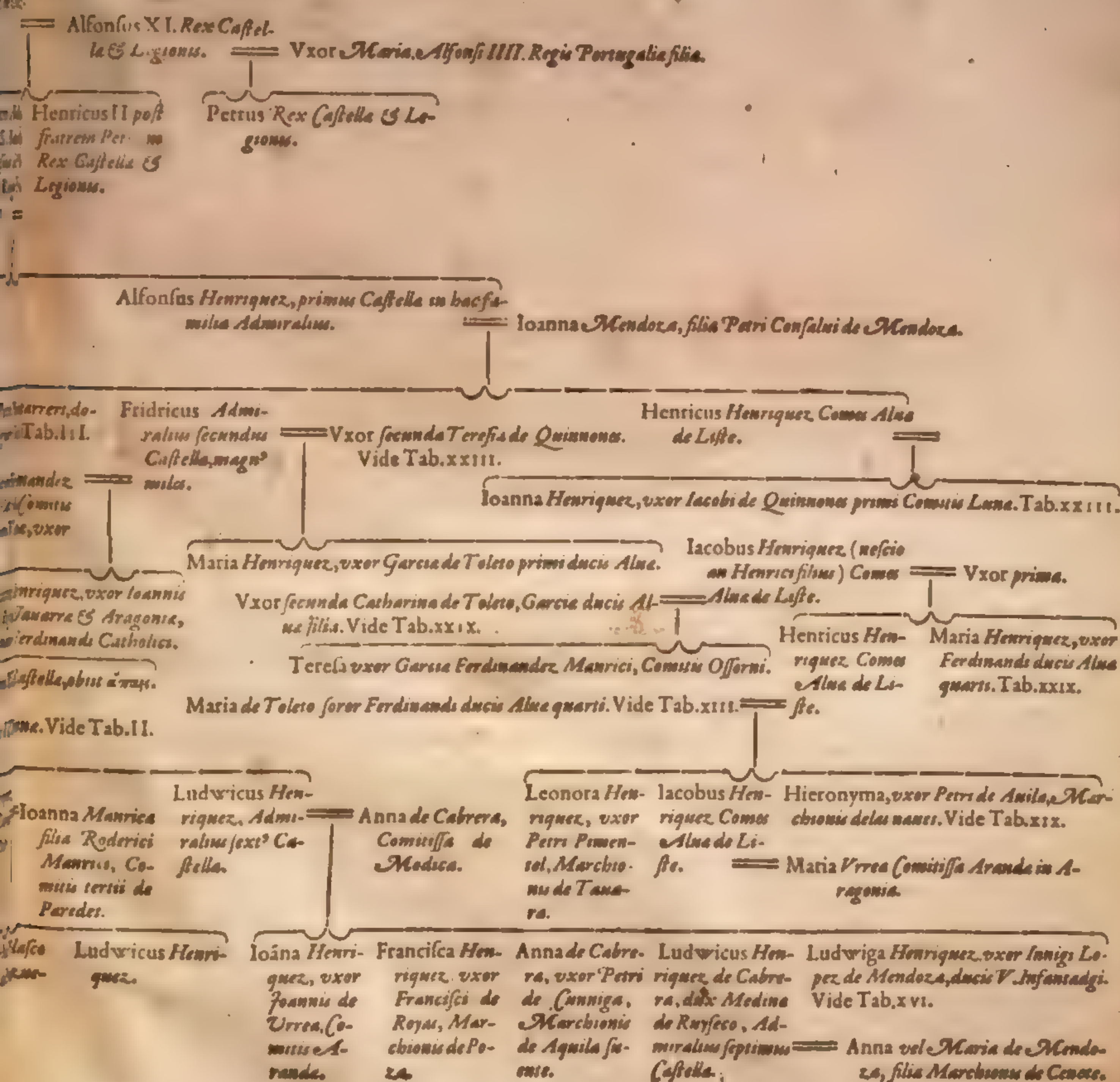

XXI. XXVI.

...IONVM NVPTIIS, IN QVA ...CASTELLÆ, DVCES ARIONÆ,

...rifæ & Villanouæ del Camion & del Rio, Co-...querque, Domini de Lemos & Sarria, ...onum de Sarria.

...de Tab. xv.

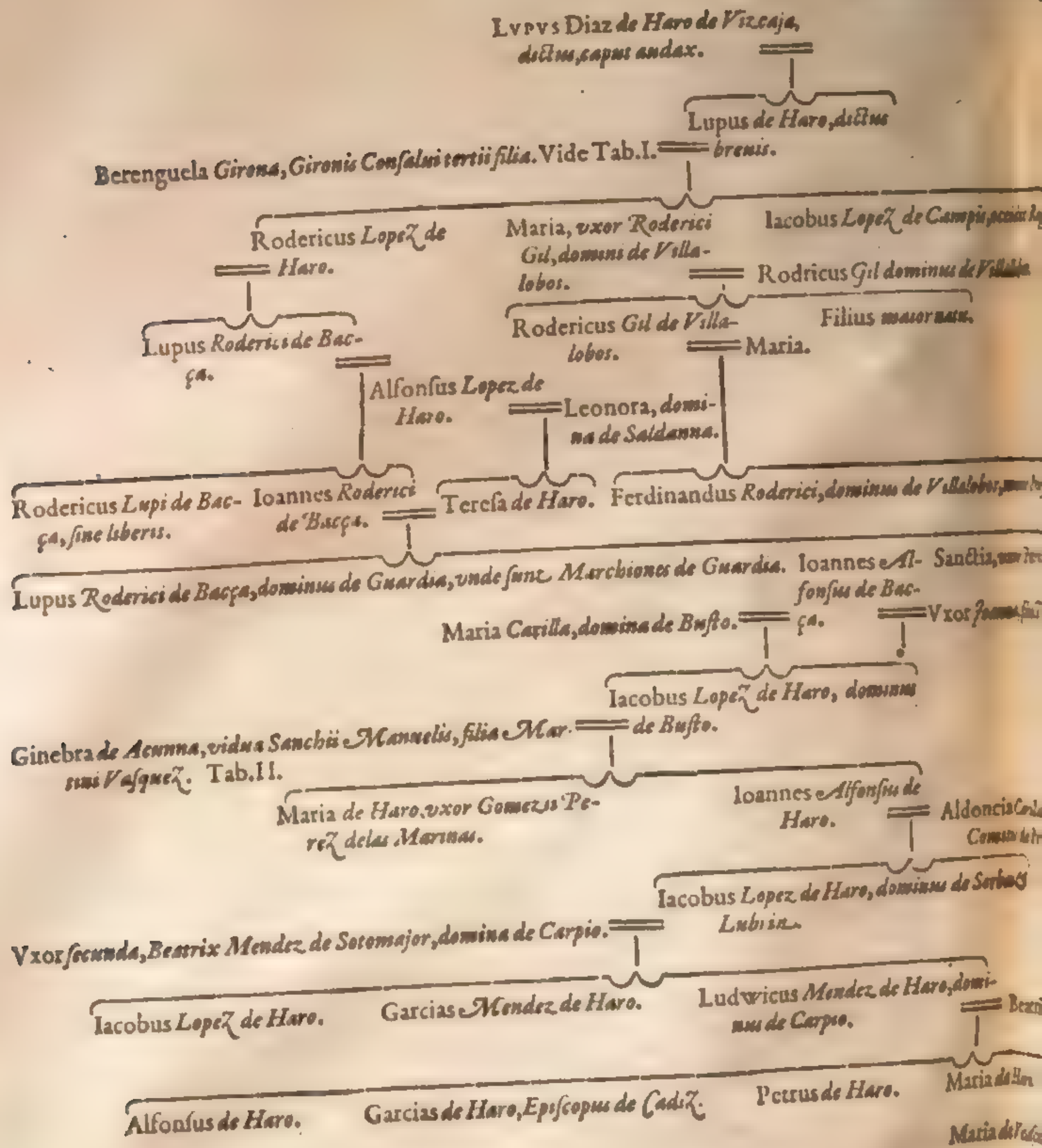

TABVLA X

EX MATERNA LINEA GIR

BACCA, GVARDIA, BVST

Marchiones de

VI. XXII.

RONES, DOMINI DE HARO,

TO, SORBAS, ET LVBRIN,

rchiæ Carpio.

Contra Regem Sanctium.

mnibus.

Vicinior Præfectus Legionis & Asturiæ Anno 1346.

uxor Petri Pontii de Leon, domini de Marchena, unde sunt duces de Arcos. Tab XXVII. Isabella, *uxor Garciæ Ferdinandi Manrici. Unde sunt Marchiones de Aguilar.*

filia Telli, filii Regis Alfonsi IX. Vide *præced.* Tab. XXI.

Carilla, filia Jacobi Hurtadi de Mendoza, de Priego, ex matre Teresa Carilla.

Beatrix *Portocarrera, filia Petri Gironis domini de Moguer.* Tab. III.

Haro. Ioanna *de Haro.* Iacobus *Lopez de Haro, primus Marchio Carpii.* Ludwicus *Mendez de Haro, Camerarius Regis.*

Velasco, filia Comitis de Siruela. = Iacobus *Lopez de Haro*

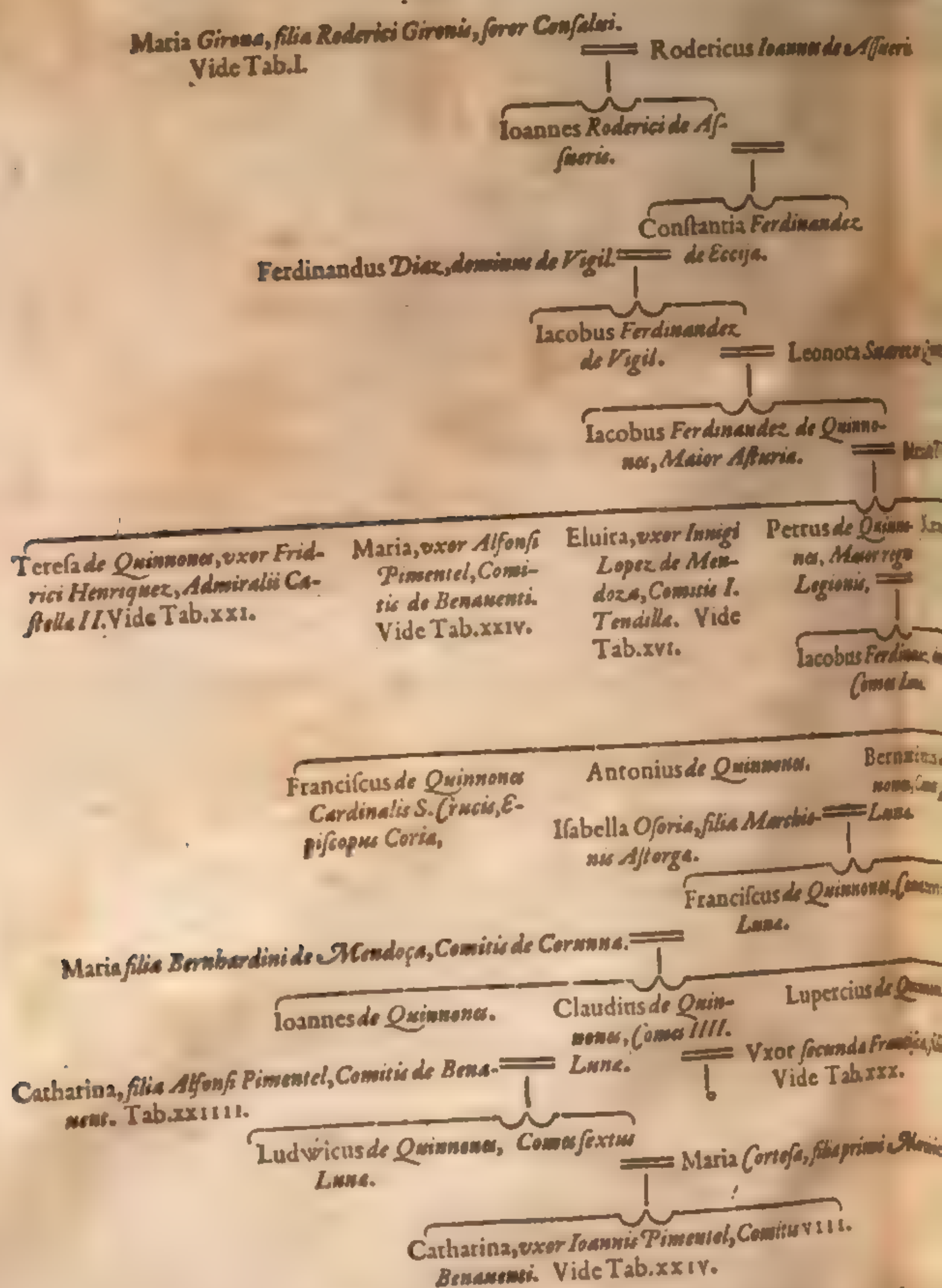
Beatrix *de Haro, nubit patruo.* = Ludwicus *Mendez de Haro*

TABVLA X

EX MATRE GIRONES, DO

DE VIGIL, DE QVIN

Comites in

ALIOS COMITES LVNÆ DABIMVS

TABUL. XXIII.

...DOMINI DE ASSVERIS, ... QUINNONES, ET NOVI ... Co Lunæ.

... Luna de Quinnones, domina de domo Luna.

... Maria de Toleto, filia Ferdinandi Aluarez de Toleto, domini de Val de Corneja.

N. vxor Petri de Acunna, Comitis Valentia. Vide tab. VI. — Mentia, vxor Petri Baçan Vicecomitis de Valduerna. — Assuerus de Quinnones. = Leonora, filia Ioannis de Tonar.

...nandez de Quinnones, primus ...una. = Ioanna Henriquez, filia Henrici primi Comitis Alua de Lista.

...rdinus de Quinnones, Comes secundus — Beatrix de Quinnones, vxor Petri Aluarez Osorii Marchionis Astorga. — Ioanna de Quinnones, vxor Ramiri Nunnez de Guzmann.

...mes tertius — N. vxor Ioannis de Vlloa.

...innones.

...isca, filia Bertrami tertii ducis Albuquerque. Vidua Comitis de Lerona.

...Marchionis de Valle.

...VS ALIBI.

TABVLA

FAMILIA PIMENTEL

NICIS NVPTIIS, COMITVM

chionum de Villafranca, & O

IOANNES Alfonsus *Pimentel de Breganza, primus Comes Beneuenti in Castella.* = Ioanna, *filia Martini Alfonsi Telli de*

Alfonsus *Comes tertius Beneuenti.* =

Rodericus *Alfonsi quartus Beneuenti.*

Ludwicus *Pimentel, Marchio de Villafranca.* = Beatrix *Osoria, filia Petri Aluarez Os*

Maria *Pimentela, uxor Iacobi Hurtad*

Maria *Osoria Marchionissa Villafrancana, uxor Petri de Toleto Viceregis Neapolitani, qui erat Alua ducis filius.* Vide Tab. XXIX.

Ioannes *Cubicularius Regis.*

Ioannes *cleric°.*

Alfonsus *generalis in bello ante Guletam.*

Maria, *uxor Alfonsi de Azebedo, Comitis de monte rey, mater Hieronymi.*

Petrus *Pimentel, Marchio Viana in Galicia.* = Maria, *filia Petri Manrici Comitis Os*

Catharina, *uxor Claudii de Q*

Beatrix *de Toleto, filia Ferd*

Ludwica *Pimentela, uxor Ioannis Aluarez de Toleto, Comitis quinti Oropesa.* Vide Tab. XXVI.

Maria, *uxor Fedrici de Toleto ducis de Huesca, qui filius primus erat Ferdinandi Alua ducis.* Vide Tab. XXIX.

TABVLA XX

ORDO MARCHIONVM

Constantia, *filia Amedei III. ducis Sabaudia.* = EMANVEL Infans, *filius Ferdinandi Sancti, frater Regum Castella & Legionis, primus Marchio Vi*

Violanta.

Filia *Ferdinandi de la Cerda, nepotis Alfonsi X. Regis.* = Ioannes *Manuel, Marchio secundus Villena.*

= Ferdinandus *Manuel tertius Marchio Villena.*

Sanchius *Manuel.* Ioanna.

Quere Tab XXVIII.

Blanca, *heres Marchionissa quarta Villena, sine liberis.*

SVCCEDIT Rex Petrus sine titulo Marchionis, sed Regi frater Henricus ex iure vxoris quintus Marchio. Sed Re
mitis Pratensium & Emporiarum, nepoti Iacobi Regis II. Aragoniæ ex Blanca Regis Neapolitani filia.
& huic iterum filius Iacobus octauus Marchio Villenæ, quem Petrus ex Ioanna filia Henrici II. Regis Ca
cui Maria de Albornoz domina Infantadgi nupserat, priuatus à Rege Marchionatu relinquit successorem F
Rex Aragoniæ & Siciliæ factus filio Alfonso, decimo Villenæ Marchioni (sed pene sine effectu) tradit Ma
nandi Regis, vndecimus Villenæ Marchio & primus istius loci dux. Sed cedit accepta alia prouincia, iube
næ Marchio Ioannes Pachecus Giron, Magister ordinis S. Iacobi, cuius posteri hactenus obtinent Marchio

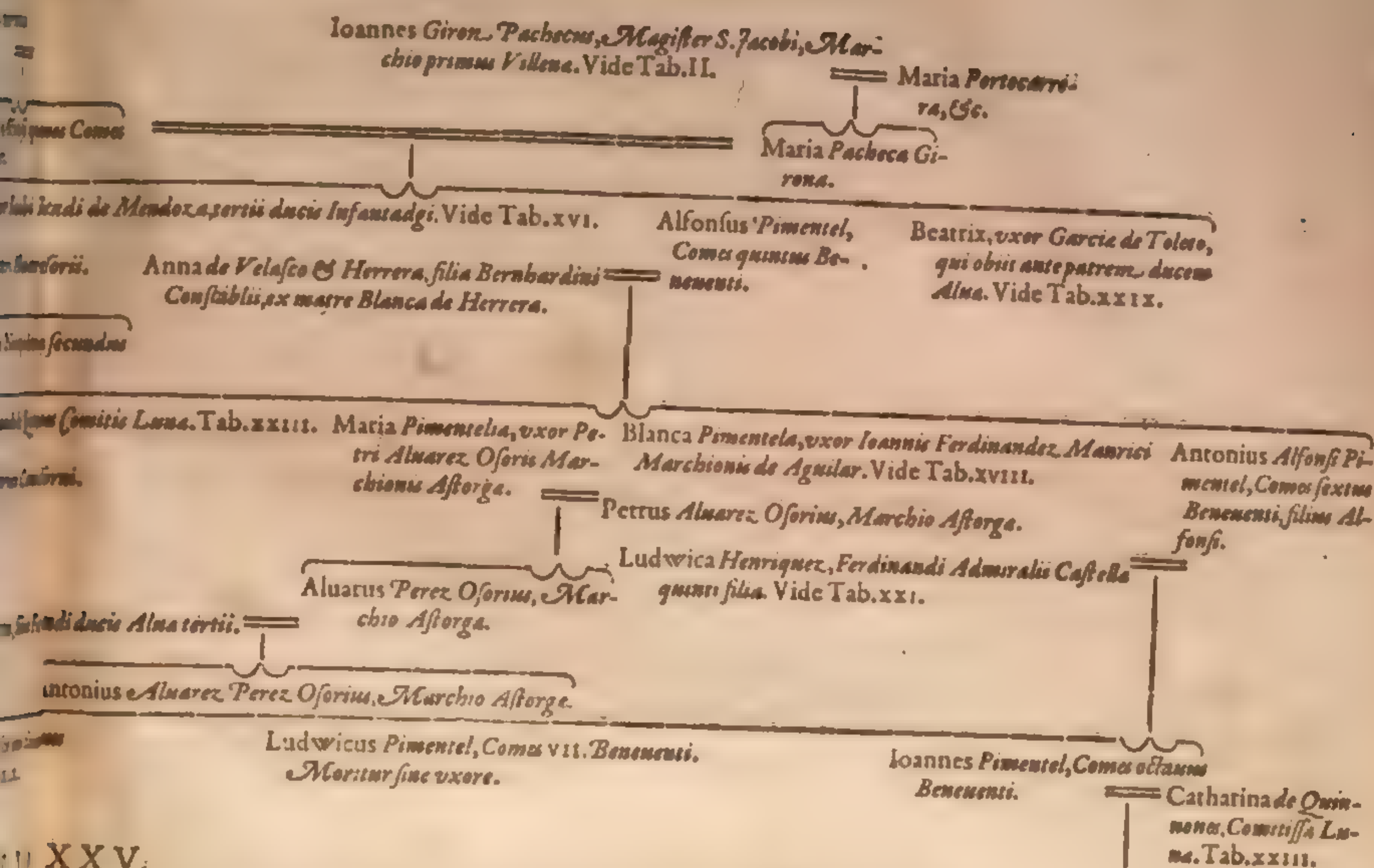
BVLA XXIV.

TELIORVM, EX GIRO-

MITVM BENEVENTI, MAR-

chionum Osoriorum de Astorga.

Menesia. Vide Tab. VIII.

XXV.

ET DVCVM VILLENÆ.

Alfonsi X.
Villena.

...factus donat Alfonso Comiti de Denja, primo Constablio Castellæ, filio Raymundi Co-... Sic igitur Alfonsus ille sextus est Villenæ Marchio: succedit filius Petrus Marchio septimus: ...Castellæ & dominæ de Vega susceperat. Iacobus verò octauus Marchio, dictus Astrologus, ...Ferdinandum, Infantem Ioannis Castellæ Regis, Marchionem Villenæ nonum: qui deinde ...Marchionatum. Succedit enim statim Henricus Magister S. Iacobi, frater Alfonsi, filius Ferdi-...ante vxoris fratre Ioanne Castellæ Rege. Sic tandem à Rege declaratur duodecimus Ville-...natum. *Vide* Tab. XXVIII.

TABVLA X

EX GIRONA ET PACH

NI DE TOLETO, COMITIS

etiam Riberæ, Domin

Garcias Aluarez de Toleto, Magister S. Iacobi. ═══

Ferdinandus Aluarez de Toleto, dominus Oropesa.

Eluira de Ayala. ═══

Garcias Aluarez de Toleto, dominus Oropesa. ═══ Ioanna de Herrera.

Ferdinandus Aluarez de Toleto, Comes primus Oropesa.

Majora de Toleto. ═══

Ferdinandus Aluarez de Toleto, secundus Comes Oropesa. ═══ Maria Girona Pacheca, fil'a Ioannis Gironis ... Marchionis Villena Vide Tab II.

Tres filiæ sanctimoniales. | Ioanna de Toleto, vxor Comitis de Orgaz. | Iacobus de Toleto, clericus.

Maria Manuela, filia Gometii Suarez de Figueroa, Comitis secundi Feria ═══

Maria de Figueroa, vxor Francisci Pays de Ribera, domini S. Martini. | Ioannes de Figueroa, ordinis S. Iacobi, orator Romanus. | Franciscus de Toleto, Vicerex in Peru.

═══ Franciscus Payus de Ribera, dominus S. Martini & Malpica.

Franciscus de Toleto societatis Iesu, Cardinalis. | Antonius de Ribera. | Thomas de Ribera. | Petrus de Ribera, dominus S. Martini & Malpica. | Leonora de Mendoza vxor Ioannis de Guzmann, Comitis de Orgaz. | Magdalena. Monacha.

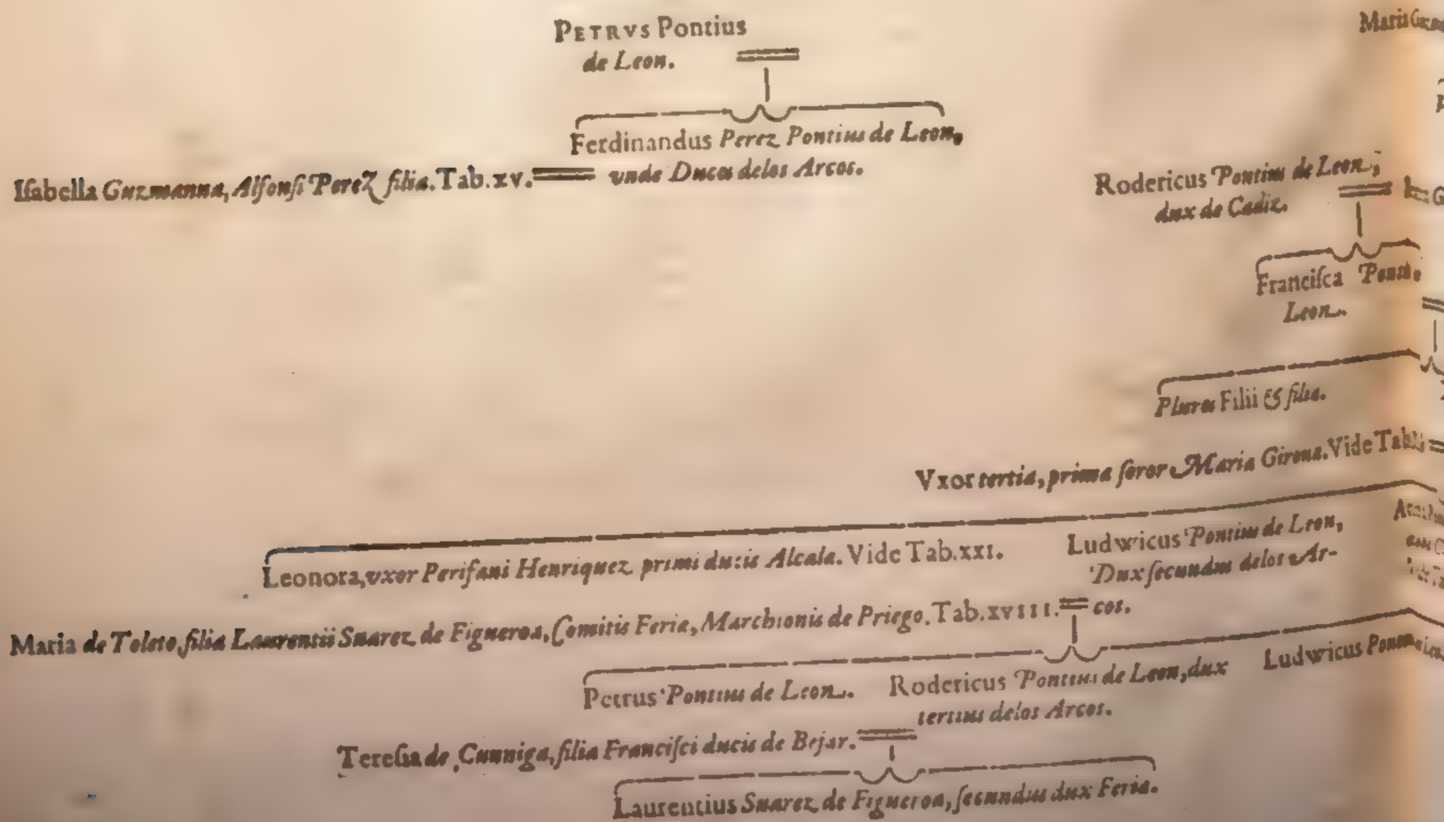
Catharina de Ribera Henriquez, filia primi ducis Alcala. Vide Tab. XXI. ═══

TABVLA X

FAMILIA EX MATRE GIR

TIORVM DE LEON, DVC

los Arcos, Item D

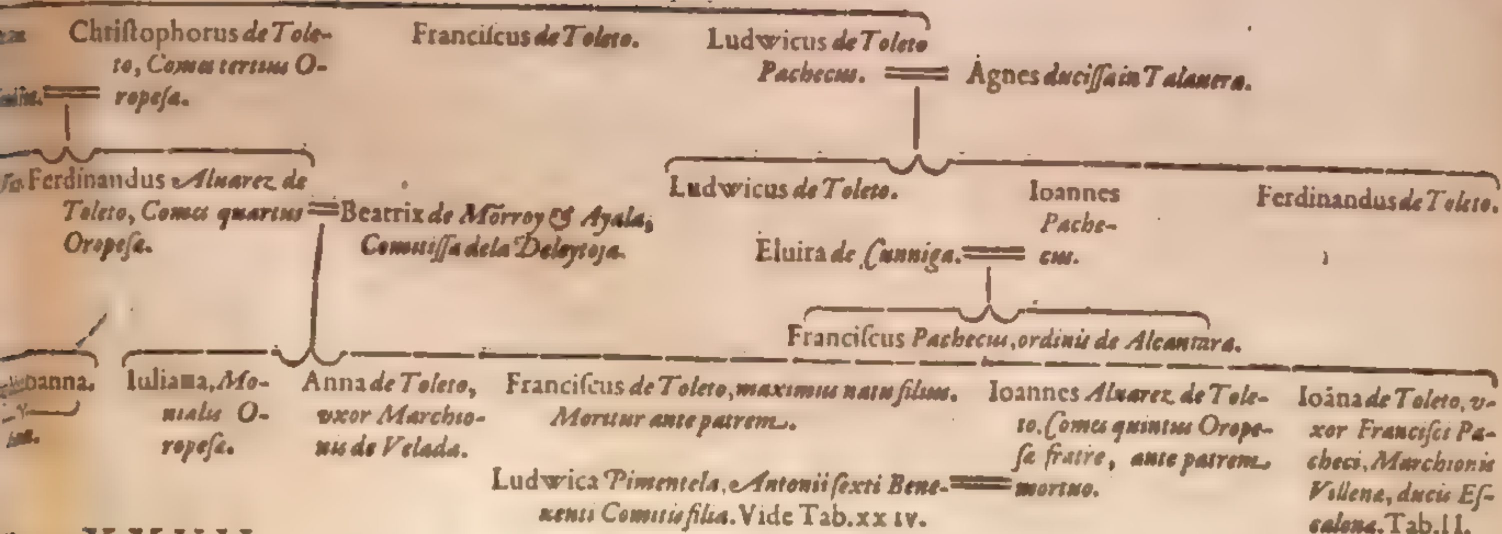
VLI XXVI.

ACHECA MATRE, DOMI-

NES OROPESÆ, NONNVLLI

Domi S.Martini & Malpicæ.

...Magistri S.Iacobi,

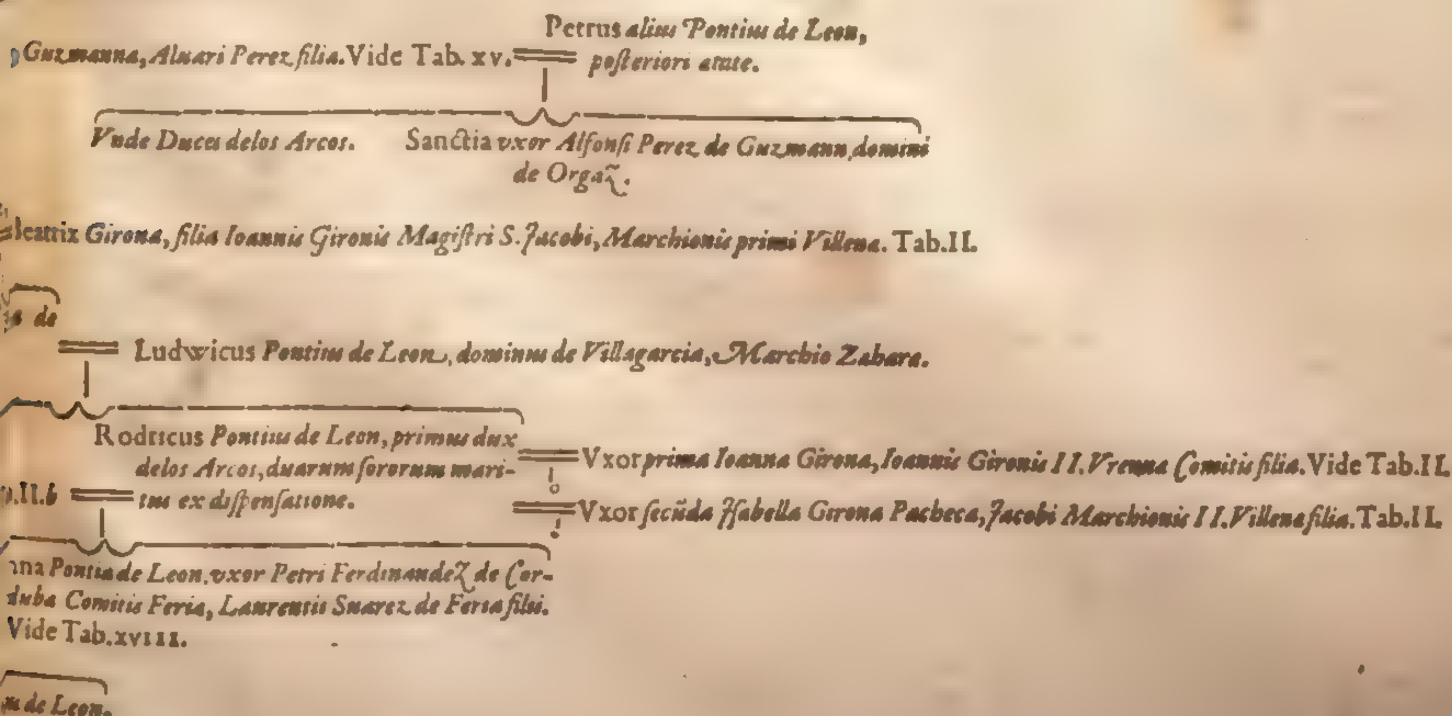

VLI XXVII.

GIRONA, EX PATRE PON-

DICVM DE CADIZ ET DE-

Ducum Feriæ.

FAMILIA MANVELVM, M

ET CERRALVI, COMITVM CARI

rum dela Cerda, Sarmientorum, de Ayala & Ang

Ferdinandus Sa
& Legionis Re

Alfonsus X. *Rex post patrem*
Anno 1284.

Ferdinandus *dela Cerda, moritur ante patrem.*

Blanca, *filia Ludwici Regis Franciæ.*

Ferdinandus *dela Cerda, reiectus ab auito regno.*

Ioanna, *filia Ioannis Nunnez*

Liberos *vide alibi.*

N. *vxor Ioannis Mannelis secundi March*

Ioanna *Manuela, vxor Henrici* ... *gis Castellæ.*

Sanctius ... de Carr

Genebra *Girona, Martini Vasquez de Acunna filia.* Vide Tab. II.

Maria *Manuela.*

Maritus *secundus Garcias Sarmientus, filius secundus Præsidis Galiciæ.*

Maria Sarmienta.

Garcias *Lopez de Ayala, Marschalcus.*

Petrus *Giron Sarmientus, Archidiaconus Valpuesta, fundator Monasterii Franciscanorum Burgis.*

Filia *Comitis de Monte acuto.*

Antonius *Sarmientus, Commendator S. Iacobi, cubicularius Henrici IIII. regis.*

Maria *Osorij* ... *Dapi* ... *dabe.*

Petrus *de Ayala, primus Comes de Saluatierra.*

Margareta *de Salucio.*

Mentia, *vxor Antonii de Fonseca, domini de Coca & Alaeyos.*

Ginebra, *vxor Ochoa Lopez de Salazar.*

Maria, *vxor Ioannis de Acunna, (comitis Valētia (de hac nihil in familia.)*

Ludwic⁹ *Sarmientus.*

Catharina *de Pesquera.*

Franciscus *Osorius.*

Stephanus

Athanasius *de Ayala, Comes Salnatierra.*

Isabella.

Antonius *Sarmientus.*

Isabella *Barba.*

de Astorga.

Michael *doctor.*

Ferdinandus.

Petrus *de Ayala, dominus Ayala & Ampudia.*

Philippus.

Ludwica.

Ioannes *Pacheco, Cerralui.*

Anna *de Toledo, filia Commendatoris maioris Legionis D. Ferdinandi.*

Ferdinandus *de Toleto, Magister Campi tertio Neapoli.*

Catharina.

Maria.

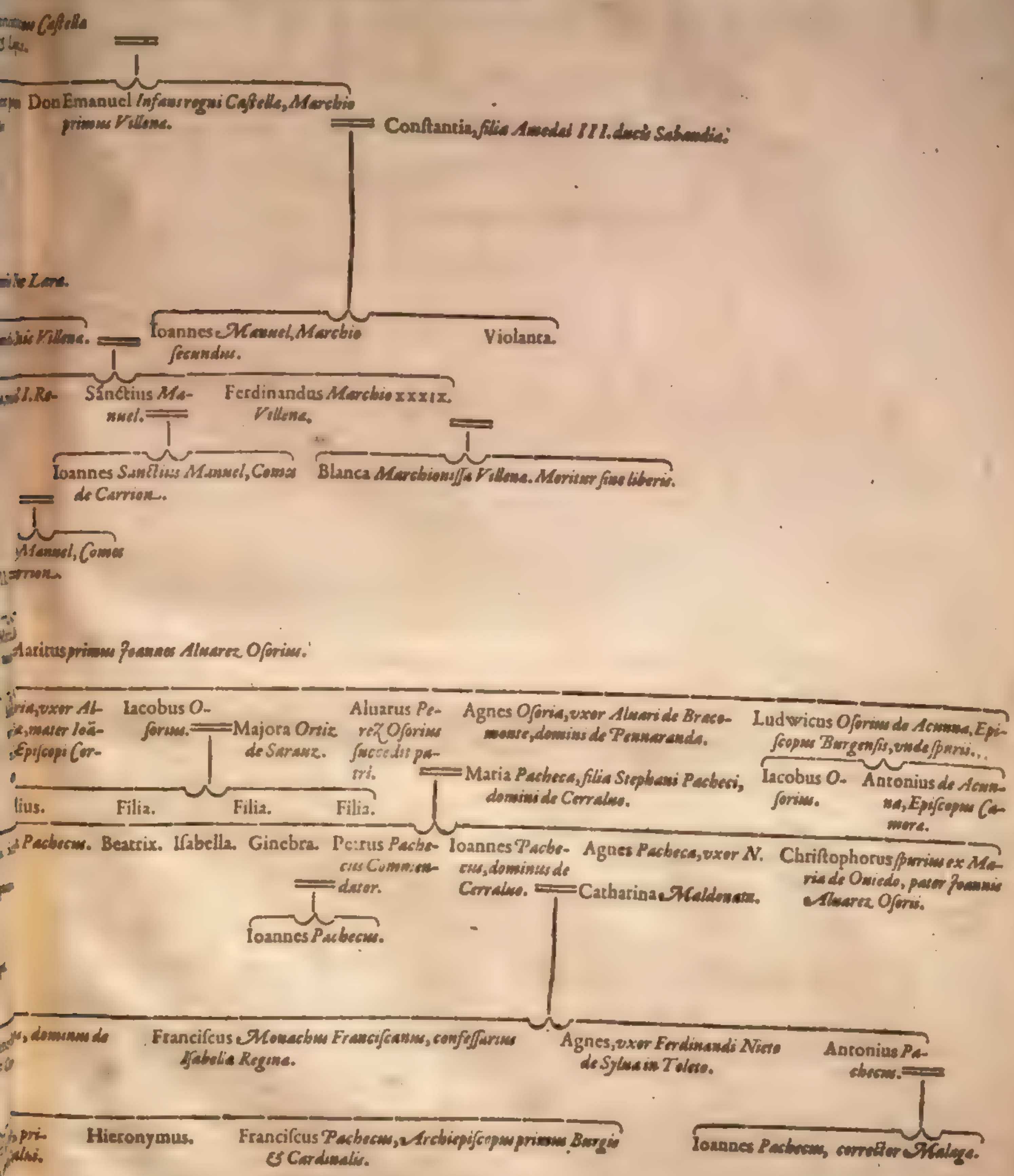
Sanctimoniales.

Aluarus.

Rodericus *Pacheco* ... *Marchio Cer*

Leonora *de Toleto, filia Comitis de Alua de Liste.*

MMARCHIONVM VILLENÆ
...IION ET SALVATERRÆ, DOMINO.
...ſponſalia, coniuncta nuptiis cum antiquis Gironibus.

SEQVVNTVR aliquot familiæ ex Gironibus non procreatæ: tam
posterorum cum illis coniunctæ: &

FAMILIA DOMINORVM DE TOL
CORNEIA ET ALVÆ DE TORMES,
Duces Aluæ & Huesci, Comites Le

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, dominus de Vallecorneja, Marschalcus Castellæ.* ==

Maria (*Ferdinandi filia, sed incertum, an huius, tamen vero simile*) *uxor Iacobi Ferdinandez de Quinnones.* Tab. XXIII.

Garcias de Toleto, *moritur ante patrem Anno* 1510. *in Africano bello.*

Beatrix *Pimentela, Roderici quarti Comitis Beneuenti filia.* Vide Tab. XXIIII. ==

Isabella *de Toleto, uxor Petri de Cardenas Comitis Puebla.* Vide Tab, III.

Bernhardinus *obit ante Tunetum.*

Petrus *de Toleto, Vicerex Neapolitanus. filius secundus ducis Aluæ (puto Garciæ.)*

Maria *Osoria Pimentela Marchionissa de Villafranca, Ludwici filia.* Vide Tabul. XXIV. ==

Maria *de Toleto,* ... *Henriquez,* ... *de Lesle.* Vide T...

Filia, *uxor ducis Florentiæ.*

Filia, *uxor Comitis Arendæ.*

Fridricus *Osorius Marchio. Moritur sine liberis.*

Agnes *Pimentela, filia Bernhardini Pimentel, Marchionis de Tabara.* ==

Filia, *uxor Comitis Altamira.*

Filia, *uxor* ... *de Castr*...

Iacobus *de Toleto, Constabilius Nauarræ, Comes de Lerin.*

Brianda *de Biamonte.* ==

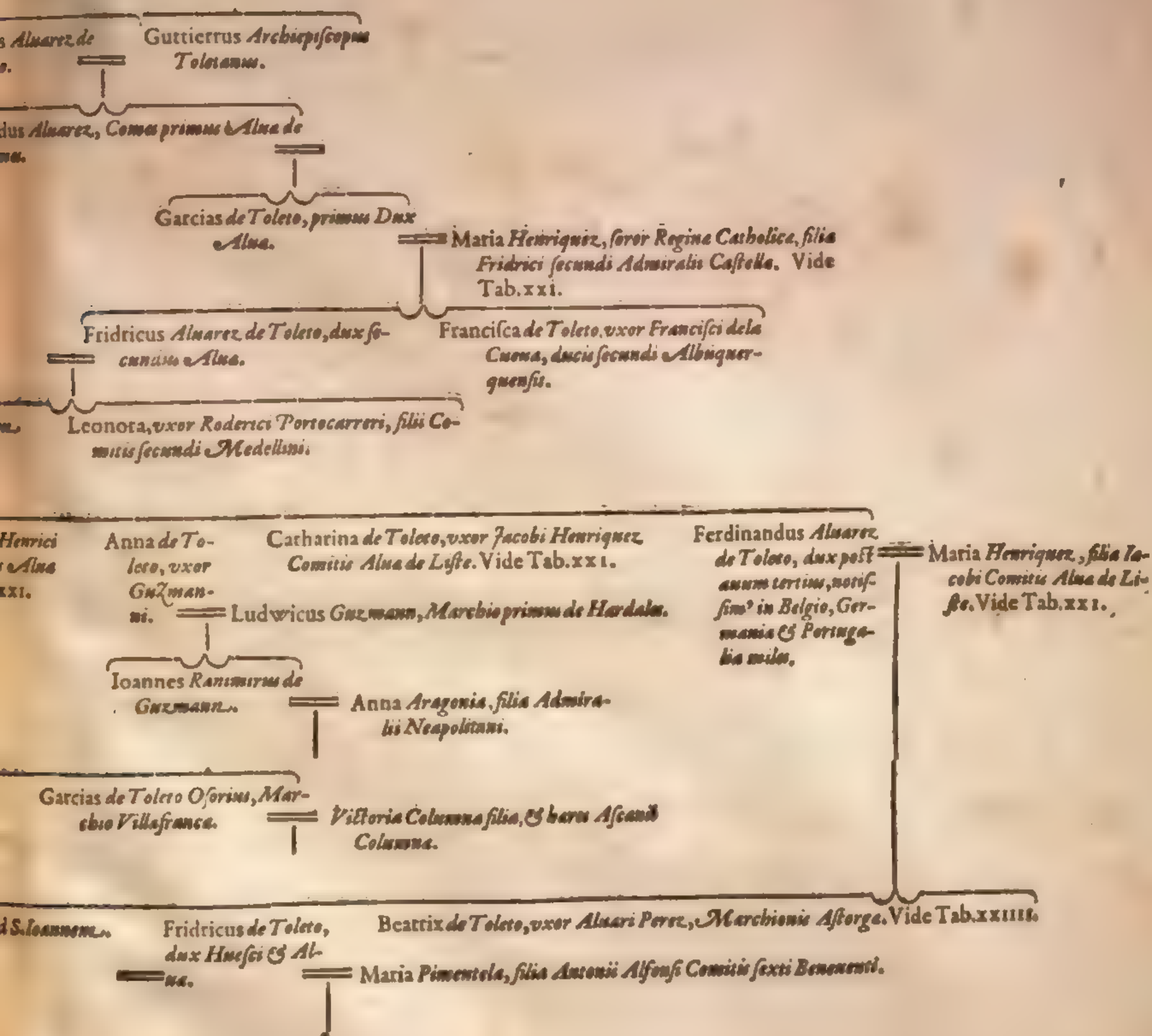
Ferdinandus *de Toleto,* ...

ffinitate & interdum propinquitatē
mò

OLETO ET VALLE-
EX QVIBVS SVNT
ni.

Antiqva origo ducum Aluæ ducitur à Petro quodam græco ex Palæologorum familia, qui deuicto ab Alfonso VI. Rege Toleto multis ibi Anno 1085. prędiis donatur, vnde cognomentum de Toleto.

Petrus igitur ille reliquit filium Illan Perez: Hic rursus filium Petrum Illan, qui Stephanum Illan & hic Ioannem, & Ioannes Consaluum, semper pater filium hæredem & successorē habuit. Tandem Ferdinandus Aluarez ex illis exstitit, cuius hic genealogiam explicatam vides.

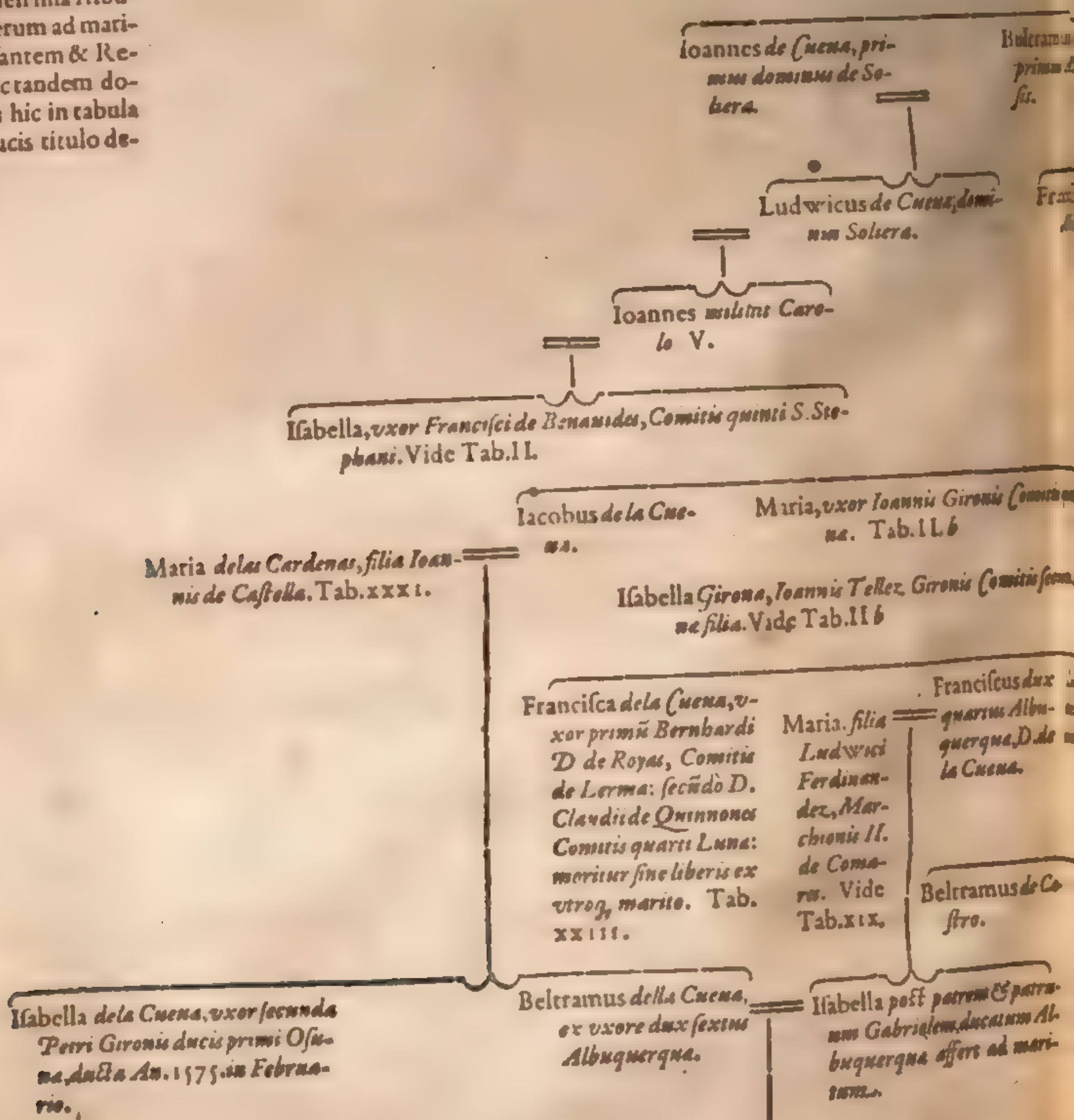
TABVLA X

FAMILIA DOMINORVM DE

MARCHIONVM ADRADÆ, DVC

Vicecomitum de Guelma: vbi pr
chionum

Dominos veteres Albuquerquenses explicauimus præced Tab. VII. Post illos igitur Albuquerqua rediit ad regnum Castellæ. Sed post Petrum Regem Sanctius eius frater declaratur rursus Comes Albuquerquæ: cuius tamen filia Albuquerquam nuptiis iterum ad maritum Ferdinãdum Infantem & Regem transfert: donec tandem dominis à Cueua, quos hic in tabula proponimus, sub Ducis titulo decernitur.

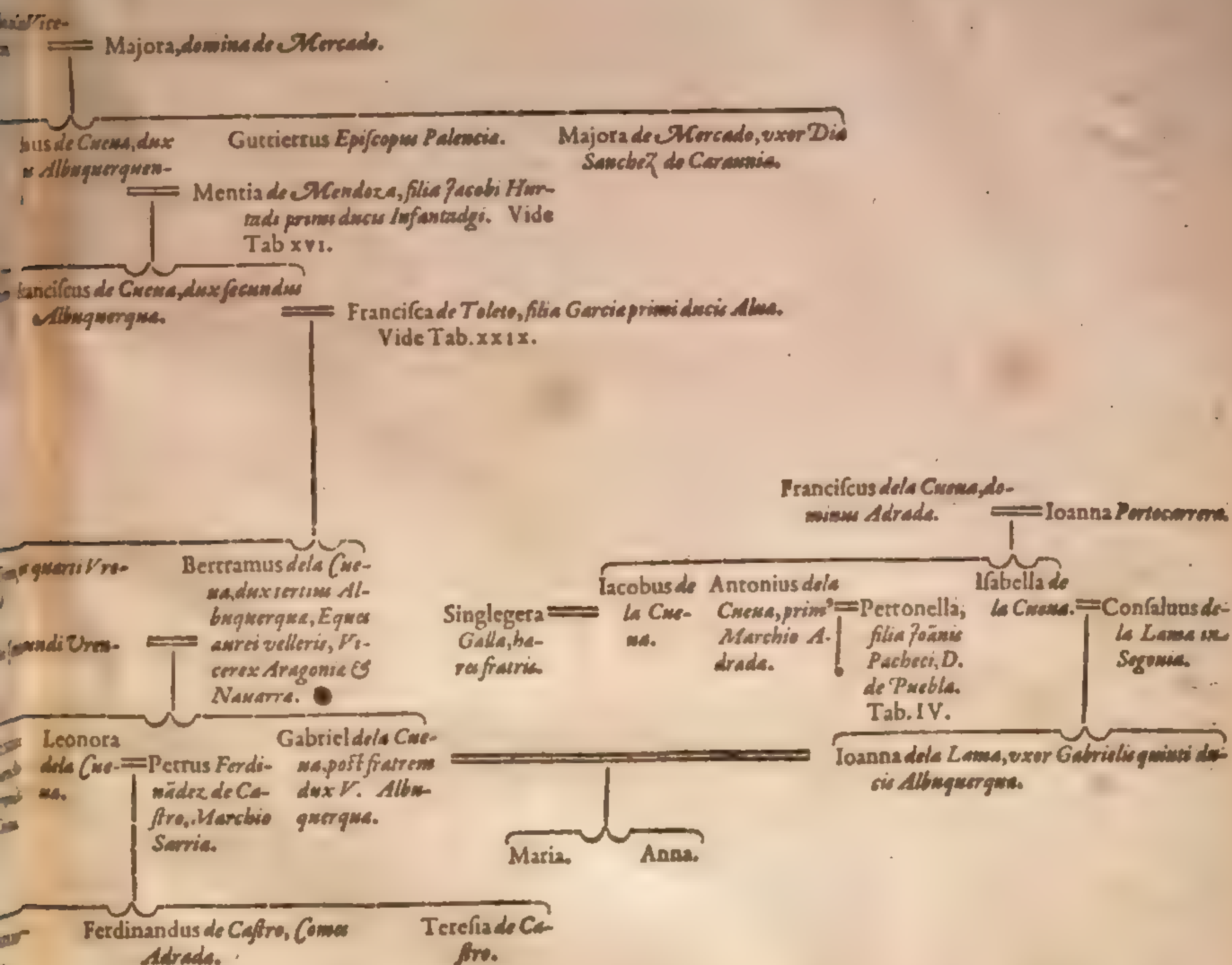

...LI, XXX.

...ME CVEVA, ET SOLIERA,

...ICVM ALBVQVERQVENSIVM,

...articula familiæ de Castro, Mar-
... Sarriæ.

TABVLA

FRAGMENTA DE FAMI

VELASCO ET TOVAR, CONS

Comitum Hari, Marchionum Ba

de Alebedo, Comitum de Mo

corum de Ve

Sanchius *Sanchez de Velasco & Vega.* = Sanctius

Ferdinandus *de Velasco.*

Petrus

Beatrix *Maurica, filia Petri Maurici maioris Praesidis in regno Legionis.*

N. *dominus de Velasco & Vega.* =

Innigus *Ferdinandez, heres patrui Constabilius secundus.*

HIC DEESSE ALIQVID VID

Innigus *de Touar, Constablius Castella.* = Maria *de Touar.*

Ioannes *Sanctius de Touar, Marchio Barlanga.* = Ioanna

Isabella *de Velasco.* = Antonius *Mauricus de Mendoça, Comes de Castro.*

Iuliana. Bernhardina. — *Monacha.*

Ioannes.

Petrus. = Anna *Aragonia, filia Ioannis Alfonsi ducis* ... *na cali de Guzmana.*

Gometius *Mauricus de Mendoza, filius maximus natu.* — Ioannes *de Velasco.* — Aluarus *de Mendoza.* — Agnes *de Touar.* — Catharina *Maurica.* — Isabella *de Velasco.*

Isabella. Iuliana. Leonora. — *Sanctimoniales.*

Petrus *Sanctius de Touar, Marchio Barlanga.*

Agnes. Vicentia. Innigus *de Velasco.* Bernhardina.

Maria *Girona, filia Petri ducis Offune, nata Anno* 1553. Tab. I Lb =

Innigus *Ferdinandez de Velasco.*

FAMILIA DOMINORUM DE
[illegible] INSTABLIORUM CASTELLÆ,

[illegible]langæ, ubi mentio simul Dominorum
[illegible]terey, & de Castro: Item Manri-
[illegible]æ Mendoza.

[illegible] = [illegible]ctia *Osoria Carrilla.*

[illegible] = Leonora *de Casteneda.*

[illegible] *Ferdinandez de [illegible]lasco.* = Maria *Garzia Sarmienta.*

Ioannes *de Velasco & Vega.* = Maria *de Solier, filia Monsieur Arnoa de Solier, domini de Villapando ex Gallia.*

Petrus *Ferdinandez primus Comes Hari.*

[illegible] Mentia *de Mendoza, filia Innigi Lopez, Marchionis Santellane.* Tab xvi. = Petrus *Ferdinandez, primus in hac familia Constablius Castellæ.*

Leonora, *uxor Ioannis Comitis II. Vrenne. An.* 1552. Tab. II. *b*

Isabella, *uxor Ioannis Alfonsi de Guzmān, ducis tertii Medinnae Sidoniae.* Tab. xv.

[illegible] IDETUR.

[illegible]*a, filia Ferdinandi Henriquez, soror Ferdinandi [illegible]mi ducis Alcala.* Tab xxi.

[illegible] *VI. Medi-* = Innigus *Ferdinandez de Velasco, Constablius V. ex hac familia.* = Maria *unica filia Petri Gironis Comitis tertii Vrenne.*

Filia, statim mortua.

Franciscus.

Agnes *de Velasco.* = Hieronymus *de Azebedo, Comes de Monterey.*

Balthasar *Pimentel.* Melchior *de Fonseca.* Gasparus *de Cunniga & Azebedo, Comes de Monterey.* Maria *Pimentel de Fonseca.*

Ioanna *Henriquez.*

Ioannes *Ferdinandez de Velasco, Comes Hari.* =

Ioanna *de Velasco, uxor Francisci domini Boria, Marchionis de Lombay.*

Bernhardinus *de Velasco.*

Anna-Maria *de Velasco, uxor Ioannis Gironis Tellez, primi Marchionis de Pennafiel.* Vide Tab. II. *b*

Leonora *Anna de Velasco.*

TABVLA

FAMILIA REGIA DOMIN

Petrus *Rex Portugaliæ.* = Ioanna *de Castro*

Ioannes *de Castella.* = Elvira *Eril*

Petrus *de Castella viduus, fit Episcopus.* = N

Alfonsus *de Castella.* =

Ioannes

Maria *de Cardenas, uxor Iacobi*

TABVLA

FAMILIA DOMINORVM

TVGALIA, DOMINORVM VA

de Cigales, de Herrera

Petrus *Rex Portugaliæ.* = Agnes *à Castro.*

Ioannes *Infans, dominus Valentiæ.* = Constantia,

Beatrix *Infanta Portugaliæ.* — Maria, *uxor Martini Vasquez*

Petrus *Ninnus.* = Beatrix *Infanta Portugaliæ.*

Maria *de Portugalia & Ninno, domina de Cigales.* = Garcias *de Herrera, dominus de Pedraza.*

Blanca *de Herrera, domina de Pedraza.* = Alfonsus *Tellez, primus Comes*

TABVLA X

FAMILIA DOMINORVM D

MARCHIONVM PESCARÆ ET VASTI

Rodericus *Lopez Davalos, magnus Cubicularius Regis Neapolitani.* =

Innigus *Davalos.* =

Martinus *Comes Montodarasi.* — Alfonsus *Davalos, ex matre Marchio Pescara.* — Constantia *Comitissa Cerræ, & secundò ducissa Franconilla.* — Innigus *Davalos Marchio de Vasto ex* … *Friderici, & simul dominus Iscla.*

Alfonsus *Davalos, ex matre* = *Marchio Pescara.*

Ferdinandus *Marchio Pescara, moritur a*…

Alfonsus =

Ferdinandus *Davalos, Marchio Pescara, Vicerex Siciliæ.* =

INORVM DE CASTELLA.

or docta coram Ecclesia.

ti filia Bertrami de Eril.

= N. *de Rebollia, Angla ex nobilissima familia.*

lis de Ca-
la. = Filia *Iacobi de Cunniga, Comitis de Nieua.*

Ioannes *de Castel-*
la. = Maria *de Cardenas ex matre Zapata.*

de la Cueua, qui ducis secundi Albuquerque Francisci frater erat. Tab. xxx.

A XXXIII.

M INFANTVM DE POR-
VALENTIAE, DE NINNO,
Vera, & de Pedraza.

nrici II. Regis Castellae filia.

gronis de Acunna. Vide Tab. vi.

Gomez Vrenna. Vide Tab. II.*b*

XXXIIII.

DE AVALOS ET ISCLAE,
STI, COMITVM MONTEDOROSI.

= Antonella *de Aquino, filia & heres Bernhardi Chaspari de Aquino, Marchionis de Pescara.*

beneficio Regis

=

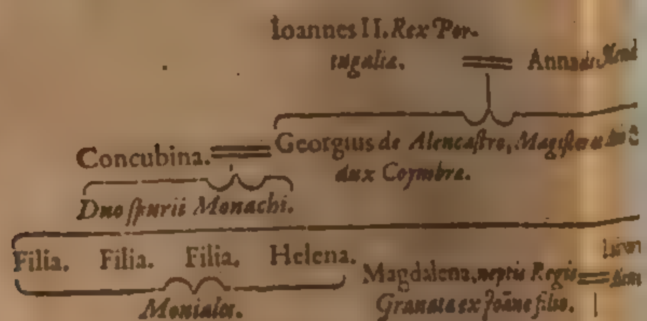
onsus magnus Capitaneus, Marchio Pescara
ex morte patruelis) & Vasti (ex patre.)

Rex
= Soror *ducis Mantua.*

TABVLA

PARS FAMILIÆ REGIÆ

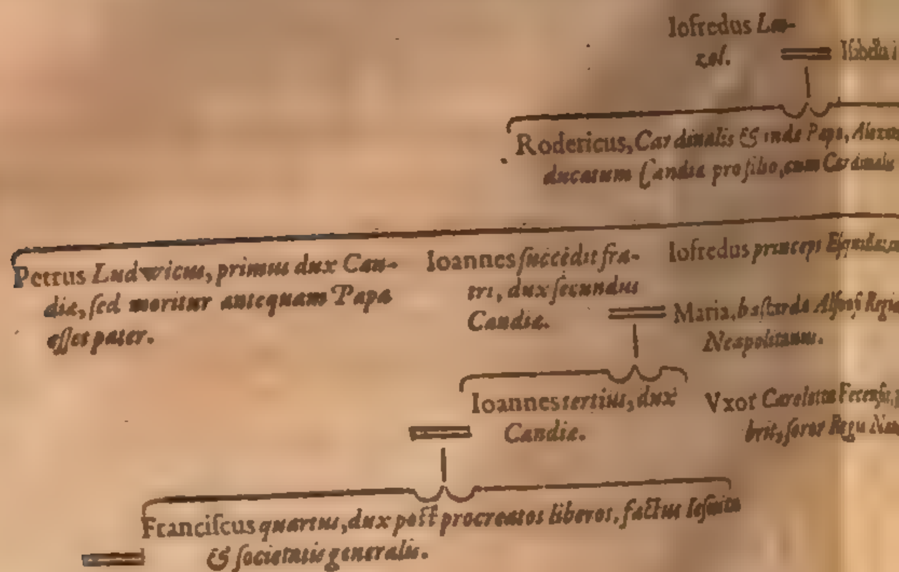
NIS, VNDE DVCES CO

TABVLA X

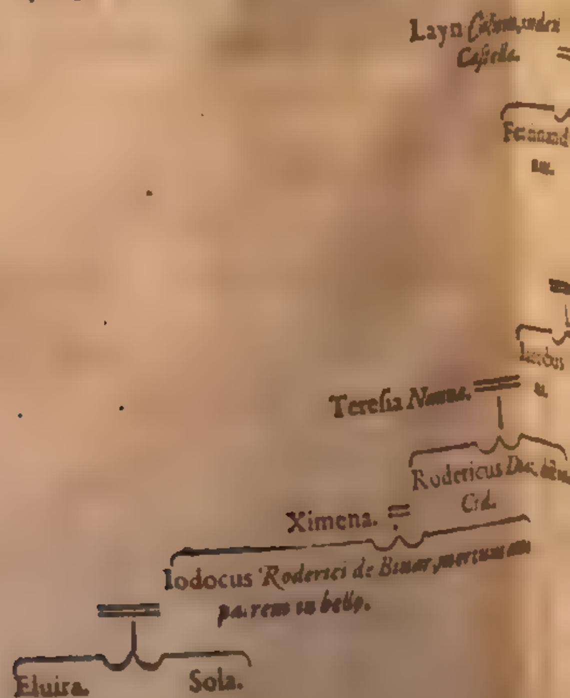
FAMILIA DOMINORVM B

ET VALENTIÆ, PRINCIP

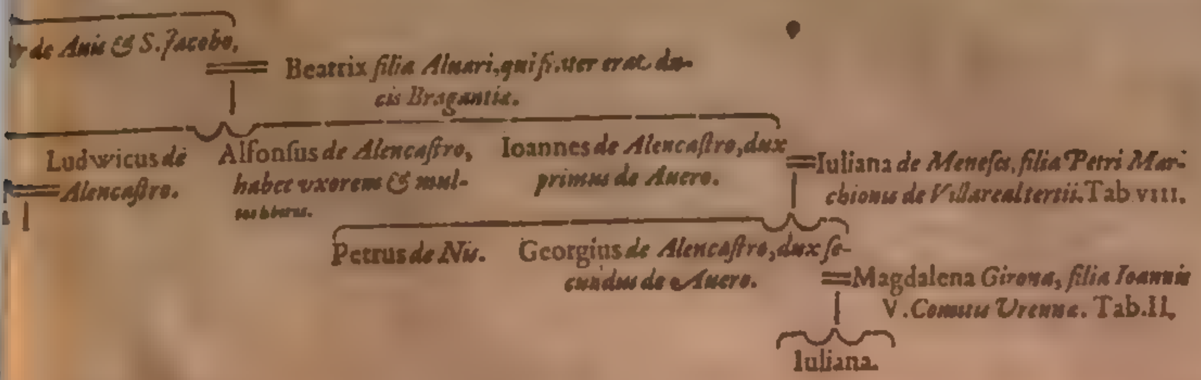

TABVLA X

IVDICVM CASTELL

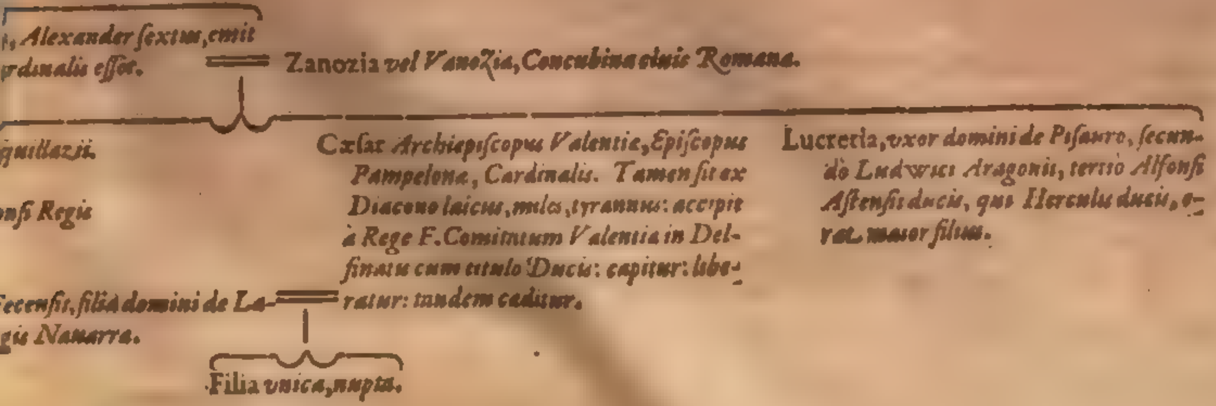
A XXXV.

ÆDE ALENCASTRO ET COYMBRÆ ET DE AVERO.

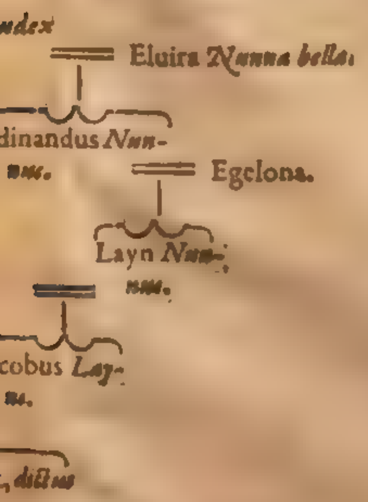

XXXVI.

BORGIARVM, DVCVM CANDIÆ CIPVM ESQVILLACII.

XXXVII.

LLÆ FAMILIA.

CODICIS LEGVM
WISIGOTHORVM
LIBRI XII.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
De Gothis Wandalis & Sueuis Historia siue Chronicon.

Ex Bibliotheca PETRI PITHOEI I.C.

PROCOPII CÆSARIENSIS RHETORIS ex lib. VIII. Histor. locus de Gothorum origine qui in exemplaribus editis hactenus desideratur.

Anno MDCVI.

Bbbb

P. PITHOEVS

C.V. FRANC. ROALDESO I.C.

S.

ITERAS tuas V. Non Octob. scriptas Idib. demum Ian. accepi, serius profecto quam vellem, sed ea tamen animi alacritate qua te tuásque singulares virtutes complector absens mentis potius iudicio quam oculorum fide, quib. & hoc ægre esse doleo. De exemplari gratias habeo: referrem etiam lubens. Sed vereor ne tu non tanti esse putes quæ in tuo nomine appareant. Ac vix sane illud mihi de Wisigothicis legibus permittere potui, quas nisi quotidianis pene conuitiis à quibusdã flagitari audissem, facile passurus fui aut supprimi diutius, aut aliorum opera edi, quibus vel otii plus vel diligentiæ esset. Et verò id pridem Ioann. Metello Sequano detuleram, viro & eruditionis & humanitatis, vt audio, summæ, cuius etiam eo consilio exemplar imperfectum ex nostris suppleri curaueram. Sed cum id ille maioribus fortasse negotiis occupatus non præstaret, & librarii nostrates nescio quo fato Gothicis rebus operas vouissent, rogatus, pene dixi coactus eorum tandem imperiis cessi quibus & hæc reliquis adiici Bonum factum visum est. Quod velim omnium bona gratia sic candide accipi vt simpliciter gestum est. Nam exemplaria, vt verum fatear, vix relegere datum est, tãtum abest vt recognoscere & recensere accuratius licuerit: quin ne de huius quidem gentis & aliarum legibus, iurisque Romani in Occidente post Iustinianum vsu, quod statueram præfari. Tantum illud, hunc esse legum codicem ab Eurico ceptum, à Leuuigildo dein, post à Chindasuindo & Recessuindo filio recognitum, demum à Domno Eruigio Spaniarum (vt verbis seculi de barbaris barbare dicam) rege perfectum, qui Liber Iudicis dicitur in illo tuo exemplari Curialium (sic appellant) vsuum quos Raymundus Berengarius vetus Comes & Marchio Barcinon. Hispaniæ subiugator & Almodes coniunx de feudis aliisq; negotiis obseruari iusserunt, cum Gothicæ leges omnibus causis non viderentur sufficere. Hæc postea Ildefonsus, Petrus, Iacobus alii atq; alii Aragonum reges variis constitutionibus supplerunt antequam Alfonsus tãdem circa annum Christi M.CC.XLI. ius Romanũ in Partitas suas digeri curasset. Sed hæc tute melius nosti, & nos maiore otio plenius aliâs apud alios exsequi cogitamus. Illud tamen & hic sciri par est. harum legum recognitionem ab eius gentis scriptoribus nescio quo iure Isidoro Hispalensi tribui, cuius est illa potius breuis historia quam præfiximus ad Sisebutum vsq; per Eras, quibus Hispani tempora numerarũt ab anno quarto Octauiani Cæsaris qui est ante Christum natum XXXVIII. quo primum apud eos census actus & indictum tributum dicitur. Præfiximus & Sollii Apollinaris epistolam de Theoderico, non illo Italiæ siue Ostrogothorum, sed Wisigothorũ rege cui Auitus Imp. Aquitanias concesserat: simul & Procopii Cæsariensis locum de Getarum origine ex Ponti Euxini descriptione quam inter cætera eius auctoris Latine edita tamdiu desiderari miror. Quidquid id est, tibi do dicóq; lubẽs merito, cupioq; in posterum extare testimonium obseruantiæ erga te meæ, amicitiæ tuæ, cuius mihi sancta & venerabilis memoria perpetuo futura est. Bene vale V.C. Lutet. Parisior. II. Non. Mart. M.D.LXXIX.

EX

EX DESCRIPTIONE PONTI EVXINI QVÆ DESIDERATVR APVD PROCOPIum libro quarto belli Gothici, qui est vltimus ogdoadis historiarum.

Ὑπερθεν δὲ σαγίδας, οὐννικὰ ἔθνη πολλὰ ἵδρυνται. τὸ δὲ ἐντεῦθεν εὐλυσία μὲν ἡ χώρα ὠνόμασται, βάρβαροι δὲ αὐτῆς ἄνθρωποι, τά τε παράλια καὶ τὰ μεσόγαιον ἔχουσι, μέχρι ἐς τὴν μαιῶτιν καλουμένην λίμνην καὶ ποταμὸν τάναϊν, ὃς δὴ ἐς τὴν λίμνην ἐσβάλλει. αὕτη δὲ ἡ λίμνη ἐς τὴν ἀκτὴν πόντου τοῦ εὐξείνου τὰς ἐκβολὰς ποιεῖται. ἄνθρωποι δὲ οἳ ταύτῃ ᾤκηνται, *καὶ μέρει μὲν τὸ παλαιὸν ὀνομάζονται, τανῦν δὲ οὐτουργοῦροι καλοῦνται. καὶ αὐτῶν καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον τὰ ἀντῶν ἄμετρα ἵδρυνται. παρὰ δὲ τὸν χῶρον αὐτὸν, ὅθεν ἡ τῆς λίμνης ἐκβολὴ ἄρχεται, Γότθοι οἱ τετραξῖται καλούμενοι ᾤκηνται, οὐ πολλοὶ ὄντες, οἳ δὴ τὰ χριστιανῶν νόμιμα σεβόμενοι, περιστέλλουσιν οὐδενὸς ἧσσον. τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι καὶ τὴν ἐκβολὴν ταύτην ἐκ λίμνης *ἀρξάμενοι τῆς μαιώτιδος ἄχρι ἐς τὸν εὔξεινον πόντον ἥπερ διήκει ἐς ὁδὸν ἡμερῶν ὥς φασιν εἴκοσι. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνεμον ὃς ἐνθένδε πνεῖ, ταναΐτην προσαγορεύουσι. εἴτε δὲ τῆς ἀρείου δόξης ἐγένοντό ποτε οἱ Γότθοι οὗτοι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ ἔθνη, εἴτε καὶ ἄλλο τι ἀμφὶ τῇ δόξῃ αὐτοῖς ἤσκητο, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ *ἴσασιν. ἀλλὰ φιλίᾳ τε τανῦν καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν, οὗτοι ὀλίγῳ πρότερον, λέγω δὲ ἡνίκα πρῶτόν τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὴν αὐτοκράτορα εἶχεν ἀρχὴν, πρέσβεις τέτταρας εἰς βυζάντιον ἔπεμψαν ἐπίσκοπον σφίσι τινὰ *δεόμενοι δοῦναι ἐπεὶ ὅστις μὲν αὐτοῖς ἱερεὺς ἦν, τετελευτήκει οὐ πολλῷ πρότερον· ἔγνωσαν δὲ ὡς καὶ ἀβασγοῖς ἱερέα βασιλεὺς πέμψειε. καὶ αὐτοῖς προθυμότατα ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐπιτελῆ ποιήσας τὴν δέησιν, ἀπεπέμψατο. οἱ δὲ πρέσβεις οὗτοι οὔννων τῶν οὐτουργούρων ἐς μὲν τὸ ἐμφανὲς αὐτηκόων πολλῶν ἀποσομίζοντες *ὅτου δὴ ἕνεκα οἴχοιεν ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ τὰ ἀμφὶ τῷ *ἱερεῖ βασιλεῖ ἤνεγκαν. ὡς λαθραιότατα τε *ἤγγειλαν ξυγγενόμενοι ἅπαντα φράζουσιν ὅσα ξυνοίσειν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ ἔμελλε, ξυγκρουομένων ἐς ἀλλήλους ἀεὶ τῶν σφίσι *προσοίκων βαρβάρων. ὅντινα δὲ τρόπον οἱ τετραξῖται καὶ ὅθεν ἀναστάντες ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, ἐρῶν ἔρχομαι. Πάλαι μὲν οὔννων τῶν τότε κιμμερίων καλουμένων πολύς τις ὅμιλος τὰ χωρία ταῦτα ἐνέμοντο ὧν ἄρτι ἐμνήσθην. βασιλεύς τε εἷς ἅπασιν ἐφειστήκει. καί ποτε τῆς αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ᾧ δὴ παῖδες ἐγένοντο δύο, ἅτερος μὲν, οὐτουργοὺρ ὄνομα, κουτριγοὺρ δὲ ὁ ἕτερος. οἵπερ ἐπειδὴ αὐτοῖν ὁ πατὴρ τὸν βίον συνεμετρήσατο, τήν τε ἀρχὴν ἄμφω ἐς σφίσιν αὐτοῖς διεδάσαντο καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἔδοσαν. οἱ μὲν γὰρ, οὐτίγουροι, οἱ δὲ κουτρίγουροι καὶ ἐς ἐμὲ ὀνομάζονται. οὗτοι μὲν ἅπαντες, τῇδε ᾤκηνται κοινὰ μὲν τὰ ἐπιτηδεύματα ξύμπαντα ἔχοντες, οὐκ ἐπιμιγνύμενοι δὲ *αὐτοῖς. οἱ δὲ, τῆς τε λίμνης καὶ τῆς ἐνθένδε ἐκροῆς ἐς τὰ ἐπὶ θάτερα ἵδρυνται, ἐπεὶ οὔτε διέβαινόν ποτε τὰ ὕδατα ταῦτα, οὔτε διαβατὰ εἶναι ὑπώπτευον, πρὸς τὰ εὐκολώτατα *περίφοβοι ὄντες. τοῦ *μηδὲ ἀποπειράσασθαι αὐτῶν πώποτε ἀλλ' ἀμελέτητοι τῆς διαβάσεως παντάπασιν εἶναι. Λίμνην δὲ τὴν μαιῶτιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκβολὴν ὑπερβαίνοντι, εὐθὺς μὲν ἐς αὐτήν που τὴν ταύτης ἀκτὴν οἵ τε τετραξῖται καλούμενοι Γότθοι τὸ παλαιὸν ᾤκηντο ὧν ἐπεμνήσθην ἀρτίως. πολλῷ δὲ αὐτῶν ἄποθεν Γότθοι τε καὶ οὐισίγοτθοι καὶ βανδίλοι, καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ γένη ξύμπαντα ᾤκηντο. οἳ δὴ καὶ σκύθαι ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐπεκαλοῦντο, ἐπεὶ πάντα τὰ ἔθνη ἅπερ τὰ *ἐκείνῃ χωρία εἶχον, σκυθικὰ μὲν ἐπὶ κοινῆς ὀνομάζεται· ἔνιοι δὲ αὐτῶν σαυρομάται ἢ μελάγχλαινοι ἢ ἄλλο τι ἐπεκαλοῦντο. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου φασὶν, εἴπερ ὁ λόγος ὑγιής ἐστι, τῶν μὲν κιμμερίων νεανίας τινὰς ἐν κυνηγεσίῳ διατριβὴν ἔχειν· ἔλαφον δὲ μίαν πρὸς αὐτῶν φεύγουσαν, ἐς τὰ ὕδατα ἐσπηδῆσαι ταῦτα· τούς τε νεανίας εἴτε φιλοτιμίᾳ εἴτε φιλονεικίᾳ τινὶ ἐχομένους ἢ καί τι δαιμόνιον αὐτοὺς κατηνάγκασε, τῇ ἐλάφῳ ἐπισπέσθαι ταύτῃ, μηχανῇ τε μεθίεσθαι αὐτῆς οὐδεμιᾷ ἕως ξὺν αὐτῇ ἐς τὴν ἀντιπέρας ἀκτὴν ἵκοντο· καὶ τὸ μὲν διωκόμενον ὅτι ποτ' ἦν, εὐθὺς ἀφανισθῆναι. δοκεῖ γάρ μοι ὡς οὐδὲ ἄλλου του ἕνεκα ἐνταῦθα ἐφάνη ὅτι μὴ τοῦ γενέσθαι κακῶς *τοῖς ἐνοικημένοις βαρβάροις. τοὺς δὲ νεανίας τοῦ μὲν κυνηγεσίου ἀποτυχεῖν· μάχης δὲ ἀφορ-

* κιμμέριοι
* ἀρξάμενοι
* ἴσασι
* δέομενοι
* ὅσοι δεδιότες ἕνεκα
* τὸν ἱερέα
* ἤγγειλαν
* προσοίκων
* ἀλλήλοις
* περίφοβοι
* μηδ' ὅσα
* ἐκεῖ
* τοῖς φερομένοις

μενοι, καὶ λείας εὑρέσθαι. ἐς ἤθη γὰρ τὰ πάτρια ὅτι τάχιστα ἐπιθυμήσαντες, εἴ δή πῃ πᾶσι * καὶ μέχρις τεκμαίρονται ὅτι δὴ ταύτῃ βαθέα σφίσι τὰ ὕδατα εἴη. ἀνελόμενοι οὖν αὐτίκα τὰ ὅπλα, πανδημεί τε διαβάντες, ἐγένοντο μελλήσει οὐδεμιᾷ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ. Βανδίλων μὲν ἤδη ἐνθένδε ἀναστάντων ἐπί τε Λιβύης ἱδρυσαμένων, ἐν Ἱσπανίᾳ δὲ Οὐισιγότθων οἰκησαμένων. Γότθοις οὖν τοῖς ἐς τὰ τῇδε ᾠκημένοις πεδία, ἐξαπιναίως ἐπιπεσόντες, πολλοὺς μὲν ἔκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐτρέψαντο ἅπαντας. ὅσοι τε αὐτοὺς διαφυγεῖν ἴσχυσαν, ξὺν παισί τε καὶ γυναιξὶν ἐνθένδε ἀναστάντες ἀπέλιπον μὲν τὰ πάτρια ἤθη· διαπορθμευσάμενοι δὲ ποταμὸν Ἴστρον ἐν γῇ τῇ Ῥωμαίων ἐγένοντο. καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ταύτῃ ᾠκημένους δεινὰ ἔδρασαν, * μεταδόντος δὲ βασιλέως ᾠκήσαντο ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία· καὶ τὰ μὲν ξυνεμάχουν Ῥωμαίοις, ταῖς τε συντάξεσιν ὥσπερ οἱ ἄλλοι στρατιῶται πρὸς βασιλέως κομιζόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος, καὶ φοιδεράτοι ἐπικληθέντες· οὕτω γὰρ αὐτοὺς τότε Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν Ῥωμαῖοι· ἐκεῖνο οἶμαι παραδηλοῦντες ὅτι δὴ οὐχ ἡσσημένοι αὐτῶν τῷ πολέμῳ Γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυνθήκαις τισὶν ἔνσπονδοι ἐγένοντο σφίσι. φέδερα γὰρ Λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι ξυνθήκας, ἧπέρ μοι ἔμπροσθεν δεδήλωται λόγοις. τὰ δὲ καὶ πολέμιοι πρὸς αὐτοὺς διέφερον οὐδενὶ λόγῳ, ἕως Θευδέριχος ἀπιόντες ἐς Ἰταλίαν Θευδερίχου ἡγουμένου σφίσι. τὰ μὲν οὖν τῶν Γότθων τῇδε κεχώρηκεν. Οὖννοι δὲ αὐτῶν τοὺς μὲν κτείναντες, τοὺς δὲ ὥσπερ ἐρρήθη, ἐξαναστήσαντες, τὴν χώραν ἔσχον. καὶ αὐτῶν Κουτρίγουροι μὲν παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας μεταπεμψάμενοι, ἐνταῦθα ἱδρύσαντο οὗ δὴ καὶ ἐς ἐμὲ * ἔκηνται· καὶ δῶρα μὲν πολλὰ πρὸς βασιλέως ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσι, καὶ διαβαίνοντες ποταμὸν Ἴστρον καταθέουσιν * ἐς ἀεὶ τὴν βασιλέως χώραν, ἔνσπονδοί τε καὶ πολέμιοι Ῥωμαίοις ὄντες. Οὐτίγουροι δὲ ξὺν τῷ ἡγουμένῳ ἐπ' οἴκου ἀπεκομίζοντο μόνοι τὸ λοιπὸν ἐνταῦθα * καθιζησόμενοι, οἵπερ ἐπειδὴ λίμνης τῆς Μαιώτιδος ἄγχου ἐγένοντο, Γότθοις ἐνταῦθα τοῖς τε Τετραξίταις καλουμένοις ἐνέτυχον. καὶ τὰ μὲν πρῶτα φραξάμενοι ταῖς ἀσπίσιν οἱ Γότθοι, ἀντίξου τοῖς ἐπιοῦσιν ὡς * ἀμυνόμενοι ἔστησαν, αὐτοί τε τῷ σφετέρῳ καὶ χωρίου ἰσχύϊ θαρσοῦντες. αὐτοὶ γὰρ ἀλκιμώτατοι ἁπάντων εἰσὶ τῶν βαρβάρων· καὶ ἡ πρώτη τῆς Μαιώτιδος ἐκβολή, οὗ δὴ τότε οἵ τε Τετραξῖται Γότθοι ἵδρυντο, ἐς κόλπον ξυνιοῦσα μηνοειδῆ, περιβαλοῦσά τε αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον, μίαν ἐπ' αὐτοὺς εἴσοδον οὐ λίαν * εὐρεῖαν τοῖς ἐπιοῦσι παρείχετο. ὕστερον δὲ (οὔτε γὰρ Οὖννοι χρόνον τινὰ τρίβεσθαι σφίσιν ἐνταῦθα ἤθελον, * οὔτε Γότθοι τῶν πολεμίων ὁμίλῳ ἐπὶ πολὺ ἀνθέξειν οὐδαμῆ ἤλπιζον) ἐς λόγους ἀλλήλοις ξυνίασιν, ἐφ' ᾧ ἀναμιχθέντες κοινῇ ποιήσονται τὴν διάβασιν· καὶ οἱ Γότθοι * ἱδρύσονται μὲν ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ παρ' αὐτὴν τῆς ἐκβολῆς μάλιστα τὴν ἀκτήν, ἵνα δὴ καὶ τανῦν ἵδρυνται· φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι τὸ λοιπὸν Οὐτιγούροις ὄντες ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ σφίσιν ἐνταῦθα βιώσονται, τὸν πάντα αἰῶνα. οὕτω μὲν οὖν οἵδε οἱ Γότθοι τῇδε ἱδρύσαντο, καὶ τῶν Κουτριγούρων, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἀπολελειμμένων ἐν γῇ τῇ ἀποτέρα τῆς λίμνης οὔσῃ, μόνοι Οὐτίγουροι τὴν χώραν ἔσχον, πράγματα Ῥωμαίοις ὡς ἥκιστα παρεχόμενοι, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτῶν ἄγχιστα ᾤκηνται, ἀλλ' ἔθνεσι πολλοῖς διειργόμενοι μεταξὺ οὖσιν ἀκουσίῳ ἀπραγμοσύνῃ ἐς αὐτοὺς ἔχονται. ὑπερβάντι δὲ λίμνην τε τὴν Μαιώτιδα καὶ ποταμὸν Τάναϊν, ἐπὶ πλεῖστον μὲν τῇδε πεδίων Κουτρίγουροι οὗτοι, ἧπέρ μοι εἴρηται, ᾠκήσαντο. μετὰ δὲ αὐτοὺς Σκύθαι τε καὶ Ταῦροι ξύμπασαν ἔχουσι τὴν ταύτῃ χώραν, ἧσπερ μοῖρά τις Ταυρικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται, ἵνα δὴ καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τὸν νεὼν τοῦτον γεγονέναι φασίν, * ἧπερ ποτὲ ἡ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια προὔστη. * καίτοι Σκύθας τε τῇ χώρᾳ τὸν νεὼν τοῦτον γεγονέναι φασί, Σκύθας τε τὴν Ταυρικὴν ξύμπαντας καλεῖσθαι τοὺς ἐνταῦθα ἀνθρώπους, τεκμηριούμενοι τοῖς ἀμφί τε Ὀρέστην καὶ πόλιν Κομάνην δεδιηγημένοις μοι ἐς ἐκεῖνο τοῦ λόγου. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων λεγέτω ἕκαστος, ὅπῃ αὐτῷ βουλομένῳ ἐστί. πολλὰ γὰρ τῶν ἑτέρωθι γεγενημένων ἴσως δὲ καὶ οὐδαμῆ ξυμπεπτωκότων ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φιλοῦσιν ὡς * πάτρια ἤθη, ἀγανακτοῦντες ἢν μὴ τῇ δόκησει τῇ αὐτῶν ἅπαντες ἕπωνται. μετὰ δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα, πόλις θαλάσσιος οἰκεῖται Βόσπορος ὄνομα Ῥωμαίων κατήκοος γενομένη οὐ πολλῷ πρότερον. &c.

* ἀμφ.
* μεταδόντος δὲ
* ἐξ.
* ἰδίᾳ
* καθιζόμενοι
* ἀμυνόμενοι
* εὐρεῖαν
* ὅτι
* ἱδρύονται
* οἱ σκυθ.
* ἧπερ
* ὃ οἱ σκύθαι τῇ χώρᾳ τὸ ὄνομα ἔθεντο
* πάτρια

* * *

SVPRA Sagidas Hunnicæ variæ nationes sitæ sunt. Dehinc autem Eulysia regio appellatur. Barbari autem eius incolæ & mediterraneis locis & ad maris litora habitant ad Mæotim vsque paludem & Tanaim fluuium qui in eā paludē influit. Ea autem palus in Euxini ponti litus labitur. Eius autem regionis accolæ olim quidem Cimmerii nominabātur, nunc autem Vturguri: & supra eos ad Aquilonē Antorum Amera. vltra eum autem locū vnde paludis eruptio incipit, habitant Gothi Traxitæ nomine, non multi, sed qui Christianorum legem colentes, eam accurate tuentur. Vocant autē incolæ Tanaim etiam illam eruptionem quæ à Mæotide palude incipiens ad Euxinum vsq; pōtum pertinet, itinere, vt aiunt, dierum viginti. quin & qui inde spirat ventum Tanaitem appellant. An autem Gothi isti, quemadmodum & Gothicę gentes cæterę, Arianam olim secuti sint perfidiam, an aliam aliquam, non dixero, quādo nec ipsi id sciūt. sed hodie amore multo & trāquillitate hāc doctrinā colunt. Hi paullo ante, nimirum XXI. anno imperii Iustiniani, legatos quatuor Bizantiū misere, Episcopum sibi concedi postulātes, quando qui ipsis sacerdos erat, mortem haud ita dudū obierat. Inaudierāt autem & Abaugis ab Imperatore missum esse Pontificem. Et Iustinianus quidē promtissime, eorū annuens precib. ad eos Episcopum misit. * Legati autē isti Hunnorū Vtigurorum cum à multis quam ob causam ad Imp. venissent, rogarentur, publicè nulla alia de caussa quā sacerdotis accipiendi iter sibi susceptum testabantur. Postquā verò interius admissi clam conuenerūt, quomodo res Romana commissis inter se qui sibi vicini erāt barbaris, iuuaretur, aperiunt. Quí autem & vnde profecti Traxitæ isti, sedes ibi posuerint, dicam. Olim ingens Hunnorum, qui Cimmerii tunc dicebantur, multitudo ea quæ dixi loca inhabitabat, iisq; princeps vnus præerat. Contigit autem olim quendam ex iis duos habere filios, alterum Vturgur nomine, alterum Cutrigur. qui post parentis mortem imperio inter se diuiso, cognomen suum populis sibi subiectis quiq; tribuerunt. Hi enim Vtiguri, illi Cutriguri hodieq; nominantur. Isti omnes ibi habitant studiis quidem inter se per omnia similes, impermixti autem inter se. Hi verò in altera paludis eiusque eruptionis parte sedent, qui olim aquas illas neq; traiiciebant, neq; traiici posse existimabant in expeditiora loca facile migrantes, cum neq; transmittere tentarent, neq; solliciti de traiectu vllo modo essent. Paludem autem Mæotidē eiusq; eruptionem transgredienti, statim occurrebāt olim ad eius oram Gothi Traxitę nominati, quorum modo memini. Longe autem ab iis Gothi, & Visigothi, & Vandali, & cæteræ Gothicæ nationes omnes qui & Scythæ superiorib. temporibus dicebantur. quandoquidem cōmuni vocabulo Scythicæ nominabantur nationes eæ omnes quæ loca ea incolebāt, earum autem aliquę Sauromatæ, aut Melanchalæni, aut alio quo nomine. Procedente autem tempore ferunt, si vera est narratio, iuuenes quosdam Cimmerios venatione se exercere solitos, in ceruam incidisse, quæ eos cum fugeret, in aquas illas insilierit, iuuenesq; laudis cupidine, an victoriæ amore, an diuino cogente numine, ceruam persecutos donec simul cum ea in aduersam paludis marginem peruenisset. Et id quidem quod insequebantur quidquid illud fuerit, statim euanuisse. Videtur enim mihi nulla alia de caussa ibi apparuisse quam vt male esset barbaris, qui ea loca incolebant. Iuuenes igitur istos venatu frustratos, pugnæ prędæq; occasionē nanctos. Quā-

primum n. ad patrias sedes reuersi, Cimmerios docuerunt trásmitti aquas illas posse Raptis igitur armis omnes simul transgressi, confestim in altera ripę parte extiterunt, Vandilis iam inde digressis & in Africa cõstitutis, Visigothis autẽ in Hispania habitãtibus. Gothos igitur locorum incolas agressi multos necant, cęteros in fugam vertunt omnes. Quicunq; autẽ eorum vim effugere potuere, assumtis liberis vxoribusq; inde profecti sedes patrias reliquerũt, & Istro fluuio trãsito in Romanorũ regione constiterunt, vbi cũ grauiter incolas vexassent in vicinis Thraciæ locis concedente Imp. consederunt. Et partim quidem Romanis auxiliares erant, & quotannis stipendium ab Imp. sicut cæteri milites, accipiebant. Fœderati cognominati (ita enim Latina voce eos Romani dixere, illud opinor subinnuentes non bello à se victos, sed pactionibus certis amicos factos Gothos. Fœdera enim Latini pactiones quæ in bello fiunt adpellant, sicut superius à me dictum est.) partim autem bellum cum eis meditabatur donec Theuderico duce in Italiam peruenerunt. Et Gothorum quidem res ita se habent. Hunni autem eorum partem mactantes, partem, vt dictum est, excubantes, regionem obtinebant. Et ex eis quidem Cutriguri liberis vxoribusq; adsumtis ibi consederunt, vbi hodieq; habitant, & munera ab Imp. multa singulis annis percipiunt, & transuecti Istrum fluuiũ, semper Imp. subiectam regionẽ populãtur, fœderati simul & hostes Romanorũ. Vtigouri vero cum suo duce domum redierunt soli in posterum eã regionẽ obtinentes. Hi cum prope Mæotidem paludẽ applicuissent, in Gothos & eos qui Traxitæ dicuntur inciderunt. Ac primo quidem Gothi scutis armati obuiã aggredientib. processerunt sese defensuri tã virib. suis quã locis fidentes. Hi. n. sunt barbarorum omnium fortissimi. & prima Mæotidis eruptio ad quã tunc Traxitę Gothi habitabãt, in Lunę speciẽ sinuata, eosq; vndiq; prope ambiens, ingressum ad eos vnicum eumq; admodum angustum inuadentib. præbebat. Postea tamen cum neq; Hunni multũ temporis ibi terendum sibi esse constituerent, neq; Gothi pares se hostium multitudini cernerent, inter se collocuti, traiicere omnes simul deliberant, ea cõditione, vt Gothi in cõtinente vltra ripam ad eruptionis ipsius oram sedes figant, vbi etiamnũ habitãt, & amici sociiq; de cętero sint Vtigurorum in perpetuum pari cũ Hunnis iure Ita igitur Gothi ibi habitarunt, & Cutriguris in vlteriore Mæotidis paludis continente, sicut dictum est, relictis soli Vtiguri eam regionem tenuerunt negotium Romanis minime exhibentes, quorũ neq; sunt vicini admodum, & interiectis multis nationib. otiũ vel inuiti colunt quãtum ad Romanos attinet. Transmissa autẽ Mæotide palude & Tanai flumine, Cutriguri Hunni, sicut dictum à me est, magnam partem eius tractus incolunt Post eos Scythæ & Tauri totam occupant eam regionem quæ * Spina Taurica hodieq; dicitur, vbi & Dianæ aiunt fuisse tẽplum cuius Agamemnonis filia olim fuit antistita. Pręterea Scythę aiunt tum regioni id nomẽ fuisse, tum etiã Scythas vocari eos omnes qui ea loca habitãt, id ex iis cõiiciẽtes quæ de Oreste & Comana vrbe narrata à me sunt cũ de iis mentio incidit. Sed de his suum esto cuiq; iudicium. Pleraq; enim quæ vel alibi gesta sunt vel etiam nunquã acciderunt, quidam comminisci gaudent tanquam sint genuina & vbi nati sunt gesta, ægrè ferentes nisi suam opinionem cæteri omnes tueantur. Post eas verò gentes, vrbs maritima habitatur Bosphorus nomine, non ita dudum Romanis obediens, &c.

* *Lacinia.*

Vetus interpres Horatii ad eum locum ex lib. 1. Car. In Massagetas Arabasq;.

Massagetæ iuxta Gothos incolunt. vnde & Gothi Massagetæ aliquando dicuntur. Vocantur etiam aliis nominibus, Ostrogothi id est Orientales, & Vesigothi id est occidentales Gothi.

HISTORIA SIVE CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM antiquißimum esse regnum certum est, quod ex regno Scytharum est exortum. Isti enim sunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per multa quippe sæcula & regno & regibus vsi sunt: sed quia in chronicis adnotati non sunt, ideo ignorantur. Ex illo autem in historiis inditi sunt, ex quo aduersum se Romani eorum virtutem experti sunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem cursim exponere, & aliqua eorum gesta de historiis libenter retexere.

ERA CCXIIII. anno Valeriani & Galieni Impp. Gothi descensis Alpibus, quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum & Asiam, atque Illyricum vastauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam XV. fermè annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superati, sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Aug. pro eo quòd tam fortißimam gentem à finibus respubl. remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio autẽ auream ei statuam collocauerunt.

ERA CCLXVIIII. anno XXVI. Constantini Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggreßi, copiosißimis super Romanos irruerunt agminibus. Aduersus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentique certamine vix superatos vltra Danubium expulit; de diuersis gentibus virtutum gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus: quem Romani, acclamante senatu, publica laude prosecuti sunt, quod tantam gentem vicerit, quòd pacem reipublicæ reformauerit.

ERA CCCVIII anno Valentis V. Gothorum gentis administrationem Athanaricus accepit, regnans annos XIII. qui persecutionem aduersus fidem communem voluit exercere contra eos qui in locis suis Christiani habebantur. ex quibus plerique, quia idolis immolare non adquieuerunt, martyrio coronati sunt: reliqui autem coacti sunt de regno suo exire, & in Romanam transire regionem.

ERA CCCCXV. anno Valentis Imperat. Gothi aduersum se in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis se cædibus populantes: sed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio superans, huius rei gratiâ cum omni gente Gothorum in Arrianam hæresim deuolutus est. Tunc Galfilas eorum episcopus Gothicas literas adinuenit, & scripturas sacras in eandem linguam conuertit.

ERA CCCCXVI. anno XIIII. Valentis Imperatoris, Gothi qui primum Christianos à terra sua expulerant, postmodum ipsi ab Hunis expulsi sunt, transitoq; Danubio flumio, Valentis Imp. potestati se, non depositis armis, dederunt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis, resumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiisq; depopulantur, deletoq; Romanorum exercitu, ipsum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incenderunt: vt meritò, iuxta cuiusdam sententiam, ipse ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.

ERA CCCCXVIIII. anno imperii Theodosii Hispani tertio, Athanaricus cum Theodosio ius amicitiæ disponens, mox Constantinopolim pergit: ibiq; XV. die, ex quo fuerat à Theodosio fauorabiliter susceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosii Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt.

ERA CCCCXLVI. anno XIIII. Archadii & Honorii Impp. post Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt, qui pacis fœdere rupto, ad deprædandam Romaniam se dederunt. Quorum vnus Radagaisus Scytha atque paganus, cum CC. ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittẽs sanguinem Christianorum diis suis litare si vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuosis locis conclusus, fame est potius quàm ferro consumptus: ipse postremùm rex captus est & interfectus.

ERA CCCCXLVII. anno Honorii & Archadii Imperatorum, alter ille Alaricus Christianus quidem, sed hæreticus, pro consorte regni amisso in vindictam sanguinis suorum profectus in Italiam, vrbem irruit, & obsessam capit: sicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euersa est. Tantùm autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, vt si ingrederentur vrbem, quicunq; Romanorum in locis Christi inuenirentur, in eos agere belli iure non liceret, sed ibi & feriendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coercere-

tur. sicque post hoc votum aggredientes vrbem, quoscunque in locis sacris Christi vel martyrum vel basilicis confugientes inuenerunt, in vastatione vrbis non miserunt, nec cruentus sæuiit in eos gladius, commiserantibus hostibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Christi vel sanctorum nominabant, & ipsis simili misericordia hostilis furor pepercit. Sic euaserunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter Christum misericorditer pepercerunt. Vnde & hucusque Romani, qui in regno Gothorum consistunt, adeo amplectuntur, vt melius sit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes esse, & graue iugum tributi portare. Gothi autem post tertium diem quo Romam ingressi sunt, nullo hoste cogente sponte discedunt.

ERA CCCCXLVIIII. *anno primo Theodosij minoris, Alarico mox post captam vrbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiæ regno præficitur annis septem. Iste quinto regni anno de Italia succedit ad Gallias, ibiq; Placidiam filiam Theodosii principis, Archadii & Honorii Imperatorum sororem, quæ à Gothis Romæ capta fuerat, vxorem sibi assumpsit nullo ex ea semine subsistente. Qui dum à Constantio Romano patricio admoneretur, vt relictis Galliis Hispanias peteret per quendam Gothum apud Barcilonem inter familiares fabulas iugulatur.*

ERA CCCCLIIII. *anno* VII. *Theodosii minoris, post Athaulfum Gothis Sigericus princeps electus est, qui dum ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.*

ERA *& anno quo suprà, Vallia succedens tribus annis regnauit, belli caussa princeps à Gothis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit: Placidiam sororem eius honorificè reddidit: Romani quoque nominis causa intra Hispanias cædes magnas Barbaris intulit: Wandalos Silingos in Betica omnes bello extinxit: Alanos, qui Wandalis & Sueuis potentabantur, adeo* ⁂ *vt extincto Ataco rege ipsorum, pauci qui superfuerant oblito regni nomine, Gunderici regis Wandalorum, qui in Gallia resederant, se patrocinio subiugarent. Isti sunt Wandali qui postea Sueuorum obsidione relicta ad Beticam transierunt, captaque Hispali in Africam migrauerunt. Vallia autem confecto bello Hispaniæ, dum instructa naualı acie in Africam transire disponeret, in fretum Gaditani maris vi tempestatis interceptus, in Hispaniam redire coactus est. Qui deinde per Constantium Romanum patricium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum secunda Aquitania vsque ad Oceanum, cum quibusdam ciuitatibus confinium prouinciarum.*

ERA CCCCLXVII. *anno* Theodosii minoris, Theudoridus post Valliã regnat annis* XXIII. *qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, exercitum mouet, Arelatem nobilissimum oppidum Galliæ obsidet: a cuius obsidione imminente virtute Aëtii Romanæ militiæ ducis remotus abscedit. Extincto autem à Valentiniano Imperatore Eëtio, dum Theudoridus Narbone esset infestus, rursus Theudo à Litorio duce Romanæ militiæ Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primum res prosperas aduersus Gothos gessisset, denuò responsis dæmonum deceptus, in bello à Gothis amisso exercitu miserabiliter superatur: & qui antea hostium millibus cæsis feliciter vicerat, dum fallacia dæmonum oracula quærit, ignobiliter victus interiit, Theudoridus autem sumpto contra Hunos prælio in campis Chatalaunicis superatus occubuit. Gothi autem dimicante Turismodo Theudoridi regis filio adeo extitere victores, vt Attila rex Hunorum prælio victus, metu insequentis exercitus, nusquam comparuisse dicatur.*

ERA CCCXC. *anno Marciani Imp. primo, Turismodus filius Theudoridi regnauit anno vno: qui postquam de Hunis triumphauit, dum multa ageret insolentius, à Theudorico & Frigdarico est fratribus interfectus.*

ERA CCCXCI. *anno* II. *Marciani Imp. Theudoricus post fraternam necem in regnum succedens imperauit annis* XIII. *qui pro eo quod Imperatori Auito sumendi imperialis fastigii cum Gallis auxilium præbuisset, Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiusdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cui cum magna copia rex Sueuorum Rechiarius occurrens, duodecimo Asturicensis vrbis milliario, apud fluuium qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine superatus est, cæsis suorum agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis, ipse postremùm rex telo sauciatus fugit. Theudorico autem cum exercitu ad ciuitatẽ Bragarensem pertendente, die Dominico, etsi incruenta tamen satis lamentabilis eiusdem direptio ciuitatis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rechiarius vero ad locum Portuculæ profectus, regi Theudorico captus adducitur. Quo perempto cæteris qui de priori certamine superfuerant sese tradentibus, aliquantis nihilominus interfectis regnum Sueuorum pœnè destructum est & finitum. Reliqui Sueui, qui remanserant in extrema Gallicia, Massilæ filium nomine Masdrum sibi regem constituunt, regnumque reparatur Sueuorum. Theudoricus autem de Gallicia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem vrbem deprædari moliretur, beatissimæ Eulaliæ martyris terretur ostentis. Mox aduersis sibi nunciis territus, de Emerita egressus, Gallias repetit, & partem exercitus, cum suis ducibus, iterum ad campos Gallicia dirigit, qui cæsa Asturicensi regione rursum reuertuntur ad Gallias. Nec mora Gothicus exercitus duce Ceurila à Theudorico ad Hispanias missus succedit, ad Beticam. Post quem sequenti*

anno

anno Sigericus cum alia parte exercitus dirigitur, & Cetilas reuocatur ad Gallias. Pars autem Gothici exercitus à Sunierico & Nepotiano ducibus ad Galliciam directa, Suenos apud Lusitaniam deprædatur. In Gallias autem Agripinus Comes & ciuis Egidio Comiti Romano æmulus, vt Gothorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theudorico. Post aliquot legati Suenorum ab Arismodo rege Masdræ filio, rege Suenorum, missi ad Theudoricum venerunt, pacem amicitiamq́; poscentes. Similiter Theudoricus Arismodo remittit, cum armorum adiectione, munera, directa etiam & coniugi quam haberet. Sallanem quoque legatum denuo Theudoricus misit ad Arismodum, qui reuersus ad Gallias Theudoricum ab Eurico fratre suo repperit interfectum.

ERA DIIII. *anno imperii Leonis octauo Euridicus, pari scelere quo frater, succedit in regnum annis* XVIII. *in quo honore prouectus & crimine, statim bello desæuit, parteisque Lusitaniæ deprædatur. Qui prius capta Pamphilona, Cæsaraugustam inuadit, totamque Hispaniam superiorem optinuit. Terraconensis etiam nobilitatem, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regressus, Arelatum & Massiliam vrbes capit, suoque regno vtramque subiecit. Iste quodam die congregatis in colloquio Gothis, tela quæ habebant omnes in manibus, a parte ferri, alia viridi, alia roseo, alia croceo colore mutata, naturalem ferri speciem aliquandiu non habuisse comperit. Sub hoc rege Gothi legum instituta scriptis habere cœperunt: nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur. Obiit Arelato Euricus morte propria functus.*

ERA DXXII. *anno* XI. *Zenonis Imperatoris Eurico mortuo, Alaricus filius eius apud Tolosensem vrbem princeps Gothorum efficitur, eosque rexit annis* XX. *tribus. Qui cum à pueritia vitam in otio & conuiuio peregisset, tandem prouocatus à Francis, in regione Pictauensis vrbis prælio inito, extinguitur. eoque interfecto regnum Tolosanum occupantibus Francis destruitur.*

ERA DXLV. *anno* XVII. *Anastasii Imp. Geselicus superioris Regis ex concubina filius Narbonæ princeps efficitur, & regnauit annis quattuor: sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Denique dum eadem ciuitas à Gundebaldo Burgundionum Rege direpta fuisset, iste cum multis vi, dedecore & cum magna suorum clade apud Barcinonam se contulit. ibi moratus, quousque regni fascibus a Theudorico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africam, Wandalorum suffragium poscit, quo in regnum posset restitui. Qui dum non impetrasset auxilium, mox de Africa rediens, ob metum Theodorici Regis, Aquitaniam petiit. Ibi anno vno delitescens Hispaniam reuersus ab Ebbane Theudorici Regis duce, duodecimo à Barcinona vrbe milliario commisso prælio superatus in fugam vertitur, captusque trans fluuium Druentium Galliarum occiditur.*

ERA DXLV. *anno* XXVI. *Anastasii Imperatoris, Theudoricus iunior dum iampridem à Thracia & Pannonia veniens, fugato Arnulfo Rege Ostrogothorum, regnasset in Italia annis* X. *& octo, rursus expulso Rege Wisigothorum Geselico, regnauit in Hispania annis* XV. *Sicque prius Italo regno potitus, postea Hispaniam rexit, quam superstes eiusdem Amalarico nepoti reliquit. Per hunc dignitas vrbis Romæ non parua est restituta. muros enim eius iste redintegrauit. ob quam causam à senatu inauratam statuam meruit.*

ERA DLXIIII. XIIII. *anno Iustiniani Imperatoris, defuncto Theudorico, Amalaricus nepos eius quinque annis regnauit. Qui cum ab Hildeberto Francorum Rege Narbonæ prælio superatus fuisset, Barcinonam fugiens venit, omniumque contra se odio excitato, apud Narbonam in foro ab exercitu iugulatus interiit.*

ERA DLX. *nona Iustiniani Imp. tempore, post Amalaricum Theudis in Hispania creatur in regnum per annos* XVI. *menses quinque. Qui dum esset hæreticus, pacem tamen concessit Ecclesiæ dei, vt licentiam Catholicis Episcopis daret in vnum apud Toletanam vrbem conuenire, & quæcunque ad Ecclesiæ disciplinam necessaria existerent, dicere licenterque disponere. Iste Francorum Reges quinque Cæsaraugustam obsidentes, omnemque fere Terraconensem prouinciam bello depopulantes, misso duce Theudisclo fortiter debellauit, atque à regno suo non pace, sed armis exire coegit. Vulneratur autem à quodam in palatio, qui iamdiu dementis speciem, vt regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insaniam, & quasi furore repletus perfodit principem. quo vulnere prostratus occubauit, & vi gladii indignantem animam exalauit. Fertur autem inter effusionem sanguinis coniurasse homines suos, ne quis interficeret percussorem suum, dicens recepisse se dignam vicissitudinem; quòd & ipse priuatim ducem suum sollicitatum occiderat.*

ERA DLXXX. *anno* XII. *Iustiniani Imperatoris interempto Theudi Theudisclus Gothis præficitur. Regnauit anno vno, mensibus* VII. *Hic pari coniuratorum manu inter epulas cœnæ gladio confossus extinguitur.*

Era DLXXXIIII. *anno XVI. Iustiniani Imperatoris, extincto Theudisclo, Agila Rex creatur, regnans annis quinque. Cuius tertio anno Athanagildus tyrannidem regnandi cupiditate arripuit. Gothi autem Agilam apud Emeritam fide sacramenti oblita interimunt, & Athanagildo se tradunt.*

Era DXCIII. *anno XXXVIII. Iustiniani Imperatoris, Agila perempto, Athanagildus regnum, quod inuaserat, tenuit annis XVI. Iste cum iamdudum sumpta tyrannide Agilam regno priuare quaereret, militum sibi auxilia ab Imp. Iustiniano poposcerat, quos postea submouere à finibus regni molitus non potuit. aduersus quos huc vsque confligitur. Nam frequentibus antea praeliis caesi, nunc vero multis casibus fracti ac diminuti sunt. Decessit autem Athanagildus Toleto propria morte, vacante regno mensibus quinque.*

Era DCVIII. *anno secundo Iustini minoris post Athanagildum Liuua Narbonae regno praeficitur, regnauitq; annis tribus. qui secundo anno postquam adeptus est principatum Leuuigildum fratrem suum socium regni constituit, Hispaniaeq; administrationi praefecit. ipse autem Galliae regno cōtentus est. sicq; regnum duos capit, cum nulla potestas patiens consortis sit. Huic autem in ordine temporum vnus tantùm annus reputatur, reliqui, Leuuigildo adnumerantur.*

Era DCVIII. *anno secundo Iustini minoris, Leuuigildus adepto Hispaniae & Galliae regno ocium periculosum ratus, regnum bello ampliare statuerat. Subegit Aregenses. capit Sabariam. Crospida ab eo deuicta est. Cesserant etiam armis illius omnes rebelles Hispaniae vrbes. fudit quoque diuerso praelio militem, & quaedam castra ab eis occupata dimicando recepit. Erminigildum deinde imperiis suis tyrannizantem obsessum exsuperauit. Postremò bellum Sueuis intulit, regnumq; eorum iniuria gentis suae mira celeritate transmisit, Hispania penè tota potitus. Nam antea gens Gothorum angustis finibus artabatur. Sed obfuscauit in eo error impietatis gloriam tātae virtutis. Denique iniqua perfidia furore repletus, in Catholicos persecutione commota, plurimos Episcoporum exilio relegauit, & Ecclesiarum reditus & priuilegia tulit. multos quoque terroribus suis in Arrianam haeresim & pestilentiam impulit: plerosque sine persecutione, illectos auro rebusque decepit. Ausus quinetiam inter caetera haeresis suae contagia, rebaptizare Catholicos, & non solùm ex plebe sed etiam ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentium Caesaraugustanum de Episcopo apostatam factum, & tanquam à caelo in inferna proiectum. Extitit autem & quibusdam suorum perniciosus. nam vi cupiditatis & liuoris quosque potentes vt vidit, aut capite damnauit, aut opibus ablatis proscripsit. Aerarium quoque ac fiscum primus iste auxit: primusq; inter suos regali veste opertus, solio resedit. Nam antè eum & habitus & consessus communis vt genti, ita & regibus erat. Condidit autem ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij sui Recopolin nominauit. In legibus quoq; ea quae ab Eurico inconditè constituta videbantur correxit, plurimas leges praetermissas adiiciens, plerasq; superfluas auferens. Obiit propria morte Toleto anno regni sui XVIII.*

Era DCXXV. *Leuuigildo defuncto filius eius Recaredus regno est coronatus, cultu praeditus, religionis, & patris moribus longè dissimilis. Namque ille irreligiosus & bello promptissimus, hic fide pius & pace praeclarus. ille armorum artibus gentis imperium dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophaeo sublimans. In ipsis enim regni sui exordiis Catholicam fidem adeptus, totius Gothicae gentis populos inoliti erroris labe detersa, ad cultum rectae fidei reuocauit. Synodum etiam ad condemnationem Arrianae haeresis congregauit, cui concilio idem gloriosissimus princeps interfuit, suaq; eum praesentia & subscriptione firmauit. In belli quoque gloria satis clarus ac praecipuus extitit. Francis enim cum sexaginta ferè millibus armatorum copiis Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, glorioso triumphauit euentu. Nulla vnquam in Hispaniis Gothorum vel maior vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia, residua pars exercitus in fugā versa, Gothis post tergum insequentibus vsq; regni sui finibus caesa est. Saepe etiā & lacertos contra Romanas insolētias & irruptiones Wasconū mouit, vbi nō magis bella tractasse, quàm potiùs gētem, quasi in palaestra eludii, pro vsu vtilitatis videtur exercuisse. Prouincias autem pater praelio cōquisiuit, iste pace cōseruauit, aequitate disposuit, moderamine rexit. Multi quoq; aduersus eū tyrānidē assumere cupientes, detecti sunt, suaeq; machinationis consiliū implere non potuerunt. Fuit aūt placidus, mitis, egregiae bonitatis, tantamque in vulgus gratiam habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt in omnium mentibus influens etiam malos ad affectum sui amoris attraheret: adeò liberalis, vt opes priuatorū, Ecclesiarū praedia direpta à patre & fisco adsociata, iuri ꝓprio restitueret. Adeo quoq; clemens fuit, vt populi tributa saepe indulgentiae largitione donaret. Multos etiam ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus, opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recondens. sciēs ad hoc illi fuisse collatum regnum, vt eo salubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus. fidem enim rectae gloriae quamprimum percepit, nouissimè publica confessione poenitētiae cumulauit. Quintodecimo anno Toleto morte propria decessit.*

Era DCXL. *anno post Recaredum principē filius eius Liuua regin suscepit sceptra annis duobus:*

bus: ignobili quidem matre progenitus, sed virtutum indole insignitus: quem in primo flore adolescentiæ Vittericus sumpta tyrannide innocuum regno deiecit, præcisaq; eius dextra occidit, anno ætatis XX. regni verò secundo.

ERA DCXLII. *extincto Liuua Vittericus regnum, quod viuente illo inuaserat, sibi vendicat annis VII. vir quidem strenuus in armorum arte, sed tamen expers victoriæ. Namque aduersus Romanum militem bella sæpe molitus, nil satis gloriæ gessit, præter quòd milites quosdam Sagontia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit. in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio periit. Mors quippe innocentis inulta in illo non fuit. inter epulas enim prandii coniuratione suorum est interfectus. Corpus verò eius viliter est exportatum atque sepultum.*

ERA DCXL. *octaua. Gundemarus post Vittericum princeps efficitur annis duobus. hic Wascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Toleto propria morte decessit.*

ERA DCLI. *Sisebutus post Gundemarum regali fastigio euocatur, regnans annos VIII. menses sex. qui in initio regni sui Iudæos ad fidē Christianā permouēs æmulationē quidē Dei habuit, sed non secundum scientiam. Potestate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed sicut scriptum est, siue per occasionem, siue per veritatem, Christus adnuntietur. Fuit autem lingua nitidus, literarum studiis ex parte imbutus. In bellicis quoque caussis fauorem habuit præliorum. Astures enim rebellantes misso exercitu per ducem suum Richilanem in ditionem suam reduxit. Roccon
es arduis montibus vndiq; circumseptos similiter per duces deuicit. De Romanis quoq; præsens feliciter triumphauit, & quasdam vrbes pugnādo subegit: adeo clemens post victoriam, vt penè omnes ab exercitu suo hostili præda in seruitutem redactos precio dato absolueret, eiusq; thesaurus redemptio captiuorum existeret. Hunc alij morbo alii veneno asserunt interfectum. Hi sunt anni Gothorū regū, ab exordio Athanarici regis vsque ad istum Sisebutū; anni CCL. vnus.* ERA DCLXVI.

Explicit historia Gothorum.

INCIPIT HISTORIA WANDALORVM.

ANDALI *cùm Alanis & Suenis pariter Hispanias ingrediuntur. Hi pace inter se initâ, sorte ad inhabitandum sibi prouinciarum diuidunt regiones. Galliciam Wandali & Sueni occupant. Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias. Wandali autem cognomine Silingi Beticam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua barbaris dominantibus se subiugant. In Hispanias Gundericus primus rex Wandalorum successit, regnans in Galliciæ partibus annis XVI. qui dum rupto fœdere pacis Suenos in Nernosis montibus obsideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Wandalis ad Beticam transiuit: captaque Hispali cum inreuerenter in Ecclesias ipsius ciuitatis manus extendisset, mox Dei iudicio dæmone correptus interiit. Cui Gisericus frater suus ex Catholico apostata factus succedit in regnum annorum sexaginta: qui de Betica prouinciæ litore ad Mauritaniam venit, & Africa relicta in Hispaniam transfretauit. Cui Valentinianus occidentis Imperator non valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam Wandali possederant tanquam pacifico tradidit, conditionibus ab eo sacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem sacramenti religione violata Carthaginem peruadit, Siciliam deprædatur, Panormum obsidet, Arrianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiæ expellit, martyres plurimos efficit. Aduersus quem Theodosius minor Orientis Imperator bellum præparauit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thraciam Illyricumq; vastantibus, exercitus Wandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendendos Thraces & Illyrianos transmittitur. Geisericus autem non contentus solis Africæ vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisque opibus Romanorū per quatuordecim dies, relicto Valentiniano, filias eius multaq; millia captiuorum secum tulit. moxq; Carthaginē rediit, & per legatos postulata pace à Valentiniano filias eius ei Constantinopolim mittit, sicq; post multarum prouinciarum clades & Christianorum spolia atq; neces moritur regni sui anno sexagesimo. Hunericus autē filius eius regnauit annis septem, mensibus quinq;, habens in coniugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipse Arriano suscitato furore Catholicas per totam Africam atrocior patre persequitur Ecclesias, tollit sacerdotes, & cuncti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegauit, martyres fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis perfectè vsque ad finē suum locuti sunt. Tunc Lætus Leptensis ciuitatis Episcopus glorioso martyrio coronatur. Venericus aūt inter innumerabiles suarū impietatū stragēs, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni sui anno vt Arrius pater eius interiorib. cūctis effusis miserabiliter vitā amisit. Cui succedēs Guntabūdus regnauit XII. annis, qui statim pacē Ecclesia donauit, & Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Trasemūdus regnauit annis XXVII. mensib. quatuor. Iste Arriana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, In Sardiniā exilio ex omni Africana ecclesia CXX.*

Episcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Post quem regnauit Hildiris ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiserico captiuata, quæ Hunerico filio suo fuerat iuncta. Regnauitq; Hildiris annis septem & tribus mensibus. Iste sacramento à prædecessore suo Trasemundo fuerat obstrictus, ne Catholicis in regno suo Ecclesias aperiret, aut priuilegia restitueret. priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit sacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Ecclesias aperiri. Quem Gilimer assumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris custodia mancipauit. Post hæc Gilimer tyrannus regnauit annis tribus, mensibus octo: qui multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorumq; substantias tulit. aduersus quem Iustinianus Imp. incitatione Lati Episcopi, qui ab Hunerico Wandalorum rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Belisario magistro militum duce mittit: quem Belisarius cum omni gente Wandalorum prælio fugauit. Africam cepit centesimo XVII. *Wandalorum ingressionis anno. In ipso autem Belisarii occursu, priusquam congressio fieret, Gilimer tyrannus Hildirim regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis suis ex rapinis prouinciarum Africæ conquisitis Constantinopolim Iustiniano Imperatori duxit: sicq; regnum destructum est & finitum Wandalorum. Fiunt simul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hispaniam ingressus est, vsq; ad Gilimeri casum & Wandalorum interitum anni* CXX. *tres & menses septem.*

Explicit historia Wandalorum.

INCIPIT HISTORIA SVEVORVM.

SVEVI *duce Hermerico rege cum Alanis & Wandalis simul Hispanias ingressi sunt* ERA CCCCXCVII. *Hi Galliciam cum Wandalis occupant. Wandalis autẽ transeuntibus Africam, Galliciam soli Sueui sortiti sunt; quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciæ regno suo vtebantur: quos Emericus assidua vastatione deprædans tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutissimè per annos septem oppressus interiit. Post quem Riccila filius eius successit & regnauit annis octo. Hic iubẽte patre ab eo missus, Vndebotum Romanæ militiæ ducem cum suis omnibus copiis ad S. ngillium Beticæ fluuium inito bello prostrauit, magnis eius auri argentiq; copiis occupatis. Post obitum autem patris suscepto regno, Hispania ab eo optenta cum Betica, Carthaginenses prouincias in suam redegit potestatem. Quo defuncto Rectiarius succedit in regnum annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni sui* deprædatur. Mox ad Theudoridum socerum suum profectus Cæsaraugustanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaq; per dolum Ilerdensi vrbe, egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theudoridus rex Hispaniam ingrederetur, initę prælio aduersus eum, primò fugatus, deinde captus occiditur. Occiso Rectiario Sueui bifariè diuisi, pars Fratan, pars Masdram sibi regem constituunt. Masdras autem cum manu Sueuorum statim Lusitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædisq; contractis. Ciuitas etiam Olisepona sub specie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Masdram reuertuntur: regionem Galliciæ adhærentem flumini Durio deprædantur. Masdras autem peracto tertio anno regni sui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remismundum Masdræ filium oritur de regni potestate dissensio. Sed Frumarius, cum manu quam habebat, Flauiensem ciuitatem grandi euertit excidio. Remismundus autem vicina sibi pariter Arigensium loca & Lucensis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remismundus omnes Sueuos in suam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis reformat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos et arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Lusitaniam transiit. Cimbricam pace deceptam diripit. Olisepona quoque ab eo occupatur: ciues vero qui illic præerant, custodiendos tradidit Lusidio. Huius tempore Alax natione Galata, effectus apostata & Arrianus, inter Sueuos regis sui auxilio fidei Catholicæ hostis emersit. cuius seductione Sueui à fide Catholica recedentes, in Arrianum dogma declinant. Post multos deinde reges regnum Sueuorum suscepit Theudemirus qui fidem Catholicam adeptus, Arrianæ impietatis errore destructo Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius temporibus Martinus monasterii Dumiensis episcopus fide & scientia claruit. Cuius studio & pax ecclesiæ reddita est, & multa monasteria condita. Post Theudemirum, Miro Sueuorum princeps efficitur, & regnauit annis* XIII. *Hic bellum secundo regni sui anno contra Roccones intulit: deinde in auxilium Liuuigildi Gothorum regis aduersus rebellem filium ad expugnandam Hispalim pergit, ibiq; vitæ terminum clausit. Cui Eburicus filius in regnum succedit: quem adolescentem Audicas assumpta tyrannide regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non dilata est sententia. mox enim Liuuigildus Gothorum rex Sueuis bellum inferens, o-*

pemto

ptento eodem regno Audicam deiecit, atque detonso eo, post regni honorem, presbyterii officio consecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi suo fecerat; rursus idem ab alio congrua meriti vicissitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod mansit annis centum xx. sex.

Explicit historia Sueuorum.

CHRONICA REGVM WISIGOTHORVM.

RA *quadringentesima, in Gothis primus Rex Atanaricus efficitur. Post hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulfus eligitur. Isto regnante, Gothi relicta Italia, Gallias ac postea Hispanias occupant. Anni vero regũ hac summa notantur.*

Atanaricus regnauit annos XIII.

Alaricus regnauit annos XXVIII. *in Italia.*

Ataulfus regnauit annos VI

Sigericus regnauit annos VII. *alibi semis tantum* D̄.

Walia regnauit annos III.

Theuderedus regnauit annos XXXIII.

Thurismodus regnauit annos III. *alibi vnum.*

Theudericus regnauit annos VII. *alibi* XIII.

Euricus regnauit annos XV.

Alaricus regnauit annos XXIII.

Gesalicus regnauit annos III. *& in Letebra annum* I. *alibi* XV.

Theudericus de Italia regnat in Hispania tutelam agens Amalerico nepoti suo per consules annos XLI.

Amalaricus regnauit annos V.

Theudi regnauit annos XVI. *menses* VI.

Theudisclus regnauit annum I. *menses* VI. *dies* XIII.

Agila regnauit annos V. *menses* VI. *dies* XIII.

Athanagildus regnauit annos XV. *menses* VI.

Vacat regnum menses V. *& alibi* X.III.

Liuua regnauit annum I.

Liuuigildus regnauit annos XVIII.

Reccaredus regnauit annos XV. *menses* VI. *dies* X.

Item Liuua regnauit annum I. *menses* VI.

Wittericus regnauit annos VI. *menses* X.

Gundemarus regnauit annum I. *menses* X. *dies* XIIII.

Sisebutus regnauit annos VIII. *menses* XI. *dies* XVI.

Item Reccaredus regnauit annos III.

Suuintila regnauit annos X.

Sisenandus regnauit annos IIII. *menses* XI. *dies* XVI.

Chintila regnauit annos III. *menses* VIIII. *dies* VIIII.

Tulga regnauit annos II. *menses* IIII.

Chindasuindus solus regnauit annos VI. *menses* XIII. *dies* XX.

Item cum filio suo Recessuindo rege regnauit annos IIII. *menses* VIII. *dies* XII. *obiit pridie Kal Octobris, Era* DCLXI.

Recessuindus solus regnauit annos XXIII. *menses* VII. *dies* XI.

Obiit Kal. Sept. D. IIII. *feria, hora* III *Era* DCCX. *anno incarnationis domini nostri Iesu Christi* DCCLXXII. *anni Cycli decẽnoualis* VIII. *luna* III. *Idem cum patre suo regnauit annos* IIII. *menses* VIII. *dies* XI.

Suscepit autem domnus Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit in supradictis Kalend. Septembribus, dilata vnctionis sollemnitate vsq; in diem XIIII. *Kal. Octobris, luna* XXI. *Era qua supra. Idem quoque gloriosus Wamba Rex regnauit annos* VIII. *mens.* I. *dies* XIIII. *Accepit quoq; pænitẽtiam prædictus princeps die Dominico exeunte hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna* XV. *Era* DCCXVIII.

Suscepit autem succedente die secunda feria gloriosus domnus noster Eruigius regni sceptra, quod fuit Id. Octobris, luna XVI. *Era* DCCXVIII. *dilata vnctionis sollemnitate vsque in superuenientem diem Dominicum, quod fuit* XIIII. *Kalendas Nouembris luna,* XXII. *Era qua supra.*

Episcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Post quem regnauit Hildiris ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiserico captiuata, quæ Hunerico filio suo fuerat iuncta. Regnauitq. Hildiris annis septem & tribus mensibus. Iste sacramento à prædecessore suo Trasemundo fuerat obstrictus, ne Catholicis in regno suo Ecclesias aperiret, aut priuilegia restitueret. priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit sacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Ecclesias aperiri. Quem Gilimer assumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris custodia mancipauit. Post hæc Gilimer tyrannus regnauit annis tribus, mensibus octo: qui multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorumq. substantias tulit. aduersus quem Iustinianus Imp. incitatione Lati Episcopi, qui ab Hunerico Wandalorum rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Belisario magistro militum duce mittit: quem Belisarius cum omni gente Wandalorum prælio fugauit. Africam cepit centesimo XVII. Wandalorum ingressionis anno. In ipso autem Belisarii occursu, priusquam congressio fieret, Gilimer tyrannus Hildirim regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis suis ex rapinis prouinciarum Africæ conquisitis Constantinopolim Iustiniano Imperatori duxit: sicq. regnum destructum est & finitum Wandalorum. Fiunt simul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hispaniam ingressus est, vsq. ad Gilimeri casum & Wandalorum interitum anni CXX. tres & menses septem.

Explicit historia Wandalorum.

INCIPIT HISTORIA SVEVORVM.

VEVI *duce Hermerico rege cum Alanis & Wandalis simul Hispanias ingressi sunt* ERA CCCCXCVII. *Hi Galliciam cum Wandalis occupant. Wandalis autẽ transeuntibus Africam, Galliciam soli Sueui sortiti sunt; quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciæ regno suo vtebantur: quos Emericus assidua vastatione deprædans tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutissimè per annos septem oppressus interiit. Post quem Riccila filius eius successit & regnauit annis octo. Hic iubẽte patre ab eo missus, Vndebotum Romanæ militiæ ducem cum suis omnibus copiis ad Singillium Beticæ fluuium iusto bello prostrauit, magnis eius auri argentiq. copiis occupatis. Post obitum autem patris suscepto regno, Hispania ab eo optenta cum Betica, Carthaginenses prouincias in suam redegit potestatem. Quo defuncto Rectiarius succedit in regnum annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni sui deprædatur. Mox ad Theudoridum socerum suum profectus Cæsaraugustanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaq. per dolum Ilerdensi vrbe, egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theudoridus rex Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primò fugatus, deinde captus occiditur. Occiso Rectiario Sueui bifariè diuisi, pars Fratan, pars Masdram sibi regem constituunt. Masdras autem cum manu Sueuorum statim Lusitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædisq. contractis. Ciuitas etiam Olisepona sub specie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Masdram reuertuntur: regionem Galliciæ adhærentem flumini Durio deprædantur. Masdras autem peracto tertio anno regni sui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remismundum Masdræ filium oritur de regni potestate dissensio. Sed Frumarius, cum manu quam habebat, Flauiensem ciuitatem grandi euertit excidio. Remismundus autem vicina sibi pariter Arigensium loca & Lucensis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remismundus omnes Sueuos in suam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis reformat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: a quo etiam per legatos et arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Lusitaniam transiit. Cimbricam pace deceptam diripit. Olisepona quoque ab eo occupatur: ciues vero qui illic præerant, custodiendos tradidit Lusidio. Huius tempore Alax natione Galata, effectus apostata & Arrianus, inter Sueuos regis sui auxilio fidei Catholicæ hostis emersit. cuius seductione Sueui à fide Catholica recedentes, in Arrianum dogma declinant. Post multos deinde reges regnum Sueuorum suscepit Theudemirus qui fidem Catholicam adeptus, Arrianæ impietatis errore destructo Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius temporibus Martinus monasterii Dumiensis episcopus fide & scientia claruit. Cuius studio & pax ecclesiæ reddita est, & multa monasteria condita. Post Theudemirum, Miro Sueuorum princeps efficitur, & regnauit annis XIII. Hic bellum secundo regni sui anno contra Roccones intulit: deinde in auxilium Liuuigildi Gothorum regis aduersus rebellem filium ad expugnandam Hispalim pergit, ibiq. vitæ terminum clausit. Cui Eburicus filius in regnum succedit: quem adolescentem Audicas assumpta tyrannide regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non dilata est sententia. mox enim Liuuigildus Gothorum rex Sueuis bellum inferens, o-*

ptenio

ipsento eodem regno Audicam deiecit, atque detonso eo, post regni honorem, presbyterii officio consecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi suo fecerat; rursus idem ab alio congrua meriti vicissitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod mansit annis centum xx. sex.

Explicit historia Sueuorum.

CHRONICA REGVM WISIGOTHORVM.

ERA quadringentesima, in Gothis primus Rex Atanaricus efficitur. Post hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulfus eligitur. Isto regnante, Gothi relicta Italia, Gallias ac postea Hispanias occupant. Anni vero regū hac summa notantur.

Atanaricus regnauit annos XIII.
Alaricus regnauit annos XXVIII. in Italia.
Ataulfus regnauit annos VI
Sigericus regnauit annos VII. alibi semis tantum D.
Walia regnauit annos III.
Theuderedus regnauit annos XXXIII.
Thurismodus regnauit annos III. alibi vnum.
Theudericus regnauit annos VII. alibi XIII.
Euricus regnauit annos XV.
Alaricus regnauit annos XXIII.
Gesalicus regnauit annos III. & in latebra annum I. alibi XV.
Theudericus de Italia regnat in Hispania tutelam agens Amalerico nepoti suo per consules annos XLI.
Amalaricus regnauit annos V.
Theudis regnauit annos XVI. menses VI.
Theudisclus regnauit annum I. menses VI. dies XIII.
Agila regnauit annos V. menses VI. dies XIII.
Athanagildus regnauit annos XV. menses VI.
Vacat regnum menses V. & alibi XIII.
Liuua regnauit annum I.
Liuuigildus regnauit annos XVIII.
Reccaredus regnauit annos XV. menses VI. dies X.
Item Liuua regnauit annum I. menses VI.
Wittericus regnauit annos VI. menses X.
Gundemarus regnauit annum I. menses X. dies XIIII.
Sisebutus regnauit annos VIII. menses XI. dies XVI.
Item Reccaredus regnauit annos III.
Suuintila regnauit annos X.
Sisenandus regnauit annos IIII. menses XI. dies XVI.
Chintila regnauit annos III. menses VIIII. dies VIIII.
Tulga regnauit annos II. menses IIII.
Chindasuindus solus regnauit annos VI. menses XIII. dies XX.
Item cum filio suo Recessuindo rege regnauit annos IIII. menses VIII. dies XII. obiit pridie Kal. Octobris, Era DCLXI.
Recessuindus solus regnauit annos XXIII. menses VII. dies XI.
Obiit Kal. Sept. D. IIII. feria, hora III. Era DCCX. anno incarnationis domini nostri Iesu Christi DCCLXXII. anni Cycli decēnoualis VIII. luna III. Idem cum patre suo regnauit annos IIII. menses VIII. dies XI.
Suscepit autem domnus Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit in supradictis Kalend. Septembribus, dilata vnctionis sollemnitate vsq. in diem XIIII. Kal. Octobris, luna XXI. Era qua supra. Idem quoque gloriosus Wamba Rex regnauit annos VIII. mens. I. dies XIIII. Accepit quoq. pœnitētiam prædictus princeps die Dominico exeunte hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna XV. Era DCCXVIII.
Suscepit autem succedente die secunda feria gloriosus domnus noster Eruigius regni sceptra, quod fuit Id. Octobris, luna XVI. Era DCCXVIII. dilata vnctionis sollemnitate vsque in superuenientem diem Dominicum, quod fuit XIIII. Kalendas Nouembris luna, XXII. Era qua supra.

INCIPIVNT TITVLI LIBRORVM XII. LEGIS WISIGOTHORVM.

LEGIS

LEGIS WISIGOTHORVM LIBER PRIMVS.

Index Capitulorum Tituli Primi qui est,

DE LEGISLATORE.

I. *Quod sit artificium condendarum legum.*

ALVTARE daturi in legum constitutionem præconium, ad nouam operationis formam antiquorum studiis nouos artus aptamus: reserantes virtutem tam formandæ legis quàm peritiam formantis artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius probabitur enitere, si non ex coniectura trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis: neque syllogismorum acumine figuras imprimat disputationis, sed puris honestisque præceptis modestè statuat articulos legis. Etenim vt ars operis huius se in hac dispensatione componat, ordo magnę ratiocinationis exoptat. Namque cùm experimenta rerum manus tenet artificis, ad dispositionem formæ frustra quæritur inuestigatio rationis. In inprouisis certè acuta se expetit ratio indagatione cognosci: in non ignotis autem, experimento faciendi se properat reserari. Latentis ergo rei, quia species ignoratur, non immerito considerationis ordo requiritur: Cum verò expertos vsus in speculo visionis fides veritatis adducit, non iam materia formæ ratiocinationem dicti, sed operationem facti deposcit. Vnde nos melius mores, quàm eloquia ordinantes, non personam oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

II. *Quo modo uti debeat artifex legum.*

FOrmandarum ergo artifex legum non disceptatione debet vti, sed iure: nec videri cõgruum sibi contentione legem condidisse, sed ordine. Ab illo enim negotia rerum nõ expetunt in theatrali fauore clamorem, sed in exoptata saluatione populi legem manifestam.

III. *Quid requirendum est in artifice legum.*

TVnc primum requirendum est, vt id quod inducitur, possibile credatur. Nouissimè ostendendum, si non pro familiari compendio, sed pro vtilitate populi suadetur: vt appareat eum, qui legislator existit, nullo priuato cõmodo, sed omnium ciuium vtilitati

communimentum præsidiumque opportunæ legis inducere.

IV. *Qualis erit in viuendo artifex legum.*

[* constitutio.] ERit consequenter idem lator iuris ac legis mores eloquiis anteponens: vt † contio illius plus virtute personet quàm sermone: sicque quid dixerit, amplius factis quàm dictis exornet: priusque promenda compleat quàm implenda depromat.

V. *Qualis erit in consiliando artifex legum.*

[* paucis.] ERit in adinuentione deo sibique tantummodo conscius, consilio probis & † paucis admixtus, assensu ciuilis populisque communis: vt alienæ prouisor salutis, commodius ex vniuersali consensu exerceat gubernaculum, quàm ingerat ex singulari potestate iudicium.

VI. *Qualis erit in eloquendo artifex legum.*

[* prodierit.] ERit contionans eloquiis clarus, sententia non dubius, euidentia plenus: vt quicquid ex legali fonte † prodierit, in riuolis audientium sine retardatione recurrat: totumque qui audierit, ita cognoscat, vt nulla hunc difficultas dubium reddat.

VII. *Qualis erit in iudicando artifex legum.*

[* præuidendo.] ERit iudicans in indagando viuax, in † præueniendo fixus, in decernendo non anxius, in percutiendo parcus, in parcendo assiduus, in innocente vindex, in noxio temperatus, in aduena sollicitus, in indigena mansuetus. Personam tanto nesciat accipere quanto & contemnat eligere.

VIII. *Qualis in publicis, qualis in priuatis erit artifex legum.*

ERit, quæcunque sunt publica, patrio recturus amore: quæcunque priuata, herili dispensaturus ex potestate: vt hunc vniuersitas patrem, paruitas habeat dominum, sicque diligatur in toto, vt timeatur in paruo: quatenus & nullus huic seruire paueat, & omnes eius amorem morte compensandum exoptent.

VIIII. *Quod dare debeat legibus disciplinam artifex legum.*

[† considerando] [* enim vt cuicunque.] TVm deinde sciat in hoc maximè stare grauitatis publicæ gloriam, si det & ipsis legibus disciplinam. Nam cùm salus tota plebium in † consecrando iure consistat, leges ipsas corrigere debet antequam mores. Veniunt † etiam vt cuique libet in contentione, & leges pro arbitrio suo ferunt. Induunt sibi fictam de grauitate ac pudore personam. adeo vt illis sit lex publica, inhonestas priuata. Sicque obtentu legum, contraria legibus adoperiunt, qui, vigore legis, obuia legibus euellere debuerunt.

II. TITVLVS DE LEGE.

I. *Quid obseruabit legis lator in legibus suadendis.*

ITem in suadendis legibus erit plena causa dicendi, non vt partem orationis meditandi videatur gratia optinere, sed desideratum perfectionis optinuisse laborem. In earũ namque formationibus non sophismata disputationis, sed virtutem iuris mauult causa discriminis. Quæritur etiam illic, non quid contentio dicat, sed quid actio promat. Quia & excessus morum non coercendi sunt cothurno loquutionum, sed temperamento virtutum.

II. *Quid sit lex.*

[† nunciatrix.] LEx est æmula diuinitatis, antistes religionis, fons disciplinarum, artifex iuris, boni mores inueniens atque componens, gubernaculum ciuitatis, iustitiæ † nunciatrix, magistra vitæ, anima totius corporis popularis.

III.

III. *Quid agit lex.*

Lex † agit omnem ciuitatis ordinem, omnémque hominis ætatem: quæ sic fœminis datur, vt maribus: iuuentutem complectitur & senectutem: tam prudentibus quam indoctis, tam vrbanis quàm rusticis fertur. Quæ summum salutis principum ac populorum culmen optinet, & cum manifesto præclaroque præconio in modum lucidissimi Solis effulget. † regula

IIII. *Qualis erit lex.*

Lex erit manifesta, nec quemquam in captionem ciuium deuocabit. Erit etiam secundum naturam, secundum consuetudinem ciuitatis, loco temporique conueniens, iusta & æquabilia præscribens, congruens, honesta & digna, vtilis, necessaria. In qua præuidendum est ex vtilitate quæ prætenditur, an plus commodi, an plus iniquitatis oriatur: vt dinosci possit, si plus veritati prospiciat publicæ, quàm religioni videatur obesse: † ac sic honestatem tueatur, vt non cum salutis periculo arguat. † an est.

V. *Quare sit lex.*

Fieri autem leges hæc ratio cogit, vt earum metu, humana coerceatur improbitas, sitque tuta inter noxios innocentium vita, atque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi præsumptio.

VI. *Quid triumphet de hostibus lex.*

His in domestica pace ita perfectis, totaque primo à principib. secundo à ciuibus, exhinc à populis & à domo iurgiorum peste seclusa, eundum est in aduersis, & obuiandum hostibus potentialiter & fidenter, tanto in externis spe fida victoriæ, quâto nihil erit quod in externis formidari valeat aut timeri. Pacis enim oleo, & legum vino, tota plebiũ massa in statu salutari concreta exseret hostib. inde inuictos vnde illæsos artus pducere videntur iustis adiuta legibus tela. Erũtque viri melius æquitate quã telo muniti, vt contra hostem ante iusticiam dirigat princeps, quam vibret spicula miles. Fœlicior iam domestica æquitas anteibit: quia & sæuiores erunt in hostium populatione mucrones, quos de domibus modestè produxerint leges. Experimentum enim naturalis est rei, vt iusticia illa confodiat hostem, quæ tutauerit ciuem, & externam inde perimat litem, vnde suorum internam possederit pacem. Sicut ergo modestia principum temperantia est legum, ita concordia ciuium victoria est hostium. Ex mansuetudine etenim principũ, oboritur dispositio legũ. Ex dispositione legũ, institutio morũ. Ex institutione morũ, concordia ciuiũ. Ex concordia ciuiũ, triũphus hostiũ. Sicq; bonus princeps interna regens & externa cõquirens, dum suam pacem possidet & alienã litem obrumpit, celebratur & in ciuibus rector, & in hostibus victor: habiturus post labentia tempora requiem sempiternam: post luteum aurum, cœleste regnum: post diadema & purpuram, gloriæ coronam. Quin potius nec deficiet esse rex. quoniam dum regnum terrenum relinquit, & cœleste conquirit, non erit amisisse regni gloriam, sed auxisse.

DE NEGOTIIS CAVSARVM LIBER SECVNDVS.

TIT. I. DE † IVDICIIS ET IVDICATIS. † iudiciis

XI *De diebus festis & feriatis, in quibus non sunt negotia exsequenda.*

XII. *Vt nulla caussa à iudicib. audiatur, quæ legibus non tenetur.*

XIII *Vt terminatæ causæ nullatenus reuol uātur: reliquæ verò ad libri huius seriē terminentur, adiiciendi leges principibus libertate manente.*

XIV. *Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps, aut consentio volūtatis potestatem dederit iudicandi.*

XV. *Quales causas debeāt audire tiufadi, & qualibus personis causas audiendas iniungant.*

XVI. *Vt iudices tā criminales quàm communes terminent causas: pacis autem adsertores & sola regia potestas ordinet, & tantumdem à rege commissa negotia iudicent.*

XVII. *De dampnis eorū, qui non accepta potestate præsumserint iudicare.*

XVIII. *De his qui ammoniti iudicis epistola vel sigillo ad iudiciū venire cōtēpserint.*

XVIIII. *Si iudex interpellantē audire contēnat, & vtrùm fraudulenter an ignorāter iudicium promat.*

XX. *Si iudex aut per cōmodum aut per ignorantiam iudicet causam.*

XXI. *Si iudex dolo vel calliditate aut vnā aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.*

XXII. *Quòd primò iudex seruare debet, vt causam bene cognoscat.*

XXIII. *Si cuiuscunq; honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus, vel si iudex contra legem præsumat iudicium dare.*

XXIV. *Iudex qualiter faciat iudicatum.*

XXV. *De commodis atq; dampnis iudicis vel saionis.*

XXVI. *Quòd omnis potestatē accipit iudicāat, iudicis nomine censeatur ex lege.*

XXVII. *Vt omne vinculū, quod post datū iniustum iudicium à causidicis fuerit exactum, habeatur inualidum.*

XXVIII. *Vt iniustum iudiciū & definitio iniusta, regio metu vel iussu à iudicibus ordinata non valeat.*

XXVIIII. *De data episcopis potestate distringēdi iudices nequiter iudicantes.*

XXX. *Item de data episcopis potestate ammonendi iudices nequiter iudicantes.*

XXXI. *Vt index si à quocunq; fuerit pulsatus noverit à se petenti reddere rationem.*

XXXII. *De dampnis iudicum aliena contingentium.*

XXXIII. *De his qui regiā contempserint iussionem.*

XXXIV. *De his qui ob noui principis fidē seruādam iurare distulerint, vel de illis qui ex palatino officio ad eius præsentiam venire neglexerint.*

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De tempore quo debeant leges emendata valere.

RAGMA suum emendatis legibus assignantes, illud primum in ordine præfationis & loco præmittimus, quia sicut legum euidentia populorum est excessibus vtilis, ita sanctionum obscuritas turbat ordines æquitatis. Nam plerumque dum quædam bene ordinata nebuloso verborum tractu consistunt, ipsa sibi repugnantiam nutriunt, dum litigantium controuersias lucidè non excludunt. Sicque vbi debuerunt finem ferre calumniis, ibi nouos contra se pariunt laqueos captionis. Hinc ergo † diuersitas causatum exoritur, hinc cōtrouersiæ litigantium generantur. Hinc etiam hæsitatib iudicum nascitur, ita vt in finiendis vel compescendis calumniis habere terminum nesciant, quę vtique nutantia semper approbantur & dubia. Et ideo quia perstringi tota quæ in controuersiam veniunt breui complicatione non possunt: saltim vel quæ in contentione pertractanda sese gloriosis nostræ celsitudinis sensibus ingesserunt, ea in hoc libro specialiter corrigi & elimata probitatis sententia decreuimus ordinari. Euidentia videlicet dubiis, præstantia noxiis; clementiora mortiferis, ad apertionem clausis, perfectionem cœptis imprimēs institutis, quo nostri regni papulos, quos vna & euidens pax nostri regiminis continet, hæc deinceps institutio correctarum legum ordinandos astringat atq; retētet. Et ideo harum legum correctio, vel nouellarum nostrarum sanctionum ordinata constructio, sicuti in hoc libro & ordinatis titulis posita, & subsequenti est serie annotata ita ab anno secundo regni nostri, à duodecimo Kalendarum Nouembrium, in cunctis personis ac gentibus nostræ amplitudinis imperio subiugatis innexum sibi à nostra gloria optineat valorem, & inconuulso celebritatis oraculo valitura consistat: vt sicut sublime in throno serenitatis nostræ celsitudine residente videntibus cunctis sacerdotibus dei.

† aduersitas.

dei, Senioribusque palatii atque Gardingis, earum manifestatio claruit; ita earundem celebritas vel reuerentia in cunctis regni nostri prouinciis debeat obseruari. Leges sane quas in Iudæorum excessibus nostra gloria promulgauit, ab eo tempore valituras esse decernimus, ex quo his confirmationem gloriosa serenitatis nostræ renouatione impressimus.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quòd tam regia potestas quàm populorum vniuersitas legum reuerentiæ sit subiecta.

OMnipotens rerum dominus & cōditor vnus, prouidens commoda humanę saluti, discere iustitiam habitatores terræ sacræ legis sacris decenter imperauit oraculis. Sed quia solius tam immensæ diuinitatis imperiis hęc cordibus imprimuntur humanis, conuenit omnium terrenorum quamuis excellentissimas potestates illi colla submittere mentis, cui etiam militiæ cælestis famulatur dignitas seruitute. Quapropter si obediendum est deo, diligenda est iustitia: quæ si fuerit dilecta, erit instanter operandum in illa: quam quisque tunc verius & ardentius diligit, cum vnius æquitatis sententia cum proximo semetipsum astringit. Gratanter ergo iussa cœlestia amplectentes damus modestas simul nobis & subditis leges: quibus ita & nostri culminis clementia, & succedentium regum nouitas adfutura vna cum regiminis nostri generali multitudine vniuersa obedire decernitur ac parere iubetur: vt nullis factionibus à custodia legum quæ iniicitur subditis, sese alienam reddat cuiuslibet persona vel potentia dignitatis, quatenus subiectos ad reuerentiam legis impellat necessitas principisque voluntas.

III. NOVITR. EMDTA. FLS. RCDS. REX.

Quòd nulli leges nescire liceat.

OMnis scientia sana ordinabiliter vitat ignorantiam execrandam. Nam cum scriptum sit, Noluit intelligere, vt bene ageret, certum est quod qui intelligere noluit, bene agere contempnit. Nullus ergo idcirco sibi existimet inlicitum faciendi licere quodlibet, quia se nouit legum decreta sanctionesque nescire. Nam non insontem faciet ignorantiæ causa, quem noxiarum dampnis implicauerit culpa.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quòd antea ordinare oportuit negotia principum & postea populorum.

BEne deus conditor rerum disponens humani corporis formam, in sublime caput erexit, atque ex illo cunctas membrorum fibras exoriri decreuit: vnde hoc etiam à capiendis initiis caput vocari percensuit, formans in illo & fulgorem luminum, ex quo perspici possent, quæcunque noxia concurrissent, constituens in eo & intelligendi vigorem, per quem connexa & subdita membra vel dispositio regeret, vel prouidentia ordinaret. Hinc est & peritorum medicorum pręcipua cura, vt ante capiti quàm membris incipiant adhibere medelam. Quæ ideo non immerito ordinabiliter exerceri cæteris censetur, cum ab artificis peritia hæc dispensari patescunt. Quia si salutare caput extiterit, rationem colligit, qualiter curare membra cætera possit. Nam si arcem molestia occupauerit capitis, non poterit in artus dare deriuationes salutis, quas in se consumpserit iugis causa langoris. Ordinando igitur sunt primò negotia principum, tutanda salus, defendenda vita. Sicque in statu & negotiis plebium ordinatio dirigenda, vt dum salus competens prospicitur regum, fida valentibus teneatur saluatio populorum.

V. FLS. RCDS. REX.

Item de tempore quo debeant leges emendatæ valere.

QVoniam nouitatem legum, vetustas † malorum exigit, & innouare leges veternosas peccaminum antiquitas impetrauit, ideo leges in hoc libro conscriptas ab anno secundo † bonæ memoriæ domini & genitoris † mei Chindasuindi regis in cunctis

† Seniorum
† diuæ.
† nostri.

personis ac gentibus nostræ amplitudinis imperio subiugatis omni robore decernimus ac iugi mansuras obseruantia consecramus: ita vt relictis illis, quas non æquitas iudicantis, sed libitus impresserat potestatis, euacuatisque iudiciis & omnibus scripturis earum ordinatione confectis, hæ solæ valeant leges, quas aut ex antiquitate iustè nouimus, aut tenemus, aut idem genitor noster, vel pro æquitate iudiciorum vel pro austeritate culparum visus est non immeritò condidisse, prolatis seu connexis aliis legibus quas nostri culminis fastigium iudiciali præsidens throno coram vniuersis Dei sanctis sacerdotibus cunctisque officiis palatinis iubente domino atque fauente, audientium vniuersali consensu edidit & formauit, ac suæ gloriæ titulis annotauit: ita vt tam hæ quæ iam prolatæ consistunt, quàm illæ, quas adhuc exoriri nouorum negotiorum euentus impulerit, valido ac iustissimo vigore perdurent, & æternæ soliditatis iura retineant.

VI. FLS. RCDS. REX.

De principum cupiditate dampnata, eorumque initiis ordinandis, & quo modo conficiendæ sunt scripturæ in nomine principum factæ.

EMinentiæ celsitudo terrenæ tunc salubrius sublimia probatur appetere, cum saluti proximorum pia cernitur compassione prodesse. Vnde solet contingere, vt plus commodi de aliena salute conquirat, quam de propria vtilitate quisque percipiat. In multis enim quia multorum salus attenditur, maioris lucri summa percipitur: In se autem, quia priuati commodi fructus appetitur, non satis est si vnius beneficii præmia cõquirantur. Hinc & illa regendarum tantumdem salus est plebium, quæ non suos fines priuata voluntate concludit; sed quę vniuersitatis limites communi prosperitatis lege defendit. Quapropter ne salutaris ordo imperialibus videatur verbis potius optineri quam factis, de sublimitatis optentu reclinamus ad vota supplicum tranquillæ visionis aspectũ: vt inde salutaris compassio habeat commodum, vnde turmæ plebium adeptæ fuerint supplicationis effectum. Cum igitur præcedentium serie temporum, immoderatior auiditas principum sese prona diffunderet in spoliis populorum, vt augeret rei propriæ censum ærumna flebilis subiectorum, tandem supernę respirationis afflatu nobis est diuinitus inspiratum: vt quia subiectis legis reuerentiam dederamus, principum quoque excessibus retinaculum temperantiæ poneremus. Proinde sincera mansuetudinis nostræ deliberatione, tam nobis quam cunctis gloriæ nostræ successoribus adfuturis deo mediante legem ponimus, decretumque diualis obseruantiæ promulgamus: vt nullus regũ impulsionis suę quibuscunq; motib. aut factionib. scripturas de quibuslibet reb. alteri debitis ita extorqueat, vel extorquendas instituat quatenus iniustè ac nolenter debitarum sibi quisque priuari possit dominio rerum. Quòd si alicuius gratissima voluntate quippiam de rebus à quocunque perceperit, vel pro euidenti præstatione lucratus aliquid fuerit, in eadem scriptura patens voluntatis ac præstiti conditio annotetur, per quam aut impressio principis aut conferentis fraus euidentissimè detegatur. Et si patuerit à nolente fuisse scripturam exactam, aut resipiscat improbitas principis & euacuet quod male contraxit, aut certe post eius mortem ad eum cui exacta est scriptura vel ad heredes eius res ipsæ sine cunctatione debeant reuocari. Illæ autem res, quæ seclusa omni compressionis argumentatione directo modo transierint in principis potestatem, in eius perenniter iure perdurent; & quicquid ex rebus ipsis idem princeps ordinare voluerit, suæ potestatis arbitrio subiacebit. Verum, vt omne huius negotium actionis roboret sinceritas veritatis, cum quarumcunque rerũ scripturæ in principis nomine extiterint factæ, mox testes, qui in eadẽ scriptura subscriptores accesserint, ab his quos elegerit princeps diligẽtissime perquiratur, si non aliquod indicium aut de impressione principis, aut fraude scripturam facientis modo quocunque cognouerint. Ac sic aut ritè facta series scripturæ permaneat, aut irritè confecta euanescat. Similis quoque ordo de terris, vineis atque familiis obseruetur: si sine scripturæ textu tantummodo coram testibus quælibet facta fuerit definitio. De rebus autem omnibus a tempore Chintilani regis hucusque à principibus acquisitis, aut deinceps si prouenerit acquirendis, quæcunque forsitan princeps inordinata reliquit siue reliquerit, quoniam pro regni apice probantur acquisita fuisse, ad successorem tantundem regni decernimus pertinere, ita habita potestate, vt quicquid ex his elegerit facere, liberum habeat velle. In illis autem rebus, quæ ipsi aut de bonis parentum aut de quorumcunque prouenerint successionibus proximorum, ita eidem principi eiusque

iuſque filiis, aut, ſi filii defuerint, heredibus quoque legitimis hereditatis iura patebunt: ſicut etiam cæteris lege vel ſucceſſione patere noſcuntur. Quòd ſi aliquid ex rebus de quorumcunque parentum aut proximorum non ſolùm ſucceſſione, ſed etiam qualibet collatione, aut quolibet contractu ad ius ipſius perueniſſe patuerit, ſi contingat hæc inordinata relinqui, non ad ſucceſſorem regni, ſed ad filios vel heredes eius qui conquiſiuit, ſpecialiter omnis eadem conquiſitio pertinebit. Nam & de illis rebus, quas idem princeps ante regnum aut ex proprio, aut ex iuſtiſſimo conquiſitu dinoſcitur habuiſſe, irreuocabili ordine aut faciendi exinde quod voluerit poteſtatem habebit, aut certè filiis eius ſucceſſio plena patebit. Quòd ſi filii defuerint, legitimis heredibus, ex his quæ inordinata reliquerit, hereditatem adire licebit. Huius ſanè legis ſententia, in ſolis principum erit negotiis obſeruanda, atque ita perpetim valitura: vt non antea quiſpiam ſolium regale conſcendat quàm iuramenti fœdere hanc legem ſe in omnibus implere promittat. Quemcunque verò aut per tumultuoſas plebes, aut per abſconſa dignitati publicæ machinamenta adeptum eſſe conſtiterit regni faſtigia; mox idem cum omnibus tam nefariè ſibi conſentientibus, & anathema fiat, & Chriſtianorum communionem amittat; tam diræ percuſſionis vltione colliſus, vt omnis diuini ordinis cultor, qui illi communicare præſumpſerit, ſimili cum ipſo damnatione diſpereat, & pœna tabeſcat. Nam & ſi quis legis huius ſeriem ex officio Palatino maliuolè detrahendo lacerare voluerit, aut euacuandam quandoque, vel ſilenter muſitans, vel apertè reſultans, proloqui detectus extiterit, cunctis Palatinæ dignitatis, & conſortiis & officiis mox nudatus, omnium rerum ſuarum dimidiam partem amittat, & in deputato ſibi loco redactus, à totius Palatii maneat ſocietate ſeclusus. Religioſus etiam qui ſe in eadem culpa deuoluerit, ſimili rerum proprietatis ſuæ diſpendio ſubiacebit.

VII. NOV. EMDAT. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui contra principem vel gentem aut patriam † refugiunt vel inſolentes exiſtunt. † refugiunt

QVantis hactenus Gothorum patria concuſſa ſit cladibus, quantiſque iugiter quatiatur ſtimulis profugorum ac nefanda ſuperbia deditorum, ex eo penè cunctis eſt cognitum, quòd & patriæ diminutionem agnoſcunt, & per hanc occaſionem potius quam expugnandorum hoſtium externorum arma ſumere ſæpe compellimur. Vt ergo tam dira temeritas tandem victa depereat, & in huiuſmodi tranſgreſſoribus manifeſta ſcelera non relinquantur vlteriùs impunita, hanc omne per æuum valituram legem ſancimus, vt quicunque ex tempore reuerendæ memoriæ Chintilani principis vſque ad annum regni noſtri Deo fauente ſecundum, vel amodo & vltra ad aduerſam gentem, vel ad extraneam partem perrexit ſiue perrexerit, aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, vt ſceleratiſſimo auſu contra gentem Gothorum vel patriam ageret, aut fortaſſe conetur aliquatenus agere, & captus ſiue detectus extitit vel extiterit, ſeu ab anno regni noſtri primo vel deinceps quiſpiam intra fines patriæ Gothorum quamcunque conturbationem aut ſcandalum in contrarietatem regni noſtri vel gentis facere voluerit, ſiue ex tempore noſtri regiminis tale aliquid agere vel diſponere conatus eſt aut fuerit, atque quod indignum dictu videtur, in necem vel abiectionem noſtram ſiue ſubſequentium regum intendere vel intendiſſe proditus videtur eſſe vel fuerit: horum omnium ſcelerum vel vnius ex his quiſque reus inuentus, irretractabili ſententia mortem excipiat, nec vlla ei de cætero ſit viuendi indulta libertas. Et ſi nulla mortis vltione plectatur, & pietatis intuitu a principe illi fuerit vita conceſſa, effoſſionem perferat oculorũ, ſecundum quod in lege hac hucuſque fuerat conſtitutum: decaluatus tamẽ c. flagella ſuſcipiat, & ſub artiori vel perpetuo erit religandus exilio pœnæ, & inſuper nullo vnquam tempore ad Palatini officii reuerſurus eſt dignitatem; ſed ſeruus principis factus, & ſub perpetua ſeruitutis cathena in principis poteſtate redactus, æterna tenebitur exilii religatione obnoxius: quatenus nec excidium videat quo fuerat nequiter delectatus, & amariſſimam vitam ducere ſe perenniter doleat. Res tamen omnes huius tam nefarii tranſgreſſoris, vel eius qui morte eſt pro tali ſcelere perimendus, vel illius cui vita propter ſuam nequitiam infœliciſſimè reſeruabitur, in regis ad integrum poteſtate conſiſtant: & cui donatæ fuerint, ita perpetim ſecurè poſſideat, vt nullus vnquam ſuccedentium Regum cauſam ſuam & gentis vitiaturus has vllatenus aut vlteriùs auferre præſumat. Verùm quia multi plerumque reperiuntur, qui dum his & talibus prauis

meditationib. occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis, aut in vxoribus vel filiis atque amicis, seu in aliis quibuscunque personis suas inueniuntur transduxisse vel transducere facultates, etiam & ipsa quæ fraudulenter in dominio alieno contulerāt, iure precario reposcentes, sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiāt: vnde nihil de suis rebus visi sunt amisisse, nisi solùm concinnatione falsissima, fictas, quasi veridicas videantur scripturas conficere vel proferre. Ideoque hanc nequissimam argumētationem præsentis legis decreto amputare elegimus: vt calcatis vel euacuatis seu rescissis scripturis hac fraude cōfectis quicquid eo quisq; tēpore possidere reperiatur, quo fuerit in prædictis criminib. deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum applicetur: vt concedēre iam dictas facultates, sicut suprà dictum est, cui Rex voluerit, vel facere exinde quicquid elegerit, in suæ potestatis consistat arbitrio. Alia vero quæcunque ab hac fraude aliena inuenta extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneant solidata: illis ab huius legis sententia personis euidenter exceptis, quibus a præcedētibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuicunque perfido Rex largiri voluerit, non de facultate eius, sed vnde placuerit principi, tantum ei sulummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdē culpati vigesimam portionem fuisse constiterit.

VIII. NOVT. EMDATA. FL. GL. RCDS. R.

De non criminando principe nec maledicendo illi.

SIcut in persona principis omnibus prohibemus, aut commouere nequitiam cogitationis, aut manus iniicere violationis; ita etiam nullum patimur in eum, aut notam ponere criminis, aut verba congerere maledictionis. Sacræ namque auctoritas scripturæ, & non iubet accipere opprobrium aduersus proximum suum, & hunc, qui maledixerit principem populi sui, demonstrat existere reum. Quapropter quicunque in principem aut crimen iniecerit, aut maledictū intulerit, ita vt hūc de vita sua nō humiliter & silēter admonere procuret, sed huic superbè & cōtumeliosè insultare pertēptet, siue etiā in †detrectationis eius ignominia, turpia & iniuriosa præsumat: si ex nobilibus idoneisq; personis fuerit, siue sit religiosus, siue etiam laicus, mox detectus fuerit & inuentus, dimidiam omnium rerum suarum partem amittat, de qua idem princeps faciendi, quod sibi placuerit, potestatem optineat. Nam si de vilioribus humilioribusque personis fuerit, aut certè quem nulla dignitas exornauit, quod de illo, vel de rebus eius princeps voluerit, iudicand. licentiam habebit. Simili quoque præcepto, defuncto etiam principi ausum opportune interdicimus detrahendi. Incassum etenim is qui viuit detractionis in defunctum iacula mittit, cùm iam defunctus nec †institutionibus imbui, nec increpationibus possit argui. Sed quia pro certo illius insania innotescit, qui frustra in nō sentientem detractionis verba transmittit, ideo idem præsumptor l. verberibus vapulabit, & præsumptioni suæ oportuna silentia dabit. Reseruata cunctis hac pleniùs libertate, vt principe tam superstite, quàm mortuo, liceat vnicuique pro negotiis ac rebus omnibus, & loqui quod ad causam pertinet, & contendere sicut decet, & iudicium promereri quod debet. Ita enim proponere nitimur humanæ reuerētiam dignitati, vt deuotiùs seruare probemur iustitiam Dei.

† detractionum.

† consilium.

VIIII. FLS. CNDS. REX.

De remotis alienarum Gentium legibus.

ALienæ gentis legibus ad exercitium vtilitatis imbui & permittimus & optamus: ad negotiorum verò discussionem & resultamus & prohibemus. Quamuis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent: adeo cùm sufficiat ad iustitiæ plenitudinem, & præscrutatio rationum, & competentium ordo verborum, quæ codicis huius series agnoscitur continere, nolumus siue Romanis legibus siue alienis institutionibus amodo amplius conuexari.

X. NOV. EMDAT. FLS. RCDS. REX.

Ne excepto talem librum, †qualem hunc qui nuper est aditus, alterum quisque præsumat habere.

† qualis hic

Nullus

NVllus prorsus ex omnibus regni nostri, præter hunc librum qui nuper est æditus, atque secundum seriem † huius amodo translatum librum alium legum, pro quocunque negotio † in iudicio offerre pertentet. quod si præsumpserit xxx. libras auri fisco persoluat. Iudex quoque si vetitum librum sibi postea oblatum disrumpere fortasse distulerit, prædictæ dampnationis dispendio subiacebit. Illos tamen a damno huius legis immunes esse iubemus, qui præteritas & anteriores leges non ad confutationem harum legum, sed ad comprobationem præteritarum causarum proferre in iudicio fortasse voluerit.

† huiusfine-dis.
† iudici.

XI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De diebus festis & feriatis, in quibus non sunt negotia † exaudienda.

† exsequenda.

DIe Dominico neminem liceat exsequutione constringi, quia omnes causas religio debet excludere. In quo nullus ad causam dicendam, neque propter aliquod debitum fortasse soluendum quenquam inquietare præsumat. Diebus Paschalibus nulla patimur quemlibet exsequutione teneri, id est, per xv. dies, septem qui Paschalem solemnitatem præcedunt, & septem alios, qui sequuntur. Natiuitatis quoque Domini, Circũcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis & Pentecostes, singuli dies simili reuerentia venerentur. Nec non & promessiuis feriis à xv. Kal. Augusti vsque ad xv. Kal. Septembris. In Carthaginensi verò prouincia propter locustarum vastationem assiduam a xv. Kal. Iulii vsque ad † xv. Kal. Augusti messiuas ferias præcipimus obseruandas. Et propter vindemias colligendas à xv. Kal. Octobris vsque ad xv Kal. Nouembris. Omnibus hac constitutione concedimus, vt per hæc tempora, nullus ad causam dicendam venire cogatur, vel sub exsequutione aliqua deputetur, nisi fortè causa de qua compellitur cœpta iam apud iudicem fuisse videatur. Nam procul dubio si inchoata fuisse actio reperitur ad peragendum negotium absque vlla feriatorum dierum obiectione cogendus est ille, qui pulsatur: ita, vt si persona est cui facile credi possit, placito districtus abscedat: si certè sit de cuius fide dubitetur, pro se fideiussorem adhibeat, quatenus peractis temporibus supradictis, ad finiendam cum petitore causam, vbi iudex elegerit, remota dilatione occurrat: præter, qui tale crimen admiserint, quos necesse sit sententia mortis puniri. Qui etiam in talibus omnino diebus, & comprehendendi sunt, & ardua in vinculis custodia retinendi, quousque peracto die Dominico, vel feriis supradictis, debita subsequatur eos vltio iudicantis. Messiuis sanè, vel vindemialibus feriis, in criminosas & dignas morte personas, legalis nullatenus censura cessabit. Sed nec illũ ista lex excusatũ habebit, qui necdũ ad iudicium ante cõpulsus, sed tamen sciens se esse quãdoquidem cõpellendum, reliquis se temporibus dilatãs, ad hoc in prædictis feriis illi à quo pulsandus est se indubitanter ostendit, quia putat se ad causam dicendam nulla legis sanctione posse teneri: quẽ tamen aut per placitum distringi præcipimus, quando cum petitore caussam finire sit præstus. Aut si fortè talis est, de quo despecta sit placiti fides, neque fideiussorem pro se adhibere potuerit apud iudicem sub custodia maneat: vt expleto tempore feriato, causa pro qua compellitur finem accipiat. Si quis autem contra decretum legis huius agere præsumpserit, & ad iudicem ex hoc querela peruenerit, l. ictus flagellorum publice extensus accipiat.

† in Kal. Aug.

XII. ANTIQVA.

Vt nulla causa à iudicibus audiatur, quæ legibus non continetur.

NVllus iudex causam audire præsumat, quæ legibus non continetur; sed comes ciuitatis vel iudex aut per se aut per exsequutorem suum conspectui principis vtrasque præsentare partes procuret. quò faciliùs & res finem accipiat, & potestatis regiæ discretione tractetur, quatenus exortum negotium legibus inseratur.

XIII. FLS. RCDS. REX.

Vt terminatæ causæ nullatenus reuoluantur: reliquæ verò ad huius seriem libri terminentur: adiiciendi leges principibus libertate manente.

QVæcunque causarum negotia inchoata sunt, nondum verò finita, secundum has leges terminari sancimus. Illas autem causas quæ antequam istæ le-

ges à noſtra gloria emendarentur, legaliter determinatæ ſunt, id eſt, ſecundum legum modum, qui ab anno primo regni noſtri in præteritis obſeruatus eſt, reſuſcitari nullatenus patimur. Sanè leges adiiciendi, ſi iuſta nouitas cauſarum exegerit, principalis electio licentiam habebit: quæ ad inſtar præſentium legum vigorem pleniſſimum optinebunt.

XIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod nulli liceat dirimere cauſas, niſi quibus aut princeps, aut conſenſio voluntatis vel informatio iudicum poteſtatem dederit iudicandi.

DIrimere cauſas nulli licebit, niſi aut à principibus poteſtate conceſſa, aut ex conſenſu partium electo iudice trium teſtium fuerit electionis pactio ſignis aut ſubſcriptionibus roborata. Nam & hi qui poteſtatem iudicandi à rege accipiunt, ſiue etiam hi, qui per commiſſoriam comitum vel iudicum iudiciali poteſtate vtuntur, vices ſuas aliis quibus fas fuerit ſcriptis peragendas iniunxerint, licitum illis per omnia erit: ſimilemque & ipſi, qui informati à iudicibus fuerint, in iudicando, ſicut & illi, à quibus determinandi acceperunt vigorem, habebunt in diſcernendis vel ordinandis quibuſcunque negotiis poteſtatem.

XV. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quales cauſas audire debeant tyuphadi, & qualibus perſonis cauſas audiendas iniungant.

CVm cæteris negotiis criminalium etiam cauſarum tyuphadis iudicandi conceſſa licentia ſit, criminoſos a legum ſententiis ipſi iudicare non audeant, ſed debitam in eis, vt competit, cenſuram exerceant. Qui tyuphadi tales eligant quibus viciſſitudines ſuas audiendas iniungant, vt ipſis abſentibus illi cauſas, & temperatè diſcutiant, & iuſtè diſcernant.

XVI. FLS. RCDS. REX.

Vt iudices tam criminales quam communes terminent cauſas.

OMnium negotiorum cauſas, ita iudices habeant deputatas, vt & criminalia & cætera negotia terminandi ſit illis conceſſa licentia. Pacis autem aſſertores, non alias dirimant cauſas, niſi quas illis regia deputauerit ordinandi poteſtas. Pacis autem aſſertores ſunt, qui ſola faciendæ pacis intentione regali ſola deſtinantur auctoritate.

† RCDS.

XVII. FLS. † CHDS. REX.

De dampnis eorum qui non accepta poteſtate præſumpſerint iudicare.

NVllus in territorio non ſibi commiſſo, vel vbi ille iudicandi poteſtatem nullam habet omnino commiſſam, quemcunq; præſumat per iuſſionem aut ſaionem diſtringere, aut in aliquo moleſtiùs conuexare, niſi ex regia iuſſione, vel partium electione, ſiue ex conſenſu, vel commiſſoriis atq; informationibus comitum, ſiue etiam iudicum ſicut in lege ſuperiori tenetur iudex quiſque inſtitutus. Certe qui non prædictus iudex præſumptuoſus inlicitè hæc quæ prohibentur præſumpſerit agere, confeſtim cum cauſa peruenerit ad prouinciæ ducem, an per ſe velit, an per quem ipſe præceperit, tam inlicitam præſumptionem coercere procuret. Et illi ſiquidem cui præſumptuoſus extitit, ſi ſolum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri coactus exſoluat: ſi vero rem aliquam temeranter abſtulerit, vel auferre præceperit, tantundem cum eadem re quam tulerat, aliud tantum de ſuo coactus exſoluat. Quod ſi quicunque iudex ſeruum ſuum, vel alienum ad diſcutienda negotia elegerit deputandum: pro his quæ idem ſeruus cõtra iuſtitiam & leges adtemptauerit agere, ad omnem ſatisfactionem legis iudex qui hunc ordinauerit, ſe nouerit detineri. Saio vero ſeu quiſquis fuerit, qui huic obſequens præſum-

præſumptori, alium conſenſerit comprehendere, diſtringuere, vel aliquid rerum auferre, c. publicè ictus flagellorum accipiat, & præſumptionem tali emendatione coerceat.

XVIII. FLS. † CHDS. REX. †RCDS.

De his qui ammoniti iudicis epiſtola vel ſigillo ad iudicium venire contemnunt.

IVdex cum ab aliquo fuerit interpellatus aduerſarium querelantis ammonitione vnius epiſtolæ vel ſigilli ad iudicium venire compellat: ſub ea videlicet ratione, vt coram ingenuis perſonis, is qui a iudice miſſus extiterit, ei qui ad cauſam dicendam compellitur, offerat epiſtolam vel ſigillum. Et ſi tali ammonitione conuentus, aut ſe dilatauerit, aut ad iudicium venire contempſerit, pro dilatatione ſola quinque auri ſolidos petitori, & pro contemptu quinque alios iudici coactus exſoluat. Quòd ſi non habuerit vnde componat, l. flagellis contemptor idem vel dilatator coram iudice verberetur: ita vt non ei flagellorum iſta correptio inducat notam infamiæ. Si autem ſolummodo contemptor extiterit, & non habuerit, vnde compoſitionem exſoluat, abſque vlla teſtificandi iactura, triginta flagella ſuſcipiat. Is autem qui pulſatur, ſi ad accipiendam ammonitionem iudicis, ſeſe dixerit nullatenus dilataſſe vel contempſiſſe, & hoc nullo potuerit teſte conuinci, dum ſacramentum reddiderit, quod per nullam occaſionem vel contemptum hoc fecerit, à dampnis vel flagellis ſuperius comprehenſis, habeatur indempnis. Quòd ſi quislibet epiſcopus ammonitionem iudicis, fretus honore ſacerdotali, contempſerit, & pro ſua perſona aſſertorem dare diſtulerit, confeſtim à iudice negotii, ſeu à prouinciæ ſuæ duce vel comite compulſus l. ſolidorum damnum excipiat. Ex qua ſumma pecuniæ xx. ſolidi iudici pro contemptu proficiant: xxx. verò ſacerdotis ipſius petitor conſequatur. Si certe presbyter, diaconus vel ſubdiaconus, atque clericus vel monachus, ad accipiendam iudicis epiſtolam vel ſigillum ſe dilatauerint, aut pro ſui perſona ad reſpondendum minimè direxerint proſequutorem, aut cõtumaciter fuerint contemptores, vnuſquiſque eorum iuxta legis ſententiam, quæ in laicis ſuperius lata eſt, indicta dampna ſuſcipiat. Et ſi non habuerit vnde componat, eius epiſcopus moneatur, vt pro eo, ſi voluerit, ſatisfacere licentiam habeat. Si autem noluerit, ſacramentis coram iudice ſe nouerit obligandum: quòd ſupradictis perſonis talem diſtrictionem exhibeat, vt per triginta dierum ſpatium ieiuniis continuis affligantur. Sufficiatque illis circa Solis occaſum per dies ſingulos panis & aquæ refectionem accipere, quæ contumacis vitam rationabili poſſit diſtrictione corrigere. Illa omnino diſtrictione ſeruata, vt ſi ætatis vel ægritudinis inſtantia patuerit, quæ hanc diſciplinam ſuſtinere non poſſe demonſtret, tam in clericis cuiuſcunque ordinis, quam in laicis, non tam duriſſimam ſententiam caſtigationis inſtantia compleat iudicis, ſed adhibita conſideratione in ægritudine vel ætate ita contemptorem corrigat, ne ipſe contẽptor, aut langorem maximum, aut debilitationem vel mortem incurrat. Ille verò qui ad implendam communitionem iudicis contemptor extiterit, ſeque ita dilatauerit, vt eum iudex tam facilè reperire non poſſit, & ſi poſt tempus indictum in diebus quatuor non occurrat, ſi quinta die venerit, omnem huius legis ſententiam ſe nouerit euaſurum. Pari modo & qui longiùs c. millibus conuenitur, ſi ad xi. diem poſt tempus inſtitutũ occurrerit, hunc nullatenus ſanctionis huius pœna dampnabit. Similiter & qui in ducẽtorum millium ſpatio conſtitutus, in xx. prima die poſtquam iuſſus fuerat, ſe ipſum iudici præſentauerit ad audiendum, eo modo à iactura legis huius habeatur indempnis. Similis quoque ſeruabitur ordo, vbi fuerit amplior itineris longitudo. Hi denique quibus tam rationabile tempus adiectum eſt, ſi ſe vlterius dilatantes minimè ad inſtitutũ diem ſuperadiectionis occurrerint, confeſtim iudex ea quæ pars petit querelantis, reſeruato negotio dilatatoris, tradere non differat petitori: ita vt ſi contemptor in poſtmodum ad negotium dicendum ſucceſſerit, ſi xx. primum diem tranſcenderit, xx. auri ſolidos cogat exſoluere. Nam & is qui de c. millibus ſuperiorem ordinem prætoriens, conſtitutionem xi. diei fuerit ſupergreſſus, & idem x. ſolidorum dampnum excipiat. De quibus dampnis ſuperius inſtitutis medietatem ſibi iudex acquirat, alterã verò medietatem pars petentis obtineat. Si tamen ammonitum, aut ægritudo ad veniendum nulla ſuſpenderit, aut inundatio fluminum non retinuerit, vel aditum non obſtruxerit, in quo montes tranſituri ſunt, conſperſio ſuperflua niuium. Quæ neceſſitas, vtrum eui-

denter euenerit, an per excusationem videantur opponi, aut idoneis testibus, aut suo iuramento firmabitur.

XVIIII. FLS. CHDS. REX.

Si iudex interpellantem audire contempnat, vel vtrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat.

SI quis iudici pro aduersario suo querelam intulerit, & ipse eum audire noluerit, aut sigillum negauerit, aut per diuersas occasiones causam eius protraxerit, pro patrocinio aut amicitia nolens legibus obtemperare, & ipse qui petit hoc testibus potuerit approbare, det ille iudex ei pro fatigatione eius tantum quantum ipse ab aduersario suo secundum legale iudicium fuerat accepturus: & ipsam causam ille qui petit, vsque ad tempus legibus constitutum, ita habeat reseruatam, vt cum eam proponere voluerit, debitam sibi percipiat veritatem. Certe si fraudem aut dilationem iudicis non potuerit petitor approbare, sacramento suam conscientiam iudex expiet, quòd cū nullo malignitatis obtentu, vel quolibet fauore, vel amicitia audire distulerit, & propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur. Eidem tamē iudici liceat, vt in vna hebdomada, duobus diebus, vel omnibus meridianis horis, † si voluerit, absque causarum audientia, suæ vacet domui pro quiete. Reliquo verò tempore, prolata sibi negotia frequens, & absque dilatione qualibet examinet.

† si noluerit.

XX. NOVIT. EMDATA. ANTIQVA.

Si iudex per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

IVdex si per quodlibet commodum male iudicauerit, & cuicunque iniuste quicquam auferri præceperit; ille qui à iudice ordinatus, ad tollendum fuerat destinatus, ea quæ tulit restituat. Nam ipse iudex contrarius æquitati, aliud tantum de suo quantum auferri iusserat, mox reformet: idē ablata re simpla redintegratione cōcessa, pro satisfactione suæ temeritatis aliud tantum quantum auferri præceperat, de sua facultate, illi quem iniustè dampnauerat, reddat. Quòd si non habuerit vnde componat, tantum quantum abstulit saltem vel idipsum ex toto quod habere videtur, illi quem dampnauerat pro omni compositione restituat. Quòd si ex omnibus nihil rerum habuerit vnde compositionem exsoluat, l. flagella publicè extensus suscipiat. Si autem per ignorantiam iniustè iudicauerit, & sacramento se potuerit † excusare, quod non per amicitiam vel cupiditatem aut per quodlibet commodum, sed tantummodo ignoranter hoc fecerit, quod iudicauit non valeat, & ipse iudex non implicetur in culpa.

† expiare.

XXI. FLS. GLS. CDRS. REX.

Si iudex dolo vel calliditate aut vnam aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.

TRanquillè ac sollicitè instantia † magnitudinis nostræ præmonet iudices omnes, non debere dilatare causidicos, ne graui dispendio aliquatenus onerentur. Quòd si dolo vel calliditate aliqua ad hoc videatur iudex differre negotium, vt vna pars aut ambæ naufragium perferant, quicquid dispendii super octo dies à die cœptæ actionis causantes pertulerint, reddito sacramento totum eis iudex reddere compellatur. Si autem vel ægritudo vel publicæ vtilitatis inductio suspenderit iudicem à peragendo negotio, nullam moram exhibeat litigantibus: sed sub hac eos definitione confestim absoluat, vt ad causam expediendam, competenti tempore, indubitanter occurrant.

† mansuetudinis.

XXII. ANTIQVA.

Quid primùm iudex seruare debeat vt causam bene cognoscat.

IVdex vt bene causam cognoscat, primùm testes interroget: deinde scripturas inquirat, vt veritas possit certiùs inueniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc.n. iustius

tiæ potius indagatio vera commendat, vt scripturæ ex omnibus intercurrant, & iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his verò causis † iuramenta præstentur, in quibus nullam scripturam vel probationem, seu certa iudicia veritatis, discussio iudicantis inuenerit. In quibus tamen causis, & a quo iuramentum detur, pro sola inuestigatione iustitiæ, in iudicis potestate consistat.

† Iuramenta.

XXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si cuiuscunque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus, vel si iudex contra leges præsumat iudicium dare.

SI quis iudicem vel comitē aut vicariū comitis seu tyuphadū suspectos habere se dixerit, & ad suum ducē aditum accedendi poposcerit, vel fortasse eundem ducem suspectum habere se dixerit: non sub hac occasione petitor, ac præsertim pauper quislibet, patiatur vltra dilationem: sed ipsi qui iudicant eius negotium, vnde suspecti dicuntur haberi, cum episcopo ciuitatis, ad liquidum discutiant atque pertractent; & de quo iudicauerint, pariter conscribant subscribantque iudicium. Et qui suspectum iudicem habere se dixerat, si contra eundem deinceps fuerit querelatus, completis prius, quæ per iudicium statuta sunt, sciat sibi apud audientiam principis appellare iudicem esse permissum. Ita vt si iudex vel sacerdos reperti fuerint nequiter iudicasse, & res ablata querelanti restituatur ad integrum, & a quibus aliter, quam veritas habuit, iudicatum est; aliud tantum de rebus propriis ei sit satisfactum. Si certe iniuste contra iudicē querelam intulerit, & causam de qua agitur iuste iudicatam fuisse constiterit, dampnum quod iudex sortiri debuit, petitor sortiatur: & si non habuerit vnde compositionem exsoluat, c. flagellis extensus publice in eiusdem iudicis præsentia verberetur. Nam si forte quisquam pro vtilitate regia aliquid scire se dixerit, aditus ei ad conspectum nostræ gloriæ negari non poterit.

XXIIII. FLS. GLS. CNDS. REX.

Iudex qualiter faciat iudicatum.

SI de facultatibus vel rebus maximis, aut etiam dignis, negotium agitetur, iudex præsentibus vtrisque partibus, duo iudicia de re discussa conscribat, quæ simili textu & subscriptione roborata litigantium partes accipiant. Certe si de rebus modicis mota fuerit actio, solæ conditiones, ad quas iuratur apud eum qui victor extiterit, pro ordine iudicii habeantur. De quibus tamen conditionibus, & ille qui victus est, ab eisdem testibus roboratum exemplar habebit. Quòd si pars, quæ pro negotio quocunque compellitur, professa fuerit apud iudicem, non esse necessarium à petitore dari probationem, quamlibet paruæ rei sit actio, conscribendum est à iudice, suaque manu iudicio roborandū, ne fortasse quælibet ad futurum ex hoc intentio moueatur. Si vero ordinante iudice vna pars testes adduxerit, & dum oportuerit eorum testimonium debere recipi, pars altera de iudicio se absque iudicis consultu substraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere; & quod ipsi testimonio suo firmauerint, illi, qui eos protulit, sua instantia consignare. Nam ei, qui fraudulenter se de iudicio sustulit, producere testem alium omnino erit illicitum: qui scilicet hoc sibi tantum nouerit esse concessum, vt antequam testes illi qui testimonium dederunt, moriantur, si habuerit quod rationabiliter in eis accuset, patienter audiatur a iudice. Et si accusatus testis fuerit euidenter conuictus, eius testimonium pro nihilo habeatur. Vnde & si duo testes non remanserint, qui digni in eodem testimonio maneant, ille qui prius testem optulerat, infra trium mensium spatium testes alios, qui cœptum negotium firment, inquirere non desistat. Quòd si inuenire nequiuerit, rem vniuersam ille recipiat, qui eam ante visus fuerat possedisse. Iudex sane de omnibus causis, quas iudicauerit, exemplar penes se pro compescendis controuersiis reseruare curabit.

XXV. NOVI. AM. FLS. GLS. CNDS. REX.

De commodis atque dampnis iudicis vel saionis.

COgnouimus multos iudices, eo quod per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis tertiam sibi præsumunt tollere partem: propterea nunc

præsenti lege constituitur, vt hæc talis iudicum cupiditas auferatur, & non amplius iudex pro labore suo & pro iudicata causa ac legitime deliberata, quam sicut constitutum fuerat in lege priori de xx. solidis vigesimum solidum præsumat accipere. Quòd si quacunque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptauerit, omnia quæ legitime debuerat accipere, perdat. Illud verò quod iniuste contrà huius legis ordinem super vigesimum solidum tulerit, duplum illi exsoluat, cui hoc auferri præcepit. Similiter quoque quia cognouimus, quòd saiones qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes quam merentur accipiunt, propterea simili modo decreto huius legis adiicitur, vt qui pro causis alienis vadunt, decimum tantundem solidum, pro suo labore conquirant. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum vsurpare præsumpserit, & mercedes, quas legitimè debuit accipere, perdat, & quidquid super decimũ solidum fraude quacunque perceperit, duplũ illi, cui abstulit, reddat. Quam datam commodi summam ex lege tam iudex quam saio de restitutæ rei compositione conquirant. Id tamen nouiter adiiciendum huic legi innectimus, vt si talis causa occurrerit, vnde compositio exsolui minime possit, tunc ab illo ratio præscripta commodi exigenda est iudicis vel saionis, qui aut commodatam sibi rem constituto die reddere non occurrerit, aut qui rei alienæ debitor, vel iniustus possessor extiterit. Pro celebrandis autem diuisionibus, si causa extiterit, iam quoque si vtraque pars rei competentia sibi iura reposcit, & debitam sibi partem portionis requirit, ab vtrisque partibus prædicta commoda exigenda sunt. Similiter autem & in huiusmodi causis, vbi nulla est culpa præsumptionis vsurpata, vel debitum possessorum, hic ordo seruabitur, vt commodum iudicis vel saionis, de vtrisque causantium partibus exigatur. Quòd si diuisionem quisque cupiens celebrare, dilationem ab herede suo pertulerit: cum hæc causa ab eo, qui dilationem pertulit, iudici intimata extiterit, ab eo iudex commodum suum, vel saionis exigere debet, qui tardus pro ipsa diuisione extitit facienda. Quod si ea quæ iudex ordinare decreuit, saio † callidus implere neglexerit, res de qua agitur, si vnciam auri vel infra valere constiterit, illi cui res debita est idem saio de suo auri solidum reddat. Si certè plus valuerit, per singulas vncias, singulos solidos pro sua tarditate persoluat. Idem vero si super duas vncias vsque ad libram auri eadem res valere probatur, x. flagella suscipiat. Ac sic crescente auri numero, crescat & pœna flagelli. Iidem verò saiones, qui pro causis alienis vadunt, si minor causa est & persona, duos caballos tantum, ad eos cuius causa est, accipiat fatigandos. Si verò maior persona fuerit & causa, non amplius quam sex caballos, & pro itinere & pro dignitate debebit accipere.

† tepidus.

XXVI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Quod omnis qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine censeatur ex lege.

QVoniam negotiorũ remedia multimodæ diuersitatis cõpendio gaudent, adeo dux, comes, vicarius, pacis assertor, tyuphadus, millenarius, quingẽtenarius, cẽtenarius, decanus, defensor, numerarius, & qui ex regia iussione, aut etiã ex consensu partiũ, iudices in negotiis eliguntur, siue cuiuscunque ordinis omnino persona, cui debite iudicare conceditur, ita omnes in quantum iudicandi potestatem acceperint, iudicis nomine censeantur ex lege: vt sicut iudicii acceperint iura, ita & legum sustineant siue commoda siue dampna.

XXVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt omne vinculum quod post datum iniustum iudicium à causidicis violenter fuerit exactum, omnino habeatur inualidum.

VIdimus interdum iustitiam ab iniquis iudicibus & suo loco seclusam, & debito vigore solutam: iniustitiam autem & loco iustitiæ introductam, & multis modis decretorum vinculis alligatam. Quidam enim postquam iudicia iniusta conscripserint, aut vnam aut ambas causantium partes, placitorum inter se nexibus ligant, ne iniustè datum iudicium quandoque iusta contentione resoluant. Adeo vbi non directus, & bene placitus est conuenientiæ modus, sed vbi pro comprimenda iustè causantis intentione vel voce reperiuntur quocunque modo definitionum vincula conligata, omnibus modis habeantur inualida, nec sint adinuentionis alicuius connexione firmata.

XXVIII.

XXVIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt iniustum iudicium & definitio iniusta regio metu vel iussu à iudicibus ordinata non valeat.

NOnnunquam grauedo potestatis deprauare solet iustitiam sanctionis: quæ dum sæpe valet, certum est, quòd sæpe nocet. Quia dum frequenter vigore ponderis iustitiam premit, nunquam in statum suæ rectitudinis hanc redire permittit. Ideoque quia sæpe principum metu vel iussu, solent iudices iustitiæ interdum legibus contraria iudicare, propter hoc tranquillitatis nostræ vno medicamine concedimus, duo mala sanare decernentes, vt cum repertum fuerit, qualecunque scripturæ contractum, seu quodcunque iudicium non iustè, vel debitis legibus, sed iussu aut metu principum esse confectum, & hoc, quod obuium iustitiæ, & legibus iudicatum est atque conscretum, in nihilum redeat, & eos qui iudicauerint vel hoc facere coegerint, nullius infamiæ nota conspergat vel rei alicuius dampnum affligat. Qui tamen iudices tunc erunt à legum dampnis immunes, si se iuramento firmauerint, non sua prauitate, sed regio vigore nequiter iudicasse.

XXIX. FLS. RCDS. REX.

De data episcopis potestate destringendi iudices nequiter iudicantes.

QVia multimodè occurrere debet miserorum penuriis nostræ remedium pietatis, ideo quemcunque pauperem constiterit causam habere, adiunctis sibi aliis viris honestis, episcopus inter eos negotium discutere vel terminare procuret. Ita vt si contempni se à comite, vel nolle eum adquiescere veritati sacerdos inspexerit, potestatis eius sit eundem comitem legis huius permissione constringere, & emisso iusto iudicio cum rei compositione rem de qua agitur petentibus partibus consignare. Quod si comes iudicium episcopi fuerit contemptus implere, tantum episcopo pro contemptu solo dare cogatur, quantum quintam partem valere constiterit, de re illa vnde actio cōmota esse videtur. Si vero episcopus, fraudis communionem cum comite tenens, repertus fuerit pauperi facere dilationem, eandem quintam partem eidem episcopus querelanti coactus exsoluat: stante nihilominus sic quoque negotio pauperum, donec iudicium inueniatur veritatis: & comes vel iudex qui hunc audire noluit, vltionem sustineat legis quæ inuenta fuerit iudicio æquitatis.

XXX. ITEM ALIA LEX. DE QVO SVPRA.

De data Episcopis potestate ammonendi iudices nequiter iudicantes.

SAcerdotes dei, quibus pro remediis oppressorum vel pauperum diuinitus cura commissa est, Deo mediante testamur, vt iudices peruersis iudiciis populos opprimentes paterna pietate commoneant, quo malè iudicata meliori debeant emendare sententia. Quòd si hi qui iudiciaria potestate funguntur, aut iniustè iudicauerint causam, aut peruersam voluerint in quoslibet ferre sententiam: tunc episcopus in cuius hoc territorio agitur, conuocato iudice ipso qui iniustus asseritur, atque sacerdotibus vel idoneis aliis viris, negotium ipsum vna cum iudice, communi sententia, iustissimè terminabit. Quod si peruersa contentione iudex ipse permotus iniquum à se datum iudicium exhortante episcopo noluerit reformare in melius, tunc episcopo ipsi licitum erit iudicium de oppressi caussa emittere. Ita vt quòd a iudice ipso peruersè iudicatum, quódve à se correctum extiterit, in speciali formula iudicii sui debeat adnotare. Sicq; idē episcopus, & eū qui opprimitur, & emisū à se de oppressi causa, iudiciū nostris procuret dirigere sensibus pertractandum: vt quæ pars veritatis videatur habere statum glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmetur. Iam verò si iudex eum qui malè opprimitur episcopo dare distulerit, quomodo nostræ gloriæ debeat præsentari, iudex ipse duas auri libras nostræ gloriæ partibus persoluebit.

XXXI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt iudex, si à quocunque fuerit pulsatus, nouerit se petenti reddere rationem.

IVdex si à quacunque persona fuerit pulsatus, sciat se vel ante comitem ciuitatis, vel ante eos, quos ad suam personam comes elegerit, rationem plenissimã legali ordine *postulata.* redditurum. Sane si regia in hoc negotio fuerit † præstolata præceptio, remoto episcopo aliisque iudicibus, causam qui fuerint iudices instituti terminare curabunt. Et si cœpta iam apud iudicem aut finita, seu apud sacerdotem, siue apud comitem actione, causidicus ille iterũ cũ regali iussione occurrerit, is qui causã iudicare cœpit seu finiuit, illis rei gestæ redditurus est rationem, qui per regium decretum instituti sunt iudices: quatenus, si male iudicasse conuincitur, iuxta leges satisfaciat petitori. Certè si iniuste fuerit aduexatus, legali se nouerit petitor sententia dampnaturum.

XXXII. FLS. RCDS. REX.

De dampnis iudicum aliena contingentium.

CVm constet iudices causa remediorum esse creatos, quidam ex his per contrarium quod debuerunt iudicii æquitate defendere, illatis contendunt præsumptionibus impugnare. Accepta nanque auctoritate iudicii præsumunt non debitam in alienis rebus exercere licentiam, & prout cuique libet non metuunt aliorum bonis inferre dispendia noxiæ potestatis. Proinde quicunque iudicum contra iussa & ordines legum de alienis rebus quippiam auferre, vel in eis aliquid noxium præsumpserint agere, iuxta omnem censuram dampni, qua poterant alios iudicare, seueritas legis illos debeat condempnare.

XXXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui regiam contempserint iussionem.

QVicunque ingenuorum regiam iussionem contempnere inuenitur, aut taliter se egisse probatur, quo sub calliditatis aliqua fictione proponat & dicat eandem iussionem se nec vidisse nec accepisse, dum calliditatis huius fraus manifeste patuerit: si nobilior persona est, tres libras auri fisco persoluat. Si autem talis sit quæ non habeat vnde rei summam adimpleat, sine suæ infamia dignitatis centum ictus accipiat flagellorum. Quod si euentus ægritudinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis, conspersio niuium, vel si quid ineuitabile noxiæ rei obuiasse veris patuerit indiciis, non erit reus regiæ iussionis, aut dampni indicti, cui obuia fuit causæ manifestæ necessitatis.

XXXIIII. FLS. GLS. EGICA. REX.

De his qui ob noui principis fidem seruandam iurare distulerint, vel de illis qui ex Palatino officio ad eius præsentiam venire neglexerint.

CVm diuinæ voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum, non leui quisque culpa constringitur, si in ipso suæ electionis primordio aut iurasse, vt moris est, pro fide regia differat; aut si ex Palatino officio fuerit, ad eiusdem noui principis visurus præsentiam venire desistat. Si quis sane ingenuorum de sublimatione principali cognouerit, & dum discussor iuramenti in territorio illo accesserit, vbi eum habitare contigerit, quæsita occasione se fraudulenter distulerit, in eo vt pro fide regia conseruanda iuramenti se vinculo alliget: aut ille, qui sicut præmisimus ex ordine Palatino fuerit, minimè regis obtutibus se præsentãdum ingesserit: quicquid de eo vel de omnibus rebus suis principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctanter arbitrii. Quod si aut ægritudo illi obstiterit, aut qualibet publicæ vtilitatis actio eum retinuerit, vt regis obtutibus se nullatenus præsentet, dum regiæ electionis sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem peruenerit, statim per suam iussionem idipsum clementiæ suæ auditibus intimare procuret: qualiter fidei suæ sinceritatem ostendens, huius legis sententiam euadere possit.

II. Titulus
DE CAVSARVM EXORDIIS.

I. ANTIQVA.

Quod nullus fe ideo denegare poterit refpondere petenti, quare caufam cum petentis auctore non dixerit.

NVLLVS quemcunque repetentem hac obiectione fufpendat: vt dicat idcirco fe non poffe de negotio conuenire, quia ille qui pulfat, caufam cum eius auctore non dixerit, nec eum aliqua repetitione pulfauerit, excepto fi legum tempora obuiare monftrauerit.

II. FLS. RCDS. REX.

Vt nulla audientia clamore aut tumultu turbetur.

AVdientia non tumultu aut clamore turbetur, fed in parte pofitis qui caufam non habent, illi foli iudicium ingrediantur, quos conftat intereffe debere. Iudex autem fi elegerit auditores alios fecum effe præfentes, aut fortè caufam quæ proponitur cum eis conferre voluerit, fuæ fit poteftatis. Si certè noluerit, nullus fe in audientiam ingerat, partem alterius quacunque fuperfluitate aut obiectu impugnaturus, qualiter vni parti nutriri poffit impedimentum. Quòd fi ammonitus quisquam à iudice fuerit, vt in caufa taceat, ac præftare caufando patrocinium non præfumat, & aufus vltra fuerit parti cuiuslibet patrocinari, decem auri folidos eidem iudici profuturos coactus exfoluat. Ipfe verò in nullo refultans contumeliofe de iudicio proiectus abfcedat.

III.

Vt de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui fufcepta valeant expedire negotia.

SI pars aduerfatiorum litigatores vna plures habeat, & alia pauciores: iudicantis inter eos erit electio, vt vtræque partes impugnantes fe inuicem eligant, qui eorum negotia fufcipiant. quia omnes ad caufam dicendam confurgere non debebunt. Sed vt diximus ab vtraq; parte electi in iudicio ingrediantur, vt nulla pars multorum intentione aut clamore turbetur.

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt ambæ partes caufantium à iudice vel faione placito diftringantur, quo poßint ad profequendum negotium pariter conuenire.

SÆpe negligentia iudicum vel faionum dum duarum partium fponfio non exigitur, vna pars fuperflue conuexatur. Nam occurrente vno ad placitum & alio differente

non paruum dispendium vni parti coneutitur. Statuimus ergo, cunctosque iudices, vel quibuscunque iudicandi potestas est, commonemus: vt quotiens pro quocunque negotio per sponsionem placiti constituendum est tempus, quando, aut vbi causa dicatur vel debitum fortasse reddatur, pars vtraque, hoc est, tam petentis quam petiti, ita placito distringatur, vt in constituto die, aut per se aut per mandatarios suos, præsti sint in iudicio, qualiter aut propositum negotium finiatur aut debitū reformetur. Et pars quę distulerit, ac sese à præfinito die suspēderit, aut si infirmitas eum vel itineris necessitas impedierit, & hoc ipsum suo iudici aut causidico suo non intimauerit, neq; ad peragendū negotium infra tempus alia lege constitutum occurrerit, stāte n[illegible]otio pœnā placiti sui illi cogatur exsoluere, quē iuxta suam promissionem in iudicio adesse cōstiterit. Quòd si iudex hæc aut saio implere distulerit, & vnam partem placito distringens alterā prætermiserit, pœnam ill[illegible]m qua illum dampnare voluit, quem solū sub placito misit, de suo illi adimpleat, cui placitum visus est exeg[illegible]sse. Certe si in dampno partis alterius, placitū quod ab altero exegit, alteri parti iudex vel saio reddiderit: aut fortasse ruperit vel absconderit, pœnam quidem, quæ in placito inserta fuerat, de suo illi persoluat, pro cuius causa conscriptum placitum esse constabat: actionem tamen ille, cui competit, ad peragēdam insistat. Dampnum sane quod per placitum in nomine iudicis aut saionis institutū esse dinoscitur, non ad saionem vel ad iudicem ex omnibus pertinebit, sed saluo negotio veritatem habentis, medietatem sibi iudex & saio, & medietatē pars petentis per omnia vindicabit.

V. FLS. CHDS. REX.

Quòd ab vtraque causantium parte sit probatio requirenda.

QVotiens causa auditur, probatio quidē ab vtraque parte, hoc est tam à petente quā ab eo qui petitur, debet inquiri, & quæ magis recipi debeat, iudicem discernere competenter oportet. Tamen si per probationem rei veritas inuestigari nequiuerit, tūc ille qui pulsatur, sacramentis se expiet, rem vel si quid ab eo requiritur, neq; habuisse, neque habere, neq; aliqua de causa vnde interrogatur se conscisum esse, vel quicquam inde veritatis scire, nec id quod dicitur & illi parti cui dicitur commisisse. Et postquam ita iurauerit qui pulsatus est, quinque solidos ille qui pulsauit cogatur exsoluere.

VI. FLS. CHDS. REX.

De quantitate itineris quo alium quisque innocentem fatigare præsumpserit.

REmoueri debet iniuria ab his quorum probatur innocentia, & à molestiis improborum existere aliena. Proinde cum quisque alium ad principis conspectum, vel ad discussionem quorumlibet iudicum, iniuste compulerit ad prosequendum negotium, & mox probata fuerit non iusta petentis esse contentio: si supra quinquaginta millium vel infra quinquaginta millium quamlibet paruum spacium compulsus iniuste extiterit conuexatus, quinque solidos pro iniusta tantundem petitione a petitore percipiat. Si per sexaginta millia, idem iniustus petitor VI. solidos reddat. Ac sic deinceps crescente X. millium numero, singulorum solidorum crescat & numerus: vt per C. millia indebitè fatigato X. solidi à petitore dentur iniusto. Sicq; ex hoc per quinquaginta millia solidos V. & per C. millia crescentibus solidis X. vsque adeo perueniat summa compositionis per quinquaginta millia, vsquequo peruenerit eductus itineris.

VII. FLS. CHDS. REX.

Si quilibet ex alterius iudicis potestate in alterius iudicis territorio habeat causam.

SI quisdam ingenuorum atque seruorum extra territorium in quo commanet, in alterius territorio iudicis causationem habuerit: iudex ad cuius ordinationem idem petitor pertinet, epistolā sua manu subscriptam atque signatam eidem iudici dirigat in qua præmoneat, vt negotium querelantis audire & ordinare non differat. Et si ad vnam conuentionem ipse rationem eius implere distulerit, tunc ille iudex, de cuius territori-

ritorio est ille qui petit, de rebus iudicis illius ad quem direxit epistolam, in quibuscunque locis repperire potuerit, tantum vsurpet, quantum res illa esse dinoscetur, de qua petitor querelam intulerit. quod eidem petitori possidendũ nihilominus dabit. Quam rem ita possideat qui acceperit, vt conseruatis aliis rebus de solis frugibus vsum & expensas optineat. Cum verò ille iudex, qui ad epistolam alterius iudicis negotium querelantis audire noluerit, iustitiam ex eodem negotio querelanti priori fecerit, ea quæ ille iudex qui commonuit de rebus eius abstulerat, ipse alteri iudici sine retardatione restituat. De frugibus verò rationabiliter expensis ille qui expendit nihilominus reddat. Quòd si postea, iustissimè discusso negotio, inueniatur iudex ille per iniustam petitoris querelam rem indebite amisisse, tunc iniustus petitor, rem quam accepit, illi iudici cuius fuit, ex integro reddat, & aliud tantum de suo ei coactus exsoluat. Quod si iudex ille qui dilationem fecit, rerum suarum possibilitatem in vicino non habet, vnde alter iudex qui commonuit, petitori repenset; tunc de territorio eiusdem iudicis differentis cuiuscunque rei tantum auferat, quantum petenti consignet, aut certe obsignatam petitori faciat cessionem, in qua pigneris quantitatem adnotet, per quam petitor præsumendi sibi habeat potestatem. Dum vero ille qui pigneratus extiterit, regi, duci vel comiti, pro tali fuerit pignere querelatus, eadem pigneris dampna quæ idem suggerens pertulit, in quadruplum ei de suo iudex ipse dilationis coactus restituat. Quod si de rebus debitoris petitor pignus abstulerit, ad superiorem satisfactionem iudex teneri nõ poterit. Certe si idem iudex ammonitus absque dilatione causam audierit petitoris, in qua eum proueniat habere nullatenus veritatem, iudicium per quod eius iniustitia patuit euidentibus scripturis emittat. De cuius textu exemplar fideliter translatum, suaque manu subscriptum atque signatum iudici, à quo ammonitus fuerat, dirigere non moretur. Et si post hæc æquitatis iudicium patuerit præsumptio pignerantis, ingenuus siquidem ea quæ causa pigneris abstulerit, duplam idem amissam rem, cum simili re in satisfactione restituat. Seruus autem qui talia commisisse detegitur, c. ictus accipiat flagellorum, atque turpiter decaluatus in integrum mox reformet rem quam causa pigneris occupauit. Illi vero qui ad pignerandum conuenerint, si serui sint, & sua sponte concurrerint, centenis & ipsi verberentur flagellis. Si vero ingenui, aliud tantũ domino restituant, quantum ei abstulisse probantur, sequestrata illius compositione, qui pignus indebite fecisse conuincitur.

VIII. ANTIQVA.

De his qui in causis alienis patrocinare præsumunt.

QVicunque habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, vt in iudicio per illius patrocinium aduersarium suum possit opprimere, ipsam causam de qua agitur, & si iusta fuerit, quasi victus perdat: liceat iudici, mox vt viderit quemcunque potentem in causa cuiuslibet patrocinare, de iudicio eum abiicere. Quod si potens contempserit iudicem, & proterue resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex, ab ipso potente duas auri libras, vnam sibi, alteram parti eius, cui potens ipse aduersarius extitit, profuturas exigere, & hunc cum iniuria violenta à iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui siue serui, qui ammoniti à iudice abscedere de iudicio non consenserint, singuli publicè extendantur, & quinquagenis flagellorum ictibus verberentur.

IX. FLS. CHDS. REX.

Vt petenti seruo alieno respondere ingenuus non recuset.

SVperflue excusantem lex ideo corripit, vt omnis præsumptio coerceri facillimè possit. Nonnulli enim ingenui seruos alienos ludere prompti sunt, & ad serui petitionem iudicio adesse contempnunt, asserentes se vtique cum eo causam dicere non debere, à quo eis componi non poterit, si victores extiterint. Sed ne sub hac dilatione, dum etiam serui dominus, supra quinquaginta milliaria absens est, aut vtilitati domini sui fiat impedimentum, aut ipse seruus indebitè perferat fortasse periculum: ita consultissime decernendum eligimus, vt nulli penitus audientia denegetur. Sed si cuiuscunque seruus cum quolibet se asseruerit seu suum siue domini sui vel dominæ habere ne-

gotium, statim ille contra quem habet, præstus esse ad iudicium compellatur, aut petenti proculdubio responsurus, aut compositionis summam legaliter impleturus, si à seruo fuerit iustissime superatus. Ita vt si seruus quod proponit, conuincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum vnde appellatur, scire vel habere, neq; fecisse vel fieri præcepisse. Et post tale sacramentum, seruus pro iniusta petitione sicut & ingenuus componere non moretur. Nec tamen pro eadem cõpositione vltrà resultet dominus eius: tantũ vt si minor est actio, quàm decem solidi possunt valere, seruus compositionis medietatem, hoc est duos semis solidos cogatur exsoluere. Quòd si infra quinquaginta milliaria, serui dominũ esse constiterit, non aliter seruus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicio adesse non possit, & ad proponendum a seruo negotium, epistolam manu sua subscriptam per eundem seruum iudici destinauerit. Quòd si seruus domini sui proponens negotium, aut fraude aut negligentia, domini sui vitiauerit vel perdiderit causam, liceat domino eius, eamdem vitiatam causam aut per se aut per legitimum mãdatarium suum reuoluere, & iustissimis iterum vocibus partis suæ negotium reparare.

X. FLS. GLS. EGIGA. REX.

De his qui negotia sua iuris principalis appetunt examine finienda, & postea renuentes inter se citra principale iudicium ad conuenientiam redeunt & pacificare præsumunt.

SI cœpta causantium negotia, dirimentis non terminet discreta censura, non solùm difficile sedantur altercantium iurgia, sed adiuersis causatur obiectibus iustitia perquisita. Solent enim plerique, postquam suarum intentionum iurgia principali appetũt examine finienda, quandoque resoluti licentia, legalem fugiendo censuram, ad conuenientiæ finem deducere, quam Regis auditibus protulerant causam. Ne ergo sub fraudis huius sacramento pars causantium iudicialem fori æquitatem effugiat: ideo præsentis legis sanctione decernimus, vt quicunque deinceps causam suam regio intimauerit culmini decernendam, nulla ratione se de iudicio submoueat, nec quamlibet cum suo aduersario conuenientiam agat; sed tandiu cœpti negotij propositionem intendat, donec regalis clementia speciale partibus iudicium promat. Quod si inchoatum negotium coram principe, vel quos idem princeps arbitrio suo elegerit, expedire neglexerit, & quamcunque cum suo causidico definitionem peregerit, tam petitor quàm pulsatus tãtum regiæ potestati persoluere se nouerint, quãtum ille cuius petitio extiterit, pro causa ipsa conquirere poterat: ita videlicet, vt quod regia potestas exinde facere vel iudicare decreuerit, in arbitrio voluntatis suæ subiaceat. Simili quoque dampno & illi mulctandi sunt, qui iurgia intentionum suarum iudiciali appetunt examine finienda, & post causæ initium renuentes iudicium de inchoato præsumpserint inter se depactire negotio. Sic quoque vt tam iudex quàm saio dampni ipsius exsolutionem inter se diuidere debeant, suoque iuri habituram optineant. Quod si ipsi causidici non habuerint vnde dampnum ipsum persoluant, centenos ictus flagellorum vtriq; accipiant. Et sic denuo iudex ille causam ipsam terminandi licentiam habeat. Illos tantundem à legis huius iactura indempnes efficiant, quibus aut regia iussio licentiam deliberationis indulserit, aut quos iudex ille qui causam terminat, inter se pacificandos absoluerit.

III. TIT.

De mandatoribus & mandatis.

I. *QVod principum & episcoporum negotia, non per eos, sed per subditos suos sint agenda.*

II. *Vt iudex à litigatore perquirat, vtrum propria an aliena sit causa prolata.*

III. *Vt qui per se causam non dicit scriptis assertorem informet.*

IIII. *Vt in personis nobilibus quæstio per mandatum nullatenus agitetur, & qualiter humilior ingenuus siue seruus per mandatum quæstioni subdatur.*

V. *Vt si dilationem in causa patitur, qui mandatum fecit, liceat ei immutare mandatum.*

VI. *Ne causam suscipiat femina per mãdatum, liceat vero ei vt propria exsequatur negotia.*

VII. *Vt*

I. FLS. RCDS. REX.

Quod principum & episcoporum negotia, non per eos, sed per suos sint agenda.

MAgnorum culminum excellentiam, quāto negotiis rerum dare iudicium decet, tanto negotiorum molestiis sese implicare non debet. Si ergo principem vel episcopum cum aliquibus constiterit habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant: quia tantis culminibus videri poterit contumelia irrogari, si contra eos vilior persona in contradictione causæ videatur assistere. Cæterum & si rex voluerit de re qualibet propositionem assumere, quis erit qui ei audeat vllatenus resultare? Itaque ne magnitudo culminis eius euacuet veritatem, non per se, sed per subditos agat negotium actionis.

II. RCDS. REX.

Vt iudex primum à litigatore perquirat, vtrum propria an aliena causa sit prolata.

IVdex primùm à litigatore perquirat, vtrum propriam causam dicat, an alienam fortasse susceperit. Interrogetur etiam cuius mandatum habeat. Et postquam causam iudicauerit iudex, comprehendat in iudicio, quem aut ex cuius mandato audierit negotium prosequentem, ac præterea mandati exemplar accipiat illius assertoris apud se, cum iudicati exemplaribus reseruandum. Liceat tamen illi qui pulsatus est, mandatum à petitore coram iudice petere: vt quam ob causam fuerit iudicio præsentatus, vel quid tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

III. ANTIQVA.

Vt qui per se causam non dicit scriptis assertorem informet.

SI quis per se causam dicere non potuerit, aut forte noluerit, assertorem, per scripturam suæ manus, vel testium signis aut subscriptionibus roboratam dare debebit. Ita vt si isdem assertor aliquod † conludium fecerit, qualiter ab aduersario suo posit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut euertit, vel etiam quæ ipse mandator optinere seu adquirere debuit. Seruo tamen non licebit per mandatum causas quorumlibet suscipere, nisi tantum domini vel dominæ suæ, ecclesiarum quoque vel pauperum, siue etiam negotiorum fiscalium. * colludium

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt in personis nobilibus quæstio per mandatum nullatenus agitetur, & qualiter humilior ingenuus siue seruus per mandatum quæstioni subdatur.

QVæstionem in personis nobilibus nullatenus per mandatum patimur agitari. Ingenuam vero & pauperem personam atque in crimine iam ante repertam, non aliter ex mandato, subdendam quæstioni permittimus, quam vt mandator de eadem perso-

na, non seruo sed ingenuo, per mandatum manu sua subscriptum, vel triũ testiũ adnotatione firmatũ, specialiter cõmittat agendũ. Et si fortasse innocentẽ fecerit tormentis affligi, sciat se idem mandator, censura illius legis noxium retineri, quæ continetur in lib. VI. tit. I. era secunda. vbi præcipitur, pro quibus & qualibus rebus ingenuorum personæ subdendæ sint quæstioni. Reliquas autem criminales causas ita per mandatum liceeat committendas, vt, sicut prædictum est, contra personam ingenuam, ingenuo assertori quęstionis actio committatur. Seruum verò per mandatum subdere quæstioni, tam ingenuo q̃ seruo iure conceditur, hac videlicet constitutione seruata: vt si tormẽta vel dampna innocentibus fuerint irrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen is qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice præstus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui quæstionem ex mandato agitaturus est, ante se vel vt proprii iuris dominus, per placiti vinculum a iudice nouerit obligandum.

V. ANTIQVA.

Vt si dilationem in causa patitur qui mandatum fecit, liceat ei immutare mandatum.

QVi causam alicuius ex mandato susceperit, vt negotium peragatur insistat. Quod si protrahit tempus, & causa quæ forsitan celeriùs poterat expediri, aut occasionibus superfluis aut fraudulenta dilatione suspẽditur, mandator recurrat ad iudicem: & qui mandatum acceperat, si malitiæ alicuius aut cupiditatis vel negligentiæ vitio, aduersario præsente vel iudice, susceptum negotium vltra X. dies absque præcepto iudicis dilatauerit, is qui mandauerat, aut per se proponere aut alicui quem elegerit suam liceat committere actionem.

VI. ANTIQVA.

Ne causam suscipiat femina per mandatum, liceat verò ei [illegible] vt propria exsequatur negotia.

FEmina per mandatum causam non suscipiat, sed suum proprium negotium in iudicio proponere non vetetur. Maritus sanè non sine mandato causam dicat vxoris, aut certè ante iudicem seu alios quos iudex elegerit, se tali obliget vinculo cautionis, quo vxor negotium eius non reuoluat: & si reuoluerit, dampnum quod cautio demonstrat, maritus excipiat, qui sine mandato causam dicere præsumpsit vxoris. Quòd si maritus causam q̃ sine mandato coniugis suæ prosequebatur amiserit, vxor nullum præiudicium pertimescat: sed aut per se negotium prosequatur, aut cui voluerit ea quæ ipsi competunt prosequenda commendet. Ita vt si marito per iudicium iustè superato, denuo ad causam dicendam aduersarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit conuexandum, atque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebitè victum fuisse: nouerit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinauit, sed & illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturam.

VII. ANTIQVA.

Vt sicut lucrum ita & dampnum reuertatur ad mandatorem de commodis etiam mandatum accipientis.

SIcut lucrũ ita & dampnum, iuxta conditionem mandati, ad eum qui causam mandauerit reuertatur. Ita vt qui causam ex mandato dixerit, & fideliter vt negotium peragatur, institerit, ab eo mandator nec mandatum repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem. Quia iniustum valde est, vt mercedem sui laboris amittat, qui pro suscepta causa fideliter elaborasse cognoscitur. Ita vt is qui negotium prosequuturus est, ante causæ principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotio ab eo sit accepturus. Quod si receptam rem prosequutor infra tres menses reddere neglexerit mandatori, quicquid de eadem causa pro quacunque definitione consequi

ſequi potuit perdat, & mandator iudicis inſtantia rem ſibi competentem accipiat.

VIII. ANTIQVA.

Vt ſi mortuus fuerit is qui mandatum accepit, commodum illi debitum heredes eius accipiant.

QVi mandatum fecit, ſi mortuus fuerit, antequam cauſa dicatur, mandatum quod fecerat, non valeat: & qui mandatum ſuſcepit, ſi antequam cauſa dicatur fuerit morte præuentus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quòd ſi antequam moreretur, cauſam dixiſſe dinoſcitur, atque per ſuam inſtantiam ad fines vſque legitimos perduxiſſe, & tamen quocunque caſu intercedente necdum finita res aut exacta remanſit: ſi ad hunc fortè terminum fuerit cauſa deducta, quo eam ille qui per mandatum ſecutus eſt iam antea accelerauerat, omne lucrum quod ipſe fuerat habiturus, heredibus eius à mandatoris partibus exſoluatur.

VIIII. FLS. GLS. CHDS. REX:

Qualibus perſonis potentes & qualibus pauperes proſequendas actiones iniungant.

NVlli liceat potentiori quàm ipſe eſt qui committit, cauſam ſuam vlla ratione committere, vt non æqualis ſibi eius poſſit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam ſi potens cum paupere cauſam habuerit, & per ſe aſſerere noluerit, non aliter quàm æquali pauperi aut fortaſſe inferiori à potenti poterit cauſa committi. Pauper verò, ſi voluerit, tam potenti ſuam cauſam debet committere, quàm potens ille eſt cum quo negotium videtur habere.

X. FLS. CHDS. REX.

Quòd liceat his quibus commiſſus eſt fiſcus, pro re fiſci quibuſcunque voluerint iniungere rationes.

NVllus quidem rerum fiſcalium temerator debet exiſtere. Tamen ſi quandoquidem pro iure fiſci contra quemlibet prouenerit intentione moueri, ille cui commiſſa res eſt, apud comitem ciuitatis vel iudicem habebit decentiam legaliter negotium proſequendi. Quem ſi abſentem à loco vbi res agenda eſt eſſe contigerit, vel occaſio eum quæcunq; ſuſpenderit, aut etiam per ſe proponere fortaſſe noluerit, eandem vtilitatis publicæ actionem per mandatum iniũgere proſequendam cui elegerit, ſui ſit indubitanter arbitrii.

IIII. TIT.

DE TESTIBVS ET TESTIMONIIS.

XII. *Vt contra extraneos parentela & propinquitas testimonium minimè dicant.*

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De personis quibus testificari non liceat.

Omicidæ, malefici, fures, criminosi, siue venefici, & qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos diuinosque concurrerint, nullatenus erunt ad testimonium admittendi.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod testibus sine sacramento credi non possit & si vtraque pars proferat testem, cui debeat credi, & si vera testificari neglexerit testis.

IVdex causa finita, & sacramento secundum leges, sicut ipse ordinauerit, à testibus dato, iudicium emittat. quia testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt. Quod si ab vtraque parte testimonia æqualiter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis æstimabit electio. Certè si ammonitus quisquam à iudice, de re quam nouit testimonium perhibere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit, & per gratiam aut per venalitatem vera suppresserit: si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur vlterius. Quod si licet ingenuæ, minoris tamen fuerint dignitatis personæ, & testimonio careant, & centena flagella infamati suscipiant. quia non minor reatus est vera supprimere, quàm falsa confingere.

III. FLS. CHDS. REX.

De inuestiganda iustitia, si aliud loquatur testis, aliud scriptura.

QVotiens aliud testis loquitur, quam ea scriptura continet, in qua ipse subscripsisse dinoscitur; quanuis contra scripturæ textum diuersa verborum à testibus sit impugnatio, scripturæ tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint, eam quæ offertur scripturam minime roborasse; prolator eius probare debebit, vtrum ab eisdem testibus scripturam fuisse roboratã constiterit. Et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis conuincere fortasse nequiuerit, experientia iudicis id requirere sollerter curabit. Ita vt pro manus comprobatione testis ille qui negat, iudice præsente scribat: qui etiam plus cogatur scribere, vt veritas facilius innotescat. Vbi scilicet hoc omnino quærendum est, vt scripturæ quærantur & præsententur, quas antea fecit siue subscripsit. † defuerint. Et si tota ista † defuerint, tunc conditionibus æditis iurare non differat, quod nequaquam illi subscriptor accesserit. Et si postea quocunque modo patuerit, pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior persona fuerit, quantum ille perdere potuerat, cuius parti testimonium perhibere contempsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exsoluere. Si certe inferior est persona, & vnde duplam rem dare debeat non habeat; & testimonium amittat, & c. flagellorum ictus extensus accipiat. In duobus autem idoneis testibus, quos prisca legum recipiendos sanxit auctoritas, non solum considerandum est, quam sint idonei genere, hoc est, indubitanter ingenui, sed etiam si sint honestate mentis perspicui, atq; rerum plenitudine opulenti. Nam videtur esse cauendum, ne forte quisque compulsus inopia, dum necessitatem tolerat, præcipitanter periurare non metuat.

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Seruo non credendum, & qualibus Regis seruis debeat creai.

SEruo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine impetierit. Nam & si etiam in tormentis positus exponat quod obscit, credi tamen illi nullomodo oportebit: exceptis seruis nostris, qui ad hoc regalibus seruitiis mancipantur, vt non immerito Palatinis officiis liberaliter honorentur: id est, stabu-

ſtabulariorum, gillonariorum, argentariorum, coquorum quoque præpoſiti: vel ſi qui præter hos ſuperiori ordine vel gradu præcedunt. quos tamen omnes & regia poteſtas iugiter non habet incognitos, & nullis eos eſſe conſtat prauitatibus aut criminibus implicatos. Quibus vtique vera dicendi vel teſtificandi licentia, ſicut & cæteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad Palatinum ſeruitium pertinentibus, quicunque aliquem ad teſtimonium crediderit aduocandum, non aliter ei fides accommodabitur, niſi regiæ poteſtatis electio iuſta & honeſta permiſerit eſſe credendum, quòd ille à ſe nouerit eſſe teſtificandum.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne teſtes per epiſtolam teſtimonium reddant, & qualiter iniungi teſtimonium poſsint.

TEſtes non per epiſtolam teſtimonium dicant, ſed præſentes quam nouerint non taceant veritatem. Nec de aliis negotiis teſtimonium dicant, niſi de his tantummodo, quæ ſub præſentia eorum acta eſſe noſcuntur. Certè ſi iidem teſtes, aut parentes, vel amici, ſiue ætate decrepiti, vel infirmitate grauati, aut in alia & longinqua prouincia conſtituti, de re quæ ipſis eſt cognita teſtimonium aliquibus iniungendum putauerint: & ſi nō ſint omnes de vno territorio qui teſtimonium dicendum committūt, in eo tamen territorio, vbi ille commanet qui plus ex his videtur idoneus, congregentur: & ante eiuſdem territorii iudicem, vel coram his quos iudex elegerit: & mandatum faciant idoneis ingenuis quibus voluerint, & de quo illis eſt cognitum per conditionis ſeriem iurare procurent, qualiter quibus teſtificandi viciſſitudo committitur, id indubitanter vbi neceſſe fuerit ſuo ſacramento confirment, quod iurare mandatores ſuos iuſtiſſime & euidentiſſime per ſemetipſos audierint. Aliter autem mandatum de talibus negotiis æditum apud omnes iudices erit ſemper inualidum.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui falſum teſtimonium dicunt.

SI quis contra alium falſum teſtimonium dixerit, & in mendacio inueniatur, aut ſi ipſe certè dixerit, quod falſum teſtimonium dedit: ſi maior loci perſona eſt, det illi de propria facultate ſua, contra quem falſum teſtimonium dixit, tantum quantum per teſtimonium eius perdere debuit, & ſe teſtificare vltra non nouerit. Quod ſi minor loci perſona eſt, & non habuerit vnde componat, ipſe tradatur in poteſtatem illius, contra quem falſum teſtimonium dixerat, ſeruiturus. Nam omnino per talium teſtimonium, qui ſe primitus falſa teſtificaſſe prodiderint, cauſa ipſa reuolui non poterit: excepto ſi aliter euidentior ordo veritatis claruerit: id eſt, aut per legitimū alium & melioratum teſtem, aut per iuſtos & legales ordines ſcripturæ. Quicunque autem vel beneficio corruperit aliquem, vel circumuentione qualibet falſum teſtimonium dicere perſuaſerit, dum euidens huius rei commentum patuerit, tam auctor ſceleris qui in interitum intendit alterius, quam is qui rerum auiditate cupidus teſtificandi præbuit falſitatis aſſenſum, pari ſimul ſententia vt falſarii teneantur, atque inſuper ad aliorum terrorem centenis flagellis, & turpiter decaluati perenni infamiæ ſubiacebunt.

VII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De his qui falſum probantur teſtimonium protuliſſe: & de ſpatio ſex menſium, quo teſtem liceat infamare, ſiue vt ſuper mortuum non liceat teſtimonium dicere.

FAlſorum teſtium obſtinata nequitia, neſcit habere modum falſa dicendi, ſed crimini crimen nititur copulare periurii. Et ideo quia deteſtandos huiuſmodi ſceleris præſumptores diuina lex mortis ſententia damnat: illos ſcilicet, quos contra fratrem ſuum falſum dixiſſe teſtimonium poteſtas iudiciaria comprobat: nos proinde tam nefariis perſonis auſum ſecundò teſtificandi ſubducimus, quos non humanis ſed diuinis vocibus iam mortuos approbamus. Et ideo ſi quis teſtimonium pro qualibet re in præ-

quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos reperitur exorta cædes, & nullus adesse ingenuus, qui cædis ipsius patefaciat euidenter scelus; adeo si nullus ingenuorum adfuerit, credi seruis omnino oportebit: vt qualiter inter eos cæsio facta constiterit, agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia & interdum iustitiæ cognitio deperit, dum ingenuorum dignitas aut longe posita aut de proximo ignota consistit: tunc credi permittimus seruis, cum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini sint, aut de re qua agitur cogniti habeantur. Certè nec de aliis causis, nec de maioribus rebus esse sibi credendum sciant, nisi de minimis quibuscunque rebus, ac de terris aut vineis vel de ædificiis, quæ non grandia esse constiterint, propter quod solet inter heredes aut vicinos possessores † instantia exoriri. Sed & de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari, vel indebitè retineri, aut etiam a dominorum iure inlicitè euagari: vt per eorum veram cognitionem valeant res ipsæ dominis reddi, & ipsorum indubitata notitia iustè possit intentionis causa sopiri. Non tamen illis aliter credi poterit, nisi & ab omni crimine alieni extiterint, & graui oppressi paupertate non fuerint. Ita vt contra ingenuorum dignitatem, eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi, vt supra dictum est, cædem exoriri contigerit. † [illegible]

X. FLS. CHDS. REX.

De his qui se placitorum scriptis obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant.

PLerosque cognouimus, ita se interdum per placitum obligare, vt pro sua suorumque vtilitate testificari non differant: si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere, nullatenus adquiescant. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se nouerint habere licentiam, vt talia commenta instanter inquirant, & inuenta disrumpant: atque quos eadem placita nominauerint, centenis flagellis verberandos insistant. Ita tamen vt ista disciplina non ad infamiæ notam eis pertineat; sed testificandi quod cognitum habuerint, sit illis ex lege concessa semper & indubitata libertas.

XI. FLS. GLS. CHDS. REX.

De quibus annis possunt testificari minores.

HÆc ætas erit constituta in minoribus annis ad testimonium admittenda: vt postquam puer aut puella quatuordecim vitæ suæ annos impleuerint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata licentia.

XII. ANTIQVA EMENDATAQVE NOVITER.

Vt contra extraneos parentela & propinquitas testimonium minime dicant.

FRatres, sorores, vterini, patrui, auunculi, materteræ, siue eorum filii: item, nepos, neptis, consobrini, vel amitini, in iudicium aduersus extraneos testimonium dicere non admittantur: nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa de qua agitur aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

V. TITVL.

De scripturis valituris & infirmandis, ac defunctorum voluntatibus conscribendis.

I. IN NOVIT. EMD. FLS. CHDS. REX.

Quales debeant scripturæ valere.

SCripturæ quæ diem & annum habuerint euidenter expressum, atque secundum legis ordinem conscriptæ noscuntur, seu conditoris vel testium signis fuerint aut subscriptionibus roboratæ, omni habeantur stabiles firmitate. Simili quoque & illæ scripturæ valore constabunt, quas & si auctor subscribere ægritudine obsistente non valuit, in eis tamen qui subscriptores accederent postulauit: sicque subscriptionem vel signum ad vicem illius auctoris, ille qui est rogatus impresserit. Hoc tantum est obseruandum, vt si cōditor talium scripturarum de hac ipsa ægritudine qua detinebatur reualuerit, si hoc ipsum quod in huiusmodi scripturis testatus est firmum esse voluerit, manu sua illud solita subscriptione corroboret, & sic plenam quod testari visus est obtineat firmitatem. Si autem eūdem testatorem de hac ægritudine mori contigerit, testis ipse qui ab eo rogatus accessit, iuxta aliam legem infra sex menses subscriptas a se scripturas roborare curabit.

II. ANTIQVA.

De pactis & placitis conseruandis vel conscribendis.

PActa vel placita quæ per scripturam legitimè ac iustissimè facta sunt, dum modo in his dies & annus sit euidenter expressus, nullatenus immutare permittimus.

III.

Ne incognitam sibi scripturam quisquam testis subscribere audeat aut firmare.

QVarumlibet scripturarum setiem aduocatus testis, si non aut per se antea legerit, aut coram se legērem audierit, subscribere penitus non audeat. Quòd si præsumpserit, testimonium eius quod illic incautè perhibuit, in nullo permittimus accipi: quia incognitos illic subscriptor accessit. Nec stabilis illa iudicabitur scriptura, quam nulla testium firmauerit cognitio vera.

IIII. ANTIQVA. FLS. GLS. EGIBA. REX.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non licere venire.

FIlio vel heredi contra priorum iustam ac legitimam definitionem venire non liceat. Quia iustè repellitur præsumptio illius, qui facta seniorū iniustè conatur irrūpere.

V. FLS. CHDS. REX.

De dampnis eorum qui contra pacta & placita sua venire contendunt.

QVi contra pactum vel placitum iustè ac legitime conscriptum venerit, quod non forsitan persona potentior violenter extorserit, antequam causa dicatur, pœnam quæ in pacto vel placito legitime continetur exsoluat: deinde quæ sunt in pacto vel placito definita seruentur. Pactum vero vel placitum conuenienter ac iustissime inter partes conscriptum, si etiam pœna in eis incerta non fuerit, reuolui aut immutari nulla ratione permittimus. Et ideo quæ in pactis vel placitis continentur vel monstrantur scripta, plenam habeant firmitatem, si tamen quisquis ille pactum vel placitum iustissimè & de re sibi debita conscripsisse videatur.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne valeant definitiones vel pacta seruorum, sine iussu dominorum.

ET honestas hoc habet, & iustitia hoc adfirmat, vt quæ serui non iubentib. dominis, seu per scriptum paciscuntur, siue per testem. desinunt, nullo firmo robore penitus habeantur. † definiunt.

VII. FLS. RCDS. REX.

De turpibus & illicitis rebus.

DE turpibus & illicitis rebus inter quascunque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec dampnum nec quancunq; definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

VIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Ne sub vnius nomine causæ res alia, vel persona callidis definitionibus obligentur: de pœna etiam qua sit placitis inseranda.

PRauis ac malignis moribus improborum iustitiæ semper est sententiis obuiandum. Ideoq; quia dira peruersorum cupiditas ita sæpe plurimos nonarum fraudium molitione conlaqueat: vt cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent & personas: hoc fieri omnimodo prohibemus. Sed quotiens vndelibet placitum cõscribitur, non amplius in transgressoris pœna, quam duplatio reddendæ rei vel triplatio † rerum in satisfactione taxetur: res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur. † numerum.
Quia iniustum penitus approbamus, vt vnius causa debiti, rerum fiat omnium perditio vel personæ. Quodcunque igitur contra legis huius decretum, conscriptum placitum siue definitio facta fuerit, vbicunque sit reperta, vacua omnimodis & inualida reputetur. Sola vero potestas regia erit in omnibus libera, qualemcunque iusserit in placitis inferere pœnam.

VIII. ANTIQVA. † † FLS. CHDS. R.

Quod omnis scriptura vel definitio quæ per vim & metum extorta fuerit, valere non poterit.

PActum quod per vim & metum extorserit persona potentior vel inferior, siue placita vel reliquas scripturas, id est, si ille qui paciscitur, aut in custodia mittitur, aut sub gladio mortem forte timuerit, aut ne pœnas quascunq; vel ignominiam patiatur, vel certè si aliquam iniuriam passus fuerit: huiusmodi pactio vel scriptura quælibet nullam habeat firmitatem.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

De superfluis scripturis † confectis.

† *& super ordinem legis confectis.*

PLenæ discretionis ordo est incertis adhibere cognitionem, & dubiis coniicere fidē. Quia ergo de statu scripturarū solet dubietas in controuersiis exoriri: ideo præcepto decernitur euidenti, vt quicunque virū orac feminarum, testamenta, donationes, dotes vel quascunque scripturas confixit, amplius quàm lex iubet, in quibuscunq; partibus siue personis, vel contra sanctionem legis, de quarumcunque rerum distributione decreuerit, non ideo ex toto habeantur inualida, quia ordo præfixus videtur esse transgressus: sed manentibus cunctis, quæ salubriùs ex legis auctoritate subsistunt, illa sola decidant, quæ contra legem inueniuntur manere descripta atque decreta. Huius rei euidenter iudices negotiorum hoc tenore descripta ordinabunt: vt ille qui plus conficitur per scripturæ seriem quàm oportuit, hoc solum accipiat quod auctoritas legis demonstrat, & reliqua hi quibus legitimè debentur vigore iustitiæ consequantur.

XI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Quæ scripturæ valere poterunt, si ab his factæ fuerint qui sunt in annis minoribus constituti.

IN minoribus annis constituti, si testari de rebus suis, vel alias quascunque definitiones facere, seu per scripturam, siue per idoneum testem, in quibuscunque personis elegerint, infra quartum decimum annum non illis aliter licentia erit: nisi grauis languor occurrerit, per quē eos fortasse mori suspicio sit. Quòd si eos necessitas huius causæ cōpresserit, vtrisq; à decimo ætatis ipsorū anno faciendi quod voluerint libertas plena manebit. † Quòd si ab ægritudine conualescere potuerint, quicquid eos ordinasse constiterit, totum inualidum erit: donec aut rursus ægrotantes iterum quæ ordinauerant noua ordinatione reforment, aut venientes vsque ad plenum quartumdecimum annum in omnibus iudicandi de rebus suis liberam habeant absolutamq; licentiam. Ab infantibus verò vel in qualibet ætate dementes effecti, & in eo vitio absque intermissione temporis permanentes, nec testimonium reddant; nec si quam fortè voluntatem ædiderint, nullā poterit firmitatē habere. Nam † si per interualla temporum vel horarum salutem videntur recipere, & integra interdum mente persistere, de suis ferre iudicium prohiberi non poterunt.

† *Qui.*

† *qui.*

XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Qualiter confici vel firmari conueniat vltimas hominum voluntates.

MOrientium extrema voluntas, siue sit auctoris & testium manu subscripta, siue vtrarumque partium signis extiterit roborata, seu etiam & si auctor subscribere vel signum facere non præualeat, alium tamen cum legitimis testibus subscriptorem vel signatorē ordinationis suæ instituat: siue quoq; si tātummodo verbis corā probatione ordinatio eius qui moritur patuerit promulgata. hæc ordinationum quatuor genera omni perenniter valore persistant. Id tantum magnopere procurandum est, vt scripturæ illæ, quæ secundum primi & secundi ordinis confectionem sunt alligatæ: id est, siue quæ auctoris & testium manu subscriptæ, seu quæ vtrarumque partium signis extiterint roboratæ, infra sex menses iuxta legem aliam sacerdoti pateant publicandæ. Et si forsitan cōtigerit, vt in huiusmodi scripturis auctor, qui subscribere debuit, signū impresserit, hoc ipsum testis, qui in eadē scriptura subscriptor accessit, iurare curabit, quia signum ipsum à conditore factū extiterit, & tunc stabilis erit. Illę verò scripturę, quæ sub tertii ordinis alligatione sunt æditæ: id est, in quib. aduocatus à cōditore legitimus testis subscripsit, tunc omni habeantur stabiles firmitate, quādo infra sex menses, & ille qui in eadē scriptura ad vicem morientis subscriptor accessit, & reliqui testes qui ab eo rogati sunt, coram iudice cōditionibus factis iurauerint, quòd in eadem scriptura à se subscripta nulla sit fraus impressa, sed secundum voluntatem ipsius conditoris habeatur conscripta, & quod ab eo qui eam condere voluit, rogati extitissent, vt in eadē scriptura subscriptores accederent,

& ad

& ad vicem conditoris eam legitimè roborarent. Illa verò voluntas defuncti, quæ iuxta quarti ordinis modum verbis tantummodo coram probatione promulgata patuerit, quæ instante quocunque periculo conscribi nequiuerit, & tamen ab eo qui moritur iussa fuerit alligari, tunc robur plenissimum optinebit; si testes ipsi, qui hoc audierint & rogati à conditore extiterint, infra sex mensium spatium, hoc quod iniunctum habuerint sua coram iudice iuratione confirment, eiusdemque iuramenti conditionem tam sua quàm testium manu corroborent. Dumque hæc res plenum venerit in effectum, pro instātia sui laboris, iidem testes ex defuncti bonis † trigesimæ precium portionis prosequantur, in solis tantummodo nummis, chartarum instrumentis & librorum voluminibus sequestratis, quæ pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurent illi denunciare, in cuius nomine per talē ordinationem res translata dinoscitur extitisse. Quod si omne legis huius decretum, testes illi quibus commissum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, nouerint se † falsorum dampno mulctari: excepto si se aliorum fraude vel calliditate, seu etiam regia iussione, qua id infra sex menses explere nequiuerint, impeditos se esse probauerint.

† tricesimam pretium portionum.

† falsariorum

XIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.

IN itinere pergens, aut in expeditione publica moriens, si ingenuos secū habeat, voluntatē suam propria manu conscribat. Quod si litteras nescierit, aut per languorem scribere non potuerit, eandem voluntatem seruis insinuet: quorum fidem episcopus atque iudex probare debebunt. Et si nullatenus antea fraudulēti fuisse patuerint, quod sub iuramenti testatione protulerint conscribatur, & sacerdotis atque iudicis subscriptione firmetur; ac postmodum auctoritate regia roboratum, firmum quod decreuerit habeatur.

XIIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt defuncti voluntas ante sex menses coram sacerdote vel testibus publicetur.

SCripta voluntas defuncti, ante sex menses coram quolibet sacerdote vel testibus publicetur. Et si quis eandem qualibet fraude suppresserit, tantum illis, quibus scriptura facta esse dinoscitur, de proprio cogatur exsoluere, quantum per eiusdem scripturæ seriem conquirere poterant vel habere.

XV. FLS. GLS. CHDS. REX.

De comprobatione manuum, si scriptura vertatur in dubium.

OMnes scripturæ, quarum auctor & testis defunctus est, in quibus tamē subscriptio vel signum conditoris atque firmitas testium repperitur, dum in audientia prolatæ extiterint, ex aliis chartarum signis vel subscriptionibus comprobentur: sufficiatque ad firmitatem, vel veritatis huius indaginem agnoscendam, trium vel quatuor scripturarum similis vel euidens prolata subscriptio. Quod si talibus scripturis legum tempora obuiauerint, pro certo decernitur, quia valere non poterunt.

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De olographis scripturis.

QVia interdum necessitas ita sæpe concurrit, vt solemphitas legum libere adimpleri non possit: ideo vbi qualitas locorum ita constiterit, vt non inueniantur testes, per quos iuxta legum ordinem vnusquisque suam alliget voluntatem: manu propria scribat ea, quæ ordinare desiderat. ita vt specialiter adnotentur quæcunque ordinare voluerit, vel quę de rebus suis habere quenque elegerit. Dies quoq; & annus habeatur in eis euidenter expressus. Deinde toto scripturæ textu conscripto, rursum auctor ipse subscribat. Et dum hæc scriptura infra xxx. annos, ad eum in cuius nomine facta est vel ad successores eius peruenerit, eam episcopo vel iudici infra sex menses non differat præsentare. Quam sacerdos idem vel iudex allatis sibimet tribus aliis scripturis, in quibus

testatoris subscriptio reperitur, ex earum conprobatione considerent, si certa & euidẽs scriptura est quam idem conditor olographa ratione conscripsit: & dum ista præuiderint, eadem chartula quę offertur, vera nihilominus habeatur: atque etiam continuo sacerdos ipse vel iudex, siue alii testes idonei, eandem olographam scripturam sua denuo subscriptione confirment, & sic voluntas ipsius testatoris plenissimam obtineat firmitatem.

XVII. FLS. RCDS. REX.

De comprobatione scripturarum & earum pœna soluenda.

SIcuti vbi conuenit miseranter occurrere, salutaria remedia non negamus: ita vbi cõtentio irrationabilis exoritur, censuram ponere iuste debemus. Proinde cum de quibuslibet scripturis parentum, quas tamen iustissime ac legitime de rebus sibi debitis patuerit esse conscriptas, fuerit exorta contentio: si ille, cui scriptura profertur, nescire se dixerit ipsius scripturæ veritatem, mox prolator ille iurare cogatur, nil fraudis vel læsionis in ea quandoque aut à se factum esse, aut ab alio quocunque factum omnimodo cognouisse vel nosse: sed ita manere, sicut auctor eius eam voluit ordinare vel roborare. Deinde ille qui eam renuit accipere, cogatur iurare se hanc scripturam veram esse nescire, nullaque euidenti cognitione sapere, seu ab auctore suo legitime confectam existere, neque subscriptionem vel signum auctoris veridicè factum cognoscere. Post hæc quærenda ab vtrisque partibus in scriniis domesticis instrumenta chartarum: vt comprobatis aliarum scripturarum subscriptionibus atque signis possit agnosci, vtrum habeatur idonea, an reprobetur indigna. Iam tunc si in domesticis scriniis scripturæ auctoris repertæ non fuerint, ad quarum similitudinem scriptura prolata † formetur; ita demum ille, qui scripturam profert vbicunque potuerit, alias scripturas auctoris procuret inquirere, per quarum similitudinem, scripturam quam profert, veram esse confirmet. sicque per talem conuenientiam latenti veritate reperta: nec ille qui scripturam profert, in conuincendo eam esse idoneam, ex longinquo testes aduocans, dampna sustineat; nec ille qui hanc contempsit recipere, pœnam scripturæ cogatur implere. Quibus ita actis, si ille qui scripturam illam indignam esse contendit, non pro veritatis cognitione, sed pro sola commotione partis aduersæ ad conuincendam dignitatem scripturæ, & in adducendis testib. & in sustinendis dispendiis laborare fecerit aduersantem; tunc ipse, qui scripturam profert veram, exhibitis testibus esse idoneam & illæsam scripturam adfirmet: ac postea sic ille, qui per contẽtionẽ indebitam, in adducendis testibus laborem intulit aduersanti, pœnam dampni, quam scriptura continet, euidenter adimpleat. Certè si aut tanta res non est vnde pœnã suppleat, quã auctor eius instituit, cùm de rebus suis legitimum iudicium ferret: aut etiam sponte sua hanc ipsam pœnam † voluerit implere, rem quæ illi de eiusdem auctoris competit, iure ei, quem conuexauit indebitè, cogatur cessionis ordine dare. Hanc sane legem in solis parentum scripturis seruandam esse decernimus: propter quod filios vel nepotes iniusta contentione ab alterutro, aut se, aut extraneorum partes, videmus conuexare. Ista euidenti conditione seruata, vt si ex aliis oppositionibus legum eadem scriptura dicitur cõuellenda, vox impugnantis pro certo sit libera.

† formetur.

† noluerit.

XVIII. FLS. GLS. EGICA. REX.

Ne aliud quis per testem aliud per scripturam alligare præsumat.

CVm siue sint verba, siue scripturarum quædam indicia, quæ tamen vera esse oporteat atque simplicia, per quæ vnus in alterius cognitionem transferat notitiam suam: nouellis nunc peragitur argumentis, vt in donationibus & transactionibus scripturarum prompta videatur quorundam donatorum voluntas, quæ tamen testibus aliud alliget occulte, quam quod patule per scripturæ seriem noscitur definisse. In qua bifariæ duplicitatis astutia quid aliud quam duplex comprobatur voluntas? Quia simplicitatis puritate exclusa, aliud foris publicat, aliud per occultum alligat testem. Quapropter cum quisquis de quibuslibet rebus, scripturam donationis, vel venditionis in alterius faciens nomine, aliud reperiatur conligare per testem, quàm quod per manifestam scripturam cognoscitur definisse: nouerit se parti illi pœnam scripturæ persoluere, cui circumuentione callida noscitur illusisse, & insuper cum infamia suæ personæ quod semel eum constat dedisse, nulla vnquam poterit repetitione reposcere. Nec testis

stis illic ad est [illegible] dum aliud admittatur, qui aliquid aliud protestetur, quam quod prolata donatoris scriptura testatur: vt repulsa deinceps omni argumentationis sollicitudine, quicquid per manifestam & legitimam scripturarum seriem definitur, nulla vnquam suo ordine testis machinatione deuocetur in irritum. Et hæc quidem lex inter æquales gradu vel ordine promulgata seruabitur. Ceterum si eiusdem potestatis atque conditionis sit ille, qui scripturam se accepisse obiecerit, vt potius exacta ab eo quam oblata ei scriptura credatur, quicquid de huiusmodi occasionibus ab auctore scripturæ conuinci poterit, tunc & ipsa scriptura inualida erit, & res in donatoris iura possessura transibit.

XIX. FLS. EGICA REX.

Vt nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia in deceptione regiæ potestatis, vel cuiuslibet alterius, se iuramenti vinculo alligare præsumat.

PLerumque solet humani generis inimicus prauis corda hominum suggestionibus irretire, & fidelium animos pestifero veneni poculo sauciare. Proinde quia quanto plebs regiæ celsitudinis culmen sincera debet reuerentia honorare, tanto amplius vel in eius deceptione, vel aliarum personarum, videtur mentes plebium excitare. Quidam enim dum sententiam illam canonis Toletani attendunt, in qua decretum est neminem licere, citra manifestæ euidentiam culpæ induci ab honore sui ordinis, vel seruitio domus regiæ deiici, & nec antea vinculorum nexibus illigari, vel quæstionibus subdi, nisi prius in publica fuerint examinatione deducti, subtili se quodammodo iuramento in necem vel abiectionem regiam perfidiæ nituntur fraudibus alligare: ne ea quæ fraudis moliuntur peragenda consiliis, ab alterutro cernātur quandoquidem propalari. Quod & temporibus nostris detectum facinus, manifestis eorum confessionibus retinetur, qui nostram gloriam conati sunt, aut gladio interimere, aut mortifera veneni potione decipere. His igitur nefariæ argumentationis consiliis congruit obuiare censuris legalibus: quo ut nec principalis honor qualibet possit † grauitate deuolui, & infidelium pectora condigna debeant vltione retundi. Vnde speciali edicto decernimus, vt nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia secum alio præsumat vinculis nectere iuramenti, aut in deceptione potestatis regiæ vel cuiuslibet alterius tam sceleratæ fraudis audeat actione constringi. Si quis vero amodo aliter, quam præmissum est, huiusmodi iuramento se alligare præsumpserit, illius se nouerit legis perculi sanctione, quæ perfidis noscitur & contra regem agentibus promulgata existere. † *sapientia.*

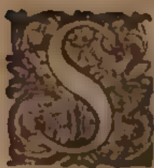
DE ORDINE CONIVGALI LIBER TERTIVS.

Titulus I.

DE DISPOSITIONIBVS NVPTIARVM.

I. FLS. RCDS. REX.

Vt tàm Gotho Romanam, quàm Romano Gotham matrimonio liceat sociari.

SOllicita cura in principe esse dinoscitur, cum pro futuris vtilitatibus beneficia populorum prouidentur. Nec parum exultare debet libertas ingenita, cùm fractas vires habuerit priscæ legis abolita sententia; quæ incongruè diuidere maluit personas in coniuges, quam dignitas compares æquauerit in genere. Ob hoc meliori proposito salubriter censentes, priscæ legis remota sententia hac in perpetuum valitura lege sancimus: vt tam Gothus Romanam quam etiam Gotham Romanus, si sibi coniugem habere voluerit, præmissa petitione, dignissima, facultas eis nubendi subiaceat: liberumque sit libero, liberam, quam voluerit honesta coniunctione consulta perquirēdo, prosapiæ solemniter consensu comite permittente, percipere coniugem.

II. ANTIQVA.

Si puella contra voluntatem patris alio nubat, quæ sit alteri disponsata.

SI quis puellam cum voluntate patris, aut aliorum propinquorum parentum, quibus ex lege huiusmodi potestas tribuitur, sponsatam habuerit: & ipsa puella contemnēs voluntatem parentum, ad alium tendens parentibus contradicat, vt illi non detur cui à parentibus fuerit pacta: hoc ita eam nullo modo facere permittimus. Quòd si ipsa puella contra voluntatem parentum, ad alium quem ipsa cupierat fortè peruenerit, & ipse eam vxorem habere fortè præsumpserit: ambo in potestate eius tradantur, qui eam cum voluntate parentum sponsam habuerit. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes malæ voluntati eius cōsenserint, vt eam illi traderent, quē ipsa sibi contra paternā vel parentū voluntatem cupierat, & hoc ad effectū perduxerint: illi, qui hoc machinauerunt, libram auri dent, cui Rex iusserit: sic tamen vt voluntas eorum non habeat firmitatem; sed ipsi, sicut superiùs diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi cui antea fuerat sponsata. Eandem legem præcipimus custodiri, si pater de filiæ nuptiis definierit, & de pretio conuenerit. Ac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat, vt illi puella tradatur, cui à patre vel à matre pacta constiterit.

III. FLS. CHDS. REX.

De non reuocandis datis arris.

DVm præteritorum facta recolimus, futuris ponere præsumptionibus terminū consultissimum arbitramur. Quia ergo sunt plerique, qui factę sponsionis immemores, nuptialium fœderum definitionem differant adimplere, abrogare decet huius rei licentiā, vt non vnusquisq; pro suo velle, alteri dilationē exhibeat. Ideoq; à die huius legis latæ decernimus, vt cùm inter eos qui disponsandi sunt, siue inter eorū parentes aut fortasse propinquos, pro filiorum nuptiis coram testibus præcesserit definitio, & anulus arrarū nomine datus fuerit vel acceptus, quamuis scripturæ non intercurrant, nullatenus promissio violetur, cum qua datus est anulus, & definitio facta coram testibus. Nec liceat vni parti suam immutare aliquatenus voluntatem, si pars altera præbere consensum noluerit, sed secundum legum ordinem, altera constitutione dotis impleta, nuptiarum inter eos peragatur festi celebritas.

IIII. FLS. GLS RCDS. REX.

Ne viri minoris ætatis maioribus feminis disponsentur, & de biennio placiti.

IVs naturæ tūc directum in spem procreationis futuræ transmittitur, quādo nuptiarū fœdus totius solempnitatis concordia ordinatur. Nam si aut ætate aut personarum incompetenti conditione adnectitur copula nuptialis, quid restat in procreationis origine, nisi vt quod nasciturum est, aut dissimile maneat aut deforme? Nec enim poterit in pacis concordia nasci, quod per discordiam originis noscitur seminari. Videmus enim quosdam non auidos amore naturæ, sed illectos cupiditatis ardore, filiis suis tam inordinate disponere fœdera nuptiarum, vt in eorum actis nec ætate concors sit ordo nec mori-

moribus Nam cùm viris res illa dederit nomen quòd in feminas agant, isti per repugnãtium naturæ conamina maribus puellas anteponunt, dum infantibus adulescentulas disponsationis copula coniungunt. sicque per ætatis præposteræ tempus, honestatis lucrũ dilabi cogunt ad impudicitię lapsum, dum puellarum auidior & maxima ætas seros tardosq; virorum contempnit expectare prouentus. Vt ergo malè ordinata propagatio generis in ordinem transductionibus reducatur illicitis, huius sanctione decernitur legis, vt feminæ minoris semper ætatis viris maioribus in matrimonio disponsentur. Aliter disponsatio facta, si vna pars contradicere videatur, nullo modo manere iubetur. A die verò sponsionis vsq; ad nuptiarũ diẽ non amplius quàm biennio expectetur: nisi aut cognationis vel certè sponsorũ ipsorũ, si perfectę sint iã ætatis, honesta & cõueniẽs adfuerit cõsensio voluntatis. Si autẽ in hoc fœdere inita pacta vel definitiones pro elongatione nuptiarum communis voluntas immutare † decreuerit, aut si per necessitatem vna persona defuerit, non amplius quàm duorum annorum tempus prolongatio continebit. Et si rursus vel quotiens fieri † non conuenerit, biennii tantùm in definitione spatium erit. Aliter quandoque aut arrarum aut scripturæ celebrata confectio non valebit. Si quis autem constitutum definitionis tempus absque necessitate vel voluntatis consentione implere distulerit, suamque voluntatem à promissione coniugali remouerit, & pœnam quæ in placito continetur adimpleat, & quod definitum est immutare non liceat. Mulierem autem, quam constiterit aut vnum aut plures habuisse maritos, post eorum virorum obitum, alii ei quem vnius vel plurimarum coniugum vita distribuit, honestè ac legaliter nubere nullatenus inlicitum est.

† voluerit. † ita.

V. FLS. CHDS. REX.

De quantitate rerum conscribendæ dotis.

CVm de dotibus diuersa sæpe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit vtilitati consultum, si euidens huius rei institutio nihil vltra relinquat ambiguum. Decernimus igitur, ac legis huius perpetim seruatura sanctione censemus: vt quicunque ex Palatii nostri primatibus vel senioribus gentis Gothorum filiam alterius vel cuiuslibet relictam, seu sibi seu filio suo poposcerit in coniugio copulandam, seu quisquis ex prædictorum ordine vxorem sibi elegerit expetendam, non amplius vnusquisque in puellæ vel mulieris nomine dotis titulo conferat vel conscribat, quam quod decimam partem rerum suarum esse constiterit. Quod si contigerit, vt quicunque parentum pro filio suo, in nurus suæ nomine, dotem conscribere debeat: eodem modo de eo, quod eidem filio post obitum parentum suorum in portione euenire poterat, decimam exinde partem per dotis titulum conferat, quod mulier vel puella nuptiis traditura optineat. Atque insuper decem pueros decemque puellas & caballos xxx. seu in ornamentis quãtum mille solidorum valere summam constiterit, sit illi conscribendi dandique cõcessa libertas. Ita vt de his omnibus rebus in coniugio mulier assumpta, si non reliquerit filios, facere quod voluerit liberam se nouerit habere licentiam: aut si intestata discesserit, ad maritum, aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. Nec erit vltra licitum puellæ parentibus, seu etiam puellæ vel mulieri, ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere, vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet. Aut si fortè iuxta quod & legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit. Quod si forsitan præuentus sponsus scripturæ alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponsæ daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse conuellere, & in iuris sui potestatem reducere, libero potietur arbitrio. Si autem iuramenti reuerentia pauidus, aut vt assolet negligentia deditus, quod amplius sponsæ dederat reuocare aut euacuare noluerit vel nequiuerit, non oportebit vnius tepiditate multis ad futurum damna nutriri. Sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agnouerint, vniuersaque, plus quam supra taxatum est, sponsæ conlata sunt, suo iuri absque cuiusquã præiudicio perenniter vindicabunt. Certè si iam vir vxorem habens, transacto scilicet anno, pro dilectione vel merito coniugalis obsequii, ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in vxorem, seu mulier in maritum excepta dote, vt prædictum est, aliam donationem conscribere poterint, nisi grauati infirmitate periculum sibi mortis imminere perspexerint. De cæteris vero qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam proposito prouidendum decernendum-

que curauimus: vt qui in rebus omnibus decem millium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos rerum vniuersarum comprobatione habita, in nomine sponsæ suæ dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis talia de ratione dotem facturus est. & sic ista constitutio dotalis tituli ab vltima vsque ad summam omni controuersia sopita perueniat. Data & confirmata hęc lex pridie Idus Ianuarii, anno feliciter tertio regni nostri, in dei nomine Toleto.

VI. ANTIQVA.

Vt dotem puellæ pater exigat & conseruet.

DOtem puellæ traditam pater exigendi vel conseruandi ipsi puellę habeat potestatem. Quod si pater aut mater defuerint, tunc fratres, vel proximi parentes, dotem quam susceperint, ipsi consorori suę ad integrum restituant.

VII. ANTIQVA.

Vt patre mortuo, vtriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.

PAtre mortuo, vtriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat. Matre vero mortua, aut si ad alias nuptias forte transierit, fratres eligāt cui dignius puer vel puella iungatur. Quod si fratres eius ętatis non fuerint, vt eorum iudicio debeat germanus aut germana committi; tunc patruus de coniunctione eorum habeat potestatem. Certe si germanus iam adulescentię habet ætatem, & proximorum tenuit sollicitudinem, sit illi potestas condignam sibi coniunctionis quærere copulam. De puella vero, si ad petitionem ipsius, is qui natalibus eius videtur æqualis accesserit petitor, tunc patruus siue fratres cum proximis parentibus conloquantur, si velit suscipere petitorem: vt aut communi voluntate iungatur, aut omnium iudicio denegetur.

VIII. ANTIQVA.

Si fratres nuptias puellæ differant, aut si puella impudicè nuptias præsumat.

SI fratres nuptias puellæ sub ea conditione suspendant, vt ad maritum illa confugiens iuxta legem portionem inter fratres suos de bonis parentum non possit accipere, & bis aut tertio remouerint petitorem: puella quia fratrum calliditate perspecta maritum natalibus suis æqualem crediderit expetendum, tunc integram à fratribus, quæ ei de parentum hæreditate debetur, percipiat portionem. Quod si rursum nil fratres contra sororem meditentur aduersum, & idcirco morentur vt sorori prouideant digniorem; & illa honestatis suæ oblita, personæ suæ non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum deuenerit: portionem suam, siue diuisam siue non diuisam, quam de facultate parentum fuerat consequuta vel consequutura, amittat. In fratrum vero & sororum & aliorum parentum hæreditatem ingrediendi ei concedimus potestatem.

VIIII. FLS. RCDS. REX.

Ne sine dote coniugium fiat, & vt de quibuscunque rebus dos conscripta fuerit firmitatem optineat.

NVptiarum opus in hoc dinoscitur habere dignitatis nobile decus, si dotalium scripturarum hoc euidenter præcesserit † manus. Nam vbi dos nec data est nec conscripta, quod testimonium esse poterit, in hoc coniugio dignitatem futuram: quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotalium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cùm quisquis aut pro se, aut pro filio, aut etiam proximo suo coniunctionis copulam appetit: aut de rebus propriis, aut de principum dono conlatis, aut de quibuscunque iustis profligationibus conquisitis iuxta modum legis datæ conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcunque autem legitimè in dote conscripserit, modis omnibus plenum robur habebit.

† munus.

II. Titul.

DE NVPTIIS INLICITIS.

V. *Si quicunque seruo alieno ancillam suam, vel seruo suo alienam coniungat ancillam.*
VI. *Si mulier absente viro alium sibi maritum assumat.*
VII. *Si domini seruos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.*
VIII. *Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito sese coniungat ingenuo.*

I. ANTIQVA.

Si post mortem mariti infra annum mulier nubat.

SI qua mulier, post mortem mariti sui, se cum alio infra annum coniunxerit, vel adulterium fecerit, medietatem rerum suarum filii sui ex priori cōiugio procreati recipiant. Aut si filii desunt; alii propinquiores heredes defuncti viri per iudicis instantiam, ipsarum rerum consequantur medietatem. Quam idcirco mulierem præcipue huic volumus subiacere dispendio: ne hæc quæ à marito grauida relinquitur, dum immoderato desiderio ad secundi cōiugii vota festinat, vel adulterium perpetrat, spem partus sui priusquā nascatur extingat. Illas tantumdem a legis huius sententia iubemus manere indempnes, quas principalis auctoritas, infra tempus hac lege constitutum, cuilibet in coniugio decreuerit copulandas.

II. ANTIQVA.

Si mulier ingenua seruo vel liberto proprio sese coniungat vel commisceat.

SI mulier ingenua seruo suo vel proprio liberto se in adulterio commiscuerit, aut forsitan cum maritum habere voluerit, & ex hoc manifesta probatione cōuincitur, occidatur. Ita vt adulter & adultera ante iudicem publice fustigentur & ignibus concrementur. Cū autē per reatū tam turpis admissi, quicunq; iudex in quacunq; regni nostri prouincia cōstitutus, agnouerit dominā seruo suo siue patronā liberto fuisse coniunctā; eos separare non differat: ita vt bona eiusdem mulieris, aut si sunt de alio viro, idonei filii euidenter obtineant, aut propinquis eius legali successione proficiant. Quòd si vsque ad tertium gradum defecerint heredes, tunc omnia fiscus vsurpet. ex tali enim cōsortio filios procreatos constitui non oportet heredes. Illa verò, seu virgo siue vidua fuerit, pœnam excipiat superius comprehensam. Quod si ad altaria sancta confugerit; donetur à Rege, cui iussum fuerit perenniter seruitura.

III. ANTIQVA.

Si mulier ingenua seruo alieno, seu ingenuus ancillæ alienæ sese coniungat.

SI mulier ingenua seruo alieno, siue Regis se in matrimonio sociauerit, siue etiam per adulterium iungere præsumpserit; statim vbi primum hoc iudex agnouerit, eos ad separandum festinare non differat, vt pœnam quam merentur excipiant. hoc est singuli eorum centena flagella suscipiant. Et si post hanc contradictionem se iterum coniunxerint, eos iudex comprehendi iubeat, & in sua præsentia exhiberi: vt vnicuiq; eorum iteratim centena flagella imponere non desistat. Quòd si tertia vice se separare noluerint, similiter centena flagella eis imponi iubemus, & ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur. Quòd si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius serui. Filii tamen & quandocunq; & quanticunq;, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, conditionem patris sequantur, vt in seruitio permaneant. Facultatem vero mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Quòd si hi qui de tali contubernio exciterint geniti, per triginta annos per testem legitimum se ingenuos mansisse docuerint, à seruitutis cathena soluti, ingenuitatis se gaudeant titulo decorari. Si tamen parentes illorum infra illud tricennium, quo filii ipsorum se ingenui esse probauerint, nihil de conditione seruitutis dominis suis persoluerint, vnde ipsi filii eorum videantur obnoxii seruituti, ipsam autem legem præcepimus custodiri. Et de viris ingenuis, qui regias ancillas, vel etiam cuiuscunque habuerint copulatas conditionis, vt hæc forma seruetur.

IV. ANTIQVA.

Si mulier liberta seruo alieno, vel libertus ancillæ se societ.

SI mulier liberta seruo alieno sese coniunxerit, aut in matrimonio sociauerit, cōtestetur ei tertiò dominus serui, præsentibus tribus testibus, vt ab hac coniunctione discedat. Et post trinam commonitionem vel contestationem, si se separare noluerit, sit

ancillā domino eius, cuius seruo se coniunxit. Si verò non contestata fuerit, antequā filii nascantur, illa in libertate permaneat. Agnatio autem serui domino deputetur: quia liberi esse non possunt, qui ex tali cōditione nascūtur. Similis & de manumissis viris, qui se cum ancillis alienis miscuerint, huius legis forma seruetur. Nam si cum domini volūtate & permissione seruo alieno manumissa se fortè coniunxerit, & cum ipso domino serui placitum fecerit, omnino placitum ipsius iubemus stare.

V. FLS. GLS. RCHDS. REX.

Si quicunque seruo alieno ancillam suam, vel seruo suo alienam coniungat ancillam.

QVicunque ancillam suam seruo alieno sine conscientia domini sui vxorem dederit, & hoc certis probationibus inueniatur; dominus serui ancillam ipsam cum filiis sibi omnimodis vindicabit. Similiter & de illis ordinamus qui seruo suo ancillā alienam coniunxerint, vt conditionis hæc forma seruetur.

VI. ANTIQVA.

Si mulier absente viro suo alium sibi maritum assumat.

NVlla mulier absente viro suo, alteri viro se præsumat coniungere, vsque dum de viro suo certis cognoscat indiciis si verè mortuus fuerit. Quòd similiter & ille inquirat, qui eam sibi vult in coniugio copulare. Si verò hoc facere distulerint, & sic se inlicita præsumptione coniunxerint, & postmodum prior maritus reuersus fuerit, ambo in eius potestate tradantur: vt quid de eis facere voluerit, seu vendendi, siue quid aliud faciendi, habeat potestatem.

VII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si dominus seruos esse mentientes ingenuos mulieribus eos coniungat ingenuis.

REsistendum est prauorum ausibus, ne prauitatis amplius frena laxentur. Plerique enim studio cupiditatis illecti solent interdum mulieres ingenuas puellasque praue decipere, & simulantes ad tempus seruos suos esse ingenuos, hortantur eas maritos illos accipere, quos postea natis prolibus in seruitutem facilè possunt redigere. Vt ergo fraudis huius aditus extirpetur, præsenti iugiter mansura lege sancimus: vt deceptores rei istius manifestè detecti crimine notentur infamiæ, & illi quos sub nomine ingenuitatis antedictis personis repperiuntur associasse, sic ingenui cum filiis suis perenniter maneant, sicut eos ipsorum domini ingenuos professi iam antea fuerant. Sed & res omnes à tempore nuptiarum acceptas seu promissas, mulier vel puella sibimet vindicabit, si per idoneam probationem conuicerit, maritum de quo agitur sub ingenuitatis spe sibi sociatum fuisse. Certè si puella vel mulier, aut etiam ipsorum parentes, id quod prædictum est, ita factum approbare nequiuerint, seruos pariter & eorum filios vna cum rebus omnibus indubitanter petitor optinebit. Hic & de illis ancillis ordo seruandus est, quæ viris ingenuis tali noscuntur fraude esse coniunctæ. Nam & de libertis, quos ita constiterit copulatos existere cum ancillis aut seruis, huius seruanda erit sanctio legis.

VIII. ANTIQVA.

Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito sese coniungat ingenuo.

SI puella ingenua ad quemlibet ingenuum venerit ea conditione, vt eum sibi maritū acquirat, priùs cum puellæ parentibus conloquatur: & si obtinuerit, vt eam vxorem habere possit, precium dotis parentibus eius, vt iustum est, impleatur. Si verò hoc non potuerit optinere, puella in parentum potestate consistat. Quòd si absque cognitione & consensu parentum eadem puella sponte fuerit viro coniuncta, & eam parentes in gratiam recipere noluerint; mulier cū fratribus suis in facultate parētum non succedat, pro eo quòd sine voluntate parentum transierit pronior ad maritum. Nam de rebus suis aliquid ei parentes donare voluerint, habeant potestatem. Ipsa quoque de donatis & proflicatis rebus, faciendi quod voluerit libertatem habeat.

III. TITVL.

DE RAPTV VIRGINVM VEL VIDVARVM.

I. *Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.*

II. Si

I. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.

SI quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam: si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit à raptu reuocari, medietatem rerum suarum ille qui rapuit perdat, ei quam rapuerit consignandam. Si verò ad immunditiam quam voluerit raptor potuerit peruenire, in coniugio puellæ vel viduæ mulieris quam rapuerit per nullam compositionem iungatur; sed cum omnibus rebus suis tradatur ei cui violentus fuit, & ducentos insuper in conspectu omnium publicè ictus accipiat flagellorum, & careat ingenuitatis suæ statu, parentibus eiusdem cui violentus extiterit, aut ipsi virgini vel viduæ quam rapuerit, in perpetuum seruiturus: ita vt ad eius quam rapuerat coniugium nullo vnquam tempore redeat. Quòd si factum fortassè constiterit, quicquid de raptoris rebus pro contumelia sua perceperat, vnà cum ipso raptore amittat, illis proculdubio parentibus profuturum, quorum hoc negotium fuerit exequutum instantia. Quòd si vir de alia vxore filios habens legitimos, raptum postea fecisse conuincitur, ipse videlicet solus in eius quam rapuit seruiturus potestate tradatur. Res tamen raptoris, filii eius legitimi optinebunt.

II. ANTIQVA.

Si à potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.

SI parentes mulierem vel puellam raptam excusserint, ipse raptor parentibus eiusdem mulieris vel puellæ in potestate tradatur, & ipsi mulieri penitus non liceat ad eundē virum se coniungere. Quod si facere præsumpserit, ambo morti tradantur. Si certè ad episcopum vel altaria sancta confugerint, vita concessa omnimodis separentur, & parentibus raptæ seruituri tradantur.

III. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si consentiant raptori parentes de disponsata puella.

SI parentes raptori consenserint, pretium filiæ suæ quod cum priore sponso definisse noscitur, in quadruplum eidem sponso cogantur exsoluere. Idem verò raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat abdicatus.

IIII.

Si fratres, viuo aut defuncto patre, consentiant raptori sororis.

SI viuo patre fratres raptori consenserint, aut in raptu sororis conscii conprobantur, excepta morte, dampnum quod de raptoribus est constitutum excipiant. Si verò post obitum patris fratres sororem suam raptori tradiderint, vel raptori leuandam consenserint, pro eo quod eam vel vili personæ, vel contra voluntatem suam nuptui tradiderint, cuius etiam honorem debuerant exaltare, medietatem facultatis suæ amittant, ipsi nihilominus sorori tradendam: & insuper in præsentia aliorum a iudice quinquagena flagella suscipiant, vt hoc alii terrore commoti formident. Adiutores vero raptoris qui cum ipso fuerint, disciplinam accipiant, sicut est in lege alia constitutum. Raptor

autem inexcusabiliter superiori lege, & in rebus, & in status sui dignitate damnetur.

V. ANTIQVA.

Si quicunque rapiat alienam sponsam.

SI alienam sponsam quicunque rapuerit, de raptoris ipsius facultatibus medietatem puellæ, aliam vero medietatem sponso iubemus addici. Quod si minimam aut nullam habeat facultatem, is quem supra memorauimus, cum omnibus quæ habuerit tradatur ad integrum: ita vt venundato raptore de eius pretio æquales habeant portiones. Ipse autem raptor, si peractum scelus est, puniatur.

VI. ANTIQVA.

Si quispiam de raptoribus occidatur.

SI quispiam de raptorib. fuerit occisus, ille qui percussit ad homicidium non teneatur, quod pro defendenda castitate commissum est.

VII. ANTIQVA.

Infra quod tempus liceat accusare raptorem, & si parentibus vel puella cum raptore conueniat.

RAptorem virginis vel viduæ infra xxx. annos omnino liceat accusare. Quod si cum puellæ parentibus, siue cum eadem puella vel vidua, de nuptiis fortasse conuenerit, inter se agendi licentia negari non poterit. Transactis autem triginta annis omnis accusatio sopita manebit.

VIII. FLS. CHDS. REX.

Si serui mulierem ingenuam rapuerint.

AEquitatis opportunitas exigit legem ponere sequuturis, vnde dubitationis occasio inter præsentes occurrit. Serui igitur si sciente domino vel iubente raptum facere præsumpserint, ad omnem legalem satisfactionem seruorum dominus iudicis instantia compellendus est. Quod si extra voluntatem domini, serui talia perpetrauerint, iudicis † idem sententia comprehensi, ac decaluationis fœditate mulctati, trecentenis insuper singuli flagellorum ictibus verberentur. Ille tamen seruus, qui ingenuæ mulieri per rapinam copulari quæsiuit, pœnali sententiæ subiacebit.

† eiusdem instantia.

VIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus mulierem libertati traditam rapuerit.

SI seruus libertam rapuisse detegitur, quoniam iam non vnius conditionis esse noscitur, ideo, si idoneus seruus est, qui talia commisisse detegitur, & idoneam libertam rapuisse inuenitur: si voluerit dominus eius, c. solidos pro eo componat: si certè noluerit, eundem seruum tradere non desistat, ita vt ipsi mulieri vltra non liceat eundem raptorem sibi in coniugio copulare. Quòd si ad eius aliquando coniugium venerit, & filii exinde fuerint procreati, dominus ille, cuius seruus rapti crimen admiserat, & seruũ & agnationem sibi vindicet seruituram. Sin autem rusticus aut vilissimus seruus esse noscatur, & similem libertam rapuisse cognoscitur; quantum ipsum seruum valere constiterit, tantum pretium dominus serui prædictæ mulieri persoluere procurabit. Ipse verò seruus, centenis flagellorum ictibus verberatus, ac turpiter decaluatus, in potestate domini sui erit perpetim permansurus.

X. FLS. CHDS. REX.

Si seruus ancillam alterius rapuerit.

SI seruus ancillam iuris alieni rapuerit, ducentorum flagellorum verberibus cæsus ac decaluatus; ab ancilla etiam, si dominus ancillæ voluerit, absque dubio separetur.

XI. FLS. CHDS. REX.

De sollicitatoribus filiarum & vxorum alienarum vel etiam viduarum, ac de his qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito præsumpserint.

OMne quod honestatem vitę commaculat, legalis necesse est vt censura coerceat. Idcirco sollicitatores adulterii vxorum vel filiarum alienarum, atque viduarum vel

vel sponsarum, si per ingenuum vel ingenuam, seu per seruum aut ancillam, atque etiam libertam aut libertum, mox manifestis indiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum eis etiam a quibus missi fuerint, iudicis instantia comprehensi, in eius potestate tradantur, cuius vxorem vel filiam vel sponsam sollicitasse reperiuntur: vt illi quoque de his quod voluerit sit iudicandi libertas; quem coniugalis ordo, vel parentalis propinquitas, huius vltorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi quoque qui puellam ingenuam vel viduam absque regia iussione marito violenter præsumpserint tradere, quinque libras auri ei cui vim fecerint, cogantur exsoluere: & huiusmodi coniugium, si mulier dissentire probatur, irritum nihilominus habeatur.

XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De ingenuis atque seruis quos in raptu interesse constiterit.

QVi in raptu interfuisse cognoscitur, si liber est, sex auri vncias reddat, & quinquaginta ictus flagellorum publicè extensus accipiat. Nam si seruus fuerit, & sine domini voluntate hoc fecerit, c. publicè flagella suscipiat. Quòd si seruus in raptu interfuerit cum domini voluntate: dominus ita pro eo componat, sicut & de ingenuis est constitutum.

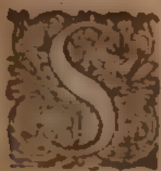
IIII. TITVLVS.

DE ADVLTERIIS.

I. ANTIQVA.

Si connibente aut non connibente vxore cum alio viro adulterium fiat.

SI quis vxori alienæ adulterium intulerit violenter, si ipse adulter filios habens legitimos talia perpetrauerit, ipse solus absque rebus addicatur marito mulieris. Si autem filios legitimos non habuerit quibus facultas sua deberi legitimè possit, cum omnibus rebus suis in potestatem mariti mulieris deueniat, vt in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de his faciendi quod placet.

II. ANTIQVA.

Si puella vel mulier disponsata adulterasse reperiatur.

SI inter sponsum & sponsæ parentes, aut cum ipsa forsitan muliere quæ in suo consistit arbitrio, dato precio, & sicut consuetudo est, ante testes facto placito, de futuro coniugio, aut cum parentibus eius quibus lex potestatem tribuit, facta fuerit definitio, & postea puella vel mulier adulterium commisisse detegatur, aut fortasse alteri viro se disponsasse, vel in coniugio sociasse probatur, vna cum adultero siue iniusto marito,

vel ſponſo illicito, quem ſibi contra priorem definitionem ſociare præſumpſit, in poteſtate prioris tradantur ſponſi, cum rebus ſuis omnibus ſeruituri : ſi tamen filios de priori coniugio adulter ille vel transgreſſor ſeu mulier ipſa non habuerit. Quod ſi filios legitimos habere probantur, tunc omnes res ad eoſdem filios pertinebunt. Ipſi tamen, id eſt, tam mulier ipſa ſcelerata, quam etiam vir ille qui illam adulteraſſe, vel ſponſaſſe, vel in coniugio ſibi ſociaſſe dinoſcitur; in poteſtate illius cui primum prædicta mulier pacta fuerat, ſeruituri tradantur : vt de his quod voluerit faciendi habeat poteſtatem, & precium ad illum ſponſum qui dederat, reuertatur.

III. ANTIQVA.

De adulterio vxoris.

SI cuiuslibet vxor adulterium fecerit, & deprehenſa non fuerit, ante iudicem competentibus ſignis & indiciis maritus accuſet. Quod ſi mulieris adulterium manifeſte patuerit, adulter & adultera ſecundum ſuperioris legis ordinem ipſi tradantur : vt quod de eis facere voluerit in eius proprio conſiſtat arbitrio.

IIII. ANTIQVA.

Si adulter cum adultera occidatur.

SI adulterum cum adultera maritus vel ſponſus occiderit , pro homicida non teneatur.

V. ANTIQVA.

Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam.

SI filiam in adulterio pater in domo ſua occiderit, nullam pœnam aut calumniam incurrat. Si certe eam reſeruare voluerit, faciendi de ipſa & adultero quod voluerit, habeat poteſtatem. Similiter & fratres ſiue patrui, poſt obitum patris, faciendi habeant poteſtatem.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod ſerui præuentos adulteros occidere non iubentur.

SIcut parentibus in domo repertos adulteros necare conceditur, ita præuentiā ſeruis perimi non iubentur : ſed cum eos ſerui repererint , ſub honeſta cuſtodia teneant, donec aut domino domus, aut iudici præſentandos exhibeant, & detectos certis indiciis legalis pœna percellat.

VII. ANTIQVA.

Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterio venerit , eamque vir ipſe coniugem habere velit.

SI puella ingenua ſiue vidua ad domum alienam adulterii cauſa venerit , & ipſam ille vxorem habere voluerit, & parentes, vt ſe habeant, acquieſcant; ille pretium det parentibus quantum parentes puellæ velint , vel quantum ei cum ipſa muliere conuenire potuerit. Puella vero de parentum rebus nullam inter fratres ſuos, niſi parentes voluerint, habeat portionem.

VIII. ANTIQVA.

Si mulier ingenua ſponte adulterio cuicunque ſe miſceat viro.

SI ingenua mulier cuicunque viro ſe adulterio volens miſcuiſſe detegitur; ſi eam ipſe vxorem habere voluerit, habeat poteſtatem : ſi autem noluerit, ſuæ imputet culpæ, quæ ſe adulterio volens miſcuiſſe cognoſcitur.

IX. ANTIQVA.

† miſceat. *Si mulier ingenua alterius marito ſeſe adulterii † iungat ſtupro.*

SI qua mulier ingenua marito alicuius adulterio ſe ſociauerit , & ex hoc manifeſtis indiciis & probatione conuincitur, addicatur vxori, cuius marito ſe miſcuit, vt in ipſius poteſtate vindicta conſiſtat.

X. ANTIQVA.

Pro adulterio torquendos ſeruos & ancillas in capite dominorum.

PRo cauſa adulterii etiam in domini dominæue capite ſerui vel ancillæ torquēdi ſunt: vt veritas & certius poſſit inueniri, & indubitanter agnoſci.

XI.

XI. ANTIQVA.

Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.

SI quis pro occultanda veritate, mancipium manumittat, ne possit pro adulterii probatione torqueri, libertas data non valeat.

XII. FLS. CHDS. REX.

De adulterorum coniugum rebus.

PRæteritæ quidem legis sanctione constitutum recolimus, adulteram mulierem pariter & adulterum marito eius tradi debere. Tamen quia de rebus eorum sæpe iudices dubitare contingit, ideo specialiter decernere necessarium extitit: vt si vxoris adulterium proponente viro manifeste patuerit, & tam adultera quam adulter de priori coniugio legitimos filios non habuerint, omnis eorum hæreditas marito mulieris adulteræ cum personis pariter addicatur. Certe si filios legitimos de priori coniugio adulter habuerit, ipsis eius hæreditas ex omnibus pertinebit, & huius tantum persona marito adulteræ subiacebit. Vxor autem adultera, si de priori coniugio & de postremo legitimos filios habere dinoscitur, sequestrata filiis de priore coniugio portione, & in eorum potestate relicta, sic suorum filiorum, ex eadem quæ postmodum in adulterio conuincitur coniuge creatorum, maritus eius portionem optineat, vt post suum obitum eisdem filiis possidendam relinquat: ita tamen, vt postquam vxor adultera in potestatem fuerit mariti redacta, nulla sit illi vlterius vel fornicandi cum illa, vel in coniugio illam sibi sociandi licentia. Nam si fecerit, ipse quidem de rebus eius nil habiturus est. Omnis tamen mulieris facultas, aut filiis eius legitimis, aut, si filii defuerint, heredibus mulieris ex toto proficiat. Similis ratio & de sponsatis forma seruetur.

XIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De personis quibus adulterium accusare conceditur & qualiter perquiri vel conuinci iubetur.

SI perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab adsuetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque quia quorundam interdum vxores viros suos abominantes, seseque adulterio polluentes, ita potionibus quibusdam, vel maleficorum factionibus, eorundem virorum mentes alienant atque præcipitant, vt nec agnitū vxoris adulterium accusare publice vel defendere valeat, nec ab eiusdem adulteræ coniugis consortio vel dilectione discedant: id in causis talibus omnino seruandum est, vt si eiusdem adulteræ, vel decepti mariti ætate sunt legitimi filii, ipsis iuxta quod maritus adulteræ requirere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel comprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem ætatis vel solertiæ qui hoc expedire legitime possint, ne fortasse, dum dilatio vlciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis vel propinquis ex hac occasione depereat, propinquis mariti adulteræ sub hac discretione accusandi adulteram lex ista constituit: vt si accusationis huius fiduciam assumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione coram iudice manifestè patuerit, tunc adulter siue etiam adultera, qui hoc scelus conuicti fuerint commisisse, cum omnibus rebus suis illi †incunctanter tradendi sunt seruituri, qui hanc † causationem secundum institutionem legis visi fuerint iustissime prosequi, saluis tantùm animabus, quas ad lamenta penitentiæ pietatis indulgentia reseruamus. ea tamē quæ in †detrūcatione vel flagello corporis in eis impertire voluerint, licentiam per huius legis sanctionem decernimus. Veruntamen, tam eiusdem adulteræ filii ex ipso iam tempore, quo conuicta fuerit tale facinus perpetrasse, quàm etiam propinqui sui, post eius viri obitum, si filii defuerint, adulteræ mulieris optineant facultatem. Si autem filii post eius obitum superstites extiterint, & tamen aut non eiusdem ætatis, aut non talis experientiæ, qui mulieris adulterium accusare vel conuincere competenter intendant; tunc ille propinquus mariti, qui manifestum mulieris adulterium vltus fuerit, quintam partem facultatis adulteræ pro labore suo percipiat: quatuor autem partes ad integrum prædictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si aut propinquorum in hac parte tepiditas, aut filiorum negligentia, vel fortassis muneris acceptio, vtrosque corrumpens, minime fuerit eadem

† *Melius* † *transfusam, al. accusationem.* * *damnatione, vel*

actio à talibus personis quæsita; dum ad regiam cognitionem eadem causa peruenerit, ipse proculdubio pro mercede sua constitutus est vel à quo debeat tale negotium prosequi, vel quantum persequutor de rebus sceleratæ mulieris pro commodo sui laboris incunctanter consequi possit. Verùm quia difficile fieri potest, vt per liberas personas mulieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium occulte perpetrari sit solitum: proinde quando ad conuincendum adulterium accusatæ mulieris ingenuitas omnino defuerit, prædictis personis quibus eius adulterium accusare præsenti lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit, vt per quæstionem familiæ vtriusque domini accusare mulieris adulterium coram iudice iustissimè requiratur.

XIIII. ANTIQVA.

Si ingenuus siue seruus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegatur.

SI virginem quisque vel viduam ingenuam violenter adulterandam compresserit, vel stupri forsitan commixtione polluerit: si ingenuus est, c. flagellis cæsus, illi continuo cui violentus extitit seruiturus tradatur: seruus verò cõprehensus à iudice ignibus concremetur. Ingenuus tamen pro huiusmodi scelere traditus, nullo vnquam tempore ad eius quam compressit vel stuprauit, peruenire coniugium admittatur. Quòd si hęc ipsa mulier quæ violentiam pertulit, postea eum sibi traditum seruum acceperit, aut qualibet occasione eum sibi in coniugio copulare præsumpserit; tunc ipsa mulier, turpissimæ factionis suæ sentiens damna, cum omnibus rebus suis propriis hæredibus seruitura subiaceat.

XV. ANTIQVA.

Si ingenuus siue seruus sciente aut nesciente domino alienam consentientem adulterasse conuincitur ancillam.

SI extra domum domini sui se adulterio volens ancilla miscuisse conuincitur, ancillam tantummodo iudicandi dominus habeat potestatem. Si vero ingenuus aut seruus cum ancilla ex consensu in domo domini ancillæ reperiantur talia commisisse: ingenuus quidem pro idonea ancilla absque infamia centum verbera ferat, pro inferiori vero quinquaginta: seruus autem cl. flagella suscipiat.

XVI. ANTIQVA.

De adulterio ancillæ, si cum adultero violenter id fecisse † conuincitur.

†*probatur.*

SI ancillam quicunque violenter compresserit alienam, eamque adulterauerit, & vel in domo domini sui fuerit comprehensus, vel in quocunque loco violentus extitisse conuincitur, seruus quidem ducentos ictus accipiat flagellorum: ingenuus verò quinquaginta, & insuper xx. solidos ancillæ domino coactus exsoluat. Dominus tamen, si id seruo faciendum iussisse probatur, superiori ingenuorum & damno & flagello subiaceat.

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices perquirere vel corrigere recusent.

SI aliqua puella ingenua siue mulier, in ciuitate publicè fornicationem exercens, meretrix agnoscatur, & frequenter deprehensa in adulterio, nullo modo erubescens, iugiter multos viros per turpem suam consuetudinem attrahere cognoscitur, huiusmodi a Comite ciuitatis comprehensa trecentenis flagellis publicè verberetur, & discussa ante populum dimittatur: sub ea conditione, vt postmodum in turpibus vitiis nullatenus deprehendatur, nec vnquam in ciuitatem ei veniendi aditus detur. Et si postmodum ad pristina facta rediisse cognoscitur, iteratim à Comite ciuitatis trecentena flagella suscipiat, & donetur à nobis alicui pauperi, vbi in graui seruitio permaneat, & nunquam in ciuitate ambulare permittatur. Et si fortè contingat, vt cum conscientia patris sui vel matris adulterium admittat, vt quasi per turpem consuetudinem & conuersationem victum sibi vel parentibus suis acquirere videatur, & ex hoc pater vel mater fuerint pro hac iniqua conscientia fortasse conuicti, singuli eorum centena fla-

gella

gella suscipiant. Si vero ancilla cuiuscunque in ciuitate simili conuersatione habitare dinoscitur, à iudice correpta trecētis flagellis publicè verberetur, & decaluata domino reformetur, sub ea conditione, vt eam longius à ciuitate faciat conuersari; aut certè tali loco transuendat, vbi penitus ad ciuitatem accessum non habeat. Quod si forsitā nec ad villam transmittere, nec vendere voluerit, & hęc iterum ad ciuitatem reuersa fuerit; huiusmodi dominus in conuentu publicè l. flagella suscipiat. Ipsa vero ancilla donetur alicui pauperi, cui Rex, vel Iudex, aut Comes eligere voluerint: ita vt postmodum ad eandem ciuitatem illi veniendi aditus non pręstetur. Quòd si contigerit, vt cum domini voluntate adulterium commisisset, adquirēs per fornicationem pecuniam domino suo, & ex hoc publice fuerit conuictus, ipse dominus eundem numerum flagellorum, qui superius de eadem continetur, ancilla suscipiat. Similiter & de ipsis præcipimus custodiri, quæ per vicos & villas in adulterii consuetudine fuerint deprehensæ. Quòd si iudex per negligentiam aut fortasse beneficio retentus, talia vitia requirere, aut contestari, vel distringere noluerit; à Comite ciuitatis c. flagella suscipiat, & xxx. solidos reddat ei cui nobis fuerit ordinatum.

XVIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De immunditia sacerdotum & ministrorum.

QVia quanto magis munditiam carnis sacra auctoritas imperat, tanto hanc appeterē ipsius ministros eius clamor informat: ideo & nos ponere finem inlicitis ausibus ritè compellimur, quoniam & ipsi diuinis nutibus deuotissimè placere conamur. Igitur quemcunque etiam presbyterum, diaconum atq; subdiaconum, Deo votæ, viduæ pœnitenti, seu cuicunque virgini, vel mulierculæ sæculari, aut coniugio aut adulterio cōmixtum esse euidentissimè patuerit, mox hoc episcopus siue iudex, vt repererint talē commixtionem, disrumpere non retardent. Redacto autem illo in sui pontificis potestatem, sub pœnitentiæ lamenta iuxta sacros canones deputetur. Quam districtionis seueritatem, si pontificum torpor implere neglexerit, idem pontifex duas libras auri fisco persoluat, & commissum malum vindicare non differat. Quòd si corrigere hoc nequiuerit, aut concilium appellet, aut regis hoc auditibus nunciet. Mulieres verò, quæ illis fuerint prędictis immunditiis † implicatæ, centenis flagellis à iudicibus verberentur, († copulatæ.) & commiscendi se illis aditus omnino denegetur: seruata ab episcopis etiam super hoc scelere in vtroque sexu patrum sententia, quæ canonum decretis agnoscitur ordinata. In vlciscendis autem talibus sceleribus non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitimè fuerit idipsum malum accusatum atq; conuictum: quatinus nulla videamur intentione vel ordine patrū transgredi præcepta sanctorum, aut obuiare sacris regulis antiquorum.

V. TITVL.

DE INCESTIS ET APOSTATICIS ATQVE masculorum concubitoribus.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De coniugiis & adulteriis incestiuis

Vllus præsumat de genere patris vel matris, aui quoque vel auię seu parentum, vxoris, † fratris etiam desponsatam aut viduam vel propinquorum suorum relictam, sibi in matrimonio copulare, vel adulterio polluere: ita vt vsque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem libidinosè fœdare, vel in coniugio appetere; exceptis illis personis, quas per ordinationem atque consensum principum, ante hanc legem constat adeptas fuisse coniugium: quæ nequaquam per legis huius edictum teneri poterunt ad reatum. Similis & de mulieribus ordo seruandus est. Qui verò contra hanc constitutionem præsumpserint facere, iudex eos non differat separare, vt à tam nefanda pollutione diuisi, iuxta qualitatem sexus, in monasteriis delegentur illic iugiter permansuri. Quid verò de eorum facultatibus obseruari conueniat, subteriùs correctæ legis sententia manifestatur.

II. FLS. GLS. RCHDS. REX.

Item de coniugiis & adulteriis incestiuis seu virginibus sacris ac viduis & pœnitentibus, laicali veste vel cultu sordidatis.

VNiuersis prouinciis domino ordinante ad regni nostri ditionem pertinentibus. Noxa præteritorum operum prauitas fecit futuris temporibus legem ponere, & vitiosis facinoribus licentius inolitis termino iustitiæ obuiare. Audetur denique à multis, contra diuinæ legis monita vel contra honestos vitæ communis mores, deuotas deo virgines, & continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis iuxta morem canonum profitentes, seu affinitate consanguinitatis coniunctas fœminas, aut violenter, aut per consensum sibi coniuges sumere, & deo dicatam castitatem vel reuerendam generis copulationem, inconcessæ libidinis immunditia sordidare. Quæ temeritas, dum vel à viris vel à fœminis eiusdē professionis admittitur, & castis abhorret morib; & fidē verā impugnat. Zelamus .n. pro veritate zelo dei, atq; Ecclesiā sanctam catholicam, his fidei nostræ cōmonemus decretis, vt deinceps, sicut & canones Ecclesiastici prohibēt, nullus deo deuotam virginē, nullus sub religionis habitu consistentē, siue viduitatis cōtinentiā profitentē, seu agentē pœnitentiā, vel sui proximā generis, aut eam de cuius admixtione incestiuæ notam possit subire infamiæ, non licito connubio, aut vi, aut consensu accipiat coniugem. quia nec verum poterit esse coniugium, quod à meliori proposito deducitur ad deterius; & sub falsi nominis copula, incestiua pollutio & fornicationis immunditia perpetratur. Hoc verò nefas si agere amodo prouinciarum nostrarum cuiuslibet gentis homines sexus vtriusque temptauerint, instante sacerdote vel iudice, etiamsi nullus accuset, omnibus modis separati exilio perpetuo relegentur, nec aliqua in defensione sui, quo vsque vixerint, longitudine temporis excusentur. Eorum verò bona qui talia gesserint, & pro talibus culpis dampna legis huius exceperint, si eis de priori coniugio filii defuerint, ipsorum filiis absque infamiæ nota omnino proficiant. quia licet sint sceleratè concepti, sunt tamē vnda sacris baptismatis expiati. Quòd si filii fortasse defuerint, illi ad capiendam hereditatem succedant, quibus priscarum legū sanctio legitima successione indulget. Similis quoque de religiosis forma seruabitur, quibus nubere canonum sententia prohibetur: illis tantùm feminis ab hac sententia segregatis, quæ violentiam cōiunctionis indebitæ sine præcedenti vel sequenti consensione protulerint. Sacerdotes verò vel iudices, si talia cognoscentes vlcisci fortasse distulerint, quinas auri libras fisco cogantur exsoluere. Quòd si fortè id redarguere voluerint, nec potuerint, regis hoc auditibus insinuare procurent: vt quod eorū non potuit vindicare sententia, principalis dampnet omnino censura.

III. FLS. GLS. CHDS. REX.

De viris ac mulieribus tonsuram & vestem religionis præuaricantibus.

APostaticę calamitatis opprobrium ex hoc merito funditus extirpare compellimur, ex quo dominum nobis fore propitium confidimus. Si enim cum minima peccata corrigimus, pietatem eius fautricem nobis efficimus; quanto magis, si scelus in diuinitate commissum seuerissimæ censuræ falce rescindimus? Ideoque hac in perpetuum valitura lege sancimus: vt quicunque religionis habitum per honorabile † tonsuræ signum, aut tempore pœnitentiæ susceperint, aut non fraudulenta sed pia parentum oblatione meruerint, aut propriæ voluntatis deuotione tenuerint, & ad laicalem conuersationem postmodum apostatizando redierint, iuxta sententiam canonicam ad eun-

† censura signaculum.

eundem religionis ordinem quolibet prosequente reducantur inuiti, atque infamiæ nota respersi, & in monasteriis perenniter religati, districtori macerentur pœnitentia, corrigendi. Illis tantum supplicio seueritatis huius indulto, quos aut alienæ fraudis coegit impulsio, aut ad ordinis omissi regressum voluntatis propriæ reduxerit votum: si tamen nec vir post hæc vxorem duxerit, nec mulier maritum alterum acceperit. Illos etiam ab hac sententia immunes efficimus, qui sic inualescente langore ad pœnitentiæ vel tonsuræ peruenerint ordinem: vt id se nec accepisse tunc nouerint, nec petisse meminerint. Præuaricantium verò bona, eorum filiis aut propinquis hac discretione pertineant: vt vir habens vxorem, si filios etiam ex eadem habuerit, & donatum aliquid ab ipsa perceperit: si superstes vxor est, ita possideat, vt post suum obitum communibus filiis possidendum relinquat. Certè si aut ipsa discesserit, aut communes filii desunt, proprietatem præuaricatoris viri propinqui eius heredes incunctanter obtineant. Nam quod ab vxore quolibet tempore donatum fortasse perceperat, propinquis vxoris heredibus absque dubitatione proficiat. Hæc etiam de feminis omnino seruabitur forma: vt pœnitens virgo vel vidua, si veste religiosa deposita, secularia denuo sumpserint indumenta, aut inierint fortasse coniugia, similis eas & in amissione rerum iuxta superiorem de viris taxatum ordinē, censura redarguat, & districtionis pœna percellat: ita videlicet vt proprietatem feminæ eius filii aut heredes habeant: donationem autem à viro perceptam propinqui mariti, à quo conscripta donatio dinoscitur, deberi sibi cognoscant. Et quoniam apostatizandi præcipitatio fraude potiùs mulierum sæpissime perpetratur, id etiam oportuit præsenti lege censendum: vt quicquid à viro seu ante nuptias, seu post nuptias, in nomine sponsæ vel vxoris titulo fuerit dotali conscriptum, non mulieris eius heredes, sed heredes eius qui dotem conscripsit, sibimet per omnia nouerint vindicandum. Personis verò talibus accusandi, vel testificandi, atque aliena negotia prosequendi licentiam penitus abnegamus. Quia non poterunt in negotiis secularibus fideles existere, qui deuotionem sanctam ausu comprobantur sacrilego temerasse.

IIII. IN NOMINE DOMINI FLS. GLS. EGI[illegible]A. REX.

De speciali viduarum fraudulentia compescenda.

SOlet quarumdam infelicium viduarum astutia fraudem deuotioni admiscere, & permixta vestium † simulate, transgressionis sibi cùm voluerit aditum reserare. Agūt enim tempore luctus sui vt religiosa veste fortè se induant, & postea trangressionis meditantes insaniam, replicatos abintus clauos suis tunicis insuant, quos induisse sub tali fraudum argumentatione contendunt. Sicque per hoc intuentium fallunt oculos: quia aliud in eis publice videre non possunt, quam quod foris patula omnibus cognitione monstratur. Quapropter vt omnis de cætero † simultatis amputetur occasio, id tenendum præsenti sanctione legis decernimus, vt abinceps quæcunq; vidua isto se fraudum argumento excusare voluerit, vt abintus aliud replicet, aliudque ostendat in superficie tunicæ, hoc illi religionis deputetur insigno, quòd ex transgressionis delictis admissa vel adnisa est argumento: quia non quod illa ad transgressionem sibi vsurpat, sed quod intuentium fides clamat, hæc certa, hæc vera religionis approbanda sunt signa. Iam verò vidua quæ deinceps tali se voluerit obiectione defendere, vel excusatione celare, non solum quasi præcisæ vocis huius sustinebit iacturam, sed transgressionis omnimodæ nexibus illigata, constituta canonum & legum non effugiet dampna.

† simulata.

† simulatis.

VIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

De masculorum stupris.

NOn relinquendum est scelus inultum, quod detestādum semper & execrabile morum prauitate censetur. Masculorum ergo cōcubitores, vel ii qui talia consentientes pertulerint, ista sunt legis huius sententia feriendi: vt vbi scilicet mox tale nefas admissum iudex euidenter inuestigauerit, vtrosque continuo castrare procuret: & tradens eos pontifici territorii ipsius, vbi id perpetrari contigerit, sequestratim arduæ † mandentur detrusioni, vel inuiti saltem luituri commissa, qui voluntariè perpetrasse noscuntur inlicita. Hoc interim horrendum dedecus, si inferens quisque vel patiens, non voluntarius sed inuitus explere dinoscitur: tunc à reatu poterit immunis haberi, si nefandi huius sceleris ipse detector extiterit. Ille proculdubio tenendus est ad pœnam, quam in hāc

† al. mancipentur.

†infamiam. ſponte deuolutum conſtat† infamiam. Habentes autem vxores, qui de conſenſu talia geſſerint, facultatem eorum filii aut heredes legitimi poterunt obtinere. Nam coniugi ſua tantum dote percepta, ſuarumque rerum integritate retenta, nubendi cui voluerit, indubitata illi manebit & abſoluta licentia.

VI. FLS. RCDS. REX.

De violantibus paternum ac fraternum thorum.

SVperiori quidem lege de propinquorum inceſtu quid debeat obſeruari, decretum eſt: tamen quia non minoris eſſe conſtat ſceleris, paternum thorum ſiue fraternum commaculari, conſtituentes adiicimus, vt concubinam patris ſui vel fratris, aut eam quam ſcierit patrem ſuum aut fratrem vel ſemel adulteraſſe, ſeu ſit libera ſiue ancilla, nullus vnquam propinquorum adulterare, præſumat: neque pater adulteratam à filio ſtupri fœditate aliquatenus polluat. Quòd ſi talia quiſque ſciens facere fortaſſe præſumpſerit, facultatem eius, ſi filios legitimos non habuerit, heredes quos ſucceſſio expectat optineant. Ipſe verò ſub pœnitentia relegatus, perennis exilii dampnationem excipiat.

VII.

De ſodomitis, qua debeant vltionis ſententia perculi.

†regalem. ORthodoxæ fidei ratione compellimur, † legalem cenſuram in honeſtis exhibere moribus, & continentiæ freno reſtringere carnis lapſibus implicatos. Nam tunc potius genti ac patriæ noſtræ clementi pietate conſulimus, cum & prauorum funditus ſcelera extirpare curamus, & in male actis vitiorum terminum ponimus. Illud ſane facinus deteſtandę libidinis abrogare contendimus, quibus maſculi maſculos inlicita ſtupri actione, immundis ſordibus maculare non metuunt, tantique ſe flagitii coinquinationibus polluunt, quanto ea & diuinis aduerſa cultibus & contraria caſtitati conſpicimus. At vero licet huiuſmodi lapſus & ſacræ ſcripturæ auctoritas, & mundanæ ſanctionis prohibeat omnino cenſura; nouellæ tamen legis neceſſe eſt abrogari ſententia, ne dum emendatio opportuna differtur, peioribus creſcere vitiis dinoſcatur. Et ideò huius legis edicto decernimus, vt quicunque amodo vel deinceps, ſeu de religioſis ſiue ex laicis, cuiuslibet ætatis aut generis homo præſcripto fuerit ſcelere quibuſcunque indiciis manifeſte detectus, mox iubente principe vel quolibet iudice inſiſtente, non ſolum caſtrationem virium perferat; ſed inſuper illam in ſe iacturam accipiat vltionis, quam pro his cauſis, nuper, in anno videlicet tertio regni noſtri, ſacerdotalis decreti promulgata ſententia euidenti deſcriptione deprompſit.

VI. TITVLVS.

DE DIVORTIO ET DISCIDIO SPONSORVM.

I. ANTIQVA.

Si mulier viri ſui iuſte vel iniuſte diuortium patiatur.

MVlierem ingenuam à viro ſuo repudiatam, nullus ſibi in coniugio ſociare præſumat. Quod ſi facere quicunque præſumpſerit, mox vt comes ciuitatis, vel vicarius, aut territorii iudex, tale nefas commiſſum agnouerit: ſi nobiles fuerint fortaſſe perſonæ, quos iudex diſtringere aut ſeparare non poſſit, noſtris id auditibus confeſtim publicare non differat: vt ſeueritatem legis, quam merentur, excipiant. Nam ſi minoris loci perſonæ ſunt, iudex eos continuò ſeparare nequaquam moretur. Ita vt tam mulier, quæ ſe adulterio extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulauit, quam etiam ille qui eam ſibi aſſumere vxorem præſumpſit, in poteſtate tradantur anterioris mariti: vt quid de eis facere voluerit, ſui ſit incunctanter arbitrii. Si tamen cauſam inter priorem maritum & vxorem adhuc inauditam manere conſtiterit, aut ſi idem maritus alteri ſe mulieri in matrimonio non coniunxerit. Certe ſi maritus vxorem iniuſte reliquerit, & donationem dotis amittat, quam ei contulerat, eidem mulieri proculdubio profuturam, & de rebus eiuſdem mulieris nihil ſe habiturum eſſe cognoſcat. Sed quicquid etiam de facultate ipſius mulieris vel alienaſſe vel fraudaſſe dinoſcitur, ad integrum diſtringente iudice mulieri reſtituat. Quòd ſi mulier ſub metu viri ſui conſiſtens, quo-

quocunque argumento persuasa siue decepta, aliquam de suis rebus, in nomine illius viri qui eam reliquit, scripturam conscripserit, huiusmodi scriptura nullam omnino firmitatem habebit: sed vniuersa, quæ per eandem scripturam mulier dederat, iuri suo perenniter vindicabit.

II. NOV. AND. FLS. CHDS. REX.

Ne inter coniuges diuortium fiat.

SI alienam coniugem violare, sine crimine non est; quanto magis illam contemnere, quã sponte sua vnusquisque possidendã sortitus est? Quia ergo plerosque tam præcipites habet, vel rerum ambitio, vel effrænata libido: vt quadam fraude, coniugibus suis spretis, alias videantur vxores appetere, constitutionis huius est perenniter forma seruanda. Vt nullus virorum, excepta manifesta fornicationis causa, vxorem suam aliquãdo relinquat; & neque per testem neque per scripturam, siue sub quocunque argumento, facere diuortium inter se & suam coniugem audeat. Sed si adulteram maritus dixerit fortasse redarguendam, iuxta legem aliam, eius publice scelere comprobato, à iudice sibi faciendi de ea quod voluerit, sit illi potestas. Certe si conuersionis ad † dominum voluntas extiterit, communem assensum viri scilicet & mulieris sacerdos euidenter agnoscat: vt nulla postmodum cuilibet eorum ad coniugalem aliam copulam reuertendi excusatio intercedat. Quòd si aliter quisque vxorem suam spernens, quamcunque calliditatem scripturarum ab ea sibi suisque † voluntatibus profuturam exegerit, non solùm tale vinculum quandoque repertum fuerit, nihilominus firmitatem habebit: sed eadem mulier, tam facultatem suam quàm dotem ab ipso viro acceptam sibi in omnibus vindicabit: & si quid aliud facultatis eiusdem pessimi viri fuerit, cunctis eorum filiis ad integrum pertinebit. Quòd si aut communes filii, aut eiusdem viri ex cõiugio præcedenti non fuerint, vniuersam viri facultatem mulier quæ per nequitiam illius à coniugio resoluta est, incunctanter poterit optinere. Et hanc causationem vel accusationem, si mulierem constiterit fortasse defunctam, eius filii in cuiuscunque voluerint proponendi iudicio licentiam habituri sunt: vt reperto tali crimine vir vtique huius sceleris istius legis mulctetur sententia, & omnibus filiis, seu ex eodem pari coniugio, siue ex præcedenti ipsius viri, vt diximus, procreatis, æqualiter facultas eius optinenda patescat. Certè si nec communes filii, nec ex priori ipsius viri coniugio geniti superstites extiterint: & ea forsitan mulier, quæ relicta est, ex priori digno coniugio filios videatur habere, ipsis proculdubio licitum erit maternam vocem asserere: vt eorum instantia cum fuerit, iuxta præsentem legem, scelerati persona damnata, facultatẽ eius indubitanter optineant. Iam verò si prædictarum personarum, vel viri vel mulieris, secundum præfatum ordinem, filii deesse noscuntur; contemptæ mulieris hereditatem tunc recte propinquis eius capiendi licitum erit, si despectum propinquæ vindicaturi, spernentis viri præsumptionem legaliter condemnandam instituerint. Maritus autem, qui vel diuortii vel securitatis à coniuge scripturam quamlibet exegerit, seu fortasse non exigens, contempta tamen vxore, aliam sibi vxorem assumpserit, ducentis publice verberibus flagellatus, ac turpiter decaluatione fœdatus, aut perpetuo condemnetur exilio, aut si donare illum cuicunque principis potestas elegerit, in suo consistat arbitrio. Sed & mulier, quæ sciens, aut occasione qualibet agnoscens, virum habere superstitem vxorem, eius vanitati consenserit, vt ipsi se in coniugio copulet, illi protinus mulieri tradenda est. quæ contempta ab eodem marito, quem illa sortita esse dinoscitur: ita vt vita tantum concessa, faciendi de ea quod elegerit, sit illi libertas. Certe si post mulieris obitum, filiorum eius assertione tale nefas fuerit comprobatum; aut si filii desunt, à propinquis heredibus extiterit huius rei negotium persequutum: Ipsis similiter præuaricatrix mulier tradatur in potestatem. vt eodem iudicio, quo mulier contempta debuerat, de persona eius, absque mortis interitu, sententiam ferat. Sane, quia per mulieres etiam, huius rei interdum fieri solet scandalum, vt fauore regum vel iudicum, viros proprios spernere videantur: ideoque, si quæcunque mulier, siue principis ope, aut quocunque ingenio, seu cuiuslibet auxilio, intenderit inter se & virum suum diuortium fieri, vel ad alterius viri coniugium transire consenserit; in eiusdem legitimi viri sui cum omnibus rebus suis potestatem redacta, eadem quæ superiùs maritum pœna constringit, vel quæ de rebus eorum est sententia constituta, sceleratæ mulieris damnetur temeritas. Similis quoque & de viris forma seruabitur, qui vxorẽ alterius vel spõsam sibi in coniugium sociare præsumpserint. Ea tantũ conditione retenta, vt si mulieris

† al. & eum

† voluptatibus.

maritus, masculorum concubitor approbatur, aut si eandem suam vxorem, ea nolente, adulterandam cuicunque viro dedisse vel permisisse conuincitur, quia tale nefas fieri nequaquã inter Christianos oportet, nubẽdi mulieri alteri viro, si volũtas eius extiterit, nullatenus inlicitum erit. Nam si in coniugio positis, vxore videlicet & marito, maritum fortè constiterit iustè cuilibet seruum addictum; si noluerit mulier manere vel habere illum in coniugali secum consortio, tandiu se nouerit castæ vitæ fræno manere constrictam, nec nubendi alteri viro concedi sibi licentiam, donec eius maritus, de quo dictum est, debitam extremæ vitæ mortem exsoluat.

†RCDS. III. FLS. † CHDS. REX.

Ne inter sponsos discidium fiat.

AEquali placet trangressum damnatione mulctari, quod illæsum æquali præstabat dignitate manere. Igitur iuxta præsentem superiorem legem de viris & mulieribus sponsatis tam in personis quàm in rebus forma seruanda est: qui post arrarũ traditionem, aut factam secundum leges definitionis sponsionem, coniugale fœdus contẽnentes, aliis se personis in coniugium copulauerint, seu sine pari consensu aut ægritudinis fortasse manifesto periculo, ad religionis propositum, calliditate magis quàm deuotione conuersationis, aspirare præsumpserint, superiorem legem præcipimus permanere.

DE ORIGINE NATVRALI, LIBER QVARTVS.

Titulus I.

DE GRADIBVS.

I. ANTIQVA.

De primi gradus natura.

PRIMO gradu continentur superiori linea, pater, mater: inferiori filius, filia. quibus nullæ aliæ personæ iunguntur.

II.

De secundi gradus affinitate.

SEcundo gradu continentur superiori linea, auus, auia: inferiori, nepos, neptis: transuersa, frater & soror. Quæ personæ duplicantur: auus enim & auia, tam ex patre quam ex matre. Nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia. Frater & soror, tam ex patre quam ex matre accipiuntur. Quæ personæ sequentibus quoque gradibus similiter per substantiam earum, quæ in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur: & istæ personæ in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo aui & paternus & maternus. Item duo genera nepotum sunt, siue ex filio siue ex filia procreati. Frater & soror ex transuerso veniunt, id est, frater patris, aut frater matris, qui aut patruus, aut auunculus nominantur. Qui & ipsi hoc ordine duplicantur.

III.

III.

De tertii gradus parentela.

TErtio gradu veniunt suprà, proauus, proauia, infrà, pronepos, proneptis: ex obliquo, fratris sororisque filius, filia, Patruus & amita, id est, patris frater & soror. Auunculus & matertera, id est, matris frater & soror.

IV.

De quarti gradus consanguinitate.

QVarto gradu veniunt suprà, abauus, abauia: infrà, abnepos, abneptis: ex obliquo, fratris & sororis nepos, neptis. Frater patruelis, soror patruelis. i. patrui filius filiave, Consobrinus, & consobrina, id est, auunculi & materteræ filius, filia, amitinus, amitina, id est, amitæ filius, filia. Itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus adcrescit patruus magnus & amita magna, id est, aui paterni frater & soror. Auunculus magnus & matertera magna, id est, auiæ paternæ & maternæ frater & soror. Hic plus exponi opus non est, quam lectio ista declarat.

V.

De quinti gradus origine.

QVinto gradu veniunt, supra quidem, atauus, atauia: infra, adnepos, adneptis: ex obliquo, fratris & sororis pronepos proneptis. Fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ filius, filia. Proprius subrinus, subrina, id est, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ, filius, filia. His adcrescunt, propatruus, proamita, hi sunt proaui paterni frater, & soror, Proauunculus, promatertera, hi sunt proaui materni frater & soror. Hæ species, nec aliis gradibus, nec aliis vocabulis declarari possunt.

VI.

De sexti gradus extremitate.

SExto gradu veniunt suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex obliquo, fratris & sororis abnepos abneptis. Fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consubrini, consubrinæ, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ, nepos, neptis, Proprii subrini filius, filiave, qui consubrini appellantur. Quibus ex latere adcrescũt propatrui proamitæ proauunculi, promaterteræ filius, filia. Abpatruus, abamita. hi sunt abaui paterni frater, & soror. Abauunculus, abmatertera. hi sunt abaui materni, frater & soror. Hęc quoq; explanari amplius nõ possũt, quã auctor ipse disseruit.

VII.

De personis septimi generis quæ legibus non tenentur.

SEptimo gradu qui sunt cognati, recta linea supra infraque, propriis nominibus non appellantur, sed ex transuersa linea continentur: fratris sororisue abnepos abneptis, consobrini consobrinæ, filii filiæ. Successionis autem idcirco gradus septem constituti sunt: quia vlteriùs per rerum naturam, nec nomina inueniri, nec vita succedentibus propagari potest.

II. TITVLVS.

DE SVCCESSIONIBVS.

I. ANTIQVA.

Vt sorores cum fratribus æqualiter in parentum hereditate succedant.

SI pater vel mater intestati discesserint, tunc sorores cum fratribus in omni parentum facultate, absque aliquo obiectu, æquali diuisione succedant.

II. ANTIQVA.

Quod in hereditatis successione filii primi sunt.

IN hereditate illius qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt. Si filii desunt, nepotib. debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatē vocētur. Si vero qui moritur, nec filios nec nepotes, seu patrē vel matrem relinquit, tunc auus aut auia hereditatem sibi met vindicabit.

III. NOV. EMD.

Si de superiori vel inferiori genere directi ordinis persona defuerint, tunc à latere venientes facultatis capiant portionem.

QVando supradictæ personę desunt, quę aut de superiori aut inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc illæ personæ quæ sunt à latere constitutæ requirantur, vt hereditatem accipiant defuncti, qui intestatus discesserit. Nam illæ personæ quæ sunt à longioribus constitutæ, nihil se existiment illis prioribus posse repetere.

IV. ANTIQVA.

Qui succedere possint in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec testibus suam alligant voluntatem.

DE successionibus eorum qui sic moriuntur, vt nec donationem nec vllum faciant testamentum, nec præsentibus testibus suam ordinent voluntatem; qui gradu illis proximi fuerint, eorum optinebunt hereditatem.

V. FLS. CHDS. REX.

De successione fratrum & sororum, siue illorum qui de diuersis parentibus generantur.

QVi fratres tantummodo & sorores relinquit, in eius hereditate fratres & sorores æqualiter succedant: si tamen vnius patris & matris filii esse videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre, alii esse noscuntur, vnusquisque fratris sui aut sororis, qui ex vno patre aut ex vna matre sunt geniti, sequantur hereditatem. Filii tamen qui ex diuersis patribus, & vna matre sunt geniti, ad accipiendam maternam facultatem æquali successione deueniant. Similiter quoque hi, qui de diuersis matribus & vno patre oriuntur, diuisionis ordinem teneant.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si is qui moritur, auos relinquat aut auias.

QVotiens qui moritur, si auum paternum & maternum relinquat, tam ad auum paternum quàm ad auum maternum hereditas mortui vniuersa pertineat. Si autem qui moritur, auum paternum & auiam maternam reliquerit, æquales capiant portiones. Ita quoque erit, si auum maternum & paternam auiam, qui moritur, relinquere videatur. Et hæc quidem æquitas portionis de illis rebus erit, quas mortuus conquisisse

se cognoscitur. De illis vero rebus quas ab auis vel parentibus habuit, ad auos directa linea reuocabitur hereditas mortui.

VII.

Si is qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

QVi moritur, si tantummodo amitam, hoc est, patris sororem, & materteram, hoc est, matris sororem relinquit, & intestatum eũ obisse contigerit, æquali iure succedant in hereditatem defuncti, qui intestatus discesserit.

VIII. ANTIQVA.

Si is qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.

QVi moritur, si fratres aut sorores non reliquerit, & filios fratrum & sororum reliquerit: si ex vno fratre sit vnus filius, & ex alio fratre vel sorore forsitan plures, omnem hæreditatem defuncti capiant, & æqualiter per capita diuidant portiones.

VIIII. FLS. CHDS. REX.

Quod in omni hereditate femina accipi debeat.

FEminæ ad hereditatem patris vel matris, auorum vel auiarum, tam paternorum quã maternarum, ad hereditatem fratrum vel sororum, siue ad has hereditates quæ à patruo vel à filio patrui, fratris etiam filio vel sororis relinquantur, æqualiter cum fratribus veniant. Nam iustum omnino est, vt quos propinquitas naturæ consociat, hereditariæ successionis ordo non diuidat.

X. ANTIQVA.

Item vt in omnem hereditatem femina accipi debeat, & quod qui gradu alterum præcedit, ille successionem vincitor capiat.

HAs hereditates, quæ à materno genere venientibus, siue auũculis, siue consobrinis, seu materteris relinquuntur, etiam feminæ cũ illis qui in vno propinquitatis gradu æquales sunt, æqualiter partiantur. Nam omnem hereditatem, qui gradu alterum præcedit optineat.

XI. ANTIQVA.

De successione mariti & vxoris.

MAritus & vxor tunc sibi hereditario iure succedant, quando nulla affinitas vsque ad septimum gradum de propinquis eorum vel parentibus inueniri poterit.

XII. ANTIQVA.

De hereditate clericorum vel monachorum.

CLerici vel monachi, siue sanctimoniales, qui vsque ad septimum gradum non reliquerint heredes, & sic moriuntur, vt nihil de facultatibus suis ordinent; ecclesia sibi cui deseruierint, eorum substantiam vindicabit.

XIII. ANTIQVA.

Vt post mortem matris filii in patris voluntate consistant, & quid de rebus filiorum agere conueniat patrem.

PAtre mortuo filii in matris potestate consistant. Quod si marito superstite vxor forsitan moriatur, filii qui sunt de eodem coniugio procreati in patris potestate consistant, & res eorum, si nouercam non superduxerit, ea conditione possideat, vt nihil exinde aut vendere, aut euertere, aut quocunque pacto alienare præsumat; sed omnia filiis suis integra & intemerata conseruet. Fructus tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat, & vnà cum ipsis filiis suis, communibus consumat expensis. Quod si pater nouercã superduxerit, quia valde indignum est, vt filii eius, patris potestate vel gubernatione relicta, in alterius tuitionem deueniant, filios suos pater ille qui nouercam induxerit, nõ relinquat; sed filios & res eorum, iuxta superiorem modum tuitionis, ordine regat. Ita tamen vt inuentarium, de rebus filiorum suorum, manu sua conscriptum coram iudice, vel heredibus defunctæ mulieris, strenuè faciat, & tali se placiti cautione in heredum illorum nomine constringat, quibus tutela ipsa pertinere, si pater defuisset, legitime poterat: vt nihil de rebus filiorum suorum euertat, sed filiorum suorum vitam sollicito voto vel actu seruare intendat: & res eorũ absq; aliqua perditionis diminutione tuendas accipiat, si tamen voluerit. Quod si pater ipse, qui nouercam duxerit, tuitionem

suscipere filiorum noluerit: tunc à iudice propinquior ex matre tutor eligendus est, qui tuitionem pupillorum accipiat. Cum verò filius duxerit vxorem, aut filia maritum acceperit, statim à patre de rebus maternis suam accipiat portionem: ita vt vsufructuario iure, patri tertia pars prædictæ portionis relinquatur. Pater autem tam filio quam filiæ, cum xx. annos ætatis impleuerint, mediam ex eadem, quam vnumquemq; cōtigerit, de rebus maternis restituat portionem, etiamsi nullis nuptiis fuerint copulati. Medietatem verò, dum aduixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam. Qui autem nouercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, nouercæ suæ vexentur iniuriis. Eadem quoq; & de nepotibus forma seruetur. Quod si pater de his rebus aliquid euerterit, aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere præsumpserit, omnia de rebus eius, filiis illis, de cuius matre res esse videbuntur, & reddenda sunt omnimodis & sarcienda.

XIIII. ANTIQVA.

Si mater in viduitate permanserit, æqualem inter filios capiat portionem, & quid de rebus filiorum agere conueniat matrem.

MAter si in viduitate permanserit, æqualem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis vsufructuario iure de facultate mariti habeat portionem, quā vsque ad tempus vitæ suæ vsufructuario iure possideat. Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre præsumat. Quòd si eam portionem filii, matrem euertere, seu per negligentiam, siue per odiū, fortè perspexerint, ad Comitē ciuitatis, vel ad iudicem referre non differant; vt matrem suam contestatione commoneant, ne res quas vsufructuarias accepit, euertat. Nam vsum fructum quē ipsa fuerat † interceptura, dare cui voluerit filio vel filiæ non vetetur. Sed & quod de ipso vsu sibi debito iustè conquirere potuerit, faciat quodcunq; illi omnimodis iustissimè placuerit. Verùm si ex ea vsufructuaria portione aliquid probatur euersum filiis post mortē matris de eius facultatib. sarciatur. Post obitum verò matris, portio, quam mater acceperat, ad filios æqualiter reuertatur, quia non possunt de paterna hereditate fraudari. Quòd si mater ad alias nuptias fortè transierit, ex ea die vsufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat cōsecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt.

† al. percepura.

XV. ANTIQVA.

Ne vxor sibi vindicet, quod maritum cum seruis eius acquisisse constiterit.

MAritus si cum seruis vxoris suæ aliquid adquisierit, vel in expeditione aliquid lucri fuerit consecutus, nihil exinde vxor à viro præsumat repetere, nec ipso viuente, nec post eius obitum: sed vir qui vxorē suam secundū sacram scripturam habet in potestate, similiter & in seruis eius potestatem habebit & omnia quæ cū seruis vxoris suæ vel suis in expeditione acquisiuit, in sua potestate permaneat. Pro eadem scilicet ratione: quia si ipsi serui, dum cum domino suo in expeditione conuersabantur, aliquid admisissent fortè dampnosum, ille qui eos secum duxerat, & ei aliquid fecerant augmēti, ipse pro eis & responsum daturus esset, & compositionem, si culpabiles fuissent inuēti. Vnde bene iubetur, vt sicut lucrum, ita & dampnum ad se dominus nouerit pertinendum.

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his quæ vir & vxor in coniugio constituti conquirere potuerint.

DVm cuiuscunque dignitatis aut mediocritatis mariti persona & † vxoris fuerit nobiliter atque competenter adiuncta, & pariter viuentes aliquid augmētauerint, vel in quibuscunq; rebus quidpiā profligasse visi fuerint, atq; perueniat vt vnus ex his maioris rei & facultatis dominus sit: de omnibus augmentis, aut profligationibus pariter conquisitis, tantam partem vnusquisq; optineat, quantam eius facultatem fuisse omnimodis sibi debita vel habita possessio manifestat. Ita vt si æquales abundantiæ domini sunt, pro paruis rebus contentionis intemperantiam non assumant. Quia difficile est, vt in tanta æquitate facultas eorum possit æquari, ne in quocunque videatur vna pars alteri superesse. Nam si euidenter vnius facultas alterius possibilitatem transgredi videatur, vt superiùs dictum est, iuxta quantitatē debitę possessionis erit & diuisio portionis. Quā sibi post vniuscuiusq; mortem vindicabit persona superstes, & aut filiis suis aut propriis relinquat heredibus, aut certe de ea facere quod voluerit licentiam optinebit. Eadem quoque

† al. vxori.

quoque ordinationis forma, tam in viris quàm in vxoribus, erit omnimodis obſeruanda. De illis autem rebus, quibus in amborum nomine inueniuntur ſcripturæ confectæ, iuxta conditionem ipſius ſcripturæ, pertineat illis & diuiſio rei & poſſeſſio iuris. Quod verò maritus, aut de extraneorum lucris, aut in expeditione publica acquiſiuit, aut de principis, aut patroni, atque amicorum collatione promeruit, filii vel heredes eius ad integrũ vindicabũt; aut quod exinde voluerit iudicare, licenter illi erit plenam poteſtatem habere. Similis & in mulieribus conditio erit, ſi quorumcunque munere videantur aliquid percepiſſe.

XVII. FLS. GLS. † RCDS. REX. † CHDS.

De paruulo qualiter hereditatem capere poſſit.

INterdum rem dubiam, niſi ratiocinationis diſceptatio deducat in lucem, frequenter hanc ambiguitas præcipitat in errorem. Contendunt namque plurimi, ſi genitus infans, non longe defunctus, hereditatis parentum poſſit iura ſortiri: quorum litibus hos ponit ratio modos. Naturæ ratio ita condita manet, taliq; vſu decurrit, ne is qui naſcitur, prius aliud quam ſe ſuſcipientem aſſumat heredem: & de tenebris genitalibus prodiens, illarum rerum ſentiat tactum, quarum hunc partibus conſtat eſſe concretum. Quo ergo ordine, liberè capiet hereditatem terrenæ poſſeſſionis, qui vix extremæ capit primordia lucis? Quique ſortitus vix eſt vſum elementorum, quibus concretus eſt, quomodo ſortietur bona rerum, ad quarum dominium natus non eſt? quémque non hereditauit producta lux cœli, qualiter mortis contractu improuiſa ditabit portio mundi? Quáve etiam ratione aggredietur viuẽtium iura, cui vicinius fuit, mortem adiſſe quam vitam? Sicque naufragus in medio lucis anguſtias mox genitales exiit, mox fatalibus lapſus eſt in tenebris. Vt ergo proximis parentibus ad ſucceſſionem huius aditus referretur, & ipſa defuncti vita comprobetur, ſi verè clara ſit vita, atque hanc ipſam licet parui temporis vitam comitetur æternæ participatio vitæ, non aliter in vtroque ſexu hereditatem capiat qui naſcitur, niſi poſt natiuitatis ortum, & ſacri baptiſmatis gratiam cõſequatur, & decem dierum ſpatiis vixiſſe probetur: vt ſucceſſoris patris vel matris perſona, quæ per hunc paruulum terrenæ cupit hereditatis acquirere commoda, antè morituro æternæ manſionis præparet vitam, & ita demum aſſequatur viuens cum rebus labantibus terram. Sicque ſalutari commercio, dum hereditat ille cœlum, hereditet iſte ſæculum: dum illi prouidentur cæleſtia, iſti permittantur adire terrena: dumque aſſequitur ille vitalia, conquirat iſte caduca. Vt & ſi defunctus terrena huius nõ potuit poſſidere, terreno ſaltem comparato iure, cœleſte lucrum valeat optinere.

XVIII. FLS. CHDS. REX.

Qualiter hereditatem paruuli parentes aſſequi poſſunt.

PAtre defuncto ſi filius filiave decem ſiue amplius vel infra diebus viuens baptizatus ab hac vita diſceſſerit, quicquid ei de facultate patris competere poterat, mater ſibi debeat vindicare. Itemque matre defuncta non aliter defunct. filii portionem pater optineat, niſi natum filium filiamve decem diebus, ſiue amplius, vel infra vixiſſe, fuiſſeque baptizatos edoceat. Ita vt pater aut mater, quibus iſta ſucceſſio competit, ſi filios nõ reliquerint, integram & intemeratam eandem luctuoſam hereditatem, diuidendam omnibus nepotibus derelinquant, nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam de tertia parte huius rei habeant poteſtatem. Nam ſi eccleſiis vel libertis ſeu cuilibet largiri de eadem facultate voluerint, de quinta parte, ſecundum ſuperiorem legẽ, poteſtatem habebunt. Sin autem nec filii, nec nepotes, nec pronepotes ſuperſtites extiterint, quod de eadem facultate facere vel iudicare voluerint, habeant poteſtatem. Quòd ſi inteſtati deceſſerint, tunc alii parentes defuncti patris aut matris, qui gradù proximiores fuerint, prædictam facultatem proculdubio conſequantur. Ita vt mortuo filio, ſi pater qui filii defuncti ſucceſſionem capierit, inteſtatus diſceſſerit, heredibus patris ex lege propinquioribus eadem facultas pertineat. Similiter & ſi mater luctuoſam defuncti filii hereditatem capierit, & inteſtata diſceſſerit, omnis ſucceſſio eiuſdem facultatis ad propinquos mulieris heredes pertinere debebit. Ea conditione ſeruata, vt nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre ſuperſtite mortui fuerint, integrã de rebus aui vel auiæ, quam pater vel mater eorũ ſi vixiſſent fuerant habituri, percipiant portionem. Quod ſi filius, habens vxorem & filios, patre viuente diſceſſerit, antequam ei pater ſuus, omnem portionem, quæ ei contingebat, impleſſet: & filii, quos reliquerat, viuente auo mortui fuerint, tunc illa relicta hoc tantummodo accipiat, quod in ma-

ritum pater antea sequestrauit. nec plus illa vidua à socru vel cognatis requirat. Si verò filius cum patre in cōmune viuens, nihil ab eo portionis acceperit; tunc illa vidua tantūmodo accipiat, quod ei tēpore nuptiarū maritus eius donationis titulo noscitur cōtulisse. Si verò filius patri seruans obedientiā, res quæ ei de materna successione cōpetebāt, patrem possidere permiserit: & postmodum eandem facultatem filio debitam, quam pater possidebat, idem filius vxori suæ vel cuicunque concesserit: firma talis donatio in nomine vxoris, & cuiuscunque conscripta manebit, si tamen filii de eodem coniugio non fuerint. Nam si filii superstites extiterint, ordo superioris legis incunctanter seruandus est.

XVIIII. FLAVIVS GVNDEMARVS REX.

De posthumis.

DIuini principatus quodammodo peragimus vicē, cum necdū genitis misericordiæ porrigimus opem. Ideoq; quicunq; vir præuentus sorte fatali fœtu grauidam cum filiis reliquit vxorem, eum qui nascetur postmodum, cum cæteris qui nati sunt, fieri cēsemus heredem. quod si nusquam fortè reliquerit sobolem, & suam quibuslibet donauerit facultatem, quarta rerum portio his diuidenda seruetur. Tres verò quæ super sunt, posthumus absque dubio sortietur. Quòd si vir & vxor in coniugio positi, antequam filios habeant inuicem sibi vnus in alterius nomine, de facultate propria donationis faciant scripturam & post huius testationis ordinem filios talibus habere contingat: talis parentum testatio, si filii superstites extiterint, omnino non valeat, sed ex toto huius tam indiscretæ ordinationis voluntate disrupta, debitam sibi omnem parentum facultatem filii accipiant & assumāt: de quinta tantùm parte parentibus, si aliquid inde testasse contigerit, potestate concessa. Ceterum si vnus ex ambobus, id est, vir aut vxor, antequam vnius copulæ societatem adissent, quicunque ex ambobus in alterius nomine scripturam de rebus suis probatus fuerit conscripsisse, omni vigore valitura consistat: & talis testatio per eorum vocem, qui postea ex illis nati fuerint, non erit vllo modo conuellenda.

XX. FLS. RCDS. REX.

Vt qui filios non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit, habeat potestatem.

OMnis ingenuus vir atque femina, siue nobilis siue inferior, qui filios vel nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quicquid voluerit, indubitanter licentiam habebit: nec ab aliis quibuslibet proximis ex superiori vel ex transuerso venientibus poterit ordinatio eius in quocunque conuelli. quia recta linea decurrens non habet originem, quæ successione naturæ hereditatem possit accipere. Ex intestato autem, iuxta legum ordinem, debitam sibi hereditare poterunt successionem.

III. TITVLVS.

DE PVPILLIS ET EORVM TVTORIBVS.

I. FLS. RCDS. REX.

Quòd vtroque relictus parente, pupillus vocetur.

DISCRETIO pietatis est, sic consultum ferre minoribus, vt iustæ possessionis dominum sustinere damna non patiamur. Ob hoc licet hactenus, à patre tantum relicti paruuli filii, pupilli nuncupentur: tamen quia nō minorem curam erga filiorum vtilitatem, matrem constat frequenter impendere, ideo ab vtroque parente, hoc est, patre vel matre infra XXV. annos, filios post mortem relictos, pupillos per hanc legem decernimus nuncupandos.

II. FLS.

II. FLS. CHDS. REX.

Ex quo incipient computari anni in actionibus pupillorum.

QVotiens de amissione rerum intentio vertitur, illos annos in pupillorum actionibus computandos esse censemus, quibus parentes illorum, pater videlicet aut mater, re caruisse noscuntur: id est, vt ex eo tempore cum pupillaribus annis ad quinquagenarii summam pertendant, de quo a prædictis eorum parentibus esse rem constat amissam. Si verò parentes pupilli dum viuerent, rem per xxx. annos amiserint, pupillus propter hoc vltra loqui non poterit.

III. ANTIQVA.

Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum quæ pars tutoribus detur.

SI patre mortuo, in minori ætate filii relinquantur, mater eorum tutelam si voluerit, suscipiat: si tamen in viduitate permanserit, ita vt de rebus filiis debitis inuentarium faciat, per quod postmodum filii hereditatem sibi debitam quærant. Quòd si mater alium maritum acceperit, & aliquis de filiis iam ad perfectam, id est, vsque ad xx. annorum perueniat ætatem, ipse iuniores fratres sua tuitione defendat, & res eorum nec ab ipsis, nec ab aliis permittat euerti, nec aliqua negligentia deperire. Quòd si eas ipse fortè consumpserit, aut vendiderit, vel donauerit, aut per negligentiam suam perire permiserit: cùm fratres adoleuerint, ea, quæ per negligētiam suam deperierint, de sua illis portione restituat. Cui tamen de fructibus ad victum præsumendi partem decimam non negamus: vt non hæc, quæ debet minoribus reseruare, nimiis euertat expensis. Si quis verò de suo pro communibus necessitatibus aut negotiis expensas fecerit, facta præsente iudice ratione, de ea quæ ipsis à patre communis relicta est substantia, quod expenderit, consequatur. Quòd si fratres eius ætatis vel meriti non fuerint, qui defensionem suscipiāt orfanorum, tunc patruus vel patrui filius, tutelæ, qualem de fratribus constituimus, †conditionem suscipiat. Quod si nec patruus, nec patrui filius, qui digne tutelam suscipiat orfanorum fuerint, tunc tutor ab aliis parentibus in præsentia iudicis eligatur: & siue mater tutelam, siue quicunque susceperit, præsentibus testibus vel propinquis, de omnibus rebus quas pater reliquit, breuis factus trium vel quinque testium subscriptione firmetur: & præsentibus ipsis qui ad breuem faciendum testes interfuerint, Episcopo aut presbytero quem parentes elegerint, breuis commendetur, minoribus dum adoleuerint reformandus. Statuentes etiam, vt si quæ contra minorum personas aduersæ accesserint actiones, his intentionibus tutor si elegerit, debet parare responsum. Certè si neglexerit, repetenti quæ postulat à iudice restituantur: saluo tamen minorum negotio, dum adoleuerint, ad integrum reformando. Ille verò qui ad præsens rem ipsam petere cœperat: si in iudicio, dum ipse minor adoleuerit, ab eodem fuerit victus, id quod acceperat, cum retroactorum temporum fructibus siue seruitiis, ipsi minori aut parentibus eius, seu ad quem ipsa facultas iustè transierit, vel cui collata fuerit, indubitanter restituat: & pro præsumptione sua, quia quod in iudicio petierat vindicare non valuit, insuper x. solidos coactus exsoluat. Nam & si tutor pro pupillorum lucris vel eorum rebus intendere vel causare voluerit, licentia illi indubitata manebit. Quòd si negotia pupillorum, negligentia tutoris fuerint vitiata vel deperdita, pupillis eam vicem ad futurum permittimus reparandam.

† tuitionem.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne tutores ab his quos in tuitione habent quascunque scripturas extorquere sinant.

DVm minorum ætas in annis pupillaribus constituta, nec se, nec bona sua regere possit; bene legibus est decretum, eos, sub tutoribus esse, & in eorum negotiis, quot statuti anni debeant computari. Quia verò quidam tutores, aut persuasione, aut indignatione circumueniunt eos, quos tueri gratissimè debuerunt, & de rebus reddendæ rationis securitates accipiunt, vel certè diuersarum obligationum scripturas ab illis exigendas insistunt; quo extinctis vocibus eorum, quæ illis competunt, nunquam inquirere vel recipere permittantur: Ideò, vt melioris mercedis partem nostra clementia consequatur, dum competentem curam eisdem minoribus irrogare perpenditur, hæc custodienda modis omnibus conditio ordinatur: vt siue in minori ætate, seu etiam quamuis quartumdecimum ætatis annum videantur pupilli transire: tamen si tutores adhuc, vel ipsos, vel eorum res in sua potestate noscuntur habere; quamcunque scri-

pturam securitatis, aut alicuius obligationis atque transactionis, ipsis tutoribus, vel cuicunque personæ, factione tutorũ fecisse reperiantur, omnia inualida & exinanita penitus reputentur. Cum vero tempus illud aduenerit, quando eum qui sub tuitione fuit rem in suá potestate oporteat redigere, tunc ille tutor coram sacerdote vel iudice, pupillo de cunctis rebus reddita ratione, ab eo quem tuitus est securitatis scripturam procuret accipere. Sicque remota omni occasione pressuræ, aut recipiat pupillus quod iustè sibi deberi cognouerit, aut libero arbitrio de rebus suis, vtrum cessionem, an qualem voluerit ordinare definitionem, plenam habeat libertatem. Si verò proueniat, vt cum in tuitione est, mortali langore vexetur; quid de sibi debitis rebus iudicare elegerit, à decimo ætatis suæ anno, iuxta ordinem qui in alia lege est definitus, plenissimam potestatem habeat. De rebus verò tutoris seu viuens siue moriens, idem tutor eas an filiis, an quibuscunque personis reliquerit, si pupillis reddita ratio non fuerit, iuxta inuentarium quod tempore acceptæ tuitionis est factum, siue quod euidenter apud tutorem fuisse extiterit manifestum, qui res tutoris habuerint, pupillis indubitanter omnia reformabunt. Huius sane legis remedium cunctis pupillis dabit indubitanter consultum: excepto si † aliud tempus aduenerit, quando eorum vocem quinquagenario numero lex sopiri decreuit.

*illud.

IIII. TITVLVS.

DE EXPOSITIS INFANTIBVS.

I.

Vt pro exposito infantulo ingenuo seruiat qui proiecit.

SI quis puerum aut puellam vbicunque expositum misericordiæ contemplatione collegerit, & nutritus infans a parentibus postmodum fuerit agnitus; si ingenuorum filius esse dinoscitur, aut seruum vicarium reddat, aut precium. Quod si facere fortasse neglexerint, a iudice territorii de proprietate parentum expositus redimatur, & parentes huius impietatis auctores exilio perpetuo relegentur. Si verò non habuerint vnde filium redimere possunt, pro infantulo seruiat, qui proiecit; & in libertate maneat propria, quẽ seruauit pietas aliena. Hoc verò facinus cum fuerit vbicunque commissum, iudicibus & accusare liceat & dampnare.

II. ANTIQVA.

Si seruus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proiicere videantur infantem.

SI seruus vel ancilla, in fraudem fortasse dominorum infantem exposuerint, & ipsis insciis infantem proiecerint; infans cum fuerit nutritus tertiam partem precii nutritor accipiat. Ita vt iuret aut probet dominus, se quòd serui sui infantem exposuerint, ignorasse. Si vero consciis dominis, infans probatur fuisse iactatus; in eius, qui nutriuit, potestate permaneat.

III. ANTIQVA.

Qui à parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat præmium.

SI quis à parentibus infantulum acceperit nutriendum, vsque ad decem annos, per singulos annos, singulos solidos pretii pro nutrito infante percipiat. Si verò decimum annum ætatis excesserit, nihil postea mercedis addatur: quia ipse qui nutritus est, mercedem suam suo potest compensare seruitio. Quòd si hanc summam, qui repetit, dare † voluerit, mancipium in nutrientis potestate permaneat.

*noluerit.

V. TITVLVS.

DE NATVRALIBVS BONIS.

IIII. *De filiis ex diuersis parentibus natis, & qua discretione parentum assequantur hereditatem.*

V. *De his quæ filii patre viuente vel matre videntur acquirere.*

VI. *De coercitione Pontificum, qui pro rebus, quas à suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.*

VII. *Ne hi qui retento ecclesiæ obsequio manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.*

I. FLS. CHDS. REX.

De non exheredandis filiis, & quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.

DVM inlicita quæque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis opportunè compellimur. Pleriq; enim indiscrete viuentes, suasque facultates interdum vel causa luxuriæ, vel cuiusdam malæ voluntatis assensu in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes, aut non ex graui culpa forsitan obnoxios, inanes relinquunt, vt vtilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse, quos oportuerat cum virtute parentum iniunctū sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub hac occasione aut vtilitati publicæ quādoque depereat, quod perire non debet; aut naturalis pietas suspendatur a filiis vel nepotibus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo abrogata legis illius sententia, qua pater vel mater, auus siue auia, in extraneam personam, facultatem suam conferre si voluissent, potestatem haberent; aut etiam de dote sua mulier facere quod elegisset, in arbitrio suo cōsisteret: ista magis seruetur a cunctis moderata censura: qua nec parētibus nec auis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes à successione auorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater aut mater, auus aut auia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi volūtas est, hanc seruent omnino censuram: vt super tertiam partem rerum suarum meliorandis filiis aut filiabus, vel nepotibus atque neptibus, ex omnibus rebus suis amplius nihil impendant, neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam transducant, nisi fortasse prouenerit eos legitimos filios vel nepotes non habere superstites. Hoc tamen rationis intuitu prælucente, obseruandum adiicimus: vt pater vel mater, auus vel auia, de supradicta tertia parte rerum suarum, si in nomine filiorum suorum atque nepotum aliquid specialiter scriptis conferre decreuerint, iuxta testationis eorum ordinem cuncta erunt obseruanda perenniter, qualiter testatio talium de eadem tertia portione, iuxta quod eam in singulos voluerit prælargiri, plenam & inconuulsibilem optineat firmitatem. Nec liceat filiis atque nepotibus, qui de hac tertia portione aliquid meruerint a parentibus suis vel auis percipere, quodcunque aliud iudicare, excepto si à parentibus vel auis nulla adfutura videatur pro collatis rebus testationis conditio intercessisse. Sanè si filios siue nepotes habentes, ecclesiis vel libertis aut quibus elegerint, de facultate sub largiendi † facultatem habuerint extra illam tertiam portionem, qua † voluntati superius dicta est, quinta iterum pars separabitur: de qua quinta parte, iudicandi potestas illis indubitata manebit. Sed siue tertia rerum pars, quæ meliorandis filiis impendi præcipitur: siue quinta, quæ pro collatione ecclesiarum, vel libertorum, seu quorumlibet impensione, separari iubetur, de propriis tantundem rebus separabitur. Nam quod quisque ille per auctoritatem percipere meruerit principum, nullo modo in annumeratione huius tertiæ vel quintæ partis quolibet titulo admiscetur: sed iuxta legem aliam, qui hoc a rege perceperint, habebunt licitum, quale voluerint de collatis sibi rebus à principe ferre iudicium. Exheredare autem filios aut nepotes, licet pro leui culpa, inlicitum iam dictis parentibus erit. Flagellandi tamen & corripiendi eos quamdiu sunt in familia constituti, tam auo quàm auiæ, seu patri quàm matri, potestas manebit. Nam si filius filiave, nepos vel neptis, tam præsumptuosi extiterint, vt auum suum aut auiam, siue etiam patrem, aut matrem, tam grauibus iniuriis conentur afficere, hoc est, si alapa, aut pugno, vel calce, vel lapide, aut fuste, vel flagello percutiant, siue per pedem, vel per capillos, ac manum etiam, vel quocunq; inhonesto casu abstrahere contumeliosè præsumpserint, aut publice quodcunque crimen auo vel auiæ seu genitoribus suis obiiciāt, tales siquidem manifeste cōuicti, & verberandi sunt ante iudicem quinquagenis flagellis; & ab hereditate supradictorum, si idem auus aut auia, pater vel mater voluerint, repellendi. Tamen si resipiscentes à suo excessu, veniam à suprà scriptis, quos offenderint, implorauerint, eosque in gratiā receperint paterna pietate, auctorum suorum successio-

res instituerint: neque prohiberi ab eorum hereditate, neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint vllatenus sustinere.

II. NOV. EMD. FLS. CHDS. REX.

De quota parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.

QVia mulieres quibus dudum concessum fuerat de suis dotibus iudicare quod voluissent, quædam reperiuntur, spretis filiis vel nepotibus, easdem dotes illis conferre, cum quibus constiterit nequiter eas vixisse: ideo necesse est illos exinde percipere commodum, pro quibus ereandis fuerat assumptum coniugium. Denique constituentes decernimus, vt de dote sua mulier habens filios vel nepotes, seu causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre, siue cuicunque voluerit, non amplius quàm de quarta parte, potestatem habebit. Nam tres partes legitimis filiis aut nepotibus, seu sit vnus siue forsitan plures, absque dubio relictura est. De tota interim dote, tunc facere quid voluerit, erit mulieri potestas, quando nullum legitimum filium filiamve, nepotẽ vel neptem superstitem reliquerit. Verumtamen feminas, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere atque ex eis filios procreare, non eis licitum erit dotem ab alio marito acceptam, filiis aut nepotibus ex alio viro genitis dare: sed vnusquisque filius filiave, nepos aut neptis, ex ipsa linea procreati, dotem, quam auus aut pater illorum concesserat, post mulieris obitum per omnia consequuturi sunt.

III. FLS. CHDS. REX.

De his quæ parentes tempore nuptiarum filiis dederint.

QVicquid indiscreta parentum voluntate decernitur, legali necesse est vt censura coerceatur. Idcirco, quia plerumq; parentalis calliditas exigit, id tempore nuptiarum filiis donare, quod quandocunq; voluerint auferẽdi habeant potestatem: abrogata deinceps eadem qua prædictum est, parentum calliditate, hanc perpetim legem mansuram per omnia nouerint: vt si quid seu per traditionem rei, seu per scripturam, siue donationem cuiuslibet rei, vel coram testibus traditæ, extra quod in ornamentis vel vestimẽtis, vel reliquis speciebus, sicut fieri assolet, pro dignitate nuptialiũ fœderum, ab aliis fuerit fortasse acceptum, quod vtique commodantibus erit reddendum, in mancipiis, terris, vineis, ędificiis, vestimentis atque ornamentis, fuerit a parentibus, siue nuptiarum tempore, siue post nuptias, filiis quocunque modo donatum, quodcunque inde filii iudicare voluerint in eorum consistat arbitrio. Eodem tantum ordine reseruato, vt post parentum obitum, dum filiis patuerit adeunda successio, excepto hoc quod parentes filiis suis iuxta leges fortasse donauerint, eadẽ inter heredes coæquatio fiat: vt quod nuptiarũ tẽpore filius vel filia à parentib. iuxta prædictũ ordinẽ, possidendũ accepit, & licentia sit illi exinde quod voluerit iudicandi, & post parentum obitum, adæquatione adhibita, contropactis his, quæ tempore nuptiarum promeruit, atque heredibus cæteris eadem compensata æqualitate, quicquid superesse de parentum hęreditate constiterit, æqualiter teneant, ac sequantur diuisione.

IIII. FLS. CHDS. REX.

De filiis ex diuersis parentibus natis, & qua discretione parentum assequantur hereditatem.

SI prouenerit vnum virum plures habere vxores, atque ex omnibus filios procreare, & aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere; facultatem eius, si filios non reliquerit aut nepotes, illius fratres aut sorores apprehensuri sunt, sibiq; vindicaturi, quos ex vno patre vel ex vna matre cõstat esse progenitos. Quod si ex vno patre & diuersis matribus filii nati fuerint, facultates quæ de patre venerint, illi tantũ inter se erunt æqualiter diuisuri, qui ex vno patre fuerint procreati. Similiter & si de vna matre & diuersis patribus filii nati fuerint, id præcepimus obseruari. Nam & si vna mulier de pluribus maritis filios habeat, similiter fratrum sororumque hereditatem, tam à paterna quàm à materna successione sibi debitam, eorum qui ex his intestati, vel absque prole siue nepotibus discesserint, illius tantum fratres vel sorores habituri sunt, qui vnius patris, vel matris filii filiæve fore noscuntur. Ita vt iuxta aliam legem qua constitutum est, trientem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptibus, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate auorum vel auiarum, cum patruis aut auunculis æquales succedere. Illo tantùm

tum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel auos de rebus suis filios nepotesque meliorare, aut in extraneam personam quamlibet quodcunque conferre.

V. CHDS. REX.

De his quæ filii patre viuente vel matre videntur acquirere.

Filius qui patre vel matre viuente aliquid acquisierit de munificentia regis, aut patronorum beneficiis promeruerit, & exinde aliquid cuicunque vendere vel donare voluerit, iuxta eam conditionem, quæ in aliis nostris legibus continetur, in ipsius potestate consistat. Nec sibi aliquid, dùm viuit, exinde pater vel mater vindicare præsumat. Quòd si inter leudes quicunq; nec regis beneficiis aliquid consequutus, sed in expeditionibus constitutus, de labore suo aliquid adquisierit: si communis illi victus cum patre est, tertia pars exinde ad patrem perueniat: duas autem filius qui laborauit optineat.

VI. IN NOMINE. FLS. GLS. WABA. REX.

De coercitione pontificum, qui pro rebus quas à suis ecclesiis auferunt tricennium intercessisse causantur.

Deus iustus iudex, qui iustitiam intemporaliter diligit, non vult seruire iustitiam tempori, sed tempora potiùs æquitatis lege concludit. Ipse igitur Deus, iustitia est. Deo ergo datur, quicquid a fidelibus in Dei ecclesiis iustissima deuotione offertur. Nã & fidelis quisque iustitiæ seruiens, Deo mediante, qui iustus est, vota sua astringit. Semper enim iusta vota soluenda sunt, quæ à iustitia processerunt, & per iustitiam illigata noscuntur. Deo igitur fraudem facit, qui iustitiæ aliquid subtrahit. Ergo & iustitiam rescindit, quisquis aliena vota corrumpit. Cum igitur, vt dictum est, Deus iustitia sit, qua præsumptionis insania agitur, vt de manu Dei quis auferat, quod tricennali temporum præscriptione se tenuisse contendat? Multorum enim mentes pontificum, inlicito cupiditatis ausu præcipites, quædã de his, quæ in eorum diocœsi fundatis ecclesiis, pia fidelium oblatione donantur, insatiabili rapacitatis studio, aut † iuri ecclesiæ principalis innectunt, aut donanda aliis vel sub stipendio habenda distribuunt; sicque non solum aliena disrumpunt, sed & sacrilegium operantur. in eo quòd ecclesiæ Dei fraudatores existunt. Ecclesiam quippe fraudare, sacrilegium esse a maioribus approbatur. Vnde & cum eos euidens ratio persuadeat ad reddendũ, aut tricennium in re possessa opponunt, aut non se fecisse respondent, quod decessores suos egisse non nesciunt, & tamen scita emendare refugiunt. Sicq; cupiditatem tricennio fouent, & rapacitatis studia temporum proscriptionibus cumulant: & qui admissum facinus ad momentum delere debuerunt, annosa id oppositione solidare contẽdunt. Quantę igitur impietatis ille credendus est, qui ad hoc laborat, ad hoc etiã propositionis suæ voces exaggerat, vt per tricennium se recognoscat, Deo iniuriam intulisse, quam tamẽ exacto tricennio renuat emendare? Nunc verò cũ hæc & talia nequissima, iustitiæ defensione prolata sint; nos tamen non præterita ordinamus, sed futura disponimus: nec præcedentium regum, sed nostri regni tempora definimus. Abrogata ergo deinceps totius cupiditatis licentia, nulli pontificum vltra licebit quicquam ab ecclesiis diocœsis suæ auferre, aut ablatum quodcunque per oppositionem tricennii vindicare. Non enim in hac causa deinceps tricennale tempus accipiendum est: sed quandocunque fuerit veritatis origo monstrata, iustitiam partis suæ recipiat. Quia & vt multiplex annorum series sine repetitione pertranseat, facit hoc præeminentis dura potestas: quæ sic subdita sibi sacerdotum comprimit colla, vt pro ablatis rebus intendere contra præeminentis personam nec audeant nec præsumant. Proinde ne talium silentio vox perenniter spoliatæ ecclesiæ conquiescat, licitum erit, huius præsumptionis admissum & per quemcunque & quandocunque accusatum detegi, & imminentis ipsius causæ negotium expediri: sub isto videlicet ordine, vt si heredes fundatores ecclesiæ adsunt, ipsi talia prosequantur. Si autem non fuerint, aut etiam si sint, causare tamen noluerint, tunc ducibus vel comitibus, tyuphadis atque vicariis, siue quibuscunque personis, quos cognitio huius rei attigerit, & aditus accusandi & licentia tribuitur exequendi. Quicunq; ergo episcoporum hæc quæ missa sunt in præteritis fecerit, & tricennium iam in hac peruersa possessione impleuerit, ea ipsa quæ in præteritis per xxx. annos tenuit, Deo potius vindicãda relinquimus, quàm nostro rescindenda iudicio definimus. Quicunq; verò vsq; ad tempus, quo lex ista conderetur, in hoc ipsum quod rapuit, tricennium non

† [illegible]

impleuit, rem ipsam, quæ ablata est sine aliqua satisfactione, in omni integritate ecclesiæ
cui testata est, reformare cogatur. Iam verò à die huius latæ legis vel tempore, quicunq;
pontificum de his quæ à fidelibus in Dei ecclesiis testata vel collata esse noscuntur, ali-
quid exinde abstulerit, suoq; iuri vel ecclesiæ principali, seu cuicunq; personæ quolibet
modo quodcunq; tale concesserit nulla temporũ lõgæuitate securus, iuxta præmissum
ordinem quandocunq; & per quemcunq; talia fuerit commisisse detectus, ea ipsa quæ
præsumpsit, vna cum legitima satisfactione rei propriæ, illi ecclesię cui tulit vel in quam
deliquit, reformare cogendus est. Quòd si de rebus propriis non habuerit vnde com-
ponat, in omni integritate ea quæ præsumpsit, ecclesiæ cui tulit, restituat: & ipse pro ex-
*ideo. cessibus suis, iuxta canonem Toletani Concilii vndecimi, excommunicationis plectẽ-
dus erit sententia.† Id est, vt si decẽ solidos rẽ ipsam quã tulit valere cõstiterit, xx. dierũ
pœnitentiæ satisfactione admissum facinus expurgabit. Similiter siue maioris sit pretii,
siue minoris, q̃ præsumpsit, geminata hoc sẽper dierũ satisfactione vel pœnitẽtia emẽdã
bit. Simili quoq; & ille sententia vel dãpno mulctãdus est, qui à decessore suo ablata de-
inceps quæcunq; diocœsanis ecclesiis, apud se tenere præsumpserit. Quicunque tamen
iudicum tenorem huius legis adimplere neglexerit, quo aut iudicare talia differat, aut
iudicanda regiis auditibus nullo modo innotescat, omnem rei taxationem, quam epi-
scopus ille persoluere debuit, qui talia fecerit, totam ecclesiæ illi de sua idem iudex pro-
prietate debebit componere, cuius accusarum sibi negotium destitit iudicare. Hæc igi-
tur lex, non solùm pro rebus, quæ in ecclesiis absolutis vel diocœsanis collatæ sunt, ob-
seruabitur: sed sub generali nomine omnium ecclesiarum, id est, tam in monasteriis vi-
rorum quàm etiam fœminarum, omnimoda constitutione complebitur: Id tamen adii-
*suam. ciendũ huic legi manifesta ratio persuasit, vt episcopi omnes quoscunq; per ecclesias†
siue diocœsis sacerdotes rectoresq; ordinãdos elegerint, cognitiores eos efficiant de v-
tilitatib. ecclesiæ illius, in quib. fuerint ordinati: Id est, vt q̃cquid vnusquisq; episcoporũ
de scripturis ecclesiæ diocœsis suæ apud se conseruationis causa habere se nouerit, mox
rectorem ecclesiæ cuilibet prætulerit, statim ei, quem ordinauerit, vtilitates ecclesiæ vel
scripturas in manifestam cognitionem deducat, necnon tantum ignorantia ordinati,
sed quod peius est obcelatione vel vitio ordinantis voluntas in quocunque lateat testa-
† authenticorum. toris. Id tamen erit, vt & competentia sibi sacerdotes rectoresque ecclesiarum† authen-
tica videant, & aut exemplorum ipsorum exemplaria manu sui episcopi roborata pro
omni firmitate à pontifice suo accipiant: qualiter per ea ipsa exemplaria, & negotia ec-
clesiæ sibi commissæ absque hæsitatione proponant, & veritatem partis suæ iustitia in-
tercurrente recipiant. Data & confirmata lex, à die vndecimo Calendarum Ianuaria-
rum, anno fœliciter quarto regni nostri, in Dei nomine Toleto.

VII. FLS. GLS. GABA. REX.

Ne hi qui retento obsequio ecclesiæ manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

MAgna est confusio generis, vbi dissimilitudo vnius parentis, statum degenerat pro-
genitæ prolis. Hoc enim necesse est, vt inueniatur in frutice, quod tractum est ex
† ad hoc. radice. Quomodo enim absoluti decoris titulum reportabit, cuius parentes obligatio†
adhuc innexa constringit? Et hæc quidem præmissa sunt, pro eo quod multi de familiis
ecclesiarum libertate donantur, nec tamen absolutæ libertatis licentia potiuntur: in eo
quod illi ecclesiæ, de qua originem ducunt, per obsequium illigantur: qui tamen dũ
† peruersi. † diuerso ordine ingenuarum personarũ connubium expetunt, contra naturam, quod
ipsi non possunt, generare intendunt; & quod in augmentum publicæ vtilitatis debuit
crescere, hoc in manifestam illigationem personæ vel rerum cognoscitur deuenire:
† obsequiis. dum is, qui de tam infausti coniugio nascitur, inferioris parentis* exequens sexum, vnà
cum rebus suis omnibus ecclesiasticæ seruituti addicitur. Quapropter vt talis de cætero
amputetur præsumptio, præsenti lege præcipimus: vt quicunque de familiis eccle-
siæ retento patrocinio ecclesiæ ipsius, de cuius seruitute exiuit, libertatem à sacerdote
acceperit, ingenuam sibi non audeat in matrimonio sociare personam. Illi tamen ab-
soluti ab obsequio ecclesiæ, per canonicam sententiam debito ordine manumittun-
tur, & ingenuarum mulierum innecti copulis poterunt, & in prole omnimodæ
dignitatis testimonium optinebunt. Quòd si hi qui sub ecclesiarum obsequio
manumissi sunt, ingenuarum mulierum deinceps ausi fuerint se coniugio socia-
re: vbi hoc primum iudex agnouerit, sub trina verberum vltione vel com-

monitione, sicut de ingenuis & seruis lege alia cōtinetur, eos separare nō differat. Quòd si ab inuicem separari noluerint, vniuscuiusq; personæ, sicuti fuerat conditione manēte: quicquid ex illis natum fuerit, in principis potestate seruiturum deueniat. Res tamen omnes siue facultates, quæ de persona ingenua in talium libertorum iure quolibet modo transfusæ sunt, cum his etiam quæ sibi ex talium sexu progenitus filius potuit profligare, conquirere vel habere, totas in integrum aut heredes illius ingenuæ personæ possidendas optineant: aut si heredes ei defuerint, in principis iure deueniant possessuræ, qualiter iudicare de his quid voluerit absolutæ potestatis potiatur licentia. Hæc lex non solum in viris, sed & in feminis obseruanda est: id est, siue sit libertus ecclesiæ siue liberta, quæ sibi personam ingenuam sociare præsumat. Hoc tamen in hac lege seruandum est, vt quicunque de præteritis vsque modo quo hæc lex conderetur, de talibus parentibus repperti fuerint intra tricennium generati non obligationem sequantur illius parentis, qui ecclesiæ per obsequium illigatur: sed conditione omnimodæ ingenuitatis assumpta, cum omnibus rebus, quæ de parente nobili in ignobili parente quolibet modo transierant, in ingenuitatis forma, vel decore absoluti persistant. Data & confirmata lex a die decimo Kalendarum Ianuariarum, anno feliciter quarto regni nostri Toleto.

DE TRANSACTIONIBVS, LIBER QVINTVS.

Titul.

DE ECCLESIASTICIS REBVS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De donationibus ecclesiis datis.

SI famulorum meritis iustè compellimur debitæ compensare lucra mercedis, quanto iam copiosius pro remediis animarum diuinis cultibus, & terrena debemus impendere, & impensa legū soliditate seruare? Quapropter quęcunq; res sanctis Dei basilicis, aut per principum, aut per quorumlibet fidelium cognationes collatæ repperiuntur, votiuè ac potentialiter pro certo censemus, vt in earum iure, inreuocabili modo, legum æternitate firmentur.

II.

De conseruatione & redintegratione ecclesiastica rei.

COnsultissima regni nostri credimus prouenire remedia, dum pro vtilitatibus ecclesiarum, quæ debeant opseruari nostris inseri legibus præcipimus. Ideoque præsenti sanctione censemus, vt mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum inuentarium de rebus ecclesiæ, præsentibus quinque ingenuis viris, facere non moretur. Quod inuentarium de rebus ecclesiæ, ingenui viri coram quibus factum fuerit, sua subscriptionē corroborent. Post episcopi vero ipsius obitum, dum alter fuerit episcopus ordinatus, secundum rerum inuentarium, res requirat ecclesiæ: & si aliquid diminutum de rebus ecclesiæ prouenerit; proprij heredes episcopi, vel quibus facultas eius pertinere vel relicta esse videatur, de præcedenti satisfaciant facultate. Quòd si & aliquid de rebus ecclesię vendere præsumpserit, succedens episcopus, reddito precio quod à venditore susceptum est cum omni augmento, rem ad eam reducat ecclesiam, & nullam calumniā pertimescat. Quam legem & de presbyteris vel diaconibus, sicut superius scriptum est, in omnibus obseruari & valere præcipimus.

III. ANTIQVA.

De venditionibus & donationibus ecclesiasticarum rerum.

SI quis episcopus aut presbyter, vel quicunque ex clericis, præter consensum cæterorum clericorum, aliquid de rebus ecclesiæ vendiderit vel donauerit, hoc firmum non esse præcipimus: nisi ita fuerit facta venditio siue donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt atque decernunt.

IIII. ANTIQVA.

De rebus ecclesiæ ab his possessis qui sunt ecclesiæ obsequiis mancipati.

HEredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesiæ cõmendauerint, & terras vel aliquid ex munificentia ecclesiæ possederint: si ipsi in laicos reuersi fuerint, aut de seruitio ecclesiæ, cuius terram vel aliquam substantiam possidebunt, discesserint, statim, quæ possidebant amittant. Sed & in omnibus clericis, qui de rebus ecclesiæ quæcunque possederint, seruetur hæc forma: ne quamuis longa possessio dominium ecclesiæ a rebus sibi debitis quandoque secludat, quia & canonum auctoritas ita commendat. Sed & viduæ sacerdotum vel aliorum clericorum, quæ filios in obsequium ecclesiæ commendãt, pro sola miseratione, de rebus ecclesiasticis, quas pater tenuit, non efficiantur extorres.

II. TITVLVS.

DE DONATIONIBVS GENERALIBVS.

I. ANTIQVA.

Ne valeat violenter facta donatio.

Onatio quæ per vim & metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.

II. FLS. CHDS. REX.

De donationibus Regis.

DOnationes regiæ potestatis, quæ in quibuscunque personis conferuntur, siue collatæ sunt, in eorum iure consistant, in quorum nomine eas potestas contulerit regia: ea videlicet ratione, vt ita huius regalis munificentiæ collatio adtributa in nomine eius, qui hoc promeruit, transfusa permaneat: vt quicquid de hoc facere vel iudicare voluerit, potestatem in omnibus habeat. Quòd si etiam is qui hoc promeruerit, intestatus discesserit; debitis secundum legem heredibus res ipsa successionis ordine pertinebit, & infringi collatæ munificentiæ gratia nullo modo poterit: quia non oportet principũ statuta conuelli, quæ conuellenda esse † præcipientis culpa non fecit.

† per.

III. ANTIQVA.

De rebus marito vel vxori à Rege donatis.

SPeciali iure decernitur, vt de rebus regia collatione collatis, si in nomine mariti fuerit conscripta donatio, nil sibi exinde mulier, excepto quod in dote percepit, debeat vindicare. Ideoque & si in nomine mulieris inuenitur facta donatio, nihil sibi vir exinde post eius obitum adtemptet aliquatenus vsurpare, vel iuri proprio mancipare, nisi quod meruerit vxoris largitate percipere.

IIII. ANTIQVA.

De rebus extra dotem vxori à marito collatis.

SI mulier à marito extra dotem, de quibuscunque rebus quacunque donatione vel profligatione conquisitis aut illi debitis, quocunque tempore, quodcunque donatum acceperit, si filii de eodem coniugio fuerint procreati, mulier vsque ad diem obitus sui, & secundum voluntatem vel ordinationem testatoris secura possideat, & de quinta tantundem parte earum rerum faciendi quod voluerit potestatem optineat. Fructus

ctus tamen sicut testator ipse, qui hoc testauit, expendendi vel vtendi potestatem habere potuit: ita & illa quæ vsu hoc ad possidendum percepit, omnia dum aduixerit, sine cuiuslibet inquietudine, suis incunctanter vtatur expensis, si tamen idem testator aliquam specialem testationem de ipsis frugibus non instituerit. Post obitum vero suum, reliqua integra & intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, & nulla occasione cuiquam exinde, excepta vt dictum est quinta parte, quicquam aliud mulier alienare præsumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quicquid mulier de rebus sibi donatis, iuxta præscriptum testatoris ordinem facere elegerit, liberam habeat potestatem. Cæterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si superstes extiterit, donatio reuertatur. Si aũt maritus non fuerit, ad heredes mariti qui donationẽ conscripsit, eadem donatio pertinebit. Similem rationem de viris præcipimus custodiri, de his quæ ab vxoribus tempore quocunque donata perceperint.

V. ANTIQVA.

De rebus a marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.

Maritus si vxori suæ aliquid donauerit, & ipsa post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conuersata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione peruenerit, de rebus sibi à marito donatis possidendi & post obitum suum, si filios non habuerit, relinquendi cui voluerit, secundum voluntatem testatoris habeat potestatem. Cæterum si filios non relinquens intestata discesserit, aut ad maritum eius, si superstes extiterit, aut heredes mariti qui donationem cõscripsit, eadem donatio pertinebit. Si autem per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse conuincitur, quicquid de facultate mariti sui fuerit consecuta, totum incunctanter amittat, & ad heredes donatoris, vel ad filios legitimos reuertatur.

VI. FLS. CHDS. REX.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

Res donatæ, si in præsenti traditæ sunt, nullo modo repetantur à donatore. Quod si etiam prouenerit, vt quod donatur sit longe positum, pro eo donatio euacuari nõ poterit: quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donatoris habetur, in cuius nomine cõscripta esse dinoscitur. Hoc tantũ obseruandũ est, vt si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturã, sed sublatã sibi fuisse: tunc ille, cui res donatæ sunt, per testẽ conuincat, ab ipso donatore eandẽ rem aut traditã sibi aut directam, vel ex eius voluntate in potestate sua redactam: & dum probauerit stabilis habeatur. Quod si probare neglexerit, tunc ille qui scripturam fecerit, iuraturus est, quia eandẽ scripturã, neq; per se dedisset, neq; direxisset, neq; per voluntatẽ suã factũ esset vt eadẽ scriptura in manus eius veniret, a quo eam videtur repetere: & sic in valida remanebit, si tamen qui donauit voluerit. Illud sane addi placuit, vt si quisq; scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ædiderit, si eam viuendo illi in cuius nomine scripta est non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen dum post eius obitum repperta fuerit, ille sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, quæ ibi conscriptæ sunt, in cuius nomine dator eam fieri voluisse agnoscitur. Quoniam iustum omnino est, vt talis scriptura robur plenitudinis habeat, quam viuens donator ita saluauit, vt nequaquam videatur aliquatenus immutata. Nam si scripturam ipsam vel rem conditor, dum viueret nullo modo tradiderit, sed apud se retinuit, & voluntatem suam postmodum immutauit; illud potius firmissimum erit, quod post testationem non traditæ scripturæ definisse cognoscitur. Quod si ipsum, cui res donatæ fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui verò sub hac occasione largitur, vt eandem rem ipse qui donat vsufructuario iure possideat, & ita post eius mortem ad illum cui donauerit res donata pertineat: quia similitudo est testamenti: habebit licentiam immutandi voluntatem suam quando voluerit, etiamsi in nullo læsum fuisse se dixerit. Ille vero qui falsa donatione circumuentus, aliquid in vtilitate donatoris expenderit, aut ab ipso donatore recipiat, aut ab eius heredibus: ne iniuste dampna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat. Certe si quisquis ille rem donatam, siue per traditionem conditæ scripturæ, siue per consignationem vel traditionem rerum, in iure suo perceperit, & complacuerit ei vt donator rem ipsam per voluntatem eius qui eam donatam percepit possideat, iam si in postmodum fortasse contigerit, vt ipse qui rem donatam perceperat, viuente donatore moriens, ab hac vita discedat, quicquid de re sibi donata iudi-

care voluerit licentiam habeat. Quod si intestatus discesserit, non ad donatorem, sed ad heredes eius qui rem donatam percepit, res eadem sine dubio pertinebit.

VII. ANTIQVA.

De rebus inter maritum & vxorem inuicem datis.

MAritus si vxori suæ aliquid donauerit, de hoc quod ipsa habere voluerit, scripturã manus suæ subscriptione vel signo confirmet: ita vt duo aut tres testes ingenui subscriptores vel signa facientes accedant, & sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis & de vxoris voluntate, quæ in maritum conferre voluerit, donationis hæc forma seruetur: si tamen violenter à viris non fuerit exacta donatio. Seruata legum in omnibus sanctione, quæ in discendis facultatibus dinoscitur ordinata consistere.

III. TITVLVS

DE PATRONORVM DONATIONIBVS.

I. ANTIQVA.

Si is qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius; patronum aut filios patroni relinquat.

SI quis ei quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donauerit, apud ipsum quæ sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam cui se voluerit commendare. Quoniam ingenuo homini nõ potest prohiberi, quia in sua potestate cõsistit: sed reddat omnia patrono, quem deseruit. Similis & circa filios patroni vel filios eius qui in patrocinio fuit, forma seruetur: vt si tã ipse qui in patrocinio fuit, q̃ filii ei⁹, filiis patroni obsequi voluerint, donata possideãt. Si vero patroni filios vel nepotes ipsis nolentib. crediderint relinquendos, reddant vniuersa quę parentibus eorum à patrono donata sunt. Quicunq; autem in patrocinio constitutus, sub patrono aliquid acquisierit, medietas ex omnibus in patroni vel filiorum ipsius potestate cõsistat. Aliam verò medietatem idem buccellarius, qui acquisiuit, optineat. Quòd si buccellarius filiam tantummodo reliquerit, & filium non reliquerit, ipsam in potestate patroni manere iubemus: sic tamen vt ipse patronus æqualẽ ei prouideat, qui eam sibi possit in matrimonio sociare, & quicquid patri vel matri fuerit datum ad eam pertineat. Quòd si ipsa sibi contra voluntatem patroni inferiorem fortè maritum elegerit; quicquid patri eius à patrono fuerat donatum vel à parentibus patroni, patrono vel heredibus eius restituat.

II. ANTIQVA.

De armis quæ dantur saionibus in patrocinio constitutis, & de acquisitionibus eorum.

ARma quæ saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione à donatore repetantur. Sed illa, quæ dum saio est acquisiuit, in patroni potestate consistant.

III. ANTIQVA.

De rebus in patrocinio conquisitis, vel à patrono collatis.

SIcut superius dictum est, si quis cum aliquo patrocinii causa consistat, & aliquid dum cum eo habitat, adquisierit: si ei inueniatur infidelis, vel eum de relinquere voluerit, medietas adquisitæ rei patrono tradatur. Aliam verò medietatem qui adquisiuit optineat, & quicquid ei ipse donauit recipiat.

IIII. ANTIQVA.

De rebus in patrocinio acceptis & conquisitis.

ITa, vt suprà præmissum est, quicunque patronum suum reliquerit, & ad alium tendens

dens forte se contulerit, ille cui se commendauerit, det ei terram. Nam patronus quem reliquerit, & terram & quæ ei dedit optineat.

IIII. TITVLVS.

DE COMMVTATIONIBVS ET VENDITIONIBVS.

I. ANTIQVA.

Vt ita valeat commutatio sicut & emptio.

OMMVTATIO si non fuerit per vim & metum extorta, talem qualem & emptio habeat firmitatem.

II. ANTIQVA.

Vt si non fuerit idoneus venditor, fideiussor detur.

SI venditor nō fuerit idoneus, ingenuum fideiussorem dare debet emptori & emptio habeat firmitatem.

III. ANTIQVA.

Ne valeat violenter facta venditio.

VEnditio per scripturam facta plenam habeat firmitatem. Ceterum si etiam scriptura facta non fuerit, & datum precium præsentibus testibus comprobetur, plenum habeat emptio robur. Venditio verò si fuerit violenter & per metum extorta, nulla valeat ratione.

IV. ANTIQVA.

Si arris datis precium non fuerit impletum.

QVi arras pro quacunq; re acceperit, id cogatur implere quod placuit. Emptor verò si per ægritudinē aut grauē necessitatem, quę vitari non potuerit, ad constitutū non occurrerit diem, quem voluerit pro se dirigat, qui precium tempore definito † percomplaceat. Quòd si ad constitutum diem nec ipse successerit, nec pro se dirigere voluerit, arras tantummodo recipiat quas dedit, & res definita non valeat. † percipiendum

V. ANTIQVA.

Si pars precii data non fuerit.

SI pars precii data est, & pars promissa non adimpletur, non propter hoc venditio facta rumpatur. Sed si emptor ad placitum tēpus non exhibuerit precii reliquam portionem, pro precii parte quam debet, soluat vsuras: nisi hoc fortè conuenerit, vt res empta venditori debeat reformari.

Si fraus in precio rei vendita fiat.

SI in contractu venditionis, minus precium datum fuerit, & per fraudem aut etiam contra voluntatem vendentis amplius datum precium nuncietur: quantum de iusto precio fraudatum est, tantum duplum emptor restituat venditori.

VII.

Si dicat quis rem suam vili precio vendidisse.

VEnditionis hæc forma seruetur: vt seu res aliquæ, vel terræ, siue mancipia, vel quodlibet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem venditionis irrumpat, eo quod dicat rem suam vili precio vendidisse.

VIII. ANTIQVA.

De his qui aliena vendere vel donare præsumpserint.

QVotiens de vendita vel donata re contentio commouetur, id est, si alienam fortasse rem vendere, vel donare quemcunque constiterit, nullum emptori præiudiciũ fieri poterit: sed ille, qui alienam fortasse rem vendere aut donare præsumpserit, duplã rei domino cogatur exsoluere. Emptori tamen preciũ quod accepit redditurus, & pœnã quam scriptura continet impleturus: & quicquid in profectu comparatæ rei emptor, vel qui donatum accepit, studio suæ vtilitatis acceperat, a locorum iudicibus æstimetur: atque ei qui laborasse cognoscitur, a venditore vel donatore iuris alieni, satisfactio iusta reddatur. Similis scilicet & de mancipiis, & de omnibus rebus, atque brutis animalibus ordo seruetur.

IX. ANTIQVA.

Quod rem in contentione positam non liceat vendere vel donare.

REm in contẽtione positam, id est, quam alter aut petere cœpit, aut recipere rationabiliter poterat, optinere non liceat, nec donare, nec vendere, nec aliquo loco transferre.

X. ANTIQVA.

Si se permiserit ingenuus venundari.

QVicunque ingenuus se vendi permiserit, & precium cum venditore partitus est, vt circumueniret emptorem, proclamans postea, nullatenus audiatur; sed in ea seruitute, quam voluit, permaneat. Quoniam non est dignus vt liber sit, qui se volens subdidit seruituti. Et tamen si ipse, qui se vendiderit, vel venundari permiserit, precium vnde se redimat habere poterit: aut si parentes eius redemptionem pro eo qui se vendidit, dare elegerint; reddito ad integrum precio, quod pro venditi persona emptor accepit, ad ingenuitatis titulum ille qui se vendiderat, poterit reuocari.

XI. ANTIQVA.

De viris ac mulieribus ingenuis a seruo vel ingenuo venditis.

SI ingenuus ingenuum vendere, vel donare præsumpserit, huiusmodi præsumptorem iudex comprehendere non moretur: ita vt ingenuus ille in statum suum redactus centum auri solidos a præsumptore percipiat: aut si non habuerit vnde componat, centum flagellis publice verberatus, in potestate eius seruiturus tradatur, quem vendere vel donare præsumpserat. Seruus vero in ingenuam personam talia facere fortasse præsumens, comprehensus a iudice ducentorum flagellorum ictibus publice verberetur, & decaluatus turpiter, eius perenniter seruitio addicatur. Atque etiam de mulieribus ingenuis venditis vel donatis, huius ordinis forma seruetur.

XII. ANTIQVA.

Non licere parentibus filios suos quocunque contractu alterius dominio subiugare.

PArentibus filios suos vendere non liceat aut donare vel oppignerare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille qui acceperit, sed magis precium vel sepositionis commodum

modum quod dederat perdat, qui a parentibus filium comparauit.

XIII. FLS. CHDS. REX.

De seruorum venditis rebus.

Res iuris alieni sine domini voluntate ab eo qui non habet distrahendi potestatem, alienari non patimur. Ideoque cum promulgata iuris antiqui sanctio non sine dominorum dispendio seruorum venditiones in irritum præceperit deuocari, prouidentiori decreto consulimus, si leges patrias ad æquitatis regulam redigamus; sicque melius earum statuta corrigere, quam cum eis pariter oberrare. Quapropter si quis seruum vel ancillam alienam sciens, ab eis deinceps, domum, agrum, vineam, seu mancipium, sub quacunque definitione percepit, donatio siquidem vel sepositio de talibus personis contracta non valeat. Ita vt nec datum commodum pro sepositione reddatur. Venditio verò cum dispendio comparantis irrupta, sic ad serui vel ancillæ dominum in integrum reuocetur, vt emptor precium ex omnibus perdat. Iustè enim quod per ambitionem dederat videtur amittere, qui suo dominio rem census alieni nititur applicare. Prædictæ verò seruiles personæ si animalia quælibet bruta vendiderint, seu res quascunque & ornamenta distraxerint, quæ tamen aut sui sint peculii, aut à dominis suis vel aliis negotiandi occasione distrahenda perceperint, ita perenniter firma subsistant: vt si dominus eiusdem serui vel ancillæ qui vendidit, rescindere venditionem ipsam voluerit, seu rem domini quæ vendita est, non serui peculium, sed sui esse proprii domini asseruerit, non aliter venditio rescindatur, nisi ille qui rescindendam venditionem proponit aut per testes legitimos, aut per sacramentum suum, non serui peculium sed suum proprium doceat esse quod quærit, & sine voluntate sua venditum fuisse, quod acquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus aut paruis rebus: nam de maioribus & necessariis in domini potestate erit infringere aut stabilire negotium.

XIIII ANTIQVA.

Si seruus venditus in priorem dominum crimen obiiciat.

SI quis seruum suum vendiderit, & ipse seruus priori domino aliquod crimen obiecerit; ille qui vendidit, recipiat, quem vendiderat, precium redditurus emptori: vt ipse in seruo suo crimen quod sibi obiectum est inquirere vel vindicare studeat. Id autem & de ancillis præcipimus custodiri. Idem tamen seruus vel ancilla, seu venditi, siue donati, vel commutati, in priorum dominorum capite non torqueantur: neq; credatur eis, si in prioribus dominis crimen obiecerint.

XV. ANTIQVA.

Vt serui venditi facultatem dominus quærat.

SI quis seruum suum vendiderit nesciens eius facultatem, habebit inquirendi liberam potestatem, vt sibi vendicet ille qui vendidit, cum potuerit inuenire rem serui venditi.

XVI. ANTIQVA.

Si seruus sit de suo peculio emptus.

SI seruus de peculio suo fuerit emptus, & hoc dominus eius fortè nescierit, de domini sui potestate non exeat: quia non precium, sed res serui sui dominus dum ignorat accepit.

XVII.

Vt nullus seruum suum vendat inuitus.

SÆpissimè leges oriuntur ex causis: & cum aliquid insolitæ fraudis existit, necesse est contra notandæ calliditatis astutiam præceptum nouæ constitutionis apponi. Comperimus multorum seruos vel ancillas ad ecclesiam quorundam sollicitatione confugere, & illic de iniusto dominorum imperio sæpissimè querelari: vt ita intercedentibus clericis, religionis obtentu, domino necessitatem venditionis extorqueant. Hinc etiam plerumque domino error imponitur: vt aut clericus, aut quicunque alius se velut emptor interponat precium traditurus alienum. & sub huius argumẽtatione colludi, interdum domino nesciẽte seruus vendatur inimico: atq; eueniat, vt in vicinia forsitan longa constitutus, cum ille possideat, qui publicæ nullatenus ad contractum venditionis accessit. Proinde hac lege profutura omnibus sancimus, vt nullus seruum suum vendat inuitus. Sed clericus aut ecclesiæ custos, sicut in aliis legibus continetur, ex-

cusatum a culpa domino seruum amota dilatione restituat. Satis enim videtur indignum, vt in eo loco serui contumaciam rebellionis assumant, vbi castigationis disciplinæ & obtemperandi prædicantur exempla. Si quis itaque dominum suum in hunc inducit errorem, precium qui per suppositam personam comparauit amittat. Quod ille aut ipso commercii tempore, quo inducebatur, vsurpet, suæ proprietati habiturus: aut si hoc postea quam fuerat inductus agnouerit, iudicis exequutione percipiat, & seruum nihilominus suæ vendicet potestati. Is autem qui se ministrum fraudulenter venditioni ingessit, alium paris meriti seruum domino cui instruxit insidias reformare cogatur: & tam notandæ fraudis improbitas, præcepti huius coerceatur obiectu.

XVIII. FLS. CHDS. REX.

Si seruus pro crimine quocunque contractu ad dominium transierit alterius.

NOn prætermittendum est legali sanctione decernere, vnde plerumque impugnationis occasio videatur existere. Ideirco, si criminis reatu seruus obnoxius, ad alterum fortasse dominum donationis, venditionis aut commutationis titulo transiert seruitutis; idem prior dominus aut seruum pro culpa tradere, aut pro eo componere compellendus est. Nam qui talem seruum comparasse dinoscitur, si respondere vel satisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino precio recepto restituat, & ipse quoque pro scelere serui, redditurus est petenti responsum, sub cuius dominio seruum constiterit perpetrasse reatum.

XIX. FLS. CHDS. REX.

De non alienandis priuatorum & curialium rebus.

SI cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis vtilitatis publicæ. quam semper exerceri vel augeri necesse est? Curiales igitur vel priuati, qui caballos ponere, vel in arca publica functionem exsoluere consueti sunt, nunquam quidem facultatem suam vendere aut donare, vel commutatione aliqua debeant alienare. Et tamen si contigerit, aut voluntate aut necessitate eos alicui, siue venditione aut donatione, siue commutatione, omnem suam † facultatem dare: ille qui accepit censum illius, a quo accepit exsoluere procurabit, & hanc ipsam summam census, eiusdem scripturæ suæ ordo per omnia continebit. Sed & qui medietatem facultatis talium personarum, vel partem aliquam in mancipiis, terris, vineis, domibusque perceperit, iuxta quantitatem acceptæ rei, functionem publicam impleturus est. Qui autem de talibus personis acceperis, aut per scripturam illius a quo accepit, non ostenderit quid exinde functionis exsoluat, aut vno forsitan anno reddere censionem ipsam distulerit: mox regis auditibus siue comitis aut iudicis huius rei actio innotuerit, possessor amisso precio & siquid e contra dederat, id etiam quod accepit ex omnibus perdat. Ita vt principis potestas, seu illi qui dederat reddere voluerit, siue alii fortasse conferre, licentiam habeat. Ipsis interim curialibus vel priuatis inter se, vendendi, donandi, & commutandi, cui licitum erit, vt ille qui acceperit, functionem rei acceptæ publicis vtilitatibus impendere non recuset. Nā plebeis glebam suam alienandi, nulla vnquam potestas manebit. Amissurus proculdubio precium vel si quid contigerit accepisse, quicunque post hanc legem, vineas, terras, domosque seu mancipia, ab officii huius hominibus accipere quandocunque præsumpserit.

† facultatulam

XX. ANTIQVA.

Si res illa vendatur aut donetur quæ prius debuerat per iudicium optineri.

SI quis rem, quæ est per iudicium repetenda priusquam aduersarium iudicialiter superet, ita vendiderit vel donauerit alicui, aut forte tradiderit occupandam, vt absq; audientia iudicis, priuetur dominium possessoris: ipse qui possedit per exequutiorem iudicis, rem quæ occupata fuerat statim recipiat, nec de eius postmodum repetitione contendat, etiamsi bona sit causa petentis. Ille veró qui hoc vendidit aut donauit, vel occupari præcepit, quod iuste vindicare nullatenus * poterit; eiusdem meriti rem aut precium ei a quo victus fuerat repensare cogatur: quia rem antequam * vinceret fecit inuadi.

* potuit, * vindicaret

XXI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De mancipiis ab hostibus occupatis vel venditis.

QVæcunque mancipia de regionibus nostris ab aduersis hostibus extiterint occupata, si ab hominibus regni nostri reperiātur excussa, ille qui ab hoste abstulit, ex quo vnum-

vnumquodq; mancipium valere iustè constiterit, tertiam partem precii habeat, & mācipia domino nihilominus reddat. Quòd si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramento manifestetur precium datum: ac tunc illo qui dedit integrū precium, & quantum mancipium meliorauit acceptum, à domino recipiat, moxque illi suum mancipium inexcusabiliter reddat.

XXII. FLS. CHDS. REX.

Quo præsens liber debeat precio comparari

VT omnis de cætero & improbitas distrahentis, & dispendium temperari possit emptoris id præsenti sanctione decernitur legis: scilicet vt quotiescunque hunc codicem constiterit venundari, non amplius quàm XII. solidorum numerum accipere venditori, vel dare licebit emptori. Si quis verò super hunc precii numerum accipere vel dare præsumpserit, C. flagellorum ictibus à iudice verberari se nouerit.

V. TITVLVS,

DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

I. ANTIQVA.

De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.

SI quis caballum vel bouem, aut quodlibet animalium genus placita mercede ad custodiendum susceperit: si id perierit, alium eiusdem meriti, ille qui commendata vel commodata susceperit, exsoluat: si tamen mercedem fuerit pro custodia consequutus, vel pro conducto. Quòd si ille qui nullum placitum pro mercede susceperat, rem mortuam esse probauerit, nec ille mercedem recipiat, nec ab illo aliquid requiratur. Ea tamen ratione, vt præbeat sacramentum ille, qui † commodata susceperat, quod non domino per suam culpam neque per negligentiam, animal morte consumptum sit, & nihil cogatur exsoluere. Similis & de* commodatis forma seruetur. †commen. *comment.

II. ANTIQVA.

De animalibus in angaria præstitis.

SI quis alicui iumentum aut caballum aut aliud animal præstiterit, & per aliquam infirmitatem apud eum qui accepit moriatur, sacramentum præbere debebit, quòd non per suam culpam neque per negligentiam morte consumptum sit, & nil cogatur exsoluere. Sin autē nimium sedendo, vel fasces carricando, aut quocunq; onere vel percussione mortuum fuerit, eiusdem meriti animal domino sine aliqua excusatione restituat. Si verò præstitum animal, alicui aliquid debilitatis intulerit vel dampni, ille componat qui eum apud se susceptum habuisse dinoscitur.

III. ANTIQVA.

De rebus præstitis incendio vel furto exterminatis.

SI alicui aurum, argentum aut ornamenta vel species fuerint commendatę, siue custodiendæ traditæ, aut forte vendendæ: id si perierit, vel in domo ipsius qui accepit cum rebus eius fuerit incendio concrematum, vnà cum testibus veniat, & breuem det ille, qui commendata susceperat, & præbeat sacramentum, quòd nihil exinde suis profuisset compendiis, & nihil cogatur exsoluere, excepto auro & argento quod ardere non potuit. Et si quis, dum domum flamma consumit, se quasi auxilium præbiturus ingesserit, & aliquid forte rapuerit, dominus domus diligenter inquirat: & si eum inuenire potuerit, ille qui rapuit in quadruplum rapta restituat: & si de commendatis rebus apud susce-

ptorem aliquid fortè reppererit, domino restituere non moretur. Si vero quæ commodata fuerant, furto probantur ablata ei qui commendata susceperat, spatium tribuatur, vt ordo docet, donec furem sua inuestigatione perquirat: & si eum inuenerit, commẽdatori res suas proprias tantummodo reformare cogatur. Compositio verò furti ad eum qui habuit commendata pertineat. Certè si fur non fuerit infra statutum tempus inuẽtus, medietas rerum commendatarum domino à suscipiente reddatur, vt dampnum ex medio vterq; sustineat. Et si postmodum dominus rerum apud eum cui commendauerat, quæ fuerant suppressa fortè reppererit, cum hæc ille se prius dixerit perdidisse, vel furtim fuisse sublata, sicut fur pro his quæ celauit, secundum legum statuta, compositionem implere cogatur.

IIII. ANTIQVA.

De pecunia perdita & vsuris.

SI quis pecuniam sub conditione susceperit, daturus vsuras, si per casum pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris: ille qui pecuniam commodauit, solam pecuniæ summam recipiat, & non requirat vsuras. Si vero per ipsius fraudem vel culpam factum est, & pecuniam & vsuras soluat. Quòd si aliqua lucra est ex ea pecunia consequutus, & postmodum contingat vt pecunia pereat; si tanta sunt lucra quanta pecunia fuit, & pecuniam & vsuras restituat.

V. ANTIQVA.

De rebus commendatis & casu quocunq; in naufragium missis.

QVi cõmendata vel cõmodata susceperit, & de ruina aut de incendio vel hostilitatis naufragio, seu quolibet simili casu, sua omnia liberauerit, & aliena perdiderit, quod accepit sine aliqua excusatione cogatur exsoluere. Si vero partẽ aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, illi cuius res secum habuerat, iuxta modum perditæ rei vel liberatæ restituat, qualem iudex ratione deducta æstimauerit portionem. Si autem sua omnia perdidit, cum liberaret aliena, & de liberatis & de perditis rebus similis ratio deducatur, vt partem, arbitrio iudicantis, qui liberauit accipiat. Iustum est enim in simili casu, vt ille non dampnum solus excipiat, qui se grauibus obiecit periculis; & dum aliena minora conatur liberare, sua maiora perdidisse cognoscitur.

VI. ANTIQVA.

De rebus seruo nesciente domino commendatis.

QVod nesciente domino seruo fuerit commendatum, si id perierit, nec dominus nec seruus vllum dampnum incurrat. Suæ enim imputet culpę qui seruo alieno res suas commendauerit, domino nesciente. Si vero alicuius animal sit, & per fraudem pastorũ diminutum repperiatur, hoc reddere compellatur. Similis & de commodatis forma seruetur, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur.

VII. ANTIQVA.

Si seruus mentiatur dominum petere commodata.

SI dominus per seruum suum quodcunque sibi petierit commodandũ, & seruus cum rebus commodatis in fugam fuerit elapsus, tunc dominus obligetur vt commodata restituat. Si vero seruus petisse dominũ mẽtiatur, & sic quasi deportãda ad dominũ susceperit & quę susceperit aut euerterit, aut forte perdiderit, & fugitiuus nõ potuerit inueniri: dominus serui præbeat sacramentũ, se eundẽ seruũ vt susciperet non misisse, & cũ id peteret ignorasse, & nihil calumpniæ pertimescat. Seruum tamen tam dominus quam ille qui commodauit, quærere solicite procurabunt. Hæc eadem & de commendatis præcipimus custodire.

VIII. ANTIQVA.

De reddendis vsuris.

SI quicunque pecuniam commodauerit ad vsuram, non plus per annum quam tres siliquas de vno solido poscat vsuras, si tamen fuerit vnde detur. Sed de solidis octo nonum solidum creditori, qui pecuniam ad vsuram dedit, exsoluat: & sic summam pecuniæ & vsuras ille qui dederat, à debitore recipiat. Quòd si cautionem vltra modum superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorserit, conditio cõtra leges inserta non valeat. Si quis autem contra ordinationẽ hanc fecerit, eam rem quam commodauerit, recipiat: & quæ cautæ fuerant, in nullo soluantur vsuræ.

VII. L.

VIIII. ANTIQVA.

De vsuris frugum.

QVicunque fruges aridas & humidas, id est, vinum & oleum, vel quodcunque annonę genus alteri commodauerit, non ampliùs ab eo propter vsuras, quàm tertiam partem accipiat, idest vt super duos modios, qui accepit, tertium reddat. Quam legem, ad solas fruges præcipimus pertinere. Nam de pecunia commodata, secundum superiorem legem valere & obseruare censemus.

X. ANTIQVA.

Cui debeant testamenta vel scripturæ commendatæ restitui.

TEstamentũ ab eo cui fuerit commendatum, postea quã hoc ante testes publicauerit, sicut est in legibus constitutum, illi, qui maiorem partem de eodem testamento est consequuturus, reddatur heredi. Quod si alii redditum fuerit, vel aduersario eius traditum; qui tradiderit duplam compositionem restituat, quàm illi cui fraudulentus fuerit, inferre voluerat. Illas verò scripturas, quæ simul tradi partibus debent, si commẽdatas quicunque susceperit, id est, testamenta, iudicia, pacta, donationes, vel cætera talia, si alteri alterò absente tradiderit, ille qui dederat reuocet quod dedit; & omnibus quibus in commune debebatur, restituere non moretur.

V. TITVL.

DE PIGNERIBVS ET DEBITIS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De non pignerando.

PIgnerandi licentiam in omnibus submouemus: alioquin si non acceptum pignus præsumpserit ingenuus de iure alterius vsurpare, duplum cogatur exsoluere. Seruus autem simplum restituat, & c. flagella suscipiat.

II. ANTIQVA.

De pignere deposito & furato.

SI quis pignus alteri deposuerit pro aliquo debito, & illud, ipse qui deposuerit, furatus fuerit, pro fure teneatur.

III. ANTIQVA.

De pignere si pro debito deponatur.

PIgnus, quod pro debito deponitur, si per cautionem fuerit obligatũ, & ille qui pign[us] deposuerat ad tempus constitutum, debitum reformare dissimulet, post diem cautionis exactum, vsque ad decem dies pignus saluum domino suo reseruetur; aut eidem domino, si in propinquo est, reportetur, atque vt restituat debitum moneatur. Quod si per negligẽtiam suam debitor, ad diem constitutũ adesse neglexerit, aut debitum implere distulerit, addantur vsuræ. Cæterùm si adesse vsque ad decẽ dies, sicut suprà dictũ est, aut quod debet, reformare * dissimulauerit: tunc creditor iudici vel præposito ciuitatis pignus ostendat, vt quantum iudicio eius, * vel triũm honestorum virorum fuerit æstimatum, sit licentia distrahendi, & postmodum de precio venditi pigneris, creditor quantum ei debebatur, sibi euidentius tollat, & reliquum ille recipiat qui pignus deposuerat.

* [illegible]
* &.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si pignus repræsentato debito non reddatur.

SI quis ei qui rem pro pignere crediderit, ad constitutum tempus, repræsentato debito, pignus acceptum distulerit reddere, & hoc aut ante tempus lege superiori taxatum vendere, vel in vsus proprios atque in alienos conterendũ præsumpserit adtemi-

ptare, vel malitiose differens noluerit assignare pignus quidem quod accepit, integrum reddat, & medietatem quantum pignus valere constiterit, domino pigneris coactus impendat.

V. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si vna persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.

SI vna persona plurimis rea vel debitrix maneat, qui prior in petitione præcesserit, & aut per placitum, aut per probationem siue per professionem eius, eum sibi reum vel debitorem esse docuerit, ipsi nihilominus aut iuxta qualitatem debiti satisfacere compellendus est, vel damnandus a iudice. Quod si quibus reus vel debitor manet, vno eodemq; tempore contra eum agere cœperint; secundum quantitatē debiti vel reatus, aut reddere omnib. aut omnibus addicendus est seruiturus. Quærere tamen a iudice ad liquidum oportebit, cui magis reus vel debitor maneat, vt ipsi maiorem partem reddi præcipiat. Et de reliquo, quod de facultate rei vel debitoris remanserit, quantū reddatur cæteris iudex ipse manifeste perpendat. Certe si non fuerit vnde compositio exsolui debeat, cum hoc saltim quod videtur habere, pro debito vel reatu perpetim seruiturum iudex petentibus tradere non desistat.

VI. FLS. CHDS. REX.

Qualiter defuncti debitum aut violentia post mortem possit inquiri.

SI viuentis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, vt cum quisquam post obitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraude heredis defuncti quicunque post hæc talia conetur præsumere, huius legis redargui sanctione se nouerit: scilicet, vt si quis quemlibet defunctum sibi violentum, aut peruasorem suæ rei, siue direptorem seu debitorem fuisse adstruxerit, eumque quodcunque inlicitum secundum superiorem ordinem dixerit perpetrasse; non aliter eius assertioni credatur, nisi per quamcunque scripturam aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat. Quod si tale aliquid quisque conuicerit, & defunctus ille de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis libertis aut quibuscunquē personis dinoscitur contulisse: ipsi liberti vel aliæ personæ, iuxta quod possident de rebus defuncti, quæ defunctus debuit vel commisit, insistente iudice, cogatur exsoluere. Nam si filios reliquerit, & ipsi omnem eius optinent facultatem, ipsi proculdubio cogendi sunt illa supplere, vnde auctor eorum, debitor aut præsumptor conuincitur extitisse. Si certe prædictarum causarum obnoxius sic ab hac luce discesserit, vt de suis rebus nil videatur aliquatenus ordinasse; propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori de re vel causa quam repetit, cogendi sunt reddere rationem: ita vt si ille, qui debitor aut præsumptuosus dicitur extitisse, nil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumpnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcunque defunctus reliquit, & maius est quod petitur quam quod reliquisse videtur; si filii eius aut propinqui, aut qui eius possident bona, noluerint pro reatu eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere cessionem.

VII. TITVLVS.

DE LIBERTATIBVS ET LIBERTIS.

I. ANTIQVA.

Si mancipia siue per scripturam seu per testem manumittantur.

SI quis moriens per scripturam aut præsentib. testib. manumiserit mancipia sua, voluntas eius habeat firmitatē, dūmodo infra sex menses, trium aut quinque testium, quibus credi possit, testimonio comprobetur. Sed & libertis si quid donauerit qui eos manumittit, aut libertatis ipsius scriptura contineat, aut testes qui adhibentur agnoscant; & res apud libertos donata permaneat.

II. ANTIQVA.

Si alienus seruus vel commune mancipium manumittatur.

SI quis alienum seruum vel commune mancipium manumiserit in fraudem domini; libertas data non valeat. Ille verò qui manumiserit alienum mancipium, alterum præter illum domino dare cogatur. Si verò dominus adquieuerit vt ille liber sit, duos vicarios seruos pro manumisso seruo percipiat, & libertas data habeat firmitatem. Hæc eadem & de ancillis præcipimus custodiri. Si quis sane vult ex integro manumittere cōmune mancipiū presbyterū qui præsens est vel diaconū cōmonemus, ne huiusmodi libertatē se fieri præsentib. permittāt, quia hæc manumissio stare non poterit. Si quis autē commune mancipium vult à iugo seruitutis absoluere, prius cum consortib. suis diuidat, & suæ vindicet potestati: aut certè cum his qui ei consortes sunt, id fieri vel precio vel precib. elaboret: & *si sic voluerit præsente presbytero vel diacono manumittat, & libertas data firmetur. Quòd si aliquis coram sacerdote vel diacono commune mancipium ex integro manumiserit, proprietatis suæ partem de mancipio amittat, & mancipium ad integrū consors ille qui non manumisit, optineat. Nam si partem suam quæ in eodem mancipio illi debetur, absoluere voluerit, prohiberi non poterit. *si se sinat.

III. ANTIQVA.

De his qui se liberos proclamauerint esse.

SI mancipia se in libertate proclamauerint, spatium & tuitionem arbitrio iudicis accipiant, vt testes possint ad libertatis suæ documenta perquirere. Sed tantum temporis spatium mancipiis concedatur, vt nec seruitia dominis, nec beneficia proclamantibus denegentur.

IIII. ANTIQVA.

Si ad seruitium repetatur qui in libertate est constitutus.

SI in libertate constitutus ad seruitium repetatur, non liceat eum in custodiam mitti ab illo à quo repetitur, sed iudicis reseruetur arbitrio si debeat sub fideiussore consistere, dummodo nihil violentiæ à pulsante patiatur.

V. ANTIQVA.

Si ei qui ad seruitutem repetendus est aliquid auferatur.

SI quis homini ingenuo vel liberto aliquid tulerit, & postea eum sibi voluerit seruum addicere, prius reddat quod tulit, & sic de eius conditione contendat.

VI. ANTIQVA. FLS. RCDS. REX.

Si eum quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in seruitio repetere velit.

QVi † sub testimonio coram iudice, quemlibet liberum esse dixerit, & postmodum eum ad seruitium inclinare voluerit, aliud illi mancipium è contrario reddat: & quem opprimere nitebatur, in libertate permaneat. † sine testamento.

VII. ANTIQVA.

Si timore compulsus quisquam seruum se esse dicat.

QVi timore compulsus seruum se esse extra iudicium dixerit, nullum præiudicium libertatis incurrat, donec in iudicio præsentetur: vt libertatem suam si probauerit, præsente iudice optineat; aut si seruus conuincitur, statim domino reformetur.

VIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ad seruitium repetatur, vel si seruus se liberum esse dicat.

SI quis ingenuum ad seruitium addicere voluerit, ipse doceat quo ordine ei seruus aduenerit: & si seruus ingenuum se esse dixerit, & ipse simili modo ingenuitatis suæ firmam ostendat probationem. Iudex verò eorum testimonium recipere debet, quos meliores atq; pluriores esse prouiderit. Quòd si muneris acceptione corruptus iniustè turbauerit innocentem, tam iudex quàm petitor secundum legem aliam de his qui iniustè iudicauerint, componere non merentur.

VIIII. ANTIQVA.

Quare data libertas debeat reuocari.

QVi seruo suo vel ancillæ libertatem donauerit, & præsente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, id est, si ipse aliam libertatis scripturam coram legitimis testibus manifeste tradiderit, atq; ita per eādem libertatis scripturam definierit, vt ex tempore conditæ scripturæ liber ipse qui est manumissus permaneat, nihil sibi in eo conditionis reseruans, huiusmodi libertatem reuocari non liceat: : xcepto si manumissori, eum qui manumissus est iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem, aut criminatorem esse constiterit. Pro quibus iniuriis data libertas poterit reuocari. Si verò ipse qui manumisit, dicat quòd sub aliquo placito aut definitione eum libertauerit; si per scripturā definitio ipsa minime claruerit, testes qui præsentes fuerint ante iudicem ipsum placitum vel definitionem dicere non grauentur; & postmodum quod placitum & definitum fuerit, stare iubemus.

X. ANTIQVA.

Si libertus iniuriam faciat manumissori.

SI libertus manumissori suo iniuriosus fuerit, aut si patronum suum pugno aut quolibet ictu percusserit, vel eum falsis accusationibus impetierit, vnde ipsi capitis periculum cōparetur, addicendi eum ad seruitutem habeat potestatem, ita tamen vt apud iudicem probet causas superius comprehensas.

XI.

Ne contra patronum vel filios eius testificari audeat manumissus.

FIlio vel heredi manumissi libertatem reuocare non liceat, sed prioris sui vel parētum factum sine excusatione custodiat. Ita tamen vt nec contra filios filiorum, libertus, vel omnis posteritas eius testimonium dicere permittantur: & si dixerint non credatur à iudice, sed redeant ad pristinam seruitutem. De aliis vero rebus aut causis, contra patroni filios aut nepotes tantum pro suo iure iuste contendant.

XII. FLS. RCDS. REX.

Ne testificent manumissi.

LIbertus vel liberta in nullis negotiis contra quenquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causi‘, vbi ingenuitas deesse cognoscitur, sicut pręmissū est & de seruis. Quia indignum pensat nostra clementia, vt libertorum testimonio ingenuis dampna concutiantur. Qui vero de iisdem fuerint procreati, omnimodis ad testimonium admitantur.

XIII. ANTIQVA. FLS. GLS. RCDS. REX.

De rebus manumissorum, si absque legitimis filiis moriantur.

SI manumissus sine filiis de legitimo cōiugio natis transierit, & ei patronus in libertate aliquid donauerit, aut forsitan de eius seruitio discesserit, & alio se contulerit; omnia ad patronum, siue ad eius heredes, sine dubio reuertantur. Quod si forsitan in terra ipsius patroni consistens, qui eum manumisit, aliquid de labore suo acquisierit, medietas

dietas acquisitæ rei exinde in patroni potestate cõsistat, & de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit, & sub eo aliquid adquisierit, medietas adquisitæ rei ad manumissorem concurrat. Alia vero medietas ad manumissi proximos, siue serui sint siue liberi, sine dubio reuertatur, vel in quẽ voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatẽ. Illud verò quod ei manumissor donauerit, in patroni potestate permaneat. Similis & circa ancillas manumissas forma seruetur. Hoc tantum iustitia suadente adiicimus, vt nullus libertus siue liberta, à domino vel a domina sua libertate percepta, manumissores suos dum aduixerint derelinquant. Quod si facere præsumpserint, & rem quam perceperunt amittant, & ad domini vel dominæ suæ inuiti reducantur obsequia.

XIIII. FLS. CHDS. REX.

De conditionibus à manumissore in scriptura manumissi conscriptis.

QVi mancipium suum per scripturam liberum faciens, constituerit fortasse non licere ei de peculio suo aliquid iudicare: si quid exinde libertus libertave vel distraxerit aut donauerit, modis omnibus inualidum erit. Patronus eius scilicet aut patroni filii omnia sibi vindicaturi sunt. Certe si nulla talis conditio intercesserit, liberum erit illi qui liber est redditus de peculio suo facere quod voluerit. Aut etiã si inordinatus moriens filios legitimos non reliquerit, vel aliam quamcunque conditionem dominus eius per eandem libertatis scripturam non instituerit, ad patronum aut ad patroni filios vniuersa res eius ad integrum pertinebit.

XV. FLS. GLS. CHDS. REX.

De libertatibus seruorum fiscalium.

SI res ambigua nequaquam occurreret, nulla futuris temporibus legem dandi necessitas immineret. Quia ergo sub libertatis obtentu, fiscalium sæpe subreptione seruorum, fisci vires attenuantur, non inuidemus bene meritis, sed obuiamus fraudulenter incautis: statuentes scilicet vt non aliter deinceps collata seruo fisci libertas vllatenus valeat, nisi regiæ manus fuerit stilo subscripta.

XVII. ANTIQVA.

De libertis & rebus fiscalium seruorum.

SEruis nostris sine permissu nostro libertatem mancipiis suis dare non sinimus. Quod si dederint, libertas data non valeat. Sed hæc tantummodo libertas habeat firmitatẽ, quæ ex nostra pręceptione conceditur. Simili modo seruis nostris mãcipia sua aut terras ad liberos homines nõ liceat venditione trãsferre, nisi tantũmodo aliis seruis nostris vẽdendi habeant potestatem. Quod si terras siue mancipia ecclesiis siue pauperibus donare voluerint, donatio hæc vel voluntas nulla ratione subsistat. Illud enim eis tantum pietatis contemplatione concedimus, vt pro animabus suis ecclesiæ vel pauperibus de aliis facultatibus largiantur: & si præter terras vel mancipia nihil habeant facultatis, tunc de terris atque mancipiis eis vendendis tribuimus potestatem. Ita, vt sicut supra dictum est, à seruis nostris tantummodo, quod conserui eorum vendiderint, comparetur: nec liber vllus ad contractum huius emptionis aspiret. Precium autem quod de terra vel mancipiis accesserit, erogare pro animabus suis ecclesiis vel pauperibus non vetentur.

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia connectant, aut eis insolentes existant.

INterdum vidimus excessum licentiamque seruorum, & dolere coacti sumus ignominiam dominorum. Quidam enim a dominis suis libertate percepta, generationis progenie decurrente, attemptant aut ipsi aut posteritas eorum, cum progenie dominorum vel indecens copulare coniugium, vel molestias inferre posteritati manumittentium. Sicque in aduersum parte conuersa, quia ingenita libertas gratiæ dono fit nobilis, ideo generosa nobilitas inferioris tactu fit turpis. Atque inde claritas generis sordescit commixtione abiectæ conditionis, vnde abdicata seruitus attollit titulos libertatis. Vt ergo & naturę splendor ortus sui dignitate non careat, & seruitus sibimet reminiscẽs indebita & incõcessa non appetat, bene iubetur: vt si quorumlibet quicunq; liberti, siue ex eorum stirpe quandoq; progeniti, ex genere manumissorum, vel ex eis decurrente,

quamuis longa progenie, coniugium præsumpserit attemptare: aut manumissores, vel eorum posteritatem, ipsi vel eorum progenies, extra iusta negotia sua, propter suas vel propter † aliorum actiones conuexauerint, aut læserint, eisq; molestias siue dampna cōcusserint, vel aliquid aduersus eos factione quacunq; egisse visi fuerint, in eorum quos molestauerint euidentem seruitutem mox redeant. Quia impium satis est, vt dum conditio seruitutis absoluitur, dignitas libertatis impediatur: & dū seruus erigitur, filius abdicetur: atque inde filii dampna sustineant, vnde ad nocendum potiuntur serui licētia.

† alienorū.

XVIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

QVoslibet de quorumcunq; libertis aut specialiter de ecclesiastici dignitas sublimauit honoris, aut præfixis sanctorum locis deputauit vel ordo religionis vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione qualibet heredis. Quod enim gloriosius Deo adhærere censetur, obsequiis hominum religari honestate nulla sinitur.

XVIIII. FLS. GLS. EGICA. REX.

De his qui ob noui principis fidem seruandam iurare distulerint, vel de illis qui ex palatino officio ad eius præsentiam venire neglexerint.

CVm diuinæ voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum, non leui quisque culpa constringitur, si in ipso suæ electionis primordio aut iurasse vt moris est pro fide regia differat: aut si ex palatino officio fuerit, ad eiusdem noui principis visurus præsentiam venire desistat. Si quis sanè ingenuorum de sublimatione principali cognouerit, & dum discussor iuramenti in territorio illo accesserit vbi eum habitare cōtigerit, quæsita occasione se fraudulenter distulerit, in eo vt pro fide regia cōseruāda iuramenti se vinculo alliget: aut ille qui sicut præmisimus ex ordine palatino fuerit, minimè regis obtutibus se præsentandum iniecerit: quicquid de eo vel de omnibus rebus suis principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctāter arbitrii. Quòd si aut ægritudo illi obstiterit, aut quælibet publicæ vtilitatis actio eum retinuerit, vt regis obtutibus se nullatenus præsentet, dum regiæ electionis sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem peruenerit; statim per suam iussionem id ipsum clementiæ suæ auditibus intimare procuret, qualiter fidei suæ sinceritate ostendens, huius legis sententiam euadere possit.

XX. FLS. GLS. EGICA. REX.

De libertis regum, eorumque posteritate qualiter exercitus tempore ad regiam potestatem concurrant, vel cum quibus eos in publica vtilitate proficisci oporteat.

TVnc rectè nostri regiminis patriam, promulgatis legum censuris, † legaliter procuramus, cū & his qui contra hostes gloriæ nostræ decertant, vtilitate maxima prouidemus, & vindicatores terræ nostræ proculdubio cernimus. Et licet fauente Deo gentes nostræ affluant copia bellatorū, nil tamen officit si de illis augeatur insuper nostra acies ad repulsionem hostium externorum, qui ex familiis fisci per regias auctoritates gratiā meruerunt libertatis. Vnde quia necesse est vt illic præbeant ex† ratione suffectum, vnde meruisse lætantur absolutionis statum: ob hoc speciali sanctione iubemus, vt deinceps tam ipsi quàm omnis eorum posteritas, tempore exercitus, omnes ad regiam celsitudinem incunctanter occurrant. Vt cum quibus exercitus expeditionē peragere possit, præsentaliter eos clementia principalis instituat. Quicunque verò ex eis, vt dictū est, tempore exercitus domi residere præsumpserit, & minimè cum cæteris, sicut regalis ordinatio fuerit, in publicam expeditionem perrexerit: nouerit se ad propriæ seruitutis iugum reuerti, ex quo ereptus libertatis meruerat personam assumere. Illi tantummodo hanc erunt sententiā euasuri, qui ordinante principe, duce vel comite suo, aliquid iniunctum pro publicis vtilitatibus ad peragendum acceperint, vel quos patens ægritudo aut quorundam impedimentum nullatenus properare permisit.

† regie.

† uatione.

XXI. FLS. EGICA. REX.

De transgressoribus libertorum.

SÆpe audiuimus multosq; cognouimus libertos, relinquentes manumissores suos, quos & dominos esse testamur: quia voluptuosa voluntate, dum relaxato freno seruitutis erumpunt, æquales se dominis suis vel eorum successoribus esse affirment. Quod

nos modo & debita veneratione & salubri ordinatione valituræ legis censemus atque iubemus: vt quicunque libertus aut liberta, vel filii libertorum, si manumissoribus suis siue etiam filiis prolibusq; vel nepotibus eorum vel qui ex eis fuerint geniti; quocunq; tempore superbientes ac inobedientes extiterint, aut quocunq; tempore de eorum patrocinio, quacunq; subtilitate aut ingenio vel argumento fraudis, vel leuiter de eorum patrocinio se auferre voluerint, tunc in tempore transgressionis eorum careant libertate. Filii tamen qui de iisdem fuerint geniti† sic errantes, prædicta superioris legis constitutione perenniter seruituri tradendi sunt. †rd.

DE SCELERIBVS ET TORMENTIS LIBER SEXTVS.

TITVL. I.

DE ACCVSATIONIBVS CRIMINOSORVM.

I. ANTIQVA. FLS. CHDS. REX.

Vt domino vel senioribus loci petatur seruus in crimine accusatus.

SI seruus in aliquo crimine accusatur, iudex prius dominum, villicum vel actorem eius loci, cuius seruus fuerit accusatus, admoneat vt eum in iudicio præsentet. Quòd si reum præsentare noluerit, ipse dominus vel actor aut villicus, donec seruum præsentet; à comite ciuitatis vel iudice distringatur. Certe si dominus, vel quibus commissa res est, difficulter ad locum approximent, à iudice tenendus & discutiendus est† reus. †seruum

II. FLS. CHDS. REX. NR. EM.

Pro quibus rebus & qualiter ingenuorum personæ subdendæ sunt quæstioni.

SI in criminalibus causis discretionis modus amittatur, criminatorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque si in causis regiæ potestatis vel gentis aut patriæ, seu homicidii vel adulterii, ęqualem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii, quicunque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam comprobandi quod obiicit, & sic alienum sanguinem temptet impetere. Quod si probare non potuerit, corã principe vel his quos sua princeps auctoritate præceperit, trium testium subscriptione roborata inscriptio fiat, & sic quæstionis examen incipiat. Ita, vt qui subditur quæstioni si innoxius tormenta pertulerit, accusator ei confestim seruiturus tradatur: vt salua tantum anima, quod in eo exercere voluerit, vel de statu eius iudicare elegerit, in arbitrio suo consistat. Quòd si cõponi sibi ab accusatore voluerit, tantum ei pars accusatoris componat, quantum ipse qui quęstioni subiacuit, inlata sibi taxauerit suorum tormentorũ supplicia. Iudex tamen hanc cautelã in iudicio seruare debebit, vt accusator omnem rei ordinem scriptis exponat, & iudici occultẽ præsentata sic quæstionis examinatio fiat: & si eius professio qui quæstioni subdendus est, compar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctãter habendus est. Certè si aliud dictio accusatoris habuerit, aliud eius professio qui subditur quæstioni, quia dubitari non potest, quod per tormẽta sibi crimen imponat, oportebit accusatorẽ superioris legis hui⁹ sentẽtię subiacere. Quod si accusator pri⁹ q̃ occultẽ

iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re quam accusat, per ordinem instruxerit quem accusat: non liceat iudici accusatum subdere quæstioni, cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque & de cæteris personis ingenuis ordo seruandus est. Nam si capitalia quæ supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur, vel aliud quodcunque illicitum, nobiles ob hoc potentioresque personæ, vt sunt primates palatii nostri, eorumque filii, nulla permittimus ratione quæstionibus agitari. Sed si in hac causa pro qua compellitur probatio defuerit, suam qui pulsatur debeat iuramento conscientiam expiare. Inferiores vero humilioresque ingenuæ tamen personæ, si pro furto, homicidio, vel quibuslibet aliis criminibus fuerint accusatæ, nec ipsi inscriptione præmissa subdendi sunt quæstioni, nisi maior fuerit causa, quam quod quingentorum solidorum summam valere constiterit. Si autem † actio minoris est quantitatis, quam quingenti sunt solidi, per probationem conuictus qui accusatur, secundum leges alias componere compellatur. Aut si conuinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, quæ de mala petitione legibus continetur. Speciali tamen constitutione decernimus, vt persona inferior nobiliorem se vel potentiorem inscribere non præsumat. Sed si petendum in causa putauerit, & probatio fortasse conuincendi rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quòd nec amiserit, nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus: & reddito iuramento, ille qui male petiit, sicut alia lex continet, ei componere non moretur. Veruntamen, seu nobilis, seu inferior, seu ingenua persona, si quæstioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice conuocatis, accusator tales pœnas inferat, ne vitam extinguat, aut quamcunque ipse, qui quæstioni subiiciendus est, membrorum debilitationem incurrat. Et quia per triduum quæstio agitari debet, si imminenti casu, qui tormentis subditur, mortuus fuerit, & ex malitia iudicis vel aliquo dolo, seu ab aduersario accusati corruptus beneficio, talia tormenta fieri non prohibuit, vnde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, & testes iurauerint, qui fuerint præsentes, quod nulla sua malitia vel dolo, aut corruptione beneficii mors ipsa prouenerit, nisi solo tormentorum euentu, pro eo quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, quingentos solidos heredibus mortui compellatur exsoluere. Quod si non habuerit vnde componat, ipse seruiturus proximis heredibus mortui contradatur. Accusator autem in potestate proximorum parentum mortui traditus, eadem mortis pœna mulctetur, qua ille mulctatus est qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

* accusatio.

I I. IN NOMINE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI IESV CHRISTI FLAVIVS GLORIOSVS EGIGA REX TOLETI NOVITER EMENDATA.

* EGIGA ET HVNITA REX.

FLS. GLS. * WITIZA. REX.

*Quomodo iudex per examen * aquæ feruentis causam perquirat.*

* caldaria.

MVltas cognouimus querelas, & ab ingenuis multa mala pati, credentes in ccc. solidis quæstionem agitari. Quod nos modo per salubrem ordinationem censemus, vt quamuis parua sit actio rei facti ab aliquo criminis, eum per examinationem * aquæ feruentis à iudice distringendum ordinamus: & dum facti temeritas patuerit, iudex eum quæstioni subdere non dubitet: & dum suam dederit professionem superiori legi subiacebit. Quod si per examen aquæ feruentis innoxius apparuerit, petitor nullam pertimescat calumniam. Hic quoq; & de suspectis habitis personis, id est de vilibus scilicet & infamia notatis, qui ad testimonium venerunt dicendum ordo seruabitur.

* caldaria.

IIII.

Pro quibus rebus & qualiter serui vel ancillæ torquendi sunt in capite dominorum.

SEruus vel ancilla in capite domini vel dominæ non propter aliud torquendi sunt, nisi tantum in crimine adulterii: aut si contra regem, gentem vel patriam aliquid dictum vel dispositum fuerit: seu si falsam monetam quisque confixerit, aut etiam si causam homicidii vel maleficii quærendam esse constiterit. Ita vt serui vel ancillæ pro talibus criminibus torti, si conscii & occultatores sceleris dominorum repperiuntur, pariter cum dominis, secundum quod voluntas principis extiterit, condemnentur. Certe si

tè si sua sponte iudices veritatis extiterint, sufficiat eis quòd pro veritatis indagine quæstioni subditi tormenta pertulerint, à mortis tamen periculo habeantur immunes. Seruus autem vel ancilla in tormentis positi & de so interrogati, si etiãde dominis sunt confessi, & fuerit culpa mortalis, ac declaratis signis potuerit approbari, eadem damnationis censura mulctentur, qua eorum domini fuerint condemnati.

V. FLS. CHDS. REX.

Pro quantis rebus & qualiter seruus aut libertus tormenta portabunt.

SI seruus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quàm ille qui accusat hac se conditione constringat, vt si innocens tormenta pertulerit, pro eo quod innocentem tormentis tradidit, alium eiusdem meriti seruum domino reformare cogatur. Si verò innocens in tormentis mortuus aut debilitatus fuerit, duos æqualis meriti seruos cum eodem domino reddere non moretur: & ille qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat. Nam & iudex, qui temperamentum in tormentis non tenuit, & ita discretionem legis excessit, vt is qui quæstionatus est mortem violenter incurrerit, eiusdem meriti seruum domino mox reformet. Verum vt de seruorum meritis omnis ambiguitas cesset contentionis, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro seruis quæstionandis, contropatio adhibeatur ætatis & vtilitatis: vt si artifex fuerit qui debilitatus est, & huius artificii seruum, non habuerit, qui insontem debilitauit alterius artificii seruum, iuxta prædictum ordinem domino cogatur exsoluere. Ita vt si artificem non habuerit seruum, & alium seruum ille, cuius seruus quæstioni addicitur, pro eo accipere noluerit, tantum precii eiusdem serui artificis qui quæstioni subditur, eiusdem domino persoluatur, quantum ipse artifex à iudice vel bonis hominibus rationabiliter valere fuerit ęstimatus. Ita tamen seruandum est, vt nec ingenuum quisque nec seruum subdere prius quæstioni præsumat, nisi coram iudice vel eius saione, domino etiam serui vel auctore præsente districtè iurauerit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat quæstionem subire. Et si subditus quæstioni mortuus fuerit, atque ille qui subdidit vnde componere non habuerit, ipse subdendus est seruituti qui innocentem fecit occidi. Si autem dolose seruum alienum quispiam subdendum quæstioni intenderit, & dominus serui qui accusatur per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium paris meriti seruum accusati domino cogatur exsoluere, & dispendium quod dominus eius in approbationem innocentis serui pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino serui restituatur. De rebus verò minimis culpa serui reperta, si dominus serui voluerit, componendi licentiam habebit. Ita vt omnis fur, iuxta qualitatem culpæ flagella suscipiat. Pro maiori verò noxa, si compositionem dominus noluerit soluere, seruum pro crimine non moretur tradere. Ingenuus sanè, si quemlibet libertum idoneum, pro capitali crimine siue pro aliis scelerum caussis, quæstioni pulsauerit addicendum, non aliter eum impetere poterit adscribendum, nisi ducentorum quinquaginta solidorum quantitatem causa ipsa valuerit, pro qua eum accusator conatus fuerit subdere quæstioni. Nam si inferior fuerit atque rusticanus quem liberum esse constiterit, tunc in eo permittatur quæstio agitari, si causam ipsá vnde agitatur centũ solidos valere cõstiterit. Quòd si indiscretè, qui quæstioni subditur, in quacunq; parte mẽbrorũ debilitationẽ incurrerit, tũ iudex qui tẽperamẽtũ in tormentis non tenuit, ducentos solidos illi qui tormenta sustinuit persoluet. Ille vero qui eum iniuste quæstionandũ appetit, ccc. solidos ei dare cogendus est. Certe si in tormentis positus mortem incurrerit, prędictam summam solidorum tam iudex quam petitor propinquis parentibus mortui persoluent. Similiter & de inferioribus illis libertis, si debilitatione vel morte quis per intemperantiam fuerit condemnatus, medietas satisfactionis, quæ supra de libertis idoneis constituta est, ei qui indebite quæstionatus est, si tamen vixerit; aut suis heredibus, si ipse inde mortuus fuerit, exsoluenda est.

VI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Qualiter ad regem accusatio deferatur.

SI quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, ita vt dicat eum aduersus regem,

gentem vel patriam aliquid nequiter meditatum fuisse aut agere vel egisse: seu in auctoritate vel præceptis regiæ potestatis, aut eorum qui ordinatione iudiciaria funguntur, fraudulenter quippiam immutasse, atque etiam scripturam falsam fecisse vel recitasse, falsamque monetam ferisse: sed & si veneficium vel maleficium aut adulterium vxoris alienæ fortasse prodiderit: horum vel similium criminum accusator, quæ ad capitis periculum vel rerum amissionem pertinere videntur, si vera repperiantur quæ dixerit, nullam omnino calumniam sustinebit. Si certè quod opponit falsum esse constiterit, & per solam inuidiam id fecisse patuerit, vt iacturam capitis aut detrimentum corporis vel rerum dampna pateretur, quem accusare conatus est, in potestatem tradatur accusati. Ille hanc pœnam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem pati voluerit. Ita vt ille qui aliquid scire se dicit, quod ad cognitionem principis possit deduci, & in eo loco fuerit vbi tunc regiam potestatem esse contigerit, aut per se statim suggerat omne quod nouit, aut per fidelem regis eius auditibus denuntiandum procuret. Quod si procul a rege eum esse prouenerit, & per aliquem principi mandandum crediderit, quod ad accusationem alterius dinoscitur pertinere, coram illo, cui hoc suggerendum committit, talem epistolam faciat, per quem euidenter quid mandet exponat. Quam etiam epistolam tres testes, quos sibi nouerit esse fideles, euidentibus signis aut scriptionibus simul cum ipso confirment, vt postea quod mandauerit negare non possit.

VII. FLS. CHDS. REX.

De reseruata principi potestate parcendi.

QVotienscunque nobis pro his, qui in causis nostris aliquo crimine implicati sunt supplicatur, & suggerendi tribuimus aditum, & pia miseratione delinquentibus culpas omittere nostræ potestati seruamus. Pro causa autem gentis & patriæ huiusmodi licentiam denegamus. Quod si diuina miseratio tam sceleratis personis cor principis misereri compulerit, cum adsensu sacerdotum, maiorumque palatii licentiam miserandi libenter habebit.

VIII. ANTIQVA.

Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

OMnia crimina suos sequantur auctores. Nec pater pro filio, nec filius pro patre, nec vxor pro marito, nec maritus pro vxore, nec frater pro fratre, nec vicinus pro vicino, nec propinquus pro propinquo vllam calumniam pertimescat. Sed ille solus iudicetur culpabilis, qui culpanda commisit, & crimen cum illo qui fecerit, moriatur: nec successores aut heredes pro factis parentum vllum periculum pertimescat.

II. TITVLVS.

DE MALEFICIS AC CONSVLENTIBVS EOS, atque veneficis.

I. FLS. CHDS. REX.

Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

QVi de salute vel morte principis vel cuiuscunque hominis ariolos, aruspices, vel vaticinatores consulit, vna cum his qui responderint consulentibus, ingenui siquidem flagellis cæsi, cum rebus omnibus fisco seruituri associentur, aut a rege cui erunt donati perpetuo seruitio addicantur. Quod & si filii eorum tales fuisse repperiantur, parentibus crimini socii, simili dampnatione plectantur. Si vero ab scelere parentum habeantur extranei, & dignitatem & rerum omnium possessionem quam parentes amiserint, plenissime obtinebunt. Serui vero diuerso genere * pœnarum afflicti, in transmarinis partibus transferendi vendantur, vt seueritas vindictæ non habeat excusatos, quos propriæ voluntatis excessus, nefariæ præuaricationis facit obnoxios.

* tormentorum.

FLS. CHDS. REX.

De veneficis.

DIuersorum criminum noxii, diuerso sunt pœnarum genere feriendi. Ac primum ingenuos siue seruos veneficos, id est, qui venena conficiunt, ista protinus vindicta sequatur: vt si venenatam potionem alicui dederint, & qui biberit mortuus exinde fuerit, illi etiam continuò suppliciis subditi morte turpissima sunt puniendi. Si certè poculo veneni potatus euaserit, in eius potestate tradendus est ille qui dedit: vt de eo quod facere voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

De maleficis & consulentibus eos.

MAlefici & immissores tempestatum, qui quibusdam incantationibus grandinem in vineas messesque mittere perhibentur, & hi qui per inuocationem dæmonum mentes hominum conturbant, seu qui nocturna sacrificia dæmonibus celebrant, eosq; per inuocationes nefarias nequiter inuocant: vbicunque à iudice vel actore, vel procuratore loci repperti fuerint vel detecti, ducentenis flagellis publicè verberentur, & decaluati deformiter decem conuicinas possessiones circuire cogantur inuiti, vt eorum alii corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne vlterius euagantes talia facere permittantur, aut in retrusione faciat esse, vt ibi accepta veste atque substantia ita viuāt, ne viuentibus nocendi aditum habeant: aut regiæ præsentiæ dirigat, vt quod de illis sibi placitum fuerit, euidenter statuat. Hi autem qui tales cōsuluisse repperiuntur, in populi conuentu ducentorum ictus accipiant flagellorum: vt impuniti non remaneant, quos culpæ similis reatus accusat.

II. FLS. CHDS. REX.

De his qui in hominibus aut animalibus, vel quibuscunque rebus qualiacunque ligamenta, aut quodcunq; contrarium repperiuntur fecisse.

PRęsentis legis superiori sentētia dampnari iubemus, seu ingenuus sit seu seruus, vtriusque sexus, qui in hominibus vel brutis animalibus, omnique genere quod mobile esse potest, seu in agris vel vineis, diuersisque arboribus, maleficium, aut diuersa ligamēta, aut etiam scripta in contrarietatem alterius excogitauerit facere, aut expleuerit, per quod alium lædere vel mortificare, aut obmutescere velit, aut dampnum tam in corporibus quam etiam in vniuersis rebus fecisse repperiantur.

V.

De personis iudicum siue etiam cæterorum, qui aut diuinos consulunt, aut auguriis intendunt.

SIcut pia veritas mendacij assertione non capitur: ita non est consequens, vt latens veritas mendacio inuestigetur. Omnis igitur veritas ex Deo est. Mendacium verò ex diabolo est. quia & ipse diabolus ab initio mendax est. Cùm ergo vtraque res suos principes habeat, quid opus est, vt veritas cuiuscunque mendacio admittatur exquiri? Quidam enim ex iudicibus feruntur Dei spiritu † pleni, qui acta maleficiorum dum inuestigare subtili perquisitionis perspicacia nequeunt, execrabiles diuinorum † propitiationes intendunt. Veritatem enim se inuenire non putant, nisi diuinos & aruspices cōsulant: & eo sibi repperiendæ veritatis aditum claudunt, quo veritatem ipsam per mendacium addiscere concupiscunt. Dum enim maleficia per diuinationes comprobare pertentant, quasi tertio loco ipsi se diabolo seruituros illaqueunt. Quapropter si quis ex quolibet iudicum gradu vel ordine, per diuinos aut eorum similes aliquid sciscitare tentauerit, vel approbare intenderit: si quis etiam hominum cuiuslibet sit ordinis vel personæ, qui à talibus aut salutis aut ægritudinis responsa poposcerit, vel consulendos eos pro quibuscunque rebus crediderit, ad legis illius teneatur satisfactionem obnoxius, quæ in hoc libro sexto, sub titulo secundo, era prima, eos, qui de salute vel morte principis aut quorumcunque hominum vaticinatores quosque consulere prætentant, statuit serenitatis ordine resecari. Illi tantum iudices ad huius legis non tenebuntur

† Sacri.

† pronuntiationes.

sententiam condemnandi, qui diuinos ipsos atque eorum similes non sciscitandi, sed vlciscendi voto coram multis perquirendo detribuerint, id est, si non vt aliquid de eo scire inquirenda intendant, sed detegi sibi hoc solum, vnde feriantur, exquirant. At nunc, quia & auguriis deditos eodẽ modo nouimus odibiles Deo: ideo speciali legis sanctione decernimus, vt quicunque sunt illi, quibus augures vel auguria obseruare contigerit, quinquagenis publicè subiiciantur verberibus coercendi. Qui tamẽ ad solitum vitium vltra redierint, perdito etiam testimonio, simili erunt sententia flagellorum subiiciendi.

III. TITVLVS.

DE EXCVTIENTIBVS HOMINVM PARTVS.

I.

De his qui potionem ad auorsum dederint.

SI quis mulieri prægnanti potionem ad auorsum aut pro necando infante dederit occidatur: & mulier, quæ potionem ad auorsum facere quæsiuit, si ancilla est cc. flagella suscipiat, si ingenua careat dignitate personæ, & cui iusserimus seruitura tradatur.

II. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuam auortare fecerit.

SI quis mulierem grauidam percusserit quocunque ictu, aut per aliquam occasionẽ mulierem ingenuam auortare fecerit, & exinde mortua fuerit, pro homicidio puniatur. Si autẽ tantummodo partus excutiatur, & mulier in nullo debilitata fuerit, & ingenuus ingenuæ hoc intulisse cognoscitur, si formatum infantem extinxit * ccv. solidos reddat. Si vero informem, centum solidos pro facto restituat.

* cl.

III. ANTIQVA.

Si ingenua mulier ingenuam auortare fecerit.

SI mulier ingenua per aliquam violentiam aut occasionem ingenuæ partum excusserit, aut ex hoc debilitasse cognoscitur, sicut & ingenui superioris dampni pœna mulctetur.

IIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ancillæ partum effuderit.

SI ingenuus ancillam auorsum fecerit pati, xx. solidos domino ancillæ cogatur inferre.

V. ANTIQVA.

Si seruus ingenuæ partum excusserit.

SI seruus ingenuæ partum excusserit, ducentenis flagellis publicè verberetur, & tradatur ingenuæ seruiturus.

VI. ANTIQVA.

Si seruus ancillæ partitudinem læserit.

SI ancillam seruus auortare fecerit, decem solidos dominus serui, ancillæ domino dare cogatur, & ipse seruus ducenta insuper flagella suscipiat.

VII. FLS. CHDS. REX.

De his qui filios suos, aut natos, aut in vtero necant.

NIhil est eorum prauitate deterius, qui pietatis immemores filiorum suorum necatores existunt. Quorũ quia vitium per prouincias regni nostri sic inoluisse narratur, vt tam

vt tam viri quàm fœminæ sceleris huius auctores esse repperiātur, ideo hanc licentiam prohibentes decernimus: vt seu libera seu ancilla natum filium filiamve necauerit: siue adhuc in vtero habens, aut potionem ad auorsum acceperit, aut aliquo quocunque modo extinguere partum suum præsumpserit, mox prouinciæ iudex, aut territorii vt tale factum reppererit, non solùm operatricem criminis huius publica morte condemnet: aut si vitæ reseruare voluerit, omnem visionem oculorum eius non moretur extinguere. Sed etiam si maritum eius talia iussisse vel permisisse patuerit, eundem etiam vindictæ simuli subdere non recuset.

IIII. TITVLVS.

DE CONTVMELIA, VVLNERE ET DEBILITATIONE.

I. FLS. CHDS. REX.

De cædibus ingenui atque serui.

SI ingenuus ingenuum quolibet ictu in capite percusserit pro liuore det solidos v. pro cute rupta solidos x. pro plaga vsque ad ossum, solidos xx. pro osso fracto solidos c. Quod si ingenuus hoc in seruo alieno commiserit, medietatem superioris compositionis exsoluat. Si verò seruus in seruo hoc fecerit, tertiam partem eiusdem compositionis adimpleat, & L. flagella suscipiat. Si autem seruus ingenuum vulnerauerit, ita componat, sicut cum ingenuus seruum vulnerauerit alienum, & septuaginta flagella suscipiat. Si verò dominus noluerit pro seruo componere, seruus tradatur pro crimine.

II. ANTIQVA.

De præsumptoribus & operibus præsumptorum.

SI quis euaginato gladio, vel quolibet genere armorum munitus, præsumptiuo modo in domum alienam intrauerit, cupiens dominum domus occidere, si ipse fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur. Si autem ipse qui in domū alienam intrauit, hominem occiderit, continuò & ipse moriatur. Quòd si non criminalem culpam admiserit, secundum legum ordinem componere non moretur, iuxta quod damnum in eadem domo fecerit. Nam si ille, qui in domum alienam violenter ingressus fuerit, aliquid exinde rapuerit vndecupli satisfactione quæ leuauit cogatur exsoluere. Quòd si non habuerit vnde componat, ipse sine dubio seruiturus tradatur: & si aliquid in domum, quam ingressus fuerat, damni non fecerit, nec aliquid subtraxerit, pro eo quòd ingressus fuerit, x. solidos cogatur donare, & centum flagellis publicè verberetur. Quod si non habuerit vnde componat, cc. flagella suscipiat. Si verò aliqui ab ingenuis, cum eo in eadem domo, non ab illo iussi, neque in eius obsequio vel in patrocinio constituti, vnanimes tamen vel consentientes præsumptori ingressi fuerint, vnusquisque consimili damno & pœnæ subiaceant. Quod si non habuerint vnde componant CL. flagella suscipiāt. nam testimonium non amittant. Quod si in patrocinio vel obsequio præsumptoris retenti ab illo hoc facere iussi fuerint, vel cum eo hoc eos fecisse constiterit, solus patronus ad omnem satisfactionem, & pœnæ & damni teneatur obnoxius. nam illi non erant culpabiles, qui iussa patroni videntur esse complentes. Si autem seruus hoc domino nesciente commiserit, cc. flagella suscipiat, & quod abstulerit, reddat. Si verò conscio domino seruus hoc fecerit, ipse dominus pro eo componat, sicut de ingenuis superius est comprehensum.

De reddendo talione, & compoſitionis ſumma pro non reddendo talione.

QVorundam ſæua temeritas ſæuioribus pœnis eſt legaliter vlciſcenda: vt dum metuit quiſque pati quod fecerit, ſaltem ab illicitis inuitus abſtineat. Quicunque ergo ingenuus ingenuum pertinaciter auſus decaluare aliquem, aut turpibus maculis in facie vel cætero corpore, flagello, fuſte, ſeu quocunque ictu feriendo aut trahendo malitioſe fœdare vel maculare, ſiue quamcunq; partem membrorum trucidare præſumpſerit, aut etiam ligauerit, vel in cuſtodia aut in quocunq; vinculo detinuerit, ſeu ligari ab aliquo aut cuſtodia vel vinculo mancipari præceperit, iuxta quod alii intulerit vel inferendum præceperit, correptus a iudice in ſe recipiat talionem. Ita vt is qui male pertulerit, aut corporis contumeliam ſuſtinuerit, ſi componi ſibi a præſumptore voluerit, tantum compoſitionis accipiat, quantum ipſe taxauerit qui læſionem noſcitur pertuliſſe. Pro alapa vero, pugno vel calce, aut percuſſione in capite, prohibemus reddere talionem: ne dum talio rependitur, aut læſio maior aut periculum ingeratur. Sed ſi quis hæc ſine periculo membrorum aut aliqua læſione præſumptuoſus intulerit, pro alapa x. flagella, pro pugno vel calce xx. pro percuſſione vero in capite, ſi ſine ſan-
* xxx. guine fuerit, ab eo quem percuſſerit * xx. flagella ſuſcipiat. Certe qui læſit, vel lædendum dicitur inſtituiſſe, ſi non ex priori diſpoſito, ſed ſubito exorta lite & cæde commiſſa, aliquo caſu id conuicerit ſe nolente perpetratum fuiſſe, pro euulſo oculo det ſolidos centum. Quod ſi contigerit, vt de eodem oculo ex parte videat, qui percuſſus eſt librã auri a percuſſore in compoſitione accipiat. Quod ſi in naribus ita percuſſus eſt, vt naſum ex integro perdat, c. ſolidos percuſſor exſoluat. Si vero naſus ita colliſus eſt, vt pars turbata narium pateat, iuxta quod deturpationem iudex inſpexerit, damnare non morabitur percuſſorem. Quod etiam ſimiliter & de labiis vel auribus pręcipimus cuſtodiri. Cui ponderoſitas facta fuerit, centum ſolidi dentur in compoſitione. Qui manum ex integro abſciderit, vel etiam quolibet ictu ita percuſſerit vt ad nullum opus ipſe prodeſſe faciat, centum ſolidos percuſſor componat. Pro pollice autem quinquaginta, pro ſequenti digito quadraginta, pro tertio triginta, pro quarto xx. pro quinto x. ſolidos compoſitionis exſoluat. Quæ ſcilicet ſumma & de pedibus erit implenda. Pro ſingulis autem excuſſis dentibus duodeni ſolidi componantur. Qui caſſos alteri fregerit, & ex hoc qui percuſſus eſt debilis apparuerit, libram auri percuſſor componere procurabit. & iſta quidem inter ingenuos obſeruanda & implenda ſunt. Si vero ſeruus hoc ingenuo fecerit, vel etiam ingenuum decaluauerit, in eius poteſtate tradendus eſt, vt ſui ſit arbitrii de eo facere quod voluerit. Si certe ingenuus ſeruum alterius decaluauerit, aut decaluare iuſſerit ruſticanum, det eius domino ſolidos x. Si vero idoneum, c. flagella ſuſcipiat & ſupradictam ſummam c. ſolidorum ſerui domino coactus exſoluat. Quod ſi qualibet corporis parte ſeruum truncauerit, vel truncare iuſſerit alienum, ducentorum flagellorum ictibus verberetur, & alium eiuſdem facultatis & meriti ſeruum cum eodem proprio domino reddere compellatur. Quod ſi de ſupra taxatis capitulis quodcunque libertus ingenuo facere præſumpſerit, pro eo quod æqualem ſtatum non habet, & quod fecerit ſimiliter in ſe factum recipiat, & centum inſuper flagellorum ictibus extenſus accipiat. Quod ſi ingenuus in liberto hoc fecerit, tertiam partem compoſitionis, quæ de ingenuis continetur, exſoluat. Si ſeruus ſeruum inſcio domino decaluare ſiue truncare præſumpſerit, & quod fecit patiatur, & centum flagellis publice verberetur. Si vero ſeruus domino neſciente ingenuum comprehendere vel ligare præſumpſerit, ducentis publice verberetur flagellis. Quod ſi cum domini voluntate ſeruus hoc fecerit, ipſe dominus tantundem & pœnam & damna, quæ de ingenuis in hac lege tenentur, ſuſcipiat. Ingenuus autem ſi ſeruum alienum ligauerit innocentem, det domino ſerui ſolidos tres. nam ſi ſeruus ſeruum ligauerit abſque voluntate domini ſui, cẽtũ flagellis publice verberabitur. Si certe conſcio domino ſuo ſeruus hoc admiſerit, idem ſerui dominus tres idemque ſolidos componere compellendus eſt. Tamen ſi ingenuus ſeruum alienum innocentem die ac nocte in cuſtodia detinuerit, vel ab alio fecerit detineri, pro vno die tres ſolidos, & pro vna nocte ſimiliter tres ſolidos domino ſerui componat: & ſi per plures dies id ſeruus ab ingenuo innocens pertuliſſe conuincitur, eandem trium ſolidorum ſummam per ſingulos dies ac noctes iſdem ingenuus ſerui domino coactus exſoluat. Ingenuus ſane, ſi ſeruum alienum fuſte, aut flagello, vel quolibet ictu indignans percuſſerit, vt ſanguis & liuor appareat, per ſingulas percuſſiones ſingulos ſolidos domino ſerui perſoluat: aut

ſi gra-

si grauis percussio fortasse patuerit, per quam aut mortem aut debilitationem qui percussus est videatur incurrere, quantum pro tali re componere debeat, iudicis æstimatio competenter inspiciat. Si verò seruus in seruo talia fecerit, idemque iudex constituat, quantum vel à seruo vel ab eius domino, iuxta liuoris vel plagarum qualitatem, media pars de ingenuis componi debeat. Seruus tamen pro præsumptione sua L. flagella extensus accipiat. Omnis autem sententiæ legis huius tam in viris quàm in fœminis obseruandæ sunt: ita vt capitula, quæ in hac lege vel in aliis legibus ad arbitrium iudicis reseruantur, eius instantia celeriter terminentur. Quòd si iudex amicitia corruptus vel præmio iuxa æstimationem rei liberare neglexerit, neq; continuò vlciscendum institerit, iudiciaria protinus potestate priuatus, ab Episcopo vel Duce districtus, illi, quem admonitus vindicare contempsit, secundum quod idem inspexerint, iuxta contemplationem de facultate propria componere compellatur: quatenus ipse suarum rerum compulsus dampna sustineat, qui voluntarius defendere recusauit interpellantis iniuriam.

IIII. ANTIQVA.

Si itinerantem quis retinuerit iniuriosè aut nolenter.

SI in itinere positum aliquis iniuriosè sine sua voluntate retinuerit, & ei in nullo debitor existat, quinque solidos pro sua iniuria consequatur ille qui retentus est: & si non habuerit vnde componat, ille qui eum retinuerit, L. flagella suscipiat. Quod si debitor ille fuerit, & debitum reddere noluerit, sine iniuria hunc territorii iudici præsentet, & ipse illud quod iustum est ordinet. Quòd si seruus hoc sine iussione domini commiserit, C. ictus accipiat flagellorum. Si autem domino iubente hoc fecerit, ad superiorem compositionem dominus teneatur obnoxius.

V. FLS. † CHDS. REX. †RCDS.

Vt qui alteri ea intulerit quæ legibus non continentur, ea recipiat quæ fecisse conuincitur.

NOn minoris est noxæ, legum statuta nescire quam sciẽdo praua committere. Quapropter quicunque hactenus vel post hęc illicita perpetrans, aut leges nescire se dixerit, aut in cuiuspiam damno vel periculo illa præsumpserit excogitare vel agere, quæ dicat in legibus non contineri, atque ideo non posse reatui subiacere: huius rei causa conuictus præsumptor, ea continuò pericula, ignominiam, tormenta atque cruciatum vel damna sustineat, quæ alii intulit, vel inferenda molitus est: atque insuper publicè centum flagellorum verberibus cæsus, ad perennem infamiam deformiter decaluetur.

VI. FLS. CHDS. REX.

Ne sit reus, qui percutere volentem antè percusserit.

NOn est putanda resistentis improbitas, vbi violenter conspicitur præsumentis audacia. Quicunque ergo incautè præsumptuosus, fuste vel gladio, seu quocunque ictu, percutere aliquem iratus voluerit, vel percusserit, & tunc idem præsumptor ab eo quem percutere voluit, ita fuerit percussus, vt moriatur, talis mors pro homicidio computari non poterit, nec calumniam patiatur qui præsumentem percusserit. Quia commodius erit irato viuentem resistere, quàm se post obitum vlciscendum relinquere. Ille sanè, qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium, quamlibet non percusserit, X. tamen solidos ei quem percutere voluit, pro præsumptione sola dare cogendus est.

VII. FLS. † RCDS. REX. †CHDS.

Si seruus ingenuo fecerit contumeliam.

QVamuis idoneus seruus personæ nobili & illustri nullatenus indebitè contumeliosus aut seditiosus præsumat existere. Quod si fecerit, quadraginta verberibus coram iudice subiacebit. Seruus autem vilior L. flagellorum ictibus addicetur. Certè si eadem persona, vt sibi fieret contumelia, seruum prius excitauerit alienum, suæ negligentiæ imputet, qui oblitus honestatis & patientiæ, quod merebatur a seruo excepit.

VIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuum percutiat.

SI quis ingenuus ingenuo vulnus inflixerit, ita vt continuò qui vulneratus fuerit, mo-

riatur, percussor pro homicidio teneatur: & si qui percussus fuerat, statim non extinguatur, percussor deputetur in carcere, aut certe sub fideiussore habeatur: & si euaserit vulneratus, pro sola præsumptione det ei solidos xx. Aut si non habuerit vnde componat, cc flagella publice extensus suscipiat, & extra hoc compositionem vulneris implere cogatur, sicut à iudicibus fuerit æstimatum.

VIIII. ANTIQVA.

Si ab ingenuo seruus debilitetur alterius.

SI quis ingenuus seruum volens debilitauerit, alterum paris meriti seruum eiusdem domino dare non moretur. Illum verò debilem suo studio & sumptu ad curandum, donec recipiat sanitatem, retineat. Postea verò, si sanari potuerit, pro vulnere compositio detur, prout iustum visum fuerit iudicanti. Ac sic postea seruus domino reddatur incolumis, & suum seruum recipiat. Insuper autem pro facti temeritate, vt cædem euadat, pro eo quod seruum alienum vulnerare præsumpserit, x. solidos domino serui persoluat.

X. ANTIQVA.

Si seruus percutiat ingenuum.

SI seruus ingenuo sine domini iussione percussionem intulerit, & ille exinde moriatur, percussor pro homicidio puniatur: & si qui percussus fuerit statim non moriatur, ipse seruus continuò tradatur in carcerem. Et si euaserit vulneratus, ille qui percusserat cc. flagella suscipiat. Dominus vero si voluerit, pro seruo summam cōpositionis exsoluat, quantum à iudicibus fuerit æstimatum. Sin autem noluerit, seruum pro culpa tradere non moretur.

XI. ANTIQVA.

Si seruus seruum debilitet.

SI seruus seruo debilitationem intulerit, excepta vulneris compositione, c. flagella suscipiat. Et si exinde debilitatus agnoscitur, quantum deterior extiterit ipse seruus, iudex poterit æstimare. Et si ipse dominus compositionem accipere noluerit, similem seruum aut pretium serui ab illo cuius seruus eum debilitauit accipiat, & † illum debilitatum seruum sibi vsurpet. Hoc ipsum etiam & de ancillis præcipimus custodiri.

† illo.

V. TITVL.

DE CÆDE ET MORTE HOMINVM.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis nesciens occiderit hominem.

QVicunque nesciens hominem occiderit, & nullum contra eum odiū habuerit, iuxta do-

ta domini vocem reus mortis non erit. Non enim est iustum, vt illum homicidæ damnum aut pœna percutiat, quem voluntas homicidii non cruentat.

II. ANTIQVA. FLS. CHDS. REX.

Si quis hominem, dum non videt, occiderit.

SI quis hominem, dum eum non videt, stantem, venientem vel prætereuntem ignorando occiderit: si nulla occasio inimicitiæ antea cum eo fuerit, & ille nolens homicidium admiserit, atque ante iudicem hoc potuerit approbare, securus abscedat.

III. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis impulsus occidat hominem.

SI quis aut casu aut re quacunq; impulsus, vel præcipitatus in alterum corruerit, hominemque occiderit, pro homicidio nec damnis nec pœnis damnabilis erit. Si certe homo impulerit alium, cuius impulsione illisus perimat alterum, si ille qui impulit absque mala voluntate hoc fecerit, auri libræ damnum habebit, quare læsionem vitare neglexerit.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si aliquis alterum percutere volens, alterum occidat hominem.

QVicunque exorta lite, dum eum cum quo contendit percutere quærit, alterum nolens occiderit: quærendum est, à quo cædes exordium habuerit. Et si ab illo, quem percussor voluit percutere, exortam cædem esse constiterit: ille qui concitauit litem, licet euaserit percussionem, quia tamen per ipsum constat homicidium esse commissum, c. auri solidos det. Ille vero qui percussit, L. solidos reddat, defuncti nihilominus proximis profuturos. Ideo enim ambo damnum habebunt: quia ille volens aditum mortis dedit, iste autem nolens mortem iniecit.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si homo exorta cæde moriatur.

SI exorta cæde ad faciendam pacem quicunque ingenuus aduenerit, & eum percussione litis mori contigerit, atque ille qui percussit aut suo sacramento aut testibus numero & dignitate idoneis approbare potuerit, quod hoc vt fieret voluntatis eius non fuit; quia percussor nec percutere nec occidere voluit, libram tantum auri parentibus persoluat occisi. Similiter & qualecunque vulnus tali casu fieri prouenerit, tertiam partẽ compositionis qui percussit exsoluat. Quia mors eius inulta esse non debet, qui pacis præmium vt conferret aduenit.

VI. ANTIQVA.

Si dum leuis iniuria infertur, homicidium committitur.

SI dum quis calce vel pugno ac quacunque percussione iniuriam conatur inferre, homicidii extiterit occasio, homicidio puniatur.

VII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si iocans aut indiscretus occidat hominem.

QVicunque incautus aut indiscretus aut iocari volens aut in multitudine cuiuscunque rei ex improuiso ictu noxium admittens percussisse atque occidisse quempiam videatur, cum aut sacramento aut testibus conuictum fuerit, quia id disposito malitiæ spiritu aut nocendi voluntate commissum non fuit, non quidem erit percussor vel homicidio infamis vel morte damnabilis: quia mortuum voluntarie non occidit. Quare tamen indiscrete percussit, nec vitare casum studuit, libram auri proximis occisi persoluere procurabit, & quinquaginta flagellorum ictibus vapulabit.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis per incautam disciplinam occidat hominem.

QVemcunque discipulum, in patrocinio aut in seruitio constitutum, si à magistro, patrono vel domino competẽti & indiscreta disciplina percussum fortasse mori de flagello contingat, cum nihil ille qui docet aut corripit, in hunc inuidiæ aut malitiæ habuerit: qui cecidit, homicidio nec infamari poterit nec affligi. quia dicente Dei sacra scriptura: Qui disciplinam abiicit, infelix erit.

VIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si ingenuus seruum casibus præscriptis occidat.

SI ingenuus seruum non voluntate, sed suprascriptis casibus diuersis occiderit, medietas compositionis quæ est de ingenuis constituta, erit à percussore domino serui reddenda.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus ingenuum casibus præscriptis occidat.

SI seruus ingenuum non voluntate sed suprascriptis casibus diuersis occiderit, eam compositionem exsoluat, quam de ingenuis casu occidentibus superior sententia taxat. Quòd si dominus pro seruo componere noluerit, mox seruum tradere oportebit.

XI. ANTIQVA.

Si homo voluntariè occidatur.

OMnis homo si voluntate non casu occiderit hominem, pro homicidio puniatur.

XII. FLS. CHDS. REX.

Ne domini extra culpam seruos suos occidant: & si ingenuus occidat ingenuum, vel truncauerit.

SI criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex studio malitiæ temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sæpe præsumptione crudelium dominorum extra discutionem publicam seruorum animæ perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam, & huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram: scilicet vt nullus dominorum vel donatorum seruorum suorum vel ancillarum, seu quaruncunq; personarum, extra publicum iudicium quãdoquidem occisor existat. Sed si talis seruus vel ancilla seu quicunque crimen admiserit ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, cumque dominus vel domina propter aliquod pessimum facinus occiderit vel occidendum præceperit, dum hoc ad cuiuscunque iudicis cognitionem peruenerit, confestim ipse dominus dominave ad iudicium ire cogendi sunt. Qualiter per probationem seruorum vel ancillarum sibi suo sacramento confirmẽt, quod tale facinus admiserint vnde digni essent, mortis vltione percelli. Nam si ex disposito malitiæ, seruum suum vel ancillam, seu per se seu per alium quemlibet extra publicum examen occidere quicunque præsumpserit, pro facti huius temeritate libram auri fisco persoluat, atque insuper perenni infamia denotatus testificari ei vltra non liceat. Qui verò alienum seruum vel ancillam ex deliberatione suæ voluntatis occiderit vel occidendum præceperit, duos eiusdem meriti seruos seu ancillas, occisorum dominus de facultate homicidæ consequuturus est: homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii pœnam indubitanter excipiat. Nam si dominus fortasse vel domino, in ancilla vel seruo, tam propria quam extero, vel incitatione iniuriæ vel ira commotus, dum disciplinam ingerit, quocunq; ictu percutiens homicidium perpetrauerit, & vel testibus probari potuerit, vel certè sacramento suam conscientiam expiauerit, nolendõ tale homicidiũ cõmisisse, ad huius legis sententiam teneri non poterit. Veruntamen si serui vel ancillæ, instituentibus vel consentientibus dominis, in conseruis suis vel quibuscunque personis dixerint se homicidium perpetrasse, & per actionem tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxauerint: serui quidem vel ancillæ talia perpetrantes, cẽtenis flagellis publicè verberãdi sunt, ac turpiter decaluandi. Eorum vero domini, si iurauerint nil tale ordinasse, ad legis huius sententiam nullatenus teneantur. Atque illi qui suos conseruos occiderint, in potestate domini sui eorum causa consistat, vt faciendi de eis quod voluerint licentiam habeant. Si verò alienum quis occiderit seruum, ei proculdubio traditurus est cuius seruum vel ancillam dinoscitur occidisse. Quæcunque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel domi positum quemquam insidians occidisse detegitur, homicida continuò pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisq; vel iussu homicidiũ faciendũ insistens, noxior iudicandus est, quàm ille qui homicidium opere perpetrauit: id specialiter constituendum oportuit, vt excepta causa seruorum, de quibus supra taxatum est. Si ingenuum vel ingenuam, per seruum

vel

vel ancillam, dominus dominave occidendum præceperit, & per discussionem apud iudicem talia de dominis fuerint manifestè confessi, si hoc per legitimum testem firmare nequiuerint, seruis super dominis suis credi non oportebit. Sed ipsi tunc domini, qui talia iussisse dicũtur, coram iudice se suo sacramento innocentes reddere non moretur. Ipsi verò qui homicidium fecisse confessi sunt, aut pro homicidio puniantur, aut occisorum parentibus vel propinquis tradantur, vt quod de eis facere voluerint habeant potestatem. Quòd si domini eorũ iurare nequiuerint, seruus proculdubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decaluandi sunt. Domini verò, quibus iubentibus tale nefas admissum est, capitali se nouerint supplicio periméndo. Nã si ingenui quilibet ex cõmuni consilio homicidiũ perpetrare deliberauerint, illi qui fortasse percusserint, aut quocũque ictu hominem interfecerint, morte dãnandi sunt. Illi vero qui cum eis consilium habuisse repperiuntur, quanuis non percusserint, propter iniquum tamen consilium, ducentorum flagellorum ictus publicè extẽsi, & decaluationis fœditatem passuri sint, atq; insuper proximis occisi parentibus quinquagenos solidos componere compellantur. Aut si non habuerint vnde componant, perenniter seruituri tradantur.

XIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne liceat quemcunque seruum suum vel ancillam quacunquè corporis parte truncare.

PRæcedentium non vitia sed virtutes æmulando conlectas, inuenimus hanc legem iustissimè editã, iniustè abrasam. Et ideo ne humanis excessibus turpandæ imaginis Dei frena laxentur, in nomine Domini, ego Flauius Egiga Rex, ipsis verbis, ipsisque sententiis, illo dudum eam iterum ordine introduxi, quo dudum illam præuiã iudicij principalis auctoritas collocauit, quæ sic incipit. Superiori quidem lege, dominorum indiscretam sæuitiam à seruorum occisione priuauimus. Nunc etiam ne imaginis Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, vt quicunque dominus dominave, absque iudicis examinatione, & manifesto scelere seruo suo vel ancillæ manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absciderit, aut oculum euulserit, seu quamcunque partem corporis detruncauerit, aut detruncare vel extirpare præceperit, trium annorum exilio sub pœnitentia relegetur apud Episcopum, cuius in territorio aut ipse manere aut factum scelus esse videtur. Omnes verò facultates ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sint sceleris eius participes, tueantur atque gubernent, redditur cum redierit rei domino rationem. Si certe filii legitimi de fuerint, aliis parentibus ita iudex facultates eius custodiendas committat, qualiter cum redierit de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse curam habebit qualiter cuncta gubernet atq; conseruet, & de eisdem rationem postea reddat.

XIIII. FLS. CHDS. REX.

Vt homicidam cunctis liceat accusare.

SI homicidam nullus accuset, iudex mox vt facti crimen agnouerit, licentiam habeat corripere criminosum, vt pœnam reus excipiat quam meretur. Nec enim propter accusatoris absentiam, aut aliquod fortasse colludium sceleris, debet vindicta differri: sed tam vxor mortem mariti si quid noxium ab alio forte pertulerit, quàm etiam maritus si simile aliquid vxorem pati contigerit, licitum habebit inquirere, & iuxta qualitatẽ criminis legaliter vlciscendum insistere. Ita vt si manente aduersus reum tali intentione maritus & vxor vitam finierint, & imperfectam causam reliquerint, eorum filii seu propinqui, quibus ad capiendam hereditatem legitima successio competit, accusare reum vel homicidam, ac sicut parentes facere poterant, instanter persequi habeant potestatem. Nec enim dignum est parentum aut propinquorum habere facultatem, si non reus vel homicida debitam sententiam condemnationis excipiat. Quod si iudex admonitus huius rei vindex esse distulerit, & dilatans accusantes ad regiam cognitionem ex hoc querela peruenerit, sciat se pro mortuo, quem vindicare noluerit, medietatem homicidii, hoc est, CC. quinquaginta solidos petenti esse daturum. Facultates sanè eius, qui pro suo scelere est puniendus, non antea cuiquam vsurpare conceditur, nisi per iudicium vltionis ex lege sententia detur.

XV. FLS. CHDS. REX.

Quod & proximis & extraneis homicidam conceditur accusare.

CVm cæterorum criminum reos pœnas semper oporteat excipere quas merentur, nefas esse putandum est homicidas vnquam indemnes relinquere, quos seueriori magis condecet atrocitate puniri. Ne ergo possit euadere homicida quod fecit, aut aliquis scelus eius præsumat forsitan excusando celare, primo proximis occisi conceditur licentia accusandi. Quod si idem proximi ad quærendam defuncti mortem aut tepidi fuerint aut forte distulerint, tunc accusandi homicidam omnibus generaliter, tam aliis parentibus quam extraneis, aditum pandimus. Ita vt qui homicidam fraudulenter excusare conatus fuerit vel defendere, commodum quod propterea fuerat consecutus, in duplum compellatur accusatori persoluere. Nam homicidii reus nunquam potest esse securus, cum contra eum accusationem deferre nulli penitus licentia denegetur.

XVI. FLS. CHDS. REX.

Si homicida ad Ecclesiam confugiat.

NOn sumus immemores, de homicidis hactenus atque maleficis diuersas quidem legum sententias * præcessisse, & iuxta qualitatem sceleris pœnas esse propositas, quas vnusquisque eorum merebatur excipere. Tamen quia nequitiæ huius auctores, quantum in malis amplius prompti sunt, tantum ad euadendum supplicium occasiones sæpe prætendunt: ac se plerumque Basilicarum Dei defensioni committunt, qui contra diuinum præceptum scelera perpetrare non metuunt. Ideoque quia nunquam debet hoc scelus inultum relinqui, quod & vitam perimit, & quorundam mentes ad deteriora frequenter impellit, hoc omne per æuum mansurum damus edictum: Vt quemcunque homicidam seu maleficum lex puniri præcipit, & præterea qui ex suo disposito vel malæ voluntatis assensu tale nefas committit, nulla hunc occasio nullaque vnquam ab hac sententia potestas excuset. Sed etiamsi contigerit eum ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem præsumat eum absque consultu sacerdotis persequutor eius abstrahere. Consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem sceleratum publicæ mortis pœna condemnet, sacerdos eum sua intentione ab altari repellat, & extra chorum prouciat: & sic ille, qui eum persequitur, comprehendat. Cui ab Ecclesia eiecto, non alias mortiferas inferat pœnas, sed in potestate parentum, & eorum cuius propinquus occisus fuerit, contradendus est: vt excepto mortis periculo, quicquid de eo facere voluerint, licentiam habeant. Quatenus dum malorum prauitas conspicit constituta sibi supplicia præterire non posse, vel metu saltem territus a malis abstineat, quem malæ voluntatis intentio ad illicitum facinus sponte sæpe præcipitat.

*præcepisse.

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De parricidis & eorum rebus.

DVm nullum homicidium voluntate commissum, nostris legibus relinquatur inultum, & illum magis oporteat mortem excipere qui consanguinitate proximum præsumpserit occidere: proinde hoc omne per æuum promulgamus edictum, vt quicunque parricidium fecerit, hoc est, patrem aut matrem, seu fratrem aut sororem, vel quemcunque sibi propinquum, proposito vel intentione prauæ voluntatis occiderit, confestim comprehensus a iudice eadem morte puniatur qua ipse alium punire præsumpserit. Ita vt si vir siue mulier sit qui parricidii crimen admiserit, si filios non habuerit, omnis parricidæ hereditas ad heredes & propinquos occisi pertineat. Si verò filios de alio coniugio habuerit, medietas facultatis eius filiis occisi proficiat, & medietas filiis parricidæ, si tamen in scelere patris aut matris conscii non fuerint approbati. Nam si conscios eos scelus parentum habuerit, omnis parricidæ hereditas filiis occisi proficiat. Quod si neque parricida neque occisus filios reliquerint, tunc omnem facultatem parricidæ, parentes occisi aut propinqui sibimet in omnibus vindicabunt: vel proximi, qui eius mortem vlciscendam instituerint, iuri suo applicare non dubitent.

XVIII. ANTIQVA. NOVITER. EMENDATA.

De his qui proximos suos sanguinis sui occiderint.

SI pater filium aut filius patrem, seu maritus vxorem aut vxor maritum, aut mater filiam aut

liam aut filia matrem, aut frater fratrem aut soror sororem, aut socerum gener aut generum socer, vel nurus socrum aut socrus nurum, vel quemcunque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit, morte damnetur. Quòd si propter hoc homicida ad Ecclesiam vel altaria sancta concurrerit, in potestate parentum vel propinquorum occisi tradendus est: vt saluatâ tantùm anima quicquid de eo facere voluerint habeant potestatem. Omnem verò substantiam suam heredibus occisi, iuxta legis superioris ordinem, iubemus addici, aut etiam fisco si heredes proximos occisus non reliquerit sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus vtetur, etiamsi pœnâ mortis euadere mereatur.

XIX. ANTIQVA.

Si à proximo sanguinis casu proximus occidatur.

SI pater filium, aut mater filiam, aut filius patrem, aut frater fratrem, aut quemlibet sibi propinquum, grauibus coactus iniuriis, aut dum repugnat occiditur, & hoc idoneis testibus, quibus meritò fides possit adhiberi, apud iudicem potuerit approbare, quòd parricidium dum propriam vitam tuetur admiserit, securus abscedat, nec vllum vitæ periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretione seruata, quæ in cunctis casibus est de homicidiis constituta.

XX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus seruum casibus præscriptis occidat.

SI cunctis suprascriptis casibus, seruus seruum occidisse detegitur, omnem compositionis summam, quæ de casu tali est occisione taxata, serui dominus ex medietate domino serui persoluat. Quòd si pro eo satisfacere contemnat, seruum sine dubio tradat.

DE FVRTIS ET FALLACIIS, LIBER SEPTIMVS.

I. TITVL.

DE INDICIBVS FVRTI.

I. *De indice & his quæ indicare dicuntur.*
II. *De non credendo indicanti seruo, nisi cum domini testimonio.*
III. *Si index furti sit conscius.*
IIII. *De mercede indicis.*
V. *Si innocens in quocunque crimine accusetur ab indice.*

I

De indice & his quæ indicare dicuntur.

IVDEX reum qui accusatur antea non torqueat, quàm ille qui accusat, si indicem præsentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum ea conditione constringat, vt si is qui accusatus est manifestis indiciis innocens comprobatur, ipse pœnam quam alii intendit excipiat: & tamen postquam innocētia patuerit accusati, accusator à iudice distringatur, vt pro agnoscenda rei veritate indicem præsentet inuitus. Quem si præsentare nequiuerit, saltem quis sit ex nomine manifestet, vt districtus à iudice vera conuincat esse quæ indicauit. Quòd si eum ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocinium seu metu regiæ potestatis discussioni suæ præsentare non potuerit, ad regiam id cognitionem si prope est deferre procuret. Si autem longe est, Episcopo vel iudici renuntiet, vt eorum maior auctoritas, hunc iudicio faciat præsentari. Quòd si neglexerit nuntiare, de propria iudicis facultate omne quod periit iussu principis vel Episcopi atque iudicis querelanti restituatur. Index autem si non potuerit probare quod indicauit, pro omni satisfactione teneatur obnoxius. Quòd si rei causa est: si ingenuus est cum infamia nouecuplam, seruus verò sexcuplam com-

positionem exsoluat, & c. insuper flagella idem seruus accipiat. Quod si idem ingenuus vnde componat non habuerit, & ei quem infamare tentauit, & ei cui mentitus est, pariter seruiturus tradatur. Seruus verò si compositionem pro se exsoluere non potuerit, aut si noluerit pro eo satisfacere dominus, seruum pro reatu tradere non moretur.

II. ANTIQVA.

Non credendum indicanti seruo nisi cum domini testimonio.

SI seruus sine conscientia domini sui aliquid indicauerit, aliter ei non credatur, nisi dominus pro persona serui testimonio suo dixerit esse credendum, de honestate mentis eius proferens testimonium verum.

III. ANTIQVA.

Si index furti sit conscius.

SI index furti conscius comprobatur, nullam pœnam incurrat, sed dampnum absolutionis euadat. Mercedem verò pro indicio non requirat, cui sufficere debet vt securus abscedat. Qui si forsitan rem quæ furtim ablata est, cum furti ipsius consorte diuiserit, quæ in portionem suscepit, & apud se retinuit, † sumpta tantum restituat.

† [illegible]

IV. ANTIQVA.

De mercede indice.

SI quis furem prodiderit, si tamen furti ipsius conscius non est, non plus pro indicio accipiat, nisi quantum res valuerit quę furtim ablata est: si tamen domino rei compositio fuerit exsoluta. Sin autem talis sit fortasse conditio, vt necesse sit illum qui fur probatur occidi, & nihil de eius facultatibus inueniatur: aut si seruus fuerit, & dominus serui substantiam eius suæ vendicet potestati, & in compositionem qui perdiderit res suas, nihil fuerit consecutus: tunc tertiam partem de repperta re, pro mercede iudicii consequatur, & delator nil amplius iam requirat.

V. ANTIQVA.

Si innocens in quocunque crimine accusetur ab indice.

QVicunque accusatur in crimine, id est, veneficio, maleficio, furto, aut quibuscunque factis illicitis, accusator eius concurrat ad comitem ciuitatis, vel iudicem in cuius territorio est constitutus: vt ipsi secundum legem causam discutiant: & cum cognouerint crimen admissum, reum comes & iudex comprehendant. Et si capitalia non admiserit, tunc ei cui reus est aut componere compellatur: aut si non habuerit vnde componat, seruiturus tradatur. Si verò innocens approbatur, de iudicio securus abscedat. Ille verò qui accusauit, & pœnam & dampna suscipiat quæ debuit pati accusatus, si de crimine fuisset conuictus. Comes tamen aut iudex nullum discutere solus præsumat, ne aliquod possit esse colludium, vt innocens fortasse tormenta sustineat. Prius tamē pœnæ non subiaceat, quàm aut sub præsentia iudicum manifestis probationibus arguatur, aut cèrtè sicut in aliis legibus continetur, eum accusator inscribat: & sic in præsentia iudicum superius nominatorum quæstionis agitetur examen.

II. TITVL.

DE FVRIBVS ET † FVRATIS REBVS.

† furtiuis

† furatis

I. ANTIQVA.

Vt exponat quid quærit qui furtiuam rem se quærere dicit.

QVI rem furtiuam requirit, quid quærat iudici occulte debet exponere; vt ostendat per manifesta signa quid perdidit: ne veritas ignoretur, si non euidentia signa monsttauerit.

II. ANTIQVA.

Si seruus ante datam seu & post datam libertatem faciat furtum.

SI quis in seruitio constitutus furtum admiserit, & postea à domino suo fuerit manumissus, illa quæ antea admiserat ad dampnum domini non pertineant, sed ipse sic seruus pœnam & dampnum legibus suscipiat constitutum, qui illicita perpetrasse dinoscitur. Quod si post datam libertatem hoc fecerit, ita vt seruus & compositionem & cētum flagella sustineat. Quod si tale factum non fuerit propter quod seruituti tradatur, in libertate accepta nihilominus permaneat.

III. ANTIQVA.

Si seruus ad alium dominum transiens quodcunque committat illicitum.

SI seruus dum ad alium dominum transiens, aliquid de rebus prioris domini inuolauerit aut abstulerit seu quodcunque aliquid damnosum intulerit, dum pro crimine cupiditatis cupit addici, discutiatur à iudice: & si hoc crimen admisisse conuincitur, posterior dominus si voluerit pro seruo dampnum compositionis exsoluat. Certe si noluerit seruum, secundum criminis qualitatem tradatur ad pœnam.

IV. ANTIQVA.

Si ingenuus cum seruo alieno faciat furtum.

SI quis ingenuus cum seruo alieno in crimine inuentus fuerit, vt furtum forsitan faciant & aliquid rapiant, aut illicitum quodcunque committant; secundum superiorē legem medietatem eiusdem cōpositionis exsoluant, ita vt ambo publicè fustigentur. Et si noluerit dominus pro seruo satisfacere, ipsum seruum pro compositione tradere non moretur. Quod si capitalia forte commiserint, simul seruus cum ingenuo morte dampnetur.

V. ANTIQVA.

Si dominus cum seruo suo faciat furtum.

SI dominus cum seruo suo ad furtum faciendum ierit, hanc compositionem non seruum sed dominum implere iubemus. Ita tamen vt dominus eius iuxta leges cētum flagellis fustigetur. Seruus autem ideo erit indempnis, quia domini iubētis obediuit imperiis.

VI. ANTIQVA.

Si seruus alienus suadetur ad illicita facienda.

SI quis seruum alienum ad furtum faciendum aut alias ad quascunque res illicitas

committendas, vel etiam aduersus seipsum forte persuaserit, vt domino eius perditionem exhibeat, quo facilius eum per malam & iniquam persuasionem ad suum seruitium fraudulenter addicat, & fraus ipsa iudicis fuerit inuestigatione detecta: dominus serui nec seruum perdat, nec vllam calumniam pertimescat. Sed ipse cuius colludio vel suasione seruus crimen admiserat, vt eum sibi per aliquam occasionem ad seruitium potuisset addicere; ipsi eius serui domino, quantum ille inuolauerit, aut quantum culpabilem rem admiserit, septuplam compositionem implere cogatur. Ipse autem seruus in conuentu publice centum flagella suscipiat, pro eo quòd dominum suum despiciens insidianti consenserat, & sic postmodum domino suo seruus reddatur.

VII. ANTIQVA.

De his qui cum furibus conscii fuerint.

NOn solùm ille qui furtum fecerit, sed etiam quicunque conscius fuerit, vel furtim ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, & simili vindictæ subiaceat.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si de fure quis nesciens comparauerit.

VNiuersam rem nulli ingenuo liceat de incognito homine comparare, nisi certe fideiussorem adhibeat cui credi possit, vt excusatio ignorantiæ auferatur. Quod si aliter fecerit, qui comparauerit, à iudice districtus auctorem præsentet infra tempus sufficienter à iudice constitutum. Et si fur ipse habuerit vnde compositionem exsoluat, integram aut similem rem domino rei sarciat: possideat autem emptor si particeps fraudis non inuenitur, secure quod emit: vel si dominus voluerit rem furtiuam sibi recipiat, & furem cum omni compositione furti tradat emptori. Si autem non habuerit fur vnde sicut dictum est compositionem domino aut emptori exsoluat, legibus institutus teneatur modus. Quem si non potuerit inuenire, approbet se aut sacramento aut testibus innocentem, quòd eum furem nescierit: & quod apud eum agnoscitur, accepta precii medietate restituat. Atque ambo datis inuicem sacramentis promittant, quòd furem fideliter quærent. Quod si omnino fur inueniri nequiuerit, rem tantum, quæ empta est, domino rei emptor ex integritate reformet. Si verò dominus rei furem nouerit, & eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emptor quiete possideat. Hæc de seruis forma seruetur.

VIIII. FLS. RCDS. REX.

Si de fure quis cognitus comparauerit.

SI quis rem furtiuam sciens à fure comparauerit, ille qui emit suum præsentet auctorem, & postea tanquam fur componere non moretur. Si verò furem non inuenerit, duplam compositionem quæ à furibus debetur exsoluat. quia apparet & illum furi esse similem, qui rem furtiuam sciens comparasse cognoscitur. Quòd si seruus hoc fecerit, aut medietatem compositionis de ingenuis persoluat, aut hunc seruiturum dominus tradat.

X. ANTIQVA.

De pecunia & regis rebus furto sublatis.

SI quis de thesauris publicis pecuniam aut aliquid rerũ inuolauerit, & in vsu suo transtulerit, nouecuplum restituat.

XI. ANTIQVA.

De tintinnabulis furatis.

SI quis tintinnabulum inuolauerit de iumento vel boue solidum reddat. De vacca tremisses duos. De berbicibus vel quibuscunque pecoribus tremisses singulos cogatur exsoluere.

XII. ANTIQVA.

De instrumentis molini furatis.

SI quis de molinis aliquid inuolauerit, quod furatum est restituat, & insuper componat, sicut de aliis furtis lege tenetur, & extra hoc c. flagella suscipiat.

XIII. FLS. RCDS. REX.

De dampno furis.

CViuslibet rei furtum, & quantalibet precii æſtimatione taxatum ab ingenuo nouies, a ſeruo vero ſexies, ei qui perdidit ſarcietur, & vterque reus centum flagellorum verberibus coerceatur. Quod ſi aut ingenuo deſit vnde componat, aut dominus cõponere pro ſeruo ſuo non annuat, perſona quæ ſe furti contagio ſordidauit, ſeruitura rei domino perenniter ſubiacebit.

XIV. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt fur captus perducatur ad iudicem, & vt ingenuus cum ſeruo faciens furtum vnam compoſitionem exſoluat.

FVr ſi captus fuerit, perducatur ad iudicem: ita vt ingenuus nouecuplo ſublata reſtituat, & extenſus publice coram iudice centum flagella ſuſcipiat. Quod ſi non habuerit vnde componat, careat libertate, illi ſeruiturus cui furtum fecerit. Seruus autem ſexcupli compoſitionem cogatur exſoluere, & centum flagella ante iudicem extenſus accipiat. Ipſe vero in cuſtodia a iudice teneatur, quouſque dominus eius pro eo admoneatur, vt aut pro ſeruo ſuo componere non moretur, aut ſi certe diſtulerit, eum pro crimine cui malum fecit tradere non moretur. Id denique in hac lege ſeruandum eſt, vt ſi ſeruus & ingenuus, ſeu ſerui & ingenui, vnum animal aut quamcunque vnam rem pari conſenſu furauerint, vnam compoſitionem exſoluant: Id eſt ingenuus medietatem nouecupli, & ſeruus idem medietatem ſexcupli, flagella tamen ſecundum ſuperiorem ordinem accepturi. Nam & de maioris ſumma furti, a ſeruo & ingenuo vel ſeruis & ingenuis facta, prædicta forma ſeruabitur. Et quemadmodum ſuperius conſtitutum eſt, ante iudicem flagellandi ſunt.

XV. ANTIQVA.

Si fur ſe gladio vindicans occidatur.

FVr qui per diem ſe gladio defenſare voluerit, ſi fuerit occiſus, mors eius nullatenus requiratur.

XVI. ANTIQVA.

Si fur nocturnus dum capitur occidatur.

FVr nocturnus captus in furto dum res furtiuas ſecum portare conatur, ſi fuerit occiſus mors eius nullomodo vindicetur.

XVII. ANTIQVA.

De malefactis & indebite contractis rebus, & vt tantum de illa re compoſitio fiat quæ fuerit ſublata.

SI quis res aut veſtimenta aliena malè tractauerit, aut in itinere conſtitutum in aliquo contigerit, vel furtum ei quodcunque ſuſtulerit, non pro omni ſarcina ſolutionem implere cogatur, ſed de hoc quod furtim abſtulit, vel male tractauit, ſecundum legem componere non moretur.

XVIII. ANTIQVA.

De his qui aduerſis naufragiis rapiuntur.

QVicquid de incendio, ruina vel naufragio raptum fuerit, & aliquis ex hoc quicquam ab alio ſuſceperit ſiue celauerit, in quadruplum reformare cogatur.

XIX. ANTIQVA.

De hereditate & ſucceſſionibus furis.

SI quis furi mortuo in hereditatem aut ex teſtamento aut ex ſanguinis propinquitate ſucceſſerit, quia crimen cum fure defecit, pœnam quidem non ſuſtineat, ſed damni ſatisfactionem exſoluat, quod fur ſi vixiſſet fuerat ſoluturus. Si autem maius eſt damnum quam hereditas, faciat ceſſionem.

XX. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui fures aut reos captos excuſſerint.

SI quis furem captum aut reum alicui excuſſerit, ſi maioris loci perſona eſt, exten-

sus coram iudice pro sola præsumptione c. flagella suscipiat, & quem excussit repræsentare cogatur. Quod si alter eum prendiderit cuius causa non est, de ea compositione quam fur facere potuerat pro labore suo quartam partem accipiat. Si autem fur inuentus non fuerit, iam tunc & pœnam furis qui hunc excussit perferat, & tantum de suo ipse componat, quantum fur quem excusserat conuictus satisfacere potuerat. Si certe minor persona fuerit, & furem præsentauerit, pro præsumptione sola & ipse c. flagella suscipiat. Si autem furem inuenire non potuerit, & pœnam furis & dampna ipse sustineat. Nam si præter furem alterius criminis quicunque reum excusserit, similiter c. flagella extensus accipiat: & si eum inuenire vel præsentare nequiuerit, eidem continuo vindictæ subiaceat, quam reum illum qui excussus est legalis sanctio pati demonstrat. Si vero seruus domino nesciente ista commiserit, pro præsumptione sola ducenta flagella suscipiat, & quem excussit præsentet. Quem si non præsentauerit, dominus eius si voluerit pro eo summam compositionis exsoluat. Quod si componere noluerit, iuxta crimen admissum, seruum aut pro dampno aut pro supplicio tradat.

XXI. ANTIQVA.

Si seruus domino vel conseruo fecerit furtum.

SI seruus domino suo vel conseruo aliquid inuolauerit, in domini potestate consistat quid de eo facere voluerit; nec iudex se in hac re admisceat, nisi dominus serui fortasse voluerit.

XXII. ANTIQVA.

Infra quod tempus fur captus iudici præsentari debetur.

SI quis furem aut quemcunque reum comprehenderit, statim perducat ad iudicem. Cæterum suæ domui amplius quam vna die ac nocte eum retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, v. solidos pro sola præsumptione iudici cogatur exsoluere. Et si seruus hoc sine domini sui conscientia fecerit, c. flagella suscipiat. Si vero seruus cum domini voluntate id commiserit compositio redundet ad dominum. Ita vt si honestioris loci persona est, x. solidos iudici cogatur exsoluere: ex quibus medietatem sibi iudex vsurpet, aliam vero medietatem illi det qui dampnum noscitur pertulisse.

XXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si furtiue alienus quadrupes occidatur.

SI quis caballum alienum aut bouē aut quodlibet animaliū genus nocte aut occulte occidisse conuincitur, nouecupli compositionem dare cogatur. Quod si cōuinci nō potuerit quod talia fecerit, sacramentum euidentissimè dabit. Si vero hoc seruus immittente domino commiserit, & ex hoc manifestis indiciis inuenitur, dominus serui tanquam fur nouecupli compositionem implere cogatur. Quòd si seruus non conuincitur inscribatur: & cum inuentus fuerit talia commisisse, aut sexcuplum reddat, aut cui dampnum fecerit ipse seruiturus subiaceat. Quod si innoxius fuerit inuentus, iuxta quod aliis legibus est decretum satisfaciat petitor domino serui.

III. TITVL.

DE VSVRPATORIBVS ET PLAGIATORIBUS mancipiorum.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis mancipium alienum vsurpet.

QVicunque ingenuus mancipium vsurpauerit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo compellatur domino reformare. Si vero seruus hoc fecerit, ipsum mancipium illi domino reddat, & c. flagella susci-

suscipiat. Quòd si vsurpatum mancipium præsens non fuerit, dominus serui eiusdẽ meriti mancipium illi domino det, qui mancipium amitit, donec qui ablatus est restituatur, & sic ille qui pro eo donatus fuerat, seruiturus domino reformetur.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruum vel ancillam ingenuus plagiasse detegatur.

SI quis ingenuus seruum alienum vel ancillam alienam plagiauerit, quatuor seruos vel quatuor ancillas domino dominæve reformare cogatur, & c. flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti.

III.

De ingenuorum filiis plagiatis.

QVi filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenuæ plagiauerit aut sollicitauerit, & in populos nostros vel in alias regiones transferri fecerit, huius sceleris auctor patri aut matri fratribusque si fuerint siue proximis parentibus in potestate tradatur, vt illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem. Aut si voluerint, compositionem homicidii ab ipso plagiatore consequantur, id est, solidos † ccc. quia parentibus ven- † quingentos. diti aut plagiati non leuius esse potest quàm si homicidium fuisset admissum. Quòd si eum ex peregrinis ad propriam regionem potuerit reuocare plagiator, † cl. solidos † ccl. hoc est medietatem homicidii exsoluat. Aut si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti.

IV.

Si seruus plagiauerit seruum alienum.

SI seruus seruum plagiauerit alienum domino nesciente, seruus qui hoc fecerit, cl. flagella coram iudice extensus accipiat, & sic etiam postmodum qui plagiatus est domino reformetur. Ille vero cuius seruus plagiatus fuerat, mercedem capturæ à plagiatoris domino non requirat. Ita tamen vt si fortasse qui plagiatus est tarde repperiatur, plagiatoris dominus alium eiusdem meriti mancipium, aut etiam eundem plagiatorem ei cuius seruus vel ancilla plagiata est dare compellatur, tandiu sibi seruiturum quandiu suus seruus aut ancilla ei restituatur, & ita ille postmodum domino reformetur.

V. ANTIQVA.

Si seruus ingenuum plagiauerit domino imperante.

SI seruus ingenuum plagiauerit ex domini iussione, ipse dominus compositionem quæ est de ingenuis constituta compellatur implere. Ita vt dominus c. flagella publice suscipiat, & seruum iussa domini complentem molestia non attingat.

VI. ANTIQVA.

Si seruus ingenuum plagiauerit domino nesciente.

SI seruus sine conscientia domini sui ingenuum plagiauerit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, vt quod de eo facere voluerint in eorum consistat arbitrio. Quod si qui plagiatus est reduci potuerit, & dominus pro seruo componere voluerit, libram auri pro iniuria ingenui dabit.

IIII. TITVLVS.

DE CVSTODIA ET SENTENTIA damnatorum.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur.

SI quis pro furto interpellauerit iudicem, & eum contemnens postea sine conscientia eius aliquid dederit vel ab eo in compositionem acceperit, pro præsumptione sua v. solidos iudici inuitus exsoluat. Quòd si hoc seruus sine conscientia domini sui fecerit, c. flagella suscipiat, & dominus serui nullam calumnaim pertimescat. Nam si cum domini voluntate hoc fecerit, ipse dominus compositionem superiùs comprehensam compellatur exsoluere.

II.

Vt comes iudici auxilium præbeat pro comprehendendis in crimine accusatis.

QVotiens Gothus seu quislibet in crimine aut in furto vel aliquo scelere accusatur, ad corripiendum eum iudex insequatur. Quod si fortè iudex solum illum comprehendere vel distringere non potest, à comite ciuitatis quærat auxilium, cùm solus sibi sufficere non possit. Ipse tamen comes illi auxilium dare non moretur, vt criminis reus insultare non possit.

III.

Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.

SI quis carcerem fregerit, aut custodi persuaserit, vel ipse carcerarius aut custos quos compeditos habuit, sine iudicis iussione aliqua fraude laxare præsumpserit, eandem pœnam vel damnum quod ipsi rei fuerant excepturi sustineant.

IIII.

De tollendis commodis ab his qui in custodi retinentur.

IVdex si aliquos in custodia retinuerit, vel hi qui reos capiunt aut custodiendos accipiunt, ab his quos in custodia miserint innocentes, cathenaticii nomine nil requirát, nec pro absolutione eorum aliquid beneficii consequantur. Quos verò culpabiles in custodia retinuerint, per singulos quos capiunt, singulos tremisses sibi præsumere non vetentur. Si vero talis sit fortasse conditio vt ille qui captus fuerat ad exsoluendam compositionem relaxetur, ipse iudex eandem compositionem cogatur implere. Quæ cum ad eum, cui debetur ad integrum, ipso insistente peruenerit, pro labore suo decimum consequatur. Si quis amplius quàm nos statuimus, accipere fortasse præsumpserit, ei cui abstulit reddat in duplum.

V. ANTIQVA.

Si iudex criminibus fauens criminosum absoluat.

SI iudex quolibet beneficio corruptus aliquem innocentem occiderit, simili morte dampnetur. Si verò eum qui morte dignus est criminosum absoluerit, septuplum quantum pro eius absolutione acceperat, illi cui erat culpabilis cogatur exsoluere. Et de iudiciaria potestate repulsus, infamis à sibi successore iudice distringatur vt eum quẽ relaxauit præsentet in iudicio, qualiter de crimine cõuictus pœnam excipiat quam meretur.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De dampno iudicis criminosum indebite absoluentis.

IVdex criminoso non parcat pro patrocinio aut amicitia alicuius. Nã si fauens criminibus non iudicauerit innocentem, & absoluerit criminosum, non quidem moriatur, aut debilitationem corporis patiatur, sed tam pro homicidio quàm pro omni negotio summam compositionis exsoluat.

VII. ANTIQVA.

Vt reus non in absconso sed publicè percipiat sententiam legis.

IVdex quotiens occisurus est reum, non in secretis aut in absconsis locis, sed in cõuentu publice exerceat disciplinam.

V. TITULUS.

De falsariis scripturarum.

I.

De his qui regias auctoritates & praeceptiones falsare praesumpserint.

SI qui in auctoritatibus nostris vel praeceptionibus aliquid mutauerint, demerint, subtraxerint aut interposuerint, vel tempus aut diem mutauerint siue designauerint, & qui signum adulterinum sculpserint vel impresserint: persona honestior mediam partem facultatum suarum amittat, † fisco omnibus profuturam: minor verò persona manum perdat, per quam tantum crimen admisit. Quòd si contingat illos auditores vel iudices mori, quibus audientia vel iussio destinata fuerat: aut episcopo loci, aut alio episcopo, vel iudicibus vicinis territorio illius, vbi iussum fuerat, negocium terminare liceat, & datam pręceptionem offerre, & eorum iudicio negocium legaliter ac iustissimè ordinare.

† fisci commodis.

II. FLS. CHDS. REX.

De his qui scripturas falsas fecerint vel falsare tentauerint.

SI quis scripturam falsam fecerit aut recitauerit, vel supposuerit sciēs, vel in iudicium protulerit, & qui veram suppresserit, subtraxerit, disruperit & designauerit aut diluerit, & quisquis signum adulterinum sculpserit, fecerit vel impresserit, talium scelerum rei, eorumque conscii, dum fuerint publicati: si potentiores sunt, quartam partem facultatum suarum amittant. Si verò alieno iuri debitam scripturam subtraxerint aut vitiauerint, eandem scripturam subtraxisse vel vitiasse coram iudice sua professione depromant. quae professio à testibus roborata praedictae vel vitiatae scripturae robur obtineat. Quod si euidentissimè quid scriptura continuerit recordari non potuerit, tunc ille cuius scriptura fuit, habeat licentiam comprobare per sacramentum suum aut testem quid ipsa scriptura continuit euidenter; & ita datum veridicè testimonium, scripturae reparet veritatem. Si verò minor extiterit facultas eorum quàm quod alii facere conati sunt damnum: ipsi proculdubio, cum his quae habere videntur eius seruituti subiiciantur, cui fraudem fecisse noscuntur. De quarta verò parte quam dari praecipimus, principe ordinante vel iudice tres portiones ille accipiat, qui damnum pertulit aut pati potuerit. Quarta vero regiae potestati seruetur, vt quid exinde fieri debeat, in arbitrio eius consistat. Humiliores sanè vilioresque personę, qui talia detecti fuerint commisisse, & iuxta superiorem ordinem conscribere debebūt professionem, & perpetuò cui fraudem fecerint addicantur ad seruitutem. Insuper autem tam humiles quam potentes personae centenis flagellorum erunt verberibus coercendę. Quod si serui hoc fecerint, & eos alieni iuris esse patuerit, illis consignentur perenniter seruituri, quibus scripturam subtraxisse aut celasse vel lęsisse fuerint approbati. Quòd si iubentibus dominis suis talia fecerint, omne damnum redundet ad dominum. Ita etiam & de his praecipimus obseruari, qui lucro suo studentes, aliena testamenta vel alias scripturas suppresserint aut vitiauerint, vt his quibus competunt, impedire aliquid possint: & hi similiter tanquā falsarii teneātur, & iuxta qualitatē personę superiori dāno mulctentur. Quod si de suprà taxatis capitulis nil videatur accidere, id est, qui scripturam alterius repperiatur vitiasse, disrupisse, falsasse, celasse, vel si quid in hac lege constitutū est, admisisse: sed sola negligentia, casu atq; incuria, suā quisq; perdiderit scripturā, vel sibi dixerit fuisse ablatā: si testis q in eadē scriptura subscripsit adhuc superstes existit, per ipsū poterit corā iudice

omnis ordo scripturæ perditæ reparari. Quòd si testem ipsum, qui in ea scriptura subscriptor accessit, mortuum esse contigerit; tunc si legitimi & cognitiores reperti fuerint alii testes, qui eandem scripturam se dicant vidisse, & omnem textum vel firmitatem eiusdem scripturæ plenissimè nosse, similiter publica iudicum inuestigatione per eorum testimonium ille qui scripturam perdidit, poterit suum reparare, & percipere veritatem.

III.

De his qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa siue finxerint siue detulerint.

QVi falsa commonitoria sub nomine Regis siue iudicis nesciens protulerit non incurrat falsitatis inuidiam, sed eum qui commonitorium dederit, non moretur ostendere. Quod si eum noluerit nominare, aut quod ab eo commonitorium acceperit noluerit approbare, pro qualitate personæ, ipse reatum falsitatis incurrat, sicut superius continetur de his qui falsas scripturas confecerint. Quod si ambo falsitatis conscii habeantur, ambo falsarii teneantur.

IIII.

De his qui testamentum contra viuentis voluntatem aperuerint.

QVi viuentis testamentum aut ordinationis eius quamcunq; scripturã contra ipsius falsauerit vel aperuerit voluntatem, vt falsarius iudicetur.

V.

De his qui voluntatem defuncti celare vel falsare temptauerint.

QVi defuncti celauerit voluntatem, aut in eadem aliquid falsitatis intulerit, lucrum quod forsitan iudicio testatoris per ipsam scripturam fuerat habiturus amittat, illis quibus fraudem facere conatus est profuturum, & insuper pro falsitate ferat infamiam. Nam si paruam aut nullam rem exinde consequi potuisset, vt falsarius condemnetur.

VI.

Si quisque sibi nomen falsum imponat aut parentes vel genus mutet.

QVi sibi nomen falsum imponit, vel genus mutat, aut parentes finxerit, aut aliquã impostuaram fecerit, reus falsitatis habeatur.

VII. FLS. CHDS. REX.

De callidè & fraudulenter anterioribus scriptis confectis.

QVorundam sæpe calliditas exigit, vt nouæ sanctionis constituamus edictum, dum eorum noua & abhorrenda fraudis molimina in aliorum deceptionem concinnata cognoscimus. Proinde quia sunt pleriq;, tanto alios circumueniendi studio dediti, vt sub vnius causæ nomine in multis capitulis per scripturæ seriem interdum aliquos obligent, huius perpetim valituræ legis constitutione decernimus: vt quicunque cum alio de negotio speciali definiens generalem scriptis constitutionem subintroduxerit, atque ita circumuenerit aliquem: vt dum de vna causa fit conuenientia, callidè per scripturam intexat vnde omnem de aliis negotiis alterius vocem extinguat: vel etiam fortasse proueniat, vt non quidem per scripturam sed sub aliis verbis, aliud simulans quicunque aliquem dolosè ac fraudulenter in quocunque decipiat: huius rei præsumptor, & publicè notetur infamia, & ei quẽ circumuenerit manens obnoxius eandem quæ de falsariis lata est censuram legis incurrat. Simili quoque dampno vel pœna multandi sunt, qui propter euacuandam fraudulenter posteriorem scripturam, per anteriorem scripturæ seriẽ res easdem quas posterior scriptura continet, in alterius nomine callidè obligasse repperiuntur. Ita vt tam ille qui sub hac fraude talem scripturam fecisse detegitur, quàm ille in cuius nomine factam fuisse constiterit, si conscius fraudis huius inuenitur, eadem, qua supra taxatum est, & in rebus & in corpore iactura dampnetur; & euacuata priori scriptura, firma nihilominus posterior habeatur.

VIII. FLS. CHDS. REX.

De callidè & fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Non

NOn immerito cogitur debitum hæredis exsoluere qui successor hæreditatis noscitur extitisse. Quia ergo nullius fraudis necesse est occasionibus excusari, huius perpetim valituræ legis sanctione censemus: vt quicunque cuilibet per cuiuscunque scripturæ contractum res quascunque dederit, quæ tamen repperiantur quandoquidem, aut non eius iuris fuisse qui dedit, aut id quod dedisse videtur, per priorem scripturam aut quamcunque definitionem in cuiuscunque prius nomine obligasse, & sub quodam argumento id postmodum alteri dedisse, aut quod suum non erat, aut iam prius alteri dederat, dum fraudis huius commentum manifeste patuerit: ipse quidem qui fecit, si superstes est, & promissionem & pœnam, quam ab eo edita scriptura testatur, supplere cogendus est. Si verò post eius obitum eadem quæ prædicta est fraus inueniri potuerit, id quod auctor spopondit de re eius, aut hæredes cum pœna etiam scripturæ compellendi sunt petenti persoluere. Aut si fortasse maior est auctoris sponsio vel pœna per scripturam taxata, quàm esse constat eius hæreditas, si noluerint hæredes satisfacere pro auctore, de eo saltim quod ex rebus eius possident cogendi sunt causidico facere cessionem. Quòd si hæredes non sint, ab iis quibus res ipsa vel facultas quæ relicta est possessa fuerit, vniuersa reddi iuxta præsentem sententiam oportebit. Eadem etiam in causis talibus ratione seruata, vt si reppertum fuerit conscio illo eandem fraudem intercessisse, in cuius nomine prior scriptura conscripta dinoscitur, tam ille qui fecit quàm ille qui conscius extitit, ad satisfactionem promissionis vel pœnæ quam posterior scriptura continet, secundum superiorem ordinem æqualiter teneantur: atque etiam iuxta tenorem superioris legis, de his qui falsas scripturas confecerint, in corporibus & in rebus damna pariter sortiantur.

VI. TITVL.

DE FALSARIIS METALLORVM.

I. ANTIQVA.

De torquendis seruis in capite dominorum pro corruptione monetæ, & eorum mercede qui visi extiterint reuelasse.

SEruos torqueri pro falsa moneta in capite domini dominæve non vetamus, vt eorum tormentis veritas facilius possit inueniri. Ita vt si seruus alienus hoc prodiderit, & quod prodiderit verum extiterit, si dominus eius voluerit, manumittatur, & domino eius à fisco precium detur. Si autem noluerit, eidem seruo à fisco tres auri vnciæ dentur. Si vero ingenuus fuerit, sex vncias auri pro reuelata veritate merebitur.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui solidos aut monetam adulterauerint.

QVi solidos adulterauerit, circumciderit siue raserit, vbi primum hoc iudex agnouerit, statim eum comprehendat: & si seruus fuerit, eidem dextam manum abscindat. Qui si postea in talibus causis fuerit inuentus, regis præsentiæ destinetur, vt eius arbitrio super eum sententia depromatur. Quod si hoc iudex facere distulerit, ipse de rerum suarum bonis quartam partem amittat, quæ omnimodis fisco proficiat. Quod si ingenuus sit qui hæc faciat, bona eius ex medietate fiscus acquirat: humilior vero statū ingenuitatis suæ perdat, cui rex iusserit, seruitio deputandus. Qui autem falsam monetam sculpserit siue formauerit, quæcunque persona sit, simili sententiæ & pœnæ subiacebit.

III. ANTIQVA.

De his qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.

QVi aurum ad facienda ornamenta susceperit & adulterauerit, siue æris aut argenti

vel cuiuscunque vilioris metalli permixtione corruperit, pro fure teneatur.

VI. FLS. GLS. RCDS REX.

Si quorumcunque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur aliquid subtraxisse.

AVrifices, argentarii, vel quicunque artifices, si de rebus sibi commissis aut traditis aliquid subtraxerint, pro fure teneantur.

V. ANTIQVA.

Vt solidum integri ponderis nemo recuset.

SOlidum aureum integri ponderis, cuiuscunq; monetæ sit si adulterinus non fuerit, nullus ausus sit recusare, nec pro eius commutatione aliquid monetæ requirere, propter hoc quod minus forte pensauerit. Qui contra hoc fecerit, & solidum aureum sine vlla fraude pẽsantem accipere noluerit, aut petierit pro eius commutatione mercedem, districtus à iudice ei cui solidum recusauerit tres solidos cogatur exsoluere. Ita quoque & de tremisse seruandum.

DE ILLATIS VIOLENTIIS ET DAMPNIS, LIBER OCTAVVS.

I. TITVLVS.

DE INVASIONIBVS ET DIREPTIONIBVS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iubentibus ingenuus vel seruus inlicita operentur.

HOc principaliter generali sanctione censetur, vt omnis ingenuus, atq; etiam libertus aut seruus, si quodcunque inlicitum iubente patrono vel domino suo fecisse cognoscitur, ad omnem satisfactionem & compositionem patronus vel dominus obnoxii teneantur. Nam qui eius iussionibus obedientiam detulerunt, culpabiles haberi non poterunt, quia non suo excessu sed maioris imperio id commisisse probantur.

II. ANTIQVA.

Si possessor per violentiam expellatur.

QVicunque violenter expulerit possidentem priusquam pro ipso iudicis sententia procedat, si causam meliorẽ habuerit, ipsam causam de qua agitur perdat. Ille verò qui violentiam pertulit, vniuersa in statu quo fuerant recipiat quæ possedit, & securus teneat. Si verò illud inuasit quod per iudicium optinere nõ potuit, & causam amittat, & aliud tantum quantum inuasit reddat expulso.

III. ANTIQVA.

Si ad faciendam cædem turba coadunetur.

QVi ad faciendam cædem turbas congregauerit, aut qui seditionem alteri vnde cõtumeliam corporis sentiat, fecerit vel faciendam incitauerit aut præceperit; mox vt iudex crimen agnouerit, eum comprehendere non moretur. Ita vt captus huius sceleris infamia notatus, extensus publice coram iudice sexaginta flagella suscipiat, & oẽs qui cũ eo venerint, vel qui id fecerint, nominare cogatur. Vt si in eius patrocinio non sunt, vnusquisque ingenuorum quinquagena flagella suscipiant: serui autem huius criminis socii, si alterius domini sunt, singuli in conuentu publico, ad aliorum terrorem extensi, coram iudice ducentos ictus accipiant flagellorum.

IV. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.

QVicunque dominum vel dominam intra domum vel cortis suæ ianuam violenter incluserit, eisque aditum egressionis negauerit, siue vt id fieret aliis præceperit, pro ausi temeritate auctor sceleris det domino vel dominæ auri solidos numero xxx. & insuper centum flagella suscipiat. Hi vero qui malis voluntatibus eius consenserint, auxiliúve vt hoc fieret, præstiterint, si in eius patrocinio nõ sunt, singuli ingenuorũ quindenos solidos illis quibus violentiã intulerunt cogantur inferre, & pro admissi præsumptione centena flagella suscipiant. Serui autem si id domino vel domina non iubente commiserint, ducentos ictus accipiant flagellorum. Si verò ita dominus vel domina à violento vel præsumptore extra suam domum vel ianuam excludatur, vt continuò, quod est grauius, potestas eius ab ea domo vel familia cæterisq; rebus auferatur, commissor sceleris damnum inuasionis incurrat, atque etiam centum ictus accipiat flagellorum. Ingenui autem huius criminis socii si in eius patrocinio nõ sunt, c. flagella suscipiant, & singuli xxx. solidos cogantur exsoluere, illis proculdubio profuturos, quibus hanc iniuriam intulisse noscuntur. Quod si hoc serui ignorantibus dominis sua sponte commiserint, serui pœnam sustineant superius comprehensam, domini verò nihil iniuriæ vel detrimenti perferant. Idipsum etiam patiantur, qui domum alienam sua auctoritate, sine regis vel iudicis iussione, apprehendere, describere aut obsignare præsumpserint.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt nulla res ab alio possessa absque iudicio vsurpetur.

NVllus comes, vicarius, villicus, præpositus, actor aut procurator, seu quilibet ingenuus atque etiam libertus aut seruus, rem quæ ab alio possidetur, post nomen regiæ potestatis vel dominorum suorum ausu vsurpare præsumat ante iudicium. Quod si non expectata discussione id quod ab alio possidetur aut iuris alterius esse dignoscitur inuaserit omne quod abstulit & præsumptuosus inuasit tam in mancipiis quam in cæteris rebus in duplum ei restituat, de cuius iure visus est abstulisse, ac singulorum annorum fruges quas inde fideliter collegisse iurauerit petitori compellatur exsoluere. Et tamen si seruus absque domini voluntate hoc fecerit, cc. insuper extensus flagella suscipiat. Ita vt si dominus pro rei duplatione noluerit satisfacere, rem quæ ablata est in eo statu cum frugibus restituat, & eundem seruum pro facti temeritate insistente iudice ei cuius res inuasit vel abstulit seruiturum tradere non desistat. Omnimodis tamen erit sollicitè perquirendum, ne qualibet suasione vel fraudis alicuius commento idem seruus cum illius domini voluntate hoc fecerit, cuius rem ablatam esse constiterit: & si ita repertum fuerit, iuxta legem aliam dominus qui suasit vel malum fieri fraudulenter permisit, quantum seruus tulerat, septuplum dominus rei domino serui persoluat, & seruum suum dominus eius securus possideat.

VI. ANTIQVA.

Si ad diripiendum quisque alios inuitasse repperiatur.

SI quis ad diripiendum alios inuitauerit, vt cuiuscunque rem euertant, aut pecora vel animalia quæcunque diripiant, illi cuius res direpta est in vndecuplum

quæ ſublata ſunt reſtituantur. Hi vero qui cum ipſo fuerint, ſi ingenui ſunt, quinos ſolidos componere compellantur. Aut ſi non habuerint vnde componant, l. flagella ſuſcipiant. Si vero ſerui hoc ſine domini voluntate commiſerint, cl. flagellis verberentur, & ab eis res omnis in ſtatu ſuo reddatur.

VII. ANTIQVA.

Ne abſente domino vel in expeditione publica conſtituti cuiuſquam domus inquietetur.

NVllus domum inquietet abſentis, nec in expeditione publica conſtituti: & ſi quod per iudicium recipere potuiſſet, abſente eo quem fuerat conuenturus, inuaſerit, reddat in duplum. Si verò inuaſerit quod per nullum iudicium ei debebatur, reddat in triplum. Si quis autem antequam in expeditionem proficiſcatur, ad negotium dicendum iudicis fuerit ammonitione conuentus, aut per ſe cauſam dicere non moretur, aut per mandati ſcripturam perſonam eligat, quæ aduerſario ſuo iudice præſente reſpondeat. Quod ſi nec mandatum dederit, nec reſpondere voluerit, & ſic in expeditionem profectus cauſam non dixerit, poſtquam fuerit conuentus a iudice, iudex aduerſario ſuo quæ repetebat iubeat reformari. Illi tamen dum reuerſus fuerit, actio reſeruetur.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si aliquid inlicitum faciant ſerui eius qui in expeditione eſt publica conſtitutus.

SI illius ſerui, qui in publica expeditione eſt conſtitutus, in aliquo crimine aut inlicito facto præuenti extiterint vel detecti, à iudice corripiantur, & ſecundum legem iuxta qualitatem culpæ dampnentur. Quòd ſi res ad componendum & ad eoſdem ſeruos tradendos fuerit, in cuſtodia teneantur à iudice, donec dominus veniens, aut compoſitionem, ſi voluerit, adimpleat: aut ſi noluerit, eos euidentius tradat. Si verò ſeruus iniuſtè occiſus fuerit, aut ſubditus quæſtioni, contra iudicem dominus ſerui, cùm reuerſus fuerit, cauſam dicere non vetetur.

VIIII. ANTIQVA.

De his qui in expeditionem euntes aliquid auferre & deprædari præſumunt.

QVi in expeditionem vadunt, quæ abſtulerint quadrupli ſatisfactione reſtituant. Quòd ſi non habuerint vnde componant, rem ſumptam reddant, & cl. flagella ſuſcipiant. Quòd ſi non iubentibus dominis ſerui hoc fecerint, rem ablatam in ſtatu reforment & cc. flagella extenſi ſuſtineant. Cuius rei exactionem, prouinciarum comites vel iudices aut villici ſtudio ſuo non morentur impendere: quia prouincias noſtras, non volumus hoſtili prædatione vaſtari.

X. ANTIQVA.

Vt ſocios nominet apud quem pars rapinæ inuenta agnoſcitur.

APud quem ſcelus aut pars rapinæ fuerit inuenta, ſtatim ſocios ſuos cogatur nominare. Quòd ſi nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quòd ſi honeſtioris loci perſona eſt, aut pro ſcelere rationem reddat, aut quæ ablata vel euerſa fuerint, vndecupli compoſitione reſtituat, & c. publicè flagella ſuſcipiat. Si certè apud ſeruum rapinæ pars reperitur, cc. flagella publicè extenſus ſuſcipiat, & ſocios ſuos nominare non differat.

XI. ANTIQVA.

De his qui diripienda indicare repperiuntur.

QVicunque ingenuus vel ſeruus aliqua diripienda indicauerit, vt cuiuſcunque res euertatur aut pecora vel iumenta diripiantur, & ex hoc certis probationibus publice conuictus inuenitur, pro eo quod indicauerit, centum flagella publice extenſus accipiat.

XII. ANTIQVA.

De his qui iteranti vel in opere ruſtico conſtituto aliquid abſtulerint vel moleſtiam inferre præſumpſerint.

QVi in itinere vel in opere ruſtico conſtituto, aliquid violenter intulerit vel abſtulerit, vbi ex hoc a iudice fuerit interpellatum, ille qui abſtulerit quadruplum reſtituat. Quod ſi aliud aliquid cædis vel dampni fecerit, legaliter ſatisfaciat. Quod ſi hoc

ſeruus

seruus domino nesciente commiserit, & centum flagella suscipiat, & dominus pro seruo compositionem exsoluat. Nam si dominus componere noluerit seruum tradere non moretur.

XIII. ANTIQVA.

Si ille qui diripit, in ipsa direptione morte necetur.

QVi aliena diripit, si in ipsa direptione percussus aut occisus fuerit, ille qui percussit nullam calumpniam patiatur.

II. TITVLVS.

DE INCENDIIS ET INCENSORIBVS.

I. *De his qui siue in ciuitate siue extra ciuitatem domibus immiserint ignem.*
II. *Si ignis immittatur in siluam.*
III. *Si dum iter agitur, ignis longius dilabetur.*

I.

De his qui siue in ciuitate siue extra ciuitatem domibus immiserint ignem.

QVi alienæ domui in ciuitate ignem subposuerit, correptus à iudice ignibus deputetur, & de bonis eius domino domus, si tamen aliquid dampni pertulerit, componatur, ac precium domus reddatur incensæ. Sed ille cuius domus incensa est, coram testibus, quantos statuerit sententia iudicantis, præbeat sacramentum, se fideliter quod in domo sua habuit profiteri, nec plus quàm illic conditum fuerat postulare, nec domus suæ precium amplius taxare quá valuit. Et si post datum sacramentum aliquid fefellisse conuincitur, in duplum quæ sunt supra modum debitæ compositionis exacta illi cogatur inferre qui compositionem exsoluerat. Quod si in domum, sicut superius diximus, ignis immissus ad proximas domos forte, transierit, iuxta modũ dampni inter eos etiam, qui domos vel res suas incendio perdiderunt, eiús substantia diuidatur: si tamen post compositionem illius in cuius domũ ignẽ misit, impletam aliquid de facultatib. eius cognoscitur residuum esse, ita vt simili modo coram testibus sacramento defendant se non amplius repetere, quàm incẽdio perdiderunt. Et si post datum sacramentum periurasse noscuntur, hæc quæ amplius exegerint, in duplum ei quem fraudulenta ambitione dampnare voluerant, cogantur exsoluere. Qui vero extra ciuitatem in domum mittit incendium, omnia quæ sunt in domo incensa restituat, & precium domino domus reddere non moretur. sed is cuius domus incensa est corã testib. iurisiurandi interpositione cõfirmet, se non amplius postulare quàm perdiderat: & si post datum sacramentum amplius quàm perdiderat exegisse dinoscitur, in duplum ei qui damnum sustinuit coactus exsoluat. Quod si etiam vicinæ domus ex eo quod immissum est incendium forte cõsumptæ sunt, si de bonis eius superfuerit vnde eis etiam componatur, hi quoque amissa recipiant. Prius tamen cum sacramento coram testibus profiteantur, se non amplius quam perdiderant postulare: & si periurasse noscantur aut amplius exegisse, in duplum ei quem tali fraude dampnauerint male exacta restituant. Ita vt pro correptione qui domum incenderat c. flagella suscipiat: & quicunque tale dampnum admittens nõ habuerit vnde componat, seruituti subiaceat. Si certe cuiuscunque seruus siue in ciuitatem seu extra ciuitatem incendium intulisse cognoscitur, dominus, si seruum tam nocentis admissi voluerit liberare a supplicio, pro eius crimine non moretur componere. Ita vt ipse seruus publice cc. ictus accipiat flagellorum: sed ille, cuius domus incensa est, iurare cogatur se amplius non repetere quam in eius domo flamma consumpsit. Et si componere dominus pro seruo noluerit, tradatur seruus ad pœnam, vt supplicio capitali admissa persoluat.

II. ANTIQVA.

Si ignis immittatur in siluam.

SI quis qualẽcunque siluam incenderit alienam, siue piceas arbores vel caricas, hoc est ficus, aut cuiuslibet generis arbores cremauerit, correptus à iudice centum flagella suscipiat & pro damno satisfaciat, sicut ab his qui inspexerint fuerit æstimatum. Quod si seruus hoc domino nesciente commiserit, cl. flagellorum verberibus addicetur. Et si pro eo dominus componere noluerit, cum duplum aut triplum dampni fecerit, quam quod eundem seruum valere constiterit, ipsum seruum pro facto tradere non moretur.

III. ANTIQVA.

Si dum iter agitur, ignis longiùs dilabatur.

QVi in itinere constitutus cuiuscunque forsitan campo applicauerit, & ad coquendum cibum aut frigoris necessitate compulsus ignem fecerit, cautus sit ne ignis longius dilabatur. Aut si in spinis siue in pabulis siccis, in quibus plerunque flamma nutritur, incendium conualescat, ignem cùm crescit extinguat. Quòd si se longiùs flamma extenderit, & messis aut area vel vinea aut domus siue pomarium incendio concremetur, tantum quantum flamma cõsumpsit reddere vel componere compellatur: quia ignem, quem fecerat, neglexit extinguere.

IIII. TITVLVS.

DE DAMNIS ARBORVM, HORTORVM VEL frugum quarumcunque.

I. *De compositione arborum incisarum.*
II. *Si hortum quis vastauerit alienum.*
III. *Si de incisæ arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.*
IV. *Si arbor ex parte incisa siue combusta dampna concutiat.*
V. *De vinea incisa vel euulsa siue concremata, atq; de frugibus vsurpatis.*
VI. *Si sepes incidatur vel incendatur.*
VII. *Si pali de sepibus incidantur.*
VIII. *Si in aliena silua quis cum vehiculo capiatur.*
VIIII. *Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur.*
X. *De animalibus voluntariè in messem vel in vineam missis.*
XI. *Si cuiuslibet animalia frugibus dampna incutiant.*
XII. *Si pratum defensum à pecoribus naufragetur.*
XIII. *Si fructifera loca ab animalibus fuerint dissipata.*
XIIII. *Si expellentibus de frugibus pecora quisquam excutiat, vel de clusura furto aut violentia tollat.*
XV. *De animalibus in vinea, messe vel prato prævenitis.*
XVI. *Si priusquam expellantur animalia, de frugibus exierint.*
XVII. *Si in frugibus animalia prævenita quacunq; aliquis detruncatione turpauerit.*

I. ANTIQVA.

De compositione arborum incisarum.

SI quis inscio domino alienam arborem inciderit: si pomifera est, det solidos iij. si oliua, det solidos v. si glandifera maior est, det solidos ij. si minor est, det solidũ vnum. Si vero alterius sunt generis & maiores atque prolixiores, binos solidos reddat, quia licet non habeant fructum, ad multa tamen commoda vtilitatis præparant vsum. Et hæc quidem compositio erit si tantundem abscisæ fuerint. nam si præsumptiuæ incisæ alicubi ferãtur: aut similes arbores cum illis incisis dabuntur, aut prædictum precium duplo soluetur.

II. ANTIQVA.

Si hortum quis vastauerit alienum.

SI quis alienum hortum vastauerit, statim iuxta damni æstimationẽ à iudice coactus domino horti cogatur exsoluere. Ita vt si seruꝰ hoc fecerit super compositionẽ ipsius damni, L. flagella extensus accipiat.

III. ANTIQVA.

Si de incisæ arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.

SI quis arborem inciderit vel aliquid dampni fecerit, aut si dum cadat arbor aliquem occiderit, dãpnum qui incidit persoluat. Quod si in circuitu arboris homines fuerint, priusquam cadat arbor ammoneat. Et si de ramis arboris corruentis, postea quam commonuerit aliquis debilitatus aut mortuus fuerit, nullam ille qui arborem incidit, calumniam pertimescat. Certè si aut debilem, aut dormientem, aut senem, aut qui sibi cauere non potuit, aut pecudem fortasse ruina huius arboris debilitauerit vel occiderit, pro quadrupede vno, domino alium eiusdem meriti mox reformet, & pro occiso homine tanquam homicida teneatur. Pro debilitato vero iuxta formam legum satisfacere compellatur. Et si aliquis alienam arborem inciderit per violentiam, com-

componere non moretur. Quod si dominus arboris incisorem fuerit contestatus, & postea incisor fuerit dum incidit occisus, mors eius nullatenus requiratur.

IIII. ANTIQVA.

Si arbor ex parte incisa siue combusta damna concutiat.

SI arbor ex parte incisa sit aut ex aliqua parte igne combusta, & illo qui inciderat vel incendere cœperat absente arbor ceciderit, nulla ei pro damno, quod per ruinam arboris factum est, calumnia moueatur.

V. ANTIQVA. NOVITERQVE EMENDATA.

De vinea incisa vel euulsa siue concremata, atque de frugibus vsurpatis.

QVi vineam inciderit, eradicauerit, vel incenderit alienam, aut in desertum produxit, duas æqualis meriti vineas, domino eius vineæ reformare cogatur, & præterea dominus vineæ illius desertæ hanc ad† vsum suum reuocare non dubitet. Si vero per violentiam fruges collegerit, & frugem in duplo restituat, & quidquid euertit, redintegrare procuret, ita tamen, vt cum sacramento colligentium per tempus vindemiarum duplum ipsius frugis compositionem restituat. Serui vero sine dominorum iussu talia facientes per singulas vites decena flagella extensi accipiant, & fruges domino restituant: aut si dominus componere noluerit, per sex vites solidum reddant. Quod si maius damnum creuerit, & dominus componere noluerit, seruum tradere festinabit.

† im.

VI ANTIQVA.

Si sepes incidatur vel incendatur.

SI quis per aliquod spatium sepes incenderit vel inciderit alienas, si maioris loci persona est, sepes reparet, & pro damno satisfaciat. Si quid tamen damni domino de fructibus accidisse cognoscitur, & damnum soluat sicut inspectio habuerit æstimantium, & præterea decem solidos reddat. Sed & de eodem campo qui fructus habet vel habuit, & de prato siue de concluso v. solidos compellatur exsoluere. De eo vero campo, in quo nulli fructus sepibus claudebantur, sepem tantummodo reformare cogatur. Si vero hoc persona inferior fecerit, soluat damnum de æstimatis fructibus, ac sepem reparet, & l. flagella publice suscipiat. Quod si seruus hoc domino nesciente fecerit, & damnum soluat & sepem reparet, & c. flagella suscipiat. Quod si de casu factum fuerit, sepem tantummodo reformet quæ collisa est. Quia crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum.

VII. ANTIQVA.

Si pali de sepibus incidantur.

QVi de sepibus palos inciderit vel incenderit alienis, cum campus ille fructus vllos eo tempore non habuerit, in quadruplum reformare cogatur. Si autem fructus aliqui de his sepibus claudebantur, per singulos palos singulos tremisses compellatur exsoluere: ita vt ex fructibus si aliquid perierit, ex integro reformetur. Eadem & de hortis sepe conclusis præcipimus custodiri.

VIII. ANTIQVA.

Si in aliena silua quis cum vehiculo capiatur.

SI quis aliquem comprehenderit, dum de silua sua cum vehiculo vadit, & circulos ad cupas aut quæcunque ligna sine domini iussione aut permissione asportare præsumpserit, & boues & vehiculum alienæ siluæ præsumptor amittat, & quæ dominus siluæ cum fure aut violento comprehenderit, indubitanter optineat.

VIIII. ANTIQVA.

Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur.

SI quis cum frugibus vineam, pratum vel pascua habere cognoscitur, & fossas per circuitum pro solo terrore constituat, vt non nisi per vineam aut messem transitus esse possit, dampnum, quod viator intulerit, ad viatoris culpam redundare non conuenit. Campos autem vacantes si quis fossis cinxerit, iter agentes non hæc signa deterreant, nec aliquis eos de his pascuis præsumat expellere.

X. ANTIQVA.

De animalibus voluntarie in messem vel vineam missis.

QVi iumenta vel boues aut quæcunque pecora voluntarie in vineam vel messem immiserit alienam, dampnum quod fuerit æstimatum cogatur exsoluere: & si maior

persona est, pro caballis aut bubus per singula capita singulos solidos reddat: per minora vero capita singulos tremisses ei cui dampnum factum est compellatur exsoluere. Certe si inferior est fortè persona, & dampnum ex integro reddat, & compositionem ex medietate restituat, atq; quadraginta flagella publice extensus accipiat: Si vero seruus hoc sine iussu domini fecerit, omne dampnũ aut ipse aut eius dominus reddat, & ipse seruus sexaginta flagella suscipiat.

VI. ANTIQVA.

Si cuiuslibet animalia in frugibus dampna concutiant.

SI cuiuslibet qualiacunque animalia vineam vel messem euerterint alienã, ille cuius animalia dampnum intulerint, tantum vineæ vel agri cum frugibus eius meriti domino de suo restituere non moretur, quantum exterminatum esse cognoscitur. Ita vt collectis frugibus ille recipiat, qui dedisse videtur. Quod si non habuerit agrum aut vineam vnde componat, tantum de frugibus reddat, quantum in æquali parte agri vel vineæ fuerit æstimatum.

XII. ANTIQVA.

Si pratum defensum à pecoribus naufragetur.

QVi in pratum eo tempore quo defenditur, pecora miserit, vt postmodum ad secandum non possit herba succrescere: si seruus est, qui hoc fecerit, xl. ictus flagellorum accipiat, & fœnum reddatur domino eius quantum fuerit æstimatum. Si liber & inferioris loci persona est, pro duobus capitibus tremissem vnum reddat, fœnum nihilominus iuxta æstimationem ei qui dampnõ pertulit redditurus. Si vero maior persona est, pro duobus capitibus solidum vnum reddat, & fœnum habita æstimatione restituat.

XIII. ANTIQVA.

Si fructifera loca ab animalibus fuerint dissipata.

SI quis caballũ aut pecus alienũ, in vinea, messe, prato, vel horto inuenerit, nõ expellat iratus, ne dum de dampno expellit euertat: sed ad domum suam inclusurus adducat, & dominum caballorum vel pecorum faciat certiorem, vt præsentibus his aut vicinis eorum dampnum quod illatum fuerit æstimetur, & ad campum vtræque partes cõueniant, vt postquam dampnum inspexerint, pars campi vel vineæ siue prati vel messis quæ defracta fuerat mensuretur; & donec fructus colligantur, expectetur vt tantumdem de impasto loco ei, cui dampnum intulerit, facta spatii exæquatione tradatur præsentibus testibus: & de eo loco qui euersus est, & de eo qui est integer, fructus colligantur: & quidquid minus in his locis quæ à pecoribus euersa fuerint reppetitur, ille cuius pecora fuerint, reformare cogatur. Pecora verò, postquam ipsorum locorum spatia mensurauerint, sicut est in legibus constitutum, domino reformentur. Et si pecora, dũ per iracundiã immoderationis expellit, euerterit, domino pecorũ dampnum simpla tantummodo satisfactione restituat, & sibi quæ debilitauit aut occidit vsurpet, si tamen vt quæ euertit ante persoluat. Quod si pecora per casum non culpa dum expelluntur debilitentur, aut pereant, aut in sudes siue in palos dum expelluntur inciderint, dampnum soluatur ex medio. & quæ superioribus legibus sunt statuta permaneant.

XIIII. ANTIQVA.

Si expellenti de frugibus pecora quisquam excutiat, vel de clusura furto aut violentia tollat.

SI quis expellenti de frugibus pecora excusserit: si honestior est forte persona, det solidos v. & duplum dampnum quod fuerit æstimatum cogatur exsoluere Si certe humilioris loci persona fuerit, & non habuerit vnde componat l. flagella suscipiat, & duplum dampnum exsoluere compellatur. Si vero seruus hoc fecerit, ante iudicem centum ictus accipiat flagellorum, & domino eius nulla calumpnia moueatur. Quod si de domo eius aut † clusa inuolauerit, aut per violentiam tulerit, octo solidos qui iniuriam pertulit consequatur, & præterea duplum dampnum ille qui abstulit reddere compellatur. Si vero seruus hoc fecerit, c. flagella suscipiat, & dominus eius nil dampni sustineat.

clausura.

XV. ANTIQVA.

De animalibus in vinea, messe vel prato præuentis.

SI quis in vinea sua, messe, prato vel horto iumenta, vel pecora inuenerit aut prendide-

diderit, statim domino pecudum ipsa aut altera die nunciaturus includat. Quod si dominus pecorum mittere vel venire noluerit, dampnum a vicinis quod factum est æstimetur, & ad satisfactionem ille cuius pecora fuerint iudicis exsequutione venire cogatur, & dampnum exsoluat. Si tamen probauerit aut certe iurauerit ille qui prendidit dampnum ipsum ab ipsis animalibus factum fuisse, ille vero cuius pecora sunt si ad æstimationem dampni aut pecora recipienda non venerit, adaquentur tantummodo ac triduo teneantur inclusa. Et pro retentis triduo pecoribus nullam calumpniam inferre poterit, qui ad æstimationem venire neglexit. Post triduum autem animalia dimittantur, & dimissis animalibus si dominus eorum venire contempserit, pro contemptu ipso, quia inspicere noluit, iuxta æstimationem testium in duplum cogatur exsoluere. Quod si ille cuius pecora sunt ad eum cui dampnum factum est venerit, rogans eum vt ad æstimationem dampni accedat vt pecora relaxentur, & ille non adquiescat volens pecora interficere: si hoc ita fecisse conuincitur, per singula capita maiora singulos solidos reddat, per minora singulos tremisses. Similiter hæc lex continet & de illis qui ante triduum pecora clausa non publicauerint. Si autem seruus hoc fecerit sine domini voluntate, c. flagella suscipiat, & dominus eius nihil dampni sustineat.

XVI.

Si priusquam expellantur animalia de frugibus exierint.

SI iumenta vel pecora de frugibus priusquam expellantur exierint, ea non licet comprehendi, quia vitum ipsa dampnum fecerint nescitur. Nam si ea ipse cuius sunt aut quicunque vicinus expulerit, dominus iumentorum vel pecorum æstimationem dampni implere cogatur.

XVII. ANTIQVA.

Si in frugibus suis animalia prauenta quacunque aliquis detruncatione turpauerit.

SI labia pecoribus aut cæteris animalibus vel aures quæ in frugibus suis comprehenderit, inciderit; illa quæ deformauit optineat, & domino pecorum alia sana & similia restituere non moretur.

IIII. TITVLVS.

DE DAMPNIS ANIMALIVM VEL DIVERSARUM rerum.

I. *Si caballus vel animal alienum, aut de ligamine tollatur, aut extra voluntatem domini in aliquo fatigetur.*
II. *Si præstitum animal contra definitionem & voluntatem domini fatigetur.*
III. *Si caballi aut cuiuscunque animalis coma vel cauda turpetur.*
IV. *Si alienum animal testiculis desecetur.*
V. *Si iumenti partus excutiatur.*
VI. *Si cuiuscunque animalis partus excutiatur.*
VII. *Si qualiacunque animalia ab inuicem euertantur.*
VIII. *Si dampno vel iniuria impellente, aut sine dampno alienum animal occidatur.*
IX. *Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.*
X. *Si qualiacunque animalia trituris areæ fatigentur.*
XI. *Si pecus absque damno in clusuram mittatur.*
XII. *Si animal cuicunque faciat quodcunque dampnosum.*
XIII. *Si quodcunque animal quacunque percussione debilitetur aut occidatur.*
XIV. *Si pecus alienum sciente aut ignorante domino gregi alterius misceatur.*
XV. *Si animali quodcunq; pauidum inligetur, per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.*
XVI. *Si vitiosum animal, cum apud dominum est, cuiuscunque hominem videatur ætatis occidisse.*
XVII. *Si animal vitiosum quis à se abiiciat vel non abiectum retineat.*
XVIII. *Sua habendum culpæ si irritatum animal noceat irritantem: si iustè aut iniuste concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.*
XVIIII. *De cane dampnoso.*
XX. *De læsione vestis.*

I. ANTIQVA.

Si caballus vel animal alienum, aut de ligamine tollatur, aut extra voluntatem domini in alieno fatigetur.

SI quis caballum alienum vel aliud animal de pedica siue de ligamine tulerit sine conscientia domini sui, vnum solidum ei det: & si per hanc occasionem perierit, eiusdem meriti caballum vel animal restituat. Quod si cum aliquo ambulare coegerit vel laborare fecerit domino nesciente, alium æqualis meriti cum eo dare cogatur, si tamen ipsa aut altera die eum dominus suus inuenerit. Quod si tertia die animal inuentum non fuerit, ille qui animal alienū præsumpserit pro fure teneatur.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si præstitum animal contra defensionem & voluntatem domini fatigetur.

QVicunque citra voluntatem eius qui pręstitit animal supra definitionem cursu, oneribus vel itinere fatigauerit, per decem millia det solidum vnum. Quod si minus quam decem millia fuerint, æstimato itinere pro labore æstimetur & compositio dampni. Nam si debilitatus & mortuus fuerit, debilem sibi habeat & similem reddat. Pro mortuo vero viuum talem sine excusatione restituat.

III. ANTIQVA.

Si caballi aut cuiuscunque animalis coma vel cauda turpetur.

SI quis alieni caballi comam turpauerit aut caudam curtauerit, eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat. Si vero alterum qualecunque animal curtauerit, per singula capita singulos trientes reddere compellatur.

IV. ANTIQVA.

Si alienum animal testiculis desecetur.

QVi alienum animal, aut quemcunque quadrupedem, qui ad stadium fortasse seruatur, inuito domino vel nesciente castrauerit: vel bouem vel quæ non secantur castrauerit, domino in duplum cogatur exsoluere: quia propter inuidiam hoc videtur intulisse dispendium.

V. ANTIQVA.

Si cuiuscunque animalis partus excutiatur.

SI quis quocunque pacto partum equæ prægnantis excusserit, pulletrum anniculum cuius fuerit mox reformet.

VI. ANTIQVA.

Si cuiuscunque animalis partus excutiatur.

SI quis vaccam prægnantem auortare fecerit alienam, talem aliam cum vitulo domino reformare cogatur, & illam cui partum excusserit, ipse accipiat: hæc de aliis quadrupedibus forma seruetur.

VII. ANTIQVA.

Si qualiacunque animalia ab inuicem euertantur.

SI cuiuslibet iumenta vel armenta aut alia pecora se inuicem forte colliserint vel occiderint, dominus iumenti vel aliorum animalium eiusdem meriti domino reddat & illud

& illud debilitatum siue occisum sibi optineat.

VIII. ANTIQVA.

Si dampno vel iniuria impellente aut sine dampno alienum animal occidatur.

SI quis alienum animal occidisse aut vulnerasse conuincitur non dampno qualicunque compulsus, alium eiusdem meriti reformare cogatur. Et si seruus est l. flagella suscipiat. Ingenuus vero quinque solidos det. Nam si eundem dampni commouit iniuria vt eũ occideret aut debilitaret, precium pecudis aut animalis reddatur occisi vel debilitati & nihil patiatur iniuriæ.

IX. ANTIQVA.

Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.

SI quis bouem alienum iunxerit sine conscientia domini sui ad aliquid carricandum siue pro voluntate sua retinendum, eiusdem meriti cum eo alium domino reddat.

X. ANTIQVA.

Si qualiacunque animalia aliena trituris areæ fatigentur.

SIquis caballum aut aliud quodcunque animal alienum in aream miserit, per singula capita singulos solidos reddat: & si per hanc occasionem animal mortuum fuerit, & solidum reddat, & eiusdem meriti animal domino cogatur exsoluere.

XI. ANTIQVA.

Si pecus absque dampno in clusuram mittatur.

QVi absque aliquo dampno inclusum pecus detinuerit alienum, si seruus hoc nesciente domino fecerit, tantummodo quadraginta ictus accipiat flagellorum. Si ingenuus fuerit per duo capita tremissem vnum, ei cuius pecus inclusum est cogatur exsoluere. Quòd si ex ipsis pecoribus aliquid debilitatum aut mortuum fuerit, iuxta superiorem legem compositio fiat.

XII. ANTIQVA.

Si animal cuicunque faciat quodcunque dampnosum.

SI cuiuscunque quadrupes aliquid fecerit fortasse dampnosum, in domini potestate consistat. vtrum quadrupedẽ noxium tradat, an ei qui dampnum pertulit & aliquid excepit aduersi iuxta iudicis æstimationem componat.

XIII. ANTIQVA.

Si quodcunque animal quacunque percussione debilitetur aut occidatur.

SI quis alienum iumentum percusserit, ita vt debile efficiatur, aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur, & illud debile suæ vendicet potestati. Quod si iumentum non habuerit, pretium iuxta æstimationem domino iumenti restituat. Et similis ordo tam de caballo quã de boue & reliquis animalibus ab omnibus obseruetur.

XIIII. ANTIQVA.

Si pecus alienum sciente aut ignorante domino gregi alterius misceatur.

SI cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint, & hoc ipse perspexerit, & sic de ipsius grege abierint, vt nullam ex hoc conscientiam habeat: dominus pecorum sacramẽta ab eodem accipiat, quod non ipsius fraude vel culpa exinde abscesserint, & nec sibi ea præsumpsit nec alicui tradidit: & nihil cogatur exsoluere. Quod si ad domum suam adduxerit, & iudicem non monuerit vel in conuentu publice infra octauum diem non contestauerit, in duplum satisfaciat.

XV.

Si animal quodcunque pauidum inligetur per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.

SI quis caput mortui pecoris aut ossa vel aliquid vnde animal terreatur, ad caudam caballi crediderit alligandum, & per hoc currendo ruptus probetur aut mortuus, alium sanum caballum domino reformare non moretur, quia legum statuta transcendit. Quod si caballus nihil debilitatis incurrerit, quinquaginta ictus accipiat flagellorum. Si seruus hoc fecerit, c verberibus addicatur.

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si vitiosum animal, cùm apud dominum est, cuiuscunque hominem videatur ætatis occidisse.

SI quis bouem aut taurum vel quemcunque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam noceat alicui, non moretur occidere. Quod si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognouerit, & postea eum reseruauerit aut pauerit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitationem siue vulnus intulerit, iuxta hanc legem componere non moretur, sicut est de homicidiis: id est viris ac mulieribus, infantibus, seruis vel ancillis, compositio constituta. Ita vt si iugulauerit aliquem, ipse quadrupes in annis xx. ccc. solidi componantur: & ab hoc vsque ad eum qui annos l. habuerit, vnam compositionem iubemus stare. A quinquaginta autem annis, vsq; ad illum qui habet sexaginta quinque, cc. solidi componantur. Qui verò super hoc habuerit, c. solidi componantur. Qui quindecim annos habuerit, cl. solidi cõponantur. Si in quatuordecim annis fuerit, †clx. solidi componantur. Si in tredecim, cxxx. solidi dentur. Si in xii cxx. solidi componantur. Si in vndecim, cx. solidos det. Si in decem, c. Si vero nouem aut octo annorũ fuerit vel septem, nonaginta solidi componantur. Si sex aut quinq; aut quatuor annorũ fuerit, octaginta solidi componantur. Si certè trium aut duorum annorũ, septuaginta solidos† det. Nam si vnius anni fuerit, sexaginta solidi cõponantur. Et si filiam alicuius aut vxorem iugulauerit, à decimo quinto anno vsque ad quadragesimum, ccl. solidi componantur: & à quadragesimo vsque ad sexagesimum, ducenti solidi componantur. Quòd si superior annorum numerus fuerit, c. solidi componantur. A quinto decimo vero anno aut inferius, sicut & de pueris est constitutum, medietatem compositionis eius, secundum ætatis vel sexus ordinem reddere compellatur. Pro libertis autem medietas huius compositionis, sicut superius est comprehensum, pro eo qui occisus est in satisfactione dabitur. Si autem seruum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti seruos dominus eius qui occisus est in satisfactione recipiat.

†sol. †reddat.

XVII. ANTIQVA.

Si animal vitiosum quis à se abiiciat, vel non abiectum detineat.

SI quis bouem aut aliud animal nocuum vel vitiosum habuerit, eum occidere nõ moretur vel à se proiicere: ita vt vicinis omnibus notum faciat, quia eum à se proiecit. Quod si eum non occiderit sed reseruauerit, quicquid dampni postea admiserit ille componat, qui eum apud se reseruasse cognoscitur.

XVIII. ANTIQVA.

Sue habendum culpæ si irritatum animal noceat irritantem.

SI quis vitiosum bouem aut canem vel aliud animal contra se irritatum concitauerit, quicquid passus passus fuerit, culpæ eius qui hoc pertulerit, oportet adscribi.

XIX. ANTIQVA.

Si iustè aut iniustè concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.

SI aliquem canis momorderit alicuius & de morsu illius aliquis debilitatus probetur, aut mortuus, domino canis nil calumphiæ moueatur: si tamen eum canem vt mordere non irritasse cognoscitur. Quod si canem suum vt furem aut quemcunque criminosum comprehenderet irritauit, & ita momorderit fugientem, si de morsu illius fuerit debilitatus aut mortuus, nihil ex eo causationis exsistat. Nam si eum ad innocẽtem forsitan †irritatum incitauerit, tanquam si ipse vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur.

†minitandum.

XX. ANTIQVA.

De cane dampnoso.

SI cuiuslibet canis dampnosus fuerit, & deuastet berbices, & alia pecora forte euertere cœperit, & deprehensus fuerit: ipse dominus canis, vbi ex hoc fuerit commonitus, eum illi tradat cui dampnum primitus constat fuisse inlatum, vt eum occidat. Quod si eum occidere noluerit vel illi tradere cui dampnum primitus fecit: quicquid postmodum canis dampni admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.

XXI.

XXI. FLS. RCDS. REX.

De læsione vestis.

SI quis qualibet occasione vestem absciderit vel ruperit alienam, atque sordibus maculauerit, & talis macula in veste patuerit, vt extra fœditatem minimè tolli possit; pro facti crimine obnoxius teneatur, ita vt similem vestem integram restituat. Quod si talem vestem nō habuerit, huius vestis pretium, quantum integra illa quæ rupta vel scissa atque maculata est, valere potuit, tradere compellatur: vestem verò ruptam vel quæ maculata est ille accipiat, qui hāc compositionem exsoluerit. Si verò seruus hoc fecerit, & dominus pro eo componere noluerit, seruum pro qualitate criminis tradere non moretur.

XXII. ANTIQVA.

Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris præparatos inciderit.

SI quis sudes in vinea posuerit, siue in campo propter feras, & ibi aliquis dum furtum facere tentat, inciderit, culpæ eius oportet adscribi, qui vulnus excepit, quod in rem alienam fraudulenter ingressus est.

XXIII. ANTIQVA.

Vt qui laqueos feris ponit, & loca discernat in quibus ponat, & vicinos ammoneat.

SI quis in terris suis foueas fecerit, vt feras in eisdem foueis cōprehēdat, aut laqueos vel arcus prætenderit, seu balistas in locis secretis vel desertis, vbi nulla via est, quæ consueuerit frequentari, nec vbi pecudum possit esse accessus: si alicuius animal, per hanc occasionem quæ ad feras paratur extinguatur aut occidatur, pecus quod periit incautus venator exsoluat, quia quadrupes sibi ea cauere non potuit. Omnes vero proximos & vicinos venator ante commoneat: & si post commonitionem quisquam in hæc incautus irruerit, nihil ex hoc calumpniæ venatori oportet opponi: quia se ille periculo, qui commonitionem audire neglexit, obiecit. Si quis vero de locis longinquioribus veniens, qui nō fuerat ante commonitus, ignorans inciderit, & fuerit debilitatus aut mortuus; hic qui feris insidias vel laqueos præparauit, tertiam partem compositionis exsoluat, quæ fuerat hactenus debilitatis hominibus vel occisis in legibus comprehensa. quia in itinere hominibus hoc periculum nescientibus apparare non debuit.

XXIIII. ANTIQVA.

De dampnis iter publicum concludentium.

SI iter publicum clausum aut constrictum sit, rumpenti sepem aut vallum nulla calumnia moueatur. Ille vero qui viam clauserat vel constrinxerat, quæ consueuerat frequentari, si seruus est à iudice perducatur ad sepem, & C. flagella suscipiat, & per districtionem iudicis priorem viam aperire cogatur, etiam si messis ibidem esse videatur. Si vero id fuerit à potentiore commissum, exigantur ei solidi xx. Reliquæ autem personæ talia committentes decenos solidos exsoluere compellantur, ita vt omnis huius rei compositio fisci † vir.bus inferatur. iuribus.

XXV. ANTIQVA.

De seruando spatio iuxta vias publicas.

VIam per quā ad ciuitatem aut ad prouincias nostras ire cōsueuimus nullus præcepti nostri temerator existat vt eam excludat vel adstringat: sed vtrinque medietas aripennis libera reseruetur, vt itinerantibus applicandi spatium non vetetur. Si quis autem huiusmodi legis præcepta transcenderit, si maior persona est det solidos quindecim: inferiores vero personæ octonos solidos soluant fisco profuturos. Qui certè iuxta huiusmodi viam messem aut vineam vel pratum siue conclusum habere cognoscitur, sepe vtrunque concludat. Quod si propter paupertatis angustiam campum sepibus non possit ambire, fossatum protendere non moretur.

XXVI. ANTIQVA.

Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur.

SI aliquis de apertorum & vacantium camporum pascuis, licet eos quisq; fossis præcinxerit, caballos aut boues vel cætera animalia generis cuiuscunque iter agentium

ad domum suam inclusurus adduxerit, per duo capita tremissem cogatur exsoluere. Si vero vt non pascantur expulerit, per quatuor capita tremissem accipiat, qui excepit iniuriam. Quod si hæc & quæ superius dicta sunt, seruus nesciente domino commiserit, à comite ciuitatis vel à iudice c. flagellorum ictibus verberetur, & dominus serui nullum †dampnum aut detrimentum sustineat.

calumniã.

XXVII. ANTIQVA.

Ne iter agentibus pascua non conclusa vetentur.

ITer agentes in pascuis quæ conclusa non sunt deponere sarcinam, & iumenta vel boues pascere non vetentur: ita vt non in vno loco plusquam biduo nisi hoc ab eo cuius pascua sunt optinuerint, commorentur. Nec arbores maiores vel glandiferas, nisi præstiterit siluæ dominus, à radice succidant. Ramos autem ad pascendos boues non prohibeatur competenter incidere.

XXVIII. ANTIQVA.

Vt qui in transitu fluminis culturam facit, laborem sepe circundet.

QVi in eo loco vbi transitus fluminis est culturam fecerit vel præruptum ripæ, aut vbi pecora transeunt potuerit excludere, & fecerit fortasse culturas, sepem etiam facere non moretur. Quod si non fecerit, & aliquid dampni fuerit per hanc negligentiæ suæ inutilitatem perpessus, nihil compositionis ab aliquo accipiat: quia negligentiam illius ad dampnum alterius redundare non conuenit.

XXVIIII.

De discretione concludendorum fluminum.

FLumina maiora, id est per quæ mesoces aut alii pisces maritimi subriguntur, vel forsitan retia aut quæcunque commercia veniunt nauium, nullus ad integrum contra multorum commune commodũ suæ tantummodo vtilitati consulturus excludat, sed vsque ad medium alueum, vbi maximus ipsius fluminis concursus est, sepem ducere non vetetur, vt alia medietas diuersorum vsibus libera relinquatur. Si quis contra hoc fecerit, exclusa ipsius à comite ciuitatis aut iudice sine aliqua excusatione rumpatur: & si honestioris loci persona est, x. solidos det illis quos impedire conatus est. Si vero inferior persona fuerit, quinq; solidos det & l. flagella suscipiat. Quod si ab vtraq; parte huius fluminis duo manserint, non liceat integrum flumen excludere vt dicat vnusquisque eorum quod medietatem suæ partis excluserit: sed alter superius alter inferius clusuram facere ex medietate fluminis non prohibeatur. Si vero locus non fuerit nisi tantummodo in vno transitu, sic excludatur, vt & naues & retia per mediũ discurrere possint. Quod si comes ciuitatis aut aliquis cuiuscunque clusuram contra hanc ordinationem nostram euertere præsumpserit, v. solidos domino clusuræ dare debeat. Certe si minor persona hoc fecerit, quinque solidos clusuræ domino cogatur exsoluere, & †v. flagella à iudice eius loci accipiat. Si seruus hoc fecerit, c. verberibus subiacebit.

†l.

XXX.

De confringentibus molina, & conclusiones aquarum.

SI quis molina violenter effregerit, quod fregit infra † xxx. dies reparare cogatur, & insuper triginta solidos cogatur exsoluere. Quod si infra statutum tempus non reparauerit, alios * xxx. solidos implere cogatur, & centum insuper flagella suscipiat. Eadem & de stagnis, quæ sunt circa molina cõclusiones aquarum, præcepimus custodiri. Quod si seruus talia præsumpserit, & disrupta reparet, & centum verberibus subiacebit.

†xx.

*xx.

XXXI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De furantibus aquas ex discursibus alienis.

MVltarum terrarum situs si aquis indiget pluuiis, foueri aquis studetur irriguis: cuius rei iam experimentum tenetur, vt si defecerit aquarum solitus vsus, desperetur confisus ex fruge prouentus. Proinde vbi maiores aquæ sunt, si qui furtiue aut malitiose aquam ex decursibus substraxerit alienis, per quatuor horarum spatium det solidum vnũ. Vbi autem †minorũ sunt deriuationes aquarũ, per quatuor horas exsoluat tremissem vnum. Aqua vero quantis horis alibi dilapsa coniungetur, tantis ad irrigandum

†minores.

dum competenti tempore domino reformetur. Seruus si sua sponte ista præsumpserit, pro maioribus aquis c. flagella suscipiat, pro minoribus verò L. verberum cessionibus succumbat.

V. TITVLVS.

DE PASCENDIS ET ANIMALIBVS DEnuntiandis alienis.

I. *De porcis in glandem præsumptiuè aut placito missis.*
II. *De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.*
III. *Si porci ad pastum in glande suscepta ante datas decimas furto leuentur.*
IV. *De porcis errantibus in silua prauentis.*
V. *Si quorumcunque animalium grex in pascua intrauerit aliena.*
VI. *Vt pro inuentis animalibus erroneis publicè denuntietur.*
VII. *Vt errantia animalia occupata qui inuenerit, diligenter habeat & conseruet.*
VIII. *Ne animalia errantia occupata, aut tondentur, aut caractere notentur, vel in alienum iter deducantur.*

I.

De porcis in glandem præsumptiuè aut placito missis.

QVi porcos in silua sua tempore glandis inuenerit, primum custodiæ aliquid velut pigneris tollat indicium, & domino pastoris vel parentibus mandet, vt si conuenerit vsque ad tempus decimarum porcos in silua sua permittat, & pignus quod pastori tulerit reformare procuret. Quod si noluerit porcos illius in silua sua intromittere decumandos, & ille eos alia vice in sua silua inuenerit, etiam si porci pauci fuerint, vnum exinde qui siluam suam defendit occidat. Si autem plures porci fuerint, duos tollat & præsumat occidere, & nullam calumpniam pertimescat. Et nihilominus tertia vice eum cuius porcos inuenit admoneat, vt porcos suos in siluam suam si voluerit introducat, & decimam iuxta consuetudinem soluat. Quòd si nec tunc voluerit de dandis decimis definire, & ille eos tertia vice in silua sua qui introduxit inuenerit, decimam ex omnibus pro suo iure præsumat. Si vero aliquis sub pactione decimarum porcos in siluam suam intromittat alienam, & vsq; ad brumas porci in silua alterius pauerint, decimas sine vlla contradictione persoluat. Nam si post brumæ tempus porcos suos in silua quam conduxerat noluerit retinere, vicesimum caput sicut est consuetudo domino siluæ cogatur exsoluere.

II.

De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.

SI inter consortes de glandibus fuerit orta contentio, pro eo quod vnus ab alio plures porcos habeat: tunc qui minus habuerit, liceat ei secundum quod terram diuidet, porcos ad glandem portione sua suscipere, dummodo æqualis numerus ab vtraq; parte ponatur. Et postmodum decimas diuidant, sicut & terras diuiserunt.

III.

Si porci ad pastum in glande suscepti, ante datas decimas furto leuentur.

SI quis ad glandem sub placito decimarum porcos in siluam intromittat alienam, & eos occultè priusquam decimentur amouerit, pro fure teneatur, & decimam abiecta furti compositione restituat. Si verò seruus hoc domino nesciente commiserit, c. ictus accipiat flagellorum: & dominus nullum dampnum aut detrimentum sustineat, sed reddat decimas quas debet. Si autem hoc domino iubĕte commissum est, ipse qui iussit furti compositionem cogatur exsoluere.

IIII.

De porcos errantibus in silua prauentis.

QVi porcos errantes in silua sua inuenerit, aut contestari vicinis debet, aut claudere. Et si dominus porcorum non affuerit, vnum porcum prima vice præsumat, & iudici qui fuerit in proximo nuntiet, apud se porcos qui vagabantur inclusos. Deinde si dominus porcorum vel pecorum non inueniatur, custodiat tanquam suos, & pro glandib. decimam consequatur: & cum dominus affuerit mercedem custodię, facta præsentibus iudicibus ratione, de temporis spatio percipiat.

V. ANTIQVA.

Si quorumcunque animalium grex in pascua intrauerit aliena.

SI in pascua grex alienus intrauerit, siue ouiũ siue vaccarũ, hoc quod de porcis constitutum est, præcipimus custodiri. Consortes verò vel hospites nulli calumniæ subiaceant: quia illis vsum herbarum quæ conclusæ non fuerant constat esse communem. Qui vero sortem suam totam fortè concluserit, & aliena pascua absente domino inuadit, sine pascuario non præsumat, nisi fortè dominus pascuæ voluerit.

VI.

Vt pro inuentis animalibus erroneis publicè denuntietur.

CAballos vel animalia errantia liceat occupare, ita vt qui inuenerit denuntiet aut episcopo, aut comiti, aut iudici, aut senioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum. Quòd si non denuntiauerit, furis dampnũ habebit. Similis & de aliis rebus ordo manebit.

VII.

Vt errantia animalia occupata qui inuenerit, diligenter habeat & conseruet.

QVi errantia animalia & sine custode inuenerit, ita diligenter occupet vt non euertat: sed sicut proprium diligat atque custodiat. Quòd si dominus qui perdidit caballum suum vel animal, non euersum sed dilectum & sanum inuenerit, per singula capita maiora quaternas siliquas, ille qui inuenerit accipiat, & quãtum in substantia ipsius caballi expendisse iurauerit à domino caballi recipiat. Cæterùm si euertit, duplum animal domino cogatur exsoluere.

VIII.

Ne animalia errantia occupata, aut tondantur, aut caractere notentur, aut in alienum ius deducantur.

CAballum captum errantem nullus tondere aut vendere præsumat. Caballis etiam aut bobus vel aliis quibuslibet pecoribus errantibus nulli liceat caracteres infigere. Quod si quis inuentum animal vendere aut dare præsumpserit secundum leges sicut fur teneatur. qui verò totonderit, tres solidos compulsus exsoluat. Ita erit etiam ei qui caracterem infixerit.

VI. TITVLVS.

De apibus & earum dampnis.

I.

† deuend. *De inuentis apibus † defendendis.*

I quis apes in silua sua aut in rupibus vel in saxo aut in arboribus inuenerit, faciat tres decurias, quæ vocantur caracteres: vnde potius non per vnum caracterẽ fraus nascatur. Et si quis contra hoc fecerit, atque alienum signatum inuenerit & irruperit, duplum restituat illi cui fraus illata est, & præterea xx. flagella suscipiat.

II.

Si dampnum faciant apes.

SI quis apiaria in ciuitate, aut in villa forsitan construxerit, & alii dampnum intulerit: statim moneatur, vt eas in abditis locis transferre debeat, ne fortè in eodem loco hominibus aut animalibus dampnum inferant. Et qui hæc præcepta aut testationem neglexerit, & dampnum suffocationis in quadrupedes intulerint: quod mortuum fuerit, duplum restituat: quod vero debilitatum, ille obtineat: & simule dampno reddat, & pro judicis contestatione quam audire neglexit, v. sol. coactus exsoluat.

III.

III.

De furatis apibus.

SI quis ingenuus in apiario furti causa fuerit comprehensus: si nihil exinde abstulerit, propter hoc quòd ibidem comprehensus est, tres solidos soluat, & L. flagella suscipiat. Cæterùm si abstulerit, nouecuplum cogatur exsoluere & prædictum numerum flagellorum excipiat. Si seruus verò nihil ingrediens abstulerit, C. verberibus addicatur. quod si abstulerit, sexcuplum reddere compellatur. Pro quo si dominus satisfacere noluerit, eum seruiturum illi qui dampna pertulit tradat.

DE FVGITIVIS ET REFVGIENTIBVS, LIBER NONVS.

I. TITVLVS.

DE FVGITIVIS ET OCCVLTATORIBVS, FVGAQVE PRÆVENTIS.

I. *Si ingenuus vel seruus fugitiuum celasse repperiatur.*
II. *Si fugitiuus vinctus quocunque ligamine absoluatur.*
III. *Infra quod tempus mancipium latens, inuentum iudici debeat præsentari.*
IV. *Si nesciens quis fugitiuum susceperit humanitate concessa.*
V. *Si alienum mancipium quis persuadeat, vt fugiat vel humanitatem impendat.*
VI. *Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.*
VII. *Si seruus fugitiuum sciens viam ostenderit fugiendi.*
VIII. *De susceptione fugitiuorum, si dominus vel seruus suscipiat alterius fugitiuum.*
IX. *Vt bis venditus seruus per fugam rediens in libertate permaneat.*
X. *Vt discutiatur mancipium fugitiuum, ne propter lucrum fuerit ad domum suscipientis immissum.*
XI. *Si ingenuum se esse mentiens seruus sub mercedis conditione apud alium commoretur.*
XII. *Si fugitiuus in domo cuiusquam fuerit inuentus.*
XIII. *De mercede eius qui prenderit fugitiuum.*
XIIII. *Si seruus fugiens se esse mentiatur ingenuum.*
XV. *De his quæ seruus fugiens adquisisse videatur.*
XVI. *De his qui peruentos seruos dominis reformare contemnunt.*
XVII. *Si ingenuus vel seruus latrones celandos susceperint.*
XVIII. *Vt iudex cum omnibus rebus quibus fugitiuum inuenerit domino veniente præsentet.*

I. ANTIQVA.

Si ingenuus vel seruus fugitiuum celasse repperiatur.

SI quis ingenuus fugitiuum celatum habuerit, alium paris meriti cū eodem seruo domino dare cogatur. Si vero seruus sine cōscientia domini sui fugitiuū celauerit, serui ambo publicè centena flagella suscipiant, dominus vero huius serui nihil damni sustineat.

II.

Si fugitiuus vinctus quocunque ligamine absoluatur.

SI quis alienum seruum in fuga lapsum, ferro vinctum, aut in quocunque ligamine constitutum absoluerit: pro præsumptione sua qui hoc fecerit det domino serui solidos decem. Si verò non habuerit vnde componat, à iudice C. flagella suscipiat, & seruum requirere ac domino restituere non moretur. Quòd si eum non potuerit inuenire, seruum æqualis meriti domino reddere non moretur: aut si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti, illi cuius seruum laxauerit addicendus. Quod si hoc seruus fecerit sine domini voluntate, coram iudice centum flagella suscipiat. Et si vinctus inueniri non potuerit, seruus qui soluit tradatur in seruitio domini vinculatus.

Quandocunque autem qui vinctus fuit inuentus extiterit, domino reformetur, & datus pro eo seruus ad proprium dominum reuertatur. Si autem conscio domino id fecerit, ipse dominus componat, sicut est de ingenuis superius constitutum.

III.

Infra quod tempus mancipium latens inuentum iudici debeat præsentari.

SI cuiuslibet seruus ad aliquem latens aduenerit, statim eum præsentari iudici non differat. Quod si eũ non præsentauerit, & vsque ad octauam noctem apud eum moratus fuerit, aut si ad longinquiora loca transierit, duos eiusdem meriti seruos domino cogatur exsoluere. Nam si apud eum mancipium quod susceperat subcelatum inueniatur, alterum cum eo dare domino non moretur. quia intra diem legibus constitutum noluit contestari.

IV.

Si nesciens quis fugitiuum susceperit humanitate concessa.

SI quis nesciens fugitiuum susceperit, & ei humanitatem dederit, & non amplius ibidem fuerit quam vna die vel nocte immoratus, domino quærenti fugitiuum suum præbeat sacramentum, se nescisse quod fugeret. Aut si certè potuerit approbare quod fugitiuum non celauerit, ab omni calumpnia liber abscedat. Si vero ibi biduo aut triduo aut quatriduo pro reparandis sumptibus vel cuiuscunque occasionis causa præteriens moras afferre voluerit, conuentus à domino vbi postea manserit, vel à quo humanitatem fugitiuus susceperit, cogatur ostendere: & infra sex menses aut inueniat fugitiuum, aut eos apud quos postea fuerit, ostendat. Quod si non potuerit inuenire, conscientiam suam ex hoc sacramento purgare debet, & apud quem nouissimè venit: aut repræsentet qui fugit, aut paris meriti seruum domino reddat. Et si seruus postea fuerit inuentus, illum quem pro eodem dederat recipiat, & ab omni calumpnia securus abscedat.

V. ANTIQVA.

Si alienum mancipium quis persuadeat vt fugiat, vel humanitatem impendat.

† detinderit.

SI quis alieno mancipio persuaserit vt fugiat, aut ei cum sciret fugitiuum humanitatem dederit, aut fortè † detruderit fugientem: si fugitiuum poterit inuenire, duos cum eodem paris meriti domino reformare cogatur. Si autem inuentus non fuerit fugitiuus, tres seruos eiusdem meriti domino compellatur exsoluere. Eadem quoque & de ancillis præcipimus custodiri.

VI.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

† nouiter.

SI apud quemcunque V. aut VI. dies homo ignotus aut latens moretur, ille qui eum hospitio suscepit vel humanitatem dedit, ante diem testetur octauum iudici vel vicario proximæ ciuitatis aut territorii, vt secundum legem de susceptione fugitiuorum, quam nuper edidimus, idem ipse qui fugit, illius qui in loco maior est interrogatione discussus, quis sit aut propter quid venerit, possit agnosci: sicque omnis constitutio prædictæ legis, de susceptione scilicet fugitiuorum, quæ † nuper à nostra gloria condita esse dinoscitur, in omnibus impleatur. In limitibus præterea prouinciarum maior sollicitudo præstetur, ità vt ipsa aut altera die eius publicetur aduentus. Quod si intra hos octo dies non contestatus fuerit qui suscepit, & omnem constitutionem præmemoratæ legis implere neglexerit, & mancipium in domo sua moram amplius fecerit, alium talem cum eo domino restituat, quia noluit contestari Si vero in fuga celatus euaserit, hospes requirat fugitiuum: quem si non potuerit inuenire, duos æqualis meriti domino cogatur exsoluere.

VII. ANTIQVA.

Si seruus fugitiuum sciens viam ostenderit fugiendi.

SI seruus alterius fugitiuum sciens viam ostenderit, si fuerit fugitiuus inuentus, siue etiam non potuerit inueniri, seruus qui iter monstrauit, tantummodo centum flagellorum ictibus verberetur, & domino eius nulla calumnia moueatur.

VIII. FLS. ERVIGIVS. REX.

Vt ad cuius domum fugitiuus aduenerit, vicinis sex loci prioribus contestetur.

AD cuius domum venerit fugitiuus, prioris loci illius villicus atque præpositus quibuscunque testetur: & si eum in domum suam retinere voluerit, habeat potestatem. Quacunq; hora dominus eius superuenerit, recipiat, & nullam calumniam qui suscepit incurrat. Quod si se fugitiuus ad alia loca transtulerit, sacramentum præsentib. illis quibus testis est præbere debebit, se vt fugeret non persuasisse, vel præcepisse, & se vbi lateat nescire, & posthæc nullam calumniam patiatur.

IX. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De susceptione fugitiuorum: si dominus vel seruus suscipiat alterius fugitiuum.

AD cuius domum transiens aduenerit fugitiuus, si accepta ex incognito eleemosyna confestim alibi pertransierit, calumpnia illi qui quasi peregrinus ad horam hospitio suscepit, moueri omnino non poterit: cùm se huiusmodi susceptor sacramentis purgauerit, quia incognitum habuerit eum, cui prætereunti eleemosynam dedit. Quod si duobus aut tribus diebus fugitiuus apud alterum quolibet modo permanserit, statim ille qui eum susceperit, secundum quod superiori lege præcipitur, ante diem octauum prioribus loci illius, iudici, villico, atque præposito coram † idoneo teste, eum quem suscepit præsentare procuret. Sicque interrogetur ac strenuè perquiratur à iudice, aut cuius sit seruus, aut quando à domino suo fugerit, aut quando aut vbi ille qui eum præsentat susceperit. Sicque tota in vnum collecta atque conscripta iudex aut alii qui adfuerint manu sua hæc quæ perquisita fuerint vel inuenta subscribere debeant. Ita vt & fugitiuū & hoc ipsum q; scriptis de eodē † alligatū est, ille qui eū præsentauit in potestate sua recipiat, qualiter cum infra dies octo suis dominis reddat. Quod si dominus fugitiui longe fortasse sit positus, viginti per dies singulos millibus computatis spatio ille qui fugitiuum suscepit sibi concesso in præfinito die, vbi dominum fugitiui repperit, fugitiuum ipsum domino suo, aut per se aut per quem voluerit, seruiturum restituat: & commodum suum, quantum lege altera constat, per triginta millia tremissem vnum à domino fugitiui accipiat. Quod si eidem, qui fugitiuum susceperit, grauosum fortasse extiterit propter terrarum longinquitatem fugitiuum domino suo præsentare, saltem vel vbi vicinas possessiones domini fugitiui agnouerit, auctori vel procuratori fugitiuum coram legitimo teste præsentet: & accepta superioris commodi summa, securus ipse qui fugitiuum suscepit abscedat. Iam vero si fugitiuum iudici præsentauerit, & à iudice perquisitus ipse qui præsentauit, cuius seruus sit nullo modo dixerit; apud iudicem ipse qui eum præsentauerat, eundem fugitiuum relinquat. Iudex vero sub ardua custodia eundem qui præsentatus est, infra tempus, & iuxta modum superiùs constitutum regiis obtutibus pręsentare non differat: vt principali potestate manente manifeste quęsitus, vbi cunctorum constat adesse conuentum, cognitio fugitiui per plurimos habeatur. His igitur omnibus necessaria sanctione præmissis, quicunque deinceps fugitiuum cognitum vel incognitum, non sub isto quo præmissum est ordine, aut iudici non præsentauerit, aut suo domino non reddiderit, domino fugitiui & ipsum qui fugerit & alium cum eo in satisfactione restituat seruiturum. Quod si fugitiuus perierit, duos similes seruos à susceptore dominus fugitiui recipiat. Hoc quoq; & iudex damno multabitur, si ordinem implere distulerit superiùs constitutum. Si verò seruus contra voluntatem domini sui fugitiuum alterius susceperit, extensus coram iudice centum flagella suscipiat, & fugitiuus petenti domino mox reformetur. Quod si idem qui à seruo susceptus est fugitiuus minime reppertus extiterit, alium similem seruum pro eo dominus serui susceptoris reddere compellendus est. Certè si dominus pro seruo componere noluerit, seruum ipsum tradere non moretur.

† *idoneis testibus.*

† *alleg.*

X.

Vt bis venditus seruus, per fugam rediens, in libertate permaneat.

SI quis proprium seruum extra prouincias nostras ad alias regiones venditione transtulerit, ac postmodum seruus reuersus fuerit, & dominus eum iteratim venundauerit, cogatur à iudice vt eum ab emptore recipiat, & receptum deinceps seruum nullo modo inquietet, sed liber permaneat. Ipse vero qui eum ex peregrinis locis ad patriam remeantem notanda iterum cupiditate distraxerat, alium seruum paris meriti priori reddat emptori: nihilominus & illi qui postea comparauit pretium

redditurus. Sed tamen seruum ex peregrinatione reuersum, nec vendere prior dominus, nec seruitio suo applicare præsumat, sed perenniter idem seruus in libertate persistat.

XI.

Vt discutiatur mancipium fugitiuum, ne propter lucrum capiendum fuerit ad domum suscipientis immissum.

MAncipium fugitiuum discutiatur, vt nomen domini sui exprimat, & diligentius præsente iudice requiratur, ne forte propter lucrum capiendum ad domum fuerit suscipientis immissum. Et si ita esse constiterit, dominus tantæ fraudis inuentus illi, quem in crimine occultati serui implicare conatus est, damnum quod occultatoribus impositum est, ipse persoluat. Æquum enim est, vt tam nocentium insidiarum reatus in suum recurrat auctorem.

XII.

Si ingenuum se esse mentiens seruus sub mercedis conditione apud alium commoretur.

SI seruus fugiens ingenuum se esse dicat, & vnde sit ignoretur: Sicque apud quemlibet fuerit immoratus sub certa conditione mercedis, secundum superiorem legem iudici ante præsentetur & discutiatur. Et si mercenarium eum non fugitiuum inuestigatio iudicis perquirentis inuenerit; si in postmodum apud quemlibet fuerit inueniatur à domino, non potest tanquam reus teneri, qui nesciens fugitiuum mercenarii loco susceperit. Dominus vero fugitiui, mercedem quæ placita fuerat consequatur. Quod si seruus à domino de fuga reductus iterum fugerit, & eũ iterato fugientẽ receperit, qui mercenariũ eum ante susceperat, cõtinuo aut iudici tradat, aut domino remittere non moretur. Cæterum si hoc non fecerit, damnum occultatoris accipiat.

XIII.

Si fugitiuus in domo cuiuscunque fuerit inuentus.

SI fugitiuus in domo potentis, aut cuiuslibet fuerit inuentus, qui liberum se esse dicat, aut fortasse non dicat, repetenti sine dilatione reddatur. Ille vero qui recepit, se iudicio caueat adfuturum, nullis ante iudicium tormentis eum traditurus, donec aut iste suam vindicet libertatẽ, aut certe ille approbet seruum qui repetit. Quod si petitor ista cauere noluerit, fugitiuus ille sub illius apud quem inuentus est fideiussione tandiu consistat: quandiu agnosci possit, quid de eodem rationabiliter iudex absque retardatione definiat.

XIIII.

De mercede eius qui prendiderit fugitiuum.

SI quis fugitiuum comprehenderit, per xxx. millia vel infra tremissem accipiat: per centum autem millia vnum solidum pro beneficio consequatur. Sicque dum creuerit numerus millium, crescat & numerus solidorum: ita vt qui inuenerit fugitiuum, eum cum rebus omnibus quas cum eo inuenerit præsentare suo domino non moretur. Quod si fugitiuus ab eo quo fuerat captus fugerit, dominus serui ab eodem sacramentum accipiat, quod non ipsius fraude vel studio fugitiuus euaserit, & nullam postea calumniam pertimescat. Et si post datum sacramentum aliquid à fugitiuo conuincetur accepisse mercedis, aut eius fraude doceatur admissum vt fugitiuus ad longinquiora pertenderet: si fugitiuus fuerit inuentus, paris meriti alium seruum domino reformare cogatur. Sin autem inuentus non fuerit, duos eiusdem meriti seruos domino eius compellatur exsoluere.

XV. ANTIQVA.

Si seruus fugiens se esse mentitur ingenuum.

SI seruus in fuga positus ad ignotos aduenerit, & sibi mulierem ingenuam in coniugio copulauerit, eo quod dicat se ingenuum esse: & hoc mulier vel eius parentes ita factum conuicerint, aut certe iudex talem probationem à parte mulieris inspexerit: dum dominus serui hanc veritatem agnouerit, nihil ipsi mulieri dampni aut calumniæ moueatur, sed si libera, & filii qui ex eis sunt procreati conditionem matris

matris sequantur. A seruo vero si voluerit non separetur, si tamen hoc & dominus serui voluerit.

XVI.

Si seruus fugiens dicat se esse ingenuum, & ob hoc mulieris ingenuæ connubio sociatur.

QVia sæpe, dum serui dominos suos fugiunt, mentientes se esse ingenuos, mulieribus ingenuis contra legum decreta in coniugio copulantur: ideo huius legis valitura promulgatione decreuimus, vt si quis seruus in fuga positus, vel quibuscunque modis de iure domini sui euagans, ad quemlibet peruenerit, vtrum ingenuum se esse dicat, aut fortasse non dicat. Et sub hac occasione ingenuæ mulieri petierit copulari. Quicquid de tam inhonesta coniunctione fuerit procreatum, conditionem patris proculdubio sequatur: vt dum eius dominus aduenerit, non solum eundem fugitiuum, sed & filios exinde progenitos, omneque eorum peculium suo debeat vindicare dominio. Similis quoque & de ancillis ordo seruandus est, quæ fugientes dominos suos viris ingenuis se copulare præsumpserint.

XVII. ANTIQVA. FLS. CIND. REX.

De his quæ seruus fugiens adquisisse videatur.

SI seruus in fuga positus, aliquid dum in ea fuga est de artificio suo vel quocunque iusto labore adquisierit, dominus eius dum eum inuenerit sibi vindicet omnia. Cæterum si cum rebus furatis eum dominus suus reppererit, nihil exinde sibi defendere poterit, sed ei qui perdidit reddere non tardabit. Si vero damnum aut quodcunq; crimen idem fugitiuus admisisse conuincitur, ille componat qui latebras ei præbuisse conuincitur.

XVIII.

De his qui præuentos seruos dominis reformare contendunt.

DVm plerique controuersiis vacare nituntur, legum quasdam sententias inique peruertunt, & pro eo quod antiqua lege decretum est, vt dum fugitiui dominus superuenerit, eum recipiat, differunt eius domino reddere fugitiuum: vt sub hac fortasse occasione dilatio prætenditur, sibi eum cum prolixitate temporis vindicent seruiturum: præsertim quia sit omnino superfluum, & pro vilis interdum serui persona dominum ducentis aut trecentis millibus vel amplius fatigari: & talis obiectio callide magis quam veraciter videtur opponi. Proinde constituentes decernimus, vt quicunque domino seu per se, siue per hominem suum requirenti fugitiuum suum & agnoscēti reddere distulerit, vel comprehensum excusserit: quatuor eiusdem meriti seruos, & eundem fugitiuum domino eius reddere compellatur. Aut si idem fugitiuus perierit, quinque proculdubio similes seruos exsoluere non moretur: vnum ex eis ille qui composuit postmodum recepturus, si vel ab ipso vel a domino suo fugitiuus inuentus, in seruitium proprii domini fuerit restitutus: ita vt si talia nesciente domino seruus admiserit, si voluerit dominus, duos eiusdem meriti seruos pro eo serui domino det. Si autem voluerit, seruus tradatur fugitiui domino perenniter seruiturus. Et talis etiam de ancillis ordo seruetur.

XVIIII.

Si ingenuus vel seruus latrones celandos susceperit.

SI quis ingenuus vel seruus sciens latrones celandos susceperit, præsentet quos celauit, & ducentos ictus accipiat flagellorum. Quod si non præsentauerit absconsos, pœnam quam illi merebantur incurrat.

XX.

Vt iudex cum omnibus rebus cum quibuscunque fugitiuum inuenerit domino aduenienti restituat.

VT id quod iudex apud reum aut fugitiuum inuenerit, absente eo qui reum aut fugitiuum persequitur, comiti ciuitatis ostendat, & sic apud se retineat, ei qui perdidit cum adfuerit redditurus.

II. TITVLVS.

DE HIS QVI AD BELLA NON VADVNT, AVT de bello refugiunt.

I.

Si hi qui exercitui præsunt commodis corrupti aliquem de expeditione domum redire permiserint, vel à domibus suis exire non coegerint.

SI thiufadus ab aliquo de thiufadia sua fuerit beneficio corruptus, vt eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in nouecuplum reddat comiti ciuitatis in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum dum sanus est ad domum dimiserit, vel de domo in exercitum exire non compulerit, reddat solidos xx. quingentenarius vero xv. & centenarius x. si certe decanus fuerit v. solidos reddere compellatur: & ipsi solidi diuidantur in centena, vbi fuerint dinumerata.

II.

Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad hostem compellunt, de domibus eorum auferre præsumpserint.

SErui dominici, id est, compulsores exercitus, quando Gothos in hostem compellunt exire, si eis aliquid tulerint, aut ipsis præsentibus vel absentibus, sine ipsorum voluntate, de rebus eorum auferre præsumpserint & hoc ante iudicem potuerit approbari, ei cui abstulerint in vndecuplum restituere non morentur. Ita tamen vt vnusquisque eorum in conuentu publicè quinquaginta flagella suscipiat.

III.

Si præpositi exercitus relicto bello, aut domum redeant, aut alios redire permittant.

SI quis centenarius dimittens centenam in hostem, ad domum suam refugerit, capitali suplicio subiacebit. Quòd si ad altaria sacra vel ad episcopum confugerit, trecétos solidos reddat comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus, & pro vita sua non pertimescat. Ipse tamen comes ciuitatis notum faciat regi, & sic cum nostra ordinatione partiantur solidi illi ad ipsam centenã, quæ ei fuerit ascripta. Ipse autem postmodũ centenarius nullomodo præponatur, sed sit sicut vnus ex decanis. Et si centenarius sine conscientia aut voluntate præpositi hostis aut thiufadi sui de centena sua ab aliquo pro beneficio persuasus aut rogatus, quemquam ad domum suã redire permiserit, vel in hostẽ vt non ambularet relaxauerit, quantum ab eo acceperit in nouecuplum comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus, satisfacere compellatur: & sicut superius diximus comes ciuitatis nobis in notitiam referre non differat, vt ex nostra præceptione diuidatur inter eos in cuius centena fuerat ascriptus. Quod si centenarius ab eo nullam mercedem acceperit, & sic eum ad domum suam ambulaturum dimiserit, ille centenarius, sicut superius est comprehensum, det comiti ciuitatis solidos x.

IV.

Si præpositi exercitus, aut relicta expeditione domum redeant, aut alios exire minimè compellant.

SI decanus relinquẽs decaniam ſuam de hoſte ad domum ſuam refugerit, aut de domo ſua cum ſanus eſt exire & ad expeditionem proficiſci noluerit, det comiti ciuitatis ſolidos x. Quod ſi alicui fortè mercedes dederit, reddet ſolidos v. comiti ciuitatis in cuius eſt territorio cõſtitutus: & ipſe comes ciuitatis notum nobis faciat, †vt cum noſtra iuſſione diuidantur inter eos in quorum centena fuerat aſcriptus. Quod ſi aliquis, qui in thiufadia ſua fuerat numeratus, ſine permiſſu thiufadi ſui, vel quingentenarii, aut centenarii, vel decani ſui de hoſte ad domum ſuam refugerit, aut de domo ſua in hoſtem proficiſci noluerit, in conuentu † metentium publicè centena flagella ſuſcipiat, & reddat ſolidos decem. †[illegible] †[illegible]

V.

Si compulſores exercitus, beneficio accepto, aliquem ſine ægritudine domi ſtare permiſerint.

SErui dominici qui in hoſtem exire compellunt, ſi ab eiſdem aliquis ſe forte redemerit, quantum ab eo acceperint, in nouecuplum comiti ciuitatis cogantur exſoluere: & eos quos rogauit num eſſet ſanus, vt eum in expeditionem non compellerent, etiam ſi ab eo nullam mercedem acceperint, illi qui eum relaxauerint reddant pro eo comiti ciuitatis ſolidos v. thiufadus vero quærat per cẽtenarios ſuos, & centenarii per decanos: & ſi potuerint cognoſcere quia per precem aut redemptionem ad domum ſuam confugerint, aut de domo in hoſtem proficiſci noluerint; tunc thiufadus præpoſito comitis ciuitatis notum faciat, & ſcribat comiti ciuitatis in cuius eſt territorio conſtitutus: vt comes ciuitatis vindictam quæ in lege poſita eſt his qui pro ſe rogant, aut qui ſe redimunt à thiufadis, vel centenariis, aut decanis, vel ſeruis dominicis, omnia ad integrum implere non differat. Quod ſi exegerit, & celauerit, & in notitiam non protulerit, omnia quæ exegerit in nouecuplum reddat. Et ſi corruptus ab aliquo vel rogatus exigere diſtulerit, in duplum de propria facultate ſati. faciat illis qui inter ſe hanc ſolutionem fuerant diuiſuri. Quòd ſi poſt exactam rem notum regi non fuerit, vt ipſe hoc iubeat in thiufadia ſua cui debeatur diuidere, aut comes ciuitatis reddere fortaſſe diſſimulet, †vndecupli compoſitione eis ſatisfacere non moretur. † in decuplo

VI.

De his qui annonas diſtribuendas accipiunt, vel fraudare præſumunt.

HOc iuſtum elegimus, vt per ſingulas ciuitates vel caſtella quicunque erogator annonæ fuerit conſtitutus, comes ciuitatis vel annonæ diſpenſator, annonam quam eis eſt daturus, ex integro in ciuitate vel caſtellis iubeat exhiberi, & ad integrum eis reſtituere non moretur. Quod ſi contigerit vt ipſe comes ciuitatis aut annonarius, per negligentiam ſuam nõ habens, aut forſitan nolens, annonas eorum dare diſſimulet, comiti exercitus ſui querelam deponant, quod annonas eorum diſpenſatores tradere noluerint: & tunc ille præpoſitus hoſtis hominem ſuum ad nos mittere non moretur. Ita vt numerentur dies ex quo annonæ eorum iuxta conſuetudinem eis impletæ non fuerint. Et tunc ipſe comes ciuitatis vel annonarius in quantum temporis eis annonas conſuetas ſubtraxerat, in quadruplum eis inuitus de ſua propria facultate reſtituat. Similiter & de his qui in thiufadia numerati fuerint obſeruari præcipimus.

VII.

Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu hoſtis excuſſerit.

QVicunque de vitæ ſuæ ſtatu deſperans inimicos fuerit aggreſſus, vt mancipia vel quodcunque genus pecuniæ aut aliarum rerum ab inimicis poſſit excutere, & certus rei dominus apud eum videatur aliquid agnoſcere, de eis ex toto duas partes pro intuitu miſericordiæ domino certo reſtituat: tertiam vero partem pro laboris ſui præmio conſequatur. Similiter & ſi quis qualecunque mancipium ab inimicis ſollicitauerit, & ipſi mancipio patrocinium aut conſilium præſtiterit, & eum

ad certum dominum perduxerit: quicunq; fuerit agnitus hoc feciſſe, decimam partem mercedis pro tali cauſa aut euentu omnino excipiat habiturus.

VIII. IN. NOMINE. DOMINI. WAMBA. REX.

Quid debeat obſeruari ſi ſcandalum infra fines Hiſpaniæ ſurrexerit.

COgit noſtræ gloriæ ſaluberrima intentio, vt ſicut in dirimendis negotiis populorum, legum eſt auctoritas promulgata: ita in rebus bellicis mutuo ſuffulta præſidio habilis ad expugnandum maneat, fraternitatis dilectione retenta. Prodeſſe enim hominibus tranquillitas noſtra non ambigit, ſi cunctorum animos ad bonum propoſitum claſſica legis tuba euocando conſtringat: ſcilicet vt quæ in præteritis non bene ordinata diſcurrunt, deinceps diſpoſita opitulante domino in melius proficiſcantur. Et ideo huius malè vſitatæ conſuetudinis mores noſtra clementia perhorreſcit, & tædiosè tolerat, quod per quorumdam incuriam frequentia occurrant patriæ dampna. Nam quotienſcunque aliqua infeſtatio inimicorum in prouincias regni noſtri ſe ingerit, dum noſtris hominibus, qui in confinio externis gentibus adiunguntur, hoſtilis ſurrexit bellandi neceſſitas: ita quidam facillima ſe occaſione diſpergunt, modò transductione loci, modò liuore odij, modò etiã impoſſibilitatis diſſimulatione ſubnixi, vt in eo prœliandi certamine vnus alteri fraterna ſolatia non impendat: & ſub hac occaſione, vt qui præſentare ſe pro publicis vtilitatibus audacter voluerit, caſu imminẽtis periculi ab aduerſariis perimatur. Ideo præſenti ſanctione decernimus, vt à die legis huius prænotato vel tempore, ſi quælibet aduerſitas inimicorum contra partem noſtram commota extiterit, ſeu ſit epiſcopus, ſiue etiam in quocunque eccleſiaſtico ordine conſtitutus, ſeu ſit dux aut comes, thiufadus aut vicarius, gardingus vel quælibet perſona, cui aut ex ipſo ſit commiſſum, vbi aduerſitas ipſa occurrerit, aut ex altero qui in ciuitate adiungitur, vel quicunque in eaſdem prouincias vel territoria ſuperueniens infra centum millia poſitus, ſtatim vbi neceſſitas emerſerit, mox à duce ſeu comite, thiufado vel vicario, aut à quolibet fuerit admonitus, vel quo modo ad ſuam cognitionem peruenerit, & ad defenſionem gentis vel patriæ noſtræ paratus cum omni virtute ſua qua valuerit non fuerit, & quibuslibet ſubtilitatibus vel requiſitis occaſionibus alibi ſe transferre vel excuſare voluerit: vt in adiutorio fratrum ſuorum promptus atque alacer pro vindicatione patriæ non exiſtat: & ſuperueniens aduerſariorum hoſtilitas aliquid dampni vel captiuitatis in populos vel in prouincias regni noſtri amodò intulerit: quiſquis tardus vel formidoloſus, vel qualibet malitia, timore vel tepiditate ſuccinctus extiterit, & ad præſtitum vel vindicationem gentis ſuæ & patriæ exire vel intẽdere contra inimicos noſtræ gentis tota virium intentione diſtulerit: ſi quiſque ex ſacerdotibus vel clericis fuerit & non habuerit vnde dampna rerũ terræ noſtræ ab inimicis illata de rebus propriis ſatis faciat, iuxta electionem principis deſtrictiori mancipetur exilio. Hæc ſola ſententia in epiſcopis, præsbyteris & diaconibus obſeruanda eſt. In clericis verò non habentib. honorem iuxta ſubtiliorem de laicis ordinem conſtitutum omnis ſentẽtia adimplenda eſt. Ex laicis verò, ſiue ſit nobilis ſiue mediocrior viliorque perſona, qui talia geſſerint, præſenti lege conſtituimus, vt amiſſo teſtimonio dignitatis redigatur protinus ad conditionem vltimæ ſeruitutis: & de eius perſona quicquid princeps vindicare voluerit, poteſtas illi indubitata manebit. Nam iuſtũ eſt, vt qui nobilitatem generis ſui & ſtatum patriæ, quod priſcæ gentis adquiſiuit vtilitas, conſtanti animo vendicare nequiuit, legis huius ſententia feriatur, qui nobiliter ſuperioribus culpis adſtrictus degenerat, qui inutilis repperitur. De bonis autem tranſgreſſorum, laicorum ſcilicet atq; etiam clericorum qui ſine honore ſunt, id decernimus obſeruandũ: vt qui deinceps hoc fortaſſe commiſerint, inde cuncta dampna terræ noſtræ vel his qui mala pertulerint ſarciantur, vt rectè doleat, & dignitatem ſe amiſiſſe nobilium, & prædiã facultatum, cuius maligna vel timida factio, nec lædentem repulit hoſtem, nec ſe oſtendit in aduerſariorum conuerſione virilem. Nam & ſi quilibet infra fines Hiſpaniç, Galliæ, Galliciæ, vel in cunctis prouinciis quæ ad ditionem noſtri regiminis pertinent, ſcandalum in quacunque parte contra gentem vel patriam noſtrumque regnum vel etiam ſucceſſorum noſtrorum mouerit aut mouere voluerit, dum hoc in vicinis locis ipſius partis iuxta numerum milliorum ſupraſcriptum nuntiatum fuerit: aut etiam ſpecialiter quiſquis ille à ſacerdotibus, clericis, ducibus, comitibus, thiufadis, vicariis, vel quibuslibet perſonis iuxta ordinem ſupraſcriptum admonitus fuerit, vel ad ſuam cognitionem quoquomodo peruenerit: & ſtatim ad vindicationem aut regis, aut gentis & patriæ, vel fidelium præſentis Regis contra quem ipſum ſcandalum excitatum extiterit, non citata deuotione occurrerit, & præſtitum ſe in eorum adiutorio ad deſtruendum

dum exortum scandalum non exhibuerit: si episcopus vel quilibet ex clero fuerit, aut fortasse ex officio palatino, in quocunque sit ordine constitutus, vel quælibet persona fuerit dignitatis, aut fortasse inferior, huius infidelitatis impublicatus scelere, non solum exilio relegetur, sed & de eorum facultatibus quidquid censura regalis exinde facere vel iudicare voluerit, arbitrio illius & potestati per omnia subiacebit. Illos tantum a superioribus capitulis lex ista indemnes efficiet, qui ita ab infirmitate fuerint prægrauati vt progredi vel proficisci in consortio fidelium secundum superiorem ordinem minime possint. Qui vero & si ipsi morbis quibuslibet fuerint præpediti, omnem tamen suam virtutem in adiutorio episcoporum vel clericorum atque fratrum suorum sinceriter pro vtilitate regiæ potestatis, gentis & patriæ fideliter laborantium dirigebunt. Quod si hoc non fecerint, superiori sententia pariter cum transgressoribus feriantur. Persona autem illa tunc erit a superscripta dampnatione innoxia, dum per idoneum testem conuicerit ita se esse per ægritudinem impossibilem, vt nullum habuisset in tempore præstandi vel proficiscendi vigorem: vt vitium, quod ex præteritis temporibus male vsque hactenus inoleuerat, & seuera legis huius censura redarguat, & consors atque vnanimis assensio quietem plebium & patriæ defensionem adquirat.

DATA ET CONFIRMATA EST LEX DIE KALENDARVM NOVEMBRIVM, ANNO FELICITER SECVNDO REGNI NOSTRI.

VIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De his qui in exercitū constituto loco vel tempore definito non successerint aut refugerint, vel quæ pars seruorum vniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

SI amatores patriæ hi proculdubio approbãtur qui se periculis vltroneè pro eius liberatione obiiciunt, cur desertores potius non dicãtur, qui vindicatores eius esse non desistunt. Nam quando hi tales voluntarie terram saluaturi credendi sunt, qui etiam † animo acri pro liberatione patriæ non insurgunt, dum aut de bellica profectione se differunt, aut (quod peius est) remorari contra monita cupiunt, vel destituti contra ordinē proficiscuntur: cum quidam illorum laborandis agris studentes, seruorum multitudines cædunt, & procurandæ salutis suæ gratia nec vigesimam quidem partem suæ familiæ secum ducunt. Quin potius auctiores volunt fieri fruge, quam corporis sospitate: dum sua tegunt & se destituunt, maiorem diligentiam rei familiaris quam experientiam habentes in armis, quasi laborata fruituri possideant, si victores esse desistant. Consulendum est ergo talibus per disciplinam, quos studia vtilitatis propriæ non inuitant. Vnde id cunctis populis regni nostri sub generali & omnimoda constitutione præcipimus, vt in constituto ac præfinito die vel tempore, quo aut princeps in exercitum ire decreuerit, aut quemlibet de ducibus vel comitibus profecturum in publica vtilitate præceperit: quisquis ille siue admonitionem cuiuslibet suscipiat, seu etiam nec admonitus, qualibet tamen cognitione id sentiat, vel quocunque sibi indicio innotescat, quo in loco exercitus bellaturus accedat, domi vlterius residere non audeat, vel qualemcunque remorationem vel excusationem profecturus exhibeat: sed definitis locis atque tēporibus iuxta quod eum vel iussio principalis monuerit, vel admonitio ducis vel comitis: vicarii seu cuiuslibet curam agentis tetigerit, præstitum se vnusquisque definito loco vel tempore exhibeat. Iam vero si quisquis ille admonitus vel etiam si nec admonitus & tamen qualibet cognitione sibimet innotescente non nescius, aut progredi statim noluerit, aut definitis locis atque temporibus præstitus esse destiterit, si maioris loci persona fuerit, id est dux, comes siue etiam gardingus, a bonis pro his ex toto priuatus, exilii relegatione iussu regio mancipetur: ita vt quod principalis sublimitas de rebus eius iudicare elegerit, in suæ persistat potestatis arbitrio. Inferiores sane vilioresque personæ, thiufadi scilicet, omnisque exercitus compulsores, vel hi qui compelluntur, si aut in exercitum venire distulerint, aut in loco vel tempore constituto minime occurrerint, vel proficisci neglexerint, seu de expeditione publica quocunque fraudis commento effugiendo se subtraxerint, non solum ducentenis ictibus flagellorum verberati, sed & turpi decaluatione fœdati, singulas insuper libras auri cogantur exsoluere quas principalis potestas cui largiri decreuerit, sui maneat incunctanter arbitrii. Quod si non habuerit vnde hanc compositionem exsoluat, tunc regiæ potestatis sit licitum huiusmodi transgressorem perpetuæ seruituti subiicere: vt

† a monitis.

quod de eo suisque ordinare decreuerit, habeat sine dubio potestatē. Illos sane ab huiusmodi legis sententia decreuimus permanere innocuos, quos aut principalis absoluerit iussio, aut minoris adhuc ætatis retinuerit tempus, aut senectutis vetustas, aut etiam ægritudinis cuiuscunque grauida represserit moles. Si tamen is qui in ægritudinis langore in exercitum proficisci nequit, omnem virtutem rei suæ ipse ægritudine prægrauatus, secundum legis huius institutionem, in publicis vtilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Nunc vero quia de generali omnium progressione prædiximus, restat vt de progressorum virtute vel copiis institute ponamus. Et ideo id decreto speciali decernimus, vt quisquis ille est, siue sit dux siue comes atque gardingus, seu sit Gothus siue Romanus, necnon ingenuus quisque, vel etiam manumissus, seu etiam quislibet ex seruis fiscalibus, quisquis horum est in exercitum progressurus, decimam partem seruorum suorum secum in expeditionem bellicam ducturus accedat: ita vt hæc ipsa pars decima seruorum non in armis existat, sed vario armorum genere instructa appareat: Sic quoque vt vnusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit partem aliquam, zauis vel loricis munitam: plærosque vero scutis, spatis, † scramis, lanceis, sagittisque instructos quosdam etiam fundarum instrumentis, vel cæteris armis, quæ nouiter forsan vnusquisque à seniore vel domino suo iniuncta habuerit, principi, duci, vel comiti suo præsentare studeat. Si quis autem extra hanc decimam partem seruorum suorum in exercitus progressionē accesserit, omnis ipsa decima pars seruorū eius studiose quæsita atque descripta: quidquid minus inuentū fuerit de hac instituta decima parte seruorum in bellicam vnumquemque secum expeditionem duxisse, in potestate principis reducendum est: vt cui hoc idem princeps prælargiri decreuerit, in eius subiaceat potestate. Quicunque vero ex palatino officio ita in exercitus expeditionem profectus extiterit, vt nec in principali seruitio frequens adsistat, nec in vuardia cum reliquis fratribus laborem sustineat, nouerit se legis huius sententia feriendum: excepto si eam manifesta languoris ostensio comprobauerit morbidū. Nam & si quisque exercitalium in eandem bellicam expeditionem proficiscens minime ducem aut comitem suum aut etiam patronum suum secutus fuerit: sed per patrocinia † diuersorum se dilatauerit: ita vt neque in vuardia cum seniore suo persistat, nec aliquem vtilitati publicæ profectum exhibeat: non ei talis profectio imputanda est, sed superiorum ordinem, quæ de vilioribus inferioribusque personis in hac lege decreta sunt, in semetipsum nouerit sustinere. His igitur ordinatis atque compositis restat vt frænum cupiditati eorum ponamus, quos ad peragenda negotia vtilitatis nostræ impingimus. Et ideo nullus dux comes, thiufadus, seu quislibet cōmissos populos regēs, accepto beneficio vel qualibet occasione, seu pessimæ voluntatis, quemquam de suis subditis de bellica profectione dimittat, aut admonitiones ipsas quæ fieri debent progressione exercitus, vel indictione armorum, sub ista quasi admonitionis occasione interserant, vnde quemquā illorū militare præsumat. Nā quisq; talia agens pro his (vt dictum est) causis a quolibet aut oblatum quodcunque perceperit, aut ipse cuicunq; exegerit: & quidē si de primatibus palatii fuerit, & illi a quo tale accepit, in quadruplum satisfaciat, & principi pro eo solo quo se munificare præsumpsit libram auri soluturum se nouerit. Minores vero personæ, ab honore vel dignitate ingenuitatis priuatæ, in potestatem principis sunt redigendæ: vt quod de eis vel de rebus eorum iudicare elegerit, suæ subiaceat modis omnibus potestati.

†scramis.

†seruitium.

III. TITVLVS.

DE HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVM FACIVNT.

I.

Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

NVllus de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstrahere, nisi ad ecclesiam confugiens armis se fortasse defensare voluerit.

II.

Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

QVi ad ecclesiæ porticus confugerit, & non deposuerit arma quę tenuit: si fue-

fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam, nec vllam calumpniam pertimescat.

III.

De dampno hominem ab ecclesia abstrahentis.

SI quis de altaribus seruum suum aut debitorem non traditum sibi à sacerdote vel ab ecclesiæ custodibus, violenter distraxerit: si honestioris loci persona est, vt primùm de eo iudici fuerit relatum altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exsoluere solidos cētum. Inferioris vero loci persona det solidos xxx. Quod si non habuerit vnde persoluat, correptus a iudice, in cōuentu c. flagella suscipiat. Dominus verò seruum siue creditor debitorem recipiat excusatum.

IIII.

Vt debitor siue reus de ecclesiā nōn abstrahantur, sed quæ sunt debita reddant.

EOs qui ad ecclesiam vel ecclesiæ porticus confugerint, nullus contingere præsumat: sed præsbytero vel diacono repetat, vt reformet. & seu debitor, seu reus qui confugerit, si non meretur occidi, apud repetentem ecclesiæ cultor interueniat, vt ei veniam det, & exoratus indulgeat. Quod si debitor aliquis ad ecclesiam cōfugerit, eum ecclesia non defendat: sed præsbyter aut diaconus debitorem sine dilatione restituat: ita vt ipse qui debitum repetit, nequaquam cædere aut ligare eum præsumat, qui ad ecclesiæ auxiliū decucurrit: sed præsente presbytero vel diacono constituatur intra quod tempus ei debitum reformetur. Quod licet ecclesiæ interuentui religionis contemplatione concedatur, aliena tamen retinere non poterunt. De homicidis autem, maleficis aut veneficis in eorum titulis leges sunt requirendæ.

DE DIVISIONIBVS ET TEMPORIBVS ATQVE LIMITIBVS, LIBER DECIMVS.

I. TITVLVS.

DE DIVISIONIBVS ET TERRIS AD PLACITVM DATIS.

I. ANTIQVA.

Vt valeat semel facta diuisio.

Aleat semel facta diuisio iusta, vt nulla in postmodum immutandi admittatur occasio.

II.

De non reuocanda diuisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si idoneo teste conuincat.

Diuisionem factam inter fratres, etiam si sine scriptura inter eos conuenerit, permanere iubemus: dummodo à testibus idoneis comprobetur: & diuisio ipsa plenam habeat firmitatem.

III. ANTIQVA.

Vt quod a pluribus & melioribus in diuisione est constitutum, à paucis & deterioribus non liceat immutari.

SI plures fuerint in diuisione consortes, quod à multis vel à melioribus iustè constitutum est, a paucis vel deterioribus non conuenit aliquatenus immutari.

IIII. FLS. VNS. REX.

Vt liceat vni heredi respondere, si ab aliquo petitur: & petere, si causa qualicunque compellitur.

CVm priscæ legis auctoritate fuerit constitutum, vt is qui ad dicendam causam compellitur, non nisi præsente eo, qui religiosè consors est, audiatur: satis ex hoc peritorum negotia superfluè conspeximus dilatari: cum ad dicendam causam pro sua vnusquisque persona sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio prætenditur, pro consorte tricennalis obuiet annositas petitori: prouidentissima deliberatione sancimus, vt remota excusatione consortium, tam pro eorum quam pro sua persona, is qui iudicia iter pro communibus rebus fuerit appellatus respondeat, nec vllum præiudicium consortis absentia, si coheres eius iustissimè seu etiam per commentum aut per ignauiam fuerit superatus, incurrat: sed si separare negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique supra fatæ legis tam inconuenienti sententia, hoc salubre decretum per vniuersos regni nostri populos omni decernimus reuerentia valiturum. Ac similis etiam ordo seruabitur, si vnus forsitan ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

V.

Si placitum quis diuisionis irrumpat, diuisam partem vsurpans.

QVi placitum diuisionis irruperit, & quamlibet partem alienæ portionis inuaserit, tantum de suo, quantum de alieno occupauit, amittat.

VI.

Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.

SI quis domino sciente vel consentiente vineam in consortis terra plantauerit aut domum fecerit, vel certè si ipse qui vineam plantat vel domũ facit, aut ignorauit quod portio sit consortis: dum hoc aut testibus aut iuramento firmauerit, aliud tantum paris meriti domino illi in cuius terra vineam plantauit, restituat, & qui posuit vineam securus obtineat. Si verò domino contradicente plantauerit, iuste perdat qui rem alienam domino contraeunte plantauit. Similis etiam de ædificiis forma seruetur. Hoc tamen adiicimus, vt si quicunque alteri terram vendiderit, aut donauerit, siue commutatam acceperit, quæ tamen reperiatur quandoquidem non iuris eius fuisse qui dedit, si ille qui terram ipsam acceperit in eadem terra domum ædificauerit, aut vineam plantauerit, siue oliueta, † horta, vel * pomaria fecerit, siue etiam si quid vtilitatis ibi aut laboris adiecerit: & dominus terræ illius, cui terra ipsa debita fortasse manebat, callidum se seruans contestari noluit, aut fortasse lònge commanens idipsum aut nescierit aut contestari neglexerit: vt in postmodũ laboratũ ibi auferre aliquid possit, dum hoc ipse cuius eandem terram èsse patuerit, coram iudice propulsauerit, ab auctore qui terram ipsam iniuste alteri dedit, alteram & similem terram in duplo recipiat: & ille qui in eadem terra labores suos exercuit, id quod laborauit nullo modo perdat.

† ...et.
* pomeria.

VII.

VII.

Si vineam in aliena terra quis plantauerit, in qua ſortem non habet.

QVi vineam in alieni fundi territorio, in quo ipſe conſors non eſt, ſine permiſſione domini, ſiue per vim, aut forſitan domino neſciente, vel abſente plantauerit: etiam ſi ei contradictum non fuerit, vineam quam plantauit amittat: Quia ſufficere ei debet, quod ad duplationem rei non addicitur, qui aliena peruaſiſſe dinoſcitur.

VIII.

De diuiſione terrarum facta inter Gothum & Romanum.

DIuiſio inter Gothum & Romanum facta de portione terrarum ſiue ſiluarum, nulla ratione turbetur, ſi tamen probatur celebrata diuiſio: nec de duabus partibus Gothi aliquid ſibi Romanus præſumat aut vendicet: Aut de † terra Romani Gothus ſibi aliquid audeat vſurpare aut vendicare: niſi quod de noſtra forſitan ei fuerit largitate donatum. Sed quod à parentibus, vel vicinis diuiſum eſt, poſteritas immutare non tentet. † tertia.

VIIII.

De ſiluis inter Gothum & Romanum indiuiſis relictis.

DE ſiluis quæ indiuiſæ forſitan reſederunt, ſeu Gothus ſeu Romanus eas aſſumpſerit, & fortaſſe fecerit culturas: ſtatuimus vt ſi adhuc ſilua ſupereſt, vnde paris meriti terra eius cui debetur portioni debeat compenſari, ſiluam accipere non recuſet. Si autem paris meriti quæ compenſatur, ſilua non fuerit, quod ad culturam ſciſſum eſt diuidatur.

X.

Quod ea quæ ſeruus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit.

QVidquid ſeruus domino iubente diuiſerit vel fecerit, excepto quod lex permittit, firmum non eſſe iubemus: ſi id dominus ſerui noluerit cuſtodire.

XI.

Qui terras ad canonem acceperit, placitum ſeruet.

TErras quæ ad placitum canonis datæ ſunt, quicunque ſuſcepit, ipſe poſſideat, & canonem domino ſingulis annis qui fuerit defunctus exſoluat. quia placitum non oportet interrumpi. Quòd ſi canonem conſtitutum ſingulis annis implere neglexerit, terras dominus pro ſuo iure defendat. quia ſua culpa beneficium quod fuerat conſecutus, amittat: quia placitum non impleſſe conuincitur.

XII.

De terris quæ definito annorum numero per placitum dantur.

SI per precariam epiſtolam certus annorum numerus fuerit comprehenſus, ita vt ille qui ſuſceperit terras, poſt quodcunque tempus domino reformaret: iuxta conditionem placiti terras reſtituere non moretur.

XIII.

Si ille qui ad placitum accepit terras, extendat culturas.

QVi ad placitum terras ſuſcepit, hoc tantum teneat, quod eum terrarum dominus habere permiſerat, & amplius non præſumat. Quod ſi culturas ſuas longius extẽdiſſe cognoſcitur, & ſibi alios ad excolendos agros fortaſſe coniunxerit: aut plures filij vel nepotes in loci ipſius habitationem ſucceſſerint: aut campos quos ei dominus terræ non præſtiterat occupauerit: aut ſiluã quæ ei data non fuerat propter excolendos agros, aut concluſos, aut facienda forſitan prata ſucciderit: quidquid amplius vſurpauit quàm ei præſtitum probatur, amittat: & in domini conſiſtat arbitrio, verùm canon addatur, an hoc quod domino præſtitit, dominus ipſe poſſideat. Quod ſi tantummodo alicui ager ſit datus, & data ſilua vel campus non fuerit: ſine domini iuſſu nihil de ſilua vel cãpo qui agrum cepit, vſurpet.

XIIII.

Si inter eum qui dat & accipit terram aut ſiluam contentio oriatur.

SI inter eum qui accipit terras vel ſiluas, & qui præſtitit, de ſpatio vnde præſtiterit,

fuerit orta contentio: tunc si superest ipse qui præstitit, aut si certe mortuus fuerit, eius heredes præbeant sacramenta, quod non amplius auctor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendũt. Et si postea quam iurauerint, præsentibus testibus eis quæ obseruẽtur signa constituant: vt pro ea re nulla deinceps accedat causatio. Si vero consortes eius non dignentur iurare aut forte noluerint: vel aliquam dubietatem habuerint, quantum vel ipsi dederint vel antecessores eorum : ipsos aut animas suas non condempnent, nec sacramentum prę̃stẽt: sed ad tota aratra, quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes dare debent: ea tamẽ conditione, vt quantum occupatum habuerint, vel cultum mixu quinquaginta aripennes concludant, nec plus quã in eisdem mensuratum fuerit aut ostensum, nisi terrarum dominus forte præstiterit, audeant vsurpare. Quod vero amplius vsurpauerint, in duplum reddant inuasa.

XV.

Qui ad colendam terram accepit, sicut ille qui terram dedit, ita & censum exsoluat.

QVi accolam in terram suam susceperit, & postmodum contingat, vt ille qui susceperat, cuicunque tertiam reddat, sicut & patroni eorum, qualiter vnum quemque contigerit.

XVI.

Vt si Gothi Romanorum tertia quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

IVdices singularum ciuitatum, villici, atque præpositi, tertias Romanorum ab illis qui occupatas tenent auferant, & Romanis sua exactione sine aliqua dilatione restituant: vt nihil fisco debeat deperire. Si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluserit.

XVII. FL. CIN. REX.

De mancipiorum agnitionibus diuidendis, atque eorum peculiis partiendis aut decernendis.

PRouidentissimi iustique iuris est, vt formam inueteratæ censuræ, quæ ab æquitatis ratione dissentit, nouellis etiam sanctionibus emendemus. Nec immerito prius nascendi causas expedit arbitrari, & ita demum legẽ ponere nascituris. Si enim filius ab vtroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter naturę lege compellimur agnitionem ancillæ, quæ seruo alieno iuncta peperit, inter vtrosque dominos æqualiter diuidendam. Quod si vnus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus: quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deseruire: iste filius apud matrem vsque ad ætatis annum duodecimum edoceatur, donec ætas eius in exercendis laboribus ferre seruitium pubertatis incipiat. Post hæc autem dominus ancillæ domino serui, cui hæc ancilla coniuncta est, pretium ex medietate persoluat, quantum isdem filius à bonis hominibus valere fuerit æstimatus. Similis forma seruetur & de cæteris filiis, qui in pari numero fuerint procreati. Peculium vero mobilis rei, quod seruus & ancilla profligauerint sub contubernio constituti, ad vtrosque dominos decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini, ad cuius ius idem seruus vel ancilla non pertinent, præter ædificium agrumque vel aliquid quod esse possit immobile, à seruis talibus in re mobili fuerit conquisitum: non aliter quam agnationem rem huiusmodi æqualiter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si vnus ex his dominis contubernia famulorum conatus fuerit irrumpere, statim eos separare non differat: ea tamen conditione seruata, vt postquam ad dominorum cognitionem contubernia seruorum peruenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseuerare noluerit, infra anni spatium ipsum contubernium resoluere non morentur. Cæterum si hoc rationabile tempus, quod hac lege indultum est, negligentia dominorum excesserit: quidquid post expletum annum fuerit procreatum, vtrique domino æqualiter sexus, numeri vel ætatis contropatione nouerit diuidendum. Quod si super annum tempus excesserit, & hoc vnus dominus vel ambo nescierint: quodcunque nasci potuerit, similiter in diuisionis æquali portione manebit.

XVIII.

quæ vt refelli possit compendio breuitatis vti conuenit. Omnis ergo res quæ mobilis immobilisque consistit, cuiuscunque fuerit generis, siue formæ: an peculii, an peculiaris nomen habuerit, vnius intelligentiæ vim euidentiamque obtineat: vt ex hoc omnia de mobilibus immobilibusque intentio conquiescat.

XIX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si pro acceptis rebus promissio non soluatur.

SI quis terram, vineam aut aliquã rem aliam pro decimis, vel quibuslibet commodis, præstationibusq; reddendis, per scripturam aut quamcunq; definitionem, ita ab alio acceperit possidẽdam: vt ille qui dat sic sub alicuius exsolutionis debito det, ne videatur huius rei suæ vsum amittere voluisse: sed quidquid debet, qui rem accepit etiam sine sollicitudine domini ipse sollicite reddat. Nam quamuis consuetudo vel promissio exsoluta non fuerit, de rebus suis pars domini excludi non poterit. Quia non voluntate istius qui dedit, sed fraude illius qui rem accepit, videtur commotio rei domino commoueri. Si vero ille qui rem accepit consuetudinem aut promissionem differat adimplere: quodcunque de promisso vel constituto debet, rei domino in duplum exsoluat. Nam si ita reddere promissum aut consuetum dissimulet debitum, vt dominum rei legum tempus excludat, vsque ad quinquaginta annos rem suam cum augmento solius laboris quod illic fecit amittat.

II. TITVLVS.

DE QVINQVAGENARII ET TRICENARII TEMPOris temptatione.

I.

Ne post quinquaginta annos sortes Gothicæ vel Romanæ amplius repetantur.

ORTES Gothicæ & Romanæ, quæ intra quinquaginta annos non fuerint reuocatæ, nullomodo repetantur.

II.

Ne mancipia fugitiua post L. an. ad seruitium reuocentur.

MAncipia fugitiua, quæ intra L. annos inuenta non fuerint, non liceat ad seruitium reuocare.

III.

Vt omnes causæ tricennio concludantur.

OMnes causas, siue bonas, siue malas, aut etiam criminales, quæ intra XXX. annos definitæ non fuerint, vel mancipia quæ in contentione posita fuerint, aut sunt, ab alio tamen possessa, si definita atque exacta non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis autem post hunc XXX. annorum numerum causam mouere tentauerit, iste numerus ei resistat, & libram auri † cui Rex iusserit coactus exsoluat. †tem.

XIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt exceptis fiscalibus seruis tricennale tempus valeat in omnibus causis.

SÆpe contemptis in debita re solutio iuris euanescere facit statutum tempus iustæ possessionis & quod nulla generis nobilitas decorauit, indebita licentia libertate contradicit. Tricennalis ergo transcursio temporum eum iam sic constanter inoleuerit in negotiis actionum, vt non iam quasi ex instructione humana, sed veluti ex ipsa rerum processisse natura videatur: ideo valitura sanctionis huius æternitate decernitur, vt si per tricennii tempus, seu fiscus de † quorumlibet iure quodcumque tenuerit, seu quislibet de fisci extra mancipia fiscalia aut cuiuspiã rebus aliquid fortasse possedo- †quolibet.

rit, perenni sibimet iure vendicet & retentet. Nec contra hunc numerum (in quo etiam veritas perfectè completur ætatis) attentet commoueri vox cuiuscunque petitionis. Serui verò fisci, quorum de stirpe seruili euidens origo patuerit, quamuis resoluti atque per diuersa vagantes nihil in pensione tributi persoluerint: quamuis fuga vel latebris, seu patrocinio quorumcunque defensi latuerint, seruitutis conditionem non erunt penitus euasuri, sed in originem pristinam absque temporum præiudicio redigēdi. Ab huius sententia legis illis tantummodo segregatis, qui percipere valuerunt regia collatione remedia libertatis.

FL. CIN. REX.

De interruptione tricennii.

SÆpe proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius. Nam quod xxx. quisque annis expletis absque temporis interruptione possidet, nequaquam vlterius per repetentis calumpniam amittere potest. Vt ergo tam petenti quam possessori hinc competenter possit esse consultum, id ab omnibus obseruandum est: vt quicunque rem quæ ab alio per quindecim annos aut suprà, infrà triginta tamen possessa est, sui iuris esse astruxerit: & possessor fortasse siue à iudice siue à repetente commonitus, vel reddere distulerit, vel rationabiliter responsum parare contempserit, aut quamcunque dilationem videatur afferre: siue etiam eiusdem rei quæ petitur absentem possessorem, hoc est in alia prouincia, aut in expeditione publica positum esse constiterit: tunc iudex re id quod reposcitur, id est, siue possessio siue quodcunque fuerit, pro interruptione temporis corā duobus testibus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret: ita vt si iudex rem ipsam petenti saionis instantia præceperit consignari, per epistolam manu sua subscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet. Et si forte possessio est vbi repositio alicuius substantiæ sit, ne per rationales excusatio fiat, anulo iudicis aut saionis qui locum consignat, eadem ostia, vbi res est reposita, per illos octo dies maneant obsignata. Et ille qui accepit, octo tantum diebus possideat, & nihil exinde expendere aut euertere vel alienare præsumat: sed in eo tantum loco quidquid voluerit aut potuerit laboris exerceat. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo quem possidentem inuenerat indubitanter apprehendendam, & nullam ex hoc ille qui octo diebus possedit, calumpniam pertimescat: ita tamen vt si vel ipse, vel pars eius aut posteritas infra xxx. annos à die interrupti temporis rem quam sibi consignari poposcerat, sui iuris esse conuincat. Nam si conuinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem qui superstes est, vt qui dominium alienum inquietauit, rei domino velut iniustus satisfaciat petitor. Aut si aliquod expenderit aut euerterit, in quadruplum reddere compellatur. Parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc vlterius calumpnia moueatur: illa euidentissime conditione taxata, vt si per diuersas res, aut in diuersis locis hæc de qua agitur fuerit dispersa facultas, & ex omnibus his quæ ad eandem pertinent repetitionem vnumquemque fuerit secundum legis præsentis decretum à iussione iudicis consignatum, pro traditione teneatur omnium rerum.

Exemplar epistolæ informationis.

ILle iudex saioni illo, Informamus te, vt locum illum, quem ille repetit, & nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem, corā duobus aut tribus ingenuis illi consignes, octo tantum diebus possidendum: ita vt si aliquid ibi repositionis habetur, & anulo domini sui non est signatum, propter auferendam excusationem rationalium per illos octo dies anulo tuo maneat obsignatum. A te verò nihil exinde aliquatenus auferatur.

VI. FLS. RCDS. REX.

Ne tricennale tempus impediat religatis.

QVantò pressuris conditio vrgetur humana, tanto multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humanæ. Quapropter cum quisque nobilis atque inferior, ingenuus siue etiam seruus, regio iussu in custodiam vel exilium extiterit deputatus, & contingat eum quandoque aut liberationem inuenire, aut ad sua bona reuerti: si quamcunque rem in repetitione videatur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquagenario annorum numero in eius actione iūgatur, quod ipsa

ipse in custodia vel in exilio fuisse dinoscitur: sed remoto omni illo tēpore, quo euidenter eidem personæ in pressuris & in penuria constitutæ sibi debitum negotium prosequi non licuit. De cætero vero iuxta legum decreta vel tempus in eius obiectione legalis ordo maneat constitutus.

III. TITVLVS.

DE TERMINIS ET LIMITIBVS.

I.

Vt termini & limites conseruentur.

ANTIQVOS terminos & limites sic stare iubemus, sicut antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione diuelli.

II.

De collisis & euulsis limitibus.

QVi studio peruadendi limites complanauerit, aut terminos fixos fuerit ausus euellere: si ingenuus est, per singula signa vel notas XX. solidos cui fraudem fecit cogatur inferre: si seruus est, per singula signa L. flagella suscipiat. Si quis dum arat, aut pomaria vel vineam plantat, terminum casu non voluntate conuellerit, vicinis præsentibus restituat terminum: & postmodum ex hoc nullum dampnum aut periculum vereatur.

III.

Quid obseruetur, si de terminis contentio oriatur.

QVotienscunque de terminis fuerit orta contentio, signa quæ antiquitus constituta sunt oportet inquiri: id est, aggeres terræ siue arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse constructas atque congestas: lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis euidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hæc signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias vocant, conuenit obseruari: sed illæ quæ antiquitus probantur incisæ.

IV. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si alter intra terminos alienos possidere dicatur.

SI quis intra terminos alienos, per absentiam aut per ignorantiam domini, partem aliquam fortè possederit: ita vt diuturna mansio, ac sic etiam multo tēpore inolita, vel amplius quàm L. annis hominum, partis eius habitatio publice & immobiliter consistere aut permanere nullatenus comprobetur: statim cum per antiqua signa euidentibus inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformanda. Nec contra signa euidentia debitum dominium vllum longæ possessionis tempus excludat: sed hoc si ex his contendentibus vnius possessoris siue auctorū eius dominiū reperiatur aduenisse postremū. Nā si tanta tēpora excesserint, vt nec ipsi nec auctores eorū nouerint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit: sed nec per testem aut per scripturā poterit postremus possessor ostendi: quia † dubium primæ possessionis patet indiciū, vnusquisq; quod possidet irreuocabiliter possidebit. Verùm vbi vnus possessor sine alterius domini mansionibus publicè possidens per euidentia signa locum ex integro indicare videtur: nulla ratio sinit, vt quamuis per longa tempora eius possessionis integritas decerpatur. Vnde si alter illic, sed per præsumptiuam, introduxerit nouitatem, nihil nocere poterit possessori. Si verò idem aliena appetens, aliquid ex hoc repetit, non præsumptiuè sed per iudicium, si meretur obtineat. Nam si incondite & improuise attentet aliquatenus accedere velle: liceat hunc domino verè, vt violentum accusare aut inuasorē, per iudicium legibus abdicare. † [illegible]

V.

Vt si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat.

SI quodcunque ante aduentum Gothorum de alicuius fundi iure remotum est: &

aliquam possessionem, aut vēditione, aut donatione, aut diuisione aut aliquā transactione translatum est: id in eius fundi, ad quem a Romanis antiquitus approbatur adiunctum, iure constat. Cùm autem proprietas fundi nullis certissimis signis aut limitibus probatur, quid debeat obseruari eligat inspectio iudicum quos partium consensus elegerit: ita vt iudex quos certiores agnouerit vel seniores, faciat eos sacramenta præbere, quòd terminos sine vlla fraude demonstrauerint. Et tamen nullus nouum terminum sine consortis præsentia aut sine inspectore constituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnum peruasionis excipiat quod legibus continetur. Si verò id seruus admiserit domino nesciente, cc. flagella publicè extensus accipiat, & nullū ex hoc præiudicium domino computetur.

DE ÆGROTIS, MEDICIS, MORTVIS ATQVE TRANSMARINIS MERCATORIBVS, LIBER VNDECIMVS.

I. TITVLVS.

DE MEDICIS ET ÆGROTIS.

I.

Ne absentibus propinquis mulierem medicus flebotomare præsumat.

NVLLVS medicus sine præsentia patris, matris, fratris, filii, aut auunculi, vel cuiuscunq; propinqui, mulierem ingenuam flebotomare præsumat: excepto si necessitas emerserit ægritudinis, vbi etiam contingat supradictas personas minimè adesse, tunc aut coram vicinis honestis, aut coram seruis aut ancillis idoneis, secundum qualitatem ægritudinis, quæ nouit pendat. Quod si aliter præsumpserit, decem solidos propinquis aut marito coactus exsoluat. quia difficillimum non est, aut sub tali occasione ludibrium interdum adhærescat.

II.

Ne medicus custodia retentos visitare præsumat.

NVllus medicorum vbi comites, tribuni, aut iudices, aut villici in custodiam retruduntur introire præsumat sine custode carceris: ne illi per metum culpæ suæ mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his ab ipsis medicis datum vel indultum fuerit, multum publicis rationibus deperit. Si quis hoc medicorum præsumpserit, sententiam cum vltione percipiet.

III.

Si medicus pro ægritudine ad placitum expectetur.

SI quis medicum ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando poposcerit: vt viderit vulnus medicus, aut dolores agnouerit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum suscipiat.

IIII. ANTIQVA.

Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

SI quis medicus infirmum ad placitum susceperit, cautionis emisso vinculo infirmum restituat sanitati. Certè si periculum contigerit mortis, mercedē placiti penitus non requirat, nec vlla inde vtriq; parti calumnia moueatur.

V.

Si de oculis medicus ypocismata tollat.

SI quis medicus ypocisma de oculis abstulerit, & ad pristinam sanitatem perduxerit infirmum, v. solidos pro suo beneficio consequatur.

VI.

Si per flebotomum ingenuus vel seruus mortem incurrat.

SI quis medicus dum flebotomum exercet, ingenuum debilitauerit, c. solidos coactus exsoluat. Si vero mortuus fuerit, continuo propinquis tradendus est, vt quod de eo facere voluerint habeant potestatem. Si verò seruum debilitauerit aut occiderit, huiusmodi seruum restituat.

VII. ANTIQVA.

De mercede discipuli.

SI quis medicus famulum in doctrina susceperit, pro beneficio suo duodecim solidos consequatur.

VIII. ANTIQVA.

Ne indiscussus medicus custodiæ deputetur.

NVllus medicum inauditum (excepta homicidii causa) in custodiam retrudat. Pro debito tamen sub fideiussore debet consistere.

II. TITVLVS.

DE INQVIETVDINE SEPVLCHRORVM.

I.

De violatoribus sepulchrorum.

SI quis sepulchri violator extiterit, aut mortuum expoliauerit, & ei aut ornamenta aut vestimenta abstulerit: si liber hoc fecerit, libram auri coactus exsoluat hæredibus mortui, & quæ abstulit reddat. Quod si hæredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre: & præterea c. flagella suscipiat. Seruus verò, si hoc scelus admiserit, ducenta flagella suscipiat, & insuper flammis ardentibus exuratur: nihilominus redditis cunctis quæ ausus est abstulisse.

II.

Si sepulchrum mortui auferatur.

SI quis mortui sarcofagum abstulerit, dum sibi vult habere remedium: duodecim solidos iudice insistente heredibus mortui cogatur exsoluere. Quòd si domino iubente seruus hoc admiserit, dominus pro seruo componere non moretur. Seruus vero, si ex sua voluntate hoc admiserit, nihilominus c. flagella suscipiat: & quod tulerat, & loco & corpori proprio reformetur.

III. TITVLVS.

DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBVS.

I.

Si transmarini negotiatores furtiua vendere detegantur.

SI quis transmarinus negotiator aurum, argentum, vestimenta, vel quælibet ornamenta prouincialibus nostris vendiderit, & competenti pretio fuerint venundata: si furtiua fuerint postmodum approbata, nullam emptor calumniam pertimescat.

II. ANTIQVA.

Vt transmarini negotiatores suis & telonariis & legibus audiantur.

DVm transmarini negotiatores inter se causam habuerint, nullus de sedibus

† a telonariis.

nostris eos audire præsumat, nisi tantummodo suis legibus audiantur † apud telonarios suos.

III.

Si transmarinus negotiator mercenarium de locis nostris secum transtulerit.

NVllus transmarinus negotiator de sedibus nostris mercenarium audeat in loca sua transferre. Qui contra hoc venire tentauerit, inferat fisco nostro auri libram vnam, & præterea ducenta flagella suscipiat.

IV.

Si transmarinus negotiator mercenarium pro commercio suo susceperit.

SI quis transmarinus negotiator mercenarium de sedibus nostris pro vegetando cõmercio suo susceperit, det pro beneficio suo sol. III. per annum vnum, & nihilominus impleto placito seruum domino reformare cogatur.

DE REMOVENDIS PRESSVRIS, ET OMNIVM HÆRETICORVM SECTIS † EXTIRPATIS, LIBER XII.

† extinctis.

I. TITVLVS.

DE TEMPERANDO IVDICIO, ET REMOVENDA PRESSVRA.

I. FLS. GLS. * REX.

De commonitione principis, qua iubetur vt iudicium temperent iudices.

QVI necessariam culpis hominum seueritatem disponimus, conuenit vt Deo placita miseris remedia impendamus. Obtestamur itaque iudices omnes, cunctosque quibus iudicandi potestas concessa est, teste virtutum omnipotente domino, commonemus ad inuestigandam quidem rei veritatem in causis omnib. solertes existere, & absq; personarum acceptione negotiorum omniũ contentiones examinare: circa victas tamen personas, ac præsertim paupertate depressas seueritatem legis aliquantulum temperare. Nam si in totum iudicii proprietas attendatur, misericordiæ proculdubio mansuetudo deseretur.

II. FLS. RCDS. REX.

Vt nullus ex his qui populorum accipiunt potestatem & curam, quoscunque de populis, aut in sumptibus, aut in indictionibus inquietari perempte.

OMnes quos regni nostri felicitate tuemur, nihil aliud eorũ vtilitatib. consulentes, momentis omnibus statuimus, nisi vt nullam dispendiorum suspicionem patiantur. Quid est enim iustitiæ tam proximum vel nobis familiare, quam piam fidelib. manum porrigere, & iuste hos quos regimus in diuersis negotiis adiuuare? Decernentes igitur, & huius legis nostræ seueritate constituentes iubemus, vt nullis indictionib. exactionibus operibus, vel angariis, comes, vicarius, vel villicus pro suis vtilitatib. populos aggrauare præsumant: nec de ciuitate vel de territorio annonam accipiant. quia nostra recordatur clementia, quod dum iudices ordinamus, nostra largitate eis compendia ministramus. Simili auctoritate iubemus rectorem prouinciæ, siue comitem patrimonii, aut auctores fisci nostri, vt nullam in priuatis hominibus habeant potestatem, nullaque eos molestia inquietent: sed si priuatus cum seruis fisci nostri habuerit causam, actor vel procurator commonitus in iudicio rectoris prouinciæ, vel iudicis territorii, vbi causa fuerit intromissa, suam repræsentet personam & minorem, vt discusso negotio districtione legali vniuscuiusque emendetur excessus. Et quia dum regali cura actores nostrarum perquireremus prouinciarum, comperimus quod numerarii vel defensores annua vice muten-

centur: qua detrimentum de causa nostris non ambigimus populis euenire: ideoque iubemus, vt numerarius vel defensor qui electus ab Episcopo vel populis fuerit, commissum peragat officium: ita tamen, vt dum numerarius, vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat, nec iudex præsumat ab eis aliquid accipere vel exigere. Quod si quis iudicum hanc nostram transcenderit constitutionem honore priuatus x. libras auri fisco nostro coactus resoluat. Sacerdotes verò, quos diuina obtestatione conuenimus, si excessum iudicum aut actorum scierint, & ad nostram non retulerint agnitionem: nouerint se iudicio concilii esse plectendos: & detrimenta quæ pauperes eorum silentio pertulerint, ex eorum rebus illis esse restituenda.

III. FLS. RCNS. REX.

In Nomine Domini Lex In Confirmatione Concilii Edita.

Eximia synodalis auctoritas, & veneranda est pariter, & tremenda: quæ in tantum per donum sancti spiritus agitur, vt ex diuersitate multorum animorum & cordiū, vnum cor vnamque animam fecisse monstretur: dum numerositas aggregata Pontificum non per sententiam discrepat, non per stilum diuersa obiectat, nec per iudicium aliud vnus quam vniuersitas affirmat. Ideo reuerendum mihi conuentum synodalis concilii, in cuius medio præsentia sancti spiritus se habitare promisit deuotè venerans, instanterque honorans, ea quæ illorum ore, nostræque gloriæ oratu digesta sunt, in notitiam deducimus singulorum. Illa dicimus synodalis concilii gesta, quæ anno iiij. regni nostri in Toletana vrbe noscuntur esse confecta. quorum institutionum euidentia, vt sine cunctatione hominibus innotescat: hinc ea specialiter prælegimus renoranda. Est igitur primus Canō de reddito testimonio dignitatis eorū, quos profanatio infidelitatis, cum paulo traxit in societatem tyrannidis, quos celsitudo nostra, vna cum filiis, per huius nostræ legis edictum, & testimonio nobilitatis pristinæ vti, & rebus quas per auctoritatis nostræ vigorem perceperint decernimus reuestiri.

Item secundus est Canon de accusatis sacerdotibus, seu etiam optimatibus palatii atque gardingis: sub qua eos iustitiæ cautela examinari conueniat, quos nostræ gloriæ mansuetudo iuxta ipsius Canonis constituta, nullis tormentorum generibus ante publicam discussionē subiici censuit. Sed omnes qui deinceps fuerint accusati, iuxta sanctionem prædicti capituli erunt proculdubio iudicandi. Vnde id specialiter obseruandum fore censemus: vt quidquid contra hanc regulam sententiæ nostræ, vel prædicti Canonis institutionem, aut in personam cuiusquam fuerit actum, aut de rebus accusatæ personæ extiterit iudicatum, iuxta prædicti Canonis instituta nullo vigore subsistat: quo persona ipsa, aliter quàm decernimus iudicata, aut testimonii sui dignitatem amittat, aut quæstu rei propriæ careat.

Tertius quoque Canon est de tributorum principali relatione in plebe, vbi nostræ gloriæ auctoritate simul & exhortatione sancitum est: vt omne tributum præteritorum annorum, vsq; in annum primum regni nostri, quod in priuatis siue in fiscalibus populis nostris reiacet, absolutionis perpetuæ debeat sanctione laxari: ea tantum præcipientes publicis thesauris exhiberi, quæ exacta non illata fecisse constiterint.

Quartus post hæc sequitur Canon, de monitione regia, quam prompto voluntatis * *alias ...* * effectu omnis conuentus sacerdotum atq; etiam seruorum condere prælegerint.

Quintus Canon sequitur, ne defuncto principe relictam eius coniugē quisquam sibi aut in coniugio aut in adulterio audeat copulare.

Sextus deinde sequitur Canon, vt, exceptis seruis vel libertis fiscalibus, nullus de seruitu quorumlibet aut libertis deinceps ad palatinum transeat officium. Quod si fecerint, præsentis legis nostræ edicto ad propriæ seruitutis iugum modis omnibus reducendi sunt, qualiter aut dominis suis, si superstites sunt, aut eorum propinquis (quib. decedentium successio ex lege debetur) seruituri tradantur.

Post hunc septimus est Canon, de his qui pro accidentia iurgiorum altaria nudare præsumunt, vel luminaria Ecclesiæ subtrahunt.

Octauus quoq; sequitur Canon, ne admonente metropolitano quisquam ex confinitimis ad locum vbi inuitatur venire contemnat.

Nonus quoq; Canon subsequitur, de confirmatione concilii Toletani duodecimi, quod factum est anno primo gloriæ nostræ.

Decimus huic Canon adiungitur, vbi speciali sententia definitur, vtrum audeant ministrare hi, qui pœnitentiam in sacerdotio constituti accipiunt.

Vndecimus quoq; Canon habetur, ne quis alienum clericum, vel monachum suscipiat fugientem.

Duodecimus post hæc Canon scribitur, de non excommunicandis à proprio Episcopo personis illis, quæ ad metropolitanum suum negotia sua suggesturi accesserint.

Vltimus & tertius decimus post hunc Canon subsequitur, de relatione gratiarum, quæ post peractionem concilij, Deo & principi persoluantur. Quæ omnia præmissa synodalium institutionum decreta, à præsenti die, vel tempore omni cura, omnique vigilantia, per cunctas regni nostri prouincias decernimus obseruanda: qualiter & perspicuũ auctoritatis validę vestigium subeant, & perpetuo vigoris ordine solidati persistant. Quamobrem sacræ huius legis oraculo, omnibus generaliter religiosis, atque etiam laicis sub regni nostri ditione manentibus, interdicimus pariter & iubemus, vt prędicta synodalia gesta nullus contempnat, nullus etiam præterire aut conuellere audeat. Nemo notus harum constitutionum iura resoluat. Nemo incognitus nescienti se obiectibus excusare coniiciat. Nam à præmemoràta subterius die vel tempore, & auctoritatis debitæ vigore pollebunt, & institutionum suarum legibus, vel regulis cunctorum vniuersalitas adstringetur. Si quis autem huius nostræ legis violator extiterit, ac non potius ea quæ pręmissa sunt custodierit, & diutinam Ecclesiasticæ disciplinę excommunicationẽ accipiat, & decimam partem rei suæ fisci partibus sociandam amittat. Quòd si nihil habuerit facultatis vnde prædictam compositionem persoluere possit, absque aliqua infamia sui l. eum oportebit ictibus verberari. Huius igitur nostræ legis decretum, quod in confirmatione huius sacri concilii noscitur promulgatum, gloriosæ manus nostræ exaratione subscripsimus, & ad perennem memoriam valorem ei perpetuum innodamus. Ita lex in confirmatione concilii Toleto, sub die Id. Nou. ERA. septingentesima XXI. anno quoq; feliciter IIII. in Dei nomine Toleto.

II. TITVLVS.

DE OMNIVM HÆRETICORVM ATQVE IVDÆORUM erroribus amputandis.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod post datas fidelibus leges, oportuit infidelibus constitutiones ponere legis.

HACTENVS per arduas culparum semitas iudiciorum cautos direximus gressus, & per humanæ adinuentionis præcipites & immoderatos excessus, ordinatæ grauitatis emisimus cursus. Egisse namque nostram illis intentionem conspicuum est, vt dissuaderet quod male suasum erat & prohiberet

ret q; turpe, & auferret quod malè actum & à decore honestatis abhorreret. Vt enim legalis ordo malè consciarum sibi mentium abdita penetrauit: ita legalis censura, & morum praua correxit, & scelerum commissa truncauit. Verùm hanc pudicitiam animorũ non egimus alibi quam intra Ecclesiam dei viui: quæ diuersitatem simul nationum & hominum vnius tunicæ immortalitate vestiuit, vnius etiam sacræ religionis sibi vinculis religauit. Ibi enim licet excellentiam nostri vigoris a virtutũ Deo fuerit terrenæ gloriæ sublimata culminibus, interdum tamen motu compassionis, interdum acie iudicantis, & peccandi licentiã solicitè vetare curauit, & peruenta delicta modò temperanter diminuẽdo subtraxit, modò vehementer stirpando collisit: non solùm sequens nobiliũ illustriumque gentium mores, quæ rationabilibus & modestis legibus ordinare curauerunt illicitos populorum excessus, sed sanctissimorum quoque patrum tota terrarum orbe felicium & regulas imitans, exemplaque præsumens, quò posset amplitudo nostræ mansuetudinis in illorũ præceptis, velut in forma operis, imitationem exprimere actionis: Et ex hoc debere cognoscere proximis subiectisque plebibus honestatis competentia indidisse decreta, ex quo aut culparum merita sunt euidenter impressa, aut à sanctorum patrum sententiis prorsus non inueniuntur externa: duo mihi dona vno diuinitatis præmio prouenire confidens, vt & cum proximis salutari temporum perfruar pace, & diuinis iudiciis munere regiminis peracta mercede dispositis, dehinc populorum fidelium legibus, atque in domo sanctæ fidei verè vt propriis membris confecto medicamine salutari & ordinata charitatis decentissimæ pace euidenter in virtute Dei aggrediar: hostes eius insequar, æmulos eius persequar, aduersus eos contendens viriliter, perseuerans instanter, aut comminuere illos vt puluerem excussum, aut delere vt lutum † sordentium platearum. Certè aut de illis & fidei conquirere lucrum, & gloriæ Dei dare trophæum: vt dum fideles populos in religionis sacræ pace possederim, atq; infideles ad concordiam religiosæ pacis adduxerim, & mihi crescat in gloria præmium: vt virtutem Dei dilatem, atq; augeam regnum. † sordidum.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

De omnium hæreticorum erroribus abdicatis.

Diuinæ virtutis æternum consilium, & in vltimorum serie sæculorum pietatis eius reuelatum arcanum, per retroactorum dierum tempora omnem (vt cernimus) à cunctis nostri regiminis finibus, & perfidiam dissipauit errantium, & dogmatum abdicauit commenta prauorum. Veruntamen ne dum nostris consistimus in diebus, tempus illud occurrat, de quo vas electionis olim protulit, dicens: Erit tempus quo sanam doctrinam non sustinebunt: sed secundum sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur: Conuenit & ea quæ in luce fidei manent, à tenebris contradictionem edicto legali defendere; & ea quæ exoriri obuia forsan error impulerit, gestis legalib. propulsare. Nullus itaque cuiuslibet gentis aut generis homo proprius & aduena, proselitus & indigena, externus & incola cõtra sacram & singulariter vnam Catholicæ veritatis fidẽ qualcunque noxias disputationes eandem fidem impugnans palam pertinaciter aut constanter vel proferat vel proferre silenter attemptet. Nullus Euangelii decreta conuellat. Nullus apostolica instituta decerpat. Nullus antiquorum patrum impugnationibus suis sacras definitiones irrumpat. Nullus modernorum discernentium congruentes fidei tractus spernat. Nullus contra omne sanctum dictum & factum vel veræ fidei sacramentum, aut cogitationes ruminet cordis, aut verba patuli proferat oris. Non in contradictione controuersiam perfidus excitet peruicacis, non improbitatis contentione litem statuat aduersantis. Nam quæcunque persona ex his in cunctis istis vetitis extiterit deprehensa, siquidem ex quacunque religionis potestate vel ordine fuerit, amisso loci & dignitatis † ordine, perpetuo reatu erit obnoxius, rerum etiam cunctarum amissione multatus. Si verò ex laicis extiterit, & honore solutus & loco, omni rerum erit possessione nudatus: ita vt omnis transgressor sanctionis istius, aut æterno exilio mancipatus intereat, aut diuina miseratione respectus, à præuaricatione conuertatur, & viuat. † honoratis

III. FLS. GLS. CHINDS. REX.

De datis & confirmatis legibus, super Iudæorum nequitiam promulgatis.

VEtitis & seclusis generaliter omnium hæreticorum præsumptionibus execrandis, nunc specialiter nobis est de præsentibus ordinandum. quoniam & in præsentibus de his cognoscimus esse præsumptum. Nam cum virtus Dei totum vniuersaliter acie verbi sui radicitus hæresium extirpauerit fomitem vel surculum, sola Iudæorum nequitia ingemiscimus arua nostra esse polluta regiminis nostri. Vnde per spiritum Dei vindicare conabimur pacem nostram, quæ gentibus quidem stultitia est: eisdem verò Iudæis scandalum: nobis autem credentibus, idem Christus, Dei virtus, & Dei sapientia: cuius miseratione præuenti concutimur intentione fideli, tam vetustis erroribus ponere finem, quàm futurorum exordiorum concidere nouitatem. Quapropter æterna lege iubemus, & sacrorum scriptorum iussu decernimus, tam nostrarum legum edicta, quàm prædecessorum nostrorum Regum legali serie promulgatas sententias, quæ contra eorum perfidiam & personas data consistunt, æterna consecratione inuiolata persistere & perenni custodia obseruata manere. Quæ si quis eorum temerator detectus extiterit, & subter iacentium legum damnis obnoxius erit, & specialibus vltionum sententiis subiacebit.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De cunctis Iudæorum erroribus generaliter extirpandis.

† tinctione.

NVllus Iudæorũ sacræ religionis Christianã fidẽ, quã sancti percepit † vnctione baptismatis, aut profanet aliquatenus, aut relinquat. Nullus hãc factis, nullus dictis impugnet. Nullꝰ huic abscõse, nullus palã insultet. Nullus fugere ad hãc euadendã contẽdat: nullus, vt hãc effugiat, quibuscũq; latibulis se occultãdũ initiat. Nullus spẽ quãdoq; profanationis iterandæ contineat. Nullus confidentiã renouãdi erroris adsumat. Nullus prorsus perfida mente, Christianæ religioni obuiam sectam corde teneat, verbis promat, factis ostendat. Nullus ex his quæ in eorum placitis sunt conscripta eorumque publica subscriptione notata temerare studeat, vel reuelare præsumat. Nullus omnium horum vetitorum conscium vel operatorem celare attemptet. Nullus inuentum latentem publicare retardet. Nullus auditam latebrã denuntiare recuset. Cunctorum namque eorum quisque transgressor inuentus constitutæ legis, erit supplicio afficiendus.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi more suo celebrent pascha.

NVllus Iudæorum XIIII. luna mensis alicuius faciet pascha, neque dierum ipsorum (vt soliti sunt) solempnia celebrabit. Non dies festos omnis solempnitatis mediocres aut summos quisque eorum venerabitur, aut intendet errorem, vel honore vetusto non ferias custodiat. Non sabbata & omnia festa ritu obseruantiæ suæ deinceps aut colant, aut contingere quandoque præsumant. Nam præuenti mox speciali dampnationis suæ multabuntur vltione.

VI. FLS. GLS. * REX.

Ne Iudæi more suo fœdus copulent nuptiale.

NEmo ex Iudæis propinquitatem sanguinis sui coniugio copulet, aut adulterio polluat, aut incestu commaculet. Nullus vsque ad sextum generis gradum coitu quãcunque personam contingat. Nullus festa nuptialia, aliter quàm Christianorum mos est vel appetat, vel vsurpet. Nam detectus dampnationis datæ vltionibus punietur.

VII. FLS. GLS. * REX.

Ne Iudæi carnis faciant circuncisiones.

NVllus Iudæorum circuncisionem operabitur carnis. Nullus hanc sibi fieri patietur indempnis. Non seruus, non ingenuus aut libertus, incola, vel extraneus eiusdem detestandæ † sectionis opprobrium quacunque occasione aut perferat, aut alteri inferre præsumat. Nam quicunque sponte talia fecisse vel sustinuisse probabitur, datæ legis seueritate plectetur.

†secta.

VIII. FLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi more suo diiudicent escas.

CVm beatus Paulus Apostolus dicat: Omnia munda mundis: coinquinatis au-

tem

tem & infidelibus nihil est mundũ: merito Iudæorum detestabilis vita, & discretionis horrendæ immunditia, omnium sordiũ horrore immundior, & refelli oportet, & abiici debet. Ne quis ergo ex his primæ ritu traditionis, & vsuati consuetudine moris mũdas ab immundis diiudicet escas: nemo sumenda inhoneste reiiciat, quæ valde bona esse sui conditio probat. Nemo ex his aliquid priuet, aliud vsurpet, nisi tantum ille discretione seruata, quæ ab omnibus Christianis tenetur salutaris, & congrua. Alioquin in trãsgressione quisque detectus, constitutis erit suppliciis addicendus.

IX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi quæstionem Christianis inscribant.

SPecialiter hoc decreto censetur nulli Iudæo pro qualicunque negotio quandoque licere contra Christianum quamuis humilis seruilisque personæ testimonium dicere, neque pro qualibet actione ad inscriptionem Christianum impetere, aut pro Iudæorum causis quacũque factione hunc tormenta subire præsumat. Profanum etenim satis est infideles fidelibus anteponere, & membra Christi aduersariorum eius molestiis subiugare. Sane si idem inter se causarum negotia reperiantur habere, & testificandi aduersum se, & in seruis suis tantumdem coram Christianis iudicibus quæstionem iniicere, sit illis liberum ex lege licere.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi contra Christianos testificentur & quando ex illis progenitis testificari sit licitum.

SI coram hominibus repertum mendacium, & infamem facit, & dampnis affligit: quanto magis in diuina fallax fide præuentus non erit penitus ad testimonium admittendus? Merito ergo testificari prohibiti sunt Iudæi, seu baptizati, siue non extiterint baptizati. De stirpe autem illorum progeniti, si morum probitate & fidei plenitudine habeantur idonei, permittitur illis inter Christianos veridica quidem testificandi licentia. sed non aliter, nisi sacerdote, rege, vel iudice mores illorum & fidem omnimodis probante.

XI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De pœna qua dirimenda est transgressio Iudæorum.

HÆc de sinu fortissimarum legum sententia emaneat, ad puniendam perfidiam Iudæorum: vt quicunq; aut superioribus vetita legibus, aut suis innexa placitis temerare voluerit, vel frustrare præsumpserit, mox iuxta sponsionem ipsorum gentis suæ manibus, aut lapide puniatur, aut igne cremetur. Quod si denotatum crimine reum principalis pietas reseruauerit victurũ, illi cui placuerit seruiturus à rege donetur. & omnia bona eius aliis possidenda tradentur. Sicque fiat, vt nec rem amissam recipiat dominus, nec libertatem reparet seruus.

XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi Christianum mancipium circuncidant.

NVlli Iudæo liceat Christianum mancipium comparare nec donatum accipere. Quod si comparauerit vel donatum acceperit & circunciderit, & precium perdat, & quem acceperat liber permaneat. Ille autem qui Christianum mancipium circunciderit, omnem facultatem suam amittat, & fisco aggregetur. Seruus vero vel ancilla qui contradixerint esse Iudæi, ad libertatem perducantur.

XIII. FLS. SISEBVTVS REX.

De mancipiis Christianis quæ a Iudæis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur.

SAnctissimis ac beatissimis Agapio, Cecilio, item Agapio episcopis siue iudicibus ibidem institutis, similiter & reliquis sacerdotibus & iudicibus in territorio Arbi, Vrgi, Sturgi, Illiturgi, Biaciatui, Agatugiæ, Ebagri & Epagri consistentibus. Dudum latæ constitutionis auctoritas a domno, & præcessore nostro Recaredo rege sufficere poterat: vt mancipia Christiana nullatenus in Hebræorum iure manerent obnoxia. Sin postmodum contra iustitiæ instituta eorum prauitas subripiendos principum animos aliqua sibi iniusta non poscant beneficia. Proinde quia Deo adiuuante legem fieri decre-

uimus, & fraudibus eorum per diuersa capitula obstitimus: ideo pro eo quod retro tempore fuerat vitiatum, iuxta edictum ante dicti imperatoris decernimus: vt si qua Christiana mancipia eo tempore quo auctoritas data est, in eorum iure fuisse probantur: seu sint libertati tradita, seu fortè ad libertatem non fuerint perducta: ad ciuium Romanorum priuilegia, iuxta nostræ legis huius edictum transire debeant. Nam & si qua illicito ausu de eiusdem mancipiis, quæ per constitutionem regiam fuerant absoluta, in iure cuiuslibet per quamcunque scripturam transegisse visa sunt: rescissa tali colligatione ad statum ingenuitatis recepto iuxta leges pretio a venditoribus reuertantur, & prænotati in polipticis publicis atque secundum eorum peculium iustissima de ratione censiti vitam in propriis laboribus in ingenuitatem transire valeant. Si qua vero mancipia post metas dierum, in qua auctoritas sæpe dicti principis promulgata est, ab illis quoquolibet titulo iustissime conquisita sunt aut vendere, aut libertare, prout maluerint, vsque ad Kalendas Iulias licentiam illis tribuimus. Hi vero Christiani, qui ab Hæbreis quocunque tempore circuncisi sunt, vel in ritu eorum sunt, legali ordinatione multentur. Nam & de his qui per legem absoluti esse cernuntur, quia ab ipsis Hebræis serui addicti sunt, vel huc vsque detenti, sicut de ingenuis legibus eis satisfacere non morentur. Iudæi igitur qui ad fidem sanctam confugium visi sunt fecisse, portionem sibi debitam ex successione parentum aut mancipiis accipiant: venditionum verò quæ factæ fuerant, quas in vnum tempus venditionis inuenerit parentum vel filiorum, nulla sit in distrahendo diuisio, sed in vnum ad comparantis transeant dominium. Nam & quisquis de Iudæis sub nomine proprietatis fraudulẽta suggestione aliquid à præcessoribus nostris visus est promeruisse, exacta eius auctoritate fisco nostro faciatis sociari. Mancipia vero Iudæorum, quæ ad baptismi gratiam fecerunt confugium, vbicunque reperta fuerint exigantur, & libera dominis suis reddantur: ita & qui habet suum peculium, in ea libertate illi conferatur; & qui non habuerit, à manumissore prout vires habuerit illi concedatur; & descripti, sicut & cæteri eorum liberti, census pro eo peculio illis imponatur.

XIIII. FL. SISIBVTVS REX.

Vt nullis modis Iudæis mancipia adhæreant Christiana, & ne in sectam eorum modo quocunque ducantur.

VNiuersis populis ad regni nostri prouincias pertinentibus. Salutifera remedia nobis gentiq; nostræ conquirimus, cum fidei nostræ coniunctos de infidorum manibus clementer eripimus. In hoc enim Ortodoxæ gloriatur fidei regula, cum nullam in Christianis habuerit potestatem Hebræorum execranda perfidia. Abominanda ergo sunt in Christianis funesta Iudæorum imperia, & reducenda est sub amore Catholico plebs Deo sacrata in gratiam. Ob hoc hac in perpetuum valitura lege sancimus, atque omni cum palatino officio futuris temporibus instituẽtes decernimus, vt nulli Hebræo ab anno regni nostri feliciter primo Christianum liberum, vel seruum mancipium in patrocinio, vel seruitio suo habere liceat. Nullum ex his mercenarium nullumque sub quolibet titulo sibimet adhærentem hæc diualis sanctio fore permittit: vendere tamen infra fines regionũ nostrarũ in his locis, vbi cõmanere videntur, cũ omni peculio Christiano, cui fas fuerit, iustissimo pretio libera facultas subiaceat: nec liceat venditorib. in alias eos regiones transferre, nisi vbi eorumdem mancipiorum cessio iudicatur & mansio. Quod si ita proueniat, vt hi qui translacti fuerant, nihil in suo videantur habere peculio: tantum his mancipiis a venditoribus dari præcipimus, quantum illis sufficere ad excolendum, vel gubernandum se inuenerit cõparantis electio: ne sub nomine emptionis non tam transactio, quàm videatur esse exilium. Libertare vero seruum Christianum Hebræus si maluerit, ad ciuium Romanorum dignitatem eundem manumittere debebit, nulli scilicet Hebraico vel quolibet obsequio reseruato: sed vitam suã vbi voluerit manumissus procul ab Hebræorum consortio transigendi habeat potestatem. Quod si calliditatis fraudulentia Hebræus effectus venditionem atque libertatem tali sub dolo confecerit, vt quædam deceptionis argumentatio, vel venundatio, vel manumissio futuris temporibus inuido dolo præueniat, quatenus hunc captiositas ementis atque vendentis dolo malo decipiat: huius nefandi sceleris argumentum ingenuus si prodiderit, facultatem sibi profuturam in omnibus Iudæi percipiat. Christianus vero re vera, quem similis præsumptio reum fecerit, nullis si fuerit facultatibus ditatus, in seruitium cui princeps voluerit redigatur. Si rerum illi certe ambitio fuerit, medie-

medietatem fisco coniunctam perpetua ipse infamia notetur. Seruus vero huius calliditatis detector liberum se gaudeat futurum, & in eius consistat assiduus patrocinio in cuius cernitur hactenus fuisse seruitio. Vt autem eius firmissima libertas permaneat, vicarium a fisco seruum dominus pro eodem accipiat: & insuper libra auri ab ipsis, quorum reuelabit scelera, illi exacta proficiat. Quod si Hebræus circunciderit Christianum, aut Christianam in suam sectam, ritumve transduxerit, cum augmento denunciantis capitali subiaceat supplicio, eiusque sine dubio bona incunctanter sibi vendicet fiscus. Mancipia verò quæ ex Christianorum & Hebræorum cœnobiis nata vel genita esse noscuntur, id obseruari censuimus, vt Christiana efficiantur. Si certe hi, qui in ritũ Hebræorũ traducti sunt, in ea perfidia stare voluerint, vt minime ad sanctam fidẽ peruenian: & in cœtu populi verberibus cæsi atque turpiter decaluati, & alicui Christiano (cui a nobis iussum fuerit) perpetuo seruituri tradantur. Quod si tam illicita connubia fuerint præuenta, id elegimus obseruandum: vt si voluntas subiacuerit, infidelis ad fidem sanctam perueniat. Si certe distulerit, nouerit se coniugali consortio diuisum atque diuisam in exilio perenniter permanere. Inter cætera hoc adiicientes præcipimus, vt dum quispiam ab Hebræorum certa deuotione in Catholicam confugium fecerit fidem, & purificationis vnda lauacrum sanctum susceperit, quidquid eodem tempore in omnibus rebus comprobatur habere, remota cunctorum molestia, vt vere fidelis, sibi perpetim vindicet. Hoc vero edictum intra diem Kalendarum proxime succedentium Iuliarum implere cunctos per nostras a Deo collatas regiones modis omnibus permonemus. Quibus euolutis Kalendis, apud quemlibet Hebræorum Christianum repertum fuerit mancipium, medietas substantiæ huius Hebræi fisco subiaceat, & libero reddito, qui per suam proditionem fuerit apud eum repertus, nihil sibi Hebræus de persona eius, vel peculio vltra defendat. Hanc ergo legem quam pietatis & religionis amore concepimus pro nostro populique nostri remedio, in perpetuum suffragante auctore domino valituram esse censemus. Successores quoque nostros legis huius instituta seruantes victrix Christi victores faciat dextera; & eius soliũ in veritate corroboret, cuius in hoc fidem inspexerit diuina clementia. Et licet huius legis prolatam sententiam a nemine temerari posse credamus: audacia tamen transgressoris, & non venerabiliter conuersantis, sit in hoc seculo ignominiosior cunctis hominibus, & vita illius eodem in tempore concidat: quod sinistræ partis assensum in tam nefaria cum voluntate perduxerit detestanda temeritas, tantumque obnoxius in æternum peccatorum mole detineatur, in quantum transgressus fuerit legis huius salubre decretum. Futuri etiam examinis terribile cum patuerit tempus, & metuendus aduentus domini fuerit reseratus, discretus a Christiano grege perspicuo ad læuam cum Hebræis exuratur flammis atrocibus, comitante sibi diabolo: vt vltrix flamma in transgressoribus æterna pœna desæuiat, & locuples remuneratio Christianis fauentibus hinc in æternum copiosa detur.

XV. FLS. GLS. RCDS. REX.

De interdicto omnibus Christianis ne quisque Iudæum quacunque factione atque fauore vindicare vel tueri pertemptet.

IN conclusione omnium præteritarum legum, quæ ad conterendam perfidiam Iudæorum tam nostra intentione quam prçcessorum nostrorum studia decreuerunt, oportuit hanc nouissime legem ad robur soliditatis adiicere, & competenti munimento promissa ex ordine roborare. Postquam enim dedimus sacræ fidei profanis hostibus competens repudium, & cunctis † inuentionibus perfidorum posuimus exoriri terminum, debite compulsi sumus, & ea quæ concreta sunt solidare, & quæ solidata sunt pulchritudine venustare: vt quanto artifex viuacius expressit ingenium cogitationis in artem, tanto vigorem simul & decus adsumat qualitas formæ. Ne ergo quibuscunque adinuentionibus calliditas Iudæorum indefinenti persequenda conatu subrepat, aperiens profano iuri licentiam, hoc euidenter in legis huius decernitur sanctione: vt nullus de religiosis cuiuscunque ordinis vel honoris seu de palatii mediocribus atque primis, vel ex omnibus cuiuslibet qualitatis aut generis, aut principum vel quarumcunque potestatum, aut obtineat, aut subprimat animos Iudæos, siue non baptizatos, in suæ obseruationis detestanda fide & consuetudine permanere: siue eos qui baptizati sunt ad perfidiam ritumue pristinum quandoque redire. Nullus sub patrocinii nomine eos pro suæ prauitatis licentia conetur in quippiam defensare. Nullus quocunque argumento aut factione illis hanc defensionem conetur impendere, per quam liceat eis obuia san-

† adinuentionibus.

ctæ fidei & Christiano contraria cultui palam aut occulte aliquatenus attentare, nequiter proferre vel tangere. Quod si quispiam hæc præsumpserit temerare: si episcopus fuerit aut etiam ex cæteris clericis atque religiosis, vel certe ex cunctis laicis quisque deprehensus extiterit, à conuentu Catholicorum seclusus, & excommunicatione ecclesiastica ferietur, & quartæ partis omnium suorum bonorum amisione mulctabitur, quæ fisco non dubie quantocius connectetur. Dignum etenim est eos aliquandiu à fidelium Christi societate diuelli, & rerum dampno mulctari, qui apponunt Christi amorem & veritatis speciem consensu inimicorum eius detestabiliter impugnare: in legum transgressoribus illa immobiliter sententia permanente, quandiu piæ memoriæ Sisebutus Rex visus est in huiusmodi actione superiorem legem sanxisse.

XVI.

Placitum Iudæorum in nomine principis factum.

CLementissimo ac serenissimo domino nostro Recesuindo Regi, omnes nos Hebræi Toletanæ ciuitatis atque Hispaniæ gloriæ vestræ qui infra subscripturi vel signa facturi sumus. Bene quidem ac iuste nos meminimus compulsos fuisse, vt placitũ in nomine diuæ memoriæ Chintilani Regis pro conseruanda fide Catholica conscribere deberemus, sicut & fecimus. Sed quia perfidia nostræ obstinationis & vetustas parentalis erroris nos ita detinuit, vt nec veraciter in Iesum Christum dominum crederemus, nec Catholicam fidem sincere teneremus: idcirco nunc libenter ac placitè spopondimus gloriæ vestrę, tam pro nobis quàm pro vxoribus & filiis nostris, per hoc placitum nostrum, vt deinceps in nullis obseruationibus, in nullis incestiuis vsibus Iudaicis misceamus. Iudæis etiam nobis baptizatis nullo penitus execrando consortio consociemur. Non more nostro propinquitate sanguinis, vsque ad sextum gradum incestiua pollutione in coniunctione vel fornicatione iungamur: nõ coniugia ex genere nostro, aut nos, aut filii nostri, vel nostra posteritas vllatenus sortiamur: sed in vtroq; sexu deinceps Christianis iugali copula connectamur. Non circuncisionem carnis operemur, non pascha & sabbata cæterosque dies festos, iuxta ritum Iudaicæ obseruationis, celebremus. Non escarum discretionem vel consuetudinem teneamus, non ex omnibus quæ Iudæorum vsus & abominanda consuetudo vel conuersatio agit, aliquatenus faciamus, sed sincera fide, grato animo, plena deuotione in Christum filium Dei viui, secundum quod Euangelica & apostolica traditio habet, credamus, atque hunc confiteamur ac veneremur. Omnes etiam vsus sanctæ Christianæ religionis, tam in festis diebus vel in coniugiis & escis, quam in obseruationibus vniuersis veraciter teneamus & sinceriter amplectamur: nullo reseruato apud nos aut oppositionis obiectu, aut fallaciæ argumento, per quod aut illa quæ facere denegamus iterum faciamus: aut hæc quæ facere promittimus, minime vel non sinceriter compleamus. De suillis vero carnibus id obseruare permittimus: vt si eas pro consuetudine minime percipere poterimus, ea tamen quæ cum ipsis decocta sunt absque fastidio & horrore sumamus & comedamus. Quod si in his omnibus quæ supra taxata sunt, in quocunque vel minimo transgressores inuenti fuerimus, & aut contraria Christianæ fidei agere præsumpserimus, aut quæ congrua Catholicæ religioni promisimus, verbis aut factis implere distulerimus: iuramus per eundem patrem & filium & spiritum sanctum, qui est vnus in Trinitate & verus Deus, quia si ex nobis horum omnium vel vnus transgressor inuentus fuerit, aut nouis ignibus, aut lapidibus perimatur. Aut si hunc ad vitam gloriæ vestræ reseruauerit pietas, mox amissa libertate, tam eum quàm omnem rei ipsius facultatem cui volueritis perenniter seruiendam donetis: vel quidquid ex eo, vel ex rebus eius fieri iusseritis, non solum ex regni vestri potentia, sed etiam ex huius placiti nostri sponsione potestatem liberam habeatis. Factum placitum sub die XII. Kalendas Martias anno feliciter sexto regni gloriæ vestræ. In Dei nomine Toleto.

RCDS. XVII. FLS. GLS. † CIN. REX.

De Iudaizantibus Christianis.

SIcut deflendum est à Christianis eorum scelus, qui in Christo præuaricatores existunt: ita modis omnibus decernendum, vt nullus omnino veniam mereatur, qui à meliori proposito ad deterius declinasse cõuincetur. Quia ergo crudelis & stupẽda p̃sumptio crudeliori debet extirpari supplicio: ideo legis huius edicto decernimus, vt quicun-

quicunque Christianus & præsertim à Christianis parentibus ortus, sexus scilicet vtriusque circumcisionem vel quoscunq; ritus Iudaicos exercuisse reppertus est, vel (quod Deus auertat) potuerit vlteriùs reperire, conspiratione & zelo Catholicorum tam nouis & atrocibus pœnis afflictus turpissima morte perimatur, quàm horrendũ & execrabile malum est, quod ab eo constat nequissimè perpetratum. Eorum verò bona sibi proculdubio fiscus adsumat: si heredes vel propinquos talium personarum facti huius error consentiendo commaculet.

III. TITVLVS.

DE NOVELLIS LEGIBVS IVDÆORVM, QVÒ & vetera confirmantur, & noua adiecta sunt.

XXVIII. Vt episcopi omnes Iudæis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradãt; & vt professiones eorum vel conditiones in scriniis Ecclesiæ condantur.

IN NOMINE DOMINI.

F. FL. GL. ERVIGIVS REX.

De commemoratione priscarum legum, quæ in Iudæorum transgressionibus promulgata sunt, atque de nouella confirmatione earum.

PERFIDA Iudaici erroris sæpe calliditas eo vehementius durescit in crimine, quo institutis contra se legibus nititur frequentius contraire. Et ideo posituri tot tantisque eorum erroribus nouitatis ordine leges, libet tamen illas primum à dominis & præcessoribus nostris promulgatas in eorum transgressionem constitutiones Intendere, & ordinatim præcedentium edicta retexere: vt ex hoc collata cum veteribus noua & vetera in his quæ recenter sunt edita confirmentur, vt condecet, & noua sic ordinentur, ne præterita citra rationem videãtur confundere: quo vniformis membri compago, ex vtriusque legibus ordinata, clara hic iustitiæ manifestatione eluceat. Si quod in præteritis legibus confirmatione sit dignum, quidve nouitatis edictu inconuulsibile censeatur, eo luce clarius pateat, quò complexa his ex vtrisque veritas extiterit declarata. Et ideo in eisdem præcedentium legum statutis reperimus legum, quæ de omnium hæresum erroribus abdicandis promulgata consistit: in quali lege id abiiciendum emendandumque euidens ratio persuasit: vt si cuiuslibet hæresis permotus quisque insania contempserit ipsius legis in aliquo instituta, cuiuscunque sit generis ordinisve persona: si publica, peruersum dogma defensione vindicare voluerit, sub arduo erit pænitentiæ exilio relegandus: eius quoque bona in principis potestate consistant: qualiter si ipse peruersi erroris sectator corrigi vsquequaque destiterit, & ille ab exilii nullo modo reuocetur ærumna, & res eius, cui eas princeps conferre voluerit, inconuulsè deseruiant. Cæterum si quis ignorantiæ præcipitio deditus cuiuslibet erroris sectam aut corde tenuerit, aut verbis vendicare voluerit, vel factis quibuslibet ostenderit, ad Episcopum loci vel quemlibet sacerdotem se instruendum remittat, qualiter ab eo vna cum consensu Metropolitani formulam rectæ institutionis accipiat. Iam vero si ab his hæreticus quisquis ille commonitus vel instructus se distulerit corrigere, superioris sententiæ iacturam ordine superius adnotato sustineat. Idque in illos est latum, qui publica defensione aduersam nostræ fidei iudicauerint sectam. Denique ab hinc speciales relaturę sunt leges, quæ in Iudæorum sunt transgressionibus positæ: id de datis & confirmatis legibus supra Iudæorũ nequitiã promulgatis, siue de cũctis Iudæorũ errorib. generaliter extirpandis, & nè Iudæi more suo celebrẽ pascha, neq; vt more suo fœdus nuptiale copularẽ præsumant, & vt carnis circuncisiones non faciant, neque more suo iudicent escas, ac ne quæstionem Christianis inscribant, neque contra Christianos testificentur: & ne Iudæus Christianum mancipium circuncidat. De mancipiis quoque Christianis, quæ a Iudæis vendita aut libertati tradita esse noscuntur, qualiter statũ libertatis obtineant, & vt nullo modo Iudæis mancipia deseruiant Christiana: de interdicto quoque omnibus Christianis, prohibetur ne quisque Iudæum quacũq; factione atq; fauore vindicare vel tueri pertẽptet, atq; de Iudaizantib. Christianis. Harũ igitur fortissimarum legum sententia in prędictorum Iudæorũ perfidiã promulgata, exceptis duobus subter adnexis capitulis, cæterisq; aliis quæ contraria inueniuntur, & his iustitię regulis, & his institutionib' nostris, omnia, vt dictum est iugi temporũ æternitate valitura censemus, & irreuocabili glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmamus, atq; in tãtum eis consultum valitudinis robore celebriori porrigimus, in quantũ nil repugnans habuerũt, cum his quæ nouitatis nostræ sententia definimus. Nã in quibusdam ipsis legibus, q nobis inconueniens videtur atq; contrarium, & duo interim inter cætera repugnantia rationi vel institutioni nostræ capitula cõtinet: quæ licet tẽpra vsq; hactenus nullo modo, nullius tamen vigoris deinceps valetudinẽ retinebũt. Illa siquidẽ in his sententiis prima est per q̃ Iudæis datur execranda licentia manumitti Christiana mancipia. Secundum sanè capitulum non solum reprehensibile nobis videtur, sed impium, vbi totius vniuersitas culpæ ad vnius redigi-

redigitur dampnationem vindictæ. Nam quædam legis sicut culpatum habent diuersitates, non ita discretas in se retinent vltiones, sed permixta scelera transgressorum ad vnius permittuntur legis pœnale iudicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus culpæ, cũ maior minorque transgresśio, vnius non debeat multationis prædampnari supplicio: præsertim cum dominus in lege sua præcipiat. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. Vnde lex ipsa quæ inscribitur de pœna qua perimenda sit trãgressio Iudæorum: quia Deus mortem non vult, nec lætatur in perditione viuorum pro eo quod in se peremptionem continet mortis, in nullo veræ valetudinis retinebit statum. Proinde iam nunc ad operiendum malitiæ caput, ad denegandum infidelitatis cõmentum, ad perimendum profanationis elogium, alacri intentione procuram, nisu validæ oppugnationis obsistam, fortia in perfidis præceptionum tela obiiciam.

II.

De blasphematoribus sanctæ Trinitatis.

SI veritas sacri Euangelii prædicat, prolatum in fratrem contumeliæ verbum iudicio reum adsignat. Quanto magis peccantem in spiritum sanctũm diuinæ animaduersionis sententia dãpnat, quod irremiscibile hic & in futuro saluator ipse denunciat? Et ideo si quis Christi filii Dei blasphemauerit nomen, eiusque sacrum corpus & sanguinẽ aut contempserit sumendum percipere, aut perceptum visus fuerit reiecisse, vel quemlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit Trinitatem, id est, in patrem, & filium, & spiritum sanctum: tunc instantia sacerdotis vel iudicis, in cuius ciuitate, castro vel territorio hoc malum exortum fuerit, blasphemator ipse centenis decaluatus flagellis subiaceat, & ardua in vinculis constitutus perpetui exilii conteretur ærumna. Res tamen eius in potestatem principis redactæ manebunt, qualiter in iure eorum, cui eas potestas conferre elegerit, inconuulse persistant.

III.

Ne Iudæi, aut se aut filios suos, aut famulos baptismi gratiæ subtrahant.

CVm veritas ipsa petere, quærere & pulsare nos doceat, præmonens quòd regnum cælorum violenti diripiant: in nullo est dubium, quod ille indultæ gratiæ munus abhorreat, qui ad eam procedere ardenti animo non festinet. Proinde si quis Iudæorũ, de his scilicet qui nondum sunt baptizati, aut se baptizare distulerint, aut filios suos vel famulos nullo modo ad sacerdotem baptizandos remiserit, vel se, suosque de baptismo subtraxerit, & vel vnius anni spatium post legem hanc editam quispiam illorum sine gratia baptismatis transierit: horum omnium transgressor, quisquis ille repertus fuerit, & c. flagella decaluatus suscipiat, & debitas multetur exilii pœna. Res tamen eius ad principis potestatem pertineant: qualiter si incorrigibilem durior eum ostẽderit vita, perpetua in eius, cui eas princeps largiri voluerit, potestate permaneant.

IV. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi more suo celebrent pascha, vel carnis circuncisionem exerceant, ne Christianum quemque a fide Christi dimoueant.

SI obstinata Iudæorum perfidia non tam figuris quàm veritati obseruantiam legis impenderet, nunquam gloriæ dominum crucifixissent. Pascha enim nostrum immolatus est Christus. Et si cordis nobis circumcisione gauderet, adumbratam illam corporis expoliationem nullo modo in carne exprimeret, propheta dicente: Circuncidimini domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vnde nos, non tam figuris prætereuntibus inhærentes, sed veritatis promissionibus certiores, id omnino obseruandum præcipimus: vt si quis Iudæorum ritu suo pascha celebrauerit, centenis verberatus flagellis, & turpiter decaluatus exilio diutino mancipetur, & eius res fisco adsociandæ sunt. Illis verò qui carnis circuncisiones in Iudæis vel Christianis exercere præsumpserint: quisquis hæc aut intulerit alteri, aut fieri ab altero permiserit sibi, veretri ex toto amputatione plectetur, & res eius fisci iuribus sociandæ sunt. Mulieres tamen quæ aut circuncisiones exercere præsumpserint, aut circuncidendos quisque cuilibet circuncisori obtulerint: naribus abscisis, & rebus omnibus in principis potestate redactis lugebunt facinus suæ præsumptionis. Simili quoque & illi pœna plectendi sunt, qui Christianum vel Christianam à fide dimouerint Christi, vel ad ritũ Iudaicæ præuaricationis adduxerint.

V. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi sabbata cæterasque festiuitates ritu suo celebrare præsumant.

FIguris præeuntibus quempiam operum indesinenter exhibitiones impendere, quid est aliud quam veritatis amatorem non esse? Vnde reprobabile id dominus per prophetam insinuans ait: Neomenias, sabbata, & solempnitates veras odiuit anima mea. Ob hoc nobis, quibus Apostolico præceptum est ore, vt potius in nouitate spiritus, quã in vetustate litteræ ambulemus, id infidis fideli intentione præcepimus: vt si quis Iudæorum Neomenias, seu festiuitates tabernaculorum vel sabbata, ferias quoque vel cæterarum festiuitatum solempnitates & ritus, suo more peregerit, vel celebrare præsumpserit, & centenis decaluatus flagellis subiaceat, & exilii debita mulctetur ærumna. Bona quoque eius ad principem redeant: qualiter ea aut perfecte conuerso illi aliquando restituat, aut eo in malis perdurante, aliis quibus fas est, seruitura concedat.

VI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt omnis Iudæus diebus Dominicis & prænotatis festiuitatibus ab opere cesset.

IN nullo est dubium illum manifeste fidei Catholicæ aduersari, qui reuerentiam diebus Dominicis non impendit. Vnde negatores vel disturbatores fidei nostræ iustissime insequentes, id religiosa sanctione iubemus: vt siue sit Iudæus, siue Iudæa, quodlibet opus ruraliter diebus Dominicis exercens, vel lanificia faciens, seu quascunque operationes in domibus, agris vel cæteris talibus agens, extra quam nobilium honesta Christianorum consuetudo permittit: præsumptor huius rei decaluatus verberibus cẽtenis subiaceat. Quod si forsitan serui eorum vel ancillæ in his, & talibus diebus reperiantur supradictis laboribus occupati, tunc & ipsi simili sunt sententia feriendi. Domini tamen eorum, si seruos suos promiserint talia agere, c. solidos auri fisco compellendi sunt reddere. Dies tamen ipsi qui ab iisdem Iudæis sollicita deuotione sunt obseruandi hi sunt: id est Festum sanctæ virginis Mariæ, quo gloriosa conceptio eiusdem genitricis domini celebratur. Item natalis Christi, vel circuncisionis, vel apparationis suæ dies. Pascha quoque sanctum, vel dies sacratissimi octauarum. Inuentionis quoque sanctæ crucis dominicæ festum, necnon & Ascensionis dominicæ diem, vel Pentecostem, seu etiam concurrentes toto anno dies Dominicos, religiosa Christi fide venerabiles.

VII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi more suo diiudicent escas.

ILlud sane quod Iudæorum detestabilis conuersatio Iudaica superstitione pollutior immundas ab immundis diiudicans escas, aliud adsumit, aliud reiicit, in quacunque huius obseruantia inuentus fuerit error, id est, vt aliter id faciat quam honesta Christiani moris est consuetudo: tunc iudicis instantia, in cuius territorio actum extiterit, turpiter decaluetur, & centenis verberibus feriatur. Huius sane legis omnimoda præceptionis integritas, sicut de escis, ita & de poculis obseruanda est, scilicet vt superioris iacturæ supplicium perferat. Simili quoque ordine & illi, qui a Christianis poculis se abstinere præsumpserint, patiantur. De escis tamen, id est de porcinis tantum carnibus, id discreta, nec remissa pietate decernimus: vt quicunque ex illis de suillis forsan carnibus vesci penitus abhorrescunt: si forte natura fastidiente refugiunt, & non more illo peruersitatis hoc ipsum diiudicantes contemnunt, præsertim si in cęteris operibus Christianis similes habeantur, & Christianitatis ab eis non defuerit votum, atque omnimodę operationis studium: tunc hi tales, qui fideles in reliquis conuersationibus approbantur, pro hac sola reiectione suillarum carnium ad iacturam legis superius comprehensam teneri non poterunt. Quia valde videtur æquitati contrarium, vt quos manifesta operum Christi nobilitat fides, pro sola reiectione vnius cibi teneantur notabiles.

VIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi ex propinquitate sui sanguinis connubia ducant, & vt sine benedictione sacerdotis nubere non audeant.

NVlli Iudęorum in vtroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis, vel vxoris suę, atque etiam virorum, iuxta legem quę in Christianis est lata, vsque ad sextum generis gradum connubia ducere, vel incestum macula operari. Huius igitur fœdas

fœdæ permixtionis illecebra tali multabitur pœna, vt separati ab inuicē, & centena publice decaluati flagella suscipiant & exilio relegati sub pœnitentia maneant: eorumque bona ad filios, quos de præcedenti coniugio habuerint, redeant. Si tamen & ipsos aut in nullo Iudaicæ præuaricationis maculauerit noxa, aut nulla incesti venationis sordidauerit macula. Quod si aut nullos habuerit filios, aut animos, vt dictum est, vel Iudaicus inuoluerit error, vel incesti fœdauerit natio: tunc facultas prædictorum omnimoda in principis potestate consistat, qualiter principali discretione res ipsa aut in Christianis eorum hæredibus concessa permaneat: aut si hæredes huiusmodi dignitatis defuerint, fisco nostro sociata deseruiat. Illud tamen modis omnibus obseruandum fore præcipimus: vt si quis Iudæus, siue Iudæa nouiter nuptiale festum celebrare voluerint: non aliter quam cum præmisso dotis titulo, quod in Christianis salubri institutione præceptū est, vel sacerdotali benedictione intra sinum sanctæ Ecclesiæ percepta, coniugum cuiquam ex his adire permittimus. Quod si vel sine benedictione sacerdotis quisque Hebræorum nouiter coniugium duxerit, vel solempnitatem legis pro dotali titulo in quocunque transcenderit, aut c. principi solidos coactus exsoluat, aut centum publicè verberatus flagella suscipiat. Hæc scilicet dampna vel verbera sigillatim vnusquisque percipiat: videlicet tam ille qui nupsit quàm ea quæ nupta est, vel etiam parentes eorum vnusquisque pro se iacturam legis huius suscipiet.

IX. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi religioni nostræ insultantes sectam suam defendant, ac ne à fide refugientes alibi se transducant, & ne quislibet refugientes eos recipiat.

IAm sanè si quis Iudæorum palam vel occulte religioni nostræ Christianæ insultare præsumpserit, si quis etiam Christianam fidem verbis subuertere, aut sectæ suæ nisus fuerit defendere vanitatem, nec non quisquis disciplinam fidei Christianę refugiēs, aut in terram nostri regiminis se occultandum iniecerit, aut in aliis partibus se latitandū transduxerit: si quis etiam huiusmodi transgressoribus latibulum in quocunque præbuerit, aut eius fugæ conscius fuerit: cunctorum omnium capitulorum quisquis ille fuerit transgressor inuentus, & centenis decaluatus multabitur plagis, & reb. eius in principis potestatem redactis, exilii conteretur ærumnis.

X. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Christianus à Iudæo quodcunque munus contra fidem Christi accipiat.

QVam sit extraneum à Christianæ fidei regula, qui defensorem se veritatis insimulat, & veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se Prophetam dicentem: Pro eo quòd vendidistis argento iustum, & pauperem pro calceamento: ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno, & peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus non saluabit animam suam, & tenens arcum non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam, & robustus corde inter fortes nudus effugiet. Quis enim hic venditus argento iustus accipitur, vel pauper pro calceamēto, nisi vnigenitus filius Dei patris, cuius innoxius sanguis xx. olim a Iudæis taxatus argenteis, cotidie venundatur ab illusoribus veritatis? Et ideò sunt quidam ex fidelium numero, qui quasi zelo fidei Iudæorum culpas se detegere vel plectere valida intentione promittant, quos tamen deprauat solitæ cupiditatis illecebra. Nam si talibus quodcunque forsan fuerit à perfidis in munerum collatione oblatum, illico reticescunt, & errores talium, quos vindicare & detegere ante præmissum sibi beneficium nitebantur, percepto miserabili quæstu impunitos transire permittunt. Vnde nulli Christiano licebit cuiuscunque sit generis, aut dignitatis, ordinis, siue personæ, siue ex religiosis, siue etiam ex Laicis, quodcunque beneficium contra fidem Christi, à quolibet Iudæo vel Iudæa, siue etiam per eorum internuntios, quodcunque sibi illatum accipere, neque se ob talium vindicationem contra regulas fidei Christianæ oblatis sibi præmiis implicare. Si quis autem qualibet beneficiorum exhibitione corruptus, aut agnitos errores Iudæorum celauerit, aut, ne prauitas talium feriatur, quolibet modo obstiterit, & antiquis patrum regulis erit obnoxius, & tantum in duplo fisci erit partibus illaturus, quantum a Iudæo quisque ille accepisse fuerit comprobatus.

XI. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi libros illos audeant legere, quos Christiana fides repudiat.

ILlis commodare lectionibus sensum, quibus fas non est præbere assensum, impietatis est potius quam pietatis indicium. Et ideò si quis Iudæorum libros illos legerit vel doctrinas attenderit, siue habitos in domo sua celauerit, in quibus malè contra fidem Christi sentitur, & publicè decaluabitur, & centenorum flagellorum verberatione plectetur. Qui tamen cautionis vinculo alligabitur, ne vnquam talium libros vel doctrinas apud se aut habere præsumat, aut attendere audeat, aut studiis meditandi assumat. iam verò si post emissum placitum quodcunque tale repetere temptauerit, & decaluatus centenis flagellis subiaceat, & amissis rebus sub perpetui exilii conteretur ærumna: vt quia iam secundò visus est erroris sui iterasse vestigium, perenniter illis res eorum deseruiant, quibus principali fuerint collatione concessa. Hæc & similia illi percipient, qui quemlibet infantium talia præsumpserint docere, id est, vt doctor ipse iniquitatis in prima transgressionis fronte deprehensus, & centenis subiiciatur decaluandus verberibus & placiti sui polliceatur cautione se talia vlterius neminem debere docere. Quòd si primæuæ huius sponsionis maculans fidem contingat illi ea quæ abiecerat repedare, omni eius facultate in principis potestate redacta ipse decaluatus, centenisque verberibus adiudicatus perpetuo erit exilio relegādus. Infantes tamen ipsi vel pueri tūc erunt à supradictis dampnis atque verberibus alieni, si hanc perfidię doctrinam intra x. annos ætatis suæ positi meditasse fuerint visi. Cæterum si post exemptos decem annos quisquis illorum talia attendere vel meditari præsumpserit, superioris constitutionis dampna vel verbera ordine superius adnotato sustineat.

XII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæis mancipia seruiant vel adhæreant Christiana.

IMportabile satis Christiano, cui videri debet flagitium vt gens Iudaica, contra dominum rebellis semper & impia, Christiana mancipia suis habeat seruitiis religata: & versa vice religionis nostræ honorabile Christi membrum humilietur ante filios perditorum; & portio dicata Christo per lauacrum, perfidorum obsequiis subiugetur. Sicque corpus Christi videatur obsequi Antichristi ministris: cùm præpostero ordine ipsi qui nostram oppugnant moribus fidem, obsequentes habent ad impietatem famulos fidei nostræ. Proinde legem illam quæ à glorioso præcessore nostro diuæ memoriæ Sisebuto rege est edita, in huiusmodi causis tenendam esse sancimus, & omnem textum legis ipsius, excepto vbi mortis vltio ponitur, glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmamus: qualiter iuxta prædictæ legis edictum, vbi transgressores legis ipsius, successores scilicet regni, sub perpetua maledictionis censura obstrinxit. Nullus ex Iudæis mancipium Christianum habere præsumat, nec quidquam contra eiusdem legis monita agere præsumat, excepto hoc vno cum eiusdem Iudæis penitus non licebit secundum quod lex ipsa permittit, vt Christianum mancipium Iudæus audet manumittere. Quia valde indignum est, vt quos cœnosa seruitus perfidiæ maculat, libertatis titulum Christianis imponant. Non enim est consequens, vt tenebræ lucem obnubilent, aut seruitus præroget libertatem, præsertim cum hoc in primęua tantummodo editione legis ipsius, cum ad fidem primitus vocarentur, illis videatur fuisse concessum. Nunc verò Christianum quemquam mancipium manumittere omnino non poterunt, quia contra legis ipsius edictum, vt verè vtiq; transgressores Christiana habere mancipia cōprobantur, quibus sufficiat si pro præteritis transgressionibus non damnentur. Nam modò illis hæc licentia penitus denegatur: quia contra interdicta legum, & Canonum agere præsumpserint. Hoc tantum illis more concedimus pietatis, vt a primo anno regni nostri, id est à Kal. Feb. vsque ad sexagesimum diem habeat quisque ille Iudæus iuxta tenorem prædictæ legis licentiam Christiana venundare mancipia, non tamen sine cognitione sacerdotum vel iudicum, ad quorum territoria pertinere noscuntur: ne & hi qui venundandi sunt, dampna mortis perferant vel salutis, & his qui venditores existunt, locum agendæ fraudis vel inferendæ repediant vltionis. Iam verò à prædictis Kalendis transacto sexagesimo die nulli Iudæorum licebit mancipium Christianum habere, non ingenuum, non etiam seruum. Sed post peractum huius temporis spatium, id est sexaginta dierum apud quemcunque Iudęum mancipia Christiana repperiantur, cum collato

lato sibi à dominis suis peculio per huius nostræ legis edictū liberi erūt modis omnib. permansuri, si tamen se violenter a dominis suis obcelatos esse probauerint. Iudæi tamen ipsi qui expleto temporis supradicti spatio tenere, seu habere, vel occultare siue celare mancipia Christiana præsumpserint, aut etiam aliis quibuslibet modis hanc sanctionem serenitatis nostræ implere distulerint: aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut si viliores personæ fuerint, & non habuerint vnde componant, centena decaluati flagella suscipiant.

XIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Si se Iudæus Christianum esse testetur, & ob hoc non velit reiicere à se mancipium Christianum.

SI quorundam Iudæorum fraudulenta subtilitas, cauens quæstum rei suæ amittere, Christiano more se intimet conuersari, & ob hoc dicat non se amittere debere Christiana mancipia, quia & ipse Christianam videatur ducere vitam: his ordinibus comprobandum est, quo nec astuta fraus excusationem obtendat, nec sincera cōuersio, casum cum cæteris pereuntib. perdat. Ac per hoc id omnimodo sanctione decernimus, vt omnes Iudæi per vniuersas regni nostri prouincias cōstituti ab anno primo regni nostri, Kal. scilicet Feb. vsque in superuenientibus præsentis anni Kal. April. aut vendendi Christiana mancipia iuxta præmissæ legis ordinem licentiam habeant, aut si ea apud se retinere voluerint, his ordinibus se Christianos ostendant. Concedimus enim eis, id est his tantum de quibus euidens periurii suspicio non habeatur, vt habeant lx. dierum vsque in Kal. præsentis anni Aprilibus salutare spatium, in quo possint qui ex illis saluandi vel Christianæ fidei aggregandi sunt, ad Episcopos locorum concurrere, & manus suæ signis, vel subscriptionibus roborata illis suæ professionis fœdera publicare: in quas professiones id curabit quisque ille innectere, quia ritus omnes Iudaicos abneget, & in nullo sequatur sectam præuaricationis antiquæ. Et quia ex toto corde pristinos errores relinquens ad fidem religionis conuersus fuerit Christianæ, cum symboli quoque interpositione, & quod vltra ad vomitus sui nullo modo reuertatur errorem, vel cætera secundum conscriptum professionis ipsius ordinem, quem post hanc legem curauimus adnotare. Has sanè professiones ne nudis tantummodò verborum promissionibus proferant, & aliud verbo promant, aliud corde retineant, sicque in eorum promissis simulatio potius, quam veritas locum suum inueniat: sollicita Episcoporum, iudicumque instantia, illi ipsi, qui superioris professionis suæ patefecerint votum, allatis cōditionibus iurare debebunt, quia quæ eorum professio continet sincero & non maculato corde profiteantur se donec aduixerint conseruare. Sicq; fiet vt hi tales, quos & professio cum operis effectu dignos esse probauerint, & iurisiurandi pollicitatio deuotos fore monstrauerit, possint, vt pote Christiani, Christianorum mancipiorum seruitiis vti. Nam non aliter poterunt Christiana mancipia illorum dominio subiugari, nisi & ipsi euidenter comprobentur verissimi Christiani, & frequenter Christianorum societate coniungi. Iam vero qui post datam professionem reddito sacramento iuxta superiorem ordinem, Christianum se esse deuouerit, & in quolibet ritu Iudaicæ sectæ cultor ac promissionis suæ transgressor esse reperiatur, quia & nomen domini Dei sui ausus est profanare, & Iudaici erroris cœno polluere, amissis rebus omnibus, & in principis potestatem redactis, & c. flagella decaluatus suscipiat, & exilii debita pœna conteratur. Illos tamen qui obdurato corde, obstinatione malitiæ interclusi, infra dierum numerum superius constitutum, aut professiones suas publicare destiterint, aut extra prædictum tempus Christianum mancipium habere præsumpserint, ad damnationem præmissæ legis, quæ de Christianis mancipiis lata est, vt Iudæis non seruiant, teneantur obnoxii: id est, vt aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut, si viliores personæ fuerint & non habuerint vnde componant, centena decaluati flagella suscipiant. Mancipia tamen Christiana, quæ retinere apud se contra legum vetita præsumpserunt, quia se ipsa prędicti temporis spatio Christiana fuisse non prodiderunt, in eorum seruitio quibus à Rege donati fuerint, seruituri perpetualiter permanebunt.

XIIII.

Professio Iudæorum, quomodo vnusquisque eorum ad fidem veniens,
† indiculum professionis suæ conscribere debeat. † indiciū

EGo ille abrenuncio omnibus ritibus & obseruationibus sectæ Iudaicæ, abomi-

nans in toto solemnitates vel ceremonias siue obseruationes omnes quas in præteritis obseruaui vel tenui. Ita vt deinceps nihil de ritu vel celebritate earundem obseruationum exerceam, nihil de vsu præteriti erroris assumam, id est, vt nec affectu talia quæram, nec opere quodcunque tale perficiam. Proinde abrenunciatis his omnibus quæ Christianitatis doctrina abominatur & prohibet.

Credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ: visibilium omnium & inuisibilium conditorem. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, ex patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Natum, non factum, homousion patri, hoc est eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terra. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit de cælo. Et incarnatus est de spiritu sancto, & Maria virgine. Homo factus. Passus sub Pontio Pilato. Sepultus. Tertia die resurrexit. Ascendit in cælos, sedet ad dextram patris. Iterum venturus in gloria iudicare viuos & mortuos. Cuius regni non erit finis. Credo & in spiritum sanctum dominum & viuificantem. Ex patre & filio procedentem. Cum patre & filio adorandum & glorificandum. Qui locutus est per prophetas. Vnam Catholicam atque Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Expectans resurrectionem mortuorum. Vitam futuri sæculi.

Hæc quæ in huius Symboli fidem a me præmissa sunt veraciter credens, fideliter retinens, & cum toto mentis meæ affectu amplectens, promitto vt nullo vnquam tempore ad vomitum superstitionis Iudaicæ redeam. Nunquam obseruationes vel ceremonias, quas Iudæi soliti sunt custodire, amodo aut opere impleam, aut cordis affectu retineam. abnegans in toto Iudaicam sectam, respuens in toto Iudæorum perfidiam, abiiciens quidquid Christianam fidem impugnat, & ita me abinceps veraciter in sancta Trinitate profiteor credere: vt Christiano more deinceps viuere debeam, & Iudæorum amodo consortia fugiens cum honestis Christianis me semper adiungam, qualiter siue cum illis siue absque illis Christianos semper cibos accipiam, & ad Ecclesiam Dei, vt vere fidelissimus Christianus, deuotissime & frequentissime concurrere debeam. Sed & in festiuitatibus Dominicis, siue etiam in Martyrum festis, quas Christianæ religionis pietas obseruandas decreuit, ita promitto eas ipsas festiuitates deuotè suscipere, & cum summo amore amplecti, & in his ipsis diebus semper cum Christianis honestissimis interesse, sicut honesta & pia Christianorum consuetudo id facere vel suscipere consueuit. Facta est fidei vel credulitatis meæ professio sub die vel anno Regis.

XV.

Conditiones Iudæorum ad quas iurare debebunt hi qui ex eis ad fidem venientes professiones suas dederint.

IVro primum per Deum patrem omnipotentem, qui dixit, per memetipsum iurabitis, & non periurabitis nomen domini Dei vestri, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & mari posuit terminos dicens: vsque huc venies, & hic confringes tumentes fluctus tuos: qui dixit cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Qui primum Archangelum superbientem de cælo proiecit: ante cuius conspectum adstat omnis exercitus Angelorum cum tremore: cuius aspectus arefecit abyssos & indignatio tabescere montes facit. Qui primum hominem Adam in Paradiso constituens, ei præceptum dedit, ne de vetito pomo comederet ligni, quo degustato, & de paradiso est proiectus, & catenæ præuaricationis vinculo se vna pariter cum genere humano adstrinxit. Qui Abel sacrificium libenter accepit, & Cain indignum iuste reprobauit. Qui Enoch in huius vitæ corpore in paradiso conseruans cum Helia, in extremo huius sæculi fine morituros ad medium reducturus est. Qui Noe cum vxore & tribus filiis, cum vxoribus vel animalibus aut volatilibus atque reptilibus in archa tempore diluuii conseruare dignatus est, per quod vnumquodque genus recuperaretur. Qui de Sem filio Noe, Abraham & omnem Israeliticum populum propagare dignatus est. Qui Patriarchas & Prophetas elegit, & benedixit Patriarchis Abrahę, Isaac, & Iacob. Per eum qui sancto Abrahæ promisit dicens, in semine tuo benedicentur omnes gentes, dans ei signum circuncisionis in fœdere sempiterno. Iuro per eum qui Sodomam subuertit, & vxorem Loth aspicientem retrorsum in salis conuertit statuam: & per eum qui luctatus est cum Iacob, & tangens neruum eius claudicare eum fecit, & dixit, Non vocaberis Iacob, sed Israel. Iuro & per eum qui Ioseph liberauit de manu fratrum suorum, & eum gratiosum in oculis Pharaonis fecit, vt per eum a fame saluaretur omnis Israel. Iuro & per eum qui Moysen de aquis liberauit, & ei in rubo igneo apparuit: quiq; per manum

manum ipsius Moysi decem plagas Ægyptiis intulit,& populum suum de seruitute Ægyptia liberauit,& per mare rubrum per siccum eos transire fecit, vbi contra naturam fluentis elementi, tamquam murus aqua se solidata exhibuit. Iuro per eum qui Pharaonem & exercitum eius in mari rubro demersit. Iuro per eum qui per diem in columna nubis populum Israeliticum,& per noctem in columna ignis præcessit. Iuro per eum qui Moysi montem Sinai fumigare fecit, vidente populo Israel. Iuro per eum qui Aaron sibi primum elegit sacerdotem, & eius filios in tabernaculo igne consumpsit, quare ignem alienum ausi fuissent offerre coram domino. Iuro per eum, qui Dathan & Abiron suo iusto iudicio, vt eos viuentes terra absorberet, iussit. Iuro per eum, qui amaras aquas immixtione ligni in saporem dulcedinis commutauit. Iuro per eum, qui sitienti populo Israelitico in Horeb percutiente Moyse virgam in petra immensas aquarum inundationes exhibuit. Iuro per eum, qui XL. annis populum Israeliticum in eremo pauit, eorumque vestimenta, ne vsu attererentur, integra vsquequaque seruauit. Iuro per eum qui irreuocabili iussu decreuit, nequis de filiis Israel in terram repromissionis intraret, ob hoc scilicet, quare verbis domini non credidissent, exceptis Iesu Naue & Caleph, quos illuc intraturos prædixit. Iuro per eum qui præcepit Moysi, vt erecta manu sua contra Amalechitas victor populus Israeliticus existeret. Iuro per eum, qui patres nostros per manum Iesu Naue Iordanis fluuium transire iussit, & vt XII. lapides de eodem fluuio in testimonium tollerentur, instituit. Iuro per eum, qui omni Israeli vt transito Iordane lapideis cultris circumciderentur præcepit, & per eum qui muros ciuitatis Hierico subuertit. Iuro per eum, qui Dauid regni gloriam decorauit, & de manu Saul vel filii sui Absalonis eum eripuit. Iuro per eum qui ad orationem Salomonis nebula templum repleuit, & suam inibi benedictionem infudit. Iuro per eum, qui Heliam Prophetam per turbinem in currum igneum à terra subleuauit, & cælorum sedibus intulit. Et per eum, qui ad orationem Helisei percusso pallio Heliæ aquas Iordanis diuisit. Iuro per eum, qui omnes suos Prophetas suo sancto spiritu repleuit, & qui Danielem à rabidis & immanissimis leonibus liberauit. Iuro per eum, qui tres pueros in camino ignis ardentis sub oculis Regis infesti conseruare dignatus est, qui tenet clauem Dauid, & claudit quod nemo aperit, & aperit quod nemo claudit. Iuro per eum, qui omnia mirabilia & virtutes & signa in populo Israel vel in aliis gentibus fecit. Iuro & per sacra X. præcepta legis. Iuro & per Iesum Christum filium Dei patris: sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate vnus & verus Deus: & resurrectionem domini nostri Iesu Christi, eiusque ad cælos ascensionem, & gloriosum, ac terribilem eius aduentum in quo venturus est iudicare viuos & mortuos, mitis apparens iustis, terribilis autem impiis. Atque eius venerandum corpus, & pretiosum eius sanguinē, qui cæcorū oculos aperuit, surdos audire fecit, paraliticos ad sua mēbra reduxit. Qui linguas mutorum resoluit, dæmonio vexatos sanauit, claudos currere fecit, & mortuos suscitauit, qui super aquas pedibus ambulauit, & Lazarum morte resolutum, cum iam putredine se caro soluisset; vitæ ac saluti restituit, & in gaudium lamentum mutauit. Qui est factor sæculi, lucis principium, salutis auctor. Qui mundum ortu suo illuminauit, passione sua redemit, qui solus inter mortuos liber fuit, & à morte teneri non potuit. Qui tartarea claustra comminuit, & de inferno beatorum animas potentiæ suæ maiestate eripuit. Qui deuicta morte carnem, quam de terris assumpsit, in cælum post mundi victoriam deportauit, sedens ad dexteram Dei patris omnipotentis, accipiens ab eo æterni regni potestatem. Iuro etiam & per omnes cælestes virtutes, & per omnium sanctorum & Apostolorum reliquias; siue & per quatuor Euangelia, quæ superpositis his conditionibus in sacrosancto altario illo, quod manibus meis contineo vel contingo: quia omnia quæcumque in professione mea renotanda curaui, vel colligere potui, quam tibi domino meo illi illius sedis episcopo manu mea subscriptam dedi, sinceriter totam inibi dixi, & sub nullo argumento vel fraude ea quæ in professione comprehensa sunt protuli: sed omni sinceritate sicut eadem professio continet, & omnes ritus vel obseruationes abinceps Iudæas abnegaui, & omni cordis mei intentione in sanctam Trinitatem crediturus sum, & numquam in nullo ad pristini erroris mei vomitum rediturus sum, aut consortio Iudaici erroris sociandus: sed in his omnibus & per omnia Christiano deinceps more viuens, & Christianorum participium habiturus sum; & quidquid in eadem professione, quam de sanctę fidei obseruatione conscripsi, comprehensum esse dignoscitur, omni fidei puritate custodiam, qualiter iuxta Apostolicam traditionem vel sacri Symboli regulam deinceps viuere debeam. Quod si in aliquo aborbitans, aut sanctam fidem

maculauero, aut ritus Iudaici sectam in quocumque obseruare intendero, seu si vos in quocumque per huius iuramenti mei promissionem illusero, vel sub specie cuiuslibet iuramenti ea quæ promisi, non ea intentione perfecero, sicut a vobis me profitente, audita vel intellecta sunt: veniant super me omnes maledictiones legis, quæ in contemptores mandatorum Dei ore domini promulgatæ sunt. Veniant etiam super me, & super domum meam, & filios meos omnes plagæ Ægypti & percussiones eius, & ad terrorem cæterorum ita iudicium Dathan & Abiron superueniat, vt viuentem me terra deglutiat. Sicque postquam hac caruero vita æternis ignibus mancipandus sim, habitatoribus Sodomæ & Iudæ particeps in pœnali supplicio comburendus: vt dum ante tribunal metuendi iudicis & gloriosi domini nostri Iesu Christi peruenero, in ea parte adnumerer, quibus idem terribilis & gloriosus iudex minando dicturus est. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Latæ conditiones sub die.

XVI. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De Christianis mancipiis Iudæorum, quæ se non prodiderunt Christiana, siue de publicatoribus eorum.

HEbræorum mancipia religionis sanctæ titulo consecrata, si dominorum suorum qualibet persuasione illecta, abinceps nullo modo se fuisse prodiderint Christiana, qualiter sub eorum dominorum suorum iugo persistunt, taliter indultæ libertatis religati catena modis omnibus tenebuntur. Hi tamen per quos hoc fuerit manifeste decretum, si & ipse Iudæus fuerit, & Iudæi cuiuslibet seruus extiterit, conuersus ad Christi fidem in libertate persistat. Sin autem quilibet ex Christianis hoc prodiderit factum, quinque solidos per vnumquodque mancipium Christianum accipiet, ab eo scilicet, qui eos apud se post data hæc decreta conuictus fuerit tenuisse.

XVII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi à quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem Christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

NVLLVS Iudæorum à primo anno regni nostri, id est, à die quinto Iduum Ianuariarum, vllam administrandi, imperandi, distringendi, coercendi vel plectendi curam vel potestatem super Christianos exerceat: excepto si princeps aliqua vtilitatis publicæ id fieri permiserit causa. Si quis autem Iudæorum accepta a quolibet potestate, Christianum quemcumque distringere, plectere, coercere vel in eum desæuire præsumpserit; aut quicquam ei contra legum vetita, aut excogitata quæ in lege non sunt inferre temptauerit: aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittat, aut si nullis fultus fuerit rebus, c. decaluatus flagella suscipiat. Illi tamen qui hanc eis potestatem super Christianos exercere permiserint: si nobilis qui hoc fecerit persona extiterit, decem libras auri fisco coactus exsoluat: minimæ tamen vilioresque personæ, v. libras auri fisco persoluendas amittant. Quod si non habuerint vnde componant, centenis decaluati flagellis subiaceant.

XVIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Vt Iudæorum serui necdum adhuc conuersi si ad Christi gratiam conuolauerint, libertate donentur.

CVm vas electionis Paulus Apostolus prædicet dicens, siue per occasionem siue veritatem, dum modo Christus adnuntietur, salubre satis est votum, si sicut fideles libertatis prouocamus ad gratiam, ita infidelibus præbeamus occasionem veniendi ad vitam. Et ideo si quis Iudæorum seruus & seruituti eorum implicatus & moribus, ad Christi gratiam conuolare desiderat, nullius eum seruitutis catena retineat: nul-

nullus huic tali resistat: nullum à quolibet fidei offendiculum habeant: sed mox vt se & professione & iusiurandi attestatione Christianum ostenderit, & dominorum suorum præuaricationes manifeste prodiderit, ab omni seruitutis catena illico solutus, cum omni etiam peculio à domino suo dimissus, libertatis erit effectibus contradendus. sicque proueniet, vt in omnibus omnino rebus ordo ille omnis in eum impleatur, qui de Christianis mancipiis est constitutus.

XVIIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi administratorio vsu sub ordine villicorum atque actorum Christianam familiam regere audeant, & de dampnis eorum qui his talia ordinanda iniunxerint.

SI quis Iudæorum à quolibet ex laicis commissam curam, vel potestatem suprà Christianos acceperit. i. vt Christianis familiis præsit: quidquid administrationis suæ cura visus fuerit imperare, totum fisco adplicare debebunt. Ita vt ipsi qui hanc administrandi susceperint curam, & c. flagella decaluandi suscipiant, & medietatem rei suæ fisco sociandam amittant. Sane si Episcopus, vel quislibet ex sacerdotibus vel ministris, clericis quoque vel monachis, administrationem Ecclesiasticæ rei illis supra Christianos explendam iniunxerit: quantum id ipsum fuerit quod imperandum eis præceperint, tantum de bonis proprietatis suæ fisco nostro adplicandum amittant. Quod si rebus expoliatus extiterit, exilio subiacebit: quo diutius detritus pœnitentiæ dampnis discat, quam sit impium, infidos fidelibus præponere Christianis.

XX. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt Iudæus ex aliis prouinciis ad regnum nostrum pertinentibus veniens, Episcopo loci vel sacerdoti se præsentare non differat, vel quæ huic in toto obseruare conueniat.

SI quis Iudæorum de alia ciuitate vel prouincia nostræ gloriæ oriundus quolibet loco successerit, episcopo vel sacerdoti, siue iudici loci ipsius se illico præsentare debebit: nec à sacerdote illo tamdiu est recessurus, quamdiu sabbata, ritusque cæteros atque festiuitates, quæ illi è vicino possunt occurrere, incontaminatus videatur sacerdotali testimonio transegisse: ne dum variis huc illucque per loca cursibus promouetur, erroris sui repperiat in quocumque latibulum. In ipsis tamen diebus, in quibus eos quolibet loco remorari contigerit, conuersationem cum Christianis probatissimis habituri sunt: qualiter cum illis & cibos sumere, & participationes communionis Christianæ videantur habere. Concursum tamen in ipsis diebus, quos ritus sui more vti soliti sunt, ad Ecclesiam, ad Episcopos vel sacerdotes habebunt, qualiter eorum semper salutaribus monitis instruantur. Quod si forte placitorum innodatione se esse asserant inligatos, vel cuiuslibet ineuitabilis necessitudinis causa constrictos, quo illos non liceat diutine immorari: tunc corã sacerdote loci ipsius ad quẽ accesserant relaxati, placiti sui cautiones promittant, vbi occurrentes per viam festiuitates vel sabbata ritus sui, sine testimonio sacerdotali non transeant. Ipse quoque sacerdos loci epistolas manu sua subscriptas eisdem sacerdotibus, per quos se Iudæus quisquis ille transiturum dixerit, distinabit: vt euacuata omni fraudis suspicione, tam stantes quam properantes eos districtio religiosa coerceat. Si quem autem eorum aliter egisse contigerit, tunc Episcopo loci ipsius vel sacerdoti, vna cum iudice potestas tribuatur centenis eos verberare flagellis. Nec aliter eos ad propria redire permittimus, nisi cum epistolis Episcoporum vel sacerdotum, in quorum territorium visi fuerint accessisse: in quibus tamen epistolis sollicite dierum summa notabitur: id est, & quo die ad Episcopum ipsius ciuitatis accesserint, & in quot diebus apud ipsum eos remorari contigerit, vel quo die de eo ad propria reuersuri exierint.

XXI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Qualiter concursus Iudæorum diebus institutis ad Episcopum fieri debeat.

OMnis Iudæorum conuentus, in quibuscumque locis vel territoriis habitare videntur, ad episcopum loci vel sacerdotem, diebus sabbatorum, vel cæterarum festiuitatum quas celebrare solent, concurrere & conuenire debebit, ne in his & talibus diebus concessæ sibi licentiæ vacatione vsuri sint: sed quamdiu excursus dierum ipsorum pertranseat, quorum de celebritate suspiciones verentur, alibi citra sacerdotis sui * conibentiam nullo modo mouebuntur. Diebus tamen sabbatorum concursus eorum, & lauacro nitidus, & perceptione benedictionis deuotus, ad Episcopum vel sacerdotem semper est peruenturus. Sane in locis illis, vbi sacerdotalis præsentia defuerit, concursus eorum omnis vel conuersatio, aut cum iudicibus, aut cum Christianis honestissimis erit: qualiter sic eorum societati inhæreant, vt audenter de eorũ conuersatione bonum perquisiti testimonium dicant. Mulieres sane Iudæorum, coniuges scilicet atque etiam filiæ, in præmemoratis omnibus festiuis diebus, quibus errore proprio abutuntur, nec vllius erroris nec peruersitatis repperiant locum. Id omni modo obseruabitur, vt viris earum præsentibus prouida in eis episcoporum vel sacerdotum ordinatio fiat: vt quemadmodum viri earum de præsentia se sacerdotali non differunt, ita & ipsæ per excursum omnium dierum ipsorum electione sacerdotum, atque pontificum, cum quibus, vel qualibus honestissimis feminis commorari debeant ordinentur. Si quis autem huic præceptioni visus fuerit euenire contrarius, publica decaluatione turpatus, centenorum flagellorum erit suppliciis feriendus. Id tamen tum præcipue obseruandum est, ne quorumdam sacerdotum carnalium corda dum vis libidinis execrabili contaminatione exagitat, occasiones quaslibet inquirant, per quas libidinis suæ votum efficiant. Vnde id arctiori sanctione decernimus: vt sic omnis sacerdos hæc instituta legum nostrarum in iam dictis feminis Hebræorum adimpleat, vt nullius peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeat, per quod se ordinare intendat. Quod si quemlibet sacerdotum contigerit, vt zelum, quo pro Christi nomine vti debet, frequenter ad libidinis suæ sibimet occasiones vsurpet: tunc sacerdos ipse ab hoc honore depositus, exilio erit perpetuo mancipandus.

* coharentiam

XXII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt quicumque Iudæum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote, eum apud se retinere non audeat.

SI quis laicorum quoscumque ex Iudæis, virum scilicet vel feminam, secum obsequentes habuerit, vel in patrocinio retinuerit, & sublato ex eis pontificum, vel sacerdotum priuilegio, priuata eos sibi potestate defenderit, neque eos ad episcopum vel sacerdotem diebus debitis instruendos vel iudicandos remiserit: excommunicationis ab eodem episcopo, cui id fecerit, sententia feriatur, & amissis illis, quos vindicare nititur, trium librarum auri multatione pro vnoquoque dampnabitur, quæ partibus principis profuturæ manebunt.

XXIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt cura omnis distringendi Iudæos solis sacerdotibus debeatur.

HOrum omnium præceptorum multiplicem curam, & exercendam in perfidis disciplinam, illos nostra gloria vt impleant exhortatur, quibus id agendum diuina auctoritate committitur. Ait enim spiritus ille, cuius orbem veritas implet, Stabũt sacerdotes in iudiciis meis, & iudicabũt leges meas, & præcepta mea. Proinde de omni sacerdote hæc implenda decernimus, ita vt nullum Iudæorum pro ritu suo patiatur ab aliquo defendi, nullum tueri: sed exemptos ab eorum patrociniis, qui eorum fauori-

bus

bus tueri videntur, in potestatis suæ curam redactos, pro eorum saluatione quid illis catholice agendum forte conueniat diligenter instituant. Atque in hoc illis erit sollicitior cura, ne in quibuslibet supradictis capitulis hæc institutio serenitatis nostræ tepescat.

XXIV. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

De dampnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudæis instituta legum adimplere distulerint.

Consulendum est pie sacerdotibus Ecclesiæ Dei, ne pro delinquẽtis populi impunitate teneamur obnoxii. Quid enim prodest si non puniatur quisque suo, cum tamen possit alieno puniri peccato? Et ideo ad horum talium iniuriam execrandã vim præceptionis è factione decernimus: vt si quislibet pontificum, aut cupiditate inlectus, aut malignæ voluntatis incuria tepidus, prædicta hæc quę iussa sunt in Iudæis decreta contempserit adimplere, scilicet vt detecta vel nuntiata sibimet errata perfidiæ nulla videatur æquitatis censura corrigere: & trium mensum excõmunicationis sententiam proferat, & vnam libram auri de suis rebus propriis fisco sociandam amittat. Quod si non habuerit vnde componat, sex mensibus sub digna excommunicationis censura persistat: & insuper ad tepiditatem illius zeli socordię corrigendam sit cuilibet Episcopo licitum, in quo zelus dei fuerit excitatus, vice illius episcopi talium perfidorum errata corrigere, & hæc quæ neglexerat emendare. Quod si * aliena ista simulatione vel incuria episcoporum, alter in alterius correctione zelo excitante diuinitus nõ fuerit excitatus: tunc principis præceptione & eorum arguetur socordia, & perfidorum vlciscentur errata. Hic etiam ordo eodem modo & ordine, sicuti superius de episcopis constitutum est, in cæteris quoque religiosis est obseruandus: id est, in presbyteris, diaconibus vel etiam clericis, quibus horum infidelium episcopo suo cura commissa est. Iudices tamen, qui eorumdem Iudæorum crimina comperta vel nuntiata sibi, legali non dampnauerint vltione: tunc, sicut de episcopis constitutum est, vnam libram auri fisco compellendi sunt soluere. Tunc tamen & sacerdotes & iudices vel supradicti omnes, quibus regendi hæc cura commissa est, ab his dampnis erunt penitus alieni, cum impeditos se fuisse pro talium districtione agere probauerint. * *alterna.*

XXV.

Ne iudices quidquam de perfidorum excessibus extra sacerdotum conibentiam iudicare præsumant.

Vdices omnes nihil de perfidorum excessibus citra sacerdotum conibentiã iudicaquunt, ne cupiditas secularium fidem nostrã maculet acceptione munerum. Et tamẽ si, vt adsolet, præsentia defuerit sacerdotum, sola potestate iudicum distringendi sunt. Sane si episcopo etiam de sede sua contigerit, aut in vicino, aut longe forsitan progredi: talem ex sacerdotibus pro sui vice relinquat, qui vna cum duce territorij hæc instituta sine muneris acceptione perficiat.

XXVI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt episcopi tunc immunes habeantur à dampnis, cum eorum presbyteri ea quæ ipsi non correxerint ad eos non remiserint corrigenda.

Presbyteri, diacones, seu cætera religiositas vniuersa, vel iudices per vniuersa loca vel territoria constituti: prout vnusquisque conuentum Iudæorum ad se pertinere cognouerit, secundum totius instructionis nostrę decreta, eos constringere non differant. Ea vero quæ ab ipsis nequiuerint corrigi, ad agnitionem principis atque pontificum emendanda redeant. Sicque fiet vt constituta dampna non ferat, si suis quisque pontificibus innotescat. Episcopi quoque ipsi tunc constitutum non percipient dampnum, quando eis criminalia non fuerint per subditos nuntiata.

XXVII.

De reseruata principibus miserendi potestate in his qui conuersi ad fidem Christi veraciter fuerint.

Hanc * sacræ præceptionis multiplicem diligentiam, quam ordinatis lineis superius in toto disseruit nostra serenitas, vbicumque superius offensorum culpas ita mo- * *fane praeceptionum.*

derari decreuimus, vt exutos rebus sub ærumna exilii religemus: hanc nobis vel successoribus nostris miserendi licentiam reseruamus, vt si quandoque à laqueis diabolicis eripi contigerit, & probabiliter in sanctam Trinitatem crediderint: hoc quod illis sacerdotes vel iudices, in quorum territoriis degunt, testimonium dixerint, atque opera eorum cum veridico eorum testimonio concordauerint, erit nobis nostrisque successoribus in his ætatibus & miserendi votum, & efficiendi propositum: id est, vt postquam eorum præcessio iurisiurandi ad testimonium regiæ agnitionis claruerit, licitum habeat principalis pietas, & rebus nos iterum reuestire, & ab exiliorum ergastulis reuocare. Iam vero si quis ex eis postquam se professus fuerit Christianum, ad erroris proprii redierit vomitum, & quodcumque in eos reppertum fuerit præuaricationis indicium, ita in eos secundum modum culpæ quæ incurrerit, inreuocabilis dictabitur dampnationis sententia, vt ad veniam vlterius nullatenus redeat: sed siue capitalis, siue minoris culpæ sit pœna, sine vlla retractatione inremissibili lege suscipiat.

XXVIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Vt episcopi omnibus Iudæis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant, & vt professiones eorum vel conditiones in scriniis Ecclesiæ condant.

Solet interdum latebrosæ mentis peruersitas ignorantiæ opponere angulum, in eo quod se simulat ignorare præceptum: vt eo quodammodo se excusabilem à pœna pronuntiet, quo se nouellæ sanctionis ordinem defendat penitus ignorasse. Et ideo ad huius excusationis depellendam malitiam, id episcopis omnibus vel sacerdotibus tenendum forte præcipimus: vt vnusquisque conuentum ad se pertinentẽ Iudæorum, de his in se visionibus, quæ in eorum perfidiam nuper edidimus instruat, & libellum hunc aperiat, qui & manifeste illis in conuentu relegatur Ecclesiæ, & quẽ semper secum pro testimonio instructionis reportent. Iam vero postquam illis publice in Ecclesia fuerit lectus iste liber vel traditus: si quis eorum postea, aut se defuisse cum legeretur contendat, aut ignorasse se quæ inibi præcepta sunt astruat, in nulla se vnquam is poterit excusatione defendere: sed in quocumque fuerit postea quisquis ille præuaricator inuentus, in nullo erit legum istarum sententiam euasurus. Nam & illud necessarium huic legi adiicimus, vt omnium professionum, atque conditionum scripturas, quas quisquis ille Iudęus sacerdoti suo à modo obtulerit, sollicita diligentia vnusquisque sacerdos eas ipsas professionum scripturas in archiuis suæ Ecclesiæ recondat, qualiter pro eorum perfidorum testimonio studiosius conseruatæ persistant.

FINIS.

LECTÆ SVNT LEGES SVPRASCRIPTÆ OMNIBVS IVDÆIS IN ECCLESIA SANCTÆ MARIÆ *Toleto, sub die VI. Kalend. Februar. anno feliciter primo regni gloriosissimi domini nostri Eruigii Regis.*

OBSER-

OBSERVATA QVÆDAM, INTER EXCVDENDVM QVALITERCVNQVE commissa:

PAGINA 5, *versu vltimo*, lege *pradones*
ibid. *pradas*
6,25 *Februarii*
7,24 iterum *pradones*
7,48 *Libyca*
21,25 *traditur*
22,14 *Maii*
40,45 *vrges*
43,22 *montes*
50,47 *Castella*
53,35 *confederant*
55,4 *coloniamq;*
56,4 *Celtiberum*, vel *Celtiberorum*
61,41 *prastaturos*
ibid. v.56 *diaconis*, & quidē virgula sequente
62,18 *Pessulani*
71,1 *mercedis*
72,2 *Maii*
74,43 *pradones*
76,15 *prada*
102,45 *Murciam*, vnde & *Murcienses* scribendum
105,53 *rege*
107,3 *purissimam*, *certissimam*, & mox, *veritatem*.
ibid. v.5 *scriptura*
ibid 6 *per tuas*
ibid 18 *apparuit*
121,54 *equite*, vel *equitio*
122,26 *f. pentadactylos*
127,58 *factionis*
131,19 *praternectens*
132, in fine ver. 55 lege *na-* & in f. v 56 seq. *In*
in f. seq. *fecissent*
in f. seq *honos*
141,45 *f. Simon* pro *Sinon*
144,6 *vexilliferum*
151,14 *reges*
ibid. 23 *Eomet ipso* vel *Eo met ipso*
ibid. 40 *Toletanus*
152,24 *eius*
ibid. 46 *Granatenses*
ibid. 58 *Turritani*
154,9 *Sardinia*
160,11 *maxima adornata*
186,45 *Cypri*
206,58 *quem a quarto* &c.
207,31 *Sertoria*
210,28 *perfide*
220,49 *in statione*
226,9 *Fiscampensis*
229,2 *annona*, & mox *tantum finem*
238,3 delendum alterum *in*
238,10 *f. Martham*
240,46 *Bernhardo*
24[illegible],39 *anni*

ibidem verba, *messis enim nulla praterito anno fuerat*, parenthesi rectē includerētur
242,18 *Sibylla*
244,38 *versaretur*, *pollicetur*
246,12 *depacta*
251,2 *Peloponnesum*
253,8 *Regis Sicilia F.*
259,41 *Ruscinonensem*
259,53 *populetum*, nisi quid subaudiendum sit, more Græco.
260,25 *Fuxense*, nimis abest à voce bellum
265,13 *Leonardus*
267,35 *faciendum*
269,15 *Andegauensis*
281,31 *cognominatur*
290,40 *f. Humfredum*
291,57 *prosequuntur*
292,5 *f. seminent*
294,1 *f. dietim*
ibid. 54 *liberorum*
340,39 *Meisam*
341,28 *Bellegrada*
ibid. 37 *Lescastrensem*, vel
ibid. 24 *Lescatrensem* legendum
354,3 *quacunq;*
359,41 *Nuceriam*
360 in marg. v. 14 *Radulfus*
361, v. 8 in marg. pro *quas*, lege *qua*
380,45 *habenda*
386,13 *Farracenorum*
393,3 *prastaturos*
399,9 pro *Senatu* f. legendum *signo*
401,18 *Caterum*
413,5 *Abonesis*
ibid. 43 *Petri*
414,43 *Paschasii*
ibid. 51 *Casaraugustam*
ibid. 55 *Quaros*
418,40 *f. eremitarum*
422,1 *oppido*
ibid. 43 *Monarguesium*
424,45 *ducentesimus*
ibid. v. 59 *f. veruntamen*
425,42 *Latii*
ibid. 43 *verumetiam*, & mox *trophais*
432,48 *Colubraria*
433,24 *Palumbariam*
436,39 *obsederunt*
437,33 *cryptas*
441,59 *Portopinea*
442,2 *sustinentibus militibus*
443,3 *cum*
ibid. 59 *appellere*
448,56 *prastaturum*
455,31 *Zaeno*
ibid. 54 *Zaenum*

ibidem 39 *portoriorum*
449,42 *Portugallensis*, sic & alibi per *ll* leges
461,51 *Dertosam*
465,40 *Hac*
469,32 *prastiturum*
471,42 *permultos*
476,55 *Hospitalis*
ibidem 58 pro *Verumenim*, legendū forte *Verumenimuero*
477,2 *Dominicani*
478,9 *Almuganares*
482,15 *in comparentia*
488,21 *xystis*
489,34 *aliquot*
ibid. 39 *Lemonica*
491,32 [illegible]
494,36 *argento*
497,1 *phænomena*
500,5 *aliisq;*
ibid. 46 *querimonia*
506,18 *Vgone*
ibid. 53 *mento*
507,42 *filia*
508,35 *adfuturam*
509,5 *Vizcaia*
ibid. 33 *f. Saxium*, sic enim sæpe præcessit
ibid. si *Mugarra* rectē scriptum est, forte perperam pagina 508,57 est *Bugarra*
ibidem 43 *Aragonensem*
510,8 *Albalatius*, vel mox pro *Albalatii*, legendum *Albalati*
ibidem 12 *Carthusiensium*
512,4 *Bonifacianum*
ibidem 22 *occurreremus*
ibidem 36 *anate*
513,55 *Villa Martiana*
514,59 *cum magna*
515,2 *astaturum*
ibidem 32 *Galletia*
ibidem 55 melius pro *eaq;* legeretur *ea*
517,50 *Veruntamen* vel *Verumenimuero* legendum videtur
526,13 *pityusarum*
530,5 aut *quamtumuis*, aut *licet* abundat, nisi *quantum vis* diuisim legendum sit
ibidem 7 *conseruatum*
531,13 *altam*
ibidem 2 *omnis* vel pro *reip.* legendum *rerump.*
ibidem 17 *liberis ex iustis nup.* legendum videtur
537,20 *Sanctculalia*, vel certe *Sancta Eulalia*
538,28 *Septentriones*

ibidem

ibid. 40 *Scytharum*
ibidem 53 *sub dio*
ibidem 57 *Palestina*
540,3 *populoq. Toletano*
ibid. 43 *Palaologi*
ibidem 53 *Morabatinorum*
ibidem 11 *Palaologum*, & mox, *prastaturos*
542,15 *Victoriatorum*
ibidem 18 *f. Citadella*
ibidem 30 *f. Cingense*, à Cinga fl.
ibidem 37 f. pro *Marchetus* legendum *Marquetsi*, vt v. 29 præcessit
543,33 *Palestina*
544,24 *Verumenimuero*, vel *Enimuero*, non cõmode positum videtur
ibidem 30 *inferiora*
548,21 *Murciensis*
ibidem 43 *Vidauria*
550,51 *Clemens*
ibidem 58 *percipiens*
552,51 *vidua*
554,19 *antequam*
556,50 *in pristinam*
558,30 *inique*
559,20 *est Besantiorum*, pro quo v. 22 legitur *Bissantium*
549,36 *Viennam*
560,50 *inferret*
565,27 *vtramq.*, & mox *neq.*
577,38 *Casaraugusta*
578,7 *Cyprianus*
ibidem 10 *decima*
ibidem 11 videtur legendum *diuum* pro *diuam*
579,59 Parochia
580,31 *f. loci*
582 (numerus enim 580 falsus est) 33 *treceuti*
587,23 *Ptolemao*
590,7 *Arabnesti*
ibidem 50 *cyanes*
597,3 *centum*
601,50 voci *rex* dimidium colon subiiciendum fuisset
602,25 mallem legere *In priuilegiis namq. fere omnibus*
ibidem pro *sancto*, lege *Sanctio*.
603,7 *quartum*
ibidem 39 *quarti decimi*, vel certe *quater decimi*, quod tamen non puto
ibidem 56 *sexcentorum*
604,44 post *remissione* deest *peccatorum*
ibidem 46 virgula post *quemadmodũ* voci omniũ in versu seq. subiici debuisset
ibidem 55 *primum*
605,41 *exarchatum*
610,45 *montanorum*
611,52 *reliquus*
612,40 *Paradisi*
613,11 *Sanctius*
614,10 *hoc*
ibidem 22 *sedem*
620,12 *Ferdinandi*
622,24 *eripuit* vel certe *abripuit* quod & ipsum tamen vix esse potest
624,19 *omne*
638,30 *leuamen*
641,26 *sub iussione*
ibidem 16 *Aldefonsi*, sic enim præcessit
ibidem 30 *Comitis*
643,31 *vndetricies*
644,18 *coaceruato*
647,55 *conditione*
650,14 *f. labante* legendum pro *labente*
652,24 *f. magnatum* pro *magnatorum* legendum
653,1 *f. Vidauria*
ibidem 59 *fine*
655,44 *cudistionem* positum pro *cusione*, quod tamen & ipsum vix inuenias
671,8 *f. Sibyllam*
677,56 comma ponendum fuerat post *subiuncto*
679,11 *f. obuiam iri oportere*, vel *obuiatum ire*, vel *iri oportere*
680,13 *quingentorum*
717,32 delendum videtur *haud*
723,51 *iussa populis*
732,11 *Alias*, & mox *fracta* pro *carta*
878,52 *credi*
879,11 *posset*
881,34 *inferendã*
ibidem 51 *valere*
886,46 *allegare*
ibidem 54 *alleget*
888,17 *desponsata*
ibidem 50 *desponsentur*
902,19 *percelli*
924,46 *obtineri*
925,16 *custodiam*
936,45 *reperiuntur*
948,20 *indicio*
793,28 *Sanctius*.

INDEX

INDEX
TAM RERVM QVAM VERBORVM CVM PRIMIS MEMORABILIVM

in hac tertia rerum in Hiſpania geſtarum parte occurrentium locupletiſſimus: in quo tamen, ne nimium vaſtus euaderet, ad principalia vocabula fere ſemper digitum, non aliter quam ad fontem, intendimus.

C

Tomus III.

Rrrr 3

G

fugiti-

S

S. Sixa-

Tribu-

INDEX.

F I N I S.

